T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

VI. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

VI. INTERNATIONAL NGO's CONFERENCE

BİLDİRİLER KİTABI / PROCEEDINGS

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Yayına Hazırlayanlar	Editors
Prof. Dr. Ali AKDEMİR	Prof. Ali AKDEMİR
Prof. Dr. Kazım KİRTİŞ	Prof. Kazım KİRTİŞ
Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN	Assist. Prof. Dr. Esra DEMİRCAN
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK	Assist. Prof. Dr. Ali Şahin ÖRNEK

23-25 EKİM 2009 ÇANAKKALE – TÜRKİYE
Troia Kültür Merkezi & Biga Entelektüel Etkinlik Merkezi

The Proceedings of VI. International NGO's Conference

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü, bölüm /bölümleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin izni olmadan elektronik, optik, mekanik veya diğer yollarla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz.

Copyright 2009 by Çanakkale Onsekiz Mart University.
All rights reserved.
No part of this publication may be reproduced, printed or distributed by any electronical, mechanical or other means without the written permission of the Çanakkale Onsekiz Mart University.

© Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ©

Tasarım ve Düzenleme / Typesetting

Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK, Assist. Prof.
Araş.Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU, Research Assist.

TÜBİTAK

Kongre TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

This conference was realised with contributions from TUBITAK (Scientific and Technical Research Council of Turkey).

ISBN 978 - 605 - 4222 - 02 - 5

Üniversite Yayın No: 96

Baskı
Pozitif Matbaacılık
Tel: + 90 312 395 21 17

Kitap İstemi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Tel: +90 286 335 87 38
Fax: +90 335 87 36
http://biibf.comu.edu.tr

Bildiri kitabında yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

Statements of facts or opinions appearing in the Proceedings of VI. International NGO's Conference are solely those of the authors and do not imply endorsement by the Organization Comittee or the Publisher

VI. ULUSLARARASI STK KONGRESİ KONGRE BİLİM ve DANIŞMA KURULU

VI. INTERNATIONAL NGO's CONFERENCE SCIENCE and ADVISORY COMMITTEE

Prof. Adnan ÇELİK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Prof. Ahmet Reşit ERSAY	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Ali AKDEMİR	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Ahmet KAVAS	İstanbul University
Prof. Arturo ALVARADO	El Calegia de Mexico
Assoc. Prof. Asta VALACKIENE	Kaunas University of Technology
Prof. Aytaç EKER	Sakarya Üniversitesi
Prof. A. Kazım KİRTİŞ	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. A. Selami SARGUT	Başkent University
Prof. Cengiz AKÇAY	Çanakkale Onsekiz Mart University
Ceyda AYDEDE	Woman Entrepreneurship Association
Ceyhun GÖCENOĞLU	Institutional Social Responsibility Association
Prof. Coşkun Can AKTAN	Dokuz Eylül University
Dr. Dale Wimberley	Virginia Technique University
Assoc. Prof. Deniz BÖRÜ	Marmara University
Prof. Dinçay KÖKSAL	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Earl INGRAM	Troy University
Prof. Emine BİLGİLİ	Erciyes Universty
Prof. Engin ERDOĞAN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Engin YILDIRIM	Sakarya University
Prof. Erol EREN	Beykent University
Prof. Erdoğan GAVCAR	Muğla University
Prof. Ertuğrul TAÇGIN	International University of Sarajeua
Assoc. Prof. Figen DALYAN	Anadolu University
Assoc. Prof. Gül KREMER	Pennsylvanya State University
Prof. Günal ÖNCE	Dokuz Eylül University
Hülya DENİZALP	Centre of Non-Governmental Development and GENÇTUR
İbrahim BETİL	Community Volunteers Foundation
Prof. İlter TURAN	Bilgi University
Prof. İsmet KAYA	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. James HOYT	Troy University
Prof. José Luis LEZAMA	El Calegia de Mexico
Dr. Judith Blau	University of North Carolina at Chapel Hill
Prof. Kamil TÜĞEN	Dokuz Eylül University
Prof. Kemal YILDIRIM	Anadolu University
Mahmut AYDOĞMUŞ	World Bank
Prof. Maria KLIMIKOVA	University of Economics in Bratislava
Prof. Dr. Mehmet R. GÜRKAYNAK	Çanakkale Onsekiz Mart University
Mehmet ÖZKAN	Chairmen of the Municipality of Biga
Prof. Mehmet ŞAHİN	Anadolu University
Prof. Mehmet TOSUNER	Dokuz Eylül University
Dr. Melsa ARARAT	Sabancı University
Prof. Metin TAŞ	Gazi University
Prof. Mustafa SARI	Van Yüzüncü Yıl University
Prof. Mustafa TANYERİ	Dokuz Eylül University
Assoc. Prof. Muzaffer AYDEMİR	Dumlupınar University
Assist. Prof. Naim KAPUCU	University of Central Florida
Prof. Nihat FALAY	İstanbul University
Okan AKYOL	Association of the Public Finance School Graduates
Prof. Osman DEMİRCAN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Ömer TORLAK	Osmangazi University
Assoc.Prof. Petr WOLF	Technical University of Ostrava
Prof. Ramazan AYDIN	Orta Doğu Teknik University
Prof. Reşide KABADAYI	Dokuz Eylül University
Prof. Rıza AŞIKOĞLU	Afyon Kocatepe University
Prof. Sadık KIRBAŞ	Okan University
Prof. Semih BÜKER	Anadolu Üniversitesi
Assoc. Prof. Serap SOYERGİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Steven Rathgeb SMITH	University of Washington
Şeyda TALUK	Ashoka
Dr. Terry Kershaw	University of Cincinnati
Dr. Tuğrul KESKİN	Virginia Polytechnic Institute
Prof. Turgay BERKSOY	Marmara University
Prof. Ümit BERKMAN	Bilkent University
Prof. Veysel BOZKURT	Uludağ University
Prof. Yavuz ODABAŞI	Anadolu University
Dr. Yılmaz ARGÜDEN	R&D (Reserch-Development)
Prof. Zeynep ARIKAN	Dokuz Eylül University
Prof. Z. Toprak KARAMAN	Dokuz Eylül University

V. ULUSLARARASI STK KONGRESİ KONGRE ORGANİZASYON VE KOORDİNASYON KURULU	V. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION COMMITTEE
Genel Koordinasyon	**General Coordination**
Prof. Dr. Ali AKDEMİR, Başkan	Prof. Ali AKDEMİR, Head of the Committee
Prof. Dr. A. Kazım KİRTİŞ, Başkan Yrd.	Prof. A. Kazım KİRTİŞ, Deputy Head of the Committee
Yürütme ve Organizasyon Kurulu	**Organization Committee**
Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN, Başkan	Assist. Prof. Esra DEMİRCAN, Chairman
Yrd. Doç. Dr. Ufuk GENCEL, Başkan Yrd.	Assist. Prof. Ufuk GENCEL, Deputy Chairman
Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL, Başkan Yrd.	Assist. Prof. Soner KARAGÜL, Deputy Chairman
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK, Başkan Yrd.	Assist. Prof. Ali Şahin ÖRNEK, Deputy Chairman
Prof. Dr. Adem TEKİNAY	Prof. Adem TEKİNAY
Doç. Dr. Dilek DİLEYİCİ	Assoc. Prof. Dilek DİLEYİCİ
Yrd. Doç. Dr. Murat AYDIN	Assist. Prof. Murat AYDIN
Yrd. Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ	Assist. Prof. İsmail ELAGÖZ
Yrd. Doç. Dr. İlke EVİN GENCEL	Assist. Prof. İlke EVİN GENCEL
Yrd. Doç. Dr. Cahide SÖNMEZ	Assist. Prof. Cahide SÖNMEZ
Yrd. Doç. Dr. Sibel TAN	Assist. Prof. Sibel TAN
Öğr. Gör. Selin NEHİR	Lecturer Selin NEHİR
Dababrata CHOWDHUR	Dababrata CHOWDHUR
Organizasyon Komitesi	**Organization Committee**
Öğr. Gör. Özlem Becerik YOLDAŞ	Lecturer Özlem Becerik YOLDAŞ
Öğr. Gör. Tülay UÇAKTÜRK	Lecturer Tülay UÇAKTÜRK
Araş. Gör. Erdal AYDIN	Res. Asst. Erdal AYDIN
Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU	Res. Asst. Tanju ÇOLAKOĞLU
Araş. Gör. Canan Öykü DÖNMEZ KARA	Res. Asst. Canan Öykü DÖNMEZ KARA
Araş. Gör. Filiz KARAHAN	Res. Asst. Filiz KARAHAN
Okt. Özgür TOPKAYA	Lect. Özgür TOPKAYA
Okt. Serap KURTUL	Lect. Serap KURTUL
Okt. Bertan AKYOL	Lect. Bertan AKYOL
Uzm. Orhan Şevki YİĞİTBAŞ	Specialist Orhan Şevki YİĞİTBAŞ
Meral AYDIN	Meral AYDIN
Sinem ERBAŞ	Sinem ERBAŞ
Web Sorumlusu	**Web Commissional**
Araş. Gör. Mesut SAVRUL	Res. Asst. Mesut SAVRUL
Uğur AKYILDIRIM	Uğur AKYILDIRIM
Grafik Tasarım	**Graphic Design**
Yrd. Doç. Dr. Didem ÇATAL	Assist. Prof. Didem ÇATAL
Pınar SEÇİM	Pınar SEÇİM
Yayın Komisyonu	**Publication Commission**
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK, Başkan	Assist. Prof. Ali Şahin ÖRNEK, Head of the Commission
Öğr. Gör. Murat ILDİRIR	Lecturer Murat İLDİRİR
Arş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU	Res. Assist. Tanju ÇOLAKOĞLU
Gözden Geçirenler	***Reviewed by***
Kongre Türkçe Bildirileri Ön Değerlendirme Komisyonu	**The Commission for First Evaluation of the Submissions in Turkish**
Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN, Başkan	Asst. Prof. Esra DEMİRCAN, Chairman
Prof.Dr. Murat KASIMOĞLU	Prof. Murat KASIMOĞLU
Doç. Dr. Dilek DİLEYİCİ	Assoc. Prof. Dilek DİLEYİCİ
Doç. Dr. Meliha ENER	Assoc Prof. Meliha ENER
Doç.Dr. Mikail EROL	Assoc. Prof. Mikail EROL
Doç. Dr. Mehmet HASGÜLER	Assoc. Prof. Mehmet HASGÜLER
Doç. Dr. Mehmet MARANGOZ	Assoc. Prof. Mehmet MARANGOZ
Doç. Dr. Hamit PALABIYIK	Assoc. Prof. Hamit PALABIYIK
Doç.Dr. Mehmet ŞAHİN	Assoc. Prof. Mehmet ŞAHİN
Doç. Dr. Sefer ŞENER	Assoc. Prof. Sefer ŞENER
Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN	Assoc. Prof. Nazan YELKİKALAN
Yrd. Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY	Asst. Prof. Şeniz ANBARLI BOZATAY

Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BACAK	Asst. Prof. Bünyamin BACAK
Yrd.Doç.Dr. Uğur DOLGUN	Asst. Prof. Uğur DOLGUN
Yrd. Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ	Asst. Prof. İsmail ELAGÖZ
Yrd.Doç.Dr. Gülgün ERKAN	Asst. Prof. Gülgün ERKAN
Yrd.Doç.Dr. Umut EROĞLU	Asst. Prof. Umut EROĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahir GÜMÜŞ	Asst. Prof. Mahir GÜMÜŞ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÖRÜN	Asst. Prof. Mustafa GÖRÜN
Yrd. Doç. Dr. Halis KALMIŞ	Asst. Prof. Halis KALMIŞ
Yrd. Doç. Dr. Ersin KAVİ	Asst. Prof. Ersin KAVİ
Yrd.Doç.Dr. Ali Şahin ÖRNEK	Asst. Prof. Ali Şahin ÖRNEK
Yrd. Doç. Dr. Halil ŞİMŞEK	Asst. Prof. Halil ŞİMŞEK
Yrd.Doç.Dr. Mustafa TORUN	Asst. Prof. Mustafa TORUN
Yrd. Doç. Dr. Timur TURGAY	Asst. Prof. Timur TURGAY
Yrd. Doç. Dr. Suat UĞUR	Asst. Prof. Suat UĞUR
Yrd.Doç. Dr. Ülkü VARLIK	Asst. Prof. Ülkü VARLIK
Yrd. Doç. Dr. Hikmet YAVAŞ	Asst. Prof. Hikmet YAVAŞ
Yrd. Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ	Asst. Prof. Yunus YOLDAŞ

Kongre İngilizce Bildirileri Ön Değerlendirme Komisyonu	**The Commission for First Evaluation of the Submissions in English**
Doç. Dr. Yücel ACER, Başkan	Assoc. Prof. Yücel ACER, Head of the Commission
Doç. Dr. İbrahim KAYA	Assoc. Prof. İbrahim KAYA
Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR	Assist. Prof. Kerem BATIR
Yrd. Doç. Dr. Bestami S. BİLGİÇ	Assist. Prof. Bestami S. BİLGİÇ
Yrd. Doç. Dr. Yunus ERYAMAN	Assist. Prof. Yunus ERYAMAN
Yrd. Doç. Dr. Sami S. TAN	Assist. Prof. Sami S. TAN
Yrd. Doç. M. Bülent ULUDAĞ	Assist. Prof. Bülent ULUDAĞ
Yrd. Doç. Dr. Osman ULUYOL	Assist. Prof. Osman ULUYOL
Yrd. Doç. Dr. Nazmi Y. YAĞANOĞLU	Assist. Prof. Nazmi Y. YAĞANOĞLU

Kongre Uluslararası Bağlantılar Komisyonu	**International Relations**
Prof. Dr.Murat KASIMOĞLU, Başkan	Prof. Murat KASIMOĞLU, Chairman
Yrd.Doç. Dr.Nazmi Y. YAĞANOĞLU	Assist. Prof. Dr. Nazmi Y. YAĞANOĞLU

Kongre STK ve Kadın Konulu Atölye Çalışması Komisyonu	**Workshop "NGOs and Women" Committee**
Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN, Başkan	Assoc. Prof. Nazan YELKİKALAN, Chairman
Doç. Dr. Meliha ENER	Assoc. Prof. Meliha ENER
Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY	Asst. Prof. Ayten AKATAY
Yrd. Doç. Dr. Gülgün ERKAN	Asst. Prof. Gülgün ERKAN
Yrd. Doç. Dr. Nilsun SARIYER	Asst. Prof. Nilsun SARIYER
Yrd.Doç.Dr. Nilay KÖLEOĞLU YÜCEL	Asst. Prof. Nilay KÖLEOĞLU YÜCEL
Öğr. Göv. Aytül TEKAY	Lect. Aytül TEKAY
Öğr. Göv. Zuhal SAHİN	Lect. Zuhal SAHİN
Öğr.Göv.Tülay UÇAKTÜRK	Lect.Tülay UÇAKTURK

Kongre İş Dünyası ve STK Komisyonu	**Conference Business Front and NGOs Committee**
Hulusi DAMGACIOĞLU (Başkan)	Hulusi DAMGACIOĞLU, Chairman
Barkın ALTINOK	Barkın ALTINOK
İbrahim AYDIN	İbrahim AYDIN
Hayrettin DERELİ	Hayrettin DERELİ
Davut DOĞAN	Davut DOĞAN
Şerif ENGİN (BİSİAD)	Şerif ENGİN (BİSİAD)
Resul KARAKURT	Resul KARAKURT
Erhan KAYA	Erhan KAYA
İlhami TEZCAN	İlhami TEZCAN
Kaya ÜZEN	Kaya ÜZEN
Hakan VURAL (ÇASİAD)	Hakan VURAL (ÇASİAD)

Kongre Çanakkale Sivil İnsiyatif Komisyonu	**Conference Civil Society Committee**
Yrd. Doç. Dr. Ekrem TUFAN, Başkan	Asst. Prof. Ekrem TUFAN, Chairman
Saim YAVUZ	Saim YAVUZ
İsmail ERTEN	İsmail ERTEN
Hasan T. TURHANLI	Hasan T. TURHANLI
Hayrettin PİŞKİN	Hayrettin PİŞKİN

Kongre Sponsor ve Sosyal Etkileşim Komisyonu	**Conference Sponsor and Social Interaction Committee**
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN	Asst. Prof. Mehmet ŞAHİN
Araş. Gör. Dr. İsmail ALAGÖZ	Dr. İsmail ALAGÖZ
Meral AYDIN	Meral AYDIN
Sosyal İletişim ve Lojistik Yönetimi Komisyonu	**Communication and Logistics**
Yrd. Doç. Dr. Halil ŞİMŞEK, Başkan	Asst. Prof. Halil ŞİMŞEK, Chairman
Konuk ve Katılımcıların Kent ve Kongre Yönelimini Sağlama Komisyonu	**Committe Responsible for the Guests' Guidance in the Conference and City**
Araş. Gör. Erdal AYDIN	Res. Asst. Erdal AYDIN
Araş. Gör. Alper BİLGİLİ	Res. Asst.Alper BİLGİLİ
Araş. Gör. Filiz ÇOBAN	Res. Asst. Filiz ÇOBAN
Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU	Res. Asst. Tanju ÇOLAKOĞLU
Araş. Gör. Canan Öykü DÖNMEZ	Res. Asst. Canan Öykü DÖNMEZ
Araş. Gör. Serkan IŞIK	Res. Asst. Serkan IŞIK
Araş. Gör. Ebru KANYILMAZ	Res. Asst. Ebru KANYILMAZ
Araş. Gör. Didem SAYGIN	Res. Asst. Didem SAYGIN
Araş. Gör. Rukiye SÖNMEZ	Res. Asst. Rukiye SÖNMEZ
Araş. Gör. Adnan ŞAHİN	Res. Asst. Adnan ŞAHİN
Araş. Gör. Ramazan UYGUN	Res. Asst. Ramazan UYGUN
İletişim	**Communication**
Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN	Asst. Prof. Esra DEMİRCAN
Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU	Res. Asst. Tanju ÇOLAKOĞLU
Okutman Özgür TOPKAYA	Lecturer Özgür TOPKAYA
Meral AYDIN	Meral AYDIN
Sinem ERBAŞ	Sinem ERBAŞ

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü

21. yüzyılda dünya, baş döndürücü bir hızla devam eden dinamiklerin etki alanına girmiştir. Bu gelişim sürecinde; kamu ekonomisindeki temel faaliyetlerin belirleyicisi konumunda olan devletin görev, rol ve fonksiyonlarında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Çarpıcı değişimler çerçevesinde devlet, ekonomide belirleyici, yönlendirici ve düzenleyici olarak belirlediği alanların bazılarını, sosyal içerikli konular başta olmak üzere işlevlerinin bir kısmını diğer sektörlere, aktörlere devretme eğilimi içine girmiştir. Bu süreçte, ekonomik ve sosyal yaşamda, demokratik alanda kamu kesimi aktörü olan devlet ile piyasa ekonomisi aktörü olan özel sektörün yanı sıra; üçüncü sektör olarak ifade edilen **Sivil Toplum Kuruluşları**'nın etkinliği artmıştır. Böylece, dünyada ortaya çıkışları neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan **Sivil Toplum Kuruluşları**, etkinliklerini arttırarak ve belirginleştirerek tüm dünyada ekonomi başta olmak üzere yaşamın her alanında aktif olarak yer almaya başlamışlardır.

Küreselleşme süreci ile birlikte; bir yandan sermayenin serbest dolaşımı hız kazanırken, diğer yandan dünya ülkelerinin sosyal, siyasal ve kültürel açılardan birbirlerine yakınlaşarak ortak politikalar üretmeleri gerekliliği önem kazanmıştır. Böylece, dünyada benimsenen ve toplumsal refahın arttırılması üzerinde yoğunlaşan temel anlayışlar, aynı odakta birleşmeye başlamışlardır. Küresel yoksullukla mücadele, küresel barışın tesisi, küresel kirlilikle mücadele gibi konular devletin ve özel sektörün yanında, **STK**'ların da gelişmesini zorunlu kılmıştır.

Değişim çağında kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi alanında ortaya çıkan değişimler de **Sivil Toplum Kuruluşları**'nın rolüne vurgu yapmıştır. **Sivil Toplum Kuruluşları** bu süreçte; çevreden yoksulluğa, barışın tesisinden kalkınmanın sağlanmasına oldukça önemli ve çözümleyici roller üretmeye başlamışlardır. Kamu ekonomisi karar birimi olan devletin topluma yönelik gerçekleştirmiş olduğu kamu hizmetlerinin belirgin bir kısmının **Sivil Toplum Kuruluşları**'nca gerçekleştirilmesi, toplumsal refahın arttırılmasında önemli sonuçlar yaratmış ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması olanaklı hale gelmiştir. Bir başka açıdan **STK**'lar, devlet ve özel sektörle birlikte sorunların çözümü sürecine aktif olarak katılmışlar ve aynı zamanda **"Sürdürülebilir Kalkınma"** kavramının belirginleşmesine aracılık etmişlerdir.

Devlet ve özel sektörle birlikte yeni bir sektör olarak ortaya çıkan ve gönüllülük esası üzerinde farklı alanlarda çözümleyici uygulamalar üretebilen **Sivil Toplum Kuruluşları**'nın tüm dünyada hızla artan önemi; bu kuruluşlara yönelik düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda; ekonomik, hukuksal ve yönetsel konularda **STK**'lara yönelik modeller üretilmesi kaçınılmaz hale gelmiş ve böylece, **Sivil Toplum Kuruluşları**'nın bilimsel düzeyde çeşitli yönleriyle ele alınması eğilimleri hız kazanmıştır. Devlet, özel sektör ekseninde oluşan bilim dallarının yanına **STK**'lar da eklenmiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, bu alandaki misyonunu başarıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve bu yönde çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. **Sivil Toplum Kuruluşları** alanında hızla kurumsallaşarak dersler müfredata konulmuş, **Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi** yerleşik hale gelmiştir. Katılımcı sayısı her geçen gün artan ve kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum dünyasından çeşitli temsilcileri bir araya getirme misyonunu başarıyla yerine getiren kongrenin bu yıl altıncısı organize edilmektedir.

Girişimcilik ekonomik kalkınmada olduğu kadar, sosyal kalkınmada da önemli bir dinamiktir. Amaç; başta öğrencileri, yüksek öğretim öğrencilerini girişimciliğe yönlendirerek en genel anlamda toplumu girişimci yapmaktır.

Girişimcilik alanında toplumun belirli bir kesimine yönelik projelerin üretilmesi konusu, sosyal girişimcilik olarak anılmaktadır. Kadınlara, engellilere, gençlere, emeklilere, kırsal alanda yaşayanlara, yaşlılara dönük girişimcilik projesi üretilerek, hem sosyal girişimcilik geliştirilmiş olunur, hem de sosyal kalkınma söz konusu olur. Bu nedenle, bu yıl ki **STK**'lar kongresinin teması **"Sosyal Girişimcilik"** olarak belirlenmiştir.

Kongre, Türkiye'nin farklı üniversitelerinden bilim insanlarını, **Sivil Toplum Kuruluşları** temsilcilerini, kamu kesimi ve özel kesim temsilcilerini bir araya getirmesinin yanı sıra; Çanakkale'nin ve **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**'nin tanıtımına yönelik kültürel ve sanatsal etkinliklere ev sahipliği yapacak ve kongre içerisinde katılımcılara, zengin içerikli bir bilim-kültür-sanat sunumu yapılacaktır. Böylece, bilimsel yönü ile birlikte, Çanakkale'nin ve **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**'nin tanıtımını da amaçlayan **VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**; yaklaşık 3 gün süresince bilimsel sunumları ve diğer etkinlikleri ile yerel, ulusal ve küresel açıdan çok boyutlu misyonlar üstlenmiş olacaktır.

Her yılki etkinlikte olduğu gibi, bu yılki etkinlikte de başarılı bir ekip çalışması sergilenmiştir. Kongrenin bu yıl dönem başkanlığını Sayın **Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN** üstlenmiştir. Kendisine içtenlikle teşekkür ediyorum. Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Sayın **Prof. Dr. Kazım KİRTİŞ**'e teşekkür ediyorum. Dönem Başkanı ve sayın Dekan ile işbirliğinde başarılı çalışmalar gerçekleştiren sayın **Meral AYDIN**'a, Sayın **Yrd. Doç. Dr**. **Sibel TAN**'a, Sayın **Yrd. Doç. Dr. Cahide SÖNMEZ**'e, Sayın **Yrd. Doç. Dr. İlke Evin GENCEL**'e, Sayın **Yrd. Doç. Dr. Ufuk GENCEL**'e, Sayın **Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL**'e, Sayın **Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK**'e, Sayın **Yrd. Doç. Dr. Didem ÇATAL**'a, Sayın **Öğr. Gör. Selin NEHİR**'e, Sayın **Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU**'na ve Sayın **Araş. Gör. Canan Öykü DÖNMEZ KARA'**ya teşekkür ediyorum.

Kongremize her yıl olduğu gibi bu yıl da destek veren Biga Kaymakamı Sayın **Mustafa GÜNDOĞAN**'a, Biga Belediye Başkanı Sayın **Mehmet ÖZKAN**'a, Çanakkale yöresinin tanıtımında kongremize önemli katkılar sağlayan Tarım İl Müdürü Sayın **İlkay UÇAR**'a, Çanakkale Belediye Başkanı Sayın **Ülgür GÖKHAN**'a, Soma İş Adamları Derneği Başkanı Sayın **Kerim KARAKAŞ**'a, İbrahim Bodur Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne, DOĞTAŞ Mobilya A.Ş Yönetim Kurulu Başkanı Sayın **Davut DOĞAN**'a, YTS Yönetim Kurulu Başkanı Sayın **İhsan ÇAKIR**'a ve Biga İ.İ.B.F Çevre Etkileşim Kurulu Başkanı Sayın **İbrahim AYDIN'**ın şahsında, tüm üyelerine katkıları nedeniyle teşekkür ederim.

"Kongre"nin ve **"Kongre Kitabı"**nın katılımcılara, ilgililere yararlı olmasını temenni ediyorum.

2 Ekim 2009
Prof. Dr. Ali AKDEMİR
ÇOMÜ Rektörü

SUNUŞ

Prof. Dr. A. KAZIM KİRTİŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Pozitif bilimler ve sosyal bilimlerde yapmış olduğu araştırma, yayın ve bilimsel etkinliklerle Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ni bir dünya üniversitesi olma yolunda önemli katkılar sağlayan Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, bundan önce gerçekleştirmiş olduğu beş Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'nin verdiği deneyim, bilgi ve birikimle, bu yıl da ana teması "Sosyal Girişimcilik" olan VI. Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'ni düzenlemektedir.

"Girişimcilik" yüzyıllardır sadece ticari alanda "bir iş kurma, o işi ilerletme, yeni fırsatları gözetme" olarak kabul edilse de, sanayi devimi ile ortaya çıkan pek çok toplumsal sorunla mücadelede "sosyal girişimcilik" kavramı ortaya çıkmış ve özellikle toplumların sosyal alandaki gelişmesinde, değişimlerin ve yeniliklerin benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Sosyal girişimcilik, şirketlerin ve organizasyonların, içinde bulundukları topluma bir değer katma, faydalı olma sorumluluk ve bilinciyle iş yapmaları konusunda itici bir güç oluşturmuştur. Bu anlamda sosyal girişimciler, girişimci özelliklerinin yanı sıra sosyal sorumluluk sahibi oldukları için kararlarını toplum çıkarlarını gözeterek almaları ve toplum için gereken değişimleri başlatmaları nedeniyle, ülkenin genel olarak gelişmesine olumlu katlılar sağlamışlardır.

Globalleşen dünyada oluşan ekonomik, çevresel, sosyal ve siyasal sorunlarla devlet ve devletin resmi organlarının yanı sıra, bu sorunlarla başa çıkabilecek maddi ve beşeri gücü elinde bulunduran işletmeler ve sivil toplum kuruluşları da sosyal girişimcilik konusunda olumlu hamleler yapmakta, klasik işletmeciliğin ve girişimciliğin sorumluluklarını, içine toplum çıkarlarını alacak şekilde genişletmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının, sorumlu yurttaşlık bilincinin yayılması ve uygulanması konusundaki misyonu göz önüne alındığında, sosyal girişimcilik konusundaki katkılarının çok önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlamda, bu yıl düzenlemiş olduğumuz VI. STK Kongresi'nde amacımız, Türkiye'nin ve dünyanın çok sayıda üniversitelerinden saygın bilim adamları, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, özel ve kamu sektörü yöneticilerinin katılımıyla "Sosyal Girişimcilik" konusunun irdelenmesini ve ilgili alanlara önemli katkılar yapılmasını sağlamaktır.

Organizasyon sırasında üniversite içinde ve dışında titizlikle çalışarak kongrenin en verimli şekilde geçmesi hususunda desteklerini esirgemeyen ve büyük gayretler sarf eden herkese teşekkür eder, kongrenin yararlı geçmesini dilerim.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖNSÖZ		**VII**
SUNUŞ		**IX**
İÇİNDEKİLER		**XI**
	KAVRAMSAL BOYUTUYLA SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE GELİŞİM SÜRECİ ***ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT PROCESS REGARDING ITS CONCEPTUAL EXTENT***	
Adem ÇAYLAK Adem ÇELİK	İktisadi Rasyonelliğin Bir Veçhesi Olarak Girişimciliğin Kiritiği *Critics of Enterprise in terms of a Complexion of Economic Reason*	**1**
Hasan Hüseyin AKKAŞ	Sosyal Sermayesiz Sivil Toplum Olabilir mi *Can Civil Society be an Entrepreneur Without Social Capital*	**7**
Işıl ARPACI Yusuf KARAKILÇIK	Sosyal Girişimcilik Karşısında Sosyal Devleti Yeniden Düşünmek: Girişim Sosyalleşirken A-Sosyalleşen Devlet *Rethinking of Social Government Against Social Entrepreneurship: Antisocializing Government as Entrepreneurship is Socializing*	**17**
Muammer SARIKAYA Alpaslan Yüce	Sosyal Girişimcilik Faaliyetlerinin Reklamlara Yansıması *The Reflection of Social Entrepreneurship Activities to Advertisements*	**29**
Oktay KOÇ	Etkin Bir Sosyal Girişim Yapısal Analizi: Sosyal Girişim Liderlerinin Genel Nitelikleri Neler Olmalıdır? *Structural Analysis of an Effective Social Enterprise Leadership: What should be General Qualifications of Social Enterprise Leaders?*	**37**
Osman ULUYOL M. Cem DANACI	Küresel Sorunların Çözümünde Bir Model Olarak Sosyal Girişimcilik Ve Sosyal Girişimciliğin Finansman Boyutuyla Değerlendirilmesi *Social Entrepreneurship as a Model For Solution Of The Social Problems and an Evolutıon of Social Antrepreneurshıp withi ts Financial Dimension*	**49**
Recep TAYFUN	Sosyal Girişimcilik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlişkisinin Halkla İlişkiler Açısından Önemi *Importance of the Relation Between Social Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility Regarding Public Relations*	**61**
Turan ÖZTÜRK	Sosyal Girişimci; "Akılı, Kaderin Önünde Tutar" *Social Enterpreneur;"Mind Precedence Ranks Before from Destiny"*	**71**
Burcu KÜMBÜL GÜLER Hamdi EMEÇ	Sosyal Girişimlerde Gönüllülüğü Etkileyen Faktörler ve Gönüllülüğün Yaşam Doyumuna Etkisi *Determinants Of Volunteering in Social Enterprises and the Impact of Volunteerısm to Life Satisfaction*	**77**
Münir TİRELİ	Sosyal Girişimcilik, Ulus Devletin Sosyal Politika Alanından Çekilmesi Yolunda Bir Başka Vesile Midir? *Socıal Entrepreneurship: An Other Way of Isolating Nation State From the Field of Social Policy?*	**89**
Mukaddes ÇELİK	Sosyal Girişimcilik ve Sivil Toplum Kuruluşları *Social Entrepreneurship and Non Governmental Organizations*	**97**

Güran YAHYAOĞLU	Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun Sosyal Girişimciliğe Etkileri *Effects of Bank Credit Cards Law to Social Enterprises*	**103**

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK UYGULAMALARI

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP APPLICATIONS

Bedriye TUNÇSİPER Neşe KAFA	Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Girişimcilik Eğilimleri Bozcaada Örneği *The Entrepreneurship Inclination of Woman Employee in Tourism Sector and Bozcaada Example*	**115**
Mehmet ÖZKURNAZ Bengül EVEREST Oktay Gökhan ÖZER	Tarımda Örgütlenme Ve Sosyal Girişimcilik: Çanakkale Köy-Koop. Örneği *Organızation and Social Entrepreneurship In Agriculture: The Case of the Canakkale Village Cooperative (Koy-Koop)*	**123**
Mustafa MELEK	Sosyal Girişimcilik Olarak Türkiye'de Vakıf Üniversiteleri *Turkish Foundation Universities as Social Entrepreneurship*	**129**
S.N. Tunca YÜĞNÜK	Bir Sosyal Girişimcilik Projesi Olarak Çasek (Çanakkale Sosyo Ekonomik Koordinasyon Ve Güçbirliği Derneği) *CASEK as a Social Entrepreneurship Project*	**143**
Ebru KANYILMAZ POLAT	Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Algılamaları: Biga IIBF Birinci ve Dördüncü Sınıf Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma *Social Responsibility Perceptions of University Students: A Research Made with the Participation of First and the Last Class Students at Biga IIBF*	**147**
Barış TAVUKÇUOĞLU Yeliz KUŞAY	Toplumsal Gelişimde Yeni Bır Dinamik Olarak Sosyal Girişimcilik: Uluslararası İnsan Hakları Savunucuları Kurumu (Front Line) Örneğı *Socıal Entrepreneurshıp as a New Dynamic in Socıal Development:* *International Foundatıon of the Human Rıght Defenders (Front Lıne) Case*	**155**
Nazan YELKİKALAN Sena ERDEN	Geleceğin Girişimci ve Yönetici Adayları Olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: ÇOMÜ Biga İİBF Örneği *A Study Into The Corporate Social Responsıbility Perceptions of the Students in the Faculty of Economics and Administratıve Sciences as Prospective Entrepreneurs and Administrators: The Case of Faculty of Economıcs and Administrative Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University*	**163**
Elif YÜCETÜRK	Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bilinci ve Örnek Bir Sosyal Girişimci: Mimar Mustafa İzzet Baysa *The Comprehension of Corporate Social Responsibility and the Model of a Social Entrepreneur: Architect Mustafa Izzet Baysal*	**175**
Orhan Şevki YİĞİTBAŞ Sanem BERKÜN	Şirketlerin Sosyal Sorumluluk Projelerinin Sosyal Girişimcilik Ve STK'lar Üzerindeki Etkileri: Avea İletişim Hizmetleri A.Ş. Örneği *Effects Of Companies' Social Responsibility Projects on the Social Entrepreneurship and Ngo's: Avea Communication Services Company Case*	**185**

GELİŞME SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE YÖNETİM İLİŞKİSİ

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND MANAGEMENT RELATIONSHIP IN THE DEVELOPMENT PROCESS

Arbab AKANDA Dababrata CHOWDHURY	*Non-Governmental Organizatıon: The Future Leadership Role*	**195**
Fuat USTAKARA	Sivil Toplum Örgütlerinin "Medeniyetler İttifakı Projesi" Kapsamında Üstlenebilecekleri İletişimsel Roller *The Communicative Roles Which Non-Governmental Organizations Can Undertake About "Alliance of Civilization Project"*	**199**
Ömer TORLAK Muhammet Ali TİLTAY	Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağış Yapmada Gösterişçi Davranışın Rolü *The Role of Conspicuous Behaviour to Make Donation to Non Governmental Organızations*	**211**
Michael Jay POLONSKY Stacy Landreth GRAU	*Measuring the Social Value of Nonprofits*	**217**
Mustafa HOTAMIŞLI Şenol YAPRAK	*A Study on Organizational Commitment Level of Non Governmental Organization (NGO) Members*	**227**
Ramazan ERTURGUT	Demokrasi, Meşruiyet ve Ulus Devlet Ekseninde Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'Lar *Nongovernmental Organizatıons (NGOs) in the Context of Democracy, Legitimacy and National State*	**237**
Ramazan ERTUGUT Serhat SOYSEKERC	İkincil Sosyal Paydaş Olarak STK'ların İşletmelerdeki Görünümü *Aspect of Ngo's as Secondary Social Sharer in Administratings*	**243**
Sevcan GÜLEÇ Hatice Özkan SANCAK	Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsallaşma Ve Stratejik Yönetim *Strategic Management and Institutıonaliziton in Civil Society Organizations in Turkey*	**249**
İsmail DALAY Sezgin Seymen ÇEBİ	*The NGOs in Turkey, A Historical And Alternative Perspective*	**263**
Nilsun SARIYER Serhat HARMAN	Adil Ticaret Sisteminde Kar Amacı Gütmeyen Örgütler- İçerik Analizi *A Literature Review on Functıons of Non For Profit Organizations in Fair Trade System*	**277**
Oktay ALKUŞ	Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokratikleşme ve Sivilleşme Sürecine Katkıları *Contributions of Civil Society Organizatıons to the Democratization and Civilization Processes in Turkey*	**285**

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ UYGULAMALARI

APPLICATIONS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Ayşe SUCU	Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Türk Diyanet Vakfı "Kadın Faaaliyetleri Merkezi"	**297**

	As a Non Govermental Organizatons Turkish Religious Foundations "Women Activities Center"	
M. Cem DANACI Osman ULUYOL	Sivil Toplum Kuruluşları Çerçevesinde Derneklerin Faaliyet Başarılarında Finansal Problemlerin Rolü (Malatya Örneği)	**303**
	Social Entrepreneurship as a Model for Solution of the Social Problems and an Evolutıon of Social Antrepreneurshıp with its Financial Dimension	
Metin ÇELİK	Çanakkale Kent Markalaşması ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Markalaşmaya Katkısı	**315**
	The Roll Of NGO's in Canakkale's City Branding	
Mahir GÜMÜŞ Canan Öykü DÖNMEZ KARA	Türkiye'de Sığınmacıların Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşları	**323**
	Non Governmental Organizations to Protection of Asylum Seekers in Turkey	
C. Emek SARIGÜL	Türkiye'de Su Kaynakları Yönetiminde Yeni Bir Aktör Olarak Sivil Toplum Kuruluşları	**333**
	Non-Governmental Organizations as a New Actor in Water Resources Management in Turkey	
Necati CERRAHOĞLU	Geniş Katılımlı STK Olan Spor Kulüplerinin Ticarileşme Sonrası Yönetimi	**345**
	Management of Sport Clubs as the Greatest Partıcıpary NGOs in Post-Commercialization	
	KÜRESEL SÜREÇTE EKONOMİK KRİZLER VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	
	ECONOMIC CRISES AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN GLOBAL PROCESS	
Adem ÜZÜMCÜ	Küresel Ekonomik Kriz Ortamında Türkiye'de Ekonomik İstikrar ve Kalkınmanın Sağlanmasında Sosyal Girişimciliğin Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Katkılar	**351**
	Importance Of Social Entrepreneurship And Contributions Of NGO's	
	Ensuring Economic Stability and Development of Turkey in the Global Economic Crisis	
Sefer ŞENER Mesut SAVRUL	Ekonomik Krizler, Demokratikleşme ve STK-Devlet İlişkilerinde Dönüşüm	**381**
	Economic Crises, Democratization and Transformation of	
	NGO's-Government Relations	
Bünyamin BACAK Ufuk ÖZER	Sosyal Dampingle Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Girişimleri	**391**
	Entrepreneurship Activities of Non-Governmental Organizations In Struggling Social Dumping	
	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI EKSENİNDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÇEVRE ETKİLEŞİMİ	
	SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND ENVIRONMENT INTERACTION IN TERMS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS	
Hasan ŞAHAN Mehmet ULUKAN Engin GEZER Kürşat Yusuf AYTAÇ	Boş Zaman Faaliyetlerinde: Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Doğa Sporları Dernekleri (Kardak Örneği)	**403**
	The Freetime Activities For:As A Civil Society Organization Of Natural Sport Clubs (Sample Kardak)	
Oral KAYA	İklim Değişikliği: Sosyal Sorumluluk mu? "Sosyal Zorunluluk" mu?	**409**

	Climate Change: Is it Social Responsibility or Social Mustly?	
Hüseyin ERKUL	Sosyal Girişimcilik Açısından Doğa ve Çevre Vakfı (Doçev)	**413**
	Nature and Environment Fund (Doçev) In terms of Social Entrepreneurship	
	YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	
	SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS TO STRUGGLE WITH POORNESS	
Adem ÜZÜMCÜ Ülker ÇAM Fatma Pınar EŞSİZ	Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermaye ve Sosyal Girişimciliğin Önemi Sivil Toplum Kuruluşlarının Katkıları Üzerine Bir Deneme	**427**
	Importance of Social Capital and Social Entrepreneurship to Overcome Poverty: An Essay on the Contributıons of NGO's	
Elif Meryem YURDAKUL Abdullah ÖZDEMİR	Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Girişimciliğin Rolü: Aydın İli Mikro Kredi Uygulamaları	**445**
	The Role of Social Enterprises in Reducing Poverty: Micro-Credit Applicatıons in Province of Aydın	
Nevzat Fırat KUNDURACI	Sosyal Dışlanmaya Karşı Sosyal Sermayenin Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Kullanılması	**457**
	Using Social Capital as a Fight Instrument with Poorness Against Social Exclusion	
Sezer Göncüoğlu ESER	*Empowerment of Local Food*	**463**
Yusuf Ziya ŞİPAL Hüseyin ŞENKAYAS	Mikro Krediler ve Ticari Bankalar	**469**
	Micro Credits and Commercial Banks	
	EĞİTİMDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	
	SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN EDUCATION	
Aydın USTA	Sosyal Girişimcilikte Eğitimin Rolü	**483**
	The Role of Education in Social Enterprising	
Burcu KÜMBÜL GÜLER	Dünyada Öncü Üniversitelerin İşletme Fakültelerinin Sosyal Girişimcilik ile İlgili Eğitsel ve Bilimsel Faaliyetleri	**493**
	World's Leading Business Schools' Teaching and Research Activities about Social Entrepreneurship	
İbrahim BATDAL	Engellilerin Mesleki Eğitimleri ve Girişimcilikteki Rolleri	**511**
	Education of the Disabled and their Role in Entrepreneurship	
Levent ERASLAN	Sosyal Girişimciliğin Eğitimsel Pratikleri (Toçev Örneği)	**517**
	Educational Practicals of Social Entrepreneurship(Tocev Sample)	
Senem BESLER Aytül Ayşe ÖZDEMİR Muammer SARIKAYA	İşletmecilik Eğitiminin Değişen Yüzü: Sosyal Girişimcilik Eğitimi	**527**
	Changing Business Education: Social Entrepreneurship Education	
Burcu ÖKSÜZ Selin TÜRKEL	*Can Social Goals be the Youth Ideal? A Research on University Students' Social Entrepreneurship Intentions*	**539**

YEREL YÖNETİMLER SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ETKİLEŞİMİ

INTERACTION AMONG LOCAL MANAGEMENT SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Muharrem GÜNEŞ	STK Kimliği Oluşum Sürecinde Türkiye'de Yerel Gündem 21'ler *Local Agenda 21 at the Process of Constitution of NGO Identitiy at Turkey*	**547**
Mustafa KARA Mustafa GÖRÜN	Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Girişimcilik İlişkisi *The Relationship Between Urban Transform and Socail Entrepreneurship for Increasing Urban Life Quality in Turkey*	**561**
Ülgür GÖKHAN İsmail TÜMAY H. Evrim AKMAN	Çanakkale Belediyesi Sosyal Belediyecilik Politika ve Öncelikleri Uygulama Örnekleri *Case Studies of Çanakkale Municipalıty on Pollicies and Priorities of a Social Municipalıty*	**577**
Tülay UÇAKTÜRK Ahmet UÇAKTÜRK Mehmet ÖZKAN	Yerel Yönetimlerde Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sosyal Belediyecilik: Biga Belediyesi Örneği *Socıal Municipality in the Context of Socıal Responsibility in Local Govarnance: A Case Study of Biga Municipalıty*	**581**
Serhat SOYŞEKERCİ	Proje Geliştirme Etkinlikleri: Bir Alan Çalışması *Project Development Activities: A Field Study*	**595**
Selin NEHİR Ayşin AŞKIN Sercan Özgür VURAL	Girişimcilerin Genel Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma: Biga Örneği *A Study Towards Identifying General Characterestics of Entrepreneurs: Biga Case*	**601**

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE PERIOD OF CONFORMITY TO EUROPEAN UNION

Haydar EFE	Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi *Increasing Importance of Turkish Civil Society Organizations in the EU Accession Negotiation Process*	**615**
Resul KARAKURT Mustafa KARA	Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasındaki İşbirliğinin Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar: Çanakkale Örneği *The Studies in EU Integration Process to Improve Co-Operatıon Between NGOs and The Public Sector: Çanakkale Case*	**625**
Selcen Öner	Türkiye'deki Türkiye-Ab İlişkileriyle İlgili STK'lar ve Bu Süreçteki Rolleri *The Civil Society Organizations Which Are Dealing with Turkey-EU Relations in Turkey and their Role in this Process*	**639**
Sibel TAN S. Sami TAN	Avrupa Birliği İle Mali İşbirliği Kapsamında AB Hibe Projeleri: Bu Rojelerin Sosyal Girişimciliğe Etkisi ve STK'ların Rolü *The European Unıon Projects Within the Scope of Fıscal Cooperatıon wıth the European Union: The Effects of these Projects on Social Entrepreneurship and the Role of NGOs*	**649**

ÖZEL SEKTÖR - DEVLET- SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ETKİLEŞİMİ

INTERACTION BETWEEN PRIVATE SECTOR-GOVERNMENT-NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATINS

Hatice DAYAR Özer ÖZÇELİK Ayşen ALTUN	Devlet Girişimlerinin Özelleştirilmesi, Türkiye ve Dünya Deneyimleri *Privatizatıon of State Inıtiatives: Turkey and World Experiences*	**659**
A. Kazım KİRTİŞ Filiz KARAHAN	*Marketing and Finance Relationshıp Regarding Importance of Social Entrepreneurship and a System of Repatriation*	**671**
Ramazan ARMAĞAN Muhammet ŞAHİN	Kamu Ekonomisi Politikalarının Oluşumunda Baskı Gruplarının Rolü ve Türkiye'nin Görünümü *The Role of Interest Groups in the Formation of Public Economy Policies and the View of Turkey*	**681**
Tuğrul KORKMAZ	Siyasi Parti Programlarında STK'lar *Ngo's at Pollitical Parties Programs*	**693**
Esra DEMİRCAN Günay ÖZDEMİR	Türkiye'de Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Devlet Bütçesinden Yapılan Transferler; Siyasi Partiler Üzerine Bir Değerlendirme *The Transfers From Government Budget to Non-Profit Organizations in Turkey an Assesment About Political Parties*	**703**
Eyüp Aygün TAYŞİR Yener PAZARCIK Erkan TAŞKIRAN	Vergi Kanunlarında Yapılan Düzenlemelerin Sivil Toplum Kuruluşları Üzerindeki Etkilerini Öngörmeye Yönelik Hipotezler *Hypotheses Anticipating Affects of Regulations of Tax Laws on NGOs*	**713**
Harun YENİÇERİ	Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü *The Role Of Non-Governmental Organizations in the Improvement of Tax Consciousness*	**723**
Özcan ERDOĞAN	Sosyal Girişimlere ve Çalışanlarına Sağlanması Gereken Vergisel Teşvikler *Tax Incentives which are Required to be ProvidedfFor Social Enterprises and Their Employees*	**731**
Ömer Tuğsal DORUK	Türk İlköğretim Sistemi'ne Destek ve Yatırım Paketi *Supportive and Investment Package to Turkish Primary Education System*	**743**

POSTER BİLDİRİLER

POSTERS

İlkay UÇAR Başak EGESEL	Devlet ve Kamu Girişimciliğinde Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü Örneği *The Example of the Çanakkale Provincial Directore of Agrıculture in State and Public Entrepreneurship*	**755**
Meliha ENER	Kalkınmakta Olan Ülkelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Gelişim Süreci *Evolution of Corporate Social Responsibility in Developing Countries*	**757**
Tuğrul AKAY	Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak JCI(Genç Liderler ve Girişimciler Derneği)'nın Sosyal Girişimciliğe Bakışı *Social Entrepreneurship Prospect of JCI as a NGO*	**759**
Kadir AKGÜNDÜZ	Bir Hayır Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği'nin STK Olarak Sosyal Girişimcilik Ruhu *Social Entrepreneurship Spirit of a Charity, Turkish Red Crescent Society as a Non-Governmental Organization*	**761**

Mehmet ÖNGEN Sosyal Girişimcilikte Sivil Toplum Kuruluşları Kazdağı Otelleri Derneği (Kazod) Örneği **763**

Non-Governmental Organizations in Social Entrepreneurship an Example of Ida Mountains Association (Kazod)

KAVRAMSAL BOYUTUYLA SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE GELİŞİM SÜRECİ

ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT PROCESS REGARDING ITS CONCEPTUAL EXTENT

İKTİSADİ RASYONELLİĞİN BİR VEÇHESİ OLARAK GİRİŞİMCİLİĞİN KRİTİĞİ

Adem ÇAYLAK
ademcaylak@gmail.com
Kafkas Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Adem ÇELİK
ademcelik36@hotmail.com
Kafkas Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Çalışma iktisadi rasyonellik ve iktisadi rasyonelliğin veçhesi olarak girişimciliğin eleştirisini hedeflemektedir. İktisadi rasyonelliğin meta-fetişizmi ve şeyleşme gibi iki önemli problemi vardır. Bu problemlere sebep olan ise diğer İktisadi sistemlerden farklı olarak kapitalizmin kar maksimisazyonu ve niceliği hedeflemesidir. İktisadi rasyonellik kapitalizm öncesi hiçbir topluma egemen olmadı. Diğer toplumlarda çalışma köleliğin işaretiyken, kapitalizmde kimlik kazanmanın yolu oldu. Bu anlamda kapitalizm çalışmayı ve biriktirmeyi hayatın tek anlamı haline getirdi. Bu durum ise insanın ekonominin kölesi olmasına sebebiyet veriyor. İnsan için ekonomiden ekonomi için insana geçiş iktisadi rasyonelliğin temel problemidir ve çalışma bu problemi açığa çıkarmayı hedefliyor.

***Anahtar Kelimeler**: İktisadi Rasyonellik, Logos, Ratio, Şeyleştirme, Meta-Fetişizmi, Girişimci, Kapitalizm.*

CRITICS OF ENTERPRISE IN TERMS OF A COMPLEXION OF ECONOMIC REASON

Abstract

The aim of this article is to make a critic of economic reason and a complexion of economic reason enterprise. There are two problems of economic reason: fetishism of merchandise and reification. The cause of those problems are capitalism differently from the other economic systems in terms of profit maximization and quantity. Economic reason didn't hold the whip hand pre-capitalist society. Working did sign of slavery in pre- capitalist society but in the capitalist society its the apparatus of having an identity. In this context, working and accumulation are the core of life in capitalist society. This situation lead to human being to be slave of economy.

***Keywords:** Economic Reason, Logos, Ratio, Reification, Fetishism of Merchandise, Enterprising, Capitalism.*

Giriş

İktisadi rasyonellik bireyi güdüleyen en temel saikin fayda ve kar maksimizasyonu olduğundan hareket etmektedir. Bu savlama ise bireyin hareketlerinin tamamının kar etrafında şekillenmesine, insanın ihtiyacını karşılaması için gerekli olan üretim anlayışından, para ve sermaye biriktirmeye yönelik üretim anlayışının yerleşmesine sebep olur. Birey, fark etmeden para ve metaya hükmeden efendi olmaktan çıkıp, para ve meta tarafından yönlendirilen bir köle haline gelmektedir. Ya da *"Dövüş Kulübü"* (Chuck Palahnuik tarafından yazılmış olan aynı isimli roman üzerinden çekilen filmdir.1999 yapımı olan film, David Fincher tarafından yönetilmiştir ve başrollerde Brad Pitt, Edward Norton ve Helena Bonham Carter rol almıştır. Müziklerini Dust Biraderler (Dust Brothers) yapmıştır) isimli filmde dediği gibi iktisadi rasyonellik kavramı*"sahip olduklarımızın sonunda bize sahip olması"* sürecini anlatmaktadır. İktisadi akılsallık metaya kendi doğasının ötesinde bir değer atfetmek ve ona ulaşılmaz bir güçmüş gibi bakmak bağlamında meta fetişizmini beslerken, insan ve insanlar arası ilişkileri Lukacs'ın deyimiyle şeyleştirmekte, yani insanlar arası ilişkiler insan ve meta arasındaki sahiplik ilişkisine dönüşmekte, insanın karşılıklı ilişkilerinde diyaloga giren taraflar karşısındakini özne olarak değil, nesne olarak kavramaya başlamaktadırlar. Şeyleşme daha geniş anlamda, kapitalizmin insanlar, insanların kendilerine dair imgeleri, düşünceler, sosyal yaşam, sanat ve kültür üzerindeki etkisini anlatan bir metafordur (Bewes, 2008: 23). Bu bağlamıyla iktisadi rasyonelliğin iki olumsuz boyutu olduğu savunulabilir. Bunlardan birincisi meta-fetişizmi, diğeri ise insanlar arası ilişkilerin ve insani değerlerin erozyona uğraması, insanın nesneleşmesini ifade eden şeyleşme sürecidir. İktisadi rasyonellik, bundan önceki bütün toplumlarda mevcut olan rasyonellik biçiminden farklı olarak, kapitalist toplumun bir eseri ve kapitalist bireyin temel güdüleyicisidir.

Halk arasında, iş adamı, iş adamı becerikli ve atılgan olarak tanımlanan girişimci, işletme ve iktisat literatüründe, belirli mal ve hizmeti üretmek, üretip pazarlamak ya da sadece pazarlamak için, kendisine ait veya başkalarının temin ettiği sermayeyi üretim faktörlerine yatıran, böylece kar veya zarar etme olasılığını göze alan özel veya tüzel kişi şeklinde tanımlanmaktadır (Şimşek: 2008: 27). Bunun yanında J. B. Say tarafından üretimin, emek, sermaye ve tabiattan sonra dördüncü önemli faktörü olarak değerlendirilmiştir.

Literatürde girişimciliğin yenilikçi ve dinamik olduğu kabul görmektedir (Müftüoğlu-Durukan, 2004: 8). Girişimci emekle birlikte üretimin iki önemli insani faktörü olarak değerlendirilebileceği gibi, iktisadi rasyonelliğin topluma egemen olmasının ajanı ve iktisadi rasyonelliğin taşıyıcısı olarak da değerlendirilebilir. Çalışma boyunca girişimci diğer tanımların ötesinde iktisadi rasyonelliğin topluma nüfuz etmesinin öznesi olarak değerlendirilecektir. Girişimcilik ve girişimciliğin teşviki iktisadi rasyonelliğin topluma egemen olmasını teşvik demektir. Çünkü, girişimci daha önceki toplumsal sistemlerde egemen olan üretim ve ihtiyaç anlayışından farklı olarak yeni ihtiyaçları teşvik etmek, yeni ihtiyaç yaratmak durumundadır. Bunun için sadece üretim yapan değil, iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi olmayan bütün alan, kültür ve değerleri bu mantığa tabi kılma misyonunun taşıyıcısıdır. Bu misyon pre-kapitalist veya kapitalist-ötesi yapılarla mücadele etmeyi gerektirir. O halde girişimci sadece bir üretim faktörü değil, kapitalist ideolojinin ve iktisadi rasyonelliğin öznesi ve taşıyıcısıdır. O halde girişimci homo economicus'un kendisidir.

İnsanlar modern öncesi toplumların tamamında üretim faaliyetlerinde bulunmuş olmasına rağmen, hiçbir toplumu yönlendiren rasyonellik iktisadi olmamıştır. Bu anlamda iktisadi rasyonellik, kendinden önceki bütün toplumsal yönlendirici değerle mücadele etmektedir. Marcuse'nin deyimiyle, iktisadi rasyonellik tarafından kendinden önceki "*geleneksel bozucu öğeler ya yok edildiler, ya etkisiz bırakıldılar, tehdit edici öğeler ele geçirildiler"* (Marcuse, 1975: 35). Bu bağlamda girişimci gittiği yere, sadece ürün ve hizmet götürmemekte kendinden önceki arkeik gördüğü yapılarla da mücadele etmektedir. Bu iktisadi rasyonelliğin zaferi açısından kaçınılmazdır.

Girişimci, iktisadi rasyonelliği yaymak için, iktisadi rasyonelliğin önündeki metafizik ve diğer usavurma biçimleriyle mücadele etmek ve pre-modern üretim ilişkilerini iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi kılmak gibi iki misyonla donatılmıştır. Bu iki misyon girişimciliğin doğasında vardır. Dolayısıyla iktisadi rasyonellik eleştirisi zorunlu olarak girişimciliğinde eleştirisidir. Ancak, burada formüle ettiğimiz anlamıyla girişimcilik her zaman varolmamış, doğal olmayan bir kavramdır. Ancak kavramın her zaman var olduğu savlaması mistifikasyon ve ideolojik meşrulaştırma işlevi görmektedir. Bu bağlamıyla, iktisadi rasyonellik ve kapitalizmin her zaman var olmadığı tezi, kapitalist öncesi toplumların üretim yapmalarının arkasındaki güdüleyicinin ve logos'un izini sürmeyi gerektirir. Bu anlamda, çalışma logos'tan ratio'ya ve Midas'tan iktisadi rasyonelliğe dönüşümün izini sürmeyi ve sonuçta iktisadi rasyonelliği eleştiriye tutmayı hedeflemektedir. Foucault'un deyimiyle çalışma iktisadi rasyonelliğin logos ve ekonomik insanın ise insanlık tarihi içindeki arkeolojisini açığa çıkarmayı hedeflemektedir (Foucault, 1999: 173-236).

Logos'tan Ratio'ya

Aristotales'ten beri Batı siyasal felsefesi insanı akıl (logos) sahibi bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, Batı siyaset felsefesinde akıl insanı, diğer hayvanlardan ayıran temel kavramdır. Aristo'nun *"insan politik hayvandır"* sözü, politik düşünen aklı ontolojik anlamda kavradığının en net göstergesidir. Aristo felsefesinde akıl insanın ontolojik temelidir.

Aristodaki logos kavramının Latince tercümesi ratio kavramıdır. Yılmaz'a göre logos'un ratio'ya dönüşümü masum bir tercüme olarak değerlendirilebileceği gibi, Batı siyasal düşüncesindeki evrilişin önemli uğraklarından biri olarak da görülebilir (Yılmaz, 2009: 17). Heidegger'e göre logos'un ratio'ya dönüşümü sıradan bir tercüme olarak değil de, Batı metafiziği içerisinde kavramın Greklerdeki köklü kavrayışından şimdiki hesaplayıcı/teknik düşünmeye varışının serüveni olarak anlaşılmalıdır (Yılmaz, 2009: 17-18). Ontolojik akıldan hesaplayıcı/teknik akla geçiş süreci 18. yüzyıl aydınlanma düşüncesiyle doruluğuna ulaşmış, kapitalizmin geliştiği ve yerleştiği ülkelerde akıl kavramı ratio manasında kullanılmaya başlamıştır. Sermayenin genişleyen yeniden üretimi üzerine kurulu olan kapitalist rasyonellik, yaygınlık kazanmak ve kurumsallaşmak için kendisi dışındaki logos ve metafizikle mücadeleye girişmiştir.

Bu mücadelenin felsefi arka planını, Aydınlanma düşüncesi ve pozitivizm oluşturmuştur. Comte'un bilginin ve buna uygun toplumsal örgütlenmenin evrimini izah etmek için kullandığı üç hal yasası, teolojik ve metafizik evreden çıkıp pozitivist evreye geçildiğini savunuyordu. Teolojik ve metafizik aşamadan pozitivist aşamaya geçiş tezinin içinde barındırdığı birkaç önemli çıkarsama vardır. Bunlardan ilki, epistemolojik anlamda bilimsel bilgiye, diğer bilgi türleri karşısında tanınan a priori üstünlüktür. Bu, argüman bilimsel bilginin meşruluğunun kendiliğinden menkul olduğunu düşünmektedir ve diğer bilgi türlerine meşruluk tanımamaktadır. Epistemolojik anlamdaki bu değişikliği, toplumsal alanda yaşanan değişim takip eder ki, Comte'a göre bu zorunludur. Çünkü; Comte'un dinamik sosyolojisinde her aşamaya tekabül eden belli bir tip toplumun olduğu savunulur. Buna göre; teolojik aşamaya askeri/kavgacı, metafizik aşamaya, askeri/savunmacı, pozitivist aşamaya endüstriyel/pasif toplum denk gelir ve bu toplumsal örgütlenme farkının arkasında entelektüel düşünce tarzları vardır (Keat-Urry, 2001: 119). Pozitivist aşamanın toplumsal örgütlenme biçimi endüstriyel/pasif ve bilgi türü deney ve gözleme dayanan ampirik 'bilimsel bilgi'dir. Logos'tan ratio'ya ya da ontolojik akıldan teknik akıla dönüşüm süreci, üretim biçiminin dönüşümüyle paralellik gösterir. Diğer, bir ifade ile kapitalist toplumun pre-kapitalist topluma karşı zaferi ile ratio'nun logos'a karşı zaferi arasında senkronizm vardır. Üretim tarzındaki bu değişim, beraberinde, verili iktisat ahlakı, toplum yapısı ve ihtiyaçlar anlayışının değişmesini gerekli kılar. Bu değişimin en önemli uzantısı ise "homo politicus"tan "homo economicus"a doğru yaşanan dönüşümdür.

Politik insanın ekonomik insana dönüşüm sürecini kabul etmeyen hakim kapitalist paradigma, insanlığın dünyaya geldiği ilk andan itibaren sınırsız ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığını, bu bağlamıyla, insanın başından beri ekonomik bir varlık olduğunu, piyasanın kendiliğinden oluştuğunu, piyasanın üzerinde hiç kimsenin maksadı olmayan kendiliğinden bir sürecin ürünü olduğu gibi savlarla desteklemeye çalışmıştır. Kendiliğinden düzen savunusunun en önemli temsilcilerinden olan ve piyasa kavramı yerine "katallaksi" kavramını kullanan Hayek, piyasadaki ekonomik ilişkilerin sonuçları hakkında adil ve adaletsiz gibi yorumlarda bulunulamayacağını, çünkü adaletin insan davranışının bir niteliği olduğunu, piyasanın ise üzerinde kimsenin maksadı olmayan bir sürecin ürünü olduğunu savunmaktadır (Hayek, 1995: 57 ve 147). Üzerinde kimsenin maksadı olmayan bir sürecin ürünü olarak piyasadan adalet beklemenin anlamsızlığını savunan Hayek, piyasanın doğal ve kendiliğinden düzen olduğunu belirterek, piyasaya sonsuzluk atfetmektedir. Bu tez, insan ihtiyaçlarının sınırsızlığından hareket etmek ve piyasaya sonsuzluk atfetmek bağlamında kapitalizmin ve kapitalist toplum yapısını doğallığı tezini desteklemektedir.

Ancak pre-modern toplumlarda ekonomik ilişkiler ve üretimin arkasındaki saikleri araştıran birçok iktisat tarihçisi piyasanın ve kendiliğinden düzenin mit olduğunu savunmaktadır (Polanyi, 2006; İnsel, 2005: 82). Gerçektende kapitalizme geçişle birlikte iktisadi kaygılar ciddi bir dönüşüm yaşamış ve gündelik hayat dahi iktisadın hizmeti koşulmuştur. Toplumsal, ahlaki ve insani her şeyin piyasanın hizmetine koşulması insan doğasının bencilliği ve piyasanın kendiliğindenliği/sonsuzluğu ile meşrulaştırılmıştır. İktisadi rasyonelliğin tek yönlendirici olmasının koşulu, diğer bütün iktisadi anlayışlar karşısında zafer kazanmasına bağlıdır. Bu ise kapitalizmin içsel özelliğidir. Kapitalizm girdiği bütün toplumları dönüştürme ve iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi kılma becerisini göstermiştir. Hayatın her alanın iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi kılınma süreci ise, üretimin faaliyetinin arkasındaki pre-modern saiklerin yok edilmesini gerekli kılmaktadır. İktisadi rasyonelliğin eleştirisi zorunlu olarak, piyasanın ve kendiliğinden düzenin mit olduğunu göstermeyi gerektirir. Bunun için üretim faaliyetinin tarihsel evriminin incelenmesi gereklidir.

Midas'tan Sınırsız İhtiyaca: İhtiyaçların ve Üretimin Evrimi

İnsan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, insanın hayatını devam ettirmesi ve kendi varlığını yeniden üretebilmesi için elzemdir. Bu anlamda insan kendisini yeniden üretilmek için üretmektedir. Basit anlamda üretimin amacı insan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Çünkü her canlı kendi varlığını devam ettirmek durumundadır. Bir kişi ihtiyaçlarını ve kapasitelerini, ancak belirli bir yaşam biçimine katılmak yoluyla, bir toplum içerisinde başkalarıyla iletişim ve etkileşim kurarak gerçekleştirebilir (Buğra, 2000: 29). İhtiyaçların karşılanma sürecindeki bu etkileşim insanı toplumsal bir varlık haline getirir. Ancak, ihtiyaçların karşılanması için üretim ve etkileşimle, sermayenin genişleyen yeniden üretimini sağlamak için yapılan üretim arasında ciddi farklılıklar vardır. İnsanlık uygarlık tarihinden bugüne değin insanlar birbirleriyle mübadele ilişkisi içerisinde olmuşlardır ancak, bu ilişki daha fazla para kazanmak için değil ihtiyacı gidermek için yapılmıştır.

Antik Yunan'da ve birçok dinde daha fazla kazanmak veya zengin olmak teşvik edilen değil, eleştirilen bir durumdur. Antik Yunan filozoflarının üzerinde durdukları en temel kavramlardan bir tanesi ölçülüktür. Ölçülülük, insanın davranış ve birbirine yaklaşımına, toplumsal örgütlenme biçimine ilişkin bir kavram olmanın yanında, ekonomik hayatı düzenlemek için de kullanılan bir kavramdır. Platon ve onun öğrencisi Aristoteles, toplumsal sınıfların varlığını kabul etmekle birlikte, sınıflar arasındaki keskin ekonomik eşitsizliklerin polis devletinin yapısını bozacağını düşünmüşler ve bu anlamda keskin sınıfsal ayrılıklara karşı çıkmışlardır. Örneğin Aristoteles*, "durulmuş (istikrarlı) bir toplum sağlamak bakımından, mülkiyeti eşitleştirmeye oranla daha iyi bir yol, doğadan üstün sınıfa giren kimselerin paylarına düşenden daha çoğunu istememelerini güvencelemek"* olduğunu savunmuştur (Yetkin, 2008: 104). Payına düşenden daha fazlasını istemek toplumsal bütünlüğün bozulması anlamına geldiği için olumsuzlanmaktaydı.

Antik Yunan'da çalışma ise, toplumsal bir bütünlük unsuru ve kamusal alana dahil olmanın yolu olmanın aksine, dışlanma ölçütüydü. Çalışan kadın ve erkekler, modern-öncesi bütün toplumlarda aşağı kabul edilmişlerdi: İnsanlık alanına değil, doğa alanına aittiler. Zorunluluğun kölesiydiler, dolayısıyla, onları, sitenin faaliyetleriyle ilgilenmeye yetenekli kılacak ruhsal gelişim ve yarar gözetmemek gibi özelliklerden yoksundular (Gorz, 1995: 26). Çalışmak zorunluluğa kölelik etmek olduğu için kadın ve kölelere bırakılmıştı. Çalışanlar, özgürlüğü yaşamaya tercih etmiş köleler olarak kabul ediliyordu. Bu köleler ve kadınların esas ilgileri meslekleriydi, kamusal alan değil.

Antik Yunan'da, özgürlük, zorunluluğun zincirinden kurtulma olarak anlaşılıyordu. Kamusal alan özgürlüğün ve eşitliğin alanıydı. Ekonomik ilişkiler ise hiyerarşinin, zorunluluğun ve tutsaklığın hakim olduğu özel alana aitti. Özgürlük, ailenin, özel ve iktisadi alanın dışında başlıyordu. Antik Yunan'da özgür olmak isteyenler, çalışmazlar ve özgür olmak için ekonomik kaygılardan uzak olmak gerektiğini düşünürlerdi. Yunan'ın sınıfı yapısına rağmen, herhangi bir sınıfın egemenliğine müsaade edilmezdi çünkü kamusal işlerde bireysel yarar gözetmemek esastı. Ekonomik durumdan ötürü kamusal işleri yürütmek isteyecek bir toplumsal grubun ise, kendi sınıfsal çıkarlarından hareket edip, kamuya zarar vereceği düşünülürdü. Devlet kitabında Platon; "*biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf diğerinden daha mutlu olsun diye değil… Yurttan bazı kişileri seçip onları mutlu kılacak değiliz. Yurt baştan başa mutlu olacak"* demektedir (Yetkin, 2008: 78). Platon'da kamusal alan eşitliğin, mutluluğun ve

zorunluluk dışının alanıdır. Özel alan ise bütün Antik Yunan düşünürlerinde zorunluluğun alanıdır. Özellikle kamusal ve özel alan arasındaki (bu ayrım Antik Yunan'da polis ve haneye tekabül eder) ayrımı kaldırmak ve kamusal alanı özel alanın aleyhine yaymak, özel alanı kamusal alan içerisinde eritmek istenmekteydi. Çünkü hanenin yani özel alanın ayırt edici tarafı, insanların burada, istek ve ihtiyaçların güdümünde bir arada yaşıyor olmalarıydı (Arendt, 1994: 49). Oysa insanları bir arada tutan şey veya özgür kılan zorunluluk ve dolayısıyla ihtiyaçların güdümünden kurtulmalarıdır düşüncesi Antik Yunan'ın gizidir. Çalışma servet edinmek ve para biriktirmek için yapılmıyor olmasına rağmen yine de olumsuzlanmaktadır. Çünkü, Yunan'da özgürlük insanın doğası da dahil bütün kısıtlardan kurtulmasıdır ve çalışmak kısıtlanmak olduğu için özgürlüğün önünde engeldir.

Pre-modern toplumda çalışma ücret veya biriktirmek için değil yaşamak içindi. Pre-kapitalist toplumda çalışanlar, mümkün olduğunca fazla çalışarak ne kadar kazanabilirim diye değil, bugüne kadar kazandığım ve gündelik ihtiyaçlarımı karşılayan 2.5 markı kazanmak için ne kadar çalışmalıyım, diye soruyorlardı (Gorz, 1995: 31). Bu tür toplumlarda insanların üretimlerinin sınırını belirleyen yeterliliktir. Yeterli kategorisi iktisadi bir kategori değildir: kültürel veya varoluşsal bir kategoridir. Yeterli olanın yeterli olduğunu söylemek daha fazla şeye sahip olmanın hiçbir yararı olmayacağı, daha fazlanın daha iyi olmadığı gibi bir anlam taşır. Geleneksel toplumlarda yeterli kategorisi merkezi konumdaydı. "Daha fazlaya sahip olma isteği dünyanın düzenine bir saldırıydı: "açgözlülük", "arzu", "kibir" doluydu, "doğal düzene" ve Tanrı'ya karşı günah doluydu. Aşırı kazanç özü gereği şeytansıydı: uygulama olarak yararlıydı ve izin veriliyordu, ama hoş karşılanmayan şey Midas'tı. Midas'a göre zenginlik para demekti ve serveti ne olursa olsun asla yeterince paraya sahip olunamazdı; şu basit nedenle ki, zenginlik madeni para olarak ölçülmeye başlandığında, yeterli diye bir şey asla olmaz. (Gorz, 1995: 141). Dolayısıyla parayla ölçülen zenginlikten uzak durmak gerekirdi ve Midas felaket demekti. Aşırı para hırsı Midas'ın emirlerine uymak demek olduğundan günah sayılırdı.

Kapitalist öncesi toplumlarda iktisadi hayatı yönlendiren temel saik kar ve verim değil yeterlilikti. Kapitalist topluma geçildiğinde özellikle fabrikalarda ve kapitalist çiftliklerde sürekli çalıştırılacak iş gücü bulma konusunda sıkıntı yaşanıyordu. İşçiler geçimlerini sağlayacak kadarını kazandıktan sonra çalışmıyorlardı ve çalışma onların bütün enerjilerini sarf edecekleri bir alan değildi. Bunu alt etmenin formülünü ücretleri düşürmekten geçtiği anlaşıldı. Ücretler düşünce işçiler geçimlerini sağlamak için tüm gün çalışmak durumunda kalıyordu. J. Mill bu durumu şöyle değerlendirir: *"İhtiyaçlarını haftanın üç günü çalışarak sağlayan işçinin haftanın geri kalanında işsiz ve sarhoş olması çok rastlanan bir durumdur. Yoksullar, asla haftalık safahatlarını karşılayacak ve beslenmelerine yetecek olandan fazla çalışmayacaklardır. Yün fabrikalarındaki ücret indiriminin ülke için hayırlı bir iş ve avantaj olduğunu ve yoksullara gerçek bir haksızlık yapılmadığını çekinmeden söyleyebiliriz."* (Gorz, 1995: 35). Doğmakta olan sanayi yeniden üretimini sağlamak için gerekli olan sürekli iş gücünü, ücretleri düşürerek ve çocuk emeğini kullanarak bulmuştur. İşçilerin bu durumu aylaklık etme, zararlı birlikler oluşturma olarak değerlendirilmiştir. Foucault, hapishanenin doğuşuna ilişkin çalışmasında klinik, hasta haneler ve hapishanelerin işlevinin zararlı birlikleri engelleme, aylaklığı önleme ve sonunda da aylaklardan mümkün olduğunca faydalanma olduğunu savunmaktadır. Özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda uygulanan çitleme, çevreleme ve işlevsel yerleşimlerin amaçları ilk önce zararlı birlikleri engellemekken, zaman içinde tehlikeli iletişimleri koparmanın yanında, sistem açısından yararlı birlikler kurmaya evrilmiştir (Foucault: 2006: 118-119).

Tüm bunların yanında özellikle İngiltere'de 16. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar süren kamusal toprakları çitleme hareketi sadece, ekilebilir toprakları verime açmanın bir yolu değil, çalıştırılmak üzere köylüyü topraklarından uzaklaştırmanın ve küçük köylülüğü iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi kılmanın da yolu olmuştur. Thomas More, ütopyasının önemli bir kısmını İngiliz Çitleme hareketini eleştirmeye ayırmıştır. Özellikle çitleme hareketini insanların topraklarından sürüp yollara düşürdüğü ve toprağı bir avuç zenginin eline düşürdüğü için eleştiren More'un temel kaygısı bu insanların paraları bittikten sonra hırsızlık yapmaya başlamaları ve asılmalarıdır (More, 2007: 37-39). Hobsbawm'a göre bu dönem, özellikle konumları kaybolan eski toplumsal grupların ayaklanmasını tetiklemiş ve 1848 hareketini doğurmuştur (Hobsbawm, 1989: 75-76). Bu tür değerlendirmelerin ötesinde çitleme hareketinin asıl saiki köylünün toplumsal konumunu sarsmak ve endüstriyel üretim için gerekli iş gücünü sağlamaktı. Bunun tezin doğruluğunu destekleyen birçok argüman mevcut olmakla birlikte, ekilen toprağın otlaklara dönüştürülmesi, çitleme hareketinin amacının köylüyü iş gücü piyasasına çekmek ve iktisadi rasyonelliğin mantığına tabi kılmak olduğunun en sağlam kanıtıdır (Polanyi, 2006: 74). Çünkü, iş ve çalışmayı hayatın en önemli faaliyeti haline getirmek, diğer bir ifade ile iktisadi rasyonellik tarafından güdülenmek pre-modern insanın alışık olmadığı bir durumdu. Bu tür insan için birikim güce sahip olmak için değil, kıtlığa ve doğal felaketlere karşı kendini korumak amacıyla yapılırdı.

Barry Jones kapitalist öncesi toplumların iktisadi anlayışını şöyle özetler: "*Esas olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretirler küçük bir artığı satmak için değil, beklenmedik durumlarda hazırlıklı olmak için bir kenarda tutarlar. Ne iktisadi verimlilikle, ne kar oranıyla nede ihracat ve uzmanlaşmayla ilgilidirler, zamanlarının hesaplarını yapmazlar ve komşularıyla rekabet etmezler. Almaşık ekim, mevsimlerin ritmini takip eder; çalışma tüm bir yaşamı işgal eder ve asla tamamlanmaz. Ücret, çalışma süresi ve tatil kavramı yoktur."* (Gorz, 1995: 35). İktisadi rasyonellik egemen olmak için tüm diğer akıl türleriyle mücadele

etmiş ve bu akıl türleri karşısında zafer kazanmıştır. Ancak bu zaferin olumsuz taraflarını gözler önüne sermek gerekmektedir. Bunun içinse iktisadi rasyonelliğin daha derinlemesine analizi gereklidir.

Sonuç: İktisadi Rasyonelliğin Temel Kabulleri ve Eleştirisi

İktisadi rasyonelliğin temel kabullerinden ilki, bireysel faaliyetin iktisadi rasyonellik tarafından yönlendirilmesinin doğal olduğu ve bunun uzantısı olarak bireysel faaliyetin her zaman iktisat tarafından yönlendirildiğidir. Bu bağlamıyla insan toplumsal varlık ve politik hayvan olarak değil, ekonomik insan olarak değerlendirir. İktisadi insanın insanlık tarihi içerisindeki arkeolojisi sürüldüğünde bunun böyle olmadığı görülmektedir.

İkincisi, daha önce iktisadi faaliyeti yönlendiren yeterlilik kategorisi iken iktisadi rasyonellikte yeterliliğin yerini maksimizasyon almaktadır. Azamileştirme kavramı ise nitelikten daha ziyade, niceliğe vurgu yapar ya da Gorz'un ifadeleriyle iktisadi rasyonellik az ve çok kategorilerini bilir, ancak yeterliliği bilmez (Gorz, 1995: 142). Bu durum ise insani faaliyetin hesaplamaya indirgenmesine, sürekli daha fazla biriktirmeye ve Habermas'ın deyimiyle *"yaşam dünyasının sömürgeleşmesine"* hayatın her alanın ekonomik rasyonelliğin mantığına tabi kılınmasına sebebiyet verir (Habermas, 2001: Yaşam Dünyası ve Sitem Bölümü). İktisadi rasyonellik, var olan her şeyi metalaştırır, sanatı, kültürü estetik bir değer, toprağı doğanın bir parçası, insanı kendisi gibi bir özne olarak değil, alınıp/satılır ticari bir metaya gibi kavrar. Bunun yanında üretim ve tüketim arasındaki ilişkiyi tersine çevirir. Üretim ihtiyaçları karşılamak için değil yeni tüketici ihtiyaçları yaratmak için kullanılır. Yani tüketim ve tüketici üretimin hizmetine sunulur.

İktisadi rasyonellik dışındaki diğer bütün üretim biçimleri ve saikleri, ütopya veya akıl-dışı olarak değerlendirilir ve hayatın bütün alanları iktisadi rasyonelliğin tekeline bırakılır. Ütopyacılık ve alternatif sistemlerin hepsi olumsuzlanırken, alternatif bir sistemin olamayacağı düşüncesi iktisadi rasyonelliğin egemenliğini pekiştirir. İnsanın şeyleşme sürecine ve değer erozyonuna normallik atfedilir. Bu durum normalin anormalleşmesi, anormalin normalleşmesi sürecidir. Araç ve amaçlar yer değiştirir ve amaçlardan daha ziyade araçlar üzerinde durulur. Ekonomi ve meta insan ihtiyacını gidermenin aracı olmaktan çıkmakta, insan ekonominin aracı haline gelmektedir. Bu ise, insanın ekonomiye bakışının tersyüz olduğunun göstergesidir. Polanyi'nin antropolojik çalışmalardan çıkardığı sonuç, insan-ekonomi ilişkinin tersyüz oluşunun, iktisadi akılsallaştırmanın akıl-dışılığının en net resmini verir. Polanyi'ye göre, son antropolojik çalışmaların göze çarpan en önemli sonucu, insan ekonomisinin kural olarak, insanın sosyal ilişkilerinin içine yerleşmiş olduğudur. Ona göre, insan maddi zenginlik edinmekle bireysel çıkarını korumak istemez, sosyal haklarını ve sosyal değerlerini korumak üzere hareket eder. Maddi zenginliğe ancak sosyal değerlerini koruduğu sürece değer verir (Polanyi, 2006: 88-89). Bu bağlamda normal olan ekonominin ekonomi-dışı amaçlara göre şekillenir. Ancak iktisadi rasyonelliğin hakim olduğu toplumlarda ekonomi-dışı alanlar ekonomik amaçların hizmetine koşulur. Örneğin siyaset, iktidar gibi kavramlar ekonomik kaynaklara sahip olmak için kullanılır. Siyaset ve kamu görevleri çıkar aracı olarak değerlendirilir, iktidara sahip olmak ekonomik kaynaklara sahip olmak anlamını taşır, siyaset ve kamu görevleri soysuzlaşıp yozlaşır.

İktisadi rasyonellik kar peşinde koşmanın doğal bir durum olduğunu, insanın doğası gereği daha fazlaya sahip olmak istediğini, insan faaliyetinin ilk insanın dünyaya geldiği andan daha fazla peşinde koştuğunu savunarak kavramları birbirine karıştırmakta ve iktisadi rasyonelliğe doğallık atfetmektedir. İnsanın ilk andan itibaren ürettiği doğru bir usa vurma olmakla, birlikte insanın ilk andan itibaren daha fazla kar elde etme peşinde olduğu tarihsel gerçekliği açıkça başkalaştırmaktır. İnsanın acil insani ihtiyaçlarını gidermek için yaptığı üretimle, piyasada değişim amaçlı yaptığı üretim arasındaki farkın bilinçli bir şekilde göz ardı edilmesi, iktisadi rasyonellik tarafından güdülenen ekonominin doğal olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Piyasa toplumunun doğal ve kendiliğinden sürecin sonucu olduğuna yönelik sav açık bir biçimde yanlıştır. Piyasa ve devlet müdahalesi karşıtlığının yapay olduğu, piyasa ekonomisinin oluşmasının güçlü devlet müdahalesinin sonucu olduğu Karl Polanyi, Fernand Brudel, Immanuel Wallerstin gibi bir çok iktisat tarihçisi ve sosyolog tarafından ispatlanmıştır. Yukarıda sözü geçen çitleme hareketleri, toprağa ve köy ekonomisine yönelik devlet eliyle müdahale, piyasa ekonomisinin kendiliğinden oluştuğu tezini açıkça çürütmektedir.

İktisadi rasyonellik veya hakim kapitalist iktisadi paradigma kendisini bilim, öteki diğer bütün iktisadi anlayışları ideoloji gibi sunmaktadır. Bu sunum biçimi ideolojiye olumsuzluk atfeden Napolyon geleneğinden etkilenmiştir. Napolyon Bonapart dönemine kadar genel olarak ideoloji "idealar bilimi" ideologlar ise düşünce faaliyetiyle uğraşanlar olarak değerlendirilmekteydi. Ancak Napolyon'un yanında çalıştırdığı ideologlara istediklerini yaptıramaması ideoloji ve ideologlara olumsuz anlam atfetmesine sebebiyet verdi. Napolyon entelektüelleri ve ideologları metafizikçi olarak niteler ve metafizikle değil, yüzyılların tecrübesiyle hükmedildiğini düşünür (Özbek, 2003: 48). Kapitalist iktisat kendisine bilim, diğer bütün iktisadi sistemleri ideoloji addetmekle, bütün ideolojilerin sergiledikleri ideolojik tavra düşmektedir. Ancak, ideolojiler sadece düşünsel bir yanlışı ifade etmezler. İdeoloji, modern dünyada insan topluluklarının anlam atfettiği, doğruluğuna kısmen veya bütünüyle inandığı egemen simgelerin sistemli bütünlüğüdür (İnsel: 2003: 7). İdeoloji ve bilim karşıtlığının kendisi bilime saflık ve a priori üstünlük tanıyan modası geçmiş pozitivizmin izini taşır. Buna rağmen, iktisadın bilimselliğine inanan ve bilimin tekliğinden hareket eden, dolayısıyla pozitivist

bilimsel bilgiyi tek gerçek bilgi olarak kavrayan ve bu bağlamıyla bilimi totaliterleştiren, ama totaliterleştirmenin bilincinde olmayan, bu bilinçte olmama dolayısıyla kapitalizm-dışı tüm iktisadi sistemleri totaliter addeden epistemik bir cemaat söz konudur. Bu cemaatin en büyük yanılgısı ya da bilerek yarattığı yanılgı, kapitalizmden paradigmal kopuşların mümkün olmadığı, mümkün olsa bile insanlığı felakete sürükleyeceğidir. Bu yanılgı, insanları kapitalizm dışında alternatiflerin yokluğuna inandırmaya ve insanlık üzerinde tahakküm kurmaya sebebiyet vermektedir. Herhangi bir konuda insanların alternatifsiz olduğu düşüncesinden daha büyük bir felaketin olamayacağı muhakkaktır.

İçinde yaşadığımız çağ, teknolojik gelişim ve otomasyon sayesinde, para kazanmanın ötesinde, Antik Yunan"dan kapitalizme gelinceye kadar birçok filozofun ve dinin tahayyül ettiği zorunluluğun köleliğinden kurtulma olanağı sağlıyor. Ancak, Arendt'in isabetlice belirttiği gibi, modern insanı güdüleyen iktisadi rasyonellik, çalışma ve para kazanmaya öyle teorik bir methiye getirdi ki, çalışma ve para birikim hırsından kurtulmak imkansız hale geliyor (Arendt, 1994: 14). Daha vahimi olan ise, neden çalışmalı ve neden para kazanmalıyız sorusunun hasır altı edilmesidir. Çünkü, para ve servet sahibi olmak sosyal konumumuzu düzeltmek, düşünceye daha çok zaman ayırabilmek için mide derdinden kurtulmak için değil, sadece para kazanmak için yapılıyor. Diğer, bir ifadeyle para kazanmak herhangi bir şeyin aracı değil, kendi başına bir amaç haline geliyor. Para kazanmanın amaç haline gelişi, diğer bütün amaçların para kazanmanın aracı haline dönüşmesine, insanın paranın kölesi olmasına sebep oluyor.

Sonuç olarak, girişimcinin yazı boyunca çizilen resmin neresine oturduğu sorusu gündeme gelmektedir. Yukarıda mevcut işletme ve iktisat literatürünün girişimcilik tanımından farklı bir tanımla, girişimcinin iktisadi rasyonelliğin ajanı olarak değerlendirilebileceği belirtilmişti. Girişimci veya girişimciliğin bir kimlik olarak yüceltilmesi, Antik Yunan'dan günümüze değin amaçlanan para ve maddi zenginlikten daha soyut tartışmalarına kapı açılmasına, insanın kendini yeniden üretmesine, zorunluluğunun kölesi olmaktan kurtulmasına engel olmaktadır. İktisadi rasyonelliğin taşıyıcısı olduğu sürece girişimciliğin bu problemlere çözüm üretmesi imkansızdır. Bu problemler üzerine düşünülmeye başlandığı andan itibaren ise girişimciliği bir kimlik olarak kabul etmek ve kendini girişimci olarak tanımlamak imkansızdır. Bu anlamda iktisadi rasyonelliğin taşıyıcı olarak girişimci ile meta-fetişizmi ve şeyleşme arasında yakın bir ilişki söz konusudur ve bu özgürlük potansiyelinin önündeki en büyük engellerden birisini oluşturmaktadır. Yapılması gereken girişimcinin yüceltilmesi değil, kendi insanlık durumumuz üzerinde düşünme ve daha nitelikli bir yaşam için nelere ihtiyacımız olduğu sorusu üzerinde düşünmektir. Bu anlamda modern toplumların iktisada yüklediği kilit rollerden sıyrılmak ve bireyin sadece iktisat sayesinde var olmadığını, üstelik bireyin sadece maddi zenginlik yaratmak için var olmadığının bilincine varmak gerekmektedir.

Kaynakça

ARENDT, Hannah (1994). İnsanlık Durumu, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstenbul.

BEWES, Timoty (2008). Şeyleşme Geç Kapitalizmde Endişe, Çev. Deniz Soysal, Metis Yayınları, İstanbul.

BUĞRA, Ayşe (2000). Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.

FOUCAULT, Michel (1999). Bilginin Arkeolojisi, Çev. Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul.

---------- (2006). Hapishanenin Doğuşu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay İmge Kitapevi, Ankara.

GORZ, Andre (1995). İktisadi Aklın Eleştirisi, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HABERMAS, Jurgen (2001). İletişimsel Eylem Kuramı, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

HAYEK, A. Friedrich (1995). Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük, C.2: Sosyal Adalet Serabı, Çev. Mustafa Erdoğan Türkiye İş Bankası Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş.

HOBSBAWM, Eric (1989). Devrim Çağı: 1789-1848, Çev. Jülide Ergüder-Alaeddin Şenel, V Yayınları, Ankara.

İNSEL, Ahmet (2003). İktisat İdeolojisinin Eleştirisi, Birikim Yayınları, İstanbul.

---------- (2005). Neo-liberalizm, Hegemonyanın Yeni Dili, Birikim Yayınları, İstanbul.

KEAT, Russel&URRY, John (2001). Bilim Olarak Sosyal Teori, Çev. Nilgün Çelebi, İmge Yayınları, Ankara.

MARCUSE, Herbert (1975). Tek Boyutlu İnsan, Çev. Afşar Timuçin-Teoman Tuçdoğan May Yayınları, İstanbul.

MORE, Thomas (2007). Ütopya, Çev. Necmiye Uçansoy, Bordo-Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul.

MÜFTÜOĞLU, Tamer – DURUKAN,Tülin (2004). Girişimcilik ve Kobiler, Gazi Kitabevi, Ankara.

ÖZBEK, Sinan (2003). İdeoloji Kuramları, Bulut Yayınları,İstanbul.

POLANYİ, Karl (2006). Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, Çev. Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞEK, M. Şerif (2008). İşletme Bilimine Giriş, Adım Matbaacılık, Konya.

YETKİN, Çetin (2008). Siyasal Düşünceler Tarihi C. 1, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Feridun (2009). Rasyonalite İktisat Özelinde Bir Tartışma, Paradigma Yayınları, İstanbul.

SOSYAL SERMAYESİZ SİVİL TOPLUM GİRİŞİMCİ OLABİLİR Mİ?

Yard. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş
Uşak Üniversites,
hasan967@mynet.com

Özet

Sivil toplumun temelleri Batı'da doğal hukuk tartışmalarından sözleşme kuramlarına, modern anlamda Hegel ve Marx'a günümüzde ise, Gramsci ve Habermas'a dayandırılır. Bu süreçte sivil toplumun devlet içi, devlet karşıtı veya devlet dışı tanımlamaları yapılmıştır. Habermasçı sivil toplum tanımı ile birlikte sivil-siyasal ayrımlar yerini, çok boyutlu ve dinamik kamusal alana bırakmıştır. Bu durum sivil toplumun tanımını ve rollerini etkilemektedir.

Günümüzde demokrasinin sürdürülmesinde sivil toplumun önemi artmakta ve sivil toplumun, devlet ile toplum arasındaki aktif aracı rolleri güçlenmekte veya güçlendirilmektedir. Demokrasinin radikal, müzakereci, söylev ve uzlaşmacı nitelikleri sivil toplumun girişimci rollerinin geliştirilmesi ile desteklenmekte sosyal sermayenin güçlü ve zayıf yönleri ise, sivil örgütlerin girişimcilik niteliklerini etkilemektedir. Bir başka ifadeyle girişimci sosyal sermayeye sahip sivil toplum günümüz demokrasinin sürdürülmesinde etkin bir role sahip olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikli olarak sivil toplumla ilgili gelişmelere ve tanımında ortaya çıkan farklılıklara yer verilmiştir. Bu kapsamda sivil toplumun rollerindeki değişimlerden söz edilecektir. Sosyal sermayenin sivil toplumun girişimciliğine etkileri üzerinde durulacak ve günümüz demokrasisinin sürdürülmesinde girişimci sivil toplumun önemi açıklanacaktır. Ayrıca sosyal sermayesi zayıf veya güçlü olan sivil toplumun, sosyal girişimciler üzerindeki etkileri de çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum, Sosyal Girişimcilik, Sosyal Sermaye*

CAN CIVIL SOCIETY BE AN ETREPRENEUR WITHOUT SOCIAL CAPITAL?

Abstract

The foundations of civil society depends on natural law discussions and social contract theories on its classical form, Hegelian and Marxian perspectives on its modern period and Gramscian and Habermasiaan way of understanding at the present day. In this historical process civil society is being defined with the state, opposed to the state or out of the state. Since Habermas, civil society has been defined as a multiple and dynamic public sphere. These effect on civil society's roles.

An active moderate role of civil society makes democracy sustainable in which democracy is defined as deliberative, radical and discursive. Moreover the new type of this definition of democracy is supported by civil organizations entrepreneurs roles. And also social capital of civil society effects on social entrepreneurs. In another words civil society that has an entrepreneur effects an important role on today's democratic sustainability.

In this study civil society concept and definitions will be explained at first in which how civil society's roles are changing. Moreover the effects of social capital on civil society's entrepreneurship will be discussed. Because the present times of sustainable democracy depends on entrepreneur civil society. Furthermore the weak and the strong of social capital on the effects of civil society's entrepreneurship will be evaluated in this study.

Keywords: *Civil Society, Social Entrepreneurship, Social Capital*

Giriş

1960'lı yıllarda refah devleti düşüncesi ve uygulamalarına yönelik tartışmalar ulus devlet-piyasa ilişkilerini zayıflatmıştır. Bunda toplumlarda giderek artan yoksulluğu önlemede, çevrenin ve yaşanabilir alanların korunmasında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ulus-devletlerin yeterli olmaması veya güvenliği öncelikli olarak almaları nedeniyle bu sorunlara karşı duyarsız davranmaları etkili olmuştur. Ayrıca serbest piyasa ekonomisinin ulusları aşması ve tüm dünyada yaygınlaşması ulus-devlet-piyasa gerilimini artırmıştır. Yeni sağ (new right), yeni muhafazakarlık (new conservatism, neo-conservatism), rasyonel tercih kuramı (rational choose theory) gibi düşüncelerle, Avusturya ve Chicago ekollerinin çalışmaları ve Milton Friedman, Robert Nozick, Charles Murray ve Pat Buchanan gibi düşünürlerin önderliğinde Keynezyen kuramın refah politikaları eleştirilmiş neo-liberalizm ise, ekonomiden siyasete sosyal yaşamın her alanında etkili olmuştur.

Neo-liberal düşüncenin tüm dünyada yaygınlık kazanmasına yol açan Berlin duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi olaylarda etkili olmuştur. Demokratikleşme dalgalarının Latin Amerika ülkelerinden merkezi Amerika ülkelerine, Asya ülkelerine ve Doğu Avrupa ülkelerine yayılması, neo-liberal düşünce temelinde bir demokratik yaşamın tüm dünyada sürdürülmesi karşısında neo-liberal politikalar, alternatifsizliğini ilan etmiştir. Neo-liberal ideolojinin siyasal çıktısı ise otoriter yönetimlerin demokrasiye geçmeleridir. Toplumların demokratikleşme talepleri Dünya Bankası (World Bank), Uluslararası Para Fonu (IMF) Birleşmiş Milletler (United Nations), Avrupa Birliği (European Union) ve Dünya Ticaret Örgütü (World

Trade Organization) gibi uluslararası örgütlerce de desteklenince Fukuyama ve Huntington gibi günümüz neo-liberal düşüncenin önde gelen isimleri, insanoğlunun geldiği veya gideceği durumu "tarihin sonu" veya "medeniyetler çatışması" olarak yorumlamalarına neden olmuştur.

1980'li yıllar neo-liberal ekonomi politikalarının tüm dünyada yaygınlaşmasını anlatır. Bu durum bir tarafta ulus-devlet-piyasa gerilimini artırırken diğer tarafta bu gerilimin giderilmesine yönelik 3. sektör olarak ta adlandırılan sivil toplumu devlet karşısında avantajlı konuma getirmiştir. Sivil toplumun ulusaldan küresele yaygınlaşması, ulus-devletlerin işlevlerini değiştirmiş bu süreçte bireysel, çevresel ve toplumsal sorunlar ve bu sorunların çözümüne sivil toplum dahil edilmiştir. Sivil toplumun devlet-piyasa gerilimini aşmaya yönelik girişimi ve uluslararası düzeydeki ilişkileri bir tarafta ulus-devletin egemen konumunu zayıflatmakta, diğer tarafta sivil toplumun fonksiyonlarını değiştirmektedir. Günümüzde sivil toplum, toplumsal hayatı sürdürmede, toplumların kalkınmasında ve siyasal sistemin meşruluğunu sağlamada önemli rollere sahiptir.

Günümüzde Sivil Toplumun Konumu ve Rolü

Modern düşüncede sivil toplumun referansları Locke, Tocqueville, Hegel, Marx, Habermas ve Gramsci'e dayanmakta günümüzde ise, devlet dışı (non-governmental), siyasi parti, dini grup, sosyal hareketler, sendikalar, 3. sektör, kâr amacı gütmeyen (non-profit), gönüllü grup, yardımsever grup, dernek, vakıf v.d çıkar ve tutum grupları gibi değişik adlarla tanımlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda uluslararası kuruluşların giderek yaygınlaşması ve insan yaşamının iyileştirilmesi ve sürdürülmesine yönelik girişimler sivil toplumu popülerleştirmiştir. Ayrıca piyasa-devlet geriliminde (bu gerilimler; yönetilemezlik krizi ve sorunların çözümüne ulus-devletlerin yetersiz kalmaları veya duyarsız davranmaları) sivil toplum aracı role sahip olmakta ve toplumda devletin hizmet ettiği alanların yozlaşması nedeniyle (bürokratik ve siyasi nedenler) hizmetleri üstlenmesi, etkinlik alanını yaygınlaştırmıştır.

Amerikan 1932 seçim kampanyasında başkan adayı Roosevelt, New Deal (Amerika'da toplumun ekonomik, politik ve sosyal bozukluğunu düzeltmede ileri sürülen yeni programın adı) ile birlikte (1935 sosyal güvenlik yasası ile yürürlüğe girdi) sosyal devlet politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Refah politikalarının uygulanmasında temel aktör olan devlet yapılacak hizmetleri ya kendisi üstlendi veya hizmet satın alma yoluyla yerine getirmiştir. Ancak bu tür politikaların uygulanmasında devletin siyasi davranması veya devletin yanlış yönlendirilmesi (bürokrasi, medya, baskı grupları) nedeniyle yapılan hizmetlerin verimli olmadığına yönelik eleştiriler 1960'lı yıllardan sonra giderek artmıştır. Bu gelişmeler sivil toplum tartışmasını, işlevlerini ve sivil-kamu ayrımlarını gündeme taşımıştır.

Günümüzde özellikle sosyal hizmetlerin, sosyal girişimciler olarak ta tanımlanan sivil örgütlerce yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Son 10'lu yıllarda kâr amacı gütmeyen sosyal girişimci sivil örgütler %67 artmıştır. Bunlar arasında Kızılhaç (Red Cross), yoksullar için para toplayan Protestan girişimcileri (salvation army), insani yardımlarda bulunan (big brother- big sister) yardımseverler, komşuluk grupları, arkadaş grupları, işi olmayanlar için meslek edindirme kursları, çocuk programları, alkol alışkanlığından uzaklaştırma programları, çocukları koruma hizmetleri gibi birçok alanda devlet gönüllü girişimcileri desteklemektedir. Örneğin 2005'te Amerika'da 60 programdan fazla aile ve çocuk üzerine yapılan çalışmalara devlet 12 milyar dolar katkıda bulunmuştur (Husock, 2007:17-21).

Modern yaşamda bireyler arası ilişkilerde yardımlaşma ve dayanışmanın azaldığına dikkati çeken Giddens, komşuluk, arkadaşlık ve iş yaşamı ilişkilerinin zayıfladığını bu durum, bireylerin yurttaşlık bilinçlerini olumsuz etkilemekte, (bireyler kendilerine ve çevrelerine yabancılaşmakta) kendilerini toplumdan soyutlamakta ve toplumsal ilişkiler sürekliliğini koruyamamaktadır. Modern yaşamın bu olumsuzluklarını gidermede devlet ve sivil örgütler birlikte hareket etmelidirler Giddens'e göre sivil toplum, sivil kültür ve düzenin oluşturulmasında tek başına yeterli olamaz. Bir toplumda sivil kültür ve düzenin yaratılmasında devlet-sivil toplum ilişkisini birbirinin yerine geçen değil, birbirini kontrol eden ve dengeleyen unsurlar olarak değerlendiren Giddens, sivil toplumun kendi çıkarına davrandığını devletin ise, çıkarları uzlaştıran role sahip olması gerektiğini, uzlaştırma rolünün sivil toplumun yerine geçerek veya alanını daraltarak yapmaması gerektiği uyarısında bulunur. Giddens devletin toplumda her şeye müdahale ettiğinde hiçbir şeyi etkin ve verimli olarak yerine getiremeyeceğini söyleyerek 21. Yüzyıl toplumsal yapıların niteliksel olarak ta değişmesini önemekte ve bu değişim çerçevesinde sivil toplum-devlet ilişkisini beş açıdan incelemektedir (Giddens, 2000:93-99) Bunlar;

-Ortaklık: Devlet-sivil toplum ilişkisi ve ortaklığı, birbirine yardımcı olacak biçimde ve birbirini kontrol eden ve dengeleyen nitelikte kurulmalıdır. Toplum; modernleşme sürecinde toplum mühendisleri gibi toplumcular tarafından bilimsel olarak örgütlenen bir alan değil, her şeyi olanaklı kılan ve bu "şeyler" yoluyla dinamik hale gelen bir olgudur. Bu çerçevede sivil toplum-devlet arasındaki sınırların belirsizliğine dikkati çeken Giddens, daha güçlü olan devletin kimi zaman sivil toplumla işbirliği kurmasını, kimi zaman ise mesafeli durması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin yoksul kesimler sivil örgütlerden ziyade doğrudan devlet tarafından desteklenmeleri gerekebilir. Ancak genel olarak bu tür faaliyetlerin yürütülmesi sivil örgütler ve onların kurdukları ağ ilişkileri yoluyla gerçekleştirilmekte devlet ise, bu örgütlerin faaliyetlerini mali olarak desteklemektedir.

-Toplumun kendi kendini yenilemesi: Günümüz toplumlarında kurumlara güven giderek azalmakta ve yönetimde meşruluk krizleri doğmaktadır. Esasen bu durumun toplumsal koşulların değişmesi olarak ta algılanması gerektiğini söyleyen Giddens'e göre modern toplumlarda da insanlar, kendi yaşadıkları çevrede kendi kendilerine işbirliği yaparak küçük gruplar halinde yaşamaktadırlar. Amerikan toplumunda bunların sayısının azımsanmayacak (toplam nüfusun yaklaşık %40'nı oluşturmaktadır) düzeye ulaştığını belirtmekte bu durumun, toplumsal yaşamın küçük gruplar halinde sürdürülmesi anlamına gelen yeni bir toplumsal olguya işaret ettiğini dile getirmektedir.

-Toplumsal Yaşamın Temel Aktörü Olarak Sivil Toplum: Sivil toplum içinde yer alan ve üçüncü sektör olarak nitelenen gönüllü çalışma grupları, sosyal yaşamın önemli bir parçası olarak gün geçtikçe sayıları artmaktadır. Kadın katılımcılar ve gençler giderek bu tür sektöre ilgi göstermektedirler. 1991 yılında İngiltere'de yapılan bir araştırma da 160.000 'den fazla gönüllü yardım kuruluşu bulunmakta, nüfusun yaklaşık %20'si çalışma gruplarına yılda birkaç kez katılmakta, nüfusun %10'u ise, haftalık olarak bu tür gruplarda yer almaktadırlar. Yoksul kesimlerin zengin tabaka ile karşılaştırıldığında informal ilişkileri nedeniyle, sivil inisiyatife katılımları daha az olmaktadır. Giddens devletin sivil düzenin yeniden kurulmasında bu tür çalışma gruplarını desteklemesi gerektiğini belirtmekte ve insanların, sivil inisiyatife katıldıkça ekonomi ve sosyal yaşamın gelişeceğini ve yönetimlerin meşruluklarının artacağını söyleyerek 21. Yüzyılda daha iyi bir topluma ulaşmada sivil örgütlerin girişimciliklerinin daha çok desteklenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

-Sosyal Girişimciliğin Desteklenmesi: 1980 'lerden sonra girişimciliğin yaygınlaşması ve girişimcilere duyulan güven, gönüllü çalışma gruplarının sayılarının hızla artmasına neden olmuştur. Çalışan gönüllü gruplarca (sosyal girişimciler) yapılan bağışlar ve yardımlar eğitim, sağlık ve iş bulma veya kendi işini kurma gibi konularda plan, proje ve programların uygulanmasını sağlamıştır. Örneğin mikro kredilerle kırsal ve yoksul kesim desteklenerek kendi işlerini kurarak ekonomiye katkıda bulunmuşlardır. Sosyal girişimcilerin faaliyetlerinin desteklenmesi gerektiğini belirten Giddens sosyal girişimcileri, toplumsal kalkınmanın, istihdam yaratmanın ve sosyal yaşamı kolaylaştırmanın itici gücü olduklarını ifade etmektedir.

-Saydam Kamusal Alan: Kamusal alanın saydamlığının, demokrasinin demokratikleşmesi açısından önemli olduğuna değinen Giddens, yerel ve ulusal sosyal girişimcilerin faaliyetleri engellendiğinde veya faaliyetlerini devlet yerine getirdiğinde güvenin azalacağını ve sosyal uyumun gerçekleşmeyeceğini belirtir. İnsanlar sokakta yürürken, alış veriş yaparken, bir yerden diğer yere giderken kendilerini güvende hissetmelidirler. Yaşadıkları ve çalıştıkları ortamda güvende olduğunu hisseden bireyler, birbirleriyle daha kolay ilişki ve işbirliğine girmekte, dayanışma duygusu içinde hareket etmekte ve ortaklıklar kurmaktadırlar. Kısaca günümüz toplumların da sosyal girişimciler ancak saydam bir kamusal alanda faaliyetlerini sürdürebilmektedirler.

Teknoloji ve iletişimdeki gelişmeler bireylerin düşünce ve ideallerini tüm dünya ile paylaşma fırsatını doğurmuştur. Küresel aktörlerin 1990'lı yıllarda güçlenmesi, ulus-devleti zayıflatarak devlet destekli veya devlet dışı sosyal, kültürel ve ekonomik içerikli örgütlerin kurulmasını yaygınlaştırmıştır. Bir diğer ifadeyle küreselleşme süreci yaygınlaştıkça sivil örgütlerin sayıları ve küresel ilişkileri artmıştır. Demokratikleşme dalgalarının otoriter ve totaliter toplumlarda yaygınlaşması, yeni demokratikleşen veya demokrasilerini güçlendirmeye çalışan toplumlarda sivil örgütlerin, küresel güçlerle çeşitli türlerde ortaklıklar kurmalarına neden olmuştur. Bu ortaklıklar sonucu toplumlarda yerel otoritelere yetki devrinden dezavantajlı grupların desteklenmesine demokratik kültür gelişmektedir. Bu çerçevede uzman kuruluşlar olarak sivil örgütler kısa süreli programların uygulanmasında projeler yoluyla demokrasinin sürdürülmesine ve iyi yönetişimin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadırlar (Arola, 2007:9-10).

Sivil toplumun devletin desteğiyle veya devletin dışında örgütlenebileceğini belirten Booth ve Richard bireylerin devletin desteğindeki siyasi partilere veya sivil örgütlere ilgileri arttıkça, siyasal katılımlarının da artacağını ifade ederler. Booth ve Richard merkezi Amerika ülkelerinde demokrasinin sürdürülmesi konusunda yaptıkları çalışmada, politik sermaye ve sosyal sermayenin katkılarını araştırmışlardır. Onlara göre toplumlarda politik sermaye arttıkça siyasal katılım da artmaktadır. Bu durum siyasal sistemin meşruluğu açısından önemlidir ancak demokrasinin sürdürülmesinde toplumun sosyal sermayesi ve bu çerçevede ortaya çıkacak sivil örgütler çok daha önemli olmaktadır (Booth ve Richard, 1998:780-783). Düşünürler demokrasinin toplumlarda sürdürülmesinde *seçime dayalı demokratik sistem*in yeterli olmadığını demokrasinin güçlendirilmesi gerektiğini, toplumda sivilliği geliştirmenin sosyal sermayesi güçlü girişimcilerle mümkün olabileceğini ifade etmektedirler.

Günümüzde sivil örgütler batıdan doğuya tüm ülkelerde faaliyette bulunmaktadırlar. 1970'li yıllarda nükleer güce, çevre kirliliğine karşı sosyal hareketler olarak başlayan sivil örgütler insan hakları ihlâllerinin giderilmesi, yoksulluğun önlenmesi, cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması, dinsel, ideolojik ve etnik-milliyetçi baskılardan kurtulma, savaşların durdurulması, işsizlere istihdam yaratılması, evi olmayanlara ucuz kredi tahsis edilmesi gibi sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamın birçok alanında plan, proje, program ve uygulamalarla toplumlarda giderek yaygınlaşmışlardır. Bu çerçevede sivil örgütler ulusal sınırları aşarak bölgesel ve küresel düzeyde işbirliği yapmakta faaliyetlerini devletlerle, uluslararası örgütlerle, çok amaçlı şirketlerle, çeşitli dini, etnik vd. gruplar ve hatta bireylerle kurdukları ortaklıklarla gerçekleştirmektedirler

(Chasek, 2000: 83-84). Bu gelişmeler sivil toplumun girişimci niteliğini ve toplumlarda demokratikleşmeye, demokrasinin güçlenmesine ve sürdürülmesine katkılarını anlatmaktadır. Kısaca günümüzde sivil toplum küresel yönetişim ağı içinde giderek güçlenmekte ve uluslararası sistemin temel niteliğini oluşturduğu ifade edilebilir.

Sivil Toplumun Girişimciliğinde Sosyal Sermayenin Önemi

Sosyal sermayeyi karşılıklı yardımlaşma, ilişkilerde güvenilirlik ve karşılıklı normlardan oluşan sosyal ağlar olarak tanımlayan Putnam, en önemli unsurunun güven ve sosyal ağların ilişkileri olduğunu söyler. Toplumsal ilişkileri ağ-bağ (bonding network), toplumlararası ilişkileri ise köprü bağ (bridging network) olarak niteleyen Putnam, ağ-bağ ilişkilerdeki yüz yüze, duygusal ve birbirine benzeyen unsurların sosyal yapıda uzlaşmaya veya çatışmaya neden olabileceğini belirtmektedir. Amerikan toplumunu inceleyen Putnam, 1960'lardan sonra Amerikalıların birbirlerine daha az güvendiklerini, sosyal sorumluluklarında azalma görüldüğünü bunun; bireylerin aile ve arkadaşlık ilişkilerinden meslek yaşamlarına, sivil örgüt üyeliklerine ve siyasal katılmalarına kadar bireylerin ortak sosyal yaşam alanlarına katılmadıklarını ve bireylerin toplumda kendilerini soyutlayarak, yalnız yaşamayı tercih ettiklerini iddia etmektedir. Ona göre teknolojik gelişme sosyal yaşamı hızla değiştirmekte ve bireyler toplumda yabancılaşmaktadır (Putnam ve Feldstein, 2004:1-10). Sosyal sermayeyi bireyin toplumda yüz yüze yaşadığı, hissettiği ve paylaştığı değerler toplamı olarak tanımlayan Putnam'ın, günümüz toplumlarının yerelden küresele sorunlarını çözmede ve kalkınmalarını gerçekleştirmede girişimci sivil ağların önemine ve toplumda etkin olması gerektiği üzerinde durmaktadır.

İnsan sermayesi ekonomik açıdan insana yapılan yatırım olup işgörenlere sorumluluk ve inisiyatif vererek yaptıkları işi sahiplenmelerini anlatır. Çalışanların iş tatmini, iş gücü ve iş verimliliğini artırmak insan sermayesi ile mümkündür. Kişilerin kapasiteleri, becerileri arttıkça insan sermayesi gerçekleşmektedir. Bireyler yeni davranış biçimleri geliştirdiklerinde insan sermayeleri artmaktadır. insan sermayesine yatırım daha çok onun eğitimine ve iş tecrübesine yatırım yapamaya dayanır. İnsanların sosyal yaşamda ilişkileri geliştikçe insan sermayesi de artmaktadır. İnsan sermayesi güçlü olan bireyler daha kolay sosyal sermayelerini oluşturmaktadırlar (Meyerson, **tarih** :288-289). Kısaca bireylerin bilgileri ve becerileri insan sermayesini, sosyal yaşamdaki ilişkileri ve etkileşimleri ise sosyal sermayeyi açıklamakta ve sosyal sermayesi zayıf olanların, insan sermayelerinin de zayıf olacağı, insan sermayesi güçlü olan bireylerin daha kolay sosyal sermayeye sahip olabilecekleri vurgulanmıştır.

Sosyal sermaye insana yapılan sosyal yatırımı içerir. Sosyal sermaye, bireyler arası ilişkileri, etkileşimleri ve ağ-bağlar yoluyla sosyal yaşamın birlikte gerçekleştirilmesini anlatır. Sosyal sermaye; bireylerin, toplumun hafızasına dayanarak kendilerini yeniledikleri, kendilerini yeniden üreterek toplumsal hafızayı etkiledikleri sosyal moral bir kaynaktır. Sosyal sermayesi güçlü olmayan toplumlarda refah politikası çerçevesinde yürütülen toplumsal içerikli yardım ve destek programları siyasi, bürokratik ve baskı gruplarının çıkarları nedeniyle yoksulluğu daha da derinleştirmektedir (Couto ve Guthrie, 1999:XIV-XV). Sosyal içerikli programlar devletin dışındaki sivil örgütlerce gerçekleştirilmeli devlet ise sadece yapılan hizmetlerin yerindeliğini denetlemelidir.

Sosyal sermayesi azalan bireylerin kişisel olarak gelişmeleri ve değişmeleri de azalacaktır. Sosyal yaşamda bilgilerini ve tecrübelerini diğer bireylerin ilişkileriyle bütünleştiren kişiler özel ve kamusal yaşamın gelişimine katkıda bulunurlar. Sosyal sermaye yoluyla bireyler toplumda ağ-bağ ilişkilerini güçlendirmekte ve köprü ağlarla olan ilişkilerini de geliştirmektedirler. Bireyden topluma güçlü ağ-bağ ilişkilerinin kurulması sivilleşmeyi, sivil örgütlenmeyi ve toplumsal sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır. Sivilleşme; sivil kültürün toplumda yaygınlaşmasını, kurumsallaşmasını ve yenilenmesini içerir. Bireyler birbirlerine karşı eşitliklerini ve özgürlüklerini korudukları ölçüde sivil ağlar karşılıklı güvene dayalı olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal değerlere sahip ve bu değerlerin geliştirilmesine, güçlendirilmesine ve yenilenmesine katkıda bulunmaktadırlar. Bu çerçevede sivil ağlar, bireylerin sivilleşmesini ve sivil örgütlerin toplumsal yaşamda etkili hale gelmesini sağlayarak demokrasinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadırlar (Akkaş, 2008:50).

Bireyci, akılcı ve pozitivist kıta Avrupa'sı aydınlanma düşünce geleneğinde ilişkiler aklın öncülüğünde düzenlendiği için insanlar, yaşamlarını sürdürmede karşılıklı güven ve dayanışmaya dayalı tutum ve davranışlar söz konusu olmamaktadır. Bencillik temel olup bireyler arası ilişkiler çıkar odaklı sürdürülmektedir. Putnam günümüz sosyal sorunların temelinde bireylerin kendilerini maksimize edici bir yaşam anlayışı olduğunu vurgulamakta ve Kıta Avrupa'sı aydınlanma düşüncesinin yarattığı pozitivist sosyal yaşama karşı görgül İskoç aydınlanma düşünce geleneğinin günümüz toplumlarının sorunlarını çözmede önemli olduğunu belirtmektedir (Putnam vd, 1993:164-165).

Güven, norm, ağ-bağ, karşılıklı ilişki, işbirliği ve dayanışma kavramlarının günümüz örgütlü demokratik toplumunu oluşturmada temel unsurlar olduğunu belirten Putnam, birbirlerine güvenen insanların etkileşim içinde olacaklarını, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı geliştirerek birlikte hareket edeceklerini ifade etmektedir. Putnam, Geertz'in Japonya'nın kırsal kesimi Java'da yaptığı bir araştırmada karşılıklı yardımlaşmanın güç birliği yarattığını ve kendiliğinden ortaya çıkan işbirliği ve dayanışmanın da Java topluluğunun sosyal sermayesini artırarak sorunlarını çözdüklerini dile getirir. Java toplumunda komşuluk ilişkileri güçlü olup sosyal hayat; işgücünün paylaşılması ve değişimi, hediyeleşme, tarım aletlerinin onarım,

bakım ve kullanımlarına yardım etme, ölüm ve hastalıklarda yardımlaşma gibi dayanışmaya ve karşılıklı işbirliğine dayalı yürütülmektedir. Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın kendiliğinden oluşan bir sosyal örgütlenmeyi ortaya çıkardığını (rotating credit association) söyleyen Putnam, bu tip sivil örgütlerdeki ilişkilerin güçlü olduğunu ancak sivil ağların aşırı güçlenmesi durumunda da bireylerin sivilliklerinin toplumsal bilinç içinde azalabileceği uyarısında bulunur (Putnam vd, 1993:167-169). Putnam bireylerin sivilleşmesini engelleyen güçlü sivil ağların girişimciliklerinin sosyal yapı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkati çekmektedir.

Ayrıca Putnam, insanların birbirlerine karşı güvenlerini ahlaki bir değer olarak tanımlamakta, sosyal bir varlık olarak bireylerin birbirlerine güvenleri arttıkça birbirleriyle yardımlaşacaklarını ve dayanışma içinde yaşamlarını sürdüreceklerini söyler. Bu durumda ağ-bağlar kurulacak ve karşılıklı normlar ilişki sürecinde kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Kişiler arası güven yaygınlaştıkça sosyal güven artmakta ve sosyal, ekonomik ve siyasal düzen uzlaşı içinde sürdürülmektedir (Putnam vd, 1993:170-172). Kısaca Putnam sosyal sermayeyi insanların birbirlerine güvenerek yardımlaşmaları ve dayanışmaları sonucu ortaya çıkan sivil ağlar olarak tanımlamakta ve toplumda ağlar yaygınlaştıkça bireylerin, karşılıklı yararı ve toplumun iyiliği gerçekleşeceğine inanmaktadır.

Sosyal sermayenin önemli unsurlarından biri olan güven kültürden kültüre toplumsal yaşamı etkileyen, toplumsal ilişkileri belirleyen kurumsal yapıların meşruluğunu sağlayan, sivil örgütlerin oluşumunu gerçekleştiren, bilginin paylaşılmasını sağlayan ve bireylerin performanslarını etkileyen önemli bir kavramdır. Güven bireylerin sosyal ve siyasal katılımlarında, karşılıklı ilişki ve etkileşimlerinde, insan sermayesinde ve sosyal sermayede, sivil ağların oluşumunda kısaca demokrasinin demokratikleşmesinde temel bir unsurdur. Güven toplumda normların paylaşılmasını ve dayanışmayı sağlar. Ağ-bağların kurulması ve ilişkilerin sürdürülmesinde aşırı güven ise, sosyal sermayeyi olumsuz etkilemekte ve demokrasinin sürdürülmesini tehdit edebilmektedir (Boslego, 2005:28). Modern yaşamın temel sorunu insanlar arası güvene dayalı ilişkilerin kurulamaması nedeniyle bireylerin kendilerini toplumdan soyutlamaları veya toplumun bireyleri dışlamalarıdır. Bireyler birbirlerine güvendikçe karşılıklı ilişkileri artmakta, birlikte hareket edebilmekte ve kendi konumlarını daha kolay geliştirebilmektedirler.

Sivil ağların güvene dayalı kurulması sivil örgütlerin toplumda etkinleşerek bireylerin yetkinliklerinin artmasına ve toplumların kalkınmasına önemli etkileri olmakla birlikte sivil ağlara aşırı güvenilmesi bireyselliğe ve otoriteye zarar verebilmektedir. Özellikle ağ-bağ ilişkileri etnik, dini veya ideolojik kimliklerle sürdürüldüğünde sivil örgütler (etno-centric) devlet otoritesini veya kendi dışındakileri dışlamakta, karşıt normlar ve karşıt ağ-bağlar oluşturmaktadırlar (Akkaş, 2008:51). Bu durum günümüz sivil örgütlerin uluslararası bağları dikkate alındığında, küresel ağ-bağların desteğiyle toplumun siyasal ve ekonomik yapısı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve demokrasinin sürdürülmesi tehdit edilmektedir.

Girişimci Sivil Toplum

21. Yüzyıl toplumlarında sivil toplum kavramının içeriği ve işlevleri değişmiştir. Sivil toplum yerel, ulusal ve küresel düzeyde ağları bulunan, sosyal, siyasi, ekonomik olarak yaşamın her alanında işlevsel olan bireyden devlete kişi, kurum ve kuruluşlar üzerinde etkileri bulunan yasal düzenlemeleri olsa da faaliyetleri ve ilişkileri açısından değerlendirildiğinde sınırları belirli olmayan gönüllü ve girişimci oluşumlardır. Girişimci ağlar olarak sivil toplum, bireyselliğin gelişimine, toplumun kalkınmasına ve demokrasinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Girişimci sivil toplum demokratik kurumların kurumsallaşmasını ve gelişmesini sağlar (Karatnycky, 2002:50-54). Günümüzde değişik türlerde tanımlanan sivil toplum, devlet kurumlarının sağlıklı işleyebilmesinde, yozlaşmayı önlemede ve yasa hakimiyetini sağlamada ve toplumsal projeler geliştirerek programların uygulanmasında önemli rolleri üstlenmektedir.

Dünya toplumları ekonomik olarak büyümelerine rağmen açlıkla mücadele hala devam etmekte (dünya nüfusunun %50'si gelirin %5'ini, %20'si ise %82.7'sini kullanmakta), hastalıklar tedavi edilmekle birlikte yoksul kesimler çeşitli türdeki hastalıklardan ölmekte, eğitimde kalite azalmakta, insan ticareti önlenememekte, şiddet ve çatışmalar bireysel ve toplumsal düzeyde yaygınlaşarak gündelik hayatın güncel bir sorunu gibi algılanmakta (çatışmalar ve ölümler medya aracılığıyla tüm dünyada izlenirken sıradan olaylara dönüşmekte) küresel ısınma artmakta, biyolojik çeşitlilik azalmakta kısaca insan yaşamının geleceği tehdit edilmektedir. Bu sorunların ulus-devlet veya uluslararası kuruluşlarca çözülememesi veya sorunları çözmedeki isteksizlik, sosyal girişimciler olarak nitelendirilen sivil örgütleri, sorunların çözümüne ortak etmiştir. Sosyal girişimciler devletle karşılaştırıldığında sorunların çözümünde kaynakların etkili ve yerinde kullanılması ve karşılıklı sorumluluk gibi nedenlerle daha etkili olabilmektedirler (Dees, 2007:24).

Girişimciliğin toplumlarda yaygınlaşmasını sağlayan önemli gelişmelerden biri Bill Drayton tarafından 1980'de Washington DC'de Ashoka adlı bir girişimci örgütün kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Ashoka Sanskritçe'de *kederin yokluğu* anlamına gelir. M.Ö 3. yüzyılda yaşayan Ashoka, Hint yarımadasının birliğini sağlamaya çalıştı. Ashoka, toplumun ekonomik gelişmesi ve sosyal refahını sağlamaya çalışan dünyanın ilk girişimcisi olarak tanınmaktadır. 1981'den sonra faaliyetlerini küresel düzeyde sürdüren ve yaklaşık 70 ülkede 2000'in üzerinde küresel düzeyde ağ-bağ ilişkilerini kuran Ashoka gönüllü girişimi; insan özgürlüğü, bireylerin zenginlikleri ve insanların sağlığı, yurttaş katılımı, toplumda ekonomik gelişme, insan haklarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, çevre ve eğitim alanlarında girişimcileri desteklemekte ve ulusal düzeyde

demokratik kültürün gelişmesine yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır (Cooperrider, 2008:34)[1]. Toplumun reformcuları (new engines of reform) olarak tanımlanan sosyal girişimciler arasında Muhammed Yunus'un Bangladesh'te kırsal topluluklar için önerdiği mikro krediyle **kendi işine sahip olma projesi** yoksulluğu gidermede diğer toplumlar açısından da uygulanabilir niteliktedir. Mikro kredi yoluyla yoksul kesim kendi kendine istihdam yaratmakta kendi işinin sahibi olarak kendisini yoksulluktan kurtarmakta ve ekonomiye katkıda bulunmaktadırlar (Bornstein, 2004:25-26).

Girişimcilikle ilgili literatür Harvard, Stanford, New York, Oxford ve Duke gibi üniversitelerdeki çalışmalarla son 10'lu yıllarda başladı. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) sosyal girişimciliği içeren çalışmalar başlattı. New York Times ve The Economist dergileri bu konudaki makalelerle önemli bir birikime sahip oldu. Manhattan Enstitüsü her yıl sosyal girişimcilik ödülü vermektedir. Son 200 yıldır sosyal sorunların çözümünde temel aktör devletti. Latincede **caritas** birinin diğeri üzerinde baskı kurması yoluyla sorunu çözmek demektir. Devlet, kısa dönemde sosyal yardım yoluyla yoksulları desteklediyse de uzun dönemde yoksulluk daha fazla artmıştır. Çünkü yardımı alan kişi zaman geçtikçe kendisine yapılan yardımı, kendisinin hakkıymış gibi görmektedir. Günümüzde ise devletin yardım ettiği sosyal alanlar bürokratik ve siyasi amaçlarla kullanıldığı gerekçesiyle eleştirilmekte ve sivil toplumun bu yardımlarda rol alması gerektiği vurgulanmaktadır (Dees, 2007:25).

Drayton her bireyi değişimin yaratıcısı olarak tanımlamakta ve herkesin sorunları çözmede kabiliyetli olduğunu vurgulamaktadır. Girişimcilerin yenilikçi, yaratıcı, değişimci ve toplumun hafızasına sahip güvenilir kimseler olduklarını söyler. Girişimcileri; toplumu, geleceğe taşıyan liderler olarak tanımlayan Drayton, daha iyi topluma ulaşmanın girişimcilerin vizyonlarıyla ve yeni girişimcilerle mümkün olabileceğini belirtir. Ona göre toplumların yapacağı ilk şey küresel sistemle entegre olmalarıdır. Bu çerçevede toplumlar, birbirleriyle güvene dayalı ağ-bağ ilişkileri kuracaklar ve geleceğe, yaşanılabilecek bir dünya bırakacaklardır. Toplumların küresel sistemle bütünleşmesinin ancak sosyal girişimcilerle mümkün olabileceğini dile getiren Drayton, girişimcilerin topluma balık vermeyeceğini, balık tutmayı da öğretmeyeceklerini ancak balık endüstrisinde değişimi gerçekleştirinceye kadar çalışacaklarını ifade etmektedir (Drayton, 2005:9-11). Drayton burada girişimcileri toplumun yenilikçileri olarak tanımlamakta ve toplumun vizyon ve misyon sahibi kişileri veya örgütleri, sosyal girişimci olarak nitelemektedir.

Sosyal girişimcileri yaratıcı, yenilikçi, bağımsız, vizyon ve misyon sahibi, ikna edici, güven verici, kaynakları verimli ve etkin kullanıcı gibi niteliklerle tanımlayan Dees'te, girişimcilerin öncelikli olarak yerel düzeyde bilgi ve becerilere sahip olduklarını, bilgilerin yerelleştiği süreçler işlevselleştikçe sorunların anlaşılır hale geldiğini ve sorunlar çözümlendikçe de yeni sorunların çözümleneceğini belirtmektedir. Bio-çeşitliliğin artmasıyla ekosistemin düzeldiğini, girişimciliğin artmasıyla da ekonominin güçlendiğini, sosyal girişimciliğin gelişmesiyle de toplumun sağlıklı ilişki ve etkileşimleri gerçekleştireceği inancını dile getiren Dees, devletle karşılaştırıldığında sorunların çözülmesinde, sosyal girişimcilerin daha avantajlı olduklarını belirtir. Ona göre sorunları çözmede devlet bürokratik yöntemlerle ve yasa çerçevesinde hareket ederken, sosyal girişimcilerin çalışma koşullarının esnek olduğunu, değişebilir ve yinelenebilir nitelikleri nedeniyle daha etkili davrandıklarını söyler. Uluslararası düzeydeki faaliyetler açısından da bir karşılaştırma yapıldığında devletin, daha katı, sosyal girişimcilerin ise esnek yapıları nedeniyle ulusal ve küresel ortaklıkları kolayca kurabildiklerini belirtmektedir (Dees, 2007:26-27). Ashoka ve Yeryüzü Doktorları (doctors without borders) gibi sivil inisiyatifler, küresel düzeyde sosyal girişimlerdir.

Girişimciliğin 21. Yüzyılda sürdürülebilir değerlerin yaratılmasında önemli bir role sahip olacağını söyleyen Cooperrider, girişimci bireylerin ve örgütlerin vizyon ve misyon sahibi kişiler olarak toplumda ekonomik, sosyal ve siyasal değerlerin yaratılmasına öncülük edeceklerini, toplumun tasarımcıları ve yenilikçileri olarak ta toplumda yönetişime dayalı her türlü iyi olan şeyleri gerçekleştireceklerini ifade etmektedir. 1990'lı yıllarda sosyal girişimcilerin, bireysel ve örgütsel düzeyde sayıları artarak toplumda bireysel özgürlüklerin gelişmesi, yoksulluğun önlenmesi, eğitim ve sağlık sorunlarının giderilmesi gibi birçok sosyal projeleri, programları ve uygulamaları iş dünyası, devlet, akademisyen gibi konunun uzmanları ve sorumlu olanları ile birlikte işbirliği yaparak gerçekleştirmişlerdir (Cooperrider, 2008:32-33).

Sivil toplumu oluşturan en önemli sosyal girişimcilerden biri gönüllülüğü, fedakârlığı, yardımseverliği ve insani temelde karşılıklı işbirliğini esas alan ve genelde küresel ilişkileri bulunan NGOs' lar (devlet dışı örgütler, non-governmental organizations) dır. NGOs'lar, günümüzde ulus devletlerin sınırlarını aşan bağlantılara sahiptirler. Uluslararası düzeyde ilişkileri ve bağları bulunan NGOs'ların sayıları, gün geçtikçe hızla artmaktadır. Devletlerden bağımsız hareket eden NGOs'lar, küresel düzeyde örgütlerce, çok amaçlı şirketlerce, çeşitli nitelikte gruplarca ve bireylerce desteklenmektedirler (Chasek (edit), 2000:84). NGOs' lar

[1] Ashoka'ya üye olan dernekler bu üyelikleri süresiz devam etmektedir. Ashoka Türkiye üyeleri, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (2000), Ka-Mer (2000), Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği (2000), Toplum Gönüllüleri Vakfı (2004), Umut Işığı Kadın Kooperatifi (2006), Kalkınma Merkezi (2005), Nilüfer Kadın Kooperatifi (2007), Otistikler Derneği (2003), İlk Adım Kadın Kooperatifi (2007), İnsan Yerleşimleri Derneği (2004), Uçan Süpürge (2006), Doğu Anadolu Tarımsal Üreticiler ve Besiciler Birliği (2005), Ekolojik Tarım (2003), Umut Çocukları Derneği (2001), Açık Radyo (94.9) AKUT, www.alisbagis.com.tr (2007), Doğa Gözcüleri Derneği, Alternatif Yaşam Derneği, Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, Pozitif Yaşam derneği (2007) ve İpek Yolu Kadın Kooperatifi (2007) dir.

sosyal girişimciler olarak siyasal katılımı artırmada siyasal sistemin meşruluk kaynağını oluştururlar. Serbest piyasa ekonomisinde aracı rol oynayarak sosyal eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olurlar. NGOs' lar devletin bürokratik yapısını ve piyasanın çıkarlarını eleştirmekle birlikte faaliyetlerinde devlet, özel sektörle birlikte hareket etmektedirler. NGOs'ların bu paradoksal tavırları faaliyet alanlarının çeşitli biçimlerde olduğunu anlatır. Sosyal girişimciler olarak NGOs'lar, ilişkide olduğu kişi veya örgütten etkilenmektedirler. Varlıklarını devam ettirebilmeleri için doğal olarak her kesimle işbirliği içinde olurlar. NGOs'lar başkaları tarafından yönetildiğinde ise, meşruluklarını kaybetme risklerini taşırlar. Küreselleşmenin belirsizliği, NGOs'ları da belirsizleştirdiği için, özellikle küresel düzeyde desteklenen NGOs' lar toplumda sorun yaratabilmekte, toplumsal değişme ve gelişmenin öncüleri oldukları halde sistemde değişimi engelleyenler de olabilmektedirler (Bach ve Stark, 2002:5-7).

Yoksulluğun karşılıksız yardımlarla önlenemeyeceği uyarısını yapan Deeds'e göre sosyal girişimciler, yoksulların kendi kendilerine yetmeyi öğretecek bilgi ve donanım sahibi olmalarını sağladıklarını bu açıdan bakıldığında girişimciler, sosyal kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadırlar. Bundan dolayı sosyal girişimciliğin yasal dayanakları oluşturulmalı ve ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan desteklenmelidir. Günümüz sosyal girişimciliği araştırma, planlama, eğitme, bilgilenme, yenilenme, değiştirme gibi toplumda sorunları çözmede ve toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmede yeni bir toplumsal olgudur (Dees, 2007:28-31). Kısaca sosyal girişimciliğin toplumda yaygınlaşması bireyselleşmeyi ve sosyal gelişmeyi güçlendirmekte, demokrasi sürdürülerek dünya vatandaşlığı kavramı giderek yaygınlaşmakta ve güçlenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

1920'lerin ekonomik krizi, 1930'lu yıllarda Keynezyen refah devleti politikalarının toplumlarda uygulanmasını yaygınlaştırmıştır. Dünya savaşları sonucu insanlığın bu türden felaketleri tekrar yaşamamaya yönelik çabaları uluslararası düzeyde örgütlerin kurulmasına yönelik talepleri artırmış ve ulus-devletlerin etkinlik alanlarını farklılaştırmıştır. Bu durum küreselleşme sürecinin yaygınlaşmasına ve çözülemeyen sorunların sorumluluğunu devlete yükleyerek devlet-piyasa paradoksunu ortaya çıkarmış ve piyasa-devlet birlikteliği piyasa lehine bir ayrımlaşmayı hatta devletin varlığına yönelik zıtlaşmayı doğurmuştur. Bu gelişmeler 1960'lı yıllarda neo-liberal düşünce ve politikaları popülerleştirmiştir.

Neo-liberal düşüncenin toplumlarda giderek yaygınlaşması, piyasa-devlet sorununu çözmede 3. sektör diye nitelenen sosyal girişimcilerin gelişimini, etkinliğini ve popüleritesini artırmıştır. Sivil toplum günümüzde örgüt, kâr amacı gütmeyen, devlet dışı, devlet destekli, küresel, dernek, vakıf, gönüllü kuruluş, girişimci, sivil ağ, sosyal girişimci, sivil inisiyatifi, çalışma grubu, kooperatif vd. birçok farklı türde niteliklerle tanımlanmakta ve bundan dolayı da toplumda, farklı faaliyetleri yerine getirmektedirler. Küreselleşme yaygınlaştıkça sivil toplumun etkinlik alanı genişlemekte, tanımları ve fonksiyonları farklılaşmakta ve toplumlarda demokrasinin sürdürülmesinde vazgeçilmez olduğu vurgulanmaktadır. Bir diğer ifadeyle dünya toplumlarında demokratikleşme talepleri arttıkça sivil ağlar önem kazanmakta ve farklı toplumsal yapılarda demokrasi kültürünün yaygınlaşması çerçevesinde farklı işlevleri yürütmektedir.

Modern yaşamda sivil toplum devlet ilişkisinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini söyleyen Giddens, sivil toplumun günümüz sorunlarını çözen bir mucize olmadığını onu, vazgeçilmez olarak tanımlamanın devlet yapısını zayıflattığını iddia eder. Küreselleşme sürecinin her toplumda kendine özgü sorunlar yarattığını dile getiren Giddens, bu sorunları çözmede ve toplumsal dinamiğin yeniden oluşturulmasında, sivil kültürü yaratmada sivil toplum ve devletin birlikte hareket etmesi gerektiği söyler. Giddens sivil toplum ve devletin birbirini kontrol edecek ve dengeleyecek bir sistemin oluşturulması gerektiğini, bu sistemin temel unsurlarını ise; devlet-sivil toplum ortaklığı, yerel ağlarla toplumun yenilenmesi, üçüncü sektörün sürece katılması, kamusal alanın korunması, sosyal girişimcilik ve girişimcilerin teşvik edilmesi ve toplumun yeniden harekete geçmesini sağlayacak toplumsal hafıza olduğunu ifade eder.

Günümüzde yerelden küresele sivil toplumun faaliyet alanının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması sorunların çözümünde ve toplumların kalkınmasında temel aktörlerden biri olarak görülmesi, sivil toplum girişimciliğinin (sosyal girişimciler veya kısaca girişimciler) devlet ve piyasa, ulusal ve küresel düzeydeki aktörlerce de desteklenmesine yol açmıştır. Bu durum 21. Yüzyılda sivil toplumun farklılaşan yüzleriyle etkinlik alanının giderek yaygınlaşacağını göstermektedir. Ancak sivil toplumun küresel aktörlerden desteklenmesi, toplumlarda demokrasinin sürdürülmesinin engelini de oluşturabilir. Gönüllülüğü dolayısıyla ulusal düzeyde yasal sınırları belirlenemeyen veya esnek olan girişimlerin küresel düzeydeki ilişkilerinde de normlarının bulunmaması, birey, örgüt veya diğer devletlerin destekleriyle işlevlerini yerine getirdiğinde, kendisine yardım eden aktörlerin talepleri doğrultusunda hareket ederek toplumda demokratik kurumların yozlaşmasına yol açabilir. Bir diğer ifadeyle modernleşme sürecinde modernleştiricilerin toplumları yönlendirdikleri gibi 21. Yüzyılda sivil toplum, demokrasinin demokratikleştiricileri olarak demokrasinin toplumlarda gelişmesinin ve sürdürülmesinin engeli olabilirler.

Bundan dolayı demokrasinin toplumda sürdürülmesinde önemli aktörlerden biri olan sivil toplumun sosyal sermayesinin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve faaliyetlerini yürütürken ne tür sosyal sermayeye sahip oluğu üzerinde durulması gereken önemli sorunlardır. Çünkü sosyal sermayesi küresel güçler tarafından yönlendirilen sivil örgütlerin girişimleri, demokrasinin gelişmesinin engeli olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal

girişimciler olarak tanımlanan NGOs'lar toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamın sürdürülmesine yönelik katkıları küresel düzeyde kurduğu ortaklıklar nedeniyle olumsuz etkilenebilmektedir.

Sosyal sermaye ile ilgili çalışmalar sivil toplum-devlet tartışmaları çerçevesinde 1990'lı yıllarda başladı ve toplumu harekete geçiren ve girişimciliğini besleyen ruh olarak tanımlandı. Bu kapsamda sivil toplumun sivilliği, girişimciliği ve toplumsal kalkınmadaki rolü sosyal sermaye ile ilişkilendirildi. Aileden devlete toplumsal yaşamın ilişkileri ve etkileşimleri sosyal sermaye açısından değerlendirildi. Özellikle demokrasinin bir toplumda sürdürülmesinde bireylerin sivilliği, demokratik kurumların kurumsallığı, katılım, toplumsal değişme, sivil ağlar ve ağlar arası kurulan bağların ortaya çıkardığı dinamizm sosyal sermaye açısından analiz edilmiştir.

Bireysel açıdan sivilleşme insan sermayesi ile açıklanır. Burada bireyler bilgileri ve tecrübeleriyle kendi kendilerine yetmekte ve elde ettikleri artı değerle de kendilerini geliştirmektedirler. İnsan sermayesi yoluyla ortaya çıkan bireylerin bilinçli tutum ve davranışları sosyal yaşamda, diğerleriyle kurdukları ilişki ve etkileşimlerle birlikte sosyal sermayeyi oluştururlar. Bir diğer ifadeyle sosyal sermaye sosyal bir varlık olan bireylerin karşılıklı ilişki, etkileşim, birliktelik ve paylaşımlarından doğmaktadır. Kişilerin bireysel (insan sermayesi, human capital), ve toplumsal (sosyal sermaye, social capital) ilişkileri geliştikçe, bir araya gelerek sorunları ortak akılla çözebilirler. Bu aynı zamanda sosyal sorumluluk bilinci içinde hareket eden bireylerin ve örgütlerin sorun odaklı ve çözüm odaklı tutum ve davranışlarını da geliştirmektedir.

Sosyal sermaye kavramının günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan Putnam'a göre sivil örgütlerin girişimci niteliği teknik veya ekonomik değildir. Sosyal sermaye, toplumsal hafızaya (güven, işbirliği, birlikte hareket etme, örgütlenme, gelenek-görenek gibi geçmiş ve şimdiki değerleri gelecek adına bir arada tutan ve geleceğe yönelik toplumun değişim ve yenilik taleplerini de içeren normlar ve değerler toplamı) sahip bireylerin ve örgütlerin, kendilerine ve topluma yaratacakları katma değeri, bireysel ve sosyal sorumluluk içinde yerine getirdiklerinde ortaya çıkmaktadır. Sermayenin sosyal niteliği bireylerin ilişkilerine ve etkileşimlerine sosyal içerik yükleyerek birbirlerine güvenmelerini ve yaşamlarını, dayanışma ve işbirliği içinde sürdürmelerini açıklar.

Bireylerin birbirleriyle işbirliği içinde hareket etmeleri sivil ağları yaygınlaştırmakta, ağ-bağ ve köprü-bağ ilişkilerle toplumsal yaşam sürdürülmektedir. Bir diğer ifadeyle sosyal sermayesi güçlü olan sivil toplum yerelden küresele bireylerin bilgilenmelerine ve bilinçlenmelerine, sivil ağların girişimciliklerine ve demokratik kültürü yaygınlaştırarak demokrasinin güçlü olarak sürdürülmesinde önemli bir role sahiptir. Girişimci sivil toplum veya toplumun sosyal girişimcileri bireyden devlete toplumsal gelişmeye ve ilerlemeye direnç gösteren unsurları önleyici, toplumun hafızasını yozlaştıran unsurları ortadan kaldırıcı rollerini üstlenerek demokrasiyi geliştirmektedirler.

Toplumsal değişme ve ilerlemenin yürütücüsü olan, toplumun hafızasına sahip ve toplumda güven duyulan vizyon ve misyon sahibi sosyal girişimciler, günümüz toplumlarının temel referansıdırlar. 21. Yüzyılda sosyal sermayesini toplumun değerleriyle bütünleştiren ve bu değerleri evrensel (ortak) değerlerin yaratılması çerçevesinde geliştiren **güçlü** sosyal girişimciler, kendi toplumlarında ve küresel düzeyde kabul edilecekler ve demokratik kültürün tüm dünyada etik temelde oluşturulması ve yaygınlaştırılması sürecinde de etkili olarak katkıda bulunacaklardır. Sosyal sermayesi güçlü olan girişimciler bu çerçevede tüm dünyada yaygınlaştıkça insan haklarının evrensel değerleri sürdürülecek, dünya vatandaşlığı temelinde daha özgürlükçü ve daha eşitlikçi bir dünya, tüm insanların ortak aklı ile gerçekleştirilecektir.

Kaynakça

Akkaş, Hasan Hüseyin (2008). "Sosyal Sermayenin Sivil Toplumun Sivilleşmesi ve Demokrasinin Sürdürülmesi Üzerine Etkileri" Ali Akdemir v.d. (edit) Uluslararası V. DTK'lar Kongresi, Çanakkale.

Arola Anne Sara (2007). *Humanitarian Aid:Problems and Solutions,* Master Thesis, UMI No.1452097, London.

Bach Jonathan, Stark David (2002). "Innovative Ambiguities:NGOs Use of Interactive Technology in Eastern Europe", Studies in Comparative International Development, Vol.37, No.2, Summer.

Booth A. John, Richard Bayer Patricia (1998). "Civil Society, Political Capital and Democratization in Central America", Journal of Politics, Vol.60, No.3.

Bornstein David (2004). "How To Change The World:Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas", Oxford University Press, America 13.

Boslego Jordan (2005). "Engineering Social Trust:What Can Communities and Institutions Do", Harvard International Review.

Cooperrider David (2008). "Sustainable Innovation", BizEd, July-August.

Couto A. Richard (1999). **Making Democracy Work Better**, The University of North Carolina Pres.

Dees J. Gregory (2007). "Taking Social Entrepreneurs Seriously", Society, March/April, Vol.44, No.3.

Drayton Bill (2005). "Everyone A Changemaker", AA Cand U, Spring.

Giddens Anthony (2000). **Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev.Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Husock A. Howard (2007). "Stock Market For Nonprofits", Society, March/April, Vol.44, No.2.

Kamat Sangeeta (2003). "NGOs abd The New Democracy", Harvard International Review.

Karatnycky Andrian (2002). "Making Democratization Work", Harvard International Review.

Meyerson M. Eva (2000). "Human Capital, Social Capital and Compensation:The Relative Contribution of Social Contacts to Managers' Incomes", **Konowledge and Social Capital**, Edit. Eric L. Lesser, Butterworth-Heinemann.

Putnam D. Robert, Feldstein M Lewis (2003). **Better Together,** Rockefeller Center, New York.

Putnam D. Robert, Leonardi Robert, Nanetti Y. Raffaella (1993). **Making Democracy Work Civic Traditions in Modern Italy**, Princeton University Press, New Jersey.

Rittberger Volker (2000). "NGOs and Global Environmental Governance:Introduction", **The Global Environment in The Twenty-First Century:Prospects for International Cooperation,** Edit. Chasek S. Pamela, United Nations University Press.

http://www.turkey.ashoka.org, Erişim tarihi: 11.Temmuz 2009.

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK KARŞISINDA SOSYAL DEVLETİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: GİRİŞİM SOSYALLEŞİRKEN "A-SOSYALLEŞEN" DEVLET

Arş. Gör. Işıl ARPACI
İnönü Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
isilarpaci@inonu.edu.tr
Doç Dr. Yusuf KARAKILÇIK
İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
yusufkarakilcik@inonu.edu.tr

Özet
Küreselleşme süreciyle birlikte, daha önce devletin yetki ve sorumluluk alanında görülen ve sosyal devlet olmanın gereği olarak kabul edilen pek çok hizmet ve işlevin siyasal alandan çıkarılarak sivil alana kaydırılması öngörülmektedir. Bu çalışmada özellikle sosyal girişimciliğin, sosyal devlet ilkesi ile ne kadar bağdaştığı ya da sosyal devlete ne kadar zarar verdiğinin tartışılması amaçlanmıştır. Çalışma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın başlattığı "Eğitime % 100 Destek" Kampanyası örneği üzerinden yürütülmüştür. Bu Kampanya'nın önemi, sosyal devletin ödevlerinden biri olan eğitimin, giderek özel sektör ve STK'lar eliyle yerine getirilmesi gereken bir hizmete dönüştürülmesinde araç olarak kullanılmasıdır. Böylelikle çalışmada sosyal devletin aşınması ve ardından tasfiye edilmesi sürecinin teorik açıklaması örneklem yoluyla tanımlanmış olacaktır.
Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sosyal Devlet, Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Girişimcilik

RETHİNKİNG OF SOCİAL GOVERNMENT AGAİNST SOCİAL ENTREPRENEURSHİP: ANTİSOCİALİZİNG GOVERNMENT AS ENTREPRENEURSHİP İS SOCİALİZİNG

Abstract
With the globalization period, many services and functions, which were regarded as authority and liability of the former state and the need of being a social state, are foreseen to be taken from the political field and put into the civil field. Specifically, in this research, how social enterprise is compatible with the social state principal or how it harms the social state is aimed to be discussed. The research was carried out in accordance with the '100% Support for Education' Campaign sample, which the Ministry of National Education started. The importance of this research is that education, which is one the tasks of the social state, to be used as a vehicle in its being turning into a service, which is to be fulfilled in care of private sector and non-governmental organizations (NGO). Thus, in the research, the theoretical explanation of corrosion of the social state and then process of liquidation will have been identified through exemplification
Key Words: Globalization, Social State, Non-Governmental Organizations, Social Enterprise

Giriş

Küreselleşmede temel mesele, ulus devletin küreselleşmeden yararlananlar ve onun müdafileri tarafından denetlenmesi ve onların, ulus devleti küresel yayılmanın koşullarını yaratmak için müthiş bir silah olarak kullanma kapasitesidir. Küreselleşmenin dayanağını oluşturan siyasal çerçeve, devletin, refah devletinin bertaraf edilmesindeki, denizaşırı akışlar üzerindeki düzenlemelerin azaltılmasındaki ve denizaşırı pazarlar üzerindeki siyasal ve ekonomik sınırlamaların tahrip edilmesindeki rolüdür (Petras,2006,52-53). Bu anlamda toplumun ekonomik olarak daha geride kalan kesimlerini, siyasal açıdan rahatlatma ve toplumun her kesimini temel haklara ulaşma bağlamında garanti altına almaya yönelen sosyal devlet, kürselleşmenin siyasal çerçevesi tarafından tahrip edilmektedir. Küreselleşmenin sosyal devlet üzerinde yarattığı tahribatın ya da yok edişin birincil aracı ise yönetişim kavramıdır.

Küreselleşmenin merkezi karar alma yerine ikame ettiği yönetişim modelinde, iktidarın "bürokrasi" tarafından tek başına kullanılması reddedilmiştir. İktidar, üç sandalyeli bir yapıya sahip olacaktır: Sandalyelerin birine, genel kamu yararını ve toplumun genel sekreterlik işlerini yapmak üzere, yine bürokrasi oturacaktır. İkinci sandalye ise, şimdiye kadar uzakta tutulan "toplum"a açılacaktır. Peki, toplum nedir? Formüle göre toplum emekliler, kadınlar, işçiler, esnaf, köylüler, işverenler, engelliler, …. gibi çok sayıda farklı gruptan oluşur. Önemli olan, bunların içinde, toplumsal gelişmenin lokomotifi olan grubu saptamaktır. Hangi toplumsal grup "toplum"un çekirdeğidir? Formülün yanıtı, "işverenler, özel sektör" diye verilmiştir. Bu kesim, toplumun en yaratıcı, bağımsız, üretken, verimli, riske girebilen kesimidir. O halde ikinci sandalyeye özel sektör oturmalıdır. Ancak, özel sektörün tüm "toplum"u temsil ettiği ileri sürülemeyeceğinden, bir üçüncü sandalyeye, bu kesimce temsil edilemeyen diğer çok renkli toplum kesimleri yerleştirilmelidir. Yönetişim formülünde bu üçüncü sandalye sahibi "sivil toplum örgütleri" (STK'lar) şeklindeki şemsiye kavram altında toplanarak iktidar sandalyesine oturtulabilir kılınmıştır (Güler, tarihsiz).

Böylelikle; devletin sosyal olma niteliği, siyasal alandan sıyrılarak sivil alana yani sermaye ve STK'lara aktarılmaktadır. İşte bu çalışmada küreselleşme ve neo-liberal politikaların yarattığı devlet modeli, "a-sosyal" devlet gibi yeni bir kavram ile tanımlanmaya çalışılarak yaşanan sürecin sosyal devlet üzerindeki etkileri ve dönüşümü incelenmiştir. Konunun kuramsal çerçevesinin çizilmesi, Türkiye örneklemi ile tamamlanmış ve

ölçüt olarak da eğitim hizmetleri alınmıştır. Bu bağlamda MEB tarafından başlatılan Eğitime %100 Destek Kampanyasının sosyal devletin "a-sosyal"leşmesinde bir adım olduğu ve devletin kendi eliyle kendini "a-sosyal"leştirdiği savına dayanılmıştır.

Sosyal Devleti Hatırlamak

Demokratik düzen içerisinde, parlamento aracılığıyla, insanların, dar gelirlilerin yardımına koşan bir devlet olarak ortaya çıkan (Aldıkaçtı, 1997) sosyal devlet; "yurttaşlarının sosyal ve ekonomik durumları ile ilgilenen, onların insanlık onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet" olarak tanımlanmaktadır (TODAİE, 1998, 224). Sosyal devlet; bir ölçüde de, geniş halk yığınlarını sefalete sürükleyen ve emeğin sömürüsü üzerine kurulan liberal devlete karşı ortaya çıkan sosyalist devlet düşüncesinin ürünüdür. Liberal devletin "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" biçiminde özetlenen anlayışı, geniş halk yığınlarını sefalete sürükleyip, sosyalist düşünceler yaygınlık kazanmaya başlayınca; yurttaşlara insanlık onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sağlamak üzere sosyal güvenlik yasaları, sosyal sigortalar ve başka sosyal yardım önlemleri aracılığıyla sosyal ve ekonomik yaşama müdahale edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Süreç içerisinde 1789 Fransız Devriminin getirdiği "geleneksel", "bireysel", "klasik", "doğal" ya da "temel" hak ve özgürlükler olarak da adlandırılan hak ve özgürlükler sistemini kabul eden sosyal devlette temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra, "sosyal ve ekonomik" hak ve özgürlüklerin tanınması da bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır (Göze, 1995, 100).

19. yüzyılın ortalarından itibaren anayasal düzeyde uygulamaya giren sosyal devlet anlayışı, vatandaşlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı amaçlayan ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını öngören bir devlet anlayışıdır. Bu anlayış, özgürlüğü soyut bir durum olarak ele almaz ve bu yönüyle klasik liberal anlayıştan ayrılır. Fakat bu ayrılık sosyal devletin liberal geleneğin birikimini reddettiği anlamına gelmez. Sosyal devlet, klasik liberal devletin, yani hukuk devletinin esas aldığı insanın korunması ilkesini aynen benimser, fakat sanayi ortamında bu korumanın ancak sosyal haklarla mümkün olduğuna inanır (Bulut, 2003, 179).

Helmut Ridder'e göre; sosyal devlet ilkesinin üç boyutu bulunmaktadır. Birinci boyutu "devletin sosyal yükümlülüğü"dür. İkinci boyut, devletin "temel haklara etkisi"dir. Üçüncü boyut ise devletin, toplumu demokratik bir organizasyona bağlama zorunluluğu, yani "devletin ve toplumun homojenleştirilmesi"dir. Ridder'in sosyal devlet ilkesine ilişkin ilk iki boyutu Federal Alman yargısında kendini ispatlamış ve öğretide de kabul edilmiştir. Buna karşılık son boyut çoğunluk tarafından benimsenmemiştir. Bu bağlamda sosyal devlette devletin sosyal yükümlülüğü, yoksulluk durumunda yardımda bulunma ve toplumun imtiyazlı olmayan kesiminin sosyal durumunu iyileştirme ödevi ile başlamakta ve fakat bunun ötesinde ekonomide, eğitim ve sağlıkta, şehir, konut ve yol yapımında, trafik sisteminin ve mahkeme teşkilatının kurulmasında, bugün hala devlet yardımı ile yerine getirilebilen edimler dâhil olmak üzere "en geniş anlamda yaşam güvencesi"ni sağlamayı kapsamaktadır. Sosyal devletin ikinci boyutunu oluşturan temel hakların sosyal bağlılığında ise devlet, başkalarının sırtından kazanılan güç pozisyonlarının güvece altına alınması için özgürlük haklarının her türlü kötüye kullanımını yasaklamaktadır. Sosyal devlette temel haklar, sosyal önlemler dikkate alınmadan salt hakları garanti etmeyip, sosyal açıdan önemli bir özgürlük ve eşitlik statüsü garanti etmektedir (Gören, 1997, 97-102).

Öte yandan sosyal devlet, ekonomik ve toplumsal yaşama kamusal araçlarla doğrudan ve dolaylı olarak müdahale etme yetkisiyle donatılmış devlettir. Bu yetki, devletin her şeyden önce, kamusal hizmetleri vergilendirme yoluyla yerine getirmesi anlamına gelmektedir. İkinci olarak bu yetki, devletin satışlar sırasında fiyatları denetlemekten kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla doğrudan üretimde yer almasına ve fiyatların oluşumunda belirleyici rol üstlenmesine kadar uzanır. Kapsamlı vergilendirme ve doğrudan kamu üretimciliği üzerinde yükselen eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, istihdam ihtiyaçlarının karşılanması, nüfusun her kesimine açık, herkesçe eşit biçimde ulaşılabilir olanaklar halinde devletçe güvence altına alınan hak alanları olarak görülür (Güler, 2006). Bu anlamda sosyal devlet, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde ve toplumun geneline ulaştırılmasında hiçbir mali katkı istemeyen devlet değil, aynı zamanda herkesin mali gücü oranında vergi ödeyerek katkıda bulunduğu bir devlettir.

Küreselleşme Karşısında Sosyal Devleti Yeniden Adlandırmak: "A-Sosyal" Devlete Doğru

Modernist kalkınmacı yaklaşımlar tarafından tarihin kendiliğinden ilerleyişinin bir sonucu olarak er ya da geç ulaşılacak gerçek bir hedef olarak görülen sosyal refah devleti, 1970'li yıllara gelindiğinde soldan, 1980'li yıllarla birlikte neo-liberal sağdan ciddi eleştirilere uğramıştır (Özbek, 2002, 23). Bu eleştiri ve tartışmaların en önemli noktasını ise, sosyal refah uygulamalarının sürekli artması ve kamu bütçesi açısından önemli bir yük durumuna gelmesi oluşturmuştur. Buna göre, devletin ulusal ekonomi içindeki etkinliği artmış ve bu durum, onun görevlerini hakkıyla yerine getirmesine engel oluşturmuştur. Çözüm olarak da, ulusal ekonomide serbest piyasa sisteminin güçlendirilmesi ve devletin iktisadi ve sosyal etkinliklerinin azaltılması (devletin küçültülmesi) yolu öngörülmüştür. 1970'lerde ortaya çıkan ve 1980'lerde yoğun bir biçimde uygulama alanı bulan özelleştirme uygulamaları da bu çerçevede anlam kazanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise özelleştirme yerini bir başka favori kavrama, küreselleşmeye bırakmıştır. Küreselleşme ile birlikte serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi yine gündemde kalmış fakat; devletin ekonomideki siyasi varlığı tartışmaya açılmıştır (Bulut, 2003, 173-174).

Günümüzde liberal politikaları savunan kimi radikal liberaller sosyal devletin sadece "sosyal" boyutunu değil, devletin bizzat kendisini tasfiye etmenin ve her şeyi devlet dışı "sivil" yapılara devretmenin ateşli savunuculuğunu yapmaktadırlar. Bu bağlamda, son çeyrek yüzyıldır sermaye birikim sisteminin küresel ölçekte yeniden yapılandırıldığı sancılı süreçte bir yönetim tarzı olarak "sosyal devlet" olgusunun temelleri altüst edilmiş ve küresel kapitalizm koşullarıyla daha uyumlu yeni yönetim biçimleri arayışlarına hız verilmiştir (Özbek, 2002, 7).

Küreselleşmenin sosyal refah politikalarına etkisi konusunda başlıca üç yaklaşım bulunmaktadır (aktaran Gökbunar vd., 2008, 163-164):

1. Küreselleşmeyi refah devletlerindeki krizlerin nedeni olarak gören Küresel Okul Anlayışı'na göre, küreselleşme "kapitalist" ekonomilerde temel dönüşümdür ve bu durum refah devletini tehlikeye atabilir; uluslararası rekabet, refah devletinin geleceğine ve etkinliğine zarar verebilir. Dolayısıyla ulusal ekonomiler uluslararası piyasalara açılınca refah devletleri küresel rekabete uyum sağlamada zorlanabilir, sosyal refah harcamalarında kısıntıya gitmek zorunda kalabilirler.

2. Şüpheciler, küreselleşmenin refah devletini olumsuz olarak etkilediğine inanmamakta, uluslararası ekonomik bağımlılığın artmasının ulusal politikaları sınırlandırdığına dair bir kanıtın olmadığını, aksine küreselleşmenin refah devletinde istikrarı sağladığını ileri sürmektedirler. Sonuçta küreselleşme, refah devletlerindeki krizlerin nedeni olmayıp, refah devletinde kaçınılmaz bir değişimi sembolize eder; politika yapıcılarına ve seçmenlere var olan düzenlemeleri tekrar değerlendirme olanağı sağlar.

3. Revizyonistlere göre, sorununun kaynağı küreselleşme değil refah devletinin kendisindedir. Küreselleşme, refah devletlerinde oluşan sorunların sonucu ve aynı zamanda çözümün bir parçasıdır. Nitekim uluslararası piyasalar, hükümetlere refah dinamiklerini kontrol etme olanağı sağlar. Küreselleşme refah devletlerinde sıkıntıya neden olmaz, aksine bu sorunların çözümüne yardımcı olur.

Habermas'a göre ise; 1980'li yıllarla birlikte içine girilen tarihsel süreç, yalnızca Sovyetler Birliği'nde yaşanılan biçimiyle sosyalist ya da komünist idealin sona erdiği anlamına gelmemektedir. Süreç aynı zamanda sosyal-demokratik ütopyanın da sonunun geldiğini göstermiştir. Daha genel bir çerçeveden bakıldığında yaşanan kriz, emek gücü üzerine temellenmiş ütopyaların krizidir. Bu noktada Habermas, geç kapitalizm koşullarında emek gücü üzerine temellenmeyen yeni ütopyalar geliştirmek gereğini düşünür ve Foucaultcu kavramsal araçlardan aldığı ilhamla sosyal demokratik refah devleti pratiğini geliştirmeye çalışır. Önerisi, varolan rejimin disipline edici, normalleştirici, toplumun bütünsel bir şekilde tahakkümüne dayalı yönlerini tersine çevirmektir. Bunun pratik yolu ise alternatif mikro kamusal alanların oluşturulmasından geçer (Özbek, 2002, 29). Bir bakıma ulus devletlerin yerine, site ya da kent devletlerinin kurulmasını, hatta yerel devletçiklerin çoğaltılmasını öngören bu görüş, mikro kamusal alanlar kavramıyla bu niyetini gizlemeye çalışmakta, devleti tasfiye planında ise STK'lara ve cemaatlara önemli işlevler yüklemektedir. Sosyal girişimcilik kavramı ya da bireysel-sivil girişimleri yüceltmenin altında yatan asıl gerçek ise, devlet kavramına karşı oluşturulan siyasal ötelemeden başka bir şey değildir.

Sosyal Devlet Nasıl "A-Sosyal"leş(tiril)ir?

Dünya Bankası (DB)' nın 1997 yılında hazırladığı *Değişen Dünyada Devlet* başlıklı Raporda bir bütün olarak devletin yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Devletin yapılandırılmasındaki kritik aşama, iktidarın; sivil toplum örgütlerine, özel sektör aktörlerine, piyasa ile devlet arasında yer alan bağımsız kamu kuruluşlarına ve uluslararası örgütlere yaygınlaştırılması, yani yönetişim uygulamasına geçilmesidir. DB, yönetişimin ihtiyaç duyduğu yeni devlet biçiminin yerleşmesi için ikili bir strateji geliştirmiştir. Stratejinin ilk unsuru, devletin işlevlerini kendi kapasitesiyle sınırlandırmak, ikincisi ise devlet kurumlarını yeniden güçlendirmektir. İlk unsura göre, devlet kendi kapasitesini aşan görevlerden kurtulmalı ve bu görevler piyasa ya da çeşitli topluluklar tarafından üstlenilmelidir. Raporda ifade edildiği şekliyle "devlet, piyasalara uygun kurumsal temellerin düzenlenmesi açısından temel önemdedir." Hedeflenen devlet anlayışında, her devletin vazgeçilmez nitelikte temel işlevlerinin var olduğu kabul edilse de, bu kabul söz konusu işlevlerin tek başına devlet tarafından yerine getirileceği anlamına gelmemektedir. Raporda, "kamu politikaları ve programları… iktisadi büyümenin yararlarının özellikle temel eğitim ve sağlığa yapılan yatırımlar yoluyla paylaşılmasını piyasa öncülüğünde sağlamalıdır" denilerek bu anlayış dile getirilmektedir (Bayramoğlu, 2005, 53-56).

Yine bu anlayışa göre devlet, ekonomik alanda doğrudan üretici, dağıtıcı ve düzenleyici olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun pratik anlamı, kamu hizmetlerinin piyasa düzeni içinde işleyen "toplum"a devredilmesidir. Söz konusu kamu hizmetleri yalnızca iktisadi yatırımlar değildir. Aksine bu kavram, özellikle eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, altyapı gibi toplumsal tüketim nitelikli devlet faaliyetlerini kapsamaktadır. Öte yandan, doğrudan "toplum"a devredilemeyen yetkiler yerel yönetimlere ve gönüllü kuruluşlara devredilmeli, bunların gerçekleştirilmesinde "toplum"un doğrudan söz sahibi olması sağlanmalıdır. Geleneksel görev alanına çekilen devlet ise, bir işletme gibi örgütlenmeli ve çalışmalıdır (aktaran Güler, 2005, 97-98). Devletin geleneksel görev alanından kastedilense; savunma, iç güvenlik, adalet ve dış ilişkiler gibi doğrudan üretimle ilişkisi olmayan kamusal alanlardır. Bir hakem rolü verilen bu iktidarsız devlet, düzenleme yapma ve sözde denetleme görevleri ile de donatılacaktır. Ancak, yapılacak düzenleme ve denetlemeler piyasanın sihirli işleyişine asla engel oluşturmayacak, tam aksine piyasa için her türlü konfor ve güvenceyi sağlayacaktır.

Küreselleşme süreci ve neoliberal yaklaşımda öngörülen piyasanın özgürce işlemesi için gereken kurumsal ve hukuksal düzeni oluşturma işlevini üstlenen devlet, bu amaçla uygulayacağı reformları sürekli kılabilecek ortamın oluşturulması, başka bir deyişle sivil toplumun geliştirilmesi gereği ile ilişkilendirilmektedir. Çünkü bu anlayış, aynı zamanda devletin sosyal refah devleti politikalarını terketmesi ile boşalan kamusal hizmetlerin üçüncü sektör tarafından üstlenilmesi görüşüne dayanmaktadır. Üçüncü sektörün avantajı olarak gösterilen etkili harcama ve esneklik gibi özellikleri, kamusal hizmetlerin STK'lara, dolayısıyla özel karar birimlerine devredilmesi konusunda argüman olarak kullanılmaktadır (Acı,2005).

Bu bağlamda beliren çizgi refah devletinin alternatifinin, öncelikle kurumsal değil toplumsal olduğudur. Görev, bu ihtiyaçları "dışsallaştırma" ve karşılanmalarını devlet ya da pazar kutuplarına bırakmak yerine, daha yoğun bir sivil toplum yaratma ve bu toplumun alanını mübadele ve karşılıklı destek yönünde geliştirmektir (Rosanvallon, 2004, 228).

Siyasal Alandan Sivil Alana Görev Teslimi: Kamusal Görevlerin Yeni Aktörleri

Sivil toplumun Batıdaki şekliyle gelişebilmesi için devletin taşıması gereken iki temel özellik vardır: Hukuk devleti ve sınırlı devlet. Hukuk devleti, devletin tüm vatandaşları eşit statüde kabul etmesini, suç işlemedikçe tüm vatandaşların masum olduklarını, temel haklarının hiçbir biçimde kısıtlanamayacağını ve yöneticilerin keyfi tutumlardan sakınmalarını gerektirir. Sınırlı devlet ise, devletin faaliyetleri itibariyle sınırlı olmasını gerektirir. Devlet, siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik alanda ne kadar fazla bulunursa sivil toplumun var olma alanını o oranda daraltmış olur. Gerek devlet gerek sivil toplum, aynı toplumsal alanda faaliyet gösterdikleri için devletin asli görevleri olan adalet, savunma ve güvenlik gibi alanlarla sınırlı olması, geriye kalan hizmet alanlarına sivil toplum unsurlarını çekecek ve böylece sivil toplumun canlanmasını sağlayacaktır (Çaha, 2000, 59).

Siyaset bilimi ve düşüncesi literatüründe sivil toplum ile devlet, karşıt ve aynı zamanda birbirini tamamlayan iki farklı alan olarak kabul edilmektedir (Çaha, 2000, 307). Paine'e göre; devlet iktidarı devlet lehine sınırlandırılmalıdır, çünkü bütün bireylerde topluma dönük bir doğal eğilim vardır. Devletlerin oluşumundan önce de varolan bu doğal toplumsallık, bireylere, sadece karşılıklı özçıkar ve paylaşılan bir karşılıklı yardım duygusu temeli üzerine inşa edilen barışçı ve mutlu rekabet ve dayanışma ilişkileri kurma olanağı vermektedir. Devlet gerekli bir kötülük, sivil toplum ise niteliği belirlenmiş bir iyilik sayılmıştır. Bu anlamda sivil toplum ne kadar mükemmelse kendi işlerini o ölçüde kendisi düzenlemekte ve yönetime o ölçüde az fırsat bırakmaktadır (Keane, 2004, 60).

Hegel'in kullanımında devlet, sivil toplumdan sadece kendisi için gerekli olanı talep ediyorsa ve buna uygun olarak da kendisini bu asgari gerekliliği güvence altına almakla sınırlandırıyorsa, o zaman, sivil toplum içinde eylemde bulunan erkek bireylerle grupların özgürlükleri için önemli bir alanın var olmasına izin verebilir ve vermelidir (Keane, 2004, 67-71).

Tocquaeville, sivil örgütlenmelerin kendi varlıklarını sürdürmek ve eşgüdüm sağlamak bakımından her zaman merkezileşmiş devlet kurumlarına bağımlı olduklarını kabul etmektedir. Bununla birlikte ve Hegel'in aksine, bireyler ve gruplar arasındaki özgürlük ve eşitliğin, yerel özgürlükleri besleyen ve kısmi çıkarların etkin ifadesine olanak veren örgütlenme tiplerini korumaya bağlı bulunduğunda da ısrarlıdır. Çoğulcu ve kendini örgütleyen bir sivil toplum, demokrasinin vazgeçilmez bir koşuludur (Keane, 2004, 83).

Gramsci ise sivil toplum kavramını, bir sosyal grubun toplum üzerindeki hegemonyasının kültürel ayağı olarak kabul etmiştir. Hegemonyanın biri politik biri de kültürel olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Politik ayağını devlet oluştururken kültürel ayağını da sivil toplum oluşturmaktadır. Hegemonyanın bu iki ayağı bir yandan toplum kuşatıcı hegemonyanın devamını, bir yandan da devlet ve yargı sisteminin, bu hegemonyanın hizmetine girmesini sağlamaktadır (aktaran Çaha, 2000, 38-39).

Küreselleşmenin getirdiği veya güç kazandırdığı neo-liberal ideoloji, STK'lara yeni bir işlev, sorumluluk ve görev yüklenmekte, devletin mümkün mertebe eğitim, sağlık, sosyal güvenlikle ilgili görevlerini piyasa ve STK'lara terk etmesi istenmektedir. Ancak bu, Türkiye gibi gelişmekte olan ve sosyal eşitsizlikleri muazzam olan ülkeler açısından çok sakıncalı bir yaklaşımdır. STK'lar bu alanlarda elbette görev yapmalıdırlar, ancak bu alanlarda devletin rolünü STK'ların doldurması veya yerine getirmesi olanağı yoktur (Şenatalar, 2000, 15).

Sosyal devletin yıkılıp neo-liberalizmin yükselmesiyle devletler, STK'ları dışlamak ya da bastırmak yerine üçüncü yolu deneyerek onları paydaş olarak görmeye başlamışlardır. Bu dönüşümle birlikte tüm ülkelerde STK'lar bir yandan çığ gibi büyürken, bir yandan da kimlik değişimine uğramışlardır (Şahin ve Uysal, 2007, 3). Öyle ki, günümüzde STK'lar siyasal boyutlarıyla siyasi partilerin (hatta iktidarların), ekonomik boyutlarıyla kamu kuruluşlarının (hatta devletin) ve sosyal boyutlarıyla da kamu yönetiminin (merkezi ve yerel yönetimlerin) yerini almaya başlamışlardır. Yakın gelecekte, uluslararası ilişkiler ve devletler arası siyasi anlaşmazlıklar STK'lar arasında görüşülerek çözümlenmeye başlanırsa sürpriz olmayacaktır.

Sosyal Devlet Karşısında Sivil Toplumun Değişen Yüzü: Sosyal Girişimcilik

Sosyal devlet ilkesinin içini boşaltmayı hedef alan küreselleşme ideolojisinin penceresinden bakıldığında, sosyal haklar ve devlet ödevlerinin tasfiyeye girişilmesi kaçınılmazdır (Sağlam, 2008, 6). Son yıllarda sosyal politikalar konusunda "Üçüncü Yol" olarak ifade edilen anlayışta, sosyal refahın sağlanmasında sadece devletin değil aynı zamanda ailenin, gönüllü organizasyonların ve piyasanın da etkin

olması gerektiği; gönüllü organizasyonların özellikle yoksul insanlara ulaşmada pek çok kamu kurumundan daha etkin ve az maliyetli hizmet sağlayabileceği ileri sürülmektedir. İlke olarak özel, yarı özel ve gönüllü tedarikçiler daha önceden, tümüyle ve sadece devletin yer aldığı alanlara doğru yönelmeye başlamışlardır. Kamu ve özel hizmetler arasında çizgi, yeni yarı-devlet ekonomisi acentaları oluşturuldukça giderek daha bulanıklaşmaktadır. Yeni yaklaşım idari yapıları merkez dışına iterken, sorumlulukları daha yerel idarelere bırakıp kâr amacı gütmeyen kurumları ön plana çıkarmaktadır. Bu bakımdan sosyal sorumluluklar sadece devletin sorumluluğundan çıkıp geniş organizasyonların sorunu haline gelmekte, devlet mağdurların sığınabileceği son çare olmaktan çıkmaktadır (aktaran Gökbunar vd., 2008, 168). İşte bu noktada sosyal girişimcilik ya da gönüllü girişimciler denilen yeni bir toplumsal aktör grubu devreye girmektedir.

İki yüz yıl önce ekonomik yasamda başlayan girişimcilik hareketi, 20. yüzyılın son çeyreğinde "toplumsal gelişimin sadece "devlet" sorumluluğu görevi olmaktan öte sivil yurttaş girişimi olduğunu savunmaya başlamıştır (Betil, tarihsiz). Bu bağlamda sosyal girişimcilik, sosyal yeniliklerin, yaratıcılıkların ve hayal edilebilen sosyal konuların gönüllülük esasına bağlı kalınarak gerçekleştirilmesini esas almaktadır (aktaran Odabaşı, 2005, 100). Bu anlamda sosyal girişimciliğin temel alanları (Betil, tarihsiz) ;

1. Toplumsal değişim için sivil önderlik, yurttaş duyarlılığı
2. Ekonomik kalkınma
3. Çevre gelişimi
4. Sağlık sorunlarına çözüm
5. İnsan hakları (kadın hakları ve çocuk hakları)
6. Eğitim ve öğrenim (kızların okullaşması, eğitimin gelişimi) olarak sınıflandırılabilir.

Sosyal girişimciliğin temel alanları bağlamında dikkat çekici olan nokta, devlete atfedilen pek çok alanın (ekonomik kalkınma, çevre, sağlık, insan hakları, eğitim) sivil alana kaydırılması sonucu sosyal girişimciliğin ilgi alanına girmiş olmasıdır. Bu noktada neoliberallerce ortaya konulan argüman devlet başarısızlıklarıdır. Devlet bu alanlarda başarısız olduğundan ya da devletin görevi zaten bunlar olmadığından, devlet bu alanlardan elini çekmelidir. Devletin elini çektiği alanları dolduracak olan/olanlar ise başarı güdüsüyle donanarak bu güdüyle hareket edebilenlerdir. Yani var olan koşullara en iyi uyum sağlayabilenlerdir ve kabul edilmelidir ki modern devlet anlayışı bu çağın gerisinde kalmıştır!

Başlangıçta sermaye ve sivil toplum örgütlerine yüklenen devletten geride kalanı tamamlama işlevinin üçüncü ayağı olarak karşımıza çıkan sosyal girişimcilik, sosyal devlete atfedilen görevlerin gönüllü kuruluşlarca yerine getirilmesini ifade etmektedir. Güler'in (2005) de belirttiği gibi, sosyal devlette kapsamlı vergilendirme ve doğrudan kamu üretimciliği üzerinde yükselen eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, istihdam ihtiyaçlarının karşılanması, nüfusun her kesimine açık, herkesçe eşit biçimde ulaşılabilir olanaklar halinde devletçe güvence altına alınan hak alanları olarak görülür.

1. Bu alanların gönüllü kuruluşlara ya da sivil topluma terk edilmesi;
2. Tüm yurttaşlarca eşit biçimde ulaşılabilir olmasını engelleyecek,
3. Bu alanları düzenleyen gönüllü kuruluşlara yakın olmayı gerektirecek, haklardan yararlanmak için ilgili gönüllü kuruluşa ya da sivil toplum kesimine üyeliği zorunlu kılacak,
4. Kişileri, yurttaş kimliğinden soyutlayacak,
5. Ulusal bütünlük ve ona olan bağlılığı derinden yaralayacaktır.

Vahşi kapitalist devletin yarattığı açmazları çözüme kavuşturmak amacıyla ortaya çıkan sosyal devletin yetersizlikleri, başarısızlıkları ya da boşluklarının olması olağan karşılanmalıdır ve bunların sivil toplumca ya da gönüllü kuruluşlarca iyileştirilmeye çalışılması olağandır. Zira bu noktada yapılan varolanı daha iyileştirmek için devlet ve toplumun birlikteliğidir. Ancak konumuz bağlamında sosyal girişimcilik kavramının ortaya çıktığı sürecin ifade ettiği anlamlılık büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme ile birlikte özellikle ulus devletin yıpranması sürecinde, devlete ait görev alanlarının sivil topluma devredilerek ülkeleri piyasa koşullarına uyumlaştırma hareketi devlet-yurttaş arasındaki ilişkileri koparma amacına da yönelmiştir. Bu bağlamda, devlet-yurttaş ilişkisini sağlayan belki de en önemli bağ olan sosyal devlet kavramının yok edilmesi, yurttaş kimliğini istenilen ve beklenilen devlet-müşteri ilişkisi düzeyine çekmenin iyi bir yolu olarak değerlendirilebilir.

"A-Sosyal"leşmeden Önce Türkiye'de Sosyal Devletin Eğitim İşlevleri Vardı!

Sosyal devlette herkesin eğitim ve öğretim görme hakkı vardır, yani fikri ve manevi değerlerini geliştirme hakkı vardır. Sosyal devlet de, yurttaşların manevi fikri gelişmesinin koşullarını hazırlamakla görevlidir. Sosyal devlet, herkesin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarına cevap verecek, maddi olanaklardan yoksun, yoksul başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri için gerekli maddi koşulları oluşturacaktır (Göze, 1995, 105).

Türkiye'de sosyal devletin eğitim işlevi denilince ilk akla gelen kurumlar, Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri uygulamaları olmaktadır. 1931 senesinde Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından, 1932'de açılan Halkevleri her türlü kültür ve sanat etkinlikleri ile sosyal dayanışmayı da içeren gerçek anlamda birer kitle eğitim kurumları olarak düşünülmüş ve bunları gerçekleştirecek biçimde örgütlenmiştir. Her halkevinde 9 kolun (dil, edebiyat, tarih; güzel sanatlar; tiyatro ve seyirlik oyunlar; spor; sosyal yardım; halk dershaneleri ve kurslar; kütüphane ve yayın; köycülük; müze ve sergiler) kurulması öngörülmüş, ancak; bu kolların hepsinin

oluşturulması şart koşulmamış, bölgesel özelliklere ve olanaklara göre bunlardan en az üçünün faaliyette bulunması yeterli sayılmıştır (aktaran Dural ve Zeyrekli, 2008).

Bugün ise küreselleşme adı altında Türkiye'ye sunulan bir anlamda Türk eğitim sisteminde değişik kademelerin şirketleşmesidir. Anayasamızda devletin görevi olan eğitim, artık devletin eli altından çıkarılmak istenmektedir (Güven, 1999, 157). Bu bağlamda1997 ile 2008 yılları arasındaki süreç incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) nın bütçesinin GSMH içinde giderek azaldığı görünmektedir.

Çizelge.1: Milli Eğitim Bakanlığı Yatırım Bütçesinin GSMH ve Konsolide Bütçe İçindeki Payı

				Millî Eğitim Bakanlığı yatırım bütçesinin	
Yıl -Year	**Üretim Yöntemiyle GSMH** (1) GNP by production method (1)	(3) Konsolide bütçe (3)Consolidated budget	**MEB yatırım bütçesi** Investment budget of MoNE	**GSMH' ya oranı** Ratio of investment budget of MoNE in GNP	**Konsolide bütçeye oranı** - Ratio of investment budget of MoNE in consolidated budget
	(YTL - TRY)			(%)	
1997	29 393 262 147	6 361 685 500	76 884 950	0,26	1,21
1998	53 518 331 580	14 789 475 000	373 262 000	0,70	2,52
1999	78 282 966 809	27 266 600 000	408 341 000	0,52	1,50
2000	125 596 128 755	46 827 436 000	666 782 000	0,53	1,42
2001	176 483 953 021	48 519 490 000	779 855 000	0,44	1,61
2002	275 032 365 953	98 131 000 000	1 281 690 000	0,47	1,31
2003	356 680 888 222	147 230 170 000	1 479 050 000	0,41	1,00
2004	428 932 343 026	150 658 129 000	1 244 150 000	0,29	0,83
2005	486 401 032 274	156 088 874 910	1 230 306 000	0,25	0,79
				Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinin	
	Üretim Yöntemiyle GSMH (1) GNP by production method (1)	**Merkezi Yönetim Bütçesi** (3)(4)- Central Government Budget (3)(4)	**MEB yatırım bütçesi** Investment budget of MoNE	**Üretim Yöntemiyle GSMH'ya oranı** Ratio of MONE's Budget in GNP by Production Method	**Merkezi Yönetim Bütçeye oranı** -Ratio of MONE's budget in Central Government Budget
	(YTL - TRY)			(%)	(%)
2006	575 783 962 136	174 958 100 699	1 241 498 000	0,22	0,71
2007(6)	(2)646 893 000 000	204 988 545 572	1 490 000 000	0,23	0,73
2008(7)	(2)716 596 000 000	(5)222 553 216 800	1 296 704 000	0,18	0,58

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (2008), http://sgb.meb.gov.tr

Çizelgeye göre, eğitim yatırımlarının en hızlı yükseldiği yıl, 1998 olmuştur. 1998 den başlayarak eğitim yatırımları düşme eğilimi göstermiştir. Ancak bu düşüş, 2003 yılı itibariyle oldukça keskinleşmiştir. Hatta 2008 yılı itibariyle eğitim yatırımlarına GSMH'den ayrılan pay, 1997 yılının dahi gerisinde kalmıştır. Bu durum siyasal tercihlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 1997 yılında iktidarı devralan DSP-ANAP- DTP koalisyonu 1998'de yerini DSP-ANAP-MHP koalisyonuna bırakmış ve bu koalisyon 2002 yılı sonuna kadar ülkeyi yönetmiştir. Nitekim eğitim yatırımları da bu dönemde artış göstermiştir. Buna karşın, 2002 yılı sonunda iktidarı devralan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri döneminde eğitime yapılan yatırımların keskin biçimde azaldığı ortadadır. Dolayısıyla eğitim yatırımlarında meydana gelen düşüşü, siyasal tercih olarak değerlendirmek hatalı olmayacaktır.
Eğitim yatırımlarına daha özelleştirilerek bakıldığında, MEB bütçesi içinde de eğitim yatırımlarına ayrılan payın giderek düşmekte olduğu gözlemlenmektedir.

Aşağıda da görüldüğü gibi, MEB bütçesi içinde eğitime ayrılan pay, 1998 yılında bir önceki yılın iki katı oranında artmıştır. Bu artış 2003 yılına kadar kendi içinde azalma göstermiştir. Ancak 2004 yılında görülen azalma oldukça keskindir ve 2008 yılında gelinen nokta 1997 seviyesinin 1/3'ü kadardır. Çizelge 1'de de açıklanmış olduğu gibi, bu durumu değişen iktidarların değişen siyasal tercihlerine bağlamak gerekmektedir.

Çizelge 2: Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinden Yatırımlara Ayrılan Pay

Yıl Year	MEB bütçesi [1] Budget of MONE [1]	MEB yatırım bütçesi Investment budget of MONE	MEB bütçesinden yatırıma ayrılan pay Proportion of investments in the budget of MONE
	(YTL - TRY)		(%)
1997	512 234 445	76 884 950	15,01
1998	1 243 108 000	373 262 000	30,03
1999	2 131 808 500	408 341 000	19,15
2000	3 350 330 000	666 782 000	19,90
2001	4 046 305 625	779 855 000	19,27
2002	7 460 991 000	1 281 690 000	17,18
2003	10 179 997 000	1 479 050 000	14,53
2004	12 854 642 000	1 244 150 000	9,68
2005	14 882 259 500	1 230 306 000	8,27
2006	16 568 145 500	1 241 498 000	7,49
2007 [2]	21 355 634 000	1 490 000 000	6,98
2008 [3]	22 915 565 000	1 296 704 000	5,66

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (2008), http://sgb.meb.gov.tr

Devletin eğitim yatırımlarına ayırdığı payın giderek düşmesinde anlamı bir diğer gösterge, yıllar itibariyle halk ve yerel yönetimlerin eğitime sağladıkları katkının ortaya konulması olacaktır.

Çizelge 3: Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkıları

	Halk Katkısı Support of Individuals			Özel İdare Katkısı Support of Provincial Private Administrations	
Yıl Year	Sağlandığı Yıl Tutarı Year in which it is provided	DPT 2004 Yılı Deflatörüne Göre Tutar Amount by 2004 DPT Deflator	Yıl Year	Sağlandığı Yıl Tutarı Year in which it is provided	DPT 2004 Yılı Deflatörüne Göre Tutar Amount by 2004 DPT Deflator
1985	25 060	151 237 176	**1985**	5 596	33 771 877
1986	37 615	162 694 637	**1986**	10 587	45 791 522
1987	46 267	140 203 030	**1987**	21 276	64 472 727
1988	82 388	135 239 659	**1988**	34 224	56 178 595
1989	114 638	129 359 061	**1989**	48 930	55 213 270
1990	187 178	141 769 295	**1990**	65 711	49 769 749
1991	238 664	108 115 062	**1991**	91 873	41 618 573
1992	404 492	113 816 371	**1992**	162 360	45 685 022
1993	740 159	129 684 094	**1993**	195 402	34 236 605
1994	1 885 332	141 905 794	**1994**	481 582	36 247 874
1995	4 587 242	201 016 731	**1995**	1 127 592	49 412 012
1996	9 486 177	232 724 514	**1996**	2 868 142	70 364 168
1997	18 471 454	252 686 087	**1997**	6 749 144	92 327 046
1998	50 986 181	403 680 194	**1978**	16 435 656	130 128 373
1999	71 210 217	374 635 044	**1999**	27 721 024	145 839 565
2000	84 682 400	315 678 150	**2000**	47 064 128	175 445 156
2001	83 801 008	171 484 704	**2001**	69 051 344	141 301 991
2002	96 020 373	139 279 863	**2002**	114 261 319	165 738 794
2003	144 030 560	162 034 378	**2003**	182 356 168	205 150 686
2004	104 837 117	104 837 117	**2004**	677 741 292	677 741 292
2005	213 714 999	226 537 905	**2005**	948 183 585	1 005 074 628
2006	234 689 755	234 689 755	**2006**	1 187 132 414	1 187 132 414
2007	251 729 440	251 729 440	**2007**	1 108 166 147	1 108 166 147

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (2008), http://sgb.meb.gov.tr

Çizelge 3'ün ortaya koymuş olduğu gibi, 1985'den 2008'e halk ve bir yerel yönetim birimi olarak il özel idareleri, eğitim harcamalarında giderek daha fazla kaynak üretici hale gelmiştir. Çizelge1 ve Çizelge 2 nin yorumlanmasında 1998-2003 yılları arasında devletin eğitim yatırımlarında artış olduğu ifade edilmişti.

Benzer biçimde ve aynı dönemde halk ve il özel idarelerinin de eğitime katkısı önemli bir artış göstermiştir. Dolayısıyla bu dönemde eğitime sağlanan katkının ortaklaşa gerçekleştirilmiş olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak dikkat çekici olan şudur; Çizelge1 ve Çizelge2'de 2003 yılından itibaren devletin eğitim yatırımlarına ayırdığı pay sürekli düşüş eğiliminde olmasına rağmen, halk ve sivil toplumun katkısı giderek artmıştır. Aynı dönemdeki siyasal iktidar değişimi de dikkate alındığında, varolan bu durum devletin görevlerinin yavaş yavaş sivil alana kaydırılmakta olduğu yönünde tercih kullanıldığını ortaya koymaktadır. Nitekim Küreselleşme savının dayandırıldığı yönetişim ve yerelleşme anlayışlarına uygun biçimde kamusal görevler, toplum ve yerel yönetimlere devredilmeye başlamıştır. Kürselleşme savının bir diğer dayanağı olan sivil toplum ayağı ise aşağıda inceleme konusu yapılmıştır.

"Eğitime %100 Destek" Sosyal Devlete Köstek mi?

Milli Eğitim Bakanlığınca, hem yeni eğitim kurumlarının oluşturulması hem de "*gençlerin hak ettikleri kaliteli"*[*]eğitimi alabilmeleri amacıyla 11 Eylül 2003 tarihinde **"Eğitime % 100 Destek Projesi"**ni başlatılmıştır. Projenin amacı; Türkiye'nin eğitimde niceliksel sorunlarının çözümünün sağlanmasıdır. Bu amaçla 24 Nisan'da çıkan 4842 sayılı kanunla hayırseverlerin eğitime yaptıkları harcamaların % 100'ünü gider gösterebilmeleri sağlanmıştır. Proje hem aynî hem de nakdî olarak iki boyutlu tasarlanmıştır. Bağışçılar, okul yaptırabilecekleri gibi isterlerse bir okula bilgisayar laboratuarı kurabilirler veya bir bilgisayar bağışlayabilmektedirler (http://www.egitimedestek.meb.gov.tr, 2009a).

Kampanya kapsamında bağışçılar okul, ek bina, arsa bağışı, öğrenci yurdu, okul iç donanımı, eğitim araç-gereç bağışı ve bunu benzer aynî ve nakdî yardımlar yapılabilecekleri gibi bina yaptıran kişi, kurum, oda, şirket, dernek, vakıf ve benzerlerinin, yaptırdıkları binalara kendilerinin veya sevdiklerinin isimlerini verebilmeleri olanaklı kılınmıştır (http://www.egitimedestek.meb.gov.tr, 2009b).

Kampanyanın sayısal ayrıntılarını incelemeden önce belirtmek gerekmektedir ki; çoğu STK, devlet desteği alabilmek için ya devlet politikaları ile uyumlu projeler peşinde koşmakta ya da hükümet politikalarını destekler görünmektedir. Bu bağlamda kaynak sağlama bahanesiyle hükümetlerin taşeronu durumuna düşmek STK'lar için ciddi bir eleştiri konusudur. STK'lar bir anlamda proje peşinde koşan rant kuruluşları haline dönüşmüşlerdir. Hükümetler de bu durumu kendi lehlerine değerlendirmek için gereken mekanizmaları kurmakta ve işletmektedirler (Şahin ve Uysal, 2007, 7). Bu anlamda MEB tarafından başlatılan Eğitime %100 Destek Kampanyası, bağışçılara sağladığı vergi kolaylığı nedeniyle kolaylıkla istismar edilebilecek niteliktedir.

Kampanyada devlet, yatırımcılar lehine kendi gelir kaynağından vazgeçmekte dolayısıyla zaten toplayacağı vergilerin bir kısmını "sosyal devlet"in gereği olarak eğitime ayırması gerekirken, bu yatırımı sivil alana devretmiş görünmektedir. Böyle bir kampanyanın akıllarda soru işareti yaratmaması için izlenen yöntemin, devletin eğitime gerekli yatırımı yaptıktan sonra eksikleri tamamlamak ya da yetişemediği yerlerde sivil alanı göreve davet etmesi olması gerekirken, Çizelge 1 ve Çizelge 2'den de gözlemlenebildiği gibi devlet eğitim yatırımlarını her geçen gün azaltmaktadır. Eğitimde devletten kalan boşluk, bu kampanyanın da ortaya koyduğu gibi, bizzat ***devlet eliyle sivil alana devredilmektedir***. Üstelik; Milli Eğitim Bakanlığı'nın Kampanyanın amacı olarak sunduğu, "*gençlerin hak ettikleri kaliteli"* eğitimi alabilmelerinin sivil alanın yapacağı yardıma bağlanması, sosyal devlet adına ***"hüzün"*** vericidir.

Kampanyanın onarım, donatım, yeni bina ya da derslik ve nakit yardımı olarak dört ayağı bulunmaktadır ve bağışçılar istedikleri yardım türünden bir ya da birkaçı ile kampanyaya katılabilmişlerdir. Çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle burada sadece yapılan derslik sayısı dikkate alınmıştır.

Eğitime %100 Destek Kampanyası'nın başlatıldığı 2003 yılından 2007 yılına kadar derslik bağlamında sağlanan katkı Çizelge4'de sunulmuştur.

[*] Milli Eğitim Bakanlığı'nın Eğitime %100 Destek Kampanyası tanımlamasından doğrudan alıntıdır.

Çizelge 4: Son Beş Yılda Yapılan Derslik Sayısı

Yıl Year	Toplam Total	Anaokulu/ Anasınıfı Kindergarten/ Nursery Class	İlköğretim Primary education	Ortaöğretim (mesleki teknik dahil) Secondary education (including vocational and technical)	Yaygın eğitim Non - formal education	Eğitime %100 destekten yapılan Classrooms built within the context of 100 % support for education campaign
2003	15 253	610	13 959	553	131	-
2004	28 078	884	17 471	2476	104	7 143
2005	28 698	951	20 256	683	155	6 653
2006	28 243	748	19 301	1336	114	6 744
2007	14 762	425	9 755	928	124	3 530

Not . Dünya Bankası, Avrupa Birliği Hibesi, EFİKAP, TELEKOM ve TOKİ kaynakları ile yaptırılan derslik sayıları dahil edilmiştir.

Note. Number of classrooms built with World Bank, European Union (EU) grant, Physical Support for Education Project (EFİKAP), Turkish TELEKOM and the Collective Recidence Administrailton (TOKİ) Sources are included.

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (2008), http://sgb.meb.gov.tr

Çizelge 4'den ortaya çıkan rakamlara göre Kampanya ile sağlanan derslik sayısı 24070'dir. Aynı Dönemde yapılan toplam derslik sayısı ise 115034'dür. Beş yıllık zaman dilinde Kampanyanın toplam derslik sayısına katkısı %21 düzeyinde gerçekleşmiştir. Geriye kalan %79'luk oran ise, çizelgede de belirtilmiş olduğu gibi Dünya Bankası ve AB hibelerini de kapsamaktadır. Ayrıca bu rakamlara özel eğitim kurumlarındaki artışın yansıtılıp yansıtılmadığı da belirsizdir.

Çizelge incelendiğinde, Eğitime %100 Destek Kampanyası'nın en verimli olduğu dönemin 2004 yılı olduğu görülmektedir. Bu yıl içerisinde kampanyanın katkısı %25 düzeyindedir ve bu oran Kampanyanın toplam katkısının (%21) üzerindedir. 2005 ve 2006 yıllarında Kampanyanın sağladığı katkı %23 oranındadır ve fakat 2004 yılının gerisinde kalmıştır. 2007 yılına gelindiğinde ise, oran yine %23 düzeyinde oluşmuştur. Ancak dikkat çekici olan nokta, 2007 yılında sayısal toplam bakımından gerek yapılan toplam derslik sayısı gerekse Kampanya ile sağlanan derslik sayısı bir öneki yılın yarısı düzeyindedir. Toplam derslik yapımı sayısındaki bu düşüş, hükümetin eğitim yatırımlarını azaltmasına bağlanabileceği gibi ana nedenin, 22 Temmuzda gerçekleştirilen genel seçimler olduğu düşünülmektedir. Kampanyanın sağladığı katkıdaki azalmanın nedeni olarak ise inandırıcılığını kaybetmesine ve gerekli tanıtımın devam ettirilememesine bağlı olarak bağışların azalması gösterilebilir.

Kampanya, bağışçıların nitelikleri bakımından değerlendirilmiştir. Buna göre, Özel sektörün yaptığı bağış sayısı 244, STK'ların 83, kamu kurumlarının 96, yerel yönetimlerin 39 dur. Devlet-vatandaş ortaklığıyla gerçekleştirilmiş olan bağış sayısı ise 29'dur. Buna ilişkin sonuçlar Çizelge %'5 de sunulmuştur.

Çizelge 5: Eğitime %100 Destek Kampanyasına Katılan Bağışçılar

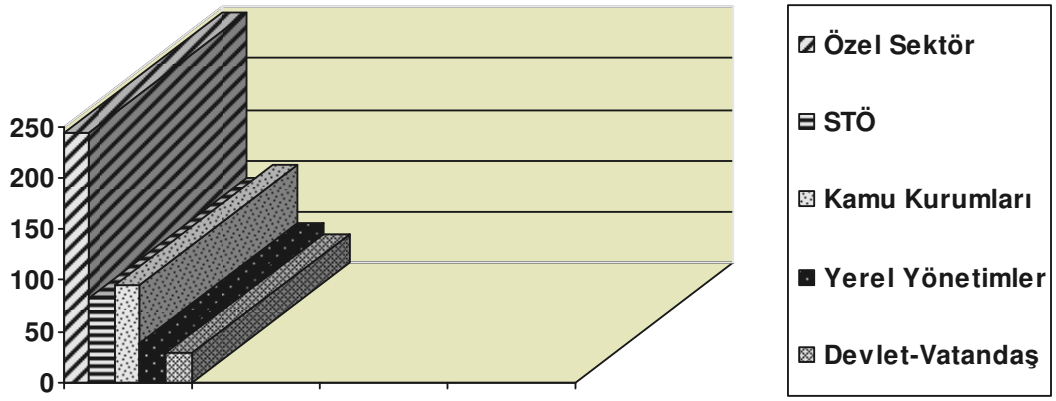

Kaynak: http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/files/rapor/YENIOKULLISTESI.xls sayfasındaki verilerle Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge 5'in de gösterdiği gibi, Eğitime %100 Destek Kampanyası'na en fazla katılım sağlayan özel sektör olmuştur. Özel sektörü kamu kurumları izlemiştir. Kamu kurumlarının ardından ise STK'lar ve yerel yönetimler gelmektedir. Burada özel sektörün en büyük katılımcı olması hiç şüphesiz cömert vergi indirimine bağlanabilir. Ancak konumuz bakımından asıl dikkat edilmesi gereken nokta, kürselleşme savı ve neo-liberalizmin sosyal devlet yerine ikame etmeye çalıştığı özel sektör-STK işbirliğidir. Yine küresel ve neo-

liberal bir kavramlar olarak yönetişim ve yerelleşmenin ana kartlarından olan yerel yönetimler de özel sektör-STK ikilisine eklemlendiğinde kampanyanın niteliği açıklığa kavuşacaktır.

Çizelge 6: Eğitime %100 Destek Kampanyasına Katılan Bağışçıların Dağılımı

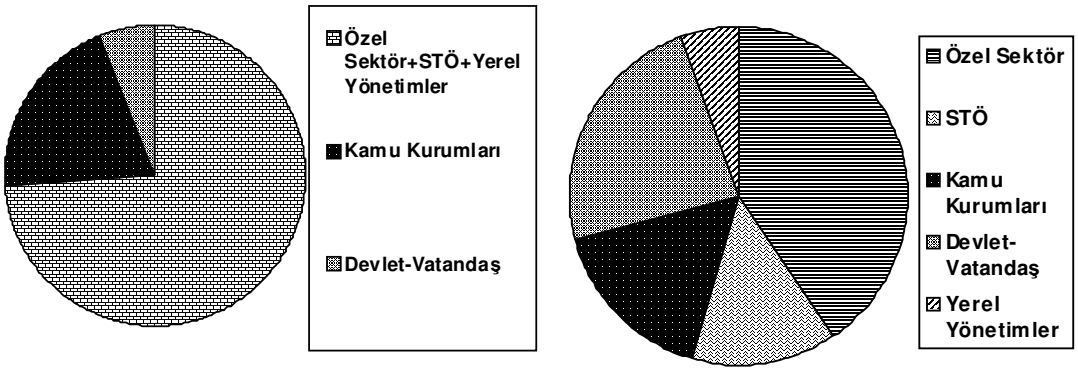

Kaynak: http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/files/rapor/YENiIlOKULLISTESI.xls sayfasındaki verilerle Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Çizelge'den de görülebileceği gibi küreselleşme ve neo-liberalizmin sosyal devletten kalan boşluğu doldurmak üzere ortaya koyduğu sermaye+STK formülü, Türkiye örnekleminde yürütülen bir kampanyada kendini açığa vurmaktadır. Yönetişim kavramıyla açıklanabilen bu durumda, sermaye ve STK'ların toplamı kamunun önüne geçmektedir. Buna yerelleşme kavramı da eklendiğinde, yani denkleme yerel yönetimler de dahil edildiğinde, devletten kalan boşluğu dolduracak olanlar sermaye-STK-yerel yönetimler olarak karşımıza çıkmaktadır.
Kampanya ile yapılan dersliklerin yurt genelindeki dağılımının, kampanyanın başarısı bakımından önemli bir ölçüt olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle Kampanya ile yapılmış dersliklerin ülke geneline dağılımı incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 7: Eğitime %100 Destek Kampanyası ile Yapılan Dersliklerin Ülke Genelinde Dağılımı

BÖLGE	İL	DERSLİK SAYISI	BÖLGE	İL	DERSLİK SAYISI
AKDENİZ	Adana	314	KARADENİZ	Artvin	12
	Antalya	621		Bartın	16
	Burdur	44		Bayburt	18
	Hatay	289		Bolu	8
	Isparta	161		Çorum	24
	Kahramanmaraş	93		Düzce	99
	Kilis	48		Giresun	98
	Mersin	167		Gümüşhane	32
	Osmaniye	-		Karabük	80
	Toplam	1737		Kastamonu	59
DOĞUANADOLU	Ağrı	255		Ordu	280
	Ardahan	21		Rize	218
	Bingöl	378		Samsun	361
	Bitlis	66		Sinop	-
	Elazığ	94		Tokat	89
	Erzincan	21		Trabzon	467
	Erzurum	37		Zonguldak	48
	Hakkari	66		Amasya	56
	Iğdır	8		Toplam	1965
	Kars	55	İÇANADOLU	Ankara	1068
	Malatya	339		Eskişehir	256
	Muş	-		Karaman	120
	Tunceli	-		Kayseri	366
	Van	321		Kırıkkale	90
	Toplam	1661		Kırşehir	36
EGE	Afyon	40		Konya	978
	Aydın	160		Nevşehir	8

	Denizli	227		Niğde	61
	İzmir	658		Sivas	153
	Kütahya	39		Yozgat	45
	Manisa	258		Aksaray	303
	Muğla	167		Çankırı	20
	Uşak	108		Toplam	3504
	Toplam	1657			
GÜNEYDOĞU ANADOLU	Adıyaman	151	MARMARA	Balıkesir	243
	Batman	-		Bilecik	-
	Diyarbakır	161		Bursa	747
	Gaziantep	373		Çanakkale	41
	Mardin	97		Edirne	56
	Siirt	160		İstanbul	2966
	Şanlıurfa	428		Kırklareli	50
	Şırnak	119		Kocaeli	1405
	Toplam	1489		Sakarya	281
				Tekirdağ	188
				Toplam	5977

Kaynak: http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/files/rapor/YENIOKULLISTESI.xls sayfasındaki verilerle Araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

İlk olarak belirtilmesi gereken nokta kampanyanın web sitesinde verilen rakamlarla, Bakanlığın Eğitim İstatistikleri arasında ciddi fark bulunduğudur. Kampanyanın web sayfasındaki dağılımlar bağlamındaki toplam sayı 17990 dersliktir. Eğitim istatistiklerinde ise 24070 olarak sunulmaktadır. Eğitim istatistiklerinde dersliklerin illere göre dağılımına yer verilmediğinden burada Kampanya Web sayfasındaki rakamlar ölçüt alınmıştır.

Buna göre; Kampanya kapsamında en fazla derslik yapıla üç il sırasıyla İstanbul (2966), Kocaeli (1405) ve Ankara (1068)dır. En az derslik yapılan üç il ise; 8 derslik ile Iğdır, Nevşehir, Bolu, 12 derslik ile Artvin ve 16 derslik ile Bartın'dır. Bu iller eğitim sektörü gelişmişlik sıralaması (Dinçer vd, 2003, 129) bakımından değerlendirildiğinde, kampanya kapsamında en fazla dersliğin yapıldığı üç ilden İstanbul 2., Kocaeli 10 ve Ankara 1. sıradadır. Buna karşın en az dersliğin yapıldığı illerden Iğdır 68, Nevşehir 42, Bolu 18, Artvin 21 ve Bartın 46. sıradadır. Ancak en dikkat ve ilgi çekici olan nokta; Kampanya kapsamında ***hiç derslik yapılmamış olan illerden Batman 72, Muş ise 81. sıradır***. Bu veriler açıkça ortaya koymaktadır ki Kampanya, derslik ihtiyacının gerçekten giderilmesine dönük biçimde biçimlendirilmemiştir. Kampanya kapsamında yapılan bağışlar çoğunlukla sermayenin kendini yeniden üretmesini sağlayan illere yönelmiştir. Hepsinden önemlisi, bu dağılımlar göstermektedir ki, yıllarca el uzatmadığı gerekçesiyle suçlanan devletin, "el atmadığı" bölgelere "sivil toplum" da el uzatmamıştır.

Sonuç

Vahşi kapitalizmin yarattığı toplumsal bunalımları aşmanın çözümü olarak ortaya çıkan sosyal devlet anlayışının küreselleşme ile birlikte önem yitirdiği yolundaki sav, uygulanan neo-liberal politikalarla sosyal devletin tasfiyesini hayata geçirmiştir. Bu süreçte; devletin elinde tuttuğu ve toplumun her kesiminin asgari eş düzeylilikte sunulması gereken eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi kimi alanların, daha etkin, daha verimli ve daha etkili sunulacakları iddiasıyla sivil alana devredilmesi öngörülmektedir. Böylesi bir devir ise; hiç kuşkusuz eskiden sosyal olarak tanımlanan devletin sosyal olma özelliğini elinden alacak ve devleti "a-sosyal"leştirecektir.

"A-sosyal"leşen devletin yerini kimin ya da kimlerin alacağı ise yönetişim ve yerelleşme kavramları ile çoktan hazırlanmıştır. Buna göre, sosyal devlete atfedilen kamu hizmetleri özel sektör ve sivil toplum eliyle yürütülecek, hizmette halka daha yakın olmak gerekçesiyle devletin elinde kalan görevler de yerel yönetimlere aktarılacaktır. Çalışmanın kapsamının dışında olmasına rağmen burada üzerinde düşünülmesi gereken belki de en önemli soru, hangi özel sektör (sermaye) ve hangi sivil toplumdur?

Çalışmada Türkiye örneklemi ile ortaya konulmuş olduğu gibi, sosyal devletin en temel görev alanlarından biri olan eğitim, giderek devletin yatırım alanı olmaktan çıkarılmaktadır. Özellikle 2003 yılından başlayarak devletin eğitim yatırımlarında hız kestiği belirgindir. Kuramın uygulamaya döküldüğü bu noktada hükümet, hız kestiği eğitim yatırımlarını yine 2003 yılında başlattığı "Eğitime %100 Destek Kampanyası" ile telafi etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda bağışçılara yaptıkları bağışların tamamını gider olarak gösterme yolu açılarak; Eğitimde devletten kalan boşluk, bizzat ***devlet eliyle sivil alana devredilmiştir.***

Sosyal devletin eğitim görevlerini devredişinin somut göstergesi olarak kabul edilebilecek kampanya, bağışçıları bakımından incelendiğinde, bilinen formülün tekrarı olduğu göz önünde durmaktadır. Sağlanan vergi kolaylığıyla gelirinden vazgeçen devlet, bu gelirle yapacağı hizmetleri özel sektör, sivil toplum ve yerel yönetimlere bırakmıştır. Ancak Kampanyanın en can alıcı noktası, bu üçlünün yaptığı dersliklerin, gerçekten ihtiyaç duyulan illerde değil, eğitim standartları bakımından çok iyi durumda olan illerde yoğunlaşmış olmasıdır.

Sonuç olarak; sosyal devletin yetersizlikleri, başarısızlıkları ya da boşluklarının olması ve bunların sivil toplumca ya da gönüllü kuruluşlarca iyileştirilmeye çalışılması olağandır. Nitekim bu varolanı daha iyileştirmek için devlet ve toplumun birlikteliğidir. Ancak konumuz bağlamında sosyal girişimcilik kavramının ortaya çıktığı sürecin ifade ettiği anlamlılık büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme ile birlikte özellikle ulus devletin yıpranması sürecinde, devlete ait görev alanlarının sivil topluma devredilerek ülkeleri piyasa koşullarına uyumlaştırma hareketi, devlet-yurttaş arasındaki ilişkileri koparma amacına da yönelmiştir. Bu bağlamda, devlet-yurttaş ilişkisini sağlayan belki de en önemli bağ olan sosyal devlet kavramının yok edilmesi, yurttaş kimliğini istenilen ve beklenilen devlet-müşteri ilişkisi düzeyine çekmenin iyi bir yolu olarak değerlendirilebilir.

Belirtmek gerekmektedir ki; sosyal girişimcilik devletin sosyal niteliğini koruduğu durumlarda toplumsal kalkınmayı sağlayacak önemli bir araçtır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, kalkınma ister parçalı ister bütüncül olarak ele alınsın, devleti dışarıda bırakarak kalkınmanın özel sektör ve sivil topluma ya da her ikisine birden bırakılması gerçekleşmesi güç bir hedeflemeden öteye geçmeyecektir. Şenatalar'ın (2000) da belirttiği gibi; bu durum sosyal eşitsizlikleri muazzam olan ülkeler açısından çok sakıncalı bir yaklaşımdır. STK'lar bu alanlarda elbette görev yapmalıdırlar, ancak bu alanlarda devletin rolünü STK'ların doldurması veya yerine getirmesi olanağı yoktur.

Kaynakça

ACI Esra Yüksel, (2005), "Küreselleşme Olgusu ve STK'lar", Üniversite ve Toplum Dergisi, (Mart 2005), C. 5, S. 1, **http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=223**, [19.06.2009].

ALDIKAÇTI Orhan, (1997), "Sosyal Devlet", Anayasa Yargısı Dergisi, (1997), C.14., s.79-85.

BAYRAMOĞLU Sonay, (2005), **Yönetişim Zihniyeti**, İstanbul: İletişim Yayınları.

BETİL İbrahim, (tarihsiz), "Ekonomik ve Sosyal Alanda Girişimcilik", *girisim.comu.edu.tr/dergiall/eskisyilr/2in2/betil.pdf*, [16.06.2009].

BULUT Nihat, (2003), "Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 2, ss.173-192.

ÇAHA Ömer, (2000), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul: Gendaş Kültür.

DURAL Ahmet Baran ve Sedef Zeyrekli, (2008), "Sosyal Devletin Eğitim İşlevi", **Üniversite ve Toplum Dergisi**, (Haziran 2008), C.8, S.2., http://www.universite-toplum.org/text.php3?id =368, [16.06.2009].

GÜVEN İsmail, (1999), "Küreselleşme ve Eğitim Dizgesine Yansımaları", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,** C. 32, S. 1, ss. 145-159.

GÖKBUNAR Ramazan, Harun Özdemir, Alparslan Uğur, (2008), "Küreselleşme Kıskacındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 9 (2) 2008, 158-173.

GÖREN Zafer, (1997), "Sosyal Devlet İlkesi ve Anayasa Hukuku Açısından Yaşam Kalitesi", Anayasa Yargısı Dergisi, (1997), C.14., s.93-153.

GÖZE Ayferi, (1995), **Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet**, İstanbul: Beta Basım Yayım.

GÜLER Birgül Ayman, (2006), "Sosyal Devlet ve Yerelleşme", Memleket Dergisi S. 2, 2006/2, http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/4f23670e1833f3f_ek.pdf, [18.06.2009].

GÜLER Birgül Ayman, (2005), **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi**, Ankara: İmge Kitabevi.

GÜLER, Birgül Ayman, (tarihsiz), "Devlette Reform", http://www.zmo.org.tr/odamiz/ devlettereform.php, [20.12.2007].

KEANE John, (2004), (çev. Levent Köker), "Despotizm ve Demokrasi", **Sivil Toplum ve Devlet** (der. John Keane), Ankara: Yedi Kıta Yayınları.

Milli Eğitim İstatistikleri, (2008), http://sgb.meb.gov.tr, [18.06.2009].

ODABAŞI Yavuz, (2005), "Değişimin ve Dönüşümün Aracı Olarak Girişimci Üniversite", http://girisim.comu.edu.tr/dergiall/eskisyilr/1in1/odabasi.pdf, [18.06.2009].

ÖZBEK Nadir, (2002), "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet", **Toplum ve Bilim**, Bahar 2002, S.92, ss. 7-33.

ROSANVALLON Pierre, (2004), (çev. Ahmet Çiğdem.), "Toplumsal Görünürlüğün Çöküşü", **Sivil Toplum ve Devlet** (der. John Keane), Ankara: Yedi Kıta Yayınları.

SAĞLAM Fazıl, (2008), "Sosyal Devlet ve Sosyal Haklarla İlgili Güncel Sorunlar", www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/3.pdf, [18.06.2009].

ŞAHİN Mehmet, Özge Uysal, (2007), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet Tarafından Finansmanı Üzerine Bir Tartışma", **Maliye Dergisi**, (Temmuz-Aralık 2007), S.153, s.1-13.

ŞENATALAR Burhan, (2000), "STK-Devlet İlişkilerine Kuramsal Bakış", Türkiye'de sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu VII: Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de STK- Devlet İlişkileri (2-3 Haziran 2000), **Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar**, (yay. Haz. Ayşen Anadol), (2001), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı.

TODAİE (1998), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ankara: TODAİE Yayını.

http://www.egitimedestek.meb.gov.tr, (2009a), "Eğitime %100 Destek Nedir?", http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/ednedir.php, [18.06.2009].

http://www.egitimedestek.meb.gov.tr, (2009b), "Nasıl Yardım Edebilirim?", http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/nyardim.php, [18.06.2009].

http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/files/rapor/YENIOKULLISTESI.xls [18.06.2009].

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK FAALİYETLERİNİN REKLAMLARA YANSIMASI

Yrd.Doç.Dr. Muammer SARIKAYA
smuammer@gmail.com
Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş.Gör. Alpaslan Yüce
yucealp@gmail.com
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Toplumdaki sorumlulukları giderek artan işletmeler, ticari girişimcilik kadar sosyal girişimciliğe de önem vermeye başlamışlardır. Artık bireyler işletmelerin toplumda yarattığı olumlu veya olumsuz etkileri dikkatle izlemekte ve ona göre bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca işletmeler yeni bir rekabet silahı olarak sosyal girişimciliğin önemini kavramakta ve bu anlamda projeler geliştirmektedir. İşletmelerin gerçekleştirdikleri sosyal girişimcilik uygulamaları kadar bunların topluma yansıtılma biçimi de önemlidir. İşletmeler reklam faaliyetlerini kullanarak ortaya koydukları sosyal girişimcilik uygulamaları ile paydaşların gözünde olumlu bir imaj oluşturma amacı taşımaktadır. Toplumsal bilincin giderek arttığı ülkemizde bu tür reklamlar büyük ilgi görmekte ve gerek işletmeye gerekse ürüne yönelik önemli bir algı yaratmaktadır. Bu nedenle işletmeler reklamlarında gerçekleştirdikleri sosyal girişimciliği ön plana çıkararak hem bu uygulamalarının daha etkin olmasını hem de pazar paylarını artırmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada sosyal girişimciliğin pazarlanmasında reklamların önemi vurgulanarak, son dönemlerde bu anlamda öne çıkan bir sosyal girişimcilik projesi olarak reklamlara yansıyan eti burçak örneği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Girişimcilik, Pazarlama, Reklam*

THE REFLECTION OF SOCİAL ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES TO ADVERTISEMENTS

Abstract

Businesses, whose responsibilities in society are increasing gradually, have started to attach importance to social entrepreneurship as much as commercial entrepreneurship. Anymore individuals watch positive and negative effects that businesses create in society and lay out approaches in accordance with those effects. Furthermore businesses understand the importance of social entrepreneurship as a new competition gun and improve projects in this sense. As well as social entrepreneurship applications that businesses realize, how those applications are reflected are important. Businesses aim to form positive image on stakeholders' view with social entrepreneurship applications that they make by using advertisement activities. This kind of advertisements get attention and create an important perception towards both business and goods in our country where social conciousness rise gradually. Therefore businesses intend to make their applications more efficient and increase market share by showing social entrepreneurship used on advertisements. The case of eti burçak reflected to advertisements as social entrepreneurship project is analysed by emphasizing the importance of advertisements for marketing social entrepreneurship..

Keywords: *Social Entrepreneurship, Marketing, Advertisement*

Giriş

Günümüz iş dünyasında işletmelerin temel sorunlarından biri varlıklarını uzun vadede sürdürmek ve başarılarını sürdürülebilir kılmaktır. Ayrıca toplumsal duyarlılığın giderek artması işletmeleri yalnızca ticari anlamda değil sosyal anlamda da sorumlu bir yönetim yaklaşımı benimsemeye itmektedir. Çünkü işletmelerin yalnızca ticari girişimciliklerini geliştirerek iş dünyasında yer edinmeye çalışmalarının yeterli olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal girişimcilik başlangıçta kâr amacı gütmeyen örgütlerle anılmakla beraber son yıllarda işletmelerin ele aldığı konular arasında yer almaktadır.

İşletmelerin sosyal girişimcilik yönlerini geliştirmeleri ve bunu kamuoyuyla etkin bir şekilde paylaşmaları sürdürülebilirlikleri açısından oldukça önemlidir. Bunun bilincinde olan işletmeler reklamlarında ürün tanımından çok gerçekleştirilen sosyal girişimcilik faaliyetlerini sunmaktadır. Böylece paydaşların işletmeye olan ilgisini ve kurumsal itibarını artırmayı hedeflemektedir. Henüz teoride ve uygulamada yeni olan sosyal girişimciliğin özellikle ülkemizde pazarlaması ve bu pazarlamada reklamların kullanımının da emekleme aşamasında olduğunu söylemek mümkündür. Ancak işletmelerin yeni rekabet alanları arayışında olması sosyal girişimciliğin kısa zamanda etki alanını genişletmesine yola açacak ve işletmeler için önemli bir rekabet üstünlük aracı olacaktır.

Sosyal Girişimcilik Kavramı

Sosyal girişimcilikle ilgili birçok tanım bulunmasına rağmen bu konuda çalışanların ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Sosyal girişimcilik farklı bağlamlarda, farklı bireyler tarafından farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Harman, 2008: 202). Sosyal girişimciliğin temelde üç sektörde yer aldığı görülmektedir. Bunlar; hükümetler, işletmeler ve kâr amacı gütmeyen örgütler. Tanımlamalardaki farklılıkların başlıca unsurlarından biri de sosyal girişimciliğin bu farklı sektörlerde farklı şekillerde ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal girişimcilik, farklı insanlar tarafından farklı şekillerde tanımlanması literatürde kargaşaya yol açmaktadır. Sosyal girişimcilik, yeni girişimler yaratarak veya mevcut örgütleri yenilikçi bir biçimde yöneterek sosyal servet artırmak için fırsatlar arama, keşfetme ve tanımlamaya yönelik üstlenilen faaliyetleri ve süreçleri kapsamaktadır. Sosyal servet büyük ölçüde insan refahının ekonomik, toplumsal, sağlık ve çevresel yönlerini içermektedir. Sosyal girişimciler fırsatlar keşfedebilir veya yaratabilirler ve kâr sağlamaya, servet yaratmaya ve sosyal ve ekonomik yükümlülükleri dengelemeye yönelik girişimlerde bulunabilirler. Bu sosyal girişimler şirketlerin yanı sıra bağımsız girişimler tarafından da yaratılabilir. Kâr amaçlı ve kâr amaçsız sosyal girişimler hizmet yarattığı ve kalkınma için gerekli kurumları ve altyapıları geliştirdiği için global ölçekte ekonomik ve sosyal kalkınmanın lokomotifi olabilmektedir (Zahra vd., 2008: 118).

Sosyal girişimcilik kavramı geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Sosyal girişimciliğin boyutlarını ve örgütsel yapılara göre nasıl değişebildiğini aşağıdaki tabloda görebilmek mümkündür. Özellikle kâr amacı gütmeyen örgütlerin gerçekleştirdiği tamamen gönüllü esasa dayalı sosyal girişimcilik faaliyetleri olabildiği gibi daha çok iş dünyasında karşılaştığımız tamamen ticari temele dayalı sosyal girişimcilik faaliyetleri de gerçekleştirilebilmektedir.

Tablo 1. Sosyal Girişimcilik Spektrumu

		Tamamen Gönüllü		**Tamamen Ticari**
Güdüler, Metotlar, Amaçlar		İyiniyet Misyon Güdümlü Sosyal Değer	Karma Güdüler Misyon ve Piyasa Güdümlü Sosyal ve Ekonomik Değer	Kişisel Çıkarlar Piyasa Güdümlü Ekonomik Değer
	Yararlananlar	Hiçbir ücret ödememe	Sübvanse edilmiş oranlar veya tüm ücret ödeyenler ve ödemeyenlerin karması	Piyasa ölçeğinde fiyatlar
	Sermaye	Bağışlar ve yardımlar	Piyasanın altında sermaye veya bağışlar ve piyasa ölçeğinde sermayenin karması	Piyasa ölçeğinde sermaye
	İşgücü	Gönüllüler	Piyasanın altında ücretler veya gönüllüler ve tamamı ücretli personel	Piyasa ölçeğinde ücret
	Tedarikçiler	Ayni yardımlar yapmak	Özel indirimler veya ayni ve nakdi yardımlar	Piyasa ölçeğinde fiyatlar

Kaynak: J. Gregory Dees (1998). Enterprising Nonprofits, **Harvard Business Review**, Januarry—February, s.59.

Geniş anlamdaki sosyal girişimcilik, özel sektör, kamu sektörü ve üçüncü sektördeki sosyal amaçlı yenilikçi, yaratıcı faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal girişimcilikle ilgili yapılan bu tanım, sosyal amaçlı ticari girişimler, kurumsal sosyal girişimcilik ve ticari araçlar ve bilgiyi benimseyen kâr amacı gütmeyen örgütleri kapsamaktadır. Öte yandan dar anlamdaki sosyal girişimcilik, kâr amacı gütmeyen

örgütlerdeki girişimcilik faaliyetlerine odaklanmakta ve yalnızca bu örgütlerle sınırlanmaktadır. Bu farklılıklara rağmen tanımlamalarda paylaşılan iki ortak özellik vardır. Birincisi, sosyal problemleri çözmeye, sosyal değer yaratmaya odaklanmasıdır. İkincisi ise, sosyal değer yaratma sürecinde veya bu süreç sonunda inovasyonun yer almasıdır (Harman, 2008: 202-203).

Sosyal girişimcilik, aynı zamanda birbiriyle örtüşen iki yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Birinci yaklaşıma göre sosyal girişimcilik, pozitif sosyal değişim yaratmayı ifade etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında sosyal girişimciler belirli sosyal hedefleri başarmak için yeniden yapılandırılmış kaynaklarla ilgilenmektedir. Sosyal girişimcilerin başarısı sosyal dönüşümü başarıp başaramamasıyla ölçülmektedir. Sosyal girişimciler, faaliyetlerine fon sağlamak için girişimler geliştirebilirken, sosyal misyonlarını gerçekleştirmek için flantropi ve hükümet yardımlarına ihtiyaç duymaktadır (Tracey, Phillips, 2007: 265).

Sosyal girişimciliği ikinci yaklaşımı, sosyal çıktıları izlemede kazanç sağlamaya odaklanmaktadır. Bu açıdan sosyal girişimcilik sosyal amaçlı girişimle ilgili olup, hem ticari açıdan uygun hem de sosyal açıdan yapıcı kapasiteye sahip örgütler oluşturmayı gerektirmektedir. Bu yaklaşım, sosyal amaçlı ürün ve hizmetler geliştirmek için piyasa fırsatlarını belirleyen ve kullanan veya atıkların yeniden dönüştürülebilmesini sağlayan sosyal girişimciliği gerektirmektedir (Tracey, Phillips, 2007: 265-266).

Kısacası sosyal alanda inovasyon yaratarak uzun soluklu toplumsal projeler gerçekleştirmeyi ifade eden sosyal girişimcilik, toplumun üç temel sac ayağını oluşturan hükümetler, kâr amacı gütmeyen örgütler ve işletmelerin yaptıkları faaliyetlerin daha fazla toplumsal katma değer sağlamasına yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalardır.

Sosyal Girişimciliğin Pazarlanması

İşletme faaliyetleri kapsamında vazgeçilmesi mümkün olmayan başlıca faaliyetlerden biri de pazarlama faaliyetleridir. Temelde tüketici ihtiyaçlarını karşılamak yolu ile mal ve hizmetleri satmak olan pazarlama, gelişen teknoloji, ekonomik değişiklikler ve bilinçlenen tüketici ile paralel olarak farklı evreler geçirmiştir. Günümüzde pazarlama kavramı sadece ürün ve hizmetleri değil bunun yanı sıra kişileri, fikirleri, örgütleri, mekânları, sosyal olayları kısacası değişime konu olabilecek her şeyi içine alacak şekilde genişlemiştir (Kotler, 2007: 26). Buna bağlı olarak, sahip olduğu varlıkları hedef kitlesine ileterek, karşılığında farklı bir varlık elde etmeyi amaçlayan, tüm kişi ve kuruluşların pazarlama faaliyetlerinden faydalanmaları söz konusu olmaya başlamıştır.

Pazarlamanın temel ilke ve yöntemlerine sosyal girişimcilik faaliyetlerinde de başvurulmaktadır. Diğer alanlarda da olduğu gibi, sosyal girişimciliği pazarlamada da odak noktası tüketicidir. Hedef kitleye üretilen ürün veya hizmeti satın almaya ikna etmek yerine, onların ne istediğini ve neye ihtiyaçları olduğunu tespit etmeye dayalıdır. Müşteri odaklı bu yaklaşım sosyal girişimciliğin başarı şansını da yükseltmektedir.

Sosyal girişimciliğin pazarlama faaliyetlerinde; toplumsal bir soruna çözüm üretmek amacıyla geliştirilmiş programları analiz etmek, planlamak, uygulamak ve değerlendirmek için pazarlama yöntemlerinin uygulanması şeklinde ifade edilmektedir (Andreasen, 1995: 7).

Sosyal girişimcilikte de pazarlama faaliyetleri diğer ticari faaliyetlerle paralellik gösterir. Bu süreç, pazar fırsatlarının analizi, hedef kitlelerin seçimi, hedef pazar bölümleme ve bu hedef pazara uygun pazarlama karmasının oluşturulmasıdır. Bu sürecin son aşaması ise faaliyetlerin kontrolü ve performans değerlemedir. Müşteri davranışının tahlili, pazar bölümleme ve konumlandırma da dikkate almamız gereken diğer kritik hususlardır (Kotler, 2007: 207).

Sosyal girişimcilik pazarlama faaliyetlerinde önemli konulardan birisi de desteklenecek bir sosyal konuyu belirlemektir. Sosyal konu belirlenirken değerlendirilmesi gereken hususlar şu şekildedir (Kotler ve Lee, 2007: 119,110);

1 Firmanın hali hazırda destek verdiği konuların belirlenmesi,

2 Hedef pazarların büyük sosyal kaygılarının tespit edilmesi,

3 Tespit edilen bu sosyal kaygılar içerisinde firmanın temel değerleri, pazarlama hedefleri ve ürünleri için en uygun olanlarının belirlenmesi

4 Bu sorunun gelip geçici bir sorun olup olmadığının belirlenmesi,

5 Bu konuyla hükümet ya da başka ilgilenenlerin olup olmadığının tespiti

Sosyal girişimcilik bağlantılı pazarlamada hedef, bir örgütün misyonu, hedefleri ve yetenekleri ile pazar yerinin ihtiyaçları ve istekleri arasında en yüksek düzeyde uyumu sağlayan bir pazarlama planı geliştirmektir. Bu planın geleneksel bileşenleri firma ve sosyal amaç için hedeflerin ve amaçların

belirlenmesi, hedef kitlelerin seçilmesini, strateji faaliyetlerin saptanmasını ve rollerin, sorumlukların, zaman çizelgelerinin ve bütçelerinin belirlenmesini kapsamaktadır (Kotler ve Lee, 2007: 253, 263).

Sosyal girişimciliğin pazarlanmasında hem kâr elde etme amacı taşıyan geleneksel pazarlama uygulamaları hem de hedef kitlenin yararına olan davranış şeklinin hedef kitleye kazandırılma amacını taşıyan sosyal pazarlama uygulamaları göz önüne alınmalıdır (İlter ve Bayraktaroğlu, 2007: 60). Sosyal girişimcilik pazarlaması için geleneksel pazarlamadan farklı olarak, toplumsal yararı gözetmenin yanı sıra uzun vadeli kârlılık ve rekabetçi üstünlük yaratmak amacıyla benimsenen bir strateji olduğu söylenebilir. İş ve pazarlama dünyasında sosyal girişimcilik ile ilgili olarak tam fikir birliği sağlanamamış olmasına karşın sosyal girişimciliğin öneminin giderek artmasıyla birlikte bir fikir birliği gelişmektedir (Sullivan vd., 2003: 81).

Sosyal girişimciliğin en önemli özelliklerinden biriside tüketici ve firma arasında karşılıklı fayda sağlamasıdır (Domegan, 2008: 137). İşletmenin toplumun genelini ilgilendiren bir konuya dikkat çekmesi ya da doğrudan bu sorunu ilgilendiren çözümler üretmesi, yalnız kendi ürünlerini tanıtmasından daha sorumlu bir davranıştır (Biber & Tansel, 2008: 668) .

Gerek hükümetlerin gerek kâr amacı gütmeyen kuruluşların eğitim ve yasal müdahalelerle başarısız olduğu durumlarda sosyal girişimciliğe ve bu girişimlerin amacına ulaşabilmesi için de etkili bir pazarlama programına önemli görevler düşmektedir (Domegan, 2008: 135).

Sosyal girişimcilik pazarlama programlarının etkili olabilmesi için Kotler ve Lee (2007: 100-101) tarafından aşağıda belirtilen bazı öneriler sunulmuştur;

1 Kuruluşun ve hedef kitlenin duyarlı olduğu büyük bir sosyal amacın tespit edilmesi,

- Müşteri kitlesi, ürünleri ve sosyal amacı dikkate alan kişiler arasındaki ortak noktalar belirlenerek sosyal amaç ile uyum sağlama yeteneği en yüksek olan bir ürün teklifinin hedeflenmesi,
- Gerçekleştirilen sosyal girişimciliğe, potansiyel alıcılara yönelik olarak yüksek görünürlük sağlanması. (Ürün etiketleri üzerindeki küçük ibareler fark edilmeyebilir)
- Hataları kabullenmeye ve değişiklikler yapmaya istekli olunması.

Artan rekabet ortamı ve bunun sonucunda sürekli olarak tüketicilere sunulan düşük fiyatlı ürünler, müşteri sadakatinin önemli bir oranda azalması sorununu da beraberinde getirmektedir. Müşteri sadakatinin azalmasının bir sonucu olarak işletmelerin pazar payları da düşmektedir. Bunu önlemenin yollarından birisi farklılık yaratmaktan geçmesine karşın, ürünün fiziksel veya diğer özelliklerinin hızlı ve kolay bir şekilde taklit edilebilmesi farklılık yaratmayı zor bir hale getirmektedir. Bu bağlamda sosyal girişimcilik, güçlü bir işletme imajı ve müşteri sadakati oluşturmada önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketiciler kendileri için önemli olan sosyal amaçları destekleyen markaları tercih etmektedirler (Pringle ve Thompson, 2005: 122). Ancak sosyal girişimcilik firmalara bundan daha önemli bir katkıda sağlamaktadır. Sosyal girişimcilikle firmalar içerisinde yer aldıkları sistemi koruyarak kendi varlıklarını da güvence altına almaktadırlar (Candan&Yüksel, 2008: 620).

Sosyal girişimcilik ile pazarlama arasında karşılıklı bir etkileşimden bahsedilebilir. Artan ürün satışları, görünürlük ya da ortak markalama ile revaçta olan bir sosyal amacın pazarlama hedeflerini ve amaçlarını desteklediği de söylenebilir (Kotler ve Lee, 2007: 109). Sosyal girimcilik, pazarlamanın yaşam standardını ve yaşamın kalitesini yükseltmesi ilkesi ve sosyal amaçların en yüksek seviyede karşılanması hedefine destek olmaktadır (Kotler, 2007: 21:). İşletmeler, farklılaşabilmek, rekabet avantajı elde edebilmek ve paydaşlarının zihninde olumlu imaj oluşturabilmek için reklam ve halkla ilişkiler gibi iletişim faaliyetlerini kullanırlar. Sosyal girişimciliğin en önemli etkisi ise sosyal paydaşlarla olan ilişkileri güçlendirmesidir. Sosyal girişimciliği gerçekleştiren bir işletmenin elde ettiği güçlü imaj tüm iletişim faaliyetlerimizi olumlu yönde etkilemektedir.

Sosyal girişimcilik bağlantılı pazarlama kampanyalarından elde edilen kurum çıkarları genellikle pazarlama ile yakından ilişkilidir. Başarılı sosyal girişimler yeni müşteriler çekmek, pazarın bölümlerine ulaşmak, satışları arttırmak ve güçlü marka kimliği oluşturmak için gösterilen çabaları destekleyen önemli bir unsurdur (Kotler ve Lee, 2007: 84).

Sosyal girişimler, sosyal amaçları desteklemek ve kurumsal sosyal sorumluluk yükümlülüklerini tamamlamak için firma tarafından üstlenilmiş büyük çaplı faaliyetlerdir. Buradaki temel nokta, firma kaynakları ile toplumun tamamını ilgilendiren bir amacın planlı bir şekilde gerçekleştirilmesidir (Balıkçıoğlu ve Karacaoğlu, 2007: 138-139). Sosyal bir amacın gerçekleşmesine katkıda bulunmak adına kendi kaynaklarını kullanan firma, bu davranışın toplum tarafından bilinmesi için tüm iletişim kanallarını kullanır (Kotler ve Lee, 2006: 81). Çünkü işletmeler açısından sosyal girişimcilik tüm paydaşlar tarafından ödüllendirilmesi gereken bir davranış olarak görülmektedir. İşte bu noktada reklam faaliyetlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Sosyal girişimcililik uygulamalarının topluma iletilmesinin etkili yollarından biriside reklam faaliyetleridir.

Sosyal Girişimcilik Pazarlamasında Reklamlar

Sosyal girişimciliğin amacına ulaşabilmesi için mesajlarını hedef aldığı tüketici kitlesine etkili bir şekilde iletebilmesi gerekmektedir. Bu da sosyal girişimcikte reklam faaliyetlerinin iletişim amacını yerine getirmesiyle gerçekleşebilir (Kocabaş ve Elden, 2005: 21-22).

Kocabaş ve Elden, (2005: 14-15) reklamın farklı şekillerde tanımlarına yer vermiştir;

"Reklamın bilgilendirme ve motive etme yönünü ortaya koyan bir tanımda reklam; " tüketicileri bir mal veya markanın varlığı konusunda uyarmak ve mala veya markaya, hizmet veya kuruluşa doğru eğilim yaratmak amacıyla göze ve kulağa hitap eden mesajların hazırlanması, bu mesajların yayılmasıdır". (Kurtuluş, 1981)"

"Amerikan Pazarlama Birliğine göre ise reklam " Bir malın, bir hizmetin ve ya fikrin bedeli verilerek ve bedeli kimin tarafından ödendiği anlaşılacak biçimde yapılan ve yüzyüze satış dışında kalan faaliyetlerdir (Ünlü, 1987)."

Reklam esas itibari ile hedef aldığı tüketici kitlesi üzerinde belirli bir etkiyi yaratmak ve bu kitlenin düşünme ve alışkanlıklarını etkilemek yoluyla satın almaya yönlendirmek ve işletmenin karlılığını artırmak amacını taşır (Kocabaş ve Elden, 2005).

Sosyal girişimcilik de reklam, firmaların özel çıkarları ile birlikte bir düşünce ya da amaca yönelik hedef kitlede tutum geliştirip, davranış yaratmak/ değiştirmek ya da bu amaçları gerçekleşmesine katkıda bulunmak adına üstlendiği ürün satışlarının belirli bir kısmını bağışlama yükümlülüğünü topluma iletme amacıyla yürütülen faaliyetlerdir. Bu anlamda sosyal girişimcilik reklamları ticari reklam faaliyetlerini kapsamakla farklı özellikleri de ele almaktadır. Bunlar;

1 Fiziksel ürün yanında fiziksel olmayan bir düşünce ya da amaç taşımaktadır.

2 Reklamlarda sosyal amaçlara ön planda yer alır.

3 Öncelikli amaç, firmanın elde edeceği fayda için değil, hedef kitlenin ve toplumun faydası için tüketici davranışlarını etkilemeye yönelik çalışmaktır.

4 Reklamda öne çıkarılan mesaj ticari kar yerine sosyal kardır.

Reklamın iletişim ve satış olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Ancak bu amaçlarla birlikte işletmelerin reklam yaparken elde etmek istedikleri başka amaçlarda vardır. Bunlar, işletmenin saygınlığını sağlamak, imajı doğrulamak veya değiştirmek, işletmenin prestijini artırmak gibi amaçlardır (Kocabaş ve Elden, 2005: 24). İşte reklamın bu işlevlerini yerine getirmesinde sosyal girişimcilik uygulamaları büyük öneme sahiptir. Buradan yola çıkılarak reklam ve sosyal girişimcilik arasında iki yönlü bir etkileşim olduğu söylenebilir.

Sosyal girişimcilik uygulamalarının marka saygınlığı sağladığı, kurumun prestijini, popülerliğini ve farkındalığını artırdığını bu sayede marka tercihi ve satın alma niyetine etki ettiği düşüncesi, işletmeleri bu tür uygulamaları gerçekleştirmek için teşvik edici unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle sosyal girişimcilik uygulamalarının hedef kitleye etkili bir şekilde aktarılması reklamın önemini artırmaktadır.

Sosyal girişimcilik uygulamalarının reklamlarında amaç hedef kitleye ürünün özelliklerini anlatarak onlarla iletişim kurmak değildir. Bunun yerine sosyal bir soruna firma tarafından geliştirilen yenilikçi ve yaratıcı bir çözüm projesini yine yaratıcı ve farklı bir reklam stratejisi ile iletmektir. Burada reklamcılığın asıl amacı sosyal girişimcilik faaliyetinin özünden gelen güçlü bir strateji geliştirmek ve sonrada bu stratejiyi iletmektir (Zyman, 2005: 229).

Eti Burçak Örneği

Ülkemizde sosyal girişimcilik faaliyetinin reklamlar yoluyla duyurulmasına en iyi örneklerden biri Eti'nin bir ürünü olan Burçak reklamlarıdır. Reklamlarda Eti'nin gerçekleştirdiği sosyal girişimcilik faaliyeti ürünle birlikte tanıtılmaktadır.

ETİ Burçak, WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) işbirliği ile ülkemizin tahıl ambarı olan ve küresel iklim değişikliği dolayısıyla kuraklıktan en çok etkilenecek bölgesi Konya Havzası'nın su kaynaklarının korunması amacıyla bir modern sulama projesi başlatmıştır. ETİ Burçak ve WWF Türkiye işbirliği ile gerçekleştirilen "Konya Havzası Modern Sulama Projesi" kapsamında, tarımsal sulamanın yoğun olduğu Çumra ve Beyşehir'de buğday ve şeker pancarı ekilen 4 pilot bölgede "yağmurlama" ve "damla sulama" çalışmaları hayata geçirildi. Şubat - Aralık 2008 dönemini kapsayan örnek çalışmada, pilot bölgelerin fizibilite çalışmaları, modern sulama ekipmanlarının projelendirmesi ve uygulaması yapılarak, bu

sistemler çiftçilere hibe edilmiştir. Proje kapsamında tarla sahibi çiftçilere hasat zamanına kadar ziraat mühendisleri tarafından ücretsiz olarak teknik danışmanlık desteği de sağlanmıştır (http://www.etietieti.com/haberler/13062008.asp)

ETİ Burçak WWF-Türkiye işbirliği ile hayata geçirilen proje kapsamında, yağmurlama sulama olarak bilinen ve ülkemizde bazı bölgelerde yaygın olarak kullanılan sulama sisteminde bir yeniliğe gidilmektedir. Sulama sırasında toprağa düşen su taneciklerinin iriliği nedeniyle zamanla toprağın su geçirgenliğini azaltan ve daha fazla su tüketimine neden olan klasik yağmurlama sisteminin aksine, düşük debili yağmurlama başlıkları kullanılmaktadır. Böylece normal yağmurlama sulama başlıklarına göre aynı miktarda suyla iki kat alan sulanabiliyor. Yağmurlama ve damla sulama gibi sulama yöntemleri ile verimlilik artışları sağlandığı gibi sulamanın zararlı etkileri de azaltılıyor. Yüzeyde meydana gelen kirlilik, yeraltı sularında nitrat, pestisitler, tuz ve potansiyel toksik elementlerden oluşan kirlilik azalmaktadır (http://www.etietieti.com/haberler/13062008.asp).

Bu projeyi, sosyal girişimcilik pazarlama faaliyetlerinde konu belirlenirken değerlendirilmesi gereken yukarıda bahsettiğimiz Kotler ve Lee (2007: 119,110)'nin sıraladığı hususlar çerçevesinde ele alacak olursak;

1 Eti firması tarafından gerçekleştirilen projede hem hedef kitlesi hem de firmanın duyarlı olduğu bir konu seçilmiş,

3 Sürekli bir sorun olan kuraklık, sosyal bir sorun olarak tespit edilmiş,

4 Eti firmasının temel değerleri, pazarlama amaçları ve diğer paydaşlar arasında uyum sağlayacak bir ürün belirlenerek burçak bisküvileri ele alınmıştır.

Eti gerçekleştirdiği söz konusu sosyal girişimcilik projesini reklamlarda özet ve çarpıcı bir şekilde sunmaktadır. Burada sosyal girişimcilik projesi ön planda tutularak sosyal kar gözetilmiştir. Hedef kitlenin ve toplumun faydası için tüketici davranışları etkilemeye çalışılmıştır. Böylece hem kendi faaliyet alanına uygun bir alanda sosyal girişimcilikte bulunmakta hem de işletmenin ve ürünün kamuoyunda ilgi görmesini sağlamaktadır. Yine dikkat çeken bir nokta Eti'nin böylesi bir sosyal faaliyeti bu alanda uzman bir kâr amacı gütmeyen örgütle işbirliği çerçevesinde gerçekleştirmesidir.

Sonuç

İşletmelerin toplumun önemli aktörlerinden biridir. Bu nedenle toplumsal ihtiyaçları dikkate almak zorundadır. Bu zorunluluk özellikle günümüzde işletmelerin sosyal konulara daha fazla eğilmesine yol açmaktadır. Hatta bu alan işletmeler için bir rekabet arenasına dönüşmektedir. Bu ise son dönemlerde sosyal anlamda da girişimci bir davranış sergilemenin gerekliliğini artırmaktadır. İşletmeler de ya kâr amacı gütmeyen örgütler gibi belirli alanlarda sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunmakta ya da kâr amacı gütmeyen örgütlerle işbirliği yoluna gitmektedir.

İşletmelerin gerçekleştirdikleri sosyal girişimcilik uygulamaları kadar bunların topluma yansıtılma biçimi de önemlidir. Sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunan işletmeler, bu faaliyetlerini tutundurma fonksiyonları ile tanıtmaktadırlar. Tutundurma fonksiyonunun bir öğesi olan reklam, sosyal pazarlamada en çok kullanılan araçtır. İşletmeler reklam faaliyetlerini kullanarak ortaya koydukları sosyal girişimcilik uygulamaları ile paydaşların gözünde olumlu bir imaj oluşturma amacı taşımaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde toplum, işletmelere yönelik algısını işletmelerin sosyal amaçlara gösterdikleri ilgiye göre oluşturmakta ve tercihlerine de bu algı doğrultusunda yön vermektedirler. Kendileri için önemli olan sosyal amaçlara hizmet eden işletmeleri ve bu işletmelerin markalarını tercih etmektedirler. Sosyal reklamdaki esas etken, sosyal değer ve inovasyon yaratmaktır. Böylece sosyal anlamda bir dönüşüme imza atan işletmenin toplumsal kabulü de uzun dönemli olmaktadır. Bu nedenle işletmelerin sosyal girişimcilikte bulunması ve bu faaliyetleri reklamlar aracılığıyla toplumla paylaşmaları sürdürülebilirlikleri açısından oldukça önemlidir.

Ülkemizin en önemli tahıl kaynaklarından biri olan Konya havzasında yaşanan susuzluk sorunu Eti Burçak tarafından ele alınmış ve bu sorunu en aza indirgeyecek yöntemlerden biri olan modern sulama tekniklerinin üreticiler arasında yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Böylece Eti firması, bir yandan hedef kitlenin duyarlı olduğu sosyal bir soruna çözüm üretirken diğer yandan tedarikçileri ile etkili kanal ilişkisi oluşturma adına etkin bir faaliyet gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu projeyle Eti'nin daha kaliteli, uygun miktarda ve sürekli kaynak temin etmede önemli bir rekabetçi üstünlük sağlayabilecektir.. Ayrıca ilgili literatür göz önüne alındığında, şirketin bu projeyi reklamlar aracılığı ile kamuoyuna sunarak pozitif imaj ve marka farkındalığı yaratarak marka tercihi ve tüketicilerin satın alma niyetine olumlu katkı sağlama fırsatını elde edeceği görülmektedir.

Sonuç olarak giderek daha fazla önem kazanmasına rağmen özellikle ülkemizde henüz emekleme aşamasında olan sosyal girişimcilik faaliyetlerinin önümüzdeki dönemlerde reklamlara yansımasının ve bu bağlamdaki örneklerin daha da artacağını söylemek mümkündür.

Kaynakça

Andreasen A. (1995). Marketing Social Change. San Francisko: Jossy Bass Publishers.

Balıkçıoğlu, Betül ve Korhan, Karacaoğlu. (2007). "Sosyal Bir Ürün Olarak Topluma Pazarlanan Hayırseverlik: Stratejik Hayırseverlik" *Gazi Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 / 2, 121 – 141.

Biber, Ayhan ve Deniz Tansel, (2008). "Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Anlamı, Önemi Ve Kapsamına İlişkin Kurumsal Bir Değerlendirme" Ulusal Pazarlama Kongresi, Adana

Candan, Burcu ve Cenk, A. Yüksel. (2008). " Tüketicilerin Kurumsal Sosyal Sorumlulukla İlgili Tutumları İle Kişisel Değerleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" Ulusal Pazarlama Kongresi, Adana.

Dees, J. Gregory (1998). "Enterprising Nonprofits", Harvard Business Review, January-February, 55-67.

Domegan, Christine T. (2008). "Social Marketing: İmplications For Contemporary Marketing Practices Classification Scheme" *Journal of Business & Industrial Marketing* , 23/2 , 135–141.

Harman, Jessie (2008). "Successful Social Entrepreneurship: The Case of the Eaglehawk Recycle Shop", *Journal of Services Research*, Special Issue, February, 201-216.

İlter, Burcu ve Gül, Bayraktaroğlu, (2007). " Kar Amacı Gütmeyen Sosyal Pazarlama Uygulamaları" *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 28, Ocak- Haziran, 49-64.

Kocabaş, Füsun ve Müge, Elden. (2005). Reklamcılık, İletişim, İstanbul.

Kotler, Philip (2007). Günümüzde Pazarlamanın Temelleri, Optimist, İstanbul.

Kotler, Philip . Nancy, Lee. (2006) Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Çev; Sibel Kaçamak, MediaCat, İstanbul

Pringle H, ve M. Thompson. (2005). Marka Ruhu: Sosyal Sorumluluk Kampanyaları İle Marka Yaratmak, Scala Yayıncılık, İstanbul.

Sullivan, Gillian Mort., Jay Weerawardena, Kashonia Carnegie (2002) "Social entrepreneurship: Towards conceptualisation", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Vol. 8 No. 1, 76–88.

Tracey, Paul, Nelson Phillips (2007). "The Distinctive Challenge of Educating Social Entrepreneurs: A Postscript and Rejoinder to the Special Issue on Entrepreneurship Education", *Academy of Management Learning & Education*, Vol.6, No. 2, 264-271.

Zahra, Shaker A., Hans N. Rawhouser, Nachiket Bhawe, Donald O. Neubaum, James C. Hayton. (2008). Globalization of Social Entrepreneurship Opportunies, *Strategic Entrepreneurship Journal*, 2, 117-131.

Zyman, Sergio. (2005). Bildiğimiz Pazarlamanın Sonu, MediaCat, İstanbul.

http://www.etietieti.com/haberler/13062008.asp, Erişim/ 30.06.2009

ETKİN BİR SOSYAL GİRİŞİM LİDERLİĞİNİN YAPISAL ANALİZİ: SOSYAL GİRİŞİM LİDERLERİNİN GENEL NİTELİKLERİ NELER OLMALIDIR?

***Dr. Oktay KOÇ**
oktaykocalioglu@yahoo.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet

Sosyal girişimlerin, kendileri için tasarlanmış işlevleri başarı ile yerine getirmeleri adına, tıpkı iktisadi girişimler gibi çalışanlara, sermayeye, yöneticilere/liderlere, araç-gereç, materyal ve donanıma gereksinim duyacakları söylenmelidir.

Çalışmada, başarılı görülen sosyal girişim liderleri ile gerçekleştirilecek mülakatlarda yer alacak ve ilgili literatürden liderliğin genel yapıtaşları çekilerek oluşturulacak sorular vasıtasıyla sosyal girişim liderliğine ilişkin özel enformasyonların tedarik edilmesi düşünülmektedir. Ve nihayet bu enformasyonlar, liderliğe ilişkin literatürden elde edilecek genel enformasyonlarla desteklenerek, sosyal girişim liderliğine ilişkin bütünleşik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

Öte yandan sosyal girişim liderliği konusunda, literatürün tatmin sağlar araştırma veya enformasyonlara sahip olduğu söylenemez. Bu nedenle çalışmada; literatüre, sosyal girişim liderlerinin sahip olması gereken genel nitelikler açısından, bütünleşik bir bakışla katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişim, Liderlik, Sosyal Girişim Liderliği

A STRUCTURAL ANALYSİS OF AN EFFECTİVE SOCİAL ENTERPRİSE LEADERSHİP: WHAT SHOULD BE GENERAL QUALİFİCATİONS OF SOCİAL ENTERPRİSE LEADERS?

Abstract

It should be asserted that social enterprises, just like economic enterprises, need workers, capital, managers/leaders, equipment and material to accomplish functions designed for them.

In this study, it's aimed that to acquire special information about social enterprise leadership from literature via questions that will be developed by determining general constituents of leadership in literature and take place in interviews implemented with social enterprise leaders who are accepted as succesful. Also, it will be tried to develop a integrated framework on social enterprise leadership by underpinning this information with general information from literature of leadership.

On the other hand, it cannot be affirmed that the literature has enough research and information about social enterprise leadership. Therefore, in this study, it will be tried to contribute to the literature with an integrated perspective in terms of the general qualifications that the social enterprise leader should have.

Key Words: Social enterprise, Leadership, Social enterprise leadership

Giriş

Sosyal girişimler; toplumsal meselelerde, açmazlarda ve daha çoğunlukla iktidarın görmekten kaçındığı, kabul edilebilir çözümler üretemediği veya üretilen çözümlerin meseleleri karşılama yeteneğinin düşük olduğu durumlarda devreye girerek büyük oranda avantajsız kitleler adına yarattıkları ivmelenmeyle devrimci bir işlev üstlenirler. Sosyal girişimlerin, çoğu kere iktidar veya eklentilerinden bağımsız kuruluşlar oldukları, ancak işlevleri gereği geniş kitlelerle sıkı ilişki kuruyor olmalarından dolayı, her zaman politik ilgi uyandırdıkları söylenmelidir. Taraf olmaktan masun olan bir sosyal girişimin gücünü, işte bu bağımsız duruşundan aldığı hemen eklenmelidir.

Sosyal girişimler, konuları itibariyle oldukça eski yapılanma biçimleri olsalar da son zamanlarda giderek yeniden gündem yaratmaya veya gündem tutmaya başladıkları ifade edilmelidir. Sosyal girişimlerin son dönemlere özgü bu öne çıkışlarının temel nedenini; özellikle teknolojik olanakların gelişmesi ile bu olanaklara bağlı olmak üzere kitleler arasında her geçen gün giderek artan iletişim ve etkileşimde aramak, doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle toplumsal ilerlemede "dinamik güç" olarak işaret edilebilecek soysal girişimlerin, geçmiş dönemlerdeki etki ve faaliyet alanlarının, kendilerine özel olmak üzere dar kapsamlı kaldığı varsayılabilir.

Teknolojik olanakların gelişmesi yanında, özellikle yabancı dil bilen ve yüksek eğitim almış kişi sayısının, gelişen kamusal eğitim olanak ve kurumları ile özel eğitim kuruluşları vasıtasıyla hızlı artış göstermesi; sosyal girişimlere ilişkin işlevler açısından öne çıkmış toplumlardaki uygulamaların izlenmesi, incelenmesi ve taklit edilmesi olanağını sağlamıştır. Buna eklenebilecek bir başka neden olarak, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kıtalar arası seyahat edebilme araç ve olanaklarının hızla artmış olması sayılabilir. Böylece sosyal girişimlerin ciddi bir toplumsal araç olarak fark yarattığı toplumlardaki

uygulamaların, kendi ülkesinden ilgili ülkeye seyahat etme olanağı bulan bireylerce dolaşıma sokulduğu söylenebilir.

Bütün bunlara rağmen sosyal girişimlerin gelişim ve sosyal katmanlarda ciddi bir konum elde etme süreçlerinin, oldukça yavaş işlediği söylenmelidir. Leadbeater (1997:9); "Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından birçokları refah devletinin gelişimini, sosyal ilerlemenin göstergesi olarak görmüşlerdir. Gelgelelim refah devletinin esnek olmayışı, yavaş işleyişi, bürokratik oluşu, insanı dışarlaması ve güçsüzleştirmesi sıklıkla eleştirilmiştir. Gerçekte sosyal ilerleme, sosyal bütünlük hissinin yeniden kurulması yoluyla bölünme ve dışarlamanın üstesinden gelindiğinde ancak mümkün olacaktır. Modern bir mobil toplum, ancak refahın dağıtılmasına ilişkin yeni yollar keşfedilip tarafsızca uygulandığında bütünleşebilecektir. İşte bu, sosyal girişimcilerin ne yaptıklarının ve neden önemli olduklarının da cevabını oluşturmaktadır." diyerek sosyal girişimciliğin tarihsel gelişimine ve sosyal rolüne ilişkin dikkate değer ipuçları vermektedir.

Bundan çok daha önce Luxemburg (1975:84); geniş halk kitleleri arasında, kapitalist sistemlere bağlı olarak gelişen adaletsiz dağılımın önüne geçilmesi adına, demokrasi ve bağlı güçlerin sürekli geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Şu halde sosyal örgütlenme ve girişim özgürlüğünün öncelikle sağlandığı toplumlarda, özellikle sistem açısından açmaz olarak görülebilecek alanlarda, sosyal girişimlerin, tamamlayıcı roller üstlenmek adına yaşam şansı buldukları söylenebilir.

Bunlardan hareketle sosyal girişimlerin; en başta modern refah devletinin aksayan yönlerinin iyileştirilmesi bağlamında, özellikle toplumsal tabakalar arasında sıkışıp kalmış ve herhangi bir şekilde durumunu daha iyiye taşıyacak araç ve olanakları elde edememiş kitleler ile refah devletine erişme noktasında sorun yaşamayan taraflar arasında, yeni bir denge durumu yaratmaya odaklandığı ileri sürülebilir. Her ne kadar kitlelerin devlete erişmelerinde, sivil toplum kuruluşlarının da ciddi rol üstlendikleri, bununla birlikte çoğu kere hegemonyanın politik hamleleri karşısında, savunmasız kitlelere korunaklı bir pozisyon sağlamaya odaklandıkları söylenebilecekse de sosyal girişimler ile aralarında dikkate değer farklılıkların olduğu söylenmelidir. Bu farklılaşmalardan anlaşılan odur ki; sosyal girişimler, sivil toplum kuruluşları ile iktisadi kuruluşlar bağlamında olmak üzere, melez yapılar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Şu halde her sosyal girişimin bir sivil örgütlenme olabileceğini ve fakat her sivil örgütlenmenin sosyal girişim olarak isimlendirilemeyeceğini söylemek gereklidir. Ancak Giddens'ın da (1997:510) değindiği üzere her durumda bu yapılanmalar, bir müşterek faydayı elde etmek ve/veya müşterek hedefi korumak adına kolektif bir hareket yaratmak üzere kurulur ve işletilirler.

Böylece sosyal girişimlerin de diğer sosyal hareketler gibi iki ana eksen üzerine oturduğu söylenmelidir. Ancak daha özel olarak sosyal girişimsel faaliyetlerin, şu iki kategoriye uygun düştükleri ifade edilmelidir (Davison, 2008:1) :

-Sosyal yapılanmalar vasıtasıyla kamusal hizmetleri, yeni ve buluşçu yollarla sunmak

-Organizasyonları, özel sosyal problemlere özgü yeni yaklaşımlarla harekete geçirmek

Bunlardan da anlaşılacağı üzere sosyal girişimler, işlevsel etkinlikleri itibariyle dikkat çeken yapılanmalar olarak farklılaşmaktadırlar. Şu halde sosyal girişimlerin toplum nezdinde tanınır olabilmeleri ile sosyal kabul görebilmelerinin temelinde, "topluma sundukları katkının ne olduğu" sorusuna verilecek cevaplar yatmaktadır. Her ne kadar bu türden bir tanınma pragmatik bir yaklaşımın neticesi olarak görülebilecekse de toplum, çoğu kere kimin yaptığıyla değil ama, ne yapıldığı ile ilgilidir.

Geleneksel anlayışa göre sivil toplum kuruluşları, devlet ve iktisadi kuruluşlar ile geniş halk yığınlarının arasında bir tampon bölge (Erözden, 2001: 15-16) ödevi üstlenmekle savunmasız kitlelerin hukukunun korunması amacıyla faaliyet gösterirler. Şu halde üstlendikleri daha çoğunlukla ticari roller nedeniyle geleneksel sivil toplum kuruluşlarından farklılaşmış bir araç olarak kabul edilmesi gereken sosyal girişimlerin, kamu, özel ve sivil sektörler karşısında konumlanışı açısından aşağıdaki çizim ilgi çekicidir:

Şekil 1: Sosyal Gişirimciliğin Kökenleri (Leadbeater, 1997: 10)

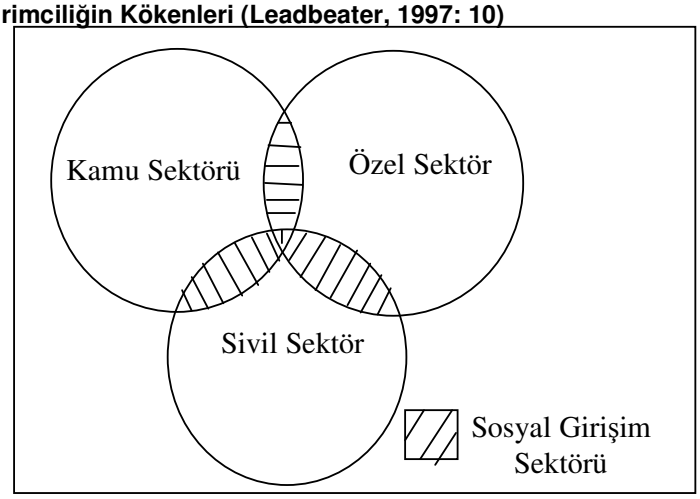

Leadbeater'ın (1997:9) ortaya koyduğu bu çizime göre sosyal girişimler; kamu, özel ve sivil sektörlere özgü kesişen alanlar yaratır ve bu alanlarda kendilerini gösterme şansı bulurlar. Burada hemen değinmek gerekir ki; özellikle kamu idaresinin, sosyal girişimsel olanakların yaratılması ve sürdürülmesi noktasında istekli, esnek ve özgürlükçü düzenlemelere gitmesi, sosyal girişimlerin başarıya ulaşmasında önemli bir etken olarak görülmelidir.

Sosyal girişime ilişkin çalışmalarda genel olarak işlevsel açıdan tanımlamalara gidildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan bazılarını Alvord ve diğerleri aşağıdaki gibi bildirmektedir (Alvord vd., 2003: 136-137):

-Bazı araştırmacılar sosyal girişimciliğe, ticari girişimlerin sosyal etki ile birleştirilmesi yönüyle odaklanmaktadırlar. Bu yaklaşımda girişimcilerin, işletmecilik beceri ve bilgilerini sosyal amaçları gerçekleştiren ve ek olarak da ticari olarak canlı kalabilecek girişimler yaratmak adına kullandıkları ileri sürülür (Emerson ve Twersky'ye atfen a.g.e.). Bu tür girişimlere, kar amacı gütmeyen bazı örgütlerin sosyal amaçlarını gerçekleştirmek üzere, istihdam sağlamaya ve gelir üretmeye yarayan yardımcı ticari kuruluşlar oluşturmaları veya kar amacı güden bazı işletmelerin karlarının bir kısmını bağışlamaları veyahut faaliyetlerini sosyal amaçlarını gerçekleştirmek üzere örgütlemeleri örnek olarak verilebilir. Bu tür girişimler, başarılı ticari faaliyetlerden elde edilen kaynakları, sosyal faaliyetlerini güçlendirmek ve sürdürmek için kullanırlar.

-Bazı araştırmacılar ise sosyal girişimciliği, sosyal etki yaratacak buluşçuluk yönüne vurgu yaparak açıklamaktadırlar. Bu yaklaşımda dikkatler, buluşçuluk ve sosyal problemlerin sonuçları olarak sosyal düzenlemelere odaklanır. Ancak buna göre, işletmecilik ölçütleri çerçevesinde ekonomik faaliyetler daha az dikkate alınır (Dees'e atfen a.g.e.). Böylece sosyal girişimci, pazarın veya ticaretin gerektirdiği ölçütlerden daha çok, buluşçu girişimler yaratarak yeni sosyal düzenlemeler gerçekleştirir ve kaynakları sosyal problemlere karşılık vermek üzere yönlendirir.

-Diğer bir görüşe göre ise sosyal girişimcilik, ciddi soysal problemlere çözüm bulmaktan öte, sosyal dönüşümlerin katalizörü olarak ifadesini bulmaktadır. Buna göre sosyal girişimcilik, kısa vadede küçük değişimler yaratarak bunların mevcut sistemde uzun vadede büyük dönüşümler sağlamasına kapı aralar (Ashoka Found.'a atfen).

-Christie (2006:2), Sharir ve Lerner'a atfen sosyal girişimcinin, "mevcut kaynaklarını kısıtlamaksızın sosyal değer yaratma ve bunu devam ettirmeye yönelen bir ajan olarak faaliyet gösterdiğini" bildirmektedir. Buna göre sosyal girişimci toplum içerisinde, özellikle yarattığı sosyal fayda ve bunun sürdürülebilirliği ile kabul görmektedir. Böyle bir onaylamada öne çıkacak olan bir başka husus ise, sosyal girişimcinin faaliyet gösterdiği alanda yaratması umulan fark veya farklılıklar olmalıdır.

Sosyal girişimcilik konusunda her ne kadar farklı tanımlamalar mevcut ise de temel olarak bütün yaklaşımlar, sosyal girişimciliğin sosyal dönüşüme odaklı bir misyona sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Burada esas itibariyle sorgulanması gereken sosyal girişimciliğin ne veya nasıl olduğu değil, bunlardan daha öncelikli olmak üzere, sosyal girişimciye bu rolü kimin verdiği veya bireyleri sosyal girişim gerçekleştirme noktasına getiren içsel nedenlerin ne olduğu konusudur. Sosyal girişimler dikkatle incelediğinde; gerek kuruluş, gerek işleyiş ve gerekse uygulama planında oldukça zahmetli ve gerçekten de üstesinden gelinmek üzere ciddi zihinsel ve bedensel emek gerektiren bir yapılanma oldukları anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca sosyal girişimci olarak isimlendirilen bireylerin, normal yaşantılarını sürdürmek dururken nasıl olup kendilerine herhangi bir menfaat temin etmeksizin, başkalarının yaşantılarını denge durumuna taşıma adına bu denli yoğun çaba gerektiren bir faaliyete giriştikleri, üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer çekirdek sorudur.

Anlaşılan odur ki sosyal girişimci olarak isimlendirilen bireyler, özellikle avantajsız kitlelerle yakın temas kurabildikleri, bu kitlelerin yaşantılarına nüfuz edebildikleri ve bu yaşantının dokularına erişebildikleri düzeyde sosyal duyarlılıkları ciddi bir baskı aracı olarak güçlenip gelişmektedir. Topluma karşı sorumluluk duyguları yüksek bireyler olarak sosyal girişimcilerin, kendi vicdani kanaatlerinden başkaca tahrik edici güce gereksindikleri söylenemez. Özellikle okuma yazma bilmeyen, herhangi bir sağlık veya daha genel olarak sosyal yahut ekonomik güvencesi olmayan, bir şekilde marjinalleşmiş kitlelere, en başta kamu idaresinin ve nihayet toplumun önemli bir kısmının duyarsız kalması, onları görmezden gelmesi ve bundan öte politik açılımlara tatmin sağlar düzeyde dahil etmemesi, nihayet sosyal girişimciliğin kendine bir uygulama alanı bulmasına kapı aralar. Bu noktada avantajsız kitlelerin hamisi olarak ortaya çıkacak olan sosyal girişimcinin, bir karşı duruştan öte, sosyal katmanlar arasındaki mesafenin açılmasına engel olmaya ve kamu idaresi ile avantajsız kitleleri uzlaştırmaya dönük yaşamsal bir ol üstlendiğini söylemek olasıdır. Bir elde sosyal girişimcinin kendiliğinden harekete geçmesi, diğer elde kamu idaresinin sosyal uygulama veya politikalar alanında bıraktığı boşluk olduğunda; sosyal girişimcinin a fortiori olarak içsel (vicdani) güdüleme ile yola çıktığını söylemek mümkündür. Zira sosyal girişimci ile aynı durumda veya daha açık olarak ifade etmek gerekirse, avantajsız kitlelere ilişkin aynı farkındalık düzeyinde bulunan ve toplumun değişik katmanlarına ait birçok birey veya grup var olmasına rağmen; kesintisiz olmanın yanında, oldukça güçlü etki yaratan iletişim

ve etkileşim çağında, sosyal girişim sayısının görece az olmasının nedeninin, ancak bireysel güdülenme ile açıklanabilir olduğu ileri sürülmelidir.

Böylece sosyal girişimciliği, öncelikle bireysel bir güdülemeye bağladıktan sonra, diğer taraftan kamu idaresinin özellikle sosyal politikalardaki yetersiz ve/veya yersizliği, sosyal girişimcinin buradaki boşluğu doldurmasına olanak sağlar. Aynı bağlamda olmak üzere kamusal gücün, özelde yasal düzenlemelerle sosyal girişimciliğe icazet vermesi bile, başlı başına sosyal girişimciliğin ikincil kaynağının, kamu idaresi veya daha genel bir ifade ile devlet olduğunu gösterir.

Diğer taraftan ismi önünde "sosyal" niteleyicisini taşıyan yapılanma olarak sosyal girişimciliğin, tarafı veya tabakası ne olursa olsun, toplumdan ayrık düşünülmesi veya tasarlanması veyahut da daha ötede başarıya ulaşması olurlu görünmemektedir. Sosyal bir varlık olarak sosyal girişimcilik, toplumun bütün katmanlarından, toplumu oluşturan bütün unsurlardan imkanı ve etkisi ölçüsünde yararlandırılır. Aynı şekilde, toplumsal tabakalar içerisinde yerleşik iktisadi kuruluşların da sosyal girişimciliği, toplumsal sorumluluk bağlamında desteklemesi, ona kaynak aktarması/ayırması beklenmelidir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, özellikle sosyal girişimcilik bağlamında öne çıkmış yapılanmaların kurucuları/liderleri ile yapılan mülakatlar yoluyla elde edilen enformasyonların, ilgili literatürün taranması yoluyla elde edilen diğer enformasyonlarla birleştirilmesi sonucu, sosyal girişim liderliğinin yapısal analizi gerçekleştirilmeye çalışılmış; şu halde nihai olarak tümevarımcı bir yöntem izlendiği söylenmelidir.

Mülakat sorularının oluşturulmasında, literatürde liderliğin bileşenlerinden oldukları kabul edilmekle birlikte, Sosyal Girişimcilik açısından da oldukça önemli ve anlamlı olduğu şüphe götürmez olan ve aşağıda sıralanan altı faktör özellikle dikkate alınmıştır:

-Güven/Güven İklimi Oluşturma (Crosby ve Bryson, 2005: 67), (Lord ve Brown, 2004:150,155)

-Risk üstlenme/Cesaret (White ve Prywes, 2007: 137,141), (Klatt ve Hiebert, 2001:8,12,16,25,55), (Rossiter, 2004:52-71)

-Söylem (Goethals ve Sorenson (Ed.) ;2006; 14-180), (Patterson, vd., 2008: 160-165)

-Vizyon (Durham vd., 2006: 14,16,26,91,100) (Cooper (Ed.), 2005: 17,61,63)

-Etkileme/İkna/İnandırma Araçları (Patterson, vd., 2008: 50-268), (Conger ve Riggio (Ed.), 2007: 112)

-Otorite/Güç/Yetke (Allan ve Bradford, 2005:80-96), (McGinty, 2001: 183), (Krames, 2002:73, 77, 101)

Ancak hemen ifade etmek gereklidir ki; sosyal girişim liderliğine ilişkin literatürün geniş enformasyon ve/veya veri sağlamaması, araştırmanın temel kısıtlarından birisi olarak gösterilebilir. Diğer yandan araştırmanın dayandığı ana ayaklardan diğeri olarak düşünülen, sosyal girişim liderleri ile mülakat gerçekleştirmek üzere, alanda önemli bir yapı olduğu kabul edilen Ashoka Türkiye kuruluşu tarafından, lider sosyal girişimciler olduklarından bahisle üye olarak kabul edilen ve Türkiye'de faaliyet gösteren 7 sosyal girişimciye, öncelikle telefon yardımıyla ulaşılarak mülakat için gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Bundan sonra katılımcılara, ilgili mülakat formları elektronik posta olarak gönderilmiştir. Tarafların iş yoğunlukları da dikkate alınarak, mülakat formlarının geri döndürülmesi adına, 1 aylık süre tanınmış ve taraflara bildirilmiştir. Bu süre içinde 3 adet katılımcı, ilgili formu doldurarak yine elektronik posta kanalıyla geri döndürmüştür. Diğer katılımcıların mülakat formlarını geri döndürmediği belirlenmiştir. Geri dönüşümdeki bu aksamanın, tarafların iş yoğunluğundan kaynaklanmış olabileceği kanaati oluşmuştur.

Bunlara ek olarak BusinessWeek adına UniversalGiving isimli soysal girişimin kurucu CEO'su Pamela Hawley ile mülakat gerçekleştiren Goldsmithle irtibata geçilerek, bahse konu mülakat metni talep edilmiş ve kendisinden bu mülakat metninden yararlanma hususunda gerekli izin alınmıştır. Aynı zamanda UniversalGiving isimli sosyal girişimin kurucu CEO'su olan Pamela Hawley ile de irtibat kurulmuş ve gerekli diğer bilgilerin tedarik edilmesi sağlanmıştır.

Bunlara göre araştırmanın örneklem kümesini, aşağıdaki tabloda sunulan sosyal girişimlerin liderleri oluşturmuştur:

Tablo:1 Araştırma Yapılan Sosyal Girişimlerin Genel Nitelikleri

	Faaliyet Alanı	Girişimsel İşlevi
Pozitif Yaşam Derneği	Sağlık-Hasta Hakları-HIV-AIDS	Özellikle hasta hakları ve HIV taşıyan hastalara yardım, destek ve sosyal katılımlarını sağlamak.
İlk Adım Kadın Kooperatifi	Yoksul Kadın ve Çocuklar	Yoksul kadın ve çocuklara yönelik eğitim, geliştirme ve sosyalleşme fırsatları yaratmak.
Kalkınma Merkezi Derneği	Kırsal ve Kentsel Kalkınma	Kalkınmaya en fazla ihtiyacı olan kırsal ve kentsel alanlarda araştırmalar yapmak, projeler geliştirmek ve uygulamak, saha koşullarında gerçekçi, tekrarlanabilen modeller üretmek ve bu yolla toplumun tüm ilgili kesimlerinde kalıcı etkiler yaratmak.
Universal Giving	Bağış, Yardım ve Hayırseverlik Organizasyonları	Dünya genelinde olmak üzere yardıma muhtaç olan kişilere, web teknolojisi kanalıyla bağış yapılmasını ve gönüllü destek verilmesini sağlamak.

Böylece araştırmaya katılan sosyal girişim liderlerinin, bir şekilde "öteki" olarak farklılaşan kitlelerle yakınlık kurduğu ve çalışmalarında, özellikle bazen sahip oldukları ve bazen de sahip olmadıkları nedeniyle normalin uzağına düşen, geniş veya değil halk yığınlarının, yeniden denge durumuna ulaşabilmeleri için aracılık yaptıkları anlaşılmaktadır. Sosyal girişim liderlerinin gönüllü olarak üstlendikleri böyle bir işlev, sosyal tabakalar arasındaki boşlukların doldurulmasını ve böylece kitleler arasında oluşan, derinleşmesi olası aranın kapatılmasına katkı sağlar. Şunu da hemen söylemek gerekir ki; sosyal girişim liderleri, daha çoğunlukla denenmemiş yol ve yöntemleri kullanmakla olası sosyal değişimlerin itici gücü olarak sosyal tabakalar arasında konumlanırlar.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Sosyal Girişim Liderlerinin Nitelikleri

	Pozitif Yaşam Derneği	İlk Adım Kadın Kooperatifi	Kalkınma Merkezi Derneği	UniversalGiving
-Cinsiyet **-Yaş** **-Eğitim**	-Bay -38 -Üniversite	-Bayan -47 -İlkokul	-Bay -43 -Üniversite	-Bayan -38 -Üniversite
Sosyal Girişimdeki Faaliyet Süresi	4 yıl	5 yıl	5 yıl	7 yıl
Sosyal Girişimdeki Görevi	Kurucu Üye Başkan	Kurucu Üye Başkan	Yönetici Koordinatör	Kurucu CEO
Sosyal Girişimcilik Konusunda Eğitim Alıp Almadığı	Almadı	Aldı	Aldı	Almadı
Sosyal Girişimin Faaliyet Alanına İlişkin Eğitim Alıp Almadığı	Aldı	Aldı	Aldı	Almadı

Görüldüğü üzere çalışmaya katılan sosyal girişim liderleri, genel itibariyle orta yaş grubuna dahil olan kişiler olarak öne çıkmaktadırlar. Bunun belirli nedeninin, orta yaş düzeyi insanların yaşantılarının, daha genç olanlara nispeten çalkantısız ve istikrarlı olması olduğu söylenebilir. Diğer taraftan çalışmaya katılanlar ile incelenen diğer sosyal girişim liderlerinin, genel itibariyle sosyal girişimi yaşama geçirdikten sonra, uzun süre girişimdeki liderlik pozisyonlarını korudukları anlaşılmıştır.

Öte yandan çalışmaya katılanlar ve bireysel nitelikleri açısından incelenen birçok sosyal girişimci açısından eğitim, cinsiyet gibi demografik faktörler göz önüne alındığında; bu faktörlerin, sosyal girişimci olma noktasında belirleyici olmadıkları anlaşılmaktadır. Ek olarak sosyal girişimcilik konusunda eğitim almanın, sosyal girişimci olmak açısından gerekli olmadığı; ancak, sosyal girişimin faaliyet alanına ilişkin, biçimsel eğitime gerek duyulduğu belirlenmiştir.

Bunlara göre incelenen bireysel nitelikler göre, Sosyal Girişimcilik açısından önemli/gerekli veya önemsiz/gereksiz görülen faktörler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2: Bireysel Nitelikler Açısından Sosyal Girişimcilik'e Katkı Yapan Faktörler

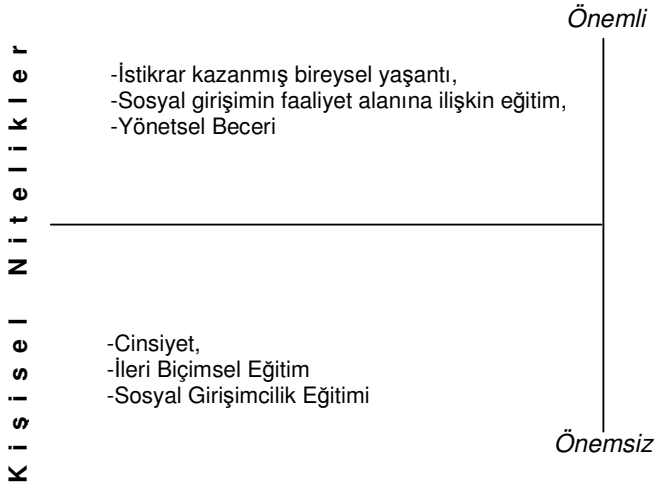

Yöntem kısmında değinildiği üzere, çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan mülakat formu, genel olarak liderliğin bileşenlerinden olduğu kabul edilen altı parametreye odaklanmıştır. Bu altı parametreye katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar analiz edilerek aşağıdaki tabloda Sosyal Girişimcilik açısından etkinliklerine göre sıralanmışlardır.

Tablo 3: Risk Üstlenme/Cesaret Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Risk Üstlenme-Cesaret
Pozitif Yaşam Derneği	-AIDS'li hastalara çekinmeden yönelme -Toplumsal tepkileri göğüsleme -AIDS'li hastaları sürece dahil etme -Sağlık çalışanlarının negatif/çekinik yaklaşımlarını önleme -Denenmemişi deneme
İlk Adım Kadın Kooperatifi	-Kısıtlı öz kaynaklarla harekete geçme -Sosyal güvenceden yoksunluk -Dar gelirli üyelerle birlikte çocuk oyun odası oluşturma
Kalkınma Merkezi Derneği	-Geniş kitlelere ve alanlara dönük faaliyet -Kronikleşmiş bir sosyal soruna dönük faaliyet -Olası riskleri elemek için uzun süreli ön çalışmalar yapma
Universal Giving	-Dünya genelini kapsayacak şekilde faaliyet gösterme -Bütünüyle Web tabanlı çalışma -Bağışlara ve gönüllülere dayanma

İktisadi anlamda girişimciliğin temelinde yer alan risk üstlenme, sosyal girişimcilik açısından da kendini gösteren bir unsurdur. Araştırmaya katılan sosyal girişim liderlerinin, daha en başında tasarladıkları sosyal işlev açısından (misyon), dikkate değecek ölçüde riski göz aldıklarını söylemek olasıdır. Diğer yandan sosyal girişim için gerekli olan maddi ve/veya ayni kaynağın tedariki ile bu yolla sosyal girişimi ayakta tutmak, faaliyetleri geliştirmek ve sürdürmek gibi temel konularda da yüksek düzeyli risk üstlenildiği söylenmelidir. Dolayısıyla sosyal girişim liderlerinin, faaliyetlerinin hemen her aşamasında oluşabilecek yüksek düzeyli riskleri göğüslemek ve girişimsel faaliyetlerini sürdürmek gibi gerekliliklerinin olduğu söylenmelidir. Aynı çerçevede ve iktisadi girişimlerden daha farklı bir düzeyde, sosyal girişime konu olan/olabilecek kitlelere verilen/verilecek hizmetlerin sürgit kılınması gibi bir başka yüksek risk taşıyan işlevin de yine sosyal girişim liderlerince üstlenildiği görülmektedir. Örneğin HIV virüsü taşıyan bir bireyin sosyal girişimden aldığı destek ve hizmetin kesilmesi durumunda, ciddi yaşamsal risklerle karşı karşıya kalabileceği, sosyal girişim liderlerinin üstlendiği risk gruplarını kavramada dikkate değer olarak kabul edilebilir.

Tablo 4: Vizyon Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Vizyon
Pozitif Yaşam Derneği	-Paylaşılan değerler -Paylaşılan liderlik -İkonoklazm -İnsanı merkeze alan
İlk Adım Kadın Kooperatifi -Bağımsız -Liberal/Esnek -Paylaşılan vizyon -Alçak gönüllü	
Kalkınma Merkezi Derneği	-Derinliğine ön inceleme -Müşterek ihtiyaç analizleri -Önceliklerin belirlenmesi -Her kesim için doğru ve gerçekçi
Universal Giving	-Bir bütün olarak insanlığı kapsayan -Küresel katılıma açık ve cesaretlendiren -Bire bir ilişkiye odaklanan -Diğerlerini önemseyen

Sosyal girişim liderlerinin vizyonlarının, daha çoğunlukla "ötekini" merkezleştiren anlayışla tasarlandığı söylenmelidir. Bu çerçevede müşterek değerlerin, katılımın, esnekliğin, birebir samimi ilişkinin, yüksek risk nedeniyle derinliğine inceleme ve irdelemelerin de öne çıkan faktörler olduğu ifade edilebilir. Bu vizyonların, yine bütün paydaşlar açısından yüksek motivasyon sağlayan ve mutlaka ayakları yere basar ek niteliklere sahip oldukları da eklenmelidir.

Öte yandan sosyal girişim liderlerinin, üstlendikleri misyon ve bu çerçevede sahip oldukları kısıtlı kaynakları etkin kullanma gereklilikleri göz önüne alındığında; ulaşılması olası görünmeyen vizyonlarla öne çıkmaya çalışmaları, sosyal girişiminin başarısızlığına ve dolayısıyla ilgili kitlelerde hayal kırıklığı ile sosyal problemlere yol açabilecektir.

Tablo 5: Söylem Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Söylem
Pozitif Yaşam Derneği	-Yapılandırılmış -Rasyonel -Bütünleştirici/Destekleyici -Direkt ve dolaylı iletim
İlk Adım Kadın Kooperatifi -Duygusal -Kapsayıcı -Harekete geçirici -Direkt iletim	
Kalkınma Merkezi Derneği	-Yapılandırılmış -Rasyonel, ancak zaman zaman duygusal -Destekleyici -Direkt iletim
Universal Giving	-Yapılandırılmış -Rasyonel -Harekete geçirici -Direkt ve dolaylı iletim

Söylem açısından bakıldığında; sosyal girişim liderlerinin genel itibariyle yapılandırılmış, rasyonel, harekete geçirici, destekleyici ve direkt iletime dayalı söylemleri tercih ettikleri ifade edilmelidir. Liderin, sosyal girişime konu kitle adına gerçekleştirilecek faaliyetlere destek sağlamak adına konuya ilgilisiz kitlelerde duyarlılık oluşturabilmek amacıyla geliştireceği söylemlerin, yapılandırılmış/kasıtlı olması yadırganmamalıdır. Zira lider, ilgi uyandırmak, uğraşı alanına ilişkin pozitif algılama yaratmak ve bir noktadan sonra da oluşan bu pozitif atmosferin harekete dönüştürülmesini sağlamak üzere, yerel ve uluslararası topluma dönük rasyonel, harekete geçirici söylemler geliştirmelidir. Bu türden söylemlerin de çoğu kere çok daha etkili bir yöntem olarak direkt iletim yoluyla birebir ilgilisine yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan

ilgi uyandırılmış ve katkı sunan taraflara dönük olmak üzere de onların katkılarının sürdürülebilir kılınması adına destekleyici söylemler geliştirilmelidir.

Tablo 6: Güven Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Güven
Pozitif Yaşam Derneği	-Kitleye adanmışlık -Maddi beklentilerden uzak olmak -Açıklık ve cesaret aşılama -Çekinmeden birebir ilişki
İlk Adım Kadın Kooperatifi	-Hesap verebilirlik -Şeffaflık -Müzahir kitleyi faaliyetlere ortak yapma
Kalkınma Merkezi Derneği	-Müzahir kitlenin katılımının sağlanması -Sorumluluklar ağı oluşturma ve paylaşma -Şeffaflık ve katılımı sağlayan sistem geliştirme
Universal Giving	-Açıklık -Hesap verebilirlik -Bağışçı ile bağış yapılacak olan arasında birebir ilişki sağlanması -Hakkaniyete uygunluk -Gerçekçi ve pozitif bir imaj oluşturma

Sosyal girişim liderliğinin önemli yapıtaşlarından birisi olarak öne çıkan güvene ilişkin olarak, elde edilen enformasyonlar bağlamında bir değerlendirme yapılacak olursa; özellikle hesap verebilirlik, şeffaflık/açıklık, ilgili kitleyle birebir ilişki ve paylaşım ile gerçekçi ve pozitif hedefler belirlemenin dikkate değer nitelikler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sosyal girişim liderlerinin, kapalı kapılar ardında olmaktan daha çok, sosyal girişimle ilgili veya değil kitlelerle yakın temas kurmaları, denetlenebilir olmaları, süreçlere katılım konusunda esneklik göstermeleri, girişimi hayallerin peşinden sürüklememelerinin gerektiği ifade edilmelidir.

Tablo 7: Etkileme/İkna/İnandırma Araçları Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Etkileme-İkna - İnandırma
Pozitif Yaşam Derneği	-Açıklık ve doğrudan iletişim -Dürüstlük -Suçlama ve/veya ötekileştirmeye karşı duruş -Karşılıklı güvenle temellenen kurumsal iklim -Öncelikle müzahir kitleye inanmak
İlk Adım Kadın Kooperatifi	-Birebir ilişki -Müzahir kitleyi yönelik sürekli bilgilendirme çalışmaları -Örgütsel öyküleme kullanmak -Samimiyet
Kalkınma Merkezi Derneği	-Gerçekleştirilen faaliyetleri referans olarak kullanmak -Dürüstlük -Sözüne sadık olmak -Yapılan işten kar elde etmeyi düşünmemek ve bunu paylaşmak
Universal Giving	-Şeffaflık -Gerçekleştirilen faaliyetlerin paylaşılması -Dürüstlük -Samimiyet -Maddi beklentilerden uzak olmak

Soysalgirişim liderlerinin en önemli ödevlerinden biri de sosyal girişim konusuna ilişkin olarak olduğunca ilgi uyandırmaktır. Bu çerçevede sosyal girişim liderleri gerek yerel ve gerekse uluslararası planda, her düzeyden kitle ille hemen her kanalı kullanarak ilişki kurabilmelidir. Çalışmaya katılan sosyal girişim liderlerinden elde edilen enformasyonlar incelendiğinde; ikna/etkileme açısından özellikle samimiyet ve dürüstlüğün öne çıktığı söylenmelidir. Aynı enformasyonlara göre; yine birebir ilişki ile örgütsel öykülemeler kullanılarak var olan gerçekliğin algılanması noktasında, henüz bu gerçekliğe ilgi duymayan bireylerde farkındalık yaratılabileceği sonucu elde edilmektedir. Etkileme/ikna açısından elbette ki, açıklık ve enformasyon paylaşımının da etkili olduğu söylenmelidir.

Tablo 8: Otorite/Güç/Yetke Açısından Katılımcıların Yanıtları

	Otorite-Güç- Yetke
Pozitif Yaşam Derneği	-Kesinlikle otoriter değil -Paylaşılan liderlik -Bütün taraflarını katılımını sağlama
İlk Adım Kadın Kooperatifi	-İkna ve yönlendirme -Otoriter değil -Birebir ilişki ve samimiyet -Esnek yapılandırılmış liderlik
Kalkınma Merkezi Derneği	-Katılımcı yönetim anlayışı -Otoriter değil -Demokratik sistem ve mekanizmalar oluşturmak -Liderliği paylaşmak
Universal Giving	-Otoriter değil -Birebir ilişkilere önem verme -Paylaşılan liderlik -Bağışçıları süreçlere dahil etme

Sosyal girişim liderleri ile yağılan mülakat sonuçlarına ilişkin en dikkat çekici enformasyonlar otoriteye ilişkin yaklaşımlar bağlamında elde edilmiştir. Zira katılımcıların tamamı, sosyal girişimler açısından ortaya konacak liderlik tarzında, özellikle otoriteryan bir yaklaşımın benimsenmesinin, arzu edilen sonuçlara açısından pozitif katkı yaratabileceğine inanmamaktadırlar. Bunun yerine başta lider olmak üzere hemen her aşamada ve katmanda paylaşılan değerlere odaklanılması ve nihayet liderliğin de aynı şekilde paylaşılmasının sürdürülebilir başarı açısından gerekli olduğu üzerinde ittifak ettikleri görülmüştür. Liderliğin esnek yapılandırılmış ve süreçlere katılım noktasında gerekli fırsatların yaratılmasının da girişimsel başarı açısından önemli görüldüğü, elde edilen enformasyonların analizinden anlaşılmıştır.

Ancak hemen eklemek gerekir ki; çalışmada ele alınan örneklem kümesinin dar kapsamlı olması, çalışma sonuçlarının güvenirliğini negatif olarak etkileyecektir. Yine de çalışmanın bundan sonra, daha geniş örneklem gruplarına dönük olarak sürdürülmesi ile sosyal girişimcilik adına bu çalışmada ortaya konan liderlik modelinin geliştirilmesine önemli katkı yapacaktır. Böylece bu çalışma da sosyal girişim liderliği üzerine ileriki dönemlerde gerçekleştirilecek çalışmalar için, ilk basamak olarak kendi işlevini ancak yerine getirebilecektir.

Sonuç

İş yaşamındaki örneklerinden anlaşıldığı üzere, bir girişimin sürdürülebilir başarı elde edebilmesi adına en önemli parametrelerden birisi olarak liderlik öne çıkmaktadır. Bu türden bir başarı çarpanının sosyal girişimlerin de başarıya ulaşmalarında ayniyle etkili olacağını söylemek olasıdır. Kaldı ki sosyal girişimler, kar amacı gütmemeleri yönüyle iktisadi girişimlerden ayrılmakta ve nihayet bu yoksunluktan hareketle de böylesine ciddi bir başarı çarpanına gereksinim duyacaklardır. Bu çalışmanın konusu olarak özelde sosyal girişimler açısından liderliğin; kitlelerde ilgi uyandırmaya, farkındalık yaratmaya, algı oluşturmaya ve nihayet oluşturulan bu algı/ilgi ve/veya farkındalığı bir noktadan sonra harekete dönüştürmeye odaklı önemli bir ajan olduğu dikkate alındığında; sosyal girişim liderliğine ilişkin aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi bir modelin geliştirilmesi olasıdır.

Buna göre sosyal girişim liderleri öncelikle, sosyal girişim konusuna ilişkin olmak üzere yerel ve uluslararası toplumun ilgisini çekmeye çabalamaktadırlar. Bu çabanın bir sonucu olarak sosyal girişime bağışta bulunan, onun faaliyetlerini destekleyen ve/veya bu faaliyetlere gönüllü olarak katılan birey veya grupların teşekkül ettirilmesi ancak mümkün olabilecektir. Sosyal girişim liderlerinin ilgi/farkındalık uyandırmakla yetinmeyip, kalıcı başarı için ilgililerin desteklerinin sürdürülebilir kılınması adına da gerekli stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir.

Diğer taraftan sosyal girişim liderlerinin, girişim içerisinde ücret karşılığı faaliyet gösteren bireyler ile kamu idaresinde de sosyal girişime dönük duyarlık oluşturmaların ve bunu da kalıcı kılabilmelerinin gerekli olduğu söylenmelidir. Özellikle ücreti karşılığı sosyal girişime katkı sunanların yüksek güdülenme ve sosyal girişimi temsil noktasında ortaya koyacakları çabaların, sosyal girişimin hedeflerine ulaşmasına ciddi katkı sağlayacağı açıktır. Değilse sosyal girişimin başarısı, salt onun liderine ait bir konu olarak değerlendirilemez. Bu açıdan özellikle çalışanların faaliyetleri ile liderin işini kolaylaştırmak, sosyal girişimin değerlerine ilgi duymak ve nihayet bir gönüllü gibi etkinliği yüksek performans göstermeleri gereklidir. Ücret karşılığı çalışanlarda böylesi bir duyarlık oluşturabilmek, olsa olsa liderliği ve ilgili değerleri paylaşan, esnek, katılımcılığa inanan ve uygulayan bir liderin işi olabilir.

Şekil 3: Sosyal Girişim Liderliğine İlişkin Bir Model

Buna ek olarak kamu idaresinin sosyal girişime ve dolayısıyla ilgili kitleye desteklerinin sağlanması noktasında, sosyal girişim liderlerinin özellikle harekete geçirici bir yöntem izlemeleri gereklidir. Bu çerçevede çalışan ve gönüllü gruplarla kurulan yakın ve birebir ilişki ile açık ve direkt iletişimin geliştirilmesi ve sürdürülmesi şarttır. Aynı bağlamda olmak üzere, özellikle sosyal girişimin temellendiği değerlerin paylaşılması ve ilgi uyandırmak adına gerekirse baskı yapılması da dahil olmak üzere kamu idaresi ile sıkı ilişkilerin geliştirilmesi, sosyal girişim liderlerinin ödevlerinden olarak kabul edilmelidir. Buna ek olarak özellikle avantajsız grupların hukukunun tesis ve muhafaza edilmesine dönük olarak gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi adına, yine kamu idaresi üzerinde sosyal girişim liderlerinin harekete geçirici stratejiler izlemeleri gereklidir. Bütün bu gruplarla ilgili yapılacak çalışmalarda sosyal girişim liderleri teknik, ekonomik ve politik katkı sağlamaya odaklanırlar.

Anlaşılan odur ki sosyal girişimlerin başarı elde etmelerinde ve bu başarıyı sürdürülebilir kılmalarında, her şeyden önce girişim liderlerinin bir bütün olarak toplumun, kamu idaresinin ve gönüllüler ile ücretli çalışanların katkılarını bütünleştirmekle sosyal girişimin odaklandığı kitleye yöneltebilmeleri gereklidir. Bunun yanı sıra oluşturulan bu ortaklığın sürgit kılınması da sosyal girişim bağlamında sunulan hizmetlerin, kalıcı olmasını ve nihayet oldukça geniş avantajsız kitlelere erişilmesini sağlayacaktır.

Buraya kadar sayılan bütün gerekçelere bağlı olarak sosyal girişim liderlerinin, ilk elde ciddi riskler üstlenerek adım attıkları, faaliyete başladıkları ve süreç içerisinde ayniyle bu riskleri göğüslemeye devam ettikleri ile sürülebilir. Bununla birlikte özellikle kitlelerin ilgisini çekmede, destek sağlamada ikna araçları olarak açıklık, müzakerecilik, samimiyet ve birebir yakın ilişki kurmaları yine gereklilik olarak görülmelidir. Buna ek olarak sosyal girişim faaliyetleri bağlamında oluşturulacak güven ortamının, sosyal girişimin ayakta kalması ve sürekli güçlü hizmet üretebilmesi adına gereklidir. Güven ortamının yaratılmasında, özelikle hesap verebilirlik, katılımcılık, açıklık ve paylaşılan değerlerin yaratılmış olması en önemli katkıyı yapacaktır. Diğer taraftan geniş kitleleri kapsayan, esnek ve nihayet bütün katılımcıların kendinden değerler bulabileceği bileşik bir yapı olarak gerçekçi vizyonlar geliştirmeleri; destek sağlamada, katılım tesis etmede, faaliyetlerin güçlü ve sürdürülebilir kılınmasına önemli bir başka adım olarak kabul edilmelidir. Nihayet lider söyleminin, haklı bir davanın geniş kitlelere aktarılması ile onların uzun soluklu desteğini sağlanmasına dönük katkısı yadsınamaz. Bu nedenle sosyal girişim liderleri, yapılandırılmış söylemlerini ikincil kaynaklara fazlaca yönelmeden, direkt iletmelidirler.

Son olarak sosyal girişim liderliğinin, faaliyet alanının biçimsel gereklilikleri ile bağlamsal uygulamaları dikkate alınarak otoriteryan bir tarza uygun olmadığı söylenmelidir. Zira güçlü bir süper egoya dayanmış olabileceği değerlendirilen sosyal girişimciliğin, buradan hareketle paylaşımcı, esnek ve nihayet katılımı temel alan bir yönetsel tarza daha yakın olduğu söylenmelidir. Kaldı ki, geniş halk kitlelerinin gönüllü desteğini sağlamada; ilgilileri kapsayan bir zorunluluk halinin dışa vurumunun değil, ancak yüksek standartlı içsel/duygusal güdülemenin başarı şansına sahip bir strateji olduğu söylenmelidir.

Kaynaklar:

-ALVORD H.S. vd., "Social Entrepreneurship: Leadership that facilitates societal transformation-an exploratory study", Working Papers, Center for Public Leadership, 2003
-CHRISTIE J. M., "Social entrepreneurship: New research findings", Journal of World Business, 41 (2006)
-COHEN R.A., BRADFORD L.D., Influence without Authority, 2. Ed., John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2005
-CONGER A.J., RIGGIO E.R. (Ed.), The Practice of Leadership, Jossey-Bass, San Francisco, 2007
-COOPER G. (Ed.), Leadership and Management in the 21st Century, OXFORD University Press, NY, 2005
-CROSBY C.B., BRYSON J.M., Leadership fort the Common Good, Jossey-Bass, San Francisco, 2005
-DAVISON D. E., "Social Entrepreneurship", EBSCO Pub. Inc.., 2008
-DURHAM O. D., vd., Leadership and Success, Dream Point Pub., Tulsa-USA, 2006

-GIDDENS A., Sociology, 3. ed., Polity Pres, Oxford, 1997

-GOETHALS R.G., SORENSON G., The Quest for a General Theory of Leadership, Edward Elgar Pub., Massachusetts, 2006

-GOLDSMITH, M., "Profile of a Social Entrepreneur", Business Week Online, 12.29.2008

-ERÖZDEN, Ozan; (2001), "STK'lar ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", Merhaba Sivil Toplum, Der: Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, ss.13-23

-KLATT B., HIEBERT M., The Encyclopedia of Leadership, McGraw-Hill, NY, 2001

-KRAMES A.J., The Jack Welch Lexikon of Leadership, McGraw-Hill, NY, 2002

-LEADBEATER C., "The rise of the social entrepreneur", Demos, London,1997.

-LORD G.R., BROWN J.D., Leadership Processes and Follower Self-Identity, Lawrence Erlbaum Ass. Pub., New Jersey, 2004

-LUXEMBURG R., Sosyal Reform ya da Devrim, (Çev.H.Selman), ma-ya Yayınları, İstanbul, 1975

-McGINTY M. S., Power Talk: Using Language to Build Authority and Influence, Warner Business Books, NY, 2001

-PATTERSON K. vd., Influencer, McGraw-Hill, NY, 2008
-ROSSITER E.D. (Ed.), Leadership Skills, 2. Ed., Ferguson, NY, 2004
-WHITE B.J., PRYWES Y., The Nature of Leadership, AMACOM, NY, 2007

-"Developing the Field of Social Entrepreneurship", A Report from Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University, 2008.

-"Evolution of the social entreprise industry: A chronology of key events", The Institute for Social Entrepreneurs, 2008.

<u>İkincil Kaynaklar</u>

-Ashoka Innovators fort he Public, "Selecting leading social entrepreneurs", 2006
-DEES J. G., "Enterprising nonprofits: What do youdo when traditional sources of funding fall short?" HBR, Jan-Feb/1998
-EMERSON J., TWERKSY F. (Eds.), New social entrepreneurs: The success, challange and lessons of non-profit enterprise creation., The Roberts Foundation, Homeless Economic Development Fund, San Francisco, 1996
-SHARIR, M., LERNER M., "Gauging the success of social ventures initiated by individual social entrepreneurs.", Journal of World Business 41(1), 2006
-www.ashoka.org
-www.universalgiving.org
-http://pamelahawley.wordpress.com/about-pamela-hawley

KÜRESEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE BİR MODEL OLARAK SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMAN BOYUTUYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Osman ULUYOL
ÇOMÜ, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
osmanuluyol@yahoo.com
Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI
İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
mcdanaci@inonu.edu.tr

Özet
Üzerinde yaşadığımız dünya oldukça önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, barışla ilgili problemler, küresel ısınma, eğitim problemleri, sosyal adaletsizlik bunlardan sadece bir kaçıdır. Sorunların çözümünde devlet ve özel sektör tarafından yapılan çalışmalar yeterli olmamaktadır. Son zamanlarda üçüncü sektör ya da kar amaçsız sektör olarak isimlendirilen yeni bir sektör doğmuştur. Bu sektörün amacı gönüllülük temelinde toplumsal problemlere çözümler getirmektir. Bu sektör istihdam sağlama, eğitim hizmetleri, sağlık ve sosyal bakım, konut sağlama ve çevre ile ilgili politikalar üretilmesi konusunda özel sektör ve kamu sektörü ile birlikte hareket etmektedir. Bu sektörün etkileri toplumsal dışlanma, yoksulluk, çevre, sosyal sermaye konularında alınan önlemlerde olduğu gibi milli gelir ve istihdam konularında alınan önlemlerde de görülmektedir. Toplumsal sorunların çözümünde üçüncü sektör tarafından yapılan kar amaçsız çalışmalar **"sosyal girişimcilik"** olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada toplumsal sorunların çözümünde sosyal girişimcilik ve sosyal girişimciliğin finansman boyutu ile değerlendirilmesi yer almaktadır.
Anahtar kelimeler: Sosyal Girişimcilik, Küresel Sorunlar, Sosyal Girişimciliğin Finansman Boyutu

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MODEL FOR SOLUTION OF THE SOCIAL PROBLEMS AND AN EVOLUTION OF SOCIAL ANTREPRENEURSHIP WITH ITS FINANCIAL DIMENSION

Abstract
Today's world which we live on has been experiencing vital problems. Inequality in income distribution, problems related with peace, global warming, education problems and social unjustice are only some of them. Actions being taken by privat and public sector to solve these problems aren't sufficient. Lately there is a new growing sector called non profit or third sector. The main goal of this sector is to find solutions to the social problems on the volunteerism basis. They operates alongside both the private and public sectors in delivering employment, education, health and social care, housing and environmental policies. The impact of this has been seen in measures of social exclusion, poverty, the environment, social capital, as well as GDP and employment. The nonprofit activities being taken by third sector are called "**social entrepreneurship**". In this paper it is discussed the social entrepreneurship in solving the social problems and the financial dimension of social entrepreneurship.
Key words: Social Entrepreneurship, Global Problems, Financial Dimension of Social Entrepreneurship

Giriş

Günümüzde dünya üzerinde yaklaşık 6 milyar insan yaşamaktadır. Ancak bu insanların yaşam şartları arasında uçurumlar vardır. Zira "en zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en yoksul 20 ülkenin gelirinin 37 katıdır" (Önen, 2008: s. 455). "Son 30 yıllık dünya gelirindeki artış ve bu gelir artışının dünyadaki dağılımı incelendiğinde kuzey ve güney ülkeleri olarak adlandırılan iki grup arasındaki farklılık bugüne kadar azaltılamamıştır. Yine son 30 yıl dikkate alındığında, dünya gelirinden en yüksek payı alan % 20'lik kesimin payının % 70'lerden % 85'e çıktığı görülürken, en düşük payı alan % 20'lik nüfusun payı % 2,3'ten % 1,4'e düşmüştür (World Bank, 2000; s. 5). Kaynakların kullanımı açısından bakıldığında bazı veriler daha çarpıcı olabilir. Örneğin: Dünyada her yıl 15 milyonu çocuk olmak üzere 50 milyon insanın açlıktan öldüğü dünyamızda gelişmiş bir Avrupa ülkesi olan Hollanda'da 15 milyon nüfus yaşarken bu ülkede 23 milyon ev hayvanı beslendiği ve bu hayvanlar için yapılan harcamaların milli gelirin % 19'unu teşkil ettiği belirtilmektedir (zaman.com.tr, 2001). Bu ev hayvanlarının beslenmesi için yapılan harcamalar geri kalmış beş Afrika ülkesinin milli gelirine eşittir. Böyle bir adaletsiz gelir dağılımı sonucunda milyonlarca insan fakirlik, yoksulluk ve açlık sınırlarında yaşamak zorunda kalmakta ve bu adaletsizliğin neden olduğu sonuçlar dünya üzerinde çatışma ortamını körükleyici ve küresel barışı tehdit edici bir rol oynamaktadır.

Dünyamız bugün çok büyük sorunlarla mücadele etmektedir. Yoksulluk, açlık, sağlık, işsizlik, eğitim, çevre sorunları, küresel ısınma bunlardan sadece birkaçıdır. Devlet ve özel kesimin çalışmalarının toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalması sonucunda üçüncü sektör olarak adlandırılan yeni bir olgunun "Sivil Toplum Kuruluşları" nın doğmasına neden olmaktadır. Kaç amaçsız örgütler olarak bilinen bu sektör Amerika'da hayat kalitesinin yükseltilmesi konusunda önemli işlevlere sahiptir. Bu kuruluşlar aynı zamanda ABD'de 1 trilyon $'ın üzerinde bir varlığı kontrol etmekte yıllık olarak da 700 milyon $ gelir elde etmek suretiyle de Amerikan ekonomisi üzerinde önemli etkiye sahiptir. (Lasprogata and Cotten, 2003: s. 67) (Wong and Tang, 2006: s. 626). Kar amaçsız kuruluşlar sadece ABD'de değil hemen hemen her ülkede

faaliyette bulunmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ticari olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Birincil amaçları ticari olmayan sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri **sosyal girişimcilik** adıyla anılmaktadır. Sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü olamaz. Değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktır. Sosyal girişimci, yatırımlarının dönüşümünü uzun vadede sosyal fayda olarak sağlar, vur kaç taktiği izlemez. Sosyal girişimcinin amacı uzun süreli etkiler yaratmaktır.

Dünya üzerinde yaşayan milyonlarca insanın açlık, yoksulluk sınırları altında yaşadığı bilinmektedir. Bu insanlara karınlarını geçici olarak doyuracak yardımlar yapılması önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Karnı aç olan bir kimseye karnını doyurmak için balık vermektense ona balık tutmayı öğretmek daha etkili ve kalıcı bir çözüm olmaktadır. Sosyal girişimciliğin felsefesinde de bu yatmaktadır. Dünya üzerinde birçok sosyal girişimcilik örneği vardır: Sosyal girişimciliğin en güzel örneği Profesör Muhammed Yunus'tur. Yunus Grameen Bank'ın kurucusu ve 2006 Nobel Barış Ödülü sahibidir. Entegre sosyal girişimcilik örneği olan mikrofinans yöntemiyle birçok insan iş sahibi yapılmıştır. Diğer bazı sosyal girişimcilik örnekleri olarak da Kolombiya'da amacı sosyal değer yaratmak olarak belirlenen The Fondacion Social (1911), açlık ve evsizlik sorunuyla ilgilenen Hands Across America, Güney Hindistan'da 150 $ fiyatındaki lensleri ihtiyacı olduğu halde bunu temin edemeyen göz hastalarına sadece 4 $'a temin eden ve kurucusu David Green olan Aurolab (1992) ve İngiltere'de Big Issue gibi kuruluşlar sayılabilir.

Girişimcilik Ve Girişim Kavramları

Girişimciliği net bir tanımın sınırları içine yerleştirmek oldukça zordur. İlk kez orta çağda kullanılan bu kelimenin "entreprendere" kökünden geldiği ve üstlenmek, girişmek anlamına geldiği görülmektedir (Marangoz, 2008; 5). Latince'de "intare" kökünden gelen girişimci kavramı, İngilizce'de "enter" (giriş) ve pre (ilk) kelime köklerinden gelmekte ve entrepreneur yani ilk girişen, başlayan anlamına gelmektedir (İraz, 2005: s. 149).

Girişimcilik kavramının tanımlanması 250 yıl öncesine dayanmasına rağmen bir çoğuna göre bu kavram insan tabiatının esrarengiz güçlerinden birisi olarak görülmektedir. Tabi ki, girişimcilik uygulamaları kabileler ve köyler arasındaki ticaret kadar eskidir. Girişimciliği tanımlamak ve analiz etmek için birçok farklı ve faydalı yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar özellikle, girişimciliğin sonuçları, sebepleri ve girişimcilik yönetimi konularında yoğunlaşmaktadır (Austin ve diğerleri, 2006: s.1).

Konuya öncelikle üzerinde çalıştığımız sosyal girişimcilik olgusunun anlaşılması için bazı tanımlarla başlamak yararlı olabilir. Çeşitli uzmanların görüşlerinin değerlendirilmesi suretiyle oluşturulan bir tanıma göre girişimcilik "ekonomik amaçlı olarak (Schumpeter 1950) bir problemi çözmek (Becker 1963) ya da bir değer yaratmak amacıyla (Bourdieu 1990, Di Maggio 1997) birbiriyle ilgisiz unsurların (teknoloji, değerler, normlar vs.) birleştirilmesi sürecidir" (Dorado-Banacloche, 2000: s.10) şeklinde tanımlanabilir. Tanım konusunda bir konsensus olmamakla birlikte birçok araştırmacı bir iş kuran ve bu işle ilgili olarak ortaya çıkabilecek bütün riskleri üstlenen bir kimsenin girişimci olduğu konusunda mutabıktır. Ancak diğer taraftan bazıları da girişimci nitelik kazanılabilmesi için piyasaya yeni bir ürün ya da hizmetin sunulmasını gerekli görürlerken diğer bazıları da kendi işini kurup bağımsız çalışan herhangi birini girişimci olarak değerlendirirler. Düşük ya da orta gelir düzeyinde genellikle bağımsız yani kendi işini kurarak çalışan kişileri kapsayan geniş kapsamlı bir tanım kullanmak en iyi yoldur (Edmiston, 2008: s. 1). Girişimci kavramı 17. ve 18. yüzyılda Fransız ekonomilerinden kaynaklanmış ve girişimci ekonomik kaynakları düşük üretkenliğe sahip alanlardan daha yüksek üretkenlik ve daha büyük gelir elde edilebilecek olan alanlara taşımaktadır (Dees, 2001: s. 1). Girişimciler değer yaratırlar ve onlar yenilikçidirler (Mart ve Diğerleri, 2002: ss. 77-78). Gittikçe artan sayıda araştırmacı girişimcilik davranışlarının risk alma yeteneği, proaktif ve yenilikçi olma özellikleri tarafından belirlendiğini ifade etmektedirler (Mart ve Diğerleri, 2002: s. 81). Schumpeter ise girişimciliğin beş değişim alanındaki rolüne önem vermektedir. Bu alanlar yeni ürünler, yeni kombinasyonlar, yeni üretim metotları, yeni pazarlar ve yeni organizasyonlardır (Rennie, 2006: 258). Verilen tanımlar dikkate alındığında özetle girişimcilik mevcut ya da yeni bir organizasyon için değer yaratmak amacıyla fırsatlar yaratma ve geliştirme süreci olarak algılanabilir (Fisscher ve diğerleri, 2005: s. 1).

Girişimcilik bir işletme kurmak ve onu işletmektir. Ekonomik ürün ve hizmet üretmeyi tasarlamak, bununla ilgili bir örgüt kurmak, bunun sonunda sahip olunan parasal fayda ile yaşamaya çalışmaktır (Akdemir, 1996;s. 20).

Girişimcilik gelişmişliğin ve gelişme hızının en önemli göstergelerinden birisidir. Gelişmişlik düzeyinin korunması ve gelişme hızının artırılması ile toplumdaki girişimcilerin sayısı ve toplumu oluşturan fertlerin girişimcilik eğilimleri arasında paralellik bulunmaktadır (Demirel ve Akbıyık, 2009; s. 5).

Sosyal Girişimcilik Ve Sosyal Girişimci Kavramları

AB tanımlamasına göre "sosyal girişimcilik" veya "kurumsal sosyal sorumluluk" şu şekilde ifade edilmektedir: "Sosyal girişimcilik, şirketlerin gönüllü olarak toplumsal ve çevresel konuları, operasyonlarıyla ve paydaşlarıyla olan etkileşimleriyle bütünleştirmeleridir". Bir başka tanıma göre ise (Aktan ve Börü, 2007) sosyal girişimcilik kavramı, "herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı "etik" ve "sorumlu" davranması, bu yönde karar alması ve uygulaması" nı ifade etmektedir.

Kavramsal olarak sosyal girişimcilik ilk kez 1953'de yayımlanan H. Bowen'in "İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları" adlı kitabında yer almıştır. Bowen, işadamlarının, toplumun değer ve amaçlarıyla örtüşen sosyal sorumluluk faaliyetleriyle ilgilenmelerinin savunmuştur (Aktan ve Börü, 2007). Öte yandan insanlık tarihi boyunca daima sosyal girişimci özelliklerine sahip kişiler yaşamıştır. Örneğin; Florence Nightingale, 1800'lerde sağlık alanında bir devrim yaparak çağdaş hemşirelik sistemini kurmuştur. 1980 yılında Ashoka, sosyal girişimcilik kavramını tanımlamış ve bu yönde çalışmaya başlamıştır (Denizalp, 2007; s.10).

Sosyal girişimcilikte gönüllülük esastır. Bu özelliğinden dolayı sosyal sorumluluk açısından işletmeleri gönüllülük açısından da sivil toplum kuruluşlarını içine almaktadır. Dünyada ve daha yakın bir zamanda olmak üzere Türkiye'de sosyal girişimcilik alanında önemli projelere imza atan işletmelerin ve STK'ların sayısı giderek artmaktadır.

Sosyal problemlerin çözümünde girişimcilik yaklaşımı kavramı yeni değildir. Aslında sosyal girişimcilik dinamik profesyoneller ve zengin, yeni literatür tarafından desteklenen ve gelişmekte olan bir araştırma alanıdır (Lasprogata and Cotten, 2003: s. 69). Sosyal girişimcilik fikri on yıllardır telaffuz edilse de sadece son birkaç yıldan beri bir kitle hareketine dönüşmüştür (Hamm, 2008: s. 1). Sosyal girişimciyi $t_1 – t_2$ zaman aralığında ve sadece bu kişinin $t_1 – t_2$ zaman aralığında toplumda risk alarak yenilik yapmak suretiyle işletme karları elde eden kişi olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda girişimcilik verici (fedakar) olduğu kadar daha fazlasıyla sosyaldir (Tan ve diğerleri, 2005: ss. 357- 358).

Gelişmekte olan sosyal küremizde tutku ile etkililiği birbirine karıştırma tehlikesi mevcuttur. Mikrofinans organizasyonlarından su arıtma ya da ziraati geliştirme ile uğraşanlara kadar birçok sosyal girişim kuruluşunda büyüme ya da sürekli olma kaygısı taşımadığı için yetersiz sermaye, kötü yönetim ve büyük ölçüde bağışlara bağımlı olarak kalmaktadırlar. Örneğin; Hindistan'da sosyal problemleri çözme amacına yönelik 1,2 milyon organizasyon mevcuttur. Ancak büyük bir Hint Sosyal Hizmet organizasyonu olan Naandi Foundation'un CEO'su olan Manoj Kumar'a göre bunların birçoğu etkili olamayacak kadar küçüktür". Bununla birlikte sosyal girişimcilik fenomeni yeni şekillenmeye başlayan bir endüstriye benzemektedir (Hamm, 2008: s. 2). Sosyal girişimciliğin sosyal, ekonomik ve çevresel değer yaratma konusunda etkili bir mekanizma olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Murphy and Coombes, 2008: s.1).

Sosyal girişimciliğin doğmasının çeşitli sebepleri vardır: Bunlardan bazıları; sosyal ve çevresel etki yaratacak olan mal ve hizmetlerin özel sektör tarafından yeterince üretilememesi ya da bu geleneksel piyasalarda iş bulma konusunda dezavantajlı olanlara istihdam sağlayamaması, kamu sektörünün de bu sorunların çözümünde yetersiz kalması, hizmet dağılımında her kesime eşit ulaşılamaması (Haugh and Kitson 2007: s. 981). Bir çok sosyal organizasyonun varoluş nedeni kar amaçlı rekabetçi piyasanın aynı hizmetleri kar amacıyla yerine getirememesidir.

İngiltere'de en az 500.000 yenilikçi STK, işgücünün % 4'ten fazlasına istihdam ederken, toplam üretimin % 3'ünü gerçekleştiriyor. ABD'de sayısal olarak 1,6 milyona ulaşan STK'lar, toplam istihdamın % 8'ini sağlarken, milli gelirin de % 7'sini üretmektedirler. Rusya'da en az 400.000, Hindistan'da 1 milyonun üzerinde STK ve 47.000 uluslar arası STK olduğu ifade edilmektedir (Murphy and Coombes, 2008: s. 1).

Sosyal Girişimcilik Misyonu Ve Vizyonu

STK'ların devlet ve özel kesim tarafından boş bırakılan alanlara hitap ettikleri gibi, sosyal girişimciler de özel kesimin, devletin ve STK'ların doldurmakta başarısız olduğu boşluğu doldurma misyonuna sahiptir. Bilim adamları sosyal işletmeyi ve sosyal girişimciliği, STK'ların karşı karşıya kaldığı birçok çevresel ve durumsal problemlere karşı bir tepkiler seti olarak görmektedirler (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Dünyamızın günümüzde çok sayıda ciddi problemle karşı karşıya olduğu konusunda şüphemiz yoktur. Popüler medyaya bakıldığında, küresel ısınma, yoksulluk, artan ekonomik eşitsizlik, açlık, potansiyel salgın hastalıklar, etnik temizlik, terörizm vs. Bilinen bu problemler ek olarak komünizmin görünüşte çökmesi ve vahşi kapitalizmin etkilerinin sosyal adaletsizliği artırması da eklenebilir. Bu problemlere çözümler bulunması ve uygulanması türümüzün varlığının sürdürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Sud ve diğerleri, 2009: s. 201). Özellikle, "sosyal girişimcilik" olarak bilinen nispeten daha dar kapsamlı işletme çok sayıda sosyal problemin çözümünde önemli ve etkili bir kaynak olarak görülmektedir (Sud ve diğerleri, 2009: ss. 201-202).

Sosyal Girişimcinin Özellikleri

En geniş anlamıyla sosyal girişimci sosyal bir misyonla hareket eden, devlet veya özel sektör tarafından çözümlenemeyen sosyal sorunların çözümü için yeni yöntemler bulma isteğine sahip olan kişidir (Laura D'Andreea Tyson) (Pandey ve diğerleri, 2008: s. 525). Sosyal girişimciler, kamu sektörü gündeminde önemli değişim yapılması konusunda etkili rol oynayan özel sektör vatandaşlarıdır (Waddock, 1991: s.393).

Sosyal girişimcilik bir hayır müessesesi ya da ticari işletme değildir. Aslında o sosyal problemlerin farkına varmak, yaratmak, yönetmek ve onlara kalıcı çözümler bulmak için her ikisinin de prensiplerini uygular (A GMJ Q & A, 2008: ss. 1-2).

Özetle sosyal girişimcilik (Edminstons, 2008: s. 3) (Gürgen, 2008; s. 19):

-İşletmelerin gücünü sorumlulukla dengeler,

-Satışlarda, pazar payında ve karlılıkta sürekli artış sağlar,

-İşletmenin toplumsal imajını yükseltir,

-Nitelikli çalışanları çekme ve elde tutma olanağı sağlar,
-İşletmeye yatırımcılar ve mali analiz uzmanlarının sempatisini ve ilgisini artırır.

Sosyal girişimcinin taşıması gereken belli başlı özellikler aşağıdaki gibi belirtilebilir: (Mart ve diğerleri, 202: s. 82).

1.Rakiplerinden daha iyi sosyal değer yaratma sosyal misyonu ile hareket ederler,

2.Dengeli karar verme özelliği gösterirler ve zorluklar karşısında bölüm ve amaçların tutarlı bir şekilde birleştirilmesini sağlarlar.

3.Sosyal girişimciler hizmet verdiği mensupları için daha fazla sosyal değer yaratma fırsatlarını keşfederler ve farkına varırlar.

4.Sosyal girişimciler önemli kararlar verirken innovatif ve proaktif olabilen ve risk alabilen kişilerdir.

Girişimcilik etikle açıkça bir ilişki içindedir: Peacemaker'in kurulması, ziraatte yeşil devrim hareketi, girişim faaliyetlerinin yüce etik hedeflere nasıl katkı sağladığını göstermektedir. Bu olumlu anlamıyla girişimcilik sosyal ve çevresel konularla ilgili olarak bir problemin parçası olmaktan çözümün parçası olmaya doğru yönelmektedir (Fisscher ve diğerleri, 2005: s. 208).

Sosyal girişimcilik faaliyetlerindeki son gelişmeler, ticari ve sosyal girişimciler arasında karşılaştırarak bir analiz yapılmasına imkan sağlıyor. Bu nedenle sosyal girişimcilik akademik araştırmalar için bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Austin ve diğerleri, 2006: s. 1). Birçok tanıma göre; bütün girişimcilik türleri aslında sosyaldir. Bunun mantığı ise şöyle açıklanmaktadır: Girişimciliğin ileri sürülen ve kabul edilen bağımlı değişkeni ya da çıktısı iş ve değer yaratmadır. İş yaratma ekonomik büyümeye bu da bireyin ve toplumun refahının artmasına yarar. Bu yüzden girişimci sosyal etki yaratır (Neck ve diğerleri, 2009: s. 15).

Girişimcilik, gerçekleştiği ortam ve ortaya çıkardığı değişimci hareketlilik itibariyle toplumsal, kültürel ve politik dinamiklerle, yakından ilgili olduğundan son yıllarda sosyal bir boyut kazanmaktadır (Aytaç, 2009: s. 140).

Sosyal Girişimciliğin Kapsamı

Toplumlarda en iyi işlerin, üçüncü sektör organizasyonları ve onların beş yıl öncesine kadar pek de yaygın olarak bilinmeyen sosyal girişimleri sayesinde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Çevre, istihdam ve yatırım alanlarında sosyal sorunları ortadan kaldırmak için sosyal amaçlı olarak 55 bin sosyal girişim kurulmuştur (Haugh ve Kitson 2007: s. 986). Üçüncü sektörün performansının büyük bir kısmı özel veya kamu sektörü tarafından sağlanamayan ya da elde edilemeyen mal ya da hizmetleri sağlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Özel olarak, sosyal girişimlerin performansı sosyal mahrumiyet ve yoksulluğu azaltmak, zararlı çevresel etkileri ortadan kaldırmak gibi sosyal ve çevresel hedefleri gerçekleştirme üzerine yoğunlaşmıştır (Haugh ve Kitson, 2007: s. 986).

Sosyal girişimciliğin görünümü, sosyal amaçlı girişimleri ve girişimci kar amaçsız kuruluşları kapsar. Kar yönlülüğü dikkate almaksızın sosyal girişimciler, gerek insanlarla gerekse dünyamızla ilgili sosyal problemleri çözme fırsatlarını ortaya koyarlar. (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18). Bundan önce hiç zaman sosyal girişimciler insanlığı korumak ve geliştirmek amacıyla, sosyal bir gündem ve kapitalistik bir güdü ile böylesine kuvvetli bir şekilde devrimci bir şekilde ve bir vizyon sahibi olarak uğraşmamışlardı (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18).

Yenilenebilir enerji ile bu sonuçlara ulaşmak için teknolojilerinin olmadığını ileri sürenlere: Onları bu devrimi sürükleyen (gerçekleştiren) girişimcilerle karşılaştırmak için benimle gelmelerini söylerim. Onların ne yaptıklarını gördüm ve bu problemi çözebileceğinden hiç korkum yok (Al Gore,2008).

Girişimcilik sık sık ekonominin motoru olarak gösterilir. Günümüzde, ekonomik büyüme gereklidir ama artık yeterli değildir. Sosyal girişimcilik, yaptığımızı nasıl yaptığımızı ve neden böyle olduğunu değiştirecek olumlu, sistemik bir değişimdir (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18).

Öncelikli amaç kar olmadığından sosyal girişimcilik kapsamına sosyal sorumluluk gereği ticari işletmeler ve zaten gönüllülük esasıyla faaliyet gösteren STK'lar girmektedir. Gerek dünyada gerekse son yıllarda Türkiye'de sosyal girişimcilik alanında faaliyet gösteren işletmelerin ve STK'ların sayısı hızla artmaktadır.

Sosyal Girişimcilik İle Ticari Girişimciliğin Karşılaştırılması

Tanımlar yakından incelendiğinde aslında bütün girişimcilik türlerinin sosyal girişimcilik olduğu sonucuna varılabilir (Neck ve diğerleri, 2009: s. 15). Ancak, amaçların önceliği, metot gibi bazı faktörler bunlar arasında ayrım yapılmasına neden olur.

"Kar amaçsız" (Nonprofit) ve "girişimci" (entrepreneur) tezat göründüğü halde aslında öyle değildir. Girişimciler işleri yapmak için yeni ve daha iyi yöntemler bulmak suretiyle ekonomik gelişmeyi hızlandırır. Değişimden fırsatlar bulurlar, umutsuzluğa kapılmazlar. Onlar innovatif, kaynaklara ulaşabilen ve vizyon sahibi kişilerdir. Kar amaçsız bir girişimci, organizasyonu için değer yaratmak amacıyla yeni yollar dizayn etmek suretiyle bu sektörün değişen çevresine cevap verebilen kişidir. Kar amaçsız girişimciler sosyal girişimcilerdir

Girişimcilikte esas amaç ekonomik kazanç elde etmektir. Ancak sosyal girişimlerde bu amaç sosyal değerlere katkı yapma şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal girişimler hizmetlerini yerine getirebilmek için maliyetlerini karşılamak konusunda yetersiz olduklarından ağırlıklı olarak dış kaynaklara bağımlıdırlar. Bu da sosyal girişimler için daha fazla gönüllüye ihtiyaç duyulması demektir (Haobai ve diğerleri, 2008: s. 1).

İki girişimcilik türünde önemli kavramsal faktörler birçok bakımdan benzerlik gösterse de, kavramın sosyal girişimci üzerindeki etkisi ticari işletmelerden sosyal girişimcinin misyonu ve performans değerlendirme sistemlerinin girişimcilik davranışlarını etkilemesi bakımından farklıdır (Austin ve diğerleri, 2006: s. 9).

Kar amaçsız sektörde önemli yenilikleri temsil eden sosyal girişimler, kar amaçsız örgütlerden stratejileri, yapıları, normları ve değerleri bakımından farklılık gösterir. Kamu sektörü ile hayırseverlik kaynaklarının yetersizliğinde rasyonel ve fonksiyonel bir alternatif olarak kabul edilmektedir (Sud ve diğerleri, 2009: s. 202). Bu makalenin yazarlarına göre sosyal girişimciler ideolojik olarak kar amaçsız örgütlerden çok kar amaçlı girişimlere daha çok benzemektedir. Sosyal girişimciliğe yapılan vurgu, innovasyon ve sosyal değer yaratma amacıyla fırsatları kullanma üzerine idi. Bununla birlikte alanın gittikçe daha fazla farkına varılmasıyla ve sosyal girişimciler faaliyetlerini arttırdıkça kaynak ihtiyacı daha fazla hissedilmeye başladı (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Sosyal girişimciler ticari olarak faaliyet gösterseler de kar etmek onların birinci önceliği değildir, zira sosyal amaçlarına ulaşmak için bir araçtır; kendi ayakları üzerinde durmak, bağımsız hareket edebilmek ve hükümetin bürokratik engellerine takılmaksızın faaliyetlerini sürdürmek için kar etmeye ihtiyaçları vardır (Wong and Tang, 2006-2007: s. 627).

Girişimsel eylemin ortaya çıkmasında, kişisel davranışsal ve de iktisadi motifler dışında kar dışı motiflere yapılan vurgular da bir o kadar yaygındır (Aytaç, 2006: s. 145).

Sosyal girişimci ticari girişimciden misyonu itibariyle farklılık gösterir. Sosyal girişimci aslında kar amaçlı işletmelerle benzer şekilde faaliyet gösterdiği halde kazancını sosyal bir organizasyona aktarır (Mart ve diğerleri, 2002: s. 79).

Ticari İşletme ve Sosyal Girişimciliğin Karşılaştırılması (Rennie 2006, s. 261).

Sosyal girişimci ile ticari girişimci arasında iki önemli fark vardır: sosyal amaç ve sosyal metot. Ticari girişimci finansal amaçlarla motive olurken sosyal girişimci toplumsal şartların daha fazla iyileştirilmesini amaçlar. Örneğin, a) Sosyal değer yaratma ve sürdürme için bir misyon edinir, b) Bu misyona hizmet edecek yeni fırsatların farkına varma ve onları sıkı bir şekilde takip etme, c) Sürekli bir innovasyon, adaptasyon ve öğrenme sürecine angaje olmak, d) Sadece mevcut kaynaklarla sınırlı kalmaksızın cesurca hareket etmek, e) Hizmet verilen kesimlere ve yaratılan çıktılara karşı büyük bir sorumluluk duygusu göstermek (Zietlow, 2001: s. 20). Diğer farklar tabloda görülmektedir.

Tablo 1: Sosyal Girişimci İle Ticari Girişimcinin Farkları

Kriterler	Ticari İşletme	Sosyal Girişim
Vizyon	özel/bireysel	sosyal
Misyon	Önce iş sonra toplum	Önce Toplum Sonra İş
Strateji	Rekabetçi	İşbirlikçi
Fon/Sermaye	Yatırımcı	Yatırımcı/Bağışçı
Kamu ya da özel mallar	Özel	Özel ve kamu
Ortaklık	Özel	Kamu-Özel
Ödül/Kazanç	Kar	Kar dışı kazanç
Toplum	Hedef/Pazar	Hedef toplum
Hedef Pazar	B2B B2B nihai tüketici	B2 üçüncü kişi tüketici
Yönetim	Yönetim Kurulu	Mütevelli heyeti Danışma kurulu İcra kurulu İşletme girişim kurulu
İktisadi Açıdan	Maliyet<Gelir olmalı İçe dönük Özel mal / hizmetler	Sosyal maliyet>fayda Dışa dönük Kamu/toplumsal mal ve hizmet

Sosyal Girişimcilik Örnekleri

Kısa geçmişinde, mikrofinans sistemi yoksulların ekonomik hayatta küçük de olsa bir rol almalarının sağlanmasında denenmiş bir araç olarak görülmektedir (Khoja and Lutafali, 2008: s.1). Sosyal girişimciliğin görünüşteki en canlı örneği uygulamakta olduğu mikrofinans sistemiyle milyonlarca fakire ulaşan ve onları iş sahibi yapan ve bu faaliyetlerinden dolayı Nobel 2006 Barış Ödülüyle ödüllendirilen Bangladeş'li Muhammed Yunus'tur (A GMJ Q & A, 2008: s. 2). O, 1983'te Grameen Bank'ı kurmuş ve 2006'da Nobel ödülü almıştır. Onun mikro kredi uygulamasındaki öncülüğü Grameen Bank'ın hizmet verdiği dünyanın her yerindeki

milyonlarca insanın hayat standartlarını geliştirebilmesi için yardımcı olmuştur. Faaliyetlerinin dünya çapında hızlı ve başarılı bir şekilde yaygınlaşması diğer birçok mikrokredi kuruluşuna da ilham kaynağı olmuştur (A GMJ Q & A, 2008: s. 2).

The Big Issue bugün UK'daki en önde gelen sosyal girişimcilik örneklerinden birisidir. John Bird tarafından 1991 yılında Londra'da kurulmuş, bir benzeri de New York'ta faaliyete geçirilmiştir. (Hibbert ve diğerleri, 2001: s. 289). Başlangıcında kar amaçsız bir organizasyon olarak kurulan Big Issue şu anda evi olmayan insanlara bir gelir elde etme fırsatı ile birlikte ev sahibi olma fırsatı sağlayan ve karlarını yine evsiz insanların problemlerine yönelik olarak kullanılmak üzere bağışlamaktadır (Hibbert ve diğerleri, 2001, s. 288). Bu evsiz, yoksul insanlar tarafından dağıtımı yapılan bir magazindir. İnsanlar hem bu dergiyi severek okudukları için hem de bu şekilde bir hayır/yardım yaptıklarının farkında oldukları için bu dergiyi severek satın almaktadırlar (Hibbert ve diğerleri, 2001: s. 288).

Seri bir sosyal girişimci olarak bilinen bir girişimci de David Green'dir. Green sağlık teknolojisi alanındaki iş modelleri üzerinde innovasyonun gerektirdiği deneme yanılma yöntemiyle devrim yapmıştır. Project Impact'ın kurucusu (http://www.project-impact.net) olan David Green'in yaptığı en önemli iş sağlık ürün ve hizmetlerinin fakirler tarafından da alınabilmesini sağlamak amacıyla ekonomik paradigmanın geliştirilmesidir. Bu firma katarakt ameliyatı sırasında göze yerleştirilen bir tür lens üretmekte ve normal piyasa fiyatı 150 $ olan bu lensleri fakir göz hastalarının sadece 4 $'a sahip olmalarını sağlamaktadır. Ürün fiyatlarını insanların değişik alım gücüne göre ayarladığı için aynı zamanda girişimciliğinin finansmanını da bu şekilde sağlamaktadır. Sonuçta 1992'de güney Hindistan'da Aurolab'i kurmuştur. Bu firma dünyadaki göz içi lenslerin en büyük üreticisidir. 109 ülkeye yaptığı satışlarla kuruluşundan beri satışları adet olarak 5 milyonu geçmiştir. Bu lensler katarakt ameliyatıyla göze yerleştirilmektedir (Hartigan, 2001: s. 43).

Kolombiya'da 1911 yılında kurulan ve gelirlerini sosyal değer yaratmak için kullanan Fondacion Social (Fowler, 2000: s. 645), Ashoka Foundation (Fowler, 2000: s. 647), Çek Cumhuriyeti'nde Petra Vitousova tarafından kurulan ve amacı şiddet görenlere yardım etmek için bir gönüllüler destek ağı, Kamerun'da, Joseph Zirgui tarafından kurulan ve yetim ve fakir çocuklara bakan toplum destekli bir gönüller programı (Fowler, 2000: s. 648), Nijerya'da petrol şirketleriyle sözleşmeler yaparak iş kurulmasını sağlamak için gençlere yardımcı olan sosyal girişimci Precious Emalue (Fowler, 2000: s. 648) bilinen bazı sosyal girişimci örneklerindendir. Big Belly Solar ve Terracycle de sosyal amaçlarla kurulan girişimlerdir. Bunların her ikisi de sosyal, özellikle çevresel misyonla doğmuşlardır ancak büyüme ve kar amacı da taşımaktadırlar. Generate Change ve Kiva da kar amaçsız girişimcilik örneklerindendir. Her ikisi de sosyal, sistemik değişim için yaratıcı ve yeni yaklaşımlar uygulamaktadırlar (Neck ve diğerleri, 2009: s. 16).

Türkiye'de Borusan Holding ve TEMA Vakfı tarafından gerçekleştirilen bir köye dönüş projesi de, göç nedeniyle boşalan Afyon'un Tazlar Köyü'nün 2-3 milyon TL yatırım ve bolca emekle (gönüllü katılımı) tekrar yemyeşil bereketli topraklara dönüştürülmesidir. Böylece göç durmuş ve köyü terk edenler geri dönmüşlerdir. 1997'de 360'a düşen köy nüfusu proje bitiminde 600'e yükselmiştir (Taraf Gazetesi, 13.07.2009, s. 6).

Modern yönetim anlayışının gereği olarak, günümüzde işletmeler içinde bulundukları topluma sosyal sorumluluk projeleri ile toplumdan kazandıklarını yine topluma vermektedirler. Bu anlayış ve uygulama bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yayılmaktadır. Bu kapsamda OPET de ülkemizde bu tür çalışmalara öncülük etmiştir. Bütün insanlığın duyarlı olduğu Gelibolu Yarımadası'nda Tarihe Saygı Projesi (TSP) gerçekleştirilmiş ve halkın büyük takdiri kazanılmıştır (Akdemir ve Marangoz, 2008: s. 1).

Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Mikrofinans Uygulamaları

Sosyal girişimciliğin ilk örnekleri olması nedeniyle mikrofinans uygulamaları önemlidir. Sosyal sektöre yönelik olarak özel yatırımlar gelmeye başlayınca bunun kapsamının genişletilmesi ve etkilerinin artırılması konusunda talepler gelmiş, aynı zamanda bağışlara ve hükümet yardımlarına bağımlılığı azaltmak için girişimler yapılmıştır (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Dünyanın en büyük bankası olan Citigroup 2005 yılında bir mikrofinans bölümü açtı. Bölümün global düzeydeki yetkilisi 2,5 milyar insanın hiçbir şekilde bir banka ile işlem yapmadığını ifade etmektedir. Dünya nüfusunun % 40'ı buna göre bizim bildiğimiz dünyanın ötesindedir (Bruck, 2006, s. 68). Bir finansal kuruluş olarak doğaldır ki bankanın birinci önceliği yoksulluğu azaltmaktan çok bankaya yeni müşteriler kazandırmaktır. Muhammed Yunus, "ticari işletmelerin karları maksimize etme amacının fakirlerle uğraşma konusuyla uygun olmadığını ve tezat teşkil ettiğini" belirterek "Neden fakirlerin parasını alıyorsunuz diye sormakta ve zaten onların vücudunda yeterince et ve kan olmadığını, yeterince ete ve kana sahip olduklarında onların et ve kanından yararlanılabileceğini" ifade etmektedir (Bruck, 2006; s. 3).

Filipinler'de 20.000 den fazla finans kuruluşu olduğu halde birçok yoksul insan finansal hizmetlerden yararlanamamakta, finans kuruluşları da maliyetlerin yükseleceğinden yoksul kesime finansal destek sağlamamaktadır. Bunun üzerine fakirlerin finansmana ihtiyaç duymaları, bankaların da bu konudaki isteksizliği mikrofinans sisteminin doğmasına yol açmıştır (Geron, 2006: s.7).

Mikrofinans STK'ları üyelerine mikrofinans hizmetlerinin sunulmasıyla kalkınma desteği sağlamayı hedeflemişlerdir. Bu STK'ların büyük bir çoğunluğu genel yardım destekleri sağlamakla başladı ama sonradan fark ettiler ki, destekledikleri üyelerinin büyük çoğunluğu, girişimcilik faaliyetleri için ihtiyaç duydukları finansal kaynakların yetersizliği nedeniyle ekonomik durumlarını geliştirebilecek durumda değiller. Bunun farkına varılmasıyla onların birçoğu ilk kez Grameen Teknolojisini kullanmak suretiyle yoksullara ilk

finansal hizmetleri sunmaya başladılar (Geron, 2006: s.7). Bu nedenle herhangi bir kişi mikrofinans sağlayan STK'ların Filipinler'deki mikrofinans sektörünün gelişmesinin yolunun açılmasında kilit rol oynadığını söyleyebilir (Geron, 2006: s. 11).

Makro alandaki kalkınma ve yoksullukla mücadele stratejilerinin aksine; mikrofinans, halihazırda büyük bir kısmı tüketim toplumu içerisinde bulunmanın dahi gerisinde olan en fakir kesimi, üretim sürecinin aktif üyeleri haline getirerek hem yoksullukla mücadelenin etkin bir biçimde yapılması hem de topyekün kalkınmanın başarılması amaçlarına birlikte hitap eden bir sistem olarak kullanılmaya başlanmıştır (Oktayer ve Çak, 2007: s. 49). Grameen tipi mikrofinans uygulamalarında hedef kitle, yüksek işlem maliyetleri ve risk faktöründen doğan nedenlerle geleneksel finans sisteminin dışında bırakılan kişi ve gruplardır (Oktayer ve Çak, 2007: s. 50).

Robinson (2001, ss.22-23), 1990'lı yıllarda mikrofinans dünyasında yaşanan değişimi "mikrofinans devrimi" olarak isimlendirmektedir. Mikrofinans sisteminin ticarileşmeye başladığı bu dönemde iki farklı yaklaşım tartışılır hale gelmiştir. Bunlardan biri "Yoksul kredilendirme yaklaşımı", diğeri ise "Finansal sistem yaklaşımı" dır. Yoksul kredilendirme sistemini kullanan pek çok kuruluş, devlet ya da yardım kuruluşlarından sağladığı fonlarla çok düşük maliyetlerle aşırı yoksul kimselere kredi sağlamaktadır. Başka bir ifade ile bu yaklaşım, fakirin de fakirini hedefleyerek kredilerle yoksulluğu azaltmaya odaklanmaktadır (Aypek ve Öner, s. 445). Bunun en iyi örneği Grameen Bank'tır.

Finansal sistem yaklaşımında ise yine yoksullar hedeflenmekle birlikte, hedef kitle aşırı yoksullardan ziyade ekonomik olarak aktif yoksullar olarak belirlenmektedir. Finansal sistem yaklaşımında yardım fonlarına bağlı kalmak yerine, kendi kendine yeten finansal kuruluşlar üzerinde odaklanılmaktadır. Çünkü finansal hizmetlerin dünya çapında ihtiyaç duyan geniş kitlelere ulaştırılabilmesi için sürdürülebilirlik, finansal açıdan kendi kendine yetebilmek büyük önem taşımaktadır (Robinson, 2001; s. 22-23). Finansal sistem yaklaşımını benimseyen kuruluşların başında ise Bolivya'da faaliyet gösteren BankoSol, Endonezya'da faaliyet gösteren Bank Rakyat, yine Endonezya ve Bangladeş'te faaliyet gösteren ASA gelmektedir (Aypek ve Öner, 2008: s.445).

Sosyal Girişimcinin Fonksiyonu

Bir ekonomist olan ve düşük faizli küçük miktarlarda kredi sağlayarak yoksullara yardım etmek amacıyla 1976'da Grameen Bank'ı kuran Muhammed Yunus'a göre kapitalizmin, hükümetlerin ve kar amaçsız grupların çözemediği problemleri sosyal girişimciler çözebilir (Wallace, 2007: s.3).

2001 yılından beri gönüllülük etkileyici bir şekilde gelişmekte ve büyümektedir. Yapılan son araştırmalarda, gönüllülük esasına göre faaliyette bulunan kuruluşların % 80'inde gönüllülerin çalıştığı ve kuruluşlara katkı sağladığı tespit edilmiştir. Amerika'da gönüllülerin 2001 yılında 83,9 milyon olduğu ve her hafta 4 saat civarında katkıda bulundukları rapor edilmiştir. Bu kuruluşlarda tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak personel çalıştırılması istihdama önemli katkılar yapmaktadır (Kocabaş, 2008: s. 279).

22 büyük ülkedeki istihdama bakıldığında 1,1 trilyon dolarlık bir sektör yaratıldığı ve 19 milyona yakın tam zamanlı eşit ücretli personel istihdam edildiği görülmektedir. Bu ülkelerdeki kar amacı gütmeyen harcamalar, ortalama GSMH'nın % 4,6'sını oluşturmaktadır. Kar amacı gütmeyen istihdam bütün tarım dışı istihdamın % 5'ini, bütün hizmet sektörünün % 10'unu ve kamu sektöründeki istihdamın da % 27'sini oluşturmaktadır (Kocabaş, 2008: s.280).

Ülkemizdeki duruma bakıldığında, STK'ların mali yönden incelendiği ve gayri safi milli hasıla içindeki paylarının ortaya çıkarıldığı bir araştırma ya da istatistiksel bir çalışma bulunmamaktadır. Her ne kadar bu konuda nicel bir araştırma yapılmamış olmakla birlikte, bu sektörde çalışan kişi sayısının henüz düşük bir oranda olduğu ve bu kuruluşların ücretli istihdamın içindeki payının düşük olduğu tahmin edilmektedir. Fakat yine de ülkemizdeki bu kuruluşların istihdamın artışında sağladığı önemli desteklerden söz etmek mümkündür (Kocabaş, 2008: s.280).

İstihdamda kamu ve özel sektörden kar amacı gütmeyen sektöre doğru önemli bir kayma söz konusudur. Günümüzde, kar amaçsız kuruluşların sayısı giderek artmakta ve bu kuruluşlar toplumun gelişmesinde sosyal sermayenin artırılmasında önemli roller oynamaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşların personel sıkıntısı yaşadığı ve etkili yönetilemediği noktasından hareketle; üniversite öğrencileri mezun olduklarında bu kurumlarda istihdam edilebileceklerdir. Bu nedenle mezun öğrencilerin bu sektördeki kariyer ve istihdam fırsatları hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Kocabaş, 2008: s. 281).

Sosyal girişimcilik modeli sayesinde düşük miktardaki yatırımlarda çok sayıda kişiye istihdam yaratmak mümkün hale gelmektedir. Özelleştirme İdaresinin İş Geliştirme Merkezi Projesi (İŞGEM) küçük bir yatırımla istihdam sağlanmasında oldukça başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin bir kişilik istihdam yaratmanın maliyeti yaklaşık olarak 130.000 $'a mal olurken, İŞGEM'lerde bu rakam 4 261 $'a kadar düşmektedir. Nitekim, şimdiye kadar açılan altı İŞGEM'de sadece 3,6 milyon $'lık yatırımla 849 kişiye is sağlanmıştır. Açılması planlanan merkezler aracılığıyla bu sayının daha da yukarı çıkması beklenmektedir (http://www.radikal.com.tr, 2009: s.1).

İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM) küçük girişimcilerin iş kurmasını ve geliştirmesini destekleyen ve kolaylaştıran, dolayısıyla da işletmelerin hayatta kalma ve büyüme olanaklarını artıran Türkiye için yeni sayılabilecek bir istihdam yaratma ve iş kurma modelidir. "İşletme Kuluçkaları" ya da "Kobi Fidanlığı" olarak adlandırabileceğimiz İŞGEM'ler, bünyelerinde barındırdıkları yeni işletmelere, yönetim danışmanlığı desteği,

finans kaynaklarına erişim imkanı, uygun koşullarda iş yeri mekanı ortak ofis ekipmanı ve ofis hizmetleri sunarak adeta onları beslemekte ve en zayıf oldukları iş kurma aşamasına sağlıklı bir şekilde aşmalarını ve büyümelerini sağlamaktadır. Dünyadaki uygulamalar göstermektedir ki, son 20 yılda işletme kuruluş sayıları hızla artmakla birlikte işletmelerin kuruluşlarını takip eden birkaç yıl içinde kapanma oranları da artmaktadır. İşletmelerin başarısız olmalarındaki en önemli nedenlerin başında iyi yönetilememeleri gelmektedir. İstatistiklere göre küçük işletmelerin kuruluş yıllarındaki başarısızlık oranı % 60-80 iken İŞGEM'de yer alan girişimci firmalarda bu oran % 10'lara kadar düşmektedir (http://www.radikal.com.tr, 2008: s.3).

Günümüzde tüm dünyada faaliyette bulunan 4 000 civarında işletme kuluçkası bulunmaktadır. 2000 yılı verilerine göre bunların yaklaşık 1000 tanesi Kuzey Amerika'da, 900 tanesi Güney Amerika'da, 150 tanesi Doğu Avrupa ülkelerinde, 100 tanesi Hindistan'da, 50 tanesi Avustralya'da ve geri kalanı da diğer ülkelerde bulunmaktadır.

İş Geliştirme Merkezleri hizmet verdiği sektörlere, kuruluş amaçlarına ve yöresel ekonomik önceliklere göre farklılık göstermektedirler. Bir İŞGEM'in başarılı olabilmesi için, işleticilerinin sosyal faydayı ön planda tutarak, yerel katkı ve katılımı sağlayabilmesi, bu katkıyı yönetime yansıtabilmesi ve finansal, kurumsal sürdürülebilirliği sağlayabilecek işletme yönetimi kapasitesine sahip olması gerekmektedir ((http://www.radikal.com.tr, 2008: s.3).

Finansal Boyutu İle Sosyal Girişimcilik

Finansal açıdan bakıldığında sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kuruluşların en ciddi probleminin kaynak sağlama konusu olduğu görülmektedir. Özel sektör işletmeleri kaynak sağlama konusunda sosyal işletmelere göre daha avantajlıdırlar. Özel sektör işletmeleri hisse senetleri ihraç ederek öz kaynak ya da tahvil ihraç ederek yabancı kaynak temin edebilmekte ya da kredi kullanma şeklinde de borçlanabilmektedir. Kar amacı taşıyan sosyal kurumlar da bu yöntemlerle fon sağlayabilirlerken kar amaçsız sosyal kuruluşlar, bağış ya da huzur hakkı gibi kullanım ücretleri koymak suretiyle ya da satışlar ya da kira gelirleri şeklinde fon sağlayabilmektedirler. Böylece kar amaçlı ve kar amaçsız sosyal organizasyonlar arasında ayırt edici bir özellik, yatırımcılar ve bağışçılar arasındaki fark gibidir (Rennie, 2006: s. 259).

Finansal açıdan bakıldığında sosyal girişimlerin özellikle aşağıdaki konularda ciddi sıkıntıları olduğu görülebilir. Literatürde üzerinde durulması gereken üç önemli finansal sorun vardır. Bunlar; uzun süreli finansal planlama, kısa süreli finansal planlamayı da kapsayan finansman sağlanması ve likidite yönetimi ve finansal olarak performansın değerlendirilmesi (Zietlow, 2001: s. 36).

Uzun süreli finansal planlama, ihtiyaç duyulduğunda fonların ulaşılabilir olması, misyon açısından önemli programların finansman sıkıntısı yaşamaması için önemlidir. Böylece girişimin nakit akım etkilerini görmek ve finansal değerleme sürecinde proforma önlemler alabilmek mümkün olabilir. Beş yıllık bir uzun vadeli plan organizasyonun amaçlarını gerçekleştirmek için uygun olabilir. Uzun vadeli finansal plan yapan organizasyonların daha başarılı olup olmadığını iddia etmek için araştırmalar yapılması gerekmektedir (Rennie, 2006: s. 259).

Finansman ve likidite yönetimi bir başka önemli finansal konudur. Bütün kar amaçsız organizasyonlar için finansman ihtiyacı önemlidir. Teorik olarak bağışlarla faaliyette bulunan ve azalan katılım paylarını ve bağışlarını karşılamak için karlara en çok ihtiyaç duyan organizasyonlar sermayesi en sınırlı olanlardır. Bu organizasyonlar en çok tekrar tekrar nakit krizi yaşayan, finansman ihtiyaçlarını kendi faaliyetleriyle de karşılayamayan organizasyonlardır. M. Yunus ve arkadaşları 23 ülkede 30 milyondan fazla insanın hayatını değiştirdi, hem yoksulluğu ortadan kaldıran hem de yatırımcıya güvenilir bir gelir getiren yepyeni bir işletme biçimini yaratarak sistemik değişimi gerçekleştiren büyük bir düşünceyi hayata geçirmiştir (Pelley, and Pelley, 2008: s.1).

Kültürlerinin moral durumları gereği bu dini organizasyonlar faizle kredi alma yolu ile finansman yoluna başvurmazlar. Bankadan borçlanmak faaliyetlerini yerine getirmek için ya imkansızdır ya da yetersiz miktarda kredi sağlayabilirler. Genel olarak kar amaçsız organizasyonlar hisse senetleri yoluyla da fon sağlayamazlar. Kar amaçsız organizasyonlar sadece sermaye yönünden sıkıntı yaşamakla kalmaz, aynı zamanda da büyük ölçüde likidite problemi ile karşı karşıyadırlar. Yani onların nakitleri ya da nakte dönüştürülebilir varlıkları yetersiz olduğu gibi yakın gelecekte nakit pozisyonunu iyileştirme şansları da azdır (Zietlow, 2001: s. 36).

Ticari girişimler ve sosyal işletmeler için performans değerlendirme bir başka finansal problemdir. Birincisi, her ticari girişim kar etmek amacıyla kurulmaz: İnanç temelli organizasyonların sadece % 14'ü "kar etmeyi" asıl amaç olarak belirlemişlerdir. Misyonu gerçekleştirme, müşterilerin ya da üyelerin ihtiyaçlarını karşılama sosyal girişimin başlatılmasında itici güç olmaktadır. Kar amaçsız sektörde itici güç farklı olabilir. İlk kuruluş sebebini dikkate almaksızın birçok girişimin büyük finansal ve insan kaynağı yatırımları yapması söz konusudur, buna karşılık finansal dönüş oldukça düşüktür. İkincisi yatırımın karlılığı, parasal olmayan ve parasal kazançlar ve maliyetler performans değerlendirmeye girdiği için karmaşıktır. Yatırımın dönüşü konusunda çalışmalar devam etmektedir ve sosyal fayda ve maliyetleri "Social Return On Investment" (SROI) kavramı içinde birleştirilecektir. Bu nedenle SROI üzerinde daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır (Zietlow, 2001: ss. 37-38).

STK'lar bağış yapanların ellerinde bulunan yatırımları değerlendirmeleri açısından önemli bir kanal, yoksulluğun azaltılması açısından da kritik bilgi kaynaklarıdır (Porter, 2003: s.131). Türkiye'deki STK'ların

kendisinden kaynaklanan önemli sorunları vardır. En önemli sorunlardan bir tanesi maddi kaynak yapılarının yetersiz ve düzenli gelirlerinin sınırlı oluşudur (Tarih Vakfı, 2002: s. 179). STK'ların temel finans kaynakları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Özarslan, 2007: s. 1043).

1. Öz kaynaklar,
2. Kamusal fonlar,
3. Bağımsız bağışçılar.

Öz kaynaklarla içinde üyelik aidatları, katılım ücretleri ve sunulan hizmetlerden kampanyalar, yayınlar, maaştan bağışlar şeklinde elde edilen gelirler sayılabilir.

Kamu kaynakları içinde de doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan fonlardan bahsedebiliriz. Dolaylı olan kamu kaynakları vergi muafiyeti veya istisnası, doğrudan yapılan kamu katkıları ise sübvansiyonlar ve hibeler şeklinde olmaktadır (Özarslan, 2007: s. 1045).

Bağımsız fon verenler arasında da, vakıflar, kurumsal sosyal sorumluluk programları ve bireysel hayırseverler sayılabilir.

STK'ların finansal olarak desteklenmeleri, faaliyetlerini sürekli kılmakta bu da sürdürülebilirliklerini güçlendirmektedir. Johns Hopkins Üniversitesinin farklı kalkınma seviyesinde 32 ülkede yürüttüğü bir araştırma; STK'ların en önemli gelir kaynağının % 53'ünün ekonomik faaliyetlerden, % 35'inin kamu kaynaklarından ve % 12'sinin bireysel bağışlardan elde ettiklerini ortaya koymaktadır. Devlet yardımlarının İngiltere'de gelir kaynaklarının % 47'sini, Fransa'da % 58'ini, Almanya'da % 64'ünü, İrlanda ve Belçika'da ise % 77'ye kadar çıktığı dikkate alındığında, ülkelerdeki refah seviyesi ile Kamu Sivil Toplum İşbirliği arasında doğrudan bir bağlantı olduğu anlaşılmaktadır (Özarslan, 2007: s. 1045).

Sosyal hizmet sağlayan kar amaçsız örgütler hükümet ve özel sektörden aldıkları yardımlar, bireysel bağışlar ve verdikleri hizmetlerden elde ettikleri gelirleri gibi bir finansman kaynak portföyü sayesinde bugüne kadar varlıklarını sürdürdüler. Ancak ne yazık ki, son yirmi yıldır kar amaçsız sektörü şekillendiren ekonomik ve siyasal güçler bu örgütler için sadece bağışlarla çözülemeyecek finansal krizler yarattılar bu nedenle sosyal hizmet sağlayan kar amaçsız kuruluşların yeni milenyumda örgütsel misyonlarını devam ettirebilmeleri için "girişimci" olmaları gerekmektedir (Lasprogata and Cotten, 2001: s. 68).

Mevcut bir sosyal servis kar amaçsız organizasyon için doğrudan kaynak yaratmanın yolu yeni ticari bir iş yapma programıdır. Belirtilen işler bir sponsor organizasyonun ilgili programı olarak kurulan gelir getirici bir girişimdir (Lasprogata and Gotten, 2001: s. 90). Bu tipik olarak mevcut işletme yapısı içinde gerçekleştirilebileceği gibi bağımsız işletme girişimleri içerisinde ek programlar olarak da uygulanabilir.

Project Impact'ın kurucusu olan David Green ekonomik modelinin bir başka önemli cephesi kademeli fiyatlandırmadır. Fiyatlar yerel nüfusun alım gücüne göre belirlenir. Bu model ulusal bir pazarda gelir farklılıkları üzerine gerçekleşir ve tıbbi hizmetlerin normal şartlar altında karşılığını ödeyemeyecek olan kesimler tarafından da ücretsiz olarak alınmasını sağlar (Hortigan, 2006: s. 43).

Geçtiğimiz yıl dünya çapında bir girişim sermayesine yatırılan 35 milyar dolar ile kıyaslandığında sosyal girişimlere hayırseverler ya da yatırımcılardan aktarılan yüz milyonlarca dolar para olsa da en büyük problem yine de para problemidir (Hamm, 2008: s. 4).

Çalışmalarımızı finanse edecek gelir üretilmesi benim vizyonum için hayati öneme sahiptir. Kar amaçsız bir girişim olarak bir seçeneğim vardı. Bağış yapmak için teşebbüste bulunan insanları teşvik edebilirdim. Ancak insanları vermeleri için taciz etmek istemedim, sadece onların önünde bağış yapmalarını engelleyen bariyerleri ortadan kaldırmak istedim. Bağışlarınızın tamamını, ona ihtiyacı olanlara vermek istiyoruz (Goldsmith, 2008: s. 2).

Dünya çapında faaliyet gösteren bazı STK'lar bankacılık alanında faaliyet gösteren firmalarda anlaşma yaparak bu bankaların kredi kartlarından sağladıkları gelirlerin bir kısmının yoksullukla mücadele amacıyla mikro finansman kredilerinde kullanılmak amacıyla kendilerine aktarılmasını sağlamaktadırlar (Grameen Foundation), (Erdoğan, 2007, s. 738).

Sosyal ekonomide faaliyet gösteren organizasyonlar, toplumsal dışlanma, yoksulluk ve çevresel sorunlara karşı verilen mücadelede önemli kurumlar olarak görülmekte ve sosyal sermaye yaratılmasına ve kamusal hizmetlerin görülmesinde önemli faktörler olarak kabul edilmektedir. Sosyal girişimcilerin başarısının abartılmaması gerektiğini düşünenlerin olduğunu da burada ifade etmek gerekir. Ancak sektörün çıktıları artırarak ve resmi işsizlik oranlarında azaltma yapmak suretiyle önemli etkilerde bulunduğu göz ardı edilmektedir. Ancak yine de bu üçüncü sektörün potansiyeli abartmamak gerekir: Doğru olan üç sektörün özel ya da kamu sektörünün yerini alması değil, bu sektörlere tamamlayıcı olarak hizmet etmesidir (Haugh and Kitson, 2007, s. 990).

Bir kaynak sağlama yöntemi: Sosyal girişimciler, finansal araçlarla değil sosyal mallar için kaynak aradıklarından fonlara ulaşmayı sağlayacak sağlam bir ilişkiler ağına ihtiyaç duyarlar. Sosyal girişimciler kaynakları çekmek için katkı sağlayıcılar arasında sosyal işletmeye ve misyonuna yatırım yapma isteği uyandıracak sağlam bir güven oluşturacak üne kavuşmalıdırlar (Austin ve diğerleri; 2006, s. 11). Bu güvenin gönüllüler kadrosu üzerindeki bir örneği 700 000'in üzerinde üyeye ve 50 000'in üzerinde de gönüllüler kadrosuna sahip olan dünyanın en büyük özel su kuşu ve sulak alanını koruma organizasyonu olan Ducks Unlimited'tir. 2002 mali yılında gönüllüler 6 000'den fazla fon toplama etkinliği gerçekleştirmiş olup toplam

gelirleri olan 185,7 milyon $'ın % 32'sini ve üyeliklerinin de % 67'sini bu yolla sağlamışlar (Ducks Unlimited Website: http://www.ducks.org). Kısacası bu tür organizasyonel fonksiyonlar için gönüllülerin innovatif bir şekilde kullanılması ve onlara güvenilmesi örgütsel liderlik için çok farklı bir yönetim problemleri seti teşkil etmektedir (Austin ve diğerleri, 2006: s.11).

Gerek başlangıç gerekse hayır amacıyla kullanılan sermaye piyasaları bölünmüştür. Geleneksel olarak başlangıç sermayeleri finansman kaynağı olarak 3f'e bağımlıdır (friends, family and fools), sadece bunların küçük bir yüzdesi resmi olarak girişim sermayesine ulaşabilmektedirler. Sosyal girişimciler genellikle bireysel katkılar, kurumsal bağışlar, üyelik aidatları, kullanım ücretleri ve hükümet ödemeleri de dahi olmak üzere bir dizi fon kaynağına bağımlıdırlar. Üstüne üstlük bu bağışlayıcılar geniş bir motivasyon ve beklentiye sahiptirler (Austin ve diğerleri, 2006: s.12).

Sosyal girişimcilerin sınırsız finansman kaynaklarına geçiş kanalları oldukça sınırlıdır. Üstelik, sosyal girişimcilik faaliyetleri bağışlar ve girişimcilik faaliyetleri ile elde edilen gelirler olmasızın yürütülmesi neredeyse mümkün değildir. Sosyal girişimciler ürünleri ya da piyasaları hemen değiştiremezler, çünkü insanları ve finans kaynaklarını çekme ve motive etme kapasitesi sınırlıdır (Austin ve diğerleri,2006, s.12).

Sosyal girişimcilerin en çok yaşadığı kaynak sorunları; en iyi yeteneklere ulaşmada problemler, yetersiz finansal kurum, araç ya da kaynak ve organizasyonların amaçlarına ulaşmasını sağlamak için kaynakları mobilize etme ve bir yerde konuşlandırma yeteneğini sınırlayan yetersiz finansman ve stratejik katılık sayılabilir. Bu engellerin bazılarını ortadan kaldırmak için sosyal girişimler bazen ticari sermaye piyasalarına ulaşmak ve yetenekli insanları kendilerine çekmek için daha fazla ücret ödeyebilmek amacıyla zaman zaman ticari faaliyetlere girişebilirler. Bununla birlikte şirket biçimi bile sosyal girişimci yatırımcılar için rekabetçi bir kazanç sağlarken, sosyal misyonlarına da bağımlı kalmayı da muhafaza etmek zorunda olduklarından, bütün bu sınırlamaları ortadan kaldırmak mümkün olmaz (Austin ve diğerleri, 2006: s. 3).

Bu sınırlamalar dikkate alındığında sosyal girişimci için kuvvetli bir büyük destekçi ağı geliştirmesi ve hedeflerine ulaşma için örgüt sınırları dışındaki kaynakları çekmek için şirketin iletişim yeteneğini geliştirmek büyük önemi sahiptir. Gençler arasında dünyanın en büyük girişimci geliştirme organizasyonu olan National Fountadion For Teaching Entrepreneurship (NFTE)'nin kurucusu Steve Mariotti'nin işi bir sosyal girişimci için kaynak zenginliği temsil etmektedir (Austin, 2006: s.12).

NFTE ilk olarak Mariotti tarafından, aile ve arkadaşların oluşturduğu apartman tarafından yönetilen küçük bir operasyon olarak kuruldu. Örgütün misyon değerleriyle ikna olmuş ve organizasyonun kapasitesine inanmış güçlü bir kilit personel ve destekçiler ağının kurulmasıyla NFTE dünya çapındaki Microsoft Goldman Sachs and Company gibi şirketlerin önde gelen kurul üyeleri ve destekçileri ile birlikte 6 milyar $'lık bir girişime dönüşmüştür (Austin, 2006: s. 12).

The September 11th Fund, 11 Eylül trajedisi uğruna kurulmuş en büyük STK'lardan birisi olup bu kaynak zenginliğinin bir örneğini temsil etmektedir. Kuruluş, başarısı için gerekli olan finansal kaynakları sağlama almak için hem sektör içi hem de sektörler arası işbirliği sağlamıştır. Finans desteğinde bulunan ortaklar olan The New York City'nin fon sağlama ve bağış toplama tecrübeleri sayesinde tamamlayıcı beceriler kazanmış KcKinsey Consulting ve Internation Business Machines gibi şirketlerin desteğiyle, bağışların devamlılığının yönetimi için ek yönetim ve tecrübe sağlamıştır (Austin, 2006: s. 13).

Ticari girişimler açısından ağlar önemli iken, politik ve ilişki yönetim becerileri sosyal girişimcilik açısından çok daha önemlidir, çünkü başarılı olmak için ihtiyaç duydukları kaynakların büyük bir oranı, yönetim kurulu üyeliklerinden bağışçılara, ortaklara ve gönüllülere kadar onların kontrolü dışındadır. Örneğin; araştırmalar göstermektedir ki, bağış yapan-bağış alan ilişkileri bağış kararının, önerinin özelliklerine göre sık sık daha kuvvetli bir belirleyicisidir. Hızla gelişen bir çocukluk eğitimi programı olan Jump Start'ın kurucusu Aaron Lieberman, Jumpstart'ın gösterdiği etkiye ve onun fon yaratmadaki yeteneğinin önemsiz olduğuna, fon yaratma başarısının, şirketin güncel başarılarından bağımsız olarak, öncelikle üne ve güvene dayalı ilişkiler kurulmasından kaynaklandığını işaret ederek tecrübesini yansıtıyor (Austin, 2006: s. 13).

Kar amaçsız organizasyonlar sık sık gelirlerinin önemli bir kısmını çeşitli gelir elde etme stratejileri elde etseler de, sosyal sektör girişimleri ağırlıklı olarak örgüt dışı kaynaklara bağımlı oldukları için sosyal girişimci sadece sürekli olarak örgütsel ağları kullanma ve geliştirmekle kalmamalı, kilit personelin bu önemli göreve katkıda bulunma becerisine sahip olmasının ve bu becerinin geliştirilmesinin de sağlanması gereklidir (Austin ve diğerleri, 2006: ss.13-14).

Sonuçlar ve Öneriler

İnsanlığın bugün karşı karşıya olduğu küresel sorunlar hükümetler, özel kesim ve hayır kuruluşları tarafından yeterince çözülememektedir. Özel sektörün yaratıcılığı, cesareti, tecrübesi ve becerileri yoksulluk, açlık, küresel ısınma ve dünya çapında yaşanan çok sayıda diğer sorunun çözümü konusunda bir fırsat olabilir. Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri ticari amaçlı olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Birincil amaçları ticari olmayan faaliyetler "sosyal girişimcilik" olarak nitelendirilmektedir. Sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü değildir. Değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktır.

Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde dünya üzerinde çeşitli sosyal girişim örnekleri verilmiştir. Aslında gönüllülük temeline dayalı, kar amacı gütmeden sorun çözmeye yönelik bütün projeler birer sosyal girişim örneğidir.

Sosyal girişimciler faaliyetlerini artırdıkça kaynak ihtiyacı daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Sosyal girişimciler, sosyal amaçlara ulaşmada gerekli olan finansman ihtiyacını karşılamak için ticari faaliyette bulunsalar da kar amacı onların birincil önceliği değildir, zira sosyal amaçlara ulaşmak için bir araçtır. Bu girişimler kendi ayakları üstünde durmak, bağımsız hareket edebilmek ve hükümetin, bürokratik engellerine takılmaksızın faaliyetlerini sürdürmek için kar etmeye ihtiyaçları vardır. Sosyal girişimcilerin faaliyetlerinin fayda maliyet analizinin yapılmasında sorunlar vardır. Amaç sosyal değer yaratmak olunca bunun sayısal olarak ölçülmesi çok kolay olmamaktadır. Ancak hitap edilen kesimlerin tatmin olma derecesi, onların yaşam standartlarındaki değişmeler ve yapılan işin toplum tarafından algılanma biçimi, sosyal refah ve toplumsal kalkınmaya olan katkısı ve sosyal girişimcinin toplum nezdindeki imajı çıktıların değerlendirilmesinde yardımcı olabilir.

Sosyal girişimcilerin projelerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları finansmanın sağlanması konusunda sorunlar vardır. Bu sorunların çözümü için yaygın ve etkili bir gönüllüler ağı oluşturulması ve potansiyel finans kaynaklarının bu şekilde sosyal girişimlere aktarılması, bu projeleri gerçekleştiren kuruluşların ticari faaliyetlerle uğraşmalarının asgari düzeye indirilmesi, zira ticari faaliyetle uğraşmak sosyal girişimleri asıl misyonundan uzaklaştırabilir, devlet ve özel kesimin boşluğunu dolduran bu kuruluşların finansman sorunlarının çözümü için gerek devlet gerekse özel kesim tarafından çeşitli biçimlerde katkılar yapılması gerekmektedir. Çünkü bu kuruluşlar devlet ve özel kesim tarafından yerine getirilemeyen hizmetleri gerçekleştirmek için devlet ve özel kesime karşı bir rakip olarak değil onların bir tamamlayıcısı olarak görülmelidir.

Gerekli hallerde bu kuruluşların sosyal misyonlarını gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılmak üzere gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları söz konusu olabilir.

Kaynakça

A GMJ Q & A (2008), "Will Social Entrepreneurship Save The World?", **The Gallup Management Journal,** http://gmj.gallup.com, (Erişim Tarihi: 01.04.2009).

AKDEMİR, Ali (1996), **Girişimcilik Kültürü,** Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

AKDEMİR, Ali, MARANGOZ, Mehmet (2008), **Tarihe Saygı Projesinin Kurumsal ve Toplumsal Yansımaları,** Çanakkale.

AKTAN, Coşkun Can ve BÖRÜ, Deniz (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", İçinde: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD).

AYPEK, Nevzat ve ÖNER, Emine (2008), "Yoksullakla Mücadelede Mikrofinans Sistemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Mikrofinans Sistemi İçerisindeki Rolü", **ÇOMÜ, V. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruşları Kongresi, 24-26 Ekim 2008,** Bildiriler Kitabı, ss. 441-454, Çanakkale

AYTAÇ, Ömer (2006), "Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif", **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı 15, Ağustos.

BRUCK, C. (2006), "Millions for Millions", **New Yorker,** October 30.

DEES, J. Gregory (2001), "The Meaning of 'Social Entrepreneurship': Comments and Suggestions Contributed from the Social Entrepreneurship Founders Working Group", Durham, NC: Center fort he Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University. Available at http://faculty.fuqua.duke.edu/centers/case/files/dees-SE.pdf

DEMİREL, Erkan T. Ve AKBIYIK, Nihat (2009, "Girişimcilik Kavramı ve Ortaya Çıkışı", **Girişimcilik ve Küçük İşletmeler (Editörler: M.Tikici, A. Aksoy),** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DENİZALP, Hülya (2007), **Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Ankara:** Sivil ve Toplumu Geliştirme Merkezi Yayınları.

EDMİSTON, Kelly D. (2008), "Entrepreneurship in Low and Moderate Income Communities", **Community Affairs Department of the Federal Reserve Bank of Kansas City.**

ERDOĞAN, Özcan (2007), "Yoksulluğa Yol Açan İşsizlikle Mücadelede Sivel Toplum Kuruluşlarının Mikrofinansman Yöntemini Kullanma Olanağı", **ÇOMÜ, IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007,** Bildiriler Kitabı,ss. 733-745.

FİSSHER, Olaf, FRENKEL, David, LURİE, Yotam, NİJHOF, Andre (2005), "Stretching the Frontiers: Exploring the Relationship Between Entrepreneurship and Ethics", **Journal of Business Ethics,** 60: 207-209.

FOWLER, Alan (2000), "NGDOs as a moment in history: beyond aid to social entrepreneurship or civic innovation?", **Third World Quarterly,** Vol 21, No. 4, pp. 637-654.

GERON, Piedad S. (2006), **Philippine Country Study on Microfinance**, Prepared by MA Geren for: ICCO / MicroNed, Final Draft, October.

GOLDSMITH, Marshal (2008), "Profile of a social Entrepreneur", **Business Week,** 12/29/2008.

GÜRGEN, Haluk (2008), "Kurumsal İtibar Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk", **7. Sanayi Kongresinde Sunulan Bildiri,** http://www.iso.org.tr/kongre/Kongre_2008/ Sunumlar/2A-3-Haluk-Gürgen-ppt (Erişim Tarihi: 01.04.2009).

HAABAİ, Wang, JIMING, Li, XIN, Tong (2008), "Investigating Social Entrepreneurship Success: The Role of Corporate Social Capital in China", **IEEE Xplore.**

HAMM, Steve (2008), **"Capitalizm with a human face",** Businessweek, 12/8/2008, Issue 4111.

HARTIGAN, Pamela (2006), "It's about people, not profits", **Business Strategic Review,** Winter, pp. 42-45.

HAUGH, Helen and KİTSON, Michael (2007), "The Third Way and The Third Sector: New Labor's economic policiy and The Social Economy", **Cambridge Journal of Economics**, 31: 973-994.

HIBBERT, Sally A., HOGG, Gillian and QUINN, Theresa (2001), "Consumer response to social entrepreneurship: The case of the Big Issue in Scotland", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** Volume 7, Number 7, pp. 288-301.

http://www.atonet.org.tr?yeni/index.php?=236&1=1 (Erişim Tarihi: 01.05.2009).

http://arsiv.zaman.com.tr/2001/12/08/yazarlar/alibulac.htm (Erişim Tarihi: 10.07.2009).

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=214018, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.project-impact.net, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.ducks.org, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.radikal.com.tr, 2009: (Erişim Tarihi: 15.06.2009).

KHOJA, Faiza and LUTAFALI, Shabnam (2008), "Microfinancing: An Innovative Application of Social Netqorking", **Ivey Business Journal Online,** London, Jan/Feb. 2008, Vol. 72, Iss. 1.

KOCABAŞ, Fatma (2008), "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların İstihdam Yaratma Fonksiyonu", **ÇOMÜ, V. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi,** 24-26 Ekim 2008, Bildiriler Kitabı, ss. 273-283, Çanakkale.

MARANGOZ, Mehmet (2008), **Girişimcilik,** Pozitif Matbaacılık, Ankara.

MORT, Gillian Sullivan, WEERAWARDENA, Jay and CARNEGİE, Kashonia (2002), "Social Entrepreneurship: Towards conceptualisation", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** Volume 8, Number 1, ss. 76-88.

MURPHY, Patrick J. and COOMBES, Susan M. (2008), "A Model of Social Entrepreneurial Discovery", **Journal of Business Ethics.**

NECK, Heidi, BRUSH, Candida and ALLEN, Elaine (2009), "The Landscape of Social Entrepreneurship", **Business Horizons,** 52: 13-19.

OKTAYER, Nagihan, ÇAK, Murat (2007), "Mali Yapılanma Sürecinde Stratejik Yönetim ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Kamu Maliyesine Etkileri", **22. Türkiye Maliye Sempozyumu,** 9-13 Mayıs 2007, Bildiriler Kitabı, ss.46-66., Antalya.

ÖZARSLAN, Elif (2007), "Sivil Toplum Örgütlerinin Kaynak Yetersizliği", **ÇOMÜ, IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007,** Bildiriler Kitabı, ss. 1041-1048, Çanakkale.

PANDEY, Ahaskar, MUKHERJEE, Gaurow and KUMAR, Sushil (2008), "Creation of Economic and Social Value by Social Entrepreneurship for Sustainable Development", **Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technologie,** Vol. 36, December, ss. 525-531.

PELLEY, Christopher, and PELLEY, Megan C. (2008), "Social Entrepreneurs find Money", **Colabrado Biz**/ www.cobizmag.com, October 2008, (Erişim Tarihi: 12.12.2008).

PORTER, Gina (2003), "NGOs and Poverty Reduction in GlobalizingWorld: Perspectives from Ghana", **Progress in Development Studies**, 3; 2, pp. 131-145.

RENNİE, Henry G. (2006), "Social Entrepreneurship and Regional Economic Development: A Conceptual Framework", J. Gatrell and N. Reid (Eds.), **Enterprising Worlds,** ss. 257-270.

ROBİNSON, Marguerite S. (2001), **The Microfinans Revolution Sustainable Finance for the Poor,** The World Bank.

SUD, Mukesh, VANSANDT, Craig V., BAUGOUS, Amanda M. (2009), "Social Entrepreneurship: The Role of Institutions", **Journal of Business Ethics,** 85: ss. 201-216.

TAN, Wee-Liang; Williams, John; Tan, Teek-Meng (2005**),** "Defining the 'social' in "Social entrepreneurship: Altruism and Entrepreneurship", **International Entrepreneurship and Management Journal 1,** ss.353-365.

TARAF GAZETESİ, 13.07.2009, s. 6.

TARİH VAKFI (2002), **STK'lar Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, İstanbul.

ZIETLOW, John T. (2001), "Social Entrepreneurship: Manegerial, Finance and Marketing Aspects", **Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing,** Vol 9, No. 1-2.

WADDOCK, Sandra A. And POST, James E. (1991), "Social Entrepreneurs and Catalytic Change", **Public Administration Review,** Vol 51, No 5, (Sep. Oct. 1991) pp. 393-401).

WALLACE, Nicole (2007), "Fast Company: The Growth of Social Enterprice", **Cronicle of Philanthropy,** 12/13/2007, Vol 20, Issue 5, p. 34.

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK İLİŞKİSİNİN HALKLA İLİŞKİLER AÇISINDAN ÖNEMİ

Yrd.Doç.Dr. Recep TAYFUN
Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi
tayfunr@baskent.edu.tr

Özet
Tüm bireylerin ve yönetimlerin, içinde yaşadıkları toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, kendi çalışanları ve onların aileleri, yerel halk ve bütün toplumla birlikte sürdürülebilir bir dünya için ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek verme sorumluluğu bulunmaktadır. Bireylerin ve kurumların içinde bulundukları topluma karşı üstlendikleri bu sorumluluk, katılımcı ve kapsayıcı, tüm taraflarca benimsenmiş, kalıcı değer ve fayda üreten, sürdürülebilir girişimlerle desteklendiğinde, toplumsal sorunların çözümünde önemli roller üstlenmektedir.
Günümüzde işletmeler, devamlılıklarını sağlamak için sadece kâr elde etmenin yeterli olmadığını, toplumsal desteğin de önem kazandığını fark etmişlerdir. Kuruluşların başarı kazanmalarında sadece kendi iç uyumunun yeterli olmadığı, aynı zamanda kuruluşun çevresiyle de düzenli ve uyumlu ilişkilerin kurulması gerektiği anlaşılmıştır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk bilinci Sosyal Girişimciliği desteklemekte, her iki kavramın buluştukları ortak bir zemin olarak da halkla ilişkiler dikkat çekmektedir.
Yapılan çalışma ile Sosyal Girişimcilik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk kampanyalarının bölgesel kalkınma ve sosyal sorunların çözümüne katkısını kalıcı ve etkin kılmak açısından iletişim boyutunu öne çıkaran halkla ilişkilerin taşıdığı değerin vurgulanması ve geliştirilmesine ilişkin ipuçlarının sunulması amaçlanmaktadır.
Anahtar Kelimeler: *Halkla İlişkiler, Sosyal Girişimcilik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk.*

IMPORTANCE OF THE RELATION BETWEEN SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY REGARDING PUBLIC RELATIONS

Abstract
All the individuals and the managements need to support economic, environmental, cultural and social developments along with their employees, families, local people and all the society in order to improve the life quality of the society and have a sustainable world. When this responsibility of the individuals and companies against their societies is supported with participating and involving initiatives accepted by all the parties, producing permanent and useful values, will act important roles for the solutions of the public problems.
Today, the organizations notice that the profit they gain is not sufficient alone to have their continuity but public support is also very important. It's understood that internal harmony is not the only condition for the companies to succeed and that the companies should institute regular and suitable relations with their environment at the same time. Corporate social responsibility supports social entrepreneurship and public relations are the meeting point of the two concepts.
With this study, we aim to present clues regarding the improvement and the importance of public relations that emphasizes the communicational aspect that optimizes and provides a permanent solution for the local improvement and social problems by social entrepreneurship and corporate social responsibility.
Keywords: *Public Relations, Social Entrepreneurship, Corporate Social Responsibility.*

Everyone is Changemaker.
(ASHOKA, 2009)

Giriş

Sosyal bir varlık olan bireyin zekâsı ve iletişim yeteneği, bir yandan yaşamını sürdürürken karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olurken, diğer yandan kendine özgü değerlerden oluşan bir kültürün oluşumuna da ortam ve imkân sağlamaktadır.

Kültür toplumsal, öğrenilebilen ve öğretilen, tarihi sürekliliği olan aynı zamanda değişen; teknoloji gibi elle tutulur, gözle görülür maddi öğeler kadar, değerler, inançlar gibi manevi öğelerden oluşan bir olgudur. Bu olgu, bir kuşaktan diğerine, değişen koşullar, gereksinimler ve idealler doğrultusunda yenilenerek aktarılır. Bu değişim toplumun kendi yapısından kaynaklandığı gibi, başka toplumların kültürlerine olan öykünmeden ya da ödünç almalardan da oluşabilir (Yüksel, 1996: 1498).

Tüm bireylerin ve yönetimlerin, içinde yaşadıkları toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, kendi çalışanları ve onların aileleri, yerel halk ve bütün toplumla birlikte sürdürülebilir bir dünya için ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek verme sorumluluğu bulunmaktadır (SUCSR, 2009). Bireylerin ve kurumların içinde bulundukları topluma karşı üstlendikleri bu sorumluluk, katılımcı ve kapsayıcı, tüm

taraflarca benimsenmiş, kalıcı değer ve fayda üreten, sürdürülebilir girişimlerle desteklendiğinde, toplumsal sorunların çözümünde önemli roller üstlenmektedir.

Bu yaklaşım, sosyal girişimcilik ve kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını ortak bir zeminde buluşturmaktadır. Günümüzde işletmeler, devamlılıklarını sağlamak için sadece kâr elde etmenin yeterli olmadığını, toplumsal desteğin de önem kazandığını fark etmişlerdir (Öztürk ve Ayman, 2008: 148). Kuruluşların başarı kazanmalarında sadece kendi iç uyumunun yeterli olmadığı, aynı zamanda kuruluşun çevresiyle de düzenli ve uyumlu ilişkilerin kurulması gerektiği anlaşılmıştır (Okay ve Okay, 2007: 507).

İş dünyasının çok hızlı sahiplendiği Sosyal Girişimcilik – Social Entrepreneurship – soziales Unternehmertum, kurumların büyük olmak yerine değerli olmasına katkı sağlamaktadır. Bireylerin ve kurumların birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı ve ilişkisi üzerinde duran Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) – Corporate Social Responsibility (CSR) – Unternehmerische Gesellschaftsverantwortung uygulamaları ise, toplumsal faydayı kâr olarak gören sosyal girişimcilikle birlikte, kurumsal itibarı geliştirmekte ve oluşumunu şekillendirmektedir. Kurumsal Sosyal Sorumluluk bilinci Sosyal Girişimciliği desteklemekte, her iki kavramın buluştukları ortak bir zemin olarak da halkla ilişkiler dikkat çekmektedir.

Demokratik bir ülkede bütün işler halkın izni ile başlar ve
halkın onayı ile varlığını sürdürür.
(Griswold, 1967: 7–16)

Sosyal Sorumluluk

Yaşam sorumluluk gerektirir. İçinde yaşanan çevrenin kalitesinin arzulanan düzeye gelmesi kişisel ve kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin varlığı ile yakından ilgilidir. Bu sorumluluklar yerine getirilirken şeffaflık, açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık, verimlilik ve etkinlik gibi iyi yönetim ilkelerine sahip çıkıldığında, kurumsal ve toplumsal açıdan kalıcı, sürdürülebilir ve karşılıklı faydadan bahsetmek mümkün olacaktır.

Sosyal sorumluluk, kuruluşların hızla değişen ekonomik, sosyal ve politik çevrenin ihtiyaçlarına cevap verme gereksiniminden kaynaklanmıştır. Kuruluşların, toplumun öncelikli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eylemlere girişmesi daha çok muhtemeldir (Peach, 1987: 191–192, aktaran Okay ve Okay, 2007: 507–508). Bu boyut özellikle sosyal girişimcilik uygulamalarında belirgin bir biçimde öne çıkmaktadır.

Geniş anlamıyla sosyal sorumluluk, kuruluşların karar vermeden önce, kamu üzerinde yapacağı etkinin etraflı biçimde düşünülmesi olarak özetlenmektedir (Peltekoğlu, 1993: 42). Sosyal sorumluluk, toplum refahının ve kuruluş itibarının artırılmasına katkı sağlamaktadır (Biber ve Tansel, 2009: 667). Dış çevreye yönelik olup, örgütün kararlarında diğer kişi, grup, örgüt ve tüm toplumun göz önünde bulundurulmasıyla ilgili bir kavramdır. Dolayısıyla sosyal sorumluluk, örgütün ekonomik amaçlarının, onunla ilgili kitlelerin çıkarlarına zarar verilmeden gerçekleştirilmesi faaliyetidir. Başka bir ifadeyle, örgütün ekonomik ve hukuki şartlara, iş ahlakına, toplumun beklentilerine uygun bir çalışma politikası benimsemesi olarak tanımlanabilir (Dinçer, 1998: 150).

Toplumsal sorumluluk elde edilen kârdan belirli ölçüde fedakârlık yapma anlamını taşımaktadır. Kuruluşlarda kâr ile kâr dışı çalışmaların kesiştiği noktada ortaya çıkan sosyal sorumluluk, sosyal sistem üzerinde kuruluşun imajını da etkilemektedir. Toplum daha çok kâr elde eden bir şirketten ziyade "sosyal" olan bir şirketi beğenmektedir. Kuruluşlar sadece ekonomik varlıklarıyla değil, aynı zamanda sosyal bir kuruluş olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal sorumluluk artık günümüzde kurum felsefesinin tamamlayıcı bir öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazancı, 1997: 38–40). Sosyal sorumluluk sahibi girişimci kârının yanı sıra çevresine karşı da duyarlı olur ve insana hizmet etmeyi düşünür. Ve günümüzde kuruluşlar, kazanç elde etme beklentisinin yanı sıra topluma karşı sorumluluklarının da olduğunu fark etmesi ile birlikte toplumun istek ve beklentilerini üst yönetimle paylaşarak sosyal sorumluluk projeleri üretmeye başlamışlardır.

Gelişen ve genişleyen kişi hak ve özgürlükleri, tüm kurumları toplumun onayından geçmeye mecbur etmektedir. Kurumlar 'güvenilir' ya da 'yararlı' gibi olumlu imajlara sahip olarak içinde yaşadıkları toplumun onayını, desteğini alabilir (Kazancı, 2007: 65). Bu amaçla yapılan sosyal sorumluluk kampanyaları hem kuruluşun içinde bulunduğu sistem tarafından onaylanmasını hem de ona katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda hem kamu yararı hem de kuruluş yararı gözetilmektedir.

Bu karşılıklı etkileşimden de anlaşılacağı gibi sorumluluk, belli konularda ne hissedildiği, belli sorunlara nasıl yaklaşıldığı ve belli soruların nasıl yanıtlandığıyla ilgili bir konudur. Kurumsal açıdan ele alındığında ise, yanıtlanması gereken soru, kurumun varlığının hangi haklı gerekçelere dayandığı sorusudur. Bu çerçevede, "kurum varlığıyla topluma ne sağlıyor, kurumsal çıkar-toplumsal yarar dengesini gözetiyor mu" gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Amacı, boyutu, yapısı ne olursa olsun her türlü kurum ve kuruluş bu soruları yanıtlayabildiği oranda sosyolojik anlamda meşruiyet elde edecek ve kabul görecektir. (Biber ve Tansel, 2009: 662).

Yönetimde sistem yaklaşımının kabul görmesiyle birlikte, kuruluş ve çevre bir bütün olarak düşünülüp değerlendirilmeye başlanmış; doğal kaynakların daha rasyonel kullanılması, doğal çevreye ve insana daha saygılı olunması, toplumsal barışa ve dayanışmaya katkı yapılması gerektiği öne sürülmüştür. Çünkü demokratik toplumlarda örgütlenmenin önemini ve gücünü keşfeden bireyler, çeşitli sivil toplum

kuruluşlarına katılarak sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde hareket edilmesi için kurumlara baskı yapmaya başlamışlardır. (Biber ve Tansel, 2009: 662). Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak kurumlar sosyal içerikli uygulamalar ile varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu bilincin gelişip yaygınlaşmasına zemin hazırlayan sosyal girişim/sorumluluk uygulamaları, hem hedef kitlenin, hem de kurumun beklenti, istek ve ihtiyaçlarının, etkin bir iletişim süreci kapsamında karşılıklı olarak değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda sürece hâkim olan karşılıklı fayda unsuru, istikrarlı ve dengeli bir iletişimin gerçekleşmesine de katkı sağlamaktadır.

Sosyal Girişimcilik

Günümüzde sosyal sorumluluk, sosyal ortaklık, sosyal sermaye ve sosyal pazarlama gibi kavramlar özellikle iş dünyasında sıkça kullanılmaktadır. İnsan odaklı bu sosyal kavramlara yeni eklenen sosyal girişimcilik, ilk bakışta "kurumsal sosyal sorumluluk" ile aynı olduğu düşünülse de; sosyal sorumluluğu da bünyesinde barındıracak şekilde, geniş çaplı bir sosyal faydayı ön plana çıkarmaya odaklanan köklü bir değişimin öncüsü olma niteliğini taşımaktadır. Kurumsal sosyal sorumlulukla eş anlamlı değildir (Ernst&Young, 2006). Günümüzün hızlı değişen koşullarına koşut olarak, girişimcilik gayretlerini sadece ekonomik düzeyle sınırlı düşünmeyip, siyasal ve sosyal yaşamın koşullarını da dikkate almak hem mümkündür hem de gereklidir.

Kurumsal sosyal girişimler, sosyal amaçları desteklemek ve kurumsal sosyal sorumluluk yükümlülüklerini tamamlamak için bir kurum tarafından üstlenilmiş büyük çaplı faaliyetlerdir (Kotler ve Lee, 2006: 3).

Sosyal girişimcilik yoksulluğun kökenine yönelmeyen kurumsal sosyal sorumluluk ve hayırsever girişimlerin aksine, insanları kenarda bırakan ve yoksulluğa iten koşulları değiştirmeye yönelik pratik, yenilikçi ve piyasa odaklı yaklaşımların uygulanmasıdır (Kongre, 2008). Girişimcilik, risk alma, fırsatları kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin bütünüdür. Bu yüzdendir ki, hem şirket kurma süreci hem de yenilikler yapma süreci girişimcilik kapsamındadır. (Denizalp, 2007).

Belli bir amaca yönelik olarak sosyal yardım amaçlı hizmetlerin gönüllü olarak sağlanması da bir sosyal girişim uygulaması olarak ele alınmaktadır. Toplumda gerçek ilişkiler kurma, iş hedeflerine katkıda bulunma, çalışanların memnuniyetini ve hevesini artırmak, diğer kurumsal girişimleri destekleme, kurum imajını geliştirme, ürünleri ve hizmetleri gösterme fırsatı sağlama amacına yönelik olarak tercih edilmektedir. Bu uygulamaların tercih edilmesinin nedenlerinin başında sosyal değişim üzerinde gerçek bir etkiye sahip olma isteği gelmektedir (Öztürk ve Ayman, 2009: 150).

Girişimciliğin yalnızca ticari alanla sınırlandırıldığı, toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayanlara ise hayalci denildiği bir dönemde sosyal girişimcilik, bir yandan toplumların kalkınmasında önemli roller üstlenirken; diğer yandan yüzyıllardır toplumların alışılagelmiş davranışlarını değiştirerek köklü dönüşümlerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır.

Geniş boyutlu ve çok yönlü sosyal problemleri teşhis etmek ve çözmek için sosyal girişim uygulamaları önemli roller üstlenmektedir. Ancak sosyal girişimcilik tek başına sosyal davaların savunuculuğu değildir. Zararlı uygulamayı ortadan kaldırmak için pratik alternatifler sunmalıdır (Ernst&Young, 2006). Bu sürecin başarı ile sürdürülmesi ve sonuçlandırılması, sorumluluğu üstlenecek sosyal girişimcilerin varlığını gerektirir. Çünkü bir sosyal girişimci, tüm sistem dönüşene dek yılmadan çalışmayı sürdürebilecek vizyon ve kararlılığa sahiptir (Denizalp, 2007).

Sosyal Girişimci

Sosyal girişimciler kâra odaklanmak yerine daha büyük sosyal dönüşümleri gerçekleştirecek modeller üzerinde çalışmaktadır. Adil ticaret –*fair trade*– yaklaşımıyla çalışanların haklarını ve bölgenin sosyal gelişimini gözeten üretim ve ticaret, mikro kredilerle düşük gelirlilere iş imkânı sağlanması ve sağlık ürünlerinin ucuza mal edilmesi bu modellere örnek verilebilir. Çalışmalar, insanları fakir ve baskılanmış kılan sistem ya da pratikler üzerine odaklanmaktadır. Sosyal girişimciler sistemi değiştirir. Yardımlar, var olan sistem içinde destek sağlar (Hartigan, 2008). Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal sorumluluk kampanyalarındaki öncelikli hedeflerin, bireysel ya da kurumsal anlamda toplumsal bir soruna odaklanmış olma özelliği taşıması gerekmektedir.

Sosyal girişimci özel sektör girişimcilerinde olduğu gibi risk alarak toplumsal alanda yenilik yapan kişidir. Fırsat yaratır, risk alarak fikrini gerçekleştirmeye çalışır. Toplumun karmaşık sorunlarına çözümler üretir. Olaylara olumlu yaklaşır. Hedefi, toplumsal sorunların toplumla uyuşan, yeni, özgün yollarla çözümlenmesidir. Uygulamalardan olumlu sonuçlar alınması sürecin devamını ve yönünü etkilemektedir.

Sosyal girişimci, yaşadığı toplumda ortaya çıkan sosyal aksaklıkları fark ederek o güne kadar akla gelmeyen ya da cesaret edilmeyen bir yaklaşımla sorunların üzerine giden; yaratıcı, ısrarcı, duyarlı, gerçekçi tavırları ile fark yaratan ve toplumun güvenini kazanan kişidir. Bir anlamda köklü değişimlerin mümkün olduğunu kanıtlayan rol modelleridir. Sosyal girişimci bunu yaparken;

- Bir sorunu tespit eder,
- Yeni bir proje üretir,
- Yeni bir yöntem geliştirir,
- Yeni bir kaynak oluşturur,

- Kendinden sonra projenin sürdürülebilmesi için yöntem bulur.

Sosyal girişimciler, ticari girişimcilerin de sahip olduğu vizyon, yaratıcılık ve olağanüstü kararlılık gibi özellikleriyle, yaşamlarını toplumsal sorunlara yeni çözümler üretmeye adamış olan kişilerdir. Her kültürde bulunan bu özgün bireyler kendi alanlarında (çevre, eğitim, sağlık, insan hakları, toplumsal gelişme), bir sonraki adımı öngörebilirler ve bu öngörü toplumun benimsediği bir oluşum hâline gelinceye kadar kararlı bir biçimde projeyi takip ederler (Denizalp, 2007).

Girişimci, genel anlamda, üretim için gerekli kaynakları bir araya getiren kişidir. Toplumsal sorunların çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atması için yüreklendirirler. İş dünyasının yüzünü değiştiren girişimciler gibi, sosyal girişimciler de toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdır. Başkalarının göremediğini görerek yeni fırsatlar yaratırlar, sistemleri değiştirirler ve yeni yaklaşımlar bularak toplumun önemli sorunlarına çözüm getirirler. Ekonomik bir girişimcinin yeni sanayiler kurması gibi, sosyal girişimciler de toplumsal sorunlara yenilikçi çözümlerle yaklaşır ve bu çözümleri geniş ölçekte uygularlar (ASHOKA, 2009a). Çalışma sürecinde her zaman gereken yenilikleri/değişimleri gerçekleştirme çabasını sürdürürler.

Sosyal girişimcilik uygulamalarında girişimcinin yaratıcılığı ve lider kimliği sosyal katılım ve etki açısından sonucu olumlu etkilemektedir. Sosyal girişimcinin özellikleri ile liderlik özellikleri benzerlik taşımakta ve gelişen sürece bağlı olarak liderin özellikleri arasına zaman içinde sosyal girişimcilik özelliğinin çarpıcı bir özellik olarak yerleşeceği anlaşılmaktadır.

Sosyal Girişimcinin toplumdaki etkisini gören kişi ve kurumlar onun çalışmalarını kopyalamaya ve/ya işbirliğine başlarlar. Giderek büyüyen etkileşimle toplumda gereken sistematik değişiklikler önce yerel sonra bölgesel ve ardından ulusal etki oluşturmaya başlar. Bu etki giderek küresel boyuta da ulaşabilmektedir.

Bir sosyal girişimcinin aynı zamanda sosyal sorumluluk sahibi olduğu da dikkate alındığında, çok daha dikkatli davranması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çünkü ticari girişimci dikkatli davranmazsa yakın çevresinin zarar görme ihtimali varken, sosyal girişimci dikkatli olmadığında toplumun zarar görme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ticari bir girişimin başarısızlığı durumunda oluşacak zararın boyutu ile sosyal bir girişimin olumsuz sonuçlanması durumunda ortaya çıkan koşullar farklı bir biçimde, toplumun büyük bir kısmının zarar görmesine neden olabilecektir.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Günümüzde işletmeler, devamlılıklarını sağlamak için sadece kâr elde etmenin yeterli olmadığını, toplumsal desteğinde aynı oranda önem kazandığını fark etmişlerdir. Bu bakış açısıyla, toplum tarafından benimsenmek ve beğenilmek amacıyla kamu yararına faaliyetlerde bulunmaktadırlar (Öztürk ve Ayman, 2009: 148). Kurumsal Sosyal Sorumluluk daha bilinçli bir yaşam ve daha sürdürülebilir bir gelecek için en çabaya değer açılımdır.

İşletmeler kendi olanaklarını kullanarak toplumsal fayda hedeflerini yerine getirmeye çalışır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) çalışmalarının hem toplum hem de işletme yararına olması beklenmektedir. Her ne kadar tek yönlü ve yukarıdan aşağıya yönelik bir ilişki içerse de genel olarak işletme ve topluluk arasında sosyal, ekonomik ve psikolojik bir işbirliği olarak tanımlanır (Boehm, 2001; Hill&Cassill, 2004). Çalışanlarla, aileleriyle, yerel toplumla ve yaşam kalitesini iyileştirmek için geniş anlamda toplumla birlikte çalışarak, sürdürülebilir ekonomik gelişime katkıda bulunmak ve toplumun refahını iyileştirmek için işletmelerin yükümlülüğüdür (World Business Council for Sustainable Development'tan aktaran Kotler ve Lee, 2006: 3). Dünyanın gelişimine ve ihtiyacına paralel olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk çalışmalarının dünya ölçeğinde yaygınlaşacağı ve vazgeçilmez hale geleceği değerlendirilmektedir (KSSD, 2009).

Avrupa Birliği, Kurumsal Sosyal Sorumluluğu şirketlerin kendi faaliyet alanları çerçevesinde sosyal refahın korunması, çevresel koşulların geliştirilmesi için yapacağı çalışmalar bütünü olarak tanımlamaktadır. Küresel ısınma, gıda krizi, yoksulluk, eğitim gibi kitlesel sorunların yaşandığı günümüzde şirketler, sivil toplum ve kamunun ortaklığı ile daha çok Kurumsal Sosyal Sorumluluk uygulamalarına ve projelerine ihtiyaç olduğunu bilmek ve bu küresel mücadeleye ortak olmak sorumluluğunu taşımak zorundadırlar (Özgür, 2009).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk, markanın itibarı, bilinirliği ve tercih edilirliğine doğrudan etki etmektedir. Kurum çalışanlarının uygulanan projelerde bizzat yer almaları ise çalışanların aidiyet duygularına ve kurumsal iletişime yönelik olumlu katkılar sağlamaktadır. Çift yönlü bu etkileşimin doğal sonucu, hem kurumsal hem de toplumsal açıdan taraflara kazanım olarak geri dönmektedir.

Tüm bunların yanı sıra KSS, yardımseverliğin ötesinde bir kavramdır. Bir şirketin kurumsal sosyal sorumluluğunu yerine getirmesi, tüm paydaşlarına -*çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, ortaklar, bulunduğu çevre, yatırımcılar vb.*- ve çevreye karşı tamamen sorumlu olması, tüm kararlarında bu unsurları göz önünde bulundurması anlamına gelmektedir. Günümüz ekonomik koşullarında, şirketlerin yerine getirmeleri gereken unsurlar ekonomik, hukuki, etik ve sosyal olarak sıralanmaktadır. Sonuç olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk, 21. Yüzyılda sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (KSSP, 2009).

Ekonomik, teknolojik ve politik gelişmeler dünyada herkesin birbirine olan bağımlılığını her geçen gün daha fazla artırmaktadır. Toplumların refah düzeyinin geliştirilmesi, geliştirilen bu düzeyin

yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir kılınması için bireylere olduğu kadar kurumlara da önemli sorumluluklar düşmektedir. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi uluslarüstü kuruluşlar Kurumsal Sosyal Sorumluluk kavramına önem vermektedirler; çünkü, sürdürülebilir ekonomik gelişme için şirketlerin içinde yaşadıkları ve etkin oldukları topluma ilişkin bilgi ve ilgilerini geliştirmeleri hem bir ihtiyaç hem de bir gereklilik olarak dikkat çekmektedir (Argüden, 2002).

Şirketlerin yerine getirmesi gereken temel sorumlulukların başında, etik değerlerin ve yasal düzenlemelerin ötesinde toplumsal norm ve beklentilere uyumlu davranmak ve toplumsal sorunların çözümü için gönüllü katkıda bulunmak, gelmektedir (Argüden, 2002). Kurumsal sosyal sorumluluğun 1980'lerin başlarında yükselmesi, işletmelerin imajına yönelik ilginin artması ile aynı zamanda gerçekleşmektedir.

Toplumun beklentilerine uyumlu, onun sorunlarına ilgi gösteren, daha iyi bir toplum ve çevre için gönüllü olarak katkıda bulunan kurumların toplumda yarattığı mutluluk, başta çalışanları ve müşterileri olmak üzere çok geniş kitleleri etkilemektedir. Kurumsal faaliyetler sadece şirketin içini değil, aynı zamanda içinde yaşanılan yöreyi, sivil toplum örgütlerini ve kamu sektörünü de etkilemektedir. Kurumlarda son dönemde oluşan tüm kamuoyu ile paylaşım ve işbirliği içinde çalışma bilinci, yerleşik kurumsal politikalara dönüşmektedir.

Günümüzde, etkin Kurumsal Sosyal Sorumluluk bilincine sahip şirketlerin en üst düzey yönetiminin bu konuda liderlik göstermesi, kavramı ve çevresini tanımlaması, bu konudaki faaliyetlerini sonuç odaklı olarak yürütmesi ve yapılanlar hakkında şeffafça hesap vermesi beklenmektedir (Argüden, 2002). Bu beklenti halk desteği olarak geri dönecek, kurumsal girişim konusunda çalışanları yüreklendirecektir.

Her iki uygulamada -sosyal girişim/sorumluluk-, kurumun ilişki kalitesini artırmaya çalışmaktadır. Hem kurum içi iletişim hem de kurumun hedef kitlesi ile iletişimi esas alınmaktadır. Kaliteli ilişkilerin kurulmasında iletişim önemli bir role sahiptir. Artık firmalar kapalı odalar ve sessiz yöneticilerin yerine, toplumdan bilgi elde etmek için artan bir talep içine girmişlerdir. Son dönemde iş dünyasında ve toplumda yaşanan gelişme ve değişimler, iletişimi kurumların merkezine taşımış, halkla ilişkiler çalışmalarını da iletişim alanının merkezine gelmeye zorlayarak etkilemiştir (Clark, 2000: 304–305).

Kral olmak isteyen biri kendini halkın üzerinde görür.
Gerçek bir prens ise halkın içinde yürür.
(Dimitrus ve Mazzarella, 2001: 237)

İletişim ve Halkla İlişkiler

Günümüzde ister özel sektör, ister kamu sektöründe olsun verilecek hizmetlerde halkla ilişkiler faaliyetlerinin gerekliliği tartışmasız bir gerçeklik kazanmıştır. Bu önemli faaliyetin temelinde karşılıklı fayda unsurunu içeren iletişim fonksiyonu bulunmaktadır. Her halkla ilişkiler olayı bir yönüyle aynı zamanda iletişim olayıdır. Bu nedenle, gerek halkla ilişkiler uygulamasını anlamaya çalışanlar, gerekse uygulayıcıların iletişim konusunda köklü ve doğru bilgiler edinmesi bu konuda sonuca daha kolay ulaşılmasına imkân sağlayacaktır (Kazancı, 1982: 33).

Doğal olarak iletişimde kaynaktan hedefe mesaj yollanıp ve mesajın hedef tarafından algılanması ile iletişimde önemli bir başka bölüm, *geri bildirim süreci*, başlar. Son dönemlerde halkla ilişkilerde bu ikinci safha büyük önem kazanmıştır. İletişimde olduğu gibi, halkla ilişkiler uygulaması açısından da hedefin yani alıcının cevabı, tepkisi bütün sürecin nedenini oluşturur. Dolayısıyla iletişim süreci, bir haber, mesaj ya da bilgi olarak cevabın geri bildirimini de içermektedir. Fakat bu işlem kendiliğinden olmaz. Bunu elde etmek için kaynağın yani hizmeti veren birimin özel çaba harcaması ve program çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir.

Karşılıklı iletişim, her iki tarafın konuya hassasiyet göstermesiyle etkin bir hal kazanacaktır. Böylece elde edilecek sonuçlar devam eden hizmet zincirinin yeni bir halkasını oluşturacaktır. Bu hareketlilik, halkla ilişkiler faaliyetine dinamizm katacaktır. Her geçen gün artarak gelişen ve daha geniş kitlelere ulaşan iletişim imkânları, halkla ilişkiler faaliyetini, öncesine göre daha fazla tercih edilir bir konuma getirmiştir. Bu sürecin sabırla takip edilmesi, hedeflenen amaca ulaşılmasına da katkıda bulunacaktır (Tayfun, 2008: 8).

Halkla ilişkiler açısından sahip olunan bilinç ve duyarlılık, uygulamalar arasındaki farkı belirleyen temel kıstas olarak öne çıkmaktadır. Her iki kapsamdaki uygulamaların da sorunların çözümüne katkısı çok büyük olmakla birlikte, sosyal girişimcilik temel sosyal sorunlara ilişkin kalıcı ve sistematik çözümlerin üretilmesinde daha etkin bir rol üstlenmektedir.

Kurumlar, sorumlu olarak yaptıklarını göstermek için bir iletişim bağlantısına yani bir halkla ilişkiler fonksiyonuna ihtiyaç duyar (Grunig ve Hunt, 1984: 52). İletişimi yeniden inşa etmek ve böylece bireyler ve gruplar arasında insan ilişkilerini geliştirmek (L'Etang ve Pieczka, 2002: 173), insan-toplum bütünleşmesini yaratmak (Tutar ve Yılmaz, 2003: 279) halkla ilişkilerin amacıdır. Bu ilişki düzeyinde dikkat çeken alanların başında devlet-vatandaş ilişkileri gelmektedir. Özellikle son dönemde sıklıkla gündeme gelen sosyal sorunların çözümünde, Sosyal Girişimcilik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk uygulamalarının halkla ilişkiler açısından ne denli önemli bir anlam ve değer taşıdığı çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu değer sosyal sorumluluk bilincinin yerleşmesi ve gelişmesi ile yakından ilgilidir.

Halkla İlişkiler, Sosyal Sorumluluk ve Kamu Yararı

Örgütler yüzyıllardır halkla ilişki içinde olmalarına karşın, halkla ilişkiler alanında önemli değişiklikler 1920'lerde gerçekleşmeye başlamış ve 1950'ler boyunca da devam etmiştir. Daha önceleri halkla ilişkiler, bilgi kalitesinin önemli olduğu fakat izlerkitlelerin geribildirimlerinin henüz yeterince dikkate alınmadığı iletişim modellerine veya bilginin yayılmasına odaklanmışken; sosyal bilimcilerin gösterdiği ilgi sayesinde yapı ve saha olarak gelişmeye başlamıştır. Walter Lippmann gibi teorisyenler, halkın fikirlerinin şekillenmesinde medyanın önemine odaklanmasına karşın; uygulamacılar da sosyal sorumluluk fikrine odaklanmaya başlamışlardır ki, bu süreç halkla ilişkiler ve iş dünyası için olumlu gelişmelerin varlığına işaret etmektedir. Hakim olan temel görüş "*işletmenin ve toplumun ihtiyaçlarının benzer*." olduğudur. (Clark, 2000: 306).

Bu hâkim görüş öncülüğünde sosyal sorumluluk fikrinin ortaya çıkışı 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönem iş dünyasının, toplumsal ihtiyaçlara yanıt verme eğiliminde olduğu dönemlerdir (Post, Frederick, Lawrence and Weber, 1996). Kuruluşlar ağırlıklı olarak hizmet götürdüğü çevresi ve hedef kitlesi ile arasındaki ilişkinin sadece ekonomik değil, sosyal bir içerik taşıdığını kavramaya başlamışlardır. Bu eğilimin en temel nedeni kamu yararı bilincinin uygulamalarda öne çıkarılmasının sağladığı imkânlardır. Halkla ilişkilerin, kuruluş-çevre ilişkilerini kamu yararı etrafında birleştirmesi ve bu ilişkideki sorunlara yanıt vermeye çalışması, çoğulculuk gereği farklı olan çıkarları uzlaştırması anlamına gelmektedir. Halkla ilişkiler kamu yararının temelini iletişime bağlamaktadır (Uysal, 1998: 220).

Sosyal sorumluluğun önemini kavramış örgütler, bu anlayışı bir halkla ilişkiler politikası olarak benimsemekte ve kazançlarının bir bölümünü çeşitli toplumsal etkinliklere ayırmaktadır. Büyük firmalar tarafından yaptırılan öğrenci yurtlarına, huzur evlerine, hastanelere, spor tesislerine, konser ve sergi salonlarına son yıllarda sıkça rastlanmaktadır. Bu harcamaları gider olarak gösterip vergiden düşüyorlar eleştirisi getirilse de, yine de bu tür girişimler, örgüt hakkında yardımsever, insancıl, dürüst gibi çok olumlu yargıların oluşumuna katkı sağlamaktadır (Biber, 2007: 99).

Bireyler, bu olumlu değişime paralel yaşanan gelişmeler sayesinde, içinde yaşadıkları toplumdan önemli beklenti ve talepler içine girmişler ve baskı grupları oluşturmaya başlamışlardır. Bu beklentilerin farkına varan kurumlar, kamuoyunun ilgisini çekmek ve canlı tutmak amacıyla sosyal içerikli sorumluluk kampanyalarına ağırlık vermeye başlamışlardır. Hangi özel gerekçeden kaynaklanıyor olursa olsun, gerçekleşen genel faydanın sağladığı değer, diğer girişimleri hem yüreklendirmekte hem de yönlendirmektedir.

Kamu yararının ön planda tutulması olarak dikkat çeken bu değer, halkla ilişkiler çalışmalarının temel niteliklerinden birisi olarak da dikkat çekmektedir. Habermas'a göre (1997: 327) kamu yararı öne sürülerek yürütülen bu tür çalışmalar, bir malın veya hizmetin tanıtılıp satılmasına katkı sağlamaktan daha önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu çalışmalar sayesinde, firma veya sektör adına siyasal kredi sağlanmakta ve onlara kamusal otoritede duyulan türden bir hürmet kazandırmaktadır. Benzer bir yaklaşımla halkla ilişkiler çalışmaları da, sosyal sorumluluk anlayışı dikkate alınarak yürütülmelidir. Bu yaklaşım, ekonomik ve sosyal yönden güçlenen, görece eğitim düzeyi artan bireyin çevresine karşı olan duyarlılığını ve özellikle sosyal sorunların çözümüne etkin katılımını artıracaktır.

Sosyal sorumluluk kampanyaları kamu yararı ile birlikte kurumsal kimlik açısından da büyük önem ve değer taşımaktadır. Kurumsal kimlik, bir taraftan tarihsel bir olgu için modern bir isimlendirme olarak kabul edilebilirken; diğer taraftan da nispeten yeni bir duruşun profesyonel uygulamalardaki kullanımı (Meech, 2002: 127) olarak dikkat çekmektedir. Sosyal sorumluluk kampanyalarının kurumsal kimlik açısından taşıdığı değer, halkla ilişkiler uygulamalarının özünü oluşturmaktadır. Halkla ilişkiler uygulamalarının sağladığı olumlu destek, kurumun itibarını ve saygınlığını artırmakla sınırlı kalmayıp, kurumsal kimliğin oluşum ve gelişimine de özel bir anlam kazandırmaktadır. Gelişen ve kamu tarafından saygınlık kazanan kurumsal kimlik, gerçekleştirilen sosyal sorumluluk uygulamalarına katılım ve desteği de artırmaktadır. Bu sayede uygulamalardan çok yönlü faydanın sağlanması imkânı da doğmaktadır. Her iki uygulama ile -sosyal girişim/sorumluluk- kurumsal kimlik değer kazanmakta ve kurumsal itibar olarak çevreye yansımaktadır. Bu gelişim sadece kurumun hedef kitlesi ile arasındaki ilişkilere değil, aynı zamanda kurumsal aidiyet olarak kurum içi ilişkilere de olumlu yansımaktadır.

Günümüz işletmelerinin birçoğu sosyal sorumluluğu paternalistik bir tarzla ve hayırseverlik katkılarıyla yapmaktadırlar (Post, Frederick, Lawrence and Weber, 1996). Sadece sermaye sahipleri olarak değil, kaynaklarını toplumdaki bütün insanları temel yönlerde etkileyecek biçimde kullanarak hizmet eden toplumsal vekil rolünü üstlenmişlerdir. Bu gelişime koşut olarak, kurumsal yöneticiler de örgüt eylemlerinde payı olan bütün gruplarla anlamlı bir etkileşim ihtiyacının farkına varmışlardır (Clark, 2000: 309).

Ülkemizde Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişim kapsamındaki uygulamaların gelişimi, halkla ilişkiler alanındaki gelişmeler ile benzerlik göstermektedir. Uygulamaların ülkemizde gelişiminde uluslararası işletmeler kadar yerli işletmelerin de bilinçli ve sistematik girişimlerde bulunduğu görülmektedir (Öztürk ve Ayman, 2009: 160).

Halkla ilişkiler birimleri organizasyonlar içerisinde, organizasyonun hedefleri ve faaliyetleri için kamusal ilgiyi çekmeye ve bunların kamusal tanınırlığını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunu sosyal çevrenin anlayışını elde etmek için gerçekleştirirler (Okay ve Okay, 2007: 96). Halkla ilişkiler sosyal sorumluluğun uygulamasıdır. Sosyal sorumluluk bir kuruluşun halkla ilişkiler fonksiyonuna sahip olması için iyi bir sebep haline gelmiştir. Modern halkla ilişkiler çalışanı kuruluş içerisinde halk adına adeta bir ombudsman gibi görev

yapmaktadır (Grunig ve Hunt, 1984: 47). Kurumların varlığını etkili bir şekilde sürdürebilmeleri, oransal üstünlük sağlayabilmeleri, onay ve rıza elde edebilmeleri ancak sosyal sorumluluk anlayışını bir **halkla ilişkiler** politikası olarak benimsemeleri ve bu doğrultuda çeşitli projeler planlayıp uygulamaya geçirmeleriyle mümkün olabilecektir (Biber ve Tansel, 2009: 662). İşletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri iletişim odaklı yürütülen faaliyetlerdir. Sorumluluğu üstlenen departmanın kampanya hazırlanması, uygulanması ve ölçümlenmesi konusunda bilgi sahibi olması gerektiğinden, çalışmaların halkla ilişkilerin faaliyet alanında sürdürülmesi (Geçikli, 2008: 170), daha etkin sonuçların alınmasını ve gelişmelerin değerlendirilmesini kolaylaştıracaktır.

Grunig ve Hunt'a göre, bir örgütün halkla ilişkiler fonksiyonuna sahip olması için, kamusal ve sosyal sorumluluk başlıca neden haline gelmiştir. Sosyal sorumluluğun halkla ilişkiler açısından taşıdığı değeri anlamanın en iyi aracı iki yönlü simetrik iletişim modelidir. İki yönlü simetrik modelle, iyi planlanmış iki yönlü bilgi akışıyla hem kurum hem de paydaşların tutum ve davranışları değiştirilebilir (Clark, 2000: 312).

İki Yönlü Simetrik Halkla İlişkiler Modeli ve Sosyal Girişim/Sorumluluk

Bu model, hem organizasyonun hem de hedef gruplarının tutum ve davranışlarında bir arada yaşayabilmek amacıyla gerekli değişiklikler için kullanılabilecek müzakere ve çatışma çözme stratejilerini içeren halkla ilişkiler programlarını tarif etmektedir. İki yönlü simetrik model hedef kitlenin görüşlerini değerlendirmesi ve kuruluşun sosyal sorumluluğunu uygulaması açısından, 21. yüzyılın çağdaş halkla ilişkiler anlayışını ortaya koymaktadır (Okay ve Okay, 2007: 186-187). Vurgulanan temel ilke, kuruluşun hedef kitlesinin görüşlerini alarak, kurulacak iki yönlü -*kuruluş ve hedef kitle arasında*- iletişim süreci ile sürdürülebilir bir uyumun sağlanması çabasıdır. Hedef kitleden alınan bilgiler sayesinde halkın beklenti ve istekleri doğrultusunda davranışların gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Hedef kitlenin dikkate alınması bir kuruluş açısından yaşamsal bir değer ve öneme sahiptir. Bu süreç kuruluş ile hedef kitle arasında dinamik bir iletişim sürecinin varlığını da ortaya koymaktadır. İletişim olmadan hedef kitle belirsiz ve şekilsiz kalacaktır (Cutlip, Center and Broom, 1994: 245).

Edward Bernays iki yönlü asimetrik modelin temsilcisi olmasına rağmen, iki yönlü simetrik modele ilişkin yaptığı değerlendirmeleri çarpıcıdır. Public Relations adlı kitabında halkla ilişkiler, der, Bernays (aktaran; Okay ve Okay, 2007: 188);

> "…Sadece bir mesleki, ahlaki ve sosyal olarak sorumluluk temeline dayanarak etkin bir biçimde sürdürülebilir. Halkla ilişkiler, liderin halkı ve kamuoyunu idare ettikleri, oluşturdukları tek-yönlü bir yol değildir. Halkla ilişkiler lider ve kamunun birbiriyle entegre olduğu, amaç ve hedefler kamu ve özel çıkarın kesişmesine dayandığı, iki yönlü bir yoldur. Aynı zamanda halkla ilişkiler danışmanı özel bir temsilci olarak kamuya karşı olan sorumluluklarını unutmamalıdır."

Kuruluş, halkın beklenti ve taleplerini öğrenerek hem bunları gerçekleştirme çabası içinde olduğu halka hissettirmek hem de gerçekleşen sonuçların halk üzerinde yarattığı etkileri değerlendirmek suretiyle yeni girişim ve projelerin alt yapısını oluşturma fırsatı yakalamaktadır. Bu fırsat sayesinde gelecekteki projelere uygun zemin hazırlanmakta ve halkın desteği kazanılmaktadır.

Günümüzde kuruluşun toplumsal sorumluluğuna çağdaş halkla ilişkilerde oldukça fazla önem verilmektedir. Örneğin Grunig ve Hunt bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır (Grunig ve Todd, 1984: 48; aktaran Clark: 2004: 312; Okay ve Okay, 2007: 192): "*Eğer bir organizasyon, hedef kitlelerine karşı toplumsal bir sorumluluk üstlenmiyorsa, onun halkla ilişkiler fonksiyonlarına da ihtiyacı yoktur*." İki yönlü simetrik iletişim modelini sosyal sorumluluğu değerlendirmek için en uygun model olarak kabul etmektedirler. Onlara göre, iki yönlü bilgi akışıyla hem kuruluş hem de hedef kitlenin tutum ve davranışlarının değiştirilebilmesi mümkün olmaktadır.

İki yönlü simetrik modeli uygulayan kuruluşların hedefi, halkla ilişkiler programları ile kuruluşun kamu üzerindeki olumsuz etkilerini en düşük seviyeye getirmeye yardımcı olmaktır. Bunu da en ideal biçimde kuruluş, sosyal sorumluluğunu gösteren uygulamalarla başarabilir (aktaran; Okay ve Okay, 2007: 192). Bu uygulamalar, dar anlamda Kurumsal Sosyal Sorumluluk, geniş anlamda ise Sosyal Girişim uygulamaları ile gerçek anlamını kazanmaktadır.

Sonuç

Bir kuruluşun toplumun ilgi ve beğenisini kazanması, toplumun sorunlarını, beklenti ve isteklerini sadece fark etmesine değil, aynı zamanda bu yönde etkin uygulamaları hayata geçirme kapasitesine de bağlıdır. Kuruluşlar, sosyal sorunlar ortaya çıkmadan önce bunları öngörebilir ve gerekli girişimlerde bulunurlarsa, çevreden gelecek tepkiler de azalacaktır. Bu çaba, kamuoyunu anlamak, ona ulaşmak için kullanılacak mesajların daha iyi hazırlanmasına imkân sağlayacaktır (Yatkın, 2003: 15). Sosyal girişim/sorumluluk uygulamaları bu açıdan önemli roller üstlenmektedir.

Sosyal sorumluluk uygulamalarında programın uygulanması açısından kurumsal bir boyut ve yaklaşım öne çıkarken, sosyal girişimcilik açısından liderin öncülüğünde bireysel bir boyut ve yönlendirme ön

plana çıkmaktadır. Bir yanda kurumsal ve toplumsal faydanın etkileşimi dikkat çekerken; diğer yanda geniş katılımlı bir toplumsal kalkınma ve değişimin sürece hâkim olduğu görülmektedir.

Sosyal sorumluluk açısından dönemsel olarak kamuoyunun dikkatini çeken konular uygulama alanı olarak tercih edilirken, dar kapsamlı ve dolaylı bir etkileşim sayesinde kamuoyunun geniş katılımı ***hedeflenmektedir***.

Sosyal girişimcilik açısından kamuoyunun ihtiyacı olan konularda, geniş kapsamlı ve direkt olarak yaşamı ilgilendiren alan ve uygulamalar tercih edilerek, kalıcı çözümler sayesinde kamuoyunun geniş katılımı ***sağlanmaktadır***.

Her iki uygulama alanında da ortak değer olarak dikkat çeken ***sosyal*** etken, halkla ilişkiler açısından ***kamuoyu*** kavramına eşdeğer gelmektedir. Bu kavramla birlikte ele alınan değer salt kamu kavramı değil, aynı zamanda halkla ilişkiler açısından sine qua non özellik taşıyan ***kamu yararı*** kavramıdır.

Her iki faaliyetin hedef kitlesi özelliğini taşıyan kamuoyu esas alındığında, sosyal girişimcilik/sorumluluk uygulamalarının gerçekleşmesi açısından taraflar arasında karşılıklı etkili iletişimin yaşamsal bir değer taşıdığı anlaşılacaktır. Sürecin sağlıklı işlemesi ve kalıcı sonuçlar sağlaması için kamuoyunun taleplerinin dikkate alınması ve kamuoyunun tepkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, halkın kurumlarla olan ilişkisi sonucunda oluşacak toplumsal fayda ile birlikte kamuoyunun kendi arasındaki iletişimine de katkı sağlayacaktır.

Sosyal sistemler olarak kuruluşlar, bir üst sistem olan toplum içerisinde yer almaktadır. Üst sistemde oluşacak istikrarsızlıklar tüm alt sistemleri olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle kuruluşlar, sistemin sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesine katkı yapmak zorundadır. Sosyal sorumluluklarını yerine getiren kuruluşun olumlu bir imaja sahip olacağı varsayılmaktadır. Ancak sosyal sorumluluk kuruluşlara bundan daha büyük bir katkı sağlamaktadır (Biber ve Tansel, 2009: 665). Bu katkı sadece kuruluşun kazanımları ile sınırlı olmayıp, toplumun bütün kesimlerine yayıldığı oranda etkin ve kalıcı olacaktır.

Popüler kültürün yoğun baskısı altında kalan gençliğin gittikçe şiddet kültürü içerisinde yabancılaşması ve yıkıcı eğilimlerle tepkisel kişilikler ortaya koymalarının engellenmesi için kendilerini ifade edebilecek aktif ve sosyal alanlar yaratmak eskisine göre çok daha fazla anlam ve önem kazanmıştır. Girişimcilik, sosyal sorumluluk, özgüven ve kolektif çalışma gibi temel değerlerin kazanıldığı bu tür etkinliklerin sosyal sorumluluk uygulamalarının gençleri hayatın içine çekmek ve sosyal yaşam alanına katkı sağlamalarının önünü açmak için değerli bir rol üstlenmektedir.

Özellikle son dönemde terörle mücadelede alanında çok yönlü bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmektedir. Bu politikalar, her iki alana ilişkin *–sosyal girişimcilik/sorumluluk–* uygulamalarla desteklendiğinde, hem kalıcı ve olumlu sonuçların alınabilmesi için ideal bir zemin hazırlanmasına, hem de devlet–vatandaş ilişkilerinin oluşan bu ideal zemin üzerinde derinleşmesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak yapılan çalışma ile Sosyal Girişimcilik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk kampanyalarının bölgesel kalkınma ve sosyal sorunların çözümüne katkısını kalıcı ve etkin kılmak açısından iletişim boyutu öne çıkarılarak, halkla ilişkiler faaliyetlerinin üstlendiği rol ve taşıdığı değer bir kez daha vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Kaynakça

Argüden, Y. (2002). "Sosyal Sorumluluk", *Dünya Gazetesi* - 05.01.2002, erişim tarihi: 10 Haziran 2009.http://www.arge.com/Yayinlarimiz/Makaleler/SivilToplum/SosyalSorumluluk.aspx.

ASHOKA (2009). Ashoka International Websites, *http://www.ashoka.org/*, Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2009.

ASHOKA (2009a). Ashoka International Websites, http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.

Bıçakçı, İ. (2002). İletişim ve Halkla İlişkiler, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Biber, A. (2007). Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Biber, A. ve Tansel, D. (2009). "Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Anlamı, Önemi Ve Kapsamına İlişkin Kuramsal Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi 13. Ulusal Pazarlama Kongresinde sunulan bildiri*, s. 662-668.

Boehm, A. (2001). "Corporate Social Responsibility: A Complementary Perspective of Community and Corporate Leaders", *Business Society Review*, 107:2, s: 171-194.

Clark, E. C. (2000). "Differences between Public Relations and Corporate Social Responsibility: An Analysis", *Public Relations Review*, 26(3): 363-380, çev: Hanife Güz, Halkla İlişkiler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk arasındaki Farklılıklar: Bir Analiz, Halkla İlişkilerde Seçme Yazılar Alana İlişkin Bir Derleme, Derleyen: Hanife Güz – Sema Yıldırım Becerikli, (2004), s. 304-333, Ankara: Doğuşum Matbaacılık.

Cutlip, S. M., Center A. H. and Broom G.M. (1994). "Effective Public Relations", 7th Edition, New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Denizalp, H. (2007). "Toplumsal Dönüşüm için Sosyal Girişimcilik Rehberi", *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi,* http://www.stgm.org.tr/yayinlar.php?sec=detail&id=15, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009.

Dimitrus, Jo-E. ve Mazzarella, M. (2001). "Reading People*", İnsanları Okumak - İnsanların Davranışlarını Çözümlemenin Yolları*, çev: Acar Doğangün, Birinci Basım, İstanbul Arıtan Yayınevi.

Dinçer, Ö. (1998). "Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası", İstanbul: Beta Yayımcılık.

Ernst&Young, (2006). "Yılın Sosyal Girişimcisi kim değildir?" http://www.yilingirisimcisi.com/FAQ.asp, Erişim Tarihi:16 Haziran 2009.

Geçikli, F. (2008). “Halkla İlişkiler ve İletişim”, İstanbul: Beta Yayıncılık.
Griswold, G. (1967). “How AT&T Public Relations Policies Developed”, *Public Relations Quarterly* 12, pp. 7-16.
Grunig, J. E. ve Hunt, T. (1984). Managing Public Relations, New York: Holt, Rinehart and Winston.
Grunig J. ve Hunt T. (1984). „Managing Public Relations“, New York: Holt, Rinehart & Winston; “Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar”, Derleyenler, Jacquie L’Etang ve Magda Pieczka, çev: Ayşe Elif Emre, Kurumsal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler Etiği, Jacquie L’Etang, s. 153–188, Ankara: Vadi Yayınları, 2002.
Gürgen, Haluk (2008), "Kurumsal İtibar Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk", *7. Sanayi Kongresi'nde Sunulan Bildiri,* http://www.iso.org.tr/kongre/Kongre_2008/Sunumlar/2A-3-Haluk-Gurgen.ppt
Habermas, J. (1997). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.
Hartigan P. (2008). http://www.ulusalgencgirisimcilikkongresi.org/haber.aspx?id=14 *Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2009.*
Hill, R. P. and Cassill, D. B. (2004). The Naturalogical View of the Corporation and Its Social Responsibility: An Extension of the Fredrick Model of Corporation-Community Relationships, *Business Society Review*, 109:3, 281-296.
Kazancı, M. (1982). Halkla İlişkiler, Kurumsal ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, Ankara.
Kazancı, M. (1997). Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler*,* 2. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
Kazancı, M. (2007). Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*,* Ankara: Turhan Kitabevi.
Kongre (2008). I. Ulusal Genç Girişimcilik Kongresi, İstanbul, 2008. http://www.ulusalgencgirisimcilikkongresi.org/haber.aspx?id=14, Erişim Tarihi:15 Haziran 2009.
Kotler, P. Ve Lee N. (2006). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Çev: Sibel Kaçamak, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.
KSSP, (2009). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Platformu, http://www.kurumsalsosyal.com/?pid=140, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2009.
KSSD, (2009). “Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Gelişimine Kısa Bir Bakış”, *Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği*, http://www.kssd.org/kisabakis.asp, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2009.
L’Etang J. (2002). Kurumsal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler Etiği, “Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar”, derleyenler; Jacquie L’Etang ve Magda Pieczka, çev: Ayşe Elif Emre, Jacquie L’Etang, s. 153–188, Ankara: Vadi Yayınları.
Meech, P. (2002). Kurumsal Kimlikl ve Kurumsal İmaj, “Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar”, derleyenler; Jacquie L’Etang ve Magda Pieczka, çev: Ayşe Elif Emre, Jacquie L’Etang, s. 127-151, Ankara: Vadi Yayınları.
Okay A. ve Okay A. (2007). Halkla İlişkiler Kavram Stratejisi ve Uygulamaları, İstanbul: DER Yayınları.
Özgür, A. E. (2009). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Savunun Çocuklar-Övünün Büyükler, Erişim tarihi: 12 Haziran 2009, http://www.mikadoconsulting.com/UserFiles/File/Savunun%20Cocuklar%20Ovunun%20Buyukler-Ali%20Ercan%20Ozgur.pdf.
Öztürk, M. C. ve Ayman, M. (2008). “Türkiye’de Özel Sektör ve Sosyal Sorumluluk Projeleri”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını*, İlet-ş-im, Kış, Sayı: 9, s. 145–165, İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.
Peach, L. (1987). Corporate Responsibility, Effective Corporate Relations, Maidehead: Mc Graw Hill; aktaran Okay A. ve Okay A. (2007). Halkla İlişkiler Kavram Stratejisi ve Uygulamaları, İstanbul: DER Yayınları.
Peltekoğlu, F. B. (1993). Halkla İlişkiler Giriş, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 524.
Post, J. E., Frederick C. W., Lawrence A. T. and Weber J. (1996). Business and Society: Corporate Strategy. Public Policy, Ethics, New York: McGraw-Hill Inc.
SUCSR (2009). http://www.sucsr.com/kurumsal-sosyal-sorumluluk/makaleler/kssnedir.php *Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.*
Tayfun, R. (2008). Etkili İletişim ve Halkla İlişkiler, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.
Tutar H. ve M. K. Yılmaz, (2003). Genel İletişim Kavramlar ve Modeller, Ankara: Nobel Yayıncılık.
Uysal, B. (1998). Siyaset Yönetim Halkla İlişkiler, Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını No:287.
Yazar, A. (2009). Evrensel İş Ahlakı Kurumsal Sosyal Sorumluluk, *İş Dünyası ve Aktüalite Dergisi,* Şubat 2009 • Sayı 25, s.23, http://www.hogiafdergisi.nl/pdf/H25.pdf, *Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2009.*
Yatkın, A. (2003). Halkla İlişkiler ve İletişim, Ankara: Nobel Yayıncılık.
Yüksel, N. Aysun (1996). “Sosyo-Kültürel Değişmede ve Yeniliklerin Benimsenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Etkisi”, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, C. II, S. 1498–1502, Ankara.

SOSYAL GİRİŞİMCİ;" AKILI, KADERİN ÖNÜNDE TUTAR"

Dr.A.Turan ÖZTÜRK
Çankaya Üniversitesi Rektörlüğü
Tel:0312-2844500,Fax:0312-2861036
atozturk@cankaya.edu.tr

Özet

Yirmi birinci yüzyılın paradigması, "paradigma değişmeden, dünyanın değişmeyeceğidir". Geleneksel yaşam tarzını aşmış günümüz toplumları, her şeye egemen otorite olan , devletten belememektedir.Giderek yaşamın her alanında, devlet ve özel sektörle birlikte üçüncü bir dinamik olan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) rol ve önemleri artmakta ve toplumun beklentileri de bu yönde olmaktadır. Mevlana Celalettin Rumi ünlü sözünde;"Dünde kaldı ne varsa düne dair cancağızım,artık yeni şeyler söylemek lazım"derken, sanki yüz yıllar sonrasında şekillenecek ortak iyilik hareketi olan STK'ları işaret etmiştir.

Gelişim süreci İkinci Dünya Savaşı'na uzanan sosyal girişimcilik kavramı; 1970'li yıllarda Bengaldeş'li Bankacı Muhammet Yunus'un uygulamaya koyduğu ve kendisine "2006 Yılı Nobel Barış Ödülü" kazandıran, "Mikro Krediler" yoluyla yoksulluğun önlenmesi projesi ile dünya kamuoyunun bir kez daha dikkatini çekmiştir.Sosyal girişimcilik kavramının dünya çapında kurumsallaşmasında ise, ABD'li William Drayton'un "Ashoka"nın önemli payı olmuştur. 2009 yılı itibariyle 60 ülkede 1600 sosyal girişimciyi destekleyen Ashoka'nın, Türkiye'deki girişimcilerinin sayısı 13'ü aşmıştır. Ashoka, Sanskritçe'de "kaderin yokluğu" anlamına gelmektedir. Ashoka, üye seçiminde ön koşul olarak;hayatını en yaratıcı ve yeni fikirlere vakfetmiş, yetenekli ve yenilikçi girişimcilere destek olmakta,gençlik eğitimi ve gelişimi, çevre, sağlık,insan hakları , yurttaş girişimi alanlarında çalışan sosyal girişimcileri desteklemeyi amaç edinmiştir.

Çalışmada ; toplumsal sorunlarla mücadelede ve değişimin gerçekleştirilmesinde giderek önemli sonuçlar alan sosyal girişimcilik olgusuna değinilerek ,sosyal girişimciliğin;sosyal dilencilik ve kadere teslim olmak yerine , sorumlulukları olan birer dünya vatandaşları olarak, akılın, liderliğin, yaratıcılığın ve cesaretin eseri olduğuna ilişkin çıkarımlara yer verilmiştir. Dünya ve Türkiye'deki sosyal girişimcilik uygulamalarına da değinilerek , yoksulluk ve çaresizlik döngüsünü değiştirebilecek, değişimin öncüsü olabilecek sosyal girişimcilik fikirlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimci, Sivil Toplum Kuruluşları, Ashoka,Yurttaş Girişimi

SOCIAL ENTERPRENEUR;"MIND PRECEDENCE RANKS BEFORE FROM DESTINY"

Abstract

The paradigm of the twentyfirst century is that world will not change until the paradigm itself change. Nowadays, the societies which exceed the traditional lifestyle, expect everything from the government which is the dominant authority. Gradually, the importance of non-governmental organizations, which are the third dynamic along with government and private sector, keep increasing and the societies' expectations are accordingly. When Mevlana Celalettin Rumi said "Whatever belongs to yesterday remains in the yesterday, now it is time to say something new", he somehow pointed out to NGOs which are the mutual helping movements.

Social entrepreneurship notion which started roughly at the times of Second World War, took the attention of the whole world with the studies, such as the Project of the prevention of the poverty with the "Micro Credit"- by which the Bangledeshi banker Muhammet Yunus took the Nobel Peace Prize in 2006. And the effect of the "Ashoka" of William Drayton, is very important at the institutionalization of the social entrepreneurship Notion in the world.

Ashoka has supported 1600 social entrepreneurs in 60 countries as of 2009 and the number of entrepreneurs has grown over 13 person in Turkey. The name "*Ashoka*" ***means*** "without fatalism" in Sanskrit. Ashoka has defined core criteria that candidates for the fellowship mustmeet: creativity, entrepreneurial quality, social impact of the idea, and ethical fiber.

Study shows that ashoka gradually has taken important results about conflict of social affairs and changes that came true, and mentioned that social entrepreneur is a citizen of world responsility who has own responsilities, effect of intelligence, leadership, creativeness, brave instead of social mendicancy and give in sorrow. As a result they also deal with the social entrepreneur implementation in the World and Turkey and ideas that will change the poorness and helplessness cycle, will be the leader of changes of social entrepreneur ideas.

Keywords: Social Enterpreneur, NGO's, Ashoka, Citizen Interference

1.Giriş

"Dünya çapında ilişkilerin yoğunlaşması" olarak tanımlanabilen küreselleşme, 21inci yüzyılda önemli paradigma değişimlerine de sebep olmuştur.Yirminci yüzyılın en belirgin özelliği, "belirsizlik" iken; 21 Yirmi

birinci yüzyılın paradigması,"paradigma değişmeden, dünyanın değişmeyeceğidir. "Her paradigma ,bir sistemde belli bir dönemde yığılmış sorunlar demetine çözüm olarak ortaya çıkar ve kendisinin önerdiği sistemde gerçekleşeceğine göre kurgulanır ve uygulanır. Günümüz de de değişik sorunların üstesinden gelebilmek için, yurttaşların sorumluluklarının kapsamları da gelişerek ,yeni bir yurttaşlık anlayışı olan "aktif yurttaşlık" (sorumluluk temelli yurttaşlık) anlayışını getirmiştir (Öztürk,2009:32). Geleneksel yaşam tarzını aşmış günümüz toplumları her şeyi,egemen otorite olan, devletten beklememektedirler. Giderek yaşamın her alanında, devlet ve özel sektörle birlikte üçüncü bir dinamik olan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) rol ve önemleri artmakta ve toplumun beklentileri de bu yönde olmaktadır. Mevlana Celalettin Rumi ünlü sözünde; "Dünde kaldı ne varsa düne dair cancağızım,artık yeni şeyler söylemek lazım" derken, sanki yüz yıllar sonrasında şekillenecek ortak iyilik hareketi olan STK'ları işaret etmiştir.

Gelişim süreci İkinci Dünya Savaşı'na uzanan sosyal girişimcilik kavramı; 1970'li yıllarda Bengaldeş'li Bankacı Muhammet Yunus'un uygulamaya koyduğu ve kendisine "2006 Yılı Nobel Barış Ödülü" kazandıran,"Mikro Krediler" yoluyla yoksulluğun önlenmesi projesi ile dünya kamuoyunun bir kez daha dikkatini çekmiştir. Sosyal girişimcilik kavramının dünya çapında kurumsallaşmasında ise, ABD'li William Drayton'un "Ashoka"nın önemli payı olmuştur. 2009 yılı itibariyle 60 ülkede 1600 sosyal girişimciyi destekleyen Ashoka'nın, Türkiye'daki girişimcilerinin sayısı 13'ü aşmıştır. Ashoka, Sanskritçe'de "kaderin yokluğu" anlamına gelmektedir. Ashoka, üye seçiminde ön koşul olarak; hayatını en yaratıcı ve yeni fikirlere vakfetmiş, yetenekli ve yenilikçi girişimcilere destek olmakta, gençlik eğitimi ve gelişimi, çevre, sağlık,insan hakları , yurttaş girişimi alanlarında çalışan sosyal girişimcileri desteklemeyi amaç edinmiştir.

2.Amaç, Kapsam ve Kısıtlar

Çalışmada; toplumsal sorunlarla mücadelede ve değişimin gerçekleştirilmesinde giderek önemli sonuçlar alan sosyal girişimcilik olgusuna değinilerek, sosyal girişimciliğin; sosyal dilencilik ve kadere teslim olmak yerine; sorumlulukları olan birer dünya vatandaşları olarak, akılın, liderliğin, yaratıcılığın ve cesaretin eseri olduğuna ilişkin çıkarımlara yer verilmiştir. Değer temelli liderlik yaklaşımı sergileyen sosyal girişimcilerin özellikleri, çalışma tarzları ve etkileme yöntemleri örneklerle açıklanmıştır. Dünya ve Türkiye'deki sosyal girişimcilik uygulamalarına da değinilerek, yoksulluk ve çaresizlik döngüsünü değiştirebilecek, değişimin öncüsü olabilecek sosyal girişimcilik fikirlerine yer verilmiş, güç problemlerin çözücüleri olan sosyal girişimcilerin risk ve heves yüklü çalışmalarından örneklere yer verilmiştir.

3.İnceleme

3.1.Girişimcilik ve Girişimcilik Kültürü

Girişimci halk arasında işadamı, işbilen, yönetici,patron, kendi işini kurmaya çalışan becerikli kişi ya da daima yeni ve riskli fikirleri gerçekleştirmeye çalışan öncü ve atılgan kişi gibi farklı isimlerle anılabilmektedir.Girişimci ile ilgili tanımların ortak noktası, girişimcinin başkalarının baktığı ama göremediği fırsatları görüp, onları birer iş fikrine dönüştürebilmesi ve risk almaya yatkınlığıdır (Akat, Budak ve Budak,1997:14;Titiz:1994:3).

Girişimci, bir işi yapmaya girişen ve bundan çekinmeyen kişidir.Üretim faktörlerini bir araya getirerek ,iktisadi mal ve hizmet üretimi için gerekli girişimi başlatan , ayrıca üretim için gerekli finansal kaynakları ve üretimin değerlendirileceği pazarları bulan kişidir.Ekonomik değerlerin yaratılması için gereken üretim faktörleri bileşimi, biyolojik veya mekanik bir olay olmayıp, insan tarafından gerçekleştirilir.İnsanlar, girişimcilik adı verilen bu işler ile , ekonomik değerlerin meydana getirilmesine önemli bir katkıda bulunur (Müftüoğlu, 1989:73; Çetin, 1996:29).

Girişimcinin çağdaş toplumlardaki temel işlevi, ardı arkası kesilmeyen yenilikleri gerçekleştirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.Bu yönüyle modern girişimcinin gücü; yenilik yapma ve yaptığı yenilikleri iş dünyasında somut ticari ürünlere dönüştürebilme kapasitesine dayanır (Titiz, 1994:3-11). Bu anlamda girişimci kavramı; devamlı yenilik yapan kişi veya kişiler anlamında kullanılmaktadır.Girişimciye atfedilen "yenilikçi" nitelemesi ise; piyasaya yeni ürünlerin sunulması , yeni bir üretim tekniğinden yararlanılması , yeni pazarlar elde edilmesi, yeni hammadde ya da yarı mamul madde kaynağının bulunması ve nihayet yeni bir organizasyon biçiminin gerçekleştirilmesi hususlarını kapsar (Gerber,1996:17) .

Toplumda insanlar üzerindeki en büyük etkinin kaynağı kültürdür. Kültür, gruptaki bireylerin ortak nitelikleri olup, kişiden kişiye aktarılan öğrenilmiş bir yaşam biçimidir.Girişimciler faaliyette bulundukları sürçte "yerel çevre, ulusal çevre ve uluslararası çevre" gibi sosyal yapılar ile etkileşim içerisinde bulunurlar (Çelik, ve Akgemici, 1998:28-29).

Achieving Society adlı kitabında Mc Clelland, insanların başarı güdülerinin ,oluşturdukları toplumun ekonomisinde bir takım değişiklikler meydana getirdiğini vurgulayarak, başarı güdüsü yüksek insanların davranışlarını aşağıdaki gibi ifade etmiştir (OKİK,1993:14) :

- Yeteneklerini zorlayan işlerde daha hızlı çalışırlar.
- Daha hızlı öğrenirler.

- Para, unvan gibi dışsal motivasyon faktörlerine fazla itibar etmezler.
- İş hayatında , arkadaşlarından çok, konunun uzmanları ile çalışmak isterler.

Mc Clelland, yüksek başarı güdüsü ile girişimcilik kültürü arasında yakın ilişki olduğunu belirtmektedir. Malta'lı düşünür Bono'ya göre ise; girişimcilik kültürünü tanımlayan en önemli ifade,"bir şeyi gerçekleştirme tutkusudur". Daha önce bulunmayan bir şeyi ortaya koymak girişimcinin en büyük amacıdır.. Onun seçtiği ortam eylemdir. Çünkü görülmüştür ki, kurduğu işte başarılı olan girişimci yeni ve değişik atılımlar ve yatırımlar peşindedir (Titiz, 1994:7) .

Girişimcilik kültürü; girişimciye yeni bir statü veren, yaptıklarını ödemeyi garanti eden, başkalarının kendisine iş imkanları yaratmasını beklemek yerine, başkaları için iş imkanları yaratan yepyeni bir neslin yetişmesini sağlayacak bir kültürdür. Girişimcilik kültürünün temel göstergelerinden olan risk taşıma ve cesaret başarıyı önemli ölçüde etkilemektedir.

Girişim ya da işletmeler, hem girişimci açısından hem de dışarıdan bakıldığında; yaşayan, soluk alıp veren birer sosyal sistemdirler.Girişimcinin başarısı için , kişilerin beraberinde getirdikeri nitelikler bileşimi olan kültür özelliklerinin, girişimcinin amaçları ve tutkuları ile ne derecede örtüştüğü ya da ayrıştığı, girişimin sürekliliği için belirleyici unsurdur (TUSİAD,1987:13).

3.2.Girişimci Tipolojisi ve Temel Özellikleri

Girişimci kişiliğine sahip bir kişi, çok önemsiz durumları bile çok önemli durumlara çevirir.Girişimciler, vizyon sahibi kişilerdir. Girişimcinin gözünde çoğu insanın değeri,hayallerinin önünde duran problem kadardır. Girişimciler, geçmişe takılmadan geleceği yaşarlar (Gerber, 1994:3-11).

Girişimci ruhuna sahip kişilerin en belirgin özellikleri , başarı arzularının yüksek olmasıdır.Bu tip insanlar ,rutin işlerden hoşlanmazlar, yeni fikirler yaratmayı tercih ederler.Girişimcilerin en önemli özeliklerinden birisi, risk almasıdır.

Girişimci tipolojisi, belirli ölçüde belirli bir kişilik özelliğini temsil eden bir kavram olup,girişimcilerin fiziksel ve zihinsel yönlerinin değerlendirilmesi ile ilgilidir.Genel olarak girişimci tipolojileri , bireylerin davranış ve düşüncelerine bağlı olarak," içe dönüklük- dışa dönüklük", veya" psikolojik, fiziksel ve karaktersistik özellikler"in birlikte oluşturduğu bir olgu üzerinde durulmaktadır (Erdoğan,1994:260-262; Köknel,1986:13-37).

<u>Girişimcileri başarılı kılan bazı nitelikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gürdoğan, 2008:26-28):</u>

- Girişimciler, daima ortak iyilik hareketinin içindedirler. Dürüstlük, onlar için en önemli sermayedir.
- Risk almasını bilirler.
- Yenilik peşinde koşarlar.
- Girişimcilerin dünyasında ümitsizliğe yer yoktur.
- Girişimciler, gelen günü, giden günden daha üretken kılmasını bilirler.
- Girişimciler zor günlerde; çöküşte, yükselişi görebilirler.
- Girişimciler misyonu olmayanın, vizyonu olmayacağının bilincindedir.
- İnsiyatif kullanmadan hiçbir zaman çekinmez.
- Onların en büyük düşmanı, ilkesizliktir.
- Girişimciler çözüm üretmeyenlerin, sorunun parçası olduğunun bilincindedirler.
- Değişmeden, değiştirmenin mümkün olmayacağının farkındadırlar.

3.3.Sosyal Girişimcilik ve Tarihte Sosyal Girişimciler

Sosyal girişimciler, toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireylerdir.Toplumsal sorunlarla mücadelede ve geniş ölçekte değişimi sağlayan yeni fikirler geliştirmekte hırslı ve kararlıdırlar. Sosyal girişimciler, ortak iyilik hareketlerinin içerisinde yer alarak, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa , sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atmaları yönünde ikna ederler.

Sosyal girişimciler, kendilerini bulundukları alanda toplumsal dönüşümün gerçekleşmesine adarlar, Vizyoner olup, gerçekçidirler. Hayalleri vardır, yeni fikirlerin uygulanabilir olması onlar için her şeyin üzerindedir.Sosyal girişimcilerin ortaya koydukları yeni fikirler uygulanabilir, etik, kolay anlaşılır olmalı ve o bölgede yaşayanların geniş desteğini almalıdır. Böylece, sosyal girişimciler harekete geçilirse, her şeyin mümkün olduğunu kanıtlayan birer rol- modeldirler ve değişimin yaratıcı liderleridirler.

Son 20 yılda, yurttaş sektörü, iş dünyasının çok önceden öğrendiği bir şeyin farkına vardı: "Lider bir sosyal girişimcinin yeni fikri kadar güçlü hiçbir şey yoktur".Netice olarak; sosyal girişimciler de dünyanın çehresini değiştiren başarılı girişimciler gibi, toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdırlar. Başkalarının göremediğini görerek, yeni fırsatlar yaratırlar, sistemler geliştirirler, toplumun önemli sorunlarına yenilikçi çözüm getirirler. Tarihteki lider sosyal girişimcilerden dikkati çekenler aşağıda kısaca açıklanmıştır (www. Ashoka.org):

- Susan B.Anthoney(ABD): ABD. 'de kadın hakları mücadelesini verdi. Kadınların mülk edinmeleri için savaştı ve bu konuda anayasa değişikliğinin öncüsü oldu.
- Vinoba Bhave (Hindistan): Toprak Bağış Hareketinin kurucusu ve lideri. Hindistan'ın toprak sahibi olmayan fakir köylülerine yaklaşık 3 milyon dönüm toprağın bağışlanmasını sağladı.
- Mary Montessori(İtalya): Erken çocuk eğitiminde Montessori yaklaşımını geliştirdi.
- Florence Nightingale (İngiltere) : Modern hemşireliğin kurcusu.İlk hemşirelik okulunu kurdu ve hastane şartlarının iyileştirilmesi için mücadele etti.
- John Muir(ABD): Doğasever ve korumacısı. Dünyada Ulusal Doğa Parkları sistemini kurdu ve Sierra Club'un kurulmasına yardımcı oldu.
- John Monnet (Fansa): 2. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın ekonomisini yeniden yapılandırırken , Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurdu. Bu topluluk , Avrupa Birliği'nin tohumlarını atmıştır.

Dünyada Harvard Üniversitesi, Oxford University UK, University of California, Berkely, Stanford Graduate gibi önemli üniversiteler konuyla ilgili olarak eğitim vermektedirler.Türkiye' de yeni duyulmaya başlanan sosyal girişimcilik ve yurttaş sektörü ise; başarılı örnekleri esin kaynağı olarak alarak büyümekte, geçen 20 yıllık sürede sosyal girişimciliği konu edinen üniversite bölümleri, girişimcileri destekleyen, aşağıda kısaca tanıtımı yapılan organizasyonların faaliyetleri bulunmaktadır (www. gsuik. Org):

- Ernest& Young ve Milliyet Gazetesi'nin düzenlediği "Yılın Girişimcisi Yarışması",
- Dünya Bankası "Yaratıcı Kalkınma Fikirleri" yarışması,
- Mikodo Consulting'in düzenlediği:"Gelecek Daha Net "adlı sosyal platform (www. gelecekdaha. net).

3.4.Sosyal Girişimciliğin Amacı ve Hedefi

Sosyal girişimciliğin, sosyal sorumluluktan da çok temel bir farkı vardır. Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde şirketlerin birinci hedefi, topluma yarar sağlamak değil; toplumun bir ihtiyacına cevap vererek imajlarını düzeltmek, satışlarını arttırmaktır. Yani reklam yönü ağır basmaktadır. Sosyal girişimcilikte ise, yoksulluğun yaygın olduğu bir yörede , en çok sosyal fayda nerede sağlanabilirse, küçük bir sermayeyle o potansiyeli ortaya çıkararak, yoksul kesime iş, aş ve/veya sosyal fayda sağlamak esastır. Sosyal girişimcilik, sosyal dilencilik de değldir.Hayırseverliğin aksine, sosyal girişimcilikte para en önemli kaldıraç da değildir. Önemli olan yüreğinizi, o güne kadar deneyimlerinizi ve becerilerinizi ortaya koyarak yoksul kesime , çevreye , toluma kalıcı bir yarar sağlamaktır. Van 100. yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Sarı, dünyada sadece Van Göl'ünün sodalı suyunda yaşayabilen ve yanlış avlanma nedeniyle nesli tükenmekte olan İnci Kefali'ni hayata döndürmek suretiyle sadece doğaya ve çevreye fayda sağlamakla kalmamış, Van'lı balıkçılara da iş imkanı sağlamıştır (Milliyet, 2009)

3.5.Sosyal Girişimciler Güç Problemlerin Çözücüsüdürler

İnsan yaşamının en çetin sınavı ; bireysel yeteneklerini , hayallerini,yaşam amaçlarını gerçekleştirebilme fırsat ve ortamını bulabilmesidir.Kişinin korkularını yenebilmesi ve hesaplı riskler alarak harekete geçmesidir. Sosyal girişimciler, toplumsal sorunlarla mücadelede hırslı ve kararlı davranır. Onların çabaları sonucunda:

- İnandıkları yolda girişimci özelliklerini öne çıkararak çalışırlar,
- Sosyal girişiminin toplumdaki etkisini gören kişi ve topluluklar onunla çalışmak ve işbirliği yapmak isterler.,
- Giderek büyüyen bu etkileşim; toplumsal,ardından ulusal , sonuçta da küresel bir oluşum haline dönüşebilir.

Sosyal girişimcilerin kurucu rolleri ön plana çıkar ve geniş sosyal problemlere kalıcı çözüm için , yasal organizasyonel argümanlar geliştirirler (Sud, VanSandt, Baugous,2009:211).

3.6. Sosyal Girişimcinin Yol Haritası

Sosyal girişimciler dünyanın neresinde bulunursa bulunsunlar,dünyanın diğer köşesindeki sorunların farkında olarak, büyük bir çaba ve heves ile yüklü olarak işine odaklanırlar. Yaşantımızı devam

ettirebilmemiz için ; kritik problemlere odaklanırlar, kalıcı ve yeni çözüm üretirler (Carson:1962,Gore:2006). Çünkü onlar ; girişimcilikte en büyük riskin, hiç risk almamak olduğunu bilir.Sosyal girişimci bir aktif yurttaş olarak, gelen günü, geçen günden daha üretken kılmasını bilir.Sorumluluk temeline oturttuğu yurttaşlık anlayışının gereği olarak ikaza gerek kalmaksızın harekete geçerler ve kendi yol haritalarını hazırlarlar.Kendilerini başarıya ulaştıracak farklı yol haritaları vardır ve onu kullanmasını çok iyi bilirler.Denilebilir ki,günümüzde toplumların zenginliği,sosyal girişimcilerin sayılarındaki artış hızı ile doğru orantılıdır.

3.7. Sosyal Girişimci Nasıl Çalışır?

Sosyal girişimciler, çevrelerindeki en önemli toplumsal sorunlara odaklanarak bunları çözmek için, toplumun potansiyelini harekete geçirecek girişim içerisinde olurlar .Sosyal girişimcilerin el atarak toplumsal değişim sağlamak istedikleri temel alanlar şunlar olabilir:

- Toplumsal değişim için sivil önderlik, yurttaş duyarlığı,
- Ekonomik kalkınma,
- Çevre gelişimi,
- Sağlık sorunlarına çözüm,
- İnsan hakları,
- Eğitim ve öğrenim (kızların okullaşması, eğitimin gelişimi)

Sosyal girişimci, el atmak istediği alanı belirledikten sonra, yerel alanda benzer düşüncelere destek verebilecek değim yanlılarıyla işbirliği arayışına girer.Değişimi gerçekleştirebilmek için;

- Projeleri/düşünceleri uygulanabilir hale getirmek,
- Sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Farklı alanlarda / bölgelerde çoğalmasını sağlamak için,çaba ve arayış içerisinde olur.

Sosyal girişimciler, toplumsal dönüşüm için;

- Çoğaltabilmeyi,
- Sürdürebilir olmayı,
- Tekrarlanabilir olmayı temel veri ve güç olarak kullanırlar.

Sosyal girişimciler ömürlerini şikayetle geçirmez. Onlar için,sosyal girişimcili;, ”düşünceden de öte,değiştirebilmek ve değişebilmek” için liderlik vasıflarını, yaratıcılığı, cesaret ve inatçılığı ,esnekliği ve yalınlığı birer güç olarak kullanarak toplumsal yaşama değer, dinamizm ve renk katarlar. Şu hususu da ifade etmek gerekir ki, sosyal girişimciyi harekete geçiren birçok sebepler arasında;yasal organizasyonel baskılar, ahlaki baskılar, yapısal baskılar, politik baskılar ve İzomorfik (eş yapılı) baskıları sayabiliriz (Sud ve diğerleri, 2009:202).Sosyal girişimciler,kar amacı gütmeyen yenilikçi yapıları ile strateji geliştirirler, normlar ve değerler üretirler. Bu nedenle sosyal girişimcilik , kamu sektörünün fonksiyonel alternatifi olmaktadır (Dart, 2004:413).

4. Sonuç

Sürdürülebilir bir yaşam ,sorumluluk gerektirir. İki yüz yıl önce ekonomik yaşamda başlayan girişimcilik hareketi, 20.yüzyılın son çeyreğinde “sosyal girişimcilik “hareketini gündeme getirmiştir. Toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm üretecek hırslı ve kararlı bireyler, toplumsal gelişimin sadece “devlet” sorumluluğunda olmayıp, yurttaş girişimlerinin de rol üslenebileceğini ifade etmişlerdir.Özellikle son 20 yılda girişimcilik sadece iş dünyasında değil; aynı zamanda toplumsal sorunların çözümünde de aktif yurttaşların ,sosyal girişimcilerin ayağa kalkarak, toplumun gerçek potansiyelini harekete geçirip, o bölgede yaşayanların kaderini değiştirdikleri görülmüştür.Ortak iyilik hareketinin parçası olan sosyal girişimciler, ertelenen toplumsal sorunların çözümünü kamu veya iş dünyasına bırakmak yerine , sorunun kaynağını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözer, liderlik yetenekleri ile kitleleri ikna eder ve tüm toplumun, yeni fikirlerin uygulandığı iyilik hareketinin içine sokacak adımlar atmasını sağlar. Yirminci yüzyılın en belirgin özelliği, ”belirsizlik” iken; 21 Yirmi birinci yüzyılın paradigması, ”paradigma değişmeden, dünyanın değişmeyeceğidir.”Her paradigma ,bir sistemde belli bir dönemde yığılmış sorunlar demetine çözüm olarak ortaya çıkar ve kendisinin önerdiği sistemde gerçekleşeceğine göre kurgulanır ve uygulanır. Günümüze de değişik sorunların üstesinden gelebilmek için, yurttaşların sorumluluklarının kapsamları da gelişerek ,yeni bir yurttaşlık anlayışı olan “aktif yurttaşlık “(sorumluluk temelli yurttaşlık) anlayışını getirmiştir (Öztürk,2009:32). Geleneksel yaşam tarzını aşmış günümüz toplumları, her şeyi egemen otorite olan , devletten beklememelidirler.Giderek yaşamın her alanında, devlet ve özel sektörle birlikte üçüncü bir dinamik olan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) rol ve önemleri artmakta ve toplumun beklentileri de bu yönde olmaktadır.Toplumsal dönüşümün dinamosu olan sosyal girişimciler,aklı kaderin önünde tutarak,değişimin öncüsü olmuşlardır. Onlar değer temelli liderlik yaklaşımlarını, kuvvetli yönetim felsefesi ile besleyerek

bulundukları çevreye renk ve dinamizm katarlar. Çünkü onlar, büyük fikirlerin yaratıcıları ve sistemli uygulayıcısıdırlar. iyi fikirlerin,mümkün olduğunca geniş bir çevrede uygulanmadıkça, iyi bir fikir olara kalacağının bilincinde olarak; liderlik, yaratıcılık, cesaret ve inatla çalışmalarını sürdürürler ve değer yaratırlar. Ashoka üyelerinin çalışmaları sonucunda 1980 yılından günümüze kadar; 5 kıtada, 60 ülkede, 1600'den fazla sosyal girişimcinin çabaları sonucunda %64 iş yatırımcıları, %22 kuruluşlar ve şirketler, %14 diğer bireylerle çalışarak yeni girişim modelinin sosyal etkilerini çoğaltmışlardır (Sen, 2006:536) .Sosyal girişimciliğin yasal çerçevesi, onun etkinliğini artırdığı gibi;eş yapılı kurumların etkilendiği baskılardan da etkilenmesini azaltmaktadır (Nicholls ve Cho, 2006:114-115). Sosyal problemlere etik argüman sunan sosyal girişimcilik, geçen yüz yılla karşılaştırıldığında kısa sürede günümüz toplumları için dominant paradigma değişikliklerine de sebep olmuştur (Shepard, 1995:577-601). Şüphesiz, toplumların zenginliği, her biri birer" Aktif Yurttaş" olan sosyal girişimcilerin çokluğu ile orantılı olacaktır.David Bornstein,"fikir bir oyun gibidir .İyi bir üreticiye ve ileticiye ihtiyaç duyar .Ama hiçbir şey bir başyapıtla karşılaştırılamaz…" der (Sen,2006:535). Birçok gelişmiş toplumlarda uzun süredir verilen yenilikçi düşünce ve sosyal girişimcilik eğitim ve öğretim tecrübelerinin paylaşımı;diğer birey, toplum ve uluslar için rol /model etkisi yapacaktır.

Kaynakça

Akat,İ,Budak,G.ve Budak, G.(1997). İşletme Yönetimi, İzmir

Ashoka: Innovators for the Public,htt://www.turkey.ashoka.org/social-Entrepreneur, Erişim Tarihi:24.04.2009

Carson, R.(1962). Silent Spring, Houghton Mifflin, Boston

Çetin, C.(1996). Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi. Der Yayınları, İstanbul

Çelik, A. Akgemici, T. (1998).Girişimcilik Kültürü ve Kobiler. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

Dart, R.(2004). "The Legitimacyof SocialEnterprise" Nonprofit Management and Leadership 14(4), 411-424

Doğan,İ(2002). Sivil Toplum,Alfa Yayınları, Bursa

Erdoğan İ.(1994). İşletmelerde Davranış, 4. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul

Galatasaray Üniversitesi İşletme Kulübü Harekete Geç, http:// www. gsuik.org/index.php, Erişim Tarihi:24.04.2009

Gerber, MİCHAEL.E.(1996).Girişimcilik Tutkusu. Çev. Tayfur Keskin, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Gore, A. (2006). An Inconvenient Truth, Rodale Pres, Emmaus, PA.

Gürdoğan, N.(2008).Girişimcilik ve Girişim Kültürü, İGİAD Yayınları No.7, İstanbul

Hançerlioğlu, O. (1989).Felsefe Sözlüğü,Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul

Keane, j (1994). Demokrasi ve Sivil Toplum.(çev. N. Erdoğan), Ayrıntı Yayınları,İstanbul

Köknel. Ö. (1986). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, 11. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Lipson, L (1973). Politika Biliminin Temel Sorunları, (Çev. T. Karamustafaoğlu), Ankara

Mardin, Ş (1987). "Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum ", Defter, Sayı:2, Aralık- Ocak 1987

Müftüoğlu, T. (1989). İşletme İktisadı, Olgaç Matbaası,

Nicholls, A. an Cho A. (2006). "Social Entrepreneurship: The Structuration of a Field"in A. Nicholas(ed.), Social Entrepreneurship: New Modls of Sustainable Social Change, Oxford University Pres, Oxford.

ODTÜ,1999," Girişimcilik,İş Hayatında Yaratıcılık", Harvard Business Review-ODTÜ Yayını.

OKİK, Orta ve Küçük Ölçekli İşletmeler Kurulu Raporu, TOBB Yayın No.25, Ankara

Öztürk, A. Turan (2009) "21. Yüzyılın Paradigmasını Anlamak:"Farkında Olmak Ya da Olmamak, Bütün Mesele Bu", International Symposıum On Democracy And Democracy Education In Europe11-12 June 2009, Çanakkale.

Savran,G.(1987). Sivil Toplum ve Ötesi, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Sen, P.(2006) "Ashoka's Big İdea:Transforming the World Through Social Enrepreneurship", Elsevier,India

Shepard,J., J.Wimbush and C.Stephens (1995)."The Place of Ethics in Business:Shifting Paradigms?, Business Ethics Quarterly 5.

Sud, M, Vansandt, Craig V, Baugous, Amanda M. (2009) "Social Enrepreneurship: The Role of Institutions", Journal of Business Ethics, Springer,

Titiz,T. (1994). Girişimcilik, İnkılap Kitabevi.

TÜSİAD, (1987). Türkiye'de Girişimcilik ile İlgili Sorunlar ve Çözümler, TÜSİAD Yayın No.T/87, İstanbul

http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur, Erişim tarihi;24.04.2009

http://www. milliyet. com.tr, erişim tarihi;24.04.2009

SOSYAL GİRİŞİMLERDE GÖNÜLLÜLÜĞÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE GÖNÜLLÜLÜĞÜN YAŞAM DOYUMUNA ETKİSİ

*Yrd. Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER**
Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
burcu.kumbul@deu.edu.tr
Yrd. Doç. Dr. Hamdi EMEÇ
Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
hamdi.emec@deu.edu.tr

Özet

Sosyal girişimler, sosyal sorunlara yenilikçi bakış açısıyla çözüm önerileri getiren ve genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Bu çalışmada, sosyal girişimlere yönelik yapılan gönüllü çalışmayı belirleyen faktörler ve gönüllü çalışmanın bireylerin yaşam doyumuna olan etkisi incelenmektedir. Çalışmada Dünya Değerler Araştırmasının 2005 yılına ait verileri kullanılmıştır. Oluşturulan Binomial Logit modellerle sosyal girişimlerde kimin gönüllü olduğu, bir diğer ifadeyle, sosyal girişimlere aktif üyelikte bulunanların profiline ulaşılmış ve gönüllü davranış göstergesi olarak aktif üyeliğin de yaşam doyumuna olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Girişim, Gönüllülük, Yaşam Doyumu*

DETERMINANTS OF VOLUNTEERING IN SOCIAL ENTERPRISES AND THE IMPACT OF VOLUNTEERISM TO LIFE SATISFACTION

Abstract

Social enterprises are generally nomprofit organizations that bring innovative solutions to social problems. In this study, factors determining the volunteer work to the social enterprises and effect of volunteerism on life satisfaction are investigated. World Values Survey 2005 data was used in the study. With the Binomial Logit models, who is volunteering to the social enterprises, in other words profiles of people who volunteer could be screened and active membership as a sign of volunteering was observed to have an impact on life satisfaction.

Key Words: *Social Enterprise, Volunteerism, Work, Life Satisfaction*

Giriş

Dünyada birçok örneğine şahit olduğumuz kurumsal ahlaki çöküntünün günümüz çalışma hayatına da etkileri bulunmaktadır. İşletmelerin sahip olduğu aşırı kar güdüsünden olumsuz etkilenen ve ahlaki değerlere özlem içinde olan çalışanlar, çalışmanın kendilerine sağlamakta olduğu ekonomik çıkarların ötesinde, kendilerine içsel doyum sağlayacak amaçlara da ihtiyaç duymaktadır. İçsel doyum ihtiyacı duyan bireyler, günümüzde, yaptıkları işte sosyal bir değer, toplumsal bir etki ve anlam arayışı içinde bulunmakta ve örgütlerine güven duymak istemektedirler. Bu durum, bireylerin gönüllü çalışmalarını hızlandırıcı bir etkiye de neden olmaktadır. Çalışma yaşamında oluşmaya başlayan iyi, ahlaklı ve anlamlı bir iş yapma eğilimi doğrultusunda giderek daha fazla sayıda birey, gerek işlerinden arta kalacak şekilde gönüllü faaliyetlerde bulunarak gerekse de kar amacı gütmeyen sektörde faaliyet gösteren örgütlerde profesyonel şekilde çalışarak, toplumsal sorunlar üzerinde daha fazla kafa yormakta ve bunların çözümüne yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Gönüllü çalışma, kar amacı gütmeyen sektör için önemli bir işgücü kaynağı olmasının ötesinde, sözkonusu sektörün ve dolayısıyla da sosyal girişimciliğin can damarlarından birini oluşturmaktadır. Öyle ki, Leadbeater ve Goss (1998), sosyal girişimcileri tanımlarken, bu kişileri muhtaç toplumlarda ya da yenilikçi gönüllü organizasyonlarda çalışanlar olarak ifade etmektedir. Thompson (2002) da, sosyal girişimcileri toplum içinde faaliyette bulunup "kar elde etmek"ten çok insanlara yardım etme ile ilgilenen kişiler olarak belirtirken, sosyal girişimcilerin gönüllülerden önemli bir destek aldığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Monllor ve Attaran (2008) da, gönüllülük deneyiminin sosyal girişimciliğin hazırlık aşaması olduğunu ve sosyal girişimcilerin gönüllülerden yararlanarak çalışmalarını sürdürdüğünü ifade etmektedirler. Bu ifadelerin yanı sıra, İngiltere'de yayınlanan Dünya Girişimcilik Platformu (Global Entrepreneurship Monitor) raporu, sosyal girişimcilik faaliyetini şu iki soruyla ölçmeye çalışmaktadır:

1. Yalnız ya da diğer bireylerle birlikte, herhangi bir tür sosyal, gönüllü ya da toplum odaklı hizmet, faaliyet ya da bir girişimde bulundunuz mu? Bu, birey ya da örgütlere, indirimli ya da bedelsiz

* Yazar, sosyal girişimcilik konusu hakkında incelemelerde bulunmak için, TÜBİTAK Yurt Dışı Araştırma Burs Programı'ndan yararlanarak, ABD Boston Üniversitesi'nde, Prof. Dr. James E. Post danışmanlığında, misafir öğretim üyeliğinde bulunmuştur.

eğitim, danışmanlık veya destek vermeyi; sosyal amaçlar için kullanılmak üzere kar elde etme faaliyetini; ya da toplum eylemleri için kendi kendine yeten gruplar oluşturmayı içerebilir.

2. Yalnız ya da diğer bireylerle birlikte, herhangi bir sosyal, gönüllü veya toplum hizmeti, faaliyeti, ya da bir girişimin yöneticiliğini yapıyor musunuz?

Çalışmada, bu sorulardan herhangi birini ya da ikisini olumlu cevaplandıranlar "sosyal girişimci" olarak değerlendirilmekte ve alınan cevaplar doğrultusunda "Sosyal Girişimci Faaliyeti" endeksi oluşturulmaktadır (Harding, 2004: 42). Tüm bu sosyal girişimciliği açıklama çabası içinde olan ifadeler, gönüllülük ile sosyal girişimciliğin birbiriyle çok yakın ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada kar amacı gütmeyen sektörün girişimci liderleri olarak ifade edilebilecek sosyal girişimcilerin destekçisi ve takipçisi olan, belirlenen sosyal amaca kendini adamış ücretli çalışanlar ve gönüllülerin profilleri çıkarılmaya çalışılacak ve yaşam doyumlarının gönüllülükten nasıl etkilendiği araştırılacaktır. Çalışmadan elde edilecek bulguların, aynı zamanda, kar amacı gütmeyen örgütlerin hem gönüllüleri etkileme, motive etme çalışmalarında hem de gönüllü eğitim programlarında kullanılabilecek olması, çalışmanın uygulamaya olan katkısı olarak değerlendirilebilir.

Kavramsal Çerçeve

Sosyal Girişimlerde Çalışma ve Gönüllülük

Bu bölümde, sosyal girişimlerde çalışma ve bu kuruluşlarda gönüllü olarak katılımcı olmanın düzeyi üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Ancak, sosyal girişimin kapsadığı alanın boyutu üzerinde bir değerlendirmede bulunmadan önce, "sosyal girişim ve sosyal girişimcilik nedir?", "sosyal girişimci kimdir?" sorularını cevaplamak gerekmektedir.

Sosyal girişimler genellikler sosyal ekonomi içinde faaliyetlerini sürdürmektedirler ki, sosyal ekonomi "kar amacı güden ve devlet tarafından yönetilen örgütler haricinde kalan, bunların arasında bir yerde sayılabilecek ve 'üçüncü sektör', 'gönüllü sektör' ya da 'kar amacı gütmeyen sektörde yürütülmekte olan ekonomik faaliyetler" olarak bilinmektedir. (Birch ve Whittam, 2006: 8-9). Sosyal ekonominin bir bileşeni olarak düşünebileceğimiz sosyal girişimler[1], kar amacı gütmeyen kuruluşlardan, hayırsever kurumlara, vakıflara ve işbirliği amaçlı ortaklı topluluklara kadar geniş bir yelpazede yer alan (Harding, 2004: 40), dezavantajlı konumunda bulunan toplum ve toplulukların içinde bulunduğu sorunlara çözüm üreten kuruluşlar olarak tanımlanabilir (Neary ve Parker, 2004: 6). İngiltere Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, sosyal girişimleri şu şekilde tanımlamaktadır: "temel olarak sosyal amaçları olan, karın prensip olarak ortakların veya iş sahiplerinin karını artırmaktan çok, işin amacı ya da toplumun yararı için tekrar yatırıma dönüştüğü bir iş"tir. Tanımda sosyal girişimlerin iki önemli unsuru vurgulanmaktadır. Birincisi, örgütün sosyal bir amaca sahip olması gerekliliği; ikincisi ise işletme üzerinde kontrol sahibi olan ortaklar arasında işletme karının dağılımının söz konusu olmayıp, elde edilen karın sosyal amaçlar için yeniden kullanılması gerekliliğidir (Haugh, 2005: 3).

Kısacası, girişimci stratejilerle, kar elde etmekten çok, hem ekonomik hem de sosyal değer taşıyan amaçlarını başarabilmek için, piyasa temelli yenilikçilik içeren yaklaşımları kullanan sosyal girişimlerin (Social Enterprises, 1999: 10; Alter, 2003: 4; Harding, 2004: 41) şu özelliklere sahip olmaları beklenmektedir:

- Sosyal amaçları bulunan ve bu amaç doğrultusunda yönetilen,
- Sahip olduğu malvarlığı ve zenginliği toplum yararı için kullanan,
- Bunu bir piyasa pazarlaması içinde sürdürebilen,
- Müşterilerine maliyet fiyatlandırmasının altında ürün ya da hizmet sunabilen,
- Kar peşinde olan işletmelerin yaptığından farklı, elde edilen kar ve üretim fazlasının ortaklar arasında dağıtılmadığı, sermaye sağlayanların finansal getirilerden özveride bulunduğu,
- Üyelerin ve çalışanların karar almada ve/veya yönetimde oy hakkı olduğu,
- Üyelerine ve topluma karşı sorumlu olan,
- Sosyal açıdan motive olmuş çalışanları bulunan,
- İkili ya da üçlü sacayağına[2] sahip: etkin sosyal girişimlerin sağlıklı finansal, sosyal ve çevresel getirilere sahip olması (Thompson ve Doherty, 2006: 362; Frumkin, 2002: 135).

Kurdukları örgütlerde bu özelliklere dikkat eden sosyal girişimciler de; kar ve özel bir değerden çok, sosyal bir değerin yaratılması ve sürdürülmesinde belli bir amaç benimseyen; bu amaca hizmet edecek yeni fırsatları görebilen ve bunların peşini asla bırakmayan; sürekli bir yenilik, değişime uyum sağlama ve öğrenme süreci içinde olan; eldeki kaynaklarla kendini sınırlamadan, cesur bir şekilde hareket eden, kaynak

[1] "Sosyal girişim örgütleri" terimi de tercih edilmektedir. Bkz.: Dart (2004: 105)

[2] Üçlü sacayağı (Triple Bottomline), bir işletmenin ekonomik refahının sağlamanın yanısıra çevresel kaliteye ve sosyal adalete karşı duyarlı olması gerektiğini savunmaktadır. İkili sacayağı (Dual Bottomline) ise, işletmenin ekonomik ve sosyal amaçları olmasını ifade etmektedir.

bulma ve kullanımı konusunda önemli başarılar elde eden (Sherman, 2006: 1) ve hizmet götürülen insanlara karşı ve yaratılan sonuçlar adına yüksek bir sorumluluk duygusu sergileyen (Dees, 1998a: 4) kişiler olarak tanımlanabilmektedir. Thomson (2002)'a göre sosyal girişimciler özel sektör girişimcileri ile benzer özellik ve davranışlar gösteren ancak toplum içinde faaliyette bulunup "kar elde etmek"ten çok insanlara yardım etme ile ilgilenen kişilerdir. Frumkin (2002) de, sosyal girişimcilerin yeni programlar geliştirmek ve destekleyici kazanç akışını sağlamak için girişimci fırsatların kovalanabileceği kar amacı gütmeyen organizasyonlar kuran kişiler olduğunu ifade etmektedir. Yine net bir tanımla, Haugh (2005) da sosyal girişimciyi sosyal işletme kuran kişi olarak ifade etmektedir. Farklı şekilde, sosyal girişimcilerin mutlaka bir birey olmak zorunda olmadığını iddia eden Light (2005) ise sosyal girişimcileri, önemli sosyal sorunlara işaret eden, yaratıcı fikirleriyle sürdürülebilir ve geniş ölçekli değişim arayan bir birey, grup, ağ, örgüt veya örgüt birliği olarak tanımlamaktadır.

Sosyal girişimcilerin yaptıkları işi ifade eden sosyal girişimcilik de çok farklı tanım denemeleriyle karşımıza çıkmaktadır. Mair ve Marti (2006)'nin tanımına göre sosyal girişimcilik, sosyal değişimi hızlandırmak ve/veya sosyal ihtiyaçları gidermek için farklı kaynakları biraraya getirerek ya da bunları yenilikçi bir şekilde kullanarak fırsatları değerlendirme sürecidir. Diğer bir tanıma göre ise sosyal girişimcilik, belirli bir sosyal sorunu teşhis edebilme, sorunu giderebilecek yolları bulabilme, yarattığı sosyal etkiyi, iş modelini ve girişimin sürdürülebilirliğini değerlendirebilme, ikili (ya da üçlü) sacayağında ya sosyal amaç odaklı kar amacı güden ya da işletme odaklı kar amacı gütmeyen bir örgüt yaratma sürecidir (Robinson, 2006).

Görüldüğü gibi, alanyazında sosyal girişim, girişimcilik, girişimci üzerine pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların hepsini bu çalışmanın kısıtlı çerçevesi içinde sunmak mümkün olmamakla birlikte, şunu ifade etmek gerekir ki, alanyazında bir kavram kargaşası bulunmakta ve sosyal girişimciliğin faaliyet alanı net bir şekilde bir yere oturtulamamaktadır. Alanyazının bir kısmı, sosyal girişimciliği kar amacı gütmeyen, sivil toplum örgütleri (toplumsal, sosyal örgütler, dernek ve vakıflar) bağlamında açıklanmaya çalışmaktadır (Weeeawadena, 2006: 22). Bu alanda çalışan araştırmacılar sosyal girişimciliğin kar amacı gütmeyen sektörün girişimcilik uygulamalarıyla ticari faaliyetler içine girme özelliğini vurgulamaktadırlar (Dees, 1998b, 55-67). Diğer bir kısmı ise, sosyal girişimciliği girişimcilik dünyası içinde ele almakta (Peredo ve McLean, 2006: 57), konunun sadece kar amacı gütmeyen örgütlere özgü olmadığını, sosyal girişimciliğin kar amacı güden işletmelerin bulunduğu sektörün de bir parçası olduğunu ifade etmektedirler (Post, 2006: 27; Thompson, 2002: 412-431; Austin ve diğerleri, 2006: 1). Bu konuda, Ashoka ve Schwab gibi sosyal girişimcilere fon sağlayan iki önemli kuruluşa üye olan sosyal girişimcilere anket çalışması yapan Kümbül-Güler (2008)'in bulgularından bahsetmekte yarar görülmektedir. Bu çalışmada, sosyal girişimcilerin önemli bir çoğunluğu (% 70,6'sı) örgütlerini tanımlarken "sosyal misyona sahip kar amacı gütmeyen örgüt" ifadesini tercih etmişlerdir. Sosyal girişimcilerin % 10,3'ü de, örgütlerini "ekonomik misyona sahip kar amacı gütmeyen örgüt" olarak belirtmişlerdir (Kümbül-Güler, 2008: 222). Burada önemli olan nokta, sosyal girişimcilerin % 80,9'unun kar amacı gütmeyen örgüt tanımlamasını kendi örgütleri için uygun görmesidir. Bu sonuç gösteriyor ki, (ekonomik veya sosyal amaca da sahip olsalar) sosyal girişimciler genellikle kar amacı gütmeyen sektörde yani sivil toplum örgütlerinde faaliyette bulunmaktadırlar.

Sosyal girişimlerin yoğunlukla faaliyet gösterdiği alan olan kar amacı gütmeyen sektörün boyutu üzerinde durmak gerekirse, bu alanın yıllar itibariyle tüm dünyada gelişmekte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla ilgili bir veriyi açıklayan, sivil toplum ve gönüllülüğü ölçen 2007 yılında yayınlanmış olan Birleşmiş Milletler Elkitabı'nda, Çek Cumhuriyeti, Belçika, Kanada, ABD ve Japonya'yı kapsayan 5 ülkenin kar amacı gütmeyen kuruluşlarının büyümesi toplam ekonomik büyümeyle karşılaştırılmıştır. Buna göre, kar amacı gütmeyen kuruluşlar bu 5 ülkede, yılda % 8,1 büyürken, toplam ekonomi % 4,1 oranında büyümüştür. En farklı büyüme oranları, Çek Cumhuriyeti'nde gözlenirken (Kar amacı gütmeyen kuruluşlar: % 16,6 – toplam ekonomi: % 6,7), ABD'de bu fark en düşük şekilde gözlenmiştir (Kar amacı gütmeyen kuruluşlar: % 6,2 – toplam ekonomi: % 5,3). (Salamon ve diğerleri, 2007: 11). Bu oranlar, dünyada giderek kar amacı gütmeyen sektörün ve dolayısıyla sosyal girişimlerin büyüdüğünü göstermektedir. ABD'de bu büyüme oranının düşük olması, halihazırda bu ülkede sosyal girişim faaliyetlerinin yüksek olmasıyla açıklanabilir. Bu nedenle de bu ülkede sözkonusu sektörün büyüme hızı, Çek Cumhuriyeti gibi gelişmekte olan bir ülkeye göre daha düşük seyredebilmektedir. Yine aynı raporda, kar amacı gütmeyen sektörün gönüllü katılımıyla birlikte, gayrisafi yurtiçi hasılaya olan katkısına yer verilmektedir. Buna göre, bu oranlar Kanada'da % 7,3, ABD'de % 7,2, Japonya'da % 5,2, Belçika'da % 5, Yeni Zelanda'da % 4,9, Avustralya'da % 4,7, Fransa'da % 4,2 ve Çek Cumhuriyeti'nde % 1,3 şeklinde gerçekleşmektedir. Ortalamada ise, yine gönüllü katılımıyla birlikte, kar amacı gütmeyen sektörün gayri safi yurtiçi hasılaya olan katkısı % 5 civarındadır (Salamon ve diğerleri, 2007: 4). Bu gerçeklerden yola çıkıldığında Salamon ve diğerleri (2003), eğer bu sektörün kendi başına bir ülke olarak düşünülebilmesi mümkün olsaydı, bu ülkenin dünyanın yedinci büyük ekonomisi olacağını varsaymaktadırlar (Salamon ve diğerleri, 2003: 13). Görüldüğü gibi, önemi oldukça fazla olan ve gün geçtikçe de gelişen kar amacı gütmeyen sektör, bireylere hem çalışma ortamı sağlayarak bir istihdam kaynağı olarak düşünülebilirken hem de gönüllü çalışmanın mümkün olacağı ortamı da sunmaktadır. Yine rakamlarla ifade etmek gerekirse, 35 ülke üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre, kar amacı gütmeyen sektör, ekonomik olarak aktif nüfusun % 4,4'ünü istihdam edebilen güçlü bir işveren

konumundadır. Gelişmiş ülkelerde % 7,4 olan bu oran, gelişmekte olan ve geçiş ülkelerinde ise, % 1,9'dur (Salamon ve diğerleri, 2003: 14-18). 2003 yılı itibariyle, 39,5 milyon olan bu sektördeki tam zamanlı çalışan toplam işgücünün % 43'ü gönüllülerden, % 57'si ise ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. (Salamon ve diğerleri, 2003: 15). Bu istatistiklerin gösterdiği gibi, ücretli çalışmanın yanında, kar amacı gütmeyen sektör gönüllü çalışmayı da, etkili bir şekilde harekete geçirmektedir.

Sosyal Girişimlerde Çalışma ve Gönüllülüğün Yaşam Doyumu ve Mutluluk ile İlişkisi

Günümüzde çalışanların çalışma hayatından beklentileri önemli bir değişim göstermektedir. Geçmişte çalışanlar daha çok elde ettikleri gelire göre işlerini değerlendirirken, günümüzde manevi değerlerin etkisi de önemli olmaktadır. Çalışanlar, sahip oldukları işlerin kendileri için ne kadar anlamlı olduğuna, işin topluma olan katkısına daha çok dikkat etmektedirler. Çalışanlar işlerini anlamlı buldukça, mutluluk düzeyleri ve iyilik halleri de artış göstermektedir. Dolayısıyla, çalışanlar işlerinden "iyi iş"in özelliklerini talep etmektedirler. "İyi iş" kavramı; etik değerlerle yürütülen, diğer insanların yaşamlarına katkıda bulunan, topluma hizmet eden, çalışan bireye gerçekten işe yarar işler yaptığını hissettiren bir iş olarak ifade edilmektedir. İyi işin özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan bir araştırmada, katılımcılar iyi işi, kalitesi ve sosyal sorumluluğu yüksek bir iş olarak tanımlamışlardır. (Kavramla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Csikszentmihalyi, 2003). İşlerinin "iyi iş" özelliklerini barındırması durumunda, işin çalışan bireye içsel motivasyon, anlam ve doyum sağladığı bilinmektedir (Kümbül-Güler, 2008: 216-220). Sosyal girişimcilik gibi, toplumsal sorunları çözmeye odaklanmış olan bir işte, kısacası sosyal girişimlerde çalışmak da, bireye sözkonusu manevi değerleri kazandıracak ve dolayısıyla yaşam doyumu ve mutluluk sağlayacak bir faaliyet olarak değerlendirilebilir.

Sosyal girişimlerde gönüllü faaliyetlerde bulunmanın da yaşam memnuniyetini artırıcı etkisi olacağı tahmin edilmektedir. Aslında, gönüllü davranışın mutluluk ile ilişkisinde temelde iki görüş hakimdir. Bunlardan ilki, diğerlerine yardım etmenin bireyin mutluluğunu artıracağını ifade ederken (örneğin bkz. Veenhoven, 1996: 16), ki Adam Smith de, diğerlerine yardım etmenin bireyin iyilik haline olumlu etkide bulunduğunu ifade etmektedir; diğeri homo economicus görüşü doğrultusunda, bireyin bencilliğinin mutluluk getireceğini savunmaktadır (Frey, 2008: 79). Bu iki görüşten hangisinin daha baskın olduğu ve bireyin diğer insanların iyiliği için zaman ve para harcamasının kendi iyilik haline ve mutluluğuna olumlu katkısının olup olmadığı bilim dünyasının merak ettiği bir konudur. Bu konuyla ilgili olarak, Almanya'da, Sosyo-Ekonomik Panel Verilerinin kullanıldığı bir araştırmada, bireylerin gönüllü faaliyetlere katılımının yaşam doyumunu yükselttiği sonucu elde edilmiştir. Gönüllülük ve yaşam doyumu arasındaki bu olumlu ilişkinin vurgulandığı bu çalışmada, özellikle her hafta ve her ay gönüllü faaliyetlere katılım oldukça, bir diğer ifadeyle gönüllü faaliyetlere olan katılım sıklaştıkça, yaşam doyumunun daha çok arttığı görülmüştür (Meier ve Stutzer, 2004: 9-10). ABD'de panel veri setinin kullanıldığı bir diğer araştırmada, gönüllü çalışmanın, bireyin kişisel iyilik halinin bileşenleri olan mutluluk, yaşam doyumu, özgüven, yaşam üzerindeki kontrol hissi, fiziksel sağlık üzerinde olumlu ve depresyonu da azaltıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Thoits ve Hewitt, 2001: 127). Bu çalışmada gönüllü çalışmanın neden böyle bir pozitif iyilik haline neden olduğu hakkında bazı açıklamalarda bulunulmuştur. Buna göre gönüllü çalışma, diğerleri için önemli biri olma hissine neden olabilir, yaşamda bir amaç ve anlam kazandıran bir kimlik rolü olabilir, sosyal ve duygusal kazanımlar sağlayabilir ya da bireyin özerk olabilmesini, rutinden çıkabilmesini, kendi kendini yönlendirmesini sağlayabilir ve mücadele gerektirebilir (Thoits ve Hewitt, 2001: 128). Ayrıca, Putnam (2000) da, gönüllülüğün duygusal, zihinsel ve fiziksel olarak olumlu çıktıları olacağını şu sözlerle ifade etmektedir: *"İçinde bulunduğumuz toplumla ne kadar çok bütünleşirsek o kadar az soğuk algınlığı, kalp krizi, felç, kanser, depresyon ve diğer tüm çeşitlerdeki erken ölüm vakalarıyla karşılaşırız. Tüm bu onaylanmış koruyucu etkenler, yakın aile bağları, arkadaşlık ilişkileri, sosyal olaylara katılım ve hatta daha basit olarak dini ve sivil toplum derneklerine üyelikte bile onaylanmıştır"* (Putnam, 2000'den aktaran Konwerski ve Nashman, 2008: 46). Yine gönüllü davranış, diğer kişilere karşı güveni, toleransı ve empatiyi artırdığından bireylerin toplum içinde daha az sosyo-patolojik davranışlar sergilemesine yol açmakta, sosyal faaliyet ve katılım şekli olması nedeniyle ve stresi azaltarak akıl sağlığını olumlu etkilemektedir (Wilson ve Musick, 2000: 141-162). Sayılan tüm bu olumlu getirileri dolayısıyla Konwerski ve Nashman (2008) İngilizce'de "philantheraphy" (hayır terapisi) kavramını geliştirerek, gönüllülüğün yaşam doyumu ve iyilik hali ile ilişkisini vurgulamaya çalışmışlardır.

Gönüllülüğü Belirleyen Faktörler ve Gönüllülüğün Yaşam Doyumuna Olan Etkisini İnceleyen Bir Uygulama

Amaç

Dünya Değerler Araştırması'na katılan 44 ülke vatandaşının sosyal girişimler olarak dini örgütlere, spor kulüplerine, eğitim, sanat, müzik içerikli örgütlere, sendikalara, siyasi partilere, çevre ile ilgili örgütlere, mesleki örgütlere, tüketici örgütlerine, hayırsever örgütlere ve bunlar haricinde kalan diğer kurum ve

kuruluşlara olan aktif üyeliklerini belirleyen faktörler ve ayrıca aktif üyeliğin mutluluğa olan etkisi incelenmektedir.

Yöntem

Çalışmada, 44 ülkeden 60579 kişi[3] üzerinde yapılmış Dünya Değerler Araştırmasının 2005 yılına ait verileri kullanılmaktadır (World Values Survey 2005 Official Data File V.20081015). Veriler Stata 10.0'da analiz edilmiştir. Verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler oluşturulmuş ve Binomial Logit modellerle sosyal girişimlere kimlerin aktif üye olduğu ile aktif üyeliğin mutluluğa etkisi incelenmiştir.

Bulgular

Aşağıda Tablo 1'de tanımlayıcı istatistikler görülmektedir. Tabloya bakıldığında, bireylerin %73.40'ının herhangi bir sosyal girişimde aktif üye oldukları görülmektedir. Mutlulukla ilgili olarak, bireylerin %70.24'ü mutlu olduklarını, %29.76'ı ise mutlu olmadıklarını ifade etmişlerdir[4]. Bu iki değişken aşağıda açıklanacak olan modellerde bağımlı değişken olarak yer almaktadır.

Dünya Değerler Araştırması'na katılan bireylerin %51.94'ü kadın, %48.06'sı ise erkektir. Örneklemin yaş ortalaması 41.44, standart sapması ise 16.40'dır. Eğitim durumunda ilkokul mezunu olmayanlar %18.26, ilkokul mezunu olanlar %21.92, ortaokul, lise ve dengi okullardan mezun olanlar %40.46 ve üniversite ile üstü mezunu olanlar ise %19.36'dır. Kişisel özgürlük ve kişisel kontrole sahip olma[5] durumunda ise ortalama (10 üzerinden) 7 ile yüksek bir değer bulunurken, standart sapma 2.32 elde edilmiştir. Bireylerin %56.03'ü evli, %43.97'si ise evli değildir. Bunun yanında çocuğu olmayanlar %27.43, olanlar ise %72.57'dir. Dindarlık durumunda ise, ankete katılanların %69.38'i dindar, %30.62'si ise dindar olmadıklarını ifade etmişler, Tanrı'nın bireyin hayatı üzerindeki önemi ise ortalama (10 üzerinden) 7.84 ile yüksek bir değer çıkmış, standart sapması ise 2.91 olarak elde edilmiştir. Bireylerin %5.67'si göç etmiş ve göç eden bir aileden gelirken, %94.33'ü ise yerleşik yaşayan-göç etmemiş insanlardan oluşmaktadır. Sosyal durumda ise, bireylerin %1.51'inin üst sınıfa, %18.34'ünün orta sınıf ve üstüne, %35.43'ünün orta sınıf altına, %29.03'ünün çalışan işçi-emekçi sınıfına ve %15.69'unun ise alt sınıfa dahil oldukları görülmüştür. Son olarak, kar amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışanların oranı %9.43, devlet ve özel sektörde çalışanların oranı ise %90.57 olarak gerçekleşmiştir.

Aşağıda verilen tanımlayıcı istatistiklerin bağımsız ve bağımlı değişken olarak kullanıldığı modeller ise ekte verilmektedir. Ek 1'de yer alan tabloda, sosyal girişimlere aktif üyelik, bağımlı değişken olarak belirlenmiş, bu durum bireylerin gönüllü davranışını gösteren bir olgu olarak ele alınmıştır. Söz konusu bağımlı değişkeni etkileyen değişkenler tabloda görülmektedir. Modelde, herhangi bir sosyal girişimde (dini dernek, spor kulüpleri, eğitim-sanat-müzik gibi alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar, sendika, siyasi parti, çevreci kuruluşlar, mesleki kuruluşlar, hayırsever kuruluşlar, tüketici kuruluşları ve diğerleri) aktif üye olan bireylere "1", pasif üye veya üye olmayanlara ise "0" değerleri verilerek kategorik bağımlı değişken oluşturulmuştur. Modellerde b regresyon katsayısını, $e^{\wedge b}$; X' teki bir birimlik değişme için fark oranındaki faktör değişimini göstermektedir. Ayrıca model için marjinal etkiler değerleri de verilmiştir. Bunun yanında modellerde Pseudo R^2 değerlerine bakıldığında 0.05 civarında düşük değerler aldıkları görülmüştür. Fakat kesit serilerinde çok sık düşük bir Pseudo R^2 değeri bulunduğundan ve katsayıların işaretleri ve istatistiki olarak anlamlı sonuçlar verdiğinden bu değerler göz ardı edilmiştir.

---

[3] Bu araştırmaya katılan ülkeler (katılımcı sayısı parantez içinde verilmektedir): B. Almanya (988), İtalya (1012), İspanya (1200), ABD (1249), Japonya (1096), Meksika (1560), Güney Afrika (2988), Avustralya (1421), İsveç (1003), Arjantin (1002), Finlandiya (1014), Güney Kore (1200), Polonya (1000), İsviçre (1241), Brezilya (1500), Şili (1000), Hindistan (2001), D. Almanya (1076), Slovenya (1037), Bulgaristan (1001), Romanya (1776), Çin (2015), Tayvan (1227), Türkiye (1346), Ukrayna (1000), Peru (1500), Gana (1534), Moldova (1046), Tayland (1534), Endonezya (2015), Vietnam (1495), Sırbistan (1220), Mısır (3051), Morocco (1200), Ürdün (1200), Kıbrıs (1050), Trinidad ve Tobago (1002), Andora (1003), Malezya (1201), Burkino Faso (1534), Etiyopya (1500), Mali (1534), Rwanda (1507), Zambiya (1500)

[4] Ankette mutluluk sorusu şu şekilde yer almaktadır: "Genel olarak bugünlerde hayatınızdan ne kadar memnunsunuz? Şimdi size göstereceğim cetvelde, son derece memnun ve tatmin olmuş hissediyorsanız '10', hiç memnun değilseniz '1' olmak üzere bir puanlama yapınız". Bu soru ile katılımcılardan kendi mutluluk düzeylerine 1'den 10'a kadar bir puan vermeleri beklenmektedir. Analizlerde, binomial logit modele uygun olması için, mutluluk bağımlı değişkeninde 1-5 arası puan verenler "0-Kendini mutlu olarak görmüyor", 6-10 arası puan verenler ise "1-Kendini mutlu olarak görüyor" şeklinde yeniden kodlanmıştır.

[5] Bu konuyla ilgili ankette yer alan soru şöyledir: "Bazı insanlar, kendi yaşamları üzerinde, tamamen özgür bir seçim hakkına sahip olduklarına, kendi yaşamlarını kendilerinin kontrol ettiğine inanırlar. Diğerleri ise, yaşamlarında başlarına gelenlerin kendi kontrollerinde olmadığını düşünürler. Siz, hayatınızın akışı ve başınıza gelenler konusunda ne kadar özgürlüğe ve kontrole sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?"

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Standart Sapma
Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Aktif Üyelik				
Birey Herhangi bir kuruluşa aktif üye	44463	73.40	-	-
Birey Herhangi bir kuruluşa aktif üye değil	16116	26.60	-	-
Mutluluk Durumu				
Birey kendini mutlu olarak görüyor	42553	70.24	-	-
Birey kendini mutlu olarak görmüyor	18026	29.76	-	-
Cinsiyet				
Kadın	31444	51.94	-	-
Erkek	29098	48.06	-	-
Yaş	60382	-	41.44	16.40
Eğitim Durumu				
İlkokul mezunu olmayanlar	10983	18.26	-	-
İlkokul mezunu olanlar	13180	21.92	-	-
Ortaokul, lise, lise ve dengi okullardan mezun olanlar	24329	40.46	-	-
Üniversite ve üstü mezun olanlar	11640	19.36	-	-
Kişisel özgürlük ve kişisel kontrole sahip olma durumu	58881	-	7	2.32
Medeni Durum				
Evli	33943	56.03	-	-
Evli değil	26636	43.97	-	-
Çocuk Durumu				
Çocuğu yok	16617	27.43	-	-
Çocuğu var	43962	72.57	-	-
Maddi durum	59709	-	5.77	2.46
Dindarlık durumu				
Dindar	42032	69.38	-	-
Dindar değil	18547	30.62	-	-
Tanrı'nın bireyin hayatı üzerindeki önemi	59312	-	7.84	2.91
Göç etmiş/göç eden aileden gelme durumu				
Göç etmiş/göç eden aileden geliyor	3436	5.67	-	-
Göç etmiş/göç eden aileden gelmiyor	57143	94.33	-	-
Bireyin Sosyal Durumu				
Üst sınıf	851	1.51	-	-
Orta sınıf ve üstü	10303	18.34	-	-
Orta sınıf altı	19904	35.43	-	-
Çalışan işçi, emekçi sınıfı	16306	29.03	-	-
Alt sınıf	8814	15.69	-	-
Çalıştığı Sektör				
Kar amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışanlar	3538	9.43	-	-
Devlet ve özel sektörde çalışanlar	33992	90.57	-	-

Sosyal girişimlerde aktif üye olarak, bir diğer ifadeyle gönüllü olarak kimlerin çalıştığına bakıldığı bu ilk modelde, erkeklerin kadınlara göre daha fazla sosyal girişimlerde aktif üye olduğu görülmektedir. Bu durum, cinsiyet faktörünün bağımlı değişkeni etkilemede önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Modelde, yaşın etkisi negatif olarak gözlenmiştir. Bir diğer ifadeyle, kişilerin yaşları arttıkça sosyal girişimlere aktif üye olmanın tercih edilmediği, daha çok gençlerin aktif üyeliği seçtiği söylenebilir. Eğitim durumunda ise ilkokul mezunu olmayanların, ilkokul mezunu olanların, ortaokul ve lise mezunlarının tüm kategorilerde, temel sınıf olan üniversite ve üstü mezun olanlara göre daha az sosyal girişimlere aktif üye oldukları görülmektedir. Bireylerin hayatının akışı ve başlarına gelenler konusunda ne kadar özgürlüğe ve kontrole sahip olduğu ile ilgili anket sorusuna göre verdikleri puanlama sonucunda, bireyler hayatlarını kontrol edebilecek güçte oldukça, sosyal girişimlere daha fazla aktif üyelikte bulunmaktadırlar. Evlilerin bekarlara göre daha az, bunun yanında çocuğu olanların ise olmayanlara göre daha fazla aktif üyelikte olduğu model sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Maddi durumun da aktif üyelikte etkili olduğu görülmüş ve kişilerin gelirlerin artması onların sosyal girişimlere aktif üye olmasını arttırmıştır. Din ile ilgili sorulara bakıldığında; dindar olanların olmayanlara göre

ve tanrının insan hayatında önemli olduğunu düşünenlerin daha fazla aktif üyelikte bulundukları sonucu elde edilmiştir. Göç durumunda ise ortaya ilginç bir durum çıkmaktadır. Bu soruda sadece oraya göç eden kişiler değil, aynı zamanda orada doğmuş olsa bile ailesinden daha önce yaşadığı yere göç etmiş kişilerin olup olmadığı sorulduğunda, bir şekilde kendisi ve ailesinde göç etme durumunun olduğu bireylerin orada yerleşik olarak yaşayan bireylere göre daha fazla sosyal girişimlerde aktif üye oldukları görülmüştür. Bireyin sosyal durumuyla ilgili olarak ise, kendisini alt sınıfta gören bireylerin diğer tüm sınıflara göre daha fazla aktif üyelikte olduğu sonucu elde edilmiştir. Son olarak çalışılan sektöre bakıldığında, kar amacı gütmeyen kurumlarda çalışanların devlet ve özel sektörde çalışanlara göre daha az aktif üyelikte bulundukları gözlenmiştir.

Bireyin mutluluğuna etki eden faktörler de binomial logit model ile incelenmiştir. Ek 2'de yer alan tabloda, söz konusu bağımlı değişkeni etkileyen değişkenler bulunmaktadır. Modelde, bireyin mutluluğuna etki eden faktörleri görebilmek için, birey kendini mutlu olarak görüyorsa 1, mutlu olarak görmüyorsa 0 değerleri verilerek kategorik bağımlı değişken oluşturulmuştur. Modellerde b regresyon katsayısını, e^b; X' teki bir birimlik değişme için fark oranındaki faktör değişimini göstermektedir. Ayrıca model için marjinal etkiler değerleri de verilmiştir. Bunun yanında modellerde Pseudo R^2 değeri ise 0.2154 olarak elde edilmiştir.

Bu ikinci modelde, yukarıda da çeşitleri sayılan sosyal girişimlere aktif üye olan bireylerin, pasif üye veya üye olmayanlara göre daha mutlu oldukları görülmüştür. Modelde erkeklerin kadınlara göre daha az mutlu oldukları bulunurken, yaş ve medeni durum değişkenleri anlamlı bir sonuç vermemiştir. Böylece mutluluğu etki eden faktörlerde yaşın ve medeni durumun etkisinin olmadığından söz edilebilir. Eğitim durumunda ilkokul mezunu olmayanların, ilkokul mezunu olanların, ortaokul ve lise mezunlarının tüm kategorilerde temel sınıf olan üniversite ve üstü mezun olanlara göre daha az mutlu oldukları görülmektedir. Bireylerin hayatının akışı ve başlarına gelenler konusunda ne kadar özgürlüğe ve kontrole sahip olduğu ile ilgili anket sorusuna göre verdikleri puanlama sonucunda, bireyler hayatlarını kontrol edebilecek güçte oldukça daha çok mutludurlar. Maddi durumun da bireylerin kendilerini mutlu olarak görmelerinde etkili olduğu görülmüş ve kişilerin gelirlerin artması mutluluk artırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Din ile ilgili değişkenlere bakıldığında; dindar olanların olmayanlara göre ve tanrının insan hayatında önemli olduğunu düşünmenin daha az mutlu olduğu sonucu bulunmuştur. Göç durumunda ise göç etmiş/göç eden aileden gelmiş olan bireylerin karşıt kategoriye göre daha mutlu oldukları sonucu elde edilmiştir. Bireyin sosyal durumunda ise tüm sosyal sınıflardaki bireylerin temel sınıf olan alt sınıftaki bireylere göre daha fazla mutlu olduğu görülmüştür.

Tartışma

Yukarıda kimlerin sosyal girişimlerde aktif üye olarak görev aldıkları ile ilgili ilk modelde, erkeklerin kadınlara göre daha fazla üyelikte bulunduğu gözlenmiştir. Bu sonuç Wymer ve Samu (2002)'nun ve Meier ve Stutzer (2004)'in bulgularıyla paralellik göstermektedir. Wymer ve Samu (2002)'nun çalışmasında, hem kar amacı gütmeyen örgüt sayısı açısından hem de çalışılan saat açısından erkeklerin kadınlara göre daha fazla gönüllü faaliyetlerde bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durum, kadınların ev ve iş hayatı gibi ikili role sahip olması nedeniyle, gönüllü çalışmaya fazla zaman ayıramamasıyla açıklanabilir. Eğitim düzeyinin artış gösterdikçe sosyal girişimlere olan aktif üyeliğin artış göstermesi beklenen bir sonuçtur. Kümbül-Güler'in (2008) sosyal girişimciler üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada sosyal girişimcilerin önemli bir çoğunluğunun (% 85) üniversite ve üstü mezunu olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sosyal sorunlarla ilgilenmek ve bu sorunlara duyarlı olmanın belli bir eğitim düzeyi gerektirdiği söylenebilir. Bireylerin gençken daha fazla gönüllü faaliyette bulunması ise, yaşın artmasıyla birlikte bireyin omzuna daha fazla yük binmesi, diğer işlerin yoğunluğundan gönüllü faaliyetler için zaman ayıramamayla açıklanabilir. Bu durum evli olanların da daha az gönüllü faaliyetlere katılmasıyla ilişkilendirilebilir. Nitekim Meier ve Stutzer (2004) de, evli olanların bekarlara göre daha az gönüllü davranışta bulunduğu sonucunu elde etmiştir. Ancak ilginç ve beklenmeyen bir bulgu, çocuk sahibi olanların daha fazla aktif üyelikte bulunmalarıdır. Çocuk sahibi olanların Meier ve Stutzer (2004)'in çalışmasında daha az gönüllü çalışmada bulundukları sonucu elde edilmiştir. Bizim çalışmamızda böylesi bir sonuç elde edilmesi, çocuk sahibi olmanın diğerlerine daha fazla yardım etme istek ve hevesi doğurması ya da bireyin çocuğuyla ilgili olabilecek alanlara ilgi duyup bu alanlarda gönüllü faaliyetlere girişmesiyle açıklanabilir. Gönüllü davranışı artıran bir diğer faktör olan gelir ise, bireyin ücret karşılığı çalışmak yerine manevi doyum elde edebileceği bir faaliyetle kendini meşgul edebilmeyi sağlaması yönünden önemlidir. Gelir arttıkça gönüllü çalışmanın da artış göstermesi, Meier ve Stutzer (2004)'in çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Gelirle olan ilişkiden farklı olarak, bireyin kendini alt sınıfa ait olarak görmesinin ise, sosyal girişimlere aktif üyeliği artırıcı bir faktör olması ilginçtir. Bu durumu dışlanmışlık hissi ile açıklamak mümkün olabilir. Kendini alt sınıfa dahil gören bireylerin kendilerini toplumdan daha dışlanmış hissetmeleri doğaldır. Bu durumda olan bireyler daha fazla topluma entegre olabilme yolunu gönüllü davranış sergilemekte görüyor olabilirler. Dini inancın sosyal girişimlere olan gönüllü üyeliği olumlu etkilemesi de, yine dini dernek ve vakıflar yoluyla bireylerin ihtiyacı olan diğerleri için hayırsever faaliyetlerde bulunmayı tetiklemesiyle açıklanabilir. Bireylerin ne kadar kişisel kontrole sahip olduklarını düşünüyorlarsa o kadar gönüllü faaliyette bulunmaları da beklenen bir sonuçtur. Bireyin hayatın akışını etkileyebilme gücüne sahip olduğunu düşünmesinin gönüllü davranışı olumlu etkilemesi de beklenti dahilindedir. Çünkü birey, hayatın

akışını kontrol edebildiğini düşündükçe, yardıma muhtaç diğer insanların da hayatını değiştirecek güce sahip olacağını düşünecektir ki, bu durum sosyal girişimlere aktif üyeliği de beraberinde getirecektir. Ailesinde göç geçmişi bulunanların gönüllü davranışının daha fazla gerçekleşmesi ise, göç eden grupların genellikle bir arada yaşıyor olmaları nedeniyle, dayanışmanın güçlenmesi ve dolayısıyla bireyin kendi birlik ekseni içindeki bireylere yardım etme davranışı uyandırmasıyla açıklanabilir. Son olarak, çalışılan sektörün kar amacı gütmeyen sektör olmasının gönüllü çalışmayı azaltan bir faktör olması beklenilen bir sonuçtur. Çünkü, bu sektörde çalışan bireyler halihazırda içsel doyum elde ediyor olduklarından (yukarıda sosyal girişimlerde çalışmanın içsel doyum sağlayabileceğinden bahsedilmişti), ekstra bir gönüllü faaliyette bulunmayı tercih etmeyebilirler. Ancak diğer taraftan, diğer sektörlerde çalışanlar bu duyguyu yaşamak için gönüllü çalışmayı arzulayabilmektedirler.

İkinci modelde, bağımlı değişken olarak belirlenmiş olan mutluluğa etki eden faktörler incelenmiştir. Bu modelde önemli olan, sosyal girişimlere olan aktif üyeliğin mutluluğu artırıcı bir etkiye sahip olmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, birçok çalışmanın bulgusu bu yönde olup, gönüllü çalışmanın bireyin iyilik haline ve özellikle yaşam doyumuna katkısı bulunmaktadır (Thoits ve Hewitt, 2001; Meier ve Stutzer 2004). Diğer bağımsız değişkenlerin mutluluğa etkisi, bu araştırmanın kapsamı içine girmediği için, bunlarla ilgili bir değerlendirmede bulunmanın gerekli olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç

Dünyamızda giderek artan sosyal sorunların çözümüne, yenilikçi bakış açısıyla katkıda bulunan sosyal girişimciler, kurdukları sosyal girişimlerle, içinde bulundukları topluma faydası olan pek çok faaliyete imza atmaktadırlar. Devletin ve özel sektörün yetersiz ya da ilgisiz kaldığı, sorun yaşanan alanlarda bu iki aktöre destek olmaya çalışan sosyal girişimciler, gördükleri sorunlar karşısında sorumlu davranıp, deyim yerindeyse ellerini taşın altına sokmaktadırlar. Sorunlara bakış açılarında yenilikçi fikirlere, sorunlar içinde fırsatları görebilme becerisine sahip, yorulmak bilmeksizin diğer insanların iyiliği ve toplumun refah seviyesini artırmak için çalışan bu sosyal girişimcilerin en büyük destekçi ve takipçileri, kurdukları örgütlerde çalışan ve gönüllü olan bireylerdir. Sosyal girişimlerin içinde faaliyet gösterdikleri kar amacı gütmeyen sektörün hacimsel olarak büyümesiyle birlikte, bu alanda hem istihdam şansı giderek artmakta hem de daha fazla sayıda birey sosyal girişimlerde gönüllü çalışmayı tercih etmektedir.

Gönüllük davranış içinde birçok nedeni barındıran ve diğer insanlara karşı ilgili olmayı içeren bir davranış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönüllü çalışmanın, genellikle çalışılan sosyal girişimden maddi bir getirisi olmaması, bu çalışma türünün özellikle manevi açıdan bireye tatmin sağladığını göstermektedir. İlgili alanyazında ifade edilmekte olan bu olumlu etki, bizim çalışmamızca da desteklenmiş olup, bu yönüyle çalışmanın alanyazına katkıda bulunacağı açıktır.

Günümüzde birçok kar amacı gütmeyen örgüt, ki bunlar çoğunlukla sosyal girişimlerdir, gönüllü davranıştan yararlanmaktadır. Çünkü gönüllü çalışma yoluyla, örgütler kaynak yaratma faaliyetlerini yürütebilmekte, bu da örgütlerin yeni sosyal amaçlı faaliyetler yürütmeleri için kazançlarına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın sosyal girişimlere olan aktif üyeliğini etkileyen faktörlerin bulunmasının, bir diğer anlatılma gönüllülüğün nelerden etkilendiğinin ortaya çıkarılmasının, sosyal girişimcilerin gönüllü toplayabilme çabalarına katkısı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Alter, S. K. (2003). Social Enterprise: A Typology of the Field Contextualized in Latin America. Inter-American Development Bank Working Paper. Washington DC, http://www.iadb.org/sds/doc/228070wc.socialenterprise.pdf (23.10.2006).

Austin, J., Stevenson, H. ve Wei-Skillern, J. (2006). Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both? Entrepreneurship Theory and Practice. 30, 1: 1-22.

Birch, K. ve Whittam, G. (2006). The Role of the Social Economy, Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Sustainable Regional Development. Center for Public Policy for Regions, Discussion Paper No. 12.

Csikszentmihalyi, M. (2003). İyi iş: Liderlik, Mutluluk ve Anlam Oluşturma (Çev: A. Kardam). MESS Yayın No: 425. İstanbul: BZD Yayın ve İletişim Hizmetleri.

Dees, G. (1998b). Enterprising Nonprofits. Harvard Business Review. 76: 55-67.

Frey, B. S. (2008). Happiness: A Revolution in Economics. Cambridge, MA: MIT Press.

Frumkin, P. (2002). On Being Nonprofit: Conceptual and Policy Primer. Cambridge: Harvard University Press.

Harding, R. (2004). Social Enterprise: The New Economic Engine. Business Strategy Review. Vol 15. : 39-43.

Harding, R. (2004). Social Enterprise: The New Economic Engine. Business Strategy Review. Vol 15. : 39-43.

Harding, R. ve Cowling, M. (2004). Social Entrepreneurship Monitor. UK 2004: London Business School.

Haugh, H. (2005). A Research Agenda for Social Entrepreneurship. Social Enterprise Journal. 1(1): 1-12.

Konwerski, P. A. ve Nashman, H. W. (2008). Philantheraphy: A Benefit for Personnel and Organizationas Managing Volunteers (Volunteer Theraphy) The Journal of the Institute for Volunteering Research. 9(1): 46-59.

Kümbül-Güler, B. (2008). Pozitif Psikoloji Bakış Açısından Çalışma Mutluluğu. İş ve Özel Yaşama Psikolojik Bakışlar. (ss. 195-232). Derleyen T. Solmuş. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Kümbül-Güler, B. (2008). Pozitif Psikoloji Bakış Açısından Çalışma Mutluluğu. İş ve Özel Yaşama Psikolojik Bakışlar. (ss. 195-232). Derleyen T. Solmuş. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Kümbül-Güler, B. (2008). Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi. İzmir: DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Leadbeater, C. ve Goss, S. (1998). Civic Entrepreneurship. Demos/Public Management Foundation. Putteridge Bury Management Centre.

Light, P. (2005). Searching for Social Entrepreneur: Who might they be, where they might be found, what they do? Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field. (ss. 13-37). Derleyen R. Mosher-Williams. ARNOVA Occasional Paper Series.

Mair, J. ve Marti, I. (2006). Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight. Journal of World Business. 41: 36-44.

Meier, S. ve Stutzer, A. (2004). Is Volunteering Rewarding in Itself? IZA Discussion Paper No: 1045. Zurich: University of Zurich, Institute for Empirical Research in Economics.

Monllor, J. ve Attaran, S. (2008). Opportunity Recognition of Social Entrepreneur: An Application of the Creativity Model. International Journal Entrepreneurship and Small Business: 6(1): 54-67.

Neary, M. ve Parker, A. (2004). Enterprise, Social Enterprise and Critical Pedagogy: Reinventing the HE Curriculum. National Council for Graduate Entrepreneurship Policy Paper #002.

Peredo, A. M. ve McLean, M. (2006). Social Entrepreneurship: A Critical Review of the Concept. Journal of World Business: 4: 56-65.

Post, J. E. (2006). Redefining the Corporation: Stakeholders and Social Purpose. Politeia. 82: 13-29.

Robinson, J. (2006). Navigating Social and Institutional Barriers to Market: How Social Entrepreneurs Identify and Evaluate Opportunities. Social Entrepreneurship (95-120). Derleyen J. Mair, J. Robinson ve K. Hockerts. New York: Palgrave MacMillan.

Salamon L. M., Sokolowski, S. W. ve List, R. (2003). Global Civil Society: An Overview. Baltimore: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

Salamon, L. M., Haddock, M. A., Sokolowski, S. W. ve Tice, H. S. (2007). Measuring Civil Society and Volunteering: Initial Findings from Implementation of the UN Handbook on Nonprofit Institutions. Working Paper No: 23. Baltimore: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

Sherman, D. A. (2006). Social Entrepreneurship: Pattern Changing Entrepreneurs and the Scaling of Social Impact. Paper Submitted to the Academy of Management Annual Meeting. August 11-16, 2006.

Social Enterprises. (1999). Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD).

Thoits, P. A. ve Hewitt, L. N. (2001). Volunteer Work and Well-Being. Journal of Health and Social Behavior. 42(2): 115-131.

Thompson, J. L. (2002). The World of the Social Entrepreneur. The International Journal of Public Sector Management. 15 (5): 412-431.

Thompson, J. L. (2002). The World of the Social Entrepreneur. The International Journal of Public Sector Management. 15 (5): 412-431.

Thompson, J. ve Doherty, B. (2006). The Diverse World of Social Enterprise: A Collection of Social Enterprise Stories. International Journal of Social Economics. 33 (5/6): 361-375.

Veenhoven, R. (1996). The Study of Life Satisfaction. A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europa. (11-48) Derleyen W. E. Saris, R. Veenhoven, A.C. Scherpenzeel ve B. Bunting. Eötvös University Press.

Weerawardena, J. ve Mort, G. S. (2006). Investigating Social Entrepreneurship: A Multidimensional Model. Journal of World Business. 41: 21-35.

Wilson, J. ve Musick, M. (2000). The Effects of Volunteering on the Volunteer. Law and Contemporary Problems. 52(4): 142-168.

World Values Survey 2005 Official Data File V.20081015, 2008. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).

Wymer, W. W. ve Samu, S. (2002). Volunteer Service as Symbolic Consumption: Gender and Occupational Differences in Volunteering. Journal of Marketing Management. 18: 971-989.

Ek 1. Herhangi Bir Sosyal Girişime Aktif Üyeliğe Etki Eden Faktörler- Binomial Logit Model Sonuçları
(=1 Herhangi bir gönüllü kuruluşa aktif üye, =0 Aktif üye değil)

Değişkenler		Katsayı	Standart Hata	e^b	Mrj. Etki
	Sabit Terim	0.689	0.080	-	-
Cinsiyet	Cinsiyeti erkek olan bireyler	0.202	0.025	1.242	0.039
Yaş	Ankete cevap veren kişinin yaşı	-0.004	0.001	0.995	-0.001
Eğitim					
İlkokul mezunu olmayanlar		-0.164	0.050	0.848	-0.032
İlkokul mezunu olanlar		-0.502	0.041	0.605	-0.098
Ortaokul, lise, lise ve dengi okullardan mezun olanlar		-0.287	0.034	0.750	-0.056
Kişisel özgürlük ve kişisel kontrole sahip olma durumu		0.011*	0.006	1.011	0.002
Medeni Durum	Evli olan bireyler	-0.064	0.030	0.937	-0.013
Çocuk Durumu	Çocuğu olan bireyler	0.107	0.036	1.113	0.021
Maddi durum		0.033	0.006	1.034	0.007
Dindarlık durumu	Dindar olan bireyler	0.411	0.032	1.034	0.080
Tanrı'nın bireyin hayatı üzerindeki önemi		0.067	0.005	1.069	0.013
Göç etmiş/göç eden aileden gelme durumu	Göç etmiş/göç eden aileden gelmiş olan bireyler	0.257	0.054	1.293	0.050
Bireyin Sosyal Durumu					
Üst sınıf		-0.179**	0.118	0.836	-0.035
Orta sınıf ve üstü		-0.292	0.056	0.747	-0.057
Orta sınıf altı		-0.433	0.049	0.648	-0.085
Çalışan işçi, emekçi sınıfı		-0.539	0.048	0.583	-0.105
Çalıştığı Sektör	Kar amacı gütmeyen kurumda çalışanlar	-0.639	0.041	0.528	-0.125
N:33760	Log likelihood = -19043.64 Prob > chi2 = 0.0000		LR chi2(17) = 1676.18 Pseudo R2 = 0.0422		

*Katsayı, 0.10 da, ** Katsayı, 0.15 de istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer katsayıların tümü %5 e göre anlamlıdır. e^b=exp(b)=X' deki bir birim değişmeyi gösterir. Temel sınıflar: Eğitim durumu üniversite ve üstü mezunu, bekar, çocuğu olmayan, dindar olmayan, göç etmemiş veya göç eden bir aileden gelmeyen, kendini alt sınıfa mensup olarak gören ve devlet/özel sektörde çalışan kadınlar.

Ek 2. Bireyin Mutluluğuna Etki Eden Faktörler- Binomial Logit Model Sonuçları
(=1 Birey kendini mutlu olarak görüyor, =0 Birey kendini mutlu olarak görmüyor)

Değişkenler		Katsayı	Standart Hata	e^b	Mrj. Etki
	Sabit Terim	-2.757	0.073	-	
Herhangi Bir Sosyal Girişime Aktif Üyelik	Herhangi Bir Sosyal Girişime Aktif Üye Olan Bireyler	0.049	0.026	1.049	0.009
Cinsiyet	Cinsiyeti erkek olan bireyler	-0.112	0.022	0.894	-0.021
Yaş	Ankete cevap veren kişinin yaşı	0.0003*	0.001	1.000	0.0001
Eğitim					
İlkokul mezunu olmayanlar		-0.471	0.041	0.625	-0.087
İlkokul mezunu olanlar		-0.106	0.038	0.899	-0.019
Ortaokul, lise, lise ve dengi okullardan mezun olanlar		-0.104	0.033	0.901	-0.019
Kişisel özgürlük ve kişisel kontrole sahip olma durumu		0.212	0.005	1.237	0.039
Medeni Durum	Evli olan bireyler	0.028*	0.027	1.028	0.005
Çocuk Durumu	Çocuğu olan bireyler	0.077	0.033	1.080	0.014
Maddi durum		0.393	0.005	1.482	0.073
Dindarlık durumu	Dindar olan bireyler	-0.137	0.030	0.872	-0.025
Tanrı'nın bireyin hayatı üzerindeki önemi		-0.010	0.005	0.990	-0.002
Göç etmiş/göç eden aileden gelme durumu	Göç etmiş/göç eden aileden gelmiş olan bireyler	0.094	0.049	1.099	0.017
Bireyin Sosyal Durumu					
Üst sınıf		0.261	0.106	1.299	0.048
Orta sınıf ve üstü		0.616	0.043	1.852	0.114
Orta sınıf altı		0.443	0.034	1.558	0.082
Çalışan işçi, emekçi sınıfı		0.343	0.034	1.409	0.064
N:53040	Log likelihood = -25334.253 Pseudo R2 = 0.2154	LR chi2(17) = 13908.44 Prob > chi2 = 0.0000			

*Katsayı, 0.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsızdır. Diğer katsayıların tümü %5 e göre anlamlıdır. e^b=exp(b)=X' deki bir birim değişmeyi gösterir. Temel sınıflar: Herhangi bir gönüllü kuruluşa aktif üye olmayan, eğitim durumu üniversite ve üstü mezunu, bekar, çocuğu olmayan, dindar olmayan, göç etmemiş veya göç eden bir aileden gelmeyen, kendini alt sınıfa mensup olarak gören kadınlar.

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK, ULUS DEVLETİN SOSYAL POLİTİKA ALANINDAN ÇEKİLMESİ YOLUNDA BİR BAŞKA VESİLE MİDİR?

Münir TİRELİ
Sosyal Yardım Uzmanı
T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
munirtireli@yahoo.com

Özet
Günümüzde sosyal sermaye, sosyal sorumluluk, sosyal girişimcilik, sosyal ortaklık ve sosyal pazarlama gibi kavramların hem iş dünyasında, hem de sosyal politika alanında yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir.
Sosyal girişimcilik, 1980 başında bu alanda bilinen bir organizasyon olan Ashoka'nın kurucusu Bill Drayton'ın ortaya koyduğu bir kavram olmakla birlikte aslında sosyal sorumluluk olarak kullanılmaya başlanan ve silsile halinde aynı kavramı ifade eden benzer tanımlardan biridir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler terminolojisinde şirket yurttaşlığı (corporate citizienship) olarak da formüle edilen ve Dünya Bankasının Kalkınma Pazarı (Development Marketplace-DM) konulu yarışmasında yansımalarını oluşturan bu kavramın Avrupa Birliği bağlamında da tanımlandığı ve ilkelerinin ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir.
"Şirket yurttaşlığı", "kalkınma pazarı" ve "sosyal sorumluluk" gibi sosyal girişim kavramı da 3.Küreselleşme Sürecinin başlangıcı ile birlikte oluşan "eşitsizlik" ve ulus devletin ve refah devletinin gerilemesi konusunda temel bir itirazı bulunmayan Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler sistemlerinin yaklaşımına uygun düşmektedir. Bu anlamda, sosyal girişimcilik olgusunun savunucuları tarafından bu olgunun sosyal politika alanının devlet dışı mekanizmalarca yürütülmesinin bir başka şeklini ifade ettiği göz ardı edilmektedir.
Anahtar Kelimeler: *Şirket Yurttaşlığı, Sosyal Girişim, Kalkınma Pazarı, Refah Devleti*

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: AN OTHER WAY OF ISOLATING NATION STATE FROM THE FIELD OF SOCIAL POLICY?

Abstract
In today's world, concepts like social capital, social responsibility, social entrepreneurship, social partnership and social marketing are widely used in both business and social policy aspects.
Although the concept of social entrepreneurship is first pronounced by Bill Drayton who is the founder of Ashoka which is an organization well known in this area, social entrepreneurship is one of the definitions which denote the same concept in a chain order. Moreover, it is also seen that the concept of social entrepreneurship is used in United Nations as corporate citizenship, has reflections on World Bank's competition called Development Marketplace and also defined in focus of European Union while its principles are clearly formulated.
The understanding of social entrepreneurship is also in line with the systems of World Bank and United Nations which do not have a definite opposal to the inequity and the diminishing role of the nation state with the beginning of the third globalization period in context of corporate citizenship, Development Marketplace and social responsibility. In this content, it should not be underestimated by the supporters of the social entrepreneurship that this concept denotes to an understanding that social policy should be executed by the mechanisms other than the nation state.
Keywords:*Corporate Citizenship, Social Entrepreneurship, Development Marketplace, Welfare State*

Giriş

Günümüzde sosyal sermaye (social capital), sosyal sorumluluk (social responsibility), sosyal girişimcilik (social entrepreneurship), sosyal ortaklık (social partnership ve sosyal pazarlama (social marketing) gibi kavramlar sıkça duyulur, iş dünyasında da kullanılır olmaya başladı. Özellikle 1990'lı yılların başında 'insan-odaklı kalkınma politikalarının' (development with a human face) önemini vurgulayan ve benimseyen uluslararası kalkınma kurumları da bu konuları ön plana çıkarttı.

Sosyal sermaye (social capital) kısaca toplumu bir arada tutan tüm değerleri, toplumun politik ve sosyo-ekonomik alanda gelişmesini etkileyen örf, adet, gelenek, görenekleri, insan ilişkileri, iş bağlantıları ve kanunları irdelerken, sosyal sorumluluk özellikle bireylerin ve kurumların birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı ve ilişkisi üzerinde durur.

Sosyal sorumluluk ise özellikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramı kapsamında 1990'larda küreselleşme ve özelleştirme akımıyla birlikte kurumların, uluslararası kuruluşların kalite ve karşılıklı-kazanç kavramları, sosyal ve bilgi paylaşma sorumlulukları gibi unsurların etkisiyle tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk, farklı adlarla da bilinmektedir. Bunlar, kurumsal sorumluluk, Kurumsal vatandaşlık, sorumlu iş, sürdürülebilir sorumlu iş gibi kavramları da kapsamaktadır. Kurumsal sosyal performans ise bir iş modelinin içerisinde kurumsal bir kendiliğinden düzenlemenin entegre edilmesinden ibarettir (http://en.wikipedia.org/wiki/Corporate_social_responsibility).

Sosyal İşbirliği Sermayesi (Social venture capital) de sosyal sorumluluk kapsamında ortaya konulan bir kavramdır. Sosyal girişim ile ortak mantık ve işleyişe sahip olan Sosyal İşbirliği Sermayesi, sosyal girişimciliğin savunuculuk fonksiyonunun yanı sıra beraberinde finansal bir işlev de getirmektedir. Bu bağlamda, mikro kredi gibi isimlerle anılan ve Acumen Fund, Triodos Bank, Calvert Group, Gray Ghost Ventures, The New Economics Foundation, Social Venture Capital Fund, Venturesome Fund, Social Venture Partners, VenturEast BYST Growth Fund ve Good Capital gibi şirketlerce temsil edilen finansal araçlar kullanılmaktadır (http://en.wikipedia.org/wiki/Social_Venture_Capital).

Sosyal girişimcilik ise yakın zamanlarda gündeme gelmiş bir kavramdır. Öte yandan sosyal girişimcilik adı kullanılsın veya kullanılmasın bu alana ilişkin çalışmalara kamuoyunun şimdiden aşinalık kazanmış olduğu da bir gerçek. Öyle ki, kavramın kapsamı, Nobel Ödüllü Muhammed Yunus'un 1976 yılında Graemen Bank ile Bangledeş'de başlattığı Mikro Kredi uygulaması ve hatta Florance Nigtingale'in ilk hemşirelik uygulamalarına (Denizalp, 2008) kadar genişletilmektedir.

Sosyal girişimcilik, temelde kar-amacı gütmeyen kurumların misyonlarına verdikleri önem kadar, uzun vade de başarılarını sürdürebilmeleri, daha fazla kitlelere hayır sağlayabilmeleri için finansmanlarına da dikkat etmelerini gerektiğini savunur (Navaie, 2007).

Muhtelif farklı savunuculuk amaçlı STK'ların yanı sıra en fazla ön plana çıkartılan sosyal girişimler başta mikro kredi olmak üzere finansal enstrümanları kullanan Muhammed Yunus'un kurucusu olduğu Graemen Bank gibi kurumlardır.

Sosyal Girişimcilik

Tanım

Sosyal girişimcilik (Social entrepreneurship) kavramı, bir sosyal sorunun tanımlanması ve bu sorunun giderilmesine yönelik bir sosyal ortaklığın örgütlenmesi, yaratılması ve idare edilmesi ve nihayetinde sosyal bir değişimin sağlanmasını kapsamaktadır. Bir iş girişimcisi performansını kâr ve gelir üzerinden ölçerken; bir sosyal girişimci toplum üzerindeki etkisini esas almaktadır. Sosyal girişimciler, kâr amacı gütmeyen sektörlerde veya vatandaş grupları üzerinden çalışırken pek çoğu da özel ve kamusal sektörler aracılığıyla çalışmaktadırlar (http://en.wikipedia.org/wiki/Social_entrepreneurship).

Sosyal girişimciliğin amaçları sosyal ve çevresel unsurlardan oluşmaktadır. Sosyal girişimcilik, her ne kadar çoğunlukla kâr dışı sektörden oluşsa da bu durum onların kâr ile bağdaşamaz bir konumda olduğunu göstermemektedir. Nitekim "kârın da ötesinde" sloganı bu durumun bir özeti gibidir. Yani, sosyal girişimcilik denilen husus varolan gelir bazlı iş modellerinin sosyal-değer yaratan bir yapıyla bütünleştirmekten daha fazla bir şey ifade etmemektedir (http://en.wikipedia.org/wiki/Social_entrepreneurship).

Türkiye'de de faaliyette bulunan Ashoka'nın tanımına göre sosyal girişimci; "toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireydir. Sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler. Geçtiğimiz son 20 yılda, yurttaş sektörü, iş dünyasının çok önceden öğrendiği bir şeyin farkına vardı: lider bir sosyal girişimcinin yeni fikri kadar güçlü hiç bir şey yoktur (http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur)" .

Ashoka'nın mistik bir anlam yükleyerek ifade ettiği sosyal girişimcilik kavramı sosyal sorumluluk kavramının yeniden farklı bir bağlamda sunulmuş halini oluşturmaktadır. Sosyal sorumluluk, hükümet, şirket, örgüt veya bireyin topluma karşı sorumluluğunun olduğu bir etik ve ideolojik bir teoridir. Bu sorumluluk negatif, yani toplum için olumsuz bir şeyi yapmama şeklinde

olacağı gibi, olumlu bir biçimde davranma ve toplum yararına bir iş yapma gibi pozitif anlamda da olabilmektedir (http://en.wikipedia.org/wiki/Social_responsibility).

İbrahim Betil ise sosyal girişimcilik kavramının 1700'lü yıllarda ortaya çıkan girişimcilik anlayışına bağlıyor. İki yüz yıl önce ekonomik yaşamda başlayan girişimcilik hareketinin 20. yüzyılın son çeyreğinde "sosyal girişimcilik" alanına da kaymaya başladığını ifade etmektedir. Betil, ekonomik alanda olduğu gibi sosyal gelişimin öncülüğünü başlatan yurttaşların, toplumsal gelişimin sadece "devlet" sorumluluğu görevi olmaktan öte sivil yurttaş girişimi olduğunu savunarak olumlu örnekleri çoğaltmaya başladığını belirtmektedir (Betil, 2006:21-24).

Avrupa Birliği Yaklaşımı

Avrupa perspektifine göre sosyal girişimin 9 kriteri bulunmaktadır. Bunlardan ekonomik olanlar aşağıdaki gibidir:

1) Sürekli bir biçimde hizmet ve ürünlerin üretim ve satışı (yani bağış yapan veya tavsiye veren fonksiyondan fazla olarak üretimi sürdürüyor olmak)

2) Yüksek düzeyde özerklik: Sosyal girişimler bir grup vatandaş tarafından gönüllü olarak kurulurlar ve yönetilirler. Öte yandan, bağış alsalar bile kamu otoritesine ve/veya özel sektör şirketlerine dolaylı veya dolaysız bir biçimde bağlı olamazlar. Hissedarları katılmakta (voice-ses) veya ayrılmakta (exit-çıkış) serbesttirler.

3) Bariz bir ekonomik risk: Sosyal girişimlerin finansal yaşamlarını sürdürebilmeleri yeterli ve uygun finansal kaynaklara ulaşma konusunda sorumluluk üstlenmiş olan üyelerinin çabalarına bağlıdır.

4) Sosyal girişimlerin faaliyetleri için asgari miktarda da olsa maaşlı çalışana ihtiyaç duymaktadırlar. Öte yandan geleneksel kâr amacı gütmeyen kurumlar, finansal ve finansal olmayan kaynakları ve gönüllü ile maaşlı çalışmayı kaynaştırabilmektedirler(http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise).

Sosyal kriterler ise şu şekildedir:

1) Topluluk yararına açıkça ifade edilmiş bir amaç olmalıdır: Sosyal girişimlerin bir özelliği de topluluk veya özgül bir gruba hizmet etme gibi temel prensiplere sahiptir. Bunlar aynı zamanda yerel düzeyde sosyal sorumluluğu da savunmaktadırlar.

2) Vatandaş inisiyatifi: Sosyal girişimler belirli bir amaca ve ihtiyaca sahip bir topluluğa mensup insanların kolektif dinamiklerinin bir sonucudur.

3) Sermaye sahipliğine dayanmayan bir karar mekanizması: Bu genellikle "bir üye, bir oy" ilkesine dayanmakta; en azından mensubun koyduğu sermayeden bağımsız bir oy hakkı bulunmaktadır. Her ne kadar sermaye sahipleri sosyal girişimlerde önemli bir rol oynasalar da, karar alma hakları diğer hissedarlar ile paylaşılmaktadır.

4) Paylaşımcı karakter: Yürütülen faaliyetlerden etkilenenlerle ilgilenmektedir. Sosyal girişimlerin hizmetlerinin kullanıcıları bu yapılar içinde temsil edilmekte dir. Pek çok örnekte hedeflerden birisi de demokrasiyi ekonomik faaliyet yoluyla yerel düzeyde güçlendirmektir.

5) Kârın sınırlı dağıtımı: Sosyal girişimlerin bir bölümü kâr dağıtımını tamamen yasaklarken, kooperatifler gibi bazı örgütler sınırlı bir derecede kârlarını dağıtabilirler; ancak kâr azamileştirme davranışından her hâlükarda kaçınılır(http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise).

Her ne kadar sosyal girişim kavramını somutlaştırmaya çalışan akademik faaliyetler bulunsa da bu terim farklı Avrupa ülkelerinde değişik biçimlerde kullanılabilmektedir.

Örneğin Finlandiya'da "sosyal girişim" kurumunu düzenleyen 2004 tarihli bir kanun çıkartılmış olup, bu kanunla sosyal girişim unvanını kullanacak bir şirketin en az %30 çalışanının özürlü veya uzun süreli işsiz olması öngörülmüştür. İngiltere'de ise "sosyal şirket" (social firm) terimi kullanılmaktadır(http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise).

Dünya Bankası Yaklaşımı

Kalkınma Pazarı (Development Marketplace-DM), Dünya Bankası tarafından düzenlenen ve paydaşları tarafından desteklenen bir yarışma programıdır. Paydaşlar, yenilikçi ve kalkınma etkisi anlamında yüksel potansiyele sahip ilk aşama projeleri tanımlama ve fonlama işlevini yerine getirmektedir. Bu yarışma, küresel, bölgesel ve ülke düzeyinde gerçekleştirilmektedir. Yarışmanın amacı, içinde sivil toplum kuruluşlarının, sosyal girişimcilerin, akademik ve iş çevrelerinden kişilerin olduğu yenilikçilerin yaratıcı fikirlerini cezbetmeyi amaçlamaktadır (http://web.worldbank.org).

Yarışmanın destekçileri arasında Bill & Melinda Gates Vakfı, Küresel Çevre Etkinliği, Google Vakfı, GTZ, Uluslar arası Finans Kurumu, MacArthur Vakfı, UNAIDS ve Küresel Köy Enerji Projesi bulunmaktadır (http://web.worldbank.org).

1998 yılından bu yana yarışma kapsamında 1.000 yenilikçi projeye 46 milyon dolardan fazla bir tutar aktarılmıştır. Bu projelerde yenilikçilik, büyüme potansiyeli, ölçülebilirlik, gerçekçilik ve sürdürülebilirlik kriterleri kullanılmaktadır (http://web.worldbank.org).

Birleşmiş Milletler'in desteklediği Kurumsal Vatandaşlık (Corporate Citizenship) kavramı da sosyal sorumluluk ve sosyal girişimcilik kavramlarının farklı bir tezahürüdür. Kurumsal vatandaşlığın vurgulandığı Küresel Anlaşmada (Global Compact) aşağıdaki prensipler vurgulanmaktadır(United Nations, 2005).

İnsan Haklarına İlişkin Prensipler

1.Prensip: İş yerleri uluslar arası kabul görmüş insan haklarına saygı göstermek ve bu hakları desteklemelidir.

2.Prensip: İnsan hakları ihlallerinde suç ortaklığı olmamalıdır.

İş Gücüne İlişkin Prensipler

3.Prensip: Sendikalaşma hakkını ve toplu iş sözleşmesi hakkının tanınmasını desteklemektedir.

4.Prensip: Zorlamalı ve mecburi çalışma formlarından azade olmak

5.Prensip: Çocuk işçiliğine karşı etkin mücadele

6.Prensip: İş ve istihdam konusundaki ayrımcılıkla mücadele etmek

Çevreye İlişkin Prensipler

7.Prensip: Çevresel sorunlarla ilgili önceden tedbir almaya yönelik yaklaşımların desteklenmesi

8.Prensip: Daha büyük bir çevresel sorumluluğu teşvik etmek için inisiyatifi ele almak

9.Prensip: Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılmasını teşvik etmek

Yolsuzlukla Mücadele Prensipleri

10.Prensip: Rüşvet ve para sızdırma da dâhil olmak üzere her türlü yolsuzluğa karşı özel sektörün çalışması (United Nations, 2005:3-4).

Sosyal Girişim Örnekleri

Bangladeş'de Fazle Abed (www.brac.net), Almanya'da Peter Eigen (www.transparency.org), Brezilya'da Oded Grajew (www.worldforum.org), ABD'de Alice Tepper Marlin (www.sa-intl.org), Hindistan'da Jeroo Billimoria, Brezilya'da Dener Giovanini, ABD'de 7. J.B. Schramm, Çek Cumhuriyeti'nde Petra Vitousova, Güney Afrika'da Veronica Khosa, Polonya'da Tomasz Sadowski ve Meksika'da Rogelio Padilla sosyal girişim ile ilgili dünya örnekleridir(Denizalp, 2007:6-8).

Dünyadaki sosyal girişim örneklerinde eğitim, sağlık, yolsuzluk, sokak çocukları, hayvan kaçakçılığı ve konut sorunu gibi konuklarda çoğunlukla savunuculuk yapmak üzere faaliyet yürüttükleri görülmektedir.

Türkiye'de ise Ashoka kapsamında örgütlenmiş 16 sosyal girişim/girişimci bulunmaktadır. Türkiye'de Ashoka, 22 Şubat 2004 tarihinde resmen faaliyete geçen Ashoka'nın üyeleri Açık Radyo'dan Ömer Madra, Toplum Gönüllüleri Vakfı'ndan İbrahim Betil, Alternatif Kamp'tan Ercan Tutal (www.alternativecamp.org), Doğa Derneği'nden Güneşin Aydemir (www.dogadernegi.org), Uçan Süpürge'den Halime Güner (www.ucansupurge.org), İnsan Yerleşimleri Derneği'nden Korhan Gümüş (www.insanyerlesimleri.org), Doğa Gözcüleri Derneği'nden Mustafa Sarı (www.dogagozculeri.org),

Arama Kurtarma Derneği'nden (AKUT) Nasuh Mahruki (www.akut.org.tr), Doğu Anadolu Besiciler Birliği'nden Nazmi Ilıcalı, Umut Işığı Kadın Kooperatifinden Naşide Buluttekin, Kadın Merkezi'nden (KA-MER) Nebahat Akkoç (www.kamer.org.tr), Otistikler Derneği'nden Nevin Eracar (www.otistiklerdernegi.org.tr), İlk Adım Kadın Kooperatifinden Senem Gül, Şengül Akçar, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı'ndan Şengül Akçar (www.kedv.org.tr), Diyarbakır Kalkınma Merkezi'nden Tahir Dadak, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nden Victor Ananias (www.bugday.org) ve Ekolojik Tarım'dan Yasemin Ute Kılıç'tan oluşmaktadır (Denizalp, 2007) .

Türkiye'de ise tarım, kadın, engelli ve doğa temalarının ön planda olduğu görülmektedir. Yine özellikle kadın temalı çalışmaların daha ziyade savunuculuk amaçlı oldukları anlaşılmaktadır.

Hem Türkiye, hem Dünya örneklerine bakıldığında sosyal girişimlerde savunuculuk fonksiyonunun önde olduğu, ekonomik katkı veya istihdam temalı çalışmalarda ise faizli bir enstrüman olan mikro kredinin kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda, Muhammed Yunus'un Graemen Bank çalışmaları da Ashoka gibi sosyal girişim konsorsiyumları tarafından temelde

sosyal girişim kavramının içinde sayılmaktadır. Aynı şekilde, ekümen fonları (acumen fund) da sosyal girişimin bir başka finansal yüzüdür (http://www.acumenfund.org) .

Sosyal Girişim Kavramına İlişkin Eleştiriler

A) Sosyal Girişimin Verimliliğine Yönelik Eleştiriler

Susan Herr, sosyal girişim benzeri kavramların zirveye beraberinde yeni kehanetler ve örgütler getirerek ulaştıktan sonra sessizlikle biten bir zevale girdiklerini söylemektedir. Herr'e göre, sosyal girişimciliği teşvik eden ve ortaya koyan insanlar, sosyal girişimciliğin her türlü sıkıntı için tek çözüm olarak sunulmasında rol oynamaktadırlar. Herr, bu tavrı protestanca olarak nitelendirmekte ve bu anlamda insanların en iyi şekilde yönetilen kar amacı gütmeyen işletmelerin bile bir "nakit ineği"ne dönüşeceğinden dem vuramayacak kadar ölçülü hale geldiğini savunmaktadır (Herr, 2007).

Carla E. Dearing ise sosyal girişimciliğin zannedildiği kadar uluslar arası bir fenomen olmadığı görüşündedir. Dearing, bu tarz girişimlerin hizmetlerinin % 77'sinin sadece Birleşik Devletlerde sunulabilmekte olduğunun ve %10'unun sadece tek bir şehirde hizmet sunabildiğini aktarmaktadır. Dearing, aynı zamanda sosyal girişim çalışmalarında eğitimin payının %30 olduğunu, eğitim ile ilgili olarak erken çocuk eğitimi, okul sonrası rehberlik ve öğretmen eğitimi hususlarında çalışmalar yapıldığını belirterek; %16'lık bir payın ise mikro finans ve diğer borç verme faaliyetlerinin oluşturduğunu belirtmektedir (Dearing, 2006; http://www.philanthromedia.org/archives/2006/12/social_entreprenuership_as_fla.html).

Dearing, ülkenin en fakir çocukları, aileleri ve göçmenlerine yönelik bir yapı kurulamadığını; bu nedenle de sosyal girişimcilerin fonlarının yenilenmeye açık olmadığını ve sosyal politika içerisinde bir çeşni olmakla yetinildiğini ifade etmektedir. Dearing, bu anlamda sosyal girişimleri çok uzak olmayan bir geleceğe yönelik çalışma yürütmekle eleştirmektedir (Dearing, 2006; http://www.philanthromedia.org/archives/2006/12/social_entreprenuership_as_fla.html).

İngiltere'de The Social Investment Task Force tarafından hazırlanan Şirketleşen Topluluklar: Refahın Ötesinde Servet (Enterprising Communities: Wealth Beyond Welfare) adlı 2000 tarihli raporda Sosyal Girişim Biriminin (Social Enterprise Unit (SEU – DTI 2002)) sektör ajandasına rağmen sosyal sektördeki hisse sahiplerinin yoksullukla ilgili düşük algıları bu sektörün finansal ve sosyal anlamda asgari bir seviyeyi yakalamakta zorlandığını ifade etmektedir(Bull, 2007).

Smallbone ve diğerleri (2001) tarafından gerçekleştirilen Küçük İşletme Hizmetleri Araştırmasında (Research for the Small Business Service) sosyal girişimlerde özellikle yönetsel beceriler anlamında sorunlar olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, Hines'a (2005) göre sosyal girişimlerin mevcut yasal düzenlemelerden dolayı kompleks bir yapı üzerine kurulu olmaları nedeniyle halen teoride yapabilecekleri ile pratikte yaptıkları arasında bir uçurum bulunmaktadır. Haugh (2005) bu sektörün yeterince araştırma konusu yapılmadığını ve bu durumun da bu sektörün topluma katkısının göstermelik olduğu konusundaki delilleri kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir. Haugh, bunun ardında yönetim pratiklerinin, becerilerinin, performansının ve iş modellerinin açık olmamasının yattığını söylemektedir(Bull, 2007).

B) Sosyal Girişimin Ulus Devletin Sosyal Politika Alanından Çekilmesi Anlamında Handikapları

Ashoka tarafından gerçekleştirilen bir sunumda dünya sosyal girişim örnekleri sayılırken bu örneklerin sosyal girişimciliğin balık tutmayı öğretmeyi değil, balıkçılık sistemine yeni çözüm önerileri getirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Sosyal girişimlerin bu misyonu var olan yapıyı değiştirerek gerçekleştirebileceği vurgulanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için ise toplumun tıkanmış noktalarını tespit edip onları dönüştürmeyi sağlayacak yeni fikirler geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Öte yandan, sosyal girişimin bu amaçları kısa vadeli projeler, mikro kredi uygulamaları ile değil, devlet politikası olarak tanımlayabileceğimiz uzun vadeli sonuçları planlanmış çabalarla mümkün olabilecektir. Bu anlamda, sosyal girişim kavramı ile şirket ve bir kısım sivil toplum kuruluşlarının devletin asli bazı fonksiyonlarını da icra etme iddiasında bulunduklarını görmekteyiz.

Toplumsal sorunlarla birebir devlet yerine sivil toplum kuruluşu veya şirketlerin uğraştığı bu modelin bu denli çekici bir biçimde gösterilmesinin temelinde bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlardan birisi ulus devletin zayıflamasıdır.

Modern Avrupa'nın ilk dönemlerinde kilisenin insanlar üzerindeki gücü bağımsız ulus devletlerin gelişmesiyle birlikte zayıflamıştır. Günümüzde ise hiçbir hükümet tek başına istediği her

şeyi yapamayacak durumdadır. Askeri güçler bile özel sektör tarafından arz edilen mühimmata bağımlı durumdadırlar. Teknolojinin yardımı ile küreselleşme adımlarının hızlanması devletin ağırlığının azalmasında en önemli etkendir. Hızlı ulaştırma bağlantıları ve bilginin hızlı akışı coğrafi sınırları anlamsız hale getirdiler(Schwab , 2008).

Ulus devletin gerilemesinde, Washington Konsensüsü ile uygulanmaya başlayan neo-liberal politikalar ve S.S.C.B.'nin dağılmasıyla hızlanan küreselleşme sürecinin de önemli bir payı vardır. Küreselleşme ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılması ile birlikte tek kutuplu hale gelmiş dünyamızda refah devletinin gerilemesi ve kalkınma bazlı düşüncenin gerilemesi bu durumun oluşmasında etkili olan gelişmelerdir. Bunun sonucunda Washington Konsensüsü ile birlikte önem kazanan neo-liberal politikalar uluslararası rekabeti arttırmış, ulus devletin gücündeki gerileme gerçekleşmiş, nüfusun demografik yapısını değiştirmiştir (Deacon vd., 1997:11; Ekin,1996;1) (Özdemir, 2004:184; Şenkal, 2005:317).

Devletin gücü azaldıkça, iş dünyasının etki alanı genişlemiştir. Şirketler, işçilerinin sağlığı, istihdam edilenlerin ve çocuklarının sağlığı ve emekli sandıklarının sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Şirketler havanın kalitesinden ilaçlara kadar pek çok alanda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Şirketler aynı zamanda hükümetlerin kurtarılması ve uluslar ile bölgelerin politik istikrarlarının korunması konusuna da bulaşmışlardır (Schwab , 2008).

Ulus devletin gerilemesi ile paralel olarak devletin kapasite ve politik erki günümüz küresel ekonomisinin dış güçleri tarafından törpülenmiş; uluslararası küresel güçler refah devletlerini tarihsel olarak destekleyen politikaları ve yerel ekonomik temelleri yıpratmıştır (Strange, 1997;368).

Böylece, devlet, ekonomik ve sosyal hayatta ağırlığını kaybetmeye başlamış ve bu durum ihtiyaç sahipleri üzerindeki mağduriyeti arttırmıştır. Bu durum, özellikle altyapı sorunları henüz çözümlememiş olan az gelişmiş ülkeler için daha dramatik boyutta seyretmekte ve bu ülkeler, altyapı yetersizlikleri, eğitim, sağlık, konut, işsizlik gibi konularda acze düşmektedirler (Chossudovsky, 1999:15-19; Şenkal, 2005:317).

Özellikle, 1993 yılından itibaren dünya ekonomisinde ortaya çıkan durgunluğun ardından, bütün ülkelerde kamu harcamalarında belirgin bir şekilde bir düşüşün başladığı gözlenmektedir. Bu yıla kadar gözlenen sürekli bir artış, bu yıldan sonra yerini düşüşe terk etmiştir. 1993 yılında % 40,4 olan OECD ortalaması, düşerek 2000 yılında % 36,6'ya inmiştir. Aynı oran, Avrupa ülkelerinde % 50,4 ve % 44,8 olmuştur. En gelişmiş refah devleti olan İsveç'te bu oranın % 67,5'ten % 52,7'ye indiği gözlenmektedir. Yine, kamu harcamalarının yüksek olduğu diğer bazı ülkelerde de aynı süreç yaşanmaktadır. Örneğin, bu oran Danimarka'da % 58,1'den % 49,9'a, Finlandiya'da % 59,1'den % 43,9'a, Fransa'da % 53,9'dan % 51'e düşmüştür. Liberal ülkelerdeki oranların seyri ise, ABD'de % 34,1'den % 29,9'a, Avustralya'da % 36,5'den % 32,6'ya, İngiltere'de43,2'den % 37'ye, Kanada'da % 48,7'den % 37,7'ye, Yeni Zelanda'da 41,4'ten % 38,6'ya gerilemiştir. Öte yandan, refah devletindeki gerilemenin refah devleti uygulamalarının esas merkezini oluşturan gelişmiş ülkeleri çok da fazla etkilemediği de aynı tablodan görülmektedir. Nitekim, refah devletinin çöktüğü iddia edilen bu dönemde dahi Finlandiya, Fransa ve Yunanistan'da kamu harcamalarının payı 2000 yılı itibari ile 1985-1990 dönemine nazaran daha yüksektir (OECD, 2003).

Ulus devletlerin güçlerini yitirmeye başlaması, sivil toplum kuruluşlarının iş dünyasına bakışını da değiştirmiştir. Bu anlamda, yardım isteme ve olumsuz konularda eleştiri anlamında devletten ziyade özel sektöre yönelmeye başlamışlardır(Schwab, 2008).

Bu anlamda uluslararası örgütler de sosyal girişim vb. kavramları önplana çıkartmaya ve daha önce Küresel Anlaşma (Global Compact) kapsamında belirtilen "küresel şirket yurttaşlığı" kavramını kullanmaya başladılar. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan bu kavram, diğer şirketsel kavramların-ki bunların arasında sosyal yatırım, sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal girişim de vardır-ötesine geçmiştir. Bu durum, ulus devletin kontrolü dışındaki şirketsel güçler tarafından şekillendirilmekte ve küresel bir hareket alanı oluşturulmaktadır. Bu anlamda, küresel şirketlerin sadece bu alanda bulunma konusunda ruhsatlarının bulunmadığı, aynı zamanda hükümet ve STK'larla ilişki ve eşgüdüm kurmalarının bir yükümlülük olduğunu belirtilmektedir. Bu anlamda, küresel şirket vatandaşlığı dünya için makro anlamda önem taşıyan konularda iştigali öngörmektedir. Bu iştigalin küresel piyasanın sürdürülebilirliğini sağlama amacını da taşıdığı ifade edilmektedir. Bu anlamda küresel şirket yurttaşlığı iklim değişikliği, su kıtlığı, bulaşıcı hastalıklar ve terörizmden başka gıda, eğitim bilgi teknolojileri, aşırı yoksulluk, uluslar arası suç gibi pek çok konuda şirketlerin rol sahibi olması gerektiğini savunmaktadır(Schwab, 2008).

Yasemin Özdek, Küresel Anlaşmanın Birleşmiş Milletler'in 1990'lar boyunca küresel sermayeye yönelik açılımlarına bir örnek olduğunu ifade etmektedir. Özdek, Davos'ta düzenlenen 1999 Dünya Ekonomik Forumu'nda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın sermaye

liderlerini küresel piyasaya insani bir yüz vermek için çağırması üzerine Birleşmiş Milletlerin şirketlerle bütünleşme sürecini de kendiliğinden başlattığını belirtmekte ve Temmuz 2000'de BP, Shell ve Nike gibi firmaların da Global Compact'a katıldıklarına dikkat çekmektedir. Özdek, ayrıca Global Compact'in şirketlerin uyacakları standartları belirlerken bu standartlara uyum hususunda şirketlere yönelik bir denetim mekanizması getirmediğini de eklemektedir(Özdek, 2002:37-38).

Global Compact, şirketlerin uyacakları standartları belirlerken bu standartlara uyum hususunda şirketlere yönelik bir denetim mekanizması getirmemektedir. Bu tarz bir kontrol mekanizmasının kurulmasına ilişkin girişimler de ABD tarafından engellenmektedir. Örneğin, Birleşmiş İnsan Hakları Komisyonu'nun bağımsız üyelerden oluşan alt komisyonu olan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından çokuluslu şirketler ve insan hakları üzerine kurulan bir çalışma grubu, şirketlerin insan hakları konusunda uyması gereken standartları belirlemiş ve bu standartların hukuksal olarak bağlayıcı olmasını ve şirketlerin üzerine sorumluluk yüklenmesini kararlaştırmıştır. Bu durum karşısında ABD tarafından bu çalışma grubunun feshi istenmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak sosyal girişim kavramı da öncülleri olan sosyal sorumluluk, kalkınma pazarı, şirket vatandaşlığı gibi kapsamı günümüz için ancak sembolik bir takım faaliyetleri yerine getirmekten ibaret olan ve uygulayıcısı temelde devlet harici kesimler olan bir yaklaşımdır. Bu anlamda, teoride kendisine yüklenen yarı mistik işlevleri yerine getirmekten de şimdilik uzak görünmektedir. "Şirket yurttaşlığı", "kalkınma pazarı" ve "sosyal sorumluluk" gibi sosyal girişim kavramı da 3.Küreselleşme Sürecinin başlangıcı ile birlikte oluşan "eşitsizlik" ve ulus devletin ve refah devletinin gerilemesi konusunda temel bir itirazı bulunmayan Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler sistemlerinin yaklaşımına uygun düşmektedir. Bu anlamda, sosyal girişimcilik olgusunun savunucuları tarafından bu olgunun sosyal politika alanının devlet dışı mekanizmalarca yürütülmesinin bir başka şeklini ifade ettiği göz ardı edilmektedir.

Sosyal girişim ve diğer STK ile özel sektör ilintili sosyal politika alanına yönelik devlet harici müdahaleler bu alana ilişkin yeni açılımlar kazandırma anlamında değerli katkılar içermekle birlikte, bu kavram ve oluşumların merkezi devlet eliyle oluşturulması gereken temel politikaların yerine geçmesi yoksul ve ihtiyaç sahiplerinin hayırseverlik kapsamı içerisinde dar bir politik çerçeve ve içerme ile yetinmelerini isteme anlamına gelebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, her ne kadar sosyal politika alanında Sivil Toplum Kuruluşlarına hem savunuculuk, hem de işlevsel anlamda devletin faaliyetlerinde tamamlayıcı olma gibi kilit roller düşse de, sosyal politika alanının temel düzenlemesi ve politika kurgusunun devlet tarafından yürütülmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Betil, İbrahim, Ekonomik ve Sosyal Alanda;Girişimcilik, Girişimcilik Gündemi S.22

Bull, Mike (2007), **Social Enterprise Journal Volume 3, Issue 1, 2007 Social Enterprise London** "'Balance': The development of a social enterprise business performance analysis tool",March, 2007 S.49-50

Chossudovsky, M. (1991), "Global Poverty and New World Economic Order", Economic and Political Weekly, 26 (44), 2527-2535

Deacon, Bob, Hulse, Michelle ve Stubs, Paul (1997), Global Social Policy, International Organizations and The Future Welfare, Sage Publications, London

Dearing, Carla E.(2006) Social Entreprenuership as Flavor in Favor for Now? Dec 26, (http://www.philanthromedia.org/archives/2006/12/social_entreprenuership_as_fla.html) *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

Denizalp, Hülya (2007),Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara

Denizalp, Hülya (2008) Sosyal Girişimcilik, Sunum,10 Eylül

Herr, Susan(2007), A Promising Critique of Social Enterprise ,(http://www.philanthromedia.org/archives/2007/05/a_promising_critique_of_social.html) *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

Navaie, N. S.(2007), Sosyal faydada pazarlamanın yeri *28 Feb 2007* (http://www.besikduzu.ktu.edu.tr/modules/articles/article.php?id=9) *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

OECD(2003), "Public Management Service", http://www.sourceoecd.com *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

Özdek, Yasemin (2002), Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskacında İnsan Hakları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Editör: Yasemin ÖZDEK), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Birinci baskı, Ankara, Mayıs 2002 Sayfa 1-44

Özdemir, Süleyman (2004), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İTO Yayınları, Yayın No:2004-69, İstanbul

Schwab, Klaus, Foreign Affairs - Global Corporate Citizenship (http://www.foreignaffairs.org/20080101faessay87108/klaus-schwab/g...) *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

Strange, Susan (1997); The Erosion of the State, Current History, Vol:613

Şenkal, Abdülkadir (2005), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Ağustos

United Nations(2005), The United Nations Global Compact: Advancing Corporate Citizenship, (**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**ERLINK "http://www.unglobalcompact.org/docs/about_the_gc/2.0.2.pdf") *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

Internet

http://en.wikipedia.org/wiki/Corporate_social_responsibility *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://en.wikipedia.org/wiki/Social_Venture_Capital *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://en.wikipedia.org/wiki/Social_entrepreneurship *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://en.wikipedia.org/wiki/Social_responsibility *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/OPPORTUNITIES/GRANTS/DEVMARKETPLACE/0,,contentMDK:21558214~menuPK:174568~pagePK:180691~piPK:174492~theSitePK:205098,00.html *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/OPPORTUNITIES/GRANTS/DEVMARKETPLACE/0,,contentMDK:21558323~menuPK:174605~pagePK:180691~piPK:174492~theSitePK:205098,00.html *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/OPPORTUNITIES/GRANTS/DEVMARKETPLACE/0,,contentMDK:21558309~menuPK:4115000~pagePK:180691~piPK:174492~theSitePK:205098,00.html *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.acumenfund.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.akut.org.tr *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.alternativecamp.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.brac.net *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.bugday.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.dogadernegi.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.dogagozculeri.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.sa-intl.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.transparency.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.worldforum.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.ucansupurge.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.insanyerlesimleri.org *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.kamer.org.tr *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.kedv.org.tr *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

www.otistiklerdernegi.org.tr *Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2009.*

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Yrd.Doç.Dr.Mukaddes ÇELİK
mcelik@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yenice Meslek Yüksekokulu

Özet

Sivil toplum kuruluşlarının iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda çalışmasına ülkemizin ihtiyacı bulunmaktadır, çünkü Türkiye'nin de dünya sorunlarının çözümüne diğer gelişmiş ülkeler gibi katkıda bulunması gerekmektedir. Ülkemizin dünyada kendisine etkin ve saygın bir yer edinmesi için yalnızca devletlerarası ilişkiler yeterli olmamaktadır. Sivil toplumun etkinliğinin arttığı çağımızda, ticari, bilimsel, kültürel, sanatsal, düşünsel alanlarda toplumlararası ilişkiler büyük önem kazanmıştır. Başka bir deyişle uluslararası ilişkiler gittikçe daha çok "sivil"leşmekte, devlet-dışı, hükümet-dışı bir kimlik kazanmaktadır. Bu durumda Sivil Toplum Kuruluşlarına bu konularda önemli görevler düşmektedir.

Girişimcilik sadece iş dünyasında değil, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümünde de etkili olmaktadır.21. yüzyılın toplumsal sektör kuruluşlarının yüzyılı olacağı görüşü günümüzde en çok taraf bulan değerlendirmelerden birisidir. Bu görüşü savunanlar, yalnızca sivil toplum kuruluşlarının toplumun gerçek potansiyelini en geniş ölçekte seferber etme olanağına sahip olduğuna dikkat çekmektedirler.

Sosyal girişimci olarak toplumsal sorunlara çözüm arayanların dikkat etmeleri gereken bazı temel özellikler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla (1) Girişimcilik projelerinin gerçek bir ihtiyaca cevap vermesi; (2) Bu amaçla kurulan organizasyonların güvenilir bir yönetim kadrosu tarafından yönetilmesi; (3) İyi bir model oluşturulduğunda ekonomik olarak benzerinin adaptasyon fırsatının olması ; (4) Projenin ait olduğu dönemin masraflarını karşılayacak bütçesinin olması; (5) Proje ile ilgili sonuçların denememişi denemek veya mevcut durumu değiştirmek ve geliştirmek üzerinde olması.

Özetle, toplumsal gelişme iş dünyasında olduğu kadar, sivil toplum kuruluşlarında da iyi yönetim, yenilikçilik ve yaratıcılıkla sağlanır. Ülkemizde sosyal sorunların çözümü için bu anlayışa sahip sosyal girişimcilere ihtiyaç vardır. Ancak, sadece yeni girişimleri hayata geçirmek yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda bu girişimleri de iyi yönetmek gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda sivil toplum kuruluşları ile sosyal girişimcilik konusundaki değerlendirmeler irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik*

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Abstract

Social entrepreneurs drive social innovation and transformation in various fields including education, health, environment and enterprise development. They pursue poverty alleviation goals with entrepreneurial zeal, business methods and the courage to innovate and overcome traditional practices. A social entrepreneur, similar to a business entrepreneur, builds strong and sustainable organizations, which are either set up as not-for-profits or for-profit companies Non-governmental organization (NGO) is a term that has become widely accepted as referring to a legally constituted, non-governmental organization created by natural or legal persons with no participation or representation of any government.

Keywords: *Social Entrepreneurship, Non Governmental Organization*

Giriş

İş dünyasının sıkı sıkıya sarıldığı girişimcilik ve inovasyon yaşadığımız yüzyılda toplumsal sorunların çözümünde de rol oynamaktadır. Sivil toplum ve sivil inisiyatifin aksine Türkiye'de yeni duymaya başladığımız sosyal girişimcilik ve yurttaş sektörü, dünyadaki birçok başarılı örneği arkasına alarak büyümektedir. Yirmi yıllık bir geçmişe sahip sosyal girişimciliği konu eden üniversite bölümleri, girişimcileri destekleyen organizasyonlar, zirveler ve birçok sosyal girişim çalışması bulunmaktadır. Piyasa odaklı yaklaşım ve iş dünyasının yöntemleri kafa karışıklığı yaratabilir ama sosyal girişimciler kara odaklanmak yerine daha büyük sosyal dönüşümleri gerçekleştirecek modeller üzerinde yoğunlaşmaktadır. Adil ticaret yaklaşımıyla çalışanların haklarını ve bölgenin sosyal gelişimini gözeten üretim ve ticaret, mikro kredilerle düşük gelirlilere iş imkanı sağlanması, hijyenik ürünlerin geliştirilmesidir.

Sosyal girişimcilik terimi, piyasada var olan ve memnuniyet sağlamada başarısız olmuş kurumlara ihtiyaç duyan temel insan ihtiyaçlarını etkileyebilecek modeller yaratan organizasyonların hızlı bir şekilde artmasını ifade etmek için kullanılır. Sosyal girişimcilik toplumu değiştirecek bir misyon ile geleneksel girişimciliği kombine eder. (Seelos ve Mair, 2005:241)

Girişimciliğin yalnızca ticari alanla sınırlandırıldığı, toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayanlara ise hayalci denildiği bir dönemde sosyal girişimcilik, toplumların kalkınmasında önemli rol oynamıştır. Sosyal girişimciler yüzyıllardır toplumların alışılagelmiş davranışlarını değiştirerek dönüşümlere yol açmışlardır.1980

yılında Bill Drayton isimli bir Amerikalı bunu sosyal girişimcilik olarak tanımlamış ve bu sayede farkındalığı artırmıştır. Böylece kendinde bu potansiyeli gören kişilerin yolunu daha çabuk bulmasına ve işbirliği imkânlarının artmasına yol açmıştır. (Denizalp, 2007:7)

Sosyal girişimciliğin tanımları dar bir açıdan sıralanabilir. Sosyal girişimcilik sosyal amaçlı ticari ortaklıklar gibi ya da kar amaçlı ve kar amaçsız yaklaşımların bir karması olarak kurumsal sosyal bir amacın yenilikçi bir şekilde faaliyeti olarak ifade edilebilir. Dar bir tanımla; sosyal girişimcilik tipik olarak işletme uzmanlığının uygulanmasını ve kar amaçsız organizasyonların gelir elde etmesi için yenilikçi yaklaşımlar ortaya koymalarında Pazar tabanlı yaklaşımları ifade eder.Sosyal girişimcilik, yenilikçi olarak kar amaçsız işletme ya da devlet sektörlerinde meydana gelen sosyal değerlerin yaratılması faaliyeti olarak tanımlanabilir.(Austin, Stevenson ve Wei Skillern, 2006:1-2)

Sosyal Girişimci Kimdir?

Sosyal girişimciler toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireylerdir. Toplumsal sorunlarla mücadelede ve geniş ölçekte değişimi sağlayan yeni fikirler geliştirmekte hırslı ve kararlıdırlar.

Sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler.

Sosyal girişimciler, kendilerini bulundukları alanda toplumsal dönüşümün gerçekleşmesine adarlar. Vizyoner ve gerçekçidirler. Hayallerinin, yeni fikirlerinin uygulanabilir olması onlar için her şeyin üzerindedir.

Her sosyal girişimcinin yeni fikri uygulanabilir, kolay anlaşılır, etik ve o bölgede yaşayanların geniş desteğini mobilize eder olmalıdır. Böylelikle bireyler, kendi hakları için ayağa kalkarak bu yeni fikri uygulamak için harekete geçerler. Bir anlamda sosyal girişimciler, harekete geçilirse her şeyin mümkün olduğunu kanıtlayan rol modelleridir ve yerel değişim yaratıcılarının liderleridir. Geçtiğimiz son yirmi yılda, yurttaş sektörü, iş dünyasının çok önceden öğrendiği bir şeyin farkına vardı: Lider bir sosyal girişimcinin yeni fikri kadar güçlü hiçbir şey yoktur. (http://turkey.ashoka.org)

Neden Sosyal Girişimci?

İş dünyasının yüzünü değiştiren girişimciler gibi, sosyal girişimciler de toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdır. Başkalarının göremediğini görerek yeni fırsatlar yaratırlar, sistemleri değiştirirler ve yeni yaklaşımlar bularak toplumun önemli sorunlarına yenilikçi çözümlerle yaklaşır ve bu çözümleri geniş ölçekte uygularlar.

Tarihte Lider Sosyal Girişimciler:

- Susan B.Anthony(A.B.D.): A.B.D'de kadın hakları mücadelesi verdi, kadınların mülk edinmeleri için savaştı ve bu konuda anayasa değişikliğinin öncüsü oldu.
- Vinoba Bhave (Hindistan):Toprak Barış Hareketi'nin kurucusu ve lideri. Hindistan'ın toprak sahibi olmayan fakir köylülerine yaklaşık 3 milyon dönüm toprağın bağışlanmasını sağladı.
- Mary Montessori(İtalya): Erken çocuk eğitiminde Montessori yaklaşımını geliştirdi.
- Florence Nightingale(İngiltere): Modern hemşireliğin kurucusu. İlk hemşirelik okulunu kurdu ve hastane şartlarının iyileştirilmesi için mücadele etti.
- John Muir(A.B.D.):Doğasever ve korumacısı. Dünyada Ulusal Doğa Parkları sistemini kurdu ve Sierra Club'un kurulmasına yardımcı oldu.

Jean Monnet (Fransa): 2.Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın ekonomisini yeniden yapılandırırken, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurdu. Bu topluluk Avrupa Birliği'nin tohumlarını attı. (http://turkey.ashoka.org)

Girişimcilik sadece iş dünyasında değil, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümünde de etkili olmaktadır. 21.yüzyılın toplumsal sektör kuruluşlarının yüzyılı olacağı görüşü günümüzde en çok yandaş bulan değerlendirmelerinden birisidir. Bu görüşü savunanlar yalnızca sivil toplum kuruluşlarının toplumun gerçek potansiyelini en geniş ölçekte seferber etme olanağına sahip olduğuna dikkati çekmektedirler. (Argüden, 2005:1)

Sosyal girişimci olarak toplumsal sorunlara çözüm arayanların dikkat etmeleri gereken bazı ortak özellikler vardır:

- Projelerin gerçek bir ihtiyaca cevap vermesi,
- Bu amaçla kurulan kurumların güvenilir ve etkin bir yönetim kadrosu tarafından yönetilmesi,
- İyi bir model oluşturulduğunda ekonomik olarak çoğaltılma fırsatının olması,

- Projenin dönemsel masraflarını karşılayacak gelir kaynaklarına sahip olması,
- Proje sonuçlarının ve faydalarının düzenli olarak ölçülerek şeffaflıkla paylaşılması.

Sosyal girişimcilerin dikkat etmeleri gereken bir başka kavram da verimliliktir. Yakın geçmişe kadar bizim için verimlilik bir iş kavramıydı, ticari bir kavramdı. Toplum yararına bir iş yapmak söz konusu olduğunda "iyi niyet", "özveri" gibi subjektif güdüler yeterli görünürdü. Bir parçası olduğumuz doğu kültürü de yüksek değerler arasında saymadığı ticari kavramlarla düşünmeye de elvermiyordu. Verimlilik, verimli olmak karla ilintili bir olgu olarak görülüyordu. Oysa artık biliyoruz ki, verimlilik, yalnızca ticari kuruluşlar için değil, bir işlev yerine getirmesi söz konusu olan her türlü kuruluş için geçerlidir. İş hayatında olduğu gibi gönüllü kuruluşlarda da yeni fikirlerin test edilmesinde riskten korkmak yaratıcılığı sınırlandırır. Bu konudaki anlayışımızı değiştirmek, denenmemişi denemek sosyal konularda önemli atılımların başlangıcı olabilir. Toplumsal gelişme iş dünyasında olduğu kadar gönüllü kuruluşlarda da iyi yönetim, yenilikçilik ve yaratıcılık ile sağlanır. Ülkemizde sosyal sorunların çözümü için bu anlayışa sahip sosyal girişimcilere ihtiyaç vardır. Ancak sadece yeni girişimleri hayata geçirmek yeterli olamamaktadır. Aynı zamanda bu girişimleri iyi yönetmek de gerekmektedir. Bu konuda KalDer örnek olarak verilebilir: (Argüden, 2005:1)

Kalder on yıldır sadece ülkemizdeki yönetim kalitesinin arttırılması misyonuna değil, aynı zamanda katılımcı demokrasinin gelişmesi misyonuna da hizmet etmektedir. Öncelikle Kalder 'in misyon ve vizyonu katılımcı bir anlayışla belirlenmiştir. Kalder'in başarısında yapılan tüm faaliyetlerin belirlenen ortak hedefe odaklı olarak seçilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Şirketleri Avrupa'da en çok ödül kazanan ülkelerden biri olmak; en büyük şirketlerinden bir balıkçı restoranına kadar farklı boyutlarda ve ülkenin dört bir köşesinde TKY'ı uygulayan örnekler yaratabilmiş olmak; bir sivil inisiyatif olarak başlatılan Ulusal Kalite Hareketi'ne Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Savunma Müsteşarlığı gibi önemli kamu kurumlarının katılımını sağlamak; dünyada ilk kez STK için ayrı bir kalite ödülü koyarak ülkemizin önde gelen sivil toplum örgütlerinin TKY'yi uygulamaya başlamasını sağlamak hep bu odaklanma sayesinde gerçekleştirilmektedir.

Ashoka Çalışma Alanları

Ashoka, dünyanın birçok ülkesinde lider sosyal girişimcileri destekleyen uluslar arası bir kuruluştur. Lider sosyal girişimciler dünyanın önemli sorunlarına yenilikçi bir yaklaşımla çözüm üreterek toplumsal dönüşümü sağlarlar. Ashoka 1981'den bu yana 1800'ün üzerinde sosyal girişimciyi seçerek finansal ve profesyonel destek verdi, 60 ülkede kurduğu küresel ağa girişlerini sağladı.

Ashoka üyesi olan sosyal girişimciler, yenilikçi çözümleri, elde ettikleri olağanüstü sonuçlar ve büyümeye giden yolda döşedikleri basamak taşlarıyla toplumsal dönüşümde öncü rol oynarlar. Güçlü birer yaratıcısı olan Ashoka üyeleri çevrelerinde önemli farklar yaratır ve diğerlerine esin kaynağı olurlar.

Geçtiğimiz son iki yüzyılda iş dünyasının büyümesini sağlayan yenilikçi ve girişimci anlayışla, Ashoka toplumda önemli bir dönüşüme öncülük ediyor ve yurttaş sektörünün büyümesini sağlıyor.Ashoka sosyal girişimcilerden oluşan küresel topluluğuyla, bu büyüme için gerekli işbirliği modellerini geliştiriyor ve alt yapıyı hazırlıyor.(http://turkey.ashoka.org)

Ashoka, mikrofinanstan, çocuk sağlığına dek her alanda fikirleri desteklemektedir ve girişimleri geliştirmektedir.Dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilen çalışmalar altı ana başlıkta toplanabilir; yurttaş katılımı, ekonomik gelişme, sağlık, insan hakları, çevre ve eğitim/öğretim.

- Yurttaş katılımı: Ashoka üyeleri ve girişimleri, katılım kültürünü güçlendirerek yurttaşların etkin bir biçimde seslerini duyurmasına destek olur.
- Ekonomik Gelişme: Fakirler için yeni pazarlar yaratarak ve ekonomik olanakları genişleterek Ashoka üyeleri ve girişimleri, bireylerin ekonomik bağımsızlığına kavuşmasını sağlıyor.
- Çevre: Toplumsal sorunlarla mücadele ederken çevreyi koruyan belirgin çözümler oluşturmak Ashoka'nın sürdürülebilir gelişme çabalarının en önemli parçasıdır.
- Sağlık: Ashoka üyeleri dünyanın birçok ülkesinde insan sağlığı kalitesini iyileştiriyor. Sağlık sistemlerini güçlendiriyor, önemli ilaçlara ulaşımı kolaylaştırıyor ve sağlıkta eşitliği güçlendiren kamu ve özel sektör işbirliğini kuruyorlar.
- İnsan hakları: Ashoka, tüm dünyada yurttaşların siyasal ve toplumsal haklarını güvence altına alan yenilikleri destekler.

Eğitim/Öğretim: Ashoka katılımcı yeni eğitim ve öğretim metodlarını destekler. Ashoka üyeleri bu yenilikçi projeleriyle, çocuk ve gençleri problem çözmeye, karar vermeye, sorumluluk almaya, takım çalışmasına ve yaratıcılığa teşvik eden okullar, yeni eğitim müfredatları ve programları oluşturur.(http://turkey.ashoka.org)

Sosyal Girişimcinin Sahip Olması Gereken Kişisel Özellikler

- Toplumsal sorunların farkında olmak,
- Başarılı olma isteği,
- Mücadelecilik ve azim,
- Sorumluluk ve risk alabilme arzu ve yeteneği,
- Yaratıcılık ve fırsatları sezebilme yeteneği,
- Planlı çalışma ve araştırma yeteneği,
- Başkalarıyla çalışabilmek, onlara güvenebilmek ve ilişki içerisinde olduğu kişilere güven verebilmek,
- Eksikliğini, sınırlarını bilmek ve tavsiyelerden yararlanabilmek,
- Zor şartlarda ağır çalışmalara hazır olmak,
- Kendini geliştirmek arzusu,
- Başkalarını etkileyip onları da çalışmaya katabilmek. (Denizalp,2007:8-9)

Sosyal Girişimcinin Nitelikleri

Ashoka'ya göre bir sosyal girişimci toplum faaliyetlerinin nasıl değişeceği konusunda bir vizyona sahip kişidir; işletme girişimcisiyle aynı niteliklere sahiptir: Vizyon, yaratıcılık, pragmatiklik, yenilik, sınırlama.

- Bir sosyal girişimci, radikal olarak sosyal problemlere yeni çözümler yaratır, örneğin Florance Nightingale kuruluşundan Muhammed Yunus (Ashoka Global Akademi üyesi, yarattığı kurum, Grameen Bank, 2006 Nobel ödülünü kazandı.) global mikro krediyi yaymıştır.
- Sosyal girişimciler sistemleri global olarak değiştirecek güçlü, yeni fikirlere sahiptirler.
- Sosyal girişimciler bir sistemi değiştirmekte vizyona sahiptirler.
- Sosyal girişimcilik ticari girişimcilik ile yakın ilişki içerisindedir. Bununla birlikte girişimcilik konsepti, sosyal boyutuyla kamu sektörü ve üniversite yönetimi, kar amaçsız sektörler gibi alanlarda genişlemesini sürdürmektedir. (http://joe.sagepub.com)

İnsan ihtiyaçları ve istekleri üretilen hizmetlerin ya da ürünlerin şirketlerin kararlarındaki temel belirleyiciler olduğu açıktır. Henüz insan ihtiyaçlarının sınırsız doğasına rağmen, şirketler yeni pazarlar bulmak için çaba göstermektedirler. İki temel kural söz konusudur. İlki, sanayileşmiş ülkelerde pek çok insan istedikleri ürünler ve hizmetler için para ödemekte gönülsüz davranmaktadırlar. Bu durum 90'lı yıllarda önerdikleri ücretsiz hizmetler milyonlarca kişi tarafından kullanılmıştır. İkincisi, sanayileşmemiş ülkelerde milyonlarca insanın temel ihtiyaçları için ödeme yapmaya gönülsüz olmalarından kaynaklanmaktadır. (Seelos ve Mair,2005:242)

Bununla birlikte bu durum, yalnızca tatmin edilmemiş ihtiyaçların yeni pazarlardaki araştırmalarda işletme toplumunu etkilemekte başarısız olmalarındaki tek sebep değildir. Dünya Bankası temel insan ihtiyaçlarını tatmin ederek hizmetlerini sürdürmektedir ve özellikle sağlık ve eğitime katılım ön plandadır. Ancak yoksul insanların erişim, kalite ve mali gücü açısından başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın ana nedeni, kamu harcamalarının yoksula ulaşmaması ve eğer yapılabilirse hizmet koşulu sıklıkla etkisiz olacaktır. (Seelos ve Mair,2005:242)

Türkiye'de Sosyal Yatırımın Geleceği ve STK'lar

Vakıf kurumu ülkeden ülkeye gerek faaliyet alanları gerekse işleyişi bakımından büyük farklılıklar göstermektedir. Ancak dünyanın her yerinde bu önemli kurumun ortak paydası ve gücü özel sermayenin ve toplumun varlığının kamu yararı için yönlendirilip kullanılmasını sağlaması olmuştur. Günümüzde de bu durum hala geçerliliğini korumakla birlikte özellikle batıda vakıf kurumu ve sosyal yatırım anlayışları, yeni yaklaşım ve fikirlerin de etkisiyle önemli bir değişim noktasına gelmiştir. İngiltere'nin önde gelen sosyal girişimcilerinden Michael Young'ın kurduğu Young Vakfının başkanı Geoff Mulgan vakıfların kaynağı toplumun kendine dayanan bağımsız birer sermaye ve dolayısıyla güç teşkil ettiklerini belirtmiş ve bu itici gücün değişen toplumsal ihtiyaçlara yönelik kullanılmasının ve diğer yerel kaynaklarla birleştirilerek bu sermaye ivme kazandırmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

TUSEV'in Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal adalet araştırması Türkiye'de vakıf sektörünün günümüzün hızla değişen ihtiyaçlarına sınırlı olarak karşılık verilebildiğini göstermektedir. Mali açıdan bakıldığında araştırma vakıfların çok küçük bir grubunun toplam mali varlıkların büyük bir bölümüne sahip olduğunu, vakıfların çoğunlukla küçük bütçelerle çalıştıklarını ve %25'inin gelirinden daha çok harcama yaptığını göstermektedir.80'li yılların dernek yapısına getirdiği kısıtlamalar vakıf yapısının tercih

edilmesine ve günümüzde ana mal varlığından ziyade üye bağışlarına dayanan pek çok vakfa rastlanmasına yol açmıştır. Yeterli ana varlığı olan vakıf sayısının azlığı hem vakıfların diğer STK projelerine fon tahsis etme yönteminin yaygınlaşmasını hem de vakıfların sosyal yatırım araçları olma potansiyelini kısıtlamıştır. Tüm bu etkenler ülkemizde vakıf kurumunun sosyal yatırıma yapacağı potansiyel katkıyı sınırlandırmaktadır. (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006:177)

"Yeni hayırseverlik,", "sosyal girişimcilik", "stratejik hayırseverlik" gibi farklı şekillerde adlandırılan "girişimci hayırseverlik" (venture phliantropy) kavramı Türkiye'de çok iyi bilinmese de 1990'larda ortaya çıkan bu yaklaşımla ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. (Kaya, TÜSEV, 2007:1)

Bill Gates, Ted Turner, Warren Buffet gibi zenginlerin hayırseverlik faaliyetleriyle gündeme gelen girişimci hayırseverlik, girişim sermayesi kelimesinden ilham alınarak oluşturulmuş bir kavramdır. Girişim sermayesi ise iş dünyasında yeni ve gelişen sektörlere dışarıdan profesyonel yatırımcıların sermaye sağlamasını ifade etmektedir. Bununla birlikte kavramın ne derece yeni olduğu üzerinde tartışmalar devam etmektedir. Bazı araştırmacılara göre girişimci hayırseverlik, bugüne kadar alanında etkili ve verimli olmuş kuruluşların işleyişini isimlendirmekten ibarettir. Bazı çalışmalar ise girişimci hayırseverliği yardım kuruluşlarının daha etkin şekilde yeniden yapılandırılması için yeni bir model olarak sunmaktadır. Ancak ABD'de sadece girişimci hayırseverlik üzerine uzmanlaşmış 42 adet sivil toplum kuruluşunun varolması sivil toplum alanında bir yeniliğin ortaya çıktığının bir göstergesidir.

Girişimci hayırseverlik kavramının ortaya çıkışında kar amacı gütmeyen kuruluşların verimli ve kendi kendini idame ettirebilen bir altyapıdan yoksun oluşu ve bu nedenle girişim sermayesi teknikleri bu alanda uygulanmaya başlandı. Girişimci hayırseverliğin başlıca farklılığı da bu yeni teknikleri uygulanmaya açık olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka yeniliği ise bağışçıların sadece fon sağlayıp bu paranın nasıl harcandığıyla ilgilenmekle kalmayıp kuruluş içinde daha aktif rol oynamasıdır. Sosyal yatırımları karşılaştırmalı ve ölçülebilir sonuçlarla değerlendirmesi, fonların organizasyonlar arasında kolayca yer değiştirebilmesi, yedi seneye uzayan mali destek programlar ve idari giderler yerine kapasite geliştirme üzerine çalışması hayırseverlikteki bu yeni yaklaşımın ayırt edici özelliklerindendir. (Kaya, 2007:1)

Girişimci hayırseverliğin geleneksel hayırseverlikten ayrıldığı noktalardan biri de projeleri seçme ve yönetme şeklidir. Geleneksel hayırseverlikten farklı olarak girişimci hayırseverlik kuruluşu daha çok kendi uzmanlık ve finansman olanaklarına ihtiyaç duyan ve bunlardan yararlanabilecek kuruluşları tercih etmektedir. Örneğin, Washington merkezli bir kuruluş olan Venture Philanrthropy Partners (VVP), "sadece cömert değil, stratejik yatırımlar" yaparak daha etkili olmayı amaçladıkları görülmektedir. Bu yeni kuşak hayırseverlik kuruluşları girişim sermayesi firmaların kurulma aşamasındaki şirketlere destek vermesi gibi varolan kuruluşları desteklemesi yerine yeni kuruluşları desteklemeyi tercih etmektedirler. Seçimlerini yaparken gözettikleri bir başka nokta da benzer alanlarda çalışan kuruluşlara destek vermek, örneğin AIDS ile ilgili araştırmalar yapan bir kuruluşla AIDS eğitimi veren kuruluşu desteklemek gibi.

Bu ayırt edici özelliklerinin yanında girişimci hayırseverlik uygulamalarında üç farklı model görülmektedir. Bunlardan ilki geleneksel vakıflar tarafından uygulanan ve bağışçıların aktif katılımını gerektiren modeldir. Bu model, yardım kuruluşlarına para yatıran ancak bundan beklediği sonucu elde edemeyen hayırseverlerin yeni bir iş alanına yatırım yapacakları zaman gösterdikleri özeni bağış yağarken de göstermeye başlamasıyla ortaya çıktı. Bir diğer model ise kişiler tarafından finanse edilen kuruluşların yönetiminin tamamen profesyonel bir ekibe bırakılmasıyla oluştu. Bu tür kuruluşlara New York'da fakirlikle mücadele eden Robin Hood Vakfı örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir model ise bağışçıların hem finansal sermaye , hem de entelektüel ve insani sermaye sağlayarak; tecrübelerini aktararak kuruluşun kapasitesini geliştirmeye yardımcı oldukları modeldir.ABD'deki Silikon Vadisi Sosyal Girişim fonu ise bu modele örnektir. (Kaya,2007:2)

Sosyal Girişimciyi Nasıl Tanırsınız?

(Denizalp, 2007:10)

- Yeni Fikir: Toplumsal bir ihtiyacı çözecek yeni bir fikre sahiptir.
- YaratıcılıkHedef tespitinde ve sorun çözümünde yaratıcıdır.
- Girişimcilik: Sonuna kadar fikrinin peşinden gider.
- Sosyal etki:Fikrin etki alanını toplumun büyük bir kesimini kapsar duruma getirir.
- Etik Doku: Çevresinde ona inananlardan oluşan kişiler toplanır.

Bir Sosyal Girişimcilik Örneği

Dünyanın en zor koşullarına sahip ülkelerinden biri olan Bangladeş'te, Muhammed Yunus milyonlarca kişinin kaderini belirleyen ve dünyadaki ekonomik ve siyasal sorumluların beğenisini kazanan bir devrimi sessizce gerçekleştirdi. Muhammad Yunus'un kurduğu Grameen Bank (Yoksullar Bankası), çok

yoksul insanlara, hiçbir ödeme garantisi olmayanlara ve geleneksel kurumların tamamen reddettiği kişilere kredi vermektedir. (Denizalp, 2007:13)

Ülkesinde bir üniversitede ekonomi bölümü başkanı olan Muhammed Yunus 1974 yıında Bangladeş'in açlığın pençesine düşmesi ile ders kitaplarını terk ederek gerçeğe döner. Yeniden öğrenci olup sorunların nedenlerini anlamak için köylerde çalışmayı seçer. İlk görüştüğü yoksullardan Safiye Begüm'ün bambu tambure yaparak sattığını, tabure yapacak bambuyu satın alacak parası olmadığı için, malzeme satan aracıya borçlandığını, bu yüzden yaptığı tabureleri her akşam satmak zorunda olduğunu ve bütün bu işten sadece 2 cent kazandığını öğrenir. Borç para bulup, kendi malzemelerini alabilirse de daha fazla kazanacağını ifade eder. Malzemeyi alması için gerekli tutar ise 22 centtir. Muhammed Yunus, bulunduğu köyde öğrencileriyle araştırma yapmaya devam eder ve 42 kişinin borç aldığını ve aldıkları borç tutarının da 27 dolardan az olduğunu tespit eder. Önce bu fonu bireysel olarak karşılar. Ancak kendi geçimini sağlayamayan bir toplumun parçası olmanın utancıyla o gece uyuyamaz.

Prof.Dr. Muhammed Yunus'un Bangledeşli yoksullar için kredi açma isteğini banka saçma bulmuştu. Ancak Yunus, bankanın üst düzey yöneticilerini deneme amaçlı da olsa da bu iş için ikna ederek küçük bir miktar fon alabildi. Şimdi sıra krediyi alacak köylüleri ikna etmeye gelmişti. Bizzat öğrencileriyle köylülerin ayaklarına kadar gidiyor, onları tefecilerin elinden kurtaracak olan bu düşük faizli kredileri almaları için ikna etmeye çalışıyordu. Sonun da Yunus'un azmi galip geldi.

Deneme amaçlı bu model sabır ve gayretle başarı kazanmaya ve yayılmaya başladı. Yunus bu fırsatı hayatlarında belki bir defa yakalayan bu yoksulların ne yapıp edip bu borçları geri ödeyeceğini biliyordu. Ayrıca krediyi tek bir ferde ya da aileye değil, beşer kişiden oluşan gruplara veriyor, böylece grup üyelerinin birbirlerini hem desteklemesini hem de denetlenmesini sağlıyordu. Kısa zamanda çok başarılı olan bu model için ayrı bir kurma izni alındı ve Grameen Bank (Yoksullar Bankası) kuruldu.Grameen Bank deneyimi , ne kadar küçük olursa olsun , finansal sermaye verilmesi halinde yoksulların kendi yaşamlarında inanılmaz bir değişim gerçekleştirebildiklerini göstermiştir. (Denizalp, 2007:14)

Sonuç

Sosyal girişimci ve sosyal girişimcilik temelleri 1960'lı ve 70'li yıllarda kullanılmıştır.1980 ve 90'larda ise çok geniş bir alana yayılmıştır. Sosyal girişimcilik hakkındaki tartışmalar devam etmektedir. Bugün kar amacı gütmeyen kurumlar ve bireyler sosyal girişimciliği tavsiye etmektedirler. Sosyal girişimciler toplumun sosyal problemlerine yenilikçi çözümler getiren bireyler büyük ölçekli değişim için yeni fikirler önerirler. Sosyal girişimciler problem çözmeye çalışan bilim adamı ya da kaşiflerdir. Bu kavram son on yılda en çok ön plana çıkan konulardan biri olmuştur.

Kaynaklar

Argüden, Yılmaz, Sosyal Girişimcilik ve Sivil Toplum Kuruluşlarında İyi Yönetişim, ARGE Danışmanlık Yayınları 2005.

Austin J., H. Stevenson ve J. Wei-Skillern Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different or Both?, Entrepreneurshıp Theory and Practıce, January,2006.

Bikmen, F., Meydanoğlu, Z. Türkiye'de Vakıflar ve Sosyal Yatırımın Geleceği, Sivil Toplum Dergisi, Temmuz-Eylül, 2006.

Denizalp, Hülya Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, 2007 (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi).

Kaya, Derya,2007 Farklı Bir Hayırseverlik Yaklaşımı: Girişimci Hayırseverlik, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı,TÜSEV.

Seelosa C. ve J. Mair 2005 Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor, Business Horizons,

http://joe.sagepub.com

http://turkey.ashoka.org

BANKA KARTLARI VE KREDİ KARTLARI KANUNUNUN SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞE ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr.Güran YAHYAOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Yenice Bankacılık ve Sigortacılık MYO

Özet

Küreselleşmenin getirdiği bilinçle, toplumsal yaşamın hassas sektörleri giderek önem kazanmakta; STK 'lar da bu sektörlere gittikçe daha fazla eğilmektedir. Toplumsal yaşamda hassasiyet oluşturan sektörlerin, değişen siyasi iktidarların ve çıkar gruplarının etkisinden uzak tutulması gerekir. Hassas konulara getirilen her yeni düzenleme, toplumsal dengeleri, buna bağlı olarak da sosyal girişimcilik ruhunu etkilemektedir. Hassas sektörlerin başında, günümüzde saniyeler içinde milyarlarca doları elektronik ortamda dünyanın bir köşesinden başka bir köşesine aktararak, ekonomik parametrelere büyük ölçekte etki edebilen bankacılık sektörü gelmektedir. Acaba bankacılık sektörünün bu alandaki sosyal rolü nasıldır; bu rol sosyal girişimciliği yeterince teşvik edebilmekte midir? Bankaların müşterilerine imzalattıkları kredi sözleşmelerine, dağıttıkları kredi kartlarına ve ülkemizde sıklıkla yapılan bankacılık mevzuatı değişikliklerine bakarak nasıl bir yorum yapılabilir?

Anahtar Kelimeler *: Kredi Kartları, Bankacılık Mevzuatı, Sosyal Girişim, Toplumsal Yaşamın Hassas Sektörleri*

EFFECTS OF BANK CREDIT CARDS LAW TO SOCIAL ENTERPRISES

Abstract

By the effect of globalization, the sensitive sectors of social life becomes more important and NGO 's pay much more interest for this situation The sensitive sectors of the social life, must be protected from the negative effects of opportunist groups and from the changing political power Every new regulation on these sectors, can directly influence social enterprises May be, the main sensitive sector in social life is banking sector, who can easily create a great effect on economic parameters, only by transferring billions of dollars in seconds, from one side of the world, to another side. According to this situation, what can be the social role of banks; can this social role encourage social entrepreneurs? By examining the credit agreements, credit card using procedures and taking into consideration of the frequent changes in the banking legislation, what kind of comments can be done?

Key Words: *Credit Cards, Banking Legislation, Social Entrepreneur, Sensitive Sectors of Social Life*

Giriş

Küreselleşmenin, sosyal dengeleri değiştirerek, bir yandan daha nitelikli büyüme için potansiyel sağladığını, diğer yandan da yeni çıkar çatışmalarını doğurduğunu görmekteyiz. Sosyal yapılardaki değişiklikler, mali piyasalarda yeni ticari ilişkileri ; yeni ticari ilişkiler, yeni mali enstrümanları; yeni enstrümanlar da, yeni problemleri doğurmakta ; problemlerin çözümü için hukukçular mevzuat arayışlarını hızlandırmaktadır. Problemler, hukuki olduğu kadar *beşeri ve sosyolojik* alanlarda etkisini göstermekte; giderek STK'lar hukuki meselelere daha fazla ilgi duymaktadır. Bazen sorunun hukuki mi, sosyal mi olduğu konusunda tereddütlere düşülmekte; bilinçli toplum ve sosyal toplum kavramları yeniden tanımlamaktadır.

Gelişen dinamiklerin, idarenin yönetsel işlevlerinden, birel işlemlere kadar olan süreçte tartışma yaratması olağan ve faydalı kabul edilmelidir. Zira, bu değişimin içinde bilinçlenen tüketicilerin ve sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçlarına cevap vermek üzere getirilen yasaların baskısıyla, kurumlar "sosyal girişimciliği" anlamışlardır. Artık kurumların, kar maksimizasyonu ve hissedarların menfaatlerini korumak gibi önemli bir amacı daha vardır ; "Sosyal Girişimcilik" . Sosyal Girişimcilik ve Sorumluluğu kavram olarak irdelediğimizde, karşımıza iş dünyasının etik değerleri, yasal düzenlemeler, insana, topluma ve çevreye saygı ile alınan kararlar, çıkmaktadır. (Bkz. II. Ulusal Üretim araçları Sempozyumu s. 8) Sosyal Sorumluluğun çalışmamıza konu olan kısmı " Bankaların Sosyal Girişimciliğe etkilerinde Kredi Kartlarının Yeri " dir.

Birer güven müessesesi, aynı zamanda mali piyasa kurumu olan bankaların, müşterilerine kredi kullandırarak üretimi fonlama faaliyetinde bulunmaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanununda belirtilen temel işlevlerden biridir. Bankalar, halkın derhal kullanmak ihtiyacı duymadığı parasını toplayarak, oluşturduğu fonları 3. şahıslara kredi olarak dağıtan ve mali piyasa enstrümanlarının oluşum ve tedavülünü sağlayan kuruluşlardır. Bu sayede bir yandan tasarruflar korunurken, yeni yatırım ve istihdam alanları oluşturularak ekonomik kalkınma ve sosyal refahın yükselmesine destek sağlanmakta, diğer yandan sağlanan mali güç sayesinde sosyal girişimcilik teşvik edilmiş olmaktadır. Sosyal girişimcilik için gerekli finans, iyi işleyen bir

kredi süreciyle sağlanabilir. Kamusal alanda gelişme sağlama amacını taşıyan projeler, sürdürülebilir bir finans akışıyla realize edilebilecektir. Bankacılık Kanunu'nun 1'inci maddesi, "Bu Kanunun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir ", şeklindedir. Kanunun 4'üncü maddesinde de bankaların "faaliyet konuları" düzenlenmiştir. Tanımlamada " tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması" temel amaç olarak düzenlenmiştir. Günümüzde Sosyal Girişimciliğin, kamu menfaatleri doğrultusunda oluşturulacak sosyal projelerin teşvik ve desteklenmesi fikrinin, Bankacılık Kanununun temel amacıyla paralel olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre, 4 'üncü maddede belirtilen bankacılık faaliyetlerinin "her hal ve karda" tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerine aykırılık oluşturmayacak şekilde sürdürülmesi gerekmektedir. Bu da ancak, kaynakların verimli projelere tahsisi suretiyle sağlanabilecektir. Özellikle, bankacılığın bir kamusal faaliyet olduğu dikkate alındığında, bankaların ticari faaliyetlerini varlık sebebi olan "tasarrufları" korumanın temel amaç olarak düzenlenmesi isabetlidir.

Parasını yatırana verdiği faizle, plase ettiği kredilerden elde ettiği faiz arasındaki farktan kazanç sağlayan banka, hem para sahiplerinin atıl kalan parasını çalıştırma, hem de müteşebbislere sermaye sağlamak suretiyle de yatırım imkânı yaratmaktadır. Bu sebeple sermaye birikimi sağlayan bankalar ekonomik hayata önemli katkıda bulunarak, bir değirmen ya da lokomotif görevini ifa etmektedir (Aydemir, 2005, s.215).

Ampirik çalışmalar, makroekonomik istikrarsızlıklar ile bankacılık krizleri arasında, önemli karşılıklı etkileşim (feedback) mekanizmaları olduğunu göstermektedir. Makroekonomik istikrarsızlık, bankaların portföy yapısını zayıflatırken, bankacılık krizleri GSMH ve büyüme oranları gibi makro ekonomik parametreleri etkilemektedir (Karabulut, 2002, s. 52).

Ekonomik hayata böylesi etkisi olan bankalar, şüphesiz ki finansal işleyişi ile sosyal hayatı da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkinin önemli kısmını ise kredi kartları oluşturmaktadır. Geçici bir ödeme rahatlığı sağlayan ve gereksiz harcamayı teşvik eden kredi kartı uygulamasının topluma yönelik olumsuz etkileri küçümsenemeyecek boyuttadır. Bankaların ve diğer kart çıkaran kuruluşların kişinin gelirine bakmaksızın kart dağıtmaları, kart verdikleri kişinin ödeme gücünün üzerinde kredi limiti belirlemeleri son yıllarda kontrolsüz bir hızla artmaktadır. Günümüzde insanlar; ekonomik dengelerin değişimi, işsizlik oranının artması, paranın satın alma gücündeki değişmeler, artan vergi yükü, faiz oranlarındaki değişmeler, tüketici pazarının karmaşıklaşması gibi ekonomik güçlerin baskısının yer aldığı bir finansman sistemin ortasında bulunmaktadırlar.

Toplum, bulunduğu zorlu finansal yapının içinde refah bir ekonomik yaşamı yakalayabilmek amacıyla kredi kartı edinmeye yönelmektedir. Yapay ödeme gücüne dayanarak reel ekonomik gücünün üzerinde borç altına giren kart hamillerinin, bir müddet sonra menkul, gayrimenkul malları ile 3. şahıslar nezdindeki hak ve alacakları haczedilmektedir. Toplumdaki bu olumsuz sürecin en önemli aktörlerini bankalar oluşturmaktadır. Tüketici dernekleri de, toplumun sürüklendiği bu durum karşısında harekete geçmektedir. Konuya ilişkin yasal düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Kredi kartı kullanımının teşviki ve bu konudaki yasal düzenleme, üzerinde durulması gereken toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Bu da, yukarıda belirttiğimiz, toplumsal yaşamın hassas sektörlerinin, çıkar gruplarının etkisinden uzak kalacak bir esasa bağlanması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Çalışmamızda, halen kredi kartı çıkaran kuruluşların uygulamaları ile doktrindeki çeşitli görüşler dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda birinci bölümde; sosyal sorumluluk kavramının tanımı yapılmış ; ikinci bölümde; Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu irdelenmiştir. Bu kapsamda kredi kartlarının ihdas sebepleri ile kredi kartlarının hukuki niteliği vurgulanmış, bilahare kredi kartı sistemleri çeşitli kıstaslara göre sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümde, kredi kartı sözleşmelerinin (KKS) genel işlem şartları açısından değerlendirilmesi yapılmış ve sosyal etkilerine değinilmiştir. Doktrindeki çeşitli görüşler ile Yargıtay kararları çerçevesinde, KKS'nin Anayasa, Medeni Kanun ve İcra İflas Kanunu karşısındaki yeri gösterilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde, kredi kartlarının hukuka aykırı kullanım şekilleri aktarılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise, kart çıkaran kuruluşların BKKK na göre yükümlülük ve borçlarına yer verilmiştir

Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sosyal Sorumluluk Kavramı ve İş Etiği İlişkisi

Kurumları oluşturan organizasyonlar, bir sistem çemberi içinde faaliyetlerini sürdürürken, bir yandan da kendi ilgi alanları çerçevesinde sosyal düzenin korunması ve geliştirilmesi için önemli olan faaliyetleri araştırması ve bunları elinden geldiği kadar uygulaması / uygulatması gerekmektedir. Zira kar eden ve sürekliliğini sağlayan bir kurumdan toplum, artık sosyal faydalar beklemekte, var olanların da geliştirilmesini istemektedir. Nitekim Fortune Dergisi'nin yaptığı en beğenilen şirketler araştırmasında da "sosyal sorumluluk" ana kriterlerden biri haline gelmiştir (İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, yıl 2005 S.14, s.8). Örneğin Dutch / Shell Grubu, iç savaş ve silah ticaretinin finanse edilmesi konularında suçlamalarla karşı karşıya kalmış ve milyonlar değerinde paralar harcayarak kamuoyunun yeniden güvenini kazanmak zorunda kalmıştır. Yine, Enron ve Wordcom gibi şirketlerin yöneticileri, etik anlayışa uygun olmayan uygulamaları ve topluma karşı şeffaf olmadıkları gerekçesiyle sorgulanmaktan kendilerini ve şirketlerini kurtaramamışlardır (Aktan, 2007: 84). Gendron da, ihtiyari niteliklerin ufak farklılıklar içermek zorunda olduğunu, çünkü ahlaki uğraşıların neredeyse her zaman şiddetli sosyal baskılar sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bir görüşe

göre de, sosyal sorumluluk ilkelerini ihtiyari olarak kabul etmek, her zaman için hükümet güçlerinin düzenlemelerine ve müdahalelerine nazaran yeğdir (Öcal, 2007:89).

Tüm bu anlatımlar ışında sosyal sorumluluk kavramını tanımlarsak; Sosyal Sorumluluk, iş dünyasının, etik değerleri ve yasal düzenlemeleri dikkate alarak, insana, topluma ve çevreye saygı ve hassasiyet göstererek aldığı kararlardır (II. Ulusal Üretim Araçları Sempozyumu; İstanbul 2001).

Etik kavramı, yönetim biliminin literatüre kazandırdığı en yeni yönetim etmenidir. Etik terimi genellikle neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen kurallar ve prensipler olarak anlaşılmıştır (II.Ulusal İletişim Araştırmaları Sempozyumu; İstanbul 2001). Daha geniş bir bakış açısı ile etik; insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, kuralları doğru – yanlış, ya da iyi - kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disiplinidir (Kırel, 2000:29).

Banka Kartları Ve Kredi Kartları Kanunu

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, Tanımı ve Tarihçesi

Kredi denilince ilk akla gelen, bir miktar paranın kullanılmak üzere ve geri ödemek kaydıyla bir kimseye verilmesidir. Bu nedenle kredi kavramının özü ödünç (karz) ilişkisidir. Bir kimseye ödünç vermek onun satın alma gücünü attırdığı için, kredi kişilere satın alma gücü sağlamaktadır. Kredinin söz konusu olması için mutlaka bir miktar paranın verilmesi şart değildir. Alacaklının borçlusundan olan para alacağını bir süre ertelemiş olması da kredi sayılır (Açıkgül, 2007: 38).

Bugün bildiğimiz haliyle kredi kartlarının geçmişi ancak yarım yüzyıldır. Kredi kartı uygulaması ilk kez 1950'de Amerika Birleşik Devletleri'nde bir avukatın başına gelen ilginç bir olay ile görülmektedir 7. Frank Mc Namara isimli bir avukat, önemli bir müvekkilini restorana yemeğe davet eder. Hesap geldiğinde yanında para olmadığını fark eden Mc Namara, hayatının en utanç verici anlarından birini yaşar ve davetlisi olan müvekkiline mahcup olmamak için kartvizitinin arkasını imzalayarak yemek bedelini öder. Bunun üzerine insanların yanında para olmaksızın ödeme yapmalarını sağlayan ödeme aracı üzerine kafa yorar. Plastik kart ve bir kağıda atılacak imza ile bunun mümkün olduğunu gören Mc Namara Diners Club kredi kartını kurar. (www.turkhukuksitesi.com) Bir başka görüşe göre ise, 1951 yılında Franklin National Bank'ın, kredi taleplerini kabul ettiği müşterilerine verdiği kartlardır (Sungur, 2007: 11). 1958 yılında asıl işi seyahat çekleri olan American Express şirketi, anlaşmalı restoran, otel ve havayollarında geçerli olan, eğlence ve gezi masraflarını karşılayan bir kart piyasaya sunulmuştur.

Türkiye'de kredi kartı 1968 yılında Setur Diners Clup Kredi Kartları ve Turizm A.Ş. tarafından Diners Clup adı altında çıkarılmıştır. Ancak, kredilendirme niteliği bulunmayan bu kart, dar bir çerçevede kalmıştır. 1981 yılında Türkiye'de ilk kez Anadolu Bankası, ABC Turizm A.Ş ile birlikte, VISA lisansı ile kredi kartı çıkarmaya başlamıştır. Kredi kartı uygulamasının ülkemizde yaygınlaşması ise 1988 yılından itibaren büyük bankaların kredi kartı çıkarmaya başlamasıyla olmuştur (Sayın, 2005: 7).

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de kartlı ödemeler gün geçtikçe yaygınlaşmıştır. Son yıllarda dünya çapında görülen düzenleme eğilimine karşılık, ülkemizde 5464 sayılı "Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu" ancak 23.2.2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Karayol, 2007: s.1). Daha öncesinde, kredi kartı çıkaran kurum, üye işyeri ve kart hamili arasında Borçlar Kanunu, Tüketicinin Korunması Hakkında 4077 sayılı Kanun, Türkiye Bankalar Birliğinin 3.8.1990 tarih ve 924 sayılı "Kredi Kartı Uygulamalarına İlişkin Mesleki Tanzim Kararı Tebliği" ile 25 Eylül 1996 tarih ve 998 sayılı "Bankaların Tüketici Kredisi Uygulamasında Yükümlü Oldukları İlkeler ve Koşullar Tebliği" hükümleri uygulanmıştır (www.turkhukukusitesi.com).

Kredi kartı öncelikle bir "kredi aracı" olarak sunulmuş olmasına rağmen, bugün oldukça yaygın bir "ödeme aracı" niteliğini kazanmıştır. Tüketiciye ve üye işyerlerine özgün faydalar sağlayan kredi kartları, bankalar için de önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

Kredi Kartı Sistemleri

Kredi kartı sistemleri sisteme katılanların sayısına göre iki taraflı, üç taraflı ve karma sistem olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

İki Taraflı Sistem

İki taraflı sistemin bir tarafında ticari işletme, diğer tarafında ise müşteri bulunmaktadır. Taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme ile ticari işletme, müşterisine taksit kartı (basit kart, tacir kartı, satıcı kredi kartı, işletmeye özgü kart, mağaza kartı, dahili kart, veya veresiye kartı olarak adlandırılan) bir kart vermekte; müşteri ise, bu kartın ileride yapacağı alışverişlerinde ödemenin belirli bir süre sonra ve belirli bir şekilde yapılması amacıyla kullanılmasını kabul etme yükümlülüğü altına girmektedir (Sayın, 2005: 15). Bu sistemin en önemli özelliği kredi kartını çıkaran kurum ile kartın kullanılacağı işlemenin aynı olmasıdır. İki taraflı bir sisteme özgü bir kredi kartı, katı çıkaran işletmenin şubeleri ve ona bağlı işyerleri dışında kullanılamamaktadır. Bu nedenle de kart kuruluşunun, nakit ödemeksizin alışveriş imkanı sağlama taahhüdü, kendi işyerleri dışında geçerli olmamaktadır (Açıkgül, 2007: 27).

Üç Taraflı Sistem

Üç taraflı sistemde kartı çıkaran kuruluş, kart hamili ve malı satan veya hizmeti sağlayan işletme bulunmaktadır. Bu sistemde banka veya finansman şirketi (kart çıkaran kuruluş) kart hamiline kendi çıkardığı kredi kartını vermekte ve müşteri ya kredi kurumunun anlaşmalı olduğu işyerinden bu kartla alış veriş yapmakta, ya da bu kartla nakit para çekebilmekte ve bu meblağı daha sonradan kart çıkaran kuruma ödemektedir(www.turkhukuksitesi.com).

Üçlü sistemde kart çıkaran kurum, müşteri tarafından kartla yapılan alış veriş bedellerini işyerine ödemeyi taahhüt ederek, yukarıda bahsettiğimiz iki taraflı sistemdeki ödememe rizikosunu üstüne almaktadır (Sayın, 2005 : 16). Nitekim uygulama, bu kartı çıkaran kuruluş ile üye işyeri sözleşmesi yapan kuruluş arasında bir sözleşme yapılmamaktadır. Bu sistemdeki kredi kartlarına örnek olarak Visa, Diners Club, American Express'i verebiliriz.

Karma Sistem

Öğretide "genişletilmiş iki taraflı sistem" diye de isimlendirilen bu sistemde kredi kartı hamili kredi kartını, kartı kendisine veren işletmenin yanı sıra diğer işletmelerde kullanabilmektedir. Başka bir deyişle bu sistemin en belirgin özelliği, mal ya da hizmet sunan işletmeler tarafında çıkarılmakta olan kredi kartı, kart kuruluşunun yanında diğer işletmelerde de ödeme aracı olarak kullanılabilmektedir (Açıkgül, 2007: 29).

Bunun en klasik örneği Universal Air Travel Plan (UATP) tarafından çıkarılan Air Travel Card 'dır. Buna dünyadaki bütün havayolu şirketleri üyedir. Bu üye olan şirketler, kart hamillerinin hem kart çıkaran bir kurum olan UATP'ye üye olduğundan Air Travel Card ile hem de kendileri de kredi kartı çıkarmışlarsa bununla yaptıkları ödemeleri kabul etmek zorundadır. Özetle karma sistem hem iki taraflı hem de üç taraflı sistemin özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

BANKA KREDİ KARTI SÖZLEŞMELERİ

Sözleşme Şekli ve Genel İşlem Şartları

Kredi kartı sahibi, kartı veren finans kurumu ile bir sözleşme aktederek kredi kartı alır. Kredi kartı üyelik sözleşmeleri, kart kuruluşu tarafından daha önceden matbu başvuru formu şeklinde hazırlanır ve standart hale getirilen sözleşmelerin, kart hamili olmak isteyen kişiler tarafından imzalanmalarıyla kurulur. Kredi kartı çıkaran kuruluş bir taraftan bu kartları kullanarak alışveriş yapacak kişiler ile kredi kartı sözleşmesi yaparken, diğer taraftan çıkardığı kartları kabul edecek işyerleri ile üye işyeri sözleşmesi yapmaktadır (Sayın, 2005:43).

Uygulamada kredi çıkaran kuruluşlar, sözleşmeleri GİŞ (Genel İşlem Şartları) şeklinde matbu olarak önceden hazırlamalarına karşın, ülkemizde GİŞ 'ler konusunda özel bir düzenleme bulunmamakta, kanun boşluğu doktrin ve yargı tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. GİŞ 'lerin denetlenmesi konusundaki ilk yasal düzenleme 2003 yılında 4822 sayılı kanunda yapılan değişiklik sırasında " Sözleşmedeki Haksız Şartlar " başlığı ile yeniden kaleme alınan TKHK md. 6 ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan "Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkındaki Yönetmelik" tir. Bu yönetmelik sadece tüketicilere karşı kullanılan GİŞv'lerin denetimine olanak vermekte; tacirler arasında kullanılan GİŞ 'lerin denetimini düzenleme dışında bırakmaktadır.

5461 sayılı kanunda ise, kredi kartı sözleşmelerine yönelik şu hükümler yer almaktadır.

5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi kartları Kanununun 24/1 maddesi; "Kart çıkaran kuruluşlar ile kart hamilleri arasındaki ilişkiler, bu kanun ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde en az on iki punto ve koyu siyah harflerle hazırlanacak yazılı sözleşme ile düzenlenir…" şeklindedir.

Yine bu madde hükmünce;

Sözleşmede belirtilen asgari tutar, dönem borcunun yüzde yirmisinden aşağı olamaz. Hesap özetinde yer alan asgari ödeme tutarı son ödeme tarihinde ödenmediği takdirde, kart hamili ödenmeyen tutar için sözleşmede öngörülen gecikme faizi dışında bir yükümlülük altına sokulamaz. Kart hamilinin yaptığı işlemler nedeniyle, sözleşmede yer almayan faiz, komisyon veya masraf gibi adlar altında hiçbir şekilde ödeme talep edilemez. Sözleşmede kart hamilinin haklarını zedeleyici ve kart çıkaran kuruluş lehine tek taraflı haksız şartlar sağlayan hükümlere yer verilemez. Şartların hangi hallerde haksız sayılacağının bir ölçeği bulunmadığından, bu düzenlemenin yeterli koruma sağladığı söylenemez.

Banka Kredi Sözleşmelerinin İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunun 24. maddesi ile belirlenen Banka Kredi Sözleşmelerinin genel işlem şartları belirlenmiş olmasına karşın, her banka, kredi kartı sözleşmelerini kendi kurumsal yapılarına göre hazırlamaktadır. Yasanın kesin bir şekilde uyulmasını emrettiği, ya da herhangi bir davranış biçimini kesin olarak yasakladığı normlar dışında kalan alanlarda, borçlar hukukunun sözleşme özgürlüğü ilkesi geçerli olmaktadır. Bankalar, mevzuatın belirlediği emredici kuralların dışındaki alanları (kanun boşluğundan) müsbet faydalarına göre kullanarak İnsan Haklarını dahi ihlal edecek nitelikte sözleşmeler hazırlamaktadır.

Domaniç, unvanını açıklamamakla birlikte büyük bankalardan birinin 40 maddelik matbu kredi kartı sözleşmesinin 32. maddesinde;

“ Bu sözleşmeden doğan ihtilaflarda, Banka’nın defter kayıt ve belgeleri muteberdir. Bunlara karşı, her türlü itiraz hakkından feragat ederek, banka kayıtlarının kat’i delil teşkil edeceğini ve bu sözleşmeden kaynaklanan işlemlerin dava konusu olması halinde YEMİN teklif hakkından feragat ettiğini müşteri kabul ve taahhüt eder. ” şeklinde hüküm bulunduğunu ve bu hükmün, emredici kurallara aykırı olduğunu belirtmektedir. Zira, mukabil delil ibrazı dahil, dava hakkından feragat edilmez.

Anayasanın 36/1. maddesine göre;

“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir”.

Yine, 12.08.2003 tarihli 4969 sayılı kanun ile, hiçbir kusuru iddia edilmeyen ve bazen borçlanma ve suç işleme ehliyeti de bulunmayan **“eş ve çocukları”** da, banka yöneticilerinin vereceği zarardan sorumlu tutulmuştur. Bu madde ile özel sözleşmeler yapma hakkını düzenleyen Anayasanın 48. ve 49. ve mülkiyet hakkını düzenleyen 35. maddesi ihlal edilmektedir (Domaniç, 2006 : 3). Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Banka kredi kartı sözleşmeleri ve 4969 sayılı Kanun ile İnsan Haklarına aykırı uygulamalara hükmolunmaktadır. Bu uygulamalar, mali ve sosyal sıkıntılar doğurmakta ve toplumu belirsizliğe sürüklemektedir.

Bir başka örnekte Akyol, “ Taksitli alışveriş için kredi kartları uygulamasında kredi kartını kullanan kişinin herhangi bir temerrüdünde, müteakip tüm taksitlerin muaccel olmasının yanında, açılan icra takiplerinde borcun esasının kart sahibi tarafında bilinmemekte olduğunu, kart sahibinin borcunun kar topu gibi büyümekte olduğunu belirtmektedir. Örneğin 5.000.- TL kadar borcu olan bir kredi kartı sahibine karşı, bu borcu için GİŞ ‘lerde yazılı bir takım haksız düzenlemelere dayanılarak 50.000.- TL’lik icra takibi yapılabilmektedir. 5.000 TL’lik bir borç altı ay sonunda 50.000.-TL oluyorsa, yıllık faiz %1800 e tekabül etmektedir (Akyol, 2001:101).

Faiz alacağının belli devreler sonunda anapara alacağına eklenmesi ve böylece anapara ve faizden oluşan yeni tutara tekrar faiz işletilmesi (bileşik faiz) sonucunda da anapara alacağının eklentisi durumundaki faiz alacağı konumuna gelmektedir. Ortaya çıkan yeni anapara alacağına, yeni hesap devresinde tekrar kapital faizi yürütülmektedir. Kaynak İsviçre Borçlar Kanunu md. 314 / f.III tarafların, faizin anaparaya eklenerek, bunların tekrar konu olmalarını kararlaştırmalarının kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi olacağını işaret etmektedir (Yalçın, 2006: 121). Bu uygulama hukuka aykırıdır. Bu tür uygulamalar toplumda, sonradan telafisi çok güç veya imkansız yaralar açabilecek ve ciddi ekonomik buhranlar yaşatacak türdendir. Bu uygulamaların vakit geçirilmeksizin denetim altına alınması gerekmektedir. Emredici hukuk kuralları toplumdaki asgari düzeni sağlamakla yükümlüdür ve gerekli denetim mekanizması bu ilke göz önüne alınarak gerçekleşmelidir.

Etkin bir denetim mekanizması oluşturulup, alış-veriş kolaylığı sağlayan kredi kartlarının toplumsal felakete dönüşmesi önleninceye kadar, taksitli alış-veriş kartlarına dayalı olarak yapılan icra takipleri ya da alacak davaları sırasında, icra tetkik mercileri ve genel mahkemelerce alacağın kökü araştırmalı, bilirkişi heyetleri, bankacılık teamüllerini tekrarlamaya şartlanmış kişilerden oluşturulmamalı, Tüketici Hakları Dernek veya Kurullarının davaya müdahalesine imkan veren yasal düzenlemeler getirilmeli ; tesbit olunacak kök alacağa uygulanacak temerrüt faizi oranları TC Merkez Bankasının denetimine verilmelidir. Bunun dışındaki ve üzerindeki talepler kabul edilmemelidir.

Banka Kredi Kartı Sözleşmelerinin Kanuna ve Ahlaka Aykırılığı ile Sosyal Sakıncaları

Banka Kredi Kartı Sözleşmeleri uygulamada İnsan Haklarını ihlal eder nitelik gösterdiği gibi, hukukla bağdaşmayan hükümler de içerdiğini görmüş bulunmaktayız. Yukarıda bahsi geçen, ünvanını vermediğimiz bankanın matbu kredi kartı sözleşmesinin (uygulamada bankalar genelde birbirlerinin GKS lerini dikkate almaktadır) 33. maddesinde;

“ Banka kendisine rehnedilmiş, bulunan menkul ve gayrimenkulleri, menkul kıymetleri ve diğer her türlü tazminatları bu sözleşme ve Bankanın kanun ve tüzük (YÖNETMELİK) HÜKÜMLERİ DAİRESİNDE İSTEDİĞİ ZAMAN VE YERDE VE DİLEDİĞİ FİYATLA SATMAYA YETKİLİ OLUP, MÜŞTERİ BU YÜZDEN DOĞACAK TÜM HAK ve iddialarından önceden vazgeçtiğini ve Bankayı ibra eylediğini kabul ve taahhüt eder.”, şeklinde olup, rehnin paraya çevrilmesi işlemlerinin mutlaka İcra ve İflas Daireleri tarafından yapılacağını emreden İİK. 145-153 (Lex Commisseria yasağı) kurallarına aykırıdır. Düzenleme bu haliyle, “sorumluluktan iptidaen beraati tazammun eden her şart batıldır” (peşin ibra geçersizdir) , şeklindeki borçlar hukukunun genel felsefesine de aykırıdır.

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu (md.9/2) maddesi gereğince;

“**Bu kanun ile, bir kimsenin (kaç adet kredi kartı olursa olsun) tek bir limitinin olacağı hükmü getirilmiştir.** Yani, bir kimsenin 5.000.- TL limitli kredi kartı alacağı varsa; tek kart alırsa, bu kartın limiti 5.000.- TL olup, aynı kredibiliteyi haiz beş adet kart alacak olsa bile, bu kartların toplam limiti yine 5.000.- TL ile sınırlı olmalıdır (Aycı, Biçkin, Artuç, 2006:1). Araştırmalarımızda bu maddenin uygulandığı bir örneğe rastlayamadık ; ancak aksine uygulama örnekleri bol miktarda mevcuttur.

Sözleşme özgürlüğüne ve bu bağlamda, akdedilen sözleşmelere getirilen sınırlamaları düzenleyen Borçlar Hukukunun temel ölçütlerden biri olan “ahlaka aykırılık” diğer tüm borç sözleşmelerinde olduğu gibi kredi kartı sözleşmeleri için de geçerlik sınırı oluşturmaktadır. Buna göre, bankaların kredi kartı müşterileri karşısındaki üstün pozisyonlarını kötüye kullanmaları ve bu pozisyonla fiili bir tekel yaratmaları; “ahlaka

aykırılık" ölçütünün ekonomik alanda da uygulanabilirliğinin ön şartı olan "karşı sözleşenin iktisadi özgürlüğünü yok etme ve onu hareketsiz bırakma" gibi fiili durumlar meydana getirmektedir. Dolayısıyla, kredi kullanan tarafın, kredi kartı borcunu geri öderken bankanın kapital faizi oranını dilediği oranda artırabilmesi veya kredi kartı borcunun banka tarafından dilediği an muaccel kılabilmesine olanak veren kredi kartı sözleşmesi hükümleri BK düzenlemesinin öngördüğü biçimiyle açıkça ahlaka aykırıdır ve bu nedenle kesin hükümsüz sayılmaları gerekmektedir (Yalçın, 2006:52-53).

Banka Kredi Kartı Sözleşmelerinin Hükümsüzlüğü İle İlgili Yargıtay Kararları

Sözleşmede tarafların, bir hususun, olgunun ya da hukuki işlemin yalnızca belli delillerle ispat edebileceklerini kararlaştırmaları halindeki durum münhasır delil sözleşmesi olarak belirmektedir. Doktrinde, bankaların standart sözleşmelerinde yer verdikleri bu tür kayıtlar kural olarak geçerli kabul edilmektedir. Ancak delil sözleşmesi niteliğindeki düzenlemelerin, kredi kartı kullanan tarafın savunma hakkını ortadan kaldıramayacağı MK md.2 hükmünün genel koruyucu çerçevesi ışığında bu kayıtların, diğer sözleşeni zarara uğratmak pahasına bankayı koruyucu nitelikte olmaları halinde söz konusu delil sözleşmesinin tanıdığı imkanlardan yararlanılamaması gerektiği, doktrinde öne sürülen görüşler arasındadır.

Kredi Kartı Sözleşmesinde Kefilin Sorumluluğu

ÖZET: Yasaya göre kefalet akdinin geçerliği için, yazılı şekilde yapılması ve kefilin sorumlu olacağı muayyen miktarın açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Davacı vekili, müvekkil banka ile davalı arasında kredi kartı üyelik sözleşmesini imzaladığını, diğer davalıların müteselsil kefil olduğunu, borcun ödenmemesi üzerine davalılar aleyhine icra takibine geçildiğini, itiraz üzerine takibin durduğunu belirterek, itirazın iptali ile takibin devamına ve icra inkar tazminatına karar verilmesini talep ve dava etmiştir.

Kefalet akdinin geçerliği için, kefilin sorumlu olacağı muayyen miktarın açıkça gösterilmesinin gerekip gerekmediği hususu doktrinde tartışma konusu edilmiş ve bu yönde ileri sürülen görüşlerden esinlenerek, Borçlar Kanunu kefilin yazılı beyanda bulunması ve keza kefilin sorumlu olacağı miktarın kefalet senedinde açıkça gösterilmesi koşuluyla geçerli olabileceği vurgulanmak suretiyle yeniden düzenlemiştir (Aycı, Biçkin, Artuç, 2006: 348-349).

Sonuç: Yerinde görülen temyiz itirazlarının kabulü ile hükmün (BOZULMASINA), peşin harcın istek halinde iadesine, 13.4.1999 gününde oy birliği ile karar verilmiştir.

Süresiz kredi kartı sözleşmesine kefalet

Kefillikten Feragatin Geçerliği

Bankanın kötü niyetle kullandırdığı krediden kefilin sorumlu tutulamaması

Özet: Kefil daha kredi kartı sözleşmesi kurulurken, kefaletten kurtulma olanağı veren haklarından peşinen feragat edebilir. Süresiz kefalette BK 'nundaki haklarından başlangıçtaki feragat, onu borçlu ile birlikte sözleşme (borç ilişkisi) devam ettiği sürece yükümlülük altına sokar.

Ne var ki davalı kefilin, tebliğ tarihinden sonra borçluya kullandırılacak kredilerden dolayı sorumluluk kabul etmeyeceğini bildirdiği, davacı bankanın, söz konusu irade beyanına herhangi bir cevap vermediği, buna rağmen, borçluya açıklanan şekilde yeni bir kredi kullandırılmasının iyi niyet kurallarıyla bağdaşmadığının, dolayısıyla, davalı kefilin, sonradan kullandırılan bu nakdi krediden dolayı herhangi bir sorumluluğu bulunmadığının kabulü zorunludur (Sungur, 2007:118).

Sonuç: Davacı vekilinin temyiz itirazlarının reddi ile, direnme kararının ONANMASINA, ilk görüşmede çoğunluk sağlanamadığından, ikinci görüşmede oyçokluğuyla karar verildi.

Geçmiş Borçların Taksitlendirilmesi ve Temerrüt Şartlarına İlişkin Kredi Kartı Borcu ve Menfi Tespit Davasının Açılması

Özet: Dava, 4822 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanunun geçici 1. maddesi çerçevesinde yapılan başvuru sonucunda, davalı banka tarafından hesaplanan borç miktarının fahiş ve kanuna aykırı olduğu iddiasına dayanan menfi tespit davasıdır.

Davacı, yukarıda adı geçen kanun düzenlenmesinden yararlanarak, kredi kartına yüklenen faize ilişkin karşı dava açmıştır. Mahkemece gerekli tetkikler yapılmıştır. İlk karar davacı lehine sonuçlanmıştır. Karşı kurum vekilince açılan temyiz davası sonunda da;

Sonuç: Direnme kararının HUMK'un 429. maddesi gereğince BOZULMASINA, bozma nedenine göre davalı vekilinin temyiz itirazlarının incelenmesine yer olmadığına, istek halinde temyiz peşin harcının geri verilmesine, 15.03.2006 gününde oybirliği ile karar verilmiştir.

Kredi Kartlarının Hukuka Aykırı Kullanımı

Kredi kartı, kart hamili tarafından bizzat, kart çıkaran kuruluş ve üye işyeri tarafından ise genellikle yanlarında çalıştırdıkları kişiler tarafından hukuka aykırı kullanılabilir. Bu durumda tarafların sorumluluğunun söz konusu olacağı şüphesizdir. Sorumluluk hukuku açısından, hukuka aykırılığı gerçekleştiren kişi kredi kartı ilişkisinin taraflarından biri olduğu takdirde "akdi sorumluluk" yetkisiz üçüncü kişi olduğu takdirde ise bu kişinin BK uyarınca "haksız fiil sorumluluğu" söz konusudur (Sayın, 2005: 77).

Kart Çıkaran Kuruluş Tarafından Hukuka Aykırı Kullanım

Kart çıkaran kuruluş tarafından hukuka aykırı kullanım, genelde iki şekilde olmaktadır. Kredi kartı sözleşmesinin kurulması ile teslimi arasında geçen süre içinde, kredi kartının kart hamiline tesliminden önce kullanılması yahut kart çıkaran kuruluşun çalışanlarının hayali isimler veya talepte bulunmamış kişiler adına kredi kartı düzenleyerek bu kartları hukuka aykırı olarak kullanmaları şeklinde olabilmektedir. Her iki durumda da kart çıkaran kuruluş çalışanlarının eylemlerinden BK uyarınca sorumlu olacaktır.

Kart Hamili Tarafından Hukuka Aykırı Kullanım

Kart hamilinin kredi kartını hukuka aykırı olarak kullanması, kredi kartı sözleşmesi yaparken kimliği ve gelir düzeyi ile ilgili bilerek yanlış bilgi vermek ya da kartını kaybettiğini bildirip kullanmaya devam etmek suretiyle, kart çıkaran kuruluşa olan borcunu yerine getirmekten kaçınmak istemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kart hamili, kredi kartı sözleşmesini kendi kusuru ile ihlal ettiği için hukuka aykırı kullanımdan BK hükümlerine göre sorumlu olacaktır.

Üye İşyeri Tarafından Hukuka Aykırı Kullanım

Kart hamili kredi kartını korumada özen borcunu tam olarak yerine getirse bile alışveriş sırasında kartını üye işyerine teslim etmek zorundadır. Bu sırada üye işyeri değerinin üzerinde veya sahte harcama belgesi düzenlemek suretiyle hukuka aykırı olarak kendine menfaat temin edebileceği gibi kart hamiliyle veya üçüncü kişiyle anlaşarak da kredi kartını hukuka aykırı olarak kullanabilir. Bu durumda kredi kartı kullanıcının, kredi kartıyla yapılan işlemlere ilişkin itiraz süresi, kartın son ödeme tarihinden itibaren10 gündür. Kredi kartı hamili yapacağı başvuruda, hesap özetinin hangi unsurlarına itiraz ettiğini gerekçesiyle belirtmek zorundadır.

Kart çıkaran kuruluşlar, kart hamillerinin kart kullanımı ile ilgili yapacakları şikayet ve itiraz başvurularını, başvuru tarihinden itibaren 20 gün içinde, hamilin başvurduğu yöntemi kullanarak ve gerekçeli bir şekilde cevaplandırmak zorundadırlar. Süresi içinde hesap özetine itiraz edilmezse, hesap özeti kesinleşir. Ancak bu, genel hükümlere göre açılabilecek dava hakkını ortadan kaldırmaz.

Yetkisiz Üçüncü Kişilerce Hukuka Aykırı Kullanım

Kredi kartının üçüncü kişi tarafından hukuka aykırı olarak kullanılması kartın kaybolma, çalınma ve gasp sonucu hamilin bilgi ve iradesi dışında elinden çıkması yahut sahtesinin üretilmesi sonucunda gerçekleşir.

Emisyon sözleşmesinde kredi kartı sahibinin çalınmayı veya kaybolmayı bildirmesine rağmen, kredi kartını çıkaran finans kuruluşunun ve/veya bankanın ödeme yapmaktan dolayı sorumlu olmayacağı yolunda kayıt vardır. Bu kayıt MK ve BK 'ya göre batıldır, geçersizdir (Akyol, 2001:116).

Çalıntı kartlarda riskli dönem ilk dört gündür. Çünkü kartı çalan kişi ilk dört gün içinde yüksek meblağlarda harcama yapar ve daha sonra da kartı atar. Kayıp ve çalıntı kredi kartının en çok kullanıldığı yerler arasında benzin istasyonları % 40 oran ile ilk sırada yer almaktadır.

Mevcut kredi kartının taklidinin yapılması, sahte kart çıkartarak, kart kopyalama işlemiyle, manyetik şerit sahteciliğiyle ve boş plastik denilen yöntemlerle olmaktadır.

Sahte kart, çeşitli şekillerde üretilmiş kartın arkasında bulunan manyetik şeridin encoder denilen bir cihazla kodlanarak içine elektronik yollardan kart bilgileri yazılarak kullanılan karttır. Bu şekilde üretilen sahte kredi kartının herhangi bir gerçek kredi kartıyla ilgisi bulunmamaktadır. Bunlar tam anlamıyla sahte bilgiler içermektedir. Bu bağlamda hiçbir kart hamili tüketici mağdur olmamaktadır. Burada mağdur kart çıkaran kuruluş veya duruma göre üye işyeri olabilmektedir.

Her iki durumda da, kredi kartını hukuka aykırı olarak kullanan üçüncü kişi, kredi kartı sözleşmelerine taraf olmadığından, sebep olduğu zarardan haksız fiil hükümlerine göre sorumlu tutulacaktır. Yargıtay da bir kararında kayıp ya da çalıntı kredi kartını ele geçiren kişinin bu kartla –sahte imza atarak- alışveriş yapması halinde sebep olduğu zararın BK hükümlerine tabi olduğuna hükmetmiştir (Sayın, 2005: 82).

Başkasına ait bir banka veya kredi kartını, her ne suretle olursa olsun ele geçiren veya elinde bulunduran kimse, kart sahibinin ve ya kartın kendisine verilmesi gereken kişinin rızası olmaksızın bunu kullanarak veya kullandırtarak kendisine veya başkasına yarar sağlarsa, üç yıldan altı yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

KART ÇIKARAN KURULUŞLARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE BORÇLARI

Kredi Kartı Çıkaran Kuruluşun Yükümlülükleri

Kredi kartlarını diğer birçok endüstriden ayıran özellik, etkili bir ödeme ağı kurmanın zorunluğudur. Kart çıkaran kurumlar sahteciliği minimize etmek için iletişim ve bilgisayar teknolojilerine yüksek yatırımlar yapmak zorundadır. Kredi kartlı sistemlerinin sağlıklı işlem görebilmesi, kartın taraflarının mağdur duruma düşmemesi için kart çıkaran kuruma diğer iki taraftan çok daha fazla yükümlülük düşmektedir.

Kart çıkaran kuruluşların yükümlülükleri Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununda düzenlenmiştir.

Kart çıkaran kuruluşlar, talepte bulunmayan veya sözleşme imzalamayan kişiler adına hiçbir şekil ve surette kart veremezler.

BKKKK madde 38'e göre; aynı kanunun dördüncü maddesinde belirtilen izinler alınmaksızın kart çıkarılması veya üye işyeriyle anlaşma yapılması veya ticaret unvanları, her türlü belgeler, ilan ve reklamlarda veya kamuoyuna yapılan açıklamalarda bu işlerle uğraşıldığı izlenimini yaratacak söz ve deyimlerin kullanılması halinde adli ceza öngörülmüştür.

Kart çıkaran kuruluşlar, kartların düzenli ve güvenli kullanımı ile bildirim, talep, şikayet ve itirazlar ilişkin gerekli tedbirleri almaya yönelik sistemi kurmak ve kesintisiz olarak açık tutmakla yükümlüdür (BKKKK md.8).

Kart çıkaran kuruluşlar, kartların kullanılması bir kod numarası, şifre ya da kimliği belirleyici başka bir yöntemin kullanılmasını gerektiriyorsa, bu tür bilgilerin gizli kalması amacıyla, gerekli önlemleri almak ve harcama ve alacak belgesinin müşteri nüshası üzerinde ve yazışmalarda kart numarasının açıkça yer almasını engellemekle yükümlüdür.

Kart çıkaran kuruluş kartın verilmesi anında, kartın nasıl kullanılacağı, kartın limiti, kartın kullanılmasından doğan borçların hangi koşullarda ve nasıl ödeneceği, kart hamili için sorumluluk doğuran durumlar, kartın kaybı ve çalınması durumunda kart hamilinin yükümlülükleri ve hesap özetinin nasıl öğrenileceği konularında kart hamilini bilgilendirmek ile de yükümlü olacaktır (Sayın, 2005: 77).

Kart çıkaran kuruluşlar, banka kartı ve kredi kartlarının asıl kart hamiline teslim edilmesini sağlayacak önlemler almak, reşit olmayan ek kart hamilleri adına düzenlenen banka ve kredi kartlarının asıl kart hamillerine teslimini sağlamakla yükümlüdür.

Düzenlenen bu madde ile kredi kartlarının kullanımını özendiren ve herkesin bir şekilde kredi arktı sahibi olmasına neden olan uygulamaların önüne geçilmek istenmiştir. Özellikle kimi bankaların değişik promosyonlar ile birlikte kredi kartı dağıtması hem genel anlamda ekonomiye hem de aile ekonomisine zarar verdiği için, kredi kartı dağıtmanın yeri ve koşulları kurumun denetimine bırakılmıştır (Aycı, Biçkin, Artuç, 2006:25-26).

Kart çıkaran kuruluş, kart hamilinin bildirdiği kartın çalınma, kaybolma ya da gasp yoluyla elden çıkma ihbarına karşılık, kredi kartını yasaklamak ve bütün üye işyerlerine bildirmekle yükümlüdür. Bu güvenlik tedbirleri, suç, özel hukuk tüzel kişisinin organ ve temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle işlendiği takdirde, "faaliyet izninin iptali" veya işlenen suç bakımından koşulları gerçekleşmiş olan ve bu suçla bağlantılı olan ve suçla bağlantısı bulunan "eşya ve maddi çıkarların müsaderesi" şeklinde uygulanabilecek ; ancak çok sayıda kişinin işsiz kalmasında ve üçüncü kişiler için giderilmesi güç kayıpların meydana gelmesinde olduğu gibi "işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçların ortaya çıkabileceği durumlarda" hakim, maddedeki "orantılık ilkesine" bu güvenlik tedbirlerine hükmetmeyebilecektir (Sayın, 2005:68).

"Kart çıkaran kuruluşlar, kredi kartı almak isteyen kişilerin yasaklık ve engel durumu, ekonomik ve sosyal durumu, aylık ve yıllık ortalama geliri, diğer kart çıkaran kuruluşlarca bu kişilere tahsil edilen kredi kartı limiti, bir model veya skorlama sistemi sonuçları, müşterini tanı ilkeleri ile 27'inci madde uyarınca kurulacak bilgi alışverişi şirketlerinden temin edilecek bilgileri dikkate alarak yapacakları değerlendirmeye istinaden kullanım limiti tespit etmek zorundadır " (BKKKK md.22).

Kanun, kredi kartı almak isteyen kişinin yasaklılık ve engel durumu, ekonomik ve sosyal durumu, aylık veya yıllık ortalama geliri ve yapacakları diğer araştırmalara göre kart kuruluşlarını harcama limiti tespit etmekle yükümlü tutmuştur (Açıkgül, 2007: 121).

Kredi kartı çıkaran kurumun bir diğer yükümlülüğü ise, yanlış kart hesabını borçlandırmada ortaya çıkmaktadır. Kartı hamili, kendisine ait olmadığını düşündüğü bir işlem için inceleme (retrieval request) isteyebilir. Bu inceleme talebi, kartı veren kuruluşun, ilgili harcama kalemini göndermiş olan, üye işyerinden işleme ait belgenin bir kopyasının gönderilmesi ile yerine getirilmektedir. Bu yükümlülüğe uyulmaması, konuyu düzenleyen uluslar arası kurallara göre kart kuruluşunun yükümlülüğündedir (Sungur, 2007: 71).

Sonuç ve Öneriler

Bankaların hangi sektör ve projelere ne kadar kredi ve kimlere kredi kartı vereceklerini belirlemeleri, ekonomik olduğu kadar sosyal önemi haizdir. Bankalar, büyük meblağda kaynakları doğru yönlendirerek küresel ve bölgesel kalkınmaya destek olurken, aynı zamanda girişimciliği de teşvik etmiş olmaktadırlar. Yaşanan örnekler ve yukarıda birkaç tanesi sunulan Yargıtay kararları ışığında, kredi kartı kullanım süreci ve doğan sorunlar, bugün için olumlu bir uygulamadan söz etmemizi mümkün kılamamaktadır. Bu konularda yeterli bir bilinç düzeyinin varlığını söylemek zordur. Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu (md.9/2) maddesi gereğince; "Bu kanun ile bir kimsenin (farklı bankalardan olsa dahi) toplamda tek bir limitinin olması zorunluluğu getirilmiştir. Kanunla kısıtlanan bu limit, uygulamada bankalarca sınırsızlaştırılmıştır. Gelir düzeyiyle orantılı verilmeyen kredi kartları, sosyal sıkıntıların artmasına, aile içi huzurun bozulmasına, işyerlerinin kapanmasına, nihayet girişimcilik ruhunun körelmesine kadar bir dizi istenmeyen sonucu beraberinde getirmektedir.

Uygulamada yaşanan bir diğer olumsuzluk ise; bankaların, ticari faaliyetlerini sürdürmek ve kar maksimizasyonu gayesiyle, halktan topladıkları mevduatları ezici bir güç olarak kullanarak, kredi sözleşmelerine dilediği maddeyi koyma eğilimini sürdürmeleridir. Oysa, sözleşme özgürlüğü ilkesini

benimseyen ve temel yapısını bu ilke üzerine oturtan Borçlar Kanunumuzun sistemi, kamu düzenine aykırılığı kabul etmemektedir.

Bilindiği üzere ''sözleşme'' iki veya daha fazla kişinin karşılıklı hür iradelerinin tetabuk etmesidir. Bir diğer ifadeyle, ortada hukuken geçerli bir sözleşmeden bahsedebilmek için şartları taraflarca düşünülerek meydana getirilmiş bir hukuki sonuç gereklidir. Hür iradenin ortadan kalkması, doğan sonucun "sözleşme" olarak kabulünü mümkün kılmaz. Bankalarca müşterilere imzalatılan sözleşmeler uzun yıllardır Yargıtay kararları doğrultusunda hazırlanmış matbu metinler halindedir. Müşterilerce imzalanmadan önce bunların okunması, anlaşılması, tartışılması veya değiştirilebilmesi mümkün olamamaktadır. Kredi sürecinde meydana gelen bir ihtilaf ile ilgili olarak, müşterilerce ileri sürülebilecek muhtemel argüman ve delilleri peşinen bertaraf edici hükümler sözleşmelerde yer almaktadır.

Sıkça yaşanan mali krizler sonucu bozulan dengeleri, kredi sektöründe yeniden düzenlemek için uyarlama davaları açılmaktadır. Bu davalarda, ahde vefa ve işlem temelinin çökmesi (pacta sund servanda) ilkelerine başvurulmaktadır. Sözleşmede var olan (olması gereken) mali dengenin, öngörülemeyen sosyal gelişmeler karşısında, sonradan taraflardan biri için tahammül edilemeyecek boyutlarda ağırlaşması sebebiyle, sözleşmenin yeni oluşan şartlara uyarlanması ilkesi ile sözleşmeye bağlılık prensibi çatışmaktadır. Bu durumu iyi bilen bankalar, sözleşmeye koydukları bir maddeyle kendilerini koruma altına almaktadırlar. Girişimcilerin ise böyle bir imkanı bulunmamaktadır.

Bir an için sözleşmelerde bankaların aleyhinde bir ''hüküm boşluğu'' (önceden öngörülmemiş hal) bulunma ihtimaline binaen de, sözleşmede bankanın lehine ''delil sözleşmesi'' maddesi bulunmaktadır. Bu maddeye göre ''banka ile müşteri arasında doğabilecek ihtilaflarda, bankanın defter, kayıt ve belgeleri kesin ve aksi ileri sürülemez delil (münhasır delil) mahiyetindedir. Bu madde sebebiyle banka nezdinde oluşabilecek bir hata veya usulsüzlüğe karşı bile, sözleşmeye dayanarak argüman yaratmak imkansızlaşmaktadır. Oysa savunma ve karşı görüş oluşturma haklarından ''peşinen feragat'' anayasaya aykırı bir durumdur. Uygulamada bu görüşe karşı, bankaların birer ticarethane olup, kar gayesiyle hareket etmek zorunda oldukları, kar etmedikleri sürece yaşama ve hizmet üretme imkanı bulamayacağı, bunun da neticede kamu menfaatlerine zarar vereceği, kredi kartı basım ve dağıtım maliyetlerinin yüksekliği vb haller ileri sürülmektedir. Daha da ötesi, sözleşmelerin müşterilerce hür iradeleriyle imzalandığı, bu konuda herhangi bir baskı olması bir yana, aksine kredi ve kredi kartı taleplerinin yoğunluğundan söz edilmektedir. Kişilerin ''Kredi kartı almama'' haklarının da bulunduğu ileri sürülmektedir.

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi, bir bankanın hukuken ve fiziken var olabilmesinin ; bir finansal aktör sıfatıyla ortaya çıkabilmesinin zorunlu şartı mevduattır. Mevduat bankacılık hukukunda tasarruf mevduatı, ticari mevduat, resmi mevduat, bankalararası mevduat ve sair mevduat başlıkları altında incelenmektedir. TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) bunlardan, unvanından da anlaşılacağı üzere'' tasarruf mevduatını" koruma altına almakla (sigortalamakla) görevlendirilmiş ve oluşturulmuş bir kurumdur. Bu görevlendirme Bankacılık Kanununun amaç maddesine paralel olarak getirilmiştir. Gerek 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, gerekse TMSF, kuruluş kanununda tasarrufların korunması amacı özel ve ayrı bir yer tutmaktadır. Tasarruf mevduatları gerçek kişilerce açılan, bankalararası veya resmi piyasalarda tedavülü bulunmayan ve ticari işlemler konu olmayan hesaplardır. Ağırlıklı olarak ücretli kesimin ve sınırlı gelirli kimselerin maaş ve benzeri gelirlerinden tasarruf edebildiği meblağlardır. Bu kesimin finans sektörünce desteklenmesi sosyal girişimcilik adına çok büyük önemi haizdir. Bu sayede ülkemizde küçük çapta, tarım, hayvancılık ve el sanatlarının gelişmesine, ev kadınların ekonomiye katkıda bulunmasını sağlamak mümkündür. Bunun en güzel örneğini 2006 yılı Nobel barış ödülünü alan Bangladeşli Muhammed Yunus'un mikro kredi uygulamasında görmüş bulunuyoruz. Üstelik istatistikler bu kredilerdeki geri dönüş oranının sıradan kredi kartı kullanıcılarına nazaran çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların, zaman zaman sanat ve yayınevleri ile bazı müşterek çalışmalarını ve bu konulardaki sosyal rollerini de takdirle karşılıyor ve giderek artmasını bekliyoruz. Ancak, sahip oldukları büyük ekonomik gücün kaynağının ağırlıklı olarak tasarruf mevduatlarına ve kredi kartı faiz gelirlerine dayandığının farkında lığı ile sosyal girişimciliği teşvik edecek kredi plasmanlarına daha fazla ağırlık vermeleri gerekmektedir. Bu konuda çalışan tüketici dernekleri ve STK 'lar desteklenmeli, dernekler federasyon, federasyonlar da konfederasyon çatısı altında birleşmeli; Sanayi ve Ticaret, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları ile Bankalardan Sorumlu Devlet Bakanlıkları nezdinde temsil edilebilmeleri sağlanmalı ; konularına göre mevzuat çalışmalarında STK 'larla işbirliği yapılmalı ; kamuya yararlı dernek sıfatını haiz oluşumların görüşünün alınması yasal bir çerçeveye oturtulmalıdır. Böyle bir mevzuat değişikliği, belki de bir ilk olacaktır.

Kaynakça

Açıkgül, Emine ve Hacı Ali "Teori ve Uygulamada Kredi Kartı Sözleşmeler" Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.
Akaya Hatice "Kartlı Ödeme Sistemlerinde Rekabet" Ankara, 2007.
Aktan, Coşkun Can "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" İgiad Yayınları, İstanbul, 2007.
Akyol, Şener "Banka Sözleşmeleri" Afa Yayınları, İstanbul, 2001.
Aycı, Biçkin ve Mustafa Artuç "Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu" Kartal Yayınevi, Ankara, 2006.
Aydemir, Namık " Dünden Bugüne Türkiye'de Bankacılık" 2.Basım, Ankara, 2005

Domaniç, Hayri "Birbirinin Aynı Olan Tüm Banka Kredi Sözleşmelerinin Tümü Emredici Kurallara Aykırı ve Geçersizdir" Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2006.

Domaniç, Hayri "Banka Kredi Mukavelelerinin Tamamı Geçersizdir" Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2006.

Ekinci Mustafa "Banka Kartları ve Kredi Kartları" Adalet Yayınevi, Ankara, 2003.

Karabulut, Gökhan " Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizin Nedenleri", İstanbul: Der Yayınları, 2002

Kırel, Çiğdem " Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması " 1. Basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000

İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2005

İ.Ü. II. Ulusal Üretim Araçları Sempozyumu; İstanbul 2001

İ.Ü. II.Ulusal İletişim Araştırmaları Sempozyumu; İstanbul 2001

Öcal, Aslan "Endüstri İlişkilerinde Değişim ve İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu" Doktora Tezi, Ankara, 2007

Sayın, Serhat "Türk Hukukunda Kredi Kartı ve Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Hukuki Sorumluluk" Kazancı Hukuk Yayınevi, İstanbul, 2005.

Sungur, İlhan "Banka Kartları ve Uygulaması" Seçkin Yayınevi, 2007

Yalçın, Onur "Banka Kredi Sözleşmelerindeki Genel İşlem Şartlarının Geçerliliği" Yetkin Yayınları, Ankara 2006.

Yetim, Sedat "Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri" Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1997.

http://www.turkhukuksitesi.com/makale/ Erişim Tarihi: 03.04.2009

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK UYGULAMALARI

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP APPLICATIONS

TURİZM SEKTÖRÜNDE KADIN ÇALIŞANLARIN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ BOZCAADA ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER
Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
tbedriye@balikesir.edu.tr
Neşe KAFA
Balıkesir Üniversitesi
nesekafa@balikesir.edu.tr

Özet
Günümüzde kadınlar iş yaşamında her geçen gün daha fazla rol almaktadırlar. Özellikle de girişimciliğin karakteristik özelliklerine sahip olan kadınlar iş yaşamında daha da aktif konumdadırlar. Bugün dünyada yüzde 49,5 oranında kadın iş yaşamında yer alırken ülkemizde bu oran 83 bindir, toplam işveren sayısı içinde kadın işveren oranı ise yüzde 7.'dir. Bu oran dünya ortalamasında yüzde 28-40 arasında değişmektedir. Dünya ile karşılaştırılan ülkemizde kadınların iş yaşamındaki sayıları sürekli artarken kadınların girişimcilik özellikleri de araştırma konusu olarak günümüzde önemini korumaktadır.
Girişimci kadınların sayısı her sektörde olduğu gibi bir hizmet sektörü olan turizm sektöründe de önemlidir. Bu bakımdan bir turizm çekim alanı olan Bozcaada'da turizm endüstrisinde kadın çalışanların ve bu oranın girişimcilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir uygulama çalışmasına yer verilecektir.
Anahtar Kelimeler: *Girişimcilik, Kadın Girişimciliği, Turizm Sektörü.*

THE ENTREPRENEURSHIP INCLINATION OF WOMAN EMPLOYEE IN TOURSIM SECTOR AND BOZCAADA EXAMPLE

Abstract
Today, women have been taken role than the past days in job life. Especially, women who have the characteristic speciality of entrepreneurship are very effective in the professional life. Today, however there is % 49,5 women in the job life, this rate is 83 thousand and women employer rate is %7 in total employer number in Turkey. This rate changes %28-40 in the world average. Despite increasing the number of woman in the job life, the entrepreneurship speciality of women has been importance as the search subject.
The number of female entrepreneur is important in tourism sector which is service sector like each sector. This point of view, in this research will give a place practice working that determines the entrepreneurship speciality of female employee in Bozcaada where is the area of tourism attraction.
Keywords: *Entrepreneurship, Female Entrepreneurship, Tourism Sector.*

Giriş

Son yıllarda istihdam sorununun artarak devam etmesi iktisadi bakımdan girişimciliğin de öneminin artmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan ülkeler ekonomik açıdan kalkınmak için üretim kaynaklarını artıran girişimcilere ihtiyaç duymaktadırlar (www.egitisim.com.tr/docs/girisimcilik-nedir.pdf, 7.7.2009). Risk alarak yeni iş fikirlerini gerçekleştiren girişimciler kullanılmayan üretim faktörlerinin kullanılması ya da kullanılmakta olan üretim kaynaklarının daha farklı şekillerde kullanılması olanaklarını sağlaması bakımından ekonomi içinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu noktada yeni iş fikirlerinin ekonomiye kazandırılmasını sağlayan girişimcilik anlayışının günümüzdeki önemi hızla artmaktadır. Ayrıca girişimci yeni düşüncelerin yaratılması, yayılması ve uygulamasını hızlandırır, yeni endüstrilerin doğmasına yol açar, teknolojileri kullanan sektörlerde verimliliği artırır ve hızla büyüyen sektörler yarattığı için ekonomik büyümeyi hızlandırır. Bunun yanı sıra ilk (Dareblom,1999) başta yapılan araştırmalar başarılı girişimcilerde bulunması gereken özellikler üzerine yoğunlaşmışken sonraki araştırmalar daha çok yapısal değişkenler üzerinde durmuştur. Günümüzde ise girişimciliğin sektörel anlamda gelişmesi için girişimci karakteristik özelliklerin belirlenmesine yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır.

Sözlük anlamı bakımından girişimci üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse, müteşebbis olarak ifade edilmektedir (http://www.tdk.gov.tr,5.7.2009). Bunun yanı sıra girişimcilik, psikoloji ve ekonomi bilimlerinde farklı olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik yönden; parasal yarar sağlayarak girişimciliğin gelişmesi için ekonomik şartlar gereklidir. Bunun yanında girişimcilikte psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin önemli bir rol oynadığını ekonomistler tanımlamalarında katılmaktadır. Psikolojik açıdan girişimcilikte başarının sağlanması için kişilik özelliklerinin payının olduğu belirtilmektedir (Bennett and Dann,2000:3).

Günümüzde kadınların da istihdam içindeki oranlarının giderek artması günümüzde kadın girişimcilerin sayılarında bir artışa neden olmaktadır. Bu bağlamda kadınların iş yaşamında girişimciliğe yönelik kişilik özelliklerinin belirlenmesi sosyal öneminin yanında iktisadi açıdan da ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır.

Kadın ve Girişimcilik

Kadınların (Fidan ve Yılmaz,2006:1) girişimcilik potansiyeli ve girişimcilik kabiliyetlerinin güçlendirilmesi yönündeki çabalar her geçen gün artmakta ve çeşitli stratejiler üretilmektedir. Diğer yandan kadın girişimcilik alanına getirdiği yenilikçiliği ve yaratıcılığı ile büyük katkı sağlamıştır. Bu katkı yalnız mal ve hizmetler olarak değil, aynı zamanda sabır, sevecenlik, özgüven aşılama türünden hasletler içeren yönetim, yöntem ve uygulama biçimleri olarak da göz doldurmaktadır. Kadın girişimciliği kişisel düzeyde sağladığı katkılar dışında, toplumsal açıdan da üretimde, istihdamda ve milli gelirde yükselme, sonuçta sosyal gönençte bir fazlalaşma anlamına gelmektedir (Gürol ve Marşap,2007:104).

Girişimci kadın olmak, kadına çalışma biçimlerine kıyasla daha fazla özerklik, özgür hareket etme ve bağımsızlık imkanı verdiği gibi, yine kadının, işine yönelik kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları optimum kullanma, insanlar arası ilişkileri kurma ve sürdürme, işinde edindiği deneyimleri verimli kanallara aktarma gibi alanlarda da beceri kazanmasını sağlamaktır (Kutanis ve Hancı,2004). Kadınları girişimciliğe özendiren motivasyon faktörlerinin başında bağımsız olma isteği gelmekte, bunu iş tatmini, kendini gerçekleştirme ve diğer nedenler izlemektedir. İş kurulmasında temel güdünün, düşük gelir düzeyindeki kadın için ek gelir kaynağı yaratma olmasına karşın, farklı [maddi yönden daha iyi] koşullarda olanlar açısından kar elde etme yanında "kendini gerçekleştirme (selfrealization)" veya "kayda değer bir şey yaratma" olduğu ileri sürülmektedir(Gürol ve Marşap,2007:97).

Girişimcilik" esnek çalışma saatlerine izin verdiği oranda kadınlar için hanehalkı-çocuk bakımıyla ilgili aile içi sorumlulukları ve iş yaşamını birleştirmek açısından iyi bir çözüm olabilir. Bunun yanında kadın girişimciliğinin artması ücretli istihdama da bağlı bulunmaktadır. İstihdam edilebilirlik için ve dolayısı ile girişimciliğin gelişebilmesi için önlemlere ihtiyaç vardır. Aile ve iş yaşamını uyumlulaştırmaya yönelik yasal ve kurumsal mekanizmalar; kreşler, ebeveyn izni, esnek güvenceli çalışma, vb., geçici özel önlemler; kota, vergi teşvikleri, vb., toplumsal cinsiyet rollerini eşitlik yolunda değiştirmeye yönelik yaygın eğitim ve destek programları; KİHEP. vb. (İlkkaracan,2008).

Günümüzde ülke istatistikleri geçmişe göre daha fazla kadının kendi işini kurmaya başladığını göstermektedir (http://www.startups.co.uk,7.7.2009). Örneğin; 2002 yılında 29 ülkede kadın girişimciliğine yönelik gerçekleştirilen bir araştırmaya göre dünya genelinde 29 ülkeden Afrika, Meksika, Brezilya ve Polonya'da girişimciliğin %40'ından fazlasını oluştururken, diğer yandan kadın girişiminin en düşük olduğu ülkeler ise; girişimciliğin %20'sinden az olduğu Japonya ve Belçika'dır (Verheul vd.,2004:5). Diğer yandan 37 ülkede gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise ülkeler bazında kadınlarda girişimcilik oranı; Meksika, Brezilya, Çin ve Hindistan'da ortalama %10, Kanada, ABD, Avustralya, Güney Afrika'da %5-10, Finlandiya, Norveç, Almanya, Hollanda, İngiltere'de %3-5, İsveç, Rusya, Polonya, Fransa, İspanya'da %0-3'tür (Gossage,2004:22,23). 2003 yılında İngiltere işgücü araştırmaları verilerine göre İngiltere'de işletme sahiplerinin %30'u kadındır. Çalışan nüfusun ise %6.8'i kadındır. Ayrıca 18 yaşın üzerindeki her 100 kadından 4'ü aktif olarak girişimcidir. 35-44 yaş arasındaki kadın girişimciler iyi niteliklere ve yüksek gelire sahiptir. Kadın ve erkek girişimcilerin bulundukları sektör dağılımı bakımından İngiltere'de çok az fark vardır. Kadın girişimcilerin de yöneldikleri bu sektörler; imalat, ulaşım, dağıtım ve perakende sektörleridir. (http://www.startups.co.uk,7.7.2009). Diğer yandan 2004 yılında İngiltere'de kadın girişimcilerin sayısı %15'e ulaşmıştır (Small Business Service,2005). Ayrıca Avustralya'da ise örgütsel alanlarda kadınların şirketleri tercih ettikleri görülmektedir. Avustralyalı girişimci kadınların yaklaşık %30'u ve hepsinin de yarısından fazlası(%56), resmi şirketler kurmayı tercih etmektedirler (Bennett, Dann,2000:78). Debroux'un (2004) Japonya'da 20 kadın girişimciye yönelik çalışmasına göre; Japonya'da kadın girişimciler genellikle kadın çalışanları tercih etmektedirler. Diğer yandan girişimci kadınların yönetim şekilleri erkekler ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Japonya'da kadınların profesyonel yaşamları ile aile içinde üstlendikleri roller farklılık göstermektedir. Kadınlar profesyonel alanda gelişmek istiyorken, iş yaşamı kadar aile üyelerinin de kararlarına katılmasını dikkate alıyorlar (katılımcıların %70'i). Bu nedenle de girişimci kadınların aile içinde üstlendikleri roller karar alma süreçlerinde etkili olmaktadır.

Türkiye'de 1990'lardan başlayarak kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşların kadın girişimciliğini geliştirmeye dönük ilgi ve etkinliklerinde artış gözlenmektedir. Bu gelişme, Türkiye'de kadınların ekonomik etkinliklere katılımını geliştirmek çerçevesinde kadın girişimciliğine yönelik artan bir ilginin sonucu olarak değerlendirilmelidir. Kadınlar arasında girişimciliğin geliştirilmesi, giderek daha yaygın biçimde, kadın işsizliğine karşı bir çözüm ve kadınların kendi kazançlarını elde ederek ekonomik bağımsızlık kazanmalarında bir araç olarak görülmektedir (Ecevit,2007). Türkiye'de kadınların daha özgürlükçü ve eşitlikçi değerlere sahip olmaya başladıkları, kendilerine güvenli oldukları, çeşitlenen mal ve hizmet piyasasında kendilerine daha uygun işler bulabildikleri yönündeki, girişimciliğe çeken faktörleri değil, aksine ülkenin makro ekonomik koşullarının hane halkı geliri üzerinde yarattığı olumsuz etkileri dikkate almaktadır (Yetim,2002:82). Ayrıca son yıllarda dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de kadınların işgücüne katılım oranları artmıştır. Bunun yanında Türkiye'deki tüm girişimciler içinde kadınların oranı sadece %12,5'tir (Denizli Sanayi Odası,2009). 2006 yılında Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı %24.8'dir. Bunun dışında 2006 ILO verileri ile bölgesel kadın işgücüne katılma oranları; Orta doğu ve Kuzey Afrika % 29.5, Güney Amerika ve Karayipler'de % 52.4, Güney Asya'da % 36.0'dır (İlkkaracan, 2008). Türkiye'deki girişimciler içinde kadın girişimcilere baktığımızda daha çok endüstri alanında yoğunlaştıkları ancak hizmet sektöründe ve ticaret hayatında da faaliyet gösterdikleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de yapılan

araştırmalar sonucunda kadın girişimcilerle ilgili ortaya çıkan ortak sorunların başında, sosyal ve kültürel ortamda kadın rollerinin kalıplaşmış olması, eğitimlerinin yetersizliği, aile tepkileri, iş yükünün fazla oluşu, finans bulma güçlüğü, güvenilirlik sağlamak için kadınların erkeklerden daha fazla çaba gösterme gerekliliği ve kadınların kişisel özgürlüklerini kullanabilme ihtiyaçlarının artması gelmektedir (Kutanis ve Hancı, 2004:457). IPSOS-KMG tarafından 2008 yılında 720 kadına yönelik gerçekleştirilen araştırmaya göre ülkemizde şehir merkezinde yaşayan 15 yaş üzeri kadınlardan bu güne kadar ciddi bir girişim düşüncesinde bulunanların oranı %13.3, bu düşüncesini gerçekleştirenlerin oranı ise %8.6, hala işini devam ettirenlerin oranı ise %5'tir. Girişime niyetlenenlerin büyük çoğunluğu yüksek öğrenime sahiptir. Ayrıca girişime niyetlenenlerin %64'ü uygulamaya geçmiştir. Girişime niyetlenenlerin %43'ü tekstil sektörüne yönelirken sonrasında gıda (%20), eğitim (%8) ve cilt (%5)bakımı gelmektedir (IPSOS,2008).

Uluslararası girişimcilik endeksinde kullanılan 100 yetişkin içinde şirket kuran insanların sayısına bakıldığında Türkiye 29 ülkeden daha az sayıda girişimciye sahiptir. Türkiye'de her 100 yetişkin içinde şirket kuran sayısı 4,6 iken bu sayı Meksika'da 18,7, İrlanda'da 12 ve ABD'nde 11,7'dir. Türkiye nüfusunun önemli bir girişimci potansiyeli olan kadınlar ve gençler girişimci olarak değerlendirilememektedir. Tüm işverenler arasında kadınların oranı % 3,3 gibi oldukça düşük bir orandır ve 30 yaşın altında bulunan gençlerin % 64'ü işsizdir. Girişimci sayısıyla ilgili ilginç bir bulgu, girişimci erkek ve kadınların oranlarıdır. Çıkış ve inişlere rağmen, kendi hesabına çalışan kadınlar toplam kendi hesabına çalışanların % 10'u civarındadır. Tüm işverenler içinde kadınların oranı ise % 3,3 gibi çok düşük bir orandır. Hem işverenleri, hem de kendi hesabına çalışanları girişimci diye düşünürsek Türkiye'de erkek girişimciler, kadın girişimcilerin 7 katıdır. Girişimciyi sadece işveren olarak tanımlayan uluslararası bir çalışmada bulunan 29 ülke sonuçlarına göre ise erkek girişimcilerin kadın girişimcilerin iki misli olduğu saptanmıştır (www.egitisim.com.tr/docs/girisimcilik-nedir.pdf,9.7.2009).

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki girişimci olmayı motive eden bir çok faktör bulunmaktadır. Bu motive eden faktörler itme ve çekme olarak sınıflandırılabilir. İtme faktörünün karakteristik özelliği incelendiğinde daha çok meydana gelmiş problemlere çözüm ürettiği tespit edilmiştir (Dareblom,1999). Kadınları iş kurmaya "iten faktörler" arasında ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik sorunları, kadınlara uygun olmayan iş koşulları ve kadınların özellikle ücretli işlerde cinsiyet ayrımcılığına uğramaları sayılabilmektedir. 2004 yılında İngiltere'de yapılan bir çalışmaya göre kadınların iş kurma nedenleri arasında %35,2 ile ilk sırayı özgür çalışma isteği almaktadır. Daha sonra ise fikirlerini ve hayallerini hayata geçirme isteği %28,2'lik bir orana sahiptir. En son sırayı ise %5 ile para kazanma arzusu almaktadır (Small Business Service,2005). Ancak Türkiye'de ise kadınların kendi işlerini kurma nedenleri İngiltere'den daha farklıdır. Türkiye'de kadınların küçük girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi ve kadınlar arasında küçük işyeri kurma eğiliminin artması, farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, kadınların haneye ek gelir sağlayabilmek amacıyla, kendi niteliklerini kullanarak, küçük işyerleri kurmalarıdır. İkincisi, yine hane gelirlerindeki azalışa paralel olarak kadınların herhangi bir ücretli işte çalışma isteklerinin artışıdır. Ancak, Türkiye'de özellikle başvurulan işlere uygun eğitim ve becerisi olmayan kadınların iş bulma şansları son derece zayıftır. Bu nedenle, kendi hesabına çalışma, ücretli bir işte çalışmak isteyip bu tür bir iş bulamayan kadınların başvurdukları bir seçenek olarak ele alınmaktadır. Yetim'in (2002) Mersin ilinde 20 girişimci kadına yönelik yapmış olduğu uygulama çalışması sonucunda Kadınları girişimciliğe hem iten hem de çeken faktörler, kadınlar, aileye ek gelir sağlama, kendi niteliklerine uygun ücretli çalışma olanağına erişememe gibi girişimciliğe iten nedenlerle iş kurabildikleri gibi, bağımsız ve özerk olma, daha üretken olabilme gibi faktörler çerçevesinde de girişimciliğe yönelmektedir. Bu çerçevede kadınların sahip oldukları eğitim düzeyi, önemli bir sosyal sermaye kaynağıdır. Eğitim düzeyi yüksek kadın girişimciler iş kurma aşamasında, kendini gerçekleştirme, bağımsız olma, gibi bireysel güdüleyicilere daha fazla önem atfetmektedir. Diğer yandan Denizli Sanayi Odası tarafından Denizli ilinde 120 kadın girişimciye yönelik yapılan uygulama çalışmasında kadınların kendi işlerini kurma nedenlerinden % 94'ü 'daha fazla kazanmak, % 89'u kendi kararlarını özgürce uygulamak ve ayaklarının üzerinde durabilmek ve % 89'u başarılı olmayı arzulamak olduğunu belirtmişlerdir (Denizli Sanayi Odası,2009:20). Ayrıca IPSOS-KMG tarafından 2008 yılında 720 kadına yönelik gerçekleştirilen araştırmaya göre kadınların girişim motivasyonu sırasıyla başarılı bir iş kadını olmayı istemek (%97), bağımsız çalışmaktan hoşlanmak (%93), hayal ettiği işi yapmak istemek (%91), insanlara iş sahası açmayı istemek (%86). Bunun yanında ekonomik ihtiyaç içinde olmak ise %72'dir. İş kurmak isteğini gerçekleştiremeyenler ise şu nedenleri sıralamışlardır. Sermaye yetersizliği, bilgi eksikliği, cesaretin az olması, teknik bilgiye sahip olmadığını düşünmek. Bunların dışında genel değerler de kadın girişimini ciddi olarak kısıtlamaktadır. Bu değerler genelde kadının yeri evidir şeklindedir. Kadın girişimciliği konusunda orta yaş ve yüksek öğrenimli kesim daha pozitif bakış açısına sahiptir (IPSOS,2008).

Kadın Girişimciliğinin Karakteristik Özellikleri

Girişimcilik ruhu genetik olarak var olabileceği gibi aile, çevre, eğitim, gelir vs. gibi çeşitli unsurların da girişimcilik ruhunun gelişmesinde çok önemli etkenler olduğu kabul edilmektedir (Arslan,2002:1). Girişimciler yenilikçi, yaratıcı, risk alan, ortaya çıkan fırsatları maksimum ölçüde değerlendirebilen özellikleri ile ekonomik gelişmeye dinamizm kazandıran, yeni firmaları kuran ve geliştiren bireysel aktörler olarak öne çıkmaktadır (Yetim,2002:80).

Grant'a (2004) göre girişimcinin, risk alıp, teşebbüste bulunması gerekmektedir. Bu noktada girişimciler yeni dirençli fırsatlı buluşlara karşı üstesinden gelebilecek kadar geliştirme, bulma ve değerlendirme gücüne sahip olmalıdır (Ramayah ve Harun,2005). Araştırmalar, girişimciliğin üç kişisel karakteristiği gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bunlar, içsel kontrol, bağımsızlık ve başarma ihtiyacı ve risk almaktır. Tanımlanan her karakteristik birbiri ile yakın ilişkidedir ve diğerlerini etkilemektedir. Bu özellikler kadın girişimciler arasında da yaygındır. Kişisel faktörlere ek olarak, diğer dışsal etkiler; aile geçmişi, eğitim, motivasyon, kaynaklara ulaşma ve planlama yöntemleri girişimciliğe katkıda bulunmaktadır (Bennett, Dann,2000:77).

Girişimci olmak, girişimcileri harekete geçiren özelliklerin yanında farklı özellikler taşımayı da gerektirmektedir. Bunlar kişilik yapısı, iş fırsatlarını görüp değerlendirebilme yetisi, iş kurmaya hevesli olma, azimli ve hırslı olma, yaratıcı olma, yeterli motivasyona sahip olma gibi özelliklerdir. Kişilik özellikleri içinde, başarma gereksinimi, kontrol alanı, risk alma ve cinsiyet önemli değişkenler olarak saptanmıştır. Girişimcilik gelişi güzel olabilecek bir eylem değil, süreç gerektiren bir eylemdir. Bu süreçler; fırsatları görme, iş planı geliştirme, gerekli kaynakları temin etme ve işi yönetme süreçleridir (Kutanis ve Hancı,2004:457). Bunun yanında bir girişimcide görülebilen özellikler; hızlı düşünme, belirsizlik altında hızlı karar alma, güçlü sezgi sahibi, iyi gözlemci, hayal gücü yüksek, kaynaklara ulaşabilecek ilişkiler ağına sahip, kaynaklar arasında özellikle insan kaynaklarını iyi yönetebilen, düşünme ve muhakeme yetenekleri güçlü, çok yönlü düşünebilen, yeninin kabul edilmesini sağlayacak ikna gücüne sahip olan, iyi iletişim kuran, bağımsız düşünebilen, esnek, kendine güvenen, dayanıklı ve ısrarcı olmaktır. (www.egitisim.com.tr/docs/girisimcilik-nedir.pdf,7.7.2009).

Kadın girişimcileri tanımlayan kişisel karakteristikler, dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olmalarıdır. Ayrıca girişimcilik faaliyetini sürdüren kadınlar hırslı olma, risk alma, kendi işini kontrol etme gibi özellikler çerçevesinde de betimlenmektedir. Kadın girişimciler erkek girişimcilerle karşılaştırıldığında, genelde aralarında benzerlikler bulunmasına rağmen kadın girişimciler farklı güdülere, iş hüneri düzeyine ve mesleki geçmişe sahiptir (Yetim,2002:81). Birley (1987) ve diğerlerinin yapmış oldukları bir çalışmaya göre; kadın ve erkeklerin karakteristik özelliklerinin yapmış oldukları işlerinin şekillenmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada Londra'da girişimcilik kursuna katılan kadın ve erkeklere yönelik bir uygulama çalışması sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre kadın ve erkeklerin yaşları bakımından fark söz konusudur. Kadın girişimcilerin kendilerini ifade etme istemeleri erkeklerden daha etkindir. Bunun yanında kadınlar perakende şirketlere yönelmektedirler.

Örneklem Hacmi Ve Yöntem

Çalışmanın örneklem hacmini, Bozcaada ilçesinde turizm sektöründeki kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Çanakkale Turizm İl Müdürlüğü verilerine göre Bozcaada ilçesinde 25 tane işletme belgeli otel bulunmaktadır. Bu işletmelerdeki kadın çalışanlar örneklemi oluşturmaktadır. Bu işletmelerde çalışmakta olan 35 kadından 14' ü ile görüşülerek uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formundan yararlanılmıştır. Kadın girişimci adayı olan katılımcıların demografik özelliklerini ve kişilik profillerini ortaya çıkarabilmek üzere iki bölümden oluşan bir anket formu düzenlenmiştir. Anket uygulaması kapsamında, kadın girişimcilerin girişimcilikle ilgili kişilik özellikleri dikkate alınarak örnek kitlede de bu özelliklerin belirlenmesine yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın sadece Bozcaada ilçesinde turizm sektöründeki kadın çalışanlara yönelik yapılması dolayısıyla, diğer üniversiteler ile karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilememesi araştırmanın temel kısıtını oluşturmaktadır. Elde edilen veriler çeşitli yönleri ile analize tabi tutulmuş ve analiz sonuçları tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçların bazıları tartılı ortalama formülü ile hesaplanmıştır. (Xt= Tartılı Ortalama Formülü, xi=Değişken, ti=Öncelik Sırası ve Frekans $Xt= \frac{\Sigma\, ti*xi}{\Sigma ti}$) Örneğin: $X1= \frac{(0*1)+(0*2)+(0*3)+(3*4)+(11*5)}{0+0+0+3+11} = 4.78$

Örnek kitlenin yaş grupları incelendiğinde % 50' sinin 18-34 yaş grubunda geri kalan % 50'sinin ise 35-49 yaş grubunda yer aldıkları görülmektedir. Yine doğum yerleri bakımından incelendiğinde ise % 50'si Çanakkale geri kalanlar ise diğer çeşitli illerde doğduklarını belirtmişlerdir. Diğer olarak belirtilen iller arasında en çok İstanbul ilinde doğan kişilere rastlanmıştır. Eğitim durumları incelendiğinde % 42 ile büyük çoğunluğun ilk ve orta öğretim mezunu oldukları, sonrasında % 35 ile lisans ve % 21 ile de önlisans mezunu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Medeni durumlarına bakıldığında ise % 57,1 ile büyük çoğunluğun bekar oldukları ortaya çıkmıştır. Yine evli olanlardan % 57'si çocuklarının olduğu belirtmişlerdir. Örnek kitlenin çalışmakta oldukları departmanlar incelendiğinde % 35,7'sinin ön büro departmanında, % 28,6'sının da kat hizmetlerinde çalıştıkları belirlenmiştir. İşletmede çalışma süreleri bakımından ise % 78,6 ile 1 yıldan az süredir çalışanların sayısı çoğunluktadır. Bunun nedeni ise işletmelerin mevsimlik çalışmalarından dolayı sezonluk personel istihdam etmeleridir. Katılımcıların aylık gelirleri incelendiğinde % 50'sinin 500 ile 700 TL arasında gelirlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Örneklem Hacminin Genel Özellikleri-1

	SAYI	YÜZDE		SAYI	YÜZDE
YAŞ DAĞILIMI			**DEPARTMAN**		
18-34	7	50	Önbüro	5	35,7
35-49	7	50	Kat hizmetleri	4	28,6
DOĞUM YERİ			Servis	1	7,1
Çanakkale	7	50	Diğer	4	28,6
Diğer	7	50	**İŞLETMEDE ÇALIŞMA SÜRESİ**		
MEDENİ DURUM			1 yıldan az	11	78,6
Bekar	8	57,1	1-2 yıl	1	7,1
Evli	6	42,9	3-4 yıl	2	14,3
Çocuğu olanlar	8	57,1			
Çocuğu olmayanlar	6	42,9	**AYLIK GELİRİ**		
EĞİTİM			500 TL'den az	2	14,3
İlk ve orta öğretim	6	42,9	501-700	7	50
Önlisans	3	21,4	701-1000	2	14,3
Lisans	5	35,7	1000 TL'den fazla	3	21,4

Mesleki turizm eğitimi aldığını ifade edenlerin sayısı ise; % 28,6 ile oldukça düşük seviyededir. Turizm sektöründe 1 yıldan az süredir çalışanların oranı % 42, 5-10 yıl arasında çalışanların oranı ise % 35'tir. Dolayısı ile turizm sektöründe uzun yıllar çalışmamış olanlar örnek kitlenin büyük kısmını oluşturmaktadırlar. % 35'i ise orta seviyede yabancı dil bilmektedir. Ailesinde girişimci bulunanların oranı % 35'tir. Büyük çoğunluğun ailesinde girişimcinin bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Örnek kitlenin mesleki hedeflerine bakıldığında %50'sinin turizm sektörüne devam etmeyi düşündükleri belirlenmiştir.

Tablo 2: Örneklem Hacminin Genel Özellikleri-2

	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
TURİZM EĞİTİMİ			**MESLEKİ HEDEF**		
Turizm eğitimi alanlar	4	28,6	Turizme devam edecekler	7	50
Turizm eğitimi almayanlar	10	71,4	Başka sektöre devam edecekler	5	35,7
TURİZM TECRÜBESİ			Kararsızlar	2	14,3
1 yıldan az	6	42,9			
1-2 yıl	1	7,1	**YABANCI DİL BİLGİSİ**		
5-10 yıl	5	35,7	Yabancı dil bilenler	8	57,1
10 yıldan fazla	2	14,3	Yabancı dil bilmeyenler	6	42,9

Örnek kitlenin girişimci özelliklerini belirlemek amacı ile 5 değişkenli soru sorulmuştur. Soru şıklarının cevaplandırılmasında 1= en az önemli etki, 5=en önemli etkili olduğunu belirtmektedir (Avcıkurt,2002:86). Puanlandırma şu şekilde yapılmıştır; 1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum. Tartılı ortalama formülüne göre; en yüksek olan değer en önemli, en düşük olan değer ise en az önemlidir. Buna göre örneklemin karakter özellikleri bakımından en fazla görülen özellik; çevresindeki kişiler ile işbirliğinde bulunma, sonra risk almak, kaynakları değerlendirmek, problem çözümünde değişik yollar aramak yer almaktadır. En az görülen özellik ise; rakipler ile rekabet edebileceğine inanma ve başarısızlık karşısında karamsarlığa kapılmamak şeklindedir.

Tablo 3: Örneklem Hacminin Karakteristik Özellikleri-1

	Kesinlikle katılmıyoru	Katılmıyoru m	Kararsızım	katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	(*)
Temel problemlerin çözümü için değişik yollar ararım.	0	0	0	3	11	4,78
Birlikte çalıştığım kişileri amaçlar doğrultusunda yönlendirebilirim.	0	1	0	3	10	4,57
Farklı kaynaklardan yeni bilgiler araştırırım.	0	1	1	2	10	4,50
Başkaları ile yakın ilişkiler kurmak benim için kolaydır.	0	0	2	2	10	4,57
Başarısız olduğum konularda tekrar denemekten korkmam.	0	0	0	3	11	4,78
Başarısızlık karşısında karamsarlığa kapılmam.	1	0	0	5	8	4,35
Büyük sorunlarla karşılaştığımda tek başıma üstesinden gelebileceğime inanırım.	0	0	0	4	10	4,71
Her problemin bir çözümü olduğuna inanırım.	1	1	1	1	10	4,28
Yeni fikir ve düşünceler yaratabileceğime inanırım.	1	0	0	2	11	4,57
Yaşamımın her alanında risk alabilirim.	0	0	0	3	11	4,78
Çevremdeki kaynakları iyi şekilde değerlendirebileceğime inanırım.	0	0	0	3	11	4,78
Çevremdeki kişilerle işbirliğinde bulunabilirim.	0	0	0	1	13	4,92
Rakiplerimle rekabet edebileceğime inanırım.	1	1	1	2	9	4,21

(*=Tartılı ortalama formülü ile hesaplanmıştır.)

Örneklem hacminin karakter özellikleri incelendiğinde en fazla görülen özellik, yenilikçi olmak, kendine olan güven, hedefe yönelen, yaratıcı, gerçekçidir. En az görülen özellik ise; toleranslı olmak yönündedir.

Tablo 4: Örneklem Hacminin Karakteristik Özellikleri-2

	Zayıf	Orta	Kararsız	İyi	Çok iyi	(*)
Kararlı	1	2	1	2	8	4,00
İnatçı	2	1	0	3	8	4,00
Yenilikçi	1	0	0	6	7	4,78
İdealist	1	0	0	5	8	4,35
Yaratıcı	1	0	0	3	10	4,50
Gerçekçi	0	1	1	2	10	4,50
Hevesli	0	1	0	3	10	4,57
Enerjik	0	1	0	5	8	4,42
Kendine güvenen	0	0	0	3	11	4,78
Hedefe yönelen	0	0	1	2	11	4,71
Toleranslı	1	1	1	3	8	4,14

(*=Tartılı ortalama formülü ile hesaplanmıştır.)

Tablo 5: Örneklem Hacminde Girişimcilik

	Sayı	**Yüzde**	**GİRİŞİMDE BULUNULACAK SEKTÖR**	**Sayı**	**Yüzde**
Kendi işini kurmak isteyenler	12	85,7	Hafif sanayi	4	33,3
Kendi işini kurmak istemeyenler	2	14,3	Hizmet sektörü	6	50,0
			Eğitim vb.	2	16,7
Kadın olması nedeniyle zorluk yaşayacağını düşünenler	5	41,7	**SERMAYE TEMİN EDİLEN YER**		
Kadın olması nedeniyle zorluk yaşayacağını düşünmeyenler	7	58,3	Kredi olanakları	5	41,7
Ailesinde girişimci bulunanlar	5	35,7	Aileden	5	41,7
Ailesinde girişimci bulunmayanlar	9	64,3	Emekli ikramiyesi ile	2	16,6

Örneklem hacminde girişimciliğe yönelik tablo incelendiğinde örneklemin % 85 ile büyük çoğunluğunun kendi işini kurmak istedikleri sonucuna ulaşılmaktadır. İş kumayı düşünmeyenlerin nedenleri ise; sermaye temini, deneyimsizlik ve aile ile ilgili sebeplerden kaynaklamaktadır. Örneklem hacminde kendi işini kurmak isteyenler; % 50 ile turizm sektörünün de içinde bulunduğu hizmet sektörünü tercih

etmektedirler. Katılımcıların % 41,7'si ailesinden sermaye alarak ve yine % 41,7'si kredi olanakları ile iş kurmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Diğer yandan kadın olması nedeni ile zorluk yaşayacağını düşünmeyenlerin oranı % 58,3'tür. Yine katılımcıların % 64,3 ile büyük kısmının ailesinde girişimci bulunmamaktadır.

Tablo 6: Girişimci Olmayı Motive Eden Nedenler

NEDENLER	Önemli değil	Kısmen önemli	Kararsızım	Oldukça önemli	Çok önemli	(*)
Aile ihtiyaçlarını karşılamak için	0	0	0	2	10	4,83
Ekonomik bağımsızlık için	1	0	0	0	11	4,66
Kendilerine saygı ve güveni artırmak (Sosyal prestij)	1	0	0	2	9	4,50
İdealini gerçekleştirmek	0	0	0	2	10	4,83
Daha fazla para kazanma isteği	2	0	0	2	8	4,16
Bağımsız Çalışmak İsteği	0	0	0	1	11	4,91
Yeterli Sermaye Birikiminin Oluşu	1	0	4	1	6	3,91
Yeni Bir Ürün Geliştirmek	1	1	3	1	6	3,83
Belli Bir Alanda Fırsat Yakalamak	1	0	4	1	6	3,91
İstihdam İmkanları Yaratmak / Oluşturmak	2	0	1	2	7	4,00
Üretim Konusunda Eğitim ve Bilgi Sahibi Olmak	2	0	2	0	8	4,00
Aile Girişimini Devralmak / Sürdürmek	7	0	2	0	3	2,33
İş Bulamamak	8	0	4	0	0	1,66
Çalıştığı işle ilgili Olumsuzluklar	5	1	4	0	2	2,41
Kendini geliştirmek	0	0	0	0	12	5,00
Zamanını değerlendirmek için	1	1	0	0	10	4,41

(*=Tartılı ortalama formülü ile hesaplanmıştır.)

Örneklem hacminin kendi işini kurmak isteme nedenleri incelendiğinde büyük çoğunluğun kendini geliştirmek, bağımsız çalışma isteği, idealini gerçekleştirmek ve aile ihtiyaçlarını karşılayabilmek olduğu ortaya çıkmaktadır. En az etkili olan nedenler ise; iş bulamamak, mevcut işi ile ilgili olumsuzluklardır.

Sonuç

Kadının işgücüne katılması ile birlikte iş yaşamında kadın sayısı giderek artmaktadır. Bunun yanında son yıllarda kadınlar sadece çalışan olmayı değil aynı zamanda işveren olmayı da istemektedirler. Bunun için iş yaşamında kadınların girişimciliğe yönelik karakteristik özelliklerinin incelenmesi önem kazanmaktadır.

Günümüzde dünya genelinde kadın girişimci sayısı giderek artmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalara göre kadın girişimci sayısı genellikle işgücüne katılma oranları ile benzerlik göstermektedir. Diğer bir ifade ile işgücüne katılma oranının yüksek olduğu ülkelerde kadın girişimci sayısı da artarak devam etmektedir. Ayrıca farklı yıllarda ve farklı ülkelerde gerçekleştirilen araştırmalar birbirleri ile farklılık göstermektedir. Genel olarak araştırmalar Meksika ve brezilya'da kadın girişimci oranının yüksek olduğunu ortaya koyarken Japonya ve Rusya'da kadın girişimci sayısının çok gerilerde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ülkemizde kadın girişimci sayısı bazı Avrupa ülkelerinin gerisindedir. Örneğin İngiltere'de 2004 yılında kadın girişimcilerin oranı %15'e ulaşmışken Türkiye'de bu oran; % 10 seviyelerindedir.

Kadınları girişimci olmaya iten ve çeken çeşitli nedenler bulunmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalara göre kadınlar genellikle aile ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik bağımsızlık kazanmak ve bağımsız çalışma isteğinden dolayı girişimciliğe yönelmektedirler. Kadınların girişimci olmak istememe nedenleri ise genellikle ekonomik nedenlere bağlı bulunmaktadır. Bu durum Bozcaada ilçesinde turizm sektöründe çalışan kadınlarda da benzerlik göstermiştir. Bu nedenler genellikle; kendini geliştirmek, bağımsız çalışma isteği ve idealini gerçekleştirmek yönündedir. Girişimcilerin karakter özellikleri genellikle risk almak, kararlı, azimli olmak, fırsatları görmek ve değerlendirebilmek, problemleri değişik yollardan çözebilmek, kendine güvenmek, yenilikçi ve yaratıcı olmak şeklindedir. Gerçekleştirilen uygulama çalışmasına göre, Bozcaada ilçesinde turizm sektöründeki kadınların karakteristik özellikleri; çevresindeki kişiler ile işbirliğinde bulunan, sonra risk alan, kaynakları değerlendirebilen, problem çözümünde değişik yollar arayan, yenilikçi, kendine güvenen, yaratıcı ve gerçekçidir.

Sonuç olarak Bozcaada ilçesinde gerçekleştirilen uygulama çalışmasında turizm sektöründeki kadınların girişimci karakteristik özelliklerine sahip oldukları ve % 85'inin kendi işini özellikle de turizm sektörünün içinde bulunduğu hizmet sektörünü tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kadın

girişimciliğinin daha da artması için kadın girişimciliğine yönelik eğitim programlarının artması, kredi olanaklarının çoğalması ve bürokratik engellerin azaltılması yönünde izlenecek programlar gerekmektedir.

Kaynakça

Arslan, Kahraman (2002), "Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler Ve Girişimcilik Eğilimleri," Doğuş Üniversitesi Dergisi, 2002/6, 1-11.

Avcıkurt, Cevdet(2002), "Turizm Sosyolojisi Turist Yerel Halk Etkileşimi," Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu.

Bennett, R., Dann, S.(2000), "The Changing Experience Of Australian Female Entrepreneurs," Blackwell Publishers Ltd., Volume:7, Number:2, April 2000, pp.75-83.

Birley, S., Moss, C., Saunders, P.(1987), "Do Women Entrepreneurs Requıre Different Training," Cranfield School of Management Cranfield Institute of Technology, United Kingdom.

Dareblom, Jeanette(1999), "The Puclic Sector –A Modern Pitfaal for Women" Women's Worlds 99 The 7th International Interdisciplinary Congress on Women Tromsø, Norway, 20-26 June 1999.

Debroux, Philippe (2004), "Female Entrepreneurship in Japan," Soka University Faculty of Business Administration, Tokyo.

Denizli Sanayi Odası (2009), "Kadın Girişimciliğini Geliştirmek İçin Denizli ve Stockholm Odaları İşbirliği Projesi," AB-TR Odaları Ortaklık İşbirliği Hibe Programı.

Ecevit, Yıldız (2007) "Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım," Uluslararası Çalışma Ofisi , Ankara.

Gossage, Bobbie(2004), "Global Trends, Where It's A Woman's World," INC. Magazine, January 2004, pp.22-23.

Grant, Joy(2004), "Farmers' Markets: Are They Growing Female Entreprenuers,www.cheshire.mmu.ac.uk/bms/home/research/pdf-doc /doc-11.pdf, 27.3.2008.

Gürol, M. A., Marşap, A.(2007), "Geçmişte ve Günümüz Yaşamında Ücretsiz ve Ücretli İşgücü Olarak Kadın," BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 42: 95-109

İlkkaracan, İpek(2008), "Türkiye'de Kadın İstihdam Sorununa Çözümler Lizbon Süreci Ve Kadın Girişimciliği," Girişimciliği TOBB Kadın Girişimciler Kurulu Kongresi, Ankara, 25 Ağustos 2008.

Kutanis, R., Hancı, A. (2004), "Kadın Girişimcilerin Kişisel Özgürlük Algılamaları," 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi,

IPSOS (2008), "Tutum Ve Davranış Araştırması," Kadın Ve Girişimcilik Araştırma Projeleri.

Ramayah,T., Harun, Zainon(2005), "Entrepreneurial Intention among the Students of Universiti Sains Malaysia" International Journal of Management and Enteprenuership.

Small Business Service, (2005), " Promoting Female Entrepreneurship,"

Verheul, I., Stel, A., Thurik, R. (2004)," Explaining Female And Male Entrepreneurship Across 29 Countries," Centre For Advanced Small Business Economics (CASBEC), Erasmus University Rotterdam, The Netherlands.

Yetim, Nalan(2002), "Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler" Sayı:2, Cilt:2, Temmuz 2002.

Yılmaz, T., Fidan, F. (2006), "Kadın Açısından Boşanma: Yeni Bir Başlangıç mı? Ya da Son mu", Tabuları Aşmak Temalı 2. Uluslar arası Kadın Araştırmaları Konferansı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Nisan 2006.

www.egitisim.com.tr/docs/girisimcilik-nedir.pdf, 7.7.2009.

http://www.tdk.gov.tr,5.7.2009.

http://www.startups.co.uk,7.7.2009.

TARIMDA ÖRGÜTLENME VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK: ÇANAKKALE KÖY-KOOP. ÖRNEĞİ

Mehmet ÖZKURNAZ
Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği
Bengül EVEREST
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
(beng_aydin@hotmail.com)
Oktay Gökhan ÖZER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
(ogozer@hotmail.com)

Özet
Kooperatifçilik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmektedir.
Tarım kooperatifleri, özellikle küçük işletmelere sahip çiftçilerin ekonomik güçlüklerini aşmada önemli bir yer tutmaktadır. Ortaklarına ilaç, gübre, yem, alet-makine tedarik eden, üretimden pazarlamaya her aşamada çeşitli çalışmalar yürüten tarımsal kooperatifler, bunların yanında kırsal refahın artırılması ve kırsal kalkınmanın sağlanması için de çalışmaktadırlar.
Bu çalışmada ülkemizdeki tarımsal örgütlenme yapısı, Çanakkale ili Köy-Koop. Merkez Birliği faaliyetleri ve tarımda sosyal girişimcilik örneği olan Süleymanköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin faaliyetleri incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: *Örgütlenme, Köy-Koop., Sosyal Girişimcilik,*

ORGANIZATION AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN AGRICULTURE: THE CASE OF THE CANAKKALE VILLAGE COOPERATIVE (KOY-KOOP)

Abstract
The cooperative system is regarded as an important social and economic movement in both developed and developing countries.
Agricultural cooperatives play an important role at overcoming the economic difficulties of farmers having small scale firms. In addition to providing pesticide, fertilizer, tool-machine to their sharers and performing different works in the every stage from production to marketing, they also work to increase rural welfare and enable rural development.
In this study, the agricultural organization structure of Turkey, the activities of the central union of the Çanakkale village cooperatives (Çanakkale Köy-Koop.) and the activities of the Suleymanköy agricultural development cooperative, a social entrepreneurship example in agriculture, are examined.
Keywords: *Organization, Village-coop., Social Entrepreneurship*

Giriş

20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan olağan üstü gelişmeler dünya ülkelerini siyasi ve ekonomik alanda birlikte hareket etmeye sürüklemiş ve ülkeler arasında duvarlar kalkmıştır. Dolayısıyla dünyada çok geniş kapsamlı bir pazar ve mekânlar ötesine taşan bir işbirliği eğilimi ortaya çıkmıştır. Sosyal hayatın her aşamasında organize olmuş ve bir araya gelmiş insanların amaçlarına daha kolay ulaştığı görülmüştür. Dolayısıyla bu dinamik değişim sürecine uyum sağlamada tarımda örgütlenmenin rolü gün geçtikçe artmaktadır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında bu ülkelerin tarımsal üreticilerinin sosyal ekonomik ve kültürel bakımdan kalkınmış olduklarını ve bu kalkınmayı da üst düzeyde gelişmiş olan üretici organizasyonlarına borçlu oldukları görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde çiftçi örgütleri; kooperatifler, üretici birlikleri ve ziraat odalarından oluşan üçlü bir yapı göstermektedir. Bu üçlü yapı çerisinde kooperatifler ekonomik etkinliğe, üretici birlikleri politika, yönlendirme ve lobi oluşturma, ziraat odaları ise hükümet ile çiftçi arasında köprü kuran mesleki bir organizasyon niteliğine sahiptir (Yercan, 2007).

Dolayısıyla küçük çapta üretim yapan üreticilerin yoğun olduğu ülkelerde kooperatifler oldukça önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevler arasında, ürünlerin pazarlanması, düşük maliyetle girdi temini, kırsal alana teknoloji transferi, araştırma, yayım, öğretim, eğitim gibi faaliyetler bulunur. Ayrıca, kooperatifler sosyo-ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunan örgütlerdir. Tarımsal üretimi arttırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en etkili yolu kırsal kesimin örgütlenmesinden geçmektedir. Ek olarak, tarım sektörünün yapısı nedeniyle üreticilerin sanayi firmaları karşısında kendilerini ve haklarını koruyabilmeleri de örgütlenmenin diğer bir faydasıdır.

Bu çalışmada tarımda örgütlenmenin önemi, Türkiye'de ve Çanakkale'de tarımsal kooperatiflerin durumu, tarımsal örgütlenme ile sosyal girişimcilik arasındaki ilişki açıklanmıştır. Sosyal girişimcilik açısından KÖY-KOP örneği incelenmiştir.

Türkiye ve Çanakkale'de Tarımsal Örgütlenme

Türk tarımında örgütlenme incelenirken; kamu örgütlenmesi ve üretici örgütlenmesi olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Burada kamu örgütlenmesi ile anlatılmaya çalışılan, Devletin tarım sektöründeki örgütlenmesidir. Türk tarımında örgütlenme deseni;

Kamu Örgütlenmesi;

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,
- Çevre ve Orman Bakanlığı,

Üretici Örgütlenmesi;

- Mesleki Örgütlenme
  - Ziraat Odaları
  - Çiftçi Birlik ve Dernekleri,
  - Sendikalar,
- Ekonomik Örgütlenme
  - Tarımsal Kooperatifler,
  - Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
  - Sulama Birlikleri
  - Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği
  - Üretici Birlikleri şeklindedir (Yercan, 2007:20).

Ziraat Odaları, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslek faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak, meslek disiplin ve ahlakını kollayıp gözetmek, çiftçilikle iştigal edenlerin mesleki hak ve menfaatlerini korumak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır (Anonim-a, 2009).

Çiftçi Birlik ve Dernekleri daha çok teknik konularda üyelerinde bilgi aktarımında bulunmak ve üyeler arasında görüş alışverişinde bulunmak, mesleğin menfaatlerini korumak için kamuoyu oluşturma faaliyetlerinde bulunmak gibi faaliyetleri üstlenmektedirler (Yercan, 2007:21).

Sendikalar, çalışanların kendi hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere oluşturdukları, örgütlendikleri sınıfsal ve toplumsal örgütlerdir (Anonim-b, 2009).

Kooperatif, bireylerin, tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Mülayim, 1999:17).

Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin temel amacı, kırsal kesimdeki alt yapı yetersizliklerini gidermek olmasına rağmen, tarımsal üretim ile ilgili birçok alanda da faaliyette bulunmaktadırlar.

Yetiştirici Birliklerinin (Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği) temel amacı, hayvan yetiştiricilerinin kendi aralarında örgütlenerek üstün verimli ırkların yetiştirilmelerinin sağlanmasıdır.

Üretimi talebe göre plânlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, kendi mülkiyetine almamak kaydıyla pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak Üretici Birliklerinin faaliyetleri arasındadır (Anonim-c, 2009).

Tarım sektörünün öncelikli sektör olduğu illerde tarımsal örgütlenmenin gelişmiş olması beklenmektedir. Toplam istihdam kapasitesi 237.699 kişi olan Çanakkale ilinde (Anonim-d, 2009); nüfusun %56,01'i tarım sektöründe istihdam etmektedir (Anonim-e, 2009). Bu durum tarım sektöründe örgütlenmenin önemini artırmaktadır. Çanakkale ilinde 11 adet Üretici Birliği (Anonim-f, 2009), 272 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 44 adet Sulama Kooperatifi, 22 adet Su Ürünleri Kooperatifi olmak üzere 338 adet tarımsal kooperatif mevcuttur (Anonim-g, 2009).

Tarımda Örgütlenme ve Sosyal Girişimcilik

Girişimciliğin yalnızca ticari alanla sınırlandırıldığı, toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayanlara ise hayalci denildiği bir dönemde sosyal girişimcilik, toplumların kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Sosyal girişimciler yüzyıllardır toplumların alışılagelmiş davranışlarını değiştirerek dönüşümlere yol açmışlardır. 1980 yılında Bill Drayton isimli bir Amerikalı bunu sosyal girişimcilik olarak tanımlamış ve bu sayede farkındalığı artırmıştır. Böylece kendinde bu potansiyeli gören kişilerin yolunu daha çabuk bulmasına ve işbirliği imkânlarının artmasına yol açmıştır.

Girişimci, genel anlamda, üretim için gerekli kaynakları bir araya getiren kişidir. Girişimcilik de, girişimcilerin risk alma, fırsatları kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin bütünüdür. Bu yüzdendir ki hem şirket kurma süreci hem de yenilikler yapma süreci girişimcilik kapsamındadır.

Sosyal girişimci ise, tıpkı özel sektör girişimcilerinde olduğu gibi risk alarak toplumsal alanda yenilik yapan kişidir. Fırsat yaratır, risk alarak fikrini gerçekleştirmeye çalışır. Hedefi, toplumsal sorunların toplumla uyuşan, yeni, özgün yollarla çözümlenmesidir (Denizalp, 2007:8).

Sosyal girişimcilerin kırsaldaki çalışma alanları çok geniş olmakla beraber örgütlenmesini tamamlamış kırsal alanın kalkınması daha kolay olmaktadır. Kırsalda örgütlenmenin çeşitli yolları vardır. Tarımda örgütlenmenin bir çeşidi olan tarımsal kooperatifler, tarımsal üretime yönelik çalışmaları yanında kırsal toplumun kalkınması için de faaliyetlerini yürütmektedirler. Dolayısıyla tarımsal amaçlı kooperatifler kırsal alanda sosyal girişimciliğin en iyi örnekleridir.

Kooperatiflerin kırsal toplumun kalkınmasına yönelik yürütmekte olduğu faaliyetlere çeşitli örnekler verilebilir. Örneğin kentli ve köylü kadınları biraraya getirmeyi hedefleyen bir grup kadın, Manisa Merkez Tarımsal Kalkınma Kadın Kooperatifi'ni faaliyete geçirmiştir. Tamamı kadın 50 üyenin kurduğu kooperatif kendi imkanlarıyla halı ve Manisa Bezi dokuma makinesi almıştır. Köy-Koop Manisa Birliği kadınların yanında yer almış, halı ve bezlerin dokunacağı atölye ve teşhir mağazasını vermiştir. Kooperatif, kadınları kooperatif çatısı altında toplayarak, kadınların el ürünlerini ve ürettiklerini pazarlamayı, kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarını canlandırmayı ve girişimci kadınlar yaratmayı amaçlamıştır. Bu topluluk kırsal alanlarda yaşayan, aynı zamanda kırsaldan kente göçmüş kadının eğitilmesi, meslek edindirilmesi, üretime katılmasını sağlamayı amaçlamıştır. Kooperatif çalışmaların tek hedefi kadının toplum içindeki yerini yükseltmek ve ekonomiye katılımını artırmaktır. Kooperatifin gıda, dokuma, giysi, takı, nakış gibi ürünlerden oluşan yaklaşık 500 ürün çeşidi bulunmaktadır.

Tarımda Sosyal Girişimcilik Örneği Köy-Kop

Köy kalkınma kooperatifleri 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun çıkması üzerine birlik düzeyinde üst örgütlenmeye başlamışlar, 1971 yılında bölgelerde kurulan Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birlikleri, Ankara'da Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği (KÖY-KOOP)'u kurmuşlardır. 1971 den 1975 yılına kadar aktif olarak çalışamayan Köy-Koop Merkez Birliği 1975 yılından sonra binlerce ortağına ve birliğe yol gösterici, yön verici, haklarının savunucusu olmuştur.

Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin merkezi kuruluşu olan Köy-Koop. tarıma ait farklı çalışma alanlarında etkinlik göstermektedir (Hayvancılık-Süt üretimi ve işlenmesi, seracılık, halı – kilim üretimi, zeytin ve zeytinyağı işlenmesi, bal, çeltik üretimi ve işlenmesi, çiçekçilik, fidan, salça, reçel, konserve üretimi v.b.). Merkez Birliğine bağlı; 25 Birlik 1 merkez şubesi, 2.700 birim kooperatif bulunmaktadır.

Köy-Koop Merkez Birliğinin çalışma konuları şunlardır;

1. Tarımda her türlü verimliliği artırıcı tedbirler almak,
2. Kooperatif ve birliklerin her türlü ürün ve mamullerinin kalitesini yükseltecek tedbirler almak,
3. Teknik faaliyetlerde bulunmak,
4. Bitkisel ve hayvansal mahsulleri değerlendirmek, işleme, muhafaza ve pazarlama ile ilgili her türlü fonksiyonları yerine getirmek için gerekli çalışmaları yapmak ve yaptırmak,
5. Kooperatif çalışmalarını koordine etmek, kooperatif eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak, kooperatifçiliği geliştirmek v.b. yer almaktadır.

Çanakkale Köy-Koop. Birliği kapsamındaki tarımsal kalkınma kooperatifleri ağırlıklı olarak hayvancılık olmak üzere, ormancılık, tarımsal sulama, el sanatları (halıcılık), tarımsal alet-ekipman (silaj makinesi, balya makinesi, traktör) tedariki konularında faaliyet göstermektedir. Köy-Koop. tarımsal kalkınma kooperatiflerini yürüttükleri bu faaliyetlerde maddi ve manevi anlamda desteklenmekte, kooperatiflerin yasal ve hukuksal anlamda sorunlarını çözmekte, ortaklarının çıkarlarını Türkiye içinde ve dışındaki makamlar ve kuruluşlar karşısında korumak ve geliştirmek için uğraş vermektedir.

Birlik, eğitim çalışmaları düzenleyerek il düzeyinde kooperatif ortaklarının çeşitli konularda bilgilenmesini sağlamaktadır. Dünya Bankası tarafından finanse edilip, 2005-2008 yılları arasında yürütülen ve Köy-Koop.'un da yürütücü birlik olduğu Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi (IRFO) Projesi kapsamında Çanakkale ilinde; örgüt yönetimi, temel muhasebe, pazarlama yönetimi, finansal yönetim, satın alma yönetimi, yatırım projesi hazırlama ve değerlendirme teknikleri konularında toplam 86 adet eğitim çalışması düzenlenmiş ve bu eğitimler sonucu 3693 üreticinin eğitimlerden faydalanması sağlanmıştır.

Kırsaldaki üreticilerin ürünlerini pazarlamaları, tarafların bir araya gelerek ürün fiyatlarının tespiti konusunda da faaliyet gösteren Köy-Koop. üst birlik olarak taraflar arasında sözleşme yapılmasını sağlamaktadır. Çiğ süt pazarlaması konusunda faaliyet gösteren birlik 3 ayda bir Çanakkale/Biga ilçesinde yapmış olduğu süt ihaleleri sonucuna göre süt fiyatlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Burada oluşan süt diğer birliklerde de baz olarak alınmaktadır.

Çanakkale ilinde çiğ sütün satış fiyatı Türkiye'deki en yüksek fiyattır. Bunun sebebi süt miktarının fazla olması değil, Çanakkale ilinde örgütlenme düzeyinin diğer illere göre daha gelişmiş olmasıdır. Pazarlama çalışmaları sonucu kooperatif ortaklarının pazar bulması sağlanmaktadır.

Üretilen sütlerin bakteri ölçümlerini yapmayı da üstlenen birlik, geçici analiz aracıyla köy köy dolaşıp her kooperatiften süt numunesi almakta ve 12 parametrenin ölçümünü yapmaktadır. Daha kaliteli ürün daha iyi kazanç; daha iyi kazanç daha kaliteli yaşam anlamına gelmektedir.

Birlik örgütlenme sayesinde devletten hibe, kredi, teknik yardım sağlamaktadır. Birlik ildeki kurum ve kuruluşlar ile işbirliği halindedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından verilen desteklerden süt desteği için Çanakkale ilinde 19000 üreticinin süt icmallerinin hazırlanmasını üstlenin birlik, bu icmaller doğrultusunda

bakanlık tarafından verilen desteklemeleri üreticilere dağıtma konusunda da çalışmalarını devam ettirmektedir.

Birlik, bünyesindeki kooperatiflerin teknik kapasitelerini artırabilmek için faaliyetlerini sürdürmektedir. Ormancılık konusunda faaliyet gösteren 5 kooperatife bıçkı makinesi, hayvancılık konusunda faaliyet gösteren 18 kooperatife süt soğutma tankı ve 45 kooperatife silaj makinesi alımında destek olunmuştur.

AB, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve diğer kuruluşlarca açılan proje tekliflerini birliklere duyurmakta, gerektiğinde proje hazırlamaktadır. Birim kooperatiflerin %50 hibeli Köy Bazlı Yatırım Projelerinden faydalanması için 65 kooperatife ücretsiz olarak proje hazırlanmıştır. Bu kapsamda 48 kooperatife süt soğutma tankı, 13 kooperatife balya makinesi ve 4 kooperatife yem karma makinesi alınmıştır.

Birlik bünyesindeki birim kooperatifler üyeleri tarafından üretilen bitkisel ve hayvansal mahsulleri işlemektedir. Birliğe bağlı 8 kooperatif, kontini yağ fabrikasına sahiptir. Ürünlerinde katma değer yaratılan üreticiler, bu sayede ekonomik anlamda kalkınmaktadırlar.

Kooperatifler tarafından açılan marketler üyelerinin gıda, temizlik maddesi gibi ihtiyaçlarının uygun fiyattan karşılanmasını sağlamaktadırlar. Biga ve Yenice ilçelerinde hemen hemen her kooperatifin marketi mevcuttur. Üst birlik birim kooperatifleri market açabilmeleri konusunda desteklemektedir.

Çanakkale ilinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerinin tarımsal üretime yönelik bu faaliyetlerinin dışında kırsal kesimdeki kadının ekonomik özgürlüğünü kazandırarak kadının sosyal statüsünü değiştirmek için faaliyet gösteren kooperatiflerde mevcuttur. Çanakkale ili Ayvacık ilçesinde 1981 yılında kurulan Süleymanköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bunun en iyi örneğidir.

Süleyman Köy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi halı üretimi konusunda faaliyet göstermektedir. 29 köyden 400 üyenin katılımı ile kurulan kooperatif Marmara Üniversitesi ile işbirliği yaparak yörede dokunan halıların otantik ve geleneksel yapısının korunmasına çalışmaktadır. Kooperatif, yıllık 2000 metrekare civarında ihracat yapmakta, yöreye önemli bir döviz girdisi sağlamakta, Ayvacık'ın Avustralya'dan Amerika'ya kadar pek çok ülkede tanıtımına, zaman zaman getirdiği turist kafileleriyle de ilçe turizmine katkı sağlamaktadır. Kooperatif ortakları tarafından dokunan halılar üst birlik aracılığı ile yurtdışına pazarlanmaktadır. Ortaklarına ucuz girdi temin edilmesini sağlayan kooperatif halı dokumak için ihtiyaç duyulan ipleri boyayıp, kadın üyelerin evlerine teslim etmekte ve bu yolla halı üretimi yapan üyelerini desteklemektedir. Kök boya kullanılarak elle dokunan halıların ünü bugün dünyanın dört bir yanına ulaşmıştır. Ev kadınlarının büyük emekle dokuduğu halılar, Amerika'dan Avustralya'ya kadar pek çok ülkedeki evlerin salonlarını süslemeye başlamıştır. Bölgede halı dokumacılığı yapan ev kadınlarını örgütleyen kooperatif, 1983 yılında ev kadınlarının dokudukları halılarla yurtdışına ilk ihracatı yapmıştır. Böylece ekonomik özgürlüğünü kazanan kırsal kadının sosyal statüsü değişmeye başlamıştır.

Kooperatif yılda 3 bin 500 metrekarelik üretim kapasitesine ulaşmıştır. Ev kadınlarının el emeklerinin yüzde 95'inin ihraç edildiğini kooperatifte birçok bitkiden veya kökünden elde edilen doğal boyaları kullanılmaktadır. Yüzde 100 doğal boya, yüzde 100 yapağı ve yüzde 100 el işçiliğiyle dokunan halıların kalite kontrolünü yapan Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 100 yıl boya garantisi vermektedir.

Sosyal girişimcilik örneği teşkil eden bu kooperatifin yılda ortalama 100 bin dolarlık halı ihraç etmesiyle yöre kadınları önemli bir gelir elde etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de örgütlenmenin önemi oldukça büyüktür. Tarımsal örgütlerin tarımsal üretimi artırmanın yanında kırsal topluma karşı da bazı görevleri bulunmaktadır. Ülkemizde kırsal toplumun özellikle kırsal kadının ekonomiye katılmasını, sosyal statüsünü yükseltmesini bu yolla toplumun kalkınmasını destekleyen tarımsal örgütlerimiz mevcuttur. Manisa ilinde ve Çanakkale ili Ayvacık İlçelerindeki kooperatifler bunun en iyi örnekleridir.

Nüfusumuzun büyük bir kısmın kırsal alanda yaşadığı düşünülürse, Manisa ve Ayvacık örneklerinde olduğu gibi ülkemizin bir çok bölgesinin bu tip projelere ihtiyacı vardır. Sosyal girişimcilik çabalarını destekleyen tarımsal kooperatiflerin güçlendirilmesiyle bu faaliyetlerin de güç kazanacağı düşünülmektedir. Ülkemizin her bölgesi kendine özel değerler barındırmaktadır. Bu değerleri yeniden canlandırmak, ekonomik kalkınmayı sağlayarak beraberinde kırsalın da kalkınmasını sağlamak için sosyal girişimcilere ve bu sosyal girişimcileri destekleyecek örgütlere ülke olarak çok ihtiyacımız vardır.

Kaynaklar

Anonim-a, (2009). http://www.tzob.org.tr/tzob_web/hakkında.htm *Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2009.*

Anonim-b, (2009). http://tr.wikipedia.org/wiki/Sendika *Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2009.*

Anonim-c, (2009). http://www.tedgem.gov.tr/kanun_uretici.htm *Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2009.*

Anonim-d 82009). http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?nufus2000db2=&ENVID=nufus2000db2Env&report=nfs2000_isgucu_il_x.RDF&p_kod=2&p_il1=17&p_kod2=1&desformat=html *Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2009.*

Anonimf, (2009).http://www.tedgem.gov.tr/uretici_birlikleri/uretici_bir_illere_gore_dagilimi.htm *Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2009.*

Anoim-g, (2009). Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü Verileri.

Denizalp, H., (2007). Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi.

Mülayim, Z. G., (1999). Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, s. 17. Ankara.
Yercan, M., (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler, Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt No 13, Sayı 1, s. 19.

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK OLARAK TÜRKİYE'DE VAKIF ÜNİVERSİTELERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Melek
Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu
mustafamelek@beykoz.edu.tr

Özet

Türkiye'de vakıf üniversiteleri son çeyrek yüzyıl içerisinde hızlı bir şekilde gelişmiş ve devlet üniversitelerinin yanında yükseköğretim sisteminin önemli bir parçası haline gelmiş bulunmaktadır. Vakıf üniversiteleri sosyal girişim özellikleri, kar amacı gütmeyen kurumlar olmaları ve eğitim sorunlarının çözümünde sağladıkları katkılar nedeniyle önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı vakıf kurucularının ve kurucu vakıfların vakfederken taşıdıkları amaçlarla kurulan yükseköğretim kurumlarının gelişimini aktararak, sosyal girişim olarak sağladıkları sosyal faydaları ve yetkinlikleri bir ölçek modeliyle açıklamaktır.

***Anahtar Kelimeler**: Yükseköğretim, Vakıf Üniversiteleri, Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik*

TURKISH FOUNDATION UNIVERSITIES AS SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Abstract

The foudation universities in Turkey, growing rapidly during the last 25 years, have become an important part of the Turkish higher education system besides the state universities. Foundation universities, as they are social enrerprices, non-profit organisations and contribute to the solution of the problems in higher education, are very important.

The aim of this study is to define the development of foundation higher education organisations which were set up by the founders of the foundations and to identify social benefits and capabilities by the help of a scaling model.

***Key Words**: Higher Education, Foundation Universities, Non Govermental Organizations, Social Entrepreneurship*

Giriş

Türkiye'de vakıf üniversiteleri eğitim öğretim ve araştırma kapasiteleri ve topluma sağladıkları katkılarla kamu kurumları olarak, yükseköğretim sisteminde devlet üniversitelerinin yanında önemli yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de faaliyette bulunan vakıf üniversitelerinin tarihsel gelişimini aktarmak, yasal durumlarını, rollerini, faaliyetlerini ve sosyal girişim olarak yetkinliklerini SCALERS ölçüm modeli kullanarak, Yükseköğretim Kurulu raporları ve üniversite faaliyet raporları ile değerlendirmektir.

Çalışmada sosyal girişim ve ilgili kavramlar, üçüncü sektör kuruluşları olarak Türkiye'de vakıflar, tarihsel kökenleri ve işlevleri ile birlikte incelenmekte, vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumlarının kuruluşu ve işleyişi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca vakıf yapıları ve kuruluşları incelenerek, üniversitelerin faaliyet raporları içerik analizine tabi tutulmakta ve Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan Vakıf Yükseköğretim Kurumları Raporu bulguları ile karşılaştırılarak sosyal girişim özellikleri ve yetkinlik faktörleri ile değerlendirilmektedir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise Türkiye'deki vakıf üniversiteleri sosyal girişim olma özellikleri ve yetkinlik faktörleri itibari ile değerlendirilmektedir.

Sosyal Girişimcilik ve İlgili Kavramlar

Üçüncü sektör olarak da anılan sivil toplum kuruluşlarının sayıları ve etkisi gün geçtikçe artmakta, kendi dinamikleri, ve özellikleriyle yeni ve güçlü bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum, bireylerin ve grupların devletten kaynaklanmayan ve devletçe yönetilmeyen, (STDV, 2009) devletten önce gelen, onun içinde yaşayan, ama onunla özdeş olmayan, hatta ona karşı

koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağıdır. Bu anlamda Sivil Toplum Kuruluşları hükümet/devlet dışı örgütler olarak tanımlanabilir ve merkezi ya da yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllü olarak kurulmuş dernekler, vakıflar, siyasal partiler, spor klüpleri, sendikalar, meslek odaları gibi örgütleri kapsar. (Tunçay, 2003) STK'lar gönüllülüğe dayalı ve topluma hizmete ve siyaseti etkilemeye yönelik resmi olmayan örgütlenmeler olarak da tanımlanmaktadır. (Kaleağası, 2009)

Üçüncü sektör kuruluşları, devletin(kamu sektörünün) yetersiz kaldığı alanlarda topluma hizmet götürmek amacıyla hedefe yönelmiş insanlar tarafından kurulan ve kar amacı gütmeyen (=gelir artanını Yönetim Kurulu'nu kontrol eden kişilere veya üyelere dağıtmayan) yapılardır. (Öner, 2004: 3) Bu örgütler kar amacı gütmeyen örgütler olarak da anılmakta ve modern anlamda, piyasa ekonomisinin sosyal ve ahlaki bir içerik taşımayan doğa yasalarına göre işleyen ve öyle olması gerektiği kabul edilen iktisadi faaliyetlerin yol açtığı toplumsal buhranları azaltarak ortadan kaldırmayı ve huzurlu bir toplum oluşturmayı hedef alan sosyal politika yaklaşımı kapsamındaki kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir. (Arslan, 2004: 1)

Bu tür örgütler kişisel hayırseverlik duygularıyla kurulabildiği gibi işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk projelerine de konu olabilmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı "etik" ve "sorumlu" davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması" (Aktan, 2007: 32) şeklinde tanımlanmaktadır.

Son zamanlarda kar amacı gütmeyen örgütler, işletme maliyetlerinin yükselmesi, geleneksel kaynaklardan aldıkları yardımların azalması, örgütlerin ve ihtiyaç sahibi insanların sayısının hızla artması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bu durum örgütlerin daha girişimci birtakım faaliyetlere yönlenmesine neden olmaktadır. (Boschee, 2003)

Bu tür girişimci faaliyetlerin tanımlanmasında sosyal girişim kavramı kullanılmaktadır. Popülerliği giderek artmasına ve hızla gelişmesine rağmen yeni gelişen bir kavram olan sosyal girişimin ne olduğu ve ne iş yaptığı konusunda bir kesinlik bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak da her tür faaliyet sosyal girişimcilik olarak adlandırılabilmektedir. (Martin, 2007: 29) Literatürde sosyal girişimcilik kavramının tanımlanmasına yönelik çalışmalarda genelde girişimcilik kavramı irdelenmekte ve daha sonra sosyal boyutu tartışılmaktadır.

Girişimcilik bir fırsatın yer aldığı koşullar, bu fırsatı anlamak ve kovalamak için gerekli kişisel özelliklere sahip olma ve belli bir çıktı yaratma olarak açıklanabilirr. (Martin: 31) Girişimcilik tipik olarak yaratıcılık, insiyatif, risk alma, problem çözme becerisi ve özerklik gibi birçok girişkenlik özelliğini etkin olarak ortaya konulması ve bu amaçla bir iş kurmak için kendi sermayesini riske etmektir. (Bloomsbury, 2002: 1237) Girişimcilik genel anlamda bir mal veya hizmet üretmek için gerekli kaynakları biraraya getirmek, risk almak, fırsatları kovalamak, hayata geçirmek ve yenilik yapma süreçlerinin bütünüdür. (Denizalp, 2007: 7)

Sosyal girişim de bir tür girişimdir ve girişimcilik ile sosyal girişimcilik arasındaki fark motivasyona ve misyon yüklenilmesine dayandırılabilir. Sosyal girişimci, bir insan segmentinin içinde bulunduğu ihmal, marjinalleşme veya acı çekme durumunun yolaçtığı talihsiz ve sabit bir dengeyi hedef alan, bu durumdan esinlenen, herekete geçen, yaratıcılığını kullanan, cesaretlenen ve sebat göstererek mücadele eden, hedef grup veya bütün bir toplum için kalıcı fayda sağlamayı güvence altına alan yeni bir sabit dengenin oluşumunu amaçlayan ve nihayi etkiyi oluşturan kişi olarak anlaşılmalıdır. (Martin, 39) Burada önemli olan sosyal sorunların ne yolla girişimci pazar etkinliğini ortaya çıkardığı ve sosyal girişimciliğin ticari girişimcilikten nasıl ayrıldığıdır; başka bir deyişle pazar etkinliği üzerine odaklanmış bir ticari girişimin sosyal girişimden nasıl ayırdedileceğidir.

Sosyal girişim genelde belli bir toplumsal veya çevresel amaç yolunda kamusal bir başarı sağlamak amacıyla bir iş yaklaşımının kullanılması olarak da açıklanmaktadır. Bir işin ayrıca sahip olduğu sosyal amaçlar bu durumu açıklamaz çünkü sosyal girişimler sosyal ve çevresel amaçları yaptıkları işin merkezine koymaları nedeniyle farklılık gösterir. (Babumba, 2009) Sosyal girişim temel toplumsal ve çevresel misyonunu kurumsal olarak iş/ticaret yöntemleri kullanarak başaran örgüt veya şirkettir.

Sosyal girişimciler ve destekleyici hayırseverler kamusal hizmet sağlama amacıyla iş girişimlerini bilinçli olarak kullanarak bilinen varsayımları değiştirmeye yönelmektedir. Sosyal gelişmeyi sağlamak amacıyla pazar güçlerini stratejik olarak kullanma düşüncesi yeni değildir ancak yeni olan kalıcı sosyal değişim yaratmada içsel bir öğe olarak girişimci, pazar odaklı yaklaşımla biraraya getirilen açıklık ve coşkudur. (Dees, 2008: 119)

Her kültürde bulunan özgün bireyler olarak sosyal girişimciler kendi alanlarında (çevre, eğitim, sağlık, insan hakları, toplumsal gelişme), bir sonraki adımı öngörebilirler ve bu öngörü toplumun benimsediği bir oluşum haline gelinceye kadar da yılmadan projeyi takip ederler. (Denizalp: 8)

Sosyal girişimler, sosyal değer ve değişim yaratmak amacıyla girişimcilik, yenilikçilik ve pazar yaklaşımlarını kullanır ve aşağıdaki özellikleri taşımaktadır: (SET, 2009)

1. Sosyal amaç: sosyal bir problemin çözümü yoluyla sosyal bir etki ve değişim yaratmak.
2. Girişim yaklaşımı: girişimcilik, yenilik, pazar yaklaşımı, stratejik oryantaston, kar amacı güden bir işletmenin disiplin ve tanımlaması gibi ticari araçları kullanmak.
3. Sosyal sahiplik: yasal yapısı içerisinde bulunması mecburi olmamakla birlikte kamusal mal veya hizmete odaklanmak.

Sosyal girişimler tek başına bir özel sektör işletmesi veya kar amacı gütmeyen bir işletme olarak veya gönüllülük ve devlet desteği de içeren karma bir gelir kaynağının bir parçası olarak da meydana gelebilir. (ISE, 2008: 2) Sosyal girişimin mutlaka kar amacı gütmeyen bir örgüt olması gerekmez ancak sosyal girişimde önemli olan finansal bir refah yaratmaktan çok sosyal refah yaratmaktır. (Anna, 2009)

Sosyal girişimlerin etkililiğinin ölçülmesi önemli bir konu olup bunun nedeni sosyal problemlerin çözümü üzerinde mümkün olduğu kadar fazla etki oluşturma ve yardımda bulunanların ve destekleyenlerin yatırımlarına yüksek düzeyde sosyal dönüş sağlama arzularıdır. (Bloom, 2009: 115) Bloom ve diğerleri (2009) tarafından sosyal girişimlerin etkinliğinin ölçümlenmesi amacıyla 7 örgütsel yetkinlik faktörü tespit edilmiş bulunmaktadır. Bu yetkinlikler kısaca SCALERS olarak adlandırılmakta ve istihdam, iletişim, birlik oluşturma, lobicilik, kazanç sağlama, yineleme ve pazar güçlerini harekete geçirme faktörlerinden oluşmaktadır. Bu modelde belirtilen faktörlerden birkaçının veya hepsinin ölçümlemede nasıl etkili olacağı sosyal girişimin oluşmasına neden olan mevcut olumsuz durumun niteliğine bağlı olarak değişmektedir.

Türkiye'de Vakıflar

Vakıflar, devlet imkanının yetersiz kaldığı alanlarda kamuya destek vermek, dil, din ve ırk ayrımı yapmadan toplumun bütün kesimlerine hizmet götürmek amacıyla kurulan gönüllülük esasına dayalı demokratik sivil kuruluşlardır. (Öztürk, 2000: 19) Belirli bir kurumsal yapıya sahip olup, kamu yönetim mekanizmasının bir parçası olmayan, kendi kendini yönetebilen, üyelik temeline dayanmayan, belli bir malvarlığına sahip olan kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. (Aydın, 2009: 36) Türkiye'de vakıflar dayandıkları uzun tarihi geçmişleri ve sağlam hukuki düzenlemeler ile toplumda önemli faydalar ve insani işler başarmışlardır. Vakıf düşüncesinin temelinde, sürekli devam eden ve hiç kesilmeyen bir iyilik anlayışı bulunmakta, hizmetin aksamadan devam etmesi için vakıf kuran kişiler, verilen hizmetin aksamadan devam etmesi için vakfa gelir getiren kaynaklar bırakmakta ve bu sayede hayırsever hayatta olmasa bile kurumların hizmetleri bu gelirler sayesinde devam etmaktadir. (Kaçaranoğlu: 2009, 9) Türk tarihinde vakıflar Selçuklu döneminde gelişmiş, Osmanlı döneminde kurumsallaşarak gelişimini sürdürmüş, sanat yönüyle de zirveye ulaşmış, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına geniş ölçüde katkıda bulunmuşlardır. (Çizakça, 2009: 21) Günümüz Türkiye'sinde vakıflar daha çok acil somut sorunları iyileştirmek üzere yiyecek, giyecek ya da eğitim imkanları (burs, yardım, vb.) gibi somut yardım ve hizmetler dağıtmaya yoğunlaşmaktadır. (Gökşen, 2009: 75) Aslında yükseköğretimin vakıf türü gönüllü kaynaklarla yürütülmesi yalnızca bu döneme özgü bir durum dağildir. Çeşitli batı ve Türk toplumlarında eğitim kurumlarının vakıf benzeri gönüllü kuruluş ve kişiler tarafında desteklendiği görülmektedir.

Uzun tarihi geçmişi boyunca vakıflar Türkiye'de eğitim işlerine daima dahil olmuşlardır. Vakıfların yükseköğretimle ilgili faaliyetlerini yalnızca zamanımız vakıf üniversiteleri ile sınırlayamayız zira Orta Asya medreselerinden başlayarak Selçuklu ve Osmanlı medreseleri önemli bir yükseköğretim geleneğini yansıtmaktadır. (Öztunalı, 2001) Osmanlı medreseleri, başlagıçta, Selçuklular devrinden kalan öğretim kurumlarından oluşuyorlardı. Osmanlı tarihinde yükseköğretime, dolayısıyla üniversiteye tekabül eden kurumlar Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra kurdurduğu sekiz Sahnı Seman medresesiyle ortaya çıktılar. (Timur, 2000, 70) Osmanlı imparatorluğu, daha ilk kurulduğu yıllardan beri rasyonel bir anlayış çerçevesinde eğitim alanına el atmıştı. Anadolu'da esen hümanist özgürlük havasının da etkisiyle, Osmanlı medreselerinde çağın bilgileri akmaya ve geliştirilmeye çalışılıyordu. (Ateş, 2007: 11)

Vakıfların gelirleri her zaman hayırsever tarafından yapılan yardımlara dayanmaz. Vakıflar amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı olmak ve vakfa gelir temin etmek amacıyla iktisadi işletme veya şirket kurabilmekte, kurulmuş şirketlere ortak olabilirmektedirler. Bu konuda Vakıflar Kanunu'nun 28. Maddesinde düzenleyici hüküm bulunmaktadır. "Şirketler dahil iktisadi işletmelerden elde edilen gelirler vakfın amacından başka bir amaca tahsis edilemez."

Vakıfların eğitim tarihimizdeki yeri göz önüne alındığında Türk yükseköğretimine katkı sağlayacakları kesindir. Vakıfların günümüzde eğitime verdikleri en önemli desteklerden biri, şüphesiz vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumlarıdır. (Çınarlı, 2006: 99)

Vakıf Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim, eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve toplum hizmetleri gibi işlevleri ile ülke ekonomisinin itici gücü, ülkenin uluslararası rekabet gücünü belirleyen başlıca unsurlardan biri haline gelmiştir. (DPT, 2007: 61) Tüm ülkeler bilim – teknoloji – yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi dikkate alarak yeni kuşakların yetişmesine yardımcı olacak kaliteli insan gücünü nasıl ve ne şekilde karşılayabileceklerinin endişesini duymaktadır. (Türker, 2001: 23) Bu işlevleri ile yükseköğretim bireyin kültürel ve siyasal yaşama katılması için geliştirilmesi, meslek adamı yetiştirme, toplumsal kültürü koruyup geliştirme, ulusal birliğe, eşitliğe, demokratikleşmeye, toplumsal gönence, ve evrensel anlayışa katkıda bulunma gibi amaçlar taşımaktadır. (Oruçbol, 2007: 11)

Yükseköğretim tüm dünyada nüfusun ve yükseköğretime olan talebin artması, küreselleşme, bilgi toplumu, yeni teknolojiler, devlet reformları ve artan rekabet gibi dinamiklerin etkisiyle hızlı bir değişim içerisine girmiş bulunmaktadır. (Aktan, 2007: 1) Bunlara, eğitim hizmetlerinin ticarileşmesinde etkili olacak ticari anlaşmaların devreye girmesini ve pazar ekonomisi üzerinde odaklanmayı da eklemek mümkündür. (UNESCO, 2004: 8) Bu gelişmeler yanında yükseköğretim kurumlarının yönetim ve işlemlerinde saydamlık, hesap verebilirlik, karar alma mekanizmaları ve kurumsal özerklik gibi konular öne çıkmaktadır. Bu değişimlerden bu araştırma bakımından en önemli olanları girişimci üniversite yönetim modeline doğru yöneliş, paydaşlarla işbirliği ve yükseköğretimin kamusal bir hizmet olarak sunulmasının devam etmesi üzerinde oluşan baskılardır. Yükseköğretimin giderek kitleselleşmesi sonucu yükseöğretimin yalnızca kamu kaynaklarından karşılanması zorlaşmış, özel ve gönüllü kaynaklar devreye girmiş bulunmaktadır. Yükseköğretim devletin içindedir ama devlete ait değildir. Yükseköğretimin yalnızca bir devlet girişimi olarak inşa edilmesinin yerellik, tikellik gibi sonuçlara yolaçacağı da savunulmaktadır. (Barnett, 2003) Hatta yükseköğretim sektörüne kar amaçlı özel üniversitelerin girmesinin kamuya tek başına sosyal adalet pazarı ve devlet kapitalizmi şeklinde bir üniversite uygulaması ile devam etmekten daha çok yarar sağlayacağı da savunulmaktadır. (Sinclair, 2003: 170)

Türk yükseköğretim sisteminde kuruluşları ve öğrenci sayıları açısından büyük çeşitlilik gösteren ve sayıları son yıllarda giderek artan devlet ve vakıf üniversiteleri, açık öğretim, meslek yüksekokulu gibi farklı türlerden oluşan çok sayıda yükseköğretim kurumunu bünyesinde barındıran çök çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip bulunmaktadır. (Şenses, 2007: 2)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı 130. maddesinde yükseköğretim kurumları tanımlanmakta, kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversitelerin devlet tarafından kanunla kurulacağı hükmü yer almaktadır. Yine aynı maddede yer alan "Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir." şeklindeki düzenleme, vakıf yükseköğretim kurumlarının kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır. "Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumlan mali ve idari konular dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumlan için Anayasada belirtilen hükümlere tabidir." 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda yer alan düzenlemeler devlet üniversiteleri ile birlikte vakıf üniversitelerini de kapsamaktadır. Bu kanunun Ek 6. Maddesinde, kurulacak yükseköğretim kurumunun, vakıf tüzel kişiliği dışında ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olacağı ve bu kurumun gelirlerinin geçici olarak dahi hiçbir suretle vakıf memalekine veya hesaplarına intikal edemeyeceği, vakfın yükseköğretim kurumuna doğrudan doğruya bağış ve yardım yapabileceği belirtilmektedir. Kanunda ayrıca vakıf üniversitelerine tanınan mali kolaylıklar ve devletçe yapılacak yardımlar ve şartları belirtilmiştir.

Vakıf üniversiteleri yukarıda belirlilen hukuksal düzenlemeler çerçevesinde vakfeden tarafından kurulmuş ve gerekli şartları taşıyan bir veya birden fazla vakıfça kurulur. Vakıf yükseköğretim kurumlarının kuruluşu ve işleyişi Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği ile

düzenlenmiş olup ilgili yönetmelikte vakıf yükseköğretim kurumu "kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile Vakıflar tarafından kurulmuş bulunan üniversite ile yüksek teknoloji enstitüsü ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, meslek yüksekokulu, konservatuarlar, araştırma uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmayan meslek yüksekokulu" şeklinde tanımlanmaktadır.

Şekil 1: Vakıf Yükseköğretim Kurumu Kuruluşu

1983 yılından günümüze kadar Türkiye genelinde kanunla 45 vakıf üniversitesi ve 5 vakıf meslek yüksekokulu kurulmuş olup 2008-2009 öğretim yılı itibarı ile vakıf üniversitelerinin 28'inde ve vakıf meslek yüksekokullarının 4'ünde eğitim öğretim faaliyetlerine başlanmıştır.

Tablo 1: Yükseköğretim Kurumu Sayıları

	Kurulan	Öğretime Başlayan
Devlet Üniversitesi	94	94
Vakıf Üniversitesi	45	28
Vakıf MYO	5	4

Kaynak: http://www.yok.gov.tr/content/view/527/222/lang,tr/ Erişim Tarihi: 10.10.2009

Türkiye'de vakıf üniversitelerinin sosyal girişim özellikleri karşısındaki durumu ve yetkinlikleri bundan sonraki bölümlerde tartışılmaktadır.

Sosyal Girişimciliğin Özellikleri ve Vakıf Üniversiteleri

Türkiye'de yasal bakımdan kuruluşu tamamlanmış 45 vakıf üniversitesi bulunmasına rağmen bunlardan 17'si 2008 yılına kadar öğretim faaliyetlerine başlamamış bulunuyordu. Faaliyet raporları tamamlanan öğretim yılı için hazırlanmakta olduğundan 2007-2008 öğretim yılında faaliyet gösteren 28 üniversitenin faaliyet raporları temin edilmeye çalışılmış bunlardan ancak 16'sı temin edilebilmiştir. Elde edilen faaliyet raporları, üniversitelerin web sitelerinde verilen bilgiler ve Yükseköğretim Kurulu Vakıf Üniversiteleri Raporu ile Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal Değerlendirme Raporları sonuçları kullanılarak Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin sosyal amaç, girişim yaklaşımı ve sosyal sahiplik gibi sosyal girişim özellikleri karşısındaki durumunu aşağıda açıklanmaktadır.

Sosyal girişimcilik kavramı ile ilgili olarak yukarıda ortaya konulan açıklamalarda kurumun taşıdığı **sosyal amaç** ile bunun sosyal bir problemin çözümü yoluyla sosyal bir etki ve değişim yaratması özelliğinden bahsedilmektedir. (SET)

Türkiye'de vakıf üniversiteleri yükseköğretime olan talebin yükseldiği buna karşın arzın bu oranda değişmediği, bu nedenle aday öğrenci sayısı ile yerleşen öğrenci sayısı arasındaki açığın giderek arttığı giderek arttığı bir süreçte kurulmaya başlanmış ve sayıları giderek artmıştır.

Türk yükseköğretim sistemi içerisinde yer alan 45 vakıf üniversitesinden 30'unun kurucusu durumunda olan vakıfların kuruluş tarihleri üniversitenin kuruluş tarihinden 3 yıl ve daha eskiye dayanmaktadır. Bu durum kurucu vakıfların 2/3'lük bölümünün sadece yükseköğretim kurumu kurma amacıyla kurulmadığı, vakıf faaliyetilerini sürdürürken belli bir gelişim aşamasında yükseköğretim faaliyetine yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 2: 2009 Yılı Öğrenci Sayıları ve ÖSYS Kontenjanları

Üniversiteler	Öğrenci Sayısı	Dağılım %	Kontenjan	Dağılım %
Devlet Yükseköğretim Kurumları	2.583.999	94.4	543.433	87,31
Vakıf Yükseköğretim Kurumları	147.829	5,6	79.042	12,69
Toplam	2.731.828		622.475	

Kaynak: ÖSYM

Vakıf yükseköğretim kurumları açıköğretim hariç olmak üzere yükseköğretim kontenjanının %12,69'unu kapsamakta olup yükseköğretim talebine karşılık sağlama, bu sosyal problemin çözümünde rol oynama anlamında etki ve değişim yaratmıştır. Vakıf üniversiteleri eğitim dışındaki işlevleri bakımından incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Üniversite, sadece eğitim ve öğretimin yapıldığı yer değildir, araştırmanın yapılamadığı bir kurum üniversite olarak kabul edilemez. (Korkut, 2001: 285) Araştırma işlevi bakımından değerlendirildiğinde 2007 yılında tüm üniversitelerde SCI+SSCI+AHCI'te yayımlanan yayınların öğretim üyesi başına düşen yayın sıralamasında Türkiye'deki ilk 20 üniversite arasında 8 vakıf üniversitesi bulunmaktadır. (YÖK) Toplumla ilişkiler işlevi bakımından değerlendirme sosyal girişimlerin örgütsel yetkinliklerinin ölçümü bölümünde ele alınmaktadır.

Sosyal girişim konusunda ikinci temel özellik **girişim yaklaşımı** olup, girişimcilik, yenilik, pazar yaklaşımı ve kar amacı güden bir işletmenin disiplin ve konumlanması gibi ticari araçların kullanılması olarak açıklanmaktadır. (SET)

Vakıf üniversiteleri Türkiye'de 1980'lerin başında yapılan Anayasa değişikliği sonucu yeni girişimler olarak ortaya çıkmıştır. Bu üniversiteler sisteme birçok yenilik getirmiş, devlet üniversitelerine örnek oluşturmuştur. Vakıf üniversiteleri nakit akışlarını yönetebilmek ve gelişmelerini sürdürebilmek için kaynaklarını sürekli olarak geliştirmek durumundadır. Bu nedenle ticari sayılabilecek bir yaklaşımla farklı finansal kaynaklar yaratmaktadırlar. Vakıf üniversitelerinin finansal kaynakları ve dağılımları ilerideki bölümde ele alınmaktadır.

Üçüncü temel özellik ise **sosyal sahiplik** olup, bu da kamusal mal veya hizmete odaklanmak anlamına gelmektedir. (SET) Türkiye'de vakıf üniversitelerinin sosyal boyutunu değerlendirebilmek için eğitim ve yükseköğretim hizmetlerinin değerlendirmesini yapmak gerekecektir. Eğitim hizmetleri kamu ekonomisi teorisinde yarı kamusal (kollektif) hizmetler grubunda bulunmakta va yükseköğretim hizmetleri Türkiye'de devlet ve vakıf üniversiteleri eliyle yürütülmektedir. Yarı kamusal hizmetler, devlet veya diğer kamu tüzel kişilerince üretilmekte olup; bölünebilir ve pazarlanabilir nitelikteki hizmetlerdir. Bu niteliklerinden dolayı fiyatlandırılabilmektedirler. (Söyler, 2008: 52) Üniversiteler kamu malı olarak algılanmakta, üniversite sakinleri kamuya mal olmuş kişiler, (Rosovsky, 1994: 7) kamu personeli olarak görülmektedir. Devlet ve özel, kar amacı güden ve kar amacı gütmeyen bütün yükseköğretim kurumları, devlet üniversitelerinden araştırma üniversitelerine, meslek yüksekokullarına, her çeşit mesleki ve teknik meslek yüksekokuluna kadar hepsi bir kamusal amaca hizmet etmektedir. (Shapiro, 2005: 1)

Anayasa Mahkemesinin K:1990//10 sayılı Kararında "Anayasa'nın 130. maddesi gereğince üniversiteler, devlet ya da vakıflar tarafından kurulmuş olmalarına bakılmaksızın, kamu tüzel kişiliğine sahip olacaklardır. Kamu tüzel kişiliği, üniversitelerin zorunlu niteliklerinden, hukuksal yapılarının ögelerinden biridir. Bu ise, Anayasa'nın 130. Maddesinin aradığı temel koşullardandır." denilmektedir.

Kamusal hizmet üreten ve kamu tüzel kişiliğine haiz olan yükseköğretim kurumlarının kamusal hizmetleri konusunda bir değerlendirme yapabilmek için kamusal hizmetlerin özelliklerinin neler olduğu üzerinde durmak yararlı olacaktır. Kamu hizmetlerinin özellikleri kamuya yararlı, nesnel, sürekli, değişken ve gelişen hizmet olma, kamu kuruluşlarınca ve onların gözetimi altında yürütülme, kamusal finansmana tabi olma ve siyasal tercihlere göre belirlenme şeklinde belirtilmektedir. Kamu hizmetlerine türleri bakımından bakıldığında ise eğitim hizmetlerinin idari türde bir kamu hizmeti olduğu görülmektedir. (Söyler, 2008: 55)

Türkiye'de vakıf üniversiteleri bir üçüncü sektör faaliyeti olmak yanında sosyal değer ve hedefleri ticari işletme uygulamaları ile birleştirmeleri ve sahiplik modeli, gelir ve sermaye geliştirme stratejileriyle sosyal girişim özelliği taşımaktadır.

Sosyal Girişimlerin Örgütsel Yetkinliklerinin Ölçümü ve Vakıf Üniversiteleri

Kar amacı gütmeyen örgütler açısından çevre koşullarını değerlendirildiğinde; toplumsal ihtiyaçların arttığı ve çeşitlendiğini, giderek daha fazla kar amacı gütmeyen örgütün devletten ve hayırseverlerden yardım istediğini, geleneksel finansal kaynakların giderek azaldığını ve sürekliliğini yitirdiğini, toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet sunmak amacıyla kar amacı gütmeyen örgütler ile rekabet eden yeni kar amacı güden örgütlerin ortaya çıktığını ve finans sağlayanların ve yardımda bulunanların daha fazla güvenilirlik telep ettiklerini gözlemlemek mümkündür.

Sosyal girişimlerin örgütsel kapasitelerinin ölçümlenmesinde daha önce sözünü ettiğimiz istihdam, iletişim, işbirliği oluşturma, lobicilik, kazanç sağlama, yineleme, ve pazar güçlerini harekete geçirme gibi faktörler kullanılmaktadır. Bu ölçümleme modeli sosyal girişimlerin örgütlerini geliştirmede temel belirleyicileri anlamalarını sağlamaktadır. (Bloom) SCALERS olarak adlandırılan bu model aynı zamanda sosyal girişimcilerin örgütlerinde güçlü ve zayıf yanları anlamalarını ve bu belirtileri daha sonraki sosyal etki ölçümlemelerinde kullanmalarını sağlamaktadır. Vakıf üniversitelerini toplu olarak tüm bu faktörleri kullanarak değerlendirmeye çalışacağız.

SCALERS modelinin birinci faktörü **istihdam** olup bu, yönetim pozisyonları dahil olmak üzere, işgücü ihtiyacını ücretli veya gönüllü olsun ihtiyaç duyulan pozisyonlar için gerekli becerilere sahip kişilerle doldurulmasında örgütün etkililiği anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında modelde yer alam istihdam yetkinliği faktörü, çalışma yaşamı ile ilgili mevcut bir olumsuz durumun varlığı ve bunun çözümüne katkı sağlama ile değerlendirilmektedir. (Bloom) Bazı sosyal girişimler özel olarak ruhsal, fiziksel, ekonomik ve eğitimsel açıdan dezavantajlı kişilere kalıcı iş, yeterli maaş, kariyer gelişimi ve sahiplik olanağı sağlamak için kurulmaktadır. (ISE) Türkiye'de vakıf yükseköğretim kurumları kuruluşları ve istihdam politikaları bakımından böyle bir özellik taşımamaktadır ancak her türlü iş gibi istihdama katkı sağladıkları söylenebilir.

Türkiye'de yükseköğretimde çalışan 102.197 öğretim elemanının 13.082'si (%12,8) vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışmaktadır.

Tablo 3: Öğretim Elemanı Sayıları

Üniversiteler	Öğretim Elemanı	Dağılım %
Devlet Yükseköğretim Kurumları	89.115	87,2
Vakıf Yükseköğretim Kurumları	13.082	12,8
Toplam	102.197	

Kaynak: ÖSYM

Vakıf üniversiteleri idari ve destek personeli istihdamıyla da istihdama katkı sağlamaktadır. Bu üniversitelerde çalışan idari ve destek personeli sayısını tespit etmek için üniversitelerden temin edilen faaliyet raporları kullanılmıştır. Elde edilen faaliyet raporlarından ancak 14'ünde bu üniversitelere ait akademik ve idari personel sayıları mevcuttur. Buradan elde edilen toplu akademik/idari personel oranı 0,71'dir. 13.082 olan vakıf üniversitelerindeki toplam akademik personel sayısı gözönüne alındığında vakıf üniversitelerinde çalışan toplam idari ve destek personel sayısı yaklaşık 9,300 olarak tahmin edilmekte ve vakıf üniversitelerinde çalışan toplam personel sayısı da yaklaşık 22.370 olarak kestirilmektedir.

Bir örgütün sahip olduğu insan kaynakları politikası ve uygulamalarının onun performansı üzerindeki etkisi kabul görmektedir. Vakıf üniversitelerinin genel olarak sahip olduğu insan kaynakları politikaları ve uygulamalarına ilişkin bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak Yükseköğretim Kurulu Vakıf Üniversiteleri Raporu'nda vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi yetiştirmeye ilişkin uzun vadeli politikalara sahip olmaları tavsiye edilmektedir.

İkinci önemli faktör **iletişim** kurmak olup, bu da örgütün izlediği değişim stratejilerinin çevreye uyum sağlama ve destek elde etmede önemli olduğu konusunda anahtar paydaşları ikna edebilmesi anlamına gelmektedir. Burada sosyal girişimi etkileyen mevcut olumsuz durum kamu desteğinin bulunmayışı olup, örgütsel iletişimin başarı faktörleri potansiyet lehdarları örgütün hizmetlerinden yararlanma konusunda ikna etme, gönüllüleri ve çalışanları örgüte katkı sağlamaya ikna etme, hayırseverleri ve destekçileri fon sağlamaya ikna etme, kamuoyunda örgütün programlarına olumlu yaklaşım yaratmak gibi konulardan oluşmaktadır. (Bloom)

Türkiye'deki vakıf üniversiteleri ciddi tanıtım ve reklam faaliyetleri içerisinde bulunmakta ve üniversitelere öğrenci çekmek için her türlü mecrada sıklıkla yer almaktadırlar. Faaliyet raporları ve web sitelerinden örgüt şemaları temin edilen 25 yükseköğretim kurumu incelendiğinde hepsinin örgüt

yapısı içerisinde tanıtım ve halkla ilişkler birimi bulunduğu bunlardan bazılarında birimin tanıtım ofisi, pazarlama, iletişim ve kurumsal iletişim birimi gibi adlar aldıkları görülmektedir. Rekabet ortamı içerisinde benzer girişimci faaliyetler içerisinde devlet üniversitelerinin de yer aldığı gözlenmektedir.

Üçüncü faktör olan **işbirliği oluşturma** yetkinliği ise örgütün ortaklıklar, koalisyonlar, ortak girişimler, ve diğer ilişkiler yoluyla arzu edilen toplumsal değişimi sağlamadaki etkisi anlamına gelmektedir. Başarılı sosyal girişimlerin grupları ve bireyleri belli bir amaç etrafında beraber çalışmak için harekete geçirmede usta olmaları beklenir. (Bloom) Yükseköğretim kurumlarının eğitim öğretim ve araştırma yanındaki önemli bir işlevi toplumla ilişkiler konusudur ve bu yaratılacak ulusal ve uluslararası işbirlikleri yoluyla bulunduğu bölgenin, ulusun ve insanlığın gelişim ve rafhına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir.

Toplumla ilişkiler konusunda ulusal düzeyde diğer işlevlerde yer alan sistematik düzenleme mevcut olmayıp bu işlev tek tek vakıf üniversitelerinin insiyatifi ile gelişmektedir. Üniversiteler , sosyal sermaye yaratma yoluyla bir dönüşümün gerçekleşmesine katkıda bulunabilir. Üniversitelerin yapabilecekleri ilk şey, sosyal sermayenin oluşum sürecini anlamayı amaçlayan araştırmalara başlamaktır. Üniversitelere düşen bir başka önemli görev de sosyal sermayenin gelişmesini destekleyecek politikaların (örneğin, bilim ve teknoloji alanlarında) belirlenmesi amacıyla, resmi ve kurumsal organlarla birlikte çalışmaktır. Üniversiteler, iş örgütlerinin içinde ve bu örgütlerle diğer gruplar arasında (örneğin endüstri kümeleriyle topluluk grupları arasında) sosyal sermaye oluşturmak amacıyla, diğer örgütlerle işbirliği yapabilir. (Duenas, 2003: 150) Halka açık seminerler, konferanslar, özel halk günleri gibi düzenlemeler ve sürekli eğitim merkezleri ve farklı toplum kesimlerinin temsil edildiği danışma kurulları gibi kurumsal oluşumlar yükseköğretim kurumlarının toplumla bütünleşmesi ve toplumsal katkısının arttırılması doğrultusunda etkili rol oynayabilir. (Şenses, 2007: 22)

Vakıf üniversitelerinin uluslararası işbirlikleri konusunda ise yükseköğretimde Avrupa Birliği ve Bolonya süreci nedeniyle daha sistematik çalışmalar içerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Avrupa Yükseköğretim Alanı içerisinde yer almasıyla birlikte bu alandaki faaliyetler hız kazanmıştır. 2007 yılı itibariyle 75 kamu ve 26 vakıf üniversitesinden oluşan 101 üniversiteden 58 kamu, 25 vakıf üniversitesi Erasmus Üniversite Beyannamesi sahibi olmuştur.

Tablo 4: Erasmus Üniversite Beyannamesi Sahibi Kurumlar ve Kamu/Vakıf Oranı (2007)

	Kamu	Vakıf	Toplam
Toplam Yükseköğretim Kurumu Sayısı	75	26	101
EÜB Sahibi Kurum Sayısı	58	25	83
Oran	77	96	82

Kaynak: Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (www.ua.gov.tr)

Beyanname sahibi olmakla başlayan değişim sürecindeki performanslar Tablo 6'da yer almakta olup vakıf yükseköğretim kurumlarının yurtdışına giden öğrencilerin ait olduğu kurum türüne göre dağılımlarına bakıldığında hareket kamu % 86.66, vakıf % 13.34 olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Giden öğretim elemanlarının kamu/vakıf ayrımına göre dağılımı incelendiğinde kamu %89,72, vakıf %10,28 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 5: Değişim Sayılarına İlişkin Veriler (2007)

	Öğrenci Değişimi	Öğretim Elemanı Değişimi
Toplam Değişim Sayısı	4.438	1.381
Kamu	3.846	1.239
Vakıf	592	142

Kaynak: Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (www.ua.gov.tr)

Dördüncü faktör **lobicilik** olup, bu da örgütün kendi çıkarına yönelik olarak hükümet politikaları, baskı grupları ve paydaşlar üzerinde etkili olabilmesi anlamına gelmektedir. (Bloom) Örgütler lobiciliği bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak kendi bünyelerinde yer alan departmanlar vasıtasıyla veya profesyonel halkla ilişkiler firmaları ile işbirliği içerisinde yürütmektedir.

Türkiye'de vakıf üniversiteleri devlet üniversiteleri gibi kanunla kurulmaktadır. Kanunun çıkmasına kadar izlenen süreç hayli karmaşık ve zorlu bir süreçtir. Bu süreci Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde belirtildiği şekliyle Yükseköğretim Kurulu'na başvuru, komisyon incelemesi, genel kurul kararı, Milli Eğitim Bakanlığı'nca Bakanlar Kurulu'na sevk, Milli Eğitim Komisyonu ve

TBMM Gündemi olarak belirtebiliriz. Gerek bu süreci yönetmek gerek yükseköğretimle ilgili genel destekleyici kamusal düzenlemelerin oluşumuna katkı sağlamak yüksek düzeyde bir lobicilik faaliyetini gerekli kılmaktadır. Vakıf üniversiteleri bu alanda daha yetkin olabilmek amacıyla tek tek girişimler yanında çeşitli birlik oluşumlarına da yönelmektedirler.

Beşinci faktör olan **kazanç sağlama** örgütün masraflarını karşılama ve onun üzerinde bir nakit akışını sağlamak anlamına gelmektedir. (Bloom) Kar amacı taşımayan çoğu örgüt hayırseverlerin katkılarıyla ve kamu sektörünün katılımıyla yürümekte olup kazanılan gelire sahip olma ya asgari düzeydedir ya da hiç yoktur. Sosyal girişimde kazanılan gelir temel olup eğitim ücreti, ürün veya hizmet satışı, hükümet sözleşmeleri, danışmanlık ücretleri, üyelere sağlanan hizmetlerden alınan ödemeler, fikri mülkiyet satışları, kurumsal kimlik kullanım anlaşmaları, bilet satışı ve kira gelirleri gibi gelirleri kapsamaktadır. (ISE)

Vakıf üniversitelerini bu bakımdan değerlendirebilmek için bu kurumların finansal kaynaklarının neler olduğunu araştırmak gerekmektedir. Tüm dünyada eğitim alanındaki kamu harcamalarının artmasına paralel olarak, (özellikle yükseköğretim kademesinde olmak üzere) öğrenci sayılarındaki hızlı artışa ayak uydurmak ve eğitim kurumlarına sağlanan kaynakları arttırmak için yeni finansman kaynakları aranmaya başlamıştır. (OECD, 2008: 3) Yükseköğretimde farklı finansman yöntemlerinin bulunduğu görülmektedir. Bu yöntemlerden hangisinin ağırlıklı olarak kullanıldığı ülkenin yapısına ve yükseköğretim kurumunun niteliğine göre değişmektedir.

Türkiye'de vakıf yükseköğretim kurumlarının finansman kaynakları: kurucu vakfın katkıları, öğrenci harçları (katkı payları), devlet yardımları (kamu kaynakları), özel bağış ve yardımlar, üniversite sanayi işbirliği gelirleri ve operasyonel gelirlerdir. (Söyler, 2009) Bu gelirlerin toplam gelirler içerisindeki oranı kurumlar arasında farklılık taşımaktadır. Vakıf üniversitelerini gelirlerinin dağılımları bakımından iki gruba ayırmak mümkündür. İlk gruptaki vakıf üniversitelerinde güçlü bir vakıf bulunup gelirlerin büyük oranı bu kaynak tarafından karşılanmaktadır. İkinci gruptakilerde ise, üniversite gelirlerinin büyük oranı öğrenci harçlarından sağlanmaktadır. (YOK, 2007: 66)

Bu konuda detaylı ve güncel bilgilerin edinilmesi zordur ancak Yükseköğretim Kurumu tarafından yayınlanan 2007 Vakıf Üniversiteleri Raporu'nda 24 vakıf üniversitesi öğrenci gelirlerinin toplam gelire oranı bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede kurum gelirleri içerisinde öğrenci gelirlerinin oranı %21,03 ila %95,51 arasında değişmekte olup ortalaması %74,06'dır. Ancak 24 üniversitenin toplam hasılatı içerisinde öğrenci gelirlerinin oranı %67.9 olarak gerçekleşmektedir.

2547 Sayılı Kanunun Ek 18. Maddesinde, vakıf yükseköğretim kurumlarına Devlet yardımı yapılabilmesi için gereken koşullar öngörülmüştür. Buna göre en az iki yıl eğitim-öğretim yapmış olması, Üniversitelerarası Kurulca görevlendirilen değerlendirme komisyonunca tespit edilen tanınmış bilimsel dergilerde öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı bakımından bu esasa göre sıralanan Devlet Üniversitelerinin ilk yarısına girecek durumda olması, öğrenci yerleştirme sınavında fen ve matematik puanlarına göre ilk ikibine giren öğrencilerin üniversitelere yerleştirilmeleri suretiyle yapılacak sıralamada Devlet Üniversitelerinin ilk yarısına girecek durumda olması, öğrencilerinin en az yüzde onuna eğitim-öğretim masraflarını karşılayacak şekilde burs vermesi gerekmektedir.

Vakıf üniversitelerine yapılacak develet yardımlarıyla ilgili böyle bir yasal düzenleme bulunmasına rağmen gerçekleşen yardımlar, öngörülen bütçenin %30'u oranının çok altında kalmaktadır. 2002 yılında verilen devlet yardımı miktarı %6 düzeyinde kalmıştır. 2005 yılında ise vakıf üniversitelerinin 15'i devlet katkısından yararlanmamış, yararlanan 10 üniversitenin aldıkları ödenek, bütçelerinin yüzde 3,6'sı ile 0,9'u arasında değişmekte olup artalaması yüzde 2,04'tür. Devlet yardımı alan üniversitelerinin toplam bütçelerinin toplam yapılan yardıma oranı ise yüzde 1,8'dir. (YÖK, 2007)

Bu konudaki diğer önemli kaynak vakıf üniversitelerinin yıllık faaliyet raporları olmak durumundadır. Ancak elde edilebilen 18 faaliyet raporu içerisinde ancak altısında finansal durumlarıyla ilgili açıklamalar mevcuttur. Buradaki durum da yukarıda sözünü ettiğimiz bulgulardan farklı bir sonucu işaret etmemektedir.

Bir başka yetkinlik faktörü olan **yinelenebilirlik** örgütün varoluş nedeni olan program, hizmet veya insiyatifin taklit edilebilmesi, tekrarlanması ve yeniden üretilebilmesindeki etki düzeyi anlamına gelmektedir. (Bloom)

Türkiye'de vakıf üniversiteleri sayıları 1984 yılında Bilkent Üniversitesi'nin kuruluşuyla çok hızlı bir şekilde artmış bulunmaktadır. Başka bir deyişle Bilkent Üniversitesi'nin kuruluşunun Türkiye'de yükseköğretim sorunlarının çözümü için bir alternatif olabileceğini göstermiş, bu alternatif sonucu bir yineleme ortaya çıkmıştır. Bilkent Üniversitesi'nin kuruluşunu 1992 yılında kurulan Koç Üniversitesi, 1994'de kurulan Başkent Üniversitesi izlemiş ve vakıf üniversitesi sayıları 1996'da 8'e, 1997'de 15'e,

1999'da 20'ye, 2001'de 23'e, 2002'de 24'e, 2006'da 25'e, 2007'e 29'a, 2008'de 33'e ve 2009'da da 45'e yükselmiştir.

Türkiye'de vakıf üniversitelerinin sayılarındaki bu artışa paralel olarak öğrenci sayılarında da hızlı bir artış gözlenmektedir. Bunun yanında 2008'e kadak 33 vakıf üniversitesi içerisinde İstanbul, Ankara ve İzmir'den oluşan üç büyük şehir dışında yalnızca bir vakıf üniversitesi bulunmakta iken bu tarihten itibaren Gaziantep'te 2, Mersin'de 2, Konya'da 2 ve Kayseri'de 2 olmak üzere bu sayı 8'e yükselmiştir.

Tablo 6: Vakıf ve Devlet Üniversitelerinin Sayılarında Artış

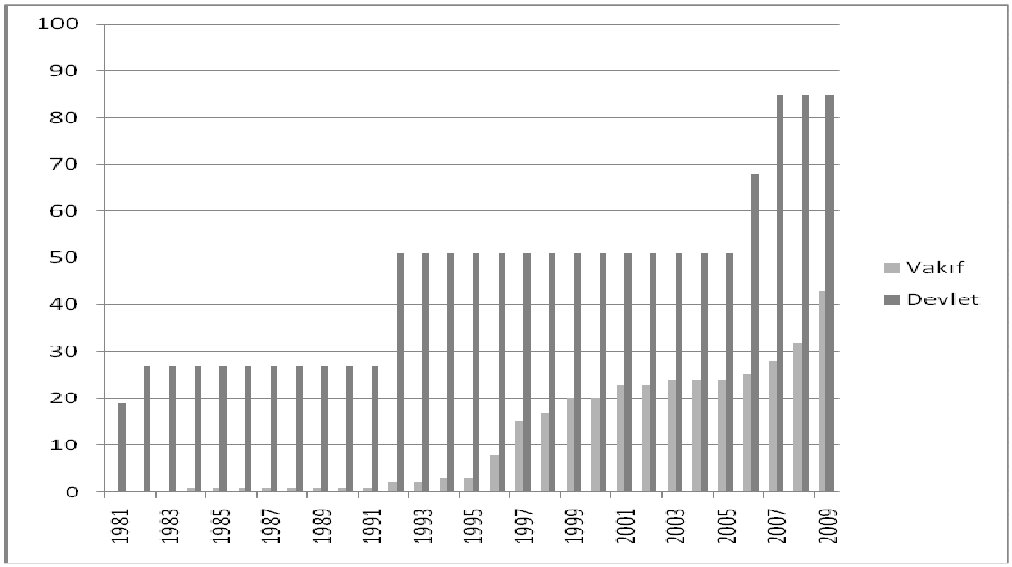

Kaynak: YÖK

Pazar güçlerini harekete geçirme olarak adlandırılan son yetkinlik alanı örgütün kamusal bir hizmet sağlarken aynı zamanda maddi çıkarları da gözetmeleri için teşvik edebilmesi anlamı taşımaktadır. Sunulan hizmete pazar oluşturma ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve politik eğilimleri gözleyerek iş fırsatlarının yakalanması ile mümkün olmaktadır. (Bloom)

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007) Türkiye'nin yükseköğretimdeki 2013 vizyonunda dünya örnekleri ile sürekli rekabet içinde, gelişmiş ülkelerin yükseköğretim sistemindeki okullaşma oranına ulaşmanın hedeflendiği bir durum tarif edilmiş bulunmaktadır. Bu vakıf yükseköğretim kurumları açısından bir iş fırsatını tarif etmektedir.

Tablo 4: Vakıf Üniversiteleri Öğrenci Sayılarındaki Artış

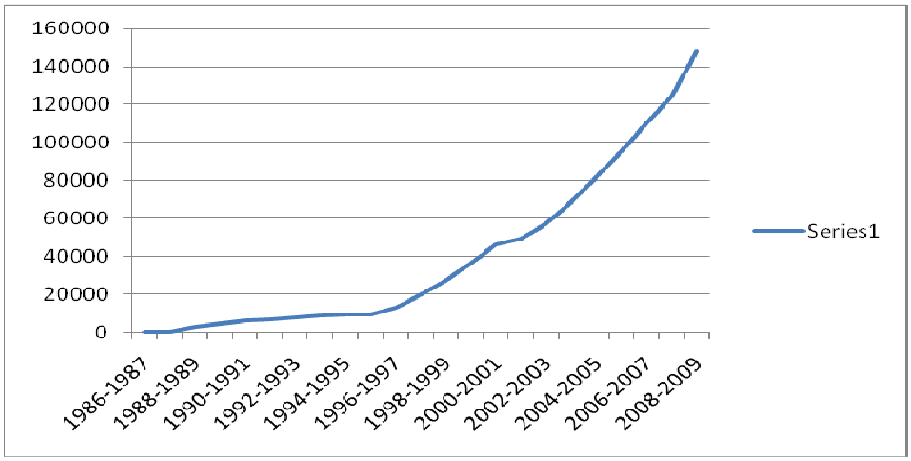

Kaynak: ÖSYM

1980 sonrası tüm dünyada ve Türkiye'de yaşanan neoliberal ekonomik ve sosyal politikalar yükseköğretimde de farklı alternatiflerin gündeme gelmesini sağlamış bu alanda da girişimcilik fırsatları ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye'de hızla gelişen vakıf üniversitelerinin öğrenci sayılarında da hızlı bir artış yaşanmış 1986 yılında 426 olan vakıf üniversiteleri öğrenci sayısı 2008 yılında 147.829'a ulaşmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de vakıf üniversitelerinin sosyal girişim olma özellikleri ve yeterlilikleri bağlamında yapılan değerlendirmeler bu üniversitelerin sosyal girişim olarak ele alınmaları gereğini ortaya çıkarmaktadır. Vakıf üniversiteleri kar amacı taşıyan örgütler değildir, sosyal amaçlara sahiptir ve kamu hizmeti sağlamaktadır ve kuruluş ve işleyişindeki farklılıklar nedeniyle girişimcilik niteliklerine sahiptir.

SCALERS modeli çerçevesinde yapılan değerlendirmeler de aynı sonuçları işaret etmektedir. Modelde yer alan belli bir yetkinlik alanının belli bir sosyal girişimde fazlaca etkin olmadığı durumlar bulunabilmektedir. Bu durum incelenen sosyal girişimin yetkinliğinin yetersiz olduğu anlamına gelmemekte, birkaç yetkinlik alanı içerisindeki yüksek etkililik sosyal girişimi genel olarak etkili kılabilmektedir. (Bloom, 126) Yukarıdaki değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin sosyal girişimcilik bakımından modeldeki tüm yetkinlik alanlarında aynı düzeyde olmazsa bile etkili bulunmuştur.

Vakıf üniversiteleri devlet üniversitelerinden farklılıkları ve sosyal girişimcilik özellik ve yetkinliklerine sahip olmaları nedeniyle, devlet üniversiteleri için oluşturulmuş hukuki mevzuata dayalı örgütlenme ve yönetim şeklinden farklı yaklaşımlara ihtiyaç duymakta olup bu konularda daha ileri araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

(2006). T.C. Anayasası, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul

(2008). Vakıflar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Yaylım Yayıncılık, İstanbul

Aktan , Coşkun Can (2007). Yükseköğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar: Değişim Çağında Yükseköğretim, Yaşar Üniversitesi Yayını, İzmir

Aktan, Coşkun C. ve Deniz Börü (2007). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk, İGİAD Yayınları, İstanbul

Arslan, Nagehan Talat (2204). Kar Amaçsız Örgütler ve Stratejik Yönetim, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (2), 155-172

Ateş , Toktamış (2007). Üniversitelerimiz ve Demokrasi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul

Atılım Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Atılım Üniversitesi, Ankara

Aydın, Davut (2006). "Cumhuriyet Dönemi Vakıfları: Tarihi Bir Bakış", Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, Ed. Rana Zincir ve Filiz Bikmen, Tüsev Yayınları, İstanbul

Babumba, Alexander F. (2009). "Social Entreprenaurship: Evaluating the Role, Prospects and Challenges Faced by Immigrant Entrereneurs in the United Kingdom", Ankara University International Marketing and Entrepreneurship Conference AUMEC 2009, 159-166, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara

Bahçeşehir Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul

Barnett , Ronald (2008). Her Türlü Aklın Ötesinde Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak, Çev.:Sema Eren, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Başkent Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Başkent Üniversitesi, Ankara

Beykent Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Beykent Üniversitesi, İstanbul

Blomback, Anna ve Caroline Wigren (2009). "How Social Intrapreneurship Become Marketing; within and beyond the Focal Firm", Ankara University International Marketing and Entrepreneurship Conference AUMEC 2009, 188-200, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara

Bloom, Paul N. ve Aaron K. Chatterji (2009). "Scaling Social Entrepreneurial Impact" *California Management Review*, 51 (3), 114-133

Bloomsburry (2002). Business: The Ultimate Resource, Bloomsbury Publishing, London

Boschee, Jer ve Jim McClurg (2003). Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some Important Discussions, http://www.se-alliance.org/better_understanding.pdf *Erişim Tarihi: 10.07.2009*

Çalışkan, Murat (2007), Yükseköğretim Mevzuatı, Yalım Yayıncılık, İstanbul

Çınarlı, Serkan (2006). "Vakıfların Eğitimde Üstlendikleri Roller ve Vakıf Üniversiteleri" *Sivil Toplum Dergisi*, 4(15), 87-101

Çizakça, Murat (2006). "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, Ed. Rana Zincir ve Filiz Bikmen, Tüsev Yayınları, İstanbul

Dees, Gregory J. (2008). "Philantthropy and Enterprise: Harnessing the Power of Business and Entrepreneurship for Social Change", *Innovations*, 3 (3), 119-132

Denizalp, Hülya (2007). Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara

Doğuş Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Doğuş Üniversitesi, İstanbul

DPT (2007). "Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu" Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara

Duenas, Guillermo (2003). "Sosyal Sermaye Yaratıcıları Olarak Üniversiteler", Eğitimin Geleceği: Üniversitelerin ve Eğitimin Değişen Paradigması, Ed. Oğuz Babüroğlu, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul

EUA (2007). Kurumsal Değerlendirme Programı: Yeditepe Üniversitesi EUA Değerlendirme Raporu, Avrupa Üniversiteler Birliği, İstanbul

EUA (2008). Institutional Evaluation Programme: Kadir Has University, European Universities Association, İstanbul

Fatih Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Fatih Üniversitesi, İstanbul

Gökşen, Fatoş (2006). "Türkiye'de Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi", Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, Ed. Rana Zincir ve Filiz Bikmen, Tüsev Yayınları, İstanbul

http://managementhelp.org/soc_entr/soc_entr.htm Erişim Tarihi: 02.05.2009

http://www.socialent.org/beta/definitions.htm *Erişim Tarihi: 13.08.2009*

http://www.virtueventures.com/setypology/index.php?id=SE&lm=1 *Erişim Tarihi: 10.07.2009*

ISE (2008). Evolution of the Social Enterprise Industry: A Chronology of Key Events, The Institute for Social Entreprenaurs, USA

İstanbul Arel Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul

İstanbul Aydın Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul

İstanbul Kültür Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul

İzmir Ekonomi Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir

Kaçaranoğlu, Duygu (2009). Vakıf Kuranlar: Bitmeyen İyilik, Timaş Yayınları, İstanbul

Kaleağası, Bahadır (2009). Devlet Sivil Toplum İlişkisi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, http://www.stgm.org.tr/docs/1123448317devletsiviltoplum.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2009

Kapadokya Meslek Yüksekokulu (2007). Faaliyet Raporu 2007, Kapadokya Meslek Yüksekokulu, Nevşehir

Karhan, İlknur (2005). "Üniversiteye Giriş Sistemleri", Ülkeler ve Eğitim Sistemleri : Karşılaştırma Yazıları Ed.: Fusün Akarsu, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul

Korkut , Hüseyin (2001). Sorgulanan Yükseköğretim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

Maltepe Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Maltepe Üniversitesi, İstanbul

Martin, Roger L. ve Sally Osberg (2007). "Social Ertrepreneurship: The Case for Definition", *Stanford Social Innovation Review*, Spring 2007

OECD (2008). Bir Bakışta Eğitim 2008: OECD Göstergeleri, Türkçe Özet

Okçabol, Rıfat (2007). Yükseköğretim Sistemimiz, Ütopya Yayıncılık, İstanbul

Öner, Atilla M (2004). Üçüncü Sektörde Mükemmel Yönetim Modeli, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul

Öztunalı, Önder (2001). Üniversiteler Tarihi ve Vakıf Üniversiteleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul

Öztürk, Nazif (2000). Oluşumları, İşlevleri, Sorunları, Katkıları ve Beklentileriyle Vakıf Üniversiteleri, TED İstanbul Koleji Vakfı Yayınları, İstanbul

Rosovsky, Henry. (1994). Üniversite: Bir Dekan Anlatıyor, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu, Çev: Süreyya Ersoy, Ankara

Sabancı Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Sabancı Üniversitesi, İstanbul

SET (2009). Social Enrerprise Typology, http://www.virtueventures.com/setypology/ *Erişim Tarihi: 11.07.2009*

Shapiro, Harold T. (2005). A Langer Sense Of Purpose: Higher Education And Society, Princeton Universty Press, New Jersey

Sinclair, Mark (2003). "Three Futures for University Provision: The Social Justice Market, State Capitalism and Private For-profit Universities", *Journal of Higher Education Policy and Management*, 25 (2), 161-171

Söyler, İlhami (2008). "Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları", *Maliye Dergisi*, 154, 52-76

Söyler, İlhami (2009). "Yükseköğretimin Finansmanı: Yeni Beklentiler ve Hedefler Işığında Normatif Bir Yaklaşım", *Sayıştay Dergisi*, 72, 3-25

STGM (2009). Sivil Toplum İş Başında, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, www.stgm.org.tr/.../1123447144AB_Komisyonu_STK_arastrimasi.doc Erişim Tarihi: 10.07.2009

Şenses, Fikret (2007). "Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler", Economic Research Centre ODTÜ, Ankara

Timur , Taner (2000). Toplumsal Değişme ve Üniversiteler, İmge Kitapevi, Ankara

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara

Türker, Kazım (2001). "Dünyada ve Türkiye'de Lisansüstü Eğitim", Bilim Adamı Yetiştirme – Lisansüstü Eğitim, TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara

Ufuk Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Ufuk Üniversitesi, Ankara

UNESCO (2004). Higher Education in a Globalised Society, Unesco Education Position Paper; USA

Visakorpi, Jarmo, Fuada Stankovic, Julio Pedrosa, Christina Rozsnyai (2008). Türkiye'de Yükseköğretim; Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar, Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal Değerlendirme Programı, TÜSİAD, İstanbul

Yeditepe Üniversitesi (2007). Faaliyet Raporu 2007, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul

YÖK (2007). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi – 2007, Yükseköğretim Kurulu, Ankara

YÖK (2007). Vakıf Üniversiteleri Raporu, Yükseköğretim Kurulu, Ankara

BİR SOSYAL GİRİŞİMCİLİK PROJESİ OLARAK ÇASEK
(Çanakkale Sosyo Ekonomik Koordinasyon ve Güçbirliği Derneği)

S.N. Tunca Yüğnük
ÇASEK Genel Sekreter (Yön. Kur. Üye)
s.n.tuncayugnuk@hotmail.com-
sntuncayugnuk@gmail.com

Özet
ÇASEK, Çanakkale İli için tüzüğünde yazılı amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere kurulmuş, sosyal sorumluluğa sahip bir sivil toplum örgütüdür.
Anahtar Kelimeler: *ÇASEK, Sosyal Sorumluluk, Kültür, Örgütlenme, Sivil Toplum*

CASEK AS A SOCIAL ENTREPRENEURSHIP PROJECT

Abstract
ÇASEK is a non government organisation has been social responsibility has founded about works which write in the direction of objectives her internal regulation document for Çanakkale Province
Keywords: *ÇASEK, Social Reponsibility, Culture, to be organized, Civil Society*

Giriş

Dernek, Çanakkale ili merkez ve ilçelerinde; katılımcı, şeffaf bir anlayış ile Çanakkale'yi sembolize eden tarihi, kültürel, arkeolojik, coğrafi, ekolojik değerlerini koruyarak, Kamu Sektörü ve Otoritesi ve Yerel Yönetimler ve STK'lar ulusal ve uluslararası kurum, kuruluşlar ve STK'larla işbirliği ve ortaklıklar içerisinde Çanakkale'nin gelişmesine katkı sağlayan etkinlikleri yapmak, organize etmek, bu ve benzer konularda çalışmalar yapan Kamu Sektörü ve Otoritesi ve Yerel Yönetimler ve STK'ların çalışma ve projelerinde ortaklıklar tesis etmek, projelere ortak olarak katılmak, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin imzaladığı antlaşmalar ve yasalar çerçevesinde yurtdışı ortaklıklar ve projeler tesis etmek, proje ortaklıkları yapmak böylece sürdürülebilir kalkınma kültürünü geliştirmek ve yaygınlaştırmak ve benzeri, amaçları ile kurulmuştur. Çalışmanın amacı, sivil toplum kuruluşu olarak ÇASEK'in tanıtımının sağlanmasıdır.

Dernekçe Sürdürülecek Çalışma Konuları ve Biçimleri

1- Katılımlara açık ve şeffaf bir anlayış ile her türlü sivil toplum faaliyetlerinin etkinleştirilmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu konuda çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlara destek vermek,

2- Tarım, sanayi, turizm ve teknoloji alanlarında gelişmeyi, istihdam yaratmayı destekleyici ve yönlendirici araştırmalar yaparak projeler üretmek, eğitim programları ve kurslar açarak bölge insanının istihdam imkânlarından faydalanmasını sağlamak,

3- Ekonomik gelişime paralel olarak; Çanakkale'nin sahip olduğu kültür, tarih ve tabiat varlıklarıyla bir dünya kenti olarak tanınmasını sağlamak, çevreye duyarlı ve korumacı bilincin yayılması yönünde çalışmalarda bulunmak,

4- Toplum nezdinde ortak kanaatlerin oluşturulması için tüm kamu kurum ve kuruluşları

ve sivil toplum örgütleri ile bilgi paylaşımını sağlamak, panel, sempozyum, kongre, çalıştay ve benzeri düzenlemek,

5- Sosyo- ekonomik değişim ve gelişim sürecinde yönlendirici, toplumsal, ahlaki ve ticari etik değerlerin korunmasını ve bu bilincin yayılmasını sağlayan çalışmalarda bulunmak

6- Faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesi için araştırmalar yapmak,

7-Kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmaları düzenlemek,

8-Amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan her türlü bilgi, belge, doküman ve yayınları temin etmek, dokümantasyon merkezi oluşturmak, çalışmalarını duyurmak için amaçları doğrultusunda gazete, dergi, kitap gibi yayınlar ile üyelerine dağıtmak üzere çalışma ve bilgilendirme bültenleri çıkarmak,

9-Amacın gerçekleştirilmesi için sağlıklı bir çalışma ortamını sağlamak, her türlü teknik araç ve gereci, demirbaş ve kırtasiye malzemelerini temin etmek,

10-Gerekli izinler alınmak şartıyla yardım toplama faaliyetlerinde bulunmak ve yurt içinden ve yurt dışından bağış kabul etmek,

11-Tüzük amaçlarının gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyduğu gelirleri temin etmek amacıyla iktisadi, ticari ve sanayi işletmeler kurmak ve işletmek,

12-Üyelerinin yararlanmaları ve boş zamanlarını değerlendirebilmeleri için lokal açmak, sosyal ve kültürel tesisler kurmak ve bunları tefriş etmek,

13-Üyeleri arasında beşeri münasebetlerin geliştirilmesi ve devam ettirilmesi için yemekli toplantılar, konser, balo, tiyatro, sergi, spor, gezi ve eğlenceli etkinlikler vb. düzenlemek veya üyelerinin bu tür etkinliklerden yararlanmalarını sağlamak,

14-Dernek faaliyetleri için ihtiyaç duyulan taşınır, taşınmaz mal satın almak, satmak, kiralamak, kiraya vermek ve taşınmazlar üzerinde ayni hak tesis etmek,

15-Amacın gerçekleştirilmesi için gerek görülmesi durumunda vakıf kurmak, ulusal ve uluslararası federasyon- konfederasyon kurmak veya kurulu ulusal ve uluslararası federasyon-konfederasyonlara katılmak, gerekli izin alınarak derneklerin izinle kurabileceği tesisleri kurmak,

16-Uluslararası faaliyette bulunmak, yurt dışındaki dernek veya kuruluşlara üye olmak ve bu kuruluşlarla proje bazında ortak çalışmalar yapmak veya yardımlaşmak,

17-Derneğin amacını gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, işçi ve işveren sendikalarından ve meslekî kuruluşlardan maddî yardım almak ve adı geçen kurumlara maddî yardımda bulunmak,

18-Amacın gerçekleştirilmesi için gerek görülmesi halinde, 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmek,

19-Dernek üyelerinin yiyecek, giyecek gibi zaruri ihtiyaç maddelerini ve diğer mal ve hizmetlerle kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sandık kurmak,

20-Gerekli görülen yerlerde yurtiçi ve yurtdışı şube ve temsilcilikler açmak,

21-Derneğin amacı ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, diğer derneklerle veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek için plâtformlar oluşturmak,

22- Çanakkale'yi sembolize eden tarihi, kültürel, arkeolojik, coğrafi, ekolojik değerlerini korumaya, geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak ve sonuçlarını yerel yönetime ve kamu sektörüne önerilerle birlikte sunmak,

23- STK'larla işbirliği içinde Çanakkale'nin gelişimine katkı sağlayan etkinlikler yapmak, etkinlikler organize etmek,

24- Sürdürülebilir kalkınma kültürünü geliştirmek ve yaygınlaştırmak için çalışmalar yapmak,

25- Çanakkale'nin gelişimine katkıda bulunacak Yerel, Ulusal ve Uluslararası projelere ortak olmak, ortaklıklar tesis etmek,

26- Çanakkale'nin değerlerine duyarlı yeni yatırım sektörlerinin gereksinim duyduğu insan kaynağını temin edecek projeler geliştirmek ve ilgili kurum ve kuruluşlarla ve STK'lar ile işbirliği yapmak,

27- Çanakkale'nin değerlerine saygılı girişim kültürünü geliştirmek,

Ve benzeri faaliyet ve çalışmaları yapmak.

Derneğin Faaliyet Alanı ve Organları

Dernek, sosyal alanda faaliyet gösterir. Madde 6'ya göre derneğin organları aşağıda gösterilmiş birimlerden oluşmaktadır.

1-Genel kurul,
2-Yönetim kurulu,
3-Denetim kurulu,
4-İstişare konseyi.

Yüksek İstişare Konseyi:

Madde 12-Yüksek İstişare Konseyi, Derneğin en üst danışma organıdır. Derneğin tüm üyeleri aynı zamanda Konsey üyesidir. Yüksek İstişare Konseyi'nin altı üyeden oluşan Başkanlık Divanı, Genel Kurul toplantısında üç yıllık bir süre için seçilir Başkanlık Divanı, bir başkan, üç başkan vekili ve iki sekreter üyeden oluşur. Konsey yılda en az iki defa Konsey Başkanı'nın daveti ile toplanarak konularını müzakere eder ve karara bağlar. Konsey kararları istişari nitelikte olup, Yönetim Kurulu'nu bağlamaz.

Genel kural olarak: Çanakkale İlinde bulunan en yüksek Mülki Amir, bu Mülki Amirin görevlendireceği Yardımcıları ve Kaymakamlar ile İl Müdürleri, Çanakkale Belediye Başkanı ile Başkan Yardımcıları, İlçe, Belde Belediye Başkanları, Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü ve Yardımcıları, Fakülte Dekanları, İl Genel Meclisi Başkanı ve Yardımcıları, il genelinde kurulu her türlü Meslek Odası Başkanı veya kendisinin atayacağı yardımcıları İstişare Kurulu'nun doğal üyeleri olarak toplantılara davet edilir.

Yukarıda sayılanlar dışında yasal onaylı vekalet belgesi ile görevlendirilenler görüşmelerde temsil ettikleri kişi gibi değerlendirilirler.

Yüksek İstişare Konseyi toplantılarına gündemin özelliğine göre sanayi, ticaret, tarım ve diğer iş ve sanayi kollarında çalışan yasal veya gönüllü mesleki kuruluşlar, STK'lar, her türlü dernekler ve vakıflar, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) yöneticileri ve üniversite öğretim üyeleri, Konsey üyesi olmayan dernek üyeleri görüş teatisinde bulunulmak üzere Konsey Başkanlığı'nca devamlı veya geçici olarak davet edilebilirler. Bu kişiler Konsey oylamasına katılmazlar.

Konsey'in başlıca görevleri:

a) Çanakkale sanayi ve iş hayatının genel gidişi ve sorunlarını gözden geçirmek ve uzun vadeli tedbirlere ışık tutmak,

b) Sosyo- ekonomik gelişmeleri gözden geçirmek ve uzun vadeli tedbirlere ışık tutmak.

c) Dernek amaçlarına en uygun şekilde ulaşabilmek maksadı ile hazırlanacak stratejileri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak,

d) Dernek çalışmalarını amaçlara uygunluk ve netice almadaki etkenlikler bakımından incelemek ve gerekli tedbirleri tavsiye etmektir.

Vizyon:

Bugünkü Vizyonu:

ÇASEK; Çanakkale ilinin katılımcı, şeffaf bir anlayışla Çanakkale'yi sembolize eden tarihi, kültürel, arkeolojik, coğrafi, ekolojik değerlerinin korunmasında Kamu Sektörü ve Otoritesi ve Yerel Yönetimler ve STK'lar ile ulusal ve uluslararası kurum, kuruluşlar ve STK'larla işbirliği ve ortaklıklar içerisinde Çanakkale'nin gelişmesine katkı sağlayan etkinlikler yapmak, organize etmek, bu ve benzer konularda çalışmalar yapan Kamu Otoritesi ve Yerel Yönetimler ve STK'ların çalışma ve projelerinde ortaklıklar tesis etmek, projelere ortak olarak katılmak, T.C. Hükümetlerinin imzaladığı antlaşmalar ve yasalar çerçevesinde yurtdışı ortaklıklar ve projeler tesis etmek, proje ortaklıkları yapmak böylece **sürdürülebilir kalkınma kültürünü geliştirmek ve yaygınlaştırmayı amaçlar.**

Gelecek Vizyonu:

ÇASEK; bugünkü vizyonundan hareketle, kısa- orta vadede ilimizde hızla yer almaya başlayan yatırımcı sektörlerin gereksinmesi olan "ara elemanların", "uluslararası akredite sertifikasyon" sahibi olarak, il içerisindeki potansiyelden yetiştirilmesini sağlamak için bütün kurum- kuruluşlar, Kamu sektörü, Yerel Yönetimler, Üniversite ve STK'lar ile işbirliği içinde çalışacaktır.

Uzun vadede bu çalışmalara koşut olarak il ölçeğinde yaygın, 10.000 üyeli bir vakıf oluşturma çalışmaları sürdürülecektir.

Böylelikle bugünkü vizyonda sayılan Çanakkale değerlerini koruyarak sürdürülebilir kalkınma kültürü yanı sıra 5.200 yıldan bu yana gelen kültürel dokunun tamamının korunması, karşılaşılan başka kültürlerin de bu kültüre uyum sağlaması için düzenlenecek her tür çalışma ve aktivite de çalışmaları içerisinde yar alacaktır.

Misyon:

ÇASEK; kurucu ve üyeleri, organizasyon yapısı ile vizyonda anılan çalışmaları gerçekleştirebilecek bir stratejik plana sahip çalışmaları üstlenerek Çanakkale değerlerinin korunması, yaşatılması ve sürdürülebilir kalkınma kültürünü yerleştirerek gelecek nesillere değerlerini korumuş yaşanabilir bir çevreye sahip, yaşayan ve geliştirilen bir kültürel yapıyı devretmeyi ilimize karşı gerçekleştirilmesi kaçınılmaz bir sorumluluk olarak görmektedir.

Son Söz

Amacını, çalışma koşulları ve biçimlerini, vizyon ve misyonunu her okur yazarın, her bireyin anlayabileceği ÇASEK ile ilgili olarak burada elbette akademik bir anlatım yapmayacağız.

Bu zaten görev ve sorumluluk alanımıza girmeyen haddi aşan bir anlatım çabası olurdu. Ama birkaç son söz söylemek de o kadar gereksiz ve boş olmayacak. ÇASEK neden bir "sosyal girişimcilik" projesidir?

Acaba bu kadar resmi kamu kurum ve kuruluş varken neden bu işleri ve işlevleri yerine getirme konusunda bir girişim ve kararlılık göstermektedir, neden bu konuları üzerine vazife edinmiştir, ÇASEK?

ÇASEK toplumsal sorumluluk sahibi bireylerin bir "sosyal girişimcilik" projesidir.

Çünkü ÇASEK'in amaçları ve çalışma koşulları ve biçimlerinde sayılanlar bu ilde yaşayan her bireyin direk ya da dolaylı olarak üzerinde kafa yorması, düşünce üretmesi, projeler geliştirmesi gereken konulardır. Yaşadığı topluma karşı duyarlılık hisseden her birey bu tür konularda faaliyet için bulunduğu konum ve unvan dışında da kendi iradesi ile katılımcı olmalıdır biçiminde düşünmekteyiz.

Her türlü politik mülahazadan uzak, tam tersine her türlü politik düşünce ve inanca eşit mesafede ama hepsine kendi yapısı içinde bireysel olarak yer vermeye hazır bir dernek yapısından bahsediyoruz, ÇASEK'i tanımlarken. Burada "toplumsal sorumluluk" kapsamında, tarafsız, bir iktidar ve güç alanı ile nüfuz alanı yaratmadan çalışmayı, gönüllü olmayı kabul ediyoruz.

Elbette bu konularda resmi kurum ve kuruluşların sayısı yeterlidir. Ama onlar yasa, yönetmelik, genelge ve resmi tüzüklerle sıkı sıkıya bağlı olmak durumundadırlar.

ÇASEK ise Anayasa ve yasaların belirlediği sınırlar içinde ayrıca tanımlanan görev alanı tanımı yapılmış, yetki ve sorumluluğu belirlenmiş kurum ve kuruluşlara göre daha serbest hareket alanına sahiptir. Faaliyetlerini bir görev değil gönüllülük çerçevesinde yerine getirmek için çalışmaktadır.

Bu fark önemlidir. Çünkü görevlendirilmiş kurum ve kuruluşların faaliyet, yetki ve sorumluluk anlayışları da yasa, tüzük, genelge ve yönetmeliklerle görev halinde sınırlandırılmıştır.

Oysa gönüllülük kendi iradesi ile bir kararlılık çerçevesinde katkı vermeyi, katkı veremeyeceği noktada görev almamayı, hatta örgütlenmeye inancını yitirdiğinde elini kolunu sallayarak (en azından üye olmuşsa bir istifa mektubu ile) ayrılıp gitmeyi tanımlamaktadır.

Gönüllülüğün sorumluluğu yoktur demek istemiyoruz. Ama bu sorumluluk tamamen bireyin kendi iradesine, kendi kararlarına bağlı bir sorumluluktur. Bireyin en önde gelen sorumluluğunun da üyesi olduğu örgütlenmeye tüzüğünde yazılı miktar kadar aidatı düzenli ödemesi olduğunu hatırlatmadan geçemeyeceğiz.

İşte bu koşullarda ÇASEK yukarıda açıklanan amaç, çalışma koşulları ve biçimleri ile bütünüyle "toplumsal sorumluluk" anlayışı içinde kendi iradeleri ile bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu bir gönüllü dernek, bir sivil toplum örgütü (NGO), bir "toplumsal girişimcilik" projesidir.

Yüksek İstişare Kurulu'nu tüzüğüne ekleyerek oluşturmuştur. Çünkü faaliyet göstereceği alanda bütün ilin akıllarına, fikirlerine, görüşlerine gereksinmesi olduğunu baştan, peşinen kabul etmiştir.

ÇASEK, Çanakkale ili koşullarında çalışma önceliğini "Teknik Ara Eleman" yetiştirme (gücü yettiğince her sektörde) konusuna vermiştir. Çünkü bu kentte de mesleksizlik ve işsizlik en büyük sorunlardan biridir. Günümüzde mesleksiz birey eninde sonunda işsiz kalmaktadır. Çünkü artık hemen her alanda uzmanlık çok önemli bir hale gelmiştir.

İl dışından gelen yatırımcıların hazır bulacakları "Teknik Ara Elemanlar" başka yerlerden, başka kültürlerden, yaşam koşullarından gelenlere göre çok daha verimli bir personel kapasite kullanımının kapısını açacak, doğabilecek başka maliyetleri de en aza indirecektir düşüncesindeyiz.

Dolayısı ile tarih öncesinden bu yana yaşatılan bir yaşam kültürü, gelenekleri, tarihi ve doğal zenginliğini de kendi özünü koruyarak, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde gelecek nesillere aktarılabilme şansı elde edilebilecektir.

ÇASEK için "Sosyal girişimcilik" konusunda bir örnek oluşturabilmek, gelecek nesillerin de yararlanabileceği bir deneyimin ilk adımıdır.

Başarmak zorundayız, başaramamak gibi bir lüksümüz yok!

Kaynakça:

ÇASEK Tüzüğü.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL SORUMLULUK ALGILAMALARI: BİGA İİBF BİRİNCİ VE DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Ebru KANYILMAZ POLAT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
ekanyilmaz@comu.edu.tr

Özet
Yakın bir geçmişe kadar işletmeler açısından gönüllü faaliyetler olarak algılanan sosyal sorumlulukların önemi günümüzde daha iyi anlaşılmıştır. Lisans eğitimi sırasında verilen derslerin sosyal sorumluluk bilinci üzerinde olumlu bir etki yaptığı ilgili çalışmalarca ortaya konmuştur. Bu doğrultuda lisans eğitimlerini tamamlamış öğrenciler ve birinci sınıfı yeni bitirmiş öğrencilerin sosyal sorumluluk algıları arasında farklılık olması beklenebilir. Çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bir ve dördüncü sınıf öğrencilerinin sosyal sorumluluk algıları üzerine karşılaştırmalı bir araştırma yapılmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında bölüm, cinsiyet ve sınıf farklılıkları olup olmadığı incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, ÇOMÜ, Biga İİBF.

SOCİAL RESPONSIBILITY PERCEPTIONS OF UNIVERSITY STUDENTS: A RESEARCH MADE WITH THE PARTICIPATION OF FIRST AND THE LAST CLASS STUDENTS AT BİGA IIBF

Abstract
The importance of social responsibility, which had been perceived as a voluntary action by organizations before, has been understood better recently. The related studies demonstrate that the lectures given During bachelor's degree make a positive effect on social responsibility consciousness. It may be expected to find a difference between social responsibility perceptions of the students who have completed the first year and those who have gotten their bachelor's degree. In this study a comparative research concerning social responsibility perceptions of first and fourth class students of Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences has been carried out. We have analyzed if social responsibility perceptions change between different departments, sexes and classes (first year vs. 4th year).
Key Words: Corporate Social Responsibility, COMU, Biga IIBF.

Giriş

İşletmeler canlı birer organizmadır. Her canlı gibi bir çevrede yaşamlarını sürdürürler. Çevreleriyle etkileşim içinde olan örgütler, dışarıda olan olaylardan etkilenmekte ve çevrelerini etkileyebilmektedir. İşletme çevresi müşteriler, ortaklar, çalışanlar, tedarikçiler, toplum ve işletme ile çeşitli şekillerde iletişim kuran geniş bir kesimi kapsamaktadır. İşletmeler faaliyetleri esnasında çevreden bazı faydalar elde ederler. Ancak yine faaliyetleri esnasında çevreye bir takım olumsuz etkiler bırakabilmektedirler. Bu olumsuzlukları gidermek için bazı maliyetlere katlanmak zorunda olmaları nedeniyle işletmelerin sosyal bazı sorumlulukları yerine getirmesinin uygun olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Yakın bir geçmişe kadar sosyal sorumluluklar işletmeler için gönüllü faaliyetler olarak görülmüştür. Ancak günümüzde hakim olan modern yaklaşımlar çevrenin kaynaklarını kullanarak faaliyette bulunan işletmelerin çevreye karşı yapması zorunlu bazı sorumlulukları olduğunu kabul etmektedir.

Sosyal sorumluluğun işletmeler ve çevre tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi, gönüllü bir faaliyet olmaktan çıktığı bilincinin yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. Bu anlamda çeşitli şekillerde işletme çevre ve paydaşlarını oluşturan-oluşturacak olan üniversite öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılarının belirlenmesi ve eğitimin bu algıda ne kadar yeri olduğunun ortaya konması büyük önem taşımaktadır. Çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ), Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (BİİBF) öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Fakültede birinci senelerini tamamlamış öğrenciler ile mezuniyet aşamasına gelmiş öğrenciler karşılaştırılmıştır.

İşletme Çevresi ve Paydaşlar

İşletme çevresinde etkileşim içinde bulunduğu çok sayıda paydaş mevcuttur. Freeman, örgütün amaçlarını gerçekleştirmesini etkileyen ya da örgütün amaçlarından etkilenen kişi ya da grupları "paydaş" olarak tanımlamaktadır. Freeman tanıma hükümet, politik gruplar, hissedarlar, finansal ve ticari birlikler, tüketiciler, çalışanlar, tüketici koruma dernekleri, tedarikçiler ve rakip işletmeleri de dahil ederek genişletmiştir. Dar anlamda işletmenin ekonomik faaliyet sağladığı kişiler paydaş olarak kabul edilirken geniş anlamda işletme faaliyetlerinden etkilenen ya da işletme faaliyetlerini etkileyen herkes paydaş olarak kabul edilmektedir (Ertuğrul 2008: 206).

Zamanla işletmelerin ilişki içinde bulunduğu toplumsal grupların sayısı artmıştır. Bu durum işletmelerin paydaşları ile ilişkilerini düzenlemeyi, ilişkilerindeki sınır ve sorumlulukları yeniden şekillendirmeyi gerektirmektedir. Paydaş yönetimi olarak da adlandırılan bu düzenlemeler ile işletmeler paydaşlarının beklenti ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır (Özalp, Tonus ve Sarıkaya 2008: 70).

Şekil 1: Donalson ve Preston'un Paydaş Modeli

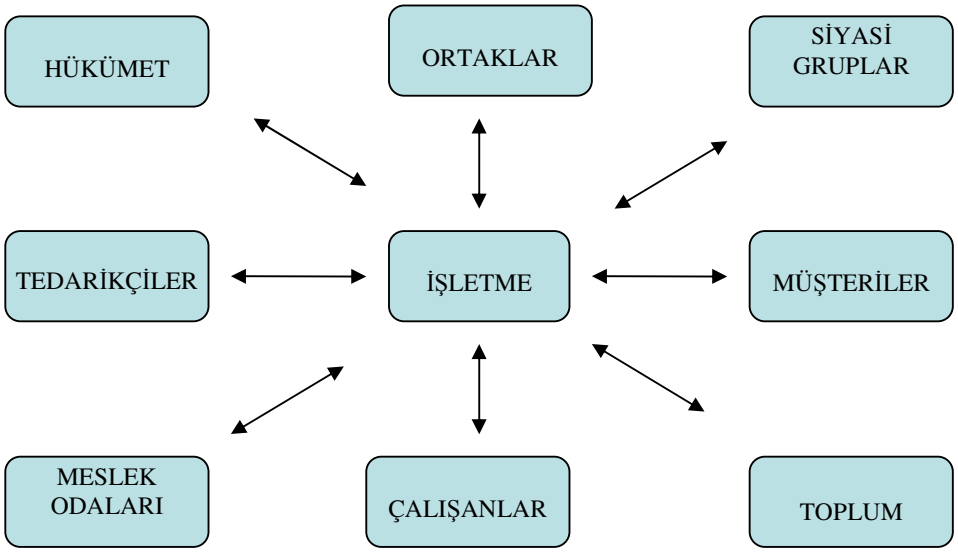

Kaynak: (Donaldson ve Preston 1995: 69)

Şekil 1'de paydaşların karşılıklı etkileşimi görülmektedir. Freeman ortaya koyduğu paydaş teorisi ile işletmeyi içinde bulunduğu çevre ile birlikte ele almaktadır. Teoride çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve pay sahipleri ayrı ayrı önem taşımakta, bu kesimlerin beklentileri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu felsefe paydaşlar ile ne kadar iyi ilişkiler kurulursa işletme amaçlarına ulaşmanın o kadar kolay ve hızlı olacağı temeline dayanmaktadır (Aktan ve Börü; Ertuğrul 2008: 200)

İşletmelerin başarısı sadece müşterilerini memnun etmeleri ile ölçülmemektedir. Tüm paydaşların memnun edildiği, tarafların karşılıklı fayda sağladığı etkili paydaş yönetimi yapan örgütler başarıya daha yakındır. İşletmenin politika ve amaçları belirlenirken paydaşlara karşı sadece ekonomik bakış açısıyla yaklaşılmamalı, paydaşlara karşı duyarlı olunmalıdır (Özalp, Tonus ve Sarıkaya 2008: 2).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

İşletme çevre ve paydaşlarının genişlemesi ile işletmelerin etkileşim içinde olduğu kesimlerin sayısı da artmıştır. İşletmeler içerisinde bulundukları toplumdan bazı olanak ve faydalar elde ederken karşılığında toplumun çıkarını gözetecek şekilde hareket etmelidirler. İşletmelerin temel görevi "içinde bulunduğu toplumun gereksinimlerini karşılayacak mal ve hizmetleri üreterek topluma yarar sağlamak ve bu faaliyet sonucunda da gelir veya kar elde etmektir" (Ülgen ve Mirze 2004: 454).

Friedman öncülüğünü yaptığı klasik görüşte Adam Smith'in ortaya koyduğu görünmez el anlayışını biraz daha geliştirmiştir. "İşletmelerin sosyal sorumluluğunu arttırmak" başlıklı makalesinde Friedman, işletmelerin değil insanların sorumlulukları bulunduğunu ve "işletmenin tek sosyal sorumluluğunun kar elde etmek" olduğunu savunmaktadır. Yöneticiler rekabet edebilirliklerini, pazar paylarını ve karlarını arttırarak gerekli sosyal görevlerini yerine getirmiş olacaklardır. Böylece serbest pazarda pazar değerinin geliştirilmesiyle işletme çalışanlarına karşı sosyal sorumluluklarını da aslında yerine getirmiş olmaktadır (Torlak 2007: 41; Yönet 2005: 243; Çerik ve Özarslan 2008: 589-590).

Günümüzde daha geçerli olan çevre odaklı modern yaklaşımda işletmelere örgütsel sorumlulukların yanında toplumsal sorumluluklar da yüklenmektedir. İşletmelerin sayılarının artması ve hacim olarak büyümeleri etkileşim içinde bulundukları çevreye verdikleri zararları da artırmıştır. Bu nedenle işletmeler kar elde etme amaçlarını sürdürmekle birlikte topluma, çevreye ve diğer paydaşlara karşı sorumluluklarının farkında olup toplumsal refahı geliştirme gibi bir amaç da edinmektedir (Top ve Öner 2008: 101-102).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile 1950'li yıllardan beri çeşitli tanımlar yapılmıştır. Friedman kurumsal sosyal sorumluluğu "işletmelerin tek sosyal sorumluluğunun yasal sınırlar içerisinde ekonomik sorumluluklarını yerine getirmesi" olarak görmektedir. Friedman'ın görüşüne katılmayan birçok tanım yapılmıştır. Carroll'a göre kurumsal sosyal sorumluluk; ekonomik ve yasal sorumlulukların ötesinde; toplumun işletmelerden ekonomik, yasal, etik ve isteklere bağlı beklentilerini karşılayacak şekilde ticaret yapmasıdır (Yelkikalan 2007: 213-214). Bu tanım işletmenin etik değerleri ve yasal sorumlulukları yanında insana, topluma ve çevreye olan saygısını da içermektedir (Lantos 2001: 600). Avrupa Birliği'nin Yeşil Kitap'ta yaptığı tanıma göre kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin gönüllü olarak örgütsel faaliyetlerini sosyal ve çevre ile ilgili konularla ve paydaşları ile bütünleştirdikleri bir kavramdır (Aktan).

Geniş anlamda yapılmış bazı tanımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre kurumsal sosyal sorumluluk;

- Toplumla birlikte çalışarak sürdürülebilir ekonomik gelişime katkıda bulunmak için çalışanları, ailelerinin ve yerel toplumun, yaşam kalitesini iyileştirme yükümlülüğüdür (Mutlu, Gürol, Aydınlık vd. 2007: 493).
- İşletmenin, toplumun uzun vadeli istek ve ihtiyaçlarıyla ilgilenirken topluma katkıda bulunması, pozitif etkilerini artırırken negatif etkilerini azaltmasıdır. Bu noktada işletmenin politika ve uygulamaları ile etkileşim halinde bulunan herkes, kısaca paydaşlarına karşı olan sorumluluktan söz edilmektedir (Lantos, 2001: 600).
- İşletmenin ekonomik faaliyetlerini, çalışanlar, hissedarlar, tüketiciler ve toplumdaki bireylerin hiçbirine zarar vermeden, sahip olduğu kıt kaynakları en iyi biçimde kullanarak toplumun istek ve arzularına uygun üretimde bulunmasıdır (Nalbant 2005: 194).
- İşletmenin ekonomik ve yasal koşullara, iş ahlakı, işletme iç ve dış çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesine, insanları mutlu ve memnun etmesine ilişkin bir stratejidir (Akdemir 2008: 81).

Modern görüş çerçevesinde şekillenen bu tanımlardaki ortak özellik, işletmelerin faaliyetlerini gönüllü olarak sosyal sorumlulukları ve paydaşlarını da göz önünde bulundurmasıdır. Klasik görüşteki kar dışındaki amaçlara yönelmenin gereksiz ve maliyetli olduğu anlayışının tersine modern anlayışta sosyal sorumluluk bir fırsat olarak görülmektedir. İşletmelerin ekonomik sorumlulukları sosyal sorumluluklarından ayrı düşünülemez ve doğru yönetilmemiş sosyal sorumluluklar işletmeyi zarara uğratabilir. Ekonomik ve sosyal sorumluluklar bir bütün olarak algılanmalı ve işletmenin uzun vadede başarısındaki stratejik rolü gözden kaçırılmamalıdır (Decker 2004: 713; Torlak 2007: 35).

Carroll, Modern anlamda kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde işletmelerin çevrelerine ve paydaşlarına karşı sorumluluklarından bahsederken 4 temel düzeyde sosyal sorumluluklarını gerçekleştirdiklerinden bahsetmiştir. Bu temel bölümler; ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluktur (İnan, Tonus ve Sarıkaya 2008: 73).

Şekil 2: Sosyal Sorumluluğun Alt Grupları

Kaynak: (Özalp, Tonus ve Sarıkaya 2008: 73).

Ekonomik Sorumluluk: İşletmeler sadece kar amaçlı örgütler olmamakla birlikte varlıklarını sürdürmek, faaliyetlerini yürütmek ve geliştirmek için kar elde etmek zorundadırlar. Kar elde eden işletmeler müşterilere daha kaliteli mal ve hizmetleri daha makul fiyatlarla sunabilirler. Yeni kaynaklar bulmak, yeni işler yaratmak, ekonomik büyümeye katkıda bulunacak yeni yatırımlar yapmak işletmelerin kar elde edebilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Carroll'un modelinde ekonomik sorumluluk yeni yatırımları, yeni iş olanaklarını, çalışanlar için adil ödemeler, teknolojik yeniliklerin desteklenmesi, yeni ürünler ve hizmetler yaratılması ve yeniliği ifade etmektedir. Ekonomik anlamda verimli olmak işletmelerin en temel sorumlulukları arasındadır. Önemli olan ekonomik ve sosyal sorumluluklar arasında etkin bir denge sağlanabilmesidir (Lantos 2001: 596).

Yasal Sorumluluk: İşletmelerin ekonomik faaliyetlerini yasal düzenleme ve denetimler çerçevesinde yerine getirmesidir. Böylece işletmelerin faaliyetleri esnasında bazı çevresel ve toplumsal kurallara uyacağı hükümetlerce de garanti altına alınmış olmaktadır (Top ve Öner 2008: 103).

Etik Sorumluluk: Yasalarca belirlenmemiş, ancak toplumun üyeleri tarafından genel kabul görmüş uygun davranışları ifade etmektedir. Bu doğrular dini kurallar, insancıl prensipler, insan hakları veya geleneksel değerlerden kaynaklanabilmektedir. Etik davranışlar sosyal sorumluluğun temelini oluşturmaktadır (Lantos 2001: 597; Çerik ve Özarslan 2008: 593).

Gönüllü Sorumluluk: Toplumun beklentilerine yanıt verecek şekilde işletmelerin zorunlu olmadan yerine getirdiği faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetler işletmelerin toplum içindeki olumlu imajlarını arttırmakta ve iyi bir vatandaş olduğunu göstermektedir. Sanatın, eğitimin ya da halkın desteklenmesi için finansal kaynak ayrılması bu tür sorumluluklara örnek olarak verilebilir (Carroll 1991: 41).

Sosyal sorumluluğun hangi boyutu ile algılandığı kişiden kişiye, çevreden çevreye değişebilir. 2000 yılında 500 büyük imalat işletmesinin yöneticileri Türkiye'de iş ahlakının kurumsallaşması için gerekli en önemli faktörün "eğitim" olduğunu vurgulamışlardır (Özalp, Tonus ve Sarıkaya 2008: 75). Bu noktadan hareketle çalışmamızda İİBF birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında faklılık olup olmadığı araştırılmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İşletmelerin çevresi ve çevreleri ile etkileşimleri her geçen gün biraz daha artmaktadır. Geçmişte işletmenin tek sorumlu olduğu kişiler pay sahipleri iken, günümüzde tüm paydaşlara karşı sorumluluk bilinci taşınan modern yaklaşımlar hızla yaygınlaşmaktadır. Diğer bir ifade ile günümüzde işletmeler pay sahipleri yanında çalışanlar, müşteriler, sivil toplum kuruluşları, hükümetler, tedarikçiler, dağıtımcılar, kamuoyu gibi büyük bir kitleye karşı sorumluluk içerisindedir.

İİBF'ler çalışma yaşamına orta ve üst düzeyde personel yetiştirmektedir. Bugün öncelikle müşteri ve kamuoyu olarak paydaş olan öğrenciler, gelecekte diğer sıfatlarla da paydaş olmaya adaydırlar. Bu anlamda öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algısı şimdiki ve belli bir oranda gelecekteki paydaş algılamalarını yansıtacak niteliktedir. Araştırmada İİBF öğrencilerinin eğitim gördükleri bölüme, birinci veya dördüncü sınıf öğrencisi olmalarına ve cinsiyetlerine göre kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları arasında bir farklılık olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Örneklem

İİBF öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılarını ölçebilmek için "kolayda örnekleme" yöntemi ile Biga İİBF öğrencileri seçilmiştir. Üniversiteye aynı yıl başlamış ve henüz bir yıl ders almış öğrenciler ile mezun olma aşamasına gelmiş öğrenciler arasında algılama yönünden bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi için anakütle Biga İİBF'de okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri olarak belirlenmiştir. Ekonometri bölümünün fakültede yeni açılmış olması ve sadece birinci sınıf öğrencilerinin bulunması nedeniyle çalışmaya Ekonometri bölümü dahil edilmemiştir.

2008-2009 öğretim yılında fakültede kayıtlı bulunan 3093 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 950 tanesi birinci sınıf (ekonometri bölümü öğrencileri hariç), 635 tanesi dördüncü sınıf öğrencisidir. Toplamda 1585 öğrenci anakütleyi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 418 öğrenci ana kütlenin % 26.3'üdür.

Veri Toplama ve Analizi

Araştırmada Elias'ın 2004 yılında geliştirmiş olduğu ölçeği İİBF öğrencilerine uyarlayarak kullanan Özalp, Tonus ve Sarıkaya'nın (2008) ölçeği kullanılmıştır. Yazarların oluşturduğu 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmış anket formu Biga İİBF öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçeğin alpha güvenilirlik katsayısı 0.903 çıkmıştır. Veriler 25 Mayıs- 5 Haziran ve 17- 21 Ağustos tarihleri arasında final döneminde sınavlardan önce veya sonra öğrencilere yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimleyici istatistikler ANOVA ve t-testine başvurulmuştur.

Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bölümü (313 kişi) 20 ila 22 yaşları arasındadır. 19 ve 23 yaşında olan gençlerin oranı yaklaşık % 10, 24 yaşında olanlar %4,4 ve 25 yaşında olan öğrencilerin oranı ise % 3.3'dür. Araştırmaya katılan öğrencilerin 209 tanesi (% 50.2) bayan, 207 tanesi (% 49.8) erkektir.

Tablo1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Özellikleri

Bölümü	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (ÇEEİ)	106	25,4
Maliye	96	23
İktisat	74	17,7
İşletme	55	13,2
Uluslararası İlişkiler (Ulus. İ.)	45	10,8
Kamu Yönetimi (Kamu Y.)	42	9,8
Sınıfı	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Birinci Sınıf	156	37,4
Dördüncü Sınıf	261	62,6
Çalışıyor Olma Durumu	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Çalışmıyor	368	87,7
Yarı Zamanlı	20	7,2
Tam Zamanlı	20	5,1
Kavram Bilgisi	**Frekans**	**Yüzde (%)**

Daha Önce Duymadım	38	9,2
Duydum Ama Ayrıntılı Bilgi Yok	229	54,3
Bölüm Derslerinde Geçmişti	113	27,3
Bu Konuda Ders Aldım	38	9,2

Ankete katılanların öğrencilerin % 87.7'si herhangi bir işte çalışmamaktadır. Öğrencilerin sadece %5.1'inin tam zamanlı bir işte çalışıyor olması öğrencilerin sosyal sorumluluk algılamalarının okulda aldıkları eğitim doğrultusunda şekillendiğini ortaya koyabilir.

Tablo 2: Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı Bilgisi

	Daha Önce Duymadım	Duydum Ama Ayrıntılı Bilgi Yok	Bolum Derslerinde Geçmişti	Bu Konuda Ders Aldım	Toplam
ÇEEİ	9	51	27	17	104
İktisat	10	47	12	4	73
İşletme	3	11	33	7	54
Maliye	5	56	29	6	96
Ulus. İ.	6	31	6	2	45
Kamu Y.	5	29	6	1	41
Toplam	38	225	113	38	414

İşletme bölümü öğrencilerinin % 61.11'i kurumsal sosyal sorumluluk kavramının bölüm derslerinde geçtiğini belirtmişlerdir. İşletme bölümünden sonra kavramın bölüm derslerinde geçtiğini belirten öğrenciler sırası ile Maliye (% 30.2), ÇEEİ (% 25.9), İktisat (% 16,4), Kamu Yönetimi (%14.6) ve Uluslararası İlişkilerdir (% 13.3). Ankete katılan öğrencilerin yaklaşık yarısı (% 54.3) kavramı duyduklarını ancak ayrıntılı bilgileri olmadığını belirtmişlerdir.

Elias'ın 2004 yılında geliştirdiği sosyal sorumluluk algı ölçeği Özalp, Tonus ve Sarıkaya (2008) tarafından üniversite öğrencilerine uyarlanmıştır. Yazarların oluşturduğu 20 soru 5'li Likert ölçeği ile öğrencilere yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan 418 öğrencinin verdiği cevapların ortalaması Tablo 3'de görülmektedir.

Çalışmaya katılan öğrenciler kurumsal sosyal sorumluluğu ilk olarak, "işletmenin etik ve kültürel değerlere sahip olması" şeklinde tanımlamaktadır. Öğrenciler kavramı ikinci olarak "İşletmenin bulunduğu yerdeki yerel toplumun refahı ve ihtiyaçları konusunda dikkatli olması", üçüncü olarak "çalışanlarına eğitim ve geliştirme fırsatları sunması" ve dördüncü olarak ise "işletmenin toplumun yaşam kalitesini arttıracak projelere yönetici ve çalışanlarının gönüllü katılımını desteklemesi" şeklinde tanımlamaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları

İfadeler	**Ortalama**
KSS, işletmenin etik ve kültürel değerlere sahip olmasıdır.	4,5146
KSS, işletmenin bulunduğu yerdeki yerel toplumun refahı ve ihtiyaçları konusunda dikkatli olmasıdır.	4,1121
KSS, işletmenin çalışanlarına eğitim ve geliştirme fırsatı sunmasıdır.	4,1058
KSS, işletmenin toplumun yaşam kalitesini arttıracak projelere yönetici ve çalışanlarının gönüllü katılımını desteklemesidir.	4,0857
KSS, işletmenin tüketicilerini ürünleri ve hizmetleri konusunda aldatmamasıdır.	4,0381
KSS, işletmenin çalışanların iş güvenliğinin sağlanmasıdır.	4,0283
KSS, işletmenin çevre dostu ürünler üretmek için çaba sarf etmesidir.	3,9903
KSS, işletmenin kanunlara ve düzenlemelere uyması ve kanunları uygulamasıdır	3,9623
KSS, işletmenin çalışanlarına ayrımcılık ve tacizde bulunmadan dürüst davranmasıdır.	3,8774

KSS, işletmenin .alışanlarına sağlık sigortası, yıllık izin, emeklilik planları gibi ücret dışı ödemeler sağlamasıdır.	3,8558
KSS, işletmenin faaliyetlerin verimli olmasıdır.	3,8241
KSS, işletmenin vergi ödevlerini zamanında ve kanunlara uygun olarak yerine getirmesidir.	3,8131
KSS, işletmenin istihdam yaratmasıdır.	3,7905
KSS, işletmenin pay sahiplerini mevcut durum ve misyon konusunda bilgilendirmesi, aldatmamasıdır.	3,7810
KSS, işletmenin çalışanlarına uygun ücret sağlamasıdır.	3,7429
KSS, işletmenin esnek iş saatleri, çocuk bakımı ünitesi gibi aile dostu bir işyeri ortamı sağlamasıdır.	3,6327
KSS, işletmenin uzun dönemli yaşamasına yönelik kararlar almasıdır.	3,5149
KSS, işletmenin eğitim, sanat, spor ve sosyal hizmetler gibi konularda hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmasıdır.	3,4757
KSS, işletmenin ürün ve hizmetleri makul fiyatlarlar sunmasıdır.	3,4600
KSS, işletmenin pazar payını arttırma yönünde çalışmasıdır.	3,2574

Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile en az ilişkilendirdiği ifadeler ise "işletmenin pazar payını arttırma yönünde çalışması", "işletmenin ürün ve hizmetleri makul fiyatlarlar sunması", "işletmenin eğitim, sanat, spor ve sosyal hizmetler gibi konularda hayırseverlik faaliyetlerinde bulunması" ve "işletmenin uzun dönemli yaşamasına yönelik kararlar alması"dır.

Öğrencilerin genel olarak sosyal sorumluluğu en çok etik boyutuyla algıladıkları görülmüştür. Biga İİBF birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri sosyal sorumluluk kavramını etik boyutundan sonra gönüllü, yasal ve ekonomik boyutu ile algılamışlardır.

Tablo 4: Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı Boyutları Algısı

Etik	Gönüllü	Yasal	Ekonomik
4,1423	3,9519	3,8975	3,5011

Kavramı bölümler açısından algılanışı Tablo 5'de gösterilmektedir. Sosyal sorumluluğu "etik" boyutuyla algılayan bölümlerin başında ÇEEİ bölümü gelmektedir. Gönüllü ve ekonomik boyutu en yüksek algılayan bölüm; Uluslararası İlişkilerdir. Yasal boyutu İşletme bölümü en yüksek şekilde algılamaktadır.

Tablo 5: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı Algısının Bölümlere Göre Dağılımı

Sosyal Sorumluluk	Bölümler	N	Mean	St. Sapma
ETİK	ÇEEİ	106	4,2364	1,11433
	Ulus. İ.	45	4,1500	,46291
	İşletme	55	4,1368	1,07261
	İktisat	74	4,1333	,66210
	Maliye	96	4,0421	,34534
	Kamu Y.	41	3,2000	,00000
	Toplam	417	4,1423	,88134
GÖNÜLLÜ	Ulus. İ.	45	4,1667	,30861
	İşletme	55	4,1404	1,00040
	İktisat	74	3,9841	,80295
	ÇEEİ	106	3,8824	,84202
	Maliye	96	3,8519	,49406
	Kamu Y.	41	3,0000	,00000
	Toplam	417	3,9519	,80297
YASAL	İşletme	55	4,0526	,93570
	İktisat	74	4,0000	,77100
	Ulus. İ.	45	4,0000	,50000
	Maliye	96	3,8421	,73158
	ÇEEİ	106	3,8015	,85688
	Kamu Y.	41	2,5000	,00000

	Toplam	417	3,8975	,82676
EKONOMİK	Ulus. İ.	45	3,7500	,46291
	İktisat	74	3,6556	,80230
	İşletme	55	3,6250	,96887
	Maliye	96	3,4632	,74704
	ÇEEİ	106	3,3576	,69770
	Kamu Y.	41	3,2000	,00000
	Toplam	417	3,5011	,77552

Bölümler arasında çok büyük olmamakla beraber bazı farklılıklar görülmektedir. Tüm bölümlerde bir ve dördüncü sınıf öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algıları arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Birinci sınıf öğrencilerinin algıları dördüncü sınıf öğrencilerine oranla daha düşüktür. Bu durum eğitimin kurumsal sosyal sorumluluk algısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Bir ve Dördüncü Sınıflara Göre Dağılımı

	Sınıf	N	Ortalama	Std. Sapma
Etik	1. Sınıf	294	3,8286	,76630
	4. Sınıf	123	4,4553	,88738
Gönüllü	1. Sınıf	294	3,7083	,90902
	4. Sınıf	123	4,2014	,59918
Yasal	1. Sınıf	294	3,5931	,89410
	4. Sınıf	123	4,2083	,61416
Ekonomik	1. Sınıf	294	3,3042	,78726
	4. Sınıf	123	3,7333	,70750

Kurumsal sosyal sorumluluğun bütün boyutlarında dördüncü sınıfların algıları daha yüksek çıkmıştır. Birinci sınıflarla dördüncü sınıflar arasında boyutların algılanış sırası arasında bir farklılık bulunmamıştır. Birinci sınıflar ve dördüncü sınıflar, kurumsal sosyal sorumluluğu öncelikle etik, sonra gönüllü boyutuyla algılamışlardır.

Özalp, Tonus ve Sarıkaya'nın 2008 yılında Anadolu Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada kavramın en yüksek yasal boyutuyla algılandığı görülmüştür. Yasal boyutundan sonra sırasıyla etik, ekonomik ve gönüllü boyutu algılanmıştır. Biga İİBF öğrencilerin ise algıları sırası ile etik, gönüllü, ekonomik ve yasal boyutlarıdır. Yine Özalp, Tonus ve Sarıkaya'nın çalışmasında kız öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algısı erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmışken bu çalışmada cinsiyetler arası anlamlı bir fark bulunamamıştır (Özalp, Tonus ve Sarıkaya 2008: 80-82).

Sonuç

İşletmeler geniş bir çevrede yaşamlarını sürdürmektedirler. Kar elde etme amaçları yanında etkileşim içinde oldukları paydaşlara karşı da bazı sosyal sorumlulukları ve görevleri vardır. Sosyal sorumlulukların yerine getirilmesinde ve paydaşlarının bu yöndeki beklentilerinin karşılanmasında tarafların "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" kavramını nasıl algıladıkları büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmelerin bugün müşteri, çalışan ve toplum olarak, yakın gelecekte ise ortak, yönetici, girişimci olarak işletmelerin çevresini oluşturacak olan İİBF öğrencilerinin kavramı nasıl algıladıklarına yönelik bir araştırma yapılmıştır.

Çalışmada kolayda örneklem yoluna gidilerek Biga İİBF öğrencilerine anket uygulanmıştır. Öğrencilerin fakülteye yeni geldiklerindeki algıları ile mezuniyet aşamalarına geldiklerindeki algılarında farklılık olup olmadığının saptanabilmesi için anket bir ve dördüncü sınıf öğrencilerine yöneltilmiştir.

418 öğrenciye yöneltilmiş anket sonucunda öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk kavramını öncelikli olarak "etik" boyutuyla algıladıkları görülmüştür. Kavram, etik boyuttan sonra "gönüllü", "ekonomik" ve "yasal" boyutları ile algılanmıştır. İşletme bölümü öğrencilerinin % 61.11'i, Maliye bölümü öğrencilerinin % 30.2'si, ÇEEİ öğrencilerinin % 25.9'u, İktisat bölümü öğrencilerinin % 16,4'ü, Kamu Yönetimi bölümü öğrencilerinin %14.6'sı ve Uluslararası İlişkiler bölümü öğrencilerinin % 13.3'ü kavramın bölüm derslerinde geçtiğini belirtmişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin yaklaşık yarısı (% 54.3) kavramı duyduklarını ancak ayrıntılı bilgileri olmadığını belirtmişlerdir.

Kavramın algılanışı açısından birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Dördüncü sınıf öğrencilerinin algısının birinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek çıkması kavram bilgisi ve algısını yükseltmekte eğitimin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Bölümler arasında çok yüksek olmamakla birlikte bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Etik boyutu ÇEEİ, yasal boyutu İşletme, gönüllü ve ekonomik boyutu Uluslararası İlişkiler bölümü öğrencileri en yüksek algılamışlardır. Araştırmada kız ve erkek öğrencilerin algısı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Günümüzde işletmeler açısından sosyal sorumluluklar yapılması isteğe bağlı faaliyetler olmaktan çıkmıştır. Çevrelerinden aldıkları etkileşim ve fayda ile faaliyetlerini sürdüren işletmeler, çevrelerine zarar vermekten kaçınmak, hatta çevrelerine faydalı olmak zorundadırlar. Bu bilincin yerleşmesinde üniversitelerde

verilen eğitimin büyük önemi vardır. Birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında algılama açısından fark bulunması kavram bilgisinin ve algısının yerleşmesi açısından fakültelerde verilen derslerin önemini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

AKDEMİR, Ali
2008 "İşletmeciliğin Temel Bilgileri", Orion Kitabevi, Ankara.
AKTAN, Coşkun Can ve Deniz BÖRÜ
"Önemli bir Tanımlama Öğesi: Paydaşlar (Stakeholders),
http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-sosyalsorum/kurumsal-sosyal/paydaslar.htm
ÇERİK, Şule ve Emel ÖZARSLAN
2008 "Çalışanların Sosyal Sorumluluk Boyutlarına İlişkin Algılamaları: İlaç Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama", Ege Akademik Bakış Dergisi, 8 (2).
DECKER, Sallyanne
2004 "Corporate Social Responsibility and Structural Change in Financial Services," Managerial Auditing Journal, Vol. 19, No. 6.
ÖZALP, İnan, Zümrüt TONUS ve Muammer SARIKAYA
2008 "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1.
CAN MUTLU, Esin; Yonca GÜROL; ÜLGEN AYDINLIK, Arzu, Yasemin BAL; ERTEMSİR BERKİN, Esin; Pınar BÜYÜKBALCI
2007 "500 Büyük İşletmenin Web Sitelerinde Yer Alan Sosyal Sorumluluk İfadelerinin İçerik Analizi ile İncelenmesi", XV. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, (25–27 Mayıs 2007).
LANTOS, P. Geoffrey
2001 "The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", Journal of Consumer Marketing, Vol. 18, No. 7.
TORLAK, Ömer
2007 Sosyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararı ve Tüketici Davranışlarının Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.
2007 Pazarlama Ahlakı, Beta Yayıncılık, İstanbul (4. Baskı).
TOP, Seyfi ve Akın ÖNER
2008 "İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk teorisinin İncelenmesi", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7.
ÜLGEN, Hayri; MİRZE, Kadri
2004 "İşletmelerde Stratejik Yönetim", Literatür Yayınları, İstanbul.
YÖNET, Ender
2005 "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mayıs, Cilt: 8, Sayı: 13.
GRIFFIN R. W. ve R. J. EBERT
1999 "Business", Prentice-Hall, U.S.A. (Fifth Edition).

TOPLUMSAL GELİŞİMDE YENİ BIR DİNAMİK OLARAK SOSYAL GİRİŞİMCİLİK: ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI KURUMU (FRONT LINE) ÖRNEĞİ

Barış TAVUKÇUOĞLU[1]
Yeliz KUŞAY[2]

Özet
Sosyal girişimcilik, girişimcilik mantığını bünyesinde taşımakla birlikte ticari girişimcilikten farklı olarak, sosyal amaçlara ulaşmada etkin ve önemli bir dinamiktir. Kar amacı gütmeyen birçok sosyal organizasyonların faaliyetlerinden farklı bir biçimde sosyal konu ve sorunlar üzerinde girişimcilik faaliyetlerinde bulunmayı amaç edinen sosyal girişimciler, hem ulusal hem de uluslararası platformda önemli değişimlere olanak tanımaktadırlar. Front Line,: Uluslararası İnsan Hakları Savunucuları Kurumu (International Foundation of The Human Right Defenders), 2001 yılında, İrlanda'da, İnsan Hakları Savunucularını korumak, onların taleplerine cevap verebilmek ve uluslararası gündemde önemli bir sorun olan insan hakları konusunda destek olmak ve gerekli kurumlara lobicilik faaliyetinde bulunmak amacı ile kurulan bir sosyal girişimcilik örneğidir. Ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel kalkınmada yeni bir dinamik olarak sosyal girişimcilik faaliyetleri arasında, sosyal bir sorunun çözümüne yönelik faaliyet göstermek amacıyla kurulan Front Line kurumunun sosyal girişimcilik uygulamalarının incelenmesi ise bu çalışman odak noktasıdır.
Anahtar Kelimeler: *Sosyal Girişimcilik, Sosyal Girişimci, Front Line*

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A NEW DYNAMİC IN SOCIAL DEVELOPMENT: INTERNATIONAL FOUNDATION OF THE HUMAN RIGHT DEFENDERS (FRONT LINE) CASE

Abstract
Differently from commercial entrepreneurhip, social entrepreneurhip is a functional dynamic, containing "entrepreneurhip" esence, in attaining social puposes. Socila entrepreneurs, acting differently again from the non-profit organizations in social subjects and problems, display their activities both in local or international area. Front Line,: (International Foundation of The Human Right Defenders), helded in 2001 in Ireland, ,aims to answer the human right defenders needs, protect them, give support and make lobbying facilities internationally. The social entreprenership facilities which are helded by Front Line is the main working centre of this study.,
Keywords: *Social Entrepreneurship, Social Entrepreneur, Fornt Line*

Sosyal Girişimcilik Kavramı

Sosyal girişimcilik, günümüzde birçok ülkede sosyal konulara ve sorunlara yönelik girişimlerin gerçekleştirilmesinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kamu kurumları, özel kuruluşlar veya bireyler tarafından gerçekleştirilen sosyal girişimcilik aktiviteleri, birçok farklı sosyal konularda ve sorunlarda toplumsal iyileşme ve gelişim yaratılması açısından önemli olduğu kadar, ülke ekonomisinin kalkınmasında da ayrıca bir öneme sahiptir. Sosyal girişimciliğin merkezinde, kavramsal adlandırılmasında da görüldüğü üzere, girişimcilik ruhu yatmaktadır (Mars ve Garrison, 2009),

Girişimcilik, ekonomik kaynakların düşük bir alandan daha yüksek ve geniş bir kazanç alanına taşınmasını sağlamak amacıyla üretim düzeninde yapılan yenilik ve yaratıcılık faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Hall, 2001, 263). Girişimcilik iki farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki olan ticari girimcilik alanında piyasa koşulları ve rekabet önemli bir yer tutmaktadır. Amaç, sermayeyi çoğaltmak ve daha yüksek kar elde etmektir (Goldstein, Hazy ve Silberstang, 2008) .

Sosyal girişimcilerin ortak olarak kullandığı bir internet sitesinde yer alan Dees'e ait bir makale girişimcilik, ticari girişimcilik ve sosyal girişimcilik arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından önemli bir kaynak konumundadır. Deess'e göre, ticari girişimciler açısından servet yaratmak, değer yaratmanın bir ölçütüdür. Bunun nedeni, ticari girişimcilerin değer yaratıp yaratmadıkları sorunsalının büyük ölçüde piyasa disiplinine tabi olmasıdır. Ticari girişimciler kaynaklarını ekonomik açıdan daha verimli kullanıma yönlendirmezlerse piyasanın dışına atılmaktadırlar. Rekabetçi bir piyasa ortamında, bir girişimcinin kaynakları çekebilme becerisi (sermaye, emek, donanım vb.), mevcut kaynakları ile rekabet ettiği seçeneklere göre kaynaklarını daha iyi değerlendirmesi ile alakalıdır. Kaynaklara sahip olmak için daha çok ödeyebilen girişimci, piyasanın da belirlediği gibi, tipik olarak onları daha yüksek değerle kullanıma sokabilen kişidir. Bir girişimin yarattığı kar, yarattığı değerin en iyi ölçüsü konumundadır. Eğer bir girişimci, kar elde etmeye yetecek kadar uygun bir fiyatı ödeyecek yeterli sayıda müşteri edinemez ise, kaynakların kullanımını meşrulaştıracak bir değerin yaratılamadığı ortaya çıkmaktadır. Böylece kaynakların yeniden dağılımı doğal olarak gerçekleşmekte ve

[1] Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
[2] Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

değer yaratmakta başarısız olan firmalar sermaye oluşturacak kaynakları tekrar satın alamamaktadır. Bu durumdaki firmalar piyasa dışında kalmaktadır. Piyasalar genel olarak, sosyal girişimciler için de iyi işlememektedir. Spesifik olarak bakıldığında piyasalar sosyal gelişim, kamu yararı ya da zararı veya satın alma gücü düşük olan insanların çıkarları gibi konularla uğraşmamaktadır. Bu başlıklar genellikle sosyal girişimciliğin ele aldığı konulardır. Bunun sonucu olarak da herhangi bir sosyal girişimin bir değer yaratırken kullandığı kaynağı meşru gösterecek oranda, yeterli değer yaratıp yaratmadığını belirlemek, ticari girişimciliğe göre daha zordur (http://sgentrepreneurs.com).

Dees'e göre sosyal girişimcilik, girişimciliğin temellerini bünyesinde barındırmakla birlikte, ticari girişimcilikten farklı olarak sosyal görevleri açık bir merkez konumunda tutmaktadır. Bu da, sosyal girişimcilerin fırsatları nasıl algıladıkları ve değerlendirdiklerini etkilemektedir. Görevle ilişkili etki ana kriter olmakla birlikte, amaç servet büyütmek değildir; sosyal girişimciler için sermaye sadece bir araçtır. Sosyal girişimciler, piyasalarda faaliyet göstermektedirler ancak bu piyasalar genellikle doğru bir disipline sahip değildirler. Pek çok sosyal amaçlı organizasyon hizmetlerinin bir kısmı için ücret talep etmektedir. Aynı zamanda bağışlar, gönüllüler ve diğer yardımlar için rekabet ederler. Ancak bu "piyasaların" disiplini sosyal girişimcilik misyonu ile bağdaşmamaktadır. Sosyal girişimciliğin disiplinini, tüm bunların yanı sıra ücretleri kimin ödediği yahut kaynakları kimin temin ettiği, bunların motivasyonunun neler olduğu ve girişimin yarattığı sosyal faydaya en iyi biçimde nasıl değer biçileceği belirlemektedir. Bu sebeple sosyal girişimciler bire değişim ajanıdır ve rolleri şu şekilde tanımlanabilmektedir (http://sgentrepreneurs.com);

- Sosyal değer yaratma ve devam ettirme görevini benimsemek,
- Bu göreve hizmet edecek yeni fırsatları fark etmek ve sürekli takip etmek,
- Sürekli yenilik, uyum ve öğrenme süreci içerisinde çalışmak,
- Hizmet edilen seçim alanlarına yönelik elde edilen sonuçlar için hesap verme yönünde yoğun bir duyarlılık sergilemektir.

Wallace'a göre sosyal girişimciler, karsız sektörde bir yeniliği temsil etmektedir ve kuralları, normları ve değerleri açısından kar gütmeyen organizasyonlardan farklıdır. Sosyal girişimciler, kar amacı güdülmeyen fakat karın bir araç olarak benimsendiği temel yenilikler dizgisini temsil etmektedir. Kuralları, normları ve değerleri açısından kar amacı gütmeyen organizasyonlardan farklıdırlar (Wallace, 1999). Thompson ve Doherty'e göre sosyal girişimcilik; düşünmenin bir yolu, yenilik ve yaratıcılık temeline dayanan, risk içeren ve sosyal sermaye yaratmaya yönelik güvenli kaynakların araştırılması, gerekli faaliyetlerin planlanması ve uygulanması sürecidir. Sosyal girişimciler, basit tanımıyla sosyal problemlere iş çözümü arayan organizasyonlardır. Bu sebeple sosyal girişimciliğin temel özellikleri yazarlar tarafından şöyle sıralanmaktadır (Thompson ve Doherty, 2006):

- Sosyal amaçları bulunmaktadır.
- Varlık ve servet, toplum yararı oluşturmak için kullanılmaktadır.
- Varlık ve servet pazarda ticaret ile sürdürülebilmektedir.
- Kar amaçlı işletmelerde olduğu gibi kar ve fazlalıklar hissedarlara dağıtılmamaktadır.
- Üyeler ya da çalışanlar, karar vermede ve/veya yönetimde bazı rollere sahiptir.

Rhodes ve Cox'a göre sosyal girişimcilik, karmaşık sosyal ihtiyaçları çözmede yaratıcı çözümler sunulmasıdır. Çözüm yaratmada rol oynayan sosyal girişimci organizasyonları ise farklı sosyal metot ve amaçlarla karakterize edilmektedir. İlgili sosyal gereksinimlerin giderilmesinde ve gereksinimleri etkileyici bir biçimde göstermek için organize edilmiş bireyler tarafından yapılan sosyal girişimcilik faaliyetleri, halkın çıkarları doğrultusunda, sosyal objektiflik ile girişimci stratejisi üzerine kurulmuş ve en önemlisi hedefin karın yükselmesi değil, sosyal amaçlara ulaşılması temel olarak alınmış bir uygulama biçimidir. (Rhodes ve Cox., 2008)

Sosyal girişimcilik faaliyetlerine süreç açısından genel olarak bakıldığında; konu veya sorunun tespiti ilk aşama, sorun hakkında yenilikçi ve yaratıcı bir çözüm geliştirebilmek için fırsat/larla birleştirilmesi ikinci aşama, insan kaynağı, sermaye gibi gerekli kaynakların elde edilerek fiziki bütünleştirilmenin yaratılması ile iş çerçevesinin çizilmesi ve gerekli iş paylaşımının yaratılması üçüncü aşama ve harekete geçirme son aşamadır (Thompson, 2002). Bu süreç içerisinde, en önemli birim olarak yönetim ve diğer çalışanlar bir lidere ihtiyaç duymaktadır. Bu lider fikri geliştiren kişi olabileceği gibi, konu ile ilgili veya bir şekilde konuya destek verebilecek uzmanlar olabilmektedir. Her organizasyonun etkin ve stratejik yönetime ihtiyaç duymaktadır ve özellikle sosyal girişimcilik alanında aktif ve yaratıcı bir liderlik zihniyetine ihtiyaç duyulmaktadır (Murphy ve Coombes, 2009)

Roper ve Cheney'e göre gerçekleştirilmekte olan sosyal girişimcilik faaliyetleri dünyada üç farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, özel sektörün gerçekleştirdiği sosyal girişimcilik faaliyetleridir. Bu tip sosyal girişimler yeniliği ön plana çıkartarak, firmaların hali hazırda faaliyet göstermekte oldukları piyasalarda, rekabetçi üstünlüklerini kısmen sosyal olgular etrafında kurgulamasında ve özellikle ekonomik – sosyal – çevresel iyileşmelerin yaratılmasında önemli bir yer tutmaktadır. İkincisi ise, kamu merkezli veya destekli sosyal girişimcilik faaliyetleridir. Bu tip sosyal girişimler, kamunun kendisinin yarattığı veya bir kuruma destek vermek suretiyle yürüttüğü faaliyetlerdir. Odak noktası sosyo-kültürel olgular olan bu

tip faaliyetlerde az da olsa ekonomik kalkınma amaçlanmaktadır. Üçüncü ve son olarak bireysel sosyal girişimcilik faaliyetleri tüm alanlarda (sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel konular) görülebilmektedir.

Glancey ve McQuiad'a göre sosyal girişimciliğin ulusla ve uluslar arası alanlarda toplumlara genel olarak katkıları şöyle değerlendirilmektedir (Glancey ve McQuiad, 2000, ss. 21-26);

- Orta ölçekli firmalar için yaratıcı uygulamaların ortaya konmasında stratejik bir uygulamadır,
- Büyük ölçekli firmaların itibarlarının olumlu seviyeye çekilebilmesinde önemli bir araç görürü,
- Ekonomik faaliyet alanlarında yeni merkezlerin açılmasına olanak tanır, iş istihdamı yaratılır; bu da genel olarak toplumsal ve küresel ekonomiye katkıda bulunur,
- Ekonomik gelişime bağlı olarak sosyal gelişimde ivme kazanılır,
- Çevresel alanlarda yapılan girişimcilik faaliyetleri ile çevresel düzenlemeler ve iyileştirmeler sağlanmaktadır,
- Kültürel yatırımlar, eğlence ve sanat merkezlerin arttırılmasına olanak tanır,
- Sosyal sorunlar açısından yapılan girişimcilik faaliyetleri ile çeşitli gruplara ait sömürülmekte olan hak ve özgürlükler savunulabilmektedir,
- Bir kısım sosyal girişimcilik faaliyetleri ile atıl insan kapasitene giren yaşlılar ve ,işsizlerin devlete bir yük olması durumu hafifletilebilir,
- Özellikle gelişmemiş bölgelere yapılan yatırımlar, bölgenin birçok açıdan gelişimini sağlar ve küresel dönüşümü tetikler.

Tüm bu farklı tanımlamalardan sonra sosyal girişimcilik için genel bir tanımlama yapmak gerekirse; sosyal girişimcilik, özel veya kamu organizasyonları ve bireyler tarafından gerçekleştirilebilen, girişimciliğin esaslarını bünyesinde barındırmakla birlikte ticari girişimcilikten farklı olarak kar ve sermayeyi bir araç olarak kullanan ve ulusal ya da uluslararası alanda sosyal konu ve problemler ağırlıklı olmak üzere, ekonomik, kültürel ve çevresel konu ve problemler için düzenlemeler ve çözümler yaratmak amacı güden, sosyal kar odaklı faaliyetlerdir. Sosyal girişimciler, bu faaliyetlerin organizasyonunda stratejik ivmeyi kazandıran liderler olup, toplumsal gelişimin öncüleri konumundadırlar.

Dünyadan Çeşitli Sosyal Girişimcilik Örnekleri

Play Pumps

Dünyada uygulanmakta olan sosyal girişimcilik örneklerinden biri Play Pumps'tır. Play Pumps, çocukların oynama ve eğlenme şekilleri üzerinde değişik persfpektiflere sahip olan bir kuruluştur ve çocukların enerjilerinin toplumsal bir değer yaratma amaçlı olarak kullanılabileceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Yaratıcı fikir Trevor Field ve babasına ait olup ilk uygulama 1989 yılında gerçekleştirilmiştir. Play Pumps, özellikle Afrika ülkelerinde yaşanmakta olan temiz su sorununa karşı bir çözüm arayışı sonucu yaratılmış bir fikirdir. Bu projeye göre kurulan basit ve ucuz bir atlı karınca sistemi ile suyun topraktan pompalanması ve hijyenik bir biçimde depolara doldurulması sağlanmaktadır. Genel halkın ihtiyacını karşılayan bu sistem ayrıca bölgede yer alan okullara da su kaynağı sağlamakta kullanılmaktadır. Play Pumps tasarımındaki temel fikir, temel güç kaynağı olarak atlıkarınca ve benzeri bir özel oyun alanının yaratılması hem gelişmemiş bölgelerde çocukların sosyal gereksinimlerinin bir açıdan karşılanmasına, hem de halkın genel temiz su ihtiyacının karşılanmasını sağlayarak sosyal sağlığın korunmasına yardımcı olmaktadır. Proje kapsamında, depolar birer reklam panosu olarak kullanılmaktadır. Böylece kurulum ve bakım masrafları kendi kendini idame ettirebilmektedir (Thompson ve Doherty, Social Enterprise Management, 2006, ss. 367-368). Ayrıca gönüllülük ve bağış birer destek olarak projenin sürdürülmesinde etkin olarak kullanılmaktadır. Şu an tüm Afrika ülkelerinde toplam 1200 Play Pumps sistemi mevcuttur (http://www.playpumps.org).

Suma

Suma, 2001 yılından bu yana Batı Yorkshire'daki (İngiltere) toptan satış için inşa edilmiş olan bir satış deposunda, doğal ve sağlıklı yiyecekler toptancısı olarak faaliyet göstermektedir. Suma, aslen 1974 yılında Leeds şehrinde kurulmuş ve 1974 yılında 7 çalışana ortak olarak satılmış bir kurumdur (http://www.suma.coop). Çalışanlar, kurumda "Çalışanlar kooperatifi" ruhunu yaratmıştır. 100'den fazla çalışanın katılımıyla gerçekleşen haftalık toplantılarda, stratejik kararlar hep birlikte verilmiştir. Fakat bu durum şirket stratejilerinde karmaşaya neden olunca, yetkili ve oy hakkı bulunan altı kişilik bir yönetim kurulu oluşturulmuş ancak diğer tüm çalışanların katılımına açık toplantılar düzenlenmeye başlanmıştır. Şimdilerde Suma, bu satış deposundan 7000 çeşit doğal ürün, 2500 dolayında süpermarket, küçük çapta perakendeci, hazır yiyecek tedarikçisi, hastane, okul ve hapishanelere dağıtılmaktadır. Etik kuralları ve uygulamaları, adil-dampingsiz ticaret anlayışı, işçilerine adil maaş dağıtımı uygulamalarıyla ve geri dönüştürülebilir tuvalet kağıdı ve bitkisel margarin ürünlerine öncülük eden bakış açısıyla Suma, sağlıklı-organik yiyecek endüstrisinin alışılagelmiş tartışılır yöntemlerini bir kenara bırakmıştır. Örneğin, 1980'lerde ilk defa serbest ticaret bölgesi bulunan ülkelerden gümrüksüz olarak kahve ithal eden şirket olan Suma, aynı zamanda işçi haklarının hiçe sayıldığı ve sömürüldüğü ülkelerden bu tip ithalatları şiddetle reddetmektedir. Kurum olarak

Suma, uluslararası alanda hem sağlıklı beslenme konusunda, hem de işçi haklarının sıkı sıkıya hatta fazlası ile korunmasında önemli bir öncüdür. Suma her işçisine aynı maaşı ödemekte, sadece çalışma saatlerine ve işe ekstra katkılara bağlı olarak bazı ek primler sunmaktadır. Endüstri normlarında maaş dağıtan kurumdaki çalışma yapısı diğer şirketlere göre farklılık gösterebilmektedir; örneğin, bir işçi haftanın dört günü şoförlük, üç günü ise depoda paketleme elemanı olarak görev yapabilmektedir. Ayrıca kurumda uygulanmakta olan "annelik sigortası" gibi bazı özel haklar işçilik hakları standartlarının üzerindedir (Dorado, 2006) . Gerek kendi işçilerine yönelik demokratik katılımlı stratejik yönetim süreçleri ile, gerek uluslararası alanda işçi sömürgelerine verdiği mücadele ile gerekse iş geliştirme sürecinde en sağlıklı ürünleri üretmesiyle Suma, hem ekonomik hem de sosyal alanda önemli bir sosyal girişimcilik örneğidir.

Genesis

Genesis, kendi toplumlarında bir fark yaratmak amacıyla 1989 yılında, sekiz kişi tarafından Hristiyan fonlarıyla kurulmuş bir kurumdur. Hayır ve güven garantisi ile sınırlı statüde olan Genesis şirketi, farklı alanlarda girişimlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerden bir tanesi, Doğu Midlands (İngiltere) bölgesinde 15-25 yaş arası evsizler için kaliteli meslek disiplinleri ve destek sağlamak için yerleşim birimi eklentili olarak kurulan bir tavuk çiftliğidir. Bu çalışmada, küçük bir grupla işe başlanmış fakat yedi yıl sonra, Training and Enterprise Council'ün de desteğiyle, Alfreton'da yer alan bir 18. yüzyıla ait bir Coach House astın alınmıştır. Yeni mekan restore edilmiş, gençlerle birlikte çalışmak için yeniden uyarlanmış ve büyük topluluklara ticari hizmet verilebilmesi için yemek salonu inşa edilmiştir. Daha sonraki senelerde çocuk bakımı, tatil kulüpleri, sportif faaliyetler, aile eğlence merkezleri, kongre ve toplantı salonları alanında da hizmet vermeye başlayan şirketin ismi Genesis Sosyal Girişimi olarak değiştirilmiştir. İşsizlik sorununun çözümüne yönelik bir sosyal girişimcilik faaliyeti olarak işe başlayan Genesis, şu anda pek çok sosyal ve ticari alanda hizmet vermeye devam etmektedir (Thompson ve Doherty, Social Enterprise Management, 2006, ss. 363-364).

Trade Plus Aid

Trade Plus Aid, 1995 yılında Charlotte Di Vita tarafından Gana'da kurulan bir tohum fabrikası ile başlayan bir sosyal girişimcilik projesidir. Di Vita, Gana'yı ziyareti sırasında fakir köylülerin tohum almak için para bulamadıklarını, ayrıca yetersiz beslenme sonucu birçok bebek ölümünün gerçekleştiğini far etmiştir. Bu sebeple, kurduğu Trade Plus Aid kuruluşu ile elindeki 800£ karşılığında kabile şeflerinden 800 adet yontma kolye süsü satın almıştır. Bu kolyeleri, Londra'da, kendi çevresinden yardım talep etmek sureti ile tanesini 7£'dan satan Di Vita, Gana'da yer alan yerel çiftçilerin hasat zamanına kadar herhangi bir ödeme yapmaksızın tohum ödünç alabileceği bir tohum bankası kurmuştur. Kolye satışlarını zamanla farklı ülkelere yayan Di Vita aynı zamanda bu uygulamanın bazı Güney Amerika, Uzak Doğu ve Afrika ülkelerinde uygulanmasında öncülük etmiştir. Di Vita'nın yarattığı bu sistem ile birçok yerel çiftçi el işçiliği ürünleri karşılığında para kazanabilmekte, para ve kredili olarak verilen tohumlar ile tarımsal kalkınmaya olanak tanıyabilmektedir. Aynı zamanda, gelişen ekonomik koşullar ile yetersiz beslenme sorununa bir çözüm kısmen getirilebilmiş surumdadır. Trade Plus Aid şu an dünyanın birçok ülkesinde faaliyet göstermeye devam etmektedir (http://www.tradeplusaid.org).

FRONT LINE: Uluslararası İnsan Hakları Savunucuları Kurumu (International Foundation of The Human Right Defenders)

Front Line, 2001 yılında İrlanda'nın Dublin şehrinde kurulan, uluslararası platformda faaliyet gösteren ve insan hakları koruyucuları için destek sağlamak amacıyla kurulan bir merkezdir. Kurum, Uluslararası Af Örgütü'nün eski İrlanda Müdürlüğünü yapmış ve ilgili alanda 28 yıllık deneyimi olan Mary Lawler tarafından 2001 yılının Şubat ayında kurulmuştur (Rhodes ve Cox. 2008). Kurumun genel amaçları, risk içerisinde bulunan insan hakları savunucularının güvenliğini sağlamak ve insan hakları için çalışan kişilere her türlü ihtiyaç ve faaliyetlerinde destek bulmak ve destek vermek ile Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan temel konuların savunuculuğunu yapmaktır. Kurum tanıtım çalışmalarında, kendisinin bir gönüllülük kuruluşu olduğunu uluslararası alanda kabul ettirmeyi ayrıca amaç edinmiştir.. Front Line'ın yürütmekte olduğu faaliyetleri kısaca incelersek (http://www.frontlinedefenders.org/about/frontline)

- İnsan hakları savunucularına, güvenlik ihtiyaçları için küçük maddi yardımlarda bulunmak.
- Risk içersinde bulunan insan hakları savunucuları savunucularının korunmasına yönelik olarak kampanyalar düzenlemek ve gerekli kurumlara yönelik lobicilik faaliyetleri gerçekleştirmek,
- Farklı ülkelerde tehlikeli ve acil durum içerisinde bulunan insan hakları savunucularının ülkelerine geri dönmelerinde yardımcı olmak,
- Farklı ülkelerde yer alan insan hakları savunucularının durumları hakkında istatistikler oluşturmak ve raporlamak,
- İnsan hakları savunucuları için gerekli materyal kaynaklarını sağlamak
- İnsan hakları savunucularının eğitim organizasyonlarını planlamak ve uygulamak,
- Farklı ülkelerde yer alan insan haklarını savunucuları ve insan haklarını koruma amaçlı olarak kurulan kurum ve kuruluşlar arasında bir iletişim – iş ağı yaratmak ve buradaki iletişim düzenini yürütmek,

- Farklı ülkelerde yer alan insan hakları savunucularının, kendi aralarında yer değiştirme sürecini yönetmek,
- Uluslararası alanda tanınan ve güçlü olan insan hakları savunucularına destek olmaktır.

Özel sektörde olduğu gibi sosyal girişimciler için de stratejik planlama hayati önem taşımaktadır. Sosyal paydaşlara kendini tanıtacak – anlatacak misyon ve vizyonun oluşturulması, çalışma alanının tam olarak sınırlarıyla tespiti için konuların incelenmesi, sorunların tespiti, sorunların nedenlerinin belirlenmesi, amaçların ortaya konması, doğru stratejilerin geliştirilmesi, uygulamaların doğru yönetimi ve uygulamadaki başarıların ölçümü sürdürülebilir bir organizasyon yaratmak için çok büyük önem teşkil etmektedir. Özellikle Front Line gibi sosyal girişimcilik temeline dayalı olarak faaliyet gösteren kurumlar, sivil toplum kuruluşlarına göre daha fazla stratejik planlamaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü, sosyal girişimcilikte kar amacı gütmemek bir amaç olduğu kadar, karların ve/ veya elde edilen bağışların kaynak olarak çeşitli kısımlara ve/veya amaçlara aktarımında stratejik bir planlama oldukça önemlidir. Front Line, sürdürülebilir kurumsal yönetim ve iletişim süreci sağlayabilmek üzere belirli zaman aralıkları ile stratejik planlamalar gerçekleştirmektedir. 2007 – 2010 yılları için hazırladığı stratejik plan incelendiğinde misyon, vizyon, amaçlar (mücadele edilmesi amaçlanan konular) stratejik amaçlar, ortak ilgi alanı etkinlikleri ile ilgili konular ve başarının ölçümlenmesi konuları doğrultusunda faaliyetler yürütülmektedir.

Front Lline, uluslararası alanda aktif olarak çalışmakta olduğu için, faaliyette bulunduğu noktaları beş farklı bölge şeklinde konumlandırmaktadır. Bu bölgeler; Kuzey - Güney Amerika, Afrika, Orta Doğu - Kuzey Afrika, Asya Pasifik ve Avrupa – Orta Asya'dır. Fron Line; Kuzey – Güney Amerika'da 14, Afrika'da 14, Orta Doğu – Kuzey Afrika'da 19, Asya Pasifik'te 11 ve Avrupa – Orta Asya'da 8 olmak üzere, toplam 66 farklı ülkede faaliyet gösteren insan hakları savunucuları için destek merkezi konumundadır.

Front Line'ın misyonu, çeşitli ülkelerde yer alan ve yaptıkları işten dolayı zaman zaman ya da sürekli olarak hayatları ile akli ve ruhani sağlıkları risk altında olan insan hakları savunucularını korumak, müdafaa etmek ve onlara destek sağlamaktır. Vizyonu ise, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin siyasal, politik ve sosyal açıdan uluslararası alanda uygulanmasını sağlamak üzere İnsan Hakları Savunucuları yetiştirmek ve ilgili konuda katkılar sağlamaktır. Front Line'ın kendisi için belirlediği mücadele konuları ise şunlardır (http://www.frontlinedefenders.org/about/strattegic-plan);

- Terör odaklı savaş senaryoları sebebiyle insan hakları savunucularının üzerinde var olan ve giderek artan baskılar
- Yabancı kaynaklı yardımlar ve uluslararası bağlantılara düzenlenen çeşitli saldırılar,
- Terör odaklı savaş senaryoları sebebiyle insan haklarının korunması için faaliyette bulunan devletlerin moral seviyesindeki düşüş,
- İnsan hakları savunucularına yönelik açılan sahte cezai soruşturmalar / politik suçlamalar
- Birleşmiş Miletlerin insan hakları savunucularının korunması ile ilgili reform,
- Atlantik bölgesinde yer alan vakıflardan sağlanan kaynakların 2007 yılında sona ermesi,
- Çok etkin çalışan insan hakları savunucularının çok daha fazla baskıya maruz kalması,
- İnsan hakları savunucularına yönelik propaganda faaliyetleri, güç savaşı içinde olan devletler ve devlet – hükümetleri olmayan aktörler.

Front Line stratejik planı dahilinde yer alan stratejik amaçlarını ise şöyle tanımlamaktadır (http://www.frontlinedefenders.org/about/strattegic-plan);

1. Risk içerisinde bulunan insan hakları savunucularına hızlı, pratik ve etkili bir biçimde destek sağlamak.
    - Acil durum içerisinde bulunan insan hakları savunucuları için hızlı, esnek ve etkili bir 24 saat acil durum çağrı merkezi geliştirmek.
    - İnsan hakları savunucularının güvenliğinin etkinleştirilmesinde pratik destek sağlamak.
    - Güvenlik ve korunma konusunda, insan hakları savunucuları için bir iletişim ağının ve yer değişim sisteminin sağlanması.
2. Risk içerisinde bulunan insan hakları savunucularının uluslararası alanda güvenliğinin güçlendirilmesi.
    - İnsan hakları savunucularının korunmasına yönelik uluslararası düzenin güçlendirilmesine destek sağlamak.
    - İnsan haklarının korunmasında, gelişim ve barışın sağlanmasında insan hakları savunucularının güvenliğinin sağlanmasının ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu duyurmak.
3. İnsan hakları savunucularınca beklenen ihtiyaçların karşılanmasında etkin ve yenilikçi bir gelişim süreci yaratmak.

Front Line yasal olarak yükümlülüğünü yerine getirmek üzere bağışçılarını, gelir – gider kalemlerini ve iş ortaklarını internet sitesinde yayınlamaktadır. Yasal olarak kayıtlı olduğu Vakıf Kayıt Numarası ise 14029'dur. Ayni veya nakdi olarak Front Line'a destek veren kurum ve kuruluşlara bakıldığında; ulusal ve

uluslararası alanda hizmete veren, özel, kamusal ve kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar olduğu görülmektedir. Ayrıca destek veren kurum ve kuruluşların özgeçmişlerine bakıldığında, bazılarının uluslararası alanda oldukça itibarlı oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu da, kurumun tanınırlık seviyesinin yükseltilebilmesi ve olumlu itibar transferinin sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, destek veren kurum ve kuruluşlarının çoğunluğunun kar amacı gütmeyen kurumlar olması ise, belki de Front Line gibi kurumlar için en temel konu olan "güvenilirlik" olgusunun sağlanabilmesi açısından, Front Line oldukça önemli bir stratejik ortaklık yönetimi süreci yaratmaktadır. Kuruma destek veren kurum ve kuruluşlar aşağıdaki gibidir (http://www.frontlinedefenders.org/about/financial);

- İrlanda Yardım Kurumu
- Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Kurumu
- Norveç Krallığı Dış İşleri Bakanlığı
- Hollanda Dış İşleri Bakanlığı
- Ford Vakfı
- İrlanda Vakfı
- Jackson Ailesi Vakfı
- Oak Vakfı
- Açık Toplum Enstitüsü
- Overbrook Vakfı
- Sigrid Rausing Vakfı
- Amerikan Yahudileri Dünya Servisi
- İrlanda O'Brien Vakfı
- Body Shop
- Rothco Reklamcılık
- Fyffes
- Conrad Hotelleri
- Glanbia Tüketici Yemekleri

Sosyal girişimcilik alanında faaliyet gösteren kurumlar için en temel sorunlardan biri de kaynakların yönetimidir. Kaynakların yönetiminden kasıt, destek veren kurum ve kuruluşlardan sağlanan ayni ve nakdi imkanların tamamının ortak amaçlar doğrultusunda kullanılması sürecidir. Bu bağlamda bağış ve destek usulüne dayalı olarak faaliyet gösteren kurumların hesap verebilirliği çok önemli bir konudur. Front Line, gelir ve giderler konusunda hassas bir tutum izlemektedir. Hesap verebilirlik adına internet sayfasında gelir ve giderlerini beyan etmekte ve raporlar yayınlamaktadır. Faaliyetlerin yürütülmesinde ticari olarak işbirliğine ihtiyaç duyulmakta, bu bağlamda kurumlar tarafından ilgili işbirlikçilere nakdi ödemeler gerçekleştirilmektedir. Seçilen işbirlikçilerinin itibarının olumlu olması kar amacı gütmeyen kurumlar için ayrıca bir önemli konudur. Frontline'ın internet sitesinde işbirlikçilerinin isimlerini açıklaması, ilgili kuruluşların güvenilirliğinin açıklanması için yeterli olacaktır. Zira yolsuzluğa karışmış bir kuruluş ile işbirliği içerisinde bulunmak ve bunu web sitesinde beyan etmek hiçbir başarılı kurumun gerçekleştireceği bir eylem değildir. Front Line'ın sosyal paydaşları için beyan ettiği gelir ve gider kalemleri ile işbirlikçileri şöyledir (http://www.frontlinedefenders.org/about/financial);

Giderler

Güvenlik sağlama	407,932
Bölgesel Güvenlik Seminerleri	315,971
Araştırma ve Yayın	306,971
Dublin Platformu	3,793
Tanıtım Faaliyetleri	293,642
Front Line Ödülleri	48,756
Uluslararası Avukatlık Ücretleri	247,105
Ulaşım	44,932
Kurum İçi Maaşlar	189,895
Genel Giderler	147,267
Toplam Giderler	€2,006,264

Gelir

Devlet	828,657
Vakıf	787,895
Bireysel	117,039
Organizasyonlar	83,455
Kurumsal Sponsorluk	60,689
Toplam Gelir	€1,877,735

Çalışmakta Olduğu Yayınevleri;
Farrell Grant & SparksGS
Chartered Accountants and Registered Auditors
Molyneux House
Bride Street
Dublin 8

Çalışmakta Olduğu Bankalar
Bank of Ireland
Blackrock
Co. Dublin

Çalışmakta Olduğu Avukatlık Büroları
William Fry Solicitors
Fitzwilton House
Wilton Place
Dublin 2

Yönetimsel açıdan bakıldığında, kurumda oldukça ciddi ve profesyonel bir yapılanmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Genel bir yönetim kurulunun yanı sıra bir "Liderlik Konsül"ü bulunmaktadır.1984 yılında Nobel Barış Ödülü'nü alan ve dünya tarihinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ilk siyahi Anglikan Kilisesi Başpiskoposu olan Desmond Tutu, bu üyelerden biridir. Diğer bir üye, 1980 yılında Nobel Barış Ödülü'nü alan ve Latin Amerika'da Hristiyanlık'ın problemlerini çözmeye yönelik faaliyetler gerçekleştiren Servisio Paz y Justicia isimli bir kurumun başkanı olan Adolfo Pérez Esquivel'dir. Wangari Muta Maathai, 2004 yılında Nobel Barış Ödülü'nü alan, Kenya'nın çevresel gelişimine yönelik olarak faaliyet gösteren Yeşil Kemer Hareketi'nin kurucusu olan ve Kenya'da insan hakları kampanyaları düzenleyen bir üyedir. Indai Lourdes Sajor, Orta Asya Kadın İnsan Hakları Kuruluşu'nun genel yönetim kurulu üyesi olan bir konsül üyesidir. 1989 Nobel Barış Ödülü sahibi olan üye Tenzin Gyatso, Tibet halkının ve Budizm'in ruhani lideri olan 14. Dalai Lama'dır. Time Dergisi tarafında 2005 yılında Person Ödülü'nü alan üye Bono, İrlandalı bir grup olan U2'nun kurucusu ve insan hakları avukatıdır. Eski Fransız Adalet Bakanı olan ve halen Fransız Senatosu Üyesi olan Robert Badinter, diğer dava avukatı üyelerinden biridir. Son üye ise, Filistin Özerk Yönetimi'nin Yüksek Eğitim ve Araştırma Başkanı olan Hannan Ashrawi'dir.

Açıkça görülebildiği üzere konsülde yer alan kişiler uluslararası alanda tanınmış ve itibarlı isimlerdir. Ayrıca, çoğu üst düzey seviyede çalışan kişiler olmakla birlikte, bölgesel strateji açısından farklı merkezlerde yer almaları oldukça etkili bir yöntemdir. Genel yönetim kurulu üyeleri, yukarıda bahsedilen kişilerin vasıflarıyla benzerlik taşımaktadır. Güvenilir ve güçlü bir ruhani liderlik, insan hakları gibi hassas ve dünya gündeminde sürekli yer alan bir konu açısından oldukça önemlidir. Uluslararası platformda etkin bir lobi ve iletişim faaliyeti üzerinde odaklanan Front Line tarafından seçilen bu kişiler, hem kozmopolit hedef kitlesine ulaşabilmesi hem de güçlü bir taban oluşturabilmesi için dini, siyasi ve sosyal açıdan büyük olanaklar ve kolaylıklar sunmaktadır.

Sonuç

Toplumdaki sorunların tanımlanması, konu ile ilgili gerekli bilgilerin toplanması, kaynakların bir araya getirilmesi, ilgili kaynakların yönetimi, soruna yönelik olarak gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi kısaca sosyal girişimcilik sürecini oluşturmaktadır. Sosyal girişimcilik, toplumsal dönüşümün yaşanmasında, yeni fırsatların yaratılması ve toplumsal sorunlara yenilikçi çözümlerin ortaya konması açısından oldukça önemli bir dinamiktir. Hem organizasyonların hem de bireylerin liderliğinde gerçekleştirilebilen sosyal girişimcilik, yalnızca toplumsal sorunların çözümünde etkin değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel alanlara katkıların sağlanması ve ilgili alanlarda çok çeşitli fırsatların yaratılması açısından da ayrı bir önem teşkil etmektedir.

Dünya uygulamaları açısından bakıldığında, Paly Pumps, Suma, Genesis ve Trade Aid Plus gibi kısaca incelenen örneklerde küçük birim ve paralarla yapılan sosyal girişimcilik faaliyetlerinin nasıl önemli sosyal ve ekonomik kazanımlara dönüştüğü açıkça görülebilmektedir. Tek bir problemin çözümüne yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetler, zamanla çok farklı alanlarda sosyal-ekonomik konu ve problemlere yenilikçi ve yaratıcı çözümler getirilebileceği açısından bizlere önemli bir harita çizmektedir. Türkiye'deki uygulamalar, bu tip uygulamalara bakıldığında daha sosyal ağırlıklı kalmaktadır. Bu sebeple, sosyal girişimcilik konusunda, gerek halkın gerekse işletmelerin daha çok bilgilendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Front Line gibi daha çok sosyal konu ve problemlere odaklanmış uluslararası alanda faaliyet gösteren sosyal girişimcilik örnekleri, dünyada sosyal alanda devam etmekte olan birçok problemin çözümünde bir model konumundadır. Front Line etkin ve stratejik bir liderlik, güvenilir ve .sürekli bir desteğin sağlanması, etkin bir iletişim ağı, güvenilir ortaklıklar, dünya gündemine çeşitli zamanlarda ve alanlarda ismini kazımış olan ruhani liderlerin desteğinin alınması gibi oldukça başarılı hamleler gerçekleştirmektedir.

Dünya genelinde önemli bir sorunsal olan insan haklarının savunulması, bu tür bir stratejik yönetim süreci olmaksızın gerçekleştirilebilmesi pek mümkün görünmeyen bir sorundur. İnsan hakları gibi dünyada gündeminde yer alan ve tüm ulusları ilgilendiren daha birçok (silahsızlanma, küresel barış, terörizm, sömürgecilik, küresel ısınma gibi) sorunun çözümü için Front Line gibi güçlü ve iyi yapılandırılmış bir yönetime ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynaklar

Dorado Silvia , 2006, "Socıal Entrepreneurıal Ventures: Dıfferent Values So Dıfferent Process Of Creatıon, No?", *Journal Of Developmental Entrepreneurship. Norfolk*, 11 (4). 319-44

Glancey Keith S., McQuiad, Ronald W., 2000, Entreprenual Economy, Palgrave Publishers

Goldstein Jeffrey A , Hazy James K , Silberstang Joyce , 2008, "Complexity And Social Entrepreneurship: A Fortuitous Meeting", *Emergence: Complexity And Organization. Mansfield, 10 (3), 9-35*

Hall, Craig, 2001, Responsible Entrepreneur: How to Make Money and Make a Difference, Career Press, Incorporated

Mars Matthew M , Garrison Sharon , 2009, "Socially-Oriented Ventures and Traditional Entrepreneurship Education Models: A Case Review", *Journal of Education for Business. Washington*, 84 (5), 290-297

Mary Lee , Gemma Cox Donnelly-, 2008, "Social Entrepreneurship As A Performance Landscape: The Rhodes Case Of 'Front Line", *Emergence : Complexity And Organization, Mansfield,.* 10 (3), 35-51

Roper Juliet , Cheney George , 2005, "Leadership, Learning And Human Resource Management: The Meanings Of Social Entrepreneurship Today", *Corporate Governance. Bradford*:. 5 (3), 95, 105

Thompson John L. , 2002, "The World Of The Social Entrepreneur", *The International Journal Of Public Sector Management. BradforD,* 15 (4/5), 412-432

Thompson John , Bob Doherty, 2006, Social Enterprise Management, Emerald Group Publishing Limited

Thompson John L., Bob Doherty, 2006, "The Diverse World Of Social Enterprise: A Collection Of Social Enterprise Stories", *International Journal Of Social Economics. Bradford*, 33 (5/6), 361-376

Wallace Sherri Leronda, 1999, "Social Entrepreneurship: The Role Of Social Purpose Enterprises in Facilitating Community Economic Development", *Journal Of Developmental Entrepreneurship. Norfolk*, 4 (2), 153-175

http://sgentrepreneurs.com/social-entrepreneurship-sustainable-development/2005/08/01/the-meaning-of-social-entrepreneurship-by-j-gregory-dees (18.07.2009)

(http://www.frontlinedefenders.org/about/frontline) (16.06.2009)

http://www.playpumps.org/site/c.hqLNIXOEKrF/b.2602503/k.CF5F/About_Us__Discovery_and_Development_of_the_PlayPump.htm (14.06.2009)

http://www.suma.coop/Ethics_css.html (14.06.2009)

http://www.tradeplusaid.org/history.html (14.06.2009)

GELECEĞİN GİRİŞİMCİ VE YÖNETİCİ ADAYLARI OLARAK İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGILAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ÇOMÜ BİGA İİBF ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN
nyelkikalan@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF
Öğr. Gör. Sena ERDEN
senaerden@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Meslek Yüksekokulu

Özet

İşletmelerin amaçlarına ulaşmasında sosyal sorumluluk uygulamaları çok önemli bir yer teşkil etmektedir. İşletmelerin kar amacının dışında, toplumun içinde bulunduğu sorunlara karşı da sorumluluk üstlenmesi gereği uzun yıllardan beri sıklıkla tartışılmaktadır. Sosyal girişimciliğin temel düşüncesini sosyal kaynakları geliştirme, yoksullukla mücadele, sağlık hizmetlerini geliştirme gibi sosyal amaçlar oluşturmaktadır. Sosyal girişimcilik sadece hayırseverlik faaliyetleriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda iç ve dış çıkar gruplarına karşı (çalışanlar, hissedarlar, müşteriler, tedarikçiler, hükümet, rakipler vb.) sorumluluk bilincini ve sosyal sorunları aşmaya yönelik yaklaşımı da içermektedir. Sosyal girişimcilik düşüncesinin çıkış noktasını ise kurumsal sosyal sorumluluk algılaması oluşturmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk genel olarak işletmelerin ekonomik sorumlulukları yanında yasal, etik ve gönüllü sorumluluklarının da bilincinde olması olarak ifade edilmektedir. Bireylerin sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunabilmeleri; işletmelerin ekonomik sorumlulukları yanında, etik, yasal ve *gönüllü sorumluluklarının da olması gerektiği düşüncesinin algılanması ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları geleceğin sosyal girişimci bireylerinin yetişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.*

Bu çalışmanın amacı; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını etkileyen faktörlerden hangilerine daha çok önem verdiklerini ortaya koyabilmektir. Eğitim ve öğrenme değişmek demektir, bundan dolayı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin en önemli rolü değişimi yönetmek olmalıdır. Bu bildiri geleceğin yönetici ve girişimci adaylarının yetişmesinde önemli görev üstlenen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde verilen eğitimin öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk kavramına ilişkin algılamalarını ne yönde değiştirdiğini saptamaya çalışmaktadır.

***Anahtar kelimeler**: Kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal girişimcilik*

A STUDY INTO THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERCEPTIONS OF THE STUDENTS IN THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES AS PROSPECTIVE ENTREPRENEURS AND ADMINISTRATORS: THE CASE OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY

Abstract

Social responsibility is a very important element for companies to achieve their goals. It has been a hotly debated issue for years that they should also deal with the social problems rather than only gaining profit. Social entrepreneurship entails developing social resources, alleviating poverty and improving the health care services. It not only includes charity facilities but also social responsibilities to the internal and external parties (employees, shareholders,customers, suppliers, government, competitors, etc) and approaches to sort out social problems. The starting point of the social entrepreneurship is the perception of "corporate social responsibility". It can be defined as "a company's awareness of its legal, ethical and voluntary responsibilities along with its economic ones. The success of individuals' social entrepreneurship attempts greatly depend on their awareness of their ethical, moral and voluntary responsibilities of the firms along with their economic ones. From this perspective, corporate social responsibility perceptions of the students in the Faculty of Economics and Administrative Sciences will play an important role in educating and training prospective social entrepreneurs.

The study aims to reveal which of the factors affecting corporate social responsibility perceptions of the students in the Faculty of Economics and Administrative Sciences is attached more importance by them. Education and Learning mean "change"; therefore, the most important role change ought to be in administration in the Faculty of Economics and Administrative Sciences. This paper attempts to determine how the education provided in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University affects "the corporate social responsibility perceptions" of the students in that particular faculty.

Key Words: Corporate social responsibility, social entrepreneurship

Giriş

Sosyal sorumluluk kavramı işletmelerin ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirirken çalışanlar, hissedarlar, müşteriler ve toplumdaki bireylerin hiçbirine zarar vermeden, sahip olduğu kıt kaynakları en iyi biçimde kullanarak toplumun beklentilerine uygun üretimde bulunması olarak ifade edilmektedir. Günümüzde iyi yönetim açısından sosyal sorumluluğun önemi bilinmektedir. İşletmelerin kar amacının dışında, toplumun içinde bulunduğu sorunlara karşı da sorumluluk üstlenmesi gereği uzun yıllardan beri sıklıkla tartışılmaktadır. Eğer işletmeler uzun dönemli başarılarını garantiye almak istiyorlarsa, ekonomik ve sosyal her iki faaliyet grubunu düşünerek, iç ve dış paydaşların beklentilerine odaklanmaları gerekmektedir. Günümüzde eğitim, sağlık ve yoksulluk gibi pek çok soruna karşı dünya vatandaşlarının çözüm üretmesi beklenmektedir. Yüksek bir farkındalık bilincinin yaratılarak, tüm toplumun söz konusu sorunlara karşı duyarlılığının sağlanabilmesi en önemli çözüm yoludur. Bu ise sosyal sorumluluk bilinci taşıyan daha fazla girişimci kitlenin faaliyet gösterebilmesi ile mümkün olabilecektir.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte'lerinde verilen eğitimin amacı; Dünya'da ve Türkiye'de gelişim ve değişim ilkeleri çerçevesinde, küresel standartlarda bilgi ve beceriyle donatılmış, bunun yanında sosyal yönü gelişmiş nitelikli öğrencileri topluma kazandırabilmektir. Günümüzde küreselleşme hızı artan dünyada, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde verilen eğitim daha önemli hale gelmektedir. Bu doğrultuda verilen eğitim ile hem ulusal piyasaların ihtiyaçlarını karşılayabilen, hem de dünya standartlarında kendisini ispat edebilecek niteliklere sahip mezunların yetiştirilmesi hedeflenmektedir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde verilen eğitim gelecekteki iş dünyasının yönetici ve girişimci adaylarına ekonomik sorumluluklarının yanında yasal, etik ve gönüllü davranışları öğretmelidir. Zira ekonomik sorumluluklarının yanında etik, yasal ve gönüllü sorumluluk bilinci kazanmış İİBF öğrencileri gelecekte sosyal girişimci bireyler olarak faaliyet gösterebileceklerdir.

Yukarıda ifade edilen amaçlarla hazırlanan bu çalışmanın teorik kısmında kurumsal sosyal sorumluluk kavramına değinilmiş ve kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerinde etkili olan faktörler açıklanmıştır. Araştırma bölümünde ise Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF İşletme Bölümü'nde eğitim alan öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını etkileyen faktörlerden hangilerine daha çok önem verdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ilaveten cinsiyet, iş tecrübesi ve öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alınması ile kurumsal sosyal sorumluluk algılamasına ilişkin faktörler arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığı da araştırma konusu yapılmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF İşletme Bölümü'nde okuyan öğrenciler öncelikli olarak işletmelerin gönüllü sorumluluklarının bilincinde olması gerektiğini vurgulamışlardır. Öğrencilerin cinsiyet durumlarına göre yapılan karşılaştırma sonuçları bayan öğrencilerin gönüllü, etik ve yasal sorumluluk algılamalarının erkek öğrencilere nazaran daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Öğrencilerin sahip oldukları iş tecrübesinin onların gönüllü sorumluluk algılamalarını arttırdığı da tespit edilmiştir. Bunlara ilaveten öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapan öğrencilerin ise ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluk algılamalarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

İşletmelerin toplumun bir parçası olduğunun ve sosyal amaçlara olumlu katkılar verme potansiyeli taşıdıklarının fark edilmesi üzerine "kurumsal sosyal sorumluluk" kavramı ortaya çıkmıştır (Jones vd., 2005: 882). Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin kar elde etme yükümlülüklerinin yanı sıra çalışanlar, hissedarlar, tüketiciler ve toplumdaki bireylerin hiçbirine zarar vermeden, sahip olduğu kıt kaynakları en iyi biçimde kullanarak, toplumun istek ve arzularına uygun üretimde bulunması olarak ifade edilmektedir (Sabuncuoğlu, 2008: 26). Kurumsal sosyal sorumluluk, isteğe bağlı iş uygulamaları ve kurumsal kaynakların katkıları ile toplumun refahını sağlamak için üstlenilen bir yükümlülük olarak adlandırılmaktadır. İsteğe bağlı iş uygulamaları ile açıklanmak istenen, işletmeler tarafından gösterilen gönüllü yükümlülüklerdir (Kotler ve Lee, 2008: 3).

Kurumsal sosyal sorumlulukta işletme, gönüllü bir şekilde paydaşlarıyla etkileşimde bulunarak, faaliyetlerinde sosyal ve çevresel faktörler üzerine de odaklanır. Paradoksal bir şekilde, bazı işletmeler sosyal sorumluluğu bir fırsat olarak görürken bazıları ise bir risk olarak algılamaktadır. Nitekim, eğer doğru yönetilmezse sosyal sorumluluk, işletmeye olumsuz etkide de bulunabilir. Ancak işletmenin uzun dönemdeki başarısında, sosyal sorumluluk çabaları stratejik rol oynamaktadır (Decker, 2004: 713). Kurumsal sosyal sorumluluk uzun vadede, iş stratejisinin bir parçası olarak işletmeye ve işletmenin markalarına katma değer sağlayarak, işletmenin manevi sermayesini arttırmakta, böylece karlılığa katkıda bulunmaktadır (Aydede, 2007: 25).

Dört parçalı model halinde sunulan sosyal sorumluluk boyutlarının ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk olarak ifade edilmesi mümkündür (Carroll, 1991: 40). Ekonomik sorumluluklar işletmelerin ilk düzey sorumlulukları olarak kabul edilir ve işletmelerin karlılığına işaret etmektedir. Yasal sorumluluklar, işletmelerin kanunlar çerçevesinde faaliyetlerini gerçekleştirmelerini

belirtmektedir. Etik sorumluluklar ise, işletmenin içerisinde yer aldığı toplumun örf, adet ve değerlerini göz önünde bulundurarak faaliyette bulunmasıdır. Gönüllü sorumluluklar işletmeler tarafından topluma fayda yaratabilmek amacıyla ortaya konulan çabaları kapsamaktadır (Göztaş ve Baytekin, 2009: 1010). Bu bağlamda ekonomik sorumluluklar en temelde, gönüllü sorumluluklar en üst düzeyde yer alır. Ekonomik ve yasal sorumluluklar sosyal gereklerdir yani zorunludurlar, etik sorumluluklar sosyal olarak umut edilir, beklenir, gönüllü sorumluluklar ise arzu edilir (Windsor, 2001: 233).

1960'lardan itibaren sivil toplum hareketleri güç kazanıp yaygınlaşmış, söz konusu duruma duyarsız kalamayan işletmeler, sosyal sorumluluğun zorunluluktan öte, kendilerine her açıdan yarar sağlayan ve farklılaştıran bir özellik olduğunu kavramaya başlamışlardır. (Kağnıcıoğlu 2007: 15). Söz konusu dönemde sivil örgütler, kadın hakları ve çevrecilik gibi sosyal hareketler sonucunda işletmelerin sosyal sorumluluğa verdikleri önem artış göstermiştir (Halıcı, 2001: 13).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamasına Etki Eden Faktörler

1950'li yıllardan önce işletme sahiplerinin sorumluluğu olarak algılanan kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, günümüzde kurumsal bir yapıya kavuşarak, etki alanını genişletmiş ve topluma karşı olan sorumluluklar olarak da ifade edilmeye başlanmıştır (Özalp vd, 2008: 72).

Literatürde kurumsal sosyal sorumluluk kavramına ilişkin algılamayı etkileyen çeşitli faktörlerden bahsedilmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında **cinsiyet** faktörünün belirleyici olduğunu gösteren pek çok araştırma yapılmıştır. Cinsiyet faktörünün kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerinde etkili olduğunu belirten araştırmacılara karşın, etkili olmadığını belirten araştırmacılar da bulunmaktadır. Lamsa vd. (2008); bayan öğrencilerin etik, çevresel ve sosyal sorumluluklara karşı daha duyarlı olduklarını belirtmiştir. Çalışmanın bulguları bayan öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran daha fazla etik değerlere sahip olduğu yönündedir, erkek öğrenciler ise daha çok ekonomik konulara yönelmektedirler. (Lamsa vd, 2008: 56). Kraft ve Singhapakdi (1995); bayan öğrencilerin gönüllü sorumluluğa erkeklere nazaran daha duyarlı olduklarını belirtmişlerdir. Brammer, Millington ve Rayton tarafından yapılan araştırma sonuçları ise işyerinde çalışan bayanların etik sorumluluğa bakış açılarının daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Söz konusu çalışma bayanların organizasyonel taahhütlere ait prosedür kurallarında daha dürüst olduklarını vurgulamaktadır (Brammer vd, 2005: 20). Arlow (1991); bayanların erkek meslektaşlarına göre etik sorumluluklara daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşmıştır (Arlow, 1991: 68). Mayer (1988); öğrenciler arasında etik bilincinin eksikliğini tespit etmiştir (Mayer, 1988: 320).

Kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerinde **eğitim** faktörünün etkili olduğunu belirten araştırmalar mevcuttur. Çalışmaların sonuçları, etik inançların eğitim düzeyine bağlı olarak birbiriyle çelişir olduğu yönündedir. Browning ve Zabriskie (1983); yüksek eğitim derecesine sahip satış yöneticilerinin düşük eğitim almış olan satış yöneticilerine göre etik davranışlara daha eğilimli olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanında Dubinsky and Ingram (1984), Harris (1990), Kidwell vd. (1987) ve Serwinek (1992); eğitim derecesi ve etik düşünceler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini de vurgulamaktadırlar (Ekin ve Tezölmez, 1999: 19).

Sosyo- kültürel normlar sosyal sorumluluk bağlamında tartışılmaktadır. Araştırmalar kültürel normların davranışlardaki belirleyiciler üzerinde önemli bir güç oluşturduğunu göstermektedir (Davis, 1973: 314-315) Bir kişinin davranışları ve inançları onun değerlerini oluşturmaktadır. Değerlerin ifade ettiği davranışlar hakkındaki kararlardır (Hay ve Gray, 1974: 138). Söz konusu kararlar işletmelerde uygulanan kurumsal sosyal sorumluluk politikalarında önem teşkil edecektir. Literatürde sosyo-kültürel faktörlerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamasına etki derecesini ölçen çalışmalara rastlanmaktadır. Shafer, Fukukawa, Lee (2007); sosyal sorumluluk ve etik değerlerin algılanan rolüne değinerek, Amerika ve Çin üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma yürütmüşlerdir (Shafer vd., 2007: 266).Çalışmanın hipotezi olarak savunulan Amerika'lı işletme yöneticilerinin organizasyonel başarı amacıyla etik ve sosyal sorumluluk kavramına Çin'li işletme yöneticilerinden daha fazla önem verdikleri görüşü reddedilmiştir (Shafer vd., 2007: 274). Lopez, Rechner, Buchanan (2005); kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında sosyo-kültürel faktörlerin önemine değinerek, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda'daki öğrenciler üzerinde etik karar verme davranışlarını araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, Amerika'lı öğrencilerin etik olmayan davranışlara Yeni Zelanda'lı öğrencilerden daha az tolerans gösterdiğini ortaya koymuştur (Lopez vd., 2005: 343).

Araştırma Bölümü

Bu bölümde; araştırmanın amacı, yöntemi, araştırma bulguları ve bu bulguların yorumlanmasına yönelik açıklamalara yer verilecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını etkileyen faktörlerden hangilerine daha çok önem verdiklerini tespit etmektir.

Ayrıca cinsiyet, iş tecrübesi ve öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alma durumlarının kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını ne yönde değiştireceğine ilişkin tespitlerde de bulunulacaktır.

Araştırmanın Hipotezleri

Literatürde Kraft ve Singhapakdi (1995), Lamsa vd (2008) Brammer vd (2005), Arlow (1991) tarafından yapılan çalışmalar kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında erkekler ve bayanlar arasında farklılıklar olduğunu vurgulamaktadır. Bu düşünceler gözününde bulundurularak, cinsiyet farklılıklarının kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında farklılık yaratıp yaratmayacağını tespit etmek amacıyla hipotez 1 oluşturulmuştur.

Hipotez 1: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "cinsiyet durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

İş tecrübesi teorik bilginin uygulamaya aktarılmasında önemli rol üstlenerek, bireylerin çeşitli durumlara karşı bakış açılarını şekillendirebilmektedir. Eğitimin dışında yarı zamanlı çalışmak, tam zamanlı çalışmak veya staj yapmanın kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında farklılık yaratıp yaratmayacağı düşüncesinden hareketle hipotez 2 oluşturulmuştur.

Hipotez 2: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "iş tecrübesi durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 100 öğrenci topluluğu faaliyet göstermektedir. Öğrenci toplulukları üniversite eğitiminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Öğrenciler Üniversite bünyesinde faaliyet gösteren öğrenci topluluklarında kendi ilgi alanlarına göre etkinliklere katılırken, paylaşmayı, kendi kararlarını oluşturmayı öğrenmenin yanı sıra bireysel ve kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarının gelişimine de katkıda bulunmaktadırlar. Bu düşünceden hareketle öğrenci topluluklarına aktif olarak katılma durumu ile kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında farklılık olup olmayacağını tespit edebilmek amacıyla hipotez 3 oluşturulmuştur.

Hipotez 3: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alma durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma, evren içerisinden "tesadüfi örnekleme yöntemi" ile seçilmiş, anket yapılan gün içerisinde ders kapsamında bulunan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF'de toplam 532 işletme bölümü öğrencisi öğrenim görmektedir. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı incelendiğinde; 1. sınıf işletme bölümü örgün öğretim öğrencileri 79 kişi, 1. sınıf ikinci öğretim öğrencileri ise 82 kişidir, 2. sınıf işletme bölümü örgün öğretim öğrencileri 86 kişi, ikinci öğretim öğrencileri ise 66 kişidir, 3. sınıf işletme bölümü örgün öğretim öğrencileri 63 kişi, ikinci öğretim öğrencileri ise 46 kişidir, 4. sınıf işletme bölümü örgün öğretim öğrencileri 69 kişi, ikinci öğretim öğrencileri ise 41 kişidir. Araştırmanın veri toplama aşamasında 532 öğrenciden 288'ine (yaklaşık % 54'üne) ulaşılmış ve verilerin elde edilmesi için söz konusu örneklem grubu üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçları örneklem grubu ile sınırlıdır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla anket tekniği kullanılmıştır. Uygulanan anket Archie B. Carroll'un (1991) "The Pyramid Of Corporate Social Responsibility :Toward To Moral Management of Organizational Stakeholders" adlı makalesinde yer verilen sosyal sorumluluk boyutları kullanılarak hazırlanmış ve Özalp, Tonus ve Sarıkaya'nın (2008) geliştirdiği ölçekten yararlanılmıştır. Anketin ilk bölümünde demografik bilgilere, ikinci bölümde ise ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk boyutlarına ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Ankette her sorumluluk boyutuyla ilgili beş tane olmak üzere toplam yirmi ifade bulunmaktadır. İfadeler 5'li likert ölçeğine göre düzenlenmiş sorulardan oluşmuştur.

Anket soruları SPSS 16.00 İstatistik Paket Programı'nda değerlendirilmiş ve araştırma bulguları Faktör Analizi, Independent Samples T- Testi, Tek Yönlü Anova Testi ve Tukey Testi ile yorumlanmıştır.

Güvenilirlik Testleri

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin iç tutarlılığı "Cronbach Alpha Katsayısı" ile değerlendirilmiştir. Cronbach's Alpha Analizi sonucunda ölçeğin yüksek bir güvenilirlik oranına sahip olduğu tespit edilmiştir (alpha=,795).

Anket sorularının tamamı faktör analizine tabi tutularak varyansı temsil eden faktörler belirlenmiş ve "Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) Testi" ile faktör analizinin güvenilirliliği test edilmiştir. KMO Testi sonucuna göre; yapılan faktör analizi yüksek güvenilirliğe (0.909>0.500) sahiptir (Stevens, 2002: 390). Faktör analizinde

veriler “varimax yöntemi” ile rotasyona tabi tutularak ankette yer alan ifadelerden birbiriyle ilişkili olanların bir araya gelmesi sağlanarak faktörler elde edilmiştir. Literatürde “varimax yöntemi”, faktör analizi konusunda en yaygın rotasyon “rotate” yöntemi olarak kabul edilmektedir (Ricahard ve Dean, 1992: 132).

Tablo 1: KMO ve Barlett’s Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,909
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2,241E3
	Df	190
	Sig.	,000

Frekans Dağılımları

Araştırma bulgularına ilişkin frekans dağılımları Tablo 2’de ve frekans dağılımlarına ait ortalama değerler Tablo 3’de belirtilmektedir.

Tablo 2: Araştırma Bulgularına İlişkin Frekans Dağılımları

Demografik Özellikler ve Mesleki Bilgiler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	175	39
	Erkek	113	61
Öğrenim görülen sınıf düzeyi	1. sınıf	99	34.4
	2. sınıf	82	28.5
	3. sınıf	57	19.7
	4. sınıf	50	16.8
Herhangi bir işte çalışma durumu	Çalışmıyorum	258	89.6
	Yarı zamanlı çalışıyorum	15	5.2
	Staj yapıyorum/yaptım	15	5.2
Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı bilgi düzeyi	Daha önce duymadım	50	17.3
	Bölüm derslerimde incelendi	195	67.7
	İşletmelerde sosyal sorumluluk ve etik dersi aldım	43	14.9
Sivil toplum kuruluşuna üyelik	Hayır	239	83
	Evet	49	17
Sivil toplum kuruluşunda aktif olarak görev alma	Hayır	274	95.1
	Evet	14	4.9
Öğrenci topluluklarına üyelik	Hayır	171	59.4
	Evet	117	40.6
Öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alma	Hayır	250	86.8
	Evet	38	13.2

Tablo 3: Araştırma Bulgularına İlişkin Ortalama Değerler

Demografik Özellikler ve Mesleki Bilgiler	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Yaş	288	18	28	21,09	1,555	288
Aylık harcama tutarı	288	100	1000	458,84	178,398	288

Faktör Analizi

Dört parçalı model halinde sunulan sosyal sorumluluk boyutlarını Carroll (1991) ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk olarak ifade etmektedir. Verilerin değerlendirilmesi sırasında SPSS Programı sosyal sorumluluk boyutlarını 4 alt faktörde; gönüllü sorumluluk (F1), etik temelli yasal sorumluluk (F2), çalışan ve müşterilere yönelik ekonomik sorumluluk (F3) ve hissedarlara yönelik ekonomik sorumluluk (F4) olarak gruplandırmıştır. Faktör analizi sonuçları Tablo 4’de belirtilmektedir.

Tablo 4: Faktör Analizi Sonuçları

Rotated Component Matrix[a]				
	Component			
	F1	F2	F3	F4
Eğitim, sanat, spor ve sosyal hizmetler gibi konularda hayırseverlik faaliyetinde bulunması (s.17)	,728			
Esnek iş saatleri, çocuk bakım ünitesi gibi aile dostu bir işyeri ortamı sağlaması (s.18)	,708			
Toplumun yaşam kalitesini arttıracak projelere yönetici ve çalışanlarının gönüllü katılımını desteklemesi (s.20)	,684			
Bulunduğu yerdeki yerel toplumun refahı ve ihtiyaçları konusunda dikkatli olması (s.16)	,635			
Pay sahiplerini mevcut durum ve misyon konusunda bilgilendirmesi, aldatmaması (s.15)	,605			
Çalışanlara eğitim ve geliştirme fırsatı sunması (s.19)	,516			
Çalışanlara ayrımcılık ve tacizde bulunmadan, dürüst davranması (s.14)		,687		
Vergilerini zamanında ödemesi (s.7)		,675		
Kanunlara ve düzenlemelere uyması ve uygulaması (s.6)		,667		
Tüketicilerini ürünleri ve hizmetleri konusunda aldatmaması (s.12)		,644		
Çalışanlara iş güvenliği sağlaması (s.10)		,552		
Etik ve kültürel değerlere sahip olması (s.11)		,533		
Çevre dostu ürünler üretmek için çaba sarf etmesi (s.13)		,527		
Çalışanlara uygun ücret sağlaması (s.8)			,695	
Ürün ve hizmetleri makul fiyatlarla sunması (s.4)			,661	
İstihdam yaratması (s.5)			,624	
Çalışanlarına sağlık sigortası, yıllık izin, emeklilik planları gibi uygun ücret dışı ödemeler sağlaması (s.9)			,531	
Uzun dönemli yaşamasına yönelik kararlar alması (s.2)				,742
Pazar payını arttırma yönünde çalışması (s.1)				,728
Faaliyetlerinin verimli olması (s.3)				,515

Not: 0,50 altında olan değerler gösterilmemiştir.

Yapılan faktör analizi sonucunda Biga İİBF işletme bölümü öğrencilerinin en çok önem verdiği faktörün gönüllü sorumluluk faktörü olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda 15 nolu etik sorumluluk ölçeğinde bulunan sorunun gönüllü sorumluluk ölçeğinde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Uygulanan ölçekteki 14, 12, 11 ve 13 nolu maddeler etik sorumluluğu, 6, 7 ve 10 nolu maddeler ise yasal sorumluluğu ölçen maddelerdir. Faktör analizi söz konusu maddeleri birleştirmiştir, bundan dolayı bu maddeler etik değerler ile ilişkili yasal sorumluluk faktörü olarak adlandırılmıştır. Uygulanan ölçekte 8 ve 9 nolu maddeler yasal sorumluluk ölçeğinden gelmekle beraber, bu maddeler ekonomik sorumluluğa yönelik anlamları da içermektedir. Bu sebeplerden ötürü 8, 4, 5 ve 9 nolu maddeler çalışan ve müşterilere yönelik ekonomik sorumluluk faktörü olarak isimlendirilmiştir. Çalışmadaki en son faktörün hissedarlara yönelik ekonomik sorumluluk faktörü olduğu görülmektedir. 1, 2 ve 3 nolu maddeler incelendiğinde hissedarların amaçlarına yönelik ekonomik sorumluluk boyutu vurgulanmıştır.

Faktörlerin varyansları açıklama güçleri Tablo 5'de belirtilmektedir. Tablo 5'den görüldüğü gibi faktörlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi % 55, 741'dir. Varyansı açıklama yüzdesi en yüksek olan faktör gönüllü sorumluluk faktörüdür. Bu faktörün varyansı açıklama yüzdesi % 17.968'dir

Tablo 5: Faktörlerin Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Total Variance Explained			
	Rotation Sums of Squared Loadings		
Component	**Total**	**% of Variance**	**Cumulative %**
F1	3,594	17,968	17,968
F2	3,420	17,102	35,070
F3	2,457	12,285	47,355
F4	1,677	8,386	55,741

Faktörlerin İstatistiksel Analizleri ve Hipotez Testleri

Faktörlerin istatistiksel analizleri kapsamında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları ile cinsiyet, iş tecrübesi ve öğrenci topluluklarına katılma düzeyleri gibi değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir.

Cinsiyet Durumu: Öğrencilerin cinsiyetleri ile kurumsal sosyal sorumluluk boyutlarının algılanmasına ilişkin yapılan analizde gönüllü sorumluluk ve etik değerlerle ilişkili yasal sorumluluk faktöründe anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Ekonomik sorumluluk faktöründe ise anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Tablo 6'da sözkonusu farklılık gösterilmektedir. Buna göre hipotez 1 kısmen kabul edilmektedir (F1= $p<0.05$, F2= $p<0.05$).

Tablo 6: Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin "Independent Samples" T – Testi

	t	df	Sig. (2-tailed)
F1	-3,073	286	,002
	-2,973	212,742	,003
F2	-2,865	286	,004
	-2,771	212,358	,006
F3	-1,306	286	,193
	-1,269	216,281	,206
F4	-,531	286	,596
	-,583	285,897	,561

Tablo 7'de sunulan ortalamalar tablosu incelendiğinde; gönüllü sorumluluk faktöründe kadınların cinsiyet farklılıkları grup ortalamalarının 4.24, erkeklerin söz konusu ortalamalarının ise 3.98 olduğu tespit edilmiştir. Gönüllü sorumluluk faktörüne kadınların erkeklerden daha fazla önem verdiğini belirtmemiz mümkündür. Ayrıca etik değerlerle ilişkili yasal sorumluluk faktöründe kadınların cinsiyet farklılıkları grup ortalamalarının 4.61, erkeklerin söz konusu ortalamalarının ise 4.39 olarak ifade edilmektedir. Etik değerlerle ilişkili yasal sorumluluk alt faktörünün kadınlar üzerinde erkeklerden daha etkili olduğu saptanmıştır.

Tablo 7: Cinsiyet Farklılıkları Grup Ortalamaları

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
F1	Erkek	113	3,9876	,75983	,07148
	Kadın	175	4,2457	,65159	,04926
F2	Erkek	113	4,3982	,68761	,06469
	Kadın	175	4,6157	,58829	,04447
F3	Erkek	113	4,2898	,65684	,06179
	Kadın	175	4,3857	,57530	,04349
F4	Erkek	113	4,5960	,60514	,05693
	Kadın	175	4,6497	,95717	,07236

İş Tecrübesi: İş Tecrübesine göre yapılan analizde Levene istatistiği sonuçlarına göre varyansların 1, 3 ve 4 no'lu faktörlerde homojen oldukları ortaya çıkmıştır (F1 = $p>0.05$, F3 = $p>0.05$, F4= $p>0.05$). Söz konusu durum Tablo 8'de belirtilmektedir.

Tablo 8: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Boyutları İle İş Tecrübeleri Durumu Varyanslarının Homojenliği Testi

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
F1	1,053	2	285	,350
F2	3,654	2	285	,027
F3	,522	2	285	,594
F4	,536	2	285	,586

ANOVA testi sonuçlarına göre kurumsal sosyal sorumluluk boyutları (ekonomik sorumluluk, etik sorumluluk, yasal sorumluluk, gönüllü sorumluluk) ile iş tecrübesi arasında anlamlı farklılığın sadece gönüllü sorumluluk faktöründe olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu durum Tablo 9'da belirtilmektedir (F1= p: 0.024<0.05).

Tablo 9: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Boyutları İle İş Tecrübelerine İlişkin ANOVA Testi

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
F1	Between Groups	3,693	2	1,846	3,774	,024
	Within Groups	139,418	285	,489		
	Total	143,111	287			
F2	Between Groups	,849	2	,424	1,046	,353
	Within Groups	115,573	285	,406		
	Total	116,422	287			
F3	Between Groups	,833	2	,417	1,124	,327
	Within Groups	105,708	285	,371		
	Total	106,541	287			
F4	Between Groups	,558	2	,279	,397	,673
	Within Groups	200,068	285	,702		
	Total	200,625	287			

Tablo 10 irdelendiğinde; staj yapan veya stajı devam eden öğrencilerin, yarı zamanlı çalışanlara göre anlamlı olarak gönüllü sorumluluk algılamaları daha yüksektir (*: 0.6933). Buna göre hipotez 2 kısmen kabul edilmektedir.

Tablo 10: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Boyutları İle İş Tecrübelerine İlişkin Tukey Testi Çoklu Karşılaştırma Tablosu

						95% Confidence Interval	
Dependent Variable	**(I) f**	**(J) f**	**Mean Difference (I-J)**	**Std. Error**	**Sig.**	**Lower Bound**	**Upper Bound**
F1	Çalışmıyorum	Yarı zamanlı çalışıyorum	,40372	,18576	,078	-,0339	,8414
		Staj yapıyorum/yaptım	-,28961	,18576	,265	-,7273	,1481
	Yarı zamanlı çalışıyorum	Çalışmıyorum	-,40372	,18576	,078	-,8414	,0339
		Staj yapıyorum/yaptım	-,69333 *	,25539	,019	-1,2950	-,0916
	Staj yapıyorum/yaptım	**Çalışmıyorum**	,28961	,18576	,265	-,1481	,7273
		Yarı zamanlı çalışıyorum	**,69333***	,25539	,019	,0916	1,2950

Öğrenci Topluluklarında Aktif Olarak Görev Alma: İşletme bölümü öğrencilerinin öğrenci topluluklarında aktif olarak görev almaları ile kurumsal sosyal sorumluluk boyutlarının (ekonomik sorumluluk, etik sorumluluk, yasal sorumluluk ve gönüllü sorumluluk) algılanmasına ilişkin yapılan analizde, tüm boyutlarda anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Tablo 11'de söz konusu durum gösterilmektedir. Buna göre hipotez 3 kabul edilmiştir (F1= p <0.05, F2= p <0.05, F3= p <0.05, F4 = p <0.05).

Tablo 11: Öğrenci Topluluklarında Aktif Olarak Görev Alınmasına İlişkin "Independent Samples" T - Testi

	t	df	Sig. (2-tailed)
F1	-2,618	286	,009
	-2,769	51,012	,008
F2	-2,651	286	,008
	-3,865	74,789	,000
F3	-3,502	286	,001
	-4,999	72,145	,000
F4	-1,279	286	,202
	-2,422	142,206	,017

Tablo 12'deki ortalamalar tablosu irdelendiğinde; öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alan işletme bölümü öğrencilerinin gönüllü sorumluluk, etik temelli yasal sorumluluk, çalışan ve müşterilerle ilgili ekonomik sorumluluk ve hissedara yönelik ekonomik sorumluluk faktörlerinin dördünde de anlamlı olarak öğrenci topluluklarında aktif olarak görev almayan öğrencilere göre kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12: Öğrenci Topluluklarında Aktif Olarak Görev Alınmasına İlişkin Ortalamalar Tablosu

	Üye	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
F1	Hayır	250	4,1024	,70551	,04462
	Evet	38	4,4211	,65395	,10608
F2	Hayır	250	4,4920	,65892	,04167
	Evet	38	4,7829	,38630	,06267
F3	Hayır	250	4,3000	,62374	,03945
	Evet	38	4,6645	,37792	,06131
F4	Hayır	250	4,6041	,88634	,05606
	Evet	38	4,7900	,32336	,05246

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında öncelikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramlarının teorik çerçevesi oluşturulmuş ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerinde durulmuştur.

Çalışmada işletmelerin ekonomik sorumluluğunu ölçen değişkenler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Pazar payını arttırma yönünde çalışmaları (1. soru)
- Uzun dönemli yaşamalarına yönelik kararlar almaları (2. soru)
- Faaliyetlerinde verimli olmaları (3. soru)
- Ürün ve hizmetleri makul fiyatlarla sunmaları (4. soru)
- İstihdam yaratmaları (5. soru)

İşletmelerin yasal sorumluluğunu ölçen değişkenler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- İşletmelerin kanun ve düzenlemelere uyması (6. soru)
- Vergilerini zamanında ödemesi (7. soru)
- Çalışanlarına uygun ücret sağlaması (8. soru)
- Çalışanlarına sağlık sigortası, yıllık izin, emeklilik planları gibi uygun ücret dışı ödemeler sağlaması (9. soru)
- Çalışanların iş güvenliğinin sağlanması (10. soru)

İşletmelerin etik sorumluluğunu ölçen değişkenler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Etik ve kültürel değerlere sahip olması (11. soru)
- Tüketicilerini ürünleri ve hizmetleri konusunda aldatmaması (12. soru)
- Çevre dostu ürünler üretmek için çaba sarfetmesi (13. soru)

- Çalışanlarına ayrımcılık ve tacizde bulunmadan dürüst davranması (14. soru)
- Pay sahiplerini mevcut durum ve misyon konusunda bilgilendirmesi, aldatmaması (15. soru)

İşletmelerin gönüllü sorumluluğunu ölçen değişkenler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Bulunduğu yerdeki yerel toplumun refahı ve ihtiyaçları konusunda dikkatli olması (16. soru)
- Eğitim, sanat, spor ve sosyal hizmetler gibi konularda hayırseverlik faaliyetlerinde bulunması (17. soru)
- Esnek iş saatleri, çocuk bakım ünitesi gibi aile dostu bir işyeri ortamı sağlaması (18. soru)
- Çalışanlarına eğitim ve geliştirme fırsatı sunması (19. soru)
- Toplumun yaşam kalitesini arttıracak projelere yönetici ve çalışanlarının gönüllü katılımını desteklemesi (20. soru)

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışına göre işletmeler yukarıda açıklanan faaliyet alanlarıyla ilgili sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Yani ekonomik sorumluluklarının yanında etik, yasal ve gönüllü sorumluluklarının da bilincinde olmalıdırlar. Çalışmada İİBF işletme bölümü öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını etkileyen faktörlerin öncelikli sırası tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğrenciler bir işletmenin öncelikli olarak gönüllü sorumluluk faktörüne önem vermesi gerektiğini, en son olarak ekonomik sorumluluk faktörüne önem vermesi gerektiğini vurgulamışlardır. Yani öğrenciler bir işletmenin bulunduğu yerdeki yerel toplumun refahı ve ihtiyaçları konusunda dikkatli olması, eğitim, sanat, spor ve sosyal hizmetler gibi konularda hayırseverlik faaliyetlerinde bulunması, esnek iş saatleri, çocuk bakım ünitesi gibi aile dostu bir işyeri ortamı sağlaması, çalışanlarına eğitim ve geliştirme fırsatı sunması, toplumun yaşam kalitesini arttıracak projelere yönetici ve çalışanlarının gönüllü katılımını desteklemesi gibi konularda önem vermesini öncelikli olarak vurgulamaktadırlar. Öğrencilere göre bir işletmenin gönüllü sorumluluklarına önem vermesi gereklidir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde verilen eğitim bu bilinci öğrencilere kazandırmıştır. Öğrencilerin bakış açısıyla gönüllü sorumluluklar, ekonomik sorumlulukların önüne geçmiştir. Zira Carroll'un (1991) piramidinde de söz konusu sorumlulukların öneminden bahsedilmiş, öncelikli olarak ekonomik sorumluluklar vurgulanmıştır. Çalışmada öğrenciler bir işletmenin öncelikli olarak gönüllü sorumluluklara önem vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda gönüllü sorumluluklarının bilincinde olan, ileride geleceğin yönetici ve girişimci adayları olabilecek öğrenciler, iş dünyasındaki gönüllü sosyal sorumluluk bilincinin yerleşmesine katkı sağlayacaklardır. Gönüllü sorumlulukların farkında olan işletmelerin de çalışan ve müşteri memnuniyeti sağlayarak karlılıklarını arttıracaklarını belirtmemiz mümkündür.

Çalışmanın diğer bölümünde cinsiyet, iş tecrübesi ve öğrenci topluluklarında aktif olarak görev almanın kurumsal sosyal sorumluluk algılamasını ne yönde değiştireceğine ilişkin tespitlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda üç adet hipotez oluşturulmuştur.

Hipotez 1: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "cinsiyet durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

Literatürde pek çok yazar cinsiyet faktörünün kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada benzer sonuca ulaşılmış, cinsiyetlere göre kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre gönüllü, etik, ve yasal sorumluluk algılamaları daha yüksektir. Ekonomik sorumluluk faktöründe bayan öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında bir farklılık tespit edilememiştir. Bundan dolayı hipotez 1 kısmen kabul edilmiştir. Bayan öğrencilerin gönüllü, etik ve yasal sorumluluk algılamalarının erkek öğrencilere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik sorumluluk faktörüne bayan öğrenciler ve erkek öğrenciler aynı oranda önem vermektedirler.

Hipotez 2: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "iş tecrübesi durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

Söz konusu hipotezin amacı yarı zamanlı çalışan, tam zamanlı çalışan ve staj yapan öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında bir değişiklik olup olmayacağıdır. Staj yapan/stajı devam eden öğrencilerin yarı zamanlı çalışanlara göre gönüllü sorumluluk algılamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik sorumluluk, etik ve yasal sorumluluk boyutları ile iş tecrübesi arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. İş tecrübesine sahip olan öğrencilerin ekonomik, etik ve yasal sorumluluk algılamalarında bir artma ya da azalma tespit edilememiştir. Sadece gönüllü sorumluluk faktörüne iş tecrübesi olan öğrenciler daha fazla önem verdiklerini vurgulamışlardır. Bundan dolayı hipotez 2 kısmen kabul edilmiştir.

Hipotez 3: Öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarında "öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alma durumuna göre" anlamlı bir farklılık vardır.

Öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapan öğrencilerin, öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapmayan öğrencilere göre ekonomik, etik, yasal ve gönüllü sorumluluk algılamalarının tümünde bir

farklılık tespit edilmiştir. Öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapmak kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında farklılık yaratmaktadır. Bundan dolayı hipotez 3 kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın temeli İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarını etkileyen faktörlerden hangilerine daha çok önem verdiklerini tespit edebilmektir. Zira İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları, onların sosyal girişimci bireyler olarak faaliyet göstermelerinde etkili olabilecektir.

Araştırma bulgularına göre; öğrenciler öncelikli olarak işletmelerin gönüllü sorumluluklarının bilincinde olması gerektiğini vurgulamışlardır. Zira gönüllü sorumluluklarının bilincinde olan, geleceğin yönetici ve girişimci adayları olabilecek İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri müşteri ve çalışan memnuniyeti yaratarak, uzun dönemli karlılıklarının artmasına katkıda bulunabileceklerdir. Öğrencilerin sözkonusu kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarının şekillenmesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde okutulan derslerin etkili olduğunu belirtmemiz mümkündür. Ayrıca cinsiyet, iş tecrübesi ve öğrenci topluluklarında aktif olarak görev alma durumları ile kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarına ilişkin faktörler arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Bayan öğrencilerin gönüllü, etik ve yasal sorumluluk algılamalarının erkek öğrencilere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İş tecrübesi, öğrencilerin gönüllü sorumluluk algılamalarının artmasını sağlamaktadır. Öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapmanın kurumsal sosyal sorumluluk algılamasını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi kapsamında toplam 100 öğrenci topluluğu faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda öğrenci toplulukları kurumsal sosyal sorumluluk algılamasında önem teşkil eden birimler olarak dikkat çekmektedir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin özellikle Yönetici Topluluğu ve Genç Girişimciler Topluluğu'nda aktif olarak görev yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin söz konusu topluluklara aktif olarak katılımları ekonomik, etik, yasal ve gönüllü sorumluluk algılamalarında farklılık yaratmaktadır. Buna göre öğrenci topluluklarında aktif olarak görev yapan öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algılamalarının daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dünya'da ve Türkiye'deki diğer İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte'lerinde kurumsal sosyal sorumluluk algılaması üzerine çalışmaların yapılarak, karşılaştırmalı sonuçların analiz edilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Arlow, Peter (1991). "Personal Characteristics in College Students' Evaluations of Business Ethics and Corporate Social Responsibility", *Journal of Business Ethics* 10 (1), 63-69.

Aydede, Ceyda (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, MadiaCat yayınları, İstanbul.

Brammer, Steven., Millington, Andrew ve Rayton, Bruce (2005). "The Contribution of Corporate Social Responsibility to Organizational Commitment", University of Bath School of Management Working Paper Series, 1-42, http://www.bath.ac.uk/management/research/pdf/2005-20.pdf, Erişim Tarihi: 04.02.2009.

Carroll, Archie B. (1991). "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", *Business Horizons*, 34 (4), 39-48.

Davis, Keith (1973). "The Case for and against Business Assumption of Social Responsibilities", *The Academy of Management Journal* 16 (2), 312-322.

Decker, Sallyanne (2004). "Corporate Social Responsibility And Structural Change İn Financial Services", *Managerial Auditing Journal*, 19 (6), 712-728.

Ekin, M.G. Serap Atakan ve Tezölmez, S. Hande (1999). "Business Ethics in Turkey: An Empirical Investigation with Special Emphasis on Gender", *Journal of Business Ethics***,** 18 (1), 17-34.

Göztaş, Aylin ve Baytekin, E. Pelin (2009) "Sosyal Sorumluluk Kampanyaları İle Çocukların Bilinçlendirilmesi ve Eğitimi Türkiye'den Bir Uygulama Örneği: Aygaz 'Dikkatli Çocuk' Kazalara Karşı Bilinçlendirme Kampanyası", *Journal of Yaşar University* 4 (13), 1001-1019.

Halıcı, Ali (2001) "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 7 (1), 11-26.

Hay, Robert and Gray, Ed (1974). "Social Responsibilities of Business Managers", *The Academy of Management Journal* , 17 (1), 135-143.

Jones Peter., Comfort, Daphne and Hillier David (2005). "Corporate Social Responsibility And The Uk's Top Ten Retailers", *International Journal Of Retail & Distribution Management* 33 (12), 882-892.

Kağnıcıoğlu, Deniz (2007)."Endüstri İlişkileri Boyutuyla Sosyal Sorumluluk", *Anadolu Üniversitesi Yayını*, Eskişehir.

Kotler, Philip and Lee, Nancy (2006). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, MediaCat yayınları, İstanbul, Çev: Sibel Kaçamak.

Kraft, Kenneth L ve Singhapakdi, Anusorn (1995). "The Relative Importance of Social Responsibility in Determining Organizational Effectiveness: Student Responses II, *Journal Of Business Ethics*, 14 (4), 315-326.

Lamsa, Anna-Maija., Vehkapera, Meri., Puttonen, Tuomos. ve Pesonen, Hanna- Leena (2008). "Effect Of Busıness Educatıon On Women And Men Students' Attıtudes On Corporate Responsıbılıty In Socıety", *Journal of Business Ethics*, 82 (1), 45-58.

Lopez, Yvette P., Rechner, Paula L. and Olson-Buchanan, Julie B (2005). "Shaping Ethical Perceptions: An Empirical Assessment of the Influence of Business Education, Culture, and Demographic Factors", *Journal of Business Ethics* 60 (4), 341-358.

Mayer, Jan (1988). "Themes of Social Responsibility: A Survey of Three Professional Schools", *Journal of Business Ethics* 7 (4), 313-320.

Özalp, İnan., Tonus, Zümrüt ve Sarıkaya, Muammer (2008). "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 69-84.

Ricahard, A. Johnson and Dean W. Wichern (1992). Applied Multivarite Statistical Analysis, New- Jersey: Prentice-Hall.

Sabuncuoğlu, Zeyyat (2008). İşletmelerde Halkla İlişkiler, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Shafer, E. William., Fukukawa, Kyoko ve Lee, Grace, Meina (2007). "Values and the Perceived Importance of Ethics and Social Responsibility: The U.S. versus China", *Journal of Business Ethics*, 70 (3), 265-284.

Stevens, James (2002). Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences, 4 th ed., Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Windsor, Duane (2001)."The Feature Of Corporate Social Responsibility", *The International Journal Of Organizational Analysis*, 9 (3), 225-256.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK BİLİNCİ VE ÖRNEK BİR SOSYAL GİRİŞİMCİ: MİMAR MUSTAFA İZZET BAYSAL

Doç. Dr. E. Elif Yücetürk
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
yuceturk_e@ibu.edu.tr

Özet
Bu çalışma, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını anlamaya ve bu konudaki bilinci geliştirmeye katkı vermeyi amaçlamaktadır. Tebliğin konusunu bir sosyal girişimci olarak mimar Mustafa İzzet Baysal'ın özellikleri ve kurduğu İzzet Baysal Vakfı'nın sosyal sorumluluk uygulamaları oluşturmaktadır. İzzet Baysal'ın hayırsever yatırımları kısa sürede sosyal girişime dönüşmüştür. Sosyal girişimlerinin önemli etkileri nedeniyle Bolu halkına yüksek yaşam standardı kazandırmış ve bir kentin kahramanı olmuştur. Daha sonra tebliğde bu süreçte karşılaşılan sorunlara ve ulaşılan düzeyin korunmasındaki güçlüğe de dikkat çekilmiştir. İzzet Baysal, toplumsal gelişime ve refah düzeyine yaptığı katkıların yanı sıra diğer sosyal girişimcilere de model olmuştur. Tebliğin sonucu olarak bu konuda yeni kurulan ve adı Bağışçılar Vakfı olan bir sivil toplum girişimi, İzzet Baysal ve vakfının rol modeli olmasının bir örneği olarak sunulmuştur. Araştırmacı, İzzet Baysal ve yeğeni Ahmet Baysal'ın konuşmaları ve biyografik kaynakları birincil kaynak olarak kullanmıştır. Çalışmada ikincil kaynaklar olarak kitaplar ve bilimsel dergiler kullanılmıştır.
Anahtar kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, İzzet Baysal Vakfı, Sosyal girişimci İzzet Baysal, Bolu Bağışçılar Vakfı.

THE COMPREHENSİON OF CORPORATE SOCİAL RESPONSİBİLİTY AND THE MODEL OF A SOCİAL ENTREPRENEUR: ARCHİTECT MUSTAFA IZZET BAYSAL

Abstract
This paper aims to understand corporate social responsibility practices and aspires to contribute to the consciousness on the subject. The paper, particularly, aims to evaluate the characteristics of Architect Mustafa Izzet Baysal, a social entrepreneur, and one of the noble example in Turkey who initiated social responsibility practices through his foundation, The Izzet Baysal Foundation. The philanthropic investments of Izzet Baysal transformed social enterprises in a short time. He provided higher standart of living for the people in Bolu because of the significant implications of his social entrepreneism which make him hero of the city. This paper draws attention to intricacy of establishing and maintaining the foundation with its high quality and the problems of the foundation facing until now. Izzet Baysal has not only been a role model to other social entrepreneurs in Turkey but also he became one of the noble figure with his contributions to the level of social development and welfare. In the result section the paper elaborates the non-profitable organization newly established in Bolu, The Bolu Community Foundation which took Izzet Baysal and his Foundation's role model to itself. The researcher uses primary sources such as biographies of Izzet Baysal, the speeches of Izzet Baysal and his nephew, Ahmet Baysal who is the current head of the foundation. The newspapers and the book which is written by Izzet Baysal are also evaluated as the primary source. Secondary resources such as books and journals are also used in the study.
Key words: Corporate social responsibility, Izzet Baysal Foundation, Social entrepreneur Izzet Baysal, Bolu Community Foundation.

Giriş

Türkiye'de sosyal sorumluluk kavramı üzerine yapılan tartışmalardan bilinçli uygulamalara tam anlamıyla geçilebilmiş değildir. Bu nedenle kavramla anlatılmak istenen durum tam anlamıyla açıklığa kavuşamamıştır. Bu konudaki yerel ve ulusal ölçekte bilinç geliştirebilmek, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirilebilmek ve toplumsal alanda başarılı olabilmek için Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği gibi çeşitli sivil toplumlar da oluşmuştur. Bunun yanı sıra bazı üniversitelerde kurumsal toplumsal sorumluluk konusundaki bilincin gelişmesi ve yaygınlaşması amacıyla zorunlu ya da seçmeli olarak yeni ders programları başlatılmıştır (Mesutoğlu, 2009). Bilimsel konferanslar ve toplantılar yapılarak, sürdürülebilir bir dünya için daha duyarlı ve bilinçli bir topluma ulaşmak hedeflenmiştir.

Kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin yükseltilmesi amacıyla çeşitli faaliyetler de yapılmıştır. Bu uygulamaların, hem hızlı bir şekilde gelişebilmesi hem de farklı alanlara yayılabilmesi için finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlanan projelerle de desteklenmiştir. Böylece Avrupa Birliği standartlarındaki sürdürülebilir kalkınmadan toplumun her kesiminin yararlanacağı düşünülmüştür. Bu süreçte, bir yandan Avrupalı ve ulusal paydaşlar arasında ortak deneyimlere, en iyi uygulamalara

ulaşılacak diğer yandan da kurumsal sosyal sorumluluk hakkındaki bilinç düzeyi yükselecektir (http://www.kssd.org). Bağımsız uluslararası bir kuruluş olan ve Mayıs 2004'de faaliyete başlayan Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi (Regional Environmental Center) de kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin arttırılması projesi ile bu konuda çok taraflı bir tartışma başlatmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için ortaklıkların kurulmasıyla bu sürece katkı yollarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirilebilecek şirketlerin ve projelerinin, İnternet üzerinde bir de veritabanı geliştirilecektir (http://www.rec.org.tr).

Dünyada birçok fon, herhangi bir şirkete yatırım yapmadan önce o şirketin toplumsal sorumluluk performansını izlemeyi tercih etmektedir. Bu konuda hem şirketleri daha duyarlı olmaya yöneltmek hem de bu şirketlere yatırım yapanlara yardımcı olmak amacıyla Londra'da FTSE4Good isimli ayrı bir endeks oluşturulmuştur. Sosyal sorumluluk bilinci ile yatırım yapma, sübjektif bir konu olduğu için FTSE4Good ölçütleri ayrı ayrı araştırılarak tespit edilmiştir. Bu seçim ölçütleri üç temel alanı kapsamaktadır. Bunlar, sürdürülebilir çevresel konulara dönük çalışmaların gerçekleştirilmesi, paydaşlar ile olumlu ilişkiler geliştirilmesi ve evrensel insan haklarının desteklenmesidir. Bu endeks ile sosyal sorumluluk sahibi şirketlerin performanslarının ölçümü için şeffaf kıstaslar belirlenmektedir. Böylece kurumsal sosyal sorumluluk konusunda şirketleri sorgulama ortamı sağlanmaktadır. (Argüden, 2002: 57- 64). Toplumsal sorumluluk bilincini geliştirerek toplumsal sorunlara yaptığı katkılarla öne çıkan kuruluşlar, sadece yatırımcılar için değil kamu yönetimi gözünde de değer kazanmaktadır.

Bu bilinçlendirme çabalarına karşın Türkiye'de "kurumsal sosyal sorumluluk" uygulaması olarak sunulan faaliyetlerin pek azı gerçek bir "kurumsal sosyal sorumluluk" niteliği taşımaktadır. Herhangi bir şekilde toplum yararıyla ilişkilendirilen çeşitli etkinliklere toplumsal sorumluluk kimliği kazandırılmaya çalışılmaktadır. Yoksullara, kimsesizlere yardım etme ya da gençler, çocuklar, engelliler gibi toplumun zayıf kesimlerine dönük faaliyetlerde bulunma, toplumsal sorumluluk olarak sunulmaya başlamıştır. Gerçekte sosyal sorumluluk sayılması mümkün olmayan bu tür uygulamalarla kamuoyu yanıltılmakta, bu sayede hem vatandaşların gözünde hem de kamu yönetiminin gözünde değer kazanma amaçlanmaktadır. Bu çabalar, toplumsal sorumluluk anlayışıyla topluma değil, sadece kısa yoldan kurumların satışını arttırma, reklâmını yapma, imaj düzeltme ya da yükseltme gibi özel amaçlara hizmet etmektedir.

Türkiye'de sosyal sorumluluk uygulamaları hakkındaki tartışmalar sürerken 1989 yılı sonlarında Mimar Mustafa İzzet Baysal tarafından İzzet Baysal Vakfı kurulmuştur. Bu çalışmada tüm boyutlarıyla gerçek bir sosyal sorumluluk uygulaması olarak vakfın faaliyetleri analiz edilecektir. İzzet Baysal'ın sosyal girişimciliğinin tipik bir ürünü olan vakıf ve bu vakıf aracılığıyla sergilenen sosyal girişimciliğe dikkat çekilecektir.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Tarihsel Gelişimi

Toplumsal sorunları izleme ve bu sorunlara çözümler bulma arayışı çağımıza özgü değildir. Türkiye'de bu sürecin tarihi, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanır. Vakıfların daha iyi bir yaşam ve toplumsal gelişimi sağlamadaki rolü ve başarısı, yüzyılları aşarak günümüze ulaşmasından anlaşılmaktadır. Günümüzde belediyelerin yerine getirdiği yerel hizmetler, tarih boyunca vakıflar tarafından görülmüştür. Daha tarihin bu dönemlerinde bile her hizmetin devletten beklenmesi yerine toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket edilmiş, kurulan vakıflarla kamu hizmetleri başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Yücetürk, 2004: 55).

Dünyada sosyal sorumluluk sayılabilecek ilk faaliyetler, 1929 dünya ekonomik krizinden sonraya rastlamaktadır. Bu kriz dönemine kadar klasik yönetim düşüncesinin kapalı sistem anlayışı ile örgütler çevreye açılmaya gerek duymamış, her koşulda sadece daha çok verimlilik ve kârlılık ilkesiyle hareket etmişlerdir. Krizin sebep olduğu toplumsal yaraların sarılabilmesi, yarattığı sosyal sıkıntıların aşılabilmesi için pek çok firma, kriz öncesi hatırına bile getirmediği bazı sosyal yatırımlara yönelmiştir. Bu amaçla hastaneler yapılmış, araştırma enstitüleri kurulmuş, öğrenci bursları verilmiştir. Böylece daha çok kâr anlayışı yerine, toplumsal yarar anlayışı az da olsa belirmeye başlamıştır.

Literatürde sosyal sorumluluk kavramı ilk olarak ekonomi uzmanı Howard Bowen'in 1953'de yazdığı "İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları" adını taşıyan kitabında kullanılmıştır. Burada sosyal sorumluluk kavramı "*toplumumuzun değer ve amaçları açısından beğenilen faaliyetleri yapmak, bunlara uygun kararlar almak, politikalar oluşturmak işadamları için zorunluluktur*" şeklinde tanımlanmıştır. Bowen, sosyal sorumluluğu 'her derde deva' olmaktan çok gelecekte işadamlarına rehber olacak, içinde doğruları barındıran önemli bir kavram olarak belirtmiştir. Bu kitapta kurumların, toplum değerleriyle örtüşen politikalar izlemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bir başka yazar Joseph W. McGuire, 1963'de yazdığı "İş ve Toplum" adlı kitabında sosyal sorumluluğu, "*sadece kurumların ekonomik ve yasal zorunluluklarını yerine getirmeleri değil, aynı zamanda bu zorunlulukların ötesinde topluma karşı kaçınılmaz bir sorumluluk"* olarak tanımlamıştır. Keith Davis, 1967'de yazdığı bir

makalesinde sosyal sorumluluğun, "*başkalarını etkileyebilecek güç kullanımının doğuracağı etik kaygılardan kaynaklandığını"* belirtmiştir. "*Sosyal sorumluluk, tüm sosyal sistemi etkileyen kurum faaliyetlerinin vurgulanmasıyla harekete geçer. Sosyal sorumluluk bilinci, bir kişinin tüm sosyal sisteme çok daha geniş bir açıyla bakmasına fırsat verir* (Carroll, 1999: 270- 272).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının temelleri, Bowen'in fikirleriyle atılmıştır. 1950'lerde Bowen'le başlayan ve daha sonraki yıllarda diğer yazarlar tarafından da desteklenen sosyal sorumluluk anlayışı, modern yönetim düşüncesinin başlangıcıyla tartışılmaya başlanmıştır.

1970'lerin başlarında ise adeta bir panzehir olarak "kurumsal sosyal duyarlılık" kavramı ortaya çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda bu kavram yerini, anlamı çok da belirli olmayan ve açıkça eyleme yönelmeyen "kurumsal sosyal sorumluluk" kavramına bırakmıştır (Wood, 2007:132). Son 20 yıl, stratejik hayırseverlik, kurumsal vatandaşlık gibi çeşitli isimlerle kurumsal sosyal sorumluluk önemli bir evrim geçirmiştir (Austin ve Reficco, 2009). Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışına sahip örgütler, sadece kendi kurumlarının amaç ve hedefleriyle değil aynı zamanda dış çevreleriyle de ilgilenirler. Çevreleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için çaba gösterirler. Bundan başka örgütün iç çevresini oluşturan personel ve gruplar arası ilişkilerin daha sağlıklı işlemesi için de gerekli önlemleri alırlar. Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışıyla yönetilen örgütlerde çalışanlar arasında ayrımcılık, haksızlık, çözülmeyen çatışma, yıldırma gibi olumsuz eylemlere yer yoktur. Bu anlayıştaki kurumlar, sadece örgüt içindeki kişi ve gruplar arasındaki ilişkilere değil, aynı zamanda örgütün faaliyetlerinden etkilenen vatandaşlarla örgüt arasındaki ilişkiler konusuna da özen gösterirler. Ayrıca kurumsal toplumsal sorumluluk anlayışı, toplumsal sorunları izleme ve bu sorunlara çözümler bulma ve uygulama ile tamamlanır. Böylece toplumsal sorunlar ve sosyal talepler, kurumsal sosyal sorumluluk bilincindeki örgütler tarafından sürekli olarak izlenerek uygun çözümler getirilir.

Bilinçli Sosyal Sorumluluğun Ölçütleri ve İzzet Baysal Vakfı'nın Bu Ölçütlere Göre Değerlendirilmesi

Toplum yararına dönük yapılan faaliyetlerin, kurumsal toplumsal sorumluluk olarak kabul edilebilmesinin bazı temel koşulları vardır.

Bu koşulların ilki, topluma karşı sorumlulukla yerine getirilen faaliyetin, *samimi olması* gerekliliğidir. ABD'de Dow Jones Endeksinde "itibar endeksi" adıyla sosyal sorumluluğa özel bir yer verilmektedir. Bu itibarla şirketler, beğenilme ve sosyal sorumlulukları ile değerlendirilmektedir. İşte borsa endekslerinin oluşturduğu bu baskıdan kurtulmak isteyen bazı şirketler, sosyal sorumluluk konusunda hiç samimi olmadıkları halde sosyal sorumluluk kapsamında olmayan uygulamaları bile sosyal sorumlulukmuş gibi yansıtmaktadır. Örneğin cirosu milyar dolarlarla ifade edilen bir şirketin, on bin dolarla bile ifade edilemeyecek bir trafik kampanyası düzenlemesi ya da çevreciliğe dikkat çekmek adına birkaç yüz çocuğu buluşturarak eğlendirmesi samimiyet koşuluna uymamaktadır (Marketing Türkiye, sayı: 58; 2004: 22- 35).

İzzet Baysal Vakfı, kurumsal toplumsal sorumluluğun *samimiyet ilkesine* göre faaliyet göstermektedir. Vakfın kuruluş amacı, ne vergi muafiyetinden yararlanmak ne de faaliyet gösterdiği alanda herhangi bir baskıdan kurtulmaya çalışmaktır. Kamuya hizmet amacını samimi olarak yerine getiren bu vakfın kuruluş amacı da hukuki bir güvence kazanmak ya da herhangi bir dünya görüşünü hayata geçirmek olmamıştır. Toplumsal yaşantıyı göstermelik hizmetlerle değil, sürekli olumlu yönde ve toplumu derinden etkileyecek kamu hizmetlerini gerçekleştirerek geliştirmiştir. Yaptığı yatırımlarla kent yaşamına eğitim, bilim, sağlık ve sosyal alanlarda hizmet ortamları kazandırarak gerçek anlamda istisna bir vakıf olarak toplumsal sosyal sorumluluğunu yerine getirmektedir (Yücetürk, 2004: 55).

Kurumlar tarafından ortaya konulan faaliyetlerin ne kadar samimi olduğu ya da olmadığı, toplum tarafından anlaşılabilmelidir. Bu durum, sosyal sorumluluğun bir başka koşulu olan *açıklık özelliğini* gerektirir. Sosyal sorumluluk faaliyetinin, amacından hedefine kadar olan tüm evreleri hakkında samimi olarak kamuoyu bilgilendirilmelidir. Yapılan faaliyetin bütçesi, sürekliliği, toplumsal yararının boyutları dürüstlükle açıklandığı takdirde bu faaliyet, toplum tarafından sosyal sorumluluk faaliyeti olarak kabul edilecektir. Bu faaliyetlerle ilgili raporlar düzenli olarak hazırlanmalı ve iletişim araçlarıyla kamuoyuna ve paydaşlara duyurulmalıdır. Böylece bu faaliyetlere toplumun güven duyması da sağlanacaktır.

İzzet Baysal Vakfı da faaliyetlerinde her zaman *açıklık ilkesiyle* hareket etmiştir. Her yıl kamuoyunu düzenli olarak bilgilendirmekte, bütçesini halka açıklamakta ve yeni yatırım planlarından haberdar etmektedir. Vakfın mal varlığı ile ilgili bilanço bilgileri, gelir gider tablosu, kuruluşundan bugüne kadar tüm yılları kapsayan bütçeleri ve mal varlıklarının açılımı vakfın yayınları ile de duyurulmaktadır (İzzet Baysal Vakfı, 2008: 40- 45). Açıklık ilkesi gereği zaman zaman toplumun çeşitli kesimleriyle bilhassa sivil toplum önderleriyle basına açık toplantılar yapılmakta ve bilgi alışverişinde bulunulmaktadır.

Toplumsal sorumluluğun üçüncü koşulu, *ticari bir beklenti taşımama* gerekliliğidir. Sosyal sorumluluk adına yapılan uygulamaların şirketin ürünleri ve hizmetleriyle doğrudan ilişkili olmaması gerekir. Satışın belli bir yüzdesini bağışlamak ya da müşteri bağlılığı yaratma amacıyla yapılan pazar genişletme uygulamaları da sosyal sorumluluk uygulaması değildir.

Mustafa İzzet Baysal ve ailesi, İzzet Baysal Vakfı'ndan ilahi lütuf dışında hiçbir maddi çıkar beklememekte ve elde etmemektedir. Vakıf gelirleri, vakfedenin ve onun soyundan gelenlerin yararına bırakılmamıştır. Mustafa İzzet Baysal, mülkiyetine sahip olduğu mallarını ve vergisini ödediği gelirlerini vakıflaştırıp kutsallaştırırken, ailesine sürekli ve sağlam bir gelir kaynağı temin etme amacı da taşımamıştır. Asırlar boyunca ailevi ve yarı-ailevi vakıflarda ailenin çıkarları son derece önem taşırken, İzzet Baysal Vakfı'nda ailenin ve bu soydan gelenlerin vakıf gelirleriyle böyle bir ticari çıkar ilişkisi hiçbir zaman olmamıştır. Vakıf tarafından kurulan tüm tesisler, halkın hizmetine sunulmak üzere her türlü donanımıyla birlikte hiçbir bedel talep edilmeden devlete armağan edilmiştir. (Yücetürk, 2004: 57-58). Burada İzzet Baysal Vakfı'nı diğer vakıflardan ayıran önemli bir özellik söz konusudur. Birçok vakıf, vergi muafiyetinden yararlanma amaçlı kurulurken, Mustafa İzzet Baysal'ın, vergisini ödediği gelirlerini vakıflaştırmış olması, İzzet Baysal Vakfı'nı benzerlerinden ayıran ve farklılaştıran ilginç bir durumdur.

Dördüncü koşul ise, sosyal sorumluluk uygulamalarının *etkililiğidir*. Yapılan faaliyetin kamu yararına dönük olarak gerçekleşmesi ve amacına her yönüyle ulaşması gerekir. Ayrıca oluşan faydanın ya da sonuçlarının toplumun geniş kesimlerine yansımış olması beklenir. Örneğin bir şirketin, küresel açlığa dikkat çekmek amacıyla 500 çalışanını bir ormanda bir buçuk saat yürütme uygulaması, kaç kişinin dikkatini açlık sorununa yöneltebilir?

İzzet Baysal Vakfı'nın tüm mal varlığı ve gelirleri, "*öncelikle Bolu şehrine ve Bolu halkına olmak üzere Türkiye dâhilinde her yere ve her vatandaşa imkânları ölçüsünde ihtiyaçları bulunan bilimsel, sosyal, kültürel ve sağlık hizmetlerinde bulunabilme amacına*" ayrılmıştır (İzzet Baysal Vakfı Resmi Senedi, 2000: 6). Vakfın tüm faaliyetleri bu temel amaca dönük olarak etkili bir şekilde yerine getirilmektedir. Sosyal sorumluluk uygulamalarının sonucu olarak oluşan faydadan toplumun hemen her kesimi yararlanmaktadır. Örneğin vakfın hizmetleri çocuklardan gençlere, yaşlılardan hastalara, kimsesizlerden bilim insanlarına kadar çok geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Bolu'da bir bebek, İzzet Baysal Vakfı'nın yaptırdığı hastanede doğmakta, kreşinde büyümekte, anaokuluna gitmekte, değişik kademedeki okullarında okumakta ve üniversite eğitimini de yine vakfın en büyük eseri olan üniversitede tamamlayabilmektedir (Yücetürk, 2004: 61). Vakfın tüm faaliyetlerinde kamu yararı açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle Bakanlar Kurulu kararı ile "kamuya yararlı vakıf" olarak tescil edilmiştir (Bakanlar Kurulu'nun 26- 12- 1987 tarih ve 87/ 11540 sayılı kararı).

Toplumsal sorumluluğun beşinci koşulu da yapılan faaliyetin *süreklilik* göstermesidir. Bir defalık yapılmış bir uygulama, toplumsal sorumluluk olarak kabul edilmemektedir. Ancak sürekli yapılan bir sosyal sorumluluk uygulaması etkili sonuçlar ortaya koyabilir ve kalıcı yarar sağlayabilir. Kalıcılığın sağlanması ve sürekliliğin korunabilmesi için yapılan faaliyetin tüm süreçlerinin ölçülebilir olması önemlidir. Eğitim, çevre, sağlık, sanat ve kültür gibi toplumu yakından etkileyen toplumsal sorumluluk uygulamalarının sürekli yapılması durumunda ancak toplumsal yarara ulaşılabilir. Sosyal sorumluluğun gerçekleşmesi, topluma daha yüksek yaşam standartları sağlamaya dönük sürekli çabalarla mümkündür.

Toplumsal sorumluluk anlayışına sahip İzzet Baysal Vakfı'nın, tüm faaliyetleri süreklilik esasına uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Vakfın kurulduğu 1986 yılından bugüne kadar faaliyetlerinin artarak devam etmesi ve Mustafa İzzet Baysal'ın vefatından sonraki sekiz yıl içinde vakfın yatırımlarının sayısı 106'dan 123'e çıkmış olması süreklilik ilkesinin en güzel kanıtıdır (İzzet Baysal Vakfı, 2008: 20). Vakfın faaliyetlerinin sonsuza kadar devam etmesini isteyen Mustafa İzzet Baysal, "Bolulular! Bu vakıf sizindir ona sahip çıkınız!" (İzzet Baysal Vakfı, 1987- 1997: 2) cümlesi ile vakfı Bolu halkına adamakla kalmamış, aynı zamanda vakfın sürekliliğini de vurgulamıştır. 1987 yılında Anadolu Lisesi'nin temel atma töreninde vakfın kuruluşunu halka duyururken "*bugün temeli atılan bu tesis, Bolu'ya eğitim ve sağlık alanında oluşturulacak uzun bir zincirin ilk halkalarından biridir ve bu zincir her yıl yeni halkaların ilavesiyle sonsuza kadar uzanacaktır*" (İzzet Baysal Vakfı, 2008:7) sözünü vermiştir.

Toplumsal sorumluluğun altıncı koşulu, izlenen stratejiler ve yapılan tüm faaliyetlerle, topluma *örnek bir model* olmalıdır. Başarılı her sosyal sorumluluk uygulaması, kendisinden sonra yapılacak daha etkili, daha yararlı uygulamaları özendirmelidir. Bunun için çok başarılı ve samimi projelerle kamuoyunun dikkatini çekmek, güvenini ve sevgisini kazanmak önemlidir.

Mustafa İzzet Baysal, kurduğu vakıfla gerçekleştirdiği tüm hizmetleriyle halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştır. Topluma ve gelecek nesillere her zaman örnek olmuştur. İyi bir model olduğunun bilinciyle gençlere "*sevgili gençler, içinizden nice Baysallar çıkacağına yürekten inanıyor ve sizleri seviyorum*" diye seslenmiştir (İzzet Baysal Vakfı, 2008: 26). İzzet Baysal'ın sosyal sorumluluk

anlayışı, diğer varlıklı vatandaşlar için de etkili bir model oluşturmuştur. Bunun en tipik örneği ise tıp fakültesi hastanesinin odalarının tefrişi sırasında yaşanmıştır. Bir anlamda onun eserlerine sahip çıkmanın bir göstergesi de sayılacak bu çabalar, adeta vatandaşlar arasında bir hizmet yarışına dönüşmüştür. İzzet Baysal Vakfı'nın gerçekleştirdiği kamu yararına dönük hizmetler, toplumsal değişime ve refah düzeyine yaptığı katkılardan başka diğer sosyal girişimcilerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal girişimciler, bu amaçla yeni bir sivil toplum oluşturmuştur. Bu konudaki detaylı bilgi, sonuç bölümünde verilmiştir.

Kurumsal Sosyal Girişimciliğin Kavramsal Çerçevesi

Kurumsal sosyal girişimcilik kavramı üç kavramsal çerçeveden oluşmaktadır. Bunlar girişimcilik, kurumsal girişimcilik ve sosyal girişimcilik kavramlarıdır (Austin ve Reficco, 2009).

Girişimci sözcüğü, Fransızca orijininde "*önemli bir görev ya da proje üstlenen kişi*" anlamındadır. 19. yüzyılda Fransız ekonomist Jean Baptiste Say, girişimciliği "*değer yaratma*" olarak tanımlamıştır. 20. yüzyılın başlarında ekonomist Joseph Schumpeter ise girişimcilerin işlevini, "*üretim biçimlerinde köklü değişim yapmak*" olarak açıklamıştır. Onun düşüncesinde yenilik yoluyla değer yaratmak vardı. Yakın geçmişte yönetim gurusu Peter Drucker da girişimciyi, *"değişim için sürekli araştıran, değişimi savunan ve onu fırsata dönüştüren kişi*" olarak belirtmiştir (Emerson ve Economy, 2001:3).

Kurumsal sosyal girişimcilik kavramının kökleri, Schumpeter'in ulusların yenilik ve teknolojik vizyonuyla başlamaktadır. Schumpeter, girişimciliğin lokomotifinin bireylerden daha büyük kaynaklara sahip olan kurumlar olacağını vurgulamıştır. Bu nedenle yeniliğin elde edilebilmesi için kurumsal girişimciliğe odaklanılmıştır. Kurumsal girişimcilik, Dees (1998) tarafından "*hem özel sektörde hem de kâr amaçsız sektörde sosyal amaçlı yenilik aktivitesi*"; Covin ve Miles (1999) tarafından ise "*rekabette üstünlüğün, endüstride yaratıcılığın sağlanması, pazarın ve örgütlerin yeniden tanımlanması veya gençleştirme amaçlı yenilik durumu"* olarak tanımlanmıştır (Dees, Covin ve Miles'tan aktaran Austin ve Reficco 2009).

Sosyal girişimcilik ise toplumda eksikliği hissedilen sosyal, kültürel, siyasal ve çevresel hedeflere ulaşmak amacıyla mevcut beşeri ve maddi kaynakları gönüllülük esasına göre harekete geçirmeye yönelik kâr amaçsız çabaları ifade eder (Türkkan, 2009). Sosyal girişimciler, toplumda eksikliği hissedilen alanlarda ve toplumun zayıf kesimleri için sosyal dengeyi oluşturabilmeye ve dünyayı daha yaşanabilir hale getirmeye uğraşırlar. Sosyal girişimcilerin çalışma alanlarını genellikle hastaneler, ibadethaneler, üniversiteler, bakımevleri, sanat merkezleri, müzeler, eğitim programları, topluma hizmet programları ve çevre koruma gibi konular oluşturmaktadır.

Sosyal girişimciliği üç unsura göre tanımlamak mümkündür (Martin ve Osberg, 2007: 35). Bunlardan ilki, insanlığın bir bölümünün yetersiz koşullardan ve maddi yoksunluktan acı çektiğini, sosyal dengenin adaletsiz olduğunu, ayrıca onları bu sıkıntıdan kurtaracak bir politik nüfuza da sahip olmadıklarını fark edebilmiş olmaktır. İkinci unsur ise sosyal değer yaratmak için öneri geliştirme, uygulama becerisi, yaratıcılık, cesaret ve sabır aşılayabilme gücüne sahip olmaktır. Üçüncü unsur da topluma daha iyi bir gelecek temin etmek için güvenilir bir ekosistem yaratma ve hedeflenmiş grupların çektiği sıkıntıyı hafifletecek, onları potansiyel tehlikelerden koruyacak yeni bir oluşum gerçekleştirmektir.

Sosyal girişimcileri, ticari girişimcilerden ayıran iki temel fark vardır (Emerson ve Economy, 2001:4). Bu farklardan biri görev anlayışından kaynaklanmaktadır. Sosyal girişimcilerin kafasında belirgin bir sosyal görev anlayışı vardır. Onların asıl hedefi, dünyayı daha iyi yaşanılır bir yer haline getirmektir. Bu vizyon, sosyal girişimcileri yönlendirerek başarılarını da etkiler. Sosyal girişimcileri, ticari girişimcilerden ayıran diğer fark ise sosyal girişimcilerin ticari girişimciler gibi pazarlardan hemen geri bildirim almamalarıdır. Zira sosyal girişimciler, sosyal değer yaratmakta ve bir sosyal girişimci için bu değer, ancak uzun dönemde kazanılan bir mükâfat olmaktadır.

Kurumsal sosyal girişimcilikle ilgili üç çerçeve kavramı da kapsayan bir tanım, Austin, Leonard, Reficco ve Wei Skillern (2006) tarafından yapılmıştır (Austin ve Reficco, 2009). Bu tanıma göre kurumsal sosyal girişimcilik "*sosyal değer ve ekonomik yaratıcılık amaçlı, kurumun hem içini hem de dışını doğrudan kontrol eden, kaynakların kaldıraç gücünü yenileyerek fırsat oluşturan ve firmanın yeterlik alanına uzanan süreçtir*". Kurumsal sosyal girişimin en temel amacı, firmanın toplumun iyiliği için daha güçlü bir oluşuma doğru örgütsel dönüşümünü hızlandırmaktır.

Kurumsal sosyal girişimcilik, kurumsal sosyal sorumluluğu daha güçlü kılmayı ve etkinleştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Kurumsal sosyal girişimci, çevresel veya sosyal sorunlara çözüm arayan yenilikçi bir kişidir. Sosyal girişimci, bağımsız bir kişi olabileceği gibi bir firma çalışanı da olabilir. Sosyal girişimciler, sosyal sorunların çözümüne istekli olan kişilerdir. Sosyal sorumlu bir şekilde iş kurarak yeni ürünler, yeni hizmetler geliştirirler. Sosyal konularla ilgili yeni çalışma alanları bulurlar. Topluma daha az zarar veren yeni teknolojileri ve süreçleri tercih ederler. Büyük firmalarda

çalışan sosyal girişimciler, sosyal sorunlar için kâr eden yatırımlar yaparak sosyal sorumluluk fırsatlarını ve yeteneklerini arttırırlar. Kurumsal sosyal girişimciliğin bir örneği olarak geri dönüşüm uygulaması verilebilir. 1970'lerin başlarında Reynold Alimünium Co. tarafından, hem çevresel endişelere dayalı olarak hem de ham materyalleri dengede tutma isteği ile alimünyumun geri dönüşümüne öncülük edilmiştir (Wood, 2007: 118).

Örnek Bir Sosyal Girişimci: Mimar Mustafa İzzet Baysal

Mustafa İzzet Baysal, 1907 yılında orta gelirli bir ailenin çocuğu olarak Bolu'nun Karaçayır Mahallesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Bolu'da yaptıktan sonra 1931 yılında Mekteb-i Sultan-i Nefise'den (günümüzdeki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi) başarıyla mezun olmuştur. Öğrenimi boyunca çeşitli işlerde çalışmak zorunda kalan Baysal, Bolu'nun ilk mimarıdır. Kendi ifadesi ile "*itibarlı bir meslek ve iyi bir iş olduğu için*" mimarlığı seçmiştir. Mimarlık eğitiminin son yılını Bolu vilayetinden aldığı bursla okumuştur. (İzzet Baysal, 2007). Bu tarihten tam 56 yıl sonra kurduğu vakıfla, yüzlerce öğrenciye kendisi burs vermeye başlayacaktır.

Mimar İzzet Baysal, ilk olarak Bolu Nafia Vekâleti Fen İşleri'nde göreve başlamıştır. 1932 yılında Gerede ilçesinin imar planını hazırlamıştır. Çalışma hayatına daha sonra Ankara'da devam eden Baysal, Milli Müdafa Vekâleti Hava Müsteşarlığı'nda görev yapmıştır. Bu görevi sırasında Eskişehir havaalanı inşaatının kontrollüğünü üstlenmiştir. Eskişehir'de bir sürede Belediye Fen İşleri Şefi olarak çalışmaya devam etmiştir. Eskişehir'deki bu görevinin ardından serbest çalışmak üzere 1936 yılında Ankara'ya yerleşmiştir. İzzet Baysal serbest mimarlık döneminde Ankara, Bolu ve İstanbul'da erken Cumhuriyet dönemi mimarlık örneklerini gerçekleştirmiştir. Ankara Çankaya'da Azerbaycan Maslahatgüzarı Sadri Maksudi Evi, Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın Köşkü, Bolu'da Ziraat Bankası, Bolu Lisesi, Melen Köprüsü, İstanbul Karaköy'de İzsal Han, Şişli'de İzsal Pasajı bu dönem eserlerinden bazılarıdır (İzzet Baysal 2007).

Eşinin vefatından sonra 1943 yılında İstanbul'a giderek, mimarlığının yanı sıra Karaköy'de sıhhi tesisat ve hırdavat ticareti yapmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra kapı kilitleri üretimi için de küçük bir atölye kurmuştur. Satmakta olduğu boru ekleme parçalarının neden Türkiye'de imal edilmediği konusunda düşünmeye başlar. Bu amaçla Almanya'da incelemeler yaparak bu konuyu araştırır. Boru ekleme parçalarını Türkiye'de üretebilmek için 1950 yılında özel girişimin ilk mekanize döküm fabrikasını kurarak üretime başlar. Baysal'ın çok zor koşullarda kurduğu bu fabrika üretime geçer geçmez Avrupalı şirketler, bu girişimi engelleme amacıyla ihracatlarına yüzde 40 indirim uygulamaya başlamışlardır. Bu engellemelere karşın Baysal, azmi, cesareti ve çalışkanlığı ile gecesini gündüzüne katarak fabrikada sabahlamış da olsa amacına ulaşmıştır. İşin başında Almanya'dan alıp sattığı boru ekleme parçalarını, artık kendisi Almanya'ya, Avusturya'ya ve diğer ülkelere satmaya başlamıştır. 1951 yılında İzzet Baysal Döküm Sanayi Müessesesi adını alan bu fabrika, 1957 yılında aile şirketi haline dönüştürülmüş İzsal Döküm Sanayi A.Ş. olarak üretime devam etmiştir. 1975 yılına kadar iş hayatında olan İzzet Baysal, daha sonra haftada birkaç gün işyerine gitmeye başlamıştır (İzzet Baysal ve Vakfı, 2003: 4- 6).

1986 yılının sonunda İzzet Baysal Vakfı'nı kurmuş ve tüm varlığını vakfına bırakmıştır. 1994 yılı Eylül ayında iş hayatından tamamen çekilerek çalışmalarına İzzet Baysal Vakfı'nda devam etmiştir. 05- 03- 2000 tarihinde 93 yaşında vefat etmiştir. Bakanlar Kurulu kararı ile 08- 03- 2000 tarihinde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gölköy yerleşkesindeki anıt mezara defnedilmiştir.

Mustafa İzzet Baysal'ın ticari girişimciliği ile sosyal girişimciliğini birbirinden ayırmak gerekir. Başarılı bir ticari girişimci olarak İstanbul'da her yıl yüksek düzeyde gelir ve kurumlar vergisi ödeyenler arasında yer almış ve altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Kurduğu firmayı zamanla geliştirmiş, Avrupalı kartellerle mücadele etmiş ve başarılı olmuştur. Ulusal kaynakların dışarıya gitmemesi için uğraş vermiştir. Yerli sermaye ve iş gücü ile bu amacına ulaşarak, ülkesinde ilk defa mekanize döküm üretimini gerçekleştirmiştir. Bu çabası, kurumsal sosyal girişimciliğinin ilk örneğini oluşturur. Kuşkusuz bu başarısında azmi ve sabrı yanında ileri görüşlülüğü ve yenilikçi bir kişiliğe sahip olmasının da rolü büyüktür. İzzet Baysal, başarısının sırrını soran gençlere "*planlı, programlı ve çok çalıştım. İsrafı baş düşmanım ilan ettim. Sabırlı olmasını bildim. Hak yemedim, hakkımı yedirmedim. İş hayatımdaki başarımı bu davranışlarıma borçlu olduğumu sanıyorum*" (İzzet Baysal Vakfı, 2008: 6) şeklinde cevap vermiştir. Engeller karşısında yılmadan, gayretle çalışmış hiçbir zaman ümidini yitirmemiştir. Öğrencilik yıllarında maddi zorluklarla başlayan yaşam mücadelesi, daha sonra ticari girişimciliği sırasında da devam etmiştir. Bu onun tüm yaşamı boyunca başarma konusunda ne kadar inançlı olduğunun da göstergesidir.

Mustafa İzzet Baysal'ın sosyal girişimciliği ise onun toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasıyla başlamaktadır. Ülkesinin sorunlarıyla her zaman yakından ilgilenmiştir. Her sabah gazetesini en ince ayrıntısına kadar okumadan, ülkesinin gündeminden haberdar olmadan işine başlamazdı. Ona göre ülkesi için gerekenler yeterince yapılamamış ve hala da yapılamamaktadır (Baysal, 1992: 8). Bu

boşluğu kendi azmi ve gayreti ile doldurma isteği, onu sosyal konularda düşünmeye ve uygulamaya yöneltmiştir. Baysal, yaşadığı toplumdaki sosyal dengesizliklerin, adaletsizliklerin farkına varmış ve nasıl çözülebileceği konusunda araştırmalara başlamıştı. Ülkesindeki en önemli eksikliğin eğitim ve sağlık hizmetleri olduğunu teşhis etmişti. Bu hizmetlerdeki fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi ve daha nitelikli hale getirilmesi gerekliliğini hissediyordu. Merkezi yönetim tarafından her zaman yeterli kaynak ayrılamaması nedeniyle hizmetlerin de ertelendiğinin bilincinde idi.

Bilmediğini öğrenmek onun en iyi özelliklerinden biridir. Kafasındaki soruyu çözmek için daima araştırır, çözemediğinde ise konuyu daha iyi bilenlere danışmaktan çekinmezdi. Ülke kalkınması için kafasındaki düşünceleri en yakın yardımcısı ve yeğeni Ahmet Baysal'a anlattı. Bir vakıf kurarak bu sorunların üstesinden gelinip gelinemeyeceğini tartıştılar. Öncelikle başarılı çalışmalar yapmış olan Türk Eğitim Vakfı'nı bir model olarak inceleyen İzzet Baysal, gerçekleştirmeyi düşündüğü kamu hizmetlerini, ancak bir vakıfla hayata geçirebileceği kararını 1986 yılının sonlarında verdi. Bu kararı verirken kafasındaki en önemli gerekçelerden biri şu idi: "*Türkiye'de benim mali durumumda en az bir milyon insan var. Bu bir milyon insanın yarısı, benim yaptığımın yarısı kadar hayır işi yapsa, bu memleket dünyanın en büyük ülkelerini bile geride bırakır*" (İzzet Baysal Vakfı, 2008: 4). Bu düşünce ile yola çıkan İzzet Baysal aslında vakıf çalışmalarının da yabancısı değildi. 1973 yılında kurulan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurucu üyeleri arasındaydı.

İzzet Baysal Vakfı'nın resmi senedi 16- 01- 1987 tarihinde tescil edildi. (Resmi Gazete, 19343 sayılı). Sosyal girişimin başarısındaki en iyi ölçüt, sosyal değer yaratmaktır. İzzet Baysal, doğduğu ve büyüdüğü kentte sosyal değer yaratmaya ilk olarak Devlet Hastanesi acil servis ünitesi ile başladı. Bu yatırımı kısa bir süre sonra Hemşire Eğitim Merkezi ve Huzurevi izledi. 1987 yılında Anadolu Lisesi'nin temel atma töreninde hem vakfın kuruluşunu halka müjdelemiş hem de "yatırım *zincirinin halkaları her yıl giderek sonsuza uzanacak*" sözünü vermiştir. İzzet Baysal Vakfı, kuruluşundan günümüze kadar geçen 22 yılda 123 esere ulaşarak eğitim, bilim, sağlık, sosyal hizmet, alt yapı alanlarında sosyal değer yaratmayı sürdürmüştür. Bolu'da İzzet Baysal'ın sosyal girişimciliği ile kent halkının yaşam kalitesi yükselmiştir. Bir insanın yaşamı boyunca gereksinim duyacağı temel hizmetlerin görüleceği tesisleri insanlığa kazandırmış, halkın yaşam kalitesini niteleyen sağlık, eğitim, kültür, spor, ulaşım gibi olanaklara kavuşmasında etkili olmuştur (Yücetürk, 2004: 61).

Başarılı sosyal girişimciliği sayesinde ortaya koyduğu sosyal değerler nedeniyle pek çok ödüle layık görülmüştür. Yaptığı katkılar ve yatırımlar nedeniyle adı, bir devlet üniversitesine verilen ilk özel kişi olmuştur (Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 03- 07- 1992 tarih ve 3837 sayılı kanun). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, arkasında güçlü bir vakıf desteği bulunan ilk ve tek devlet üniversitesidir. Kurduğu vakıf, 1992 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yılın vakfı seçilmiştir. İzzet Baysal, *Devlet Üstün Hizmet Madalyası ve Beratı* ile taltif edilmiştir (Bakanlar Kurulu'nun 04- 10- 1994 tarih ve 94/6109 sayılı kararı). Çeşitli üniversiteler onu onursal doktora derecesi ile onurlandırmıştır. 2006 yılında TBMM tarafından "üstün hizmet ödülü" alan ilk vakıf olmuştur. Üniversiteye kazandırdığı Kültür Merkezi'nde İzzet Baysal Müzesi kurulmuştur. Adı Bolu'da caddelerde, mahallelerde, okullarda, eğitim merkezlerinde, sağlık kuruluşlarında, sosyal hizmet kurumlarında yer almaktadır. Her yıl 11 Mayıs'ta başlayan ve bir hafta devam eden "İzzet Baysal Şükran Günleri", 2007 yılında "İzzet Baysal Şükran Günleri Kültür, Sanat ve Turizm Festivali" ne dönüşmüştür. İzzet Baysal'ın sosyal girişimleri ile yaşam kaliteleri yükselen Bolu halkı da İzzet Baysal'a "Bolu'nun babası" unvanını vermiştir. Vakfın en son aldığı ödül ise 11 Mayıs 2009 tarihinde Bolu Ticaret ve Sanayi Odası tarafından verilen "yılın en başarılı sosyal girişimci" ödülüdür. Ödül, İzzet Baysal'ın yeğeni ve İzzet Baysal Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Baysal'a verilmiştir.

Sosyal girişimci olarak İzzet Baysal her zaman yenilikçi, sorumlu ve sosyal görev anlayışıyla hareket etmiştir. İzzet Baysal'a göre "*para iyi bir dost ama aynı zamanda savaşılması gereken bir düşmandı*". Bu nedenle parayı yerinde ve zamanında kullanmasını bilmek kadar onun esiri olmamak da önemlidir. Zira sosyal girişimciler, dünyada beşeri ve fiziki kaynakların kıt olduğunun bilincinde olan kişilerdir. Bu sınırlı ve kıt kaynakları hem israf etmeden hem de bu kaynaklardan insanlığı daha fazla yararlandırabilmek amacıyla çabalarını hizmete dönüştürürler. İzzet Baysal da hayatı boyunca bu anlayışla hem yenilikçi kişiliğiyle değer yaratmış hem de kıt kaynakları daha etkili kullanmak amacıyla tasarruflu davranmıştır. Bardağındaki bir yudum suyunu dahi israf etmemiştir.

İzzet Baysal Vakfı'nın Sosyal Değer Yaratma Süreci

Vakıf yönetimi, halkın ihtiyaçlarını kimi zaman doğrudan kimi zaman da Valilik, Belediye ve üniversite aracılığı ile öğrenmektedir. Bu talepler incelendikten sonra sınıflanmakta ve Vakfın Mütevelliler Genel Kurulu'nda görüşülmektedir.

Talep edilen ihtiyacın niteliği ve ihtiyacın giderilmesi ile oluşacak yarar, öncelikle değerlendirilmekte, sosyal koşulların iyileştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması göz önünde tutulmaktadır. Bu konuda karar verilirken kurumsal sosyal girişim ilkelerine göre hareket edilmektedir.

Sosyal değerin yaratılması ve bu değerin sürekli sunulabilmesi, sosyal girişimi gerçekleştiren kurumun yani firma ya da vakıf gibi bir sivil toplum kuruluşunun, iç ve dış çevresini doğrudan kontrol edebilmesi ile mümkündür. Sosyal girişimci kurumların, girişimleri için kullanacakları kaynakların kaldıraç gücünü yenileyebilmeleri ve yeterlik alanlarını genişletmeleri gerekir. Kurumsal sosyal girişimin en temel amacı, toplumun refahı ve iyiliği için örgütün daha güçlü bir hale dönüştürülmesidir. Bu nedenle İzzet Baysal Vakfı da bir taraftan kaynakların kaldıraç gücünü yenilemeye özen göstermekte diğer taraftan vakfa yapılan sosyal girişim taleplerine vakfın kaynakları ve bütçesi gözetilerek cevap vermektedir.

İzzet Baysal Yönetim Kurulu, yapılacak sosyal girişimlerin bütçelemesini ve projelendirmeyi yaparak bir takvim oluşturmaktadır. Bu takvime göre sosyal değer yaratma süreci tamamlanmaktadır. Sosyal değer yaratmanın somut araçları olan okullar, sağlık ocakları, yurtlar, huzur evleri, kreşler, eğitim merkezleri, laboratuarlar, acil yardım üniteleri, fakülteler, kültür merkezleri gibi kuruluşlar daha sonra devlete armağan edilmektedir. Tamamen devletin yönetimine bırakılan bu kuruluşlar, hem yeni istihdam alanları yaratmakta, hem de kamu hizmetlerinin en yeni teknolojilerle halka sunulmasını sağlamaktadır.

İzzet Baysal Vakfı'nın Sosyal Girişim Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

İzzet Baysal Vakfı, İzzet Baysal'ın vergisini ödediği kazancının ve diğer varlıklarının vakfa aktarılması ile kurulmuştur. Vakıf planladığı tüm yatırımlarını, tamamlayıp bitirmekte sonra da devlete armağan etmektedir. Böylece özel girişimden devlete gönüllü bir mülkiyet devri söz konusu olmaktadır. Bu tür bir uygulamanın benzer örnekleri bulunmamaktadır. Bir tür devletleştirme denilebilecek bu uygulama, gerçekte devletleştirme uygulamasına da yöntem olarak hiç benzememektedir. Çünkü ekonomik bir terim olarak devletleştirme "ticari, sınaî, ulaştırma gibi iktisadi kuruluşların devlet mülkiyetine geçirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Devletleştirme rejim değişikliği, devletçilik gibi sebeplerle yapılmaktadır. Ayrıca özel kesimin kârlılıkla çalıştıramadığı temel endüstrilerle, birinci derecede kamu yararını ilgilendiren ulaşım, enerji gibi sektörlerde tekel oluşabileceği düşüncesiyle bu kuruluşlar devlet mülkiyetine geçirilebilmektedir. Görüldüğü gibi, İzzet Baysal Vakfı'nın özel mülkiyetindeki varlıklarının devlete armağan edilerek aktarılması, tipik devletleştirme uygulamalarına da pek benzememektedir.

1970'lerde dünyada başlayan krizle birlikte kamu müdahaleciliği ve kamu girişimciliği gibi politikalar sorgulanmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren uygulanan ekonomi ve siyaset politikaları tüm dünyada hızlı bir değişim içine girmiştir. Bu sürece, neo-liberal politikaların etkisi ile küreselleşme ve özelleştirme uygulamaları damgasını vurmuştur. Krizin çözümü olarak devletin küçültülmesi gösterilmiş, bu amaçla kamu mülkiyetindeki kuruluşların vakit geçirilmeden özelleştirilmesi tavsiye edilmiştir. IMF ve Dünya Bankası gibi kredi kuruluşları, az gelişmiş ülkelere yeni kredi verme koşullarını, önceden yeni kamu iktisadi kuruluşları oluşturmaya bağlarken, bu dönemde daha fazla özelleştirme yapılmasına bağlamış, böylece niyet ve tavsiye mektupları ile az gelişmiş ülkeler, özelleştirme için teşvik edilmiştir. Amerika ve İngiltere'de başlayan özelleştirme uygulamaları neredeyse ekonomik kalkınmadan demokratikleşmeye kadar her derde deva olarak gösterilmiş, gelişen ve gelişmeyen pek çok ülkenin ekonomi politikalarına hızla yansımıştır. Türkiye'de de ilk defa 1983 yılı hükümet programı ile başlayan özelleştirme uygulamalarına, günümüzde de hızla devam edilmektedir. 58. ve 59. hükümet programında yer alan ve "Acil Eylem Planı"nda tanımlanan Kamu Yönetimi Reformu kapsamında Sağlık Bakanlığı tarafından "sağlıkta dönüşüm projesi" hazırlanmıştır. Bu program, kamu sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesini öngörmektedir.

İzzet Baysal Vakfı'nın sosyal değer yaratma alanları daha çok eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarıdır. İzzet Baysal bu üç kamu hizmeti alanında önemli bir hassasiyete sahiptir. Sağlık hizmetleri alanında hükümetin "sağlıkta dönüşüm projesi" adını verdiği uygulama ile İzzet Baysal Vakfı'nın sağlık alanına yaptığı yatırımlardan özellikle sağlık evleri, olumsuz etkilenmiştir. Vakıf yönetimi, köy sağlık evleri konusuna özel bir hassasiyet göstermektedir. Bu nedenle bu yatırımlara, yaptığı diğer sağlık tesislerinden ayrı bir önem vermektedir. Ahmet Baysal bu konudaki hassasiyetini şöyle ifade etmektedir: "*bilhassa kış aylarında merkezle ulaşımı olanaksız hale gelen bu uzak köylerdeki sağlık evleri, bir tek ebe ile bile yeri geldiğinde çok etkili sağlık hizmeti sunabilmektedir. Bu köylerdeki halkın, adeta bir doktor olarak gördüğü ebe ile ibret alınması gereken çok insancıl ilişkileri vardır. Bunu 1991 yazında bu köylere yaptığım gezide bizzat gördüm"* (Baysal, 1992: 4). Sağlık Bakanlığı'nın "sağlıkta dönüşüm projesi" Türkiye'deki tüm sağlık ocaklarının ve sağlık evlerinin tasfiyesi anlamına gelecek birinci basamak sağlık hizmetini kaldırarak yerine "aile hekimliği" uygulamasını getirmeyi amaçlamaktadır. İzzet Baysal Vakfı'nın yaparak devlete armağan ettiği sağlık evleri sahipsiz kalmış, buralara personel atanmamış ve kendi haline terk edilmiştir. Vakfın sosyal değer yaratma amaçlı oluşturduğu bu tesisler, devletin politikaları nedeniyle ne yazık ki amaçlanan sosyal değere ulaşamamıştır.

Vakfın devlete armağan ettiği diğer eserleri örneğin sağlık ocakları, hastaneler, okullar için de özelleştirme politikaları önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu durum sosyal girişimciliğin sürekliliğini baltalayan hayati bir sorun olmaktadır.

Sonuç

İzzet Baysal, kurduğu vakıf ile eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında yaptığı sosyal girişimlerle toplumsal gelişime destek olmuş ve refah düzeyini yükseltmiştir. Vakfın en büyük sosyal girişimi Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Tıp Fakültesidir. Bu girişim ile hem binlerce kişiye istihdam sağlanmış hem de binlerce öğrenci eğitim olanağına kavuşmuştur. Bilimsel gelişmeler desteklenmiştir. Okullar, kreşler, sağlık evleri, hemşire evleri, hastaneler, huzur evleri, araştırma merkezleri gibi diğer sosyal girişimleriyle birlikte insan yaşamının her döneminde duyulan gereksinimlere yanıt verilmiştir. Oluşturulan sosyal değerin etki alanı giderek genişlemektedir. İzzet Baysal'ın etkilediği bu alanda onu örnek alan yeni girişimler ve girişimciler devreye girmiştir.

İzzet Baysal'ın izinden yürümek isteyen 32 önder bir araya gelerek Bolu Bağışçılar Vakfı'nı kurmuştur. Sosyal yatırım fonu modeline göre sosyal değer yaratacak bir vakıf olan Bağışçılar Vakfı, Türkiye'nin bu konuda kurulan ilk vakfıdır. Dünyada tipik bir örnek olan tek ve cömert bir bağışçının kurduğu İzzet Baysal Vakfı gibi bir vakıf kurmak hiç kolay değildir. Bu zorluk nedeniyle bağışçılar, ekonomik güçlerini bir araya getirerek süreklilik anlayışı ile sosyal sorunlara çözüm aramaktadır.

Türkiye için çok yeni olan yatırım fonu vakıf modeli, son yıllarda dünyada hızla yayılmaktadır. Sosyal yatırım fonları, bağışçıların istekleri ve toplumsal gereksinimler arasında karşılıklı bir denge kurarak birey ve kurumlardan fon toplayıp bu kaynakları hibe olarak uygun sivil toplum kuruluşlarına dağıtmaktadır. Modelin uygulanması, ülkeden ülkeye değişmektedir. Uygulamalar, bazı ülkelerde yerel girişimlerle bazı ülkelerde ise uluslararası kuruluşların bağış desteği ile başlamıştır. Yatırım fonu uygulamalarının amacı, toplumun hayat standardının yükseltilmesi ve gereksinimlerinin karşılanmasıdır (www.tesev.org.tr).

İzzet Baysal, Bolu Bağışçılar Vakfı'nın vizyonuna da ışık tutmuştur. 2008 yılında kurulan vakfın vizyonu *İzzet Baysal'ın başlattığı hayırseverlik anlayışını tüm Bolulular*a *yaymak, yaşanılan sorunların çözümüne katılma ve daha güzel bir Bolu hayaline kavuşma olarak* belirlenmiştir (http://bbv.org.tr/). Bolu Bağışçılar Vakfı, daha çok İzzet Baysal Vakfı'nın girmediği alanlarda sosyal girişim gerçekleştirecektir. Bolu'nun yaşam kalitesini yükseltmek, yaşanabilir kent olgusuna ulaşmak amaçlanmıştır (Vakıf Resmi Senedi, md.3). Bunun için öncelikli sorunlara yönelen girişimlere, bireylere ve sivil toplum kuruluşlarına maddi ve manevi destek sağlanacaktır. İlin kalkınması için eğitimden sanata, çevreden insan haklarına kadar çeşitli alanlarda sosyal değer yaratacaktır.

İzzet Baysal ve 1989 yılında kurduğu vakfının sosyal girişimleri, onun izinden gitmek isteyen diğer girişimcileri de harekete geçirmiş ve topluma başarılı bir rol model olmuştur.

Kaynakça

Argüden, Yılmaz (2002). **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**. ARGE Danışmanlık Yayın No: 03. İstanbul.

Austin, James and Ezequirel Reficco (2009). "*Corporate Social Entrepreneurship*", Harward Business School Working Paper, March, 3.

Bağışçılar ve Sivil Toplum Kuruluşları için Sosyal Yatırım Fonları, Broşür, TÜSEV vd. http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Sosyal%20Yatirim%20Fonlari%20Brosur.pdf (Erişim Tarihi: 08- 07- 2009).

Baysal, Ahmet (1992). **Bir Vakıf Çalışmasından Anılar İzzet Baysal Vakfı**, İzzet Baysal Vakfı Yayını.

Bolu Bağışçılar Vakfı, (http://bbv.org.tr/) (Erişim Tarihi: 23- 06- 2006).

Carroll, Archie B. (1999). "*Corporate Social Responsibility*", **Business & Society**, 38 (3), 268- 295.

Emerson, Jed and Economy, Peter (2001). **Enterprising Nonprofits: A Toolkit for Social Entrepreneurs**. John Wiley & Sons Ltd.

İzzet Baysal, 1930'larda Bir Mimar, (2007). Broşür, Hazırlayan: Leyla Alpagut, Ocak.

İzzet Baysal Vakfı 1987- 1997 (1997). İzzet Baysal Vakfı Yayınları, No: 4, Mayıs.

İzzet Baysal Vakfı, Dünü Bugünü Yarını (2008). 11 Mayıs 2008 tarihinde Bolu Ticaret ve Sanayi Odasında Yapılan Tanıtım Katalogu, Yücel Ofset Ltd.

İzzet Baysal Vakfı Resmi Senedi (2000). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu.

İzzet Baysal ve Vakfı, (2003). Eğitim ve Sağlıkta Halkın Hizmetinde 16 Yıl 1987- 2003. Hazırlayan: Mustafa Yaman, Kemal Matbaacılık, Bolu.

Marketing Türkiye (2004). "*Altı KSS üstü Şişhane*", 58 (3), 22- 35.

Martin, Roger L. ve Osberg Sally (2007). "*Social Entrepreneurship: The Case for Definition*", **Stanford Social Innovation Review**, Spring, 29- 39.

Mesutoğlu, Neşe (2009). http://www. isteinsan.com.tr/egitim/ universiteler_sosyal_sorumlu_ gencler_yetistiriyor.html (Erişim Tarihi: 05- 05- 2009).

REC Türkiye, http://www.rec.org.tr/sayfa.asp?id=30 (Erişim Tarihi: 12- 04- 2009)

Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Hızlandırılması Projesi, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği, http://www.kssd.org/tksshp/proje.asp (Erişim Tarihi: 15- 05- 2009).

Türkkan, Erdal (2009). "*Sosyal Girişimcilik ve Rekabet*", (http://www.rekabet.gov.tr/ index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=729) (Erişim Tarihi: 01- 05- 2009).

Wood, Donna (2007). "*Corporate Social Responsiveness*", **The A to Z of Corporate Social Responsibility: A Complete Reference Guide to Concepts, Codes and Organizations,** Ed: Wayne Visser, Dirk Matten, Manfred Pohl and Nick Tolhurst, An ICCA Publication, John Wiley & Sons, Ltd. England.

Yücetürk, E. Elif (2004). "*Kent Yaşamında Aile Vakıflarının Rolü: Bolu'da İzzet Baysal Vakfı Örneği"*, **I. Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı**, 17- 18 Nisan 2004, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yayın No: 40, Editör: Tamer Koçel, İstanbul, 54- 63.

ŞİRKETLERİN SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNİN SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE STK'LAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AVEA İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş. ÖRNEĞİ

Uzman Orhan Şevki YİĞİTBAŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
comuorhan@hotmail.com
Araştırma Görevlisi Sanem BERKÜN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
sanemberkun@mynet.com

Özet
Günümüzde, şirketlerin sosyal sorumluluk departmanları, kapsamlı olarak örgütlenmekte, bu departmanların en büyük paydaş ve yandaşları olarak ise sivil toplum öne çıkmakta ve sivil toplum kuruluşları kendilerini göstermektedir. Yandaşlık ve paydaşlık ise, çok yönlü olması yanında ***karşılıklılık*** *esasına da dayanmaktadır. Şirketler, özellikle projelerin finansmanı ve yürütülmesi aşamasında kendini göstermektedir. Sivil toplum kuruluşları ise, projelerin* daha derinleştirilmesi ve istenilen gerçek nüfuza ulaştırılması açısından önem taşımaktadır. *Bu projelerin akademik ortamlarda değerlendirilmesi; yürütülen faaliyetlerin gerek nicelik gerekse nitelik yönünde gelişimine katkı sağlayacaktır.*
Bu çalışmanın amacı; sosyal girişimcilik faaliyetlerinin, ülkemizde, gelişip yoğunlaşması yönünde kamuoyu desteğinin sağlanması ve sürekli kılınması için gerekli ilgi ve duyarlılığın gelişmesine yardımcı olmaktır.
Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik, Sosyal Sorumluluk, Şirketler*

EFFECTS OF COMPANIES' SOCIAL RESPONSIBILTY PROJECTS ON THE SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NGO's: AVEA COMMUNICATION SERVICES COMPANY CASE

Abstract:
Today social responsibility departments of companies organize extensively. Civil society comes fore as their major stakeholder and non-governmental organizations (NGOs) express themselves in this framework. Besides its multi dimensionality, stakeholdership and partisanship are based on mutuality. Companies play the role of financing or implementation of the projects while NGOs on the other hand are important in publicity and social transmission of the projects to the society. Evaluation of these projects in the academic front will contribute their quantitative and qualitative development.
The purpose of this study is to assist in providing necessary public attention for the development and continuity of social entrepreneurship projects in our country.
Key words: *Non-governmental organizations, Social entrepreneurship, Social Responsibility, Companies*

Giriş

Sosyal girişimcilik, toplumda yaşanan problemleri fark edebilme ve çözümüne ilişkin öneri ve önlemleri geliştirme sürecidir. Gelişmiş ülkelerde sosyal girişimcilik faaliyetleri devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmekte ve kamuoyu desteğinin sağlanması ve sürekli kılınması amacıyla medya konuya gerekli ilgi ve duyarlılığı göstermektedir. Özellikle küreselleşmenin beraberinde getirdiği yüksek rekabet ve değişimin yaşandığı günümüz koşullarında sosyal girişimcilik faaliyetlerinin gelişmesi yönünde ihtiyaç ve bu faaliyetlere gösterilen dikkat seviyesi yükselmektedir. Bu bağlamda, şirketlerin günümüzde sosyal girişimciliği sosyal sorumluluk projeleriyle desteklediği ve bunu gerçekleştirdiği ölçüde kendilerinden beklenen misyonu başarmaya çalıştığı açıktır. Geçmiş yıllarda şirketlerin sosyal sorumluluk departmanları daha sade bir yapı gösterirken, günümüzde bu yapı daha kapsamlı bir hale gelmekte ve beraberinde şirketlerin yandaş ve paydaşları da çoğalmaktadır. Bu departmanların en büyük paydaş ve yandaşları olarak ise sivil toplum öne çıkmakta ve sivil toplum kuruluşları kendilerini göstermektedir.

Sosyal Sorumluluk Kavramı

Küreselleşmenin tüm boyutlarıyla yaşanmaya başladığı günümüzde, işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri, çevre ile kurdukları ilişkideki başarıya ve katma değer yaratma potansiyeline bağlıdır. Toplum, giderek artan bir oranla işletmelerin sosyal sorumluluk üstlenmeleri konusunda baskı yapmaya başlamış ve bunun sonucunda, topluma hizmet amacı güdülmeksizin, sadece kar amacına yönelen işletmelerin başarı şansı azalmıştır. Bu nedenle, yaşamayı ve varlıklarını sürdürmeyi isteyen işletmelerin, toplumun istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olması, çevreyi koruması ve ahlaki davranabilmesi vazgeçilmez bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Ölçer, 2001: 22-23). Dolayısıyla günümüzde işletmeler, teknoloji, sosyal değişim ve yönetim politikası açısından rollerini, "sosyal sorumluluk kavramını içerecek şekilde yerine getirmelidirler (Kağnıcıoğlu, 2007: 11).

Sosyal sorumluluk; "işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin, onunla ilgili tarafların (hissedarlar, çalışanlar, tüketiciler ve nihayet tüm toplumun) hiçbirinin çıkarlarına zarar vermeden yönetilmesi şeklinde" tanımlanabilir. Yani sosyal sorumluluk, işletmenin, ekonomik ve hukuki şartlara, iş ahlakına,örgüt içi ve dışı kişi ve grupların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi gütmesi, anlamı taşımaktadır (Dinçer, 1998: 155). Diğer bir tanıma göre ise sosyal sorumluluk; "İş adamlarının, toplumun değer ve amaçları açısından arzu edilen yolları takip ederek, bu yönde kararlar vermesi ve işletmenin yönetilmesi konusunda bağlı olduğu mecburiyetler" olarak nitelendirilmektedir (Bayrak, 2001: 83).

İşletmeler ekonomik amaçlarını gerçekleştirirken, bir taraftan topluma zarar verecek veya olumsuz etki yaratacak faaliyetleri ortadan kaldırarak sosyal dengeyi korumalı; diğer taraftan da toplumun refah ve sağlığına hizmet eden faaliyetlerde bulunarak sosyal dengeyi artırmalı, gerektiğinde sosyal sorunları çözebilmek için kendi kaynaklarını tahsis etmelidirler (Ölçer, 2001: 24). Sosyal sorumluluk alanında işletmelerin duyarlı hareket etmesi ile moral motivasyon ve verimliliği yüksek, gerilim ve düşmanlıkların törpülendiği, insani değerler ve eşitliğe yönelmiş, çoğulcu yaklaşım ve yönetim anlayışının egemen olduğu, yaşam standardı yüksek, denge içinde mutluluk arayan bir toplum oluşacaktır (Ölçer, 2001: 28).

Sosyal Sorumluluk Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sosyal sorumluluk kavramının gelişimi ve günümüzdeki şeklini alması oldukça uzun bir süreçte gerçekleşmiş ve (Kağnıcıoğlu, 2007: 11) bu kavram Batı'ya göre Doğu toplumlarında daha erken gelişim göstermiştir (Aydın Tan, 2009).

1765'te James Watt'ın buhar makinesini icat etmesi ve bu makinenin üretimde kullanılması sayesinde, fabrika düzenine geçilmiş ve sanayileşme başlamıştır. Fabrika üretimi, hızlı ve kitlesel üretim gibi olumlu sonuçlar oluşturmuş, ancak aynı zamanda olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. İşçi sınıfı ekonomik ve sosyal haklardan mahrum, düşük ücretlerle ve sağlıksız koşullarda çalışmak zorunda kalmıştır. Oy hakları olmayan ve sendikalaşmalarına izin verilmeyen işçiler, sanayi devriminden sonra bilinçlenmeye ve haklarını aramaya başlamışlardır.

1930'lu yıllarda tüm sanayileşmiş toplumlarda bir takım sosyal ve kültürel değişimlerin meydana geldiği gözlenmiştir. İşgörenler sendikal haklar, daha iyi ücret, çalışma şartları ve diğer sosyal haklar için pazarlık gücü elde etmeye başlamıştır (http://www.eurocons.com.tr/sosyalsaaa,php). İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda zor yaşam koşulları, sistem ve durumsallık yaklaşımları, işletmelerin sosyal konularla daha fazla ilgilenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Aydın Tan, 2009).

Sosyal sorumluluk kavramı 1960'lı yıllarda işletme yöneticileri arasında daha çok ilgi uyandırmış, işletme ve yönetim okulları ise ders programlarına, işletmelerin sosyal sorumluluğu hakkında yeni dersler koymuşlardır (http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/feriştahII.doc). 1960'la birlikte; çalışan hakları, asgari ücret, çevreye duyarlı üretim, tüketici hakları, sigortalı çalışma, ırk ayrımı, kadın hakları gibi birçok konu gündeme gelmiş ve, böylece sivil toplum kuruluşlarının (STK) toplumdaki önemi giderek artmıştır.

1970'li yıllarda ise, ortaklara bilgi sağlama, iş yerinde adalet, kārı paylaşma, reklamların ahlaki olması, çevreyi koruma şeklindeki bazı kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına rastlanmaktadır. 1980'li yıllar kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının önem kazandığı ve çeşitlendiği yıllardır. Günümüzde işletmeler, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları konusunda sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışarak bir plan dahilinde hareket etmekte ve stratejiler geliştirmektedirler. (Aydın Tan, 2009) 2004 yılında uluslar arası bir kuruluş tarafından yapılan bir araştırma 554 işletmeden %45'inin sivil toplum kuruluşları ile çeşitli türde sürekli partnerlik ilişkisi geliştirdiğini ortaya koymaktadır (Ersöz, 2007: 128).

Sosyal Sorumluluk Yaklaşımları

Kurumsal Sosyal Sorumluluğun (KSS) tarihsel gelişimi incelendiğinde üç önemli sosyal sorumluluk görünümünün olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar gizli el, devlet ve yönetim yaklaşımlarıdır.

Gizli el yaklaşımına göre, işletmeler yasal zorunluluklar doğrultusunda sermayelerini artırmaya uğraşacaklardır. İşletmelerin sosyal sorumluluğu ise, kaynakların toplum için en etkin kullanımı ile serbest piyasa mekanizması sağlayacaktır. Devletçi yaklaşımda ise, toplumun ilgili taraflarına, yasal ve politik süreçlerle yapılan düzenlemeler aracılığı ile, bir gizli elin vereceği hizmetten daha iyi hizmet verileceğine inanılmaktadır. Böylece işletme faaliyetlerinin istenmeyen olumsuz etkileri yasalarla düzenlenmiş olacaktır. Yönetimci yaklaşıma göre, işletme ve yöneticilerden sosyal refahın korunması ve yükseltilmesi konusunda uygun davranışlar beklenilmektedir. İşletme ve yöneticileri, ekonomik çıkarlarına uygun davranışlar sergilerken aynı zamanda sosyal refahın korunmasına ve yükseltilmesine katkı sağlamalıdır. Bu yaklaşıma göre, bu durum, kurumsal sosyal sorumluluktan beklenilen davranışlar olarak adlandırılır (Bartol and Martin, 1994: 47-50).

Sosyal Sorumluluk Kavramının Boyutları

Archie B.Carrol'a göre, "İşletmelerin sosyal sorumluluk gereği yapmak zorunda oldukları hizmetleri toplumun, devletin ve insanlığın lehine ise; bu durum, ahlaki bir davranışın sonucudur." şeklinde ifade ederek, işletmelerin sosyal sorumluluklarını ekonomik, hukuki, ahlaki ve gönüllülük başlıkları altında dört boyutta toplamıştır.

Sosyal sorumluluğun ekonomik boyutu, işletmelerin öncelikli sorumluluğunun kārlılık olduğu ilkesi üzerinde durmaktadır. Ürünlerin ve hizmetlerin üretiminde kullanılan kaynakların sosyal sistem içerisinde nasıl bir dağılımı olduğu konusu ile ilgilenir (Ferrel and Friedrich, 1994: 69).

Sosyal sorumluluk işletmelerin finansal desteği ölçüsünde;

- Hissedar karının maksimizasyonunu sağlamalı
- Mümkün olan en yüksek kazancı gerçekleştirme çabasında olmalı
- Rekabetçi pozisyon sürdürebilmeli
- Verimli çalışma koşullarını sürekli kılmalı
- Şirket imajını devam ettirebilmek için kazançlarda süreklilik sağlamalıdır.

Sosyal sorumluluk modelinin hukuki boyutu, işletme faaliyetlerinin tümünün kanuni ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütülmesidir. Nitekim Carroll'a göre sosyal sorumlulukların yasal bileşenleri şu şekilde sıralanabilir (Carroll, 1991: 69).

- Devamlılık için kanuni ve yasal düzenlemelere uygun hareket edilmeli
- Ulusal ve yerel kuruluşların hukuki düzenlemelerine uyulmalı
- Çalışanlara yasalara uygun faaliyette bulunmaları konusunda özgüven verilmeli
- Yasal yükümlülükler tanımlanmalı ve bu projeler çalışanlara duyurulmalı
- Üretilen mal ve hizmet için yasal garanti şartlarına güvence verilmeli.

Ahlaki sorumluluklar ise işletmelerin toplumun değerleriyle uyumlu bir şekilde faaliyet göstermesi üzerine odaklanan beklentilerin tümünü ifade etmektedir (Ferrel and Friedrich, 1994: 81). Bu kapsamda işletmelerin sosyal sorumluluklara ilişkin ahlaki bileşenleri şu şekilde sıralanabilir (Carroll, 1991: 39 – 49).

- Toplumun belirlediği norm ve kurallara uyulması
- Toplumun işletmelerden beklemiş olduğu saygının gösterilmesi
- Ahlaki norm ve kurallardan fedakarlık edilmemesi
- Ahlaki açıdan toplumun işletmelerden beklentilerinin açık bir şekilde tanımlanması
- Çalışma hayatının ahlaki davranış kurallarının yasal düzenlemelerin daha üstünde olduğunun kabul edilmesi

Gönüllü sorumluluklar boyutunda ise toplum tarafından işletmeden beklenen ve işletmenin zorunlu olmadığı halde isteyerek yerine getirebileceği düşünülen sorumluluklar yer almaktadır (Top ve Öner, 2008: 103). Bu tür yardımlar toplum içerisinde işletmeye olumlu bir imaj kazandırarak, uzun vadede kārlı çalışmasına ve yaşamını sürdürmesine de olanak sağlayacağı ifade edilen yardımlar olarak düşünülmektedir (Ferrel and Friedrich, 1994: 85). Carroll'a göre gönüllü yaklaşımın sosyal sorumluluk bileşenleri şu şekilde sıralanabilir (Carroll, 1991: 39):

- Toplumun işletmeden hayırsever beklentiler içerisinde olduğu unutulmamalıdır
- Talep edilen gönüllü yardımlar, işletmeler tarafından en iyi şekilde karşılanmalıdır.
- Yönetici ve çalışanlar ile birlikte toplumsal çevreye de yardım yapılmalıdır
- Özel ve kamuya ait eğitim kurumlarına maddi olarak destek verilmelidir
- Gönüllü projelere kendisine iyi bir imaj kazandıracağı için destek verilmelidir

Kısaca günümüz koşullarında sosyal sorumluluk sahibi bir işletmenin; yeni yüzüyle ve etik iddialarla varlığını sürdürebilecek şekilde, kār sağlayan, kanunlara uyan, etik davranışları kendi içine sindirmiş ve gönüllülük geri dönüşümünü sağlayabilen bir kurum olması gerekmektedir.

Sosyal Girişimcilik Kavramı ve Sosyal Sorumlulukla İlişkisi

Dünyadaki globalleşme , sınırların ortadan kalkması , merkezi ve totaliter devlet yapılarının çözülmeye başlaması , insani değerlerin ön plana çıkması ve demokratikleşme gibi değişim rüzgarları tüm dünya ülkelerinde yaşayan insanların devlet yöneticisine olan bakışlarını , kamu hizmetine ilişkin beklentilerini , büyük ölçüde değiştirmiş, insani değerlerin ve kişilik haklarının önemi daha açık bir biçimde ortaya çıkmıştır (Saran ve Göçerler, 1998: 250). Öte yandan modernleşmenin bir uzantısı olan teknolojik ve bilimsel gelişmeler; beraberinde, insanların maruz kaldığı riskleri hem çeşitlendirmiş hem de sayısal olarak çoğaltmıştır. Global, ulusal ve yerel düzeyde karşılaşılan toplumsal sorunlara kalıcı ve kesin çözüm önerileri sunulması modern devletlerin en önemli görev ve sorumluluğu olarak görülmektedir. Üstelik demokratikleşme sürdüğü sürece , insanlar sadece sosyal devletle kendilerine verilen ödün programına sahip olmakta değil aynı zamanda bunların her biri için asgari kabul edilebilir eşiği düzenli olarak artırmakta da ısrar etmektedirler (Wallerstein, 2000 : 41). Ayrıca insanlar, kendilerine sunulan kamu hizmetinin bir lütuf

olmayıp devletin varlık nedeninin gereği olduğunu, hizmetlerin planlanması, kararlaştırılması ve uygulanmasıyla ilgili süreçlere demokratik mekanizmalar aracılığıyla katılmalarının bir vatandaşlık hakkı ve ödevi olduğunun bilincine sahip olmaya başladıklarından (Saran ve Göçerler, 1998: 247-250). kendileri de sivil toplum kuruluşları ve şirketlerin çeşitli sosyal girişimcilik projeleri ile bu süreçte aktif olarak rol oynamaktadır. Bu durumun bir diğer nedeni de sorunların büyüklüğü ve çeşitliliği karşısında kesin ve kalıcı çözümler üretmede birlikte hareket etmek gerektiği için, devlet yanında sivil toplum kuruluşları ve şirketlerin sosyal sorumlulukları paylaşmak durumunda olmalarıdır.

Sosyal girişimcilik, toplumda yaşanan problemleri fark edebilme ve çözümüne ilişkin öneri ve önlemleri geliştirme sürecidir. Bu süreçte sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler. İş dünyasının yüzünü değiştiren girişimciler gibi, sosyal girişimciler de toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdır. Başkalarının göremediğini görerek yeni fırsatlar yaratırlar, sistemleri değiştirirler ve yeni yaklaşımlar bularak toplumun önemli sorunlarına çözüm getirirler. Ekonomik bir girişimcinin yeni sanayiler kurması gibi, sosyal girişimciler de toplumsal sorunlara yenilikçi çözümlerle yaklaşır ve bu çözümleri geniş ölçekte uygularlar (http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur).

Gelişmiş ülkelerde sosyal girişimcilik faaliyetleri devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmekte ve kamuoyu desteğinin sağlanması ve sürekli kılınması amacıyla medya konuya gerekli ilgi ve duyarlılığı göstermektedir. Özellikle küreselleşmenin beraberinde getirdiği yüksek rekabet ve değişimin yaşandığı günümüz koşullarında sosyal girişimcilik faaliyetlerinin gelişmesi yönünde ihtiyaç ve bu faaliyetlere gösterilen dikkat seviyesi yükselmektedir. Bu bağlamda, şirketlerin günümüzde sosyal girişimciliği sosyal sorumluluk projeleriyle desteklediği ve bunu gerçekleştirdiği ölçüde kendilerinden beklenen misyonu başarmaya çalıştığı açıktır. Özelikle son yıllarda sosyal sorumluk projelerini uygulamaya sokan şirketlerin büyük bir çoğunluğu bu projelerini sivil toplum kuruluşları aracılığıyla veya ortaklaşa olarak hayata geçirmektedir. Bu projelerin akademik ortamlarda değerlendirilmesi; yürütülen faaliyetlerin gerek nicelik gerekse nitelik yönünde gelişimine katkı sağlayacaktır. Ancak kurumsal sosyal sorumluluk alanındaki literatürde, sivil toplum kuruluşlarının kurumsal sosyal sorumluluğa katkısını ele alan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır (Göcenoğlu, 2004: 18).

Çalışmanın amacı; gelişmiş ülkelerde devlet, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar tarafından özenle yürütülen sosyal girişimcilik faaliyetlerinin, sınırlı imkanlara ve kıt kaynaklara sahip ülkemizde, gelişip yoğunlaşması yönünde kamuoyu desteğinin sağlanması ve sürekli kılınması için gerekli ilgi ve duyarlılığın gelişmesine yardımcı olmaktır. Çalışmada şirketlerin dahil olduğu sosyal girişimcilik projelerinin sivil toplum kuruluşlarına ve şirketlere olan çok boyutlu etkilerinin incelenmesi ise oldukça önemli ip uçlarını elde etmemizde özgün bir başlangıç niteliğindedir. Avea İletişim Hizmetleri A.Ş. örneğinden hareketle, şirketlerin yapmış olduğu sosyal sorumluluk projelerinin sivil toplum kuruluşlarına, şirketlere ve sosyal girişimciliğe olan etkilerinin üzerinde durulması, literatürde olan boşluğu fark etmemize ve onu kapatma yönünde girişimde bulunmamıza yardımcı olacaktır.

Şirketlerin Sosyal Sorumluluk Projelerinin Etkileri

Geçmiş yıllarda şirketlerin sosyal sorumluluk departmanları daha sade bir yapı gösterirken, günümüzde bu yapı daha kapsamlı bir hale gelmekte ve beraberinde şirketlerin yandaş ve paydaşları da çoğalmaktadır. Bu departmanların en büyük paydaş ve yandaşları olarak ise sivil toplum öne çıkmakta ve sivil toplum kuruluşları kendilerini göstermektedir. Doğaldır ki bu yandaşlık ve paydaşlık çok yönlü olması yanında **karşılıklılık** esasına da dayanmaktadır.

Karşılıklılık esası boyutu'nda, şirketlerin sosyal sorumluluk departmanlarının sivil toplum kuruluşlarıyla olan projeler bazlı alışverişi karşımıza çıkmaktadır. Bu alışverişin iki yönlü olarak; şirketler ve sivil toplum kuruluşları açısından değerlendirilmesi çok boyutu olan bu olgunun hiçbir boyutunun gözden kaçırılmaması açısından oldukça önemlidir. Şirketler, özellikle projelerin finansmanı ve yürütülmesi aşamasında kendini göstermektedir. Sivil toplum kuruluşları ise, projelerin daha derinleşmesi ve gerçek nüfuza ulaşması anlamında önem taşımaktadır. Avea ve Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın ortaklaşa hayata geçirdiği "Gençlik İçin Girişimcilik – Hayatımın Fikri Projesi", bu denklem için oldukça uygun bir örnek olacaktır.

Karşılıklılık esasında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise yapılan projelerin hazırlanması ve uygulanması aşamasında doğru kuruluşların bir araya gelmesidir. Daha açık bir ifade ile projeyi yapacak olan şirket, yapacağı projenin alana daha iyi yayılması ve etki doğurabilmesi için doğru bir sivil toplum kesimini hedef almalı veya amacını gerçekleştirmede uygun olan sivil toplum kuruluşunu seçmelidir. Bu bağlamda yapılacak şirket ve sivil toplum kuruluşlarının projesel bazda evliliği planlı ve programlı olarak gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde yapılan sosyal sorumluluk projeleri ile, sosyal hayattaki eksiklikler giderilecek yani başka bir ifade ile sosyal girişimcilik yapılacak ve nihai olarak topluma fayda sağlanmış olacaktır.

Bütün bu anlatılanları somutlaştıracak nitelikte, AVEA İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin sosyal sorumluluk departmanının karşılıklılık esasına bir örnek olarak çeşitli sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa projeler yürüttüğünü görmekteyiz.

Avea İletişim Hizmetleri A.Ş. Sosyal Sorumluluk Projeleri Örneği;

Avea İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin yapmış olduğu sosyal sorumluluk projeleri çeşitlilik göstermektedir. Bu projeler sosyal girişimcilik adına; bilgilendirme, bilinçlendirme, fırsat eşitliği, istihdam ve girişimcilik alanlarında hizmet sunarken, aynı zamanda çeşitli kültürel sponsorluklarla kültürel bazda da dolaylı olarak sosyal girişimcilik yapmaktadır.

Avea Türkiye'nin geleceğine yatırım vizyonu çerçevesinde ülke kalkınması ve topluma fayda esasına dayalı uzun vadeli ve sürdürülebilir projeler yapmayı ve bu tip projeler içinde olmayı temel sorumlulukları içinde görmektedir. Bu vizyon doğrultusunda yaptığı katkılar neticesinde toplumdaki sorunlara kalıcı çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Bu kalıcı çözümlere ulaşma yöntemine bakacak olduğumuzda ise, karşımıza birden çok proje ve beraberinde birden fazla kurum veya sivil toplum kuruluşu çıkmaktadır. Çalışmamızda üzerinde özellikle durulmak istenen temel nokta ise bu beraberlikler sonucunda oluşan sinerjinin önemini vurgulamaktır. Bu amaç doğrultusunda Avea Sosyal Sorumluluk Projeleri'ni şu başlıklar altında sıralayabiliriz. **"Avea – Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Acil Müdahale Projesi", "Depreme Duyarlılık Günleri Projesi",** Avea – Toplum Gönüllüleri Vakfı işbirliğinde **"Hayatımın Fikri Gençlik İçin Girişimcilik Projesi"**, Doğu Anadolu'daki gençlere hem iş hem de kişisel gelişim fırsatı sağlayan **"Avea Erzincan Çağrı Merkezi Projesi"**, çocuklara fırsat eşitliği sağlayan Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde **"Avea Bilişim Teknolojisi Sınıfları Projesi"**, engellilerimize istihdam fırsatı sağlayan Fiziksel Engelliler Vakfı işbirliğiyle yapılan **"Özrümüzle Üretiyoruz Projesi".** Bütün bunların yanında da İstanbul Modern Sanat Müzesi ana sponsorluğu gibi çeşitli kültürel sponsorluklar da karşımıza çıkmaktadır (www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/kss.shtml?pagemenu =sorumluluk).

Avea – Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Acil Müdahale Projesi;

Yer hareketlerinin yoğun biçimde yaşandığı, deprem riski taşıyan bir bölgede yer alan Türkiye'de yaşanacak olası bir afette acil müdahale ve ilk yardım faaliyetlerinin en hızlı şekilde gerekli yerlere ulaştırılabilmesi, can ve mal kaybının en aza indirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Avea ve Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı olası bir depremde acil kurtarma hizmetlerinin doğru bir şekilde yönlendirmesi amacıyla, **"Deprem Acil Müdahale Projesi"**'ni hayata geçirmişlerdir.

Temelleri 2002 yılında atılan ve hala bir ilk uygulama olan proje, 2002 yılından beri kesintisiz olarak sürmektedir. Projenin işleyişi şu şekildedir. İstanbul'un yoğun yerleşim, sanayi ve ticaret bölgelerinden seçilmiş yerlere 100 adet deprem kayıt cihazı kurulmuş olup, olası bir depremde bu cihazların kaydedeceği deprem hareketleri, her bir cihazda ayrı ayrı değerlendirerek elde edilen verileri Avea şebekesi vasıtasıyla, kısa mesajlar halinde Kandilli Veri İşlem ve Değerlendirme Merkezi'ne aktarılacaktır. Bu verilerle birlikte yapı envanterleri ve hasar görebilirlik ilişkileri değerlendirilebilmektedir. Böylece de, depremin İstanbul'da nerede, ne kadar hasara neden olduğunun yaklaşık olarak belirlenebildiği gibi "İstanbul Deprem Acil Müdahale Ön Bilgi Haritası" oluşturulabilinmektedir. Bu oluşturulan harita vasıtasıyla, bilgiler, radyo, modem ve Avea GPRS ağı üzerinden de yedeklenerek ilgili sivil savunma birimlerine iletilebilmektedir. Ayrıca bu harita eş zamanlı olarak, İstanbul Valiliği Afet Yönetim Merkezi, Birinci Ordu Komutanlığı Doğal Afet Kontrol Karargahı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi'nde bulunan bilgisayar sistemine de aktarılabilmektedir.

Avea bu proje ile GSM Association'ın her yıl düzenlediği Dünya GSM Kongresi'nde Fransa'nın Cannes şehrinde 2003 yılında yapılan yarışmada, "Acil Durumlarda En İyi GSM Teknolojisi Kullanımı" kategorisinde, dünyadaki en iyi dört operatörden biri seçilmiştir. (http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/cevre.shtml?pagemenu=sorumluluk.cevre)

Depreme Duyarlılık Günleri Projesi;

Ülkemizde deprem bilincini oluşturmak amacından hareketle eğitim çalışmaları yürüten; Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Avea işbirliği içerisinde **"Depreme Duyarlılık Günleri Projesi"**'ni hayata geçirmiştir. Proje ile, başta İstanbul olmak üzere tüm Türkiye'ye olası depremlerden en az şekilde etkilenip, can ve mal kaybını en aza indirmenin en etkili yolu olan depremden korunma kültürünü yaymak amaçlanmaktadır.

Proje kapsamında tasarlanan gezici deprem tırı, gerçek deprem koşullarının kontrollü olarak oluşturabildiği, deprem eğitimleri için kullanılan özel donanımlı bir araç olması nedeniyle ana malzeme olarak

kullanılmaktadır (http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/cevre.shtml?pagemenu=sorumluluk.cevre).

Avea – Toplum Gönüllüleri Vakfı işbirliğinde Hayatımın Fikri Gençlik İçin Girişimcilik Projesi;

Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olan işsizlik konusunda proaktif bir çözüm önerisi sunmayı amaçlayan Avea, **"Hayatımın Fikri Gençlik İçin Girişimcilik Projesi"**'ni Toplum Gönüllüleri Vakfı ile ortaklaşa uygulamaya koymuştur. Proje ile; üniversite öğrencilerine, mezun olup iş yaşamına atıldıklarında, yaratıcı fikirlerini hayata geçirme imkanı sunulmaktadır. **"Hayatımın Fikri Projesi"**; genç girişimci adaylarını daha üniversitedeyken destekleyerek, gençlere sahip oldukları potansiyelin farkına varmaları ve bunları hakkıyla değerlendirmeleri yönünde fırsatlar vermenin yanında, istihdam konusunda gençlere alternatifler sunmayı amaçlamaktadır.

Proje 2006 – 2007 yılında başlamıştır. Proje ilk yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Diyarbakır Dicle Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi ve Kırşehir Ahi Evran Üniversite'sinde uygulanırken, bu 5 üniversiteden 42 genç girişimci adayının 10 tanesine toplamda 200.000 TL kaynak sağlanmıştır.

Projenin 2. sezonu olan 2007 – 2008 yılında ise, projenin kapsamı daha da genişletilerek üniversite sayısı 8'e çıkarılmıştır. Yine öne elemeleri geçen 42 genç girişimciye ait 31 projenin 18 tanesine toplamda 513.000 TL kaynak sağlanmıştır.

2008 – 2009 yılına gelindiğinde, bugün proje 10 üniversitede (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Diyarbakır Dicle Üniversitesi, İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edirne Trakya Üniversitesi) uygulanmakta olup, toplamda bugüne kadar dağıtılan fonlardan daha büyük miktarda fon dağıtılması planlanmaktadır.

Projenin işleyişi kısaca şöyledir. Proje bünyesinde olan üniversitelerde, fakülte, bölüm yada sınıf ayrımı yapılmamaktadır. Üniversitede öğrenim gören tüm öğrencilerin katılımına açık olan bu proje; eğitim, danışmanlık, girişimcilik kurulu toplantısı ve işletme danışmanlığı süreçlerinden oluşmaktadır. Proje çerçevesinde üniversite öğrencisi olan genç girişimci adaylarına, 6 ay boyunca konusunda uzman bir ekip tarafından planlama, girişimcilik, fizibilite değerlendirmesi ve iş planlaması konularında eğitimler verilmektedir. Bu eğitimleri tamamlayan girişimci adaylarının, iş fikirlerini tamamlamalarının ardından ön elemeden geçen iş fikirlerini girişimcilik kuruluna sunmalarıyla birlikte, final aşaması olan kurulda beğenilen ve uygulanabilirliği olan projelere finansman desteği verilmektedir. Ayrıca bu finansman desteğinin verilmesinin ardından, projenin uygulama aşamasında, Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Avea girişimcilerini yalnız bırakmamaktadır. 2008 – 2009 yılında projeye eklediği her biri kendi alanlarında deneyim sahibi olan yönderlerinin profesyonel birikimlerinden de genç girişimciler yararlanabilmektedir. Bu ise hem genç girişimcilerin özgüveninin artmasında önemli bir katkıda bulunmakta hem de yapılan projenin hayata geçirilmesi ve ilerlemesinde olumlu etkide bulunmaktadır. Yönderlik yapan kişilerden birkaçı; Baybars ALTUNTAŞ (Deulcom Yönetim Kurulu Başkanı), İbrahim BETİL (Toplum Gönülleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı), Ömer TAVİLOĞLU (Mudo Yönetim Kurulu üyesi) olarak sayılabilir

(http://www.bilgibankasi.tog.org.tr/index.php?&direction=0&order=&directory=ProjeMetinleri/HayatımınFikri).

Avea Erzincan Çağrı Merkezi;

Ülkemizin en büyük sorunlarından biri olan istihdam sorununa katkı sağlamayı amaçlayan bu proje, 2007 Haziran ayında Erzincan'da hayata geçirilmiştir. Açılan Avea Çağrı Merkezi, bölgenin iş hayatına katkı sağlarken, aynı zamanda bölgedeki fakülte ve yüksek okullarda öğrenim gören öğrencilere iş dünyasına ilk adımlarını atma imkanı sağlaması anlamında da dikkat çekicidir.

Bu proje bağlamında oluşturulan çağrı merkezinde toplam 36 operasyon terminali ve yaklaşık 72 kişilik işgücü ve idari işler ekibi bulunmaktadır. Vardiyalı çalışma düzenine sahip 7/24 altyapısı olan bu çağrı merkezi, öncelikle Türkiye'nin tüm noktalarından gelen bilinmeyen numaraların çağrılarını yanıtlamaktadır. İstanbul ve Ankara'da bulunan mevcut çağrı merkezilerinin bir parçası olarak, gelişmiş bir teknolojik altyapı ile çalışanların rahatı ve konforu dikkate alınarak hazırlanan bu çağrı merkezi sağlık odası, 12 kişilik bilgisayarlı ve projeksiyonlu eğitim ve toplantı salonu, çeşitli sosyal alanları bulunan bir yer olarak hazırlanmıştır. Ayrıca Avea Çağrı Merkezi'nde çalışan gençlerin kişisel gelişimlerini çoğaltabilmeleri adına eğitim programları ile destekler verilmektedir. 1.5 ay içerisinde 2 milyon TL'lik yatırım ile hayata geçirilen **Avea Erzincan Çağrı Merkezi** yaratılan istihdam ve yatırım sayesinde bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır (http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/girisimcilik.shtml?pagemenu=sorumluluk.girisimcilik).

Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde Avea Bilişim Teknolojisi Sınıfları Projesi;

Avea 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile başlattığı **"Avea Bilişim Teknolojileri Sınıfları Projesi"** kapsamında 2007 yılında Türkiye genelinde 100 okulda 100 bilgisayar sınıfı kurulumu tamamlanmış ve

toplamda 2100 adet bilgisayar tüm gerekli donanımıyla birlikte öğrencilerin hizmetine sunulmuştur. Ayrıca projenin devamı olarak, 100 sınıf daha kurulması ve bilişim teknolojileri sınıfı sayısının 200'e çıkartılması hedeflenmektedir.

Bu sınıflar; Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak, akıllı tahta, projeksiyon, tam donanımlı bilgisayarlar ve çeşitli ekipmanlar ile donatılmıştır. Projenin 2. dönemi sonuçlarına bakıldığında AB standartlarında 200 bilişim teknolojisi sınıfı kurulumu tamamlanmış ve toplam 4200 adet bilgisayar 200 bin çocuğun kullanımına sunulmuştur (http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/egitim.shtml?pagemenu=sorumluluk.egitim).

Fiziksel Engelliler Vakfı işbirliğinde Özrümüzle Üretiyoruz Projesi;

Fiziksel Engelliler Vakfı (FEV) tarafından hayata geçirilen **"Özrümüzle Üretiyoruz Projesi"** özürlüler için tasarlanmış en geniş kapsamlı proje olmaktadır. Ayrıca bugüne kadar gerçekleştirilen istihdam amaçlı projeler arasında en çok engelli istihdam eden proje olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Projenin amacı, İŞKUR'a başvuruda bulunmuş engellilere, engel, eğitim ve vasıf durumlarına uygun iş ortamlarında istihdam olanağı sunarak, engelli bireyleri; kendi kendine yeter ve ekonomik olarak bağımsız hale getirmektir. Ayrıca, işveren ve işyerlerine verim alabilecekleri, üretimlerine katkı sağlayabilecek ve diğer engelsiz işçiler ile uyum içinde çalışabilecek engelli istihdamı sağlamaktır.

Avea'nın projeye destek verdiği 2005 yılında, projeye katılan 1286 engelli, 6 ay içerisinde, insan kaynakları ve halkla ilişkileri uzmanları refakatinde iş görüşmeleri gerçekleştirmiş, ve 1286 engelliden 408'i gerçekleştirilen iş görüşmeleri sonucunda işverenler tarafından işe kabul edilmiştir. 2007 yılında, 543 engelli işe yerleştirilmiş, içinde bulunduğumuz 2009 yılına gelindiğinde ise, işe alınan engelli sayısı daha da artma yönünde sürmektedir (http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/engelliler.shtml?pagemenu=sorumluluk.engelliler).

Sonuç

Şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri veya sosyal sorumluluk projelerine katılım süreçleri, sosyal girişimcilik adına olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu olumlu etkilerin daha etkin ve hızlı amacına ulaşabilmesi ise, şirketlerin sivil toplum kuruluşları ile etkileşimli ve ortak hareket etmesiyle kolaylaşacaktır. Doğaldır ki bu etkileşim ve karşılıklılık, hem şirketlere hem de sivil toplum kuruluşlarına, birçok boyutta getiriler sağlayacaktır. Avea İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin de, yukarıda örneklendirilmeye çalışılan çeşitli sosyal sorumluluk projelerinde; Toplum Gönüllüleri Vakfı, Fiziksel Engelliler Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa çalışmalar yürüttüğünü görmekteyiz. Örneklendirilen tüm bu sosyal sorumluluk projeleri ile, hem Avea İletişim Hizmetleri A.Ş hem de Avea'nın birlikte çalışmalar yürüttüğü sivil toplum kuruluşları olumlu katkılar sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının da ötesinde, Avea İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin; Milli Eğitim Bakanlığı, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, İŞKUR v.b. kurumlarla çalışması, sosyal girişimcilik adına çok önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir.

Şirketlerin, proje ortaklıklarına, reklam yapmanın en etkin aracı olarak katıldığı, gibi yorumlarla ortak sosyal sorumluluk projelerine çekinceler getirilse de, ülke içindeki sorunların çokluğu ve bu sorunlara getirilen çözümlerin dolaylı olarak yine bu şirketler üzerinde olumlu etkilerde bulunacağı bakış açısı ile, şirketlerin bu gibi projeleri üstlendiği düşünülmelidir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları açısından durum değerlendirildiğinde, sivil toplumun yapmayı planladığı projelerin maddi anlamda kaynak gerektirdiği açıktır ve özel şirketlerin bu projeleri hızlandırdığı da bir gerçektir.

Bu etkileşimli hareket; bir taraftan sivil toplum kuruluşlarının sahaya daha yakın olmasından ötürü bu projelerin daha efektif ve yerinde olmasını sağlamakta, öte yandan ise şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri için bütçelerinden aktardığı fonun daha verimli kullanılması adına yardımcı olmaktadır. Ayrıca şirketler, sivil toplum kuruluşları ve devlet ortaklaşa hareket ederek hem proje nüfuzunu hem de kendi nüfuzlarını arttıracaktır.

Son olarak kolektif projelerden, yani; özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve devletin ortaklaşa çalışmalarından çok güzel meyveler oluşacağı şüphesizdir. Avea gibi diğer büyük şirketlerinde bu tip sosyal sorumluluk projelerini hayata geçirmeleri, eğer gerçekleştirmişler ise daha da arttırmaları meyve veren ağaçlara ihtiyaç duyan ülkemiz için hayati önem taşımaktadır. Bu projelerin akademik ortamlarda değerlendirilmesi ise; yürütülen faaliyetlerin gerek nicelik gerekse nitelik yönünde gelişimine katkı sağlayacağından, meyve veren ağaçların yeşermesi için uygun olan iklimi mümkün kılacaktır.

Kaynakça

Aydın Tan, Belgin, "Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne Katılan Türk Şirketleri'nin Kurumsel Sosyal Sorumluluk Kaynaklarının Karşılaştırmalı Analizi", http://www.mskongre.org/doc/belginaydintan.doc Erişim Tarihi 21..06.09.

Bartol, K. M. And Martin, D.C. , "Management", **McGraw Hill**, 2nd Edition, 1994.

Bayrak, Sebahat, **İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul, 2001.

Carroll, Archie B. “The Pyramide of Corporate Social Responsibility”, **Businese Horizons**, New Delhi.

Çakır, Birgül, Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi, http://www.eurocons.com.tr/sosyalsaaa,php. Erişim Tarihi 21..06.09.

Dinçer, Ömer, **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 5. Baskı, İstanbul, 1998.

Ersöz, Halis Yunus, **Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişmesinde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Vimek Ajans, İstanbul, 2007

Ferrell, O.C. and Friedrich, John, “Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases”, **Houghton Mifflin Company**, Boston, 1994.

Göcenoğlu, Hikmet, **The Effects of Multinational Companies on Corporate Social Responsibility Practices in Turkey**, 2004.

Kağnıcıoğlu, Deniz, **Endüstri İlişkileri Boyutuyla Sosyal Sorumluluk**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007.

Ölçer, Ferit, “Günümüzde Sosyal Sorumluluğun Değişen Boyutları ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri”, **Standard Dergisi**, 40 (473), TSE Yayınları, Mayıs 2001.

Saran, M. Ulvi ve Göçerler, Ahmet , “Kamu Hizmetlerinde ve İçişleri Bakanlığında Toplam Kalite Yönetimi”, **Türk İdare Dergisi**, 70 (421), Aralık 1998 , s.225-282.

Sönmez, Feriştah, “İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Çevre Sorunlarında Ekonomik Yaklaşımlar”, http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/feriştahII.doc, . Erişim Tarihi 21.06.09.

Top, Seyfi ve Öner, Akın, “İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi”, **T.C. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Zonguldak,7(4),2008.

Wallerstein, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev : Tuncay BİRKAN, Birinci Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2000

http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur Erişim Tarihi 10.07.2009

www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/kss.shtml?pagemenu=sorumluluk Erişim Tarihi 12.07.2009

http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/cevre.shtml?pagemenu=sorumluluk.cevre Erişim Tarihi 12.07.2009

http://www.bilgibankasi.tog.org.tr/index.php?&direction=0&order=&directory=ProjeMetinleri/HayatımınFikri

Erişim Tarihi 13.07.2009

http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/girisimcilik.shtml?pagemenu=sorumluluk.girisimcilik Erişim Tarihi 12.07.2009

http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/egitim.shtml?pagemenu=sorumluluk.egitim Erişim Tarihi 12.07.2009

http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/engelliler.shtml?pagemenu=sorumluluk.engelliler Erişim Tarihi 12.07.2009

GELİŞME SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE YÖNETİM İLİŞKİSİ

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND MANAGEMENT RELATIONSHIP IN THE DEVELOPMENT PROCESS

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION: THE FUTURE LEADERSHIP ROLE

Arbab Akanda
Cambridge International Collage, UK
Dababrata Chowdhury,
Plymouth Business School, UK

Abstract
Take each NGO from each country and see the wealth of knowledge in terms of Leadership, starting from the grass root level to the top level, and look at the NGO population from a global perspective – we see an enormous NGO population with various types of leaders, fighting for fairness and justice. Fighting for fairness and justice at the national level and at the regional level. The time has arrived for NGO`s to come together, form an international platform like the United Nations, to be part of the solution of the crisis of the world. On Governmental Agencies are known to be information providers related to development activities at the local and regional level. This role of being information provider is due to change to a more international role, where development, politics, society, is examined holistically. More than half of the population of the world belongs to the NGO population. So is it not the time to take leadership at the Global Arena? The current study is an attempt to analyze the potential of an NGO regime where not only views but become an active player to resolve not only poverty but to develop a pragmatic approach to well-being of human mankind.

Introduction

Without a shadow of doubt, NGO's have made tremendous contribution to the cause of development at the local level or country level. Efforts of the leaders have to be acknowledged and respected. But now, NGO's need to scale up to a global level where all NGO can come under one umbrella with a self-financed mechanism where donors will have link to the newly formed body, which this very paper is about and the newly formed body will directly pass on funds to the NGOs.

NGO

The real issue is as the intervention of government particularly in countries like Bangladesh where 'government institutions which are widely considered corrupt, unresponsive and/ or inept, and providing resources directly to nongovernmental actors. (Kendel Stilles, 2002). The civil societies and the NGOs find it difficult to deal with the government institutions as revealed from various interviews with the NGO and Civil Society communities in Bangladesh. Because of all these influences, the NGO are now playing a secondary role and the people in real need are not being serviced as envisioned in mission and goals of the NGOs.With politics, government intervention, 'political conditionality' in aid (Farridon, Bebbington, Wellard, and Lewis, 1993 p 10. NGO leaders may need to come forward in a concerted manner and reflect and think about a global perspective. Because, we have the hands-on experience, we know what people want, we know what to do, we have the experience and now we need to raise our voice and make it one. It is time to shift from being dependent on donor countries to an International NGO body which is below:

NGO's and Globalization

Territorial NGOs serves a specific territory and seems to deter the proliferation of accumulated development related knowledge at the global level. This formula has worked well in the past. In today's context, knowledge needs to move across boundaries, reach the people and learn from other parts with utmost promptness for which is required a Central NGO HEAD QUARTERS, similar to the United Nations.

The need to go beyond certain defined territories or merely geographical framings, should serve human kind more effectively and efficiently.

In other terms, the NGO society requires Global Head Quarters whose task will be to manage the diversification of knowledge, implant knowledge according to needs, and supervise to maintain ethics and universal values of advancement.

We need the NGO presence felt at the social, political, ideological and economic level from the global perspective.

'Increasingly, the existence of NGOs is proving to be a necessity rather than a luxury in societies throughout the modern world'. Sephen Heintz, President, Rockefeller Brothers fund rightly commented in his article 'The role of NGOs in Modern Societies and an Increasingly Interdependent World.'

Deterritoialization is what we are proposing.

Leadership Knowledge of the People

Let us look at large NGO's like BRAC, PROSHIKA and ASHA. These are one of the largest NGO`s in Bangladesh. Of the three, BRAC operates at the international level. All the three have been successful in

their own rights. As development workers, as we might call NGO practitioners, success is a relative term. Development is an on going process.
A brief introduction of the NGOs:

BRAC

An organization born out of the need to combat deprivation, hunger and injustice in Bangladesh by the dynamic and innovative leadership of Western Educated Chartered Accountant – Mr. Fazle Hasan Abed in 1972. With the leadership of Fazle Hasan Abed and a group of well-suitably qualified development, practitioners have steered developmental activities in Bangladesh. BRAC has served around 110 million people in Asia and Africa.
Leadership is resides not only at the top. However, at all levels and even the recipients are now leaders – capable to deliver results.

PROSHIKA

Another NGO of tremendous contribution for the cause of poverty alleviation by analyzing not only the artifacts of poverty but also the causes of poverty. It was founded by Dr. Kazi Farukh and with a group led by Mr. Mahbub the organization, from 1972, has delivered services to millions of deprived people. In addition, continues to do so.

The march of development never seems to end. Only the goal post is changed from time to time.

AHSA another worth mentioning NGO in Bangladesh.

What do all these NGOs have in common?

They have strong leadership with a group of committed development workers who have devoted their entire career with a mission.

All the NGO's mentioned have approximately 90 years of development work experience which needless to say, this accumulated wealth of knowledge is about leadership, whether academicians call this transformational or transitional, as James McGregor Burns would like to put. (James McGregor Burns is the author of LEADERSHIP published in 1978).

NGO – in a changed environment

NGO's grew out of necessity. Now the time has come for NGOs to focus on aligning service to expectations of the people, the service users.

From Maslow, we are now embracing the key tenets of Porter and Lawler's (1968) expectancy theory of motivation where analysis of motivation starts from expectation and not needs. Researches testify this shift of thinking.

What does this shift of thinking mean?

People are more enlightened, access to knowledge is easy comparatively, human rights activists, new sort of international relations with OBAMA leading United States to cultivate a new kind of relationship based on mutual respect with the Muslim World. All these current issues have increased Awareness. Increased Awareness is leading to increased expectation. Research is clearly pointing in that direction. Increased Awareness is leading to increased expectation. The relationship between increased awareness and the role of NGOs is a key and fundamental issue.

Increased awareness means knowledge mobility and knowledge accessibility has dramatically increased the knowledge base of NGOs. Because of this, the leaders and service users would like to see NGOs play a more vital role, which goes beyond poverty in the global arena through a central NGO Headquarters.

Questionnaires used for discussion:

- What sort of role would you like to see NGOs play in the future at the global perspective
- Do values of NGO need re-adjustment?
- What new values could we think of, if NGOs were to play a greater role with greater impact in the global scenario?
- A central NGO Head quarters like the UN – is this something viable or desirable.

These were the topics discussed with a good number of NGO leaders and end users.

Poverty is caused by disasters, devastations and destructions. NGOs come into action when the disasters, devastations and destructions have taken place. Not all the issues can be controlled. Some issues, man made can be controlled. Moreover, NGOs have a part to play at the prevention level. For this to happen, NGOs ought to have a greater say in international relations. International relations must be a part of a centralized NGO.

Conclusion

The NGO Headquarters which is being proposed or at least a food for thought is to be a sort of transformational leadership in the sense of long-term vision and purpose and providing the guidance. Meeting such challenges will in no ways be easy. Intensive planning and consultation among the strategic leaders of various NGOs will be required. But that should be a good starting point.

References

ADAB, 1994. Grassroots – Alternative Development Journal, 4 (13-14)

Ahmed, 1998. Ahmed, I. (1998). Government and the International Development Community, Unpublished manuscript, Dhaka University.

Freire, 1972. P. Freire, Pedagogy of the oppressed (Trans. By Myra Bergman Ramos) Penguin Books, Harmondsworth (1972)

Vicere, A.A. (2002). 'Leadership and the Networked Economy.'

Goleman, D., Boyatzis, R, and Mckee, A (2002). Primal Leadership. Boston: Harvard Business School Press

Porter, L. & Lawler, E. (1968). Managerial Attitudes andPerformance. Homewood, Ill.: Dorsey Press.

Kendall W. ***Stiles***; Praeger, (***2002***) ***Journal*** article by Mokbul Morshed Ahmad; The Geographical ***Journal***, Vol. 169, 2003.

Kendall W. ***Stiles***(1999)"Bangladesh is Lucky to Have NGOs, Dr. Kendall W. Stiles tells Mir A Zaman," The Daily Star Mon. July 26.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN "MEDENİYETLER İTTİFAKI PROJESİ" KAPSAMINDA ÜSTLENEBİLECEKLERİ İLETİŞİMSEL ROLLER

Arş. Gör. Fuat USTAKARA
Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi
fuatustakara@gmail.com

Özet

"Medeniyetler İttifakı Projesi", Türkiye'nin aktif bir rol oynadığı, küresel barışı hedefleyen bir iyi niyet projesidir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinden beri içinde bulunduğumuz dünya, "Medeniyetler Çatışması Tezi"ni yansıtmaktadır.

"Medeniyetler İttifakı", birincil amacı dünyaya barış getirme ütopyasını içermekle birlikte; su kaynakları kıtlığı, küresel ısınma, kadına yönelik şiddet gibi önemli konulara uluslar üstü çözüm sağlamak için de bir fırsattır.

Bu çalışma, amaç ve kapsam bakımından "Medeniyetler İttifakı Projesi"nin anlamından yola çıkarak, sivil toplum örgütlerinin neye hizmet ettiğini açıklamakta ve bunların birleşiminde, sivil toplum örgütlerinin, dünyanın mutlu geleceği için tasarlanan bu dev projeye destek sağlama açısından nasıl bir iletişimsel taktik izlemeleri gerektiğini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Medeniyetler İttifakı, Sivil Toplum Örgütleri, İletişimsel Rol*

THE COMMUNICATIVE ROLES WHICH NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS CAN UNDERTAKE ABOUT "ALLIANCE OF CIVILIZATIONS PROJECT"

Abstract

"Alliance of Civilizations Project" which Turkey plays an active role and aims at global peace is a good faith project. Especially the world we have lived in since 11 September 2001 reflects "Clash of Civilizations Thesis".

The primary aim of "Alliance of Civilizations" includes the utopia of bringing peace all around the world, in addition to this, is also an opportunity to cure supranationalism topics such as shortage of water resources, and global warming, and violence to women.

This study sets out in the meaning of "Alliance of Civilizations Project" in point of aim and content, and explains what about non-governmental organizations attend, and in combination of those, proposes non-governmental organizations about what kind of communicative strategy they should follow to gather round to this great project which designs the world's happy future.

Keywords: *Alliance of Civilizations, Non-Governmental Organizations, Communicative Role*

Giriş

"Medeniyetler İttifakı", uluslar üstü bir oluşum olarak küresel eşitsizlik, Batı-Doğu çatışması, güçlü ve baskın olanların güçsüzleri ötekileştirmesi konularında dengelerin oturmasına imkan verecek ütopik bir projedir. Dolayısıyla bu proje, uluslararası ve kültürlerarası diyalogun, küresel çaptaki sorunların çözümünü getireceğini vurgulamaktadır.

Dünyamız, özellikle I. ve II. Körfez Savaşları, Afganistan'da oturtulamayan düzen gibi uluslararası sorunlarla birlikte; doğanın insan eliyle yaşanamaz hale getirilmesi, cinsiyetler arası eşitsizlik gibi insan ve toplum merkezli sorunlarla da karşılaşmış durumdadır. Bütün bu sorunlar, silah tüccarlarına, uluslararası güç odaklarına, güçsüzleri ezenlere yaramaktadır. Çoğunluk ise sürekli zarara uğramaktadır.

Bölgelerinde istikrar isteyen devlet adamları, böyle küresel sorunlarla uğraşadururken; baskı unsuru olan sivil toplum örgütleri, küresel sorunlara ilişkin maddi-manevi ne gerekiyor ise devletlere yardımcı olarak olumlu icraatlarda bulunmak gayesini taşımalıdırlar. Sivil toplum örgütleri, "Medeniyetler İttifakı" çerçevesinde, Türkiye çapında ve uluslararası arenada aktif bir iletişim stratejisine sahip olmalıdırlar.

Genel bilgi aktarımına ek olarak, "Medeniyetler İttifakı Projesi", sivil toplum örgütleri çerçevesinde irdelenecektir. Çalışma, literatürdeki mevcut çalışmaların en geniş biçimde aktarımıyla hazırlanmıştır. Dolayısıyla çalışma, yöntem olarak tanımlayıcı bir nitelik göstermektedir. Teorik altyapı oluşturulduktan sonra, uygulama için örnekler verilerek pratik yön güçlendirilecektir. Çalışma, iletişim bilim, uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve siyaset bilim alanlarını içerdiği için disiplinler arası bir çalışmadır.

Kökeninden Tanımına Her Yönüyle "Sivil" Kavramı

"Sivil" kavramı, "sivil toplum", "sivil toplum örgütleri" ve "sivil itaatsizlik" gibi günümüzde adeta kutsanan açılımların anahtar kelimesi olmuştur (Ustakara, 2008: 44). Bu yönüyle, kavramın anlamını bulmak, taşıdığı değerin ne olduğunu ortaya çıkarmak anlamına gelir.

"Sivil" sözcüğü, Fransızca "civil" ifadesinden dilimize geçmiştir (TDK, 2008a). Fransızca sözlüklerden "sivil; medeni; terbiyeli" olarak üç anlamda tercüme edilmiştir (Telaffuzlu Fransızca-Türkçe Yeni Sözlük, 1987: 72). Buradan kavrama yönelik olumlu bir anlamlandırma yapıldığı anlaşılmaktadır.

Latince sözlüklerde, "sivil" kavramıyla eşdeğer ve kavramla yakın bağı bulunan kelimelere rastlanmaktadır (Ustakara, 2008: 44). Latince "civicus" sözcüğü, "halkla (şehirle) ilgili, sivil" karşılığını vermektedir. "Civilis" sözcüğü, "vatandaşlara ait, sivil; siyasi; nazik, demokrat" olarak çeşitlilik içermektedir. "Civis" sözcüğü, "vatandaş, erkek vatandaş" anlamına gelirken; "civitas" sözcüğü, "vatandaşlık; toplum devleti; şehir" anlamlarına gelir (Littlejohn, 2006: 59). Adı geçen Latince sözcükler, genel itibariyle, vatandaşa dolayısıyla da bireye vurgu yapmaktadır.

"Sivil" sözcüğü ilk anlamı açısından, "yurttaşa, yurttaşın yaşamına ve haklarına ilişkin bütünü" anlatmak amacıyla kullanılır. "Sivil" kavramından türeyen "sivilize" veya "sivilleştirmek" ifadeleri, "bir topluluğu daha gelişkin bir hale geçirmek" olarak çağrışım yapar. Bir sonraki aşamada olan "sivilizasyon" kavramı, "maddi, sosyal ve kültürel gelişme"yi ifade eder (Akal, 1995: 34). "Sivil" kavramıyla ilgili diğer sözcükler de, bizi "olgunlaşma, ilerleme, yol kat etme" anlamlarına götürmektedir. Kavram, bunun da ötesinde, dünyadaki birçok toplumsal gelişmenin merkezinde rol oynamıştır.

Jean Jacqués Rousseau ve John Locke gibi ünlü düşünürler, "toplumsal sözleşme", "sivil yönetim" kavramlarını eserlerinde kullanarak halen etkisini gösteren insan hakları, anayasacılık hareketleri gelişmelerinde referans olarak kabul görmüşlerdir (Ustakara, 2008: 43). Dolayısıyla adı geçen ifadeler, "sivil" kavramıyla da ilişkilidir.

"Sivil Toplum" Anlayışı

Locke'ye göre (2004: 73), sivil toplumun amacı, her insanın kendisiyle ilgili herhangi bir olayda yargıç olmasından kaynaklanan, doğa durumunun uygunsuzluklarından, toplumdaki her bir üyenin zarara uğradığı veya uzlaşmazlık gibi durumlarda başvurabileceği ve herkesin itaat etmesi gereken, bilinen bir otorite oluşturma yoluyla kaçınmak ve bu uygunsuzluklara çare bulmaktır. Görüldüğü gibi, John Locke, "herkesin kendi adaletini kendisinin tesis etmesi ve barbar toplum olma" yöntemini önleme amacıyla günümüz modern kamu otoritesi olan hukuk devletine gönderme yapmaktadır.

Sivil toplum açılımının yaşanan çağa göre farklılık gösterdiği, örneğin John Locke'nin bahsettiği sivil toplum ile günümüz sivil toplumunun ayrıştığı (Ustakara, 2008: 46), dolayısıyla "sivil toplum" kavramının aynen "sivil" kavramındaki gibi dünyadaki toplumsal hareketliliklere bağlı olarak dönüşüm geçirdiği düşünülmektedir.

"Sivil Toplum" kavramının ifade ettiği anlam ve değer, çeşitli kaynaklarda farklı yorum biçimleriyle anlatılmaktadır. Bu yüzden, "sivil toplum" anlayışına yönelik kavramsallaştırmada, bir konsensüs sağlanamadığı görülmektedir.

Bir kaynakta sivil toplum için, "askeri kavramının karşıtı olarak devlet baskısı ve denetiminin ulaşamadığı veya belirleyici olmadığı, bireylerin devletten veya kamu otoritesinden izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu taşımadan ilişki kurabildikleri, sosyokültürel etkinliklerde bulunabildikleri toplum" olduğu (Yıldız, 2003: 362) aktarılırken; bir başka kaynakta, sivil toplum "askeri kesimin karşıtı değil, devlet ve devlet otoritesinin dışında kendi ilke ve kurallarına göre işleyen ekonomik ve sosyal alanı nitelemek amacıyla kullanılan, kamu bürokrasisinin dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanlar" şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım, 2004: 206). Her iki kaynakta da asıl olan, insanların birlikte hareket etme duygusu taşımaları ve amaca yönelik girişimlerin, devlet kurumları dışından organize edilmesi fikriyatıdır.

Sivil toplum anlayışının ilkesi, gönüllülük ve rıza esasına dayanmaktır (Yayla, 2005: 206). Gönüllülük, birlikte güzel vakit geçirmekten, boş zamanını değerlendirmekten topluma hizmet şekline dönüşmek anlamını taşır (Saylan, 2008: 27). Toplumsal kalkınmaya örgütsel destek için bireylerin işbirliği söz konusudur.

"Sivil Toplum" kavramı, komünist Doğu Avrupa ülkelerinde devlet gücüne karşı –özellikle Polonya'daki bütünleşme ile Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'da çeşitli muhalif grupların kendilerini göstermeleri sonucunda- 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında toplumsal hareketliliğin artması ile belirmiştir (Koç ve Tuncer, 2005: 485). 1990'lı yıllarda gerçekleşen küreselleşme ve demokrasinin küresel yayılımı eğilimi, "sivil toplum" kavramını siyasal bilimin en çok üstünde durulan kavramlarından biri konumuna getirmiştir (Doğan, 2002: 2).

Birleştirici demokrasi anlayışı, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum içindeki birlikleri ve toplumsal grupları birer ortak olarak algılamaktadır (Tosun, 2005: 28). Sivil toplumun dahil olduğu alan; iletişime, kamu bilincinin gelişmesine ve demokratik katılıma imkan veren bir alan olma özelliğini taşımaktadır (Yıldırım, 2004: 50). Sivil toplum oluşumundan bahsetmek için, insanların bireysel ve örgütsel özgürlüklerinin devlet teminatı altında olması gerekmektedir.

Sivil toplum söyleminin siyasal stratejisi, sınıf mücadelesi kavramını dışlamak ve demokratikleşmedir (Çulhaoğlu, 2001: 46). Sivil toplum söylemi, ötekileştirmeyi ve farklılıkların engel teşkil etmesini önleme amacını taşımaktadır.

Sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının tarihi incelendiğinde, sivil toplum hareketlerinin dinamik bir yapıda oldukları ve çeşitli aşamalardan geçtikleri göze çarpmaktadır. Sadece kendi üyelerinin çıkarlarını savunmayı üstlenen klasik toplumsal hareket olarak nitelenen hareketlerin farklılaşıp yeni bir boyuta ulaşması sivil toplumu günümüze kadar taşıyan bir etkendir (Eyim, 2005: 475). İşte bu nedenle, çağımızda sivil toplum denince, toplumsal gruplar arası etkileşim anlaşılmaktadır.

Devletin sürekli hami olma rolünü üstlenmesi, toplum üyelerini yetişkin bireyler olarak görmemesine işaret etmektedir. Bu konum, devletin egemenliğini pekiştirmekte; hamilik (koruma/gözetme), bir iktidar ve tahakküm aracı olarak kullanılmaktadır (İnsel, 2004: 174). Örneğin, ülkemizde devlet adına söylenmiş "bu ülkeye gerekirse komünizmi biz getiririz" ifadesi, Türk siyasal kültüründe, her şeyin gerektiğinde devlet eliyle gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir anlayışı yansıtır (Çaha, 2005: 9). Devlet, sivil toplum alanında kontrolü altında tutmak istediği unsurların ya da önlemeye çalıştığı olası muhalefetin, farkında olmadan filizlendiricisi veya üreticisi olabilmektedir (Tabakoğlu, 2002: 139).

Siyasal gücün karşısına sosyolojik bentlerin çekilmesi, özgürlüklere daha kalıcı bir toplumsal ortam sağlamaya katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda, siyasal sistemin çoklu yapılanmasının yanında toplumun kendi kendini örgütleyebileceği bir özerk alan ile devleti sınırlama arayışları, sivil toplumun oluşumu anlamını taşır (Doğan, 2002: 3).

Modern sivil toplum anlayışına göre, devlet-sivil toplum ilişkisinin arzu edilen şekilde kurulabilmesi, öncelikle devletin kendisini belirli bir ideoloji ile tanımlamaması, farklı düşünce ve inançlar karşısında tarafsız kalarak "hukuk devleti" ilkesine uygun olarak örgütlenmesi ve işlemesi ile mümkündür (Duman, 2005: 357). Böylece, özgür toplumsal irade ile sivil toplum girişimleri işlerlik kazanır.

Sivil toplum ile devlet arasındaki uzlaşmazlıkların nedenlerinden biri, devletin kendi varlığını öncelemesi iken, diğeri de her iki taraf arasında empati becerisinin geliştirilememesi ve diyalogun kesintiye uğramasıdır.

İşlevleriyle ve Eşgüdüm Olanaklarıyla Sivil Toplum Örgütleri

"Sivil toplum örgütü" kavramı, geniş bir alanı teşkil etmektedir. Buna ilaveten, kavram "sivil toplum kuruluşu" olarak da adlandırılmaktadır; ama "örgüt" sözcüğü, "kuruluş" sözcüğüne göre daha geniş çaplı bir anlam içerdiği için çalışmada özellikle terim olarak seçilmiştir.

"Sivil toplum örgütleri" kavramının, "hükümet dışı kuruluşlar, gayri resmi kuruluşlar, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, demokratik kitle örgütleri, kar amacı olmayan kuruluşlar, gönüllü kalkınma kuruluşları" gibi çeşitli kavramlarla eşanlamlı kullanıldığı görülmektedir (Yıldırım, 2004: 53). Türkçe temel başvuru kaynağında kavram, "sivil toplum kuruluşu" olarak adlandırılmış, "toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik" tanımı yapılmıştır (TDK, 2008b). En üst düzeydeki sivil toplum örgütlenmesinin yaptığı tanıma göre, "bir sivil toplum örgütü, kar amacı taşımayan ve gönüllü yurttaşların yerel, ulusal veya uluslar arası düzeyde örgütlendikleri gruptur" (NGO, 26.07.2008). Öyle ise, sivil toplum örgütü denince anlaşılması gereken özellik, gönüllülerce ortaya konan hizmet karşılığında maddi çıkar amacı taşımaksızın, ortaya çıkan hizmetin manevi hazzının paylaşılmasıdır.

Sivil toplum örgütlerinin temel kaynaklarını hayırseverlerden veya üyelerden toplanan bağışlar oluşturmaktadır. Bu kaynaklar, örgütsel varoluş nedenleri istikametinde, hedefleri, projeleri ve topluma karşı beyan ettikleri görevleri ile uyumlu olmalıdır (Coşkun, 2008: 27). Şeffaflık, bir sivil toplum örgütü için güvenilirlik anahtarıdır.

Sivil toplum örgütlerinin işlevlerine bakıldığında, geniş donanımlara sahip oldukları anlaşılacaktır. Ortak çıkar ile insanların görev yönelimli olması ve çalıştırılması, sivil toplum örgütlerinin çeşitli hizmetlerini ve insancıl (yardımsever) işlevlerini yerine getirir, hükümetlere vatandaşın ilgisini kazandırır, politikaları savunmayı ve denetlemeyi, bilgi edinme aracılığı ile siyasi katılımı teşvik eder (NGO, 26.07.2008). Devletin çalışma organlarına toplumdaki ağırlıklı sesin ne yönde olduğunu duyurma işlevini üstlenirler.

Sivil toplum örgütlerini diğer organizasyonlardan ayıran ortak özellikleri şunlardır (Tekeli, 2002: 15-16):

-Gönüllülük ve özel alandan fedakarlık yapılmasına dayandırılmaları,

-Nihai amaçlarının topluma iyi hizmetler sunmak olması,

-Sivil toplum örgütleri alanında yatay ilişkilerin öne çıkması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınması,

-Sivil toplum örgütlerinin açık ve belli bir konu üzerinde uzmanlaşmış kapasiteye sahip olmaları.

Hükümetlerin çeşitli kademelerinde karar alma sürecinde etkin bir işleve sahip olan ve demokratik yönetimin bütünleyici ve meşru bir parçası konumundaki lobi faaliyetleri (Dincer, 1998: 47), sivil toplum örgütlerince eğitim, yoksulluk, çevre, sokak çocukları gibi önemli toplumsal ve insan haklarına dayalı konularda kullanılabilir.

Refah devletinin refahı topluma yayma işlevinin yitirilmesiyle, sivil toplum ve sivil toplum örgütlerinde artış gözlenmektedir. Dönem ve alan itibariyle en fazla görülen sivil toplum örgütleri ise, yoksullukla mücadele amacıyla kurulanlardır (Önver ve diğerleri, 2005: 1). Sayısal artışlarının da ötesinde, niteliksel olarak da birbirlerine bağlanarak "ağ bağlantıları" oluşturan sivil toplum örgütleri, bir nevi "küresel kamusal alan" oluşturmaktadırlar (Akyıldız, 2007: 494). 1980'li yıllara kadar sivil toplum örgütleri, uluslar arası ve hükümetler arası konferanslarda oldukça etkili olmuşlardır. Sivil toplum örgütlerinin esas rolü, 1990'lı yıllardan sonra belirmiştir. 1992 yılında Rio de Janerio Yerküre Zirvesi, 1995 yılında Kopenhag Sosyal Zirvesi, 1997 yılında Beijing'de Kadınlar Zirvesi ve 1999 yılında WTO Seattle Toplantıları uluslar arası sivil toplum örgütleri etkinlikleridir. Bundan öteye, Almanya'da ulusal delegasyonlara sivil toplum örgütleri temsilcileri dahil edilmeye başlanmıştır (Yiğit, 2005: 32). Kapitalist küreselleşmenin başta çevre, küresel ısınma, kültürel değerler, insan hakları gibi evrensel değerler üzerindeki tahribatı, adı geçen alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin de küreselleşmesini sağlamıştır. Kuzey ülkelerinin Davos ve Seattle merkezli Dünya Ekonomik Forumu toplantılarına karşı Brezilya'daki Sosyalist Porto Allegre Belediye Başkanı'nın öncülüğünde organize edilen "Dünya Sosyal Forumu" toplantıları, Yeşil Barış (Greenpeace) örgütünün tüm dünyada ses getiren eylemleri somut örneklerdir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 450-451).

Dünyadan ve Türkiye'den geçmişte yaşanmış birkaç örnek, sivil toplum örgütlerinin küresel ve toplumsal bazda ne gibi işlevleri yerine getirdiklerini betimleyecektir. Küresel sivil toplum örgütlenmelerinin, ortak küresel zenginlikleri küreselleşmenin daha yağmacı boyutlarına karşı koruma girişimleri sonuç getirici olmuştur. Özellikle Yeşil Barış (Greenpeace) yerleşik askeri ve ticari güçlere cesaretle karşı koymuştur. Balina avcılığından caydırma, Shell Petrol Şirketi'nin Kuzey Denizi'nde Brent Spar ismini taşıyan petrol şantiyesini batırma girişimini engelleme, Antartika'da maden geliştirme konusundaki elli yıllık bir moratoryumu destekleme, Pasifik'teki nükleer denemelere uzun yıllar yılmadan direniş gösterme bunlardan birkaçıdır (Falk, 2005: 192).

Marmara Bölgesi'nin büyük bir bölümünü olumsuz etkileyen 17 Ağustos 1999 tarihli depremin hemen ardından bazı sivil toplum örgütlerinin yaptıkları özverili çalışmalar, devletten bağımsız önemli projeler üretebilmenin de mümkün olduğunu göstermiştir. Bu durum, sivil toplum örgütlerine yönelik daha olumlu bir kamuoyu algılaması oluşmasına neden olmuştur (Biber, 2006: 5).

Kaynağını nereden alırsa alsın dengesiz güç kullanımlarının, toplumsal parçalanmalara ve kutuplaşmalara neden olduğu gerçeğinden hareketle, sivil toplum örgütlerine yüklenen, birey veya toplum adına güce karşı duruşun meşru bir aracı olma misyonu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın güç merkezinde dışarı itilmiş kadınların haklarını savunma noktası olma örneğinde belirgin olarak anlaşılmaktadır (Koç ve Tuncer, 2005: 493). Sivil toplum örgütlerine yüklenen işlevsellik, kadına yönelik şiddeti önleme çalışmalarında oldukça başarılı sonuçlar vermiştir.

İstanbul Su Girişimi adlı sivil toplum örgütü, spesifik bir konuda kamu otoritesini izleme, sorgulama ve onunla işbirliği yoluna giderek kamu politikalarını uzun vadede ortaklık kurarak oluşturma hususunda niyet beyan etmiştir. Adı geçen örgüt, su kaynakları yönetimini katılımcılık, şeffaflık, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden düzenlemeyi amaçlayan bir oluşum, örgütlenmedir (Esen, 2002: 78).

Bir başka örnekte ise, Açık Toplum Enstitüsü, Avrupa Birliği, reform, eğitim, kadın, kültür-sanat gibi ana alanlardaki sivil toplum girişimlerine 2001 yılından beri destek sağlamaktadır (Altınay, 2005: 8).

Temel Küresel Sorunlar

"Küresel Ekonomik Kriz" gibi maddi konular ayrı tutulunca, dünyadaki insan kaynaklı temel problemleri şu başlıklar altında saptamak mümkündür:

Terörizm, doğal dengenin bozulması, yoksulluk, silahlanma, ötekileştirme, şiddet/taciz.

Bunlara ilave edilebilecek daha birçok küresel boyutlu sorunlar yumağı bulunmakla birlikte, önde gelenler genel bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Şu hususu da eklemlemek gerekir ki, bu sorunlar çoğu zaman birbiriyle girift olduğundan bazen bir aradadırlar ve kesin çizgilerle birbirinden ayırt edilemezler. Bu altı maddeye kısaca değinilecektir.

Terörizm

Terörizmin gayesi, planlı bir şekilde kendi eyleminin gücüne dikkatleri çekmek ve şiddet/korku unsurlarını kullanarak hedeflerine varmaktır. Terör eylemleri, medya için güçlü haber değeri taşır. Medya, terör hakkındaki haberleri görmezden gelemez (Atabek ve Cangöz, 2005: 6-7). Terör grupları, insanlık dışı eylemlerini tüm dünyaya duyurma gayretini taşırlar ki, bu yolla psikolojik baskı kurma ülküsünü güderler.

Taliban'dan El-Kaide'ye, PKK'dan ETA'ya, terörizmin boyutları her geçen gün artmaktadır. Bu örgütlerin yaptıkları insanlık dışı eylemler, sadece ulusal çapta kalmamakta, etkileri ulusları da aşan uluslar arası boyuta ulaşmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihindeki İkiz Kuleler'e yapılan intihar saldırısı, sadece ABD'yi değil, Ortadoğu barış sürecini de olumsuz etkilemiştir. Bu durum, aynı zamanda silah tüccarlarının servetini artırmıştır.

Doğanın Tahribatı ve Küresel Isınma

BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon (05.06.2009: 23), dünyanın iklim değişikliği gibi bir tehdit ile yüzleştiğini belirterek, bu olumsuz durumun düzeltilebilmesi için sadece hükümetlerin ve şirketlerin değil, aynı zamanda bireylerin de üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.

Dünya genelinde, havaya zararlı gazların salınımı, yeşil alanların yok edilmesi, denizlerin ve akarsuların kirletilmesi, yabanıl hayvanların yaşam ortamlarının daraltılması, insanlarca doğaya karşı yapılan ölümcül eylemlerdir.

Küresel ısınma, iklim değişikliği gerçeği ile tüm dünyanın karşı karşıya olduğu anlamına gelmekte ve dünyadaki ekolojik dengenin değişimini ifade etmektedir. Bu olumsuz durum, insanlık için bir uyarı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk

Alt-sınıf içinde yer alan kesimler, sosyal konumlarını kendi çabalarıyla değiştiremeyen ama kendi başlarına bırakılmış, yoksullaştırılmış gruplar olmaktadır (Habermas, 2005: 31). Yoksulluk, kendine has bir kültür geliştirmek suretiyle, yoksulların toplumun geniş bir kesimini, toplumun geniş kesiminin de yoksulları *öteki* olarak algılamasına neden olmaktadır (Aktel ve diğerleri, 2007: 26).

Birleşmiş Milletler'e yakın kişiler ve gruplar, dünya gelir dağılımı dengesizliğine yönelik eleştiri getirirken, Bill Gates gibi dünyanın en zenginleri ve Hillary Clinton gibi düzen içi siyasetçiler dahi yoksulluk sorunsalına acil olarak bir çare bulunması gereğini dile getirmektedirler (Yılmaz, 2004: 285-286). Finansın tekelleşmesi olgusu, küresel bir sorun olarak sadece yoksul ülkelerle sınırlı kalmamakta, gelişmiş ülkelerde bile üsttekiler ile alttakiler arasındaki fark genişlemektedir (Yağbasan, 2006: 6).

Bir yandan aşırı beslenmeye bağlı obezite gibi hastalıklar yaşanırken, diğer yandan açlıktan ölen çocukların var olduğu gerçeği toplumlar arası gerilimi artırmaktadır (Demiral ve diğerleri, 2007: 8). Sudan ve Etiyopya gibi geri kalmış Afrika ülkelerinde küçük yaştaki çocukların "bir deri bir kemik" görüntüsü, televizyon ekranlarından ve fotoğraflardan yansıyan karelerle akılda kalıcı bir etki yaratmıştır. Somali açıklarındaki korsan girişimlerini de yoksulluğa bağlamak olası görünmektedir.

Devletlerin Silahlanması ve Uluslararası Silah Sağlayıcılar

Kuzey Kore'nin füze denemesi ABD'yi kışkırtmakta, Gürcistan'ın NATO ile güçlenmeye çalışması Rusya'nın Gürcistan'ın iç kesimlerine kadar tank yürütmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla etki tepkiyi doğurmakta, diyalog imkanları yok olmaktadır. Bu durum, uluslararası iletişimin sekteye uğraması ile sonuçlanmaktadır.

Bush yönetimi, 1972 tarihli "Bakteriyolojik ve Mikrop Yayan Silahların Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme" (Biyolojik ve Toksit Silahların Yasaklanması Anlaşması) hükmüne ait sözleşme yenilemeye yönelik görüşmeleri tamamlama işlemini, denetleme unsurlarını kendisi açısından zorlayıcı ve diğer unsurları etkisiz bulduğunu gerekçe göstererek reddetmiştir (Soros, 2003: 118). Dünya liderlerinin silahlanmaya yönelik bu tür tutumları, barışa ket vurmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan atom bombası faciası, sadece Hiroşima ve Nagazaki'yi vurmakla kalmamış, aynı zamanda insanlığın ortak vicdanına da tesir etmiştir.

Tıpkı "terörizm" maddesinde işlendiği gibi, devletlerin silahlanması, uluslararası çapta faaliyet yürüten silah tedarikçilerinin kendi zenginlikleri için arzuladıkları kaos ortamının altyapısını hazırlamaktadır. Herhangi bir sıcak çatışma ortamında, silahlar bir şekilde her iki düşman tarafa aynı odaktan temin edilebilmektedir.

Ötekileşme, Ötekileştirme ve Uluslararası Göç

Buradaki temel sorunsal, kültürlerarası iletişim kopukluğu ve bunun neticesinde yaşanan sorunlardır. Bu tür sorunlar kimi zaman –ABD eski başkanı George W. Bush'un Haçlı Seferleri'ne gönderme yapması ve ünlü Davos krizi gibi- medya aracılığıyla belirmekte; kimi zaman göç olgusu gibi sosyal değişimler neticesinde, aynı ortamda bulunmaktan kaynaklanmaktadır.

Pearson ve arkadaşları (2003: 216), kültürlerarası iletişimin potansiyel sorunlarını *etnik merkezcilik* (ethnocentrism) ve *stereotipleme* (stereotyping) şeklinde iki temel başlık altında incelemektedirler. Yaptıkları tanımlamada, *etnik merkezcilik*, "bir grubun veya kültürün diğer bütün grup veya kültürlerden kendisini üstün görmesi inancıdır". Rogers ve Steinfatt'tan aktarılan tanımıyla *stereotipleme* ise, "halk içinden bazı grupların kültürlerini basite indirgeyerek onlar hakkında bir genelleme yapmaktır". Bir insan grubunun kendini ötekine göre tanımladığı, ötekinden ayrılma ve ötekinin karşısında belli bir insan grubuyla özdeşleşerek güç oluşturma ihtiyacı duyduğu her ortamda mutlaka bir kimlik sorunu ortaya çıkar (Özyurt, 2005: 184). Bu iki temel kültürlerarası iletişim sorunu, *ötekileşmeye* kapı aralamaktadır.

Uluslararası göç, ötekileşmeden farklı bir küresel sorun olmasına rağmen, göç eden kişiler yeni yurtlarında ötekileşmeye maruz kaldıklarından aynı başlık çatısı altında değerlendirilmiştir. Japonya, Çin, Güneydoğu Asya ve Orta Amerika'da yaşanan askeri maceralar, Amerika ana kıtasına durmaksızın akan göçlerin kaynağı olmuştur ve olacaktır (McLuhan ve Powers, 2001: 40). Kalkınamamış Afrika ve Asya ülkeleri insan kaçakçılığı ile Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç vermekte, siyasal-ekonomik sorunlar ve eğitimsizlik bu ülkelerin yaşam düzeylerini alt üst etmektedir. Göç eden insanlar, yeni yurtlarında *"öteki"* olarak karşılanmaktalar.

Gettolar ötekilerin coğrafyası içerisinde bir kaçış bölgesi olmakta, her getto diğer gettolara, her toplum diğer toplumlara göre ötekiler olarak nitelenmekte, ilişkiler ve iletişimler hızla ötekileşmektedir (Yağbasan, 2006: 12). Los Angeles ve New York gibi metropoller, ötekileşmenin ve ötekileştirmenin en yoğun yaşandığı yerler olarak göze çarpmaktadır. Harlem, Çin Mahallesi örnekleri zihinlerde kalıcıdır.

Pragmatik Batı ruhunun Doğu üzerindeki ekonomik hegemonyası sonucunda, Doğunun genellikle "ötekiler" kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Yağbasan, 2006: 4). Örneğin, BM Güvenlik Konseyi ve IMF'nin almış olduğu Batı'nın çıkarlarını gözeten kararlar, tüm dünyanın taleplerini yerine getiriyormuş gibi gösterilmektedir (Huntington, 2006: 40).

Bütün bunlara ek olarak, Marx ve Engels'in de belirttiği gibi (2003: 46), bugüne kadarki bütün toplumların tarihinin sınıf mücadeleleri tarihini de içerdiği gerçeğinden hareketle; sadece kimliklerin değil, aynı zamanda toplumsal sınıfların da birbirini ötekileştirdiği görülmektedir.

Kadına ve Çocuklara Yönelik Şiddet

Şiddet olgusu, dünyanın birçok ülkesinde çocuk, kadın ve yaşlılara, yani güçsüz konumunda olanlara yönelik olarak yaşandığından aslında yerel değil, küresel bir yaradır. Bu nedenle, bu şiddet ve taciz konusunun uluslararası camiada çözümlenmek üzere gündeme getirilmesi gerekmektedir.

Kadın ve erkek, ayrım yapılmaksızın gerçekte insandırlar ve cinslerden biri cins olarak diğeri tarafından lekelenirse, bundan zarar gören insanlık olur (Mitchel, 1998: 23). Günümüzde bile dünyanın birçok ülkesinde cinsel ayrımcılık yapıldığı görülmektedir ve bu doğrultuda insan hakları ihlali yaşanmaktadır.

"Eş istismarı", kadınlarda görülen fiziksel zararlardan en sık rastlanan unsurdur. Eş istismarının kadının yaşamındaki olumsuz etkiler; alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, intihar düşünceleri ve girişimleri, çocukların fiziksel istismarı ve anksiyete olarak belirmektedir (Polat, 2001: 16). Taciz ve şiddet, insanda onarılamayan rahatsızlıkları beraberinde getirmektedir.

"Çocuk istismarı" olarak ifade edilen bir çocuğun gelişiminin engellendiği her türlü olumsuz davranış, büyük oranda şiddet davranışlarından kaynaklanmaktadır (Polat, 2001: 3). Çocuğun geçmişinde gördüğü şiddet, onun yaşamında yıllar sonra bile etkisini gösterecek, davranış bozukluklarında önemli bir etken olacaktır.

"Medeniyetler İttifakı Projesi"nin Küresel Sorunlara Yönelik Üretebileceği Panzehir

"Medeniyetler İttifakı" ve "kültürlerarası iletişim" kavramlarına vurgu yapılacaksa, "medeniyet" ve "kültür" hakkında genel bir bilgilenme yarar sağlayacaktır. "Medeniyet" ve "kültür" kavramları birbiriyle ilişkili fakat ayrı olguları ifade etmekle birlikte, birbirinin yerine kullanılarak genellikle karıştırılan kavramlardır.

Medeniyet, "insan zihninin, bilinçli ve rasyonel konumda geliştirdiği bir inançla, biyolojik ihtiyaçları karşılama ve doğaya reaksiyon yapma düzeyinin üstüne çıkmasıdır" (Özakpınar, 1999: 47). Bir medeniyet, insanların kendilerini diğer türlerden ayırt eden yönlerine işaret eder ve insanların sahip oldukları en yüksek kültürel gruplaşma ve en geniş kültürel kimlik seviyesine karşılık gelir (Huntington, 2006: 25). Medeniyet, üstün vasıflar gerektirir ve kültürü de kuşatıcı bir rol üstlenir.

Bugünkü bir ilkel kabilenin kültürü ile binlerce yıl önceki Mezopotamya, Mısır, Hint ve Yunan medeniyetleri içerisinde değerlendirilen kültürler arasındaki fark, zihin düzeyi farkı olmaktadır (Özakpınar, 1999: 47). Dolayısıyla, her toplumun bir medeniyet içerisinde olduğu düşünülemez.

Medeniyet, rasyonel düzeyde uyandırdığı bilinç ve telkin ettiği değerler aracılığı ile büyük kültür ürünleri ortaya çıkarmanın şartı olan azmi ve kendini vakfetme iradesini o medeniyetin mensuplarına kazandırır (Özakpınar, 1999: 50). Ayasofya'nın ve Sultan Ahmet Camii'nin muhteşem silueti, bir medeniyet tasavvuru ile açıklanabilir.

Medeniyet tarihi incelendiğinde, *"Doğu"* ve *"Batı"* kavramları arasında kesin coğrafi sınırlar olmamasına karşın; toplum yapısı, ekonomik yapılar, mülkiyet ilişkileri ve bu süreçlerin biçimlendirdiği siyasal mekanizmalara göre *Doğu* ve *Batı* olarak tanımlamaya gidilebilir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 441). Batı Medeniyeti, Avrupa ve Kuzey Amerika gibi iki ana coğrafyayı; (Doğu'nun en büyük medeniyeti) İslam Medeniyeti ise Arap, Türk ve Malezya alt-bölümlerini kuşatır (Huntington, 2006: 25).

Kültür, "insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni" olarak tanımlanabilir (Tomlinson, 2004: 33). Bir milletin kültürü, o milletin bütün bireylerinin sahip olduğu, hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde husule getirdiği değer hükümleridir (Topçu, 1998: 16). Örneğin, Güney İtalya'daki bir köyün kültürü, Kuzey İtalya'daki bir köyün kültüründen farklılık gösterebilir; ancak her iki İtalyan köyü de, onları Alman köylerinden farklı kılan ortak İtalyan kültüründen beslenir (Huntington, 2006: 25). Kültür, onu meydana getiren milletin malıdır (Topçu, 1998: 16).

"Medeniyet" ve "kültür" kavramlarına yönelik anlamlandırma yapılmış olması, "Medeniyetler İttifakı" ve "kültürler arası diyalog" konusunu daha doğru teşhis etme sonucunu verecektir. Çalışmanın en düğümlü tartışma bölümünü de bu alan oluşturmaktadır.

"Birleşmiş Milletler" ifadesinden çıkarım yapılacağı üzere, günümüz siyasi dünya toplumunu ulus-devletler oluşturmaktadır (Habermas, 2005: 13). Yukarıda belirtilen küresel sorunlara çözüm sağlayacak olan temel unsurlar da doğal olarak devletler olacağı için, devletlerin bir çatı altında etkileşim içinde olmaları gerekir. Dünyanın içinde bulunduğu siyasi, kültürel ve medeniyetler arası ilişkiler yumağı, küresel nitelikli temel sorunları çözümleyeceğine, aksine diyalog imkanını yok edebilmektedir. Bu iletişimsel kopukluk durumu, "Medeniyetler Çatışması Tezi"ni gündeme getirmektedir.

"Medeniyetler Çatışması Tezi"ne göre, yeni dünya düzeninde mücadelenin esas kaynağı, ideolojik ve ekonomik olmayacaktır. İnsanlık içinde meydana gelecek büyük bölünmeler ve başat mücadele kaynağı kültürel olacaktır. Ulus-devletler dünyadaki gelişmelerin en güçlü aktörleri olmaya devam edecektir ama küresel ölçekteki politika mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında vuku bulacaktır. Medeniyetlerin çatışması küresel politikayı belirleyecektir. Sonuçta, medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin iletişim hatlarını oluşturacaktır (Huntington, 2006: 23). "Medeniyetler Çatışması Tezi", Batı Medeniyeti'ni monolitik bir birlik olarak kurgularken; 11 Eylül 2001 tarihi sonrası, özellikle İslam'ın Batı'ya göre ötekileştirilmesi, bu monolitik birliğin daha da pekişmesi sonucunu getirmiştir (Bilgiç, 29.11.2006). El-Kaide gibi terörist örgütleri, köken itibariyle anlamlarından biri "barış" olan İslam ile bağdaştırmak olası görünmemekle birlikte; Bush yönetimi, "yeni bir Haçlı Seferi"ne gönderme yaparak 11 Eylül Olayı'nı bir savaş nedeni olarak öne sürmüş, hemen ardından Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu gerekçesiyle Amerikan ordusu Irak'ı işgal etmiştir. Kitle imha silahlarının mevcudiyeti halen ispat edilememişken, Bush yönetiminin uygulamaları "Medeniyetler Çatışması"nı körüklemiştir. Ortadoğu'da bitmeyen İsrail-Filistin savaşı, Lübnan ve Irak gibi ülkelerde mezhep ve etnik meselelerden kaynaklanan iç kargaşa, kültürlerarası diyalog imkanını zayıflatmıştır.

Başka devletlerin güçlenmesine hizmet eden bir hükümdarın, kendini çökerteceğine vurgu yapan Machiavelli (2003: 21), dile getirdiği bu düşüncesiyle, mantıksal çıkarım yapıldığında, asırlar öncesinden "Medeniyetler Çatışması Tezi"ni destekleyen bir anlayış getirmiş, bir nevi savaşçı yaklaşımlara referans olmuş ve güçlünün meşru olmayan bir yola girmesine vize vermiştir. Böylesi yaklaşımlar, savaşları olağan karşılar ki, insanlığın ortak geleceği için tehlikelidir.

Farklı inanış ve anlayışların birbirlerini güç unsurunu kullanarak "fethetme"ye kalkışmadan, barışsever bir anlayışla bir arada yaşayabilmesi, insanlığın temel meselesidir (Erdoğan, 2006: 456). Güç düzeni ile ahlaki değerler düzeni arasında bir uyum sağlanmadıkça, uzun vadede uzlaşmadan, barış içinde birlikte yaşamadan söz etmek mümkün değildir (Aydın, 31.03.2009). Hakkı var eden şey güç değildir (Rousseau, 2008: 11). Adalet, herkes için eşit ölçüde iyi olarak yorumlandığında, ahlakta öne çıkarılan "iyi", adalet ve dayanışma arasında bir köprü oluşturur (Habermas, 2005: 209). "Ius est ars boni et aequi: Hukuk iyi ve adil olanın sanatıdır" (Erdoğmuş, 2004: 68) anlayışı, tüm dünya ülkelerinin hem ulus içi hem de uluslararası politikası olmalıdır. Bu olumlu yaklaşım için adalet ve tüm insanlığın haklarına saygı gözetilmesi ilkeleri tavizsiz yerine getirilmelidir.

Her insanın yararına olacak yaşama sisteminin ne olduğu araştırıldığında, başlıca iki amaç belirir: eşitlik ve özgürlük (Rousseau, 2008: 52). Bu insancıl anlayış, bir devletin diğer bir devlet ile olan ilişkilerine ve genel olarak uluslararası ilişkilere de yansır ise, dünya barışı sağlanabilir. Bunun için de insanlık, ortak

projeler üretme yolarını aramalıdır. İşte bu çabalardan en merkezde olanı, "Medeniyetler İttifakı" adıyla anılan barış projesidir.

"Medeniyetler İttifakı", Türkiye ve İspanya'nın ortak hareketi ile 2005 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kültürler arası iletişim ve medeniyetler arası diyalog ve işbirliği amacı ekseninde başlatılan bir projedir (Medeniyetler İttifakı Resmi İnternet Sitesi, 22.06.2009). İspanya Başbakanı Zapatero'nun öncülüğündeki bu teşebbüs, şiddeti azaltmayı, dünya kamuoyunun dikkatini yoksulluk gibi ekonomik ve sosyal gerçeklere çevirmeyi amaçlayan iyi niyetli bir hareket olarak görülmektedir (Türköne, 29.11.2006). Kültürlerarası Diyalog Platformu'nun 2006 yılında organize ettiği 'Açlık ve Yoksulluk' panelinde, problemin çözümüne yönelik "Farklı dinlerin önerileri nedir?" sorusuna cevap aranmış; dünyadaki açlık ve yoksulluk problemine ilişkin ortak görüş 'sorunun kaynağının yokluk değil, dağılımdaki eşitsizlik' olduğu şeklinde açıklanmıştır (Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı, 30.11.2006). Bu tür diyalog ortamları, hem sorunları saptamada hem de sorunlara yönelik çözüm üretmede iletişim açısından stratejik önem taşımaktadırlar.

İşte "Medeniyetler İttifakı", dinlerin karşılıklı diyalogunu, hoşgörü kültürünün yeşertilmesini, insanlar ve toplumlar arası ilişkilerde eşitliği öngören bir çalışma olduğu için, geniş katılım ile desteklenmeye muhtaçtır. Aksi halde, bu proje sözde kalacak ve nihai amacı olan "insanlığın mutlu ve barış içinde geleceği" rüyasını yaşatamayacaktır.

Dünyada müesses dinlerin hiçbirinin şiddetin kaynağı olmayacağı gerçeğinden hareketle, şiddet olgusu, dinler tarafından değil de, toplumların içinde yaşadıkları şartların ve giriştikleri aşırı rekabetin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Türköne, 29.11.2006). Oysaki dinler, barıştan ve diyalogdan yana çağırımda bulunurlar.

Kültürlerarası iletişim (Intercultural communication) terimi, "farklı kültürlerin ya da alt kültürlerin üyeleri arasındaki iletişim" anlamını simgeler (Mutlu, 2004: 202). *Kültürlerarası etkileşim*, farklı medeniyetler arasındaki diyalogun en üst derecesi olmaktadır. Başkalarını bünyesine alan, onlardan etkilenen ve onları etkileyen kültürlere en gözde örnek, Müslümanların İspanya'da egemen oldukları dönem ve aynı coğrafyada yaşayan insanların Arap-İslam Kültürü ve Batı Medeniyeti arasında oluşturduğu yakınlaşmadır. Öyle ki, bu etkileşim sayesinde tıp, pozitif bilimler, edebiyat ve sanat alanlarında insanlığa katkı sağlanmıştır (el-Kardavi, 2006: 79).

11 Eylül 2001 tarihinde dünya değişime uğramıştır, insanlar iletişim yöntemlerinin -özellikle kültürlerarası iletişim yöntemlerinin- öneminin bir hayli farkına varır olmuşlardır. İletişim yöntemleri ve uygulamaları, milletler arasındaki uyuşmazlıkları, arkadaşlar ve aile arasındaki kadar iyi bir şekilde ortadan kaldırabilir (Pearson ve diğerleri, 2003: 4). Örneğin, Avrupa Birliği, diyalogun, ikna etmenin, dolayısıyla barışın, silah zoruyla olmayacağını –geçmişte iki dünya savaşının anakarası olma tecrübesiyle- bildiği için bu noktaya uluslararası ilişkilerde dikkat çekmektedir (Aydın, 31.03.2009). Böyle bir yaklaşım, "Medeniyetler İttifakı" için bir gönderme yapılmasına neden olmaktadır.

"Medeniyetler İttifakı Projesi" Aracılığı ile Türkiye'nin Dünya Kamuoyuna Barışçıl Mesajı

Toplumunun büyük kesiminin dini ile Müslüman dünyaya, milli hırsı ile Kafkasya bölgesine kültürel bağlamda da yakın bir konumda olan Türkiye (Ülsever, 2001: 54), Avrupa Birliği kanalıyla da Batı Medeniyeti'ne yakın durmaktadır. Türkiye, medeniyetler ve kültürler arası bir geçiş bölgesi konumundadır. Bu konumunu küresel barış projeleriyle değerlendirme bağlamında en müsait ülkedir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini bu jeopolitik konumuyla paralel bir şekilde harekete geçirmeli ve dünya kamuoyu ölçeğinde barışçıl tavrıyla algılanmalıdır.

26 Kasım 2006 tarihinde başlayan "Medeniyetler İttifakı Projesi"nin teoriden pratiğe geçişinin uygulanması için Türkiye'nin planladığı öneri paketinden üç önemli madde aşağıda sıralanmıştır (ntvmsnbc, 29.11.2006):

-BM üyesi ülkelerin üniversitelerinde bilimsel araştırmalar yapmak üzere uygarlıklar kürsüsü kurulması,

-İslam ve Batı Medeniyetinin ortak noktalarını açıklayacak mesajlar içeren ders kitaplarının yayımlanması, bu konunun eğitim programlarının kapsamına alınması,

-Din eğitimi verilirken ortak mesajların vurgulanması, başka bir dinin mensuplarının hedef olarak gösterilmemesi.

"Medeniyetler İttifakı", küresel boyutta yaşanan insan hakları ihlallerini önlemek için büyük bir üretici güç konumundadır. Bu ideali yaşatmak, bir görev olarak algılanmalıdır.

Türkiye'nin barışçıl yaklaşımı ve savaşın olduğu alanlardan uzak durma kararlılığı, "1 Mart Tezkeresi"nin reddedilmesi ile hem "Süper Güç" ABD'ye hem de tüm dünyaya mesaj olarak iletilmiştir. TBMM'nin almış olduğu bu barışçıl karar, "Medeniyetler İttifakı"nda Türkiye'nin aktif rol oynamasındaki samimiyeti de göstermektedir.

Sivil Toplum Örgütlerinin "Medeniyetler İttifakı" İçin Ortaya Koyabilecekleri İletişimsel Aktiviteler

Her kesimden, önyargısız katılım koşuluyla Türkiye'deki sivil toplum örgütleri "Medeniyetler İttifakı Projesi" kapsamında eşgüdüm sağlayabilirlerse, dünya liderlerini küresel barış için çabalamaya teşvik edebilirler. Türkiye çapında başarılı çalışmalar yapan çeşitli gönüllü kuruluşlar, diğer ülkelerdeki sivil toplum örgütlerini de harekete geçirebilirler.

İletişimde etkinlik denildiğinde, iletişim sürecinde hedef kitleye yöneltilen mesajın karşılığında, bu iletişim ediminin amaçladığı sonucun elde edilmesi anlaşılmaktadır (Oskay, 2007: 36). Sivil toplum örgütleri, küresel barış için yaptıkları çalışmalarda bu hususu dikkate almak durumundadırlar.

Halkla ilişkiler profesyonelleri için gerekli beceriler içerisinde yer alan baskı altında doğru iletişim kurabilme, internet gibi yeni iletişim teknolojilerini kullanabilme, birden fazla dili konuşabilme, ekip elemanları ile uyumlu ve programlı çalışabilme vb. iletişim becerilerini (Aydede, 2007: 81), "Medeniyetler İttifakı" gibi uluslararası projelerde görev alacak sivil toplum örgütleri elemanlarının da edinmesi gerekir.

Sivil toplum örgütlerinin nasıl bir iletişim stratejisi ile "Medeniyetler İttifakı Projesi"nde katılım sergilemeleri gerektiği aşağıda şekil vasıtasıyla önerilmektedir:

Şekil 1. Sivil Toplum Örgütlerinin Planlı İletişim Akışı

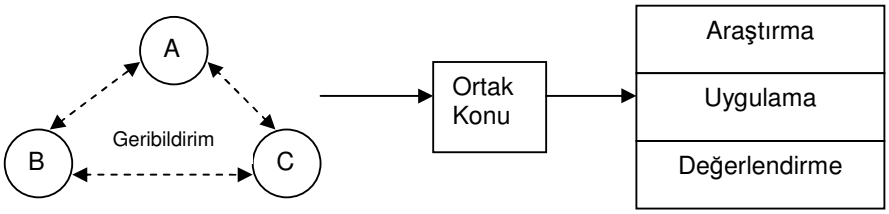

Yukarıdaki şekle göre, örneğin sokak çocukları olarak vasıflandırılan küçük yaştaki çocukların eğitilmesiyle ilgili çalışma yapılacaksa, A kodlu örgüt AÇEV, B kodlu örgüt ÇYDD olsun. C kodlu örgüt de, başka bir ülkeden eğitim gönüllüsü bir örgüt olsun. Türkiye'de veya Türkiye'ye göre gelişmişlik düzeyi düşük bir ülkede, insani ve toplumsal kalkınmaya yönelik sorunu, doğru araştırma, yeterli maddi donanım ile uygulama ve sonucu değerlendirmeyi işbirliği modeline göre başarılı bir yöntemle çözümleyebilirler. Küresel ısınmaya yönelik çalışma yapılacaksa, TEMA Vakfı ve diğer Türkiye kökenli sivil toplum oluşumları, Greenpeace gibi doğayı koruma amaçlı örgütlerle bağlantıya geçebilirler. "Genç Siviller" gibi oluşumlar, İsrail-Filistin sorununa yönelik dünya üniversitelerinden uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, kültürlerarası iletişim alanlarında akademik çalışmalar yapan öğretim üyelerini konu üzerinde beyin fırtınası oluşturmaya davet edebilirler. Çıkan sonuç, bir rapor halinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne sunulabilir. Tüm bu konular doğrudan veya dolaylı bir şekilde, "Medeniyetler İttifakı Projesi"nin dünyanın daha yaşanılabilir bir gezegen olması hayaliyle ilişkilidir.

Yapılan çalışmalar, dünya kamuoyunun dikkatini çekecek iletişimsel aktiviteleri içermelidir. Medya, bir "Yeniliklerin Yayılması" aracı olarak aktif bir şekilde, "kitleleri bilgilendirme" ve "amaç doğrultusunda etkileme" işlevli kullanılmalıdır. Sivil toplum örgütleri, medya orijinli aktiviteleri görmezden gelmemelidir.

Kitle iletişim araçları kanalıyla, Rogers ve Shoemaker'in "Yeniliklerin Yayılması Modeli" uyarlaması ile bireylere yönelik bilgi, ikna etme, karar, onaylama aşamaları (McQuail ve Windahl, 2005: 97), bir süreç olarak sivil toplum örgütlerince dikkate alınmalıdır. Çünkü "Medeniyetler İttifakı", bir yenilik olarak dünya kamuoyuna sunulmaktadır. Yapılan çalışmaların güvenilirliği, etkin olup olmadığı, bireylerin çalışmalara düşünsel bazda verdikleri destek, çalışmaların amaçlara ne kadar uygun olarak yapıldığı hakkında ipucu verecektir. Medyada etkinlik, çeşitli sorgulama yöntemleriyle (anket, mülakat vb.) öğrenilebilir.

Sonuç

"Medeniyetler İttifakı Projesi" kapsamında, çözüm getirmek amacıyla uğraşılması gereken küresel sorunlara neden olan kaynakların, terörizm, ölüm sınırındaki aşırı yoksulluk, devletlerin silahlanması ve uluslararası silah dağıtıcılarının insan ölümlerinden rant sağlaması, küresel ısınma ve dünyanın doğal dengesinin değişime uğraması, bireysel ve grup halinde şiddet uygulanması, ötekileştirme olduğu saptanmıştır.

"Medeniyetler İttifakı Projesi", Doğu-Batı çatışmasını, ana eksende (Hıristiyan) Batı Medeniyeti ile İslam Medeniyeti arasındaki çatışmayı önleyerek, dinler arası diyalog ortamını canlandırmayı

amaçlamaktadır. İsrail-Filistin ve İsrail-Arap dünyası -Mısır ve Suriye başta olmak üzere- çekişmelerinin ve sıcak çatışmalarının durdurulması, bu projenin en büyük hedeflerinden biridir. Danimarka merkezli, medyada karikatür krizi gibi, kendi medeniyetinden/kültüründen olmayan unsurları aşağılama, küçümseme girişimlerinin neden olduğu *ötekileşme* ve *ötekileştirme* olgularını durdurmak, insan haklarının tam tesisi çalışmalarını yapmak, projenin adına da yakışacaktır.

Sivil toplum örgütleri, devletlerden bağımsız olarak veya gerekli noktalarda onlarla işbirliği yoluna giderek "Medeniyetler İttifakı Projesi"ne dünya barışı için ve diğer konularda katkıda bulunma gücüne sahiptirler. Özetle, sivil toplum örgütleri, uluslararası arenada geribildirime dayalı olarak, "Medeniyetler İttifakı"nın öngördüğü kültürlerarası iletişim, yeşili ve doğayı koruma, cinsiyetler arası eşitlik gibi konularda adeta kurumların halkla ilişkiler birimleri gibi hareket ederek, milletlerin strateji geliştirme ve uygulama uzmanları işlevini yerine getirebilirler.

Sonuç olarak, "Medeniyetler İttifakı Projesi" kapsamında, uluslararası işbirliği ana fikrinde önerilen iletişimsel stratejiler aşağıdaki dört maddede özetlenmiştir:

-Sivil toplum örgütleri, alanlarında uzman oldukları konularda bir araya gelmelidirler,

-Bir arada hareket eden sivil toplum örgütleri, çalıştıkları alandaki problem ile ilgili araştırma, uygulama ve değerlendirme safhalarını gerçekleştirmelidirler,

-Çalışma ile ilgili ilerlemeyi aksatan eksik veya yanlış nokta var ise, bunun ne olduğu ortak karar ile saptanmalı, uluslararası camiadaki ilgili birimler ile bağlantı kurulmalıdır,

-Kitle iletişim araçları sivil toplum örgütlerince etkin kullanılmalı, dünya kamuoyu çalışmalara ilişkin bilgileri zamanında ve haberlerin doğru aktarılması ile öğrenmelidir.

Kaynakça

Akal, Cemal Bali (1995). Sivil Toplumun Tanrısı, Engin Yayıncılık, İstanbul.

Akyıldız, Fulya (2007). "UNICEF Tarafından Az Gelişmiş Ülkelere Önerilen Kız Çocuklarının Okullulaşmasına Destek Kampanyası Türkiye Örneği: Haydi Kızlar Okula Kampanyası", IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk", 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 491-502.

Aktel, Mehmet; Kerman, Uysal; Altan, Yakup (2007). "Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü", IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk", 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 11-20.

Altınay, Hakan (2005). Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi 2005, TETAV Yayını, İstanbul.

Atabek, Nejdet and Cangöz, İncilay (2005). "Representations of Terror Act In Turkish Pres: A Case Study of Beslan School Terror", 3rd International Symposium "Communication in the Millenium" May 11-13 2005, A.Ü.İ.B.F. Publication, Eskişehir, 3-14.

Aydede, Ceyda (2007). Teorik ve Uygulamalı Halkla İlişkiler Kampanyaları, MediaCat Kitapları, İstanbul.

Aydın, Mehmet (2009). "Avrupa Birliği ve Türkiye", http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/sayfalar.asp?link=kaynaklar/kaynaklar.htm, Erişim Tarihi: 31 Mart 2009.

Biber, Ayhan (2006). Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler, Nobel Yayınları, Ankara.

Bilgiç, Esra Ercan (2006). "Medeniyetler İttifakı mı?", http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6452, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2006.

Coşkun, Ali (2008). "Sivil Toplum Kuruluşlarında Performans Esaslı Yönetim", Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim, (Ed. Ali Coşkun), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 27-40.

Çaha, Ömer (2005). "Sivil Toplum Üstüne", Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 9-22.

Çulhaoğlu, Metin (2001). "Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme", Sivil Toplum: Devletin Büyümesi, (Haz. Metin Çulhaoğlu, Kemal Okuyan, İlker Maga), YGS Yayınları, İstanbul, 19-65.

Demiral, Nalan; Evin, Hakan; Demiral, Berkan (2007). "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk", IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk", 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 1-10.

Dincer, Müjde Ker (1998). Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir.

Doğan, İlyas (2002). Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa Yayınları, İstanbul.

Duman, Fatih (2005). "Sivil Toplum", Siyaset, (Ed. Mümtaz'er Türköne), Lotus Yayınevi, Ankara, 347-377.

Erdoğan, Mustafa (2006). "Medeniyetler Buluşması'ndan Medeniyetler İttifakı'na", Medeniyetler Çatışması, (Der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara, 456-458.

Erdoğmuş, Belgin (2004). Hukukta Latince Teknik Terimler-Özlü Sözler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

el-Kardavi, Yusuf (2006). Kültürler Arası Diyalog, (Çev. Osman Güman), İlke Yayıncılık, İstanbul.

Esen, Orhan (2002). "Yerel Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları", STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler, 21-22 Haziran 2002, İTÜ, Maçka Sosyal Tesisleri, TETAV Yayını, İstanbul, 57-100.

Eyim, Ahmet (2005). "STK'ların Demokrasi Kültürünün Oluşmasındaki Rolü", II. Ulusal STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Eşitlik", 15-16 Ekim 2005, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 475-480.

Falk, Richard (2005). Yırtıcı Küreselleşme Bir Eleştiri, (Çev. Ali Çaksu), Küre Yayınları, İstanbul.

Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı (2006). "Açlık ve Yoksulluk: Dinlerin Çözüm Önerileri", http://www.gyv.org.tr/bpi.asp?caid=106&cid=153, Erişim Tarihi: 30.11.2006.

Habermas, Jürgen (2005). "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, (Çev. İlknur Aka), YKY, İstanbul.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Alfa Yayınları, İstanbul.

İnsel, Ahmet (2004). Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili, Birikim Yayınları, İstanbul.

Huntington, Samuel P. (2006). "Medeniyetler Çatışması mı?", Medeniyetler Çatışması, (Der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara, 23-51.

Ki-moon, Ban (2009). "Gezegeniniz Çok Acil Yardımınızı Bekliyor", Habertürk Gazetesi, 5 Haziran 2009.

Koç, Oktay ve Tuncer, E. Canan (2005). "Güce Karşı Duruşun Meşru Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları", II. Ulusal STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Eşitlik", 15-16 Ekim 2005, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 481-494.

Littlejohn, Joyce (2006). Collins Latin Dictionary, HarperCollins Publishers, Glasgow.

Locke, John (2004). Hükümet Üzerine İkinci İnceleme (Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme), (Çev. Fahri Bakırcı), Babil Yayıncılık, Ankara.

Machiavelli (2003). Hükümdar, (Çev. Özgür Yılmaz), Q-Matris Yayınları, İstanbul.

Marx, Karl ve Engels, Friedrich (2003). Komünist Partisi Manifestosu, (Çev. Işık Soner), Kaynak Yayınları, İstanbul.

Medeniyetler İttifakı Resmi İnternet Sitesi (2009). "Medeniyetler İttifakı Girişimi", http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.

McLuhan, Marshall ve Powers, Bruce R. (2001). Global Köy, (Çev. Bahar Öcal Düzgören), Scala Yayıncılık, İstanbul.

McQuail, Denis ve Windahl, Sven (2005). İletişim Modelleri -Kitle İletişim Çalışmalarında, (Çev. Konca Yumlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Mitchel, Juliet (1998). "Kadın ve Eşitlik", Kadın ve Eşitlik (Ed. Juliet Mitchel ve Ann Oakley), (Çev. Fatmagül Berktay), Pencere Yayınları, İstanbul, 23-46.

Mutlu, Erol (2004). İletişim Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

NGO (2008). "Definition of Ngos", http://www.ngo.org/ngoinfo/define.html, Cited on 26 July 2008.

Ntvmsnbc (2006). "Medeniyetler İttifakı İçin İlk Adım", http://www.ntmsnbc.com/news/349896.asp, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2006.

Oskay, Ünsal (2007). İletişimin ABC'si, Der Yayınları, İstanbul.

Önver, Makbule Şiriner; Şiriner, İsmail; Çetin, Ümit (2005). "Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Ve Sivil Toplum Kuruluşları", II. Ulusal STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Eşitlik", 15-16 Ekim 2005, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 1-13.

Özakpınar, Yılmaz (1999). Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Özyurt, Cevat (2005). Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Açılımkitap, İstanbul.

Pearson, Judy; Nelson, Paul; Titsworth, Scott; Harter, Lynn (2003) Human Communication, McGraw-Hill, New York.

Polat, Oğuz (2001). Çocuk ve Şiddet, Der Yayınları, İstanbul.

Rousseau, Jean Jacqués (2008). Toplum Sözleşmesi, (Çev. Ali Alper), Oda Yayınları, İstanbul.

Saylan, Türkan (2008). 100 Soruda Sivil Toplum, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

Soros, George (2003). Küreselleşme Üzerine, (Çev. Mert Keçik), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Tabakoğlu, Bahar (2002). "Türkiye'de Sivil Toplum Söylemleri", STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler, 21-22 Haziran 2002, İTÜ, Maçka Sosyal Tesisleri, TETAV Yayını, İstanbul, 133-165.

Tekeli, İlhan (2002). "Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler Ve Yerelleşmenin İç İçeliği", STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler, 21-22 Haziran 2002, İTÜ, Maçka Sosyal Tesisleri, TETAV Yayını, İstanbul, 5-26.

Telaffuzlu Fransızca-Türkçe Yeni Sözlük (1987). Milliyet ve Kültür Kitabevi, İstanbul.

Tomlinson, John (2004). Küreselleşme ve Kültür, (Çev. Arzu Eker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Topçu, Nurettin (1998). Kültür ve Medeniyet, Dergah Yayınları, İstanbul.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2005). "Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?", Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 23-54.

TDK (2008a). Türk Dil Kurumu Söz Arama: "sivil", http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2008.

TDK (2008b). Türk Dil Kurumu Söz Arama: "sivil toplum kuruluşu", http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B 2EF4376734BED947CDE&Kelime=sivil%20toplum%20kurulu%c5%9fu, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2008.

Türköne, Mümtaz'er (2006). " 'Medeniyetler İttifakı' Mümkün mü?",

http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=462, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2006

Ustakara, Fuat (2008). Sivil Anayasa Oluşturma Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu Oluşturma Fonksiyonu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Ülsever, Cüneyt (2000). 21. Yüzyılda Küreselleşen Dünya ve Türkiye Perspektifi, Timaş Yayınları, İstanbul.

Yağbasan, Mustafa (2006). "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Bir Metafor Olarak "Paralel Toplum" ", 1. Uluslararası İletişim Sempozyumu, Girne Amerikan Üniversitesi, 04-05 2006, Girne, KKTC.

Yayla, Atilla (2005). Siyasi Düşünceler Sözlüğü, Adres Yayınları, Ankara.

Yıldırım, İbrahim (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldız, Zekeriya (2003). Politika Sözlüğü, Timaş Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Gaye (2004). "Seattle'dan Bu Yana Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)", Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı, (Der. E. Ahmet Tonak), İmge Kitabevi, Ankara, 285-303.

Yiğit, Ahmet (2005). "Küresel Eşitsizliği Gidermede Ulusal ve Uluslar Arası Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinlikleri", II. Ulusal STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Eşitlik", 15-16 Ekim 2005, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 31-38.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA BAĞIŞ YAPMADA GÖSTERİŞÇİ DAVRANIŞIN ROLÜ

Prof. Dr. Ömer TORLAK
torlak@ogu.edu.tr
Arş. Gör. Muhammet Ali TİLTAY
matiltay@ogu.edu.tr
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İİBF İşletme Bölümü

Özet
Bağış yapma davranışı hakkında son yıllarda yapılan çalışmalar, bireysel kimliklerin oluşturulması ve ifade edilmesi sürecinde tüketim kültürü değerlerinin bir araç olarak kullanıldığı yolunda önemli ipuçları sağlamaktadır. Bu anlamda gösterişçi bağış kavramı da ilgili literatürde tartışmaya açılan konulardan biri olmuştur. Bu çalışmada Grace ve Griffin (2009) tarafından geliştirilen gösterişçi bağış yapma davranışı ölçeğinin Türk toplumu açısından geçerliliğinin test edilmesi esas olarak amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada, gösterişçi bağış yapma davranışında içsel tatmin ya da dışa vurmaya dönük olma bakımından bazı demografik özelliklerin ayırt edici faktör olup olmadıkları da inceleme konusu yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kullanılan ölçeğin önemli oranda kullanılabilir ve açıklayıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Demografik özelliklerin araştırma örneklemi bağlamında gösterişçi bağış davranışının her iki boyutu açısından da ayırt edici olmadığı anlaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: *Sivil toplum kuruluşları, bağış yapma, gösterişçi bağış, kar amaçsız pazarlama*

THE ROLE OF CONSPICUOUS BEHAVIOUR TO MAKE DONATION TO NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Abstract
The studies in recent years about donation behavior of individual identities in the process of creation and expression for the culture of consumption are used as a tool in the way to provide important clues. In this sense, the concept of conspicuous donation behavior has become one of the newly opened subjects in the relevant literature. The basis aim of this study is the test of validity of conspicuous donation behavior scale developed by Grace and Griffin (2009) for Turkish society. Moreover, study, conspicuous donation behavior inner satisfaction or expression some demographic characteristics distinguishing factor in terms of whether the review is made of. According to research results, the current scale has emerged significantly applicable and explanatory. Demographic characteristics of both the dimension of conspicuous donation behavior that is not considered distinctive in the context of the research sample.
Keywords: *Non – Governmental Organization, donation, conspicuous donation, nonprofit marketing*

Giriş

Dünya çapında hemen her ülkede yaşanan sosyal, ekonomik ve politik değişimler kar amaçsız örgütlerinde sürdürülebilirliklerini sağlamak için kar amacı taşıyan işletmeler gibi çeşitli pazarlama stratejilerini kullanmalarını gerekli kılmıştır. Kar amaçsız örgütler finansal bağımsızlıklarını sağlamak ve bağış davranışını etkilemek amacıyla yenilikçi yöntemler geliştirmektedirler. Bir bakıma ticari olarak satış faaliyetinde bulunan sivil toplum kuruluşları kendi kurumsal kimliklerini yansıtan birtakım tüketim ürünlerini pazara sunmaktadırlar. Bu ürünler sivil toplum kuruluşlarına olan farkındalığın artmasının yanında tüketicilere de psikolojik olarak fayda ve tatmin sağlamaktadır (Clarke ve Mount, 2001; Grace ve Griffin, 2006). Bu fayda ve tatminin sağlanmasında bağış yapma davranışının başkaları tarafından görünür olması da etkili olmaktadır. Bu konuda son yıllarda literatürde tartışılan ve West (2004) tarafından ortaya konan kavramlardan biri de "gösterişçi bağış davranışı" olmaktadır.

Gösterişçi Bağış Davranışı

Günümüzde kimlik duygusu, geçmişte olduğu gibi sahip olunan iş ya da statü ile değil, ağırlıklı olarak izlenen ve benimsenen tüketim kalıpları ile kazanılmaktadır. Dolayısıyla, pek çok tüketim malzemesi arasında seçmeye dayalı mallar bileşkesi ile ortaya çıkan toplumsal konum fark edilen olmayı sağlamaktadır. Tüketime yaptığı vurgu ile de postmodern adını alan bu dönem, sürekli değişim ve farklılık teması üzerinde yükselmektedir (Dağtaş, 2005).

Sanayi toplumunun modern tüketicisi için tüketim, işlevsel ve rasyonel kararlara dayanarak yapılmaktadır. Postmodern tüketiciler ise, ürünleri işlevsel değerinin dışında marka kimlikleriyle algılamaya başlamıştır (Bıçakçı, 2008). Bir ürün, ana işlev ve rolünden daha fazlasına sahiptir. Bireyler, sadece pratik yararları ve işlevlerinden dolayı değil, aynı zamanda kim olduklarını gösterme, duygularını ortaya koyma ve çevreleriyle iletişim kurma amaçlarından dolayı da ürün satın alıp kullanmaktadırlar.

Baudrillard'a göre, modern ve postmodern tüketiciler maddi gereksinimlerini giderdikleri kadar duygusal arzularını da doyurmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle tüketim sadece ekonomik bir olgu değil aynı zamanda sosyal, psikolojik ve kültürel olgu haline gelmiştir. Tüketim kültürü değerleri içinde doğan bireyler tüketici olarak sosyalleşirken bu değerleri içselleştirmekte ve daha da ötesi, bireysel kimliklerin

oluşturulması, müzakeresi ve ifade edilmesi ile toplumsal farklılaşma sürecinde tüketim kültürü değerlerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tüketim ürünleri ile ilgili anlam ve göstergelerin, bireylerin hem kimlik oluşturma, ifade etme ve iletme, hem de bireyin toplumla bütünleşme sürecinde ara rol oynadığı ifade edilebilmektedir (Bocock, 1997).

Pazarlama ve tüketici davranışları yazınına bakıldığında, tüketimin yeni boyutlar kazanmaya ve günümüz tüketicisinin postmodern tüketim özelliklerini sergilemeye başladığı vurgulanmaktadır. Tüketimin fonksiyonel boyutu yanında sembolik yönünün giderek daha ağır bastığı tüketici davranışları yazınında ortaya konmaktadır. Tüketici, aslında bir şeye sahip olmaktan çok, onu elde etme sürecindeki heyecanın tutkunu olmuştur. Bu durum, hedonist (hazcı) duyguların tüketimdeki etkisini göstermektedir. Ürünlerin, kullanım değerlerinden ya da işlevselliğinden çok düşsel, imgesel öğeleri ön plana çıkmaktadır (Torlak, 2007, s. 153). Bu yönde öne çıkan kavramlar arasında hazcı (hedonik) tüketim, gösterişçi (conspicuous) tüketim, plansız (impulse) alışveriş, vb. sayılabilir (Odabaşı, 2004). Gösterişçi tüketim kavramıyla birlikte bireylerin gösterişçi davranış gösterdikleri yönünde yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür davranışın ortaya çıkması çoğunlukla kâr amaçsız örgütlere yapılan yardım ya da bağışlarda kendini göstermektedir (West, 2004; Grace ve Griffin, 2006; Bennett, 2009).

Bir kâr amaçsız örgütün varlığının amacı ve gereği olarak karşı karşıya bulunduğu iki önemli piyasası bulunmaktadır. Bunlardan biri örgütün girdi kaynağını oluşturan "bağışçılar" olarak tanımlanmaktadır. Diğeri ise çıktının gideceği yeri gösteren ve kâr amaçsız örgütün etkinliklerinden faydalananlardır. Bağışçılar kâr amaçsız örgüte, para, emek, hizmet veya materyal gibi yardımları içeren kaynakları sunan; fon temin edici birey ya da gruplardır (Talat Arslan, 2004). Bağışçılar yoluyla toplanan katkıların daha etkin kullanılması, amaca uygun olacak şekilde hedef kitlenin doğru seçilmesi ve doğru kanallarla iletişim kurulması, mesajların doğru ve zamanında iletilmesi ve etkili dağıtım mekanizmalarıyla kendi hedef pazarlarına daha duyarlı organizasyon olmaları beklentisi kar amaçsız örgütlerde ve sivil toplum kuruluşlarında yönetim bilimleri anlayışının geçerli olması gereği daha fazla vurgulanır olmuştur. Bu yönüyle sivil toplum örgütlerinin pazarlama faaliyetlerinden yararlanması gönüllülere ve bağış yapanlara ulaşmak için izlediği bir araçtır (Kotler ve Armstrong; 1994, s. 4). Sivil toplum örgütlerinde gönüllü olarak çalışan ve bağış yapanlar hakkında tartışılan konulardan biri de bireylerin yardım etme davranışının başkaları tarafından görünür olmasını istedikleri kaygısını taşımalarıdır. Bu görünürlüğü sağlamanın yollarından biri de sivil toplum kuruluşlarına ait ürünlerin (kıyafetler, rozetler, kanser bileklikleri vb.) günlük yaşamda kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır (West, 2004; Grace ve Griffin, 2006).

Veblen (1953) tarafından ortaya atılan ve statü kaygısıyla tüketim yapmanın karşılığı olarak ifade edilen "gösterişçi tüketim" teorisi üzerine West (2004), tarafından inşa edilen "gösterişçi merhamet" kavramı başkalarının gözünde olumlu bir izlenim yaratmak ve kimlik oluşturmaya işaret etmektedir. Bu kavram aynı zamanda bireylerin yardım kuruluşlarıyla olan ilişkilerinde başkaları tarafından fark edilme kaygısını içeren "gösterişçi bağış davranışını" içermektedir.

Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarına bağış yapmada etkili olan ve yapılan bazı araştırma sonuçlarıyla desteklenen (Harbaugh, 1998; Grace ve Griffin, 2006; Bennett, 2009) "gösterişçi bağış yapma davranışı" incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Grace ve Griffın (2009) tarafından geliştirilen gösterişçi bağış yapma davranışı ölçeğinin Türk toplumu açısından geçerliliğinin test edilmesi esas olarak amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada, gösterişçi bağış yapma davranışında içsel tatmin ya da dışa vurmaya dönük olma bakımından bazı demografik özelliklerin ayırt edici faktör olup olmadıkları da inceleme konusu yapılmıştır. Türk toplumunda kültürel normlar itibariyle bağış yapmanın geçmişten gelen kökleri dikkate alındığında ve buna karşılık artan oranda yaşanan kültürel etkileşimle birlikte bağış yapmada gösterişçi davranışların incelenmesinin önemli ipuçları vermesi beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın anlamlı ve ilgili yazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Ana Kütle ve Örneklem

Araştırma, konuya ilişkin Türkçe yazında ilk kez yapıldığından ve zaman kısıtı nedeniyle, Eskişehir il merkezinde yaşayan 18 yaş üzeri bireylerden oluşan bir ana kütle esas alınarak kolayda örnekleme yöntemiyle 300 örneklem büyüklüğünü kapsamaktadır. Dokuz adet anketin eksik ve hatalı veriler içermesi yüzünden analizler 291 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından iki ana bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Birinci bölüm kişisel bilgileri belirlemeye yöneliktir. İkinci bölümde ise geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş Grace ve Griffin (2009) tarafından geliştirilen "Gösterişçi Bağış Davranışı Ölçeği" ifadeleri yer almıştır. Ölçek aracılığıyla görüş ve değerlendirmeler için toplanan veriler "Kesinlikle katılmıyorum… Kesinlikle katılıyorum" şeklindeki 5'li Likert derecelendirme ölçeği ile sayısallaştırılmıştır. Verilerin toplanması, araştırmacılarla birlikte araştırmanın

amacı ile veri toplama aracı olan anket formu hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilen İşletme Bölümü son sınıf öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan ölçek**,** Grace ve Griffın (2009) tarafından geliştirilmiş ve ölçek geliştirme süreci sonucunda sekiz ifadeden oluşmuş ölçeğin son halidir. İçsel tatmin ve dışavurum olarak isimlendirilen iki faktör boyutunda dörder ifadeye ayrılmış olan orijinal ölçeğin geçerliliği iki açıdan test edilmiştir. İçsel geçerlilik açısından uzman görüşleri ve tercüme-yeniden tercüme yöntemleri kullanılmış ve ayrıca pilot anket uygulaması yoluyla ifadelere son hali verilmiştir. Yapısal geçerliliği ölçmek amacıyla ise, açıklayıcı faktör analizi sonucunda oluşan iki faktör boyutundaki ifadeler arasındaki korelasyonlara bakılmış ve hem yakınsak (convergent) hem de ayırt edici (divergent) geçerlilik açısından korelasyonların uygun olduğu görülmüştür.

Ölçeğin güvenilirliği ise Cronbach Alpha katsayısı ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucuna göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,79 olup, orijinal ölçek için yapılan çalışmadaki Cronbach Alpha katsayısı olan 0,86'ya (Grace ve Griffın, 2009: 19) oldukça yakın çıkmıştır.

Bulgular ve Değerlendirmeler

Örneklemde yer alanların demografik özelliklerine ilişkin bulguların özeti Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Cevaplayıcıların Bazı Demografik Özellikleri

Demografik Özellik	**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet		
Erkek	221	75,9
Kadın	70	24,1
Yaş		
25 ve altı	58	19,9
26-35	93	32,0
36-45	71	24,4
46-55	45	15,5
56 ve üzeri	24	8,2
Eğitim Düzeyi		
İlköğretim	36	12,4
Lise	111	38,1
Üniversite	144	49,5
Aylık Gelir		
750 TL ve altı	85	29,3
751-1500 TL	115	39,5
1501-2500 TL	58	19,9
2501 ve üzeri	32	11,0
Belirtmeyen	1	0,3

Kolayda örnekleme yönteminden dolayı cevaplayıcıların yaklaşık dörtte üçü erkek ve eğitim düzeyi bakımından da nüfus ortalamasının üzerinde bir eğitim düzeyindeki örneklemle çalışıldığı söylenebilir. Çalışmanın alanında keşfedici olma özelliğine sahip olması bakımından bu durum kabul edilebilir olarak düşünülmektedir.

Araştırmanın asıl amacı çerçevesinde sekiz ifadeden oluşan ölçek için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Grace ve Griffın (2009)'nin çalışmalarıyla karşılaştırıldığında, *"Yardım kuruluşlarının ürünlerini satın almayı severim çünkü bu aldığım ürünler benim bağış yaptığımı göstermektedir"* şeklindeki beşinci ifadenin orijinal çalışmadan farklı olarak içsel tatmin faktöründe yer aldığı görülmüştür. Bu durum diğer bir açıdan, ifadenin örneklemde yer alan cevaplayıcılar tarafından çok fazla dışavurum olarak algılanmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Bunun üzerine beşinci ifade çıkartılarak açıklayıcı faktör analizi yenilenmiştir. Varimax rotasyonu kullanılmak suretiyle gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Ölçeğin faktör analizi için uygunluğunu ölçen Kaiser-Meyer-Olkin test sonucu 0,744 olup, genel kabul gören 0,70'in üzerinde çıkmış ve Bartlett's testine ilişkin ki-kare sonucunun da (ki-kare = 886,13; serbestlik derecesi = 21; anlamlılık düzeyi = 0,000) istatistik olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Gösterişçi Bağış Davranışıyla İlgili Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler ve İfadeler	**Faktör yükleri**	**Güvenilirlik**	**Açıklanan Varyans Yüzdesi**
Faktör 1: İçsel Tatmin		0,86	41,04
Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullanmak kendimi iyi hissetmemi sağlar	0,89		
Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullandığım durumlarda kendime olan saygım artmaktadır	0,87		
Yardım kuruluşlarının ürünlerini satın alarak onlara destek verdiğim düşüncesini hatırlamak beni mutlu eder	0,84		
Yardım kuruluşlarının ürünlerini (rozet, bileklik, giysi, şapka, bardak v.b.) kullandığımda o kuruluşların amacına katkı sağladığımı hissederim	0,76		
Faktör 2: Dışavurum		0,77	30,29
Yardım kuruluşlarına ait ürünleri kullanırım çünkü bunlar benim popüler bir birey olarak görünmemi sağlar	0,89		
Bağış yaptığımı insanlara göstermeyi severim	0,86		
Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullanmayı ve göstermeyi severim çünkü diğer insanlar benim iyi biri olduğumu düşünürler	0,74		

Araştırma örneklemi için orijinal ölçeğin önemli oranda kullanılabilir ve açıklayıcı olduğu söylenebilir. Bu bulgu doğrultusunda örneklem açısından gösterişçi bağışta genel hatlarıyla içsel tatmin ve dışavuruma yönelik iki boyutun olduğu anlaşılmaktadır.

İçsel tatmin ve dışavurum faktör boyutları bakımından örneklemdeki cevaplayıcıların demografik özelliklerinin ayırt edici olup olmadıklarına da bakılmıştır. Bu çerçevede cinsiyet faktörü için t testi, yaş, eğitim ve gelir düzeyi açısından ise tek yönlü varyans analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerin sonuçlarına göre, sayılan dört demografik özelliğin gösterişçi bağış davranışının her iki boyutu açısından da ayırt edici olmadığı anlaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Sivil toplum kuruluşlarının varlık amaçlarından biri olan ve örgütün girdi kaynağını oluşturan bağışçılar yurtdışında olduğu gibi Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları içinde önem taşıyan hedef kitlenin içerisinde yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına katkı sağlayan bu gruplar üzerinde son yıllarda yapılan çalışmalarda yapılan bağışın bir anlamda görünür olmasının bireyler için önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bireysel kimliğin ifade edilmesi ve çevreyle iletişim kurulması bakımından sivil toplum kuruluşlarına ait ürünlerin kullanılması bağış yapma davranışının gösterişçi bir niteliğine büründüğünü göstermektedir. Bu çalışmada Grace ve Griffin (2009) tarafından geliştirilen "Gösterişçi bağış yapma ölçeğinin" Türk toplumu tarafından geçerliliği test edilmiş ve orijinal ölçeğin açıklayıcı ve kullanılabilir olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda demografik özelliklerin ölçeğin iki boyutu yönünden (içsel tatmin – dışavurum) ayırt edici olup olmadıkları konusunda merkezi dağılım ve değişkenlik ölçülerinden yararlanılarak analizler yapılmıştır. Araştırma örneklemi doğrultusunda demografik özelliklerin araştırma örneklemi için ölçeğin her iki boyutu açısından ayırt edici olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada veri kaynaklarıyla uzun süreli bir etkileşim içinde olamama ve veri derleme yöntemlerinde çeşitliliğe gidememe araştırmanın en önemli kısıtıdır. Araştırmanın sonuçlarından hareketle bu konuda daha geniş örneklem üzerinde nicel ve nitel çalışmaların birlikte kullanıldığı tümleşik çalışmaların yapılması önerilebilir. Farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının gösterişçi bağış yapma konusunda hedef kitle üzerinde algı farklılığı yaratıp yaratmadığı ve faaliyet alanına göre sivil toplum kuruluşları arasında bir farklılığın olup olmadığı konusunda araştırmaların yapılması mümkündür.

Günümüzde kitle iletişim araçlarında sıklıkla yer alan sivil toplum kuruluşlarının ürünlerinin kullanımı konusunda farklı gruplar üzerinde yapılacak çalışmalar kitle iletişim araçlarında yer alan ve almayan STK'lar arasında hedef kitle tarafından algılamada bir farklılık olup olmadığı yönünde önemli ipuçları sağlayabilecektir. Bu şekilde kitle iletişim araçlarında daha fazla yer alan STK'lara yönelik gösterişçi bağış yapma davranışının daha fazla öne çıkıp çıkmadığı da test edilebilir.

Her toplumun kendine özgü karakteristiği ve kültürel kimliği bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kültürel değerlerin gösterişçi bağış yapmada farklılık yaratabileceği düşünülmektedir. Kültürel değerlerin göz önüne alınarak derinlemesine araştırmaların yapılması farklı gruplar ve topluluklar arasındaki farkların görülmesi yönünde önemli açılımlar sağlayabilecektir.

Kaynakça

Bennett, R. (2009), "Impulsive Donation Decisions During Online Browsing of Charity Websites", **Journal of Consumer Behaviour,** 8: 116-134.

Bıçakçı, İ. (2008), "Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Tüketimin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları" **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi***,* 5(1), http://www.insanbilimleri.com, Erişim: 07.05.2009

Bocock, R. (1997), **Tüketim** (Çev: İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi.

Clarke, P. ve P. Mount (2001), "Nonprofit Marketing: The Key to Marketing's 'Mid-Life Crisis'?", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** 6(1), 78-91.

Grace, D. ve D. Griffin (2006), "Exploring Conspicuousness in the Context of Donation Behaviour", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** 11: 147-154.

Grace, D. ve D. Griffin (2009), "Conspicuous Donation Behaviour: Scale Development and Validation", **Journal of Consumer Behaviour,** 8: 14-25.

Harbaugh, H. T. (1998), "What Do Donations Buy? A Model of Philanthropy Based on Prestige and Warm Glow", **Journal of Public Economics,** 67(2), 269-284.

Kotler, P. ve G. Armstrong (1994), **Principles of Marketing**, 6th. ed., USA: Prentice Hall International Inc.

Odabaşı, Y. (2004), **Postmodern Pazarlama,** İstanbul: Mediacat Kitapları.

Talat Arslan, N. **(**2004), "Kâr Amaçsız Örgütler ve Stratejik Yönetim" **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,** 28(2), 155-172.

Torlak, Ö. (2006), "Tüketicilerin Değişen Hayat Tarzları", **Yeni Müşteri,** İstanbul: Hayat Yayınları.

West, P. (2004), **Conspicuous Compassion: Why Sometimes it Really is Cruel to be Kind,** London: Civitas Institute for the Study of Civil Society.

Veblen, T. (1953), **The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions,** New York: Mentor Book.

MEASURING THE SOCIAL VALUE OF NONPROFITS

Prof. Michael Jay POLONSKY
Michael.Polonsky@deakin.edu.au
School of Management and Marketing Deakin University, Australia
Prof. Stacy Landreth GRAU
s.grau@tcu.edu
Department of Marketing M.J. Neeley School of Business
Texas Christian University

Abstract

Nonprofits are becoming more businesslike in their quest to alleviate competitive pressures and better compete for reduced governmental funds. However, this shift may have unintended consequences, as the best-marketed charities are not necessarily the ones with the greatest potential for positive social impact. However, there is currently no mechanism that attempts to evaluate the social impact of charities. Borrowing from social investing and corporate social responsibility literature, we argue that attempts need to be made, despite the difficulties inherent in this task. Some initial thoughts as to how a framework for evaluating charity's social impact is provided. Any such framework would need to be flexible while at the same time considering a range of ethical and policy issues.

Keywords: *NGO, Social Value*

Evaluating Good Works: The Social Impact of Nonprofit Organizations

Nonprofit organizations are facing a range of pressures that threatens their ability to assist their constituents, who are typically those in some kind of need. These pressures on charities come from several fronts: 1) reductions in governmental funding (Industry Commission 1995); 2) increased competition amongst charities (Bennette 2004), including various organizations, such as local schools, that act like charities by seeking community donations to supplement their diminishing governmental funding (Anonymous 2001); and 3) increased demand on services.

Charities are undertaking a rational response to the various pressures they face by operating in a more like businesslike fashion (Goerke 2003, Kotler and Andreasen 1996, Polonsky 2003, Quarter and Richmond 2001), which allows them to more effectively market their cause and appeal for support. Charities now deal with brand management issues (Polonsky and Macdonald 2000), market orientation (Alvarez Gonzalez et al. 2002), customer relationship management processes (Aldrich 2000, Sargeant and McKenzie 1999), and evaluation of the lifetime value of donors (Miller and Van Wyk 2000).

It might be suggested that operating in a more businesslike fashion results in nonprofit organizations operating more strategically (Andreasen 1996, Goerke 2003) and improving managerial expertise within the organization. Therefore, it could be asked, does this businesslike focus improve societal outcomes? On one hand, it is easy to see that improved efficiency should allow organizations to use more of their funds to deal with their mission. On the other hand, it might be suggested that adopting good business practices potentially results in distortions in the market (Polonsky 2003)– that is, attracting more funds to the best-marketed charities rather than to the charities that have the greatest social impact, but may at the same time be less marketable.

This issue could be examined in several different ways. Firstly, the question of how much money is allocated to generating funds needs to be considered (Lee 2003, Pina and Torres 1992). Marketers would suggest that effectively communicating with existing and potential customers (i.e., donors in this case) results in more funds to assist those in need (Balabanis, Stables and Phillips 1997). However, there is also a growing concern that too much money is spent on fundraising and administration (Frumkin and Kim 2001, Lee 2003). This concern is of such magnitude that it has been not only an issue that governments seek to regulate (Hemphill 1999, Lee 2003), but also an extrinsic motivational factor that already impacts donors' willingness to give to a charity (Sargeant 2001, Shelley and Polonsky 2002). Furthermore, this has resulted in several independent organizations being established to assist nonprofit organizations in operating more efficiently (Charities Aid Foundation 2004), which in some cases includes the evaluation of nonprofit organizations on financial terms, particularly operational efficiency and effectiveness (see www.charitynavigator.org).

A second concern with increased businesslike practices is that in their desire to be better marketers, some nonprofit organizations may shift priorities and push issues that are easier to market and fund through donations, while they phase out or de-emphasize causes that are harder to "sell" to donors (Andreasen and Drumwright 2000, Polonsky and Wood 2001). This type of approach might be more important when charities seek funding from firms who are usually very concerned about protecting their brand and thus might not want

to be associated with less-popular charitable issues, even though these issues might be extremely worthy from an altruistic societal perspective.

The positioning of charities is a third issue that needs to be considered. In other words, how is the issue of concern positioned in the marketing activities? While it might be suggested that all charities' causes are worthwhile activities, it also might be argued that in some cases, organizations do such a good job marketing the social issue's urgency that it is somehow exaggerated compared to other causes. The result is that donors and potential donors perceive that one social issue impacts more individuals than it actually does. This may partially relate to the type of social issue being considered and how emotive the issue can be made. For example, issues related to children, such as Sudden Infant Death Syndrome (SIDS), seem to engender extensive public support. However, other health-related causes impact a greater number of people but are less marketable. Thus, diseases such as prostrate cancer might not engender the same level of public interest or donor support as diseases like SIDS do. However, an examination of the number of deaths from these two illnesses in the US identifies that SIDS tragically results in approximately 2,500 deaths a year (Pererzell 2003), whereas prostrate cancer results in approximately 30,000 deaths per year (E-Medicine 2003).

In the above example, both numbers are unacceptably high, yet do both causes generate the same level of public support and donations? Does the less marketable cause (in this case, prostrate cancer) lose out because of its potentially lower level of appeal within the donor community? If this is the case, then one might suggest that effective marketing potentially has an unintended consequence of allocating a disproportionately high level of donor funds to SIDS rather than to colon cancer.

This example highlights the fact that there is limited "comparative" information available regarding social impact, which means that individual and possibly corporate and governmental donors are making evaluations on perceptions of social impact that may or may not be correct. The implication of this might be that the pool of limited donations is distributed based on marketing success rather than on the social impact of charities, as there is no way to evaluate one charity's social impact as compared to the social impact of another charity.

The purpose of this paper is to suggest that a process for evaluating the social impact of charities can be developed and propose some issues that need to be considered. The next section of the paper will briefly discuss approaches to measuring corporate performance. This will be followed by a discussion of how these might be applied to evaluating charities. Lastly, we will provide some suggestions for developing a framework that when developed more fully would serve as mechanism to assist in evaluating charities' social impact.

However, it should be stated at this point that the focus of this paper is not to dictate how individuals or even firms donate to charity, as there are a range of intrinsic and extrinsic motivations that determine how donations are made (Kottasz 2004, Sargent 1999, Shelly and Polonsky 2002). The object of this paper is to provide some initial suggestions into how mechanisms can be developed that will enable individuals, organizations and governmental bodies to consider and consequently compare the social impact of different charities, thereby better informing the donation decision-making process. Substantial additional research will need to be undertaken to develop an operational framework.

Evaluating the Social and Ethical Impact of Corporate Activities

The importance of corporate social responsibility has expanded greatly since it was first put forward in the management literature (Frederick 1998). Extensive literature has examined what it means for a firm to behave responsibly, and it would be impossible to summarize these works here. Academic research has highlighted the importance of corporate social responsibility to stakeholders, including consumers and internal stakeholders. Indeed, several forms of firm – nonprofit giving alliances have become popular in the marketplace (e.g., cause related marketing). Even within the popular press, *Fortune* rates the "Most Admired Companies" on several social dimensions (Fortune 2004).

One issue associated with corporate social responsibility relates to how individuals, firms and investment managers determine where to invest their money. The apartheid era in South Africa brought this to the forefront with the call to boycott investing in firms in South Africa. This was designed to motivate changes in government policy, and some have credited this movement with assisting in the shift to a "free society" in South Africa (Malone and Goodin 1997). It might be suggested that this was the beginning of mainstream social investing. However, there are now a broad range of approaches that can be applied to evaluate both for-profit firms and nonprofit organizations social performance with each evaluative scheme focusing on different social issues, using different measurement approaches (Schwartz 2003).

Various independent bodies and mainstream investment funds promote mechanisms for identifying socially responsible organizations (Hayward 2003). For example, KLD Research & Analytics has developed a set of criteria that are used to develop their Corporate Social Ratings Monitor. To be defined as a responsible firm, a firm must not "derive any revenues from the manufacture of alcohol or tobacco products,

gambling, or derive more than 2% of gross revenues from the production of military weapons…" It also excludes electric utilities that own interests in nuclear power plants or derive electricity from nuclear power plants in which they have an interest (KDL 2004). KDL uses a set of other multidimensional criteria to examine firms' performance on a range of criteria: community issues; corporate governance; diversity; employee relations; environment; human rights; and product issues (KDL 2004). The dimensions are "aggregated" across the firm to get an acceptability rating for inclusion as a responsible firm.

The movement to evaluate overall organizational "performance" has expanded further and is no longer simply within the domain of those marketing socially responsible investing. Within the accounting profession, there have been attempts to better report on overall firm performance dealing with financial, social and environmental criteria, referred to as triple bottom line (TBL) reporting (Hayward 2003) and broader social accounting (Quarter and Richmond 2001, Richmond et al. 2003). These approaches are receiving growing attention both by firms, consumers and regulators who are interested in better considering how firms perform. TBL approaches tend to be multi-dimensional based on evaluating a range of criteria within organizations (see TBL Victoria 2002). Social accounting, on the other hand, tends to attempt to attach quantitative numbers to organizations social activities (Quarter and Richmond 2001, Richmond et al. 2003) and thus may be potentially limited, as not all stakeholders measure outcomes in financial terms (Wood and Jones 1995).

Evaluating social performance is made exceptionally complicated for a range of reasons (Goodplaster 2003). This includes: a) How does one translate "principles" into measurable criteria?; b) Whose evaluation of the various criteria should be accepted, the firm's , stakeholders or an independent third-party?; c) What levels of performance should be defined as acceptable?; and d) Will stakeholders understand the various and divergent criteria being used (Schwartz 2003).

The lesson to be learned from the social and ethical investment area is that there are multiple dimensions of social responsibility covering a cross section of issues that *can be* considered when evaluating a firm's social performance (Quarter and Richmond 2001, Richmond et al. 2003). The importance of the social issues will vary for each organization, and thus evaluating overall firm performance might involve presenting an evaluation based upon a set of social performance criteria, rather than aggregating all of the various performance measures.

Why Develop a Measure of Charities' Social Impact?

The social impact of charities can be defined as a nonprofit organization's effect on all of its stakeholders. These stakeholders include donors, employees and volunteers, and the target of the nonprofit's mission. This section of the paper seeks to: 1) justify the applicability of a social impact evaluation of the charity sector; and 2) propose some preliminary suggestions for developing an evaluation framework. Any social impact evaluation of charities' performance would be parallel to that used in the for-profit sector (Quarter and Richmond 2001). Ideally, it would provide information for all types of donors and potential donors, allowing them to evaluate the social outcomes associated with giving to individual charities. As suggested earlier, this information would not be expected to replace or even override individuals' various intrinsic motivations for donating. It would, however, allow individuals to; better evaluate alternatives, define organizational efficiency (Shelly and Polonsky 2002) and measure organisational efficacy.

One might argue that if for-profit organizations are being evaluated on the multiple performance dimensions such as TBL (TBL Victoria 2002) or other social analytical tools (Dillenburg, Greene and Erekson 2003), then it might be reasonable to evaluate charities on multiple social criteria as well. In the case of charities, their "core" performance measures would in fact be related to the societal outcomes that they achieve. However, it is suggested that a complex evaluation would need to move beyond simple program evaluation. The question is not "how many people did a homeless shelter accommodate over the year", but "what is the broader social impact of the organization?" Of course, the number of people accommodated would comprise part of this measure.

There are several industry based attempts to evaluate nonprofit organizations. *Forbes* attempts to evaluate how efficiently a nonprofit organization collects and distributes charity (www.forbes.com/charities). The key efficiency ratios used are charitable commitment, fundraising efficiency and donor dependency. Most of *Forbes'* evaluation is based on a charity's financial statement. Charity Navigator (www.charitynavigator.org) also measures organizational efficiency, which is defined as how a charity is using its support today, and organizational capacity, which is defined as the extent to which the charity is growing its programs and services over time. These empirical measures are based on the expenses and efficiency of fundraising, programs, and administration, as well as revenue growth. The American Institute of Philanthropy (www.charitywatch.org) also measures financial performance, whereas the Better Business Bureau's Wise Giving Alliance does not rate or rank charities, but rather "reports on nationally soliciting charitable organization that are the subject of donor inquiries" (www.give.org). Table 1 highlights some of the

criteria that are presently used for charity evaluation. Unfortunately, most of these measures are financially based and it is unclear if these translate into improved social outcomes or social performance.

Table 1: Third Party Charity Evaluators

Evaluator of NPO	**What they are measuring**	**How they are measuring**
Charity Navigator (www.charitynavigator.org)	Organizational efficiency (how a charity is using support today) and organizational capacity (to what extent the charity is growing its programs and services over time)	Financial information from informational tax returns or the IRS Form 990 is used to analyze the financial performance of over 3,000 charities in seven areas: □ı fundraising efficiency; □□ fundraising expenses; □□ program expenses; □□ administration expenses; □□ primary revenue growth; □□ program expenses growth; and □□ working capital ratio. The charity's performance in these areas is compared with that of other charities, and the charity is given a qualitative rating from zero to four stars for each category, as well as ratings for organizational efficiency, organizational capacity and an overall financial health.
American Institute of Philanthropy (www.charitywatch.org)	Financial performance	The charity is evaluated on: □ı the percentage of total expenses spent on the charitable purpose; □□ the cost to raise $100; and □□ the years of available assets. AIP also gives statistics and/or a letter grade on the charity's financial performance in 36 different categories (including Environment, Cancer, Crime Prevention and Senior Citizens).
Better Business Bureau's Wise Giving Alliance (www.give.org)	Nothing—the BBB merely "reports on nationally soliciting charitable organizations that are the subject of donor inquiries." It reports on national charities that meet its standards as well as on those that do not meet one or more of its standards.	The BBB provides evaluates charities in relation to the voluntary BBB charity standards, which relate to the following aspects of a charity (among others): □ı programs □□ governance □□ fundraising practices □□ finances □□ solicitations □□ operations □□ effectiveness □□ donor privacy
Ministry Watch	Financial efficiency – "getting the most mission-related activity out of	Ministry Watch uses financial information from an organization's

(www.ministrywatch.com)	the least amount of financial resources”	IRS Form 990 or an audited financial statement to derive a risk ratio and a return ratio for 509 ministries in each of the following three efficiency areas: □ı fund acquisition □□ resource allocation □□ asset utilization These ratios are then compared to the ratios of other organizations, and a population average, a ratio score, a risk score, and a percent rank is assigned to the organization. Based upon these calculations, the charity is assigned a star rating (from one to five stars) for each efficiency area. These ratings are then averaged to determine the average percent rank for each organization, which is then used to find the overall percent ranking and the overall star rating for each organization. Ministries are also given a rating for their transparency.
Guide Star (www,guidestar.org)	Provides nonprofit compensation reports and verification of an organization’s charitable status	The nonprofit compensation report contains IRS Form 990 salary and benefits data, while Charity Check lists the organization’s name, city and current tax-exempt status, including which portion of the contributions to it are tax deductible. GuideStar Plus provides basic information on the charity, including its mission, programs, goals, results, contact information and board of directors.
Forbes (www.forbes.com/charities)	How efficiently a nonprofit collects and distributes charity	Forbes uses three key efficiency ratios to evaluate 200 charities: □ı charitable commitment □□ fundraising efficiency □□ donor dependency It also provides information on a charity’s total revenue, total expenses, surplus or loss, and net assets.

The argument for evaluating charities’ societal impact is further strengthened by the argument that, in most cases, these organizations are funded in part by public money, including external donations (community and organizational) and governmental subsidies/grants (Quarter and Richmond 2001), and thus have a responsibility to report performance in societal terms (Hemphill 1999, Lee 2003). It also might be suggested that charities should undertake social reporting because it is part of a “best organizational” practice. That is, if we expect responsible for-profit organizations to be measured across all activities (financial, social and environmental), then it is fair to expect nonprofit organizations to be evaluated in this way as well.

Individuals might at this point suggest that while measuring the social impact of charities seems reasonable on an individual charity basis (Richmond et al. 2003), developing a measure that can be compared across charities would be difficult if not impossible to develop (Goodplaster 2003). Would it really be possible to compare the relative social benefit of any two charities that have radically different foci and

objectives? How would one go about comparing the multi-dimensional social value of charities dealing with abandoned animals as compared to the value of those providing literacy programs assisting disadvantaged youths? Dealing with this criticism would seem to relate to the issue of having benchmarks that are comparable across different organizations, which has been identified as a problem in the related area of ethical investing (Goodpaster 2003). However, it should be remembered that when individuals or firms invest in the stock market (socially or non-socially), consider a set of alternative firms in an industry or firms in different industries using comparative data that is then taken into consideration along with the objectives of those investing. This decision of how to invest is based on a range of individual factors, as well as on comparisons of investment opportunities using traditional financial data. As such, might social evaluations of charities provide all types of donors – individuals, corporate and governmental – with similarly relevant information to assist them in making donation decisions?

The comparison of social impact might be especially important when donors are considering charities within a given issue. For example, if an individual wants to identify the most needy or most socially valuable charity dealing with a specific issue, say the environment, on some basis of social comparison might be more reasonable. Of course, there are *still* radical differences between deforestation in South American rain forests as compared to salientian in rural Australia. Thus, once again, this social impact information would not override any intrinsic motivations individuals have, but rather it would serve as additional extrinsic information to assist in decision-making based on the individual's perception of issues of interest.

Given the constraints of this paper, it is not possible to develop a comprehensive social evaluation mechanism for charities. What is proposed is an initial attempt to develop a process that can be used to formalise a framework, building on the evaluation mechanisms proposed in the ethical investing area. Any social evaluative framework would need to use both qualitative and quantitative data, rather than the quantification of a dollar value of social activity, which has been criticised in the literature (Richmond et al. 2003). One difficulty identified is associated with defining a set of measures that cover the gambit of social impacts related to the interests of the charities' various stakeholders. This complexity results from the fact that an evaluation needs to deal with different types of issues (environmental, health, community, welfare, animal welfare, etc.) across domains i.e. global (greenhouse gases), national (saving a national water system) and local (cleaning up a local community).

The second major issue is that there will be measurement difficulties with which to contend. Some evaluations will be "objective", such as the amount of waste or greenhouse gases reduced as a result of a program. In other cases measures will be more subjective; for example, how would one objectively measure the social impact of increased racial or religious tolerance in the community? While some ethical investing schemes use soft qualitative measures, these are unfortunately frequently criticized for being imprecise (KDL 2004, Goodplaster 2003, Schwartz 2003). The core issue should be that there is a common basis of comparison, rather than the specificity of the measure.

The last point relates to the ability to aggregate criteria across a "charity", which is also problematic for for-profit evaluations (Dillenburg, Greene and Erekson 2003). While this aggregation might be based on an individuals' own weighting of the importance of issues relative to one another (see Figure 1), it is suggested that this evaluation would serve more as a multi-item evaluation system, where each charity would receive a "score" based on each broad criteria, rather than a attempt to have "one" definitive performance measure. This type of approach might be considered to be similar to a nutritional label; that is, people who are concerned with salt content focus on that issue, but can read about the other nutritional contents as well. Thus, each person would be able to identify the social performance of a charity on all criteria and then focus on those that are salient to them. *If* they would wish to aggregate these criteria, they could do so with their own individual weighing criteria. That is, if someone wants to focus wholly on an environmental issue, they could do so. If, on the other hand, someone wanted to have a balance between the environment and animal welfare, they could multiply the evaluations by their own weighting and not seek to develop simple dollar values of the benefits achieved.

Figure 1: Social Information Panel (will revise based on framework)

Issue/Sub-category	Measurement Criteria	Result	Personal Weighting for Aggregation
1) Environmental a. b. c. … z.			
2) Animal Welfare d. e. f. … z.			
……			
X Issue X g. h. i. … z.			

Implications and Conclusions

An evaluation of the social performance of charities would serve as basis of information that individuals and firms could use to assist in evaluating charities. In this way, it would better inform decisions and allow donors to have a set of "outcome" measures that could be integrated into their own decision-making process.

As was identified in this paper, the key issue to developing such an approach is to define the broad criteria on which all charities would be evaluated. The complexity of nonprofit issues means that there will need to be multi-dimensional measures that move beyond simple dollar valuations of the social impact of charitable activities. While a range of these have been discussed within this paper, it would be extremely presumptuous to suggest a comprehensive list of social areas or issues that need to be evaluated, *or* to suggest specific quantitative and qualitative measures that could be used to evaluate each issue.

Because this is outside of the expertise of any current third-party rating organization or any specific charity organization, other independent and/or governmental entities would need to drive the process and coordinate information gathering. Again, because much of the funding for charities comes from governments, there are policy issues given that this money is tax-based. Indeed, two bills concerning charitable contributions were introduced into Congress in 1997. The first bill essentially required publicly traded companies to disclose their charitable contributions to shareholders (H.R. 944 – co-sponsored by Rep. Michael G. Oxley and Rep. Thomas Manton). The second bill (H.R. 945) required publicly traded companies to decide which charities would receive contributions (Hemphill 1999). Both bills failed and were met with opposition from both sides – from firms and nonprofits alike. However, this shows that the issue of chartable giving and how to evaluate that giving has received attention.

Additionally, it should be expected that nonprofit organizations might fight evaluation systems. Currently, many disagree with the rating systems in Table 1 and see them as putting the nonprofit at a disadvantage. Indeed, some argue that some charities may have a substantial social impact but may not be able to effectively communicate that impact because of limited resources and abilities. It raises the importance of "positioning" for many charities. Lastly, they could argue that additional paperwork would cause them to pull attention away from their mission in order to "compete."

Any evaluation scheme would need to carefully consider what social issues should be included (i.e. environment, animal welfare, workers rights, cultural protection, etc.), at what level these would be evaluated (global, national, local), and, finally, how these would be measured using soft and hard data. The framework

would need to consider that a range of stakeholders would evaluate this information in different ways, further complicating the evaluation process. However, an evaluation of social performance would be valuable information for donors in evaluating charities. Of course, this would also be valuable internally to charities because the measures would serve as internal benchmarks that could used to improve future performance, thus allowing the organization to become more effective in dealing with the issues of concern on which each organization is focused.

References

Aldrich, T.M. (2000), "How Much are New Donors Worth? Making Donor Requitement Investment Decisions Based on Lifetime Value Analysis," *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 5(1), 81-89.

Alvarez Gonzalez, L.I., M.L. Santos Vijande and R. Vazquez Casielles (2002), "The Market Orientation Concept in the Private Nonprofit Organization Domain," *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 7(1), 55–67.

Andreasen, A.R. (1996), "Profits for Nonprofits: Find a Corporate Partner," *Harvard Business Review*, 74(6), 47-59.

Anonymous (2001), "Hall Family Foundation gives $42 million to Kansas University," *Fund Raising Management*, 32(6), 20-21.

Andreasen, A. and M.E. Drumwright (2000), "Alliances and ethics in social marketing.' In *Ethical issues in social marketing*, edited by A.K. Andreasen, Georgetown, D.C., USA: Georgetown University Press.

Balabanis, G., R.E. Stables and H.C. Phillips (1997), "Market Orientation in the Top 200 British Charity Organisations and its Impact on their Performance," *European Journal of Marketing*, 31(8), 583-603.

Better Business Bureau Wise Giving Alliance (www.give,org)

Dillenburg, S., T. Greene and H. Erekson (2003), "Approaching Socially Responsible Investment with a Comprehensive Ratings Scheme: Total Social Impact," *Journal of Business Ethics*, 43(3), 167-178.

E-Medicine Consumer Health (2003), "Prostrate Cancer- Overview" E-Medicine- Consumer Help. www.prostratecancer.e-medicinehealth.com/treatment-ofprostrate-cancer.htm Accessed Sept 1 2003.

Frederick, W.C. (1998), "Moving to CSR_4: What to Pack for the Trip," *Business and Society*, 37(1), 40-59.

Fortune (2004) "America's Most Admired Companies 2004" *Fortune Magazine* http://www.fortune.com/fortune/mostadmired Accessed October 2004.

Frumkin, P. and M.T. Kim (2001), "Strategic Positioning and the Financing of Nonprofit Organizations: Is Efficiency Rewarded in the Contributions Marketplace*?" Public Administration Review,* 61(3), 266-275.

Goerke, J. (2003), "Taking the Quantum Leap: Nonprofits are now in Business. An Australian Perspective," *International Journal Of Nonprofit And Voluntary Sector Marketing,* 8(4), 307-316.

Goodplaster, K.E. (2003), "Some Challenges of Social Screening" *Journal of Business Ethics*, 43(3), 239-246.

Hayward, S.F. (2003), "The Triple Bottom Line," *Forbes*, 171(6), 42.

Hemphill, T.A. (1999), "Corporate Governance, Strategy Philanthropy and Public Policy," *Business Horizons*, 42(3), 57-62.

Industry Commission (1995), *Charitable organizations in Australia (Report 45)*. Melbourne, Victoria, Australia: Australian Government Publishing Services.

KDL (2004), "The Broad Market SocialSM Index Methodology" KDL Research and Analytics http://www.kld.com/benchmarks/BMSImthd.html Accessed April 17 2004.

Kotler, P. and A.R. Andreasen (1996), *Strategic Marketing for NonProfit Organizations*, fifth edition. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Kottasz, R. (2004), "How Should Charitable Organizations Motivate Young Professionals to Give Philanthropically?" *Journal of Voluntary and Nonprofit Sector Marketing*, 9(1), 9-27.

Lee, S. (2003), "The Regulation of Fundraising: In search of the 'Public Good' or an Intractable Problem of Vested Interest?" *International Journal Of Nonprofit And Voluntary Sector Marketing,* 8(4), 307-316.

Malone D. and S. Goodin (1997), "An Analysis of U.S. Disinvestment from South Africa: Unity, Rights, and Justice," *Journal of Business Ethics,* 16(16), 1687- 1703.

Mangaliso, M.P. (1997), "South Africa: Corporate Social Responsibility and the Sullivan Principles," *Journal of Black Studies*, 28(2), 219-239.

Miller, B. and J. van Wyk, J. (2000), “Lifecycle-Based Donors Performance Analysis,” *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 5(1), 73-80.

Nelson, Paul D (2004), “Useful, But Limited,” *The Philanthropy Roundtable*, Jan/Feb.

Pina, V. and L. Torres (1992), “Evaluating the Efficiency of Nonprofit Organizations: An Application of Data Envelopmment Analysis to the Public Health Services,” *Financial Accountability & Management*, 8(3), 213-224.

Polonsky, M.J. (2003), “Who Receives the Most Help: The Most Needy or Those with the Best Marketers?” *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 8(4), 202-204.

Polonsky, M.J. and E.K. Macdonald (2000), “Exploring the Link Between Cause Related Marketing And Brand Building,” *International Journal Of Nonprofit And Voluntary Sector Marketing,* 5(1), 46-57.

Polonsky, M.J. and G. Wood (2001), "Can the Over-Commercialization of Cause-Related Marketing Harm Society?" *Journal of Macromarketing*, 21(1), 8-22.

Pererzell, M. (2003), “A Message from the Chairman” *American SIDS Institute* www.sids.org Accessed Sept 1 2003.

Quarter, J. and B.J Richmond (2001), “Accounting for Social Value in Nonprofits and For-Profits,” *Nonprofit Management & Leadership*, 12(1), 75-85.

Richmond, B.J. L. Mook and J. Quarter (2003), “Social Accounting for Nonprofits: Two Models,” *Nonprofit Management & Leadership*, 13(4), 308-323.

Sargeant, A. (2001), “Relationship Fundraising: How to Keep Donors Loyal,” *Journal of Marketing Management*, 15, 215-238.

Sargeant, A. (1999), “Charitable Giving: Towards a Model of Donor Behaviour” *Nonprofit Management & Leadership,* 12(2), 177-192.

Sargeant, A. and J. McKenzie (1999), “The Lifetime Value of Donors: Gaining Insight Through CHAID,” *Fund Raising Management,* 30(1), 22-27.

Schwartz, M.S. (2003), “The Ethics of Ethical Investing,” *Journal of Business Ethics*, 43(3), 195-213.

Shelley, L. and M.J. Polonsky (2002), “Do Charitable Causes Need to Segment their Current Donor Base on Demographic Factors?: An Australian Examination,” *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 7(1), 19–29.

TBL Victoria (2002) *Scoping Study* TBL Victoria http://www.tblaustralia.net/tblvictoria.htm Accessed April 17 2004.

Wood, D. J. and R.E. Jones (1995), "Stakeholder Mismatch: A Theoretical Problem in Empirical Research on Corporate Social Performance," *International Journal of Organizational Analysis*, 3(3), 229-267.

A STUDY ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT LEVEL OF NON GOVERNMENTAL ORGANIZATION (NGO) MEMBERS

Asist.Prof.Dr. Mustafa HOTAMIŞLI
hotamisli@aku.edu.tr
Asist.Prof.Dr.Şenol YAPRAK
yaprak@aku.edu.tr
Afyon Kocatepe University, Faculty of Economics and Administrative Science

Abstract
Organizational commitment is important for organizations. The aim of this study is to bring up the organizational commitment level of union member workers working at the public enterprise in Afyonkarahisar.
In the study, organizational commitment levels of union member workers have been examined to their general working in three dimensions i.e. affective commitment, continuance commitment and normative commitment by using "Organızatıonal Commıtment Scale " defined by Meyer and Allen.
The possible organizational commitment level differentiations with workers are related to gender, marital statüs, age, title, service period and department which have been tested with frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation and chi-cquare t-test. Study has been showed that the organizational commitment of union member workers for their institution is high and could be a determiner factor on the institutional life of an union as a NGO.
Keywords: *Organizational commitment, union member.*

Introduction

Organizational commitment (OC) has positive effects and consequences on job outcomes (Jaramillo et al., 2005;705; Meyer et al., 2002:20; Beck and Wilson, 2000:115) and members of organizations, such as managers and workers (Markovits et al.,2008: 485) . Organizational commitment (OC) is defined as a force that binds an individual to an organization and to a course of action relevant to that organization (Meyer,et al., 2006: 666). Also, OC is a multi-component construct which describes individuals' feelings of attachment to their organization (Markovits et al.,2008: 485). According to a common view, OC has three components, Affective Commitment (AC), Continuance Commitment (CC) and Normative Commitment (NC) (Meyer and Allen: 1991: 61).

In this study, firstly, the theoretical framework of OC and its components will be addressed. Secondly, OC level of a union's members will be determined and reported by several variables. Organizational Commitment Scale created by Meyer and Allen (1997: 65-95). will be used as the data collection means.

Organizational Commitment (OC)

Organizational commitment (OC) research dates back to the 1960s. The early conceptualizations of the construct were one-dimensional with commitment defined as a consistent line of activity due to a recognition of costs associated with quitting (Becker, 1960: 32) or, more popularly, as an emotional attachment to the organization.

Porter et al., (1974: 603) defined OC as the strength of an individual's identification with and involvement in a particular organization. Generally organizational commitment refers to the attachment, emotionally and functionally, to one's place of work (Labatmediene et al., 2007: 197). In other words OC is characterized by willingness to maintain a membership in an organization, to share the organization's values and goals, and to invest effort in order to support the organization's goals and commitments (Angle and Lawson, 1993:3; Meyer and Allen, 1984: 373).

Over the years, the increasing interest in the area added the lack of consensus on the definition of OC. While inhibiting a meaningful accumulation of research, this lack of consensus brough a new perspective that OC has, in deed, a multidimensional nature. Although several alternative models of OC were proposed in the 1980s and early 1990s, multidimensionality was common to all (Wasti, 2005: 91).

Mainly, there are two approaches to understanding OC. First, OC is understood as an individual intention or preference to stay with present organization (Meyer, 1997:61). Second, OC can be viewed as an individual's attitude towards an organization and is reflected in the relative strength of an individual's relationship and identification with the organization (Mowday et al., 1979: 225).

Although the general definition of OC reflects its significance in binding or linking a individual to an organization itself, majority of the research on OC has focused heavily on examining workers' (internal customers') commitment to the organization, in attempt to understand the relationship between the employee and the employer. However, the investigation of OC and its consequences should not be limited to staff members solely, but should be extended to internal customers who are at top management levels (Cichy, et al., 2009; Wasti, 2005: 91).

Of these multidimensional conceptualizations, the model by Meyer and Allen (1991) has gained substantial popularity. According to this model, OC has three components, Affective Commitment (AC), Continuance Commitment (CC) and Normative Commitment (NC). While each commitment component reflects a psychological state that has implications to continue or discontinue membership in an organization, the nature of these states differs (Wasti, 2005:91).

In part, the popularity of studying OC is attributable to the fact that a multi-dimensional OC is known to predict various desirable outcomes. Thus, much research has been directed to identifying effects of a multi-dimensional construct of OC on important job outcomes (Jaramillo et al., 2005; Meyer et al., 2002).

The literature demonstrates that OC predicts prescribed in-role (known as task performance) and discretionary extra-role (known as contextual performance) behaviors in job performance (Cichy, et al., 2009: 53-54). On the other hand, the research results show that OC leads to important outcomes such as decreased turnover, higher motivation, higher organizational citizenship behavior and organizational support. Managers could benefit from understanding the predictors of committed manpower because they can initiate the interventions when problems exist. They can adopt, for example, an appropriate leadership behavior in order to improve the level of organizational commitment and, in turn, the level of job satisfaction and job performance (Kwon and Banks, 2004: 606, Meyer et al., 2002:20).

Research shows that understanding OC can provide insight into how organizational commitment is related to intentions to leave. The turnover is always costly to organizations in all sectors given the large investment made in the selection, training and development of personnel (Lau and Chong, 2002: 185-186). Also there are some findings that any effort to improve OC is beneficial in lowering stress levels in job related areas such as staffing and perceived pressure of the job (Labatmediene et al.,2007: 197; Michael et al.,2009: 267). In this context, a meta-analyses conducted by Meyer and Allens (----) provided strong evidence that higher affective commitment is associated with the presence of organizational support, motivation and fairness and the absence of work-stressors such as role ambiguity or conflict (Markovits et al.,2006: 485; Angle and Lawson, 1993:6; Elizur and Kozlowsky, 2001: 594). Furthermore, retaining committed workers is an important aspect for survival of organizations. In this context, OC remains important because of its potential effect on workers' identification with the organization's goals, membership with the organization and the level of effort exerted (Hartman and Bambacas, 2000: 89, Jaramillo et al., 2005:128, Van Breugel et al.,2005:539) with desirable outcomes, such as reduced absenteeism, reduced turnover, organizational effectiveness and improved job performance (Becker, 1960:32; Porter et al.,1974: 603; Angle and Perry,1981:14; Beck and Wilson, 2000:114; Mowday, 1998: 387; Mathieu and Zajac, 1990: 171, Meyer and Allen, 1997:125, Meyer et al., 2007:185; Hackett et at.,1991: 212; Baruch, 1998: 135;Wasti, 2008: 404).

Also, a series of studies have investigated a participative budgeting framework (Noun and Parker, 1998: 467). OC is a concept stil being extensively investigated in the fields of management, organizational behavior, and human resource management (Cohen, 2006: 34; Cooper-Hakim and Viswesvaran, 2005: 241).

In response to these potential problems, many forward-thinking organizations are striving to create a positive organizational climate in an attempt to retain valuable workers through various human resource management initiatives (Chew and Chan: 2008:504; Biggs and Swailes, 2006:132; Paul and Anantharaman: 2004: 78).

The Components of OC

The multidimensional OC model by Meyer and Allen (1991: 62) has gained substantial popularity. This model is composed of three components, Affective Commitment(AC), Continuance Commitment(CC) and Normative Commitment(NC).

Affective Commitment, (AC) is related to the employee's sense of belonging, attachment and loyalty to the organization. Workers who are committed tend to remain in the organization (Meyer et al., 1990:710). In other words, AC involves an employee's emotional attachment to identification with and involvement in the organization (Faranak and K. Yeshodhara, 2009:128). Researchers claim that AC can develop out of positive experiences and encounters within the organization, experiences that communicate to workers that the organization supports and treats them fairly. Moreover, workers can develop a sense of personal capability and self worth when the organization knows how to value their contribution and reinforces their AC. Additionally, AC can also develop from psychologically rewarding experiences, that is, an employee develops AC only to the extent that the organization lets workers feel at ease, satisfies their needs, meets their expectations or enables the attainment of the workers' goals (Meyer and Allen, 1991:63; Olivier, 2006: 631; Angle and Lawson, 1993: 6).

In this type of commitment, there is a positive interaction between the individual and the organization because both have similar values. Those who stay in their organizations with a strong commitment retain their position not only because they need the occupation, but also because they want it (Meyer et al.,1993: 539).

Continuance Commitment (CC) is based on costs that workers associate with leaving the organization. This is related to one's experience and what one has given to an organization. There is thus

difficulty in giving it up and the unknown opportunity cost of leaving the organization or having few or no alternatives. In addition, Meyer et al., (1993: 539) stated that skills and education are not easily transferred to other organizations which tends to increase workers' commitment to their current organizations. Those who stay within their organization with a strong CC are there just because they need it (Faranak and K. Yeshodhara, 2009:128). Theoretically, CC should be related to turnover and turnover intentions, but not to behaviors (e.g., citizenship) beyond those required to maintain membership (Meyer and Allen, 1991: 67).
Workers with strong Normative Commitment (NC) will remain with an organization by virtue of their belief that it is the right and moral thing to do (Meyer and Allen, 1991:68). NC to an organization develops based on a collection of pressures that individuals feel during their early socialization from family and culture and during their socialization as newcomers to the organization. NC might also develop because of the psychological contract between an employee and an organization. NC can increase when an individual feels loyal to his employer or responsible to work for the benefits that he gets from the organization as a result of the desire to compensate the favors received from the institution (Meyer et al.,1993: 539). The normative component refers to workers' feelings of obligation to remain with the organization.

While each component of OC reflects a psychological state that has implications to continue or discontinue membership in an organization, the nature of these states differs (Wasti, 2005: 291). Workers with strong AC remain in the organization because they want to, those with strong CC because they need to, those with strong NC because they feel they ought to do so. Further, each of the three components of commitment is proposed to develop as a function of different antecedents and to have different implications for work-relevant behavior other than turnover (Allen and Meyer, 1990; Meyer and Allen, 1991). Nevertheless, Affective, Continuance, and Normative Commitment are best viewed as distinguishable components or forms, rather than types of commitment, as workers can simultaneously experience each of these psychological states to varying degrees. Wasti, 2005: 291).

Other researches showed that commitment levels could be increased by perceived organizational support, participation in the decision-making process. (Currie and Dollery, 2006: 743; Beck, K., 1996: 16). Accorging to Mowday et al. (1979: 226) and Allen and Meyer (1997:69), generally effecting factors to OC are age, gender, marital status, talent, experience, job status, educational level, alienation, incurability, routiness, organizational justice, trust, team friends, importance of work job satisfaction, co-employee support, supervisor support, leadership behaviours, participation in the decision-making process, being together in a job, job security, being known, work hours, role clarity, tenure, salary, rewards, extra rights and promotion possibilities.

The aim of this study is to examine organizational commitment levels of workers in a public enterprise who are union members. More specifically, following research questions will was investigated.

To what extent do workers have Affective Commitment (AC), Continuance Commitment (CC), Normative Commitment (NC) towards their union?

What are the workers' AC, CC, NC towards their union by gender, marital status, talent, age, job status and service period?

Method

Participants

The population of the study is 800 railway workers members of Afyonkarahisar Branch of Railway Workers Union (Demiryol-İş) affiliated with the Confederation of Turkish Trade Unions (Türk-İş). Due to convenience, all of the 250 workers (31.25%), working in the central Afyonkarahisar railway district, were selected as the sample of the study.

Data Collection

The survey questionnaire form used in this study had two sections. In the first section, personal information including gender, job title, age, marital status, years of experience and department was collected. In the second secion, using Organizational Commitment Questionere (OCQ) developed by Meyer and Allen (1997:12), data on workers' organizational commitment level was collected. The questionnaire has three components, Affective Commitment (AC), Continuance Commitment (CC) and Normative Commitment (NC), with a total of 17 items (6 items for AC, 6 items for CC and 5 items for NC). The participants responed to each item using 5-point scale (1 = I strongly disagree, 2 = I disagree, 3 = I'm unstable, 4 = I agree, 5 = I strongly agree). The total alpha reliability coefficient of the scale is 0.89 (Meyer and Allen, 1997:12).

Data Analysis

Frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation and chi-cquare *t-test* in tabular format were used to report to the finding of this study in SPSS 12 version program.

Results

All of the 250 participants completed and retured the questionnaire. The alpha reliability coefficient of total scale is 92%. The reliabilities for AC, CC and NC is 95%, 87% and 90%, respectively. The disrubution of the participants by gender, title, age, department, marital status, tenure and department is summarized in Table1.

Table 1: Summary of Questionnaire by Distrubution of Sample

Characteristic		f	%
Gender	Male	250	100.0
	Female	0	0.0
Job Title	Foreman	59	23.6
	Employee	191	76.4
Age	36-40	33	13.2
	41 +	217	86.8
Marital Status	Married	250	100.0
	Single	0	0.0
Years of Experience	6-10 years	6	2.4
	11- 15 years	27	10.8
	16 +	217	86.8
Department	Production	113	45.2
	Construction	15	6.0
	Small way	37	28.4
	Way resistance	71	14.8
	Maintenance	7	2.8
	Managerial works	7	2.8

In Table 1, all of the workers participating in the study are male and married. Majority of them is regular worker (76.4%) as opposed to foreman (23.6%), over 41 years old (86.8%), had the experience over 16 years (86.8%). Only 2.8% of the workers are assigned to administrative duties. The others work in positions requiring arm power such as production (45.2%), small way (28.4%) and construction (6.0%)

Table 2: Reliability Levels of Scale as Per in General and Variables (n=250)

Variables	Expression Number	Cronbach Alpha
Affective commitment	6	0,95
Continuance commitment	6	0,87
Normative commitment	5	0,90
Total Scale	17	0,92

In Table 2, Alpha coefficients that are calculated according to each variables and the general of scale are shown. According to these results, as the coefficients found for every level come out bigger than 0.87 and aver, the scale used is a reliable one at high level.

Table 3: Averages and Standard Deviations of OCQ with dimentions

Organizational Commitment	N	*x*	SD
Affective Commitment (AC)	250	4.1	1.12
Continuance Commitment (CC)	250	4.2	0.97
Normative Commitment (NC)	250	4.0	1.16
Total (OCQ)	250	4.1	1.18

As can be seen in Table 3, the averages of AC, CC, NC and OCQ are similar, between 4.0 and 4.2

Table 4: Commitment Levels of Workers to Union (Affective- Continuance- Normative)

Descriptions			1		2		3		4		5		S.S	A.M
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
AFFECTIVE COMMITMENT	I will feel happiness to pass the remaining part of my career life in this union.	1	28	11,2	14	5,6	27	10,8	68	27,2	113	45,2	1,34	3,9
	I feel the problems of the union that I am a member of it like my problems	2	14	5,6	7	2,8	41	16,4	75	30	113	45,2	1,11	4,1
	I feel myself like a part of family in this union.	3	14	5,6	7	2,8	33	13,2	109	43,6	87	34,8	1,05	4,0
	I feel an emotional bond to this union.	4	21	8,4	0	0,0	32	12,8	51	20,4	146	58,4	1,20	4,2
	I feel a strong commitment feeling against the union that I am a member of it.	5	14	5,6	7	2,8	32	12,8	59	23,6	138	55,2	1,12	4,2
	I mention about the union that I a member of it with proud in the persons out.	6	7	2,8	7	2,8	26	10,4	99	39,6	111	44,4	0,94	4,2
CONTINUANCE COMMITMENT	Leaving from this union now causes material loss in my next life.	1	14	5,6	0	0,0	33	13,2	60	24,0	143	57,2	1,06	4,3
	The remaining this union now is compulsory thing rather than wish.	2	15	6,0	14	5,6	41	16,4	46	18,4	134	53,6	1,21	4,1
	I believe that I have little selection right to think to leave from this union.	3	0	0,0	7	2,8	49	19,6	76	30,4	118	47,2	0,85	4,2
	One of the negative results of leaving from this union is the possibility of another union which could not offer the rights I have had here.	4	0	0,0	7	2,8	27	10,8	92	36,8	124	49,6	0,77	4,3
	I feel concern what will happen when I leave from this union without arranging another union.	5	0	0,0	13	5,2	26	10,4	48	19,2	163	65,2	0,87	4,4
	One of the important reason that I continue to be member of this union that my leaving requires personal sacrifice.	6	0	0,0	31	12,4	20	8,0	49	19,6	150	60,0	1,05	4,2
NORMATIVE COMMITMEN	Even though it is my advantage, leaving from union now does not come right to me	1	7	2,8	6	2,4	27	10,8	79	31,6	131	52,4	0,95	4,2
	This union deserves my commitment.	2	6	2,4	14	5,6	51	20,4	55	22,0	124	49,6	1,06	4,1

	I think the leaving from this union now will be wrong because of the responsibilities I feel against the persons working here.	3	13	5,2	15	6,0	43	17,2	87	34,8	92	36,8	1,11	3,9
	I am in debt very much to this union.	4	28	11,2	15	6,0	21	8,4	62	24,8	124	49,6	1,35	3,9
	If I leave from this union now I feel guilt.	5	21	8,4	25	10,0	36	14,4	21	8,4	147	58,8	1,37	4,0

Evaluation of the Results related to Organizational Commitment of Union Members:

The questions with respect to measurement of OC have been divided into three group as affective continuance and normative. These commitment levels of union members have been shown in Table 5. According to Table 5 the highest commitment occurred in AC with 95%. Almost the similar high rates at the level of descriptions related to each of three commitments which has been obtained. It is hard to mention that workers do not show apparent commitment to the union they depend. Also, workers feel high commitment to their union and this commitment is valid for each of three commitment group.

The highest commitment among the descriptions regarding AC is stated with the expression “I feel an affective bond to this union” and “I feel myself like a part of family in this union.” This also shows that members feel high AC to union.

When the continuity levels of CC descriptions are investigated, it is shown that every description has the same high commitment ratio. Workers see unions an important instrument to provide high economical and social right. When existing wage level and working conditions are examined, it can say that the rights owned by themselves are obtained by union, commitment is high.

The Relation of One With Another of The Statements Related to Commitment Levels

Table 5: Sense of Belonging- Age Relation

			Age		Total
			36-40	41 +	
I feel strong dependency feeling against the union that I’m a member of it. .	I strongly disagree	Count	0	14	14
		%	,0%	6,5%	5,6%
	I disagree	Count	0	7	7
		%	,0%	3,2%	2,8%
	I’m unstable	Count	6	26	32
		%	18,2%	12,0%	12,8%
	I agree	Count	27	32	59
		%	81,8%	14,7%	23,6%
	I strongly agree	Count	0	138	138
		%	,0%	63,6%	55,2%
Total		Count	33	217	250
		%	100,0%	100,0%	100,0%

The Relation Between Sense of Belonging to Union and Age

In Table 5, It has been concluded that the older people (41 age and over) have a stronger sense of belonging than youngers. For his reason Pearson chi square test has been applied. The significances are less than 0,0058 ($p < 0.005$). In other words, there is a relation between the age of members and sense of belonging to the union subscribed.

The Relation Between The Belief That Union Deserves Commitment and Working Period of Members

Table 6: The Relation Between Commitment to Union and Working Period

			your working period at your unit			Total
			6-10 years	11-15	16 +	
This union deserves my commitment	I strongly disagree	Count	0	0	6	6
		%	,0%	,0%	2,8%	2,4%
	I disagree	Count	0	0	14	14
		%	,0%	,0%	6,5%	5,6%
	I'm unstable	Count	0	0	51	51
		%	,0%	,0%	23,5%	20,4%
	I agree	Count	6	21	28	55
		%	100,0%	77,8%	12,9%	22,0%
	I strongly agree	Count	0	6	118	124
		%	,0%	22,2%	54,4%	49,6%
Total		Count	6	27	217	250
		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0 %

Significances are less than 0,05 ($p < 0.005$) at 95% significance level. It is seen in table 5, there is a relation between working period and commitment to union. As working period increases, the belief regarding that union deserves the commitment of members increases.

The Relation Between the Department Worked in Workplace and Viewpoint to Union Membership

Table 7: The Relation Between The Continuance to Union Membership and The Department Worked

			The name of the department worked						Total
			Manufact u-ring	Construc-tion	Road strength-hening	Small road	Mainte-nance	Administ-rative group	
The remaining in union now is a necessity rather than wish	I strongly disagree	Count	15	0	0	0	0	0	15
		%	13,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	6,0%
	I disagree	Count	0	0	14	0	0	0	14
		%	,0%	,0%	19,7%	,0%	,0%	,0%	5,6%
	I'm unstable	Count	7	15	6	13	0	0	41
		%	6,2%	100,0%	8,5%	35,1%	,0%	,0%	16,4%
	I agree	Count	20	0	13	6	0	7	46
		%	17,7%	,0%	18,3%	16,2%	,0%	100,0%	18,4%
	I strongly agree	Count	71	0	38	18	7	0	134
		%	62,8%	,0%	53,5%	48,6%	100,0%	,0%	53,6%
Total		Count	113	15	71	37	7	7	250
		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Whether workers selected the department which they worked because of necessity or voluntarily, the same questionnaire method has been followed in Table 6. It is understood from the results that workers see

a necessity arisen from working in a place rather than their union members from preference. As stated before, the obtaining some rights in virtue of union directs workers a thinking to see the membership as a necessity. Only small part (13.3% of those who are working at manufacturing and related unit and a small part (19.7%) of the persons working at road strengthening job do not think so. Namely they have stated that the remaining in union as member is not necessity and depends to wish.

The Relation Between Working Period of Workers and Indebtedness Feeling:

Table 8: The Relation Working Period and in debtedness Feeling to Union

			Working period in department			Total
			6-10 years	11-15	16 +	
I'm in debt very much to this union	I strongly disagree	Count	0	0	28	28
		%	,0%	,0%	12,9%	11,2%
	I disagree	Count	0	0	15	15
		%	,0%	,0%	6,9%	6,0%
	I'm unstable	Count	0	0	21	21
		%	,0%	,0%	9,7%	8,4%
	I agree	Count	6	21	35	62
		%	100,0%	77,8%	16,1%	24,8%
	I strongly agree	Count	0	6	118	124
		%	,0%	22,2%	54,4%	49,6%
Total		Count	6	27	217	250
		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

The most of the workers involved in our research are in this workplace for a long time and are members to the same union. When we look at the rate of those who believe that they are in debt very much to union according to Table 8. Because significances are less than 0.05 ($p < 0.005$) according to Pearson Chi-Square analysis, it is understood that there is a relation between working period and commitment.

Only 20% of those who are senior more than 16 years stated that they did not feel commitment to union. It can be thought that these workers is close to retirement and a group comprising of there workers do not have much expectation.

The Relation Between the Approach to the Problems of Union and Age

Table 9: The Relation Between Approach to Problems of Union-Age

			Age		Total
			36-40	41+	
I feel the problems of the union that I'm a member of it like my feelings.	I strongly disagree	Count	0	14	14
		%	,0%	6,5%	5,6%
	I disagree	Count	0	7	7
		%	,0%	3,2%	2,8%
	I'm unstable	Count	0	41	41
		%	,0%	18,9%	16,4%
	I agree	Count	27	48	75
		%	81,8%	22,1%	30,0%
	I strongly agree	Count	6	107	113
		%	18,2%	49,3%	45,2%
Total		Count	33	217	250
		%	100,0%	100,0%	100,0%

There is relation with seeing the problems of union like their problem ($p < 0.005$). In Table 9 while all of those are below 41 years old they see their internal problems of union like their own problems. Workers

over 41 years old have different views on this subject. It is seen that internalization incentive is seen stronger at young workers than over 41 years old workers.

Conclusion

Unions, Non-Governmental Organizations (NGO), are founded with the aim of protecting economical and social rights of workers. In the recent years, unionism loses power because of the reasons such as the increase of privatizations and the decrease of numbers of public enterprises, the increase of unemployment due to economic crisis, the gaining importance of jobs based on information instead of physical jobs. It still takes place an important factor especially in our working life. Studies have been carried out to measure the organizational commitment level of members to Railway Workers Union that workers working at the State Railways enterprise being a public agency. When the results are carefully reviewed, it is understood that commitments of union members to union are higly important. It is shown that in Table 1 the answer scale ranges between 1 and 5, 2,5 is the medium value. In other words the variable of OC values are generally similar and are high, overall OC range is 4,1 as shown (Table 3) from the middle of the answer range. it is seen that the commitments are very high, specially AC level. AC is related to the employee's sense of belonging, attachment and loyalty to the organization. Workers who are committed tend to remain in the organization, (Meyer et al., 1990:710). In other words AC that involves the employee's emotional attachment to identification with and involvement in the organization (Faranak and K. Yeshodhara, 2009:128). Researchers claim that AC can develop out of positive experiences and encounters within the organization, experiences that communicate to workers that the organization supports and treats them fairly. Moreover, workers can develop a sense of personal capability and self worth when the organization knows how to value their contribution and so reinforces their AC. *These results reflect to managerial practices of union. As unions act for the name of their members, unions become strong at that level in their decisions bargain with employer.*Therefore development of managerial policies are increasing OC level and increasing sense of belonging through acting in cooperation with members of unions as a crucial for themselves. *Except for high level OC could be a determiner factor on the institutional life of an union as a NGO.* As organizational commitment is a key variable to effectiveness and productivity. It is known that high level OC results in job satisfaction, effectiveness and productivity in all organizations. OC levels are low in level and subject, the cause of it should be searched and the level of commitment at every area should be risen. Apart from this researche, explanatory and descriptive researches should be performed to investigate different sides of the high level OC of Railway Workers Union.

References

Angle, H., Perry, J. L. (1981). "An Empirical Assessment Of Organizational Commitment And Organizational Effectiveness", *Administrative Science Quarterly*, 26, 1–14.

Angle, H.L. And Lawson, M.B. (1993), "Changes In Affective And Continuance Commitment In Times Of Relocation", *Journal Of Business Research,* Vol. 26 No. 1, 3-16.

Baruch,Yehuda.(1998)."The Rise And Fall Of Organizational Commitment". *In Human Systems Management,*17(2),135-144.

Beck, K., Wilson, C. (2000). "Development Of Affective Organizational Commitment: A Crosssequential Examination Of Change With Tenure". *Journal of Vocational Behavior*, 56, 114–136.

Beck, K. (1996), Improving Organisational Commitment: The Police Officer's Perspective, Report Series No. 122.1, National Police Research Unit, Adelaide,16 18.

Becker, H. S. (1960). Notes On The Concept Of Commitment. *American Journal of Sociology*, 66,32–42.

Biggs David , Stephen Swailes, (2006). "Relations, Commitment And Satisfaction In Agency Workers and Permanent Workers", *Employee Relations,* Vol. 28 No. 2, 130-143.

Chew Janet and Christopher C.A. Chan, (2008). "Human Resource Practices, Organizational Commitment And Intention To Stay", *International Journal of Manpower,* Vol. 29 No. 6, 503-522.

Cichy, Ronald F. Jae Min Cha , Seung Hyun Kim (2009). "The Relationship Between Organizational Commitment And Contextual Performance Among Private Club Leaders", *International Journal Of Hospitality Management, 53-62.*

Cohen, A. (2006). An Examination Of The Relationship Between Commitments And Culture Among Five Cultural Groups Of Israeli Teachers, "*Journal of Cross-Cultural Psychology"*, 38, 34–49.

Cooper-Hakim, A., and Viswesvaran, C. (2005). "The Construct Of Work Commitment: Testing An İntegrative Framework", *Psychological Bulletin*, 131,241–259.

Currie Paul and Brian Dollery, (2006), "Organizational Commitment And Perceived Organizational Support in the NSW Police", *An International Journal of Police Strategies and Management*, Vol. 29 No. 4, 741-756.

Elizur Dov and Kozlowsky Meni, (2001). "Values and Organizational Commitment", *International Journal of Manpower,* Vol. 22 No. 5, 593-599.

Faranak and K. Yeshodhara, (2009). "Organizational Commitment Among High School Teachers Of India And Iran", *Journal of Educational Administration,* Vol. 47 No. 1, 127-136.

Hartman, L. and Bambacas, M. (2000), "Organizational Commitment: A Multi-Method Scale Analysis And Test Of Effects", *The International Journal of Organizational Analysis,* Vol. 8, No. 1, pp. 89-108.

Herrbach Olıvıer,(2006: 631), "A Matter Of Feeling? The Affective Tone Of Organizational Commitment And Identification", *Journal of Organizational. Behaviour*. 27, 629–643

Jaramillo, F., Mulki, J. And Marshall, G. (2005), “A Meta-Analysis Of The Relationship Between Organization Commitment And Salesperson Job Performance: 25 Years Of Research”, *Journal of Business Research*, Vol. 58 No. 6, 705- 714.

Kwon, I.G. And Banks, D.W. (2004). “Factors Related To The Organizational And Professional Commitment Of İnternal Auditors”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19 No. 5, 606-622.

Labatmediene Lina,˙ Kaunas, Lithuania, And Aukse˙ Endriulaitiene˙ And Loreta Gustainiene “(2007).”Individual Correlates Of Organizational Commitment And İntention To Leave The Organization, “*Baltic Journal Of Management*” Vol. 2 No. 2, 196-212.

Lau M Chong And Jason Chong (2002),”The Effects Of Budget Emphasıs, Artıcıpatıon And Organızatıonal Commıtment On Job Satısfactıon: Evıdence From The Fınancıal Servıces Sector”, *Advances İn Accounting Behavioral Research,* Volume 5, 183-211.

Markovits Y., Johannes Ullrich, Rolf Van Dick, Ann J. Davis,(2008). ”Regulatory Foci And Organizational Commitment”, *Journal Of Vocational Behavior* 73, 485–489.

Mathieu, J.E. And Zajac, D.M. (1990), “A Review And Meta-Analysis Of The Antecedents, Correlates, And Consequences Of Organizational Commitment”, *Psychological Bulletin*, Vol. 108, 171-94.

Meyer, J., 1997. Organizational Commitment. In: Cooper, C., Robertson, I. (Eds.), *International Review Of Industrial And Organizational Psychology*, Vol. 12. Wiley, New York, 175–228.

Meyer, J., Allen, N., 1984. Testing The ‘‘Side-Bet Theory’’ Of Organizational Commitment: Some Methodological Considerations. *J. Appl. Psychol*. 69 (3), 372–378.

Meyer, J., Allen, N., 1991. “A Three-Component Conceptualization Of Organizational Commitment”, *Hum. Resour. Manage. Rev*. 1 (1), 61–89.

Meyer, J. And Allen, N. (1997), Commitment İn The Workplace: Theory, Research And Application,Sage, Newbury Park, CA., 65-95.

Meyer, J., Allen, N., Smith, C., 1993. Commitment To Organizations And Occupations: Extension And Test Of A Three-Component Conceptualization. J. Appl. Psychol. 78 (4), 538–551.

Meyer, J., Paunonen, S., Gellatly, I., Goffin, R., Jackson, D., 1989. “Organizational Commitment And Job Performance: İt’s The Nature Of The Commitment That Counts”, *J. Appl. Psychol*. 74, 152–156.

Meyer, J.P., Allen, N.J. And Gellatly, I.R. (1990). “Affective And Continuance Commitment To The Organization: Evaluation Of Measures And Analysis Of Concurrent And Time-Lagged Relations”, *Journal Of Applied Psychology*, Vol. 75 No. 6, 710-20.

Meyer, J., Stanley, D., Herscovitch, L., Topolnytsky, L., (2002). “Affective, Continuance, And Normative Commitment To The Organization: A Meta-Analysis Of Antecedents, Correlates, And Consequences”, *J. Vocational Behav*. 61, 20–52.

Meyer, J., Becker, T., Vandenberghe, C., (2004). “Employee Commitment Andmotivation:
A Conceptual Analysis And İntegrative Model”, *J. Appl. Psychol*. 89 (6), 991–1007.

Meyer, J. P., Becker, T. E., & Van Dick, R. (2006). “Social İdentities And Commitments At Work: Toward An İntegrative Model”, *Journal Of Organizational Behavior*, 27, 665–683.

Meyer, J., Srinivas, E., Jaydeep, L., Laryssa, T., 2007. “Employee Commitment And Support For An Organizational Change: Test Of The Three-Component Model İn Two Cultures”, *J. Occup. Organ. Psychol.* 80 (2), 185–211.

Michael Orly , Deborah Court, Pnina Petal, (2009). “Job Stress And Organizational Commitment Among Mentoring Coordinators”, “*International Journal Of Educational Management,* Vol. 23 No. 3, 266-288.

Mowday, R. T. (1998). “Reflections On The Study And Relevance Of Organizational Commitment”, *Human Resource Management Review,* 4, 387–401.

Mowday, R., Porter, L., Steers, R., (1979). “The Measurement Of Organizational Commitment”, *J. Vocational Behav.* 14, 224–247.

Noun, H., & Parker, R. J . (1998). “The Relationship Between Budget Participation And Job Performance: The Roles Of Budget Adequacy And Organizational Commitment”, *Accounting,Organizations, And Society*, 23, 467-483 .

Paul A. K., R. N. Anantharaman, (2004). “Influence Of Hrm Practices On Organizational Commitment:A Study Among Software Professionals In India”, *Human Resource Development Quarterly*, Vol. 15, No. 1, 77-88.

Porter, L., Steers, R., Mowday, R., Boulian, P., “(1974).” Organizational Commitment, Job Satisfaction, And Turnover Among Psychiatric Technicians”. *J. Appl. Psychol*. 59 (5), 603–609.

Van Breugel, G., Van Olffen, W. And Olie, R. (2005). “Temporary Liaisons: The Commitment Of ‘Temps’ Towards Their Agencies”, *The Journal Of Management Studies*, Vol. 42 No. 3, 539-555.

Wasti S. Arzu and Özge Can, (2008).”Affirmative and Normative Commitment to Organization,Supervisor and Coworkers: Do Collectivist Matter?”, *Journal Of Vocational Behavior, 73, 404-413.*

Wasti S. Arzu (2005), “Commitment Profiles: Combinations Of Organizational Commitment Forms And Job Outcomes”, *Journal Of Vocational Behavior,* 67, 290–308.

DEMOKRASİ, MEŞRUİYET VE ULUS DEVLET EKSENİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (STK)'LAR

Yrd.Doç.Dr. Muammer SARIKAYA
smuammer@gmail.com
Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Arş.Gör. Alpaslan YÜCE
yucealp@gmail.com
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet
Yirminci yüzyıldan itibaren STK'ların bir kısım otokrat rejimlerin demokratikleştirilmesinde önemli işlevler üstlendiği görülmektedir. Bugün Birleşmiş Milletler dahil bir çok küresel organizasyon üzerinde etkili olabilen STK'lar yerel siyasette de etkinliklerini artırmaktadır. Bununla birlikte dünya ölçeğinde gelişmiş coğrafyalar ile az gelişmiş bölgeler arasındaki gelir dağılımın gittikçe bozulmakta olduğu dikkate alındığında ve STK'ların kendilerine finansör olan global organizasyonların siyasal ve kültürel etkileri dolayısıyla güçlü batılı devletlerin etkisinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ulus ötesi STK'ların politik, kültürel ve sosyolojik arenada meşruiyet sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışmada STK'ların analiz birimi olarak demokrasi, meşruiyet ve ulus devlet kavramları kullanılmıştır. Çalısmanın amacı demokrasi meşruiyet ve ulus devlet arasındaki ilişkileri sivil toplum kuruluşları özelinde tartışmaya açmak, sivil toplum kuruluşlarının gelişmekte olan ülkelerde hangi önemli görevleri üstleneceğini vurgulamaktır. Bu bağlamda öncelikle STK, Demokrasi ve Ulus Devlet kavramlarının kuramsal analizi yapılmış, STK'ların yerel ve uluslararası ölçekteki faaliyetleri bu örgütlerin meşruiyet sorunu bağlamında değerlendirilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının otonom kimlik kazanmasındaki engeller ve bu örgütlerin demokratikleşme tartışmaları diğer katkı sağlayıcılar olarak ele alınmıştır.
Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşu, STK, Demokrasi, Meşruiyet, Ulus Devlet*

NONGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS (NGO) IN THE CONTEXT OF DEMOCRACY, LEGITIMACY AND NATIONAL STATE

Abstract
It has been observed that NGO's take control of considerable functions on democracyzation about some regimes, in the second part of 20 th. Century. In our age NGO's are effective most of global organizations like United Nations. Also their effectivenes have been increasing on local policy day by day. However, We have comprehended that NGO's are in legality question from the point of wiev of unequal revenue share between developed and undeveloped regions and NGO's autonomous problem because of pressures of Western global organizations. In this study, it's used the concepts; democracy, legality and national state as analysis unit of NGO's. The aim of study to opening discussion the relations among democracy, legality and national state in the conceptional frame of NGO's firstly and to emphasize which missions will be undertaken by NGO's in growing progress countries. In this frame we mentioned conceptional basics of NGO, democracy and national state terms and ewaluated NGO's activity in central country and outside from the point of wiev of legitimacy concept. The other conributors are obstacles about autonomous identity and arguments democratic structure of NGO's
Key Words: *Nongovermental Organizations, NGO, Democracy, Legitimacy, National State*

Giriş

Temsili demokrasinin yerel ve ulusal ölçekteki sorunların giderilmesinde beklentileri yeterince karşılayamaması ve bu sorunların gün geçtikçe daha karmaşık bir hal alması, yönetim otoritesinin diğer unsurlarla paylaşılmasını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçtan doğan ve devinimini sürdürmekte olan ulus devlet ve siyasal "erk" i elinde bulunduran iktidarlar dışındaki küresel örgütler ekseninde yaşanmakta olan kıyasıya mücadelede günümüz tablosu, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) belki de ulus devlet ve çok uluslu organizasyonlardan sonra en etkin küresel örgütler konumuna gelmekte olduğunu göstermektedir. Bu dönüşümsel süreçte STK'ların özgün ve otonom kimlik kazanma ve evrensel insan haklarının teminatı olması konusundaki tartışmalar bu örgütlerin demokratikleşmesi bağlamında güncelliğini korumaktadır. Özellikle merkez-dışı ülkelerdeki STK'ların dış bağlantısı, bir dış politika aracı olarak ve finansman kaynakları itibariyle özellikle faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki değişim karşıtı kesimler ve gruplar tarafından onların meşruiyetlerinin sorgulanmasına zemin hazırlamaktadır.(Ateş ve Uysal, 2006:64)

Sivil toplumun gelinen noktada, bölgesel ve global ölçekte o veya bu şekilde müdahil olmaya başladığı gerilimler, bu organizasyonların kurulma ve insani amaçlar doğrultusunda tarafsız faaliyet gösterme misyonlarını tehdit eder boyutlar kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle STK'ların ulusal ve uluslararası ölçekte kitle örgütü olma yolundaki çabaları ve etkililikleri arttıkça belirli ittifakların bu örgütleri etkileme ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme eğilimleri hız kazanmaktadır. STK'ların belirli ideolojik ve politize olmuş çevreler tarafından yönlendirilmesi yine bu organizasyonların meşruiyetini ve toplum nezdindeki

imajlarını da doğrudan etkilemektedir. Günümüzde kendisini global dünyanın etkilerinden olabildiğince izole adleden en dışa kapalı rejimlerin dahi, STK girişimlerinden ne derece etkilendiği gözlemlenmektedir. Çizilen çerçeve bağlamında bu yazıda sivil toplum örgütlenmeleri demokrasi meşruiyet ve sivil toplum ekseninde tartışılmaktadır.

Kavramsal Temeller

Sivil toplum terimi, 18. yüzyıla kadar devlet ve siyasal toplumla aynı anlamda kullanılmıştır. Sivil toplum teriminin ilk klasik tanımı Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan "Politike Koinonia" ve Çiçero'nun "Societas Civillis" olarak yapılmıştır (Kuçuradi, 1998:28). Demokrasinin gerekli bir unsuru olarak sivil toplum fikri, 20. yüzyıldaki faşist diktatörlük tecrübelerinin sonucu olarak daha fazla anlam kazanmıştır. Yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler sosyal alanda ciddi değişmelere sebep olmuştur. İki büyük Dünya savaşının yaşanması, Sivil Toplum Kuruluşlarının harekete geçmesine neden olmuştur. Devletlerin savaşlardan büyük güç kayıplarına uğramalarından dolayı yaşanan sorunlara kısa zamanda çözüm üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmış, bunun doğal sonucu olarak sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler yüklenmiştir (Doğan ve Çalmaşur, 2007:4).

Sivil toplum; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı bir niteliğe sahip olan örgütlenmiş bir sosyal yapılanma olarak kodlanmaktadır. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi, özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturmaktadır. Bu durum, hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı, hukuka dayandığı sürece, meşrulaştırıcı bir gücü beraberinde taşımaktadır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içermekte fakat ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmamaktadır (Sarıbay, 2000:448). Bu ayrım belki de "sivil toplum ulus devletin neresinde?" sorusuna cevap vermede bir hareket noktası olarak alınabilir. Toplumsal yasam alanlarını tanımlamada sivil toplum; siyasal, iktisadi ve toplumsal yasam alanlarının ayrısmıs olduğu veya siyaset dısı kalan toplum olarak nitelenirken, katılım unsuru acısından; "dusuncelerin kitle iletisim araclarıyla yayılmasının, mekan birliği olmaksızın, katılım oluşturabildiği toplum biçimi" olarak ele alınmaktadır (Turan, 1991:35'den aktaran Öner ve Tan, 2000:157).

STK'nın kuramsal içeriğine baktığımızda; STK "toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen, sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bireylerin bir araya geldiği örgütlenmeler" (Kocacık, 2003:189) olarak tanımlanmakta, Tuncay'ın çalışmasında da sivil toplum kuruluşu; "merkezi ya da yerel yönetimin denetiminde olmayan gönüllü olarak kurulmuş örgütlenmeleri anlatan bir kavram" olarak sunulmaktadır (Kocacık, 2003:189 ve Tunçay, 1998:7'den aktaran Erturgut, 2008).

Demokrasi kavramının ise, Grekçe "halk" anlamına gelen "demos" ile "iktidar" anlamına gelen "kratos" kelimeleri ile kavramsallaştırıldığını görmekteyiz. En yalın anlamda toplumu oluşturan yurttaşların temsilcileri vasıtasıyla kendilerini yönetmeleri olarak tanımlanabilecek olan demokrasinin temelinin Antik Yunan'daki şehir devletlerine kadar götürüldüğünü (Bayhan, 2002:2) görmekteyiz. Lipset (1986:25) demokrasiyi, yöneticileri değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun geniş kesiminin, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçim yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak tanımlamaktadır.

Diğer ilgi alanımız olan ulus devlete geçmeden önce kavramının arka planını oluşturan ulus ve ırk kavramlarına kısaca değinmek faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Scheneper'e göre ulus, özgül niteliklerinin kesin tanımlarla çözümlenmesi gereken özel bir siyasal birim şeklidir. Her siyasal birim gibi ulus da içte, içine aldığı halkları kapsamak ve dışta da siyasal ulus birimlerinin varlığı ve aralarındaki ilişkiler üzerine kurulu bir dünya düzeninde kendini tarihsel bir özne olarak kabul ettirebilmek için savunduğu egemenliği ile tanımlanır" (Scheneper, 1995:33). Sağ ve Aslan'ın çalışmasında aktarıldığı gibi, Ulus denildiğinde ilişki kurulan bir diğer kavram da ırktır. Irk, "Renk, boy, ses, vücut yapısı vb. gibi kalıtımla gelecek kuşaklara aktarılabilecek özellikler bakımından benzeşen ve insan topluluklarının dikey olarak sınıflandırılmasına imkan veren kategoriler" olarak tanımlanmıştır (Demir-Acar, 1992:167). Tanımdan da anlaşılabileceği gibi ulus ırktan da farklı bir ortaklıktır. Kılıçbay'ın aktardığına göre "1936 da ölen ünlü Fransız tarihçisi Jacgues Bainville'in (1985:191) Fransa halkı bir ırktan daha fazla bir şey, bir ulustur" demesi gibi. (Sağ ve Aslan, 2001:175). Nihayetinde, Bottomore'un ifadesi ile daha açık bir biçimde "modern dünyanın en önde gelen siyasal birimi ulus-devlettir" (1987:59). Ya da başka bir ifade ile "ulus-devlet, her şeyden önce, 18 yy'dan itibaren gelişen ve günümüzde evrensel ölçekte yaygınlığa de erişen bir siyasi yapılanma biçiminin adıdır"(Erözden, 1997:122).

Sivil Toplum, Devlet ve Demokrasi İlişkisinin Gelişimi

Sivil toplum ilk çağlarda daha çok 'iyi toplum', özlenen toplum' veya 'medeni toplum' olarak algılanmıştır. Medeni toplum denildiği zaman ise sorunlarını şiddet dışı araçlarla çözebilen barış içinde kalkınan toplum anlaşılmıştır. Bu anlamda sivil toplum şiddetin, yani silahlı örgütlenmelerin dışında kalan toplumdu. Bu durumda devlet otomatik olarak sivil toplumun dışında kaldı. Çünkü uzunca bir süre devlet şiddet kullanma gücü ile özdeşleştirilmiştir. Devlet zamanla şiddet dışı işlevlerini ön plana çıkarmayı başarmış ve bir anlamda 'medeni devlet' olmaya başlamışsa da devletin medeniliği de yine şiddet araçlarını

kullanım tarzına göre ölçülmüştür. Örneğin Roma'da askerlerin silahlarıyla başkente girişleri yasaktır. Güvenlik güçleri tamamıyla sivil siyasetin kontrolü altındadır ve Roma medeniyetini sivil siyasetin hakimiyetine borçludur. Roma medeniyetinin çöküşünün silahlı adamların başkente girmesi ve Sezarlık yönetimin başlamasıyla birlikte hızlanması bu anlamda tesadüf sayılmamıştır (Laçiner, 2008:12).

Sivil Toplum ile devlet arasındaki ayrımı ilk kez 1821 yılında yazdığı "Hukuk Felsefesi" adlı eserinde Hegel yapmıştır. Hegel'de sivil toplum ne özgürlüklerin teminatıdır, ne de bir sözleşmeyle gelişir. Tarihsel bir gelişme olarak modern bir toplumda olgunlaşan sivil toplum; Pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, ekonomik şirketler bireyler ve devlete bağımlı olmayan her türlü kurum ve kuruluşu kapsar (Bayhan, 2002:5). Karl Marx'da sivil toplumu devletten ayırmaktadır. Marx'a göre insanın doğayla ilk etkileşimini oluşturan ekonomik hayat, insan hayatının tüm aktivitelerinin ve sosyal hayatın temel paradigmasını oluşturur (Çaha, 1996:32-33). Geleneksel anlamıyla devlet yönetiminin silahlı güçlerden arındırılması anlamını taşıyan sivil hareketler özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Liberal demokrasi ile yönetilen batılı ülkelerde gelişmeye başlayan yeni sivil hareket girişimleri artık devletten tamamen bağımsız özerk toplumsal hareketler anlamına gelmesiyle, aynı şeyler gibi görünen "sivil toplum örgütleri" ile "toplumsal hareket" kavramlarının birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir (Ateş ve Uysal, 2006 :67). STK'lar bir toplumsal fonksiyonu yerine getirmek üzere faaliyet gösteren sivil oluşumlardır (Martens, 2002 :271). Toplumsal hareketler ise belirli bir konuda değişim isteyen ve bu amaçla daha çok yerleşik siyaset mekanizmaları dışında bir yöntem kullanan oluşumlardır (McAdam ve Snow, 1997).

Ülkemiz açısından bakıldığında, sivil toplum, Türkiye açısından yeni bir olgudur. Kavram 1980'li yıllarda günlük hayata girmiş ve üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Batı'daki anlamda ve işlevde sivil toplum örgütlerinin oluşumu için gerekli olan sosyoekonomik koşullar daha yeni oluşmaya başlamıştır. Türkiye'de sivil toplum tartışmalarının, özellikle son yıllarda yoğunlaştığı söylenebilir. Bu tartışmaların nedenlerinden biri, dünyadaki tartışmaların ülkemizde de yankı bulmaya başlamasıdır. Fakat asıl önemli neden, ülkemizde ilk örnekleri 1940'lı yıllarda görülen, ancak 1980'li yıllardan sonra büyük bir gelişim gösteren sivil toplum örgütlerinin sosyal yaşamda ve kamusal alanda etkili olmaya başlamasıdır (Biber, 2002 ve Ercan, 2002'dan aktaran Doğan ve Çalmaşur, 2007:5). İlyas Doğan Türkiye'de çok partili dönemde sivil toplumun gelişimini incelediği çalışmasında; II. Dünya Savaşı sonrası toplumun özgürlük taleplerini karşılamada sivil toplumun bir ümit olarak görüldüğünü, 1950'li yıllarda dönemin iktidarinin bir güçlenme aracı olarak sivil toplumu kullandığını, 1960 ve 1970'li yılların sivil toplumun askeri ve sivil bürokrasi tarafından kontrol altına alınma girişimlerine sahne olduğunu, 1990'lardan sonra giderek sivilleşen Türk hukuk sistemin hem bireysel özgürlüklerin gelişmesine katkı yaptığını, hem de sivil toplumun gelişmesinin önündeki engelleri kaldırdığını vurgulamaktadır (Doğan, 2007:83).

Laçiner (2008)'in çalışmasında, sivil toplumun inşaasında devletin olası rolleri aşağıdaki şekilde aktarılmaktadır. "Fukuyama ve onun çizgisini izleyen bazı düşünürler devleti sivil toplum oluşumunda hep negatif bir konuma koyarlar. Onlara göre devletin sivil topluma tek katkısı gölge etmemek olabilir. Oysa gerçekler bu idealleştirmeden biraz daha farklıdır. Zayıf devletlerde sivil toplumun da zayıf kaldığı görülmektedir. Aynı bağlamda zayıf ulusal kimliklerin de sivil toplumun oluşumunu engellediği söylenebilir. Başka bir deyişle devletin aşağı düşüşü her koşulda sivil toplumun yukarı çıkması anlamına gelmez. Sivil toplum kaos demek de değildir. Aksine sivil toplum düzenin çeşitlenmesi ve çoğulculuğun yaşayabileceği komplekslikte bir düzenin oluşması anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında devlet, toplumun inşa ettiği en güçlü örgütlenmelerden biridir. Devleti sağlıklı inşa edebilen ve sürdürebilen toplumlarda sivil toplumu yaşatma yetenekleri de vardır."

Kuramsal arka planda sunulduğu gibi sivil örgütlenmeler ilk enerjisini öncelikle demokratik birliktelik alanlarından almışlardır. Bu bağlamda sivil örgütlenmeler demokratik toplumların ayrılmaz parçalarıdır. Keyman, günümüz sivil toplum tartışmalarına atıfta bulunurken, bugünkü sivil toplum tartışmalarının arka planında, "sivil toplum nasıl daha sağlıklı hale getirilir" gibi soruları soruyorken, kafamızın gerisinde hep bir demokrasi referansının oluşmaya yüz tuttuğunu belirtmektedir (Keyman, 2004:5). Sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar (Erdoğan, 98:226). İnsel de sivil toplum kuruluşlarını ifade ederken, ücret ve piyasa dışı ilişkilerin egemen olduğu, dayanışmayı veya sosyal amaçlı bir hizmet üretimini ön plâna çıkaran, faaliyetinin en belirgin özelliği diğerkâmlık olan kuruluşlar olduğunu, amaçlarını kapsayan en geniş katılımı öngördüklerini ve kitlesel olmalarının her zaman demokratik oldukları anlamına gelmediğini vurgulamakta, 80 öncesinin demokratik kitle örgütleri tabirindeki demokrasi vurgusu, Türkiye'de çoğu zaman gerçeği yansıtmadığını ifade etmektedir (İnsel, 2002).

STK, Demokrasi, Meşruiyet ve Ulus Devlet Eksenindeki Değerlendirmeler

21. yüzyılda artık ulus ötesi STK'ların sosyal kültürel dinsel ve politik ilişkilerin gelişritilmesinde global ve sivil bir network oluşturduğu (Chan, 2008:232) değerlendirilmektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde dışarıdan yönetilen sivil toplum örgütlerinin hedef ülkedeki politik yapıyı o ülkelere sözde kültürel bir değişim ithal etmekle, dolaylı olarak ulus devlete müdahele etme işlevi gördüğü de belirtilmektedir. (Qureshi, 2008:309) Hem yerel hem de küresel düzeyde, bilgi teknolojilerindeki gelişme sayesinde sivil girişimlerin örgütlenmesi ve seslerini duyurabilmeleri son derece kolaylaşmış bulunmaktadır. Ayrıca küresel bazda

örgütlenen bazı STK'lar yerel şubeleri aracılığı ile veya yerel STK'lara verdikleri destekler nedeniyle ulusal düzeyde de etkin olabilmektedirler. Hatta kimi ülkelerde hükümetlerin belirlenmesinde örgütlü siyasal girişimlerden daha etkili oldukları gözlemlenmektedir (Colas, 2002 ve Clark, 1995'den aktaran Ateş ve Uysal, 2006:69). Bu paralelde ulus ötesi STK'lara kaynak sağlayan batılı örgütlerin siyasal ve kültürel etkileri dolayısıyla STK'ların güçlü Batılı devletlerin kontrolünde oldukları eleştirisiyle yerel etkinlikleri sınırlı kalmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrasındaki ABD'nin demokrasi ihracı politikaları da bu tür hareketlere yerel güçler ve haklar arasında belirli ölçüde direncin oluşmasına yardımcı olmuştur. Bundan dolayı ulus devletle ilişkisi yönüyle demokratikleşme, insan hakları ve özgürlüklerin zaman zaman dünyanın hakim gücü ABD'nin önleyici savaş doktrini aracılığı ile bir çok bölge veya ülkede güç kullanma yoluyla gerçekleştiriliyor olması STK'ların dış politikadan ne denli bağımsız hareket edebildikleri konusunda soru işaretleri yaratmakta, çok uluslu şirketler ve küresel sivil girişimlerle ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda STK'ların sermayeden bağımsızlığının sorgulanmasına neden olmaktadır (Ateş ve Uysal, 2006:64-65). Bir başka global aktör Rusya'ya baktığımızda, son yıllardaki gelişmeler, Rusya'nın sivil toplum, demokrasi konusunda gittikçe totaliter yapıya kaymakta olduğunun işaretlerini vermektedir. ABD kaynaklı STK'ların "renkli devrim"lerde oynadığı rol göz önüne alındığında, kimileri bunu 'küresel kapitalizm'e karşı tedbir olarak anlayışla karşılayabilir, diğer bir taraftan gerçekte olan bitenin sivil toplum kuruluşlarının ulus devlet ve etkilililiğini iyiden iyiye kuşatmakta olduğudur. Diğer bir taraftan Kafkaslarda Stalinist uygulamalara ses çıkarmayan STK'ların, Moskova'da büroların kapatılmasına itiraz etmeleri misyonları açısından çok fazla anlamlı olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun gibi gelişmeler aslında bir bakıma STK'ların otonom kimlik kazanma çabalarının önünde önemli bariyerler oluşturmakta olduğu kadar topyekün sivil toplum imajına da zarar vermektedir.

Günümüzde uluslararası İlişkiler teorileri, devlet dışı aktörler denilince giderek artan bir şekilde sivil toplum kuruluşlarını (NGO); finansal, ticari, vb. uluslararası ve ulus ötesi kurumlarını baz almaktadırlar. Bununla birlikte terör örgütlerini sistem içinde sınıflandıracak, açıklayacak teori ve yaklaşımlara günümüzde ve önümüzdeki dönemde duyulan gereksinimin de aynı paralelde arttığı gözlemlenmektedir. Sivil toplum için toplumun sosyal sermayesi veya sosyal gücü kavramı da kullanılmaktadır. Eğer bir toplumun toplumsal gücü veya sermayesi zayıfsa diğer güçlerinin ne kadar kuvvetli olduğu çok da önemli olmayabilir. Çünkü askeri, ekonomik veya diğer başarıları kalıcı hale getirecek ve bu başarıların üzerine yeni başarıları ekleyecek olan da sivil toplumdur. Örneğin Saddam Hüseyin Irak'ı dünyanın en büyük ordularından birini inşa etmekle övünmesine karşın gerek Körfez Savaşı'nda (1991), gerekse Irak Savaşı'nda (2003) ülkesine ve yönetimine sahip çıkmayan bir halkla karşılaşmıştır. Bir diğer örnek de petrol zengini Arap ülkeleridir. Petrol gelirleriyle ekonomik zenginliği yakalayan bu devletler sivil toplumu geliştiremedikleri için hayatın diğer alanlarında özledikleri başarıya bir türlü ulaşamamaktadırlar (Laçiner,2008:12).

Sivil toplum örgütlenmelerinin meşruiyet konusunda toplumsal imajını etkileyen konulardan birisi de STK'ların sivil toplum fikrini paylaşmada homojen ve benzer yönelimlere sahip olmamasıdır. Bu aynı zamanda bu örgütlerin sivil toplumun diğer tanımlarına dönük faaliyette bulunmamaları gibi bir sorunu da doğal olarak beraberinde getirmektedir. Bu paralelde bazı örgütlerin STK kimliği altında bir birliktelik alanı oluşturmalarına rağmen adeta bir proje grubu gibi hareket etmekte olduğu ileri sürülebilir. Keyman; "AKUT gibi örgütlerde sadece kendi yaptığı işe dönük, mikro düzeyde çalışan, fakat bu çalışmasını daha makro düzeye taşıyıp, Türkiye'nin demokratikleşmesine, dönüştürülmesine yönelik öncelikleri olmayan STK'lara vurgu yaparken bunların sadece kendi yaptığı işe yönelik çalışan, ikinci ve üçüncü alanlarla kendisini çok fazla eklemlemeyen örgütler olduğunu belirtmektedir (Keyman, 2004;8).

Ulus devlet pencerinden bakıldığında, Ulus devletin siyasal ve ülkesel bütünlüğü sağlaması kadar önemli bir diğer bütünleşme de toplumsal bütünleşmedir. Yani denilebilir ki toplumsal bütünleşme ulusal bağları ve ilişkileri üretir. Ancak ulus devlet toplumsal bütünleşmeyi kendiliğinden oluşuma terk etmez, toplumsal bütünleşmenin önünün açar, zeminini hazırlar. Dolayısıyla toplumsal bütünleşme uluslaşma ve ulus devletin gelişimine, ulus devlette toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunur; karşılıklı etkileşim süreci işler (Sağ ve Aslan, 2001:179). Günümüzde toplumsal bütünleşme argumanlarının artık STK'lar ile anılması göz önünde bulundurulduğunda ulus devletin STK'ların önünü açması ya da faaliyetlerini kolaylaştırması noktasında ikili bir ilişki olumlanmaktadır.

Çerçevesi çizilen ilişkiler yumağında önemli parametrelerden birisi de STK'ların demokratikleşme konusunda üstlendiği roldür. Keyman'a göre bugün artık sivil toplum örgütünden konuşmak demek, spesifik alanlarda hareket eden, spesifik konularda çalışan sivil toplumdan konuşmak anlamına gelmiyor. Sivil toplumun etik bir görevi var, büyük bir görev; o toplumda demokrasiyi yaygınlaştırmak, demokrasiye geçişi sağlamak. Hem Latin Amerika, hem de Doğu Avrupa ülkelerinde, etik olarak aşırı yüklenmiş böyle bir sivil toplum kavramıyla karşılaşılmakta. Sivil toplum, örneğin Doğu Avrupa ülkelerinde, Sovyet rejimi altında, onunla beraber işleyen otoriter rejimlere karşı ikinci bir yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır (Keyman, 2004:6).

Sonuç

Türkiye'de 1980'lerden sonra; devlet karşısında güçsüz kalan siyasal oluşumların arkasındaki toplumsal desteği artırmayı, bilinçli yurttaş katılımlarını güçlendirmeyi ve bu bilinci oluşturdukları ölçüde toplumsal meşruiyet kazanabileceği motivasyonu ile yol alan STK'ların meşruiyet kazanma noktasında iyileştirmeye açık yönlerinin oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Toplumumuzda hep özlemi duyulan ama her girişimde girişim sahiplerinin dahi tatmin olmadığı "kentlileşme" olgusunun tam olarak gerçekleştirilememesi, sivil toplumun gelişememesinin önünde hala bir bariyer oluşturmaktadır. Gelişen sivil toplum örgütleri de "biz ve öteki" ayrımı temelinde farklılıkların birlikteliğini değil, farklılıkların birbirini yok saymasını beslemektedir (Bayhan, 2002:12). Bu çerçevede STK'lar, işi üstlenenlerin bunu bir gelir kaynağı olarak gördükleri, kâr amaçlı olmayan ama gelir üretme amaçlı kuruluşlara da dönüşmekte olan ve kuruluş misyonlarından uzak bir görüntü ortaya koymaktadır.

Toplumda hegemonya savaşımı sürecinde, ideolojik siyasal, dinsel ya da etnik temelli bir sosyal grubun, kendi çıkarları doğrultusunda diğer sosyal grubu tahakküm altına almasının demokratik sivil toplumla uyuşmadığı değerlendirilmektedir. Devlet aygıtını ele geçirmek için uğraş veren gruplara karşılık objektif bir aygıt olarak devletin tüm gruplara eşit mesafede olması önem taşır (Çaha, 1996:32-33). 21 nci yüzyılda hangi rejime ve ekonomik sisteme dahil olursa olsun çağdaşlaşma ve demokratikleşme yolundaki her toplumun sivil toplum girişimlerine ihtiyaç duyduğu gerçeği yadsınamaz. Bu doğrultuda medeni dünyanın duyduğu ihtiyaç, öncelikle STK'ların otonom kimliklerinin temin edilerek demokratik sistemin içerisinde yerlerini almalarının temin edilmesidir. Bu durum sivil toplumun modern içeriğinin "olması gerekeni"dir.

Günümüzde demokratik bir toplumun sivil örgütlenmeden ayrı düşünülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Sivil örgütlenmelerin demokratik sistemle uyumlu hale gelmesi, sivil toplumdan beklenenin elde edilmesi için hayati önemdedir. Doğan, Demokrasinin gerçek anlamda sivil toplumda yaşam alanı bulabileceğini, Ancak bunu tam olarak söyleyebilmek için sivil topluma yönelen toplulukların aynı zamanda uzlaşmayı özümsemiş olmaları gerekeceğini, kendini "sivil toplumcu" olarak sunan toplulukların iç yapısının demokrasiyi ne kadar özümsedikleri burada önem kazandığına vurgu yapmaktadır (Doğan, 2007:96). Bunun için sivil toplumsal örgütlenmenin önündeki yasal engellerin kaldırılması gereklidir. Bunu temin etmedeki temel ihtiyaç, sivil örgütlenmelerin serbestçe faaliyette bulunabileceği koşulların daha da geliştirilmesidir (Doğan, 2007:95). Bu konuda özellikle düşünce özgürlüğünün sivil örgütlenmenin gelişmesi ve demokrasinin kurumsallaşması için zorunlu olduğu ifade edilmelidir. Devletin sivil toplum platformunu güçlendirmek istemesi halinde ilk yapması gereken iş toplumdaki güven duygusunu inşa ve idame etmesidir. Kişi ve gruplar arasında güvenin artmasının sivil toplumun en temel ön koşulu olduğu unutulmamalıdır.

Son yıllardaki araştırmalar, gelişmekte olan ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin organizasyon kültürünü geliştirme, kamu kaynaklarını etkin kullanma, belirli alanlarda vizyoner birliktelikler oluşturma, takım çalışmasını güçlendirme (Chunlan, 2006:40) ve katılımcılık kültürünü artırma noktasında faydalı olduklarını göstermektedir. Buna ilave olarak, STK'ların yerel ölçekteki demokratikleşme, insan haklarını koruma ve geliştirme konusundaki işlevleri yerine getirme düzeyleri artmaktadır. Ancak merkez dışı ülkelerde STK'lar büyük ülkelerin, küresel sermayenin ve küresel sivil girişimlerin beklentileri ve etkilerinin büyük olması dolayısıyla daha savunmasız durumda kalmakta (Ateş ve Uysal, 2006:81) ve bu durum STK'ların inanılırlık ve meşruiyet sorununu sürekli olarak beslemektedir.

Türkiye'nin hem kendi kentleşme ve modernleşme sürecini etkili olarak yönetmede, hem de ulus ötesi küresel organizasyonlarda (AB, gibi.) amaçladığı konumları edinmesinde toplumsal bütünleşme aygıtlarını bilinçli ve sistemli bir biçimde kullanması gerektiğine inanılmaktadır. Bu toplumsal aygıtların başında şüphesiz STK'lar gelmektedir.

Kaynakça

Ateş Davut, Uysal Ahmet (2006). "Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulus Ötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman, Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, Aralık. ss. 63-85.

Bayhan, Vehbi. (2002), "Demokrasi ve Sivil Toplumun Engelleri : Patronaj ve Nepotizm", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs, Cilt 26, No 1, s.1-13

Biber, A (2002). "Sivil Toplum Örgütlerinin İşlerlik Kazanması Açısından Halkla İlişkiler", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* G.Ü. İletişim Fakültesi Yayını, Ankara, 2002, ss. 155-173.

Bottomore, Tom. (1987), *Siyaset Sosyolojisi*, Çeviren: Erol Mutlu, Teori Yayınları, Ankara.

Chan, Spethanie (2008). "Cross-cultural civility in global civil society" *Global Networks* 8, 2 232–252.

Chunlan, He (2006). "Nongovernmental Organizations and the Development of China's Education", *Chinese Education and Society*, vol. 39, no. 1, January/February, pp. 21–40.

Clark, Ann Marie (1995). "Non-Governmental Organizations and their Influance on International Society" *Journal of International Affairs* 48(2):507-525

Colas, Alexandro (2002*). International Civil Society*, Madlen:Polity Pres.

Çaha, Ömer (1996). Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın, (Çev. Özensel, E.), Vadi Yayınları, Ankara.

Demir Acar (1992), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

Doğan, İlyas (2007). "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi (1945-2000)" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Eylül , 83-97.

Doğan, Muhsin ve Çalmaşur Gürkan, (2009). "Gayrisafi Milli Hasıla ve Nüfus İle Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Ercan, Hülya, (2002). "Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine", *Cumhuriyet Ünv. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:26, No: 1, Mayıs-2002, ss. 69-79.

Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset,* Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 226.

Erözden, Ozan. (1997), *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara.

Erturgut, Ramazan (2008). "Küresel Barışın Sağlanması Açısından Silahsızlanmanın Önemi ve STK'ların Bu Sürece Katkısı", 5 nci Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı

İnsel, Ahmet (2002). Sivil Toplum Kuruluşlarının Meşruiyeti, 10 Mart 2002 tarihli Radikal Gazetesi.

Keyman, Fuat (2004) "Türkiye'de ve Avrupa'da Sivil Toplum", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferens Yazıları no 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi

Kocacık, Faruk. (2003). Toplumbilim Ders Notları, Sivas: C.Ü. Yayınları, No 92.

Kuçuradi, İ. (1998). *Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları, Üç Sempozyum:* Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s. 28.

Laçiner, S. (2008). Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi, http://slaciner.blogspot.com**,** Erişim Tarihi 17 Haziran 2009.

Lipset, S.M. (1986). *Siyasal İnsan*, (Çev. M.Tunçay), Ankara.

Martens, Kertsin (2002). "Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organizations" Voluntas: *International Journal of Voluntary And Nonprofit Organizations*, 13(3):271-285.

McAdam, Doug ve Snow David (1997). *Social Movements:Readins on Their Emergence, Mobilization And Dinamics.* Los Angeles:Roxbury Publishing.

Qureshi, Zafar I. (2008). Managing NGO's in Developing Countries, *African and Asian Studies 7 (2008) 307-321.*

Öner Şerif ve Tan Mehmet, (2000). Türkiyede Siyasi Partilerin Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Kavramsal-Kuramsal Yaklaşımları, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Güz, Cilt: 1, Sayı 1.

Sağ, Vahap ve Aslan, Mehmet (2001). "Ulus, Uluslaşma ve Ulus Devlet" *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,* Aralık Cilt : 25, No: 2 173-183

Sarıbay, A.Y. (2000) "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum"*, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul, s. 448.

Schanapper, Dominigue. (1995), *Yurttaşlar Cemaati*, (Çeviren: Özlem Okur), Kesit Yayıncılık, İstanbul.

Stratejik Araştırma Raporu (2008) "Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme" *Araştırma Raporu* Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Tunçay, Mete. (1998), "Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar", Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

Turan, İlter (1991). *Sivil Toplum Kurumları ve Ozerklik*, TUSES Yayınları, İstanbul, 35-36.

İKİNCİL SOSYAL PAYDAŞ OLARAK STK'LARIN İŞLETMELERDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Yrd.Doç.Dr.Ramazan ERTURGUT
Hava Astsb. Meslek Yüksek Okulu, İzmir
erturgut.r@hvkk.tsk.tr
Yrd.Doç.Dr.Serhat SOYSEKERCİ
ÇOMU, Biga MYO, Çanakkale
serhatsoysekerci@hotmail.com

Özet
İşletmelerde çeşitli türlerde bir veya daha fazla paylara sahip birey ve gruba paydaş adı verilmektedir. Paydaşlar işletmenin faaliyetleri kararları politikaları veya uygulamalarından etkilenebildiği gibi örgütlerin faaliyetleri, kararları politikaları veya uygulamaları üzerinde de etkili olabilirler. Birincil ve ikincil paydaş sınıflandırmasına göre STK'lar işletmeyi kuşatan ikincil sosyal paydaşlar arasında yer almaktadırlar. Esasen sınıflandırmada diğer rolleri üstlenen; medya ve akademik yorumcular, sosyal baskı grupları ve meslek odalarının da bir "sivil toplum fikri"nden apayrı düşünmek anlamlı görünmemektedir. Bu çalışmada ulusal ve global normlu işletmelerde birincil paydaşların amaçlarını karşılamada STK'ların yükselen bir sosyal paydaş olma trendi tartışmaya açılmaktadır. Freeman tarafından ortaya atılmasından bu yana, mal ve hizmet üreten örgütlerde "paydaş" ve "stratejik yönetim" konularının evriminde; genelde sivil toplum fikrinin, özelde ise STK'ların belirleyici ya da yön verici bir niteliği olduğu değerlendirilmektedir. STK'lar ile bağlantısı noktasında işletmelerde kurumsal ve sosyal sorumluluk olgusu diğer bir katkı sağlayıcı olarak ele alınmış ve çalışma sonuç ve öneriler ile tamamlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: *Sosyal Paydaş, Sivil Toplum Kuruluşu, STK, İşletme.*

ASPECT OF NGO'S AS SECONDARY SOCIAL SHARER IN ADMINISTRATINGS

Abstract
It is named an individual or group as sharer that they owner one or more share in businnes enterprises. Sharers not only may be effected from administrating's activities, decisions, policy or applications but also may influance organization's activities, decisions, policy or applications. According to primary and secondary sharer classification, NGO's are in secondary sharer groups surrounded businnes enterprises. Actualy it's not logical to consider other sharers of adminisrating like media, academic commentators, social pressure groups and trade chambers apart from the NGO thought. In this study We bring up to be trend of increasing social sharer idea of NGO's from the point of wiev of to meet goals of businness administratings. It has been evaluated that NGO's have determiner charesteristics evolotion on "sharer" and "strategic management" opinion subjects since put forwarded by Freeman. Instutional and social responsibility concept in administratings, has received as other contributors to study and completed with conclucion and suggestions.
Key Words: *Social Sharer, Nongovernmental Organizations, Administratings.*

Giriş

Bilinen genel kanıya göre bir isletme sadece hissedarlarının gelirlerini maksimize etmek için çalışır. Yine bu anlayışa göre "hissedarlar ayrıcalıklı ve öncelikli bir konuma ve isletmenin kârından pay almalarını sağlayacak yasal bir hakka sahip olanlar" seklinde tanımlanmaktadır. Ayrıcalıklı konumu ön planda tutan Neo Klasik anlayışın savunduğu Pay Sahipleri Teorisi, Freeman'ın 1984 yılında *Stratejik Yönetim: Paydaş Teorisi* isimli eserinin yayımlanmasıyla birlikte güçlü bir eleştiriye uğramış ve böylece Paydaş Teorisi popüler yazında önemli hale gelmiştir. Freeman'ın Paydaş Modeline göre çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve pay sahiplerinin hepsi önemlidir ve birbirleri ile içsel bir bütünlüğe sahiptir (Ertuğrul, 2008: 200).

Kar amacı güden işletmeler gibi kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak değerlendirilen STK'lar perspektifinden olaya baktığımızda STK'ların en belirgin özelliği, sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmemeleridir. Bu yönüyle STK'lar, çok çeşitli ve geniş birliktelik alanlarını kapsayan bir yayılım sergilemektedirler. Hükümetlerden, kamu makamlarından, siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri ve merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmaları bir çeşit paydaşlık ilişkileri içinde yorumlanabilir (Özer, 2008: 91). Özel sektör unsuru olan işletme ve kamu sektörü unsuru olan devlet gibi sosyal sektör şeklinde üçüncü bir sektörü vurgulayan STK'lar da artık paydaşlık şeklinde bir birliktelik ve yapılanma oluşturmaktadır. Bu bağlamda olmak üzere hem anılan sektörlere baskı grubu oluşturması ve hem de onlara yapıcı çözümler üretmesi noktasında STK'ların sentez bir işleve sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu arka plan çerçevesinde çalışmamızın amacı STK'ların işletmelerdeki "sosyal paydaşlık" işlevini irdelemektir.

Sosyal Paydaşlık, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve STK Kavramlarının Temelleri

Dünyada yaşanan, coğrafi sınırları aşan ilişkiler düşük yoğunlukta ve dar çerçevede olsa da aslında tarih boyunca farklılıkların birlikte olabilirliğine tanık olunmuştur. Farklı kültürler ve toplumların birbiriyle

ilişkiye girmesi yeni bir olgu olmadığı için dünya hiçbir zaman tümüyle otarşik toplumlardan oluşmamıştır. Bugün değişen ve küreselleşmeyi popüler bir kavram haline getiren şey, ilişki akışının hızlanması ve çeşitlenmesidir (Arslanel ve Hamdemir, 2007: 15). Bu akışın çeşitlenmesi ve hızlanmasındaki karmaşa ayrı bir sorun alanı yaratmakla birlikte olumlu yansımalar da içermektedir. Burada olumlu tarafına değinecek olursak, "paydaşlık" kavramı ile karşılaşmış oluruz. Bir nev'i kurumsal sosyal sorumluluk işlevi taşıyan bu durum günümüze kadar hızla artan çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi sorunlar karşısında resmi örgüt ve devletlerin yanı sıra elinde bu sorunlarla baş edebilecek beşeri ve ekonomik kaynakları barındıran işletmeler ve STK'ların rolünü devletle de paylaşmasını da öne çıkarmaktadır.

1970 yılında Nobel ödüllü Amerikalı iktisatçı Milton Friedman: "Rekabetçi ortamı oluşturun, hile ve dolandırıcılığı yok edin ya da hiç olmazsa piyasaların işlemesini engelleyecek düzeye düşürün ve gerisine de karışmayın. Çünkü bu koşullarda şirketin kârını gözeten, yani şirket ortaklarına karşı sorumluluğunu yerine getiren bir şirket yönetimi, toplumsal sorumluluğunu da yerine getirmiş olacaktır" derken işletmelerin yasal veya etik sorumluluklarına dikkati çekmekte, diğer bir deyişle işletmelerin "sistemin sürdürülebilirliği"ne zarar vermedikçe, başka hiçbir sorumluluk üstlenmelerinin gerekmeyeceğini vurgulamaktadır. Friedman'ın bu görüşünde belirleyici olan nokta; belirttiği şartlar sağlandığında piyasa ekonomisine duyduğu mantıksal güvendir (Yönet, 2001:243). Sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma fiziki sermeyenin yanında beşeri ve sosyal sermayeyi de içinde barındırmaktadır. Böylesi bir birliktelik belirli bir bölgenin sorumluluğunu üstlenmiş ve bölgesel kalkınmaya itici bir güç katmıştır. Bu anlayışın sadece işletmeler ile sınırlı kalmayıp STK'lara da yayılması zaten onların meşruiyetine de zemin hazırlamıştır (Demiral, 2007: 6). Ancak öte yandan sürdürülebilirlik gibi neo-liberal politikalar karşısında yine hükümet ya da devlet politikalarının halkı katılıma teşvik etmesi, oynanan oyunda işlemesi gereken sistemin bir parçası olarak da düşünülmektedir. Burada halkın katılıma teşvik edilmesi iktidarın temel politikasıdır. Ancak Fransız düşünür Baudrillard'a göre (1998), tam da bu noktada halk artık 'kitle'ye dönüşmüş, sisteme katılımı için herhangi bir değişikliğe yol açmayacağının farkına varmıştır. Böylece oluşan talepte toplumsal konulara karşı duyarlılık kaybolmakta ve siyasal politikaların verdiği mesaja kitlenin yanıtı kendini eğlendirecek iletiler ile (televizyon ya da popüler kültür gibi) yansıma bulmaktadır. Baudrillardvari'ye göre, "bir bakışta kitle, toplumun içinde eriyip billurlaşmış ve buharlaşıp uçmuştur. Onun suskunluğunu çözmek için hareket kazandırmak boşunadır. Doğrunun ne tarafta olduğunu söylememekle birlikte, baskı ya da devrimle de yeğleme biçimi yoktur. Çünkü her şey kitlenin içinde boğulmakta, emilip yutulmaktadır. Onun neyi, nereye sürüklediğini söylemek imkânsızdır" (Baudrillard, 2006: 32–34). Baudrillardvari, bu 'karamsarlık' içindeki bakışın temel argümanının kitle iletişim araçlarının büyüleyici nosyonu ile açığa çıktığına vurgu yapmaktadır. Bu bakış açısında anlam kutupları emilip yok edildiği için artık ne gösteren vardır ne de gösterilen. Örneğin halkın gözündeki seçimler bir televizyon oyununa dönüşmüştür. Politika sahnesi ve oyunlar tiyatrallaştırılarak bir nevi intikam almaktadır. Halk ise sadece seyircidir. Gerek kitle gerekse kitle iletişim araçları aynı sürecin içindedirler.(Baudrillard, 2006: 42). Kuşkusuz bu durum batı siyasasının içinde bulunduğu durumu tasniflemek açısından yerinde bir varsayım olarak düşünülmelidir.

Sosyal paydaşlık kavramının işletmelerdeki durumuna değinmeden önce Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) ve "pay" kavramlarına ve kısaca değinmekte fayda görmekteyiz. Sosyal sorumluluk, 1980'li yılların başlarında "İşletmelerin ekonomik faaliyetlerinin onunla ilgili tarafların (hissedarlar, çalışanlar, tüketiciler ve tüm toplumun) hiçbirinin menfaatlerine zarar verilmeden yönetilmesi" olarak tanımlanırken, günümüzde ise işletmenin ekolojik çevreyle ilgili sorumluluğu da çevre bilincinin artmasıyla birlikte sosyal sorumluluk kavramının bir parçası haline gelmektedir. (Bircan, 2003)Yalın bir yaklaşımla kurumsal sosyal sorumluluk, isletmenin sorunlarını çözmek ve politik ve yasal çevreyle iliskili fırsatları yakalamak için tasarlanan stratejinin bir parçasıdır.(Çelik, 2007:85) Bizim tarafımızdan benimsen farklı bir tanıma göre de kurumsal sosyal sorumluluk, kurum ve kuruluşların toplam sosyal, çevresel ve ekonomik kaygılarını kendi istekleriyle faaliyetlerinin ve paydaşlarla ilişkilerinin bir parçası haline gelmesi, tüm paydaşlara ve topluma karşı etik ve sorumluluk bilinci içerisinde davranması, bu yönde karar alması ve uygulamasıdır. (Aydıntan, 2008:2) Sosyal Paydaş kavramını değerlendirmede diğer bir bileşen de "pay" kavramıdır. Carroll ve Buhholtz'a göre pay, bir girişimdeki çıkar veya hissedir. Eğer bir grup aksam yemeğine çıkmayı planlıyorsa, gruptaki her insan, grubun kararında bir paya ve çıkara sahiptir. Grubu oluşturan her birey vereceği kararda, harcayacağı hiç parası olmasa da o kisinin çıkarını da dikkate alır. Pay aynı zamanda bir haktır (Carroll ve Buchholtz, 2000, s. 65-66).

Toplumu oluşturan bireyler, çeşitli ilgi, menfaat ve karşılıklı bir değiş-tokuşu gerçekleştirebilmek için daha etkili olabilmek adına diğer birey ya da gruplarla dayanışmaya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçtan dolayı insanlar, STK'larda bir araya gelebilmektedirler. STK'lar bu üyelerin sorunlarını, gereksinimlerini, istem ve taleplerini topluma iletmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları her şeyden önce, ilgili konularda, "toplumda kamuoyu oluşturma" gibi bir görevi üstlenmektedir. Toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekle beraber, gerek siyasal otoritenin aldığı kararlar veya gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse pazar ekonomisinin sosyal faydadan uzak uygulamalarına karşı muhalefet etmektedirler. Bu yüzden bazı olumsuz politikalar, sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti karşısında kaldırılmakta veya yumuşatılabilmektedir. Bu açıdan STK'lar toplumla devlet arasında tampon olma görevini taşımaktadırlar. (Özer, 2008: 92).

Sivil toplum kuruluşları ulusal ve uluslararası alanda farklı anlamlara sahiptirler. İngilizce "non-govermental organization" olarak ifade edilen ve " hükümet dışı kuruluşlar" anlamına gelen Sivil Toplum

Kuruluşları kavramı çok değişik şekillerde ifade edilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarını ifade etmek için, "üçüncü sektör", "gönüllü kuruluşlar", "hükümet dışı kuruluşlar", "kâr amacı gütmeyen kuruluşlar" gibi ifadeler kullanılmaktadır. (Gönel, 1998:1) Bir kuruluşun Sivil Toplum Kuruluşu olarak kabul edilebilmesi için dört temel özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlar; (Erdoğan, 1998:226'dan aktaran Doğan ve Çalmaşur, 2009:5)

- Yapılan faaliyetin gönüllülük esasına dayanması ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayanan bir faaliyet olması
- Nihai amacın, topluma bir şeyler sunmak, toplumsal iyiliğe katkıda bulunmak olması. Bu özellik aynı zamanda amaç içinde hiçbir şekilde başkaları üzerinde iktidar oluşturma arayışının bulunmamasını ve faaliyetlerde hiçbir şekilde dayatma bulunmamasını da gerektirmektedir.
- Yatay ilişkilerin ön plana çıkarılması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınması. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işleviyle yakından ilişkili bir özelliktir.
- Açık ve belli konuda uzmanlaşmış olunması. Bu özellik, sivil toplum alanının iktidar çatışması alanı haline gelmesini engelleyen ve çeşitlenmeye fırsat veren bir özelliktir.

Sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar.

Eğitim Alanında Sosyal Paydaşlık ve STK'lar

Sosyal paydaş, içine çalışanların ve kamunun da girdiği hisse sahiplerinin bütün çıkarlarını koruma altına almaktır. Sosyal paydaş kavramını, özel sektör yönelimli düşünmenin ötesinde kamu sektörü ve üniversiteler bağlamında da düşünmek son yıllarda artan bir ilgiyi destekler niteliktedir. Üniversite fonksiyonlarının (eğitim vermek, araştırma yapmak, topluma hizmet) dışında, akademik sistemin iyileştirilmesi ve yükseköğretim kurumlarının yeni rollerinin de değerlendirme kapsamına alınması tartışılmaktadır. Ekonomik gelişme, pazara duyarlılık, yerel sanayi ile ilişkiler, araştırma- yenilikçilik- rekabet zinciri, sürdürülebilir iş imkânları, kitle eğitimi, sosyal katılım ve aktif vatandaşlık, uluslararası işbirlikleri artık izlenmesi gereken hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Hämäläinen, 2003). Bu tarzda bir işbirliği artık üniversitelerde sosyal paydaşlık bilincini öne çıkarmakta ve geniş katılımlı, aktif ortak politikalar geliştirilmesine önayak olmaktadır. Böylesi etkinliklerin üniversitelerin akademik danışmanlığı önderliğinde gerek öğrenci kulüplerinde ve gerekse aktif öğrenci çalıştayları yoluyla uygulamalı olarak toplumsal bir hizmeti de karşılayacağı düşülmelidir. Zira artık üniversiteler öğrencilere aktarılması gereken bir bilgi deposu olmanın yerine öğrencileri nesne olmaktan çıkaran ve onları aktive eden programlar ile karşımıza çıkmaktadırlar. En yaygın uygulamalar olarak, *program akreditasyonu* ile *üniversite kurumsal değerlendirilmesi* arasındaki yarış kolayca sonlanacağa benzememektedir. Birini veya öbürünü dışlayan bir sistemin başarı şansının düşük olduğunu düşündüğümüzde; en akılcı görünen, kurumsal değerlendirmeyi ön plana çıkarıp, bunu bazı alanlarda program akreditasyonu ile desteklemektir (Haug, 2003). Görüleceği üzere sosyal paydaşlık ile desteklenen bir kent, belediye, hastane, okul ya da herhangi bir yöresel etkinlik geniş bir katılımı öne çıkarmakta, belirli stratejik yönetim işbirliğini sağlamaya yönelmektedir. Esasen bu durum, işletmelerde ve kamusal organizasyonlarda arzulanan modern içeriğin, belirli amaçlar doğrultusunda organize olmuş ve kar amacı gütmeyen birliktelikleri işaret ettiğinin de bir göstergesi olarak yorumlanabilir. İşte bu kuramsal çerçevenin oluşturduğu arka plan ile, işletmelerde sosyal paydaşlık ve STK ilişkisini irdelemenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

İşletmelerde Sosyal Paydaşlık ve STK'lar

Isletmenin topluma karsı sorumluluklarının oldugu anlayışı Bowen'a (1953), kadar gitmektedir. Bowen, isletme yöneticilerinin toplumumuzun amaçları ve değerlerine uygun hareket etmesi ve bu değerlerle örtüşen politikalar yapması ve kararlar vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. (Elias, 2004:268). McGuire (1963), Davis (1973), Stone (1975), Carroll (1979) ve Frederick (1987) gibi yazarlar isletmelerin yalnızca ekonomik ve yasal yükümlülüklerinin olmadığını aynı zamanda topluma karsı bunların ötesinde sorumluluklarının olduğunu savunmaktadır (McGee, 1998:378'den aktaran Özalp ve diğ.2008:73).

İşletmelerin kar amacının dışında, toplumun içinde bulunduğu sorunlara karşı sorumluluk üstlenmesi kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal paydaşlık gibi kavramlara zemin hazırlamıştır. İşletmelerin karın dışında birtakım toplumsal alanlara yönelik işlevleri ile öne çıkması daha "eşitlikçi" gibi bir görünümü de ortaya koymaktadır. Fred Luthans (1987), işletmelerde sosyal sorumluluktan ilk söz eden kişiyi İngiliz sanayici ve yönetim bilimcisi Oliver Sheldon olduğunu vurgular. Gerçekten de işletmenin sosyal sorumluluğuna ilişkin akademik ve güncel tartışmalar 1980'li yıllardan itibaren yoğunluk kazanmış ve ilerleyen yıllarda hızla artmaya başlamıştır. Ancak sosyal sorumluluğun tanımına ilişkin tartışmaların odağında Nobel ödüllü iktisatçı Milton Friedman'ın görüşleri önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Friedman işletmelerin toplumsal sorumluluğunu, amaçlanan azami karı gerçekleştirmek olarak tanımlamıştır. Bu amacın dışına çıkıldığında ve kaynaklar sosyal amaçlara yöneltildiğinde işletme rekabet gücünü zaafa uğratacaktır. Verimli olmayan bir işletme neticede topluma ek maliyetler getirecek ve dolayısıyla işletme ve işletme yöneticilerinin toplumsal sorumluluğu işletmeyi rekabet edebilir ve verimli biçimde yönetmek

seviyesinde sekteye uğrayacaktır (Ay, 2003). Bu ilk bakışta çelişki gibi görünen bir durumdur. Ancak günümüz küresel olgularını bu değerlendirmelerin içine kattığımızda işletmelerin sadece kar elde etmenin dışında, dışarıdan birçok unsurlar tarafından (belki de bir açıdan tehdit gibi algılanmakta) kuşatıldığı gerçeğine pasif kalmamaları ve bunu da rekabetin bir unsuru sayarak faaliyetlerine devam etmeleri gereği öne çıkmaktadır. İşletmelerin bir bakıma *açık sistem* olarak dışarıdan bilgi, enerji ve materyal sağlamalarının bir yolu da paydaşlar ile sağlanabilmekte, hissedarların işletme verimliliğine ve performansına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, İşletmelerin günümüzde toplumu oluşturan farklı birçok kesimler ile ilişkisi ve bu ilişkinin sürdürülebilirliği işletme yazınında paydaşlar (stakeholders) kavramını gündeme getirmiştir. Dolayısıyla paydaş dediğimiz kavram "örgütsel amaçların başarılmasını etkileyen veya başarısından etkilenen bir grup / kişi" (Freeman, 1984: 25) olarak tanımlanabilir. Freeman'a göre, işletme dışı gruplarla ne kadar güçlü ilişkiler olursa, ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi o kadar kolaylaşacak, aksi halde ilişkiler kötüleştikçe ortak hedeflere ulaşılması zorlaşacaktır. Bu yaklaşım "*paydaş teorisi*"nin temel önermesini oluşturmaktadır. Bu da göstermektedir ki artık günümüzde paydaş teorisi öncelikle bir stratejik yönetim kavramını ifade etmektedir.

Paydas kavramı aynı zamanda, isletmenin sınırlarını, sorumluluklarını ve yönetim biçimini yeniden sekilendirmesine yol açmaktadır. Çünkü mevcut is çevresinde isletmenin ayakta kalabilmesinde ve başarısında etkili olan tüm birey ve/veya grupların isletme üzerinde çeşitli şekillerde payı vardır. Bu pay, isletmenin sorumluluklarını belirlemesine ve sınırlarını yeniden çizmesine imkân sağlamaktadır. Bu nedenle paydaş yönetimi, isletmeler tarafından son dönemlerde hassasiyetle üzerinde durulan bir konu olmanın yanı sıra varlığını sürdürebilmenin önemli bir anahtarı olarak görülmektedir. Bu bağlamda paydaş yönetimi, isletmenin faaliyetlerini gerçekleştirirken ilgili tüm paydaşların beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate almayı vurgulamaktadır. (Özalp ve diğ, 2008:70)

Paydaşlar çeşitli biçimlerde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan ilki paydaşları iç ve dış paydaşlar olmak üzere ikiye ayıran yaklaşımdır. Iç paydaşlar isletmenin çalışanları ve sahipleri iken dış paydaşlar müşteriler, sendikalar, tedarikçiler, dağıtımcılar, hükümet ve yerel yönetimler seklinde ele alınabilmektedir. En çok dikkat çeken sınıflamalardan bir diğeri ise Wheeler ve Sillanpaa'nın yaptığı birincil ve ikincil paydaş sınıflamasıdır (Carroll ve Buchholtz, 2000, s. 66-69). Wheeler ve Sillanpaa tarafından yapılan işletmelerde sosyal paydaş sınıflandırması aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre sivil toplum kuruluşları ikincil sosyal paydaşlar içerisinde hükümet ve düzenleyicilerden sonra gelmektedir. STK'nın kuramsal çerçevesine ve kurulma amaçlarına bakıldığında esasen ikincil sosyal paydaşlar içerisinde yer alan diğer unsurların (sosyal baskı grupları, medya ve akademik yorumcular ve meslek odaları) bir sivil toplum örgütlenmesinden tamamen farklı düşünmek mümkün değildir. Zira STK'ların etkili olma alanları zaten sosyal baskı ve karar alma mekanizmalarından kaynaklanmaktadır. Medya ve akademik yorumcuları da esasen bir sivil toplum fikrinden apayrı düşünmek anlamlı değildir. Meslek odalarının da her birinin bir kitle örgütü olduğu değerlendirildiğinde siyasi erki elinde bulunduran hükümet ve yönetsel kamu örgütlerinden sonra STK'ların ve STK benzeri aygıtların işletmelerde ikincil sosyal paydaş alanını tümüyle kuşattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 1, İşletmelerde Sosyal Paydaş Sınıflandırması

Birincil Sosyal Paydaşlar	**İkincil Sosyal Paydaşlar**
Hissedarlar ve Yatırımcılar Çalışanlar ve Yöneticiler Müşteriler Yerel Toplumlar Tedarikçiler ve Diğer İşletme Ortakları	Hükümet ve Düzenleyiciler Sivil Toplum Kuruluşları Sosyal Baskı Grupları Medya ve Akademik Yorumcular Meslek Odaları
Birincil Sosyal Olmayan Paydaşlar	**İkincil Sosyal Olmayan Paydaşlar**
Doğal Çevre Gelecek Nesiller	Çevreci Baskı Grupları Hayvan Haklarını Koruma Örgütleri

Kaynak: Carrol ve Buchholtz, 2000:73

Paydas yönetiminde temel amaç, isletmenin birincil paydaşların amaçlarına ulaşması ve diğer paydaşlara etiğe uygun muamele edilmesi ve aynı zamanda hoşnut edilmesine dikkat etmeyi vurgulamaktadır. Bu, klasik kazan-kazan anlayışıdır. Ancak her zaman böyle olmaz, sadece yönetimin uzun dönem çıkarlarını korumak için izlediği yerinde bir hedeftir. Yönetimin ikinci en iyi alternatifi, isletme sahipleri ve yatırımcıların önemli rolünü hatırda tutarken, birincil paydaşlarının amaçlarını karşılamaktır. Paydaş yönetimi, yöneticilerin isletmenin amaçlarını yerine getirmek için nispeten tatmin edilmesi gereken pek çok grup olduğunun farkına vardıklarından beri önem kazanmaktadır. Hala hissedarların yatırımlarında getiri olarak kârların önceliği ve gerekliliği kabul edilmektedir ancak aynı zamanda diğer paydaşların talepleri ve istediklerini elde etmedeki basarının gelişmesi de göz önüne alınmaktadır (Carroll ve Buchholtz, 2000:73'den aktaran Özalp ve diğ., 2008:72).

İşletmelerde paydaş yönetimi açısından tepe yöneticilerine düsen birtakım görevler vardır. Bunları söyle sıralamak mümkündür: (Weiss, 2003:119'dan aktaran Özalp ve diğ., 2008:72)

- Örgütlerin misyonunu rekabet açısından tanımlama ve yönlendirmenin yanı sıra sosyal ve etik açıdan da tanımlamak ve yönlendirmek,
- Paydaşlarla karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sürdürmek,
- Paydaşların ihtiyaçlarına yalnızca ekonomik ve faydacı bir boyutta değil bununda ötesinde bir bakış açısıyla ilgi ve önem gösterildiğini paydaşlara yansıtmak,
- İşletmenin politika ve uygulamalarında paydaşlara karsı duyarlı olmak ve onların beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate almaktır.

İşletmelerde Sosyal paydaşlık ile STK'ların entegrasyonu sadece kamu sektörü'nde değil, özel sektörde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde birçok büyük ve küçük işletmeler "partnerlik uygulaması" ile çalışmaktadır. İnternet ve sanal alış-verişin işletmeler için paydaşlık seçiminde sınırsız koşullar önerdiğini ve perakende uygulamalarında işletmelere geniş yatırım olanakları sağladığı günümüz kitle iletişim araçlarının vazgeçilmez ayrıcalığını da öne çıkarmaktadır. Partnerlik uygulamaları bir taraftan işletme açısından bir kar beklentisini doğal olarak içinde bulundururken, diğer yandan toplumsal sorunlara çözüm getirme ve bir sosyal birliktelik alanı yaratma konusunda ilgi toplamaktadır. Pegasus-Redbull kağıt uçak promosyonu, Akbank-Axess'in 13 STK'ya destek olmak için oluşturduğu "Sosyal Yardımlaşma Platformu" Sabancı ve Koç grubunun diğer ve benzer faaliyetleri bunlara örnek gösterilebilir. STK işletme iş birlikleri zaman zaman kamu örgütünün desteğinde ve/veya aktif katılımıyla hayat bulabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Turkcell işbirliğinde gerçekleştirilen "Gönül Köprüsü Projesi" ve AB'nin de destek verdiği Turizm Bakanlığı ve bir grup STK'nın işbirliğini içeren Türkiyedeki milli parklar içerisinde yer alan turizm işletmeleri ve yerel tur rehberlerinin eko turizm ve çevre konusunda bilinçlendirilmesini sağlayarak, sürdürülebilir bir ekoturizm alt yapısının ve kalıcı bir kamu-STK işbirliği sisteminin kurulmasını amaçlayan "ekodiyalog" örneğinde olduğu gibi. Diğer bir taraftan STK'lar baskı grubu olarak da işletmeler üzerinde etkili olabilmektedirler. 2003 yılında Türk Telekom tarafından idame ve yurtdışı internet çıkışlarını sağlayan fiber hattın hizmet dışı kalması soncunda bilişim alanında faaliyet görsen 12 STK bir araya gelerek Telekom idaresini eleştiren ve Ulaştırma Bakanlığı'nı göreve çağıran seri açıklamalar yapmış, konunun detaylarına dair getirdikleri teknik çözümlemeler sayesinde kısa sürede Türk Telekom hizmetin sürekliliğini temin sağlayabilmiştir. Bu süreçte STK'ların katkısının kayda değer olduğu değerlendirilmektedir. Yine 2007 yılındaki Telekom işçi grevinde bilişim alanında faaliyet gösteren 14 sivil toplum örgütünün geravin sonlandırılmasına ilişkin yaptığı çağrı manidardır.

STK'ların işletmelerle ilgili en önemli girdilerinden birini de kuşkusuz yine kendisi gibi ikincil bir paydaş olan hükümet ve hükümete bağlı düzenleyiciler sağlamaktadır. buradaki en önemli konulardan birisi STK ve işletme ilişkisinde mevcut yasal mevzuatın durumudur. Mevcut yasal mevzuatımızın STK ve işletme işbirlikleri ile bilfiil STK'ların mal ve hizmet üretme konusunda iyileştirmeye açık yönlerinin olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ilgili konuda bazı kanunlarda STK'lar lehine düzenlemelerin yer aldığı bilinmektedir. Örneğin 2005 tarih ve 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun 14 nci maddesine istinaden hazırlanmış olan 26183 sayılı Korumalı İşyerleri hakkındaki yönetmeliğe göre, gerçek ve tüzel kişiler iş gücü piyasasına kazandırılması güç olan özürlüler için mesleki rehabilitasyon ve istihdam oluşturmak amacıyla korumalı iş yeri açabilir. Bu mevzuata göre, STK'ların amaçları arasında eğitim ve üretim faaliyetlerinin yer alması durumunda söz konusu STK'nın inisiyatifi ile özürlü istihdamına ilişkin korumalı işyerlerinin açılması ve işletilmesi söz konusudur. Özellikle emek piyasasında iş bulamayan fakat çalışmak isteyen özürlü iş gücünün istihdamı onların sosyal hayata katılmaları için son derece önemlidir. Bu sayede STK'nın himayesinde ve organizasyonu altında açılan bir korumalı işyeri aynı zamanda özel sektör işletmelerinin de sosyal sorumluluk üstlenmelerine vesile olabilecektir. (Seyyar, 2009)

Sonuç

Freeman'ın ortaya koyduğu paydaş, isletme tarafından etkilenen ve isletmeyi etkileyen isletmenin devamlılığı ve basarısı için gerekli olan kişi veya gruplardır. Paydaşların isletmelerden istekleri farklı farklıdır. Bu nedenle isletmeler bu paydaş gruplarının önceliklerini belirlemek zorunluluğundadırlar. Kurumsal sosyal sorumluluğu Carroll'un ortaya koyduğu ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar açısından değerlendirmek gerekmektedir. (Özalp ve diğ.2008:82). Diğer bir taraftan dünya üzerinde yaygın bir platform kazanmaya başlayan neo liberal yaklaşımda (Yıldız, 2007:268) devletin sosyal sorumlulukları arasında yer alan eğitim, sağlık gibi hizmetlerin devletten daha az bürokratik ve esnek sivil toplum örgütlerine havale edilmesi stratejik bir hedef olarak düşünülmektedir. Bu durumda, sivil toplum örgütleri kendilerine biçilen ve yıllardır yerine getirdikleri "devlete sorumluluklarını hatırlatma" işlevinin "sorumlulukları üstlenme" noktasına doğru evrileceğini göstermektedir. STK'ların yakın gelecekteki bu muhtemel misyonu halihazırdaki işletmelerdeki ikincil sosyal paydaş olma kalıplarını dönüşümsel bir şekilde farklılaştırır niteliktedir.

İşletmelerin sosyal sorumluluğu konusunda literatürdeki çalışmalar, işletmelerin toplum içinde değişen rollerinden, onların toplumun ihtiyaçlarına daha duyarlı hale geldiğinden bahsetmektedir. 2010'lu yıllara hazırlandığımız bu dönemde Kurumsal ve sosyal sorumluluk artık işletmelerin en yakın ilgi

alanlarından biri olmalıdır. Bu sosyal sorumluluk bilinci işletmelerin bu alandaki farkındalık düzeylerinin artırılması ile sağlanabileceği gibi, STK'ların iş piyasasında dolaylı olarak sosyal sorumluluk ile ilgili alanlarda girişimci rolü üstlenmesi ile de temin edilebilir. Bununla ilgili gereklerin çoğunluğu kamu dikkatinin konuya çekilmesi ve yasal mevzuat ile ilgili düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç göstermektedir.

İşletmeler ile STK'lar arasındaki ilişkinin belirli değişkenler çerçevesinde birbirini beslediği değerlendirilmektedir. Şöyle ki, oturmuş bir piyasa mekanizmasının bulunmadığı işletme sahiplerinin ve potansiyel girişimcilerin önünü göremediği bir ortamda yeni yatırım fikirleri yeşermeyeceği gibi, mevcut işletmelerin de içerisine düşebileceği yerel veya global krizler eninde sonunda bir ekonomik çöküntü ve yoksulluk ile sonuçlanacaktır. Çeşitli nedenlerle ekonomik ve mali çöküntü içine sürüklenen toplumlarda halkın geçim sıkıntısına düşmesi yöneten kesimleri olduğu kadar düşünen ve yöneten kitle örgütlerini de etkilemektedir. Ekonomik çöküntü sarmalında yaşamak zorunda kalan toplumlar genelde temel hak ve kavramların da ne anlama geldiğini yeterince fark edememektedirler. Bu durumda hukuk ahlak ve benzeri değerler arka plana doğru kaymaktadır. İşte STK'ların toplamda yoksulluğu tarif eden bu kötü tablonun önüne geçmede önemli en az diğer paydaşlar kadar işletmelere ekonomik sisteme önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Arslanel, N. ve Hamdemir. B. (2007). "Küreselleşmenin Sivil Toplum Siyaseti", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 2: 12-23.

Ay, Ü. (2003). İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk, Adana: Nobel Yayınları.

Aydıntan, Belgin. (2008). "Küresel ilişkiler Sözleşmesine Katılan Türk Şirketlerinin kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi" 2008-Muhan Soysal İşletmecilik Konferansı Bildirileri

Baudrillard, J. (1998). "Simulacra and Simulations", Mark Poster, (ed). *Jean Baudrillard, Selected Writings,* Stanford University Press, 166–184.

Baudrillard, J. (2006). Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu. (Çev: Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bircan, Kamil. (2003) "Aydın İlindeki Firmaların Neden Olduğu Çevre Kirliliği ve Bu Kirliliğin Sosyal Sorumluluk Anlayışı İçerisinde Çözülmesi ve Bir Model Önerisi", *ADÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi,* Aydın.

Carroll, Archie B.ve Ann K. Buchholtz. (2000).*Business and Society: Ethics and Stakeholder Management,* Fourth Edition, Australia: South-Western College Publishing.

Çelik, Adnan. (2007). "Sirketlerin Sosyal Sorumlulukları", *Kurumsal Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coskun Can Aktan).

Demiral, M. (2007). "Türkiye'de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", *Akademik Bakış,* S.13, Kırgızistan, 1-17.

Doğan, Muhsin ve Çalmaşur Gürkan, (2009). "Gayrisafi Milli Hasıla ve Nüfus İle Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset,* Siyasal Kitabevi, Ankara,

Ertuğrul, F. (2008). "Paydaş Teorisi ve İşletmelerin Paydaşları İle İlişkilerinin Yönetimi", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* S:31, 199–223.

Hämäläinen, K. (2003). "Common Standards for Programme Evaluations and Accreditation" *European Journal of Education*, Vol 38, No.3, 2003.

Haug, G. (2003). "Quality Assurance /Accreditation in the Emerging European Higher Education Area: A Possible Scenario For The Future", *European Journal of Education*, Vol 38, No.3, 2003

Luthans, F., Hodgetts, R. ve Thompson, K. (1987). *Social Issues in Business,* New York: Macmillian Publishing Company.

McGee, John. (1998). "Commentary on "Corporate Strategies and Environmental Regulations: an Organizing Framework" by A. M. Rugman and A. Verbeke", *Strategic Management Journal,* Vol.19.

Özalp, İnan; Tonus, Zümrüt ve Sarıkaya, Muammer. (2008). "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma" *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 5, ss. 69-84

Özer, M. H. (2008). "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(26): 86–97.

Seyyar, Ali. (2008). "STK'lar ve Özel Şirket işbirliği Çerçevesinde Özürlü İstihdamına Yönelik Korumalı işyeri Projesi" , http://www.sosyalsiyaset.com/documents/korumalı_isyeri_projesi.htm Erişim Tarihi, 19 Haziran 2009.

Weiss, Joseph W. (2003). *Business Ethics: A Stakeholder and Issues Management Approach,* 3. Edition, Australia: SThompson /Southe-Western.

Yıldız, Özkan. (2007). "Küresel Sivil Toplumun Paradoksları" Sosyoloji Dergisi, Özel Sayı, s.267-278

Yönet, E. (2002). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", *Sosyal Bilimler Dergisi,* 239–264.

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA KURUMSALLAŞMA VE STRATEJİK YÖNETİM

Arş. Gör. Sevcan Güleç
gulecsevcan@hotmail.com
Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.
Arş. Gör. Hatice Özkan Sancak
haticesancak@hotmail.com
Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Özet
Yerel, ulusal ve uluslararası arenalarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları giderek önem kazanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının işletmelerden farklı, kendilerine has özellikleri ve yapıları vardır. Bu farklılık nedeniyle bu tür örgütlerin disiplinlerarası yönetim yaklaşımlarına ihtiyaçları vardır. Stratejik yönetim yaklaşımı da bunlardan biridir. Hem bu yaklaşımın hem de diğer modern yönetim yaklaşımların başarı ile uygulanması için kurumsallaşmanın da gerçekleşmesi gerekmektedir.
Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma düzeylerinin ve bu kuruluşlardaki stratejik yönetimin varlığının belirlenmesidir. Kurumsallaşma ve stratejik yönetimle ilgili bir anket formunun kullanıldığı bu çalışmada elde edilen veriler SPSS istatistik programında analiz edilerek sivil toplum kuruluşlarının yönetim yapılarıyla ilgili bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.
Anahtar Kelimler: Sivil Toplum, Kurumsallaşma, Stratejik Yönetim, Türkiye

STRATEGIC MANAGEMENT AND INSTITUTIONALIZAITON IN CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN TURKEY

Abstract
Non governmental organizations become more important at local, national and global levels in recent years. Non governmental organizations have special characteristics and they are different from firms. Because of this variety, management of this organizations need interdiciplinary approaches. One of them is strategic management. Institutionalizaiton of these organizations' is essential for success of this approach and the other modern management aproaches.
The aim of this study is to determine the strategic management and institutionalizaiton in non profit organizatons/civil society organizations in Turkey in the scope of non profit organizations management. In this study, civil society organizations' legal and institutional structures, aims, visions, missions, approaches and present practices will be examined by inquery method.
Key Words: Sivil Society, Instıtutıonalızaıton, Strategıc Management , Turkey

Giriş

Son yıllarda, sivil toplum kuruluşları, hem dünya'da hem de Türkiye'de gündemi meşgul eden ve tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır; çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk ve yetki devri gibi unsurların gelişmesiyle birlikte sivil toplum kavramının ve buna bağlı olarak sivil toplum kuruluşlarının önemi giderek artmaktadır. Açık ve basit bir tanımı yapılamayan sivil toplum kavramı, farklı toplumlarda yaşanan tarihsel gelişmelere paralel olarak çeşitli şekillerde biçimlenmekte ve sivil toplum kuruluşları sosyal hayatın içerisinde farklı roller üstlenmektedir.

Sivil toplum, devlet otoritesinin dışında, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmanın olduğu, bireylerin özgürce ve bağımsız olarak hareket edebildikleri, bireyler arasında gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin olduğu toplum olarak tanımlanmaktadır. Sivil toplumun en önemli unsurları sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum, bir ülkede "kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları" arasındaki ilişkilerdeki denge ile ortaya çıkar. Sivil toplum kuruluşları ise; ortak bir fikir ve ortak bir amaç, doğrultusunda bir araya gelmiş insanların, gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturdukları birliktelikler olarak tanımlanmaktadır.

Yerel, ulusal ve uluslararası arenalarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları (STK'lar) farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden, düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bu kadar geniş bir alanda faaliyet gösteren ve farklı oluşumları içeren STK'ların örgütsel yapıları ve yönetim şekilleri bu kuruluşların etkinlikleriyle doğrudan ilişkilidir.

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet göstermek zorunda oldukları dış çevre, kendilerine biçtikleri misyonlar ve vizyonlara dair gerçekleştirmek zorunda oldukları faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda oldukça zorlayıcı bir resim ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların başarı ile gerçekleştirilebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının etkin bir yönetim yapısına sahip olmaları gerekmektedir. Kurumsal bir yapıya sahip olan ve kurumsal bir kimlik kazanan sivil toplum kuruluşları hem üyelerin katılımı hem de faaliyetlerinin etkinliği noktasında diğer kuruluşlardan ayrılarak amaçları doğrultusunda daha hızlı yol almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma düzeylerinin ve bu kuruluşlardaki stratejik yönetimin varlığının belirlenmesidir. Bu çalışma kapsamında özel sektörde uzun yıllardır başarıyla uygulanmakta olan stratejik yönetim uygulamasının sivil toplum kuruluşları özelinde nasıl gerçekleştirildiği ele alınmıştır. Kurumsallaşma ve stratejik yönetimle ilgili bir anket formunun kullanıldığı bu çalışmada elde edilen veriler SPSS istatistik programında analiz edilerek sivil toplum kuruluşlarının yönetim yapılarıyla ilgili mevcut durum tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, devlet otoritesi dışında bir şeyler yapma alışkanlığını edinmiş; her şeyi devletten beklemeyen, devletin dışında, devletten bağımsız ancak düşmanca olmayan bir ilişki geliştiren toplumdur (Belge, 2003:10) . Sivil toplumla ilgili ilk kavramların 18. yüzyıla kadar "devlet" ve siyasal toplumla eş anlamlı olarak, Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan "politike koinonia" ve Çiçero tarafından kullanılan "societas civillis" kavramlarının olduğu belirlenmiştir (Tosun, 2003:30). Ortaçağda sivil toplum, dini toplumun karşıtı olandır. Sivil toplum ile laik ve çağdaş toplum arasındaki ilişki bu döneme dayanır. Aristo'dan bu dönemin sonuna kadar gelen sivil toplum devletle iç içe bir kavramdır (Çepel, 2009). 12. ve 13. yüzyıllarda sivil toplum kullanılmasa da Keyman'a göre; o dönemin dinsel yapısı içinde birliktelik ve paylaşım içinde olan insanların cennete gittikleri yönünde sivil toplum oluşumunu destekleyen bir yapı söz konusu olmuştur (Tosun, 2009).

Sivil toplumun doğuşu burjuva sınıfının doğuşuyla eş zamanlı olarak ortaya çıkmış bir olgudur. Toplumda siyasal yapının dışında bir yargı düzeninin ortaya çıkmasıyla, bilimsel gelişmelerle ve özellikle matbaanın icadıyla birlikte kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Bütün bunların sonucu olarak siyasal toplumdan bağımsız bir yaşam alanı ortaya çıkmıştır (Duman, 2003: 348).

Sivil toplum kavramı her ne kadar uzun bir geçmişe sahipse de bugünkü anlamıyla, batıda sanayi toplumu sonrası başlayan toplumsal ve siyasal arayışların sonucu olarak ortaya çıkmıştır Batı dünyasının "Rönesans" tan sonra yaşadığı gelişmeler ve değişmeler yeni bir siyasal toplum arayışını doğurmuş, bu gelişmelerin sonucu olarak da ulus devletler ile birlikte daha katılımcı ve özgürlükçü bir siyasal yaşam tartışılmaya başlanmıştır(Arslan, 2001:14). Bu gelişim seyrine rağmen sivil toplum kavramı ve sivil toplum kuruluşları asıl anlamını 1980'lerden sonra kazanmaya başlamıştır. 1980 sonrasının temel karakteristiği dünyanın devlet yönetimlerinde sivil toplum ve özel sektöre ayrı bir vurgu yapan neoliberal akımın etkilerinin görülmesi olmuştur.

Sivil toplum kuruluşları; "kamu yaşamında, herkesi ilgilendiren konularda, değerli amaçlar demetinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak için, konuyla ilgili birikimli, bilgiyle donatılmış kişilerin oluşturduğu, kamu hizmeti yapan kuruluşlardır" (Kuçuradi, ve Çakmak, 2003:8). Sivil toplum kuruluşlarının tanımlanması ve bu tanıma giren ve girmeyen yapıların ortaya konulması oldukça güçtür. STK'lar, örgütlenmiş yurttaşların, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik kalkınmasına ve sivil toplum düzenine doğrudan katkıda bulunarak, katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülmesi açısından (kimi zaman devlet ve hükümetten de fazla) yaşamsal bir rol üstlenir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (ESC), 'toplumun yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile yurttaşlar arasında aracı işlevi gören bütün örgütsel yapılanmaları STK olarak kabul etmektedir. Bu tanım özellikle, örgütlenmiş bir sivil toplumun ve yönetişimin temel unsuru konumundaki bütün ekonomik, toplumsal ve mesleki kuruluşları kapsamaktadır (Güder, 2005).

STK'lar ana faaliyet konuları bakımından bağış ve yardım kuruluşları, sosyalleştirme ve kültürel etkinlik kuruluşları, yöresel hemşeri dayanışma kuruluşları, çalışma hayatı ve mesleki örgütlenme amaçlı kuruluşlar, çevre, yaban hayatı ve doğayı koruma ve geliştirme amaçlı kuruluşlar, araştırma ve eğitsel faaliyetleri amaç edinmiş kuruluşlar, belirli bir ideolojiyi tutundurma ve yayma amaçlı kuruluşlar, dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik hizmet kuruluşları, bireysel özgürlükler ve insan haklarını savunma amaçlı kuruluşlar, sağlık hizmetleri odaklı kuruluşlar, sosyal hizmet odaklı kuruluşlar, kalkınma ve konut edindirme amaçlı kuruluşlar, sportif amaçlı kuruluşlar, düşünce ve fikir oluşturma (think-tank) kuruluşları, uluslararası faaliyet kuruluşları şeklinde sınıflandırılmaktadır (Keyman, 2004).

Türkiye'de sivil toplum alanı, büyüklükleri, amaçları, faaliyetleri, politik duruşları, hedef kitleleri ve üye profilleri açısından farklılaşan heterojen bir yapı sergilemektedir. Ancak hukuksal açıdan STK'ları yansıtan temelde iki ana kategori bulunmaktadır. Bunlar dernekler ve vakıflardır. Niceliksel açıdan balkıdığında Türkiye'de kabaca toplam 150 bin kadar sivil toplum kuruluşu olduğu bilinmektedir. Bunların 60 bin kadarı hemşeri dernekleri, 80 bini STK'lar, 5000 civarı meslek odaları ve 3000 kadarı da vakıflar olarak görülmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsallaşma

Kurumsallaşma örgütsel, sosyolojik, politik ve ekonomik olmak üzere farklı perspektiflerden ele alınmaktadır. Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının örgütsel açıdan kurumsallaşmaları ele alınmıştır. Kurumsallaşmayı çevresel uyum açısından değerlendiren March kurumsallaşmayı, "çevresel değişme ile birlikte organizasyonel değişimin ve bu değişim doğrultusunda standardizasyonun sağlanması" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlamada şu üç husus dikkati çekmektedir. 1-Çevresel değişim ile değişme 2- Bu değişimi öğrenme 3- Yeni duruma uygun standartlar geliştirme. Kurumsallaşmaya farklı bir açıdan bakan

Selznick'e göre ise kurumsallaşma; örgütün ayrı bir kimlik kazanması ve sosyal ihtiyaç ve baskıların doğal ürün olarak duyarlı ve esnek bir organizma haline gelme sürecidir (Karpuzoğlu, 2001:17).

Kurumsallaşma örgütlerin kamuya mal olarak kendilerine has bir kültür oluşturmalarını sağlamaktadır. Kurumsallaşma ile birlikte örgütler çevresel sorunlara ilgisiz kalmayan bir yapıya sahip olmakta ve yasalar, iş ahlakı ve normlara uygun faaliyet göstermektedirler (Akat ve Atılgan, 1992:17).

Tüm bu tanımlardan hareketle kurumsallaşma; örgütlerin kişilerden ziyade kurallara, standartlara, prosedürlere, bürokratik bir yapıya, kendisine özgü selamlama biçimlerine, iş yapma usul ve yöntemlerine sahip olması ve bu sayede diğer örgütlerden farklı ve ayırt edici bir kimliğe sahip olarak kamuya mal olma sürecidir (Karpuzoğlu, 2001:17).

Kurumsallaşama genelde iki yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunlar rasyonel kurumsallaşma yaklaşımı ve kurumsallaşma analizi yaklaşımıdır. Rasyonel kurumsallaşma yapısı daha çok formel organizasyon üzerinde yoğunlaşarak klasik yönetim teorisine benzer bir bakış açısı getirmektedir. Bu bakış açısına göre de örgütler ve kurumsallaşma çevresel faktörlerden bağımsızdır, çevresel koşullara göre değişmezler. Kurumsallaşma analizi yaklaşımına göre ise biçimsel yapının oluşturulmasında içsel faktörler kadar dışsal faktörler de önemlidir (Karpuzoğlu, 2001:72-72). Çünkü örgütlerin devamlılığının sağlanması, belirsizliğin azaltılması ve örgütsel yaratıcılığın arttırılması birer sosyal varlık olan örgütler için vazgeçilmezdir. Bu çalışmada her iki yaklaşımın sentezi ele alınmaktadır. Çünkü sivil toplum kuruluşlarının katı bürokratik yapıya sahip olarak hantallaşması kamu kurumuna dönüşmemesi ve çok esnek ve tamamen çalışan ve müşteri odaklı bir yapı haline gelerek kar amaçlı bir örgüte dönüşmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Kurumsallaşma dinamik bir süreçtir. Dolayısıyla değişen çevresel koşullar sürekli incelenerek örgüt hedeflerinin, örgüt yapısının, işgören niteliklerinin, teknolojinin ve işgörme usullerinin bu değişimi takip etmesini gerektirir. Bu değişimin takip edilmesi için örgütlerin çeşitli unsurlara sahip olması gerekmektedir. Örgütlerin kurumsallaşma düzeylerine etki eden önemli faktörler şu şekilde sıralanmaktadır (Akat ve Atılgan, 1992:21):

- Örgüt kültürü
- Yönetim stili /Lider yöneticisi
- Eğitim
- İnsana yönelik olma
- Örgüt yapısı

Bu faktörler içerisinde en önemli olanı örgüt kültürüdür. Çünkü örgüt kültürü, bir örgütü diğer örgütlerden ayıran bir kimliktir. Bunun yanında örgüt kültürü; kişilerin örgütsel işleyişi anlamalarına yardımcı olan, onlara örgüt içindeki davranışlarla ilgili normlar sağlayan, ortak değer yargıları ve inançlar düzeni oluşturan bir olgudur (Eren, 2000: 119). Örgüt kültürü iş yapma yöntem ve süreçlerine standart uygulamalar getirerek örgütsel verimliliği de arttırmaktadır (Eren, 2000: 152).

Kurumsallaşma aşamasını başarıyla tamamlamış örgütlere baktığımızda, bu örgütlerin güçlü bir örgüt kültürüne sahip oldukları görülmektedir. Örgütler, içlerine değer katıldıkça kurumsallaşmakta ve özel bir kimliğe sahip olmaktadırlar. Kurumsallaşmanın iyi geliştiği yerde, farklı görüşler, alışkanlıklar ve bağlılıklar birleşmekte ve bunun sonucunda, biçimsel eşgüdüm ve komutayı aşan bir toplumsal bütünleşme gerçekleşmektedir (Akat ve Atılgan, 1992:24-26).

Kurumsallaşmaya etki eden en önemli faktörlerden birisi de örgütlerin lider yöneticisidir. Örgütleri kuranlar da yaşatanlar da, geliştirenler de, batıranlar da liderleri veya yöneticileridir. Bugün pek çok kurumsallaşmış, kendini kamuoyuna kabul ettirmiş örgütlerin başarısının arkasında güçlü lider ve yöneticilerin bulunduğu görülmektedir. (Akat ve Atılgan, 1992:27). Örgüt imajı içinde liderin ya da liderlerin verdikleri görüntünün önemli bir yeri vardır. Lider örgüt için iç ve dış çevreyi harekete geçirecek hedefler saptar ve bu hedeflerin örgütün sosyal yapısına uygun olmasına dikkat eder (Doğan, 1998: 153-154). Kurumsallaşmada lider yöneticilere düşen en büyük görev örgütlerin geleceğe yönelik hedeflerini astlarıyla birlikte belirlemek ve bu hedeflerin tüm çalışanlar tarafından anlaşılması ve kabullenilmesi için gayret göstermektir. Eğer yönetici örgütün vizyon, misyon ve amaçlarını çalışanlara açık bir dille anlatamaz veya buna önem vermezse, bilgilendirilmeyen astın amacı ile örgütün amacı farklılıklar gösterecek ve sonuçta beklenen verim ve katılım sağlanamayacaktır.

Örgütler açısından çalışanların eğitimi ise; çalışanların ve onların oluşturdukları grupların, örgütte şu anda sahip oldukları ya da ilerde sahip olacakları görevleri daha etkin bir şekilde yapabilmeleri için, onların mesleki bilgilerini geliştiren; düşünce, rasyonel karar alma, davranış, tutum, alışkanlık ve anlayışlarına olumlu katkılar yapmayı amaçlayan, bilgi ve becerilerini arttıran eğitsel faaliyetlerin tümüdür (Kaynak ve diğerleri, 2000: 169).Çalışanlara örgüt içinde verilen eğitimin temel amacı çalışanların örgütçe istenilen standartlara uygunluğunu sağlayarak bağlılık duygusunu artırmaktadır. Kurumsallaşmış örgütlerde eğitim faaliyetlerinin süreklilik kazandığı görülmektedir (Akat ve Atılgan, 1992: 33).

Günümüz değişen şartlarında her şeyin insan tarafından yine insan için gerçekleştirileceği düşüncesi kurumları insana yönelik bir tutum içerisine girmeye zorlamış, kişilerin örgüt içerisinde etkin ve verimli olmasında insan faktörüne değer vermenin çok önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. İnsana yönelik yönetim sistemlerinde örgüt amaçlarına ulaşmak için her düzeyde çalışanın işbirliği ve görüşü önemlidir. İnsanları

anlamlı bir iş yaptıklarına inandırmak, yaptıkları işleri takdir etmek, işlerini sevmelerini sağlamak ve onları amaçları gerçekleştirecek birer araç değil amaca ulaşmak için bir ortak/katılımcı, inceleyen, araştıran, düşünen bireyler olarak görmek hem liderlerin hem de örgütlerin sürekliliğini sağlayarak amaçlarına ulaştıracaktır.

Kurumlaşmış örgütlerde son derece gelişmiş bir iletişim ağı mevcuttur. Bu örgütlerde ast üst arasındaki iletişim kolaylıkla kurulmakta, çalışanlar arasında her düzeyde programlanmış ve programlanmamış grup toplantıları düzenlenmektedir. Kurumlaşmış örgütlerdeki bu yoğun iletişim ortamı insanları bilgilendirmenin, yenilikçi süreci yaşatmanın ve örgüte olan bağlılığın artırılmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumlaşmış örgütlerin örgütsel yapılarında görülen bir diğer özellik ise karar verme yetkisinin üst kademede toplanmayıp alt kademelere yayılmış olmasıdır. Yetkiyle birlikte sorumlulukların da dağıtılması ve kişilerin yoğun iletişim ağıyla bilgilendirilmeleri, çalışanların örgüte karşı olan sorumluluklarını tam bir bağlılıkla yerine getirmelerini sağlayacaktır (Akat ve Atılgan, 1992:39-40).

Sivil toplum kuruluşlarının uzun bir yaşam çizgisine sahip olabilmeleri, etkinliklerini arttırabilmeleri ve kamuoyunda gelecek için güven veren bir konuma gelebilmeleri kurumsallaşma düzeyleri ile orantılı olarak değişmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının sadece güçlü bir yapı ve yenileşmeye açık sistemler oluşturmaları örgütlerin giderek artan büyüme ve yayılma eğilimleri dikkate alındığında yeterli olmamaktadır. Çünkü kurumsallaşmayla sivil toplum kuruluşları yönetim fonksiyonlarının etkin bir şekilde yerine getirecek, kamuoyuna mal olarak, yönetimde özerkliği ve girişimciliği arttıracak, topluma ve çalışanlarına yönelik olacaktır.

Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim

Kurumsallaşmanın yanı sıra kâr amacı gütmeyen STK'lar, küreselleşme sürecinin kendilerine yüklediği geniş faaliyet alanlarında etkin olabilmek için stratejik bir düşünce tarzı ve buna uygun bir eylem yapısı da geliştirmek zorundadırlar. İşletme literatüründe 1990'lardan sonrada artan bir ivme ile gelişme kaydedip, pratikte uygulana gelen stratejik yönetim, küreselleşme ile artan rekabet ortamında organizasyonların çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak fırsatları etkin bir şekilde kullanıp, tehditlerden etkili yöntemlerle korunmalarını sağlamakta etkin rol oynamaktadır. Stratejik yönetimin tanımlanması ve temel özelliklerinin açığa çıkarılmasından sonra yönetim bilimi literatüründe sıkça kullanılan misyon, vizyon, politika, değerler, program ve plan kavramlarının ele alınması ve stratejik yönetim bakış açısı ile ilişkilerinin belirlenmesi çalışmanın kavramsal boyutunun netleştirilmesinde faydalı olacaktır.

Stratejik yönetim, organizasyonun iç ve dış çevre analizlerinin yapılarak, mevcut kaynakların en etkin biçimde kullanılmasına hizmet edecek bir planlamanın gerçekleştirilmesinde, çeşitli stratejik alternatifler içerisinden en etkili olanının seçilmesinde, organizasyonun hedefler doğrultusunda yeniden yapılandırılmasında ve yönetim sürecinin değerlendirilmesinde günümüz yöneticilerine büyük avantajlar sağlamaktadır. Stratejik yönetim alanında önemli çalışmaları olan John M. Bryson ise stratejik yönetimi, "bir organizasyonun ne yaptığını, varlık nedeni ve gelecekte ulaşmak istediği hedefleri ortaya koyan bir yönetim tekniği" olarak tanımlamaktadır (Bryson,1995:5).

Stratejik yönetim sürecinin başlangıcında organizasyona özel tanımlanması gereken misyon, çoğu zaman vizyon kavramı ile karıştırılarak tam anlaşılamamaktadır. Yönetim bilimi açısından misyon, amacın ifadesi ve organizasyonun var oluş sebebi şeklinde tanımlanmaktadır (Katsioloudes, 2002:9). Kavramın doğru anlaşılıp doğru geliştirilmesi stratejik yönetim sürecinin başarısı açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü bir organizasyonun misyonu onun var oluş nedeni olmasından da öte hangi ürünleri nerede ve nasıl üreteceğini, felsefesinin ne olacağını, değerlerinin ne olacağını ve yönetim sürecinin tüm diğer kavramlarının nasıl şekilleneceğini belirlemekte önemli bir öncül olmaktadır. Bu nedenle doğru tanımlanmış bir misyon aracılığıyla organizasyonun amaçlarının açık ve gerçekçi bir şekilde ortaya konması sağlanmış olacaktır. (David,1991:90-97). Sonuç olarak belirtmek gerekirse misyon, organizasyonun içindeki ve dışındaki herkese kim olduğunu, ne yaptığını, kimin için yaptığını, nasıl ve neden yaptığını belirleyen başka bir ifade ile var oluş amacını tanımlayan bir görev bildirgesidir.

Bir organizasyonun vizyonu, o organizasyonun gelecek tasarımıdır. Diğer bir ifadeyle organizasyonun gelecekte kendini nerede ve nasıl görmek istediğinin ifadesidir. Bu ifade, bir yönü ile organizasyonun motivasyon kaynağı olurken, bir yönü ile de hedefler ile mevcut uygulamaların yapıyı taşıdığı yerin gözden geçirilip ulaşılmak istenen nokta için organizasyonun yenilenmesine ve değiştirilmesine katkı sunmaktadır. Vizyon kavramı daha önce de belirtildiği gibi misyon kavramı ile karıştırılmaktadır. Bu iki kavram arasındaki farkı netleştirmek gerekirse; misyon bir organizasyonun varoluş nedenini ve mevcut durumunu ifade ederken, vizyon organizasyonun gelecekte ulaşması gereken konumunu ifade etmektedir. Burada misyon organizasyon için var oluş manifestosu işlevi görürken vizyon ise organizasyonun stratejileri için "pusula" (Ülgen ve Mirze, 2004: 69) veya geleceği gösteren ayna niteliği taşımaktadır.

Değerler organizasyonun ayırt edici özelliklerini ortaya koyarak çalışanlarına perspektif sunan ve tüm faaliyet süreçlerinde özen gösterilen ilkelerdir. Bu nedenle organizasyonun kararlarına, faaliyetlerine ve çalışma yöntemlerine yön veren nirengi noktaları olarak kabul edilmektedir.

Stratejik Yönetim alanında sıkça karıştırılan bir diğer kavram da politikadır. Politika, "örgütü amaçlarına yönlendirecek strateji ve faaliyetlerle uyumlu ve genellikle değişmeyen durumlarla ilgili olarak

alınması gereken kararlar ile gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlere rehberlik eden, çalışana iki sınır arasında takdir hakkı veren bir yol" (Ülgen ve Mirze, 2004: 69) olarak ifade edilmektedir.

Stratejinin uygulamaya konulması ile ilgili olan taktik karakteristik özellik olarak kısa süreli, nihai sonuca yönelik değil ihtiyaç duyulduğu andaki sorunun çözümüne yönelik, küçük ölçekli, ayrıntılı ve dinamik faaliyetlerdir. Bu anlamıyla taktik, daha özel ve kısa süreli fikirlerden, bir veya daha fazla kısa vadeli hedefler ve bunların uygulama sanatı olarak ifade edilmektedir (Sapp ve Smith,1984:9)

Plan, genel olarak strateji, politika, taktik, yöntem ve program olarak izah edilen bütün kavramları kapsamakta ve belirli bir zaman aralığında hedeflere ulaşmak için izlenecek yolu açıkça ortaya koymaktadır (Çoban,1997:99). Dolayısıyla plan, nereye, ne zaman, nasıl, neden, hangi araç ve yöntemle, nerede ve kimler aracılığıyla ulaşıldığını gösterir niteliktedir. Elde edilen bilgiler ve varsayımlara dayanarak geliştirilen planlar rakamlandırılır ve yazılı hale getirilir.

Program ise, hangi faaliyetlerin, ne zaman, kim tarafından ve nasıl yapılacağı gibi detayları gösterir. Bu nedenle program bir defa kullanılan planlardan oluşmaktadır denebilir. Ayrıntılı faaliyetlerin uygulanacakları yerleri, zamanları, süreleri ve bunların kimler tarafından gerçekleştirileceği önceden belirlendiği için programda değişim esnekliği oldukça düşüktür (Eren,2000:13) Olası riskler öngörülmeye çalışılarak mümkün olan en az değişim oranı ile sürecin koordinasyonunu sağlamaya dönük, sorumluluk düzeyleri yüksek ve kısa süreli plan parçalarıdır denebilir.

Stratejik yönetim sürecine dair son yirmi yılda birçok farklı model geliştirilmiştir. Bu modellerin hepsi temelde şu üç ana başlık etrafında kurgulanmıştır; Stratejilerin oluşturulması, Stratejilerin uygulanması, Stratejilerin kontrolü ve değerlendirilmesi. STK'lar için önerilen stratejik yönetim süreci uygulaması ise yine bu üç ana başlık altında on basamaklı bir süreç olarak şekillendirilmiştir (Bryson, 1995:23-37):

1. Stratejik Yönetim Sürecinde Görüş Birliğine Varma ve Süreci Başlatma: Bu adımla amaçlanan STK'nın içinde ve yakın etkileşimde bulunduğu dışındaki kişilerle birlikte stratejik yönetim sürecine duyulan ihtiyaç, sürecin kuruma katabilecekleri ve bir yöntem üzerinde uzlaşılması ve bir anlaşma sağlanmasıdır (Nutt, 1995:189).

2. Organizasyonun Yükümlülüklerini Tanımlama ve Tanıma: STK kuruluş amacını ve mevcut yükümlülüklerini belirler. Bu aşamada üyeler haricinde ilgili herkesin de katılımının sağlanması kuruluşun vizyon ve misyonun belirlenmesine de yardımcı olacaktır.

3. Misyon ve Değerleri Açığa Çıkarma: STK'nın misyonun tanımlanması ve yönetilmesi organizasyonun görev alanının açıkça belirlenmesine hizmet etmekle beraber, stratejik amaçların nasıl gerçekleştirileceğine dair bir çerçeve oluşturulmasına da katkı sunmaktadır. Misyon cümlesi kısa, organizasyonun hedeflerini ortaya koyan ve bu hedeflere ulaşmakta etkili olacak değerleri belirten bir metin olmalıdır.

4. Organizasyonun İç ve Dış Çevresini Değerlendirme: Bu adımda, strateji belirlemeyi rasyonelleştirmek ve sonuç almaya yakınlıklarını güçlendirmek için, STK'nın iç ve dış çevresinin değerlendirilmesinin bütün yönleri ile ele alınmaktadır. Stratejik yönetim sürecinde STK'nın dış çevresini anlamak için fırsatları ve tehditleri, iç ortamını anlamak içinde güçlü ve zayıf yanlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

5. Organizasyonun Karşılaştığı Stratejik Sorunları Tanımlama: Bu adımda STK'nın karşı karşıya kaldığı çatışmalı durumlar açığa çıkarılır. Hızla değişen çevresel koşullar ve artan rekabet ortamı göz önüne alındığında STK'nın hayatta kalabilmesi ve gelişebilmesi için stratejik sorunlarına etkili çözümler üretebilmesi gereklidir.

6. Sorunları Yönetmek Amacıyla Strateji ve Plan oluşturma: Bu adımında STK için uygun stratejik alternatifler ortaya çıkarılarak, en etkili olabileceklerin seçimi gerçekleştirilir. Bu seçim önceki adımlarda belirlenmiş olan misyon, kaynak ve yetenekler, dış çevrenin durumu ve örgütsel kültür göz önünde bulundurularak gerçekleştirilir.

7. Stratejiler ve Planı İnceleme ve İçselleştirme: STK'nın çalışan ve gönüllü ve üyelerinin strateji ve planları benimsemesidir.

8. Etkili bir Örgütsel Vizyon Oluşturma: Bu adımda, belirlenen vizyon, STK'nın ulaşmayı hedeflediği idealinde canlandırdığı ve ulaşmayı arzuladığı geleceğin iddialı ve gerçekçi ifadesidir. Bu ifade misyonu destekler nitelikte çalışanların, üyelerin, gönüllülerin ve kaynak sağlayıcıların geleceğe dönük motivasyonlarını güçlendirir. Bu nedenle vizyon, misyon ile birlikte kuruluş planının çatısını oluşturur.

9. Etkili Bir Uygulama süreci Gerçekleştirme: Stratejik amaç ve hedeflerin vizyon ve misyon rehberliğinde uygulanması, uygulama safhasında oluşacak aksaklıkların giderilmesi aşamasıdır.

10. Sürecin Değerlendirilmesi: STK stratejisinde aksayan yanları tespit edilmesi, stratejinin uygulanabilirliğinin test edilmesi, varsayımların, sistemin ve süreçlerin strateji ve programları destekleyip desteklemediğinin değerlendirilmesidir.

Yukarıda sayılan on adım sırasıyla gerçekleştirildiğinde bir STK'nın stratejik yönetim döngüsü ortaya çıkmış olacaktır. Stratejik yönetim döngüsel yapısı nedeni ile bir birine bağlı aşamalardan meydana gelen bir süreçtir. Bu nedenle stratejik yönetim süreci içerisindeki her adım bir sonraki adımın öncülü olduğu gibi, her stratejik yönetim dönemi de bir sonrakinin öncülü konumundadır.

Stratejik yönetim uygulamasıyla STK'larda stratejik düşünme ve eylemi geliştirilerek karar alma süreçleri güçlendirilecektir. Stratejik yönetimde kullanılan çeşitli analizlerle örgüt çevresindeki fırsat ve

tehditlerle, güçlü ve zayıf yanlarını görecek ve örgütsel tepki gücünün gelişmesi ve performansını arttıracaktır. Misyon, vizyon ve değerlerin benimsenmesiyle örgüt içi ilişkileri geliştirecek bir örgüt kültürüne sahip olacaktır. Belirlenen politikalarla ve hazırlanan programlarla net, ulaşılabilir ve ölçülebilir hedefler belirleyerek amaç ve hedeflere dayalı yönetim anlayışını geliştirecektir.

Alan Araştırması

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünde literatür taraması yapılarak kavramsal çerçeve özetlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümünde ise ampirik araştırma ile Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma ve stratejik yönetim düzeyleri incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşu kavramının tanımsal muğlâklığı nedeni ile araştırmanın yapılacağı kuruluşlara karar vermek oldukça zor olmuştur. Bu sorunun aşılması amacı ile sivil toplum çalışmaları alanın da önde gelen Türkiye'nin iki büyük STK'sının listeleri temel veriler olarak kullanılmıştır. Ana kütlenin büyük olması ve ülkenin dört bir yanında dağınık bulunması da maliyet ve zaman açısından bir kısıtlama yarattığından, soru formları uygulayıcılara elektronik ortamdan ulaşıltırılmaya çalışılmıştır. Daha önce hazırlanmış olan sivil toplum kuruluşlarının listelerinde yer alan tüm e-posta adreslerine ve Yahoo Mailgroups'da oluşturulan sivil toplumla ilgili iletişim gruplarına gönderilen e-postaların bir çoğu bu posta adresleri kullanılmadığı için geri dönmüştür. Bu yüzden örneklem sayısı 70'te sınırlı kalmış bunlardan da 67'si değerlendirmeye alınmıştır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının Türkiye'deki bütün STK'lar için genelleştirilememesi araştırmanın bir kısıtıdır.

Araştırmanın Bulguları

Elde edilen araştırma bulguları demografik bilgiler, örgütsel yapı ile ilgili bilgiler, faaliyet alanı ile ilgili bilgiler ve karşılaşılan sorunlar olarak dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Demografik bilgiler kapsamında kuruluş yılı, kuruluş türü, üye sayısı, üyelik türü, çalışan sayısı, yönetim kurulu üye sayısı ve kimlerden oluştuğu ile ilgili bulgular yer almaktadır. Örgütsel yapı kapsamında ise misyon, vizyon, strateji ve bunların süresi ve kim tarafından belirlendiği, eğitim politikaları, yetki devri, bütçe, sembol veya logo, çalışma merkezi, iş tanımları, kütüphanesi veya arşivi, web sitesi ile ilgili sorular ele alınmıştır. Yayınlar, etkinlikler, ortaklar, çalışma alanları da faaliyet alanları ile ilgili sorularda sorulmuştur.

Araştırma kapsamındaki STK'ların kuruluş yılına bakıldığında, 1950'den önce kurulanların oranı %4,48, 1950-1975 yılları arasında kurulanların oranı %4,93, 1976-1985 yılları arasında kurulanların oranı %2,99, 1986-1995 yılları arasında kurulanların oranı %43,28, 1996-2000 yılları arasında kurulanların oranı %10,45, 2001-2005 yılları arasında kurulanların oranı % 20,90 ve 2006 ve sonrasında kurulanların oranı % 2,99'dur. Araştırmada STK'ların kuruluş yıllarını gösteren 1976-1985 ve 1986-1995 yılları arasında elde edilen oranlar Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının doğuş ve gelişim süreçlerin hem küresel süreçlerden hem de ulusal gelişmelerden etkilendiği ile ilgili bir ipucu vermektedir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların hukuki statüsüne bakıldığında Derneklerin oranı %64,18, Kamu yararına çalışan derneklerin oranı %5,97, Vakıfların oranı %13,43, Vergiden muaf vakıfların oranı %7,46, Diğer seçeneğini belirleyenlerin oranı % 8,96'dır. Bu sonuç Türkiye'de dernekleşmenin daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların toplam üye sayısı incelendiğinde üye sayısı 100 ve altı olanların oranı % 36,36, 101-250 arası olanların oranı %6,67, 251-500 olanların oranı %10,61, 501-750 arası olanların oranı %7,58, 751-1000 arası olanların oranı %6,06, 1001- ve daha fazla olanların oranı %22,73'tür. STK'ların üye sayılarının ankette verilen en düşük ve en yüksek üye sayılarında yoğunlaşması dikkat çekicidir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların üyelerinin üyelik tipleri incelendiğinde, Aidatlı Üyelik (Gerçek Üye) %55,8, Aidatsız Üye (Onursal Üye) %23,2, Kurumsal Üyelik %10,5 ve Diğer %3,2'dir. Arıca Resmi Üyeliğin olmadığı Gönüllü Üyeliğin esas olduğu STK'lar %7,4'tür.

Sivil toplum kuruluşlarında yarı zamanlı veya tam zamanlı görev yapan kişilerin sayılarına bakıldığında % 86 sının 20 ve 20'nin altında kişi olduğu görülmektedir. Bu çalışanların (STK'larda görev yapan ücretli (yarım ve tam zamanlı) personel ve uzman) dağılımlarına da bakıldığında çalışan sayısı 5 ve altı olanların oranı %65,4, 6-10 arası olanların oranı %11,5, 11-20 arası olanların oranı %7,7, 21 ve daha fazla olanların oranı %15,4'tür.

Araştırma kapsamındaki STK'ların tamamının Yönetim Kurulu vardır. Üye sayısı 5-21 arasında değişmektedir. Üye sayısının dağılımına bakıldığında yönetim kurulu üye sayısı 5 olanların oranı %23,9, 7 olanların oranı %28,4, 9 olanların oranı %13,4, 11 olanların oranı %11.9, diğerlerinin oranı, diğerlerinin oranı %22,5'tir. Araştırma kapsamındaki STK'ların yönetim kurulu üyelerinin kimlerden oluştuğu incelendiğinde yönetim kurulu üyeleri Profesyonel yöneticilerden oluşanların oranı %13,4, Üyelerden oluşanların oranı %73,1, Gönüllülerden oluşanların oranı% 6, Diğer seçeneğinin oranı %7,5'tir.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki STK'ların %84,8'ünün kendine ait bir çalışma merkezi vardır.

Örgütsel yapı ile ilgili sorular	Evet (%)	Hayır (%)
Kuruluşunuzun kendine ait bir çalışma merkezi var mı?	84,8	15,2
Kuruluşun herkes tarafından bilinen veya yazılı bir misyonu var mı?	91,0	9,0
Kuruluşun herkes tarafından bilinen veya yazılı bir vizyonu var mı?	71,2	28,8
Kuruluşu sembolize eden ve herkes tarafından bilinen bir sembolü/logosu var mı?	98,5	1,5
Kuruluşun herkes tarafından bilinen yazılı bir organizasyon şeması var mı?	71,2	28,8
Kuruluşun herkes tarafından bilinen yazılı görev/iş tanımları var mı?	74,2	25,8
Kuruluşunuza ait bir kütüphane ve/veya arşiv var mı?	77,6	22,4
Kuruluşunuzun web sitesi var mı?	83,1	16,9

Araştırma kapsamındaki STK'lar arasında herkes tarafından bilinen veya yazılı bir misyonu olanların oranı %91'dir. Ancak STK'larardan misyonlarını yazmaları istendiğinde evet diyenlerin bir kısmının yazmadığı yazanların bir kısmının da tam olarak misyon kavramının ne anlama geldiğini anlamadıkları/bilmedikleri için kuruluşun amaç ve hedeflerini uzun uzun yazdıkları görülmüştür.

Araştırma kapsamındaki STK'lar arasında herkes tarafından bilinen veya yazılı bir vizyonu olanların oranı %71,2'dir. Stratejik yönetim anlayışını benimseyen örgütlerde misyonun yanında vizyonun varlığı da bir gerekliliktir. Ancak elde edilen sonuçlara göre vizyona sahip olduklarını belirten katılımcılardan yaklaşık %20 si vizyonlarının olmadığını belirtmiştir. Bunun nedeni daha önce belirtildiği gibi hem misyon ve vizyonun sıkça karıştırılması hem de vizyon ve misyonun ne olduğunun tam olarak bilinmemesidir.

Araştırma kapsamındaki STK'lar arasında herkes tarafından bilinen yazılı bir organizasyon şeması olanların oranı %71,2'dir. Araştırma kapsamındaki STK'lar arasında herkes tarafından bilinen yazılı görev/iş tanımları olanların oranı %74,2'dir. Örgüt yapısı içerisinde neyin kim tarafından yapılacağı ve sorumluluk alanlarının yani hiyerarşik yapının ve iş akışının herkes tarafından bilinmesi örgütlerin kurumsallaşma süreçlerinde önemli etmendir. Bu noktada araştırmaya katılan STK'ların örgüt şeması ve iş akış şamasının varlığının yüksek çıkması sevindirici bir sonuçtur.

Araştırma kapsamındaki STK'ların arasında faaliyetlerinin gerçekleşmesiyle ilgili strateji belirleyenlerin oranı %89'dur. Bu stratejilerin ne kadar süreler için belirlendiği ile ilgili sonuçlar da aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Kuruluşunuzun faaliyetleriyle ilgili stratejiler hangi süreler için gerçekleştirilmektedir?	%
1 yıldan az	50,8
1-3 yıl için	39,0
4-5 yıl için	3,4
5 yıldan fazla	6,8

Tablo incelendiğinde, STK'ların çoğunluğunun 1 yıldan az bir süre için strateji belirlediği görülmektedir. Ancak stratejilerin daha uzun dönemli belirlenmesi ve bunların da plan ve programlarla daha kısa süreçlere bölünmesi gerekmektedir.

Belirlenen stratejilerdeki kimlerin etkin olduğunu öğrenmek için sorulan soruda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Strateji Belirleyici	%
Kuruluş başkanı	14,2
Yönetim kurulu	43,4
Üyeler/gönüllüler	25,7
Strateji takımları/departmanları	9,7
Diğer	7,1
Toplam	100

Tablo incelendiğinde, SKT'ların çoğunluğunun stratejilerini Yönetim Kurulu Başkanı belirlemektedir. Bu hem kurumsallaşma hem stratejik yönetim açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Stratejilerin sivil toplum kuruluşlarında çalışan ve yöneten kişilerce ortak olarak belirlenmesi hem bu kuruluşların hem de hedeflerin ve amaçların benimsenmesini kolaylaştıracak ve hedefe doğru atılan adımları hızlandıracaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının sürekliliğinin sağlanması için günün koşullarının takip edilmesi ve bu koşullara ayak uydurulması için eğitim vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarına bir eğitim politikasına sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Araştırma kapsamındaki STK'ların arasında herkes tarafından bilinen veya yazılı eğitim politikaları olanların oranı %66,1 iken eğitim politikası olmayanların oranı %33,9'dur. Bu soruylu tamamlayıcı nitelikte sorulan diğer bir soru ise eğitim ihtiyacının nasıl belirlendiği ile ilgilidir. Elde dilen sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre Tablo incelendiğinde STK'ların çoğunluğunun eğitim verilecek kişileri belirlemede çalışma alanını, ihtiyaç derecesini ve üyeliği ölçüt olarak kullandığı görülmektedir.

Eğitim Verilecek Kişilerin Belirlenme Kriteri	**%**
Kurum çalışanı olmasına göre	9,2
Üye olmasına göre	12,3
Çalışma alanına göre	30,8
İhtiyaç derecesine göre	38,5
Belirli bir kriter uygulanmaz	7,7
Diğer	1,5

Araştırma kapsamındaki STK'ların arasında düzenli olarak performans değerleme yapılanların oranı %18,3 iken yapılmayanların oranı % 81,7'dir. Performans değerleme yapan STK'lara performans sonuçlarını hangi alanlarda kullandığı sorulmuştur.

Değerleme Kriterinin Kullanıldığı Alanlar	**%**
Ücret	9,1
Terfi	18,2
Ödüllendirme	45,5
Eğitim ihtiyacının tespiti	9,1
Diğer	18,2
Toplam	100

Tablo incelendiğinde STK'ların çoğunluğu, performans sonuçlarını ödüllendirme ve terfide kullanmaktadır. Burada dikkat çeken başka bir sonuç, sonuçların diğer alanlarda da kullanımının (%18,2) yüksek olmasıdır.

Araştırma kapsamındaki STK'larda yetki devri yapılanların oranı %73,8 iken, yapılmayanların oranı %26,2'dır. Yetki devri işlerin daha hızlı yapılmasını sağlarken yetki ile birlikte sorumluluğun da paylaşılmasını sağlayacaktır. Bu aynı zamanda hem üyelerin hem de çalışanların kuruma bağlılığını hem de motivasyonunu olumlu yönde etkileyecektir. Bu soruya ek olarak yetki devrinin olduğu STK'lara yetki devrinin nasıl kimlere yapıldığı sorulmuştur. Bu soruya alınan cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yetki Devri Türü	**%**
Yetki devri yazılı çalışma prosedürleri çerçevesinde verilir	28,6
Çalışanlara sorumlulukları oranında yetki verilir	30,4
Üye olan herkese yetki devri söz konusudur	35,7
Diğer	5,4
Toplam	100

Araştırma kapsamındaki STK'lara yararlandığı iletişim araçları sorulmuştur. Telefon, faks ve internetin yüksek bir oranda kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Daha önceki sorularda da kuruluşun bir web sayfası olup olmadığı sorulmuş ve %83'ünde var olduğu tespit edilmiştir. Bu yüksek oranlara rağmen konuyla ilgili olan ve araştırmanın gerçekleştirilmesi sırasında karşılaşılan önemli bir sorunu burada dile getirmek

gerekmektedir. Hazırlanan sivil toplum kuruluşları rehberlerinde yer alan iletişim adreslerinin (e-posta) ve internet sayfalarının güncellenmediği önemli bir gerçekliktir. Bu da iletişimin sağlanacağı önemli kanalların tam olarak kullanılmadığını göstermektedir.

İletişim Araçları	**%**
Telefon	26,9
Faks	25,1
Internet	26
Televizyon	12,8
Video	6,8
Diğer	0,5
Hepsi	1,8
Toplam	100

Ankete katılan STK'lara finansal kaynakları ve bütçeleri sorulmuştur. Elde edilen verilere göre sivil toplum kuruluşlarının üyelik aidatları ve bağışlardır. Bunlara ek olarak uluslar arası hibelerinde fazla olduğu görülmektedir ve bu hibeler de AB'ye giriş sürecinde hazırlanan proje ve etkinliklere verilen destekler olabilir.

Kaynaklar	**%**
Üyelik aidatları	32,7
Özel bağışlar/ulusal kuruluşlardan hibeler	24,2
Yabancı/uluslararası hibeler	10,9
Ürün satışı, profesyonel hizmetler gibi sürdürülebilir kaynaklar	12,7
Eğitim/öğretim, proje uygulamaları, araştırma ve danışmanlık gibi hizmetlerden kazanılan ücretler	14,5
Diğer	4,8

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının bütçelerine bakıldığında Yıllık bütçenin miktarı 100.001 TL ve daha fazla olanların oranı (%29,7) ve 5.001 – 25. 000 TL arası olanların oranı (%23,4) görülmektedir.

Miktar	**%**
1.500 TL ve altı	7,8
1.501 – 5.000 TL arası	14,1
5.001 – 25. 000 TL arası	23,4
25.001 –50.000 TL arası	9,4
50.001- 100.000 TL arası	9,4
100.001 TL ve daha fazla	29,7
Bilmiyorum	3,1
Diğer	3,1
Toplam	100

Araştırmaya katılan STK'ların faaliyet alanını belirlemeye yönelik olarak hazırlanan soruya alınan cevaplar aşağıdaki gibidir. Tablo incelendiğinde STK'ların çoğunluğunun ulusal ölçekte olduğu görülmektedir.

Faaliyet Alanı	%
Yerel	26,9
Bölgesel	11,9
Ulusal	46,3
Uluslararası	14,9
Toplam	100,0

Araştırma kapsamındaki STK'lara yayınları olup olmadığı sorulmuştur. Araştırmaya katılan STK'ların %79,1'nin yayınlarının olduğu, %19,9'unun ise olmadığı saptanmıştır. Yayın yapan kuruluşların ne tür yayınlar yaptığı sorulmuştur. Tablo incelendiğinde, yayınlar arasında Kitap, Yıllık raporlar, Dergi ve bültenler, Eğitim dokümanı, Broşürün oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan STK'lara hem kendi faaliyet, rapor vb gibi yayınların yer aldığı hem de çalışma alanlarıyla ilgili olarak oluşturdukları bir kütüphane ve arşive sahip olup olmadıkları sorulmuştur. STK'lar arasında kütüphane ve/veya arşivi olanların oranı %77,6'dır.

Yayınlar	%
Kitap	19,9
Yıllık raporlar	14,6
Dergi ve bültenler	23,2
Eğitim dokümanı	18,5
Broşür	23,2
Diğer	0,7
Toplam	100

.Araştırmaya katılan STK'lara kuruluşlarının tanıtımını sağlamak ve katılımı arttırmak için ne gibi faaliyetler yaptıkları sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Faaliyetler	%
Tanıtım amaçlı yerel/ulusal düzeyde toplantılar	22,4
Medya/iletişim araçlarında reklâm	9
Ulusal/yerel TV programlarına katılım	15,5
Sokak veya caddelerde afiş/broşür dağıtımı	6,9
Eğitim kurumları ziyaretleri	13,5
Sivil toplum kuruluşların bir araya geldiği kongre ve sempozyumlara katılım	19,6
Ünlü kişilerin kuruma katılımına yönelik faaliyetler	5,7
Alışveriş merkezleri gibi toplu mekânlarda stand açma/tanıtım toplantıları yapma	6,5
Diğer	0,5
Toplam	100

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan STK'lar daha çok Tanıtım amaçlı yerel/ulusal düzeyde toplantılar yapmakta bunun yanında Sivil toplum kuruluşların bir araya geldiği kongre ve sempozyumlara katılmakta, eğitim kurumlarını ziyaret etmekte ve toplu mekânlarda stant açmaktadır.

Araştırmaya katılan STK'lara öncelikli faaliyet alanları sorulmuştur. Araştırmaya katılan STK'ların %31'inin faaliyet alanı eğitim, %12,6'sı ekosistem ve çevreyi koruma, %11,2'si Doğal/çevresel felaketler ve risk yönetimi faaliyetinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışma Alanı	**%**
Eğitim	31,5
Yoksulluk/Dayanışma	4,9
Çevre etiği/hayvan hakları	7
Doğal/çevresel felaketler ve risk yönetimi	11,2
Ekosistem/çevre koruma	12,6
Katılım/Demokrasi/Siyaset	7
Sağlık	6,3
Sosyal Hizmetler	4,9
Kültür/Sanat/Bilim	5,6
Çocuk/Kadın/Aile	4,9
Diğer	4,2
Toplam	100

Araştırmaya katılan STK'lara ne tür etkinlikler gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Aşağıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılan STK'ların temel faaliyetleri için verilen cevapların çoğunluğu, Danışmanlık Hizmetleri (%11,4), Kurumun çalışma Alanı İle İlgili Kampanyalar (%9,8), Konferans ve Seminerler (%20,1), Eğitim ve Öğretim Çalışmaları (%18,1) ve Bilgi Dağıtımı (%15) üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Etkinlik	**%**
Danışmanlık Hizmetleri	11,4
Kurumun çalışma Alanı İle İlgili Kampanyalar	9,8
Konferans ve Seminerler	20,1
Eğitim ve Öğretim Çalışmaları	18,1
Bilgi Dağıtımı	15
Halk Toplantıları	6,3
Yayınlar	7,1
Lobicilik	5,9
Araştırma	6,3
Toplam	100

Araştırmaya katılan STK'lara etkinliklerinde temel ortaklar sorulmuştur. Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan STK'ların temel faaliyetlerindeki temel ortaklar için verilen cevapların çoğunluğu, Türkiye'deki diğer STK'lar (16,8), Akademik kurumlar (%15,5), Yerel yönetimler/belediyeler (%14,2), Yerel halk grupları/sivil girişimler (%13,7), Mesleki/uzman kuruluşlar (odalar, dernekler, sendikalar vb.) (%13,7) üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ortaklar	**%**
Devlet kurumları	11,9
Yerel yönetimler/belediyeler	14,2
Türkiye'deki diğer STK'lar	16,8
Yurtdışından diğer STK'lar	6,6
Yerel halk grupları/sivil girişimler	13,7
Mesleki/uzman kuruluşlar (odalar, dernekler, sendikalar vb.)	13,7
Akademik kurumlar	15,5
Hepsi	1,8
Diğer	5,8
Toplam	100

Araştırmaya katılan STK'lardan en önemli sorunlarının sıralanması istenmiştir.

Öncelikli Sorun	Birinci Derece	İkinci Derece	Üçüncü Derece
Kuruluşunuzun resmi kaydıyla ilgili sorunlar	3,6	1,9	0,0
Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar	28,6	5,7	15,2
Adaletsiz/yüksek vergiler	5,4	7,5	4,3
Merkezi hükümetle zayıf ilişkiler	1,8	5,7	0,0
Bölgenizdeki yerel yönetimle zayıf ilişkiler	1,8	3,8	6,5
Modern iletişim araçlarına ulaşımda eksiklik (telefon, faks, internet, vs.)	1,8	0,0	0,0
Yetersiz finansal kaynak	33,9	18,9	15,2
Diğer kuruluşlarla işbirliği/diyalog eksikliği	1,8	15,1	4,3
Bölgenizdeki veya ülkedeki gönüllü hareketlerin genel zayıflığı	12,5	20,8	23,9
Yetersiz gönüllü desteği	8,9	15,1	21,7
Kuruluşunuzda zayıf idari yapılanma veya kötü yönetim	0,0	3,8	2,2
Kuruluşun personel ve/veya üyelerinin eğitim yetersizliği	0,0	1,9	4,3
Güvenilir bilgi eksikliği ve yetersizliği	0,0	0,0	2,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Tablo incelendiğinde birinci derece sorun olarak Yetersiz finansal kaynak, Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar ve Bölgedeki veya ülkedeki gönüllü hareketlerin genel zayıflığı belirtilmiştir. İkinci derece sorun olarak, Bölgedeki veya ülkedeki gönüllü hareketlerin genel zayıflığı, Yetersiz finansal kaynak, Yetersiz gönüllü desteği ve Diğer kuruluşlarla işbirliği/diyalog eksikliği belirtilmiştir. Üçüncü derece sorun olarak ise Bölgedeki veya ülkedeki gönüllü hareketlerin genel zayıflığı, Yetersiz gönüllü desteği, Yetersiz finansal kaynak ve Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar belirtilmiştir.

Sonuç

Yerel, ulusal ve uluslararası arenalarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının örgütsel yapıları ve yönetim şekilleri bu kuruluşların etkinlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet göstermek zorunda oldukları dış çevre, kendilerine biçtikleri misyonlar ve vizyonlara dair gerçekleştirmek zorunda oldukları faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda oldukça dinamik bir iç ve dış çevre ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların başarı ile gerçekleştirilebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının etkin bir yönetim yapısına sahip olmaları gerekmektedir. Kurumsal bir yapıya sahip olan sivil toplum kuruluşları hem üyelerin katılımı hem de faaliyetlerinin etkinliği noktasında diğer kuruluşlardan ayrılarak amaçları doğrultusunda daha hızlı yol almaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının yaşamlarını devam ettirmeleri, etkinliklerini arttırabilmeleri ve kamuoyunda gelecek için güven veren bir konuma gelebilmeleri için kurumsal bir yapıya sahip olmaları gerekir. Ancak sadece güçlü bir yapı ve yenileşmeye açık sistemler oluşturmaları örgütlerin giderek artan büyüme ve yayılma eğilimleri dikkate alındığında yeterli olmayacaktır. Çünkü STK'lar, küreselleşmeyle birlikte artan faaliyet alanı çeşitliliği ve sürekli ve hızlı değişen şartlar stratejik bir düşünce tarzını ve buna uygun bir eylem yapısını da gerektirmektedir. Bunu sağlayacak yönetim yaklaşımlarından bir tanesi de stratejik yönetimdir. Stratejik yönetim yaklaşımının aracılığıyla sivil toplum kuruluşları karşılaşacakları fırsat ve tehditleri değerlendirecek ve belirledikleri güçlü ve zayıf yanları ile karşılaştıkları durumları lehlerine çevirecektir.

Araştırma örnekleminden elde edilen veriler Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma sürecinde olduğunu ancak stratejik yönetimi henüz tam olarak bilmediklerini ve katılımcı bir toplum yapısı olmadığı için toplumun ilgisini yeterli düzeyde çekemediklerini göstermektedir. Bu sorunların temel nedeni sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşu kavramındaki tanımlanamama karmaşasıdır. Çünkü ne olduğu tam olarak bilinmeyen bir "şey" üzerinde hem hukuksal yapı hem de yönetsel yapı tam olarak düzenlenememektedir. Sivil toplum kuruluşlarının parçalanmışlığı öncelikle tek bir çatı ve tanım altında birleştirilerek ortadan kaldırılabilir. Gönüllülerin ve üyelerin ilgisinin çekilmesi ise toplumun daha katılımcı hale geçmesi ile gerçekleşecek bir durumdur. Bunun sağlanmasında halkın katılım bilincinin arttırılmasının yanında demokratik ve çok kültürlülüğe yatkın devlet politikalarının da geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak

burada yine sivil topluma görev düşmektedir. 1789 Fransız ihtilalinden beri dünya da mücadele ile kendine yer edinen sivil toplum hak arama ve devletten yeni hak elde etme noktasında hâlihazırda yetkisi ve hakkı olmasa da mücadele etmek zorundadır.

Kaynakça

Akat, İlter ve Atılgan Turan, (1992), Sanayi İşletmelerinde Kurumsallaşma ve Şirket Kültürü, Ankara, TOBB Yayını.

Arslan**,** Ö., (2001) *Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği,* Bayrak Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.

Belge, Murat; (2003) "Sivil Toplum Nedir?", *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları***,** İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, No:1, 2003

Bryson, John M. (1988), Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizastions, California, Jossey-Bass Publishers.

Bryson, John M. (1995), Strategic Planning For Public and Nonprofit Organizations (A Guide to Strengthening and Sustanining Organizational Achievement), Revised Edition, San Francisco, California, Jossey-Bass Publishers.

Çepel, Zühal Ünalp; (2009)"AB Sivil Toplum Diyaloğu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Öneriler", http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=106 , (17.07.2009).

Çoban**,** Hasan, (1997), Bilgi Toplumuna Planlı geçiş: Gelecekten Kaçılamaz, Bilgi toplumuna Planlı Geçiş için Stratejik Planlama ve Yönetim Bilgi Sistemi Uygulanması, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul.

David, Fred R., (1991), "How Organization Describe Their Missions?", *Long Range Planning*, Vol. 22, s. 90-97.

Doğan, Selen, (1998), "İşletmeleri Sürekliliğe Götüren Yol:Kurumsallaşma ve Önemi", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S:13, ss.16-20

Duman, F. "Sivil Toplum", (2003), Türköne, M. (Ed.), *Siyaset,* Lotus Yayınevi, 1. Basım, Ankara.

Eren, Erol, (2000), Örgütsel Davranış ve İşletme Politikası. İstanbul Beta Yayınları.

Güder, Nafiz (2005) (Editör); *Sivil Toplumcunun El Kitabı,* 2. b., STGP STK Ekibi, Sivil Toplum Geliştirme Programı, Yerel Sivil Girişimler Projesi, Ankara.

Karpuzoğlu, Ebru (2001), Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma, İstanbul: Hayat yayınları.

Katsioloudes, Marios I., (2002), Global Strategic Planning: Cultural Perspectives for Profit and Nonprofit Organizations, Philadelphia, Butterworth-Heinemann.

Kaynak, Tuğrul vd, (2000), İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları.

Keyman, Fuat; (2004) "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları,* İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, No 4.

Kuçuradi, İoanna ve Çakmak, Ali,(2003), Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar, İstanbul Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Nutt, Paul C., Robert W. Blackoff, (1995) "Strategy for Public and Third Sector Organizations", *Journal of Public Administration Research and Theory*, No. 5(2), ss. 189-211.

Sapp, W. Richard ve W. Roger Smith, (1984), "Strategic Management for Bankers"**,** *Oxford, Ohio: The Planning Forum.*

Sarıbay, Ali Yaşar; (2003) "Sivil Toplum: Universitas Mı, Societas Mı?" *Sivil Toplum Dergisi,* Sayı:1, Ocak-Mart.

Tosun, Elif Karakurt; (2009)"Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler Ve Sivil Toplum Kuruluşları", *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi),* ISSN 1305- 7979, Yıl:3, Sayı:2, Temmuz-2007, http://www.paradoks.org , s. 3, (05.08.2009).

Tosun, Gülgün Erdoğan, (2003) "Sivil Toplum", Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür (Ed.), *Çağdaş Kamu Yönetimi I***,** Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.

Ülgen, Hayri ve Mirze, S. Kadri, (2004), İşletmelerde Stratejik Yönetim, İkinci bs,.İstanbul, Literatür Yayınları

STGM: STK Veri Tabanı, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, http://www.stgm.org/stklist.php.

Tarih Vakfı: "Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi, http://www.stkrehberi.org/TTV/Rehber.nsf/stk_arama

THE NGOs in TURKEY, A HISTORICAL AND ALTERNATIVE PERSPECTIVE

Prof. Dr. İsmail DALAY,
ismaildalay@gmail.com
Beykent University,
Asst.Prof. Dr. Sezgin Seymen ÇEBİ,
sezginc@khas.edu.tr
Kadir Has University,.

Abstract
In this paper, we will make a historical examination of the NGOs and their ontological status in comparison with the state in Turkey. Such an endeavor begs the questions of what is being an NGO in Turkey, how the NGOs did emerge in Turkish civil society, what the differences are between them and their western counterparts in terms of their relations with the state, and what we ought to do to strengthen their existence in the civil society. Needless to say, it would be an impossible task to deal with all these problems in a rather limited article. But if we were asked to show one common notion running through our article, we would say that NGOs are cultural and historical phenomena, and the proof for this notion would be the alternative history of the NGOs in Turkey. Our historical examination of the NGOs in Turkey will also reveal two things. One is that unlike their western counterparts, the NGOs and civil society in Turkey did not emerge out of a constant power struggle against the state, but came into being and materialized in connection with the limited power of the ruler restricted especially by the customary law. And the second is that the state's paternal, suspicious and controlling attitudes toward the NGOs and civil society were common phenomena both in the Ottomans and in Turkey, a fact that has seriously affected the maturity and independence of today's NGOs in Turkey.
Keywords: NGOs, Ottoman Empire, Turkish Republic, Civil Society

Introduction

Hegel's infamous trilogy of state, civil society and individual in his political philosophy indicates a crucial aspect of modern nation states and helps us better understand modern societies.[i] Non governmental organizations (NGOs) occupy a central position in civil societies and often play the role of a mediator between the state and the individual. Therefore, the importance of NGOs in modern societies is hard to exaggerate. Furthermore, unlike the conventional statist approaches emphasizing technology and financial resources, NGOs' parochial concerns about indigenous people and their socio-economic problems give them an essential place in civil societies.

In this paper, we will make a historical examination of the NGOs and their ontological status in comparison with the state in Turkey. Such an endeavor begs the questions of what is being an NGO in Turkey, how the NGOs did emerge in the Turkish civil society, what the differences are between them and their western counterparts in terms of their relations with the state, and what we ought to do to strengthen their existence in the civil society. Needless to say, it would be an impossible task to deal with all these problems in a rather limited space. But if we were asked to show one common notion running through our article, we would say that NGOs are cultural and historical phenomena, and the proof for this notion would be the alternative history of the NGOs in Turkey. Our historical analysis of the NGOs in Turkey will also reveal two things: One is that unlike their western counterparts, the NGOs and civil society in Turkey did not emerge out of a constant power struggle against the state, but came into being and materialized in connection with the limited power of the ruler restricted especially by the customary law. And the second is that the state's paternal, suspicious and controlling attitudes toward the NGOs and civil society were common phenomena both in the Ottomans and in Turkey, a fact that has seriously affected the maturity and independence of today's NGOs in Turkey.

For now, since NGOs take place in civil society, let us first define what the notion of civil society is.

What is Civil Society?

Although there have been many attempts to define it, the notion of civil society is an amorphous and ambiguous concept extremely difficult to explain. We argue that, in a broader sense, civil society- ontologically speaking located outside the state- is an associational life based on people's will. Therefore, unlike some historical interpretations of the western civil society suggest, it is not necessarily a domain-at least in Turkey- where people and institutions fight against the state to widen their scope and prospects through limiting the state's power. Our paper suggests that the civil society in Turkey has been a contested domain where people and institutions (including the NGOs) have sometimes negotiated with and other times compromised to the state, but they usually acted strategically in this tumultuous area to sustain and develop their ontological status against a historically suspicious and patriarchal state. In our view, the conventional perception seeing the relationship between state and civil society inherently conflictual is problematic at best

ignoring the mutually complementary and constructive nature of this affair. Another argument which considers Islam too domineering, if not totalitarian, for the establishment of a civil society would lose its theoretical validity when tested against to the civil society in the Ottoman Empire (Sunay, 1998). [ii]

Unlike the western political terminology, according to which civil means, at least in its liberal version, *what is against to the state*, the word civil in Turkey has been referred to indicate what is not military. Sticking with the liberal connotation of the word, some argue that there had not been any civil society in Turkey (then the Ottoman Empire) until the middle of the nineteenth century when the western style administrative reforms took the stage. We on the other hand contend that the notion of civil society in Turkey can be traced back to the twelve century, and yet its emergence and development has been peculiar to the Turkish society.

The civil society in the Ottoman Empire was extremely rich in content and contained various vocational and religious institutions including shopkeepers' associations, guilds and tariqats (religious sects).[iii] However, the common and deeply ingrained notion of the 'strong state-weak society' in the Ottoman Empire set robust and formidable barriers for the ontological development and sophistication of the civil society.

At this juncture of our argument and before the historical analysis of the NGOs in Turkey, we ought to give a definition of the NGO so that our examination of the Turkish NGOs would not go astray in the muddier and mixed water of critical concepts and events.

What is an NGO?

Members of a civil society come together in variety of ways to carry out social, economic and political goals. Therefore, giving a certain definition for the NGO could be considered incongruous with the rich and colorful content of the concept of NGO. In fact, there is no agreement on what an NGO is and what it ought to be. Various terminologies, ideological biases and unqualified propositions in this regard almost make a cogent and coherent understanding of the issue impossible (Fisher, 1997: 447). In a broader sense, following terms are being used for NGOs today: the third sector, voluntary organizations and/or non profit organizations.[iv]

Contrary to the people working for the state or for profit organizations, members of an NGO work on a voluntary base and for non-profit purposes, which give the moral authority to the NGO in its functions. It ought to be emphasized that the moral authority of an NGO stems not from a legal authority given by the state but from its purposes and goals (Chamovitz, 2006).

In the Turkish legal system, the legal status of the NGOs exhibits a dualistic nature: some, like vocational organizations, are subject to the Turkish public law while others are regulated by the Turkish private law. However, both of them have legal personality under the Turkish law.[v]

The NGOs in Turkey have wide variety of purposes.[vi] The most common NGOs in Turkey are associations and foundations (Temel, 2007). According to statistics provided by the Interior Ministry in 2006, there are total 85.244 associations and foundations in Turkey, and % 94, 7 of this number are associations while the rest (%5.3) are foundations (Arastirma Raporu: Onde Gelen STK'lar: 1998). Considering their numbers and the scope they occupy in the Turkish civil society, we might draw a conclusion that the associations with various purposes and contents, which overwhelmingly outnumber the other NGOs, have representational power for the NGOs in Turkey.

How Ought We to Approach the NGOs in Turkey

In the West, there are two different approaches to the NGOs in the Middle East countries: those taking the Middle Eastern NGOs within the development paradigm and seeing them as pioneers of liberalizations; and those analyzing the societies in the Middle-East with what we can easily call an Orientalist view and assuming that peoples of these societies are passive subjects having a certain proclivity toward violence, rendering them unable to develop civil attitudes (Carapico, 2000).

We do not agree with both of these views. Once again, our main thesis in this paper is that the emergence and development of the NGOs in Turkey came about not through a relentless fight against the state, as they did in the West, but under the unremitting and unrelenting control of the state, which forced the NGOs make negotiations and compromises in order to retain their existence. The increasing influence of the West's on Turkey via industrialization, rapid urbanization, social mobilization, socio-economic reforms, political participation as well as rising income levels, growing numbers of educated people and financial opportunities not seen before provided new workforces for the NGOs which previously had got their staff only from the state. In sum, the history of the NGOs in Turkey has been an existential struggle of a different kind (Arastirma Raporu: Onde Gelen STK'lar: 1998). Now we can briefly analyze their peculiar history in Turkey. Our main focus in this analysis will be the associations, but considering their importance in the development of the Turkish civil society, we will also briefly mention the foundations as well. Of course this examination invariably contains the analysis of the Turkish civil society as well.

A Brief Account of the History of the NGOs in Turkey

Contrary to some assumptions, the Ottoman State had never been a despotic Eastern state with an iron fist. In other words, the Ottoman state was not a Leviathan encompassing all spheres of the life and hanging over the people's lives like the sword of Damocles.

In the Ottoman state, the power of the state was restricted by three things:

- *Sharia law*- the religious rules to be obeyed by the Sultan.
- *Customary (Örfi) law*- The rules and regulations issued by the Sultan and obligatory for him as well (lex principis)[vii]
- *Laws for different Millets (certain Non-Muslims*) - Every *millet* were subject to their own laws in terms of their civic life.[viii]

In light of this context, it is easy to realize that the Ottoman State was not a western type feudal state, nor was it a theocratic state in the western sense (Berkes, 2004). But the political establishment of the Ottoman state was center-based and hierarchical, showing the eagerness and the structure of the State to control the civil society. In other words when the western type modern NGOs entered into the Ottoman society in the modernization period started in the early nineteenth century, there had already been a traditional civil society and the traditional NGOs, which had had a certain kind of established relationship with the Ottoman state. Accordingly, after the administrative reforms of 1839 (Tanzimat Fermanı), the modern NGOs would have to build themselves upon this particular type of traditional relationship between the state and the civil society.[ix] As Mardin puts it rather eloquently, it is hard for westerners, who see the civil society as a battleground against to the state on almost every issue, to understand a highly common notion coughed in the terms 'we wish that God does not inflict harm on the state and religion', a view that puts the interests of the state above every private interest in the Ottoman society. In sum, there was a civil society in the Ottoman Empire from the very beginning and its structure can be laid out as followings:

- People would get organized in accordance with the customary law which restricts the Sultan's power in the civil society.
- Because of the certain autonomy they have, the millets (certain non Muslims communities) had ample ground to form civic organizations.
- The foundations and their importance in socio-economic life let this certain type of NGOs had a significant power in the civil society (Mardin, 1962, 120).

Above all, we also ought to remember that the conventional view that the law is above everything including the state and the perception of the state as a body disseminating justice in the Islamic political theory had a profound effect on the emergence and continuation of such a civil society in the Ottomans.[x] Within this structure, three kinds of organization emerged and evolved in the Ottoman civil society: foundations, organizations for shopkeepers (esnaf) and tariqats. But at this moment, it is time to briefly examine the Cemaat-Millet system in the Ottomans to throw more light on this peculiar subject.

Cemaat- Millet System

Because it was an empire, the Ottoman state had a multicultural and multinational social structure with cemaats and millets. In this context, the term cemaat, used for both Muslims and non Muslims, indicated to a religious community (Mardin, 1962: 381). The term Millet however is used just for the non-Muslims in the Ottoman society and corresponded to a social organizing, a spiritual state and the views of the members of the millet about each other. Every member of *a cemaat* was subject to the governance and financial and spiritual authority of their millet. Thus, the leader(s) of millets controlled their foundations, schools and social organizations both administratively and financially.[xi]

Cemaats were also religious organizations where people manage their civic relations such as marriage, inheritance, private agreements, and trades in accordance with cemaat's rules and regulations. Furthermore, every type of sectarian practices was under the protection of the Ottoman state so long as it was not against to the general moral codes and the general security. Since people in these Millets were subject to the rules and regulations of their own cemaats, the *Millet system* had enormous effect on the development of the civil society in the Ottomans.[xii] But let us examine the concept of civil in the Turkish practice to lay the conceptual ground for our historical analysis.

The Concepts of Cemiyet (Association) and Mülki (Civil)

The use of the word *cemiyet* to refer to the associations in the Ottoman civil society started in the middle of the nineteenth century. However, contrary to the meaning of the concept of civil in the Western tradition, the word mülki (civil) referred not to an area outside the structure of the state but to a non-military area as opposed to the military structure. Hence, the connotation of the word mülki contained everything nonmilitary (Ortaylı, 2006: 133). By the same token, schools were divided into mülki and military schools. In fact, the division between the civil and military sphere (mülki-askeri) was brought by the modernization efforts after the administrative reforms of 1839. Before this, in the classical period one might say, the power for civilian and military affairs rested in the hands of the Ottoman administrators.[xiii]

In sum, we can claim that although they were historically, socially and philosophically different from their western counterparts, there were NGOs in the Ottoman state from the very early times of it. Unlike their equivalents in the West however they emerged and developed not as a result of a never-ending struggle against the power of the state but as an almost inevitable outcome of the Ottoman legal system and of the structure of the Ottoman state. This phenomenon obliged the NGOs to a type of relationship with the state through which they could have an ontological status beside the state not against it.

The Civil Society in the Ottoman Empire after the Administrative Reforms (the Tanzimat Reforms) of 1839

The modernization period started with the Tanzimat Reforms of 1839 never changed the state's conventional looking at the civil society and the NGOs. One might even argue that it even worsened this conventional attitude because of the increasing influence of the West on the Ottoman society (Ortaylı, 2006: 28). The combination of the centralizing governing practice of the Ottomans and by and large fatalistic evaluation of the life by the common people unfortunately caused the NGOs become overshadowed by the state in many respects. The fact that the state was the biggest and an unrivaled fund giver for the NGOs brought them even more close to the state and made their boundary to the state more formidable to overcome. As a result, unlike the Western states, the turning points, such as the historical crises and breakthroughs, in the evolvement of the Turkish state were also the turning points for the Turkish NGOs. [xiv]

It is often argued that the political modernization of the Ottoman state was intensified in the nineteenth century via constitutional reforms of the Charter of Alliance (Sened-i İttifak) of 1808, of the Administrative Reforms (the Tanzimat Reforms) of 1839, and of the Reform Ordinance (İslahat Fermanı) of 1856. The tumultuous and painful era started especially after the Administrative Reforms of 1839 was, on the one hand, the harbinger of the transition from an agriculture based society to a modern and industrialized one, on the other hand, the indication of the start of the political transition period from an empire to a republic. Consequently, the first constitution of the Ottoman Empire was declared in 1876 and started a new period, albeit a brief one, of what is often called the first constitutional monarchy.

All these administrative and constitutional reforms brought the restriction of the power of the state, which invariably strengthened the civil society. In other words, it was not only the state but also the civil society which gradually and perhaps inevitably transformed itself in accordance with the western model. If one considers the abovementioned traditional relationship between the Ottoman state and the civil society, it would not be a wild guess to anticipate the immediate ramifications of the transformation of the state for the civil society. Alas, all these changes were suspended by Sultan Abdülhamid II whose reign started in 1876 and increasingly became oppressive on both the elites and the civil society for about 30 years. But it would in all likelihood be more realistic to say that the western oriented transformation of the Ottoman state continued in this period as well. What was lacking or to put it more appropriately lapsing was a parallel change expected in the civil society. However, the genie was out of the bottle and it was extremely hard to put it back. But the passing of the time since then has proved that the Turkish state remained acutely reluctant to relinquish its patriarchal watch on the civil society, a tendency whose remnants, although considerably lessened, can still be found in today's Turkish state.

To better grasp the Ottoman State's habitual regard of the NGOs; one ought to look at the legal definition of the word cemiyet (society) in the Criminal Code adopted after the Tanzimat Reforms. It was described to refer to those people who came together for illegal purposes. This legal meaning was probably the reminiscent of the term 'seditious organizations' (fesat cemiyetleri) widely used in the Ottoman political language in the early nineteenth century to allude to those rebellious political factions promoting the independence of Greece.

Even though the legal regulations for the NGOs were passed in the Second Constitutional Period (II. Meşrutiyet) inaugurated in 1908, the de facto existence of the modern NGOs in the Ottoman Empire goes back to the 1860s when, although limited, the public opinion started to emerge, when the political opposition began to be palpable and when the reconstruction of the Ottoman State reached previously unseen levels.[xv]As Serıf Mardin rightly argues that the fact that a considerable public opinion started to emerge in the Ottoman Empire in this period could be interpreted as one of the signs indicating the development of the civil society (Ciciloğlu, : 139). Besides, the right to establish an association was given as a right with the Constitution of 1876, but the penalties for breaching of this right by the state was not regulated. Therefore it was condemned to become a formalistic and empty right at the very beginning (Berkes, : 334).

With the constitutional changes brought by the Constitution of 1908, however, for the first time a modern law principle, that everybody is equal before the law, was adopted with a constitutional provision. Although the second period of the constitutional monarchy started in 1908 was the period in which serious legal and practical attempts were made to have the right of assembly and a western style civil society, the Committee of Union and Progress, the political party which got the political power, wanted to continue to exert mastery on the NGOs. Furthermore, bureaucrats and intellectuals by and large employed by the state were elites of this period as well. In other words, the two distinctive themes relevant to the NGOs in the Ottomans, namely the state's eagerness to control the civil society since the very early times and the participation of the state officers in the foundation and the maintenance of the NGOs -a fact that started with

the Ottoman modernization period in the early nineteenth century- shaped this period inaugurated in the early twentieth century as well (Alkan, 1998: 109). While the latter gradually started to disappear with the development of the second sector, the private sector, in the Republic of Turkey in the middle of the twentieth century, the first one, though considerably reduced, continued to have its take on the civil society until today.

Now it is time to more closely look at the historical progress and evolvements of the specific NGOs in Turkey. Such an historical examination will allow us to catch the sui-generis construction and nature of the NGOs in country.

The Foundations

Foundations can be described as the first NGOs to have been established in the Islamic world. Especially charity via the foundations was widespread in the Ottomans since the very early days. For instance, the numbers of the foundations in Istanbul, the capital city of the Ottoman Empire, in 1546 AD was 2515. Thus, it is often argued that the Ottomans created what is called a civilization of foundations (Ersöz, 2007: 65).

There were two types of foundations in the Ottomans: the authentic foundations and unauthentic ones. The latter ones would be established with assets given from the state's treasury and/or by individuals for philanthropic purposes in order to maintain the public services aiming at a common good.[xvi] These foundations would fulfill essential public functions in the civil society. In the course of time, ¾ of all buildings and cultivable lands became the properties of the foundations'. After the Tanzimat Reforms, a new ministry, the Ministry of the Foundations, was established for the specific purpose of ruling and controlling the unauthentic foundations, which henceforth were bound to the Ministry. The rest was called as unbounded foundations. As usual, both types of foundations continued to enjoy tax allowances and in specific cases got aids form the state (Çizakça, 2004: 26).

In the Ottoman times, the foundations assumed vital roles via the educational institutions they constructed to make sure that from the elementary school to the university, the education was carried out properly (Özgöker, 2007: vii). Besides, the foundations also undertook essential roles for the public health issues the state did not address.

After the Turkish Republic was established, a law for the foundations was enacted in 1935 and their structure, roles and responsibilities were regulated (Alkan, 1998 : 62). With this law, the foundations were categorized as the embodied foundations belonging to the Directory General for the Foundations and the unembodied foundations governed by their board of trustees.[xvii]

The Vocational Associations

In the classical Ottoman civil society, there were variety of shopkeepers' associations called with a common name: *ahi associations (*ahi means 'brother'*),* whose roots can be tracked back to the eleventh century. Vocational training, general education and social life were interwoven in this system, which survived until the sixteenth century. This system excluded other traders and artisans who were not Muslims. Hence, the increase in the numbers of non Muslim traders and artisans caused the collapse of this system.[xviii] In the course of time a new system which included non Muslim organizations as well was established and called the *lonca system.* Like the associations in the ahi system, the associations in the lonca system were also moral and vocational bodies including both shopkeepers and people working for them. However, the state constructed an institutionalized control mechanism to oversee and scrutinize these organizations. For example, a person called 'esnaf kethudası' used to be elected by these people as their representatives and this election was subject to the approval of the state. Nevertheless in some specific cases, esnaf kethudası was selected by the state, but yiğitbaşı, another post hierarchically under esnaf kethudası, was elected by people in these vocational associations. Islamic law and customary law were basic sources appealed by these organizations. Some ranks set up according to the customary law such as *çırak-kalfa-usta* (apprentice-headworker-expert) were regulated according to modern laws adopted in the modernization period inaugurated in the nineteenth century.[xix] The lonca system was abolished after the Tanzimat Reforms of 1839, and a stewardship for shopkeepers was set up. Furthermore, the Istanbul Chamber of Industry and Istanbul Chamber of Commerce, among the leading NGOs of Turkey today, were established in 1880 (Alkan, 1998: 64).

In the second constitutional monarchy period started in 1908, the Party of Unity and Progress, the powerful governing party, began establishing shopkeeper's associations under its control in an effort to gain a firm grasp on the civil society. Accordingly, with a law enacted in 1910 the various vocational chambers were united and subsumed under one institutional body. Additionally, with the Regulation for Chambers of Commerce and Industry enacted in 1910, the vocational chambers were viewed as both the representatives of the members and the agents of the state (Tekeli-İlkin, 2003: 359).

In 1924, after the establishment of the Republic, the membership in these organizations was made mandatory. All these historical events appear to be a testament to the fact that the state never relinquished its overviewing, patriarchal, suspicious and scrutinizing functions on neither the associations nor the civil society. They also suggest that even the Republican state wanted to control the civil society through various means such as making membership mandatory so that it can control the profiles of members, discipline

them and prevent any uncontrollable organizational effort. We believe that the following paragraph published during the Second World War Period in Turkey has a capacity to show the common view held by the state for the NGOs in general and vocational associations in particular and unambiguously outlines the point we have been making in this regard so far: *'vocational organizations not belonging to the state are tools for anarchy and disorder. When people independently get organize for their benefits, they try to get their interests by means of using force. Cartels, big organizations for liberal economic systems, every kind of organizations for employer and free unions of employee are organizations against to the power of the state'* (Alkan, 1998: 67). For the state, it was not a class stance understandable in a Marxist context because the state was equally reluctant to share its power with both the employer and employee organizations. The provisions of the constitutions of 1961 and 1982 re-regulated the vocational associations as organizations whose legal status are equivalent to the public institutions, seeing them as organs of the state, and ruling that they can only be set up via enacting a law. Especially the constitution of 1982 seriously restricted the political and institutional functions of these vocational organizations.

After examining the vocational associations in particular because of their importance in the genesis and evolvement of the Turkish civil society, now let us explore the associations and their historical and alternative journey in Turkey more generally.

The Right to Organize in the Ottoman Empire and Turkey

One year after the declaration of the constitutional monarchy in 1908, the Ottoman constitution was subject to a fundamental change whereby the Ottoman citizens were given the right to assembly (Alkan, 1998: 46). The Law of Associations enacted on August 16, 1909 guaranteed the right to get organized in the civil society. Women were also given right to be members in the associations. In fact, after the Tanzimat Reforms of 1839, women had been enjoying the practice of being members in the associations to the extent that some non-Muslim women had even been the founders of various civic organizations. Yet, these were de facto applications, and a legally regulated and active participation of women in the affairs of their society was to wait until the second constitutional monarchy period (Alkan, 1998: 110).

But the political power of the period, the Party for Union and Progress, gradually established its political control over the every aspect of the life and restricted the right of association by using various reasons (Alkan, 1998: 55). The loosely termed and equivocal ninth provision of the Law of Associations stated that *'the associations with aims against to the state's political regime, to generally accepted morals and customs, to the political and national unity etc... are banned'* The sixteenth provision of the same law ruled that the terms national (Milli) and Republic (Cumhuriyet) could be used only with a special permission by the government. According to the twenty-ninth provision, police force can be used by the highest local officer to search in the headquarters and the branches of the associations. The provision thirty one also stated that the general conventions of the associations can be subject to surveillance by an authorized government inspector if the highest office of the local government deems it to be necessary. Furthermore, it also maintained that if an association did not fulfill the requirements held to be essential for its functions, or if it was considered to have an illegal purpose, in either cases it could be shut down by the authorized government body (Alkan, 1998: 58).

The crucial point to be taken into account in all these provisions was that the judiciary, which normally ought to have the authority to decide upon all these issues, was out of the formula. As it can be seen easily, the first modern regulation for the associations had a very nonliberal, controlling and suspicious approach whose remnants can still be seen in today's relevant Turkish laws. In fact, the importance of this law stems from the fact that it reified and culminated the traditional and modern views and practices of the Ottoman state about the associations in a single law. This spirit, and let us say also aura, created by the state's practices in the civil society continued to have its influence for a long time. For example, the changes made in this law in 1920 and 1923 respectively increased the control of the government upon the associations (Alkan, 1998: 55-56). [xx] The Law of Associations of 1938 also considered the political parties as associations, as it was before,[xxi] and kept the judiciary out of the box in terms of deciding upon the founding principles and practices of the associations (Alkan, 1998: 58).

The Period of the Republic of Turkey

The positive legal changes as to the social and organizational issues witnessed after the inauguration of the second constitutional monarchy became victim to presumed existential threats and dangers felt by the governing people of the young Republic of Turkey. Until the fault line between the structure of the Turkish society and the make-up of the republic was covered, the state decided to rule with some authoritarian institutions and draconian laws such as the revolutionary courts, a single ruling party (CHP) without opposition, the infamous Law of Peacefulness (Takrir-i Sükun Yasası) etc.. The revolutionary leaders' presumption about an existential threat caused the restriction of certain political views and actions.

Accordingly, the infamous three political views and movements, namely the promotion of the Kurdish people's ethnical and group rights (Kürtçülük), advocating the sharia law (Islamism), and speaking for nationalization of the means of production (Communism) were banned.[xxii] The state did not hesitate to suppress what, we might say, it deemed to be the three axis of evil. In other words, the ideological bases of the NGOs were seriously restricted and the promotion and evolvement of these ideologies via the NGOs was curbed at the expense of an unfettered development of the civil society.

The NGOs in the Way to Become a Modern Nation State

We contend that although being oppressed for various reasons, the NGOs existed in the Turkish civil society since the early times of the Ottoman Empire, and they and the civil society were two of the most important legacies of the Ottomans inherited by the new Turkish Republic. But the new Turkish state did also adopt the suspicious and controlling views and attitudes of the Ottoman state about the NGOs and the civil society as well.

The interesting fact about the NGOs in Turkey that while they were subject to various limitations, controls and all kinds of skeptical views, they also substantially contributed to the creation of the Turkish Republic to the extent that in fact the Turkish Republic was a product of the NGOs. After the Treaty of Sevres signed in 1918, a treaty which was a death sentence for the Ottoman Empire, the various NGOs were established to promote the independence of Turkey. The diverse efforts and structures of these NGOs finally culminated and united in a single nationwide organization called 'the Anatolian and Rumelian Legal Defense Association.' Therefore, while the Ottoman rulers were in a state of denial in terms of the future of the state, it was the NGOs which galvanized a popular struggle leaded by Mustafa Kemal Ataturk, the founding father of the Turkish Republic, for the independence of Turkey. In fact, the life of Mustafa Kemal before the Republic was full of associational ties with the different NGOs, ranging from being a mere member to individually establishing and promoting NGOs to solve the problems of an ailing Empire. Actually all the founding fathers of the Turkish Republic were trained in the numerous NGOs and gain their institutional and practical experiences which would help them in their posts in the early governments of the Republic.[xxiii]

Permitting the foundation of both the Progressive Republican Party and the Free Party in 1926 and 1930 respectively were two serious attempts by the state to enrich the civil society and achieve a democratic regime.[xxiv] But the young regime's ideological enemies, as they were deemed by the state, namely Islamism, Communism and Kurdish Ethnic Politics, were viewed as possible existential threats to the very basics of the new Republic. Such a political structure and mental mindset were almost doomed to sacrifice the possibility of a heterogeneous civil society, at least for a while, for the sake of the future of the state. Likewise, these two parties were shot down almost within the same year of their establishment. The new state with a limited history of democratic governance restricted not only the political arena but also the parts of the civil society outside the political sphere. Accordingly, while the founding and ruling Republican People's Party single-handedly dominated the political arena, a newly established the People's Houses (Halkevleri), a civic organization closely tied to the ruling party, assumed many duties which would otherwise have been carried out by the various NGOs. After the People's Houses became widespread throughout the country, many NGOs with potential futures to become social and political powerhouses and prominent opposition forces were shot down (Alkan, 1998: 124).

The first round of closures came with the liquidation of the Turkish Centers, founded in 1913 and significantly contributed the cultural bases of the future Turkish Republic, and their joining to the ruling CHP party (Yücekök, 1998: 27). After this, the various prominent NGOs, such as the Students' Union, the Teachers' Union, The Association for Journalists, The Association for Retired Military Officials, The Union for Turkish Women, were shot down and their assets were confiscated and given either to the CHP or to the People's Houses. In the decisions for the closures, it was stressed that these NGOs accomplished their goals and their separate existence became unnecessary (Alkan, 1998: 122-123). In the reasoning of the closure decision for the Union of the Turkish Women, it was stated that Turkish women got their rights for suffrage and to become elected officials; thus the goal of this NGO was accomplished (Alkan, 1998: 123). Furthermore, the chambers of commerce and industry were made subject to close scrutiny by the state with a law enacted in 1924.

The historical weakness of the private (second) sector in the Turkish civil society was even deteriorated by the Great Depression started in 1929. Consequently, an economic model of planning prioritizing the state's role for the development and industrialization of the national economy was adopted and put into effect. With this economic policy, it was also aimed at both having capital accumulation and introducing a class of entrepreneurs. The liberal economic direction taken by the West after the World War II also pushed Turkey to subscribe to economic and social policies in the same direction. Thus, a new law titled 'the Law for Encouraging Foreign Capital' was enacted in 1947, and the foreign investment was invited to Turkey (Yücekök, 1998: 32). All these developments open a venue whereby businessmen, technocrats and managers, or, in other words, a new social elite started to have prominent places in the Turkish civil society and undermined the traditional dominance of the military-bureaucrat class in there (Yücekök, 1998:

29-30). This historical emergence of the private (second) sector in the civil society invariably affected the NGOs and their human resources, which previously occupied by the military people and bureaucrats.[xxv]

The new multiparty era started with the Democratic Party's seize of the power in the general election of 1950 heralded also a new period in the lives of the NGOs and the civil society as well. The Democratic Party, which had been founded by some opposition leaders who split their way from the ruling CHP, compare to the CHP, was more inclined to have an open and heterogeneous civil society with diverse NGOs, for it wanted to solidify its political power. The pragmatic and political expectations behind the policies of the DP toward the civil society and the NGOs did prevent a genuine and full-fledged democratic development in these areas. In other words, the DP's policies strengthened the private sector, the second sector, and hence only indirectly helped the development of the NGOs, the third sector.

Although the 'free founding principle'[xxvi] for associations was adopted with a law enacted in 1946, one would have to wait until the Constitution of 1961 and the relatively democratic era it started in order to see liberty oriented legal provisions for the flourishing of the NGOs in Turkey. Alas, this period did not last long and ended with the military warnings issued on March 12, 1972. After this, the Law of Associations was drastically revised and once again a prohibitory spirit permeated into the law. A new provision, a reminder of the much more restrictive some earlier versions of this infamous law, was added to this revised version stating that '*for the purpose of protecting the indivisible unity of the state with its people and country, of the public order, of the national security and of general morality, the freedom of association can be restricted*.' Although the constitutional court stroke down some of the changes made in the law, finding them unconstitutional, the limiting, controlling and suspicious spirit of the first Law of Associations enacted in 1908 was unfortunately back on the stage after a brief absence and took its full form with the military coup of 1980, haunting the NGOs and the civil society for a long time.

We believe that the politization of the NGOs especially in 1960s and 1970s made an already suspicious state anguish for a possible political power-sharing with the NGOs. In other words, the military intervention of 1971 and the military coup of 1980 were made not only against the ruling governments but also against the many political NGOs, which, under the permissive and freedom oriented structure of the Constitution of 1962, evolved to a politically mature stage where they can provide political alternatives for the Turkish people.

The adoption of the neoliberal policies was the most important economic development of the 1980s and this ideological turn declared its prominence and has ruled supreme since then. But the industrial bourgeoisie had already started to gain strength since the 1950s, which caused fear and worry among some traditional small shopkeepers and businessman in Anatolia, pushing them to form a political party, the National Order Party, in 1970.[xxvii] Parallel to these socio-political developments, a developing working class also instigated others to establish a political party, the National Movement Party, in1969 against to any possible communistic political takeover (Yücekök, 1998: 38-39). In the mean time, the sophistication of the capitalist means of production and the flourishing of bourgeoisie and the working class increased the numbers of the NGOs in variety of ways in 1970s. Accordingly, the NGOs formed by employees or employers became widespread (Yücekök, 1998: 43).

The Civil Society After 1980

The Constitution of 1982, though significantly revised, still in effect, once again took the side on behalf of the state by prioritizing the infamous concerns of the Turkish state, such as the national unity, national security and national solidarity, sharpening the already existing cleavage between the state and the civil society. This old but well ingrained idea of protecting the state, which can be traced back to the early Ottoman times as this article suggests, has from time to time haunted the civil society. Therefore, we argue that the only reason that the Turkish civil society has never been fascistically absorbed by the state in the modern Turkish history was because of the deeply rooted and peculiar existence of the civil society and its NGOs in Turkey.

Although the Constitution of 1982 preserved the right for freedom of association, the hidden aim of preventing the emergence of various associations in the society, which could have easily been deemed as threats by the lawmakers, was sensible in the new Law of Associations enacted after the constitution. Accordingly, this new law banned the establishment of confederations by the associations as well as openings of new branches by them (Yücekök, 1998: 157).

Mass vocational associations such as the chambers for architects and engineers, the chambers for medics, the bar associations, the chambers for industry and commerce, all of which had been regulated as semi-official institutions in the previous constitution, were regulated as the NGOs whose legal status are equivalent to the legal status of public offices. Legally equaling these associations to the public offices might sound odd to a foreign ear. But we believe it was the continuation of an old Turkish view, seeing the NGOs, especially the vocational associations, as the organs of the state. Furthermore, it was stated that the NGOs cannot function outside their founding principles, nor can they be engaged in political activities. Most importantly, they were banned to collaborate with the political parties, unions and other NGOs. The infamous spirit of protecting the state was once again gaining ground with these regulations. But, in any case the numbers of the NGOs increased in Turkey- particularly in Istanbul-during the 1980s. From one perspective,

this increase was the continuation of a period started in 1950s with the industrialization and rapid urbanization. Some also argue that, in this period, for the first time, we might be witnessing a new development for the NGOs in the sense that they were founded not with the support of the state, which previously had encouraged the establishment of particular NGOs it deemed necessary for the civil society, but with the support they got from the civil society (Turan, 1998: 197).

In the 1980s, especially under the influence of neoliberal ideological approaches, the state was considered inadequate to solve the problems of people. Consequently it was argued that every single problem ranging from local to international ones can be addressed with a robust and organized civil society with its variety of NGOs.[xxviii] This neoliberal point of view adopted by almost every government which has had the power since the early 1980s relatively strengthened some areas of the civil society as well as the NGOs functioning in these areas. The increase on the demands for the ethnic and religious identities can also be seen as one of the reasons for the widening of the NGOs in this period (Türkiye'de Sivil Toplum, 2006: 37). Although it is controversial, one might even claim that Turkey's bet to become a full member in the European Union has had some positive impact on both the civil society and the NGOs. But today the unyielding concerns of the state preventing the flourishing of a full-fledged civil society are far from over.

The EU and the NGOs and Civil Society in Turkey

On September 12, 1963, Turkey signed a treaty, the Ankara Treaty, with the members of European Economic Community (now the European Union) and embarked upon on a long and arduous period which has lasted until the present. With its ups and downs, this relationship proved to be hard one, and finally Turkey was declared as an official candidate, though with many reservations, for the full membership in the EU. Turkey's relationship with the EU invariably affected the civil society and NGOs in Turkey. The EU took the issue very seriously and put the civil society and its NGOs at the core in its dialog with Turkey, For example, in a report given by the European Commission it was suggested that '*the most important role in this dialog ought to be taken over, with the support by the EU, by the civil society*.' This suggestion was taken and accepted by the EU Council on December 17, 2004. Since 2001, an EU supported program called 'the *Program for Developing the Civil Society*' aiming at supporting the NGOs in Turkey has been in effect.

Conclusion

According to a commonly accepted historical reading, the accumulation of capital and cities emerging as trade centers challenging the state's power instigated and stimulated the transfer of power from the land aristocracy to the bourgeoisie in the West. The individual and civil society came out as separate entities from the state as a consequence of this historical trend. But when one applies the same reading to the Turkish history, she might automatically assume that since there was not a similar historical trend in the Ottomans, there was neither a civil society nor NGOs before the modernization period in the Ottomans. One of our claims in this article has been that this assumption is not true. The history of the civil society and NGOs in the Ottomans in fact goes back to the very early times, and they owe their ontological status mainly to the limited power of the Sultan restricted especially by the customary law. Therefore, unlike the West, the existence of the civil society and NGOs in the Ottomans did not stem from a long and painful struggle between the state and civil society. The Ottoman state's non-rivaled power on the overall economy did not affect this reality, for this reality was more of a result of a peculiar governing practice than the economic structure.

Another reading of the Ottoman history suggests that because of its stringent control of the economy and its eagerness to never relinquish its absolute political power, the Ottoman state literally destroyed every power which could have been a rival to its authority (Yücekök, 1998: 16). Nothing in our readings suggests that this is true. The major shortcoming of this argument is that it puts the state at the center of its readings and ignores or never sees a rich and heterogeneous civil society existed right by the state with its foundations, ahi associations, loncas, other professional organizations, and Millet system. If the state had absolute power in a despotic way, these kinds of associations and structures would never have found a living space in the civil society, and would have been death long before the early nineteenth century when the Ottoman modernization started. In fact, the state was so jealous about sharing its political power, and thus the traditional civil society and the NGOs continued to have their contributions only in economic, social and cultural spheres.

One of the issues emphasized in this article was the peculiar and sui-generis nature of the existence and development of the civil society and its NGOs in Turkey. It was also stressed that the Turkish civil society can be tracked back to the early Ottoman times, and its genesis and developments were dissimilar to those of the western civil society, at least until the Ottoman modernization. In the traditional Ottoman governance, the respect for the law and justice and the idea that nobody can be above the law did prevent the absorption of the civil society by the state and significantly contributed to the evolvement of the civil society. Even the Sultan was bound by the law. Semi-religious and semi professional organizations called ahi associations (and later loncas) ought also to be emphasized among the peculiarities of the early

Ottoman civil society. And the ethical values of ahilik strongly affected both the Ottoman civil society and the traditional Ottoman NGOs, penetrating in them and affecting their relationship with the state. Furthermore, the infamous Millet system in which different non-Muslim people were subject to their own rules and regulations in their private affairs was also one of the phenomena enriching the civil society and its NGOs. The peculiar existence of the foundations and the social and economic roles they played in people's everyday life ought also to be remembered in this regard. What the modernization period started in the nineteenth century in the Ottoman Empire did was to shape the already existent and rich civil society and the NGOs in accordance with the western values, beliefs and institutions.

However, the old and persistent fear of the Turkish state as to any opposition which might threaten its political power has been as old and prevailing as the civil society itself. Thus this fear also constructed and shaped the relationship between the state and the civil society. Nevertheless, in the Turkish example, there has not been a painstakingly long western type power struggle between the state and the civil society, often ending with the retreat of the state in the liberal western political tradition. Nor has it ever ended in a fascism in which the state, overwhelmed by its concerns over the existence and future of the state, totally destroyed the civil society. It was such a unique relationship between the state and the civil society endemic to the Turkish society and the type of NGOs it has. It is true that, though significantly decreased, the state's suspicious, untrusting and control oriented behaviors toward the civil society and NGOs has been prevalent. But it is also true that this almost institutionalized attitude never amounted to become a full-fledged dictatorial rule wiping out the civil society with its organizations. [xxix]

The modernization efforts, which initially was aimed to change the state's structure so that the Empire can renew itself and regain its political power, ending its humiliating defeats against the European powers, invariably affected the traditional civil society and NGOs as well. Yet the state's conventional suspicious views and controlling attitudes toward the civil society and NGOs never ended in the modern period and in fact was bequeathed to the new Turkish Republic. Thus, for the Turkish example, the question ought never to be about whether the civil society and NGOs existed in Turkey before its modern times, which they did, but it ought to be about whether the state relinquished its suspicious, scrutinizing and controlling approach toward the civil society and NGOs. We believe that although there have been enormous developments in this regard; we have yet to see totally independent NGOs functioning without the lingering shadow of the state upon them. [xxx]

We contend that because of the state's notorious suspiciousness and controlling attitude toward the civil society and its NGOs, the NGOs in Turkey have functioned so far like immature, if not incompetent, children who are in need of parental control. Ironically, especially in times of the political crises, they relied on the state and contributed the immaturity they suffer from today. Before the growth of the private sector, this immaturity was further contributed by the military and state officers who took part in the establishment and maintenance of the NGOs. Although the emergence and growth of the Turkish bourgeoisie changed this phenomenon, the NGOs' dependence on the state never come to an end, because the bourgeoisie itself in Turkey never achieved such an independent status from the state either. For example, as mentioned above, in the legal context many professional associations are still seen as the organs of the state, and the laws regulating them were enacted accordingly. There are still ideological barriers to establish certain NGOs important for promoting people's ethnic and cultural identities. For all these reasons, we believe that, as a first step, there are some legal and constitutional changes that are to be made immediately.

But again after their ideological freedom and institutional independence, the NGOs are not expected to be rivals to the state in their endeavor to help people and strengthen the civil society. Arguing against it would be tantamount to claiming that the state ought to be smaller and the civil society needs to take care of its own business, an argument which is amount to be the promotion of a certain ideological agenda. We contend that a social state cannot give up its social roles and responsibilities, but NGOs can and ought to initiate and carry out social responsibility projects independent from state.

Finally, the NGOs in Turkey also need to control and if necessary urge the state in its actions in the civil society. Hence in this new what one might easily call an environment of partnership and mutual respect, both the conventional governance and Foucaldian governmentality and the control technologies ought to be taken into account. Because these complex power relations need to be deciphered so as to achieve a healthy and successful control of the state in its activities in the civil society. We believe that such a control mechanism held by the NGOs against the state would diminish and ultimately end the NGOs' historical dependence on the state and terminate the passive subject role the NGOs have assumed vis a vis the Turkish state. [xxxi]

Kaynakça

Alkan, Mehmet (1998). " İstanbul'da Sivil Toplum Örgütleri, Toplumsal Örgütlenmenin Gelişimi"- *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar* Istanbul.

Berkes, Niyazi (2004). *Turkiye'de Cagdaslasma,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Charnovitz, Steve (2006) "Nongovernmental Organizations and International Law", *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No.2, 348-372.

Ciciloglu, Filiz (2005). "Turk Modernlesmesinde Sivil Toplumun Gelisim Sureci" *İkinci Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, 139: 151.
Çizakça, Murat *(2006). Osmanlı Döneminde Vakıfların Ekonomik Boyutları*, TÜSEV Yayınları, İstanbul.
Ersöz, Halis Yunus (2007). *Türkiye'de Kurumsal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
Fisher, William (1997). "Doing Good? The Politics and Anti-Politics of NGO practices" *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26, 439-464.
Gonel, Aydın (1998*). Arastirma Raporu: Onde Gelen STK'lar*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Istanbul.
Sheila Carapico (2000). "NGOs, INGOs, GO-NGOs and DO-NGOs: Making Sense of Non-Governmental Organizations" *Middle East Report*, No. 214, 12-15.
Tekeli, İlhan- Selim İlkin (2003). "(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsil-i Mesleki Programı", *Cumhuriyetin Harcı, Köktenci Modernitenin Doğuşu*" Bilgi University, İstanbul.
Temel, Nizamettin (2007). *Sivil Toplum Kuruluslari ve Bagimsiz Denetim*, Erciyes Yeminli Müşavirlik ve Bağımsız Denetim A. Ş. Yayınları, Erciyes, Kayseri.
Turan, Ilker (1998). "1972-1996 "Doneminde Istanbul'da Derneksel Hayat", *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, İstanbul.
Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Türkiye Raporu (2006). TÜSEV Yayınları, Istanbul.
Vakiflarin Turk Egitim Hayatindaki Yeri ve Onemi (2007). Kadir Has Univ., editörler: Yard Doc. Dr. Ugur Ozgoker; Ayca Ozgoker, İstanbul.
Yücekök, Ahmet (1998). "19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye'sine STK'ların Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri", *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de STK'lar,* İstanbul.
Yücekok, Ahmet (1998). "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci" *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar,* Istanbul.
Yücekök, Ahmet (1998). "Türk Hukukunda Tüzel Kişilik", *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, İstanbul.

Ekler

[i] In the Hegelian sense, a civil society includes variety of social units and organizations, such as voluntary associations, private companies, family homes etc...We will only deal with NGOs (voluntary and non-profit organizations) in our paper.
[ii] For Gellner's approach look at 'Sivil Toplum ve İslamiyet' (Civil Society and İslam) by İlkay Sunay in *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası (Civil Society, Democracy and the Islamic World*) ed by Elisabeth Özdalga, Sune Perkson, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları (The Foundation for the Turkish Economic and Social History Press), İstanbul, 1998.
[iii] One should remember that there was not a church-like religious institution in the Ottoman Empire, and people would get organized in different religious sects outside the state or what we can easily say in the civil society.
[iv] The third sector comes right after the second sector (organizations for profit) in the civil society, and the state is seen as the first sector according to this non-lexical order.
[v] Although lacking legal personality, we believe that citizen initiatives ought also to be taken as NGOs.
[vi] According to some, leaving foundations and some others that are not rich in quantity, the NGOs in Turkey can be categorized as followings: 1- Charity Organizations, 2- Sport Associations and Clubs, 3- Religious Associations, 4- Employee Associations, 5- Associations for Minorities and Aliens , 6- Agricultural Associations, 7- Trade Unions, 8- Cultural Associations, 9- Other Associations, 10- Associations for Profession Liberal, 11- Unions for Public Employees, 12- Shopkeepers' Associations, 13- Associations Fighting Against Communism, 14- Associations for Beautification (Ahmet N. Yucekok, 'Türkiye'de Derneklerin 14 Kategori Üzerinden Tasnifi ve Gelişme Süreci- 'The Categorization of Associations in Turkey According to 14 Categories and Their Development Process' in *Tanzimattan Gunumuze Istanbul'da STK'lar-From the Tanzimat Reforms to the Present, the NGOs in Istanbul-* ed by Ahmet N. Yucekok and Mehmet O. Alkan, published by the Turkish Historical Foundation, Istanbul, 1998 p. 75-78).
[vii] In the Ottoman Empire, as soon as Sultans got the power, they would issue a kanunname (a digest of the laws regulating particular subjects) and restrict their reign with these rules (For a detailed info in this regard, look at Halil, İnalcık: *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet (The State, Law and Justice in the Ottomans)* , Eren Publishing Com., İstanbul, 2000, and Şerif Mardin, *The Genesis of New Ottoman Thought*, NJ: Princeton Univ. Press, 1962 p: 120.)
[viii] In the Ottoman Empire, Sultan Mehmet II, upon his conquest of İstanbul in 1453, granted extensive autonomy for religiously defined communities, such as Greeks, Armenians and Jews. Non Muslims dealt with the State through their community leaders and were subject to a tax called Jizya. These taxes were collected by the community leaders and therefore people in these communities (millets) did not deal with the state as individuals.
[ix] The peculiar characteristic of this relationship appeared to be the continuous proclivity of the state to check and control the civil society, which amounted to be a mere domination on political issues.

[x] For further info in this regard please look at Mardin's work '*Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (The Genesis of the New Ottoman Thought), published by İletişim Press, İstanbul 1996, where he compares and contrasts Ziya Pasha's contract theory with western political theory p. 382

[xi] After the conquest of İstanbul in 1453, with the direction of the Ottoman Sultan Mehmet II, the patriarchate of the Orthodox Christians was designed as a universal post above every other orthodox church in an effort to counter the power of the Pope in Rome. In the course of time, all the Millets got governing privileges in terms of their cultural, religious and social affairs. Accordingly the chief rabbi got the same privileges the orthodox patriarch did. While Armenian patriarchate was established in 1461, Latinos were given the right to have their own priests manage their churches in 1799.

[xii] Ought we to consider tariqats as NGOs as well? According to the sociologist Serif Mardin, the answer to this question is affirmative. But we believe that this issue is deeper than it appears to be and requires some in-depth examination we are not up to make in this paper. But, we believe that a thorough analysis of tariqats with ontological, theological, physical and metaphysical concerns would show that they ought not to be taking into account as NGOs. But for now, we can stick with the argument that Tariqats cannot be NGOs because they are non-voluntary.

[xiii] Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (The Longest Century of the Empire*), Alkim Publication House, Istanbul, 2006, p. 133. A similar difference can be seen in the sphere of the bureaucratic governance after the Administrative Reforms of 1839. Accordingly, military officers and civilian officers were divided as such ('Memuruin askeri ve Memuruin mulkiye; idare-i askeriye ve idare-i mulkiye; erkan-i askeriye ve erkani-i mulkiye).

[xiv]Consequently, the epochs of the Tanzimat Reforms; The First Constitutional Period; the Second Constitutional Period; the Law for Peacefulness of 1926 (Takrir-i Sükun Yasası); the Beginning of the Multiparty System, The Constitution of 1961, the Military Intervention of March 12, 1971; The Military Coup of September 12, 1980; The Constitution of 1982; Turkey's Official Candidacy for the EU Membership were also the significant historical events for the evolvement and development of the Turkish NGOs and the civil society. This historical phenomenon is a testament for the claim that the Turkish civil society and its NGOs developed not at the expense of the state but with it.

[xv] 'Societe Medicale de Constantinople (İstanbul Medical Society) was founded on February 15, 1856, right after the Crimean War, by the medics of allied countries of the period. The Ottoman Society for Science (Cemiyet-i Ilmiyey-i Osmaniye), the first society established by Muslim Turks, and the Ottoman Society for Education were also established in these years. The legal founding of all these new associations were subject to a decree or permission by the Sultan or the government (Mehmet Alkan, 'Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi-The Legal Framework for the NGOs (in Turkey)' in *Tanzimattan Gunumuze Istanbul'da STK'lar- From the Tanzimat Reforms to the Present, the NGOs in Istanbul-* ed by Ahmet N. Yucekok and Mehmet O. Alkan, published by the Turkish Historical Foundation, Istanbul, 1998 p. 49.

[xvi] The authentic foundations on the other hand used to be established for the private concern of ensuring that children could inherit the family's assets since it was the only legal way for inheritance in the traditional Ottoman law.

[xvii] Ibid p. 158. Many argued that foundations bring together not people but assets and money for non-profit purposes. But from the very beginning we have subscribed to a definition of NGO that put emphasis on nonprofit and voluntary aspect of it, not on the physical existence of individuals. Therefore, foundations ought also to be considered as NGOs.

[xviii] Although the ahi system collapsed, its philosophical and ethical values in the Ottoman civil society enjoyed a prominence for a long time.

[xix] Some laws adopted in this regard in this modernization period are *Dilaver Paşa, Maadin Nizamnamesi and Mecelle,* Alkan ibid p. 66.

[xx] Alkan, ibid p. 55-56

[xxi] One would have to wait until the Law of Political Parties of 1965 to see a separate law for the Turkish political parties.

[xxii] From an international perspective, a communist Turkey would have meant the departure of Turkey from the Western club and become a part of the Soviet bloc.

[xxiii] The Kemalist Revolution also wanted to create bourgeois class with a spirit of entrepreneurship via supporting businessmen. But because of the economic weakness of the latter, the bureaucracy immediately seized the power and assumed some roles, which would otherwise have been undertaken by the bourgeoisie. Apart from running the state's bureaucratic affairs, these bureaucrats organized the agricultural and industrial initiatives and also undertook the duty of constructing the necessary infrastructure for the young Republic (Alkan, ibid p. 119). In other words, sticking with the Hegelian definition of the civil society, the lack of the bourgeoisie and its organizations in the civil society forced the bureaucrats to assume their roles. And one of these roles of course was becoming the founders and runners of the NGOs.

[xxiv] One thing to remember at this point of our argument is that we consider non-ruling opposition parties as NGOs.

[xxv] Here we refer to a trilogy namely the state (the first sector), the private sector (the second sector), and the NGOs (the third sector)

[xxvi] The free founding principle refers to a democratic, if not universal, law principle preventing any official involvement in the founding process of the NGOs.

[xxvii] This party was a political forerunner of the today's ruling party, the AKP, in Turkey

[xxviii] For a typical example of this approach, please look at E.F. Keyman, *Turkey and Radical Democracy*, İstanbul, Alfa, 2001. In today's world how ought NGOs to be considered? Ought they to be the carriers of neoliberal policies or ought they to be representing different concerns, interests, and ideas and enrich the civil society in pluralistic way. We believe that if one subscribes to the first approach at the expense of other interests, ideologies and concerns, the civil society will be doomed to have a colorless, homogeneous and ultimately dominating and suffocating structure. One ought to remember that in his 1991 report on NGOs, the World Bank sees NGOs as substitutive institutions alleviating the problems stemming from the weakness of the existing state institutions in the developing countries. (Fisher, ibid p. 444)

[xxix] According to a liberal view, the type of land regime Ottomans had for a long time never allowed the occurrence of two phenomena: the *development of a merchant class* and *the accumulation of capital*. However, both of these historical phenomena helped to emergence of the modern civil society in the West (For further info look at Yucekok, ibid p. 15-16) As mentioned elsewhere in this paper, we believe that this view fails to grasp the various differences both between the Ottoman state and Western states and the Ottoman society and Western societies.

[xxx] We would like to draw the reader's attention to a work titled '*NGOs, States and Donors: Too Close for Comfort'* In this work it is argued that NGOs for their own comfort, get too close to the state and philanthropists, and if the NGOs take necessary steps for their independence, the damage that could be inflicted by this closeness might no be too much. One thing to be mentioned in this regard is that NGOs need more space and independence for their growth than public institutions do. This book also pays attention to the changing roles of the NGOs in Latin America, China, the Middle-East, the South Asia and Sri Lanka. Accordingly they stress the relationships between the state and philanthropists and outline the delicate and vulnerable nature of these relations (*NGOs, States and Donors: Too Close for Comfort?* ed. by *David Hulme and Michael Edwards* New York: St. Martin's Press. Fisher, Julie. 1998)

[xxxi] There are also those who consider NGOs not as actors stimulating the processes in a conventional developmental paradigm but as actors questioning and trying to transform the traditional power patterns. Consequently, NGOs were seen as independent entities apart from political parties, state and power apparatus established by the development paradigm. (Friedman, J. *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, Blackwell, MA Cambridge, 1992 and Lind 1992. 'Power, gender and development:popular women.s organisations and the politics of needs in Ecuador, in *The Making of Social Movements in Latin America: Identity, Strategy, and Democracy,*ed. A Escobar, S Alvarez, Boulder: Westview pp.139.49.). Therefore, activists and revolutionary theorists see NGOs not as a part of state but as a part of a comprehensive process that can transform state and society. They also argue for an alternative discourse and practice against to the current developmental discourse for NGOs, and consider NGOs as entities that contribute to the insurrection of subjugated knowledge (M. Foucault, *Power/Knowledge: SelectedInterviews and Other Writings,* ed.C Gordon. New York: Pantheon, 1980 p.81; Also look J.Fisher J.1993, *The Road from Rio: SustainableDevelopment and the Nongovernmental Movement in the Third World.* Westport, CT: Praeger.)

ADİL TİCARET SİSTEMİNDE KAR AMACI GÜTMEYEN ÖRGÜTLER- İÇERİK ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Nilsun SARIYER
nilsun@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İ.İ.B.Fakültesi İşletme Bölümü
Arş. Gör. Serhat HARMAN
serhatharman@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Özet
Adil ticaret, gelişmemiş ülkelerde bulunan yerel üreticilerin, uluslararası pazarlara açılmasına olanak tanıyan alternatif bir ticaret modelidir. Adil ticaretin, yerel topluluklar üzerinde, özellikle, yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımının adaletsizliğin ortadan kaldırılması, çevrenin korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması, vb. konularda önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler nedeni ile adil ticaret kar amacı gütmeyen örgütlerin ilgisini çekmektedir. Adil ticaret alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütlerin, adil ticaretin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması açısından önemli işlevleri bulunmaktadır. Çalışmada, adil ticaret sisteminde, kar amacı gütmeyen işlevlerine dönük bir yazın taraması yapılmıştır. Yazın taramasından elde edilen bulgular sonucunda, Türkiye'de kar amacı gütmeyen örgütlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.
Anahtar Kelimeler: *Adil Ticaret, Adil ticaret sistemi, Kar amacı gütmeyen örgütler.*

A LITERATURE REVIEW ON FUNCTIONS OF NON FOR PROFIT ORGANIZATIONS IN FAIR TRADE SYSTEM

Abstract
Fair trade is an alternative trade model that gives opportunity to the local producers in undeveloped countries to reach international markets. Fair trade has several impacts on local communities in terms of reducing poverty, alleviating inequality in distribution of income, protecting environment and providing sustainability. Because of these impacts, fair trade is taking attention of non for profit organizations. Non for profit organizations in fair trade system has very important functions on development and growth of fair trade. In this study, a literature review has conducted to examine functions of non for profit organizations in fair trade system. Some suggestions have developed for non for profit organizations operating in Turkey accordance to the findings.
Key words: *Fair Trade, Fair Trade System, Nonprofit organization.*

Giriş

Küreselleşme, ekonomik açıdan dünyanın tek bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir. Bir başka ifade ile ekonomik küreselleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir. Ekonomik küreselleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve bunun sonucu olarak teknoloji, dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır. Bu süreçte küresel firmalar önemli bir fonksiyon üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmaktadır. Ancak küresel işletmeler karşısında, dezavantajlı konumda bulunan yerel üreticiler bulunmaktadır. Bu üreticilerin küreselleşen ekonomiye katkı sağlayarak yok olmamaları amacıyla yeni bir ticaret modeli geliştirilmiştir: adil ticaret.

Adil ticarete özellikle sivil toplum örgütlerinin ilgi gösterdiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi insanların günümüz ekonomik sisteminden kurtularak ve duygusal tatmin sağlamaya ihtiyaç duymalarıdır (Drucker 1989). Bu noktada, insanlar gönüllü olarak kar amacı gütmeyen örgütlere üye olmakta ve kar amacı gütmeyen örgütlerde yaptıkları faaliyetler sonucunda manevi tatmin sağlamaktadırlar. Ekonomik yapı içinde zamanla ortaya çıkmış ve kar amacı gütmeyen örgütler, bilimsel yazında, üçüncü sektör olarak adlandırılmaktadır (Salamon ve Anheier 1997; Drucker 1989). Bu üçüncü sektör, gönüllü hayır yapan kuruluşlar, kar amacı gütmeyen örgütler, sivil toplum katkılı sosyal kurumlardan oluşmaktadır (Arslan 2004).

Ülkemizde, adil ticaret alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgüt sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, çalışmada, adil ticaret sisteminde faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütlerin işlevlerini belirmeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Adil ticaret konusunda yayınlanmış olan makalelerde, kar amacı örgütlerin işlevlerinin neler olduğuna yönelik bir içerik analizi yapılmıştır. Böylece, ülkemizde, adil ticaret alanında faaliyet göstermesi olası, kar amacı örgütler için bir dizi öneri geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Adil Ticaret

Taylor vd.(2005), adil ticaret tüketicilerini, küresel pazarın sosyal ve çevresel problemleriyle uğraşmak için pazarda güçlerini kullananlar olarak tarif etmektedirler. Dünya Alternatif Ticaret Örgütleri Federasyonu'na (IFAT) göre, adil ticaret, şeffaflık, saygı ve diyalog ve uluslararası ticarette eşitliğe dayalı bir ticaret

ortaklığıdır. Adil ticaret, olayların merkezinden uzaklaştırılmış ve güçsüz bırakılmış üreticiler ve işçiler için, uygun şartların sağlanması ile sürdürülebilirliğe de katkı sağlamayı hedef alan bir sistemidir (www.wtfo.org). Redfern ve Snedker'e göre adil ticaret, merkezden uzaklaşmış ve dezavantaja sahip üretici örgütlere, sürdürülebilir ve eşit bir pazar fırsatı sağlamayı amaçlayan ticaret şeklidir (2002). Adil ticaretle ilgili farklı tanımlar yapılsa da kast edilen, dezavantaja sahip üreticiler için eşit pazar fırsatlarının sağlamasının hedeflenmesi, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş olan ülkeler arasında etik ve sorumlu bir ticaret anlayışının sürdürülebilirliğidir. Böylece dünya ticaretin tüm ülkelerde yaygınlaştırılması ve geri kalanların kalkınmaya katkı sağlanmaya çalışılmaktadır. 1960'lı yıllarda Avrupa'daki öğrenci hareketlerinden sonra ortaya çıkan adil ticaretin amaçları şunlardır (Redfern ve Snedker; 2002):

- Pazarlara erişimin sağlanması
- Üreticilerin yaşam standartlarını ve kalitelerinin iyileştirilmesi,
- Dünya ticaretinde dezavantajlı durumda olana üreticilerin kalkınma olanaklarının sağlanması,
- Tüketicilerin bilinçlendirilmesi yoluyla satın alma gücünün daha pozitif alanlara aktarılması,
- Diyalog ve ticarette şeffaflık
- Eşitliğin sağlanması,
- Konvansiyonel uluslararası ticareti geliştirmek için kuralların ortaya konulması ve
- İnsan haklarının geliştirilmesi ile sosyal adaletin sağlanmasıdır.

Tüm ticaret şekillerinde olduğu gibi adil ticaret sisteminde de, alıcı ve satıcılar bulunmaktadır. Adil ticaret sisteminin işleyebilmesi için öncelikle, alıcılar ve satıcıların adil ticaretin tam olarak ne anlama geldiğini bilmesi gerekmektedir. Yerel olarak üretilen her ürünün adil ticaret ürünü olduğu söylenemez. Örneğin, yerel üreticiler adil ticarete konu olacak ürünleri, çocuk işçileri çalıştırarak veya kötü çalışma şartları altında üretmeleri durumunda, adil ticaretin amaçları ile bir çelişki ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle, üreticiler, çoğu zaman adil ticaret belgelendirme kuruluşlarına başvurmakta ve adil ticaretin şartlarını yerine getirdiklerini belgelemektedirler. Adil ticaret belgesi/sertifikası olan ürünleri, tüketiciler gönül rahatlığı ile satın alabilmektedirler (www.fairtrade.net). Adil ticaret sisteminin işleyişi konusunda genel olarak iki temel dağıtım alternatifi mevcuttur.

İlk alternatif, adil ticarete konu olan ürünlerin gelişmiş ülkelerde bulunan ve misyonlarının temelinde adil ticaret bulunan alternatif ticaret örgütleri aracılığı ile gelişmiş ülkelerdeki pazarlara ulaştırılmaktadır. Bu alternatif ticaret örgütleri çoğu zaman kar amacı gütmeyen kuruluşlardır.

İkinci alternatifte ise üreticiler adil ticaret belgesine/sertifikasına sahip olan ürünleri, kurmuş oldukları kooperatifler aracılığıyla uluslararası ticaret standartlarını da yerine getirerek tüketici pazarlarına ulaştırmaktadırlar (www.wikipedia.org.; www.jaspercoffe.com).

Küresel rekabetten kaynaklanan yapısal eşitsizlikleri önleyecek daha adil bir ticaret şekli oluşturmayı amaçlayan bu ticaret şeklinde yerel üretici, aracılar olmadan ürünlerini büyük pazara sunmakta ve emeğinin karşılığını doğrudan kendisi almaktadır. Sistem, tüketiciye de aracıya komisyon ödemeden daha ucuz olarak malı doğrudan üreticiden alma fırsatı sunmaktadır. Bu mantıkla işleyen adil ticaretin ekonomik büyüklüğü 2007 yılı itibariyle 2.381 milyar Euro'ya ulaşmıştır (www.fairtrade-advocacy.org). Dünya Adil Ticaret Örgütü'nün verilerine göre, 2007 yılı itibariyle tüm dünyada adil ticareti ürünlerini ithal eden 469 civarında işletme bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, adil ticaret ürünlerinin satıldığı "Worldshop" olarak adlandırılan işletmelerin sayısı 2007 yılında 3191'e ulaşmıştır. Adil ticaretin kapsamındaki ürünlerin satıldığı süper market sayısı ise 112.000'in üzerindedir (www.fairtrade-advocacy.org). Tüketiciler ürün adil ticaret ürünüyse en az 21 Euro ödemeyi kabul etmektedirler (www.fairtrade-advocacy.org). Bu konuda araştırma yapan Bowen (2001), Birleşik Krallıklar'da yaşayan tüketicilerin %86'sının adil ticaret hakkında bilgi sahibi olduklarını ve %68'inin adil ticaret ürünlerine daha fazla ücret ödemeyi tercih ettiklerini bulmuştur.

Adil ticaret yapılan ürünler, uluslararası piyasalarda rastlanabilecek ürünlerdir. Bu ürün kategorileri kahve, çay, kakao, bal, şeker, pirinç, taze meyve, meyve suları ve el sanatı ürünler, müzik aletleri, süs eşyaları, mobilya ve takı-mücevherat şeklinde sıralanabilir (Raynolds ve Ngcwangu,2009:2). Bu ürünlerin en önemli özelliği, adil ticaret sertifikalarının bulunmasıdır. Bu bağlamda adil ticaret yapılacak ürünler için adil ticaret belgelendirme kuruluşları bulunmaktadır (www.fairtradeadvocacy.org).

Adil Ticaret Alanında Faaliyet Gösteren Kar Amacı Gütmeyen Örgütler

Kar amacı gütmeyen örgütler farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlansa da, esas olan, kar amacı gütmeyen örgütlerin, toplumsal/sosyal hizmet amacıyla kurulmuş olmaları ve faaliyetleri sonucunda oluşan karı, yönetim kurulu ve üyelerinin yerine, örgütün gelişimi, daha fazla hizmet sunma veya başka toplumsal alanlara aktarmalarıdır (Özgen ve Türk 1995). Kar amacı gütmeyen örgütleri tanımlarken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, hukuki düzenlemelerdir. Hukuki düzenlemeler nedeni ile kar amacı gütmeyen örgütlerin tanımları ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği unutulamamalıdır.

Adil Ticaret Örgütü (IFAT), adil ticaret sisteminde faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütleri; üretici örgütler/kooperatifler, ithalatçı örgütler, worldshop ve adil ticaret belgelendirme kuruluşları, adil ticareti destekleyen örgütler ve adil ticaret ağları şeklinde gruplandırmaktadır.

- *Üretici Örgütler/Kooperatifler*: Adil ticarete konu olacak ürünleri, dış pazarlara ulaştırmak için tek başlarına üreten üreticiler veya birkaç üreticinin araya geldiği kooperatiflerdir. Meksika ve Arjantin'de bulunan kahve üretici kooperatifleri üretici örgütlere örnek olarak gösterilebilir.

- *İthalatçı Örgütler*: Bu örgütler adil ticarete konu olan ürünleri üreticilerden veya üretici kooperatiflerinden alıp, gelişmiş ülkelerdeki pazarlara sunan örgütlerdir. Ürün geliştirme ve pazarlama eğitimi gibi konularda üreticilere destek olmaktadırlar. Alternatif ticaret örgütleri, bu tip işletmelere örnek olarak verilebilir. İthalatçı örgütler adil ticaret ürünlerini, worldshoplarda veya kendi satış temsilcileri aracılığıyla da tüketicilere ulaştırabilmektedirler.

- *Worldshoplar*: Bu örgütler perakendeci rolü üstlenerek, adil ticarete konu olan ürünleri nihai tüketicilere sunmaktadırlar. Kimi ülkelerde adil ticaret marketleri olarak da adlandırılırlar. Worldshoplar, genellikler yerel kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından işletilmektedirler.

- *Adil Ticaret Ürün Belgelendirme Kuruluşları*: Belgelendirme kuruluşları, adil ticaret ürünlerini üreten işletmelerin yaptıkları başvuruları değerlendirerek, adil ticaret standartlarına uygun ürünlerin belgelendirilmesinden sorumludurlar. İlk belgelendirme kuruluşu, 1988'de Hollanda'da kurulmuştur. 2007 yılı itibariyle yirminin üzerinde belgelendirme kuruluşu mevcuttur.

- *Adil Ticareti Destekleyen Kuruluşlar*: Bu kuruluşlar, adil ticaret sisteminin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını misyon edinmiş kuruluşlardır. Adil ticareti destekleyen kuruluşlar hem üretici işletmelerde hem de tüketicilerde adil ticaret konusunda farkındalık ve bilincin oluşması için çaba harcamaktadırlar. Örneğin, Birleşik Krallıklarda faaliyet gösteren Traidcraft Exchange adlı kuruluş, adil ticareti destekleyen kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir.

- *Adil Ticaret Ağları*: Adil ticaret ağları, adil ticaret alanında faaliyet gösteren kuruluşların bir araya gelip oluşturdukları, şebeke tipinde örgütlenen yapılardır. Örneğin, Adil Ticaret Birliği, adil ticaret ağlarından en büyüğüdür.

Redfern ve Snedker (2002) çalışmalarında adil ticaret konusunda uluslararası arenada önemli aktörler kabul edilebilecek kuruluşlar bulunduğunu belirtmektedirler. Adil ticaret konusunda söz sahibi olan kuruluşlar aşağıda kısaca özetlenmiştir:

IFAT (International Federation for Alternative Trade): IFAT adil ticaret konusunda faaliyet gösteren alternatif ticaret örgütlerini bir araya getiren en geniş yapılanmadır. 1989 yılında kurulmuştur. Alternatif ticaret örgütlerinin % 60'a yakını bu kuruluşa üyedir.

FLO (Fair Trade Labelling Organization): 1988 yılında ilk adil ticaret ürün belgelendirme kuruluşu kurulduktan sonra, belgelendirme kuruluşlarının sayısı artmıştır. FLO, 1991 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır.

NEWS (Network of European World Shops): 1994 yılında kurulan NEWS, adil ticaret ürünlerinin tüketicilere sunan worldshopların oluşturduğu bir ağdır. 2002 yılı itibariyle üye iş yeri sayısı 2500 civarındadır.

EFTA (European Fair Trade Association): 1990 yılında kurulan EFTA, Avrupa'da bulunan alternatif ticaret örgütleri arasındaki iş birliğini sağlamaktadır. 2007 yılı itibariyle 12 üyesi bulunmaktadır (www.european-fair-trade-association.org).

FINE (FLO IFAT NEWS EFTA): IFAT, FLO, NEWS ve EFTA'nın bir araya gelerek oluşturdukları yapıdır. 1998 yılında kurulmuştur.

Yukarıda sıralanan adil ticaret alanında faaliyet gösteren örgütler, kimi zaman birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren adil ticaret örgütlerini bir araya getiren şemsiye yapı olarak faaliyet gösterebilmektedirler. Kimi durumlarda ise, adil ticarete konu olacak ürünlere verilen sertifikalar için gerekli standartları geliştirmektedirler. Genel olarak değerlendirildiğinde, adil ticaretin gelişimi ve yaygınlaşması bakımından sahip olan kar amacı gütmeyen örgütler çok önemli işlevlere sahiptirler.

Adil Ticaret Sisteminde Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerin İşlevleri

Adil ticaret örgütleri için üretici işletmelerin ürünler için adil ticaret sertifikası alabilmeleri için bir dizi standartlar geliştirerek, adil ticaret örgütlerinin yerel üreticiler ve toplumlar üzerindeki işlevlerini belirleyen nitelikler geliştirmiştir. Aynı zamanda bu standartlar adil ticaretten beklenenleri de ortaya koymakta ve adil ticaretin çerçevesini belirlemektedir. Bu standartlar aşağıda açıklanmıştır (www.wtfo.org):

- *Ekonomik açıdan dezavantajlı üreticiler için fırsatlar yaratılması*: Gelişmemiş ülkelerdeki yerel üreticilerin çoğu, taşıma, üretim, dağıtım, maliyet gibi birçok konuda dezavantajlı konumdadırlar. Adil ticaret, bu dezavantaja sahip üreticilerin ürettikleri ürünlerin dış pazarlara ulaşmasına önemli rol oynamaktadır.

- *Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik*: Adil ticaret örgütleri, yerel üreticiler için getirdikleri standartlar sayesinde ticaretin şeffaflığı ve hesap verilebilirliğine katkı sağlamaktadırlar.

- *Ticaret Uygulamaları*: Adil ticaret örgütleri kimi durumlarda yerel üreticiler için yeni ticaret uygulamaları geliştirilmesine olanak sağlayabilmektedir. Örneğin, üreticilerin, alıcılardan ürün tutarının bir kısmını peşin olarak talep etmeleri gibi.

- *Adil Ödeme Sistemi*: Adil ticaret örgütleri, yerel üreticilerin ürettikleri ürünlere adil bir tutarın ödenmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Aslında bu üreticilerin çok düşük fiyatla ürünlerini satmaları önlenmektedir.

- *Çocuk İş Gücü ve Çocukları Zorla Çalıştırma*: Adil ticaret belgesi verilmesi için geliştirilen standartları ile birlikte gelişmemiş ülkelerdeki çocuk işçilerin çalıştırılması ve aynı zamanda zorla çalıştırılması gibi iş güvenliği ve işçi çalışma şartları iyileştirilerek gerekli önlemlerle yanlış uygulamaların önüne geçilmektedir.

- *Ayrımcılığın Önlenmesi ve Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması*: Adil ticaret ürün belgesi almak isteyen üreticilerin çalışanlar arasında ayrımcılık yapmaması, cinsiyet eşitliğin sağlaması için kadın çalışanların da durumlarının dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kadın çalışanların haklarının korunması amaçlanmaktadır.

- *Çalışma Koşullarında İyileşmenin Sağlanması*: Gelişmemiş ülkelerde genel olarak çalışma şartları ağırdır. Adil ticaret örgütleri getirmiş oldukları standartlar ile çalışma şartlarının, yerel kanunlara ve Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) standartlarına yükseltilebilmesi için ayrı bir çaba harcamaktadırlar.

- *Yetenek Geliştirilmesi*: Adil ticaret örgütleri, yerel üreticilere yeni ürün geliştirme veya mevcut üretim tekniklerinin geliştirilmesi konularında vermiş oldukları eğitimler ile yerel üreticilerin yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadırlar.

- *Adil Ticaretin Tanıtımı*: Adil ticaret örgütleri, gelişmiş ülkelerdeki tüketicilere ve az gelişmiş ülkelerdeki üreticilere, tanıtım kampanyaları düzenleyerek üreticilerin ve tüketicilerin bilinçlendirilmesinde önemli roller üstlenmektedirler.

- *Çevrenin Korunması*: Adil ticaret örgütlerinin sürdürülebilirlik konundaki hassasiyetleri, çevrenin korunmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, adil ticaret ürün belgesi verilirken ürünlerin geri dönüşümlü materyallerden yapılmış olmasına ve kaynaklarının sürdürülebilirliğinin tehlikeye atılmayacak olmasına özen gösterilmektedir.

Yukarıda sıralanan standartlar, adil ticaretin, yerel üreticiler üzerindeki etkilerini de açıklar niteliktedir. Bu standartların uygulanması ile birlikte, gelişmemiş ülkelerde, özellikle kırsal kesimlerde yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kaynakların devamlılığının sağlanmasına önemli katkılar sağlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Dünya pazarında adil ticaretin ekonomik büyüklüğü her geçen gün artmakta ve önemi daha çok anlaşır hale gelmektedir. Adil ticaret sistemi içinde, gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gösteren işletmeler için adil ticaretin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önemli bir konu haline gelmiştir. Ülkemizde, adil ticaret alanında faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen işletme yoktur. Ancak, ülkemizde yerel değere sahip ürünlerin adil ticaret sistemi dahilinde uluslararası pazarlara sunulması, kırsal kalkınmanın sağlanması açısında da son derece önem arz etmektedir. Bu açıklamalardan hareketle, araştırmanın amacı, adil ticaret sisteminde, kar amacı gütmeyen işletmelerin işlevlerinin belirlenmesi, ülkemizde adil ticaret alanında faaliyet gösteren işletmeler için model ve öneriler geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, adil ticaretle ilgili çalışmaların içerik analizi bakımından değerlendirilmesine yönelik belgesel tarama türünde bir çalışmadır. İçerik analizi, yazılı veya sözlü ifadeler yardımıyla elde edilen araştırma verilerinin sistematik ve tarafsız bir biçimde sayısallaştırılmasını ifade etmektedir (Young ve Schmid,1968). Araştırma verilerinin toplanması için “Science Direct”, “Ebscohost Business Complete” ve “Wileyinterscience” adlı veritabanlarında “Fair Trade”, Fair Trade and NPO” anahtar kelimeleri girilerek arama yapılmıştır. Bu arama sonucunda 20 adet tam metnine ulaşılabilen çalışmaya erişilmiştir. Daha sonra, bu çalışmalarda adil ticaret ve kar amacı gütmeyen örgütlerin işlevleri üzerine yer alan açıklamalar incelenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Yazın taraması sonucunda ulaşılan çalışmaların (13 makale) yıllara göre dağılımı Tablo 1.’de sunulmuştur. Buna göre, 2000 yılından önce adil ticaret ve kar amacı gütmeyen örgütler ile ilgili makaleye rastlanamamıştır. 2004 yılından sonra, adil ticaret ve kar amacı gütmeyen örgütlere yönelik makalelerin artması dikkat çekicidir. Bu durum, adil ticaretin özellikle 2000’li yıllardan sonra özellikle 2005’den sonra sosyal bilimcilerin yoğun ilgisi ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Tablo 1. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Makale Sayısı
2000	1
2002	1
2003	1
2004	1
2005	2
2006	2
2007	2
2008	1
2009	2

Yazın taraması sonucunda belirlenmiş olan 13 makalenin içerik analizine ilişkin bulgular Tablo 2.'de yer almaktadır. İçerik analizi sonucunda adil ticaret alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütlerin çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Öncelikle, adil ticaret belgelendirme kuruluşlarının geliştirmiş oldukları standartlar ile birlikte, çevreye duyarlı üretim teknikleri yaygınlaşmaktadır. Yoksulluğun azaltılması bakımından örnek verilebilecek diğer konular ise, üreticilerin şebeke tipi örgütlenmelere katılımına olanak verilebilmesi, kalkınma ile ilgili projelere erişim şansı ve üreticilerde kendine güvenin artması şeklinde sıralanabilir.

Adil ticaret örgütlerinin diğer işlevleri ise istihdam yaratılması, toplumsal hizmetlerin artması (pazarlama ve üretim konusunda eğitimler), kooperatifler aracılığı ile grup kimliği oluşturulmasına katkı sağlanması şeklinde sıralanabilir. Bir diğer önemli toplumsal işlev ise toplumda çevre bilinci ve çevre korumacılığın yaygınlaşmasına katkı sağlanmasıdır.

Adil ticaret ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, adil ticarete konu olan ürünlerin üretimi için belgelendirme kuruluşları tarafından geliştirilmiş standartların hayata geçirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Adil ticaret örgütlerinin geliştirdikleri standartlar, üretim bakımından; yerel birlikteliğin oluşturulması, çalışanlar arasında ayrımcılık yapılmaması, çalışanlar için uygun iş ortamlarının sağlanması şeklinde sıralanmaktadır. Çevresel bakımdan geliştirilen standartlar ise, doğal alanların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, kimyasal madde kullanımının kontrol altına alınması, çevre konusunda eğitimlerin verilmesi, atık yönetimi ve geri dönüşüm standartlarının kontrol altında tutulması, su kaynaklarına ve erozyona karşı alınan önemler şeklinde sıralanabilir.

Kar amacı gütmeyen örgütlerin tüketicilere yönelik işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevlerin başında, gelişmiş ülkelerde bulunan, tüketicilerin, adil ticaret konusunda bilinçlendirilmeleri ve eğitilmelerine yönelik Kampanyaların düzenlenmesi gelmektedir. Bunun yanı sıra, adil ticarete konu olan ürünler için ortak dağıtım kanallarının oluşturulması yine kar amacı gütmeyen örgütlerin üstlenmiş oldukları işlevler arasındadır.

Tablo 2. Adil Ticaret ve Kar Amacı Gütmeyen Örgütlere İlişkin İçerik Analizi Bulguları

Makale Yazar(lar)ı	Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerin İşlevlerine İlişkin Açıklamalar
Golding ve Peattie (2005)	Alternatif ticaret örgütlerinin, marjinal üreticiler ile tüketiciler arasında iletişimin sağlanmasına ve ilişkinin kurulmasına aracılık ettiklerini belirtmektedirler. Ayrıca, tüketicilere, adil ticaret ürünlerinin satın almanın sosyal ve çevresel etkileri konusunda bilgi aktarmaktadırlar.
Moore, Gibbon ve Slack (2006)	Adil ticaret belgelendirme kuruluşlarının, sertifika alabilmek için geliştirmiş oldukları standartlar, üreticileri çevre dostu ve organik üretim yapmaya yöneltmektedir.
Hilson (2008)	Adil Ticaret Federasyonu ve Adil ticaret belgelendirme kuruluşları, Afrika'daki yerel altın madeni sahibi çiftçileri, çevre dostu yeni üretim teknolojilerinin uygulanması konusunda desteklemektedirler.
Loureiro ve Lotade (2005)	Kahve türü ürünlere verilen sertifikalar için geliştirilmiş standartlar, kahve tohumlarının ekilmesi ve toplanması süreçlerinde çevreci uygulamaları teşvik etmektedirler. Örneğin, çevreye zararlı gübre kullanımı engellenmektedir.
Ferran ve Grunert (2007)	Adil ticaret örgütleri, üretici kooperatiflerini bir araya getirerek, ortak dağıtım ağı kurmalarını teşvik etmektedirler. Böylece, üreticiler arasında işbirliği artmakta ve sinerji yaratılmaktadır.
Fridell (2009)	Adil ticaret alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütler, gelişmiş ülkelerde, tüketiclerin adil ticaret konusunda eğitilmeleri ve bilinçlendirilmeleri konusunda faaliyet göstermektedirler.

Wilkinson (2007)	Adil ticaret örgütleri, bir araya gelip çeşitli ağlar oluşturmaktadırlar. Bu Ağlar aracılığı, adil ticaret ürünlerinin dağıtımı kolaylaşmaktadır. Bunun yanı sıra, adil ticaret örgütleri, kampanyalara dayalı tutundurma faaliyetleri yürüterek, gelişmiş ülkelerde tüketicileri bilinçlendirmektedirler
Wright and Heaton (2006)	Kar amacı gütmeyen adil ticaret örgütleri, tutundurma kampanyalarında, tüketicilerin adil ticaret markaları hakkında farkındalıklarını arttırmak üzere birlikte hareket etmektedirler.
Tallontire (2000)	Kenya'da bulunan kahve üreticileri kooperatifleri bir araya gelip şemsiye örgüt oluşturmuşlardır. Bu şemsiye örgüt, Cafedirect'in bir numaralı tedarikçisidir. Bu kooperatif birliği, Cafedirect ile ortaklık içindedir.
Ronchi (2002)	Costa Rica'da beş kahve üretim kooperatifi üzerinde adil ticaretin etkilerini belirlemek üzere bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, kooperatifler elde edilen gelirlerin %30'unu sosyal harcamalar için ayırmaktadır. Gelirlerin % 70'i ise üreticilere dağıtılmaktadır. Örneğin, kahve ihracatından elde edilen 1.260.000 Doların gelir 4000 üreticiye dağıtılmıştır. Bu kooperatiflerin fonunda ayrılan % 30'lik kısmının içinden 40.000 Dolar organik tohum alımı için harcanmıştır. Ayrıca, kooperatif üyelerinin ilköğretimde çokçukları için yaklaşık olarak kişi başı 105 dolarlık yardım yapılmıştır. Yine aynı fondan kırsal alanda bulunan 71 okulun tamirat işleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 96 üniversite öğrencisine de yılda 250 dolarlık burs sağlanmıştır.
Raynolds ve Ngcwangu (2009)	Güney Afrikalı kahve üreticilerin oluşturdukları kooperatifler, üreticilerin pazarlık gücünü arttırmaktadır. Dolayısıyla, kahveler piyasa fiyatının üstünde bir fiyat ile satılmaktadır.
Becchetti ve Costantino (2006)	Adil ticaretin Kenya'daki çiftçiler üzerindeki etkilerini belirlemek üzere bir araştırma yapmışlardır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, adil ticaret sistemine dahil olan çiftçilerin fiyat ve gelir memnuniyetleri, adil ticaret sistemine dahil olmayan çiftçilere kıyasla daha fazladır.
Linton vd. (2004)	Tutundurma daha çok tüketicilerin bilinçlendirilmesine yönelik kampanyalar şeklinde yürütülmektedir. Örneğin, kitap basımı.Üreticilere garanti edilmiş bir taban fiyat uygulamalarını sağlanabilmektedir. Bunların yanı sıra, medyanın ilgisinin adil ticarete çekilmesinde de önemli rol oynamaktadırlar.

Sonuç

Adil ticaret, gelişmemiş ülkelerde bulanan yerel üreticilerin ve yerel değerlere sahip ürünlerin, dünya pazarlarına olanak sağlayan alternatif bir ticaret sistemidir. Bu ticaretin dünyada yaygınlaşmasına bakıldığında kar amacı gütmeyen örgütler tarafından desteklendikleri görülmektedir. Özellikle globalleşen dünyada ticaretin içinde yer alamayan yerel üreticileri desteklediği ve ayakta kalmalarını sağladığı için destekleyen üçüncü sektör örgütler bu ticaretin yaygınlaşması amacıyla da birçok çalışma ve kampanya yürütmektedirler. Bunun yanı sıra adil ticaret ürünlerini satın almaları için tüketicileri de bilgilendirmektedirler. Ayrıca, adil ticaret belgelendirme kuruluşları da adil ticaret konusunda, geliştirmiş oldukları standartlar ile adil ticaretin gelişimine katkı sağlamaktadırlar. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde de adil ticaretle ilgili sertifikalar ve adil ticaret ürünlerinin üretimi konusunda üreticilere yönelik kampanyaların incelendiği görülmektedir. Bu anlamda adil ticaret yerel üreticiler üzerinde çok önemli etkilere sahiptir. Özellikle, adil ticaret ürün sertifikası almak için geliştirilen standartlar ile birlikte, çevreye duyarlı üretim yapılmasına, çocuk işçi çalıştırılmamasına, çağdaş çalışma koşullarının sağlanmasına, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına önemli katkılarda bulunulmaktadır. Bununla birlikte çalışmaların gelişmiş ülkelerde bulunan adil ticaret örgütlerinin yapılanmalarını da ele aldığı ve oluşturulan ağlarla nasıl tüketimin teşvik edildiğine de değinildiği görülmektedir.

Adil ticaret örgütleri genel olarak değerlendirildiğinde, kırsal kalkınmanın sağlanması, yoksulluğun azaltılması kırsal yörelerde sürdürülebilirliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadırlar. Bu nedenle, adil ticaret alanında faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen örgütlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de adil ticaret alanında faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen örgüt sayısı yok denecek kadar azdır. Buna karşın ülkemizde, dünya pazarlarına açılınca tüketiciler tarafından beğeni ile karşılanabilecek birçok yerel ürün vardır. Bu yerel ürünlerin dünya pazarlarına açılmasını sağlayabilmek için, kar amacı gütmeyen örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa'da adil ticaret alanında faaliyet gösteren örgütler ile ortak projelerin geliştirilmesi yararlı olacaktır.

Kaynakça

Ahluwalia, Montek., Carter, Nicolas ve Hollis. Chenery (1979), "Growth and Poverty in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, Vol.6, ss.299-341.

Arslan, Talat. Nagehan. (2004). "Kar Amaçsız Örgütler ve Stratejik Yönetim", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 28(2): 155-172.

Audebrand, Luc. ve Adrian. Lacobus (2008), "Avoiding Potential Traps in Fair Trade Marketing: A Social Representation Perspective", *Journal of Strategic Marketing*, Vol.16, Number 1, ss. 3-19

Becchetti, Leonardo. ve Marco. Costantino (2006), "The effects of Fair Trade on marginalised producers: an impact analysis on Kenyan farmers", Working Papers 41, ECINEQ, Society for the Study of Economic Inequality, http://ideas.repec.org/p/inq/inqwps/ecineq2006-41.html adresinden 15.11.2008 tarihinde alınmıştır.

Bowen, Brid. 2001," 'Let's go fair!' in the Fair Trade", Yearbook 2001. http://www.eftafairtrade.org/yearbook.asp adresinden 15.11.2008 tarihinde alınmıştır.

Connolly, John ve Deirdre Shaw (2006), "Identifying Fair Trade in Consumption Choice", *Journal of Strategic Marketing*, Vol. 14, Number 4, ss.353 -368

Doran, Caroline. Josephin. (2009), “The Role of Personal Values in Fair Trade”, *Consumption Journal of Business Ethics*, Number 84, ss. 549–563

Drucker, F. Peter. (1989). “What Business Can Learn From Nonprofits”, *Harvard Business Review,* July – August: 88-93.

Ferran Florence., ve Klaus.G. Grunert (2007), “French Fair Trade Coffee Buyers Purchasing Motives: An Exploratory Study Using Means-End Chains Analysis”, *Food Quality and Preference*, Vol. 18, Number 1, ss.218-239.

Fisher, Carolyn. (2007), “Selling Cofee, or Selling Out?: Evaluating Diffrent Ways to Analyze the Fair-Trade System”, *Culture and Agriculture*, Vol. 29, Number 2, ss. 77-88.

Fridell, Gavin. (2009), “The Co-Operative and the Corporation: Competing Visions of the Fair Trade”, *Journal of Business Ethics*, 86, ss. 81-95.

Golding, Kirsty. ve Ken. Peattie (2005), “In Search of a Golden Blend: Perspetives on the Marketing of Fair Trade Coffee”, *Sustainable Development*, 13,ss.514-565.

Hilson, Gavin,. (*2008).* '*Fair trade* gold': Antecedents, prospects and challenges. Geoforum 39(1): 386-400.

Linton, April., Cindy. C. Liou, ve Kelly. A. Shaw (2004), “A Taste of Trade Justice: Marketing Global Social Responsibility via Fair Trade Coffee” , *Globalizations*, 1 (2), ss.223-246.

Loureiro, Maria, L. ve Justus. Lotade (2005), "Do Fair Trade And Eco-Labels in Coffee Wake Up The Consumer Conscience?," *Ecological Economics*, Vol. 53 Number 1, ss.129-138.

Low, Will. ve Eileen. Davenport, (2008), “Organizational Leadership, Ethics and the Challenges of Marketing Fair and Ethical Trade”, *Journal of Business Ethics,* Vol. 82, Number 1, ss.97-108.

Moore, Geoff.,Jane. Gibbon ve Richard. Slack (2006), “The mainstreaming of Fair Trade: a macromarketing perspective”, *Journal of Strategic Marketing*, Vol. 14, Number 4, ss. *329-35.*

Murray, Dauglas., Laura. Raynolds ve Peter. Taylor (2003), “One Cup at A Time: Poverty Alleviation and Fair Trade Coffee in Latin America”, Working Paper, Fair Trade Research Group, Colorado State University. http://www.colostate.edu/dept/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/fairtrade.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2009

Nelson, Valerie. ve Modesto. Galvez (2000), Social Impact of Ethical and Conventional Cocoa Trading on Forest-Dependent People in Ecuador, London, NRI/NRET

Nicholls. Alex. (2004), “Fair Trade New Product Development”, *Service Industries Journal,* Vol. 24, Number 2, ss. 102–117.

Özgen, Hüseyin ve Murat Türk (1995).Kar Amacı Gütmeyen İşletmelerde Yönetim, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,1(1).

Raynolds, Laura T. ve Siphelo U. Ngcwangu (2009), “Fair Trade Rooibos Tea: Connecting South African Producers and American Consumer Markets, *Geoforum,* linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0016718509000256

Redfern Andy. ve Paul. Snedker (2002), “Creating Market Opportunities for Small Enterprises: Experiences of the Fair Trade Movement”, International Labor Office. http://www.ilo.org/dyn/empent/docs/F1057768373/WP30-2002.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2009

Rivero, Oswaldo. (2001), *The Myth of Development. The Don-viable Economies of the 21st Century*, Zed Books Global Publish Macmillan Publishers.

Ronchi, Loraine. 2002, “The Impact of Fair Trade on Producers and Their Organizations: A Case Study with Coocafé in Costa Rica” PRUS Working Paper No.11, United Kingdom: Poverty Research Unit at Sussex. Suchomel, http://www.sussex.ac.uk/Units/PRU/wps/wp11.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2009

Salamon, Lester M. (1997), “The Civil Society Sector”, *Society,* 34(2).

Tallontire, Anne. (2000), “Partnerships in Fair Trade: Reflections from a Case Study of Cafe Direct” *Development in Practice*, Vol.10, Number 2, ss.166-177.

Taylor, Peter. (2002), “Poverty Alleviation Through Participation in Fair Trade Coffee Networks: Synthesis of Case Study Research Question Findings”, http://www.colostate.edu/Dept/sociology/FairTradeResearchGroup/doc/pete.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2009

Taylor, Peter., D.L. Murray and Laura Raynolds (2005), “Keeping Trade Fair: Governance Challenges in the Fair Trade Coffee Initiative”, *Sustainable Development*, 13, ss.199-208.

Young, Paulin. ve Calvin. Schmid (1968), *Scientific Social Surveys and Research: An Introduction to the Background, Content, Methods, Principles, and Analysis of Social Studies*. 4th ed., Prentice-Hall, New Delhi.

Welford, Richard., Julia. Meaton ve William. Young (2003), “Fair Trade as a Strategy for International Competitiveness”, *International Journal of Sustainable Development and World Ecology,* Vol. 10, Number 1, ss.1-13.

Wright Len. ve Simon. Heaton (2006), “Fair Trade Marketing: An Exploration Through Qualitative Research”, *Journal of Strategic Marketing*, Vol. 14, Number 4, ss.411-426.

Wilkinson, John (2007), “Fair Trade: Dynamic and Dilemmas of a Market Oriented Global Social Movement”, *Journal of Consumer Policy*, Vol. 30, No. 3.

http://www.fairtradea-vocacy.org/documents/FairTrade2007_newfactsan
dfigures.pdf). Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.fairtrade.net/certifying_fairtrade.html Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.fairtradefederation.org/ht/d/sp/i/7780/pid/7780, Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=13 Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.jaspercoffee.com/fair_trade.jsp?id=8 adresinden Erişim Tarihi: 10.08.2009 .

http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmintdev/356/35604.htm
Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://en.wikipedia.org/wiki/Fair_trade Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.efta.int/content/about-efta Erişim Tarihi: 10.08.2009

http://www.tenthousandvillages.ca/cgin/category.cgi?item=pageAboutUs1&type=store
Erişim Tarihi: 10.08.2009

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEMOKRATİKLEŞME VE SİVİLLEŞME SÜRECİNE KATKILARI

Yrd. Doç. Dr. Oktay ALKUŞ
oktayalkus@gmail.com
Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Sivil toplum kuruluşları kişilerin, toplumsal farklılaşma temeline dayanarak, kamu sahasında ortak amacı gerçekleştirmek üzere meydana getirdikleri bağımsız ve gönüllü kuruluşlardır. Bireylerin dileklerini kamuya duyurmada, kamuoyunu ve kamu yönetimini etkilemede, üyelerinin yaşamakta oldukları zorlukları kolaylaştırmada, sorunlara devlet eli dışında çözümler üretmede etkilidirler. Bireyler ile devlet arasında ve daha sonra da devlet ile uluslararası örgütler arasında bağ kurarlar. Bu çalışma, sivil toplum kuruluşlarının demokratikleşme ve sivilleşme sürecine katkılarını sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Demokratikleşme, Sivilleşme, Sivil Toplum, Birey, Devlet.*

CONTRIBUTIONS OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS TO THE DEMOCRATIZATION AND CIVILIZATION PROCESSES IN TURKEY

Abstract

Civil society organizations are independent and voluntary agencies established on the basis of social differentiation for the purpose of achieving a common goal in the public space. They are effective in letting individuals" voices be heard by public, in shaping public opinion and public administration, in alleviating the hardships experienced by their members, and in providing solutions for the problems without seeking the helping hand of the government. They form liaisons between individuals and the state, also between the state and international organizations. This study exhibits the contributions of civil society organizations to the democratization and civilization process.

Keywords*: Democratization, Civilization, Civil Society, Individual, State*

Giriş

Sivil toplum kuruluşları, işlevlerini yerine getirirken demokratikleşme ve sivilleşme adına önemli bir misyon üstlenirler. Bu anlamda hem çıkar grubu hem de baskı grubu işlevi görmektedirler. Demokrasilerde güçlü bir sivil toplumun varlığı, özgürlüklerin en büyük güvencelerinden biri olduğu kadar, demokrasinin pekişmesi ve istikrarı açısından da son derece önemlidir. Kendi ayakları üzerinde duramayan ve yaşaması bakımından sadece devlete bağımlı olan bir toplum, demokrasi için sağlam bir zemin oluştur(a)maz.

Çağdaş devletlerde, bireyler, üye oldukları sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve etkinlikleri ile kendilerini tanımlamaktadırlar. Çünkü sivil toplum kuruluşları yabancılaşmanın önündeki en büyük engel ve sosyalleşmenin de en etkili aracıdırlar. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının güçlü olduğu devletlerde, demokratik yapılanma da güçlü olur. Bir anlamda, sivil toplum kuruluşları demokrasilerin sosyal bir sigortasıdır.

Demokrasinin hem bir siyasal sistem hem de bir hayat tarzı olarak benimsendiği ülkemizde, sivil toplumun sosyal ve siyasal hayattaki etkinliğini artırmaya yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. Bunu yaparken uluslararası koşullarda kabul gören standartta insana değer verilmesi ve onun özgürlük alanının genişletilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, Avrupa Birliğiyle uyum paketleri halinde, anayasa ve yasalarda esaslı değişiklikler yapılarak daha özgürlükçü bir mevzuat oluşturulma çabası yaşanmaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü, dernekler, siyasî partiler ve vakıflar kanunlarındaki yasal değişiklikler, bu alandaki çabaların örnekleridir. Bu konuda sergilenen kararlı tutum Avrupa Birliği tarafından da çok yakından izlenmektedir.

Sivil toplumun geliştirilmesi ve desteklenmesine verilen önemin somut bir göstergesi, İçişleri Bakanlığı teşkilat kanununda yapılan değişiklikle, kurulan Dernekler Dairesi Başkanlığı"nın, bütün illerde teşkilatlandırılmasıdır. Dernekler Dairesi Başkanlığı ve il müdürlükleri sivil toplum kuruluşlarının kurulmasından, denetlenmesine, geliştirilmesinden teşvik edilmesine kadar birçok alanda çok önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu gelişme, derneklerle ilgili iş ve işlemlerde sivilleşme ve AB standartlarında hizmet sunacak bir yapılanmanın ortaya çıkarılması şeklinde yorumlanabilir.

2908 sayılı Dernekler Kanunu yürürlükten kaldırılarak bunun yerine çok daha özgürlükçü ve bürokratik işlemleri kolaylaştırıcı 5253 sayılı Dernekler Kanunu çıkarılmıştır. Yine Dernekler Yönetmeliği, Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik ve ilgili genelgeler yayımlanmıştır. Yeni mevzuatla dernekleşme alanında her türlü sınırlandırmalar kaldırılmış; hükümet komiserliği ve yıllık rutin denetimler ile fon kullanımının önündeki engeller yasadan çıkarılmış ve işlemler basitleştirilmiştir. Ayrıca çocuklara bile dernek kurma hakkı verilmiş, derneklerin diğer sivil toplum örgütleri ile yardımlaşma ve işbirliği yapabilmesine imkân sağlanmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren bir diğer yasal düzenleme de yerel yönetim reformu çerçevesinde çıkarılan belediye ve il özel idaresi kanunlarıdır. Bu kanunlarla sendikaların, ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, belediye ve il özel idarelerinin stratejik plan yapımlarına, ihtisas komisyonlarına, kent konseylerinin çalışmalarına katılmalarına imkân verilmiştir. Artık, devlet, sivil toplum kuruluşlarını, sadece denetlenmesi gereken değil, teşvik edilmesi, desteklenmesi ve güvenilmesi gereken kuruluşlar olarak görmektedir.

Devletin sivil toplum kuruluşlarına güvendiğini gören bireylerin bu kuruluşlara üyeliğe yöneleceği söylenebilir. Toplumun güveni ise sivil toplum kuruluşlarına daha fazla maddi ve manevi katkı anlamını taşır.

Sivil toplum kuruluşlarının daha fazla demokrasi, insan hakları, özgürlük ve ekonomik gelişme konusunda, sadece gösteriler düzenleyen değil, daha şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir yaklaşımlarla, topluma yön veren kurumlar haline geleceklerdir. Yine bu kuruluşların basiret, iyi niyet ve sorumluluk duygusu sayesinde örgütlenme özgürlüğünü kötüye kullananların bu kuruluşların otokontrolüne girecekleri ve bu durumun bu örgütlere duyulan toplumsal güveni ve desteği artıracağı söylenebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının "İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları"nda daha çok sayıda temsil edilmesi ve etkinliklerinin artırılması; insan haklarına dayanan ve eksiksiz işleyen katılımcı demokrasinin hayata geçirilmesi; sivil toplumun güçlendirilmesi, düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması; yönetimde şeffaflığın sağlanması aslında önemli bir sivilleşme hareketidir.

Devletin karar alma makamlarını ikna etmek ve kamuoyunu bilinçli ve duyarlı kılmak görevi, çoğulcu ve katılımcı demokratik düzenlerde, sivil toplum kuruluşlarının hem asli görevi hem de sorumluluğudur. Sivil toplum kuruluşları, bir taraftan yönetim üzerinde denetim ve eleştirme işlevini yerine getirirken, diğer taraftan da gönüllü kuruluşlar aracılığıyla, toplumun zayıf gruplarına insancıl yardımlar ve hizmetler götürür.

Sivil toplum kuruluşlarının statülerinin, mevcut hukuksal ve özellikle anayasal düzen içinde iyi belirlenmelidir. Demokratik ve geniş tabanlı katılımla oluşmaları; yapılanmalarının saydam olması; gönüllü katkı anlayışıyla faaliyet yapmaları; faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin finansman kaynakları ve her türlü harcamaları konusunda gerek üyelerine ve gerekse kamuoyuna hesap verme bilinci içinde olmaları üzerinde titizlikle durulmalıdır.

Devlet ve Toplum

Uluslararası haberleşme, rekabetin sertleşmesi, ticaretin yaygınlaşması, ulaşım ve bilgi işlem teknolojilerinde kaydedilen büyük ilerlemeler, yönetim anlayışına hâkim olan geleneksel değerlerin dünya ölçeğinde hızlı bir değişime uğramasına yol açmıştır. Öncelikle şirketler karşı karşıya kaldıkları acımasız rekabet ortamında varlıklarını sürdürebilmek için küresel stratejiler izlemek ve ortaya çıkan değişime paralel olarak örgüt yapılarını yeniden düzenlemeye tabi tutmak zorunda kalmışlardır.

Küreselleşmenin etkisiyle devletlerin sınırları ortadan kalkmış, merkezi ve totaliter devletler tek tek yıkılmaya başlamıştır. İnsani değerler ve demokratikleşme hareketleri hızla yayılmış, tüm dünya ülkelerinde yaşayan bireylerin siyasal iktidarlara olan bakışları ve kamu hizmetlerine ilişkin beklentileri büyük ölçüde değişmiş, temel hakların, özgürlüklerin ve insani değerlerin önemi daha açık bir biçimde anlaşılmaya başlamıştır.

Kamu yönetimlerinin, siyasal ve ekonomik alanda dünya ölçeğinde meydana gelen ve klasik yönetim anlayışını derinden etkileyen bu değişim esintilerine karşı ilgisiz kalmaları, eski katı ve bürokratik yapılarını korumaları ve sürdürmeleri anlamsız ve imkânsız gözükmektedir. Artık, devletin bireylerden soyutlanmış olarak ve onların üstünde yer alan kutsal ve mutlak bir güç olmadığı, kamu örgütlenmesinin egemen merkezi otoritenin iktidarı sürdürme aracı değil, bireylerin toplumsal ihtiyaçlarını karşılama ve onları mutlu etme amacına yönelik olması gerektiği her yeni gün daha açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Bireyler de kendilerine sunulan kamu hizmetinin bir lütuf olmayıp, devletin varlık nedeninin gereği olduğunu, hizmetlerin planlanması, kararlaştırılması,uygulanması ve denetlenmesi ile ilgili süreçlere demokratik mekanizmalar aracılığıyla katılmalarının bir vatandaşlık hakkı ve ödevi olduğunun bilincine varmaya başlamışlardır(http://www.sobiadacademy.net).

Başlangıçta insan topluluklarının ortak ve temel ihtiyaçları, gönüllü, geçici ve görevsel nitelikteki iş bölüşümü ile karşılanmıştır. Kentleşme ve sanayileşmedeki gelişmelerin etkisiyle insanları diğer insanların saldırılarından korumak ve hizmet etmek üzere ortaya çıkan askeri ve bürokratik hiyerarşik yapıların kurumlaşmış bir yönetim ve önderlik yapısına yol açması, böylelikle ortaya çıkan yöneten-yönetilen ayrımına dayalı olarak toplumu koruma ve yönetme sorumluluğunu yüklenen üst otoritenin giderek kalıcı hale gelmesiyle "devlet" adıyla adlandırılan toplumsal dev örgüt vücut bulmuştur (http://www.sobiadacademy.net).

Devlet olgusunun ortaya çıkışı, Jean Bodin"e göre toplumda etkin olan çeşitli ailelerin birleşmesiyle; Machiavelli ve Thomas Hobbes"a göre sürekli savaşan insanların birbirlerini yok etmemeleri için kendi aralarında yaptıkları sözleşmeye dayalı olarak özgürlüklerinden karşılıksız vazgeçmeleri yoluyla; Rousseau"ya göre zorunlu güvenlik ve refah ihtiyaçlarını karşılamak üzere insanların bilinçli olarak kendi aralarında yaptıkları toplumsal sözleşmeyle; Hegel"e göre toplumun çıkarı ve mutluluğu için bireysel çıkarlarla genel toplumsal iradenin belli bir dengede sentez oluşturmasıyla gerçekleşmiştir.

Devlet hakkındaki bu açıklamaların hangisi kabul edilirse edilsin, tarihte düşünürler tarafından devletin ve siyasal iktidarın kaynağı konusunda ileri sürülen tüm görüşlerdeki ortak nokta; insanların bir arada yaşamalarından doğan güvenlik ve esenlikleri için yöneticilik işlevinin onlar adına örgütlü bir güç tarafından üstlenilmiş olması şeklinde ortaya çıkmaktadır(Sarıca, 1982: 74–83).

Geçmişteki devletlere bakıldığında aslında devlet adlı varlığın devletin başındakiler tarafından her zaman halk için kullanıldığı pek söylenemez. Örneğin: Kölelerin kanı ve canı pahasına inşa edilen Piramitler, aslında o zamanki Mısır halkının ihtiyaçlarını değil, kralların(firavunların) ölümsüzleşme arzularını tatmin için yapılmışlardır. Halka rağmen meydana getirilen eserler, belki bir ya da birkaç kişinin ya da sınırlı bir grubun mutluluğunu sağlarken genel olarak toplumun istek ve beklentilerini arka plana itmişlerdir.

Yönetimde demokratikleşme ve yerelleşme gibi sonuçlara yol açan dünya ölçeğindeki değişim dalgasının etkisiyle, önceden insanın üretim sisteminin kolayca değiştirilebilir basit bir parçası olduğu düşünülürken bu defa örgüt yönetiminde sürekli gelişme, değişikliklere uyum, yönetim ilişkilerinde insan unsurunun önemi, tüm örgüt çalışanlarının yönetime katılması gibi gelişmeler yaşanmış, üretimde kalitenin ön plana alınması, müşteriye saygı, müşteri odaklılık gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır (http://www.sobiadacademy.net).

Demokrasi, Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları(STK'lar)

21. yüzyılın küresel dünyasında amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli alanlarda kurulan ve faaliyetlerini yürüten STK'ların sayısı hızla artmaktadır. Devlet ve özel sektörün yanında üçüncü bir sektör olarak önemlerini daha fazla hissettiren STK'lar hem ulusal hem de uluslararası sahada karar alma mekanizmalarını çeşitli düzeyde ve şekilde etkilemeye çalışmaktadır.

Toplum içindeki her birey bir "değişim mucidi" (changemaker) olma potansiyeline sahiptir. Sorunların ve çözümlerinin gündeme taşınması ve belli konularda ortak değer yargılarının oluşturulmasında STK'lar önemli roller üstlenmeye başlamışlardır.

Gittikçe siyasal partilerin küçülmesi ve siyasal partilere olan güvenin yitirilmesi sonucu, tek başına iktidar olmanın neredeyse imkânsız olduğu yeni bir siyasi gelişme yaşanmaktadır. Kürede bir tür koalisyonlar demokrasisi yaşanmaktadır. İki partili siyasal sisteme sahip ülkelerde bile, seçime katılma oranlarındaki düşüşten dolayı, güçlü siyasal yönelimler yerine, mevcut iktidarlara karşı tepki oylarıyla bir sonraki iktidar belirlenmektedir.

Demokrasinin anahtarı sayılan seçimler, katılımcı demokrasi ve meşruiyet sorunu açısından değerlendirildiğinde aşağıdaki durumlar görülmeye başlamıştır:

- Apolitikleşmeden ve siyasi parti ufalanmasından dolayı tek başına iktidarların yaşama şansı bir hayli azalmış görünmektedir. Devletlerin birçoğunda koalisyonlar demokrasisi yaşanmaktadır.
- Halkın siyasi partilere olan güveninin sarsılmasının ifadesi olan, kararsız seçmenlerin çoğalması ve bunların siyasi partilere yönelmemesi olgusudur. Bu durum, temsili demokrasiyi ve demokrasinin bir unsuru olan "seçimin belirleyiciliği" faktörünü tartışmalı hale getirmektedir. Demokrasinin yaşaması, siyasi partilerin varlığıyla ve güçlü olmasıyla mümkündür.
- Katılım çoğunluğu olmadığı zaman halkın çoğunluğunun, çoğunluk sistemini reddetmiş olduğu ileri sürülebilir. Halkın çoğunluğu tarafından istendiği belli olmayan bir hükümet iktidarda iken, demokrasinin, iktidarın ve dolayısıyla da demokrasinin meşruiyetinin dayanağı kalmaz.
- Katılım çoğunluğu olmadığı zaman, en yüksek oy alınmış olsa bile yine de meşruiyet tartışmalı olur. Çünkü katılım çoğunluğunun oyu (seçimlere katılmayanlar), en yüksek oyu alan siyasi partiden daha çoktur.

Demokrasi, “öteki”nin önce varlığını, sonra da olduğu gibi kabulünü gerektirir. “Öteki”nin varlığının kabul edilmediği hallerde, sadece “ben” vardır. Sadece “ben”lerden oluşmuş bir toplumda, demokratik kültürden değil tek tek kişilerin totaliter eğilimlerinden söz edilebilir. Tek tek kişilerin totaliter eğilim taşıdıkları bir kültürde ise demokrasi ahlakı yeşermez ve demokratikleşilemez (http://www.tumgazeteler.com/?a=3997760).

STK’lar siyasal partilerden ve devletten tamamen bağımsız hareket ederler. Devletin karar alma ve yönetim erklerinin gerçekleştirilmesi sırasında devreye girer ve devlet organlarını etkilerler. Böylece sadece seçimden seçime halk denetimine açık olan devlet yönetimi, kesintisiz olarak denetime açıktır.

Cep telefonları ve internetle iletişim giderek daha etkili bir araç haline dönüşmektedir. STK’lar özellikle sosyal fonksiyonlar açısından devletin yetersiz kalması yüzünden sosyal alanlarda gösterdikleri faaliyetleri nedeniyle geniş bir desteğe sahip olmaya başlamıştır. Doğal afetler veya savaşlar sırasında zarar gören kitlelere verilen sosyal hizmetler ve yardımlar, ayrıca yoksulluk, açlık, sağlık ve eğitimsizlik gibi konularda yaptıkları çalışmalar nedeniyle sivil girişimler artan bir sempati toplamaktadır. Bir sivil girişim yoğunluklu olarak sosyal alanda faaliyet gösteriyor olsa da, bu faaliyetin doğrudan veya dolaylı olarak siyasal çağrışımlar yaratması kaçınılmazdır (Ateş ve Uysal, 2006: 63–85).

STK’ların en temel açmazlarından biri, devletten bağımsız olamaması ve diğeri de uluslararası bir kurum haline gelememeleridir. Bunun nedeni de devletten bağımsız olamamaktır. Zihniyet olarak devletten kopamayan, özerk bir duruş sergileyemeyen bir kurum, ister istemez dışa açılamaz (http://www.radikal.com.tr).

Sivil toplumun özellikle haklar, özgürlükler, sivilleşme yönündeki bütün çabalar, devletin vatandaşlık tarifinin ve kamusal alanının sorgulanmasına yöneliktir. Çünkü bu çalışma alanı devleti muhatap aldıkça devlet karşıtı olarak görülmektedir. Bunun temel sebebi ise devletin sahip olduğu kültürel kimlik sermayesinin yok edilmesi ve farklı vatandaşlığın tanımlanması hatta üretilmesi çabasıdır. Bu nedenle STK’ların hareket alanı, kaçınılmaz olarak kamusal alandır. Yani siyasetin alanıdır. Bu yüzden hiçbir STK”nın siyasetten kaçınma şansı yoktur.

STK’ların alanının genişlemesi, sivil toplumun ve sivilliğin alanının genişleyip devletin alanının daralması anlamını taşır. Sivil sahanın genişlemesi, devlet-toplum ilişkisinde devletin denetiminde olan kamu sahaları içinde, toplumun sivil sahalar açması ve kamu sahasını daraltması sonucuna götürür (http://yenisafak.com.tr).

Devleti oldukça fazla “büyümüş” toplumlarda devletin ekonomik ve demokratik alanda dönüştürülmesi zorlaşır. Bunun için, yapılması gereken öncelikli olarak sivil siyaset ve sivil toplum gücünün kullanılmasını öne çıkarmaktır (http://www.tumgazeteler.com/?a=4289303).

Her sorunda işin kolayına kaçarak devlet gücünden istifade ile çözüm arayışı genelde üçüncü dünya ülkelerine özgü bir yaklaşımdır. Bu ülkelerde devlet, hayatın her alanında aşırı şekilde güçlenerek ağır bürokratik yapılara dönüşmüştür. Üstelik bu devlet yapılarını elinde tutan bürokratik elit, kendi iktidarının güvenliği için “Gladio” türü gizli, hukukdışı çeteleşmelere de gidebilir. Onun için, yapılacak çözüm önerilerinde öncelikli olarak sivil siyaset ve sivil toplum gücünün kullanılmasını öne çıkarmaktır.

Devlet gücünü sivil siyaset ve sivil toplumun demokratik iradesiyle kullanmak, devletçi anlayışları zayıflatır ve devlet içindeki bürokrasinin iktidar olma/iktidar kalma hırsını önler. Devleti evrensel demokrasi ve hukukun kurallarına uygun bir araç durumuna getirmek için, öncelikle buna uygun bir sivil toplum kültürü ile sivil siyaset kültürünün geliştirilmesi için çalışılmalıdır. Tersi durumda devletin egemenliğinden, yurttaşın egemenliğine geçilemez. Ancak sivil toplumun desteğini alabilmek için STK`ları cesaretlendirmek ve teşvik etmek gerekir (http://www.tumgazeteler.com/?a=4286701).

Demokratikleşme iki boyutlu bir kavramdır. Bu kavram bir yanıyla demokratik olmayan bir politik sistemden demokratik bir politik sisteme geçmeyi, öbür yanıyla da ana çerçevesi itibariyle demokratik olan bir sistem içindeki demokrasi ilkesiyle bağdaşmayan unsurları demokratik kurum ve mekanizmalarla değiştirmeyi veya “demokrasiye ikinci geçiş”i tamamlamayı ifade etmektedir.

Bir sosyo-politik sistemde “sivilleşme”nin iki anlamı olabilir. Dar anlamda sivilleşme, siyasal sistem üzerindeki askeri etkinin sona erdirilmesini ve siyasal sürece seçilmiş sivillerin hâkim olmasını ifade eder. Bu anlamda sivilleşme askeri vesayetin yokluğu anlamına gelir ve başlıca iki pratik gereği vardır. İlki, silahlı kuvvetlerin tam olarak sivil denetim altına alınması, ikincisi ise askeri bürokrasinin demokratik siyaset alanına nüfuz etmesinin önlenmesidir. Sivilleşmenin diğer ve daha geniş anlamı “sivil toplum”un güçlen(diril)mesiyle ilgilidir. İlk bakışta fark edilemese bile, güçlü bir sivil toplumun varlığı özgürlüğün en büyük güvencelerinden biri olduğu kadar, demokrasinin pekişmesi ve istikrarı açısından da son derece hayatidir. Kendi ayakları üzerinde duramayan ve yaşaması için devlete bağımlı olan bir toplum demokrasi için sağlam bir zemin oluşturmaz (http://www.tumgazeteler.com/?a=4279287).

Sivilleşmenin bir anlamı da “sivil toplum”un gelişmesidir. Yerleşik kurumları, tartışma ve sorun çözme yöntemleri ve kolayca örgütlenme yeteneği ile birlikte, siyasi iktidardan bağımsız olarak kendi kendini yaşatma kapasitesine sahip bir sivil toplumun demokrasi için büyük bir öndelik(avantaj) teşkil eder. Özerk ve küresel bağlantıları güçlü bir sivil toplumun bulunmaması durumunda, devletin oluşturacağı anayasada ifadesini bulan, toplumun kendi içinde ürettiği bir mutabakatın varlığı tartışmalı hale gelir. Bu durumda uluslar arası topluluklardan soyutlanmışlığın da etkisiyle toplumun devletin iradesine teslim olması; egemen olan ve düzenleyen değil, güdülen ve düzenlenen olması kaçınılmazdır.

Toplumda çok sayıda dernek, vakıf, sendika gibi örgütlerin varlığı, kendi başına, özerk bir sivil toplumun var olduğu anlamına gelmez. Hatta tam tersine, bu gibi örgütlerin bir kısmının, gündemlerini ve duyarlılıklarını devlete bakarak belirleyen, bir tür devletin toplum içindeki ideolojik-hegemonik uzantıları biçiminde ortaya çıkmaları olasılığı da vardır.

Başta ifade ve örgütlenme özgürlükleri olmak üzere sivil özgürlükler üzerindeki anayasal ve yasal kısıtlamaları ve devlete “yanaşma”yı sivil örgütler için çekici hale getiren yasal ve idari özendiricileri ortadan kaldırmak gereğine dikkat çekilmesi, sivil toplumun kendi ayakları üstünde durmasını sağlamak bakımından önemlidir.

Güçlü ve özerk bir sivil toplumun varlığı hem demokrasi için elverişli bir zemin sağlar hem de özgürlüklerin garantisidir. Kamu otoritesi kullananlar vatandaşların örgütlenmelerini kendi başına sakıncalı, hatta tehlikeli sanmamalı ve tehlike saymamalıdırlar. Bu anlayışla mücadele etmenin en emin yolu, örgütlenmeyi, hem güdülecek amaçlar hem de benimsenecek örgütlenme şekli açısından, mümkün olduğunca az sınırlamaya tabi tutan hukuki düzenlemeler yapılmasıdır.

Ekonomik özgürlüklere dayalı bir piyasa ekonomisinin varlığı sivil toplumun oluşması bakımından zorunludur. Özgür, açık ve rekabetçi bir piyasanın var olmadığı yerde sivil toplum olmaz. Sivil toplumdan eğer özerk bir toplumsal varlık alanını kastediliyorsa, onun kendisini devletten bağımsız olarak ayakta tutacak ekonomik temellere sahip olması şarttır. Her türlü sivil etkinlik ancak özgür ekonomik faaliyetlerle finanse edilebilir.

STK’lar kendilerini sivil toplumla özdeşleştirdikleri için sivil toplumu her sürece katabilirler. Halkın desteğini aldıkları için güç oluşturarak, karar süreçlerini etkileyebilirler. Ayrıca kendi uzmanlık konularını halka maletmek(benimsetmek) konusunda deneyimli ve donanımlıdırlar. Devletle müzakereleri halk adına yaparlar, halkın kendileri adına birilerinin bir şeyler yaptığı duygu ve düşüncelerini yerleştirirler.

STK’ların başarısız oldukları konularda bunun bir sorun ya da eksiklik olduğunun farkında olmaları şarttır. Sorunlar ve eksiklikler fazlasıyla sorgulanmalı, tarihsel süreç içinde kendiliğinde işlerin yola girmesi beklenmemelidir.

STK’ların misyonlarını çok net tanımlamaları, bu çerçevede hedef gruba nasıl ulaşabilecekleri ve kamuoyu ile diyalogu nasıl kuracaklarına yönelik profesyonel fikirler üretmelidirler. STK’larda kurumsal büyüme ve buna bağlı olarak hizmet üretiminde sürdürülebilirlik olmalıdır. Misyon, misyona bağlı olma, amatör ruha profesyonel bakışın entegre edilmesi veya fazla profesyonelleşip STK’ları sivillikten uzaklaştırma tuzağına düşmemek ve deneyim artırmak gibi etkenler sayılabilir.

STK’lar arasında deneyim alışverişi olmalıdır. Özellikle ulusal ve uluslararası platformlarda işbirliği ve iletişim kurulmalıdır. STK’ların yeni taktikler geliştirmesi; işbirliklerini tıkayan etkenleri keşfedip bunları aşmaya yönelik çözümler üretmesi gereklidir. İşlevsel, sağlıklı ve sürdürülebilir networklar oluşturabilmek için STK’ların işbirliğinin gerekliliğine inanmaları gerekir.

STK’ların profesyonel bakış ve amatör/sivil ruhu yitirmeden çalışabilmeleri için paraya karşı kimi zaman “hayır” diyebilmeyi, kaynaklar karşısında kendi kimliklerini ve misyonlarını korumayı başarmaları gerekir. STK’ların devletten ayrı olmaları gerektiği halde bu ayrılık devletle işbirliği yapmama anlamında değil, arada organik bağ oluşturmama ya da iktidarın sözcüsü, destekçisi olmama anlamındadır. Kimi zaman kendilerini devlet kuruluşu gibi görmemelidirler (www.stgm.org*).*

Sivil toplum olumlu anlam yüklenen bir kavramdır. Temsil ve temsilcilerde odaklanan ve giderek güven yitiren siyasete, katılımı simgeleyen bir alternatif gibi algılanmaktadır. “Sivil toplum” neredeyse siyasal partilere alternatif gibi sunumlanmaya ve konumlanmaya, siyasetten umutsuzlanan kitlelerin beklentilerini yığdıkları bir alan olarak giderek önem kazanmaya başlamıştır. Siyasal partilere karşı güvensizlik sorunu, sivil toplumla ilgili beklentileri beslemektedir. Yine, siyasal partilerin açıkta bıraktıkları alanı, toplumla devlet arasındaki kopukluğu gidermenin bir yolu olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşlarından beklenen, devletin boş bıraktığı, ihmal ettiği alanların doldurulmasıdır. Bu kuruluşların devleti denetleyen, yeri geldiğinde baş kaldıran, aradaki mesafeyi toplumun yararına olacak şekilde korurken, kendi adına hiç bir beklenti içerisine girmeyen gönüllülerden oluştuğu varsayılır (http://kisi.deu.edu.tr).

Sivilleşme, devlet karşısında bireyin ve sivil toplum kuruluşlarının gücünün ve inisiyatif alanının gelişmesini ifade etmektedir. Demokratikleşme ve sivilleşme birbirini karşılıklı olarak etkileyen ve güçlendiren oluşumlardır. Bir taraftan, demokratikleşme ile bireyin ve sivil örgütlenmelerin önemi artarken; diğer taraftan, sivil toplum kuruluşlarının sayıca artması demokratikleşme sürecini hızlandırmaktadır (Aktan, 2003: 8).

Sivil toplumun, bir toplumda demokratikleşme kültürünü geliştirmek, devleti soyut bir kurum olmaktan çıkartmak, toplumsal farklılaşmaya katkıda bulunmak, baskı mekanizması oluşturmak, bireylere aidiyet duygusu kazandırmak, siyasal katılımı sağlamak, sosyalleşme ve siyasallaşmayı geliştirmek gibi birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Sivil toplum anlayışının beklenilen düzeyde gelişme kaydedememesi, o toplumun sosyo-kültürel ve politik yapısından kaynaklanır. Bu nedenle, sivil toplum düşüncesinin olgunlaşarak toplumsal alanda bir fonksiyon icra edebilmesi için, hem siyasal kültürün hem de siyasal ve hukuki yapının gerekli dönüşümleri gerçekleştirmesi gerekmektedir (http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr).

Tarihte köleliğin kaldırılması, “İnsan Hakları Beyannamesi"nin kabul edilmesi, kara mayınlarının yasaklanması gibi önemli gelişmeler uluslar arası sivil inisiyatifler sayesinde gerçekleştirilmiştir. Toplumsal kararların alınmasında seçilmişlerle birlikte STK’ların da rol alması gerekmektedir. Toplumda insanların gönüllü çalışmaktan, dernek üyesi olmaktan kaçınmasının nedeni iyi yönetişimin olmamasından kaynaklanır.

Bir sivil toplum kuruluşunun başlarken hedeflerini iyi tespit etmesi yani nokta hedefler belirlemesi, bu hedef doğrultusunda vizyonunu rotasını çizmesi gerekir. Yönetim kurulu üyelerinin sürekli bilgilendirilmesi yönetimin "profesyonel" kadroyla sürdürülmesi başarı için olmazsa olma koşuldur. Demokrasisinin gelişmesi için sivil toplum kuruluşlarının çoğalması, başarılı olması çok önemlidir (http://www.kuyerel.com).

Aslında "sivil" kelimesine yüklenebilecek en isabetli anlam "resmi olmayan" yani düşünce ve davranma biçimini resmi kurumlardan değil, toplumsal dinamiklerinden alan anlamındadır. Aslında "sivil" kelimesinin tam karşılığı, İngilizce "civilization" yani "medeniyet" kelimesidir ve bu anlamıyla toplumun medenileşmesi anlamına gelmektedir. Toplumun sivilleşmesinden kasıt; toplumun medenileşmesi, doğruya “doğru”, yanlışa “yanlış”, diyebilen, her durum ve ortamda hiç çekinmeden, korkmadan, büyük bir medeni cesaret göstererek düşüncelerini ifade edebilen insanların yaşadığı bir toplumun yapısını inşa etme sürecidir.

Düşünme ve düşündüğünü ifade etme konusunda öz güven kazanmış toplumlar "bana neci" olmazlar, "neme lazımcı" davranmazlar. "Bana neci"likten ve "neme lazımcı"lıktan uzak, duyarlı toplum, güçlü devlet yapısının da teminatıdır. Medeni cesareti güçlü sivil bireylerden oluşan ve toplumsal faydacılığın şekillendirdiği etkin sivil toplum kuruluşları devletin geleceğinin de teminatıdır (http://www.oncevatan.com.tr).

Sivil toplum kuruluşlarının, toplumsal hayatın gelişmesinde ve yaşam standardının yükselmesinde büyük görevleri vardır. Ayrıca örgütlü yapılarıyla yönetimlere olan katkıları nedeniyle demokrasileri daha da güçlendirmekte ve “Katılımcı demokrasi”nin oluşumunda oldukça etkili unsur olmaktadırlar. Sivil ve sosyal bir toplum şikâyetçi olunan konuları kendi içinde çözmeye çalışır. Liberal demokrasi deyince zaten iki kelimenin birleşiminden bahsedilir: Liberalizm ve demokrasi. Liberalizmin önemsediği şey özgürlüktür, bireyin özgürlüğüdür. Demokrasinin önemsediği şey eşitlik ve katılımdır. Liberal demokrasi denilen şey de bu ikisinin bir araya gelmesiyle oluşur (http://www.siviltoplumakademisi.org.tr).

Ülkemizde STK’ların önemi ve değeri giderek artmaktadır. Bunun en önemli işaretlerinden biri yapılan yasal değişiklikler ve yeni düzenlemelerdir. Yeni medeni kanunla, dernekleşme alanında her türlü sınırlandırmalar kaldırılmış, hükümet komiserliği ve yıllık rutin denetimler ile fon kullanımının önündeki engeller yasadan çıkarılmış, işlemler daha da basitleştirilmiştir. Çocuklara bile dernek kurma hakkı verilmiş, derneklerin diğer sivil toplum örgütleri ile yardımlaşma ve işbirliği yapabilmesine imkân sağlanmıştır.

Yabancı derneklerin Türkiye”de temsilcilik açabilmesi veya dernek kurucusu olabilmesine imkân tanınmıştır. Yabancı derneklerin, Türkiye”de faaliyette ve işbirliğinde bulunmaları, şube açmaları, üst kuruluş kurabilmeleri ve kurulmuş üst kuruluşlara katılmaları konusundaki "karşılıklı olmak koşulu" kaldırılmıştır. Yabancı gerçek kişilerin Türkiye”de dernek kurması veya kurulmuş derneklere üye olması için aranan "karşılıklı olmak koşulu" kaldırılmıştır.

Yeni Dernekler Kanunu ile sivilleşme doğrultusunda yapılan diğer bir değişiklik de, derneklere ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi görevinin kolluk kuvvetlerinden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde sivil bir birim olan Dernekler Dairesi Başkanlığı ile bu daireye bağlı il ve ilçelerde kurulan dernekler birimlerine devredilmesidir. Yine bu süreçte, sivil toplumun geliştirilmesi ve desteklenmesine verilen önemin somut bir göstergesi de, bakanlığımın teşkilat kanununda yapılan değişiklikle kurulan Dernekler Dairesi Başkanlığının, bütün illerde teşkilatlanmış olmasıdır.

Sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin, belediye ve il özel idarelerinin stratejik plan yapımlarına, ihtisas komisyonlarına, kent konseylerinin çalışmalarına katılmalarına imkân sağlanmıştır.

Vali ve kaymakamlar eğitim, sağlık, sokak çocukları ve insan hakları alanında çalışan dernek, vakıf ve diğer sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını desteklemek ve çalışmalarını kolaylaştırmakla sorumlu tutulmuşlardır. Bu amaçla, vali ve kaymakamların sivil toplum kuruluşlarıyla düzenli diyalog mekanizmaları

oluşturmaları zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, kolluk güçlerinin sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerinde daha dikkatli ve duyarlı olmaları zorunlu kılınmıştır. Vatandaşlar tarafından yapılan faaliyetler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kapsamından çıkarılarak düşünce ve düşünceyi ifade hürriyeti kapsamına alınmış, böylece de, suç işlenmemesi şartıyla bu eylemler serbest bırakılmıştır(http://www.akparti.org.tr).

Sonuç

Bir kamu alanına sahip olma, gönüllülük (Gönel, 1998: 57–58), kamu yararı gözetmek, kâr amacı gütmemek, ortak başarı faktörleri, ortak değerlere sahip olma (Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2001: 4–5), özerklik, şeffaflık ve yasallık STK'ların oluşturulma esaslarıdır. Bu esaslar bu kuruluşların yapısının demokratik ve sivil bir işleyişe yatkınlığını gösterir.

STK'lar demokratik kişiler yetiştirirler. Demokratik bir toplumun oluşması için demokratik bireylerin yetişmesi gerekir. Demokratik kişilik birçok özelliğin sahibi olmayı gerektirmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Sarıbay, 2000: 114–117):

- Açık ve esnek fikirli olma,
- Deneyci olma,
- Eleştirel olma,
- Güven ve sorumluluk duygusuyla hareket etme,
- Hatayı kabul etme,
- Hoşgörülü olma,
- İnisiyatif sahibi olma,
- Karşılıklılık ilkesiyle davranma,
- Uzlaşmacı olma.

Demokratik kişilik kişinin kendi kendinin kontrolünü sağlar. Kendilerinin kontrollerini sağlamış olan bireylerden oluşan toplumda demokratik dengeler kendiliğinden kurulur.

STK'lar çoğulcu yönetimi geliştirirler. Çoğulcu yönetimin gelişmişliği ölçüsünde toplumdaki iktidar ilişkileri, dikey, tek yönlü bir baskı aracı olmaktan çıkar ve kurumlar arası yatay, çok yönlü bir paylaşımlı süreç haline gelir.

Esasen devlet, iktidarı kullanan tek kurum değildir. Demokratik sistemler düzenli ve üye sayıları çok olan kurumlara birer paydaş gözüyle bakar ve hak ettiği saygıyı gösterir ve gözetirler. Aslında demokrasi de ulaşılacak mutlu bir son değildir. Daha hakça ve daha insanca bir düzenin oluşması için gerekli olan evrensel değerlerin yerleştirilmesi çabasıdır (Tosun, 2001: 394). STK'lar bu çabaya katılan paydaşlardır.

STK'lar halkın gözcülüğü ve sözcülüğünü yaparlar. Birleştirici, aracılık yapıcı, iletici özelliklere sahip olan STK'lar, toplum çıkarlarını temsil ederek, belirsiz ve dağınık talepleri belirginleştirip birleştirir ve siyasal iktidara ulaştırırlar. Bazen sadece ulaştırmakla yetinmez, siyasal iktidar üzerinde baskı da oluştururlar (Yıldırım, 2004: 115).

STK'lar yasaları ve siyasaları(politikaları) sorgulayan toplum savcısıdırlar. Yasaların ve siyasaların toplumun çıkarları bakımından doğruluğunu, haklılığını, yerindeliğini sorgularlar. Kendi çıkarlarını ve yararlarını genelleştirerek kamuoyunda haklılaştırma girişiminde bulunurlar.

STK'lar tartışma yöntemiyle akılcı sonuçlar sunarlar. Tartışma ortamlarında kendi düşüncelerini anlatma ve başkalarının düşüncelerini de anlama alışkanlığı edinir ve edindirirler. Bu özellikleri nedeniyle baskı gruplarından daha fazla demokrasiye ve sivilleşmeye hizmet ederler. Üstelik baskı grupları gibi bazen kamuoyu oluşturmak amacıyla toplumun ortak çıkarlarına uymayan özel çıkarlarını manipüle ederek (Atiker, 2002, 5) siyasal iktidarı etkilemezler. Çünkü baskı gruplarının hedefi genelde hükümetler(siyasalar) olduğu halde, STK'ların hedefi genelde parlamentodur(yasalardır).

STK'lar tahakkümü barındırmazlar. Teslimiyeti ifade eden zorunlu aidiyetten çok, eleştirel ve özgür niyetle gönüllü üyelik sürdürülür. Hem özeleştiriye hem de eleştiriye açık ortamlar olmaları, tahakküm kıvamını engelleyen bir iklimdir.

STK'lar bir meşruiyet temeli ve ölçüsüdürler. Bireyler bir araya gelir ve amaç belirler. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışırlar. Bunu kendi özel çıkarları için değil toplumun çıkarı için yaparlar, yani, kamu öznesi olurlar. Kamu öznesi olmak için de özel alanlardaki emeklerini, zamanlarını, paralarını yani kaynaklarını buraya feda ederek hemfikir olmaya dayanan bir güç oluştururlar. Bu halleriyle temsili demokrasinin meşruiyet alanı yanında bir meşruiyet alanı ortaya koyarlar (Tekeli, 1998, 219–223).

STK'lar devlet ile toplum arasındaki köprüdürler. Toplumun tabanına indikçe toplumla ve bireylerle bütünleşirler. Toplumla bütünleştikçe devlet karşısındaki saygınlıkları ve devletle olan ilişkileri güçlenir. Devletle olan ilişkileri güçlendikçe de toplumun kendilerine olan güvenilirlik düzeyi artar ve başarılı olurlar (Banoğlu, 2001, 61).

STK'ların belirtilebilecek diğer katkıları şöyle sıralanabilir:

- Arkadaşlık, dostluk, paylaşım gibi sosyo-psikolojik ihtiyaçları karşılar.
- Bireyi önce özgürleştirir ve daha sonra da sosyalleştirir. Özlü bir ifadeyle "Bin içinde bir olmayı ama bir olmadan da bin olmayacağını" öğretir.
- Bireyi daha tahammüllü sosyal bir hale (Akal, 1990: 32) getirir.
- Bireyin gelenek ve görenekleriyle gönüllü birliktelik ortamını kurar ve toplumsal sözleşme kuramlarının söz ettiği toplum sözleşmesi gerçeğini (Tunçay, 1998: xı) toplumun özleşmesi ileri aşamasına taşır.
- Bireyin kendini bulmasını, bilmesini ve kendini ifade etmesini sağlar.
- Bireyin siyasal davranışlarındaki katılımcılığını bir düzen içerisinde artırır.
- Bireyin üç temel ihtiyacı olan özgürlük, eşitlik ve güvenlik ihtiyacını (Ökçesiz, 1998: 117) tatmin eder.
- Çoğulculuk kültürünün yerleşmesine yardımcı olur.
- Demokratik katılımı gerçekleştirdiği için siyasal otoriteyi meşrulaştırır.
- Demokratik sistemin güvencesi, denetim ve kontrol aracıdır.
- Devlet otoritesinin toplumsal alana müdahalesini en az düzeye indirir.
- Düşünme ve örgütlenme özgürlüğü ile bireylerin demokratik düşünce, duygu ve davranışlarını geliştirerek demokratik kültürü oluşturur ve pekiştirir.
- Farklı düşünceleri dile getirme işlevleri nedeniyle bireylerin siyasal sistemden yabancılaşmasını önler.
- Farklı olmanın değerinin ve önemini (Kuçuradi, 1998: 18) yükseltir. Farklı olmanın uyumsuzluğa neden olmayabileceğini gösterir.
- Hak ve özgürlüklerle örülü bir ortam sunar.
- Hakların(yetkilerin, görevlerin, sorumlulukların) kazanımı ve dağıtımında adaleti gözetir (Serim, 1994: 91).
- İfade özgürlüğünün önemini, bunun medya aracılığıyla kullanımının değerini ve varsa çifte standart uygulayıcısı olan medyanın ifşasında etkilidir.
- Kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda medyaya yardımcı olur.
- Kendileriyle ilgili yasaların hazırlanmasına, komisyonlarda görüşülmesine, parlamentoda kabulüne ve kamuoyuna anlatılmasına öncülük ederler.
- Kendinden önceki nesillerin deneyimlerini gelecek nesillere aktarır.
- Ortak çıkarları gerektiren fikirleri kamuoyunda çeşitlendirerek ve netleştirerek siyasaları etkiler (Yıldırım, 2004: 13)
- Örgütleri içinden yetişmiş kişilerin parlamentoya veya hükümete girmesini sağlayarak profesyonelliği politik kurumlara yansıtma işlevi görürler.
- Örgütsüz demokrasi ol(a)maz, örgüt tanımlarına en belirgin örnektir.
- Parlamento dışı toplumsal gruplar olarak hükümetin doğru icraatlarını tarafsız bir şekilde topluma anlatır.
- Siyasa belirleme ve bunlara uyma konusundaki güç paylaşımını hiyerarşik değil demokratik bir ortamda sağlar.
- Sivil toplumun oluşmasında asıl rolü oynayan aktörlerdir.
- Siyasal partilerde fayda veremeyen üyelerden faydalanmayı sağlar.

- Sosyal sorumlulukları çerçevesinde hükümetin siyasalarına paralel veya alternatif projeler üretir.
- STK'ların birbirleriyle rekabetleri sosyal siyasaları bir dengeye kavuşturur.
- Toplumun yığınlaşmasını önler (Yücekök, 1998: 4–5).

STK'lar aktif vatandaşlığı öne çıkarırlar. Yönetim için sorumluluk üstlenmeyi ve fedakârlığı gerektiren aktif vatandaşlık, bireyin doğrudan kamu hizmetlerinden yararlanma durumu olmadığında dahi göstermesi gereken bir düşünce, duygu ve davranış biçimidir. Bu düşünce, duygu ve davranış biçimi bazen fedakârlık, bazen vefakârlık bazen de cefakârlık olarak kendini gösterir.

Kaynakça

Akal, Cemal Bali (1990). Sivil Toplumun Tanrısı, Afa Yayınları, İstanbul.

Aktan, Coşkun Can (2003). "Değişim Trendleri ve Değişim Dinamikleri", Modernite'den Postmodernite'ye Değişim içinde, (Der.: Coşkun Can Aktan), Çizgi Kitabevi, Konya.

Ateş, Davut ve Ahmet Uysal (2006). Merkez Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları(STK): Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet, Dumlupınar üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006, Kütahya.

Atiker, Erhan (2002). "STK'larda Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük Konusunda Bilimsel Yaklaşımlar", STK'larda Gönüllülük ve Gençlik, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği (2001). Sivil Toplum İş Başında, Ankara.

Banoğlu, Deniz (2001). "STK'ların Devletle İlişkilerine Bakış" Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Gönel, Aydın (1998). Önde Gelen STK'lar: Araştırma Raporu, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Kuçuradi, İoanna, (1998). "Düşünce Özgürlüğü Nedir Acaba?, Düşünce Özgürlüğü, (Editör: Hayrettin Ökçesiz), Afa Yayınları, İstanbul.

Ökçesiz, Hayrettin (1998). "Özgür Düşünmenin Hukuk ve Devlet Felsefesi" Düşünce Özgürlüğü(Editör: Hayrettin Ökçesiz) Afa Yayınları, İstanbul.

Sarıbay, Ali Yaşar (2000). Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz, Alfa Yayınları, İstanbul.

Sarıca, Murat (1982). 100 Soruda Siyasal Düşünceler Tarihi, Gerçek Yayınevi, Ankara.

Serim, Bülent (1994). "Örgütlenme Özgürlüğü Depolitizasyon ve Engeller" Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1, Mart 1994, Ankara.

Tekeli, İlhan (1998). "Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum" Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2001). Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayınları, İstanbul.

Tunçay, Mete (1998). "Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar", Tanzimattan Günümüze İstanbulda Sivil Toplum Kuruluşları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, İbrahim (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayınları, Ankara.

Yücekök, Ahmet N. (1998). "19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye'sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri", Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları(Derleyen: Yücekök A. N., İ. Turan, M.Ö. Alkan) Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

http://kisi.deu.edu.tr/t.ozuerman/siviltoplum.html *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.akparti.org.tr/tbmm/icisleri/siviltoplum.doc *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.kuyerel.com/modules/AMS/article.php?storyid=321 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=83&yz=13141 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=909717&Date=24.11.2008&CategoryID=83 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009..*

http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/haberdetay.asp?bolum=673&uyeid=0 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.sobiadacademy.net/sobem/e-kamuyonetim/kamuda-kalite/saran2.pdf *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/turkiyede_sosyo-politik_sitem_ve_sivil_toplum.pdf *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.stgm.org/docs/1123446503sorunlarveoneriler.doc *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.tumgazeteler.com/?a=3997760 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.tumgazeteler.com/?a=4279287 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.tumgazeteler.com/?a=4286701 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://www.tumgazeteler.com/?a=4289303 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

http://yenisafak.com.tr/Yorum/?t=17.05.2009&i=110880 *Erişim Tarihi: 22 Haziran 2009.*

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ UYGULAMALARI

APPLICATIONS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK
TÜRKİYE DİYANET VAKFI "KADIN FAAALİYETLERİ MERKEZİ"

Ayşe SUCU
aysesucu2000@hotmail.com
TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi Bşk.
İnsani Değerler Derneği Genel Sekreter Yrd.
Başbakanlık – Altındağ Kaymakamlığı İnsan Hakları Kurulu Ü.

Özet
İlim, irfan, bilgi ve hikmet kavramları kültürümüzün ve medeniyetimizin en temel kavramlarıdır. Hayatın bir bütün olarak kavranması, anlamlı bir şekilde sürdürülmesi ve böylece erdemli bir toplum inşa edilmesi bu kavramlar ekseninde oluşmaktadır. Daha ahlaki, daha insani, daha hoşgörülü, daha adil vb. bir toplum oluşturmak insanın vazifesi, son tahlilde yaratılış gayesi/sınavıdır.
Öğrenmek, düşünmek, bilmek, sorumluluk taşımak ve bunlardan hareketle yaşantımızda değer/ilke oluşturabilmekle mümkündür. İnsan bunu yaratıcılığı ve sorumluluğu ile gerçekleştirebilmektedir. Öğrenme ve yaratıcılığımız hayatımızın her evresinde "beşikten mezara" devam eden bir olgudur. Günümüzde de bu anlayışın yansıması olarak hayat/yaşam boyu öğrenme büyük önem kazanmıştır.
Günümüz bilgi çağı, yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireylere ihtiyacı artırmıştır. Hızla değişen artan bilgi ve gelişen teknoloji bireylerin eğitim ihtiyaçlarını da her geçen gün artırmaktadır. Dolayısıyla sürekli ve etkili öğrenme başarının da temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.
Bu çalışmanın amacı, hayat/yaşam boyu öğrenme anlayışı ile kültürel değerlerin kazanılması, bu değerlere sahip çıkılması ve gelecek nesillere aktarılması kapsamında bir sivil toplum kuruluşu olan TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi çalışmalarının değerlendirilmesidir.
Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşları, TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi, Kadın*

AS A NON GOVERMENTAL ORGANİZATONS
TURKISH RELIGIOUS FOUNDATIONS "WOMEN ACTIVITIES CENTER"

Abstract
The concepts of knowledge, understanding and wisdom are the main concepts of our culture that make up the qualities of our civilization. To comprehend life as a whole, to sustain our lives in a meaningful way and to be able to establish a morally upright society all revolve around these concepts. As a human being taking responsibility towards establishing a society that is more ethical, more humane, more tolerant and more just, etc is our duty and according to the latest analysis it is the purpose and assessment of all human beings.
Human beings can put forth their creativity and responsibility towards establishing values and principles in their lives because they are able to learn, think and gain knowledge. Learning and being creative is a phenomenon that is continuous from "cradle to grave" Today this understanding again reflects the importance of life long learning.
Again in the rapidly changing world with high Information Technology the need for individuals with attitudes towards gaining life long learning skills has increased. The rapid change and increase of information and developing technology is also increasing the educational and training needs of all individuals. Consequently continuous and effective learning is going to set the basis for being successful.
The objective of this study and work, is to gain cultural value towards the importance and understanding of life long learning, to own this understanding and pass it onto new generations. Within this scope our purpose is to evaluate the activities of the (TDV KFM) Turkish Religious Foundation' Women Activities Center which is a non-governmental organization.
Key Words: *Non Governmental Organizations, (TDV KFM) Turkish Religious Foundation' Women Activities Center, Women*

Giriş

İlim, irfan, bilgi ve hikmet kavramları kültürümüzün ve medeniyetimizin en temel kavramlarıdır. Hayatın bir bütün olarak kavranması, anlamlı bir şekilde sürdürülmesi ve böylece erdemli bir toplum inşa edilmesi bu kavramlar ekseninde oluşmaktadır. Daha ahlaki, daha insani, daha hoşgörülü, daha adil vb. bir toplum oluşturmak insanın vazifesi, son tahlilde yaratılış gayesi/imtihanıdır.

İlahi mesajda Allah, meleklerden farklı olarak insana isimleri öğrettiğini (Bakara 3, Esed, 2001; 11) ve onu yarattıktan sonra düşünmeyi, düşündüklerini konuşmayı öğrettiğini (Bakara 2–4, Esed, 2001: 4) açıklamaktadır.

İnsanın öğrenme, öğretme ve yaratıcılığı isimlerle başlamaktadır. Kavramları/kelimeleri düşünmeye başlamasıyla özgürlüğü; dolayısıyla sorumluluğu ve yaratıcılığı başlamış oluyor ki; bu yeteneklerle yaratılmış tek varlık insandır ve kendisi dışında hiçbir varlığa bu yetenekler verilmemiştir.

Allah söz/kavram/kelimeden hareketle "ağaç" metaforu ile bize güzel söz söylemenin, dolayısıyla güzel düşünmenin önemini şöyle açıklamaktadır:

"Allah'ın, güzel-doğru bir söz için nasıl bir misal verdiğini görmüyor musun(uz). Kökü sabit (sapasağlam) dalları göğe doğru uzanan güzel (iri) bir ağaç gibi(dir o). Ki Rabbinin izniyle her mevsim meyvesini verip durur." (İbrahim, 24–25, Esed, 2001: 505–507)

"Ve çirkin bir sözün durumu ise, kökü toprağın üstüne çıkarılmış, bütünüyle kararsız, dayanıksız çürük bir ağacın durumuna benzer." (İbrahim, 26, Esed, 2001: 507)

Öğrenmek, düşünmek, bilmek ve sorumluluk taşımak; bunlardan hareketle yaşantımızda değer/ilke oluşturabilmek… Yukarıdaki ayetlerden hareketle şüphesiz sözün anlam boyutu bireysel ve sosyal fonksiyonlarda kendini göstermektedir. İnsan da bunu yaratıcılığı ve sorumluluğu ile ortaya koymaktadır. Bu öğrenme ve yaratıcılığımız hayatımızın her evresinde "beşikten mezara" devam eden bir olgudur. Bu anlamda yaşam boyu öğrenme giderek daha da önem kazanmaktadır. Mesela Batı toplumunda 1929'dan itibaren ilk defa yetişkin eğitim konferansları başlatılmış; 1996'dan sonra –ki bu yıl hayat boyu öğrenme yılı olarak ilan edilmiş- ve bu hiç olmadığı kadar önemli bir hale gelmiştir. Günümüzün bilgi çağı olması yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireylere de ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Hızla değişen artan bilgi ve gelişen teknoloji bireylerin eğitim ihtiyaçlarını da her geçen gün artırmaktadır. Dolayısıyla sürekli ve etkili öğrenme başarının da temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan yaratılışı/fıtratı gereği bir dinamizmin içinde yaşamını sürdürmektedir. Bu süreçte insan bir yandan ilgi, bilgi, beceri gibi nitelikleri kazanarak ve artırarak kendini yetiştirmekte, diğer taraftan birikimlerinin çok yönlü birbirleriyle ilişkileri (etkileşimleri) sayesinde, bir değişim gelişim ve olgunlaşma yaşamaktadır.

Aslında yaşamla birlikte öğrenme hiçbir şekilde bitmiyor bitmemeli de... Tam da burada Tanrının bize bahşettiği bir büyük lutfu görmemiz mümkündür. Yaşamın öğrenmeyle doğru orantıda akıp gitmesiyle; insan her yeni öğrenme sürecinde yeniden kendini tanımlamakta, anlamlandırmakta, bunları yaparken de bildiği tüm kelimelere dolayısıyla kavramlara yeni hayatlar vermekte, onların anlamlarının derinliklerine ulaşmaya çalışmaktadır. Acaba insan için bundan daha güzel bir tatmin olabilir miydi? Çünkü zaman insanın aleyhine işlerken, bir yandan da ona bir çeşit olgunluk kazandırmakta ve anın kıymetini bildirmektedir. Son tahlilde, yaratılmış her şey varlığın göz bebeği olan insan için... Yüce yaratıcı bu döngüyü öyle güzel ayarlamaktadır ki; program, birbirine binlerce bağ ile bağlı bir ağda hiçbir karmaşa yaşamadan sürüp gitmektedir.

İnsan Öğrenerek Varolur

İnsan yüce Allah tarafından akıl sahibi, öğrenen, öğrendiklerini hayata geçiren, sorgulayan, değişen şartlara göre öğrenmesini sürdürerek tekâmül eden, irade sahibi bir varlık olarak yaratılmış ve tüm yaratılanlardan üstün kılınmıştır. Allah onu yeryüzünün halifesi kılarak, büyük bir emaneti ona teslim etmiştir. Bu emanete sahip çıkarak, kendisine verilen akıl, irade ve melekeleri yaratılış misyonuna uygun kullandığında halifeliğe layık olacak, kötüye kullandığında ise en aşağı varlık durumuna düşecektir.

Yine kültürümüzden hareketle ifadelendirecek olursak, insanın var oluşuyla öğrenmenin başladığını ve öğrenen insanın ancak tekâmül edeceğini, erdem olarak da niteleyebileceğimiz insanlık sıfatlarını kazanabileceğini görüyoruz. Allah ilk insanı -Hz. Âdem'i- yarattığında ona tüm isimleri öğretmiş, dolayısıyla varlık âleminde ona üstünlük vermiştir.

Rahman suresi 2. ayette "Bu Kuran-ı (insana) öğretti. O, insanı yarattı. Ona açık ve berrak şekilde düşünmeyi ve konuşmayı öğretti." (Esed, 2001: 1095) buyrulmaktadır.

Allah-kul ilişkisi aynı zamanda öğretmen ve öğrenci ilişkisidir. Rab öğreten demektir. Varlığın gözbebeği olan insan ise, öğrenerek ve öğrendiklerini uygulayarak kendini değiştirecek, dönüştürecek ve yaşamına aktardığı kadarıyla insan olma onuruna kavuşacaktır.

Hz. Muhammed'e ilk vahiy geldiğinde yüce Allah "Oku, Yaratan Rabbin adına, insanı bir yumurta hücresinden yaratan. Oku çünkü Rabbin sonsuz kerem sahibidir. (İnsana) kalemi kullanmayı öğretendir. İnsana bilmediğini belleten." (Esed, 2001: 1287) buyurmaktadır.

Öğrenerek var olan insanın, varlığını kendine yakışır biçimde geliştirip, sürdürebilmesi için hayatına öğrenmenin eşlik etmesi zorunludur. Öğrenmenin bittiği yerde hayat anlamını yitirmektedir.

Dünyada meydana gelen gelişmeler okulda edindiğimiz bilgilerin kimi zaman bizim için yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. "Bugün öğrendiklerimizin büyük bir bölümünün, yaşamımızın ileriki yıllarında değişme, yetersiz kalma veya bir işe yaramama olasılığı oldukça güçlüdür. Bu açıdan bugün öğrendiklerimizin önümüzdeki yıllar içerisinde bir işe yaramayacağı veya büyük oranda yenilenmesi gerektiği muhakkaktır. Dolayısıyla yaşam için gerekli bilginin artık sadece örgün eğitimle sağlanabilmesi mümkün değildir. Her geçen gün yenilenen, değişen ve gelişen bilgi birikiminin "yaşam boyu eğitim" kavramını

gündeme getirdiği ve bunun da ancak öğrenmeyi öğrenen bireylerin yaşamlarında sürekli öğrenme ve çağın gerektirdiği niteliklere sahip bireyler olma yolunda çaba sarf etmeleri ile mümkün olduğu bir gerçektir." (Ekinci, 2005, http://yayim.meb.gov.tr/)

Düşünür Schopenhauer; "Zihinsel ihtiyaçların olmadığı durumda, zihinsel zevkler mümkün değildir" demektedir.

Elbette öğrenme hayatın belirli bir döneminde (çocukluk ve gençlik) gerçekleşen sonra biten bir faaliyet değildir. Çocukluk ve gençlik döneminde temel eğitimlerin verilmesi, meslek edindirme, bilgi ve beceri kazandırma, ülkenin ihtiyaçlarına uygun bireyler yetiştirme, her ülkede devletin birinci gayesidir. Ancak her şeyin hızla geliştiği değiştiği bilgi toplumunda öğrenmenin hayatın her kademesinde devam etmesi zorunludur. Hem devlet, hem de özel kurumlar öğrenmeyi bir hayat dinamiği olarak sürekli canlı tutmak zorundadırlar.

"Hayat/yaşam boyu öğrenme; kişisel, toplumsal, sosyal ve/veya istihdam ile ilişkili bir bakış açısı içinde bilgi, beceri ve yetkinlikleri geliştirmek amacıyla tüm yaşam boyunca üstlenilen her türlü öğrenme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır." (MEB, 2006:13) Bu yüzden hayat boyu öğrenme bilgi ve yetkinliklerin gelişimini destekleyen tüm eğitim, öğretim ve öğrenme etkinliklerini içerir. Amacı tüm vatandaşların bilgiye dayalı topluma uyum sağlamalarına ve yaşamlarını daha çok kontrol edebilmeleri için sosyal ve ekonomik hayatın tüm evrelerine aktif bir şekilde katılmalarına imkân vermektir. (MEB, 2006:13)

Tüm hayatın "öğrenmeyi öğrenme" şekline dönüştüğü "öğrenme kültürü" anlayışı, yaşam boyu öğrenmenin de temel felsefesini oluşturmaktadır. Böylece hayat/yaşam boyu öğrenme kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler hem kültürün aktarılmasında etkin rol oynayacak hem de tarihi kökenleri olan öğrenme kültürünün yeniden inşasına fırsat oluşturacaktır.

Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak: KFM (Kadın Faaliyetleri Merkezi)

Öğrenen insan, öğrenen örgüt, öğrenen toplum çağımızın en önemli amacıdır. Sivil toplum kuruluşlarının amaçları arasında yer alan "bilinç kazandırma" bu örgütleri hitap ettikleri kesim açısından hayat/yaşam boyu öğrenmenin de merkezi haline getirmektedir. Temel işlevi insanların tutum ve davranışlarını değiştirmek olan eğitim açısından sivil toplum kuruluşları büyük rol üstlenmiştir. Bu çerçevede STK'lar seminer ve konferanslar, okuma yazma kursları, geziler, kamplar, grup çalışmaları, toplantılar vb. etkinlikler düzenlemektedirler. (Alpaydın, 2005:81–82)

1996 yılından itibaren Avrupa'da "yaşam boyu öğrenme yılı" ilan edilmiş ve bu bağlamda dünyada çok yönlü çalışmalar yapılmıştır. Bu cümleden olarak kendi dini ve kültürel mirasımızı doğru okuduğumuzda çok çarpıcı örnekleri görmek mümkündür. Selçuklular ve Osmanlı dönemlerinde etkin bir kuruluş olan Ahi teşkilatı ilim, sanat, ticaret ve ekonomi alanlarında faaliyet göstermiştir. Bir taraftan insanların ilim irfan sahibi olmalarını, diğer taraftar sanat ve meslek kazanmalarını sağlamış olan Ahi birlikleri halk arasında (müslim-gayrimüslim ayrımı yapmadan) sosyal bir dayanışma oluşturmuş, devletin çöküntü ve yıkım zamanlarında ise her zaman bir denge unsuru olmuştur.

Dünyada ilk kadın teşkilatlarından biri Bacıyan-ı Rum Ahi teşkilatının kadınlar koludur. Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınları), genç kızları eğitmek, iş sahibi yapmak, yetim ve kimsesiz çocukları himaye etmek, evlendirmek, muhtaç (yaşlı, hasta vb.) olanlara yardım etmek gibi eğitsel, kültürel, sosyal çalışmalar yapan bir kadın örgütüdür. (Can, 2008:126,197; Bayram, 1984:510–520) Hayatın içinde, üretimi örgütleyen, eğitim veren, her alanda aktif rol oynayan ve toplumun önemli bir uzvu olan Türk kadını, yüzyıllar öncesinden bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı devletinde sosyal devlet anlayışının kurumlara yansıyan kısmı vakıflar, aynı zamanda hayat boyu öğrenmenin de gerçekleştiği mekânlardır. Bu dönemde kurulan vakıfların büyük çoğunluğu eğitim amaçlı kurulmuştur. "Terbiye Ocakları İstanbul'un fethinden sonra, taşradan İstanbul'a gelenlerin kente adaptasyonu sağlamak, iş bulmalarına yardımcı olmak ve bu kişileri eğitmek için kurulmuştur." (Alpaydın, 2005:82) "Cumhuriyetin ilk yıllarında hayat boyu öğrenmenin gerçekleştiği bir başka örneği halk mektepleridir. Bu eğitimler sırasında halka hem okuma yazma öğretilmiş, hem de vatandaşlık eğitimleri verilmiştir." (Alpaydın, 2005:83)

Türk toplumunun tarihsel ve kültürel kökenlerinde olan ve bugünde devam eden öğrenme kültürü, günümüzde daha örgütlü ve demokratik hayatın gereklerine uygun yapıları ile varlıklarını sürdürmektedir.

Hayat boyu öğrenme programları dünyanın her yerinde uygulanmakta, ulusal ve uluslararası programlar oluşturulmaktadır. Türkiye'de hayat boyu öğrenme anlayışı ile gerçekleştirilen projelere devlet destek sağlamaktadır.

"ABD'de hazırlanan bir raporda (1991) 2000'li yıllarda gereksinim duyulacak insan gücünde bulunması gereken temel beceriler şu şekilde belirlenmiştir:

- Temel beceriler (okuma-yazma, aritmetik, konuşma ve dinleme becerileri),
- Düşünme becerileri,

- Kişisel özellikler (sorumluluk alabilme, diğer kişi ve gruplarla iletişim kurabilme, kendini yönetebilme).

  Bu becerilerin kullanılabileceği yeterlik alanları ise;
- Kaynak kullanımı,
- Kişiler arası ilişkiler (grup çalışması, iletişim kurma, bilgiyi paylaşma vb.),
- Bilgiyi işleme yeterliği (bilgiye ulaşma, bilgiyi değerlendirme, organize etme ve başkaları ile paylaşma),
- Teknoloji kullanımı (teknolojiden yararlanabilme ve işinde kullanabilme)

olarak belirlenmiştir." (Ekinci, 2005:3)

1996 yılında Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde kurulan, Kadın Faaliyetleri Merkezi, (eski adıyla Kadın Kolları) dini ve kültürel değerlerin öğrenilmesi, öğretilmesi, korunması ve yaşatılması konularında aktif rol oynayan, kuruluşundan itibaren sadece "kadın" için değil, "toplum" için çalışmayı kendine şiar edinmiş bir kadın kuruluşudur (Sucu, 2009:2). Bu amaçlarla bir sivil toplum kuruluşu olarak KFM, özellikle her sosyal gruptan ve eğitim düzeyinden kadınlarımız için kurslar, gelişim programları, konferans ve seminerler düzenleyerek, yaşam boyu eğitimi/yetişkin eğitimini, desteklemektedir. Hayat boyu öğrenme anlayışıyla

- Bilgi toplumu haline gelmek
- Daha çok ve daha iyi iş imkânı yaratmak
- Sosyal bütünlüğü geliştirmek
- Sosyal katılımı sağlamak
- Bakış açısını bilgiyle derinleştiren, vatandaşlık bilinci oluşturmak
- Çevrenin gelecek kuşaklar için daha iyi korunmasını sağlamak
- Serbest zamanları, zihinsel, sanatsal faaliyetlerle yaratıcı ve üretken hale getirmek,
- Değer yaratma ve yaşama tecrübesiyle değer kazanmak

Öğrenme ve eğitimi insanların hayatlarının her aşamasının bir parçası yapmaları konusunda teşvik etmeyi öncelemektedir. (Sucu, 2005: 114–118)

KFM'nin hedefi, dinlerin, felsefelerin, ideolojilerin söylediklerini dikkate alan, bunları tahlil eden, ortak terim ve kavramları çıkaran ve olumlu örneklerle ilgili çalışmaları, yapılacak haftalık, aylık seminerlerle, konferanslarla ve yayınlarla insanların dikkatlerine sunan, onlar üzerinden düşünülmesine imkân veren, ortak bir alan yaratmaktır. (Sucu, 2009; 5)

KFM'de özelde kadınların genelde insanımızın daha güçlü, sorgulayan; eşiyle, çocuklarıyla ve toplumla işbirliği ve uyum içinde olan bireyler haline getirilmesine yönelik destekler verilmesi hedeflenmektedir. Dini, ahlaki, felsefi ve bilimsel donanımları olan kadın ve erkek aydınlarla yürütülmekte olan KFM'de yapılan çalışmalarda, kadınların kendi cinsel ve bireysel kimliklerinden hoşnut ve mutlu olmalarını sağlayacak bilgi ve birikimlerin sunulduğu konular da ele alınmaktadır. Yani çalışmalarımızda, edinilen bilgi ve beceriler ile kadınların kendine güvenen, saygı duyan, üretken olmalarının yanında, başkalarına karşı saygılı, hoşgörülü, merhametli, yardımsever ve adil birer insan olmaları hedeflenmektedir.

Programların ön hazırlık, program öncesi, program ve sonrasındaki aşamalarında ilgili konuların uzmanlarından görüşler alınmaktadır. Toplumun ve kadının ihtiyaçlarına cevap verecek, onu geleceğe hazırlayacak ve taşıyacak her alanda, sosyal, hukuki, ekonomik, ailevi alanlar yanında, edebiyat, müzik, sanat ve sağlık alanlarında da çalışmalar yapılmaktadır. (Sucu, 2009; s:5)

KFM'nin Kuruluş Amacı

Geleneksel geniş aile anlayışımızdaki, her bireyi oluşturan, geliştiren, birbirleri ile olan ilişkilerini bir düzene koyan, olası problemleri kendi içinde çözümleyebilen, o yapı değişmekte, zaman içinde aile dokusunda çözülmeler, kırılmalar kendini göstermektedir. Dolayısıyla küçülen ailede bireyler, kendisine, eşine, çocuklarına ve çevresine duyarsızlaşabilmekte ve hatta yabancılaşabilmektedir.

Gün geçtikçe yalnızlaşan ve içine kapanan insanımız, -yaşam koşullarının getirdiği bir zorunluluk belki de- küresel arenada ve çok kanallı medya ortamında, bilgi bombardımanına maruz bırakılmaktadır. Bu bilgi bombardımanı, beraberinde doğru ile yanlışın, haklı ile haksızın birbirine karışmasına, kültürel, ahlaki ve insani değerlerin yozlaşmasına sebebiyet verdiği gibi, bunların yerine empoze edilmeye çalışılan bir takım değerlerin! sorgusuzca kabulüne de yol açmaktadır.

Yine medyada, gelişim ve değişim adına doğru ve yerinde bilgilere ulaşmanın yanında, yozlaşmış ilişkiler özendirilerek sergilenmek suretiyle öğretilmeye çalışılan "bireysellik" ve "bencillik" benimsenmesi gereken temel değerler olarak sunulmaktadır. Oysa kültürel ve ahlaki temellerden yoksun bırakılarak benimsenen ya da çağdaşlık olarak sunulan birçok unsur, bu toplumun temel direği olan aileyi olumsuz etkilemektedir.

Bu durum, yalnızlaşan bireylerin, özellikle kadınların ve gençlerin, kendilerini ait hissedebilecekleri, bağ kurabilecekleri, güçlenebilecekleri, manevi ilişkiler içinde rahatlayabilecekleri (adeta bir aile ortamı oluşturacak) kurum ve kuruluşlara, her geçen gün, daha çok ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır.

Bu ihtiyaç sivil toplum kuruluşlarına büyük sorumluluklar yüklemektedir. Bir nevi aile fonksiyonu görmelerinin yanı sıra, bireye ve topluma yönelik hedefler ve amaçlar ortaya koyması ve yine topluma sunulan değerlerle, toplumun kendi değerleri arasında dengeyi sağlayabilecek bilinci oluşturmada, STK'ların aktif bir rol oynaması gerekmektedir.

Ne yazık ki, yaşadığımız dünyada, insanlığın ortak mirası olan insani ve ahlaki değerlere yönelik endişelerimiz artmasına rağmen, insanların bu kaygılarını ortadan kaldıracak, kapsamlı, sistematik ve bütüncül çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Dini alandaki söylemlere baktığımızda ise; ya görsel olanın öne çıkartıldığı, gaybın anlamsızlaştırıldığı, dinin metaa dönüştürüldüğü bir düşünce ve yaşam tarzı öne sürülmekte, ya yerel kültür, örf ve adetlerden kaynaklanan, dinin etrafında oluşmuş, hikâyelerle örülü- geleneksel din anlayışı, dinin öz kaynaklarının buyrukları imiş gibi sunulmakta ya da dinin şekli boyutu öne çıkartılarak, mana göz ardı edilmektedir.

Dolayısıyla dinin yol gösterici, huzura ve barışa erdirici, vs. olarak tanımladığımız orijinal haliyle insanların buluşturulması, yaşanılan din ile yaşanılması gereken din arasındaki ilişkiyi irdeleme adına, temel kaynaklara yeniden yönelmeyi gerektirmektedir.

Buradan hareketle dini söylemin, konunun uzmanları ve yetkin kişiler tarafından halkla/toplumla buluşturulması büyük önem arz etmektedir.

Kendi ahlaki ve kültürel değerlerine yabancılaştırılmış kadın, çocuk ve gençler toplumda ne kadar üretken ve yaratıcı olabilirler? Hâlbuki her gün biraz daha küçülen, küreselleşen dünyamızda, millet olarak önümüze koymamız gereken, büyük hedeflerimiz olmalıdır.

Bu sorular ve arayışlardan hareketle yola çıkan Kadın Faaliyetleri Merkezimiz, "ortak doğruları" bulmak, ortak paydalarda buluşmak anlayışıyla, ötekini dışlayıcı, birbirine düşman, **biri diğerinin eksik formu** gibi algıları ve kabulleri bertaraf edici bakış açısıyla, üyeleri ve misafirleriyle buluşmaktadır. (Sucu, 2009; s:3–4)

KFM'nin İşleyişi

Kadın Faaliyetleri Merkezi din ve kadın kavramlarını merkeze alarak, geniş çapta faaliyetlerde bulunan ilk kadın kuruluşudur. Kuruluşundan itibaren, etkin rol oynayarak kişilerin seçiminde, bazı kriterler öncelenmiştir. Toplumda, nitelikli, farklı meslek nosyonuna sahip, saygın şahsiyetlerin bir araya gelmesi tercih edilmiştir.

Yönetim Kurulu Üyelerinin farklı formasyonlara ve farklı dünya görüşlerine sahip olması, ele alınan konuların ve yapılan çalışmaların ve bu çalışmalarda yer alan uzmanların, akademisyenlerin çeşitlenmesine sebep olmuştur.

Bünyesinde bulunduğumuz kurum dikkate alındığında, çalışma alanı sınırlı gibi görünmektedir. Ancak, yapılan günlük- haftalık ders ve seminerlerde, belli periyotlarla yapılan, konferans, panel ve sempozyumlarda, sosyolojik, psikolojik, felsefi, edebi, dini, tarihi ve kültürel pek çok konunun bizatihi uzmanları tarafından ele alınıyor olması, KFM'yi halk için açık bir üniversite veya bir akademi hüviyetine dönüştürmüştür (Sucu, 2009;s 7). Bugüne kadar ele aldığı farklı konular arasında "Din ve İnsan", "Küreselleşme", "Etik", "Modernleşme", "İrticadan Fütürizme", "Kent İslam'ı", "Gençlik Akımları", "Modernleşme Sürecinde Türk Kadını", "Türk Kültürü", "Folklorik Kültür", "Milli Kültür ve İslam", "Türkiye Sorumluluğu Karşısında Aydın Sorumluluğu", "Tarihi Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu", "Kültürel Miras, Misyonerlik", "Din ve Laiklik", "Atatürk ve Din", "AB Süreci ve Müslüman Kadın Kimliği", "Ateizm Problemi", "Bilgi ve Globalizm", "Yükselen Dindarlık mı?!", Kadın Gözüyle Hz. Peygamber", "Dostluk Üzerine" vb. bulunmaktadır. Ayrıca Kadın Faaliyetleri Merkezi olarak Millî Eğitim Bakanlığı Halk Eğitimi Merkezi ile işbirliğiyle kadınları üretken kılmak amacıyla çeşitli kurslar düzenlenmektedir.

Sonuç

Kültürümüzde önemli ama kıymetini bil(e)mediğimiz iki değerden bahsedilir. Biri sağlık, diğeri zaman. Zamanın değerini bilmesi aslında insanın kendi değerini bilmesiyle eşdeğerdir.

İnsanın sahip olduğu zaman en az onun kadar değerlidir. Ayrıca yapacak bir şeyiniz yoksa sükûneti muhafaza etmek de zordur.

Hilmi Ziya Ülken Aşk Ahlakı, adlı eserinde:

"Hareketten zevk alan için boş durmak ölümdür. Çalışmayı seven insan can sıkıntısını ve onun buhranlarını tanımayacaktır." (Ülken, 2004, s: 70)

"Tembellik ruhun veya hayatın enerji eksikliği değil, ruhun disipline girme egzersizini kaybetmesidir" (Ülken, 2004, s:338) diyor.

Erdem toplumunun gereği, kendini sürekli sorgulayıp, yeni bilgi ve değerlerle donatan, öğrenmenin peşini bırakmayan, kendine güvenen, Allah'ın ona lütfettiği yetenek ve nimetleri fıtratına uygun kullanan insanların varlığıdır. Bu insanlar çalışır, üretir, edebiyat, resim, müzik gibi her türlü sanatta, bedensel ve zihinsel tüm etkinliklerde kendini ifade ederler, boşluğun yarattığı can sıkıntısı, kötü alışkanlık ve eğilimlere itibar etmezler; medeniyeti hem kendilerinde hem de yaşadıkları toplumda inşâ ederler.

TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi, kendisine hedefler koyan insanımızın, toplumda değişim ve dönüşümü gerçekleştirirken, yaslanacağı evrensel nitelikte ilkelerinin olması gerektiğine inanmaktadır. Bu anlayışıyla TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi; geleceğe hangi değerleri kimlerle, nasıl taşıyacağız? "Ahlak insanı" "ortak doğrular" "doğru din anlayışı" etrafında yapılacak seviyeli tartışmaların, aynı zamanda değişim ve dönüşümün öncüsü olmayı şiar edinmiştir.

TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi, kadınlarımızı, yaşadığı aileyi ve toplumu da dikkate alarak, kendine ve değerlerine yabancılaştırmadan, değişimin olumlu yönlerini benimseterek, çağdaş, demokratik, dindar bireylerin oluşmasında aktif rol oynamasını sağlayacak donanıma ve zenginliğe ulaşması için, üzerine düşen görevin hassasiyetiyle, çalışmalarına devam edecektir.

Kaynakça

BAYRAM, M. (1984) Tercüman Kadın Ansiklopedisi, Edam, İstanbul. s. 510–520.

CAN, S. (2008) Selçuklular Döneminde Kadın, Ufuk Ötesi, İstanbul.

EKİNCİ, A. (2005) Bilgi Toplumunda Eğitimin Anahtar Kavramı: Öğrenmeyi Öğrenme, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 5, (59), http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi59/icindekiler.htm erişim 24 Temmuz 2009.

ESED, M. (2001) Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir, İşaret, İstanbul.

SUCU, A. (2005) Din ve Kadın, Lotus, Ankara.

SUCU, A. (2009) Küreselleşme Sürecinde Gündeme Gelen Kadın Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme (TDV Kadın Faaliyetleri Merkezi), Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum Sempozyumu, Balıkesir (Basılacak).

YUSUF, A. (2005) Türkiye'de STK'ların Yetişkin Eğitimine Katkısı, Sivil Toplum, 3 (12), s.81–90.

Ulusal Ajans http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7 erişim 24 Temmuz 2009.

ÜLKEN H. Z. (2004) Aşk Ahlakı, Dünya Kitapları, İstanbul.

Türkiye'nin Başarısı İçin İtici Güç Hayat Boyu Öğrenme Politika Belgesi (2006), MEB, Ankara.

KÜRESEL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE BİR MODEL OLARAK SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMAN BOYUTUYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Osman ULUYOL
ÇOMÜ, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
osmanuluyol@yahoo.com
Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI
İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
mcdanaci@inonu.edu.tr

Özet
Üzerinde yaşadığımız dünya oldukça önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, barışla ilgili problemler, küresel ısınma, eğitim problemleri, sosyal adaletsizlik bunlardan sadece bir kaçıdır. Sorunların çözümünde devlet ve özel sektör tarafından yapılan çalışmalar yeterli olmamaktadır. Son zamanlarda üçüncü sektör ya da kar amaçsız sektör olarak isimlendirilen yeni bir sektör doğmuştur. Bu sektörün amacı gönüllülük temelinde toplumsal problemlere çözümler getirmektir. Bu sektör istihdam sağlama, eğitim hizmetleri, sağlık ve sosyal bakım, konut sağlama ve çevre ile ilgili politikalar üretilmesi konusunda özel sektör ve kamu sektörü ile birlikte hareket etmektedir. Bu sektörün etkileri toplumsal dışlanma, yoksulluk, çevre, sosyal sermaye konularında alınan önlemlerde olduğu gibi milli gelir ve istihdam konularında alınan önlemlerde de görülmektedir. Toplumsal sorunların çözümünde üçüncü sektör tarafından yapılan kar amaçsız çalışmalar **"sosyal girişimcilik"** olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada toplumsal sorunların çözümünde sosyal girişimcilik ve sosyal girişimciliğin finansman boyutu ile değerlendirilmesi yer almaktadır.
Anahtar kelimeler: sosyal girişimcilik, küresel sorunlar, sosyal girişimciliğin finansman boyutu

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MODEL FOR SOLUTION OF THE SOCIAL PROBLEMS AND AN EVOLUTION OF SOCIAL ANTREPRENEURSHIP WITH ITS FINANCIAL DIMENSION

Abstract
Today's world which we live on has been experiencing vital problems. Inequality in income distribution, problems related with peace, global warming, education problems and social unjustice are only some of them. Actions being taken by privat and public sector to solve these problems aren't sufficient. Lately there is a new growing sector called non profit or third sector. The main goal of this sector is to find solutions to the social problems on the volunteerism basis. They operates alongside both the private and public sectors in delivering employment, education, health and social care, housing and environmental policies. The impact of this has been seen in measures of social exclusion, poverty, the environment, social capital, as well as GDP and employment. The nonprofit activities being taken by third sector are called "**social entrepreneurship**". In this paper it is discussed the social entrepreneurship in solving the social problems and the financial dimension of social entrepreneurship.
Key words: social entrepreneurship, global problems, financial dimension of social entrepreneurship

Giriş

Günümüzde dünya üzerinde yaklaşık 6 milyar insan yaşamaktadır. Ancak bu insanların yaşam şartları arasında uçurumlar vardır. Zira "en zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en yoksul 20 ülkenin gelirinin 37 katıdır" (Önen, 2008: s. 455). "Son 30 yıllık dünya gelirindeki artış ve bu gelir artışının dünyadaki dağılımı incelendiğinde kuzey ve güney ülkeleri olarak adlandırılan iki grup arasındaki farklılık bugüne kadar azaltılamamıştır. Yine son 30 yıl dikkate alındığında, dünya gelirinden en yüksek payı alan % 20'lik kesimin payının % 70'lerden % 85'e çıktığı görülürken, en düşük payı alan % 20'lik nüfusun payı % 2,3'ten % 1,4'e düşmüştür (World Bank, 2000; s. 5). Kaynakların kullanımı açısından bakıldığında bazı veriler daha çarpıcı olabilir. Örneğin: Dünyada her yıl 15 milyonu çocuk olmak üzere 50 milyon insanın açlıktan öldüğü dünyamızda gelişmiş bir Avrupa ülkesi olan Hollanda'da 15 milyon nüfus yaşarken bu ülkede 23 milyon ev hayvanı beslendiği ve bu hayvanlar için yapılan harcamaların milli gelirin % 19'unu teşkil ettiği belirtilmektedir (zaman.com.tr, 2001). Bu ev hayvanlarının beslenmesi için yapılan harcamalar geri kalmış beş Afrika ülkesinin milli gelirine eşittir. Böyle bir adaletsiz gelir dağılımı sonucunda milyonlarca insan fakirlik, yoksulluk ve açlık sınırlarında yaşamak zorunda kalmakta ve bu adaletsizliğin neden olduğu sonuçlar dünya üzerinde çatışma ortamını körükleyici ve küresel barışı tehdit edici bir rol oynamaktadır.

Dünyamız bugün çok büyük sorunlarla mücadele etmektedir. Yoksulluk, açlık, sağlık, işsizlik, eğitim, çevre sorunları, küresel ısınma bunlardan sadece birkaçıdır. Devlet ve özel kesimin çalışmalarının toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalması sonucunda üçüncü sektör olarak adlandırılan yeni bir olgunun "Sivil Toplum Kuruluşları" nın doğmasına neden olmaktadır. Kaç amaçsız örgütler olarak bilinen bu sektör Amerika'da hayat kalitesinin yükseltilmesi konusunda önemli işlevlere sahiptir. Bu kuruluşlar aynı zamanda ABD'de 1 trilyon $'ın üzerinde bir varlığı kontrol etmekte yıllık olarak da 700 milyon $ gelir elde etmek suretiyle de Amerikan ekonomisi üzerinde önemli etkiye sahiptir. (Lasprogata and Cotten, 2003: s. 67) (Wong and Tang, 2006: s. 626). Kar amaçsız kuruluşlar sadece ABD'de değil hemen hemen her ülkede

faaliyette bulunmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ticari olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Birincil amaçları ticari olmayan sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri **sosyal girişimcilik** adıyla anılmaktadır. Sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü olamaz. Değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktır. Sosyal girişimci, yatırımlarının dönüşümünü uzun vadede sosyal fayda olarak sağlar, vur kaç taktiği izlemez. Sosyal girişimcinin amacı uzun süreli etkiler yaratmaktır.

Dünya üzerinde yaşayan milyonlarca insanın açlık, yoksulluk sınırları altında yaşadığı bilinmektedir. Bu insanlara karınlarını geçici olarak doyuracak yardımlar yapılması önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Karnı aç olan bir kimseye karnını doyurmak için balık vermektense ona balık tutmayı öğretmek daha etkili ve kalıcı bir çözüm olmaktadır. Sosyal girişimciliğin felsefesinde de bu yatmaktadır. Dünya üzerinde birçok sosyal girişimcilik örneği vardır: Sosyal girişimciliğin en güzel örneği Profesör Muhammed Yunus'tur. Yunus Grameen Bank'ın kurucusu ve 2006 Nobel Barış Ödülü sahibidir. Entegre sosyal girişimcilik örneği olan mikrofinans yöntemiyle birçok insan iş sahibi yapılmıştır. Diğer bazı sosyal girişimcilik örnekleri olarak da Kolombiya'da amacı sosyal değer yaratmak olarak belirlenen The Fondacion Social (1911), açlık ve evsizlik sorunuyla ilgilenen Hands Across America, Güney Hindistan'da 150 $ fiyatındaki lensleri ihtiyacı olduğu halde bunu temin edemeyen göz hastalarına sadece 4 $'a temin eden ve kurucusu David Green olan Aurolab (1992) ve İngiltere'de Big Issue gibi kuruluşlar sayılabilir.

Girişimcilik Ve Girişim Kavramları

Girişimciliği net bir tanımın sınırları içine yerleştirmek oldukça zordur. İlk kez orta çağda kullanılan bu kelimenin "entreprendere" kökünden geldiği ve üstlenmek, girişmek anlamına geldiği görülmektedir (Marangoz, 2008; 5). Latince'de "intare" kökünden gelen girişimci kavramı, İngilizce'de "enter" (giriş) ve pre (ilk) kelime köklerinden gelmekte ve entrepreneur yani ilk girişen, başlayan anlamına gelmektedir (İraz, 2005: s. 149).

Girişimcilik kavramının tanımlanması 250 yıl öncesine dayanmasına rağmen bir çoğuna göre bu kavram insan tabiatının esrarengiz güçlerinden birisi olarak görülmektedir. Tabi ki, girişimcilik uygulamaları kabileler ve köyler arasındaki ticaret kadar eskidir. Girişimciliği tanımlamak ve analiz etmek için birçok farklı ve faydalı yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar özellikle, girişimciliğin sonuçları, sebepleri ve girişimcilik yönetimi konularında yoğunlaşmaktadır (Austin ve diğerleri, 2006: s.1).

Konuya öncelikle üzerinde çalıştığımız sosyal girişimcilik olgusunun anlaşılması için bazı tanımlarla başlamak yararlı olabilir. Çeşitli uzmanların görüşlerinin değerlendirilmesi suretiyle oluşturulan bir tanıma göre girişimcilik "ekonomik amaçlı olarak (Schumpeter 1950) bir problemi çözmek (Becker 1963) ya da bir değer yaratmak amacıyla (Bourdieu 1990, Di Maggio 1997) birbiriyle ilgisiz unsurların (teknoloji, değerler, normlar vs.) birleştirilmesi sürecidir" (Dorado-Banacloche, 2000: s.10) şeklinde tanımlanabilir. Tanım konusunda bir konsensus olmamakla birlikte birçok araştırmacı bir iş kuran ve bu işle ilgili olarak ortaya çıkabilecek bütün riskleri üstlenen bir kimsenin girişimci olduğu konusunda mutabıktır. Ancak diğer taraftan bazıları da girişimci nitelik kazanılabilmesi için piyasaya yeni bir ürün ya da hizmetin sunulmasını gerekli görürlerken diğer bazıları da kendi işini kurup bağımsız çalışan herhangi birini girişimci olarak değerlendirirler. Düşük ya da orta gelir düzeyinde genellikle bağımsız yani kendi işini kurarak çalışan kişileri kapsayan geniş kapsamlı bir tanım kullanmak en iyi yoldur (Edmiston, 2008: s. 1). Girişimci kavramı 17. ve 18. yüzyılda Fransız ekonomilerinden kaynaklanmış ve girişimci ekonomik kaynakları düşük üretkenliğe sahip alanlardan daha yüksek üretkenlik ve daha büyük gelir elde edilebilecek olan alanlara taşımaktadır (Dees, 2001: s. 1). Girişimciler değer yaratırlar ve onlar yenilikçidirler (Mart ve Diğerleri, 2002: ss. 77-78). Gittikçe artan sayıda araştırmacı girişimcilik davranışlarının risk alma yeteneği, proaktif ve yenilikçi olma özellikleri tarafından belirlendiğini ifade etmektedirler (Mart ve Diğerleri, 2002: s. 81). Schumpeter ise girişimciliğin beş değişim alanındaki rolüne önem vermektedir. Bu alanlar yeni ürünler, yeni kombinasyonlar, yeni üretim metotları, yeni pazarlar ve yeni organizasyonlardır (Rennie, 2006: 258). Verilen tanımlar dikkate alındığında özetle girişimcilik mevcut ya da yeni bir organizasyon için değer yaratmak amacıyla fırsatlar yaratma ve geliştirme süreci olarak algılanabilir (Fisscher ve diğerleri, 2005: s. 1).

Girişimcilik bir işletme kurmak ve onu işletmektir. Ekonomik ürün ve hizmet üretmeyi tasarlamak, bununla ilgili bir örgüt kurmak, bunun sonunda sahip olunan parasal fayda ile yaşamaya çalışmaktır (Akdemir, 1996;s. 20).

Girişimcilik gelişmişliğin ve gelişme hızının en önemli göstergelerinden birisidir. Gelişmişlik düzeyinin korunması ve gelişme hızının artırılması ile toplumdaki girişimcilerin sayısı ve toplumu oluşturan fertlerin girişimcilik eğilimleri arasında paralellik bulunmaktadır (Demirel ve Akbıyık, 2009; s. 5).

Sosyal Girişimcilik Ve Sosyal Girişimci Kavramları

AB tanımlamasına göre "sosyal girişimcilik" veya "kurumsal sosyal sorumluluk" şu şekilde ifade edilmektedir: "Sosyal girişimcilik, şirketlerin gönüllü olarak toplumsal ve çevresel konuları, operasyonlarıyla ve paydaşlarıyla olan etkileşimleriyle bütünleştirmeleridir". Bir başka tanıma göre ise (Aktan ve Börü, 2007) sosyal girişimcilik kavramı, "herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı "etik" ve "sorumlu" davranması, bu yönde karar alması ve uygulaması" nı ifade etmektedir.

Kavramsal olarak sosyal girişimcilik ilk kez 1953'de yayımlanan H. Bowen'in "İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları" adlı kitabında yer almıştır. Bowen, işadamlarının, toplumun değer ve amaçlarıyla örtüşen sosyal sorumluluk faaliyetleriyle ilgilenmelerinin savunmuştur (Aktan ve Börü, 2007). Öte yandan insanlık tarihi boyunca daima sosyal girişimci özelliklerine sahip kişiler yaşamıştır. Örneğin; Florence Nightingale, 1800'lerde sağlık alanında bir devrim yaparak çağdaş hemşirelik sistemini kurmuştur. 1980 yılında Ashoka, sosyal girişimcilik kavramını tanımlamış ve bu yönde çalışmaya başlamıştır (Denizalp, 2007; s.10).

Sosyal girişimcilikte gönüllülük esastır. Bu özelliğinden dolayı sosyal sorumluluk açısından işletmeleri gönüllülük açısından da sivil toplum kuruluşlarını içine almaktadır. Dünyada ve daha yakın bir zamanda olmak üzere Türkiye'de sosyal girişimcilik alanında önemli projelere imza atan işletmelerin ve STK'ların sayısı giderek artmaktadır.

Sosyal problemlerin çözümünde girişimcilik yaklaşımı kavramı yeni değildir. Aslında sosyal girişimcilik dinamik profesyoneller ve zengin, yeni literatür tarafından desteklenen ve gelişmekte olan bir araştırma alanıdır (Lasprogata and Cotten, 2003: s. 69). Sosyal girişimcilik fikri on yıllardır telaffuz edilse de sadece son birkaç yıldan beri bir kitle hareketine dönüşmüştür (Hamm, 2008: s. 1). Sosyal girişimciyi $t_1 – t_2$ zaman aralığında ve sadece bu kişinin $t_1 – t_2$ zaman aralığında toplumda risk alarak yenilik yapmak suretiyle işletme karları elde eden kişi olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda girişimcilik verici (fedakar) olduğu kadar daha fazlasıyla sosyaldir (Tan ve diğerleri, 2005: ss. 357- 358).

Gelişmekte olan sosyal küremizde tutku ile etkililiği birbirine karıştırma tehlikesi mevcuttur. Mikrofinans organizasyonlarından su arıtma ya da ziraati geliştirme ile uğraşanlara kadar birçok sosyal girişim kuruluşunda büyüme ya da sürekli olma kaygısı taşımadığı için yetersiz sermaye, kötü yönetim ve büyük ölçüde bağışlara bağımlı olarak kalmaktadırlar. Örneğin; Hindistan'da sosyal problemleri çözme amacına yönelik 1,2 milyon organizasyon mevcuttur. Ancak büyük bir Hint Sosyal Hizmet organizasyonu olan Naandi Foundation'un CEO'su olan Manoj Kumar'a göre bunların birçoğu etkili olamayacak kadar küçüktür". Bununla birlikte sosyal girişimcilik fenomeni yeni şekillenmeye başlayan bir endüstriye benzemektedir (Hamm, 2008: s. 2). Sosyal girişimciliğin sosyal, ekonomik ve çevresel değer yaratma konusunda etkili bir mekanizma olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Murphy and Coombes, 2008: s.1).

Sosyal girişimciliğin doğmasının çeşitli sebepleri vardır: Bunlardan bazıları; sosyal ve çevresel etki yaratacak olan mal ve hizmetlerin özel sektör tarafından yeterince üretilememesi ya da bu geleneksel piyasalarda iş bulma konusunda dezavantajlı olanlara istihdam sağlayamaması, kamu sektörünün de bu sorunların çözümünde yetersiz kalması, hizmet dağılımında her kesime eşit ulaşılamaması (Haugh and Kitson 2007: s. 981). Bir çok sosyal organizasyonun varoluş nedeni kar amaçlı rekabetçi piyasanın aynı hizmetleri kar amacıyla yerine getirememesidir.

İngiltere'de en az 500.000 yenilikçi STK, işgücünün % 4'ten fazlasına istihdam ederken, toplam üretimin % 3'ünü gerçekleştiriyor. ABD'de sayısal olarak 1,6 milyona ulaşan STK'lar, toplam istihdamın % 8'ini sağlarken, milli gelirin de % 7'sini üretmektedirler. Rusya'da en az 400.000, Hindistan'da 1 milyonun üzerinde STK ve 47.000 uluslar arası STK olduğu ifade edilmektedir (Murphy and Coombes, 2008: s. 1).

Sosyal Girişimcilik Misyonu Ve Vizyonu

STK'ların devlet ve özel kesim tarafından boş bırakılan alanlara hitap ettikleri gibi, sosyal girişimciler de özel kesimin, devletin ve STK'ların doldurmakta başarısız olduğu boşluğu doldurma misyonuna sahiptir. Bilim adamları sosyal işletmeyi ve sosyal girişimciliği, STK'ların karşı karşıya kaldığı birçok çevresel ve durumsal problemlere karşı bir tepkiler seti olarak görmektedirler (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Dünyamızın günümüzde çok sayıda ciddi problemle karşı karşıya olduğu konusunda şüphemiz yoktur. Popüler medyaya bakıldığında, küresel ısınma, yoksulluk, artan ekonomik eşitsizlik, açlık, potansiyel salgın hastalıklar, etnik temizlik, terörizm vs. Bilinen bu problemler ek olarak komünizmin görünüşte çökmesi ve vahşi kapitalizmin etkilerinin sosyal adaletsizliği artırması da eklenebilir. Bu problemlere çözümler bulunması ve uygulanması türümüzün varlığının sürdürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Sud ve diğerleri, 2009: s. 201). Özellikle, "sosyal girişimcilik" olarak bilinen nispeten daha dar kapsamlı işletme çok sayıda sosyal problemin çözümünde önemli ve etkili bir kaynak olarak görülmektedir (Sud ve diğerleri, 2009: ss. 201-202).

Sosyal Girişimcinin Özellikleri

En geniş anlamıyla sosyal girişimci sosyal bir misyonla hareket eden, devlet veya özel sektör tarafından çözümlenemeyen sosyal sorunların çözümü için yeni yöntemler bulma isteğine sahip olan kişidir (Laura D'Andreea Tyson) (Pandey ve diğerleri, 2008: s. 525). Sosyal girişimciler, kamu sektörü gündeminde önemli değişim yapılması konusunda etkili rol oynayan özel sektör vatandaşlarıdır (Waddock, 1991: s.393).

Sosyal girişimcilik bir hayır müessesesi ya da ticari işletme değildir. Aslında o sosyal problemlerin farkına varmak, yaratmak, yönetmek ve onlara kalıcı çözümler bulmak için her ikisinin de prensiplerini uygular (A GMJ Q & A, 2008: ss. 1-2).

Özetle sosyal girişimcilik (Edminstons, 2008: s. 3) (Gürgen, 2008; s. 19).

-İşletmelerin gücünü sorumlulukla dengeler,

-Satışlarda, pazar payında ve karlılıkta sürekli artış sağlar,

-İşletmenin toplumsal imajını yükseltir,

-Nitelikli çalışanları çekme ve elde tutma olanağı sağlar,
-İşletmeye yatırımcılar ve mali analiz uzmanlarının sempatisini ve ilgisini artırır.

Sosyal girişimcinin taşıması gereken belli başlı özellikler aşağıdaki gibi belirtilebilir: (Mart ve diğerleri, 202: s. 82).

1.Rakiplerinden daha iyi sosyal değer yaratma sosyal misyonu ile hareket ederler,

2.Dengeli karar verme özelliği gösterirler ve zorluklar karşısında bölüm ve amaçların tutarlı bir şekilde birleştirilmesini sağlarlar.

3.Sosyal girişimciler hizmet verdiği mensupları için daha fazla sosyal değer yaratma fırsatlarını keşfederler ve farkına varırlar.

4.Sosyal girişimciler önemli kararlar verirken innovatif ve proaktif olabilen ve risk alabilen kişilerdir.

Girişimcilik etikle açıkça bir ilişki içindedir: Peacemaker'in kurulması, ziraatte yeşil devrim hareketi, girişim faaliyetlerinin yüce etik hedeflere nasıl katkı sağladığını göstermektedir. Bu olumlu anlamıyla girişimcilik sosyal ve çevresel konularla ilgili olarak bir problemin parçası olmaktan çözümün parçası olmaya doğru yönelmektedir (Fisscher ve diğerleri, 2005: s. 208).

Sosyal girişimcilik faaliyetlerindeki son gelişmeler, ticari ve sosyal girişimciler arasında karşılaştırarak bir analiz yapılmasına imkan sağlıyor. Bu nedenle sosyal girişimcilik akademik araştırmalar için bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Austin ve diğerleri, 2006: s. 1). Birçok tanıma göre; bütün girişimcilik türleri aslında sosyaldir. Bunun mantığı ise şöyle açıklanmaktadır: Girişimciliğin ileri sürülen ve kabul edilen bağımlı değişkeni ya da çıktısı iş ve değer yaratmadır. İş yaratma ekonomik büyümeye bu da bireyin ve toplumun refahının artmasına yarar. Bu yüzden girişimci sosyal etki yaratır (Neck ve diğerleri, 2009: s. 15).

Girişimcilik, gerçekleştiği ortam ve ortaya çıkardığı değişimci hareketlilik itibariyle toplumsal, kültürel ve politik dinamiklerle, yakından ilgili olduğundan son yıllarda sosyal bir boyut kazanmaktadır (Aytaç, 2009: s. 140).

Sosyal Girişimciliğin Kapsamı

Toplumlarda en iyi işlerin, üçüncü sektör organizasyonları ve onların beş yıl öncesine kadar pek de yaygın olarak bilinmeyen sosyal girişimleri sayesinde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Çevre, istihdam ve yatırım alanlarında sosyal sorunları ortadan kaldırmak için sosyal amaçlı olarak 55 bin sosyal girişim kurulmuştur (Haugh ve Kitson 2007: s. 986). Üçüncü sektörün performansının büyük bir kısmı özel veya kamu sektörü tarafından sağlanamayan ya da elde edilemeyen mal ya da hizmetleri sağlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Özel olarak, sosyal girişimlerin performansı sosyal mahrumiyet ve yoksulluğu azaltmak, zararlı çevresel etkileri ortadan kaldırmak gibi sosyal ve çevresel hedefleri gerçekleştirme üzerine yoğunlaşmıştır (Haugh ve Kitson, 2007: s. 986).

Sosyal girişimciliğin görünümü, sosyal amaçlı girişimleri ve girişimci kar amaçsız kuruluşları kapsar. Kar yönlülüğü dikkate almaksızın sosyal girişimciler, gerek insanlarla gerekse dünyamızla ilgili sosyal problemleri çözme fırsatlarını ortaya koyarlar. (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18). Bundan önce hiç zaman sosyal girişimciler insanlığı korumak ve geliştirmek amacıyla, sosyal bir gündem ve kapitalistik bir güdü ile böylesine kuvvetli bir şekilde devrimci bir şekilde ve bir vizyon sahibi olarak uğraşmamışlardı (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18).

Yenilenebilir enerji ile bu sonuçlara ulaşmak için teknolojilerinin olmadığını ileri sürenlere: Onları bu devrimi sürükleyen (gerçekleştiren) girişimcilerle karşılaştırmak için benimle gelmelerini söylerim. Onların ne yaptıklarını gördüm ve bu problemi çözebileceğinden hiç korkum yok (Al Gore,2008).

Girişimcilik sık sık ekonominin motoru olarak gösterilir. Günümüzde, ekonomik büyüme gereklidir ama artık yeterli değildir. Sosyal girişimcilik, yaptığımızı nasıl yaptığımızı ve neden böyle olduğunu değiştirecek olumlu, sistemik bir değişimdir (Neck ve diğerleri, 2009: s. 18).

Öncelikli amaç kar olmadığından sosyal girişimcilik kapsamına sosyal sorumluluk gereği ticari işletmeler ve zaten gönüllülük esasıyla faaliyet gösteren STK'lar girmektedir. Gerek dünyada gerekse son yıllarda Türkiye'de sosyal girişimcilik alanında faaliyet gösteren işletmelerin ve STK'ların sayısı hızla artmaktadır.

Sosyal Girişimcilik İle Ticari Girişimciliğin Karşılaştırılması

Tanımlar yakından incelendiğinde aslında bütün girişimcilik türlerinin sosyal girişimcilik olduğu sonucuna varılabilir (Neck ve diğerleri, 2009: s. 15). Ancak, amaçların önceliği, metot gibi bazı faktörler bunlar arasında ayrım yapılmasına neden olur.

"Kar amaçsız" (Nonprofit) ve "girişimci" (entrepreneur) tezat göründüğü halde aslında öyle değildir. Girişimciler işleri yapmak için yeni ve daha iyi yöntemler bulmak suretiyle ekonomik gelişmeyi hızlandırır. Değişimden fırsatlar bulurlar, umutsuzluğa kapılmazlar. Onlar innovatif, kaynaklara ulaşabilen ve vizyon sahibi kişilerdir. Kar amaçsız bir girişimci, organizasyonu için değer yaratmak amacıyla yeni yollar dizayn etmek suretiyle bu sektörün değişen çevresine cevap verebilen kişidir. Kar amaçsız girişimciler sosyal girişimcilerdir

Girişimcilikte esas amaç ekonomik kazanç elde etmektir. Ancak sosyal girişimlerde bu amaç sosyal değerlere katkı yapma şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal girişimler hizmetlerini yerine getirebilmek için maliyetlerini karşılamak konusunda yetersiz olduklarından ağırlıklı olarak dış kaynaklara bağımlıdırlar. Bu da sosyal girişimler için daha fazla gönüllüye ihtiyaç duyulması demektir (Haobai ve diğerleri, 2008: s. 1).

İki girişimcilik türünde önemli kavramsal faktörler birçok bakımdan benzerlik gösterse de, kavramın sosyal girişimci üzerindeki etkisi ticari işletmelerden sosyal girişimcinin misyonu ve performans değerlendirme sistemlerinin girişimcilik davranışlarını etkilemesi bakımından farklıdır (Austin ve diğerleri, 2006: s. 9).

Kar amaçsız sektörde önemli yenilikleri temsil eden sosyal girişimler, kar amaçsız örgütlerden stratejileri, yapıları, normları ve değerleri bakımından farklılık gösterir. Kamu sektörü ile hayırseverlik kaynaklarının yetersizliğinde rasyonel ve fonksiyonel bir alternatif olarak kabul edilmektedir (Sud ve diğerleri, 2009: s. 202). Bu makalenin yazarlarına göre sosyal girişimciler ideolojik olarak kar amaçsız örgütlerden çok kar amaçlı girişimlere daha çok benzemektedir. Sosyal girişimciliğe yapılan vurgu, innovasyon ve sosyal değer yaratma amacıyla fırsatları kullanma üzerine idi. Bununla birlikte alanın gittikçe daha fazla farkına varılmasıyla ve sosyal girişimciler faaliyetlerini arttırdıkça kaynak ihtiyacı daha fazla hissedilmeye başladı (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Sosyal girişimciler ticari olarak faaliyet gösterseler de kar etmek onların birinci önceliği değildir, zira sosyal amaçlarına ulaşmak için bir araçtır; kendi ayakları üzerinde durmak, bağımsız hareket edebilmek ve hükümetin bürokratik engellerine takılmaksızın faaliyetlerini sürdürmek için kar etmeye ihtiyaçları vardır (Wong and Tang, 2006-2007: s. 627).

Girişimsel eylemin ortaya çıkmasında, kişisel davranışsal ve de iktisadi motifler dışında kar dışı motiflere yapılan vurgular da bir o kadar yaygındır (Aytaç, 2006: s. 145).

Sosyal girişimci ticari girişimciden misyonu itibariyle farklılık gösterir. Sosyal girişimci aslında kar amaçlı işletmelerle benzer şekilde faaliyet gösterdiği halde kazancını sosyal bir organizasyona aktarır (Mart ve diğerleri, 2002: s. 79).

Ticari İşletme ve Sosyal Girişimciliğin Karşılaştırılması (Rennie 2006, s. 261).

Sosyal girişimci ile ticari girişimci arasında iki önemli fark vardır: sosyal amaç ve sosyal metot. Ticari girişimci finansal amaçlarla motive olurken sosyal girişimci toplumsal şartların daha fazla iyileştirilmesini amaçlar. Örneğin, a) Sosyal değer yaratma ve sürdürme için bir misyon edinir, b) Bu misyona hizmet edecek yeni fırsatların farkına varma ve onları sıkı bir şekilde takip etme, c) Sürekli bir innovasyon, adaptasyon ve öğrenme sürecine angaje olmak, d) Sadece mevcut kaynaklarla sınırlı kalmaksızın cesurca hareket etmek, e) Hizmet verilen kesimlere ve yaratılan çıktılara karşı büyük bir sorumluluk duygusu göstermek (Zietlow, 2001: s. 20). Diğer farklar tabloda görülmektedir.

Tablo 1: Sosyal Girişimci İle Ticari Girişimcinin Farkları

Kriterler	Ticari İşletme	Sosyal Girişim
Vizyon	özel/bireysel	sosyal
Misyon	Önce iş sonra toplum	Önce Toplum Sonra İş
Strateji	Rekabetçi	İşbirlikçi
Fon/Sermaye	Yatırımcı	Yatırımcı/Bağışçı
Kamu ya da özel mallar	Özel	Özel ve kamu
Ortaklık	Özel	Kamu-Özel
Ödül/Kazanç	Kar	Kar dışı kazanç
Toplum	Hedef/Pazar	Hedef toplum
Hedef Pazar	B2B B2B nihai tüketici	B2 üçüncü kişi tüketici
Yönetim	Yönetim Kurulu	Mütevelli heyeti Danışma kurulu İcra kurulu İşletme girişim kurulu
İktisadi Açıdan	Maliyet<Gelir olmalı İçe dönük Özel mal / hizmetler	Sosyal maliyet>fayda Dışa dönük Kamu/toplumsal mal ve hizmet

Sosyal Girişimcilik Örnekleri

Kısa geçmişinde, mikrofinans sistemi yoksulların ekonomik hayatta küçük de olsa bir rol almalarının sağlanmasında denenmiş bir araç olarak görülmektedir (Khoja and Lutafali, 2008: s.1). Sosyal girişimciliğin görünüşteki en canlı örneği uygulamakta olduğu mikrofinans sistemiyle milyonlarca fakire ulaşan ve onları iş sahibi yapan ve bu faaliyetlerinden dolayı Nobel 2006 Barış Ödülüyle ödüllendirilen Bangladeş'li Muhammed Yunus'tur (A GMJ Q & A, 2008: s. 2). O, 1983'te Grameen Bank'ı kurmuş ve 2006'da Nobel ödülü almıştır. Onun mikro kredi uygulamasındaki öncülüğü Grameen Bank'ın hizmet verdiği dünyanın her yerindeki

milyonlarca insanın hayat standartlarını geliştirebilmesi için yardımcı olmuştur. Faaliyetlerinin dünya çapında hızlı ve başarılı bir şekilde yaygınlaşması diğer birçok mikrokredi kuruluşuna da ilham kaynağı olmuştur (A GMJ Q & A, 2008: s. 2).

The Big Issue bugün UK'daki en önde gelen sosyal girişimcilik örneklerinden birisidir. John Bird tarafından 1991 yılında Londra'da kurulmuş, bir benzeri de New York'ta faaliyete geçirilmiştir. (Hibbert ve diğerleri, 2001: s. 289). Başlangıcında kar amaçsız bir organizasyon olarak kurulan Big Issue şu anda evi olmayan insanlara bir gelir elde etme fırsatı ile birlikte ev sahibi olma fırsatı sağlayan ve karlarını yine evsiz insanların problemlerine yönelik olarak kullanılmak üzere bağışlamaktadır (Hibbert ve diğerleri, 2001, s. 288). Bu evsiz, yoksul insanlar tarafından dağıtımı yapılan bir magazindir. İnsanlar hem bu dergiyi severek okudukları için hem de bu şekilde bir hayır/yardım yaptıklarının farkında oldukları için bu dergiyi severek satın almaktadırlar (Hibbert ve diğerleri, 2001: s. 288).

Seri bir sosyal girişimci olarak bilinen bir girişimci de David Green'dir. Green sağlık teknolojisi alanındaki iş modelleri üzerinde innovasyonun gerektirdiği deneme yanılma yöntemiyle devrim yapmıştır. Project Impact'ın kurucusu (http://www.project-impact.net) olan David Green'in yaptığı en önemli iş sağlık ürün ve hizmetlerinin fakirler tarafından da alınabilmesini sağlamak amacıyla ekonomik paradigmanın geliştirilmesidir. Bu firma katarakt ameliyatı sırasında göze yerleştirilen bir tür lens üretmekte ve normal piyasa fiyatı 150 $ olan bu lensleri fakir göz hastalarının sadece 4 $'a sahip olmalarını sağlamaktadır. Ürün fiyatlarını insanların değişik alım gücüne göre ayarladığı için aynı zamanda girişimciliğinin finansmanını da bu şekilde sağlamaktadır. Sonuçta 1992'de güney Hindistan'da Aurolab'i kurmuştur. Bu firma dünyadaki göz içi lenslerin en büyük üreticisidir. 109 ülkeye yaptığı satışlarla kuruluşundan beri satışları adet olarak 5 milyonu geçmiştir. Bu lensler katarakt ameliyatıyla göze yerleştirilmektedir (Hartigan, 2001: s. 43).

Kolombiya'da 1911 yılında kurulan ve gelirlerini sosyal değer yaratmak için kullanan Fondacion Social (Fowler, 2000: s. 645), Ashoka Foundation (Fowler, 2000: s. 647), Çek Cumhuriyeti'nde Petra Vitousova tarafından kurulan ve amacı şiddet görenlere yardım etmek için bir gönüllüler destek ağı, Kamerun'da, Joseph Zirgui tarafından kurulan ve yetim ve fakir çocuklara bakan toplum destekli bir gönüller programı (Fowler, 2000: s. 648), Nijerya'da petrol şirketleriyle sözleşmeler yaparak iş kurulmasını sağlamak için gençlere yardımcı olan sosyal girişimci Precious Emalue (Fowler, 2000: s. 648) bilinen bazı sosyal girişimci örneklerindendir. Big Belly Solar ve Terracycle de sosyal amaçlarla kurulan girişimlerdir. Bunların her ikisi de sosyal, özellikle çevresel misyonla doğmuşlardır ancak büyüme ve kar amacı da taşımaktadırlar. Generate Change ve Kiva da kar amaçsız girişimcilik örneklerindendir. Her ikisi de sosyal, sistemik değişim için yaratıcı ve yeni yaklaşımlar uygulamaktadırlar (Neck ve diğerleri, 2009: s. 16).

Türkiye'de Borusan Holding ve TEMA Vakfı tarafından gerçekleştirilen bir köye dönüş projesi de, göç nedeniyle boşalan Afyon'un Tazlar Köyü'nün 2-3 milyon TL yatırım ve bolca emekle (gönüllü katılımı) tekrar yemyeşil bereketli topraklara dönüştürülmesidir. Böylece göç durmuş ve köyü terk edenler geri dönmüşlerdir. 1997'de 360'a düşen köy nüfusu proje bitiminde 600'e yükselmiştir (Taraf Gazetesi, 13.07.2009, s. 6).

Modern yönetim anlayışının gereği olarak, günümüzde işletmeler içinde bulundukları topluma sosyal sorumluluk projeleri ile toplumdan kazandıklarını yine topluma vermektedirler. Bu anlayış ve uygulama bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yayılmaktadır. Bu kapsamda OPET de ülkemizde bu tür çalışmalara öncülük etmiştir. Bütün insanlığın duyarlı olduğu Gelibolu Yarımadası'nda Tarihe Saygı Projesi (TSP) gerçekleştirilmiş ve halkın büyük takdiri kazanılmıştır (Akdemir ve Marangoz, 2008: s. 1).

Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Mikrofinans Uygulamaları

Sosyal girişimciliğin ilk örnekleri olması nedeniyle mikrofinans uygulamaları önemlidir. Sosyal sektöre yönelik olarak özel yatırımlar gelmeye başlayınca bunun kapsamının genişletilmesi ve etkilerinin artırılması konusunda talepler gelmiş, aynı zamanda bağışlara ve hükümet yardımlarına bağımlılığı azaltmak için girişimler yapılmıştır (Sud ve diğerleri, 2009: s. 203).

Dünyanın en büyük bankası olan Citigroup 2005 yılında bir mikrofinans bölümü açtı. Bölümün global düzeydeki yetkilisi 2,5 milyar insanın hiçbir şekilde bir banka ile işlem yapmadığını ifade etmektedir. Dünya nüfusunun % 40'ı buna göre bizim bildiğimiz dünyanın ötesindedir (Bruck, 2006, s. 68). Bir finansal kuruluş olarak doğaldır ki bankanın birinci önceliği yoksulluğu azaltmaktan çok bankaya yeni müşteriler kazandırmaktır. Muhammed Yunus, "ticari işletmelerin karları maksimize etme amacının fakirlerle uğraşma konusuyla uygun olmadığını ve tezat teşkil ettiğini" belirterek "Neden fakirlerin parasını alıyorsunuz diye sormakta ve zaten onların vücudunda yeterince et ve kan olmadığını, yeterince ete ve kana sahip olduklarında onların et ve kanından yararlanılabileceğini" ifade etmektedir (Bruck, 2006; s. 3).

Filipinler'de 20.000 den fazla finans kuruluşu olduğu halde birçok yoksul insan finansal hizmetlerden yararlanamamakta, finans kuruluşları da maliyetlerin yükseleceğinden yoksul kesime finansal destek sağlamamaktadır. Bunun üzerine fakirlerin finansmana ihtiyaç duymaları, bankaların da bu konudaki isteksizliği mikrofinans sisteminin doğmasına yol açmıştır (Geron, 2006: s.7).

Mikrofinans STK'ları üyelerine mikrofinans hizmetlerinin sunulmasıyla kalkınma desteği sağlamayı hedeflemişlerdir. Bu STK'ların büyük bir çoğunluğu genel yardım destekleri sağlamakla başladı ama sonradan fark ettiler ki, destekledikleri üyelerinin büyük çoğunluğu, girişimcilik faaliyetleri için ihtiyaç duydukları finansal kaynakların yetersizliği nedeniyle ekonomik durumlarını geliştirebilecek durumda değiller. Bunun farkına varılmasıyla onların birçoğu ilk kez Grameen Teknolojisini kullanmak suretiyle yoksullara ilk

finansal hizmetleri sunmaya başladılar (Geron, 2006: s.7). Bu nedenle herhangi bir kişi mikrofinans sağlayan STK'ların Filipinler'deki mikrofinans sektörünün gelişmesinin yolunun açılmasında kilit rol oynadığını söyleyebilir (Geron, 2006: s. 11).

Makro alandaki kalkınma ve yoksullukla mücadele stratejilerinin aksine; mikrofinans, halihazırda büyük bir kısmı tüketim toplumu içerisinde bulunmanın dahi gerisinde olan en fakir kesimi, üretim sürecinin aktif üyeleri haline getirerek hem yoksullukla mücadelenin etkin bir biçimde yapılması hem de topyekün kalkınmanın başarılması amaçlarına birlikte hitap eden bir sistem olarak kullanılmaya başlanmıştır (Oktayer ve Çak, 2007: s. 49). Grameen tipi mikrofinans uygulamalarında hedef kitle, yüksek işlem maliyetleri ve risk faktöründen doğan nedenlerle geleneksel finans sisteminin dışında bırakılan kişi ve gruplardır (Oktayer ve Çak, 2007: s. 50).

Robinson (2001, ss.22-23), 1990'lı yıllarda mikrofinans dünyasında yaşanan değişimi "mikrofinans devrimi" olarak isimlendirmektedir. Mikrofinans sisteminin ticarileşmeye başladığı bu dönemde iki farklı yaklaşım tartışılır hale gelmiştir. Bunlardan biri "Yoksul kredilendirme yaklaşımı", diğeri ise "Finansal sistem yaklaşımı" dır. Yoksul kredilendirme sistemini kullanan pek çok kuruluş, devlet ya da yardım kuruluşlarından sağladığı fonlarla çok düşük maliyetlerle aşırı yoksul kimselere kredi sağlamaktadır. Başka bir ifade ile bu yaklaşım, fakirin de fakirini hedefleyerek kredilerle yoksulluğu azaltmaya odaklanmaktadır (Aypek ve Öner, s. 445). Bunun en iyi örneği Grameen Bank'tır.

Finansal sistem yaklaşımında ise yine yoksullar hedeflenmekle birlikte, hedef kitle aşırı yoksullardan ziyade ekonomik olarak aktif yoksullar olarak belirlenmektedir. Finansal sistem yaklaşımında yardım fonlarına bağlı kalmak yerine, kendi kendine yeten finansal kuruluşlar üzerinde odaklanılmaktadır. Çünkü finansal hizmetlerin dünya çapında ihtiyaç duyan geniş kitlelere ulaştırılabilmesi için sürdürülebilirlik, finansal açıdan kendi kendine yetebilmek büyük önem taşımaktadır (Robinson, 2001; s. 22-23). Finansal sistem yaklaşımını benimseyen kuruluşların başında ise Bolivya'da faaliyet gösteren BankoSol, Endonezya'da faaliyet gösteren Bank Rakyat, yine Endonezya ve Bangladeş'te faaliyet gösteren ASA gelmektedir (Aypek ve Öner, 2008: s.445).

Sosyal Girişimcinin Fonksiyonu

Bir ekonomist olan ve düşük faizli küçük miktarlarda kredi sağlayarak yoksullara yardım etmek amacıyla 1976'da Grameen Bank'ı kuran Muhammed Yunus'a göre kapitalizmin, hükümetlerin ve kar amaçsız grupların çözemediği problemleri sosyal girişimciler çözebilir (Wallace, 2007: s.3).

2001 yılından beri gönüllülük etkileyici bir şekilde gelişmekte ve büyümektedir. Yapılan son araştırmalarda, gönüllülük esasına göre faaliyette bulunan kuruluşların % 80'inde gönüllülerin çalıştığı ve kuruluşlara katkı sağladığı tespit edilmiştir. Amerika'da gönüllülerin 2001 yılında 83,9 milyon olduğu ve her hafta 4 saat civarında katkıda bulundukları rapor edilmiştir. Bu kuruluşlarda tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak personel çalıştırılması istihdama önemli katkılar yapmaktadır (Kocabaş, 2008: s. 279).

22 büyük ülkedeki istihdama bakıldığında 1,1 trilyon dolarlık bir sektör yaratıldığı ve 19 milyona yakın tam zamanlı eşit ücretli personel istihdam edildiği görülmektedir. Bu ülkelerdeki kar amacı gütmeyen harcamalar, ortalama GSMH'nın % 4,6'sını oluşturmaktadır. Kar amacı gütmeyen istihdam bütün tarım dışı istihdamın % 5'ini, bütün hizmet sektörünün % 10'unu ve kamu sektöründeki istihdamın da % 27'sini oluşturmaktadır (Kocabaş, 2008: s.280).

Ülkemizdeki duruma bakıldığında, STK'ların mali yönden incelendiği ve gayri safi milli hasıla içindeki paylarının ortaya çıkarıldığı bir araştırma ya da istatistiksel bir çalışma bulunmamaktadır. Her ne kadar bu konuda nicel bir araştırma yapılmamış olmakla birlikte, bu sektörde çalışan kişi sayısının henüz düşük bir oranda olduğu ve bu kuruluşların ücretli istihdamın içindeki payının düşük olduğu tahmin edilmektedir. Fakat yine de ülkemizdeki bu kuruluşların istihdamın artışında sağladığı önemli desteklerden söz etmek mümkündür (Kocabaş, 2008: s.280).

İstihdamda kamu ve özel sektörden kar amacı gütmeyen sektöre doğru önemli bir kayma söz konusudur. Günümüzde, kar amaçsız kuruluşların sayısı giderek artmakta ve bu kuruluşlar toplumun gelişmesinde sosyal sermayenin artırılmasında önemli roller oynamaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşların personel sıkıntısı yaşadığı ve etkili yönetilemediği noktasından hareketle; üniversite öğrencileri mezun olduklarında bu kurumlarda istihdam edilebileceklerdir. Bu nedenle mezun öğrencilerin bu sektördeki kariyer ve istihdam fırsatları hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Kocabaş, 2008: s. 281).

Sosyal girişimcilik modeli sayesinde düşük miktardaki yatırımlarda çok sayıda kişiye istihdam yaratmak mümkün hale gelmektedir. Özelleştirme İdaresinin İş Geliştirme Merkezi Projesi (İŞGEM) küçük bir yatırımla istihdam sağlanmasında oldukça başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin bir kişilik istihdam yaratmanın maliyeti yaklaşık olarak 130.000 $'a mal olurken, İŞGEM'lerde bu rakam 4 261 $'a kadar düşmektedir. Nitekim, şimdiye kadar açılan altı İŞGEM'de sadece 3,6 milyon $'lık yatırımla 849 kişiye is sağlanmıştır. Açılması planlanan merkezler aracılığıyla bu sayının daha da yukarı çıkması beklenmektedir (http://www.radikal.com.tr, 2009: s.1).

İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM) küçük girişimcilerin iş kurmasını ve geliştirmesini destekleyen ve kolaylaştıran, dolayısıyla da işletmelerin hayatta kalma ve büyüme olanaklarını artıran Türkiye için yeni sayılabilecek bir istihdam yaratma ve iş kurma modelidir. "İşletme Kuluçkaları" ya da "Kobi Fidanlığı" olarak adlandırabileceğimiz İŞGEM'ler, bünyelerinde barındırdıkları yeni işletmelere, yönetim danışmanlığı desteği,

finans kaynaklarına erişim imkanı, uygun koşullarda iş yeri mekanı ortak ofis ekipmanı ve ofis hizmetleri sunarak adeta onları beslemekte ve en zayıf oldukları iş kurma aşamasına sağlıklı bir şekilde aşmalarını ve büyümelerini sağlamaktadır. Dünyadaki uygulamalar göstermektedir ki, son 20 yılda işletme kuruluş sayıları hızla artmakla birlikte işletmelerin kuruluşlarını takip eden birkaç yıl içinde kapanma oranları da artmaktadır. İşletmelerin başarısız olmalarındaki en önemli nedenlerin başında iyi yönetilememeleri gelmektedir. İstatistiklere göre küçük işletmelerin kuruluş yıllarındaki başarısızlık oranı % 60-80 iken İŞGEM'de yer alan girişimci firmalarda bu oran % 10'lara kadar düşmektedir (http://www.radikal.com.tr, 2008: s.3).

Günümüzde tüm dünyada faaliyette bulunan 4 000 civarında işletme kuluçkası bulunmaktadır. 2000 yılı verilerine göre bunların yaklaşık 1000 tanesi Kuzey Amerika'da, 900 tanesi Güney Amerika'da, 150 tanesi Doğu Avrupa ülkelerinde, 100 tanesi Hindistan'da, 50 tanesi Avustralya'da ve geri kalanı da diğer ülkelerde bulunmaktadır.

İş Geliştirme Merkezleri hizmet verdiği sektörlere, kuruluş amaçlarına ve yöresel ekonomik önceliklere göre farklılık göstermektedirler. Bir İŞGEM'in başarılı olabilmesi için, işleticilerinin sosyal faydayı ön planda tutarak, yerel katkı ve katılımı sağlayabilmesi, bu katkıyı yönetime yansıtabilmesi ve finansal, kurumsal sürdürülebilirliği sağlayabilecek işletme yönetimi kapasitesine sahip olması gerekmektedir ((http://www.radikal.com.tr, 2008: s.3).

Finansal Boyutu İle Sosyal Girişimcilik

Finansal açıdan bakıldığında sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kuruluşların en ciddi probleminin kaynak sağlama konusu olduğu görülmektedir. Özel sektör işletmeleri kaynak sağlama konusunda sosyal işletmelere göre daha avantajlıdırlar. Özel sektör işletmeleri hisse senetleri ihraç ederek öz kaynak ya da tahvil ihraç ederek yabancı kaynak temin edebilmekte ya da kredi kullanma şeklinde de borçlanabilmektedir. Kar amacı taşıyan sosyal kurumlar da bu yöntemlerle fon sağlayabilirlerken kar amaçsız sosyal kuruluşlar, bağış ya da huzur hakkı gibi kullanım ücretleri koymak suretiyle ya da satışlar ya da kira gelirleri şeklinde fon sağlayabilmektedirler. Böylece kar amaçlı ve kar amaçsız sosyal organizasyonlar arasında ayırt edici bir özellik, yatırımcılar ve bağışçılar arasındaki fark gibidir (Rennie, 2006: s. 259).

Finansal açıdan bakıldığında sosyal girişimlerin özellikle aşağıdaki konularda ciddi sıkıntıları olduğu görülebilir. Literatürde üzerinde durulması gereken üç önemli finansal sorun vardır. Bunlar; uzun süreli finansal planlama, kısa süreli finansal planlamayı da kapsayan finansman sağlanması ve likidite yönetimi ve finansal olarak performansın değerlendirilmesi (Zietlow, 2001: s. 36).

Uzun süreli finansal planlama, ihtiyaç duyulduğunda fonların ulaşılabilir olması, misyon açısından önemli programların finansman sıkıntısı yaşamaması için önemlidir. Böylece girişimin nakit akım etkilerini görmek ve finansal değerleme sürecinde proforma önlemler alabilmek mümkün olabilir. Beş yıllık bir uzun vadeli plan organizasyonun amaçlarını gerçekleştirmek için uygun olabilir. Uzun vadeli finansal plan yapan organizasyonların daha başarılı olup olmadığını iddia etmek için araştırmalar yapılması gerekmektedir (Rennie, 2006: s. 259).

Finansman ve likidite yönetimi bir başka önemli finansal konudur. Bütün kar amaçsız organizasyonlar için finansman ihtiyacı önemlidir. Teorik olarak bağışlarla faaliyette bulunan ve azalan katılım paylarını ve bağışlarını karşılamak için karlara en çok ihtiyaç duyan organizasyonlar sermayesi en sınırlı olanlardır. Bu organizasyonlar en çok tekrar tekrar nakit krizi yaşayan, finansman ihtiyaçlarını kendi faaliyetleriyle de karşılayamayan organizasyonlardır. M. Yunus ve arkadaşları 23 ülkede 30 milyondan fazla insanın hayatını değiştirdi, hem yoksulluğu ortadan kaldıran hem de yatırımcıya güvenilir bir gelir getiren yepyeni bir işletme biçimini yaratarak sistemik değişimi gerçekleştiren büyük bir düşünceyi hayata geçirmiştir (Pelley, and Pelley, 2008: s.1).

Kültürlerinin moral durumları gereği bu dini organizasyonlar faizle kredi alma yolu ile finansman yoluna başvurmazlar. Bankadan borçlanmak faaliyetlerini yerine getirmek için ya imkansızdır ya da yetersiz miktarda kredi sağlayabilirler. Genel olarak kar amaçsız organizasyonlar hisse senetleri yoluyla da fon sağlayamazlar. Kar amaçsız organizasyonlar sadece sermaye yönünden sıkıntı yaşamakla kalmaz, aynı zamanda da büyük ölçüde likidite problemi ile karşı karşıyadırlar. Yani onların nakitleri ya da nakte dönüştürülebilir varlıkları yetersiz olduğu gibi yakın gelecekte nakit pozisyonunu iyileştirme şansları da azdır (Zietlow, 2001: s. 36).

Ticari girişimler ve sosyal işletmeler için performans değerlendirme bir başka finansal problemdir. Birincisi, her ticari girişim kar etmek amacıyla kurulmaz: İnanç temelli organizasyonların sadece % 14'ü "kar etmeyi" asıl amaç olarak belirlemişlerdir. Misyonu gerçekleştirme, müşterilerin ya da üyelerin ihtiyaçlarını karşılama sosyal girişimin başlatılmasında itici güç olmaktadır. Kar amaçsız sektörde itici güç farklı olabilir. İlk kuruluş sebebini dikkate almaksızın birçok girişimin büyük finansal ve insan kaynağı yatırımları yapması söz konusudur, buna karşılık finansal dönüş oldukça düşüktür. İkincisi yatırımın karlılığı, parasal olmayan ve parasal kazançlar ve maliyetler performans değerlendirmeye girdiği için karmaşıktır. Yatırımın dönüşü konusunda çalışmalar devam etmektedir ve sosyal fayda ve maliyetleri "Social Return On Investment" (SROI) kavramı içinde birleştirilecektir. Bu nedenle SROI üzerinde daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır (Zietlow, 2001: ss. 37-38).

STK'lar bağış yapanların ellerinde bulunan yatırımları değerlendirmeleri açısından önemli bir kanal, yoksulluğun azaltılması açısından da kritik bilgi kaynaklarıdır (Porter, 2003: s.131). Türkiye'deki STK'ların

kendisinden kaynaklanan önemli sorunları vardır. En önemli sorunlardan bir tanesi maddi kaynak yapılarının yetersiz ve düzenli gelirlerinin sınırlı oluşudur (Tarih Vakfı, 2002: s. 179). STK'ların temel finans kaynakları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Özarslan, 2007: s. 1043).

1. Öz kaynaklar,
2. Kamusal fonlar,
3. Bağımsız bağışçılar.

Öz kaynaklarla içinde üyelik aidatları, katılım ücretleri ve sunulan hizmetlerden kampanyalar, yayınlar, maaştan bağışlar şeklinde elde edilen gelirler sayılabilir.

Kamu kaynakları içinde de doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan fonlardan bahsedebiliriz. Dolaylı olan kamu kaynakları vergi muafiyeti veya istisnası, doğrudan yapılan kamu katkıları ise sübvansiyonlar ve hibeler şeklinde olmaktadır (Özarslan, 2007: s. 1045).

Bağımsız fon verenler arasında da, vakıflar, kurumsal sosyal sorumluluk programları ve bireysel hayırseverler sayılabilir.

STK'ların finansal olarak desteklenmeleri, faaliyetlerini sürekli kılmakta bu da sürdürülebilirliklerini güçlendirmektedir. Johns Hopkins Üniversitesinin farklı kalkınma seviyesinde 32 ülkede yürüttüğü bir araştırma; STK'ların en önemli gelir kaynağının % 53'ünün ekonomik faaliyetlerden, % 35'inin kamu kaynaklarından ve % 12'sinin bireysel bağışlardan elde ettiklerini ortaya koymaktadır. Devlet yardımlarının İngiltere'de gelir kaynaklarının % 47'sini, Fransa'da % 58'ini, Almanya'da % 64'ünü, İrlanda ve Belçika'da ise % 77'ye kadar çıktığı dikkate alındığında, ülkelerdeki refah seviyesi ile Kamu Sivil Toplum İşbirliği arasında doğrudan bir bağlantı olduğu anlaşılmaktadır (Özarslan, 2007: s. 1045).

Sosyal hizmet sağlayan kar amaçsız örgütler hükümet ve özel sektörden aldıkları yardımlar, bireysel bağışlar ve verdikleri hizmetlerden elde ettikleri gelirleri gibi bir finansman kaynak portföyü sayesinde bugüne kadar varlıklarını sürdürdüler. Ancak ne yazık ki, son yirmi yıldır kar amaçsız sektörü şekillendiren ekonomik ve siyasal güçler bu örgütler için sadece bağışlarla çözülemeyecek finansal krizler yarattılar bu nedenle sosyal hizmet sağlayan kar amaçsız kuruluşların yeni milenyumda örgütsel misyonlarını devam ettirebilmeleri için "girişimci" olmaları gerekmektedir (Lasprogata and Cotten, 2001: s. 68).

Mevcut bir sosyal servis kar amaçsız organizasyon için doğrudan kaynak yaratmanın yolu yeni ticari bir iş yapma programıdır. Belirtilen işler bir sponsor organizasyonun ilgili programı olarak kurulan gelir getirici bir girişimdir (Lasprogata and Gotten, 2001: s. 90). Bu tipik olarak mevcut işletme yapısı içinde gerçekleştirilebileceği gibi bağımsız işletme girişimleri içerisinde ek programlar olarak da uygulanabilir.

Project Impact'ın kurucusu olan David Green ekonomik modelinin bir başka önemli cephesi kademeli fiyatlandırmadır. Fiyatlar yerel nüfusun alım gücüne göre belirlenir. Bu model ulusal bir pazarda gelir farklılıkları üzerine gerçekleşir ve tıbbi hizmetlerin normal şartlar altında karşılığını ödeyemeyecek olan kesimler tarafından da ücretsiz olarak alınmasını sağlar (Hortigan, 2006: s. 43).

Geçtiğimiz yıl dünya çapında bir girişim sermayesine yatırılan 35 milyar dolar ile kıyaslandığında sosyal girişimlere hayırseverler ya da yatırımcılardan aktarılan yüz milyonlarca dolar para olsa da en büyük problem yine de para problemidir (Hamm, 2008: s. 4).

Çalışmalarımızı finanse edecek gelir üretilmesi benim vizyonum için hayati öneme sahiptir. Kar amaçsız bir girişim olarak bir seçeneğim vardı. Bağış yapmak için teşebbüste bulunan insanları teşvik edebilirdim. Ancak insanları vermeleri için taciz etmek istemedim, sadece onların önünde bağış yapmalarını engelleyen bariyerleri ortadan kaldırmak istedim. Bağışlarınızın tamamını, ona ihtiyacı olanlara vermek istiyoruz (Goldsmith, 2008: s. 2).

Dünya çapında faaliyet gösteren bazı STK'lar bankacılık alanında faaliyet gösteren firmalarda anlaşma yaparak bu bankaların kredi kartlarından sağladıkları gelirlerin bir kısmının yoksullukla mücadele amacıyla mikro finansman kredilerinde kullanılmak amacıyla kendilerine aktarılmasını sağlamaktadırlar (Grameen Foundation), (Erdoğan, 2007, s. 738).

Sosyal ekonomide faaliyet gösteren organizasyonlar, toplumsal dışlanma, yoksulluk ve çevresel sorunlara karşı verilen mücadelede önemli kurumlar olarak görülmekte ve sosyal sermaye yaratılmasına ve kamusal hizmetlerin görülmesinde önemli faktörler olarak kabul edilmektedir. Sosyal girişimcilerin başarısının abartılmaması gerektiğini düşünenlerin olduğunu da burada ifade etmek gerekir. Ancak sektörün çıktıları artırarak ve resmi işsizlik oranlarında azaltma yapmak suretiyle önemli etkilerde bulunduğu göz ardı edilmektedir. Ancak yine de bu üçüncü sektörün potansiyeli abartmamak gerekir: Doğru olan üç sektörün özel ya da kamu sektörünün yerini alması değil, bu sektörlere tamamlayıcı olarak hizmet etmesidir (Haugh and Kitson, 2007, s. 990).

Bir kaynak sağlama yöntemi: Sosyal girişimciler, finansal araçlarla değil sosyal mallar için kaynak aradıklarından fonlara ulaşmayı sağlayacak sağlam bir ilişkiler ağına ihtiyaç duyarlar. Sosyal girişimciler kaynakları çekmek için katkı sağlayıcılar arasında sosyal işletmeye ve misyonuna yatırım yapma isteği uyandıracak sağlam bir güven oluşturacak üne kavuşmalıdırlar (Austin ve diğerleri; 2006, s. 11). Bu güvenin gönüllüler kadrosu üzerindeki bir örneği 700 000'in üzerinde üyeye ve 50 000'in üzerinde de gönüllüler kadrosuna sahip olan dünyanın en büyük özel su kuşu ve sulak alanını koruma organizasyonu olan Ducks Unlimited'tir. 2002 mali yılında gönüllüler 6 000'den fazla fon toplama etkinliği gerçekleştirmiş olup toplam

gelirleri olan 185,7 milyon $'ın % 32'sini ve üyeliklerinin de % 67'sini bu yolla sağlamışlar (Ducks Unlimited Website: http://www.ducks.org). Kısacası bu tür organizasyonel fonksiyonlar için gönüllülerin innovatif bir şekilde kullanılması ve onlara güvenilmesi örgütsel liderlik için çok farklı bir yönetim problemleri seti teşkil etmektedir (Austin ve diğerleri, 2006: s.11).

Gerek başlangıç gerekse hayır amacıyla kullanılan sermaye piyasaları bölünmüştür. Geleneksel olarak başlangıç sermayeleri finansman kaynağı olarak 3f'e bağımlıdır (friends, family and fools), sadece bunların küçük bir yüzdesi resmi olarak girişim sermayesine ulaşabilmektedirler. Sosyal girişimciler genellikle bireysel katkılar, kurumsal bağışlar, üyelik aidatları, kullanım ücretleri ve hükümet ödemeleri de dahi olmak üzere bir dizi fon kaynağına bağımlıdırlar. Üstüne üstlük bu bağışlayıcılar geniş bir motivasyon ve beklentiye sahiptirler (Austin ve diğerleri, 2006: s.12).

Sosyal girişimcilerin sınırsız finansman kaynaklarına geçiş kanalları oldukça sınırlıdır. Üstelik, sosyal girişimcilik faaliyetleri bağışlar ve girişimcilik faaliyetleri ile elde edilen gelirler olmasızın yürütülmesi neredeyse mümkün değildir. Sosyal girişimciler ürünleri ya da piyasaları hemen değiştiremezler, çünkü insanları ve finans kaynaklarını çekme ve motive etme kapasitesi sınırlıdır (Austin ve diğerleri,2006, s.12).

Sosyal girişimcilerin en çok yaşadığı kaynak sorunları; en iyi yeteneklere ulaşmada problemler, yetersiz finansal kurum, araç ya da kaynak ve organizasyonların amaçlarına ulaşmasını sağlamak için kaynakları mobilize etme ve bir yerde konuşlandırma yeteneğini sınırlayan yetersiz finansman ve stratejik katılık sayılabilir. Bu engellerin bazılarını ortadan kaldırmak için sosyal girişimler bazen ticari sermaye piyasalarına ulaşmak ve yetenekli insanları kendilerine çekmek için daha fazla ücret ödeyebilmek amacıyla zaman zaman ticari faaliyetlere girişebilirler. Bununla birlikte şirket biçimi bile sosyal girişimci yatırımcılar için rekabetçi bir kazanç sağlarken, sosyal misyonlarına da bağımlı kalmayı da muhafaza etmek zorunda olduklarından, bütün bu sınırlamaları ortadan kaldırmak mümkün olmaz (Austin ve diğerleri, 2006: s. 3).

Bu sınırlamalar dikkate alındığında sosyal girişimci için kuvvetli bir büyük destekçi ağı geliştirmesi ve hedeflerine ulaşma için örgüt sınırları dışındaki kaynakları çekmek için şirketin iletişim yeteneğini geliştirmek büyük önemi sahiptir. Gençler arasında dünyanın en büyük girişimci geliştirme organizasyonu olan National Fountadion For Teaching Entrepreneurship (NFTE)'nin kurucusu Steve Mariotti'nin işi bir sosyal girişimci için kaynak zenginliği temsil etmektedir (Austin, 2006: s.12).

NFTE ilk olarak Mariotti tarafından, aile ve arkadaşların oluşturduğu apartman tarafından yönetilen küçük bir operasyon olarak kuruldu. Örgütün misyon değerleriyle ikna olmuş ve organizasyonun kapasitesine inanmış güçlü bir kilit personel ve destekçiler ağının kurulmasıyla NFTE dünya çapındaki Microsoft Goldman Sachs and Company gibi şirketlerin önde gelen kurul üyeleri ve destekçileri ile birlikte 6 milyar $'lık bir girişime dönüşmüştür (Austin, 2006: s. 12).

The September 11th Fund, 11 Eylül trajedisi uğruna kurulmuş en büyük STK'lardan birisi olup bu kaynak zenginliğinin bir örneğini temsil etmektedir. Kuruluş, başarısı için gerekli olan finansal kaynakları sağlama almak için hem sektör içi hem de sektörler arası işbirliği sağlamıştır. Finans desteğinde bulunan ortaklar olan The New York City'nin fon sağlama ve bağış toplama tecrübeleri sayesinde tamamlayıcı beceriler kazanmış KcKinsey Consulting ve Internation Business Machines gibi şirketlerin desteğiyle, bağışların devamlılığının yönetimi için ek yönetim ve tecrübe sağlamıştır (Austin, 2006: s. 13).

Ticari girişimler açısından ağlar önemli iken, politik ve ilişki yönetim becerileri sosyal girişimcilik açısından çok daha önemlidir, çünkü başarılı olmak için ihtiyaç duydukları kaynakların büyük bir oranı, yönetim kurulu üyeliklerinden bağışçılara, ortaklara ve gönüllülere kadar onların kontrolü dışındadır. Örneğin; araştırmalar göstermektedir ki, bağış yapan-bağış alan ilişkileri bağış kararının, önerinin özelliklerine göre sık sık daha kuvvetli bir belirleyicisidir. Hızla gelişen bir çocukluk eğitimi programı olan Jump Start'ın kurucusu Aaron Lieberman, Jumpstart'ın gösterdiği etkiye ve onun fon yaratmadaki yeteneğinin önemsiz olduğuna, fon yaratma başarısının, şirketin güncel başarılarından bağımsız olarak, öncelikle üne ve güvene dayalı ilişkiler kurulmasından kaynaklandığını işaret ederek tecrübesini yansıtıyor (Austin, 2006: s. 13).

Kar amaçsız organizasyonlar sık sık gelirlerinin önemli bir kısmını çeşitli gelir elde etme stratejileri elde etseler de, sosyal sektör girişimleri ağırlıklı olarak örgüt dışı kaynaklara bağımlı oldukları için sosyal girişimci sadece sürekli olarak örgütsel ağları kullanma ve geliştirmekle kalmamalı, kilit personelin bu önemli göreve katkıda bulunma becerisine sahip olmasının ve bu becerinin geliştirilmesinin de sağlanması gereklidir (Austin ve diğerleri, 2006: ss.13-14).

Sonuçlar ve Öneriler

İnsanlığın bugün karşı karşıya olduğu küresel sorunlar hükümetler, özel kesim ve hayır kuruluşları tarafından yeterince çözülememektedir. Özel sektörün yaratıcılığı, cesareti, tecrübesi ve becerileri yoksulluk, açlık, küresel ısınma ve dünya çapında yaşanan çok sayıda diğer sorunun çözümü konusunda bir fırsat olabilir. Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri ticari amaçlı olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Birincil amaçları ticari olmayan faaliyetler "sosyal girişimcilik" olarak nitelendirilmektedir. Sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü değildir. Değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktır.

Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde dünya üzerinde çeşitli sosyal girişim örnekleri verilmiştir. Aslında gönüllülük temeline dayalı, kar amacı gütmeden sorun çözmeye yönelik bütün projeler birer sosyal girişim örneğidir.

Sosyal girişimciler faaliyetlerini artırdıkça kaynak ihtiyacı daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Sosyal girişimciler, sosyal amaçlara ulaşmada gerekli olan finansman ihtiyacını karşılamak için ticari faaliyette bulunsalar da kar amacı onların birincil önceliği değildir, zira sosyal amaçlara ulaşmak için bir araçtır. Bu girişimler kendi ayakları üstünde durmak, bağımsız hareket edebilmek ve hükümetin, bürokratik engellerine takılmaksızın faaliyetlerini sürdürmek için kar etmeye ihtiyaçları vardır. Sosyal girişimcilerin faaliyetlerinin fayda maliyet analizinin yapılmasında sorunlar vardır. Amaç sosyal değer yaratmak olunca bunun sayısal olarak ölçülmesi çok kolay olmamaktadır. Ancak hitap edilen kesimlerin tatmin olma derecesi, onların yaşam standartlarındaki değişmeler ve yapılan işin toplum tarafından algılanma biçimi, sosyal refah ve toplumsal kalkınmaya olan katkısı ve sosyal girişimcinin toplum nezdindeki imajı çıktıların değerlendirilmesinde yardımcı olabilir.

Sosyal girişimcilerin projelerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları finansmanın sağlanması konusunda sorunlar vardır. Bu sorunların çözümü için yaygın ve etkili bir gönüllüler ağı oluşturulması ve potansiyel finans kaynaklarının bu şekilde sosyal girişimlere aktarılması, bu projeleri gerçekleştiren kuruluşların ticari faaliyetlerle uğraşmalarının asgari düzeye indirilmesi, zira ticari faaliyetle uğraşmak sosyal girişimleri asıl misyonundan uzaklaştırabilir, devlet ve özel kesimin boşluğunu dolduran bu kuruluşların finansman sorunlarının çözümü için gerek devlet gerekse özel kesim tarafından çeşitli biçimlerde katkılar yapılması gerekmektedir. Çünkü bu kuruluşlar devlet ve özel kesim tarafından yerine getirilemeyen hizmetleri gerçekleştirmek için devlet ve özel kesime karşı bir rakip olarak değil onların bir tamamlayıcısı olarak görülmelidir.

Gerekli hallerde bu kuruluşların sosyal misyonlarını gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılmak üzere gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları söz konusu olabilir.

Kaynakça

A GMJ Q & A (2008), "Will Social Entrepreneurship Save The World?", **The Gallup Management Journal,** http://gmj.gallup.com, (Erişim Tarihi: 01.04.2009).

AKDEMİR, Ali (1996), **Girişimcilik Kültürü,** Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

AKDEMİR, Ali, MARANGOZ, Mehmet (2008), **Tarihe Saygı Projesinin Kurumsal ve Toplumsal Yansımaları,** Çanakkale.

AKTAN, Coşkun Can ve BÖRÜ, Deniz (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", İçinde: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD).

AYPEK, Nevzat ve ÖNER, Emine (2008), "Yoksullakla Mücadelede Mikrofinans Sistemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Mikrofinans Sistemi İçerisindeki Rolü", **ÇOMÜ, V. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruşları Kongresi, 24-26 Ekim 2008,** Bildiriler Kitabı, ss. 441-454, Çanakkale

AYTAÇ, Ömer (2006), "Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif", **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı 15, Ağustos.

BRUCK, C. (2006), "Millions for Millions", **New Yorker,** October 30.

DEES, J. Gregory (2001), "The Meaning of 'Social Entrepreneurship': Comments and Suggestions Contributed from the Social Entrepreneurship Founders Working Group", Durham, NC: Center fort he Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University. Available at http://faculty.fuqua.duke.edu/centers/case/files/dees-SE.pdf

DEMİREL, Erkan T. Ve AKBIYIK, Nihat (2009, "Girişimcilik Kavramı ve Ortaya Çıkışı", **Girişimcilik ve Küçük İşletmeler (Editörler: M.Tikici, A. Aksoy),** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DENİZALP, Hülya (2007), **Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Ankara:** Sivil ve Toplumu Geliştirme Merkezi Yayınları.

EDMİSTON, Kelly D. (2008), "Entrepreneurship in Low and Moderate Income Communities", **Community Affairs Department of the Federal Reserve Bank of Kansas City.**

ERDOĞAN, Özcan (2007), "Yoksulluğa Yol Açan İşsizlikle Mücadelede Sivel Toplum Kuruluşlarının Mikrofinansman Yöntemini Kullanma Olanağı", **ÇOMÜ, IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007,** Bildiriler Kitabı,ss. 733-745.

FİSSHER, Olaf, FRENKEL, David, LURİE, Yotam, NİJHOF, Andre (2005), "Stretching the Frontiers: Exploring the Relationship Between Entrepreneurship and Ethics", **Journal of Business Ethics,** 60: 207-209.

FOWLER, Alan (2000), "NGDOs as a moment in history: beyond aid to social entrepreneurship or civic innovation?", **Third World Quarterly,** Vol 21, No. 4, pp. 637-654.

GERON, Piedad S. (2006), **Philippine Country Study on Microfinance**, Prepared by MA Geren for: ICCO / MicroNed, Final Draft, October.

GOLDSMITH, Marshal (2008), "Profile of a social Entrepreneur", **Business Week,** 12/29/2008.

GÜRGEN, Haluk (2008), "Kurumsal İtibar Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk", **7. Sanayi Kongresinde Sunulan Bildiri,** http://www.iso.org.tr/kongre/Kongre_2008/ Sunumlar/2A-3-Haluk-Gürgen-ppt (Erişim Tarihi: 01.04.2009).

HAABAİ, Wang, JIMING, Li, XIN, Tong (2008), "Investigating Social Entrepreneurship Success: The Role of Corporate Social Capital in China", **IEEE Xplore.**

HAMM, Steve (2008), **"Capitalizm with a human face",** Businessweek, 12/8/2008, Issue 4111.

HARTIGAN, Pamela (2006), "It's about people, not profits", **Business Strategic Review,** Winter, pp. 42-45.

HAUGH, Helen and KİTSON, Michael (2007), "The Third Way and The Third Sector: New Labor's economic policiy and The Social Economy", **Cambridge Journal of Economics**, 31: 973-994.

HIBBERT, Sally A., HOGG, Gillian and QUINN, Theresa (2001), "Consumer response to social entrepreneurship: The case of the Big Issue in Scotland", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** Volume 7, Number 7, pp. 288-301.

http://www.atonet.org.tr?yeni/index.php?=236&1=1 (Erişim Tarihi: 01.05.2009).

http://arsiv.zaman.com.tr/2001/12/08/yazarlar/alibulac.htm (Erişim Tarihi: 10.07.2009).

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=214018, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.project-impact.net, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.ducks.org, (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

http://www.radikal.com.tr, 2009: (Erişim Tarihi: 15.06.2009).

KHOJA, Faiza and LUTAFALI, Shabnam (2008), "Microfinancing: An Innovative Application of Social Netqorking", **Ivey Business Journal Online,** London, Jan/Feb. 2008, Vol. 72, Iss. 1.

KOCABAŞ, Fatma (2008), "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların İstihdam Yaratma Fonksiyonu", **ÇOMÜ, V. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi,** 24-26 Ekim 2008, Bildiriler Kitabı, ss. 273-283, Çanakkale.

MARANGOZ, Mehmet (2008), **Girişimcilik,** Pozitif Matbaacılık, Ankara.

MORT, Gillian Sullivan, WEERAWARDENA, Jay and CARNEGİE, Kashonia (2002), "Social Entrepreneurship: Towards conceptualisation", **International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,** Volume 8, Number 1, ss. 76-88.

MURPHY, Patrick J. and COOMBES, Susan M. (2008), "A Model of Social Entrepreneurial Discovery", **Journal of Business Ethics.**

NECK, Heidi, BRUSH, Candida and ALLEN, Elaine (2009), "The Landscape of Social Entrepreneurship", **Business Horizons,** 52: 13-19.

OKTAYER, Nagihan, ÇAK, Murat (2007), "Mali Yapılanma Sürecinde Stratejik Yönetim ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Kamu Maliyesine Etkileri", **22. Türkiye Maliye Sempozyumu,** 9-13 Mayıs 2007, Bildiriler Kitabı, ss.46-66., Antalya.

ÖZARSLAN, Elif (2007), "Sivil Toplum Örgütlerinin Kaynak Yetersizliği", **ÇOMÜ, IV. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007,** Bildiriler Kitabı, ss. 1041-1048, Çanakkale.

PANDEY, Ahaskar, MUKHERJEE, Gaurow and KUMAR, Sushil (2008), "Creation of Economic and Social Value by Social Entrepreneurship for Sustainable Development", **Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technologie,** Vol. 36, December, ss. 525-531.

PELLEY, Christopher, and PELLEY, Megan C. (2008), "Social Entrepreneurs find Money", **Colabrado Biz**/ www.cobizmag.com, October 2008, (Erişim Tarihi: 12.12.2008).

PORTER, Gina (2003), "NGOs and Poverty Reduction in GlobalizingWorld: Perspectives from Ghana", **Progress in Development Studies**, 3; 2, pp. 131-145.

RENNİE, Henry G. (2006), "Social Entrepreneurship and Regional Economic Development: A Conceptual Framework", J. Gatrell and N. Reid (Eds.), **Enterprising Worlds,** ss. 257-270.

ROBİNSON, Marguerite S. (2001), **The Microfinans Revolution Sustainable Finance for the Poor,** The World Bank.

SUD, Mukesh, VANSANDT, Craig V., BAUGOUS, Amanda M. (2009), "Social Entrepreneurship: The Role of Institutions", **Journal of Business Ethics,** 85: ss. 201-216.

TAN, Wee-Liang; Williams, John; Tan, Teek-Meng (2005**),** "Defining the 'social' in "Social entrepreneurship: Altruism and Entrepreneurship", **International Entrepreneurship and Management Journal 1,** ss.353-365.

TARAF GAZETESİ, 13.07.2009, s. 6.

TARİH VAKFI (2002), **STK'lar Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, İstanbul.

ZIETLOW, John T. (2001), "Social Entrepreneurship: Manegerial, Finance and Marketing Aspects", **Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing,** Vol 9, No. 1-2.

WADDOCK, Sandra A. And POST, James E. (1991), "Social Entrepreneurs and Catalytic Change", **Public Administration Review,** Vol 51, No 5, (Sep. Oct. 1991) pp. 393-401).

WALLACE, Nicole (2007), "Fast Company: The Growth of Social Enterprice", **Cronicle of Philanthropy,** 12/13/2007, Vol 20, Issue 5, p. 34.

ÇANAKKALE KENT MARKALAŞMASI VE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ MARKALAŞMAYA KATKISI

Dr. Metin ÇELİK
metin@blueajans.com

Özet
Çanakkale içinde nice dünyalar saklayan, yaşatan; çok katmanlı ve son derece özgün, benzersiz bir medeniyet numunesidir. Coğrafyasıyla, doğasıyla, tarihiyle, kültürüyle, sosyal yaşamıyla, hoşgörüsüyle, mutfağı ve sayısız benzersiz fenomeni ile bir bütün olarak ve her bir ayrıntısıyla 'Özgün-benzersiz' bir şehirdir.
Çanakkale dünya çapında önemli bir insanlık kültür mirası olmasının yanı sıra; 1. Dünya savaşında oynadığı kritik rol ile de bir çok dünya ulusu için oldukça özeldir. Çanakkale, eşsiz yönleri konusunda farkındalık oluşturacak iletişim çalışmalarıyla öncelikle zihinlerde yer edinmelidir. Farkındalık sağlandıkça oluşacak iç ve dış hedef kitlenin ilgisi alt projelerle kazanılmalı, Çanakkale'ye mutlaka gidilmesi, görülmesi, incelenmesi kısaca yaşanması gereken eşsiz ve çok anlamlı bir deneyim olarak konumlandırılmalıdır.
Bu konumlandırma tamamlandıktan sonra da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın *2023 Türkiye Turizm Stratejisi* çerçevesindeki konu başlıkları hayata geçirilmelidir. Bu hayata geçirilme sürecinde de STK'lara önemli görevler düşmektedir. Bu bildiride STK'lara neden ihtiyaç duyulduğu ve kendilerinden faydalanılabilme modeli ortaya konmuştur.
Anahtar Kelimeler: Çanakkale, STK, Kent Markalaşması, Turizm, Truva, Troya, Saros

THE ROLL OF NGO'S IN CANAKKALE'S CITY BRANDING

Abstract
City branding's importance is getting more important day by day in tourism market. Today, countries are more sensitive about city branding. Amsterdam, New York, Las Vegas, Bali, Venice, Rome, and Istanbul are more well-known then their countries. This issue is also an important precedence of the Ministry of Culture and Tourism. For that reason The Ministry prepeared a strategic plan including how the citys' of Turkiye will be more popular touristic places. Many cities in Turkey will be positioned by their own values.
After positioning Canakkale in tourism market, the steps of *2023 Turkey's Tourism Strategic Plan* will be realized in the field. While practising the plan in the field NGO's will play a vital position. In this paper the rolls of NGO's in Canakkale's city branding are determined and showned how they will be activated.
Keywords : Canakkale, NGO, City Branding, Tourism, Troy, Saros

Giriş

Günümüzde turizm önemli bir ekonomik sektör haline gelmiştir. Öyle ki, gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerini geliştirmek, ödemeler dengesindeki açıklarını kapatmak, istihdamı arttırmak ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için turizm sektöründen önemli ölçüde yararlanmaktadır. Sektörün bu şekilde çekicilik oluşturması ulaştığı uluslar arası boyuttan kaynaklanmaktadır. Dünyanın en büyük ve en hızlı gelişen sektörü olan turizmin, 2007 yılında dünya ekonomisindeki payı 1 trilyon $; dünya GSMH'na katkısı 6.3 trilyon $, dünya ekonomisinin % 10.7'sini ve dünyadaki istihdamın toplam %7.8'ini oluşturmaktadır. (Ağbal, 2009)

Dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden olan turizm, iş imkanları oluşturması, ülke ekonomisine katkısı yanında insanlar arasında din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin barış, dostluk ve kardeşlik duygularını geliştiren ve bu yönüyle dünya barışının oluşumuna hizmet etmesi sebebiyle büyük önem taşımaktadır.

Turizm, dünyada son 60 yılda en büyük ve en hızlı gelişen sektördür. Turizm alanlarına yapılan yatırımlarla sosyo-ekonomik gelişmeye katkısı en fazla olan uluslararası ticari faaliyetlerden biridir. Petrol, kimya ve otomotiv endüstrisinden sonra ihracat geliri sağlayan dünyadaki 4. büyük ana gelir kaynağıdır. Ülkeler için turizm, istihdam yaratan ve döviz kazandıran önemli bir sektördür. (Şahin,2008)

Türkiye, dünya turizm pazarında ortaya çıkan değerlere ve yeni beklentilere her yönüyle cevap verebilecek bir turizm potansiyeline sahiptir. Turizm sektörü son yıllarda dünyadaki en yüksek büyüme hızını gerçekleştirmiş ve uluslar arası turizm örgütlerinin takdirlerini kazanmıştır. Ülkemize gelen turistlere ve halkımıza sunulacak olan hizmetin kalitesi ile doğal ve kültürel değerlerinin korunması yönünden harcanacak çabalar da en az ekonomik göstergeler kadar önem taşımaktadır.

1980 yılında dünya toplam turizm gelirleri içerisinde Türkiye'nin Payı %0.45, 2001 yılında %1.67 iken 2007 yılında bu oran % 2.4'e yükselmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi; Türkiye seyahat ve turizm hareketlerinin 2008 – 2017 yılları arasında yıllık % 4,5 büyüme oranı ile, yıllık % 3,4 olan Avrupa büyüme oranının üzerinde artış göstereceğini öngörmektedir. (Ağbal, 2009)

Yukarıdaki turizm şekillerinin hemen hemen hepsi Türkiye'nin turizm potansiyelinde yer almaktadır. Bu potansiyelin farkına varan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Turizmi canlandırmak ve ekonomiye katkısını

arttırmak için "*2023 Türkiye Turizm Stratejisi"* oluşturmuştur. (Kültür Bakanlığı, 2009) Bu stratejide Turizm destinasyonları ve Marka Kentler belirlendi. Çanakkale de sahip olduğu kültürel ve doğa zenginlikleri ile bu stratejik planda önemli bir kent olarak yer almakta, fakat büyük yatırımlar yapılacağı söylenen 15 marka kentin içinde bulunmamaktadır. (Turizm 2023, 2007)

***2023 Türkiye Turizm Stratejisi*nde Çanakkale'nin Yeri**

"2023 YILI HEDEFLERİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı ATAK Projesinin tamamlanmasına özel önem vermekte olup ***Çanakkale*** İl sınırından Antalya –İçel sınırına kadar uzanan 2.000 km sahil bandında, 2023 yılı hedef alınarak, yerleşik ve turistik nüfusun ihtiyacını karşılayacak içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma ve deşarjı, katı atık toplama ve bertaraf tesisleri gibi altyapı tesislerinin plan, proje ve inşaatları gerçekleştirilecektir." (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 12)

Sağlık Turizmi ve Termal Turizm:

- Öncelikli olarak dört bölge için termal turizm master planı hazırlanacaktır. Bu bölgeler aşağıda verilmektedir.

  Güney Marmara: Balıkesir, ***Çanakkale,*** Yalova

  Güney Ege: Aydın, Denizli, Manisa, İzmir

  Frigya: Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya

  Orta Anadolu: Aksaray, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Yozgat

  Bu bölgelerde termal turizm merkezleri belirlenecek ve termal turizmin altyapı ve üstyapısının geliştirilmesine yönelik stratejiler hayata geçirilecektir.

- Özel sektörü teşvik amacıyla kamu arazisi ve termal su tahsisleri yapılacaktır.
- Yerel yönetimlerce başlatılacak termal projeler için mutlaka uzman kurum ve kişilere fizibilite etütleri yaptırılacaktır.
- Termal tesisler bir kompleks şeklinde planlanarak, otel ve kür merkezleri etrafında yeşil alanlar, koşu ve gezi parkurları,(aquapark gibi su oyunları v.b.) eğlence mekanları düzenlenerek çevre niteliği yükseltilecektir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinin bulunmadığı Turizm Merkezleri dışında ki kaplıca sahalarına ilişkin imar planlarının uzmanlarınca hazırlanması, onay öncesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı teknik görüşünün alınması sağlanacaktır. İmar planı uygulamalarında, ilgili ve uzman kurum ve kuruluşlarca jeolojik-hidrojeolojik etütler, kaynak koruma alanları tespitleri öncelikle yapılacaktır.

…(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 24)

II. TROYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi

Çanakkale ve Balıkesir illerini içine alan "Troya Kuzey Ege Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi" nin Sağlık ve Termal Turizm ve Kırsal Turizm çerçevesinde geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ülkemizdeki pek az termal merkezde bulunan kıyı alanında termal su potansiyeli, "Troya Kuzey Ege Turizm Gelişim Bölgesi"nde bulunmaktadır. Bu kaynaklardan da faydalanarak bölgenin en önemli doğal potansiyeli olarak ele alınabilecek mitolojideki ilk güzellik yarışmasının yapıldığı "Kaz Dağları"nın klimatik özelliği ve pek çok endemik türün yer aldığı flora-fauna özelliği de esas alınarak, termal ve kıyı potansiyeli ile bütünleştirilerek bölgede düşük yoğunlukta yüksek nitelikli turizm gelişiminin oluşturulması hedeflenmektedir.

Kaz Dağlarının güney yamaçlarında yer alan jeotermal kaynakları tespit edilerek diğer turizm türleri ile entegrasyon sağlanacak, bölgede yer alacak yeni yatırımlar ile nitelikli tesis sayısının ve nitelikli yatak kapasitesinin artırılması sağlanacaktır. Ayrıca, bölge kapsamında Saros Körfezi ve Erdek ve Avşa Adasını kapsayan iki yeni turizm kenti ilan edilecektir.

Bölgede, mevcut konaklama kapasitesinin termal, kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılacaktır.

"Troya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi" nde ulaşım bağlantılarının çeşitlendirilmesi ve niteliklerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Bölgenin turizm amaçlı planlaması tamamlanarak yatırıma başlanacak ve bölgenin önümüzdeki orta ve uzun vadede doğa-kültür ve termal turizmde önemli varış noktalarından biri olması yönünde çalışmalar yapılacaktır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 28)

Turizm Gelişim Koridorları

Strateji kapsamında ülkemizde 7 adet tematik turizm gelişim koridoru önerilmektedir.

Bu koridorların kapsadığı iller ve temaları aşağıda verilmektedir:

I. Zeytin Koridoru

Güney Marmara Zeytin Koridoru, Marmara Denizi'nin güneyinde kalan Bursa ili Gemlik ve Mudanya ilçeleri, Balıkesir ili Gönen, Bandırma ve Erdek İlçeleri, ***Çanakkale*** İli Ezine ilçesine kadar uzanan kıyı bölgesi ve çevresi, Erdek Kapıdağ Yarımadası ve kuzeyinde yer alan Avşa, Paşalimanı, Ekinli Adaları ile Marmara İlçesine bağlı Marmara adasının içinde bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır.

Bölge sağlık ve gastronomi varış noktası olarak geliştirilecektir. Bölge doğası, alternatif tıpta kullanılan çeşitli bitki türleri, zeytin ve üzüm yetiştiriciliğiyle birlikte önemli zeytin, zeytinyağı ve şarap üretimi potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel koridorun geliştirilmesinde ana tema olarak kullanılacaktır.

Bölgede, mevcut konaklama kapasitesi termal, kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılacaktır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 31)

Sağlık Turizmi ve Termal Turizm:

- ***Troya***, Frigya ve Afrodisya bölgelerinin her biri termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilecek, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilecektir.
- Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplamalar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığınca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmaları tamamlanacaktır.
- Avrupa'da termal turizm konusunda birinci varış noktası olması sağlanacaktır.
- Jeotermal suyun etkin bir şekilde dağıtımı amacıyla belirlenen pilot bölgelerde mahalli idareler birliği ve dağıtım şirketleri kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır.
- Jeotermal kaynak odaklı 'Turizm Merkezi' ve/veya "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" ilan edilebilecek alanlar belirlenerek fiziki planlarının tamamlanmasından sonra turizm yatırımcılarına tahsisi kısa bir sürede gerçekleştirilecektir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 22)

Turizm Kentleri

Eylem Planı kapsamında 10 yeni turizm kentinin araştırma ve planlama çalışmaları tamamlanacaktır. Önerilen turizm kentlerinin isimleri aşağıda verilmektedir:

1. İğneada – Kıyıköy Eko-Turizm Kenti

2. Kilyos Turizm Kenti

3. *Saros Körfezi Turizm Kenti*

4. Kapıdağ Yarımadası – Avşa – Marmara Adaları Turizm Kenti

5. Datça Eko-Turizm Kenti

6. Kaş - Finike Turizm Kenti

7. Anamur Kıyı Kesimi Turizm Kenti

8. Samandağ Turizm Kenti

9. Maçka Turizm Kenti

10. Kahta Turizm Kenti (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 34)

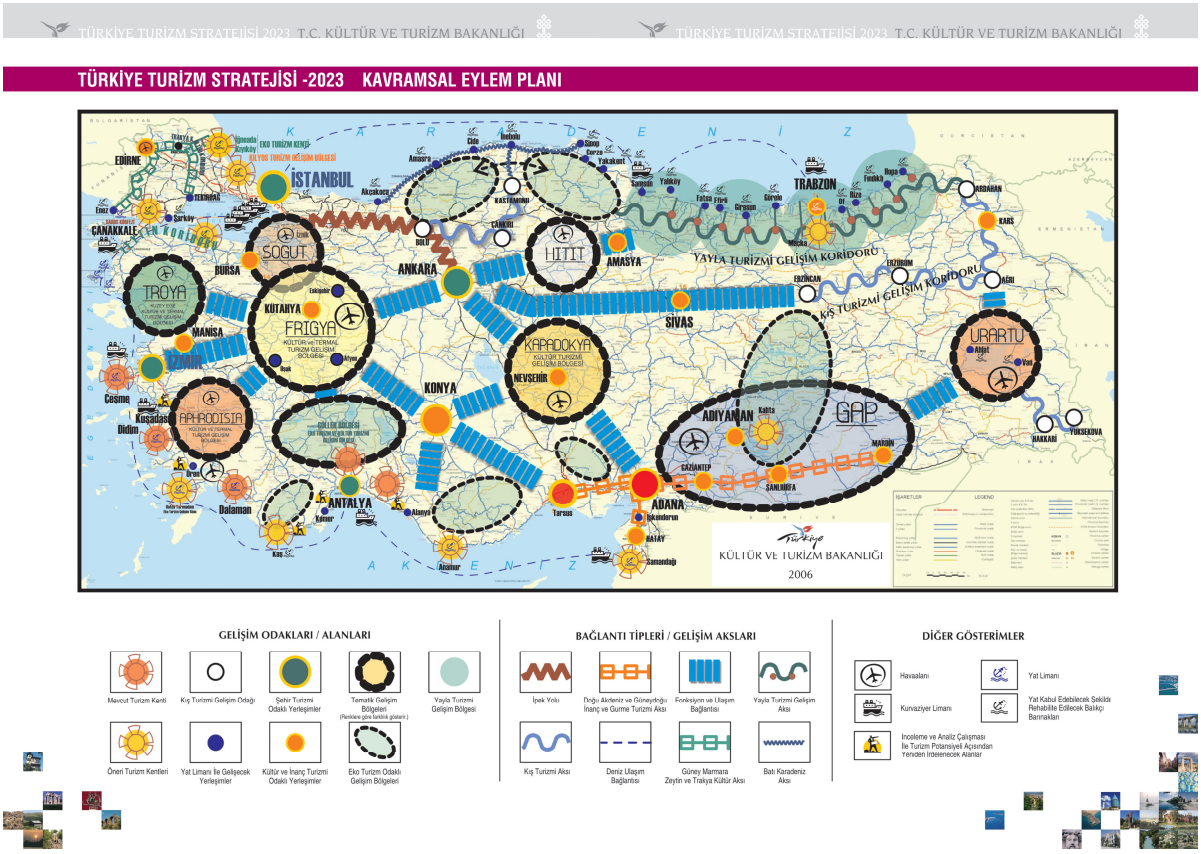

(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 83)

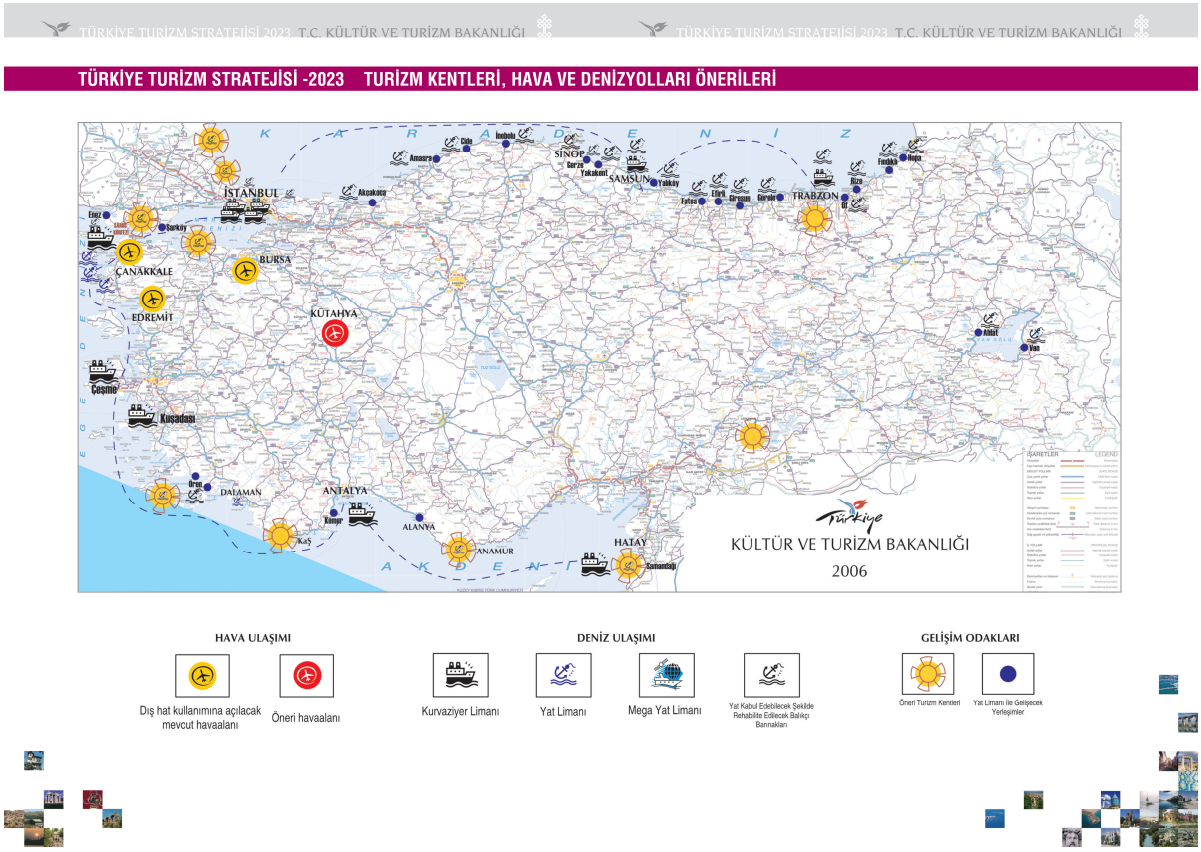

(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 88)

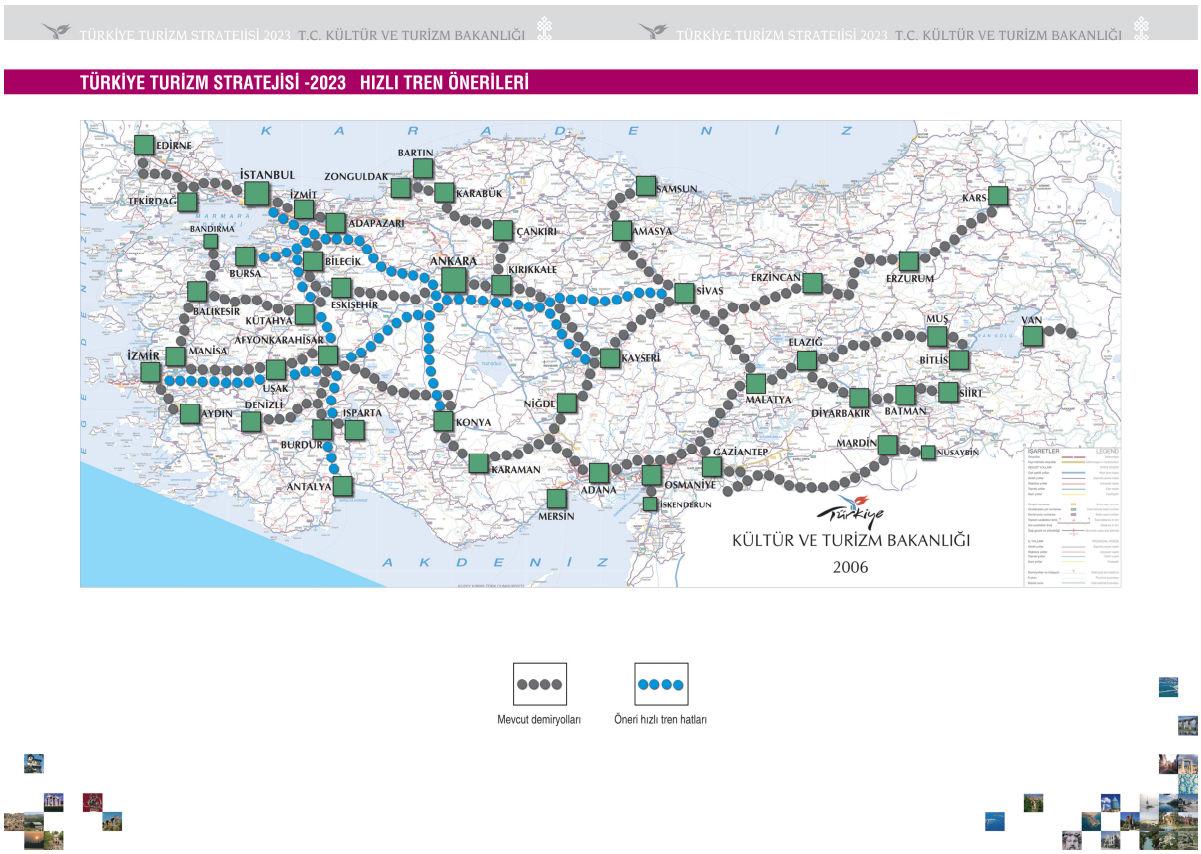

(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 86)

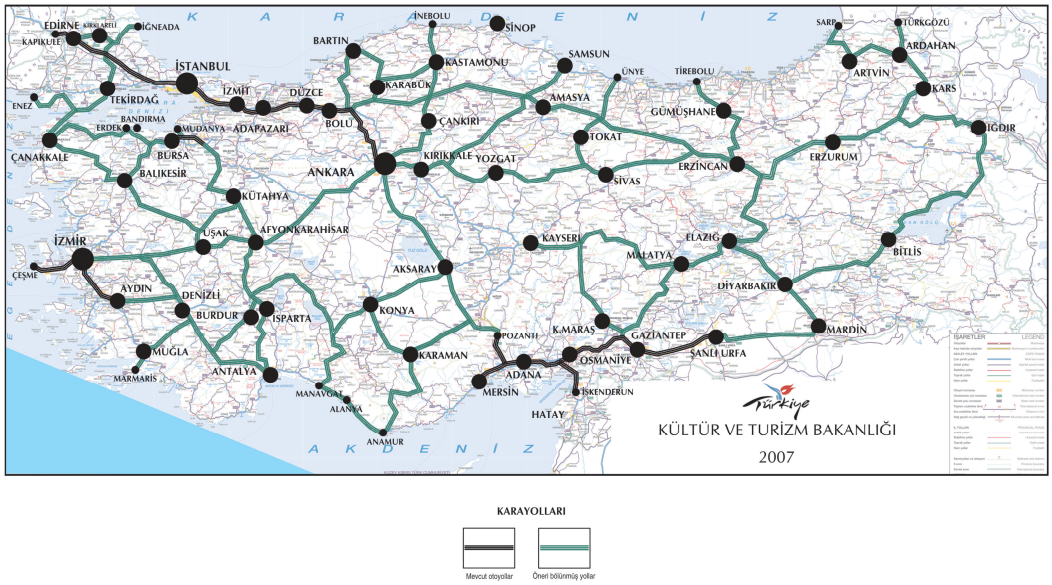

(Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 84)

2023 Türkiye Turizm Stratejisinin alt açılımı olan 2007-2013 Turizm Stratejik Eylem Planı çerçevesinde de; bir kültür turizm şehri destinasyonu olarak saptanan Çanakkale'nin markalaşmasının bileşenlerini oluşturmak ve bir markalaşma yol haritası çizmek gerekmektedir.

Çanakkale markalaşma çalışmaları; turizm stratejisinde tanımlanan kent markalaşması genel amaçlarına uygun olmak üzere, bu amaçları yerel bazda gerçekleyecek stratejik ve taktik uygulamalarını içermelidir.

Markalaşma yolunda önemli adımlar olan; amaç ve hedef başlığı altında yapılması gerekenlerin saptanması, strateji ve eylem planı oluşturularak süre ve bütçenin çıkarılması ile uygulama projelerinin belirlenmesi ve faaliyete sokulması görevleri öncelikle Valiliklerin ve Belediyelerindir. Bu kurumların en büyük destekçileri ve sahadaki uygulamacıları da sivil toplum kuruluşlarıdır.

Markalaşma çalışmalarının ilk planda ana amacı, turizmin gelişmesi ile şehirde istihdam artışı ve turizm alanlarında yatırımların gerçekleşmesinin sağlanmasıdır. Her şeyden önce markalaşma ülküsünün farklı sektörlerin katılımı ile yapılacak uzun soluklu bir çalışma olduğu unutulmadan; Çanakkale'deki tüm sivil toplum kuruluşlarının ve halkın bu sürece katılımının gerçekleştirilmesi ve yeterli bilgilendirmenin yapılması çok önemlidir. Bunun için önce iç iletişim çalışmalarının yürürlüğe konulması gerekmektedir.

Çanakkale markalaşmasına yönelik ortaya konan eylem planlarının gerçekleştirilmesinin 'Çanakkale Gönüllüleri' olarak tanımlanabilecek kesimlerden oluşan kamu yöneticileri, girişimciler, sivil toplum ve Sivil Toplum Kuruluşlarının temsilcilerinin bir arada çalışmasıyla işlerlik kazanabileceği muhakkaktır.

Markalaşma çalışmalarında gelişmelerin düzenli takibi ve sorunlara yönelik girişimlerde bulunulması için sürekli bir yönetim yapısının oluşturulması gerekir. Bu sebepten bağımsız bir kuruluş olan üniversitenin çatısı böyle bir yapının yaşayabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği Biga, Çan, Lapseki,Gelibolu, Eceabat, Yenice, Bayramiç değerleri sempozyumları sonucunda elde edilen veriler ile oluşturulan *Çanakkale Değerleri Envanteri* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2009) gerçekten bu sürecin üniversite tarafından başarı ile yürütütebileceği konusunda önemli bir göstergedir.

Sonuç ve Öneriler

Strateji Üst Kurulu

Üniversite bünyesinde toplantılar yapacak bir strateji üst kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul Vali, Vali Yardımcıları, İl Genel Sekreteri, Rektör, İlgili Rektör Yardımcısı, Belediye Başkanı, Genel Sekreter, Ajans ve 3 Çanakkale kanaat önderinden oluşmalıdır.

Strateji Üst Kurulu marka kent ofisi tarafından takip edilen markalaşma çalışmalarıyla her türlü konuda ilgili raporların sunulduğu, kritik kararların alındığı bir kuruldur. Bu kurul, Çanakkale'nin markalaşma çalışmalarıyla ilgili olarak önerilen veya alınması gerekli olan stratejik kararların her yönüyle değerlendirmeye tabi tutulacağı yerdir. Kurulun başı Çanakkale Valisidir. Ajans koordinasyon, analiz, değerlendirme, raporlama, üretim ve uygulama işlevlerini üstlenir.

Marka Kent Ofisi Kurulması ve Marka Takımlarının Oluşturulması

Markalaşma çalışmalarını yürütmek üzere teşekkül ettirilecek marka takımları, faaliyet yürütülen alanlarda; her türlü araştırma, gözlem, bilgi edinme, taktik adımların uygulanmasında düzenleyici rol üstlenebilecek olan yetkin kişilerden ve ilgili alanlarda faal çevrelerden oluşur. **Marka Takımlarının resmi statüleri Sivil Toplum Kuruluşu şeklinde olmalıdır.**

Bu takımlar; Çanakkale Merkez ve ilçeler bazında kontak sağlamaktan, çeşitli başlıklar altında düzenlenebilecek iç toplantılara ve başka illerin markalaşma çalışma örneklerini incelemek için benchmarking toplantılarına katılarak bilgi ve görüş alışverişi sağlamanın yanı sıra; gelecek uygulama adımlarının atılmasında da omuz işlevi görerek sürecin ilgili sektör ve alt katmanlarda doğru ve yaygın şekilde anlaşılması ve desteklenmesi açılarından işlevler üstlenebilir.

Bu STK'lar alanlarıyla ilgili plan, proje ve stratejilerin oluşturulmasında, mevcutların değerlendirilmesinde ve markalaşma çalışmalarındaki gelişmelerin takibi ile ilgili olmak üzere sürece destek vereceklerdir. **Marka takımları turizm, ekonomi, iç iletişim, basın, arkeoloji, mimari, sanatsal ve ilçeler bazında örgütlenecektir.** Bu takımların koordinasyonunu Ajans üstlenecektir.

Markalaşma çalışmalarının yürütüleceği geniş toplantı ve sunum bölümlerine sahip prestijli bir mekan oluşturulacak ve bu mekan Çanakkale'nin marka değerleriyle donatılacaktır. Tüm çalışmaların merkez üssü konumunda olacak ve **markalaşmanın arşivi, hafızası, fiziki adresi** olacaktır. Bu merkezde sabit duracak ekip propaganda çalışmalarını da yürütecektir

Marka takımlarının görevleri şu unsurlardır:

- Birimlerin koordinasyonunu sağlayarak doğru ve eksiksiz bilgi akışı sağlamak,
- Finansal çözümler konusunda projeler geliştirmek,
- Yazılı ve görsel hafızanın oluşturulmasını sağlamak,
- Markalaşma sürecini izlemek,
- Ölçümleme, değerlendirme ve raporlama çalışmalarına katılmak,
- Yeni marka değerlerini tespit etmek,
- Yapılan çalışmaların üretim, satın alma ve kalite kontrol süreçlerini denetlemek.

Çanakkale Gönüllüleri

Başlıca aktörleri STK'lar olan ve dünyanın herhangi bir ülkesinde, ülkemizin herhangi bir şehrinde, çeşitli makam ve konumlardaki Çanakkaleliler ve Çanakkaleseverler 'Çanakkale Gönüllüleri' olarak tanımlanır. Bu tanımın çerçevesine giren kişi ve kurumlar hakkında database oluşturulur ve tüm bilgiler bir havuzda toplanır.

En üst makamlarda bulunan Çanakkalelilerden İstanbul'un bir ilçesinde yaşayan Çanakkalelilere kadar bütün kademelerdeki Çanakkaleliler gelişmelerden haberdar edilir ve markalaşma çalışmalarının gereksindiği kamuoyu desteği oluşturulur.

Çanakkale'deki kanaat önderleri arasından belirlenecek bir liste ile fikir alışverişi sağlanır. 'Çanakkale Gönüllüleri' sistemi Çanakkale'nin ilçelerinde ve Çanakkale'de oluşturulmasının yanında Çanakkale dışındaki Çanakkalelilerin de sürece dahil edilmesi açısından Türkiye'de ve dünyada da oluşturulacaktır.

Çanakkale Gönüllülerini organize eden STK'lar Çanakkale'den başka şehir veya ülkelere yerleşen ailelerin, çocuklarını Çanakkale'yi görmesi için teşvik edecekler, Yurtiçi ve uluslar arası geziler düzenleyecek ve Sanal ortamlarda forumlar oluşturacaklardır.

Çanakkale Gönüllülüğü sistemi üzerinden kimlik örtüşmesi sağlayarak yurtdışındaki Çanakkalelilere Çanakkale ile gurur duyabileceklerini anlatmak ve onları etkin bir reklam mecrası haline getirmek mümkün olabilecektir.

Yukarıdaki 3 ana başlıktaki öneriler gerçekleştirilir ise; Kültür ve Turizm Bakanlığının 2023 stratejisini gerçek manada hayata geçirebilecek mekanizma kurulmuş olacaktır. İşleyiş başladıktan sonra da Tüm Türkiye'ye örnek olan bir sistem haline dönüşecektir. Biga ilçesinde 1998 yılında kurulan ve 11 yıldır aralıksız her ayın ilk Salı günü toplanmayı başarabilen *Biga Sivil Toplum Platformu* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2008:33) örneği Çanakkalelilerin bu markalaşma misyonunu STK'ların yüklenebileceği konusunda umut vermektedir.

Kaynakça

Ağbal, Ali (2009). “Türkiye Turizm Stratejileri”, Trabzon ve Markalaşma, Trabzon,

Biga Değerleri Sempozyumu, No:82, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları*, 2008
Çanakkale Değerleri Envanteri, No:94, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları*, 2009
http://www.kultur.gov.tr/TR/Tempdosyalar/189566__TTStratejisi2023.pdf, *Erişim Tarihi: 05 Nisan 2009*
http://www.markakent.com/index.php?sf=4&Ustmenuid=3&Baslikid, *Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2009*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). “ Türkiye Turizm Stratejisi 2023- Eylem Planı 2007-2013”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*,

Şahin, Zeynep Tülin (2008). “Şanlıurfa’nın Markalaşma Modelleri”, Marka Kent Şanlıurfa, Şanlıurfa,

TÜRKİYE'DE SIĞINMACILARIN KORUNMASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Yrd. Doç Dr. Mahir GÜMÜŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
mahirgumus @gmail.com
Arş. Gör. Canan Öykü Dönmez KARA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
oykudnmz @yahoo.com

Özet

Sığınma, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Uluslararası hukuk, sığınmacıların korunmasında temel normları belirlemiş olsa da ülkelerin kendilerine özgü pratikleri konunun farklı ölçeklerde ele alınmasına neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda sığınma ve göçün daha karmaşık bir görünüm sergilemesi ülkeleri sığınmacıların kabulünde ve saptanan korumada sınırlılıklar getirmesine yol açmıştır. Ayrıca sığınmacıların korunmasında sivil inisiyatife yönelindiği özellikle Sivil Toplum Kuruluşlarına önemli görevler yüklendiği dikkat çekmektedir. Uygulamaya konan yeni normlar ve sivil inisiyatifin geliştirilmesi çabaları sığınmacıların korunmasına etkin ve pratik çözüm yolları geliştirme amacı taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de sığınmacıların korunması için faaliyette bulunan bazı önde gelen Sivil Toplum Kuruluşları incelenmiş ve konu ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sığınma, Sığınmacılar, Sivil İnisiyatif, Sivil Toplum Kuruluşları

NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS TO PROTECTION OF ASYLUM SEEKERS IN TURKEY

Abstract

Asylum has continued an important problem as past as present. Even though international law has determined the basic norms, country specific implications provoke the subject to be taken into the consideration at different scales. As asylum and immigration concepts recently exhibit more complex structure, countries start to bring and implement some restrictions on the process accepting immigrants and protecting them. Also to protect asylum seekers the civil initiative is to be inclined, especially Non Governmental Organizations that bear important tasks, attract attention. Setting to practice new norms and developing efforts of civil initiative has aimed effective and functional solutions to protection of asylum seekers. In this study have analyzed some towering Non Governmental Organizations which has showed activity for protection of asylum seekers in Turkey and have advanced to proposals about this subject.

Key Words: Asylum, Asylum Seekers, Civil Initiative, Non Governmental Organizations.

Mülteci, Sığınmacı ve Göçmen Kavramları

Mülteci kavramı genel olarak, "ırkı, dini, vatandaşlığı, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı olarak korkan ve bu nedenle doğduğu, büyüdüğü, oturduğu ülkeyi terk eden kişi" olarak tanımlanabilir (Çiçekli, 2003: 128).

Sığınma bir kişinin, uyruğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletin ülkesini çeşitli baskılar ya da ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle terk ederek, yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciliği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemilerine ya da devlet uçaklarına girmesini ve bu devletin korumasını aramasını belirtmektedir. Günümüzde bu çerçevede evrensel nitelikli antlaşmalar Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde imzalanan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumun Dair Cenevre Sözleşme ile 1966 tarihli Ek Protokoldür (Pazarcı, 2008: 210-211).

Uluslararası literatürde, mülteci ve sığınmacı kavramlarının karşılığı olarak kullanılan "refugees" ve "asylum seekers" terimleri arasında bir ayrım yapılmaktadır (Çiçekli, 2003: 128). 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde sığınmacılar veya mülteciler için "refugee" kavramı kullanılmıştır. 1970 yılından itibaren Avrupa'da "asylum seeker" kavramı üzerinde durulmaya başlanmış ve bu tarihte mültecilerin geri verilmemesi ilkesi de vurgulanmıştır (Haddad, 2004: 10).

Sığınmacı, mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış, henüz başvuru yapmamış ya da başvurusu hakkında cevap bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Sığınmacı, iltica prosedürü hakkında cevap bekleyen kişi olması sebebiyle geri vermeme (non-refoulement) ilkesinden ve insanca muamele standartlarından yararlanır. Prosedür sonucunda ilgili kişinin mülteci kriterlerine uygun olduğuna karar verilirse, bu kişi en başından itibaren mülteci olarak kabul edilir (Kılıç, 2008: 214).

Göçmen kavramı ise yaşadığı ülkeyi terk ederek yabancı bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kimseler için kullanılmaktadır. Ancak bir ferdin yerleşmek niyetiyle kendi ülkesini terketmesi, bu ferdin vatandaşı olduğu ülkeye yerleşmek üzere dönmeyeceği veya hiçbir şekilde ülkesine uğramayacağı anlamına

gelmez (Çiçekli, 2003: 113). Göçmenleri mülteci ve sığınmacılardan ayıran en önemli özellik bu kimselerin ülkelerinden siyasi nedenler sebebiyle değil, sırf ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir yaşam sürme umuduyla ayrılmış olmalarıdır. Göçmenler vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederler ve bir başka ülkeye kendi arzu ve istekleri ile göçerler (Kılıç, 2008: 214).

Cenevre Sözleşmesi'nde Mülteci Tanımı ve Statüsü

1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 2. fıkrasında mülteci tanımına yer verilmiştir. Maddeye göre, "01 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucu ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs" olarak tanımlanmaktadır. 1951 tarihli Sözleşme'de mülteci kavramı kullanılırken sığınmacı kavramına yer verilmemiştir (Çiçekli, 2003: 128).

İltica etme hakkı ile mülteci olmak, hukuki bir statünün kazanılmasını; sığınmacı hakkı ile sığınmacı olmak ise, hukuki bir statünün kazanılmasından çok, fiili ve kısa süreli bir barınma durumunu ifade etmektedir. Mülteci, mültecilik statüsü hukuken (de jure) kabul edilmiş olan bir yabancıyı ifade ederken, sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlanan kişileri ifade etmektedir. Kısacası mülteci, 1951 tarihli Sözleşme'nin bütün haklarından istifade eden, sığınmacı ise sığınma statüsü deklare edilmemiş yabancı kişi demektir. Sığınmacı da sığınma başvurusunun adil ve etkin bir usul ile incelenmesi, inceleme bitene kadar o ülkede ikametine izin verilmesi, ülkede bulunduğu sürece asgari düzeyde sosyal yardım görmesi gibi haklardan yararlanır (Çiçekli, 2003: 128-129).

Sığınma hakkı, devletlerin iç hukuklarına ya da devletlerle aralarında yaptıkları anlaşmalara göre bireylere tanıyacakları bir haktır. Bireye bu konuda tanınan tek hak ise karşılığında herhangi bir devletin yükümlülük altında bulunmadığı "sığınma talebinde bulunma hakkı" olmaktadır (Çiçekli, 2003: 151).

Sığınma hakkı bireysel ya da toplu şekilde aranabilir. Toplu sığınma başvurularının değerlendirilmesi bireysel başvuruların değerlendirilmesinden daha zordur. Bu durumlarda tüm kişilerin "prima facie (varışta tanıma)" esasına göre mülteci olarak tanınmalarına yönelik bir uygulama söz konusu olabilir (BMMYK, 2001a: 65).

1951 Sözleşmesi mültecilerle ilgili önemli hukuki düzenlemelerin yer aldığı bir belge olmasına karşın "sığınma hakkı"ndan söz etmemiştir. Ancak sığınma hakkının tanınmamasına rağmen Sözleşme'nin 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan mültecileri zulüm görme riski olan yere geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinin yer alması mülteciler açısından önemli bir garanti olmuştur (Özcan, 2005: 15). Maddeye göre "*hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir"*. Sözleşme'nin 32. maddesinin 1. fıkrasına göre, taraf ülkeler, ülkelerinde yasal olarak bulunan mültecileri ancak ulusal güvenlik veya kamu düzeni sebepleriyle sınırdışı edebileceklerdir.

1951 tarihli Sözleşme'de yer alan mülteci tanımı geleceğin tahmin edilemiyor olması ve sorumluluktan kaçınılması sebebiyle zaman ve coğrafi bakımından sınırlamaya tabi tutulmuştur. 1951 Sözleşmesi'nden sınırlamalar sebebiyle birçok mültecinin yararlanamaması Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ni harekete geçirmiş ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin bir protokol imzalanmıştır. 16 Aralık 1966 tarihinde BM Genel Kurulu, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü kabul etmiştir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne Ek söz konusu Protokol hızlı bir şekilde yeterli sayıda ülke tarafından onaylanarak 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Odman, 1995: 36).

1967 Ek Protokolü'nün 1. maddesinin 2. fıkrasına göre, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan zaman kısıtlaması nedeniyle mülteci kapsamından yararlanamayan kişilerin bu kapsama girmeleri sağlanmıştır. Protokolde mülteci tanımında bir genişleme yapılmamıştır. "Haklı nedene dayalı zulüm korkusu" temeline dayalı tanımlama korunmuştur. Savaş, politik ve ekonomik karışıklıklar ve doğal afetler nedeniyle sığınmacı durumuna düşen kişilerle ilgili bir tanımlamaya gidilmemiştir (Özcan, 2005: 16-17).

1967 BM Ülkesel Sığınma Bildirisi ise sığınma hakkı tanımanın diğer devletler tarafından düşmanca bir eylem olarak görülmemesi gerektiğinden söz ederken, devletlerin bu hakkı tanıması gerektiğine dair bir ifade taşımamaktadır (BMMYK, 2001a: 14). Bildiri'de ayrıca sığınma hakkına ilişkin koşulların, sığınma hakkı tanıyan ülke tarafından belirleneceği ve sığınma hakkı tanıyan devletlerin, sığınma hakkı elde etmiş kişilerin, BM amaç ve ilkelerine aykırı davranamayacaklarını da vurgulamıştır (Özcan, 2005: 18).

Sığınmacıların Korunması

Sığınmacıların özgürlüğünün, güvenliğinin, eşit muamelelerin sağlanması, sığınmacıların korunmasının ilk basamağını oluşturmaktadır. Uluslararası sözleşme ve protokollerde de sığınmacı ve mültecilerin korunmasına dair hükümler yer almıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesinde *"Bütün insanlar özgür, onur ve haklar yönünden eşit doğarlar. Bütün insan akıl ve vicdan bahsedilmiştir ve birbirlerine kardeşlik ruhu içinde davranmalıdırlar"* ifadesi bulunmaktadır. Sığınmacıların bir başka ülkeye iltica etmelerine sebep olan şey de kendi ülkelerinde insan hakları ihlallerine maruz kalmalarıdır.

1951 Sözleşmesi'nin mültecilerin korunmasına dair en temel hususlarından biri, Taraf Devletlerin sözleşme hükümlerini mültecilere ırk, din ya da mültecinin daha önce uyrukluğunda bulunduğu ülke bakımından herhangi bir ayrım gözetilmeden uygulaması gereğidir (md. 3). 1951 Sözleşmesi'nin 7. maddesinde de *"Sözleşme'nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak üzere, her taraf devlet mültecilere, genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır"* ifadesi yer almaktadır. Sözleşmenin içerdiği daha uygun hükümlerle bazı hakların mültecilere vatandaşlarla aynı şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Mülteciler birbirini tamamlayan iki temel kaynaktan yararlanırlar. Kaynakların ilki uluslararası insan hakları standartları, ikincisi ise mültecilik statüsüyle bağlantılı özel haklardır (BMMYK, 2001b: 17).

Türk Anayasası da temel hak ve özgürlüklere yer vermiştir. Anayasa'ya göre herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu düzenleyen 10/1 maddesi ile temel hak ve özgürlükleri herkes için güvence altına alan 12/1 maddesi ve temel hak ve hürriyetlerin yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini belirten 16. maddesinde mülteciler açısından da kullanılabilecek hükümler bulunmaktadır.

1951 Sözleşmesi'nde mültecinin kişisel statüsünün, ilke olarak ikametgah ülkesinin yasalarına bağlı olduğu öngörülmektedir (md. 12/1). Ancak mültecinin bir ikametgahı yoksa o zaman bulunduğu ülkenin yasası bu konuda geçerli olacaktır. Mültecinin önceden sahip olduğu kişisel statüsüne ilişkin haklara ve özellikle evliliğe bağlı haklara bütün sözleşmeye Taraf Devletlerin saygı göstermesi gerekmektedir (md. 12/2).

1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinde düzenlenen geri gönderilmeme (non-refoulement) prensibi mültecinin yaşam ve özgürlüğünü tehlikeye atan yerlere gönderilmesini engellemiştir. Sözleşme'ye göre, *"Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir"* hükmü getirilmiştir. Kişilerin, sığınma talep ettiği ülke devletine sığınmalarını gerektirecek nedenlerin yeterli derecede, kesin ve gerçeğe uygun olarak araştırılması imkanının sağlanması ve kişilerin bu araştırmaların yapılmaksızın geri gönderilmemeleri veya onları sınırdışı etmemeleri ve ülke dışına çıkarılmamaları insan haklarının gereğidir (Tarhanlı, 2004: 13).

Non-refoulement ilkesinin tek istisnası ise bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı mahkum olmuş ve bulunduğu ülke halkı için tehlike oluşturan kişiler non-refoulement ilkesinden yararlanamayacaklardır (Kaya ve Acer, 2005: 72).

Türkiye, Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanımaktadır. Ancak Türkiye, coğrafi sınırlamayı dikkate almadan nereden gelirse gelsin bütün sığınmacılara non-refoulement ilkesini uygulamak zorundadır. Çünkü non-refoulement ilkesi 1951 Sözleşmesi'nin önemli unsurları arasındadır ve Türkiye non-refoulement ilkesini kabul eden birçok uluslararası antlaşmayı onaylamıştır (Ekşi, 2006: 66).

Sığınmacıların korunmasına ilişkin diğer bir boyutu da sığınılan ülkede; sığınmacıların entegrasyonu, eğitim programları, sağlık sorunları, sosyal yardımlar, özel korumaya muhtaç gruplar (çocuklar, kadınlar vb.) çalışma hakları, sosyal ve kültürel haklara erişim oluşturmaktadır.

Dünya mülteci nüfusunun büyük bir bölümünü kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Yetişkin insanların zor kabul edebildikleri, genellikle travma yaşadıkları ortamlar, çocuk mülteciler üzerinde, iki-üç katı daha fazla olumsuz izler bırakmaktadır. Onlar, tüm bu korkulara, acılara neyin yol açtığını da anlayamazlar. Kimi zaman kaçış yolunda, anne-babalarından ayrı düşer, izlerini kaybederler. Kimi zaman aileler çocuklarını kurtarmak amacıyla diğer insanlarla birlikte gönderirler. Tüm bu sebeplerle çocukların korunması çok büyük önem teşkil etmektedir (Çorabatır, 2006).

Sözü edilen konular özellikle Sivil Toplum Kuruluşlarının katkı sağlayabileceği, sorumluluklar üstlenebileceği alanlar olması nedeni ile önem taşımaktadır. Çalışmada özellikle Sivil Toplum Kuruluşlarının bu alandaki faaliyetleri değerlendirilmiştir.

Sığınmacıların Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşları

Sığınmacıların korunması her ne kadar öncelikle Devletlerin sorumluluğunda ise de özellikle son yirmi yıldır Sivil Toplum Kuruluşlarının da bu alanda faaliyet içinde oldukları görülmektedir. Sivil toplum kavramının dünyada artan önemine paralel olarak sığınmacıların korunmasında da Devletin ve uluslararası

kuruluşların yetişemediği noktada yerel Sivil Toplum Kuruluşları devreye girerek önemli boşlukları doldurmaktadır.

Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum çerçevesindeki tartışmaların tarihi, Eski Yunan'a kadar uzanır. Sivil toplum kavramı ilk kez Aristo tarafından ele alınmıştır. Aristo "Politika" adlı eserinde sivil toplum kavramını "koinonia politike" şeklinde kullanmıştır. Aristo'da "koinonia politike", yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit kabul edilen yurttaşların siyasal toplumu, ahlaki bir kamu olarak tanımlanmıştır. Latinceye "societas civillis" olarak aktarılan bu kavram, devlet ya da siyasal toplumdan ayrı ve ona karşıt bir sivil toplumu tanımlamaz. Sivil olanla siyasal olanın ayrımının olmadığı bu anlayışta sivil toplum, devlet ve siyasal toplumla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ortaçağın sonlarına doğru biçimlenmeye başlayan sivil toplum; 12. yüzyıl da ticaretin gelişmesi ve esnaf, tüccar gibi kentsel unsurların feodal sistem içinde ekonomik özerkliklerinin olması ve bu kentsel unsurların yaşadıkları şehirlerin yönetiminde geniş yönetsel özerklik kazanmalarıyla ortaya çıkan durumu anlatmaktadır (Duman, 2006: 348).

Sivil toplum, toplumun sivil niteliğini vurgulayan sosyolojik bir kavramdır. Kavram hem toplumun sivilliğini hem de sivil olmayan unsurları ayırarak sunmaktadır. Latince "civillis" kelimesinden türeyen, "sivil" kavramı ilk anlamıyla yurttaşa, hayatına ve haklarına ilişkin bütünü belirlemek için kullanılmaktadır (Yıldırım, 2004: 46).

Sivil sözcüğü kavram içinde ele alındığı zaman, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş olan kimseyi ifade etmektedir. Ancak bu kelimenin “toplum” kelimesi ile birleşerek “sivil toplum” şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi ”doğa durumu”ndan “uygarlık durumu”na geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bugün artık “sivil toplum” kavramı “askeri yönetimden arınmış toplum” anlamında kullanılmadığı gibi “asker olmayan toplum” ya da “askerliğe karşı toplum” anlamlarına da gelmemektedir (Abay, 2004: 272). "Sivilleştirmek" kavramı bir topluluğu daha geliştirmek anlamına gelmektedir. "Sivilizasyon" kavramı ise maddi, sosyal ve kültürel gelişmeyi açıklamaktadır (Yıldırım, 2004: 46).

Sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmadır. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi, özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturur. Yapı, hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı, hukuka dayandığı sürece, meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. Başka bir deyişle, sivil toplum devlet iktidarına karşı dikkatli ama saygılıdır (Sarıbay, 2007: 544-545). Her ne kadar sivil toplum kavramı devlet müdahalesini ve güçlü bir devlet düşüncesini öngören merkeziyetçi-devletçi düşünürlerce kapsamlı biçimde tartışılmışsa da bu kavramın karşılık geldiği “farklı” ve “otonom” kamusal alan en çok liberal anlayışta yerini bulmuştur. Bu bağlamda sivil toplum, otoriter niteliğe sahip devletlerle birlikte değil, aslı görevleriyle (adalet, güvenlik ve savunma) sınırlı devletlerle birlikte varolabilmektedir (Çaha, 1996: 213).

Günümüzde sivil toplum kavramı üzerinde oluşturulmuş literatür liberal değerler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yaklaşıma göre sivil toplum, devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinlikler alanını tanımlamaktadır (Duman, 2006: 357).

Sığınmacıların Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorumluluğu

Sığınmacıların korunması öncelikle Devletlerin sorumluluğundadır. 1951 Sözleşmesi’ne imza koyan Devletler, Sözleşme’de belirtilen hükümler uyarınca mültecileri korumakla hukuken yükümlüdür. Bu hükümleri, ırk, din ve menşei ülke ayrımı gözetmeksizin uygulamakla ve *geri göndermemek* ve kovmamak gibi (Sözleşme’ye Taraf Olmayan Devletler de uymakla yükümlüdür) temel koruma ilkelerine uymak durumundadırlar. Siyasi olmayan bir insani yardım kuruluşu olan BMMYK görev alanı, sığınmacılara uluslararası koruma sağlamak ve sorunlarına kalıcı çözümler bulmaktır. Bunu temin etmek üzere Hükümetler ile ve ilgili Hükümetlerin onayına tabi olarak özel kuruluşlarla beraber çalışır (http://www.hyd. org.tr).

Sivil Toplum Kuruluşları sığınmacılara koruma sunmak üzere uluslararası sözleşmeler ile özellikle görevlendirilmemiş olabilirler. Ancak, faaliyetleri ile pek çok Sivil Toplum Kuruluşu, kendilerini koruma sağlamak konusunda sorumlu kılacak görev tanımları altında çalışmaktadır. Bu sayede sundukları acil ve önemli hizmetler sığınmacılara etkin koruma sağlanması konusunda hayati bir farklılık yaratır (http://www.hyd. org.tr).

Sivil Toplum Kuruluşları sığınmacıların korunmasında son yıllarda çok önemli rol oynamaya başlamıştır. Sığınmacıları ziyaretleri, yürüttükleri faaliyetler ve hazırladıkları raporlarla sığınmacıların ve mültecilerin korunmasındaki krizi hafifletmişlerdir. Sığınmacıların özel konumlarında ihtiyaç duydukları

koruma prosedürlerinin işletilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının yanısıra yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının da sığınmacıların korunması ve haklarına yönelik aktiviteleri, Sivil Toplum Kuruluşlarının sığınma krizinin aşılmasında vazgeçilmez unsurlar haline getirmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları bölgesel ihtiyaçlara –ki yiyecek sağlamak bunlardan biridir- anında cevap verebilmektedir. Örneğin Uluslararası Katolik Göç Örgütü NATO'nun müdahalesinden sonra Kosovalı sığınmacılara yiyecek yardımında bulunmuştur (Ferris, 2003: 129-131).

Sivil Toplum Kuruluşları sığınmacıların yerel yerleşimleri ve uluslararası yardım almaları konusunda faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak sığınmacılar ve mülteciler ile ilgili çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının yardımları bununla da sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda hukuki destek, eğitim, avukatlık yardımı, kalkınma yardımı veya medikal yardım, lojistik destek ve danışma yardımı gibi pek çok hizmet sunmaya çalışmaktadır (Chimni, 2000: 255).

Sığınmacıların korunmasının temel sorumluluğu hükümetlere ait olsa da bu sorumluluğun paylaşılması gerekmektedir. BMMYK, Sivil Toplum Kuruluşları ve diğer uluslararası kuruluşların da bu sorumluluğun yerine getirilmesi için hükümetlerle birlikte çalışmaları olumlu sonuçlar yaratacaktır. Etkili bir sığınma sistemi geliştirebilmek için hızla yol kateden Türk hükümetinin bu alanda ortaklık sağlayacağı güçlü Sivil Toplum Kuruluşlarına ihtiyaçları vardır (http://www.unhcr.org.tr).

Avrupa Birliği'ne uyum süreci bağlamında 25.03.2005 tarihinde 'İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı' yürürlüğe girerek kamuoyuna duyurulmuştur. Planda, sığınmacıların korunmasına yönelik olarak; sığınmacıların entegrasyonu, eğitim programları, sağlık sorunları, sosyal yardımlar, çalışma hakları, sosyal ve kültürel haklara erişim konularına ilişkin orta vadeli düzenlemeler öngörülerek geç de olsa entegrasyon sisteminin kurulması hedeflenmektir (Gümüş, 2006: 33, 46).

Diğer taraftan, planda uygulamada çeşitli şekillerle gerçekleştirilen sosyal yardımlara ilişkin olarak yerel yönetimlere yetki verilmesi ve gereklilik halinde ilgili mevzuatta değişikliklerin yapılması öngörülmektedir. Ayrıca Kızılay ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu vb. tüm ilgili kurum ve kuruluşların, gelecekteki iltica sisteminde önemli roller üstleneceğinden hareketle; Sivil Toplum Kuruluşları ve ilgili diğer kurumların entegrasyon konuları içine etkili bir şekilde çekilmesi ile tasarı aşamasındaki yeni iltica yasasında ilgili kurumların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının üstlendiği rollerin açıkça belirlenmesi gerekliliği ortaya konmaktadır (Gümüş, 2006: 47).

Sivil Toplum Kuruluşlarının iltica uygulamalarındaki işlevleri ile, kuruluş amaç ve görevleri arasındaki ilişkinin uyumlaştırılması bağlamında;

- Entegrasyon faaliyetlerine katkıda bulunabilecek kuruluşların vergi indiriminden faydalanması,
- Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla belli sosyal gruplar için oluşturulacak dost aile grupları ile iletişimin sağlanabilmesi,
- Sosyal ve kültürel anlamda hakların kullanılmasını sağlamak için Devlet tarafından basın ve medya yoluyla entegrasyon programlarını tanıtıcı yayınlar yapılması, bununla ilgili olarak alt yapı ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- Entegrasyonu kolaylaştırıcı danışmanlık hizmetinin verilmesi, yabancıların kültürel yaşama kolay uyum sağlayabilmeleri ve kendi kendilerine yeterli olabilmeleri için 'Au pair' sistemine benzer bir sistem kurulması,
- Yabancıların entegrasyonu için, Sivil Toplum Kuruluşları ile iletişimlerinin güçlendirilmesi ve Türk toplumuyla kaynaşmanın teşvik edilmesi,
- Entegrasyon faaliyetini yürütecek olan taraflara hem doğrudan devlet bütçesinden, hem de işbirliği içerisinde Uluslar arası resmi kuruluşlarca mali fon sağlanması gündeme getirilmektedir.

Eğitim programları çerçevesinde planda; sığınmacı- mülteci statüsü verilenlere ve ülkeye gelecek diğer yabancıların ve eğitim ve sosyal haklardan faydalanmalarını tam anlamıyla sağlayabilmek için ilgili mevzuatta yapılacak değişikliklerle, dil (Türkçe) eğitimiyle ilgili gereksinimlerinin karşılanması amaçlanmaktadır. Ayrıca dil eğitimi konusunda üniversitelerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının da desteği alınarak, dil eğitiminin özendirilmesi çabalarına yer verilmektedir (Gümüş, 2006: 48).

Türkiye'de Sığınmacıların Korunmasında Rol Oynayan Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye, konumu itibariyle göç yolları üzerinde bulunduğundan önemli bir nüfus hareketi için hem geçiş hem de varış ülkesidir. Nüfus hareketliliğinin bir kısmını ekonomik, sosyal ve siyasi nedenler ile göçmenler oluştururken, diğer bir kısmını ise savaş, etnik çatışma, ideolojik, dini ve siyasi baskı, ölüm tehdidi gibi yaşamsal tehlikelerden kaçanlar oluşturmaktadır.

Özellikle, 1990 yılından itibaren Türkiye'nin karşılaştığı yoğun nüfus hareketlerinden sonra, göçmen, sığınmacı ve mültecilerle ilgili kimi ulusal ve yabancı gönüllü kuruluşlar yoğun faaliyet içine girmişler ve ilgili resmi kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışmaya başlamışlardır (Odman, 2008: 28-29).

Türkiye'nin 1980'li yıllarda tırmanmaya başlayan ve dünya konjonktürünü değiştirecek nitelik taşıyan toplu nüfus hareketlerinden oldukça fazla etkilenen bir ülke konumuna gelmesi Ulusal Eylem Planında dikkate alınmıştır. Nitekim 1988 ve 1999 yılları arasında kitlesel akımlar sonucu yaklaşık bir milyon kişiye Türkiye'de ikamet izni verilmiştir (Gümüş, 2006: 45).

Türkiye uzun yıllardır iltica ve göç politikalarının oluşturulması noktasında yavaş adımlarla ilerlediğinden sorunun paylaşılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının önünü açacak yaklaşımlarda gecikmiştir. Göçmenlere ilişkin bir çok Sivil Toplum Kuruluşunun bulunmasına karşılık sığınmacılarla ilgili Sivil Toplum Kuruluşları ancak son yıllarda gelişim gösterebilmiştir. Diğer taraftan bu konuda uluslararası nitelik taşıyan Sivil Toplum Kuruluşları Türkiye'de de faaliyetlerde bulunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de sığınmacı ve göçmenlerle ilgili aktif çalışmalar yürüten bazı Sivil Toplum Kuruluşlarından örnek vererek faaliyet alanları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada beş Sivil Toplum Kuruluşu örnek olarak alınmıştır. Ancak bu Sivil Toplum Kuruluşlarının yanında Mazlum-der, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, Şevkat-der, İnsan Hakları Derneği, Deniz Feneri Derneği, Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu, Van Kadın Derneği gibi Sivil Toplum Kuruluşları da sığınmacılar ve göçmenlerle ilgili çalışmalar yürütmektedir.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD)

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Körfez Krizi'nden sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar karşısında 22 Aralık 1995 tarihinde Türkiye'de mülteci, sığınmacı ve göçmenler konusunda çalışmalar yapmak amacıyla, hükümetler dışı, gönüllü bir kuruluş olarak kurulmuştur (Odman, 2008: 29).

1996 yılında, SGDD ve BMMYK arasında, Türkiye'de sığınmacılar ve mültecilerin problemlerinin boyutları ve doğası hakkında Türk yetkililer ve kamuoyunun anlayışının geliştirilmesi için yürütülecek aktivitelerde SGDD'nin sorumlu kılındığı bir anlaşma gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, anlaşma kapsamında SGDD mültecilerin problemlerini açıklamak için medya haberleri organize etmek; sığınma prosedürleri konusunda Türk Hükümeti ve BMMYK enformasyon materyallerinin dağıtılmasına yardım etmek; akademisyenler, kamu hizmetlileri, gazeteciler ve sosyal olarak bilinçli gruplar gibi anahtar aktörleri bir araya getiren bir forum olarak hizmet vermek ve sığınmacılar ve mültecilerin sosyal ve yasal problemleri konusunda BMMYK ile bağlantı kurmak gibi aktiviteleri gerçekleştirmeyi üstlenmiştir (http://www.sgdd.org.tr).

Derneğin amacı, mültecilerin, sığınmacıların, ve göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenerek, bu sorunlara çözümler aramak ve bu kişilere yardım etmektir. Derneğin ilgi alanı; Ulusal ve uluslararası göç hareketlerini izleme ve araştırma, göçle ilgili tüm bilgileri toplama, işleme ve veri tabanı oluşturarak istenilen bilgileri, istenilen detayda araştırmacılara hızlı ve doğru bir şekilde ulaştırma, konuyla ilgili seminer ve konferanslar hazırlayarak ve bu konuda beyin fırtınası yaratacak atölye çalışmaları düzenleyerek, konunun devamlı gündemde kalmasını sağlama ve Dünya'daki ve Türkiye'deki göç hareketlerini ve gelişmeleri de izlemektir (Odman, 2008: 29-30, http://www.hyd. org.tr).

Dernek birçok projeye de imza atmıştır. 1997 yılında Gaziantep'te ülkesinde yerinden edilmiş çocukların desteklenmesi amacıyla bir proje başlatılmıştır. Proje, 1997 yılında, 600 öğrencilik bir okulun kurulmasıyla tamamlanmıştır. Okul, 1997-1998 öğretim yılının ikinci sömestrinde açılmıştır. 26 Ocak 1999 tarihinde SGDD ve BMMYK sosyal hizmetler alanında "Happy Corner Project" (Mutlu Köşe Projesi) isminde bir proje başlatmıştır. Bir sene süren proje, mülteci çocukların eğlenmek için gerçekleştirecekleri aktivitelerdeki ihtiyaçları karşılamayı amaçlamıştır. 2005 yılında SGDD, Mülteci Statüsü Belirleme (Refugee Status Determination (RSD))sorumluluğunun devri sürecinde hükümeti desteklemek amacıyla BMMYK için Menşe Ülke Enformasyonu Materyallerinin Tercüme Hizmetlerini üstlenmiştir. Proje, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmiştir. Fon 18,345 Euro olarak belirlenmiş ve hizmetler bir sene sürmüştür. SGDD, BMMYK için profesyonel tercüme hizmeti sağlamıştır. SGDD, 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü'nde çalışanları, stajyerleri ve gönüllüleriyle çeşitli aktiviteler düzenlemektedir. 2006 yılında, mülteci çocuklardan oluşan bir koro İstanbul'da sahne almıştır. 2006 yılında ayrıca, mülteci ve sığınmacı çocuklar tarafından çekilen fotoğraf sergisi Türk Japon Derneği'nde sergilenmiştir (http://www.sgdd.org.tr).

1 Ocak 2005 tarihinde uygulanmaya başlanan MATRA Projesiyle, Kayseri ve Nevşehir'deki Sığınmacı ve Göçmenler için Psiko-Sosyal Danışmanlık hizmeti verilmektedir. MATRA Projesi, Hollanda Hükümeti ve BMMYK arasında yapılan bir anlaşma sonrasında doğmuştur. SGDD, projenin uygulama partnerlerinden biridir. MATRA Projesi Ankara'dan uygulanmaktadır ve projenin süresi üç yıldır. MATRA Projesiyle, sığınmacı ve mültecilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, ve yaşam koşullarının geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu amaçlara ulaşmak için gerekli donanım ve yapıların inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle, SGDD sığınmacı ve mültecilerin yemek, ilaç, giysi, temizlik ürünleri ve benzeri temel ihtiyaçlarının karşılanmasına özel önem vermektedir. SGDD sığınmacı ve mültecilerin tıbbi bakım amacıyla hastanelere erişimlerini sağlamaya çalıştığı kadar, sığınmacı ve mülteci çocukların Türk okullarında eğitim almalarına çalışmaktadır. Bu amaçlara erişmek için yerel otoriteler, hükümet kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve toplumla işbirliği içerisindedir (http://www.sgdd.org.tr).

CARITAS

CARITAS, 1975 yılında Fransa'da Mgr. Rodhain tarafından kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu sefaletlere çare bulmak amacıyla, Fransa'da "Secours Catholique" olarak adlandırılan "CARITAS" adı altında kuruluşlar meydana gelmiştir (Odman, 2008: 31).

CARITAS'ın iki temel hedefi bulunmaktadır (Odman, 2008: 31):

- Acil durumlarda gıda, ısıtma, ilaç, tedavi, cenaze masrafları gibi ihtiyaçları karşılamak.
- Bireylerin ve grupların gelişip ilerlemesine küçük projelerle katkıda bulunmak.

Türkiye'de İstanbul, İzmir ve Hatay olmak üzere CARITAS'ın üç şubesi bulunmaktadır. CARITAS Türkiye Şubesi yardıma ihtiyacı olan, sığınmacılar, mazlum kadınlar, sokak çocukları, yaşlılar, özürlü insanlar ve azınlıklar gibi pek çok grup için çalışmalar yürütmektedir. CARITAS Türkiye İtalya, İspanya ve İsviçre gibi birçok ülkedeki CARITAS Temsilcilikleri ile işbirliği içindedir (http://www.caritas.org).

CARITAS Türkiye özellikle çok sayıdaki Iraklı sığınmacıya ilaç, yiyecek, danışmanlık ve hukuki destek, yardıma muhtaç çocuklara eğitim ve iş imkanları sağlamak amacıyla faaliyetler yürütmektedir. Türkiye'de CARITAS'ın çalışmaları genel olarak ise şunlardan oluşmaktadır: Acil destek, sosyal gelişme, felaketler durumunda yardım etme, sığınmacılara yardım etme, yaşlı ve sakatlara destek olma, fakir ve ihtiyaç sahiplerine para yardımında bulunma (http://www.caritas.org).

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD)

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapan bir Sivil Toplum Kuruluşudur. HYD'nin amacı, uluslararası sözleşmelerle belirlenen barış, insan hakları, çevreyi tahrip etmeyen bir ekonomi, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin hayata geçirilmesini ve sivil tabanda yaygınlaştırılmaktır. Çoğulcu demokratik yapıların ve sivil toplum inisiyatiflerinin geliştirilmesini amaçlayan HYD'nin temel çalışma ilkesi, sorunların karşılıklı anlayış ve diyalog yoluyla çözümüdür (http://www.hyd.org.tr).

HYD'nin Türkiye'deki faaliyetinin başlangıcına kaynaklık eden ve uluslararası bir çalışma konferansı olarak nitelenen Helsinki Yurttaşlar Meclisi (HCA - Helsinki Citizens' Assembly) ise, barış, insan hakları, çevreyi tahrip etmeyen bir ekonomi, uluslararası demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde faaliyet gösteren toplumlar arası bir dayanışma ve ilişki ağını teşkil etmektedir (http://www.hyd.org.tr).

HYD'nin, kurulduğu Eylül 1993 tarihinden bu yana; Avrupa Birliği bütünleşme süreci, azınlık hakları ve çok kültürlülük, çatışmalara karşı sivil yaklaşımlar, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve yurttaş katılımı, yerel demokrasi ve sivil toplumun güçlendirilmesi gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerde bulunmaktadır. HYD, çalışmalarını belirli temalar çerçevesinde kampanya ve proje temelinde yürütür, amaçlarını gerçekleştirmek için ulusal ya da uluslararası düzeyde konferans, toplantı, seminer, panel, sempozyum ve sergiler düzenler, görsel, işitsel ve yazılı yayınlar yapar, benzer alanlarda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları ve kurumlarla işbirliğinde bulunur (http://www.hyd.org.tr).

2006 yılının sonbaharında, HYD mülteci savunuculuk alanındaki çalışmalarını genişleterek, Mülteci Destek ve Savunuculuk Programı'nı (MDP) oluşturmuştur. MDP, Türkiye'deki mültecilere kapsamlı ve ücretsiz yasal destek veren ilk ve tek sivil toplum girişimidir. Bu çerçevede, Türkiye'de mülteci başvurunda bulunanlara bağımsız hukuki danışmanlık hizmeti sunmak, sığınmacı ve mültecilere yoğun psikolojik danışmanlık ve değerlendirme hizmeti sunmak, kamu hukuku ve çevirmenlik eğitimi ile gözaltına alınma konusunda danışmanlığı da içeren çeşitli konularda mültecilere eğitim vermek, Sivil Toplum Kuruluşları toplantıları ve eğitimleri düzenleyerek, mültecilere Sivil Toplum Kuruluşları ve profesyoneller tarafından sunulan hizmetlerin kapsamını genişletmek, medya ile iletişime geçerek Türkiye'deki mültecilerin durumu hakkında farkındalık yaratmak amaçlanmıştır (http://www.hyd.org.tr).

2007 yılında MDP kapsamında, mültecilerin yazarlığını yaptığı "Mültecilerin Sesi" başlıklı bülten yayınlanmış, İçişleri Bakanlığı tarafından mültecilerin ikamet etmeleri için gönderildikleri uydu kentlerde, faaliyette olan yerel idareler ve Sivil Toplum Kuruluşlarına yönelik mülteci hukuku ve savunuculuk eğitimlerine devam edilmiş ve yaygınlaştırılmış, "Sivil Toplum Kuruluşları için Mülteci Destek El Kitabı" ve "Türkiye'de Mültecilik ve Sığınma Başvurusu Bilgi Broşürü" güncellenmiş ve broşürün Arapça, Farsça ve Somali dillerinde basılması için gerekli çalışmalar tamamlanmıştır (http://www.hyd.org.tr).

İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)

İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV); Türkiye'de önde gelen ve kâr amacı gütmeyen bir Sivil Toplum Kuruluşudur. 1988 yılında 13 kurucu üye tarafından kurulmuş olup, misyonu hayatta zorluklarla karşılaşan ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için desteğe ihtiyacı olan gruplarla çalışmak olarak belirlenmiştir (http://www.ikgv.org).

Temel amacı "İnsanın yaşam kalitesinin arttırılmasına ve toplumsal gelişimine katkıda bulunmak, insan kaynağının verimliliğini, sorun çözme yeteneklerini ve kendi başına ayakta durma becerisini desteklemek ve güçlendirmek" olan vakıf, Bosna ve Kosova Savaşları sonrasında başlattığı mültecilere yönelik çalışmalarına ilerleyen yıllarda hız vermiştir. 1999 yılından itibaren hem Bosna ve Kosova'dan gelen mülteciler hem de İran ve Irak'tan gelip üçüncü bir ülkeye gitmeden önce Türkiye'de bekleyen sığınmacılara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Vakıf sığınmacılarla ilgili projelerini BMMYK ile işbirliği içinde sürdürmektedir (http://www.hyd. org.tr).

Vakıf, nüfus ve kalkınma alanlarında, savunuculuk, eğitim ve hizmet sunumu yoluyla insan kaynağının, özellikle kadın, genç ve çocukların yetkinleştirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. İKGV'nin bugüne kadar yaptığı çalışmalar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır (http://www.ikgv.org):

- Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar /HIV/AIDS bilgi-eğitim-iletişim (BEİ) etkinlikleri;
- Topluma dayalı üreme sağlığı (ÜS) hizmetleri;
- ÜS hizmet sunucularına yönelik teknik eğitim malzemelerinin geliştirilmesi ve eğitimler düzenlenmesi;
- Ergenler için doğru ve yaşa özel cinsel sağlık eğitimi programlarının oluşturulması;
- Üniversiteli gençler için kaliteli ve kolay ulaşabilecekleri ÜS hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi;
- Mültecilere ve insan ticareti mağdurlarına yönelik destek programları;
- Çocuk haklarının desteklenmesi, kadınların eğitim ve istihdama erişimine destek ve sosyo-ekonomik statülerinin iyileştirilmesi;
- Toplumsal kalkınma çalışmaları;
- Kadınların ve çocukların kent hayatının sunduğu fırsatlardan yararlanmalarının sağlanması ve sivil toplum bilinci yaratılması; vb.

İKGV, ulusal ve uluslararası alanda birçok çalışma ve proje yürütmüş ve çeşitli uluslararası örgütlerle koordinasyon içerisinde proje geliştirme ve uygulama alanında büyük deneyim sahibi olmuştur. Bu çalışmalar ile 400.000'den fazla kadına, 30.000'den fazla sağlık personeline, 8.000 mülteci ve göçmene, 200'den fazla insan ticareti mağduruna hizmet sunulmuştur. 2003 yılında İnsan Ticareti ile mücadele alanında çalışmaya başlayan ilk Sivil Toplum Kuruluşu olan Vakıf, 300'den fazla insan ticareti mağduruna destek sağlamıştır. Ayrıca, mülteci ve sığınmacılara sosyal danışmanlık ve yardım yapılmıştır (http://www.ikgv.org).

Uluslararası Af Örgütü (UAÖ)

Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), sığınmacıların, mültecilerin, göçmenlerin ve ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin kendi ülkelerindeki, transit geçtikleri, sığındıkları ya da gitmeyi hedefledikleri ülkelerdeki haklarının garanti altına alınması ve korunmalarının güçlendirilmesine yönelik kampanyalar yürütmektedir. UAÖ, evlerini terk etmek zorunda kalan insanların korunması konusunda çalışan diğer kurumlarla ortak çalışmalar yapmaktadır (UAÖ Broşürü, 2009).

Örgüt, devletlere, mültecilere koruma sağlamaları ve uluslararası hukuk bağlamında sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerine getirmeleri için çağrıda bulunur. Çok sık olmamakla birlikte, Uluslararası Af Örgütü bireysel vakalar ve olaylar ile de ilgili eyleme geçebilir. Fakat bireyleri temsil edemez (http://www.amnesty. org.tr).

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, bu alandaki çalışmaları özellikle sığınmacı ve mültecilerle ilgili eğitim, lobi ve sınırlı sayıda bireysel vaka çalışmasıdır. Geri gönderilmeme ilkesinin ihlali durumlarının bir risk olarak belirmesi durumunda "acil eylem ağı" dahil, sahip olduğu etkili mekanizmaları kullanarak Londra'da bulunan Uluslararası Sekretaryası ile işbirliğiyle çalışmalar yürütmektedir (UAÖ Broşörü, 2009).

UAÖ Türkiye Şubesi Sığınmacı ve Mülteci Çalışmaları Kapsamında bugüne kadar şu çalışmalar yer almıştır (UAÖ Broşörü, 2009):

- Üniversite eğitimleri ve farklı barolarla işbirliği yapılarak avukatlara yönelik eğitimler yapılmıştır.
- Çalıştaylar düzenlenmiştir.
- Konuyla ilgili yayınlar basılmıştır.
- Hükümet, BMMYK, Valilikler ve TBMM bazında mülteci haklarının garanti altına alınması ve korunması hakkında lobi çalışmaları yapılmıştır.
- Van'da yürütülmekte olan mülteci projesi aracılığıyla ve gönüllü avukat ağı desteği ile 2007 ve 2008 yılı boyunca çok sayıda mülteci ve sığınmacıya hukuki danışmanlık ve hukuki yardım hizmeti sunulmuştur.
- UAÖ aktivistlerinin desteği ile her yıl 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü'nde İstanbul, İzmir, Ankara ve Van illerinde çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

- 2008 yılında gerçekleştirilen Mucize Hayatlar Tırı etkinliğinde, mülteci hakları konusunda toplumu bilgilendirmek ve duyarlılığı arttırmak amacıyla Türkiye'nin 6 farklı ilinde seminerler, film gösterimleri ve fotoğraf sergileri düzenlenmiş; yapılan aktiviteler, medya ve reklam panoları aracılığıyla yaklaşık 2.500.000 kişiye ulaşmıştır.

Sonuç

Sığınmacılara yönelik etkin bir koruma sisteminin oluşturulmasında başta sosyal, ekonomik ve hukuki (gıda, barınma, eğitim, çalışma, entegrasyon, sağlık vb.) olmak üzere çok sayıda farklı sorunlarının çözümlenmesi gerekmektedir. Birçok Sivil Toplum Kuruluşu uluslararası sözleşmeler veya iç hukuk düzenlemeleri ile özellikle görevlendirilmemiş olmalarına rağmen kendilerini sığınmacılara ve mültecilere koruma sağlamak amacıyla sorumlu kılan görev tanımları altında çalışmaktadır. Böylece Sivil Toplum Kuruluşlarının sundukları hizmetler, sığınmacılara ve mültecilere etkin koruma sağlanması konusunda farklı bir boyut kazanmıştır.

Çalışmada beş Sivil Toplum Kuruluşunun kuruluş amacı, hizmetleri ve yürüttükleri projeler hakkında bilgiler verilmiştir. Sığınmacılar ve mültecilerle ilgili çalışmalar yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarının yardım alanları farklıdır. SGDD, sığınmacıları ve mültecileri konumları ile ilgili bilgilendirme çalışmalarının yanında, sosyal ve eğitsel alanda da çalışmalar yapmaktadır. SGDD, Avrupa Birliği (AB) destekli projeler de yürütmektedir. Eğitsel alanda yürütülen çalışmaların büyük bir kısmı çocuklara yöneliktir. CARITAS Türkiye Şubesi, acil durumlarda gıda, ısıtma, ilaç, tedavi, cenaze masrafları gibi ihtiyaçları karşılamak ve bireylerin ve grupların gelişip ilerlemesine küçük projelerle katkıda bulunmaktadır. Helsinki Yurttaşlar Derneği de SGDD gibi AB destekli projelerde yer almaktadır. Ayrıca, mültecilere hukuki destek programı başlatmıştır. Aynı zamanda cinsiyet farklılıkları ile ilgili ayrımcılıkların önlenmesine çalışmaktadır. Gerçekleştirdiği yayınlarla kamuoyunda sığınmacılar ve mültecilerle ilgili bilincin artmasına destek olmaktadır. İKGV, özellikle kadın ve çocuklara ihtiyaçları doğrultusunda yardımda bulunmaktadır. Psikososyal alanda gerçekleştirdiği projeler sığınmacıların ve mültecilerin Türkiye'de karşılaştıkları sorunların çözümünde etkili olmaktadır. UAÖ Türkiye ise, sığınmacılara ve mültecilere hukuki alanda destek vermektedir. Örgüt, Van'da bulunan şubesi vasıtasıyla Türkiye'ye giriş yapmış olan sığınmacılara hukuki destek vermektedir.

Türkiye'de sığınmacıların ve mültecilerin korunmasında Sivil Toplum Kuruluşları tam anlamıyla aktif rol oynamamaktadır. Özellikle yıllar itibariyle ülkeye giriş yapan sığınmacı sayısındaki artış Sivil Toplum Kuruluşlarının yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Sığınmacıların özellikle dil ve hukuki konularda bilgi eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılar, kamuoyunun konuyla ilgili bilgi düzeyi ve bakış açısı sorunların çözümünü güçleştirmektedir.

Günümüz koşullarında sığınmacıların korunması, sadece devletlerin yasal hükümlülükler altına girmesi veya girmemesi ile çözümlenebilecek bir boyutta değildir. Diğer bir ifade ile etkin bir korumanın sağlanması sadece devletin veya Sivil Toplum Kuruluşlarının sorumlu tutulabileceği bir nitelik taşımamaktadır. Türkiye'de faaliyette bulunan Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının genellikle faaliyetlerini hukuki düzeyde gerçekleştirdiği ve geri gönderilmeme ilkesine ilişkin uygulamaları takip ettiği ifade edilebilir. Türkiye merkezli mevcut Sivil Toplum Kuruluşları ise sınırlı imkanlarıyla bilgilendirme, psikolojik destek, yardım ve özel korunma gerektiren alanlarda faaliyetlerde bulunmaya çalışmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının sayısı henüz yeterli olmamakla birlikte esas sorun önde gelen Sivil Toplum Kuruluşlarının merkezi illerde olmasıdır. Sığınmacıların yerleşimlerinin bulunduğu diğer illerdeki Sivil Toplum Kuruluşlarının ilgisinin bu alana yönlendirilmesi ciddi katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları sığınmacıların korunmasında direk olarak faaliyetlerde bulanabilecekleri gibi, devletin üstlendiği sorumlulukların yerine getirilmesinde de önemli roller üstlenebilirler. Özellikle sığınmacıların entegrasyonuna yönelik hizmetlerin verilmesi pek çok sorunun aşılmasında yardımcı olacaktır. Türkiye'deki sığınmacıların yerleşimlerinin oldukça dağınık olduğu dikkate alındığında Sivil Toplum Kuruluşlarının entegrasyon içerikli hizmetlere yönlendirilmesi ve ilgili kamu kurumlarıyla, yerel yönetimlerle koordineli çalışmaları gerekmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları mali yükler altına girmeden de entegrasyon ve rehberlik temelli faaliyetleriyle sığınmacıların korunmasında etkili olacaktır.

Kaynakça

ABAY, Ali Rıza (2004), "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri, http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf, Erişim Tarihi: 25.08.2009.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) Mültecilerin Korunması: Sivil Toplum Kuruluşları İçin Alan El Kitabı, http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/kitap22. asp?idm=mands, Erişim Tarihi: 24.04.2009.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği), (2001a), Dünya Mültecilerinin Durumu 2000: İnsani Yardımın Elli Yılı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Ankara.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği), (2001b), Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi, Parlamenterler İçin El Kitabı, S: 2, Cenevre.

CHİMNİ, B. S. (2000), International Refugee Law, Sage Publications, London.

ÇAHA, Ömer (1996), "Sivil Toplum ve Liberalizm", *Türk Demokrasi Vakfı Diyalog Dergisi*, C:1, S:1, Ocak.

ÇİÇEKLİ, Bülent (2003), Yabancılar ve Polis, Seçkin Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

ÇORABATIR, Metin (2006), "Mülteci ve Sığınmacı Çocuklar Daha Fazla Destek Bekliyor", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 4, S: 16, Ekim-Aralık, http://www.indeksiletisim.com/images/Makale/M%C3%BClteci%20ve%20S%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1%20%C3%87ocuklar%20Daha%20Fazla%20Destek%20Bekliyor.pdf,ErişimTarihi: 22.08.2009.

DUMAN, Fatih (2006), "Sivil Toplum", Mümtaz'er Türköne (Ed.), Siyaset, 5. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara.

EKŞİ, Nuray (2006), Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular, 1. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul.

FERRIS, Elizabeth G. (2003), "The Role of Non-Govermental Organizations In The International Refugee Regime", Problem Of Protection: The UNHCR, Refugees and Human Rights, Niklaus Steiner, Mark Gibney and Gil Loescher (Ed.), Routledge, New York.

GÜMÜŞ, Mahir (2006), "Türkiye'nin İltica ve Göç Alanındaki Yol Haritası: İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C:4, S:1.

HADDAD, Emma (2004), "Who is (not) a Refugee?, *EUI Working Paper SPS No.2004/6*, European University Institute, Floransa.

KAYA, İbrahim ve Yücel ACER (2005), "Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Korunması ve Sığınmacılar Hukukundaki Non-Refoulement İlkesi", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C:3, S:1.

KILIÇ, Taner (2008), "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica", Mülteci Çalıştayları 2004-2005, 1. Baskı, Uluslararası Af Örgütü Şubesi, İstanbul.

ODMAN, Tevfik M. (2008), "Mülteci Hukuku ve Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması", Mülteci Çalıştayları 2004-2005, 1. Baskı, Uluslararası Af Örgütü Şubesi, İstanbul.

ODMAN, Tevfik M. (1995), Mülteci Hukuku, Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayın No: 5, Ankara.

ÖZCAN, Mehmet (2005), Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.

PAZARCI, Hüseyin (2008), Uluslararası Hukuk, 6. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.

SARIBAY, Ali Yaşar (2007), "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, 3. Baskı, Alfa Aktüel, İstanbul.

TARHANLI, Turgut (2004), "Açılış Konuşması", Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul.

Uluslararası Af Örgütü (2009), Uluslararası Af Örgütü Broşürü, İstanbul.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Çalışmaları, http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?view=cat egory&id=63%3A mueltecihaklar&option=com_content& Itemid=71, Erişim Tarihi: 25.08.2009.

YILDIRIM, İbrahim (2004), Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

http://www.caritas.org/worldmap/europe/turkey.html, Erişim Tarihi: 26.08.2009.

http://www.hyd.org.tr/?pid=82, Erişim Tarihi: 26.08.2009.

http://www.hyd.org.tr/?pid=389, Erişim Tarihi: 26.08.2009.

http://www.ikgv.org/etkinlik.htm, Erişim Tarihi: 26.08.2009.

http://www.sgdd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=43, Erişim Tarihi: 26.08. 2009.
http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=169, Erişim Tarihi: 26.08.2009.

TÜRKİYE'DE SU KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YENİ BİR AKTÖR OLARAK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Araş. Gör. C. Emek SARIGÜL
emeksarigul@inonu.edu.tr
İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra neoliberal politikalar çerçevesinde su kaynakları yönetiminde hakim olan kamu mülkiyeti ve kamu işletmeciliğine dayanan merkezi örgütlenmeci yapı kırılarak, arz odaklı yönetimden talep odaklı yönetime geçişi sağlayan bir dönüşüm süreci başlamıştır. Suyun tüm insanlığa ait toplumsal bir değer ve temel bir insan hakkı olma özellikleri göz ardı edilerek, su kaynakları yönetimi ve hizmetlerinin piyasa koşullarına terk edildiği bu süreçte uluslararası kuruluşlar, ulus devletler, çok uluslu su şirketleri ve yeni bir aktör olarak da sivil toplum kuruluşları başlıca aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada ülkemizde su kaynakları yönetiminde faaliyet gösteren STK'lar, dünya su yönetimi konularındaki tartışmalar etrafında değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Su, Su Kaynakları Yönetimi, Türkiye.*

NON-GOVERNMENTAL ORGANİZATIONS AS A NEW ACTOR IN WATER RESOURCES MANAGEMENT IN TURKEY

Abstract

In Turkey especially after the 1980's in accordance with the neoliberal policies, a transformation process have begun to offer transition from supply-oriented water management to demand-oriented water management abolishing the centralized structure of water management which was dominated mostly by public ownership and public enterprises. Also the intention all over the world that disregards the features of water that belongs to all mankind as a social wealth and a basic human right, international organizations, nation states, multinational water companies, and new actors as non-governmental organizations appear as major actors in the process of the delegation of water resources management and services to free market conditions.

In this study, NGOs operating in water resources management in Turkey are assessed within the framework of water policy discussions in the world scale water management issues.

Keywords : *Non- Governmental Organizations (NGO)***,** *Water, Water Resources Management, Turkey.*

Giriş

Su, insan hayatı ve ekolojik yaşamın devamı için vazgeçilmez bir doğal kaynaktır. Dünya genelindeki hızlı nüfus artışı, küresel iklim değişikliğinin etkisi, üretim ve tükettim kalıplarının değişmesiyle su kaynakları üzerindeki talebin sürekli olarak artması, buna karşılık mevcut su kaynaklarının nitelik ve nicelik olarak söz konusu talebi karşılayacak düzeyde olmaması su konusunu en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmektedir. Ekonomik işlevlerinin yanı sıra stratejik özelliğe de sahip olan, aynı zamanda da sırlı bir doğal kayak olan suyun bütün bu özellikleri bir arada düşünüldüğünde akılcı ve uygulanabilir bir su kaynakları yönetimini gerekliliği açıkça görülmektedir.

Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki su kaynakları ve su yönetimi alanında da hızlı değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Arz odaklı yönetimden talep odaklı yönetime geçişli birlikte devletler, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve yeni bir aktör olarak da sivil toplum kuruluşları su yönetimi alanındaki başlıca aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren özellikle az gelişmiş ülkelerde devletin; su kaynakları üzerindeki planlama ve denetleme yetkisi azaltılarak, su kaynakları yönetimi alanından tavsiyesini sağlamaya yönelik girişimler hız kazanmıştır. Dünyada yaşanan gelişmelerin benzerleri ülkemizde de görülmekte olup, gerek su kaynakları yönetim politikamız ve su yönetimine yönelik örgütlenme yapımız değişimi hız kazanmıştır.

Su kaynaklarının küresel ticarete konu edilmesi, her ülkede öncelikle su yönetiminin kamunun elinden alınmasını gerektirmektedir. Günümüzde, dünyanın pek çok yerinde su, mülkiyeti ve işletmeciliği ile birlikte kamu yönetiminin tekelindedir. Suyun yönetimi arz-yönlü yapılmaktadır; bir başka deyişle su düşük maliyetle, sübvanse edilerek, ödeme gücüne bakılmaksızın toplumsal yaşamın gereksinmelerini koşulsuz karşılama ilkesine göre sunulmaktadır. Küresel şirketler bu yönetim modelinin kaldırılmasını, bunun yerine talep yönlü yönetim modeli getirilmesini talep etmektedirler. Bunun anlamı, suyun tüm maliyet hesaba katılarak, piyasa fiyatlama sistemi üzerinden satılarak sunulmasıdır. Böyle bir işleyişi en iyi yapacak olan

yönetim modelinin, kamu işletmelerince değil özel şirketlerce yürütüleceği ileri sürülerek (İMO, 2008: 499) tüm insanlığa ait toplumsal bir varlık olan su kaynaklarının yönetimi üzerindeki kamu egemenliği aşındırılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde bu süreç henüz başlangıç aşamasındadır.

Dünyada Su Kaynakları Yönetimi

Dünyadaki toplam su miktarı yaklaşık 1,4 milyon km^3 olup, bu suyun 1,365 milyon km^3'ü (%97,5) tuzlu su, 35 milyon km^3'ü (%2,5) ise tatlı su kaynaklarından oluşmaktadır. Yeryüzündeki tatlı suların %97'si yer altı sularından oluşmaktadır. Su kaynaklarının yeryüzüne dağılımına baktığımızda; nüfus açısından en yoğun kıtalar Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları, su kaynağı olarak ise Asya, Güney ve Kuzey Amerika kıtaları ön plana çıkmaktadır (USİAD, 2007:14). Dünya genelinde sağlıklı suya erişen nüfusun toplam nüfusa oranı ise %82'dir. Sanayileşmiş ülkelerde bu oran %99, gelişmekte olan ülkelerde %66, Afrika'da %38, Asya ve Pasifik'te %63, Latin Amerika - Karaipler ile Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da %77, Türkiye'de ise %93'tür. Türkiye'de bu oran her geçen gün azalmakta ve sağlıklı suya erişim bedeli gün geçtikçe artmaktadır (TMMOB, 2009a: 13).

Bir doğa nesnesi ve bir toplum/kamu malı olarak su ve varlık nedeni toplumun ortak gereksinimlerini karşılamak olan kamu tarafından verilen bir hizmet olarak su hizmeti, bu nitelikleri gereği ***kâr*** konusu olarak görülmemektedir. Günümüzde dünyada fiyat belirleme sürecinde egemen olan yöntem yine budur. Çünkü su hizmetindeki kamu egemenliği henüz değişmemiştir. Ancak bu egemenliğin ortadan kaldırılması için iktisadi-siyasi nitelikli örgütlü bir etkinlik yürütülmektedir. Bu etkinlik suyun piyasa malı haline dönüştürülmesi, k***â***r konusu haline getirilmesini hedeflemektedir (Salihoğlu, 2006: 4). Günümüzde su hizmetinin Asya ülkelerinde %99'u, Afrika'da %97'si, Orta ve Doğu Avrupa ile Güney Amerika'da %96'sı, Kuzey Amerika'da %95'i, Batı Avrupa ülkelerinde %80'i kamu kurumları tarafından yürütülmektedir. Dünya genelinde özel su piyasası son derece dardır, yani insanların küçük bir bölümü su hizmetini özel sektörden almaktadır (TODAİE, 1999: 2).

Su kaynakları ile ilgili küresel politikalar oluşturmak için ilk adımın 1992 Dublin Su ve Çevre Konferansı ve 1992 Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı ile atıldığını söylenebiliriz. Dublin Uluslararası Su ve Çevre Konferansı'nda su, "doğal bir kaynak ve ekonomik bir mal" olarak kabul edilmiştir. 1994 yılında uluslararası alanda su ve su kaynakları yönetimi konularında "düşünce kuruluşu" olarak faaliyet gösteren Dünya Su Konseyi'nin (World Water Council WWC) kurulması ile küresel su politikaları oluşturmada önemli bir adım daha atılmıştır. WWC tarafından üç yılda bir düzenlenen Dünya Su Forumu'nun ilki 1997 yılında Fas'ta, ikincisi 2000 yılında Hollanda'da, üçüncüsü 2003 yılında Japonya'da, dördüncüsü 2006 yılında Meksika'da, beşincisi 2009 yılı Mart ayında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Katılanların, 'stakeholder' olarak adlandırıldıkları bu konferanslar, 1990'lı yıllarda geliştirilen 'governance', yani yönetişim tarzı iktidar yapısının önemli temsilcileridir. Bu tarzda karar verme gücü (1) devlet-uluslararası bürokrasi, (2) şirketler, (3) STK adı verilen ve hemen tümü şirketler tarafından kurulmuş ya da şirketler ile birlikte çalışan dernek, birlik, forum, vb. organizasyonların tekeline verilmiştir. Bir başka deyişle, politika üretme tekeli, halkın ve halk temsilcilerinin dışlandığı; sermaye kesiminin ağırlıklı ve açık iktidar sahibi yapıldığı bir sisteme verilmiştir. Politika, dünya geneli için üretilecekse, devleti ya da bürokrasiyi temsil eden taraf genellikle Birleşmiş Milletler olmaktadır. Şirketler, o sektörün küresel / ulus ötesi dev şirketler; STK'lar da yine dünya genelinde iş gören organizasyonlar olarak belirmektedir.

Küresel su politikalarını belirleme toplantılarında Birleşmiş Milletler'in çevre birimi olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), diğer birimleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) yer almakta; Dünya Bankası ve çeşitli bölgesel bankalar bulunmakta; Suez Lyonnaise gibi dünyanın en büyük özel su şirketleri sponsor, yönetici, katılımcı olarak ağırlıklı bir konuma sahip olarak roller üstlenmekte; bu uluslararası konferanslarda ülkelerin çevre ve su işlerini yöneten bakanlık ve kurum temsilcileri; ve su sektöründe etkinlik gösteren küresel STK'lar bulunmaktadırlar (İMO, 2008, 500) .

Dünya genelinde kürsel su yönetiminin temel aktörleri; Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası (WB), Avrupa Birliği (EU), Dünya Su Konseyi (WWC: World Water Counsil), Küresel Su Ortaklığı (GWP: Global Water Partnership) gibi uluslararası kuruluşlar, çok uluslu su şirketleri, devletler ve sivil toplum kuruluşları (STK)'lardır.

Dünya Bankası, 1980'li yıllarda 64 ülkeye 27,1 milyar dolarlık 191 adet kredi vermiştir. 1990'lar ise Dünya Bankası tarafından verilen yapısal uyum kredileri hızlı bir şekilde arttığı yıllardır. 1980'li yıllar boyunca 64 ülkeye 191 adet olmak üzere toplam 27,1 milyar dolar kredi vermiştir. 1990'lı yıllar boyunca 98 ülkeye 71,7 milyar dolat tutarında 346 adet kredi vermiştir (CPI, 2003). Aşağıdaki iki grafikte 1990–2002 yılları arasında Dünya Bankası tarafından su özelleştirmeleri için verilen kredilerin dağılımı ve bu krediler içerinde özeleştirme şartıyla verilenler gösterilmektedir.

Grafik 1: Dünya Bankası Su Kredileri

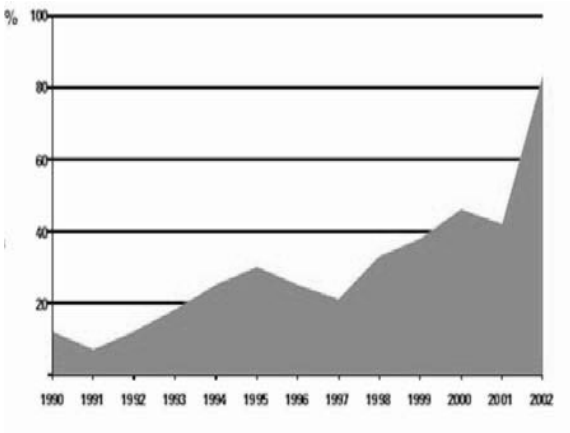

Grafik 2: Dünya Bankası Tarafından Özelleştirme Şartı ile Verilen Su Kredileri

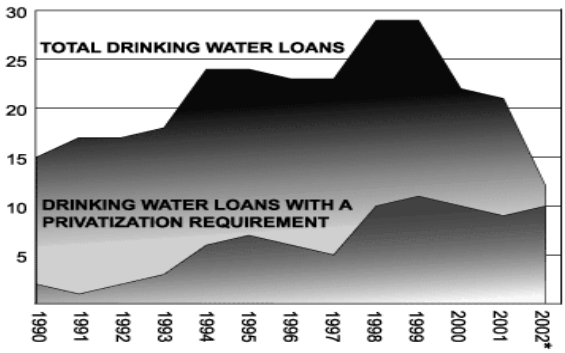

Kaynak: (CPI, 2003).

Dünya Bankası tarafından su özelleştirmeleri için verilen krediler, 1990-2002 yılları arasında üç kat artmıştır. Söz konusu kredilerin büyük bir bölümü ise özelleştirme şartına bağlanmıştır. Bu durum su özeleştirmelerinin Dünya Bankası tarafından yönlendirildiğini göstermektedir.

1995 yılında imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile su kaynaklarının küresel çapta ticarete konu edilmesinin önü açılmıştır. Suyun serbestçe alınıp satılabilmesi, dünya genelinde ithalat - ihracat konusu yapılabilmesi ve bunun önündeki her türlü ulusal engelin kaldırılması için, Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) kapsamına hükümler yerleştirilmiştir. Su hizmetleri yönetiminin de uluslararası alana açılabilmesi için de GATS kapsamında birçok hükmün yer almasına çalışılmıştır (USİAD, 2009: 93). Böylece su alınıp satılabilen bir meta haline getirilmiştir.

Oluşan yeni düzende su siyasalarında iki ana seçenek ortaya çıkmaktadır (Günaydın, 2003).

(1) Su bir insan hakkıdır, kamu yararı ilkesi doğrultusunda olabildiğince ucuz olarak yurttaşın kullanımına sunulmalıdır. Bu seçenekte vurgular, “insan hakkı” ve “yurttaş” sözcüklerine yapılmaktadır.

(2) Su bir insan gereksinimi, dolayısıyla da ticari bir metadır. Piyasa gerekleri doğrultusunda müşteriye faturalanmalıdır. Bu seçenekte vurgular, “piyasa” ve “müşteri” üzerine yapılmaktadır. Seçeneklerdeki siyasa değişiminin temel yönelimi; insan hakkından insan gereksinimine, kamu yararından piyasaya ve yurttaştan müşteriye doğrudur. Bu ise, artık ticari bir meta olan suya yalnızca parası olanlar, fatura bedellerine ise su hizmetinin yeni “sunucuları”nın erişebileceği anlamına gelmektedir.

Küresel su politikası, su kaynaklarının yönetiminde “arz yönetimi” yerine,”“talep yönetimi” usulünün yerleştirilmesini öngörmektedir. Bu usulün yerleştirilmesi ve uygulama alanının genişletilmesi için model geliştirme işinin desteklenmesi, iyi örneklerin etkili olunacak biçimde dünya genelinde tanıtılması, kurumsal reform çalışmalarını teşvik edecek mali kaynak ve yardımların sağlanması gerekli görülmektedir. Bu yaklaşım, bir yandan kullanıcılara daha çok seçenek sunarken, bir yandan da özel sektörün ve STK'ların etkinlik ve müdahale alanını genişletmektedir. Su talep yönetimi modelinin savunması; ulusal mali kaynaklar üzerindeki baskıyı azalttığı, su kaynaklarından daha fazlasını elde etmeyi mümkün kıldığı, bütçe tasarrufu sağladığı, özellikle azgelişmiş ülkelerde dağıtılan suyun yarısının şebekelerde uğradığı kaybı önlediği, hemen hemen her türlü derde deva olduğu biçiminde yapılmaktadır. Su mülkiyeti, su kullanma haklarında kamu ağırlığına son vererek su kaynaklarını özel mülkiyet konusu haline getirmek, su işletmeciliğini ve altyapı sistemini ihale ederek özelleştirmek ise modelin başlıca hedefleridir. Bu modelin işleyebilmesi için, şu anda hem mülkiyet hem işletme tekelini elinde tutan kamu kurum ve işletmelerinin 'deregülasyonu' ve 'özerkleştirilmesi' gerekli görünmekte bu modelde kamuya biçilen rol,, özel sektörün bu işleri yapabilmesi için gerekli güvenli ortamı sağlama ya da onların çıkarlarına bekçilik olmaktadır (İMO, 2008, 501-502).

Su talep yönetimi modeli, suyun her yönü ile bir ticari mal haline getirilmesine olanak tanıyacak bir sistemi ortaya çıkarmaktadır. Modele göre su, piyasa fiyat sistemine göre fiyatlandırılarak sunulmaktadır. Tarifelendirme sistemi ise fiyatlandırma ilkesinin gerekleri doğrultusunda belirlenmektedir (Johannson, 2000). Kısacası tüm insanlığa ait doğal bir kaynak olan su özelleştirilmekte ve piyasa koşullarında ticareti yapılabilen bir meta haline getirilmektedir.

Şimdiye kadar birçok ülkede çok sayıda su özelleştirmesi gerçekleştirilmiş ve bunlar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başarısızlıklar; su hizmeti kalitesinde düşüş, su fiyatlarında artış ve özelleştirme uygulamalarında yolsuzluklar etrafında yoğunlaşmaktadır. Dünya su tekellerinin ana ülkesi olan

Fransa örneğinde su özelleştirmeleri, hem kalitesizlik, hem yatırım hem de yolsuzluk boyutlarıyla birçok kez gündeme gelmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Fransız Hükümetleri'ni su tekelleri lehine politikalarında bir değişiklik olmamıştır (Salihoğlu, 2006: 31-32). Hindistan, Bolivya, Malezya, Arjantin, Venezuella, Uganda, Ruanda, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi sayılarını çoğaltabileceğimiz birçok ülkede özelleştirmeler hızlandırılmış ve uluslararası su şirketleri bu ülkelere yerel düzeyde kendi kurallarını kabul ettirerek, su ve su hizmetlerinin ticarileşmesini sağlamışlardır (Kayır, 2008, 271) .

Türkiye'de Su Kaynakları Yönetimi

Ülkemize yılda 501 milyar m³ yağış düşmekte, bunun % 37'sine karşılık gelen 186 milyar m³'ü akışa geçerek, 95 km³'ü ekonomik olarak kullanılabilir forma dönüşmektedir. Ülke yüzeyine yılda düşen ortalama 630-643 mm yağışa karşılık ülkemizin yenilenebilir su potansiyeli 234 km^3 olup, bunun 41 km³'ü yeraltı suları, 193 km³'ü ise akarsulardan meydana gelmektedir. Ülkemizde çeşitli amaçlara yönelik kullanımlarda teknik ve ekonomik anlamda tüketilebilir yerüstü ve yeraltısuyu miktarı, yurt içindeki akarsulardan 95 km³, komşu ülkelerden yurdumuza gelen akarsulardan 3 km³ olmak üzere yılda ortalama toplam 98 km³ yerüstü ve 12 milyar m³ yeraltısuyu olmak üzere toplam 110 milyar m³ olarak belirlenmiştir. Devlet Su İşleri (DSİ)'nin 2005 yılı verilerine göre, ülkemizin tüketilebilir yüzey ve yer altı suyu potansiyeli miktarı, 98 milyar m³ yerüstü ve 14 milyar m³ yeraltısuyu olmak üzere toplam 112 milyar m³/yıl olarak belirtilmektedir. Bu miktarın bölgesel ve mevsimsel dağılımındaki dengesizlik önemli bir sorundur. Bu suyun % 35'i çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanıma. sunulmuş, kalan % 65'i ise halen kullanılmamaktadır (DPT, 2007: 15 -16).

Su varlığına göre ülkeler sınıflandırıldığında; yılda kişi başına düşen ortalama kullanılabilir su miktarı 1000 m^3'ten az olan ülkeler "su fakiri", 2 000 m^3'den az olan ülkeler "su azlığı", 8000 – 10000 m^3'ten fazla olan ülkeler ise "su zengini" olarak kabul edilmektedir. Kişi başına düşen teknik ve ekonomik olarak kullanılabilir yıllık su miktarı 1500 – 1735 m³ civarındadır ve ülkemiz su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır (DPT, 2007,6, 16). 2030 yılında nüfusu 80 milyona ulaşacak olan Türkiye, kişi başına düşen 1100 m^3 kullanılabilir su miktarıyla, su sıkıntısı çeken bir ülke durumuna geleceği tahmin edilmektedir ("Türkiye'den Suya Dair", 2009).

Su kaynakları yönetimi, doğal çevrim içerisinde suyun insanlar tarafından gerek nicelik gerekse nitelik olarak en verimli şekilde ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar içinde sistematik olarak kullanımı anlamına gelmektedir. Bu yönetim, suyun çok amaçlı kullanımının yanı sıra sürekli olmasını da sağlayan yönetim olarak tanımlanmaktadır (Meriç, 2004: 29).

Roma Hukuku'ndan bu güne su, üzerinde egemenlik kurulamayan, dolayısıyla özel mülkiyete konu edilemeyen ve kamuya ait kabul edilen bir kaynak olagelmiştir. Bu durum, günümüz hukuk anlayışının da temelinde varlığını sürdürmektedir. Ülkemizde gerek idari gerekse hukuki gelenek açısından su yönetiminin kamu mülkiyetinde ve yönetiminde olması, su haklarının da kamu yararı doğrultusunda kamu hizmeti çerçevesinde sağlanması konusunda oluşmuş bir teamül söz konusudur (Taşkın, 2006: 255). Ancak küreselleşme olgusu ve neoliberal politikalarla birlikte suyun piyasalaştırılması ve alınıp satılabilen ekonomik bir mal haline dönüştürülmesi süreci tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hissedilmeye başlanmıştır.

Suyun piyasalaştırılması ve küresel bir pazar metası haline getirilmesi; başta Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere, uluslararası sermaye kuruluşları ile uluslararası su şirketlerinin ortak politikası haline gelmiştir. Suyla ilgili politikalar artık yerel veya ulusal hükümetlerin tarafından değil, büyük çok uluslu şirketlerin tarafından yönetilmektedir. Dünya Bankası tarafından su projelerine aktarılmış kredi tutarı 20 milyar dolardan fazladır ve potansiyel su pazarına ilişkin olanlar tahmini olarak 1 trilyon dolardır (Karakılçık, İnan, 2007: 143).

Su hizmetlerinin yönetimi ve finansmanına ilişkin genel yapı Cumhuriyet dönemi boyunca çeşitli değişiklikler geçirmişse de, 1980'li yılların ortalarından itibaren söz konusu değişiklikler sistemin genel yapısını dönüştürecek boyutlara ulaşmıştır. Daha önce kamu kredilerine dayalı sistem, bu yıllardan itibaren, neoliberal politikalar doğrultusunda büyük ölçüde aşındırılmış, yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik merkezi yönetim örgütlenmesi de dönüştürülme sürecine tabi tutulmuştur (Çınar, 2006: 245).

Ülkemizdeki su kaynakları yönetiminin kurumsal yapısı birçok ülkede olduğu gibi geçmişte saptanan kalkınma hedeflerine uyumlu olmaya ve büyük ölçüde talep faktörüne cevap verilmeye çalışılarak tedricen oluşturulmuştur. Bu yapı içerisinde en önemli rol DSİ Genel Müdürlüğü'ne düşmektedir (USİAD, 2009:106-107). Başbakanlık, Bakanlıklar, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), DSİ, Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ), İller Bankası, Belediyeler, İl Özel İdareleri, Köy Yönetimleri, Sulama ve içme suyu Birlikleri gibi çok sayıda merkezi ve yerel kuruluşun su kaynaklarının yönetimiyle ilgili görev ve yetkileri bulunmaktadır (Kayır, 2008: 276).

TABLO 1: TÜRKİYE'DE SU KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE KURUMSAL YAPI

KURUM ADI	TEMEL YETKİLERİ	İLGİLİ HUKUKSAL MEVZUAT
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Su kaynakları araştırması, nehir havzası geliştirme, planlama, nüfusu 100.000 üstündeki belediyelere su sağlanması	6200 sayılı Kuruluş Kanunu 167 No'lu Yer Altı Suları Kanunu
Çevre ve Orman Bakanlığı	Su kaynakları kirliliği önlenmesi, çevresel standartlar, izin ve denetim, ÇED, Nehir Havzaları için koruma projeleri	2872 sayılı Çevre Kanunu Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, ÇED Yönetmeliği
Sağlık Bakanlığı	İçme suyu yasasının oluşturulması, içme suyu standartlarının belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi, mineral sular standartları, yüzme suyu mevzuatı	1593 sayılı Genel Hijyen Kanunu
İller Bankası	Su ve atık su arıtımı tesislerinin planlaması, finansı	İller Bankası Kanunu
DPT	Su kaynakları yatırımlarının genel planlaması (ör. Barajlar, rezervuarlar ve su temini) ve kirlilik kontrolü (ör. kanalizasyon ve kanalizasyon arıtımı)	DPT Mevzuatı - KHK 540
Büyükşehir belediyelerinin su ve kanalizasyon idareleri	Endüstriyel atık su deşarjlarının denetimi, atık su arıtım tesislerinin yapımı, işletimi ve bakımı	3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	Balıkçılık ve su ürünleri mevzuatı, kıyı suları da dahil tüm su ürünleri sahalarının kalitesinden ve zirai ilaç kontrolü ve izlemesinden sorumlu	1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu 3155 Sayılı Tarım Reformu Kanunu
EİEİ Genel Müdürlüğü	Enerji amaçlı su kaynakları araştırması	2819 Sayılı Kuruluş Kanunu
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Turistik bölgelerde atık su arıtım altyapılarının yapımı	4848 Sayılı Kuruluş Kanunu
Dış İşleri Bakanlığı	Sınır aşan sular ile ilgili kararlar	Kuruluş Kanunu
Devlet Meteoroloji Enstitüsü	Hava tahmini, yağış ve iklimle ilgili veriler	Kuruluş Kanunu
Türkiye İstatistik Kurumu	Resmi istatistikler	Kuruluş Kanunu
MTA Genel Müdürlüğü	Araştırma, izleme	2804 Sayılı Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu
Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (mülga)	Nüfusu 3000 den az köylere içme suyu ve kanalizasyon sağlanması	3202 Sayılı Kuruluş Kanunu (mülga)

Kaynak: (USİAD, 2009: 61).

Ülkemizde su kaynakları yönetiminin kurumsal ve hukuksal yapısı incelendiğinde, dağınık ve karmaşık bir yapılanma ile karşılaşmaktayız. Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler düzeyinde su kaynakları yönetimi alanında yetki ve sorumluluk sahibi kurum ve kuruluşlar kendi kuruluş kanunları gereği faaliyet göstermektedir. Söz konusu kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlayan herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Su kaynaklarını kullana taraflar yönetim ve planlama aşamalarında yer almamaktadır. Su kaynakları ile ilgili olarak 70'in üzerinde kanun ve yönetmeliğin varlığı yönetim yapısını karmaşıklaştıra bir diğerdir.

Su kaynakları yönetimi alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların sayısının fazla olması uygulamada bir dizi sorun da beraberinde getirmektedir. Bir su kaynağının yönetiminde çok çeşitli birim yer alabilmektedir, çünkü su kaynakları, politik sınırlarları aştığı için birden fazla idari birimi kapsamaktadır (il, ilçe, büyükşehir belediyeleri, vb.). Hatta su kaynağının farklı alanlara uzanması nedeniyle (örneğin nehrin bir kısmı tarım alanından, bir kısmı ormandan geçebilir ve ıslak alan olarak son bulabilir) sorumlu kurum ve kuruluş sayısı da artmaktadır. Bütün bu yönetim birimleri asıl yetkilinin belirlenmesini önlemekte ve

karmaşaya neden olmaktadır. Her kurum su kaynağını kendi amaçları için incelemekte, değerlendirmekte ve verilerini depolamaktadır. Bu durum ülkemizde su kaynakları verilerinin dağınık olmasına neden olmaktadır. Her kurum su kaynaklarını kendi yetkileri çerçevesinde denetlemekte ve yaptırımlar uygulamaktadır. Ancak sorumluya ulaşılmadaki karmaşa, denetleme başarısına engel olmaktadır (Karadağ, 2006: 215).

Türkiye'de su yönetiminin kamu mülkiyeti ve kamu işletmeciliğine dayanan, gücünü merkeziyetçi örgütlenmeden alan ve suyu ekonomik mal olarak değil toplumsal değer olarak gören, sistemi arz-odaklı işleten yapısı kırılmaktadır. Su yönetimi, uluslararası politikalar doğrultusunda, özel mülkiyet ve işletmeciliğe dayanan, yerelleşmiş, suyu ekonomik mal olarak gören ve temel ilkeyi fiyatlandırma olarak benimseyen, sistemi talep odaklı işletmeyi amaçlayan bir yapıya doğru değişme sürecine girmiştir. Ülkemizdeki su yönetimi, değişme sürecinin başlangıç aşamalarındadır (TODAİE, 1999, 5). Antalya'da Büyükşehir Belediyesi'nin su ve atık su hizmetlerinin tahkimle sonuçlanan özelleştirme süreci, İzmit'te Yuvacık Barajı işletme imtiyazı, Çeşme-Alaçatı ive Bursa su işletmeciliği örneklerindeki benzer imtiyazlar su kaynaklarına ilişkin küresel politikaların ülkemizdeki iz düşümleridir.

TABLO 2: TÜRİYE'DE İÇME SUYU YATIRIMLARI PLANLANAN – GERÇEKLEŞEN (Reel Fiyatlar 1998-2006), Bin YTL

	DSİ				İLLER BANKASI				YEREL YÖNETİMLER			
	Planlanan		Gerçekleşen		Planlanan		Gerçekleşen		Planlanan		Gerçekleşen	
1998	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
1999	118.904	499.448	95.710	361.160	8.331	275.241	2.811	280.246	316.630	747.180	23.575	54.006
2000	183.880	456.259	17.636	241.075	1.475	310.360	0	358.321	258.219	563.785	116.798	294.032
2001	111.583	422.795	115.858	433.357	0	441.102	0	343.052	182.044	289.889	139.339	252.739
2002	77.841	257.056	b.y.	b.y.	0	305.933	b.y.	b.y.	100963	133.845	b.y.	b.y.
2002	1.526	262.568	131.579	388.040	0	264.465	0	161.457	223.678	273.302	13.593	37.853
2003	197.245	380.568	157.496	308.403	12.558	245.331	0	141.338	61.801	76.026	11.244	13.474
2004	80.423	239.102	54.050	173.665	20.680	214.843	0	90.412	44.780	61.182	10.664	12.592
2005	116.600	307.930	23.954	130.210	10.600	159.000	0	50.576	50.791	59.252	21.984	34.223
2006	64.00	290.000	-	-	52.001	146.000	-	-	33.538	42.424	-	-

Kaynak: (Çınar, 2006: 238).

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi suya ilişkin küresel politikalar Türkiye'de de etkisini göstermektedir. Su hizmetlerinin yönetimi ve finansmanına ilişkin kamu kredileri ve finansmanına dayanan sistem dış finansman uygulamaları ve özelleştirmelerle aşındırılmıştır. DSİ ve İller Bankası gibi merkezi yönetim kurumlarının içindeki etkinlikleri azaltılmış, su hizmetleri alanındaki altyapı hizmetlerinin yerelleşmesi sağlanmıştır. Söz konusu kurumlar öz kaynaklarına dayalı kamu kredisi kullanma politikalarından uzaklaştırılmış bunun yerine dış finansman kullanarak yatırımlarını gerçekleştirmeye yönelmişlerdir. Tabloya göre 1998 – 2000 yılları arasında yerel yönetimlerin içme suyu alanında gerçekleştirdikleri yatırımlar, DSİ VE iller Bankası'nın gerçekleştirdikleri yatırımlar, yaklaşık DSİ ve İller Bankası'nın yatırım kapasitesine ulaşmış görünmektedir. Hatta 1999 yılında yerel yönetimlerin harcama kapasitesi DS'İ'yi geçmiştir. Ancak bu yatırım büyüklüğünün yaklaşık yarıya yakını dış finansman yoluyla elde edilmiştir. Bu yıllarda merkezi kurumlar arasındaki dış finansmana başvurma açısından bir farklılık dikkat çekmektedir. İller Bankası'nın yatırım potansiyelinin neredeyse tamamının öz kaynaklara dayalı gerçekleşmesine rağmen DSİ'nin gerçekleşen yatırımlarının yaklaşık dörtte biri dış finansmana dayanmaktadır. 2003 yılında ise DSİ'nin reel yatırımlarının yarıdan fazlası dış kaynakla gerçekleştirilmiştir (Çınar, 2006: 237) .

Tarımsal sulama yönetiminde ise Dünya Bankası kredileri ile "katılımcı sulama yönetimi özelleştirmeleri" projesi uygulamaya girmiştir. Bu gelişmeler karşısından hem merkezi hem de yerel yönetim düzeyinde zafiyete uğratılmış ve yenilenmemiş kamu kurumlarından esasa yönelik herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.. Süreç bu alanda hizmet veren Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, DSİ Genel Müdürlüğü ve İller Bankası gibi merkezi kurumsal yapıların tasfiye edilmesinin de içerisinde yer aldığı bir su yönetimi politikasının uygulanmasına doğru hızla yol almaktadır. Dünya Bankası ve uluslararası finans kuruluşların politikaları doğrultusunda ilgili kurumlarda "Sulama Suyunun Satış ve Dağıtımı"nın da özelleştirilerek bu hizmetin de özel sektör eliyle verilmesinin yasal altyapısı da 5762 sayılı yasa ile hazırlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle Diyarbakır-Silvan, Balıkesir, Manyas sulama suyu özelleştirilmesinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (Yıldız, 2009: 13-14).

Genel Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kavramı genel olarak, devlet ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanını niteleyen ve kendi ilke ve kurallarına göre isleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alan olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 1997: 86).

Sivil toplum ve bu bünyede hayat bulan STK'lar, çoğulcu demokrasinin doğal sonucu ve vazgeçilmez öğeleridir. Siyasi otoritenin baskısından kurtulmayı ifade eden sivil toplum, demokratik yapıyı devletin kurumlarının dışında oluşturmak üzere toplumun kendi kendini yönetmesi anlamını taşımaktadır. STK'lar ise, çağdaş demokratik devlet anlayışı çerçevesinde bireyin, devleti etkilemek ve denetlemekte dahil olmak üzere kendi hak ve çıkarları doğrultusunda amaçlarını gerçekleştirmek için kurulmuş yapılardır. Ayrıca sivil toplum örgütlenmeleri, devletin resmi yapısının dışında olduğundan, doğrudan doğruya yurttaşın temel hak ve özgürlüklerini geliştirici, bu niteliği ile de zorunlu olarak çoğulculuğu teşvik edici bir sonuç doğurmaktadır (Canikoğlu, 2007, 76-78).

Alan yazınında STK'ların tanımı konusunda bir uzlaşma söz konusu değildir ve uluslararası yazında da bu konudaki tartışmalar devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin tanımı ise, "devletler arası anlaşma temeline dayanmayan bütün uluslararası örgütler hükümet dışı örgüt olarak kabul edilir" biçimindedir. Bir örgütün STK olarak nitelendirilebilmesi için her şeyden önce devlet dışı bir kuruluş olması gerekir. Devlet dışı olmak aynı zamanda ve özellikle de devlet güdümünde hareket etmemeyi gerektirmektedir (Yıkılmaz, 2003: 163).

STK'lar günümüzde demokratik toplum yapısının vazgeçilmez unsurlarıdır. Günümüzün karmaşık toplum yapısı içerisinde bireyler tek başlarına seslerini duyuramazlarken, belirli örgütlerin içerisinde yer alarak düşüncelerini etkili bir biçimde gerçekleştirebilirler. Toplumda örgütlenmiş yapılar belirli kararların alınmasında yasama ve yürütme organları üzerinde etkili olmaktadır. Yine STK'lar yoluyla kişiler bir araya gelerek mesleki, kültürel ya da toplumsal konularda kendi çıkarlarını bireysel çözümlerden çok daha kolay bir şekilde gerçekleştirebilirler. STK'lar, insan hakları, kadın hakları, çevre, eğitim, kültür, yoksullukla mücadele gibi konularda önemli toplumsal gelişmeler sağlarlar ve devletin erişemediği bazı alanlarda yer alan açığı kapatabilirler (Sezer, 2006: 38).

Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Özellikleri

Değişen şartlar içerisinde diğer sosyal kuruluşlarda da olduğu gibi STK'ların da işlevlerinde değişiklik olmuştur. 19. Yüzyılda STK'lar gönüllülük temelinde zengin kesimdekiler tarafından fakir kesime yardım maksadıyla kurulmuş ve var olmuşlardır. Fakat günümüzde değişen koşullarla birlikte STK'ların bunların çok ötesinde rol ve işlevler üstlendikleri gözlemlenmektedir. Günümüzde STK'ları çalışmalarında eşitliği yaygınlaştırmak, toplumsal sorunları belirlemek, kaynak temin etmek, insanlığın onurunu yükseltmek, kamu eğitimi, hayırseverlik ve sosyal hizmetler sağlamak, örgütlenmeyi ve teşvik etmek ve demokratik ilke ve kurumların güçlenmesini sağlamak gibi konularda yoğun bir çaba içerisindedirler. Uygulamada STK'ların işlevleri genelde bulunduğu ülkenin şartlarına göre değişmektedir. Bazı ülkelerde siyasi partilerin ve özel sektörün zayıflıkları itibariyle kurumsal boşluğu doldurmaya çalışırken bazı ülkelerde ise hegemonyaya tepki olarak var olmaktadırlar (Güloğlu, 2006,149-150).

Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri, demokratik bir düzenin ve demokratik isleyiş mekanizmalarının varlığı temel veri olarak kabul edilmek suretiyle başlıca iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan birincisi sivil toplum kuruluşlarının, gerek örgüt içi yapıları itibariyle gerekse de bizzat var olmaları sebebiyle, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmeleridir. İkincisi ise sivil toplum kuruluşlarının, gerek devlet aygıtının gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse pazar ekonomisinin bazı mekanizmalarına karşı koyucu tampon olma işlevini görmeleridir. Devlet aygıtının uygulamalarına karşı tampon olma işlevi, iki farklı kanaldan yürümektedir. Öncelikle, idare aygıtının uygulamaya koyduğu politikaların toplum tarafından benimsenmesi, bu politikaların sivil toplum kuruluşları tarafından savunulması halinde çok daha kolay gerçekleşmektedir. Öte yandan ise, bazı olumsuz politikalar sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti sonucunda uygulamadan kaldırılabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları bir diğer açıdan ise bireylerin aktif katılımını sağlamak suretiyle, bunu, piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur haline dönüştürmektedir (Erözden, 1998:15-16).

Tekeli STK'ların ayırt edici özelliklerini şu şeklide sıralamaktadır (Tekeli, 2009).

(1) STK'lar; gönüllük ve özel alandan fedakarlık yapılması ilkesine dayandırılmalıdır.

(2) STK'ların; nihai amaçları topluma bir şey sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olmalıdır. Bu amaç içinde hiç bir biçimde başkaları üzerinde bir iktidar oluşturma arayışının bulunmamalıdır.

(3) STK'lar; açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış (issue specific) olmalarıdır

(4) STK'lar; alanında hiyerarşik ilişkiler kurulması için sağlam bir nedenin bulunmamasıdır. Katılımcı toplumun bu yeni ve bağımsız aktörleri, kuşkusuz, değişik konularda işbirliği yapma gereksinmesi

duyabilirler. Kuracakları bu ilişkiler eşitler arası ortaklık ilişkileri ya da yatay ilişkilerdir. Bu kuruluşlara saygınlık kazandıran niteliklerinden biri de kendi istekleriyle de olsa bir bağımlılık ilişkisi kuramayışlarıdır.

Nasıl ki sivil toplum devlet karşısında anlam kazanıyorsa, sivil toplum örgütleri de devlet karşısında anlam kazanmakta ve devlete göre konumları ön plana çıkmaktadır. Bu ilişki üç farklı şekilde tanımlanabilir: İlki, devletle beraber hareket eden, ona eklemlenmiş bir görünüm sergileyen sivil toplum örgütleri, İkincisi devletin karşısında ve devletle savaş içinde olan, devleti yok sayan oluşumlar, Üçüncüsü ise devletten bağımsız, devlet karşısında özerkliğini sağlamış, fakat devletle temas içinde olan sivil toplum örgütleridir. Sağlıklı bir sivil toplum için, devlet karşısında kendini üçüncü tanıma göre konumlandıran örgütlenmeler gereklidir (Sarıbay,1995:140-141).

Su Kaynakları Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşları

Genel olarak STK özel (spesifik) konu ve sorunları savunan veya bu sorunları çözmeyi hedefleyen örgütlerdir. Bu sorunların birçoğu uluslararası ve sınır aşan su kaynakları ile yakından ilgilidir. Tarımsal amaçlı aşırı su kullanım, çevre, ekoloji ve barajların sosyolojik etkileri, su kıtlığı, su kalitesi, su kıtlığından kaynaklanan yoksulluk, suyla ilgili itilaflar gibi sorunları hedefleyen çok sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. STK'lar çok dar ve çok geniş bir alanda çalışma yeteneğine sahiptir. Bazıları belli bir türün belli bir su parçasındaki yaşamına odaklanırken diğer bazıları çevre ile bir bütün olarak ilgilenmektedir. Su kaynakları ile ilgili STK'lar çok çeşitli nedenler ve amaçlarla faaliyette bulunmaktadırlar. Örneğin; World Wide Fund for Nature, Natural Resources Defense Council International ve River Network uluslararası su kaynakları meselelerine temel olarak çevresel bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Global Water, Water for People ve WaterAid ise su kaynakları meselelerine temel insan hakkı olarak yaklaşmaktadırlar. Green Cross. International Network of Basin Organizations da sınır aşan sularla ilgili potansiyel çatışmaları önlemek amacı ile faaliyet göstermektedir. Bazı STK yerel hizmetler üzerine yoğunlaşırken bazıları da siyasi düzeyde çalışmayı tercih etmektedir (Jantzen, 2005).

Su kaynakları yönetiminde dünya ölçeğinde tartışılan iki politika seçeneği bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki suyun temel bir insan hakkı olduğu ve dolayısıyla da kamu tarafından yönetilmesi gerektiğine dayanmakta, ikincisi ise suyu bir insan gereksinimi olarak ele almakta ve piyasa koşullarında yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (talep yönetimi). Türkiye'de su kaynakları yönetimi alanında faaliyet gösteren STK'larını da bu iki politika seçeneği çerçevesinde takındıkları tutuma göre değerlendirebiliriz.

Su Kaynaklarının Piyasa Koşullarında Yönetilmesi Gerektiğini Savunan STK'lar

✦ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), 2008 yılı Eylül ayında "Su Yönetimi ve Su Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Doğrultusunda; Şebeke Suyu Hizmetlerinde Özel Sektör Katılımı; Dünya Uygulamalarında Türkiye İçin Model Tartışması" ve "Türkiye'de Su Yönetimi, Sorunlar ve Öneriler" olmak hazırladığı iki rapor ülkemizde suyun piyasa koşularına terk edilmesi yönünde faaliyet gösteren STK'lar için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

TÜSİAD Raporları Türkiye'de ulusal ve yerel ölçeklerde yürütülen su hizmetlerinde, küresel ve ulusal sermayenin taleplerini ortaya koyan önemli bir politik belgedir (TMMOB, 2009a:33). Bu raporlardan su yönetimi ile ilgili uluslararası metinlerin çevirisine dayanan, Türkiye'nin su yönetimi konusundaki özgün sorunlarının araştırılmadığı, suda özelleştirme ya da özel sektör katılımının zorunlu olduğunu gösterebilmek için mevcut durumdaki sorunları göstermeye çalışırken bilindik özelleştirme argümanlarından pek öteye gidemeyen bir belge niteliğindedir (TMMOB, 2009b:13). Yaşamsal önem sahip doğal bir kaynak olan su ekonomik bir mal olarak tanımlanmakta ve su kaynaklarının küresel ticarete konu edilmesi önündeki engellerin kaldırılması temel alınarak hazırlana raporlar su özelleştirmelerinin gerekliliği üzerine temellenmektedir.

TÜSİAD raporundaki tespitler bilimsel doğruları yansıtmakla birlikte, raporun öneriler bölümünde yer alan "Türkiye için şebeke suyu hizmetlerine özel sektör katılımı düşünüldüğü takdirde, uygun düzenleme rejimi, politika yapıcı kurumların eşgüdümünde ve hizmetin özel sektör katılımına açılması öncesinde tesis edilmelidir." şeklindeki ifade, TÜSİAD'ın suyun metalaştırılması ve ticarileştirilmesini savunan bir taraf olduğu inancını doğrulamaktadır (Oksay,2009,8).

✦ Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye) Su Kaynakları Program Müdürlüğünün hazırladığı rapor, Türkiye'de tüm sektörlerin suyu plansız kullandığını vurgulayarak, su yetersizliğinin en önemli nedeni olarak suyu doğru yönetemememizi göstermektedir. WWF-Türkiye su sorununa çözüm bulmak için; (1) suya doğru bakmak, (2) ulusal su yasası, (3) entegre havza yönetimi, (4) bütün sektörlerde su tasarrufu (Oksay,2009,8) şeklinde 4 öneri sıralamaktadır.Bunlardan entegre havza yönetimi; su kaynaklarının coğrafi oluşum sınırları ve ekosistem bütünlüğü içinde yönetilmesini öngören bir modeldir. Ancak, daha yakından bakıldığında bu modelin de su kaynaklarının yönetiminde küresel yönetişim güçlerini egemen kılmak istediği açıktır. Zira, model kapsamında nehir havzaları yönetimi sorunu, dünya su siyasetinin temel ilgi alanı olarak belirlenmiştir. Nehir havzalarını yönetenler dünya su kaynaklarını da yönetecektir. Bu yüzden, nehir havzalarını yönetmek, küresel su yönetişim sisteminin başlıca konusu haline dönüşmüştür (Salihoğlu, 2006, 30).

✦ Buğday Derneği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma (Çekül) Vakfı, Doğa Deneği ve Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) Vakfı tarafından oluşturulan "ABce - Türkiye'nin Çevre ve Tarım İttifakı", 2008 yılı Mart ayında "Türkiye'nin Suyu İçin Sivil Toplumdan Reçete" başlıklı 4 ilke ve 22 maddelik bir öneri dizisi yayımlamışlardır ("Türkiye'nin Suyu İçin Sivil Toplumdan Reçete", 2008). (1) Su kaynaklarına yönelik her türlü müdahalede gelecek kuşakların yaşam hakkını da dikkate alan üstün kamu yararının gözetilmesi, (2) Suyun kullanımında arzın yönetimi yerine talebin yönetilmesi yaklaşımının benimsenmesi, (3) Entegre havza yönetimi, (4) Suyun doğal döngüsü ve akışından elde edilen ekolojik ve ekonomik katma değerin göz ardı edilmemesi şeklinde sıralanan ilkeler dünyada talep yönetimi şeklinde geliştirilen yeni su kaynakları yönetim anlayışının özünün oluşturmaktadır.

Genellikle Batı metinlerinden öğrenilen moda haline getirilmiş kavram ve terimlere tipik örneklerden birini oluşturan bildirgede kullanılan "arz" ve "talep" terimleri ticari hayatın, pazar ekonomisinin kullandığı temel terimlerdir. Benzer şekilde "katma değer göz ardı edilmektedir" ve "arz yönetimi yatırımın kârlılığını garanti altına almamaktadır" ifadeleri de bu bildirgenin kullandığı ülke için yanlış terimlerdir. Yabancı kaynaklardan aktarma yapmadan önce kaynak sahibinin bakış açısı başarıyla çözümlenmek zorundadır. Katma değer; rant, ücret, faiz ve kâr boyutlarından oluşmaktadır. Dolayısıyla, diğer koşullar sabittir varsayımında, kârlı yatırımın katma değeri büyüktür; ayrıca, arz yönetimi, bildirgede denildiği gibi, kârlılığı güvence altına alamamakta ise, yine su'ya kâr gözüyle, yani ticaret ve pazar gözüyle bakılmış olmaktadır. Bütün bunların ışığında, aynı "ittifak"ın bildirgesinde yer alan ve desteklenen "kamu hizmeti","üstün kamu yararı", "toplumsallık" gibi kavramların anlamı kalmamaktadır (Geray, 2008:568).

Su Kaynaklarının Kamu Tarafından Yönetilmesi Gerektiğini Savunan STK'lar

✦ Çeşitli sivil toplum örgütleri, yurttaş girişimleri ve siyasi partilerden oluşan "Suyuma Dokunma Kampanyası" çevreyi gözetmeyen ve doğal kaynakların sonuna dek tüketilmesine dayanan neoliberal kalkınmacı anlayışa karşı çıkan, su yönetiminin ve kontrolünün kamusal, sosyal, kooperatif, katılımcı ve adil olması gerektiğini savunan bir oluşumdur. Mart 2009 itibariyle imzacı sayısı 37'ye ulaşan kampanyada bünyesinde onlarca yerel çevre derneği barındıran çevre platformları, barajlara karşı mücadele veren örgütler, siyasi parti ve örgütler, Küresel Eylem Grubu gibi iklim değişikliği ve enerji konusunda kampanya yapan gruplar ve çeşitli çevre, kadın ve insan hakları örgütleri ile sosyal hareketler bulunmaktadır (Şahin, 2009)."Farklılıkların Suda Yansıması" teması ile 2009 yılı Mart ayında toplanan 5. Dünya Su Forumu'na karşı "Başka bir su yönetimi mümkün" diyen Alternatif Su Forumu, Suyuma Dokunma Kampanyası tarafından organize edilmektedir.

✦ Suyun Ticarileşmesine Hayır Platformu ise; Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipler Birliği (TTB),Siyasi partilerin (CHP, ÖDP, EMEP, SHP TKP) İstanbul İl Örgütleri, Tüm Belediye ve Yerel Yönetim Hizmetleri Emekçileri (TÜM BEL SEN), Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu (Çiftçi Sen), İstanbul Barosu, İstanbul Eczacı Odası, İstanbul Diş Hekimleri Odası, İstanbul Veteriner Hekimler Odası, Petrol İş Sendikası, Çevre Hukuku Derneği, Doğayı ve Çevreyi Korumu Deneği (DOĞADER), Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği vd.("Yazıcı, 2008) gibi sivil toplum örgütlerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Su kaynaklarının piyasa malı olmadığını halkın ve doğanın yaşam özü olduğunu vurgulayan Platform basın açıklamaları, su kaynakları yönetimiyle ilgili çalıştay ve toplantılar düzenlemektedir. Suyun, doğanın hakkı olduğunu, canlı ve cansız sistemin gereksinimi olduğunu savunmakta aynı zamanda da kapitalist perspektifte üretilen çevre yönetim stratejileri sürdürülebilir kalkınma stratejilerini reddetmektedirler (Üstün, 2009).

Sonuç

Toplumsal yaşamın hemen her alanında hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı günümüz koşullarında küreselleşme olgusuyla birlikte sosyal devlet kavramı zayıflatılmakta, yönetişim, sivil toplum gibi kavramlar ön plana çıkarılmaktadır. Bu kapsamda özellikle 1980'li yıllardan itibaren sosyal, kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda sivil toplum kuruluşları önemli bir aktör haline gelmiştir.

Neoliberal politikalar çerçevesinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin kendini en fazla hissettirdiği alanlardan birini de su kaynakları yönetimi oluşturmaktadır. Dünyada yaşan gelişmeler ülkemizde de yansıması bulmuş, su kaynakları yönetiminde kamu işletmeciliğine dayanan merkeziyetçi örgütsel yapı yine aynı yıllardan itibaren küresel politikalarında etkisiyle kırılmaya başlamıştır. Böylece su kaynakları yönetimi, arz odaklı yapıdan talep odaklı bir yapıya doğru kaymış, su kaynakları yönetiminin özel mülkiyet ve özel işletmeciliğe devri yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Özellikle azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kamunun su kaynaklarını planlama ve denetleme işlevlerinin etkisizleştirilmesi ve kamunun su kaynakları yönetiminden tasfiyesi küresel politikalar ve küresel örgütler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Söz konusu yapılanma içerisinde kürsel su yönetiminin temel aktörleri; uluslararası kuruluşlar, çok uluslu su şirketleri, devletler ve STK'lardır.

Canlı yaşamının vazgeçilmez bir öğesi, aynı zamanda da tüm insanlığa ait doğal bir kaynak olan su bu nitelikleri gereği serbestçe ticareti yapılabilecek bir üretim girdisi olarak değil de, toplumsal değere sahip temel bir insan hakkı olarak ele alınmalıdır. Ancak suyun kamu hizmeti olma özelliği ortadan kaldıran küresel platformların sözcülüğünü yapan STK'ların varlığı yadsınamaz bir gerçektir.

Sivil toplumun, temelde bir siyasal olgu olması ve STK'nın bu olgunun somut öğelerinden birisi olması nedeniyle; öncelikle siyaset kavramının ve sonra da her siyasal olguda olduğu gibi STK'nın hangi durumlarda hangi toplumsal katmanların yararına olabileceğinin ve/veya kullanılabileceğinin sorgulanması gerekmektedir. STK'nın varlığının ve gelişmesinin demokrasinin tüm toplumsal katmanlarca özümsenmesine katkıda bulunması doğru bir yaklaşımdır. Ancak, bu örgütleri kamu yönetiminin, bürokrasinin bir alternatifi olarak görmek ve göstermeye çalışmak, su kaynakları yönetimi örneğindeki gibi toplumsal hizmetlerin ve her türden kamu hizmetlerinin bu örgütler eliyle daha etkili, daha ekonomik ve daha eşitlikçi dağıtılabileceğini söylemek en azından şimdilik olanaksızdır (Suiçmez, 2000: 34).

Kaynakça

Canikoğlu, Meltem Dikmen (2007), Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

CPI (The Center For Public Integrity), (2003), Water Barons, http://projects.publicintegrity.org/water/report.Aspx aid=45 Erişim Tarihi 22 Haziran 2009.

Çınar, Tayfun (2006), "Türkiye'de İçmesuyu ve Kanalizasyon Hizmetleri: Yönetim ve Finansman", Su Yönetimi Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, (Ed:Tayfun Çınar, Hülya Özdinç), Memleket Yayınları, İstanbul, 227-248.

Çiçek, Nermin ve Yakup Karaaslan, Yüksel Aslan ve Yaman Cevat (2009), "Türkiye'de AB'ye Uyumlu Su Havzası Yönetimi", http://cevre.club.fatih.edu.tr/webyeni/konfreweb/2008_pdf/sayfa170.pdf Erişim Tarihi 02 Temmuz 2009.

Devlet Planlama Teşkilatı (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: 2718, ÖİK: 671, Ankara, DPT Yayını.

Erözden, Ozan (1998), "STK'la r ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri", Merhaba Sivil Toplum! . Istanbul: Helsinki Yurttaslar Dernegi Yayinlari, 13-22.

Geray, Uçkun (2007), "Su Krizinde Ülkeye Özgü Bakış", TMMOB 2. Su Politikası Kongresi, Ankara, 567–576.

Güloğlu, Tuncay (2006), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlere Etkisi" III. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale, 147-154.

Günaydın, Gökhan (2003), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Su Politikalarında Değişim ve Tarımsal Sulamada Özelleştirme Uygulamaları", Ulusal Sulama Yönetimi Sempozyumunu, http://www.zmo.org.tr/_resimler/ekler/ 6738419b15b05e7_ek.pdf?tipi=14&sube= Erişim Tarihi 27 Haziran 2009.

Jantzen, Tyler (2005), "Non-Governmental Organizations And Their Relation to Transboundary Water Resources", Transboundary Water Resources, www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/.../NGO(2005).doc *Erişim Tarihi 27 Haziran 2009.*

Johannson, Robert., (2000), Pricing Irrigation Water: A Literature Survey. The World Bank, Washington, D.C.

İMO (İnşaat Mühendisleri Odası) (2008), Su Üzerine Küresel Politikalar, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Ankara, Ankara Şubesi Su Kaynakları Planlama ve Elektrik Enerjisi Komisyonu Yayınları.

Karadağ, Aybike Ayfer (2008), "Türkiye'deki Su Kaynakları Yönetimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri",TMMOB 2. Su Politikası Kongresi, Ankara, 389–400.

Karakılçık, Yusuf ve Şükrü İnan (2007), "Su Kaynaklarının Ekostratejik Önemi ve Türk Cumhuriyetleri 'Ortak Su Politikası' Önerisi", 5. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Celalabat-Kırgızistan, 141–150.

Kayır, Gülser Öztunalı (2008), "Küresel Su Yönetimi ve Türkiye'nin Konumu",Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslar arası Sempozyumu, Antalya, 270-280.

Meriç, Teoman (2004), "Su Kaynakları Yönetimi ve Türkiye", Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 28(1),27-38.

Oksay, Reyhan 2009), "5. Dünya Su Forumu: Amaç Suyun Ticarileşmesi mi?", Cumhuriyet Bilim Teknoloji (13.03.2009).

Salihoğlu, Serhat (2006), "Küresel Su Siyaseti Nedir?", Su Yönetimi Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, (Ed:Tayfun Çınar, Hülya Özdinç), Memleket Yayınları, İstanbul, 3-34.

Sarıbay, A.Yaşar, Posmodernite, Sivil Toplum ve İslam, İletişim Yayınları, İstanbul,1995.

Sezer, Tijen Dündar (2006), "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Örgütlenme Özgürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları", III. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale, 37-47.

Suiçmez, Baki R.(2000), "Küreselleşme ve Toprak Politikamız" Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Sayı: 1, 30-35.

Şahin, Ümit (2009), Alternatif Su Forumu, İklim Değişikliği ve Su Politikaları, Birgün Gazetesi, 6 Mart 2009

Taşkın, Taylan (2006), "Su Yönetiminde Neoliberal 'Reform' Girişimleri", Su Yönetimi Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, (Ed:Tayfun Çınar, Hülya Özdinç), Memleket Yayınları, İstanbul, 253-285.

Tekeli, İlhan (2009), "Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve Sivil Toplum Kuruluşları" http://www.stksempozyumu.org/15 sempozyum/ilhantekelikonusma.htm. Erişim Tarihi 06 Temmuz 2009.

TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) (2009a), Küresel Su Politikaları ve Türkiye TMMOB Su Raporu, TMMOB Yayınları, Ankara.

TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) (2009b), Çevre Durum Raporu (2009), TMMOB Yayınları, Ankara.

TODAİE (Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) (1999), Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı, Ankara: TODAİE Yayını, Yayın No: 298.

"Türkiye'den Suya Dair" (2009), http://www.wwf.org.tr/su/rakamlarla-su-sorunu/ Erişim Tarihi 02 Temmuz 2009.

"Türkiye'nin suyu için sivil toplumdan reçete" (2008), http://www.bugday.org/article.php?ID=1156 Erişim Tarihi 02 Temmuz 2009.

USİAD (Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği) (2007), "Su Rapor-Ulusal Su Politikası İhtiyacımız-", (Ed. Yıldız Dursun), USİAD Yayınları, Ankara.

Üstün, Beyza (2009), "Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu Alternatif Su Forumu Açılış Konuşması", http://www.ekolojistler.org/suyun-ticarilestirilmesine-hayir-platformu-alternatif-su-forumu-acilis-konus.html Erişim Tarihi 28 Haziran 2009.

Yazıcı, Utku, (2008), "Suyun Ticarileşmesine Hayır", (2008) http://www.cevre.metu.edu.tr/node/2, Erişim Tarihi 28 Haziran 2009.

Yıkılmaz, Necla (2003), Yeni Dünya Düzeni ve Çevre, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yıldız, Dursun (2009), "Küresel Su Politikaları ve Türkiye", Bülten, İstanbul, İMO Yayınları, Sayı: 100, 10-15.

Yılmaz, Aytekin (1997). "Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye", Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 18, 86-97.

EN GENİŞ KATILIMLI STK OLAN SPOR KULÜPLERİNİN TİCARİLEŞME SONRASI YÖNETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU
necerrahoglu@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet
Spor, günümüzde en büyük sosyal hareket olarak tanımlanmaktadır. Spor kulüpleri, önceleri; üye aidatları, yardımlar ve gönüllü katkılar ile yönetilirken, günümüzde yüksek finans gücü ve ekonomi mantığı ile idare edilmesini gerektiren komplike bir yapıya dönüşmüştür.
En geniş katılımlı STK olan spor kulüpleri ticarileşme sürecinden radikal etkilenmiş olup, özellikle büyük kulüplerde görev ve sorumluluklar sadece gönüllüler tarafından gerçekleştirilemeyecek kapsamda artmıştır. Görevler; uzmanlık gerektirir hal aldığını ve gönüllülerin kaldıramayacağı düzeyde katkıya ihtiyaç duyduğu ve artık profesyonelleşme kaçınılmaz bir zorunluluk olarak gündeme geldiği gözlemlenmektedir.
Anahtar Kelimeler: *Spor, Ticarileşme, Profesyonellik, Sivil Toplum.*

MANAGEMENT OF SPORT CLUBS AS THE GREATEST PARTICIPARY NGOS IN POST-COMMERCIALIZATION

Abstract
Today sport is described as the greatest social movement. While sport clubs have been managed by membership fees, financial aids and voluntary contributions at earlier times, nowadays sports clubs transformed themselves to more complicated structures which are needed to be handled with high financial power and economics mentality.
Sport clubs which are the greatest participatory NGOs are affected radically in the process of commercialization. In fact, especially in bigger clubs, mandate and responsibility expanded to the extent that voluntaries are no longer capable of carrying out these functions and, thus, obviously more commitment (engagement) beyond the reach of voluntaries is needed. Professionalism is necessarily part of the agenda.
Keywords*: Sport, Commercialization, Professionalism, NGOs*

Giriş

Kamusal destek olmadan kitleleri peşinden sürükleyen elit düzeydeki spor etkinlikler zinciri, bir çok devlet tarafından toplumsal yapıyı koruyup güçlendirdiği, genç jenerasyonlara olumlu davranışlar kazandırdığı, rol model sunduğu savından hareket ile ciddi fonlar ile desteklenerek tabanda daha da yaygınlaşması hedeflenmektedir. Olimpiyat Oyunları, Dünya Kupaları, Avrupa Şampiyonaları gibi büyük spor organizasyonları, dünya genelinde küresel ilgi uyandırmaktadır (Cerrahoğlu, 2006: 640). Dünya genelinde etkin olan spor, 1990'lı yıllarda yeni düzenlemeler ile ticarileşmiş ve dev bir sektör oluşmuştur. Genel anlamda Spor dar anlamda da Futbol aracılığı ile dünya arenasında azınlık gurupların ülke düzeyinde veya kulüp düzeyinde kendilerini ifade edebilmelerinde ciddi bir platform oluşturmuştur. Sporun toplumsal anlamda oynadığı önemli rol her geçen gün yeniden keşfedilmekte, devletler tarafından yasalar aracılığı ile korunmakta ve desteklenmektedir. Spor, toplumsal hayatta en yüksek seviyede yaşanmakta ve birçok pozitif hale (Faszination) yaymaktadır. Hiçbir toplumsal alanın bu kadar geniş bir potansiyele sahip ol(a)madığı söylenebilir. Boş zamanların değerlendirilmesinde; eğlence, sohbet, keyiflenme, hoşça vakit geçirme, gerilim, rekabet, tatmin gibi insani gereksinimler kategorisinde spordan başkaca bir uğraşı bulmak olası değildir (Hermanns, 2001: 125-126).

AB Spor komisyonunca Roma bildirisinde; sporun toplum için oynadığı rol açıkça vurgulanmakta; toplumsal yaşamda, iletişimde, entegrasyonda, ortak yaşamı teşvik edici yönü ile sağlık, eğitim, çevre alanlarında da etkin bir değer olarak tanımlanmaktadır (De Kepper, 2001:12-13). Spora ve sportif boş zaman uğraşılarına gösterilen yüksek ilgi Avrupa Birliği ülkelerinde sporun kulüplerde yapılanmasını da etkiledi. Sosyal statünün yükselmesi, çalışma saatlerinin düşmesi ve bireyselliğin ön plana çıkması sayesinde demokratik katılım, ekonomik etkiler ve politik yaklaşımlar bu süreçte etkili oldu (Hartmann-Tews, 1993; 51). Dünya genelinde yöneticiler sporu 1980'li yıllara kadar kendilerine anayasal bir hak olarak garanti edilmiş tüzük özerkliğine dayanarak serbestçe yönetmişlerdir. Ekonomi mantığının ve piyasa kanunlarının nüfuz kazanması, sporun bir mal olarak pazarlanmasının gelişen süreçte kerhen de olsa kabul edilmesi ile birlikte uygulama sınırları oldukça genişledi (Heinemann, 1995: 247). Sporda meslekleşme gerçeği Türkiye'de henüz tam olarak kabullenilememektedir. Oysaki kulüplerde görevler; sadece taraftarlar ve gönüllüler tarafından

gerçekleştirilemeyecek kapsamda arttığını ve "uzmanlık gerektirir" bir hal aldığını yükselen cirolardan da görülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Amacı

Araştırma, "Literatür tarama" (Literaturrecherche), "Gözlem" (Beobachtung) ve İçerik Analizi (Inhaltsanalyse) yöntemlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ticarileşme gerçeği ile yüzleşen spor federasyonları ve spor kulüpleri, istemeyerek de olsa süreci kabullenmek ve yeni duruma uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Sürece uyum sağlamak ile sürecin gereğini yerine getirmek aynı eylemler olmayıp, farklı etkinliklerdir. UEFA'nın 2005 yılından itibaren zorunlu kıldığı Kulüp Lisansı Sertifikasyonu şarlarını (gelir-gider dengesini sağlıklı yürütmek ve anormal-karşılıksız borçlanmayı sınırlamaktadır) taşımayan kulüplere cezai müeyyide uygulanması öngörülmüştür.

Spor kulübü yöneticileri artan ticarileşme ile karşı karşıya iken bir yandan sportif rekabeti yürütmek diğer yandan artan giderleri dengelemek durumundadırlar. Denk bütçe oluşturmak için mücadele edilirken (belli ölçülerde tasarruf) taraftarların başarı beklentilerine de duyarsız kalmamak zorundadırlar. Spor kulüpleri toplumsal talebe bağlı olarak üye sayılarını artırmak ve daha fazla kişiye spor olanakları sunmaları gerekir. Bu noktada ülkelerin farklı spor kültürleri belirgin olarak faklılık arz etmektedir. Türkiye'de altyapı ve amatör düzeyde spor yapanlara kulüpler; malzeme, tesis ve imkânını karşılıksız sunarken Avrupa ülkelerinde bu guruplar spor yapmak için kulüplere aidat ödemek durumundadırlar. Faklı yaklaşım örnekleri Türkiye'de spor kulüplerine ekstradan maliyet getirirken, Avrupa'daki kulüplere ekonomik kaynak teşkil etmektedir. Araştırma bu yaklaşımlara dikkat çekmek ve amatör spor kulüplerinde yapısal değişimin gerekliliğine dikkat çekmek istemektedir. Elit düzeyde profesyonel spor kulübü yapılanmalarında da sportif başarıyı takip edebilmek adına daha fazla borçlanma kararı veren yönetim mekanizmalarının spor ekonomisi – spor pazarlama – spor hukuku – spor finansmanı gibi yeni spor bilimi disiplin alanlarının verilerinden faydalanmaları gerektiğine vurgu yapmak istemektedir.

Spor Kulüplerinde Yapısal Dönüşümler

Spor kulüpleri ticarileşme öncesinde gelir kalemi olarak; üye aidatları ve bağışlar ile yetinirken ticarileşme sürecinin gelişmesiyle birlikte sponsor gelirleri, ürün satışları, kombine bilet gelirleri, TV yayın hakları ve müşterek bahis gelirleri gibi çeşitli kaynaklara sahip olmuşlardır. Bazı spor kulüplerinin şirketleşerek borsada yer alması, kamu yararına çalışma fonksiyonlarını zedelerken, vergiden muaf olan yapılarını sonlandırmakta, vergi denetimi kapsamına girmelerine alınmalarını gerektirmektedir.

Sporun yasal anlamda ticarileşmesine izin verilmesi (1990) sonrasında hukuksal anlamda spor kulüpleri – sporcular, spor kulüpleri – sporcu menajerleri, spor kulüpleri – yayıncı kuruluşları, spor sunucuları – seyirciler / izleyiciler arasında somut belirsizlikler ve anlaşmazlıklar doğmasına neden oldu. Yeni ortamın global anlamda ortak normlar / kurallar aracılığıyla düzenlenmesi için ***"spor hukuku"*** gibi yeni bir spor bilimi disiplin alanı zorunluluktan doğmuştur. Avrupa Birliği içerisinde Aralık 1995'de sonuçlanan hukuk mücadelesini kazanan Jean Marc Bosmann, kendi adıyla anılan sürecin de mimarı olmuştur. 1996 yılından itibaren tüm dünyayı etkileyen "BOSMANN KARARLARI", spor yönetim kademelerini temelden etkilemiştir. Sporcular söz konusu karar ile kulüplerin tapulu malı olmaktan kurtulmuş serbest çalışan statüsü kazanmıştır. Ticarileşme süreci; sporcuların serbest dolaşımlarına onay verirken, gelirlerinde önemli ölçüde artışları da beraberinde getirmiştir. Karar ile birlikte kulüplerin sporcular üzerindeki mülkiyet anlamında dominantlığında ciddi sınırlamalar görülmekte, böylelikle de spor kulüpleri ekonomik olarak kayba uğradıkları bir süreç yaşanmaktadır.

Kulüp yapılarında radikal değişiklikler kaçınılmaz olmuştur. Spor kulüpleri Türkiye'de kar amaçsız ve kamu yararına dernekler statüsünde yapılandırılmış iken artan ticarileşme sonucu Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor gibi geniş taraftar kitlesine sahip olanlar şirketleşerek borsada yer almaya başlamışlardır. Bazı spor kulüpleri artan giderleri karşılayamadıkları için zorunlu olarak satılmaktadır. Bu olayın benzeri medyada büyük yankı ile İngiltere'de 1998 yılında yaşanmıştı. Manchester United Kulübünü satın almak için teklif veren uluslar arası medya imparatoru Murdoch'un girişimi, oluşturulan bir taraftar hareketi tarafından gönüllülük esasına göre çalışılarak engellenmiştir. Bir kampanya dâhilinde sürdürülen çalışmalarda; birçok tanınmış kişinin katkıları ve şehrin işadamlarının desteği ile kriz durumu atlatılmıştır. Bu aksiyon bir model oluşturmuş ve sermayenin şeffaflığının denetlenmesi, paranın kaynağının araştırılması gibi taleplerde bulunmaktadır (Cerrahoğlu 2006; 640-643).

Futbol, Futbolun ticarileşmesi, seyircilerin stadyumlarda maç seyretmelerine sınırlamalar getirilmesi, bilet fiyatlarının artırılması, TV'lerden ücretsiz maç seyredebilme gibi alışagelmiş kazanımlarının kaybedilmesi, sporun sosyal çevresinde yaşanan ırkçı sorunlar, sermayenin sınır

tanımaz tarzı, hak arama düşüncelerini tetiklemiştir. Ticarileşme sürecine reaksiyon olarak gelişen yapılanmalarda; futbolseverlerin *"taraftarlar konumundan müşteri statüsüne"* indirgenmeleri, tartışılan protest yapılanmanın en temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ticarileşmenin olumsuz sonuçlarından direk etkilenen başka bir gurup, evli bayanlardır. İspanya'da TV-Radyo yayın bombardımanın gece saat 02.00'lere ve daha sonralarına taşması nedeniyle sosyal sorunlar yaşanmaktadır. Madrid'de kocalarını futbolda kaybettiklerinden yakınan kadınların kurduğu *"Yalnız Kadınlar Kulübü"* örgütlenerek hak arama mücadelesi sergilemektedir (Bucher, 1999:96-97).

Sonuç

Türkiye Büyük Millet Meclisine Hükümet tarafından sunulan "Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı" 70 maddeden oluşmakta ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında görev bölüşüm ve hizmet ilişkilerini yeniden düzenlemektedir. Bu kapsamda sporun yönetiminin devlet (GSGM) kontrolünden, yerel yönetimlere (belediyelere) devri öngörülmekte, bu bağlamda yetkin spor yöneticilerine gereksinim duyulmaktadır. Bu dönüşüm yönetsel anlamda hem profesyonel hem de amatör spor kulüplerinde yetkin profesyonelleri gerekli kılmakta, ancak sürece uyumda alışkanlıklardan dolayı zorlanmalar gözlemlenmektedir. Ticarileşen spor organizasyonlarında "***for - profit"*** (kar amaçlı) yapılanmalar kadar **"non – profit"** (kar amaçsız) yapılanmalar da aktifleşmekte, yetkin yönetsel elemanlar aranılmaktadır. Spor yönetiminde değerler dizisi değişikliği anlamına gelen bu yeni sürecin Türkiye'ye olan yansımaları sporun en yoğun yaşandığı branş futbolda kendini bariz olarak göstermektedir. Türkiye'de kitlelerin futbola olan ilgisi aktif katılım yerine pasif tüketime yöneliktir. Futbol üzerine yoğun bir söylem olmasına karşın yönetim boyutu (Spor finans – spor pazarlama – spor menajerliği – spor hukuku – spor rehabilitasyonu – sporda sosyal güvenlik – spor ekonomisi – kulüp yönetimi – tesis menajerliği) yeterince ve akademik düzeyde tartışılmamıştır. Bu araştırma boşluğunun vurgulanması ve spor yönetiminde yeni eğitim alt disiplinlerinin geliştirilmesi gereği, araştırmanın hedeflediği sonuçlardandır.

Bireylerin yerine şirketlerin kollandığı günümüzde kulüplerin, sermaye kaynaklı değil de insan kaynaklı birlik olan derneklerin spor kulüpleri içerisinde söz sahibi olabilecekleri yasal düzenlemelere gidilmelidir. Futbolun hedef kitlesi ve onun gerçek sahipleri taraftarların fikirleri önemsenmelidir. Kurdukları / kuracakları entelektüel yapılanmalar desteklenmeli, federasyon ve kulüplerdeki organizasyonlarda temsil hakkı tanınmalıdır. Türkiye'deki Futbol taraftar dernekleri sadece mensubu olduğu takımlarının sportif başarılarına odaklanmış durumdadır. Kulüp yönetimlerinde yer almak, seyirci / izleyici olarak ortak kazanımların korunmasında (taraftar konumundan müşteri konumuna itilmek karşısında) bir aksiyon sergilemek gibi stratejilerden yoksundur. Konu hakkında Avrupa'daki entelektüel yapılanmalar model olmalıdır (Cerrahoğlu 2006; 637 -643). Futbol taraftar derneklerinin STK olarak yapılanması özendirilmeli, bilgi ve organizasyon desteği sunulmalıdır. Sporun toplumsal yaşamda oynadığı rolün daha da artacağı kaçınılmazdır. Ticarileşmiş yeni süreçte, medya – ekonomi gibi dev sektörlerin yörüngesine girilmiş, suiistimal edilme olasılığı yükselmiştir. Pasif kitlelerin en sevgili uğraşları üzerinde çeşitli yatırımlar planlanırken, tüketici kitlelerin kazanımlarını korumak daha da zorlaşacaktır. Bundan dolayı sivil bireylerin devlet dışı yapılanarak oluşturdukları Taraftar Derneklerinin, STK kapsamına desteklenmesi ve güçlendirilmesi sayesinde bir kontrol mekanizması daha kurulmuş olacağından hareketle konu üzerinde kamu yararı olduğu düşünülmektedir.

Profesyonel takım sporlarının daha etkin yönetilmesi konusunun yanı sıra toplumsal anlamda spora pasif katılım sergileyen toplum kesimlerinin aktif spora yönlendirilmesi konusu halk sağlığı kapsamında değerlendirilmektedir. Spor kulüplerinin yönetilmesinde kamu yararı olduğu halk sağlığı açısından da önem arz etmektedir. Türkiye'de Ağustos-2009 tarihi itibarıyla faal lisanslı sporcu sayısı bir bucuk milyonun altında, Spor kulübü sayısı toplamı ise 9.774 iken (bknz.GSGM verileri) bu rakamların Almanya'da ki karşılığı nüfusun yüzde 50'den fazlası aktif olarak 27.000 spor kulübünde spor yapmaktadır.

Yarışma amaçlı spor organizasyonları yanında herkes için spor anlamında çalışmalar da söz konusudur. Malezya Olimpiyat konseyi tarafından Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve komitenin herkes için spor komisyonu himayesinde, dünya sağlık örgütü (WHO) ve uluslar arası spor federasyonları genel merkezinin (GAISF) katkılarıyla organize edilen kongreye 96 ülkeden 505 delege katılmıştır. 12. Dünya Herkes İçin Spor Kongresi hükümetleri acilen azalan fiziksel etkinliklere ve artan obezite gibi küresel sorunlara karşı çözümler üretmeye çağırmıştır. Sağlık politikasının anahtar unsurları olan "*spor ve fiziksel"* etkinliklerin önemine odaklanmak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Politika belirleme, spora ve fiziksel etkinliklere olan katılımların arttırılmasının halk sağlığına, sosyal ve ekonomik unsurlara olan faydalarının göz önüne alınması, gerektiği hatırlatılmıştır. Devamı çağrıda; Fiziksel etkinlik ve halk sporunun öneminin farkına varılması, bir yük ya da masraf olarak değil, aksine bir yatırım olarak görülmesi gerektiğinin tüm hükümetlere ve her düzeydeki kamu otoritelerine bildirilmesi

konusunda vurgu yapılmıştır. Yerel yönetimler ve kamu otoriteleri bahsi geçen organizasyonlar için yönetim anlayışlarını yeniden yapılandırmaları gerekmektedir. Gelişen süreçte kar amacı gütmeyen spor yapılanmaları kamu otoriteleri tarafından daha da desteklenmesi ve özendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu organizasyonların gerçekleşmesinde kalifiye eleman gerektiği, bu yöneticilerin üniversite eğitimi almış olmaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Yasal olarak onay alan "para ve spor " birlikteliğinde ilişkilerin sağlıklı ve sağlam yürütülmesinde sporun fon gurubunu oluşturan taraftar kitlelerinin beklentileri dikkate alınmalı bu anlamda da ABD ve AB ülkelerinde olduğu gibi mutlak surette bilimden yararlanılması gerekir.

Bu bağlamada Spor Ekonomisi Alt disiplinleri olan;

- ► Spor Sponsorluğu
- ► Spor Menajerliği
- ► Spor Pazarlaması
- ► Kulüp Menajerliği
- ► Spor Hukuku
- ► Spor Finansmanı

alanlarında eğitimini veren üniversitelerde dizayn edilmiş bölümler veya kürsülerin ivedilikle yapılandırılması gerekmektedir.

Kaynakça

Cerrahoğlu, N.; (2006) Taraftarlıktan Sorumluluğa:Futbol Taraftar Dernekleri STK Olabilir mi? (Can football fan association be described as ngos?) III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi Bildiriler Kitabı, s. 637-643, Çanakkale, 2006.

Heinemann, K. (1995) Einführung in die Ökonomie des Sport. Verlag Karl Hofmann, Deutschland.

Hartmann-Tews, L.; (1993). Sportstrukturen in Europa sportpolitischer und sportfachlicher Handlungsbedarf, in: Der Sport im zusammenwachsenden Europa, Sport und Buch Strauß – Edition Sport, Köln.

Bucher, G.; (1999), "Klub der einsamen Frauen", in: Hattrick - Zeitschrift für Fußball, Ausgabe 1, IV. Quartal 1999, Edition 1999 / 2000.

De Kepper, C.; (1993), "Die EG-Kommission und der Sport: Auswirkungen und Perspektiven", in: Das Europa des Sports: Sports und Sportpolitik ohne Grenzen, Tokarski - Petry (Hrsg.), Sport und Strauß, Veröffentlichungen der Deut. Sporthochschule Köln, Bd. 12, Köln.

Hermanns, A.; (2001), "Sportsponsoring und sein gesellschaftlicher Stellenwert", in: Huckepack-Finanzierung des Sports: Sportsponsoring unter der Lupe**,** Sportökonomie: Bd. 2, Arbeitskreis Sportökonomie e.V., Verlag Karl Hofmann Verlag, Schorndorf.

http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/illeregore_sporcusayi.htm

http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/kulupsayilari.htm

KÜRESEL SÜREÇTE EKONOMİK KRİZLER VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

ECONOMIC CRISES AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN GLOBAL PROCESS

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ ORTAMINDA TÜRKİYE'DE EKONOMİK İSTİKRAR VE KALKINMANIN SAĞLANMASINDA SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ (STK) KATKILARI

Yrd. Doç. Dr. Adem ÜZÜMCÜ
uzumcu_adem@hotmail.com
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

2008 yılı küresel krizi, ABD hükümetinin düşük gelirli hane halklarına yönelik konut edindirme politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin kriz öncesi uyguladığı gevşek para politikası, piyasaları yanlış yönlendirmiş, finansal türev ürünlerin menkul kıymetleştirilmesi ile konut fiyatları balonu oluşmuştur. Konut fiyatları balonunun sönmesine yol açan subprime mortgage kredisi paniği sonrası, Lehman Brothers'ın iflası ile ABD'nin finansal krizi, küresel krize dönüşmüştür. Küresel kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri büyük oranda etkilemiş, yoğun devlet müdahalelerine rağmen birçok ülke 2008 yılında büyüme oranlarının gerilediği ve işsizliğin arttığı bir süreci yaşamışlardır. Haziran 2009 itibarıyla dünyanın küresel krizden çıkışı yönünde olumlu sinyaller gelmesine karşın Türkiye dâhil birçok ülkenin 2009 yılında büyüme oranlarının negatif olması ve işsizlik oranlarının yükselmesi beklenmektedir.

Küresel kriz nedeniyle Türkiye'de 2008 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren ekonomide yavaşlama görülmüş ve işsizlik hızla yükselmiştir. Açıklanan ekonomik paketlere rağmen Türkiye ekonomisinde 2009 yılında %6 civarında küçülme beklenmektedir. Türkiye'de piyasalarda istikrar sağlanmasına karşın krizin sosyo-ekonomik sorunları ağırlaştırdığı görülmektedir. Bu ortamda uzun dönemde sürdürülebilir büyümenin sağlanması için sosyo-ekonomik sorunların hafifletilmesi gerekmekte ve bu noktada sosyal girişimcilik uygulamaları önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu çerçevede insan odaklı sosyal girişimcilik faaliyetlerinin geliştirilmesinde gönüllülük esasıyla çalışan sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslar arası düzeyde önemli bir platform olabildiği ve özellikle kriz dönemlerinde azımsanmayacak ölçüde katkılar sağlayabildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Küresel Ekonomik Kriz, Ekonomik İstikrar, Sosyal Girişimcilik, Sivil Toplum Kuruluşları*

IMPORTANCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND CONTRIBUTIONS OF NGO'S ENSURİNG ECONOMİC STABILITY AND DEVELOPMENT OF TURKEY IN THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Abstract

Global crisis of 2008 has been emerged as a result of US government policy in order to help low budgeted households to be owner of their houses. Before crisis, the expansive monetary policy of US government has leaded the markets in a wrong path, and securitized financial innovations have lead house prices to bubbles. After subprime mortgage credit panics leading to house prices bubbles blow out, and with the bankruptcy of Lehman Brother's the financial crisis of US has been evaluated as global crisis. Global crisis has been effected advanced and developing countries extremely. Although intensive government intervention, many countries in 2008 have been lived process of reducing growth and rising unemployment rate. Even though positively signals proved that recovering global crisis in July 2009, many countries including Turkey have been expected declining growth rate and rising unemployment rate in 2009.

Turkish economy, because of global crisis, has been experienced recession process and rapid increase in unemployment rate in the three quarter of 2008. In spite of executive economic/fiscal pockets 6 percent decline of growth rate expected in Turkish Economy in 2009. Although stabilizing markets, crisis has been heavily affected socio-economic problems in Turkey. In this process for sustainable development in long-run, socio-economic problems that caused global crisis must be solved or lightened and in this point application of social entrepreneurship has been offered important opportunities. In this context developing of application of social entrepreneurship that human focused and based on voluntary running NGO's, are becoming important platform in national and international level and make important contributions especially in crisis period.

Giriş

Küreselleşme sürecinin insanların refah düzeyini olumlu etkilediği yönündeki görüşler, küresel krizin yaşandığı günümüzde çok fazla eleştiri konusu oldukları gibi küresel ekonomik krizler sonucu ortaya çıkan olumsuz etkiler de küreselleşme karşıtlarının ileri sürdükleri, "küreselleşmenin genellikle zengini daha zengin yoksulu ise daha yoksul yaptığı düşüncesinin" daha fazla taraftar bulduğu tartışmalara yol açmaktadır. Bu tartışmalarda özellikle kriz dönemlerinde küreselleşme sürecinde ortaya çıkan olumsuz etkileri azaltıcı bilinçli çabalara ihtiyaç duyulduğu dile getirilmekte ve küresel krizin olumsuz etkilerinin giderilmesi noktasında başta devlet kurumları olmak üzere sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer başka kuruluşların yapmaları gereken şeyler bulunduğu oldukça sık biçimde vurgulanmaktadır. Bu noktada STK'ların rolleri ile devlet kurumlarının rolleri arasında farklılaşmalar ortaya çıkmakta, kurumların öncelikleri de farklılaşmaktadır. Bu çerçevede, küresel krizin olumsuz etkilerinin halen sürdüğü günümüzde devlet yönetiminde olan veya ülke ekonomilerinde karar verici olanların birinci önceliklerinin ülkelerinin ekonomik istikrarsızlık ortamından çıkmasını sağlayacak ekonomi politikalarını bir an önce uygulamaya koymak ve ekonomilerinde toparlanma ve piyasalarda istikrarı sağlamak olduğu söylenebilir. Buna karşılık STK'lar ve diğer bir kısım kuruluşlar piyasaların istikrarı ve bu bağlamda getirilen

düzenlemelerin önemini kabul etseler bile ortaya çıkan olumsuz etkilerin ve zaten birikmiş olumsuzlukların artmasına yol açan "yangının bir an önce söndürülmesinin" daha doğru olacağına inanmaktadırlar. Öte yandan küresel krizin daha fazla gözle görünür hale getirdiği bütün bu olumsuzlukların giderilmesinde, ülke yönetimlerince uygulanan ekonomik politikaların kısa vadeli sonuçlarından ziyade uzun vadede ekonomik istikrarın temini ve bu bağlamda sürdürülebilir ekonomik büyümenin/kalkınmanın sağlanmasının da büyük önem taşıdığı bilinmektedir.

Bu bağlamda küresel krizin etkilerinin son dönemlerde çok fazla hissedildiği Türkiye'de kısa vadede ekonomik iyileşmenin sağlanması yanında sürdürülebilir büyüme/kalkınma süreciyle paralel biçimde bazı sosyo-ekonomik sorunların (gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk, işsizlik gibi) çözüme kavuşturulması gerektiği de açıktır. Çünkü bu tür sosyo-ekonomik olumsuzlukların aşılmasının sayılamayacak kadar faydası bulunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin geleceğini düşünen tüm bireyler ve kurumların sosyal sorumluluklarının bilincinde olması gerektiği düşüncesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın planı çerçevesinde, çalışmada öncelikle küresel ekonomik krizin makro ekonomik göstergeler üzerinden izlenebilecek etkileri, uluslararası veriler ve Türkiye'nin bazı ekonomik göstergeleri ile ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından küresel krize karşı izlenen politikaların sonuçları bağlamında dünya ekonomisinin görünümü ve geleceğe ilişkin tahminler kısaca ele alınacaktır. Daha sonra, Türkiye örneğinde küresel krizin ağırlaştırdığı sosyo-ekonomik sorunlara değinilecek ve bu tür sosyo-ekonomik sorunların ortadan kaldırılması veya hafifletilmesinin önemi belirtilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede, bugün dünden çok daha fazla önem kazanan sosyal girişimciliğe sahiplenilmesinin ve özendirilmesinin önemi üzerinde durulacak ve STK'ların bu noktada sağlayabilecekleri katkılara odaklanılmaya çalışılacaktır.

Küresel Ekonomik Krizler ve Yansımaları

Küresel ekonomik krizler, dünyada ekonomik yaşamı alt üst eden gelişmelerdir. Küresel krizler 1929 Dünya Buhranı gibi geçmişte çok büyük ekonomik yıkımlar ortaya çıkarmışlardır ve gelecekte de -2008 krizinde olduğu gibi- yeni krizlerin/yıkımların ortaya çıkmaması için henüz geçerli bir neden bulunmamaktadır. Bu noktada biraz geçmişe dönülürse, 1929 Dünya Buhranının ülke ekonomilerine yansıması, devletin geleneksel görevlerinin yanına aktif ekonomi politikaları içeren Keynesyen reçeteler ve sosyal devlet anlayışının eklenmesi/benimsenmesi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası, gerek dünya üzerinde liberal dış ticaret politikalarını tekrar hâkim kılmak, gerekse uluslararası sermaye ve para piyasalarını düzenlemek ve uluslararası ödeme sıkıntılarını ortadan kaldırmak için ABD eksenli uluslararası kuruluşlar (IMF, GATT, Dünya Bankası gibi) oluşturularak sistemin koordinesi sağlanmış ve 1970'li yılların ortalarına kadar büyük çaplı uluslararası ekonomik kriz yaşanmamıştır. Bretton Woods Sistemi olarak bilinen görece rahat bu dönem (1945-1973), Petrol Krizi (1974) ile sona ermiş, krizden sonra sistemin sabit kur sistemine dayalı yapısı çökünce gelişmiş ülkeler sabit kur sisteminden büyük oranda ayrılmışlardır. Ayrıca enerji maliyetlerinde artışın ortaya çıkardığı maliyet enflasyonu işsizlikle birleşince (stagflasyon), bu kez devletin ekonomik alanda sınırlanmasını öneren parasalcı ve arz yanlı iktisat düşünceleri, ekonomi politikalarında egemen olmuştur. Bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda daha çok azgelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkeleri etkileyen 1982 Uluslararası Borç Krizi yaşanmıştır. Krizden çıkışta borç batağına düşmüş ülkeler için kurtarıcı olarak görülen uluslararası finansal kuruluşlarca desteklenen neoliberal ekonomi politikaları, bu kez tüm gelişmekte olan ülkeler için tek tip reçete olarak önerilmiştir. SSCB'nin 1989'da dağılmasından sonra mal ve hizmetler dış ticareti yanında sermaye hareketlerinin de serbestleştirilmesini içeren neoliberal politikalar, 1990'lı yıllarda *küreselleşme* süreci olarak Batılı ülkeler tarafından kutsanmış ve özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu sürece dâhil olmaları durumunda zenginlik ve refah düzeylerini artırabilecekleri belirtilmiştir.

Bu noktada, 1980'lerin ortalarından itibaren küreselleşme süreci çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketleri büyük oranda serbestleştirilmeye başlanmıştır. İletişim teknolojilerinde görülen gelişmelerle birlikte finansal piyasalarda bütünleşme sağlanmış, 1990'lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye hareketleri katlanarak büyümüştür. Bu dönemde gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelere yönelen sermaye hareketleri daha çok spekülatif nitelikli para hareketlerine dönüşmüştür. Finansal piyasaların küresel düzeyde bütünleştiği bu ortamda, bir yandan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sermaye ve para piyasaları arasındaki bağımlılık düzeyi, diğer yandan finansal krizlere karşı duyarlılık ve mali kırılganlık artmıştır. Bu süreçte gelişmekte olan ülkeler ve azgelişmiş ülkelerin makro ekonomik göstergeleri (enflasyon, kamu açığı ve cari işlemler açığı oranları) gelişmiş ülkelere oranla kötüleşmiştir (Batmaz ve Özcan, 2007: 44-45). Bununla birlikte bu yıllardaki ekonomik krizler, gelişmiş ve çok yoksul ülkelerden daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmüş[1] ve gelişmekte olan ülkelerin denetimsiz biçimde sermaye piyasalarını liberal hale getirmesi nedeniyle finansal krizler biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin ayarlanabilir veya sabit döviz kuru sistemi uygularken paralarının farklı nedenlerle değerli hale gelmesi ya da denetimsiz başıboş sıcak para fonlarını ülkeye çeken yanlış faiz ve para politikaları sonucu döviz krizleri oluşmuştur (Toprak, 2001: 94).

[1] Nitekim IMF (1998)'e göre 1975-1997 dönemi içerisinde toplam 53 ülkede 158 para krizi ve 54 bankacılık krizi belirlenmiş, para krizlerinin 42'si gelişmiş, 116'sı gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bankacılık krizlerinin 12'si gelişmiş, 42'si gelişmekte olan ülkede; hem para hem de bankacılık alanındaki 32 krizin ise 6'sı gelişmiş, 26'sı gelişmekte olan ülkede ortaya çıkmıştır. Geniş bilgi için bkz; A. Demet Vardareri ve Gülten Dursun, "Finansal Kriz, Yansımaları ve Değişimin Zorunluluğu" Anadolu Üniversitesi, *EconAnadolu 2009: International Conference in Economics*, Eskişehir, 17-19 June 2009, pp. 1-37.

Öte yandan küresel ekonomik/finansal krizlerin sıklığının arttığı 1990'lı yıllar, küreselleşme sürecinde mali ve finansal piyasalarda denetim ve korumacılığın kaldırılmasının olumsuz etkilerinin (yoksulluk, açlık, gıda krizleri v.b) de daha fazla görüldüğü ve daha fazla tartışıldığı yıllar olmuştur. Bu bağlamda finansal krizlerin azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanlış politikalarından daha çok spekülatif sermaye hareketlerinden doğduğuna yönelik inancın bu yıllarda artması ve denetimsiz biçimde gelişmekte olan ülkelere akan spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin değişik nedenlerle bu ülkelerden toplu biçimde ve hızla çıkışının ortaya çıkardığı olumsuz etkiler küreselleşmenin faydalarını tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda genellikle olumlu yaklaşılan küreselleşme sürecinde azgelişmiş ülkelerin küreselleşmenin fırsatları yerine daha çok küreselleşmenin olumsuz yönleri ile karşı karşıya kalabilecekleri gerçeği hatırlanmıştır. Bu noktada küreselleşme karşıtlarının savunduğu, küresel kriz ortamlarında devletler veya uluslararası kuruluşların ortaya çıkabilen olumsuz etkileri azaltıcı bilinçli çabaları olmaması durumunda ulusal ve küresel düzeyde sosyo-ekonomik sorunların artması ve ülkeler arası kişi başına gelir farklarının artmasının kaçınılmaz olacağı tezleri kısmen de olsa doğrulanmıştır (Üzümcü, 2008a: 480).

Ayrıca 1929'da yaşanan dünyanın ilk küreselleşme krizi sonrası, devletin fonksiyonlarının arasına ekonomik istikrar yanında 'sosyal devlet' ilkesi eklenmiş ve 1990'lu yıllara kadar sosyal devlet anlayışı sayesinde birçok sosyo-ekonomik sorunla mücadele konusunda ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak 1980'li yıllarla başlayan küreselleşme sürecinde sosyal devlet uygulamalarında gerileme yaşanmış, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin oluşturduğu küresel ekonomik istikrarsızlıkların azgelişmiş ülkelere yansımasıyla oluşan istikrarsızlıkların ortadan kaldırılması noktasında deyim yerindeyse ilk kurban edilen sosyal devlet ilkesi olmuştur. Bu çerçevede azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen ekonomik krizler sonrası gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankası tarafından önerilen makroekonomik stabilizasyon ve koşullu yapısal uyum kredileri, bu ülkelerdeki yoksul insanların durumunu daha da kötüleştirmiştir. IMF tarafından sağlanan yapısal uyum kredilerinin şartlılık ilkesine bağlı olması ve kredinin serbest bırakılması için transfer harcamaları ve sübvansiyonlar gibi uygulamalardan vazgeçilmesi biçimindeki acı reçeteleri (uygulamada ücret artışları ve sosyal yardımların azaltılması), sosyo-ekonomik sorunların azaltılması yönündeki çabalara sekte vuran[2] bir gelişme olmuştur (Soyak, 2004: 38). Bu bağlamda 1990'lı yıllarda neoliberal politikalar çerçevesinde ekonomide devletin payı azalırken devletin sosyo-ekonomik sorunlarla mücadele konusundaki görevini büyük oranda STK'lar üstlenmeye başlamıştır.

Günümüzde etkileri devam eden küresel kriz öncesi ABD ekonomisi ile sınırlı kalan ancak 2008 krizine dönük etkileri bulunan gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda önemli sorunlardan biri kısaca dot.com krizi olarak adlandırılmaktadır. ABD'de yeni internet/teknoloji şirketleri etrafında NASDAQ endeksinde 2000 yılı Mart ayına kadar süren büyük balon/sanal şişkinlik FED'in faiz oranlarının artırıcı politikası sonrası ortadan kalkmış ve internet/teknoloji şirketlerinin (Linux, Amazon, Globe.com, infospace gibi) değerleri azalmış ve NASDAQ endeksi 2002 yılında 2000 yılı değerinin %70'ni kaybetmiştir. ABD'de kriz öncesi ortaya çıkan bir başka önemli gelişme Enron yolsuzluğu olmuştur. Bu yolsuzluğa dünyanın önde gelen denetleme şirketlerinden Arthur Andersen göz yummuş, aslında zarar eden firma 2008 krizinin de ortaya çıkışından rol oynayan finansal türev araçları ve muhasebe hileleri yoluyla zararlarını gizlemiştir. Bu durum anlaşılınca Enron hisse senetleri 90 dolarken önce 20 daha sonra 0,26 dolara kadar gerilemiş ve firma 2 Aralık 2001'de iflasını açıklamak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler ve dünyaca meşhur bir denetim şirketinin yolsuzluğu görememesi veya göz yumması ABD'de finansal sistemle ilgili sıkıntıların varlığını açıkça göstermiştir (Kutlay, 2009).

2008 Küresel Ekonomik Krizinin Ortaya Çıkışı, Yayılması ve Ekonomik Yansımaları

Küresel ekonomik krizlerin tarihsel perspektifteki gelişimi ve bir kısım ekonomik yansımalarına ilişkin genel bir değerlendirmeden sonra günümüz krizine gelince, krizin belirtileri bağlamında krizi hazırlayan bir dizi olay[3] gerçekleşmiş olsa ve ABD kaynaklı finansal sistemdeki balonun er veya geç söneceği tahmin edilse bile, 2008 yılı ilk çeyreğinde dünyanın ekonomik gündemini bir yıl öncesinde hızlanan gıda ve enerji fiyatlarının yaratabileceği olası enflasyonist etkiler oluşturuyordu. Bu bağlamda bir yandan enflasyonla mücadele diğer yandan da gıda ve enerji arzında yeterliliğin sağlanması için alınması gereken acil önlemler tartışılıyor, ABD kaynaklı bir finansal krizin 2008'in son çeyreğinde dünyada önemli ekonomik dalgalanmalar oluşturabileceği -kötümser iktisatçı olarak bilinen

---

[2]Bu bağlamda Stiglitz (2002), IMF'nin azgelişmiş ülkelere uygulattığı yapısal uyum programlarıyla dayatılan ticari serbestleşmenin yüksek faiz oranı ile birleştiğinde, işten çıkartmalar ve işsizliği artıracağını, finansal piyasalar serbestleştirilirken yeterli yasal düzenleme olmadığında ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir.

[3] Bu noktada krizi hazırlayan olaylar dizisinin temelinin 2000 sonlarında atıldığı, dünya ekonomilerinde yavaşlama belirtilerinin ortaya çıkması ile birlikte ABD, Avrupa ve Japonya merkez bankalarının gevşek para politikaları ve faiz oranlarını düşürmesinin varlık fiyatlarında şişme oluşturduğu, bankaların kısa vadeli ve düşük faizle borçlanarak, başta konut kredisi olmak üzere uzun vadeli kredi plasmanını teşvik ettiği, yüksek getirili riskli varlıklardan mortgage kredilerine talebi artırdığı ve bu varlıkların menkul kıymetleştirilip tekrar pazarlandığı ve global finans sisteminde yaygın olarak işlem görmeye başladığı ifade edilmektedir. Bu çerçevede türev ürünlerin işlem hacminin hızla arttığı, ancak, bu tür menkul kıymetlerin yeterince denetlenememesinin risklerin doğru fiyatlanmasını engellediği, aşırı risk, vade uyumsuzlukları ve konut fiyatları balonu oluşturduğu belirtilmektedir. 2004 yılı ikinci çeyreğinden itibaren FED'in enflasyonist baskıları kontrol altına almak amacıyla hızlı faiz artırımlarına başlamasının süreci tersine çevirdiği ve mortgage kredi krizinin oluştuğu belirtilmektedir. bkz: Durmuş Yılmaz, "Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?", *Bunalım Çalıştayı,* 2008/1, Türkiye Ekonomi Kurumu, 27 Aralık 2008. (http://www.tek.org.tr/dosyalar/calistay2009/TEKCALISTAY-YILMAZ-27-12-08.pdf. Erişim: 12.07.2007).

ve küresel krizin kahini olarak ülkemizde ünlenen Lionel Robbins ve ABD'nin krize gireceğini ileri süren FED'in efsanevi başkanı Greenspan hariç- genel olarak düşünülmüyordu.

Bu gündemi değiştiren ve küresel krizin ilk sinyalini veren olay ABD'nin beş büyük yatırım bankasından birisi olan Bear Stearns'ün batmasını engellemek için FED-ABD Hazine Bakanlığı işbirliği ile JP Morgan Chase'e 16 Mart 2008'de satılması olmuştur. JP Morgan Chase, Bear Starns hisse senetlerini 2 dolar ödeyerek 236 milyon dolara değerinin yaklaşık beşte birine satın almıştır[4]. Bu ortamda, Mayıs 2006'da, ABD'de subprime (eşik altı) mortgage kredilerinde (daha çok alt gelir grupları tarafından kullanılan değişken faizli ve riskli konut kredisi) borç geri ödeyememe olgusuyla birlikte konut satışlarında durgunluk ortaya çıkmıştır.

Bu noktada 1995-2005[5] döneminde gerçek değerinden çok fazla değerlere ulaşarak varlık fiyatları balonu oluşan konut sektöründe, konut fiyatları hızla düşmeye başlamıştır. Oluşan konut fiyatları balonunun patlaması sonrası konut kredisi alanların borcunu vadesinde ödenmemesi ve konutların haciz süreci başlamıştır (Taylor, 2009: 11). Dolayısıyla düşük gelir grubundaki insanlar konut kredilerini ödeyemez hale gelince, bu tür kredileri sağlayan kuruluşların bilânçoları bozulmuş, ortaya çıkan subprime mortgage paniği nedeniyle konut kredi piyasalarında iflas beklentileri artmış ve grafik 1'de görüldüğü gibi kredi iflas/temerrüd takası (CDS) primleri çok hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır (Gorton, 2009: 11).

Grafik 1: ABD'de Kredi İflas Takası Primlerinde (CDS)Görülen Gelişmeler (Baz Puan)

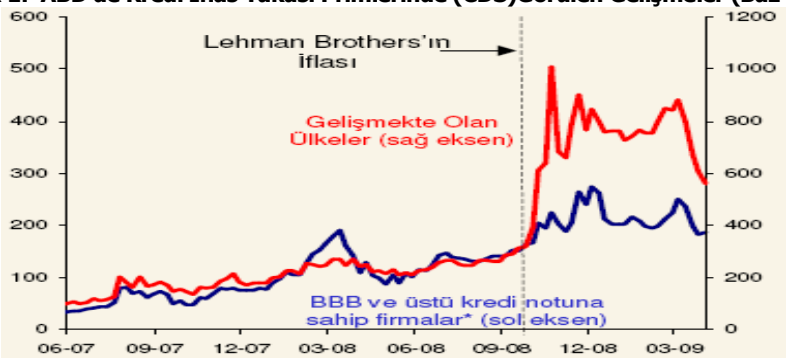

Kaynak: Yılmaz, 2009: 6.

Bu çerçevede ABD'de 12 trilyon dolar düzeyindeki mortgage piyasasının yaklaşık yarısına garanti veren ve ikincil mortgage piyasasının çalışmasını sağlayan 1938'de kurulmuş mortgage kredi sağlayıcısı Fannie Mae (Federal National Mortgage Association) ve 1970'de kurulmuş Freddie Mac (Federal Home Loan Mortgage Corporation)'in iflas riski karşısında bu iki şirkete 200 milyar dolarlık fon sağlanarak Federal Emlak Finansmanı Otoritesi tarafından 7 Eylül 2008'de devralınmıştır. Bu şekilde iflastan kurtarılan bu iki kuruluşun 5,4 trilyon doları bulan mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetlerine (MBS; mortgage backed securities) ve diğer borçlarına garanti verildiği açıklanmıştır (Vardareri ve Dursun, 2009: 9-10). ABD GSYİH'nın yaklaşık %40'na yaklaşan bu kurtarma politikası sonrası ortaya çıkabilecek olası ahlaki tehlikelere (moral hazard) de dikkat çekilmiştir[6].

Bu ortamda ABD merkezli 1929 Buhranında dahi ayakta kalan 158 yıllık geçmişi bulunan uluslararası yatırım kuruluşu 639 milyar dolarlık varlığa sahip –batmayacak kadar büyük- Lehman Brothers'ın 15 Eylül 2008'de iflasına göz yumulmuş[7] ve kriz bu noktada küresel hale gelmiştir. Lehman Brothers'ın iflasını açıklaması sonrası 16 Eylül 2008'de bu kez dünyanın en büyük sigorta şirketi American International Group (AIG)'nin hisse senetleri

---

[4] Geniş bilgi için bkz: The Economist, "Signs of Panic as JPMorgan Chase Takes Over Bear Stearns", 17 Mart 2008. (http://www.economist.com/daily/news/displaystory.cfm?story_id=10872696. Erişim: 15.07.2009).

[5] 1953-1995 döneminde ABD'de enflasyonist etkilerin arındırılması durumunda konut fiyatlarının değişmediğini gösteren çalışmalar, 1995-2005 döneminde konut fiyatlarında balon oluştuğunu belirlemişlerdir. Bu bağlamda The Economist dergisinin ev fiyatları endeksine göre 1997-2006 arasında ev fiyatları ABD'de %120 oranında artmıştır. Bu artışlar konut kredisi kullanımını teşvik etmiş, bankaların karlarını artırmak istemeleri ve sanal fiyat artışlarına gayrimenkul değerleme uzmanlarının da göz yummaları subprime mortgage kredileri krizinin oluşmasına yol açmıştır. bkz: The Economist (2007), "Houses Built on Sand", *Economics Focus*, 13.09.2007. http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=9804125. Erişim: 15.07.2009).

[6] Çünkü ortaya çıkabilecek kurtarma maliyetinin riski alan ilgili kuruluşlara ve bunların yüksek maaşlı CEO'ları yerine ABD halkına yüklenmesine yol açabileceği düşünülmüştür. Ancak bu noktada sisteme duyulan güvenin aşınması biçimindeki güven krizinin olumsuz sonuçları yeterince doğru hesaplanmamıştır. Geniş bilgi için bkz: Mustafa Kutlay, "Küresel Finansal Kriz ve Devlet Müdahalesinin Ekonomi Politiği", USAK, 2009. (http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=750. Erişim: 15.07.2009).

[7] Bu noktada, FED ve ABD Hazine Bakanlığının Lehman Brothers'in iflasına göz yumması ile 1929 Buhranının nedenini oluşturduğu düşünülen 1929 öncesi para arzının %33 azalmasına yol açan banka iflasları ve 1930 Smoot-Hawley gümrük vergi yasası arasında benzerlik kurulmaktadır. Çalışmada iki krizin de ABD kaynaklı olduğu ve ABD'nin bu iflasa göz yummakla aynı hatayı ikinci kez tekrarladığı ileri sürülmektedir. Geniş bilgi için bkz: Sumru Öz, "Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz", *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*, 2009/3, TÜSİAD-Koç Üniversitesi, Haziran 2009: 1-7. Öte yandan 2008 küresel krizinin önemli zararlar oluşturmakla beraber 1929 krizi kadar büyük bir yıkım oluşturmadığı ileri sürülmektedir. Örneğin bkz: Charles Collyns, "The Crisis Through The Lens of History", *Finance & Development*, December 2008, pp. 18-20.

%60'ı bulan oranda değer kaybetmiş ve deyim yerindeyse ahlaki tehlikeden (yağmurdan) kaçılırken küresel finansal piyasalarda güven(sizlik) sorunu derinleştirilmiştir. Borsalarda tarihi düşüşlerin yaşandığı bu ortamda Moskova borsası, olumsuz haberler yüzünden %16'dan fazla değer kaybedince işlemler bir saatliğine durdurulmuştur. FED, 17 Eylül'de AIG'ye 85 milyar dolar aktarmış ve şirketin hisselerinin yüzde 80'ini denetim altına almış, daha sonra AIG'e 38 milyarlık kredi daha açılmıştır. Bu gelişmelerin yaşandığı süreçte Merrill Lynch değerinin altında 50 milyar dolara Bank of America'ya satılmış, diğer iki önemli yatırım bankası Goldman Sachs ve Morgan Stanley mevduat bankası statüsüne geçirilmiştir. ABD'nin en büyük 6. mevduat bankası Washington Mutual'ın Eylül ayındaki iflası bu ülke tarihinin en büyük mevduat bankası iflası olmuştur. ABD mevduat sigorta fonu FDIC tarafından devralınan banka aynı gün JP Morgan'a 1,9 milyar dolara satılmıştır. 2008 yılı Kasım ayının ikinci yarısında hisse değeri büyük oranda düşen Citigroup'a ABD Hazinesi tarafından daha önce yapılan 25 milyar ABD dolarlık imtiyazlı hisse alımına ek 20 milyar ABD doları daha sermaye katkısı yapılmasına ve ayrıca yurtiçi aktiflerinin 306 milyar ABD dolarlık kısmına devlet garantisi verilmesine karar verilmiştir (TCMB, 2008). Bu dönemde ABD gibi bir liberalizmin kalesi olan bir devlette 2008 yılında 23 bankaya el konularak Federal Mevduat Sigorta Fonuna (FDIC) devredilmesi, gelişmekte olan ülkelere önerilen liberal politikalara karşılık ABD'nin Keynesyen ekonomik politikalar izlediği yönünde yorumlara yol açmıştır.

Öte yandan yine batmayacak kadar büyük olduğu düşünülen bir başka kuruluş General Motors'un iflasın eşiğinde olduğunu açıklaması ise büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu noktada ABD yönetimi ortaya çıkan finansal kriz karşısında tedbir almak gerektiği düşüncesiyle 700 milyar dolarlık bir paketi uygulamaya geçirmek istemiş, ancak paket 29 Eylül 2008'de ABD Temsilciler Meclisinde reddedilince Dow Jones Endeksi bir gün içinde tarihi olarak en büyük puan düşüşünü yaşamıştır. Bu noktada uluslar arası borsaların birçoğu da bu gelişmeyle paralel biçimde grafik de görüldüğü gibi büyük düşüşler yaşamıştır. Daha sonra bu paket 850 milyar dolara yükseltilmiş ve demokrat partili üyeler ve senatörlerin önemli çabaları sayesinde 8 Ekim 2008'de ABD Temsilciler Meclisi ve Kongresinden geçebilmiştir.

Bu noktada birbirini kısa aralarla takip eden finansal kaosun neden-sonuç ilişkilerini araştıran analistler, küresel finansal sistemdeki açık ve zaafların krizin er veya geç geleceğinin işaretini verdiğini, küresel finansal sistemin son derece kompleks yapısı ve yatırım bankalarındaki toksik/zehirli/riskli kağıtlardan dolayı tehlikelere açık hale geldiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda ABD'nin Fannie Mae ve Freddie Mac aracılığı ile yüksek düzeyde konut kredileri alanında borçlanmayı teşvik etmesi ve bu kredilerin finansal türev ürünlerinin oluşturduğu ikincil piyasanın küresel düzeyde aşırı büyümesi yanında, gerek 11 Eylül saldırıları sonrası dünyada ekonomik durgunluğun ortaya çıkmasını önleme ve gerekse Afganistan ve Irak operasyonlarının maliyetleri çerçevesinde ABD'nin uyguladığı genişletici para ve maliye politikalarının ve borçlanma konusundaki gevşek tutumunun finansal sektörde balon yarattığını ileri sürmüşlerdir[8]. Örneğin 2008 Nobel iktisat ödülü sahibi Krugman (2001) Güneydoğu Asya Krizinin ortaya çıkışının önemli nedenlerinden biri saydığı varlık fiyatları (emlak, hisse senedi v.b) balonunun ABD'de 2006'da oluştuğunu, Reinhart ve Rogoff (2009) da sorunun ortaya çıkış nedeninin subprime mortage kredisi olduğunu vurgulamışlardır. Mishkin (2009: 5) de, 2008 finansal krizinin geçmiş finansal krizlerle pek çok ortak özelliği bulunduğunu, önceki krizlerde olduğu gibi bugünkü krizi hızlandıran üç faktörün (finansal türev ürünlerin yanlış yönetimi, patlayan varlık fiyatları balonu ve finansal kurumların bilançolarının bozulması) ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Ayrıca, artan finansal türev ürünler üzerinde yeterince koordinasyon ve denetimin bulunmamasının sistemik risk oluşturduğu ve bu bağlamda 1990'lı yıllarda finansal alanda yeterli denetim ve koordinasyon yerine deregülasyonlara ağırlık verilmesi sonucu sistemik risk olasılığının arttığı ve bu durumun reel ekonomiye taşınmasıyla birlikte küresel ekonomik krizin 2008'de patlak verdiği de belirtilmiştir. Örneğin, Eğilmez (2009: 98-102), ABD'de konut piyasalarında oluşan ve suni refahı temsil eden bu düzenin uzun süre devam etmesini beklemenin gerçekçi olmadığını, reel ekonomide yer alan varlıkların yüksek borçlarla elde edilmesi durumunda sistemde oluşan balonun patlaması sonucu sanal ekonomide ortaya çıkan düzeltmenin reel ekonomide çöküşlere neden olabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla ABD'de başlayan finansal krizin tüm dünyayı etkilemesinin nedenlerinin küreselleşme ve aşırı derecede karmaşık menkul kıymetleştirme olduğu söylenebilir (Ackerman, 2008: 331). Çünkü küreselleşme çerçevesinde tüm dünyaya yayılan finansal şirketler, kazanç ve kayıp olasılığını ana merkezin bulunduğu ülkeden tüm dünyaya taşımaktadır. Bu bağlamda risk derecesi tam bilinmemesine rağmen, ABD mortgage kredilerinin riskleri, menkul kıymetleştirme paketleriyle tüm dünyaya dağıtılmıştır. Mortgage kredisine dayalı menkullere yatırım yapanlar, dünya çapında bu türev ürünleri yurt dışı piyasalara yayarken, ABD'de başlayan finansal krizin küreselleşmesine ve derinleşmesine neden olmuştur.

Özetle, 2008 küresel krizi, öncelikle ABD'de yatırımcıların mortgage piyasasına güven kaybıyla başlamış, konut/emlak piyasasında düşen emlak fiyatları ve kredileri ödeyememe riski, ABD'de likidite krizine sebep olmuştur. Başlangıçta ABD ve AB Merkez Bankalarının piyasalara likidite enjektesiyle[9] çözümlenir gibi gözüken

---

[8] Finansal krizler ve devletin yanlış teşviklere yol açan maliye politikaları arasındaki ilişkiyi küreselleşme sürecinde ilgili teoriler bağlamında ele alan bir literatür çalışması örneği için bkz: Hayal Ayça Şimşek, " Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2008, ss. 183-208.

[9] Merkez bankaları 16 Eylül tarihinde piyasalara toplam 230 milyar dolar enjekte etmiştir. FED, 50 milyar dolar, Avrupa Merkez Bankası 70 milyar euro, İngiltere Merkez Bankası 25,2 milyar euro, Japonya Merkez Bankası 24 milyar dolar, Rusya Merkez

sorun Lehman Brothers'in iflasıyla derinleşmiş ve dünya piyasaları, özellikle borsalar dibe vurmuştur. Bu bağlamda, Krugman (2001: 127-130)'ın "evrenin efendileri" olarak nitelendirdiği hedge fonların konut kredileri veren kuruluşlardaki riskli/toksik kâğıtlar üzerindeki muazzam yatırımları ve denetimsiz küresel finans ağları sayesinde, yine Krugman (2007)'ın ifade ettiği gibi ABD'de geliştirilen birçok finansal türev ürün[10] üzerinde olduğundan daha az algılanan riske bağlı olarak ortaya çıkan finansal kriz, diğer gelişmiş ülkelere ve oradan gelişmekte olan ekonomilere ve yükselen ekonomilere bulaşmış ve 1929'da olduğu gibi ABD'nin krizi dünyanın küresel krizi haline gelmiştir. IMF de, yayımladığı "Dünya Ekonomik Görünüm Raporu"nda, mali kriz karşısında küresel büyümenin yavaşlayacağı ve ABD'nin 2008'de "orta derecede bir resesyon" yaşayacağını ve finansal krizin 1929 Büyük Buhrandan bu yana karşılaşılan en büyük finansal şok olduğu değerlendirmesini yapmıştır (IMF, 2008: 1). Nitekim ABD'de Nisan 2009 itibarıyla işsizlik oranının %8,9 düzeyiyle son 26 yılın en yüksek düzeyine çıkması[11] bu sonucu doğrulayan göstergelerden sadece biri olmuştur.

Öte yandan Blanchard (2008: 8-10)'ın da ifade ettiği gibi liberal ekonomik sistemde görülen bu kırılma global ekonomide son 60 yılda görülen en büyük tahribatı oluşturmuş, bu noktada global ekonomide oluşan tahribatın tamiri konusunda gerek G8 ve G20 gibi platformlarda ve gerekse uluslararası örgütlerce gerçekleştirilen toplantılarda küresel krizden çıkış için ortak çabalara ihtiyaç duyulduğu ileri sürülmüştür. Bu ortamda en fazla duyulan öneriler, küresel sistemde ABD doları yerine başka paralara ağırlık verilmesi, uluslararası sermaye hareketlerinin denetimsizliğine son verecek biçimde finansal sistemin yeniden düzenlenmesi, riskler ve düzenlemeler bağlamında küresel krizden doğru derslerin[12] çıkarılarak liberal kapitalist sistemin yeniden düzenlenmesi olmuştur. Benzer biçimde UNCTAD (2009: 15-17) da, dış ticarette koruyuculuğun artması ve uluslararası ticaret kanallarının tıkanması riski nedeniyle, küresel kriz ortamında sistemik başarısızlık riskinin arttığını ileri süren Çin ve diğer gelişmiş ülkelerin ısrarla vurguladığı gibi uluslararası sermaye hareketlerinin küresel düzeyde koordine edilmesi ve küresel düzenlemelere[13] ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Bu noktada ABD'de başlayan finansal kriz, Avrupa ve Asya'ya sıçrayarak küresel bir kriz haline gelince daha önceleri finansal kuruluşlar arası borçlanma piyasalarını koordine eden ve likidite sağlamaya çalışan gelişmiş ülkeler, ekonomik canlanmayı sağlamak için politika faiz oranlarını koordineli olarak düşürmüşler[14], ardından likidite desteğine ilave olarak finansal kuruluşların mevduat ve diğer yükümlülüklerine garanti vermek, bu kuruluşlara sermaye desteği sağlamak ile para ve maliye politikalarını gevşetmek gibi tedbirler almışlardır. Bu bağlamda Avrupa'da özellikle Benelüks ülkeleri bankacılık kesimine yoğun müdahalelerde bulunmuştur. Bu çerçevede mali yapısı zayıf görülen Fortisbank'a önce 2008 Eylül ayında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından 11,2 milyar euro sermaye enjekte edilmiş, ardından 3 Ekim 2008'de Hollanda bankanın bu ülkedeki operasyonlarını 16,6 milyar euroya satın almıştır. 6 Ekim 2008'de Fransız Bankası BNP Paribas, Fortis'in Belçika ve Lüksemburg'daki operasyonlarının çoğunluk hissesini 14,5 milyar euro karşılığı devralmış ve BNP Paribas euro bölgesinin en büyük mevduat bankası haline gelmiştir. Benzer biçimde Dexia'ya, yatırımcıların güvenini kaybetmesi ve hisselerinin piyasa değerinin %30 düşmesi üzerine, Fransa, Belçika ve Lüksemburg 29 Eylül 2008'de bankaya toplam 6,4 milyar euro sermaye enjekte edilmiştir. İngiltere'de ülkenin en büyük 9. bankası Bradford & Bingley kamulaştırılmış, HBOS, ipotek kredileri portföyünden kaynaklanan zararlar ve krizin getirdiği likidite sıkıntıları nedeniyle 18 Eylül'de Lloyds Bank ile birleştirilmiş, iki bankaya 17 milyar paund sermaye konulacağı belirtilmiştir. Royal Bank of Scotland (RBS), destek paketi çerçevesinde, 20 milyar GBP sermaye ile desteklenmiştir (TCMB, 2008). İsviçre Hükümeti, ülkenin en büyük bankası UBS için 52,8 milyar dolarlık bir paketi hayata geçirmiştir. İzlanda ülkenin üç büyük bankası Kaupthing, Landsbanki ve Glitnir'e el koymuş, Almanya'da, emlak piyasasında ülkenin ikinci büyük kredi sağlayıcısı Hypo Real Estate 50 milyar euroluk paketle kurtarılmıştır.

Bankası 12,9 milyar dolar, İsviçre Merkez Bankası da, piyasalara 5 milyar euro likidite sağlamıştır. Geniş bilgi için bkz: (http://www.cnnturk.com/2008/ekonomi/genel/12/17/iste.ekonomide.yilin.olaylari/505044.0/index.html. Erişim: 15.07.2009)

[10] Krugman (2007), alaycı bir dille, ABD'de geniş kullanımı bulunan bu finansal türev ürünlerin/yeniliklerin bu tür ürünleri pazarlayanlar tarafından bir kısım kısaltmalar çorbası ile (örneğin CDS, CDO, CMO, ABS, SIV's, RMBS ve ABCP) gösterilmesinin güvenli yatırımda bulunmak isteyen bireysel yatırımcılar tarafından riskin dağıtıldığı yanılsamasına yol açtığını, çok fazla karmaşıklaştırılan bu tür ürünlerin riskinin hesaplanmasının çok zorlaştığını ve bu nedenle oluşan risklerin olduğundan küçük görülebildiğini ileri sürmektedir.

[11] bkz; Hürriyet Gazetesi, "ABD'de İşsizlik 26 Yılın Zirvesinde", 8 Mayıs 2009. (http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews. aspx?id= 11610146 Erişim: 15.07.2009)

[12] Küresel krizden çıkarılacak dersler konusunda birçok çalışma bulunmakla birlikte şu çalışmalara bakılabilir; Daron Acemoğlu (2009a), "The Crisis of 2008: Structural Lessons for and from Economics", *Working Paper*, No: 3722, MIT, 11 January 2009, pp. 1-13; Daron Acemoğlu (2009b), "Risk and Regulation: Lessons From The Crisis of 2008", *Presentation IMF/World Bank,* 26 May 2009, pp. 1-17; IMF (2009a), "Lessons of The Global Crisis for Macroeconomic Policy", Research Department, 19 February 2009, pp. 1-17.

[13] Bu noktadaki önerilerden biri 1974'de sona eren Bretteon Woods sisteminin bir yenisinin kurulması ve bu bağlamda sadece uluslararası finansal sorunları değil aynı zamanda küresel yoksullukla mücadele ve iklim değişikliğine bağlı sorunların da bu yeni platform çerçevesinde çözülmesi önerileri getirilmektedir. Geniş bilgi için bkz: James B. Boughton, "A New Bretton Woods?", *Finance & Development*, March 2009, pp. 44-46.

[14] Örneğin, ABD, 2007 yılı boyunca %5.25 seviyelerindeki faiz oranlarını FED, 2008 başında %2 seviyesine düşürmüş, finansal krizle birlikte 08 Ekim 2008'de birçok ülke ile koordineli biçimde % 1.5 e indirmiş, Avrupa Merkez Bankası ECB %3.75; İngiltere % 4; İsviçre %2.5 ve Çin %6.93 düzeyine düşürmüştür. Son duruma bakıldığında, FED faiz oranlarını %0.25 e çekmiştir. İngiltere'de %0.5, Avrupa Merkez Bankası (ECB) %1.5, İsviçre %0.25 ve Japonya %0.1 düzeyindedir.

Yine 8 Ekim 2008'de İngiltere'de 8 ulusal bankanın sermaye yapısının güçlendirilmesi gündeme gelmiş, bu çerçevede 437 milyar dolarlık bir paket açıklanmıştır[15].

Dolayısıyla Ekim 2008'de, İrlanda, İngiltere, Belçika başta olmak üzere dünya ülkeleri ekonomileri birbiri peşi sıra resesyona sürüklenmişlerdir. Bu süreçte 1980 ve 1990'lı yıllardaki krizlerden farklı olarak sanayileşmiş ülkelerde başlayan kriz, hızlı şekilde yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ekonomilere yayılmıştır. Yatırımcılar, algılanan risk düşük seviyelerde olsa bile, ülkelerden sermayelerini çekmişler ve bu durum hisse senetlerinin değerinin düşmesine neden olmuştur. Bu olumsuzluklara, ülkelerin ihracatlarında ve mal fiyatlarında meydana gelen düşüşlerinde eklenmesiyle birlikte dünya üzerindeki ülkeler ya resesyona ya da düşük ekonomik büyüme periyoduna girmişlerdir (Nanto, 2009: 2).

Bu noktada küresel ekonomik krizden çıkmak için tüm dünyada finansal piyasalar ve reel kesim için 7 trilyon dolara yaklaşan kurtarma paketleri hazırlanmıştır. ABD'de finansal piyasalar için hazırlanan 700 milyar dolarlık Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı (TARP) kabul edilmiş ve FED, Kasım 2008'de 800 milyar dolarlık yeni bir teşvik planı daha açıklamıştır. AB, durgunluğa giren Avrupa ekonomisini canlandırmak için 200 milyar euroluk ortak teşvik paketini onaylamış, İngiltere'nin kurtarma paketi 680 milyar dolara ulaşmıştır. Almanya'da 500 milyar euro, Fransa'da 461 milyar dolarlık mali yardım paketi kabul edilmiştir. Ayrıca İspanya 30, İrlanda 400, Avusturya 85, Portekiz 20, Yunanistan 28 milyar dolarlık paketler hazırlamış, Rusya da 86 milyar dolarlık yardım paketini onaylamıştır[16]. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerin likidite ve kurtarma operasyonları yılın son çeyreğinde yeni sorunlu varlıkları da kapsayacak şekilde genişletilerek devam etmiş ve mali destek paketleri tarihsel olarak görülmemiş boyutlara çıkmıştır (Tablo 1). Bu bağlamda ülkelerce açıklanan kurtarma ve mali paketler küresel krizin tüm ülkeler bazında ne kadar ciddi zararlara neden olduğunun açık bir göstergesi olmuştur. Bununla birlikte yukarıda belirtildiği gibi özellikle ABD'de kurtarma paketlerinin geçişi sancılı olmuştur.

Tablo 1: Bazı Ülkelerin Küresel Krize Karşı Açıkladıkları Mali Paketler (GSYİH Oranı, %)

	2008	2009	2010
Çin	0,4	3,1	2,7
G. Kore	1,1	3,9	1,2
Rusya	0	4,1	1,3
ABD[1]	1,1	2	1,8
G. Afrika[2]	1,7	1,8	-
Kanada	0	1,9	1,7
Almanya	0	1,6	2
Meksika	0	1,5	-
Japonya[3]	0,3	2,4	1,8
Fransa	0	0,7	0,8
Hindistan[4]	0,6	0,6	0,6
Türkiye[5]	0	0,8	0,3
Brezilya	0	0,6	0,8

(1) Finansal kesime yapılan destekleri içermemektedir.
(2) Mali yıl bazında olup, 2009/2010 bütçesine dayalı olarak yapılan tahminlerdir.
(3) Finansal kesime yapılan destekleri içermemekte olup, kamu finansal kuruluşlarına verilen sübvansiyonları ve sermaye desteklerini içermektedir.
(4) Mali yıl bazındadır.
(5) Eylül 2008-Mart 2009 arasında açıklanan önlemleri içermektedir.

Kaynak: TCMB, 2009: 5.

Öte yandan Macaristan'ın sıkıntıya girmesi üzerine AB, IMF ve Dünya Bankası birlikte 20 milyar euroluk bir fon oluşturmuşlardır. İlk kez bir AB ülkesine (Macaristan) yardım yapan IMF, ayrıca Ukrayna'ya 16,5 milyar dolarlık acil kredi programını onaylamış, İzlanda'ya ise 2,1 milyar dolarlık kredi sağlamıştır. Bununla birlikte alınan tedbirlere rağmen, finansal koşullardaki aşırı sıkılığın devam etmesi ve küresel krizin neden olduğu güven kaybı, iktisadi faaliyeti küresel ölçekte yavaşlatarak büyüme oranlarının 2008'in son çeyreğinde belirgin bir şekilde gerilemesine yol açmıştır. Küresel ekonomide özellikle gelişmiş ülkelerde büyüme oranları sert bir şekilde gerilerken (grafik 2), sanayi üretimi büyük ölçüde daralmış (grafik 3) ve işsizlik oranları (grafik 4) hızla yükselmiştir.

Grafik 2: ABD, Japonya, İngiltere ve Euro Alanında Büyüme Oranlarının Gelişimi (2004-2010)

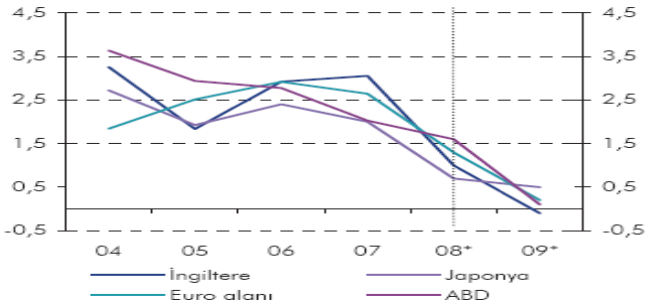

Kaynak: TCMB, 2008: 9.

[15] Finans Gündem, "2008'de Dünya Ekonomisi", 17 Aralık 2008. (http://www.finansgundem.com/haber/oku/ichaber/3688/2008de_dunya_ekonomisi. Erişim: 12.07.2009).
[16] Geniş bilgi için bkz: Star Gazetesi, "Dünya Lehman'la Sarsıldı, Türkiye Ayakta Kaldı", 1 Ocak 2009. (http://www.stargazete.com/ekonomi/dunya-lehman-la-sarsildi-turkiye-ayakta-kaldi-haber-159143.htm Erişim: 12.07.2009).

Küresel ekonomik krizin etkisi ülkelere yansıması sadece finansal sektörle sınırlı kalmamış, reel sektörde de üretimin azalmasına yol açmıştır. Özellikle dünya otomotiv üreticileri hızla daralan talep karşısında üretimlerini durdurmak ve çok sayıda işçiyi çıkarmak zorunda kalmışlardır. Grafik 3'de görülen ve gelişmiş ülkelerde II. Dünya Savaşından bu yana en büyük üretim azalışlarının yaşandığı bu ortamda ABD'nin üç büyük otomotiv şirketi (General Motors, Chrysler ve Ford) sıkıntıya düşmüş, bu üçlünün istediği farklı miktarlardaki kurtarma paketleri talepleri ise ABD yönetimince kabul görmemiştir.

Grafik 3: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Sanayi Üretiminin Gelişimi (2001-2009)

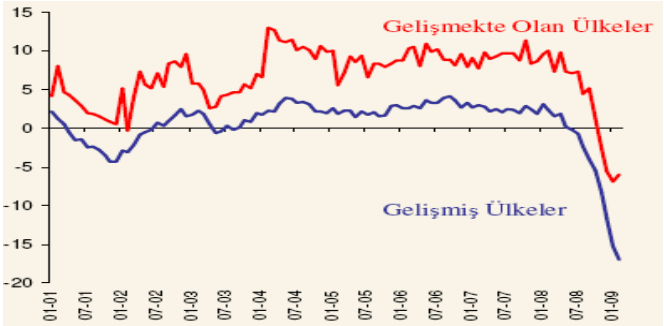

Kaynak: Yılmaz, 2009: 8.

Bu bağlamda küresel kriz kaynaklı işsizlik sorununa göz atıldığında dünya genelinde 50 milyon kişinin işsizlik tehlikesiyle karşılaşabileceği, dünya geneli işsizlik oranının %6,5 düzeyine çıkacağı öngörülmüştür. Nitekim G7 ülkelerinde 2008 yılı son çeyreğinde işsizlik %6,6 düzeyine kadar yükselmiş, AB'de kriz sonrası yaklaşık 300 bin kişi işten çıkarılmış, Avrupa genelinde %8 düzeyine ulaşan işsizlik oranları AB'ni endişeye sokmuştur.

Grafik 4: Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Oranlarının Gelişimi (2008-2010)

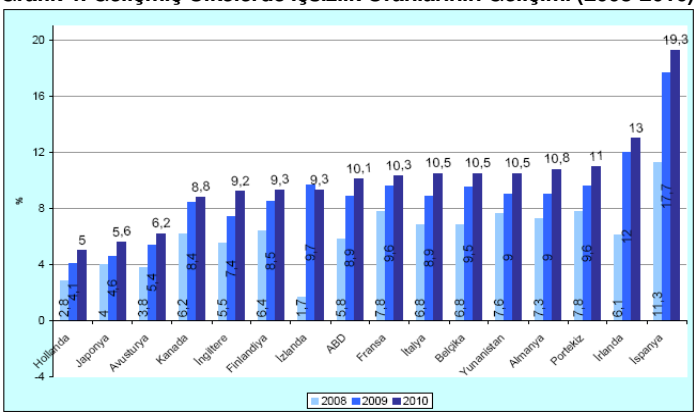

Kaynak: Vardareri ve Dursun, 2009: 20.
*2008 yılı gerçekleşme, 2009-2010 tahmin.

Öte yandan küresel kriz, pek çok sektörde işten çıkarmalara yol açmış, Eylül 2008'in başından bu yana dünya genelinde sadece uluslararası şirketlerin işten çıkardığı kişilerin sayısı yüz binleri bulmuştur. Dünyada en fazla işten çıkarmada ABD'li Citigroup 52 bin kişiyle başı çekmiş, JP Morgan Chase 9.200, Commerzbank 9.000, American Express 7.000 kişinin işine son verirken, finans kesiminde eylül ayından bu yana işten çıkarılanların sayısı 100 bini aştı. Finans dışı sektörlerde de sadece eylül ayından bu yana uluslararası şirketlerin işten çıkardığı kişilerin sayısı ise 280 bine yaklaşmıştır[17].Krizle birlikte küçük ve orta ölçekli işletmelerden çıkarılanlarla birlikte bu sayının milyona ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de 2009 yılı sonuna kadar 20 milyon kişinin işini kaybetme riskinin bulunduğu tahmin etmektedir ki, bu tahminler küresel ekonomik krizin önemli sosyo-ekonomik sorunlara yol açacağının bir göstergesini oluşturmaktadır.

Ayrıca küresel krizin etkisiyle hanehalkı ve reel kesim güven endeksleri tarihi dip değerlerine inmiştir. Kredi mekanizmasının işlerliğini büyük ölçüde kaybetmesi nedeniyle öncü göstergelerde ve güven endekslerinde yaşanan düşüş eğilimi yılın ilk çeyreğinde de devam etmiştir. Bu noktada ABD finansal piyasalarında faaliyet gösteren büyük kuruluşların bir kısmının batmasının ardından piyasalardaki olumsuz beklentiler artmıştır. Nitekim grafik 4'de görüldüğü gibi, ABD hisse senedi piyasalarının temel oynaklık göstergelerinden VIX endeks değeri 2006–2008 yılları arasında ortalama 19,5 iken, 2007 yılı ikinci yarısında ortaya çıkan dalgalanma sonrası Ekim ayında 80'li değerlere kadar yükselmiş, 2009 yılı Mayıs ayı itibarıyla önemli ölçüde gerilemiştir (TCMB, 2009: 9).

[17] Geniş bilgi için bkz: Star Gazetesi, "Dünya Lehman'la Sarsıldı, Türkiye Ayakta Kaldı", 1 Ocak 2009. (http://www.stargazete.com/ekonomi/dunya-lehman-la-sarsildi-turkiye-ayakta-kaldi-haber-159143.htm Erişim: 12.07.2009).

Grafik 5: ABD Hisse Senedi Piyasalarında Volatilite (Finansal Stres) Endeksinin Gelişimi (2006-2009)

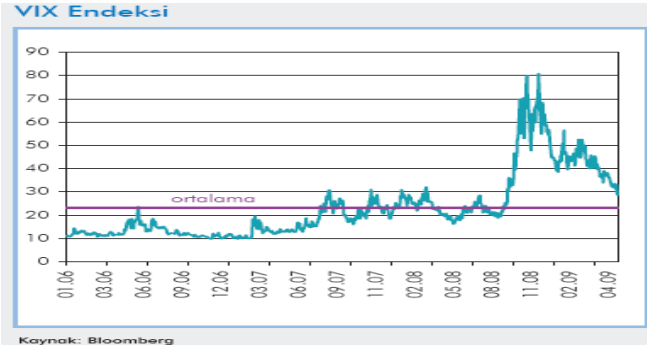

Bu bağlamda kişi başına hâsıla, endüstriyel üretim, toplam dış ticaret, petrol tüketimi ve işsizlik oranlarında görülen artışlar gibi çeşitli göstergeler açısından bir karşılaştırma yapıldığında petrol krizinin yaşandığı 1974 sonrası yaşanan krizler içinde en büyük kötüleşmenin 2008 krizi sonrası 2009 yılında ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Dünyada Görülen Bazı Krizlerin Yansımaları Üzerine Bir Karşılaştırma (% Değişme)

Gösterge	1975	1982	1991	2009*
Kişi Başına Hasıla Artışı (SAGP Ağırlıklı)	-0,13	-0,89	-0,18	**-2,50**
Endüstriyel Üretim Artışı	-1,60	-4,33	-0,09	**-6,23**
Toplam İhracat ve İthalat Artışı	-1,87	-0,69	4,01	**-11,75**
Petrol Tüketimi Artışı	-0,90	-2,87	0,01	**-1,50**
İşsizlik Oranında Artış (Gelişmiş Ülkeler)	1,19	1,61	0,72	**2,56**
Sermaye Akımlarında Değişmeler	0,56	-0,76	-2,07	**-6,18**
Kişi Başına Tüketim Artışı	0,41	-0,18	0,62	**-1,11**
Kişi Başına Yatırım Artışı	-2,04	-4,72	-0,15	**-8,74**

Kaynak: Köse, Loungani and Terrones, 2009: 27. * Tahmin

Küresel krizin AB ve diğer ülkeler üzerindeki yansımaları üzerinde bu noktada durulabilir. Öncelikle belirtilmelidir ki küresel krizin AB üzerindeki etkileri çok güçlü olmuştur. Çünkü ABD'den başlayan küresel mali kriz tüm dünyada artan bir şekilde etkisini gösterirken ABD'nin en önemli dış ticaret partneri AB kendini bu olumsuz gelişmenin dışında tutamamış ve AB'nin ekonomik göstergeleri uzun süredir görülmedik oranda kötüleşmeye başlamıştır. Küresel krizin AB içinde olumsuz etkilerinin en yoğun biçimde görüldüğü alan istihdam olmuştur. Nitekim AB Komisyonunun "İlkbahar 2009 Ekonomik Tahmin Raporuna"[18] göre, AB'de yaşanan ekonomik durgunluğun önemli göstergesi olan işsizlik oranlarının AB-27 ortalamasının 2009'da %10.9 olacağı (2007 yılı %7.1) tahmin edilmektedir. Öte yandan AB ülkeleri içinde, İspanya (%17.3), Letonya (%15.7), Litvanya (%13.8) ve İrlanda (%13.3)'nın en fazla işsizlik görülen AB ülkeleri olduğu göze çarpmaktadır. AB içinde işsizlik tırmanırken bütçe açığının da artması ve 2009'da iki katına çıkması (GSYİH'nın %2.3'ünden %6'sına) beklenmektedir. Ekonominin önemli ayaklarından biri olan ihracat rakamlarında da ciddi sıkıntılar görülmektedir. Bu durumda ekonomileri ihracata dayanan AB ülkelerinin küresel krizden olumsuz etkilenmesi ve büyüme oranlarının negatife dönüşmesi (Almanya, %5.4; İtalya %4.4; İngiltere %3.8; İspanya %3.2 ve Fransa %3) beklenmektedir. Ayrıca, AB Komisyonunun 2009 ve 2010 yıllarına yönelik son ekonomik tahminleri de 2010 yılı ortalarından önce AB ekonomilerinde toparlanma görülmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Öte yandan, AB'de küresel ekonomik krizin etkileri, ekonominin ötesinde farklı alanlarda etkilere de neden olmuştur. Örneğin, küresel krize bağlı AB'de sıfır büyüme olabileceği uyarıları, Avrupa'da işsizlik korkusu endişe yaratırken, küresel krizin etkileri göçmen ve göçmen asıllı yabancılara/işçilere duyulan öfke ve ırkçı yaklaşımların artması biçiminde kendini göstermekte ve siyasi partilerin seçim kampanyalarında politika malzemesi haline gelmektedir (Elmas, 2009).

Bu noktada, krizden görece daha az etkilenen Asya Pasifik ülkelerinin önlem paketlerine bakıldığında, Endonezya, Avustralya, Hindistan, Taiwan ve Japonya'nın kriz önlemi olarak Merkez Bankaları aracılığıyla finansal sisteme para enjekte etme yolunu seçtikleri söylenebilir. Bu bölgedeki ülkelerden Endonezya, gecelik repo değerlerini 2 puan düşürmüş (%10.25), Avustralya Merkez Bankası bankacılık sistemine 1.5 milyar dolar enjekte etmiştir. Taiwan hükümeti vergi oranlarını son 8 yılda ilk kez indireceğini açıklamış, Japonya Merkez Bankası da finans sektörüne 29.3 milyar dolarlık bir enjeksiyon sağlamıştır[19]. Asya ülkeleri içinde dış pazarlara en fazla endeksli, en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomisi Çin, krize en duyarlı ülke konumundadır. İthalat üzerine kurulu Çin ekonomisi, Batı ülkelerinde görülen ekonomik yavaşlamanın etkilerini ekonomisinde hissetmesiyle

[18] EC, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, *Economic Forecast Spring 2009,* No. 3/2009.
[19] bkz:(http://www.cnnturk.com/2008/ekonomi/genel/12/17/iste.ekonomide.yilin.olaylari/505044.0/index.html Erişim: 15.07.2009)

birlikte, 2 ay içinde 3 kat faiz indirimine gitmiştir. Çin, 9 Kasım 2008'de teşvik paketini açıklamıştır. Çin'in 586 milyar dolarlık büyük önlem paketi çerçevesinde 4 trilyon yuanın 2010 sonuna kadar yapılacak altyapı, sosyal iyileştirme ve kalkınma faaliyetlerine harcanması düşünülmektedir. Önlem paketi içinde yer alan yatırımların kilit alanlarda (toplu konut, kırsal altyapı, ulaşım, sağlık, eğitim, çevre, sanayi, doğal felaketlerle mücadele) olması, ayrıca vergi indirimi ile gelir oluşturucu finans alanında teşvikler öngörülmektedir. Çin'in önlem paketi, global finans otoriteleri tarafından son derece olumlu ve umut verici olarak nitelendirilmiş ve Çin'in kendi ekonomisi yanında küresel ekonomiye de katkıda bulunacağı ileri sürülmüştür[20].

Latin Amerika ülkelerinin krizden etkilenmeleri de söz konusu olmuştur. Bununla birlikte Latin Amerika ülkeleri dış borçlarının GSYİH'ya oranlarını önemli ölçüde azalttıkları için daha önceki kriz dönemlerine göre bu kez krizin olumsuz etkilerini daha az hissetmişlerdir. Nitekim IMF kaynaklarına göre Latin Amerika ülkeleri 2003 yılı düzeyine göre 2008 yılında dış borç/GSYİH oranlarını ortalama olarak yaklaşık %60 düzeyinden %32 düzeyine geriletmişler ve ayrıca borçlarının görece daha az kısmı bankacılık kesimine olduğu için küresel krizin olumsuz etkilerinden Avrupa ve Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında görece daha az etkilenmişlerdir (Valdivia-Valerde and Seo, 2009: 56).

Küresel krizin gelişmekte olan ve yükselen piyasalara yansımalarına bakıldığında, ortaya çıkan olumsuz etkilerin 3 ana kanal aracılığı ile bu ülkelere yansıyabileceği belirtilmektedir (Naude, 2009: 6). Bu kanallar; küresel krize giren gelişmiş ekonomilerdeki bankaların iflası gibi olumsuzlukların özellikle bu ülkelerdeki bankalarla sıkı bağları bulunan ve sermaye piyasaları liberal gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların borçlanma imkânlarında azalmaya yol açması olarak değerlendirilebilecek kredi, borçlanma kanalı, gelişmekte olan ülkelerin krize giren gelişmiş ülkelere ihracatlarının kriz nedeniyle zorlaşması nedeniyle ihracat gelirlerinde azalma biçiminde ortaya çıkabilecek ihracat gelirleri azalması kanalı ve gelişmekte olan ülkelere yönelebilecek portföy ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının azalması biçimindeki finansal akımlar kanalı olarak belirtilebilir.

Küresel krizin olumsuz etkileri bağlamında en fazla zarar görebilecek düşük gelirli ülkelerin küresel krizin etkileri/yansımaları bağlamında durumlarına bakıldığında, IMF'nin Mart 2009'da yayınladığı "Global Finansal Krizin Düşük Gelirli Ülkeler Üzerindeki Sonuçları" çalışmasına göre, küresel finansal krizin bu ülkelerin büyümeleri ve dış dengeleri üzerinde önemli etkiler doğurması beklenmektedir. Çalışmaya göre, 2007-2008 yıllarından kaynaklanan gıda ve enerji fiyatları artışı nedeniyle bu ülkelerde enflasyon tehdidi de devam etmektedir. Bu noktada düşük gelirli ülkelerden finansal entegrasyon derecesi yüksek ve düşen hammadde ve petrol fiyatları nedeniyle hammadde ve petrol ihracatı yapan ülkelerde doğrudan olumsuz etkilerin güçlü bir şekilde hissedileceği, buna karşılık diğer düşük gelirli ülkelerin doğrudan finansal kanaldan gelen olumsuz etkilerden sınırlı şekilde etkileneceği, ancak dünya ekonomilerinde görülen daralmanın etkisiyle dolaylı kanaldan olumsuz etkilenerek büyüme oranlarının azalacağı beklenmektedir. Bu çerçevede bu ülkelerde büyüme oranları ve ihracat gelirlerinin azalmasına bağlı olarak yoksullukta bir artış görülebileceği ve hükümetlerin yoksulluğun artmasını engellemek için yapacağı harcamalar nedeniyle bu ülkelerde kamu harcamalarının artması yönünde baskılar oluşturabileceği ileri sürülmektedir. Bu ülkelerde küresel finansal kriz nedeniyle daha fazla yoksullaşma olmaması için 2009 yılı itibarıyla 25 milyar dolara ihtiyaç duyulabileceği ve bu tutarın yükselebileceği de öngörülmektedir (IMF, 2009b: 4-8, 23 ve 34)

Öte yandan ABD ve diğer ülkelerde etkileri ciddi biçimde hissedilen krizin etkilerini hafifletebilmek için ülkeler bazında alınan ve yukarıda sözü edilen bu önlemlerin yanı sıra, daha önce yeterince etkin ve koordineli bir mücadele yapılamadığı ileri sürülen G-20 zirvesinin Londra'da gerçekleştirilen Mart ayı zirvesiyle birlikte, küresel krizle mücadele için eş güdümlü ve ortak tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. G-20 zirvesi taahhüt edilen fonların büyüklüğünün yanı sıra krizin aşılmasında ortak kararlılığın gösterilmesi nedeniyle önemli sonuçlar doğurmuş, zirvede, IMF kaynaklarının 1,1 trilyon ABD doları kadar artırılması kararlaştırılırken, katılımcı ülkelerin de yaklaşık 5 trilyon ABD doları seviyesinde mali teşvik programı uygulamaları benimsenmiştir. Nitekim agresif denebilecek bu politikalar etkisini gösterirken yakın dönemde beklentilerde kısmi bir iyileşme eğilimi de ortaya çıkmıştır.

ABD'nin krizden çıkış yolunda olduğunu gösteren olumlu veriler Nisan ve Mayıs 2009 aylarında gelmeye başlamıştır. Örneğin ABD'de tüketici güven endeksi Mayıs ayında 54.9 puanla beklentilerin üstünde olmuş, dayanıklı mal siparişleri Nisan'da yüzde 1.9 ile beklentilerin üstünde yükselmiş, çekirdek kişisel tüketim harcamaları Nisan'da yüzde 0.3, kişisel gelirler yüzde 0.5 artmış ve krizin nedeni olan konut sektöründe ikinci el konut satışları Nisan ayında yıllık bazda 4.68 milyon adetle beklentilerin üstünde gerçekleşmiş, yeni konut satışları Nisan ayında, Mart ayına göre % 0.3 artışla yıllık bazda 352,000 adete ulaşmış ve bekleyen konut satışları da Nisan'da %6.7 ile son yedi buçuk yılın en büyük aylık yükselişini göstermiştir. Bununla birlikte istihdam artışının beklentilerin altında kalması, sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranlarının halen tarihsel olarak halen düşük düzeylerde kalması olumsuzluklar olarak görülse bile iyimserlik havasının egemen olduğu bu verilerin üzerindeki olumlu hava devam etmektedir (DPT, 2009: 23).

Bu noktada ortaya çıkan ABD kaynaklı olumlu veriler çerçevesinde IMF hızla değişen ortamda küresel ekonomik toparlanmadan ilk kez 8 Temmuz 2009 tarihli "Dünya Ekonomik Görünümü" rapor özetinde ifade etmiş ve küresel büyümede iyileşmeye ilişkin öngörülerini güncellemiştir. Nitekim IMF'nin en son açıkladığı güncelleme

[20] Geniş bilgi için bkz:(http://www.finansgundem.com/haber/oku/arastirma/3688/2008de_dunya_ekonomisi Erişim: 15.07.2009)

raporu özetinde daha önceki Kasım 2008 ve Nisan 2009 raporlarının aksine Tablo 3'de görüldüğü gibi küresel ekonomiye ilişkin tahminlerde belirgin bir iyileşme öngörüsü[21] ortaya çıkmıştır.

Tablo 3: IMF'nin Son Tahminine Göre Dünya Ekonomilerinde Büyüme ve Projeksiyonlar (%)

	Gerçekleşme		Projeksiyonlar		Nisan 2009 Tahminine Göre Fark	
	2007	2008	2009	2010	2009	2010
Dünya	5,1	3,1	-1,4	**2,5**	-0,1	0,6
Gelişmiş Ülkeler	2,7	0,8	**-3,8**	0,6	0,0	**0,6**
ABD	2,0	1,1	-2,6	0,8	**0,2**	**0,8**
Euro Alanı	2,7	0,8	-4,8	-0,3	**-0,6**	0,1
Almanya	2,5	1,3	**-6,2**	-0,6	**-0,6**	**0,4**
Fransa	2,3	0,3	-3,0	0,4	0,0	0,0
İtalya	1,6	-1,0	**-5,1**	-0,1	-0,7	0,3
İspanya	3,7	1,2	**-4,0**	-0,8	**-1,0**	-0,1
Japonya	2,3	-0,7	**-6,0**	1,7	0,2	**1,2**
İngiltere	2,6	0,7	-4,2	0,2	-0,1	**0,6**
Kanada	2,5	0,4	-2,3	1,6	0,2	0,4
Diğer Gelişmiş Ülkeler	4,7	1,6	-3,9	1,0	0,2	0,4
Yeni Sanayileşmiş Asya Ülkeleri	5,7	1,5	**-5,2**	1,4	0,4	0,6
Yükselen Piyasalar ve Gelişen Ülkeler	8,3	6,0	**1,5**	**4,7**	-0,1	0,7
Afrika	6,2	5,2	1,8	4,1	-0,2	0,2
Orta ve Doğu Avrupa	5,4	3,0	**-5,0**	1,0	**-1,3**	0,2
Bağımsız Devletler Topluluğu	8,6	5,5	-5,8	2,0	-0,7	0,8
Rusya	8,1	5,6	**-6,5**	1,5	-0,5	**1,0**
Gelişen Asya	10,6	7,6	5,5	**7,0**	0,7	0,9
Çin	13,0	9,0	**7,5**	**8,5**	1,0	1,0
Hindistan	9,4	7,3	5,4	**6,5**	0,9	0,9
Ortadoğu	6,3	5,2	2,0	3,7	-0,5	0,2
Batı Yarıküre	5,7	4,2	-2,6	2,3	-1,1	0,7
Brezilya	5,7	5,1	-1,3	2,5	0,0	0,3
Meksika	3,3	1,3	**-7,3**	3,0	-3,6	2,0
TÜRKİYE	**4,7**	**1,1**	**-5,1**	**1,5**	**-**	**-**

Kaynak: IMF, *World Economic Outlook*, June 2009 (Özet Sunum)
(http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/RES070809A.htm. Erişim: 10 Temmuz 2009).

Bu bağlamda Tablo 3'de görüldüğü gibi dünya ekonomisinde büyüme beklentileri iyileşmesi etrafında dünya ekonomilerinin 2010 yılında ortalama %2,5; yükselen ve gelişen ülke ekonomilerinin ortalama %4,7 oranında büyüyeceği tahmin edilmekte, buna karşılık krizden fazlasıyla etkilenen gelişmiş ülkelerin 2010 yılında pozitif büyümeye (%0,6) geçebilecekleri öngörülmektedir. Bu noktada 2009 yılı büyüme verilerine bakıldığında, 2008 yılında %3,1 oranında büyüyen dünya hâsılasının 2009'da ortalama %1,4 oranında küçüleceği tahmin edilirken gelişmiş ülkelerde küçülmenin ortalama %3,8 düzeyinde olacağı, buna karşılık gelişen ülkelerin 2009'da ortalama %1,5 oranında büyüyeceği öngörüsü yapılmaktadır. Bu noktada gelişmiş ülkelerdeki küçülmenin özellikle ABD'ne ihracat fazlası veren Almanya'da %6,2 ve Japonya'da %6 düzeyini bulacağı öngörülmektedir ki ABD'nin sadece %2,6 civarında küçüldüğü bir ortamda bu iki gelişmiş ülke ekonomisinin küresel krizden daha fazla yara alacağını göstermektedir. Ayrıca Japonya 2010'da pozitif büyümeye geçerken Almanya'nın küçülmesinin devam edeceği tahmini ve İtalya ile İspanya'nın 2009 ve 2010 yılında küçülmesi euro alanın krizden geç çıkacağı anlamına gelmekte ve dış ticaretinin %50'ni bu bölge ile yapan Türkiye'nin krizden çıkış için kendini dış talebe bağlamaması gerektiğini göstermektedir.

Öte yandan 2009'da Çin'in %7,5 ve Hindistan'ın %5,4 oranında büyüyeceği tahmin edilirken yeni sanayileşmiş Asya ülkelerinin %5,2; Rusya'nın %6,5 ve Meksika'nın %7,3 oranında küçülmesi, bir yandan dünyanın büyüme trendinin belirleyicisinin Çin ve Hindistan olduğunu, diğer yandan ABD ile dış ticarette bağımlı Meksika'nın 2009 yılı küçülme rekorunu kıracağını göstermektedir. Ayrıca dünyada enerji fiyatları artarken %8-10 civarında büyüyen Rusya'nın 2009'da %6,5'u bulan küçülmesinin öngörülmesi, bu ülkenin sürdürülebilir büyüme sürecinin enerji ihracatına bağımlı kırılgan bir yapıda olduğunu ve dolayısıyla bu ülkenin büyümesinin AB-ABD'ne yüksek fiyatlardan enerji ihracatının sürmesine bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Özetle dünyada küresel krizin aşılması noktasında 2008 yılı son çeyreğinden itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan 20 ülkenin yer aldığı G-20 zirvelerinde alınan kararlar çerçevesinde, eşgüdüm içerisinde likiditeyi arttırma ve finansal kuruluşları destekleme operasyonları, kapsamlı mali teşvik paketleri ile devam ettirilmiştir. Alınan önlemler neticesinde, küresel finansal piyasalardaki gerilim bir ölçüde giderilmiş, finansal piyasalardaki

[21] Bununla birlikte büyüme oranlarındaki gelişmelerin kalıcı olabilmesi için sanayi üretim artışı, dünya dış ticaretinde artış ve finansal alanda stresin azalması gerekmektedir. Bu noktada ilk iki göstergede iyileşmeler görülmekle beraber IMF finansal istikrar raporlarında finansal kesimle ilgili sıkıntıların devam ettiğinin belirlenmesi ve görece iyileşme verilerinin henüz uzun dönemli olmaması nedeniyle küresel krizde bir dipten dönüşün görüldüğü yönünde kesin bir karara varmayı zorlaştırmaktadır

aşırı dalgalanmalar azalmış, iyimserlik artmış ve ortaya çıkan olumlu ekonomik veriler IMF'nin dünyanın ekonomik görünümüne ilişkin son raporuna da yansımıştır. Özellikle 2009 yılı Mayıs ayı itibariyle uluslararası borsa endekslerinde yaşanan yükselişler ve risk primleri düşüşleri, bu iyimser havanın göstergeleri olmuştur. Bütün bunlara rağmen, küresel krizin çıkış noktası olan ABD ve Avrupa bankacılık sistemlerindeki sorunların tam olarak giderilememesi nedeniyle oluşan güven kaybı ve kredi kanallarının hala sağlıklı çalışmaması çerçevesinde finansal istikrarın kırılganlığının devam ettiği ve küresel finansal piyasaların kriz öncesi etkinliğinden oldukça uzak olduğu gözlenmektedir. Nitekim krizi önceden öngörmesi nedeniyle 'kriz kâhini' olarak da nitelendirilen ünlü ekonomist Nouriel Roubini, ekonomik iyileşmenin potansiyelin altında (çirkin) olabileceğini[22], ekonominin birkaç yıl %1 büyümekle birlikte işsizliğin gelecek yıl %11 olacağını ve iyileşme sürecinin yavaş olması nedeniyle kriz bittiğinde bile durgunluğun kendini hissettirebileceğini belirtmektedir. Roubini, finansal sistemde belki en kötünün geride bırakıldığını, ancak ekonomideki sorunlar çözülmezse ekonomide iyileşmenin U şeklinde bir toparlanma yerine W şeklinde çift dipli bir sürece dönüşebilme riskine dikkat çekmektedir.

III. Küresel Krizin Türkiye'deki Ekonomik Yansımaları

Küresel krizin Türkiye'deki yansımaları genel olarak dış ticaret ve dış kredi kanalının oluşan finansal kriz nedeniyle tıkanmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ilk önemli sorun, dış dünyaya büyük ölçüde açık olan ülkemizin küresel krize bağlı olarak dış ticaretinde ortaya çıkan daralma (ihracatın ve ondan daha büyük oranda ithalatın azalması) biçiminde kendini göstermiştir (Grafik 6).

Grafik 6: Türkiye'nin Dış Ticaretinde Görülen Gelişmeler (2005-2009)

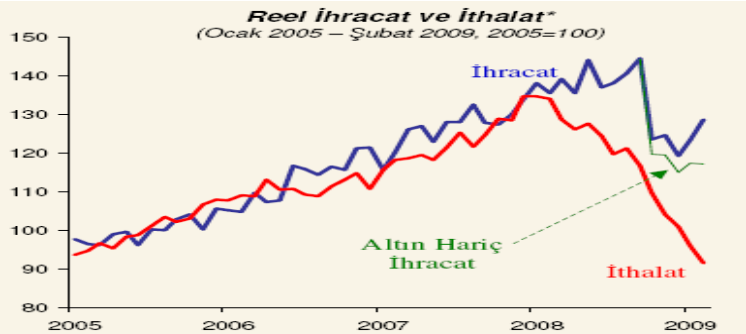

Kaynak: TÜİK, TCMB ve Yılmaz, 2009: 24

Bu noktada küresel kriz nedeniyle dünya üretimindeki ve dış ticaretindeki artışla paralel biçimde büyüyen bir ülke olarak Türkiye, doğal olarak küresel daralmayı önemli ölçüde dış ticaret alanında hissetmiştir. Türkiye'de iç piyasaya dönük üretim yapan firmalar dışında dış ticaretle doğrudan ve dolaylı bağlantılı firmalardan başlayarak küresel finansal kriz, özellikle sanayi üretimini vurmuş ve krizin uzun süreceğini düşünen sanayi kuruluşlarının stoklarını azaltmaya çalışması çerçevesinde kapasite kullanım oranları da düşmüştür. (grafik 7) Bu bağlamda özellikle 2002 sonrası ihracatın lokomotifi olan ve iç piyasadaki taleple büyük gelişme gösteren otomotiv sektörü ihracatın büyük oranda daralmasıyla birlikte küresel krizden olumsuz biçimde en fazla etkilenen sektör olmuştur (TİM, 2008).

Grafik 7:Türkiye'de Sanayi Üretim Endeksi* ve Kapasite Kullanım Oranı (2007-2009)

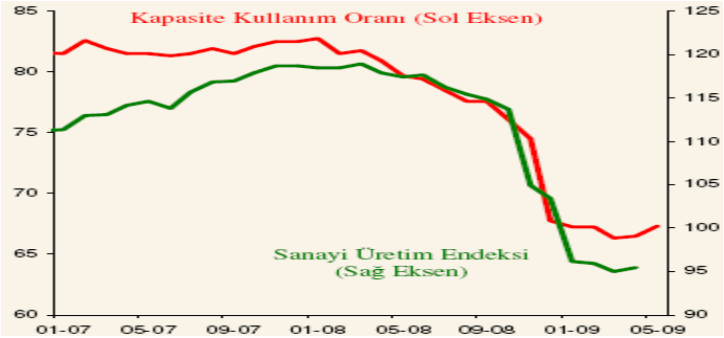

Kaynak: TÜİK, TCMB, Yılmaz, 2009: 17. (* Mevsimsel etkiden arındırılmış)

Öte yandan ithalatın ihracattan daha fazla daralmasına bağlı olarak net ihracat kaleminde ortaya çıkan olumlu gelişmeye rağmen özellikle iç talebin daralmasına bağlı olarak 2002 yılından itibaren 27 çeyrektir büyüyen ekonomide 2008 yılı ortalarından itibaren reel büyüme oranları önce yavaşlamış, üçüncü çeyrekte reel büyüme

[22] bkz; N. Roubini, "Ekonomik İyileşme Çok Çirkin Olacak", 21 Temmuz 2009. (http://www.ntvmsnbc.com/id/24985097/ Erişim: 23.07.2009).

oranı %1,2 gibi çok düşük bir düzeye gerilemiş ve dördüncü çeyrekte -ABD'nin son çeyreğinde olduğu gibi- %6,2 gibi bir negatif değer almış ve ekonomik küçülme süreci derinleşmiştir (Grafik 8).

Grafik 8: Türkiye'de Reel GSYİH Artışı ve Büyümeye Katkılar (2006-2008, %)

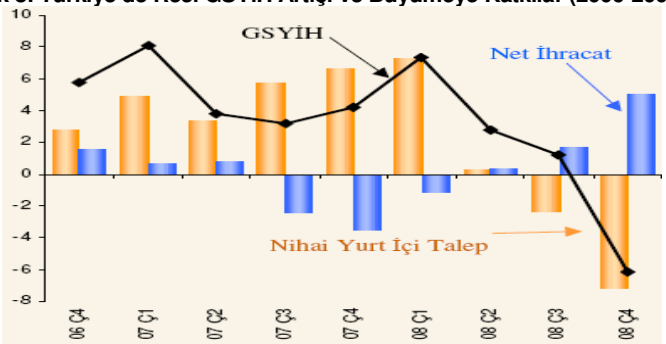

Kaynak: TÜİK, TCMB ve Yılmaz, 2009: 15.

Bununla birlikte ilk iki çeyrekteki pozitif büyümenin etkisiyle Türkiye ekonomisinde 2008 yılı reel büyüme oranı %1,1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2009 yılı büyüme oranlarına ilişkin olarak farklı büyüme oranları tahminleri havada uçuşmaktadır. Özellikle 2009 ilk çeyrek büyüme oranının OECD ülkeleri arasında rekor kıran bir düzeyde %13,8 gibi bir küçülme biçiminde gerçekleşmesi (TÜİK, 2009)[23] sonrası 2009 büyüme oranlarına ilişkin tahminler kötüleşme yönünde değişmiş ve yılın tamamı için %6-8 arasında bir küçülmenin yaşanabileceği telaffuz edilmeye[24] başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler içinde 2009 yılında en kötü büyüme performanslarından birini gerçekleştirmesi beklenmektedir (Grafik 9).

Grafik 9: Türkiye ve Bazı Ülkelerin 2009 Yılı Büyüme Projeksiyonları

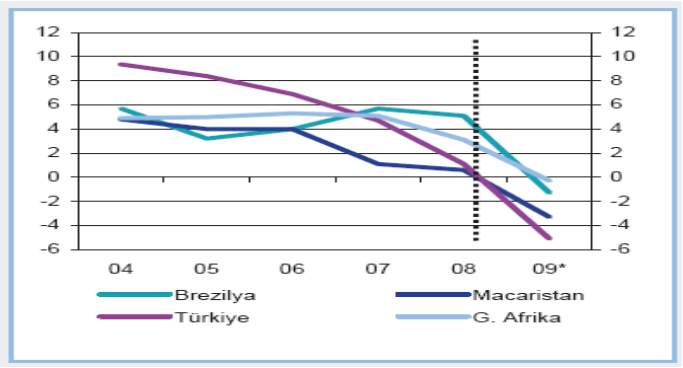

Kaynak: TCMB, 2009: 1. * 2009 yılı tahminler.

Öte yandan reel büyümenin negatife dönüşmesi sonrası üretimin azalması paralelinde işsizlik oranları da artmıştır (Grafik 10). Bu çerçevede krizin etkilerinin görülmesinden önce Haziran 2008'de %10,1 olan işsizlik oranı 2008 sonunda %12,5 düzeyine yükselmiştir. İşsizlik oranlarındaki yükselme halen devam etmektedir. Bu noktada en son açıklanan Nisan 2009 TÜİK istihdam verilerine göre[25] genel işsizlik oranları %14,9 gibi tarihi açıdan yüksek bir düzeye ulaşırken tarım dışı işsizlik oranı %18,2 ve genç işsizliği de %29,4 olmuştur. 15-24 yaş arasındaki yaklaşık her üç gençten birinin işsiz olduğu anlamına gelen bu veri oldukça önemli bir sosyo-ekonomik sorunu gösterdiği gibi genel, tarım dışı ve genç işsizlik oranın 2008'in aynı döneminde sırasıyla %9,9; %12,3 ve %20,1 olduğu düşünüldüğünde krizin Türkiye'yi "teğet geçmediği" açıkça görülmektedir. Bu bağlamda işsiz sayısının 2008 Nisanında 2 milyon 333 bin kişi iken bir yıl içinde yaklaşık 1 milyon 300 bin kişi artarak 2009 Nisan ayı itibarıyla 3 milyon 618 bin kişiye ulaşması oldukça düşündürücüdür. Bu çerçevede konuya dikkat çeken Uras (2009), krizin işsizlik noktasında delip geçtiğini, buna karşılık Türkiye'nin önde gelen 10 bankasının kârının ilk çeyrekler itibarıyla geçen yıla göre %19 oranında arttığını belirtmektedir. Bankalar kar ederken bankaların müşterisi diğer sektörlerin aynı dönemler itibariyle kârlarında %40 dolayında azalma görülmesinin Türkiye'nin ilginç özelliklerinden biri olduğunu alaycı bir üslupla ifade eden Uras, krizin sadece bankacılık kesimini teğet geçtiğini, güçlü yapıya sahip bankacılık kesimine uğramadığını belirtmektedir.

---

[23] Geniş bilgi için bkz: TÜİK (2009a), "Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: I. Dönem: Ocak, Şubat, Mart/2009", *Haber Bülteni,* Sayı: 114, 30 Haziran 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4079 . Erişim: 15.07.2009)

[24] Öte yandan GSYİH'nın 2009 ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre TL cinsinden %13,8 ve dolar cinsinden ise cari fiyatlarla %29 oranında küçülmesi doğal olarak ekonomi yazarları arasında alaycı bir biçimde ele alınmış ve küresel krizin Türkiye'yi teğet geçtiği tartışmaları alay konusu olmuştur.

[25] Geniş bilgi için bkz: TÜİK (2009b),"Hane Halkı, İşgücü Araştırması, Nisan 2009 Dönemi Sonuçları", Haber Bülteni, Sayı: 124, 15 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4087. Erişim: 15.07.2009).

Grafik 10: Türkiye'de İşsizlik Oranlarının Gelişimi 2000-2009 (%)

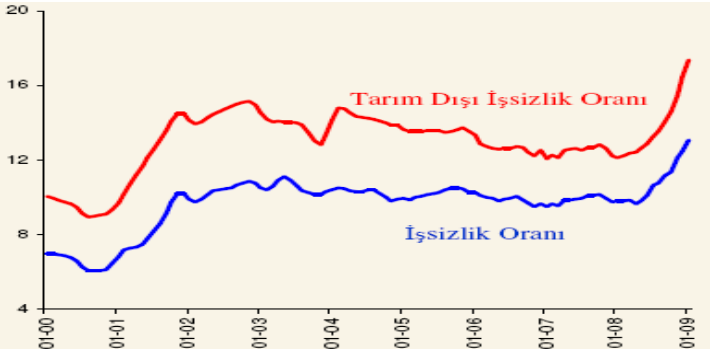

Kaynak: TÜİK, TCMB ve Yılmaz, 2009: 21.

Dolayısıyla kısaca özetlenen bu olumsuz etkiler, küresel finansal krizin Türkiye ekonomisindeki belirgin olumsuz yansımaları olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan küresel finansal kriz, başta dayanaklı tüketim malları olmak üzere tüketim malları talebinin geleceğe ertelenmesi ve iç-dış tüketimin hızlı bir şekilde daralmasına yol açarak dolaylı olarak cari açığın ve enflasyon oranlarının azalmasına yol açmıştır. Bu çerçevede enflasyon oranları tekrar tek haneli rakamlara düşmüş ve krizin belki tek olumlu (!) yansıması bu olmuştur (Grafik 11).

Grafik 11: Türkiye'de Enflasyonda (TÜFE) Görülen Gelişmeler (2007-2009, %)

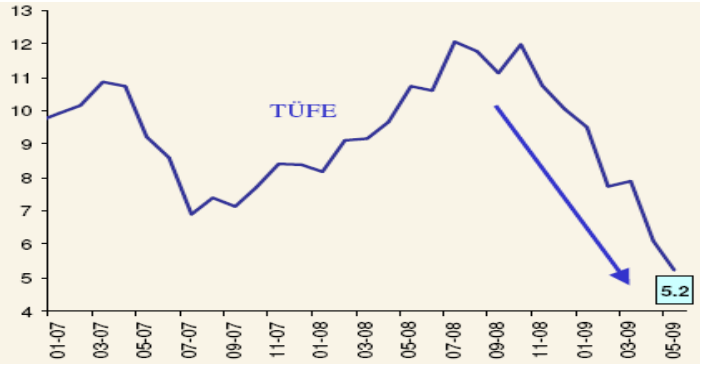

Kaynak: Yılmaz, 2009: 23.

Grafik 11'de görüldüğü gibi tüketici fiyatları enflasyonu (TÜFE) küresel finansal krizin zirveye ulaştığı Ekim 2008'deki yıllık yüzde değişim bazında ulaştığı %12 düzeyinden sonra sürekli düşüş göstermiş ve Mayıs 2009 itibarıyla %5,2 gibi oldukça düşük bir düzeye gerilemiştir. TÜİK'in en son açıkladığı Haziran 2009 verisine göre de bu ay içinde TÜFE bir yıl önceki aya göre sadece %0,11 düzeyinde[26] artmış ve yıllık bazda %5,73 olmuştur. Bu noktada üretici fiyatları enflasyonu (ÜFE) verilerine bakıldığında benzer bir gelişmenin görüldüğü hatta fiyat deflasyonu denebilecek bir sürecin yaşandığı bile söylenebilir. Bu bağlamda ÜFE'nin gelişimine bakıldığında krizin zirvede olduğu Ekim 2008'de yıllık yüzde değişme bazında ÜFE, %13,3 iken 2008 sonunda %8 düzeyine gerilemiş, Nisan 2009'da negatife dönmüş (-%0,35) ve Mayıs 2009'de (-%2,46) gibi bir değere inmiştir. Haziran 2009 itibarıyla ÜFE bir önceki yılın aynı ayına göre %0,94 artmasına karşın[27] yıllık bazda (-%1,86) olarak negatif değerlerde kalmıştır. ÜFE'nin bir ayda bu kadar hızlı artışının ardında dünyada ekonomik canlanma olabileceği belirtilerine bağlı enerji fiyatlarındaki artış yanında üreticilerin stokların azalması sonrası yeniden üretime geçerken artan girdi maliyetlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, yukarıda sözü edilen cari açığın azalması ve enflasyon oranlarının hızlı biçimde düşmesi olgusu bilinçli ekonomi politikalarına bağlı olarak ortaya çıkmadığı için dikkatle karşılanmalıdır. Çünkü şu an için olumlu görülen bu gelişmelerin geçici olması riski bulunmaktadır. Nitekim son bir aydaki ÜFE gelişmesinde olduğu gibi ekonomik canlanmanın başlaması ve dünya enerji fiyatlarında yükselme eğilimiyle birlikte hem cari açık hem de enflasyonun gelecek dönemlerde tekrar artması yönünde belirgin riskler bulunmaktadır.

Öte yandan küresel krizin Türkiye'ye etkilerinin dört farklı kanaldan geldiği ileri sürülmektedir (TEPAV, 2009: 4). Bu kanallar sırasıyla; kredi, portfoy yatırımları, dış ticaret ve artan risk algılamasına bağlı reel ekonomiyi ilgilendiren tüketici ve yatırımcı güven düzeyi kanalıdır. Bu kanallarda görülen gelişmeler üzerinden küresel krizin Türkiye ekonomisine yansımaları rahatlıkla izlenebilir. Bu kanallardan ilki ve önemlisi kredi kanalıdır. Bu kanaldan

---

[26] Geniş bilgi için bkz: TÜİK (2009c), "Tüketici Fiyatları Endeksi Haziran 2009", *Haber Bülteni*, Sayı: 117, 3 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4081. Erişim: 15.07.2009).

[27] Geniş bilgi için bkz: TÜİK (2009d), "Üretici Fiyatları Endeksi Haziran 2009", *Haber Bülteni*, Sayı: 118, 3 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4082. Erişim: 15.07.2009).

gelen etkiler, Türkiye bankacılık sisteminde 2001 krizi sonrası yapılanma çerçevesinde yapısal bir bozukluk olmadığı için, dış kaynaklıdır. Ancak, Türkiye'nin bankacılık sistemi güvende olsa bile bankaların yurt dışından temin edeceği fonlarda azalma olacağı, sendikasyon kredileri ve döviz cinsinden borçlanmada zorluklar çıkacağı kesindir. Dolayısıyla bu noktada Türkiye'de hem bankalar, hem de şirketler yurt dışındaki bilançosu hasarlı bankalardan kredi kullandıkları için toplam kredi hacmi daralmış, hatta az da olsa bir kısım krediler geri çağrılmıştır[28]. İkinci kanal olan portföy yatırımı kanalında yer alan hedge fonları ve özel yatırım fonları Türkiye'ye finansman akımında önem taşımaktadır. Küresel likiditenin genişlediği dönemde, her iki kanaldan yüksek kredi miktarları sağlanmaktadır. Üçüncü kanal dış-ticaret kanalıdır. Mali piyasalardaki krizin reel sektöre yansıması sonucu, tüm dünyada büyüme hızı öngörüleri özellikle IMF 2008 Ekim ve 2009 Nisan Dünya Ekonomik Görünüm Raporları sonrası aşağı doğru güncellenmiştir. Özellikle gelişmiş ekonomilerin önemli bir kısmı resesyona girmiştir. Öngörülerin de ötesinde, küresel ticaret hacminin hızla daralması sonucu Türkiye'nin ihracat hacmi de küresel ticaret hacmindeki daralmadan kaçınılmaz olarak etkilenmiştir. Nitekim 2008 yılı Ekim ayından itibaren Türkiye'nin ihracatı ve ithalatı hızla gerilemiştir. İthalatın daha fazla gerilediği bu süreçte ihracattaki daralma bir önceki yılın aynı ayına göre ortalama %20'leri bulurken ithalattaki daralma da %30-40 arasında değişmiştir. Örneğin Nisan 2009'da bir önceki yılın aynı ayına göre ihracattaki daralma %28,6 olurken ithalattaki daralma %41,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Dördüncü ve son kanal, artan risk algılamasının ve azalan güvenin tüketici ve yatırımcı davranışlarını olumsuz etkilemesidir. Bu belirsizlik ortamından en hızlı olumsuz etkilenecek kalem özel yatırım harcamalarıdır. Aynı ortamın hane halkı psikolojisinde ve dolayısıyla bekleyişlerinde neden olacağı bozulma ile özellikle dayanıklı tüketimin hızla daralması kaçınılmaz olacaktır. Nitekim tüketici güven endeksinden izlenebileceği gibi küresel krizin dünya ve Türkiye'de derinleştiği Ekim 2008'den itibaren tüketici güveni hızla gerilemiş, bu gerileme krize karşı Türkiye'de de önlem paketlerin açıklanmasıyla birlikte olumluya dönmüştür.

Küresel Krize Karşı Türkiye'de İzlenen Politikalar ve Kısa Vadeli Sonuçları

Küresel kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan Türkiye ekonomisini yukarıda özetlendiği gibi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu noktada dış ve iç talepteki gerilemeye bağlı olarak Türkiye ekonomisinde üretim, ihracat ve işsizlik göstergelerinde görülen olumsuzları gidermek ve küresel krizin etkilerini hafifletmek amacıyla gerek Türkiye'de hem para politikası bağlamında TCMB, mali politikalar bağlamında ise hükümet tarafından bir kısım önlemler alınmıştır[29].

TCMB tarafından alınan önlemlere bakıldığında, likidite destekleri bağlamında Döviz Depo Piyasasında aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinde yeniden başlanmış, bankaların döviz ve efektif işlem yapma limitleri 14 Ekim 2008 tarihinde 5,4 milyar dolara, 23 Ekim 2008 tarihinde 10,8 milyar dolara yükseltilmiştir. Kriz nedeniyle kurlarda aşırı dalgalanmayı önlemek amacıyla başlatılan döviz alım ihalelerine 16 Ekim 2008'de ara verilmiş, TL'nin değerlenmesini önlemek amacıyla da 10 Mart 2009 tarihinde döviz satım ihalelerine başlanmış, 3 Nisan 2009'da bu ihaleler durdurulmuştur. Ayrıca bankaların döviz ve efektif piyasaları ile Döviz Depo Piyasası'nda dolar ve euro cinsinden TCMB'den alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 haftadan 3 aya yükseltilmiş, bankaların söz konusu piyasada kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemlerin vadesi 3 aya kadar uzatılmıştır. TCMB taraflı işlemlerde dolar ve euro için %10 olan borç verme faiz oranları kademeli olarak düşürülerek sırasıyla %5,5 ve %6,5 olarak belirlenmiştir. Yabancı para zorunlu karşılık oranı 2 puan azaltılarak % 9 düzeyine indirilmiş, yapılan bu indirimle bankacılık sistemine yaklaşık 2,5 milyar ABD Doları ek döviz likiditesi sağlanmıştır (TCMB, 2009: 78). Türk Lirası mevduatı ve kredileri teşvik etmek amacıyla yabancı para cinsinden tutulan zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiş, Türk Lirası zorunlu karşılıkların faiz oranı artırılmıştır. Bankacılık sektörünün öz kaynak yapısını daha da güçlendirmek amacıyla bankaların kar dağıtımına sınırlama getirilmiş ve bankaların kar dağıtabilmesi BDDK onayına bağlanmıştır.

Öte yandan Merkez Bankası, 2008 yılı son çeyreğinde enflasyonu yükselten küresel gelişmelerin tersine dönmesiyle birlikte Türkiye'de enflasyon oranlarının da hızla düştüğü bir ortamda süratli bir şekilde faiz indirimlerine gitmiş, hatta ilk başta faizleri yüksek tuttuğu için eleştirilen TCMB daha sonra yaptığı cesur indirimler çerçevesinde yükselen piyasalar arasında Ağustos 2008-Haziran 2009 arasında en fazla indirimi gerçekleştiren ülke olmuştur. Likidite desteği noktasında alınan bu önlemler ve 2001 krizinden sonra bankacılık kesiminin yapısının güçlendirilmesine ilişkin yasal ve kurumsal düzenlemelerin sağladığı güçlü yapı sayesinde küresel kriz boyunca Türkiye'nin finans piyasalarındaki oynaklık sınırlı kalmıştır. Sonuçta Türkiye'nin risk priminde gerçeklesen artış, diğer birçok yükselen piyasa ekonomisinin gerisinde kalmış ve Türkiye'nin finans sistemi krize, kredi notunun ima ettiğinden çok daha fazla direnç göstermiştir (Yılmaz, 2009: 26).

Hükümet tarafından farklı tarihlerde açıklanan mali paketlere bakıldığında ise vergi, prim destekleri ve diğer teşvikler, üretim ve ihracata dönük kredi ve garanti destekleri ve finansman destekleri sağlanmıştır. Bu

[28] Nitekim küresel krizin etkilerinin Türkiye'de yavaş yavaş hissedilmeye başladığı ve "krizin teğet geçeceği" tartışmalarının yapıldığı ortamda hükümetin ve başbakanın bizzat bankalara yönelik eleştirilerin başında gelen bankaların kredileri vadelerinden önce çağırma tercihlerinin ardında bu saik bulunmaktadır.

[29] Bu konuda geniş bilgi için bkz: Hazine Müsteşarlığı, "Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri", 22 Mayıs 2009, (http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf. Erişim: 17.07.2009).

teşvikler farklı tarihlerde sağlanmış, ilk paketin ortalama büyüklüğü 11,4 milyar olmuştur. İkinci paketin büyüklüğü 15,8 milyar, üçüncü paketin 5,6 milyar, dördüncü paketin 2,7 milyar lira ve son paketin büyüklüğü de 900 milyon lira olmak üzere şimdiye kadar açıklanan beş paketin toplam büyüklüğü 36,4 milyar liraya ulaşmıştır[30].

Bu çerçevede, vergi prim, destekleri ve teşviklerine bakıldığında, kamuoyunda Varlık Barışı Yasası olarak bilinen, yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi teşvik amaçlı vergi indirimleri ve vergi muafiyetlerini içeren kanun yürürlüğe konulmuş ve bu kaynaktan Mart 2009 sonuna kadar önemli ölçüde kaynak girişi sağlanmıştır. Öte yandan hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan %10'luk stopaj sıfıra indirilmiş, 1 Eylül 2008 öncesi vergi borçlarına 18 ay süreyle %3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir. Yurt dışı tedarikçilerden sağlanan kredilerde stopaj oranı %5'e indirilmiştir. İletişim alanında Özel İletişim Vergisi %15'ten %5'e indirilmiştir. 1979 veya daha eski model motorlu taşıtların 30 Haziran 2010'a kadar hurdaya çıkarılması durumunda, motorlu taşıtlar vergisi, vergiye ilişkin gecikme zammı, vergi cezaları ve plakaya kesilen cezalardan vazgeçilmiştir[31].

Bununla birlikte iç tüketimin canlanmasında etkili olan asıl vergi teşvikleri, gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) kesintisinin %15'ten %10'a indirilmesi, 16 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe giren (15 Haziran 2009'a kadar geçerli olan) KDV ile ÖTV indirimleri ile 29 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe konan (30 Haziran 2009'a kadar geçerli olan) KDV indirimleri olmuştur. Bu bağlamda 16 Mart 2009 tarihli vergi indirimleri çerçevesinde; net alanı 150 m^2 ve üzerindeki konutlarda KDV'nin %18'den %8'e indirilmesi, ÖTV oranının ticari araçlarda %10'dan %1'e, motor silindir hacmi 1600 cm^3'ü geçmeyen otomobillerde %37'den %18'e, kamyon ve otobüslerde %4'ten %1'e, 250 cm^3'ü geçmeyen motosikletlerde %22'den %11'e ve beyaz eşya ile bazı elektronik eşyalarda %0'a indirilmesi olmuştur. Bu indirimler içinde özellikle otomobillerdeki indirimler otomotiv sektöründe önemli bir canlanma ortaya çıkmıştır. 29 Mart 2009 tarihli vergi indirimleri çerçevesinde bina ve bağımsız bölüm şeklindeki iş yerleri, ev ve ofis mobilyaları, bilişim ve büro makineleri, bazı sanayi ve iş makinelerinin satışında alınan KDV'nin %18'den %8'e indirilmesi olmuştur. Yine konut, iş yeri ve diğer gayrimenkullerin satışında alıcı ve satıcının her birinden binde 15 olarak alınan tapu harcı, 3 ay süreyle binde 5'e indirilmiştir. Ardından 14 Nisan 2009'da daha önce (29 Mart 2009) yürürlüğe giren KDV indiriminin kapsamı genişletilmiştir. Bu çerçevede, forkliftler ve diğer yük arabaları, kesintisiz ve stabilize güç kaynakları, bazı telekomünikasyon cihazları, otomatik bilgi işlem makineleri, bazı elektronik entegre devreleri, bazı elektrik iletkenleri, diş hekimi ve berber koltukları ve diğer maddelerden yapılmış mobilyalar KDV indirimi kapsamına alınmıştır. Öte yandan bu vergi indirimlerinin bir kısmı indirimlerin sona erdiği 15 Haziran 2009 sonrasında vergi indirim oranları azaltılarak devam ettirilmiş, bir kısmı ise yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye'de açıklanan mali önlemler paketleri içinde yer alan üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti desteklerine bakıldığında ise reel sektörü desteklemek amacıyla KOBİ'lere verilen kredi desteği dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, imalatçı esnaf ve sanatkârlara sıfır faizli kredi desteği verilmiş, yaratılan kredi hacmi 733 milyon TL'ye ulaşmıştır. İhracatçı KOBİ'lere 650 milyon dolar hacimli sıfır faizli ihracat destek kredisi kullandırılmış, 1 milyar dolar hacminde, düşük faizli, yeni bir ihracat destek kredisi ihracatçı KOBİ'lerin kullanımına sunulmuştur. Halk Bankası ile TOBB arasında imzalanan protokolle 800 milyon TL'si nakdi ve gayri nakdi kredi, 400 milyon doları ise ihracat kredisi olmak üzere yaklaşık 1,5 milyar TL'lik kredi imkânı KOBİ'lerin kullanımı için hazırlanmıştır. Vergi ve SGK prim borcu bulunan esnaf ve sanatkârlara, borçları mahsup edilmek üzere KOSGEB kredilerinden yararlanma imkânı getirilmiştir. KOSGEB'in bütçesi, 2009'da %48 oranında artırılmış, DFİF ve KOSGEB için toplam 150 Milyon TL'lik ilave kaynak tahsis edilmiştir. OSB ve Küçük Sanayi Siteleri inşaatlarının yapılması için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen kredinin yıllık faiz oranları; KÖY'lerde %2'den %1'e, normal illerde %5'ten %3'e, gelişmiş illerde %9'dan %6'ya düşürülmüş ve kredilere ilişkin ödemesiz süre iki katına çıkarılmıştır. Kredi teminatlarında gayrimenkul ipoteği ile birlikte nakit teminatı da alınabilmesi yönünde düzenleme yapılmıştır. OSB'lerde kullandırılan kredilerde Halk Bankası'nın aldığı yıllık komisyon oranları 1 Ocak 2009'dan itibaren geçerli olmak üzere % 50 oranında indirilmiştir. İhracatçılara kullandırılmak üzere belirlenmiş ihracat reeskont kredisi limiti kademeli olarak artırılarak, 500 milyon dolardan 2,5 milyar dolara yükseltilmiştir. Türk Eximbank tarafından uygulanmakta olan sevk öncesi ihracat kredisi kapsamına mal mukabili ihracatın finansmanı da dâhil edilmiş, ihracatın finansmanında reeskonta getirilecek senetlerde Eximbank ve diğer ticari bankaların ödeme garantisi yeterli görülmüştür. Firmaların, Eximbank kredi kapsam ve limitleri geçmiş yıllar performansları dikkate alınarak yükseltilmiş, bu bağlamda 10 milyon dolar olan firma limiti 20 milyon dolar, dış ticaret sermaye şirketlerinin limiti 40 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Eximbank'ın doğrudan kullandırdığı kısa vadeli kredilerdeki geri ödeme vadeleri sektörden gelen talepler doğrultusunda Ocak-Mart döneminde 3 ay uzatılarak kredi kullanım kolaylığı sağlanmıştır. Hazine'nin 2009'da Eximbank'a sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 1 milyar dolar artırılarak 4 milyar dolara ve Eximbank'ın ödenmiş sermayesi de 1 Milyar TL'den 1,5 Milyar TL'ye yükseltilmiştir.

---

[30] Geniş bilgi için bkz: http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/03/27/aciklanan.5.paketin.maliyeti.36.4.milyar.tl/519759.0 /index.html Erişim: 17.07.2009).

[31] Bu noktada sağlanan diğer vergi destek, prim ve teşvikleri şunlardır. Dâhilde işleme ve geçici kabul rejimi kapsamında KDV tecil-terkin uygulama süresi 2 yıl uzatılmıştır. Kalkınmanın hızlandırılması, istihdamın artırılması, bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farkının en aza indirilmesi ve sektörel kümelenme olgusunun öne çıkartılarak yatırımların teşvik edilmesine yönelik indirimli kurumlar vergisi oranı uygulanmasına imkân tanıyan yasal düzenleme hayata geçirilmiştir. Kısa çalışma ödeneğinin miktarı %50 oranında artırılarak, yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır. Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır. Yatırım ve istihdamın teşvikine ilişkin 5084 sayılı kanunun gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanma süresi 1 yıl uzatılmıştır.

Ayrıca kamuoyunda sicil affı olarak bilinen kanun kapsamındaki borçların yasanın yürürlüğe girmesinden önce ya da girdikten sonra 6 ay içinde ödenmesi veya banka ve özel finans kurumlarınca yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini müteakiben TCMB'de tutulan kayıtların silinmesi imkânı getirilmiştir. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından kullandırılan düşük faizli tarım kredilerinin vadesi işletme kredilerinde 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde 5 yıldan 7 yıla çıkarılmıştır. Eximbank'ın kullandırdığı 1 yıla kadar vadeli TL kredilerin faiz oranları 24 Mart 2009 tarihinde 2 puan indirilmiştir. Böylece, 2009 yılı içinde söz konusu kredilerde yapılan indirim miktarı 5 puana ulaşmıştır.

Bu çerçevede alınan önlemlerin kısa vadeli sonuçlarına bakıldığında özellikle otomotiv satışları ile beyaz eşya satışlarında etkisi görülmüş, otomotiv ve beyaz eşya alanındaki stoklar hızla erimeye başlamış, bazı otomobil türlerinde aşırı talep nedeniyle stoklar yeterli olmadığı için Mayıs ve Haziran ayı sonrasına siparişler verilmeye başlanmıştır (Grafik 12).

Grafik 12: Vergi İndirimleri ve Yurtiçi Satışlar Üzerindeki Etkisi

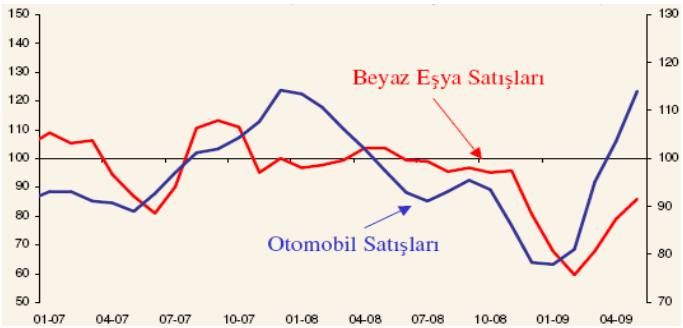

Kaynak: Yılmaz, 2009: 9

Öte yandan beyaz eşya ve mobilya perakende satıcılarının KDV'nin geriye kalanını üstlendiği kampanyalar sayesinde bu eşyaların satışları da hızla artmış ve paralelinde tüketimde görülen canlanmaya bağlı olarak tüketici güven endeksinde olumlu gelişmeler görülmüştür (Grafik 13). Bununla birlikte, iç talepte gözlenen canlanmanın bir bölümünün, tüketim talebinin öne çekilmesinden kaynaklandığı dikkate alınmalıdır.

Grafik 13: Türkiye'de Tüketici Güveninin Gelişimi (2007-2009, %)

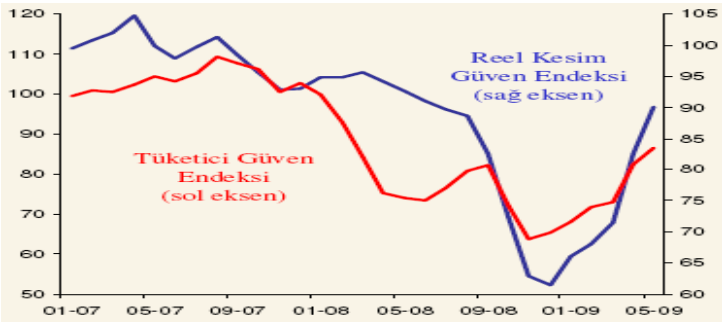

Kaynak: Yılmaz, 2009: 10

Bu çerçevede Türkiye ekonomisinde önlem paketlerinin etkileri bağlamında son dönemde bir iyileşme görülmesinin MB tahminlerine de yansıması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, MB, son dönemde politika faizlerindeki indirimler ve alınan mali tedbirler sonrasında, 2009 yılı ikinci çeyreğinde yurt içi talebin göreli olarak istikrar kazanabileceğini ve son çeyrekten itibaren büyümenin pozitif olabileceğini öngörmektedir. MB, ayrıca, dış talebin gecikmeli olarak artsa bile bu süreçte iyileşme sürecine girmesi nedeniyle reel ihracatın miktar bazında istikrar kazanmasının büyüme sürecine olumlu katkısının olabileceğini varsaymaktadır. Ekonomi çevrelerinde de genel olarak 2009 yılı sonu veya 2010 yılı başından itibaren büyüme sürecinin güçleneceği, Mayıs ayı itibarıyla ekonomide dibin göründüğü yorumları yapılmaktadır.

Krizlerin Sosyo-ekonomik Etkileri ve Türkiye'nin Durumu

Krizlerin sosyo-ekonomik etkileri bağlamında Türkiye ekonomisinde 2008 yılında görülen ve halen etkileri devam eden bir kısım gelişmelerin değerlendirilmesi noktasında Türkiye'de krizin başlamasıyla ortaya çıkan büyüme ve kalkınma sürecinin yavaşlaması, işsizliğin artması, gelir dağılımının bozulması, yoksulluğun artması ve ekonomide güven düzeyinin azalması gibi gelişmeler analiz edilebilir.

a)Sürdürülebilir Büyüme/Kalkınma Sürecinin Yavaşlaması

Büyüme özellikle sürdürülebilir büyüme performansını belirleyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu çerçevede büyümeyi teşvik eden faktörler olduğu gibi büyüme sürecini yavaşlatan ve böylece ülkelerin ve bireylerin ekonomik refah düzeylerini azaltan faktörler de bulunmaktadır. Bunlar arasında yüksek enflasyon ve krizler ilk başta akla gelenlerdir. Krizlerin bu bağlamda büyüme performansını düşürmesi, kısa vadede çoğu kez ekonomik bir konu olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte krizlerin negatif büyüme oluşturarak sürdürülebilir büyüme sürecini yavaşlatması uzun vadede sosyo-ekonomik bir sorundur. Çünkü büyümenin negatife dönmesi (ekonomik küçülme) uzun vadede ekonomik olmanın ötesinde birçok dolaylı olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir. Burada sorun büyüme yerine küçülmenin ortaya çıkması ve ülkenin daha önceki gelişme düzeyine gecikmeli olarak varması ve bu süreçte birçok olumsuz etkinin ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla sürdürülebilir büyüme/kalkınma süreci istikrarlı ve pozitif büyümeden geçmektedir. Hatta büyüme/kalkınma literatüründe çoğu kez uzun dönemde daha düşük oranda bir pozitif büyümenin yüksek ama istikrarsız büyümeye tercih edilebileceği belirtilmekte, ayrıca, sürdürülebilir pozitif büyümenin nüfus artışından kaynaklanan ilave tüketim ve istihdam talebinin (aş, iş) üzerinde bir büyüme olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir büyüme, istikrarlı ve pozitif büyüme olduğu kadar ülke nüfus artışının üzerinde bir büyüme anlamını da taşımaktadır.

Bu çerçevede sürdürülebilir büyüme açısından Türkiye'nin büyüme/kalkınma dinamiklerine bakıldığında, 1980 sonrası istikrarsız bir büyüme sürecinin önceki dönemlere göre daha belirgin biçimde ortaya çıktığı ve özellikle 1990-2001 döneminde görülen krizlerin bu on yıllık dönemin kayıp yıllar olarak adlandırılmasına yol açtığı görülmektedir (Üzümcü, 2008b: 297). Yıllık nüfus artışının %1,5 düzeyinde olduğu Türkiye'de bu dönemde 1994, 1999 ve 2001 krizi yaşanmış ve ülke büyüme açısından deyim yerindeyse patinaj yapmıştır. Bu dönemde reel yatırımlar yerine ticarete konu olmayan sektörlere yatırımları teşvik eden rant ekonomisi politikaları sonucu, Türkiye ekonomisi bir krizden bir başka krize sürüklenmiştir. Yeldan'a göre de bu dönemdeki krizler Türkiye'nin mali piyasalarında yeterince derinleşme ve olgunluk sağlanmadan uluslararası spekülatif sermayeye açık hale gelme ve rant ekonomisine dönüşen yapıda üretimin ikinci plana atılması nedeniyle ortaya çıkmıştır (Yeldan, 2004: 142). Sonuçta krizler nedeniyle dönem boyunca kişi başına gelir ve refah düzeyi neredeyse aynı kalmış, dolayısıyla sürdürülebilir büyüme açısından bu dönemde bir arpa boyu yol bile alınamamıştır.

Bu noktada Türkiye'de 2001 krizinden sonra K. Derviş öncülüğünde hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) çerçevesinde ekonomik dengeler tekrar kurulmuştur. Bu bağlamda 2001 krizinin ekonomik nedenini oluşturan bankacılık kesiminin rehabilite edilmesi, BDDK uygulamaları ile sermaye yeterliliği başta olmak üzere belirli kriterler çerçevesinde bankacılık kesiminin kontrolü ve Merkez Bankasının enflasyonla mücadelede araç bağımsızlığını kazanan yapısı sayesinde 2002 sonrasında siyasi istikrarın da katkısı ile ekonomide yeniden büyüme sürecine girilmiştir. Bu çerçevede Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde ekonomi politikalarında GEGP'nın temel yaklaşımlarıyla uyumlu politikaların izlenmesi ve küresel konjonktürde uygun bir ortamın ve likidite bolluğunun bulunması sayesinde uzun süre sonra yüksek oranlı bir büyüme süreci yaşanmış, 2002-2007 döneminde GSYİH'nın reel büyüme oranı ortalama %7 düzeyini aşmış ve kişi başına gelir de önemli ölçüde yükselmiştir. Bu bağlamda kişi başına gelir TL'nin özellikle dolar karşısında değer kazanmasının da etkisiyle 1998 bazlı yeni milli gelir serilerine göre dolar cinsinden 10.000 dolar düzeyine yaklaşmıştır. Bu gelişmeler 2001 krizi sonrası 2160 dolara gerileyen kişi başına gelir düzeyi düşünüldüğünde önemli bir refah artışının bu dönemde sağlandığını göstermektedir. Ancak nüfus artış hızının 1980 başlarına göre gerilediği bu dönemde, büyümeye rağmen yeterince istihdamın artmaması büyümenin niteliğinin sorgulanmasına ve bu dönemin işsiz/istihdamsız büyüme dönemi olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, bu gelişmeler işsiz/istihdamsız büyüme olarak nitelendirilse bile enflasyonun 1973'den sonra tekrar tek haneli rakamlara indiği bu dönem sürdürülebilir büyüme açısından olumlu bir dönem olmuştur.

Öte yandan bu gelişmelerin sağlandığı küresel ekonomik ortamın bozulması (enerji fiyatlarının artışı, gıda krizi ve ABD'nin faiz oranlarını yükselten likidite bolluğunu azaltan uygulamaları) ve iç siyasette seçimlerin etkisi ile 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren büyüme oranlarında yavaşlama görülmeye başlamıştır. Bu çerçevede 2002 yılından itibaren 27 çeyrektir büyüyen Türkiye ekonomisinde 2008 yılı ortalarından itibaren reel büyüme oranları önce yavaşlamış, dördüncü çeyrekte %6,2 gibi bir negatif değer almış ve 2008 yılı büyüme oranı sadece %1,1 olmuştur. Nüfus artışının altında kalan bu büyümeye rağmen yine değerli TL sayesinde kişi başına gelir 10.430 dolar düzeyine yükselmiştir. Öte yandan 2009 yılı ilk çeyreğindeki %13,8'lik ekonomik küçülme sürdürülebilir büyüme sürecinde önemli bir dönemeç olurken ekonomideki kötüleşme süreci de derinleşmiştir. Bu noktada 2009 yılında tahminen en iyimser tahminle %6'lık bir küçülme sonrasında eski refah düzeyine geri dönülmesinin dünyadaki kötümser tahminler ışığında 4-5 yıl alabileceği düşünülebilir. Oysa nüfus artış hızı AB'nin üzerinde olan ve AB ülkelerinin kişi başına gelir düzeylerinin üç veya dörtte birine ancak ulaşabilen Türkiye'nin bu ülkelerin refah düzeyine ulaşması için istikrarlı büyümesi, hem sürdürülebilir büyümenin sağlanması ve hem de olası sosyo ekonomik sorunların daha rahat aşılması açısından gerekmektedir.

b) İşsizliğin Artması

Krizlerin kısa vadede ortaya çıkardığı en önemli sorun hiç şüphesiz üretimin daralmasına bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik oranlarının artması olgusudur. Sürdürülebilir büyüme sürecinde çözülebilen işsizlik sorunu, krizlerin ortaya çıktığı dönemlerde daha da ağırlaşmakta, bu tür dönemlerde hızla yükselen işsizlik oranlarına karşılık işsizlik oranları çok uzun sürede düşürülebilmektedir. Ayrıca özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler

kalkınma çabaları bağlamında ekonomilerindeki düalistik yapı çerçevesinde bir yandan kırsal kesimdeki gizli işsizlikle, bir yandan da kentlere göçen varoşlardaki işsizlikle mücadele etmek zorundadırlar. Yine gelişmekte olan ülkelerin tarım kesimlerinde verimlilik artırmaya dönük çabaları emek yoğun bu sektörde teknoloji yoğun üretim tekniklerini uygulamaya zorlarken dünya ölçeğinde rekabetçi olmak zorunda oldukları geleneksel sanayilerindeki emek yoğun üreticiler de küresel rekabetin çok yüksek olduğu dış piyasalarda oldukça zorlanmaktadır.

Öte yandan üretimin küreselleşmesi ile birlikte gelişmiş ülkelerin emek başta olmak üzere ucuz girdi maliyetlerinden yararlanma çabaları etrafında gelişmekte olan ülkelere doğru bir kısım üretimlerini kaydırmaları sayesinde bu ülkelerde hem teknolojik seviye yükselmekte ve hem de ihracatçı sektörlerde işsizlik oranları göreli olarak düşük seviyelerde seyredebilmektedir. Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi 1980 sonrası uluslar arası sermaye hareketlerinin arttığı yıllarda bu ülkelerde çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan krizlerde bu tür kazanımlara rağmen diğer kesimlerde yoğun bir işsizlik ve fakirleşme olgusu yaşanmaktadır. Ayrıca günümüzde olduğu gibi küresel çapta krizlerin gelişmiş ülkelerde işsizliği artırdığı dönemlerde, zaten işsizlik oranları yüksek olan başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerde işsizlik sorunu ile karşılaşan ve genellikle gelişmekte olan ülkelerin daha rekabetçi olmaya başladıkları sektörlerde (tekstil, beyaz eşya ve son zamanlarda otomotiv) çalışan işçiler işlerini kaybetmeleri nedeniyle bir yandan kendi işsizliklerine neden olduğu gerekçesiyle gelişmekte olan ülkelerdeki fabrikaların kapatılmasını istemekte, diğer yandan ülkelerindeki göçmen işçilere karşı ırkçı saldırılar artabilmektedir.

Bu noktada Türkiye'ye gelince, Türkiye krizlerin daha sık görülmeye başladığı 1990'ların başından itibaren işsizliğin arttığı ve özellikle genç işsizliğinin yoğun biçimde hissedildiği bir süreci yaşamaya başlamıştır. Bu bağlamda 1990'ların başında bir yandan terörün etkisi diğer yandan Körfez Krizi nedeniyle Güneydoğu Anadolu bölgesinde işsizlik artmış, bu bölgelerden batıya göç sonrası özellikle büyük kentlerde varoşlarda işsizlik oranı hızla yükselmeye başlamış, buna karşılık büyük kentlerde kayıt dışı istihdam (işportacılık) da normal olarak görülen bir olgu olmuştur. Türkiye'nin yanlış politikaları sonucu 1994 yılında ekonomide %6 civarında küçülme yaşanırken enflasyon tarihi zirveye (%149) çıkmış ve işsizlik düzeyi yükselmiştir. 17 Ağustos 1999'da Marmara Depreminin yaşandığı 1999 yılında ise depremin Türkiye'nin milli gelirinin %40'nı üreten bu bölgeyi vurması sonrası ekonomik küçülme oranı yine %6 civarında gerçekleşirken %90 düzeyinde katılaşan enflasyon oranları yanında bu bölgede işsizliğin artması söz konusu olmuştur.

Öte yandan işsizlik oranlarında asıl yükselme 2001 krizi sonrası yaşanmıştır. 2000 yılı başından itibaren IMF destekli olarak uygulanan döviz sepetinin çapa olarak uygulandığı enflasyonu indirme programının TL'nin aşırı değerlenmesi sonucu Şubat 2001'de çökmesi sonrası, sabit fiyatlarla (1987 fiyatları) GSYİH'da %9,5 gibi tarihi bir küçülme oranı yaşanmış, programla %30'lar seviyesine indirilebilen enflasyon oranı da yıl sonunda %60 seviyesinde gerçekleşmiştir. ABD dolarının 700 bin TL'den 1 milyon 300 bin seviyelerine yükseldiği bu ortamda kişi başına gelirin dolar cinsinden %25'i bulan oranda azalmasıyla işsizliğin olumsuz etkisi büyük orandaki fakirleşmeyle birlikte yoğun biçimde hissedilmiştir. Küçük esnafın çok zor duruma düştüğü bu ortamda, bir esnafın dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'e yazar kasa fırlatması ve "alın ben bir esnafım, Başbakanım" demesi bu dönemin bellekte kalan en önemli görüntülerinden birini oluşturmuştur.

Türkiye de, yukarıda belirtildiği gibi, 2001 krizi sonrası siyasi ve ekonomik istikrar sağlanmasına ve 2002-2007 döneminde görece yüksek büyüme sağlanmasına karşın küresel krizin yaşandığı 2008'de sadece %1,1 oranında büyüme sağlanmıştır. Bu durum işsizlik verilerine de yansımış ve kriz öncesinde %10 civarında bulunan işsizlik oranı 2008 sonunda %12,5 düzeyine ve en son açıklanan Nisan 2009 verilerine göre yaklaşık %15 düzeyine ulaşmıştır. Kriz öncesine göre %50 oranında bir artışa karşılık gelen bu 5 puanlık işsizlik oranı artışı, kriz sonrası resmi rakamlarla yaklaşık 1 milyon 300 bin kişinin işsiz kaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca kent/ tarım dışı işsizlik oranının %18,2 ve genç işsizliğinin de %29,4 olması (15-24 yaş arasındaki yaklaşık her üç gençten birinin işsiz olması) işsizlik sorununun Türkiye'de endişe verici boyutlara ulaştığını göstermektedir. Bu noktada işsizlik nedeniyle yoksulluğun artması ve diğer sosyo–ekonomik sorunların da ağırlaşması beklenmektedir. Öte yandan yaşanan ekonomik krizler sonrası yaygın işten çıkarmalar yaşanırken sonrasında sağlanan verimlilik artışı ve kapasite kullanım oranlarındaki artışların istihdam artışını sınırlayan etkenler olarak karşımıza çıktığı hatırlandığında krizlerin yol açtığı en önemli sorun olan işsizlikle mücadele büyük önem taşımaktadır.

c) Gelir Dağılımının Bozulması

Gelir dağılımı bozukluğu, günümüzde hem ulusal ve bölgesel düzeyde, hem de küresel düzeyde önemli bir sorundur. Ülkeler arasında ve ülke içinde gelir uçurumunun oluşması, insanların en temel ihtiyaçlarından bile yoksun olması, hem ulusal hem de uluslararası kuruluşların ilgisini bu konuya çekmektedir. Bu noktada ülkeler arasında gelir dağılımının adaletsiz olmasının büyük çaplı krizlerin hazırlayıcısı olduğu da ileri sürülebilmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımının durumuna bakıldığında, yukarıda belirtildiği gibi ülkemizde mutlak yoksul olarak tasnif edilen nüfus sayı olarak nispeten az olsa bile gelir dağılımı son derece bozuktur. Bu nedenle gelir dağılımının düzelmesi ve göreli yoksulluk çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Dünya Bankası (2005)'nın *Türkiye'de Yoksulluk Politikası* ile ilgili tavsiyelerinin yer aldığı rapora göre de, Türkiye, üst orta eşitsizliğin olduğu ülkeler arasındadır, aşırı yoksul oranının oldukça düşük olduğu, AB ile karşılaştırıldığında yoksulluk oranının yüksek olduğu, bölgesel farklılıkların ülkedeki eşitsizliklerin önemli bir nedeni olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoksulluk oranının uç düzeylere ulaştığı, bu yüksek oranlı ve süreklilik gösteren eşitsizliğin büyümenin faydalarından yararlanmayı sınırladığı tespitleri yapılmıştır.

Türkiye'de ne yazık ki resmi kaynaklar aracılığı ile gelir dağılımı verileri sık sık hesaplanmamakta, yapılan araştırmalar da çoğu kez oldukça geç açıklanmaktadır. Öte yandan başka kaynaklar güvenilirlik sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Bu sorunlar bir kenara bırakılırsa TÜİK tarafından **25 Aralık 2006 tarihinde** açıklanan en son 2005 yılı gelir dağılımı araştırmasına göre, en alt gelir grubundaki %20'lik grup gelirin %6,1'ni alırken en üst gelir grubundaki %20'lik grup Türkiye gelirinin %44,4'nü almaktadır. Bu durum Türkiye'nin en zengin grubu ile en yoksul gelir grubu arasında ortalama 7,3 kat uçurum bulunduğunu göstermektedir. Bu uçurumun en uçtaki %10 ile ile en düşük gelir grubu arasında daha da yüksek olması beklenebilir. Öte yandan 2004'e göre (7,7 kat) görece iyileşmenin olduğu bu yılda, gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı da 0,38 olarak hesaplanmıştır. Gini katsayısının 2004'de 0,40 olduğu düşünüldüğünde 2005 yılında göreli bir iyileşme olduğu göze çarpmaktadır (TÜİK, 2006[32]). Bununla birlikte küresel krizin etkisinin hissedildiği 2008 yılına ilişkin bir veri bulunmaması nedeniyle işsizliğin arttığı bu süreçte gelir dağılımının da bozulacağı beklenebilir.

d) Yoksulluğun Artması

İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum olmasını ifade eden yoksulluk, genel olarak tüm ülkelerde var olan önemli bir sorun olmakla beraber, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha ciddi boyutlardadır. Yoksulluk kavramı genellikle iki farklı biçimde tanımlanmaktadır. Bu kavramlardan *mutlak yoksulluk* kavramı, bir insanın asgari düzeyde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli kaloriyi alamaması, beslenme yetersizliği ile tanımlanmakta, mevcut tüm gelirleri temel ihtiyaçları karşılamakta yetersiz olanlar, mutlak yoksulluk sınırına girmektedir. *Göreli yoksulluk* ise insanın toplumsal bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli asgari tüketim ve yaşam standardının belirlenmesini, bir başka deyişle insani yoksulluğu esas almaktadır (Erken, 2003: 308). Yoksulluğun ölçülmesi, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Örneğin günde 1 dolardan az gelirle yaşamak zorunda olanların hesaplandığı *gelir esaslı mutlak yoksulluk* hesaplamaları azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sık kullanılmakta, gelişmiş ülkelerde ise göreli yoksulluğun ölçümü önem taşımaktadır (İnsel, 2001: 70).

Günümüzde, küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonuçlarının başında toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliğin oluşturduğu yoksulluk gelmektedir. Nitekim dünyada günde bir dolar ve altında bir gelirle yaşayan ve *mutlak yoksul* sayılan insan sayısı, 1987'de 1,2 milyar kişi iken, krizlerle geçen 15 yıl sonrası 2000'li yıllarda 1,5 milyar kişiye yükselmiştir (Özpınar ve Şimşek, 2003: 2). Öte yandan 2008 yılı ortalarında gelişmiş ülkelerde pek hissedilmeyen ancak azgelişmiş ülkelerde ciddi anlamda protestolara yol açan küresel gıda krizinin derinleştirdiği açlık ve yoksulluk sorunu daha da ağırlaşmıştır[33]. Bu konuyla ilgili araştırmalar günümüzde dünya nüfusunun yarısının günde 2 dolardan, 1,5 milyar insanın ise günde 1 dolardan daha az bir gelirle yaşadığına işaret etmektedir. Dünyada her yıl 11 milyon kişinin açlık veya yetersiz beslenme yüzünden öldüğü, 300 milyonu çocuk olmak üzere, 800 milyon insanın açlığa maruz kaldığı ileri sürülmektedir (Acar, 2008).

Türkiye de krizler sonrası yoksullaşmanın arttığı bir süreci yakın geçmişte yaşamış ve bu krizle de halen yaşamaktadır. Yakın geçmişe bakıldığında 1994, 1999 ve 2001 krizleri sonrası fakirleşen Türkiye 2002-2007 döneminde biraz toparlanmış ve yoksulluk oranında görece azalmalar görülmüştür. Örneğin, TÜİK'in 2007 yılı yoksulluk çalışması sonuçlarına göre, Türkiye'de yoksulluk (gıda+gıda dışı) oranı 2002'de %26,96 iken 2006'da %17,81 olmuş, 2007'de ise bir miktar yükselerek %18,56 olmuştur. Bu çalışmanın diğer sonuçlarına göre de; 2002'de %1,35 olarak tahmin edilen sadece gıda harcamalarını içeren gıda yoksulluğu veya açlık sınırı altında yaşayan fert oranı 2006'da %0.74'e gerilemiş, 2007'de ise 0,54 olmuştur. Bu noktada açlık sınırının altında kalan nüfus oranında önemli bir gelişme sağlandığı söylenebilir. Çalışmaya göre Türkiye'de kişi başı günlük 1 doların altında harcama yapan fert bulunmamakla birlikte, daha gerçekçi bir yaklaşımla benimsenen günde 4,3 doların altı dikkate alındığında, 2002'de %30 olan oranın 2007'de %9,53 düzeyine gerilediği görülmektedir (TÜİK, 2008)[34]. Bu veriler Türkiye'de yoksulluk ve gıda yoksulluğunda görece bir iyileşme sağlandığını göstermektedir. Bununla birlikte doların TL karşısında değerinin düşmesi dikkate alındığında dolar cinsinden yoksulluk hesaplanmasında dikkatli olunması gerekmekte, ayrıca 2008 küresel krizinin etkilerinin hesaplandığı veriler bulunmamasına rağmen ortaya çıkan olumsuz ekonomik etkiler ve kriz sırasında doların 1,8 YTL düzeyine kadar artışı nedeniyle dolar cinsinden hesaplanan yoksulluk oranlarının artması beklenmelidir.

Bu bağlamda, Türkiye'de 2008 yılı ortalarında yaşanan temel tarım ürünlerinde (özellikle bakliyat ürünlerinde) görülen yüksek fiyat artışları, örneğin pirinç fiyatlarında %130'a varan artışlar, bulgur ve makarna fiyatlarındaki yükseliş de özellikle alt ve orta gelir seviyesindeki ailelerin ekonomilerini sarsmıştır. Nitekim bu dönemde ülkemizde 2008 yılı enflasyon hedeflerinin tutmayacağı konuşulurken BM Kalkınma Ofisi, Türkiye ve Brezilya'da enflasyonun çok yüksek düzeylere ulaşabileceği uyarısını yapmış, ayrıca Brezilya ve Türkiye'de kısa

---

[32] Geniş bilgi için bkz: TÜİK, '2005 Gelir Dağılımı Sonuçları', *Haber Bülteni*, Sayı: 207, 25 Aralık 2006. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408. Erişim: 15.07.2009).

[33] Dünya Bankası Grubu Başkanı Robert B. Zoellick, 2008'da yaşanan küresel gıda krizi nedeniyle aşırı yükselen fiyatlar ve son iki yıldaki yüksek tarım ürünleri ve gıda fiyatları yüzünden 100 milyon kişinin daha yoksulluğa itildiğini ifade etmiştir. Geniş bilgi için bkz: Robert B. Zoellick, "Poor and Hungry Cannot Afford to Wait", *World Bank President Says*, 29 Nisan 2008, (http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21749013~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK: 4607,00.html. Erişim: 15.07.2009).

[34] Geniş bilgi için bkz: TÜİK, '2007 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları', Haber Bülteni, Sayı: 192, 5 Aralık 2008. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080. Erişim: 15.07.2009).

bir sürede orta sınıfın alım gücünün ortalama %25 azaldığını ileri sürmüştür. Dolayısı ile hem işsizlik ve hem de kısa dönemli de olsa enflasyon artışı nedeniyle 2008 krizi sonrası yoksullaşma sürecine tekrar girilmiştir. Bu çerçevede kriz sonrası 2009 yılı itibarıyla %15'lere ulaşan işsizliğe paralel olarak yoksulluk düzeyi yükselmiş, 2009 yılı ilk çeyreğinde ekonomide küçülme oranı sabit fiyatlarla %13,8 olmasına karşın ülke dolar cinsinden %29 oranında fakirleşmiştir (TÜİK, 2009a).

e) Güven ve Adalet Duygusunun Yıpranması ve Ekonomik Suçların Artması

Krizlerin ortaya çıkardığı bir diğer sosyo-ekonomik sorun da, bu tür dönemlerde geleceğe güvenin, insanlara güvenin azalması ve bu bağlamda bir anda birikimlerini yitiren insanların adalet duygusuna güvenlerinin azalması ve işsiz kalan insanların, işini kaybeden küçük esnafın karşılıksız çeklerinin çıkması ve protesto edilen senetlerinin artması gibi durumlardır. Bu tür sorunların yaşandığı kriz ortamlarında başta işsiz kalan ve çaresizlik içinde evine ekmek götürmek isteyen insanlar ekonomik içerikli suçlara da yönelebilmektedir. Bu çerçevede krizlerin etkisinin yoğun biçimde hissedildiği dönemlerde sadece üretimin durması, stokların eritilmeye çalışılması ve dolayısıyla yukarıda sözü edilen işsizlik ve yoksulluğun artması, gelir dağılımının bozulması yanında güven duygusunda azalma nedeniyle, grafik 13'de yer alan tüketici güven endeksindeki gelişmelerden izlenebileceği gibi hem üretimi tekrar canlandırabilecek olan tüketim talepleri geleceğe ertelenmekte ve hem de karşılıksız çekler, protesto edilen senetler gibi ekonomik içerikli suçlar artabilmektedir.

Örneğin karşılıksız çıkan çeklerin takasa giden çeklere oranı krizin hissedildiği Eylül-Ekim 2008 aylarında %5 civarında iken Mart 2009 itibarıyla %%10,4 düzeyine ulaşarak yaklaşık iki kat artmış, bununla birlikte ekonominin canlanma belirtileri göstermesiyle birlikte Mayıs 2009'da %7,2 düzeyine inmiştir. Benzer biçimde protestolu senetler tutarları/toplam ticari kredi tutarları oranı Eylül 2008'de %2,85 iken Nisan 2009 itibarıyla %3,59 oranına yükselmiştir (Yılmaz, 2009: 21). Öte yandan, tahsili gecikmiş alacaklar (TGA) artmaya devam etmektedir (Grafik 14). Firmalar içinde KOBİ'lerin TGA'larının artışının diğerlerine göre daha hızlı olması, krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin daha derin olduğuna işaret etmektedir. Firmaların borç ödeme kapasitesindeki düşüş ve işsizlik oranındaki yükselişin önümüzdeki dönemde de TGA'larda artışa neden olabileceği, ancak, bankacılık sektörünün mali bünyesinin bu artışları karşılayacak seviyede olduğu görülmektedir. (TCMB, 2009: V).

Grafik 14: Türkiye'de Krediler Bazında
Tahsili Gecikmiş Alacaklarda Görülen Gelişim (2005-2009, %)

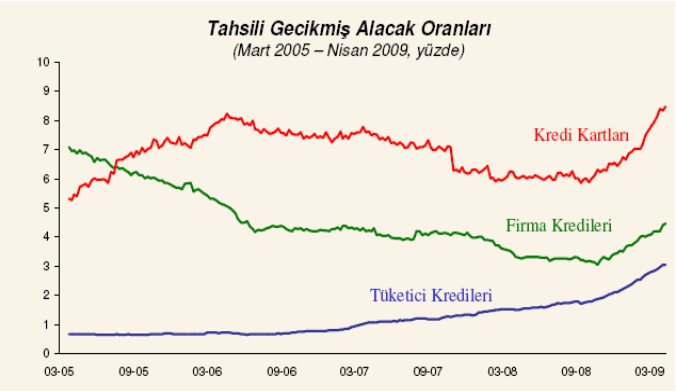

Kaynak: Yılmaz, 2009: 32.

Bu noktada krizler sırasında insanların birbirlerine güven bağlamında sıkıntı içinde oldukları da Türkiye'de sık görülen bir başka realitedir. Örneğin 1994 ve 2001 krizi sonrası insanların birbirine TL cinsinden borç vermekten uzak durmaya çalışması, kiralık ev ve işyerlerini dövizle kiralamaya çalışmaları hem birbirlerine hem de TL'ye güvenmemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolarizasyonun çok fazla yükseldiği bu dönem sonrasında TL'ye güven sağlamak için gösterilen çabalar özellikle 2004 sonrası sonuç vermiş ve YTL'ye geçişle Türk Lirasına olan güven güçlendirilmeye çalışılmış ve bunda da başarılı olunmuştur. Öte yandan 2008 krizi sırasında dolar bir ara 1,83 TL'ye çıkınca tekrar benzer korkular ve güven kaybı ortaya çıksa bile gerek küresel düzeyde ülkelerin aldıkları önlemlerin doların değer artışını sınırlaması ve gerekse Türkiye'nin bankacılık kesiminin güçlü yapısı ve TCMB'nin 73 milyar dolara ulaşan rezervi ile piyasalara likidite verme noktasında rahatlığı ve piyasaya dolar satma yönündeki adımları, bu tür bir sorunun ortaya çıkmasını engellemiştir.

Burada son olarak krizlerin yol açtığı sosyo-ekonomik sorunlara ilişkin bir özet değerlendirme yapılırsa; krizler, sadece üretim ve gelir kaybına yol açmamakta, işsizlik ve yoksulluk sorununun ağırlaşmasına yol açmakta ve dışlanma başta olmak üzere birçok sosyal soruna neden olurken insanlar üzerinde çeşitli olumsuz etkiler yaratmaktadır. Güven duygusunun ve adalete inancın azaldığı bu ortamlarda senetlerin protestosu artarken, karşılıksız çıkan çek sayısı artmakta, tahsili gecikmiş alacakların oranları yükselmektedir. Buna karşılık hükümetlerin ve IMF gibi kuruluşların kısa vadede ekonomik istikrara öncelik vermeleri ve hazırlanan ekonomik

istikrar programlarının ise sadece enflasyonun düşürülmesine odaklanması ve buna öncelik vermesi bu tür sosyo-ekonomik sorunların çözümünü daha da zorlaştırmaktadır.

Sosyo-ekonomik Sorunlarla Mücadele ve Sosyal Girişimcilik

Küresel krizlerle beraber dünya genelinde ve gerek azgelişmiş gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha fazla hissedilen ve toplumsal patlamalara yol açabilecek sosyo-ekonomik sorunlarla mücadele yöntemleri arasında sosyal girişimcilik de yer almaktadır. Dolayısıyla sadece ekonomik ve siyasal istikrarın değil sosyal istikrarın da önemli olduğu günümüzde sosyal girişimcilik, özellikle ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde daha da önemli hale gelmektedir. Yoksulluk, işsizlik gibi insanların varlığını ve kendini idame imkânını elinden alan tüm fırsat eşitsizliği içeren sosyo-ekonomik sorunlarla baş edilmesi açısından sosyal girişimcilik görece yeni bir kavram olmasına karşın son yıllarda uygulamaları ile önem kazanan bir faaliyet alanı olmuştur.

Sosyal girişimcilik kavramı ilk kez 1980 yılı başlarında Ashoka[35]' nun kurucusu ve CEO' su Bill Drayton tarafından kullanılmıştır. Dünyanın diğer önder sosyal girişimcileri arasında; mikro kredi uygulamaları ile tanınan Muhammed Yunus (Bangladeş), küçük mandıraların katma değer üretici zincirlere dönüşmesine katkıda bulunan Verghese Kurien (Hindistan), sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara beslenme ve iş imkanı sağlayan Rogelio Padilla (Meksika), köle karşıtı hareketle tanınan W. Lloyd Garrison (ABD) ve biraz geçmişe gidilirse çağdaş hemşirelik ve hastane uygulamaları ile tanınan ünlü hemşire F. Nightingale (İngiltere) sayılabilir (Denizalp, 2008). Bu bağlamda belirtilen önder sosyal girişimci örneklerinden de çıkarılabileceği gibi sosyal girişimcilik terimi halen hastalık, açlık ve fakirlik gibi kolaylıkla kontrol altına alınamayan sosyal problemleri çözmeye çalışan, uzun dönemli projeler geliştiren, sürdüren ve sosyal dönüşümü sağlayan çabaları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ticari girişimcilik gibi sosyal girişimcilik de toplumu yeniden yapılandırmaya çalışan, değişim süreçlerini içermektedir. Bu çerçevede sosyal girişimciliğin toplumu huzursuz eden davranışlar yerine, huzursuzlukları ortadan kaldırma çabalarını ifade ettiği belirtilebilir.

Öte yandan bir dizi yenilikçi faaliyetle birlikte ortaya çıkan sosyal girişimcilik kavramı çok yönlü ve çeşitli anlamları ile popüler bir tartışma konudur. Bu kavram, girişimciliğin genel çerçevesi yanı sıra girişimciliğin mevcut somut kaynakların yönetiminin ötesinde fırsat yaratma ve değerlendirilmesi anlamını da kapsamaktadır (Güçlü, Dees, and Anderson, 2002: 1). Dolayısıyla sosyal girişimci, ekonomide mevcut olan kaynaklara değil, insanların kendini yeniden üretebilmelerine olanak sağlayabilecek fırsatlara odaklanmaktadır. Sosyal girişimci, bu fırsatlarla bağlantılı yeni bilgileri çabuk ve dikkatli bir şekilde yeniden düzenleyerek faaliyet alanına uyarlamaya çalışmaktadır (Wei-Skillern vd., 2007: 3).

Sosyal girişimcilik, yeni sosyal organizasyonlar ya da kar amacı gütmeyen organizasyonların kurulmasına ve bu bağlamda sivil içerikleri ile kar amacı gütme özelliği bulunmayan STK'lara öncülük etmektedir. Kar amacı gütmeyen STK'lar, çeşitli organizasyonlar tarafından yürütülen ekonomik, eğitim, araştırma, yoksullara yardım, sosyal ve düşünsel faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik bir platform oluşturmaktadırlar (Mort, Weerawardena and Carnegie, 2002: 4). Dolayısıyla sosyal girişimciliğe yönelik bütün bu yaklaşımların temelinde, kişi ve hisse sahibinin zenginliğinden ziyade sosyal değer meydana getirme gerçeğinin bulunduğu söylenebilir.

Light (2009: 21-22)' a göre sosyal girişimcilik dört temel varsayıma dayanmaktadır;

a) Sosyal girişimciler diğer girişimcilerden *farklıdırlar*. Sosyal girişimcilerin toplumsal meseleleri çözmek için önceden belirlenmiş önemli kararları vardır. Onlar çoğu zaman bir sosyal mesele ile mücadele etme konusunda oldukça kararlıdırlar ve çoğunlukla mevcut durumu yenisi ile değiştirmenin doğuracağı sonuçların farkındadırlar.
b) Sosyal girişimcilik fikirleri *büyüktür*. Sosyal girişimcilerin başlangıçta küçük ölçekli değişimler ortaya çıkaracak gibi görünen fikirleri sonunda toplumun tamamını etkileyecek olan büyük fikirlere dönüşecektir.
c) Sosyal girişimlere yönelik büyük değişim fırsatları *dalga* halinde meydana gelmektedir. Toplumsal açıdan girişimcilik fırsatları tarihsel bir periyoda yayılmıştır.
d) Sosyal girişim organizasyonlarının amacı *değişim* meydana getirmektir. Sosyal girişimci organizasyonlar, özellikle değişim fikirleri üzerinde odaklanmaları ve çoğu zaman şeffaf ve sıkı bir yönetime ihtiyaç duyulan yönetimsel süreçlerdeki tecrübesizlikleri ile geleneksel organizasyonlardan ayrılmaktadırlar.

Sosyal girişimcilik farklı insanlar için farklı anlamlar ifade etmektedir. Kar amacı olan veya olmayan bir organizasyon etrafında oluşturulabilmekle beraber, kar amacı olan kuruluşlar da sosyal sorumluluk misyonuna güçlü bir şekilde yönlendirildiği için çoğu zaman sosyal girişimcilik kavramı ile kar amacı gütmeyen kuruluşlar akla gelmektedir (Schwab, 2009). Sosyal girişimci ifadesi kar amacı gütmeyen bir kuruluşu yöneten kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ayrıca bu kavram, işletmelerinde sosyal sorumluluğu da ön plana çıkaran/hesaba katan iş sahiplerini tanımlamak için de kullanılmaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar (Nonprofit Organizations) bir veya daha fazla tüzel kişi ya da net kazançları karsız dernekler tarafından sahip olunan ve işletilen ajanslar, organizasyonlar ve müesseseler olarak tanımlanırlar ve yasalara uygun bir şekilde herhangi bir özel fayda elde etmezler. Bu kuruluşlar ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için diğer kuruluşlarla ilişkilerinde iyi niyeti ön plana

[35] Küresel olarak soysal girişimcilik alanında çalışan ilk ve en önemli kuruluştur. Ashoka, dünyanın birçok ülkesinde lider sosyal girişimcileri desteklemektedir (http://turkey.ashoka.org/).

çıkarmaktadırlar. Kurumlar arasındaki iyi niyet toplumsal değişimi kolaylaştırmakta ve toplumsal davranışlar iyi çalışma ilişkilerini güçlendirmektedir. Ayrıca, kar amacı gütmediği için bu kuruluşlarda güvenilirlik kazanmak daha kolay olmaktadır.

Öte yandan sosyal girişimciliğin sosyal sermayenin artırılması ile pozitif bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal sermaye kavramının öneminin anlaşılmasına yaptığı çalışmalarla büyük katkıda bulunan Putnam (1993)'ın ifade ettiği gibi, bir toplumdaki sosyal sermaye düzeyinin ölçülmesinde kullanılabilecek en iyi ölçütlerden birisi, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlara üyelik oranıdır. Dolayısıyla bir ülkede kar amacı gütmeyen kuruluşlara/STK üye olanların sayısı ne kadar fazla ise o toplumda sosyal sermaye düzeyi o kadar yüksek olmaktadır. Bu bağlamda, sosyal sermayenin artırılması ve fırsat eşitsizliğine yol açan işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik sorunlarla mücadele süreci bir bakıma sosyal girişimcilerin ve dolayısıyla bu tür girişimciler tarafından oluşturulan ve yönetilen kuruluşların çokluğuna bağlı olarak belirlenmektedir.

Sürdürülebilir Büyüme/Kalkınmada Sosyal Girişimciliğin Önemi ve STK'ların Katkıları

Gelişmiş ülke ekonomilerinde başlayan ve etkileri gelişmekte olan ve yükselen ülke ekonomilerinde daha fazla hissedilen küresel finans krizinin yol açtığı işsizlik ve bunalım işaretleri bir yana bırakıldığında geçen yıl bu sıralarda özellikle azgelişmiş ülkelerde hissedilen küresel gıda krizinin derinleştirdiği küresel çapta yoksulluk ve ortaya çıkan sosyal sorunların gelişen ülkelerde ortaya çıkarabileceği olumsuz etkiler konuşuluyordu. Bugün ise bir yandan küresel finans krizinin dibe vurup vurmadığı, bunalımdan çıkılıp çıkılmadığı tartışmaları yapılmakta, azgelişmiş ülkeler için her daim sorun olarak kalması muhtemel küresel gıda güvenliği konusu ve yoksul ülkelerin aç insanlarının feryatları yeterince duyulmamakta[36], bu tür sorunlar ikinci planda görülmektedir. Öncelik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin devlet yönetimlerince ve uluslar arası finansal kuruluşlar tarafından kısa vadede piyasaların istikrarına verilmekte, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma ihtiyacı göz ardı edilmektedir. Ancak devletlerin ve mevcut adaletsiz dünya düzeninin 1997 Asya Krizi ve geçen yıl ortaya çıkan küresel gıda krizi sonrası biraz rehabilite edilen/edilmek zorunda kalınan (IMF gibi) kuruluşlarının aksine sürdürülebilir kalkınmaya önem veren, açlar ve yoksulların sesini duyan yoksullukla mücadeleyi amaç edinen ulusal, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) bugün bu ortamda sorumlulukları ve bu çerçevede önemli bir araç olarak da sosyal girişimciliğin önemi çok daha fazla artırmıştır.

Bu noktada devletlerin de çeşitli şekillerde fırsat eşitliğini sağlayarak sosyo-ekonomik (yoksulluk, işsizlik, yolsuzluk v.b) sorunları çözmeye çalıştıkları belirtilmelidir. Bununla birlikte devlet desteği ile bütün bu sosyo-ekonomik sorunların çözülmesi mümkün olmadığı gibi fırsat eşitliğini bozan bu konularda ne kadar çok şey başarılırsa başarılsın, çoğu zaman, fırsat eşitliği sağlanamamaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik sorunların çözümünde toplumu oluşturan bireylere de önemli görevler düşmektedir. Günümüzde artık insanlar toplumsal sorunların çözümünün sadece devletten beklenmemesi gerektiği ve çeşitli organizasyonlar etrafında bir araya gelerek bu sorunların giderilmesine katkıda bulunmak gerektiği fikrinde birleşmektedirler. Toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunacak ve bu doğrultuda çok önemli toplumsal değişimler sağlayacak olan organizasyonları oluşturma görevi de bu bağlamda sosyal girişimciler tarafından üstlenilmektedir.

Öte yandan birçok farklı amaçla kurulan STK'lar, savaşlar, ekonomik/finansal boyutlu krizlerden doğan ve insan yaşamında yoksulluk, ölüm ve açlık biçiminde görülebilen doğal veya insan kaynaklı afetlere anında müdahale etmekte ve bu afet ve/veya krizlerden etkilenenlere barınma, gıda, tıbbi yardım ve giyim olanağı sağlamakta ve sonrasında toplumsal destekleme ve güçlendirme faaliyetlerini sürdürmektedirler. Dolayısıyla STK'lar günümüzde görülen finansal krizler sonrası ağırlaşan açlık ve yoksullukla mücadele bağlamında sosyal girişimcilik faaliyetlerine kaynak temin eden, yönlendiren kuruluşlar olarak işsizleri, yoksulları, afetzedeleri tekrar topluma kazandırma ve güçlendirme faaliyetlerini (eğitim, mesleki gelişme v.b.) gerçekleştirmektedirler. Bu çerçevede özellikle uluslararası STK'ların dünya ölçeğinde örgütlenme, etkinlik kurma ve değişen koşullara daha kolay uyum sağlayabilme yetenekleri ile uzmanlık sahibi oldukları konularda önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda birçok devlet ve uluslararası örgüt etkin ol(a)madıkları alanlarda, STK'ları dikkate almakta ve çoğu kez onlarla işbirliği yapmaktadırlar (Karagül, 2008). STK'ların sahip oldukları ekonomik gücün de giderek artması etki alanlarının artmasına ve yeni işlevler edinmelerine yol açmaktadır. STK'ların devletlerin faaliyetlerinin dışında işlevlere sahip olmaları, gönüllülük temelli hareket etmeleri ve düşük maliyetlerle birçok küresel nitelikli sorunla mücadelede etkili olmaları da önemlerini arttırmaktadır.

STK'lar aracılığı hayata geçirilen sosyal girişimcilik faaliyetleri, içerikleri itibarıyla toplumda sosyal duyarlılığın artmasına yol açmaktadır. Örneğin yoksullukla mücadele içerikli bir sosyal girişimcilik faaliyeti hem toplumsal duyarlılığın hem de yoksulların refah düzeylerinin artmasına yardımcı olabilmektedir. Bu bağlamda dünya üzerinde hemen hemen her toplumun en önemli sorunlarından olan yoksullukla mücadelede sosyal girişimciliğin önemli bir yerinin bulunduğunu belirtmeliyiz. Nitekim yoksullukla mücadelede sosyal girişimciliğin ne denli önemli olduğunu göstermesi açısından 2006 yılı Nobel Barış Ödülünü kazanan Muhammed Yunus'un

[36] Geçen yıl ortaya çıkan küresel gıda ve enerji krizi yanında günümüzde etkileri hissedilen küresel krizin sosyal etkileri üzerinde BM sekreterliğinin değerlendirme notu için bkz: UN (2009), "The Current Global Crises and Their Impact on Social Development", Note by the Secretariat, Commission for Social Development, E/CN.5/2009/CRP.2, 20 January 2009.

Graamen Bank (Yoksullar Bankası) uygulaması çok güzel bir örnek oluşturmaktadır (Işık ve Işık, 2007: 851). Muhammed Yunus tarafından başlatılan mikro kredi uygulaması çerçevesinde Graamen Bank hiçbir imkanı olmayanlara ve geleneksel kurumların tamamen reddettiği yoksul insanlara kredi vermektedir. Grameen Bank örneği, ne kadar küçük olursa olsun, finansal sermaye verilmesi hâlinde yoksulların kendi yaşamlarında inanılmaz bir değişim gerçekleştirebildiklerini göstermiştir. 1976'da 42 kişiye 27'şer dolar kredi vererek işe başlayan Grameen Bank, 1997 yılında 2,4 milyar dolar kredi dağıtmıştır. 38 bin köyde, 2 milyonu aşkın kişinin ayağına gidip kredi veren bankanın şu anda 110 ülkede 1105 şubesi ve 13 bin çalışanı bulunmaktadır. Gramen Bankası'nın verdiği mikro krediler ile 620.000 hane halkı konut sahibi olmuş, 6 milyon girişimci kadının ekonomik durumlarında iyileşme kaydedilmiştir (Yunus, 2005: 3). Bugün, banka tarafından verilen kredilerden Bangladeş nüfusunun %10'undan fazlası faydalanmaktadır. Hedef kitleleri daha çok yoksul kadınlar olan Grameen Bank'ın kredilerin geri ödeme oranının yüzde 97'nin üzerinde olduğu ifade edilmektedir (Denizalp, 2007: 13-15). Türkiye'de yoksullukla mücadele bağlamında mikro kredi uygulaması ise ilk olarak 2003'de Diyarbakır'da uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama Türkiye İsrafı Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust İşbirliği tarafından yürütülmektedir. Tamamen Grameen Bank sistemi ile mikro kredi sistemi işletilmektedir. Bangladeş' te 36, ABD'de 1200 dolar olan kredi miktarları ülkemizde 500 TL'dir. Bu rakamlar alt sınırlardır ve sermaye birikimine göre her yıl artırılmaktadır (Işık ve Işık, 2007: 855).

Bu bağlamda sosyal girişimciliğin yarattığı en önemli ekonomik katkılardan biri en önemli sosyo-ekonomik sorunların başında gelen işsizlikle mücadele etmek ve bu noktada istihdam yaratmaktır. Çeşitli hesaplamalara göre sosyal girişimcilik sektöründe çalışanların büyüklüğü (toplam istihdam içinde) %1-%7 arasında değişmektedir. Dolayısıyla sosyal girişimcilik faaliyetleri, hem istihdam ettiği kendi personeli ve hem de işsizleri iş sahibi yaparak istihdama katkıda bulunmaktadır. Ayrıca sosyal girişimler, toplum içerisinde istihdam dezavantajı ile karşı karşıya kalan; uzun süre işsiz kalanlar, engelliler, evsizler, cinsiyet ayrımı ile karşılaşanlar gibi ayrıma tabi olmuş vatandaşlara da istihdam imkanı sağlayabilmekte, özellikle toplumun geleceğinin şekillenmesinde çok önemli olan çocukların gelişimi için sosyal, insancıl ve ekonomik katkılar oluşturabilmektedir.

Sosyal girişimler, toplum için önem arz eden sosyal ve ekonomik kalkınma alanlarında yeni ürün ve hizmetler de yaratabilmektedir. AIDS, akıl hastalıkları, düşük eğitim düzeyi, suç, uyuşturucu kullanımı gibi alanlarda bu tip sosyal girişimlerin yenilikçi ürün ve hizmetler ortaya koyabildikleri dikkati çekmektedir. Bu tip çalışmaların kamu sektörünce de örnek alınabildiği ve kamu uygulamaları arasına girebildiği görülmektedir. Örneğin, Brezilyalı sosyal girişimci Veronica Khosa, AIDS hastaları için ev bakım modeli geliştirmiş, bu model Brezilya Hükümeti'nin sağlık politikasında değişikliklere neden olmuştur. Sosyal girişimcilik faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlardan bir diğeri fırsat eşitliğinin desteklenmesi içerikli projeler alanıdır. Bu bağlamda sosyal girişimcilik faaliyetleri, bir toplumun tüm kaynaklarının daha eşitlikçi bir anlayışla dağıldığı yapıya kavuşmalarına destek olabilmektedir. Örneğin daha önce sözü edilen Grameen Bank dezavantajlı konumda bulunan kadınlara destek olurken Amerikalı sosyal girişimci Schramm kurduğu yapıyla düşük gelir grubundaki çok sayıda lise öğrencisinin yüksek öğretime devam etmeleri sağlanmıştır. Bu tür örnekler sosyal girişimcilik alanındaki başarılı çözümler yoluyla sosyal yenilikleri/innavasyonları doğurmakta ve bu çerçevede diğer yenilik alanlarındaki gelişmeleri de pozitif biçimde etkilemektedir (Arıkan, 2008).

Öte yandan uluslararası sorunların dünya gündemine taşınması ve belli konularda ortak yaklaşımlar oluşturulabilmesinde ve küresel kamu yararı gözeten politikaların formüle edilip uygulanmasında STK'lar önemli roller üstlenmişlerdir. Hatta STK'lar, IMF ve Dünya Bankası gibi bazı uluslararası örgütlerin politikalarını gözden geçirmelerini ve kendilerini yenilemelerini sağlamışlardır. Ayrıca STK'ların azgelişmiş ülkelerin kalkınması ve sosyal/toplumsal/insani katkıları uluslararası kuruluşlarca da desteklenmekte ve bu çerçevede Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yanında son yıllarda IMF'nin bu konulardaki ilgisi sürmektedir. Bu uluslararası kuruluşlar oluşturdukları fonların dağıtımında amacına uygun davranılması noktasında STK'lar ile işbirliği içine girmektedirler. Bu işbirliği STK'ların sosyal girişimcilik ve diğer alanlarda artan faaliyetlerinde finansal kaynak elde etme olanaklarını artırmakta ve STK'ların finansal bağımsızlığını sağlamaktadır. Örneğin Dünya Bankasının yoksulluğu azaltma projelerinde de Millenyum Kalkınma Hedefleri (MDG) ile belirlenen hedefler bağlamında özellikle "sosyal içerikli" projeler seçilmekte, örneğin yoksul kırsal ve kentsel kesimdeki çocukların gelişimini sağlamak, mikro kredi, mikro servis ve topluluk güçlendirme gibi çabaları ile kentsel kesimdeki yoksullar ve zafiyetli kesimlerin yaşam standartlarını yükseltmek ve bu konuda çaba gösteren STK'lar ile işbirliği yapmak ve mali açıdan desteklemek tercih edilmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi Sosyal Riski Azaltma Projeleri (SRAP) ana teması altında gelir elde etme, istihdam oluşturma, eğitim projeleri ve geçici istihdam sosyal hizmetler başlıkları altındaki projeler uygulamaya geçirilmektedir (Körükmez, 2007: 214-215).

Görüleceği gibi STK'ların azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik sorunlarla mücadelesi, yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasındaki katkılarını içeren ve bu bağlamda sosyal girişimciliği artıran faaliyetleri, çoğu kez devleti tamamlayan bir yapıda ortaya çıkmaktadır. STK'ların bu bağlamdaki faaliyetleri devletin sorumluluğunu tamamen ortadan kaldırmamakta, STK'ların sosyal sorunlarla mücadelede yükün bir kısmını üstlenmeleri nedeniyle devletin ekonomideki payı ve kontrolü azalmaktadır. Bu gelişmeler günümüz ekonomi politikalarını belirleyen neoliberal yaklaşımların minimal devlet anlayışıyla da bağdaşmaktadır. Bununla birlikte STK'ların sosyal girişimcilik faaliyetleri, niceliksel büyüme yerine insani gelişmeye odaklı yeni kalkınma anlayışını içermekte ve STK'lar insani, sosyal yaklaşımları esas alan kalkınma sürecinde devletle birlikte hareket eden kalkınma sürecinin yeni aktörleri haline gelmektedirler (Sönmezler, Yürük ve Uzunoğlu, 2007: 34).

STK'ların yoksulluk başta olmak üzere sosyo ekonomik sorunların azaltılmasına yönelik sosyal girişimcilik uygulamaları ve dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınma sürecine katkıları yanında azgelişmiş ülkelerde muhalefet oluşturma gibi yönleri de bulunduğu için özellikle totaliter rejimle yönetilen ülkelerde uluslararası STK'lar (Soros vakfı v.b.) ve yerel uzantıları çoğu kez devlet tarafından sıkı bir şekilde denetim altına alınmak istenmektedirler. Dolayısıyla küreselleşmenin STK'lara ulusal ve uluslararası düzeyde etkileri olduğu gibi STK'larında gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde karar alma mekanizmalarını etkiledikleri söylenebilir. STK'ların bir kısmı bu bağlamda, küresel nitelikteki sorunlarla mücadelede inisiyatif alma çabasındadırlar. Özellikle çevre, insan hakları, insani yardım, fakirliğin azaltılması, kalkınma gibi alanlara ilgi duyan STK'ların küresel ölçekli yaklaşımlarla çözüm arayışına girişmeleri dikkat çekmektedir. Uluslararası STK'ların örgütlü yapıları ve finansal olanakları, iletişim teknolojisinin kolayca kullanımı sayesinde sınır aşan ölçekte iletişim ağları kurabilmelerini, güçlerini birleştirerek ortak çalışmalar yürütmede başarılı sonuçlar elde edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Sosyo-ekonomik sorunların ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma sürecinde önem taşıyan sosyal girişimcilik uygulamalarının daha fazla görünür hale gelmesinde gönüllülük esasına dayalı faaliyetlerde yoğunlaşan STK'ların artması da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda artan STK faaliyetleri ile paralel biçimde sosyal girişimciliğin de artması, girişimciliğin sadece iş dünyasında değil, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümünde de etkili olduğu değerlendirmelerine yol açmakta, bu çerçevede elde edilen başarılı sonuçlar da 21. yüzyılın sosyal girişimcilik ve STK'ların yüzyılı olacağı görüşünün daha fazla taraftar bulmasını sağlamakta ve bu tür sosyal girişimcilik örneklerini özendirmektedir. Bu görüşü savunanlar, yalnızca STK'ların toplumun gerçek potansiyelini en geniş ölçekte seferber etme olanağına sahip olduğuna dikkat çekmekte ve STK'ların insanın doğasında bulunan "yararlı olma" duygusunu, parasal karşılık beklemeden bir amaca bağlanma, içinde bulunduğu topluma bir değer katma ihtiyacını harekete geçirmedeki başarılarını örnek göstermektedirler. Nitekim STK'lar, çok sayıda insanın yaratıcı, yapıcı potansiyelini ortaya çıkarmakta ve insanları bir amaca yönlendirerek tüm toplum için yararlı bir sonuca dönüştürmektedir. Örneğin bugün ABD'de 90 milyon kişi, haftada 3 saatini sivil toplum kuruluşlarında karşılıksız çalışmaya ayırmaktadır ve bu rakamın 2010'da 120 milyona, çalışma saatinin de 5'e çıkacağı tahmin edilmektedir. Fransa'da toplumsal sektör toplam istihdamın %4.2'lik bir bölümünü ve hizmet sektöründeki istihdamın %10 gibi önemli bir oranına karşılık gelmektedir. Bu oran İtalya'da %2, İngiltere'de %4 dolaylarında bulunmaktadır (Argüden, 2002).

Bu noktada sosyal girişimcilik ve STK bağlantısına daha yakından bakıldığında STK'lar çerçevesinde somutlaşan sosyal girişimcilik örneklerinin yaşadığımız yüzyılda toplumsal sorunların çözümünde önemli rol oynadığı görülmektedir. Türkiye'de de sosyal girişimcilik sektörü, dünyadaki birçok başarılı örneği arkasına alarak büyümektedir. Bu çerçevede sosyal girişimcilerin "balık vermek ya da balık tutmayı öğretmekle yetinmeyip, balık endüstrisinde devrim yaratana kadar çalıştıkları" belirtilmektedir. Sosyal girişimciler vakıflar, hükümetler, BM, STK'lar gibi birçok yerden fon ve bağış almakta ve bu bağışları sürdürülebilir modeller için harcamaktadırlar. Bu bağlamda sosyal girişimciliğin ilk ve önemli organizasyonlardan Ashoka'nın toplumsal faydayı kâr olarak gören ve sosyal sermayeyi artırma yolunda hizmet eden 62 ülkeden 1800 üyesi bulunmaktadır[37]. Bill Drayton'un 1980'de kurduğu Ashoka, hükümetlerden, AB fonları, silah ve tütün şirketlerinden yardım kabul etmemektedir. Ashoka'nın ana finansörleri arasında Google, eBay, uzaya giden ilk kadın turist İranlı Anuşeh Ensari gibi kişi ve kuruluşlar bulunmaktadır. Ashoka çevre, sağlık, insan hakları, yurttaş girişimleri, ekonomik gelişme, genç nüfusun eğitim ve gelişimi gibi alanları ana faaliyet alanları olarak belirlemiştir.

Maddi destek sağlamayan ancak sosyal girişimcileri bir araya getirmeyi amaçlayan bir diğer önemli kuruluş ise Schwab Vakfıdır. Vakfa göre sosyal girişimcilik, yoksulluğun kökenine yönelmeyen kurumsal sosyal sorumluluk ve hayırsever girişimlerin aksine, insanları kenarda bırakan ve yoksulluğa iten koşulları değiştirmeye yönelik pratik, yenilikçi ve piyasa odaklı yaklaşımlar uyguladığı için önem taşımaktadır (Schwab, 2009). Sosyal girişimcilerin kâra odaklanmak yerine daha büyük sosyal dönüşümleri gerçekleştirecek modeller üzerinde çalışmaları, 'adil ticaret-fair trade' yaklaşımı altında çalışan haklarını ve faaliyet gösterdikleri bölgenin sosyal gelişimini gözeten üretim ve ticaret uygulamalarına yönelmeleri, mikro kredilerle düşük gelirlilere iş imkânı sağlamaları, sağlık ürünlerini ucuza mal etmeleri gibi faaliyetleri önemli örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Schwab Vakfı Genel Müdürü P. Hartigan, sosyal girişimciliğin temel hatlarını belirtirken "tüm sosyal girişimcilerin sosyal sorunlar, konular üzerinde çalıştıklarını, insanları fakir ve baskılanmış kılan sistem ya da pratikler üzerine odaklandıklarını" ileri sürmektedir. Sosyal girişimcilerin hastane ya da okul kurmak, sağlık veya eğitim sistemini değiştirmekten farklı olarak sistemi değiştirmeye çalıştıklarını, basit yardımların mevcut sistem içinde destek sağlayabileceğini vurgulayan Hartigan, şirketlerin kurdukları vakıflarla sosyal girişimi desteklemesinin olumlu çabalar olduğunu, ancak hızlı büyüyen sosyal girişimlerin daha büyük finansal kaynağa ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmektedir. Hartigan'a göre sosyal girişimciler, kalkınma fonları ya da iş dünyasıyla işbirliği arayan sosyal organizasyonlar ya da şirketin imajı için ufak paralar ayıran sosyal sorumluluk çalışmalarından daha fazlasını yaptıkları için yoksullukla mücadele gibi ulusal ve küresel ölçekte önemli sorunlarla baş etmekte daha başarılı sonuçlar almaktadırlar. Schwab Vakfı başkanı, Klaus Schwab (2009), sosyal girişimcilerin yoksullara yardım etmesi gerektiğini ifade ederken sadece kendilerinin değil başka girişimcilerin de sosyal girişimde bulundukların, örneğin Hindistan'da yoksullukla mücadele bağlamında Harish Hande'nin enerji fiyatlarının yükseldiği bir dönemde yoksul bölgelere güneş enerjisi panelleri sağladığını, Amitabha Sadangi'nin kurduğu IDEI adlı

[37] Geniş bilgi için bkz: (http://www.ashoka.org/partners. Erişim: 15.07.2009).

organizasyon aracılığı ile üretmiş olduğu mikro sulama ve pompalama teknolojilerini 100.000 hane halkına sattığı ve bu sayede hem üreticilerin gelirlerinin yıllık ortalama %170-230 arasında yükseldiğini ve hem de toprağın mikro sulama sistemi ile sulanmasından dolayı maliyetlerin düştüğünü ve çevreye yararlı olunduğunu belirtmektedir.

STK'lar, sorumlu yurttaşlık bilincinin yaşama geçirildiği kurumlar olarak mahallesine, kentine, ülkesine ve giderek dünyaya fark yaratacak bir değer katmanın hazzını insanlara yaşatmaktadır. STK'lar, bu bağlamda, çevre sorunlarından sağlığa, eğitimden sakat haklarına kadar birçok alanda tek başına devletlerin yetersiz kalacağı küresel sorunlara çözümler getirebilmekte, gerek insan ve gerekse parasal kaynakları harekete geçirebilmektedir. STK'ların çevre sorunlarına karşı duyarlılığı geliştirdiği, dünyanın en büyük petrol şirketlerine kararlarını geri aldırmayı başardığı, geçmişte köleliğin kaldırılmasını, "insan hakları beyannamesinin" kabul edilmesini ve günümüzde kara mayınlarının yasaklanmasını sağladıkları bilinmektedir. Ülkemizde STK'lar olarak Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı, TEMA ve AKUT'un önemli katkıları bulunmaktadır.

Öte yandan sosyal girişimcilerin toplumsal sorunlara çözüm arayanların dikkat etmeleri gereken bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar arasında, sosyal girişimcilik içerikli projelerin gerçek bir ihtiyaca cevap vermesi, bu amaçla kurulan ve/veya paydaş olan kurumun güvenilir ve etkin bir yönetim kadrosu tarafından yönetilmesi, iyi bir sosyal girişimcilik modeli oluşturulduğunda ekonomik olarak çoğaltılma fırsatının olması, projenin dönemsel masraflarını karşılayacak gelir kaynaklarına sahip olması ve proje sonuçlarının/faydalarının düzenli olarak ölçülerek şeffaflıkla paylaşılması sayılabilir. Sosyal girişimcilerin dikkat etmeleri gereken bir başka nokta da verimliliktir. Çünkü verimlilik, yalnız ticari kuruluşlar için değil, ticari işlev yerine getirmesi söz konusu olan her türlü kuruluş için geçerlidir (Argüden, 2002).

Türkiye'deki sosyal girişimcilik örneklerine bakıldığında 2004'den itibaren faaliyette bulunan Ashoka, bir uluslararası STK olarak Türkiye'de sosyal girişimciliği üyelerine ve kamuoyuna tanıtmaktadır. Ashoka'nın Türkiye'deki 19 üyesi arasında Toplum Gönüllüleri Vakfı (İbrahim Betil) Ka-MER (Nebahat Akkoç), Umut Çocukları Derneği (Yusuf Kulca), bedensel engellilerin katıldığı Alternatif Kamp (Ercan Tutal) gibi kuruluşlar ve isimler yer almaktadır. Ashoka üyesi bu STK'lar aracılığıyla yapılan gönüllü faaliyetlerin gençlere iş hayatı için olumlu deneyim kazandıracağı, sosyal konularla ilgili yenilikçi fikirler geliştirmelerinin önünü açacağı düşünülmektedir. Örneğin bir başka STK olan Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, şirketlerin sosyal sorumluluk faaliyetlerini çalışanlarının gönüllü katılımıyla sürdürerek sosyal girişimin özendirilebileceğini savunmaktadır. Bu dernek özel sektör çalışanlarının haftada en az bir saat gönüllü olarak STK projelerinde yer almalarını sağlamakta ve bu konularda sosyal sorumluluk eğitimi vermektedir. Verilen sosyal sorumluluk eğitimi paralelinde bir yıl boyunca gruplar halinde bir sosyal sorumluluk projesi gerçekleştirmelerini sağlamaktadır[38]. Öte yandan Ashoka'nın Türkiye'ye geldiği 2004 yılından itibaren Türkiye'de sosyal girişimciliğin teşviki için ödüllü yarışmalar da düzenlenmeye başlamış ve Ernst & Young ve Milliyet Gazetesinin bu konuda önemli katkıları olmuştur.

Sonuç

Küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülkelere sunduğu bir kalkınma aracı olabilen uluslararası sermaye hareketleri, günümüzde azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için refah kaynağı olabildiği gibi 2008 krizinde olduğu gibi –kriz kendilerinden kaynaklanmasa bile- yıkım kaynağı da olabilmektedir. Uluslararası sermayenin küreselleştiği 1990'lı yıllarla birlikte denetimsiz uluslararası sermaye hareketleri ve başıboş sıcak para fonları uluslararası ekonomik krizlerin sıklık derecesini artırmış, bu krizler, önceki krizlere göre daha fazla ülkeyi etkilemiş ve olumsuz etkileri de daha büyük olmuştur. Bu çerçevede ABD'de başlayıp tüm dünyaya yayılan 2008 krizi de riskin asimetrik bilgi ve ters seçim nedeniyle yeterince algılanamadığı subprime mortgage kredilerinin menkul kıymetleştirilip hem ABD ve hem de uluslararası düzeyde uluslararası fonlarca pazarlanması ve oluşan konut piyasası balonunun ABD'de patlaması ve sistemin koordinasyonsuz yapısı nedeniyle tüm dünyayı etkisine alması biçiminde gelişmiştir.

Öte yandan Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak 1990'lı yıllarda denetimsiz/başıboş uluslar arası sermaye hareketlerine kapılarını açmış, bu yıllarda gelen sıcak para (hot money) akımları geçici olarak ödemeler bilançosu açıklarını kapatsa bile bu suni refah genellikle uzun sürmemiş, gerek iç ekonomi politikalarındaki hatalar, gerekse siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle sürdürülebilir büyüme/kalkınma süreci bu gelişmelerden olumsuz biçimde etkilenmiş ve bu yıllar ekonomimiz de "kayıp yıllar" olarak tarihe geçmiştir. Enflasyonun %80'lere, devlet iç borçlanma senetleri faizlerinin %100 düzeyine ulaştığı rant ekonomisi yıllarında 1994, 1999 ve 2001 krizleri ülkenin özellikle fakir olan insanlarının daha da yoksullaşmasına yol açarken işsizlik oranları da kentler ve gençlerde yüksek düzeylere erişmiştir. Küresel krizlerin sıklığının arttığı 1990'lı yıllarda daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülen krizlere karşın günümüzde etkileri devam eden 2008 Küresel Finans Krizi ABD'de başlamış ve tüm dünyayı etkisine almıştır. Krizden çıkış emarelerinin görüldüğü Haziran 2008 itibarıyla IMF dünya ekonomik görünüm raporu ile krizin zor aşamalarının sona erdiğini belirtse ve ABD'den gelen ekonomik veriler de krizin sona erdiğine yönelik açıklamaları desteklese bile krizden şu an itibarıyla Türkiye'nin çıktığı yönünde kesin bir görüş ileri sürmek zor gözükmektedir.

---

[38] Geniş bilgi için bkz: Özge Gözke, 'Sosyal Girişimciler Yeni Bir Sektör Yarattı', *Milliyet Gazetesi,* İnsan Kaynakları, (http://www.kigem.com/content.asp?bodyID=3230. Erişim: 14.07.2009)

Sonuçta, küreselleşmeyle birlikte 1990'lı yıllardan günümüze dünyanın zengin bölgeleriyle fakir bölgeleri arasındaki uçurumun daha da derinleştiği, azgelişmiş ülkelerde yaşayan insanlara daha insancıl bir hayat sunmak amacıyla BM bünyesinde geliştirilen farklı sosyal içerikli programlar arasında yer alan yoksullukla mücadele programları çerçevesindeki müdahalelerin büyük bir derinliği bulunan sorunlara yeterli çözümler oluşturamadığı sadece geçici rahatlamalar getirdiği görülünce, bu noktada sorunlara dönük olarak kalıcı sonuçlar üreten yeni arayışlar gündeme gelmiş ve sosyal girişimcilik de bu yeni çözüm arayışlarının önemli bir parçası olmuştur.

Bu ortamda çözüm önerileri içinde piyasa odaklı ama karı ikinci plana atan mikro ve makro düzeyde verimli sonuçlar üretebilen ve kavramsal geçmişi çok gerilere götürülebilen *sosyal girişimcilik*, özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan küresel ve/veya yerel sorunların aşılmasında önemli bir reçete haline gelmiştir. Bu bağlamda sosyal girişimcilik fikri uygulamada STK'lar tarafından hızla hayata geçirilmiş, kadınlar, çocuklar ve genç işsizlerin yoksulluktan kurtulabilmeleri ve iş bulmaları mümkün olabilmiştir. STK'ların sosyal girişimcilik temelli katkıları azımsanmayacak ölçülerle ulaşmış, bu bağlamda başarılı katkıları ve sonuç alıcı çözümleri nedeniyle 21. yüzyılın STK'ların yüzyılı olacağı görüşleri ileri sürülmüştür. Sosyal girişimcilik gibi faaliyetler aracılığı ile içinde bulunduğu topluma bir değer katma ihtiyacını harekete geçirmede STK'ların diğer kuruluşlara göre daha etkin olmaları ve bu etkinliklerini başarılı birçok örnekle kanıtlamaları bu görüşleri desteklemektedir.

Dolayısıyla bu önemli katkıların açıkça görüldüğü günümüzde devletin öncülüğünde hazırlanan kalkınma planları yerine insan odaklı gelişim stratejileri çerçevesinde sosyal girişimcilik çabaları teşvik edilmekte ve bu bağlamda dolaylı olarak küreselleşme sürecinin olumsuz etkilerinden işsizler ve yoksullar başta olmak üzere fırsat eşitsizliği ile karşılaşan kitlelerin daha az etkilenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla; STK'ların oluşturduğu platformlar aracılığı ile yoksullara mikro krediler sağlanması, sürdürülebilir büyüme/kalkınma, eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarına öncelik verilmesi, sosyal kalkınma programlarının oluşturulması, istihdam yaratıcı sosyal girişimcilik faaliyetlerin hedeflendiği görülmektedir.

Kaynakça

ACAR, Mustafa (2008), "Dünyada ve Türkiye'de Açlık Sorunu", (http://www.dusuncegundem.com/sayi-43/dosya-dunyada-ve-turkiyede-aclik-sorunu.html. Erişim: 17.07.2009)

ACEMOĞLU, Daron (2009), "The Crisis of 2008: Structural Lessons for and from Economics", *Working Paper*, No: 3722, MIT, 11 January 2009, pp. 1-13.

ACEMOĞLU, Daron (2009), "Risk and Regulation: Lessons From The Crisis of 2008", *Presentation IMF / World Bank,* 26 May 2009, pp. 1-17.

ACKERMAN, Josef (2008), "The Subprime Crisis and its Consequences", *Journal of Financial Stability* 4, pp. 329–337.

ARIKAN, Cemil (2008), 'Sosyal İnovasyon Bağımsız Değildir', (http://www.bilgicagi.com/YaziDetay.aspx?ArticleID=1558. Erişim: 14.07.2009)

ARGÜDEN Yılmaz (2002), 'Sosyal Girişimcilik'. *Dünya Gazetesi,* (http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=83683. Erişim: 14.07.2009).

ASHOKA (http://turkey.ashoka.org, Erişim: 08.07.2009)

BATMAZ, N. ve A. Özcan (2007), "Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 37-51.

BLANCHARD, Olivier (2008), "Cracks in the System: Repairing the Damaged Global Economy", *Finance & Development*, December 2008, pp. 8-10.

BOUGHTON, James B. (2009), "A New Bretton Woods?", *Finance & Development*, March 2009, pp. 44-46.

EC (2009), *Economic Forecast Spring 2009,* European Commision Directorate-General for Economic and Financial Affairs, No. 3/2009.

COLLYNS, Charles (2008), "The Crisis Through The Lens of History", *Finance & Development*, December 2008, pp. 18-20.

DENİZALP, Hülya (2007), *Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi,* Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları: Ankara.

DENİZALP, Hülya (2008), "Sosyal Girişimcilik", (http://habitaticingenclik.org.tr/dl/ek_egitimleri/Sosyal_Girisimcilik.pdf. Erişim: 15.07.2009)

DPT (2009), *Ekonomik Gelişmeler*, Mayıs 2009.

EĞİLMEZ, Mahfi (2009), *Küresel Finans Krizi,* 3.bs, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ELMAS, Fatma Y. (2009), 'AB'de Sosyo-Ekonomik Kriz: Ekonomik Krizin Sosyal Maliyeti", USAK, 22 Haziran 2009. (http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1000. Erişim: 15.07.2009).

ERKEN, Erhan (2003). "Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi", *Yoksulluk*, 1.Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, ss:308–321.

GORTON, Gary (2009), "The Subprime Panic", *European Financial Management*, 15(1), pp.10–46.

GÖZKE, Özge 'Sosyal Girişimciler Yeni Bir Sektör Yarattı', *Milliyet Gazetesi,* İnsan Kaynakları, (http://www.kigem.com/content.asp?bodyID=3230. Erişim: 14.07.2009)

GÜÇLÜ, A., J. G. Dees, and B. B. Anderson (2002), "The Process of Social Entrepreneurship: Creating Opportunities Worthy of Serious Pursuit", *Center for the Advancement of Social Entrepreneurship*, Duke U., The Fuqua School Business.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, "Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri", 22 Mayıs 2009, (http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf. Erişim: 17.07.2009).

HÜRRİYET GAZETESİ, "ABD'de İşsizlik 26 Yılın Zirvesinde", 8 Mayıs 2009. (http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11610146 Erişim: 15.07.2009)

IMF (2008), *World Economic Outlook*, *Financial Crises: Causes and Indicators*, Washington D.C.

IMF (2009a), "Lessons of The Global Crisis for Macroeconomic Policy", Research Department, 19 February 2009, pp. 1-17.

IMF (2009b), *The Implications of The Global Financial Crisis for Low-Income Countries*, March 2009.

IMF (2009c), World Economic Outlook, June 2009 (Özet Sunum) *(http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/RES070809A.htm. Erişim: 10 Temmuz 2009).*

IŞIK, B. H. ve N. Işık (2007), "Yoksullukla Mücadelede Başarılı Bir Araç: Mikro Kredi", *IV. Ulusararası STK'lar Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2008, Çanakkale, ss. 847-858.

İNSEL, Ahmet (2001). "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim,* Yaz 89, ss.63–80.

KARAGÜL, Soner (2008), "Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları", (http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=111. Erişim: 24.07.2008).

KÖRÜKMEZ, Lülüfer (2007). "Yoksullukla Mücadele ve Dünya Bankası Projeleri", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 211-217.

KRUGMAN, Paul (2001), *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü,* (Çev: N. Domaniç), İstanbul: Literatür Yayıncılık.

KRUGMAN, Paul (2007). 'Innovating Our Way to Financial Crisis'. *The New York Times*, 3 December 2007. (www.nytimes.com/2007/12/03/opinion/03krugman.html. Erişim: 10 Temmuz 2009).

KÖSE, M. A., P. Loungani, and M. E. Terrones (2009), "Out of the Ballpark", Finance & Development, June 2009, pp.25-28.

KUTLAY, Mustafa (2008),"Global Finans Piyasaları: Bir Krizin Anatomisi", USAK, 23 Mayıs 2008. (http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=750. Erişim: 15.07.2009).

KUTLAY, Mustafa (2009), "Küresel Finansal Kriz ve Devlet Müdahalesinin Ekonomi Politiği", USAK, 2009. (http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=750. Erişim: 15.07.2009).

LIGHT, Paul C. (2005), "Searching for Social Entrepreneurs: Who They Might Be, Where They Might Be Found, What They Do", Association for Research on Nonprofit and Voluntary Associations, November 17-18, 2005, pp. 1-28.

LIGHT, Paul C. (2009), "Social Entreprenuership Revisited", *Stanford Social Innovation Review;* Summer 2009; 7, 3; Academic Research Library pp. 21-22.

MISHKIN, Frederic S. (2009), "Is Monetary Policy Effective During Financial Crisis?", *NBER Working Paper,* w14678, pp. 1-17.

MORT, G. S., J. Weerawardena and K. Carnegie (2002), "Social Entrepreneurship:Towards Conceptualisation", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* Volume: 8, Number: 1, pp. 76-88.

NANTO, Dick K. (2009), "The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications", (http://ftp.fas.org/sgp/crs/misc/RL34742.pdf. Erişim: 28.06.2009).

NAUDE, Wim (2009), "The Financial Crisis of 2008 and The Developing Countries", *Discussion Paper*, No. 2009/01, United Nations University, The World Institute for Development Economics Research, UNU WIDER, January 2009, pp. 1-22.

ÖZ, Sumru (2009), "Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz", *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*, 2009/3, TÜSİAD-Koç Üniversitesi, Haziran 2009: 1-7

ÖZPINAR Ömer ve Ergün Şimşek (2003), "Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt XXII, Sayı 2, 2003, s. 1–11.

PUTNAM, R. (1993), "The Prosperous Community — Social Capital and Public Life." *American Prospect, Vol:* 13, pp. 35-42.

REINHART, Carmen M. and Kenneth S. Rogoff (2009), "Is the 2007 U.S. Sub-Prime Financial Crisis so Different? An International Historical Comparison", *NBER Working Paper,* w13761, pp.1-15.

SCHWAB, Klaus (2009), "Social Entrepreneurs Must Help The Poor", *Hındustan Times,* 4 November 2008, (http://www.khemkafoundation.org /newsroom/press-clips/social-entrepreneurs-must-help-the-poor Erişim: 12.05.2009).

SOYAK, Alkan (2004). "Yapısal Uyum Programları İle Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilim ve Ütopya Dergisi***,** Sayı: 125, Kasım 2004, ss.36-45

SÖNMEZLER, G., M. S. Yürük ve S. Uzunoğlu (2007), "Neoliberal Düşüncede Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 31-36.

STIGLITZ, J. E. (2002). *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev: A. Taşçıoğlu ve D. Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞEK, H. Ayça (2008), " Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, ss. 183-208.

TAYLOR, John B. (2009), "The Financial Crisis and The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong", *NBER Working Paper* 14631, pp. 1-32.

TCMB (2008), *Finansal İstikrar Raporu*, Kasım 2008.

TCMB (2009), *Finansal İstikrar Raporu*, Sayı: 8, Mayıs 2009.

TEPAV (2009), *2007-08 Global Financial Crisis and Turkey: Impacts and Recommendations*, Economic Policy Research Foundation, Global Crisis Working Group, Policy Note.

THE ECONOMİST (2007), "Houses Built on Sand", *Economics Focus*, 13.09.2007. http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=9804125 . Erişim: 15.07.2009)

THE ECONOMİST (2008), "Signs of Panic as JPMorgan Chase Takes Over Bear Stearns", 17 Mart 2008. (http://www.economist.com/daily/news/displaystory.cfm?story_id=10872696. Erişim: 15.07.2009).

TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi) (2008), "Küresel Kriz Otomotivi Vurdu", 14. 10. 2008. (http://www.tim.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=535:kueresel-kriz-otomotivi-vurdu&catid=42: ekonomi&Itemid=107. Erişim: 15.07.2009).

TOPRAK, Metin (2001), *Küreselleşme ve Kriz*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

TÜİK (2006), '2005 Gelir Dağılımı Sonuçları', *Haber Bülteni*, Sayı: 207, 25 Aralık 2006. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408. Erişim: 15.07.2009)

TÜİK (2008), '2007 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları', *Haber Bülteni*, Sayı: 192, 5 Aralık 2008. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080. Erişim: 15.07.2009)

TÜİK (2009a), "Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: I. Dönem: Ocak, Şubat, Mart/2009", *Haber Bülteni,* Sayı: 114, 30 Haziran 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4079 . Erişim: 15.07.2009)

TÜİK (2009b),"Hane Halkı, İşgücü Araştırması, Nisan 2009 Dönemi Sonuçları", Haber Bülteni, Sayı: 124, 15 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4087. Erişim: 15.07.2009).

TÜİK (2009c), "Tüketici Fiyatları Endeksi Haziran 2009", *Haber Bülteni*, Sayı: 117, 3 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4081. Erişim: 15.07.2009).

TÜİK (2009d), "Üretici Fiyatları Endeksi Haziran 2009", *Haber Bülteni*, Sayı: 118, 3 Temmuz 2009. (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4082. Erişim: 15.07.2009).

UN (2009), "The Current Global Crises and Their Impact on Social Development", Note by the Secretariat, Commission for Social Development, E/CN.5/2009/CRP.2, 20 January 2009.

UNCTAD (2009), *The Global Economic Crisis: Systemic Failures and Multilateral Remedies*, Report by the UNCTAD Secretariat Task Force on Systemic Issues and Economic Cooperation, UN Publication, UNCTAD/GDS/2009/1.

URAS, Güngör (2009), "Kriz Bankaları Teğet Geçti", Milliyet Gazetesi, 18 Mayıs 2009. http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1095933&AuthorID=54&Date=18.05.2009&b=Kriz%20bankalari%20teget%20gecti&a=Gungor%20Uras Erişim: 15.07.2009).

ÜZÜMCÜ, Adem (2008a), "Artan Küresel Yoksulluk ve Uluslararası Ekonomik Krizler Ortamında Küresel Gıda Güvenliği Çerçevesinde Uluslararası Örgütler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Küresel Barışa Katkıları", *V. Ulusararası STK' lar Kongresi,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 24-26 Ekim 2008, Çanakkale, ss. 479-504.

ÜZÜMCÜ, Adem (2008b),"Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Kalkınma Dinamikleri", Türkiye'nin Ekonomi Politiği 1923-2007, (Editörler: M. Dikkaya, D.Özyakışır ve A.Üzümcü), Orion Yayınları, Ankara, ss.281-313.

VARDARERİ A. Demet ve Gülten Dursun, "Finansal Kriz, Yansımaları ve Değişimin Zorunluluğu" *EconAnadolu 2009: International Conference in Economics*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 17-19 June 2009, pp. 1-37.

VALDIVIA-VALERDE E. and L. Seo (2009), "Latin America's Debt", *Finance & Development*, March 2009: p. 56.

WEI-SKILLERN, J. ve diğerleri (2007), *Entrepreneurship in the Social Sector*, Sage Publications.

WORLD BANK (2005), *Turkey Poverty Policy Recommendations*, Vol: 2, Report No: 29619-TU, 8 August 2005.

YELDAN, Erinç (2004). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Durmuş (2008), "Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?", *Bunalım Çalıştayı,* 2008/1, Türkiye Ekonomi Kurumu, 27 Aralık 2008. (http://www.tek.org.tr/dosyalar/calistay2009/TEKCALISTAY-YILMAZ-27-12-08.pdf. Erişim: 12.07.2007).

YILMAZ, Durmuş (2009), "Bakanlar Kurulu ve TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu", 21 Nisan 2009. (http://www.tcmb.gov.tr/ Erişim: 15.06.2009)

YUNUS, Muhammad (2005), "Eliminating Poverty Through Market-Based Social Entrepreneurship", *Global Urban Development Magazine*, Volume: I, Issue:1, (http://www.globalurban.org/Issue1PIMag05/Yunus%20article.htm). (Erişim: 12.05.2009)

ZOELLICK, Robert B. "Poor and Hungry Cannot Afford to Wait", *World Bank President Says*, 29 Nisan 2008, (http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21749013~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK: 4607,00.html. Erişim: 15.07.2009).

EKONOMİK KRİZLER, DEMOKRATİKLEŞME VE STK-DEVLET İLİŞKİLERİNDE DÖNÜŞÜM

Doç.Dr. Sefer ŞENER
Arş.Gör. Mesut SAVRUL
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), devletin etkinliğinin az hissedildiği konularda araştırma, tesis ve hizmet sağlayarak daha üst bir yaşam düzeyi oluşturmaya çalışan kurumlardır. STK'lar sivil toplum olgusunun ana elemanlarıdırlar ve toplumsal refahı yükseltme hedefiyle çalışmaktadırlar. Son yıllarda gösterdikleri başarılı ve etkili faaliyetlerle toplumdaki saygınlıklarını arttırmayı başaran STK'lara toplumca duyulan güven de oldukça artmıştır. Günümüzde sağlam yapılanmış bazı STK'lar, devletlerden daha çok güven toplayabilmekte; birçoğunun yaptırım gücü sınırlı olsa da bazıları uluslararası politikalarda yönlendirici güce sahip olabilmektedirler. STK'lara duyulan güven arttıkça, politika dışında devletlerin ekonomik faaliyetleri içinde de STK'ların bulunması gerektiğine inanan kitle sayısı artmaktadır. Bu durum STK'ların hükümet politikalarını etkileme, politika geliştirme ve uygulama aşamalarında hükümetlere yardım etme gücüne de sahip olmalarını sağlamıştır. Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, başarılı STK faaliyetleri çoğu zaman devletle olan başarılı ilişkilerle sağlanabilecektir.

2008'de belirginleşen küresel finansal kriz, 1929 Büyük Depresyon'dan bu yana meydana gelen en büyük kriz olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, 2009 yılı tamamlandığında 15–20 milyon kişi işlerini kaybetmiş olacaktır. 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kriz, STK'ların dünya ekonomi ve politikasında ne kadar önemli olduklarını gündeme getirmiştir. Tüm ekonomik ve sosyal yapıları derinden etkileyen bu krizin, sadece hükümetlerin çabalarıyla aşılamayacağı anlaşılmıştır. 2008 yılında olduğu gibi tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik kriz söz konusu olduğunda, krizin hasarlarını en alt düzeye indirebilmek ve krizden çıkabilmek için alınması gereken tedbirlerin, sadece belirli bir örgüt tarafından alınması yeterli olmayacaktır. Devlet, STK ve özel sektörün işbirliği yapması gerekecektir. Kriz karşısında STK'ların değişen rolü de önem arzetmektedir ve bu konuda STK'lar devlet, özel sektör ve toplum arasında arabuluculuk yaparak yapıcı bir rol oynayabilecektir.

Türkiye'de STK'ların özerk bir şekilde çalışmaya başlaması ve meşruluklarının tanınması biraz gecikmiş olsa da, tabii afetler karşısında göstermiş oldukları çabalar ve Avrupa Birliği (AB) ile gelişen ilişkiler, durumun yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği gibi, özel sektör tarafından kurulan bazı STK'ların devletle güçlü bağları mevcuttur. Bu durum 2008 yılında Türkiye'yi de etkisi altına alan krizde, STK'ların krizin etkilerini azaltabilmek için aktif bir şekilde çalışabilmesine imkân tanımıştır. Bu açıdan sadece devletten üzerine düşenleri yapmasını beklemek yerine, gerek özel sektör, gerekse STK'ların devreye girerek toplumsal ve kurumsal sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Krizlerde devlet kadar özel sektör ve STK'ların da değişen rolleri ön plana çıkmıştır. Krizden çıkış ancak devlet, özel sektör ve STK'ların ortak çabalarıyla mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Kriz, STK-Devlet, STK-Toplum, 2008 Krizi ve STK'lar*

ECONOMIC CRISES, DEMOCRATIZATION AND TRANSFORMATION OF NGO's-GOVERNMENT RELATIONS

Abstract

Non-govermental organizations (NGOs) are the institutions trying to form a higher level of life by providing research, facility and service in areas where efficiency of the governments hitches. NGOs are the main elements of civil society phenomenon and work with the aim of upgrading the social welfare. In recent years, the confidence to NGOs which managed to increase their prestige in the community with their successful and effective activities rather increased. Today, some NGOs with a solid structure can collect more trust than the states; although many of them have limited power some can have power to direct the international politics. As the confidence to NGOs increase, the mass number of the people who believe NGOs should participate in economic activities of the states besides political affairs is increasing. This case provided NGOs to have the power to influence government policies and help governments in the policy development and implementation stages. But it also shouldn' be ignored that successful NGO activities will be able to be provided with successful relationships with the governments.

The global financial crisis became significant in 2008 is considered to be the greatest crisis since 1929 Great Depression. According to the International Labor Organization 15-20 million people will lose their jobs by the end of 2009. The financial crisis of 2008 which affected the entire world economy has brought into question how important NGOs are for world politics and economy. The crisis which profoundly affected all economic and social structures won't be able to be passed over only by government efforts. When a crisis as in 2008 affecting all the world is in question, the measures taken

by a specific organization to lower the damages of the crisis and get out of crisis won't be enough and cooperation of government, private sector and NGOs will be required. In this regard, the changing role of NGOs in the face of crisis is also important and they can construct a mediating role between government, private sector and community.

Although autonomy and recognition of legitimacy of NGOs in Turkey began slightly delayed, their efforts in the natural disasters and the developing relations with European Union (EU) provided the situation to be reevaluated. Some NGOs such as Turkish Industrialists' and Businessmen's Association established by the private sector have strong ties with the state. This case allowed NGOs to be active in efforts to lessen the effects of the crisis which affected Turkey as well as the world. From this perspective only instead of expecting government to do its duties, both private sector and NGOs should fulfill their social and corporate responsibilities. The changing roles of private sector and NGOs came to the fore as well as the governments and to come over the crisis joint efforts of governments, private sector and NGOs will be necessary.

Keywords: *Economic Crisis, Government and NGOs, Community and NGOs, NGOs in 2008 Crisis*

Giriş

STK'lar, temel yapıları itibariyle devlet ve özel sektörden bağımsız olan ve örgütsüz marjinal grupları katılımcı bir şekilde temsil eden toplumsal kurumlardır. STK'lar, devletin olduğu kadar toplumun da bir parçası olduğundan, devlet tarafından tamamen kontrol edilmeleri söz konusu olmamaktadır. STK'lar sivil toplum olgusunun ana elemanlarıdırlar ve toplumsal refahı yükseltmeye çalışırlar. Politikacılar, STK'ların desteğini alarak örgütsel baskı gruplarının ortak taleplerini karşılayabilmeyi isterlerken (Mendes, 2005: 40-41), toplum kesimi de seslerini duyurabilmek ve kendilerini temsil eden devletler ile örgütlü bir şekilde diyaloğa geçmek için STK'lara ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan STK-Devlet-Toplum üçleminin arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu bağın doğru algılanıp işletilmesi ise her üç oluşumun etkinliğini arttırmaktadır.

STK'lar gün geçtikçe daha geniş bir alanda hizmet vermekte; insan hakları, çevre koruma ve insani yardım gibi çok çeşitli amaçlarla çalışabilmektedirler. Bazı STK'lar oldukça bağımsız, diğerleri ise hükümetlerin destekçisi olarak bilinmektedir. Kimi STK'ların dünya çapında on binlerce, kiminin ise birkaç üyesi bulunmaktadır (James, 1996:1-2). Bu çeşitlilik STK'lar hakkında bir genelleme yapmamıza engel olsa da, 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kriz STK'ların dünya ekonomi ve politikasında ne kadar önemli olduklarını gündeme getirmiştir. Bazı STK'lar tıpkı devletler ve çokuluslu şirketler gibi küresel oyuncular haline gelmişlerdir. Bu açıdan STK'ların değişen rollerinin iyi irdelenmesi gerekmektedir.

2008 finansal krizi, 1929 Büyük Buhran'dan bu yana meydana gelen en büyük kriz olarak değerlendirilmektedir. Kriz basında büyük bir şok gibi yorumlansa da, aslında hiçbir finansal sistem için sürpriz değildir. Devam eden kitlesel yoksulluk, artan sosyal eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi birçok faktör, krizin haberini önceden vermiştir. Krizin yarattığı finansal karmaşa ve krizin ekonomik ve sosyal sonuçları, birçok firmanın iflas etmesine; yüzlerce iş alanının yok olmasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre 2009 yılı tamamlandığında 15-20 milyon kişi daha işlerini kaybetmiş olacaktır (Financial and Economic Crisis, 2008: 1).

Tüm ekonomik ve sosyal yapıları derinden etkileyen bu kriz, sadece hükümetlerin çabalarıyla aşılamayacaktır. Devlet, özel sektör ve toplumun ortaklaşa çalışması gerekecektir. Bu konuda STK'lar, devlet, özel sektör ve toplum arasında arabuluculuk yaparak yapıcı bir rol oynayabilecektir. STK'lar dünyada ve Türkiye'de 2008 krizine karşı birçok çözüm önerisi sunarak, çözümün en büyük aktörlerinden biri olduklarını göstermişlerdir.

Bu çalışmada ilk olarak değişen dünya şartları, gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin STK-devlet-toplum üçgeninde ortaya çıkardığı değişim ve günümüz koşullarında STK'lara neden ihtiyaç olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra; STK'ların küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyada artan demokrasi ve insan hakları gibi düşüncelerin de yardımıyla, dünya politika ve ekonomisinde etkinliklerini arttırmalarına değinilecektir. Yine doğal felaket, savaş ve finansal kriz gibi olaylarda göstermiş oldukları başarılı faaliyetler sonucu, kamuoyunun güvenini kazanmış olduklarından, STK'ların geçirdikleri yapısal dönüşüm değerlendirilecektir. Diğer bir bölümde ise bu yapısal değişimin STK-devlet-toplum ilişkilerinde ortaya çıkardığı çatışma olasılıkları ve işbirliği imkânları; finansal krizlerin STK-devlet ilişkilerinin gelişiminde oynadığı roller, STK'ların kriz yönetimi konusunda devletlerle yaptığı ortak çalışmalar irdelenecektir. Son bölümde ise Türkiye'de STK'ların son on yılda Türkiye iç ve dış olaylarının etkisiyle geçirdiği değişim ve gelişim ve 2008 Ekonomik Krizi'nde Türkiye'deki STK'ların krizin yönetimine yönelik faaliyetleri değerlendirilecektir.

STK'lara Neden İhtiyaç Vardır?

Sivil toplum, belirli toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda bilinçlenen vatandaşların kendi başlarına başaramayacakları hedeflere ulaşmak için, katılımcı bir anlayışla çalışmaya başlamalarıyla oluşan örgütlenme şeklidir (Cılızoğlu, 2007: 10). Sivil toplumu ortaya çıkaran düşünce, kültürel gelişmelerle toplum yapısına verilen değerin artması, bireylerin demokrasi ve özgürlük düşüncelerine daha fazla sahip çıkma isteğidir. STK'lar temel olarak toplumun bu ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ortaya çıkmış ve bireylerin bu isteklerini kurumsal bir çatı altında gerçekleştirebilmelerine olanak tanımıştır.

Bugün dünyada birçok kişi STK terimine aşinadır. Bu aşinalık, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin kamuoyu yoklamaları, iktidarsızlık içinde yaşayan toplumlar, doğa felaketleri tarafından kuvvetlendirilmektedir. Günümüzde STK'lara insanların bakışaçıları da oldukça değişmiştir. Birkaç yıl öncesine kadar, üst düzey bir kesime özel bir kurum yapısı gibi görülen STK'larda bugün her sınıftan insan görev yapabilmekte ve toplum da bu kurumlara karşı kendini daha rahat hissetmektedir (Mayhew, 2005: 728-729).

STK'lar gelişen ve değişen yapılarıyla her geçen gün farklı bir alanda hizmet verebilmektedir. Ancak hangi sektörde hizmet verirlerse versinler toplumsal ihtiyaçlardan doğan bir takım işlevleri yerine getirme amacını taşımaktadırlar. STK'ların bu amaçlarını belirli başlıklar altında toplamak gerekirse;

- Kamusal otoritenin tasarruflarını yönlendirmek ve yapıcı tasarruflar konusunda geniş kesimleri önceden bilgilendirmek.
- Toplumsal denetim sistemi oluşturmak,
- Toplumsal yaşam kalitesini yükselterek, değişime aracılık etmek için sosyal, ekonomik, doğal yaşam gibi konularda toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlamak ve katılımı motive etmek,
- Devletin yetersiz olduğu noktalarda toplumsal refah adına bazı hizmetlerin toplumsal düzleme aktarılmasına katkı sağlamak,
- Kamu politikaları ve programlarının, çoğunluğun lehine değiştirilmesinde baskı unsuru oluşturabilmek, (Cılızoğlu, 2007:12) gibi belli başlı konular sayılabilir. Burada dikkat çekici unsur, STK'ların çoğunlukla kamusal sorunları toplumla paylaşmak ve bu sorunların çözümü için yine toplumun gücüne başvurmak gibi bir döngüyü takip etmesidir. Bu durum biraz da küreselleşmenin toplum-devlet ilişkilerinde yarattığı etkileşimin sonucudur.

Küreselleşme, ülkelerde hemen her alanda derinleşen bir karşılıklı etkileşim ve bağımlılık ilişkisi ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeyle toplumlar geçmiş hiçbir dönemde sahip olmadıkları bir haber alabilme fırsatına sahip olmuşlardır. Devletlerin gerek iç işleri, gerekse dış ilişkileri günümüz iletişim teknolojisiyle doğrudan topluma aktarılmaktadır. Bu durum özgürlük ve demokrasi fikirlerini de pekiştirmekte ve toplumları birbirleriyle ve devletlerle git gide daha yakın bir temas içerisine sokmaktadır. Günümüz devlet-toplum ilişkileri de hızla değişmekte ve daha demokratik temeller üzerine oturmaya başlamaktadır (Alpay, 2005). Devlet-toplum ilişkileri yanında devlet-STK ilişkileri de sürekli bir dönüşüm içindedir.

Küreselleşmenin etkisiyle STK'lar, dünyada örgütlenmelerini ve etkinliklerini artırmışlardır. Uluslararası STK'lar küresel sorunlarla yakından ilgilenmekte, uluslararası politikada rollerini arttırmaktadırlar. Devletler ve uluslararası örgütler insani yardımlar, kalkınma yardımları, bölgesel çatışmaların çözümlenmesi, yeni değerler ve normların ortaya konulması, beklenmedik gereksinimlerin karşılanması, ittifaklar oluşturulması, kaynakların harekete geçirilmesi gibi alanlarda STK'larla işbirliği yapmaktadırlar. STK'lar şirketlerin yolsuzlukları ve hesap verebilirliği konularında raporlar yayınlayarak kamuoyunu bilgilendirmekte, bu şekilde finansal piyasalarda da söz sahibi olabilmektedirler. Diğer yandan çevre ve insani yardım gibi konularda, özellikle de çatışma anlarında ortaya çıkan insani krizlerde, devletlerin resmi platformlarda bir araya gelmesi çok uzun sürebilmekte iken, bu tür konularda STK'ların organize olmaları daha çabuk olabilmektedir (Demir, 2008: 347). Yönetim gücünü elinde bulunduran kişiler, tamamen şahsi menfaatleri adına toplum çıkarına uymayan kararlar alıp, uygulamaya koyabilmektedirler. Bu tür kararların STK'larca benimsenmesi, kararların toplum tarafından kabulünü de kolaylaştırmaktadır. Birey olarak karşı konulamayacak bu tür uygulamalarla STK'ların mücadele etmesi mümkündür.

Çokuluslu şirketler, uluslararası kalkınma kuruluşları, hükümetler ve bazı çokuluslu STK'lar yoksulluk ve eşitsizliği günümüz küresel ekonomisinin önemli sorunları arasında görmektedirler. Bu sorunlar, sadece büyük örgütlerin doğru politikaları belirleyip uygulayarak çözebilecekleri sorunlardır. Ayrıca bu sorunların çözümü giderek tek bir kurumun elinden çıkıp ekonomik pazar, devlet ve sivil toplum arasında belli bir kalkınma hedefi için yapılacak bir ortaklığı gerektirmektedir.

Uluslararası ilişkilerin gelişimde ve şeffaflaşmasında STK'ların katkıları yine oldukça fazladır. STK'lar uluslararası hukukun etkinliğinin arttırılması suretiyle demokratik ilişkiler sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. STK'lar uluslararası örgütlerin karar verme süreçlerinin şeffaf hale getirilmesini sağlamıştır. Uluslararası antlaşmaların hazırlanış süreçlerinde katılımda bulunmuş ve temsil olanağı olmayan toplulukları temsil etmişlerdir (Demir, 2008: 352). Türkiye açısından konuya bakıldığında en çarpıcı örnek AB-Türkiye ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmelerdir. AB-Türkiye ilişkilerini çıkmaza sokan demokrasi, insan hakları ve ekonomik istikrarsızlık gibi birçok sorunun aşılmasında STK'ların büyük katkıları olmuştur.

STK'ların Yapısal Dönüşümü

STK'lar, toplumun ekonomik ve bireysel çıkarlarının dışında, dolayısıyla bireysel ve grup çıkarlarının irrasyonelliğine karşı, gönüllü bir birlikteliğin oluşturulması ve geliştirilmesi yönünde, ortaklaşa eylemde bulunabilme yeteneğinin oluşturulmasını sağlayan kurumlardır (Köker, 2005). STK'lar, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçlar doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemleriyle çalışırlar. Üyelerini ve

çalışanlarını gönüllülük usulüyle alırlar, kâr amacı gütmezler ve gelirlerini bağışlar ve üyelik ödemeleri ile sağlarlar. Ancak doğrudan kâr amacı güden bazı STK'lara da rastlanabilmektedir.

1990'lı yıllardan bu yana STK'lar ekonomi, kültür, sağlık ve güvenlik gibi birçok alanda daha fazla sök hakkı edinebilmek için, farklı girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Hükümetlerin sorumluluklarını yerine getiremediği bazı alanlarda, daha aktif çalışmalarda bulunabilmeleri STK'ların politikalarda da söz sahibi olmaya başlamaları sonucunu doğurmuştur (Malone, 2004: 374-376). Ayrıca bu örgütlerin son yıllarda çok uluslu bir yapıya bürünmeleri, toplum düşüncesini yönlendirmede daha başarılı olmaları sonucunu doğurmuştur. STK'lar özellikle uluslararası sorun ve ilişkilerle daha yakından ilgilenmeye başlamış ve STK'ların bu konularda kamuoyu yaratmada daha fazla rolleri olmuştur. Dolayısıyla günümüzde faydaları göz ardı edilemez olan STK'ların politika geliştirme süreçlerinde önemli aktörler arasında yer almaları, hükümet eylem ve politikalarının uygulanabilirliği açısından faydalı olacaktır.

Gelişen bilgi ve iletişim olanaklarıyla, STK'ların gündem oluşturma ve baskı yaratma mekanizmaları da farklılaşmıştır. STK'lar kitle iletişim araçlarını kullanarak gündem oluşturmakta ve kamuoyunda konuya ilişkin farkındalığın oluşumuna aracılık etmektedir. Bu sayede konunun gündemde kalabilme süresi artmakta ve kamuoyunun tepkisinin veya onayının alınmasına imkân sağlanabilmektedir. STK'ların gündem oluşturmaya çalıştığı konular tüm toplumun sorunlarından yola çıkarak belirlendiği için, STK'lar toplumsal bir denetim sisteminin oluşturulabilmesine hizmet etmekte ve kamuoyunda yüksek bir katılım oluşturabilmektedirler. Bu tür faaliyetler, sonuçta siyasi yapılarda bir baskı mekanizması oluşturabilmekte ve toplumun beklentilerinin gerçekleştirilebilmesi için somut adımlar atılabilmektedir (Cılızoğlu, 2007:20-21). Geçirdikleri yapısal dönüşüm ve değişim STK'ların gündem oluşturabilme yeteneklerini arttırmıştır.

Devletler açısından bakıldığında, günümüz şartlarında demokratik ve etkili uluslararası ilişkiler kurmak, STK'ların onayını almadan güç bir hal almıştır. Ne var ki dünyanın birçok bölgesinde hükümetler, STK'ların bu hızlı yükselişinden pek hoşnut değildir ve yetkilerini bu tür örgütlerle paylaşmak istememektedir. Halbuki 1991 Körfez Savaşı, 1993 Somali Krizi, 1994 Ruanda Soykırımı gibi birçok olayda hükümetler pasif kalırken, STK'lar insan haklarını savunabilmek için büyük mücadele vermişler, Çeçenistan ve Filistin Savaşları'nın sona ermesi için büyük girişimlerde bulunmuşlardır (Malone, 2004: 374-376). Bu tür uluslarası sorunları STK'ların kendi başlarına çözmeleri beklenmemelidir. Ancak bu tür durumlarda mağdur olanların temsili ve daha demokratik çözüm yollarının bulunması da STK'lar olmadan oldukça güçtür.

OECD verilerine göre, günümüz gelişme ve kalkınma yardımlarının yaklaşık %20'si hedef kitleye STK'lar kanalıyla ulaştırılmaktadır (Mayhew, 2005:743). Bazı STK'ların yaptıkları yardımlar yüzbin Amerikan Doları'nı aşmaktadır. Bu yüksek meblağların temini, yönetimi ve ihtiyaç sahiplerine aktarımı gibi konular bazı STK'ların yüksek yönetim becerileri gereken kompleks yapılara dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Böylesine bir güce ulaşabilmeleri STK'ların hükümet politikalarını etkileme, politika geliştirme ve uygulama aşamalarında hükümetlere yardım etme gücüne de sahip olmalarını sağlamıştır. Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki başarılı STK faaliyetleri çoğu zaman devletle olan başarılı ilişkilerle sağlanabilecektir.

STK'lara duyulan güven arttıkça, politika dışında devletlerin ekonomik faaliyeti içinde de STK'ların bulunması gerektiğine inanan kitle sayısı artmaktadır. 2002 yılında Davos Ekonomik Forumu'nda 47 ülke ve 6 kıtadan 36000 kişi üzerinde, STK'ların toplum içerisindeki güvenilirlik oranını ölçmek üzere bir anket yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, 2005 ve 2006 yıllarında BBC kanalınca anketin 37,572 kişi üzerinde tekrarlananmasıyla doğrulanmıştır. Sonuçlar %60'lık bir oranla STK'ların ençok güvenilen kurumlar olduğunu göstermiştir. Ankete göre Fransa, İngiltere ve ABD gibi ülke vatandaşlarının %64 ile %80 arası bir kısmı STK'ların dünya ekonomisinde önemli roller üstlenmeleri gerektiğini düşünmektedir (Ryfman 2007:27-28).

İnsani alanlarda çalışan STK'lar, sahip oldukları şöhrete rağmen kabiliyet alanları, operasyon metodları ve hatta kimlikleriyle ilgili birçok sorunlarla da karşı karşıyadırlar. Bunun ana nedeni birçok STK'nın eski imajlarından farklı olarak, birkaç arkadaşın kurduğu mikro proje hedeflerini yerine getirmeye çalışan kurum olmaktan çıkıp, geniş bir personel ve yönetim yapısına sahip, kapsamlı sorunlarla uğraşan, uluslarası platformlarda tanınan, konjonktürel krizler yaşayan ve düzenli olarak yeniledikleri bir kimlik yapısına sahip kurumlara dönüşmeleridir (Whites, 1999:308-309). STK'ların bu yükselişi kurumsal anlamda bir meşruluk sorununu da gündeme getirmiş, devletle olan anlaşmazlıkları da STK'lar için yer yer sorun teşkil etmeye başlamıştır.

STK-Devlet İlişkisi

1970'li yılların ortalarından bu yana devletle sosyal grupların kaynaşmasını sağlayan sivil toplum, bu yıllarda Doğu Avrupa'daki bazı devletlerin karşıtlığını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Hatta 1980'lerde Doğu Avrupa ülkelerinde büyüyen ekonomik, sosyal ve siyasal özerkliği ifade ederek, sivil haklar ve piyasa ekonomisi için merkezileşen devlete karşı mücadele eden toplumsal kesimleri içine alan bir anlayış olmuştur (Bulut, 2008: 736). O günlerden bu yana toplumun güvenini kazanan STK'ların devlet açısından konumları da oldukça farklılaşmıştır. Günümüzde sağlam yapılanmış bazı STK'lar, devletlerden daha çok güven toplayabilmektedir. Birçok STK'nın yaptırım gücü sınırlı olsa da bazıları uluslararası politikalarda yönlendirici güce sahiptir.

Günümüzde politikacılar politika üretirken birçok çokuluslu STK'yı göz önünde tutmak zorundadır. STK'lar doğrudan küreselleşmeyle oluşmuş olmasalar da, bu tür örgütlerin küreselleşmenin etkisiyle

güçlenmiş olduklarını söylemek mümkündür. Son dönemde gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, yerel de çalışsalar STK'ların küresel etkilere sahip olabilmelerinin yolunu açmıştır (Mcgann, 2005 s:160).

Son on yılda STK'larla ilgili en önemli gelişmelerden biri, STK'ların devletler üzerindeki etkilerinin gerek bireysel gerekse ekonomik birlikler, anlaşmalar, protokoller gibi uluslararası düzenlemeler vasıtasıyla oldukça artmış olmasıdır. Ancak devlet üzerindeki bu etki artışının ardında, STK'ların devlet faaliyetlerinin sınırlı kaldığı sorunların çözümünde devreye giren kurum olma anlayışının yanı sıra, devletlerin göremediği veya çözemediği birtakım sorunları gözönüne çıkarma fonksiyonu da vardır (Velloso, 2005:201-202). Ahlaki sorunlar, savaş suçları, etnik çatışmalar ve ekonomik krizler gibi birçok sorun günümüzde STK'larca sorgulanmakta ve toplumun aydınlatılması işlevi yerine getirilmektedir. Devletlerin çözemediği bu tür sorunları STK'ların tamamen çözdüğünü söylemek de mümkün değildir. Ancak STK'lar en azından bir şeyler yapmayı denemekte, sorunun toplumla ve uluslarası boyutta paylaşılması sağlanmakta; sorunlar doğrudan çözümlenemese de bir kamuoyu oluşturularak sorunların daha fazla büyümesi engellenmektedir.

STK'lar özel ilgi ve ideolojileri olan kalabalık ve karmaşık aktörlerin yer aldığı bir arenada müzakerelerde bulunmaktadır. Son gelinen durumda, hükümetler bile bazı düzenleme ve finans rejimleri aracılığıyla STK'ları kontrol etmeye çalışmaktadır (Kudva, 1995: 4). Çünkü STK'lar uygun koşullar altında en güçlü devletlerin bile ulaşamayacağı bir etki gücüne sahip olabilmektedir. Bu durum devlet-STK ilişkilerinde güçlü bir işbirliği ortamı yarattığı gibi, ortaya çıkabilecek bir çatışma riskini de beraberinde getirmektedir.

Birçok durumda STK-devlet ilişkilerinin çıkmaza girmesinde devletin STK'ları nasıl düzenleyeceği sorusu gündeme gelmektedir. STK-devlet çatışmalarında STK'lar genellikle populer bir hedef olmaktadır. Çünkü STK'lar genellikle daha gerçeğe dönüştürülebilir vaadlerde bulunmakta ve çoğunlukla başarılı olmaktadırlar. STK'lar kendilerini çoğunlukla devletin çözmekte zorlandığı ya da geciktiği insani sorunların çözümüne adamakta ve devlet bürokrasisinden uzak bir şekilde devletten daha etkili çözümler sunabilmektedirler (Whites, 1999: 310-311). Bu durum hükümetler için bir nevi devlet otoritesinin STK'larla paylaşılması anlamına gelmekte ve STK-devlet çatışması için bir zemin oluşturmaktadır.

STK'larla devlet arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlardan bir diğeri, devlet ve hükümet organlarının STK'lara aynı mesafede yaklaşan bir yapıda olmayışıdır. Güç gruplarının STK'larına, devletle yakın ilişkiye sahip STK'lara ve özellikle de mevcut hükümete daha yakın olan STK'lara yönelik pozitif bir ayrımcılık yapıldığı ve diğerlerine önyargıyla muamele edildiği ifade edilmektedir. Bu nedenle devlet ve STK'lar arasındaki ilişki, çok karmaşık ve gerilimli bir ilişki olarak görülmektedir (Çalışkan, 2005:18-19).

Devletlerin STK'ları, finans kaynaklarını kontrol altına alarak kendi politikaları çerçevesinde yönetmeye çalışmaları gibi, uluslararası finans kaynaklarına sahip bazı gelişmiş STK'lar için durumun tersi de söz konusu olmaktadır. Bazı STK'lar gelişmekte olan ülkelere gelişim yardımları sağlayabilmektedir. STK'ların ihtiyacı olanlara yardım şekli birçok farklı şekilde olabilir. Örneğin, bir sivil toplum örgütü ihtiyacı olan ülkelerin hükümetlerine etkin bir şekilde dağıtılmak üzere doğrudan para verebilmektedir. STK'lar için diğer bir seçenek ise, potansiyel ihtiyaç sahiplerinin hükümetlerinden kaynaklı sorunların bertaraf edilmesi ve hükümetlerin daha iyi bir yönetim altyapısı kurabilmeleri için, hükümetlerin kendilerini de destekleyebilmeleridir (Gil, 2008: 2). Bu seçenekler ihtiyaç sahiplerinin doğrudan desteklenmesi veya daha iyi bir yönetim yapısı kurularak ihtiyaç sahiplerinin kendi hükümetlerince desteklenmesi şekilnde sonuçlanacaktır.

Bazen hükümetler, STK'lar aracılığıyla yapılan gelişim yardımlarını elde edebilmek için önemli çabalar sarfederler. Birçok STK ise hükümetlere yönelik yardımların tahsisinde, belirli kriterlerin karşılanmasını beklemektedir. Bu kriterler arasında kısa vadeli hedefler kadar, uzun vadeli hedefler de önem taşımaktadır. Uzun vadede hükümetlerin iyi bir yönetim yapısını kurmaları beklenmektedir. Yine daha fakir ülkelerin bu yardımları almada daha fazla şansları olduğu gibi, kaliteli bir yönetim yapısı da ülkelerin yardımlardan pay alabilme şansını yükseltmektedir.

STK'larla devlet arasında sorunlar yaşansa da, aslında STK'ların devletten bağımsız çalışması düşünülemez. Birçok durumda devletler de STK faaliyetlerine dâhil olmaktadır. Devlet STK'ları kaynak ve personel açısından desteklerken, STK'lar sosyal projeleri finanse etmekte ve faaliyetlerinde devlete güvenmektedir. Hatta bazı durumlarda STK'lar bazı hükümet projelerinin uygulayıcısı olmaktadır (Klinken, 1998: 349). 1980'li yıllardan itibaren STK'lar, doğal felaket ve ekonomik kriz gibi birçok durumda devletle koordineli bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Bu durum STK'ların ve devletin sorunların çözümünde daha etkin olması sonucunu doğurmuştur. Yapılan anketlerde halkın, STK'ların da rol aldığı operasyonlarda devletin sorunların çözümünde daha etkili olduğunu düşündüğü ortaya çıkmıştır (Relief assistance to 1998 flood victims, 2003: 87). Bu açıdan devlet-STK ilişkilerinde son yıllarda önemli dönüşümler yaşanmaktadır.

STK'ların kamu kesimiyle ortak projeler yürüttüğü durumlar da olmaktadır. Bu noktada STK'lar özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkin sunumunda, kamu kesiminin yükünü azaltırken, dış yardımların ve bağışların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında kamu kesimine göre daha etkin olabilmektedir (Demir, 2008: 350). STK'ların hizmet sektöründe hükümetten daha etkili olduğu sık sık belirtilir. Ancak toplum katılımının STK'ların daha rekabetçi fiyatlarla, daha kaliteli ve sürdürülebilir bir hizmet sunmasını teşvik edip, katkıda bulunup bulunmadığı diğer bir tartışma konusudur (Khan, 2005: 200-201).

STK-devlet ilişkileri kadar STK-toplum ilişkileri de bazen sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum bazı STK'lar için bir sorun olarak görülmemektedir. Çünkü bazı sivil kuruluşların, sınırlı üyeleri dışında yer alan insanlara, hedef gruplara ve toplumun geri kalan kısmına ulaşmak gibi bir niyetleri yoktur. Ancak

STK'ların çoğunluğunun toplumun tüm kesimlerine ulaşma amacı kesinlikle vardır. Bu nedenle, bu hayati sorunun pek çok sivil kuruluş için çok sayıda boyutu vardır (Çalışkan, 2005:23-24). STK'larla ilgili tartışılan önemli bir konu, halkın politik açıdan temsiline yaptıkları katkılardır. Dezavantajlı grupların kendilerini ancak politik olarak organize edebildiklerinde, kendi paylarını arttırıp devlet gücünden istifade edebilecekleri yolunda bir önyargı bulunmasına rağmen, STK'ların bu dezavantajlı grupların dezavantajlarını yenmelerinde de büyük katkıları olabilmektedir (Ulvila, 2002: 149-150).

Ekonomik Krizler ve STK'lar

Ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise özel sektörü sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Ekonomik krizler üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Aktan, 2009 (a). Geçmişte kıtlık, savaş gibi nedenlerle ortaya çıkan krizlerin aksine, günümüz krizleri genellikle ekonomide bir çıkış yani bir refah döneminden sonra meydana gelmektedir. Yine günümüzde krizler küreselleşmenin etkisiyle belli başlı sektörleri etkilemek yerine birden fazla ülkeyi ve birçok sektörü aynı anda etkileyebilmektedir.

1980'li yıllarla beraber küreselleşmenin de etkisiyle dünyada merkezi ve otoriter hükümetlerin zayıflamaya başladığı görülmüştür. Aynı dönemde dünyada birçok ülkede görülen ekonomik krizler, hükümetlerin toplumun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmasına yol açmış ve toplumun demokratik sivil yönetimlerine doğru bir akım başlatmasına yol açmıştır. Bu durumla beraber merkezi yönetimler çözülmüş ve karar verme, yönetim fonksiyonları ve ekonomik kaynakların yönetimi merkezi hükümetlerden yerel yönetimlere devredilmeye başlanmıştır. Bu gelişim kaynakların biraz daha adil dağıtımını sağlamış, vatandaşların yönetime katılma ve temsil edilebilme haklarını iyileştirmiştir. Gelişen süreçte birçok ülkede daha sağlam ekonomik yapılar kurulmuş ve krizin yıkıcı etkileri hafifletilmiştir (Kese, 2006).

Ekonomik krizlerle STK'ları doğrudan ilişkilendirmek söz konusu değildir. Ancak günümüz krizlerinin, sadece birkaç firmayı veya sektörü etkileyen geçmiş yıllardaki krizlerden farklı olarak, dünyanın birçok bölgesinde eşzamanlı olarak ortaya çıkıp, yıkıcı etkiler yaratabildiğini göz önünde tuttuğumuzda, bu krizlerin yönetiminin devlet içi ve dışı birçok kurumun ortaklaşa çalışmasını gerektirdiği açıktır. STK'ların içinde olmadığı bu tür bir işbirliğinin ise başarı şansı sınırlı olacaktır. Bu bağlamda STK'lar kriz yönetimi konusunda devletlere önemli yardımlar sağlayabilecektir. STK'ların kriz yönetimi konusundaki katkılarının neler olabileceğini somutlaştırabilmek için, öncelikle krizlerin ortaya çıkış nedenlerine ve yönetimine bakmak gerekir.

Ekonomistler tarafından farklı sınıflamalar yapılsa da, krizleri ortaya çıkaran genel nedenler belirli başlıklar altında toplanabilir;

- Kredi kullanımında verilen hatalı kararlar,
- Gereğinden fazla üretim yapmak,
- Önemli bir kredi sağlayıcısının kaybedilmesi,
- Hükümet tarafından yapılan yasal düzenlemeler,
- Prestij kaybı ve ticaret kanallarının kaybedilmesi (Chong, 2009: 48-49) gibi sıralanabilir.

Ekonomik krizler ortaya çıktıktan sonra genellikle kısa vadede yapılacak bir şey kalmamakta ve hükümetler tarafından krizin sonuçlarının yaratacağı olumsuzlukları minimize etmek için, sonuca odaklı bir takım önlemler alınmaktadır. Oysa krizleri ortaya çıkaran genel nedenler incelendiğinde, karar süreçlerinde devlet, özel sektör ve toplumun birlikte hareket edemediği veya karar süreçlerine hiç dâhil edilmediği için ortaya çıkan bilgi eksikliğinin krizleri tetiklediği görülmektedir.

Ekonomik krizde mevcut tehlike ve tehditlerden en az zararla çıkmak ve kriz ortamındaki gelişmeleri fırsata çevirmek, ancak krize karşı alınacak bir takım önlemlerle mümkün olacaktır. Ekonomide krizler ortaya çıkmadan önce, krizlere dayanıklı bir organizasyon yapısı oluşturmak son derece önem taşımaktadır. (Aktan, 2009 (b). 2008 yılında olduğu gibi tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik kriz söz konusu olduğunda ise, bahsi geçen önlemlerin alınması ve sağlam organizasyon yapısının sadece belirli bir örgüt tarafından alınması yeterli olmayacak, devlet, STK ve ticari özel sektörün işbirliği yapması gerekecektir.

Ekonomik krizlerle mücadele için farklı stratejiler izlenebilmektedir. Bunlardan bazıları;

- Kayıpları azaltmak için finansal işlemleri askıya almak,
- Korku ve endişeleri azaltıcı düzenlemer yapmak ve bu düzenlemeleri kamu ile paylaşmak,
- Kamuoyunun ve devlet kurumlarının isteklerini karşılamak amacıyla, yerine getirilmesi gerekenleri belirli bir düzeyde yerine getirmektir. (Chong, 2009: 50)

Krizle mücadele stratejilerine bakıldığında devlet ve toplum arasında bir diyalog süreci ve bilgi paylaşımı gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü karar alma mekanizması her ne kadar devletin elindeyse de bu kararların yürürlüğe konulması toplum tarafından gerçekleştirileceğinden, toplumun benimsemeyeceği

tedbir ve kararların geçerliliği de sınırlı olacaktır. Bu doğrultuda STK'lara krizle mücadele sürecinde önemli görevler düşmekte, alınan kararların toplum adına değerlendirilmesi, toplumla paylaşılması ve uygulanması sürecinde de topluma yön vermesi, alınacak tedbirlerin etkililiğini ve başarı şansını arttıracaktır. Devletlerin ise bu tür karar alma süreçlerine STK'ları daha fazla dahil etmesi, kararların uygulanabilirliğinin denetlenmesini ve uygulanma esnasında toplumca kabul görmesini kolaylaştıracaktır.

Yerel nedenler dışında krizlere neden olan birçok dışsal neden de mevcuttur. Örneğin küreselleşme süreci kamu harcamaları üzerinde baskı yaratmaktadır. Özellikle küreselleşmenin ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler ile kamu kesiminin sınırları genişlerken, kamu harcama düzeylerinde de artışlar görülmektedir. Vergi gelirlerinin azaldığı, kamu harcamalarının arttığı bir ekonomide kamu finansman sorunları da derinleşmektedir. Bu noktada STK'ların kamu yönetiminin disipline edilmesi sürecine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin nedenlerinden biri olarak, kamu finansman sorunları da gösterilmektedir. Bu ülkelerde kamu finansman sorunları, ulusal fonlar üzerinde baskı yaratarak, faiz oranlarının yükselmesine ve yatırımların dışlanmasına neden olmaktadır. Bu durum ise büyüme, istihdam ve kamu gelirlerini olumsuz etkilemekte ve bir sonraki dönemde daha fazla borçlanma, daha yüksek reel faiz ve daha yüksek kamu açığına yol açmaktadır. Birçok ülkede STK'lar, kamu bütçeleme sürecini etkileyecek ve denetleyecek güce sahip birimler haline dönüşmüşlerdir. Kamu bütçesinin şekillendiği dönemler, STK'lar tarafından yakından izlenmekte ve denetlenmektedir. (Demir, 2008: 352).

Aslında STK'ların krizlerin giderilmesinde oynadıkları rolleri geçmişte, Brezilya ve Rusya finansal krizlerinde de görmek mümkündür. Brezilya finansal krizinde çözüm olarak gösterilen bütçede kesintiler yapılması, yerel ve uluslararası yeni yönetim çözümleri gibi önlemlerin uygulanabilmesi, daha etkin STK'ların oluşturulabilmesiyle ve bu örgütlerin hükümetle kurdukları koalisyonlarla gerçekleştirilmiştir. Yine STK'lar bu süreçte kamunun mali krizin etkilerini en alt düzeye indirmeye çalışmasında ve yeni yönetim sistemlerinin geliştirilmesinde aktif rol oynamıştır (Sjur, 2005:792). O yıllarda Latin Amerika'da 1980 krizinden sonra büyüme oranları kriz öncesi rakamların çok gerisine düşmüştür. Aynı dönemde, gerekli ekonomik reformlar yapılmadan uygulanmaya çalışılan Liberalizm politikaları, bölge ülkelerine ekonomik istikrarsızlıktan başka bir şey getirmemiştir. Neoliberalizm etkisiyle ortaya atılan sosyal reformların ise hükümet tarafından uygulanması mümkün değildir. Bu dönemde birçok eğitimli reformcunun STK'larda aktif rolde bulunması, krizden etkilenen kesimin sesini duyurmasına ve krizden çıkış için gerekli yardımlara hükümet eliyle yapılanlardan daha hızlı ulaşılmasına yardım etmiştir. Bu durum iki önemli sonuç doğurmuştur. Bu dönemde birçok yeni STK ortaya çıkmış ve STK-devlet ilişkilerinde yeni bir dönem açılmıştır (Howell, 2002:16-17).

Son yıllarda STK'ların özellikle kriz anlarında gerekli yardımları, gerçek hedef kitlelere devletten daha iyi dağıtabilmelerinden dolayı, kamuoyunda STK'lara duyulan güven artmıştır. Ayrıca bazı STK'ların çokulusulu bir hal almaları ve yardım kaynaklarını uluslararası kaynaklardan elde ediyor olmaları da, daha etkili ve işlevsel çalışmalarına imkân tanımıştır. Bu durum yardımda bulunmak isteyen bağışçıların da ulaşmak istediği hedefler için, devletten daha uygun çalışan STK'ları tercih etmelerine yol açmıştır. Böylece STK'ların faaliyetleri için kaynak yelpazesi nispeten genişlemiştir.

Sivil toplum ile devlet bir arada değerlendirildiğinde, birbirlerini dengede tutan ve arabuluculuk anlamında birbirlerine ihtiyaç duyan yapılar olduğu görülmektedir. Devletin sivilleşmesi ve demokratikleşmesi ancak sivil toplum-devlet ilişkisinin iyi bir temele oturtulması durumunda sağlanabilir ve bu durum ancak özerk bir yapıya sahip STK'ların varlığıyla gerçekleşebilir. Türkiye'de ise devlet STK'ları bir takım düzenleme ve sınırlamalar getirererek kendi denetimi ve bünyesi altında toplamakta olduğundan, STK'ların birçoğunun sivil toplumu temsil ettiğini söylemek bugün için mümkün değildir (Bulut, 2008: 739)

Türkiye'de 2008 Krizi ve STK-İlişkileri

Türkiye'de sivil toplum, toplumsal değişimde gün geçtikçe daha ön plana çıkmakta ve STK'ların sayıları giderek artmaktadır. STK'ların çalışma alanları farklılaşıp, hareket alanları toplumsal yaşam içinde yaygınlaşmakta ve derinleşmektedir. STK'lar Türkiye'de devlet, toplum, birey ilişkilerinin demokratikleşmesinin toplumsal yaşamda yerleşmesine ciddi bir katkı sağlamıştır. Ekonomik kriz ve sivil toplum arasında doğrudan bir bağ kurulamasa da, ekonomik krizlerin STK-devlet ilişkilerinin demokratikleşmesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür (Keyman, 2006: 10, 32).

Türkiye'de 1996 yılında Habitat Konferansı'nın gerçekleşmesi ile birlikte, STK'lar sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında çalışmalarını genişletmiştir. 1999 yılında yaşanan Marmara depreminde STK'lar, halktan gönüllü bağışlar şeklinde büyük destek toplamıştır. Böylelikle STK'lar acil toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında, devletten daha etkin olduklarını ortaya koymuşlardır. Avrupa Birliği üyelik süreci çerçevesinde kabul edilen Kopenhag Kriterleri de Türkiye'de sivil toplumu, özellikle hak ve özgürlükler temelinde etkilemiştir. Reformlar, ülkede 1980'den beri süregelen örgütlenme özgürlükleri ve medeni haklar üzerindeki kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırmış ve sivil toplum faaliyetleri için daha elverişli bir alan oluşturulmasını sağlamıştır. İnsan hakları ve sosyal politikalar gibi konularda yasal düzenlemeler hazırlanmıştır (Bikmen 2006:14).

AB, 2000'li yıllara kadar STK'larla ilişkileri düzenleyen hukuksal bir düzenleme yapmamasına rağmen, insani yardım konusunda işbirliği içinde olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında ise, STK'ların gelişim süreci dünyadaki gelişim sürecinden oldukça sonra başlamıştır. Türkiye'de gerçekçi STK çalışmalarının başlaması, 1980 sonrasında mümkün olabilmiştir. Ne varki bu dönemde devlet, sivil toplumu

otorite paylaşımı olarak algılamıştır. Fakat Türkiye'nin AB'ye giriş süreci ile birlikte, sivil toplum kuruluşlarına yönelik ülkedeki yasal düzenlemeler de olumlu yönde hız kazanmıştır (Kendirli, 2008: 636).

Türkiye'de devlet, bazı STK'larla iletişim içerisine girerken, insan hakları dernekleri gibi bazı kuruluşlarla daha az ya da hiç iletişime girmemektedir. Yani sadece belli STK'lar, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi belli konularda devletle yakın ilişkiler kurmaktadır. Ayrıca Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği gibi özel sektör tarafından kurulan bazı STK'ların, devletle güçlü bağları mevcuttur (Bikmen 2006: 75). Bu durum 2008 yılında tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına alan krizde, STK'ların krizin etkilerini azaltabilmek için aktif bir şekilde çalışabilmesine imkan tanıyacaktır.

Kriz, sosyal patlamalara ve toplumsal hareketlere neden olmaktadır. Kriz sebebiyle binlerce kişi işsiz kalmıştır. İşsizlik sebebiyle kredi kartı borcunu ödeyemeyen birey sayısı artmaktadır. İnsan onuru ve haysiyeti üzerine kurulu Türk Kültürü, toplumsal dengenin korunmasında bir denge unsuru iken; STK'ların faaliyetleri de sosyal patlamaların engellenmesinde aktif rol oynamaktadır. STK'lar geçici istihdam konusunda gelişmiş ülkelerde yürüttükleri faaliyetlerle, bireylere istihdam sağlayabilmektedirler (Akdemir, 2009 (b)).

2008 krizinde STK'lar ilk olarak toplumu aydınlatma fonksiyonunu yerine getirmiş ve hükümetin duyarsızlığına karşı krizin etkileri konusunda bildirilerde bulunmuştur. Türkiye'de STK'ların krize karşı aldığı önlemler arasında, mayıs 2009'da TOBB, TESK, TISK, Kamu-Sen başkanlarının Başbakan ve muhalefet partileri başkanlarıyla, iç talebi canlandırmaya yönelik sosyal bir çalışma programı için görüşmeleri örnek gösterilebilir. STK liderleri, Başbakan ve muhalefet partileri genel başkanları ile yaptıkları görüşmelerde, Türkiye'nin küresel ekonomik krizden daha az etkilenmesini sağlayacak bütün girişimlere katkı yapılması konusunda mutabakata varmışlardır. Yine ekonomik krizin, ülke ekonomisi ve sosyal çevreleri üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik program, bahsi geçen STK liderleri tarafından yürütülecektir (STK'lar Ekonomi için Lider Turuna Çıktı, 2009).

Ekonomi Koordinasyon Kurulu ise yaptığı toplantılara, kurul gündemine göre konuyla ilgili kurul üyesi olmayan diğer bakanlar ve kamu görevlileri ile özel sektör, STK'lar ve üniversitelerin temsilcilerini de davet etme kararı almıştır. Burada göz önünde tutulması gereken konu, STK'ların krizin çözümü için getirdiği önerilerden çok krizin çözümü için yapılacak uygulamaların desteklenmesidir. Özellikle sosyal boyutlu önlemlerin toplumca kabul edilebilmesi ve başarıyla uygulanabilmesi, hükümetten çok STK'ların girişimleriyle mümkün olacaktır (Akdemir, 2009 (a)). Bu çerçevede STK ve hükümetlerin işbirliği yapması oldukça önem arz etmektedir.

Sendika ve STK'ların, küresel ekonomik krizin Türkiye'ye olası etkilerini azaltmak amacıyla hazırlanan raporlarını sundukları Ekonomi Koordinasyon Kurulu toplantısı, STK'ların krizin aşılmasında üstlendikleri sorumluluğa bir örnek teşkil etmektedir. Raporda:

- Krize karşı emek ve demokrasi programının acilen hazırlanması,
- Vergi ve asgari ücret düzenlemesinin yapılması,
- Kayıt dışı ve yasadışı iktisadi faaliyetler ve yolsuzlukların önlenmesi,
- Çiftçi ve sanayiciyi destekleme kredilerinin arttırılması gibi önlemler yer almıştır (Sendika ve STK'lardan Kriz Raporu, 2009).

Yine sosyal STK'ların Avrupa Kurtarma Planı Raporları'nda gündeme getirdikleri krizden kurtuluş önerileri arasında ise;

- Sosyal, sağlık ve eğitim yatırımlarının sürdürülmesi,
- Etki emek piyasasında aktif katılımda bulunulması,
- Ayrımcılığa karşı ilgili mevzuatın genişletilmesi,
- Yatırım temel hizmetlerinin sürdürülmesi,
- Temel hizmetlere erişim garantisi verilmesi,
- Enerji verimliliğinin teşvik edilmesi,
- Sıkı mali politikaların uygulanması,
- Temel bankacılık hizmetlerine erişim garantisi,
- Krize karşı sosyal STK'ların aktif rollerinin desteklenmesi gibi tavsiyeler yer almıştır.

Sonuç

Küreselleşmenin etkisiyle toplumların birbirleri ve kamu kurumları hakkında bilgi sahibi olabilme olanakları oldukça gelişmiş ve bu durum toplumlarda özgürlük ve demokrasi fikirlerinin genişlemesini sağlamıştır. Toplumlar artık birbirleriyle ve devletlerle git gide daha yakın bir temas içerisine girmek istemektedirler. Bu imkanlara birey olarak ulaşmak mümkün olmasa da, STK'lar bu konuda toplumun sesi olmakta ve toplum adına hükümetlerle diyaloğa girebilmektedir. Kimi STK'lar hükümet politikalarını etkileme, politika geliştirme ve uygulama aşamalarında hükümetlere yardım etme gücüne sahip olmuşlardır. Ancak başarılı STK faaliyetleri çoğu zaman devletle olan başarılı ilişkilerle sağlanabilecektir.

STK'lar yoksulluk ve eşitsizliği günümüz küresel ekonomisinin önemli sorunları arasında görmektedir. Ancak bu sorunlar sadece büyük örgütlerin doğru politikaları belirleyip uygulayarak çözebilecekleri sorunlardır ve bu sorunların çözümü tek bir kurumun elinde olmayıp, özel sektör, devlet ve sivil toplum arasında yapılacak bir işbirliğini gerektirmektedir.

Türkiye gibi dönüşen ve demokratikleşen toplumlarda, devletin rolü ve yetkisinin tartışıldığı ölçüde STK'ların rol ve yetkileri de değişmektedir. STK'ların sadece yetki paylaşımı ve sınırsız özgürlük istemeleri, daha etkili çalışmaları için yeterli olmamaktadır. STK'ların da devletten beklenildiği gibi daha şeffaf, denetlenebilir ve geniş toplumsal kesimlere açık olması gerekmektedir. Malvarlıkları önemli şirketlerle yarışan STK'lar oluşmaya başlamıştır. Daha önceleri Türkiye'de hâkim olan siyaset anlayışı gibi, bazı STK'larda yetki ve kurumun malvarlığının kullanımı neredeyse babadan oğula devredilmektedir. STK'ların güçlü olması devletin de güçlü olması anlamına gelmektedir. Ancak kontrolsüz, sınırsız ve uzun yıllar aynı kişilerin kontrolünde olan STK anlayışı da yanlıştır.

Bu açıdan devlet-STK ilişkileri kadar toplum-STK ilişkileri de önemlidir. Geniş toplumsal kitleleri arkasına alarak, kendi siyasi iradesini devlete ve topluma benimsetmeye çalışan STK anlayışı da demokratikleşmeye zarar vermektedir. Ülkemizde ekonomik kriz, tabii afet gibi birçok olağanüstü durumun aşılmasında, alınan önlemlerin desteklenmesinde devlet kadar toplum ve STK'ların da sorumluluğu bulunmaktadır. Ekonomik kriz, tabii afet ya da normal dönemlerde hızla dönüşen toplum-devlet-STK ilişkilerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Kimi STK'ların devletin politika, ekonomi ve uluslararası ilişkilerini etkileyebilecek kadar güçlenmesi bazı hükümetler tarafından otoritenin paylaşılması olarak algılanmakta ve devlet-STK ilişkilerinde bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Türkiye'de devlet STK'ları bir takım düzenleme ve sınırlamalar getirererek, kendi denetimi ve bünyesi altında topladığından, STK'ların birçoğunun sivil toplumu temsil ettiğini söylemek bugün için mümkün değildir. Yeni Dernekler Kanunu'nun yürürlükte olması, devlet-sivil toplum ilişkilerinin daha demokratik bir platformda gerçekleşmesine imkan tanısa da, sivil toplumun haklarını güvence altına alan yasaların uygulamalarla örtüşmemesi ve STK'lar üzerindeki devlet kontrolü, STK'ların devlet faaliyetlerine dahil olmasını ve eleştiride bulunmasını sınırlamaktadır. Devletin STK'lar ile ilişkilerini güvence altına alabilmek için, yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir. STK'ların güçlü olması, yetkilerin paylaşımını gerektirmektedir. Ancak bu sadece devletin bazı yetkilerinin STK'lara dağıtılması anlamına gelmemektedir. Devletin yetkilerini paylaşmaktan çok STK'ların da üzerine düşen görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Özetle STK'lar devletten yetki istemekle değil "ellerini taşın altına koymakla da" mükelleftirler.

Kaynakça

Akdemir, Ali, Sefer Şener ve Özgür Topkaya (2009). "Dernekler Dergisi", 2008 Küresel Krizi: Toplumsal Sorunlar Karşısında Bir Çözüm Olarak Sivil Toplum Kuruluşları, http://derneklerdergisi.com /tr/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=312&limit=1&limitstart=2 (a)

http://derneklerdergisi.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=312&limit=1&limitstart =3 (b)

Aktan Coşkun, Can (2009). "Ekonomik Kriz Kavramı", http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/ekon-kriz.htm (21.06.2009) (a).

"Kriz Yönetimi", http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/kriz-yonetimi.htm (21.06.2009) (b).

Alpay, Şahin (Nisan-Haziran 2005). "Sivil Toplum Dergisi", Devlet mi, Sivil Toplum mu?(2) Yıl: 3, Sayı: 10.

Bikmen, Filiz ve Zeynep Meydanoğlu (2006). "Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Devrim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu", Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi, TÜSEV s:14-18, 75

Bulut, Yakup ve Mehmet Kahraman (24-26 Ekim 2008). "Türkiye'de Sivil Toplumun Sivilliği Üzerine Bir Tartışma", V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale s:735-741.

Cılızoğlu, Gamze Yetkin ve Emel Öztürk Karagöz (2007). "Sivil Toplum Örgütlerinin Kamuoyu Oluşturma Süreci", Numune Matbaacılık, İstanbul.

Chong, John K.S. ve Donald R. Escarraz (Haziran 2009). "Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi", Finansal Krizlerin Öngörülmesi ve Yönetilmesi (Çev. Osman Uluyol), Cilt:4, Sayı:1, Çanakkale.

Çalışkan, Mehmet Ali ve diğerleri (Ekim 2005). "Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar" s:18-19, 23-24

Demir, Murat ve Erşan Sever (24-26 Ekim 2008). "Kamu Ekonomisi İçerisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri Ve Önemi" V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale, s:347-361.

EKK Gündemi Kriz Tedbirleri; (11.05.2009), http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/genel/05/11/ ekonomi.koordinasyon.kurulu.toplantisi.bitti/525967.0/index.html.

Financial and Economic Crisis: Social NGOs Proposals for a European Recovery Plan (12.05.2009). http://cms.horus.be/files/99907/MediaArchive/Policies/08.11.19%20Social%20Platform%20contribution %20to%20the%20European%20Recovery%20Plan.pdf, s: 1 .

Howell, Jude, Jenny Pearce; (2002). "Civil Society & Development": A Critical Exploration, Lynne Rienner Publishers, S:16-17.

James A. Paul (June 1996). "NGOs, Civil Society and Global Policy Making", Global Policy Forum s:1-2.

Kendirli, Selçuk ve Diğerleri (24-26 Ekim 2008). "Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Stk'ların Yeri" V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale, s:631-637.

Kese, James R. and Marco Freire Argudo (April 2006). "Development in Practice", Decentralisation and NGO–municipal government collaboration in Ecuador, Volume: 16, Number: 2.

Keyman, E. Fuat; (2006). "Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha", Sivil Toplum Geliştirme Merkezi yayını, Ankara, s:10, 32.

Khan, Shahrukh Rafı, Sajıd Kazmı and Zaınab Latıf (June 2005). "The European Journal of Development Research", A Comparative Institutional Analysis of Government, NGO and Private Rural Primary Schooling in Pakistan, Vol.17, No.2, 199–223, s:200-201.

Klinken, Marinus K. (August 1998). "Development in Practice" Beyond the NGO-Government Divide: Network NGOs in East Africa, Volume: 8, Number 3, s:349.

Köker, Levent; (Nisan-Haziran 2005). "Sivil Toplum Dergisi", Devlet Mi, Sivil Toplum Mu? (1) Yıl: 3 Sayı: 10.

Kudva Neema (1995). "Organizational Diversity", Conceptualizing NGO-State Relations in Karnataka: Conflict and Collaboration Amidst s:4, 10.

Malone, David (2004). "The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century", Lynne Rienner Publishers, s:374-376.

Mayhew, Susannah H. Hegemony (July 2005). "The Journal of Development Studies", Politics and Ideology: the Role of Legislation in NGO–Government Relations in Asia, Vol:41, No:5, 727-758, s:728-729, 743.

Mcgann, James and Mary Johnstone (2005). "Brown Journal of World Affairs", The Power Shift and the NGO Credihility Crisis, s:160.

Mendes, Philip, (2005). "Social Alternatives", The Ngo Wars: Why Neo-Liberals Are Trashing Non-Government Advocacy Groups, Vol. 24 No.3, s:40-41.

Gil S. Epstein and Ira N. Gang (September 2008). "Poverty and Governance", UNU-WIDER, Finland, s:2,11-12.

The Geographical Journal (March 2003). "Relief assistance to 1998 flood victims: a comparison of the performance of the government and NGOs", I, Vol: 169, No:1, 75-89, s:87.

Ryfman, Philippe (March 2007). "Cambridge Journals", Non-governmental Organizations: An Indispensable Player of Humanitarian Aid, Volume:89 Number:865 s:27-28.

Sendika ve STK'lardan Kriz Raporu (12.05.2009). http://www.dernekler.gov.tr/_Dernekler/Web/Gozlem2.aspx?sayfaNo=1817.

Sjur Kasa, Lars Otto Naess (October 2005). "Society & Natural Resources", Financial Crisis and State-NGO Relations: The Case of Brazilian Amazonia, 1998-2000, Volume:18, Issue:9, s:791-804.

STK'lar ekonomi için lider turuna çıktı (21.06.2009) http://www.cnnturk.com/2009/ ekonomi/genel/05/13/ stklar.ekonomi.icin.lider.turuna.cikti/526417.0/

Ulvila, Marko and Farhad Hossain (2002). "International Society for Third-Sector Research", Development NGOs and Political Participation of the Poor in Bangladesh and Nepal, 149-163, s:149-150.

Velloso de Santisteban, Agustin (April 2005). "Development in Practice", The Poor Will Always Be With Us - And So Will NGOs, Volume: 15, Number: 2, s:201-202.

Whites, Sarah C. (1999). "Development and Change", NGOs, Civil Society, and the State in Bangladesh: The Politics of Representing the Poor, Vol:30, 307-326. UK s:308-311.

SOSYAL DAMPİNGLE MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GİRİŞİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BACAK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Biga İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Ufuk ÖZER
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Uzmanı

Özet

Son yıllarda uluslararası ticaret alanında üzerinde en fazla durulan konulardan biri de sosyal dampingdir. Küreselleşme süreciyle kullanımı artan iletişim teknolojileri çeşitli ülkelerden insanların birbirlerinin sorunları hakkında bilgi ve fikir sahibi olması sonucunu doğurmaktadır. Bireylerin ahlaki duyarlılıkları, sınırlar ötesi sorunların çözümü için harekete geçilmesi yönünde itici güç olmaktadır. Çalışanların yeterli sosyal haklara ve çalışma standartlarına sahip olmadığı durumlarda, sivil toplum örgütleri vasıtasıyla verilen tepkiler ve alınan önlemler her geçen gün önemini arttırmaktadır. Sorumluluk duygusuyla hareket eden bireyler, sosyal damping sorunun çözümüne yönelik girişimlerin yürütülmesinde aktif rol üstlenmektedirler. Bu çalışmada, sosyal dampingin kontrolüne yönelik olarak yürütülen sivil toplum kuruluşlarının girişimlerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Damping, Sivil Toplum Kuruluşları

ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN STRUGGLING SOCIAL DUMPING

Abstract

Increased use of communication technologies, as a result of globalization process also causes information exchange among people about their problems. Social dumping, as one of these problems, has been discussed widely in the area of international trade in recent years. Therefore, moral consciousness of individuals causes movements in the aim of solving cross-border problems. Thus, the response given and the cautions taken through the way of non-governmental organizations have become important for cases where employees have low levels of social rights and work standards. Individuals of responsibility can play an active role in entrepreneurship activities that aim solving social dumping issue. This study discusses initiatives of non-governmental organizations towards controlling social dumping.

Key Words: Social Dumping, Non-Governmental Organizations

Giriş

Son otuz yılda yaşanan uluslararası ekonomik bütünleşme ve küresel iş bölümünün artması, beraberinde çeşitli ekonomik değişimleri getirmiş, bunun yanısıra birçok sosyal sorunun da doğmasına yol açmıştır. Küresel işletmeler, küresel üretim/tedarik ilişkileri sayesinde çeşitli ülkelerde ücretli çalışanların istihdam türlerini ve çalışma şartlarını şekillendirebilen bir konum kazanmışlardır.

Bu şartlar altında ortaya çıkan sosyal damping olgusu, gelişmiş ülkelerdeki işçilerin kazanılmış haklarına yönelik bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Daha çok tartışmalı olan kısmı ise sosyal dampingin gelişmekte olan ülkelere karşı korumacı bir uygulama olup olmadığı yönündedir. Kaynağını vicdani ve etik değerlerden alan bir diğer bakış açısı ise örgütlü sivillerin yaklaşımıdır. Tartışmanın bu yönünden bakıldığında, baskı grubu olarak önemli faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşları, sorunun çözümüne yönelik çeşitli uygulamaları yürütmekte veya katılım göstermektedirler. Çalışmada, sosyal damping sorununun çözümüne ilişkin olarak yürütülen belli başlı sivil toplum kuruluşlarının girişimlerine yer verilmeye çalışılacaktır.

Sosyal Damping Kavramı

Sosyal damping, kavram itibariyle çok tartışmalı bir konuyu içermektedir. Kavrama gelişmiş ülkeler veya gelişmekte olan ülkeler açısından yaklaşıldığına bağlı olarak farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Sosyal damping kavramının, güncel kullanım alanı içinde çok geniş bir anlam çerçevesine sahip olduğu görülmektedir. Genel bir ifade ile sosyal damping, "bir ülkenin daha düşük işgücü maliyetleri ve/veya daha az kısıtlayıcı iş hukuku kuralları vasıtasıyla diğer ülkelere karşı rekabet gücünü artırarak, istihdam yaratıcı yatırımı kendine çekmesidir"

(http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1247). Çalışma standartlarını düşük tutmak yoluyla, maliyet avantajı elde ederek haksız rekabette bulunmak (Langille 1995: 29). ve yetersiz çalışma koşulları sonucunda uluslararası ticarette haksız rekabet avantajı sağlanması da "sosyal damping" olarak adlandırılmaktadır (Saraçoğlu ve Bulut 2005: 300).

Daha sık karşılaşılan geniş karşılığıyla sosyal damping; bir ülkeden diğer ülkeye, üretimi ithalatçı ülkedeki yerli sanayiden daha kötü sosyal koşullar içinde yapılan malların ithal edilme sürecidir. Üretim faktörleri fiyatlarının yapay olarak düşük tutulması yada düşürülmesi, geniş anlamda sosyal dampingi ifade etmektedir. Sosyal dampingden çoğu zaman ihracatçı ülkede emeğe ödenen ücretin çok düşük tutulması ve buna bağlı olarak fiyatın önemli ölçüde düşmesi olarak söz edilmektedir. Benzer biçimde sosyal damping, ihracatçı ülkedeki üreticiler lehine elverişli sosyal koşullardan, özellikle çocuk ve kadın işçi çalıştırma ve düşük ücretlerden kaynaklanan düşük fiyatlı ithalatın bir alt türüdür. Önceleri "iş dampingi" olarak ifade edilmekte iken, aslında sosyal dampingin çevre ve insan hakları konularıyla olan bağı nedeniyle, iş dampinginden daha geniş bir kavramı belirttiği düşünülmektedir (Saraçoğlu ve Bulut 2005: 305).

Geniş anlamıyla sosyal dampingin görünümü şu üç farklı şekilde gerçekleşebilmektedir (Mosley 1990: 160):

(1) Yüksek maliyetli üreticilerin, daha az korumacı çalışma düzenlemeleri sebebiyle düşük ücret ve ücret dışı ödemeler, daha az doğrudan ve dolaylı maliyetler sunan ülkelerin üreticileri tarafından yer değiştirmeye zorlanabilmektedirler.

(2) Yüksek emek maliyetlerine sahip ülkelerdeki firmalar, ucuz işgücü maliyetlerine sahip ülkelere taşınma serbestliklerinin getirdiği pazarlık gücünü, mevcut çalışanları üzerinde (yada ulusal otoriteler üzerinde) kullanıp ücretler ve çalışma şartları üzerinde aşağı yönlü bir baskı yaratabilmektedirler.

(3) İlgili ülkeler ekonomik başarıyı yakalama çabalarının bir parçası olarak düşük ücret politikasını ve/veya ikincil bir sendikasız işgücü piyasası stratejisini tercih edebilmektedirler.

Dar anlamda sosyal damping ise düşük ücretler, uzun çalışma süresi, sosyo-politik ilişkilerin daha kötü olması, sosyal güvenliğin bulunmaması ve çocuk işçilerin kullanımı gibi nedenlerle ihracatçı ülkede ithal ülkesine oranla daha ucuza üretilebilen bir malın ihracını açıklamaktadır (Dirikkan 1996: 31-33). Benzer şekilde sosyal damping; ithalatçı ülkeye ihracatçı ülkede iç piyasa için yapılan üretimde uygulanan sosyal koşullardan daha kötü şartlar altında üretimi yapılan malların ithal edilme sürecidir. Bu şekliyle sosyal dampingin daha özel bir biçime sahip olacağı beklenebilir. Çünkü ihracatçı ülkenin, ihraç ettiği ürünün üretiminde, iç piyasa için yapılan üretimden daha kötü sosyal şartları sağlamış olması gerekmektedir. Bu durum ancak, genel sosyal düzenlemeler ve çalışma standardı uygulamalarından muaf tutulmuş olan ve yalnızca ihracata yönelik üretim yapan özel üretim alanlarının veya sektörlerin varlığıyla mümkün olabilmektedir.

Son dönemlerde Doğu Avrupa'da yaşanan derin ekonomik ve politik değişimler, Çin ve Hindistan'daki ticari ve yatırıma dönük serbestleşmeler, piyasa ekonomisine uyum reformları, Latin Amerika'daki uyum sürecinin yol alması, emeğe dayalı sektör yatırımları yapan çokuluslu şirketleri cezbetmeye başlamasına yol açmaktadır (Hurtado and Argerey 2008: 2). Bu durum gelişmiş ülkelerde sosyal damping endişesini doğurmakta ve kontrolüne yönelik çalışmalar yapılması gerektiği sıklıkla ifade edilmektedir. Uluslararası kuruluşlar kapsamında girişimlerde bulunulmakta, ticaret antlaşmalarına özel maddeler konulmaya, kontrole ilişkin uluslararası antlaşmalar yapılmaya çalışılmaktadır. Hatta sosyal dampingin, uluslararası ticarette korumacılığın yeni bir türü olduğu fikrini uyandıracak girişimlere yol açmaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Girişimleri

Sivil toplum düşüncesi, genel olarak devletin idari teşkilatlanmasının dışında, özerk, gönüllü, bir hukuk düzenine tabi olmakla birlikte kendi iç düzenini kendisi belirleyen, toplumsal yaşamın organize bir bölümü olarak ifade edilmektedir (Gönenç 2001: 8). Yirminci yüzyılın son çeyreğinde demokrasi kavramıyla içiçe ifade edilen sivil toplum düşüncesi, demokrasinin tesisi ve yerleşmesinin temel şartlarından biri olarak görülmektedir. Toplumsal sorunların barışçıl çözümüne yönelik olarak, demokrasiyle sıkı sıkıya bağlı bu kavram, devletin dışında yer alan fakat son yıllarda daha çok onun tamamlayıcı rolünü üstlenen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bir olgu olarak sosyal damping kavramının, sivil toplum düşüncesiyle yorumlanması pratik uygulamaları da beraberinde getirmektedir.

Sosyal damping kavramı, geniş kitleleri ilgilendiren sosyal bir olguyu ifade etmektedir. Sorunun yarattığı endişelerin giderilmesine yönelik olarak politika oluşturma sürecine önem verilmesi geniş kitleler tarafından takip edilmektedir. Bu amaçla, sivil toplum kuruluşları (STK), sosyal ve ekolojik dampingin önlenmesine yönelik birçok faaliyetlerde bulunmaktadır. Gönüllülük esasına dayalı faaliyetler; çeşitli ilkelerin belirlenmesi, standartlar oluşturma, indeks ve raporlar yayınlama, ödüllendirme ve kamuoyuna ifşa v.b. gibi geniş bir yelpazede giderek artan bir güçle konuya eğilmektedirler. Uluslararası kuruluşlar ve hükümetler tarafından önlenemeyen sorunların, sivil toplumca bertaraf edilmesi en pratik çözüm yolu olarak görülmektedir. Bu bölümde sosyal dampingin kontrolüne yönelik olarak çeşitli STK'lar tarafından yürütülen önemli girişimlere yer verilmeye çalışılacaktır.

1. Ceres İlkeleri

24 Mart 1989 tarihinde Exxon Valdez adlı petrol tankerinin Alaska kıyılarında karaya oturması sonucu onbinlerce ham petrol denize yayılmış ve devasa boyutlarda bir çevre kirliliğine neden olmuştur. Bu olay sonucu, sosyal sorumluluk hisseden yatırım firmaları ve Kamu Emeklilik Fonu ile çevre organizasyonlarının, işçi sendikalarının, yatırım fonlarının ve çevreye duyarlı diğer kar amacı gütmeyen muhtelif organizasyonların oluşturduğu Ceres adlı çevreci bir STK arasında oluşturulan koalisyon, Valdez İlkeleri'ni geliştirmiştir. Daha sonra bu ilkeler yeniden gözden geçirilmiş ve Ceres İlkeleri olarak ilan edilmiştir. Ceres ilkeleri çevrenin korunması ve kirliliğin azaltılmasına ilişkin etik ilkeler içermektedir. Çevrenin korunmasına yönelik bu 10 ilke şunlardır (http://www.ceres.org/Page.aspx?pid= 416):

1. *Biyosferin korunması:* Su, hava veya toprağa ya da üzerlerinde yaşayan canlılara zarar verebilecek herhangi bir maddenin salınmasını azaltacak girişimlerde bulunulacaktır. Çalışmalar nedeniyle etkilenen bütün habitatlar, açık alanlar, vahşi yaşam ve biyolojik çeşitlilik korunacaktır.
2. *Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı:* Su, toprak ve ormanlar gibi yenilenebilir doğal kaynaklar sürdürülebilir biçimde kullanılacaktır. Yenilenemeyen doğal kaynaklar verimli kullanım ve dikkatli planlama yoluyla korunacaktır.
3. *Atıkların azaltılması ve imha edilmesi:* Yeniden işleme (recycling) yöntemiyle atıklar azaltılacaktır. Bütün atıklar güvenilir yöntemlerle imha edilecektir.
4. *Enerjinin korunması:* Çevre açısından güvenli ve sürdürülebilir enerji kaynaklarını kullanmak için her türlü çaba gösterilecektir.
5. *Riskin azaltılması:* Güvenli teknolojiler, tesisler ve çalışma prosedürleriyle, acil durumlar için hazırlıklı olarak, çalışanlar ve işletmeler sağlık ve çevre risklerini minimize etmek için çabalayacaktır.
6. *Güvenli ürünler ve hizmetler:* Çevreye zarar verebilecek ya da sağlık veya güvenlik tehlikeleri ortaya çıkarabilecek ürünlerin ya da hizmetlerin kullanımı, üretimi veya satışı azaltılacak ve mümkün olan yerlerde son verilecektir. Müşteriler ürünlerin ya da hizmetlerin çevreye olan etkilerinden haberdar edilecek ve güvenli olmayan kullanımlar düzeltilmeye çalışılacaktır.
7. *Çevresel onarım:* Kişilere ya da çevreye verilen zararlar imkanlar çerçevesinde telafi edilecek, çevre onarılacaktır.
8. *Kamuyu bilgilendirme:* Sağlığı, güvenliği ya da çevreyi tehlikeye sokabilecek durumlardan etkilenme ihtimali olan herkes vaktinde haberdar edilecektir.
9. *İdare sorumluluğu:* Çevrenin korunması yönetimin sorumluluğundadır. Yönetim Kurulu'nun ve şirket genel müdürlerinin çevre politikasından tam anlamıyla sorumlu olmalarını sağlayan bir süreç işletilecektir. Yönetim Kurulu seçilirken, çevre konularına bağlılıkla ilgili faktörler göz önünde bulundurulacaktır.
10. *Denetlemeler ve raporlar:* Bu prensiplerin uygulanmasındaki gelişmeye dair yıllık bir özdeğerlendirme yapılacaktır. Genel olarak kabul edilmiş çevre denetimi prosedürlerinin zamanında oluşturulması desteklenecektir. CERES raporu, kamunun ulaşımına olanak tanıyacak şekilde yayınlanacaktır.

Bu ilkelerin amacı, işletmeleri daha çok çevresel güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğtultusunda çevre yönetim sistemlerini uygulamaya teşvik etmektir. İşletmelerin Ceres prensipleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmeleri, hem sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsenmesini hem de işletme kazancının artmasını sağlayacaktır (Karabulut 2004: 74).

2. Caux İlkeleri

Caux Yuvarlak Masa (The Caux Round Table) 1986 yılında Avrupa, Japon ve Kuzey Amerikan iş hayatının önde gelen liderleri tarafından oluşturulan ve dünya barışı, sosyal istikrar, dayanışma, adalet gibi toplumsal amaçlar konusunda uluslararası işbirliğinin önemini vurgulayan bir sosyal sorumluluk girişimidir. Caux İlkeleri, Caux Yuvarlak Masa tarafından geliştirilmiştir ve 1994 yılında ilan edilmiştir. Caux İlkeleri, ticari faaliyetlerde, ahlaki ilkelerin önemini vurgulamaktadır. Bu kurallar olmadan, istikrarlı iş ilişkilerinin ve sürdürülebilir kalkınmanın varlığının imkansız olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca ilkelerin tatbikine toplumsal sorumluluğa sahip tüm paydaşların katkıda bulunması önerilmektedir. Genel ilkeler ve paydaşların ilkeleri olmak üzere iki ana bölümde ilan edilen bu ilkelerde, çalışanlara karşı belirlenen ilkeler şunlardır (http://astro.temple.edu/~dialogue/Codes/ caux.htm):

Çalışanlara karşı: Her çalışanın itibarına ve çalışanların çıkarlarını ciddiye almanın gerektiğe olan inançla aşağıda sayılan ilkelere bağlı kalınmalıdır.

- Çalışanların yaşam şartlarını iyileştirecek ücretler sağlamak,
- Her çalışanın sağlık ve itibarına saygılı çalışma şartları sunmak,
- Çalışanlarla ilişkilerde dürüst olmak,
- Çalışanların önerileri, fikirleri, talep ve şikayetlerini dinlemek ve uygun olduğu hallerde bu doğrultuda hareket etmek,
- Çatışma halinde iyi niyete dayalı görüşmelerde bulunmak,
- Ayrımcı uygulamalardan kaçınmak ve cinsiyet, yaş, ırk ve din gibi alanlarda eşit davranışı ve fırsatı garanti etmek,
- Çalışanları işyerindeki olası yaralanma ve hastalıklardan korumak,
- Bilgi ve beceri konularında çalışanları teşvik etmek ve onlara yardımcı olmak,

Caux İlkeleri genel düzeyde, şirket faaliyetlerinin yerel toplum üzerine etkisi, etik değerlere ve yasalara saygı, adil ticaret özgürlüğü, çevreye saygı ve rüşvet, kara para aklama ve diğer yolsuzluk türleri gibi yasadışı faaliyetleri önleme gibi amaçlar güden uluslararası düzenlemelere katkı gibi ana başlıkları içermektedir (Ulu 2007: 69). Özelde, çalışanların şartlarıyla da ilgilenen prensipler, sosyal dampingin kontrolüne ilişkin işlevsel bir etik çerçeve oluşturmaktadır.

3. FTSE4Good İndeksi

FTSE, Financial Times Gazetesi ve Londra Borsası işbirliği ile 1995 yılında kurulmuş ve dünyanın önde gelen indeks sağlayıcılarından olan bir organizasyondur. FTSE tarafından hazırlanan FTSE4Good İndeksi, sosyal sorumluluk sahibi şirketlerde yatırımları kolaylaştıracak bir takım kıyaslamalar ve ticari endeksler içermektedir. Başka bir ifade ile FTSE4Good, "işletmelerde sürdürülebilir çevresel konulara yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, paydaşlar ile olumlu ilişkiler geliştirmek, evrensel insan haklarını desteklemek vs. konularını içeren bir sosyal sorumluluk yatırım endeksidir" (Aktan ve Vural 2007: 12). FTSE4Good endeks serilerinin amacı, sosyal sorumluluk sahibi şirketlerde performansı ölçmek ve yatırımları kolaylaştırmaktır. Uluslararası kabul görmüş yönetim kurallarına dayandırılan endeksler, sürdürülebilir çevresel konulara yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, evrensel insan haklarını desteklemek, paydaşlar ile olumlu ilişkiler geliştirmek gibi seçim kriterleriyle belirlenmektedir. FTSE4Good, sosyal sorumluluk sahibi şirketlerin performanslarının ölçümü için şeffaf ölçütler koyarken, yatırımcılara bu politikaların sonuçlarını değerlendirmek ve kurumsal sosyal sorumluluk konusunda şirketleri sorgulama ortamı sağlamaktadır (http://www.ftse.com/Indices/FTSE4Good_Index_Series/ index.jsp).

4. Küresel Sullivan İlkeleri

Küresel Sullivan İlkeleri, 1999 yılında bir din adamı olan Leon Sullivan tarafından, Güney Afrika'da çalışan şirketlere sosyal sorumluluklar açısından yön göstermesi amacıyla geliştirilmiştir. Bu ilkelerin amacı, şirketlerin insan hakları ve sosyal adalet gibi ortak amaçlar çizgisinde yürümelerini sağlamaktır. Küresel Sullivan İlkeleri; insan haklarının korunması ve gözetilmesi, çocuk işçi çalıştırılmasının ortadan kaldırılması, ayrımcılığa son verilmesi ve sosyal adaletin sağlanmasına yönelik ilkeleri içermektedir. İş ahlakı, işgücü ve çevre alanlarında hazırlanan bu sekiz ilke şunlardır (http://www.thesullivanfoundation.org/gsp/ principles/gsp/default.asp):

- İşletmeler, evrensel insan haklarına saygı göstermeli ve özellikle çalışanların haklarının korunmasına özen göstermelidirler.
- İşletmeler, her seviyedeki çalışanların renk, ırk, cinsiyet, yaş, etnik ya da dini inanç bakımından ayrımcılığa maruz kalmamasını temin etmeli ve fırsat eşitliğini teşvik etmelidir. İşletmeler, çocuk istismarı, fiziksel cezalandırma, kadın istismarı, istek dışında çalıştırma gibi kabul edilemez davranış ve eylemelere izin vermemelidirler.
- İşletmeler, çalışanların isteğe bağlı örgütlenme hakkına saygı duymalıdırlar.
- İşletmeler, çalışanlara en az temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde ödeme yapmalı ve sosyal ve ekonomik fırsatlarını arttırmaları için beceri ve yeteneklerini geliştirmelerine imkan sağlamalıdırlar.
- İşletmeler, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı yaratmalı, insan sağlığını ve çevreyi koruyacak önlemler almalı ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemelidirler.
- İşletmeler, adil rekabeti desteklemeli, fikri ve sınai haklara saygı göstermelidirler.
- İşletmeler, hükümetlerle ve iş yaptıkları yerlerdeki topluluklarla yaşam kalitesini eğitim, sağlık vs. iyileştirme yönünde işbirliği içerisinde olmalıdırlar.
- İşletmeler, iş yaptıkları kişi, grup ve kurumlar yoluyla, bu ilkelerin uygulanmasını teşvik etmelidirler.

5. Küresel Raporlama Girişimi

1999 yılında yayınlanan Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative) şirketlerin sundukları mal ve hizmetlerin ve çalışma koşullarının ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda rapor edilmesine imkan sağlayan bir gönüllü kurumsal sosyal sorumluluk girişimidir (http://www.globalreporting.org/). Uluslararası çok taraflı paydaşların çabaları ile ortaya çıkan Küresel Raporlama Girişimi rehberi, organizasyonların faaliyetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin gönüllü olarak raporlanmasına dönük olarak genel bir çerçeve çizmektedir. Bu raporlar vasıtasıyla bir tarafta yatırımcılara ekonomik performansa ilişkin bilgi verilirken, diğer tarafta ekolojik çevrenin korunmasına yönelik faaliyetler işletmeler tarafından paydaşlarına iletilmektedir.

Küresel Raporlama Girişimi uluslararası ve çok yönlü çıkar sahipleri organizasyonun sosyal, ekonomik ve çevresel faaliyetlerinin ortak ve gönüllülük esasına dayalı bir raporlama çatısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Küresel Raporlama Girişimi aynı zamanda ortak bir ölçüm, gösterge aracı ve ortak bir raporlama biçimi oluşturmayı hedeflemektedir. Ancak önerilen göstergeler endüstriler arası ortak bir raporlama standardının geliştirilmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır (Abdioğlu ve Meydan 2006: 48). Bu girişim, işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel performanslarının raporlanması konusunda rehber niteliğindeki bir dizi ilkeler geliştirmiş ve bunları yayınlamaktadır. Çoğu işletme de, Küresel Raporlama Girişimi'nin yayınladığı bu ilkeleri rehber olarak kabul ederek raporlarını bu çerçevede hazırlamaktadır (Ersöz 2007: 42). Bu raporlar işletmelerin çalışma koşullarının, ürün ve hizmetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal standartlara uygun olduğunu beyan etmelerine imkan sağlamaktadır.

6. SA8000 Standardı

SA8000, çocuk işçiliği, çalışma saatleri, iş sağlığı ve güvenliği gibi çalışma yaşamına yönelik konuları denetlemeyi amaçlayan bir kurumsal sosyal sorumluluk girişimidir. SA8000, 1997'de Ekonomik Öncelikler Konseyi Akreditasyon Bölümü (The Council on Economic Priorities Accreditation Agency - CEPAA) tarafından ABD'de geliştirilen ve "Amnesty International" ve "The National Child Labor Committee" gibi sivil toplum örgütlerinin yanı sıra, Avon Cosmetics, Toys 'R' Us (ABD), Sainsbury (İngiltere) ve Otto Versand (Almanya) gibi işletmelerin, çeşitli insan hakları grupları, işçi sendikaları ve KPMG-Peat Marwich ve SGS-ICS gibi muhasebe şirketlerinin de desteği ile geliştirilmiştir. Standart uygulaması, SAI (Social Accountability International) adlı organizasyon tarafından yürütülmektedir (http://www.sa-intl.org).

SA8000, mal ve hizmet üretiminin, çalışma ilişkileri bağlamında "etik" boyutunu güvence altına almaktadır. Amacı, işletmelerde çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve belirlenen asgari standartlara uygunluğunun akredite edilmesidir. Standardın geliştirilmesinde, satın alınan mal ve hizmetlerin üretilmesi sırasında insan hakları, çocuk emeğinin kullanımı, zorla çalıştırma, işçi sağlığı ve iş güvenliği, ücretlendirme, toplu pazarlık ve ayrımcılık gibi toplumsal alanlarda olması gereken asgari koşulların ne derece yerine getirildiğine ilişkin tüketici duyarlılığının önemli bir rolü olmuştur (Kaya 2008: 18). Bu standart, bazı ILO sözleşmeleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi temel alınarak oluşturulmuştur (Akyar 2008:39; Kaya

2008:18). SA8000 Standardı işverenin, tedarikçi, müşteri ve topluma karşı sosyal sorumluluğunu belirlemektedir. Standart, Social Accountability International tarafından 2001 yılında revize edilmiş ve yeniden yayınlanmıştır. Standardı uygulamak isteyen işletmeler, Social Accountability International tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetçi kuruluşlar tarafından kontrolleri yapılarak belgelendirilmekte ve kontratlar süresince düzenli olarak denetime tabi tutulmaktadır.

SA8000, "performans koşulları kadar prosedür ve sistem koşullarını da önemseyen, yönetim sistemi ile davranış kodunun bileşimi bir standarttır"(Aktan ve Vural 2007:16, Kaya 2008:18). Standart, işletmelere aşağıda belirtilen konularda sorumluluklar yüklemekte ve uygulanmasını şart koşmaktadır (http://www.sa-intl.org);

- Çocuk Emeği
- Zorla Çalıştırma
- İşçi sağlığı ve İş güvenliği
- Sendika Özgürlüğü ve Toplu Pazarlık Hakkı
- Ayrımcılık
- Disiplin Uygulamaları
- Maaş ve Ücretler
- Sağlık ve Güvenlik
- Çalışma Saatleri
- Yönetim Sistemleri

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki çalışma koşullarının kötülüğü, insan hakları konusunda duyarlı gelişmiş ülkelerin bazı adımlar atmasını zorunlu hale getirmiş ve SA8000 bu zorunluluğun sonucunda ortaya çıkmıştır. Uluslararası işletmelerin bu ülkelerdeki faaliyetlerinin incelenmesi, standarda duyulan ihtiyacın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu standart, mal ve hizmet üretiminde etik kurallara uyumu garanti altına alan bir özelliğe sahip bulunmaktadır. SA8000, uluslararası bir standart özelliği taşıdığından dünyanın her yerinde, her sanayi kolunda, her büyüklükteki kuruluşa uygulanabilmektedir (Kavi 2006: 281; Kaya 2008:19).

SA8000 standardına uygun olarak faaliyette bulunan bir işletmede, sağlık ve güvenlik şartları, çalışanların yaşlarının çalışmaya uygunluğu, ırk, cinsiyet, din gibi sosyal ayırımlara dayalı iş ve ücret şartlarında farklılık gözetilmediği, çalışma ve mesai saatlerinin uygunluğu, ücretin yeterliliği, örgütlenme ve toplu sözleşme hakkı sistemli olarak güvence altına alınmış olduğu kabul edilmektedir. Standart, şirketlerdeki ve alt tedarikçilerdeki haksız ve etik dışı uygulamalara ve çalışma şartlarına dikkat çekmek, ayrıca bunların azaltılmasına yararda bulunmaktır (Akyar 2008: 37). Öteden beri, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özellikle tekstil, oyuncak ve spor malzemeleri gibi emeğe dayalı sektörlerindeki çalışma koşullarının kötülüğü dile getirilmektedir. Yerinde bir saptama olmakla birlikte, çalışma koşullarının kötülüğü sadece bu sektörlerle sınırlı kalmamaktadır. Benzer biçimde bazı materyallerin zehirli atıkları, aynı pozisyonda saatlerce tekrarlanan rutin iş yapısı, küçük parçalar üzerinde yoğunlaşmanın doğurduğu göz problemleri gibi nedenlerle, bilgi teknolojileri sektöründeki çalışma koşullarının diğer sektörlerdekinden daha kötü bir durumda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, uzmanlar, dünya giyecek üretiminin %40'ını tüketen ABD ve Avrupa'nın, SA8000 gibi standartlara destek vermesinin, gelişmekte olan ülkelerdeki çalışma koşullarını daha iyiye taşıyacağını tahmin etmektedirler (Aydemir 2007: 102-103).

SA8000 Sosyal Sorumluluk Standardı, çalışma ilişkileri açısından öteden beri süregelen sorunların çalışanlar açısından bertaraf edilmesini sağladığı gibi, işverenler açısından da katkılar sağlamaktadır. SA8000 Sosyal Sorumluluk Standardına kaynaklık eden konular, çalışma ilişkileri açısından öteden beri süregelen konulardır. Bu nedenle SA8000 standardının konu başlıkları arasına giren birçok alan, birçok ülkede geçerli olan yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış bulunmaktadır. Bu noktada getirilen yenilik, sözü geçen alanlardaki yükümlülüklerin bir standart biçimine dönüştürülmesi ve genel geçer uygulama alanı bulabilmesidir (Sapancalı 2002: 28). Böylece standardı uygulayan işletmeler toplumsal alanda olması gereken asgari koşulları yerine getirmek suretiyle tüketici duyarlılığına ne derece önem verdiğini gösterecek ve bu da işletmenin bir anlamda rekabet gücünü arttıracaktır. Bu açıdan çalışma ilişkilerindeki sosyal hakları ve sorumlulukları içeren SA8000 standardı, günümüzün rekabet koşullarında, uygulayan işletmeler açısından rekabet üstünlüğü sağlayacak bir standart olarak görülmektedir, Ayrıca normlarının ölçek ve sektör ayrımı olmaksızın uygulanabilecek olması ülkemiz endüstri ilişkileri açısında kazanımlar sağlamaya müsait bir görünüm çizmektedir.

7. ISO 26000 Standardı

ISO 26000, Uluslararası Standartlar Örgütü (International Organization for Standardization) tarafından geliştirilmiş bir sosyal sorumluluk standardıdır. ISO 26000, diğer ISO standartlarına benzer biçimde, doğrudan sosyal hedefler gösteren bir standart değil, sosyal uygulamaların yönetim süreçleriyle ilgili bir standart ortaya koyma girişimidir. Şirketlere ve profesyonel yöneticilere, şirketlerin uzun dönemli başarı ve firma itibarı kazanmalarını sağlayan sosyal sorumluk ve sürdürülebilirlik yönetimi açısından destek sağlayan bir sosyal sorumluluk yönetim standardıdır (Castka and Balzarova 2007: 274). Sosyal sorumluluk uygulamaları sürdürülebilir rekabet avantajları yaratarak, bir şirketin pazar payını büyütmesine yardım edebilmektedir (McKelvey 2007: 8).

8. Hesap Verilebilirlik 1000 (AA1000)

Hesap Verilebilirlik 1000 (AccountAbility1000: AA1000), 1999 yılında İngiltere'de kurulmuş olan Sosyal ve Etik Hesap Verilebilirlik Enstitüsü (ISEA- Institute for Social and Ethical Accountability) isimli bir kar amacı gütmeyen organizasyon tarafından geliştirilmiş bir sosyal sorumluluk standardıdır (http://www.accountability21.net/default.asp). Bu standart, işletmelerde meslek ahlakının ölçülmesi ve raporlanması amacıyla geliştirilmiştir. AA1000 standardı; organizasyonun raporlama sürekliliğini, kredibilitesini ve kalitesini değerlendirmekte ve çesitli standartlarla karşılaştırılabilirliliğini sağlamaktadır. Bu standart, sosyal muhasebe sürecinde yüksek kalite standardının sürdürülmesini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, AA1000 standardı işletmenin performansının artırılmasında, sosyal ve ahlaki sorumluluğun geliştirilmesinde, bireysel yeteneklerin ortaya çıkarılmasında ve sürekli gelişimin sağlanmasında önemli roller oynamaktadır (Abdioğlu ve Meydan 2006: 47).

9. Küresel Kurumsal Vatandaşlık Deklarasyonu

Sosyal dampingin önlenmesine yönelik sivil toplum çalışmalarından birisi de Dünya Ekonomik Forumu tarafından sürdürülen Küresel Kurumsal Vatandaşlık Girişimi (Global Corporate Citizenship Initiative)'dir. Girişim, 2001 yılında Davos Zirvesi'nde 40 şirket yöneticisinin katılımıyla ilan edilen Küresel Kurumsal Vatandaşlık Deklarasyonu ile temel hedeflerini açıklanmıştır. Bu deklarasyona göre; gelişim için yapılabilecek en önemli katkı, iş yaparken yasalara uygun davranmak, güvenli üretim yapmak, maliyet-verimlilik ölçüsünü tutturmak, yeni iş ve kazanç alanları oluşturmak, eğitim ve teknoloji alanlarında destek sağlamak, çevre, ahlak, emek ve insan hakları gibi konularda uluslararası standart ve değerleri yansıtmaktır. Deklarasyonun ana kılavuzu ise; iş stratejilerinin temeline insan ve çevre sevgisinin oturtulmasıdır (Matten and Crane 2003: 1).

10. Etik Ticaret Girişimi

Etik Ticaret Girişimi (Ethical Trading Intitiative) 1998 yılında çeşitli uluslararası şirketler, sendikalar ve sivil toplum örgütlerince oluşturulmuş bir sosyal sorumluluk girişimidir. Daha çok İngiltere piyasasında ithal ürünleri satan firmaların ürün sağlayıcısı ülkelerdeki sosyal standartların geliştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Son on yılda elli binin üzerinde işçinin çalışma standartlarını doğrudan olmak üzere, altı miyon işçiyi etkileyen bir organizasyon oluşturulmuştur (http://www.eti-ten.org/achievements.html).

Etik Ticaret Girişimi'nin temel kodu şu ana başlıklar altında toplanmaktadır (http://www.ethicaltrade.org/Z/lib/base/code_en.shtml):

- Özgürce seçilmiş çalışma hakkı
- Örgütlenme ve toplu pazarlık özgürlüğü
- Güvenli ve hijyenik çalışma şartları
- Çocuk emeği yasağı
- Yaşanabilir ücret seviyesi
- Aşırı çalışma süreleri yasağı
- Ayrımcılık yasağı
- Düzenli çalışma tercihi
- İnsan onuruna yakışmayacak müdahelelerden men

Sonuç

Küresel liberalizasyon ve serbest ticaret, uluslararası gelir farklılıklarını giderebilecek en önemli gelişmelerden biri olarak görülmektedir. Son yıllarda bu görüşe uygun olarak gelişen ticari yapı çeşitli gerekçelerle eleştirilmektedir. Sosyal damping olgusu ve çalışma standartlarının uluslararası ticaretle ilişkilendirilmesi, gerek iktisadi/politik egemenlik haklarıyla olan bağı; gerekse de ücretli çalışan kitlelerin sosyal hakları itibariyle önemini korumaktadır.

Sosyal dampingin çözümüne ilişkin çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bunlar arasında uluslararası kuruluşların yürüttükleri çalışmalar da vardır. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünya Bankası, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi birçok uluslararası kuruluş bu yönde uygulamaları yürürlüğe sokmuşlardır. Ancak, çoğu zaman hükümetler arası politik çatışmalar sebebiyle tam anlamıyla çözüme yaklaşamamaktadırlar. Yine bu faaliyetlere ek olarak zaman zaman bölgesel ve ikili ticaret antlaşmalarında sosyal hükümlere yer verilmektedir.

Evrensel bir sosyal politika anlayışının henüz uygulanamaması, dolayısıyla ülkeden ülkeye fark yaratan politik tercihler ve standartların bulunması, işçilerin sosyal şartları açısından farklılıkların korunmasına yol açmaktadır. Bu farklılıklardan doğan endişelerin yasal ve kısmen yaptırım gücüne sahip mekanizmalarla önlenememesi, özellikle gelişmiş ülkelerin kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmakta ve sorunun çözümüne yönelik sivil toplum girişimlerine yansımaktadır. Rekabetten bunalan bazı sektör temsilcilerinin desteğini de kazanan bu girişimler, ulusal hatta çokuluslu bir alanda etkili olabilmektedir. Piyasaya özgü arz-talep mekanizmasını kullanan sivil toplum girişimleri, sosyal dampinge konu olan malların ve hizmetlerin üretimi aşamasında standartlar getirilmesini sağlayabilmekte, ya da sosyal standartlara uygun olarak üretilmiş ürünlerin tüketimini teşvik edici çalışmalar yürütebilmektedirler.

Sivil toplum girişimlerinin sorunun çözümü konusunda umut verici olduğu görülse dahi, tek başına bir sonuca ulaşması mümkün görülmemektedir. Yalnızca bireylerin vicdan ve tüketim bilincinden güç alan bir sistemin sosyal damping sorununu kendi başına çözmesini beklemek ciddiye alınabilecek bir tutum değildir. Uluslararası antlaşmalar ve yasal düzenlemelere rağmen hala bazı ülkelerde devam eden kötü çalışma şartları varlıklarını korumaktadırlar. Yeterli denetim ve politik yaptırımdan yoksun olan uygulamalar çalışma şartlarındaki yetersizliklerin devamını sağlamaktadırlar. Sivil toplum düşüncesi bu noktada bir ölçüde denetim ve yaptırım mekanizması olarak yer almaktadır. Ancak topyekün bir çözüme ulaşmak için tüm araçların harekete geçirilmesi, sıkı bir denetim ve yaptırım sisteminin kurulması gerekmektedir.

Kaynakça

ABDİOĞLU, Hasan; MEYDAN, Cebrail (2006), "Sosyal Denetim Süreci, Modelleri ve Raporlama Yaklaşımları", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Güz 2006, Cilt: 3, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 27-68.

AKTAN, Can Coşkun; VURAL, İstiklal Y. (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", **Çimento İşveren**, Mayıs, s. 4-21.

AKYAR, Halil (2008), "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir Alan Çalışması", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

AYDEMİR, Muzaffer (2007), " İşletmelerin İşgörenlere Karşı Sosyal Sorumlulukları ve SA 8000 Standardı", **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, Editör: Can Coşkun Aktan, İGİAD Yayınları, İstanbul, s. 99-116.

CASTKA, Pavel; BALZAROVA, Michaela A. (2007) "ISO 26000 and supply chains—On the diffusion of the social responsibility standard", **International Journal of Production Economics**, Vol: 111, p. 274–286.

DİRİKKAN, Hanife (1996), **Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Damping ve Antidamping Önlemler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 68, İzmir.

ERSÖZ, Halis Yunus (2007), **Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları,** İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 36, İstanbul.

GÖNENÇ, Ayşenur Akpınar (2001), **Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi,** Alt-Kitap, Nisan.

HURTADO, Inmaculada; ARGEREY, Patricia (2007), "Social Dumping: The Debate on a Multilateral Social Clause", **Global Economy Journal,** Vol: 8, Issue: 1, Article: 6.

KARABULUT, Elif (2004), "Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının İşletmelerde Uygulanması", **TÜHİS**, Ağustos-Kasım, s. 72-80.

KAVİ, Ersin (2006), "Çocuk İstihdamı Açısından Sosyal Sorumluluk Standardı", **Sosyal Siyaset Konferansları**, **51. Kitap**, s. 271-286.

KAYA, Sait (2008), "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve SA8000 (Social Accountability) Standardı", **AR&GE**, Temmuz, s.15-20.

LANGILLE, Brian A. (1995), "Eight Ways to Think About International Labour Standards" **Journal of World Trade***,* Vol: 31, Issue: 4, p.27-53.

MATTEN, Dirk; CRANE, Andrew (2003), "Corporate Citizenship: Towards an Extended Theoretical Conceptualization" **Research Paper**, International Centre for Corporate Social Responsibility, No: 04/2003.

MCKELVEY, Heather (2007), "ISO 26000: How the New Standard for Social Responsibility from the International Standards Organization Will Impact the Role of the Management Consultant and the Management Consulting Industry", **The Essentials of Management Consulting**, Saint Mary's University.

MOSLEY, Hugh (1990), "The Social Dimension of European Integration", **International Laour Review***,* Vol: 129, Issue: 2, p.147-164.

SAPANCALI, Faruk (2002), "Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar" **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 4, s.17-30.

SARAÇOĞLU Metin; Erol BULUT (2005), "Uluslararası Ticaret ve Sosyal Damping", **Prof. Dr. Toker Dereli'ye Armağan***,* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 55, Sayı:1, s.297-323.

ULU, Ali Samed (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bir Alan Çalışması", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

http://astro.temple.edu/~dialogue/Codes/caux.htm (22.02.2009)

http://www.accountability21.net/default.asp (29.09.2008)

http://www.ceres.org/Page.aspx?pid=416 (22.08.2009)

http://www.ethicaltrade.org (22.02.2009)

http://www.eti-ten.org/achievements.html (22.02.2009)

http://www.ftse.com/Indices/FTSE4Good_Index_Series/index.jsp (22.02.2009)

http://www.globalreporting.org/ (22.02.2009)

http://www.ikv.gov.tr (27.09.2008)

http://www.sa-intl.org (22.02.2009)

http://www.thesullivanfoundation.org/gsp/principles/gsp/default.asp (22.02.2009)

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI EKSENİNDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÇEVRE ETKİLEŞİMİ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND ENVIRONMENT INTERACTION IN TERMS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

BOŞ ZAMAN FAALİYETLERİNDE: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI OLARAK DOĞA SPORLARI DERNEKLERİ (KARDAK ÖRNEĞİ)*

Dr. Hasan ŞAHAN
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Besyo hasanshn@gmail.com
Dr. Mehmet ULUKAN
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Besyo m.ulukan@hotmail.com
Dr.Engin Gezer
Selçuk Üniversitesi Besyo gezerengin@gmail.com
Dr. Kürşat Yusuf AYTAÇ
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Besyo kyaytac@gmail.com

Özet
Günümüzde toplumsal gelişme ve değişimin hızla devam etmesi insan ihtiyaçlarının da paralelinde gelişmesine ve değişmesine neden olmaktadır. Daha çok demokratik toplumlarda gelişen sivil toplum kavramı ve sivil toplum kuruluşlarının bir bakıma insanların ihtiyaçlarına cevap verebildikleri söylenebilir.
Özellikle hızlı kentleşme, iş hayatının yoğunlu gibi nedenlerden dolayı insanlar daha hareketsiz ve monoton bir yaşam tarzına itilirken, bu durumun düzelmesinde spor aktivitelerinin çok önemli roller üstelenebildiği herkesçe kabul gören bir olgudur. Bu amaçla günümüzde önemli sivil toplum kuruluşları arasında bulunan doğa sporları derneklerinden birisi olan ve karaman da kurulan kısa adı kardak olan doğa sporları derneğinin tanıtılması, yapmış olduğu etkinlikler ve toplumsal sorumlulukları ile ilgili bir derleme çalışması olacaktır.
Anahtar kelimer: *Sivil Toplum, Doğa Sporları*

THE FREETİME A ACTİVİTİES FOR:AS A CİVİL SOCİETY ORGANİZATİON OF NATURAL SPORT CLUBS (SAMPLE KARDAK)

Abstract
Today, social development and the changes which are continuing with a high speed is parallel to the development and the changes which people get. It can be said that this is giving an answer to the needs that people have in the concept of the developing social society in the democratic societies and the social society corporations.
Especially urbanization which is growing fast, it is a known fact that sport activities are important roles for people such as the workload that make them have an inactive and monotonous life. This is why "kardak" which is one of the natural sport association among the social society establishments has been set up in karaman to show its efficiency and to make collected work for the social responsibility.
Key words: *Civil Society, Nature Sports*

Giriş

Bu günün dünyasında küreselleşme olgusu ile birlikte toplumsal dönüşüm ve değişim hızla devam etmektedir. Toplumlardaki demokratikleşme süreci ve ekonomik gelişmişlik bireylerin sosyal ihtiyaçlarında da farklılaşmaya doğru yönlendirmektedir. Bu noktada değişimin ve ihtiyaçların giderilmesinde sivil toplum kuruluşlarının anahtar rollerden birisini üstlendiği söylenebilir.

Sivil toplum kavramı denildiğinde daha çok siyasi anlamlar içerdiği düşünülmesine rağmen son yıllarda siyasi alanın dışında da yoğun olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının öznesi de nesnesi de insanla ilgilidir. Sivil toplum kavramı, bilgi, beklenti ve isteklerin katıldığı bilinçli değerlendirme sonucu, resmî karar verme mekanizmalarını etkileme, karar vermeye yöneltme gibi görevleri yerine getirmektedir(Şahan 2007).

Türkiye de sivil toplum kavramı aslında tarihsel olarak da çok eski dönemlere kadar güzel örnekleri ile dolu olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemindeki vakıflar kavramının bu günkü anlamdaki sivil toplum kuruluşlarının temelini oluşturduğu, Cumhuriyetin kuruluşu ve günümüze kadarki süreç ile birlikte gelişerek bu günkü hale geldiği kabul edilmektedir. Özellikle son 20 yıllık süreç içerisinde dünyadaki demokratik gelişmelere paralel olarak ve Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecinin de hızlanması ile sivil toplum kuruluşlarının hızla arttığı, bunun paralelinde ise misyonlarının ve etkilerinin tartışıldığı bir dönemde bulunduğumuzu belirtmeliyiz.

Sorunlara karşı duyarlı, girişimci, çok sayıda ve özgün düşünceleri olan bireylerin sivil toplum kuruluşları sayesinde fikirlerini değerlendirme imkânı bulması sosyal hayatın çeşitliliği ve değişimi için önemli bir unsurdur. Sivil toplum kuruluşlarının daha çok gönüllülük ilkesinin olması, bireylerin istek ve düşünceleri açısından önemlidir. Bireylerin yaşadıkları kişilik problemleri, güvensizlik, yabancılaşma, başkaları ile iletişim kuramama gibi problemlerin günümüzde sivil toplum kuruluşları ile aşılabileceği söylenebilir. Bireylerin aile, kültür ve çevresinden almış olduğu bilgiler sivil toplum kuruluşların da daha anlamlı hâle gelebilir.

Günümüzde gerek bilim ve teknolojideki gelişmeler, gerekse tıp alanındaki gelişmeler ortalama yaşam sınırını yükseltmiştir. Böylece spor yapmaya olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Spora ihtiyaç gösteren

grupların spor yapabilmesi ise, formal olarak öncelikle spor kulüpleri, okullarda ve bu alanda faaliyet gösteren derneklerde olabilmektedir. Bugün birçok ülkenin spor politikasında olduğu gibi, Türkiye'nin spor politikasında da sporun topluma yaygınlaştırılması ilk sırayı teşkil etmektedir. Spor alanında gelişmiş ülkeler bu politikalarını büyük ölçüde gerçekleştirebilmişlerdir. Örnek olarak Almanya'da her dört kişiden biri spor kulüplerine üye iken(21 milyon kişi), 12 milyon kişi de spor kulüpleri dışında spor yapmaktadır ve bu ülkede spor örgütlerinin başarı kriteri, sporu tüm nüfusa yaygınlaştırmaktır(2000).

Sivil toplum kuruluşları dendiğinde genel anlamda siyasal sistemlere yönelik ya da sendikal hareketler olarak düşünülürken spor ve spor kulüplerinin çok fazla önemsenmediği düşünülebilir. Ancak modern toplumlarda hızla artan sportif kuruluşlar bu gün dünyada olduğu kadar Türkiye'de de önemli bir misyon üstlendikleri kabul edilebilir. Bu çalışmada da amaç sivil toplum kuruluşlarının çeşitliliğine örnek olabilecek, son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye de hızla artan doğa sporları ve çevrecilikle ilgili bir sivil toplum kuruluşu olan kardak (karaman dağcılık arama – kurtarma ve doğa sporları tenis spor kulübü derneği) doğa sporları derneğinin amaç, misyon, hedefler ve yaptığı organizasyonların bir değerlendirmesinin yapılacağı derleme bir çalışma olacaktır.

Sivil Toplum Kavramı

Fransızca-Latince kökenli olan "civil" kelimesinin anlamı görgü kurallarını iyi bilen demek olmakla birlikte medeni, nazik ve kibar anlamlarını da çağrıştırmaktadır ve Türkçe'de "sivil" şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında;"şehir adabı" "medenilik-bedevi(köylü) olmamak",halk arasında ise "askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş" gibi farklı anlamlara gelebilmektedir(Akatay ve ark 2007).

Sivil toplum kavramı örgütlü toplum devlet dışı örgütlenerek demokrasinin temel unsurları ya da toplumsal duyarlılığı olan kişilerin bir araya gelmiş halleri şeklinde ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle sosyal gelişim süreci ile birlikte stk lar belirli mekan ve zamanda bilgiye dayanarak teşhis edilen bir amacı ya da ihtiyaçlar denetimini karşılamayı amaç edinen kar amacı gütmeden hizmet veren böylece de kamunun yönetimine katılan kuruluşlar olarak ifade edilebilir(Balkır 2004).

Akat'a göre sivil toplum "bireylerin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler" olarak ifade ederken sivil toplumu bir yapıda devletin minimum düzeyde olması, açık piyasa ekonomisinin olması toplumsal katılım mekanizmalarının olması ve bürokrasinin güçlü olmaması gerektiğini ifade etmektedir(Yılmaz 1997).

Çaha'ya göre sivil toplum, demokratik bir yapılanmayı, topluma katılım temelinde oturtacak, toplumsal farklılaşmayı sağlayacak, yaygın sosyal örgütlenmelerin yolunu açacak temel hak ve yükümlülükleri yaygınlaştıracak bir araç olarak görmekte ve sivil toplumu "devletin şekillendirmediği, kendi inisiyatif ve renkliliğine terk ettiği devlet dışı bir alanı ifade etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda örgütlü siyasal katılımın ve politizasyonun sürecini ifade etmektedir(Çaha 1999).

Sivil toplum ile ilgili bazı fikir adamlarının görüşlerini incelemek gerekirse, bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz; Ali Yaşar Sarıbay sivil toplumu, bireyin devlet yada müesses nizam karşısında kendini koruması ve geliştirmesine yönelik organizasyonel bir faaliyet alanı şeklinde belirtirken(Sarıbay,19),

Savaş Akat'a göre ise sivil toplum "bireylerin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler" olarak betimledikten sonra sivil toplumcu bir yapıda, devletin minimum düzeyde olması, açık piyasa ekonomisinin olması, toplumsal katılım mekanizmalarının olması ve bürokrasinin çok güçlü olmaması gerektiğini ifade etmektedir(Yılmaz,1997:94. 95:140).

Şerif Mardin'e göre, sivil toplumun ortaya çıkmasında, devlet dışında süren hayatın akışının garanti altına alınması ve ekonomik faaliyetlerin özerk bir konuma sahip olması diye iki noktanın altını çizdikten sonra sivil toplumu batı Avrupa tarihinde önemli bir sosyal aşamayı ve tarih felsefesi alanında bir tartışmayı hatırlatan özellikli bir kavram olduğunu ifade etmektedirler.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

- Sivil toplum kuruluşlarını ayırt eden birincisi, gönüllülük ve özel alandan fedakarlık yapılmasına dayandırılmalarıdır. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından bireysel düzeyde olan beklentilerle yakından ilişkilidir. Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer almaya kimse zorlanamaz
- İkinci önemli niteliği nihai amaçlarının topluma bir şeyler sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olmasıdır. Bu amaç içinde hiçbir biçimde başkaları üzerinde bir iktidar oluşturma arayışının bulunmamasıdır. Sivil toplum kuruluşları içerisinde hiçbir şekilde dayatma bulunamaz
- Üçüncü önemli nitelik sivil toplum kuruluşlarının alanlarında yatay ilişkilerin ön plana çıkması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınmasıdır. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işlevi ile yakından ilgilidir.
- Dördüncü önemli nitelikse sivil toplum kuruluşlarının açık ve belli konularda uzmanlaşmış olmalarıdır(Atayeter 2004).
- Beşinci önemli nitelik olarak sivil toplum kuruluşları bulundukları ülkedeki yerin hukuk düzeni içerisinde yer alırlar
- Altıncı özellik olarak uzlaşma kültürünün hakim olması ve sivil toplum kuruluşlarında bunun uygulamasının yapılmasıdır.

- Sivil toplum kuruluşlarının önemli özelliklerinde biriside toplumsal iyiye katkıda bulunması şeklinde belirtilmektedir(Yücebalkan ve Ark, 2004).

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Tarihi

Sivil toplum kavramı aslında Türkiye için yeni bir kavram olmayıp sadece zamanla isimlerin değişmesi olarak söylenebilir. Özellikle Osmanlı imparatorluğu döneminde başlayan ve hala günümüzde devam eden vakıf kavramı, bu günkü anlamdaki modern sivil toplum kuruluşlarının temelini oluşturmaktadır. Sosyal hayatın vazgeçilmezleri arasında yer alan vakıflar Türkiye cumhuriyetinin kurulması ile birlikte işlevlerini yerine getirmişler ve Türkiye'nin AB süreci ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının önemi ve kurulmalarının artması da bu paralelde gelişmiştir. Günümüzde Türkiye de 100 bin dolayında sivil toplum kuruluşu olduğu belirtilmektedir. Bunların 80 bin kadarını dernekler, 5000 kadarını vakıflar yine aynı sayıya yakın kooperatifler oluşturmaktadır(Alagöz ve Ark 2004).

Özellikle son 30 yıllık süreçte Türkiye'nin hızla şehirleşmesi ve bunun sonucunda bireylerin günlük yaşantı dışında aktivitelere ihtiyaç duymaları, teknolojik gelişim ile birlikte medyanın da etkisiyle bireylerin sosyal yaşantılarında spor aktivitelerinin en önemli noktalardan birisi olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. İşte bu noktada hızla artan doğa sporlarına ilginin hemen her şehirde kurulan derneklerin aktiviteleri ile birlikte bir yoğunluk yaşandığı görülmektedir. Türkiye'nin küçük büyük bütün şehirlerinde böyle bir sivil toplum kuruluşlarının arttığı ve önümüzdeki yıllarda çok daha fazla olacağı söylenebilir. Türkiye'nin her yerinde ve çok sayıda doğa sporları derneklerinin bulunması, üniversitelerin gençlik topluluklarının bu konuda hızla artması bu alana toplumun ilgisini de çekmektedir.

Sivil Toplum ve Doğa Sporları

Sanayi devrimi, teknolojik gelişim, iletim teknolojilerinde hızlı değişme ve hızlı kentleşmenin doğal sonucu olarak insan yaşantısının da olumlu ve olumsuz sonuçları ortaya çıkarmıştır. İnsanın teknolojik araçlarla yaşantısının kolaylaşması daha az hareket ve bunun sonucu olarak da çeşitli rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların başında ise stres hastalığı gelmektedir. İşte bu noktada sporun tarifini yapacak olursak, insanın fizyolojik, pisikolojik ve sosyal yönden kendini rahatlatacak çeşitli hareketler veya aktiviteler şeklinde tarif etmek, yukarıda bahsettiğimiz stres ve ona benzer rahatsızlıkların giderilmesinde önemli olduğu herkesin kesin kabulüdür.

Sporun öneminin ortaya çıkması aynı zamanda spor aktivitelerinin de çeşitliliğine etki etmiş ve bu gün dünyada 50 den fazla spor çeşidinin oluşmasına neden olmuştur. İşte bu branşlardan bu gittikçe önemini artıran doğa sporları büyük kentlerde beton bloklar arasına sıkışmış günümüz insanını içine düştüğü stres, hareketsizlik vb. rahatsızlıklarını gidermede önemli bir araç olarak ve bireylerin sosyal hayatlarının çeşitlenmesinde ve renklenmesinde çok önemli bir görev üstlenmektedir.

Türkiye´de spor, devlet tarafından teşvik edilmekte, desteklenmekte, spor kulüplerine belli oranlarda mali yardım yapılmaktadır. Devletin spor politikasındaki başlıca hedefler, ülkedeki sporcu sayısını artırmak, uluslararası spor yarışmalarında üstün başarılar elde etmek, her yaştaki bireyin spor yapmasını teşvik etmek ve sağlamak için uygun spor ortamını hazırlamaktır. Yine Türkiye´de sporun temel hedeflerinden birisi, spor kulüplerine dayanan kitle sporunun geliştirilmesi oluşturmaktadır. Sporun geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması spor kulüplerine gerekli ilgi ve desteğin sağlanması ile birlikte çeşitli dernekler aracılığıyla yapılacak spor organizasyonları ve faaliyetlerinde desteklenmesi kanunların bu konuda daha çok imkân tanıması, güçlü bir idari ve mali yapıya izin verilmesi hem spor kulüplerinin hem de çeşitli spor derneklerinin STÖ gibi toplumun her katmanının iletişim kurabileceği esnek bir yapıya kavuşturulması ve desteklenmesi ile mümkün olabilecektir(Yetim 2000).

Sporun yoğun olarak ilişkide olduğu sosyal kurum, olgu ve olaylara bakıldığında konunun önemi ve boyutları daha kolay anlaşılabilir. Sporun sosyal boyut alanı içerisinde toplum, aile, gençlik, kadın, çocuk, eğitim, kültür, ekonomi, politika, din, yönetim, hukuk, sosyal güvenlik, medya, boş zaman, uluslar arası ilişkiler, turizm, çevre, ahlak, centilmenlik, sosyalleşme, sosyal hareketlilik, sosyal statü, kişilik, çağdaşlık, barış, üretim, reklam, propaganda, tesis, malzeme, beslenme, kalkınma, profesyonellik, amatörlük, şiddet vb. kavram olgu ve olaylar gösterilebilir. Bunlar da bize sporun toplum sistemi ve sosyal hayatla ne kadar iç içe olduğunu gösterir. Görüldüğü gibi spor sosyal hayatın tüm yönleriyle bütünleşmiş bir sosyal olgudur. Sporun bu denli toplumsal hayatta sosyal rolünün ön plana çıkmasında, toplumla bütünleşmesinde ve esnek bir yapıya sahip olmasında, spor alanında faaliyet gösteren dernekler ve kulüplerin STÖ'leri kadar önemli olduğu kabul edilmektedir.

Doğa sporlarının bir çok dalının yarışma olmaktan çok uyum sporu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu uyum bazen sporcunun kendisi ile bazen de takım arkadaşları ve doğa ile uyum ortamı anlamı taşır. Doğa sporlarında uyumsuzluk daha baştan kaybetme anlamına gelmektedir. Doğa sporlarında adrenalin seviyesinin yüksek olduğu bir gerçektir. Ancak insan sağlığına ve gelişimine katkısı da bir o kadar fazladır. Doğa sporları ile bireyde disiplin, kararlılık, uyum, dayanıklılık, karar verme, uygulama, liderlik ve sosyalleşme gibi özelliklerin gelişmesine yardımcı olmaktadır(www.patikatrek.com. 20-06-2008).

Bu noktadan hareketle sporun güzellikleri ile birlikte doğanın güzelliklerinin birleşmesi toplumsal hayatında olum yönde gelişmesine katkı yapacağı bir gerçektir. Bu amaçla oluşturulan bir çok sivil toplum

örgütünün önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşacağı ve öneminin giderek artacağı bilinci ile hareket etmek gerekmektedir.

Kardak Misyonu

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak dernek başkanı Abdurrahim Dinçer yönetim kurulu üyesi yüksel çelik, dağcılık kaptanı Fedai Erkocaoğlu ve kayak kaptanı İsmail Öcal ile yapılan mülakat sonucunda elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Uygulama derneğin misyonu yasal dayanağı, örgüt yapısı, faaliyet alanı, derneğin değerleri, yapmış olduğu etkinlikler ve sosyal sorumluluk projelerinin alt başlıkları şeklinde verilmiştir.

Dağ ve doğa koşullarında meydana gelen kaybolma ve kaza olaylarında, deprem, sel gibi doğal afetlerde ve büyük kazalarda, tamamen gönüllü olarak, amatör bir çalışma ve profesyonel bir yaklaşım ile, başı dertte olan kişilere en kısa sürede ulaşmak, yardım için gereken en uygun koşulları yaratmak, doğru arama ve kurtarma çalışması yaparak, kazazedelere temel ilkyardım desteğini sağladıktan sonra emniyetli ortam koşullarına nakillerini sağlamak, bu tür olaylarda can kaybını en aza indirmek ve arama kurtarma konularında toplumu bilgilendirmek derneğimizin temel amacıdır.

Ayrıca Anayasamızda tanımlanmış bütün özellikleri, kavramları ve değerleri korumak ve kollamak, Devletin temel amaç ve görevlerine yardımcı olmak, yürürlükte olan kanunlarla belirlenmiş ve koruma altına alınmış konulara destek vermek amacıyla, Türkiye'nin en etkin ve güçlü sivil toplum örgütlerinden biri olma sorumluluğu ve bilinci ile asıl konusu olan arama ve kurtarma çalışmalarının yanı sıra ülkemizde boşluğunu, eksikliğini ve yanlışlığını gördüğü, tarih, kültür, eğitim, sağlık, çevre ve doğa gibi sosyal, kültürel ve toplumsal konularda; toplantı, sempozyum, söyleşi, yürüyüş, etkinlik, imza kampanyaları, kitap, broşür ve benzeri yayın hazırlama ve toplama kampanyaları, kamuoyu oluşturma, toplum bilinçlendirme ve benzeri çalışmalar yapmaktır.

Kardak Yasal Dayanağı

Kısa adı Kardak olan "karaman dağcılık arama – kurtarma ve doğa sporları tenis spor kulübü derneği." Dernekler kanununa göre kurulmuş olup, 2006 Ekim ayından bu yana faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kardak Örgüt Yapısı

Kardak örgüt yapısında dernekler kanununda gelen beş kişilik yönetim kurulu ve üç kişilik bir denetim kurulundan oluşmaktadır. Bunlarında altında branşlardan sorumlu kaptanlar bulunmaktadır.

Derneğin Faaliyet Alanı

Faaliyet gösterilen branşlar; Arama-Kurtarma öncelikli olup, Dağcılık, Kano-Rafting, Kürek, Bisiklet, Modern Penttanlon, Yüzme-Atlama, İzcilik, Kayak, Sualtı Sporları, Sutopu, Tenis, Triatlon, Orientring, Mağaracılık, Yamaç paraşütü, Kanyon araştırma, ve benzeri branşlarında faaliyette bulunmak.

Derneğin Değerleri; Gönüllülük, karşılıksız yardımseverlik, insan hayatına değer vermek, dürüstlük,güvenirlilik.

Kardak'ın Gerçekleştirdiği Etkinlikler

Kardak doğa sporları derneği kurulduğu günden bu yana geçen yaklaşık iki yıllık süre içerisinde karaman ve civarındaki mersin, Konya, Antalya, kayseri gibi illerde de çeşitli aktivitelerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra kardak üyelerinin daha profesyonel olarak dağcılık yapabilmeleri için Dağcılık federasyonunun eğitim kamplarına her yıl dört üyesini göndermekte ve eğitim alan üyeler daha sonra diğer üyelere çeşitli bilgiler vererek bir nevi hizmet içi eğitimde yapılmaktadır. Yaklaşık olarak 50 civarında resmi üyesi bulunurken iletişim tekniklerinin getirmiş olduğu yenilik olan Internet sitesinde ise 400 civarında online üye sayısına ulaşmış bulunmaktadır. Haberleşme sistemini www,kardak.org.tr adresinden yapan dernek kısa süreli kuruluş yılı olmasına rağmen sitenin izlenirlik oranı 180 binler civarında olması doğa sporlarının ne kadar önemli ve ilgi çektiğinin bir göstergesi olabilmektedir. Yapılan aktivitelere 2008 yaz dönemine kadar yaklaşık 600 farklı bireyin iştirak etmesi bu ilginin ne durumda olması açısından önemli olarak görülmelidir. Yapılan bazı aktiviteler ise;

- 1. Kampçılık eğitimi, karaman göçle çamlığı 18 kasım 2006
- Dede dağı tırmanışı, 9 aralık 2006
- Alahan manastırı ve trekking yürüyüşü, 04 mart 2007
- Gökçe vadisi yürüyüşü, 11 mart 2007
- Gençlerle Taşkale trekking gezisi 17 mart 2007
- Yer köprü şelalesi/hadim/Konya, 25 mart 2007
- Yaz temel eğitim kampı/ Isparta, 07 temmuz 2007
- Cerit mağarası gezisi, 15 nisan 2007
- 23 nisan anısına Karadağ tırmanışı, 22 nisan 2007
- Dağ pazarı küçük kanyon yürüyüşü, 4 kasım 2007
- Bucak kışla Göksu nehri trekking, 17 kasım 2007

- Taşkale İncesu mağarası gezisi, 09 aralık 2007
- Mavga kalesi/mut /mersin, 09 aralık 2007
- Karadağ kış tırmanışı, 6 ocak 2008
- Türkiye dağcılık federasyonu eğitim toplantısı/Rize 16-17 ocak 2008
- Erciyes kayak kampı/Kayseri, 23-27 ocak 2008
- Mavga kanyonu/mut/mersin, 22 nisan 2008
- 23 nisan anma etkinliği Karadağ motokros, 23 nisan 2008
- Nunu vadisi kanyon yürüyüşü, 27 nisan 2008
- İzcilik kampı bucak kışla, 26-27 nisan 2008
- Yer köprü mut derin çay vadisi, 04 mayıs 2008
- 19 mayısı anma etkinliği hacı baba dağı tırmanışı, 25 mayıs 2008
- Yaz temel eğitim kampı, Erzincan, 19-25 mayıs 2008
- Rafting kampı, Antalya köprülü kanyon, 22-25 mayıs 2008
- Tilki tepesi kaya tırmanışı, 01 haziran 2008(www.kardak.org.tr).
-

Kardak'ın Sosyal Sorumluluk Projeleri

Kardak doğa sporları aktiviteleri yanında sosyal sorumluluk gereği değişik aktivitelerde de yer almaktadır. Bunlardan bazıları, karaman il merkezinde düzenlenen organ bağışı kampanyasına katılarak üyelerinin bir bölümünün organlarını bağışlaması, Sigaranın sağlığa zararları konusunda kampanya başlatarak bu konuda çeşitli bilgilerin sunulduğu broşürlerin dağıtılması. Yine nevruz bayramı nedeniyle ilk öğretim öğrencileri ile birlikte düzenlenen nevruz programlarında yer alması. Karaman da geleneksel olarak düzenlenen "Türk dil bayramı" haftasında düzenlenen fuara katılarak doğa sporlarının tanıtılması ve yararları konusunda sine vizyon gösterilerinin yapılması şeklinde olmaktadır**.**

Sonuç

Günümüzde toplumların vazgeçemediği en önemli olgulardan birisi de spor olmuştur. Tek düze yaşantının dışına çıkma, istediğini en kolay halde yapabilecek hareket ve çeşitli spor organizasyonlarında bulunmak yada düzenli bir spor aktivitesine katılmak olarak söylenebilir. Bu noktadan hareketle farklı meslek gruplarından, farklı sosyo-ekonomik yapılardan bir araya gelen insanların oluşturdukları doğa sporları derneği yağmış olduğu düzenli aktivitelerle insanları bir nebze olsun günlük hayatın dışına çıkarmaktadır. Yıl boyuna yayılmış aktiviteler ile birlikte çeşitli sosyal olaylara olan duyarlılık ile katılımcılarına mutluluk, sosyalleşme yada farklılaşma gibi duygular yaşatması açısından çok önemli bir noktada durmaktadır.

Özellikle Türkiye'nin orta ve dar gelirli bir ekonomik yapısı olması nedeniyle spor alanında faaliyet gösteren STK' ların toplumsal bütünleşme ve bireylerin sosyal mutluluğu açısından son derece önemlidir. STK' ların hem kurumsal anlamda hem de katılımcı bireylerin başarılı yada başarısızlıklarında ne gibi bir rol aldıkları çok önemli bir durumdur. Geçmişte yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde bu tür aktiviteler için bir araya gelen bireylerin diğer dönemlerde de sık sık bir araya geldikleri ve çeşitli konularda görüş alışverişinde bulundukları belirlenmiştir. Bir başka araştırmada ise bu faaliyetlerin bireylerin birbirleri ile kaynaşma ve bir bütünlük sağlanması açısından önemli olduğu belirtilebilir(Ulseth 2004).

Yılmazın 2006 da yapmış olduğu benzer bir araştırmada ise Bu faaliyetlere katılanların %50'den fazlasının sosyal yönünün bireyler açısından önemli olduğunu belirtmeleri doğa sporları derneklerinin bu faaliyetleri ile bireyler arasında toplumsal bütünleşme açısından son derece başarılı organizasyonlar olduğu kabul edilebilir(Yılmaz 2006).

Doğa sporları aktiviteleri ile ilgili daha fazla sivil toplum kuruluşlarının oluşturulması ve bu kuruluşlara katılımların artırılması toplumsal yaşantının güzelleşmesine ve doğal çevreye olan saygının artmasına vesile olacaktır.

Sonuç olarak karaman ilinde kurulan kısa adı kardak olan doğa sporları topluluğunun yapmış olduğu faaliyetler ile birlikte karaman da önemli bir sivil toplum hareketi olarak yer aldığı görülmektedir.

Kaynakça

ALAGÖZ Mehmet, Ramazan Uçtu, M.B.Fatih Alodalı, (2004) *Teknolojik Değişimin Maliyeti, Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeniden Yapılanması*, 1. Ulusal Sivil Toplum kuruluşları Kongresi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 4-6- ÇANAKKALE

AKATAY Ayten, Nazan Yelkikalan, (2007) **Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve İnsan Kaynakları Yönetimi** Ekin Yayınları, BURSA

SARIBAY A.Yaşar, **Posmodernite,** *(1995)* **Sivil Toplum ve İslam,** İletişim Yayınları, İSTANBUL

YILMAZ Aytekin,(1997) **"Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye**", Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18, 1997.

BALKIR Gönül Zehra, Kerem Çolak,(2004) "*Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde STK'ların Sosyal Denetim Fonksiyonu",* 1. Ulusal Sivil Toplum kuruluşları Kongresi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 4-6- ÇANAKKALE

ÇAHA Ömer, (1999) "*Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum",* Liberal düşünce dergisi, Sayı 16 Güz, ANKARA

ATAYETER Coşkun, Derya Özilhan, Şebnem Aslan, (2004) "*Sivil toplum Kuruluşlarında Bilgi Teknolojileri Kullanımının Örgüt Yapısı ve Performansına Etkisi",* 1. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 4-6- ÇANAKKALE

SUNAY.H.(2000). *Türkiye'de Sporun Yaygınlaştırılması*, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:147,

ULSETH A. L. B (2004). Social İntegration İn Modern Sport. Commercial Fitness Centres And Voluntary Sports Clubs, Europan Sports Management Quarterly, 4, 95-115,

YETİM.A.A.,(2000) *Sporun Sosyal Görünümü,* G.Ü, Bed.Eğt.Spor Bil., Cilt5, Sayı1, s.63-72,

YILMAZ Baki, (2006) *Doğa Sporlarına Katılımın Sosyal Bütünleşmeye Etkisi*, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara,

YÜCE BALKAN Benan, Oktay Koç, (2004) "*STK'lar da iyi yönetişim ve Akut Örneği",* 1. Ulusal Sivil Toplum kuruluşları Kongresi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 4-6- ÇANAKKALE

ŞAHAN Hasan,(2007) "*Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü"*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, KONYA

www.patikatrek.com. 20-06-2008

www.kardak.org.tr 10-09-2008

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SOSYAL SORUMLULUK MU? "SOSYAL ZORUNLULUK" MU?

Oral KAYA
Troya Genç Çevre Derneği
oralkaya@gmail.com

Özet
İklim değişikliği, dünyamızı tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Son zamanlarda sadece Sivil Toplum Örgütlerinin ilgi alanı olmaktan çıkmış, uluslar arası kurumların (Birleşmiş Milletler gb.) ve de devletlerin ortak sorunu olmuştur. STÖ'ler bu alanda bugüne kadar belli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Ama asıl çalışma ve yaptırım alanı, STÖ'lerin daha çok lobi faaliyeti yürütecekleri bir alana, yani devlet ile karşı karşıya kaldıkları bir alana gitmiştir. Var olan yaşam koşullarımızın değiştirilmesini gerektiren iklim değişikliği karşısında alınacak olan önlemler, özel kuruluşlar ve şirketleri bir ikilem içine itmiştir. Var olan kapitalist yapı içinde şirketler, hem sosyal sorumluluk projeleri ile kendi varlıklarını daha legal hale getirmek isterken, karlarının arttırılması için de çalışmalar yapmakta, önlemler almaktadır. İklim değişikliği ile mücadele eder iken, var olan tüm yaşamsal alışkanlıklarımızı değiştirmek zorunda kaldığımızda, bu alanda "destek" vermek isteyen şirketlerin bir ikileme düştüğü aşikârdır. Devlet ile çatışmak istemeyen şirketler, bir taraftan kendi karlarının geleceğini de hesaplamak zorundadırlar. En çok çevre ile ilgili faaliyetlere kaynak aktaran ve bu alanda kendini "sosyal sorumlu" hisseden özel kuruluşlar ve şirketler, iklim değişikliği konusunda aynı hassasiyeti göstermekte çok "sıcak" davranmamaktadırlar.
Bu çalışma, var olduğu düşünülen bu ikilemin gerekçelerini ve çözümünü aramaya yönelik olacaktır.
Anahtar Kelimeler: İklim, İklim değişikliği, STÖ, Kurumsal sosyal sorumluluk, lobicilik

CLIMATE CHANGE: IS IT SOCIAL RESPONSIBILITY OR SOCIAL MUSTLY?

Abstract:
The business sector and the NGO's are working together with social responsibility against global warming. The entire world is making social affairs with social ethics. In this paper, we think how it works with local and international NGO's doing lobby.
Keywords: Climate, Climate change, NGO, Social responsibility, lobby

Giriş

Kapitalist sistemin yenilenmesini, özellikle geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren çok net olarak yaşadık. Girmiş olduğu ekonomik krizlerin de etkisi ile iki büyük savaş yaşayan kapitalist dünya, yine aynı yüzyıla irili ufaklı birçok savaş sığdırmıştır. Tüm bu gelişmeler, sistemin girdiği krizleri aşmak için kullandığı bir yol olmuştur. Fakat özellikle 80lerde başlayan teknolojik gelişmeler ve bunun sonucu hızlanan küreselleşme, artık daha savaşsız bir dünyayı zorunlu kılmaya başlamıştır. Savaşların azalması ve toplumlar arası iletişimin hızla artması, yeni sorumluluklar ve haklar ile tanışmamızı sağlamıştır. Özellikle iş dünyası bu alanda hızla yeniliklere ayak uydurmuştur. Sivil Toplum Örgütlerinin dile getirdiği bazı yenilikler, toplumsal bazda büyük destek bulunca, iş dünyası, toplumsal desteğini arttırmak için o fikirleri ve o fikirleri savunan örgütleri desteklemeye hatta onlarla barışmaya başlamıştır. Bu yenilikler, iş dünyasının sadece mal üretip mal satmasının dışında, farklı alanlara da yönelmelerini zorunlu kılmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı bu şekilde ortaya atılmış ve kabul görmüştür. İş dünyasının farklı sorumlulukları tartışılıp kabul görmüştür. Bu sorumluluklar nihayetinde yasalar ile şekillendirilmiş, sınırları belirlenmiş ve ortak davranış modelleri olarak uygulamaya geçmiştir. Ülkemizde de uygulamaya geçen bu sorumluluk alanı, iş dünyası tarafından henüz bir yasal sorumluluk olarak kabul görse de, özellikle çokuluslu şirketlerin ulusal bazdaki şubeleri bu alanda bir hayli ilerde oldukları kabul edilmelidir. Aynı zamanda bu uluslar arası kurumların ulusal ortakları da benzer çalışmaları "sahiplenmeye", hatta bu alanda kendileri de yaratıcı çalışmalara imza atmaya kendilerini adapte etmişlerdir.

Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Gelişmesi

İki dünya savaşı sonrasında dünyada belli kurallar ve etik değerlerin ön plana çıktığını görüyoruz. Özellikle ikinci büyük savaş sonrası insan hakları alanında alınan yol çok önemlidir. Bu savaşın ardından kurulan çeşitli uluslar üstü kurumlar ve bunların tüm devletlere hedef gösterdiği belli kavramlar, gelişen ekonomik trendlerin de belirleyicisi olmuştur. Birleşmiş Milletlerce kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", "anti tröst" yasasının kabulü, çalışanlara daha insani haklar tanınması bu dönemin önemli açılımları olmuştur. İş dünyası da bu alanlarda üretim yapacak işçilerinin hakları ve onlara karşı sorumlulukları ilk aşamada kabul etmek zorunluluğunu yaşamıştır. Aynı zamanda çevreye duyarlı üretim, sürdürülebilir bir üretim için de gereklidir.

1960 lı yıllarda çalışan hakları, asgari ücret, çevreye duyarlı üretim, tüketici hakları, sigortalı çalışma, engelli hakları vb. birçok alanda yeni fikirler üretilmiş, yeni düşünceler dile getirilmiştir. Yine bu fikirlerin toplum içinde tartışılmasında STÖ'lerin önemi yadsınamaz. Toplum içinde önem kazanan STÖ'ler sayesinde ırk ayrımcılığı, kadın hakları gibi alanlarda önemli adımlar atılmıştır.

Yaşanan bu gelişmelere seyirci kalmayan işletmeler de, bazı uygulamalar geliştirerek kurumsal sosyal sorumluluklarını yerine getirmeye başlamışlardır. En çok gözlenen uygulamalar ise, bu yıllarda çeşitli çevre örgütlerinin de etkisi ile çevreye duyarlı üretim yapmak, daha az kaynak kullanarak üretim sürecini gerçekleştirmek, insan hakları alanında çalışmalarda bulunmak sıralanabilmektedir.

1980 li yıllara gelindiğinde ise, sosyal sorumluluk göstergeleri değişim göstermiştir. Fakirlere yardım, açlık sorununa çözüm, çevre dostu ürünlerin üretimi, atık sorunu vb. alanlar bu yıllarda kendini göstermektedir.

Sosyal Sorumluluk Olarak "Kültür" ve "Çevre"

Türk iş dünyası, 1980li yıllarda büyük bir değişim göstermiştir. 80li yıllara kadar kendi içinde kapalı yaşayan iş dünyası, yeni teknoloji devrimi ve küreselleşme ile sosyal hayatın içinde daha fazla yer almaya başlamıştır. Küresel boyutta yaşadığı deneyimler, kentli kültürünün de ülkemize taşınmasına neden olmuş, ilk olarak kendini sanat eserleri koleksiyonu ile gösteren iş dünyasındaki bu değişim, müze vb. kültürel açılımlar ile devam etmiştir. İş dünyası için yeni bir açılım olan bu alan, bu dünyanın insanlarına aynı zamanda batılı ortakları nezdinde de itibar kazandırmıştır. Ortaklarından görüp geliştirdikleri bu yeni yatırım alanına iş dünyasının bu kadar sahip çıkmasının temel nedenlerinden birinin de, kapitalist dünyada kentlilere (burglulara) düşen görevdir. Bu görev sanat ve sanatçıya verilen veya kentlilerin sanatçıya verdikleri destektir. Batılı ortakların neredeyse tümünde sanata, sanatçıya ve kültüre verilen desteği gören ulusal iş dünyası, bu alandaki eksiğini 80 li yıllarda tamamlamaya başlamıştır. Özel müzeler tek tek açılmış, bu alanda yasal düzenleme de çıkmakta gecikmemiştir. İlk olarak kendi koleksiyonlarından oluşan bu özel müzeler, 90 lı yıllarda tam bir sınıf atlamış, dünya standartlarına ulaşmıştır. 2000li yıllar ise, dünya müzeleri ile ortak sunumlar hazırlayan bu müzeler, bir çok ünlü sanat eserinin ülkedeki sanatseverler ile tanışmasını da sağlamıştır.

Aynı yıllarda özellikle Avrupa'da hızla güçlenen çevre hareketi ile ulusal bazda da bu alanda çeşitli STÖ'lerin ortaya çıkması yeni bir olanak yaratmıştır. İş dünyasından bazı kurumların direkt desteğini alan ve bu alanda dünya çapında çalışan bazı çevre örgütleri, bazı banka veya sanayi kuruluşlarının yan kuruluşları gibi çalışmaya dahi başlamıştır. Özellikle çevreye zarar veren kuruluşlara yönelik yaptırımlarda bulunan çevre örgütlerinin etkisini azaltmak isteyen bu firmalar, gerek bilim dünyasından, gerekse diğer çevre örgütlerinden destek almak için büyük mücadeleler vermektedirler. Son yıllarda bu alanda özellikle madencilerin ege ve Kaz dağlarında işlerinin aksamasından dolayı bazı bilim kurumlarını ve ulusal çapta yayın yapan basını yanlarına almak için verdikleri mücadele en bilinen kısmıdır. Bu hamleleri baştan engellemek için iş dünyasının bazı büyük yatırımcıları, özellikle "hibe programları" açarak çeşitli çevre STÖ'lerinin çalışmalarını desteklemişlerdir. Böylelikle çevreye zarar verme olasılıklarını daha en başta yanlarına bazı çevre örgütlerini alarak bertaraf etmişlerdir.

Türkiye'de sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında çeşitli desteklerde bulunan işletmelerin özellikle çevre ve eğitim alanında gelişme gösterdiklerini gözlemleyebiliriz. Özellikle engelli eğitimine yönelik ve direkt yoksullara kaynak dağıtımı gibi alanlarında ihmal edilmeyecek kadar yoğun olduğunu görebiliyoruz.

İklim Değişikliği ve Küresel Isınma

Sivil toplum örgütlerince çevre duyarlılığı neredeyse 50 yıldır işlenen bir konudur. Buna nazaran bilim dünyasının uzun zamandır dile getirmesine rağmen, gerek sivil toplumun gerek özel işletmelerin dikkatini çekmeyen konu küresel ısınmadır. Sanayi devrimi ile yaratılan çevre tahribatı, özellikle de değerli maden olarak değerlendirilen fosil yakıtlarının (kömür, petrol) yoğun kullanımı ile, atmosfere yoğun bir oranda sera gazı salınımı halen devam etmektedir. Özellikle artan nüfus ve bunların gerek konut gerek istihdam sorunlarının çözümü için yutak alanların da tahribatı ile hızlanan küresel ısınma son yüzyılda dünya ortalama ısısının 0,8 derece artmasına neden olmuştur. Bu yüzyılın sonunda ise herhangi bir önlem alınmazsa, bu farkın 6 dereceyi bulması hesaplanmıştır. Bu da doğal olarak yaşadığımız gezegenimiz ve yuvamızın üzerinde canlı yaşamı çok büyük değişikliklere uğrayacaktır. Bilim adamları gerekli önlemlerin bir an önce alınmasını talep etmekte, uluslar üstü örgütler (Birleşmiş Milletler gb.) konunun önemini kavramış ve hükümetler ile devletleri bu alanda yoğun olarak uyarmaktadırlar. Bu yılsonunda Danimarka'nın başkenti Copenhagen'de yapılacak olan toplantı ile tüm dünyanın en önemli konusu olarak tekrar deklere edilecek olan bu ana konu çerçevesinde daha yetkin ve sonuç alıcı yollar önerilecek ve uygulanması istenecek.

İklim değişikliğine neden olan en önemli unsur, sürdürülebilir bir çevre politikası sağlanmadan yapılan sanayi üretimi olmuştur. Doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin göz önüne alınmadan tüketilmesi nedeniyle, yuvamızı çevreleyen atmosfere yoğun oranlarda sera gazı salınmıştır. Sera gazlarını oluşturan partikül sayısının kabul edilebilir oranın üstüne ulaşmış olması, bizleri bugün daha büyük bir sorun ile karşı karşıya getirmiştir. Yerküremizin çevresini bir battaniye gibi saran sera gazları, her geçen gün kalınlaşmakta ve yerküreden yansıyan güneş ışınlarını atmosferde hapis etmektedir. Bu da doğal olarak yerkürenin ısınmasını arttırmaktadır. Tipik sera etkisi hızlanarak artmaktadır. Asıl sorumlu olarak gösterilen sanayileşmiş ülkeler ve şu anda hızla sanayileşen gelişmekte olan ülkeler, bu gelişmişliklerini fosil yakıtlardan elde ettikleri enerji ile sağlamışlardır. İklimin en büyük düşmanı olan fosil yakıtların bu kadar hoyratça kullanılması ve halen yenilenebilir enerji kaynaklarına geçmemek, hatta aynı tüketim alışkanlığında devam etmek, özellikle yeni nesillere hiçbir yaşam alanı bırakmamıştır. Bunu ölçümlerle ortaya koyan ve hızla tüm dünyayı bu

alanda uyaran bilim insanlarını ilk dikkate alan yine çevre STÖ'leri olmuştur. Ama bu alanda yapılacak olan tüm lokal çalışmaların bu gidişe belli bir etki yaratacakları da aşikardır. Bu alanda yapılması gerekli olan etkinlik, kampanya vb. tüm çalışmalar küresel boyutta yapılmalıdır. Bunun farkına varan çevre STÖ'leri ne yazık ki, sorunun büyüklüğü karşısında ezilmişlerdir. Bu alanda üretim yapamayan STÖ'ler, konudan mümkün olduğu kadar uzak durma çabasını gütmüşlerdir. İklim değişikliği konusunda çalışan STÖ'ler, uluslar arası örgütlenme modelini benimsemiş büyük çaplı örgütler olmuştur (Greenpeace, ICLEI, WWF vb). Küçük ve yerel çalışan STÖ'ler için iklim değişikliği alanında çalışmak gerçekten zor bir konu olmuştur. Bilim insanlarına ulaşmadan tutun, bilimsel verilerin değerlendirilmesi için uzman kişilerin istihdamına (veya gönüllüğü) kadar bir çok yetersizlikle karşı karşıya olan bu STÖ'ler, yerel bazda küçük bilinçlendirme kampanyaları gerçekleştirmekten öteye gidememişlerdir. Bundan sonra, bu alanda STÖ'lerin neler yapabilecekleri, neler yapmaları gerektiği ve yapılanlardan bahsedeceğiz.

STÖ'lerin İklim Değişikliği Politikalarında Sorumlulukları

İklim değişikliği konusunda bilgilerin yeni olması ve bu bilgilerin henüz popüler hale gelmemesi, küçük ölçekli STÖ'leri zor durumda bırakmaktadır. Yerel kaynaklarla ve yerel ölçülerde çalışan bu örgütlerin kapasitelerini geliştirmeleri kısıtlıdır. Fakat uluslar arası alanda çalışan büyük ölçekli örgütlerin kapasite arttırma olanakları çok daha yoğundur. Aynı zamanda çeşitli siyasi ve uluslarüstü kurumlarla ilişki kurma kabiliyetleri daha yoğundur. Gerek politik alanda gerek uluslarüstü kuruluşlarda bu ilişkilerden dolayı daha rahat politik süreçlere katılabilme olanakları vardır. Etkileme ve etkilenmenin temel koşullarından olan bu süreç, o örgütün bağımsızlığı ile de direkt orantılıdır. Politik arenada bağımsız olan örgütler, daha güvenilir portreler çizmektedirler. Fakat en önemli sorun olan kaynak sorunu, sadece bağışçıların verecekleri desteklerle sağlanamayacağı açıktır. Yani dış kaynak yaratmak, ki burada iş dünyası ile sosyal sorumluluk bazında tekrar karşılaşıyoruz, örgütün bağımsızlık anlayışı ve bağımsız duruşu ile de ilgilidir. İş dünyası ile de daha rahat ilişki kurabilen bu örgütler nihayetinde kaynak sıkıntısı ile karşılaşmamaktadırlar. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının yine yurt dışında geliştiğini ve yine gelişimine iş dünyasının verdiği desteği düşünürsek, yerel bazda çalışan ve küçük ölçekli olan STÖ'lerin ne kadar sıkıntılı bir sürece tabii oldukları aşikardır.

İklim değişikliği konusunda bilgi üretemeyen ama üretilmiş bilgiyi topluma aktarma görevini üstlenen STÖ'lerdir. Bilimin "popülerleşmesi" "halka inmesi" için yapılacak etkinliklerin belirlenmesi ve daha rahat anlatma yollarının sağlanması görevi tamamen STÖ'lerin üzerine düşen bir sorumluluktur. Örgüt burada tamamen kendi politik tavrını ve eylem biçimini kendisi belirleyecektir. İnsanlarda iklim değişikliğine karşı duyarlılık geliştirme biçimi, örgütün karar vereceği bir eylem biçimi olacaktır. Bazen bu konularda eğitimler, bazen bu konuda bilgilendirme kampanyaları, bazen miting, bazen sadece bir sanat estolasyonu, bazen sessizlik eylemi. Ama her yolu deneme ve her yoldan bu alanda bilinç uyandırma, sera gazı salınımını azaltacak tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesine katkı sağlanarak iklim değişikliği ile ilgili çalışmalarda başarı sağlanacaktır.

STÖ'lerin Politik Arenada Hak Savunuculuğu (Lobicilik) Yapmaları

İklim değişikliği konusunda bireysel ve yerel çalışmalar yapmak yeterli kalmamaktadır. Sorunun küresel olması, alınacak önlemlerin de küresel olmasını gerektirmektedir. Bu da, doğal olarak, STÖ'lerin yeni açılımlara sahip olması gerektiğini göstermektedir. Bunlardan en önemlisi, lobicilik faaliyetleridir.

Lobi veya lobicilik dediğimizde aklımıza hemen, iş dünyasının, siyasal yapı üzerinde etki kurmak için faaliyette bulunmasını getirmektedir. Kapitalist sistemde tamamen var olan ve işverenlerin siyasal yapı üzerinde etkili olmaları olarak da açıklanacak olan bu durum, gerçektir. Bugünkü dünyamızda, farklı bir ekonomik ve siyasi yapılanma olmaması ise, neredeyse herkesi bu siyasal düşünce tarzı içinde düşünmeye ve davranmaya itmektedir. Küresel sorun olarak karşımıza çıkan "iklim değişikliği" ve "küresel ısınma" sorunu, bu mealde küresel olarak da çözülmelidir. Bu çözüm süreci içinde, doğal olarak, var olan sistemin argümanları ve araçları ile hareket edilmesi de bir zorunluluktur. Argümanlardan biri olan lobiciğin de bu anlamda kullanılması, sağlıklı sonuçların doğmasına neden olacaktır.

İklim değişikliği politikaları üzerinde yaratıcı fikirler geliştirmek, politik arenada etkili duruşlar yaratmak ve yasal mevzuatın oluşması için lobi faaliyetlerinde bulunmak da STÖ'lerin sorumluluğunda olan hatta olması gereken bir mecradır. Siyasal arenada verilecek mücadele ile iklim değişikliğine neden olan etmenlerin bertaraf edilmesi, minimize edilmesi için yasal uygulama zorunludur. Yasal düzenlemeler, iş dünyası için de, rekabet koşullarının belirlenmesi için önemlidir. Yasama faaliyeti yürüten meclisin üyelerine yönelik bilgilendirme çalışması yapmak, bölgesel veya yerel bazda çalışan STÖ'lerin bile yürütebilecekleri bir alandır. Yerel temsilciler aracığı ile etkili olabilecek olan yerel örgütler de bu şekilde daha güçlü yapılara da kavuşacaklardır.

Siyasal yapı içinde etkili olabilen STÖ'ler, iş dünyasının da uymak zorunda kalacağı yasaların varlığını sağlayacaklardır. Bunun için de sivil örgütlerin, etkili, güvenilir ve tarafsız olduklarını ispatlamaları gerekmektedir. STÖ' nün etkisi veya güvenilirliği tabii ki yaptıkları ve duruşu ile bağlantılıdır. Bu da sağlam adımlarla atılmış bir geçmiş demektir. Bugün ülkemizde çevre (iklim ülkemizde henüz çok yeni algılanmış bir olgu olduğu için sadece çevre diyoruz) alanında kendini ispatlamış çok sayıda STÖ ve diğer sivil girişimler,

platformlar mevcuttur. Onların da bir an önce iklim değişikliği konusunda, gerek yasama organını, gerek yürütme organını etkileme çalışmaları yaratılmalıdır.

Bir Lobi Örneği, REC ve İklim Değişikliği Meclis Komisyonu Çalışmaları

Türkiye çapında etkili olmuş iki lobi faaliyeti mevcuttur. Küresel Eylem Grubu, birçok ilde düzenlediği sokak etkinlikleri ile Türkiye'nin Kyoto sözleşmesini imzalama sürecinde etkili olmuşlardır. Bu etkinliklerde kullandıkları renkli ve barışçı yöntem, toplumsal bazda da çok güçlenmelerine yardımcı olmuştur.

Bölgesel Çevre Merkezi (REC) ise, Kyoto sözleşmesinin imzalanması sürecinde, Çevre Bakanlığı yetkilileri ile çalışarak, sözleşmenin net olarak anlaşılması ve buna göre mevzuatın geliştirilmesi için, Mecliste komisyon kurulmasını sağlamıştır. REC'in iklim değişikliği kampanyası yetkilileri, almış oldukları uluslararası destekleri de bu komisyona aktarmakta çok başarılı olmuşlardır. Tüm bu çalışmalar sonucunda, Türkiye, protokole taraf olan ülkeler arasında yerini almıştır.

Küresel Isınma Konusunda Alınacak Yasal Kararlar

Küresel ısınmayı neden olan etmenler, bilim dünyası tarafından tek tek açıklanmaktadır. Bu bilimsel veriler ışığında, alınacak karalar, izlenecek yol haritası bizim önümüze serilmektedir. Bu verilerin iyi okunması sonucunda STÖ'ler, barolar ve ilgili meslek odaları yasal eksiklikleri tespit edip, gerekli yasal düzenleme için kanun yapıcılara baskı oluşturmalıdır.

Bugünkü çevre mevzuatı bu alanda yeterli gelmemektedir. Örnek olarak, sera gazı envanterimizi yüksek oranda arttıran kömür yakıtlı enerji santralleri, çimento sektörü ve demir çelik sektörü ile ilgili gelişmiş batı ülkelerinde alınan önlemlerin ve uymaları gereken yasal zorunluluklar incelendiğinde bizim çok gerilerde kaldığımız bir gerçektir. Bu eksik mevzuatın tamamlanması ve yasalarımızın da uyumlu bir şekle bürünebilmesi için yukarda saydığımız örgütlere, siyasi partilere ve diğer etki gruplarına ihtiyaç vardır. Eksikliğin giderilmesi, iş dünyasını ve günlük sosyal hayatımızı da direkt olarak etkileyecektir. Evlerde tükettiğimiz enerjini de verimli, çevre kirliliği yaratmayan ve temiz enerji kaynakları ile üretilmiş olması da ancak bu tür yasal düzenlemeler ile mevcuttur. Yerel yönetimler aracılığı ile getirilecek yasal yükümlülükler konut imalatı, kent içi ulaşım, su kaynakları tüketimi, atık yönetimi vb. birçok alanda yeni düzenlemeler getirecek ve karbon salınımında sınırlamalar getirecektir. Bunun haricinde iş dünyasına getirilecek olan yasal yükümlülükler ile de sürdürülebilir bir kaynak yönetimi ve sürdürülebilir bir çevre politikası yaratılmış olacaktır.

Sonuç

Sürdürülebilir bir ekonomik gelişim ve kaynak yönetimi ve durmadan artan enerji ihtiyacımızın düzenlenmesi, verimli kullanılması ve temiz enerji üretim kaynaklarının kullanılması, gezegenimiz ve "yuva"mız için bir gerekliliktir. Bu gereklilik bizi daha dikkatli ve daha verimli tüketim yapmaya doğru itmektedir. Var olan gezegenimizin daha uzun süre yaşayabilmesi, gelecek nesillerin de sorumluluğu ile yaşamamıza bağlıdır. Var olan tüketim alışkanlığımızın devamı ile bu olası değildir. Bu tüketim alışkanlığının değiştirilmesinde STÖ'lere büyük sorumluluk düşmektedir. Bu sivil örgütler iş dünyası, yerel yönetimler ve yasa hazırlayıcılar üzerinde etkili olabilecek bilgilendirme etkinlikleri yapacaklardır. İş dünyasının sosyal sorumluluk programlarına sivil örgütlerin duyarlılık gösterdiği bu alana daha büyük destek aktarmaları daha sağlıklıdır. Önemli olan sosyal sorumluluk olarak belli alanlara destek vermek değil, gezegenimizin ihtiyaç duyduğu nefesi verecek olan etkinliklere ve alanlara kaynak aktarılmasını sağlamaktır. Hepimiz biliyoruz ki, dünyamızda yaşamın devam etmesi, insanlık için önemli bir gelişmedir. Bumerang etkisi gibi, iklim değişikliğinin getirdiği zararlara sadece yoksul ülkeler değil, gelişmiş ve zengin ülkeler de katlanacaklardır. Yani ekonomik zenginlik veya refah, olumsuz etkilerden bizleri koruyamayacaktır. Nihayetinde, benim ekonomik gelirim, bu zarar etkilerini bertaraf etmeye yeter demek de çözüm değildir. Ben kirletirim ama bedelini öderim demek ise hiçbir olumlu sonuç doğurmamaktadır. Çünkü etkiler bulunulan bölgeyi değil tüm gezegeni etkilemektedir. Gezegenimize karşı bu sorumluluğumuz vardır. Önemli olan ise, bu sorumluluk bilinci içinde, yuvamıza sahip çıkmaktır. Karadeniz'deki sel taşkınları ve tüm dünyadaki yağış dengesinin değişmesi, artık egede tarım ile uğraşan bir işletme sahibini etkilememezlik edemez. Küresen anlamda bir yiyecek krizi tüm ülkelerde gıda fiyatlarının artması etkisini anında gösterebilmektedir.

Kısacası küresel bir krize karşı, ilk alınacak önlemler, hepimizin bu alanda duyarlıklarını geliştirmesi ve tüketim alışkanlıklarımızın değiştirilmesi olacaktır. Kurumsal sosyal sorumluluk anlamında ise, iş dünyasının da, kaynaklarını ve yatırımlarını bu çerçevede hareket ederek kullanması en sağlıklı yol olacaktır. Kurumsal sosyal sorumluluk aslına bakılırsa bir sosyal zorunluluk çalışmasıdır.

Kaynakça

Bali, Rıfat N. (2002), "Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a", İletişim Yayınları, İstanbul
Aktan, Coşkun Can (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", İGİAD Yayınları, İstanbul
Argüden, Yılmaz (2002), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", Rota Yayın, İstanbul
Çepel, N. (1992), "Doğa, Çevre, Ekoloji ve İnsanların Ekolojik Sorunları", Altın Kitaplar, İstanbul
Drucker, Peter F. (1996), "Gelecek için Yönetim", Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
Torlak, Ömer (2006), "Pazarlama Ahlakı-Sosyal Sorumluluk Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışlarının Analizi", Beta yayınları, İstanbul

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK AÇISINDAN DOĞA VE ÇEVRE VAKFI (DOÇEV)

Doç.Dr.Hüseyin ERKUL
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü MALATYA
herkul@inonu.edu.tr

Özet

*Dünyadaki küreselleşme vizyonunun etkisiyle ulusların toplumsal yaşamında sosyal girişimcilik önem kazanmıştır. Sosyal girişimcilik: Çevresel, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal sorunların çözümünde, devletin yanı sıra yeterli insan ve madde kaynaklarına sahip işletmelerin ve STK'ların **"yenilikçilik"**, **"iyi yönetim"** ve **"yaratıcılık"** gibi kavramları kullanarak, kar amacı gütmeden ve demokratik kurallar içerisinde rol almalarıdır.*

Bu çalışmayla; Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde; çevre sorunları, su kaynakları, çevre eğitimi ve kırsal kalkınma konularında faaliyet gösteren DOÇEV'in sosyal girişimcilik uygulamaları incelenmiş ve geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal girişimcilik, sosyal girişimci, yenilikçilik, yaratıcılık ve STK'lar*

NATURE and ENVIRONMENT FUND (DOÇEV) IN TERMS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Abstract

Social entrepreneurship has gained importance in the social life of nations by the effect of globalization vision all over the world. Social entrepreneurship is to take role to solve environmental, economic, cultural, social, and political problems without gaining profit and within democratic rules by NGOs and enterprises which have sufficient human and material resources together with the state institutions using the concepts like "innovation", "good government" and "creativeness".

In this article, DOÇEV's social entrepreneurship performance has been investigated and made future suggestions by studying and researching the fund's activities on environmental issues, water resources, environmental education and rural development in the Aegean Region of Turkey.

Keywords: *Social preneurship, social preneur, innovation, creativeship and NGO's*

Giriş

Küreselleşme öngörüsü; dünyada mal, hizmet ve sermayenin serbestçe dolaşmasına kısmen yol açmış; bu da ülkelerin ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve yönetimsel yapılarını etkilemiştir. Küreselleşme bir yandan özellikle ulus-devletlerin yeniden yapılandırılmasında devletin yanı sıra özel sektörün ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'ların) etkin rol almalarına neden olurken bir yandan da **"yönetişim"**, **"yerelleşme"** ve **"sosyal girişimcilik"** gibi kavramlarla kendisine uygulama alanı yaratmıştır.

Sosyal girişimcilik; işletmelerin toplumsal ve çevresel konularda, **"iyi yönetim"**, **"yenilikçilik", "verimlilik", "yaratıcılık"** ve **"sosyal sorumluluk"** kavramlarından yararlanarak, STK'lar aracılığıyla kamusal alanda toplumsal gelişmenin sağlanması amacını taşımaktadır.

Türkiye de dünyadaki küreselleşme rüzgarlarından etkilenmiş ve 1980'li yılların başlarından itibaren hem kurumsal düzeyde hem de yönetsel düzenlemeler konusunda değişimlere sahne olmuştur. Türkiye'de kurumsal düzeyde bir yandan **"bölge kalkınma ajansları"** gibi kurumsal uygulamalara geçilirken, bir yandan da merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki kamusal hizmet anlayışı **"kamu işletmeciliği anlayışı"**na doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Yönetsel düzenlemeler konusunda da bir yandan **"uluslararası tahkim"** kabul edilirken bir yandan da **"neoliberalizm"** özellikleri taşıyan ve kamu hizmetlerini **"meta"** haline getirerek ticarileştiren ve piyasalaştıran yasalar ve yönetmelikler çıkarılmıştır.

Küreselleşme öngörüsünün öne çıkardığı STK'lar; bir ülkede demokrasinin gelişmesi, halkın gizil güçlerinin (potansiyelinin) ortaya çıkarılmasında ve değerlendirilmesinde, devletin ve iş dünyasının yanı sıra toplumsal sorunların çözülmesinde önemli rol oynayarak, bireylerin yaratıcılıklarını ve güçlerini birleştirmeleri açısından kültürel, ekonomik ve toplumsal bağlar oluşturarak önemli rol oynamışlardır.

1992'de Rio de Jenario'da yapılan **"Yeryüzü Zirvesi"** olarak adlandırılan **"BM Çevre ve Kalkınma Konferansı"**nda imzalanan **"Gündem 21"** belgesinin "Temel Grupların Rollerinin Geliştirilmesi" başlıklı III.

Kısım'ın 27. Bölüm'ünde "katılımcı demokrasinin geliştirilmesi, hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve hükümet-dışı kuruluşların politika ve karar oluşturmaları ile uygulama süreçlerine etkin katılımı" belirtilmiştir.

58. Hükümetin Acil Eylem Planı'nda; özellikle, ekosistemin korunması ve ağaçlandırmada STK'lara rol verilmiştir. 58. Hükümet Programı'nda kamu kurumlarıyla, özel sektör ve STK'lar arasındaki işbirliği ve dayanışmanın artırılacağı, 59. Hükümet Programı'nda bölgesel ve yerel düzeyde özel kesimin ve STK'ların kamu yöneticileri ile bir araya geleceği yapıların geliştirilerek yaygınlaştırılacağı, 60. Hükümet Programı'nda da siyasal sürecin STK'lara daha fazla açılacağı ve siyasal karar alma süreçlerinde ilgili toplum kesimlerinin görüş ve önerilerinin alınacağı ortaya konulmuştur (http://www.basbakanlik.gov.tr).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013); yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı kalkınma anlayışı içinde; kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve STK'ların işbirliğiyle girişimciliği geliştirmeye yönelik özel öğretim programlarının destekleneceği belirtilmiştir (DPT, 2009).

Ayrıca; yine Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda; işletmeler ve STK'ların nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik faaliyetlerinin destekleneceği…başta girişimcilik ve istihdam garantili programların…işgücü yetiştirme ve mesleki eğitim kursları yoluyla yaygınlaştırılacağı vurgulanmıştır. Türkiye'de Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki bu düzenlemeler; toplumsal kalkınma çabalarında STK'ların yerini, girişimcilik ve istihdam garantili programlarının önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın amacı; Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren DOÇEV'in çevre, eğitim ve kırsal kalkınma alanlarındaki sosyal girişimcilik çalışmalarını çözümleyerek betimlemek, sorunlarını belirlemek ve uygulamaya ve geleceğe yönelik öneriler sunarak, küreselleşmenin gerektirdiği eğitilmiş nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde işpayı kazandırmaktır. Çalışmanın genel çerçevesini, sosyal girişimcilik açısından genelde STK'lar özelde ise DOÇEV'in faaliyetlerinin ve projelerinin incelenmesi oluşturmaktadır.

DOÇEV'in sosyal girişimcilik çalışmalarıyla ilgili olarak; varolan bilgi birikimi geçersizlik, eksiklik ve yanlışlık süzgecinden geçirilerek bilimsel bilgiye dönüştürülmüş, uygulamada ortaya çıkan sorunlar belirlenerek hem bu sorunların çözümü hem de geleceğe yönelik uygulanabilir öneriler getirilmiştir. Çalışmada, varolan bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve geleceğe yönelik öneriler getirilmesine dayalı **"betimsel araştırma yöntemi"** kullanılmış ve bilgiye dayalı **"niteliksel çözümleme"** yöntemiyle, toplanan bilgiler işlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda; DOÇEV'in sosyal girişimcilik çalışmalarındaki örnekler ve uygulamalar diğer STK'lar için bir kılavuz niteliğinde olacak, sorunlara ve geleceğe yönelik olarak sunulan uygulanabilir öneriler hem DOÇEV'e hem de diğer STK'lara olumlu katkılar sağlanacaktır. Ayrıca; Türkiye'nin gelişmiş ülkeleri her alanda yakalayabilmesi için; bilim, bilgi ve teknoloji döngüsünü çok iyi oluşturması ve işletmesi; bunun yanı sıra, teknoloji yönetimi, araştırma ve geliştirme, yaratıcılık ve yenilikçilik (inovasyon), teknoloji planlaması, buluşçuluk, hayal yığınağı oluşturulması ve teknolojinin stratejik yönetimi kavramları ile birlikte STK'ların önemi vurgulanmıştır.

Sosyal Girişimcilik

Küreselleşme sürecinin hızlandığı günümüzde yaşanan çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sorunların çözümünde devletin rolünün yanı sıra insan kaynakları ve ekonomik varlıklar açısından güçlü olan işletmeler ve STK'lar da çeşitli roller üstlenmişlerdir.

İki yüz yıl önce ekonomik yaşamda başlayan girişimcilik hareketi, 20. yüzyılın son çeyreğinde **"sosyal girişimcilik"** alanına da kaymaya başladı. Tıpkı ekonomik alanda olduğu gibi sosyal gelişimin öncülüğünü başlatan yurttaşlar; toplumsal gelişimin sadece **"devlet"** sorumluluğu görevi olmaktan öte sivil yurttaş girişimi olduğunu savundular (Betil, 2009: 22).

İşletmelerin ve STK'ların üstlendiği bu rollerden biri, çoğunlukla toplumsal sorunların çözümünde önemli bir paya sahip olan sosyal girişimciliktir. Sosyal girişimcilik, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde yoğun olarak yaşanan işsizlik sorununun çözülmesinde, halkın gizil gücünün değerlendirilmesinde, üretim artışında, yenilikcilik (inovasyon), yaratıcılık, verimlilik, etkililik ve nitelik yükseltmede ön plana çıkmaktadır.

Sosyal girişimcilik önceleri bireysel çabalardan ibaretken günümüzde başta küresel düzey olmak üzere işletmeleri ve STK'ları kapsamına almıştır. Sosyal girişimciliğe sosyal girişimcilik denilmeden önce Dünya'da ve Türkiye'de birçok sosyal girişimcilik örnek ve uygulamaları olmuştur. Dünya'da Florence Nightingale, Ashoka, Bill Drayton, Schwab Vakfı ve Muhammet Yunus sosyal girişimcilik konusunda hiza alınacak kişi ve kurumlar olurlarken Türkiye'de vakıflar, STK'lar, işletmeler, Ahilik, Ahi Evran, TEMA-Hayrettin Karaca, Almanya'da MiMi (Mit Migranten für Migranten-Göçmenlerle Birlikte Göçmenler İçin) Projesiyle 2008 yılında yılın sosyal girişimcisi seçilen Ramazan SALMAN (Haas, 2009,37), bölgesel ve yerel düzeyde de araştırmaya konu olan DOÇEV ve kurucusu İsmet ABALIOĞLU gibi toplumsal sorunlara çözümler üreten kişi ve kurumlar sosyal girişimcilik örneği olarak gösterilebilirler.

Girişimcilik: Yeterli emek ve zaman ayırarak, mali, fiziksel ve sosyal riskleri göze alarak, parasal ödüller; kişisel tatmin ve bağımsızlık elde ederek yeni bir değer yaratma sürecidir. Bir başka tanıma göre girişimcilik; risk alma, fırsat kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin tamamıdır (Aytaç, 2009: 141). Diğer bir deyişle girişimcilik; insanın düşünsel emeğinin ekonomik değere dönüşmesidir (http://bizimkocaeli.com.tr).

Bir başka tanıma göre girişimcilik; ortaya çıkan fırsatlardan yararlanma ya da yeni fırsatlar yaratabilme amacıyla üretimin girdilerini örgütleme yeteneği ve risk almadır. Üretim faktörlerini bir araya getirerek değer yaratma ve toplumsal kalkınmaya yardımcı olmadır (Müftüoğlu ve diğerleri, 2004: 4).

Sosyal girişimcilik olarak çizilen kuramsal çerçevenin kavramları; yenilikçilik, sosyal sorumluluk, verimlilik, iyi yönetim ve yaratıcılıktır.

Sosyal Girişimcilik: Şirketlerin gönüllü olarak toplumsal ve çevresel konuları, işlevleriyle ve paydaşlarıyla olan etkileşimleriyle bütünleştirmeleridir. Herhangi bir örgütün hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı "etik" ve "sorumlu" davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulamasıdır. İşadamlarının, toplumun değer ve amaçlarıyla örtüşen sorumluluk faaliyetleriyle ilgilenmeleridir.

Sosyal girişimcilik (social preneurship); kar amacı olmayan ve demokratik toplum içinde yetenekleri ortaya çıkarmak amacıyla uygulanan sosyal programlardır (http://www.cyberhood.com)

Sosyal girişimciliğin temelinde günümüzdeki çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sorunlar karşısında, resmi örgüt ve devletlerin yanı sıra elinde bu sorunlarla baş edebilecek insan ve ekonomik kaynakları barındıran işletmeler ve STK'ların bu rolü devletle paylaşmaları yatmaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak; "günümüzün çevresel, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal sorunlarının çözümünde devletin yanı sıra yeterli insan ve ekonomik kaynaklara sahip işletmelerin ve STK'ların kar amacı gütmeksizin ve demokratik kurallar içerisinde yer almasına **sosyal girişimcilik** denir."

Günümüzde başkalarının göremediğini görerek yeni fırsatlar yaratma ve yeni yaklaşımlar bulma, toplumun önemli sorunlarına çözüm getirme yönleri olan sosyal girişimciler; iş dünyasının yüzünü değiştiren girişimciler gibi, toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdır. Ekonomik bir girişimcinin yeni sanayiler kurması gibi, sosyal girişimciler de toplumsal sorunlara yenilikçi çözümlerle yaklaşır ve bu çözümleri geniş ölçekte uygularlar (Taşkın, 2009: 21).

Yenilikçilik: Yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün veya üretim sürecinin ya da yeni bir yöntemin uygulanmasıdır. Yenilikçilikle ürünler geliştirilir, yüksek verimlilik, düşük maliyet ve artan kar elde edilir. Bilgiye dayalı ekonominin temeli yenilikçilik sistemi ile oluşturulur (CBT, 2006).

Yenilik "Bir fikri pazarlanabilir bir ürün ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir üretim ya da dağıtım yöntemine, ya da yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmedir". Bir başka tanıma göre yenilik, yaratıcılık tarafından üretilen yeni fikirlerin uygulanmasıdır. Yenilik bilginin ürünlere, hizmetlere, süreçlere ve sistemlere dönüştürülmesidir (Müftüoğlu ve diğerleri, 2004: 58).

Sosyal Sorumluluk: Ülkeye, insana, doğaya, eğitime, bilim ve sanata, kültüre, toplumsal yaşama hizmet etmek demektir. Yaşam kalitesini iyileştirmek amacına ulaşmak için, kendi çalışmalarıyla, onların aileleriyle, yerel halkla, bütün toplumla birlikte ekonomik gelişmeye destek verme sorumluluğu demektir (Usta, 2007, 105).

Verimlilik: Bir üretim ya da hizmet sisteminin ürettiği çıktı ile bu çıktıyı yaratmak için kullanılan girdi arasındaki ilişkidir. Verimlilik ölçütleri amaçlar, etkenlik, etkililik ve karşılaştırılabilirliktir. Verimlilik artışının temeli daha çok çalışmak değil, daha akılcı çalışmaktır (Prokopenko, 1992: 3).

İyi Yönetim: Bürokratik yönetim kültürünü ve yapısını değiştirmeyi esas alan, yurttaş odaklı kamu hizmeti kültürüne geçişi hedefleyen yönetim anlayışıdır. Bu anlayışa göre kamu sektöründe yurttaş, hizmetin odağına konulmuştur ve yönetimde kalite, verimlilik ve etkinlik ile iş başarımı (performans) değerlendirme ve stratejik planlama ön plana alınmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2002).

Yaratıcılık: Nesneler ve olaylar arasında ilişkiler kurabilme, böylece yeni bir düşünce sistemi içinde yeni yaşantılar, yeni deneyimler, yeni fikirler ve yeni ürünler ortaya koyabilme yetisidir.

Healy'e göre yaratıcılık; bir şeyi icat etme ve bir yenilik oluşturma, herhangi bir alandaki sorunlara yeni bakış açılarından yaklaşma yeteneğidir. Torrance'a göre; sorunlara duyarlı olma süreci ve bunun sonucu olarak, eksikliğin duyulması, eksik öğelerin fark edilmesi, bu öğelerle ilgili fikir veya denencelerin (hipotezlerin) biçimlendirilmesi ve sonucun ortaya konulmasıdır. Kale'ye göre; sezgi yoluyla kavramak, tasarlamak, soru sormak, çözümleme (analiz) ve sentezler yapmak, sorun çözmek, eleştirmek, özgün çözüm ve bilgi üretmek gibi düşünce süreçlerini kapsayan bir düşünme biçimidir (Ekici, 2004).

Bentley'e göre yaratıcılık; "Bilginin alınması ve yeni bir şekil olana ya da yeni bir düşünce oluşturana kadar şekil verilmesi ve yeniden düzenlenmesi sürecidir". Yaratıcılık yeni kavramlar ve düşünceler üretmektir (Müftüoğlu ve diğerleri, 2004: 37).

Sosyal Girişimci: Sosyal etki, girişimcilik, yenilikçilik, sürdürülebilirlik ve büyümeyi temel alarak; yoksulluktan sağlığa, çevreden insan haklarına kadar birçok konuda bir sorundan yola çıkarak uzun dönemli projeler geliştiren, sürdüren ve sosyal dönüşümü sağlayan kişidir.

Sosyal girişimciler toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireylerdir. Toplumsal sorunlarla mücadele ve geniş ölçekte değişimi sağlayan yeni fikirler geliştirmekte hırslı ve kararlıdırlar. İş dünyasının yüzünü değiştiren girişimciler gibi, sosyal girişimciler de toplumsal dönüşümün önemli araçlarıdır. Başkalarının göremediğini görerek yeni fırsatlar yaratırlar, sistemleri değiştirirler ve yeni yaklaşımlar bularak toplumun önemli sorunlarına çözüm getirirler. Ekonomik bir girişimcinin yeni sanayiler kurması gibi, sosyal girişimciler de toplumsal sorunlara yenilikçi çözümlerle yaklaşır ve bu çözümleri geniş ölçekte uygularlar (http://www.turkey.ashoka.org).

"Günümüzün çevresel, ekonomik, kültürel, toplumsal (sosyal), ve siyasal sorunlarına; sosyal etki, girişimcilik, yenilikçilik, sürdürebilirlik ve büyümeyi temel alarak; çözümleyici (analitik) ve kavramsal düşünerek, yeni fikirler ve projeler geliştirerek toplumsal çözümler üreten bireylere **sosyal girişimci** denir.

Sosyal Etki: Bireyin ve bireylerin, bilinçli veya bilinçsiz olarak, diğer kişi veya kişilerin herhangi bir konuda duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmesidir (http://sozluk.sourtimes.org).

Sürdürülebilirlik: Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır (TÇV, 1989: 73).

Denizalp'e göre sosyal girişimcinin özellikleri şunlardır (Denizalp, 2009)**:**

- Yeni fikirler üretir,
- Yaratıcıdır,
- Farkındalık düzeyi yüksektir,
- İşinde sürdürücülük düzeyinde inatçıdır,
- İşine başlamak için sabırsızdır,
- Gözüpektir (atılgandır),
- İşe çıraklıkla başlar,
- Esnektir,
- Doyum ve mutluluk düzeyi yüksektir,
- Bilgi anlamında bulaşıcı ve bulaştırıcıdır.

Denizalp'e göre sosyal girişimci nasıl çalışır? (Denizalp, 2009):

- Toplumdaki sorunu veya gereksinimleri tanımlar, durumdan görev çıkartıp, iş fikrine dönüştürür.
- Konu ile ilgili gerekli bilgileri edinir.
- Kaynakları bir araya getirir.
- Risk üstlenir.
- Tüm kaynakları yönetir (insan-mali-teknik).
- Çalışma sürecinde her zaman gereken yenilikleri ve değişimleri gerçekleştirme çabasını sürdürür.

Bir Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Doğa ve Çevre Vakfı (Doçev)

1951 yılından bu yana Denizli'de çırçır, yem, oluklu mukavva ve kağıt, otomotiv, elektrolitik bakır mamulleri ve viol fabrikalarını işleten **Abalıoğlu Şirketler Grubu** 1991 yılında holdingleştikten **(Cafer Sadık Abalıoğlu [CSA] Holding)** sonra bir yandan yurt içinde ve yurt dışında mukavva ve kağıt fabrikaları kurmayı sürdürmüş, bir yandan da **"DOÇEV"** ile **"Eğitim ve Kültür Vakfı"**nı kurarak sosyal sorumluluk anlayışı içerisinde sosyal ve kültürel etkinliklere girişerek toplumun çevre, eğitim ve kültür sorunlarının çözümlenmesine katkılarda bulunmuştur (http://www.abalioglu.com.tr).

DOÇEV; Ege Bölgesi'nde, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele, çevre sorunları, su kaynakları, çevre eğitimi ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyet göstermek üzere özel sektör desteğinde ve girişimciliğinde kurulmuştur. DOÇEV; Denizli'de bulunan Cafer Sadık Abalıoğlu (CSA) Holding'in **"önce insan"** ve **"toplumdan aldığını büyüterek toplumla paylaşmak"** ilkelerinden yola çıkılarak 1996 yılında **"Kurucular Kurulu"** ile tüzel kişilik kazanmıştır. DOÇEV; çevre, su ve sağlık koruma, eğitim ve kırsal kalkınma etkinliklerinde bulunan; kendisiyle ve doğayla barışık bireylerden oluşan sağlıklı ve mutlu bir toplum yapısına ulaşabilmek için; akılcı ve dengeli üretim-tüketim politikalarını diğer bir deyişle sürdürülebilir bir yaşamı amaç edinmiş ve Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren, vakıf biçiminde yapılandırılmış, kar amacı gütmeyen, gönüllü bir sivil toplum kuruluşudur.

DOÇEV; toplumda çevre bilincinin yükseltilmesi, doğal ve çevresel değerlerin korunması ve iyileştirilmesinin yanı sıra; sivil toplum anlayışıyla, doğa ve insan sevgisi, geleceğe saygı, gönüllü katılımcılık, paylaşmacılık, sürekli gelişme ve bilime saygı temel değerleri üzerinde yapılandırılmıştır.

DOÇEV'de ulusal ve uluslararası boyutlarda çalışmalar hedeflenmiştir. Çevre eğitimi, evsel atıklardan kompost gübre elde edilmesi, suyun doğru kullanımı, istihdam garantili bahçıvanlık kursu, gençlerin oluşturduğu çevre kulüplerinin desteklenmesi, tarımsal kirlilik, su ve toprak kirliliği gibi alanlarda geliştirilen çevre projeleri Dünya Bankası, Avrupa Birliği, REC (Regional Environmental Center) gibi uluslararası kurumların yanı sıra yabancı ülkelerin elçiliklerince de desteklenmiştir.

Başlangıçta salt ağaçlandırma çalışmaları yapmayı amaçlayan DOÇEV; daha sonra doğa ve çevre alanındaki proje uygulamalarına yönelmiş, çelenk hizmeti, fidancılık, peyzaj hizmetleri ve atıkların değerlendirilmesi çalışmalarını faaliyet alanına eklemiştir.

DOÇEV'in Faaliyetleri Şunlardır:

- **Ağaçlandırma Çalışmaları: "Her yıl en az bir orman"** söylemi ile devam eden ağaçlandırma çalışmaları; erozyona açık 2.000 dekara yakın alanda 17 ayrı orman oluşturulmuş; okul, hastane, cezaevi, küçük sanayi sitesi, mezarlıklar, köy ve belde korulukları, park, kaldırım kenarları, akarsu ve baraj kıyıları gibi kamusal alanlara yaklaşık 350 bin fidan dikilerek, koruma ve bakımları sürdürülmüştür. Ağaçlandırma çalışmalarına öğrenciler, kurumlar ve diğer STK'lar katılmaktadır. Bu gönüllü katılımların yanı sıra DOÇEV tarafından fidan dikimi, korunması ve bakımı için onlarca çalışan istihdam edilmektedir.

Çizelge: DOÇEV Ormanları

Ormanın Adı	Yeri	Yılı	Alan (dekar)	Fidan Sayısı
Hatıra Ormanı	Gökpınar	1996	10	1.000
Atatürk Ormanı	Cankurtaran	1997	230	30.000
İsmet Abalıoğlu Ormanı	Gümüşler	1998	180	18.000
75. Yıl Cumhuriyet Ormanı	Kaklık	1999	160	20.000
Vali Yusuf Ziya Göksu Ormanı	Sarayköy	2000	10	1.000
2001 Trafik Yılı Ormanı	Gümüşler	2001	150	20.000
Bozburun Ormanı	Gümüşler	2001	56	5.000
Fahri Gökşin Ormanı	Bağbaşı	2002	60	5.000
Denizli Ağaçlandırma Derneği Ormanı	Cankurtaran	2002	50	5.000
Başel Haddecilik Ormanı	Servergazi	2004	40	2.000
Zaferiye Abalıoğlu Ormanı	Servergazi	2004	35	2.000
Vali Recep Yazıcıoğlu Ormanı	Altıntepe	2005	80	4.000
Şehitler Ormanı	Beylerbeyi	2005	20	2.000
CSA Holding A.Ş. 65.Yıl Ormanı	Sarayköy	2006	251	40.000
Altıntepe Ormanı	Altıntepe	2008	550	87.500
Erpa Ormanı	Köprübaşı	2006	20	2.000
Pelin-Cafer Abalıoğlu Ormanı	Köprübaşı	2006	30	2.000
TOPLAM			1932	246.500

Kaynak: Bu satırların yazarı tarafından çizilmiştir.

- **Atık Yönetimi Çalışmaları:** 15 çalışan, 4 araç ve 5.000 atık geri dönüşüm kutusu ile aylık ortalama 120 ton atık kapasiteyle atık toplama çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca, 1998-2008 yılları arasında 20 ton atık pil toplanıp bertaraf ettirilmiştir.
- **Kağıt atık:** Ambalaj atıkları ve atık kağıtları kamu kurumlarından ve kent içinden toplayarak geri kazanma çalışmaları yapılmaktadır.

  Elektronik atık: Ağır ve zehirli metaller içeren elektronik atıklar (e-atıklar) toplanarak ulusal ekonomiye kazandırılmasını hedefleyen çalışmalar, Denizli Genç Sanayiciler Birliği işbirliği ile bilinçlendirme ve uygulamaya yönelik olarak yapılmaktadır.

  Kullanılmış pil: Atık pil kumbaraları ile toplanan kullanılmış piller Taşınabilir Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği'ne (TAP'a) teslim edilmektedir.
- **Çevre Eğitimi Çalışmaları:** Gönüllülerden oluşan **"Eğitim Komitesi"**yle her yıl yaklaşık 50 okul ve 4.000 öğrenciyle çevre eğitimi çalışmaları sürdürülmektedir. Bu çalışmalarda hava, su ve toprak kirliliği konularında toplumda farkındalık yaratan, suyun ve su kaynaklarının doğru kullanımı üzerine projeler üreten ve ürettiren, bölgesel ve ulusal ölçekte bilinç ve doğru davranış kalıpları yaratan bir kurumdur. Toplumun doğa sevgisini ve çevre bilincini yükseltmeyi amaçlayan ve gönüllü katılımlarla oluşan DOÇEV Eğitim Komitesi, özellikle çocuklar ve gençlere yönelik olarak okullarda eğitim hizmeti vermektedir. Bu kapsamda işitsel ve görsel araçlarla kuramsal bilgiler öğretilmekte, doğa ve çevre gezileri gibi uygulamalı eğitimler düzenlenmektedir. Seminer, sergi, film gösterimi gibi etkinliklerle afiş, broşür, kitap gibi araçlarla toplumun çeşitli kesimlerine ulaşılmaktadır.
- **Yaban Hayatı Destekleme Çalışmaları:** Özellikle ormanlık ve ağaçlık alanlara kuş yuvaları asılarak kuşların barınma ve üreme ortamlarına destek olunmaktadır. Sağlıklı bir ekosistemin göstergelerinden biri olan kuşların; yaşam alanlarının bozulması ve daralması, kirlenme, aşırı ve usulsüz avlanma gibi nedenlerle birçok türün neslinin tükendiği ve tükenmekte olduğu göz önüne alınarak, yaşam alanlarının desteklenmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Yapılmış hazır kuş yuvaları özellikle okul bahçelerine asılarak görsel eğitim malzemesi olarak da kullanılmaktadır.
- **Proje Çalışmaları:**

  Atıkların Değerlendirilmesinde Kamu Bilincinin Artırılması Projesi: İngiltere Büyükelçiliği'nin ve Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün desteklediği bu projeyle Denizli kentindeki Katı Atık Yönetimi'ni desteklemek ve atıkların değerlendirilmesi konusunda kamu bilincinin artırılması amaçlanmıştır.

  İstihdam Garantili Bahçıvanlık Kursu Projesi: İŞKUR ve Dünya Bankası tarafından desteklenen, Denizli Çevre ve Orman Müdürlüğü ile ortaklaşa yürütülen projeyle, kalifiye olmayan ve işsiz kişilere meslek edindirme ve işlendirme amaçlanmıştır. Bu kursta işsiz ve mesleksiz gençlere bahçıvanlık, fidan yetiştiriciliği ve peyzaj düzenleme konularında eğitim verilmiştir.

  Evsel Organik Atıklardan Gübre Elde Etme Projesi: İngiltere Büyükelçiliği tarafından desteklenen ve evsel organik atıklardan gübre elde etme, atıkların değerlendirilmesi konusunda kamu bilincinin artırılması amaçlı altı aylık proje, Mart 2004'te başlamış, Ağustos 2004'te sona ermiştir.

  Eko-Gençler…Okullarda Çevre Kulüplerini Yapılandırma Projesi: DEFRA (Department for Environment Food and Rural Affairs) -İngiltere desteğiyle yürütülen projeyle; okullardaki çevre kulüpleri desteklenerek çevre kulübü öğretmenleriyle eğitim seminerleri ve bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalışmalarla okulların çevre kulüplerinin yapılandırılması ve işlevselliklerinin artırılması amaçlanmıştır. Eko-Gençler Projesi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından **"uygulanan en iyi çevre projeleri"** arasında seçilerek ödüllendirilmiştir.

  Çevre Eğitimi Projesi: REC (Regional Environmental Center)-Türkiye (Bölgesel Çevre Merkezi) tarafından desteklenen projeyle okullarda doğa ve çevre eğitimleri verilmektedir.

  Su Tasarrufu Konusunda Kamu Bilincinin Artırılması Projesi: İngiltere Büyükelçiliği tarafından desteklenen projeyle yaşam kaynağı olan suyun doğru kullanımı ve korunması, su tasarrufu konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı broşür, afiş ve logolar hazırlanıp dağıtılmıştır.

  Doğa Parkı Projesi: Denizli Rotary Klubü işbirliği ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile yapılan sözleşme çerçevesinde; içme ve sulama suyu amaçlı tesis edilen Denizli-Gökpınar Barajı'nın sol sahil şeridinde kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Botanik Bölümü öğretim üyelerince düzenlenen bitkisel tasarım projesi uyarınca 240 dönümlük doğa parkına, yöreye özgü bitkilerin yanı sıra, bölgeye uyum sağlayabilecek 35 değişik türde 15.000 fidan dikilmiştir. Proje ile baraj havzasındaki erozyonun önlenmesi, havzanın su kalitesinin korunması, kıyı ekosisteminin oluşması ve bir doğa eğitim alanı oluşturulması amaçlanmıştır.

Büyük Menderes Havzası Kirliliğinin Önlenmesinde Çözüm Önerileri Projesi: TÜSİAD işbirliği ile gerçekleştirilen projeyle tarım potansiyeli yüksek olan Büyük Menderes Havzası'nda hızlı sanayileşme ve kentleşme sonucunda oluşan evsel ve endüstriyel atıklar ile yanlış kullanılan suni gübre ve pestisitlerden kaynaklanan tarımsal kirlilik; nehir ekosistemi ve havza verimliliğini olumsuz etkileyerek sürdürülebilir tarımı tehdit etmektedir. Türkiye'nin önemli STK'larından biri olan TÜSİAD ile birlikte yürütülen projeyle Büyük Menderes Havzası'ndaki çevre sorunları hakkında kamuoyu bilgilendirilmiş, çözüm önerileri paylaşılmış ve yaşamsal önemi olan su kaynaklarının korunmasına toplumun dikkati çekilmiştir.

Büyük Menderes Havzası'nda Tarım Kimyasallarının Bilinçli Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından desteklenen proje; evsel ve endüstriyel atıklarla kirlenmiş olan Büyük Menderes Nehri'nden yapılan sulama ve kullanılan yüksek riskli tarım kimyasalları yüzünden Havza'nın toprak verimliliği oldukça düşmüştür. Tarımla uğraşan yöre halkı verimliliği artırmak amacıyla daha fazla tarım kimyasalı kullanmaktadır. Bilinçsizce kullanılan tarım kimyasallarının kalıntıları bitkilerin bozulmasına, kuşlarda ve balıklarda ölümlere ve yararlı böceklerin yok olmasına yol açarak, yörenin ekosisteminin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. DOÇEV, Denizli Ziraat Odası işbirliği ile Büyük Menderes Havzası'nın ana kirletici öğelerinden kimyasal gübreler ve pestisit formundaki tarımsal deşarjlar gibi tarımsal kirliliğin önlenmesine yönelik kamu bilincini artırıcı etkinlikleri içeren **"geleceğe yeşil bir vadi"** adlı proje geliştirilmiştir. Proje süresince; tarım kimyasallarının kullanımına yönelik yayınlar, üç köy ve iki beldede çiftçileri bilgilendirme toplantıları, zirai ilaç ambalajlarının toplanması ve değerlendirilmesi konularında çalışmalar yapılmıştır.

Seçilmiş Bültenler ve Diğer Çalışmalar:

- "Çok Gübre, Çok İlaç Çok Ürün Değildir…" Broşürü ile çiftçilere gübre ve ilaç kullanımında dikkat edilecek hususlar, yanlış kullanımın canlılara ve çevreye vereceği zararlar anlatılmıştır.
- Atık Pil Toplama Bülteni'nde 2006 yılında 2,5 ton atık pil toplandığı ve atık pillerin toprağa, yeraltı ve yerüstü sulara verdiği zararlar anlatılmıştır.
- "Ormanlar Geleceğimizdir…Yanmasın!" Bülteni ile orman yangınlarıyla mücadelede halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.
- "Her Damlası Değerli" Broşürü ile yurttaşlara yaşam kaynağı olan suyun tasarruflu ve doğru kullanılması ile korunması bilgileri verilmiştir.
- "Anız Yakmak Yok Etmektir" Bülteni ile çiftçilere anız yakmanın canlılara ve doğaya verdiği zararlar anlatılmıştır.

Sosyal Girişimcilik Açısından Doçev'in Çözümlenmesi

Sağlıklı kalkınma her sektörün, yani devlet, iş dünyası ve yurttaşların ortak çabalarıyla olanaklı olabilir (Clark, 2008: 138). Toplumsal gelişmenin sağlanmasında; özel sektör olarak adlandırılan iş dünyası, devlet ve STK'lar iyi yönetim, yenilikçilik ve yaratıcılık içerikli projelerle yönetişim anlayışıyla birlikte çalışacaklardır. Özellikle günümüzde; toplumsal, ekonomik ve kültürel bağların oluşturduğu güç ve birliktelikten oluşan STK'lar ve iş yönetiminde başarıyı yakalayan özel sektör daha etkin olacaktır.

İnsanın doğasında olan "yararlı olma" duygusunu, parasal karşılık beklemeden bir amaca bağlanma, içinde bulunduğu topluma bir değer katma gereksinimini yalnızca STK'lar doyurabilmektedir. Dolayısıyla, STK'lar, anlamlı bir yaşamın ve sorumlu yurttaşlık bilincinin yaşama geçirildiği kurumlar haline gelmiştir. İnsanlar mahallesine, kentine, ülkesine ve giderek dünyaya fark yaratacak bir değer katmanın doyumunu STK'larda yaşamaktadırlar. Özetle, toplumsal gelişme iş dünyasında olduğu kadar, gönüllü kuruluşlarda da iyi yönetim, yenilikçilik ve yaratıcılıkla sağlanır (Argüden, 2005: 1).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda; "bölgesel gelişme ve yerel kalkınma uygulamalarında yerindenlik esas alınacak, katılımcılık geliştirilecek, kalkınmaya ilişkin kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürü oluşturularak uygulamaya yönelik sinerjinin, sahiplenmenin ve farkındalığın artırılması sağlanacaktır. Öncelikle az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere STK'ların yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına katkı sağlamaları özendirilecektir" denilmiştir (DPT, 2009).

DOÇEV; Ege Bölgesi'nde, çevre sorunları, su kaynakları, çevre eğitimi ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyet göstermek üzere özel sektör desteğinde ve girişimciliğinde kurulan bir STK'dır. DOÇEV'in amacı; toplumda çevre bilincinin yükseltilmesi, doğal ve çevresel değerlerin korunması ve iyileştirilmesini çabalamak yanında sivil toplum anlayışıyla, doğa ve insan sevgisi, geleceğe saygı, gönüllü katılımcılık, paylaşmacılık, sürekli gelişme ve bilime saygıdır. Vizyonu doğal dengeyi ve çevresel değerleri koruma, misyonu ise, geleceğe saygı ilkesiyle yaşanabilir bir dünyadır.

DOÇEV bugüne kadar 2000 dekar alanda 17 orman oluşturarak, diğer kamusal alanlarla birlikte toplam 350.000 fidan dikilerek Türkiye'nin çevresel ve ekonomik sorunlarına çözüm anlamında önemli bir katkıda bulunmuştur. 15 çalışan, 4 araç ve 5.000 atık geri dönüşüm kutusu ile aylık ortalama 120 ton kapasiteyle atık toplanmış ve 1998-2008 yılları arasında 20 ton atık pil toplanıp bertaraf ettirilmiştir. Bu çalışmalar bir yandan çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlarken bir yandan da ekonomik yararlar getirmektedir.

DOÇEV; özellikle genç kuşaklara gerçekleştirdiği çevre eğitimi çalışmalarıyla topluma çevre bilgi ve bilincini kazandırmada önemli rol oynamaktadır. Çevreyle ilgili farkındalık düzeyi artırılarak öğrencilerde davranış değişikliği oluşturulmuştur.

DOÇEV tarafından yapılan yaban hayatı destekleme çalışmalarıyla özellikle ormanlık ve ağaçlık alanlara kuş yuvaları asılarak kuşların barınma ve üreme ortamlarına destek olunmuştur. Bu da biyolojik çeşitliliğin devamı ve ekosistem açısından önem taşımaktadır.

DOÇEV; İngiltere Büyükelçiliği'nin ve Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün desteklediği; "**Atıkların Değerlendirilmesinde Kamu Bilincinin Artırılması Projesi"** ile Denizli kentindeki Katı Atık Yönetimi'ni desteklemiş ve atıkların değerlendirilmesi konusunda kamu bilincinin artırılmasında önemli rol oynamıştır. İŞKUR ve Dünya Bankası tarafından desteklenen, Denizli Çevre ve Orman Müdürlüğü ile ortaklaşa yürütülen "**İstihdam Garantili Bahçıvanlık Kursu Projesi"** ile kalifiye olmayan ve işsiz kişilere meslek edindirmiş ve işlendirmiştir. Bu kursla işsiz ve mesleksiz gençlere bahçıvanlık, fidan yetiştiriciliği ve peyzaj düzenleme konularında eğitim verilerek hem istidam yaratılmış hem de Denizli ekonomisine katkı sağlanmıştır. İngiltere Büyükelçiliği tarafından desteklenen **Evsel Organik Atıklardan Gübre Elde Edilmesi Projesi** ile evsel organik atıkların değerlendirilmesi yöntemleri geliştirilmiştir. Proje faaliyetlerinde ağırlıklı olarak örnek uygulamalara yer verilmiştir. DEFRA (Department for Environment Food and Rural Affairs) -İngiltere desteğiyle yürütülen "**Eko-Gençler…Okullarda Çevre Kulüplerini Yapılandırma Projesi"** ile okullardaki çevre kulüpleri desteklenerek çevre kulübü öğretmenleriyle eğitim seminerleri ve bir çalıştay düzenlenmiştir. REC (Regional Environmental Center)-Türkiye (Bölgesel Çevre Merkezi) tarafından desteklenen "**Çevre Eğitimi Projesi"** ile okullarda doğa ve çevre eğitimleri verilmiştir. İngiltere Büyükelçiliği tarafından desteklenen "**Su Tasarrufu Konusunda Kamu Bilincinin Artırılması Projesi"** ile yaşam kaynağı olan suyun doğru kullanımı ve korunması, su tasarrufu konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı broşür, afiş ve logolar hazırlanıp dağıtılmıştır. Denizli Rotary Klubü işbirliği ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile yapılan sözleşme çerçevesinde yapılan; "**Doğa Parkı Projesi"** ile içme ve sulama suyu amaçlı tesis edilen Denizli-Gökpınar Barajı'nın sol sahil şeridinde 240 dönümlük doğa parkına, yöreye özgü bitkilerin yanı sıra, bölgeye uyum sağlayabilecek 35 değişik türde 15.000 fidan dikilmiştir. TÜSİAD işbirliği ile gerçekleştirilen "**Büyük Menderes Havzası Kirliliğinin Önlenmesinde Çözüm Önerileri Projesi"** ile tarım potansiyeli yüksek olan Büyük Menderes Havzası'ndaki çevre sorunları hakkında kamuoyu bilgilendirilmiş, çözüm önerileri paylaşılmış ve yaşamsal önemi olan su kaynaklarının korunmasına toplumun dikkati çekilmiştir. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından desteklenen ve Denizli Ziraat Odası işbirliğinde gerçekleştirilen "**Büyük Menderes Havzası'nda Tarım Kimyasallarının Bilinçli Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi"** ile Büyük Menderes Havzası'nın ana kirletici öğelerinden kimyasal gübreler ve pestisit formundaki tarımsal deşarjlar gibi tarımsal kirliliğin önlenmesine yönelik kamu bilincini artırıcı etkinlikleri içeren **"geleceğe yeşil bir vadi"** adlı proje geliştirilmiştir.

Bu etkinliklerin yanı sıra DOÇEV; **"Çok Gübre, Çok İlaç Çok Ürün Değildir…"** Broşürü ve **"Anız Yakmak Yok Etmektir"** Bülteni ile çiftçileri bilinçlendirme çalışmaları yapılmış, **"Ormanlar Geleceğimizdir…Yanmasın!"** Bülteni ile de orman yangınları konusunda halk bilgilendirilmiş, **"Atık Pil Toplama"** Bülteni ile de atık pillerin toprağa, yeraltı ve yerüstü sulara verdiği zararlar anlatılmış ve **"Her Damlası Değerli"** Broşürü ile yurttaşlara, yaşam kaynağı olan suyun tasarruflu ve doğru kullanılması ile korunması konularında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, DOÇEV **"Suyun Öyküsü"** CD'siyle Büyük Menderes Nehri Havzası ve Nehrin evsel, tarımsal ve endüstriyel atıklarla kirletilmesi konusunda kamuoyunu bilgilendirmiştir. DOÇEV düzenlediği panellerle Büyük Menderes Nehri ve Su Kaynakları konusunda bilimsel faaliyetlerde bulunmuştur.

DOÇEV yüklendiği sosyal girişimcilik çalışmalarında zaman zaman bürokratik sorunlarda yaşamıştır. Bunlardan bir tanesi Karahayıt-Pamukkale arasındaki üç kilometrelik yolun iki yanındaki kamusal alana dikilen zeytin ve zakkum fidanlarının SİT alanı gerekçesiyle merkezi yönetimin emriyle yerel yönetim tarafından kesilmesidir (Milliyet-Ege, 2009).

DOÇEV'in yaptığı bütün bu çalışmalar; günümüzde toplumun yaşadığı çevresel, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde devletin yanı sıra STK'ların önemli rolleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle DOÇEV'in etkinliklerini sosyal girişimcilik olarak değerlendirebiliriz. DOÇEV, yaptığı etkinliklerle özellikle Denizli kentinde ekonomik, kültürel, siyasal, toplumsal ve çevresel alanlarda önemli katkılarda bulunmuştur.

DOÇEV; yaptığı bu sosyal girişimcilik etkinlikleri sonucunda; DOÇEV Yönetim Kurulu Başkanı **İsmet ABALIOĞLU** 2009 yılı başında Ernst&Young Firması tarafından üçüncüsü düzenlenen **"Yılın Sosyal Girişimcisi"** yarışmasında finalist olmuş ve **"Plaket"** ile ödüllendirilmiştir (Donat, 2009).

Bulgular ve Öneriler

Bulgu 1: DOÇEV; orman alanı oluşturma ve ağaçlandırma, atık yönetimi, çevre eğitimi ve yaban hayatını destekleme çalışmalarıyla ve "Atıkların Değerlendirilmesinde Kamu Bilincinin Artırılması", "İstihdam Garantili Bahçıvanlık Kursu", "Evsel Organik Atıklardan Gübre Elde Etme Projesi", "Eko-Gençler…Okullarda Çevre Kulüplerini Yapılandırma Projesi", "Çevre Eğitimi Projesi", "Su Tasarrufu Konusunda Kamu Bilincinin Artırılması", "Doğa Parkı", "Büyük Menderes Havzası Kirliliğinin Önlenmesinde Çözüm Önerileri", "Büyük Menderes Havzası'nda Tarım Kimyasallarının Bilinçli Kullanımının Yaygınlaştırılması" projeleriyle ve bunların yanı sıra özel sektörün de desteğini alarak sosyal girişimcilik rolünü üstlenmiştir.

Öneri 1: DOÇEV; toplumda çevre bilincinin yükseltilmesi, doğal ve çevresel değerlerin korunması ve iyileştirilmesini çabalamak yanında sivil toplum anlayışıyla, doğa ve insan sevgisi, geleceğe saygı ve gönüllü katılımcılık çalışmalarının yanı sıra, toplumda sosyal girişimcilik bilincinin oluşturulması ve sosyal girişimci yetiştirilmesi yönünde bir **Sivil Toplum Okulu (STO)** olarak diğer STK'lar tarafından hiza alınacak bir STK olmalıdır.

Bulgu 2: Kamu kurum ve kuruluşları DOÇEV'in toplumsal kalkınmaya ve çevresel ve su kaynaklarına yönelik çabalarında yeterli işbirliği, bilgi alış verişi ve katkı yapmamaktadırlar.

Öneri 2: Dokuzuncu Kalkınma Planı, Hükümetin Acil Eylem Planı, Hükümet Programları, Özel İhtisas Komisyonu Raporları ve diğer yönetsel metinlerde; küreselleşmenin her alanda olduğu, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı ve bilgi toplumuna dönüşümün yaşandığı bu dönemde kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliğinin önemi vurgulanmasına rağmen özellikle merkezi yönetimin taşra uzantıları ile kamu idareleri bu anlayışın çoğunlukla farkında değildirler. DOÇEV ve diğer STK'lar Hükümetin bu politikalarını uygulamaları için, merkezi yönetimin taşra uzantılarına ve kamu idarelerine medyayı kullanarak baskı yapmalı ve kamunun toplumsal sorunlarda **"elini taşın altına sokması"** görevi hatırlatılmalıdır.

Bulgu 3: DOÇEV; çevre, su ve sağlık koruma, eğitim ve kırsal kalkınma etkinliklerinde bulunan; kendisiyle ve doğayla barışık bireylerden oluşan sağlıklı ve mutlu bir toplum yapısına ulaşabilmek için; akılcı ve dengeli üretim-tüketim politikalarını diğer bir deyişle sürdürülebilir bir yaşamı amaç edinmiştir.

Öneri 3: DOÇEV'in amaçlarının başarıya ulaşmasının bir başka göstergesi olarak; çevre ve su kaynakları konusunda marka olmayı hedeflemelidir. Bunun için de DOÇEV **"yeşil yönetim"** modeli olarak kendisini bir tescil ve akredite kurumu olarak yapılandırmalı ve logosu kendisinin sertifika verdiği işletmelerin ürünlerinde kullanılmalıdır.

Bulgu 4: DOÇEV; çevre sorunları, su kaynakları, çevre eğitimi ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyet göstermek üzere uzmanlaşmış, özel sektör desteğinde ve girişimciliğinde kurulan bir STK'dır.

Öneri 4: DOÇEV; uzmanlaştığı bu alanı **"yeşil denetim"** anlamında genişleterek kamu kurum ve kuruluşları ile özel işletmelerde **"çevrecilik denetimi"** yapmalıdır. Bu uygulama şimdilik yönetsel düzenlemeler açısından olanaksız gibi görünse de kamuoyu denetimi anlamında gerçekleştirilebilir. Bu uygulama, yörede hem ekonomik hem de toplumsal katkı sağlayabilir.

Bulgu 5: DOÇEV; "Büyük Menderes Havzası Kirliliğinin Önlenmesinde Çözüm Önerileri" ve "Büyük Menderes Havzası'nda Tarım Kimyasallarının Bilinçli Kullanımının Yaygınlaştırılması" ile "Su Kaynakları" konusunda bilimsel faaliyetler gerçekleştirmiştir.

Öneri 5: DOÇEV panel biçiminde gerçekleştirdiği bu çalışmalarına ek olarak bilimsel araştırma çalışmaları sağlayabilir. Sosyal girişimcilik bağlamında; Ege Bölgesi'nin toplumsal gelişmesine yönelik olarak bilimsel çalışmalar yaptırma, bilim insanlarına destek verme, sempozyum ve kongreler düzenleme gibi etkinlikleri gerçekleştirebilir. Bunun için de bünyesinde gönüllü bilim insanlarından bir **"Bilim Komitesi"** oluşturulabilir.

Sonuç

Dünya bilgi ve teknoloji çağında hızlı bir değişim içindedir. Bu hızlı değişim bir yönüyle fırsatlar yaratırken diğer yönüyle de riskleri beraberinde getirmektedir. Dünyada bir yandan gelişen teknolojiler, bir yandan değişen insan gereksinimleri, bir yandan da küreselleşme öngörüsü geleneksel yönetim biçimlerini ve yöntemleri yetersiz hale getirmekte ve devletler yeni yönetim yaklaşımlarına ve anlayışlarına

yönelmektedirler. Bu yönelişler kamu yönetiminin örgüt yapısını, yönetim biçimini ve personelin işini yeniden tasarlamayı gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik devlet, özel kesim ve STK işbirliğini zorunlu hale getirmiştir. Sonuç olarak kamu yönetimine de **"yönetişim"** kavramı bir şekilde girmiştir.

Dünyadaki böyle bir dönemsel ortamda (konjonktürde), gelişmiş ülkeler daha üstünlüklü (avantajlı) diğerleri ise üstünlüksüz (dezavantajlı) durumdadır. Dezavantajlı durumda olan gelişmekte olan ülkelerin bu yeni durumdan yararlı çıkabilmeleri için akılcı politikalar üretilerek, planlı uygulamalar yapılması gerekir. Einstein **"Hayal gücü bilgiden daha önemlidir"** özsözüyle yeniliğin özü yaratıcılık, yaratıcılığın özü düşünce, düşüncenin özü de hayal gücüdür savını desteklemektedir. Yaratıcılık olmadan yenilikçilik, yaratıcılık ve yenilikçilik olmadan da girişimcilik olamaz.

Shlesinger'e göre buluş yapmak için yapılması gereken çalışmalar şunlardır (Shlesinger, 1998):

- Sorunlara çözüm ararken buluş yapılabilir.
- Gereksinimler sonucu buluş yapılabilir.
- Bulunmuş iki farklı aracın birleştirilmesiyle buluş yapılabilir.
- Araçlarda yer değiştirme, parçaların tersine çevrilmesi ve yeniden düzenlenmesiyle buluş yapılabilir.
- Tekrarlayan bozulmalar sonucunda buluş yapılabilir.
- Buluşlara eklemeler yapılarak buluş yapılabilir.
- Buluş yapılmış bir araç, değişik amaçla kullanılarak buluş yapılabilir.

Türkiye'yi bu açıdan değerlendirdiğimizde "tasarım yığınağı (hayal gücü) tükenme noktasına gelmiştir" diyebiliriz. Bunun da nedeni herkesin dert yandığı ama kullandığı **"öğrenilmiş çaresizlik"** olan ezberci eğitim anlayışı ve hazırcılıktır. Bu sorunun çözümü ise, Türk insanının yaratıcılığı, akla ve bilime dayalı çağdaş eğitim yaklaşımıyla ön plana çıkarılmalı, buluş yapmaya özendirilmelidir. Ancak, bu yaklaşımla üretilen bilgi teknolojiye dönüşebilir (Erkul, 2001, 4).

Günümüzde dünyanın her yerindeki kuruluşlar, çevreye karşı sorumluluk derecelerine göre kabul görmektedirler (Prokop, 1994: 149). İnsanların eğitim, kültür ve ekonomik düzeyleri yükseldikçe mal ve hizmetlerden kalite beklentileri değişmekte, çevre bilgi ve bilinci arttıkça da farkındalık ve duyarlılık düzeyleri yükselmektedir.

Dünya'da ve Türkiye'de yaşanan sorunların başında işsizlik, çevre kirliliği, eğitim ve sağlık sorunları gelmektedir. TÜİK'in Mart 2009 verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı % 15.8 işsiz sayısı da 3.776.000 olmuştur (Sönmez, 2009: 12). Bu sorunların hepsi birbirleriyle ilişkilidir. Bunlardan birini çözdüğünüz zaman diğerinin çözümü kolaylaşmış demektir. Bu sorunların çözümü eskiden devletten diğer bir deyişle kamu yönetiminden beklenirdi. Ancak, hızlı nüfus artışı ve yaşanan göçler nedeniyle bu sorunları sadece devletin çözmesi olanaksızlaşmıştır. İnsan kaynakları ve ekonomik yönden yeterli olan özel sektör ve STK'larda bu sorunların çözümünde yer almışlardır.

DOÇEV'de Ege Bölgesi'nde devletin yanı sıra; çevre sorunları, su kaynakları, çevre eğitimi ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyetlerde bulunarak; orman alanları oluşturma ve ağaçlandırma, atık yönetimi, çevre eğitimi ve yaban hayatını destekleme çalışmalarıyla ve "Atıkların Değerlendirilmesinde Kamu Bilincinin Artırılması", "İstihdam Garantili Bahçıvanlık Kursu", "Evsel Organik Atıklardan Gübre Elde Etme Projesi", "Eko-Gençler…Okullarda Çevre Kulüplerini Yapılandırma", "Çevre Eğitimi Projesi", "Su Tasarrufu Konusunda Kamu Bilincinin Artırılması", "Doğa Parkı", "Büyük Menderes Havzası Kirliliğinin Önlenmesinde Çözüm Önerileri", "Büyük Menderes Havzası'nda Tarım Kimyasallarının Bilinçli Kullanımının Yaygınlaştırılması" projeleriyle ve bunların yanı sıra özel sektörün de desteğini alarak sosyal girişimcilik rolünü üstlenmiştir.

Çalışkanlığı, girişimciliği, üretkenliği ve yeniliğe hızlı uyumu ile ticaret ve sanayiye yön vermiş Denizlililerden biri olan ve DOÇEV Yönetim Kurulu başkanlığını yürüten **İsmet ABALIOĞLU** Ernst&Young Firmasının düzenlediği **"yılın sosyal girişimcisi"** yarışmasında finalist olmuştur.

DOÇEV'in sosyal girişimcilik çalışmalarının daha üst düzeye çıkarılması için yapılması gerekenler şunlardır:

- DOÇEV, toplumda sosyal girişimcilik bilincinin oluşturulması ve sosyal girişimciler yetiştirilmesi yönünde bir **Sivil Toplum Okulu (STO)** olarak diğer STK'lar tarafından hiza alınacak bir STK'ya dönüştürülmelidir.
- Kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliği, Hükümet politikası olmasına rağmen, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu idareleri iletişim ve işbirliğine ilgisiz kalmakta ve STK'ları desteklemedikleri gibi bazı faaliyetlere de engel olmaktadırlar. DOÇEV ve diğer STK'lar ortak bir paydada birleşerek ve medyayı kullanarak baskı oluşturmalı ve kamunun toplumsal sorunlarda **"elini taşın altına sokması"** görevi hatırlatılmalıdır.
- DOÇEV marka olmayı hedeflemelidir. Bunun için de DOÇEV **"yeşil yönetim"** modeli olarak kendisini bir tescil ve akredite kurumu olarak yapılandırmalı ve logosu kendisinin sertifika verdiği işletmelerin ürünlerinde kullanılmalıdır.

- DOÇEV; uzmanlaştığı çevre alanını **"yeşil denetim"** anlamında genişleterek kamu kurum ve kuruluşları ile özel işletmelerde **"çevrecilik denetimi"** yapmalıdır.
- DOÇEV sosyal girişimcilik bağlamında; Ege Bölgesi'nin toplumsal gelişmesine yönelik olarak bilimsel çalışmalar yaptırma, bilim insanlarına destek verme, sempozyum ve kongreler düzenleme gibi etkinlikleri gerçekleştirebilir. Sempozyum ve kongre teması olarak; Jeotermal Enerji, Pamukkale Özel Yönetimi, Çürüksu Çayı'nda Çevre Kirliliği, Tekstilin Denizli Ekonomisine Katkıları ve Çevresel Etkileri, Mermer ve Traverten Üretiminin Ekonomik Katkıları ve Çevresel Etkileri önerilmektedir.

Sonuç olarak; günümüzün çevresel, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal sorunların çözümünde devletin yanı sıra insan ve maddi kaynakları yeterli özel sektör ve STK'ların rol alması kaçınılmaz hale gelmiştir. Devletin ve piyasanın yanı sıra **"üçüncü sektör"** haline gelen STK'lar; sosyal sorumluluk ve yurttaş girişimi kavramlarıyla ve gönüllü çalışmalarla vazgeçilmez kurumlar haline gelmişlerdir. Toplum kalkınmasında ve toplumsal sorunların çözümünde önemli rol oynayan STK'lara, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu idarelerinin ilişki içerinde olması ve ortak hedeflerde işbirliğini desteklemeleri gerekmektedir. Yoksa Hükümetin söylemleriyle eylemleri arasında uyumsuzluk ortaya çıkarak, demokrasinin önemli bir ayağını oluşturan sivil toplumun, sosyal girişimcilik çabaları hedefine yeterince ulaşamayacaktır.

Kaynakça

Argüden, Y. (2005), "Sosyal Girişimcilik ve Sivil Toplum Kuruluşlarında İyi Yönetişim", **http://www.test.arge.com,** Erişim Tarihi: 03.04.2009

Aytaç, Ö. (2009), "Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif", **(http://www.girişim.comu.edu.tr)** , Erişim Tarihi: 25.06.2009.

Betil, İ. (2009), "Ekonomik ve Sosyal Alanda; Girişimcilik", **(http://www.girişim.comu.edu.tr)** , Erişim Tarihi: 25.06.2009.

Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi (2006), "Yenilikçilik (İnovasyon)", **CBT** Sayı:1016

Clark, John (1994), **Democratizing Development,** (Çev: Serpil Ural "Çevrenin Kitabı"), TÇV Yayını, Ankara.

Denizalp, H. (2009), "Sosyal Girişimcilik Nedir ve Neden Önemlidir?", **http://www.stgm.org.tr,** Erişim Tarihi: 16.06.2009.

Donat, N. (2009), "Sosyal Girişimciler Belirlendi", **Milliyet Gazetesi,** 09.01.2009.

DPT (2009), "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)", **http://www.dpt.gov.tr**, Erişim Tarihi: 03.04.2009

Ekici, G. (2004), "Eğitim ve Yaratıcılık", **TSE Standart Dergisi**, Yıl: 43, Sayı: 514, Ekim 2004

Erkul, H. (2001), "Yaratıcı ve Buluşçu İnsanı Yetiştirme", **Malatya Yorum Gazetesi,** 07.11.2001.

Haas, S. (2009), "Türkçede Spritze'ye Ne Denir?", **Magazin Deutschland Dergisi**, Sayı: 3/2009, www.magazin-deutschland.de

http://www.abalioglu.com.tr, "Cafer Sadık Abalıoğlu Holding", Erişim Tarihi: 04.03.2009

http://www.basbakanlik.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.07.2009

http://bizimkocaeli.com.tr, "Girişimcilik", Erişim Tarihi: 29.06.2009

http://www.docev.org.tr, DOÇEV, Erişim Tarihi: 29.06.2009

http://sozluk.sourtimes.org, "Sosyal Etki", Erişim Tarihi: 29.06.2009

http://www.turkey.ashoka.org, "Sosyal Girişimci Kimdir?", Erişim Tarihi: 16.06.2009

http://www.cyberhood.com, "Social Preneur", Erişim Tarihi: 16.06.2009

İçişleri Bakanlığı (2002), "İyi Yönetimin Geliştirilmesi", **İçişleri Bakanlığı**'nın 07.05.2002 tarih ve 467 sayılı Genelgesi.

Milliyet Gazetesi (2009), "Fidanlar Bürokrasi Kurbanı", **Milliyet Gazetesi Ege Eki**, 23.01.2009.

Müftüoğlu, Tamer ve diğerleri (2004), **Girişimcilik,** (Ed: Yavuz Odabaşı), **Anadolu Üniversitesi** AÖF Yayını, Eskişehir

Prokop, Marian K. (1994), **Managing to be Green,** (Yeşil Yönetim, Çev: Serpil Ural), Ankara: TÇV Yayını.

Prokopenko, Joseph (1992), **Verimlilik Yönetimi,** MPM Yayını, Ankara.

Shlesinger, B.Edward (1998), **How To Invent?,** (Buluş Nasıl Yapılır? Çev: Özgür Ergin), Ankara: TÜBİTAK Yayını.

Sönmez, M. (2009), "İşsizlik Dibi Bulamıyor…", **Cumhuriyet Gazetesi**, 17.06.2009.

Taşkın, T. (2009), "Sosyal Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma", **(http://www.girişim.comu.edu.tr)** , Erişim Tarihi: 25.06.2009.

Türkiye Çevre Vakfı (1989) **Ortak Geleceğimiz,** (Çev: Belkıs Çorakçı), World Comission on Environment and Development (WCEC), Oxford University Press.

Usta, R. (2007), "SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı", **TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Marka, Kalite ve Teknoloji Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Gaziantep.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS TO STRUGGLE WITH POORNESS

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL SERMAYE VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KATKILARI ÜZERİNE BİR DENEME

Yrd. Doç. Dr. Adem ÜZÜMCÜ
uzumcu_adem@hotmail.com
Arş. Gör. Ülker ÇAM
ulker.cam@gmail.com
Arş. Gör. Fatma Pınar EŞSİZ
pinarfatma@gmail.com
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

20. yüzyıldan beri yaşanan küreselleşme sürecine bağlı olarak ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşim artmıştır. Bu artışın bir sonucu da ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin diğer dünya ülkelerine yayılması olmuştur. 2006 yılında ABD'de baş gösteren ekonomik krizin tüm dünya ülkelerine yayılması, bu durumun son örneğidir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından ekonomik kriz, küreselleşme, yoksulluk ve yoksullukla mücadele tekrar tartışılmaya başlanmış, yoksullukla mücadelede sosyal girişimciliğin rolü üzerinde sıkça durulmuştur.

Sosyal sermaye ve sosyal girişimcilik ise toplumdaki güven düzeyi ve ilişki ağlarıyla birbirine bağlıdır. Sosyal sermaye arttırılmak suretiyle topluma faydası olacak değişimler gerçekleştirilmekte, böylece, sosyal girişimciliğe katkı sağlanmaktadır. Sosyal girişimciliğin önemli bir parçası olan STK'lar ise bu süreçte önemli bir aktör haline gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Sosyal Sermaye, Sosyal Girişimcilik, Sivil Toplum Kuruluşları*

IMPORTANCE OF SOCIAL CAPITAL AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP TO OVERCOME POVERTY: AN ESSAY ON THE CONTRIBUTIONS OF NGO'S

Abstract

The interaction and dependence among the countries from the beginning of the 20th century depending on the globalization process have been increased. As a result of the increasing interaction and dependence the economic crises have been starting to effect other countries of the world. The economic depression exist in the USA in 2006 spread to the globe is the last example of this process. After this experienced developments economic depression, globalization, poverty and how to attack poverty started to rediscussed also, the role of the social entrepreneurship in terms of overcoming poverty has been emphasizing frequently.

Social capital and social entrepreneurship depend on the trust in society and relationship networks. By increasing social capital, socially benefiting changes have been performing which also contributed to social entrepreneurship. The NGOs that are the important parts of social entrepreneurship have become an important actor in this process.

Keywords: *Poverty, Social Capital, Social Entrepreneurship, NGO's*

Giriş

Küresel ekonomik istikrarsızlığın olumsuz etkilerinin sürdüğü günümüzde küresel bazda ve özellikle azgelişmiş ülkelerde yoksulluk hızla artmaktadır. Küresel ısınmanın olumsuz etkileri nedeniyle derinleşen küresel gıda krizi geçen yıl dünya gündemini oluştururken bu yıl zaten yüksek düzeylere ulaşmış mutlak yoksulluk sınırının altına küresel krizin ne kadar kişiyi eklediği tartışılmaktadır.

Küresel yoksulluğun küresel ekonomik kriz nedeniyle yeterince tartışıl(a)madığı bu ortamda, yoksulların sesine kulak veril(e)mediği gibi, yoksulluğun azaltılmasını amaçlayan Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG) ile ilgili beklentiler azalmakta, insanlara güvene ve sosyal dayanışmaya dayanan sosyal sermayenin azalması sorunu da yaşanmaktadır. Yoksulluğun hızla arttığı bu tür kriz dönemlerinde sosyal sermaye artışı ve sosyal girişimciliğe ihtiyaç duyulurken aksine gelişmeler ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bireylerde güvenin azalmasından (iş bulamama, özgüven azalması, tüketici güveni azalması, kurumlara güvenin azalması gibi) kaynaklanan etkiler sosyal sermayenin daha da aşınmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede bu türden sosyal sermayenin aşınması ve yoksulluğun artması gibi olumsuzlukların aşılmasında küresel düzeyde olduğu gibi ülkeler düzeyinde de birey, müteşebbis ve kurumların sosyal sorumlulukları artmaktadır. Bu bağlamda sosyal sorumluluk bilincinin bir yansıması olan sosyal girişimciliğin bu tür olumsuz etkilerin azaltılmasında önemli katkılar oluşturabileceği ve bu çerçevede işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımında adaletsizlik gibi sosyo-ekonomik alanda ortaya çıkan sorunlara etkili ve uzun dönemli çözümler üretilmesinde aktif rol oynayabilecek gönüllü kuruluşlar olarak sivil toplum kuruluşlarının (STK) önemli açılımlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu noktada çalışmada öncelikle küresel kriz ve küresel yoksulluk ilişkisi üzerinde durulacak, ardından küresel kriz ortamlarında artan küresel yoksulluğun oluşturduğu olumsuzluğun boyutları kısaca özetlenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın dördüncü ve beşinci bölümlerinde sosyal sermaye ve sosyal girişimcilik ilişkisi üzerinde,

altıncı bölümde ise yoksullukla mücadelede sosyal sermaye ve sosyal girişimciliğin önemi üzerinde durulacaktır. Çalışmada son olarak sosyal sermayenin artırılmasında sosyal girişimcilik örnekleri olarak STK'ların olası katkıları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Küresel Ekonomik Kriz ve Küresel Yoksulluk İlişkisi

Bilindiği gibi 1980'lerin ortalarından itibaren küreselleşme sürecinin faydalarından yararlanılması için gelişmekte olan ülkelerin sadece mal ve hizmetler değil sermaye hareketlerini de liberal hale getirmesi gerektiği söylemleri üzerine sermaye hareketleri büyük oranda serbestleştirilmeye başlanmıştır. İletişim teknolojilerinde görülen gelişmelerle birlikte finansal piyasalarda bütünleşme sağlanmış, 1990'lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye hareketleri katlanarak büyümüştür. Bu dönemde gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelere yönelen sermaye hareketleri biçim değiştirmiş, sermaye hareketleri bu dönemde arbitraj olanakları peşindeki spekülatif nitelikli para hareketlerine dönüşmüş, bu değişime paralel olarak sermaye hareketlerinin vadeleri kısalmış, faiz farklılıklarına bağlı olarak daha hareketli hale gelmiştir. Finansal piyasaların küresel düzeyde bütünleştiği bu ortamda, bir yandan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sermaye ve para piyasaları arasındaki bağımlılık düzeyi, diğer yandan finansal krizlere karşı duyarlılık ve mali kırılganlık artmıştır. Bu ortamda makro ekonomik göstergelerde görülen istikrarsızlıklar sonucu gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasında ortalama olarak enflasyon oranları, kamu açığı/GSYİH ve cari işlemler (CİB) açığı/GSYİH oranları büyük oranda farklılaşmıştır (Batmaz ve Özcan, 2007: 44-45). Bu bağlamda bu yıllardaki finansal krizler gelişmiş ve çok yoksul ülkelerde değil, daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin özellikle denetimsiz biçimde sermaye piyasalarını liberal hale getirmesi nedeniyle bu krizler ortaya çıkmıştır. Bu noktada özellikle gelişmekte olan ülkelerin ayarlanabilir veya sabit döviz kuru sistemi uygularken paralarının farklı nedenlerle değerli hale gelmesi ya da denetimsiz başıboş sıcak para fonlarını ülkeye çeken yanlış faiz ve para politikalarının neden olduğu döviz krizleri yaşanmıştır (Toprak, 2001: 94).

Dolayısıyla küresel finansal krizlerin sıklığının arttığı 1990'lı yıllar, küreselleşme sürecinde uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve mali ve finansal piyasalarda denetim ve korumacılığın kaldırılmasının yoksulluğu artırdığı yönündeki görüşlerin daha fazla tartışıldığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda, küreselleşme karşıtları, genel olarak finansal krizlerin spekülatif sermaye hareketlerinden doğduğunu, liberal yaklaşımlar çerçevesinde denetimsiz biçimde gelişmekte olan ülkelere akan spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin değişik nedenlerle bu ülkelerden toplu biçimde ve hızla çıkışının ortaya çıkardığı yoksullaşma ve açlık gibi olumsuz etkilerin birçok gelişmekte olan ve azgelişmiş ülke örneğinde doğrulandığını ileri sürmüşlerdir.

Günümüze yaklaştığımızda finansal nedenlerle ortaya çıkan küresel krizin ilk emareleri 2006 yılı Mayıs ayında görülmeye başlamış, kriz süreci 2008'de ağırlaşmaya başlamıştır. Bu ortamda, IMF yayımladığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporunda, mali kriz karşısında küresel büyümenin yavaşlayacağı ve ABD'nin 2008 yılında "orta derecede bir resesyon" yaşayacağını, baş gösteren bu finansal krizin 1929 Büyük Buhranından bu yana karşılaşılan en büyük finansal şok olduğu değerlendirmesi yapılmıştır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde, 2006'da subprime mortgage kredilerinde (daha çok alt gelir grupları tarafından kullanılan yüksek faizli ve riskli konut kredisi) borç geri ödeyememede meydana gelen artışlarla birlikte konut satışlarında durgunluk ve konut fiyatlarındaki düşüşle kendini gösteren ve Ağustos 2007'de belirginleşen likidite krizi 2008 yılı ortalarında Avrupa piyasalarını da etkisi altına alan küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Avrupa ve Asya'ya da sıçrayarak etki alanını genişleten küresel mali kriz, 2008 yılı Eylül ayında ABD'nin önde gelen ve 1929 Dünya Buhranı döneminde de batmayan 158 yıllık köklü yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflası ile yeni bir evreye girmiştir.

Krizin erken aşamalarında finansal kuruluşlar arası borçlanma piyasalarında likidite sorunu olarak ortaya çıkan durum, finansal kuruluşlara güvensizlik sorunu ve küresel mali krize dönüşünce gelişmiş ülke otoriteleri, finansal istikrarı sağlamak amacıyla sağladıkları likidite desteğine ilave olarak, finansal kuruluşların mevduat ve diğer yükümlülüklerine çeşitli derecelerde garanti vermek, bu kuruluşlara sermaye desteği sağlamak ile para ve maliye politikalarını gevşetmek gibi tedbirler almışlardır (TCMB, 2008). Bu politikalara rağmen Ekim 2008'de, uluslararası finans çevrelerinde güvenin azalmasına bağlı olarak kredi akışları donmuş ve dünya ülkeleri birbiri peşi sıra ekonomik resesyona sürüklenmişlerdir. Sanayileşmiş ülkelerde başlayan bu kriz hızlı bir şekilde yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ekonomilere de yayılmıştır. Yatırımcılar, algılanan risk düşük seviyelerde olsa bile, ülkelerden sermayelerini çekmişler ve bu durum hisse senetlerinin değerinin düşmesine neden olmuştur. Bu olumsuzluklara, ülkelerin ihracatlarında ve mal fiyatlarında meydana gelen düşüşlerinde eklenmesiyle birlikte dünya üzerindeki ülkeler ya resesyona ya da düşük ekonomik büyüme periyoduna girmişlerdir (Nanto, 2009: s.2).

Dünyada küresel krizin aşılması noktasında oluşan talepler sonucunda 2008 yılı son çeyreğinden itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin zirvelerinde (G-20) alınan kararlar çerçevesinde, eşgüdüm içerisinde likiditeyi arttırma ve finansal kuruluşları destekleme operasyonları, kapsamlı mali teşvik paketleri ile devam ettirilmiştir. Alınan önlemler neticesinde, küresel finansal piyasalardaki gerilim bir ölçüde giderilmiş, finansal piyasalardaki aşırı dalgalanmalar azalmış ve iyimserliğin arttığı gözlenmiştir. 2009 yılı Mayıs ayı itibariyle uluslararası borsa endekslerinde yaşanan yükselişler ve risk primleri düşüşleri, bu iyimser havanın göstergeleri olmuştur. Bütün bunlara rağmen, küresel krizin çıkış noktası olan ABD ve Avrupa bankacılık sistemlerindeki sorunların tam olarak giderilememesi nedeniyle oluşan güven kaybı ve kredi kanallarının hala sağlıklı çalışmaması neticesinde, finansal piyasaların kriz öncesi etkinliğinden oldukça uzak olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda birçok uluslararası

kuruluş, dünya genelinde 2009 yılı büyüme beklentilerini düşürmüşlerdir. Beklentilerin tekrar olumluya dönerek küresel bazda büyüme sürecine geçilebilmesi, öncelikle kredi kanallarındaki aksaklık ile küresel ekonomik durgunluk arasındaki birbirini besleyen sürecin sona erdirilmesine bağlı gözükmektedir. Öte yandan, dünya ekonomilerinde görülen belirgin yavaşlamaya bağlı olarak enerji ve emtia fiyatlarının düşmesi, 2009 yılı ilk çeyreğinden itibaren gelişmiş ülkelerde deflasyon kaygılarına neden olmuştur (TCMB, 2009).

Kısaca özetlenen ABD kaynaklı ekonomik krizin önce gelişmiş ülkelere, oradan gelişmekte olan ülkelere yayılması yukarıda belirtildiği gibi küreselleşmenin faydalarını tekrar tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda "küreselleşme yoksulu daha yoksul yapar mı?" sorusu tekrar sorulmaya başlanmış, genellikle olumlu yaklaşılan küreselleşme sürecinde azgelişmiş ülkelerin küreselleşmenin fırsatları yerine daha çok küreselleşmenin olumsuz yönleri ile karşı karşıya kalabilecekleri gerçeği hatırlanmıştır. Bu noktada küreselleşme karşıtlarının savunduğu, küresel kriz ortamlarında devletler veya uluslararası kuruluşların ortaya çıkabilen olumsuz etkileri azaltıcı bilinçli çabaları olmaması durumunda küresel yoksulluğun artması ve ülkeler arası kişi başına gelir farklarının artmasının kaçınılmaz olacağı tezleri kısmen de olsa doğrulanmıştır (Üzümcü, 2008: 480).

Ayrıca 1978-1982 arasında gelişmekte olan ülkelerde görülen ekonomik krizler ve dış borç krizleri sonrası gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankası tarafından empoze edilen makroekonomik stabilizasyon ve koşullu yapısal uyum kredileri, yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olmuş, yapısal uyum kredilerinin şartlılık ilkesine bağlı olması ve kredinin serbest bırakılması için transfer harcamaları ve sübvansiyonlar gibi uygulamalardan vazgeçilmesi biçimindeki acı reçeteleri (uygulamada ücret artışları ve sosyal yardımların azaltılması), yoksulluğun azaltılması yönündeki çabalara sekte vuran bir gelişme oluşturmuştur (Soyak, 2004:38).

Bu bağlamda Stiglitz (2002)'de IMF'nin azgelişmiş ülkelere uygulattığı yapısal uyum programlarının yoksullukla ilişkili dramatik sonuçlarına dikkat çekmekte, bu programlarla dayatılan ticari serbestleşmenin yüksek faiz oranı ile birleştiğinde, işten çıkartmalar ve işsizliği artıracağını, finansal piyasalar serbestleştirilirken yeterli yasal düzenleme olmadığında ekonomik istikrarsızlığın ortaya çıkacağını, bu programların faizleri düşürmek yerine yükselterek, yoksul çiftçilerin girdi alımını zorlaştırdığını belirtmektedir. Bu örnekler, küreselleşme süreci ile küresel yoksulluk arasındaki negatif ilişkiyi ve küreselleşme sürecinin yoksulluğu artırdığını açıkça göstermektedir.

Özetle, günümüzde, küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonuçlarının başında dünya ölçeğinde ve ülkelerin içinde yarattığı toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliğin oluşturduğu yoksulluk gelmektedir. Dolayısıyla, zengini daha zengin, yoksulu daha da yoksul yapmaktan başka bir işe yaramadığı şeklinde eleştirilere maruz kalan küreselleşme süreci mevcut yapısı ve işleyişi ile de bu kanaati güçlendirmektedir (Ulagay, 2000: 85). Dolayısıyla küresel krizlerin, işsizlik, yoksulluk, çaresizlik ve eşitsizlik gibi küreselleşmenin olumsuz göstergelerini oluşturduğu ve küresel düzenin adaletsiz işleyişinin küreselleşme sürecinden kazananlar ile kaybedenlerin farkını azaltmadığı söylenebilir (Aktel, Kerman ve Altan, 2007: 13).

Küresel Yoksulluk, Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları ve Yoksullukla Mücadele

Yoksulluğun oluşması ve artmasına yol açan nedenler arasında, küresel krizler ve diğer olumsuzluklar bir kenara bırakıldığında, insanların gelir getiren bir işlerinin olmaması, sağlık, kredi imkânları sağlayan finansal kurumlar ve sosyal ilişkiler gibi *sosyal ve insani varlıklara* sahip olmamaları sayılabilir. Bu eksiklikler küreselleşmenin etkisiyle meydana gelen eşitsiz güç dengeleri altında azgelişmiş ülkelerde insanların kendilerini yeniden üretebilmelerini engellemekte, gelişmiş ülkelerde ise sosyal sermayelerinin güçlü yapıları sayesinde bu varlıklar görece daha eşit ve adil biçimde dağıtabildikleri için bu tür olumsuzluklar fazlaca hissedilmemektedir. Dolayısıyla yoksulluğun genel olarak tüm ülkelerde var olan önemli bir sorun olmakla beraber, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha ciddi boyutlarda olduğu söylenebilir.

Yoksulluk kavramı ele alınırken farklı bakış açılarına göre birçok değerlendirme yapılmakla beraber yoksulluğun genellikle iki farklı biçimde tanımlandığı görülmekte, bu çerçevede *mutlak* ve *göreli* yoksulluk kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlardan *mutlak yoksulluk* kavramı, bir insanın asgari düzeyde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesi bağlamında tanımlanmakta, mevcut tüm gelirleri bu temel ihtiyaçları karşılamakta yetersiz olanlar, mutlak yoksulluk sınırına girmektedir. *Göreli yoksulluk* kavramı ise insanın toplumsal bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli asgari tüketim ve yaşam standardının belirlenmesini esas almaktadır. Yoksulluğun bu iki tanıma göre ölçülmesi, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermekte, mutlak yoksulluk hesaplamaları azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerde ise göreli yoksulluğun ölçümü önem kazanmaktadır (İnsel, 2001: 70). Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) yoksulluğu, insanın yaşamını idamesi için gerekli minimum gelir düzeyi ile tanımlamakta, Dünya Bankası (WB) da kişi başına günlük 1 dolar geliri *uluslararası yoksulluk sınırı* kabul etmektedir. Bu tür *gelir yoksulluğu* kavramı yanında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) geliştirdiği *beşeri-insani kalkınma* kavramında ise *insani yoksulluk* kavramı ön plana çıkarılmaktadır.

Öte yandan küresel yoksulluğun ölçülmesi ve sayısal verilerle ortaya konulması, küreselleşme süreci ve küresel krizlerin az gelişmiş ülkeler açısından hem ne gibi sonuçlar yarattığını ve hem de yoksulluğun boyutunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Azgelişmiş ülkeler bağlamında yapılan analizlerde, yoksulluğun ciddi boyutlara ulaştığı bazı rakamlarda kendini açıkça göstermektedir. Örneğin, dünya nüfusunun %14'nün yeterli

ve iyi beslenemediği, %16'sının temiz içme suyuna erişemediği, %40'nın (2,4 milyar) sağlıklı yaşam koşullarından yoksun olduğu ve 854 milyon yetişkin insanın okuma-yazma bilmediği belirlenmiştir. Yine, dünyanın en zengin %20 nüfusunun dünya gelirinin %86'nı, en yoksul %20'nin ise %1 pay aldığı; dünyada günde bir dolar ve altında bir gelirle yaşayan ve *mutlak yoksul* sayılan insan sayısının 1987'de 1.2 milyar kişi iken, 2000'li yıllarda 1.5 milyar kişiye yükseldiği belirlenmiştir (Özpınar ve Şimşek, 2003: 2). Ayrıca, yoksullukla mücadele küreselleşme sürecinde oldukça güç koşullarda sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinde yoksulluğu azaltmak için gösterilen çabaların küresel anlamda henüz gelir eşitsizliklerini tam olarak azaltabilecek seviyelere ulaşamadığı, mutlak yoksulluk sınırının altındaki azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkan gelişmelerin yetersiz kaldığı söylenebilir (Açıkgöz ve Karagül, 2007: 201).

Geçen yıl yaşanan küresel gıda krizinin derinleştirdiği açlık ve yoksulluk sorunu da dünyada daha yoğun olarak kırsal yörelerde gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar günümüzde dünya nüfusunun yarısının günde 2 dolardan, 1,5 milyar insanın ise günde 1 dolardan daha az gelirle yaşadığına işaret etmektedir. Dünya genelinde açlık çeken 800 milyonu aşkın insanın %80'i gelişmekte olan ülkelerin kırsal yörelerinde yaşamaktadır. Dünyada her yıl 11 milyon kişinin açlık veya yetersiz beslenme yüzünden öldüğü tahmin edilmektedir. 300 milyonu çocuk olmak üzere, 800 milyon açlığa maruz insanın 203 milyonu Sahra Altı Afrika'da, 519 milyonu Asya ve Pasifik'te (221 milyonu Hindistan'da, 142 milyonu Çin'de), 53 milyonu Latin Amerika ve Karayipler'de, 33 milyonu Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşamaktadır (Acar, 2008).

Ülkemizde mutlak yoksul olarak tasnif edilen nüfus sayı olarak nispeten az olsa bile gelir dağılımı son derece bozuktur. Bu nedenle göreli yoksulluk çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Nitekim Dünya Bankası (2005)'nın *Türkiye'de Yoksulluk Politikası* ile ilgili tavsiyelerinin yer aldığı rapora göre, Türkiye, üst orta eşitsizliğin olduğu ülkeler arasındadır, aşırı yoksul oranının oldukça düşük olduğu, AB ile karşılaştırıldığında yoksulluk oranının yüksek olduğu, bölgesel farklılıkların ülkedeki eşitsizliklerin önemli bir nedeni olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoksulluk oranının uç düzeylere ulaştığı, bu yüksek oranlı ve süreklilik gösteren eşitsizliğin büyümenin faydalarından yararlanmayı sınırladığı tespitleri yapılmıştır.

Türkiye'de yoksullukla ilgili istatistik araştırmaları TÜİK ve bazı sendikalar (Türk-İş ve Kamu-Sen) tarafından yapılmaktadır. Örneğin, TÜİK (2007) yoksulluk çalışması sonuçlarına göre, 2006'da Türkiye'de yoksulluk (gıda+gıda dışı) oranı %17,8 (12 930 bin kişi) olmuştur. 2002'de bu oranın %27 (18 441 bin kişi) olduğu düşünüldüğünde yoksulluk oranında kısmi bir iyileşme olduğu görülmektedir. Kent yoksulluğunun görece kır yoksulluğuna göre daha az olduğu, hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı ve eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk riskinin azaldığının tespit edildiği çalışma sonuçlarına göre; 2005'de %0.87 olarak tahmin edilen gıda yoksulluğu veya açlık sınırı altında yaşayan fert oranı 2006 yılında %0.74'e (539 bin kişi) gerilemiştir. Ayrıca, kişi başı günlük harcaması 1 doların altında kalan fert bulunmamakta, daha gerçekçi olan günde 4,3 doların altı dikkate alındığında ise 2002'de %30 olan bu oranın 2006'da %13,3 (9.680 bin kişi) düzeyine gerilediği görülmektedir. Bu veriler Türkiye'de yoksulluk ve gıda yoksulluğunda önemli gelişme sağlandığını göstermektedir.

Yukarıda belirtilen verilerin gösterdiği gibi yoksulluk ve gelir dağılımı bozukluğunun artması, günümüzde hem ulusal ve bölgesel düzeyde, hem de küresel düzeyde bir sorundur. Ülkeler arası gelir farklılıkları yanında ülke içinde de gelir uçurumunun oluşması, insanların en temel ihtiyaçlarından bile yoksun olması, uluslararası kuruluşlar ile ulusal hükümetlerin dikkatlerini bu konuya çekmiştir. Yoksulluğun algılanmasında farklılıkların görüldüğü ve yoksullukta anlam değişmesinin görüldüğü günümüzde, yoksulluk yaygın olarak mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.

Küresel düzeyde yoksullukla mücadele konusunda en etkin politika üreten uluslararası kurumların Dünya Bankası ve UNDP olduğu söylenebilir. Bu kuruluşlardan Dünya Bankası, özellikle yapısal denge ve yoksulluk konusuna ağırlık vermektedir. Dünya Bankasınca, 1990'dan sonra her on yılda dünya ekonomik raporunun konusunun "yoksulluk" olmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, Dünya Bankası (2000) yılı raporunda daha geniş kapsamlı bir yoksulluk tanımı yapılarak, yoksulluk sadece gelir açısından değil, eğitim, sağlık ve kültürel yoksunluk açısından genişletilmiştir. Yoksulluğu azaltacak ekonomik politikaların önemine dikkat çekilmiş, gelirin yeniden dağıtımında etkin kamu ve özel sektör politikaları bağlamında yoksul kitlelere hizmet üretecek sosyal kurumların kamu, özel ve gönüllü kuruluşlarca desteklenmesi gibi hedefler çalışmada yer almıştır. Çalışmada, iyi yönetişim ve düzgün işleyen kuruluşların yoksullukla mücadelede hayati öneme sahip olduğu, zayıf kuruluşlar, yönetişimin kötü kurgulanması ve yetersiz politikaların sosyal sermayenin azalmasına ve gittikçe büyüyen toplumsal maliyetlere ve yoksulluğa yol açtığı ileri sürülmüştür (Altay, 2005: 166).

Küresel yoksulluk konusuna, UNDP başta Birleşmiş Milletlere (BM) bağlı örgütler de eğilmektedir. Nitekim 6 Eylül 2000'de 'Milenyum Zirvesi' düzenlemiştir. Bu zirvede 191 ülke tarafından imzalanan 'binyıl bildirgesi' kararları alınmış, zirve sonrası UNDP öncülüğünde, Dünya Bankası, IMF ve diğer BM kuruluşlarının birlikte yoksulluğun azaltılması konusunda çalışmalar yapması, sayılarla gösterilebilen ve ölçülebilir kriterlere bağlı belli bir dizi hedef ve bu hedeflere ulaşmak için önerileri kapsayan bir belge hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu konudaki çalışmalar sonucu, 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen 'Milenyum Kalkınma Amaçları' (Millenium Development Goals-MDG) sekiz başlık altında belirlenmiştir (Büyükbaş ve Ören, 2005: 105-106). Birinci ve öncelikli amaç "yoksulluk ve açlığın azaltılması" olmuş, bu bağlamda mutlak yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan insan sayısının yarıya indirilmesi benimsenmiştir. Diğer amaçlar; temel eğitimin evrensel düzeyde sağlanması, cinsiyet ayrımı yapılmasının önlenmesi, çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması, hamilelik ve

doğum döneminde anne ölümlerinin dörtte üç oranında azaltılması, HİV/AİDS vb. gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele, sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması ile kalkınma için küresel ticaret ve yatırımlara azgelişmiş ülkelerin katılımının teşvik edilmesi ve yardımlar yanında azgelişmiş ülkelerin borç yükünün azaltılması şeklinde sıralanmıştır. MDG ile aşırı yoksulluktan kaynaklanan onur kırıcı ve insanlık dışı koşulların ortadan kaldırılması taahhüdü yapılmış, mutlak ve göreli yoksullukta iyileşme sağlanması ve 2015'e kadar günde bir dolardan daha az bir gelire sahip olan yoksul kitlelerin durumlarının iyileştirilmesi için küresel ölçekli projeler geliştirilerek, gelişmiş ülkelerce yapılan yardımların miktar ve oranının arttırılması önerilmiştir (UNDP, 2003).

Dünya Bankasının yoksulluğu azaltma projeleri de MDG'de belirlenen birçok hedef yanında özellikle bu bağlamda "sosyal içerme" hedefini taşıyan projeler içinden seçilmeye başlanmış, yoksul kırsal ve kentsel kesimdeki çocukların gelişimini sağlamak, mikro kredi, mikro servis ve topluluk güçlendirme gibi çabaları ile kentsel kesimdeki yoksullar ve zafiyetli kesimlerin yaşam standartlarını yükseltmek ve bu konuda çaba gösteren STK'lar ile işbirliği yapmak ve mali açıdan desteklemek tercih edilmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi Sosyal Riski Azaltma Projeleri (SRAP) ana teması altında gelir elde etme, istihdam oluşturma, eğitim projeleri ve geçici istihdam sosyal hizmetler başlıkları altında projeleri uygulamaya geçirmektedir (Körükmez, 2007: 214-215).

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin bu yeni yaklaşım ve strateji doğal olarak yoksullukla mücadele konusunda yeni yöntemler ve sorumluluğun dağılımında değişimi ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede *yoksulluğun önlenmesinde devletin yanında STK'ların hem yoksulluğun önlenmesinde bir aktör olarak devreye girmesi, hem de yoksulluğu önleme amaçlı olarak yapılan faaliyetlerin denetlenmesinde STK'larının devrede olması sağlanmıştır.* Ayrıca, STK'lara görev verilmesiyle devletin yoksullukla mücadelede yaptığı harcamalar azaltılmak istenmiştir. Diğer yandan küreselleşme süreciyle birlikte yoksulluk ve gelir dağılımı gibi kavramlarda ortaya çıkan değişmeler ve yeni yaklaşımlar, uluslararası kuruluşların strateji değişikliğine yol açtığı gibi yoksullukla mücadelede klasik yaklaşımlardaki tanımlamalar ve çözüm önerileri günümüzde ulusal ve uluslar arası alanda eski işlevini kaybetmiştir. Bu çerçevede günümüzde kalkınma planları yerine insan odaklı gelişim stratejileri, sosyal sermayeyi artırıcı sosyal girişimcilik çabaları teşvik edilmekte ve bu bağlamda dolaylı olarak küreselleşme sürecinin olumsuz etkilerinden yoksulların daha az etkilenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla; yoksulları kredi sağlanması, sürdürülebilir büyüme, eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarına öncelik verilmesi, sosyal kalkınma programlarının oluşturulması, teknolojik gelişmelerin tarımda kullanımıyla kırsal yoksulluğun azaltılması, kentsel yoksulluğun giderilmesi ve kamu yönetiminin iyileştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

Sosyal Sermaye: Kavramsal Yaklaşım

Sosyal sermaye kavramı, işletme yönetiminde, siyasal bilimlerde ve sosyolojide kullanılan çekirdek bir kavram olarak değerlendirilebilir. Çıkış noktası olarak her ne kadar sosyoloji disiplini ile bağlantılı olsa da "sosyal sermaye" birçok disiplinin ilgi odağına girmiştir. Sosyal sermaye, özellikle ekonomi biliminin büyüme ve kalkınma disiplinlerinde fiziki ve beşeri sermayenin tamamlayıcı unsuru olarak görülmekte, hatta bir adım daha giderek fiziki ve insani sermaye unsurlarını harekete geçirmede ve miktarlarının artırılmasında temel belirleyici olduğu düşünülmektedir (Altay, 2007:338). Öte yandan sermaye kavramını tanımlayan iktisatçıların uzun süre sosyal sermayeyi gözden kaçırdıkları daha çok beşeri sermaye kavramını kullandıkları ileri sürülmektedir. Ancak beşeri sermaye kavramı sosyal sermayeyi yeterince açıklayıcı bir kavram değildir. Çünkü beşeri sermaye kavramı ile bireylerin niteliği belirtilirken sosyal sermaye kavramı ile bireyler arasında oluşan niteliğe işaret edildiği söylenebilir (Sargut, 2006: 3).

Sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, sosyal sermaye kavramının ilk kez 1916'da L. Hanifan tarafından kullanıldığı, daha sonra sermayeyi geniş biçimde tanımlayan Bourdieu (1986)'nun sosyolojik ve bireysel içerikli bir yaklaşım geliştirdiği görülmektedir. Bourdieu sermayeyi üç farklı şekilde tanımlamaktadır. Bunlar, bireylerin ekonomik gücünün seviyesini gösteren "ekonomik sermaye"; ikincisi, bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu diploma, sertifika gibi belgelerde somutlaşan kültürel kurumların oluşturduğu "kültürel sermaye"; üçüncüsü ise bireylerin harekete geçirebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramlaştırdığı "sosyal sermaye"dir. Dolayısıyla sosyal sermaye bireyin sahip olduğu ilişkilerin kalitesinin onun yaşamındaki statüsünü yükseltebilmesi ile ilintili hale getirilmektedir (Siisiainen, 2000: 11).

Bununla birlikte beşeri sermayenin oluşumunda sosyal sermayenin önemine dikkat çeken J. Coleman (1988,1990) ve özellikle medyatik yönüyle de öne çıkan Putnam (1993, 1995 ve 2000)'ın çığır açıcı çalışmaları ile sosyal sermaye kavramına önemli katkılar yaparak geliştirdiği kabul edilmektedir. Öte yandan Putnam'ın çalışmalarının medyatik etkisinden daha fazlası F. Fukuyama (1995a) yayınladığı "Trust" (Güven) adlı çarpıcı eseriyle ortaya koymuş, bu sayede sosyal sermaye kavramı üzerine önemli bir yazın ve tartışmanın oluşmasına yol açmıştır. Fukuyama özellikle sosyal sermayenin ekonomik boyutunun tanımlanmasında ve kavramı sosyolojik sınırlarından çıkarma konusunda etkili olmuştur. Fukuyama bu çalışmasında, Putnam ve Coleman'ın aksine sosyal sermayeyi ekonomik çerçeve içinde görerek, konuyu ekonomik performansları farklı kültürler ve ülkeler bazında incelemiştir. Fukuyama'ya göre bireyselcilik ABD toplumunu tehdit etmektedir. İtalya ve Çin gibi ülkelerde ise toplumsal yapı güçlü aile ilişkilerine dayanmakla birlikte söz konusu bağlar güçlü hükümet kontrolleri nedeniyle tehdit altındadır. Japonya ve Almanya'nın ise üretim sürecinde çeşitli ve kapsamlı organizasyonlar ile daha etkin çalışan ve verimliliğe yol açan sosyal sermayeye sahip olduklarını ileri sürmektedir (Altay, 2007: 340).

Dolayısıyla son zamanlarda medyanın ve STK'ların konuya ilgisi yanında birçok iktisatçının da dikkatini çeken ve oldukça karmaşık bir kavram olan sosyal sermaye için çeşitli tanımlara rastlanmaktadır. Farklı yaklaşımlara rağmen genel kabul gören tanımlardan bazıları şunlardır;

- Okul performansını artırmada toplumsal katılımın önemini açıklarken Hanifan sosyal sermayeyi "sosyal bir birimi meydana getiren bireyler ve aileler arası iyi niyet, anlayış, arkadaşlık ve sosyal ilişki" olarak tanımlamaktadır (Woolcock and Narayan, 2000: 228).
- Sosyal sermaye, iki ya da daha fazla birey arasında işbirliğini geliştiren, kendiliğinden ortaya çıkan, resmi olmayan normlardır. Sosyal sermayeyi meydana getiren normlar iki arkadaş arasında karşılıklı olabileceği gibi Hristiyanlık ve Konfüçyonizm gibi tamamen karmaşık ve ayrıntılı bir şekilde açıklanan doktrinlere kadar sınıflandırılabilir (Fukuyama, 2001: 7).
- Putnam v.d. (1993: 167)'a göre sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkiler, ilişki ağları (networks), karşılıklı ilişki normları ve bunlardan doğan güvenilirlik olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden bu son derece önemli kavram hem yapısal bir olgu (ilişki ağları) hem de kültürel bir olgu (sosyal normlar) olarak anlaşılmaktadır.
- Sosyal sermaye insanlar arasında faal ilişkilerin tümünden oluşmaktadır; bunlar güven, karşılıklı anlayış, paylaşılan değerler ve insanları bir arada tutan ve işbirliği yapmalarını mümkün kılan davranışlardır (Cohen and Prusak: 2001).

Söz konusu kavramın tek bir tanımını yapabilmek görüldüğü gibi oldukça zor olmasına rağmen, en basit biçimde *sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı*, biraz daha geniş bir tanımlamayla, *toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri* olarak tanımlamak mümkündür. Ekonomik açıdan ise *sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansıması* şeklinde kabul edilmektedir (Karagül ve Masca, 2005: 38-39).

Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal sermayenin temelinde üç kavram olduğu söylenebilir. Bu kavramlar normlar, ilişki ağları ile resmi ve resmi olmayan kurumlardır. Sırasıyla bunlara bakıldığında;

Normlar, yazılı olan ve olmayan her türlü toplumsal davranış ve kurallardır (Karagül ve Dündar, 2006: 63). Normlar hava limanı kontrolünde oluşan düzenli kuyruklar, hasat zamanında çiftçilerin birbirine yardım etmesi, yolda diğer sürücülere saygı gösterme, izin verilmeyen yerlerde araç park etmeme gibi çeşitli toplumsal kuralları içermektedir (Tüylüoğlu, 2006: 17). Bir norm yürürlükte olduğunda, bazen kırılgan olmasına rağmen, sosyal sermayenin güçlü bir şeklini meydana getirir. Yürürlükteki suçu engelleyen normlar bir şehirde gece dışarıda serbestçe dolaşmayı mümkün kılar ve yaşlı insanların güven içinde olduklarından emin olarak dışarıya çıkmalarına imkan sağlar. Fakat normlar bazı faaliyetleri kolaylaştırırken bazılarını engellemektedir. Örneğin, genç insanların davranışları ile ilgili güçlü ve etkili normlara sahip bir toplum, onları iyi zaman geçirmekten alıkoyabilir. Türk toplumu gibi geleneklerine bağlı toplumlarda karşılıklı ilişkilerde normlar oldukça güçlüdür. Bu nedenle özellikle bu tür toplumlarda sosyal sermaye açısından normlar önemli bir yere sahiptir.

İlişki ağları, yakından bilinen veya etkileşimde bulunulan insanlar arasında ortaya çıkan gayri resmi karşılıklı ilişkileri içermektedir. Bu ilişki ağları birlik içinde kurulabileceği gibi, birlik dışında da kurulabilir. Resmi olmayan ilişki ağları, mevcut kaynakların faydasını maksimize etmeye yardımcı olan, işbirliği, koordinasyon ve karşılıklı yardım çabaları kadar, bilgi ve kaynakların karşılıklı değişiminde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Resmi olmayan ilişki ağları, yatay ve dikey ilişkilerle bağlantılı hale getirilebilir. Ayrıca piyasa, akrabalık ve arkadaşlığı içeren çeşitli çevresel faktörler tarafından da ilişki ağları şekillendirilmektedir. İlişki ağının diğer bir çeşidi üyeleri arasında yatay ilişkiler bulunan birliklerdir. Bu tür ilişki ağları genellikle ortak amaçları başarmak için grup üyelerinin işbirliğinin nasıl yönetileceğini gösteren yapılar, roller ve kurallar olarak şekillenmektedir. Bu ilişki ağları aynı zamanda bir toplumda kendi kendine yetme, karşılıklı yardım, dayanışma ve işbirliği çabalarını besleyen bir potansiyele sahiptir (Dudvick vd., 2006).

Resmi ve resmi olmayan kurumlar, kurumlar yatay birlikler ve dikey birlikler şeklinde ikiye ayrılabilir. Yatay birlikler, spor kulübü gibi üyeler arasında eşit bir temel üzerinde kurulan birlikler olarak tanımlanabilir. Dikey birlikler ise üyeler arasında hiyerarşik ilişkiler ve eşitsiz güç ilişkileri içeren birliklerdir. Ayrıca birlikler, sadece üyelerinin çıkarlarını destekleyen (üyeler arasında geçerli olan bir kredi kolaylığı gibi) ve üyelerinin çıkarları yanında üye olmayanların çıkarlarını desteklemeyi amaçlayan birlikler (hayırseverlik amacıyla kurulan birlikler gibi) şeklinde de ikiye ayrılabilir (Tüylüoğlu, 2006: 17).

Sosyal sermaye işlevleriyle de tanımlanabilmektedir. Yalnız bağımsız bir varlık değil, aynı zamanda müşterek iki öğeye ve çeşitli farklı varlıklara sahiptir ve ister kişi ister grup olsun insanların faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Diğer sermaye biçimleri gibi sosyal sermaye de üretkendir, yapılması zorunlu belli hedeflerin başarılmasını da zorunlu kılmaktadır. Fiziki ve beşeri sermaye gibi tamamen ortak değil, bazı faaliyetlerde spesifiktir. Bazı faaliyetleri kolaylaştırmada önemli olan bir sermaye türü, diğer bazı faaliyetlerde yararsız, hatta zararlı olabilir. Diğer sermaye çeşitlerinden farklı olarak sosyal sermaye iki ya da daha fazla insan arasındaki ilişkinin yapısına bağlıdır (Coleman, 1988: S98).

Ayrıca sosyal sermaye için formel sosyal sermaye, enformel sosyal sermaye, ilişki sermayesi, pozitif sosyal sermaye, negatif sosyal sermaye tanımları da yapılmakta; bu bağlamda sosyal sermaye aşağıdaki gibi üçe ayrılmaktadır (Özgüler, 2006: 9);

- Bonding sosyal sermaye,
- Bridging sosyal sermaye
- Linking sosyal sermaye olarak üçe ayrılmaktadır.

Bonding sosyal sermaye ile aile üyeleri ve yakın arkadaşlar gibi aralarında güçlü bağlar bulunan homojen gruplar arasındaki ilişkilerden bahsedilmektedir (Harper, 2001).

Bridging sosyal sermaye, uzak arkadaşlar, iş arkadaşları, ortaklar ve meslektaşlar arasındaki ilişkilerdir. Sosyal sermayenin bu türü birbirinden farklı insanları bir araya getiren sosyal ilişki ağlarını kastetmektedir. (Degraaf and Jordan: 2003: 2)

Linking (dikey) sosyal sermaye, güç, sosyal statü ve zenginliğin farklı gruplar tarafından oluşturulduğu bir hiyerarşideki farklı sosyal tabakadaki bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Dikey (linking) sosyal sermaye, bir toplum ve onun liderleri arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri içermesinin yanı sıra, köy, hükümet ve pazar arasındaki daha geniş ilişkilere kadar uzanmaktadır (Dudwick vd., 2006).

Sosyal sermayenin yatay şekli daha çok toplum içinde bireyler arası bağlar ile siyasal ve sosyal eşitlik ve güçlü demokratik yapıların üretilmesine yardımcı olmayı içermektedir. Hiyerarşik (dikey) sosyal sermaye ise gelişmeyi engelleyebilen patron-müşteri ilişkilerini meydana getirmektedir (Warner, 2001: 187-188). Dolayısıyla sosyal sermaye kavramı ile hem ailemiz, arkadaşlarımız gibi çok yakın çevremizle olan ilişkilerimiz hem de iş arkadaşları, meslektaşlar, toplum liderleri gibi çok geniş yelpazedeki insanlarla olan ilişkilerimiz ele alınmaktadır.

Sosyal Sermaye ve Sosyal Girişimcilik İlişkisi

Sosyal sermayenin yukarıdaki tanımlarda görüldüğü gibi geniş açıdan ele alınması nedeniyle özellikle sosyal ve politik çevreyi iyileştirebileceği demokrasi ve insan hakları bağlamında olumlu sosyal dönüşümler ve etkiler yaratılabileceği ileri sürülebilir. Bunun yanında piyasa ekonomilerinin etkin işletilebilmesinde birbirini anlayan ve birbirine güvenen "üretici-tüketici" ve "satıcı-alıcı" ortamı oluşturulabilir. Bu yönüyle, hükümet, politik rejimler, hukuk kuralları, yargı sistemi ve sivil politik özgürlükler şeklinde kurumsal ilişkiler ve yapıların şekillendirdiği oldukça geniş bir perspektife sahip olan sosyal sermaye algılaması karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda sosyal sermayenin oluşturulabilmesi ve artırılabilmesi için sosyal istikrar çok önemlidir ve bu konuda devlete önemli görevler düşmektedir. Çünkü ekonomik ve sosyal gelişme, ortak amaçlar etrafında devlet, STK ve diğer organizasyonların ortak hareket etmesi sayesinde mümkün olabilmektedir (Altay, 2007: 347).

Bu bağlamda sadece ekonomik ve siyasal istikrarın değil sosyal istikrarın da önemli olduğu günümüzde sosyal girişimcilik özellikle ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde daha da önemli hale gelmektedir. Sosyal girişimcilik bu noktada yoksulluk, işsizlik gibi insanların varlığını ve kendini idame imkânını elinden alan tüm fırsat eşitsizliklerini içeren sosyal istikrarsızlık kaynakları ile baş edilmesi açısından ortaya konan bir kavramdır. Sosyal girişimcilik görece yeni bir kavram olmasına karşın son yıllarda uygulamaları ile önem kazanan bir faaliyet alanı olmuştur. Sosyal girişimcilik kavramı ilk kez 1980 yılının başlarında Ashoka[1]' nun kurucusu ve CEO' su Bill Drayton tarafından kullanılmıştır. Dünyanın diğer önder girişimcileri arasında; mikro kredi uygulamaları ile tanınan Muhammed Yunus (Bangladeş), küçük mandıraların katma değer üretici zincirlere dönüşmesine katkıda bulunan Verghese Kurien(Hindistan), sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara beslenme ve iş imkanı sağlayan Rogelio Padilla (Meksika), köle karşıtı hareketle tanınan W. Lloyd Garrison (ABD) ve biraz geçmişe gidilirse çağdaş hemşirelik ve hastane uygulamaları ile tanınan ünlü hemşire F. Nightingale (İngiltere) sayılabilir.

Sosyal girişimcilik terimi halen hastalık, açlık ve fakirlik gibi kolaylıkla kontrol altına alınamayan sosyal problemleri çözmeye çalışan eski yaklaşımları ortadan kaldıran cüretkâr sosyal değişimleri ifade etmek için kullanılmaya devam etmektedir. Ticari girişimcilik gibi sosyal girişimcilik de toplumu yeniden yapılandıran yaratıcı yıkım dalgasını içermektedir. Sosyal girişimcilik en başta hizmet talebini oluşturan dinamiklerin altında yatan değişmeler üzerinde odaklanmaktadır. Sosyal girişimcilik, toplumu huzursuz eden davranışlar yerine, hep birlikte bu huzursuzlukları ortadan kaldırma çabalarını ifade etmektedir (Light, 2009: 21).

Sosyal etki, girişimcilik, yenilikçilik, sürdürülebilirlik ve büyümeyi temel alarak yoksulluktan sağlığa, çevreden insan haklarına birçok konuda, bir problemden yola çıkarak uzun dönemli projeler geliştiren, sürdüren ve sosyal dönüşümü sağlayanlara sosyal girişimci denilmektedir. Sosyal girişimci; yeni fikirler üretebilen, yaratıcı, olayların farkında olan ve derinliğini sezebilen, sorunların çözümü konusunda inatçı, sorunları çözmede ve harekete geçmede sabırsız ve gözüpek, çözümlerde esnek, sorunları ortadan kaldırdığında mutlu, modellerini ve tecrübelerini paylaşan biri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla sosyal girişimcinin sürüklediği bir dizi yenilikçi faaliyetle birlikte ortaya çıkan sosyal girişimcilik, çok yönlü ve çeşitli anlamları ile popüler bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bu kavramın temeli, girişimciliğin genel çerçevesine dayanmasının yanı sıra girişimciliğin "mevcut

[1] Küresel olarak soysal girişimcilik alanında çalışan ilk ve en önemli kuruluştur. Ashoka, dünyanın birçok ülkesinde lider sosyal girişimcileri desteklemektedir (http://turkey.ashoka.org/).

somut kaynakların yönetiminin ötesinde fırsatların değerlendirilmesi" anlamını da kapsamaktadır. Bu tanımda üzerinde durulması gereken nokta, çeşitli bireylerin ve grupların bir fırsatı nasıl belirleyeceği ve işleteceğinin, girişimci organizasyonun nasıl oluşturulacağı ve hiyerarşik bir yönetim ağı içerisinde yer almayan bir kaynak ağı üzerinde nasıl bir fonksiyonel kontrol sağlanacağının ve katılımcıların hangi yöntemle ödüllendirileceğinin belirlenmesidir. Bu girişimci organizasyon kaynaklar üzerinde değil fırsatlar üzerinde odaklanmaktadır. Girişimci ulaştığı yeni bilgileri çabuk ve dikkatli bir şekilde yeniden düzenleyerek faaliyet alanına uyarlayabilmelidir. Sosyal girişimcilik tanımları girişimciliğin daha genel bir şekilde kavramsallaştırılması ve nispeten özelden genele doğru sıralanması esasına dayanmaktadır (Wei-Skillern vd., 2007: 3).

Sosyal girişimcilik, yeni sosyal organizasyonların ya da kar amacı gütmeyen organizasyonların kurulmasına öncülük etmektedir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar, çeşitli organizasyonlar tarafından yürütülen ekonomik, eğitim, araştırma, yoksullara yardım, sosyal ve düşünsel faaliyetlerin geniş bir dizisinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bu çok çeşitli faaliyetler dizisini sosyal girişimcilik terimi ile kavramsallaştırmaya çalışmaktadırlar (Mort, Weerawardena and Carnegie, 2002: 79). Bütün bu tanımların ortak çerçevesi, sosyal girişimcilik güdüsünün temelinde kişi ve hisse sahibinin zenginliğinden ziyade sosyal değer meydana getirme gerçeğinin olmasıdır (Wei-Skillern vd., 2007: 4).

Light (2009: 22-23)' a göre sosyal girişimcilik dört temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlar:

e) Sosyal girişimciler diğer girişimcilerden farklıdırlar. Sosyal girişimcilerin toplumsal meseleleri çözmek için önceden belirlenmiş önemli kararları vardır. Onlar çoğu zaman bir sosyal mesele ile mücadele etme konusunda oldukça kararlıdırlar ve çoğunlukla mevcut durumu yenisi ile değiştirmenin doğuracağı sonuçların farkındadırlar.
f) Sosyal girişimcilik fikirleri büyüktür. Sosyal girişimcilerin başlangıçta küçük ölçekli değişimler ortaya çıkaracak gibi görünen fikirleri sonunda toplumun tamamını etkileyecek olan büyük fikirlere dönüşecektir.
g) Büyük değişim fırsatları dalga halinde meydana gelmektedir. Toplumsal açıdan girişimcilik fırsatları tarihsel bir periyoda yayılmıştır.
h) Sosyal girişim organizasyonlarının amacı değişim meydana getirmektir. Sosyal girişimci organizasyonlar, özellikle değişim fikirleri üzerinde odaklanmaları ve çoğu zaman şeffaf ve sıkı bir yönetime ihtiyaç duyulan yönetimsel süreçlerdeki tecrübesizlikleri ile geleneksel organizasyonlardan ayrılmaktadırlar.

Sosyal girişimcilik farklı insanlar için farklı anlamlar ifade etmektedir. Ama çoğu zaman sosyal girişimcilik kavramı kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile ilişkilendirilmektedir. Sosyal girişimci ifadesi kar amacı gütmeyen bir kuruluşu yöneten kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ayrıca bu kavram, işletmelerinde sosyal sorumluluğu da ön plana çıkaran (hesaba katan) iş sahiplerini tanımlamak için de kullanılmaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar (Nonprofit Organizations) bir veya daha fazla tüzel kişi ya da net kazançları karsız dernekler tarafından sahip olunan ve işletilen ajanslar, organizasyonlar ve müesseseler olarak tanımlanırlar ve yasalara uygun bir şekilde herhangi bir özel fayda elde etmezler. Bu kuruluşlar ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için diğer kuruluşlarla ilişkilerinde iyi niyeti ön plana çıkarmaktadırlar. Kurumlar arasındaki iyi niyet toplumsal değişimi kolaylaştırmakta ve toplumsal davranışlar iyi çalışma ilişkilerini güçlendirmektedir. Ayrıca, kar amacı gütmediği için bu kuruluşlarda güvenilirlik kazanmak daha kolay olmaktadır.

Bu noktada girişimcilik faaliyetlerinin kaynakları ve belirleyicileri arasında finansal ve beşeri sermaye yanı sıra sosyal sermaye de sayılmakta ve sosyal sermayenin olumlu etkilerinden söz edilmektedir. Bu çerçevede organizasyonlar içindeki sosyal sermayenin yapısal boyutu, organizasyonun bir sosyal yapı içindeki pozisyonunun yanı sıra kuruluşun sosyal bağlarının yapısını da yansıtmaktadır (Collins, Unlenbruck and Reutzel, 2008: 20).

Öte yandan sosyal sermayenin geniş içerikli kavramsal boyutu toplumdaki kültürel normlar ve değerleri içselleştirmektedir. Girişimcilik faaliyetlerini destekleyen değerleri önemli ölçüde bünyesinde barındıran bir toplum girişimciler için önemli ölçüde sosyal sermaye sağlamaktadır (Borch vd., 2008: 103). Dolayısıyla sosyal sermayenin değeri, kişilerarası ilişkilerin veya sosyal becerilerin gelişmesinde faaliyet ya da yatırım ağları oluşturulması sayesinde artırılabildiği için sosyal girişimcilik bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Sosyal girişimcilik ve sosyal sermaye birlikte düşünüldüğünde her iki kavram tanımlanırken de ilişki ağları ve güven unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir. Sosyal girişimci organizasyonlar içerisinde ilişki ağları ve güvenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Diğer taraftan, ilişki ağları ve güven sosyal sermayenin dayandığı temel unsurlardandır. Bu durum bizi bu iki kavram arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna götürmektedir. İlgili kuruluşta ve dolayısıyla toplumda sosyal sermaye düzeyinin artırılması toplumun faydasına olacak değişimleri gerçekleştirirken sosyal girişimcilerin işlerini kolaylaştıracaktır. Çünkü sosyal sermaye düzeyinin yüksek olması bireyler ve gruplar arasında ilişki ağlarının ve güvenin yüksek olması anlamına gelmektedir.

Sosyal sermaye, bireylerin birlikte hareket etme isteğini güçlendirmektedir. Böylece bireyler çok yönlü olarak birbirlerini destekleyecek şekilde faaliyet gösterebilmektedir. Sosyal sermayenin bu etkisi kurumlara farklı amaçları gerçekleştirme yeteneği kazandırmaktadır. Ayrıca sosyal sermaye, beşeri ve entelektüel sermayenin yayılmasında bir katalizör görevi görmektedir. Beşeri sermaye birikiminin etkin ve başarılı şekilde uygulanabilmesi için bilgi ve yeniliklerin akademik çevreden endüstriyel çevreye ya da politika çevresine transferi gerekmektedir. Toplumsal davranışlar ve işbirliği temeline dayanan çeşitli sosyal ağların varlığı ve sürekliliği, bilgi ve yeniliklerin transferi ve yayılımında etkin bir rol oynamaktadır (Çetin, 2006: 75).

Sosyal sermayenin önemli göstergelerinden birisi de gönüllü kuruluşlara üyeliktir. Putnam (1995), bir toplumdaki sosyal sermaye düzeyini gönüllü kuruluşlara üyelik oranı ile ölçmektedir. Bir toplumda kar amacı gütmeyen bu kuruluşlara üye olanların sayısı ne kadar fazla ise o toplumda sosyal sermaye düzeyi o kadar yüksek demektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde de sosyal sermaye ve sosyal girişimcilik arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin artırılması bir bakıma sosyal girişimcilerin ve dolayısıyla bu girişimciler tarafından oluşturulan ve yönetilen kuruluşların çokluğuna bağlı olmaktadır.

Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermaye ve Sosyal Girişimciliğin Önemi

Devletler çeşitli şekillerde fırsat eşitliğini sağlayarak yoksulluk sorununu çözmeye çalışmaktadırlar. Bununla birlikte devlet desteği ile yoksulluk gibi fırsat eşitliğini bozan konularda ne kadar çok şey başarılırsa başarılsın, çoğu zaman, fırsat eşitliği sağlanamamaktadır. Dolayısıyla bu ve benzer sorunların çözümünde toplumu oluşturan bireylere de önemli görevler düşmektedir.

Günümüzde artık insanlar toplumsal sorunların çözümünün sadece devletten beklenmemesi gerektiği ve çeşitli organizasyonlar etrafında bir araya gelerek bu sorunların giderilmesine katkıda bulunmak gerektiği fikrinde birleşmektedirler. Toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunacak ve bu doğrultuda çok önemli toplumsal değişimler sağlayacak olan organizasyonları oluşturma görevi de sosyal girişimciler tarafından üstlenilmektedir. Ayrıca, bir toplumda sosyal sermayenin artırılması da bu tür organizasyonların kurulmasını ve işlemesini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermayenin sosyal girişimciliğin ekonomik sermayenin ötesinde yarattığı en önemli değer olduğuna dikkat çekilmekte ve bu bağlamda sosyal sermayeyi inşa edebilmiş en önemli ekonomiler arasında sosyal piyasa ekonomisi modeli olarak bilinen Almanya ve yaşam boy iş güvencesi modeli ve takım çalışması ile bilinen Japonya ekonomileri örnek gösterilmektedir. Bu iki ülkenin ekonomik başarısının arkasında sürdürebildikleri uzun süreli ilişkiler ve işbirliği ahlakının önemli rolü olduğu belirtilmekte, bu özgün kazanımların da endüstriyel kalkınma ve sürdürülebilir büyüme ve kalkınma sürecinde önemli girdiler olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Dünya Bankası çalışmalarında sosyal girişimciliği destekleyen bağlamda toplumsal sermayenin fakirlik düzeyinin düşürülmesinde ve sürdürülebilir insani gelişmede öneminin altı çizilmektedir.

Öte yandan sosyal sermaye toplumda sosyal duyarlılığın artmasına yol açarak yoksulların refah düzeylerinin artmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, işsiz, engelli ve muhtaçlık gibi toplumsal risk grubunda bulunan kesimlere yönelik birbirinden çok farklı grupların çözüm üretmelerine katkıda bulunabilir. Özellikle toplumun geleceğinin şekillenmesinde çok önemli olan çocukların gelişimi için sosyal, insancıl ve ekonomik katkıların oluşturulmasında etkin olarak kullanılabilir. Dolayısıyla sosyal sermayeyi artırıcı sosyal girişimlerin yoksullukla mücadelede etkin bir araç olarak devrede bulunmasının büyük katkıları olabilecektir. Bu bağlamda dünya üzerinde hemen hemen her toplumun en önemli sorunlarından olan yoksullukla mücadelede sosyal girişimciliğin, dolayısıyla da sosyal sermayenin önemli bir yeri vardır. Nitekim, yoksullukla mücadelede sosyal girişimciliğin ne denli önemli olduğunu göstermesi açısından 2006 yılında Nobel Barış Ödülünü kazanan Muhammed Yunus'un Graamen Bank (Yoksullar Bankası) uygulaması çok güzel bir örnek oluşturmaktadır. Muhammed Yunus tarafından başlatılan mikro kredi uygulaması yoksulluğun azaltılması bakımından oldukça önemli bir adımdır. Mikro kredi ile bir kişi ya da kuruluş tarafından bir kişi, grup ya da kuruluşa verilen cüzi miktardaki borç ifade edilmektedir (Işık ve Işık, 2007: 851).

Muhammed Yunus tarafından Bangladeş' te kurulan Graamen Bank hiçbir geri ödemesi olmayanlara ve geleneksel kurumların tamamen reddettiği yoksul insanlara kredi vermektedir. Grameen Bank örneği, ne kadar küçük olursa olsun, finansal sermaye verilmesi hâlinde yoksulların kendi yaşamlarında inanılmaz bir değişim gerçekleştirebildiklerini göstermiştir. Banka, bazıları çeltik ayıklamak, bazıları pirinç işlemek, bazıları çanak çömlek yapmak, bazıları da inek satın almak için 20, 100 ya da 500 dolara gibi az miktarda paraya gereksinim duyan yoksul insanlara kredi sağlayarak bu insanların hayatlarını değiştirmelerine imkân sağlamıştır. 1976'da 42 kişiye 27'şer dolar kredi vererek işe başlayan Grameen Bank, 1997 yılında 2,4 milyar dolar kredi dağıtmıştır. 38 bin köyde, 2 milyonu aşkın kişinin ayağına gidip kredi veren bankanın şu anda 110 ülkede 1105 şubesi ve 13 bin çalışanı bulunmaktadır. Gramen Bankası'nın verdiği mikro krediler ile 6 milyon mikro girişimci kadının ekonomik durumlarında iyileşme kaydedilmiştir. Bugün, banka tarafından verilen kredilerden Bangladeş nüfusunun %10'undan fazlası faydalanmaktadır. Hedef kitleleri daha çok yoksul kadınlar olan Grameen Bank'ın kredilerin geri ödeme oranının yüzde 97'nin üzerinde olduğu ifade edilmektedir (Denizalp, 2007: 13-15).

Öte yandan yoksullukla mücadelenin bir diğer yöntemi, Batı dünyasında yaygın bir yoksullukla mücadele yöntemine dönüşen kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kampanyalarıdır. KSS kampanyaları ticari bir faaliyet olmasına rağmen aynı zamanda yardımseverlik kavramını ve uygulamasını da özünde barındıran sosyo-kültürel bir faaliyet olarak da görülebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının üç temel öznesi; firma/şirket+gönüllü kuruluşlar+ tüketicilerdir. Bu üç taraf sadece belirli bir amaç için bir araya gelirler. Bu amaçlar eğitimden sağlığa, çevre sorunlarından yoksulluk gibi daha özel sorunlara kadar değişebilir. Görev paylaşımında şirket kampanyanın organizatörlüğü ve maddi giderlerini üstlenirken, gönüllü kuruluş da ilgi alanı içindeki guruplarla bağlantı kurarak kamuoyu oluşturmaktadır. Örneğin Garanti bankası toplum Gönüllüleri Vakfı gibi bir STK'nın ana sponsorluğunu yapmakta, böylece Garanti Bankası hem markasına değer katmakta ve kurumsal sosyal sorumluluğunun gereğini

yerine getirmekte ve hem de kendi proje üretmek yerine ilgili STK uzmanları tarafından hazırlanan etkin projeler ve bu bağlamda sosyal girişimcilik içerikli projeler de hayata geçirilebilmektedir (Orçan, 2007: 28-30).

Bu bağlamda sosyal girişimciliğin yarattığı birincil ve en önemli ekonomik değerlerden biri işsizlikle mücadele etmek ve bu noktada istihdam yaratmaktır. Çeşitli hesaplamalara göre sosyal girişimcilik sektöründe çalışanların büyüklüğü (toplam istihdam içinde) %1-%7 arasında değişmektedir. Ayrıca sosyal girişimlerin toplum içerisinde istihdam dezavantajı ile karşı karşıya kalan; uzun süre işsiz kalanlar, engelliler, evsizler, cinsiyet ayrımı ile karşılaşanlar gibi ayrıma tabi olmuş vatandaşlara istihdam sağlayabilmeleridir. Ayrıca sosyal girişimler toplum için önem arz eden sosyal ve ekonomik kalkınma alanlarında yeni ürün ve hizmetler yaratabilmektedir. AIDS, akıl hastalıkları, düşük eğitim düzeyi, suç, uyuşturucu kullanımı gibi alanlarda bu tip sosyal girişimlerin yenilikçi ürün ve hizmetler ortaya koyabildikleri dikkati çekmektedir. Bu tip çalışmaların kamu sektörünce de örnek alınabildiği ve kamu uygulamaları arasına girebildiği görülmektedir.

Öte yandan daha önce sözü edilen Grameen Bank dezavantajlı konumda bulunan kadınlara destek olurken Amerikalı sosyal girişimci Schramm kurduğu yapıyla düşük gelir grubundaki çok sayıda lise öğrencisinin yüksek öğretime devam etmeleri sağlanmıştır. Bu tür örnekler sosyal girişimcilik alanındaki başarılı çözümler yoluyla sosyal yenilikleri/innavasyonları doğurmakta ve bu çerçevede diğer yenilik alanlarındaki gelişmeleri de pozitif biçimde etkilemektedir (Arıkan, 2008).

Türkiye'de yoksullukla mücadele[2] bağlamında mikro kredi uygulaması ilk olarak 2003 yılında Diyarbakır'da uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama Türkiye İsrafı Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust İşbirliği tarafından yürütülmektedir. Tamamen Grameen Bank gibi işlemektedir. Bangladeş' te 36, ABD'de 1200 dolar olan kredi miktarları ülkemizde 500 TL' dir. Bu rakamlar alt sınırlardır ve sermaye birikimine göre her yıl artırılmaktadır (Işık ve Işık, 2007: 855).

Soysal Sermayenin Artırılması ve Sosyal Girişimcilikte STK'ların Rolü

Sosyal sermaye düzeyinin artırılmasında yukarıda belirtildiği gibi güvene dayalı ilişkilerin oluşturduğu sosyal girişimcilik önem taşıdığı gibi sosyal girişimcilik uygulamalarının da daha fazla görünür hale gelmesinde gönüllülük esasına dayalı faaliyetlerde yoğunlaşan STK'ların artması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada sosyal sermaye düzeyinin artırılmasının önemi veri kabul edildiğinde, burada sorun olarak sosyal sermaye düzeyi nasıl hesaplanabilir ve nasıl artırılabilir konuları/soruları karşımıza çıkmaktadır. Bu sorulardan ilki olan sosyal sermaye düzeyinin nasıl ölçüleceği konusu, kavramsal incelemede görüldüğü gibi kavramın kendisinden kaynaklanan farklı yaklaşımlar ve belirsizlikler nedeniyle oldukça tartışmalıdır ve sosyal sermaye üzerinde çalışanlar arasında bu konuda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Bununla birlikte sosyal sermayenin belirleyici unsurlarının ve sosyal sermayeyi artırıcı kaynakların daha iyi anlaşılmasında sosyal sermaye miktarının bir toplumda nasıl ölçüldüğü çok önemli bir konudur. Bu bağlamda Bjørnskov and Svendsen (2003: 8–17) tarafından yapılan literatür çalışmasında sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik 10 kadar denenmiş yönteme rastlanmıştır. Bu ölçümlerde birbirine yakın ve birbirinden farklı kriterler kullanılmış olsa da yazarlarca mikro ve makro olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuşlardır. Mikro yaklaşım kapsamında; bireylerin gönüllü kuruluşlara üyelikleri ve güven derecesi; makro yaklaşım kapsamında ise; hükümetin gücü, bireylerin gönüllü kuruluşlara üyelik oranları yer almakta ve Freedom House tarafından her yıl düzenlenen "Özgürlük Endeksi" sonuçlarının bu konu ile ilgilenenlerce çoğu zaman kullanıldığı görülmektedir.

Pippa Norris ise 2002'de yaptığı çalışmada bu iki yaklaşımı bir araya getirerek, bireylerin genelleştirilmiş güven düzeylerini, herhangi bir kuruluşa üye olup olmadıklarını, bu kuruluşlarda aktif rol oynayıp oynamadıklarını endekse dâhil etmiştir (Norris, 2002: 19). Benzer biçimde Fukuyama (2001: 12)'ya göre de sosyal sermayenin ölçümü konusunda iki genel yaklaşım vardır. Birincisi, seçilen bir toplumda grupların ve grup üyelerinin sayımının esas alınmasıdır. İkincisi ise güven ve sivil faaliyetlerin seviyesi ile ilgili araştırma verilerinin kullanılmasıdır. Warner (2001: 188)'a göre sosyal sermayenin toplumsal düzeyi sadece bireysel ilişki ağlarının bir toplamı olarak ölçülemeyebilir. Dolayısıyla sosyal sermaye düzeyinin ölçülmesinde önemin daha çok organizasyonlar arası ilişki ağlarına verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda ona göre sosyal sermayenin toplumdaki seviyesi gruplara ve onlar arasındaki ilişki ağlarına bağlıdır.

Ayrıca sosyal bilimciler genellikle sosyal sermayeyi, derneklere katılım, seçimlere katılım, gazete okurları ve sivil faaliyetlerin diğer ölçülerinin (yardım kuruluşlarına üye olmak gibi) bir kombinasyonu ile ölçtüğü söylenebilir (Guiso, Sapienza and Zingales, 2001: 7). Bir başka görüşe göre ise sosyal sermayenin ölçülmesinde üç alternatif gösterge kullanılmaktadır. Bu göstergeler; gönüllü organizasyonlar, kulüpler ve birliklere katılım, güven düzeyi ve ilişki ağlarının yoğunluğudur (Fidrmuch and Gerxhani, 2005: 7). Bu bağlamda bir toplumda, gönüllü organizasyonlar, kulüpler ve birliklere katılanların sayısı, güven düzeyi ve ilişki ağlarının yoğunluğu fazla ise sosyal sermaye düzeyi de yüksek olacaktır. Aksine bu oranlar düşük ise sosyal sermaye miktarı da düşük olacaktır.

---

[2] Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda çok sayıda gönüllü kuruluş/dernek faaliyet göstermektedir. Fakat bütün dernekleri burada incelememiz mümkün değildir. Bunlar arasında, son zamanlarda adı yolsuzluk tartışmalarında daha fazla duyulan Deniz Feneri yanında, Kimse Yokmu, Gözyaşı derneği gibi kuruluşlar, uluslararası bağlantılı İHH gibi örgütler ve resmi nitelikteki Kızılay ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ilk akla gelenler arasında yer almaktadır.

Öte yandan bir çamaşırhane işletmekten en son üretilen mikroişlemcileri kurmaya kadar hemen hemen bütün ekonomik faaliyetler bireyler tarafından değil toplumsal işbirliği gerektiren organizasyonlar tarafından yerine getirilmektedir. Organizasyon biçimlerinin başarısı mülkiyet hakları, sözleşmeler ve ticaret hukuku sistemi gibi kurumlara bağlıdır. Fakat daha da önemlisi toplumdaki ahlaki yapıya, yani yazılı olmayan ahlaki kurallar dizisi ya da toplumsal güvenin temelinde olan normlara bağlıdır. Güven, işlem maliyetlerini çarpıcı bir biçimde azaltmakta ancak olmaması halinde yoğun kurallar, sözleşmeler, dava ve bürokratik işlemlerle dolu olan ekonomik organizasyon biçimlerine sebep olmaktadır (Fukuyama, 1995b: 90). Dolayısıyla bir toplumda güven düzeyinin düşük olması ekonomik ilişkilerde yoğun kuralları ortaya çıkarmaktadır. Bu da bürokratik işlemleri artırdığı için işlem maliyetlerinin yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Sosyal sermaye, "insanlar arasında bağlantı kuran, kurumlar, ilişkiler, tavırlar ve değerlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye yaptıkları katkılar" biçiminde tanımlandığında, sosyal sermaye kaynakların farklı şekillerde kullanımının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun dönemde bundan faydalananlar toplumsal performansı etkileme konusunda etkin hale gelmektedirler. Dolayısıyla fiziki sermaye maddi kaynakların kullanılması, beşeri sermaye maddi olmayan bilgi, beceri ve yeteneklerin niteliklerinin geliştirilmesi ile biriktirilirken sosyal sermaye ise toplumsal varlıkların maddi olmayan varlıklarla ifadesi olduğu için diğerlerine göre oldukça soyut kalmakta ve daha çok çıktıları ile önemli olmaktadır (Altay, 2007: 338). Bu bağlamda sosyal sermaye ekonomik açıdan ekonominin bütünündeki işlem maliyetlerini minimize eden ilişkiler seti olarak düşünülebilir. İşlem maliyetlerinin önemi temel alındığında sosyal sermaye, sermayenin bilinen diğer çeşitleri ile eşit verimliliğe sahiptir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve gelişme, sermayenin bütün çeşitlerine yeniden üretilmesi ve geliştirilmesi için eşit önem verilmesini gerektirmektedir. Sosyal sermaye, az gelişmiş ülkelerin kronik iktisadi sorunlarını çözmede politika yapıcılara sorunları farklı bir açıdan değerlendirme imkânı vermektedir. Bu ülkelerde ekonomik sorunların çözümü için daha çok finansal sermaye yetersizliği üzerinde durulmaktadır. Mali disiplini sağlamak amacıyla eğitim, sağlık, kültür ve alt yapı yatırımları gibi sosyal içerikli harcamalar kısılmaktadır. Ancak söz konusu politikalar, hem beşeri hem de sosyal sermaye birikimini engelleyici bir rol oynamaktadır. Bu ise ilgili ülkelerde ekonomik sorunların süreklilik kazanmasına yol açabilmektedir.

Ayrıca sosyal sermaye birikiminin yüksekliği, toplumsal aktiviteleri olumlu etkilerken, yetersiz oluşu da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye oranının yüksek olması diğer üretim ve sosyal faaliyetlerin etkinliğini arttıran pozitif bir değer olarak kabul edilebilir. Yani sosyal sermaye yüksek olması halinde, diğer ekonomik ve sosyal faaliyetleri artıran, düşük olması halinde ise azaltan tamamlayıcı bir faktör olarak tanımlanabilir (Karagül ve Dündar, 2006: 65). Dolayısıyla bir toplumda sosyal sermaye birikiminin desteklenmesi yönünde politikalar uygulanması ve gönüllü topluluklar olarak başarılı geçmişleri bulunan STK'lar bu tür sorunların aşılmasında etkili bir rol oynayabilir. Hatta sosyal sermaye miktarını gönüllü kuruluşlara üyelik bağlamında düşündüğümüzde sosyal sermaye miktarının artırılmasında ulusal ve uluslar arası çapta örgütlenen STK'ların önemi ön plana çıkmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası STK'lara bakıldığında, uluslararası çapta örgütlenen STK'ların küreselleşmenin etkisiyle dünya ölçeğinde etkinlik kurma yeteneğine sahip olmaları ve değişen koşullara daha kolay uyum sağlayabilme yetenekleri ile uzmanlık sahibi oldukları konularda ve küresel sorunlarla mücadelede önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Öte yandan birçok devlet ve uluslararası örgüt etkin ol(a)madıkları alanlarda, bu kuruluşları dikkate almak ve onlarla işbirliği yapmak zorunluluğunu hissetmektedir. Bu bağlamda uluslararası STK'ların devletlerin geleneksel sınırlarının önemini yitirdiği, devlet merkezli yaklaşımların ikinci plana atıldığı ve devlet dışında gelişen alanın olağanüstü büyüdüğü bir ortamda, ulusal ölçeği aşarak küresel ölçekte rol ve etkinlik kazanmaya başladıkları söylenebilir. Öyle ki, uluslararası STK'ların bir kısmının yıllık bütçesi, bazı devletlerin GSMH'ını aşmış, uluslararası örgütlenmeleri de birçok devlete göre ileri düzeylere eriştiği (Karagül, 2008) gibi, liberal politikaların tüm dünyada uygulamaya konulduğu 1980'li yıllardan itibaren hem ulusal hem de uluslararası düzlemde sivil toplumun ve STK'ların toplumsal krizlere müdahale amacıyla kriz sırasında ve sonrasında yardım faaliyetlerine girişmesi, toplum ve devlet yöneticileri nezdinde doğru ve gerekli görülmeye başlamıştır[3].

Nitekim günümüzde STK'lar ekonomik, siyasal ve lojistik açıdan inanılmaz boyutlarda büyümüşler, sadece insani yardım, kalkınma ve teknik yardım alanlarında yıllık 9-10 milyar doları bulan kaynak oluşturur hale gelmişlerdir. STK'ların ulusal ölçekte sahip oldukları ekonomik gücün de giderek arttığı ve etki alanlarının artmasıyla yeni işlevler edindikleri görülmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ve yerel STK'ların devletlerin farklı nedenlerle yetersiz kaldığı ya da devletleraracılığı ile gerçekleşme olanağı bulunmayan konularda roller üstlenmektedirler. Devletlerin faaliyetlerinin dışında işlevlere sahip olmaları, gönüllülük temelli hareket etmeleri ve düşük maliyetlerle birçok küresel nitelikli sorunla mücadelede etkili olmaları önemlerini arttırmaktadır. Çevre ve insani yardım gibi konularda özellikle de çatışma anlarında ortaya çıkan insani krizlerde devletlerin resmi platformlarda bir araya gelememesi karşısında STK'lar çok daha hızlı harekete geçerek insani müdahalede bulunmaktadırlar. Ayrıca, STK'lar yiyecek, su, hıfzıssıhha ve acil sağlık önlemleri gibi geleneksel yardım

[3] Öte yandan yine 1980'li yıllardan itibaren devletin ekonomik alanda verimsizliğe yol açan işletmecilik anlayışından vazgeçerek bu alanlardaki faaliyetleri özel sektöre bırakması gerektiği, sağlık ve eğitim dâhil birçok alanda neo-liberal piyasa tabanlı kalkınma anlayışı çerçevesinde özelleştirmeye gidilmesine ihtiyaç olduğu, devletin aşırı merkeziyetçi ve bürokratik yapılanması ile hantallaştığı, yolsuzluklara ve yoksulluklara yol açtığı, mevcut yapısı ile ekonomik krizlere müdahalede verimsiz olduğu, yoksulluk ve açlık gibi toplumsal planda yer alan konularda devletin yetersiz kaldığı eleştirileri de görülmüştür.

misyonlarının ötesinde yerel yönetim temsilcisi, sivil toplumun gelişmesini teşvik eden, müzakere ve arabuluculuk becerisini kullanarak hasım tarafları bir araya getirme işlevlerini de gerçekleştirmektedir (Karagül, 2008)

Bu çerçevede düşünüldüğünde STK'ların azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasındaki katkılarını içeren ve bu bağlamda sosyal sermaye ve sosyal girişimciliği artıran faaliyetleri, bazen devleti tamamlayan bazen de devletle çatışan bir yapıda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, STK'ların faaliyetleri devletin bu konulardaki sorumluluğunu tamamen ortadan kaldırmamakta, devlet yanında bu konularda yükün bir kısmını üstlenmeleri nedeniyle devletin ekonomideki payı ve kontrolünün azalmasına yol açmaktadırlar. Bu gelişmeler 1980 sonrası gündeme gelen neoliberal yaklaşımlarda savunulan minimal devlet anlayışıyla da bağdaşmaktadır. Bununla birlikte sosyal girişimcilik içerikli STK faaliyetleri, niceliksel büyümeyi odağına alan yaklaşımlar yerine insani gelişmeye odaklı sosyal girişimciliği teşvik eden yeni kalkınma anlayışını içermekte ve STK'lar insani, sosyal yaklaşımları esas alan kalkınma sürecinde devletle birlikte hareket eden kalkınma sürecinin yeni aktörleri haline gelmektedirler (Sönmezler, Yürük ve Uzunoğlu, 2007: 34).

Öte yandan STK'ların yukarıda sözü edilen katkıları çerçevesinde gerek yoksulluğun azaltılmasına yönelik sosyal girişimcilik uygulamaları ve gerekse dolaylı olarak alkınmaya katkıları gibi olumlu etkileri yanında azgelişmiş ülkelerde muhalefet oluşturma gibi bir yönü de bulunduğu için özellikle totaliter yönetimlere sahip ülkelerde uluslararası STK'lar (Soros vakfı v.b.) ve bunların yerel uzantıları çoğu kez devlet tarafından sıkı bir şekilde denetim altına alınmak istenmektedirler. Dolayısıyla küreselleşmenin STK'lara ulusal ve uluslararası düzeyde etkileri olduğu gibi STK'larında gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde karar alma mekanizmalarını etkiledikleri söylenebilir. STK'ların özellikle ulusal ve uluslararası düzeyde sorunların saptanması, ortak yaklaşımlar ve normlar ortaya konulması, doğal afetler gibi beklenmedik ihtiyaçların karşılanması, çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünün sağlanması ve gerekirse bu amaçla ittifaklar oluşturulması, global sorunlarda doğrudan harekete geçilmesi ya da kaynakların harekete geçirilmesi alanlarında etkileri artmıştır. Bu bağlamda uluslararası sorunların dünya gündemine taşınması ve belli konularda ortak yaklaşımlar oluşturulabilmesinde ve küresel kamu yararı gözeten politikaların formüle edilip uygulanmasında STK'lar önemli roller üstlenmişlerdir. Hatta STK'lar, IMF ve Dünya Bankası gibi bazı uluslararası örgütlerin politikalarını gözden geçirmelerini ve kendilerini yenilemelerini sağlamış, bazı çatışmaların çözümünde aracı veya hızlandırıcı olmuşlardır.

STK'ların bir kısmının, yukarıda belirtildiği gibi, küresel nitelikteki sorunlarla mücadelede inisiyatif alma çabasında olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle çevre, insan hakları, insani yardım, fakirliğin azaltılması, kalkınma gibi alanlara ilgi duyan STK'ların küresel ölçekli yaklaşımlarla çözüm arayışına girişmeleri dikkat çekmektedir. Uluslararası STK'ların örgütlü yapıları ve finansal olanakları, iletişim teknolojisinin kolayca kullanımı sayesinde sınır aşan ölçekte iletişim ağları kurabilmelerini[4], güçlerini birleştirerek ortak çalışmalar yürütmede başarılı sonuçlar elde edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

STK'ların azgelişmiş ülkelerin kalkınması ve insani yardım noktasındaki katkıları, uluslararası kuruluşlarca da desteklenmekte, yoksullukla mücadele konusunda Dünya Bankası ve UNDP yanında son yıllarda IMF ilgisini sürdürmektedir. Bu kuruluşların yoksullukla mücadele amaçlı oluşturulmuş fonların dağıtımında amacına uygun davranılması noktasında STK'lar ile işbirliği içinde oldukları görülmektedir. Küreselleşme karşıtlarına göre genel olarak bu kuruluşların yoksullukla mücadele konusunda STK'lara desteklerinin ardında gelişmiş ülkelerin küreselleşme sürecinin devamından yana olmaları ve bu sürecin olumsuzluklarından etkilenen azgelişmiş ülkelerde görülen yoksulluğun azaltılması ve küreselleşme sürecine muhalefetlerini en aza indirmek düşüncesinin bulunduğu da ileri sürülebilmektedir. Bununla birlikte STK'ların kalkınma konusunda artan faaliyetlerinde insani unsurun ön planda olması ve finansal kaynak konusunda uluslararası kuruluşların destekleri düşünüldüğünde bu tür politikalardaki insani yansımaların daha çok ağırlık kazandığı belirtilebilir. Ayrıca bu tür finansal destekler, STK'ların finansal bağımsızlığını sağlamakta, faaliyet gösterdiği devletin bütçesine ilave yük oluşturmadığı gibi uluslararası kuruluşlar açısından küreselleşmenin olumsuz etkilerinin oluşturduğu maliyetlere göre de çok ucuz bir maliyet içermektedir. Nitekim bu çerçevede 1990'lı yılların başlarında programlarında hizmetlerin üstlenicisi olarak STK'ları "ortak" edinen birçok BM Ajansı, 1990'lar sonunda STK'ların ortak olduğu bu programlara yıllık 2 milyar dolardan fazla kaynak sağlar hale gelmiştir. Ayrıca insani bağış ve yardım alanlarında BM'nin doğrudan destek miktarı arttığı gibi özellikle BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Dünya Gıda Programı'nın (WFP) yıllık yardımları da STK'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda 1990'ların sonunda WFP'nin 1.8 milyar dolar bütçesiyle insani yardım konusunda uzmanlaşmış 1100'ün üzerinde uluslararası ve yerel STK ile bağlantılı hale geldiği görülmüştür. AB Komisyonu da her yıl 1 milyar Euro'yu bulan miktarda yardımı çevre, insan hakları ve demokrasi programları, insani yardım ve kalkınma programları için STK projelerine ayırmakta, bu miktar toplam AB yardımlarının %15-20'sine ulaşmaktadır (Karagül, 2008).

---

[4] İletişim olanakları sayesinde uluslararası STK'lar kamuoyu oluşturarak devletlerin, uluslararası örgütlerin ve çokuluslu şirketlerin karar ve davranışlarını etkilemede oldukça başarılı olmaktadırlar. Uluslararası kamuoyu oluşturmak amacıyla çeşitli yöntemlerden yararlanan (raporlar, imza toplamak, toplu gösteriler v.b) ve ortak kaygılarla hareket eden STK'lar kendi aralarında bilgi alışverişini sağlayacak uluslararası ağlar oluşturarak uluslararası eylemler gerçekleştirebilmektedirler. Bu ağlar bilgi ve strateji alışverişinde etkinlik sağlarken eylemlerin koordinasyonunda da en iyi yol olarak görülmektedir. Yakın geçmişte, kara mayınlarının temizlenmesi, çevresel konular, çok taraflı yatırım anlaşması (MAI) ve küreselleşme karşıtı hareketlerde bu yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. STK'ların bu eylemleri ve çabaları; insan hakları, insancıl hukuk, çevre ve uzay hukuku gibi uluslararası hukuk alanlarında önemli katkılar sağlamış, geçmişte ve günümüzde hazırlanan pek çok sözleşme ve anlaşmanın dünya genelinde kabulünde büyük rol oynamıştır.

Özellikle Dünya Bankası, sosyal sermayenin artırılmasını toplumların gelişme düzeylerinin yükseltilmesi ve yoksulluk ile mücadelede bağlamında önemsemektedir. Açıkça olmasa da Dünya Bankası çalışmalarında sosyal sermaye bir kamu malı gibi varsayılmakta ve bu kapsamda Dünya Bankası tarafından ülkelere sosyal sermaye üretiminin koşullarının geliştirilmesi ve sosyal sermayenin oluşumuna ortam hazırlayan kurumların oluşturulması ve sosyal girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi önerileri yapılmaktadır. Bu noktada, Dünya Bankası tarafından yürütülen "Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Yönetim Ağı (Poverty Reduction and Economic Management Network (PRMVP)[5]" tarafından özellikle son yıllarda yapılan yoksulluk çalışmalarında yoksulluk sorununun yaşandığı ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal-kültürel çevrelerinin ve koşullarının farklı olduğu dolayısıyla sosyal sermaye açısından farklı düzeylerde olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda tüm ülkelerin büyüme potansiyelleri ile yoksulluk düzey ve kültürlerinin farklı olması, bu ülkeleri için tek tip "yoksullukla mücadele stratejilerinin" anlamı olmadığını göstermektedir. Öte yandan birçok resmi ve resmi olmayan ulusal / uluslararası kuruluş tarafından yoksul ülkeler için yardım paketleri hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Ancak bu yardımların çok etkin olamadığı, bu ülkelerdeki "yolsuzluk usulleri" ile yardımların çoğunlukla gerçekten ihtiyaç sahibi ve muhtaç olanlara ulaşamadığı, ulaşsa da bu insanlara verilen yiyecek yardımının yanında verilen eğitim, sağlık gibi hizmetlerin bu birey ve gruplarca kullanılamaması sonucu bir değer taşımadığı da görülmektedir (Altay, 2007: 346-349). Dolayısıyla yardımlar yerine sosyal girişimcilik faaliyetleri ile insanların yardıma muhtaç olmaksızın yaşamlarını sürdürmeleri daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bu noktada sosyal girişimcilik ve STK bağlantısına göz attığımızda, STK'lar çerçevesinde somutlaşan sosyal girişimcilik örnekleri yaşadığımız yüzyılda toplumsal sorunların çözümünde önemli rol oynamaktadır. Türkiye'de sosyal girişimcilik sektörü, dünyadaki birçok başarılı örneği arkasına alarak büyümektedir. 20 yıllık bir geçmişe sahip sosyal girişimciliği konu eden üniversite bölümleri, girişimcileri destekleyen organizasyonlar, zirveler ve bu bağlamda yüzlerce sosyal girişim çalışması ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede sosyal girişimcilerin, "balık vermek ya da balık tutmayı öğretmekle yetinmeyip, balık endüstrisinde devrim yaratana kadar çalıştıkları" bile söylenebilir. Sosyal girişimciler vakıflar, hükümetler, BM, STK'lar gibi birçok yerden fon ve bağış almakta ve bu bağışları sürdürülebilir modeller için harcamaktadırlar. Bu bağlamda sosyal girişimciliğin ilk ve önemli organizasyonlardan Ashoka'nın toplumsal faydayı kâr olarak gören ve sosyal sermayeyi artırma yolunda hizmet eden 62 ülkeden 1800 üyesi bulunmakta, 3 yıl maddi destek alan üyelerine McKinsey tarafından süresiz danışmanlık hizmeti verilmekte ve diğer üyelerle paylaşımda bulunmaları sağlanmaktadır. Eski bir McKinsey çalışanı olan Bill Drayton'un 1980'de kurduğu Ashoka, hükümetlerden, AB fonlarından, silah ve tütün şirketlerinden yardım kabul etmemektedir. Ashoka'nın ana finansörleri arasında Google, eBay, uzaya giden ilk kadın turist İranlı Anuşeh Ensari gibi kişi ve kuruluşlar bulunmaktadır. Ashoka çevre, sağlık, insan hakları, yurttaş girişimleri, ekonomik gelişme, genç nüfusun eğitim ve gelişimi gibi alanları ana faaliyet alanları olarak belirlemiştir.

Maddi destek sağlamayan ancak sosyal girişimcileri bir araya getirmeyi amaçlayan bir diğer önemli kuruluş ise Schwab Vakfı'dır. Vakfa göre sosyal girişimcilik, yoksulluğun kökenine yönelmeyen kurumsal sosyal sorumluluk ve hayırsever girişimlerin aksine, insanları kenarda bırakan ve yoksulluğa iten koşulları değiştirmeye yönelik pratik, yenilikçi ve piyasa odaklı yaklaşımlar uyguladığı için önem taşımaktadır. Piyasa odaklı yaklaşım sosyal girişimciliğin[6] kalıcı sonuçlar oluşturması açısından fırsatlar sunmakla birlikte iş dünyasının yöntemleri hatırlandığında ilk bakışta kafa karışıklığı yaratabilmektedir. Bununla birlikte sosyal girişimcilerin kâra odaklanmak yerine daha büyük sosyal dönüşümleri gerçekleştirecek modeller üzerinde çalışmaları, 'adil ticaret-fair trade' yaklaşımı altında çalışanların haklarını ve faaliyet gösterdikleri bölgenin sosyal gelişimini gözeten üretim ve ticaret uygulamaların yönelmeleri, mikro kredilerle düşük gelirlilere iş imkânı sağlamaları, sağlık ürünlerini ucuza mal etmeleri gibi faaliyetleri önemli örnekler olarak karşımıza cıkmakta ve bu tür naif endişeleri ortadan kaldırmaktadır. Schwab Vakfı Genel Müdürü P. Hartigan, sosyal girişimciliğin temel hatlarını belirtirken "tüm sosyal girişimcilerin sosyal sorunlar, konular üzerinde çalıştıklarını, insanları fakir ve baskılanmış kılan sistem ya da pratikler üzerine odaklandıklarını" ileri sürmektedir. Sosyal girişimcilerin hastane ya da okul kurmak, sağlık veya eğitim sistemini değiştirmekten farklı olarak sistemi değiştirmeye çalıştıklarını, basit yardımların mevcut sistem içinde destek sağlayabileceğini vurgulayan Hartigan, şirketlerin kurdukları vakıflarla sosyal girişimi desteklemesinin olumlu çabalar olduğunu, ancak hızlı büyüyen sosyal girişimlerin daha büyük finansal kaynağa ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmekt.e.ir. Hartigan'a göre sosyal girişimciler, kalkınma fonları ya da iş dünyasıyla işbirliği arayan sosyal organizasyonlar ya da şirketin imajı için ufak paralar ayıran sosyal sorumluluk çalışmalarından daha fazlasını

---

[5]Geniş bilgi için bkz: (http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/EXTPREMNET/0,, menu PK: 489967~pagePK:64158571~piPK:64158630~theSitePK:489961,00.html. Erişim: 14.07.2009).

[6] Sosyal girişimcilik piyasa odaklı bir yaklaşım olsa bile toplumsal sorunlara çözüm arayışı oldukları için bazı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu noktalar; (1) sosyal girişimcilik projelerinin gerçek bir ihtiyaca cevap vermesi; (2) ilgili kurumun güvenilir ve etkin bir yönetim kadrosu tarafından yönetilmesi; (3) iyi bir model oluşturulduğunda ekonomik olarak çoğaltılma fırsatının olması; (4) Projenin dönemsel masraflarını karşılayacak gelir kaynaklarına sahip olması; (5) Proje sonuçlarının ve faydalarının düzenli olarak ölçülerek şeffaflıkla paylaşılması. Sosyal girişimcilerin dikkat etmeleri gereken bir başka kavram da verimliliktir. Verimlilik, karla ilintili bir olgu olsa bile verimlilik, yalnız ticari kuruluşlar için değil, ticari işlev yerine getirmesi söz konusu olan her türlü kuruluş için geçerlidir. Ayrıca iş hayatında olduğu gibi gönüllü kuruluşlarda da yeni fikirlerin test edilmesinde riskten korkmak, yaratıcılığı sınırlandırabileceği için projenin riskinin doğru hesaplanması, ancak riski abartıp yaratıcılığı da engellememek gerekmektedir. Geniş bilgi için bkz: Yılmaz Argüden (2002), 'Sosyal Girişimcilik'. *Dünya Gazetesi,* 24.06.2002, (http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=83683. Erişim: 14.07.2009).

yaptıkları için yoksullukla mücadele gibi ulusal ve küresel ölçekte önemli sorunlarla baş etmekte daha başarılı sonuçlar almaktadırlar.

Öte yandan STK'lar, çok sayıda insanın yaratıcı, yapıcı potansiyelini ortaya çıkarmakta ve insanları bir amaca yönlendirerek tüm toplum için yararlı bir sonuca dönüştürmektedir. Örneğin bugün ABD'de 90 milyon kişi, haftada 3 saatini sivil toplum kuruluşlarında karşılıksız çalışmaya ayırmaktadır ve bu rakamın 2010 yılında 120 milyona, çalışma saatinin de 5'e çıkacağı tahmin edilmektedir. İnsanları buna iten ise "katkıda bulunma", "bağlanma" ve "yararlı olma" ihtiyacı. Fransa'da toplumsal sektör toplam istihdamın %4.2'lik bir bölümünü ve hizmet sektöründeki istihdamın %10 gibi önemli bir oranına karşılık gelmektedir. Bu oran İtalya'da %2, İngiltere'de %4 dolaylarında bulunmaktadır (Argüden, 2002)

Türkiye'deki sosyal girişimcilik örneklerine bakıldığında 2004'den itibaren faaliyette bulunan Ashoka, bir uluslararası STK olarak Türkiye'de sosyal girişimciliği üyelerine ve kamuoyuna tanıtmaktadır. Ashoka'nın Türkiye'deki 19 üyesi arasında Toplum Gönüllüleri Vakfı (İbrahim Betil) Ka-MER (Nebahat Akkoç), Umut Çocukları Derneği (Yusuf Kulca), bedensel engellilerin katıldığı Alternatif Kamp (Ercan Tutal) gibi kuruluşlar ve isimler yer almaktadır. Ashoka üyesi bu STK'lar aracılığıyla yapılan gönüllü faaliyetlerin gençlere iş hayatı için olumlu deneyim kazandıracağı, sosyal konularla ilgili yenilikçi fikirler geliştirmelerinin önünü açacağı düşünülmektedir. Örneğin bir başka STK olan Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, şirketlerin sosyal sorumluluk faaliyetlerini çalışanlarının gönüllü katılımıyla sürdürerek sosyal girişimin özendirilebileceğini savunmaktadır. Bu dernek özel sektör çalışanlarının haftada en az bir saat gönüllü olarak STK projelerinde yer almalarını sağlamakta ve bu konularda sosyal sorumluluk eğitimi vermektedir. Verilen sosyal sorumluluk eğitimi paralelinde bir yıl boyunca gruplar halinde bir sosyal sorumluluk projesi gerçekleştirmelerini sağlamaktadır[7].

Öte yandan Ashoka'nın Türkiye'ye geldiği 2004 yılından itibaren Türkiye'de sosyal girişimciliğin teşviki için ödüllü yarışmalar da düzenlenmeye başlamış ve Ernst & Young ve Milliyet'in bu konuda önemli katkıları olmuştur. Nitekim bu iki kuruluş ve Schwab Vakfı'nın işbirliğiyle gerçekleştirilen yılın girişimcisi yarışmasında "Yılın Sosyal Girişimcisi" seçilen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Sarı "doktora tezini hazırlarken inci kefalinin yanlış avlandığını ve türün tehlikede olduğunu gördüğünü, bunun üzerine alternatif balıkçılık yönetim modeli geliştirdiğini ve modelini balıkçılara anlattığını, ancak eski yöntemleri terk etmenin zor olması nedeniyle uzun süre eğitim çalışmaları yaptığını, sonuçta balıktan sağlanan gelirin 10 yılda iki katına çıktığını, verimlilik için avlanan balık sayısını düşürdüklerini ve balıkların göç yolculuğunun izlendiği turizmi başlatarak gelir kazanmak istediklerini" belirtmiştir.

Bir başka sosyal girişimcilik örneği olan "İlk Adım Kadın Kooperatifi" çerçevesinde Senem Gül, İstanbul Nurtepe semtinde kadınlarının durumunu iyileştirmeye karar verdiklerini belirtmekte, bu semtin yoğun göç alan, yoksul ve suç oranı yüksek bir mahalle olduğunu vurgulamaktadır. Gül, kadın ve çocukların aynı yerde olduğu, eğitimler verebileceğimiz bir yer olsun istediklerini, farklı etnik kökenlerden, siyasi fikirlerden insanı bir araya toplamak ve kendilerini anlatmak için çok mücadele verdiklerini, tasarruf fonu oluşturduklarını, eğitim alan mahalle annelerinin çocuk bakmasını sağladıklarını, küçük üretimler için bir atölye, ikinci el giyim satış dükkânı temin ettiklerini ve bu sayede 240 kadın ve 90 çocuğa ulaştıklarını, gönüllü çalıştıkları için bazen motivasyonları azalsa bile, çocukları ve ailelerini mutlu görmenin önemli olduğunu belirtmektedir.

Şengül Akçar (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı/KEDV) da 1986'da KEDV'nı kurduğunu ve o günden bu yana kadınların sosyal ve ekonomik kazanımlar elde etmesi, yerel kararlara dâhil olabilmesi için çalıştıklarını, 15 merkezde binden fazla kadın ve çocuğa hizmet verdiklerini, kurdukları kooperatiflerle kadınların sosyal ve ekonomik girişimlerine katkı sağladıklarını belirtmektedir.

Ka-MER (Kadın Merkezi Derneği) Başkanı Nebahat Akkoç da derneği kurduklarında ilk olarak şiddetin yüksek boyutlara ulaşmasının nedenlerini ve özelde ev içi şiddeti, ayrımcılığı ele aldıklarını, merkezlerinde kadınlara gelir getirici işler açmayı planladıklarını, edindikleri deneyim ve yöntemleri yazılı hale getirip kadın örgütleriyle paylaştıklarını, şiddetin yaratıcılığı ve girişimci ruhu yok ettiğini, şiddetle baş edebilen kadınların kendilerine yarar sağladıktan sonra inanılmaz çalışmalar yaptıklarını ileri sürmektedir.

Öte yandan yurt dışından bazı sosyal girişimci örneklere bakıldığında Fast Company dergisinin "4. Sosyal Kapitalist Ödülleri" ile sosyal sorunların çözümüyle uğraşan sivil organizasyonları değerlendirdiği görülmektedir. Ödül kazananlara bakıldığında; KickStart, Afrika'da çiftçilere sağladığı düşük maliyetli teknoloji ve geliştirilen yeni yöntemlerle çiftçilerin gelirlerini 10 katına çıkarmış ve 225 bin insanın yaşamında iyileşme oluşturmuştur. Schwab Vakfı'nın 2007 yılı göze çarpan sosyal girişimcisi seçtiği First Book'u kuran Kyle Zimmer, ABD'de düşük gelirli ailelerin okul öncesi yaştaki çocuklarına yayıncıların bağışladığı kitapları ulaştırmıştır. Bir başka sosyal girişimci John Wood ise Microsoft'taki işini bırakıp Room to Read (okuma odaları) kurmuş, gelişmekte olan ülkelerde okuma odaları ve okulların kütüphanelerini geliştirmiş ve kız çocuklarına verdiği burslar yanında Kamboçya, Nepal ve Hindistan gibi ülkelerde yerel dillerde çocuk kitaplarını basılmasını sağlamıştır.

---

[7] Geniş bilgi için bkz: Özge Gözke, 'Sosyal Girişimciler Yeni Bir Sektör Yarattı', *Milliyet Gazetesi,* İnsan Kaynakları, (http://www.kigem.com/content.asp?bodyID=3230. Erişim: 14.07.2009)

Sonuç

Küreselleşme süreci gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların önemli bir bölümünün hayatlarını büyük ölçüde kolaylaştırmış, bu ülkelerde teknolojiyle desteklenen bir refah ortamı oluşmuş, buna karşılık azgelişmiş ülkelerde yaşayan insanların yaşam kalitesinde gerileme olmuş ve dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan bu ülkelerdeki insanlar giderek artan olumsuzluklar, açlık, salgın hastalık, eğitimsizlik, çevre felaketleri vb. sorunlarla daha fazla karşılaşmaya başlamışlardır. Ayrıca, küreselleşme sürecinin gelişen ülkelere sunduğu bir kalkınma aracı olabilen uluslararası sermaye hareketleri de, günümüzde gelişmekte olan ülkeler için refah kaynağı olabildiği gibi yıkım kaynağı da olmuştur. Nitekim günümüzde yaşandığı gibi denetimsiz uluslararası sermaye hareketleri ve başıboş sıcak para fonları uluslararası ekonomik krizlerin sıklık derecesini artırmış, bu krizler, önceki krizlere göre daha fazla ülkeyi etkilemiş ve olumsuz etkileri de daha büyük olmuştur. Sonuçta, küreselleşmeyle birlikte dünyanın zengin bölgeleriyle fakir bölgeleri arasındaki uçurum daha da derinleşmiş, azgelişmiş ülkelerde yaşayan insanlara daha insancıl bir hayat sunmak amacıyla başta BM platformu olmak üzere geliştirilen yoksullukla mücadele programları gibi insani müdahaleler sorunlara genel olarak geçici rahatlamalar getirmiştir.

Bu ortamda devletlerden bağımsız STK'ların devlet yanında bir çözüm aracı olarak sundukları projeler hem devletlerin mali anlamda yükünü azaltmış ve hem de devletin bürokratik çarkları arasında kalan verimsiz uygulamalar yerine düşük maliyetli gönüllülük esasına dayalı çözüm projeleri hızla uygulanırken kalıcı sonuçların elde edilmesine katkıda bulunmaya başlamıştır. Bu noktada çözüm önerileri içinde sosyal sermayenin artırılması, insanlar arasında dayanışmanın artırılması önerileri yanında piyasa odaklı ama karı ikinci plana atan mikro ve makro düzeyde verimli sonuçlar üretebilen *sosyal girişimcilik* bir fikir olarak ortaya atılmıştır. Kavramsal geçmişi çok gerilere götürülebilen bu yaklaşım özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan küresel ve/veya yerel sorunların aşılmasında önemli bir reçete haline gelmiştir.

Bu bağlamda sosyal girişimcilik fikri uygulamada STK'lar tarafından hızla hayata geçirilmiş, sorunların gönüllülük esasına göre çözümü noktasında sıkıntılı grupların (kadınlar, çocuklar ve genç işsizler gibi) yoksulluktan kurtulabilmeleri, iş bulmaları ve böylece yaşamlarını insanca idame ettirebilmeleri mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla STK'ların bu noktadaki katkıları azımsanmayacak ölçülerle ulaşmış, bu bağlamda başarılı katkıları ve sonuç alıcı çözümleri ile STK'lar 21. yüzyılın toplumsal sektör kuruluşlarının yüzyılı olacağı görüşünün günümüzde oldukça fazla taraftar bulmasını sağlamışlardır. Bu görüşü savunanlar da sıklıkla belirttiği gibi yalnızca STK'lar toplumun gerçek potansiyelini en geniş ölçekte seferber etme olanağına sahiplerdir. Ayrıca sadece STK'lar insanın doğasında bulunan "yararlı olma" duygusunu, parasal karşılık beklemeden bir amaca bağlanma duygusunu tatmin etmektedirler. Sosyal girişimcilik gibi faaliyetler aracılığı ile içinde bulunduğu topluma bir değer katma ihtiyacını harekete geçirmede STK'lar diğer kuruluşlara göre daha etkindirler ve bu etkinliklerini başarılı birçok örnekle kanıtlamışlardır ve halen de kanıtlamaya devam etmektedirler.

Özetle sosyal girişimcilerin yarattığı devrim, toplumun kendini yapılandırma biçimini ve sosyal sorunlara yaklaşımını kökünden değiştirmektedir. Günümüzde ekonomik kalkınmanın ardında, insan faktörüne yapılan yatırımlar ve genel olarak yasam standartlarının gelişmesi bulunmaktadır. Dolayısı ile sosyal faktörler ekonomik kalkınmayı önemli oranda etkilemekte; sosyal girişimler ile toplumda sağlanan değişim, sürdürülebilir kalkınma açısından da oldukça önemli sonuçlar doğurmakta, sosyal girişimler noktasında ise STK'ların önemli katkılar sağladığı ise başarılı örneklerden açıkça görülmektedir.

Kaynakça

ACAR, Mustafa (2008)."Dünyada ve Türkiye'de Açlık Sorunu", (http://www.dusuncegundem.com/sayi-43/dosya-dunyada-ve-turkiyede-aclik-sorunu.html. Erişim: 10.07.2009)

AÇIKGÖZ, Ö. ve M. Karagül (2007), "Küreselleşme; Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 195-210.

AKTAN, C. Can ve İ. Y. Vural (2002). "Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri,* (Editör) C. Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

AKTEL, M., U. Kerman ve Y. Altan (2007), "Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 11-20.

ALTAY, Asuman (2005), "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme", *Sosyoekonomi,* Sayı: 2005-2, Temmuz 2005, ss. 159-181.

ALTAY, Asuman (2007),"Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 7 (1), ss. 337-362.

ARIKAN, Cemil (2008), 'Sosyal İnovasyon Bağımsız Değildir', (http://www.bilgicagi.com/YaziDetay.aspx?ArticleID=1558. Erişim: 14.07.2009)

ARGÜDEN Yılmaz (2002), 'Sosyal Girişimcilik'. *Dünya Gazetesi,* (http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=83683. Erişim: 14.07.2009).

ASHOKA (http://turkey.ashoka.org, Erişim: 08.07.2009)

BATMAZ, N. ve A. Özcan (2007), "Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 37-51.

BJØRNSKOV C. and G. T. Svendsen (2003), "Measuring social capital: Is there a single underlying explanation?", *Working Paper, 03-5*, Department of Economics Aarhus School of Business, pp. 1-42.

BORCH, O. ve diğerleri (2008), "Resource Configuration and Creative Practices of Community Entrepreneurs", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy,* Vol. 2, No. 2, pp.100-123.

BOURDIEU, P. (1986), "The Forms of Capital", in J. Richardson, ed. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education,* Westport, CT: Greenwood Press.

BÜYÜKBAŞ, Hakkı ve Kenan Ören (2005), "Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 13, ss. 102–121.

ÇETİN, Murat (2006), "Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği", *Ege Akademik Bakış*, 6 (1), pp:74-86.

COLEMAN, James S. (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, Vol.94, (supplement) pp.S95-S120.

COLEMAN, James S. (1990), *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press.Cambridge, MA.

COLLINS, J. D., K. Uhlenbruck,, C.R. Reutzel (2008), "Entrepreneurial Social Capital and Gatsby Effect", *Journal of Business and Entreprenuarship,* Vol.20, No. 1, pp.18-36.

COHEN, D. and, L. Prusak (2001), "In Good Company: How Social Capital Makes Organizations Work", *Harward Business School Press:* Boston.

DEGRAAF, Don, Deb Jordan, (2003), "Social Capital: How Parks and Recreation Help To Build Community- Research Update (http://findarticles.com/p/articles/mi_m1145/is_12_38/ai_112358057/pg_2/?tag=content;col1, Erişim: 05.07.2009).

DENİZALP, Hülya (2007), *Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi,* Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları: Ankara.

DUDWICK Nora ve diğerleri (2006), "Analyzing Social Capital in Context: A Guide to Using Qualitative Methods and Data", *(*http://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/Analyzing_Social_Capital_in_Context-FINAL.pdf Erişim: 13.07.2009)

FIDRMUCH, J. and K. Gerxhani (2005), "Formation of Social Capital in Eastern Europe: Explaining the Gap vis-à-vis Developed Countries", *William Davidson Institute Working Paper*, Number 766.

FUKUYAMA, Francis (1995a), *Trust: The Social Values and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.

FUKUYAMA, Francis (1995b), "Social Capital and Global Economy*", Foreign Affairs*, Volume 74, No:5, pp. 89–103.

FUKUYAMA, Francis (2001), "Social Capital, Civil Society and Development", *Third World Quarterly,* Vol 22, No.1, pp 7- 20.

GÖZKE, Özge 'Sosyal Girişimciler Yeni Bir Sektör Yarattı', *Milliyet Gazetesi,* İnsan Kaynakları, (http://www.kigem.com/content.asp?bodyID=3230. Erişim: 14.07.2009)

GUISO, L., P. Sapienza and L. Zıngales (2001), "The Role of Social Capital in Financial Development", (http://faculty.chicagobooth.edu/finance/papers/trust.pdf, Erişim: 06.07.2009).

HARPER, Rosalyn (2001), "Social Capital: A Review of The Literatüre", (http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplitreview.pdf, Erişim: 14.07.2009)

İNSEL, Ahmet (2001). "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim,* Yaz 89, ss.63–80.

IŞIK, B. H. ve N. Işık (2007), "Yoksullukla Mücadelede Başarılı Bir Araç: Mikro Kredi", *IV. Ulusararası STK'lar Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2008, Çanakkale, ss. 847-858.

KARAGÜL, Mehmet ve Süleyman Dündar (2006), "Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (12)*, ss. 61–78.

KARAGÜL, Mehmet ve Mahmut Masca (2005), "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme",*Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Bahar 2005, Cilt 1, ss. 35-52.

KARAGÜL, Soner (2008), "Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları", (http://www.turkishweekly.net/ turkce/makale.php?id=111. Erişim: 24.07.2008).

KÖRÜKMEZ, Lülüfer (2007). "Yoksullukla Mücadele ve Dünya Bankası Projeleri", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 211-217.

LIGHT, Paul C. (2009), "Social Entreprenuership Revisited", *Stanford Social Innovation Review;* Summer 2009; 7, 3; Academic Research Library pp. 21-22.

MORT,G. S., J. Weerawardena,and K. Carnegie (2002), "Social Entrepreneurship: Towards Conceptualisation, *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* Volume.8, Number: 1, pp.76-88.

NANTO, Dick K. (2009), "The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications", (http://ftp.fas.org/sgp/crs/misc/RL34742.pdf. Erişim: 28.06.2009).

NORRIS, Pippa (2002), "Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies", *Social Capital and Organizations, Midwest Political Science Association 60th Annual Meeting*, Palmer House, Chicago. (www.pippanorris.com. Erişim: 12.07.2009).

ORÇAN, Mustafa (2007), "Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Kampanyaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi,* Cilt: IX, Sayı: II, ss. 27-37.

ÖZGÜLER, Verda C. (2006), *Bilişim İletişim Teknolojileri ve Sosyal Sermaye*, Nisan Kitabevi, Eskişehir.

ÖZPINAR Ömer ve Ergün Şimşek (2003), "Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt XXII, Sayı 2, 2003, ss. 1–11.

PUTNAM, R. (1993), "The Prosperous Community — Social Capital and Public Life." *American Prospect, Vol:* 13, pp. 35-42.

PUTNAM, R. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy,* Vol: 6(1), pp. 65-78.

PUTNAM, R.(2000), *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community.* Simon & Schuster, New York.

PUTNAM, R. ve diğerleri (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.

SARGUT, A.Selami (2006), "Sosyal Sermaye: Yapının Sunduğu Bir Olanak mı, Yoksa Bireyin Amaçlı Eylemi mi?", *Akdeniz İİBF Dergisi,* 12, ss. 1-13.

SIISIAINEN, M. (2000),"Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam", *Paper Present at ISTR Fourth Internationak Conference "The Third Sector: For What and For Whom?",* Trinity College, Dublin, Ireland, 5-8 July 2000.

SOYAK, Alkan (2004). "Yapısal Uyum Programları İle Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilim ve Ütopya Dergisi***,** Sayı: 125, Kasım 2004, ss.36-45

SÖNMEZLER, G., M. S. Yürük ve S. Uzunoğlu (2007), "Neoliberal Düşüncede Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi", *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss. 31-36.

STIGLITZ, J. E. (2002). *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev: A. Taşçıoğlu ve D. Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.

TCMB (2008), *Finansal İstikrar Raporu*, Kasım 2008.

TCMB (2009), *Finansal İstikrar Raporu*, Mayıs 2009.

TOPRAK, Metin (2001), *Küreselleşme ve Kriz: Türkiye ve Dünya Deneyimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

TÜİK (2007), *2006 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, *Haber Bülteni,* Sayı: 206, 26 Aralık 2007.

TÜYLÜOĞLU, Ş. (2006). "Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Akdeniz İİBF Dergisi,* (12), ss. 14-60.

ULAGAY, Osman (2000). *Qua Vadis: Küreselleşmenin İki Yüzü*, Doğan Yayıncılık, İstanbul.

UNDP (2003). *Human Development Report, Millenium Development Goals, A Compact Among The Nations to End Human Poverty*, New York.

ÜZÜMCÜ, Adem (2008), "Artan Küresel Yoksulluk ve Uluslararası Ekonomik Krizler Ortamında Küresel Gıda Güvenliği Çerçevesinde Uluslararası Örgütler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Küresel Barışa Katkıları", *V. Ulusararası STK' lar Kongresi,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 24-26 Ekim 2008, Çanakkale, ss. 479-504.

WARNER, Mildred (2001), "Building Social Capital: The Role of Local Government", *Journal of Socio-Economics*, 30 (2001), pp.187-192.

WEI-SKILLERN, J. ve diğerleri (2007), *Entrepreneurship in the Social Sector*, Sage Publications.

WOOLCOCK, Michael ve Deepa Narayan (2000), "Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy", *The World Bank Research Observer,* Vol. 15, No. 2, pp. 225–249.

WORLD BANK (2000), *Poverty in an Age of Globalization,* October 2000, Washington.

WORLD BANK (2005), *Turkey Poverty Policy Recommendations*, Vol: 2, Report No: 29619-TU, 8 August 2005.

YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ROLÜ: AYDIN İLİ MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Elif Meryem YURDAKUL
elifmeryem@hotmail.com
Adnan Menderes Üniversitesi, Yenipazar MYO
Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDEMİR
aozdemir@adu.edu.tr
Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İktisat Bölümü

Özet

Yoksulluk, günümüz toplumlarının en önemli sorunu haline gelmiştir. Literatürde yoksulluk, maddi nitelikteki darlıklar sebebi ile kaynaklara erişememe ve asgari yaşam düzeyini sürdürecek gelirden yoksun bulunmak olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk toplumdaki ekonomik, sosyal ve siyasal bir çok soruna kaynaklık ettiği için yoksulluğu önleyici bir takım tedbirlerin alınması, yoksulluğun azaltılması veya hafifletilmesi, yoksulluğun yol açtığı ve açacağı olumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele yöntemleri iki temel yaklaşımla açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlar dolaylı ve doğrudan yaklaşımdır. Dolaylı yaklaşım, hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerini ve yaşam düzeylerini yükseltmeyi ön plana çıkarmaktadır. Doğrudan yaklaşımda ise yoksulların eğitim, barınma, gıda ve sağlık gereksinimlerinin devlet tarafından doğrudan sağlanmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda yoksulların harcama yapabilmeleri için devletin parasal aktarım yapması temel alınmaktadır. Yoksullukla etkili bir mücadele yürütülebilmesi için hem doğrudan hem de dolaylı yaklaşımın bir arada yürütülmesi gerekmektedir. Doğrudan yaklaşımın en önemli araçlarından birisi mikro finansman yoluyla yoksulluğu azaltma programlarıdır.

Bu bağlamda mikro finansman, yoksullara yapılacak yardım ve bağışlar değildir. Bunun yerine, bankalar, sivil toplum kuruluşları, kredi kooperatifleri ve diğer mali kuruşlar aracılığıyla bireyleri emek piyasalarına dâhil etmek ve üretim sürecine katkıda bulunmak amacıyla ekonomik ve sosyal statülerini geliştirmenin bir aracıdır. Mikro finansman sağlayan kuruluşlar, tanımda da belirtildiği gibi, bankalar, sivil toplum kuruluşları kredi kooperatifleridir. Bazı durumlarda geleneksel finansman kuruluşları yapısına sahip olan kuruluşlar olmakla birlikte, çoğu zaman yoksul kesime hizmet verirken kâr amacından çok, sosyal amaçlı hareket eden kişi, topluluk, kurum, sivil toplum örgütleri gibi kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla küçük tutardaki finansman olanaklarını yoksul kesime aktaran kuruluşlardır. Yoksullukla mücadelede en yaygın olarak kullanılan yöntem mikro kredi uygulamalarıdır. Mikro kredi, bir mikro finansman kuruluşunca bir mikro girişimciye, işini geliştirmesi amacıyla verilmiş olan kredidir. Mikro krediler genellikle işletme sermayesi ihtiyacını karşılanması, hammadde ve malzeme alımı, üretim için gerekli sabit teçhizatın alımı gibi amaçlarla verilmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde bazı sivil toplum kuruşları, dünyadaki benzerleri gibi mikro kredi uygulamaları yapmaktadırlar. Bu uygulamaların ilki "Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı" tarafından oluşturulan "Maya Mikro Kredi"leridir. Daha sonra 2003 yılında Türkiye İsrafı Önleme Vakfı ve Grameen Bank'ın girişimleri ile Diyarbakır ve Bismil'de oluşturulan mikro kredi uygulamasıdır. Türkiye'de mikro finans sağlayan bir diğer sivil toplum kuruluşu ise 2002 yılında kurulan "Toplum Gönüllüleri Vakfı"dır.

Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi kapsamında Aydın ili şubesinin faaliyetleri daha çok yenidir. Bununla birlikte Aydın ili eğitim ve sağlık konularında sahip olduğu potansiyeli tam olarak değerlendirememektedir. Proje kapsamında uygun üyelere dağıtılacak mikro krediler hem kentin hem de ülkenin kalkınmasında önemli bir yere sahip olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Mikro Kredi, Sosyal Girişimcilik.*

THE ROLE OF SOCIAL ENTERPRISES IN REDUCING POVERTY: MICRO-CREDIT APPLICATIONS IN PROVINCE OF AYDIN

Abstract

Poverty has become the most important problem of current societies. In literature, poverty is defined as not being able to access to sources because of monetary stringency and being deprived of an income to maintain the minimum standard of living. Since poverty leads to many economical, social and political problems, preventive measures should be taken, poverty should be reduced or alleviated and negativities which are or will be resulted from poverty should be eliminated.

The methods of struggle against poverty are described by two basic approaches. These are indirect and direct approaches. Indirect approach aims to increase incomes and standards of living of poor people by rapid development. In direct approach, the education, shelter, food and healthcare requirements of poor people are directly provided by government. According to these objectives, financial transfer by the government is considered to be essential for the expenditures of poor people. Both direct and indirect approaches should be carried out together in order to struggle against poverty effectively. One of the most important tools of direct approach includes programs of poverty reduction by micro-financing.

In this sense, micro-financing is not an aid or a grant for poor people. But it is a tool for improving the economical and social status of individuals in order to include them in labor markets by means of banks, non-governmental organizations, credit cooperatives and other financial institutions, and to contribute to production process. As stated in above definition, the institutions that provide micro-financing are banks,

non-governmental organizations and credit cooperatives. Although their structure is similar to that of traditional financing institution in some cases, they are persons, societies, foundations and institutions such as non-governmental organizations which behave for social purposes instead of profits while providing services mostly to poor people. These institutions transfer small amounts of financing opportunities to poor people in order to eliminate the poverty. The most commonly used method in struggle against poverty is micro-credit applications. Micro-credit is a credit provided to a micro-entrepreneur by a micro-financing institution for job enlargement. Micro-credits are generally provided for the purposes such as fulfilling the need of working capital, purchasing raw materials and instruments, and purchasing established equipment which is required for production.

Today in Turkey, some non-governmental organizations make micro-credit applications, as similar organizations do in the world. "Maya Micro-Credits" created by "Foundation for the Support of Women's Work" were the first applications. Then, micro-credit applications were created in Diyarbakır and Bismil in 2003 by the enterprises of "Turkish Foundation for Waste Reduction" and "Grameen Bank". "Community Volunteers Foundation" which was instituted in 2002 is another non-governmental organization that provides micro-financing in Turkey.

In scope of Turkey Grameen Micro-Credit Project, the activities of branch office of province of Aydın are very new yet. Besides, province of Aydın can not precisely use its potential concerning education and healthcare. According to this project, micro-credits to be provided to relevant members will play an important role in development of both city and country.

Keywords: *Poverty, Micro-Credit, Social Entrepreneurship.*

Giriş

Yoksulluk 1990'lardan bu yana gelişme düzeyi ne olursa olsun birçok ülkede giderek artmaktadır. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde küresel krizin olumsuz etkileri ile yoksulluk sorununu daha da derinleştirmektedir. 2000'li yıllarda yeni yoksulluk olgusu ülkelerle sınırlı değildir. Konu artık küresel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere Dünya Bankası (DB) ve benzeri uluslararası kurumlar bu konuda önemli projeler, programlar ve politikalar uygulamakta ve uygulanmasını teşvik etmektedirler. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik birçok yaklaşım ve uygulama söz konusudur. Son yıllarda üzerinde yoğunlaşılan yaklaşım ise Bangladeş'de Grameen Bank'ın geliştirdiği ve başarıyla uyguladığı mikro kredi yaklaşımıdır. Bu doğrultuda gelir seviyesi çok düşük kişi ve kurumların finansmanı ve desteklenmesi amacıyla kurulan mikro finansman kuruluşları önem kazanmıştır. Şubat 1997 yılında yapılan mikro kredi zirvesinde 2005 yılına kadar dünyanın en yoksul 100 milyon ailesine ve özellikle bu ailelerdeki kadınlara kendi işlerini kurmaları ve işe yönelik diğer faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için kredi sağlayacak global bir hareket başlatılmıştır. 2005 yılı Birleşmiş Milletler Örgütünce "mikro kredi" yılı olarak ilan edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, yoksulla mücadelede doğrudan yaklaşım yöntemlerinden mikro finansman hakkında bilgi verilerek, Türkiye'de konuyla ilgili olarak çalışan "Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı", "Türkiye İsrafı Önleme Vakfı" ve "Toplum Gönüllüleri Vakfı"nın çalışmaları ele alınacaktır. Bu kapsamda göçe bağlı yoksulluk sorunun yaşandığı Aydın ilinde yoksullukla mücadele konusunda "Türkiye İsrafı Önleme Vakfı"nın gerçekleştirdiği çalışmalar ele alınacaktır.

Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele

Yoksullu kavramının tanımlanmasında genellikle gelire dayalı bir tanımlama yoluna gidilmektedir. Yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı, yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli her türlü insani en temel öğe olan fırsat ve olanaklara sahip olamamalarıdır (Gül vd., 2007: 248).

Bununla birlikte genel kabul gören tek bir yoksulluk tanımı bulunmamaktadır. Konuyla ilgili genellikle mutlak ve nispi olarak ikili bir ayrıma gidilmek suretiyle işe başlanmaktadır. Bu ayrım esasında fizyolojik ve sosyal sorumluluk kavramları arasında yapılmaktadır (Townsend ve Kennedy, 2004: 9).

Yoksulluk; mutlak ve göreli (nispi) olarak iki temel açıklama biçimiyle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda mutlak yoksulluk; hane halkı veya bireyin yaşamını fiziksel temelde devam ettirebilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu asgari tüketim seviyesidir. Bu seviyeyi belirleyen unsur ise bireyin ya da hane halkının bütçesidir. Bu bütçelemede iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, aile büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek mal ve hizmet ihtiyaçları; ikincisi ise bu ihtiyaçları giderecek olan harcama miktarının belirleyicisi olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır (Dumanlı, 1996: 6).

Bir diğer tanımlama olan göreli yoksulluk kavramı ise, insanların toplumsal gereksinimlerini de dikkate alarak, toplumdaki kabul edilebilir en düşük tüketim düzeyinin altında kalanları göreli anlamda yoksul olarak nitelendirmektedir (Komşu, 2005: 144).

Göreli yoksulluk hesaplamalarında bireyin insanca bir yaşam sürdürmesi için yaşadığı toplumsal çevredeki temel altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması da yoksunluklar kategorisi içinde ele alınmaktadır. Bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yoksun olması göz önüne alınmakta ve bunları karşılayacak gelir düzeyi saptanmaktadır. Bu gelirin altında gelire sahip olanlar, üstündekilere göre yoksul olarak kabul edilmektedir (Gül, 2002: 109).

Özellikle kırdan kente göçün artmasının temel nedenlerinden bir tanesi daha yüksek gelire sahip olma istediğidir. Ancak günümüzde yaşanan bu göç olgusu zenginliğin paylaşımı olarak değil, fakirliğin paylaşımının yaşandığı bir kent yoksulluğunu gündeme getirmiştir.

Yoksulluğun artması ve çeşitlenmesiyle birlikte günümüz kentleri, sorunun giderek yoğunlaştığı, somutlaştığı ve aşırı uçlarda sorunsallaştığı alanlar haline gelmektedir. Kentlerde, kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanı olarak kentsel yoksulluk gündeme gelmiştir. Kentlerde farklı yönleriyle görünen bu yoksulluk hemen hemen bütün toplumlarda kendini göstermekle birlikte, özellikle az gelişmiş ülkelerin çok önemli bir sorunudur (Aytaç ve Akdemir, 2003: 58).

Yukarıda yapılan açıklama yoksulluğun salt "gelir" düzeyine indirgenmesi olarak değerlendirilmesine bağlı tanımdan ortaya çıkmaktadır. Ancak, literatürde geliri tek ve yegâne ölçüm kriteri olmaktan çıkaran farklı yoksulluk tanımları, değişen ve gelişen toplumsal taleplere bağlı olarak yapılmaktadır (DPT, 2001: 103).

Gelir ve tüketim göstergelerinin yoksulluğun tanımlanmasında ve yoksulluğa karşı strateji geliştirmede yeterli olmaması nedeniyle daha kapsamlı yoksulluk göstergeleri bulma çabaları uzunca bir geçmişe sahiptir. Yaşam beklentisi, ölüm oranı, kötü beslenme, okuryazarlık oranı gibi göstergeler, refah ve yoksulluk göstergesi olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu kapsamda UNDP tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek hayat standardı esasına dayalı olarak insani gelişim tanımından yola çıkarak eğitim gelir ve göstergelerinden oluşmaktadır. İGE sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmekte; gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin birlikte izlenmesi ve karşılaştırılabilmelerine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2003: 97-100).

Dünya'da artan yoksulluğa karşın DB, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel finans kuruluşları tarafından desteklenen yoksullukla savaş programları uygulanmaktadır. Bu çerçevede Bangladeş, Hindistan ve Latin Amerika ülkeleri gibi az gelişmiş ülkeler yer almaktadır. 1980'li yılların sonuna doğru Birleşmiş Milletler, ekonomik kalkınma ve yoksulluğun giderilmesi için sürdürülebilir kalkınma modelini ortaya koymuştur. Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların tüketim hızının oluşum hızına uyum sağlaması felsefesine dayanmakta ve bugünün gereksinimlerini gelecek kuşaklarında kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını yok etmeksizin karşılamak hedefi üzerinde odaklanmaktadır. Küresel kuruluşların temel yoksullukla mücadele stratejisi ağırlıklı olarak ekonomik büyüme üzerine odaklanmıştır. Bu stratejiye göre neo liberal politikaların uygulanması ve devlet müdahalelerinin en aza indirilmesiyle sağlanacak hızlı büyüme sayesinde yoksulluk kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Ancak başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede ekonomik büyümeye karşın yoksulluk hızla artmaktadır. Yoksulluğun çeşitli kişi ve kuruluşların destekleriyle giderilebileceği bir başka görüştür. Ev kadınlarına meslek kazandırılması girişimciliği artırmak için verilen krediler örnek gösterilebilir (Örs, 2008:195).

Türkiye'de 1980'li yıllar boyunca izlenen ekonomi politikaları ve küreselleşmenin etkileri sonucunda bir yandan hızlı bir ekonomik büyüme söz konusu iken diğer yandan gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun artığı bir ortama sürüklenmiştir. Özellikle 1990'dan itibaren kentlerde yoksulluk görünür nitelik kazanmıştır. Yoksullukla mücadele de devlet adına gerçekleştirilen ilk önlem 1986'de kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonudur. Fonun amacı, herhangi bir sosyal güvenlik ağına dâhil olmayan yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım sağlamak, sosyal adaleti pekiştirici önlemler almak ve gelir dağılımının iyileşmesine katkıda bulunmaktır. Türkiye genelinde 81 ilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Fonun harcama kalemleri arasında eğitim ve çeşitli projelere yönelik desteklerin yanı sıra kırsal alanı geliştirmeye yönelik çalışmaları teşvik kalemleri bulunmaktadır. Fonun en büyük harcama kalemini ise sağlık destek programı, yaygın ismiyle 'Yeşil Kart Sistemi' oluşturmaktadır. Herhangi bir sosyal güvenlik sistemi tarafından kapsanmayan kişilerin sağlık harcamalarını karşılayan Yeşil Kart uygulaması 1992'den beri yürürlüktedir ve yaklaşık 13 milyon kişi bu sistemden yararlanmaktadır. 2001 finansal kriziyle ülkedeki yoksul kesimin daha sistematik bir yardıma gereksinim duyduğu gerçeğinden hareketle, DB'nın finansal ve teknik desteği ile Sosyal Riski Azaltma Projesi başlatılmış ve 500 milyon dolar tutarındaki proje ile Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) uygulamasına geçilmiştir. Türkiye'de düzenli bir nakit sosyal yardım sistemini yerleştirmek açısından ilk örnek uygulama olan ŞNT ile temel eğitim ve sağlık hizmeti alabilmeleri için nüfusun en yoksul % 6'lık kesimi hedef alınmaktadır. Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının koordineli çalışması ile düzenli sağlık kontrollerinin sürdürülmesi koşulu ile 0-6 yaş çocuğu olan ailelere ayda 17 YTL, hamilelere 55 YTL ödeme yapılmaktadır(Gürses, 2007:69). Türkiye'de 2001 krizinden sonra benimsenen bir başka yoksullukla mücadele aracı da bireyleri girişimciliğe teşvik etmek üzere uygulamaya başlanan mikro-kredi projeleridir. Mikro-finans projeleri ile gerek kırda gerekse kentte bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

Mikro Finansman Ve Mikro Kredi

Mikro Finansman: Yoksul ve düşük gelir düzeyindeki kişi, aile ve mikro isletmelere (1-9 kişiden az çalışanı olan) sağlanan finansman hizmetleridir. İs yapma fikri olup, gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere, küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan yoksullara imkân verilmesi projesidir. Sadece güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye seklindeki mikro kredi, yoksulların kendi kendilerine

yoksulluktan kurtulmaları için etkili bir strateji olarak kabul görmektedir. Bunun dışında geleneksel kredi, mevduat, sigorta ve geçerli mali sistem dışında kalanlara veya bu kuruluşlara ulaşamayanlara yapılan tasarruf, sigorta ve para transferi gibi hizmetler de mikro finansman hizmetleri arasında sayılmaktadır (Dündar, 2007: 2).

Mikro finans, dar gelirli insanlara; ihtiyaçlarını karşılayacak, onları üretime sevk edecek düşük meblağlardaki kredilerin temin edilmesi, böylelikle bu kişilerin refah seviyesinin artırılması, diğer taraftan dolaylı olarak küçük değerlerin üretime katılması ile birlikte kişi başına düşen milli gelirin ve ekonomideki büyüme oranının yükseltilmesi amaçlarına hizmet eden ekonomik bir süreçtir (Christen et all, 2003: 5-6).

Mikro finansman sisteminin hedef kitlesini mevcut finansal sistemden yararlanamayan yoksul kesim oluşturmaktadır. Sistem, yoksulların ortaya çıkarılmayı bekleyen potansiyellerinin olduğuna, ancak yetenek ve kapasitelerini harekete geçirecek desteğe ihtiyaç duyduklarına inanmaktadır. Mikro finans yönteminde çeşitli kuruluş modellerine rastlamak mümkündür.

"Global Development Research Center"ın yaptığı sınıflamaya göre 14 ayrı mikro finans kuruluş modeli bulunmaktadır (Öner, 2007:50). Bunlar; Birlik Modeli, Garanti Sağlayan Kuruluş Modeli, Topluluk Bankası Modeli, Kooperatif Modeli, Kredi Birlikleri Modeli, Grameen Tipi Kuruluş Modeli, Grup Modeli, Bireysel Model, Aracı Kuruluş Modeli, Sivil Toplum Örgütü Modeli, Grup Baskısı Modeli, Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri Modeli**,** Küçük İşyeri Modeli ile Köy Bankacılığı Modelidir.

Bunlar içinde uygulamada en sık görülenleri, Grameen Tipi mikro finans uygulaması, dayanışma grupları aracılıyla mikro finans hizmetleri sunulması, köy bankacılığı yöntemi ve köy bankacılığı modeli ve kredi kooperatifleri aracılığıyla finansmandır (Korkmaz, 2004:50).

Mikro Kredi Ve Tarihsel Gelişimi

Bir mikro finansman kuruluşunca bir mikro girişimciye, işini geliştirmesi amacıyla verilmiş olan kredidir. Mikro kredi genellikle işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması, hammadde ve malzeme alımı, imalat için gerekli sabit teçhizatın alımı gibi amaçlarla verilmektedir. İnsanların yaradılışında bir kabiliyetlerinin olduğunu kabul eden küçük kredi sistemi, insanlardaki atıl kapasitenin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ortaya çıkarılan bu atıl kapasite ile içinde bulundukları yoksullukları biraz olsun aşılabilmektedir.

Mikro kredi programlarının hedef kitlesi, en yoksul kesim olmakla birlikte öncelik yoksul kadınlara verilmektedir. Çünkü kadınlar, çocukların yetiştirilmesi ve evin idaresi konusunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Mikro kredi yoluyla kendi işini kurarak ekonomik bağımsızlıklarını elde eden yoksul kadınlar, ailelerini yoksulluk sınırının üzerine çıkarmakta ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca kadınlar, çocukların eğitim ve sağlık şartlarının iyileştirilerek refah düzeylerinin artırılmasında ve geleceğe hazırlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Deviren, 2009: 9).

Mikro kredi yoluyla yoksullukla mücadele hareketi 1970'li yılların ortalarında Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır. Yoksulluğun çok yoğun olarak yaşandığı Bangladeş'te, halkın karşı karşıya olduğu açlık ve bu durum karşısından yaşanan çaresizlik, Yunus'u farklı çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Yunus, 1974 yılında Chitagong Üniversitesi'nin yakınlarında bulunan bir köydeki yoksul insanlar üzerinde bir araştırmasına başlamıştır. Araştırma sırasında yoksul insanların kişisel becerileriyle oldukça iyi işler yaptıklarını görmüştür. Ancak bu insanlar, teminat eksiklikleri nedeniyle ticari bankalardan uygun faiz oranlarıyla kredi alamıyorlardı. Bu durum onlara, üretim yapıp geçimlerini sağlamak için çok yüksek faiz oranlarıyla tefecilerden borç almaktan başka seçenek bırakmıyordu. Genellikle akşamdan tefeciden borç alıp, ertesi akşama kadar ürünlerini üretip, bu ürünleri çok küçük bir kâr marjı ile - ancak bir sonraki günün bir ya da iki öğün yemeğini karşılayabilecek bir kar marjı ile- aynı tefeciye satarak borçlarını geri ödüyorlardı. Ancak bu durum bir kısır döngüye sebep oluyordu. Yoksul insanlar kendilerini geçindirip birikim yapabilecekleri fikir ve becerilere sahiplerdi fakat tefecilerden aldıkları kabul edilebilir bir maliyete ve geri ödeme sistemine sahip olmayan borç nedeniyle kendilerini tek finansman kaynağı ve tek alıcı zorunluluğu içerisine düşmüş halde buluyorlardı. Bu durum ise onların geçimlerini sağlamalarını ve birikim yaparak sermaye oluşturmalarını önlüyordu. Sonuç olarak Yunus, yoksul insanların yoksul olma sebebinin aslında sanıldığı gibi eğitimsiz ya da cahil olmaları değil sermayelerini ellerinde tutamamaları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yunus, 1974 yılında araştırmasını yapmış olduğu köyde bir pilot uygulama başlatarak yoksul insanlara yönelik ilk mikro kredi deneyimini gerçekleştirmiştir. Yüksek geri ödeme oranıyla cesaretlenen Yunus, Grameen Bank'ı kurmuş ve daha yüksek meblağlardaki kredi uygulamalarını başlatmıştır (Comcep,17).

Bangladeş Grameen Bankası, kendi işini kurmak veya kendi işini geliştirmek isteyen yoksullara öncelikle yoksul kadınlara yönelik olarak 1 doların altında borç vermiştir. Borç parayı bambu yapımında kullanan kadınlar, mikro kredi sayesinde gelirlerini artırmış ve tefecilerden yüksek faizle borç almaktan kurtulmuşlardır. Grameen Bankasının mikro kredi uygulaması, 1979 yılında Bangladeş Merkez Bankasının devreye girmesiyle hizmet verdiği bölgeleri genişletmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde söz konusu projeye bağış kuruluşlarından finansal yardım sağlanmaya başlanmıştır (Deviren: 2009:9). 2008 yılı itibariyle müşteri sayısı 7 milyon 670 bin civarındadır.

Grameen Bank modelinin dayandığı temel ilke, kırsal kesimde yaşayan yoksul insanlar, üretken bir girişim için gerekli olan yeteneğe sahip, ancak, bu girişimin gerektirdiği sermayeden yoksundurlar. Çünkü mevcut bankacılık sisteminden yoksulların kendi işlerini kurmak veya geliştirmek için ihtiyaç duydukları krediyi temin etmeleri olanaklı değildir. Bu model, yoksullara sağlanacak küçük ölçekli kredinin yoksulluğu azaltabileceğini veya yoksulluğu etkilerini hafifletebileceğini öngörmektedir (Holcombe, 1995).

Grameen Mikro Kredi Sisteminin İşleyişi

Mikro kredi sistemi, kredi verme olanakları açısından ticari bankaların borç verme sisteminden önemli ölçüde farklılıklar arz etmektedir. Klasik bankacılıkta kişinin sahip olduğu mevcut varlıkları değerlendirilerek kredi verilirken, mikro kredi sisteminde kişinin sahip olduğuna inanılan ve açığa çıkarılmayı bekleyen yetenek ve kapasitesini değerlendirerek kredi verir. Ticari bankalarda ana amaç kâr iken, mikro kredi kuruluşlarında amaç daha çok sosyal içeriklidir. Mikro kredi kuruşları ile müşterileri arasında, bankacılık sisteminin aksine kanuni süreç söz konusu değildir. Bir diğer farklılık ise mikro kredilerin tutarları, ticari bankaların verdiği kredi tutarlarından çok daha düşük olmasıdır. Ayrıca mikro kredi sisteminde uygulanan vadelerde, ticari bankalardakine göre çok daha kısa olmakta bir yılı geçmemektedir (Öner, 2007:51). Özetle, mikro kredi kuruluşlarında sosyal amaçlar daha ağır basmaktadır.

Grameen Bankasından ödünç almak isteyen bir kişi için beş kişilik bir grup oluşturması istenir. Grup dayanışmasını garanti etmeyi amaçlayan sistem, Grammen felsefesi ve kredi süresi konusunda grubu eğitmektedir. Gruba, bankanın aynı zamanda beş kişiye kredi genişlemesi yapmayacağı söylenir. Bunu üst düzey banka memurları tarafından yönetilen sözlü sınavlar izlemektedir. Eğer grup sınavı geçerse, üyelerden Banka'dan krediyi alması için aralarından iki kişiyi seçmesi istenir. Krediler bir hafta içinde ödenmektedir (Aşçı ve Demiryürek, 2008: 76). Grup temelli borçlanma, bankanın verdiği kredilerin geri ödemedeki aksaklıklarını önemli ölçüde azaltmaktadır (Karakoyun, 2008: 184). Tutar olarak küçük ama yoksul insanları kendi yaratıcılıkları ve becerileri ile açlık sınırından çekip, bu sınırların üstünde tutmaya çalışmaktadır.

Dünyada Mikro Kredi Uygulamaları

Mikro kredi fikri daha öncede belirtildiği gibi ilk olarak 1973 yılında Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te uygulanmaya başlamıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikro kredi bankası kurulmuştur. Grameen, köye ait, kırsal anlamına gelmektedir. Grameen Bank döviz işlemleri dışında her türlü banka bankacılık işlemini yapabilmektedir. Merkez Bankasının bankanın üzerinde uyguladığı denetim azdır. Banka kredi verirken teminat istememektedir. Alınan kredilerin geri dönüşüm oranı %98'dir (Korkmaz, 2004:52).

Tablo'da da görüldüğü gibi Grameen Bankası kuruluş yılı olan 1983'de 58.320 üyeye sahip iken 2008 yılında bu sayı 7 milyon 670 bin'e ulaşmıştır. Kuruluş yılında üyelerin % 46'sı kadınlardan oluşurken günümüzde bu oran % 97'ye yükselmiştir.

Aşağıda verilen Tablo 1'de Grameen Bankasının 1983-2008 döneminde grup ve üye sayıları ile kadınların toplam içindeki yüzdeleri verilmektedir.

Tablo 1: Bangladeş Grameen Bankası Verileri

Yıllar	Grup Sayısı	Üye Sayısı	Kadın Oranı (%)
1983	11.667	58.320	46
2000	503.000	2.378.356	95
2001	504.651	2.378.601	95
2002	513.141	2.483.006	95
2003	577.886	3.123.802	95
2004	685.083	4.059.632	96
2005	877.142	5.579.399	96
2006	1.086.744	6.908.704	97
2007	1.168.840	7.411.229	97
2008	1.210.343	7.670.203	97

Kaynak: http://www.grameen-info.org (1976-2008 verilerinden derlenmiştir.)

Mikro kredi sistemi kadınlara yönelik kredi dağılımını esas almaktadır. Bu ana düşünceyle uyumlu olarak 1983 yılında kadınların toplam içindeki payları % 46 iken, 2008 yılında oran % 97'ye çıkmıştır. Yine sistemde bulunan grup ve üye sayıları 1983 yılında çok az iken, 2000'li yıllarla birlikte sayılar çok önemli düzeylere çıkmıştır. Sistemde 2008 yılı itibarıyla yaklaşık 7,7 milyon kişi üye olarak bulunmaktadır.

Banka 25 yıllık süreçte çok büyük gelişme göstermiş ve mikro kredi uygulaması da Bangladeş'ten diğer ülkelere hızla yayılmıştır. Mikro kredi son on yılda Güneydoğu Asya'da özellikle Tayland'da tarım kooperatiflerine, Latin Amerika 'da özellikle Bolivya 'da çok yoksul girişimlere, Afrika'da Gine ve Senegal'de fakir çiftçilere ve zanaatkârlara verilmiştir. (Beşinci,2005).

Aşağıdaki Tablo 2'de dünyadaki mikro kredi kuruluşlarının bölgesel dağılımları ve müşteri sayıları yer almaktadır.

Tablo 2: Dünya'da Mikro Kredi Kuruluşlarının Bölgesel Dağılımı

Bölgeler	Program Sayısı	2006 Müşteri Sayısı	2007 Müşteri Sayısı	2006 Yılı En Yoksul Müşteri Sayısı	2007 Yılı En Yoksul Müşteri Sayısı	2006 Yılı En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı	2007 Yılı En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı
Afrika	935	8.411.416	9.189.825	6.182.812	6.379.707	4.036.017	3.992.752
Asya ve Pasifik	1.727	112.714.909	129.438.919	83.755.659	96.514.127	72.934.477	82.186.663
Latin Amerika ve Karaipler	613	6.755.569	7.772.769	1.978.145	2.206.718	1.384.338	1.450.669
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	85	1.722.274	3.310.477	755.682	1.140.999	621.111	890.418
Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamı	3.360	129.604.168	149.711.990	92.672.298	106.241.551	78.975.943	88.520.502
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	127	54.466	176.958	25.265	109.318	11.765	72.576
Avrupa	65	3.372.280	4.936.877	225.011	233.810	142.873	133.815
Sanayileşmiş Ülkeler Toplamı	192	3.426.746	5.113.835	250.276	343.128	154.638	206.391
Genel Toplam	3.552	133.030.914	154.825.825	92.922.574	106.584.679	79.130.581	88.726.893

Kaynak: http://www.microcreditsummit.org

"Microcredit Summit Campain" tarafından 2009 yılında yayınlanan rapora göre 2007 yılı sonu itibariyle 3.552 mikro kredi kuruluşunun 154 milyon 825 bin müşterisi olduğu belirtilmektedir. Bu müşterilerin yaklaşık 79 milyonunu kadınlar oluşturmaktadır. Mikro kredi kuruluşlarının 3.360 adedi gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 2005 yılı "Dünya Mikro Kredi Yılı" olarak ilan edilmiştir ve 2015 yılına kadar yoksulluğun, mikro kredi vasıtasıyla % 50 oranında azaltılması hedeflenmektedir.

Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları

Türkiye'de mikro kredinin ilk uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki para vakıflarında uygulanmaktaydı. Bu dönemde nakde sıkışan küçük esnaf, vakfa başvurarak evini teminat gösterip nakdi alır ve kendi evinde kira ödeyerek oturur borcu bitince tekrar evine sahip olurdu. Vakıf bu hizmetinin yanında fakirlere yiyecek yardımı, yolları tamir gibi hizmetlerde de bulunurdu. Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başvurabildikleri kurumlar olmuşlardır (Dolun, 2005: 21).

Türkiye'de Ziraat Bankası ve Halk Bankası gibi kamu bankaları çiftçiye ve dar gelirliye sübvanse edilmiş krediler sunmak vasıtasıyla adını koymasalar dahi bir nevi genel bankacılık hizmetleri altında mikro kredi uygulamasında bulunmuşlardır. Ayrıca birçok esnaf kredi kooperatifleri de mikro finans benzeri kredileri çiftçi ve esnaflara sağlamaktadırlar (Gümüş, 2005)

Günümüz Türkiye'sinde bazı sivil toplum kuruşları, dünyadaki benzerleri gibi mikro kredi uygulamaları yapmaktadırlar. Bu uygulamaların ilki "Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı" tarafından oluşturulan "Maya Mikro Kredi"leridir. Daha sonra 2003 yılında Türkiye İsrafı Önleme Vakfı ve Grameen Bank'ın girişimleri ile Diyarbakır ve Bismil'de oluşturulan mikro kredi uygulamasıdır. Türkiye'de mikro finans sağlayan bir diğer sivil toplum kuruluşu ise 2002 yılında kurulan "Toplum Gönüllüleri Vakfı"dır.

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 1986 yılında yoksul kadınların kalkınmada liderliklerini desteklemek amacıyla kurulmuş, kâr amacı gütmeyen, kamu yararına kuruluş statüsünde bir sivil toplum örgütüdür. Kadınların hayat deneyiminden gelen uzmanlıkları ve yoksullukla mücadeledeki yaratıcılıklarına dayanan kolektif kapasite geliştirme (kooperatifleşme) ve ekonomik güçlendirme programları uygulamaktadır. Yerel kadın gruplarına Kadın ve Çocuk Merkezleri kurarak erken çocukluk eğitim hizmetleri sunmaları için destek verir, alternatif eğitim yaklaşımları sunar. Kadınların ekonomik girişimlerini desteklemek amacıyla eğitim, danışmanlık ve alternatif kredi olanakları (mikro kredi, tasarruf grupları gibi) sağlar ve yerel gündemi

öncelikleri doğrultusunda etkileyebilmeleri ve kendi ihtiyaçları konusunda harekete geçmeleri için liderlik becerilerini geliştirir. Türkiye'nin çeşitli illerinde KEDV desteğiyle kurulan 20'den fazla yerel kadın kooperatifi tarafından isletilen Kadın ve Çocuk Merkezlerinde verilen hizmetlerden her yıl binlerce çocuk ve kadın yararlanmaktadır (Citibank, 2008).

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Türkiye'de mikro kredi uygulamasının ilk örneklerinden birini hayata geçirmiş ve kendi bünyesinde MAYA Mikro Kredi İşletmesi'ni kurmuştur. Maya mikro kredi sistemi, dünyadaki örneklerinde olduğu gibi teminatsız işleyen güvene dayalı bir sistemdir. Kredi verme sürecinde grup oluşumuna önem verilmektedir. Gruplar üç kişilik olup, kredi vermeden önce gruptaki üyelere eğitim verilmektedir. Bireysel kredilerde ise kefil ya da teminat istenmektedir. Ayrıca kredi vermenin en önemli şartlarından biri de verilen kredinin %10 tutarındaki meblağın tasarruf olarak bankaya yatırılması istenmesidir (Öner, 2007:52). 2008 yılı sonuna kadar yaklaşık 7.000 kadına 7.912 kredi kullandırılmış olup, verilen kredinin toplam tutarı 8.175.000 TL'sidir. Üye kadınların %40'a yakın kısmı çeyizlik üretimi, dikiş-nakış ve ev tekstili üretimi yapmaktadır. %20'lik kısım pazarlarda iç çamaşırı, çorap satışı yapmaktadır. %20'lik kısmı bohçacılık ile geçinmektedir. Bir diğer %10'luk kesim fidecilik ve hayvancılık ile uğraşmakta olup genel olarak %10'luk kısmının ev yemekleri, mantı, kek, pasta üretimi ile aile ekonomilerine katkıda bulunmaktadırlar. Bunların dışında, Örneğin tesisatçılık yapan, olta üretimi yapan, takı tasarlayan, katlı pazarlama (amway, avon gibi) sistemlerine girmiş pazarlamacılık yapan üye kadınlarda bulunmaktadır (Ünker, 2009).

Toplum Gönüllüleri Vakfı

Toplum Gönüllüleri Vakfı, Aralık 2002'de gençlerin öncülüğünde toplumsal barış, dayanışma ve değişimi gerçekleştirme vizyonu ile yola çıkan bir sivil toplum kuruluşudur. Gençlerin öncülüğünde ve yetişkinlerin rehberliğinde çeşitli sosyal hizmet projelerini hayata geçirmeyi, çevresindeki sorunlara çözüm üretebilen, kendine güvenli, girişimci ve duyarlı bir gençliğin oluşumuna katkıda bulunmayı ve toplumda sosyal sorumluluk yönünde farkındalık yaratmayı hedeflemektedirler. Hedef kitlesi olarak 17-25 yaş arası gençler seçilmişlerdir (Comceg, 27).Vakfın çalışmaları arasında, gençleri girişimciliğe yönlendirmek amacıyla mikro kredi uygulamarı yer almaktadır. Mikro kredi uygulamalarına yönelik ilk çalışmalarına Aralık 2006'da başlamışlardır. Topluma Destek Projesi kapsamında başta kadınlar olmak üzere tüm ülkede 2,5 milyon kişiye ulaşılma hedefiyle yola çıkan TGV, proje kapsamında HSBC Bankası ile bir protokol imzalamıştır. Bu protokol ile HSBC, yoksul insanlara onurlu bir gelecek sunmayı amaçlayan "Mikrokredi ile Topluma Destek Projesi" için 5 yılda 5 milyon dolarlık mikrofinansman kredisi ayırdığını açıklamıştır. Mikrokredi ile Topluma Destek Projesi, sürdürülebilir toplumsal kalkınma açısından son derece önemli bir sosyal sorumluluk olarak görülmektedir. Topluma Destek Projesi ile ulaşılması hedeflenen 2,5 milyon kişilik kitleyi, öncelikli olarak kırsal ve kentsel yerleşimlerdeki gelir üretemeyen alanlarda yaşayan kadınlar ve üniversitelerden yeni mezun olmuş gençler oluşturmaktadır.

Diğer uygulamalarda olduğu gibi TGV'nın Samsun'da başlatılan mikro kredi uygulaması da grup esasına dayanmaktadır. Gruplar en az 3 en fazla 5 kişi olabilmektedir. 1 yılda 100 ile 700 TL arasında kredi verilebilir ve taksitler 23-24 aydır. Kredi tavanı kişi başına 3.000 TL'yi geçmemektedir. Yoksul olan herkese kredi verilmektedir. 2007 yılı itibariyle 71 kişiye kredi verilmiş olup, 19 grup oluşturulmuştur. Kredi kullananları 50'si kadın, 21'i erkektir. Toplam kullanılan kredi miktarı, 46.100 TL'dir. Vakfın çalışmaları Samsun'dan sonra, Kütahya, İzmir, Malatya, Trabzon ve Edirne'de devam etmektedir (mikrokredi.tog.org.tr).

Türkiye İsrafı Önleme Vakfı

Türkiye'de ki bir diğer mikro kredi uygulaması 2003 yılında "Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi" adıyla Diyarbakır'da başlatılan projedir. Bu proje, Grameen Bankası, Diyarbakır Valiliği ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfı tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Proje kapsamında mikro kredi kapsamında kredi verilen il sayısı giderek artmıştır. Diyarbakır'da beş, Ankara'da iki, Eskişehir'de iki, Zonguldak, Yozgat, Batman, Rize, Amasya, Niğde, Aydın, Tokat, Mardin, Çankırı, Kahramanmaraş, Adana, Sivas, Kayseri, Bursa, Erzincan ve Çorum'da bir olmak üzere21 il ve 28 şubede mikro kredi verilmektedir.

Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi (TGMP) kapsamında üç tür kredi verilmektedir. Bu krediler, yoksullara yıllık olarak verilen "temel kredi", tecrübeli ve başarılı üyelere verilen "girişimci kredi", dilenerek geçimini sağlayan yoksulun yoksulu insanlar için tasarlanan "mücadeleci vatandaş kredisidir.

Temel kredi; TGMP'nin verdiği en yaygın kredidir. Bir yıl süre ile verilir. İlk altı ayda taksitlerini ödemiş olan üyeler, isterlerse altıncı ayın sonunda geri ödedikleri miktar kadar tekrar kredi alabilirler. Girişimci kredisi, çalışkan, üretken ve girişimcilik vasıflarına sahip yoksul kadınlar için işlerini daha da ilerletmeleri ve büyütmeleri için oldukça büyük miktarda verilen bir kredi çeşididir. Mücadeleci vatandaş kredisi ise, dilencilerin gelir getirici faaliyette bulunmalarını teşvik etmektedir. Bu kredilendirmede hizmet bedeli alınmadığı gibi, kredi alan kredi taksitinin miktarını ve ne zaman ödeyeceğini de tespit edebilmektedir. Kredi taksitlerinin ödenmesinde dilencilikten elde edilen gelir kabul edilmemektedir (TGMP, 2006:8).

Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi kapsamında verilen kredilerde dikkat edilen öncelikler, yoksul kadınlara verilmesi, grupların beş kişiden oluşması, tahsilâtın yoksulların evlerine gidilerek yapılması, geri

ödememelerin haftalık olarak yapılması, kredi limitlerinin performansa göre arttırılmasıdır. Kredinin veriliş aşmasında beş kişilik gruplar halinde kişilerin beyanı esas alınarak herhangi bir evrak istenmemektedir. TMPM kredi verilmesi ve tahsilâtında Grameen Kredilendirme Sistemini uygulamaktadır. Verilen mikro kredi tutarı ilk için 100 ile 700 TL arasında değişmektedir. Her yıl için en fazla 1000 TL artırılabilirken 2003-2008 döneminde aldıkları tutarı, başarılarıyla 5.000 TL'ye kadar artırabilen kadınlar olmuştur (Deviren, 2009:13).

Tablo 3: TGMP Temel Rakamları

Hesaplar	Tutar (TL)
Temel Kredi	28.360.577,90
Girişimci Kredi	19.726,73
Mücadeleci Vatandaş Kredi	400
Dağıtılan Kredi Toplamı	**28.380.704,63**
Üye Sayısı	26.726
Grup Sayısı	5.032

Kaynak: TMGP Aylık İstatistik Raporu

2009 yılı Mayıs ayı itibariyle 26 bin 726 kişiye mikro kredi dağıtılmıştır. Verilen mikro kredilerin toplam tutarı 28 milyon 380 bin 704 TL'dir. Toplam tutar içinde 28 milyon 360 bin 577 lirası temel kredi, 19 bin 726 lirası girişimci kredi, 400 lirası ise mücadeleci vatandaş kredisidir. Kredilerin geri dönüşüm oranı ise yüzde yüzdür. Kredilerin sektörel dağılımına bakıldığında ise, %21'i işlem üretim, %5'i tarım, %16'sı hayvancılık, %8'i hizmetler, %18'i ticaret, %13'ü seyyar satıcılık, %18'ü ise dükkancılık şeklindedir.

Aydın İli Ve Türkiye Grameen Mikrokredi Programı

Aydın İlinin Genel Profili

Aşağıda Tablo 4'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması verileri yer almaktadır.

Tablo 4: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

Sıra	İl	Endeks
1	İstanbul	4,80772
2	Ankara	3,31483
3	İzmir	2,5241
4	Kocaeli	1,94329
5	Bursa	1,6789
6	Eskişehir	1,10368
7	Tekirdağ	1,05893
8	Adana	0,94901
9	Yalova	0,93541
10	Antalya	0,9148
11	Kırklareli	0,86287
12	Denizli	0,71624
13	Muğla	0,71238
14	Bolu	0,6086
15	Balıkesir	0,5654
16	Edirne	0,56234
17	Mersin	0,51934
18	Bilecik	0,50429
19	Kayseri	0,47748
20	Gaziantep	0,46175
21	Zonguldak	0,44906
22	**Aydın**	**0,42025**
23	Sakarya	0,40404
24	Çanakkale	0,36924
25	Manisa	0,34165

Kaynak: DPT verileri.

Türkiye'nin Ege Bölgesi'nin güney bölümünde bulunan Aydın, doğuda Denizli, batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir, Manisa, güneyde Muğla illeri ile komşu olup, alanı 8007 kilometrekaredir. Yerleşim birimlerinin çoğunluğu Büyük Menderes Ovası ile Çine Ovası üzerinde kuruludur. Büyük Menderes vadisi,

diğer Ege ovaları gibi batıda denize doğru açılan bir oluk biçimindedir. Bu yüzden denizin ılıtıcı etkisi ve yağış getiren rüzgârlar iç kısımlara kadar kolaylıkla girer. Ova tabanında incir, zeytin ve portakal bahçeleri büyük alan kaplar. Bunların dışında bağlar, bahçeler ve pamuk tarlaları geniş yer tutar. İl topraklarının % 37'si ormanla kaplıdır. Bunların beşte biri üretime elverişle koru alanlarıdır (Azazi, 1996: 20-25). Aydın İli topraklarının %64'e yakını dağlarla, %l5'i platolarla, %2l'i ovalarla, dağ ve platoların çoğu ise ormanlarla kaplıdır (Güngör, 2001: 118).

Aydın ili 1996 yılında yapılan çalışmada 0,57221'lik endeks değeri ile 12. sırada yer almakta iken, aradan geçen yedi yıllık süre sonunda 2003 yılında on sıra geriye düşerek kendine ancak 22. sırada yer bulabilmiştir. Tablo verilerinden de görüldüğü gibi İstanbul sosyo-ekononomik sıralamada ilk sırada yer almaktadır. 1996 yılında yapılan çalışmada da kendine aynı sırada yer bulabilmiştir. Aydın ili sahip olduğu sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi değeri ile ikinci derece gelişmiş iller grubu içerisinde yer almaktadır.

Aydın ilinde TÜİK verilerine göre 759.830 kişi yaşamaktadır. İlde toplam işgücü 476.233 kişidir. İşgücünün % 59'unu erkekler, % 41'ini kadınlar oluşturmaktadır. İlde aktif nüfusun % 30'u ticaret, % 28'i tarım, % 12'si inşaat, % 9'u imalat sanayi, % 8'i devlet hizmetleri ve geri kalan % 13'ü ise diğer işlerde çalışmaktadır. İşsizlik oranı % 5,5'dur. İlde 17.194 erkek, 9.058 bayan işsiz durumdadır. Bununla birlikte günümüzde, yaşanan son küresel kriz ve ilin tarım karakterli olması nedeniyle bu sektördeki gizli işsizler nedeniyle işsizlik oranının resmi rakamlardan daha yüksek olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Aydın ilinde işgücüne katılma oranı 1980–2000 döneminde azalma eğilimi göstermiştir. Erkek nüfusun işgücüne katılma oranı, kadın nüfusun işgücüne katılma oranından daha yüksektir. Ancak her iki cinsiyetin işgücüne katılma oranındaki fark, son 10 yılda azalma eğilimi göstermiştir. 2001 yılında İl'de kişi başına düşen Milli Gelir 2.017 $ iken, 2005 yılında bu rakam 5.000 $'ı aşmıştır.

Sosyal Girişimcilik ve Aydın İli

Sosyal girişimcilik, kamudan bağımsız gerçek ve tüzel kişilerin, bir toplumda kamunun ve kâr amaçlı kurumların yeterince yerine getiremediği düşünülen sosyal, kültürel, siyasal, çevresel hedeflere ulaşmak amacıyla mevcut beşeri ve maddi kaynakları gönüllülük esasına göre harekete geçirme ve değerlendirme konusunda yaptıkları kâr amaçlı olmayan çabaları ifade eder. Kısaca sosyal girişimcilik, sivil toplum örgütleri (dernek, vakıf, sendika, oda vb.)'nin girişimlerini ifade eder (Türkkan, 2009).

İki yüz yıl önce ekonomik yaşamda başlayan girişimcilik hareketi, 20. yüzyılın son çeyreğinde "sosyal girişimcilik" alanına da kaymaya başlamıştır. Tıpkı ekonomik alanda olduğu gibi sosyal gelişimin öncülüğünü başlatan yurttaşlar, toplumsal gelişimin sadece "devlet" sorumluluğu görevi olmaktan öte sivil yurttaş girişimi olduğunu savunarak olumlu örnekleri çoğaltmaya başlamışlardır (Betil, 2007: 22).

Gerçek bir kalkınmadan söz etmek için, okur-yazarlığın yükselmesi, eğitilmiş ve uzmanlaşmış işgücünün artması, tüm nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınabilmiş olması ve issizliğin azalması gerekmektedir. Aslında salt ulusal gelir artısı ya da birey basına düsen gelirin yükselmesi günümüzde ciddi bir kalkınma göstergesi olmakta yetersiz kalmaktadır. Eğer, gelir dağılımı adaleti bozuluyorsa, ülkenin eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir top yekûn artsa bile, bir kalkınmadan söz etme olanağı yoktur (Taşkın, 2008: 22).

Bu doğrultuda Aydın ilinin sosyal girişimcilik faaliyetlerinin daha rahat şekilde uygulanabilmesi için sahip olduğu potansiyeli görmek amacıyla aşağıya Tablo 6, 7, 8 alınmıştır. Tablolar Aydın ilinin sahip olduğu eğitim, sağlık ve sosyal güvence potansiyelini göstermektedir.

Tablo 6. Aydın İlinde Okullaşma Oranları

Eğitim-Öğretim Türü	Türkiye Ortalaması (%)	Aydın Ortalaması (%)
Okul Öncesi Eğitim	9	19
İlköğretim	89	93
Ortaöğretim	55	69

Kaynak: AİMEM, 2006.

Tablo 6 verileri incelendiğinde görüleceği gibi, Aydın ilinde insanların eğitim seviyesi hem okul öncesinde, hem ilköğretimde, hem de ortaöğretimde Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Ancak var olan insan potansiyelinin değerlendirilebilmesi için yeni yatırım alanları ya bireysel ya da kurumsal temelde mutlaka gerçekleştirilmelidir.

Tablo 7 verilerine göre Aydın ili 2004 yılında bebek ölüm hızında Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Kaba doğum oranlarında ülke ortalamasının daha üzerinde yer almakta ayrıca insanların hastanede doğum yapmak oranları ülke genelinin üzerinde yer almaktadır. Yine ilde sağlık personeli ile doğum yapma yüzdesi de ülke ortalamasının üzerindedir.

Tablo 6 ve 7 verilerinden de görüldüğü gibi Aydın ili eğitim ve sağlık koşulları genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Ancak Tablo 8 verileri incelendiğinde iş çalışma imkânına geldiğinde ilin beşeri kaynağının iyi şekilde değerlendirilemediği görülmektedir.

Tablo 7. Aydın'da Sağlık Göstergeleri

Gösterge Türü	Türkiye Ortalaması 2004 Yılı	Aydın Ortalaması			
		2002	2003	2004	2005
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	29.0	20.9	19.2	13.3	12.8
Kaba Doğum Hızı (Binde)	20.9	12.4	11.8	12.4	12.5
Hastanede Yapılan Doğum Oranı (Yüzde)	91.0	89.4	90.1	93.0	95.6
Sağlık Pers.Yar. İle Doğum (Yüzde)	95.0	94.6	95.6	96.3	97.8

Kaynak: AİPKM, 2006

Tablo 8 verilerine göre Aydın ilinde herhangi bir sosyal güvencesi olmayan kişi sayısı toplam içinde % 28'lik bir paya sahiptir yine Yeşil kart sahiplerinin de % 9 oranında olduğu hesap edildiğinde ilin % 37'lik kısmı üretim faaliyetleri içinde doğrudan yer almadığı görülmektedir.

Bu nedenle Aydın ilinde yürütülecek sosyal girişimcilik faaliyetleri sonucu istihdam edilip, üretime sokulabilecek önemli bir potansiyel bulunmaktadır.

Bu kapsamda Aydın ilinde yoksulluğun azaltılması amacıyla sosyal girişimcilik faaliyeti olarak il ve ilçelere yönelik Sosyal Riski Azaltma Projesi başlatılmıştır. Türkiye Grameen Mikro Projesi, Aydın Şubesi 19 Temmuz 2008 yılında açılmıştır. Aydın Valiliği ile Türkiye İsrafı Önleme Vakfı arasında yapılan protokol ile faaliyetlerini Aydın Merkez'de sürdürmektedir.

Tablo 8. Aydın'da Nüfusun Sosyal Güvence Durumu

Sosyal Güvence Türü	Sayısı	Oranı (%)
Emekli Sandığı	124.949	14
Bağ-Kur	187.667	21
SSK	257.865	28
Yeşil kart	78.138	9
Hiçbiri	260.389	28
TOPLAM	**909.008**	**100**

Kaynak: AİSM, 2005.

Tablo 5 verilerinden de görüldüğü gibi Aydın ilinde TGMP kapsamında yaklaşık on ayda 407.900 TL'lik kredi dağıtılmıştır. Kredilerin tamamı ise temel kredi niteliğindedir. Kredilerin geri dönüşüm oranı ise yüzde yüzdür. Aynı dönemde toplam 520 kişiye mikro kredi dağıtılmıştır. Bu kişilerin tamamı kadınlardan oluşmaktadır. İlde kadınların sosyal yaşamda kendilerini ifade edebilme şansları ülkenin çoğu illerinden daha yüksektir. Bununla birlikte kadınlar ekonomik hayatta sosyal hayattaki kadar temsil hakkına sahip bulunamamaktalar. Bunun için Aydın ilinde kullandırılan kredilerin tümü mikro kredi sisteminin genel düşüncesiyle doğru orantılı olarak kadınlara yönelik olmuştur.

Tablo 5: TGMP Aydın İli Temel Rakamları (Mayıs Sonu İtibarıyla)

Hesaplar	Tutar (TL)
Temel Kredi	407.900
Girişimci Kredi	0
Mücadeleci Vatandaş Kredi	0
Dağıtılan Kredi Toplamı	**407.900**
Üye Sayısı	520
Grup Sayısı	104

Kaynak: TMGP Aylık İstatistik Raporu Aydın

Mayıs ayı sonu itibarıyla İlde verilen kredilerin 179.280,50 TL'si geri ödenmiştir. Zamanında geri ödenmeyen kredi söz konusu olmamıştır. Bu veriden kredilerin yerinde kullanıldığı sonucuna varılabilir. Aynı dönemde üyelerin ödemesi gereken borç miktarı 407.900 TL'dir.

TMGP Aydın Şubesi verilerine göre sistemdeki köy sayısı 1 ve mahalle sayısı ise 19, Belde/Belediye sayısı ise 2'dir.

Söz konusu verilerin ilin potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda yetersiz olduğu açıktır. Bununla birlikte bu organizasyonun geçmişinin daha çok yeni olması gelecekte bu ve benzeri organizasyonlarla konunun desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuç

Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de, yoksul kesimin, ticari kredi kuruluşlarından yararlanma imkânları oldukça güçtür. Bu boşluğu doldurmak amacıyla geliştirilen mikro kredi programları, yoksulların düşük maliyetli krediye ulaşmalarını sağlayarak kendi işlerini kurmalarına yardımcı olabilir. Bu açıdan, mikro kredi programlarının, kendi işini kurabilecek yeteneğe sahip yoksullar arasında etkili bir yoksulluğu azaltma aracı olduğu ifade edilebilir. Bangladeş uygulamasının da gösterdiği gibi, bu tür programlar, diğer yoksullukla mücadele programlarına göre daha maliyet-etkilidir. Bangladeş'te, ayrıca, bu programların kadınlar için önemli olduğu, bunlardan yararlanan kadınların net gelirlerinin arttığı ve aile içindeki statülerinin güçlendiği, çocuklarının yaşam standartlarının arttığı görülmüştür.

Yoksulluğu azaltmak için mikro kredinin uygun bir araç olup olmadığı, her ülkenin kendi özel şartlarına bağlıdır. Eğer bir ülkede işsizlik yaygın ve yoksulların üretkenliği az ise, mikro kredi, yoksulların kendi işlerini kurma olanaklarını ve üretkenliklerini arttırmalarını sağlayarak yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunabilir.

Aydın ilinde, şehirli ve köylü nüfus arasındaki uçurum daha da artmıştır. Metropollerin yaşadığı iç göç sorununu, Aydın ili de yaşamaktadır. Türkiye'nin Doğusundan ve Kuzeyinden, Batıya doğru olan göç dalgalarından, Aydın ili de kendine düşen payı almaktadır. Bu olgunun yaşanmasında köyün "itici gücü"nün varlığından daha fazla, "şehrin çekici gücü" ve "iletici güçler" daha baskın rol oynamaktadırlar. Türkiye'nin Batısında, yaşam standardının daha iyi olduğu şeklinde bir düşünceye sahip olan insanlar, genelde Ege bölgesine, özelde ise Aydın'a yerleşmeyi tercih etmektedirler. Kalifiye olmadan, "ne iş olsa yaparım" şeklindeki bir düşünceyle yola çıkıp, göç eden insanlar, geldikleri yerdeki yaşam standartlarının daha iyi olmadığını, biraz geç fark etmektedirler. Bu nedenle, belirli süre sonunda yapacak bir iş bulamayanlar, "marjinal sektörler"de çalışmaya başlamak zorunda kalmaktadırlar. Yeni iş olanaklarının çok fazla bulunmadığı Aydın ili, var olan işsizliğe dahi çözüm bulamazken, bir de üzerine binen göç yükü, işsizliği daha da önemli hale getirmektedir.

Bu nedenle Aydın ilinde yoksulluk sorununun azaltılabilmesi için işsizliğe çözüm bulunması gelmektedir. Bu amaçla gerek kamunun gerekse özel kurum ve kuruluşların gerçekleştireceği istihdam politikalarının önemi büyüktür. Bu konuda görevi salt kamuya bırakmak küresel ekonomik yapının algılanamaması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda STK'ların sosyal girişimciliğin geliştirilmesine yönelik olarak göstereceği faaliyetler Aydın ilindeki yoksulluğu azaltıcı etki meydana getirecektir.

TMGP'nin Aydın ilindeki faaliyetleri yaklaşık bir yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. İlde 520 bayan proje kapsamındaki mikro kredilerden faydalanmıştır. Mayıs ayı sonu itibarıyla kullandırılan kredi tutarı 407.900 TL'dir. Ancak geçecek zamanla birlikte hem kullanılan kredinin hem de üye sayısının artacağı tahmin edilmektedir.

Mikro kredi hiçbir zaman tek başına yoksulluğu azaltma aracı değildir. Çünkü beşeri sermaye eksiği olan (eğitimsiz ve sağlık durumu elverişli olmayan) aşırı yoksullar bu programlara katılmayabilirler. Bu nedenle, homojen bir grup olmayan ülkedeki yoksulların profili detaylı bir şekilde çıkarılmalı ve yoksullukla mücadele program ve projeleri buna göre şekillendirilmelidir. Mikro krediden beklenen sonucun elde edilebilmesi için, Aydın ilinde yaşanan yoksulluğun kaynakları iyi incelenmeli ve program buna göre tasarlanmalıdır. Yararlanıcılara kredi sağlama yanında, beşeri sermayesini geliştirecek temel eğitimler de verilmelidir.

Sosyal girişimcilerin temel özellikleri yeni fikirler, yaratıcılık, farkındalık, inatçılık, esneklik ve mutluluk olarak sıralanmaktadır. Yine toplumsal yarar sağlama düşüncesi sosyal girişimcilerin hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Aydın ilinde TMGP'nin kredi dağılımında sıralanan bu özelliklere sahip bireylere kredi dağılımının gerçekleştirmesi özelde ilin, genelde ise ülke kalkınmasının sağlanmasında ve sürdürülebilirliğinde çok önemlidir.

Kaynakça

AİMEM, (2006). *2005-2006 Eğitim-Öğretim Dönemi İstatistik Kitabı,* Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğü: Aydın.

AİPKM, (2006). *İl Brifingi,* Aydın İl Planlama Ve Koordinasyon Müdürlüğü: Aydın.

AİSM. (2005), *Brifing,* Aydın İl Sağlık Müdürlüğü: Aydın.

Aşçı, Zeynep, Demiryürek, Kürşat, (2008). Kırsal Yoksullukla Mücadelede Yeni Adım: Mikro Kredi, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, , 12(4), ss. 73-79.

Atılgan, Meral, (2004). "Yoksulluk İnsan Hakları ve Yoksullukla Mücadelede İyi Yönetimin Rolü", Türk İdare Dergisi, Sayı 442, ss 123-157.

Aytaç, Ömer; Akdemir, Oğuz İlhan, (2003). Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yardımlaşma Derneği Yayınları, Cilt: 2, İstanbul.

Azazi, Sabahattin, (1996). Her Yönü İle Aydın, İl Planlama Müdürlüğü, Aydın.

Beşinci, Murat, (2005). "Mikro Kredi İle Yoksulluğa Son", Dünya Gazetesi, 19.08.2005

Betil, İbrahim, (2007). Girişimcilik Gündemi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 2· Sayı 2· Aralık 2007·*Volume 2 · Number , Çanakkale, ss. 21-26.*

Christen, Robert, Lyman, Timoty, Rosenbeg, Richard, (2003). Micro Finance Concensus Guidlines: Guiding Principles On Regulation And Supervision Of Micro Finace, CGAP.

Citi Bank, (2008). "Citi Mikro Girişimci Ödülleri Sahiplerini buldu" Ocak 2008 Basın Bülteni.

Deviren, Nurşen (2009), “Küresel Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredilerin Rolü”, Mevzuat Dergisi, Sayı:37, Mayıs, ss 9-16.

DPT, (2001). Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 2599, ÖİK: 699, Ankara.

Dumanlı, Recep, (1996). Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.

Dündar, Ozan Seher, (2007), “Mikro Finansman”, Türkiye Kalkınma Bankası AŞ, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.

Gül, Hüseyin, vd., (2007). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetim, Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar- II, Uygulama, Editörler: H. Özgür ve M. Kösecik, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss. 246-283.

Gül, Songül Sallan, (2002). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Yayın No: 311, Ankara.

Gümüş, Seyitbekov, (2005).” Kırgızistan Tecrübesi Işığında Türkiye' de Mikro Finansman Uygulamasının Kobi’lere ve Dar Gelirlilere Muhtemel Katkıları Ve Önerileri”

Güngör, Bihter, (2001). Aydın İlinin Potansiyel Yatırım Alanları, , ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Gürses, Didem (2007). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17 Sayı Haziran ss. 59-74.

Holcombe, S. H. (1995). *Managing to Empower: The Grameen Bank’s Experience of Poverty Alleviation,* Zed Books: London & New Jersey.

Karakoyun, İlhan, (2008). “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulaması”, Türk İdare Dergisi, Sayı:469, ss. 181-189.

Komşu, Ufuk Cem, (2005). İnformal Ekonomik Faaliyetler ve Türkiye’de Kent Yoksulluğu, İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, Haziran, ss. 130-158.

Korkmaz, Esfender vd., (2004). *“Mikro Kredi Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği”,* İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2004-32, İstanbul.

Leyla, Dolun (2005), “Mikro Finansman”Türkiye Kalkınma Bankası AŞ Genel Araştırmalar, http://www.kalkinma.com.tr/userfiles/pagefiles/genel-arastirmalar/GA-05-02-05_Mikro_Finansman.pdf.

Mustafa Şimşek, Fulya Bayraktar, Mustafa Tosun http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf

Öner, Emine (2007). “Yoksullukla Savaşımda Mikro Finans”, Karınca Dergisi, 75. Yıl Özel Sayı:840, Aralık, ss 49-54.

Örs, Ferlal (2008). "Yoksullukla Mücadele ve Toplumsal İletişim", Mülkiye Dergisi, Sayı:255, Ankara, ss193-202

Şenses, Fikret, (2003). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.

Taşkın, Tamer, (2008). Sosyal Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 3 Sayı Aralık 2007, *Volume 3 Number , Çanakkale, ss. 21-26.*

TGMP 2006 Yıllık Faaliyet Raporu www.tgmp.net

TGMP 2007 Yıllık Faaliyet Raporu www.tgmp.net

Townsend, Ian; Kennedy, Steven (2004). Poverty: Measures and Targets, Research Paper, 04/23, Library House of Commons, March.

Türkkan, Erkan, (2009). Sosyal Girişimcilik, http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=729.

Ünker, Pelin (2009), “Onlar Hayatlarını Değiştirmeyi Başarabildi.. Ya Ötekiler”, Cumhuriyet Gazetesi, Yaşam Eki, 05.06.2009 http://www.cumhuriyet.com/cuyasam/w/y0202.html

http://www.citibank.com.tr/JPS/portal/pdf/28012008.pdf 10.07.2009.

“Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi Uygulamaları ve Türkiye”,

http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR(1) TR.pdf

http://mikrokredi.tog.org.tr/abs/articlefiles/534-

http://www.microcreditsummit.org/uploads/socrs/SOCR2009_English.pdf

www.grameen-info.org

www.israf.org

www.mikrokredi.tog.org.tr

SOSYAL DIŞLANMAYA KARŞI SOSYAL SERMAYENİN YOKSULLUKLA MÜCADELE ARACI OLARAK KULLANILMASI

Dr. Nevzat Fırat_KUNDURACI
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
Akay Cad. No: 6 Bakanlıklar / ANKARA
nkunduraci@sydgm.gov.tr

Özet
Yoksulluğun temel nedenlerinden ve modern çağın önde gelen toplumsal sorunlarından birisi olan sosyal dışlanmanın nedenleri arasında sosyal ilişkilerin ve dayanışmanın zayıflaması, ekonomik dışlanma, gelir dağılımı adaletsizlikleri, toplumsal eşitsizlik gibi faktörler yer almaktadır. Toplumsal ilişki, norm ve toplumsal güven bileşenlerinden oluşan sosyal sermaye, gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan toplumsal gerginlik, güvensizlik ortamının doğmasını önlemekte, sosyal bütünleşme ve sosyal barışta da önemli rol oynamaktadır. Bu özellikleriyle sosyal sermaye, sosyal dışlanma üzerinde etki yaparak onun zayıflamasına ve buna bağlı olarak yoksulluğun temel bir kaynağının ortadan kaldırılmasına hizmet edecektir.Sosyal sermaye ile sosyal dışlanma arasındaki bu ilişki doğru okunup bir sosyal politika aracı olarak kullanıldığı takdirde, yoksulukla mücadelede önemli kazanımlar sağlanmış olacaktır.
Anahtar Kelimeler: *Sosyal Dışlanma, Sosyal Sermaye, Yoksullukla Mücadele*

USİNG SOCİAL CAPİTAL AS A FİGHT INSTRUMENT WİTH POORNESS AGAİNST SOCİAL EXCLUSİON

Abstract
Social exclusion is one of the main reasons of the poverty and modern era social problems. Inequality income distribution, the infirmity of the social relations and solidarity, economic exclusion and social inequality are the resources of the social exclusion. Social capital, has three components (social relations, norms and trust), counteracts the social strains and distrust, features for social integration and peace. Social capital impact the social exclusion positively thereby serve passing an essence resource of the poverty. If the connection between social capital and social exclusion is used for a social political instrument, there will be earned considerable acquisitions.
Keywords: Social Exclusion, Social Capital, Struggle Against Poverty

Giriş

Yoksulluk, yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumudur. Bu yoksunluğun düzeyi ve içeriği bireyden bireye, içinde bulunulan topluma, çevreye ve diğer koşullara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Ancak yoksulluk bu değişken niteliğine karşın, tarih boyunca tüm toplumlarda görülen ortak bir toplumsal sorun niteliği de taşımaktadır. Yoksulluk ,"yok" kökünden türetilen bir kavramdır ve kavramın anlaşılmasında bu kökeni oldukça açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. ***Yok*** olma, ***var*** olmama, yoksulluğun temel tanımlayıcısıdır. Bu özelliği ile de "yoksulluk" kavramı daha baştan olumsuz bir nitelik taşımaktadır. Tek tek insanları, toplulukları ve toplumları tanımlamada kullanılan yoksulluk; "var" olan, bir "varlık" olan insanoğlu için "yokluğu", "yok olma halini" ifade ve temsil etmesiyle insanın doğasına aykırılık teşkil eder. Bu nedenle de insanoğlunun onu istememesini, ona karşı *mücadele* etmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Yoksulluk -yoksulluğun tarihinin neredeyse insanlık tarihi ile özdeş olmasının da gösterdiği gibi- insanoğlunun tarih boyunca ortadan kaldıramadığı, ona karşı mutlak bir üstünlük sağlayamadığı bir toplumsal sorun olarak durmaktadır. Günümüz modern toplumları için de yoksulluk hala üstesinden gelinmesi gereken önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümü kolay olmadığı gibi zaman ve mekana bağlı değişiklikler göstermesi onun doğru algılanıp tanımlanmasını ve buna bağlı çözümler üretilmesini de zorlaştırmaktadır. Modern toplumsal yapının temel bir özelliğinin her türlü toplumsal olgu, olay, sorun, kurum ve değerlerde hızlı ve de sürekli bir değişim ve dönüşüme yol açmak olması yoksulluk olgusu için de geçerlidir. Yoksulluk, modern toplumsal yapı içerisinde buna bağlı olarak farklı boyut ve içerikler kazanmaktadır. Oldukça zorlu bir alan olan yoksullukla mücadele alanında yürütülecek çalışmalarda, bu değişim ve dönüşümlerin modern toplumsal yapı içerisindeki yeri ile birlikte değerlendirilmesi, geliştirilecek politika ve stratejilerin başarısında önem taşımaktadır.

Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma (social exclusion), modern çağın en önemli -ve büyük oranda da bu çağa özgü- toplumsal sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma, bireylerin ve toplumsal

kesimlerin toplumsal yaşamdan, siyasal, kültürel etkinlik ve ilişkilerden uzak kalması ve/veya uzak tutulması anlamına gelmektedir. Geçmiş çağlarda etnik ve/veya dinsel kaynaklı ayrımcılık nedeniyle bu ayrımcılığa maruz kalan toplumsal kesimler toplumdan dışlanarak gettolarda yaşamak zorunda bırakılmaktaydı. Ancak günümüzde yaşanan ve sosyal dışlanma kavramıyla ifade edilen durum ise etnik/dinsel kaynaklı bir ayrımcılıktan çok, mekansal bir dışlanmayı tanımlamaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler, mekansal olarak toplumla iç içe yaşamaktadır. Bireylerin yoksulluk düzeylerinin sosyal yaşam içinde kalmalarına engel olması, haklarını ve yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli kurumsal ve toplumsal desteklerden yoksun olmaları bu kavramla ifade edilmektedir. Sosyal dışlanmanın nedenleri arasında sosyal ilişkilerin ve dayanışmanın zayıflaması, ekonomik dışlanma, gelir dağılımı adaletsizlikleri, toplumsal eşitsizlik gibi faktörler yer almaktadır (Çakır, 2002: 83). Sosyal dışlanmanın doğmasında birçok sosyo-ekonomik faktör rol oynamakta (yoksulluk, beşeri sermaye, sosyal diyalog, sosyal sorumluluk, güven, sosyal koruma vb.) ve kavram bu faktörleri içerisinde eriten bir pota özelliği de taşımaktadır (Özkaplan vd., 2005:82-84).

Modern Toplumsal Yapının Sosyal Dışlanmayı Üretmesi

Sosyal dışlanma kavramı ilk kez 1970'lerde Fransa'da kullanılmaya başlanmıştır. Sonraki on yılda ise tüm dünyada kullanılan bir kavrama dönüşmüştür (Sapancalı, 2005: 52). Kavramın ilk kullanıldığı dönem olan 1970'li yıllar, sorunun ilk kez ortaya çıktığı dönem olmasa da, sosyal dışlanmanın, yol açtığı toplumsal sonuçlarla birlikte somut olarak hissedilip, tanımlanması gereğinin doğduğu bir dönemdir[1]. Sanayi devrimi sonrasında, modern toplumların geleneksel toplumsal yapıların yerini alması ile birlikte, bu toplumlara özgü birtakım toplumsal sorunlar da tarihte ilk defa olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern toplumların, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb. alanlarda sürekli -ve çoğu zaman da kümülatif nitelikli- değişim, gelişim ve dönüşümleri içinde barındırması ile önceki dönemlerden ayrılması, dinamik ve girift bir yapıya sahip olması bu sorunların doğmasında etkili olmaktadır. Toplumsal yapıdaki bu hızlı ve sürekli gelişim ve değişimler, beraberinde çok sayıda ve çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir.

Modern çağın temel özelliklerinden birisi de bireylerin toplumsal yaşam içinde atomize hale gelmelerine bağlı olarak bireyselliğin ve teşebbüs ruhunun ön plana çıkmasıdır. Bireysellik ve teşebbüs ruhunun toplumda egemen olması, toplumsal yapıların durağan nitelikten kurtulmasına, yeniliklere ve gelişmelere açık hale gelmesine yol açmaktadır. Bu yenilik ve gelişmeler, toplumsal kurum ve ilişkilerin, yapı ve işlevlerin de büyük bir hızla artmasına yol açmaktadır. Bu durum bireylerin içinde bulundukları toplumsal ilişkilerin ve ilişki ağlarının derinleşmesine ve çeşitlenmesine neden olmaktadır.

Bireylerin toplumsal yaşam içindeki rol ve statüleri de buna bağlı olarak sürekli artmaktadır. Buna ilişkin somut karşılaştırmaları kır ve kent yaşamı üzerinden kolaylıkla görebilmek mümkündür. Kırsal yaşam içinde bireyin sahip olduğu rol ve statülerle, girdiği toplumsal ilişkilerin çeşitliliği oldukça sınırlıdır. Her bir toplumsal rol, statü ve ilişkinin gerektirdiği tavır, davranış ve tecrübeyi bireyler toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenirler. Bunların bazıları bireyler tarafından kendiliğinden öğrenilirken (örf ve adetler gibi), bazıları da eğitimle kazanılır. Kırsal yaşamdaki toplumsal rol, statü ve ilişkiler sınırlı sayıda olduğu gibi bunların çoğu da örf ve adetler çerçevesinde gerçekleşmekte ve bu nedenle eğitime gerek kalmadan kendiliğinden öğrenilmektedir. Bireyler yaşamları boyunca çevrelerindeki sınırlı sayıdaki insanla, aynı türden toplumsal ilişkilere girerler. Sürekli aynı insanlarla toplumsal ilişki ve etkileşimde bulunma, toplumda birincil toplumsal ilişkilerin gelişmesine, yardımlaşma ve dayanışma duygusunun güçlenmesine yol açar. Bu nedenle kırsal yaşamda bireylerin toplumsallaşma süreçlerini tamamlamaları kolay olduğu gibi, sosyal dayanışmanın güçlülüğü de söz konusudur. Bu ikisinin varlığı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasını önemli oranda önleyici niteliktedir.[2]

Modern toplumsal yaşamın etkili olduğu kent yaşamında ise durum oldukça farklıdır. Toplumsal ilişki ağlarının sayısı oldukça fazla ve sürekli artan niteliktedir. Üstelik modern kent yaşamındaki her bir toplumsal ağın derinliği de kırsal yaşamdakilere göre oldukça fazladır. Ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler, bunların sosyo-ekonomik yaşama aynı hızla yansıyan sonuçları, sürekli bir gelişim ve dönüşüm sürecinin yaşanmasına, bunlara koşut olarak toplumsal ilişkilerin de durmaksızın genişlemesine yol açmaktadır. Toplumsal ilişkilerde bulunan, bu ilişki ağlarını kuran ve geliştirenler, doğrudan **modern yaşamın ana aktörü bireyler** olduğundan, bireylerin günlük yaşantıları içerisinde girmek zorunda oldukları, toplumsal ilişki türleri artmakta, buna bağlı olarak, bireylere yüklenen rol ve statülerde çeşitlenmektedir (Özyurt, 2007:114-120). Her bir toplumsal rol, statü ve ilişki kendine özgü bilgi, birikim ve eğitim gerektirdiğinden, bireylerin çok daha fazla kişisel donanım, eğitim ve deneyime sahip olması gerekmektedir.

(Geleneksel) Kırsal yaşamda, çiftçi bir ailenin çocuğu, toprağı ekip biçmeyi, sürüleri gütmeyi ailesinden öğrendiği takdirde, yaşamını sürdürmek için gerekli eğitimi –çoğu zaman- almış olmaktadır. Ancak

---

[1] Bu durum sosyal bilimlerdeki birçok kavram (başta sosyal bilimlerin 'toplum', 'devlet' gibi temel kavramları olmak üzere küreselleşme, kalkınma, beşeri sermaye, sosyal sermaye vb.), için de geçerlidir. Bu kavramların kullanılmaya başlanma dönemleri, tanımladıkları olgunun yaşanmaya başlamasından daha sonra gerçekleşmiştir.

[2] Ayrıca sosyal dışlanmanın önemli bir nedeni olan yoksulluk da, bireylerin kırsal yaşamdaki sınırlı sayıdaki toplumsal ilişki ve etkileşimlerden uzak kalmasına yol açacak güçten uzaktır.

(modern) kent yaşamında bireylerin ilk ve orta öğrenimlerini tamamlamak, lisans eğitimini almak, asgari düzeyde bilgisayar kullanmasını bilmek, yabancı dil bilmek vb. gibi temel formasyona sahip olmanın yanında, çalıştığı kurumun kurumsal kültürüne, bilgi ve birikimine de sahip olması gerekir. Tüm bunlar, bireylerin onlarca yılını alırken, bu eğitimlerin maliyeti, eğitim süresince çalışma yaşamından uzak kalma gibi ciddi maddi fedakârlıkları da içermektedir. Yoksul kitleler, bu eğitimin maliyetini, varlıklı kesimler kadar karşılayamamakta (İnaç vd., 2006:62-69), onlarca yıl çalışma yaşamından uzak kalabilmeyi finanse edebilecek maddi birikime de sahip olamayabilmektedirler. Bu durum da yoksul kesimlerin yeterli toplumsal ve teknik formasyona sahip olamamasına neden olmaktadır. Yeterli formasyona sahip olamayan bireyler de bunlara gereksinim duyulan toplumsal ilişki ve ağlara ulaşamamakta ve/veya dahil olamamakta, dolayısıyla bu sosyal ağ ve ortamlardan dışlanmış olmaktadırlar.

Sosyal dayanışma ruhu modern kent yaşamında aşınmaya uğramaktadır. İnsanların çevrelerinde ilişkiye girdikleri insan sayısı, kırsal yaşama göre oldukça büyük oranda artmaktadır. Bu artışla ters orantılı olarak da, aynı kişilerle tekrarlanan toplumsal ilişki sayısı azalmaktadır. Kırsal yaşamda bireylerin kapı komşuları ayrıca yakın veya uzak bir akrabaları, çocuklarının sınıf arkadaşının velisi, tarla komşuları, ortak arkadaş ve akraba çevresine sahip oldukları kişi… olmak durumundadır çoğu zaman. Bu nedenle bu kişilerle tüm bu ortak yönlerinden dolayı aynı gün defalarca toplumsal ilişki ve etkileşime girebilmektedirler. Oysa modern kent yaşamında bireyler, büyük olasılıkla tüm bu ortak yönlere sahip oldukları başka tek bir bireyle bile karşılaşamamaktadırlar (Bauman, 1998: 74-80) Apartmanlarında farklı, işlerinde farklı, okulda, akraba çevresinde vd. toplumsal ortamların her birinde farklı kişilerle ilişkiye girmektedirler. İşlerini, okullarını, evlerini her değiştirdiklerinde çevrelerindeki kişiler de önemli oranda değişmekte ve bu durum toplumsal ilişkilerin gelişmesini olumsuz etkilemektedir (Coleman, 1988:113-114). Kırsal yaşamda ise bunları değiştirme olasılığı ve mevcut alternatiflerin çeşitliliği oldukça sınırlıdır. Tüm bu sınırlılıkların yanında değişimden sonra çevrelerindeki kişiler de büyük oranda aynı kalmaktadırlar.

Modern kent yaşamında uzun süreli aynı kişilerle aynı toplumsal ilişki ağlarında kalınamadığı gibi, aynı kişilerle seyrek aralıklarla toplumsal ilişkiye girilmektedir. Bu durum da bireyler arasında *az sayıda*, *güçlü, kalıcı, birincil (samimi)* toplumsal ilişkilerin gelişmesine engel olmakta; ilişkiler *çok sayıda, yüzeysel, geçici, ikincil (resmi)* düzeyde kalmaktadır. Toplumsal ilişki ağlarının yüzeysel, geçici ve ikincil temeller üzerine kurulması bireyler arasında toplumsal dayanışma ve yardımlaşma ruhunun da gelişmesine engel olmaktadır. Bireyselliğin de ön plana çıktığı modern toplumsal yapı içerisinde her bir birey, sadece ailesi ve çok yakınındaki bireylerle dayanışma içerisine girebilmektedir. Bireyler, yaşadıkları yerleşim yerindeki diğer bireylerin büyük kısmıyla yaşamı boyunca belki hiç toplumsal ilişkiye girmemekte veya tanıyamayacağı kadar az sayıda toplumsal ilişkiye girmektedirler (Karaman, 2003-122-123). Bu durum da, toplumsal bilincin, dayanışma ruhunun gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bireyler kendileri dışındaki bireylerin durumundan, onların maruz kaldıkları toplumsal dışlanma vb. olumsuz gelişmelerden haberdar bile olamadıklarından, bunun önlenmesi için harekete geçmeleri, toplumsal dışlanmaya maruz kesimlerle dayanışma içine girmeleri de daha baştan olanaksız hale gelmektedir.

Modern yaşamın getirdiği oldukça çeşitli toplumsal ilişki ve ilişki ağları, birçok bireyin yetersizlikler nedeniyle bunlara uyum sağlayamamasına neden olurken, sosyal dayanışmanın zayıflamasıyla da bu dışlanmaya maruz kalan bireylere toplumun sahip çıkması, sosyal dayanışma içerisinde toplumsal yaşama tekrar kazandırılmaları da pek mümkün olamamaktadır. Bu durum sosyal dışlanmaya maruz kesimlerin toplumsallaşma süreçlerini tamamlayamamalarına, kişisel gelişimlerinin eksik kalmasına yol açmaktadır. Toplumsallaşma süreçlerini tamamlayamayan, kişisel gelişimi yetersiz kalan bireylerin beşeri sermayeleri de gelişememekte ve bu nedenle nitelikli işgücüne sahip olamamaktadırlar. Bu durumda, iş bulmalarını zorlaştırırken, iş bulsalar bile daha çok uzun süreli olmayan düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Düşük gelirli ve geçici işlerde bireylerin yoksulluktan kurtulamamasına yol açmaktadır. Böylece büyük oranda yoksulluk kaynaklı olan sosyal dışlanmanın bizzat kendisi, yoksulluğun kalıcı hale gelmesinde etkili olmaktadır.

Sosyal Sermaye

Modern yaşamın doğurduğu önemli sorunlardan birisi olan sosyal dışlanma ile mücadelede, yine modern yaşamla birlikte varlığı ve etkinliği ortaya çıkan **sosyal sermayenin** kullanılması gereken önemli bir toplumsal faktör olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye de sosyal dışlanma gibi görece yeni bir toplumsal kavramdır. Kavramın gelişiminin entelektüel tarihi daha geçmişe dayansa da (Woolcock, 1998: 151-208), *sosyal sermaye* kavramını ilk kullanan kişi 1916 yılında Lyda J.Hanifan'dır. Hanifan, okul performansının artırılmasında toplumsal katılımın önemini vurgularken bu kavramı kullanır. Bireylerin çevrelerindeki kişilerle karşılıklı ilişkiye girmeleri ile bir sosyal sermaye birikiminin meydana geleceğini, bununda bireylerin toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasında ve toplumsal gelişmenin sağlanmasında rol oynayacağını belirtir (Woolcock ve Narayan, 2000:229-231). Ancak kavram Hanifan'dan sonra 1950'lere kadar unutulmaya yüz tutar. 1950'lerde *kent sosyologları* tarafından, 1960'larda *değişim teorisyenleri* tarafından ve 1970'lerde *ekonomistler* tarafından cılız da olsa kullanılan kavram (Woolcock ve Narayan, 2000:231), 1980'lerden itibaren

günümüzdeki anlam ve içeriğiyle kullanılmaya başlanmış, 1990'larda ise disiplinlerarası (interdisciplinary) kullanıma ve yaygınlığa ulaşmıştır.

Kavram; anlam, içerik ve disiplinlerarası niteliği ile çok fazla bir geçmişi olmamasına karşın, sosyal bilimler alanında sürekli artan bir araştırma alanı haline gelmekte, özellikle **beşeri, toplumsal ve ekonomik kalkınma, beşeri sermaye** gibi olguların açıklanmasında kullanılan önemli bir göstergeye dönüşmektedir. Toplumsal ilişki, norm ve toplumsal güven bileşenlerinden oluşan sosyal sermaye, kendisini oluşturan bu bileşenler nedeniyle sosyal dışlanma ile bağlantılı, onunla etkileşim içinde bir kavram olarak görülmektedir.

Heral, sosyal sermayeyi; *"… insanların ortak amaçları için, bireyler, gruplar ya da organizasyonlar halinde bir arada çalışma yeteneği…"* (Heral,2008:1) biçiminde tanımlamaktadır. Kirmanoğlu'nun sosyal sermayeye ilişkin yaklaşımı ise şöyledir: *"Toplumsal yaşamın- kişilerin ortak amaçlarını gerçekleştirmek konusunda daha etkin bir biçimde hareket etmelerini sağlayan- ağlar, normlar ve güven gibi özelliklerine işaret etmektedir..."* (Kirmanoğlu, 2006:1). Karagül ve Dündar'ın kavramın ölçümüne ilişkin tanımları ise, *"Bir ülkedeki kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin niteliği ve niceliğindeki seviye…"* (Karagül ve Dündar, 2006:62) şeklindedir. Bir başka tanımlama, sosyal sermayeyi oluşturan unsurların sayımı yoluyla yapılmıştır: *"Bireyler arasında duyulan güven, etkili ve güçlü iletişim ve çevre ağı ile bir arada bulunmayı oluşturan ortak değerler, aidiyet ve aynılık duygusu…"*(Altay, 2007:339).

Sosyal sermaye alanına ilişkin çalışmalar temelde bireyler, kurumlar ve toplumsal ağlar arasındaki toplumsal ilişki ve etkileşimlerin, toplumun sosyo-ekonomik amaçlarına ne ölçüde hizmet ettiğini ortaya koymaya yöneliktirler (Schuller:2000; 3-9'dan aktaran Masca ve Karagül, 2005:39).

Sosyal sermayenin tanımlanması, üretim faktörlerinin ve ekonomik kalkınmayı sağlayan faktörlerin, sosyo-ekonomik yaşamda gerçekleşen gelişmelerin açıklanmasında yetersiz bulunmasından sonra gerçekleşmiştir. Üretim faktörleri olarak temelde dört faktör (emek, fiziki ve mali sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbis) olarak kabul edilmektedir. Günümüz bilgi toplumunda ise üretimin gerçekleşmesinde bunlar yeterli bulunmamakta; sosyal ve beşeri sermaye[3] de üretim faktörleri arasında kabul edilmeye başlanmaktadır (Bassani vd., 2001:24, Bjornskov, 2006:2-3,'den aktaran Karagül ve Dündar, 2006:64). Araştırmalar, fiziksel sermaye gibi beşeri ve sosyal sermaye de insanların ve toplulukların faaliyetlerinin verimliliğini artırdığını ortaya koymaktadır (Temple, 2000: 22-28).

Sosyal sermaye, bireyler arası güven, toplumsal ilişkiler ve toplumsal normlardan oluşmaktadır. Toplumsal yaşamda bireylerin karşılıklı yükümlülükleri ve buna bağlı beklentileri oluşmaktadır. (Birisine bir iyilik yaptığınızda ilerde de onun size bir faydasının dokunacağı beklentisi ile bunu yaparsınız.) Bu beklenti ve yükümlülüklerin oluşumu için sosyal çevre ve bireyler arasında güvenin olması gerekir. Toplumsal yapılarda bu iki boyutun (sosyal çevre ve güven) varlığı ve düzeyi farklılıklar göstermektedir. Bunun nedenleri; bireylerin yardıma ihtiyaç durumları, diğer yardım kaynaklarının varlığı (sosyal güvenlik kurumları gibi), farklı kültürlerin başkasından yardım isteme ve başkasına yardım etme konusundaki yaklaşımları, sosyal ağların yakınlığı, lojistik açıdan toplumsal bağlantılar ve diğer faktörler. Bireylerin sosyal sermayeden faydalanma düzeyleri de, çevrelerinin genişliğine, saygınlık ve etkinlik düzeylerine göre değişiklik gösterebilmektedir. (Coleman, 1988: 102-103)

Toprak altındaki bir madenin gün yüzüne çıkması, işlenmesi, toplumsal hizmete sunulması nasıl ki kendiliğinden olanaklı değilse, bunların organize bir biçimde planlanıp uygulanması gerekiyorsa; tüm toplumsal ve maddi kaynakların da potansiyel/atıl durumda iken, bunların toplumsal amaçlar doğrultusunda harekete geçirilmesi de kendiliğinden gerçekleşmeyecektir. Tüm toplum çapındaki böylesine kapsamlı bir değişim/dönüşüm/gelişim sürecinin çeşitli yön-boyut ve sonuçlarıyla sağlanabilmesinin ise, toplumun tüm kesimlerinin bu sürece katılımıyla mümkün olacağı açıktır. Sosyal sermaye olgusu, bireyler arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulması, toplumsal amaçlar ekseninde harekete geçilmesi konusunda anahtar bir olgudur (Karagül ve Dündar, 2006:63). Bu yönüyle sosyal sermaye, tüm toplumu, varlığını sürdürmesi ve kendisini geliştirmesi adına bir arada tutan bir çimento görevi görmektedir (Şenkal, 2005: 794).

Bankacılık ve finans sektörünün ekonominin sektörleri arasında gördüğü görevi, ekonominin kendisi de dahil olmak üzere toplumsal yapının tüm parçaları arasında sosyal sermayenin kendisi görmektedir. Bankacılık ve finans sektörü, ekonominin temel sektörleri olan tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasında para ve sermaye hareketleri eksenli olarak ilişki ve etkileşimi sağlamakta; bu sektörler içinde ve sektörler arasında sirkülasyonun sağlanmasına, üretim, yatırım, istihdam ve ticaretin gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Böylece ekonomik yaşamda var olan kaynakların harekete geçmesine, gelişme ve kalkınmanın sağlanmasına yol açmaktadır. Sosyal sermaye ise, bireyler, toplumsal kurumlar, toplumsal ilişki ağları arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulmasını ve böylece her türlü toplumsal kaynağın verimli biçimde harekete geçirilmesini sağlamaktadır.

Sosyal sermaye, toplumsal ve ekonomik kalkınmaya hizmet etmesi, sosyal güvenin sağlanması, bireyler ve toplumsal kesimler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulması konularında etkili olmasıyla, gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan toplumsal gerginlik, güvensizlik ortamının doğmasını önlemekte, sosyal

[3] Beşeri sermaye: Bireylerin üretim sürecinde kullandıkları bilgi, beceri ve deneyimlerini ifade etmektedir.

bütünleşme ve sosyal barışta da önemli rol oynamaktadır. Sosyal sermayenin bir toplumda güçlü olması, sosyal bütünleşmeyi güçlendirerek sosyal dışlanmayı azaltmaktadır. Şenkal, sosyal sermayenin bu konudaki önemli rolüne dikkat çekmektedir: *"Toplumda gerginlik ve güvensizliğin yüksek olduğu zamanlarda, sosyal sermayeden önemli bir uzlaşma aracı olarak yararlanmak mümkündür. Toplumun üyeleri arasında işbirliğini arttırarak sosyal barışı sağlar. Zengin-yoksul, işçi-işveren, genç-yaşlı gibi farklı gruplar arasında güven, diyalog ortamı ancak sosyal sermaye ile sağlanabilir"* (Şenkal, 2005: 798).

Normlar ve etkili yaptırımlar da sosyal sermayenin etkinliğini artırmaktadır. Etkili kurallar, bunlara yönelik toplumsal destek, statü, onur vb. ödüllendirmelerin olduğu, bireylerin kendi çıkarını toplumsal çıkara tercih etmesini sağladığı kurallardır. Toplumsal kurallara bağlılık, güven duygusunun toplumsal ilişkilere egemen olmasını sağlayarak, bunların güçlenmesini, hızlanmasını, çeşitlenmesini ve uygulanabilirliğini artırarak sosyal sermayeyi geliştirmektedir. Ancak etkili yaptırımları olan toplumsal normlar bir yönüyle bireysel üretkenliği ve yenilikçilik ruhunu köreltmesiyle olumsuz bir toplumsal etkiye[4] de sahiptir (Coleman, 1988: 104-105). Sosyal sermayenin bir toplumda güçlü olması, o toplumun sahip olduğu maddi ve beşeri kaynakları en verimli biçimde kullanmasına hizmet ederek toplumsal kalkınmayı ve refahı sağlarken, yoksulluğun da o toplumdaki etkilerini azaltmaktadır. Ayrıca toplumsal kesimler arasında güvene dayalı ilişkileri güçlendirerek toplumsal dayanışmayı artırmaktadır. Bir toplumda sosyal dayanışmanın artması, gelir ve refah düzeyinin yükselmesi, gelir dağılımı adaletinin sağlanması, o toplumda sosyal dışlanmayı doğuran unsurların ortadan kaldırılması sonucunu doğuracaktır. Sosyal dışlanmanın azalması da o toplumdaki bireyler ve toplumsal kesimler arasındaki ilişki ve etkileşimlerin artmasına, güven duygusunun gelişmesine yol açarak sosyal sermayenin güçlenmesini sağlayacaktır.

Sonuç

Toplumsal yaşamdaki varlıklarını ve etkinliklerini modern çağda güçlendiren bu iki toplumsal olgu (sosyal dışlanma ve sosyal sermaye), aynı zamanda kendi aralarında karşılıklı etkileşime de sahiptirler[5]. Gelir dağılımı, yoksulluk ve sosyal dayanışma ile bağlantılı bu iki olgu arasındaki etkileşim olumsuz gerçekleştiği takdirde bu durum, toplumsal sorunların daha da ağırlaşmasına yol açacaktır. Bu iki olgunun toplumsal etkileri ve aralarındaki etkileşim, bireysel ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak şekilde sağlıklı ve olumlu bir biçimde kurulduğu takdirde ise ilgili toplumsal sorunların çözümlenmesi beklenmelidir.

Toplumsal yaşam üzerinde oldukça büyük ve önemli etkileri olan sosyal dışlanmanın önlenmesi ve sosyal sermayenin geliştirilmesi konusundaki uygulama ve stratejilerin dikkatle belirlenmesi ve yol açacakları sonuçların etkileşim içinde oldukları alanlar göz önünde bulundurularak, doğuracakları sinerjileriyle birlikte hesaplanması gerekmektedir. Böylece, bu konudaki sorunların kartopu etkisiyle büyüyerek içinden çıkılmaz hale gelmesi önlenecek; tehditlerin fırsatlara dönüşmesi, toplumsal sorunların çözüme kavuşturulması sağlanacaktır.

Kaynakça

Altay, Asuman (2007) . "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye Ve Yoksulluk İlişkisi", Ege Akademik Bakış, 337–362.

Bassani, R. Scarpetta, S. (2002). "Does Human Capital Matter For OECD Countries? Evidence From Pooled Mean-Group Estimates", Economic Department Working Papers, No: 01/282.

Bauman, Z. (1998), "Sosyolojik Düsünmek", Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bjornskov, Christian (2006). "The Multiple Facets of Social Capital", European Journal of Economy, vol. 22(1), 22-40.

Coleman, James S. (1988). "Social Capital In The Creation Of Human Capital", The American Journal of Sociology, Vol. 94, Organisation and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 95-120.

Çakır, Özlem (2002). "Sosyal Dışlanma", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.3, 83-104.

Heral, İsmail (2008). "Sosyal Sermaye".

http://www.eastweststudies.org/tr/makale_detail.php?makale=58&tur=100 Erişim tarihi 25 Haziran 2009.

İnaç, Hüsamettin. Güner, Ümit. Sarısoy, Sinan (2006). "Eğitimin Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(2), 59-70.

Karagül, Mehmet. Dündar, Süleyman (2006). "Sosyal Sermaye Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S.12, 61-78.

Karaman, Kasım (2003). "Şehirleşme Sürecinde Bireysel Ve Sosyal İlişkiler (Kayseri Örneği)", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi C.2 , S. 1, 118-128.

[4] Bu nedenle etkili toplumsal normlar, bireylerin tercih yaptıkları konu ve alanları esnek bırakmalı, zaman ve mekana göre değişiklik göstermeyen konu ve alanları düzenlemelidir. Ör; hırsızlık, adam öldürme gibi.

[5] Bu etkileşim ters orantılı işlemektedir. Birindeki artış diğerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Aynı şekilde birindeki azalış diğerinin güçlenmesine yol açmaktadır.

Kirmanoğlu, Hasan (2006). "Sosyal Sermaye ve Geleceği Şekillendirmek". http://www.kobifinans.com.tr/icerik.php?Article=5226&Where=danisma_merkeziCategory=0207&Topic=5. Erişim tarihi 28 Nisan 2009.

Masca, Mahmut, Karagül, Mehmet (2005). "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergis**i,** Bahar 2005, 37-52.

Özkaplan, N. Özdemir G. ve Özdemir A. M. (2005). "Sosyal Dışlanma 'Ne'yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar", Mülkiye, XXIX, Güz, 77-95.

Özyurt, Cevat (2007). "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , C. 10, S. 18, 111-126.

Sapancalı, Faruk (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri", Çalışma ve Toplum Dergis**i,** S.3, 51-70.

Şenkal, Abdulkadir (2005). "Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları", İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, C.55, S.1, 791-810.

Temple, Jonathan (2000). "Growth Effects of Education and Social Capital in the OECD Countries", OECD Economics Department Working Papers NO. 263.

Woolcock, Michael (1998). "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework" Theory and Society 27(2), 151-208.

Woolcock, Michael. Narayan, Deepa (2000). "Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy" , Final Version submitted to the World Bank Research Observer, To be published in Vol. 15(2), 225-249.

EMPOWERMENT OF LOCAL FOOD

Dr. Sezer Göncüoğlu ESER
sgoncuoglu@gmail.com
The Pennsylvania State University

Abstract *There is a growing worldwide movement to buy and eat local food. Followers of this movement claim that buying locally grown food helps create self-sufficient and lively communities. Such buying habits connect people with the source of their food and establish social relations between consumers and farmers (Berry 1990; Halweil 2004). This paper maintains that global food systems threaten local, regional and national food security. Social entrepreneurship toward food sovereignty helps local populace to retain or take control over their food supply.*
Key Words *Global food system, Food Miles, Local Food*

Eating: An Agricultural Act

Until very recently, people around the world habitually consumed the food produced around where they lived, when the food was available. Food systems had natural rhythms, admitting the seasonal and local nature of farming. Consumers were aware of the origin and qualities of their food. Today products are available year round – imported in dormant seasons from other regions or countries. Consider, for example, eating strawberries in winter – certainly, only if one can afford it. Or, one can eat pineapple in Alaska. Modern food systems have separated the geography of production from the geography of consumption; thus, altered the natural rhythms of eating. This situation may sound like an indication of affluence to many. Yet this out-of-season out-of-place food system has grim consequences for the globe – for ecosystems and for every living being on earth.

Food travels longer and longer distances from farm to table. Consequently, more fuel is used and more carbon dioxide is released into the atmosphere. In recent years, the distance food travels form farm to plate dominated discussions about current food systems. *Food mile (or food kilometer)* has become a catchphrase to compare the qualities of local and global food systems. The food mile, as a unit of measurement, is a mile over which a foodstuff is transported on its journey from producer to consumer (Oxford English Dictionary). In 1993, the ingredients of a typical Swedish breakfast (apple, bread, butter, cheese, coffee, cream, orange juice and sugar) traveled from farm to table a distance equal to the Earth's circumference (DeWeerdt 2009). Similarly, a research study in the United States revealed that "fresh" produce traveled an average of 1,500 miles from field to plate (Pirog et al., 2001). To endure long distances food needs to be preserved, packaged and refrigerated. All steps consume material and energy. E. F. Schumacher (1973:43) affirmed, more than three decades ago, that "dependence on imports from afar and the consequent need to produce for export to unknown and distant peoples is highly uneconomic and justifiable only in exceptional cases and on a small scale." In an era of global warming and energy crisis, being dependent on food produced in remote places betrays common sense. Global warming, after all, affects both producers and consumers.

Crops grown in large monoculture fields are dependent on huge volumes of water, fertilizers, pesticides, and herbicides. Seventy percent of water used by human beings is consumed in agriculture and water resources are running out rapidly (McKibben 2007:62). Besides, fertilizers containing nitrogen, phosphate and potassium contaminate ground water and surface water, threatening both ecosystems and human health. Most of the pesticides and herbicides in common use are proven to be toxic and carcinogenic.

Animals raised in confined shelters are dependent on antibiotics and various hormones to tolerate unnatural habitats. Problems of containment include, first of all, physical agony forced on animals. Concentrated manure from animal confinements poses a serious threat to public health. It also constitutes a source of greenhouse gas emission, namely methane. All is done for efficient, low-cost production.

Crops loaded with pesticides and herbicides and meat and poultry loaded with antibiotics and hormones obviously have some health consequences for eaters. Yet chemical loading of agricultural products does not end at farm gates. Preservatives are added to various food products to increase their shelf life; some are gassed, some radiated. They are further contaminated, during the trip to final consumption destination, in aluminum cans, polymer wraps, plastic tubs, Styrofoam containers, or carton boxes. Furthermore, chemical laden traveling foods have low vitamin contents since they lose their natural freshness during processing and transportation (Pollan 2006:179). Adverse health effects of residual chemicals in food products may not be immediate. Connections between increased cancer rates and agricultural chemicals, however, are well established (The National Research Council, 1989; Harper and Le Beau, 2003).

As agro-industrial complex take control of "eating" from seed to table across the globe, traditional small scale subsistence farms disappear. With them, the communities they built and many sustainable farming and food production techniques (McKibben 2007). Introduction of genetically modified seeds has

further marginalized small farmers by seizing their rights to seed reproduction. Now, the advent of nanotechnologies seems to provide new opportunities for agro-food industry undoubtedly to the detriment of both small farmers and consumers. It is not unlikely that an unprecedented cultural and ecological annihilation awaits many farming communities around the world.

In sum, modern agriculture is unsustainable: it creates high environmental and social costs for the globe and serious health consequences for consumers. In essence, what we eat today depletes many non-renewable and renewable resources and creates waste beyond the regeneration rates of ecosystems. Only the global agro-food corporations benefit financially from the whole process. The agro-industrial complex threatens local, regional and national food security. Local food systems are vital to food sovereignty. These systems enable local populace to control their food supply (Anderson and Cook 1999, 2000).

"[E]at responsibly," advised Wendell Berry, almost two decades ago, for "…eating is an agricultural act" (1990:145). Berry urged eaters to view themselves as active participants in agriculture. "Eating ends the annual drama of the food economy that begins with planting and birth." Eaters need to be aware of the connections between eating and farming. What we choose to eat has environmental, social, economic, political and health-related consequences. Therefore, we have to reflect on the origins of our food – who produced it, where, and how (Hendrickson and Heffernan 2002; Singer and Mason 2006; Petrini, 2007).

The Local Food Movement

What constitutes local food has regularly become contested. The meaning of local varies according to geographical scope: in the context of international, local may refer to food grown within a country while it may refer to food grown within a province in the context of national (Hess 2008). Gary Paul Nabhan, the author of *Coming Home to Eat*, carried out one year of local eating experiment within a 250-mile radius of his residence in Arizona. Alisa Smith and J.B. MacKinnon, the authors of *Plenty*, ate for a year only those food produced within a 100-mile radius of their apartment flat in Vancouver, British Columbia. Bill McKibben (2007) defined local as the valley around Lake Champlain, Vermont when he experimented to eat locally for a year while Michael Pollan's (2006) *perfect* meal included only those ingredients he and his friends had hunted, gathered, and grown themselves. These individual experiments of local eating reflect a broader movement toward reviving traditional self-sufficient food systems.

There is a growing interest worldwide to revitalize local food systems by capitalizing on ecological, social and economic benefits of local eating. The movement of *Slow Food*, for example, began in the late 1980s in Italy to protect local food traditions. Carlo Petrini, a journalist, initiated the movement as a protest of the fast food establishments, which, he believed, were undermining unique local food cultures and creating a homogenized food culture. The Slow Food movement promotes slowing down to eat with an awareness of where food comes from, how it is prepared, and by whom. This endeavor involves supporting agricultural biodiversity and local sustainable farming and protecting traditional cuisines based on available seasonal produce (Petrini 2007). Hence *Slow Food* is basically about how to live lightly on earth while reviving traditional knowledge about ecosystems, cultivation, and food preparation. Currently, Slow Food has 80,000 members in 45 countries.

A common sense understanding of local foods refer to those products that have been produced in an identifiable geographical area by locally owned independent businesses and marketed, sold and consumed close to their place of origin (Ilbery and Kneafsey 2000; Hess 2008). Eating locally and sustainably produced food is ecologically sound, socially responsible and economically viable. First, consumption of local food conserves energy since food does not travel long distances (Pirog et al. 2001). Locally grown food is fresher and more nutritious; it requires no use of preservatives, additives or excessive packaging. Local food systems help protect farmlands and maintain natural habitats and ecological diversity. Buying locally also helps create self-sufficient and lively communities by connecting consumers with the source of their food and by helping them to establish social relations with farmers (Anderson and Cook 2000; Berry 1990; Halweil 2004). Furthermore, such buying practices empower local farmers to compete with large food companies, retain incomes in communities and improve local economies. Drawing on case studies of five rural localities in England and Wales, Michael Winter (2003:29) found considerable evidence that the majority of consumers bought local products to support local farmers and the local economy. Taste, freshness, and knowledge of the food's origin were other reasons to buy local.

In an era of job outsourcing, local food systems have been advocated as an alternative for the economic wellbeing of communities (Anderson and Cook, 2000). The New Economics Foundation in London demonstrated in a research study that every dollar spent locally generates nearly twice as much income for the local economy (Halweil 2004:54). On the other hand, as Jules Pretty indicated, farmers' share of the money spent on food decreased considerably in five decades.

Fifty years ago, farmers in Europe and North America received between 45-60% of the money that consumers spent on food. Today, that proportion has dropped dramatically to just 7% in the UK and 3.5% in the USA, but remains at 18% in France (2001:2).

Anderson and Cook (1999, 2000) suggested that building community food security requires the establishment of local food systems. These systems would effectively help communities take some control over their food supply. They would also empower community members while reinforcing community

cohesion, identity and viability (Anderson and Cook, 2000:237). The authors emphasized that local food systems should be viewed as a valuable complement to the conventional food supply to achieve food security (2000:245).

Debates Surrounding Local Foods

Some researchers criticized the food mile as being a crude measure, hence not effective. Several life cycle assessment (LCA) studies in Europe compared energy consumption for locally grown and imported produce. In general, these studies showed that importing produce from the Southern Hemisphere in winter would be more energy efficient than producing it in heated greenhouses. One such study was conducted by Mila i Canals et al. (2007). The authors considered the full calendar year to calculate the energy use for apples from production to consumption. They concluded that energy savings from domestically produced apple vary with season. Eating domestic apples is more energy efficient in the UK when they are in season, but not at other times because of the energy involved in storage. In August, for example, importing apples from a Southern Hemisphere country conserves more energy than consuming domestic apples. These researchers implicitly justify existing global food system, probing only the energy consumption dimension. Age old common sense wisdom, however, commands eating in season and those grown close to home. "It is true that, from Hippocrates on, physicians have insisted upon the need to adapt one's diet to natural and seasonal rhythms for the sake of good health" (Montanari, 1994:161).

Some researchers warn against the assumption that local food systems are intrinsically good. For Allen (2004), practitioners of local food movement can be conservative and dismissive of "others." She reported, for example, that while the leaders of a community food security project took pride in reducing dependence on food imports, they paid no attention to the impacts their localization may have had on the livelihoods of those who depended on previous arrangements like truck drivers or nonlocal farmers (2004:176). Along the same lines, the ethicist Peter Singer and his associate Jim Mason (2006:141) indicated that adhering to "a principle of 'buy locally,' irrespective of the consequences for others, is a kind of community-based selfishness," since farmers in developing countries might desperately need the money to afford basic needs. Yet, as Lori Ann Thrupp explained the main beneficiaries of export-oriented agriculture in Latin America are big companies (Halweil 2004:52).

Farmers who grow export crops are vulnerable to market fluctuations: in many cases, they do not make enough money to buy food to eat. Furthermore, their communities suffer as export crops replace staple crops for local consumption. Maya farmers in Guatemala epitomize this predicament. Benson and Fischer (2007) report that contract farmers in Guatemala produce broccoli for health conscious consumers of the United States. According to contract, farmers must grow broccoli in uniform length without any deformity to ensure their sale. If broccoli does not match quality standards, farmers are left with a produce they don't eat. On the other hand, wasting food is taboo for Mayan people.

There is a common tendency, in literature, to point to the quandary of farmers in developing countries. Plights of migrant farm workers in developed countries are often overlooked. Exploitation of migrant farm workers in Europe, for example, is unknown to many. In 2006, police exposed modern day slavery on a tomato farm in Southern Italy: Polish contract farm workers were forced to work at least 12 hours a day, picking tomatoes; they were paid very little and beaten by the guards (Kiefer 2006). Doctors without Borders also documented that illegal farm workers from Africa worked ten to twelve hours a day, in Italy, picking tomatoes or harvesting citrus fruits (MSF 2009). They earned very little and lived in desperate conditions, often without running water, electricity, or heating. In Spain, illegal Romanian workers provide cheap farm labor, displacing local farmers from their livelihoods (Hartman, 2008).

Born and Purcell used the phrase *local trap* to refer to the tendency of regarding local food production as being inherently good. They wrote (2006:200):

> There is nothing inherently good about local methods of production, which easily can be as unsustainable as those in conventional agribusiness. In fact, if the local in question is corn or hog country in Iowa, wheat farms in eastern Washington, or the Central Valley of California, consuming local food means consuming conventional capitalist agriculture.

These arguments fail to recognize that advocates of local food systems are fundamentally opposed to consuming the products of gargantuan agricultural operations, which serve the globalized food system, even if these operations are in their backyards. They habitually support independent family farms and sustainable agriculture.

Concluding Remarks

Place based traditional food systems, which relied on variations of seasons and climate, have given way to a placeless, timeless and faceless industrial food complex, which obscures the vital connection between natural events and farming. "Both eater and eaten are thus in exile from biological reality," remarks Berry (1990:148). The environmental and social consequences of such eating habits are insurmountable.

The problem is global, hence requires global initiatives. On the other hand, Arturo Escobar (2001) underlines *localization* as an alternative to resist globalization. From this perspective, the local food movement provides an effective pathway to challenge destructive forces of global agricultural consolidation. Local food systems must be fervently defended to protect rural livelihoods, to defend food sovereignty, to endorse social justice for small farmers and consumers and to promote environmental sustainability.

Collective undertakings and individual efforts are imperative in this endeavor. Wendell Berry (1990:149) advised eaters to participate in food production whenever possible. Even growing herbs in a sunny window makes one more appreciative of the food in her plate. For individual consumers, the most effortless way to support local farmers is to buy from them as much as possible. Thus, one eats fresh produce while keeping money in local economy. However small they seem, these individual actions constitute crucial steps toward community food security.

Collectively, non-profit community gardens provide participants with opportunities to experience all aspects of small scale food economy from seed to table while bestowing them with fresh produce. Such gardens may also prove to be rewarding in terms of social interaction; they endow community members with more occasions to interact. There is an example of social entrepreneurship toward food security in a poor neighborhood of Berkeley, California in the United States. A non-profit program called Edible Schoolyard has been integrated into a middle school's curriculum in 1994. Students work together in garden classes to grow fruits, vegetables, and flowers (The Edible Schoolyard, 2009). In kitchen classes, they prepare and eat seasonal dishes from the produce they grow and harvest. This program provides students and teachers with opportunities to experience all aspects of small scale food economy *from seed to table* and then to soil to compost for the next season.

Direct-to-consumer is a constructive collective strategy for supporting local food systems. For example, cafeterias of local institutions (hospitals, schools, etc.) can buy fresh produce from local farmers, supporting them financially while providing their patrons with fresh food. Such social entrepreneurship creates a positive social image for the institution. It also helps circulate more money within community, preventing leakages out of local economy.

We, as individual eaters, as members of a local community, as citizens of a nation, have two choices in front of us. To accept being passive eaters of plentiful food stuffs presented to us by the global agro-industrial complex. Or, to actively defend our rights to fresh, tasty food produced by our farmers on our land by environmentally sound and socially just practices. What is at stake is our bread and our children's.

References

Allen, Patricia (2004). Together at the Table: Sustainability and Sustenance in the American Agrifood System, The Pennsylvania State University Press, University Park.

Anderson, Molly D. and John T. Cook (1999). "Community food security: Practice in need of theory?", *Agriculture and Human Values* 16(2), 141–150.

Anderson, Molly D. and John T. Cook (2000). "Does Food Security Require Local Food Systems?" Pp. 228-248 in Rethinking Sustainability, edited by Jonathan M. Harris, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Benson, Peter and Edward F. Fischer (2007). "Broccoli and Desire", *Antipode* 39(5), 800-820.

Berry, Wendell (1990). "The Pleasures of Eating." Pp. 145-152 in What are People for? North Point Press, San Francisco.

Born, Branden and Mark Purcell (2006). "Avoiding the Local Trap: Scale and Food Systems in Planning Research", *Journal of Planning Education and Research*, 26, 195-207.

DeWeerdt, Sarah (2009). "Is Local Food Better?" World Watch, May/June.

The Edible Schoolyard. http://www.edibleschoolyard.org/ Cited on: July 2nd, 2009.

Escobar, Arturo (2001). "Culture sits in places: reflections on globalism and subaltern strategies of localization", *Political Geography,* 20, 139–174.

Halweil, Brian (2004). Eat Here: Reclaiming Homegrown Pleasures in a Global Supermarket, Norton/Worldwatch Books, New York.

Harper, Charles L. and Bryan F. Le Beau (2003). Food, Society, and Environment, Prentice Hall, Upper Saddle River.

Hartman, Tod (2008). "States, markets, and other unexceptional communities: informal Romanian labour in a Spanish agricultural zone", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14(3), 496-514.

Hendrickson, Mary and William Heffernan (2002). "Opening spaces through relocalisation: Locating potential weakness of the global food system", *Sociologia Ruralis*, 42(4), 347–369.

Hess, David J. (2008). "Localism and the Environment", *Sociology Compass* 2(2), 625–638.

Ilbery B. and M. Kneafsey (2000). "Producer constructions of quality in regional speciality food production: a case study from south west England", *Journal of Rural Studies*, 16, 217–230.

Kiefer, Peter (2006). "Poles Seeking Jobs Found Forced Labor in Italy", *The New York Times*. July 23. http://www.nytimes.com/2006/07/23/world/europe/23italy.html?fta=y. Cited on: August 2nd, 2008.

McKibben, Bill (2007). Deep Economy: The Wealth of Communities and the Durable Future, Times Books, New York.

Milà i Canals L., S.J. Cowell, S. Sim, L. Basson (2007). "Comparing Domestic versus Imported Apples: A Focus on Energy Use", *Env Sci Pollut Res,* 14 (5), 338–344.

Montanari, Massimo (1994). The Culture of Food, Blackwell, Cambridge.

MSF (2009). "Assistance for Illegal Migrant Workers in Italy." http://www.doctorswithoutborders.org/news/article.cfm?id=3363&cat=video. Cited on: January 3rd, 2009.

The National Research Council, (1989). Alternative Agriculture, National Academy Press, Washington.
Petrini, Carlo (2007). Slow Food Nation: Why Our Food Should Be Good, Clean, and Fair, Random House, New York.
Pirog, R., T. Van Pelt, K. Enshayan and E. Cook (2001). "Food, Fuel, and Freeways: An Iowa perspective on how far food travels, fuel usage, and greenhouse gas emissions." http://www.leopold.iastate.edu/pubs/staff/ppp/index.htm Cited on: January 3rd, 2009.
Pollan, Michael (2006). The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals, Penguin Books, New York.
Pretty, Jules. (2001). Some Benefits and Drawbacks of Local Food Systems.
Briefing Note for TVU/Sustain AgriFood Network. http://www.sustainweb.org/pdf/afn_m1_p2.pdf Cited on: July 3rd, 2009
Schumacher, E.F. (1973). Small is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered, Vintage Books, London.
Singer, Peter and Jim Mason (2006). The Ethics of What We Eat: Why Our Food Choices Matter, Rodale.
Winter, Michael (2003). "Embeddedness, the New Food Economy and Defensive Localism", *Journal of Rural Studies,* 19(1), 23-32.

MİKRO KREDİLER VE TİCARİ BANKALAR

Öğr. Gör. Yusuf Ziya ŞİPAL
derindeyim@yahoo.com
Adnan Menderes Üniversitesi Yenipazar MYO
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ŞENKAYAS
senkayas@gmail.com
Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, İşletme Bölümü

Özet

Bu çalışma, sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadelede en önemli projelerden biri olan Mikro Kredilerin, ekonomik kalkınmada fon ihtiyacının sağlanması için temel unsur olan Ticari Bankalar tarafından neden yeterince desteklenmediğini ortaya koyma ve bu desteğin sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğini saptamaya yönelik bir araştırmadır. Böylece, projeye ticari bankaların daha aktif katılabilmesi ve yoksullukla daha etkin bir mücadele amaçlanmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak kaynak tarama tekniği kullanılmıştır.

Bilindiği gibi Mikro krediler, yoksullukla mücadele, kalkınmanın sürekliliği ve istihdam sorunlarının aşılması amaçları taşıyan, günümüz ekonomik coğrafyası için oldukça yeni sayılabilecek bir konudur. Henüz yeni sayılabilecek bu finansal destek projesi, dünyada pek çok ülkede başarıyla uygulanmış ve oldukça olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Başarıyla yürütülen projelerin, kendi ülkelerinde Ticari Bankacılık Sistemi tarafından da sahiplenilmesi, sözkonusu başarının elde edilmesinde ticari bankaların önemli bir payı olabileceği sonucunu doğurmaktadır.

Ancak Türkiye örneği ele alındığında, sözkonusu kredilerin, ülkedeki ticari bankalar tarafından yeterince sahiplenilmediği, bu projenin yükünün Sivil Toplum Kuruluşlarının omuzlarında kaldığı görülmektedir. Bu yük, büyük bir nüfus potansiyeline ve önemli makro ekonomik problemlere sahip olan Türkiye'de, STK ların tek başlarına başa çıkabileceği türden bir yük değildir. Öyleyse, sorumluluğun sahiplenilebilmesi için mikro kredilerin ticari bankalar tarafından da dağıtılabilmesi ve tabana yayılması gerekir.

Bu çalışma ayrıca, mikro kredilerin ticari bankalarca daha çok uygulanabilir olması için ne gibi düzenlemeler yapılabilir, teminat açısından ne tür yenilikler getirilerek Teminat Riski hafifletilebilir sorularına yanıt aramakta ve çözümler önermektedir.

MICRO CREDITS AND COMMERCIAL BANKS

Abstract

Micro credits are one of the most effective projects in coping with continuous development and poverty. This research is about the reason why micro credits aren't supported by trade banks that are the fundamental elements in supplying found for economical development and what can be done in order to get this support. Thus, its aim is to include trade banks in the project more actively and to fight against poverty more effectively.

As known, micro credits is a new subject for today's economic world, aiming to cope with poverty, continuous of development and employment problems. Regarding as a new financial support project, it is applied successfully and positively in a lot of countries. Trade banks would have a vital role as they support these successful projects.

However, in Turkey it is observed that these projects are not supported by trade banks, so the responsibility is on non-governmental organizations. This workload can not be undertaken only by NGOs, thus micro credits should also be given by trade banks and got base spread.

Moreover, this research also investigates what kinds of regulations can be done in order to get trade banks apply more micro credits and how the risk of guarantee can be reduced.

Giriş

Finansal Sistem içinde temel işleyiş, fon arz ve talebi arasındaki hareketliliktir. Arada herhangi bir aracı olmadan sözkonusu işleyişin sağlıklı bir şekilde meydana gelmesi mümkün değildir. İşte bankalar, aracılık görevini yerine getiren, ekonomik sistem içindeki en önemli kuruluşlardır.

Finansal sistem farklı piyasalardan meydana gelen bir bütündür. Para piyasaları ve Sermaye piyasaları olarak iki temel başlıkta toplanan bu piyasalar de kendi içlerinde organizasyon yapısı ve kıymetlerin el değiştirme yöntemlerine göre alt gruplara ayrılırlar. Bu bağlamda Bankaları, Para piyasaları içinde organize olan kurumlardan biri olarak anmak yerinde olacaktır.

Bankalar, Mikrofinansman sistemi içinde sorumluluğu asıl yüklenen kurumlar olmasalar da doğuracağı sonuçlar bakımından sistemin içinde hayati rol oynayabilecek kurumlardır. Yoksullukla mücadelede Mikrokredilerin yaygınlaşabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması halinde Türkiye' de de ciddi mesafeler kaydedilmesi yine Ticari Bankalar sayesinde gerçekleşecektir.

Bankacılık Sistemi ve Bankaların Sınıflandırılma Biçimleri

Finansal sistem içinde kredi- para ilişkisine taraf olan tek kurum Banka değildir. Finansal sistem içinde farklı finansal kurumlar da bulunmaktadır. Bu kurumlar; finansal sistem içinde

- Vade ayarlama fonksiyonu
- Miktar ayarlama fonksiyonu
- Riski azaltma fonksiyonu
- Finansal danışmanlık ve bilgi sunma

Fonksiyonlarını yerine getiren kurumlardır (ALTAN, 2001: 7). Finansal kurumlar; para yaratanlar ve yaratmayanlar olarak ikiye ayrılabilirler. Buna göre para yaratmayan finansal kurumlar; Yatırım ve Kalkınma Bankaları, Sigorta Şirketleri, Kanunla kurulmuş olan Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Kefalet ve Kredi Kooperatifleri ve Özel Emeklilik Kuruluşlarıdır. Para Yaratan Finansal Kurumlara en önemli örnek ise Ticari Bankalardır.

Günümüz ekonomik coğrafyasında bankalar genel olarak anonim ortaklık şeklinde kurulurlar. Yani temel hukuki yapısı anonim şirkettir ancak fonksiyonlar açısından diğer anonim ortaklıklardan daha farklı özellikler arz ederler. Banka işletmelerinin işlevleri temelde dört safhada incelenir. Bu safhalar; Fonların tedarik edilmesi (sermaye koyma, mevcut sermayeye iştirak, örgütleme, tedarik edilen fonların kamuya bildirilmesi yükümlülüğü), Mudilerden mevduat toplama, kaynak toplama, Tedarik edilen fonların kullandırılması- kredi işlemleri ve faaliyet denetlemedir.

Uluslar arasında iletişimin ve ekonomik işlemlerin artması beraberinde bankaların da gelişmesine, farklı türlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farklı banka türleri genel olarak şu başlıklar altında sayılabilir.

- Yatırım bankaları
- Kalkınma bankaları
- Tacir bankalar (Ticaret Bankaları)
- Uluslar arası bankalar
- Sanal Bankacılık

Çalışmanın ana konusu içinde Ticari Bankalar ağırlıklı olduğu için burada Ticari Bankalar daha detaylı incelenecektir. Ticari Bankalar, yasaca belirlenmiş sınırlar dâhilinde her türlü ticari faaliyete katılan bankalardır. Bu faaliyetlerin temelinde Mevduat toplama ve bunu kredi olarak plase etme faaliyeti vardır. Bunun haricinde yurtiçi ve yurtdışı faaliyetler, iştiraklerde bulunarak sektörel gelişime katkıda bulunmak, dış ticaret işlemleri, döviz işlemleri vb de bulunmaktadır.

Ticari Bankacılık- Fonksiyonlar ve Faaliyetler

Ticari bankaları diğer banka türlerinden ayıran en önemli özellik, mevduat toplama yetkisine sahip oluşlarıdır. Fonksiyonları ise, Fonları tedarik etme, tedarik edilen fonları kredi olarak piyasalara sunma, Hizmet Fonksiyonu ve Kaydi Para Yaratma olarak sırlanabilir.

Dünya ülkelerinde para toplama yetkisi çoğunlukla ticari bankalara verildiği için ekonomik hayat içinde bu bankalar çok büyük bir öneme sahiptirler. Çünkü toplamış oldukları mevduat, o ülkenin para stoğunun hesaplanmasında en önemli kalemlerden biridir. Toplanan vadeli, vadesiz mevduatlar, farklı muhasebe kodları ile açılan resmi nitelikli hesaplardaki bakiyeler vb bunların hepsi para stoğu hesaplanırken dikkate alınan para arzı tanımlarının önemli birer kalemidirler. Bu yüzden ticari bankaların yarattıkları- topladıkları mevduatlar salt kâr amaçlı olarak kullanılamazlar. Bu paralar, kaydi para oluşumuna temel teşkil eden birikimler olduğundan ve böylece kredi hacmini doğrudan etkileyebildiklerinden Merkez Bankasınca sürekli takip edilmekte, ulusal ekonomik çıkarlara hizmet edecek şekilde dağıtımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Yani para politikasının belirlenmesinde ticari bankaların çok büyük bir önemi vardır.

Ticari bankaların fon kaynakları, bilânçolarına bakıldığında iki türdür. Bunlar özkaynak ve yabancı kaynaklardır. Ancak özkaynaklar, bilinen anonim ortaklıkların tersine faaliyetlerin devamında hemen hiç kullanılmayan kaynaklardır. Ticari bankalar belirli bir özkaynak taahhüdü ile kurulurlar ancak faaliyetlerine yabancı kaynaklar ile devam ederler. Bu bağlamda ticari bankalar için “taksitle mal alan ve bunu da yine vadeli olarak satan bir tüccar benzetmesi yapılır” (PARASIZ, MODERN BANKACILIK). Bu benzetme oldukça yerindedir. Çünkü ticari bankaların özkaynaklar ile faaliyetlerinin devamı mümkün değildir. Ticari bankalar, mevduat toplama ve kredi faaliyetlerinde o kadar büyük taahhütler ve finansal yüklerin altına girerler ki kuruluşta getirdikleri sermaye bu finansal yüklerinin bir karşılığıdır. Faaliyetlerin devamı için kullanılmaları bir yana her yıl edinilen kârın önemli bir bölümünün sermaye eklenmesi ve böylece özkaynakların genişletilmeleri gerekir. Çünkü özkaynaklar, mevduat hesabı açtırarak bir anlamda bankaya kredi açan mudiinin mevduatının teminatı konumundadırlar. Gelişmiş ülkelerde bir banka tercihi yapılırken ele alınan temel unsur, verilen faiz oranın büyüklüğünden çok sözkonusu bankanın sermaye yeterlilik rasyolarıdır. Rasyoları daha tatminkâr olan bankalar böylelikle tercih edilmektedir.

Yabancı kaynaklar ise yine kendi içlerinde farklı kalemlerden oluşabilmektedir. Bu kalemler içinde en önemlisi muhtelif vade seçenekleri ile oluşturulmuş Mevduat portföyüdür. Farklı vade seçeneklerinden oluşturulmuş mevduat portföyü ile dağıtılacak kredilerin vadeleri arasında bir denge olmalıdır. Amaç; mümkün olduğunca uzun vadeli mevduat toplamak ve bunu kredi şeklinde dağıtarak en kısa zamanda

toplamaktır. Yani kredilerin vadesinin mümkün olduğunca kısa olması, sağlıklı bir kredide aranan temel koşullardan biridir.

Merkez Bankasından sağlanan fonlar, yurtdışından alınan sendikasyon kredileri vb kaynaklar ise yabancı kaynakların diğer bazı kalemleridir. Dünya Bankasından ülkelere tahsis edilen bazı fon desteklerinin kullanım amacının Mikrokrediler şeklinde istihdam sorunlarını azaltıcı uygulamalar olduğu bilinmektedir.

Ticari bankaların bir diğer önemli fonksiyonu Fon Kullanma- Kullandırma fonksiyonudur. Belirli bir vade ile toplanan mevduatlar üzerlerine kar ilave edilerek muhtelif şekillerde değerlendirilmektedir. Bu uygulamaların en bilineni Kredi işlemleridir. Ancak ayrıca, Leasing işlemleri, sermaye piyasasında yapılan çeşitli işlemler, iştirak alımı vb uygulamalar da Fon Kullanma fonksiyonuna dâhil uygulamalardır.

Ticari Bankaları diğer bankalardan ayıran önemli farklardan biri de Hizmet Fonksiyonudur. Bankacılık sektöründe sadece ticari bankaların yapabileceği bir takım işlemler vardır. Bunlar hizmet fonksiyonu adı altında sınıflandırılmıştır. Akıllara gelen pek çok bilinen bankacılık hizmetleri bu isim altında anılır. Çekli işlemler, çeşitli kredi uygulamaları (ek hesap vb rotatif krediler), puan uygulamaları, para transfer hizmetleri, kambiyo işlemleri vb, bunlar hizmet fonksiyonunun birer unsurudur. Ancak sermaye piyasasına yönelik işlemler de yine hizmet fonksiyonunun birer unsuru olarak görülebilir. Her ne kadar yatırım bankacılığı alt türü ile iç içe geçmiş olsa da halka açılmış ya da açılacak firmalara yönelik bir takım danışmanlık işlemleri de bu fonksiyonun içeriğine dâhildir.

Banka parası- Kaydi Para yaratma fonksiyonu ise ülke ekonomisi açısından oldukça önemli bir işlevdir. Toplanan mevduatların ancak belirli bir yüzdesinin satılabilirliği ve bu yüzdeyi belirleme yetkisinin Merkez Bankasında oluşu Devlete para arzını kontrol edebilmek için önemli bir fırsat yaratmıştır. Bu sayede piyasadaki para miktarını ayarlayabilmek mümkün olduğu gibi, satılamayan kısmın artırılması da bankaların bu sayede sağladıkları zoraki güvencenin artması demektir. Bu da mudileri korumak, onların mevduatlarına istenilen güvenceyi sağlayabilmek adına kamuya yine fırsat doğurmaktadır. Toplanan mevduatların zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite adı altında iki ayrı başlıkta Merkez Bankasında birer hesap olarak tutulması ve bunun zorunlu oluşu beklenmeyen sonuçlar doğurmuş, kamuya fırsatlar yaratmıştır. Çünkü toplanan mevduatların umumi disponibilite kesintisine karşılık gelen kısmı, sözkonusu hesapta İç Borçlanma senedine çevrilir. Böylece devlet tarafından kamuya borçlanma ihtiyacı hissedildiğinde müşteri aramak gibi bir kaygı ortadan kalkmış olur. Yani ticari bankalar, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde devlet tahvillerinin en büyük müşterisidirler. Ancak bu istenilen bir durum da değildir çünkü ticari bankaların temel amaçları ve aynı zamanda görevleri, biriken kaynağın ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasıdır. Devlet tahvili alımında kullanıldığında, bütçe açıklarının kapatılması ve hatta memur maaşlarının ödenmesine kadar farklı amaçlarla kullanılabildiğinden bu yola mümkün olduğunca başvurulmaması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi ticari bankalar para, kredi ve sermaye piyasalarında oldukça etkin ve olmazsa olmaz kuruluşlardır. Bu bankaların amaçları doğrultusunda çalışmaları sayesinde, makro ekonomik sorunların çözümü daha kolay olacaktır. Ancak etkin olmayan bir bankacılık içinde ticari bankalar da zayıf halkalardan biriyse, sermaye belirli kesimlerde toplanmış ve elde edilen kar üzerinde kontrol sağlanamıyorsa, toplanan mevduatların paylaşımı halkın menfaatine değilse, bu durumda çözümden çok sorunun kaynağı haline gelebilecek kurumlar da ticari bankalardır. Nitekim Türkiye' de neredeyse periyodik zaman aralıklarında gerçekleşen ekonomik krizlerde ticari bankaların da büyük payı vardır. Sonuçta finans piyasalarından çekilen her banka devletin sırtına çok büyük bir yük bindirmektedir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında yaratılan mevduatın belirli bir kısmını sigorta eden devlet, bu yükümlülüğü yüzünden çok büyük meblağlar ödemek zorunda kalmış, bu da bütçenin açık vermesine, istihdam sorunlarına, vergilerin artmasına yol açmıştır. Etkin bir ticari bankacılık ekonomik hayatın en önemli dinamik unsurudur.

Krediler

Mikrokredi uygulaması da bir finansman türüdür. Bu türün ticari bankacılıktaki karşılığını bulmak ya da benzerlerini bulup tahsisinin yaygınlaşması adına birtakım tespitlerde bulunmak adına Ticari Bankacılığın en önemli hizmetlerinden biri olan Kredilerin detaylı olarak tanıtılması gerekir.

Gelişmiş bir ekonomide finansal sistem, fon talep edenler ile atıl fonu olan fon arz edenleri buluşturur ve bu şekilde fon alışverişinin istenilen biçimde yürümesini sağlar. Bu haliyle finansal sistemin temel işlevi budur. Bu yapı içinde fon talep edenler; yatırım yapmak isteyenler, işlerini büyütmek isteyenler, iş hacmini artırmak isteyenler, muhtelif vadelerde nakde ihtiyacı olanlar olabilir. Gelirin tüketilmeyen kısmı Tasarruf olarak adlandırılır ve bu atıl tasarruflar finansal sistem içinde bankalar kanalıyla ihtiyaç sahiplerine aktarılır. Bu işlem genel anlamda kredi finansman olarak adlandırılır. Daha formel bir tanım olarak kredi; Bankanın bir gerçek ya da tüzel kişiye geri ödenmek üzere nakdi bir kıymet vermesi ya da bu kişilik lehine bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi hususunda üçüncü kişilere karşı taahhütte bulunmasıdır. Burada krediye konu olan materyalin her zaman nakdi bir değer olmak zorunda olmadığı anlaşılmaktadır. Bankanın güvenilirliğini bir kredi hizmeti olarak satması da kredi olarak değerlendirilmektedir. Bu tarz kredilere genel olarak Gayrinakdi krediler denmektedir. En bilinen örnekleri Teminat Mektuplarıdır.

Genel anlamda verilen bir kredinin geri ödenmeme riskinin asgariye indirilebilmesi için şunları yapmak gerekir. Bu işlemler, mikrokredilerin de zamanında geri alınabilmesi açısından oldukça önemlidir. Öncelikle müşterinin kredi ihtiyacının doğru analiz edilmesi gerekir. Yani müşterinin ne tür bir krediye ihtiyacı vardır ve nasıl bir ödeme planı kendisi için daha uygundur. Örneğin çiftçiler dönemsel gelir elde ederler, yani

hasat durumuna göre üç aylık, altı aylık periyodlarla gelir akışı mümkündür. Bu durumda bir çiftçiye aylık taksit ödemeli bir ktredi açılması geri dönüş açısından risk yaratacaktır. Bankalarda zaman zaman kredi ihtiyacının doğru analiz edilememesinden dolayı geri dönüşlerde aksamalar olmaktadır.

Kredinin sağlıklı bir şekilde geri dönebilmesi için müşterilerin kredi değerliliklerinin de doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi tüm kredilerde talep eden tarafından bir başvuru formu doldurulur. İşte bu formdaki bilgilerle ibraz edilen belgeler arasında uyum olması ve formdaki bilgilerin doğru olup olmadığının detaylı bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Ayrıca ibraz edilen belgeler eğer kantitatif (sayısal verilerle analiz- bilançoların, gelir tablolarının analizi gibi) bir analizi gerektiriyorsa bu konuda istihbarat faaliyetlerinin uzmanlar tarafından yapılması ve gerçek kredi değerliliğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Geri dönüşün sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için dikkate alınması gereken üçüncü husus karşılık olarak yeterli teminat alınmasıdır. Çünkü başvuranın durumu ne olursa olsun yeterli teminat alınması halinde hemen her tür kredinin tahsisi mümkündür. Özellikle nakit karşılıklı kredilerde faizlenmiş bakiye kadar teminat alınması halinde bireysel risk sınırlaması bile dikkate alınmayabilir. Burada nakit karşılıklardan kastedilen, ticari bankalarda tutulan çeşitli vadelerde ve çeşitli para birimleri (özellikle convertible olanlar) cinsinden mevduatlardır. Bunun yanında kamuya ait tahviller de çoğu ekonomik yapıda nakit gibi değerlendirilir ve nakit karşılıklı kredilerde teminat olarak alınabilir.

Takan' a göre, bankacılık sisteminin temel belirleyicisi kredi işlemleridir. Geleneksel bankacılığın borç verme amacı değişmekle birlikte bankaların aktifleri içinde kredilerin payı oldukça fazladır. Örneğin bankacılığın en çok geliştiği ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri' nde 1992 yılının rakamlarına göre kredi portföyü yaklaşık 2 trilyon dolardır. Bankaların bu kredilerden elde ettiği komisyonlar ve faizler bankaların toplam gelirlerinin yaklaşık 2/ 3 ünü oluşturmaktadır. Türkiye'de de durum çok farklı değildir. Bankaların aktiflerinde kredilerin payı oldukça yüksektir. Bankaların gelirleri arasında en yüksek pay kredilerden elde edilen faizler ve ücret gelirleridir. (Takan, 2000: 191)

Ticari kredilerde olduğu gibi mikrokredilerde de kredinin üç temel unsuru vardır. Bunları; Vade, Güven ve Risktir. Kredide zaman unsuru çok önemlidir. Kredi işleminde bir borç verilmektedir ve bu borç belirli bir süre kullanılarak kullanım ücreti de ilave edilerek geri alınmaktadır. Geri alım genel olarak kısa, orta veya uzun vadede mümkündür. Bu vade opsiyonlarına göre krediler farklı şekillerde isimlendirilmektedir.

Güven kredi işlemlerinin bir diğer önemli unsurudur. Buna bankalarda Kredibilite veya Moralite de denmektedir. Kredi değerliliğini, kredi talep eden müşterinin ibraz ettiği belgelerden, sunduğu bilgilerden veya tahsis edilmiş bir kredide geri ödeme alışkanlıklarından da sayısal olarak ölçmek mümkündür. Örneğin her ayın 15. nde ödeme yapması gereken bir müşterinin sürekli olarak erken ödeme yapması ya da tam gününde ödeme yapması durumunda kredi değerlendirme puanı çok iyi, gecikmeli ödeme yapması durumunda son ödeme gününden ne kadar uzaklaştığına bağlı olarak iyi, orta, kötü ya da çok kötü olacaktır. Bu puanlar, daha sonraki kredi tahsis işlemlerinde dikkate alınmaktadır ve Kredi Referans Sistemi sayesinde veri tabanına eklenerek tüm bankaların istihbaratına açık hale getirilmektedir. Böylece riskli müşteri profili ve portföyü belirlenerek kredi sisteminin güvenliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Davranış değerlendirme puanları yüksek olan müşterilerin böylece yeni kredi taleplerinde süreç daha çabuk işlemekte ve istedikleri limitlerde kredilerin tahsisi de kolaylaşmaktadır. Erken ödemenin müşteriler için ayrıca şöyle bir faydası da bulunmaktadır. Müşteri ne kadar erken öderse parayı kullandığı gün sayısı da düşeceği için kullanmadığı güne tekabül edecek tutar kadar daha az ödeme sözkonusu olabilmektedir. Yani taksit tutarları düşmektedir. Ancak tersi durumda, yani gecikmeli ödemelerde temerrüt faizleri, ihbarnameler vb yüzünden ödeme tutarları artacak ayrıca bir sonraki kredi talebinin kabul edilebilirlik ihtimali azalacaktır.

Risk tüm kredilerin bünyelerinde az ya da çok barındırdıkları bir unsurdur. Yani kredinin üçüncü unsuru risktir. Bankalar kredilerin geri ödenmeme riskine karşı müşterilerden teminat talep ederler. Bu teminatlar, menkul kıymet rehni, nakit karşılık, kefil- kefalet, ipotek ve ticari işletme ya da araç rehni olabilir. Banka nezdinde yatırım hesabı bulunan müşterilerin hesaplarındaki kıymetler ya da fiziken ibraz edecekleri hisse senetleri bankaca teminata kabul edilebilir. Bu kıymetler teminata alınırken değer düşme ihtimaline karşı marjlı işlem yapılır. Ancak kıymetler sabit getirili menkul değerler ise o zaman nakit karşılık gibi teminat değeri görür. Burada sabit getirili menkul kıymetler devlet tahvilleridir. Yine menkul kıymet gibi teminata kabul edilebilecek değerler çeşitli kıymetli evraklardır. Çek, senet ve bonolar, tevdi bordroları ile kabul edilerek teminata alınırlar.

Bir diğer teminat türü kefil- kefalettir. Gerçek ya da tüzel bir kişinin asıl borçlu gibi Müteselsilen ve kendi imzası ile sorumluluk aldığı duruma kefalet ilişkisi denir. Kefil tıpkı esas borçlu gibi kredinin tamamından ve faizlenmiş bakiye ile sorumludur. Bunun yanında gecikme ve ihbar ücretleri ile avukatlık masrafları da kefili bağlar.

İpotek, kredi karşılığı olarak Gayrimenkullerin teminata alınması işlemidir. Kredinin geri ödenmemesi durumunda sözleşme koşulları gereği ipotek çözülür, gayrimenkul nakde çevrilerek kredi tasfiye edilir.

Rehin işleminde teminata konu olan çoğunlukla ticari işletmelerdir. Rehin tesisinden önce işletme ile ilgili güncel bir envanter çıkarılır, nakdi değerleri bulunur ve bunlar üzerinden banka temlik hakkını saklı tutar. Ancak bazen taşıt kredilerinde de rehin sözkonusu olur. Satışı yapılan taşıt kredi ile ödeniyorsa, borç bitene kadar banka taşıt üzerine rehin tesis eder.

Tüm teminatlar içerisinde bankaca en çok tercih edilen teminatlar nakit karşılıklardır. Bir bankanın, bir gerçek ya da tüzel kişiye bir defada doğrudan ya da dolaylı olarak özkaynaklarının yüzde yirmibeşinden fazlasını kredi olarak vermesi kanunca yasaklanmıştır. (BANKALAR KANUNU) Buna Bireysel Risk Sınırlaması denir. Ancak bir kredinin karşılığı en az faizlenmiş bakiye kadar nakit karşılık ise bu durumda sözkonusu kredi bireysel risk sınırlamasına tabi tutulmaz. Nakit karşılık olarak değerlendirilebilecek unsurlar, daha önce de belirtildiği gibi, farklı döviz cinslerinden de olabilecek akit para ya da hesaplardaki bakiyeler ve Devlet Tahvilleri olabilir.

Kredinin Fonksiyonları

Kredinin fonksiyonları şöyle sıralanabilir.

Öncelikle krediler sayesinde tasarrufların atıl kalması engellenmiş olur. Yani krediler iddiharı engeller. İddihardaki kıymetlerin ekonomiye kazandırılması ekonomiye büyük katkı sağlar. Birer seri numarası verilerek para artışı engellenmiş olur, yani önceden yaratılmış olan paralar tekrar ekonomi içinde dolaşıma döner. Yani emisyonun doğuracağı enflasyon gibi makro ekonomik problemlere yol açmadan parasal tabanı genişletmek mümkün olur.

Kredi ekonomik yapı içinde bireylerin satın alma güçlerini artırır. Çünkü bireyler, krediler sayesinde gelecekte ellerine geçmesi muhtemel gelirleri şimdiden elde etme ve harcama imkânına sahip olurlar. Ayrıca krediler sayesinde işbölümü ve uzmanlaşma da sağlanmış olur. Kredi, girişimcilere yapacakları yatırımlar için fon tedarik fırsatı sağlar. Böylece, girişimcilerin tasarrufları yeterli düzeyde olmasa bile yatırım yapmaları mümkün hale gelmiş olur.

Krediler sayesinde ekonomik yapı içindeki borç ve alacak ağı belirli bir sistematik yapı içine kavuşmuş olur. Yani krediler olmasa ihtiyaç sahipleri edinecekleri fonlara çok yüksek bedeller ödemek durumunda kalabilirler. Ya da ödemede aksamaların olması durumunda tahsilâtta farklı ve bazen illegal yollara başvurulması muhtemeldir. Ancak krediler sayesinde, daha tahsis aşamasında geri ödenecek tutar, geri ödenmeme durumunda uygulanacak temerrüt faizleri vb kalemleri hesaplamak mümkündür.

Çoğu ülkede ekonomik sistem, Liberal modeldir. Bu sistemde kamunun ekonomiye müdahalesi minimum seviyededir. Krediler sayesinde liberal modelde tasarruf ve yatırım eşitliği kendiliğinden sağlanır. Paranın fiyatı olan faiz piyasa koşullarına göre şekillenir.

Kredi Sınırlamaları

5411 sayılı Bankalar Kanunu ticari bankaların verecekleri kredilere birtakım sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamaların nedenleri şöyle sıralanabilir.

- Bankalar, toplamış oldukları kaynakları ekonomik kalkınma amacına yönelik olarak kullanmak zorundadırlar. Bu sınırlama tüm kredi işlemleri için geçerli olmalıdır. Toplanan kaynakların belirli bir bölümü de Mikrofinansman için kullanılmalıdır. Böylece kanunda da öngörülen amaca ulaşılmış olur. Her ne kadar ticari bankaların asıl amacı kar elde etmek olsa da, kendilerine verilen mevduat toplama yetkisinin tek amacı onların karını maksimize etmeleri değildir. Kaynakları dağıtırken ülke ekonomisi de düşünülmeli, istihdamı artırıcı, alışverişi hızlandırarak piyasaları canlandırıcı kredilere öncelik verilmelidir. Yani hükümet politikalarını destekler nitelikte bir kredi politikası güdülmelidir. Bankalar iktisadi kalkınma amacına nasıl hizmet ederler. Bir ekonomi, fabrikaları, işlenen tarımsal alanları, farklı ölçeklerdeki işletmeleri vb sayesinde kalkınır. Bankalarda toplanan fonlar, bu kesimlerin fon gereksinimlerinin karşılanması amacıyla kullanılıyorsa o zaman bankalar bu sektörlerin finansmanı için ayırdıkları krediler sayesinde işlevlerini yerine getirmiş olur. Ancak özellikle yüksek faizin yaşandığı Türkiye gibi ülke ekonomilerinde toplanan fonların önemli bir kısmı kredi olarak kullandırılmayıp devlete satılmaktadır. Yani bankalar için kredi yoluyla değil de, paranın faizinden gelir elde etme ön plandadır. Bu da sözkonusu finansal sistemin işlevini gereği gibi yerine getirmediğini gösterir.
- Kredilerin sınırlanmasının bir diğer nedeni, finansal sistem içinde kredi veren kuruluşların yani ticari bankaların mali yapılarının zayıflamasını önlemektir. Tüm kredilerde az ya da çok ödenmememe riski vardır. Riski artan ticari banka bir süre sonra iflas edebilir ve bu da ülke ekonomisinde büyük yaralar açar. Sonuçta tüm toplumun katlanması gereken bir maliyet ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumun oluşmaması için krediler, gerek limit ve gerekse de tahsis edilecekleri kişiler bakımından sınırlandırılmıştır.
- 5411 sayılı yasanın kredileri sınırlandırmasının son nedeni ise, toplanan ulusal kaynağın birkaç firmaya tahsisinin önlenmesidir. Ticari bankalar, asıl amaçları kar elde etmek olan kuruluşlar olduğundan toplanan kaynağı belirli gruplara kullandırabilirler. Bu gruplar bazen kendilerine bağlı işletmeler de olabilir. İşte bankalar kanunu, hem kendi grup firmalarına kaynakların aktarımını engellemek ve hem de kredinin büyük montanlarda birkaç firmaya verilmesini engelleyip riski ve kaynakları tabana yaymak adına kredilere bu açıdan da sınırlamalar getirmiştir. Kanun bu bağlamda, Bireysel Risk Sınırlaması ve Büyük Kredi Kavramını tanımlamıştır.

Kredilerin Sınıflandırılması

Krediler çeşitli açılardan sınıflandırılabilirler. Bu türlerin bilinmesi, Mikrokredilerin hangi çeşide daha çok benzediğini anlamayı kolaylaştıracaktır. Ancak belirtmek gerekir ki sözkonusu sınıflandırmalar çok kesin hükümler içermez, çünkü bazen bir kredi birden fazla kredi tanımına uygun olabilir.

Nitelik açısından krediler Nakdi ve Gayrinakdi krediler olarak ikili bir ayrıma tabi tutulur. Nakdi kredi, ticari bankaların belirli koşullar altında miktarı belirlenmiş bir parayı, komisyon veya faiz karşılığında geri almak üzere müşterilerine vermesidir. Aylık taksit ödemeli bireysel veya ticari krediler, Borçlu Cari Hesap kredileri, avans, iskonto veya iştira kredileri bu gruba girmektedir. Gayrinakdi krediler ise, ticari bankanın, bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi konularında, müşterisi lehine üçüncü kişilere karşı taahhütte bulunması, müşteri adına garanti vermesidir. Banka bu hizmetinden dolayı müşterisinden komisyon ve varsa diğer masrafları talep eder. Görüldüğü gibi gayrinakdi kredilerde ilk etapta nakdi bir değerin kredi olarak verilmesi sözkonusu olmayıp bunun yerine krediye konu olan unsur bankanın güvenilirliğidir. Müşteri, banka güvencesi sayesinde üstlendiği işi gereği gibi yerine getiremezse bu durumda banka müşterisinin sebep olduğu maddi kaybı tazmin eder ancak daha sonra kendi zararını da müşterisinden tazmin yoluna gider.

Krediler vadelerine göre de sınıflandırılabilirler. Buna göre Kısa, Orta ve Uzun Vadeli krediler tanımlanmıştır. Genel kural olarak vadesi bir yıla kadar olan krediler kısa, bir ile beş yıl arası olanlar orta ve beş yıldan uzun vadeli krediler uzun vadeli olarak anılırlar. Bu ayırımın zaman sınırı kredilerin veriliş amacını da yansıtır. Krediler veriliş amaçlarına göre de ayrıma tabi tutulabilirler. Buna göre; Yatırım kredileri, işletmelerin duran varlıklarının finansmanında kullandıkları finansman desteğidir. Yani yeni bina ve tesislerin yapımı gibi işler için ihtiyaç duyulan kaynak genelde büyük montanlı olduğu için uzun vadede geri dönüşü daha mümkün kredilerdir. İştirakler, araziler, tesis makine ve teçhizatlar işletmelerin duran varlıklarına örnek olarak gösterilebilir. Bunlarla ilgili bir finansman ihtiyacı doğduğunda Yatırım kredisi kullanmak daha doğru bir yoldur. Donanım ve Teçhizat kredileri işletmelerdeki modernizasyon ve genişletme faaliyetlerinde daha çok kullanılır. Bunların vadeleri genellikle orta vadelidir. Bir de Dönen değerlerin finansman sorunu vardır. Bunlar kısa vadeli işletme kredileri ile finanse edilirler. İşletmelerin kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak, üretim faaliyetleri sırasında yaşadıkları kaynak sorunlarını çözmek amacıyla kullandırılan bu krediler aynı zamanda kasa kolaylığı da sağlamaları nedeniyle, ticari krediler içinde oldukça sık tercih edilen bir türdür. Örneğin bir ayakkabı satıcısının toptancıdan mal almak amacıyla bankadan aldığı kredi bir işletme kredisidir. Ancak bir fabrika mevcut makine ve tesisini yeniliyorsa burada sözkonusu olan donatım kredisidir.

Krediler teminatlarına göre de sınıflandırılabilirler. Bazı krediler teminatsız da tahsis edilebilirken birçok türde teminat zorunlu bir unsurdur. Teminatlı krediler, müşteri imzası ile müşterek, kredi değerliliğine güvenilen en az bir kişinin daha imzasıyla, müteselsil kefil sıfatıyla krediye iştirak ettiği durumdur. Teminat şahsi olabileceği gibi bankaca kabule değer ve mali değeri olan hemen her şey teminat olarak kabul edilebilir. Teminatsız krediler ise Açık Kredi olarak da bilinen ve kredi konusunda müşterinin kredi değerliliğinden başka bankanın güveneceği hiçbir değerin olmadığı durumu yansıtır. Müşteri imzası yegâne teminattır. Bu tarz kredileri verme yetkisi bankaların Genel Müdürlük birimleridir ve onlar bu yetkiyi şubeler kanalıyla kullandırabilirler.

Kredilerin sınıflandırılmasında dikkate alınan bir diğer faktör de krediyi onaylama yetkisinin kimde oluşudur. Yani onay yetkisi açısından da krediler sınıflandırılabilir. Buna göre üçlü bir ayırım mevcuttur. Şube yetkili, Bölge yetkili ve Genel Müdürlük yetkili krediler olmak üzere ayrılan bu kredilerde Genel Müdürlük kredilerinin bir diğer adı Otorize Kredilerdir. Bazı bankalarda ise izin açısından bir sınıflandırma olmadığı, kredi verme konusunda tek yetkinin sözkonusu bankanın ilgili Genel Müdürlük birimi olduğu görülmektedir. Türkiye' de özellikle son yaşanan ekonomik krizlerde bankaların önemli bir payının bulunması yüzünden kredilerin daha sıkı takip edilebilmesi adına Genel Müdürlük birimleri, kredi etkisini şubelerden alarak kendi bünyelerinde oluşturdukları birimlerde tahsis işlemlerine başlamışlardır. Ancak yine de uygulamada kabul gören durumda izin açısından üçlü ayrımın devam ettiği görülmektedir. Şube yetkili krediler, Genel Müdürlükçe kendilerine tanınan ikraz yetkileri dahilinde krediler dağıtırlar. Bu yetkiyi aşan durumlarda bir üst mercii Bölge Müdürlükleridir. Bölge Müdürlükleri de kendilerine tahsis edilen ikraz yetkileri dahilinde kredi kullandırabilirle. Ancak iki aşamanın da üzerinde bir kredi talei ile karşı karşıya kalınırsa o zaman Otorize Kredi sözkonusu olur. Bir diğer adı da Genel Müdürlük kredisidir. Ancak bilinmelidir ki Genel Müdürlük birimleri de banka kaynaklarını istedikleri miktarlarda dağıtamazlar. Bir bankada kredi konusunda en yetkili organ banka Yönetim Kuruludur. Banka özkaynaklarının yüzde 10 ile yüzde 25 aralığına karşılık gelebilecek kredi talepleri yönetim kurulunca karara bağlanır. İkincil yetki birimi Genel Müdürlük Kredi Komitesidir. Özkaynakların % 1' i ile % 10' u arasındaki kredi talepleri burada karar bağlanır. % 1 in altındaki talepler ise ilgili Genel Müdürlük birimlerince ve Bölge- Şubelerce karara bağlanır.

Krediler, işin konusu ve kullandırılacak kredinin kaynağı açısından da sınıflandırılabilir. İşin konusuna göre, Ticari krediler, sanayi kredileri, zirai krediler, konut kredileri ve bireysel kredilerden bahsetmek mümkündür. Finansman kaynağına göre ise, banka kaynaklarından kullandırılan krediler, reeskont kredileri ve dış kaynaklı krediler olarak üçlü bir ayırım sözkonusudur. Burada yanlış anlaşılmaması gereken husus banka kaynağı ile kastedilen unsurun bankanın özkaynakları olmadığıdır. Bankaların kendi özkaynaklarını kredi olarak kullandırmaları yasaca engellenmiştir. Sistem, özkaynakların kullanılmasından ziyade bu kaynakların sürekli artırılması yönünde bankaları zorlamaktadır. Bu yüzden her yıl elde edilen karın önemli bir bölümü dağıtılmayarak sermaye eklenmektedir. Böylece özkaynaklar genişletilmekte, rasyolar güçlendirilmekte ve daha güvenilir bir yapıya sahip olunmaktadır. Burada banka kaynağı, bankaların mevduat olarak müşterilerinden topladıkları bakiyelerdir.

Reeskont kredileri ise, müşterilerin ellerinde bulunan ve gerçek ticari işlemlerden kaynaklanan daha önceden iskonto ve iştira kredisine konu olmuş, yani kırdırılmış ticari senetlerin Merkez Bankasına tekrar

kırdırılması yoluyla kredi sağlanmasıdır. Merkez Bankası bunu bir para politikası aracı gibi kullanabilir ve gerektiğinde piyasaları bu yolla ve ticari bankalar kanalıyla fonlayabilir.

Dış kaynaklı krediler ise bankaların yurtdışındaki finansal kuruluşlardan sağladıkları kredilerdir. Daha çok sendikasyon kredisi adıyla anılan bu krediler yurtdışındaki birkaç finansörün ortaklaşa tahsisi ile kullanıma hazır olur. Her bankanın yurtiçi ve yurtdışı performansı ile ilgili bir kredi notu olur ve Sendikasyon Kredileri bu kredi notu göz önüne alınarak dağıtılır.

Son olarak farklı bir kredi türü olarak da Bireysel Krediler ele alınabilir. Gerçek kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere satın alacakları mal ve hizmetlerin finansmanı amacıyla belirli bir süre kullandırılan kredilere genel olarak Bireysel Kredi adı verilir. Bireysel krediler kendi içlerinde Taksit ödemeli krediler ve Rotatif krediler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Taksit ödemeli kredilerin bir adı da Tüketici Kredileridir. Bunlar; kişilerin yatırım amacına yönelik olmayan her türlü mal ve hizmet alımının finansmanı amacıyla ücretlilere, emeklilere, serbest meslek sahiplerine aylık taksitlerle itfa edilen kredilerdir. Nakit ödemeli tüketici kredileri, Maaş kredileri, Taşıt kredileri ve Konut kredileri tüketici kredilerinin uygulamadaki türleridir.
Rotatif krediler ise kısa süreli nakit ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, belirli bir limit dahilinde kullandırılan ve limit boşluğu olduğu sürece kullanıma imkan tanıyan kredi türüdür. Kredi kartları ve Kredili mevduat hesapları bu türün en yaygın kalemleridir.

Mikrokrediler

Dünya nüfusunun yaklaşık 1/ 5' i açlık sınırında yaşamaktadır. Bu orana denk gelecek nüfusun günlük geliri 1 dolardan bile daha azdır. Her ne kadar dünya genelinde Kapitalist ekonomik model hüküm sürüyor olsa da, kar maksimizasyonu tek hedef olup yoksul insanların, halkların durumu çoğu zaman göz ardı edilse de yine de yoksul toplumlara yardımı hedefleyen, açlıkla mücadele etmeye çalışan kişi ve kurumlar da yok değildir.

İşte Mikrofinansman ve Mikro kredi uygulaması bu amaçla çalışan insanların yarattığı bir oluşumdur. Yoksul, çok düşük gelirli inssnların kimseye muhtaç olmadan kendi gelirlerini yaratabilmeleri fikriyle ortaya çıkan bu uygulamanın başlangıç dönemi 1970' li yıllar ve uygulamanın isim babası da Bangladeşli Muhammed Yunus' tur. Muhammed Yunus önderliğinde ve Grameen Mikrokredi Projesi adıyla ortaya çıkan bu uygulama neredeyse 40 yıldır tatbik edilmekte ve her geçen zaman biraz daha yaygınlaşmaktadır.

Her ne kadar yaklaşık 40 yıldır uygulanmakta ve her geçen gün yaygınlaşmaktadır dense de aslında ulaşılan kitle, yığın içinde oldukça düşük sayılabilecek bir orandadır. Harris' in 2006 yılında yayınladığı Mikrokredi uygulamalarının bölgesel kullanım raporuna göre dünya genelinde yoksul halkların Asya' da :%47, 5, Latin Amerike' da %14,9, Afrika' da %9, 4 ve Avrupa' da %2,3' üne ulaşılabilmiştir. (Haris, 2006: 25). Rakamlar böyle olsa da Küresel Yoksulluk Raporu' na göre hala günde 1 doların altında gelir elde eden kesim dünya nüfusunun oldukça büyük bir kısmını oluşturmaktadır. (Global Poverty Report, 2000: 2). Bu arada şu hususu da belirtmek gerekir ki Mikrofinansman projesinin hedef kitlesi tamamen yardıma muhtaç olan bireyler değildir. Yoksulluk kavramı da bu açıdan sınıflandırılmış ve en yoksul olan kesim projelere dahil edilmemiştir. Çünkü bu kitleye yapılacak yardımın tamamen karşılıksız ve hibe şeklinde olması gerekmektedir. Oysa Mikrofinansman sisteminin işleyişi ve devamı için mutaka geri dönüş olmalı ve bu rakamlar da diğer kredilerin kaynağını teşkil etmelidir.

Mikrokredi ve Mikrofinansman kavramları da çoğu zaman birbiri yerine kullanılmaktadır. Özde bu ikisi birbirinden farklıdır. Mikrofinansman Mikrokrediden daha geniş bir kavramdır. Şöyle ki, Mikrokredi uygulaması ilk doğduğunda yapılmak istenen, yoksul insanları da bankacılık faaliyetlerinden faydalandırmak, bu finans kaynağından onların da yararlanmasını sağlamaktı. Ancak daha sonra, bu bireylerin de sigorta, emeklilik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamanın önemi anlaşılmış ve bu hizmetlerin de karşılanması ile Mikrofinansman kavramı doğmuştur.

Mikrokredilerin Türkiye'de Yaygınlaşmama Nedenleri ve Öneriler

Mikrokrediler maalesef Türkiye' de, dünyadaki örnekleri gibi bir gelişim gösterememiştir. Bunun temel nedeni aslında, bu kredileri vermek amacıyla organize olmuş bir örgütün Türkiye' de var olmayışıdır. Uygulama, lokal çapta ve seyrek zaman aralıklarıyla bazı sivil toplum kuruluşları tarafından hayata geçirilebilmiştir. Ülkemizde bu uygulamanın temsilcisi olan kuruluşlara örnek olarak, Kadın Emeğini Destekleme Vakfı tarafından kurulan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi' dir. Faaliyet alanı daha çok İstanbul ve genel haliyle Marmara Bölgesidir. Ancak tam anlamıyla Mikrofinansman örneği olarak esas telebbüsün Grameen Bank, Türkiye İsrafı Önleme Vakfı ve Diyarbakır Valiliği işbirliği ile gerçekleştirilen Türkiye Grameen Bank Mikrokredi Projesi olduğu söylenebilir.

Türkiye' de Mikrofinansman uygulamasının yaygınlaşması ve ticari bankacılığın da ürün portföyüne girebilmesi için bazı öneriler aşağıdakiler olabilir.

- Grameen Bank temelde birkaç vakfın birleşmesiyle sonradan banka haline dönüştürülmüş bir kuruluştur. Yoksulluk global bir sorun olduğuna göre tüm dünyada ve Türkiye' de bu bankanın şubesel örgütlenmesi desteklenmelidir.
- Türkiye' deki konu ile alakalı mevcut dernek, vakıf ve benzeri kuruluşlara Grameen Bank benzeri bir örgütlenme şansı tanınmalı hatta ilgili bakanlıkça bu tür kurumlar teşvik edilmelidir.

- Mikrokredilerin Türkiye' de yaygınlaşmamasının temel nedeni, ticari bankalar ile mikrofinansman sağlayan kurumlar arasındaki yapısal farklılıklardır. Ticari bankaların çalışma, hedef ve karar alma esasları ile sözkonusu kurumlar arasında büyük farklar vardır. Ticari bankaların temek amacı karınençoklanmasıdır. Mikrokredi uygulamasından yüksek faiz geliri elde edilemeyecek olması ticari bankaların konuya mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Mikrofinansman kurululşlkarının ise karı ikinci planda tutarak daha çok toplumsal fayda yaratmayı amaçladıkları bilinmektedir.
- Ticari bankalar için küçük montanlı mikrokredilerin operasyon maliyetleri, bir de elde edilmesi umulan faiz gelirinin düşük oluşu göz önüne alındığında oldukça büyümektedir. Bu da ticari bankaların bu kredilere bakışını olumsuza çevirmektedir.
- Teminat açısından da ticari banakalar için sorunlar bulunmaktadır. Mikrofinansman kuruluşlarında teminat ikinci plandadır.Temel güvence, konuya taraf olan kredi borçlularının zincirleme bir şekilde birbirlerine kefil olmalarıdır. Ancak bankalar açısından bu mümkün değildir. Çünkü mikrokredi azami 5 kişiye tahsis edilmektedir. Ancak 5 kişinin sadece birbirlerinin kefili olarak bu krediyi almaları ticari bankalar için yeterli güvence sağlamamaktadır. Başvuru sahipleri zaten dar gelirli ya da gelirsiz olduklarından başka bir teminat da ibraz edememektedirler. Bu da kredinin tahsisini güçleştirmektedir. Ancak bu bağlamda kamu ve sivil toplum kuruluşları devreye girerek teminat sorununu çözücü düzenlemelerde bulunabilirler. Örneğin Esnaf ve Kefalet kooperatifleri, bu krediler için başvuru koşulalrını sağlayan kişileri kendi bünyesine katarak ticari bankalardan kredi taleplerinde sorumlulukları sınırlandırılmış düzeyde kefil sıfatıyla bu kredilere tarafg olabilirler. Kendileri de ayrıca benzer kredi dağıtan kurumlar olduklarından Mikrokredi benzeri destekleri kendi kaynaklaırndan sağlayabilirler. Ancak bu konuda ciddi yasal düzenlemelerin ilgili bakanlıkça yapılması zorunludur.
- Ulusal bir ticari banka nasıl ki kalkınmayı destekleyici politikalara destek veriyorsa, bu konuda hükümet politikalarına uygun hareket ediyorsa, Dünya Bankasının da ticari bankalara Mikrofinansman için fon doğrudan fon desteği olması gerekir. Çünkü dünya bankasının da bir amacı, uluslar arasındaki kalkınmışlık farklarını azaltmak, yoksullukla mücadele edici politikalara destek vermektir.
- Yatırım ve Kalkınma Bankalarının ürün yelpazesine mikrofinansman desteği eklenmelidir. Türkiye' de kamusal ve özel sermayeli olmak üzere iki Yatırım ve Kalkınma Bankası bulunmaktadır. Bu bankalar sanayinin ve tarımın potansiyel arz ettiği bölgelerde örgütlenmesini gerçekleştirmiştir ve hizmetlerini buralarda sunmaktadırlar. Kalkınmya destekleyici, istihdamı artırıcı mikrofinansman desteği ürün gamına dahil edilmeli ve hükümetlerce teşvik edilmelidirler.
- Ülkedeki her ticari bankaya zorunlu bir mikrokredi ikraz koşulu getirilmelidir. Çünkü bankaların amaçlarından biri de kalkınmaya katıda bulunacak politikaları desteklemektir. Kuruluşta kendilerine verilen mevduat toplama yetkisinin verilme koşullaırndan biri de topladıkları kaynakları üle kalkınmasını destekleyecek şekilde kullandırmaktır.
- Mikrofinansman uygulamasının Türkiye' de yaygınlaşabilmesi için bir görev de bankaların bankası olarak bilinen Merkez Bankasına düşmektedir. Merkez Bankası özerk bir yapıya sahip olsa da, hükümetlere danışmanlık da yapar. Dolayısıuyla kalkınmayı hızlandırıcı, istihdamı artırıcı kredilerin dağıtılması için projeler üretmek, bu doğrultuda ticari bankaları teşvik edici uygulamalar yaratmak Merkez Bankasının görevidir.
- Türkiye' de yatırım yapan ya da yapacak olan yabancı sermayeli finans kurumlarına ve özellikle ticari bankalara yıllık mevduat bakiyelerinin belirli bir tutarı üzerinden mikrokredi dağıtım koşulu getirilmelidir. Özellikle yabancı sermaye bu konuda daha çok teşvik edilmelidir. Bunun iki neden vardır. İlki bu bankaların kaynak maliyeti yerli sermayeli bankalara göre oldukça ucuzdur. Diğeri ise Türkiye' de, üç kamusal sermayeli ticari banka hariç milli sermayeli olarak kalabilmiş banka sayısı bir elin parmağını geçmemektedir. Bunlardan en önemlisi Türkiye İş Bankasıdır. Yabancı sermayeli bankalara göre oldukça fazla bir kaynak maliyeti ile karşı karlıya olan bu bankaların zaten haksız rekabet koşullarında çalışması sözkonusudur. O yüzden özel sermayeli milli ticari bankaların mikrokredi konusundaki yükü diğerlerinden hafif olmalıdır.
- Bankalar Kanunu ticari bankaların verecekleri kredilere sınırlandırmalar getirmiştir. Bu sınırlandırmaların nedenlerinden biri de küçük montanlı krediler dağıtarak riski tabana yaymaktır. Gerçekten de bir kişiye 100 birim kredi vermektense 100 kişiye birer birim kredi vermek risk açısından daha rasyonel bir durumdur. Riskin tabana yayılması aynı zamanda bir kredilendirme ilkesidir. Bu anlayışın ticari banacılık sisteminde desteklenmesi ve teşvik edilmesi onların mikrokredi uygulamasına ilgisini artıracaktır.

Sonuç

Ticari bankalar bir ülke ekonomisinde en önemli kurumlardan biridir. Uygun şartların sağlanması ve özellikle de teminat sorununun giderilmesi, onların Mikrofinansman uygulamasına olan ilgilerini artıracaktır. Her ne kadar son yıllarda bu konuda gelişmeler kaydedilse de, Ticari Bankacılık sistemi içinde uygulama maalesef istenilen seviyeye gelememiştir.

Mikrofinansman uygulamasında ne ticari bankalar ve ne de sivil toplum kuruluşları tek başlarına yeterli olamazlar. Bu konuda, hükümetlere, uluslar arası finans kuruluşlarına, uluslar arası ve yerel sivil toplum kuruluşlarına büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle Türkiye gibi, para ve sermaye piyasaları arzulanan gelişmişlik seviyesine ulaşmamış, finans sistemindeki yasal düzenlemelerin genelde kar

maksimizasyonunu teşvik edici tarzda düzenlendiği yani sermayeden yana olduğu ülkelerde maliyetli olan bu uygulamanın yaygınlaşması için yasal düzenlemelerin yenilenmesi gerekmektedir.
Şu da unutulmamalıdır ki, Ticari Bankalarının esas kuruluş nedeni, kar elde etmektir. Her ne kadar mevduat toplama izninin verilmesi onlara bir takım sosyal sorumluluklar yüklese de Liberal ekonomik model içinde bu sorumluluk yaptırım gücü olan yasalarla bağıtlanmamıştır. Hükümetler ticari bankaları, kalkınma amaçlı kredi dağıtımı yönünde sadece teşvik edici önlemlerle zorlayabilmektedir. Dolayısıyla ticari bankaların mikrofinansman sistemi içinde sadece rollarl bulunduğu, asıl sorumluluğun mevcut hizmet sağlayıcılarda olduğu unutulmamalıdır. O yüzden öncelikle Grameen Bank gibi bankalaların Türkiye' de örgütlenmesinin tamamlanması ve teşvik edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Altan, Mikail (2001), **"Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık"**, Beta Yayınları, Konya

Berk, Niyazi (2001), **"Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi",** Beta Basım Yayın, İstanbul

Beşinci, Murat (2005), **"Mikrokredi ile Yoksulluğa Son",** Dünya Gazetesi, 19. 08. 2005

Deviren, Nurşen (2009), **"Küresel Yoksullukla Mücadelede Mikrokredilerin Rolü",** Mevzuat Dergisi, Sayı: 37 Sayfa:9-16

Harris, S.D. (2006), State of Microcredit Summit Campaign Report,www.microcreditsummit.org, 5.9.2007

İnan, ALİ Naim (1999), **"Bankacılar İçin Borçlar Hukuku Bilgisi",** İş Bankası Bankacılık Serisi, Ankara

Takan, Mehmet (2002), **"Bankacılık, Teori- Uygulama ve Yönetim"**, Nobel Yayınları, Ankara

Güney, Alptekin (2007), "**Banka İşlemleri",** Beta Yayınları, Ankara

Parasız, İlker (2000), "**Para, Banka ve Finansal Piyasalar",** Ezgi Kitabevi, Bursa

Parasız, İlker (2002), **"Modern Bankacılık",** Ezgi Kitabevi, Bursa

EĞİTİMDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN EDUCATION

SOSYAL GİRİŞİMCİLİKTE EĞİTİMİN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Aydın USTA
austa@inonu.edu.tr
İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Örgütlerin sosyal sorumluluk adı altında yürüttükleri sosyal faaliyetler, sosyal çalışma kümelerinin çabaları ve sosyo-ekonomik yapı içerisinde sorun çözmeye yönelik olarak birey ve grupların gerçekleştirdikleri toplumsal projeler sosyal girişimcilik olarak adlandırılmaktadır. Buradaki faaliyetlerin odak noktası faaliyetlerin toplum yararı için yürütülüyor olmalarıdır.

Eğitim ise, en genel anlamıyla belli amaçlara göre davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Eğitimin ekonomik, sosyal, siyasal ve bireysel işlevleri bulunmaktadır. İşte bu noktada sosyal girişimciliğin ve eğitimin birçok alanda örtüştükleri söylenebilir. Ayrıca eğitimin ve sosyal girişimciliğin karşılıklı etkileşim içerisinde bulundukları gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle bu iki sosyal kurumu tanımlamak, birey ve toplumu etkileme düzeylerini belirlemek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimci, Eğitim, Kişisel Yetkinlik, Eğitim Yöntemi

THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL ENTERPRISING

Abstract

Social activities that are executed by organisations in the name of social responsibility, the struggles of social practise groups and the projects which were realized by individuals and groups to solve the issues within the social-economical structure are generally named as social enterprising. The focus of such activities is that the activities are realized for the social benefits.

Education is generally defined as the process of behavior modification according to the certain aims. Conceptal education has economical, social, political and individual functions. In this sense, it can be said that the purposes of social enterprising and education match each other in many areas. Further, the reality of the mutual interaction of education and social enterprising should not be overlooked. In this perpective, to describe these social institutions and to determine their effectiveness levels on individuals and the society constitute the main objective of this study.

Keywords: Social Entreprising , Education, Personal Perfection, Education Method

Giriş

Doğası gereği her bireyin çok sayıda istemi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları bütünüyle kişiseldir ve şahsına özeldir. Şahsına özel bu istemler (gereksinimler) fizyolojik veya duygusal olabilir. Bazıları ise başkaları ile paylaşılabilir niteliktedir ve bunlar genellikle toplumsal yararı olan istemlerdir. Araştırmanın konusunu oluşturan sosyal girişimcilik toplumsal bir istem olarak kabul edilebilir. Çünkü bu tür faaliyetlerin amacı toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve toplumun önemli sorunlarına çözüm üretmektir. Bu anlamda insanları işbirliğine yönlendiren çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi özgecilik duygusu ile birilerine yardımcı olabilmektir. Bu tür duyguları taşıyan bireyler işbirliği yaparak, toplumun önemli sorunlarına çözüm üretebilirler. Sosyal girişimcilik niteliğini taşıyan dernek ve vakıf gibi örgütlerin temelinde özgeciliğe dayalı kişisel bağlar bulunmaktadır ve bunlar bir amaç uğruna oluşturulmuşlardır.

Bireyler ya da örgütler, içinde bulundukları toplumla barışık olmak, sağlıklı ve sürekli ilişkiler geliştirmek ve bu ilişkileri sürdürmek için sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmek zorundadırlar. Bu anlayış ve bilinç durumu bireyi veya örgütü sosyal girişimcilik duygu durumuna taşımaktadır. Bu nedenle kişilik ve sosyal girişimcilik arasında bir bağ bulunduğundan söz edilebilir. Ancak, kişiliğin oluşturulmasında eğitimin rolü yadsınamaz. İşte bu çalışmada bu anlayışla hareket edilmiş ve eğitim, kişilik yapıları ve sosyal girişimcilik duygu durumu arasındaki ortak ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada temel amaç olarak kabul edilen "*sosyal girişimcilikte eğitimin rolü*"nün belirlenmesinde öncelikle kapsamlı bir alanyazını taraması yapılmış; sosyal girişimcilik, kişilik ve eğitim faaliyetleri temel değişkenler olarak tanımlanmıştır. Ayrıca yerli ve yabancı bazı yazılı kaynaklar taranarak elde edilen bulgulara gözlemsel olarak edinilmiş bilgiler de katılmıştır. Çalışmada daha çok betimsel araştırma yönteminden ve ortak ilişkiler tasarımı yönteminden yararlanılmıştır.

Bir Yetkinlik Örneği: Sosyal Girişimcilik

Bu çalışmada tartışılan "*bir yetkinlik örneği olarak sosyal girişimcilik*" bilgi, beceri, yetenek, güdü, inanç, değer ve ilgilerin bir karışımıdır. *Sosyal girişimcilik* davranış örüntülerinde tüm bu yetileri görmek

mümkündür. Ancak bu yetilerin bir veya birkaçının bireyin kişisel özellikleri arasında yer almaması durumunda sosyal girişimcilikten söz edilemez. Ayrıca bu yetilerden yoksun bir girişimcinin toplumda başarılı olabilmesi de söz konusu değildir. Bu nedenle bu çalışmada sosyal girişimcilik bir yetkinlik örneği olarak ele alınmaktadır.

Çeşitli ülkelerde son yirmi-otuz yıldan bu yana tüketim, çalışma, tasarruf ve teşebbüs alışkanlıkları farklı olan değişik türde çok sayıda örgüt ortaya çıkmıştır. Bu örgütler genellikle toplumun önemli sorunları ile ilgilenmekte ve bu sorunlara yenilikçi bir anlayışla çözüm üretebilmek için çaba sarf etmektedirler. Üretim, tüketim, çalışma ve teşebbüs anlayışları diğer sivil toplum kuruluşlarından farklı olan ve toplum yararına faaliyet gösteren bu tür örgütler sosyal girişimcilik olarak nitelendirilmektedir.

Sosyal girişimcilik, toplumun acil olan sorunlarını çözmede kullanılan bir sistemdir. Sosyal girişimcilerin uğraşı alanları, devletin elinin uzanmadığı, özel kesimin risk almaktan çekindiği alanlardır (Büyükkanber). Sosyal girişimciliğin türevi sayılan klasik anlamda girişimci, emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynaklar olarak sayılan üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmet üreten bireydir. İlk kez Ortaçağda kullanılan bu sözcüğün iş yapan anlamındaki “entreprendre” sözcüğünden türetildiği bilinmektedir (Robert,1978:660). Ancak klasik girişimcilikte kâr güdüsü ön planda iken; sosyal girişimcilikte toplumsal yarar güdüsü dikkate alınmaktadır.

Sosyal girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olan temel duyguların neler olabileceği önemli tartışma konuları arasındadır. Bu tür duyguların ortaya çıkmasında kişilik ve çevre faktörlerinden hangisinin daha belirleyici olduğu ise bir diğer tartışma konusudur. Ancak girişimciliğin temelinde psikolojik güdülerin yer aldığı bilinmektedir.

Sosyal girişimci terimi öncelikle 1960’lı yıllarda Anglo-Sakson ülkelerinde toplumbilimi yazınında kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki son 30 yılda bu kullanım diğer ülkelerde de yaygınlaşmıştır. Buradan hareketle sosyal girişimci kişilik özellikleri şöyle sıralanabilir:

-Sosyal girişimciler toplumsal sorunları ve gereksinimleri önceden tahmin edebilirler.

-Toplumsal yaşamda yenilik ve değişiklikleri desteklemek için uygulanabilir çözüm önerileri getirirler.

-Uygulamaları gerçekleştirecek örgütü kurmak ve yönetmek için klasik girişimcilik ilkelerinden yararlanırlar.

-Tutum ve davranışları ile evrensel ahlak kurallarına uyduklarını kanıtlarlar.

-Toplumu ilgilendiren projeler üzerinde çalışırlar.

-Bilgilerini aktarmak, deneyimlerini paylaşmak konusunda özgecidirler.

-Davranışlarıyla liderlik örneğini sergilerler.

-Yeni sorunlar karşısında çözüm üreticidirler (Institut Du Nouveau Monde).

Sayılan bu çabaların dışında sosyal girişimciler, iş alanlarından işçi çıkarımlarıyla mücadele etmek; istihdamda sürekliliğe katkı sağlamak; bünyesindeki üreticilere sürekli bir gelir güvencesi getirmek; çevresindeki yaşlılara iyi bir yaşam sunulması için çaba sarf etmek ve toplumun sosyal gereksinimlerine yanıt verecek yenilikleri gerçekleştirmek gibi hedefleri sürekli gündemlerinde tutarlar.

Sosyal girişimci aynı zamanda bilinçli bir tüketicidir. Gerekli mal veya hizmet tüketiminde kendisine yararlı, ekonomik olanı tercih eder ve çevresel değerlere zarar vermez. Tüm bu davranış örüntüleri sosyal girişimciye bir eğitim süreci sonucunda kazandırılmıştır.

Sosyal girişimcilik ayrıca bir tür tasarrufa da imkân sağlamaktadır. Gerçekleştirilen bu tasarruf sonucunda yatırımlar gerçekleştirilmekte ve binlerce kişi dernek, vakıf, kooperatif ve yardımlaşma sandıkları biçimindeki kuruluşlarda istihdam imkânı bulabilmektedirler. Söz konusu bu tür örgütlerde ücretli veya gönüllü kişiler çalışabilmektedir.

Sosyal girişimcilik ekonomik bir projedir; risk alır, mal veya hizmet üretir. Böylece istihdam hacmi ve zenginlik yaratır; kamu tüzel kişiliklerinden bağımsızdır. Bağımsız bir kişiliğe ve sosyal bir amaca sahiptir. Sosyal girişimcilikte yönetime katılma son derece yaygındır. Bu özelliği ile sosyal girişimcilik için bir tür demokrasi okuludur denilebilir. Bu kuruluşlarda adeta demokrasi dersi eğitimi verilmektedir.

Sosyal etki, inovasyon, sürdürülebilirlik ve büyümeyi hedef alan, yoksulluktan sağlığa, çevreden insan haklarına birçok konuda bir sorundan yola çıkarak uzun dönemli projeler geliştiren ve sosyal dönüşümü sağlayan sosyal girişimcilik, dayanışmalı ekonominin bir parçasıdır ve sürekli yenilik yaklaşımı içerisinde kişilerin, vakıfların, derneklerin gündemindedir.

Sosyal girişimciler, teşebbüs ruhuna sahip, kendine güvenen daha doğrusu kendini keşfetmiş, bilgi birikimini, zekâsını ve geliştirdiği pazarlama yöntemlerini toplumun yoksul ve ihtiyaç sahiplerinin çıkarları doğrultusunda kullanan kişi veya örgütlerdir. Sosyal girişimci pazardaki süreçlere bakar, tıkanıklıkları tespit eder, süreçteki aksaklıkları fark eder ve aksaklıkları gidererek iş yapar. Sosyal girişimciler kar amacı gütmezler. Hayırsever kişi ve gruplar gibi de değildirler. Sadece yardım yapan kişi hayırseverdir. Sosyal girişimci yardım alma konumunda olan kişilere, insanların satın almak isteyeceği mal ve hizmetler üretebilme becerisini kazandırmış kişilerdir (Büyükkanber).

Sosyal girişimciler toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözümler üreten kimselerdir. Toplumsal sorunlarla mücadelede geniş ölçekte değişimi sağlayan yeni fikirler geliştirmekte hırslı ve kararlıdırlar. Sosyal girişimciler, toplumsal sorunun çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaksızın sorunun kaynağını tespit eder ve koşulları değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve toplumun yeni adımlar atması için ikna yeteneğini kullanırlar (ASHOKA, TÜRKİYE). Ayrıca insan doğasında var olan "*yararlı olma*" duygusunu ve dolayısıyla, güdüsünü harekete geçirmek için bireyler üzerinde etkide bulunurlar.

Genel olarak sosyal girişimciliğin temelinde şu üç özelliğin bulunduğu söylenebilir:

-Sorunlara çözüm üretmek,

-İyi bir gelecek için başkalarıyla görüş paylaşmak,

-İstenilen değişiklik doğrultusunda gerekli kaynakları seferber etmek (Institut Du Nouveau Monde).

Hukuksal olarak sosyal girişimciliğin uygulamada daha çok şirket biçiminde değil de dernek, kooperatif ve yardım sandıkları biçiminde organize edildiği görülmektedir. Böylelikle bir organizasyon oluşmakta ve yeni bir ürün, hizmet, dolayısıyla istihdam olanağı yaratılmaktadır. Bu tür organizasyonlar topluma yararlı oldukları için kolay kredi alma ve düşük faizden yararlanma olanaklarından yararlanabilmektedirler. Kısacası bu tür organizasyonlara yönelik devlet desteğinin olduğu söylenebilir. Bu tür organizasyonlarda kar sağlamaktan ziyade ortak çıkar sağlama söz konusudur. Örneğin, bu tür organizasyonlar, ev hanımlarına, deneyimsiz ve diplomasız insanlara iş imkânı sağlayabilir. Burada öncelik daha çok toplumda geçim güçlüğü çekenleredir. Oluşturulan örgütlerin amaç ve hedefleri, kimlerin katılabileceği ve üyelik biçimleri ana sözleşmelerinde gösterilir.

Sosyal girişimcilikte yoksulluğun yaygın olduğu bir yörede, en çok sosyal fayda nerede sağlanabilirse küçük bir sermaye ile o potansiyeli ortaya çıkararak yoksul kesime sosyal fayda sağlamak esastır. Hayırseverliğin aksine sosyal girişimcilikte para en önemli kaldıraç değildir. Önemli olan yüreğini, o güne kadar ki edindiği deneyimini ve becerilerini ortay koyarak yoksul kesime, çevreye, topluma kalıcı bir yarar sağlamaktır (ASHOKA, TÜRKİYE). Girişimcilik bir takım kişisel niteliklerle ilişkili olmakla birlikte, esasta, içinde yaşanılan toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel ortamıyla kopmaz bir bağa sahiptir. Toplumun değer ve norm sistemleri, politik, iktisadi ve sosyal koşulları, girişimci edimleri fazlasıyla etkilemektedir. Bu sosyo-kültürel koşullar, bireyin dünyayı algılama biçimine ve yaşam tarzına büyük ölçüde etki etmektedir. İçinde yaşanılan sosyal çevre, kişiye belli yargılar, inançlar, kanaatler kazandırmakta, ona belli şekilde davranması konusunda telkinlerde bulunmakta, bazı davranışları teşvik edici bazılarını ise engelleyici rol oynamakta ve sonuçta bireyin yaşama ilişkin geliştireceği tepkilere yön vermektedir. Bu çerçevede girişimci ruh ve davranış örüntüleri de, söz konusu toplumsal kültür ve çevre koşullarının yedeğinde ortaya çıkmaktadır. Girişimci ruh ve davranış örüntüleri bir kere oluştuktan sonra, toplumu, toplumsal yapıyı ve kültürü farklılaştırmakta, değişimci/yenilikçi bir süreç başlatmaktadır (Aytaç ve İlhan:118).

Sosyal girişimcilik, sosyal bir sorunu çözmek için sürdürülen çok aktörlü, çeşitli uygulamaları içeren kapsamlı bir yaklaşım olarak da tanımlanabilir. Bu yaklaşımın uğraş alanı tek bir konuya indirgenemez. Sağlık, ulaştırma, finans kesimlerinde sosyal girişimcilik söz konusu olabilir. Ancak bu faaliyetlerin sürdürülmesinde zorunlu olarak tıp, mühendislik, eğitim, hukuk, çevrebilim, disiplinlerinden yararlanılır. Sosyal girişimcilik klasik yönetime göre daha karizmatiktir denilebilir.

Özetle, toplumsal sorunlara çözüm üretilmesi, iyi bir gelecek için başkalarıyla yenilikçi görüşlerin paylaşılması ve istenilen değişikliği ve yeniliği gerçekleştirmek için gerekli olan üretim faktörlerinin uygun dağıtımı ve kullanımı sosyal girişimciliğin önemli özelliklerini oluşturmaktadır. Böylelikle sosyal girişimcilik demokratik yaşamda önemli rol oynamaktadır.

Sosyal Girişimcilikte Özne Olarak Birey

Sosyal girişimcilik ile bireyin kişilik yapısı arasındaki ortak ilişikiyi görebilmek için, bireyin tanımlanması gerekmektedir. Bu nedenle bu başlık altında bireyin ruhsal ve fiziksel yapıları arasındaki ilişkiyi gösteren bazı bilgiler verilmektedir. Bireyin kişiliği bir bütündür ve bu bütünlüğü göz ardı etmeden bireyin gücünü, devimsel, bilişsel ve duygusal olarak üç kümede incelemek olanaklıdır. Bu ayırım, bir bakıma insan gücünün çözümlenmesidir. Bu güçlerin bir bütün olduğu, aralarındaki ayırımın yapay olduğu unutulmamalıdır. Bu güçler kendilerini aynı adlar altında etkinlik olarak göstermektedirler (Başaran,1991:78). İnsan fizyolojik gereksinimlerinin yanında çok sayıda psiko-sosyal istemleri bulunan karmaşık yapıya sahip bir varlıktır. Ruh, devimsel gücünü yani edimini veya istencini beden aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Beden ise fizyolojik gereksinimini ruh aracılığıyla sağlayabilmekte ve bu hususta sorunlarına düşünsel gücü ile çözüm üretebilmektedir.

Biyopsikososyal bir varlık olarak tanınan insan, bir bütün olarak biyolojik, fiziksel ve toplumsal ortam ile sürekli karşılıklı bir etkileşimde bulunmakta ve gelişerek varlığını sürdürmektedir. Bütün canlı organizmalar gibi insan da, yaşamının her döneminde içinde bulunduğu çevre ile etki-tepki ilişkisi içerisindedir. Yaşamın sürekliliği bu etkileşime bağlıdır. Bir bütün olarak insan, çevresindeki dış dünya ile sürekli madde, enerji ve haber alışverişi içinde olan biyolojik dizgeler sıradizininden kuruludur

(Koptagel,1984:297). Bu konuda örnek vermek gerekirse sosyal girişimcilik, bireyin birçok duygusal gereksinimini karşılamakta ve birey ile dış çevresi arasında yoğun bir ilişkiye yol açmaktadır.

Birey bilişsel ve duygusal etkinliklerini, edimini iradesinin doğrultusunda bedensel yapıda yer alan kemik ve kas dizgeleri ile gerçekleştirmektedir. Bunlardan birinin ön plana çıkıp, diğerlerinin göz ardı edilmesi ise ruhsal düzeyde dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Bireyin kendine özel niteliklerle bütün sayılmasına kişilik denilmektedir. Fiziksel araştırmalar yapı ile uğraşmaktadır. Bu yapı içerisinde fikirlerle birlikte duygular, bireyin edimlerine etkide bulunmaktadır. Bu konuda örnek vermek gerekirse, sosyal girişimcilik iradi bir eylemdir. Bu eylem içerisinde bilişsel, duygusal ve devimsel süreçler yer almaktadır.

Ruhbilimciler genellikle insan davranışını oluşturan ruhsal etkinlikleri üç ana başlık altında toplamaktadırlar: Bunlardan birincisi, düşünme, sorun çözme, anma, kavram ve ilkeleri kullanma gibi bilişsel etkinliklerdir. İkincisi, tutumlar, coşkular, değerler, ilgiler ve güdüleri içeren duygusal etkinliklerdir. Üçüncüsü ise; yürüme, yazma, konuşma gibi kassal eylemleri içeren devimsel etkinliklerdir (Başpınar,1999:9). Ruhsal etkinlikler çerçevesindeki sinir-kas eşgüdümüne dayalı becerilerin büyük kısmı kassal güç gerektirmektedir. Bilgi edinme ve kullanma becerisi olarak adlandırabilecek zihinsel uğraşlar ise bilişsel gücün kapsamındadır. Temelde duygulanmaya dayalı etkinlikler de duygusal güç kapsamına girmektedir. Duygu, bireyin iç ve dış çevresinden gelen uyaranların, bireyde elem ya da haz türünde izlenimler yaratması olarak tanımlanabilir (Başaran,1991:120). Sosyal girişimciliğin öznesi olan birey, düşünsel, duygusal ve devimsel gücünü yürüttüğü faaliyetlerinde kullanmaktadır.

Birey sosyal girişimcilik becerisini kişisel yetkinliğine bağlı olarak gösterebilir. Bu noktada kişisel yetkinlik kavramını açıklamak gerekmektedir. Bireylerin yetenekleri ile ilgili yargıları, bireylerin yetkinlik algılarını, motivasyonlarını ve davranışlarını etkiler. Kişisel yetkinlik, bilişsel potansiyeline, bireyin davranışa yönelme yeteneğine ve çevrenin isteklerine yanıt verme yeteneğine olan inancı biçiminde tanımlanabilir. Bu tanıma göre kişisel yetkinliğin üç yönünden söz edilebilir: Birinci yönüyle kişisel yetkinlik, bir işi başarmaya ilişkin yargıdır. İkinci olarak kişisel yetkinliğin dinamik bir yapılaşma olduğu söylenebilir; çünkü yetkinlik algısı zaman içinde kazanılan yeni bilgilere ve edinilen deneyime göre değişir. Üçüncü yönüyle kişisel yetkinlik harekete geçme unsurunu içerir, koşulları değiştirmeye ilişkin genel ve karmaşık bir süreci yansıtır. Yetkinlik algısı, yalnızca gelecekteki davranışın sonucunu kestirmek değildir. İşlemsel yeteneklerin değerlendirilmesi, davranışları, düşünce örüntülerini ve duygusal tepkileri etkiler. Güçlü yetkinlik algısı bireyi mücadeleci işlere götürür ve kendini geliştirmesini sağlar. Bireyin yetkinlik inancı, psikososyal işleyişin niteliğine farklı açıdan katkıda bulunur (Minibaş,2001:452).

Kişisel yetkinlik yargıları, bireyin çaba ve engellemelere dayanma düzeyi üzerinde de etklidir. Yeteneklerinden kuşku duyanlar, güçlüklerle karşılaştığında vazgeçebilir, ancak bireylerdeki güçlü yetkinlik algısı kişiyi girişimci kılan mücadele gücünü artırabilir (Minibaş,2001:453).

Bandura (akt:Minibaş,2001,456) kişisel yetkinliğin gelişmesini sağlayan dört tip kaynaktan söz etmiştir. *Doğrudan deneyim, model alma, sözel ikna ve fizyolojik durum*. Bireyin bu kaynaklardan aldığı uyarıcılarar acılığı ile yapacağı bilişsel, duygusal değerlendirme ve bu deneyimlerin bütünleşmesi kişisel yetkinliği belirler.

Doğrudan deneyim, kişisel yetkinlikte en etkili bilgi kaynağıdır. Başarılı deneyimler gelecekteki başarı için beklentileri güçlendirir, yinelenen başarısızlıklar ise düşürür. Birey deneyimle daha güç engellerin üstesinden gelebileceğini düşünüyorsa karşılaştığı küçük başarısızlıkların sonradan kendisini motive etmesini sağlayarak çabasını artırabilir. Deneyimle kişisel yetkinlik yükselmeye başladıktan sonra başarısızlığın görüldüğü diğer durumlarda da etkili olmaya başlar (Minibaş,2001:456). Bu anlamda sosyal girşimcilik sonucunda bireylerin deneyim kazanacakları ve yetkinliklerini geliştirecekleri söylenebilir.

İnsanlar başkalarını gözlemleyerek de bilgi ve becer kazanabilirler. *Model alma* yoluyla öğrenme, gözlemlenen davranışın aynen taklidi değildir; birey gözlemlediği sosyal örneklerden uygun atıflar çıkarır. Bu bilgileri bir kural olarak bütünleştirir, bu kuralı yeni davranışlarında kullanır veya kullanmak üzere saklar (Minibaş,2001:456). Bu anlamda bireylerin sosyal girişimcilik yapılanması içerisinde birbirlerine yararlı olabilecekleri ve birbirlerini eğitecekleri söylenebilir. Sosyal girişimcilikte model alma ve bireyin yetkinliğini geliştirmesi bir fırsat olarak görülebilir.

Bireyler bazen kendi güçlerini ortaya koymakta güvensizdirler. Başkalarının deneyimini izlemek güven verebilir, başkalarının davranışlarının olumsuz sonuçlanmadığını görmek, çabayı yoğunlaştıracak beklentinin güçlenmesini sağlayabilir. Eğer bireyler gözlemledikleri davranışlar için kendilerinin yeterli olduklarına inanırlarsa başarı gösterebilirler. Yetkinlik model almayı kolaylaştırdığı gibi model alma da yeterliliği etkiler (Minibaş,2001:457). Bu anlamda sosyal girişimcilik yapılanması içinde izleyicilerin liderlerini model amaları ve kendilerini geliştirmeleri söz konusudur.

Bireyin performansı ile ilgili geri bildirim alması yetkinlik beklentilerini artırır. Ayrıca *telkin* yoluyla bireyler geçmişte aşılamaz olarak gördükleri ile başa çıkabileceklerine inandırılabilir. Bireyler yetenekli olduklarına dair sözel olarak ikna edilirlerse çabalarını daha iyi harekete geçirirler. Böylece çaba gösterip

becerilerini ve yetkinlik duygularını geliştirirler (Minibaş,2001:457). Konu ile ilgili olarak, sosyal girişimcilerin *ikna* yeteneklerinin yüksekliği ve toplum üzerinde yeterince etkili oldukları söylenebilir.

Fizyolojik değişim algılanan yetkinlikte önemli bir bilgi kaynağıdır. Heyecan uyarılmaları bireyin yetkinliğini etkiler. Aşırı uyarılmışlık performansı bozar, bireylerin gergin ve huzursuz olduklarında başarı beklentileri düşer. Yetenekle ilgili kuşkular heyecan düzeyini artırır, heyecan uyarılmasının dindirilmesiyle kaçınılan davranış düzeltilir (Minibaş,2001:453). Kuşkusuz bireyin fizyolojik sağlığı başarısını etkileyecektir. Bu nedenle sosyal girişimci bireylerin fizyolojik özellikleri önemlidir. Özellikle iç salgı bezlerinin sağlıklı çalışması, otonom sinir sisteminin dengeli çalışması, bağışıklık sisteminin güçli olması sosyal girişimcilerin faaliyetlerinde başarı şansını artırır. Çünkü, sosyal girişimcilik bir tür ruhsal, fiziksel becerilerin ortaya konulması durumudur.

Toplumsallaşmanın Tek Yolu: Eğitim

Eğitim, en genel anlamıyla belli amaçlara göre davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Ertürk'e göre (1986,12) formel eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Eğitimin temel hedefi öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde bireye bilgi, beceri, olumlu tutum ve değerler kazandırmaktır. Bireyin sosyal girişimciliğinin temelinde yer alan davranışlarında meydana gelmesini istediğimiz farklılaşmalar birer *kazanım* olarak ifade edilir. Örneğin bireye özgecilik tutumunun benimsetilmesi bir kazanımdır. Bireyde oluşturmak istediğimiz hedefler ve davranışlar bilişsel, duyuşsal ve devinimsel olmak üzere üç alanda sınıflandırılabilir (Şahin,2006:11). Sosyal girişimcilik davranışı ise söz konusu bu üç sürecin bir tür bileşimidir. Uğur'a göre (2003,115) ise eğitim, genel anlamda bilgilendirme yoluyla, tutum ve davranışları biçimlendirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Buradaki bilgilendirme süreci öğretim faaliyetlerini karşılamakta; tutum ve davranışları değiştirme süreci ise terbiye faaliyetlerini karşılamaktadır. Bu nedenle sosyal girişimci üst benliği geliştirilmiş bir kişidir.

Toplumsallaşma, toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenme sürecidir. Bir kuşaktan diğerine düzenli bir bilgi akımı (eğitim) olmazsa, insanların bireysel ve toplumsal yaşamı felce uğrayabilir. Toplumlarda düzeni sağlamak için hukuk ahlak din, görgü kuralları yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle bunların yanında formel eğitim yolu ile de toplumsallaştırma gerekmektedir.

Kuşaklar arasındaki bilgi akımı, toplumsallaşma adını verdiğimiz olguyu yaratır. Toplumsallaştırma olgusu içerisinde, toplum, kendi değerlerini, davranış kalıplarını, duygusal ve düşünsel yaşamını çocuklara ve gençlere çeşitli yöntem ve araçlarda aktarmaya çalışır. Sonuç olarak kültür, üstyapı, değerler sistemi gibi adlarla anılan sosyo-psikolojik bir olgu oluşur.

Birey içinde yaşadığı fiziksel çevreyi, yine o çevreden aldığı kültürel değerlerle yorumlar. Bireyin çevresinden maddi ve manevi kültürü öğrenmesi toplumsallaşmadır. Sosyal girişimciliği destekleyen ve gerçekleştiren dernek, vakıf gibi sosyal kurumlar kültürel birer değerdir ve bunların kuşaklar arası aktarımı eğitim yoluyla olmaktadır. Bu nedenle eğitim olmadan sosyal girişimciliğe yönlendirecek toplumsallaşmadan söz edilemez.

Hayvanlardan bir kısmı pek az bir eğitimle, bir kısmı da hiç eğitime gereksinme duymadan yaşamı sürdürebilir. Oysa bir kuşaktan diğerine düzenli bir bilgi akımı olmazsa, insanların bireysel ve toplumsal yaşamı felce uğrayabilir. Kuşaklar arasındaki bu bilgi akımı, toplumsallaşma adını verdiğimiz olguyu yaratır (Alkan,1980'den akt:Tolan ve diğerleri,1985:50). Toplumsallaşma ise sosyal girişimcilik denilen davranış örüntülerinin ortaya çıkmasına büyük ölçüde katkı sağlar. Bu nedenle toplumsallaşma, dolayısıyla düşünsel, duygusal ve devimsel düzeyde bireyin eğitimi sosyal girişimciliğin adeta güdeleyicisi ve kaldıracıdır denilebilir.

Eğitimin İşlevleri

Eğitimin işlevleri, toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireysel olmak üzere dört temel boyut altında ele alınmaktadır. Buna göre eğitimin toplumsal işlevi bireylere toplumun kültürel birikiminin aktarılması, bu birikimin zenginleştirilerek geliştirilmesi, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, içinde yaşanılan toplumun etkin bir üyesi haline getirilmesidir. Eğitimin ekonomik işlevi; bireylerin bazı mesleki beceriler kazanarak iş sahibi olmalarının sağlanması, bilinçli bir üretici ve tüketici olarak yaşama hazırlanmalarıdır. Eğitimin bireysel işlevi; bireylerin bedensel, zihinsel, sosyal, ahlaki, estetik, duygusal yönlerden geliştirilmesi, kendine yeterli ve güvenen, kendini gerçekleştiren bireyler yetiştirmek olarak ifade edilmektedir (Şişman'dan akt:Bayrak ve Terzi,2004:2-3). Eğitimin siyasal işlevi; bireylerin içinde yaşadıkları sistemin kendilerinden beklediği vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olmalarının sağlanması ve demokratik yaşamı içselleştirmiş bireylerin yetiştirilmelerini kapsamaktadır (Hoşgörür'den akt: Bayrak ve Terzi, 2004: 3).

Kendimizi ve başkalarını anlamamızı, benlik algımızı, öz saygımızı, özgüvenimizi, başkalarıyla işbirliği yapabilmemizi, dürüst, üretken, mutlu olmamızı etkileyen faktörlere ilişkin psikolojinin ortaya koyduğu bulgulardan yararlanarak, eğitim, insan davranışlarında istendik değişmeleri ya da yeni davranışları

oluşturmayı amaçlamaktadır (Senemoğlu,2006:137). Hangi rolde ve konumda olursa olsun günümüz insanı için eğitim, yaşanan gelişmelere, hızlı değişmelere uyum sağlamak amacı ile elimizdeki en önemli araç konumundadır.

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşır. Bu değerler bireylerin davranışlarını ve dilek düzeylerini yine eğitim yolu ile etkilerler. Keza bireyde eğitim düzeyi, fikir, duygu ve ahlaki tutumlar geliştikçe çocuklara ve gençlere verilen eğitim de esasta seviye kazanır gelişir. Eğitim, bireysel ve sosyo-kültürel olgulara ilişkin değişkenlerin etkileşimidir. Bu etkileşim sonucunda kişinin amaçları, bilgileri, davranışları, beklenti düzeyi ve ahlaki ölçütleri gelişir (Varış,1991:5).

Toplumsal bir girişim olan eğitimin amacı sağlıklı bir kişilik geliştirmektir. Özgür düşünen, aklını kullanan, sorgulayan, araştıran bir insan tipinin yetiştirilmesi çağdaş eğitimin amacıdır (Aydın ve diğerleri,1991:1). Toplumsallaşmanın yolu öğrenmekten geçmektedir. Toplumsal gelişmenin anahtarı olarak ilk bakışta eğitim görülür. Çünkü kuşkusuz daha iyi eğitim diğer alanlardaki evrimlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırır.

Yahya Kemal Kaya'nın da vurguladığı gibi, yalnızca kültürün aktarılması ile yetinmek, eğitime tutucu bir nitelik kazandırır; toplum çağdaşlaşma yolunda yerinde sayar. Oysa eğitimin görevi kişileri hem yaşadığı toplumun hem de bu toplumun bağlı bulunduğu çağdaş dünyanın uyumlu bir üyesi haline getirmektir. Bir eğitim düzeninin ulaşmayı istediği iki temel amaç vardır: İyi yurttaş; ya da iyi insan yetiştirmek (Aydın ve diğerleri,1991:46). İyi birey ile iyi yurttaş arasında karşıtlık olmadığı birbirlerini besledikleri söylenebilir. Değer yaratmak bakımından iyi birey veya iyi yurttaşın önemi tartışılamaz.

Eğitim, en genel anlamıyla belli amaçlara göre davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Şahin,2006:3). Eğitimin temel hedefi öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde bireye bilgi beceri, olumlu tutum ve değerler kazandırmaktır. Bireyin davranışlarında meydana gelmesini istediğimiz farklılaşmalar kazanım olarak ifade edilir. Örneğin bireye özgecilik tutumunun benimsetilmesi bir kazanımdır. Bireyde oluşturmak istediğimiz hedefler ve davranışlar bilişsel, duyuşsal psiko-motor olmak üzere üç alanda sınıflandırılabilir (Şahin, 2006:12-13).

Değer yaratma eylemi paradan insana, mali sermayeden tüm boyutları kapsayan entelektüel sosyal sermayeye doğru kaymıştır. Bilgi gücü, kurumları değer yaratma konusunda olağan üstü fırsatlar sunmaktadır. Bilgi gücü, bir organizasyonun hâlihazırda yapmış olduğu diğer tüm yatırımların kaldıracıdır. Zihinsel sermaye ve sosyal sermaye diğer bütün yatırımları destekleme ve en uygun hale getirmede anahtardır (Covey,2005:291). Bilgi gücü bireye ancak eğitim yolu ile kazandırılabilir.

Eğitim hem sosyal girişimciliği etkiler; hem de sosyal girişimcilikten etkilenir. Toplumsal değişmenin hızlanması, geniş ölçüde çeşitli alanlarda bilgi birikiminin artması, teknolojik gelişme, buluşlar sayesindedir. Bu nedenle toplumun değişmesi ve gelişmesi için yaratıcı, araştırmacı ve yenilikçi elemanlara gereksinim vardır. Bu kimseler ise ancak eğitim kurumlarında yetiştirilir. Yine eğitimin toplumsal değişmeye ilişkin diğer bir işlevi de değişmeye uyum sağlayacak bireyler yetiştirmektir. Toplumsal değişmenin sancısız ve sağlıklı olmasında bireylerin sorun çözme gücüne sahip olmaları, açık fikirli ve hoşgörülü olmalarının etkisi büyüktür (Tezcan,2006:108). Sayılan bu işlevleri ile eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır (Tezcan,2006:96).

Eğitimin Yöntemleri

"*Demir döğerek demirci olunabildiği*" gibi sosyal girişimcilerin faal olduğu bir ortamda görev alarak da sosyal girişimci olunabilir. Ancak eğitim biliminin verilerinden yararlanılarak düzenlenmiş ortamlarda geleceğin yöneticilerine temel bilgi ve davranış örüntülerinin kazandırılması toplumları bulundukları düzeyden daha ileri düzeylere taşıyacaktır. Bu nedenle sosyal girişimcilik duygularını taşıyan davranış örüntülerinin bireylere kazandırılmasında eğitim faaliyetleri önem taşımaktadır.

Sosyal girişimcilik anlayışını kazandırmaya yönelik eğitim, davranış örüntülerini kazandırmayı hedef alan kısa bir kurs biçiminde olabileceği gibi, birkaç hafta süren ya da birkaç ay süren yoğun öğretim biçiminde de uygulanabilir. Eğitim faaliyetleri Devletin görevlendireceği özel eğitim uzmanları tarafından yürütülebileceği gibi üniversite öğretim üyeleri tarafından da yürütülebilir. Kuşkusuz kümeler halinde yapılan bazı eğitim türleri de söz konusudur.

Sosyal girişimciliğe yönelik eğitim, genellikle; programlanmış eğitim, görsel eğitim, konferans ile tartışma ve sınıf eğitimi gibi yöntemlerden yararlanılarak yürütülmektedir. Bunlardan *programlanmış eğitim* yönteminde etki görevini ifa eden belirli kelime veya cümleler kullanılarak eğitilenlerin davranışlarında fark edilebilir değişikliklerin meydana gelmesi amaçlanmaktadır. Hazırlanan kelime veya cümlelerden eğitilenlerin belirli davranışlarda bulunmaları ve yanıt vermeleri beklenir. Eğitilenler istenilen yanıtları verdikten sonra, yeni cümlelere geçilir. Bu yöntemin başarılı olması için seçilen cümlelerin amaca uygun bir biçimde hazırlanması gerekmektedir (Koçel'den akt: Bingöl,1998:206). Bu eğitim sürecinde kullanılan kelime veya cümlelerle duygusal beyine erişilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemde adeta psikolojik olumlama ile davranış

örüntüleri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemde kullanılan kelime veya cümleler sosyal girişimciliğin önemini belirten değerlikte olumlu, geniş zamanda kurulmuş cümlelerdir.

Görsel eğitim, en eski ve en yaygın eğitim tekniğidir. Bu tekniğe göre, verilmek istenen bilgiler film, fotoğraf veya yansılar aracılığıyla gösterilmeye çalışılır. Örneğin bir sosyal girişimcilik örneği, bir filmle eğitilenlere gösterilir. Gösteri sırasında bir eğitimci ek açıklamalarda bulunarak öğrenmeyi kolaylaştırır. Diğer yandan gösteri sonunda katılımcılara soru sorma olanağı tanınır, sorular yanıtlanır veya istenilirse gösteri tekrarlanır (Bingöl,1998:206). Bu yöntem ile düşünsel beyine bilgiler yüklenmekte; duygusal beyinde ise örnek davranışlarla temel duygular geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Konferans ile tartışma yönteminde katılanların çoğunun yeterli bilgi sahibi oldukları ve önceden gündemi belirlenmiş bir konu tartışılır. Konferansa katılanlar, ortak sorunlara ve deneyimlere sahip olmalıdırlar. En iyi sonuçlar, kümeler oldukça az sayıdan müteşekkil olduklarında elde edilir. Bu yönteme göre eğitimin başarısı, daha çok liderin yeteneklerine bağlıdır. Lider, genel katılımı sağlayabilmeli ve konferans zamanını kendi tekeline almaktan kaçınmalıdır. Konferansı yöneten kişi, tartışılacak konunun tüm yönlerine egemen olmalıdır, aksi takdirde önemli noktalar gözden kaçırılabilir. Konferanslar bir veya daha fazla komite ya da bir uzmanlar paneli çerçevesinde de yürütülebilir. Bu uzmanlar daha ayrıntılı görüşlerin ifade edilmesi için kendi görüşlerini özetleyip tartışmada öncülüğü ele alabilirler (Bingöl,1998:207).

Sınıf Eğitimi yönteminde ise çok az sayıdaki eğitimci ile çok sayıda kişinin eğitilmesi sağlanabilir. Sınıf eğitiminde eğitimci konuyu takdim eder; nasıl, ne zaman, nerede ve niçin sorularını yanıtlar ve hatta yorumlarda bulunur. Aynı zamanda eğitim programına katılanları güdüler, harekete geçirir ve cesaret verir. Eğitimci her dersin sonunda katılanlara soru sorma olanağı tanımalıdır. Ayrıca eğitimcinin grubu analiz etmesi, amacı kesin olarak belirlemesi, temel noktaları ve düşünceleri saptaması, bunları uygun bir sıra içinde ele alması gerekir. Bunların yanı sıra eğitimci, yardımcı araç gereç ve malzemeyi nerede ne zaman kullanacağını da önceden saptamalıdır.

Sosyal Girişimcilik, Eğitim Ortak İlişkisi

Sosyal girişimcilik, ekonomik girişimcilikten farklıdır ve bu tür girişimcilikte sosyal güdüler ve duygular önemli rol oynarlar. Bu duygu ve güdülerin kazandırılması ise bir tür eğitim faaliyetidir. Eğitim faaliyetlerinin kazandırdığı sosyal duygular sosyal girişimciliği de içeren davranış değişikliğine ortam hazırlayabilmektedirler. Eğitim, sosyal girişimciliği hızlandırdığı gibi sosyal girişimcilik faaliyetlerinin yürütülmesinde de önemli bir işlev görmektedir. Ayrıca sosyal girişimcilik iradi bir eylemdir. Bu eylemin gerçekleşmesi düşünsel ve duygusal düzeyde eğitimi gerektirmektedir. Düşünce, duygu ve davranış sosyal girişimciliğin temel bileşenleridir.

İçinde bulunulan bölgede ya da ülkede yaşanan ekonomik veya sosyal nitelikli sorunların çözümüne katkı sağlamak bir sosyal girişimcilik örneği olarak görülebilir. Yaygın görülen bu uygulama, örgütlerin kendi bünyelerindeki vakıflar ya da yakın buldukları bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla eğitim, sağlık, altyapı gibi bazı temel sorunların çözümüne katkı bulunmalarıdır. Bu katkı, bazen sanat, spor, kültür aktivitelerinin desteklenmesi biçiminde de olabilmektedir. Ancak örgütlerin sosyal girişimcilik anlayışının en etkili ifadesi, örgütlerin kendilerinin ya da kurucularının adlarını taşıyan okullar, hastaneler, klinikler, öğrenci yurtları ve bakım evleri yaptırmalarıdır. Bu boyutta bir sosyal katkı sağlayamayan bir örgüt için ise en etkili yol, faaliyetleri benimsenen ve desteklenmek istenen sivil toplum kuruluşlarına finansal destek sağlamak olmaktadır (Barutçugil,2004:221).

Birer sosyal sistem olarak kabul edilen eğitim ve sosyal girişimciliğin karşılıklı etkileşimlerinin ortaya konulması bilimsel olarak sistem yaklaşımının özüne uygun düşmektedir. Bu tespit bilime bir katkı olarak görülebilir. Eğitim ve sosyal girişimcilik topluma hizmet amaçlı birer sosyal kurum olduklarından, bu kurumların daha iyi mal ve hizmet üretiminde sağlayacakları katkılar insanlığa bir fayda olarak kabul edilebilir. Ayrıca sosyal girişimcilik ve eğitim faaliyetlerinde diğer sivil toplum kuruluşları da görev alabilmektedirler. Bu uygulama STK'ların geliştirilmesi için bir fırsattır. Tüm bu çabalar sosyo-ekonomik yapı içerisinde sürdürüldüğü için bu faaliyetlerin iş dünyasına ekonomik boyutta hızlandıran etkisi olacaktır. Çalışma bu bakımdan önem arz etmektedir.

Eğitim kurumları sosyal girişimciliği geliştirecek bireyleri yetiştirme işlevine, eğitimin ürünü olan bireylerin özelliklerini belirleyerek başlar. Eğitim bireyin öğrenme ve araştırma beklentilerini karşılayacak yöntemler seçerek "*problem çözme*" becerisini geliştirir. Eğitim bireye grupla işbirliği yapma, sorumluluk alarak yerine getirme ve uyumlu çalışma becerisi geliştirecek yöntemleri kazandırır. Eğitim bireyi ilgi, gereksinim ve yetenekleri doğrultusunda aynı zamanda toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda üretici kişiler olarak yetiştirir. Böylelikle bireye, iyi bir dünyanın yaratılmasına katkı sağlaması gerekliliği düşüncesi eğitim sürecinde kazandırılmış olur. Bireye kazandırılacak en önemli davranış her konuyu ulusal yararlar açısından ele alabilmesidir. Eğitim, kişinin zamanla ulusal yararları, kendi kişisel çıkarından üstün görmesini sağlayacak bir kişilik geliştirmesine yardım eder. Eğitim bireye kitlelerin istek ve dileklerini analiz ederek ayıklama bilgi ve becerisini kazandırır (Varış,1991:134).

Eğitim hem sosyal girişimciliği etkiler; hem de sosyal girişimcilikten etkilenir. Toplumsal değişmenin hızlanması, geniş ölçüde çeşitli alanlarda bilgi birikiminin artması, teknolojik gelişme ve buluşlar sayesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle toplumun değişmesi ve gelişmesi için yaratıcı, araştırmacı ve yenilikçi elemanlara gereksinim vardır. Bu kimseler ise ancak eğitim kurumlarında yetiştirilir. Yine eğitimin toplumsal değişmeye ilişkin diğer bir işlevi de değişmeye uyum sağlayacak bireyler yetiştirmektir. Toplumsal değişmenin sancısız ve sağlıklı olmasında bireylerin sorun çözme gücüne sahip olmaları, açık fikirli ve hoşgörülü olmalarının etkisi büyüktür (Tezcan,2006:108).

Sosyal girişimcilik güçlü bir kişilik gerektirmektedir. Bu güçlü kişilik bilgili birey yetiştirmekten geçmektedir. Çünkü eğitim, bilginin davranışa dönüşümünü de sağlamaktadır. Güçlü bir kişiliğe sahip birey, aynı zamanda kitlelerin istek ve beklenti düzeylerini çözümleme yetisine de sahip kişidir.

Eğitim, bireye yönelik kısacası bireyin toplumsallaşmasına yönelik bir faaliyet iken, girişimcilik topluma, toplumun yararına yönelik bir faaliyettir. Bu şekli ile girişimcilik davranışı eğitim ile bireye kazandırılan anlayışın uygulaması olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Sosyal girişimcilik, aktörlerine ve ele aldığı sorunsala göre değişik biçimlerde gruplandırılabilir. Bunlar sosyo-ekonomik yapılarıyla, çeşitli uğraşı alanlarıyla, değişik amaçlarıyla çok sayıda ayırıma tabi tutulabilirler. Ayrıca, sosyal sorumluluklarıyla, sosyal çalışmalarıyla sosyal girişimciliğin yanında klasik girişimciler de bir tür sosyal girişimci olarak kabul edilebilir. Çünkü bunlar yarattıkları zenginliklerle topluma bir tür sosyo-ekonomik katkı sağlamaktadırlar. Böylece klasik girişimciler bu tür işlevleriyle sosyal girişimcilerin yanında yer almaktadırlar.

Geri kalmış bölgelerde sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasına yönelik olarak sağlık, ekonomik ve eğitim projeleri üretilebilir. Kuşkusuz bu tür projelerin uygulanmasında kar amacı gütmeyen sosyal girişimcilik (üçüncü sektör) başrolü oynamaktadır. Bu tür sosyal inovasyon projeleri incelendiğinde sosyal girişimciliğin ekonomik kalkınmaya ve toplumsal gelişmeye ne kadar yararlı oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü bu tür sosyal kurum ve projeler aracılığıyla demokrasi kültürü geliştirilmekte, eşitlik desteklenmekte, yeni üretilen ürün ve hizmetlerle ekonomik kalkınma sağlanmaktadır.

Sosyal girişimcilikte veya ekonomik girişimcilikte gereken davranış değişikliğini sağlamanın temelinde eğitim faaliyetleri yatmaktadır. Çeşitli işlevleriyle eğitim, sosyal girişimciliğin başlangıcında ve sürdürülmesinde önem taşımaktadır. Çünkü eğitim sosyal girişimciliğin temelinde yer alan, bireyde mevcut olan düşünceyi, olumlu sağlıklı duyguları geliştirmekte ve dürüstlük, yardımseverlik gibi ahlaki duyguları pekiştirmektedir. Gerek eğitim süreci olarak, gerekse kültürleşme biçimi olarak toplumsallaşma, bireyin tüm yaşamını kapsayan, istese de istemese de içinde bulunduğu ve kolay kolay terk edemediği bir süreci yönetmektedir. Bu süreç içerisinde bireyin yürüteceği sosyal girişimcilik faaliyetleri ise, eğitimin bir tür uygulamasıdır denilebilir.

Sosyal girişimcilikte yönetime katılma da önem taşımaktadır. Dernek, kooperatif, yardımlaşma sandıkları ve vakıflar biçiminde örgütlenen bu tür kuruluşlar toplumda adeta bir sosyalleşme göstergesidir. Sosyal girişimciliği kendisine amaç edinmiş bu tür kuruluşlar hukuksal, sosyal yapılarıyla toplumun önemli sosyal kurumları arasında yer almaktadırlar.

Kısacası Türkiye'de toplumsal inovasyon projelerini gerçekleştirecek dernek ve vakıfları kurulmalı; bu tür kurumlar aracılığıyla yoksul bireylerin yardım alma durumundan kurtarılarak üretim yapma kültürüne geçişi sağlanmalıdır. Ayrıca sosyal girişimciliği hedef olarak benimsemiş bu kurum ve kuruluşların desteklenmesi; aynı zamanda söz konusu kurumların bir eğitim kurumu olarak geleceğin sosyal girişimcilerini yetiştirebilecek biçimde yapılandırılması sağlanmalıdır. Çünkü sosyal girişimcilik, klasik girişimcilik ve kamu kesiminin yanında sosyo-ekonomik kalkınmanın üçüncü ayağını oluşturmaktadır.

Kaynakça

ASHOKA TÜRKİYE "Sosyal Girişimci Kimdir?", http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur

Aydın, Mustafa; L. Işıl Ünal; Esengül Balcı; Yasamin Koçak; Berrin Burgaz (1991) Eğitim Sosyolojisi, Teknomak LDT. ŞTİ, Ankara.

Aytaç, Ömer ve Süleyman İlhan, "Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif", http://www.sosyalbil.selcuk. edu.tr/sos_mak/makaleler%5C%C3%96mer%20AYTA%C3%87%20-%20S%C3%BCleyman%20%C4% B0LHAN % 5 CAYTA % C3%87,%20%C3%96MER.pdf. Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2009.

Barutçugil, İsmet (2004) Stratejik insan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri LTD. ŞTİ., İstanbul.

Başaran, İbrahim Ethem, *Örgütsel Davranış*, Gül Yayınevi, Ankara, 288 sayfa,1991

Başpınar, Nuran Öztürk, *Sekreterlik Davranışları*, TC Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1999

Bayrak, Coşkun ve Çetin Terzi (2004) “Okul Yöneticilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Okullara Yansımaları”, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya, 1–14. http://www.sanalrehber.com/dosya/pegema/dokuman/342.pdf Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2009.

Bingöl, Dursun (1998) İnsan Kaynakları Yöntemi,Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.,İstanbul.

Büyükkanber, Cahit “Sosyal İnovasyon” http://www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazar.aspx?ID=41. Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2009.

Covey, Stephen R. (2005) 8. Alışkanlık Bütünlüğe Doğru,Sistem Yayıncılık,İstanbul.

Institut Du Nouveau Monde, “A GO ON CHANGE LE MONDE, http://www.agoonchangelemonde. qc.ca/ content/ view/ 18/38/, Erişim Tarihi:23.06.2009.

Minibaş, Jale (2001) “Kişisel Yetkinlik” Salih Güney (Yay. Haz.) Yönetim ve Organizasyon, Nobel Yayın Dağıtım,Ankara, s:451-469.

Senemoğlu, Nuray (2006), “Eğitimin Psikolojik Temelleri”, Veysel Sönmez (Yay. Haz.), Eğitim Bilimine Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara, s:119-150.

Şahin, Ali Ekber (2006) “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, Veysel Sönmez (Yay. Haz.), Eğitim Bilimine Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara, s:1-24.

Tezcan, Mahmut (2006), “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Veysel Sönmez (Yay. Haz.), Eğitim Bilimine Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara, s:95-118.

Tolan, Barlas; Galip İsen; Veysel Batmaz (1985) Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji-1, Teori Yayınları, Ankara.

Varış, Fatma (1991). Eğitim Bilimine Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Uğur, Adem (2003) İnsan Kaynakları Yönetimi, Sakarya kitapevi, Adapazarı.

DÜNYADA ÖNCÜ ÜNİVERSİTELERİN İŞLETME FAKÜLTELERİNİN SOSYAL GİRİŞİMCİLİK İLE İLGİLİ EĞİTSEL VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

*Yrd. Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER**
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
burcu.kumbul@deu.edu.tr

Özet

Yeni bir kavram olarak adını duyuran sosyal girişimcilik, özünde hem sosyal olmayı hem de girişimciliği barındırmaktadır. Sosyal sorunlara yenilikçi bakış açısıyla çözüm üreten girişimci liderler tarafından üstlenilen sosyal girişimcilik, dünyamızda çözüm bulunmakta zorlanılan sosyal sorunlar var oldukça ve artış gösterdikçe önemi giderek artan bir olgudur. Dolayısıyla, sosyal girişimciliğin geliştirilmesi ve dünyamıza daha fazla dönüşümcü liderler kazandırılması da oldukça fazla önem arz etmektedir. Bu çalışma ile dünyada sosyal girişimciliğin geliştirilmesi konusunda öncü konumda olan üniversitelerin işletme fakültelerinin hem eğitsel hem de bilimsel faaliyetlerine odaklanılmakta ve bu konuda ülkemizin konumu tartışmaya sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Girişimcilik, Sosyal Girişimci, Sosyal Girişimciliğin Geliştirilmesi, Üniversite, İşletme Fakültesi*

WORLD'S LEADING BUSINESS SCHOOLS' TEACHING AND RESEARCH ACTIVITIES ABOUT SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Abstract

Social entrepreneurship, which is a brand new term, consists of both being social and being entrepreneurial. Undertaken by entrepreneurial leaders who have innovative solutions to social problems, social entrepreneurship is a developing concept as the hardly solved social problems exist and arise. For this reason, developing social entrepreneurship and gaining more transformative leaders are becoming highly crucial. In this study, business schools of top universities which have social entrepreneurship activities in both teaching and research are evaluated and the situation in Turkey is opened to discussion.

Key Words: *Social Entrepreneurship, Social Entrepreneur, Development of Social Entrepreneurship, University, Business School*

Giriş

Günümüz işletmeleri, geçmişe göre giderek daha fazla sosyal sorumluluk projeleri üretmeye ve yürütmeye başlamışlardır. İş dünyasına özgü anket çalışmalarıyla ünlü kuruluş McKinsey'in 2006 yılında yayınlamış olduğu bir raporda, "gerek kamu gerekse de özel olsun büyük işletmelerin toplumda sahip olması gereken rolleri en iyi hangi cümle tanımlamaktadır?" sorusu üzerine % 84 oranında verilen cevap şöyle gerçekleşmiştir: "Yatırımcılara yüksek geri dönüşü olan ancak bunu daha geniş anlamda kamu yararı (iyi iş alanları sağlayarak, hayırsever bağışlarda bulunarak ve yasal sorumlulukların ötesinde iş yapmanın olumsuz etkilerini ve çevre kirliliğini en aza indirmek) için katkılarla dengelemek" (Global Surveys Business Executive, 2006: 4). Verilen bu cevaptan anlaşıldığı gibi, günümüzde artık işletmeler sadece hissedarlarının kazancını ve hakkını korumak için değil, tüm paydaşlarının kazancı ve hakkı için çalışmalarını sürdürmektedirler. Özel sektör işletmelerinde hissedarlık anlayışından paydaşlık anlayışına doğru yaşanan bu değişim, kar amacı gütmeyen sektörde de kendini göstermektedir. Anılan sektörde faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri sosyal girişimcilik faaliyetleri ile birlikte, toplumsal sorunları kendileri için çalışma alanı olarak benimseyerek, sosyal ihtiyaçları giderme konusunda yenilikçi, yaratıcı çözümler üretmektedirler. Toplumsal sorunların çözümünü kendine amaç edinmiş olan sosyal girişimler yaptıkları işi, özünde fırsatları görebilmeyi, riski, yenilikçiliği barındıran girişimcilik ile harmanlayarak sunmaktadırlar.

Hem özel sektörde hem de kar amacı gütmeyen sektörde yaşanan bu değişim iş dünyasının liderlerini yetiştiren üniversiteleri de etkilemektedir. Dünyada işletme ve/veya iktisat fakülteleri 1950'li yıllardan itibaren sosyal sorumluluk fikrini kabul etmeye başlamışlar ve bu konuda gerek bilimsel çalışmalar üretip yayınlayarak gerekse de üniversite öğrencilerine bu kavramın önemini kazandırmaya çalışarak önemli bir toplumsal misyon üstlenmişledir. İşletme fakültelerinin birçoğu iş dünyasının liderleri olarak girişimci yetiştirmekte, geleceğin girişimcilerinin toplumsal farkındalıklarını artırmak için de sosyal sorun farkındalığı

---

* Yazar, sosyal girişimcilik konusu hakkında incelemelerde bulunmak için, TÜBİTAK Yurt Dışı Araştırma Burs Programı'ndan yararlanarak, ABD Boston Üniversitesi'nde, Prof. Dr. James E. Post danışmanlığında, misafir öğretim üyeliğinde bulunmuştur.

sağlayan dersleri ders programlarına dahil etmektedirler. Buna ek olarak, artık, işletme fakülteleri sosyal girişimci yetiştirme çabası içine de girmektedirler. Bu amaç doğrultusunda akademisyenler sosyal girişimcilik konusunda hem bilimsel çalışmalar üretmekte hem de yapılan bu çalışmaları öğrencilerine gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeyde dersler ile ileterek, dünyamızın giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu sosyal girişimci sayısının artışına katkıda bulunmaktadırlar.

Bu çalışma, yeni gelişmeye başlayan ve artan oranda gelişen sosyal girişimcilik alanında dünyada ilk sıralarda yer alan üniversitelerin işletme fakültelerinin bilimsel ve eğitsel çalışmalarını nitel olarak inceleyen bir araştırmayı içermektedir. Çalışmada önce, sosyal girişimcilik hakkında teorik bir bilgi sunumu yapılacak olup, sonrasında araştırma bulgularına yer verilecektir. Çalışma, ülkemizde sosyal girişimcilik alanına yönelmek ve bu alanda yapılan çalışmaların ilerlemesi gerekliliğine yer veren tartışmayla sonlanacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Sosyal Girişimciliğin Tanımı

Sosyal girişimcilik ve uygulayıcıları olan sosyal girişimciler akademik alanyazında göreli olarak yeni kavramlardır. Aslında her ne kadar sosyal girişimcilerin yapmakta oldukları işler, vakıf ve dernek çatısı altında genel olarak bilinen toplumsal içerikli işler olsa da, günümüzde sosyal girişimcilik mekanizması tarihçesinden biraz daha farklı unsurlar içermektedir. Öncelikle sosyal girişimciliğin ne olduğu ve sosyal girişimcinin kim olduğu üzerinde biraz durmak gerekirse, bu konuda alanyazında yapılmış olan tanımlara yer vermek gerekmektedir.

Sosyal girişimcilik konusunda ilk eserlerden birini ortaya koyan Theobald (1987), sosyal girişimcileri, "birey, grup ve kuruluşlara yeni fikirler getiren, beceri ve risk alma isteğine sahip değişim aracıları" olarak ifade etmiştir. Risk alma isteği ve yenilikçilik gibi girişimci unsurlara vurgu yapan bu tanımla benzer şekilde Leadbeater da (1997) sosyal girişimciliği, "kar elde etmek amacından çok, belli bir dezavantajlı grubun yararı için sosyal amaçlarını yerine getirirken girişimcilik davranışını kullanmaktır" şeklinde tanımlamaktadır. Burada yazar, özellikle dezavantajlı kesime yönelik sosyal amaçları yerine getirmenin altını çizmektedir. Sosyal girişimcilik alanında öncü isimlerden biri olan Dees (1998) ise sosyal girişimciler hakkında şu maddelerle bir tanıma ulaşmaktadır:

- sadece kar değil sosyal değer yaratarak ve bunu sürdürmek için bir amaç benimseyerek,
- bu amaca hizmet etmek için fırsatları görerek ve yorulmaksızın bu fırsatları kovalayarak,
- sürekli yenilik, adaptasyon ve öğrenme süreci içinde bulunarak,
- eldeki kaynaklarla yetinmeyip cesur davranarak ve
- hizmet ettikleri topluma karşı ve yarattıkları sonuçlar için yüksek sorumluluk göstererek sosyal sektördeki değişim aracısı rolünü üstlenen kişilerdir.

Dees (1998) burada, risk, sosyal değer yaratmak ve yenilikçiliğe ek olarak, sosyal girişimcilerin varolan kaynaklarla yetinmeyen ve yorulmaksızın yeni fırsatlar peşinde koşan bireyler olduğu üzerinde durmaktadır.

Bir diğer araştırmacı Frumkin (2002) sosyal girişimcilerin kar amacı gütmeyen örgütler kurduklarına ve bu örgütlerde gelir artırıcı faaliyetler yapılmasına dikkat çekerek, sosyal girişimcileri "yeni programlar geliştirmek ve destekleyici kazanç akışını sağlamak için girişimci fırsatların kovalanabileceği kar amacı gütmeyen organizasyonlar kuran kişiler" olarak ifade etmektedir. Alvord ve diğerleri (2004) ise, sosyal girişimciliğin liderlik özelliğine ve dönüşüm yarattığına vurguda bulunarak, sosyal girişimcileri "sosyal dönüşümü kolaylaştıran liderler" olarak çok geniş bir anlatımla tanımlamaktadır. Yine, dönüştürücülük üzerinde duran Bornstein (2004) da, sosyal girişimcileri vizyonları doğrultusunda durmak bilmeden çalışan ve sorunlara yenilikçi fikirler üreten insanlar ya da daha basit bir ifadeyle "dönüştürücü güçler" olarak ifade etmektedir.

Sosyal girişimciliği sosyal değişimi gerçekleştirme süreci olarak gören Mair ve Marti (2006) bu süreci, "sosyal değişimi hızlandırmak ve/veya sosyal ihtiyaçları gidermek için farklı kaynakları biraraya getirerek ya da bunları yenilikçi bir şekilde kullanarak fırsatları değerlendirme süreci" olarak belirtmektedir. Benzer şekilde, sosyal ihtiyaç bağlamında sosyal sorun ve çözüm yollarına ilişkin bir süreçten sözeden Robinson (2006)'a göre de, sosyal girişimcilik "belirli bir sosyal sorunu teşhis edebilme, sorunu giderebilecek yolları bulabilme, yarattığı sosyal etkiyi, iş modelini ve girişimin sürdürülebilirliğini değerlendirebilme, ikili (ya da üçlü) sacayağında[1] ya sosyal amaç odaklı kar amacı güden ya da işletme odaklı kar amacı gütmeyen bir örgüt yaratma süreci"dir. Sosyal sorun konusunu "dengesizlik" olarak ifade eden Martin ve Osberg (2007) ise, sosyal girişimciliği şu şekilde dile getirmektedir:

1) insanlığın bir bölümünün kendi yararına dönüşümünü sağlayacak finansal ve politik güce sahip olmaması nedeniyle dışlanması, marjinalleşmesi ve acı çekmesine neden olan durağan ve karakteristik dengesizliğini teşhis edebilmek,

[1] İngilizce'de"triple bottom line" olarak ifade edilen bu kavram ile anlatılmak istenen, kurulan örgütün ekonomik, sosyal ve çevresel odaklara sahip olmasıdır.

2) bu dengesizlik içinde bir fırsat görebilmek, sosyal değer yaratabilmek, ilham verebilmek, yaratıcılık, direk harekete geçme, cesaret ve sebatkarlık ile varolan durumun egemenliğine meydan okuyabilmek,
3) hedef grubun sıkıntılarını azaltmak adına grubun potansiyelini açığa çıkarmak ve yeni ve kalıcı bir denge yaratmak. Bu yeni denge çevresinde, hedef grubun ve daha geniş bir perspektifte toplumun daha iyi bir geleceğe sahip olabilmesini garanti eden kalıcı bir ekosistem yaratmaktır.

Son olarak, alanyazının güçlü isimlerinden Austin (2006)'e göre sosyal girişimcilik, "kar amacı gütmeyen, özel ve kamu sektörlerinde görülebilen yenilikçi, sosyal değer yaratma faaliyeti"dir. Yazar, sosyal girişimcilik olgusunun ana unsurlarının altını çizmektedir:

- *Yenilik:* Yapılan faaliyet girişimcilik olarak değerlendirildiği için, yeni birşey üretmede yaratıcı süreci önemli görülmektedir.
- *Sosyal değer yaratma:* Sosyal girişimciliği özel sektör girişimciliğinden ayıran özellik olarak sosyal değer yaratma, temel dürtü olarak görülmektedir.
- *Alan:* Yazara göre, sosyal girişimcilik her sektörde ve sektörler arası işbirliği çalışmalarında görülebilir.

Özetle Austin (2006) özel, kamu ve kar amacı gütmeyen sektörler arasında bir fark gözetmeyerek, sosyal girişimciliğe sektör sınırlaması getirmemektedir. Bu değerlendirmeye göre, kamu girişimcileri ve sosyal sorumluluk kampanyaları sürdüren özel sektör girişimcileri de sosyal girişimcilik bünyesinde aynı amaca hizmet eden gruplar olarak kabul edilmektedir.

Toparlamak gerekirse, sosyal girişimciliği "çözüm bekleyen toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelen, sosyal bir misyonu, vizyonu, stratejisi ve çalışma şekli olan, çözümleri yenilikçilik içeren girişimci prosedürler ile uygulayan, genellikle kar amacı gütmeyen ancak sürdürülebilirlik amacıyla gelir elde eden örgütler aracılığıyla sosyal değer yaratmak" (Kümbül-Güler, 2008a: 77) olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla, toplumsal sorunların farkında, "değişim aracısı" rolüne soyunmuş olan sosyal girişimciler de, fırsatları belirleyebilme, yenilikçilik ve gelir elde etmeyi gerektiren girişimci yöntemler uygulayarak toplumsal sorunların üzerine giden, sorunun bulunduğu alanda tümden dönüşüm sağlayabilen, uzun vadeli çözümler üretebilen kişiler olarak ifade edilebilir.

Sosyal Girişimciliğin Önemi

Dünyada ve genellikle az gelişmiş ülkelerde, devlet ve özel sektörün ilgi göstermediği ya da yetersiz kaldığı pek çok sosyal sorun bulunmaktadır. Bir sivil inisiyatif ve gönüllülük hareketi olarak değerlendirilmesi mümkün olan sosyal girişimcilik, sorunların çözümünün sadece devlet veya özel sektörden beklenilmesinin bir yararı olmadığı düşüncesi üzerine kuruludur. Çoğunlukla üçüncü sektör ya da kar amacı gütmeyen sektör olarak da ifade edilebilecek sektörde gelişen sosyal girişimcilik faaliyetleri, toplumsal, çevresel ve insani olan sözkonusu sorunların giderilmesi yolunda önemli adımlar atmaktadır (Glancey ve McQuaid, 2000: 170; Prabhu, 1999: 145). Sosyal girişimcilik faaliyetleri, sosyal açıdan bilinçli, duyarlı ve sorumlu davranan sosyal girişimcilerin sorunlara çözüm bulmasını sağlayacak olan kaynakların bulunmasını sağlamaktadır. Sosyal girişimciler, çözüm gerektiren sosyal sorun alanlarında var olan boşluğu farketmekte, boşluğun doldurulmasında kaynakları temin etmekte ve böylece yerel halkın refahını artırmak yoluyla ülke ekonomisinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadırlar. Nitekim Peter Drucker da, toplumu kurtaracak olanın ne devlet ne de özel sektör olduğunu ifade ederek, sosyal sektörün dolayısıyla, daha çok bu alanda yeşeren sosyal girişimciliğin önemini dile getirmektedir (Hasselbein, 2006: 43). Eski İngiltere Başbakanı Tony Blair de, bir konuşmasında sosyal girişimciliği desteklediğini açık bir biçimde sergilemektedir. İlgili konuşmadan bir kesit sunmak gerekirse:

> *"Bu yüzyılın (20'inci yy) ilk yarısında, gerekli hizmetleri sunan ve güvenlik zeminini sağlayan devletin yardımı olmadan toplumun amaçlarını başaramayacağını öğrenmiştik. Yüzyılın ikinci yarısında ise, devletin kendi amaçlarını diğerlerinin enerjisi ve sorumluluğu olmadan başaramayacağını öğrendik…Her yıl binlerce sosyal girişimci çok zor koşullarda olağanüstü şeyler başarmaktadır… (toplumsal girişimlere ve gönüllü sektöre) katılan milyonlarca kişi olduğu gibi milyonlarcası da, nasıl yapılacağını öğrendikleri sürece, katılmayı beklemektedir…bu nedenle, bir mücadeleyi belirliyorum: Bu binyılı insanların yaşamlarına dokunan 'toplumsal eylem'de patlama ile damgalayalım"* (Eski İngiltere başbakanı Tony Blair'ın Ocak 1999'da yapmış olduğu konuşmasından yapılan alıntı, aktaran Thompson ve diğerleri, 2000: 328).

Sosyal girişimciliğin ana unsurları üzerinden gitmek gerekirse, konunun ne kadar önemli olduğu daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Kümbül-Güler'e (2008a: 99) göre, bu unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Sosyal girişimcilik sosyal sorunlarla ilgilenmektedir,
- Yenilikçi bakış açısına sahiptir,

- Gelir getirici faaliyetlerde bulunmaktadır.

Sayılan bu unsurlardan ilki, zaten bilindiği üzere, kar amacı gütmeyen vakıf ve dernek gibi örgütlerin sahip olduğu misyonla örtüşmektedir. Daha önce, tanım kısmında da değinildiği gibi, sosyal girişimciler içinde bulundukları toplumu olumsuz etkileyen sosyal sorunlar üzerinde durmaktadır. Günümüzde varolan bu sorunlar, yoksulluk, işsizlik, açlık, ölümcül ve salgın hastalıklar olup, insan hakları, eğitim ve barınma gibi pek çok alanda da kendini göstermektedir. Sosyal girişimcilerin ilgi alanını oluşturan bu sorunların çözüme ulaşamamasında, uygulanan sosyal politika önlem ve faaliyetlerinin yetersizliği, geliştirilememesi veya etkisizliği üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, yaratıcı çözümler öneren ve sosyal sorunların çözülmesi konusunda hevesli sosyal girişimcilerin, devletin sosyal politika uygulamalarına yönelik desteği oldukça değerlidir. Devletin gözetimi ve denetimi altında, devlet ve özel sektörle işbirliği içinde yürütülecek, topluma güven veren ve hesap verebilir durumda olan sosyal girişimcilik faaliyetlerinin, yenilikçi bakış açısına sahip sosyal politika uygulamalarında yer alması önerilmektedir (Kümbül-Güler, 2008a: 256).

Sosyal girişimciliği, kar amacı gütmeyen örgütlerden ayıran temel farklılıklar iki ve üçüncü unsurda yer almaktadır. İkinci unsur olan yenilikçilik, sosyal değer için çalışan örgütlerin sosyal yenilikte bulunmasını anlatmaktadır. Sosyal yenilik "herhangi bir sosyal ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla, genellikle asıl amacı sosyal olan örgütler tarafından geliştirilen ve yaygınlaştırılan yenilikçi faaliyet ve hizmetler" olarak tanımlanabilir (Mulgan ve diğerleri, 2007: 8). Dees ve Anderson'un (2006) ifade ettikleri sosyal girişimcilikte yer alan sosyal yenilik düşünce okuluna göre, sosyal sorunların çözümünde ve sosyal ihtiyaçların giderilmesinde yeni ve daha iyi yollar bulunması gereklidir. Dolayısıyla sosyal girişimciler de, elde olan kaynakları toplumun daha kazançlı çıkacağı alanlara kaydırarak, sosyal değer yaratma sürecinde devrim yaratabilen kişilerdir (Dees ve Anderson, 2006: 44). Bu nedenle, sosyal girişimcilikte sorunların çözümünü sağlayacak en elverişli yolu görmek yani diğerleri sorunlara çakılıp kalırken fırsatları görüp kollamak (Brock ve Steiner, 2009: 6), farklı kaynaklara erişimi mümkün kılan yaratıcı düşünce büyük bir öneme sahiptir.

Üçüncü unsur olan "gelir getirici faaliyetlerde bulunmak" ise, yine sosyal girişimciliğin kar amacı gütmeyen örgüt yöneticiliğinden farkını ortaya koymaktadır. İngiltere'de sosyal girişimciliğin görünümünü ortaya koyan Sosyal Girişimcilik Platformu yayınında "kar elde etmek ve karın sosyal amaçlar için kullanımı" kriteri sosyal girişimler için ayırt edici bir kriterdir (Harding, 2004: 42). Ancak burada özellikle vurgulanması gereken nokta, bu faaliyetlerden elde edilen gelirin sosyal amaçlar için tekrar kullanılması ve ortaklar arasında kar paylaşımı konusunda hassas davranılması gerekliliğidir.

Sayılan bu üç unsur ile daha net bir şekilde anlaşılabilir hale gelen sosyal girişimcilik fikri sosyal sorunları kendine çalışma alanı olarak belirlemiş olan kar amacı gütmeyen kuruluşlar için oldukça faydalı olmuştur. Bu tür kuruluşlar, sahip oldukları sosyal sorun çözüm bakış açısını girişimci bakış açısıyla bütünleştirebilmişler ve böylece yenilikçi düşünmeye başlamışlar ve ilerideki sosyal konulardaki çalışmalarını devam ettirebilmesi açısından önemli görülen gelir getirici faaliyetlere odaklanma nosyonu kazanabilmişlerdir.

Üniversitelerde Sosyal Girişimcilik Eğitimi, Bilimsel Faaliyetler ve Önemi

Hem özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin başında bulunan ve sosyal sorumluluk çalışmaları ile adını duyurmaya çalışan girişimcilerin hem de kar amacı gütmeyen sektörde faaliyetlerini sürdüren ve sivil toplum düşüncesiyle hareket eden sosyal girişimcilerin yetiştirilmesi giderek daha fazla önem arz etmektedir. Bu nedenle, dünyada birçok üniversitenin iş dünyası liderlerini yetiştiren işletme fakülteleri de, iş dünyasında yaşanan değişimle paralel şekilde, öğrencilerinde toplumsal sorunlara olan duyarlılığın ve girişimcilik yetkinliğinin geliştirilmesi amacıyla sosyal girişimcilik ve sosyal girişim konulu derslere, yüksek lisans ve doktora programlarına, kulüplere ve araştırma merkezlerine yatırım yapmaktadır.

Sosyal girişimcilikle ilgili ders verilmesinin başlangıcı, 1990 yılların ortalarında üniversite öğrencilerinin akademinin güçlü isimlerinden ve o sıralarda Harvard Üniversitesi'nde ders vermekte olan Gregory Dees'den sosyal girişimcilik dersi vermesinin istenmesiyle olmuştur. Sonrasında Stanford, California ve Berkley gibi lider ABD üniversiteleri bu alanda ders vermeye başlamışlardır. Bu akım Avrupa'da da kendini göstermiş ve hem ABD hem de Avrupa'da sosyal girişimcilik ana dal ya da alt dal olarak okutulmaya başlanmıştır. Avrupa'da Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi ve Skoll Sosyal Girişimcilik Araştırma Merkezi ile hem eğitsel hem de bilimsel çalışmalar konusunda ABD'deki eşdeğerlerinden altta kalmamıştır. Yoğun şekilde sosyal girişimcilik faaliyetlerine sahne olan Hindistan da, sosyal girişimcilik konusunda Asya'da yükselen yıldız olmuş, Tata Sosyal Bilimler Enstitüsü sosyal girişimcilik yüksek lisans programını başlatmıştır (Brock ve Steiner, 2009: 3).

Sosyal girişimcilikle ilgili dünyada verilen eğitim faaliyetlerinin bir özeti niteliğinde olan bir eser, ilk defa 2004 yılında ilk baskısını yapmış ve 2008 yılında Debbie Brock ile sosyal girişimcilere fon sağlayan dünyaca ünlü örgüt Ashoka'nın ortak çalışması sonucu genişletilerek tekrar basılmıştır. "Sosyal Girişimcilik Öğrenme Kaynakları El Kitabı" olarak Türkçe'ye çevrilebilecek bu eser, dünyada sosyal girişimcilik konusunda eğitim almak isteyen öğrencilere, hangi ülke ve üniversitede hangi program olduğunu, sosyal girişimcilik ders ve örnek olaylarını, akademik makaleleri, konferans ve yarışma duyurularını ve ülkelere göre

sosyal girişimcilik dersleri veren öğretim üyelerinin isimlerini içeren nitelikli ve çok kapsamlı bir çalışmadır (Brock, 2008: Social Entrepreneurship Teaching Resources Handbook).

Sosyal Girişimcilik konusunda verilen eğitimlerin daha isabetli olmaları için Stanford ve Harvard Üniversiteleri ortaklığında kurulan bir çalışma grubu olan "SE Lab" sosyal girişimcilik eğitimine yönelik şu soruların cevabını bulmaya çalışmaktadır: "üniversiteler, sosyal girişimciler ve onların fikirlerini benimseyen bir jenerasyonun oluşumuna ne şekilde katkıda bulunabilir? Sosyal girişimcilikte teori ve uygulamayı birbirine bütünleştirebilen ne tür öğrenme ortamları sağlanabilir? Üniversite öğrencilerinin sosyal değişim örgütleri oluşturmasını, geliştirmesini, bu örgütlerin fikirlerinden ilham almalarını sağlayacak en uygun ortam nasıldır?". Bu misyonu yerine getirmek için kurulan SE Lab doğrultusunda, sosyal girişimcilik konusunda bir ders programı oluşturulmuş ve önemli görülen sosyal girişimcilik alt başlıklarında öğrenme konuları saptanıp bunlarla ilgili öğrenme kaynakları belirlenmiştir. (SE Lab ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Bloom, 2006).

Her ne kadar SE Lab oluşumunun önderleri olan Stanford ve Harvard Üniversiteleri'nin misyonu, "toplumsal sorunlara çözüm bularak halka ve geniş anlamda topluma hizmet edecek liderler yetiştirmek" gibi önemli bir amaç olsa da, Bloom (2006) diğer üniversitelerden yana sosyal girişimciliğe fazla ilgi olmadığını ifade etmektedir. Yazar bu duruma neden olan iki sorunu dile getirmektedir. İlki üniversitelerin, daimi kadrosunda bulunan öğretim üyelerinin böyle yeni konularda teori ve uygulamayı bütünleştiren yaratıcı ders programları ve içerikleri oluşturmasını motive edecek örgüt yapısına sahip olmadığıdır. İkincisi ise, sosyal girişimcilik konusunun, tanımından ve bağlı olduğu sektör belirsizliğinden ötürü, kendisine fakülte bazında yer bulamamasıdır. İnsan bilimleri, sosyal bilimler ve kamu politikaları gibi fakülteler, sosyal girişimciliği "kuzu postuna bürünmüş kurt" misali piyasa bazlı bir mekanizma olarak değerlendirirken, işletme fakülteleri de kötü işletme politikalarından oluşan bir süreç olarak görmektedir.

Bu olumsuz bakış açısı ve sergilenen tabloya rağmen, sosyal girişimcilik eğitimi hem ABD hem de Avrupa'da önemli bir seviyeye gelmektedir. Özel olarak sosyal girişimcilik eğitimine sahip olmasalar da, sosyal girişimcilerin profillerini inceleyen çalışmalara bakıldığında, bu kişilerin diğer girişimcilere oranla) yüksek öğrenim düzeyine sahip oldukları görülmektedir (Haugh, 2005: 3; Kümbül-Güler, 2008a: 215). Aslında sosyal girişimcilerin çoğu formel okul eğitimine karşı bir direnç içinde olsalar da (Plater-Zyberk, 2005: 28), İngiltere'nin en önemli sosyal girişimcilerinden biri olan Michael Young, sosyal girişim fikirlerinin gelişmesine yol açan esinlendirici bir ortamın eğitimle desteklenebileceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Sosyal girişimlerin desteklendiği zaman benim okula gittiğim zamana denk gelmektedir. Okulun mutfağı için gerekli malzemelerin yetiştirildiği bir çiftlik ve bahçe kurma işine yardım etmiştim. Sanıyorum ki, bu yapmış olduğum işler, sınıfta oturup yapmakta olduğum işlerden daha çok hoşuma gitmişti"* (Aktaran Ashley, 2000: 33).

Gençlere verilen sosyal girişimcilik eğitiminin yararı Polonya'da sürdürülen "Genç Sosyal Girişimciler Akademisi" (Academy for Young Social Entrepreneurs-AYSE) isimli programdan elde edilen sonuçlarda da gözlenmiştir. Genç sosyal girişimci adaylarına verilen çalıştay eğitimleri ve sonrasında Ashoka üyelerinin yanında sağlanan stajyerlik imkanları ile sürdürülen bu programdan elde edilen ilk çıktılara göre, program sosyal girişimci yetiştirme konusunda oldukça başarılıdır. Programdan mezun olan sosyal girişimci adayları, sosyal girişim kurmak konusunda ve kurulum aşaması için gerekli olan planlamada önemli ölçüde coşku ve istek sergilemişlerdir (O'del, 2006: 3-4).

Özetle, üniversitelerde sosyal girişimcilik eğitiminin başlaması, bu alanda öğrenim görmek isteyen öğrencilerin talepleri doğrultusunda başlamıştır. Günümüzde küreselleşen dünya ve ortaya çıkan bunca sosyal sorun karşısında, sorunlara duyarlı bir nesil yetiştirmek açısından oldukça önemli olan sosyal girişimcilik konusunun, bu şekilde öğrenmeye hevesli gençler tarafından dile getirilmiş olması kayda değer bir meseledir. Harvard Üniversitesi ve sonrasında Stanford Üniversitesi ile başlayan bu konudaki eğitim seferberliği ABD'de ve Avrupa'da giderek yaygınlaşmıştır. Vurgulamak gerekir ki, sosyal girişimcilik hayatın ve uygulamanın içinden bir konu olması itibariyle teorik çalışılması zor olan bir konudur ve dolayısıyla alanın uygulayıcılarına yönelik çalışma ve eğitimler planlaması gerekmektedir. Yeni ve gelişen bir bilim alanı olması itibariyle sosyal girişimcilik, ancak yine girişimci özelliklere sahip, bir diğer ifadeyle yenilikçi, proaktif ve risk alabilen bir örgüt kültürüne sahip olan üniversite ve fakültelerin ilgi ve uygulama alanına girmekte (Apostolakis, 2008: 21-22) ve bu bakış açısına sahip üniversite ve fakülteler tarafından sahiplenilmektedir.

Dünyanın Önde Gelen Üniversitelerinin İşleme Fakültelerinin Sosyal Girişimcilik Çalışmalarına İlişkin Bir Nitel Araştırma

Amaç

Bu çalışmanın amacı, sosyal girişimcilik gibi hem uygulamada hem de teoride yükselen bir alanın üniversitelerin işletme fakülteleri tarafından ne derece sahiplenildiğini ve söz konusu fakültelerin sosyal girişimcilikle ilgili olarak akademik açıdan ne tür faaliyetlerde bulunduğunu ortaya koymaktır.

Yöntem

Artan toplumsal sorunlar ile birlikte önemi de giderek artan sosyal girişimcilerin yetiştirilmesinde önemli bir rol üstlenen üniversitelerin işletme fakültelerinin, sosyal girişimcilik alanında hangi faaliyetlerde

bulunduğunu ortaya çıkarmaya çalışan bu çalışmada, üniversitelerin erişim sayfaları ziyaret edilerek veri toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, 2006 yılı itibariyle ABD'de bulunan 20 en iyi ve (ABD dışı) dünyada 10 en iyi üniversitenin İşletme Fakültelerinin erişim sayfaları taranarak, bu üniversitelerin sosyal girişimcilik ve sosyal girişim ile ilgili çalışmaları hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma nitel araştırma ağırlıklı olup, sonrasında elde edilen veriler sayısal olarak tablo ve grafikler halinde sunulmaktadır.

Yapılan araştırmada yer alan ve ilk 20'de bulunan ABD üniversiteleri sırasıyla şu şekildedir:

1. Harvard İşletme Fakültesi
2. Stanford İşletme Fakültesi
3. MIT Sloan İşletme Fakültesi
4. Columbia İşletme Fakültesi
5. California Üniversitesi Berkeley Haas İşletme Fakültesi
6. Pennsylvania Üniversitesi Wharton İşletme Fakültesi
7. Duke Üniversitesi Fuqua İşletme Fakültesi
8. Northwestern Üniversitesi Kellogg İşletme Fakültesi
9. Virginia Üniversitesi Darden İşletme Fakültesi
10. Chicago Üniversitesi İşletme Fakültesi
11. Dartmouth Üniversitesi Tuck İşletme Fakültesi
12. New York Üniversitesi Stern İşletme Fakültesi
13. North Caroline Üniversitesi Kenan-Flagler İşletme Fakültesi
14. Michigan Üniversitesi Ross İşletme Fakültesi
15. Yale Üniversitesi İşletme Fakültesi
16. Cornell Üniversitesi Samuel Curtis Johnson İşletme Fakültesi
17. California Los Angeles Üniversitesi Anderson İşletme Fakültesi
18. Emory Üniversitesi Goizueta İşletme Fakültesi
19. Carnegie Mellon Üniversitesi Tepper İşletme Fakültesi
20. Texas Üniversitesi Red McCombs İşletme Fakültesi

ABD dışında, ilk 10'da yer alan uluslararası üniversite sıralaması ise şu şekildedir:

1. Cambridge Üniversitesi Judge İşletme Fakültesi (İngiltere)
2. INSEAD İşletme Fakültesi (Fransa)
3. Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi (İngiltere)
4. York Üniversitesi Schulich İşletme Fakültesi (Kanada)
5. Navarra Üniversitesi IESE İşletme Fakültesi (İspanya)
6. Londra İşletme Fakültesi (İngiltere)
7. Jyvaskyla Üniversitesi (Finlandiya)
8. Australian İşletme Fakültesi (Avustralya)
9. Melbourne Üniversitesi - Melbourne İşletme Fakültesi (Avustralya)
10. Nottingham Üniversitesi İşletme Fakültesi (İngiltere)

Sayılan bu üniversitelerin İşletme Fakülteleri'nde özellikle; ders programlarında yer alan dersler, araştırma/bilim merkezleri, bilimsel dergiler, yayınlanmış makaleler, yayınlanmış kitaplar, konuyla ilgili çalışan öğretim üyeleri, burslar, konferanslar, kulüpler ve yarışmalar, staj ve topluma hitap eden özelliği bulunan projeler incelenmiştir[2]. Sayılan bu 10 anahtar alan 3 ana başlık altında değerlendirilmiştir:

1) **Öğrenim** (Dersler ve konuyla ilgili çalışan öğretim üyeleri)
2) **Araştırma** (araştırma / bilim merkezleri, bilimsel dergiler, yayınlanmış makaleler, yayınlanmış kitaplar, burslar, konferanslar)
3) **Öğrenci Faaliyetleri** (Kulüpler ve yarışmalar, staj ve topluma hitap eden projeler).

[2] Buna benzer bir çalışma, "Sosyal Girişim Eğitimi ve Destek Modelleri Çalışması" başlığı altında yapılmış ve çalışmayı yürüten araştırmacılar sosyal girişim ile ilgili olarak faaliyetlerin en çok derslerde, öğrenciler tarafından yürütülen sosyal girişim veya kulüplerde, bilimsel araştırmalarda, kar amacı gütmeye kuruluşlara yapılan teknik destek ve danışmanlıkta, stajlarda, yayınlarda, konferans ve çalıştaylarda yoğunlaştığını gözlemlemişlerdir. (Bkz. Olszak ve Sidorick, 2003: 5)

Bulgular

Yukarıda ifade edilen ana başlıklar altında, daha önce listesi verilen üniversitelerin erişim sayfalarından yararlanılarak yapılan araştırma sonucunda, elde edilen tablo ve şekiller aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. İşletme Fakültelerinin Faaliyetleri

Faaliyetler	**ABD (s=20)**		**Uluslararası (s=10)**	
Öğrenim	***Sayı***	***Oran (%)***	***Sayı***	***Oran (%)***
Dersler				
• Sosyal Girişim	12	60	4	40
• Sosyal Girişimcilik	16	80	7	70
Öğretim üyesi				
• Sosyal Girişim	5	25	3	30
• Sosyal Girişimcilik	9	45	5	50
Araştırma	***Sayı***	***Oran (%)***	***Sayı***	***Oran (%)***
Araştırma Merkezi				
• Sosyal Girişim	6	30	3	30
• Sosyal Girişimcilik	10	50	2	20
Bilimsel dergi				
• Sosyal Girişim	2	10	0	0
• Sosyal Girişimcilik	1	5	1	10
Basılmış makale, kitap				
• Sosyal Girişim	4	20	3	30
• Sosyal Girişimcilik	4	20	4	40
Burslar				
• Sosyal Girişim	3	15	1	10
• Sosyal Girişimcilik	6	30	2	20
Konferanslar				
• Sosyal Girişim	7	35	3	30
• Sosyal Girişimcilik	10	50	3	30
Öğrenci Faaliyetleri	***Sayı***	***Oran (%)***	***Sayı***	***Oran (%)***
Kulüpler ve Yarışmalar				
• Sosyal Girişim	11	55	4	40
• Sosyal Girişimcilik	13	65	3	30
Stajlar ve Toplumsal Projeler				
• Sosyal Girişim	11	55	2	20
• Sosyal Girişimcilik	5	25	0	0

Tabloda yer alan sayısal veriler aşağıdaki şekillerde, oransal olarak daha net bir şekilde gösterilmektedir. Hem tablodan hem de şekillerden görülebileceği gibi, ABD'de gerek sosyal girişim gerekse de sosyal girişimcilikle ilgili ders verme konusunda, oransal olarak, lider konumda olan üniversiteler oldukça

iyi konumdadır. Öğrenci faaliyetleri açısından da, sözü edilen konularda, kayda değer oranlarda faaliyetler gözlenmektedir. Ancak, bilimsel araştırmalarla ilgili olarak, hem eğitim hem de öğrenci faaliyetlerine nazaran daha az oranda faaliyetin olduğunu söylemek mümkündür. Çok uzun bir geçmişi olmasa da, üniversitelerde sosyal girişimciliğin gelişim tarihçesiyle elde edilen bulgular yakın ilişki içindedir. Üniversitelerde sosyal girişimcilik ile ilgili ders ve öğrenci bazında faaliyetlerde bulunmanın bilimsel faaliyetlere göre daha fazla oranda gerçekleşiyor görünmesinin sebebi sosyal girişimciliğin daha uygulamaya dönük bir alan olması ve bu konudaki isteklerin öğrencilerden gelmesiyle örtüşmektedir. Bilimsel faaliyetlerde bulunmanın göreli olarak daha az oranlarda seyretmesi, konuya ilişkin teorik altyapının oluşturulması hakkındaki zorlukla ilintili olarak düşünülebilir.

Şekil 1. İlk 20'de Yer Alan ABD Üniversitelerinin Faaliyetleri

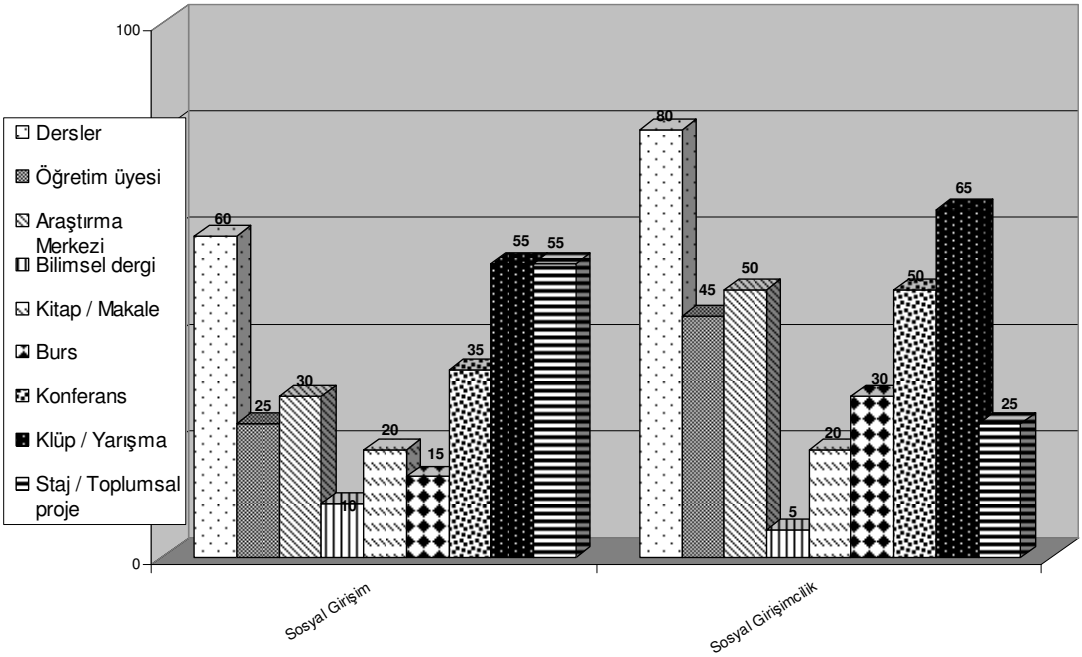

ABD dışındaki üniversiteler için aşağıdaki şekli özetlemek gerekirse, derslerin bilimsel faaliyetlere göre daha fazla oranda yapıldığını söylemek mümkündür. Ancak bu üniversitelerin ABD üniversitelerinden farklı olan yanı, hem tüm faaliyet alanlarının hem de özellikle öğrenci faaliyetlerinin ABD'ye oranla göreli olarak daha az gerçekleşmesidir. Bu üniversitelerde soysal girişimcilik ile ilgili staj veya toplumsal proje üreten bir öğrenci topluluğuna rastlanamamıştır.

Sosyal girişim ve girişimcilik ile ilgili olarak, üniversite ve fakülte bazında verilen dersler hakkında bilgi edinmek için ekler bölümünde yer alan Ek 1 ve 2'ye göz atmak mümkündür. Yine ekler bölümünde yer alan Ek 3 ise, üniversitelerin sosyal girişimcilik merkezleri ve isimleri hakkında bilgi vermektedir. Son olarak, Ek 4 ve 5'te üniversitelerin sosyal girişim ve girişimcilikte alanlar itibariyle faaliyetlerini ayrıntılı olarak görmek mümkündür. Burada yer alan faaliyet çizelgeleri, oransal olarak verilen faaliyet alanlarının üniversite düzeyindeki görünümünü daha net anlamak için önemli bir görsel bilgi sağlamaktadır. Çizelgelere göre, ABD üniversitelerinden Harvard, Stanford, Duke ve Michigan Üniversitelerinin işletme fakültelerinin, ABD dışı üniversitelerde ise, Oxford ve Navarra Üniversitelerinin işletme fakültelerinin diğerlerine oranla gözlü görülür şekilde sosyal girişim ve girişimcilikle ilgili faaliyetleri bulunmaktadır. Üniversitelerin ilgi alanının bu şekilde gelişmesinin önemli bir sebebi de, bu üniversitelerde çalışan öğretim üyelerinin konuya olan ilgileridir. Örneğin, Harvard Üniversitesi profesörlerinden James Austin ve Jane Wei-Skillern, Duke Üniversitesi'nde profesör olan Gregory Dees, New York Üniversitesi'nden Jeffrey Robinson, Oxford Üniversitesi öğretim üyelerinden Alex Nicholls, Navarra IESE'den Johanna Mair üniversitelerinin sosyal girişimcilik alanında isim yapmalarına yardımcı olan öğretim üyeleridir.

Şekil 2. İlk 10'da Yer Alan (ABD dışı) Uluslararası Üniversitelerin Faaliyetleri

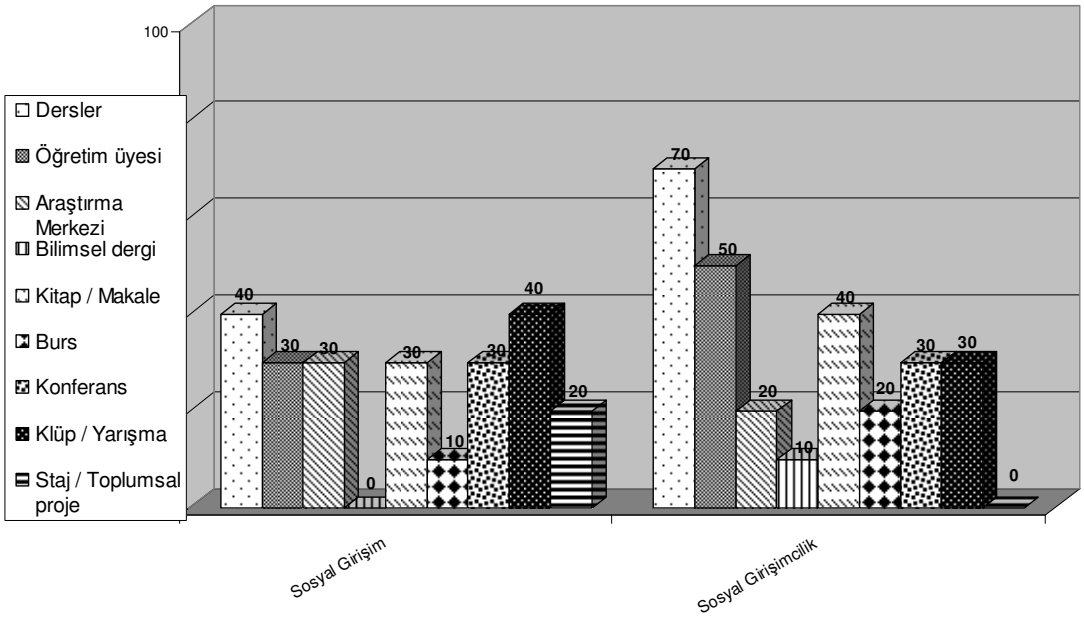

Sonuç (ve Öneriler)

Ülkemizde yeni tanınmakta olan sosyal girişimcilik üzerinde özellikle ABD'nin ve sonrasında dünyanın önde gelen üniversiteleri yoğun bir şekilde öğrenim, araştırma ve öğrenci faaliyetlerinde bulunmaktadır. Çalışmada yapılan araştırmadan elde edilen sonuçları kısaca özetlemek gerekirse;

- Dünyadaki üniversitelerde, sosyal girişimcilik olgusu genellikle işletme fakülteleri tarafından sahiplenilmiştir. Fakülte bazında sosyal girişimciliği sahiplenme konusunda bir kargaşa yaşandığı ifade edilse de, işletme fakültelerinin bu konuda baskın olduğu görülmektedir,
- ABD üniversitelerin, konunun çıkış yeri olması da göz önünde bulundurulduğunda, ABD dışındaki üniversitelere göre sosyal girişimcilikte daha aktiftirler.
- Sosyal girişimcilik konusunda özellikle derslerin diğer faktörlere göre daha yoğun bir şekilde gözleniyor olması, öğretim üyesi ve öğrenciden yana bu konuda bir duyarlılık oluştuğunu ya da oluşmakta olduğunu göstermektedir.
- Sosyal girişimcilik konusunu öğrenmek üzere ilk başta özellikle öğrencilerden talep gelmesi, hem yukarıda bahsedilen duyarlılık konusunu açıklamakta hem de öğrenci faaliyetlerinin bu konuda yoğun olarak gerçekleşiyor olmasıyla örtüşmektedir. Bu durum, sosyal girişimciliğin uygulamaya dönük, gerçek yaşamla yakın ilişki içinde bir konu olduğunu göstermektedir,
- Eğitsel faaliyetlere göre, göreli olarak bilimsel faaliyetlerin azlığı, sosyal girişimcilik hakkında teorik altyapı oluşturma güçlüğünü, konunun yeni ve gelecek vaat ediyor olduğunu gösterebilir. Sosyal girişimcilik hakkında geleneksel konferansların yapılıyor olması da, bu konuda çalışan öğretim üyelerinin karşılıklı bilgi alışverişiyle konuyu teorik açıdan zenginleştireceklerine dair bir gösterge olarak düşünülebilir.

Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, ülkemizde akademik alanda sosyal girişimciliğin pozisyonunu değerlendirmek için birkaç gelişmeden bahsetmekte yarar görülmektedir. Yurtdışındaki gelişmeyle paralel şekilde değerlendirilebilecek bir durum, yine sosyal girişimcilik hareketinin öğrenci faaliyetleri açısından daha etkin olduğu ve uygulamaya yönelik projelerin desteklendiğidir. Örneğin, önemli bir öğrenci faaliyeti olarak düşünülebilecek bir organizasyon, Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği-BÜMED, Boğaziçi Üniversitesi Vakfı-BÜVAK, Elginkan Vakfı'nın birlikte düzenlediği "Yeni Düşler Yenilikçi Düşünceler" proje yarışmasıdır. Bu yarışmada yer alan "Sosyal Girişimcilik Yenilikçi İş Fikri" başlığı altında öğrencilerin sosyal sorunlara yenilikçi çözümler üreten projeler ortaya koymaları sağlanmaktadır (Yeni Düşler Yenilikçi Düşünceler, http://www.yd2yd.org/index.php). Benzer şekilde, Akdeniz Üniversitesi'nde dördüncü sınıf öğrencilerinin bir kısmına yılsonu grup bitirme projesi olarak sosyal girişimcilik projesi üretme çalışması verilmektedir (http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/isletme/dosyalar/4.s%C4%B1n%C4%B1f%20internet.doc). Yine proje kapsamında, Sabancı Üniversitesi'nin "Toplumsal Duyarlılık Projeleri" olduğu görülmektedir. Bu tür sosyal girişimcilik proje çalışmaları sosyal girişimcilik hakkında toplumumuzda, özellikle de geleceğin sosyal

girişimci liderleri olabilecek potansiyele sahip üniversite öğrencilerinde, farkındalık yaratma ve konuya ilgi uyandırmada oldukça önemli bir aşamadır.

Öğrenci faaliyetleri dışında, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde "Sosyal Hizmet ve Sosyal Girişimcilik" isimli bir ders görülmektedir. Ayrıca, bilimsel çalışmalar da yeni yeni başlamış olup (örnek çalışmalar için bkz. Kümbül-Güler, 2008a; Kümbül-Güler, 2008b; Kayalar ve Arslan, 2009, Özdevecioğlu, 2009), henüz bu alanda çalışan bilim insanı sayısı oldukça kısıtlıdır. Alanda çalışan bilim insanlarını biraraya getiren kongre sayısı da çok fazla olmayıp, Çanakkale Üniversitesi'nin Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi kapsamında bu yıl düzenlenen kongrenin ana temasını "Sosyal Girişimcilik" olarak seçmiş olması bu alanda öncü bir bilimsel hareket olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'de sosyal girişimciliğin görünümünü kısaca özetlemek gerekirse, elbette ki yurtdışında çok önemli aşama ve gelişmeler kaydetmiş olan bu olgunun henüz emekleme aşamasında olduğu görülmekte ancak yine de, umut vadeden gelişmelerin süregelmekte olduğu gözlenmektedir.

Dünyada giderek daha fazla önem arz eden bir konu olan sosyal girişimciliğin geliştirilebilmesi için üniversitelerimizin üzerine büyük sorumluluk düştüğü görülmektedir. Çünkü toplumsal sorunlar artış gösterdikçe, konunun özellikle sosyal girişimci olma potansiyeli sahip ve hedef kitle olan üniversite öğrencileri tarafından benimsenmesinin teşvik edilmesi ancak bu gençlerin konu hakkında bilinçlenmesiyle mümkün olacaktır. Öğrencileri sosyal girişimcilik hakkında özendirmek ve onları yönlendirmek için iki yol önerilebilir. Bunlardan ilki, öğrencilerin toplumda giderilemeyen sorunlara karşı ilgileri olması durumunda, bu öğrencilere sosyal girişimciliğin gerektirdiği davranış şeklinin aşılanmasıdır. Bir diğer anlatımla, halihazırda sosyal sorumluluk sahibi olanlara girişimci yetkinlik, beceri ve bilişsel özellikler kazandırılabilir. İkincisi ise, eğer öğrenciler girişimci özelliklere sahiplerse, toplumsal sorunları algılayabilmeleri ve bu konulardaki fırsatları görebilmeleri sağlanabilir. Yani, girişimcilik düzeyi yüksek olanlara da toplumsal sorunları görebilmeyi ve sorun duyarlılığını içeren sosyal sorumluluk farkındalığı kazandırılabilir.

Çalışmada yapılan araştırmadan da görüldüğü üzere, üniversiteler tarafından uygulanabilmesi mümkün olan bu iki yol için lisans ve lisansüstü dersler, bilimsel çalışmalar (tez, araştırma projeleri, bildiri, vs.), konferanslar, uygulamayı özendirecek nitelikteki kulüp çalışmaları, öğrencilere yönelik yarışmalar ve staj faaliyetleri uygun birer araçtır. Dünyada sosyal girişimcilik ile ilgili akademik faaliyetlerin genellikle işletme fakültelerinde yürütüldüğü gerçeğinden yola çıkarsak, ülkemizde de bu alandaki yoğunlaşmanın iktisadi ve idari bilimler ve/veya işletme fakültelerinde olması beklenmektedir.

Dünyaca ünlü sosyal girişimci, 2006 yılı Nobel Barış ödülü sahibi, Bangladeş'te yoksul kadınlara kredi sağlayan kuruluş Grameen Bankası'nın kurucusu Muhammed Yunus bir konuşmasında, *"Kapitalizm ortodoksisinin bugünkü uygulanan şekliyle yoksullukla mücadele etmemiz mümkün değildir. Ancak daha güçlü bir alternatifi yaratabileceğimizi düşünüyorum: sosyal girişimciler tarafından yaratılmış sosyal açıdan bilinçli özel sektör. Dünyanın geleceği piyasa bazlı düşünen sosyal girişimcilerin elindedir"* derken varolan düzenin sorgulanmasını talep etmektedir. Bu talebin gerçekleşmesi de ancak sosyal girişimcilerin eğitilmesi ve desteklenmesiyle mümkün olacaktır. Bu doğrultuda, sosyal girişimcilerin yetişmesi ve gelişmesini sağlayan üniversitelerimizin, bilimsel ve eğitsel faaliyetlerin yanı sıra "sosyal girişimcilik merkezleri"nin de kurulmasına önayak olması sosyal girişimciliğe destek vermek açısından önemlidir. Dünyanın önde gelen üniversitelerinin de kurmuş olduğu bu tür merkezler, sosyal girişimcilerin birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayarak işbirliği ve dayanışmayı artıracaktır. Ülkemizde de üniversitelerin bu merkezleri kurma yoluyla toplumla bütünleşmeye çalışması, eğitim, araştırma ve bilgi paylaşımının aynı çatı altında gerçekleşmesini sağlayacak ve böylece sosyal girişimciliğin geliştirilmesi yolunda sinerji yaratılmış olacaktır.

Kaynakça

Alvord, S. H., Brown, D. L. ve Letts, C. W. (2004). Social Entrepreneurship and Societal Transformation: An Exploratory Study. *The Journal Applied Behavioral Science*, 40 (3), 260-282.

Apostolakis, C. (2008). The Role of Higher Education in Enhancing Social Entrepreneurship. Derleyen N. Mariott (Edi.). Proceedings of the 3nd European Conference on Entrepreneurship and Innovation. (19-26). The University of Wincester, UK. 15-16 Eylül 2008.

Ashley, J. (2000). The Fine Art of Being a Social Entrepreneur - Michael Young, Founder of the UK Consumers' Association and Open University. New Statesman. 129: 33.

Austin, J. E. (2006). Three Avenues for Social Entrepreneurship Research. Derleyen J. Mair, J. Robinson ve K. Hockerts. Social Entrepreneurship (s: 22-33), Palgrave Macmillan, New York.

Bloom, G. M. (2006). The Social Entrepreneurship Collaboratory (SE Lab): A University Incubator for a Rising Generation of Social Entrepreneurs. Derleyen A. Nicholls. (Edi.). Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change. (270-306). Oxford University Press.

Bornstein, D. (2004). How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power New Ideas, Oxford Üniversitesi Pres, New York.

Brock, D. D. ve Ashoka's Global Academy for Social Entrepreneurs. (2008). Social Entrepreneurs: Teaching Resources Handbook. Ashoka, http://ssrn.com/abstract=1344412, Erişim Tarihi: 13.06.2008.

Brock, D. D. ve Steiner, S. D (2009). Social Entrepreneurship Education: Is It Achieving the Desired Aims. http://ssrn.com/abstract=1344419, Erişim Tarihi: 24.06.2009.

Dees, G. (1998a). The Meaning of Social Entrepreneurship. The Kaufmann Center for Entrepreneurial Leadership and Ewing Marion Kaufmann Foundation Working Paper.

Dees, G. ve Anderson, B. B. (2006). Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on Two Schools of Practice and Thought. Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field. (ss. 39-66). Derleyen R. Mosher-Williams. ARNOVA Occasional Paper Series.

Frumkin, P. (2002). On Being Nonprit: Conceptual and Policy Primer, Harvard University Press, Cambridge.

Glancey, K. ve McQuaid, R. (2000). Entrepreneurial Economics. N.Y: St. Martin's Press, Inc.

Global Surveys Business Executive. The McKinsey Quarterly. January 2006.

Harding, R. (2004). Social Enterprise: The New Economic Engine. Business Strategy Review. Vol 15. : 39-43.

Hasselbein, F. (2006). Peter Drucker's Light: Illuminating the Path for 21st-Century Leaders. For the Common Good: The Ethics of Leadership in the 21st Century (ss. 21-32). Derleyen J. C. Knapp. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.

Haugh, H. (2005). A Research Agenda for Social Entrepreneurship. Social Enterprise Journal, 1(1), 1-12.

Kayalar, M. ve Arslan, E. T. (2009). Ashoka'ya Üye Sosyal Girişimcilerin Türkiye ve Dünyadaki Faaliyet Alanlarının Karşılaştırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 1(1), 56-76.

Kümbül-Güler, B. (2008a). Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi. DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kümbül-Güler, B. (2008b). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Ashoka Üyelerinden Örnek Uygulamalar. 1. Ulusal Çalışma İlişkileri Kongresi Bildiriler Kitabı. Sakarya Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü. 6-8 Kasım 2008: 816-838.

Leadbeater, C. (1997). The Rise the Social Entrepreneur, Demos, London.

Mair, J. ve Marti, I. (2006). Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight. *Journal World Business*. 41, 36-44.

Martin, R. L. ve Osberg, S. (2007). Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*. Spring, 28-39.

Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R. ve Sanders, B. (2007). Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It can be Accelarated? Oxford Said Business School. Skoll Center for Social Entrepreneuship Working Paper.

O'del, J. (2006). Teaching Social Entrepreneurship: (An Initial Field Report). http://www.usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedingsDocs/USASBE2006proceedings-O'del%20-%20EE.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2009.

Olszak, L. M. ve Sidorick, M. S. (2003). A Study of Social Enterprise Training and Support Models Research Report. Olszak Management Consulting, Inc.

Özdevecioğlu M. ve A. Cingöz, "Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve" Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (Haziran 2009 sayısında yayınlanacak)

Plater-Zyberk, H. (2005), "Working from the heart: an exploration of what propels 12 quality social entrepreneurs". UnLtd, www.unltd.org.uk/download/HPZ_UnLtd_Report_circulated.pdf (15.08.2007).

Prabhu, G. N. (1999). Social Entrepreneurial Leadership. Career Development International. 4(3): 140-145.

Robinson, J. (2006). Navigating Social and Institutional Barriers to Market: How Social Entrepreneurs Identify and Evaluate Opportunities. Derleyen J. Mair, J. Robinson ve K. Hockerts Social Entrepreneurship (s: 95-120). Palgrave MacMillan, New York.

Theobald, R. (1987). The Rapids of Change: Social Entrepreneurship in Turbulent Times. Knowledge Systems, Indianapolis, IN.

Thompson, J., Alvy, G. ve Lees, A. (2000). Social Entrepreneurship - A New Look at the People and the Potential. Management Decision. 38(5): 328-338.

Ekler

Ek 1. İşletme Fakültelerindeki Sosyal Girişim Dersleri

Ders adı	İşletme Fakültesi
• Sosyal Girişimlerde Etkin Liderlik • Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İş ve Sosyal Değer Yaratma Stratejileri	Harvard İşletme Fakültesi
• Sosyal Yeniliğin Sınırları • Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Stanford İşletme Fakültesi
• Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sonuç	Columbia İşletme Fakültesi
• Sosyal İşletme Geliştirme • Stratejik Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Projeler • Sosyal Sorumlu İşletme Konuları	UC Berkeley HAAS İşletme Fakültesi
• Kurumsal Etki Dinamiği: Sosyal İşletme Konuları ve Zorlukları	Virginia Üniversitesi Darden İşletme Fakültesi
• Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Dartmouth College Tuck İşletme Fakültesi
• Sosyal İşletme Fon Uygulaması • Sosyal İşletme Geliştirme • Sosyal İşletme Sermayesi: İkili sacayağı Finansmanı • Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modelleri	NYU Stern İşletme Fakültesi
• ABD'de ve AB'de Küresel Kurumsal sosyal Sorumluluk	North Caroline Üniversitesi Kenan-Flagler İşletme Fakültesi
• Sosyal Girişim: Bilgi Toplumunda Yenilikçilik	Michigan Ross Üniversitesi İşletme Fakültesi
• Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Sosyal İşletme Yönetimi	Yale Üniversitesi İşletme Fakültesi
• Piramidin Dibinde İşletme Geliştirme • Sürdürülebilir Küresel Girişimde Projeler	Cornell Üniversitesi Samuel Curtis Johnson İşletme Fakültesi
• Toplumsal Gelişim ve Sosyal Girişim • Sosyal Girişimci Proje Yönetimi	Texas Üniversitesi Red McCombs İşletme Fakültesi
• Teknolojik Çevre ve Toplum Girişimi	Cambridge Üniversitesi Judge İşletme Fakültesi
• Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Londra İşletme Fakültesi
• Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Australian Üniversitesi İşletme Fakültesi
• Sosyal Girişim • Kurumsal Sosyal Sorumluluk • Küresel Boyutta Kurumsal Sosyal Sorumluluk	Nottingham Üniversitesi İşletme Fakültesi

Ek 2. İşletme Fakültelerindeki Sosyal Girişimcilik Dersleri

Ders Adı	Üniversite - Fakülte
Sosyal Girişimcilik	• Stanford Üniversitesi Stanford İşletme Fakültesi • MIT Sloan İşletme Fakültesi • California Üniversitesi Haas İşletme Fakültesi • Duke Üniversitesi Fuqua İşletme Fakültesi • Northwestern Üniversitesi Kellogg İşletme Fakültesi • Chicago Üniversitesi İşletme Fakültesi • New York Üniversitesi Stern İşletme Fakültesi • Cornell Üniversitesi Samuel Curtis Johnson İşletme Fakültesi • Londra İşletme Fakültesi • Nottingham Üniversitesi İşletme Fakültesi • California Üniversitesi Anderson İşletme Fakültesi
Sosyal Sektörde Girişimcilik	• Harvard Üniversitesi Harvard İşletme Fakültesi • Duke Üniversitesi Fuqua İşletme Fakültesi • Dartmouth Üniversitesi Tuck İşletme Fakültesi
Sosyal Sektörde İş Liderliği	• Harvard Üniversitesi Harvard İşletme Fakültesi
Sürdürülebilir Turizm Aracılığıyla Sosyal Girişimcilik	• Stanford Üniversitesi İşletme Fakültesi
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Stratejik Liderlik	• Stanford Üniversitesi İşletme Fakültesi
Sosyal Girişimcilik: Finans ve Sosyal İşletmelerin Gelişimi	• Columbia Üniversitesi Columbia İşletme Fakültesi
Sosyal Zenginlik İşletmesi	• Pennsylvania Üniversitesi Wharton İşletme Fakültesi
Girişimciliğin Temelleri: Sosyal Girişimcilik Bölümü	• New York Üniversitesi Stern İşletme Fakültesi
Kar Amacı Gütmeyen Sektörde Girişimcilik Çalıştayı	• Yale Üniversitesi İşletme Fakültesi
Sosyal Girişim ve Girişimcilik	• Cambridge Üniversitesi Judge İşletme Fakültesi
Sosyal Girişimciliğe Giriş	• Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi
Sosyal Girişimcilikte Yenilik	• Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi
Sosyal Girişimcilikte Kurumsal Dizayn ve Gelişim	• Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi
Değişim Aracısı olarak Girişimci	• Chicago Üniversitesi İşletme Fakültesi
Sosyal Sorumluluk ve Girişimcilik	• Chicago Üniversitesi İşletme Fakültesi
Sosyal Girişimcilik: Ekonomik ve Sosyal Değer Yaratmak	• Navarra Üniversitesi IESE İşletme Fakültesi
Kurumsal Strateji ve Sosyal Girişimcilik	• Navarra ÜniversitesinIESE İşletme Fakültesi
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Girişimcilik	• North Caroline Üniversitesi Kenan-Flagler İşletme Fakültesi
Sorumlu Girişimcilik: Üçlü Sacayağına	• California Üniversitesi Anderson İşletme Fakültesi

Sahip Örgüt Yaratmak	
Piramidin Dibi için İşletme Stratejileri	• North Caroline Üniversitesi Kenan-Flagler İşletme Fakültesi
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Sosyal Girişimcilik	• York Üniversitesi Schulich İşletme Fakültesi
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşları Yönetmek	• Michigan Üniversitesi Ross İşletme Fakültesi

Ek 3. Üniversitelerin İşletme Fakültelerinde Bulunan Araştırma Merkezleri

Üniversite-İşletme Fakültesi	*Alan*	*Merkezler*
Harvard İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Initiative on Social Enterprise
	Sosyal Girişimcilik	• Arthur Rock Center for Entrepreneurship
Stanford İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Center for Social Innovation • Center for Entrepreneurial Studies
Columbia İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Social Enterprise Program
	Sosyal Girişimcilik	• Research Initiative on Social Entrepreneurship
Pennsylvania Üniversitesi Wharton İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Social Impact Management Initiative (SIM) • Sol C. Snider Entrepreneurial Research Center
Duke Üniversitesi Fuqua İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Center for the Advancement Social Entrepreneurship (CASE)
NorthWestern Üniversitesi Kellogg İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Social Entrepreneurship at Kellogg (SEEK)
Chicago Üniversitesi Graduate İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Michael P. Polsky Center for Entrepreneurship
Dartmouth College Tuck İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Allwin Initiative For Corporate Citizenship
NYU Stern İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• The Stewart Satter Program in Social Entrepreneurship • Reynolds Program in Social Entrepreneurship
Michigan Üniversitesi Ross İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• William Davidson Institute Social Enterprise Research Initiative
Yale Üniversitesi İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Program on Social Entrepreneurship (PSE)
Cornell Üniversitesi Samuel Curtis Johnson İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Center for Sustainable Global Enterprise • Base the Pyramid Initiative
California Üniversitesi Anderson İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Harold and Pauline Price Center for Entrepreneurial Studies
Emory Üniversitesi Goizueta İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Center for Entrepreneurship & Corporate Growth & The Values-Based Leadership Institute (Case Studies Series: The East Lake Community – Social Entrepreneuship in Action)
INSEAD	*Sosyal Girişim*	• Business in Society (IBiS) Research Centre

	Sosyal Girişimcilik	• The INSEAD Social Entrepreneurship Programme
Oxford Üniversitesi Said İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişimcilik*	• Skoll Center for Entrepreneurship
Navarra Üniversitesi IESE İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Center for Business in Society - CBS
Nottingham Üniversitesi İşletme Fakültesi	*Sosyal Girişim*	• Institute for Enterprise and Innovation (UNIEI)

Ek 4. İlk 20'de Yer Alan ABD Üniversitelerinin Alanlar İtibariyle Faaliyet Çizelgesi

	Harvard	Stanford	MIT Sloan	Columbia	California Berkeley Haas	Pennsylvania Wharton	Duke Fuqua	Northwestern Kellogg	Virginia Darden	Chicago	Dartmouth Tuck	NYU Stern	Caroline Kenan-Flagler	Michigan Ross	Yale Uni.	Cornell. S. Curtis Johnson	California Anderson	Emory Goizueta	Carnegie Mellon Tepper	Texas Red McCombs
Ders	×✓	×✓	✓	×	×✓	✓	✓	✓	×✓	✓	×✓	×✓	×✓	×✓	×✓	×✓	✓			×
Öğretim üyesi	×✓	✓		×✓		✓	✓	×		✓		✓	✓	×	×		✓			
Araştırma Merkezi	×✓	✓		×✓		✓	✓	×		✓	×	✓		×	×	✓	✓	✓		
Bilimsel Dergi	×	✓												×						
Basılmış kitap /makale	×✓	✓		×		✓	✓							×	×					
Burs	×✓		×				✓					✓	✓	×	✓		✓			
Konferans	×✓	✓	✓	×✓	×	✓	×✓	×✓		✓		✓	×	×		✓				
Öğrenci kulüpleri	×	×✓	✓	×	×✓	×✓	✓	×✓		×✓	✓	×✓	×	✓	×✓	×✓	✓			
Staj	×	×✓		×		×	×✓	×		✓	×	×		×	×	×✓	✓			

×Sosyal Girişim ✓Sosyal Girişimcilik

Ek 5. İlk 10'da Yer Alan Uluslararası Üniversitelerin Alanlar İtibariyle Faaliyet Çizelgesi

	Cambridge Judge	INSEAD	Oxford Said	York U. Schulich	Navarra IESE	Londra İşletme Fak.	Jyvaskyla Uni.	Australian Uni.	Melbourne	Nottingham
Ders	×✓	✓	✓	✓	✓	×✓		×		×✓
Öğretim üyesi	×✓	×✓	✓		✓					×✓
Araştırma Merkezi		×✓	✓		×					×
Bilimsel Dergi			✓							
Basılmış kitap /makale	×	×	✓		×✓	✓				✓
Burs		✓	✓							×
Konferans	×	×✓	✓		✓	×				
Öğrenci kulüpleri	✓	×✓	×		×	×✓				
Staj			×		×					

×Sosyal Girişim ✓Sosyal Girişimcilik

ENGELLİLERİN MESLEKİ EĞİTİMLERİ VE GİRİŞİMCİLİKTEKİ ROLLERİ

İbrahim BATDAL
Engelliler Meclis Başkanı
Çanakkale Kent Konseyi Engelliler Meclisi
batdal17@gmail.com

Özet

Çalışmada özürlülerin bilimsel literatürlerdeki tanımları yapılarak en yaygın tanımlar alınacaktır. Çalışma dört soru ile şekillenerek genişleyecek ve kesime ilişkin önemli noktalara vurgular yapılacaktır. Ülkemizdeki ve Dünya genelindeki özürlülük tanımları, özürlülük ile girişimciliğin sosyal yönden değerlendirilmesi. Özürlülük farklılıklarına göre mesleki eğitimlerin uygulanmalarındaki çeşitliliğin ve özel durumların anlatılması. Yaşam içerisinde başarılı olan girişimci özürlülerden örnekler verilecektir. Devletimizin yasalar ile kazandırdıkları ve bu kazanımların uygulanabilirlikleri incelenerek genel bir bakış değerlendirmesi yapılacaktır. Mesleki eğitim alanındaki ilimizdeki ve diğer yerlerde yapılan başarılı projelerden örnekler verilecektir. Duruma ilişkin genel değerlendirmenin ardından daha iyi nasıl bir yol izlenebilir, daha faydalı nasıl olunabilir ve daha fazla özürlü girişimcinin yetişmesi için neler yapılabilir değerlendirmesi ile çalışma tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Özürlü, girişimcilik, mesleki eğitim

EDUCATION OF THE DISABLED AND THEIR ROLE IN ENTREPRENEURSHIP

Abstract

The definitions of "disabled" in scientific litareture will be explained and the most common ones will be taken. Our article is going to be shaped and developed around four questions and the important points are going to be emphasized: The definions of "disablement" in our country and all over the world, evaluation of disablement and entrepreneurship socially, explanation of variation in application of vocational education according to disablement differences and explation of special occasions. Entrepreneur disabled people who are successful in their lives will be given as examples. A general assessment will be done by analyzing the acquisitions provided by our government by means of laws and applicability of these acquisitions. Successful projects carried out in our city and other places will be given as examples. After the general assessment, the article is going to be completed with some information on how to follow a better way, how to be more useful, and what else could be done to raise more disabled entrepreneur people.

***The key words**: to be disabled, entrepreneurship, vocational education.*

Giriş

Çalışma açısından tanımlamalar oldukça önemlidir. Engelliliğin tanımı ne? Kime engelli denir? Girişimcilik nedir? Mesleki eğitim nedir? Özürlülerin (fedakarlık ile yaşayanlar) mesleki eğitimlerindeki kriterler nelerdir? Acaba özürlüler de fikirlerini hayata geçirmekte başarılılar mı? Çalışmada, yukarıda yer alan sorunlara cevap verilmeye çalışılacak ve özürlülük durumlarına göre değerlendirmeler sosyal yönden yapılmaya çalışılacaktır.

Engelliğin Tanımı

Engellilik farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Öncelikle DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (WHO) engelliliği üç ayrı tanımda ifade etmektedir.

"Yetersizlik" (impairment): Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik(fiziksel) yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği ve anormalliği ifade eder.

"Özürlülük" (Disability): Bir aktiviteyi normal tarzda veya normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmekteki kısıtlılık veya yetersizliktir.

"Engellilik" (Handicap): Bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesidir. Dünya Sağlık Örgütünün bu tanımı engelli kişilerin "kısıtlılığı" ve "normal" olmama durumunu vurgulamaktadır. Medikal modelin temelinde yatan "kısıtlılık" ve bireysel patoloji görüşünün temelinde bu tanımın önemli etkileri olmuştur.

Bu tanımların ardından ülkemizce de bu yıl içerisinde imzalanarak resmen kabul edilen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Bildirgesi'ne ek 3447 Sayılı Sakat Kişilerin Hakları Bildirisinin 1. Maddesine göre özürlü "*normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar sakattır*" şeklinde tanımlanmaktadır.

5378 sayılı ÖZÜRLÜLER KANUNU'na göre ise;

Özürlü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi ifade eder.

Evet gerçekten insanın bu kadar özetlenmiş ve tüm dünyada kabul görmüş tanımlarda bile kafası karışıyor. İçerisinde bulunduğumuz ortam her alanda yaşamaya değer. Biz durumun nasıl avantaj sağlayacağı duruma gelmesi gerektiğinden bakarak devam edelim. Bakacak olursak ülkemizde zannettiğimiz kavram karmaşasının aslında tüm DÜNYA"DA olduğunu görüyoruz.

Ülkemizde özürlülerin 2002 yılındaki araştırma neticesinde nüfusun yüzde 12.29'unu oluşturan yaklaşık 8,5 milyon özürlü vatandaşın olduğu tespit edilmiştir. Bu veriye göre konuşacak olursak sayı hiç de azımsanacak ve yok sayılacak bir miktar değil. Ne yazık ki asıl sayı bu da değildir. Evde gizlenenler, ailesi tarafından gösterilmeyenler, henüz yeni doğmuş ve özrü fark edilmemiş olanların da sayılması durumunda rakam artacaktır. Son belirtilen saklama nedeni ile binlerce özürlü okula gidememekte dolayısı ile hiç eğitilememektedir. Eğitim için yola çıkanlarda bu zorlu yolun çoğu zaman tamamını yürüyemeden pes etmektedirler. Mevcut bu durumlarda örgün eğitimini tamamlayamayanlar için meslek edindirme, hiç eğitim alamayanlar için rehabilitasyon çalışmaları yapılarak hayata bağlanmaları sağlanmaktadır. İşte bu dönüm noktasının en önemli unsurları şüphesiz alana ilişkin hizmet veren sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlara üye olan özürlü bireyler mesleki eğitim ile donatılırlar ise gerek bir işte istihdamları gerekse kendi işlerini kurarak başarılı olmaları sağlanabilir İyi bir girişimci doğuştan olunmaz. girişimci olmak için herhangi bir yeteneğe de ihtiyaç yoktur. Peki, nedir girişimcilik?

Girişimcilik

İş İnsanı Olarak Girişimcilik Portresi "Girişimci" veya eskiden kullanıldığı şekliyle "müteşebbis" kelimelerinin kökenlerini araştırdığımızda, bu kelimelerin tanımları daha net bir şekilde ortaya çıkıyor. Teşebbüs, Arapçada yapışkan anlamına gelen "şebs" kelimesinden türetilmiştir. Teşebbüs, yapışmak, tutunup kalmak, tuttuğunu bırakmamak anlamına da geliyor. "Girişim" kelimesi, bir soruna çözüm bulmak için bir şeyler yapmayı akla getiriyor. "Girişmek" kelimesini bir işe biraz gözü kara şekilde saldırma anlamında kullanıyoruz. "Girişken" dediğimizde kendi kendine iş, uğraş yaratabilen, bir işe hiç çekinmeden giren bir kişi tanımı karşımıza çıkıyor. Fransızca''dan aldığımız inisiyatif kelimesinde, "bir şeyi başkalarından önce yapma eylemi" ön planda. "İnisiyatif almak" deyiminde ise başkalarının geri durduğu bir ortamda, sonu belirsiz de olsa bir şeyler yapmaya gönüllü bir kişinin karakter çizgisi daha belirgin. Yukarıdaki tanımları dikkate aldığımızda bir girişimcinin portresini çizmek aşağıda görüldüğü gibi kolaylaşıyor:

* Girişimci, bir işi herkesten önce ve "ilk" olarak yapmayı ve çözüme ulaştırmayı amaçlayan kişidir. Özürlüler penceresinden düşündüğümüzde bu tanım üzerinden yürümek ekstra güç ve enerji gerektirmektedir. Buna rağmen normal bireyler ile eşit şartlarda iş yapmak için daha fazla enerji, vakit, para ve yıpranma zorluklarını göğüsleyerek çalıştıkları alanlarda başarılı olarak örnek gösterilen müteşebbis özürlülerde bulunmaktadır.

Birkaç Örnek…

Doğuştan görme engelli David Clarke eğitimine 3 yaşında yatılı okulda başladı. Lisansını politika, lisansüstünü diplomasi üzerine yaptı. HSBC ve RBS'de başlayan bankacılık kariyerini kendi bankasının kıdemli ortağı olarak sürdürüyor. Görme engelliler liginde 3 kez gol kralı olan Clarke 'İngiltere'nin kör talihi' diye anılıyor, "Dünyanın en şanslı insanıyım. Görmek istemiyorum" diyor.

Stephen Hawking: Günümüzün yaşayan en büyük bilim adamlarından biri olan Stephen Hawking, 1942'de İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Tıpçı bir babanın oğlu olan Hawking, aslında bir matematik sevdalısı iken okuduğu okulda matematik bölümü bulunmadığından fizik bölümüne kaydolup üç yıl sonra doğa bilimlerinde birinci sınıf onur madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Cambrigde Üniversite'sinde evrenbilim üzerine çalışmalarına devam eden Hawking, Sonsuz evren, Big bang, Kara delik gibi teoremleri ile dünyaca ün kazandı. Kazandığı birçok ödül ve madalyanın yanına çocukları evren bilime yakınlaştırmak için kitapları da ekleyen Hawking, tüm bunları kendisi için özel hazırlanmış bilgisayarlı sandalyesinden yapmıştır.

Eşref Armağan: Ankara'da yaşayan ve doğuştan görmeyen Eşref Armağan 41 yıldır resim yapıyor. Amerika ve Avrupa'da sergiler açan Armağan, Amerika eski Başkanlarından Clinton'ın da portresini yapmış. Menajeri Joan Eroncel ile birlikte gittiği ülkelerde uluslararası ün kazanan Eşref Armağan'ın beyin yapısı Harvard Üniversitesi'nde incelenmiş ve görmediği halde nasıl resim yapabildiği bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Dokunuşları ile gören Armağan, 1994 senesinde Joan Eröncel isimli 30 sene evvel Türkiye'de evlenmiş Amerikalı bir hanım ile tanışır ve bu hanım sayesinde uluslararası bir üne kavuşmuştur. Türkiye'nin yetiştirdiği değerli yeteneklerimizdendir. Yaptığı resimleri satarak hayatını devam ettiren ünlü ressamın çalışmaları büyük ilgi görmektedir.

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Girişimcilik bir beceri, belli bir alanda alınan eğitimin üretime dönüştürülmesi ile bir vücut kazanmaktadır. Bu anlamda özürlülerin mesleki eğitimlerinin nasıl yapıldığı da önem kazanmaktadır.

Mesleki eğitim:

Görme, işitme, ortopedik ve zihinsel özürlü bireyler vardır. Her bir kesimin özrüne göre özel mesleki eğitim kurslarında eğitim almaları şarttır. Örneğin bir görme özürlü kişiye görmeyi gerektiren takı tasarımını, kaynak ustalığını öğretemeyeceğiniz gibi duyma özürlü bir bireyde telefon santral operatörlüğünü öğretmenizin bireye faydası olmayacağı gibi bu mesleki eğitimden başarılı olması da mümkün değildir. Bu kapsamda, özürlüler için devletin mesleki eğitim alanında gerçekleştirmiş olduğu bazı yasal düzenlemeler vardır.

Türkiye'de nüfusun yüzde 12.29'unu oluşturan yaklaşık 8,5 milyon özürlü vatandaşımızın hakları, başta Anayasamız olmak üzere çeşitli yasalar ve uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınmıştır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığınca özürlülük alanında çağdaş dünyadaki gelişmeler ve evrensel ilkeler ışığında, özürlülerin sorunlarının çözümü için yeni sosyal politikalara ve özürlüleri ilgilendiren mevzuatın yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaçtan hareketle başlatılan çalışmalar sonucunda 01.07.2005 tarihinde 5378 sayılı Özürlüler Kanunu yürürlüğe girmiştir.

İnsan haklarına dayalı, ayrımcılıkla mücadele eksenli bir sosyal politikanın çerçevesini belirleyen Özürlüler Kanunu'nun ruhunu fırsat eşitliği, insan hakları ve ayrımcılığın önlenmesi ilkeleri oluşturmaktadır. Bu esaslar doğrultusunda Özürlüler Kanunu ile ulaşılabilirlik, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğe ilişkin sorunların çözümü, özürlü bireylerin her bakımdan gelişmeleri, toplumsal hayata tam katılımlarının sağlanması ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemelerin yapılması yasal çerçeveyle belirlenmiştir. Böylelikle yasa ile getirilen çağdaş düzenlemenin uygulanması sağlanarak özürlü bireylerin önündeki engellerin kaldırılması yönünde son derece önemli adımlar atılmıştır.

Özürlülerin fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerinin toplum içinde sağlanması, çeşitli desteklerle yarınlarının güvenceye alınması ülkelerin gelişmişlik göstergelerindendir. Türkiye en önemli sosyal sorunlarından ve gündem maddelerinden birinin çözümü yolunda sağlam ve kararlı adımlarla ilerlemektedir. Bu çerçevede özürlülük alanında son yıllarda gerçekleştirilen yenilikler ve değişiklikler hakkında başta özürlüleri ve onların yakınları olmak üzere ilgili tüm tarafları doğru ve sağlıklı bir şekilde bilgilendirmek de hakların hayata geçirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Özürlülerin istihdamını daha sistemli bir şekilde yönetmek için 2005 ve 2010 yılları arasında Özürlülerin İstihdamıyla ilgili bir Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu plan çerçevesinin hazırlık sürecinde, tüm ilgili tarafların (bakanlıklar, kamu kurumları, özürlü dernekleri, sosyal ortaklar) dikkate alınmış ve böylelikle özürlülerin istihdamıyla ilgili yeni tedbirlerin alınmasında geniş bir mutabakat sağlanmıştır. Bu eylem planı işe alma, işe adaptasyon, mesleki beceri arttırma, iş devamlılığı ve işle ilgili konuların iyileştirilmesi hükümlerini içerir. Başbakan 2005 yılında bir genelge yayınlayarak 2005 yılını özürlülerin istihdam yılı ilan etmiştir. Bu dönemde iş bulan sayısı önemli oranda artmıştır. Ancak bu geçici bir çözüm olmuş vasıfsız bireyler açıkta kalmışlardır. Bunu gören yetkililer özürlülerin mesleki beceri kazanarak kendi işlerini kurmaları yönünde çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Bu bağlantıda devlet özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan iş yerlerine kesilen cezaları bir havuzda toplayarak, sivil toplum kuruluşlarının mesleki eğitim projelerine fon sağlamaya başlamıştır. Kaynak bulma sıkıntısından dolayı iş yapma becerilerini kullanamayan dernekler için bu havuz can suyu olmuş ve mesleki eğitim kurslarının sayısı ve nitelikli eğitim kalite olarak çok artmıştır. İş-kur Genel Müdürlüğü bünyesindeki bu havuzun yönetiminde özürlü sivil toplum konfederasyonlarının temsilcileri de yer almış ve havuzun amacına uygun iş yapabilirliği denetlenmiştir. Bu geniş bilgiden sonra özür gruplarına göre mesleki eğitimleri inceler isek:

Görme özürlüler:

Görme özürlü demek mesleki olarak eğitilememek, iş yapamamak, girişimci ruhunu yaşatamamak değildir. Görme özürlüler görmemenin engelini avantaja çevirmek için çok enerji, çok fedakârlık ve çok zaman harcayarak kendilerinin iş yapabilirliğini kanıtlamaktadırlar. Başarılı olanlar bu süreci tamamlayabilenler ile sınırlı kalmaktadır. Bu grubun, derneklere yaptıkları projeler ile devletçe sağlanan imkânlardan faydalanması mümkündür. Bu destekler ile vasıfsız bireylere verilen eğitimler ile birey topluma faydalı, üretebilen, kendi işini kurabilen, özgüvenini kazanmış konuma gelmektedir. Özürlü bireylerin girişimcilik ruhunu ve kendilerine öz güveni kazandıran dernekler yaptıkları projeler ile de özürlü bireyin mesleki olarak eğitimlerini sağlamakta ve onların hayat mücadelesindeki pencerelerinin genişlemesine yeni iş alanlarının oluşmasına ve bireyin üretebilirliğini kendisine göstermesine neden olmaktadır.

Bazı başarılı projelerden örnek verecek olursak:

8.5 milyondan fazla engelli vatandaşımızın yaşadığı ülkemizde, eğitim konusundaki engelleri azaltmayı ve internet üzerinden mesleki eğitim vermeyi amaçlayan Çanakkale Kent Konseyi Engelliler Meclisi tarafından gerçekleştirilen ECDL projesi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nin de desteği ile fiziki sınırlamaların etkisini en aza indirerek özürlü vatandaşlara mesleki beceriler kazandırıp, hem sosyal hem de iş hayatında aktif olmalarına yardımcı olmaktadır. Bilgisayar kullanabilen ve internete girebilen özürlüler, internet üzerinden ücretsiz olarak katıldıkları dersler ve bilgisayar mühendisliği bölümü uzmanlarınca verilen derslerin sonunda mesleki sertifika almaya hak kazanmaktadırlar. ECDL Projesi, üniversite bulunan her ilde en az bir programın gerçekleştirilmesini ve eğitim programına katılan engelli vatandaşların istihdamlarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Proje, engellilerin istihdam edilebilirliklerinin geliştirilmesinin yanında onların iletişim araçlarına erişimlerinin sağlanması ve topluma entegrasyonlarının sağlanması gibi konuları da içermektedir.

Çanakkale İlimizde engellilerin istihdamını amaçlayan iş garantili projeler üretilmektedir. Projemiz bu çalışmaları tamamlayan bir unsur olmaktadır. Çalışmalarımızın temel amacı; özürlülerin mesleki eğitimlerini geliştirmek, istihdam edilebilirliklerini artırmak ve üretime katılmalarını sağlamaktır. Ayrıca özürlülerin sosyal statülerini geliştirmek, öz güvenlerini artırmak, onların da toplumun ortak hak ve özgürlüklere sahip eşit bireyleri olduğu bilincini yaygınlaştırmaktır. Diğer bir amaçta özürlüler baz alınarak farklı toplumlar arasında problemlerin çözümüne ortak katkı sağlamak, toplumlar arası diyalogu ve kültürel sirkülasyonu geliştirmektir.

İlimizde özürlülere, onların ailelerine, sosyal çevrelerine, onlara iş ve hizmet üreten kurum ve kuruluşlarla özürlülerin problemlerinin çözümüne katkı sağlayan kişi ve kuruluşlara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu projeye katılıp başarılı olan 5 birey çeşitli kurumlarda mesleklerinden dolayı istihdam edilmişlerdir.

İşitme Özürlüler

İşitme engelli bireyler çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süreç içerisinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşı karşıyadırlar. Bu engeller hem bu bireylerin sözel iletişimindeki güçlüklerinden kaynaklanırken hem de bu bireyleri mesleğe hazırlayıcı uygun programların olmayışından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de işitme engelli bireyler iletişim yetersizliği nedeniyle mesleki olgunlaşmaya ilişkin engellerle karşı karşıyadırlar, işiten dünya ile iletişimlerinin sınırlı olması nedeniyle, birçok işitme engelli birey, aileleri, kardeşleri, arkadaşları ya da televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarıyla verilen mesleklere ilişkin bilgilerden yararlanamazlar. Böylesi bir durum ise işitme engelli bireylerin, işiten bireylerden, bir mesleğe ilişkin karar verme ve o mesleğe yönelik eğitim programına girme açısından daha dezavantajlı bir duruma sahip olmalarına neden olmaktadır. İşitme engelli bireyleri mesleğe hazırlama konusunda bazı gelişmeler olmakla birlikte, ülkemizde bu bireyleri sistemli bir biçimde mesleğe hazırlayan programlar bulunmamaktadır. Bu alanda istendik gelişmenin sağlanabilmesi için işitme engelli bireyleri mesleğe hazırlayıcı bir modelin oluşturulmasına gereksinim vardır. İşitme engelli bireylerin çalıştıkları alanlarda başarılı olmalarının nedenlerinden birisi de aslında çalışan diğer bireylerden farkları olan duymamalarıdır. Çoğu ihracat tekstil firmasının en önemli birimi olan defolu malaların ayrıştırıldığı birimlerde işitme engellileri istihdam etmeleri bu tezin bir kanıtıdır.

Zihinsel Engelliler

Zihinsel engellilerin en temel problemi, aslında öğrenme süreçlerinde karşılaşılan güçlükler değil, günlük yaşam aktivitelerini ve yaşamlarının bütününü organize edememeleridir. Bu nedenle zihinsel engellilere yönelik rehabilitasyon programlarının tüm yaşamı kapsaması gereklidir; eğitim ve sosyal yaşama yönelik programlar, belli bir düzeye ulaştıktan sonra, öncelikle, uğraş terapisi boyutunda başlatılmalıdır. Zihinsel engelli bireyin, gerek yaşı, gerek düzeyi, göz önünde bulundurularak, daha ileri aşamalarda iş eğitimi ve istihdama yöneltilmelidir.

Unutulmaması gereken en önemli nokta, zihinsel engelli bireylerin geç öğrenseler de normal zekaya sahip bireylerden çok da farklı yaşamadıklarıdır. Sınırlılıklarına karşın, zihinsel engelliler de normal zekaya sahip insanlar gibi yaşayabilirler; özellikle hemen hemen her insanda var olan, yararlı bir şeyler yapma, üretme ve üreterek hayatına anlam katma çabası zihinsel engellilerde de vardır. Üretime dahil olmaları sağlandığında, hem topluma bir yük olmaktan kurtulmakta, hem de – diğer insanlar gibi - kendilerini değerli hissetmeleri sağlanarak, birtakım psikopatolojileri yaşamaları engellenmektedir. Bunların yanı sıra, zihinsel engelli bireyin gündelik yaşama ilişkin bir dezavantaj olan, pratik çözüm yollarını bulamamaları, üretim aşamasında bir avantaja dönüşmektedir; eğer zihinsel engelli bireye iş eğitimi doğru verildiyse, alternatif yaratamadığı için, verilen işi, en doğru biçimde yapmakta, dolayısıyla hata ve ihmal olasılıkları azalmaktadır. Böylece zihinsel engelli bireyler, üretimde, yüksek performans göstermektedirler.

Ortopedik Engelliler

Aslında özürlülük alanının en çeşitli derecelerde grubu barındıran bölümü ortopedik özürlüler başlığıdır. Nedenleri çeşitli olan fikirleri işe dönüştürme konularındaki başarıları nedeni ile bugün tüm iş dallarında vardırlar.

Sakatlıklar neticesinde geneli sonradan engelli olmuş bu kesim için diğer kesimler gibi özel bir mesleki eğitim gerekmemektedir. En önemli gereksinimleri verilen hizmetin fiziki alanlarının bireylerin ulaşılabilirliğine uygun olmasıdır. Alanlar bireye uygun olduğunda yürümeyi gerektirmeyen her türlü meslek dalında çalışabilirler. Tabi bu alandaki en dezavantajlılar şüphesiz omurilik felçlileridir. Bu kesim özürlerinin ağırlığından dolayı özel donanımlı araçlar ile hareket ettiklerinden dolayı daha fazla eğitimin alınmasına ve daha fazla fiziki alan uygunluğuna ihtiyaç duymaktadırlar. Devlet ve özel sektörde öncelikle tercih edilen engel grubu olan ortopedik engelliler girişimcilik alanında da başarıdırlar. Kendi işinin patronu olma konusunda başarılı olan bireylerin sayıları diğer engel gruplarına göre oldukça fazladır.

Girişimci ortopedik engelliler hakkında birkaç örnek verecek olursak:

Şükrü POYRAZ, engelli bireylerin araç gereçlerini satan bir şirket kurarak kendisi gibi ortopedik özürlülerin araç gereç ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Birçok ortopedik özürlü rehabilitasyon merkezi kurarak kendi alanlarında istihdam dahi yaratmışlardır. Medikal hizmetlerin verilmesinde gene birçok ortopedik girişimcinin şirketi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, özürlülerin mesleki eğitimleri ve fikirlerini ticari hayata kazandırmaları önemli bir süreçtir. Günümüz global düzeninde hayatta kalmanın yollarından birisi olan üretim alanında özürlülerde fırsat verildiğinde başarılı olabildiklerini kanıtlamışlar ve bu düzende bizde varız demişlerdir. Varlığını sürdüren şirket sayısının giderek azaldığı,ekonomik krizin artık damarlarda hissedildiği bir piyasada mücadele eden özürlüler diğer firma sahiplerinden daha fazla enerji harcayarak bu krize karşı koymaktadırlar.

Sonuç ve Öneriler

Gelişmekte ve AB sürecinde ilerlemekte olan ülkemizde ele alınması gereken bazı konular vardır. Bunlar:

Milat olarak görülen 5378 sayılı kanun ve ek olarak çıkartılan yönetmeliklerin, uygulanarak faydalı hale getirilmesi;

Mesleki alanda normal bireylerin gittikleri okulların özürlülere uygun hale getirilmesi ile eğitim daha kaliteli olacağı gibi özürlü ile normal bireyin aynı anda aynı mesleki eğitimi almaları da iki taraf içinde bir tür rehabilitasyon olacaktır;

Vergi indirimleri girişimci özürlülerin şirket kurmalarında teşvik edici rol oynamaktadır şüphesiz, ancak uygulama her bürokratın anlayış biçimine göre yorumlanarak bazen mağduriyet bazen ise avantajın avantajı durumlarına neden olmaktadır. Bu tür olayların görülmemesi için devletin bürokratlarına ilişkin eğitim kitapçıkları hazırlayarak engelli haklarının ve kanunlarının eksiksiz uygulanması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle bankalarda yaşanan şahitsiz işlem yaptırmama gibi engelleyici uygulamalar çözümlenmeye çalışılmalıdır.

Devletin mesleki eğitim kursları için İŞ-KUR yönetmeliklerindeki en fazla 36 ay sınırının kursun ders müfredatına göre değerlendirmesi yapılmalıdır.

Bu tür değişikliklerin yapılabilmesi için hak arama merkezleri görevini üstlenecek olan SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI"NA önemli görevler düşmektedir. Özürlü hakları temel insan hakları olduğundan kesinlikle tam uygulanmalıdır. Unutulmamalıdır ki herkes birer özürlü adayıdır. Yaptıklarımızı kendi içinde bulunduğumuz duruma göre değil karşımızdakinin durumuna göre yapar isek ne mesleki eğitimde, ne fikirlerin uygulanmasında, ne yasaların uygulanmasında bir sorun kalmaz.

Son söz olarak hayatın her alanı her zaman yaşamaya değerdir...

Kaynakça

www.turged.org.tr,
www.tsd.org.tr,
www.ozida.gov.tr,
www.megahafıza.com,
www.engelsizyasam.com,
www.iskur.gov.tr,
www.hayatadahilizbiz.com,
www.yasadıkça.com,
www.casev.org.tr,
www.rehabilitasyon.com,

www.zef.com,
www.gesfed.com,
www.tsd.org.tr.
Ayrıca ÇANAKKALE BEDENSEL ENGELLİLER DERNEĞİ ARŞİVİ"indeki belgelerden de faydalanılmıştır.

SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN EĞİTİMSEL PRATİKLERİ
(TOÇEV ÖRNEĞİ)

Yrd.Doç.Dr. Levent ERASLAN
Kırıkkale Üniversitesi-Eğitim Fakültesi
leraslan@yahoo.com

Özet
Eğitim,sosyal yaşamın gelişiminde önemli bir etkileyici olarak kabul edilir. Bu bağlamda eğitim sürecinin niteliği ve toplumsal yaşama olan katkıları önemsenir ve desteklenir. Bu önemseyiş sadece devletin sosyal boyutunun bir işlevi değil bizatihi toplumun da temel görevidir. Bu noktada sosyal girişimcilik, eğitim alanında anlam bulmaktadır. Özellikle Türkiye gibi öğrenci nüfusunun çok fazla olduğu ülkelerde eğitim alanında sosyal girişimciliğin her türlüsüne gereksinim bulunmaktadır. Sosyal girişimcik toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları arayan, toplumsal sorunların çözümünü devlete ve diğer aktörlere bırakmadan inisiyatif yaratan, çözüm yollarını bulan ve bu çözümlerini geniş kitlelerle paylaşan ve tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna eden bir özellikle demetine sahiptir.
Bu çalışmada eğitim alanında karakteristik bir sosyal girişim örneği olan ve birkaç sosyal girişimci tarafından başlatılan Tuvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV) incelenecektir. Eğitim alanında bir sivil toplum kuruluşu olan TOÇEV'in yapı, işleyiş, politika, etkinlik alanları ve projeleri sosyal girişimcilik bağlamında değerlendirilecektir.
Araştırmada betimleyici bir yöntem kullanılmıştır ayrıca vakıf çalışmaları ilgili dokümanlar, incelenmiş ilgili kişilerle görüşmeler yapılmıştır.
Eğitim alanında sosyal girişimciliğin başat örneklerinin tanıtılması ve diğer STK'ların eğitim alanına ilgi göstermeleri ve TOÇEV'İn yönteminin STK'lara tanıtılması araştırmanın temel amaçlarıdır.

***Anahtar Kelimeler**: Sosyal Girişimcilik, Eğitim, TOÇEV*

EDUCATIONAL PRACTICALS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP
(TOCEV SAMPLE)

Absract
Education is accepted as an important piquant during the improvement of life. At this point, the quality of education process and contributions to the social life are considered and supported. This consideration is not only a function of social dimension of the government but also it is the basic duty of the society. At this point, social entrepreneurship , gets meaning in the educational area. Especially, countries which has got a crowded student population like Turkey, every kind of social entrepreneurship is needed in the educational area. Social entrepreneurship has the bunch of properties which searchs for innovative solutions to the important problems of the society, creates initiative to the solution of social problems without waiting for the government and other actors, finds ways of solutions and sharing these solutions with the society and convinces the all society to take new steps.
In this study, (TOÇEV) Tuvana Eager To Education Children Educational Charitable Foundation which is a characteristic social entrepreneurship sample in the educational area and started by a few social entrepreneuer will be examined. TOÇEV is a civilian social institution in the educational area and its structure, function, politics, activity areas and projects will be evaluated by the point of social entrepreneurship.
In this research a decsiptive method is used. Also, documents related with the charitable foundation studies were examined and interviewed with the related persons.
The main aims of this research is to introduce the favourite samples of social entrepreneurship and concerning of other civilian society institutions (STK) and introducing the method of TOÇEV to the STKs.
***Key words**: Social Entrepreneurship ,Eeducation, TOÇEV*

Giriş

Sosyal girişimcilik kökeni çok eskilere dayanan bir kavram olmasına karşın son dönemde akademik dünyada ve iş çevrelerinde özellikle ekonomi, eğitim, sağlık, çevre ve toplum hizmeti gibi alanlardaki örnekleri ile dikkat çekmektedir (Dees, 2005:52) . Sosyal girişimcilik alanının dünyada hızlı bir şekilde yaygınlaşmasında sosyal girişimcilerin ortaya koyduğu başarılı, parlak ve etkileyici projeler etkili olmaktadır. Nobel ödüllü Muhammed Yunus'un Bangladeş'te oluşturduğu mikro kredi uygulamaları, Fazle Abed'in yoksullukla mücadele projeleri, Ashoka kurucusu Bill Drayton ve iş dünyasından sosyal girişimcilik çalşmalarını yapan iş adamları (Steve Jobs, Bill Gates) bu gelişim sürecine katkı sağlayan kişiler olarak

örnek verilebilir. Bu bağlamda sosyal girişimcilik girişimci ruha sahip kişilerin ya grupların sosyal alanda potansiyellerini işe koşarak oluşturdukları bir özelliğin sonucudur yargısına ulaşılabilir.

Martin ve Osberg'e göre (2007;30) sosyal girişimcilik kesinlikle hassas bir yapıya sahiptir. Sosyal girişimcilik çalışmalarında oluşacak en olumsuz uygulamalar ve istismarlar kavramın olumlu şöhretini zedeleyecek ve böylece doğru ve pozitif tanımlamanın çekirdeğinden uzaklaşılacaktır. Yine onlara göre sosyal girişimcilik karışık bir "dua" gibidir. Pozitif bağlamda bir fırsatı hissetmek için doğuştan bir yeteneği ifade eder, kararlılığın benzersiz etkisiyle dünyada yeni bir şey yaratmak veya neden olmak süreçlerini içerir. Negatif bağlamda ise bir eski zaman tanımlaması olarak "hayırseverliği" çağrıştırabilir. Bu yüzden sosyal girişimciliğin çok net bir şekilde tanımlanması ve paralel kavramlardan farkının belirtilmesi gerekmektedir.

Sosyal grişimcilik alanı örgütsel ve bireysel liderliğin ön plana çıktığı bir alan olma özelliğini taşımaktadır. Bireysel olarak başlatılan bir proje daha sonra kurumsallaşmakta hatta bir sivil toplum kuruluşuna dönüşebilmektedir. Ayrıca hali hazırda kurulmuş özel sektör kuruluşları da sosyal girişimcilik alanına "kurumsal sosyal sorumluluk" adı altında girebilmektedir.

Sosyal girişimcilik, toplumsal yaşamın her alanında (eğitim kadın, çevre, sağlık ekonomi vs) karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek için bireysel ya da gruplar halinde inisiyatif yaratma sürecidir. Bu süreç çözüm odaklıdır ve kesinlikle kar amacı gütmeyen ve çeşitli erk odaklarına angaje olmayan bir özellik taşır. Bu bağlamda sosyal girişimcilik sosyal zorlukların aşılmasında ortaya çıkan yardımseverlik nosyonunu aşan ve boş zaman etkinliği olarak da sınırlandırılamayacak bir özelliğe sahiptir. Bu tanımlama girişiminden sonra kavramı tersten analiz ettiğimizde (http://www.yilingirisimcisi.com/FAQ.asp Erişim Tarihi:12.07.2009);

- Sosyal girişimcilik, yardım kurumları veya hayırseverliğin başka bir adı değildir.
- Sosyal girişimcilik tek başına sosyal davaların savunuculuğu değildir. Zararlı uygulamayı ortadan kaldırmak için pratik alternatifler sunmalıdır.
- Sosyal girişimcilik, kurumsal sosyal sorumlulukla eşanlamlı değildir.
- Sosyal girişimcilik, kar amacı gütmeyen kalkınma örgütünün başka bir ismi değildir.
- Sosyal girişimcilik boş zaman etkinliği ya da bir klüp çalışması değildir.

Dees (2005:53) sosyal girişimcilerin her hangi bir sektörde yapmak istedikleri bir projeyi gerçekleştirmek için maddi kaynakları (para, insanlar, imkanlar v.b.) sosyal ilişkiler üzerinde görülmez halden görünür hale dönüştüren, değişen çevreye ve ihtiyaçlara sık sık yenilik getiren kişiler olarak tanımlamaktadır.

Kayalar ve Arslan'ın sosyal girişimcilik üzerine yaptıkları çalışmalarında belirttiklerine göre (www.edergi.sdu.edu.tr): sosyal girişimcilik konsepti farklı araştırmacılar tarafından farklı anlamlarda ele alınmıştır. Bir grup (Austin, Stevenson, Wei-Skiller, 2006; Boschee, 1998) sosyal girişimciliği, kâr amacı olmaksızın sosyal değer yaratmak için alternatif fonlama stratejileri veya yönetim planları arama teşebbüsü olarak kabul etmektedir. İkinci grup (Sagawa ve Segal, 2000; Waddock, 1988) sosyal girişimciliği sektörler arası iletişim ile ticari şirketlerin sosyal sorumluluk faaliyeti olarak görmektedir. Üçüncü grup (Alvord vd., 2004) ise sosyal girişimciliği sosyal sorunları azaltan ve sosyal dönüşümleri kolaylaştıran bir araç olarak görmektedir".

Bir sosyal girişimci, toplumun karmaşık sorunlarına çözümler üretir. Çözüm üretirken de daima olaylara olumlu yaklaşır. Eleştirdiği her şeyin bir gün bir şekilde çözülebileceğine inanır. Girişimci, genel anlamda, üretim için gerekli kaynakları bir araya getiren kişidir. Girişimcilik de, girişimcilerin risk alma, fırsatları kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin bütünüdür. Bu yüzdendir ki hem şirket kurma süreci hem de yenilikler yapma süreci girişimcilik kapsamındadır (Denizalp, 2008: 7).

Sosyal girişimcilerde orijinal fikirler üretme, risk alma, yeniliği diretme (statükonun ağır meydan okumalarına karşın) ve bunu cesaretle yapma gibi temel özellikler yanında yakın ve uzak çevrede oluşan sosyal zorlukları kavrama ve görme yetisi bulunmalıdır. Böylece sosyal girişimci başkalarının baktığı ama göremediği sorun alanları hisseden ve bunlara çözümler üreten bir kişilik özellikleri gösterir.Bu genel hatların yanında, Denizalp, "Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi" adlı kitabında sosyal girişimcinin sahip olması gereken kişisel özellikleri şöyle sıralamıştır (2007; 8-9);

- Toplumsal sorunların farkında olmak,
- Başarılı olma isteği,
- Mücadelecilik ve azim,
- Sorumluluk ve risk alabilme arzu ve yeteneği,
- Yaratıcılık ve fırsatları sezebilme yeteneği,
- Planlı çalışma ve araştırma yeteneği,

- Başkalarıyla çalışabilmek, onlara güvenebilmek ve ilişki içerisinde olduğu kişilere güven verebilmek,
- Eksikliğini, sınırlarını bilmek ve tavsiyelerden yararlanabilmek,
- Zor şartlarda ağır çalışmalara hazır olmak,
- Kendini geliştirme arzusu,
- Başkalarını etkileyip onları da çalışmaya katabilmek.

Sosyal girişimciliğin manevra alanı toplumun zorluk alanlarıdır. Kar amacı gütmeden ve finansal göstergeleri referans almadan oluşturulan sosyal girişimcilik; zorluk alanlarının hissedilmesi, belirlenmesi ve çözüme dönük sürdürülebilir projeler oluşturma temellidir ki bu zorluk alanları toplumdan topluma değişmektedir. Ekonomik güçlüklerin olduğu toplumlarda yoksulluk, sokak çocukları ve evsizler, kadın haklarının göz ardı edildiği toplumlarda kadın hakları ve savunuculuğu, çevresel duyarlıklar ve sağlık çalışma alanları olarak görülmektedir. Bu alanlardan biri de bu çalışmanını temel konusu olan eğitimdir.

Eğitim sosyal yaşamın gelişiminde önemli bir etkileyici olarak kabul edilir. Bu bağlamda eğitim sürecinin niteliği ve toplumsal yaşama olan katkıları önemsenir ve desteklenir. Bu önemseyiş sadece devletin sosyal boyutunun bir işlevi değil bizzatihi toplumunda temel görevidir. Bir başka değişle eğitim alanı sosyal girişimcilik için uygun air alan olma özelliği taşımaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve öğrenci nüfusunun çok fazla olduğu ülkelerde bu tür sosyal girişimciliğin her türlüsüne gereksinim bulunmaktadır. Aşağıda Türkiye'de eğitim alanında duyarlık geliştiren sosyal girişimciler tarafından kurulmuş yapılanmalar tanıtılmıştır:

A) Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)

Kuruluş

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), 1993'te kurucu başkan **Ayşen Özyeğin**'in öncülüğünde ve kurucu üyeler Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Sevda Bekman'ın bilimsel çalışmaları ışığında kurulmuştur. Eğitim ve diğer faaliyetlerinde 3000'i aşkın gönüllüden destek alınmakta, AÇEV programlarının uygulanması ve yaygınlaşması sırasında gönüllüleri ile iş birliği içinde çalışmaktadır.

Amaç

AÇEV'in misyonu, gelişen bir toplum için eğitimin şart olduğu bilinciyle, uzmanlık alanları olan erken çocukluk ve yetişkin eğitimine, programları ve uygulamaları ile katkı sağlamak ve bu konuda ülke genelinde yaygın bir hizmet ağı oluşturmaktır.

Bu doğrultuda, AÇEV:

- Eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesi
- Çocuk kadar, çocuğun yakın çevresinin de desteklenmesi ve Eğitimin bir yaşam boyu sürekli kılınması için geliştirdiği programlar ve çeşitli faaliyetleri ile bir STK olarak alternatif oluşturmaya çalışmaktadır.

AÇEV, temel olarak:

- Misyonunu yayabilmeyi ve geniş bir destek grubu oluşturabilmeyi
- Türkiye'nin her köşesindeki tüm ihtiyaç sahiplerine programları ile ulaşabilmeyi
- Bilimsel araştırmalar doğrultusunda yeni modeller, yöntemler, projeler geliştirmeyi
- Yurt içi ve dışındaki işbirliklerini artırmayı,
- Araştırmalar ve uzmanlıkları doğrultusunda, erken çocukluk ve yetişkin eğitimi konularında stratejilerin geliştirilmesi ve politikaları belirlenmesinde referans bir kuruluş hâline gelmeyi hedeflemektedir.

Faaliyetler

- İşlevsel Yetişkin Okur yazarlığı Programı
- Anne-Çocuk Eğitim Programı
- 7 Çok Geç Kampanyası
- Baba Eğitimleri

- Aile Eğitimleri
- Kadın Destek ve Okuma Yazma Eğitimleri
- TV Yoluyla Eğitim Projesi
- Deprem Bölgesi Faaliyetleri

B) İlköğretim Okullarına Yardım Derneği (İLK-YAR)

1978'de ABD'de eğitimlerini sürdüren bir grup Türk öğrenci tarafından kurulmuştur. Derneğin başkanlığını **Hüseyin Vural** yürütmektedir.

Amaç

- Özellikle köy çocuklarına; okuma heyecanı ve eğitimini daha ileri düzeyde sürdürme motivasyonu kazandırmak, eğitimlerine katkıda bulunmak ve bu faaliyetin her aşamasını, hiçbir politik kaygı taşımadan ve insanların eşit olduğu ilkesinden yola çıkarak uygulamak
- Kitap yardımı yapılmamış köy bırakmamak
- Öğretmenler için programlar düzenlemek

Faaliyetler

- Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına Destek Projeleri
- Köylere Kitap projesi
- Öğretmen ve Öğrenci Yaz Kampı,
- Orda Bir Köy Var

C) Türkiye Eğitim Vakfı (TEV)

4 Mayıs 1967 tarihinde **Vehbi Koç'un** önderliğinde eğitime gönül vermiş 201 Türk aydını tarafından kurulmuştur. Kuruluştan bu yana 135.436 yurt içi bursu 1021 master ve doktora için yurt dışı bursu veren vakıf yılda 7500'e yakın yurt içi70 civarında yurt dışı bursu vermeye devam etmektedir.**Amaç**

Yetenekli fakat maddi olanaklardan yoksun çocukların ve gençlerin eğitim ve öğrenimlerini sağlamak için yardım etmek, ülkemize ve insanlığa katkılar yapacak öncü gençleri ve onların yetişecekleri eğitim sistemini desteklemektir.

Faaliyetler

- Yetenekli fakat maddi olanaklardan yoksun çocuklara ve gençlere, eğitim ve öğretimlerini desteklemek için parasal ve ayni, karşılıklı ve karşılıksız yardımların yapılması
- Yurtlar ve benzeri kuruluşların açılmasına ve işletilmesine yardım edilmesi
- Eğitim ve öğretim alanlarında araştırmalar yaptırılması
- Öğrenim kurumlarına yardımcı olunması

D) Toplum Gönülleri Vakfı (TOG)

Kuruluş

Toplum Gönüllüleri Vakfı, 2002'de gençlerin öncülüğünde yeni bir sivil hareket olarak kuruldu. Başkanı **İbrahim Betil'dir**.

Amaç

- Gençlerin yaratabileceği sinerjiye inanan ve onlara sosyal bir amaca yönelik maddi-manevi yatırım yapabilecek yetişkin gönüllülerin katılımını, rehberliğini ve desteğini sağlamak,
- 17–25 yaş grubu genç gönüllülerin katılımı ve öncülüğünde duyarlı bir gençliğin oluşumuna katkıda bulunmak,
  Bu doğrultuda çeşitli sosyal hizmet projelerini hayata geçirmek ve gençliğin enerjisini toplumsal bir yarara dönüştürebilmektir.

Faaliyetler

- Gençlik Hizmet Merkezleri
- Yerel Koordinasyon Merkezleri
- TOG ATAK
- Sürdürülebilir Projeler
- Demokrasi ve Haklarımız
- Benim Kütüphanem
- Küçük Adımlar Büyük Yarınlar
- Meslekî Eğitim Geliştirme
- Sağlık Okuryazarlığı
- Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri

E) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)

Kuruluş

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), 1989 yılında sosyal girişimcilik ikonu olarak tabir edilebilecek **Prof.Dr. Türkan Saylan** ve arkadaşları tarafından kurulmuştur.

Amaç

Atatürk devrim ve ilkeleri ile gerçekleşmiş olan hakların korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve çağdaş eğitim yolu ile çağdaş birey ve çağdaş topluma ulaşılmasıdır.

Bu amaçla;
a) Evrensel çocuk, kadın ve insan haklarına saygılı, demokratik, laik bir toplum ve sosyal hukuk devleti düzeninin gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi;
b) Bireylerin hukuksal, siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal, fiziksel konumunun geliştirilmesi, tüm insan hakları ve özgürlüklerinden yararlanmalarının sağlanması;
c) Toplumda çevre sorunları ve kültürel mirasımızla ilgili duyarlılığın arttırılması ve çevre bilincinin yerleştirilmesi öncelik taşır.

Faaliyetler

Kız Çocuklarının Eğitimine Burs Desteği
(Bu kapsamda 36.000 Kız Öğrenciye Burs Desteği Verilmiştir)

- Anadolu'da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak
- Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları (Kardelenler)
- Baba Beni Okula Gönder
- Meslek Liselerinde Elektronik Eğitimi Alan Gençlere Destek
- Bilgi Toplumu Kızları
- Her Kızımız Bir Yıldız

- **Üniversite, Yüksel Okul Öğrencilerine Burs Desteği**
- **Okul, Yurt, Toplum Merkezi Yaptırma ve İyileştirme**
  - YİBO'ları İyileştirme
  - Ana Sınıfları ve Oyun Parkları
  - Okul Yaptırma
  - Yurt Yaptırma
  - Toplum Merkezi Oluşturma
- **Eğitsel, Kültürel ve Sosyal Gelişime Destek**
  - Yetişkinlere Okuma Yazma Eğitimi "Ulusal Eğitime Destek"

- İl, İlçe ve Okullara Kitaplık ”Bin Çiçek Açsın, Bin Fikir Yeşersin”
- Meslek Edindirme ve Eğitime Destek
- İnsan Hakları Eğitimi
- Panel, Çalıştay, Konferans Düzenlemek
- Kitap Yazımı ve Yayımı
- Gençlere Eğitim (Deniz Yıldızı)
- Gençlik Kurultay ve Çalıştayları

Türkiye’de eğitim alanında yukarıda beliritilen yapılanmalar tanıtılmıştır. Aşağıda ise Ebru Uygun’un bireysel mücadelesi sonucu oluşan ve sosyal girişimciliğin karekteristik bir örneği olarak kabul edilen Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV) analiz edilmiştir.

EĞİTİM ALANINDA SOSYAL GİRİŞİMCİ BİR YAPILANMA

Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV)[1]

TOÇEV’in serüvenini kurucu Ebru uygun verdiği bir röportajda şöyle açıklamaktadır (www.gazetevatan.com): “13 yaşında Darülaceze ile başlayan bir serüven bu. Beyaz Rus bir kadından Almanca öğrenmek için oraya gitmeye başladım. Bir gün 2.5 yaşında bir kız çocuğunu fark etmem ve okuması için ona destek olmamla her şey değişti. İsviçre’deyken gönüllü olarak UNICEF benzeri Amerikalı bir yardım kurumunda çalıştım. Güney Afrika’daki çocuklara yardım ediyorlardı. Beni orada en çok etkilyen de Türkiye’den de gönderilen yardımlardı. Kendi kendime ”Türkiye’den bu kadar yardım geldiğine göre böyle bir şey yapılsa başarılı olunur “ diye düşündüm. Ayrıca sistemleri de çok güzeldi. Bir yöreyi alıyorlar, çocukları okutarak ailelere iş sağlayarak o bölgeyi tamamen kalkındırıyorlardı. Bunlar beni çok etkiledi.” Kurucu başkanın amaçları doğrultusunda TOÇEV kuruluş amacını şöyle belirlemiştir:

“Yarının Türkiyesi’ne kültürlü, bilgili bir nesil yetişmesine katkıda bulunmak, Okumak isteyen ve ailesinin maddi yetersizliği nedeniyle okuyamayan ve çalışmak zorunda kalan çocuklara tüm tahsil hayatları boyunca maddi-manevi destek olmak Toplumsal hayatımıza uyumlu ve üretken bireyler olarak katılımlarına destek olmak.

Kuruluş amaçları doğrultusunda TOÇEV 1994 yılında çalışmalarına 5 çocuğa eğitim desteği vermekle başlamıştır. 1995 yılında bu sayı 35’e yükselmiştir. Ayrıca Geleneksel TOÇEV Bahar Konserleri bu yılda başlamış 2700 öğrenci bu etkinliğe katılmıştır. TOÇEV 2.senesinde ikinci büyük projesine başlamıştır. 'Kardeş Okul Projesi'. Bu projenin amacı doğudaki devlet okulları ile İstanbul'da ki özel okullar arasında bir köprü kurmak ve kültür alışverişinde bulunmalarını sağlamaktır. Proje, 4 okulun kardeş okul projesine katılmasıyla amacına ulaşmıştır. 1996 yılında TOÇEV, HABİTAT II Zirvesi'ne bir sivil toplum kuruluşu olarak davet edilmiş, Çocuk Hakları Koalisyonu'nun yeniden yapılanmasında görev almıştır. İlk yıllarında yapılanma ve tanıtım ve etkinlik çalışmalarına ağırlık veren TOÇEV işleyiş süreçlerini ilkesel olarak kuruluş yıllarında belirlemiştir. Bu göre TOÇEV işleyiş süreci şöyledir:

TOÇEV görevlileri tarafından temin edilen ihtiyaçlar (okul forması, kırtasiye, sağlık ihtiyaçları, kışlık ve yazlık giysileri, psikolojik destek..vs) çocuklara ulaştırılır ve hiçbir zaman para yardımı yapılmaz.

İlköğretim 1. sınıftan üniversite mezuniyetine kadar vakıf kriterlerine uygun öğrencilerin gelişimlerine dair tüm temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır.Vakfa gelen başvurular incelenir ve uygun kriterler araştırılır.

- Maddi imkansızlık tespiti (ev ziyaretleri)
- Okul başarısı ve uygun davranışların tespiti
- Okuma istekli olması
- Okul müdür ve öğretmenlerin öğrenci ile ilgili bilgi alınması.
- Mevcut çevresinden aile hakkında bilgi alınması
- Çocuğu ailesinin yanından ayırmadan destek verilmesinin takibi

[1] TOÇEV ile bilgiler vakfın internet sayfasından ve vakıf yetkililerinin araştırmacıya göndermiş olduğu bilgilerden oluşturulmuştur.

TOÇEV'in sistemini kurucusucu Ebru Uygun şöyle anlatmaktadır (Vatan Gazetesi) : "Vakıf olarak sistemimiz biraz farklı. Çoçuklar eğitimlerine anne babalarının yanında devam etmeli. Ailelerinin vereceği sevgiyi istisnalar hariç kimse onlara veremez. Kendi doğduğu bölgede büyümeli ve o bölgede büyürken tuvalet kağıdı kullanmayı, okumayı, tiyatroya, sinemaya gitmeyi, spor yapabilmeyi, karşısındaki kişinin gözünün içine bakarak konuşabilmeyi öğrenmeli. Kendi bulunduğu bölgede ona bunları verebiliyiz ki o da arkadaşlarına, kardeşlerine bizim verdiğimiz bilinci aşılasın. Asıl hedefimiz üçüncü kuşak, biz aslında çocuklarımızın çocukları için çabalıyoruz. Çocukların hayallerini gerçekleştirmeye çalışıyoruz."

FAALİYETLER

TOÇEV eğitim görmek isteyen her öğretim kademesindeki çocuklara kaynak oluşturmak bu çocukları bir araya getirmek ve eğitimsel gelişilerini desteklemek amacıyla çeşitli faaliyetler düzenlemektedir. Bu faaliyetler aşağıda belirtilmiştir:

- Sosyal Faaliyetler
- Tiyatro Çalışmaları
- Bahar Pikniği
- Yılbaşı Balosu ve İftar Yemeği
- Özel Dersler
- Yaz Okulu
- Tüm Vakıf Çocuklarının Katıldığı Yarışmalar
- Bahar Konserleri

PROJELER

- **Paylaşmayı Seven Parmak Kaldırsın (2008 – devam ediyor)**

Cartoon Network ve Milli Eğitim Bakanlığı desteği ile "Paylaşma' nın zevkini" çocuklara hatırlatma ve yeni nesilleri bilinçlendirme hedeflenmektedir. Kitaplarını okuyan ve arkadaşları ile paylaşmak isteyen çocukların, kitabı seçmesinden, paketlemesine, kargoya ya da postaya vermesine kadar her aşamada aktif olarak rol oynamasını sağlanarak "paylaşmanın zevkini" eğlenceli bir yöntemle aşılanmak istenmektedir.

- **Yarının İzleri Projesi (2008 – devam ediyor)**

Proje kapsamında çocukların "ekolojik ayak izi" bilincine sahip olmaları için okullarda interaktif eğitimler, belgesel ve tiyatro gösterimi yapılırken oluşturulacak internet sitesi ile birbirlerine ulaşmaları sağlanmaktadır. Çevre bilincinin kazanılması için en uygun yıllar olan 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerini kapsayan okul eğitiminde ise, TOÇEV Eğitim ve Tiyatro ekibi ile okullara ziyaret etmektedir. Tamamen interaktif bir biçimde tasarlanan eğitimde, çocuklara neden-sonuç ilişkileri içerisinde her bireyin ekolojik ayak izinin olduğu anlatılmaktadır. Bir tiyatro oyunu ile bireylerin çevreye olan etkisi anlatılırken, belgesel film gösterimi yapılıp ve interaktif oyunlar oynanmaktadır.

- **"Evimdeyim" Köy Okulları İçin Lojman Projesi (2008 – devam ediyor)**

Özellikle kırsal kesimde öğretmenlere sunulan yetersiz koşulların değiştirilmesi amacıyla yaşam kalitelerini yükseltecek huzuru, konforu ve çağdaşlığı götürmek amacıyla lojmanların yenilenmesi amaçlanmaktadır. Hedef 5 yılda 50 adet lojman onarmaktır. Bugüne kadar onarılan iller; Kars ili 2 adet , Diyarbakır ili 2 adet olmak üzere toplam 4 adet lojman onarılmıştır.

- **Parlak Gülüşler, Parlak Gelecekler" Projesi (2008 – devam ediyor)**

Proje kapsamında, özel eğitimli öğretmenler tarafından sınıflarda eğitici çizgi film, posterler ve oyunlarla eğitim verilmektedir. Öğrencileri motive etmek amacıyla çocuk diş fırçası ve diş macunu numuneleri de hediye edilmektedir. Programın başlıca amacı, ilköğretim çağındaki çocuklara, sınıflarda ve evlerinde kullanmaları için videolar, öykü kitapları, şarkılar, bilgisayar CD-ROM'ları ve interaktif etkinlikler yoluyla ulaşmaktır.. 22 ilde 425,000 ilköğretim 3. sınıf öğrencilerine ağız ve diş sağlığı eğitimi verildi. Projenin hedefi, 1 milyon çocuğa ulaşabilmektir.

- **İlk Yardıma İlk Adım" Projesi (2007 – Devam Ediyor)**

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nda öğrenim gören öğrencilere tiyatroyla birlikte ilkyardım eğitimleri verilmesi amaçlanmaktadır. Hedef, Türkiye'de ki tüm YİBO'lardır. Seminer verilen toplam şehir sayısı: 36

Seminer verilen toplam okul sayısı: 102
Seminer verilen toplam öğrenci sayısı: 21920

- **Bir Şey Değişir, Her Şey Değişir Kampanyası(2006 – devam ediyor)**

NTV Radyo'nun işbirliği ile başlayan bu kampanyanın amacı, maddi olanakları kısıtlı olan çocuklara eğitim-öğretim yılının başında, içi bir yıllık kırtasiye ihtiyaçlarıyla dolu okul çantaları göndermek. Yıl ortasında bot-mont ve yıl sonunda da çocuklara karne hediyesi oyuncak ve hikaye kitaplarından oluşan çantalarını hediye etmektir. 2009 yılı itibariyle kampanya kapsamında 65 bin çocuğun ihtiyaçları karşılanmıştır.

- **Yaşasın Okulumuz Kampanyası(2005 – devam ediyor)**

81 ilde 81 köy ilkokulunun onarılması amaçlı bir projedir. 2009 yılı irtibatı ile 200 köy ilkokulunu onarılmıştır.

- **GAP Eğitime Destek Projesi - 2001**

- Psikolojik Rehabilitasyon ve Destekleyici Kültürel Aktivitesi
- Çocuk Oyun Alanları
- Basketbol Sahası / Diyarbakır - 2002

- **Çocuk Oyun Parkları Projesi-2003**

- TOÇEV & Cengiz Abazoğlu Oyun Parkı / Adıyaman - 2003
- TOÇEV & Uğurkan Erez Oyun Parkı / Mardin - 2004
- TOÇEV & Logizmo Oyun Parkları / Batman - 2004 Ş.Urfa - 2004 Mardin - 2004

TOÇEV Kültür Yayınları;Çocuk gelişimi ve eğitimine verilen önem doğrultusunda kitaplar yayınlamaya karar verilmiştir. Ana - baba, eğitimci ve çocukların eğitimine dair ihtiyaçlarının karşılığı olacak, bilimsel verileri kriter alan yayımlarla ihmal edindiğini düşünülen bu alanda çözümler üretmek amacıyla TOÇEV Kültür Yayınları kurulmuştur.

Yayımlanan kitaplar :

- 102 No'lu oda (2005)
- Dokunduğum Yürekler (2006) – Ebru Uygun
- (Dokunduğum Yürekler kitabının Telif Hakkı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınarak, ilköğretim okullarında dağıtılmıştır.)
- Kendi Sıcağını Arayan Yürek (2006)– Ali Rıza Özlü
- Dil İnsanı Konuşur (2007)– Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan
- Birlikte Büyümek (2009) – Ebru Uygun ve Ali Rıza Özlü

Bugüne Kadar Alınan Ödüller :

1996	TOÇEV, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hem Vakıflar Haftası'na yapmış olduğu katkılardan dolayı hem de etkin çalışmalarından ötürü 'başarılı vakıf' ödülüne layık görüldü.
1997	…
1998	TOÇEV Yönetim Kurul Başkanı Ebru Yarcan (Uygun) 'TYYB Junior' tarafından düzenlenen 'Yılın En Başarılı Gençleri' yarışmasında 'İnsanlığa ve Gönüllü Kuruluşlara Katkı' dalında yılın en başarılı genci seçildi.
1999	Tunceli'de gerçekleştirdiği başarılardan dolayı TMBB özel ödülüne layık oldu.
2005	"Yaşasın Okulumuz" En başarılı sosyal sorumluluk Kampanyası / Zirvedekiler Ödülü
2006	"Yaşasın Okulumuz" yılın en iyi kampanyası / AKEV Anadolu Bil. MYO. En Başarılı Eğitime destek ödülü / Oriflame

2009 "Pırlanta Kalpli kadın" Ödülü / Hello Dergisi

"Yaşasın Okulumuz" Sosyal Sorumluluk Başarı Ödülleri / MGD

Sonuç Yerine

Sosyal girişimcilik toplumun önemli sorun alanlarına çözüm getirme amaçlı girişimler bütünüdür. Buna göre iş dünyasındaki girişimciler gibi yenilik ve farklılık üzerinde değer geliştirme amaçlıdır ancak iş dünyasındaki girişimciler gibi kar ve kazanç amaçlı değil toplumsal fayda temellidir. Sosyal girişimcilik bireysel başlayıp örgütlenebilir, örgütlü bir yapı ile gerçekleşebilir ya da iş dünyasından kurumsal sosyal sorumluluk adı altında uygulanabilir. Oluşum biçimi ne olursa olsun sosyal girişimciliğin temel felsefesi; yaratıcı bir yaklaşımla yeni fırsatlar yaratma toplumun önemli sorunlarına çözüm getirme ve böylece geniş toplumsal katmanlara ulaşmadır.

Türkiye'de eğitim, sosyal girişimciliğe gereksinim duymaktadır. Nüfusun fazla olması, eğitime ayrılan payın düşük olması, bölgeler arası farklılıklar, fırsat eşitsizlikleri, kadın ve kızların eğitimi problemi, eğitim sisteminin çarpık uygulamaları ve sınav tabanlı eğitim anlayışı gibi sorun alanları bu gereksinimin nedenleri olarak gösterilebilir. **Ebru Uygun** bu sorun alanlarını gören ve çözüm oluşturmaya çalışan bir sosyal girişimcidir. TOÇEV adlı sivil toplum kuruluşunu okumaya istekli ancak maddi durumu iyi olmayan öğrencilere kaynak bulmak amacıyla kurmuş ve geliştirmiştir. Vakıf sistemini öğrencilere parasal destek şeklinde değil, projeler yoluyla davranış kazandırma temeline dayandırmıştır. Beş öğrenci ile başlayan TOÇEV serüveni bugün binlerce öğrenciye ulaşmıştır. Vakıf projeler yoluyla eğitim sistemine katkılar getirmeye devam etmektedir.

Kaynakça

Martın, Roger L., Sally Osberg (2007)**, Social Entrepreneurship: The Case for Definition,** Stanford Social Innovation Revıew.

Dees, J. Gregory, (2005), **Social Entrepreneurs and Education,** Current Issues in Comparative Education, Vol. 8(1).

Denizalp, Hülya (2007), **Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi**, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları.

Kayalar Murat. Elif Türkan Arslan, **Ashoka'ya Üye Sosyal Girişimcilerin Türkiye Ve Dünyadaki Faaliyet Alanlarının Karşılaştırılması**, (www.edergi.sdu.edu.tr, Erişim Tarihi:25.06.2009 :

www.acev.org.tr, **Vakıf Tanıtım Kitapçığı,** 2006. Erişim Tarihi:12.07.2009

www.cydd.org.tr. Erişim Tarihi:12.07.2009

www.tog.org.tr **Vakfı Tanıtım Broşürü** Erişim Tarihi:12.07.2009

www.ilkyar.org **İlköğretim Okullarına Yardım Derneği Tüzüğü,** 2005,. Erişim Tarihi:12.07.2009

www.tev.org.tr **Türkiye Eğitim Vakfı Faaliyet Raporu**, 2005. Erişim Tarihi:12.07.2009

www.tocev.org.tr Erişim Tarihi:12.07.2009

www.gazetevatan.com Erişim Tarihi:12.07.2009

/www.yilingirisimcisi.com/FAQ.asp Erişim Tarihi:12.07.2009

İŞLETMECİLİK EĞİTİMİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ: SOSYAL GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Doç.Dr.Senem BESLER
Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F, İşletme
sbesler@anadolu.edu.tr
Yrd.Doç.Dr. Aytül Ayşe ÖZDEMİR
Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F, ÇEKO
aacengiz@anadolu.edu.tr
Yrd.Doç.Dr.Muammer SARIKAYA
Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme
smuammer@gmail.com

Özet

Özellikle ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarında, sosyal girişimciliğin eğitim, çevre, insan hakları gibi alanlardaki yenilikçi yaklaşımları temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Örgütsel ve toplumsal değişimler, üniversitelerin girişimciliği yeniden dikkate almasına ve daha geniş bir yaklaşımla ele almasına neden olmuştur. Bu noktada sosyal girişimcilik konusu da girişimcilik eğitimi içinde yer almaya başlamıştır. Bu çalışmada, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümünde yürütülmekte olan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde yürütülen projeler, doküman analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, mevcut projelerin sosyal girişimcilik boyutlarını çok da fazla karşılamaya dönük olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak, işletmecilik eğitimi programlarına yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur.

CHANGING BUSINESS EDUCATION: SOCIAL ENTREPRENEURSHIP EDUCATION

Abstract

Especially, on the development of sustainable development of countries, social entrepreneurship's innovative approaches in the domain of education, environment, human rights etc. provide one of the main structural components. Organizational and societal changes engender universities to reconsider and reexamine entrepreneurship in a more detailed approach. At this point, social entrepreneurship is also taken into consideration in entrepreneurship training. In this study, projects of Community Services, conducted in Business Department, Faculty of Economics and Administrative Sciences at Anadolu University, are examined by documentary analysis. Findings indicated that extant projects are inefficient to meet the dimensions of social entrepreneurship. Through these results, some sorts of implications are suggested related to business education.

Giriş

İş dünyasında oyunun kuralları toplumların gelişmişlik düzeylerine, beklenti ve ihtiyaçlarına paralel olarak değişmektedir. 1980'lerden sonra küreselleşme, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki değişim ve yoğunlaşan rekabet ortamı girişimcilik konusunun daha fazla ön plana çıkmasına ve girişimcinin önem kazanmasına yol açmıştır. Sadece ticari yaklaşımla ele alınan girişimcilik konusuna son dönemlerde ulusal ekonomilerin yaşadığı yavaşlama, işsizlik ve bu olguların yol açtığı sosyal sorunlara karşı gösterilen toplumsal duyarlılıktaki artışla birlikte sosyal girişimciliğin de dâhil edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda başarılı bir girişimcinin ticari olduğu kadar sosyal girişimcilik yönünün de güçlü olması günümüz iş dünyasındaki başarısı açısından önemli hale gelmiştir. Bu durum, üniversitelerin işletmecilik bölümlerinde girişimcilik bilgisinin yanı sıra sosyal girişimcilik bilgisinin de verilmesini zorunlu kılmıştır. İş dünyasına hazırlanan özellikle işletme öğrencilerinin her iki alanda da donanımlı olması hem toplum hem de iş dünyası açısından oldukça önemlidir.

Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimci

Sosyal girişimcilik, sivil toplum kuruluşlarından sonra kendini gösteren ve kendine yeni yeni gelişme alanı bulan bir kavramdır. İki temel makro dinamik, sosyal girişimciliğin tartışılmasına ve öneminin anlaşılmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi, ulusal ekonomilerin yaşadığı yavaşlama, işsizlik, devletin sosyal konulara dönük stratejilerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Özelleştirme, ardından küresel dalgalarla sosyal refah sisteminin yerini neo-liberal politikalara bırakması, toplumlarda sınırsız sayıda sosyal sorunun cevapsız kalmasına neden olmuştur. İkinci önemli dinamik ise, sivil toplum kuruluşlarının finansal destek bulmasında yaşadığı sıkıntılardır; bu sıkıntılar, sivil toplum kuruluşları arasında rekabet yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle devletin ve şirketlerin sivil toplum kuruluşlarına sağladıkları finansal

desteği kısıtlamaları, bu kuruluşların sosyal misyonları doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirmek için yeni yollar aramalarına neden olmuştur (Perrini, 2006, s.4-5).

Bu dinamikler ise sosyal girişimcilik kavramının hem teorik hem de pratik çerçevede anlaşılması ve geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarında, sosyal girişimciliğin eğitim, çevre, insan hakları gibi alanlardaki yenilikçi yaklaşımları temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

Sosyal girişimcilik eğitimini tartışmaya başlamadan önce, sosyal girişimcilik ve sosyal girişimci kavramı ile ne ifade edildiğinin açık bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Dees'e göre (1998), sosyal girişimciler, sosyal sektörde değişim ajanların rolünü oynar: Sosyal değer yaratmak ve bu değeri yaşatmak için bir misyona sahip olmak; bu misyona hizmet edecek yeni fırsatları keşfetmek ve izlemek; yenilik, uyum ve öğrenme süreçlerine sürekli katılım; sahip olunan kaynaklarla sınırlanmadan cesur davranmak; ortaya çıkan sonuçlar ve sorumlu olunan kurumlara hesap verebilmek sosyal girişimciliğin en önemli unsurlarını oluşturmaktadır.

Peredo ve McLean'a göre (2006) sosyal girişimciler, (1) sadece sosyal değer veya göze çarpacak şekilde sosyal değer yaratmayı amaçlayan; (2) bu değeri yaratacak fırsatları görme ve kullanma kapasitesi olan; (3) sosyal değer yaratma veya dağıtmada bir bulul yapmaktan başkasının yeniliğini kabul etmeye kadar uzanan bir yenilik gerçekleştirmek; (4) sosyal değer yaratma ve dağıtmada ortalamanın üzerinde bir riski kabul etmeye istekli olan; (5) sosyal yatırımları sürdürmede kısıtlı varlıklardan yılmadan becerikli olan kişi veya gruplardır.

Mair ve Marti (2006) ise sosyal girişimciliği "Sürdürülebilir bir şekilde sosyal ihtiyaçları karşılayan fırsatların keşfedilmesi ve kullanılması için kaynakların yaratıcı bir şekilde kullanılması" olarak tanımlamaktadır.

"Sosyal girişimci, sosyal amaçları gerçekleştirmek için gelir yaratan stratejileri kullanan, herhangi bir sektörde, herhangi bir kişidir. Akıllı sivil toplum kuruluşları yöneticileri, ayakta kalabilmek için girişimcilik dünyasına girmek zorundadırlar." ifadesi ise Boschee ve McClurg (2003)'a aittir. Boschee (1998)'nin burada önemle üzerinde durduğu nokta, sosyal girişimcilerin, kendi misyonlarını unutmadan pazar güçlerini dikkate alan ve bir şekilde karlılık ve sosyallik dengelerini kuran kişiler olması gerektiğidir.

Thompson ve arkadaşları (2000)'nın tanımı ise şu şekildedir: "Sosyal girişimciler, gelir yaratma faaliyetleri doğrudan sosyal misyonlarına bağlı olan, finansal ve sosyal amaçlarını birleştiren kişilerdir."

Bu bilgiler ışığında sosyal girişimciliğin çokboyutlu bir kavram olduğu kabul edilmektedir. Bu boyutlar; yenilik, risk yönetimi ve proaktif olmadır. Johnson (2000)'ın tanımı da bu üç boyutun önemini göstermektedir: "Sosyal girişimcilik, karmaşık sosyal ihtiyaçlarla baş etmede ortaya çıkan yenilikçi bir yaklaşımdır". Yenilikçi olan, risk yönetimini gerçekleştiren ve proaktif davranış sergileyen sosyal girişimciler, sosyal misyonlarına ulaşmada daha etkindirler. Sosyal girişimcileri sınırlandıran nokta ise bir yandan sosyal misyonlarını gerçekleştirmeye çalışırken; bir yandan da varlıklarını devam ettirmeye çalışmalarıdır. Bu bağlamda ise çevresel dinamiklere göre kaynaklarını akılcı bir şekilde yönetmek zorundadırlar (Weerawardena ve Mort, 2006, s.31-32). Bu boyutlar aslında sosyal girişimciliğin "girişimcilik" özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal girişimciliğin temelinde topluluk hizmeti verme gibi bir sosyal misyonu gerçekleştirmek için işletmeciliğe benzer şekilde yenilikçi yaklaşımı benimsemek vardır. Yeni sosyal girişimler açmak, sosyal girişimciliğin sadece bir yönünü oluşturmaktadır; sosyal girişimciliğin diğer yönünde öz misyonu unutmadan, kar amacı güden işletmelerin ilkelerini uygulayarak, karı maksimize etmek vardır (Pomerantz, 2003). Sosyal girişimciliğin, girişimcilik kısmı yenilik yaratmanın, risk yönetiminin ve proaktifliğin altını çizen kısımdır. Tüm bu boyutlar ekseninde sosyal girişimciliği taşıması gereken diğer bir unsur ise paydaş yönetimidir. Sosyal misyonunu korumanın yanı sıra birden çok paydaşının amaçlarını yerine getirmeli ve bu amaçlar arasında denge kurması gerekmektedir (Mort ve diğerleri, 2003; s.82).

Bu tanımlar incelendiğinde ortaya çıkan nokta, sosyal girişimciliğin birbiriyle örtüşen iki yaklaşıma sahip olduğudur. Bazı bilim adamları için sosyal girişimcilik, pozitif sosyal değişim yaratmayı ifade etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında sosyal girişimcilerin başarısı sosyal dönüşümü gerçekleştirip gerçekleştirmediği ile ölçülmektedir. Sosyal girişimciler, faaliyetlerine fon sağlamak için girişimler geliştirebilirken, sosyal misyonlarını gerçekleştirmek için flantropi ve hükümet yardımlarına bel bağlayabilirler (Tracey ve Phillips, 2007, s.265).

Sosyal girişimciliğin ikinci yaklaşımı, sosyal amaçlara ulaşmak için kazanç sağlamaya odaklanmaktadır. Bu açıdan sosyal girişimcilik, sosyal amaçlı girişimle ilgili olup, hem ticari açıdan sürdürülebilir hem de sosyal açıdan yapıcı kapasiteye sahip örgütler oluşturmayı gerektirmektedir. Bu yaklaşım, sosyal amaçlı ürün ve hizmetler geliştirmek için pazar fırsatlarını belirleyen ve kullanan veya atıkların yeniden dönüştürülebilmesini sağlayan sosyal girişimciliği gerektirmektedir (Tracey ve Phillips, 2007, s.265-266). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, sosyal girişimcilik tanımları, genel olarak bu iki yaklaşım çerçevesinde farklılaşmaktadır. Birinci yaklaşımda sosyal girişimin kar getirici her hangi bir faaliyeti sergilemesi söz konusu olmazken; ikinci yaklaşımda sosyal girişimin geleneksel bir ticari şirket gibi

yönetilmesi ve kar odaklı olması söz konusudur. Bu noktada sosyal girişim ve ticari girişim arasındaki temel farklılık, sosyal girişim sonucu elde edilen karın, hissedarlar arasında dağıtılmayıp, tekrar sosyal bir amaca dönük faaliyetler için kullanılmasında yatmaktadır. Bu çalışmada da üzerinde durulan ve benimsenen yaklaşım ikinci yaklaşımdır. Bunun en temel sebeplerinden bir tanesi, ikinci yaklaşımda sosyal girişimin geleneksel ticari bir girişim olarak yönetilmesi gerektiği varsayımıdır. Ayrıca kar amacı güden şirketlerin de, aynı zamanda sosyal girişimci olabileceği varsayımı, işletmecilik eğitiminin gözden geçirilmesi gerektiğini öne süren bu çalışmada ikinci yaklaşımın benimsenmesini beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada benimsenen sosyal girişimcilik tanımı ise şu şekildedir: Sosyal değişim yaratmak ve/veya sosyal ihtiyaçları karşılamak için fırsatların peşinden gidildiği ve bu fırsatları kullanmak için belli ölçüde risk alınarak, kaynakların yaratıcı bir şekilde kullanıldığı bir süreçtir. Bu sürecin kar amacı gütmeyen kurumlarda gerçekleşmesi gerekmez; kar amacı güden, özel bir şirket de sosyal bir ihtiyacı karşıladığı ölçüde sosyal girişimci kabul edilebilir. Ayrıca bu çalışmadaki en önemli varsayımlardan bir tanesi sosyal girişimciliğin, gelir yaratıcı faaliyetleri kullanabilmesidir. Bu noktada sosyal girişimciliğin kaynaklarının sınırlı olduğu, kaynak yaratmada rekabetin yoğunluğu göz önüne alındığında; hepsinden de önemlisi ticari girişimlerin veya kar amacı güden şirketlerin sosyal sorumluluk anlayışlarının sürdürülebilirlik boyutunda geliştiği düşünüldüğünde, sosyal girişimciliği geniş çerçevede paydaş ilişkisinden yararlanan ve kendi gelirini işbirlikleri sayesinde yaratabilen bir çerçevede görmek daha rasyonel bir yaklaşım olacaktır.

Girişimcilik ve Sosyal Girişimcilik Eğitimi

İşletme eğitimi ve müfredat programını geliştirmeye yönelik çalışmalarda son dönemlerde önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu değişimler içinde ise en fazla öne çıkanlardan biri de girişimciliktir (Kuratko, 2005). Girişimciliğin, diğer meslekler gibi gerek teorik gerekse de uygulamaya dayalı eğitimle geliştirilebileceği düşüncesi girişimcilik eğitiminde yeni arayışlara yol açmaktadır. Toplumların en önemli değerlerinden biri olan girişimciliğin üniversite sürecinde geliştirilmesi ve desteklenmesi sürdürülebilir kalkınma açısından oldukça önemlidir.

Girişimciliğin büyüme, yenilik ve istihdam yaratmada belirleyici bir rolünün olduğu düşüncesi gittikçe daha fazla kabul edilmektedir. Bu nedenle girişimcilik eğitimi büyük önem taşımakta ve ilgi görmektedir (Heinonen, 2007, s.311; Mars, 2007, s.46). Son yirmi yıldır özellikle Avrupa ve Amerika'daki üniversitelerde verilen girişimcilik derslerinde ve programlarında artış olduğu gözlenmektedir. Bu artışın nedenlerinden biri geleneksel işletme eğitiminin girişimciliği zayıflattığı düşüncesidir. Daha açık bir ifadeyle, geleneksel işletme eğitimi, bilgi ve analitik yeteneklerin eğitimine odaklanmaktadır; öğrencilerin bir hayali nasıl gerçeğe dönüştürebileceği konusuna çok fazla odaklanmamaktadır (Bloom, 2006). Ancak girişimcilerin hayati öneme sahip becerileri, daha az bilgi süreci ve analiz gerektirirken, daha çok yaratıcılık ve eyleme geçmeyi gerektirmektedir (Berglund ve Wennberg, 2006, s.367-368).

Girişimcilik eğitimi, kapsamlı, disiplinler arası becerilere vurgu yapan, geleneksel olmayan işletme eğitimini gerektirmektedir. Geleneksel yaklaşımlar, yönetim, muhasebe, finans gibi bilgi temelli derslere odaklanırken, girişimcilik eğitimi daha çok beceri geliştirmeye yönelik derslere odaklanmaktadır. Bu beceriler, yalnızca yazılı ve sözlü iletişim, yaratıcı düşünme, liderlik, uzun dönemli stratejik planlama, takım çalışması becerileri ile sınırlı değildir. Aynı zamanda eğitimci, girişimci becerilerini geliştirecek girişim kültürü oluşturmalıdır (Plumly ve diğ., 2008, s.18-19).

Girişimcilik eğitimi, salt insanların bir işe başlaması için verilen eğitim değildir; daha ziyade etkin bir girişimcilik eğitimi programı değişen iş çevresinde daha girişimci, yaratıcı ve esnek bir tutum ve davranış sergileyecek bilgi, beceri ve yeteneklere sahip mezunlar vermeyi amaçlamaktadır. Öğrenciler, bilginin her geçen gün arttığı günümüzde sürekli fırsatlar arayan, keşfedici bir özelliğe sahip olmalıdır. Bu bağlamda günümüz bilgi çağında girişimcilik eğitimi büyük önem taşımaktadır (Hynes ve Richardson, 2007, s.733-734).

Bu noktada sosyal girişimcilik konusu da girişimcilik eğitimi içinde üzerinde durulan konular arasında yer almaya başlamıştır. Sosyal girişimciliğin, özellikle girişimcilik alanına yakın durmasının nedeni mevcut sosyal sorunların girişimci gözüyle ele alındığında, hem kar getirecek hem de sorunların çözümünü sağlayacak yeni bir işletme fırsatını yaratmasıdır (Perrini, 2006, s.15). Bu gelişmenin bir sonucu olarak, son dönemlerde sosyal girişimciliğin üniversitelerin içinde yer almaya başladığı görülmektedir. Harvard Üniversitesi bu konuda öncü olmuş ve Gregory Dees, ilk kez sosyal girişimcilik dersleri vermeye başlamıştır; ardından Stanford, Colombia ve Berkeley Üniversiteleri, 1990'lardan itibaren sosyal girişimcilik konularında dersler yürütmeye başlamıştır. Avrupa ise hızla bu değişimi yakalamıştır (Brock, ve Steiner, 2009, s.1135). Yüksek lisans programları ise hızla Amerika ve Hindistan, İngiltere gibi diğer ülkelerde açılmaya başlamıştır.

Yarının iş dünyasında yer alacak olan işletme öğrencilerinin çok boyutlu bir eğitim almaları gerekmektedir. Ayrıca verilen eğitim müfredatının dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak güncellenmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda iş dünyasında giderek önem kazanan sosyal boyutun göz ardı edilmeden öğrencilere etkin bir şekilde verilmesi günümüz açısından önemli bir ihtiyaçtır (Mars ve Garrison, 2009). Bu

nedenle ülkemizdeki tüm işletme bölümlerinin tıpkı girişimcilik eğitimi gibi sosyal girişimcilik eğitimi konusunda da çalışmalar yapması beklenmektedir.

Sosyal girişimciliğin temelinde ticari ve sosyal amaçları dengelemek; diğer bir deyişle ikili kâr hanesi oluşturabilmek yatmaktadır. Sosyal ve ticari öncelikler birbiriyle örtüşebildiği gibi birbiriyle çatışabilmektedir (Tracey ve Phillips, 2007, s.267). Sosyal girişimcilikle birlikte işletmenin paydaş ağı genişlemekte ve sorumluluklar daha da artmaktadır. Bu nedenle sosyal girişimcilik eğitimi büyük önem taşımaktadır. Sosyal girişimciliğin öğretilmesinde şu teknikler gerçekleştirilebilir (Tracey ve Phillips, 2007, s.268-269):

1- Mevcut geleneksel girişimcilik derslerine sosyal girişimcilik konularının, örnek olayların ve okumaların eklenmesi,

2- Başarılı sosyal girişimcilerin konuşmacı olarak davet edilmesi,

3- Öğrencilerden gerçek sosyal girişimci örneklerine dayalı öğretici örnek olaylar geliştirmelerinin istenmesi,

4- Sosyal girişimci iş planları hazırlanması,

5- Sosyal girişimci projeleri hazırlanması,

6- Sosyal girişimlerde stajyer olarak yer alınması.

Birinci ve belki de en önemli tekniklerden birisi, sosyal girişimcilik konularının mevcut derslere eklenmesidir. Tracey ve Phillips'in görüşü (2007), tek başına seçimlik bir ders veya program olması yerine, mevcut geleneksel program veya derslerde sosyal girişimciliğe vurgu yapılmasının daha yararlı olacağı yönündedir. Seminerlerde örnek olayların tartışılması, konuyla ilgili okumalar yapılması daha faydalı olacaktır. Yazarlara göre bu durumun en önemli yararı sosyal girişimciliğin girişimcilik ekseninde değerlendirilmesinin sağlanmasıdır. Böylelikle sosyal girişimciliğin, girişimcilikten uzak veya daha az geçerli bir kavram olarak algılanmasının önüne geçilmiş olacaktır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk veya KOBİ Yönetimi gibi mevcut derslerde sosyal girişimcilik konuları incelenebilir.

Başarılı sosyal girişimcilerin konuşmacı olarak davet edilmesi ise hem öğrencilerin ilgisini çekecek hem de geleneksel girişimcilik ve sosyal girişimcilik arasındaki farklılıkları/benzerlikleri daha kolay görmelerini sağlayacaktır. Ayrıca farklı sektörlerden konuşmacıların gelmesi, sosyal girişimciliğin tipolojisini görmek açısından faydalı olacaktır.

Üçüncü bir teknik, öğrencilerden kendilerine faaliyet gösteren bir sosyal girişim seçip, bu girişimi incelemeleri ve bu örneğe dayanarak öğretici örnek olay geliştirmelerini istemektir. Zor ve zaman alıcı olması dışında, uygulamada karşılaşılan sorunları görmek, yönetici ve çalışanlarla görüşme yapma imkânı bulmak açısından önemlidir.

Dördüncü teknik, girişimcilik eğitiminde de olduğu gibi bir iş planı hazırlanmasını sağlamaktır. Bu iş planını başarılı şekilde hazırlayan öğrencilerin cesaret kazanmaları, planı tartışmaları ve güçlendirme imkânı bulmaları gibi birçok faydayı beraberinde getirecektir.

Beşinci teknik, girişimcilik eğitiminin deneysel boyutuyla ilgilidir. Yeni açılan veya sorunları olan sosyal girişimlere danışmanlık yapmaları yönünde öğrencileri teşvik etmek, hem onlara bir deneyim kazandıracaktır hem de mezun olunca bu alanda çalışmak isteyen öğrencilerde bir farkındalık kazandıracaktır.

Altıncı teknik, sosyal girişimlerde öğrencilerin staj yapmasını sağlamaktır (Tracey ve Phillips, 2007, s.268-269). Staj, özellikle deneysel öğrenme ve girişimcilik niyeti arasındaki kuvvetli ilişki nedeniyle (Krueger, 2007), diğer tekniklere kıyasla daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Bu tekniklerin yanında belki de asıl tartışılması gereken sosyal girişimcilik eğitiminin içeriğidir. Hangi noktalara ağırlık veren, hangi sosyal girişimcilik unsurlarını içinde barındıran, ne gibi yeterlilikler kazandıran bir sosyal girişimcilik eğitiminden bahsetmekteyiz?

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken iki önemli varsayım olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Birincisi, sosyal girişimcilik, bir işletme gibi yönetilmesi gereken, yenilikçi yaklaşımların sosyal sorunların çözümünde kullanıldığı bir sürece sahiptir. İkincisi ise hem ekonomik hem de sosyal amaçların birleştirilmesi gereken bir yaklaşımın sosyal girişimciliğin temel unsurlarını oluşturduğudur. Hangi teknik kullanılırsa kullanılsın, ilk olarak *sürdürülebilirlik,* sosyal girişimcilik eğitiminin içerisinde vurgulanması gereken özellikler arasındadır. Sadece bağışlarla faaliyetleri yürütmek yerine ekonomik kazanç getiren fırsatları görmek ve takip etmek gerekmektedir. Tüm bunların yanında sosyal girişimcilik eğitiminde olmazsa olmaz unsur, uluslararası veya kültürler arası karşılaştırmalı yaklaşımları, örnekleri tartışmaktır. Tabii ki tüm bu unsurları bünyesinde taşıyan sosyal girişimleri yönetecek liderlere ihtiyaç vardır. Bu noktada liderlik gelişimi, insan kaynakları, örgütsel değişim, (sosyal) girişimsel davranış gibi konulara ağırlık veren bir çatının olması gerekmektedir (Chell, Karatas-Ozkan, Nicolopoulou, 2005, s.11-12).

Ülkemiz için oldukça yeni olan sosyal girişimcilik konusunda, üniversitelerin işletme bölümleri, gerekli enformasyona sahip olmak ve profesyonel uzmanlar yetiştirmek adına aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi üniversitelerin Sosyal Girişimcilik Merkezleri'nden faydalanabilirler.

■ Sosyal Girişimcilik Geliştirme Merkezi (Center for the Advancement of Social Entrepreneurship), Duke Üniversitesi,

■ Sosyal Yenilik Merkezi (Center for Social Innovation), Stanford Üniversitesi,

■ Sosyal Girişimcilik Programı (The Social Enterprise Program), Columbia Üniversitesi,

■ Kanada Sosyal Girişimcilik Merkezi (Canadian Centre for Social Entrepreneurship), Alberta Üniversitesi,

■ Berkley Girişimcilik Çalışmaları Merkezi (Center for Entrepreneurial Studies), New York Universitesi,

■ Sürdürülebilir Girişimcilik Merkezi (Center for Sustainable Enterprise), North Carolina Üniversitesi.

Bu merkezlerin yanında üniversitelerin bir araya geldikleri merkezi bir ağ da geliştirilmiştir. "Sosyal Girişimcilik Üniversite Ağı" (The University Network for Social Entrepreneurship/ www.universitynetwork.org) Bu ağ, bir meslek olarak sosyal girişimciliğin gelişmesi ve ilkelerinin diğer disiplinlere/sektörlere yayılması için akademisyenlerin, araştırmacıların, uygulamadan kişilerin ve öğrencilerin bir araya gelerek çalıştıkları bir tartışma forumudur. Bu foruma katılmak ve öğrencilerin aktif olarak bu forumda tartışmalarını sağlamak, hem onların konuya olan ilgilerini çekecek, hem de sosyal ve geleneksel girişimcilik yaklaşımlarını birleştirmelerini sağlayacaktır.

Sonuç olarak sosyal girişimcilik, hem kamu hem özel hem de üçüncü sektörde giderek önem kazanmakta ve bir ihtiyaç haline gelmektedir. Her üç sektörde de çalışacak olan işletme öğrencileri için sosyal girişimcilik uygulamalarının daha etkin ve profesyonel bir biçimde gerçekleştirebilmesi için sosyal girişimcilik derslerinin işletme müfredatında yer alması gerekmektedir. Ayrıca bu eğitimler, yalnızca teorik değil, öğrencilerin katılımıyla uygulamalı olmalı ve öğrencilerin üniversite sıralarındayken toplumla bütünleşmesi ve toplumsal duyarlılıklarının artırılması gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Türkiye'deki bazı üniversitelerin fakülte ve yüksek okullarında zorunlu veya seçmeli ders olarak yürütülen Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin öğrenciler üzerinde sosyal bir girişimci yaratma potansiyeline ne derecede sahip olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Alt Amaçlar:

1) Bu ders, sosyal değer yaratma potansiyeline sahip midir?
2) Bu ders, öğrencileri sosyal değer yaratma konusunda yenilikçi ve yaratıcı olmaya teşvik etmekte midir?
3) Bu ders, öğrencileri risk alma konusunda desteklemekte midir?
4) Bu ders, öğrencileri eldeki mevcut kaynaklarla sınırlı kalmadan yeni maddi kaynaklar bulma konusunda desteklemekte midir?
5) Bu ders, öğrencilere, hizmet verilen paydaşlara ve yaratılan sonuçlara yönelik sorumluluk duygusu vermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Bilindiği üzere Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, öğrencilerin bilgi ve birikimlerini kullanarak, içinde yaşadıkları toplumun sosyal sorunlarını belirleme ve bu sorunlara çözüm üretme amacıyla açılmıştır. Yaşlı bakım evlerinde, Çocuk Esirgeme Kurumunda kişilere yardımcı olmak, çevre bilinci oluşturmak, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer almak bu uygulamalardan bazılarıdır. Derse ilişkin etkinlikler fakültedeki sınıf ortamından ziyade bizzat toplumun içerisinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle öğrencilerin ilgi duyduğu, yapmak ve öğrenmek istediği, verimli sonuçlar elde edilebileceğine inandığı çalışma konularının seçilmesine ve uygulanmasına yönelik bir derstir. Bu ders, öğrencilerin bireysel inisiyatiflerini kullanmalarına zemin hazırlamakta ve özgüvenlerini artırarak kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'deki üniversitelerde işletme bölümlerinde yürütülen dersler içinden bu dersi seçmemizin nedeni, bu dersin yazında sosyal girişimcilik eğitimine ilişkin teknikleri kapsama potansiyeline sahip olmasıdır. Yürütülmekte olan dersler içerisinde sosyal girişimci yaratma potansiyeline en çok sahip olabilecek ders olarak düşündüğümüz Topluma Hizmet Uygulamaları dersi inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Araştırmanın Kapsamı

Amaçlı örnekleme yönteminden hareketle, araştırmamızın örneklemini, Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde yürütülen tüm Topluma Hizmet Uygulamaları proje örnekleri oluşturmaktadır. Bu ders, Fakülte'de yürürlüğe konulduğu 2006-2007 Bahar döneminden itibaren yürütülmektedir. Bu nedenle inceleme dönemi 2006-2007, 2007-2008, 2008-2009 eğitim-öğretim yılıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.188). Bu araştırmada ise, araştırmanın amacı doğrultusunda, öğretim elemanları tarafından yürütülen Topluma Hizmet Uygulamaları dersine ilişkin proje konu başlıkları ve içerikleri analiz edilmiştir. Bir başka ifadeyle araştırmamızın analiz materyalleri, proje isimleri ve içeriklerinin yer aldığı dokümanlardır. Bu belgeler, Fakültemizin İşletme Bölüm sekreterliğinden (istenilen dokümanların elde edilmesinde en doğru kaynak) elde edilmiştir. Elde edilen dokümanlar tasnif edilerek analize hazır hale getirilmiştir. Konu itibariyle toplam 24 projeye ulaşılmıştır. Ancak dört projenin içeriğini gösteren dokümana ulaşılamadığı için toplam 20 projenin içerik analizi yapılmıştır.

Derse ilişkin projeler öncelikle dönemlere göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra, yürürlüğe konulduğu ilk yarı dönemden (2006-2007 bahar dönemi) başlayarak her dönemde yürütülen projeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Projelerin dönem ve konularına ilişkin veriler tasnif edilerek tablo haline getirilmiştir.

Tablo 1'den de takip edileceği üzere, bazı projeler bünyelerinde iki farklı uygulama içerdiğinden (örneğin, "Milli Eğitim öğrencilerine yönelik kitap ve giysi toplama") bunların her biri ayrı bir proje konusu olarak kabul edilmiş ve her bir döneme ilişkin yürütülen toplam proje sayısına eklenmiştir. Aynı şekilde, doğrudan sivil toplum kuruluşlarının isminin verildiği projelere (örneğin, "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu çatısı altındaki kimsesiz çocuklara destek olunması") başlığında yer almasa da içeriğine bakıldığında sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmasını öngören projeler eklenerek, toplam STK işbirliği sayısına ulaşılmıştır. Tablo 1'de bu projeler (*, **) olarak gösterilmektedir. Tablo 2'de ise işbirliğinde bulunulan sivil toplum kuruluşları yer almaktadır.

Araştırmanın Varsayımı ve Sınırlılıkları

Araştırmada proje dokümanlarında yer alan faaliyetlerin uygulandığı varsayılmaktadır. Bu araştırma incelenirken aşağıdaki sınırlılıkların da dikkate alınması gereklidir.

- Birden fazla veri toplama yönteminden yararlanılamaması
- Örneklemin geniş olmaması (sadece işletme bölümü ile sınırlı olması)

Tablo 1.
İŞLETME BÖLÜMÜ
TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİ PROJE ÖRNEKLERİ

DÖNEM/KONULAR	**2006-2007** **BAHAR DÖNEMİ**	**2007-2008** **GÜZ-BAHAR DÖNEMİ**	**2008-2009** **GÜZ-BAHAR DÖNEMİ**
Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği	8	2	3
Kütüphane oluşturma ve kitap toplama	2	7	7
Yerel yönetimlerin sosyal sorumluluk projelerine destek	1		
Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerine bilgisayar program desteği (muhasebe, finans ve pazarlama)	1		
İlköğretim okullarına destek	3	3	1
İlköğretim öğrencilerine yönelik bilgisayar kullanma eğitimi	1		
Yardıma muhtaç ilköğretim okullarına sosyal destek	1		
ESK'de ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin sosyo-ekonomik açıdan desteklenmesi	1		1
Genç girişimci geliştirme*	1		
Kamu ve özel hastanelerde yatan çocukların eğitimi	1		1
Afet ve deprem bilincinin yaygınlaştırılması*	1		
ESK'de çevre koruma ve güzelleştirme faaliyetlerini sağlama*	1		1
Sayısal bilgilerin toplamak ve duyurmak		1	
Tüketici hakları kanununun insanlara anlatılması ve bilgilendirme çalışmaları		1	1
Satranç öğretmek		1	2
Giysi toplama			3
Trafikte üstgeçit kullanımının yaygınlaştırılması			1
Genç Pazar çalışmalarına yardımcı olma			1
Vatandaşları yasal hakları hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirme			1
Temiz kampüs			1
TOPLAM	**20+2**=22**	**13+2**=15**	**21+3**=24**

* STK'larla işbirliğini de içeren projeler
** iki konu içeren projeler

Tablo 2.

İŞBİRLİĞİNDE BULINULAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
Toplum Gönülleri Vakfı
SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)
AKUT
AHDER (Afete Hazırlık ve Eğitim Derneği)
İÇAÇEP (İç Anadolu Çevre Platformu)
Kızılay
Süleyman Çakır Yaşlı Rehabilitasyon Merkezi
80.Yıl Zehra Kemal Aksoylu Toplum Merkezi
TEMA
TEGEV (Teknolojik Egitimi Gelistirme Vakfi)

Verilerin Analizi ve Yorumu

Bu araştırmada, temel analiz birimi temadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan temalar aşağıdaki şekilde kodlanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmamızın alt amaçlarından yola çıkarak toplam beş tema oluşturulmuştur. Alandan üç uzman birbirinden bağımsız olarak belirlenen temalar doğrultusunda kodlamaları yapmıştır. Verilerin kodlanması nitel verilerin organize edilmesinde önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Karşılaştırmalar sonucunda ortak noktalara ulaşılarak analize geçilmiştir. Her bir araştırmacı tek tek projeleri kodlamalar doğrultusunda birbirlerinden bağımsız analiz ettikten sonra ortak bir görüşe varılarak geçerlilik ve güvenirliği sağlanmıştır.

Tablo 3.

TEMALAR VE KODLARI

TEMALAR	KODLAR
Sosyal değer yaratma	SD
Yenilik-yaratıcılık	Y
Risk almak	R
Maddi kaynak yaratmak	MK
Paydaş ilişkisi	Pİ

Sosyal değer yaratma:

İncelenen toplam 20 projenin toplumdaki sosyal bir ihtiyacı karşılamaya dönük olduğu saptanmıştır. Sosyal değer yaratma çok geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Ağaç dikmekten girişimci yetiştirmeye kadar farklı boyutlarda sosyal ihtiyaçların proje konusu olduğu görülmüştür. Bu projeler içerisinde; "Eskişehir'de yaşayan ve ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin sosyo-ekonomik açıdan desteklenmesi", "Öğrencilerin yerel yönetimlerin sosyal sorumluluk projelerine katkıda bulunmaları", İlköğretim öğrencilerine yönelik bilgisayar kullanma eğitimi" örnek olarak verilebilir. Bir kişi ya da toplum için yararı olan her şey bir değer olarak düşünülmektedir. Bu nedenle incelenen her bir projenin sosyal bir değer yaratma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Yenilik-yaratıcılık:

İncelenen projelerin 8'inde yenilik ve/veya yaratıcılık boyutunun olduğu gözlenmiştir. Bu boyutun yer aldığı projelerde öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilmesinin teşvik edildiği ve toplumsal anlamda yeni çözüm önerilerinin sunulmasının hedeflendiği görülmektedir. Bu da öğrencilerin toplumsal duyarlıklarını artırmaktadır. Bu projelerin her birinin incelen projeler içerisinde girişimci bir yaklaşımla ele alınarak farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Örneğin "Öğrencilerin Eskişehir Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan gençlerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda fikir üretmelerini sağlamak" isimli projede öğrencilerin yurtta kalan gençlerin sosyalleşmelerine yardımcı olacak fikirler üretmeleri ve uygulamaya geçirmeleri beklenmektedir. Yine "Kamu ve özel hastanelerde yatan hasta çocukların eğitimine katkıda bulunmak" isimli projede de öğrencilerin hasta çocuklara moral verme konusunda yaratıcılıklarını kullanacakları etkinlikler düzenlemeleri istenmektedir. Bir başka örnek ise "Öğrencilerin vakfa gelir sağlama kaynak ve yollarını çeşitli alternatifler geliştirerek çeşitlendirmeleri" dir.

Risk almak:

İncelenen projelerden sadece 6'sı öğrencileri risk alma konusunda destekler niteliktedir. Sosyal girişimcilik, ticari alanda olduğu gibi sosyal alanda da risk alabilmeyi temel almaktadır. İş dünyasında yer alacak gençlerin bu projeleri gerçekleştirirken risk alabilmelerinin öğretilmesi bu öğrencilerin sosyal girişimciliklerinin gelişmesine imkân sağlayacaktır. Bu bağlamda sözkonusu projelerin büyük bölümünde risk alma özelliğinin olmadığı görülmektedir. Risk alma konusunu destekleyen projelerdeki ortak nokta, öğrencilerin maddi olanaklar sağlamak için sponsor bulmaları, ürün satmaya çalışmaları, sosyal destek alacak ihtiyaç sahipleri için bir takım sorumluklar altına girmeleri gibi faaliyetler risk alma teması altında değerlendirilmiştir.

Maddi kaynak yaratmak:

Yürütülen projelerden 6'sı öğrencileri maddi kaynak bulma konusunda yönlendirmektedir. Sosyal girişimciliğin bir diğer önemli yönü sürdürülebilir maddi kaynakları yaratmaktır. Bu anlamda yapılacak olan bir projenin sürdürülebilir olması için proje kaynaklarını sağlayacak faaliyetlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler ne kadar çok yenilik içerirse kaynak sıkıntısını çözmek o derece kolaylaşacaktır. Çünkü sosyal girişimciliğin özünde eldeki maddi kaynaklarla yetinmeyip yeni kaynaklar yaratabilmek yatmaktadır. Örneğin, "Öğrencilerin vakfa gelir sağlama kaynak ve yollarını çeşitli alternatifler geliştirerek çeşitlendirmeleri" isimli projede öğrencilerin el işi çeşitli yiyecekler yaparak açacakları stantlarda sergilenmesi ve satışının sağlanması gibi faaliyetler yer almaktadır. Diğer bir örnekte ise, "Eskişehir'de yaşayan ve ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin sosyo-ekonomik açıdan desteklenmesi" projesinde maddi olanaklar için özel sektörde yer alan işletmelerle işbirliğinin sağlanması istenmektedir.

Paydaş ilişkisi:

Yürütülen projelerin büyük bir çoğunluğu (13) öğrencilerin paydaş farkındalığını geliştirici niteliktedir. Sosyal alanda gerçekleştirilecek bir faaliyetin başarısı bu faaliyetlerden etkilenecek olan paydaşları iyi analiz etmekten geçmektedir. Aynı zamanda sözkonusu paydaşların beklenti ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olunması gerekmektedir. Örgütlerin paydaş yelpazesi giderek artmakta ve bu paydaşların kendi aralarındaki etkileşimleri ve kendi etki alanları örgütler üzerinde önemli bir baskı yaratmaktadır. Ayrıca işletmelerin sürdürülebilir olmasında bu paydaşların örgüte yönelik algısı oldukça önemlidir. Bu nedenle öğrencilerin paydaş duyarlılığının artırılması ve bu yöndeki derslerin verilmesi günümüz iş dünyası için bir ihtiyaç niteliğindedir.

Tartışma ve Öneriler

Toplumsal ihtiyaçların artması ve çeşitlenmesiyle birlikte işletmelerin topluma yönelik sorumlulukları da artmıştır. Toplumun ihtiyaçlarını karşılayamayan bir işletmenin sürdürülebilir olması mümkün değildir. Sadece ticari değer yaratacak alanlarda işletmelerin yenilik yapması, risk alması bir başka ifadeyle girişimci olması günümüz değişen koşullarında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle son zamanlarda işletmelerin sosyal değer yaratacak alanlarda da girişimci olması gerekmektedir. Bu gelişmenin bir yansıması olarak işletmecilik eğitiminde gerek teorik gerekse de uygulama boyutunda yeni arayışlara gidildiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda salt girişimcilik eğitiminin yanı sıra sosyal girişimcilik eğitimi de önem kazanmaktadır. Ancak bu gelişmelerin karşısında ülkemizde halen sosyal sorumluluk, etik ve sivil toplum konularının bile çok yetersiz olarak yer aldığı işletme eğitiminde, sosyal girişimcilik farkındalığını geliştirmeye dönük çok az çalışma yapılmaktadır.

Sosyal girişimciliğin temelinde paydaşların servetini arttırmaktan ziyade sosyal değer yaratma gerçeği yatmaktadır. İncelenen Topluma Hizmet Dersi projelerinin de sosyal ihtiyaçları karşılamaya dönük olduğu, dolayısıyla da sosyal değer yaratma misyonuna sahip olduğu görülmektedir. Aslında bu boyut, Topluma Hizmet Dersi projelerinde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Burada en önemli nokta, bu sosyal değerin geleneksel veya rutin girişimcilik faaliyetleriyle değil, yenilikle yaratılmış olmasıdır. Çünkü sosyal

girişimciliğin temelinde yatan bir gerçek de yeniliktir. Yenilik, risk alma, liderlik, sosyal girişimciliğin merkezi olarak kabul edilmektedir. İncelenen projelerin ise sosyal girişimciliğin merkezini oluşturan bu boyutları destekler nitelikte olmadığı görülmektedir. Örneğin son dönemde artış gösteren kitap toplama, giysi toplama gibi proje örnekleri bu bulguya ulaşmamıza neden olmuştur. Yenilik ve risk alma boyutlarının zayıflığı, dolaylı olarak maddi kaynak yaratma boyutunun kısıtlı kalmasına da neden olmaktadır. Örneklerde öğrencilerin sponsor bulma gibi faaliyetlerle maddi kaynak yaratmaları, öğrencilerin yaratıcılık yeteneklerini geliştirmelerini engellemekte, onları iyi bir girişimci yapacak yeni fırsat arayışlarını görmelerini zayıflatmaktadır. Başarılı bir sosyal girişimci, kendi kaynaklarını dışa bağımlılığını azaltarak yaratabilmelidir.

Dönemsel itibariyle incelendiğinde, Sivil Toplum Kuruluşlarıyla işbirliğine yönelik proje sayısında gittikçe bir düşüşün meydana geldiği görülmektedir. Aslında sosyal girişimcilik yazınının üzerinde önemle durduğu nokta, sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan işbirlikleri sayesinde toplumun sosyal ihtiyaçlarının daha etkin keşfedilebileceği ve desteklenebileceği yönündedir. İncelenen projelerde işbirliği yapılan sivil toplum kuruluşlarının yetersiz olması, hem konuların birbirini tekrarlamasına hem de öğrencilerin bu kuruluşlarla etkileşime geçmesinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Yazında da belirtilen öneriler çerçevesinde bu çalışmada öne çıkan öneriler şu şekilde özetlenebilir: Öğrencilerin gerek proje konusu gerekse de proje faaliyetleri belirlenirken daha aktif ve yaratıcı olmalarını sağlayacak bir sürece geçilmesi faydalı olabilecektir. Mevcut sürece bakıldığında öğrencilerin bu dersi seçerken önce öğretim elemanını seçtiği ve sonradan projeyi öğrendikleri bilinmektedir. Öğretim elemanları, öğrencilerin yaratıcı ve yenilikçi olmaları konusunda daha yönlendirici olmaları gerekmektedir. Gerek proje konusu gerekse de proje amacına dönük faaliyetler belirlenirken, öğrencilerin inisiyatif alanlarının genişletilmesi sosyal girişimci potansiyelini yaratmaya yardımcı olabilecektir.

Bir diğer öneri ise işletme öğrencilerinin ticari bir kuruluşta yaptıkları stajlar gibi, sivil toplum kuruluşlarında da staj yapmaları sağlanabilir. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin konuşmacı olarak okula davet edilmesi de, öğrencilerin sosyal girişimci olma kapasitelerini geliştirebilecektir. Hatta okullarda sosyal girişimcilik merkezlerinin açılması, öğrencilerin gönüllü olarak bu merkezde çalışıp, araştırmalar ve çeşitli projeler hazırlamalarının da önünü açacaktır. Aslında bu merkezlerin kurulması, girişimcilik eğitimleri gibi sosyal girişimcilik eğitimleri verilmesine de zemin hazırlayacaktır.

Sosyal girişimcilik ödülü veren kurum ve kuruluşlarla iletişime geçilip, ihtiyaç analizlerini saptamada ve en başarılı projeyi seçmede onlarla işbirliği yapılması çok daha etkin projelerin oluşturulmasını ve yürütülmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, tüm ülkelerdeki ve özellikle ülkemizdeki topluma hizmet konusundaki yetersizlikler, bu alanda kendi zihinsel potansiyelini harekete geçirecek, sosyal değer üretimine yönelik politika ve stratejilerinin belirlenmesi ve katılıma imkan sağlayan sürdürülebilir projelerle çözülebilir. Bunun yolu da eğitim politika ve uygulamalarında yapılacak düzenlemelerden geçmektedir. Sosyal ve toplumsal projeler, üniversiteler aracılığıyla bilim ışığı altında projenin iştirakçileri açısından hem daha güvenilir olmakta hem de üniversiteleri halka açan bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, topluma faydalı birer birey olmayı ve sosyal bir değer yaratmayı amaçlayan topluma hizmet uygulamaları ders projelerinin geliştirilerek desteklenmesi ve mümkünse seçmeli ders kategorisinden çıkarılarak her yıl alınması gereken bir ders haline gelmesini ümit ediyoruz.

Kaynakça

Berglund, H. and Wennberg, K. (2006). “Creating Among Entrepreneurship Students: Comparing Engineering and Business Education”, *Int. Cont. Engineering Education and Lifelong Learning*, 16 (5), 366-379.

Bloom, M. G. (2006). “The Social Entrepreneurship Collaboratory (SE Lab): A University Incubator for a Rising Generation of Leading Social Entrepreneurs”, The Hauser Center for Nonprofit Organizations and The John F. Kennedy School of Government Harvard University, Working Paper No. 31.

Boatwright, J. (2008). “Developing Entrepreneurial Competencies. A Student Business”, *Journal of Entrepreneurship Education,* 11,17-28.

Boschee, J. (1998). “Merging Mission and Money: A Board Member’s Guide to Social Entrepreneurship”, http://www.socialent.org/pdfs/MergingMission.pdf

Boschee, J. and McClurg, J. (2003). “Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some Important Distinctions”, http://www.se-alliance.org/better_understanding.pdf, (Erişim tarihi:04.08.2008).

Brock, D. D. and Steiner, S.D. (2009). “Social Entrepreneurship Education: Is It Achieving the Desired Aims?”, USASBE, Proceedings, 1133-1152, SSRN: http://ssrn.com/abstract=1344419, (Erişim tarihi: 20.06.2009).

Chell, E., Karatas-Ozkan, M. and Nicolopoulou, Katerina, (2005). “Towards a Greater Awareness and Understanding of Social Entrepreneurship: Developing an Educational Approach and a Research Agenda through a Policy-driven Perspective”, http://ncge.com/files/biblio615.pdf., (Erişim tarihi: 15.08.2008).

Dees, J. G. (1998). “Enterprising Nonprofits”, *Harvard Business Review,* January-February, 55-67.

Heinonen, J. (2007). “An Entrepreneurial-Directed Approach to Teaching Corporate Entrepreneurship at University Level”, *Education + Training,* 49 (4),310-324.

Hynes, B. and Richardson, I. (2007). “Entrepreneurship Education: A Mechanism for Engaging and Exchanging with the Small Business Sector”, *Education + Training,* 49 (8/9), 732-744.

Johnson, S. (2000). “Literature Review on Social Entrepreneurship”, Canadian Centre for Social Entrepreneurship.

Kuratko, D. F. (2005). “The Emergence of Entrepreneurship Education: Development, Trends and Challenges”, *Entrepreneurship Theory and Practice,* 29, 577–598.

Krueger, N.F. (2007). “What Lies Beneath: The Experiential Essence of Entrepreneurial Thinking”, *Entrepreneurship Theory and Practice,* 31 (1), 123-140.

Mair, J. and Marti, I. (2006). “Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction and Delight”, *Journal of World Business,* 41, 36–44.

Mars, M.M. (2007). “The Diverse Agendas of Faculty within an Institutionalized Model of Entrepreneurship Education”, *Journal of Entrepreneurship Education,* 10, 43-62.

Mars, M.M. and Garrison, S. (2009). “Socially-Oriented Ventures and Traditional Entrepreneurship Education Models: A Case Review”, *The Journal of Education for Business,* 84 (5), 290-296.

Matthew M. M. (2007). “The Diverse Agendas of Faculty within an Institutionalized Model of Entrepreneurship Education”, *Journal of Entrepreneursip Education*, 10, 43-62.

Mort,G.S., Weerawardena, J. and Carnegie, K. (2003). “Social Entrepreneurship:Towards Conceptualisation”, *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 8 (1), 2003, 76–88.

Peredo, A.M. and McLean, M. (2006). “Social Entrepreneurship: A Critical Review of The Concept”, *Journal of World Business*, 41:56-65.

Perrini, F. (2006). “Social Capital Domain: Setting Boundaries” in *The New Social Entrepreneurship: What Awaits Social Entrepreneurial Ventures?,* (Ed.by) Perrini, Francesco, Edward Elgar Publishing, Milan, Italy.

Pomerantz, M. (2003). “The Business of Social Entrepreneurship in a‘‘Down Economy’’, *Business*, 25(3), 25–30.

Thompson, J. L., Alvy, G. and Lees, A. (2000). “Social Entrepreneurship- A New Look at the People and the Potential”, *Management Decision,* 38 (5), 328-38.

Tracey, P. and Phillips, N. (2007). “The Distinctive Challenge of Educating Social Entrepreneurs: A Postscript and Rejoinder to the Special Issue on Entrepreneurship Education”, *Academy of Management Learning & Education*, 6 (2), 264-271.

Weerawardena, J. and Mort, G.S. (2006). “Investigating Social Entrepreneurship:A Multidimensional Models”, *Journal of World Business*, 41, 21–35.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

CAN SOCIAL GOALS BE THE YOUTH IDEAL? A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS' SOCIAL ENTREPRENEURSHIP INTENTIONS

Res. Assist. Burcu ÖKSÜZ
Izmir University of Economics Communication Faculty
Department of Public Relations and Advertising
burcu.oksuz@ieu.edu.tr
Lecturer Selin TÜRKEL
Izmir University of Economics Communication Faculty
Department of Public Relations and Advertising

Abstract

The main objective of this study, would be to question whether university students perceive social entrepreneurship as a mission or not and reveal the relationship between education of students and their social entrepreneurship intentions. In the first part of study, the concept of social entrepreneurship would be explained. In the second section of the study, a research aiming to demonstrate the social entrepreneurship intentions and opinions of Public Relations and Advertising students of Izmir University of Economics would be conducted. Interview would be used primarily as a research method.

Key Words: *Entrepreneurship, Social Entrepreneurship, University Students.*

Introduction

Entrepreneurship is the engine propelling much of the growth of the business sector as well as a driving force behind the rapid growth of the social area (Austin et al., 2006:1). Recently, social entrepreneurship has gained growing interest from entrepreneurship scholars (Certo and Miller, 2008: 267). Increasing number of initiatives seem to be defying the obstacles that have prevented businesses from providing services to the poor. Collectively, these initiatives constitute a phenomenon that has been named as social entrepreneurship (Seelos and Mair, 2005: 242). According to Mair and Marti (2006: 36) social entrepreneurship provides "a unique opportunity to challenge, question, and rethink concepts and assumptions from different fields of management and business research" (Nicholls and Cho, 2006: 99).

Social entrepreneurship is a movement intented to provide benefits to the society and it involves works which aim to find solutions for social problems as education and health. Various organizations of differing structures and features, like civil society organizations, businesses and public institutions, are able to become social entrepreneurs and strive for creating a better society. When different groups in society develop solutions to social problems, the solution spreads to a wider area and more people get the benefits.

One of the groups who can play an important role in taking social initiatives is university students. Taking actively part in successful social initiatives for the university students is dependent upon social sensibility and desire to achieve social goals. University students with their creative and innovative ideas can produce effective solutions to social problems. When students are willing and believe that they can succeed, social goals are more easily managed.

Social Entrepreneurship

The term 'entrepreneur' originated in French economics in the 17th and 18th centuries and (Mort, 2003: 77-78) the terms 'entrepreneur' and 'enterprise' concerned an activity – undertaking projects (Chell, 2007: 7). Entrepreneurship is "the combination of resources usually beyond control in an innovative way in the pursuit of opportunity in order to create value" (Teufel, 2008: 13). Today, entrepreneurial behaviour is also used to reveal what happens in social or non-economic areas of society (Swedberg, 2006: 21).

Social entrepreneurship is an emerging area of investigation within the entrepreneurship and it becomes significant in not-for-profit marketing literatures (Weerawardena and Mort, 2006: 21). The concept refers to "the rapidly growing number of organizations that have created models for efficiently catering to basic human needs that existing markets and institutions have failed to satisfy" (Seelos and Mair, 2005: 241) and it means "different things to different people, creating confusion in the literature" (Zahra et al., 2008: 118).

Social entrepreneurship imposes entrepreneurial principles to organize, create, and manage attempts to solve social problems (Pearce, 2008: 205) and it is playing an important role in the provision of public goods on a spectrum from small-scale, local solutions to poverty and social deprivation to functioning as a quasi government in terms of welfare provision and employment in the global south (Nicholls, 2009).

Table 1. Social Entrepreneurship Definitions

Author/ Authors	Definition
Zahra et al., 2009: 5.	The activities and processes undertaken to discover, define, and exploit opportunities in order to enhance social wealth by creating new ventures or managing existing organizations in an innovative manner.
Nicholls, 2009.	Any innovative action that individuals, organizations, or networks conduct to enhance or reconfigure existing institutional arrangements to address the inadequate provision, or unequal distribution, of social and environmental goods.
Murphy and Coombes, 2009: 326.	The creation and undertaking of a venture intended to promote a specific social purpose or cause in a context of mobilization.
The Association for Research on Nonprofit and Voluntary Action (ARNOVA), 2009	Initiatives that are associated with aspects of innovation and modes of earned income generation by nongovernmental organizations (i.e., nonprofit organizations).
Litzky et al., 2009	A process involving the innovative use and combination of resources to pursue opportunities to catalyze social change and/or address social needs.
Parkinson and Howorth, 2008: 291.	Social entrepreneurship as the use of entrepreneurial processes for social purpose is itself the site of ideological and power struggles at root.
Meyskens et al., 2008: 863.	A mechanism for creating social and economic value.
Meyskens et al., 2008: 864.	An innovative, social and economic value creating activity that has the potential for large-scale sustainable impact and is not constrained by a particular legal form.
Light, 2008:12.	An effort by an individual, group, network, organization, or alliance of organizations that seeks sustainable, large-scale change through pattern-breaking ideas in what governments, nonprofits and business do to address significant social problems.
Wei-Skillern et al., 2007: 4.	Innovative, social value creating activity that can occur within or across the nonprofit, business, or government sectors.
Dees, 2007:31.	A promising development that may lead into a new era in which we more effectively harness private initiative, ingenuity, and resources to improve social and environmental conditions.
Mair and Marti, 2006: 36.	A practice that integrates economic and social value creation has a long heritage and a global presence.
Nicholls and Cho, 2006: 99.	A dynamically evolving phenomenon that engages a broad range of stakeholders and is articulated across different organizational approaches.
Fawcett and South, 2005: 198.	A pragmatic, innovative means of attending to process issues.
Fawcett and South, 2005: 197.	An approach that involves key individuals (or organizations) adopting innovative and flexible solutions to social problems that lead to change.
Canadian Centre for Social Entrepreneurship, 2001.	A variety of initiatives which fall into two broad categories. First, in the for-profit sector, social entrepreneurship encompasses activities emphasizing the importance of a socially engaged private sector, and the benefits that accrue to those who 'do well by doing good.' Second, it refers to activities encouraging more entrepreneurial approaches in the not-for-profit sector in order to increase organizational effectiveness and foster long-term sustainability.

Social entrepreneurship suggests that entrepreneurship may be aimed at benefiting society rather than solely maximizing individual profits (Tan et al., 2005: 353) and it is differing from other forms of entrepreneurship for higher priority is given to promoting social value and development other than capturing economic value (Mair and Marti, 2006: 36).

Social entrepreneurship has various meanings (Alvord et al., 2004: 262):

- Some definitions have focused on social entrepreneurship "as combining commercial enterprises with social impacts". From this point of view, social entrepreneurs have used business skills and knowledge to create enterprises that accomplish social purposes, besides being commercially viable.
- Other definitions have stressed social entrepreneurship "as innovating for social impact". Social entrepreneurs are focused on social problems and they create innovative initiatives.
- Others see social entrepreneurship "as a way to catalyze social transformations well beyond solutions to the initial problems". Social entrepreneurs need to understand immediate problems as well as the larger social system and its interdependencies.

Social entrepreneurship strives to achieve social value creation (Weerawardena and Mort, 2006: 32) and the central driver for social entrepreneurship is the social problem being addressed, and the particular organizational form a social enterprise takes should be a decision based on which format would most effectively mobilize the resources needed to address that problem (Austin, 2006: 2).

Social entrepreneurship combines the resourcefulness of traditional entrepreneurship with a mission to change society (Seelos and Mair, 2005: 241) and the social mission is explicit and central for social entrepreneurs (Dees, 1998). Social entrepreneurs act as change agents for social goals by behaving in these ways (Dees et al., 2001: 5):

- Adopting a mission to create and sustain social value,
- Recognizing and relentlessly pursuing new opportunities to serve the mission,
- Engaging in a process of continuous innovation, adaptation, and learning,
- Acting boldly without being limited by resources currently in hand,
- Exhibiting a heightened sense of accountability to the constituencies served and for the outcomes created.

Research

Interviews

Firstly, a questionnaire was designed to collect quantitative data on social entrepreneurship intentions of students. However, the pilot study revealed that more than 70% of respondents did not know the concept of social entrepreneurship. Due to this, in this study the questionnaire survey was not used. Interviews were conducted with Public Relations and Advertising students of Izmir University of Economics. It was aimed to gather qualitative information on the knowledge of social entrepreneurship, the relationship between social entrepreneurship and education, the perceived effects of possible family and friend support, and the need for social entrepreneurship in Turkey, perception of economic conditions, credit possibilities and legal situation on social entrepreneurship in Turkey and intentions of being a social entrepreneur. To realize these purposes, twenty seven interviews were assessed. In order to evaluate social entrepreneurship intentions of respondents the entrepreneurship questionnaire of Turker and Selcuk (2009) was adopted as interview questions.

Thirty interviews with students from the third and fourth grade of Public Relations and Advertising department, twenty with female students and ten with male ones were conducted one-to-one basis. But three of the interviews were not used in the study, since they provided no knowledge about social entrepreneurship. For the interviews that were used, eighteen of them were realized with female students whereas nine of them were held with male students. The difference between the number of female and male respondents was related to the population characteristics of the department of Public Relations and Advertising. That is, the number of female students is almost two times more than male students.

The respondents were selected randomly. That is, the students were divided into two groups as males and females. After the division, their names were written on pieces of paper and then each student to be interviewed was identified randomly. Interviews lasted fifteen to twenty minutes.

Results and Discussion

Knowledge of Social Entrepreneurship

When the students were asked what social entrepreneurship was, only eight of them answered the concept correctly. The nineteen of the respondents stated that they never heard about social entrepreneurship. Two out of the eight respondents emphasized that the most significant points about social entrepreneurship were the lack of profit motive and its intention for serving public good unlike commercial entrepreneurship. For instance, the respondent (A., Male) told that "... serving for public good is the priority of social entrepreneurship", the other respondent (T., Male) said "... the entrepreneurship that we know cares for the profit motive only".

Explanation of the Concept

Since most of the respondents could not explain the concept of social entrepreneurship correctly, the concept was clarified to the respondents by providing a standard explanation. And after the exposure to information, the interview went on.

The Relationship between Education and Creativity

In order to find out the relationship between social entrepreneurship and education, firstly the question if the university education contributed to the development of creative ideas in terms of social entrepreneurship was asked. Eighteen of the students said they believed education affected creation of original ideas whereas, nine of them did not support this claim. One of the respondents (A., Male) stated that "... the examples given in the lecture fostered our creativity. Moreover, the social responsibility projects expected from us forced us to think in creative way... being helpful for the society, this aim motivated us to do our best". Another student (P., Female) told "...our department, public relations and advertising is mainly about creativity; we take creativity as something that can be improved. Therefore, it is true for social entrepreneurship as well. We learn how to be creative and we can also apply this creativity for social entrepreneurship." Similarly, some other respondents emphasized the relationship of public relations-advertising education and social entrepreneurship and questioned whether they could be that creative if they studied other disciplines as (M., Female) claimed "...I do not know whether I can consider new ideas for social entrepreneurship unless I study public relations and advertising, take for example Body Shop or other examples we have studied in classroom".

Knowledge Provided in the University for being a Social Entrepreneur

Offering original ideas is a necessity for being a social entrepreneur. However, when the students perceive themselves lacking essential knowledge in terms of social entrepreneurship it is clear that they will not act or that is, will not be social entrepreneurs. Due to this fact, the perception of relevant knowledge is also examined in the study. Sixteen of the respondents declared that they have the needed knowledge however, eleven of the students thought that the knowledge acquired was not sufficient. The problem about the perception was mainly about practice. In other words, since respondents did not practice social entrepreneurship in the university, they lacked confidence. This assumption was controlled by the researchers with another question as "Do you consider that you will gain the knowledge if a real-life project course in which you practice is provided?". The answer to this question was unsurprisingly affirmative. All of them said that they would highly benefit from this course and have the necessary knowledge afterwards.

Perceived Family and Friend Support

Being a social entrepreneur requires commitment and ambition. When the individual feels lonely in his/her social environment, entrepreneurship will not be undertaken. Depending on this, the questions "Consider that you decide to be a social entrepreneur, will your family support you? How will they do so and will they actively participate in the project?", "Consider that you decide to be a social entrepreneur, will your friends support you? How will they do so and will they actively participate in the project? were asked to respondents. For perceived family support, twenty five of the students told that their families would support them in case of projects of social entrepreneurship. Only two of them said that their families would be reluctant. For instance, (M., Female) assumed "…I think they would be restless, I would not be the one benefiting the most, they do care about society but when the subject is me, they become uneasy, I believe they would not support me". The other respondent (P., Female) also uttered similar words "They would try to be protective and would not support anything that is either commercial or political" However, the situation altered somewhat with family members who were perceived to be eager to participate the entrepreneurship project. Fifteen of the respondents claimed that their family members would actively participate in the project whereas; twelve of them said the opposite.

One of the respondents (D., Female) pronounced that "…my family would be more active than me I believe". Statements from another respondent supported this view, (A., Male) said "… even my grandmother would work in this project". However, at this point it should be noted that the indication of twelve respondents can not be ignored. Since for this question, the social desirability bias should be considered, it is clear that they want their families to be viewed favorably by the researcher. Therefore, it is possible to claim that even with the bias; perception of active participation was not that strong.

When it comes to perceived friends support, fifteen of respondents indicated that their friends would support them but, twelve of students believed that they would not be supported. In terms of active participation, the situation became even more realistic in other words, perception of participation reduced to greater extent. Only nine of respondents stated that their friends would actively participate in the project. The reasons provided by the students for perceived reluctance are similar: (F., Female) for example stated that. "…they would not take it seriously." Another respondent (T., Male) told "… they would not work hard on that" Still the respondent (S., Male) claimed that "…they may promise at the beginning however, will run away from responsibilities…They will see it as a burden on them and refuse to even going any further for there is no personal gain…I believe it is really hard to convince them". One thing can be emphasized here. The perceived reaction of friends may give hints about the respondents' intentions for being a social entrepreneur. For when he/she thinks about his friend, he/she may be talking about himself/herself as well. There is no social desirability bias in that case. It is the friends who are not eager to participate the social entrepreneurship activities not the respondent.

Perceived Current Situation of Social Entrepreneurship in Turkey

In order to find out perception of respondents' about the need for social entrepreneurship in Turkey this question was asked. We would like to learn what the students considered about the contribution of state, private sector and non governmental organizations and if they believed whether their endeavors were sufficient or not. Unsurprisingly, twenty six of the respondents declared that the need for social entrepreneurship in Turkey was vast and the attempts of state, private sector and non governmental organizations were seen as far away from being satisfactory. In addition, sixteen of the students believed that private sector was the one which has most contributed for social causes in Turkey. Non governmental organizations follow private sector with nine respondents claiming this point. For the non governmental organizations, one student (S., Female) can be quoted as: "...in our country non governmental organizations are not that strong. They have limited means. Also, civil society in Turkey is problematic." Lastly, the state was perceived as having the least contributions stated by only two students. However, there is an interesting point which needs to be mentioned here. Although private sector was perceived as the most generous one, five of the respondents said that contributing for social causes mostly served company's interest. For instance, one of the respondents (S., Male) claimed: "...they contribute not for the society's sake but to enhance their image". Even one student gave an example for the situation (A., Female): "... They only care about their image. Take for example, Turkcell".

Perception of Economic Conditions on Social Entrepreneurship

The economic conditions of a country are significant for social entrepreneurs. For understanding the perception of students, the question whether the Turkish economy provides opportunities for social entrepreneurs was designed. Twenty two of the students refused this statement. As reasons, they provided the unstable economic conditions of Turkey. In other words, they believed that entrepreneurship would be more successful and safer in an economically stable environment. Moreover, five of the respondents blamed the crisis as the most important factor which was hindering social entrepreneurship. The thing that is interesting is; the three out of five respondents who considered that Turkish economy provides opportunities for social entrepreneurs also cited "the crisis" as a reason. For example, (S., Male) told that: "...for entrepreneurs crisis times can be of great opportunity" Or take for instance another respondent when she (S., Female) said: "...during crisis one can take advantage of alternative funding like European Union funds". However, it should be admitted that despite the promising answers of these students, the negative perceptions of the majority cast a shadow upon social entrepreneurship intentions.

Perception of Credit Possibilities on Social Entrepreneurship

Students were asked to consider the definition of social entrepreneurship given by the researchers at the beginning of the study and state their perceptions about whether social entrepreneurs could easily get credits from banks or not. Eighteen of the respondents stated that it would not be possible. Similar to the perception of economic conditions, we believed that this answer also revealed their intentions of social entrepreneurship. Since it seems that the more perceived limitations there are the less they are going to be willing to become social entrepreneurs.

Perception of Legal Situation on Social Entrepreneurship

The other question which aims to shed light upon students' social entrepreneurship intentions is related with perception of legal situation of social entrepreneurship in Turkey. The respondents were asked to express their perceptions about legal system in Turkey: do laws, regulations hinder or support running a social enterprise? Nineteen of the respondents commented that the legal system hindered running a social enterprise. The seven of them addressed bureaucracy as the reason for hindrance. The eight of the respondents claimed that the legal system would support such an enterprise.

Intentions of Being a Social Entrepreneur

This study aims to examine if social goals can be the youth ideal. Despite the concerns related with social desirability bias, the respondents were asked whether social entrepreneurship could be their goal, mission right now or in the future. Unsurprisingly, only two of the respondents stated that they would never consider being social entrepreneurs. The number of respondents who say they would be social entrepreneurs in the future is twelve. These twelve respondents mentioned reasons as:

(I., Female): "...I need to prove myself in my job firstly then I may become a social entrepreneur".

(S., Male): "...It is like Maslow's hierarchy. Before contributing to society, I need to earn my livelihood...Social entrepreneurship in my opinion is more like self actualization. There are other things I need to achieve before I become one".

(A., Female): "...I need to find a job firstly then after working for several years I will quit and become a social entrepreneur".

Thirteen respondents on the other hand told that they could be social entrepreneurs right now. More importantly, three of them said their job was closely related with social entrepreneurship as:

(T., Male): "...This is the essence of our job I believe, social responsibility we have learned this. So as companies do, we need to contribute to society".

(M., Female): "...It is about public relations, I may be a social entrepreneur".

(S., Female): "...Yes, I can be, we learn to be helpful for the society".

Conclusion

The results of the pilot study were also confirmed by the interviews. That is, the majority of students did not hear about social entrepreneurship. For this reason, a standardized definition was given to respondents. After the explanation it was found out that the respondents had ideas about social entrepreneurship but, they did not name it as social entrepreneurship.

Most of the students considered that their university education supported developing creative ideas for social entrepreneurship. More than half of the respondents believed to have sufficient knowledge related with social entrepreneurship. At this point, it should be noted that all of the students wanted to take a project course in which they could practice social entrepreneurship.

The majority of the students assumed that when they were to become social entrepreneurs they would be backed by their family members. When active participation was the case, 44% of the respondents claimed their families would not attend the social entrepreneurship projects. This finding is interesting, in other words, this percent is quite high because social desirability bias worked in this response as well. 66% of respondents told that their friends would not work on social entrepreneurship projects. Perceived unwillingness of friends appears to be an indication of social entrepreneurship intentions. That is, it may be seen as a more acceptable way of expressing one's feelings or thoughts by mentioning the other people or friends.

Almost all of the respondents except one stated that social entrepreneurship was required in Turkey. Moreover, the efforts of state, private and non governmental organizations were perceived to be insufficient. Most of the respondents said that the economic situation of Turkey was not favorable for social entrepreneurs. Similar to the perceived participation of friends, this finding might lead to unwillingness to be entrepreneurs. 70% of students perceived the Turkish legal system to be flawed and slow.

The main purpose of this study is to investigate, whether social goals can be a youth ideal or not. Although 48% of the respondents claimed that they could be social entrepreneurs now, for the other half of respondents social entrepreneurship seemed like an ideal for future. As implied by one of the respondents, firstly basic needs should be satisfied. Social goals are perceived as higher needs by respondents. The situation of economic conditions, credit possibilities and bureaucracy might even strengthen their perceptions. However, social entrepreneurship courses which address both theory and practice might alter their views.

Moreover, future research can be conducted on students from different disciplines. Since, as stated by some respondents the focus of public relations education is on social responsibility. Therefore, this situation might affect social entrepreneurship intentions of students. Due to this, a study comparing students of different departments might reveal this impact.

References

Alvord, S. H., Brown, L. D. and Letts, C. W. (2004). "Social Entrepreneurship and Societal Transformation: An Exploratory Study", *Journal of Applied Behavioral Science*, 40 (3), 260-282.

Austin, J., Stevens, H. and Wei-Skillern, J. (2006). "Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (1),1-22.

Certo,S. T. and Miller, T. (2008). "Social Entrepreneurship: Key Issues and Concepts", *Business Horizons*, 51 (4), 267-271.

Chell, E. (2007). "Social Enterprise and Entrepreneurship: Towards a Convergent Theory of the Entrepreneurial Process", *International Small Business Journal*, 25 (1), 5-26.

Dart, R. (2004). "The Legitimacy of Social Enterprise", *Nonprofit Management and Leadership*, 14 (4), 411-424.

Dees, J. G. (2007). "Taking Social Entrepreneurship Seriously", *Society*, 44 (3), 24-31.

Dees, J. G., Emerson, J. and Economy, P. (2001), Enterprising Nonprofits: A Toolkit for Social Entrepreneurs, John Wiley and Sons, New York.

Dees, J. G. (1998). "The Meaning of "Social Entrepreneurship", http://www.caseatduke.org /documents/dees_sedef.pdf Cited on 2 June 2009.

Fawcett, B. and South, J. (2005). "Community Involvement And Primary Care Trusts: The Case for Social Entrepreneurship", *Critical Public Health*, 15 (2), 191-204.

Light, P.C. (2008). The Search for Social Entrepreneurship, D.C.: Brookings Institution Press, Washington.

Litzky, B. E., Godshalk, V. M. and Walton-Bongers, C. (2009). Social Entrepreneurship and Community Leadership A Service-Learning Model for Management Education, *Journal of Management Education*, doi:10.1177/1052562909338038, Cited on 2 July 2009.

Mair, J. and Marti, I. (2006). "Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight", *Journal of World Business*, 41 (1), 36–44.

Meyskens, M., Carsrud, A. and Cardozo, R. (2008). The Impact of Resources on Social Entrepreneurship Organizations: The Symbiosis of Entities in the Social Engagement Network, USASBE 2008, 863-876.

Mort, G.S., Weerawardena, J. and Carnegie, K. (2003). "Social Entrepreneurship: Towards Conceptualisation", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 8 (1), 76-88.

Murphy, P.J., Coombes, S.M. (2009). "A Model of Social Entrepreneurial Discovery", *Journal of Business Ethics*, 87, 325–336.

Nicholls, A. Cho, A. H. (2006). Social Entrepreneurship: The Structuration of a Field, Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change, Oxford University Press, New York, 99-118.

Nicholls, A. (2009), 'We do good things, don't we?': 'Blended Value Accounting' in Social Entrepreneurship, Accounting, *Organizations and Society,* doi:10.1016/j.aos.2009.04.008, Cited on 2 July 2009.

Parkinson, C. and Howorth, C. (2008). "The Language of Social Entrepreneurs", *Entrepreneurship & Regional Development*, 20 (3), 285-309.

Pearce, J. M., Grafman, L., Colledge, T. and Legg, R. (2008). "Leveraging Information Technology, Social Entrepreneurship, and Global Collaboration for Just Sustainable Development", The NCIIA 12th Annual Meeting.

Seelos, S. and Mair, J. (2005). Social Entrepreneurship: Creating New Business Models to Serve the Poor, *Business Horizons*, 48, 241-246.

Social Entrepreneurship (2001), Canadian Centre for Social Entrepreneurship Discussion Paper No. 1, February.

Swedberg, R, (2006), "Social Entrepreneurship: The View of Young Schumpeter", Entrepreneurship As Social Change (Chris Steyaert, Daniel Hjorth), Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 21-34.

Tan, W. L., Williams, J. and Tan, T.M. (2005). "Defining the 'Social' in 'Social Entrepreneurship': Altruism and Entrepreneurship", *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1 (3), 353–365.

Teufel, F. (2008), Social Entrepreneurship Understanding A Phenomenon and Its Nexus with Current Changes in Philanthropy, GRIN Verlag.

Turker, D. and Selcuk, S. S. (2009). "Which Factors Affect Entrepreneurial Intention of University Students?, *Journal of European Industrial Training*, 33 (2), 142-159.

Weerawardena, J. and Mort, G.S. (2006). "Investigating Social Entrepreneurship: A Multidimensional Model", *Journal of World Business*, 41 (1), 21–35.

Wei-Skillern, J.C., Austin, J.E., Leonard, H.B. and Stevenson, H. H. (2007), Entrepreneurship in the Social Sector, Sage Publications, California.

Zahra S. A., Gedajlovic, E, Neubaum, D. and Shulman, J. (2009). Typology of Social Entrepreneurs: Motives, Search Processes and Ethical Challenges, *Journal of Business Venturing*.

Zahra, S. A., Rawhouser, H. N., Bhawe, N., Neubaum, D.O. and Hayton, J.C. (2008). "Globalization of Social Entrepreneurship Opportunities", *Strategic Entrepreneurship Journal,* 2(2), 117-131.

http://www.arnova.org/?section=sections&subsection=social Cited on 2 July 2009.

YEREL YÖNETİMLER SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ETKİLEŞİMİ

INTERACTION AMONG LOCAL MANAGEMENT SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

STK KİMLİĞİ OLUŞUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YEREL GÜNDEM 21'LER

Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ
muharremgunes@mynet.com
Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Bir sivil toplum kuruluşunun doğuş ve gelişim çizgisi onun kimliği üzerinde de etkilidir. Sivil toplum kuruluşu kimliği derken anlaşılması gereken, o kuruluşun varlık nedenidir. Kuruluş bu varlık nedeni ile faaliyetlerini sürdürür. Söz konusu kimliğin iki yönü vardır. Birincisi, kendi içinde kuruluşun yapısı ve işleyiş dinamikleridir. İkincisi ise dışa yönelik faaliyetler kümesidir.

Sivil toplum kuruluşlarının kimlikleri Türkiye'de hızla yeni gelişmelere ayak uyduracak şekilde dönüşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının potansiyel güçleri ve toplumsal yapıdaki dinamik etkileri, onları önemli aktörler durumuna getirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının kimlik tartışmalarına hem kuramsal olarak hem de uygulama açısından yaklaşmayı ve bu süreçte Türkiye'de Yerel Gündem 21 (YG 21) örgütlenmelerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, bir STK kimliğinin gelişiminde etkili olduğu düşünülen iki önemli faktör, kimlik tartışması bağlamında, Yerel Gündem 21'ler açısından tartışma konusu yapılmaktadır. Bu iki faktör de sonuç olarak sivil toplum kuruluşlarının varlık nedeni ile ilgilidir. Faktörlerden biri, söz konusu kuruluşlarının kuruluş biçimi yapısı ve işleyişi ile ilgilidir. İkinci faktör ise, bu kuruluşların özellikle devlet dediğimiz aygıtla olan ilişki biçimi ve düzeyidir.

Güçlü bir yönetime katılım mekanizması olarak da öngörülen YG 21'lerin özellikle yerel düzeyde, çok ortaklı bir yönetişim modeli çerçevesinde önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak STK kimliğine damgasını vuran baskı (ve çıkar) grubu olma niteliklerinin dolayısıyla kimliklerinin, baskı (ve çıkar) işlevinden soyutlanarak, danışmacı-katkı sağlayıcı bir kimliğe doğru evrildiği gözden kaçmamaktadır. Bu süreci Türkiye'de YG 21'ler üzerinden okumak ve tartışmak mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu, Sivil Toplum Kuruluşu Kimliği, Yerel Gündem 21, Türkiye.*

LOCAL AGENDA 21 AT THE PROCESS OF CONSTITUTION OF NGO IDENTITY AT TURKEY

Abstract

Beginning and development process of NGO is also effective on its identity. NGO identity means basis of its existence. Instution maintains activities with this basis of existence. There are two aspects of the identity. First one is that structure and perform dynamics of institution within itself. Second one is that activity groups through outside.

The identities of NGO are rapidly going with the new developments in Turkey. The potential power of NGO and dynamic effects of society made them as an important role. The aims of this work is focusing on identity arguments in terms of both theotorical and aplicational way and analysing of Local Agenda 21 (LA 21) organisations. These two important factors as considering development of NGO identity are committed as an argument topic in terms of Local Agenda 21. As a conclusion, these two factors are also about the basis of exsistence on NGO. One of the factor is about NGO structure and perform of institution. Second factor is about relationship status between goverment and NGOs.

As also considered powerful participation of administration mechanism LA 21, especially local status, is supposed that it will provide important contribution on multi-cooperative administrative model. However, by eliminating dominant powers upon NGO identities, it takes advantage through counselling and conributional identity. It is obvious to debate and read this process over LA 21 in Turkey.

Key Words: *Civil Society, NGO, NGO İdentity, Local Agenda 21, Türkiye.*

Giriş

Gelecek ve yeni toplum yapısı inşa etme tartışmalarının bugün en önemli ve geçerli konularından biri sivil toplum kuruluşu tartışmalarıdır. Bu tartışmaların iki ekseni vardır. Birincisi ideolojiktir ve bütün toplumsal yapının, uluslararası sermayenin isteklerine ve beklentilerine göre yeniden düzenlenişinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolüne dikkat çeker. İkincisi ise görece daha liberal bir söylemle, ideoloji konuşmadan ideoloji yaparak, yeni toplum inşasında yerleşmiş kalıpların, yönetsel durum ve eylemlerin ötesinde, STK'lara fazlasıyla önem atfeden bir yaklaşımdır.

Hangi yaklaşımı değerlendirme ölçütü olarak alırsak alalım, gelecekte sivil toplumun, STK'ların öneminin artarak devam edeceği gerçeğini görmezden gelemeyiz. Bu çalışma "sürdürülebilir kalkınma" ve "ortak geleceğimiz" adına uluslararası ve bunun ulusal-yerel uzantıları olan Yerel Gündem 21 (YG 21) yapılarını Türkiye üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu değerlendirme, dikey ve yatay

kimlik kavramlaştırması çerçevesinde yapılmaktadır. Dikey kimlik öğesinde YG 21'lerin devlet ile olan ilişkisi bağlamında "duruşları" irdelenirken, yatay kimlik öğesinde YG 21'lerin kendi içlerindeki yapısal durumları, ortaya çıkış biçimi, varlık nedeni, demokratik olma, açıklık, temsiliyet, organların oluşumu gibi ölçütlerle içeriden "ne" oldukları ortaya konmaktadır.

Bir sivil toplum oluşumu olarak ulusal ve uluslararası girişimlerle oluşturulan YG 21 yapılarının STK kimliği açısından değerlendirilmesi, özellikle hükümet destekli bu türden sivil toplum kuruluşu girişimlerinin geleceği, etkinliği ve verimliliği açısından uygulamaya dönük bir tartışma alanı açılması gibi önemli bir katkı da sağlayabilir.

Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu ve Sivil Toplum Kuruluşu Kimliği Üzerine

Sivil toplum kavramı üzerine yapılan değerlendirmelerde, tek bir sivil toplum tanımından hareket edilemediği bilinmektedir (Parnini, 2006: 191). Üzerinde anlaşmaya varılan bir sivil toplum tanımının olmayışı, tartışmaların hem seyrini hem de içeriğini oldukça etkilemektedir. Modernleşme ve kapitalizmin yükselişi, milliyetçilik, sosyal hareketler ve kimlik tartışmalarının odağında bir takım değerlendirmelere uğrayan sivil toplum kavramının bugün için de pek çok cenahtan tartışma konusu yapıldığı görülmektedir.

Genel olarak sivil toplum tanımlamalarında grup ve toplulukların özerkliğine, eşit haklar temelinde yükselen bir yurttaşlık düzenine göndermeler yapılmaktadır (Güneş-Yükselen, 2004: 6).

Sivil toplum, çok genel bir bakış açısıyla, devlet-birey, devlet-toplum sürecinin etkileşim alanıdır denebilir. Devletin dışında ancak devleti etkileyen bir sürecin, "eylemli" bir sürecin yaşandığı bir alandır sivil toplum.

Bu söz konusu alanda kolektif bilinç egemendir. Buradan yola çıkarak sivil toplumu "kolektif bilinç" olarak da değerlendirmek mümkündür. Tarihsel sürece bakıldığında bu kolektif bilincin 17.yy'dan bugüne gelişen pazar ekonomisinde anlamını bulduğu ileri sürülmektedir (Keyman, 2004). Sivil toplum (ve iyi yönetişim) kavramının soğuk savaş sonrası kapitalizmin ve pazar ekonomisinin zaferi üzerinde inşa edilmiş olması gözden kaçmamaktadır (Parnini, 2006: 192).

Marksist değerlendirmeler bir kenara bırakıldığında, liberalizmin yükseldiği, devlet-birey, devlet-toplum ilişkisinin pazar ekonomisi koşullarına göre yapılandığı temel hak ve özgürlükler alanının söz konusu sivil toplum alanı olduğu kabul edilebilir. Bu bakış açısını destekleyen bir tanım Shills'in sivil toplum tanımıdır (Wedel, 1997: 1).

Shills'e göre "bir sivil toplum, içerisinde tek tek üyelerinin, gruplarının ve topluluklarının özerkliğinin, bireyler ve gruplar tarafından bir bütün olarak topluma ve onun özel merkezi organlarına ve yasalarına karşı üstlendikleri yükümlülükleri tanımayı içerdiği çoğulcu bir toplumdur."

Bu haliyle liberal devletin, daha etkin ve verimli olması gerektiğinden hareketle, devletin toplumsal yaşamın gerisine çekilirken sivil toplum öğelerine yeni görevler almaları gerektiği salık verilmektedir (Güneş-Yükselen, 2004).

STK tanımlamalarında vurgu ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle beraber (hükümet dışı örgütler, sivil toplum örgütleri, kâr amacı taşımayan örgütler, sivil toplum kuruluşları gibi), esasen anlatılmak istenen, devlet denilen siyasal-toplumsal yapının dışında, birey ya da birey topluluklarının bir olay, bir olgu, bir sorun etrafında örgütlenmelerinden ibarettir.

Gençkaya'ya göre (1997: 103) sivil toplumun üç boyutu vardır:

1. Kurumların, örgütlerin ve düşüncelerin çoğulluğuna dayanan kamusal alan.
2. "Mahremiyet" (özellik). Özerk bireysel ahlaki tercih.
3. Yasallık olarak tanımlanan ve toplumsal alanın korunması ve geliştirilmesi için gerekli bir dizi hakları içeren yasal sistemin varlığı.

Sivil toplum tartışmaları açısından kamusal alan, özel alan yaklaşımları önemini korumaktadır. Kamu alanı ile anlatılmak istenen en sade biçimiyle "müşterek alan", özel alanla anlatılmak istenen ise "mülkiyet"tir (Arendt, 1998: 29). Kamusal alanda faaliyetlerin niteliği siyasaldır, bu nedenle de kamu alanı siyasal alan; özel alandaki ilişkiler ise ekonomik olup tam da bu nedenle de özel alan ekonomik alanla yan yana değerlendirilebilir.

Sivil toplum kuruluşu (STK) tanımları ise bu iki alandaki değerlendirmelerin niteliğine göre değişmektedir. STK tanımları da sivil toplum tanımlarında olduğu gibi farklılıklar taşımaktadır. Bununla birlikte, tanımlamalarda eşit haklar temelinde bir yurttaşlık düzenini temel alan bir bakış açısının egemen olduğu söylenebilir. İoanna Kuçuradi'ye göre (1998: 29) sivil toplum kuruluşu "eşit haklara sahip bir yurttaşlık düzeninde, bazı yurttaş gruplarının bazı amaçlarını gerçekleştirmek için kurdukları, devlet organları olmayan ama kâr amacı da gütmeyen kuruluşlar"dır.

Farklı tanımlar vermek yerine bu kuruluşların ortak özellikleri üzerinden hareket etmek yerinde bir yaklaşım olur. Bu çerçevede, Tekeli'ye göre STK'ların ortak özelikleri şunlardır:

1. Gönüllülük ve özel alandan fedakârlık.

2. Nihai amaç olarak topluma bir şeyler sunmak ve toplumsal iyiye katkıda bulunmak.
3. Alanlarında dikey ilişkiler yerine yatay ilişkilerin geçerliliği.
4. Sivil toplum kuruluşlarının açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış olmaları.

Bu özelliklerden yola çıkarak Tekeli'ye göre (2000: 114), siyasal partiler, sendikalar, kooperatifler ve tarikatlar sivil toplum kuruluşları alanı dışında kalırken dernek, vakıf ve yurttaş girişimleri öne çıkmaktadır.

STK Kimliği: Dikey ve Yatay İlişkilerin Belirleyiciliği

Toplumsal yapı içinde bir STK'nın varlığını sürdürebilmesi ve ondan bekleneni verebilmesi kimlik tartışmalarıyla örtüşür. STK kimliği kavramlaştırması da sivil toplum, sivil toplum kavramı kavramlaştırmalarında olduğu gibi oldukça sorunludur. Çünkü burada da tek bir anlam üzerinden hareketle konuya değinme olanağı yoktur. Burada her sivil toplum kuruluşu için geçerli olacak iki temel yaklaşımdan, dikey ve yatay ilişkiler yaklaşımından yola çıkmak en azından pratik bir tartışma zeminini bize sağlayabilmektedir.

STK kimliği derken daha çok başvurulan yaklaşım kategorik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla benzer "iş" yapan benzer "alandaki" kuruluşlar, bir tanımlayıcı isimle kategorik olarak açıklanmaya çalışılmaktadırlar. Oysa STK kimliği yalnızca kategorik bir durumla açıklanamayacak kadar derin ve karmaşık bir süreçtir. Kısacası bir STK'nın hangi kategorik yapı içinde olduğu kimlikle ilgili olarak önemli olmakla beraber, tek başına açıklama yapmamıza yetmez.

STK'ların kimlik tartışmalarında "dikey" ve "yatay" ilişki biçimlerinden yola çıkmak bizi hem kategorik yaklaşımın olumsuz sonuçlarından korur hem de daha geniş bir alanda tartışma olanağı sunar. Dikey ilişki derken STK'nın devlet ve devlet benzeri uluslararası oluşumlarla geliştirmiş olduğu ilişki biçimi anlaşılmalıdır ve bu ilişki biçimi STK'nın "dışarıdan ne olduğu"nu anlamamızı sağlar. Yatay ilişki derken ise, STK'nın "içeriden ne olduğu"nu anlamamızı sağlayan süreçlerin toplamı anlaşılmalıdır. Kısaca bir STK'ya kimliğini veren hem içeriden hem de dışarıdan bakıldığında "ne" olduğudur.

Dikey eksen, STK'lar için aynı zamanda bir ideolojik duruş alanıdır. Sınıfsal bir mücadele ekseninden daha liberal söylemlerle donatılmış, hak ve özgürlükler temelli yaklaşımlar, bu eksende, STK'ların "ne" oldukları açısından önemli tanımlayıcı öğeleri de beraberinde getiriler. Çoğu STK özellikle de muhalif olarak bilinen sol ve İslamcı STK'lar devletle olan ilişkilerinde, devletten bağımsızlıklarını, STK kimliklerinin temel değeri olarak öne sürmektedirler (Bora-Çağlar, 2002). Yatay eksende özellikle "iç demokrasi ise, yine daha çok politik kaygıları olan ve muhalif eğilimli STK'lar bünyesinde önemsenen bir değerdir" (Bora-Çağlar, 2002).

Çizim 1: STK Kimliği Oluşum Süreci: Dikey ve Yatay İlişkiler

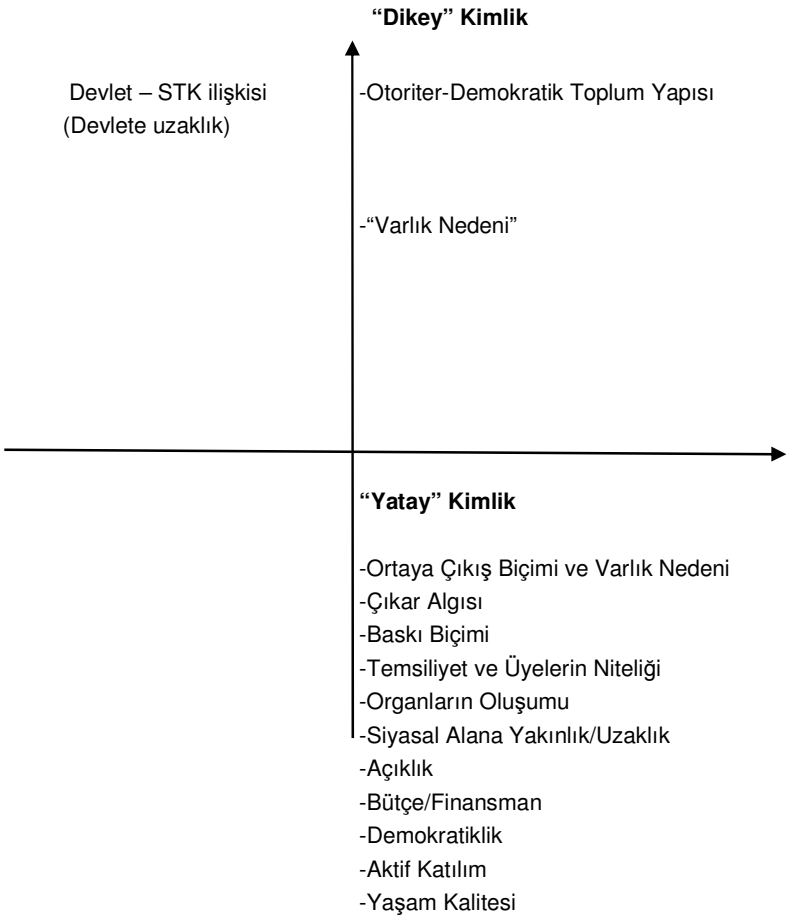

Yerel Gündem 21'ler ve Türkiye

Küreselleşme sürecinin bir tartışma alanı olarak da karşımıza çıkan YG 21'ler, küresel yeni bir "yerel" seçenek olarak karşımızdadır (Güneş, 2004: 25). Süreç kentlerin yeniden inşasını gerektirmekte, katılımcı ve demokratik (yarışmacı) bir yönetim olgusunun yönetişim yoluyla örgütlendiği kabul edilen YG 21'ler önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. YG 21 süreci 1992 yılındaki Rio De Janerio'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı "Yeryüzü Zirvesi" tarafından ileri sürülen "Gündem 21"in 28. Bölümüne dayanır. Bu bölümde dünyanın bütün ülkelerindeki yerel yönetimlere, kendi toplulukları ile bir danışma sürecine girmek ve YG 21 üzerinden bir uzlaşmaya varmak açısından bir çağrıda bulunulmaktadır. 1992 Rio Zirvesi'nden sadece on yıl sonra 2002 yılına gelindiğinde, Avrupa'da 4000'e yakın yerel, bölgesel kent ve belediye yönetiminin YG 21 uygulaması içine girdiği görülmektedir (Evans ve Theobald, 2003: 781).

Aslında Gündem 21 belgesi söz konusu Çevre ve Kalkınma Konferansı Yeryüzü Zirvesi'nin bir yerde sonuç bildirgesi olarak da değerlendirilmektedir.

Ancak YG 21 tarihsel sürecine ve takvimine bakıldığında başlangıç olarak 1992 Stockholm Konferansı'nı işaret etmek gerekiyor.

YG 21'den beklenen Gündem 21'den yola çıkarak bütün insanların yaşam kalitesini gözeterek yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı "yönetişim" kavramıyla sağlamaktır.

Gündem 21, 179 ülkenin ortak bir eylem planı olarak, küresel bir fikir birliği içinde yüksek düzeyli politik antlaşmaları içeren bir belge olarak ileri sürülmektedir (Keating, 1993: 17).

Temel belge Keating (1993) tarafından, TÇV ve UNEP işbirliği çerçevesinde derlenen "Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi Gündem 21 ve Diğer Rio Antlaşmalarının Popüler Metinleri" adlı kitapta zirveye damgasını vuran yaklaşımlar "küresel demokrasi", "hükümetler arası kararların demokratikleşmesi", "küresel ortaklık" "sorunlara ulusal ve uluslararası çözümler üretmek", "kalkınma ve hayat tarzının sürdürülebilirliği" ve "sürdürülebilir kalkınma"dır.

Yeryüzü Zirvesi'nden sonra Binyıl Zirvesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) yapılmış, her iki zirvede de Gündem 21'in temel hedeflerine gönderme yapılmıştır.

Eylül 2000'de yapılan Binyıl Zirvesi'nde 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi düşünülen birtakım hedefler öne çıkmıştır. Aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması, evrensel temel eğitimin sağlanması, uluslararası eşitliğin sağlanması ve kadınların yapabilir kılınması, çocuk ölümlerinin azaltılması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve küresel bir ortaklığın kurulması bu hedeflerden öne çıkanlarıdır.

2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde toplanan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) ise "iyi yerel yönetişimi"i temel bir araç olarak gündeme almıştır.

WSSD Uygulama Planı geliştirilmiş, bu planda katılımcı süreç ve ortaklıklara dikkat çekilerek özellikle kadınların ve gençlerin süreç içindeki, sürdürülebilir kalkınma açısından, yerlerine dikkat çekilmiştir.

Söz konusu uygulama planını hayata geçirecek, çok ortaklı yerel ve ulusal sürdürülebilir gelişme konseyleri veya koordinasyon yapıları öngörülmüştür.

Amaç daha katılımcı mekanizmalarla, dışarıda kalmış kadınları ve gençleri de sürece katıp, yoksullukla mücadele başta olmak üzere sürdürülebilir kalkınma için ulusal ve yerel güçleri, sektörleri, yerel paydaşları harekete geçirmek, ortak bir yapıda buluşturmaktır.

YG 21'ler Gündem 21 ve izleyen süreçlerin yereldeki örgütlenme adlarıdır bir yerde.

Türkiye'ye de BM Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde 1997'den beri IULA-EMME (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz Ortadoğu Bölge Teşkilatı) işbirliği ile girmiştir.

İşbirliğinin temel amacı yerel düzeyde "yönetişim" olanaklarından hareketle, sivil toplumun karar süreçlerine katılarak yerel yatırımları etkilemesi ve böylece de yerel yönetişimi güçlendirmektir.

Şu anda Türkiye'de 70'e yakın kentte, yerleşim alanında örgütlenen YG 21'ler ortak bir iletişim ağı üzerinden gerçekleşen bir örgütlenme yapısıyla yerelde Kent Konseyleri ve bu çerçevede oluşturulan çalışma grupları (kozalar), kadın ve gençlik konseyleri, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için öngörülmüş değişik platformlar üzerinden çalışırlar.

YG 21'in bütün bu işlerini koordine eden bir Genel Sekreterlik bulunmaktadır. YG 21'lerle yerel yönetimler, STK'lar ve bürokrasinin yönetişim ağıyla bir araya getirilip karar alma süreçlerinin katılım esasına göre yeniden değerlendirildiği düşünülmektedir.

YG 21'lerin Türkiye için ayrıca AB'ye giriş sürecinde yerelleşmeye ve demokratikleşmeye ciddi katkılar sağlayarak itici bir güç olacağı da ileri sürülmektedir.

Ayrıca yoksulluğu yenmede girişimciliği ve teknolojiyi buluşturmasının yanında, ortak bir vizyon ve uzlaşma geliştirerek YG 21'in sürdürülebilir kalkınma önündeki temel engellerden olan sosyal çatışmaları etnik ve bölgesel grupları içine alarak çözebileceği de düşünülmektedir (Otto Zimmermann, 2002: 466).

Hatta gelişen ve gelişmemiş dünya arasındaki dengesizliği aşmak için pratik, gerçekçi ve yerel eylem programlarına ve amaçlarına uygun eylem planlarının hazırlanması önerilmektedir (Otto Zimmermann, 2002: 469).

Yerel Gündem 21'in Kaynakları

YG 21'in kaynakları yukarıda da kısaca değinilen birtakım zirve kararları ve bu kararlarla ileri sürülen birtakım kavramlaştırmalardır.

1992 Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), çevre ile ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte ele alınması gereğinin altını çizerken; alınan kararlar YG 21'in genel çerçevesini ortaya koymuştur. YG 21'ler dünyada sadece yönetsel bir araç olarak sosyal ve ekonomik hayatı örgütlemeye aday değillerdir. Aynı zamanda ve önemde ekolojik, çevresel sorunların çözümünde de, gelecekte, doğal kaynakların (başta ormanlar gibi) YG 21 aracılığıyla nasıl ve ne gibi çalışmalarla korunacağı yönünde bir takım uygulamalar izlenebilmektedir (Bell-Evans, 1998).

YG 21'in düşünsel kaynakları konusunda üç önemli kavramlaştırma dikkat çekicidir: "Ortak Geleceğimiz", "Küresel Komşuluk", "Sürdürülebilir Kalkınma".

1990'lar boyunca en çok okunan kitaplardan biri Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" adlı kitaptır (TÇSV, 1989).

Rapor, tek bir dünyanın varlığına dikkat çekmekle beraber, ortak geleceğimiz adına ortak kaygılara, ortak tedbirlere ve ortak çabalara vurgu yapmaktadır.

Ortak Geleceğimiz vurgusu küresel komşuluk ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarıyla YG 21'ler için anlamlı bir hal almaktadır.

Küresel komşuluk kavramı, 1992 yılında oluşturulan Küresel Yönetim Komisyonu'nun "Küresel Komşuluk" başlıklı raporundan (TÇV, 1996) sonra gündeme gelen bir kavramdır.

Küresel yönetim, küresel güvenlik, küresel sivil toplum, küresel vatandaşlık ahlakı gibi kavramlaştırmalarla insanı merkeze koyan yeni bir küresel yurttaşlık temel alınır bu raporda.

Rapor kısaca, uluslararası normların daha sık bir doku halinde örüldüğü, hukukun üstünlüğünün dünya çapında yaygınlaştırıldığı, halkın kendi demokratik etkilerini küresel süreçlere uygulayabildiği bir yapılanma önermektedir (TÇV, 1996: 15-19).

"Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı ile (TÇSV, 1989: 73) bu kavrama uygun karar almada vatandaşın etkin katılımını öngören yeni bir siyasal sisteme; kendi çabasıyla ve sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek yeni bir ekonomik sisteme; uyumsuz gelişmeden doğan gerilimlere çözüm bulabilen yeni bir sosyal sisteme; gelişme için gerekli ekolojik tabanı korumaya saygı gösteren yeni bir üretim sistemine; durmadan yeni çözümler arayabilecek yeni bir teknolojik sisteme; ticaret ve finansmanda sürdürülebilir düzenleri destekleyen yeni bir uluslar arası sisteme ve nihayet esnekliğe, kendini düzeltme yeteneğine sahip yeni bir yönetim sistemine vurgu yapılmaktadır (TÇSV, 1989: 73-100).

Yerel Gündem 21'in Temel Araçları

YG 21'in temel araçları derken aslında anlaşılması gereken YG 21'e yön veren temel kavramlardır. Bu kavramlar şunlardır:

1. Yönetişim
2. Sürdürülebilir Kent Yönetimi
3. Hesapverebilirlik (Accountability)
4. Kent Yönetimine Katılım

YG 21, yerel hesapverebilirliğin, aktif yurttaşlığın, hayat kalitesinin önemine vurgu yapar (Kelly ve Moles, 2002). Yerel ve bölgesel düzeylerde etkili olmak için, gelecek için, sürdürülülebilir öğeler, toplumun ilgi değer ve umutlarını önemsemek durumundadırlar. Çevresel, sosyal ve ekonomik değişimin sağlanmasında YG 21 için en önemli konulardan biri bu anlamda halkın sürece katılımıdır (Kelly ve Moles, 2002: 890). Yerel topluluklarla, karar vericilerle ve çıkar grupları ile işbirliği aynı zamanda sürdürülebilirliğin de temelidir (Kelly ve Moles, 2002: 890).

Özellikle Johannesburg kararlarına bakıldığında, yerel idarenin rolünü klasik yönetim anlayışından (tier of government), küresel bir yönetişim anlayışına çekmek olduğu anlaşılmaktadır (Evens ve Theobald, 2003: 782).

Demokrasi ve yerel demokrasi olanaklarının geliştirilmesi temeline dayanır YG 21'ler. Demokrasinin kendiliğinden otomatik olarak daha sürdürülebilir bir toplumu gerçekleştiremeyeceği ortadadır. Toplumun aynı zamanda doğal kaynakların kullanımında ve sosyal yapabilirlikler açısından küresel bir eşitlik de gerektirmektedir (Jörby, 2002: 219).

Yönetişim kavramı üzerinde fikir birliğinin olmadığı baştan söylenmelidir. Kavram özellikle 1990'lardan itibaren Türkiye'de ele alınmaya başlanmıştır. Kavramın üç aşamadan bugüne geldiği ileri sürülmektedir (Bayramoğlu, 2002: 28). Önce 1987'de Afrika'da çıkan krizi açıklamada, sonra 1994 yılında Dünya Bankası'nın hazırladığı ve sivil toplumun gelişimine vurgu yapan "Yönetişim Raporu"nda kavrama yer verilirken, bugünkü süreci etkili olarak 1997 yılında Dünya Bankası'nın bu kez devletin yeniden güçlendirilmesi vurgusu üzerinedir.

Dünya Bankası'nın ilk raporlarında hesapverebilirlik, saydamlık gibi ilkelerle özel sektör girişimlerinin önü kamusal hizmetler açısından açılırken, daha sonraki raporlarda piyasa dostu-piyasa için devlet anlayışı benimsenir (Bayramoğlu, 2002: 91).

1995 yılında OECD'nin Küresel Yönetim Komisyonu'nun tanımı ile "iyi yönetişim"in gerekleri olarak hesapverebilirlik, saydamlık, etkililik, verimlilik, duyarlılık, uzak görüşlülük ve hukuksallık gibi ilkeleri öne çıkar (Güler, 2009).

Bu yaklaşımlar kavramı ideolojik tartışmaların zeminine de çekmiştir.

Güler'e göre (2009) "yönetişim, ne bir yönetim "üslubu", ne de bir katılım-müzakere sürecidir; yönetişim kamu kudretinin doğrudan sermayeye teslim edildiği bir iktidar tipidir". Güler, olgunun katılımcı yönüne dikkat çekerken, bunun demokratik olup olmadığını sorgular.

Bayramoğlu ise (2002: 99), önerilen yeni devletin, yönetişimin oyuncularından biri olarak sorun çıkaran değil, "kolaylık sağlayan" bir oyuncu olacağını ileri sürer.

Kavrama daha liberal bir cepheden bakan ise Coşkun Can Aktan'dır. Aktan (www.canaktan.org), ideal bir devlet için kimi ilkelere dikkat çekerken devleti, sosyal konsensüse, sözleşemeye dayalı bir devlet olarak niteler. Söz konusu devletin sınırlarının iyi çizilmesi gereği üzerinde dururken, devletin özel teşebbüsün önünü açarken, temel hak ve özgürlüklerini koruması gerektiğini bize hatırlatır.

Devletin katılımcı yanına da vurgu yapan Aktan, iyi yönetişim için hukukun üstünlüğü, yönetimde açıklık, hesap verme sorumluluğu, yönetim ahlakı, rekabet ve piyasa mekanizmalarına işlerlik kazandırma,

dijital devrim, yerinden yönetim, kurallar ve sınırlamalar, toplam kalite yönetimi, denetim, etkin sivil toplum ve katılım ve toplumu güçlendirme ilkelerinin bir etkileşim içinde olması gerektiğini vurgular.

Sürdürülebilir Kent Yönetimi, YG 21'in diğer en önemli aracıdır. Buradaki temel söylem, yerel kaynakların yerel aktörlerin denetiminde ve gözetiminde ve onların katkısıyla oluşturulacak programlara göre yürütülmesidir (Güneş, 2004: 53). Sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilir bir kent yönetimi için anlamı, YG 21 süreci üzerinden yurttaşlar arasında dialog ve uyum sağlayabilmesidir (Moser, 2001: 454). Gerçekte ise sürdürülebilir kalkınma, toplumsal, ekonomik ve ekolojik kalkınmanın bileşkesinde yer alır (Littlewood-While, 1997).

Sürdürülebilir kent kavramının sorunlu olduğu da dile getirilmektedir. Nitekim Blassingame (1998: 1), kavramın kesin olarak tanımlanamayacağını ve "köşesiz" bir kavram olduğunu söyler.

Ancak bir ortak nokta var ki, hangi çalışmaya bakarsak bakalım yerel yönetimlerin gerek tek başlarına gerekse de YG 21'ler aracılığıyla sürdürülebilir kenti sağlamada önemli işlevleri olduğu çoğu çalışmada dile getirilmiştir (Glass, 1997; Bell-Evans, 1998; Larsson, 1999). Bu önem Gündem 21 belgesinde de mevcuttur.

Uygulamada kimi kentlerin, yaşadıkları sorunların şiddetine bağlı olarak sürdürülebilir kent uygulamalarını daha ciddiye aldıkları görülmektedir (Portney, 2002: 363-380).

Hesapverebilirlik konusu ise, YG 21 gibi çok boyutlu ortaklıklar için önemli bir araçtır. Hesapverebilirlik hem kamu yönetiminin hem de sivil toplum örgütlerinin hesapverebilirliliğini içerir (Choudhury-Ahmed, 2002: 568).

Kent yönetimine katılım olgusu ise YG 21'ler için önemli bir diğer araçtır. İki kavram öne çıkmaktadır: Katılım (participation) ve ortaklık (partnership). Bell ve Evans'a göre (1998), katılım doğası gereği özellikle kamu, özel ve gönüllü kuruluşların ortaklığına dayalı bir sistem olarak düşünülürken, ortaklık "gönüllü hareket" olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda dile getirilen yönetişimin hayata geçirilmesinde işletmelerin ve hükümetin ortaklığına ek olarak gönüllü kuruluşların liderliği de öne çıkmaktadır (Carter, 2001).

Katılım olgusu özellikle planlama konusunda daha da önem kazanmaktadır. Çünkü YG 21, bütün yerel otoritelerin kendi toplulukları ile birlikte danışarak, bir vizyon geliştirerek, kendi yerelliklerinin geleceği için bir eylem planını da içermektedir (Carter-Darlow, 1997: 45). Kısaca planlama sürecine halkın katılımı açısından YG 21'ler önemli bir araç olarak düşünülmektedirler. Bu katılım olgusuna işletmeler de dahil olup, işletmelerin çevreci uygulama ve politikalarla ("yeşil işletmeler") sürdürülebilirliğe de önemli katkılar vereceği bu yolla ileri sürülmektedir (Carter-Darlow, 1997: 52). Planlama sürecinde katılım olgusunun YG 21 üzerinden geçerliliğini güçlendirecek çalışmalar dikkat çekmektedir (Counsell, 1997).

Dünyadaki YG 21 süreçleri incelendiğinde, katılım (participation) ve danışma anlamına da gelebilecek "consultation" kavramları birbirleri yerine kullanılmaktadır. Bu iki kullanım biçiminin bir dil zenginliği için mi bu şekilde kullanıldığı yoksa keskin bir farklılığa mı dikkat çektiği tartışmalıdır. Konumuz açısından örneğin Gaye ve diğerleri (2001) "consultation" kavramını yerel yönetimler, toplum örgütleri ve özel sektör arasından yeni bir ilişki biçiminin inşası anlamında kullanmaktadır.

Kentsel katılıma, genel olarak katılıma bu denli önem atfedilmesinin altında ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde demokratik sürece olan ihtiyaç yatmaktadır. Nitekim Joas (2001), YG 21'in çevresel sorunların çözümünde başarı şansının söz konusu demokratik sürece bağlı olduğunu söylemektedir. Bu konuda Brezilya Porto Alegre'sindeki katılımcı bütçe uygulamaları (Kranz-Silva, 1998) YG 21'ler için de önemli olanaklar sunmaktadır.

Otoriter yönetim anlayışının, etkili olduğu ülkelerde, YG 21'lerden beklenenleri tehlikeye düşürebildiği ifade edilmektedir. Dünya Bankası çıkışlı bir takım teknik öneriler, rüşvetin ve yoksulluğun egemen olduğu ülkelerde durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Bununla birlikte YG 21 gibi katılımcı mekanizmaların yoksulluğun, eşitsizliğin ve sağlıksız koşulların yaşandığı yerlerde etkili bir araç da olabileceği ileri sürülmektedir (Atkinson, 2001).

YG 21'in Temel Aktörleri

YG 21 süreci, program ve yaklaşımlardan yola çıkarak, yerel aktörlerce geliştirilen proje ve çok sayıda konuyu içine alır. YG 21'in aktörleri olarak çok geniş bir yelpazenin olduğu söylenebilir. Bu aktörler genel olarak yerel otoriteler, işletmeler, çocuklar, yaşlılar, kadınlar, sivil toplum kuruluşları, unutulan görmezden gelinen çeşitli sosyal gruplar olan yoksullar, göçmenler, yerliler, yerel yöneticiler, iş adamları, çiftçiler, bilimsel ve teknik topluluklardır. Yerel güçlere ve otoritelere bu denli önem verilmesinin altında, küresel politikaların doğrudan etkilediği bu toplulukların aynı zamanda bu politikaların uygulanmasında çok etkili olmaları (Hom, 2002: 251) yatmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin saptamasına göre gelişmekte olan ülkelerin nüfuslarının %50'den fazlasının genç nüfus ve çocuklardan oluşması, özellikle gençleri ve çocukları YG 21'ler açısından önemli aktörler durumuna getirmiştir (Chawla, 2001).

Bu aktörlerin her biri ile ilgili değişik saptamalar ve değerlendirmeler görmek mümkündür (Carter-Darlow, 1997; Larsson, 1999; Chawla, 2001).

Katılım süreçlerinde yerel otorite aktörlerinin ağırlıkları görülmekle beraber, İtalya örneğinde görüldüğü üzere etnik aktörlerin ve kadınların sürece katılımları en alt düzeydedir (Sancassiani, 2005: 195). Türkiye'de ise kadın aktörlerin YG 21 uygulamalarında ağırlıkları oldukça fazladır. Hatta yapılan bir çalışmada (Beyazıt, 2006) belediye başkanlarının çoğu Türkiye'deki YG 21'leri kadın örgütlenmeleri olarak tanımlamışlardır.

YG 21'in Örgütlenme Yapısı

YG 21'lerin örgütlenme modeli konusunda tek bir örneklik yoktur. Her ülke kendi ihtiyaçlarına göre, her belde, her yerel birim kendi olanaklarını dikkate alarak bir örgüt modeli geliştirmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte örgüt yapıları açısından benzeşen örgüt birimleri ve yapılar olduğu da gözlemlenmektedir.

Örgüt yapıları açısından İngiltere deneyiminden yola çıkarak Freeman ve diğerleri (1996) üç YG 21 modeli tespitinde bulunur:

1. Yapısal model
2. Sektörel model
3. Tematik model

Birinci modelde yerel otoritenin ağırlığı açık politik bir hiyerarşisi söz konusudur. Bu modelde yerel otorite anahtar rol oynar; diğer aktörleri sürece katmaya çalışır.

İkinci modelde ise yerel otoritenin görevi "kolaylaştırıcı" olmasıdır.

Üçüncü tematik modelde ise faaliyetler ön plandadır. Yerel otorite sadece faaliyetleri koordine eder. Modelde değişik grup ve bireylerin faaliyetleri/aktiviteleri öne çıkar.

Çizim 2: Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Genel Örgütlenme Biçimi

YG21 KOORDİNATÖR KURULUŞLARI

- UNDP-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UCLG-MEWA-Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı

YG21 YÖNLENDİRME KURULU

- T.C. Başbakanlık Sosyal ve Kültürel İşler Başkanlığı
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- T.C. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı
- T.C. Avrupa Birliği Genel

PROJEYE DESTEK VEREN ORTAKLAR

- Habitat İçin Gençlik Derneği
- VTR Araştırma Yapım Yönetim
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜRKİYE'DE YEREL GÜNDEM 21'LER

MARMARA BÖLGESİ	EGE BÖLGESİ	AKDENİZ BÖLGESİ	İÇ ANADOLU BÖLGESİ	KARADENİZ BÖLGESİ	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ
• Sakarya YG21 • Bursa YG21 • İstanbul YG21 • Kocaeli YG21 • Çanakkale YG21 • Yalova YG21 • Babaeski YG21 • İznik YG21 • Nilüfer YG21 • Orhangazi YG21 • Bandırma YG21 • Mudanya YG21 • Mustafakemalpaşa • Osmangazi YG21 • Yenişehir YG21 • Gülpınar YG21 • Bağcılar YG21 • Bakırköy YG21 • Beşiktaş YG21 • Gölcük YG21 • Çorlu YG21 • Beylükdüzü YG21 • Sarıyer YG 21 • Şişli YG21 • Tuzla YG21 • Zeytinburnu YG21	• İzmir YG21 • Afyon YG21 • Denizli YG21 • Karaburun YG21 • Kuşadası YG21 • Ödemiş YG21 • Seferihisar YG21 • Manisa YG21 • Uşak YG21	• Adana YG21 • Antalya YG21 • Mersin YG21 • Antakya YG21 • Tarsus YG21 • Alanya YG21	• Eskişehir YG21 • Ürgüp YG21 • MustafapaşaYG21 • Çankaya YG21 • Tepebaşı YG21 • Nevşehir YG21 • Göreme YG21 • Kaymaklı YG21	• Zonguldak YG21 • Düzce YG21 • Ünye YG21 • Sinop YG21 • Tokat YG21 • Trabzon YG21	• Kars YG21 • Malatya YG21 • Van YG21 • Doğubeyazıt YG21 • Bitlis YG21 • Tatvan YG21 • Erzincan YG21 • Hakkari YG21 • Yüksekova YG21 • Malazgirt YG21 • Bostaniçi YG21	• Diyarbakır YG21 • Mardin YG21 • Adıyaman YG21 • Batman YG21 • Kızıltepe YG21

Kaynak: (www.kentkonseyleri.net'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Türkiye Yerel Gündem 21'lerinin STK Kimliği Açısından Değerlendirilmesi

Bir Dikey Kimlik Öğesi Olarak YG 21'ler

YG 21'ler bir dikey kimlik öğesi olarak ele alındıklarında ilk üzerinde durulması gereken nokta, YG 21'lerin "ne" olduğudur. YG 21'lerin yapıları ve işlevleri incelendiğinde Türkiye'deki YG 21'lerin bir Genel Sekreterlik birimince ya belediye, ya İl Özel Yönetimi ya da Valilik bünyesinde yapılandırıldığı görülmektedir.

YG 21'ler uluslararası gelişmelerin yerel uzantıları olarak ortak bir gelecek adına, ortak küresel bir yeniden yapılanmayı öngörmektedir. Uluslararası zirve toplantıları küresel sorunlar olan açlık, yoksulluk, çevre ve diğer sorunlara dikkat çekerken, bu yeni örgütlenme modellerini hayata geçirmek için yeni örgüt yapıları, yeni aktörler tanımlama yoluna gitmişlerdir. Türkiye de bu sürece bu uluslararası gelişmelerin ışığında ve ilgili hükümetin girişimleri ile katılmıştır.

Dolayısıyla bir STK kimliği ile ortaya çıkmasında YG 21'ler üzerinde hükümetin, hükümetlerin etkisi yadsınamaz. Kent örgütlülüğünde etkin bir işlevle, diğer kent örgütleri ve STK'lar ve özel kişilerle işbirliği esasına dayalı bir model olarak önerilen YG 21'lerin tanımlanmış bu konumları değerlendirilmeye muhtaçtır.

"1990'larda devlet birimlerinin kurulmasına doğrudan müdahil olduğu ya da teşvik ettiği STK'lardan söz etmek gerekir." (Bora-Çağlar, 2002). Bu gelişmenin arkasında bir takım uluslararası kuruluşların yardım, kalkınma ve gelişme yardımlarını STK'lar üzerinden yapma istekleri, devletleri söz konusu STK'ların oluşturulmasını sağlamaya, onları kontrol etmeye yöneltmiştir (Bora-Çağlar, 2002).

Bu yolla kurulan, oluşturulan STK'lara genel olarak GONGO -Governmentaly Organized NGO- Hükümetçe Örgütlenmiş Hükümetdışı Örgüt denmektedir. Bu türden örgütlenmeler dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de bulunmaktadır.

Devletin gerek siyasal gerekse özel ve de kamusal alanlarda bu kadar makbul kuruluşları görmezden gelmesi düşünülemez. Devlet daha somut olarak hükümet kurdurduğu, oluşumunda etkili olduğu STK'lar ile özellikle siyasal iktidar sürecini etkileme yoluna gidebilmektedir. Bora ve Çağlar'a göre (2002) söz konusu durum, "Kemalizmin, toplumsal alanı sıkı sıkıya denetleyen korporatist modernizm anlayışının bir devamıdır".

YG 21 sürecinde Türkiye'de devlet, diğer ulusal, uluslararası STK'lar ile birlikte yer alarak süreçte etkili olma fırsatını değerlendirmiştir. YG 21 uygulamalarının da katkısıyla, yeni yasal düzenlemelerde, Kent Konseylerinin yasal bir gereklilik haline getirilmiş olması (ilgili yasaların ilgili maddeleri) dikkat çekicidir. Hükümet eliyle Hükümetdışı bir anlayıştan "hükümet eliyle hükümet için" bir anlayışa doğu bir kaymanın da olduğu söylenmelidir ki bu durum YG 21 Türkiye uygulamalarından da okunabilmektedir.

Türkiye'de YG 21'ler yerel iktidarların gücünü korumaya, yer yer artırmaya dönük "yeni" bir hiyerarşi modeli yaratmaktadırlar. Bu model ile tek tek ve gerekirse kendi insiyaifleri ile bir araya gelen kent örgütlülüğü sürecindeki STK'lar (ve bireyler), bir yerde bu yeni hiyerarşik yapı içinde "kabuledilebilir" bir çizgiye çekilmeye çalışılmaktadırlar. Yeni modelde elbette ki katı ve bilindik güçlü bir hiyerarşik yapı değildir söz konusu olan. Daha yumuşak, çekip çevirme ve yönlendirme işinin ve de tabi ki fiziki olanak ve diğer kaynakların yerel iktidarın etkisinde oluğu bir yapıdır yeni olan. Yeni bir hiyerarşik yapı derken iddialı bir saptama olabilir. Ancak, YG 21'lerin çoğunlukla belediye yapısı, valilik ya da il özel idaresi içinde (hem örgütlenme-iş organizasyonu hem de fiziki olarak) bağımlı konumları böylesine bir hiyerarşiden söz edilmesine olanak vermektedir.

YG 21'lerin yerel iktidarın hangi partinin eline geçtiğine bağlı olarak "kabuk" değiştiriyor olması (başta YG 21 Sekreterlerinin değişiyor olması), dolayısıyla YG 21'leri, yerel iktidarlara "yakın" STK örgütlenmelerine dönüştürmektedirler. Dikey olarak ve "tepeden inme" bir anlayışla "tek tip" olarak örgütlenmeye devam eden YG 21'ler yaygınlaştıkça, bu oluşumların dışarıdan "ne" oldukları ile ilgili tartışmalar da nitelik değiştirecektir.

Bir "Yatay" Kimlik Öğesi Olarak YG 21'ler

YG 21'ler bir "yatay" kimlik öğesi olarak değerlendirildiklerinde aşağıdaki şu değerlendirmeler üzerinden gitmek yerinde olacaktır:

1. YG 21'lerin ortaya çıkış biçimleri ve varlık nedenlerinin altında "sürdürülebilir kalkınma" kavramı bulunmaktadır.
2. YG 21'lerdeki "baskı" biçimi olarak, eylemli bir baskıdan söz edilemez. Daha çok "danışılan" kuruluş kimliğindedirler.
3. "Çıkar" algıları bireysel-üyelerinin çıkarlar olarak değil, toplumsal olarak-toplumun çıkarları olarak görünmektedir.
4. Demokratik olma kaygıları ikincil, üçüncül kaygılar içinde yer almaktadırlar.
5. Organların oluşumundaki tek örneklik dikkat çekicidir.
6. Siyasal alanla ilişkiler genel olarak yerel iktidar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu açıdan bir süre sonra YG 21'ler yerel siyasi iktidarın halkla ilişkiler servisine dönüşme eğilimindedirler.
7. Açıklık, bütçe/finansman ve görünürlük açısından tartışmalıdır.
8. Temsiliyet ve üyelerinin niteliğine bakıldığında YG 21'lerin "seçkinci" nitelikleri öne çıkmaktadır.

9. Aktif katılım ilkesi, yerel iktidar olanakları ile sınırlıdır.
10. Diğer STK'larla ilişkiler Genel Sekreterlik kurumunun eşgüdümü ve etkisiyle gerçekleşmektedir.

YG 21 kimliği açısından en önemli kavramlardan biri hiç şüphe yok ki "sürdürülebilir kalkınma"dır. Ne var ki Türkiye YG 21'lerin kendilerinin sürdürülebilirlikleri tartışmalıdır. Her yerel seçim sonrası değişen yerel iktidara bağlı olarak kendileri de değişen Genel Sekreterler, YG 21'lerin özellikle Belediye Başkanların "inisiyatifi" ölçüsünde sürdürülebilir olduklarını göstermektedir.

Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma (ortak bir gelecek adına) için atılacak uluslararası, ulusal ve yerel örgütlenmelerin giderek yaygınlaşan kuruluşu olarak YG 21'lerin en azından Türkiye ölçeğinde sürdürülebilirliklerinin hükümetlere, yerel iktidarlara bağlanmış olması, bir kimlik erozyonunu da beraberinde getirmektedir. Geçici, amaçları ve ortakları/üyeleri "denetimli" bir süreç içinde olan bir yapının özerk, demokratik nitelikleri ağır basan bir kimlik geliştirmesi mümkün gözükmemektedir.

Söz konusu inisiyatifin yönü, YG 21'leri oluşumlarından aldıkları kararlara, aldıkları kararlardan uygulamalarına kadar etkileyebilecek güçtedir. Bu durum aynı zamanda daha baştan bir temsiliyet krizine de yol açmaktadır. Kendini temsil edebilecek bir STK'dan, bir yurttaşlar girişiminden, yerel iktidarların "görüntüsü" olan yeni ve büyük bir STK'ya evrilirken, üye yapıları, demokratik nitelikleri ve açıklıkları dikkate alındığında "seçkinci" nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Üye yapılarının, yerel halktan ve gerçekte tabandan uzak olmaları bu seçkinci niteliklerini daha da vurgulamaktadır.

YG 21'lerde STK'lardan beklenen klasik bir baskı biçimi söz konusu değildir. Klasik baskı biçiminde, STK'nın öngörüsüne göre "eylemli" bir baskı söz konusu iken, YG 21 çatısı altında bu eylemli baskı eylemsizliğe dönüşmektedir. Bunun yerini danışılan bir kuruluş kimliği almaktadır. Yerel olanakları harekete geçirebilecek yeni kaynak ve projeler geliştirecek ve önerecek bir kimliktir bu aslına bakılırsa. Bu açıdan YG 21'lerin STK görünümlü bir "danışma platformu" olduğu da söylenebilir bu noktada. Nitekim son yasal düzenlemeler ile Kent Konseylerinin bir danışma organı olarak kent yönetimlerinin yanında örgütlenmeye çalışılması süreci de yasa koyucunun, katılım olgusu ile danışma olgusunu birbirinden ayırmakta güçlük çektiğini göstermektedir. Ayrıca neredeyse aynı işlevli YG 21'lerle Kent Konseylerinin uygulamadaki çakışan işlevlerinin nasıl bir sonuç doğuracağı da izlenmek durumundadır.

Kent örgütlülüğünde bir "çatı" STK olarak öngörüldüğü anlaşılan YG 21'lerde "katılım" olgusu yerine "danışma" olgusunun öne çıkması basit bir kavram karmaşasından ibaret değildir. Söz konusu katılım ve danışma kavramları birbirlerini çağrıştıran ancak birbirlerinden çok farklı içerikte ve farklı sonuçlar doğuran iki kavramdır. Katılım gerek bireysel gerekse de kamusal bir "ortaklık" talebini doğururken, "danışma" danışan idare açısından göreli bir önem kazanmakla beraber, danışılan yapıları (YG 21'leri) ikincil üçüncül plana itmektedir. İkinci durumda süreci etkileme gücüne sahip bir ortaklıktan, ortak yönetimden söz etmek güçtür. Böyle bir ortamda üyelerin aktif katılımı da tehlikeye girer.

YG 21'lerin yerel yönetimlerin uydusu görünümü vermeleri, onları açıklık ve açık bütçe ilkeleri açısından da tartışılır bir konuma getirmeye adaydır. YG 21'ler de kamu yönetiminde olduğu gibi bürokratikleşme eğilimi içine girme yolundadırlar ve bu durum onları bilindik bürokrasinin parçası durumuna hızla sürüklemektedir. Yapılan işlerin aleniliği, görünürlüğü bundan etkilenmekle beraber, söz konusu işler ve projeler için öngörülen, temin edilen finansman kaynaklarının ve bu kaynakların kullanım biçimlerinin açıklığı da tehlikeye düşmektedir.

Sonuç Olarak

Her cenahın sivil toplum ve STK kavramlarına kendi ideolojik anlayışlarına göre yaklaşıyor olması, neredeyse her soruna sivil toplum kuruluşlarının çözüm olarak ileri sürülmesi, bir sivil toplum fetişizmini ve buna bağlı olarak bir STK fetişizmini ortaya çıkarmaktadır.

Bugün yaklaşık 140 ülkede uygulama sürecindeki YG 21'ler yaygınlık kazandıkça, bu yapılara yönelik değerlendirmeler önem kazanmaktadır. Bu değerlendirmelere bakıldığında şu farklı yaklaşımların olduğu görülür:

1. YG 21'lere ideolojik bir bakış açısıyla, yeni dünya düzeninin küresel bir aracı olarak bakılması ve eleştirilmesi.

2. YG 21'lerin küresel ve yerel sorunların yerel olanaklarla ve yereldeki ortaklarla çözülebileceğine olan inancın kabul görmesi.

Bu çalışma, STK'ların kimlik sürecine "dikey" ve "yatay" ilişkiler çerçevesinde bakan bir değerlendirme anlayışıyla, bir STK'nın kimliğinin sorgulanmasında dışarıdan (dikey) ve içerden (yatay) bakılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Aksi bir yaklaşım bizi kategorik değerlendirmelere götürecektir.

YG 21 ile ilgili değerlendirmelerde, YG 21'lerin STK olma yolunda olan kuruluşlar olduğu ancak devlete, siyasal gelişmelere olan bağımlılıkları ve kendi iç örgütlenmelerindeki sorunlar nedeniyle tartışılır hale geldikleri görülmektedir.

Kaynakça

Arendt, Hannah (1995). İnsanlık Durumu, (Çev. B.Sina Sener), İletişim Yayınları, İstanbul.

Atkinson, Adrian (2001). "Surabaya, İndonesia Local Agenda 21 in The Context Of Radical Political Reform", *City*, 5 (1), 47-65.

Bayramoğlu, Sonay (2002). "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", *Praksis 7*, 85-116.

Bell, Morag - Evans, David (1998). "The National Forest and Local Agenda 21: An Experiment in Integrated Landcape Planning", *Journal of Environmental Planning and Management*, 41 (2), 237-251.

Beyazıt, Eylem (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım-Yerel Gündem 21 Uygulamaları Sürecinde Hatay ve Yerel Katılım Sorunu, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Blassingame, Lurton (1998). "Sustainable Cities: Oxymoron, Utopia or Inevitability?", *The Social Science Journal*, 35 (1), 1-13.

Bora, Tanıl - Çağlar, Selda (2002). "Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, *Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt:3, İletişim Yayınları İstanbul.

Carter, Norma - Darlow, Alison (1997). "Local Agenda 21 and Developers: Are We Better Equipped to Build a Consensus in the 1990s?", *Planning Practice and Research*, 12 (1), 45-58.

Carter, Virgil (2001). "The Issue of PMI Governance Deserves Your Vote of Confidence", *PMI Today.*

Chawla, Louise (2001). "Putting Young Old Ideas into Action: The Relevance of Growing Up in Cities to Local Agenda 21", *Local Environment*, 6 (1), 13-25.

Choudhury, Enamul - Ahmed, Shamima (2002). "The Shifting Meaning of Governance: Public Accountability of Third Sector Organizations in an Emergent Global Regime", *International Journal of Public Administration*, 25 (4), 561-588.

Counsell, David (1999). "Attitudes to Sustainable Development in Planning: Policy Integration, Participation and Local Agenda 21, A Case-Study of Hertfordshire Structure Plan", 4 (1), 21-32.

Evans, Bob - Theobald, Kate (2003). "Policy and Practice LASALA: Evaluating Local Agenda 21 in Europe", *Journal of Environmental Planning and Management*, 46 (5), 781-794.

Freeman, Claire - Littlewood, Stephen - Whitney, David (1996). "Local Government and Emerging Models of Participation in the Local Agenda 21 Process", *Journal of Environmental Planning and Management*, 39 (1), 65-78.

Gaye, Malick - Diouf, Loly - Keller, Nicola (2001). "Moving Towards Local Agenda 21 in Rufisque", *Environment and Urbanization*, 13 (1), 201-214.

Gençkaya, Ömer Faruk (1997). "Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not", *Yeni Türkiye*, 3(18), 102-104.

Glass, Steven M. (2002). "Sustainability and Local Government", *Local Environment*, 7 (1), 97-102.

Güler, Birgül Ayman (2009). Türkiye'nin Yönetimi-Yapı, İmge Kitabevi, İstanbul.

Güneş, Muharrem - Yükselen, Cemal (2004). Sivil Toplum ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın, Detay Yayıncılık, Ankara.

Güneş, Muharrem (2004). Yerel Gündem 21 "Ulusal" Kentlerden "Küresel" Köylere, Detay Yayıncılık, Ankara.

Hom, Leslie (2002). "The Making of Local Agenda 21: An Interview with Jeb Brugmann", *Local Environment*, 7 (3), 251-256.

Joas, Marco (2001). "Democratic and Environmental Effects of Local Agenda 21: A Comparative Analysis Over Time", *Local Environment*, 6 (2), 213-221.

Jörby, Sofie Adolfsson (2002). "Local Agenda 21 in Four Swedish Municipalities: A Tool Towards Sustainability", *Journal of Environmental Planing and Management*, 45 (2), 219-244.

Keating, Michael (1993). Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi-Gündem 21 ve Diğer Rio Antlaşmalarının Popüler Metinleri, UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Ankara.

Kelly, Ruth - Moles, Richard (2002). "The Development of Local Agenda 21 in The Mid-West Region of Ireland: A Case Study in İnterractive Research and Indicator Development", *Journal of Environmental Planning and Management*, 45 (6), 889-912.

Keyman, Fuat (2004). "Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", İstanbul Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları (Yayına Hazırlayan: Arzu Karamani), İstanbul, 2004.

Kranz, Patricia - Silva, L. A. Nilvo (1998). "Radical Dreams Coming Through: Local Agenda 21 and the Participative Budget", *Local Environment*, 3 (2), 215-220.

Kuçuradi, İoanna (1998). "Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar", *Sivil Toplum Kuruluşları Üç Sempozyum*, 24-42, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Larsson, Kjell (1999). "Making Agenda 21 Work at the Municipal Level: the Swedish Experience", *UN Chronicle*, 36 (1), 77.

Littlewood, Stephen - While, Aidan (1997). "A New Agenda For Governance? Agenda 21 and The Prospects For Holistic Local Decision Making", *Local Government Studies*, 23 (4), 111-123.

Moser, Peter (2001). “Glorification, Disillusionment or The Way into The Future? The Significance of Local Agenda 21 Processes for the Needs of Local Sustainability”*, Local Environment*, 6 (4), 453-467.

Otto Zimmermann, Konrad (2002). “Local Action 21: Motto-Mandate-Movement in the Post-Johannesburg Decade”, *Local Environment*, 7 (4), 465-469.

Parnini, Syeda Naushin (2006). “Civil Society and Good Governance in Bangladesh”*, Asian Journal of Political Science*, 14 (2), 189-211.

Portney, Kent E. (2002). “Taking Sustainable Cities Seriously: A Comparative Analysis of Twenty Four US Cities”, *Local Environment*, 7 (4), 363-380.

Sancassiani, Walter (2005). “Local Agenda 21 in İtaly: An Effective Governance Tool For Facilating Local Communities Participation and Promoting Capacity Building for Sustainability”*, Local Environment*, 10 (2), 189-200.

TÇSV (1989). Ortak Geleceğimiz-Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Oxford University Press-TÇSV Yayını, Ankara.

TÇV (1996). Küresel Komşuluk-Küresel Yönetim Komisyonunun Raporu, Oxford University Press-TÇV Yayını, Ankara.

Tekeli, İlhan (2000). “Kuramsal Yaklaşımlar”, *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem*, 111-115, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Wedel, Heidi (1997). “ Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplum Nüveleri-Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı, Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?”, *Ortadoğu’da Sivil Toplum Sorunları*, 137-162.

http://www.canaktan.org. *Erişim Tarihi: 07.10.2003.*

http://www.kentkonseyleri.net. *Erişim Tarihi: 10.06.2009.*

TÜRKİYE'DE KENTSEL YAŞAM KALİTESİNİN ARTIRILMASINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK İLİŞKİSİ

Mustafa KARA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
karamstf@yahoo.com
Yrd.Doç.Dr. Mustafa GÖRÜN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
mustafagorun@hotmail.com

Özet

Kentsel dönüşüm bir kentin tamamı ya da belirli yerleşim alanlarına yönelik, bilinçli, sistemli ve planlı eylem olarak tanımlanabilir. Bu kavram başlangıçta, Kuzey Avrupa ülkelerinde devlet müdahaleli konut yapım sürecini tanımlamak amacıyla kullanıldı. Devletler, savaşlar yüzünden yıkılan kentlerin yeniden yapılandırılmasında etkin rol üstlendiler. İnsanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla yapılan kentsel dönüşüm uygulamaları toplumsal yaşam üzerinde olumlu etkiler sağlar. Bu çalışmada ilk olarak, kentsel yaşam kalitesi ve kentsel dönüşüm ilişkisine değineceğiz. İkinci olarak, kentsel dönüşüm projelerinin başarıya ulaşması açısından sosyal girişimciliğin rolünü ortaya koyacağız.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Dönüşüm, Kentsel Yaşam Kalitesi, Sosyal Girişimcilik, Katılım.*

THE RELATIONSHIP BETWEEN URBAN TRANSFORM AND SOCAIL ENTREPRENEURSHIP FOR INCREASING URBAN LIFE QUALITY IN TURKEY

Abstract

Urban transformation can be defined as planned, conscious and systematic activities towards whole city or certain settlement areas. At first, this concept was used in northern European countries to describe the construction of housing processes with intervention of governments. These governments had dominant roles in reconstruction of cities which were destroyed because of battles. Urban transformation activities have positive social impacts on the social life. In this study firstly, we mentioned relationssip urban quality of life and urban transformation. Secondly, we display social entrepreneurship function for the top an out urban transformation projects.

Key Words: *Urban Transformation, Urban Quality Of Life, Social Entrepreneurship, Participation.*

Giriş

Günümüzde özellikle büyük kentlere doğru hızlı bir kentleşme süreci devam etmektedir. Plansız-programsız ve denetimsiz gerçekleşen kentleşme süreci özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından sıkıntılar yaratmaktadır. Kitlesel coğrafi hareket sonucunda kentlere göç edenler kadar, nüfus hareketine sahne olan yerlerin eski sakinleri de çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Konunun asıl çarpıcı yönü ise, kentsel alanlar yeni gelenler açısından yoksulluk, sefalet ve çeşitli güçlüklerin kaynağı iken; aynı zamanda bolluk, çeşitlilik ve kitlesel tüketimin zemini olmanın çelişkisini de bünyesinde barındırıyor olmasıdır. Yine hızlı ve plansız kentleşme bir yandan su, hava, toprak ve gürültü kirliliğine neden olurken, diğer yandan da kentlerde oluşan adaletsiz yapı Mumford'un deyimiyle insanlık kirlenmesine yol açmakta ve kentlerde yaşayan insanların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu olumsuzlukları gidermeye yönelik kentsel yaşam kalitesi çalışmaları toplumsal, kültürel, siyasal öğe ve süreçleri de içinde barındıran bir süreçtir. Kentsel dönüşüm projeleri de hedefleri açısından kentsel yaşam kalitesini artırmaya hizmet etmektedir. Kentsel dönüşüm, kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kentsel dönüşüm çalışmaları, sosyologlar, ekonomistler, mühendisler, mimarlar, plancılar ve peyzaj mimarları gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de, kentsel dönüşüm projeleri 1999 Marmara depreminden sonra yoğun bir şekilde gündeme gelmeye başlamış ve bu süreç içerisinde hükümet programlarında kentsel yaşam kalitesini artırma adına düzenli kentleşme, konut ve kentsel dönüşüm konularına vurgu yapılmıştır. 2003 yılından itibaren gerçekleştirilen yasal düzenlemeler çerçevesinde TOKİ dönüşüm projelerinde yetkilendirilmiş olup, ülke çapında dönüşüme ve yenilemeye ihtiyaç duyulan kent bölümlerinin yeni bir planlama düzeni içinde sağlıklı yapılaşması için yerel yönetimler ile iş birliği halinde gecekondu dönüşüm ve kentsel yenileme projelerini hayata geçirmektedir. Ancak, kentsel dönüşüm konusu kavramsal açıdan ele alınış şekli açısından, gerçekleştirilen yasal düzenlemelerden ve uygulamalardan kaynaklanan bazı sorunlar nedeniyle ve en önemlisi de dönüşüm sonrasında ortaya çıkması beklenen "ekonomik ve siyasi rantların paylaşımı" konusu

nedeniyle bir çok tartışmayı gündeme getirmiştir. Ancak, kentsel dönüşüm projelerinin başarıya ulaşması ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması bir yandan başta bu projelerden etkilenen ve/veya yararlanan halkın ve kamuoyunun desteğinin sağlanmasına bağlıyken; diğer yandan da dönüştürülecek alanla ilişkisi olan sosyal girişimcilerin ve yerel haklın bilgilendirilmesine ve sürece dahil edilmesine bağlıdır. Dönüştürülecek alandaki sosyal girişimcilerin örgütlediği sivil toplum kuruluşlarının projelere etkin katılım ve işbirliğinin sağlanması sürece meşruiyet ve güvenirlilik kazandırılması ve projelerin sahiplenilmesi açısından önemlidir.

Bu kapsamda çalışmada ilk olarak kentsel yaşam kalitesi, kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik konularına kısaca değinilecektir. İkinci olarak Türkiye'de kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar ve kentsel dönüşüm konusundaki gelişmeler incelendikten sonra kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik ilişkisi konusu üzerinde durulacaktır. Çalışmada son olarak Türkiye'de kentsel yaşam kalitesi ve kentsel dönüşüm projelerinin başarılı olması açısından neler yapılabileceği konusunda bazı öneriler geliştirilerek çalışma tamamlanacaktır.

Kentsel Yaşam Kalitesi, Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Girişimcilik

Kentsel Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi, birbirinden farklı pek çok boyutu içinde barındırması, zaman, mekan ve kişiye göre farklılık göstermesi sebebiyle tanımlanması ve ölçülmesi güç olan bir kavramdır. Diğer bir deyişle insanın hep daha iyiyi arama arzusu içinde olması yaşam kalitesinin hiçbir zaman yakalanamayacak bir hedef olmasına; sadece belli bir zaman kesitinde başkalarıyla göreceli olarak değerlendirilen bir kavram olmasına neden olmaktadır. Bu nedenledir ki yaşam kalitesi sağlıktan mimariye, kozmetikten psikiyatriye birçok alanda konferans, seminer ve panellerde ele alınmakta, birçok disiplinin araştırmalarına konu olmaktadır. (Argüden, 2008: 12, 13). 3-14 Haziran 1996 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, İstanbul Deklarasyonu'nun hedef ve ilkeler bölümünde yaşam kalitesi kavramı kentle ilişkilendirilerek şöyle tanımlanmaktadır (BM HABİTAT, 1996: 12):

> "Tüm insanların yaşam kalitesi, diğer ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel faktörlerin yanı sıra, köy, kasaba ve kentlerimizin fizik koşullarına ve mekansal karakteristiklerine bağlıdır. Kentlerin yerleşim düzeni ve estetiği, toprak kullanma biçimleri, nüfus ve yapı yoğunlukları, ulaşım, temel mal, hizmet ve kamu hizmetlerine erişim kolaylığı ve halka açık tesisler, yerleşmelerin yaşanabilirliğini hayati biçimde etkileyen unsurlardır.
> İnsan sağlığı ve yaşam kalitesi, sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirme çabalarının merkezindedir. Bu nedenle kendimizi, kaliteli eğitimden evrensel ve eşit yararlanmaya, beden, ruh ve çevre sağlığında erişilebilecek en yüksek standartları gerçekleştirmeye, temel sağlık hizmetlerine eşit erişime, ırk, ulusal köken, cinsiyet, yaş ve özürlülük ayırımı gözetmeksizin, ortak ve özel kültürlerimize saygı duyarak ve geliştirerek, konut dahil olmak üzere toplumsal ve ekonomik koşullara ilişkin eşitsizlikleri gidermek için özellikle gayret sarf etmeye adıyoruz".

Dünyada yaşanan hızlı kentleşme, kentlerdeki yaşam kalitesini küreselleşmenin güncel problemi haline getirmiştir. 'Yaşam kalitesi' kavramı üzerindeki kavramsal algılamalar ve ölçülmesi ile ilgili yapılan çalışmaların çokluğu ile dünya nüfusunun önemli bir çoğunluğunun kentlerde yaşıyor olması "kent" ve "yaşam kalitesi" kavramlarını bir araya getirmiştir. Bilim adamları tarafından 1960'lardan beri 'yaşam koşulları' olarak kullanılan ve ulaşım, kentlerdeki hijyenik koşullar, halk sağlığı gibi bir çok konuyu içeren "yaşam kalitesi" kavramı 90'lı yıllardan itibaren sosyologlar tarafından araştırmalarda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüzde ise, tek bir tanımlaması olmayan ve farklı bakış açılarına (ekonomik ve sosyal)göre değişik anlamlar yüklenebilen bir kavram haline gelen "yaşam kalitesi" genel bir çerçeve içinde ifade edildiğinde; kentlinin ihtiyacı olan hizmetlerin ve tüm koşulların arz ve talebi arasındaki oran olarak açıklanmakta ve karmaşık bir göstergeler dizini olarak: 1) Açık ve kapalı mekân standartları (çevresel kirlilik, doğal çevre nitelikleri, yeşil alan kullanımları gibi); 2) Vatandaşların refahı (gelir seviyesi, işsizlik oranı, suç oranları); 3) Hizmet çeşitliliği ve kalitesi (eğitim, eğlence, halk sağlığı, toplu taşıma, belediye hizmetleri, iyi yönetişim); gibi konuları içermektedir (Turgut Yıldız, 2007).

Kentsel yaşam kalitesi, ilk olarak 1960'larda Sosyal Göstergeler Hareketi (Social Indicators Movement) içinde ortaya çıkmış ve ekonomik ve sosyal iyilik ile bireysel ve toplumsal iyilik arasındaki ilişkilere dair varsayımları sorgulamayı hedeflemiştir. Burada söz konusu olan kalite, hem doğal hem de yapılı çevre özellikleriyle ilgilidir ve sürdürülebilirlik arayışına odaklanan kaliteden farklı olarak, doğal kaynakların korunması, iklim, ekoloji vb. gibi değişmez öğelerle değil, kentsel donanım ve konfor (amenities) öğeleri ile ilişkilidir. Ayrıca yer ve aidiyet duygusu (sense of place and belonging), okunaklılık (legibility), ortak bellek (collective memory) vb. gibi kolay ölçülemeyen öznel yanları vardır. Bunların dışında, doğal olarak, kentsel ekonominin belirlediği yaşam standartları kentteki yaşam kalitesine yansımaktadır (Oktay, 2007).

Fakirlik, suçluluk oranı ve fiziksel çevre sorunları gibi toplumun objektif özellikleri, bireylerin yaşamlarını nasıl yargıladıklarını biçimlendiren temel faktörlerdir. Bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Campbell ve diğerleri(1976) yapmış oldukları ve konu ile ilgili öncü çalışmalardan biri olan araştırmalarında herhangi bir coğrafi birimin (şehir, mahalle, konut) yaşam kalitesinin algısal bir olgu olduğunu ve her bireyin bu konudaki görüşlerinin farklı olabileceğini ifade etmişlerdir. Marans ve diğerlerine (Marans vd., 1975; Lee vd., 1980; Connerly vd., 1988, Marans, 2003) göre ise bireylerin görüşleri, yaşanılan ortamın özelliklerinin algılanma ve değerlendirilmesinin yanı sıra, bireyin özellikleri ve geçmiş deneyimlerinden de etkilenmektedir. Bireyler, şimdiki deneyimlerini geçmiş deneyimleriyle karşılaştırarak değerlendirmektedirler. Ayrıca, bireylerin yerleşme biriminin özelliklerini değerlendirme ve algılaması, yerleşme özellikleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu modelin temel varsayımı, herhangi bir birimde (örneğin ilçe, mahalle vb.) yaşam kalitesinin tek bir ölçüt ile ölçülemeyeceği, yerleşmenin birçok özelliğinin ölçülmesi gerekliliğidir. Bu ölçütler bir arada ele alındığında, yerleşme biriminin genel yaşam kalitesini yansıtmaktadır. Modelin ikinci önemli varsayımı ise, sadece objektif koşulların yerleşmelerin gerçek kalitesini ifade etmediği ve 'kalite'nin bir birimde yaşayanların yaşamlarını yansıtan sübjektif bir olgu olduğudur. Marans ve arkadaşlarının geliştirdikleri kuramsal modele uygun olarak objektif veriler de değerlendirmeye dahil edilerek yirminci yüzyılın başlangıcından itibaren dünyanın çeşitli kentlerinde uluslararası düzeyde karşılaştırma olanağı sağlayacak çalışmalar da başlatılmıştır (Türkoğlu vd. 2008: 105).

Kentsel yaşam kalitesi, dar anlamda, kentlerdeki, kentsel alt yapı, iletişim, ulaşım, konut ve benzeri olanakların sunulma düzeyinin önceden belirlenen ölçülerin üstünde olması durumudur. Geniş anlamda ise, toplumsal, kültürel, siyasal öğe ve süreçleri içermektedir. Kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan örgütler, katmanlar içinde yasayan bireylerin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, ekinsel, siyasal etkinliklere, süreçlere etkin biçimde katılabilme olanaklarına sahip olabilmeleridir (Yavuzçehre ve Torlak, 2006: 185-186). Kentsel yaşam kalitesi; toplum, ekonomi ve çevre ekseninde, yaşam kalitesi ve çevre kalitesinin karşılıklı etkileşiminde gerçekleşen nesnel ve öznel değerlendirme ölçütleri ile ifade edilmektedir. Kentsel yaşam kalitesinin algıya dayalı, esenlik, sağlık, güvenlik, huzur vb. değerleri öznel bileşenlerini oluştururken; yapılı çevre, doğal çevre, ekonomik ve sosyal fonksiyon alanları gibi somut değerler ise nesnel bileşenlerini oluşturmaktadır (Emür ve Onsekiz, 2007: 367).

Kentsel mekan kalitesi, kişinin yaşam kalitesinin de belirleyicisidir. Kentsel yaşam kalitesinin sağlanması için önemli olan sağlıklı bir kent yapısının oluşturulmasıdır. Bunun için de ekonomik, kültürel, çevresel, toplumsal ve siyasal ihtiyaçların karşılanması ve bunların birer hak olarak görülüp, uygulanması, korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Kentsel yasam kalitesi, çağdaş kent ve çevre standartlarının bir kente sağlanmasının yanında, kentli haklarının da herkese sağlanmış olması ile doğrudan ilgilidir. Kentsel yasam kalitesi, kente yeni nüfus grupları çekmede bir anlamda kentin reklâmında önemli bir yer tutar. Aynı zamanda çok uluslu şirketlerin yatırımlarını çekmek isteyen kentler yüksek kaliteli alt yapı, iletişim olanakları, ulaşım ve güvenlik hizmetleri, iyi yetişmiş insan kaynağı ve ekonomik gelişmeyi sağlayacak gerekli teknolojik birikimi sağlama yarışı içine girmektedir (Kabadayı, 2006: 26-27). Bu kapsamda kentsel yaşam kalitesinin artırılması için yerel yönetimlerin odaklanması gereken stratejik çalışma alanları şunlardır(Koçak, 2008: 41-47):

- ✓ Planlama ve imar faaliyetleri,
- ✓ Kentsel altyapının geliştirilmesi,
- ✓ Kentsel donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- ✓ Sağlıklı ulaşımın tesisi,
- ✓ Kentsel yapı stokunun iyileştirilmesi,
- ✓ Sosyal ve beşeri sermayenin geliştirilmesi,
- ✓ Kültürel mirasın korunması ve kültürel altyapının tesisi,
- ✓ Sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması,
- ✓ Kent güvenliğinin sağlanması,
- ✓ Kent hukukunun geliştirilmesi,
- ✓ Kentlilik bilincinin geliştirilmesi,
- ✓ Kent ekonomisi ve ticaretinin geliştirilmesi,
- ✓ Kurumlar arası işbirliğinin tesisi,
- ✓ Belediye yönetiminde kalite, etkinlik ve verimlilik sağlanması.

Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm, kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kentsel dönüşüm çalışmaları, sosyologlar, ekonomistler, mühendisler, mimarlar, plancılar ve peyzaj mimarları gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışmasını

gerektirmektedir. Kentsel dönüşüm, kent veya bölgenin ötesindeki daha geniş bir bağlamı da anlamayı gerektirmektedir. Sermaye ve işgücünün daha hareketli olduğu, daha rekabetçi bir ulusal ve uluslararası çevrede, yerel faaliyetlerin izole edilmeden planlanması önemlidir (Turok, 2005: 25; Karadağ, 2007). Kentsel dönüşüm kavramının literatürde pek çok tanımlamasını görmek mümkündür. Çünkü kentsel dönüşüm sürecinin zamanı, kapsamı, hedefleri zamanla ve ülkeler arasında değişen politik, ekonomik ve sosyal koşullar altında farklılık göstermektedir. Bu farklılık da, kentsel dönüşüm kavramının algılamasında çeşitlilik yaratmaktadır. Tanımlarda yorum farklılıkları söz konusu olsa da, ana tema aynı olmaktadır. 'Kentsel dönüşüm'; fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden pek çok sorunsalı içinde barındıran ve inişe geçmiş olan kentlerin sorunlarının her yönden giderilip, ıslah edilmesi için uygulanan çok aktörlü, sistematik ve planlı bir eylemdir (Elgin, 2008: 5). Keleş (2004), tam olarak örtüşmemekle birlikte, günümüzde moda bir kavram haline gelen kentsel dönüşüm karşılığında daha önce kullanılmış ve halen kullanılmakta olan; kentsel yenileme, yeniden canlandırma, yeniden yaratma, yeniden doğuş, yeniden geliştirme veya imar, yeniden yapılandırma, koruma, soylulaştırma gibi kavramlar bulunduğunu, kentlerin eskimiş veya eskimeye yüz tutmuş kesimlerinin ekonomiye ve topluma kazandırılmasında, işlevleri, konuları, amaçları ve yöntemleri birbirinden az veya çok farklılıklar gösteren bu kavramların hepsinden yararlanılabileceğini belirtmektedir.

Kentsel dönüşüm, mevcut kent yapısının yenilenmesi için yapılan uygulamaları içinde toplayan genel bir kavramdır. Ancak bu uygulama biçimlerinin tanımlanmasında pek çok farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerindeki bilim insanlarının çeşitli isimlerle tanımladığı bu uygulama biçimlerinin Türkçe'ye çevrilmesinde uzman kişi ve kurumların oluşturduğu bir dil birliğinin olmaması kavram karmaşasına neden olabilmektedir. Geçmişten günümüze ülkelerin sosyal, yasal, yönetsel ve ekonomik yapılarının farklı olması ve değişmesi nedeniyle farklı yöntemler kullanarak kent mekanlarındaki dönüşümü yönlendirdikleri görülmektedir. Bu durumda kentsel dönüşüm kavramını netleştirmek için dönüşümü yönlendiren eylem biçimlerini ve dolaylı olarak bağlantılı kavramları da tanımlamak gerekmektedir. Kentsel dönüşümün içinde barındırdığı uygulamaları şöyle sıralayabiliriz (Polat ve Dostoğlu, 2007: 62-63; Ayrıca Bkz. Özden, 2001, Elgin, 2008: 4-5; Demirsoy, 2006: 21-33; Eren, 2006: 19-24; Kütük İnce, 2006: 26-45; Nurengin Kocamemi, 2006: 13-27; Öner, 2007: 4-17; Öztaş, 2005: 6-11; Polat, 2005: 36-41):

- ✓ Yenileme (renewal): Gerek yerleşme düzeni, gerekse mevcut yapıların durumu bakımından yaşama ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi olanağı bulunmayan alanlardaki yapıların tümünün veya bir bölümünün ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesi yenileme olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ Soylulaştırma (gentrification): Kent merkezindeki fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir. Bu süreçte konutların birer birer el değiştirmesiyle düşük gelirli kişilerin yerini yüksek gelirli kişiler almaktadır (Ergün, 2006: 15).
- ✓ Sağlıklaştırma (rehabilitation): Eski kent dokusunun ve çöküntü alanlarının kısmi yenileme ile kullanıma açılması olarak ifade edilmektedir.
- ✓ Koruma (preservation - conservation): Toplumun geçmişteki sosyal ve ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının, yaşanan değişim ve gelişimler nedeniyle yok olmasının engellenmesi, kentsel dokunun çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, kültürel varlıkların topluma faydalı, ekonomik ve işlevsel koşullarla sağlıklaştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Koruma kavramında, özgün niteliği ile koruma (preservation) veya sınırlı değişimlerle koruma (conservation) olarak adlandırılan iki tür yaklaşım söz konusudur.
- ✓ Yeniden canlandırma (revitalization): Eski canlılığını kaybetmiş kentsel alanların, özellikle de tarihi kent merkezlerinin alınacak sosyal önlemlerle yeniden canlılık kazanmasını sağlamaktır.
- ✓ Yeniden geliştirme (redevelopment): Ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan alt gelir gruplarının konutlarının yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir tasarlama düzeni içinde geliştirilmesidir.
- ✓ Düzenleme (improvement): Bir kentin, bir kasabanın tümünün veya bir yerleşim yerinin bir bölümünün kendiliğinden gelişmesine engel olmak, bu gelişmeye toplum yararına biçim vermek amacıyla, yerleşim yerinin işlevleriyle toprak kullanımı arasında bir ilişki kurmayı öngören, geleceğe dönük kamusal bir eylem türüdür.
- ✓ Temizleme (clearance): Alt gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki konutların ve diğer yapıların sağlığa aykırı niteliklerinin giderilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.
- ✓ Boşlukları doldurarak geliştirme (infill development): Bir bölgedeki mevcut dokuya yeni aktivitelerin ve binaların eklenmesidir.
- ✓ Tazeleme-parlatma (refurbishment): Kentsel imaj ve karakterin sağlanmasında önemli rol oynayan peyzaj elemanlarının ve kent mobilyalarının kullanımıyla tarihi bölgelerin yeniden canlandırılmasını öngörmektedir.

Gelişmiş ülkeler arasında bazı küçük farklılıklar olsa da, 1950-2005 yılları arasında dünyada birbirine benzer kentsel dönüşüm çabalarının söz konusu olduğu ifade edilebilir. Kentsel dönüşüm konusunda önemli mesafe aldığı bilinen İngiltere'de bu süreç (Eren, 2006: 21):

- ✓ 1950'lerde yeniden inşa,
- ✓ 1960'larda yeniden canlandırma,
- ✓ 1970'lerde yenileme,
- ✓ 1980'lerde yeniden geliştirme,
- ✓ 1990'larda yenilenme şeklinde gelişmiştir.

Kentsel dönüşüm sürecine dahil olan temel 'aktörler' kamu yönetimi(merkezi yönetim ve yerel yönetimler), özel sektör, yerel halk ve sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili gruplardır (Turok, 2005: 27). Ancak dönüşümün niteliğine ve hedeflerine, mekansal ölçeğe (mahalle ya da kent bütünü) göre bu tarafların kim olduğu ve ortaklıkların niteliği, yani güç dengesi değişmektedir. Dolayısıyla dönüşümün hedefe ulaşmasında kurulacak ortaklıklar konusunda son derece hassas bir denge söz konusudur (Barka, 2006: 10). Ortaklık kavramı ilk kez İngiltere'de, politik çıkarlar arasında erişilen bir uzlaşmaya bağlı olarak ortaya çıkmış, etkin kentsel dönüşüm stratejilerinin gerçekleştirilebilmesi için kamu yönetimi ve özel sektör arasında daha yakın bir bağlantının ve yerel halkın doğrudan katılımının gerektiği sonucuna varılmıştır (Mccarthy, 2005: 99).

Günümüzde de hemen hemen tüm dönüşüm girişimlerinde güçlü bir kamu sektörü katılımı bulunmaktadır ve bunların çoğu ilgili kamu kurumları tarafından yönetilmektedir. Kamu sektörü ortaklık sürecinde özellikle düzenleyici ve denetleyici rolünü üstlenmektedir. Ancak kentsel dönüşüm girişimleri tamamıyla kamu otoriteleri tarafından planlanan, yürütülen ve finanse edilen bir eylem olarak görülmemelidir. Kamu yönetiminin bir diğer önemli işlevi de özel sektörün risklerini, alanın mekansal planlaması ve alandaki politika gereksinmelerine ilişkin bilgi üretme gibi yollarla azaltabilmesidir. Bu durum özel sektörün dönüşüm sürecine katılması açısından önemlidir. Çünkü özel sektör dönüşüm sürecinin finanse edilmesi ve uzmanlık açısından önemli bir ortaktır. Yerel halkın kentsel dönüşüm sürecine katılımı, sürece meşruiyet, güvenirlilik yerel bilgi ve aidiyet katmaktadır; bu da yerel halkın programlara sahip çıkmasını sağlayan çok önemli bir etkendir. Yerel halk sürece katıldığında yaşadıkları çevreyi etkileyen problemler karşısında güncel bilgilere ulaşabilmekte; sorunun tanımlanma ve çözümüne ilişkin uygulama sürecine dahil edilmesi kentsel dönüşüm projelerinin başarısında ön şartlardan birisi olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ise çeşitli hedeflere gönül vermiş, çeşitli kaynak ve becerilere sahip yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlardır. Kentsel dönüşüm yapılan bölgelerde aynı zamanda sosyal dönüşümü gerçekleştirmek açısından, sivil toplum kuruluşlarının sahip oldukları bilgi ve deneyimlerden yararlanılması gerekmektedir (Barka, 2006: 9-12; Atkinson, 2005: 91; Mccarthy, 2005: 101).

Sosyal Girişimcilik

Sosyal girişimci, yaşadığı toplumda ortaya çıkan sosyal aksaklıkları fark ederek o güne kadar akla gelmeyen ya da cesaret edilmeyen bir yaklaşımla sorunların üzerine giden; yaratıcı, ısrarcı, duyarlı, gerçekçi tavırlarıyla fark yaratan ve toplumun güvenini kazanan kişidir (Denizalp, 2007: 8). Sosyal girişimcilik iş prensipleriyle toplumsal konularda çalışma tutkusunu birleştirir ve içinde üç temel özelliği barındırır. Bunlar: "Sosyal yenilik", "sorumluluk" ve "sürdürülebilirlik"tir (Wolk, 2008: 1). Sosyal girişimciler, sosyal problemlerin çözümü konusunda büyük yarar sağlarlar, ancak geleneksel kar amaçlı şirketlerin aynı yararı sağlaması ihtimali oldukça düşüktür. Sosyal girişimciler ulusların karşı karşıya kaldıkları ve çözümü konusunda kendilerini baskı altında hissettikleri sosyal problemlere karşı yeni ve dönüşümcü çözümler bulmak amacıyla "piyasa karşıtı, sınırlı piyasa ve düşük kar amaçlı piyasa" yaklaşımlarını benimseyebilirler (Wolk, 2007: 177). Sosyal girişimcilik yetenek, para ve dikkat miktarını artırmaktadır. Ancak, onun artan popülaritesi net bir şekilde tanımlanmasını güçleştirdiğinden sosyal girişimcinin tam olarak ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir. Günümüzde bir çok etkinliğin sosyal girişimcilik olarak tanımlanmasına ve bazı yazarların sosyal girişimcilik tanımının kapsayıcı olmasının daha iyi olacağını belirtmesine karşın, bazı yazarlar bu konuda daha kesin bir tanımlama yapmanın zamanının geldiği görüşündedir (Martin ve Osberg, 2007: 29).

Sosyal girişimcilik "disiplin" ve "hesapverebilirlik" kavramlarının birleşmesinden oluşmaktadır. Ayrıca sosyal girişimciliğin anlamlandırılması konusunda Schumpeter, yenilik ve değişim kavramları üzerinde dururken, Drucker, fırsatları takip etme, Stevenson ise saygınlık kavramları üzerinde durarak tanımlama girişimlerinde bulunmuştur. Hepsini özetleyen bir tanıma göre, "sosyal girişimciler sosyal sektörde değişim acenteleri rolünü oynarlar". Şöyle ki (Dees, 1998: 4):

- ✓ Yalnızca özel değer değil, sosyal değer yaratmak ve sürdürmek için bir misyon edinirler,
- ✓ Misyonlarına ulaşmak için yeni fırsatları tespit edip durmadan bunların peşinde koşarlar,
- ✓ Devam eden yenilik, uyum ve öğrenme süreçleriyle meşgul olurlar,
- ✓ Ellerindeki kaynakların sınırlı olmasına aldırmadan misyonları doğrultusunda hareket ederler,

- ✓ Destekçilerinin yardımlarının devamlılığını sağlamak için yaptıkları işlerin çıktılarını ortaya koyarak hesapverebilirlik hissini artırırlar.

Sosyal girişimci her sektörde sosyal hedeflere ulaşmak için bilinen gelir getirici stratejileri kullanan bir kişi olmakla birlikte onu geleneksel girişimciden ayıran iki husus söz konusudur(Boschee and McClurg, 2003: 2-3):

İlk olarak, geleneksel girişimciler genellikle sosyal sorumluluk güdüsüyle hareket ederler ve kar amacı gütmeden bağışta bulunurlar, işlerini yürütürken çevreye zarar vermeyecek materyalleri ve uygulamaları kullanırlar, çalışanlarına karşı saygılı davranabilirler. Tüm bu nitelikler kabul ve takdir edilebilir olmakla birlikte, geleneksel girişimcilerin dolaylı yoldan sosyal problemlerle ilişkili olduğunu ortadan kaldırmamaktadır. Sosyal girişimciler ise farklıdır, çünkü onların bilinen gelir getirici stratejileri doğrudan "sosyal misyonları"yla ilişkilidir. Onlar hem gelişim bozukluğu olan, kronik hasta, fiziksel engelli, yoksulluğa düşmüş ya da başka nedenlerle dezavantajlı konuma düşmüş insanlara iş imkanı sağlarken, hem de belirli sosyal sorunların çözümünde doğrudan etkisi olan misyon-yürütücü ürünleri ve hizmetleri (okuldan ayrılma potansiyeli olanları okulda tutma, fiziksel engelli insanlar için destekleyici aygıtlar üretme, hemşire evlerinde bakım imkanı olmayan yaşlı insanlar için evde bakım hizmeti sağlanması gibi) gerçekleştirmektedirler.

İkinci olarak, geleneksel girişimciler eninde sonunda finansal sonuçlar açısından değerlendirilirler: Başarı ya da başarısızlıkları şirketlerinin ya da mal sahiplerinin karlarını artırma yeteneklerine göre değerlendirilir. Sosyal girişimciler ise finansal karların yanı sıra "sosyal kazançlar" sağlamak için çalışırlar. Karlılık halen bir hedef olmakla birlikte, karlar ortaklar arasında dağıtılmak yerine, misyonlarını gerçekleştirme yolunda harcanır.

Geçen on yıl ya da daha fazla bir zamanda, "sosyal girişimciler" eğitim, sağlık hizmetleri, yoksullukla mücadele ve insan ihtiyaçlarıyla ilgili diğer birçok alanda yarattıkları "yenilikçilik, deneyim ve değişim" ile dünyanın pek çok bölgesinde lider güç konumuna gelmiştir. Önemli sosyal sorunların çözümünde yenilikçi ve sonuç odaklı çözümler üreten sosyal girişimciler, kendi çözümlerini geniş çapta yayarak bütün bir sistemi dönüştürmeye, ya da diğer örgütlerin kendi fikirlerini kopyalamaları için çalışırlar. Sosyal girişimciler, tıpkı özel sektördeki benzerleri gibi, övündükleri yaratıcılık, ilham, ısrar, hedefe odaklanma ve risk alma konusunda isteklilik gibi benzersiz özelliklerini ve fikirlerini başarılı bir şekilde yayma yolunda kullanırlar. Sosyal girişimciler aldıkları risklere karşın genellikle kar amacı gütmezler. Kar amacı güttüklerinde ise bu karları açık ve doğrudan bir şekilde sosyal misyonları doğrultusunda harcarlar. Wendy Kopp of Teach for America, Geoffrey Canada of Harlem Children's Zone, President Bill Clinton of the Clinton Global Initative ve Muhammed Yunus of Grameen Bank gibi lider sosyal girişimcilerin geliştirdikleri yenilikçi ve sonuç odaklı modeller, sistemsel değişim sağlamış ve hayır severleri özel sektörü ve artan bir oranda politik karar vericileri toplumların bir bölümü için çok zorlu olan problemleri dikkate almaları konusunda yönlendirmeyi başarmışlardır. Buna karşın lider konumundaki sosyal girişimcilerin başarılarının etkisi ve yayılmasının halen onların çalışmalarıyla sınırlı kaldığı görülmektedir. Sosyal girişimcilikte başarıya ulaşma noktasında yöneticilerin kritik konularda faaliyet gösteren sosyal girişimcileri desteklemesi ve çalışmalarını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmaları sosyal girişimciliğin gelişmesi konusunda en önemli hususlardan birisidir(Jolin, 2007: 1).

Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Girişimcilik İlişkisi

Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılmasına Yönelik Çalışmalar

Kentsel yaşam kalitesi ve kentsel dönüşüm konularındaki çalışmalar Türkiye için oldukça yenidir. Türkiye'de kentsel yaşam kalitesinin tarihsel gelişimi anayasal haklar bağlamında incelediğinde, 1921 Anayasası'nda bir haklar listesinin olmadığı görülmektedir. 1924 Anayasası, koruyucu klasik hak ve özgürlükleri içermesine karşın, o zamanın yeni anayasalarına girmeye başlamış olan sosyal ve ekonomik haklara (üçüncü kuşak haklar) yer vermemiştir. 1961 Anayasa'sı ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ilk defa tanınmıştır. 1961 Anayasası'nın 49. maddesinde "devlet yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır" hükmüne yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nın 57. maddesiyle; "Devlet şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirleri alır" hükmü getirilmiş, ancak 1961 Anayasası'nın yoksul ve dar gelirlilere öncelik veren anlayışı terk edilmiştir. Üçüncü kuşak haklar bakımından 1982 Anayasası "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" denilerek "çevre hakkı" bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve anayasal güvenceye alınmıştır. "Barış hakkı"na ilişkin herhangi bir düzenleme yer almazken, kişinin gelişme hakkı ile ilgili olarak devletin temel amaç ve görevleri arasında "devlet insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli önlemleri alır" hükmüne yer verilmiştir.

Türkiye'de 1950 sonrası yaşanan hızlı kentleşme sürecinin kentsel yaşam kalitesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Türkiye 1950 sonrası hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. 1960-2000 yılları arasında kentsel nüfus, 8.8 milyondan 44 milyona çıkarak yaklaşık beş kat artmıştır. 1980-1990 döneminde kentsel nüfus artış hızı ‰ 43.9 iken, 1990-2000 arasında ‰ 32.6 olmuştur (TÜİK, 2008: 8; nkg.tuik.gov.tr). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2008 nüfus sayımı sonuçlarına göre 31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu

71.517.100 kişidir ve ülke nüfusunun % 75'i il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır (www.tuik.gov.tr). Hızlı kentleşme sürecinin yarattığı sorunların çözümlenemediği, kır ve kent ilişkilerinin nesnel boyutlarının belirlenmesinde ilkelerin konulamadığı ülkemizde, kent yerleşmelerinin kontrolsüz bir gelişim ve değişime terk edildiği görülmektedir. Bu bağlamda kentlerimiz nüfus yığılmalarının oluştuğu birimler konumundadır (DPT, 2001: 37). Türkiye'de kentleşmenin tüm sonuçları kentlerin yasam kalitesini etkilemiştir.

Göçün kentsel yasam kalitesine olumsuz etkisinin başında gelen gecekondu olgusu, kentleşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Gecekondular kentlerin eski ve yeni kesimleri arasında, geçiş halindeki alanları oluştururlar. Çoğu türdeş görünüşlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli; ağaçları, kümesi, ahşap eklentileri olan barınaklardır. Bir kısmı sağlık ve sağlamlık yönünden iyi konumdayken, diğer kısmı ise, içinde oturulamayacak niteliktedir. 1948 yılında, büyük kentlerde 25-30 bin kadar gecekondu bulunurken, 1953 yılında, 80 bin'e ulaşmış, 1960 yılında 240 binden, 1983 yılında 1.5 milyona yükselmiştir. 21. yüzyılın ilk yıllarında ise, Türkiye'de gecekondu sayısının 2.2 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Kentlerde ortalama hane büyüklüğü beş olarak alınırsa, gecekondularda yaşayan nüfusun 10 milyondan fazla olduğu sonucuna varılır. Bu da toplam kent nüfusumuzun %30'una yakındır. Gecekondu bölgelerinde yapı, barınma ve hizmet ölçüşleri kentlerde normal yapı izinlerine dayanan semtlerdeki ölçüşlere oranla düşüktür (Keleş, 2008: 569-585). Bu binaların konut kalitesi ve içinde yaşayanların da yasam kalitesi ve bulundukları bölgenin kentsel yasam kalitesi o derecede düşüktür.

Türkiye'de kentsel yaşam kalitesiyle ilgili çalışmalar dünyadaki gelişmelere paralel olarak, önce araştırma ve planlamada sosyal olaylara önem verilmesi şeklinde olmuştur. 1960'lı yıllarda, sosyal, kültürel ve toplumsal konuların dikkate alınmaya başlanmasıyla birlikte bunlarla ilgili istatistiki veriler toplanmaya başlanmış ve bu görev kurumsal olarak Devlet istatistik Enstitüsüne (1962) verilmiştir. 1961 yılında ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmayı planlı şekilde yürütmek için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT'nin "İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" isimli araştırmalarının ilki 1965 yılında yapılmıştır. 1970'li yıllarda gelişmeyi ölçen göstergelerde değişim olmuş ve gelişme; sosyal ve ekonomik göstergeler arasında bir etkileşim yapısını sergileme eğilimine girmiştir.

Dünyada sosyal göstergelere olan ilgi, 1970'li yıllarda doruğa ulaşmışken, Türkiye'de konuya yoğunlaşılması, veri derleme ve sunumu 1990'lı yıllara rastlamaktadır. 1998'de DPT bu verileri içeren "Various Indicators Related to Provinces and Regions in Turkey" isimli bir kitap yayımlamıştır. Bu kitapta 69 ayrı tabloda, 18 farklı sosyal ve ekonomik gösterge verileri yer almıştır. DİE'nin, 1998 yılında ilk kez her il için Ekonomik ve Sosyal Göstergeler isimli yayınları başlamıştır. 1997 yılında da bu verileri kullanarak, "Coğrafi Bölge Ayrımında İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Gruplarının ve Gelişmişlik Seviyelerinin Belirlenmesi" isminde bir araştırma yapmıştır. Son olarak da DİE, kişinin genel mutluluk algılamasını, temel yasam alanlarındaki (sağlık ve sosyal güvenlik, örgün eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, kişisel gelişim ve kişisel destek ağları) genel memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmek amacıyla, 2003 ve 2004'de Yasam Memnuniyeti Araştırması'nı yapmıştır. BM Kalkınma Programı tarafından yayımlanan "Human Development Index" (HDI) raporunda ise, Türkiye'deki yasam kalitesinin 1980'li yıllardan bu yana büyük ölçüde arttığı belirtilmiştir. 177 ülkedeki yasam kalitesini, eğitim durumunu ve sefaleti araştıran raporda, yasam kalitesindeki artış açısından Türkiye 12 ülke arasında 6. sırada yer almıştır (Yavuzçehre ve Torlak, 2006: 192-194).

DPT'nin 2001–2005 yıllarına ait hedefleri içeren Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi (2001–2023) baslığını taşıyan ikinci bölümünde, toplumun yasam kalitesinin yükseltilmesi uzun dönemli gelişme stratejisinin nesnel amaçlarından birisi olarak yer almıştır. Planın Temel Amaç, İlke ve Politikaları (2001–2005) baslıklı üçüncü bölümde ise, bu dönemin toplumun yasam kalitesinin yükseldiği bir dönem olacağı vurgulanmıştır (DPT, 2000: 21, 25).

DPT IX. Kalkınma Planı (2007-2013)'nında ise halkın yaşam kalitesinin artırılmasının Avrupa Birliği'ne Katılım Süreciyle birlikte mümkün olacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, üyelik sürecinin, ülkemizin ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamında köklü dönüşümlere yol açtığı ifade edilerek; demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, sağlık, gıda güvenliği, tüketici hakları, rekabet kuralları, kurumsal iyileşme ve çevrenin korunması gibi bir çok alanda AB norm ve standartlarına ulaşılmasının, halkın yaşam kalitesini yükselteceği belirtilmiştir (R.G: 01/07/2006-26215).

Türkiye'de çeşitli bilimsel toplantılar, sempozyumlarda da insan, çevre, konut, kalite konuları ele alınmıştır. 1995'de Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, 1996'da İstanbul 2020 Sempozyumu, 2003 Uluslararası Yasam Kalitesi Konferansı bunlara örnektir. Diğer yandan, sayıları çok fazla olmamakla beraber kentsel yasam kalitesi konulu yüksek lisans ve doktora tezleri de vardır. Tüm bunlara karşın Türkiye'de kentsel yasam kalitesi, kavram ve araştırma konusu olarak oldukça yenidir. Türk yerel yönetimlerince belirlenmiş bir kentli hakları olmamakla beraber, kentsel yasam kalitesi normları da henüz belirlenmemiştir. Ancak, 1992'de Avrupa Konseyi'nce kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'nın hedefi, kentliler için yasam kalitesinin yükseltilmesi olarak belirlenmiştir. Türkiye'de yerel yönetimler tarafından imzalanmayan Şart'a göre Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri şu haklara sahiptir:

- ✓ Güvenlik,
- ✓ Kirletilmemiş, sağlıklı bir çevre,

- ✓ İstihdam,
- ✓ Konut,
- ✓ Dolaşım,
- ✓ Sağlık,
- ✓ Spor ve dinlence,
- ✓ Kültürler arası kaynaşma,
- ✓ Kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre,
- ✓ İşlevlerin uyumu,
- ✓ Katılım,
- ✓ Ekonomik kalkınma,
- ✓ Sürdürülebilir kalkınma,
- ✓ Mal ve hizmetler,
- ✓ Doğal zenginlikler ve kaynaklar,
- ✓ Kişisel bütünlük,
- ✓ Belediyeler arası işbirliği,
- ✓ Finansal yapı ve mekanizmalar,
- ✓ Eşitlik (www.yerelnet.org.tr).

Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Konusundaki Çalışmalar

Türkiye'de kentsel dönüşüm konusundaki gelişmelere baktığımızda 1950'lerden bugüne metropoliten kentlerde kentsel dönüşümün üç farklı döneme göre farklılaştığı görülür. İlk dönem ekonomik büyüme politikasının yaygınlaştırıldığı ve sanayileşmenin yaşandığı 1950 ve 1980 yılları arası dönemdir. Ekonomik büyüme ve göç büyük kentlerin hızla büyümesine ve gecekondulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde en önemli kentsel dönüşüm kent çeperindeki boş arazilerin gecekondu mahallelerine dönüşmesi ve daha sonra bu mahallelerin sağlıklaştırılması, apartmanlaşarak yeniden yapılandırılması veya temizlenerek farklı nüfus gruplarına yönelik yenilenmesi şeklinde olmuştur. İkinci dönem büyük kentlerin dışa açık liberal ekonomiden ve küreselleşmeden etkilendiği 1980 ve 2000 yılları arasıdır. Bu dönemde metropoliten kentlerde iki önemli gelişme gözlemlenmiştir. Bir yandan kent içinde ruhsatlı ve ruhsatsız yapılanma meydana gelmiş, öte yandan yerleşim alanları merkez dışına yayılmıştır. Dönüşüm kentiçi konut alanlarının yanı sıra, sanayi, merkez ve kıyı alanlarını da kapsamıştır. Yaşam kalitesi düşmüş ve riskli alanların yenilenmesi, sağlıklaştırılması veya yeniden canlandırılması şeklinde olmuştur. Ayrıca, tarihi değeri olan alanların soylulaştırılarak korunmasına çalışılmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007: 58-59).

Üçüncü ve kentsel dönüşüm konusundaki en önemli dönem 2003 yılı ve sonrasını kapsayan 58. hükümetle başlayıp halen 60. hükümetle devam eden dönemdir. Bu dönem yerel yönetim-özel sektör işbirliğinin önem kazandığı ve ilk defa dönüşümün bir strateji olarak tanımlandığı dönemdir. Dönüşüm stratejisi sadece kentsel yenileme olarak tanımlanmış ve bu yaklaşım farklı kent parçalarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi için uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanında tarihi konut alanlarının soylulaştırılarak korunması ve apartman alanlarının iyileştirilmesi çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu dönemde bir yandan TOKİ kurumsal düzenlemelerle kentsel yenileme konusunda temel aktör haline getirilmiş, diğer yandan da yasal düzenlemelerle TOKİ, özel sektör ve yerel yönetimlerin işbirliğiyle büyük ve kapsamlı kentsel dönüşüm projelerinin önü açılmıştır.

Ülkemizde kent yenileme konusu 2000'li yıllardan sonra daha sık gündeme gelirken, konunun akademik camiada tartışılmaya başlanması, 2003 yılında TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın (SPO) düzenlediği Kentsel Dönüşüm Sempozyumu ile olmuştur. 2004 yılında TMMOB SPO ile Küçükçekmece Belediyesinin birlikte düzenlediği "Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu'nda konu, uluslararası örnekler ve somut çözüm önerileriyle ilk kez tartışılmıştır. Konu 2003 yılından itibaren hükümetin eylem planları ve hükümet programlarına da girmiştir. Hükümetin eylem planlarında ve programlarında kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve kentsel dönüşümün birlikte düşünüldüğü görülmektedir:

- ✓ 58. Hükümet Acil Eylem Planı (2003)'nında "Kentlerde gecekondulaşmanın önlenmesi ve mevcut gecekonduların kaldırılarak modern bir kent görünümünün oluşturulması için gecekondu sahiplerinin de desteğini alacak şekilde alternatifler sunan bir yapıda belediyelerin yetkilerinin artırılacağı; bu çerçevede, öncelikle arsa üretimi ve arzı artırılarak planlı şehirleşmenin sağlanacağı ve mevcut gecekondu alanlarında arazi değerlerine göre ev verilmek suretiyle yenileme çalışmalarının yapılacağı" belirtilmektedir (md. 44).
- ✓ 59. Hükümet Programı (14.03.2003 -29.08.2007)'nda "Sağlıksız ve çirkin şehirleşmenin önüne geçilerek, şehirlerin yaşanabilir mekânlar haline getirilmesinin hükümetin temel önceliklerinden biri olacağı, gecekondu bölgelerinde yaşayanlara yönelik ucuz konutlar üretileceği, uzun vadeli

programlarla, şehirlerin, yaşanabilir, sağlıklı, ulaşım ve altyapı sorunları çözülmüş, çevre güzelliği taşıyan mekânlar olması için gerekli düzenlemelerin yapılacağı" belirtilmektedir.

- ✓ 60. Hükümet Programı (29.08.2007)'nda ise, "TOKİ vasıtasıyla yürütülmekte olan projelerle, hem kentsel dönüşüme öncülük edildiği hem de tüm yurtta modern şehirlerin oluşumuna katkı sağlandığı ifade edilerek; önümüzdeki dönemde tamamlanmış olan 280 bin konut sayısını, ilave 220 bin konutla 500 bine çıkarmanın hedeflendiği" belirtilmektedir.
- ✓ 60. Hükümet Eylem Planı (2008)'nın Yaşam Kalitesinin Artırılması bölümünde "Alt orta gelir gruplarına ve yoksullara yönelik sosyal donatılarıyla birlikte sosyal konut kentsel yenileme ve gecekondu dönüşüm projeleri, afet konutları ve tarım köy uygulamalarına ağırlık verileceği, sosyal donatı ve çevre düzenlemeleri ile birlikte 140.000'i tamamlanmış olan konut sayısının 500.000'e çıkarılmasının planlandığı" belirtilmektedir (md. 7).

Kentsel dönüşüm konusu, 2004 yılı ve sonrasında AB ile uyum yasaları kapsamında yoğun biçimde tartışılmaya başlanmış, AB adaylık sürecinin de etkisiyle 2000'li yıllarda yapılan kamu yönetimi reformlarında kentsel dönüşüm konusunu içeren ve yürürlüğe giren yasal düzenlemeler yapılmış ve konu ile ilgili tasarılar hazırlanmıştır. Bunlardan başlıcaları ise şunlardır:

- ✓ 04/03/2004 tarih ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ile merkezi idare ve yerel yönetimlerin birlikte çözüm üretmesi anlayışına dayanan yasa doğrultusunda TOKİ ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin işbirliği gerçekleştirilerek büyük gecekondu dönüşüm projelerinin önü açılmıştır (md. 6).
- ✓ 05/05/2004 tarih ve 5162 sayılı Kanunla 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'na eklenen madde ile gecekondu dönüşümlerini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmış ve TOKİ'ye planlama yetkisi verilmiştir.Bu çerçevede, TOKİ, gecekondu bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik gecekondu dönüşüm projeleri geliştirme, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapma konusunda yetkilendirilmiştir. Bu amaçla İdareye, gecekondu bölgelerinde hak sahibi olan kişilerin haklarına konu gayrimenkullerin değerlerini tespit etmek, bu kişilerle proje çerçevesinde anlaşmalar yapmak ve bu anlaşmaların usul ve esaslarını belirleme konusunda inisiyatif kazandırılmıştır. Ayrıca İdareye gecekondu dönüşüm projelerindeki konutların bedellerini uygulamalarının yapıldığı illerdeki mevcut ekonomik durum, doğal afetler, konut rayiç bedelleri ve gecekondu bölgesindeki kişilerin gelir durumu göz önünde bulundurularak gerekli görüldüğünde kamuoyuna ilan edilerek yapım maliyetlerinin altında tespit etme yetkisi tanınmıştır (Ek md. 6). İdareye gecekondu dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki imar planlarını yapma, yaptırma ve tadil etme yetkisi verilmiştir (md.4).
- ✓ 16/06/2005 tarih ve 5366 sayılı Kanun'la kentlerdeki yenileme alanlarının tespiti ile teknik altyapı ve yapısal standartların belirlenmesi, projelerin oluşturulması, uygulama, örgütleme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin konularda il özel idareleri ve belediyelerin TOKİ ile ortak uygulama yapabilmeleri yada TOKİ'ye uygulama yaptırabilecekleri hükme bağlanmıştır (md. 2,3).
- ✓ 03/07/2005 tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile ilk kez belediyelere kentsel dönüşüm konusunda görevler verilmiştir. Buna göre, "belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapılı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla is birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir" (md. 69). Yine "belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karsı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Kentsel dönüşüm ve gelişim projelerine konu olacak alanlar, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile ilân edilir. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında yıkılarak yeniden yapılacak münferit yapılarda ilgili resim ve harçların dörtte biri alınır. Bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için; o yerin belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması ve en az elli bin metrekare olması şarttır. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Kentsel dönüşüm ve gelişim projesi kapsamında bulunan mülk sahipleri tarafından açılacak davalar, mahkemelerde öncelikle görüşülür ve karara bağlanır (md. 73) hükümlerine yer verilmiştir.
- ✓ 22/06/2006 tarihli Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı ile gecekondusunun 12/10/2004 tarihinden önce yapıldığını belgeleyen gecekondu ve ruhsatsız yapı sahipleriyle bu yapılarda ikamet edenlerin dönüşüm alanı içerisinde yapılacak sosyal konutlardan bedelini ödemek suretiyle öncelikle yararlanmaları öngörülürken, hem gecekonduların tasfiyesi hem de kişilerin barınma ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir (md. 6).

Türkiye'de 1980'li yıllarda kamunun öncülüğünde hazırlanan ve uygulanan Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Kentsel Dönüşüm Projeleri ilk uygulamalardır. Bu yıllardan sonra kentsel dönüşüm projeleri, gecekondu alanlarının iyileştirilmesinden uluslararası sermayenin de dahil olduğu büyük projelere kadar çeşitli ölçeklerde uygulanmaktadır. Bu kapsamda 2003-2009 yılları arasında hükümetin "planlı kentleşme ve konut üretimi seferberliği" politikası çerçevesinde TOKİ öncülüğünde 148 belediye ile toplam 162.886 konutluk gecekondu dönüşüm çalışması yapılarak, 79 bölgede 39.101 konutluk uygulama başlatılmıştır. Tarihi dokunun yenilenmesi ve korunmasına yönelik tescilli taşınmaz kültür varlıkları için toplam 235 projeye 18 milyon TL kredi açılmış ve 98 proje tamamlanmıştır (www.toki.gov.tr, 23.07.2009). Bu projelerden bazılarını türlerine göre şöylece gruplandırmak mümkündür (Genç, 2008: 121-122):

- ✓ *Çöküntü alanlarının/gecekondu bölgelerinin dönüşümü:* İstanbul'da kıyı alanlarında Tuzla, Beykoz, Sarıyer, Silivri'deki gecekondu bölgelerinin, Kağıthane Deresi ve çevresi, Pendik, Kartal sahili ve Maltepe'de eski mermer ocaklarının bulunduğu eski sanayi alanlarının yerlerine lüks konut alanları, is merkezlerinin yapılması; Ankara'da Güneypark Konutları, İzmir- Kadifekale, Karşıyaka-Semikler, Ege Mahallesi örnekleri. Ankara'da gecekondu alanlarının yoğunlaştığı Çankaya, Altındağ, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle gibi bölgeler başta olmak üzere kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır.
- ✓ *Soylulaştırma:* İstanbul'da kıyı kesimindeki tarihi yapılarda; 1970 ve 1980'lerde Kuzguncuk, Arnavutköy, Ortaköy, Cihangir, Beyoğlu, Galata, Balat ve Fener gibi tarihi veya özgün niteliği olan ve zaman içinde çöküntü sürecine girmiş olan semtlerin dönüşümü.
- ✓ *Merkezi iş alanının dönüşümü:* İstanbul'da Beşiktaş ve çevresinin yeni merkezi is alanı olması, is merkezlerinin burada yer seçmesiyle yasadığı dönüşüm; Maslak ve Büyükdere aksı; İzmir'de 3. İzmir Kent Merkezi Projesi.
- ✓ *Prestij projeleri ile dönüşüm:* İstanbul'da Beyoğlu, Galataport, Kadıköy'de Haydarpaşa Liman Bölgesi.
- ✓ *Sit alanlarının korunması ve turizm amaçlı dönüşüm:* İstanbul'da Tarlabaşı, Hacıhüsrev, Tophane, Dolapdere, Okmeydanı'ndaki kısmi projeler; Tarihi Yarımadayı kapsayan Fatih ve Eminönü'deki turizm amaçlı dönüşüm, Ulus Tarihi Kent Merkezinin Dönüşümü Projesi, Beypazarı Evlerinin Restorasyonu Projesi.
- ✓ *TOKİ'nin öncülüğünde başlatılan dönüşüm projeleri:* İstanbul Park Formula 1 Pisti, yat limanı, Sabiha Gökçen Havaalanı, Sabancı Üniversitesi gibi.
- ✓ *Doğal afetler nedeniyle kentsel dönüşüm:* İstanbul'da Zeytinburnu, Bakırköy, Küçükçekmece'de bu amaçla projeler yürütülmektedir. İzmir'de heyelan bölgesi olan Ballıkuyu ve Vezirağa'daki bölgelerin tasfiyesi, depremden hasar gören Adapazarı, İzmit, Değirmendere, Düzce gibi kentlerde zorunlu olarak yeni konut alanlarının yapılması örnekleri verilebilir.

Kentsel yaşam Kalitesinin Artırılmasında Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Girişimlilik İlişkisi

Dünyadaki pek çok uygulamada görüldüğü üzere, geçmişteki işlevini veya kullanım yoğunluğunu kaybetmiş ve bunlara bağlı çeşitli nedenlerle ekonomik, fiziksel ve sosyal açılardan çöküntüye uğramış kentsel bölgelerde, mimarlık ve kentsel yasam kalitesini yeniden sağlamak için farklı boyutların ön plana çıktığı kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Bu noktada uygulanmış örneklerde kentsel ve mekansal ölçekte toplumsal, ekonomik, kültürel, biyolojik, psikolojik ve fiziksel gereksinimlerin, işlevsel, sağlam, sağlıklı ve estetik çözümler içerisinde, yasalar, yönetmelikler ve bilimsel araştırmalar doğrultusunda belirlenen minimum standartlara ulaştığı ve insanlara eşit olanaklarda sunulduğu (mimarlık ve kentsel yasam kalitesinin yükseldiği) gözlenmektedir. Kuşkusuz uygulanan projelerin başarısı "insan-yer-istihdam" üçlüsünün ve kentsel dönüşümün fiziksel/tasarım, sosyal, ekonomik ve yasal/yönetsel boyutlarının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesine ve dengeli bir şekilde geliştirilmesine bağlıdır (Polat, 2005: 94).

Türkiye'de ise, son yıllarda hükümet politikalarıyla sıkça gündeme gelen kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili olarak kavramsal, mevzuat ve uygulama boyutlarıyla alakalı meslek odaları ve akademisyenler tarafından çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştiriler aynı zamanda, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanacağı bölgelerdeki sosyal girişimcileri harekete geçirerek dernek çatısı altında birleşmelerine (İstanbul'da Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği, Akadlar Kültür ve Dayanışma Derneği, Tozkoparan ve Mehmet Nesih Özmen Mahalleleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Kartal Kentsel Geliştirme Derneği; Bursa'da Doğan Bey Kentsel Dönüşüm Derneği; Malatya'da Beydağı Yamaçları Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği gibi) ve projelerin lehine/aleyhine faaliyet göstermelerine neden olmaktadır. Gerek meslek odaları ve akademisyenlerin, gerekse de sivil toplum örgütlerinin kentsel dönüşüm projelerinin lehinde/aleyhinde yürüttükleri bu faaliyetler bir yandan yerel halkın uygulamalar hakkında bilinçlendirilmesini sağlarken, diğer yandan da karar vericileri yerel halkın talep ve beklentilerini karşılayacak düzenlemeler yapmaya yönelterek olumlu bir işlev görmektedirler.

Kavramsal açıdan Avrupa'da geniş kapsamlı sosyal programlarım bir parçası olarak uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin ülkemizde, daha çok küreselleşme ve bunun kamu yönetimi, kent yönetimi üzerindeki etkileri sonucunda ortaya çıktığı söylenmektedir. Mevzuat açısından ise, kentsel dönüşüm/yenilemeye ilişkin öngörülerin, genellikle fiziksel veya ekonomik uygulama araçlarını ortaya

koymak veya yasal olarak uygulamaların önünü açmakla sınırlı kaldığı, farklı dönüşüm sorunları karşısında geliştirilen çözümlerin fiziki mekanın dönüştürülmesine indirgendiği, yenilemenin sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarının göz ardı edildiği ileri sürülmektedir. Uygulama boyutunda ise, özel sektörün dönüşüme ilgisinin ancak son yıllarda ortaya çıkmaya başladığı, ancak bu ilginin daha çok karın yüksek ve kısa sürede elde edilebilecek olduğu alanlarda yoğunlaştığı yönündedir. Yerel yönetimlerin çoğunun kentsel dönüşümle ilgili herhangi bir politikaları bulunmadığı gibi, kentsel yenilemenin anlamını dahi tam olarak kavradıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'de kentsel dönüşüm belli bir plan dahilinde yürütülmekten ziyade, gündelik, kendiliğinden gelişen çözümler olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerin hızlı dönüşüm sürecini planlayacak, sistematik hale getirecek politikalar aynı hızla üretilememektedir. Bu nedenle mevcut yasal düzenlemelerdeki eksiklikler ve koordinasyon eksiliğinin, kentsel dönüşüm uygulamalarında ortaya çıkan en önemli güçlükler olduğu belirtilmektedir (Genç, 2008: 123). Yasal düzenlemeler içerisinde en çok eleştirileni ise dönüşüm alanları hakkında hazırlanmış olan kanun tasarısıdır. Bu konu hakkındaki eleştirilere bakıldığında (SPO, 2005; YAYED, 2006; TMMOB, 2007):

- ✓ *Tasarı bütüncül planlama anlayışıyla örtüşmemektedir:* Olağanüstü planlama olayları gibi ele alınan kentsel donuşum ve yenileme projeleri, bütüncül planlama yaklaşımı hiçe sayılarak, kentlerin değer kazanmış ya da değer kazanmaya aday parçalarına yönelik olarak kurgulanmakta, bu durum kentlerin dengesiz ve sağlıksız büyümesine yol açmakta, dolayısıyla da sorunlara köklü çözümler üretilememektedir. Oysa kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri, planlama surecinin olağan parçaları olarak ele alınmalı, bütüncül planların işaret ettiği şekilde yönetilmelidir.
- ✓ *Kentsel dönüşüm, küreselleşme sürecinin kentlere bakışını simgeliyor:* Son yıllarda, dünya kenti sloganıyla, başta İstanbul olmak üzere birçok büyükşehir belediyesinin, uluslararası emlak pazarına yönelik projeler üretmeye başladığı görülmektedir. "Kentsel Dönüşüm" projeleri olarak sunulan bu projelerle, yüzer gezer dünya sermayesini kentlere çekmek amaçlanmakta; kentler bu anlamda birbirleriyle yarıştırılmaktadır. Haydarpaşa, Galataport vb. bu proje örneklerinin en bilinenleridir.
- ✓ *İmar suçları aklanıyor:* Kentsel alanlardaki mevcut yapıların yasal olup olmadıklarına bakılmaksızın; yasalar karşısında suç unsuru oluşturup oluşturmadıkları önemsenmeden, kentsel yenileme ya da dönüşüm sürecinde bunların tümünün "imar ve tapu hakkı elde etmiş" sayılmaları, tasarının "imar affı" anlamına gelmesinin ötesinde, hukuk devleti anlayışında ciddi tartışmalar yaratacak bir yaklaşımdır.
- ✓ *Kamusal denetim kalkıyor:* Uygulamaların gecikmeden gerçekleşmesi adına, koruma kurulları, yetkili diğer organlar, kamu denetiminden sorumlu kurumlar ve bunlarla ilgili yasaların işlevsiz kılınarak, imar alanında adeta yasalar üstü bir keyfiliği başlatabilecek denetimsizliğin öngörülmesi de Anayasal sorumlulukların gereğini yerine getirmeye engel oluşturacak düzeydedir.
- ✓ *Yerel demokrasi adına çıkarlar kollanıyor:* Başta sit alanları, ormanlar, havzalar ve bunların mücavir alanları olmak üzere, toplum ve gelecek kuşaklar adına korunmaları gereken ve bu yükümlülüğün de merkezi yönetim denetiminde yaşama geçirilmesi zorunlu alanlarda bile tasarıyla sağlanan imar serbestliği, yerel demokrasi adına ulusal zenginliklerin dar çevrelerdeki siyasetler ve çıkarlar elinde daha da tahribatına neden olabilecektir. Yine tasarıyla, temelde halka ait kamusal gücün, kamu yararına olmayan özel girişimlerin çıkarlarına kullanılmasının ve kamu olanaklarıyla özel yatırım organizasyonlarına ayrıcalıklı imar ve düzenleme olanakları sağlanmasının önü açılmaktadır.
- ✓ *Kentsel dönüşüm her soruna çözüm olarak sunuluyor:* Kentsel alanlarda yeni düzenlemelere ilişkin kamu müdahaleleri ancak kamu yararı için gerçekleştirilmelidir. Söz konusu tasarı ise uygulama gerekçeleri ve öncelikli alanlar konusunda bile herhangi bir tanımlama ya da yönlendirmeye gitmeden; kentsel dönüşümün her yerde, her zaman ve her türlü amaçla yaşama geçirilmesini sağlayacak geniş kapsamlı yetkilendirmeler içermektedir.
- ✓ *Yeni bir yönetişim uygulaması olarak proje ortaklığı öneriliyor:* Proje ortaklığının asıl anlamı "kamu-özel-ortaklığı" kavramında gizlidir. Tasarı'nın hükümleri, dönüşüm uygulamasının her adımının özel şirketlerle, bankalarla, değerlendirme şirketleriyle gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Diğer bir deyişle Tasarı'da ifade edilen proje ortaklığı ile, "kamu yetkilerine özel sektörün ortak edilmesi" ortaya çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulama boyutunda da eleştirilmektedir. Belediyelerin istedikleri sayıda kentsel dönüşüm alanı belirleyebilmeleri, belirlenen dönüşüm alanlarının bazılarında dönüşüme konu olabilecek çok az sayıda gecekondu alanı veya çöküntü bölgelerinin bulunması gibi. Dikmen ve Portakal Çiçeği Projelerinde ve Galata'daki soylulaştırma sürecinde olduğu gibi sosyal sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu sürecin içinde yer alması gereken yerel halka söz hakkı verilmemesi, sosyal ve ekonomik koşullarının, kültürel özelliklerinin dikkate alınmaması, uyum güçlüğü gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Dönüşüm uygulamalarında mülkiyet yapısı, arsa sahiplerinin ekonomik koşullarının yetersizliği, planlama sistemi,

kurumsal yapı eksikliği, yasal düzenleme eksikliği, projelerin finansman yaratma kapasitesinin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Genç, 2008: 126-127).

Sonuç

Kent içerisinde ve çeperlerinde eskimeye yüz tutmuş, işlevini yitirmiş çöküntü bölgelerinin belirli planlar dahilinde dönüştürülerek kente yeniden kazandırılması başta Avrupa'da olmak üzere 19. yüzyıldan beri uygulanmakta olan bir yöntemdir. Kentsel dönüşüm uygulamaları kentlerdeki çöküntü bölgelerinin yeniden canlandırılmasına ve kent halkının yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye 1950 sonrasında hızlı bir kentleşe sürecine girmiştir. Kentlerin göçle gelen nüfusu barındıracak alt yapısının olmaması nedeniyle vatandaşlar gecekondu yaparak kendi konut sorunlarını devletin desteği olmadan çözme yoluna gitmişlerdir. Bunun yanında hükümetler ucuz işgücünden yararlanmak ve oy kaygısı gibi çeşitli nedenlerle çıkardıkları imar aflarıyla gecekonduları meşrulaştırmıştır. Büyükşehirlerin önemli bir bölümünü kaplayan ve yaşam kalitesinin düşük olduğu gecekondu alanlarının tasfiyesi 1999 Marmara Depremi'nden sonra akademik ve siyasi ortamlarda ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. 2002 yılı sonlarında ise kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve kentsel dönüşüm konularında harekete geçildiği görülmektedir. Ancak 2003 yılından itibaren yapılan yasal düzenlemeler ve uygulamalarla desteklenen süreç 1) Bütüncül planlama anlayışının terk edildiği, planlama yetkisinin çeşitli kurumlar arasında dağıtıldığı, yerel yönetimlerin çok ön plana çıkarılarak üniter devlet yapısının zedelendiği, 2) Özellikle büyük kentlerin küresel sermayenin talepleri doğrultusunda dönüştürülmek istendiği, 3) Yoksul grupların oturduğu bölgelerin ticaret merkezlerine dönüştürülerek zenginlere pazarlanmak istendiği, 4) Gecekondu sahiplerine ev verilerek yasadışlığın meşrulaştırıldığı gibi nedenlerle bir takım eleştirilere konu olmuştur.

Çeşitli akademisyenler, meslek odaları ve STK'ların eleştirilerini de dikkate alarak kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması konusunda yapılması gerekenleri şöyle sıralamak mümkündür:

- ✓ Dönüştürülecek alandaki yerel halkın sürece dahil edilmesi, projeler konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Yerel halk dönüşüm sonucunda yaşam kalitesinde artış olduğunu hissettiğinde projelere destek olacaktır.
- ✓ Yapılan yasal düzenlemelerde kentsel dönüşüm konusunda çalışan akademisyenlerin ve meslek odalarının görüşlerinin dikkate alınması tarafları konuya sahip çıkma noktasına getirebilir.
- ✓ Kentsel dönüşüm yalnızca teknik bir konu olarak görülmemeli uygulamalarda sosyal ve ekonomik faktörler de göz önüne alınmalıdır. TOKİ'nin gecekondu dönüşüm alanlarında yaptığı sosyal donatıları (ticaret merkezi, okul, çocuk parkı vs.) meslek edindirme kursları, eğitim ve kültür programlarını kapsayan faaliyetlerle zenginleştirmesi dönüşümün kalıcı olması açısından yararlı olacaktır.
- ✓ Gecekondu ve ruhsatsız yapıları önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu konuda yasa koyucu 5237 sayılı Ceza Kanunu ile caydırıcı hükümler (hapis cezası) getirmiştir. Bunun yanı sıra yürütmenin göçe yol açan nedenleri ortadan kaldıracak tedbirleri de kararlılıkla uygulaması gerekmektedir.
- ✓ Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin bütüncül bir anlayışla yurt geneline yayılması ve eşit şekilde uygulanması gerekmektedir. Büyük şehirlerin çok ön plana çıkarılması sermaye sahiplerinin kollandığı eleştirilerini de beraberinde getirmektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yıllardır tartışılan fakat bir türlü üzerine gidilmeyen çarpık kentleşmenin önlenmesi ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması konularında politikalar geliştirilmesi, bunların hukuki düzenlemelerle desteklenmesi ve uygulamaya yansıtılması ülkemiz açısından önemli bir kazanımdır. Ancak, AB'ye uyum sürecini hızlandırmak ve yabancı sermayeyi çekmek adına reformların akademik, siyasi ve toplumsal ortamlarda yeterince tartışılmadan hızla uygulamaya geçirilmesi bazı aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla karar vericilerin kentsel dönüşüm projelerinde başarıya ulaşmaları uygulamaları yerel halka doğru bir şekilde anlatmalarından, onları dönüşüm sürecine dahil etmelerinden ve dönüşümün kalıcı olmasını sağlamak için dönüşüm alanlarında sosyal ve ekonomik programlar geliştirmelerinden geçmektedir. Çünkü hukuki düzenlemelerin uygulamaya yansıyabilmesi ancak halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı ile mümkündür. Ayrıca halk, katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilen dönüşüm uygulamaları sonucunda yaşam kalitesinin arttığını gördüğünde, ekonomik ve sosyal durumunda iyileşme olduğunda projelere destek olacak ve uygulamaya sahip çıkacaktır.

Kaynakça

Argüden, Yılmaz (2008), "Sürdürülebilir Yaşam ve Kalite", Önce Kalite Dergisi, Temmuz 2008, ss. 12-14.

Ataöv, Anlı ve Sevin Osmay (2007), "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", METU JFA2007/2, 24: 2, 57-82.

Atkınson, Rob (2005), “Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım”, içinde Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, 27-30 Kasım, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.

Barka, İlke (2006), Kentsel Dönüşüm Bağlamında Yeni Konut Alanları, Yıldız Tenik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Boschee, Jerr and Jim McClurg (2003), “Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some İmportant Distinctions”, http://www.se-alliance.org/better_understanding.pdf, (15.07.2009).

Dees, J. Gregory (1998), “The Meaning of Social Entrepreneurship”, www.fntc.info/.../The%20meaning %20of%20Social%20Entreneurship.pdf, (17.07.2009).

Demirsoy, Mustafa Sami (2006), Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi, Mimarsinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Denizalp, Hülya (2007), Toplumsal Dönüşüm için Sosyal Girişimcilik Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayını, Odak Ofset Matbaacılık, Ankara.

DPT Devlet Planlama Teşkilatı (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara DPT, 2000, DPT. 2556 - ÖİK. 572.

DPT Devlet Planlama Teşkilatı (2000), Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf (20.07.2009).

Elgin, Fatma Ceylan (2008), Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi-Pangaltı Örneği, Yıldız Tenik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Emür, H. Semih ve Dişlen Onsekiz (2007), “Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, Yıl 2007/1, ss. 367-396.

Eren, Fatih (2006), Kentsel Dönüşümde Kamu Özel Ortaklıkları ve Özel Girişimin Dönüşümdeki Varlığı: Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Ergün, Nilgün (2006), “Gentrification Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği”, içinde İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri, D. BEHAR ve T. İSLAM (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 122, İstanbul.15, Sayı 1, ss. 115-130.

Genç, N. Fatma (2008), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü”, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt

Jolın, Michele (2007), Investing in Social Entrepreneurship and Fostering Social Innovatıon, Center for American Progress A Progressive Growth Issue Paper, http://www.americanprogress.org/issues/2007/ 12/pdf/social_entrepreneurship.pdf, (12.07.2009).

Kabadayı, Harika (2006), Yaşam Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Kentsel Tasarımdaki Etkisine Çok Boyutlu Yaklaşım, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karadağ, Derya (2007), “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tanımı Nedir?”, http://www.ar kitera.com.tr/h23053-turkiye-de-kentsel-donusumun-tanimi-nedir.html, (Erişim, 01.12.2008).

Keleş, Ruşen (2008), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, Ruşen (2004), “Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı”, H. B. Tuna (Editör), Dosya: Kentsel Dönüşüm ve Katılım, Mimarist Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 4(12), 73-75.

Koçak, Hüsamettin (2008), “Kentsel Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesi için Stratejik Çalışma Alanları”, Yerel Siyaset, Sayı 31, ss. 41-47.

Kütük İnce, Esra (2006), Kentsel Dönüsümde Yeni Politika, Yasa ve Eğilimlerin Değerlendirilmesi “Kuzey Ankara Girişi (Protokol Yolu) Kentsel dönüşüm projesi”, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Martın L. Roger and Sally Osberg (2007), Social Entrepreneurship: The Case for Definition, Stanford Social Innovation Review, Copyright © 2007 by Leland Stanford Jr. University, London.

Mccarthy, John (2005), “Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği”, içinde Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, 27-30 Kasım, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.

Nurengin Kocamemi, Gaye (2006), Kentsel Dönüşüm Süreci Kızılçeşme Örneği, Mimarsinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Oktay, Derya (2007), "Sürdürülebilirlik, Yaşanabilirlik ve Kentsel Yaşam Kalitesi", Mimarlık Dergisi, Sayı 335, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1329, 03.07.2009.

Öner, Şebnem (2007), Kentsel Yenileme Kapsamında Kentsel Dönüşüm Projelerinin İstanbul Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi Örneğinde İrdelenmesi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın.

Özden, P. Pelin (2001), "Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği", İ.Ü. SBF Dergisi, http://www.istanbul.edu.tr/ siyasal/dergi/sayi23-24/20.htm, (Erişim, 17.03.2008).

Öztaş, Nihan (2005), Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Haliç Örneklemesi, Mimarsinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Polat, Sibel (2005), Mimarlık ve Kentsel Yasam Kalitesinin Sağlanmasında Dönüşüm Projelerinin Rolü: Bursa – Santral Garaj Bölgesi Örneği, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Polat, Sibel ve Neslihan DOSTOĞLU (2007), "Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri", Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, s. 61-76.

SPO Şehir Plancıları Odası (2005), Kentsel Dönüşüm Kanunu Tasarısı Görüş/Rapor, http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=75&tipi=4&sube=0, (Erişim, 08/01/2009).

TMMOB Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (2007), Mimarlar Odası Basın Açıklaması, http://www.izmimod.org.tr/index.php?sayfa=290107&bolum=haber&kat=dev, (Erişim, 15.02.2008).

Turgut Yıldız, Hülya (2007), "Kentsel Yaşam Kalitesi: Kuram Politika ve Uygulamalar", Mimarlık Dergisi, Sayı 335, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1325, 03.07.2009.

Turok, Ivan (2005), "Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim", içinde Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, 27-30 Kasım, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (2009), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008 Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 14, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3992.

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (2008), İstatistiki Göstergeler (1923-2007), TÜİK Yayın No. 3206, Ankara.

Türkoğlu, D. Handan vd. (2008), "İstanbul'da Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi", İTÜ Dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım, Cilt 7, Sayı 2, ss. 103-113.

Wolk, Andrew (2008), Advancing Social Entrepreneurship Recemmendations for Policy Makers and Government Agencies, The Apsen Instutite Root Cause/MIT, www.aspeninstitute.org/node/3099, (11.07.2009).

Wolk, M. Andrew (2007), Social Entrepreneurship and Government: A New Breed of Entrepreneurs Developing Solutions to Social Problems, www.sba.gov/idc/groups/public/.../tools_reports_sbe_07_ch06.pdf, (12.07.2009).

Yavuzçehre, S. Pınar ve Sülün E. Torlak (2006), "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, ss. 184-207.

YAYED Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği (2006), Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı Üzerine YAYED Görüşü, http://www.yayed.org/genel/bizden_detay.php?kod=241&tipi=9&sube=0, (Erişim, 31.07.2008).

BM HABITAT BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (1996), HABITAT II İstanbul Deklarasyonu, http://www. toki.gov.tr/habitat/dokumanlar/habitatgundemi.doc, 06.04.2009.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), R.G: 01/07/2006-26215.

5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, R.G: 12/03/2004-25400.

5162 Sayılı Toplu Konut Kanununda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, R.G: 12/05/2004-5162.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, R.G: 05/07/2005-25866.

5393 Sayılı Belediye Kanunu.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı, B.02.0.KKG.0.10/101-1054/3213, 22/06/2006.

http://www.toki.gov.tr/ozet.asp, (23.07.2009).

http://nkg.tuik.gov.tr/goster.asp?aile=1 Nüfus ve Demografi göstergeleri(Erişim, 23.07.2009)

http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma7.php, (Erişim, 26/06/2008).

ÇANAKKALE BELEDİYESİ
SOSYAL BELEDİYECİLİK POLİTİKA ve ÖNCELİKLERİ
UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ülgür GÖKHAN
Çanakkale Belediye Başkanı
İsmail TÜMAY
Yerel Gündem 21 Genel Sekreteri
H. Evrim AKMAN
Çanakkale Belediyesi Stratejik Planlama Koordinatörü

Özet
Belediyeler mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçları karşılarken, kent ile ilgili iki temel yaklaşımdan hareket ederler. Bunlardan ilki bazı rantların elde edilmesi amacına yönelik bir anlayış, diğeri de toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir belediyecilik anlayışıdır. Çanakkale Belediyesi tarafından benimsenen anlayış genellikle toplumsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik bir anlayış olmuştur. Her dönemde olmakla birlikte; özellikle Çanakkale'de son dönemlerde uygulanan sosyal belediyecilik anlayışına dayalı politikalar ile kentsel sürdürülebilir gelişmede belirgin iyileşmeler sağlanarak kentsel yaşam kalitesi artırılmış ve güçsüz kesimler başta olmak üzere kentte yaşayan tüm hemşerilere insani ve toplumsal gelişme olanakları oluşturularak toplumsal dayanışma güçlendirilmiştir. Böylece, Çanakkale özgürlüklerin hiçbir kısıtlama olmaksızın yaşandığı, huzurun, özgürlüklerin ve barışın kenti olma ile ilgili önemli kazanımlar elde etmiştir. Gerçekleştirdiği sosyal girişimcilik faaliyetleriyle, Çanakkale Belediyesi sosyal belediyecilik politika ve öncelikleri ile kazanımlarını artırmaya devam edecektir.
Anahtar Kelimeler: *Çanakkale Belediyesi, Sosyal Belediyecilik*

CASE STUDIES OF ÇANAKKALE MUNICIPALITY ON POLICIES AND PRIORITIES OF A SOCIAL MUNICIPALITY

Abstract:
Municipalities move from two basic approaches related to the city while they meet the locally shared needs. First of these approaches is to reach basic financial objectives and the second is to meet societal needs. Municipality of Çanakkale basically aims to meet the societal needs of the community. Recent policies of the municipality have provided clear improvements in sustainable development of urban life, increased the quality of urban life mostly the lives of the poor and created an environment that makes it available for the residents to improve themselves individually and on a community basis. Moreover solidarity of the city has developed too. Thus Çanakkale has become a city where freedom can be lived without any restrictions and a city of peace. Municipality of Çanakkale will continue to improve itself by implementing policies and priorities of a social municipality.
Keywords: *Municipality of Çanakkale, Social Municipality*

Giriş

Belediyelerin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçları karşılarken, kent ile ilgili iki temel yaklaşımdan hareket ettikleri söylenebilir. Kent bir yaklaşıma göre öncelikle "birikim" ortamı olurken, başka bir yaklaşıma göre ise öncelikle "yaşam" ortamıdır. Toplumsal ilişkilerin ve mekânsal durumların oluşumu ile ilgili süreçlerde; kenti birikim ortamı olarak ağırlıklandıranlar öncelikle "kentin değişim değerine" göre, yaşam ortamı olarak önceliklendirenler de "kentin kullanım değerine" göre konumlamaktadır. Başka bir ifade ile biri "önce rant" derken diğeri "önce insan" demektedir. Biri "getirisini çoğaltmaya" bakarken diğeri "insanın gelişimini ve toplumsallaşmasını artırmaya" bakmaktadır.

Kentte bakış ile ilgili farklı toplumsal – politik yaklaşımlar, ortak ihtiyaçların karşılanmasına, toplumsal tüketimin örgütlenmesine, ekonomik gelişmeye bakış da, ona öncülük edilmesine göre farklı sonuçlar yaratmaktadır. Birisi kentsel sosyal eşitsizliği artırırken diğeri kentsel sosyal adalete katkı yapmaktadır. Birisinde kentler yarıştırılırken, diğerinde kentsel dayanışma örgütlenmektedir

Çanakkale Belediyesinde Sosyal Belediyecilik

"Dün"

Çanakkale Belediyesi'nde birlikte yönetim modellerine ilişkin modeller oluşturularak şehir konseyi kurulmuş ve Yerel Gündem 21 uygulaması ile katılımcı demokrasinin gelişmesinde rol alınmıştır. Dezavantajlı gruplar öncelikli olmuştur. Engelliler Bürosu kurulmuş, kadınların el emeklerini değerlendirebilecekleri alanlar yaratılmış ve gençlere bilgisayar ve meslek edindirme eğitimleri verilmiştir.

Gelişme ihtiyacı tespit edilen alanlarda toplum merkezleri açılmış, Kent Konseyi'nin sürekliğinin sağlanması ile temel hedefi olan kentin eylem planının hazırlanmasına öncülük edilmiştir. Katılımcı Bütçe uygulaması başlatılmıştır. Web sayfasında belediyeye ait aylık gelir ve gider bilgilerini, 6 aylık gelişme ve değerlendirme raporlarını, faaliyet raporlarını, Belediye Meclis ve Encümen gündem ve karar özetlerini bulmak mümkün hale getirilmiş ve bu uygulama birçok yerel yönetim tarafından örnek alınarak uygulanmıştır.

"Bugün ve Yarın"

Demokratik Katılım ve Birlikte Yönetim: Kent halkının; belediye hizmetlerinden yararlanmakla kalmayıp, hizmetin belediye ile birlikte üretmesini sağlamak, yöneten- yönetilen ayrımı yerine, yurttaşları bir paydaş olarak gören ve onların kararları doğrultusunda çalışan bir belediye yönetimi anlayışını benimsemek temel amaçlardan birini oluşturacaktır.

Sağlık; Kent ve yaşayanların sağlığını olumsuz etkileyen faktörleri ortadan kaldırmak; günlük hayatın içindeki olumsuz sonuçları azaltmak amacıyla toplumsal bilincin geliştirilmesine yönelik; Herkes İçin Sağlıklı Yaşam Programı, Gönüllü Zabıta ve Tüketici Haklarının Korunması Programı uygulanacaktır

Eğitim; Kentteki eğitim kurumları ile işbirliği yaparak; okulları ve öğrencileri desteklemek, yoksul ve dezavantajlı kesimlerin eğitim olanaklarına ulaşmalarını kolaylaştırmak, eğitimde cinsiyetler arası eşitsizliği önlemek, yaşam boyu öğrenme olanaklarını geliştirmek amacıyla kurum ve öğrencilere destek programları, maddi imkansızlık nedeni ile dershaneye gidemeyen öğrenciler için Etüt Merkezi, kentlilik bilincinin gelişmesi için yaşam boyu öğrenme programları ve kentimizin gelişme öncelikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda iş ve mesleki beceri geliştirme kursları düzenlenecektir

Kültür; kentliler arasında sosyal ve kültürel etkileşimi geliştirmek, kentliyi buluşturmak, yerel kültürü ulusal ve evrensel kültürle zenginleştirmek ve bütünleştirmek adına çalışmalar yürütülecektir

Spor; kentlinin, yaşamlarının her döneminde yaşlarına ve durumlarına uygun sporları yapma alışkanlıklarını geliştirmek ve spor faaliyetlerine erişimi kolaylaştıracak Amatör Spor Evi, Yelken ve Su Sporları Merkezi, Spor Parkları gibi fiziki olanakların yanında açık hava spor organizasyonları düzenlenecektir

Yaşanabilir ve Sağlıklı Kentleşme: Tarihi, kültürel, doğal değerleri ve kaynakları koruyup geliştirerek, gelecek kuşaklara aktarmak; kent ve çevre kalitesini yükseltmek; konut, dinlence, çalışma, donatı alanları, ulaşım ve diğer kentsel işlevlerde ekolojik, sosyal-mekânsal uyumu ve bütünlüğü sağlamak; kent estetiğini geliştirmek; sosyo-ekonomik olanakları kısıtlı olan kişi ve ailelere sağlıklı ve nitelikli konut edinebilme olanakları oluşturmak amaçları doğrultusunda; Yeni ve Düzenli Çöp Depolama Alanı, Atık Su Arıtma Tesisi gibi projeler hayata geçirilecektir.

Alternatif enerji kullanımlarına ilişkin kurum, kuruluş ve özel sektör ile araştırma geliştirme ve işbirlikleri yapılacaktır. Kent genelinde **Bütünleşik Afet Risk Yönetim Sistemi** kurulacaktır

Piyasa koşullarında konut edinme imkanı bulunmayan ailelerin, ucuz ve kaliteli konut sahibi olabilmeleri için arsa üretimi ve halk konut seçenekleri olan sosyal konut programı ile dar gelirlilere konut olanağı sağlanacaktır.

Ulaşım; Sosyal alanların trafiğe kapatılması, meydan ve parkların düzenlenmesi, alternatif toplu taşıma araçlarının geliştirilmesi, çevreye duyarlı bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması için bisiklet yollarının sayısı arttırılacaktır

Kentin Ekonomik Gelişmesi: Kentin; yerel olanakları, birikim ve tasarruflarını girişimci ve üretime dayalı yatırımlarla, gelir dağılımını dengeleyecek şekilde, il ve kent vizyonu doğrultusunda harekete geçirilmesinde ve sosyal, kültürel, ekolojik, ekonomik potansiyellerini değerlendirerek, kentteki katma değerin artmasında ve toplumsal tabana yaygınlaşmasında yönlendirici ve kolaylaştırıcı olmak adına üstlenilen rol sürdürülebilir kılınacaktır

Yoksulluk İle Mücadele; Ekonomik kriz ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik gerçeği temelinde kent insanımızın önemli bir bölümü ekonomik anlamda son derece zor şartlar altında yaşamını sürdürmektedir. Yaşamın temel alanlarında oluşturulacak destek projeleri ile bu noktada oluşan ağır yükün bir ölçüde de olsa telafi edilmesi amacıyla özel bir bakış açısı oluşturulacaktır. Yoksulluk ile mücadele; yoksulluğu kurumsallaştırmadan ve doğal yaşam biçimi haline getirmeden yoksul vatandaşı "etiketleyerek", siyasal ranta dayalı kısa vadeli vicdan rahatlatıcı "**sadaka kültürüne**" indirgemeyen, toplumsal dayanışma ve katılım temelinde kent kaynaklarının yoksulluğu ve yoksunluğu önleyici, azaltıcı, hafifletici şekilde kullanılmasına öncülük edilmesi yoksullukla mücadele için sürdürülebilir kaynak, üretim ve bölüşüm ilişkilerinin oluşturulmasını sağlamak adına örnek olunacaktır

Özel İlgi Grupları: Kadınlar, engelliler, çocuklar ve yaşlıların özgürce kentsel yaşama katılmalarını sağlamak; sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olmak; dezavantajlı kesimlerin iş ve istihdam kapasitelerini geliştirmeye yönelik programlar ve yaşlı, çocuk, engelli bakıma ilişkin özel eğitimler düzenlenecektir.

Sonuç Yerine: Çanakkale Belediyesinde Uygulanan Sosyal Belediyecilik Politikalarının Sonuçları

Çanakkale'de 4 dönemdir uygulanan sosyal belediyecilik anlayışına dayalı politikalar ile kentsel sürdürülebilir gelişmede belirgin iyileşmeler sağlanarak kentsel yaşam kalitesi artırılmış, güçsüz kesimler başta olmak üzere kentte yaşayan tüm hemşerilere insani ve toplumsal gelişme olanakları oluşturulmuş, toplumsal dayanışma geliştirilmiştir. Çanakkale özgürlüklerin hiçbir kısıtlama olmaksızın yaşandığı, huzurun, özgürlüklerin ve barışın kenti olma ile ilgili önemli kazanımlar elde etmiştir. Önümüzdeki dönemde ise;

- İnsani ve toplumsal gelişmenin kentin tüm yaşayanlarına yaygınlaştığı,
- Demokratik katılımın geliştiği, demokrasi kültürünün toplumsal tabana yaygınlaştığı,
- Özgürlüğün hiç kimsenin başkasına keyfi müdahalede bulunacağı bir güç olarak kullanılmadığı, bütün kentlilerin birbirine eşit uzaklıkta ve yakınlıkta olduğu yani ötekileşmediği,
- Bilgi, hak ve sorumluluklarını her yerde ve her zaman kullanabilen, yaratıcı, kendine güvenen, hoşgörülü, sosyal dayanışma anlayışına sahip, etkin ve aktif yurttaşları olan,
- Sosyal statü, yaş, kültür, din, etnik köken, cinsiyet ve engelli olmaya dayalı ayrımcılığın olmadığı, çatışmadan arınmış, farklılıkların zenginlik olarak değerlendirildiği, toplumsal kesimler arasında güven eşiğinin yükseltildiği huzurlu,
- Kentlilere en iyi yaşam ortamı sağlayan, çevre ile uyumlu, yaşanabilir ve sağlıklı,
- Doğal, tarihi ve kültürel mirastan, bugünkü kuşakların yanı sıra gelecek kuşakların da yararlanabileceği,
- Afetlerin, özellikle de deprem ve iklim değişikliğine bağlı afetlerin felakete dönüşmesinin önlendiği,
- İstihdamın arttığı, gelir düzeyinin yükseldiği ve gelir dağılımının iyileştiği,
- Yoksulluk ile mücadele eden, sadaka kültürünün değil, toplumsal dayanışmanın ön plana çıktığı; sosyal adalet kavramı ile önceliklerini yoksullardan yana oluşturan,
- Sivil toplumun, demokratik kitle örgütlerinin kentin geleceğine ilişkin kararlarda etkin rol üstlendiği,
- Bilgi ve teknolojiye yönelik üretimin desteklendiği, hizmet sektörünün güçlendiği, kamu-özel sektör işbirliklerinin yaygınlaştığı,
- Kentin sosyal, kültürel, ekonomik hayatına etkin biçimde katılan üniversitesiyle bütünleşen ve gelişen

Bir **Çanakkale** hedefleniyor.

YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA SOSYAL BELEDİYECİLİK: BİGA BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Tülay UÇAKTÜRK,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
ucakturkt@yahoo.com
Öğr. Gör. Ahmet UÇAKTÜRK
Kocaeli Üniversitesi, aucakturk63@gmail.com
Mehmet ÖZKAN, Biga Belediyesi, mehmetozkanbiga@hotmail.com

Özet

Yerel yönetimler yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş, topluma karşı sorumlulukları olan kamu kurumlarıdır. Hızla artan kentsel hizmet talepleri kıt kamu kaynaklarının çok daha etkin kullanılmasını gerektirmekte ve yerel yönetimleri yönetim anlayışlarında bazı değişiklikler yapmaya zorlamaktadır. Yönetim anlayışlarındaki en önemli değişiklik ise, dışa açık ve çevresel gelişmelere duyarlı olunması, katılımcı belediyecilik ve yerel yönetişim anlayışının benimsenmesi, kamu politikalarının belde halkının ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulması, kısaca sosyal sorumluluk bilincinin ön plana alınması şeklinde ifade edilmektedir. Bu anlamda sosyal belediyecilik, vatandaşların yönetimlerden beklentilerini en iyi şekilde karşılamayı amaçlayan bir hizmet yöntemidir. Bu çalışma; sosyal sorumluluk, yerel yönetimler ve yerel yönetimlerde sosyal sorumluluk bağlamında sosyal belediyecilik kavramları ele alınacaktır. Daha sonra Biga ilçesi ve belediyesi hakkında bilgi verilip, Biga Belediyesi'nin 1999 ve 2008 yılları arasında yürütülen ve tamamlanan projeleri ve faaliyetleri sosyal sorumluluk bakış açısı altında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Yerel Yönetimler, Sosyal Sorumluluk, Etik, Biga Belediyesi.*

SOCIAL MUNICIPALITY IN THE CONTEXT OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN LOCAL GOVARNANCE: A CASE STUDY OF BIGA MUNICIPALITY

Abstract

Local authorities, that are formed in order to satisfy the needs of residents, are public institutions that have the responsibilities to society. Dramatically increasing demand for urban services both requires effective use of public resources and push local government to make some changes in the sense of rule. The most important changes in the sense of rule are binge sensitive to environmental changes and openness, participatory business of governing municipal and adopting local governance penetration, forming the public policies in accordance with the needs of resident; or in short it might be expressed as awareness of social responsibility is in the foreground. In this sense social municipality is a method that aims to meet citizens' expectations from local authority at the best possible way. In this work, social responsibility, local governance and the concept of social responsibility at local government will be addressed in the context of social municipality. Later, brief information about Biga province and municipality will be given and completed and ongoing projects years between 1999 and 2008 will be evaluated within the perspective of social responsibility.

Key Words: *Local Government, Social Responsibility, Ethical, Biga Municipality.*

Giriş

Ekonomik yaşamda yenilikleri oluşturmak ve yaygınlaştırmak iş girişimcisinin, toplumsal yarara yönelik değişimi sağlamak ise sosyal girişimcinin yaşam amacıdır. İçinde bulunduğumuz çağ bu iki girişimcilik alanını giderek bir diğerine doğru çekmektedir (Betil, 2007: 24).

Sosyal sorumluluk; içinde yaşadıkları toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, bireylerin ve yönetimlerin, sürdürülebilir bir dünya adına çalışanların ve ailelerinin ve yerel halkın, toplumun diğer kesimleri ile birlikte ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek verme sorumluluğudur (http://www.sucsr.com).

Belgin Aydıntan kurumsal sosyal sorumluluk kavramını "kurum ve kuruluşların, toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kaygılarını, kendi istekleriyle faaliyetlerinin ve paydaşlarıyla ilişkilerinin bir parçası haline getirmesi ve tüm paydaşlarına ve topluma karşı etik ve sorumlu davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması" olarak tanımlamıştır (Aydıntan, 2008). Kamu yönetimi açısından sosyal sorumluluk kavramı ise halk adına hareket eden kamu görevlerinin, aldıkları kararda, hizmet verdikleri toplumun büyük çoğunluğunu tatmin edecek bir genel sorumluluk taşımaları olarak ifade edilmektedir (Yüksel, vd. 2007: 449-450).

Belediyelerin gelişen sosyal sorumlulukları bir yandan belediyenin toplumla ilişkilerini düzenlemede kullanılan sosyal sorumluluklarını, diğer yandan ise toplumsal ahlâki değerlerle ilişkili iş ahlâkı kavramlarının önemini artırmaktadır. Çünkü sosyal sorumluluk duygusunu taşıyan yöneticilerin en azından genel ahlak kurallarına göre hareket etmesi beklenir. Belediye yönetimlerinin sosyal sorumluluk ve iş ahlâkına uygun davranış içerisinde olmaları, halkın refahının yanında belediyenin geleceğini de olumlu etkiler. Bu itibarla toplum belediyelerin verimli çalışmalarını, sosyal olaylarla ilgilenmelerini ve iş ahlakını ilgilendiren konularda duyarlı davranmalarını istemekte, aksi davranışlara ise tepki göstermektedir.

Yerel yönetimlerde ahlaki sorumluluk alanlarından bir başkası, sosyal konularla ilgilidir. Yerel yönetimler, her şeyden önce kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak, sosyal yönleri olan ve dolayısıyla sosyal konularda ahlaki sorumlulukları olan kuruluşlardır. Bu çerçevede, yerel yönetimlerde yöneticilerin yönetim ve siyasi ahlak dışında sosyal ahlak sahibi olmaları ve sosyal sorumluluk taşımaları da bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerdeki sosyal ahlak ve sosyal sorumluluk gereği, yönetimlerin insanlar için olduğu gerçeğinin tam anlamıyla kabullenilmiş olması gereklidir. Toplumsal ve sosyal kontrol mekanizması sayesinde, yerel yönetimler açısından yeni bir yerel yönetim üslubu inşa etmek mümkün olacak ve böylece vatandaşların şehir yönetimi karşısında atıl, pasif ve sadece itaatkâr kalmadığı, karşılıklı haber ve bilgi akışının sağlanabildiği, çözüm yolları ortaya çıkacaktır.

Yerel yönetimler, halkın güven ve desteğini sağlayarak, onların dilek ve önerilerine dayalı, katılımcı ve demokratik hizmet sunmalıdır. Yerel yönetim aktif yurttaşlığı geliştirir, yerel temsili ve katılımı sağlar, yerel kimliğin oluşmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur, yerel topluluk içinde birliktelik, bütünlük, aidiyet ve dayanışma duygusunu geliştirir (Henden, 2005: 1).

Yerel yönetimler, sosyal doku taleplerini göz önünde bulundurarak gelecek ile ilgili planlama yapmak durumundadırlar. Yol ve benzeri altyapı faaliyetleri ile çöp toplama ve geri dönüşümünü gerçekleştiren şehirleşme sürecini planlayan ve uygulayan yerel yönetimlerden vatandaş artık sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlerde de hizmet istemektedir. İletişim kanallarıyla içinde bulunduğu ortamı daha iyi sorgulayan ve değerlendiren vatandaşın bu donanımı ile yerel yöneticilerden olan talepleri artmakta ve farklılaşmaktadır. Bunun nedeni vatandaşın, dünyanın her köşesini görme ve değerlendirme imkânına kavuşmuş olmasıdır (http://www.yalovamiz.com).

Sosyal belediyecilik, belediyelerin sosyal fonksiyonlarını arttıran ve sosyal yaşam içinde aktif hale gelmesini sağlayan bir anlayıştır. Bu sosyal fonksiyonlar gelişmiş ülkelerde gönüllü ve özel teşebbüslere, tarihi geleneğimizde ise vakıflara bırakılmıştır. Bunun mantığı, sorunların kaynaklandığı noktadan çözülmesine ve halkın katılımı gerçekleştiği için birlik ve dayanışma ruhunun pekişmesine sebep olmasına dayanmaktadır.

Bu çerçevede ele alınan çalışmada, öncelikle ilgili kavramlar üzerinde durulduktan sonra Biga İlçesi ve Belediyesi hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra Biga Belediyesi'nce; tamamlanan ve halen yürütülen projeler ile faaliyetler sosyal sorumluluk çerçevesinde olmak üzere sosyal belediyecilik anlayışı ve uygulamaları ele alınmıştır.

Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sosyal Sorumluluk, ülkeye, insana, doğaya, eğitime, bilim ve sanata, kültüre, toplumsal yaşama hizmet etmek demektir. Yaşam kalitesini iyileştirmek amacına ulaşmak için, kendi çalışanlarıyla, onların aileleriyle, yerel halkla, bütün toplumla birlikte ekonomik gelişmeye destek verme sorumluluğu demektir. Bu noktada, şirketlerin ticari getiriler elde ederken etik değerlere bağlı kalması, bireylerin, toplumun ve çevrenin zarar görmemesini garanti etmesi gerekmektedir.

Sosyal sorumluluk, kurumların bir veya birden çok sosyal konular üzerine eğilmelerini gerektirir. Bu konularla uğraşmayı ihmal eden kurumlar uzun vadede başarılı olamazlar. Toplumun yararına, değişen değer ve beklentilerine cevap veremeyen veya bunları önemsemeyen kurumlar, toplumsal eleştiriye muhatap kaldığı kaldıkları gibi, aynı zamanda, güven kaybına da uğrayabilirler. Dolayısıyla sosyal sorumluluk, karar verici durumda olanların, kendi çıkarlarını olduğu kadar, toplumun genel çıkarlarını da geliştirecek ve koruyacak eylemlerin yapılması yönünde bir zorunluluktur (Halıcı, 2001: 12).

İşletmelerin sosyal sorumluluğunu önemli kılan nedenler; etik, küresel ekonomi, global şirket, global ekonomi ve sorumlu karar verme, kişisel (kurumsal) çıkar, yeni müşterilerin ve ülkelerin kabul etmesi, sendika ve işgücü desteği, yeni yatırımcıları çekme yeteneği, tüketici güveninin gelişmesidir. İşletme sosyal sorumluluğu dört alt sorumluluk alanından oluşmaktadır. Aslında belli düzeyde her zaman var olan bu sorumluluk unsurları bir piramit şeklinde algılanabilir. Sosyal sorumluluğu oluşturan bu unsurlar; ekonomik, yasal, etik ve sağduyu sorumluluk alanları olarak sıralanabilir (Ay, 2003: 31-37).

Genel itibari ile sosyal sorumluluk, bir işletmenin ekonomik ve yasal koşullara, iş ahlakına, işletme içi ve çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesine insanları mutlu ve mesut etmesine ilişkin bir kavramdır (Eren, 2002: 104). Bir başka ifadeyle sosyal sorumluluk, isteğe bağlı iş uygulamaları ve kurumsal kaynakların katkıları aracılığıyla toplumun refahını iyileştirmek için üstlenilen bir yükümlülüktür (Kotler ve Lee, 2006: 3). Kurumsal hayırseverlik, bir kurum tarafından bir hayır

kurumuna ya da bir sosyal amaca, çoğunlukla nakit yardım, bağışlar ve/veya mal veya hizmetler şeklinde yapılan doğrudan bir katkıdır. Belki de tüm kurumsal sosyal girişimlerin içerisinde en geleneksel olanıdır ve geçmişte toplum sağlığı ve insan hizmet kurumları, eğitim ve sanatların yanı sıra çevreyi koruma misyonuna sahip organizasyonlar için büyük bir destek kaynağı olmuştur (Kotler ve Lee, 2006: 141).

Sosyal sorumluluk kavramının standardına baktığımızda, işletmelerin müşterilerine "daha kaliteli ve güvenilir ürünler sunma" sorumluluğunu öne çıkaran ISO 9000 ve doğal çevreye karşı olan sorumluluklarını düzenleyen ISO 14000 serileri gibi standartların yanında 1997 yılından bu yana "iş görenlere" karşı sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerinde işletmelere kılavuzluk edecek "Sosyal Sorumluluk SA 8000 Standardı" nı görmekteyiz (http://www.qfdturkiye.org).

Ülkemizde gerçekleştirilen bazı sosyal sorumluluk projeleri şöyledir:

- **Opet Sosyal Sorumluluk Projesi:** Şubat 2006'da başlatılan Tarihe Saygı Projesi ile Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı sınırları içinde büyük bir değişim gerçekleşti. Proje; Eceabat'a bağlı köyleri ziyaret eden yerli-yabancı turistin bölgeyi sorunsuz olarak gezmelerini sağlayacak fiziki ve sosyal çalışmaları içeriyor. Çanakkale Savaşı'nın geçtiği bölgede yer alan Alçıtepe, Seddülbahir, Bigalı, Kilitbahir, Büyükanafarta ve Küçükanafarta köyleri ile Eceabat ilçesinin rehabilitasyonu tamamlanarak, yeni bir çehreye kavuşmaları sağlandı. Yenileme çalışmaları kapsamında çağdaş bir görünüme kavuşan köy meydanları, müzeler, modern tuvaletler, yenilenen satış reyonları, bölge turizmini canlandırarak, köy muhtarlıklarının gelirlerini de artırmıştır.
- **Soyak'tan Sosyal Sorumluluk Projesi:** Soyak, 2007 yılında İzmir'de başlattığı "Geleceğe Bir Damla Sakla" sosyal sorumluluk projesini, 2008 yılında İstanbul'a taşımış ve toplam 33 okula yayılımını sağlayarak, çalışmalarını tamamlanmıştır. Yeryüzündeki yaşamın devamlılığını sağlayan ve hayatımızın her alanında ihtiyaç duyduğumuz suyun tasarruflu kullanılarak gelecek nesillerin susuzluk tehlikesiyle karşılaşmasını önlemek ve sorumluluk sahibi bir neslin yetişmesine katkı sağlamak amacıyla başlatılan projenin çıkış noktası, öncelikle gençlerin bilinçlendirilmesini ve bu bilincin özellikle eğitim alanından başlayarak topluma yayılmasını sağlamaktır.
- **Avea Sosyal Sorumluluk Projesi**: Bu proje ile Avea, sınırları kaldırıp, bireylere kendi şansını oluşturma fırsatı sağlamayı hedeflemiştir. Ülkemizin geleceğine yatırım vizyonu çerçevesinde, ülke kalkınmasına ve topluma fayda sağlayan uzun vadeli ve sürdürülebilir projelerin içinde yer almayı temel sorumluluklar arasında belirlemiştir. Amaç, yapılan katkılarla toplumsal sorunlara kalıcı çözümler üretebilmek. Bu amaç doğrultusunda, eğitimden, girişimcilik ve istihdama, depreme acil müdahale projesinden, kültür ve sanata kadar çok geniş bir yelpazede yenilikçi projeler hayata geçirerek sınırları kaldırıp bireylerin kendi potansiyellerini ortaya koymaları için destek sağlamaktadırlar (http://www.turkiyessp.com).

Yerel Yönetimler

Kamu Yönetimi Sözlüğünde yerel yönetimler; "merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği demokratik ve özerk bir yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme biçimi" olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt ve Ergun, 1998: 259).

Evrensel tanımıyla yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda (köy, kent vb.) yaşayan topluluk üyelerinin bir arada bulunmaları nedeniyle, bunların en çok ihtiyaç duydukları ortak hizmetleri sağlamak amacıyla kurulan ve bu hizmetleri sağlamak için örgütlenebilen, karar organları (yerel toplulukça seçilebilen), bazı durumlarda da yürütme organları yasalarla belirlenmiş görev ve yetkilere, özel gelir, bütçe ve personele sahip, merkezi yönetimle ilişkilerinde özerk olarak hareket edebilen kamu tüzel kişileri olarak belirtilmektedir (TODAİE, 1991: 1).

Halka hizmet sunan en yakın kamu yönetim birimi yerel yönetimlerdir (Henden, 2005: 2). Halkın günlük yaşamına ilişkin sosyal gereksinmelerinin karşılanmasında yerel ölçekteki örgütlenmelerin ulusal düzeydeki örgütlenmelerden daha işlevsel olduğu kuşkusuzdur. Bununla birlikte, mahalli ihtiyaç ve tercihlerdeki coğrafi farklılıklara, merkezi idareye göre daha kolay uyum sağlayabilecekleri ve gerçek ihtiyaç ve taleplere daha duyarlı, hizmete dair kararları uygulamada daha hızlı olabilecekleri, vatandaşa yakınlıkları sayesinde sıkılaşan kamuoyu denetiminin kırtasiyecilik ve hiyerarşik denetimin yol açabileceği kaynak ve zaman israfının engelleneceği savunulmaktadır (Gözlükaya, 2007: 72). Yerel yönetimlerin önemi birkaç açıdan somut olarak ortaya konulabilir: İlk olarak, yerel yönetimlerin seçilmiş organları, o yöre halkının içinden seçildiği için yörenin önceliklerini bilirler ve bu nedenle de merkezi yönetime göre hizmetlerin daha verimli ve etkin yürütülmesini sağlar. İkinci olarak, yerel nitelikteki görevleri merkezi yönetimden devralan yerel yönetimler, merkezi yönetimin yükünü hafifletmektedir. Yerel yönetimler, merkezi yönetime göre dinamik ve girişimci bir yapıya sahiptir. Diğer yandan yerel yönetimler hemşerilik duygularının ve demokratik değerlerin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Son olarak, ise aşırı merkezileşmenin ortaya çıkardığı sorunların giderilmesinde yerel yönetimlerin önemi büyüktür ve bu açıdan yerel yönetimlerin, merkezi yönetime aykırı değil aksine merkezi yönetimi destekleyici nitelikte olduğu söylenebilir.

Ülkemizdeki yerel yönetim sistemi; il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç türdür. Çalışmamızda, genel olarak yerel yönetimlerde sosyal sorumluluk olgusu ele alındığından yukarıda yerel yönetimlere ana hatları ile bakıldıktan sonra uygulama kısmında Biga Belediyesi projeleri irdelendiği için bir yerel yönetim türü olan belediyeler genel olarak incelenmektedir.

Belediye kanununda belediyeler; "beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir" olarak tanımlanmaktadır (1580 sayılı Belediye Kanunu madde 1).

Ülkemizde, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı "Belediye Kanunu" bir dönüm noktası olup, bu kanun ile köy dışında kalan tüm yerleşim birimleri kanun kapsamına alınmıştır. Belediyelerin işleyiş, örgütlenme ve fonksiyonlarına ilişkin önemli düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra çeşitli eleştirilere çözüm oluşturmak amacıyla 5215 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. 5215 sayılı kanunda yeni bir düzenleme yapılmış ve 5272 sayılı Belediye Kanunu olarak kabul edilmiştir. İlgili kanun daha sonra şekil yönünden Anayasaya aykırı bulanarak iptal edilmiştir. Böylece 5215 sayılı Belediye Kanunuyla başlayan belediyelerin yeniden düzenlenmesi girişimi, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunuyla yasal bir çerçeve kazanmıştır. Tüzel kişiliği olan belediye idaresinin; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı olmak üzere üç organı mevcuttur (Gözübüyük, 2000: 92).

Belediyeler, diğer yönetim birimlerine göre daha geniş kapsamlı görevlere sahip kılınmıştır. Belediyelerin görevleri temel ve isteğe bağlı olarak ikiye ayrılmaktadır. 5393 Sayılı Belediye Kanununda Belediyenin Görev ve Sorumlulukları: "madde 14 - Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar. b) Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurtiçi ve yurtdışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir."

Yerel Yönetimlerde Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sosyal Belediyecilik

Sosyal Belediyecilik; yerel idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca kanalize eden; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet mevhumunu güçlendirmeye yönelik olarak yerel idarelere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir (Akdoğan, 2002). Sosyal belediyecilik, sadece alt yapı hizmetleri yüklemenin ötesinde, yerel yönetimleri sosyal sorunların çözümünde de birebir sorumlu tutmaktadır. Bundan dolayı yerel yönetim kentlilerin isteklerini sadece yol, su ve kanalizasyondan ibaret görmez. Bunların yanı sıra kent sakinlerinin sosyal, kültürel, sportif ve benzeri ihtiyaçlarını da mutlaka dikkate alır ve gerekli hizmeti sunar. Sosyal belediyecilik anlayışını benimsemiş bir belediye, öncelikle kentinde yaşayanların sosyal yapısını ortaya koymalıdır. Sosyal yapı, "Sosyal Doku Tarama" sı şekilde yapılan bir çalışma ile ailelerin evlerinde ziyaret edilmeleri suretiyle çeşitli anket soruları aracılığıyla ailenin maddi durumu analiz edilerek, yardım ihtiyaçları belirlenmektedir. Bu tarama ile genel sosyal doku belirlenmekle birlikte gerçekten maddi yardıma ihtiyacı olup ancak belediyeden yardım isteyemeyen ailelere de ulaşılmış olunmaktadır (http://www.yerelsiyaset.com/V2/index.php). Bir kentin dokusunu bozan, ekonomik ömrünü doldurmuş bulunan kent kısımlarının, gerekli kentsel ve sosyal donatı hizmetleri getirilerek ve tüm doğal afet riskleri de bertaraf edilecek şekilde, sağlıklı ve modern standartlarda yeniden planlanması ve yapılandırılmasını ifade eden kentsel dönüşüm için oluşturulan projeler de sosyal belediyecilik projeleri kapsamında ele alınmaktadır.

Sosyal Belediyecilik kapsamında yapılabilecek hizmetler çok genel olarak şöyle özetlenebilir (www.pendik.bel.tr).

- Kimsesizlerin, evsizlerin, sokak çocuklarının ve muhtaç kadınların barınma ihtiyaçlarını karşılamak.
- Öksüzlere çocuk yuvaları ve kreşler yapmak.
- Yaşlılara huzur evleri tesis etmek.
- Sağlık merkezleri, sağlık ocakları, gezici sağlık otobüsleri, öntanı merkezleri hizmete sokmak.

- Hastaneler civarında hasta yakınları için misafirhaneler oluşturmak.
- Kültür, sanat ve spor tesisleri açmak.
- Tiyatro, sinema, kütüphane ve kültür merkezlerini mahallelere kadar yaygınlaştırmak.
- Fakir, muhtaç ve yaşam mücadelesi veren kesimlere yönelik aş evleri ve imarethaneler kurmak.
- Özürlüler için ulaşım, eğitim ve sosyo-kültürel ortamlarda kolaylık sağlayıcı tedbirler almak.
- Beceri ve meslek edindirme kursları açmak.
- Park-bahçeler ve piknik alanlarını yaygınlaştırmak.
- Doğal dengeyi koruyan ve çevresel şartları düzenlenmiş ucuz konut alanları üretmek.
- İş kuracak kadın ve gençlere yönelik rehberlik yapmak, makine ve ekipman desteği sağlamak.
- Tanzim satış mağazaları ve ekmek fabrikaları kurmak.
- Gıda, kömür, ilaç, kırtasiye malzemesi yardımı yapmak.
- Toplumsal gruplar, sivil toplum kuruluşları ve kitle örgütlerine rehberlik etmek, onlarla dayanışma ve yardımlaşmayı geliştirmek.
- Gençlerin, engellilerin ve kadınların toplumsallaşmalarını sağlayacak merkezler açmaktır.

Sosyal belediyecilik için söylenecek çok olumlu şeyler olmakla birlikte, dört temel konuda tenkit edilmektedir. *İlki,* sosyal belediyeciliğin aşırı bir anlam ve uygulama daraltmasıyla, ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yapma olarak algılanması sorunudur. *İkincisi,* bunun zaten böyle olması gerektiği gibi, bir meşrulaştırma yanılsaması sorunudur. *Üçüncüsü,* belediyeciliğin fiziki, sosyal ve kültürel boyutlarıyla bütüncül bir olgu olarak algılan(a)maması sorunudur. *Dördüncüsü ise*, sosyal belediyeciliğin, belediyecilik anlamında ulaşılması gereken en ileri aşama olarak kabul edilmesi sorunudur *(*www.sosyalpolitikalar.com).

Sosyal Belediyeciliğin işlevleri; sosyalleştirme, sosyal kontrol ve rehabilitasyon; mobilize etme, yönlendirme, kılavuzluk ve rehberlik etme; yardım etme, gözetme ve yatırım olarak sıralanabilir. Sosyalleşme, sosyal kontrol ve rehabilitasyon; sosyalleşme, toplumun bir parçası haline gelme; kişinin aile, okul, mesleki örgütler gibi içinde yer aldığı toplumsal kurumların ve genelde yaşadığı kültürel ortamın kendisinden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşmayı öğrenme sürecidir. Bireylerin devletin sosyalleştirme ağının dışında kalmaları birçok soruna sebep olabilmektedir. (Toplumdan dışlanmış, toplumsallaşamamış bireylerin şehirlerde doğurduğu problemler meydanda olup, mahallelerinde, sokaklarında huzursuzluk kaynağı olmaktadırlar.) Belediyeler bu çerçevede bir nevi sosyal eğitim işlevi görebilirler. Zaten evinin bahçesinde hayvan besleyerek, yüksek sesle müzik dinleyerek veya etrafa hoş olmayan koku ve görüntü saçarak çevreyi rahatsız eden vatandaşlarla ilgilenme yetkisi cezai anlamda belediyelere aittir. İnsanların toplum içinde nasıl davranmaları gerektiği konusunda da belediyelerin eğitici olmaları bu fonksiyonları tamamlayıcı mahiyettedir. Yerel idareler toplumsal düzenin devamının sağlanmasına yönelik olarak bireye toplumsal beklentilere uygun davranış, kural ve değerler aşılama manasında sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görebileceklerdir. Kıraathane toplantıları, halk meclisleri, esnaf gezileri, afişler ve mahalle kütüphaneleri aracılığıyla belediyeler halka daha yoğun olarak mesaj verebilmektedirler. Mobilize etme, yönlendirme, kılavuzluk ve rehberlik etme; toplumsal kesimlere yönelik olarak danışmanlık hizmeti verme, onları belli gün ve olaylarda yönlendirme, halka sorunlarını nasıl ve hangi kurumlarla çözebilecekleri konusunda yardımcı olma gibi işlevler belediyelerce yürütülebilmektedir (Tüketici Danışma Merkezleri gibi). Yardım etme, gözetme; yerel idareler beldelerindeki fakir ve muhtaç vatandaşların bilgilerine kolaylıkla sahip olabilmekte, onların sosyo-ekonomik durumlarını izleyebilmekte, asgari yaşam sınırında olanlara gıda, kömür, ilaç, kırtasiye malzemesi, tekerlekli sandalye gibi yardımlarda bulunabilmektedir. Kış gecelerinde ev ev gezerek, vatandaşın ne yediği, ne yaktığı, öğrenim durumunda olanların ne tür ihtiyaçları olduğu gibi konuları başkaca takip eden bir kurum ve mekanizma da mevcut yapı içinde geliştirilememiştir. Yatırım; yerel idareler halkın geçim sıkıntısını gidermeye yönelik olarak köklü tedbirler alamamakla birlikte, kolaylaştırıcı bir takım hizmetlere yönelebilmektedirler. Tanzim satış mağazaları, ekmek fabrikaları, aşevleri, sığınma evleri, sağlık ocakları, mahalle kütüphaneleri bunlardan sadece bazılarıdır. Bu hizmetlere yönelik olarak yerel idarelerin yatırımlara girişmeleri bir zorunluluk olarak görülmektedir (Akdoğan,1999).

Kültür hizmetleri, özürlü çocuk ya da yetişkinlere sahip çıkılması, gençlik merkezleri oluşturulması, vatandaşların kendilerini geliştirmelerini sağlamak, konut üretimi konulu projeler sosyal belediyecilik anlayışı ile oluşturulacak proje örnekleri olarak gösterilebilir.

Avrupa'da sosyal belediyecilik uygulamaları genel olarak, tavsiye, bilgi ve danışmanlık; sosyal bakım-koruma, sağlık ve güvenlik; alan geliştirme; konut; eğitim hizmetleri; eğlenme-dinlenme-kültür; piyasa düzenlemeleri ve işletmelere ilişkin hizmetler; çevre ve plânlama; caddeler ve ulaşım-taşımacılık ile gıda ve perakende piyasalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Muharrem Es sosyal belediyecilik temelinde yapılan hizmetleri detaylı bir şekilde aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Yerel sosyal ve kültürel hizmetler: Evde bakım, günlük bakım ve geçici sürelerle bakım, barınma ve sağlık destek merkezlerinin tesisi, konut koşullarının dizaynı, bakıcılık-koruyuculuk yapanlara yönelik hizmetler gibi yaşlı ve engellilere ilişkin hizmetler ile çocukları ve aileleri koruma hizmetleri bu grup altında yer almaktadır.
- Yerel iktisadi kalkınma: İşletmelerin ihtiyaç duyduğu kalifiye işçilerin, yetiştirilmesini sağlayacak eğitim yardımlarının sağlanması.
- Diğer hizmet sahaları: Tıbbi yönlendirme birimi, aile içi şiddetin önlenmesi, eğlence ve kültür, suçun önlenmesi ve toplum güvenliği, yardımlar (engelli evlerinin tamiri, bedava kitap ve elbise dağıtımı, bedava okul yemeği verme, işletmelere ilişkin yardım ve ödüller gibi), aydınlatma, ulaşım, temizlik, bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri (halk danışma bürolarının kurulması, konut ve sağlık gibi birçok alanda vatandaşlara bilgi verilmesi, doğum, işe yerleştirme, aile, sağlık ve tıbbi konularda bilgilendirme ve yönlendirmelerde bulunulması hukukî tavsiyeler), uyuşturucu, ilaç ve alkol birimlerinin kurulması, eğitim psikolojisi ve rehberlik hizmetleri ile göçmenlere ilişkin hizmetler (Es, 2007: 50).

Batı'da sosyal belediyecilik hakkında bir fikir sahibi olabilmek adına İngiltere'de faaliyet gösteren Yerel Yönetimler Derneği (Local Governments Association -LGA-)'nin hâlihazırda üzerinde çalıştığı projelerden bazıları aşağıda kısaca özetlenmiştir (http://www.sonbaski.com).

Fuhuşla Mücadele; fuhuşun toplum üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmak amacıyla belediyelerin ne tür çalışmalar yürütebileceği üzerinde sürdürülen proje. Göçmen ve Sığınmacılarla İlgili Proje; göçmen ve sığınmacıların iskânı konusunda belediyelere yüklenen sorumluluklar ile ilgili yürütülen proje. Yoksul Çocuklar Projesi; merkezi hükümetin yoksul çocukların sayısını 2010 yılına kadar yarıya indirilmesi amacıyla yürüttüğü projede yerel yönetimlerin nasıl rol üstleneceği ve bu konudaki katkılarının neler olması gerektiği konusunda yürütülen proje. Yerel Yönetimler Eliyle Sunulan Hizmetlerde Tercih Olanağı; belediyelerin sundukları hizmet yelpazesinin genişletilmesi ve vatandaşa daha geniş bir tercih olanağının sunulması ile ilgili yürütülen proje. Toplumsal Birlik ve Kentlilik Bilinci; daha bütünleşmiş bir toplum yapısı oluşturmak amacıyla farklı toplum kesimleri arasındaki uyumu geliştirmeye yönelik yürütülen proje. Müşteri Odaklı Performans Yönetimi; belediyelerin performans yönetimini vatandaş odaklı hale getirmek için özel sektör ve diğer kamu kurumlarının bu konudaki tecrübelerinden yararlanmayı amaçlayan araştırma projesi. Aile İçi Şiddet; Aile içi şiddetin azaltılması ve mağdurların desteklenmesi konusunda yürütülen proje. E-Belediye; yeni teknolojilerden belediyelerin hizmet sunumunda ve vatandaşla iletişiminde daha çok yararlanması amacıyla yürütülen proje. Ekonomik Canlılığın Paylaşılması; yerel firmaların, iş olanaklarının ve refahın geliştirilmesi konusunda belediyelerin üstlenebileceği fonksiyonların artırılması ile ilgili proje. Ruh ve Beden Sağlığı; yerel yönetimlerin ruh ve beden sağlığı ile ilgili hizmetlerin sunulmasında gelecekte üstlenecekleri rolün tanımlanması ile ilgili proje. Yerel Demokrasinin Güçlendirilmesi; bir belediyenin sınırları içerisinde yaşayan hemşerilerin gücünü artırarak onların yaşadıkları yer ile ilgili alınacak kararlara katılımını destekleyecek yeni yerel yönetişim yaklaşımları geliştirmek ile ilgili proje. Kırsal Hizmetler; siyasi iktidarların kırsal (tarım) alanların geleceği ile ilgili belirleyeceği stratejileri etkilemek üzere ortak girişimde bulunmaya yönelik proje. Sürdürülebilir Enerji ve İklim Değişiklikleri; bu konularla ilgili yerel yönetimlerin önemini merkezi hükümete gösterebilmek ve enerji konusunda hazırlanacak stratejileri etkileyebilmek amaçlı proje.

Ülkemizde sosyal belediyecilik anlayışına bakıldığında; sosyal belediyeciliğin köklerinin Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzandığı görülmektedir. Ülkemizde ilk belediye teşkilatı 1854 yılında kurulmuştur. Belediyelerle ilgili ilk kapsamlı düzenleme 1930 yılında yürürlüğe girmiş ve yaklaşık 75 yıl boyunca halka en yakın yönetim birimi olan belediyeler bu yasa çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Aslında belediyeler her ne tür faaliyet yapmak isteseler yasal temelini bu yasada bulabilmişlerdir. Gerçekten de Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar belediyeler, kaynak yetersizliği nedeniyle yeterli düzeyde olmamakla birlikte temel kentsel ve sosyal hizmetlerin sağlanmasında yegâne kurum olmuşlardır. 1950'li yıllarda başlayan nüfus artışı ve göçler, kent nüfusunun artmasına ve belediyelerin önceliklerini sosyal politikalardan ziyade temel kentsel altyapı ve hizmetlerinin karşılanması konusuna yöneltmesine yol açmıştır. Kaynak sorunu bugün de devam etmekte ve birçok belediye, kentsel hizmetleri dahi yeterince yerine getirememektedir. 1950'li yıllardan itibaren 1580 sayılı yasa ile belediyelere verilmiş olan birçok sosyal ve kültürel içerikli görev, bu görevlerin merkezi idare veya başka kurumlara verilmesinden değil, kaynak yetersizliği nedeniyle belediyelerin ilgisizliğinden dolayı zamanla bu kurumların görev alanları dışında kalmıştır. Kuşkusuz bu dönemde birçok belediye, bu kurumların eğitim, konut, sağlık, sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanlarındaki yetkinliklerini ortaya koyan başarılı projelere de imza atmışlardır. 1990'lı yılların başından itibaren geçmiş döneme göre nispeten gelirleri artan bazı belediyeler, bir yandan eğitim ve kültür düzeyi değişen, kentsel ve sosyal hizmet talebi büyüyen ve çeşitlenen nüfusun, diğer yandan ülkenin birbiri ardına yaşadığı krizlerden dolayı göçle gelen veya giderek yoksullaşan kentli kitlelerin ihtiyacını karşılamak için sosyal yardım ve sosyal hizmet merkezli sosyal politika önlemlerine daha fazla pay ayırmaya başlamışlardır. Geçmiş dönemlerden fakir, kimsesiz, özürlü ve yaşlı kimselere aşevlerinde sıcak yemek, yiyecek, giyecek verilmesi biçiminde devralınan sosyal yardım uygulamaları, 1990'lı yıllardan sonra hem tür, nitelik ve kapsam olarak artmış, hem de hizmet alanlarına göre farklı belediye kurumları tarafından sağlanır hale gelmiştir. Özürlüler merkezleri, huzurevleri, kadın ve çocuk sığınma ev ve merkezleri, hastaneler,

poliklinikler ve sağlık merkezlerinin kurulması, kapsamlı meslek ve beceri kazandırma kurslarının düzenlenmesi gibi hizmetler birçok büyükşehir belediyesinin temel hizmetleri arasına girmiştir. Bazı büyükşehir belediyeleri tarafından sağlanan bu hizmetler, giderek yaygınlaşmaktadır (Ersöz, 2007: 148-149).

Ülkemizde sosyal belediyecilik uygulamaları anlamında tecrübeli belediyeler olmakla birlikte, uygulamaların yaygınlığı açısından istenilen noktadan henüz uzak olunduğu söylenebilir. Bununla birlikte, ülkemizdeki sosyal belediyecilik uygulamalarında genellikle benzer sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Sosyal belediyecilik uygulamalarında karşılaşılan temel sorunları Ateş aşağıdaki gibi özetlemiştir.

- ✓ Yerel kamu yöneticilerinin sosyal belediyecilik olgusuna negatif yaklaşmaları ve sosyal politikalar konusundaki bilinç eksikliği.
- ✓ Sosyal yardım ve sosyal politika uygulamalarına temel teşkil edecek verilerin yetersizliği.
- ✓ Çeşitli belediyeler arasında koordinasyon eksikliği. Örneğin, aynı anda farklı belediyelerden yardım alan kişilerin varlığı söz konusudur. Bu durum bir sorun olmakla birlikte aynı zamanda sosyal belediyeciliğin istismarı anlamına gelmektedir.
- ✓ Yerel yönetimlerce uygulanan sosyal faaliyetlerin, zaman zaman birbiriyle koordinasyon içinde olmaksızın farklı birimlerce yürütülmesi.
- ✓ Sosyal hizmetlere merkezi yönetim tarafından da büyük önem vermesinden dolayı sosyal hizmet ve yardımların sunumunda çok başlılık ve kaynak israfının meydana gelmesi.
- ✓ Kendi cari harcamalarını bile karşılamakta zorlanan küçük belediyeler ile özellikle borçlu ve merkezi yönetimden aktarılan kaynaklara bağımlı olan belediyeler için, sosyal belediyecilik uygulamaları açısından kaynak yetersizliği söz konusudur.
- ✓ Yeni belediye kanunlarının verdiği çok geniş yetki ve imkanlar olmakla birlikte, çeşitli nedenlerle (kültürel, iktisadi ve idari) halkın belediye yönetimine katılımı ve denetiminin uygulamada oldukça yetersiz kalması.
- ✓ Belediyelerde, sosyal politika ve sosyal hizmetler alanında yeterli uzman personelin bulunmaması.
- ✓ Sosyal Belediyeciliğin standardının olmaması nedeniyle belediyelerin kendi hizmet standartlarını kıyaslama yoluyla veya kendilerince belirlemesi. (Ateş, 2009: 93-94).

Ülkemizde, sosyal belediyecilik proje örneklerinin daha çok kültür hizmetleri, özürlülere sahip çıkma, gençlik merkezleri, vatandaşların kendilerini geliştirmelerini sağlamak ve konut üretimi içerikli olduğu görülmektedir (http://www.erolkaya.org)**.** Bu bağlamda günümüzdeki "Sosyal Belediyecilik Proje" örneklerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

- ➢ Meram Belediyesi, korunmaya muhtaç çocuklar için açtığı Çocuk Sığınma Evleriyle birlikte kimsesiz yaşlıların ev temizliği ve ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamaktadır (http://www.meram.bel.tr).
- ➢ Altındağ Belediyesince, Doğantepe Yaşlı Barınma Evi ile maddi durumu iyi olmayan yaşlı vatandaşların ya tek başına, ya da eşi ile birlikte 45 metrekarelik dairelerde yaşamlarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Bunun dışında Ankara dışından gelen ve belediye sınırları içindeki hastanelerde tedavi gören hasta ve hasta yakınlarını ağırlamak amaçlı dördüncü "Konukevi" faaliyete geçirilmiştir *(*http:// www.altindag-bld.gov.tr).
- ➢ İzmir Büyükşehir Belediyesi, kent merkezinden uzak semtlerde oturan kadınlara yönelik "Kentimi Tanımıyorum" projesi ile 2006 yılından bu yana 4 700 kadın gezilere katılarak yaşadıkları kenti tanıma fırsatı bulmuşlardır. Ayrıca " Yeni Doğan Bebeklere Hoşgeldin" projesi ile her bebeğin ortalama 15 günlük bez ihtiyacının karşılanması hedeflenerek aile bütçesine katkı sağlanması amaçlanmıştır (http://www.izmir.bel.tr).
- ➢ Konya Büyükşehir Belediyesince, sosyal veri merkezi oluşturularak, mahallelerin sosyal doku haritası hazırlanmıştır. Proje sayesinde 292 mahallede yaşayan 180 bin 990 ailenin sosyal durumu belirlenmiştir. Diğer taraftan başlatılan şefkat projeleri kapsamında her gün bin 200 aileye mahalle bakkallarından ihtiyaçları kadar ekmeği almaları sağlanmaktadır. 2005 yılında başlatılan Evde Bakım Projesi ile bugüne kadar sosyal güvencesi olmayan özürlü, yaşlı, hasta ve bakıma muhtaç 259 aile ile istikrarlı bir şekilde ilgilenilmektedir. Konya genelindeki şehit ve gazi aileleri suyu yüzde 50 indirimli tarifeden kullanmaktadır. Konya'daki yüzde 40 ve üzeri engellilerin hem suyu yüzde 50 indirimli kullanımı, hem de toplu ulaşım araçlarından ücretsiz olarak yararlanmaları sağlanmaktadır (http://www.tumgazeteler.com).
- ➢ Fethiye Belediyesi, kadın konuk evi, huzur evi, rehabilitasyon merkezi ve sınava girecek öğrencilere verilen bedava kitaplar gibi hizmetler ile Konya Belediyeler Birliği Tarafından Düzenlenen Sosyal Belediyecilik ile İlgili Proje Yarışmasında ödüle layık görülmüştür (http://www.haberler.com).
- ➢ İstanbul ve Kocaeli illerinde çeşitli ilçe belediyelerinin bünyelerinde kapsamlı ve geniş tabana yayılmış bir Sosyal Sorumluluk projesi olan "Her Okula Bir Havuz" isimli projeyi destekleyen belediyeler tarafından uygun görülen ilköğretim binalarının bahçelerinde kurulacak portatif havuzlarda çocuklara ve gençlere ücretsiz yüzme eğitimleri verilmektedir. 20 havuzda 80 yüzme antrenörü ve 120'ye yakın yardımcı personel görev alarak, iki ay içerisinde 30 bin öğrenciye ulaşılması planlanmaktadır (Sabah, 2009: 6).

Biga İlçesi ve Biga Belediyesine Genel Bir Bakış

Biga, Marmara Bölgesi'nin Güneybatı bölümünde yer alan Çanakkale İline bağlı bir ilçedir. Genel yüzölçümü 1331 km^2 dir. 2008 yılı sonu itibari ile 81 363 nüfusa sahiptir. Biga ilçe sınırları içinde ilçe merkezi dışında 6'sı bucak merkezi ve 106'sı köy olmak üzere 112 yerleşim birimi mevcuttur. İlçe merkezinde 8 mahalle bulunmaktadır. Biga adının Latince kökenli bir sözcük olduğu ve "iki atla çekilen iki tekerlekli araba" anlamı taşıdığı bilinmektedir. Çanakkale ilinin en büyük ilçelerinden biri olan Biga, kendi adı ile adlandırılan Biga Yarımadası üzerinde kurulmuştur. Biga İlçe merkezi, Çanakkale-Bursa İlleriyle Çan İlçesi karayollarının kesiştiği yerdedir (http://www.bigabelediyesi.com).

Biga'da Belediye Örgütü 1870 yılında kurulmuştur. Biga'nın ilk imar planı 1904 yılında, büyük yangından sonra yapılmıştır. Belediyede mevcut, yangından sonra tanzim edilen imar haritası altında hicri takvime göre 21 Mart 1321 tarihi (1905) yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde kasabanın ilk imar planı, 1948 yılında yapılmış olup, imar planı üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmakla birlikte 'Nazım Planı' 1995 yılında tamamlanmıştır. 2007 yılı itibari ile şehir nüfusunun %40 oranında artışı ve yoğunlaşan imar tadilat talepleri ile birlikte yeni revizyon imar planı çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar ile imar plan sınırları 100 hektar arttırılmış ve temmuz 2009 tarihinde belediye meclisince onaylanmıştır. İmar planı çalışması gelecek 20 yıllık şehir yaşamının tüm ihtiyaçları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Biga'da ilk elektrik santrali 1923 yılında kurulmuştur. 1960 yılında şebeke, 1965 yılında ulusal elektrik ağına bağlanmıştır. İlk motorlu itfaiye teşkilatı da 1929 yılında kurulmuştur. Biga'da ilk park, 1928 yılında açılmıştır. 2004–2008 yıllarında mevcut parklar yepyeni bir formatla yeniden dizayn edildiği gibi 85. Yıl Milli Egemenlik Parkı, 80.Yıl Cumhuriyet Parkı, Kutlu Doğum Parkı, Engelliler Parkı yanı sıra 30 yeni çocuk parkı ilçeye kazandırılmıştır. Biga Belediyesi'nde ilk bando teşkilatı 1917–1918 yıllarında kurulmuş ve zamanımıza kadar gelmiş olup, hala faaliyetlerine devam etmektedir. Biga'ya ilk içme suyu 1932 yılında getirilmiştir. 2004–2005 yıllarında şehrin su değerleri %100 artırılmış olup, yeni projeler ile 2040 yılına kadar su ihtiyacının sağlıklı bir şekilde karşılanması planlanmıştır. Biga Belediyesi mezbaha tesisleri ile sebze ve meyve hali 1950'li yıllardan beri hizmet vermektedir. 2010 yılı Şubat ayında belediye'ye teslim edilecek "Atık Su Projesi " 2010 yılı içerisinde uygulaması gerçekleşecektir. Yeni Revizyon İmar Planı ile 70.000 nüfuslu Biga'ya hizmet verecek yeşil alanlar, rekreasyon alanlar, teknik altyapı alanları, eğitim-öğretim alanları, belediye hizmet alanları, ticari alanlar, sosyo-kültürel tesis alanları ve dini alanlar, konut alanları belirlenerek çağdaş şehir standartlarına sahip marka şehir vizyonu öngörülmüştür

Bugünkü mevcut durum içerisinde belediyede; 63 memur, 87 işçi, 4 sözleşmeli personel ve 2 kısmi zamanlı sözleşmeli olmak üzere toplam 156 kişi çalışmaktadır. Belediyenin 304 adet gayrimenkulü bulunmakta olup, bunların 255 adeti kiraya verilmiştir (Mehmet Özkan ile Mülakat, Biga, 14 Temmuz 2009).

Biga Belediyesinin 1999-2008 Dönemi Tamamlanan ve Yürütülen Projeleri

Çalışmanın bu kısmında; çalışma sürecinde belediye yetkilileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve envanterlerinde bulunan belgelerde yer alan veriler incelenmiştir. Elde edilen bulgular bu bölümde proje bazında irdelenmiş olup, 1999-2008 yılları arasında tamamlanmış ve devam eden projeler yer almaktadır. Ayrıca, belediyenin sosyal belediyecilik uygulamalarına yer verilmiştir. Belediye Başkanı ile yapılan görüşmeler ve kendisinden temin edilen dokümanlar doğrultusunda aşağıda yer alan proje verileri oluşturulmuştur.

Döner Sermaye Saymanlığı Yeşilkent Toplu Konut Projesi:

Amacı: Nüfus artışının gerektirdiği konut ihtiyacını karşılamaktır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Temmuz 2002 - Temmuz 2007.

Maliyeti ve Kaynakları: Maliyeti 11 370 000 YTL'dir. Harcamaların %12'si belediye kaynaklarınca, % 88'i Döner Sermaye Saymanlığı'na üye vatandaşlar tarafından karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmetten konut sahibi olma talebinde bulunan vatandaşlar faydalanmaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Kentteki konut ihtiyacının karşılanmasına kısmen katkı vermiştir. Düzenli kentsel yaşam alanı oluşturulması amacına da ulaşılmıştır.

Mezbaha Projesi:

Amacı: Sağlıklı kırmızı et üreterek, halka hizmet etmek ve belediyeye gelir sağlamaktır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Ekim 2002 - Ekim 2003.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 1 200 000 YTL olup, tüm harcamalar Belediye tarafından karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hayvan üreticileri ve belediye sınırları içindeki kasaplar aracılığı ile tüm belde halkına hizmet etmektedir.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Hijyenik et üretimi sağlanması en büyük faydadır. Böylece halk sağlığı gözetilip, hayvanlarda rastlanan hastalıkların insanlara geçmesi önlenmiş olmaktadır. Ayrıca belediyeye aylık ortalama 40 000 YTL gelir sağlamaktadır. Ayda ortalama 1800 adet büyükbaş hayvan, 3000 adet de küçükbaş hayvan kesimi gerçekleştirilmektedir.

Kapalı Çarşı ve Otopark Projesi:

Amacı: Ticari yoğunluğu yüksek olan şehrin, şehir merkezine en yakın noktada alışveriş mekanları oluşturmak ve otopark ihtiyacının karşılamaktır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Temmuz 2003 - Nisan 2005.

Maliyeti ve Kaynakları: Kat karşılığı olarak verilmiş 32 adet işyeri belediyeye kazandırılmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Kafeterya bölümlerinde tüm kentliye hizmet vermekle birlikte, ağırlıklı olarak gençlere hitap etmektedir. Otopark 60 araçlık olup, tüm belde sakinlerine hizmet etmektedir. İşyerlerinde ise belde esnafı faaliyet göstermektedir.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Şehir merkezinde, kolay ulaşılabilir bir mekân olması sebebiyle halkın alışveriş ihtiyacını karşılama kolaylığı sağlanmıştır. Ayrıca belediye de kat karşılığı elde ettiği dükkanlardan bir kısmını satarak, bir kısmını da kiraya vermek sureti ile önemli ölçüde gelir elde etmiştir.

Kapalı Pazar Yeri Projesi:

Amacı: Halkın pazar alışverişini hava şartları ne olursa olsun rahatlıkla yapabileceği hizmeti veren bir alandır. 1 000 perondan oluşmaktadır. 20 000 m^2 kapalı alanı ile aynı zamanda her yıl düzenlenen Ticaret ve Sanayi Fuarı ve panayır türü etkinliklere de ev sahipliği yapan bir mekân işlevi görmektedir. Ayrıca akşamları açık hava düğün salonu olarak da hizmet etmekle birlikte afet vb. hallerde bir sığınak vazifesi görebilecek niteliktedir.

Başlama ve Bitiş Zamanı: 18 Eylül 2005 - 18 Mart 2006.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 3 000 000 YTL olup, harcamaların %50'si pazar esnafından katkı payı alınarak, %50'si belediye kaynaklarınca karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmet amaçlı yapılan yapı etkinlik amacına göre pek çok kesime hitap etmektedir. Pazar yeri ve açık hava düğün salonu olarak kullanıldığında tüm Biga halkına hitap etmektedir. Fuar yapıldığında bölge bazındaki tüm esnaflara ev sahipliği yapmaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Kentin içinde, dar sokak aralarında yapılan pazar alış-verişi, yerini kentin merkezinde her yerden kolaylıkla ulaşılabilen, düzenli ve hava koşullarından etkilenilmeyen bir Pazar alış-verişine dönüşmesi sağlanmıştır.

Toplu Konut Projesi:

Amacı: Nüfus artışının gerektirdiği konut ihtiyacının karşılanmasıdır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: 1.etap Mart 2006 - Eylül 2007 (224 konut+ticaret merkezi), 2.etap Temmuz 2007 - Kasım 2008 (144 konut+cami+ilköğretim yapısı).

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmetten konut sahibi olma talebinde bulunan vatandaşlar faydalanmaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Kentteki konut ihtiyacının karşılanmasına kısmen katkı vermiştir. Ayrıca düzenli kentsel yaşam alanı oluşturulması amacına da ulaşılmıştır.

Okullara Yönelik Sosyal Donatı Projeleri:

Amacı: Çocuklarımızın sosyal ve kültürel aktivitelerini daha sağlıklı ve zengin koşullarda gerçekleştirmelerini sağlamaktır. Bu projeler ile bir ilköğretim okulu bahçesine sentetik yüzeyli futbol sahası, bir okula dört ek derslik, bir okula soyunma odaları ve kantin, beş okula basketbol ve voleybol sahaları, bir okula tenis kortu, tüm ilköğretim ve ortaöğretim okullarının çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir.

Başlama ve Bitiş Zamanı: 2006 - 2008 yılı sonu.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 1 000 000 YTL.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Tüm öğrenciler faydalanmaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Okulların bahçe düzenleme sorunları ortadan kalkmış olup, çocuklarımızın Beden Eğitimi derslerini ve dinlenme ihtiyaçlarını daha sağlıklı ve güvenli koşullarda gerçekleştirmesi sağlanmıştır.

Engelliler Lokali ve Parkı Projesi:

Amacı: Engelli vatandaşların sosyal yaşamlarını kolaylaştıracak yaşam alanlarının oluşturulmasıdır. Proje, engelli vatandaşlar için lokal ve engelli çocuklar için park olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Mart 2007 - Eylül 2007.

Maliyeti ve Kaynakları: Harcama toplamı 250 000 YTL olup, tüm harcamalar belediye tarafından karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Lokal; engelli vatandaşların derneği niteliğinde olan mekân, onların özel günlerinde bir araya gelmelerine ve her türlü toplantılarını gerçekleştirmelerine imkan sağlamaktadır.

Park ise, engelli çocukların engelli olmayan çocuklar gibi oynaması ve eğlenmesine imkan sağlamaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Engelli vatandaşların özgüven kazanmasını ve çevre koşullarından etkilenmeden mutlu olmaları sağlanmıştır.

Onsekiz Eylül Futbol Sahası Projesi:

Amacı: Belde de faaliyet gösteren amatör spor kulüplerinin spor sahası ihtiyacını karşılamak ve daha sağlıklı, güvenli koşullarda sportif aktivitelerini gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Eylül 2007 - Mart 2008.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 450 000 YTL olup, % 30'u Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından, %70'i Belediyemiz kaynaklarınca karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmetten dört futbol kulübü, eğitim kurumları ve tüm genç çocuklar faydalanmaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Belde de faaliyet gösteren futbol kulüplerinin ve eğitim kurumlarının müsabaka ve antrenman saha sıkıntısı ortadan kalkmıştır. Belde de yer alan eğitim ve öğretim kurumlarının bayram provalarında ihtiyaç duyduğu alan olarak değerlendirilmektedir. Gerekli görüldüğünde konser ve bayram etkinlikleri de düzenlenmektedir.

Sosyal Aktivite Merkezi Projesi:

Amacı: Düğünlerin yapılacağı ve sosyal aktivitelerin gerçekleştirileceği 1330 m^2 alan üzerine inşa edilmiş bir merkezdir. Düğün salonu, kafeterya, lokal, kahvehane ve açık hava düğün salonu olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Düğün Salonu; zemin katta gelin odası, hazırlık-servis bölümü, wc., sahne ve sahne arkası bölümleri ile V.İ.P konuklarında ağırlanabileceği asma kattan ibarettir.

Kafeterya; konumu nedeniyle kent merkezine yakınlığı dolayısı ile bir toplanma yeri, oturma-dinlenme niteliği taşımakta olup, kafeterya, tuvalet ve mutfak bölümleri ile birlikte 160 m^2'dir.

Açık Hava Düğün Salonu; yazın düğün salonu olarak kullanılan mekan, gelin odası, depo bölümleri ile pazar yerine de hizmet eden umumi tuvaletten oluşmaktadır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: 13 Kasım 2007 - 25 Ağustos 2008.

Maliyeti ve Kaynakları: Harcama toplamı 1 197 269 YTL olup, tamamı belediye kaynaklarınca karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmet amaçlı yapılan merkez etkinlik amacına göre farklı kesimlere hitap etmektedir. Açık hava ve kapalı düğün salonu ile tüm Biga halkına hitap eden proje, lokal bölümü ile daha çok sporsal faaliyetlerle ilgilenen vatandaşlara, kahvehane bölümü ile ise hal binası çalışanlarına hitap etmektedir. Kafeterya bölümü ile tüm halka hizmet sunmak amaçlanmakla birlikte, pazar yerine yakın olması nedeni ile köyden pazara alış-verişe gelen vatandaşlar için bir dinlenme yeri niteliği taşımaktadır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Çok amaçlı sosyal faaliyet içerikli hizmet sunumunu gerçekleştirmekle birlikte belediye bütçesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca rekabet ortamında kentte fiyatların düşmesine sebep olmak sureti ile dolaylı olarak vatandaşların tümüne hizmet sağlamaktadır. Temmuz ayına kadar 152 adet düğün yapılmış, yaklaşık 83 600 kişiye hizmet verilmiştir.

Anaokulu Projesi:

Amacı: Okul öncesi çağdaki çocukların eğitimine katkıda bulunmaktır.

Başlama ve Bitiş Zamanı: Ağustos 2008 - Şubat 2009.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 400 000 YTL. Harcamaların %30'u Milli Eğitim Bakanlığı'nca, %70'i belediye kaynaklarınca karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Okul öncesi çağdaki çocuklar.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Kentte okul öncesi eğitim kurumunun sadece bir tane olması hizmetin ne denli gerekliliğini ortaya koymaktadır. Günümüz koşullarında sadece çalışan annelerin değil tüm çocukların okuma hakkı gözetildiğinden, ikinci anaokulu olarak Biga Belediyesi Anaokulu inşaatı tamamlanmış olup, 2009-2010 öğretim yılında faaliyet gösterecektir.

Halimbey Köşkü'nün Kent Müzesi Olarak Restorasyon Projesi:

Amacı: Binlerce yıllık geçmişleri ve üzerinde yaşanılan toprakların ev sahipliği yapmış olduğu uygarlıkların oluşturduğu kültürel birikimin taşıyıcısı olan kentlerimizin, bu uygarlıklardan kendi payına düşen mirası, modern müzecilik anlayışı doğrultusunda, teknolojinin imkanlarından da yararlanarak bugünkü kuşaklara taşıyabilmektir.

Başlama ve Bitiş Zamanı: 03 Eylül 2008 – 03 Haziran 2009, 03 Temmuz 2009'a kadar ek süre talep edilmiştir.

Maliyeti ve Kaynakları: Toplam harcama 437 194,15 YTL olup, harcamaların %60'ı İl Özel İdaresi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Fonu tarafından, %40'ı Belediye kaynaklarınca karşılanmıştır.

Hizmetten Faydalanan Kesimler: Hizmetten tüm kentli ve yerli yabancı turistler faydalanacaktır.

Hizmetten Sağlanan Faydalar: Hizmete henüz açılmamıştır (Mehmet Özkan ile Mülakat, Biga, 14 Temmuz 2009).

Bu projelerden "Kapalı Pazar Yeri Projesi", T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nce (MBBB) düzenlenmiş olan "En Güzel Proje Yarışmasında" 2007 yılında ödül almıştır. Ayrıca "Engelliler Parkı ve Lokali Projesi" MBBB tarafından düzenlenen sosyo-ekonomik ve kültürel projeler kategorisinde ilçe belediyeleri arasında yapılan değerlendirmeler sonucunda "Örnek Belediyecilik Projeleri Yarışması" nda 2008 yılında dereceye girerek sergilenmeye değer proje ödülüne layık görülmüştür. Aynı zamanda ulusal düzeyde yayın yapan Şehir ve Başkan Dergisi tarafından 471 gazetecinin oy kullanması sureti ile 406 belediye başkanı arasından 19 farklı kategorinin yer aldığı yarışmada 2008 yılında "Yeşil Alana Katkı ve Çevre Düzenlemeleri" dalında yılın belediye başkanı olarak Biga Belediye Başkanı "Kent Ödülü" ne layık görülmüştür (Biga Belediyesi Bülteni, 2008: 6-7).

Biga Belediyesi, sosyal belediyecilik uygulamalarını gerçekleştirmek amacı ile kurulan "Ak Masa" aracılığı ile; her akşam yaşlı, yoksul ve yemeğini yapamayacak durumda olan vatandaşlara dağıtımı belediye araç ve elemanları tarafından yapılan üç kap sıcak yemek dağıtımını gerçekleştirmektedir. Alo özürlüyüm diyen vatandaşların evlerinden alınıp istenilen noktaya ulaştırılması hizmeti verilmektedir. Sağlık imkanı olmayan vatandaşlara doktor ve ilaç gibi sağlık imkanları sağlanarak tedavileri ile ilgilenilmektedir. Evlerdeki az kullanılmış giysi ve eşyalar ile kullanılmayan ilaçlar toplanarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Yaşlı, kimsesiz ve yatalak hastaların kişisel bakım ve temizliklerinin yapılması sağlanmaktadır. Her yıl bin aileye erzak yardımı, beş yüz aileye yakacak yardımı, kırk altı aileye fakir aile yardımı, yüz yetmiş fakülte ve meslek yüksekokulu öğrencine burs yardımı yapılmaktadır. İş arayanlar ile işverenleri buluşturan birçok girişim gerçekleştirilmektedir. Çeşitli ilk ve ortaöğretim okullarına yer tahsisi, çevre düzenlemeleri, ek derslikler, sosyal ve sportif alanların inşası, araç-gereç temini, boya-badana yapılması gibi her türlü fiziki ihtiyaçların giderilmesi konusunda destek verilmektedir. Bununla birlikte, bayram kutlamaları ve kurtuluş törenlerinde yarışmalarda ve SBS, ÖSS gibi ulusal düzeydeki genel sınavlarda dereceye giren öğrenciler halka tanıtılmakta ve ödüller takdim edilmektedir. İlçe Halk Kütüphanesi'ne yer tahsisi gerçekleştirilmiştir. Belde de Beyaz Bayrak (Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile verilen, temizlik ve hijyen şartlarının mükemmel olduğunu belgeleyen belge) sahibi olan okul sayısı üçe ulaşmış olup, bunun gerçekleşmesi için okullara gerekli destekler sağlanmaktadır. Çeşitli spor kulüplerine lokal, antrenman saha ve düzenlemesi gibi talep edilen her türlü lojistik destek verilmektedir. Görevlendirilen beden eğitimi öğretmenleri nezaretinde vatandaşların sabah ve akşam yürüyüşlerine ve sportif aktivitelerine rehberlik edilmektedir. Park-bahçe ve piknik alanları gibi mekanlara yenileri ilave edilip, mevcutları iyileştirilmektedir. 50 000 m^2 yeşil alan düzenlemesi ve 10 000 ağaç fidanı ekimi gerçekleştirilmiş, Belediye Çalışanları Ormanı tanzim edilmiştir. Bunların yanı sıra yeşil alanlara 40 Çocuk Oyun Grubu kurulmuştur. Yürütülmekte olan tadilat çalışmalarının sonlanması ile oluşacak "Bilgi ve Kültürevi" nde öğrenciler ücretsiz ve öğretmenler eşliğinde bilgisayarlara, süreli yayınlara ve okuma salonuna, eğlence-dinlenme ve spor aktivite alanlarına belde halkının ise sinema, sergi, tiyatro, müzik eğitimi, aerobik salonlarına kavuşması sağlanacaktır. Yaklaşık 5 000 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen çeşitli tarihi ve kültür gezileri düzenlenmiştir. Halk Eğitim ile birlikte belediye tarafından tahsis edilen mekanlarda yıl boyu çeşitli beceri ve meslek edinme kursları gerçekleştirilmektedir. Sokak hayvanlarına paraziter ilaçlama, kuduz aşısı ve hastalık belirtisi gösterenlere tedavi uygulamalarının yapıldığı sahipsiz sokak hayvanlarına hizmet veren geçici bakım evinde 40 adet sokak köpeği mevcut olup, 180 hayvan kayıt altına alınmıştır. Ayrıca faaliyete geçmesinden itibaren 71 adet kısırlaştırma operasyonu ve 180 adet kuduz aşısı ve paraziter ilaçlama yapılmıştır. Belediye "Efsanelerden Günümüze Yaşamın Şehri Biga" ile "Tanınmış Şairlerimiz ve Şiirleri" isimli kitapların basımını gerçekleştirmiştir. Ayrıca Bigalılar Zirvesi, Dünden Bugüne Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma Kongresi, Biga Değerleri Sempozyumu ile 5. ve 6. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongrelerinin ana sponsorları arasında yer almaktadır (Biga Belediyesi Bülteni, 2008).

Biga Belediyesince belde halkının yaşadıkları yer ile ilgili alınacak kararlara katılımını sağlamak ve belediyeden ne tür hizmet beklentileri olduğunun belirlenmesi amacı ile Halk Meclisi toplanarak isteyen her kesimden vatandaşın isteklerini dile getirebileceği doğrudan katılım ortamı sağlanmıştır. Diğer taraftan Kent Konseyinde yer alan halkın çeşitli kesimlerinden temsilciler aracılığı ile vatandaşın alınan kararlara ve hizmet türüne temsili katılımı sağlanmaktadır. Bunun sonucunda halkın öncelikleri belediye tarafından takip edilip, talepler doğrultusunda projeler geliştirilmekte ve gerçekleştirilecek hizmetler belirlenmektedir (Mehmet Özkan ile Mülakat, Biga, 14 Temmuz 2009). Bigalıların bir yerel yönetimden beklediklerini ölçmek amacıyla yapılmış olan araştırmada Biga'nın sorunları ile ilgili olarak sorulan soruya ankete katılanların %49,1'i ulaşım ve trafik, %49,1'i hava kirliliği, %46,4'ü işsizlik, %41,9'u çevre kirliliği, %40,1'i ise plansız yapılaşmayı çok önemli sorunlar olarak belirlemişlerdir. "Biga'da belediye hizmetleri ile ilgili karar alma aşamalarına halkın katılması için Biga belediyesi yeterli çaba göstermektedir" sorusuna ankete katılanların %30,2'si belediyenin çaba sarf ettiğini %12,6'sı aşırı çaba sarf ettiğini %17,6'sı ise biraz çaba gösterdiği yanıtını vermişlerdir (Es, vd. 2006: 6).

Sonuç

Ateş'in de ifade ettiği gibi belediye yöneticilerinin sosyal politikalar konusunda bilinç eksikliği ve sosyal belediyecilik olgusuna negatif yaklaşmaları nedeni ile birçok yerel kamu yöneticisi, sosyal politikaların önemini, sosyal barışa ve kalkınmaya sağladığı katkıyı anlamakta güçlük çekmekte ve bu hizmetleri çoğu zaman yetersiz mali imkanlara rağmen yürütülen gereksiz harcamalar olarak görmektedir (Ateş, 2009: 93). Bu bağlamda, sosyal belediyecilik, sadece ihtiyaç sahibi vatandaşlara gıda, yakacak, giyecek yardımı sağlamak değil, aynı zamanda gençlerin, engellilerin ve kadınların sosyalleşmelerini sağlayacak merkezler açmak, ucuz konut alanları üretmek, beceri ve meslek edindirme kursları düzenlemek demektir. Genel olarak sosyal dışlanma, ayrımcılık, hizmetlere sağlıklı olarak erişememe, yoksulluk gibi sosyal ve iktisadî sorunlarla mücadele etmek ve toplum içerisinde dezavantajlı olarak yaşayan kesimlere (engelliler, yaşlılar, kadınlar, gençler ve çocuklar gibi) sosyal ve ekonomik yardımlar yapmak sosyal belediyeciliğin en önemli yapıtaşlarını oluşturmaktadır.

Son yıllarda gerçekleşen pek çok yasal düzenleme, belediyelere sosyal belediyecilik uygulamaları açısından oldukça geniş yetki ve görevler vermektedir. Bu düzenlemeler ile toplumun tüm kesimlerine, özellikle dezavantajlı grup denilen engelli, sokak çocukları, yoksullar, yaşlılar, bakıma muhtaç kimseler, öksüz ve yetimler ve kadınlara ekonomik yönden yardım etmenin yanında onlara beceri ve meslek edinmelerini sağlayacak kursların açılması, sosyo-kültürel hizmetlerin artırılmasının önemini vurgulanmıştır. Ancak yasal altyapının oluşturulması ilgili yerel kamu yöneticilerinin görev ve yetkilerini gereği gibi kullanması için yeterli değildir. Bunun sağlanabilmesi için yerel yöneticilerin bilinç düzelerinin artırılması, yerel halkın kararlara katılımı ve projelerin uygulanabilmesi için kaynak temini gereklidir. Aynı zamanda sosyal belediyecilik uygulamalarında vatandaşla gerçek anlamda fiziki ve duygusal bağ kurulması gerekliliğinin yerel yönetimlerce kavranması, sosyal belediyecilikte gönüllülüğü artıracaktır. Bu bağlamda yerel demokratik katılım araçlarının daha işlevsel olarak devreye sokulması gerekmektedir. Yerel katılımın artması, sosyal belediyeciliğin toplum tarafından daha fazla denetlenmesine imkan verecek yapının oluşturulmasını da sağlayacaktır. Bu sayede sosyal belediyecilik uygulamaları belirli kesimlere veya belediye yöneticilerinin akraba ve yandaşlarına çıkar sağlandığı gibi iddiaların de azalması anlamına gelmektedir.

Sosyal belediyecilik, vatandaşın yönetime olan güveninin sağlanmasında, toplumsal patlamanın önüne geçilmesinde, yoksulluğun ve işsizliğin önlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Sosyal belediyecilik uygulamaları ilk anda belediyelerin görev alanlarını haksız yere genişlettikleri ve kaynakları gereksiz yere harcadıkları düşüncesini akla getirmekteyse de, gerçekte belediyelerin sosyal hizmetler alanında sorumluluklar üstlenmelerinin, varlık nedenlerinin ve demokratik yapılarının gereği olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte sosyal hizmetler sağlayan diğer kurumlar ve merkezi yönetimin belediyeler ile ortak hareket etmesi, sosyal hizmet ve yardımlarda çok başlılık ve kaynak israfının azaltılması sağlayacaktır. Yerel yönetimlerin, etkili sosyal belediyecilik uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri için her belediyede ilgili bir birimin oluşturulması ile birlikte yeteri kadar sosyal hizmet ve sosyal politika uzmanlarının istihdam edilmiş olması sağlanmalıdır. Sosyal belediyecilik uygulamaları, bilimsel veriler kullanılarak yapılmalıdır. Bu bağlamda, kamuoyu araştırmaları, anketler gibi istatistiki yöntemler sayesinde vatandaşların ihtiyaçlarını belirlemek mümkün olacaktır. Kültürel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin sunumunda bu veriler kullanılabileceği gibi, gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespiti de sağlanmış olacaktır. Bu çerçevede kullanılabilecek önemli bir araç, sosyal doku çalışmalarıdır. Bu çalışmalar sayesinde sosyal doku haritası çıkartmak sureti ile kentteki nüfusun gelir, yaş, sağlık ve kültür bilgilerinin envanteri oluşturulmuş olacaktır. Yerel yönetimlerce yürütülen sosyal belediyecilik uygulamaları, sosyal içerikli sorunlara yönelik çözüm önerileri ve projeleri önemli bir performans göstergesi olarak görülmektedir.

Bu anlamda çalışmada, Biga Belediyesi'nin sosyal belediyecilik uygulamalarına yönelik projeleri irdelenmiş ve somut örnekler sunulmaya çalışılmıştır. Biga Belediyesi'nin, park-bahçeler ve piknik alanlarının düzenlemesi, yaygınlaştırılması, kentin çevre düzenlemelerinin yapılması alanındaki çalışmalarıyla belediye başkanı "Yeşil Alana Katkı ve Çevre Düzenlemeleri" alanında ülke düzeyinde ödüle layık görülmüştür. Ayıca

iki ayrı proje aracılığı ile çevresel şartları düzenlenmiş ucuz konut alanları üretilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kültür, sanat ve spor tesisleri açmak, yer tahsis etmek, mevcutlara araç-gereç temini, çevre düzenlemelerinin yapılması gibi katkılar sağlandığı görülmektedir. Anaokulu açılması, çeşitli eğitim-öğretim kurumlarının çevre düzenlemelerinin yapılması, sosyal donatılarının oluşturulması, talep edilmesi halinde her türlü lojistik desteğin sağlanması ile birlikte öğrenci bursları, akademik organizasyonlara sponsorluk desteği gibi pek çok hizmet türü aracılığıyla öğrenci ve gençlere destek verilmeye çalışılan uygulamalar mevcuttur. Kültürel çalışmalar alanında; Kent Müzesi, Bilgi ve Kültürevi, tarihi ve kültürel gezilerin düzenlenmesi çalışmaları görülmektedir. Ödüle layık görülen projeler arasında yer alan Engelli Parkı ve Lokali ve özürlüler için ulaşım desteyi sağlayan alo özürlüyüm hizmeti belediyenin toplumdaki dezavantajlı kesimlere yönelik mevcut çalışmaları arasında yer almaktadır. Belediyenin alınan kararlara ve hizmet türüne yerel halkın katılımının sağlanmaya çalışıldığı da görülmektedir.

Belediyece, toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik verilen hizmetlere ilaveten meslek ve beceri kazandırılmasına, işe yerleştirilmesine yönelik çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Ayrıca sosyal belediyeciliğinin bir parametresi olan halkın her yönden iyi analiz edilmesini sağlayan sosyal doku araştırmaları yapılarak sosyal doku haritası çıkarılabilir. Bununla birlikte "Sosyal Sorumluluk SA 8000 Standardı"nın alınabilmesine yönelik çalışmalar başlatılabilir. Bilgi ve Kültürevinin faaliyete geçmesi ile birlikte burada halk eğitim ile ortak yapılan beceri ve meslek edindirme kursları belediyece gerçekleştirilebilir. İş kuracak kadın ve gençlere yönelik rehberlik, makine ve donanım desteği sağlanabilir. Belediyede sosyal belediyecilik hizmetlerine yönelik çalışan bir birim oluşturulup, uzmanlar istihdam edilebilir.

Kaynakça

Acartürk, Ertuğrul (2001). "Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumunda Alternatif Yöntemler", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (6), 46-57.

Akdoğan, Yalçın (1999). " Sosyal belediyecilik", İstanbul Dergisi, Mart Sayısı.

Akdoğan, Yalçın (2002). "Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik", Eminönü Bülteni, Şubat Sayısı.

Ateş, Hamza (2009). "Sosyal Belediyecilik", Çevre Dergisi, 16 (49), 88-95.

Ay, Ünal (2003). İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk, Nobel Yayınları, Ankara.

Aydıntan, Belgin (2008). "Küresel İlkeler Sözleşmesine Katılan Türk Şirketlerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi", Muhan Soysal İşletmecilik Konferansı, http://www.mskongre.org/doc/ belginaydintan.doc Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2009.

Betil, İbrahim (2007). "Ekonomik ve Sosyal Alanda; Girişimcilik", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (2), 21-24.

Biga Belediyesi Bülteni (2008). Biga Belediyesi Yayını, Biga.

Bozkurt, Ömer ve Tuncay Ergun (1998). Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayınları, Ankara.

Eren, Erol (2002). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Ergör, Alp (2007). "Çalışma Yaşamında Sağlık ve Belediyeler", Memleket-Mevzuat Dergisi, 3 (30), 54-57.

Ersöz, Y. Halis (2007). "5272 Sayılı Yasa Öncesinde Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Deneyimleri", Sosyal Siyaset Konferansları Kitap 50, 133-153, http://www.sosyalsiyaset.com/documents/belediye-ss-deneyimleri.htm Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2009.

Es, Muharrem, Sabri Bozali ve Özlem Akın (2006). "Halkın Yerel Yönetim Hizmetlerinden Memnuniyeti: Biga Örneği", Uluslararası Çanakkale Kongresi, İstanbul.

Es, Muharrem (2007). "Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Belediyeciliğin Rolü", Yerel Siyaset Dergisi, (13), 45-52.

Gözlükaya, Türkan (2007). Yerel Yönetimler ve Stratejik Planlama: Modeller ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, http://sosyalbilimler.pau.edu.tr/yukle/ornektez.pdf Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2009.

Gözübüyük, A. Şeref (2000). Türkiye'nin İdari Yapısı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Henden, H. Burçin (2005). "Katılımcı Yerel Yönetim Anlayışında E-Belediyeciliğin Yeri ve Önemi", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, (ISSN:1303-5134), 1-13, http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php /uib/article/iewFile Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2009.

Halıcı, Ali (2001). "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma", Yönetim ve Ekonomi, 7 (1), 12-25, http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C8S12001/AH.PDF Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2009.

Henden, H. Burçin ve Rıfkı Henden (2005). "Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e-belediyecilik", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (14), 48-66, http://www.esosder.com/dergi/1448-66.pdf Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2009.

http://www.yerelsiyaset.com/v2/templates/mavi/dosyalar/kit2.pdf#page=7 Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2009.

http://www.yerelsiyaset.com/v2/index.php Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2009.

http://www.sosyalpolitikalar.com/index.php?option...id... Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2009.

http://www.pendik.bel.tr/kalkinma/bpi.asp?caid=306&cid Erişim Tarihi: 07 Temmuz 2009.
http://www.sonbaski.com/tr/?p=666 Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2009.
http://www.yalovamiz.com/article.php?id=2570 Erişim Tarihi: 29 Haziran 2009.
http://www.qfdturkiye.org/frames/KFG17-Ramazan%20Usta.pdf Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.turkiyessp.com Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.haberler.com/fethiye-belediye-baskani-saatci-ya-proje-odulu-haberi/ Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.altindag-bld.gov.tr/haber.asp?islem=1&haber_ID... Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.erolkaya.org Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.meram.bel.tr/detail.php?id=1248 Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.izmir.bel.tr/projelerb.asp?pID=9&psID=0 Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2009.
http://www.tumgazeteler.com/?a=4140806 Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009.
http://www.sucsr.com/kurumsal-sosyal-sorumluluk/makaleler/kssnedir.php Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2009.
http://www.bigabelediyesi.com Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2009.
Kaya, Pınar (2007). “Sosyal Sorumluluk”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (2), 111-113.
Kotler, Phılıp ve Nancy Lee (2006). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, çev. Sibel Kaçamak, Kapital Yayınları, İstanbul.
Mehmet Özkan (Biga Belediye Başkanı) ile Mülakat, Biga, 14 Temmuz 2009.
Sabah Gazetesi, “30 bin öğrenciye portatif havuz”, 05 Temmuz 2009.
TODAİE (1991). Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) Genel Rapor, Ankara.
Yüksel, Özge, Suat Çabuk ve Kemal Demir (2007). “Metropoliten Alanda Bir Kentsel Dönüşümün İncelenmesi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi”, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, İstanbul, 449-454.
2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu.

PROJE GELİŞTİRME ETKİNLİKLERİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Serhat SOYŞEKERCİ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga MYO İk. İd. Prog.
serhatsoysekerci@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada amacım sosyal girişimcilik yazınından hareketle önlisans öğrencileri bağlamında uygulanabilirliğini tartışmaktır. Sosyal girişimcilik klasik girişimcilikten farklıdır. Bu farkı belirleyen temel unsur toplumsal sorun olarak görülen olay ve olguları yatırım yoluyla destekleyerek uygulanabilir hale getirmeye dayanır. Klasik girişimcilikte ağırlık merkezi kâr elde etmek iken sosyal girişimcilik toplumsal konular karşısında bir isteklenme ve bir güdülenmeden hareket eder. Dolayısıyla iki kavram arasındaki ayrım sondajlanmalıdır. Çalışmada odak nokta Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga Meslek Yüksekokulu Muhasebe ikinci sınıf öğrencilerinin 2008–2009 eğitim öğretim döneminde Yönlendirilmiş Çalışma dersinde iki yarıyıl boyunca üzerinde çalıştıkları ders projelerini incelemek, sosyal girişimciliğin kavramsal adlandırmalarına uygun olabilirliği üzerinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yönlendirilmiş Çalışma dersinin odak ilgisi, özellikle önlisans seviyesindeki öğrencileri sivil toplum kuruluşu girişimciliğine özendirmek, gerek yöresel ve gerekse evrensel sorunlara duyarlıklarına yönelik bir isteklendirme oluşturmaktır.
***Anahtar Kelimeler**: Sosyal girişimcilik, proje geliştirme etkinlikleri, sosyal sorumluluk, üniversiteler, STK*

PROJECT DEVELOPMENT ACTIVITIES: A FIELD STUDY

Abstract

Aim of this study is to discuss the applicability for Turkish university students by researching the social entrepreneurship literature. As is known, social entrepreneurship is different from the classical entrepreneurship. The basic of this difference, phenomenones and cases which are seen as social problems is to be able to make applicable by encouraging. Moreover, the basic of this difference is to be able to creative the social responsibility which is popular and encircled concept. Classical entrepreneurs with the profit start-up. Social entrepreneurs with the social profit start-up. Reason of this dirrerence are take an initiative, incentive, motivation and the perspective. While centre of gravity in the classical entrepreneurship focuses on motivation in the social subjects. Therefore, appraisal of differentiation between two concept should make carefully. The study is related with Directed Study lessons of Accounting second class students in Biga Vocational College of Çanakkale 18 March University in 2008-2009 academic year. There are lesson projects review and appraisals on social entrepreneurship's conceptual assessments in the study. Especially, focal point of the lesson of Direct Study is to have human resources which has capability of NGO's entrepreneurship.
***Keywords:** Social entrepreneurship, project development activities, social responsibility, universities, NGO*

Giriş

Yaşamın sosyo-politik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanında günümüz post modern söylem ve pratiklerini yüzeye çıkaran tüm olgularda olduğu gibi girişimcilik kavramında da *eklektik* bir işlev karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli göstergesi artık hemen her alana ilişkin girişimcilik modeli türetilerek girişimciliğin özünde ortaya çıkan şekil ve biçim değiştirişin göz ardı edilemez bir hakikati içermesidir (Batjargal, 2007: 605). Tarihsel süreç içerisinde bilinen girişimciliğin kâr ya da kazanç odaklı bir işi başlatma (start-up) gereği algısı artık toplumsal sorunlara (barınma, çevre, eğitim, sağlık, cinsiyet, yoksulluk vb.) da ilgiyi artırmakta, bu etki girişimsel etkinlikler ile bir duyarlılık algısını öne çıkarmaktadır. Bu duyarlılığın gerçeği ne derecede yansıtan manevi (moda deyimiyle spiritüel) bir huzur kaynağı yarattığı ise ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Ne varki sosyal girişimciliğin manevi tarafına gönderme yapıldığı düşünülen gönüllü (volunteer) ve hayırsever (philantropic) mizaç tarzı Amerikan ekonomisine geniş bir istihdam olanağı sağlamakta ve rasyonel bir entegrasyon yaratmaktadır. Dahası, manevi olan ile rasyonel olan örtüşmektedir. Böylesi bir açıdan değerlendirdiğimizde 'sosyal sorumluluk' kavramı bu tür bir algının popüler ve aktüel tarafına vurguyu içerir. Bu paradigmal bakış içinde klasik girişimcilik gibi bireysel inisiyatif yavaş yavaş toplumsal inisiyatife de zemin hazırlamakta ve kapitalist sürecin içinden geçen ülkelere ayrıcalıklı bir girişimsel mevzilenme olanağı sağlamaktadır. Bu tarzda bir girişimciliği sosyal girişimcilik olarak tanımlamak ve özellikle kavramın orijininin Anglo-Amerikan yazınından türemesi, sosyal girişimciliğin bilinen klasik yapısından sosyal kâr eksenli bir tarafa yönelişinin de aslında bir *a priori* olduğunu unutmamak anlamını taşımaktadır. Daha açık bir ifadeyle kapitalist gelişimin evresindeki sivil birey özgür, rekabetçi,

ekonomik ve manevi bağımsızlığını simgeleştirme yoluna girmiştir ki, işte bunun adına sosyal girişimcilik demek yerinde bir yaklaşımdır (Soyşekerci vd., 2005: 607).

Sosyal Girişimcilik: Kısa Bir Tanımlama

Kapitalist sürecin içinden geçen ülkelerde kamu fonları son yıllarda hızla artan bir seyir içinde kâr amaçsız kuruluşlara doğru transfer edilmektedir (Peredo & McLean, 2006; Sen, 2007). ABD'de 1980 ve 1990'larda eyalet fonları %23 oranında azalarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlara akmakta ve bu da son otuz yılda 800.000 civarında kâr amacı taşımayan kuruluşların varlığını göstermektedir (McLeod, 1997; Bornstein, 1998). Gene ABD'de son on yıl içinde kâr amaçsız kuruluşlarda %40'lık bir artış söz konusudur. Bu durum kapitalist sürecin içinden geçerek evrilen ülkelerde artık STK'ların özel ve kamu sektörü ile de rekabet edebilir bir pozisyonda olduğunu doğrulamaktadır (Cannon, 2000). Sosyal girişimcilik genellikle sivil girişimcilik, toplumsal alana dönük verimlilik, sosyal bir değişim vizyonunu finansal kaynaklar aracılığıyla yaratmak, piyasada sadece kâr güdüsü işleviyle eriyip gitmemek, sosyal refaha dönük gerekli araştırma ve materyalleri toplamak gibi tanım ve işlevlerle ele alınmaktadır (Gendron, 1996; Henton, 1997; Boschee, 1998; Thompson, 2000).

Proje Geliştirme Etkinlikleri

Hacmi kısa ancak düşünsel çapı geniş olan bu bildiride 2008–2009 eğitim öğretim bahar dönemi boyunca önlisans Muhasebe bölümü öğrencilerinin Yönlendirilmiş Çalışma II dersine ilişkin üzerinde çalıştıkları proje etkinlikleri temel alınmıştır. Aşağıda görüleceği üzere öğrencilerin özellikle bulundukları ve yaşadıkları yöreye ilişkin toplumsal konulara duyarlı olmalarını sağlamak adına sağlıktan kültüre, eğitimden çevreye kadar çeşitli alanlara yönelmeleri sağlanmıştır. Çanakkale ili Biga merkez ilçesi başta olmak üzere çevre köylere ve diğer bazı ilçelere ilişkin çeşitli toplumsal, ekonomik, idari ve kültürel yönden konu seçimi konusunda olabildiğince esneklik tanınmış ve seçili bazı örnekler aşağıda kısa bir özet şeklinde sunulmuştur.

-*Çanakkale iline bağlı Biga ilçesinde köylerin profili: 116 köy üzerine bir araştırma*

Biga'da 111 köy ve 5 beldeye ilişkin tarihsel süreç, köy halkının nüfusu, yaş, eğitim ve meslek grupları, yüzölçümü, üretim yapısının sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik özellikleri incelenmiştir.

-Biga ve Lapseki ilçesinde Türk Hava Kurumu tarafından toplanan kurban derilerinin 1994-2008 yılları arasındaki değişiminin incelenmesi

Bu çalışmada ilgili ilçelerde kurban derilerine ilişkin bağışların Türk Hava Kurumu'na sağladığı hizmetler, bu hizmetlerin etkinlikleri ve Biga ve Lapseki ilçelerindeki kıyaslamalar yapılmıştır. Elde edilen verilere göre toplanan deriler koyun, keçi ve sığır derileridir. Biga'da 1998 yılında 989.860 lira gelir miktarı varken, 2008 yılında 39.405.390 lira artış sağlanmıştır. Lapseki'de 1998 yılında 800.620 lira gelir elde edilmişken 2008 yılında bu oran 40.002.150 liradır. Benzer şekilde çalışmada iki ilçe arasındaki derilerin miktarı, çeşidi, ihaleye giren şirketler ve yıllar itibarı ile elde edilen gelirler saptanmıştır.

-Biga'daki bilgisayar satış ve teknik servis hizmeti veren işletmelere ilişkin müşteri memnuniyeti değerlendirmesi

Bilgisayar firmalarının müşterilere satış ve teknik hizmet sağlamalarındaki birinci unsuru fiyat (%40), ikinci unsuru tanıdık ilişkiler (%20), üçüncü unsuru verilen hizmet (%20), dördüncü unsuru kalite (%10) ve beşinci unsuru ise müşterilere karşı gösterilen ilgi (%10) oluşturmaktadır.

-Biga-Gelibolu ve Çan ilçelerindeki suç istatistikleri (1999-2008)

Bu çalışmada Biga, Gelibolu ve Çan ilçelerindeki Emniyet Müdürlüğünden veriler toplanarak 1999–2008 yılları arasında cana ve mala karşı işlenen suçların dökümü yapılmıştır. İstatistikî veriler 1999–2008 yılına kadar mala karşı işlenen suçların Gelibolu'da, şahsa karşı işlenen suçların ise Biga'da diğer iki ilçeye göre daha fazla çıktığını göstermektedir.

-Biga'da köy muhtarlarının yaptıkları hizmetler

Bu çalışmada köy muhtarlarının yaptığı hizmetleri öğrenciler kendileriyle bizzat mülakat yaparak belirlemeye çalışmıştır. Buna göre verilen hizmetlerin başında köy konağı inşaatı, içme suyu sağlamak ve çevre düzeni oluşturmak temel hizmetler olarak belirlenmiştir.

-Bigaspor kulübünde yaşanan sakatlıklar ve belediye-kulüp ilişkileri

Çalışmada Biga Belediyesi'nin futbol takımına sahip çıktığı gözlemlenmiş, sportif amaçlı maddi katkılar sağladığı tespit edilmiştir.

-Biga'da basın-yayın ve medya

Biga'da yerel gazete yöneticileri, radyo kanallarında çalışan ve idarecilik yapan yetkililerle görüşmeler yapılmıştır.

-Biga'da engellilerin sorunları ve Engelliler Derneği'nin faaliyetleri

Engelliler Derneği'nde yetkili kişiler ile yapılan görüşmeler sonucunda engelliler için özel kaldırımlar ve toplu taşıma araçlarının bulunmaması temel bir sorun olarak belirlenmiştir. Dernek 2005 yılında faaliyete geçmiştir. Derneğin hâlihazırda 70 engelli kaydı bulunmaktadır. 30 engelli doğuştan, 40 engelli ise trafik kazaları sonucunda görme, işitme gibi engelli hale gelmiştir. Öte yandan Biga'da engellilerin hemen hepsi ilkokul mezunu seviyesindedir. Derneğe kayıtlı engelliler 8–20 yaş aralığındadır.

-Biga Hamdibey Ticaret Meslek Lisesine genel bir bakış

İlgili lisenin kuruluş tarihi, eğitim kadrosu, mezun öğrencilerin üniversite sınavındaki performansları incelenmiştir.

-Biga MYO ve Ezine MYO'da Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebecilik mesleğini seçmelerindeki etmenler ve mesleğe bakış açıları

Ezine ve Biga'da önlisans eğitimi alan muhasebe bölümü öğrencilerinin genelde sosyal faaliyetlerin kısıtlı olmasından şikayet ettikleri, mesleğe bakış açılarında ise staj yaptıktan sonra kısmen olumlu olduğu belirlenmiştir.

-Ağaköy'ün üniversite öğrencilerine bağlı değişen ekonomisi

Ağaköy'de kalan üniversite öğrencilerinin kültürel, sosyal ve sportif yönden zorluklar yaşadığı, ancak köyde ev kiralarının yüksek olmamasının orada kalmak için kendilerine olumlu katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

-Biga'da trafik kazaları ve kazaların sebepleri

Biga İlçe Emniyet Müdürlüğü'nden alınan verilere göre %60 sürücü dikkatsizliğinden kaynaklanan nedenler (alkol, uykusuzluk, yorgunluk gibi), %35 karayollarından kaynaklanan nedenler, %5 ise yayaların dikkatsizliğinden kaynaklanan nedenlerin trafik kazalarını oluşturduğu belirlenmiştir.

-Biga'da GSM operatörleri ve buna bağlı telefon işletmeleri

Biga'da 29 telefon operatörleri ile yapılan görüşmeler sonunda Vodafone (%47), Turkcell (%33) ve Avea (%20) müşteri potansiyeline sahip şebekelerdir. Avea hattını daha çok genç ve öğrenci kesimin kullandığı (17–22 yaş arası), Vodafone'u orta yaşın kullandığı (23-30), Turkcell'i ise genç ve orta yaşın kullandığı belirlenmiştir.

-Biga Devlet Hastanesi'nde kanser vakalarına ilişkin bir inceleme

Biga Devlet Hastanesi'nde hekimler ile yapılan görüşmelerde Biga'da bir onkoloji merkezinin olmadığı, hastaneye gelen kanser vakalarının gizli tutulup kırmızı mühür ile onaylanıp merkeze gönderildiği ve bu konuda kanser vakaları hakkında bir veri alınamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

-Biga'da Yangın Oranları ve Biga İtfaiyesinin faaliyetleri (1998-2007)

Bu projede Biga İtfaiyesi'nden veriler toplanmış ve yangının çıkış sebeplerinin başında elektrik kontağı, tedbirsizlik, baca tutuşması ve sabotaj kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Toplamda 287 konut, 69 işyeri, 66 samanlık, 58 araç, 25 orman, 228 tarla-anız, 4 inşaat malzemelerinden kaynaklanan yangınlar söz konusudur.

-Biga Devlet Hastanesi ve Biga Özel Can Hastanesinin karşılaştırılması

Biga Devlet Hastanesi 1981 yılında faaliyete geçerek 20 poliklinik, 200 kişilik yemekhane, 1 toplantı odası, 3 ambulans, 1 kafeterya ve 125 metreküplük tıbbi atık deposu ile çalışmaktadır. Biga Özel Can Hastanesi ise Biga'da faaliyete geçen ilk özel hastanedir. 18 poliklinik, akıllı bina adını verdikleri yangın söndürmeden hava temizleme sistemine kadar teknik bir donanıma sahiptir. Buna ilave olarak hastanenin içinde eczane ve güzellik salonu da bulunmaktadır.

-Biga'da Tahıl Ekim Oranları

Biga'da geniş bir ekim alanına sahip çeltik 2008 yılında su sıkıntısı sebebiyle ekimi bazı bölgelerde yasaklanmıştır. Yasak olan bölgelerde 8 çiftçinin kurallara uymayarak ekim yaptığı için cezalandırıldığı tespit edilmiştir. Biga'nın toprak şartlarına uygun yapısı olmasından dolayı buğday daha çok tercih edilmektedir. Ayçiçeği ekiminde ise son yıllarda mazot ve gübreye yapılan zamlar nedeniyle ekiminde düşüş görülmektedir. Çalışma Biga merkez ilçeye bağlı 10 köy ile sınırlandırılmıştır.

-Gönen Devlet Hastanesi'nde tanı konulmuş ve kanser riski taşıyan hastalıkların tespiti

Bu çalışma Gönen Devlet Hastanesi'nden toplanan dokümanlar ile sınırlandırılmıştır. Özellikle bazı solunum yolu hastalıklarından, mide rahatsızlıklarından ve iç hastalıklardan şikâyet eden hasta sayısının son yıllarda artması üzerinde ciddi olarak durulması gereken bir konudur. 2005–2009 yılları arası kronik alt solunum yolu hastalıkları, iltihap barsak hastalıkları, deri ve deri altı dokuda oluşan iltihaplar, yumuşak doku ve diğer bozukluklarda hızlı bir tanı artışını ortaya koymakta ve bunun kansere yakın hastalıklar olduğu varsayılmaktadır.

Daha önceki eğitim-öğretim döneminde üzerinde çalışılan proje konularından bazıları ana başlıklar halinde şunlardır: Biga'da Balıkkaya Tepesi efsanesi, televizyon dizilerinin Biga MYO öğrencileri üzerindeki etkisi, Biga'da Çerkezlerin yaşayış biçimleri, Biga'da piknik alanları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri, Biga Esnaf ve Sanatkârlar Odasının genel profili, Çanakkale bölgesinde kadın girişimciler ve eğitim düzeyleri, Biga Öğretmenevi'nin genel profili, Biga'da Gönül Pınarı Derneği ve yardım dağıtımı etkinlikleri, Biga Çocuk Esirgeme Kurumu ve yaşanan sorunlar, Polislik mesleği hakkında genel bilgiler ve Biga Bölge Trafik çalışanları ile yapılan görüşmeler, Biga'da Çerkez Köyler ve Kafkas Derneği, Biga'da Huzurevi'ne genel bir bakış, Biga ilçesinde sahipsiz sokak köpekleri ve karşılaşılan sorunlar, Biga'da Nilüfer Gölü; sorunlar ve çözüm önerileri.

2008–2009 eğitim-öğretim bahar dönemindeki çalışmalar ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Bilim&Toplum Koordinatörlüğü nezdinde bu yıl ikincisi organize edilen II. Öğrenci Bilim Şenliği'nde 22 Mayıs 2009 tarihinde Anafartalar Yerleşkesi'nde poster şeklinde sunulmuş ve Biga MYO'ndan 35-40 civarında öğrenci bu organizasyona katılarak kendi çalışmalarını temsil etmişlerdir. Bu yıl ikincisi düzenlenen Bilim Şenliği'nin ilköğretim seviyesinden üniversite lisansüstü seviyesine kadar geniş bir yelpazeyi içermesi anlamlı bir etkinlik olarak düşünülmelidir. Her konuya açık olan ve disiplinlerarası eğilimli (fen, sosyal, sağlık, eğitim, sanat,

kültür, spor vb.) böylesi bir etkinliğin hem Meslek Yüksekokulu öğrencilerine hem de çeşitli fakültelerin lisans ve lisansüstü seviyesindeki öğrencilerine katkı sağlayacağı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinin "STK girişimcisi" misyonunu doğrulayacağı dikkate alındığında organizasyonun kurumsallaşması yolunda atılan adım anlamlıdır.

Yukarıdaki çalışmaların başlıklarına baktığımızda dikkati çeken yönün ağırlıklı olarak yöre özelliklerine dönük olmasıdır. Gerçekten de öğrencilerin proje geliştirme etkinliklerinde yaşadıkları (sınavsız önlisans programına başlayan öğrenciler için faydalı bir etkinlik) ya da öğrenim gördükleri bölgeye artan ilgi beslemeleri ve duyarlı olmaları bu tarz etkinliklerin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bir diğer nokta ise Meslek Yüksekokulları'nda yörenin sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel tarafı ile teması olan programların olmasıdır. Sözgelimi "Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mudurnu MYO'da Tavukçuluk bölümünün, Adıyaman Üniversitesi MYO'da Petrol Sondaj ve Üretim bölümünün, Akdeniz Üniversitesi Finike MYO'da Deniz ve Liman İşletme bölümünün, Atatürk Üniversitesi Oltu MYO'da Kıymetli Taş ve Metal İşletmeciliği bölümünün, Celal Bayar Üniversitesi Soma MYO'da Maden ve Sondaj Programcılığı bölümlerinin" (Soyşekerci ve Erturgut, 2009) olması bu durumu vurgulayan seçili bazı örneklerdir. Bu da ilgili bölüm ve programların önlisans öğrencilerinin proje etkinliklerine olumlu katkı yapacağını düşünmek anlamına gelmektedir.

Sonuç Yerine

Bu çalışma sosyal girişimciliğe ilişkin bir yazın taraması değildir. Çalışmanın hedeflediği noktalardan birisi proje geliştirme etkinliği ile sosyal girişimcilik arasında yakın bir temasın olduğu ancak bütünüyle aynı düşünmemek gerektiğidir. Çünkü bu çalışmada proje etkinliği sadece bir ders içeriğini tamamlayıcı ve ileride yapılacak geniş ölçekli çalışmalara aracılık edici nitelikte ele alınmıştır. Öte yandan öğrenciler başka bir mesleki program içinde (muhasebe) bunu gerçekleştirmektedirler. Kaldı ki ileri kapitalist ülkelerde sosyal girişimcilik neredeyse profesyonelce yürütülen iş ve uğraş alanı olarak görülse de mesleki işlevi gün geçtikçe ağırlık kazanmaktadır. Burada dikkatleri eğitim kurumunda öğrencilerin proje etkinliklerini Yönlendirilmiş Çalışma dersinde yürütülen bir çabaya çekmek olmuştur.

Proje geliştirme etkinliğinde öğrenmeyi uygulama alanlı ya da 'saha' temelli düşünmek gerekir. Az önce de zikredildiği üzere bu çalışmada proje etkinlikleri önlisans seviyesindeki öğrenciler üzerinde Yönlendirilmiş Çalışma dersinde yürütülmüştür. Aslında bu tarz etkinliklerin lisans ve lisansüstü öğrencilerin de öğrenci toplulukları içinde aktive olarak mali kaynak ve yatırım yoluyla desteklenmek kaydıyla daha geniş ölçekli saha araştırmalarına dönüştürmeleri olasılık dâhilindedir. Kuşkusuz bu da bütün öğrencileri toplumsal konulara karşı duyarlı hale getirecektir. Herşeyden önce bir araştırma için toplanan bilgiler ya da veriler bilgilerin üst üste yığılmasıyla değil (kes-kopyala-yapıştır tarzı mesnetsiz bir amacın dışında), denemelerden geçmeyi ve kaybolmayı öne çıkarmalıdır. "Bilimsel bir kayboluş keşfetmenin, sanatsal kayboluş ise yaratıcılığın koşuludur. Kolomb kaybolduğunda Amerikayı keşfetmiş, Newton kaybolduğunda yerçekimini bulmuş, James Joyce'un Ulysses adlı romanının kahramanı Stephen Dadalus Dublin sokaklarında kaybolduğunda hikâye gerçekten başlamıştı" (Attali, 2004: 118–129). Sartre'ın *Bulantı* adlı eserinin kahramanı Alain Roquantin tuttuğu günlüğünde kaybolduğu an roman yeni başlar. Marlon Brando *Rıhtımlar Üzerinde* filminde motosiklet üzerindeki bıçkın delikanlıyı canlandırarak belki de girdiği kötü karakterin içinde kaybolduğu zaman film yeni başlamıştı. Gitarın 'kara peygamberi' olarak anılan Jimi Hendrix gitarının tellerinde, Freddie Mercury sahnede *Bohemian* Rhapsody şarkısını söylediğinde kaybolduğu an izleyiciye tat veriyordu. Aslında sınırsız çokluktaki bu gibi örneklerin ortak paydası kendini çalışmaya adayan karşı konulamaz bir güdüden kaynaklanmaktadır. Toplumumuzdan örnek vermek gerekirse Sadri Alışık "turist Ömer" olarak filmlerinde hep kaybolmuş, kendini bulduğu yerde film gerçekten başlamıştı. Böylesi bir içe doğru daralarak genişleme olağanüstü bir esrime halidir. Ancak bu kayboluşu bedensel (mekân) değil, zihinsel (uzamsal) ele almak gerekir. Ne ilüzyonist Mandrake gibi şapkanın altındaki tavşanı kaybetmek ne de David Copperfield'in Özgürlük Anıtı'nı kaybetmesine benzer bir yanılsamasından ibarettir. Burada vurgulamaya çalıştığımız kaybolmak, zihnin açılmasıdır. Ülkemizdeki örneklere devam edersek, toplumun yoksul ve çalışan kesimlerinin sorunlarını edebiyata taşıyan Reşat Enis'in "Afrodit Buhurdanında Bir Kadın" adlı eserinin kahramanı Yıldız, uğradığı onur kırıcı olaylar nedeniyle evinden kaçıp kaybolduğunda da hikâyenin başladığını görürüz. Müzik alanında örnekler de sınırsızdır. Sözgelimi usta ozan Âşık Veysel'in bir dönem öğrencisi olan Fikret Kızılok'ta Sivas yollarında kaybolmuştu. Ancak genç Fikret ile Veysel Dede birbirlerini bulduklarında güzelim iki tarih sayfasında bir araya geldiler. Birinde başlayan ve ağzından dökülen sözler sanki diğerinde düğümleniyordu. Belki de kaybolmanın o deruni tutkusu Âşık Veysel'in görmeyen gözlerine genç Fikret'in ağzından dökülen nameler bir ışık huzmesi sunuyor gibiydi. Önsözde söylediklerimizi sonsözde yineleyecek olursak; proje geliştirme etkinliği bireyin inisiyatifini toplumsal inisiyatife dönüştüren kapsamlı bir çabadır.

Kaynakça

Attali, J. (2004), Labirentin Tarihi. Çev: Selçuk Kumbasar, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Batjargal, B. (2007), "Internet entrepreneurship: Social capital, human capital, and performance of Internet ventures in China", *Research Policy,* 36(5): 605-618.

Cannon, C. (2000), "Charity for profit: How the new social entrepreneurs are creating good by sharing wealth", *National Journal,* June, 16: 1898-1904.

Certo, S. T., Miller, T. (2008), "Social entrepreneurship: Key issues and concepts", *Business Horizons,* 51(4): 267-271.

Gendron, G. 1996), "Flashes of Genuis: Interview with Peter Drucker", *In Inc.,* 18(7): 30-37.

Henton, G. (1997), "The age of civic entrepreneur: Restoring civil society and building economic community", *National Civic Review,* 86(2): 149-156.

McLeod, H. (1997), "Cross-Over: The social entrepreneurhip", Special Issues, *State of Small,* 19(7): 100-104.

Peredo, A. M., McLean, M. (2006), "Social entrepreneurship: A critical review of the concept", *Journal of World Business,* 41(1): 56-65.

Sen, P. (2007), "Ashoka's big idea: Transforming the world through social entrepreneurship", *Futures,* 39(5): 534-553.

Soyşekerci, S., Bozağaçlı, S., Pazarcık, Y., Aydın, E. (2005), "Sivil toplum kuruluşu profesyonelleri (aktivistler) olarak sosyal girişimcilerin işlevleri ve sosyal girişimciliğin akademik literatürde araştırılması", II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 15-16 Ekim, Çanakkale, 593-611.

Soyşekerci, S., Erturgut, R. (2009), "Eğitimde Yaratıcı Düşünceyi Yönlendirmede Yaşanan Engeller: Kendi Kendine Öğrenme Merkezi'nin Örgütlenmesi", I. Uluslararası V. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, 27-29 Mayıs, Konya.

Thompson, J. (2000), "Social entrepreneurhip: A new look at the people and the potential", *Management Decision,* 38(5): 338-348.

GİRİŞİMCİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: BİGA ÖRNEĞİ

Öğr.Gör.Selin NEHİR, COMU Biga MYO,
selinnehir@comu.edu.tr
Öğr.Gör.Ayşin AŞKIN, COMU Biga MYO,
aysinaskin@comu.edu.tr
Sercan Özgür VURAL,
DOĞTAŞ Mobilya Mağazacılık Grubu Pazarlama Yönetmeni,
sovural@gmail.com, Sercan.vural@dogtas.com.tr

Özet

Bu araştırma; Biga Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı, Sanayi İşletmeleri (Fabrika ve İmalathaneler) Meslek Grubuna mensup girişimcilere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, mülakat ve anket yöntemleri kullanılmıştır. 16 sorudan oluşan anket formu araştırma kapsamını oluşturan 67 girişimciye yüz yüze görüşme yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; Biga ilçesinde bulunan girişimcilerin genel özellikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Girişim, Girişimcilik, Girişimci Kişilik Özellikleri*

A STUDY TOWARDS IDENTIFYING GENERAL CHARACTERESTICS OF ENTREPRENEURS: BİGA CASE

Abstract

This study was conducted on entrepreneurs registered to Industrial Establishments (Factories and Production Units) of Biga Chamber of Commerce. Interview and survey methods were used as data collection method in the research. The survey consisting of 16 questions was conducted on 67 entrepreneurs by face to face interview method. The result of the study put forward the general characterestics of entrepreneurs.

Key words: *Enterprise, Entrepreneurship, Characterestics of Entrepreneurship*

Giriş

Girişimcilik ekonomik kalkınmanın en önemli unsuru olarak kabul edilmektedir. Girişimciliğin önemi, girişimcilerin toplumun ihtiyaçlarını belirleyip, bu ihtiyaçlar doğrultusunda yatırıma yönelmeleri ve sonucunda ekonomik kalkınmayı sağlamalarından doğmaktadır. Mal ve hizmetlerin üretilmesi, üretim faktörlerinin (doğal kaynaklar, emek ve sermaye) bir araya getirilmesine bağlıdır. Dördüncü üretim faktörü olarak kabul edilen girişimciler, diğer üretim faktörlerini de bir araya getirerek üretim sürecini başlatan kişiler olarak kabul edilmektedirler.

Girişimcilik süreci içerisinde, girişimci kişilik özellikleri ve bu özelliklerden kaynaklanan davranışlar büyük önem taşımaktadır.

Girişim, Girişimci ve Girişimcilik Kavramları

Girişim; bir işe başlama, teşebbüs olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise girişim; Girişimcilerin ticari faaliyetlerini gerçekleştirmek için kurdukları ekonomik birimler olup belirli bir yasal, finansal, örgütsel ve ekonomik özelliğe sahip olan kuruluştur (Dolgun, 2003: 8).

Toplumun gereksinim duyduğu, dolayısıyla talep olunabilir bir malı veya hizmeti bulup onu üretmeye girişen ve yaratıcılığıyla buna önayak olan kişi girişimci olarak tanımlanmaktadır (Alpugan ve diğerleri 1997: 11, 12).

Girişimci, pazarda mevcut bulunan fırsatları gözleyen ve saptayan, bu fırsatları ve tüketicide var olan talebi iş fikrine dönüştüren, kaynakları bir araya getirerek işletme kuran, risk alan kişidir. Projenin finansmanını, üretimi, üretim süreçlerini ve insan kaynaklarını yönetir. Üründe, yönetimde, teknolojide ve ürünlerin pazarlanmasında sürekli değişme çabasını sürdürür (Arıkan, 2004: 49, 50).

Girişimcilik ise, en kısa tanımıyla, yeni organizasyonların yaratılmasıdır. Girişimcilik, iş teşebbüsünü başlatma, gereken kaynakları organize etme, ilgili risk ve ödülleri öngörme sürecidir (Zorluer, 2002: 39).

Girişimcilik; yaşadığımız çevrenin yarattığı fırsatları sezme, o sezgilerden düşler üretme, düşleri projelere dönüştürme, projeleri yaşama taşıma ve zenginlik üreterek insan yaşamını kolaylaştırma, becerisine sahip olmaktır (Bozkurt, 2000: 12).

Girişimciliğin Önemi

Günümüzde girişimcilik, gelişmiş ülkelerde pek çok sektörde önemini korumaya devam etmekte ve gerek ekonomi, gerekse işletme literatüründe en çok araştırılan konulardan birisini oluşturmaktadır (Arıkan, 2004: 61).

Girişimcilik, ekonomik fayda elde etmek yanında toplumsal fayda üretmek gibi bir görev de yüklenmiştir. Bir ülkede girişimlerin sayısı ve çeşidi ne kadar fazlaysa, insanların ve toplumun elde ettiği fayda da o oranda fazla olur.

Girişimcilik, kentsel gelişme açısından da önemli bir rol oynar. Bu açıdan girişimciler, kentlerin gelişiminde ve bölgesel kalkınma hedeflerinde bir "büyüme makinesi" gibi hareket ederler. Bir kentteki girişimciler ne kadar faal olurlarsa, bu diğer toplumsal grupları da o oranda etkileyecektir. Örneğin ekonomik aktivitelerin artmasıyla birlikte, kentteki finans kurumlarının sayısı da artacak ve yerel gazeteler daha fazla ilan almaya başlayacaklardır; bu hareketlilikle birlikte, dünya veya ülke genelinde kent daha fazla tanınmaya başlayarak, hızlı bir büyüme ortaya çıkacaktır (Dolgun, 2003, s: 8, 9).

Geri kalmış toplumların en önemli sorunlarından biri girişimci niteliklerine sahip kişilerin az olması ya da mevcudun yeterince desteklenememesidir. Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi; hızla değişen koşullara uyum sağlayabilme yetisine sahip, ekonomik büyümeye katkı sağlayabilecek girişimciler yetiştirebilmesine bağlıdır. Girişimcilerin değeri kazandıkları büyük miktarlardaki paralarla değil aksine oluşturdukları ekonomik değerlerle ölçülmektedir (Durukan, 2006: 29).

Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Girişimciliğe etki eden faktörler aşağıda sıralandığı gibidir:

Yaş

Her insan yaşadığı yıllar süresince, farklı dönemlerde farklı beklentilere sahip olur. Bu anlamda yaş, hayattan beklentilerin, en önemli belirleyicilerinden biridir. Yetenekli genç bir insan, girişimcilikle ilgili başarısızlığı daha kolay göze alabilir ancak daha büyük sorumluluk duygusu taşıyan yaşlı birinin bunu yapması daha zor olabilir (Demircan, 2000: 23). Girişimci olarak kariyere başlama yaşı, geniş bir yaş dilimine dağılmıştır. Bu dilim ortalama 22 ile 55 arasında değişmektedir (Erdoğmuş, 2000: 103). Bu yaşlardan önce veya sonra ortaya çıkan girişimciye pek rastlanmamaktadır Çünkü, girişimcilik deneyim, finansal destek v e yüksek enerji düzeyi gerektirir (Demircan, 2000: 23).

Aile

Ailenin girişimci olması, özellikle de babanın kendi işine sahip olması girişimciliği etkileyen önemli bir unsurdur. Erkek girişimcilerde de kadın girişimcilerde de kendi işine sahip babalar girişimci için güçlü bir tetikleyici olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2006: 95).

Eğitim

Girişimcilik tamamen doğuştan değildir, zamanla geliştirilebilir. Bu anlamda eğitim girişimciliği etkileyebilen en önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Bu sebeple hem kadın hem erkek girişimcilerin finans, stratejik planlama, pazarlama ve yönetim alanlarında eğitime ihtiyaçları vardır (Demircan, 2000: 27, 28, Bozkurt, 2006: 95).

Bağımsız Olma Arzusu

Bireyler, kendi kendinin patronu olma ve bağımsız olma düşüncesi ile kendi işletmelerini kurmak isteyebilirler (Vural, 2006: 106). Bağımsız bireyler, sosyal statüye önem vermezler, standart değerleri geçerli sayarlar, hiyerarşiyi ve otoriteyi onaylamazlar. Değer yargılarından bağımsız, davranışlarını kendi değer yargıları ile belirleyen, adaleti kendi bakış açıları ile yorumlayan, başkalarına bağımlı olarak yaşamaktan hoşlanmayan kişilerdir. Bir girişimci de genellikle, işlerini kendi yöntemleriyle ve kendi istediği zamanda yapma ihtiyacı duyan kişidir ve başkaları için çalışmak istemez (Demircan, 2000: 39).

Başkalarının emri altında çalışmama isteği, özerk hareket etme, bağımsız olma, az kazanmak fakat kendi işyerinin sahibi olma isteği işletme kurmanın nedenleri arasında bulunmaktadır (Dinçer, Fidan, 1997: 122).

Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Bir Amacı Gerçekleştirme

Organizasyonlar, içinde bulundukları toplumlarla barışık olmak, sağlıklı ve sürekli ilişkiler geliştirmek ve bu ilişkileri sürdürmek için sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmek zorundadırlar (Barutçugil, 2004: 220).

Çevremizde işletmelerden bazıları kar amacıyla değil, bir misyonu, sosyal bir amacı gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. Eğitim hizmetlerinin yapılmasına, bir bölgenin kalkınmasına katkı bulunmak bu amaçlardan bazılarıdır. Çeşitli bölgeler yatırımcıların ilgisini çekmemektedir. Çünkü, hammadde ve diğer üretim giderlerini temin etmek güç olmaktadır. Ancak diğer şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun, devlet ve büyük sermaye sahipleri bazı bölgelerin kalkınması için işletmeler kurmakta ve istihdam alanları açmaktadırlar (Dinçer, Fidan, 1997: 122, Vural, 2006: 108).

Girişimci Kişilik Özellikleri

Risk Alma

Girişimciler, riskleri göze alabilen kişilerdir. Girişimci kişilik özelliklerinden en önemlisi risk alma eğilimi ya da risk almaya yatkınlıktır. Finansal, sosyal veya psikolojik olarak risk alma, girişimcilik sürecinin bir parçasıdır. Girişimciler risk alarak, yeni teknolojileri ve prosedürleri başlatabilirler ve başarısızlığa uğrama riskini göze alabilirler (Vural, 2006: 117).

Yenilikçilik

Günümüzde işletmeler sürekli değişen bir rekabet atmosferinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Kısacası dinamik (devingen) bir rekabet ortamı söz konusudur.

Diğer bir yandan çağımızın yeni ekonomik yapısı, eski işletmeleri yenilenme konusunda zorlamaktadır. İşletmeler yeni ekonomik yapıda rekabet edebilirliklerini sürdürmek için, yaratıcı, sürekli öğrenen ve bunlar sayesinde yüksek yenilik yapma becerilerine sahip organizasyonlara dönüşmektedirler (Akdemir, 2003: 62, 63).

Vizyon Sahibi Olma

Vizyon, bir yöneticinin geçmişte ve şimdi düşünülmemiş ya da başarılamamış olan, gelecekte başarılmasını düşündüğü yapılması gerekenlerle ilgili açıkça ifade edilen ve o kişinin kendisine özgü (orjinal) düşünceleridir (Eren, 2003: 11).

Girişimciler, işletmeleri için basmakalıp düşüncelerden kurtulmak istiyorlarsa, uygun bir vizyon oluşturmalıdır. Bunun sonucunda işletme üyelerinin davranışları değişecek bu da işletmenin başarısını artıracaktır. Vizyon sahibi olmak; istenilen değerler, başarıya ulaşma, toplumsal bağ kurma, amaçlara ulaşmak için oluşan büyük bir coşku veya motivasyon için gerekli bir güç olarak görülür. Girişimciler, çevresel koşullara uyum sağlamalı, gelecekle ilgili planlar yapmalı ve bu planları gerçekleştirebilecek stratejiler geliştirebilmelidir. Bu aşamada vizyon girişimcileri, birbirlerinden ve iyi yöneticilerden ayıran önemli bir unsurdur (Demircan, 2000: 66, 67).

Yönetim Becerisi

Girişimciler, yöneticilik yeteneklerine de sahip olmalıdırlar. Girişimcinin, pazarlama stratejileri geliştirebilme, müşteri ihtiyaçlarını belirleme ve müşteri tatminini en üst noktada sağlama, çalışanlar ve yöneticiler üzerinde motivasyon yaratabilme, girişimle ilgili yasal mevzuata hakim olma gibi özellikleri onun yöneticilik becerilerinden kaynaklanır (Dolgun, 2003: 6).

İletişim Yeteneği

Girişimcilerin en önemli özelliklerinden biri de, iyi iletişim kurma yetenekleridir. İnsanlarla ilişki kurma, hem sözlü hem de yazılı iletişim sağlama, girişimci faaliyetlerde önemlidir. Girişimci, insanlarla iyi geçinebilen, ilişkileri kuvvetli bir kişiliğe sahip olmalıdır (Demircan, 2000: 59).

Materyal ve Yöntem

Bu araştırma; Biga Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı, Sanayi İşletmeleri (Fabrika ve İmalathaneler) Meslek Grubuna mensup girişimcilere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada; mülakat yoluyla anket doldurma yönetimi kullanılmış ve Biga ilçesinde bulunan girişimcilerin genel özellikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, mülakat ve anket yöntemleri kullanılmıştır. 16 sorudan oluşan anket formu araştırma kapsamını oluşturan 67 girişimciye yüz yüze görüşme yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; Biga ilçesinde bulunan girişimcilerin genel özellikleri tespit edilmiştir.

Araştırma Bulguları

Çizelge 1: Araştırmaya katılan girişimcilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
20 – 25	1	1,5	1,5
26 – 30	7	10,4	11,9
31 – 35	4	6	17,9
36 – 40	14	20,9	38,8
41 – 45	8	12	50,8
46 – 50	9	13,4	64,2
51 – 55	11	16,4	80,6
56 – 60	7	10,4	91
+ 61	6	9	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan girişimcilerin, % 11,9' u 30 yaş ve altındadır. % 68,7' si 31 – 55 yaş arasındadır. Yani, Biga' ilçesi girişimcileri genellikle genç ve orta yaş grubundadır. Girişimcilik ve yaş arasında oldukça yakın bir bağ vardır. Nitekim girişimcilik, risk almayı ve dinamikliği gerektiren bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında örnekleme giren girişimcilerin bir çoğunun yaşları itibariyle dinamik olduklarını vurgulamak mümkündür.

Çizelge 2: Araştırmaya katılan girişimcilerin cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Erkek	65	97	97
Kadın	2	3	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Girişimcilerin % 97'si erkek, % 3' ü kadındır. Türkiye'de kadın girişimciliğinin az olduğu gerçeği Biga örneğinde de tespit edilmiştir. Girişimcilik, Biga'da da erkek egemen bir olgudur.

Çizelge 3: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Eğitim Durumları

Girişimcilerin Eğitim Durumları	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-yazar	3	4,5	4,5
İlköğretim	29	43,3	47,8
Düz Lise	16	23,8	71,6
Meslek Lisesi	9	13,4	85
Yüksekokul	2	3	88
Fakülte	8	12	100
Yüksek Lisans	0	0	100
Doktora	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Eğitim durumu girişimciliği etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Araştırmaya katılan girişimcilerin % 4,5'i okur – yazar, % 43,3' ü ilköğretim, % 37,2' si düz – meslek lisesi, % 15' i de üniversite mezunudur.

Fabrika ve imalathaneleri kapsayan bu araştırmada eğitim durumu açısından şaşırtıcı olan, meslek lisesi mezunlarının az oluşudur. Bu oran, bireye nitelik kazandıran meslek liselerine ülkemizde gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Çizelge'den anlaşıldığı gibi Üniversite mezunu girişimcilerin (yüksekokul + fakülte) oranı oldukça düşüktür (%15). Girişimciler, yapılan yüz yüze görüşmelerde eğitim durumlarının düşük olmasının nedenini, çalışma hayatına erken yaşlarda başlanması olarak belirtmişlerdir.

Çizelge 4: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Babalarının Eğitim Durumları

Girişimcilerin Babalarının Eğitim Durumları	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-yazar Değil	3	4,5	4,5
Okur-yazar	19	28,4	32,9
İlköğretim	40	59,6	92,5
Lise	3	4,5	97
Yüksekokul	0	0	97
Fakülte	2	3	100
Yüksek Lisans veya Doktora	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Aile kavramı girişimci kişilik üzerinde etkili olan önemli bir unsurdur. Ebeveynlerin eğitim durumları, yetiştirdikleri çocuklar üzerinde, meslek seçimi vb. konularda etkili olmaktadır. Araştırmaya katılan girişimcilerin babalarının eğitim durumları incelendiğinde, eğitim durumlarının son derece düşük olduğu görülmektedir. Nitekim, girişimcilerin babalarının % 4,5' i okur – yazar değildir, % 88' i (okur – yazar + ilköğretim mezunu), % 4,5' i lise mezunudur. Babası fakülte mezunu olan girişimcilerin oranı % 3'tür.

Çizelge 5: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Aile Yapıları

Yetişme Dönemlerinde Ailelerinin Girişimcilere Karşı Tutumları	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Beni sürekli destekleyen ve kendimi ifade etme fırsatı tanıyan demokratik bir aile	49	73,1	73,1
Aşırı koruyucu ve kaygılı bir aile	8	12	85,1
Beni kısıtlayan, cezalandıran, sürekli çatışmalar yaşadığım otoriter bir aile	7	10,4	95,5
İlgisiz bir aile	3	4,5	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Girişimciliğin oluşumunda en çok etkili olan aile ortamı demokratik aile ortamıdır. Araştırmaya katılan girişimciler de bunu destekler nitelikte cevap vermişlerdir. Girişimcilerin % 73,1' i yetişme dönemlerinde ailelerinin onları sürekli destekleyen ve kendilerini ifade etme fırsatı buldukları demokratik bir aile ortamı olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 6: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin İşletmelerinin Hukuki Nitelikleri Bakımından Dağılımı

Girişimcilerin işletmelerinin hukuki nitelikleri	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Şahıs Şirketi	27	40,2	40,2
Kolektif Şirket	0	0	40,2
Limited Şirket	31	46,4	86,6
Anonim Şirket	9	13,4	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan işletmelerin hukuki nitelikleri incelendiğinde, % 40,2' si şahıs şirketi, % 46,4 oranında limited şirket, % 13,4 oranında anonim şirket olduğu görülmüştür. Bu sonuçlarda dikkat edilmesi gereken nokta şahıs şirketi oranının bir hayli yüksek olduğudur. Aslında, günümüz girişimcisinin şirketleşmeye, kurumsallaşmaya ve modern bir organizasyon geliştirmeye ihtiyacı vardır.

Çizelge 7: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin İşletmelerini Kurmalarında En Çok Etkili Olan Faktöre Göre Dağılımları

Girişimciyi işletmesini kurmasında en çok etkileyen faktör	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Bağımsız olma arzusu (Kendi kendinin patronu olmak)	22	32,8	32,8
Miras yoluyla sahip olma (Aile geleneğini devam ettirmek)	18	26,9	59,7
Sosyal sorumluluk (Topluma faydalı olmak)	13	19,4	79,1
Yüksek kazanç sağlama isteği	14	20,9	100
Diğer	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan girişimcilerin kendi işletmelerini kurma nedenleri incelendiğinde % 32,8' lik bir oranla bağımsız olma arzusu (kendi kendinin patronu olmak) nun birinci sırada yer aldığı görülmüştür. İkinci sırada yer alan faktör ise, miras yoluyla sahip olma (aile geleneğini devam ettirmek) dır. Bu faktörün etkilediği girişimciler genelde aile işletmelerinin kurucu girişimciden sonraki kuşaklarını temsil eden kişilerdir. Girişimcilik kararını etkileyen üçüncü faktör de % 20,9' luk bir oranla yüksek kazanç sağlama isteğidir. Sosyal sorumluluk ve topluma faydalı olma düşüncesi de % 19,4' lük bir oranla girişimciler üzerinde son sırada etkili olan faktördür.

Çizelge 8: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin İşletmelerinin Yaşlarına Göre Dağılımı

Girişimcilerin işletmelerinin yaşları	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
1 – 5	15	22,4	22,4
6 – 10	13	19,4	41,8
11 – 15	7	10,4	52,2
16 – 20	10	14,9	67,1
21 – 25	2	3	70,1
26 – 30	5	7,5	77,6
31 – 35	6	9	86,6
36 ve üzeri	9	13,4	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan işletmelerin yaş dağılımları incelendiğinde genellikle genç işletmeler olduğu görülmüştür. 36 yıl ve daha üzeri yaşam süren işletmeler incelendiğinde, bu işletmelerin genellikle aile işletmesi oldukları ve birinci ve ikinci neslin işletmenin içerisinde bir arada faaliyette bulunduğu gözlenmiştir. İşletme kurucuları, tipik Türk girişimcisi özelliği olarak, halen işletmelerinin başındadır.

Çizelge 9: Araştırmaya Katılan İşletmelerin Yakın Gelecekteki Stratejileri

İşletmenizin yakın gelecekteki stratejilerini aşağıdakilerden hangileri belirlemektedir?	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Mevcut durumu koruma	15	22,4	22,4
Yurt içinde yeni pazarlara açılma	15	22,4	44,8
Ürün çeşitliliğine girme	12	17,9	62,7
Yurt dışında yeni pazarlara açılma	7	10,4	73,1
Yeni teknolojilere geçme	18	26,9	100
Diğer	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan girişimcilerin işletmelerinin yakın gelecekleri konusunda yalnızca 22,4' ü mevcut durumu koruma cevabını vermişlerdir. Girişimcilerin % 87,6' sı ise işletmelerinin yakın gelecekteki stratejilerinde yeniliklerin etkili olacağını belirtmişlerdir. Bu yenilikler oran sıralamasına göre aşağıdaki gibidir:

1. Yeni teknolojilere geçme (% 26,9),
2. Yurt içinde yeni pazarlara açılma (% 22,4),
3. Ürün çeşitliliğine girme (% 17,9),
4. Yurt dışında yeni pazarlara açılma (% 10,4).

Araştırmaya katılan girişimcilerin büyük bölümünün öğrenmeye istekli ve araştırmacı oldukları tespit edilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, girişimcilerin araştırmacı kişiliklerini ve öğrenmeye isteklilik düzeylerini, onların mesleki vakıf, dernek ve girişimciliği destekleyen kuruluşlarla ilişki düzeylerini tespit ederek bir kez daha sınanmaya çalışılmıştır.

Çizelge 10: Araştırmaya katılan girişimcilerin mesleki vakıf, dernek ve girişimciliği destekleyen diğer kuruluşlarla ilişki düzeyleri

Aşağıdaki kuruluşlardan hangisi ya da hangilerinin faaliyetlerinden haberdarsınız? Hangisi veya hangileri ile iletişimde bulundunuz?	Faaliyet Konusunu Biliyorum	İletişime Geçtim
Kuruluş Adı	**Frekans-%**	**Frekans-%**
KOSGEB	33 – % 49,	16 - % 23,9
Ticaret ve Sanayi Odası	67 - % 100	67 - % 100
TOSYÖV	3 - % 4,5	1 – % 1,5
TESK	13 – % 19,4	5 - % 7,5
MEKSA	4 - % 6	1 - % 1,5
TES – AR	1 - % 1,5	-
TKB	10 - % 14,9	1 - % 1,5
EXİM Bank	10 - % 14,9	4 - % 6
İGEME	3 - % 4,5	-
Müteşebbisler Kulübü Derneği	-	-
TUBITAK – Marmara Araştırma Merkezi	7 – % 10,4	5 - % 7,5
Milli Prodüktivite Merkezi	2 - % 3	-

Araştırma evreni, Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı üyelerden oluşturulduğu için, Ticaret ve Sanayi Odası ile iletişime geçen girişimci sayısı % 100 oranındadır. Girişimcilerin ikinci sırada iletişime geçtikleri kuruluş KOSGEB' dir. Araştırmaya katılan 67 girişimciden 24' ü, yukarıdaki kuruluşlardan yalnız birinin faaliyet konusunu bilmektedirler ve iletişime geçmişlerdir. Geriye kalan 43 girişimci birden fazla kuruluşun faaliyet konusunu bildiklerini belirtmişlerdir. Bu 43 girişimcinin 21' i de birden fazla kuruluşla iletişime geçtiklerini söylemişlerdir. Birden fazla kuruluşun faaliyet konusunu bilme durumu göz önüne alındığında

girişimcilerin % 64,2' sinin bu kuruluşlar hakkında bilgi sahibi oldukları ve öğrenme istek düzeylerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kuruluşların etkililikleri incelendiğinde ise, bu 14 kuruluştan, yalnızca 6' sının girişimcilerin % 10' u ve daha üzeri tarafından tanındıkları ortaya çıkmıştır.

Çizelge 11: Araştırmaya katılan girişimcilerin öncelikli olarak eğitim almak istedikleri konulara göre dağılımları

İşinizle ilgili en çok hangi konuda eğitim almak istersiniz?	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Yönetim	28	41,8	41,8
Finansman	2	3	44,8
Üretim teknolojileri	21	31,3	76,1
Pazarlama	16	23,9	100
Diğer	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan girişimcilerin % 41,8' i yönetim, % 31,3' ü üretim teknolojileri, % 23,9' u pazarlama, % 3' ü de öncelikli olarak finansman konusunda eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin tamamı yönetim konusunda eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 12: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Türkiye'de Girişimciliği Engelleyen Unsurlar Konusundaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Sizce Türkiye'de girişimciliği engelleyen en önemli unsur hangisidir?	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Bürokratik engeller ve bürokratik işlemlerin fazlalığı	35	52,3	52,3
Teşvik ve desteklerden yararlanamama	12	17,9	70,2
Vergi sistemi ile ilgili engeller	7	10,4	80,6
Ekonomik krizler	10	14,9	95,5
Siyasi istikrarsızlık	3	4,5	100
Diğer	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Türkiye'de yapılan bir çok araştırmada girişimciliği engelleyen en önemli unsur olarak belirtilen bürokratik engeller ve bürokratik işlemlerin fazlalığı, araştırmaya katılan girişimciler tarafından da % 52,3' lük bir oranla en önemli sorun olarak belirtilmiştir. Girişimciler, bürokratik işlemlerin fazlalığı nedeniyle gereksiz zaman kayıplarına uğradıklarını ve bu işlemler konusunda bir an önce gerekli düzenlemelerin yapılmasını istediklerini söylemişlerdir. Araştırmaya katılan girişimcilerin % 17,9' u teşvik ve desteklerden yararlanamamayı, % 14,9' u ekonomik krizleri, % 10,4' ü vergi sistemini, % 4,5' i de yaşanan siyasi istikrarsızlıkları girişimciliğin önünde engel olarak belirtmişlerdir

Çizelge 13: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Risk Almaya Yönelik Eğilimleri

İşletmemi kurmak için sermaye sahibi olmasam bile, banka kredisi veya yakın çevrem dışındaki kişilerden borç alarak da kendi işimi kurardım.	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Kesinlikle Katılıyorum	33	49,3	49,3
Katılıyorum	9	13,4	62,7
Kararsızım	5	7,5	70,2
Katılmıyorum	9	13,4	83,6
Kesinlikle Katılmıyorum	11	16,4	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	
Tartılı Ortalama = (33 X 1 + 9 X 2 + 5 X 3 + 9 X 4 + 11 X 5) / 67 = **2,34**			

Girişimcilerin borç alarak ya da üçüncü şahıslara borçlanarak da kendi işletmelerini kurabilmesi, riski göze alabildikleri anlamını taşımaktadır. Bu koşullarda yine kendi işletmelerini kuracakları fikrine kesinlikle katılanların oranı % 49,3, katılanların oranı % 13,4' tür. Araştırmaya katılan girişimcilerin % 7,5' i kararsızdır. % 13,4' ü bu fikre katılmamakta, % 16,4' ü de kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Girişimcilerin, tartılı ortalama sonucuna göre (2,34), bu fikre katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Çizelge 14: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Kendilerine Güven Düzeyleri

Büyük sorunlarla karşılaştığımda tek başıma üstesinden gelebileceğime inanırım ve sorumluluk almaktan kaçınmam.	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Kesinlikle Katılıyorum	47	70,1	70,1
Katılıyorum	12	17,9	88
Kararsızım	3	4,5	92,5
Katılmıyorum	3	4,5	97
Kesinlikle Katılmıyorum	2	3	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	
Tartılı Ortalama = (47 X 1 + 12 X 2 + 3 X 3 + 3 X 4 + 2 X 5) / 67 = **1,52**			

Araştırmaya katılan girişimcilerin özgüven ve sorumluluk alma düzeyleri, "Büyük sorunlarla karşılaştığımda tek başıma üstesinden gelebileceğime inanırım ve sorumluluk almaktan kaçınmam" fikrine yönelik görüşlerinin alınmasıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Girişimcilerin % 88' inin özgüven ve sorumluluk alma düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Girişimcilerin % 70,1' i bu fikre kesinlikle katıldıklarını, % 17,9' u katıldıklarını, % 4,5' i kararsız olduklarını, % 4,5' i katılmadıklarını, % 3' ü de kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Girişimcilerin, tartılı ortalama sonucuna göre (1,52) bu fikre katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Çizelge 15: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliğinde Bulunma Durumları

Sivil Toplum Kuruluşlarıyla herhangi bir işbirliğinde bulundunuz mu?	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Evet	44	65,7	65,7
Hayır	23	34,3	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	

Araştırmaya katılan girişimcilerin, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğinde bulunma durumları incelendiğinde, girişimcilerin % 65,7' sinin işbirliğinde bulundukları, % 34,3' ünün de sivil toplum

kuruluşlarıyla işbirliğinde bulunmadıkları görülmüştür. Girişimcilerin herhangi bir vakıf, dernek vb. kurumlarla işbirliği içerisinde bulunmaları onların aynı zamanda toplumsal bağlılıklarını da göstermektedir

Çizelge 16: Araştırmaya Katılan Girişimcilerin Vizyon Sahibi Olma Düzeyleri

İşime yönelik uzun vadeli hedeflerim vardır.	**Frekans**	**Yüzde**	**Birikimli Yüzde**
Kesinlikle Katılıyorum	49	73,1	73,1
Katılıyorum	13	19,4	92,5
Kararsızım	4	6	98,5
Katılmıyorum	1	1,5	100
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	**100**
TOPLAM	**67**	**100**	
Tartılı Ortalama = (49 X 1 + 13 X 2 + 4 X 3 + 1 X 4 + 0) / 67 = **1,35**			

Araştırmaya katılan girişimcilerin vizyon sahibi olma düzeyleri, "işime yönelik uzun vadeli hedeflerim vardır" fikrine yönelik görüşlerinin alınmasıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Girişimcilerin % 92,5' i işlerine yönelik uzun vadeli hedefleri olduğu fikrine sahiptir. Girişimcilerin % 73,1' i bu fikre kesinlikle katıldıklarını, % 19,4' ü katıldıklarını, % 6' sı kararsız olduklarını, % 1,5' i de katılmadıklarını belirtmişlerdir. Girişimcilerin, tartılı ortalama sonucuna göre (1,35), bu fikre kesinlikle katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi

Biga Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı, Sanayi İşletmeleri (Fabrika ve İmalathaneler) Meslek Grubuna mensup 67 girişimci üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada, ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Biga ilçesi girişimcileri, genellikle genç ve orta yaş grubundadırlar.
- Girişimcilerin % 97' si erkeklerden oluşturmaktadır. Girişimcilik Biga ilçesinde de erkek egemen bir olgudur.
- Girişimcilerin, eğitim düzeyleri oldukça düşüktür, 67 girişimciden yalnızca 10' u üniversite mezunudur. Girişimcilerin, ebeveynlerinin de eğitim durumlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir..
- İşletmelerin hukuki nitelikleri bakımından en büyük payı limited şirketler (% 46,4) oluşturmaktadır. Dikkati çeken bir husus da şahıs şirketlerinin de fazla oluşudur. Ancak günümüzde girişimciler var olabilmek için, modern ve kurumsal organizasyon kurmak zorundadırlar.
- İşletmeler, genellikle genç işletmelerdir. Yalnızca % 13,4' ü 36 yaş ve üzeridir.. .
- Girişimciler, Türkiye'de girişimciliği engelleyen en önemli sorunun bürokratik işlemlerin fazlalığı olduğu fikrindedirler.
- Girişimcilerin işletme kurmalarında en çok etkili olan faktör, bağımsız olma arzusudur.
- Girişimcilerin büyük bölümü, kendi işletmelerini kurma kararı verdiklerinde, yakın çevrelerinden destek gördüklerini belirtmişlerdir. Bunda, girişimcilerin işletmelerine miras yoluyla sahip olmalarının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda, toplumun girişimciye ve girişimciliğe bakış açısının, olumlu olduğu tespit edilmiştir.
- Girişimciler, kredi alma konusunda da, tipik Türk girişimcisi özelliğini yansıtmaktadırlar. Girişimcilerin büyük bölümü % 83,6'sı işe başlarken, kendi birikimleri veya akraba ve arkadaşlarından fon sağlamışlardır. Örneklem grubumuzun risk alma eğiliminin, taşıdıkları diğer kişilik özelliklerine göre daha geri planda olması da, bu durumu destekler nitelikte bir sonuçtur. Girişimcilerde "kendi yağında kavrulma" diye tabir edilen bir iş mantığı söz konusudur
- Örneklem grubumuzda, risk alma eğiliminin, sahip olunan diğer girişimci kişilik özelliklerinin oldukça gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Bunun en büyük iki nedeni: 1 – sermaye sahipliği, 2 – miras yoluyla işletmeye sahip olma oranının bir hayli yüksek oluşudur.

- Girişimciler, almış oldukları eğitimin, faaliyet konuları için yeterli olmadığını düşünmektedirler. Girişimci grubunun, öğrenme isteği düzeyi oldukça yüksektir ve eğitimlere açık oldukları tespit edilmiştir.
- Girişimcilerin kişilik özelliklerinden önde geleninin, "vizyon sahipliği" olduğu tespit edilmiştir. Girişimcilerin büyük bölümünün işlerine yönelik uzun dönemli hedefleri vardır.

Sonuç

Girişimci, üretim faktörlerini bir araya getirerek, ekonomik mal ve hizmet üretimi için gerekli finansman kaynaklarını ve üretimin değerlendirileceği pazarları bulan kişidir. Girişimcilik ise, fırsatların algılandığı ve kar elde etmek amacıyla çeşitli yenilikler yaparak gerekli kaynakların bir araya getirildiği yaratıcı bir süreçtir.

Araştırma sonucunda, girişimcilerin işe başlamalarından, işin yürütülmesine kadar tüm girişimcilik süreci içerisinde, göstermiş oldukları davranışlarda onların yetişme şartlarının, içinde bulundukları toplumsal yapının, gelir düzeylerinin ve taşıdıkları kişilik özelliklerinin son derece etkili olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmada, Biga'da faaliyet gösteren girişimcilerin bir çoğunun, iş hayatına genç yaşta atıldığı ve eğitim almadığı tespit edilmiştir. Faaliyet alanlarına yönelişte ise aldıkları eğitimden çok sahip olunan sermaye birikimlerinin etkili olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan girişimcilerin, daha önceden belirlenmiş olan girişimci kişilik özelliklerinin tümüne sahip oldukları tespit edilmiştir. Girişimci davranış özelliklerinin, daha verimli hale getirilebilmesi için, girişimci kişilik özelliklerindeki bilinçlilik oranının arttırılması gerekmektedir.

Girişimciliğin geliştirilmesi için Türkiye' de oldukça geniş bir kurumsal yapı vardır. Bu kurumların araştırmaya katılan girişimciler üzerinde etkililik derecesinin son derece düşük olduğu tespit edilmiştir. Önerimiz, bu kurumların etkililiklerinin arttırılması ve üniversite – sanayi işbirliğine gereken önemin verilmesidir. Böylece girişimciler, taşıdıkları tüm özellikleri daha bilinçli şekilde hayata geçirebilme niteliğini ve fırsatını yakalayacaklardır.

Kaynakça

Akdemir, Ali (2003). "Temel İşletmecilik Bilgileri", Yayıncı Yayınları, Kocaeli

Alpugan, Oktay, Demir, M., Hulusi, Oktav, Mete, Üner, Nurel (1997). "İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yay. Dağ. A.Ş", İstanbul

Arıkan, Semra (2004). "Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular", Siyasal Kitabevi, Ankara

Barutçugil, İsmet (2004). " Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi", Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Bozkurt, Rüştü, (2000). "Girişimci ve Rol Bilinci", İş Fikirleri Dergisi, Sayı: 12

Bozkurt, Öznur (2006). "Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; Cilt:1, Sayı:2

Demircan, Nigar (2000). "Girişimcilik ve Girişimcilerin Kişilik Özellikleri Konusunda Bir Uygulama" Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 102142, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Gebze

Dinçer, Ömer, Fidan, Yahya (1997). " İşletme Yönetimine Giriş" Beta Basım Yay. Dağ. A.Ş., İstanbul

Dolgun, Uğur (2003). " Girişimcilik" Alfa Yayınları, İstanbul

Durukan, Tülin (2006) "Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21.Yüzyılda Girişimciliğin Önemi" Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; Cilt:1, Sayı:2

Erdoğmuş, Nihat (2000). "Otobiyografilerin Analizi Yoluyla Girişimci İşadamlarının Kariyer Gelişimi Hakkında Bir İnceleme" 8. Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir,

Eren, Erol (2003). "Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)", Beta Basım Yay. Dağ. A.Ş., 2003, İstanbul

VURAL, Ö. Sercan (2006). "Girişimci Kişilik Özellikleri ve Biga İlçesi Girişimcilik Profili Araştırması", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Dönem Projesi, Biga

ZORLUER, Zuhal (2002). “Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik ile İşe ve Örgüte Karşı Tutumlarla Olan İlişkileri” Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 121957, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Gebze

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE PERIOD OF CONFORMITY TO EUROPEAN UNION

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ARTAN ÖNEMİ

Yard. Doç. Dr. Haydar EFE
efehaydar@gmail.com
Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet
Avrupa Birliği'ne giriş bir tek hükümetin çabasıyla başarılamaz, bütün demokratik kesimlerin en başta da sivil toplumun katılımı gereklidir. 1999'da Türkiye'nin resmen aday ülke olarak tanınmasından beri Türkiye'de AB'ye giriş sürecinde sivil toplumun geliştirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır.
Sivil toplum, hem Türkiye'de hem de AB üyesi devletlerde AB'ye üyelik sürecine ciddi katkılarda bulunmaktadır. Özellikle, Türk STK'lar Avrupa Birliği'ndeki ve Türkiye'deki sivil toplum yoluyla siyasi ve kültürel diyaloğun güçlendirilmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye'deki ve AB'deki STK'lar, karşılıklı bağları güçlendirmeye ve diyalog kurmaya yardım edeceklerdir.
Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği, Müzakere Süreci*

INCREASING IMPORTANCE OF TURKISH CİVİL SOCIETY ORGANIZATIONS IN THE EU ACCESSION NEGOTIATION PROCESS

Abstract
European Union accession cannot be achieved by a single government, it needs all democratic parties and above all, civil society. Since official recognition of Turkey as a candidate country in 1999, In Turkey, considerable steps have been taken in the development of civil society in the EU accession process.
Civil Society contributes significantly to the process of accession to the EU both within the Turkey and EU member states. Especially, Turkish CSO's will play an important role in strenghtening of political and cultural dialogue through sivil society in Turkey and EU. CSO's in Turkey and EU will help to build dialogue and increasing mutual ties.
Keywords: *Civil Society Organizations, European Union, Negotiation Process*

Giriş

Sivil toplum kuruluşları kendi amaçlarını kendi belirleyen ve onları gerçekleştirirken herhangi bir otoriteye bağlı olmayan, bağımlı olmayan kuruluşlardır. (Anğ, 2003:33)

Demokratik ülkelerde halkın özgür seçimlerle yönetime katılmasının yanı sıra halkın iktidarı ve parlamentoyu çeşitli yöntemlerle denetlemesinde en önemli görev sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Sivil toplumun varlığı ve etkinliği sağlıklı bir demokrasinin göstergesidir. Tek başlarına yada toplu olarak yöneticilere eleştiri ve fikirlerini ifade edebilmelerini ve çeşitli örgüt ve kurumlar vasıtasıyla söz konusu eleştiri ve fikirlerini daha etkin bir duruma getirebilmelerini kapsamaktadır. Sivil toplum örgütleri olarak adlandırılan çeşitli çıkar ve baskı grupları ile meslek örgütlerinin varlığı ve etkinliği demokratik bir devlet için yaşamsal bir öneme sahiptir. (İKV,1997:47) Bu noktada sivil toplum, sadece bireylerin hak ve özgürlüklerini ortaya koymak ve siyasal yaşamın demokratikleşmesini ifade etmekle kalmaz ülke içinde birey toplum ve birey devlet ilişkisinin, üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Birliği'nde olduğu gibi, siyasal süreçte demokratik çerçevede oluşmasını ve gelişmesini ifade eder. (Ak,2005:190)

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını birkaç grupta toplayabiliriz:

1. Üniversiter Çevreler: Üniversiteler, Öğretim Elemanları Sendikası, Öğretim Üyeleri Derneği, Araştırma Görevlileri Derneği ve diğer akademik personel örgütlenmeleri;
2. BasınYayın Çevreleri: Gazeteciler Cemiyeti, Basın Konseyi, Gazeteciler Sendikası, vb.
3. İşçi ve İşveren Örgütleri: TÜSİAD, TİSK gibi işveren örgütleri, Türk-İş, Hak-İş, DİSK gibi işçi dernek, sendika ve konfederasyonları
4. Meslek Örgütleri: Türkiye Barolar Birliği, Türk Tabipler Birliği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası vb.
5. İnsan Hakları Örgütleri: İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Vakfı, vb. (İKV,1996:48)

Avrupa'da ise örgütlü sivil toplum, sosyal refah örgütlerini, profesyonel meslek odalarını, sendikaları, işveren örgütlerini ve pek çoğu Avrupa düzeyinde örgütlenmiş ajansları içeren çok geniş bir yelpazedeki kar amacı gütmeyen STK'ları ve ajansları kapsar. (stgm.org.tr) Ayrıca, STK kavramına kooperatifler, ticaret birlikleri, hizmet ve üretim birlikleri, yerel yönetimlerin bir araya gelerek kurdukları örgütler, politik ve dinsel ilgi grupları ve öğrenci birlikleri girmektedir. AB, aldığı kararlarda yukarıda sayılan STK'ların katılımını temel prensip olarak kabul etmiştir.

Avrupa Birliği sürecinde demokratikleşme çabaları, Türkiye'deki STK'ların eksikliğini ve etkisizliğini hissetmemizi sağlamıştır. Bu kapsama Avrupa Birliği uyum süreci,Türkiye'de demokrasinin boyut değiştirmesi ve sivil toplumun gelişmesi için önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. (Eyim,2005:477) Son dönemde Türkiye'de STK'lara verilen desteğin arkasında yatan mantık, STK'ların Birlik içinde sivil diyalogda aktif rol oynamalarıdır. (Özgüneş,2004:41)

Avrupa Birliği projesinin bir medeniyet projesi, bir toplumsal proje, bir eğitim kalitesi projesi ve bir yaşam kalitesi projesi olarak karar alıcılara bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olduğunu belirten Prof.Dr. Beril Dedeoğlu'nun (Dedeoğlu,2007:7) söylediği gibi Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi üyeliğe alma süreci diğer genişlemelerden çok farklı ve çok daha zorlu olacaktır. Hem Avrupa Birliği'nde Türkiye'yi üyeliğe alma konusundaki bir iradenin tam olarak oluşamaması hem de "öteki" olarak görülen Türkiye imajının düzeltilmesi ve Avrupa kamuoyundan Türkiye'nin üyeliği konusunda destek alma konularında STK'lara çok büyük görevler düşmektedir. STK'ların diğer bir görevi ise Türkiye'de halkı Avrupa Birliği, politikaları, Avrupa kültürü konularında bilgilendirmektir.

Avrupa Birliği ve Uyum Sürecinde STK'lar

AB devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli zirvesinde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan hükümetlerararası konferans ile Türkiye, resmen Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerine başlamıştır.

AB müzakere süreci yerine uyum süreci demek aslında daha doğrudur. Katılım müzakereleri, Türkiye'nin AB müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağının ve etkili bir şekilde uygulayacağının belirlendiği süreçtir. Yani klasik bir müzakere süreci değildir. (abgs.gov.tr)

Gerek çok zorlu pazarlıklar sonucu kabul edilen 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi kararları, gerekse müzakerelerin başladığı 3 Ekim 2005 tarihli "müzakere çerçeve belgesi", diğer adaylara değil de sadece bize söylenen "Birliğin hazım kapasitesi" ve "müzakerelerin ucunun açık olduğunu" ifadeleri, Türkiye'nin müzakere sürecinin diğer aday ülkelerden daha farklı ve daha zor olacağını bizlere gösterdi. Zira, Avrupa Birliği'nde Türkiye'yi üyeliğe alma konusunda bir irade oluşmamıştır.

"Uzun ince bir yol" olarak tanımlanan Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin uzun bir geçmişi olsa da STK'ların konuyla ilgilenmesi ve konuyu tartışması oldukça yenidir. Türkiye'nin AB uyum süreci, STK'lara bakışı ve sivil toplum anlayışını değiştirmiştir. Uyum sürecinde giderek demokrasi kültürü ve sivil toplum önemli hale gelmiştir. Avrupa Komisyonu 1980'lerden beri Türkiye'deki STK'lara destek vermekte, mali yardım sağlamakta, öneriler sunmakta, projeler önererek Türkiye'de sivil toplumun gelişimine çok önemli katkılarda bulunmaktadır. AB'nin desteğinin ve 1999 Helsinki Zirvesi'yle aday ülke olmanın bir sonucu olarak, 2001 yılından itibaren Türkiye'de sivil toplumun gelişmesine yönelik kararlar alınmakta ve yasal alt yapı değiştirilmektedir.

"Sivil Toplum Diyaloğu" fikri, ilk olarak 2004'te Avrupa Komisyonu tarafından önerilmiş ve 17 Aralık 2004 tarihinde de Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır. *"Katılım müzakerelerine paralel olarak, Birlik her bir aday ülke ile yoğun bir siyasi ve kültürel diyalog başlatacaktır. Halkların bir araya getirilmesi suretiyle karşılıklı anlayışın yükseltilmesini amaçlayan bu kapsamlı diyalog, sivil toplumu da içerecektir."* ifadeleriyle sivil toplum diyaloğunun özünde AB ülkeleriyle aday ülkelerdeki sivil toplumların tüm kesimleri arasında sistematik bir temas ve değişim hedeflenmiştir. Böylece, Türkiye'nin AB içinde daha fazla tanınması sağlanacak; Türk vatandaşlarının AB'nin ne olduğu, değerlerini ve politikalarını daha iyi anlamasına olanak sağlanacak; aynı zamanda vatandaşların siyasi, kültürel ve ekonomik kalkınma sürecinde daha fazla rol oynamasına yardımcı olacak böylece hem ülkemizde hem de AB'ye katılacak diğer ülkelerde güçlü bir sivil toplumun oluşumu desteklenmiş olacaktır. (www.avrupa.info.tr)

Gerek Haziran 2009'daki Avrupa Parlamentosu seçimleri'nde, gerekse son zamanlardaki AB üyesi ülkelerin seçimlerinde Türkiye'nin üyeliğine genelde karşı çıkan merkez sağ partilerle ve aşırı sağ partilerin oylarının sürekli artması Türkiye'nin AB'ye üyeliğini zorlaştırmaktadır.

Öte yandan Fransa'da yapılan kamuoyu yoklamalarına göre, Fransızların "Avrupa Anayasası'na karşı oy kullanmalarının en önemli sebeplerinden bir tanesi, Anayasa'nın Türkiye'nin üyeliğine imkan tanıyacağı düşüncesidir. (www.abhaber.com) Ayrıca, Eurobarometre'ın 2005 yılında yaptığı bir kamuoyu araştırmasında Avrupa kamuoyunun Türkiye'nin üyeliğine soğuk baktığını ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmaya göre, Avusturya'da Türkiye'nin üyeliğine evet diyenlerin oranı sadece % 10, "hayır" oranı %80, diğer ülkelerde ise: Danimarka % 62 hayır, % 30 evet, Almanya % 74 hayır, % 21 evet, Yunanistan % 70 evet % 21 hayır, Hollanda % 53 hayır % 39 evet, Fransa % 70 hayır % 21 evet şeklinde bir sonuç çıkmıştır. İsveç, İngiltere,İrlanda ve İspanya gibi ülkelerde ise "evet"ler "hayır"ların biraz üzerinde çıkmıştır.(www.abhaber.com) 2009'a gelindiğinde bu durum değişmemiştir. Avusturya'da sosyal demokrat parti bile Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin aksine, Türkiye'nin üyeliğine karşıdır.

Ülkemizde kamuoyu AB üyeliğini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Ancak, AB'nin tarihi, politikaları, kuralları ve işleyişine ilişkin bilgiler yetersizdir. Bu süreçte ülkemiz STK'larının, ülkemizde kamuoyunu hazırlamak, AB konusunda bilgi eksikliklerinin giderilmesi, yanlış bilgilerin yerine doğru bilgilendirme yapılması; AB vatandaşlarına Türkiye'nin ve Türk toplumunun doğru tanıtılması ve Türkiye hakkındaki önyargıların kırılması amacıyla AB kamuoyunu hazırlamak gibi önemli görevleri vardır.

Avrupa Birliği, yüzyıllardır "öteki" olarak görülen Türkiye'nin önemini Avrupa kamuoyuna anlatmak zorundadır. Bu kapsamda AB, 15-16 Haziran 2006 tarihli başkanlık bildirisinin "Gelecekteki Genişleme Sürecine İlişkin Genel Sorular" başlıklı 53. paragrafında*"Avrupa Konseyi, Birliğin uyumu ve etkinliğini korumak amacıyla, varolan tüm yükümlülüklerini yerine getireceğini yenilemekte ve bu yönde ilgili tüm adımların atılması gerektiğini vurgulamaktadır. Birlik genişlemekte olduğundan, gelecekte siyasi, mali ve kurumsal olarak işlerliğini sürdürebilmesini sağlamak için ve Avrupa'nın ortak projesini derinleştirmek önemlidir. Bu nedenle, Avrupa Konseyi, Aralık 2006'daki Zirvesi'nde gelecekteki genişlemenin tüm yönlerini Birliğin yeni üyeleri hazmetme kapasitesi ve edinilen tecrübeler ışığında genişleme sürecinin kalitesini artırmanın yolları da dahil olmak üzere tartışacaktır. Bu bağlamda, genişlemenin ilerleme hızının Birliğin hazmetme kapasitesini göz önüne alması gerektiğini hatırlatmaktadır. Komisyon, genişleme ve katılım öncesi sürece ilişkin ilerleme raporlarını sunduğu dönemde Birliğin hazmetme kapasitesinin tüm yönlere ilişkin özel bir rapor hazırlamaya davet edilmektedir. Söz konusu özel değerlendirmenin, vatandaşların genişlemeye ilişkin mevcut ve gelecekteki algılamasını içermesi ve genişlemeyi AB halkına yeterli ölçüde açıklama ihtiyacını göz önünde bulundurması gerekmektedir."* (www.ikv.org.tr) şeklindeki ifadeleriyle Avrupa Birliği, aday ülkelerin üyeliği konusunda, kendi halklarını hazırlamak için daha fazla çaba harcamayı taahhüt etmektedir.

Böylece AB, hazım kapasitesi ile ilgili raporları, klasik ilerleme raporlarına ekli hale getirmiştir. Yani ev ödevimizi yerine getirsek bile "birliğin hazım kapasitesi" nedeniyle Birlik hazır olduğu zaman, dolayısıyla AB kamuoyu hazır olduğu zaman üye olabileceğiz. Biz kendi kamuoyumuza AB'ye girmenin yararlarını anlatırken, AB'de kendi halklarına Türkiye ile bütünleşmenin kendi çıkarlarına olduğunu anlatacaklardır. (Baydarol, 2006)

AB'nin 2006 yılı Genişleme Strateji Belgesi'nde Birliğin etkin bir biçimde işlemesi, beşinci genişlemeden dersler çıkartılması, genişlemeye ilişkin sorunların ele alınması, aday ülkelere üyelik sürecinde destek olunması ve genişlemenin devamı için kamuoyunun desteğinin sağlanması konularında bir yaklaşım geliştirilmiştir. Genişleme Strateji Belgesi'nin "Genişleme Süreci"ne ilişkin paragrafında bundan sonraki genişleme politikasının üç temel ilkeye dayandığı belirtilmiştir."Üç C" olarak tanımlanan üç temel ilke, sağlamlaştırma (consolidation), şartlılık (conditionality) ve iletişimdir. (communication) (Karluk,2007:38)

Sağlamlaştırma koşulu, Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliğe alınmasından sonra, Birliğin içindeki sorunları çözmeye öncelik verme amacını taşırken, şartlılık ilkesi ile Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliğinden çıkarılan derslerle artık üye devletler, şartları tam olarak yerine getirene kadar üyelik tarihinin önceden açıklanmamasını ifade eder. Ve konumuz açısından önemli olan üçüncü ilke ise iletişimdir. İletişim ilkesi kapsamında asıl görev AB'ye ve AB üyesi ülkelere düşmektedir. AB ülkeleri bundan sonra Türkiye'nin de içinde bulunduğu aday ülkelerin üyeliği konusunda, kendi halklarını hazırlamak için daha fazla çaba harcamayı taahhüt etmektedirler. (Karluk,2007:39)

Avrupa Birliği'nin demokratikleşmesi, parlamento dışı katılım kanallarının varlığıyla doğrudan ilgilidir. Avrupa halklarına uzak ve yabancı bir Avrupa Birliği, halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması ile beraber giderek demokratikleşmektedir. Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi bu katılımın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. STK'lar yurttaşların AB'nin karar alma süreçlerine katılımını sağlamaları bakımından önem taşır. STK'lar AB düzeyinde ulusüstü bir müzakere alanı oluşturarak değişik toplumsal kesimlerin taleplerini ve sesini AB kurumlarına iletmektedir. (Yıldız,2008:650)

Konsey ve Komisyon'a yardım etmek üzere danışma organı niteliği taşıyan Ekonomik ve Sosyal Komite, hem AB düzeyinde hem de AB'ye üye ülkeler düzeyinde ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulması ve uygulanması sürecine çeşitli katkılar sağlayan bir tartışma zemini ve düşünce platformudur. Görevi, tartışma diyalog ve işbirliğidir ve kamu gücünü kullanan Avrupa ile sivil toplum arasında bir köprü işlevi görmektedir. Komite, ekonomik ve sosyal hayatın çeşitli kesimlerinin, özellikle üreticiler, çiftçiler, taşımacılar, işçiler, küçük esnaf ve zanaatkarlar, serbest meslek sahipleri ve kamu yararına çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerin temsilcileri ile tüketiciler, çevreciler ve dernek temsilcilerinden oluşur. ESK üyeleri, üye ülkelerin sivil toplumlarının örgütlenmiş kesimlerinden seçilirler. Komitenin görevleri: üç temel kuruma tavsiyelerde bulunmak; sivil toplumdan Avrupa girişimine daha büyük bir katkı sağlamak ve halka yakın bir Avrupa'yı kurmak ve güçlendirmek; Topluluk üyesi olmayan ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının rolünü desteklemek ve bu amaçla onların temsilcileriyle düzenli diyalog geliştirmek, MDA ülkelerinde, Türkiye'de Avrupa-Akdeniz ülkelerinde, ACP ve MERCOSUR ülkelerinde benzer organlar kurulmasını teşvik etmektir. (Karluk,2007:211)

Avrupa Birliği'nde STK'lar, yorum ve değerlendirmelerinin "bağlantısız" ve "özgür" nitelikleri nedeniyle karar ve görüşlere daha yoğun katılmaları yönünde teşvik edilmektedir. Bu durum farklı grupların ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak "katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirmektedir. Avrupa Birliği, katılımın mümkün olan en etkili ve sorunsuz şekilde gerçekleşebilmesi için kuruluşların yapısı ve bunlarla ilişkiler konusunda çeşitli yöntemler belirlemektedir. Örneğin Avrupa Parlamentosu özellikle, çevre, tüketici hakları ve sosyal haklar alanlarında sivil toplum kuruluşları ile eşgüdüm içinde çalışmaktadır. AB Komisyonu da STK'larla sıkı bir işbirliği içindedir. Bu işbirlikleri, kurumsallaşmış danışma mekanizmaları çerçevesinde işlemektedir. Başta sosyal diyalog olmak üzere, sosyal ortaklara danışma, ortak komiteler, forumlar ve üçlü danışma süreçleri oluşturularak, AB seviyesinde örgütlenmiş STK'ların AB kurumları tarafından alınan kararlara üst düzeyde katılımları sağlamaktadır. (Maç,2006:1)

AB, Türkiye-AB Uyum Sürecine proje, hibe ve kredi gibi araçlarla katkıda bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu, 2008-2010 dönemi için aday ve potansiyel ülkeler için sağlayacağı 4,471 milyar Avroluk mali yardımı 29 Eylül 2009 tarihinde onayladı. Söz konusu mali yardımın 1,759 milyar Avroluk bölümü Türkiye'ye ayrıldı. Yardım, AB-Türkiye arasındaki sivil toplum diyaloğunun güçlendirilmesi, kurumların istikrarı, temel hak ve özgürlükler, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarının güvence altına alınması alanlarında kullandırılacaktır. (İKVBülten,2008:1)

Ülkemiz STK'larının Türkiye AB Uyum Sürecindeki Rolleri

Çoğulcu demokrasinin olmazsa olmazı olan, güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gereken STK'ların AB üyelik sürecine katılımlarının somut ve etkili mekanizmalarla sağlanması gerekmektedir.

Türkiye-AB uyum sürecine sadece devletin değil, STK'ların ve akademik çevrelerin de etkin bir şekilde katılımı zorunludur. AB, aday ülkelerdeki üyeliğe hazırlık sürecinin bir parçası olarak sivil toplumun gelişimini teşvik etmektedir. Çünkü sivil toplum, global düzeyde kalkınma politikalarının şekillenmesinde ve politik tartışmaların yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. (Ak,2005:191) Son yıllarda sayıları ve etkinlikleri hızla artan STK'lar, eğitim, çevre, kültürel ve sosyal konular gibi pek çok konuda toplumu bilinçlendirerek değişime hazırlayabilirler. Özellikle çevre, eğitim, bilim, sağlık, yardım, yoksulluk, kalkınma, sanat, spor, hukuk siyaset, ekonomi, basın, iletişim vb. alanlarda faaliyet gösteren STK'lar, Türkiye AB ilişkilerine ciddi katkılarda bulunabilirler. (Örs,2008:728) STK'ların üstlendikleri görevlerini yerine getirebilmeleri için faaliyetlerini tüm topluma duyurmaları ve diğer ulusal ve uluslar arası STK'larla sıkı bir işbirliği içinde olmaları gerekmektedir.

Türkiye'deki STK'lar arasındaki en önemli sorun, aralarındaki iletişim ve koordinasyon eksikliğidir. STK'ların Türkiye-AB Uyum Sürecine katkı yapabilmeleri için iletişim teknolojilerinden faydalanmaları ve sınır aşan ölçekte iletişim ağları kurabilmeleri gerekir. Bu amaçla STK'ların AB sürecindeki sürekli gereksinim duydukları bilgi akışı nedeniyle internet gibi işleri kolaylaştırıcı teknolojileri kullanmaları zorunludur. STK'ların Avrupa Birliği'ndeki kuruluşlarla karşılıklı diyalog kurup etkileşime geçebilecekleri bir iletişim platformu oluşturmaya olanak tanıyan internet, AB'deki STK'larla iletişime geçilmesi olanağını sunması nedeniyle vazgeçilmezdir. Ayrıca, İnternet, yurttaşlara STK'ları yakından izleme fırsatı vererek, STK'ların kurumsal kimliğini de güçlendirmektedir. (Örs,2008:733)

STK'lar, gerek içerde gerekse Avrupa Birliği'ndeki muadilleriyle iletişim kurmalarını ve gelen talep ve sorunları zamanında tatmin edici bir şekilde yanıtlanmasını sağlayacak web sayfaları, e posta ile gönderilen e- bültenler, yazışmalar, kuruluşun isim ve bağlantı bilgilerinin yer alacağı bültenler ve dergiler, dikkat çekmek ve kısa bilgi vermek amacıyla kullanılan broşürler, posterler vb. görsel malzemeler gibi fotoğraf, slayt, multivizyon sistemleri dijital fotoğraf, video, film, ses bandı, CD,DVD,VCD görsel ve işitsel malzemelerden yararlanmalıdır. Ayrıca, yazılı ve görsel basın da STK'ların toplumla ve Avrupa Birliği'ndeki muadilleriyle etkin iletişim kurmasını sağlayan kitle iletişim araçlarındandır. (Örs,2008:733)

Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de yerleşik üniversiteler arasında daha sıkı bir işbirliği oluşturulmalıdır. Bu işbirliği yalnız tecrübe alışverişi ve müfredatın geliştirilmesini değil, aynı zamanda her iki tarafın öğrencilerine de açık olan ortak bağımsız akademik kurumların oluşturulmasını da kapsamalıdır. Bu kurumlar, AB ve Türk kimliği, tarihi, kültürü ve uygarlığı ile ilgili araştırma ve eğitim faaliyetlerini yürütmeli ve AB entegrasyonu konusunda eğitim programları geliştirmelidir. (ekutup.dpt.gov.tr)

STK'lar başta üniversiteler olmak üzere araştırma enstitüleri ve bilimsel kuruluşlarla sürekli bir etkileşim ve işbirliği içinde olmalıdır; toplumun STK'ları tanımasını ve güvenmesini sağlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmeli; özel sektör ve medyanın desteği sağlanmalı; STK'lar ve medya ortak eğilim ve bilinçlendirme kampanyaları gerçekleştirmelidir; STK'ların AB'deki STK'larla kuracağı iletişim ve üst kuruluşlara üyelikleri çok önemlidir. (Örs,2008:734)

Bu kapsamda yürütücülüğünü Uludağ Üniversitesi'nin yaptığı, Bulgaristan-Sofya Üniversitesi ile Kocaeli ve Muğla Üniversitelerinin ortağı olduğu TR 0604. 01/071 nolu proje ve "Network for İntercultural Dialogue and Education: Turkey-Bulgaria" başlıklı proje iyi bir örnektir. Projenin amacı, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki sivil toplumların etkileşimini güçlendirmek ve karşılıklı deneyim değişimini sağlamak; Türk tarihini ve özellikle de Türk kültürünü kapsayarak Avrupa Birliği'nde Türkiye'yi daha iyi anlatmak ve Türkiye hakkında daha fazla bilgiye sahip olmayı sağlamak; her iki ülkedeki üniversitelerden gelen öğrenci ve öğretmenler arasında kültürler arası diyalog için yeni eğitim teknolojileri geliştirmek ve onaylamak; Türkiye'de Avrupa fikrini tanıtmak ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin getireceği faydalar hakkında sivil topluma daha fazla bilgi verilmesidir. (http://nidete.uludag.edu.tr)

Jean Monnet Burs Programı, her iki taraftaki sivil toplumun birbirlerini daha iyi tanımasını ve anlamasını amaçlayan Türkiye-AB sivil toplum diyalogunun bir parçasıdır. Türkiye-AB işbirliğiyle yönetilen program, Türkiye'nin üyeliğe hazırlık sürecinde Birlik mevzuatı konusunda uzmanlaşmış bir kadro ile donatılmasını öngörmektedir. Türk akademisyen, öğrenci, kamu ve özel sektör görevlilerinin araştırma yapmalarını sağlamaktadır.

Avrupa'da faaliyet gösteren yüzlerce profesyonel ve ticari derneğe ek olarak daha klasik sosyal ve çevre STK'ları ile farklı ulusal ve uluslararası STK'ları ortak bir çatı altında toplayan şemsiye kuruluşlar da önemlidir. Avrupa Gençlik Forumu bunlardan biridir. Forum farklı kesimlerden insanları bir araya getirmektedir. Bu tür STK'ların faaliyetleri, uzmanlığı ya da yerel ve ulusal birimlerinin girdileri üzerine kurulu

olup AB düzeyinde politika yapımına meşruluk kazandırırlar. Ayrıca,ulusal düzeyde faaliyet gösteren çıkar gruplarının deneyimlerinin eşdeğer Avrupa çıkar gruplarına aktarılmasının mümkün olduğunu gösterirler ve Avrupa düzeyinde karar oluşturma sürecine katkıda bulunurlar. Ayrıca, farklı ülke ve bölgelerdeki toplumsal grupların farklı fikir alışverişinde bulunmaları ve ortak hedefler için birlikte çalışmalarına ortam hazırlarlar. (www.stgm.org.tr)

STK'lar arasında öğrencilerin oluşturduğu ve yönettiği uluslar arası topluluklarda en az belli bir alanda örgütlenerek kurumsallaşmış, yönetiminde profesyonel kişilerin yer aldığı STK'lar kadar önemlidir. Öğrenciler tarafından yönetilen STK'lar olarak tanımlanabilecek Avrupa Öğrencileri Forumu (AEGEE), 43 ülkede üyesi bulunan, yarının Avrupasını oluşturan farklı kültür, anlayış ve bakış açılarına sahip bireylere birbirini tanıma fırsatı vermekte, önyargıların kaldırılmasına, karşılıklı güven, anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesine çalışmaktadır. (Varlık,2008:1032)

Kuruluştaki amacı, Avrupa kimliğini ve kavramını Avrupalı gençler arasında tartışmaya açmak ve geleceğin Avrupasını bu tartışmalar sonunda şekillendirmek olan Avrupa Öğrencileri Forumu, Avrupa Konseyi, AGİT, UNESCO tarafından gençlik alanında bir STK olarak kabul edilmektedir. Diğer hedefleri arasında Avrupa yolundaki engelleri ve düşmanlıkları ortadan kaldırmak ve farklılıkları aşmış bir Avrupa yaratmak; öğrenci hareketliliği yoluyla Avrupa anlayışını gençler arasında yaygınlaştırmak; bölgesel özelliklere ve kültürel farklılıklara saygı gösterirken, bunların Avrupa üst kimlikleriyle bir sentezini oluşturmak ve son olarak Avrupa'nın bugününe ve geleceğine şekil verirken Avrupa dışı kültürleri de tanımak ve desteklemek onların da güvenliğine ve mutluluğuna katkıda bulunan bir Avrupa yaratmak vardır. (Varlık,2008:1033) Bu gençlik örgütünün ülkemizde daha fazla şehirde temsilcilik açmasını sağlamak sivil toplum diyaloğu açısından çok önemli avantajlar sağlayacaktır.

Dansın ortak dil olarak kullanılması, farklı kültür, dil ve dinlere mensup bireylerin birbirlerini tanımalarını sağlamaktadır. Ülkemizde İzmir'de EFEM (Ege Folklör Eğitim Merkezi), İstanbul'da Motif Vakfı ve Ankara'da HOYTUR gibi halk dansları ve geleneksel sanatları konu edinmiş olan STK'lar, gerek uluslar arası organizasyonlardaki ev sahipliği gerekse katılımları ile diğer kültürlerle kaynaşmayı sağlayan kültürel ve sanatsal faaliyetleri yoluyla STK'ların AB ile bütünleşme sürecinde Türkiye'nin tanıtımına çok önemli katkılarda bulunabilirler. (Çolak vd, 2008:1082)

Yukarıdaki gruplara "Anadolu Ateşi" isimli dans grubunu da dahil etmek gerekir. Söz konusu grup, Avrupa'da gösteri yaptığı yerlerde Türkiye'nin tanıtımı açısından çok önemli bir görev üstlenmiştir. Bir televizyon programında "Anadolu Ateşi" grubunu izleyen kendini yabancı düşmanı olarak tanımlayan bir kişi, hayatında ilk defa bir Türk'ü alkışladığını anlatmıştır. Bu örnek, Türkiye-AB uyum sürecinde kültür ve sanat STK'larının ne kadar önemli görevler üstlenebileceği konusunda bizlere bir ipucu vermektedir.

Türkiye'de AB konularında aktif rol alan TÜSİAD, İKV, Türkiye-AT Derneği, Türkiye-AB Vakfı, Türk-İş, DİSK, Hak-İş, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Federasyonu (TESK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), gibi kuruluşlar kitapçıklar bastırarak, TV programları ve bildiriler hazırlayarak, AB'deki muadillerine ziyaretler düzenleyerek, düzenli olarak görüşmesi ve onların desteğini kazanması ve Avrupa kamuoyuna yapılan reformları duyurması gerekmektedir.

STK'lar, kamu makamları ile mevzuat hazırlama sürecinde birlikte hareket etmektedirler. Oluşturulan yasa taslakları, STK'lara gönderilmektedir. Bu kapsamda, AB ile ilişkiler kapsamında oluşturulan alt ve teknik komitelere STK'ların katılımı daha fazla teşvik edilmelidir.

Türkiye'nin üyeliği için müktesebata uymak tek başına yeterli olmayıp bazı ülkelerde yapılacak olan referandumlar için AB kamuoyuna Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye yük getirmeyeceği aksine AB'yi daha güçlü kılacağı anlatılmalıdır. Bu çerçevede, AB Komisyonu'nun Ekim 2004 tarihli raporu (COM (2004)-656) ile Türkiye-AB ilişkilerinde diyaloğun güçlendirilmesi gerektiği belirtilerek, üye ülkeler arasında endişelerin ve görüşlerin içten ve açık bir şekilde tartışılacağı Türkiye'den ve üye devletlerden insanları bir araya getiren bir diyaloğun geliştirilmesi gereğini vurgulayarak, sivil toplumun önemini vurgulamıştır. (http://eur-lex.europa.eu)

Avrupa Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında devam eden katılım müzakereleri, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Türkiye'deki reform sürecini desteklemek; ikinci bölüm, katılım müzakerelerinin çerçevesini belirlemek; üçüncü bölüm ise Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasında sivil toplum aracılığıyla politik ve kültürel diyaloğu geliştirmektir. Bireyleri bir araya getirerek birbirlerini anlamayı güçlendirmek amacı taşıyan bu diyalog, özellikle sivil toplumu kapsamaktadır. Avrupa Konseyi, '*katılımın müzakerelerine paralel olarak, Avrupa Birliği'nin her aday ülkeyle yoğun politik ve kültürel diyaloğa girmesini öngörmektedir. Bu diyaloğun uzun vadedeki hedefi Avrupa Birliği ve Türkiye sivil toplumunu Avrupa Birliği'nin gelecekteki genişlemesine hazırlamaktır*' açıklaması ile Avrupa Komisyonu'nun tavsiye kararının çerçevesini genişleterek hayata geçirmiştir. (www.abgs.gov.tr)

Türkiye-AB arasındaki sivil toplum diyaloğunun amaçları şunlardır: Üye devletlerde ve aday ülkelerde, sivil toplumun tüm kesimleri arasında temasları ve deneyim paylaşımını güçlendirmek; gelecekteki genişlemelerin yaratacağı fırsatlar ve zorlukların daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak şekilde, ilgili aday ülkeler hakkında Avrupa Birliği'nde daha iyi bilgi edinilmesini sağlamak; temelini oluşturan değerler, politikalar ve faaliyetler dahil olmak üzere, Avrupa Birliği'nin aday ülkelerde daha iyi anlaşılmasını sağlamak. (http://eur-lex.europa.eu)

Haziran 2005 tarihinde Komisyon, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasında sivil toplum diyaloğuna ilişkin bir tebliği kabul etmiştir. Türkiye-AB arasında sivil toplum diyaloğunu geliştirme amacı taşıyan tebliğ

sonrasında Türkiye'nin 2006 yılı "Katılım Öncesi Yardım Kapsamında Avrupa Birliği-Türkiye arasında Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi" (STD-I)başlıklı bir proje uygulamaya konulmuştur. Bu proje, "Şehirler ve Belediyeler", "Meslek Kuruluşları", "Üniversiteler" ve "Diyalog İçin Genç Girişimler" çerçevesinde gençler arasındaki bağlantıların yoğunlaştırılmasını ve çeşitlendirilmesini amaçlayan dört adet hibe programı uygulamaya sunulmuştur. Hibe programları, AB ve aday ülkelerdeki kamuoyunun daha iyi bilgilendirilmesine katkıda bulunacak konuları hedeflemiştir. (www.abgs.gov.tr)

2007 yılı sonrasında "Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" nın yerini hem aday ülkeler hem de aday olması muhtemel ülkeler için katılım öncesi yardım sağlayan "Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)" almıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye Arasında Sivil Toplum Diyaloğunu Geliştirilmesi Projesi'nin devamı niteliğindeki Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi II (STD-II) başlıklı proje IPA çerçevesinde 2007 programına dahil edilmiştir. Söz konusu projenin genel amacı, Avrupa Birliği'nin dayandığı değerler, işlevleri ve politikaları ile birlikte Türk tarihi ve kültürü de dahil olmak üzere Avrupa Birliği içinde Türkiye'nin daha fazla tanınması ve anlaşılmasını sağlamak ve bu sayede gelecekteki genişlemenin fırsatları ve zorlukları konusunda farkındalık oluşmasını mümkün kılmaktadır. Proje, 4.2 milyon Avro tutarında olan ve işbirliğini ve ortaklıkların desteklenmesini ve kültür ve sanat, balıkçılık ve tarım konularında Türk sivil toplum kuruluşları ile AB'deki benzer örgütler arasında diyaloğun geliştirilmesini amaçlayan hibe programlarının uygulanmasını kapsamaktadır. (www.abgs.gov.tr)

Türkiye ile bağlantı kurma konusunda faal olagelen Ekonomik ve Sosyal Komite, 1995'te iki tarafın ekonomik ve sosyal çıkar grupları arasında diyalog ve işbirliğini geliştirmek ve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunun kolaylaştırmak amaçlarıyla Türkiye ile birlikte bir Karma İstişare Komitesi (KİK) kurmuştur. KİK, açık bir şekilde sivil toplumlar arası diyaloğa katkıda bulunmakta ve bu diyaloğu geliştirmek için spesifik girişimler organize etmeyi öngörmektedir. Bölgeler Komitesi de Türkiye ve üye devletlerdeki yerel topluluklar arasında diyaloğun geliştirilmesine ilişkin olarak benzer bir rol üstlenmektedir. (http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop)

Müzakerelerin başlamasının hemen ardından 28 Kasım 2005 tarihinde AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi (KİK) Başkanı, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi: "Sivil toplum örgütleri olarak biz rol almasaydık, Avrupa müzakere süreci bugün tek başına başlamış olmazdı. Tabii ki iktidarların rolü var, onların yaptığı çalışmalar var, ama bizim buradaki partnerlerimizle kurduğumuz diyalog olmasaydı, işverenler kendi örgütleriyle, sendikalar ve diğer sivil toplum örgütleri diyalog kurmasaydık ve ortak iradeyi ortaya koymamış olsaydık, bugün bu müzakere süreci başlamazdı." (Çelebi,2005) ifadeleriyle müzakerelerin başlama aşamasında STK'ların önemini ortaya koymuştur.

Türkiye'deki STK'lar hem Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu gibi Avrupa Birliği kurumları ile hem de Avrupa Birliği içindeki muadilleriyle sıkı bir işbirliği içerisinde ortak projeler geliştirmelidir. Gençlik, cinsiyet eşitliği, çevre, tüketici hakları, insan hakları, sosyal dışlanma ve her türlü ayrımcılıkla mücadele gibi kritik alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar, AB'deki muadilleriyle diyalog kurma konusunda özellikle teşvik edilmelidir. AB ve Türk STK'ları arasında uzun dönemli ve kalıcı ilişkiler oluşturulmalı, uzun dönemli ve kalıcı ilişkiler oluşturmaya yönelik projelere öncelik verilmelidir.(http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop) En önemlisi de STK'ların müzakere pozisyonlarının hazırlandığı çalışma gruplarının içinde bulunmaları sağlanmalıdır. Uyum sürecinde temsil ettikleri kesimleri bilgilendirerek halkın sürece ilişkin isteklerini ve taleplerini de ortaya koyarak çok önemli görevler üstlenebilirler.

Sivil Toplum Kuruluşlarımızın Avrupa'daki muadilleriyle ilişki kurmasının önündeki en önemli engel ise STK'larda yabancı dil bilen insan sayısının azlığıdır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından uygulanan "Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi Projesi" kapsamında dil engelini ortadan kaldıracak Tercüme hizmetleri başlattı. "Sivil Toplum Diyaloğu Projesi", AB ve Türkiye arasındaki diyaloğa katılmak ve bu çerçevede faaliyetler gerçekleştirmek isteyen STK'lara verilecek bu hizmetle Ocak-Ekim 2009 tarihleri arasında düzenlenecek konferans, toplantı, çalıştay, seminer ya da STK'ların hazırlayacağı internet sitesi, broşür, kitapçık, haber bülteni, makale gibi faaliyetlere sözlü ve yazılı tercüme hizmeti konusunda destek vererek dil engelinin yaratabileceği bilgi ve deneyim paylaşımı eksikliğini giderecektir. (www.abgs.gov.tr)

Ülkemiz STK'larının Avrupa Birliği'ndeki STK'larla iletişim kurmasının önündeki bir diğer önemli engel ise Türk vatandaşlarına uygulanan vize engelidir. STK'lara AB üyesi ülkelere girişlerde vize kolaylığı sağlanması için hem AB'yi hem de üye devletleri ikna etmek gerekir.

Türkiye-AB uyum sürecinde STK'lara danışılması değil, STK'ların bizzat uyum sürecinin içinde yer alması gerekir. Bu çerçevede Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış, halkın projesi olarak gördükleri AB projesinin sivil toplum olmadan tamamlanmayacağını ve STK'ların seslerinin Avrupa'da duyulmasını çok önemsediğini belirtmiştir. 6 Mart 2009 tarihinde AB üyelik sürecine katkıda bulunabilecek sivil toplum kuruluşları temsilcileriyle MEB Şura Salonunda toplantı düzenleyen Bağış, sivil toplum konusuna çok önem verildiğini, sivil toplumun işleyişine yönelik yasal çerçevenin, Türkiye'de son dönemde en çok demokratikleştirilen alanlardan biri olduğunu söylemiştir. (www.abgs.gov.tr)

STK'ların AB'deki muadilleriyle temas içinde olması ve Türkiye'nin tezlerini dile getirmesinin önemine işaret eden Bağış, kurulacak bu köprülerin Avrupa kamuoylarının Türkiye'ye bakışını olumlu yönde etkileyeceğini ve tarafların birbirini daha iyi anlamasını sağlayacağını ve *"AB sürecinin bu kadar*

uzamasında, bu sürecin sadece devlet ve hükümet projesi olarak görülmesinin etkisi olduğunu" (www.abgs.gov.tr) ifade ederek çok önemli bir tespitte bulunmuştur.

STK'ların uluslar arası sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yakından izlemesi, her türlü yenilik ve gelişmeyi takip etmesi gerekir. Bu amaçla ülkemizde 26 Aralık 2005'de USİDER (Uluslar arası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği) kurulmuştur. Derneğin amaçlarından biri de Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerine katkı sağlamasını temin edecek araç ve yolları tespit etmektir. (www.usider.org.tr)

Doğrudan doğruya Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileriyle ilgili sivil toplum örgütlerinin sayısının ve varolan STK'ların da etkinlik düzeylerinin artırılması gerekir. AB ile Türkiye ilişkilerinde ve AB üyesi ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkilerde zaman zaman haksızlıklarla, ayrımcılıkla, yanlışlarla karşılaşıyoruz. Bunların giderilmesi yalnız diplomatlar aracılığıyla olmaz, toplumlararası kurulacak köprüler, bu tür ayrımları, yanlış ve kasıtlı davranışları etkisizleştirecek, Türkiye ile Avrupa arasındaki duvarların incelmesini ve ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. (Silier,2000:117)

Parlamentolar arası ilişkiler, siyasi partilerin temasları ve parlamento üyeleri arasındaki sürekli kişisel temaslar, karşılıklı anlayışın gelişmesine katkıda bulunmaktadır ve sivil toplum diyaloğunun kilit bir boyutunu temsil etmektedir. AP ve TBMM, diyaloğun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Türkiye- AB Karma Parlamento Komitesi, uzun yıllar boyunca her iki tarafın seçilmiş üyeleri arasında görüş alış verişi için bir platform oluşturmuştur. Ayrıca TBMM ile AB üyesi devletlerin parlamentoları arasında da yararlı görüş alışverişleri yapılmıştır. Bu faaliyetler artarak devam ettirilmeli ve ayrıca, Türkiye ve AB'deki siyasi partilerin gençlik ve kadın kolları arasında değişim programları da teşvik edilmelidir. (ekutup.dpt.org.tr)

AB ve Türk STK'ları arasında uzun dönemli, kalıcı ilişkiler kurulmalıdır. Ülkemiz STK'ları AB'deki sivil toplum örgütleriyle ortak projeler geliştirmeli, Türk ve AB STK'ları ikili değişim projelerini ortaklaşa yapmalıdır, böylece daha güçlü STK'lar ortaya çıkacak ve bu STK'lar müzakere sürecine daha aktif olarak katılacaklardır. STK'lar AB'de lobi faaliyetleri de yapmalıdır. Ancak lobi faaliyetleri araştırma ve bilgiye dayanmaktadır. Dolayısıyla başarılı olabilmesi için iyi bir hazırlık ve planlama çalışması yapmak gerekir. Ayrıca, lobi faaliyeti için görevlendirilen kişilerin de sosyal ilişkilere kolayca girebilen insanlar olmalıdır.

AB uyum sürecinde siyasi ve ekonomik kriterlere uyumun yanı sıra, son derece teknik detaylı, kapsamlı kurallar bütününe uyum sağlanacak ve uyumun etkileri toplumun tüm kesimlerine yansıtılacaktır. Yani uygulamalar da tüm toplum tarafından benimsenmelidir.Katılım müzakerelerinin sağlıklı işleyebilmesi için sağlanması gereken iki ilkeden biri ilgili kesimlerin süreci izleyebilmesi "şeffaflık", ikincisi görüş ve taleplerin sürece yansıtılabilmesini ifade eden "katılımcılık"tır. Bu iki ilkenin yerine gelmesinde STK'lar önemli rol oynayacaktır. (Maç,2007))

STK'lara düşen bir diğer önemli görev ise, AB'ye uyum sürecine katkıda ve katılımda bulunabilmek için faaliyet alanlarını ilgilendiren konularda Topluluk müktesebatını ve yeni gelişmeleri yakından takip etmeleridir. (http://www.stgm.org.tr) Ancak, yurttaşlarla karar vericiler arasında köprü kuran STK'lar, kendi kapasitelerini geliştirmeleri ve işlevlerine uygun çalışmalar yapabilmeleri için öncelikle üyelerini doğru bilgilendirmeleri gerekir. Üyelerinin ve eğer bir platform oluşturmuşlarsa üye kuruluşlarının etkileşimi için elverişli koşulları hazırlamaları, teşvik etmeleri, ortak duruşu sağlamaları ve bu beraberliği sürekli kılmaları gerekir. (Uyar,2000:125)

Projeler, STK'ların amaçlarına ulaşmaları için kullandıkları araçların başında gelir. Ancak, Türkiye'de STK'ların büyük kısmında yaşanan yönetim kapasitesinin yetersizliği, proje uygulamasındaki sorunların başında gelir. STK'ların AB destekli projelerin yönetimi konusundaki bilgi birikimleri istenilen düzeyde değildir. STK'lar özellikle proje sunumu, muhasebe ve teknik mali raporlama gibi konularda, AB'nin işleyiş kurallarına yeterince hakim değildir. Projelerin hedeflerine uygun olarak süresi içerisinde tamamlanabilmesi bu konulara vakıf olmaya bağlıdır. (www.stgm.org.tr) Ayrıca, STK'ların öncelikle kendi alanlarındaki AB ve Türk mevzuatına hakim olmaları, ilgili bakanlıklar, kamu kurumları, diğer STK'lar ile koordinasyon oluşturmaları gerekir. Ayrıca temsil ettikleri kesimleri süreç boyunca bilgilendirmeleri, uyumun yansımalarına hazırlamaları, görüş ve talepleri rasyonel bir biçimde sürece yansıtmaları çok önemlidir. Temsil ettikleri kesimleri sürecin işleyişine ilişkin bilgilendirmeli kendilerine yansıyan görüş ve talepleri değerlendirip dengeli ve rasyonel hale dönüştürme kapasitesine sahip olmalıdırlar. (Maç,2006)

Sivil toplum kuruluşlarının ortak problemlerinin başında kurumsallaşamama, profesyonelleşememe ve kaynak sorunu gelmektedir. Para, insan, bilgi ve iletişim kaynaklarını sağlayamayan, kurumsallaşamayan STK'lar etkin olamamaktadır. Kurumsallaşamama nedeniyle iç demokratik sistem işleyememekte, dernek ve vakıf yönetimlerinin değişmemesi başkan sendromu yaratmakta, bu ise yeterince katılım olmamasına neden olmaktadır. STK'lar benzer örgütlerle işbirliği yapamamakta, bu anlamda kaynaklarını etkin kullanamamaktadır. Hal böyle olunca da aynı konuda çok sayıda ancak etkisiz, cansız ve cılız sivil toplum örgütü ortaya çıkmaktadır. Türk STK'lar potansiyel finans kaynaklarını harekete geçirememekte, büyük çoğunluğu AB fonlarından da faydalanamamaktadır. Proje bazında faaliyet gösterme geleneğinin oluşmaması, istikrarlı ve donanımlı bir merkez sahibi olmamaları, bilgi alt yapısını ihmal etmeleri, küresel bir nitelik kazanma gayretlerinin bulunmayışı, buna uygun kadrolar hazırlanmayışı, profesyonellerden yararlanmayışı STK'lar için bir sorun olmaya devam etmektedir. (Yatkın,2008:35)

Bilgi üretimi açısından sistematik bilgi eksikliği çok önemli yer tutar. STK'lar arası bilgi paylaşımı konusu da çok önemlidir. Toplantı, sempozyum, panel düzenlemek; rapor, bülten, broşür basmak; üyeler,

hedef gruplar, STK'lar, kamu kurum ve kuruluşlarıyla değişik alanlarda toplantılar yapmak; internet ve network sistemini etkin kullanarak lokal network veya geniş alan networkları oluşturmak ve eğitim ve medya gibi faktörlerle etkin bir bilgi paylaşımı oluşturmak gerekir. (Kasımoğlu,2003:133)

STK'ların da Türkiye'deki yurttaşlarında kendilerini Avrupa alanının parçası olarak görmeleri ve kendilerini müdahil hissetmeleri çok önemlidir. (Akyüz,2000:170)

Avrupa Komisyonu'yla işbirliği yapan STK'lar ilgi alanlarındaki konularda müktesebatı iyi bilmeleri ve gelişmeleri yakından izlemeleri gereklidir. STK'lar arası ilişkilerin gelişmesinde ortak projelerin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla, STK'lara AB projelerine nasıl başvuracakları ve proje yönetimi konularında kurslar verilmelidir. Ayrıca, STK'ların ilgi ve proje alanlarını ortaya koyan bir bilgi bankasının kurulması önemlidir.

AB'de yaşayan üçüncü ülke vatandaşları arasında en büyük grubu oluşturan Türk vatandaşları AB'de Türkiye imajının şekillenmesine yardım etmektedir. Üye devletlerde yaşayan Türk topluluklarının STK'lar vasıtasıyla, AB-Türkiye diyaloğuna daha aktif biçimde katılmalarını teşvik etmek gerekmektedir. (http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop/diyalog.pdf) Bu grupların kendi içlerine kapanmaları Türkiye'nin imajına da zarar vermektedir.

AB ülkelerinde Türkiye'yi ve Türk kültürünü tanıtıcı programlar ile Avrupa Birliği ve AB ülkelerindeki yaşamı ve toplumu Türkiye'de tanıtmayı amaçlayan televizyon programlarının sayısı artırılmalı ve bu amaçla AB ve Türk televizyon şirketleri ortak programlar hazırlamalıdır.

Avrupa Birliği'nde genişleme üzerine bilgi paylaşımı ve danışma büyük ölçüde AB üyesi ülkeler ile Türkiye gibi aday ülkelerdeki sivil toplumun aktif katılımına bağlıdır. (http://www.csdproject.net/web/docs/CSD%20Article%201_en.pdf)Türkiye'nin üyeliğine Avrupa halkları karar verecek, dolayısıyla halklar hükümetleri ve devletleri değil karşılarındaki halkları ve STK'ları muhatap almakta ve diyalog kurmaktadırlar. Dolayısıyla Avrupa halklarıyla diyaloğu kuracak olanlar STK'lardır. Üyeliğin yolunu STK'lar açacaklardır.

Sonuç

Sivil toplum, Türkiye'de, demokratikleşme ve Avrupa Birliği ile bütünleşme süreçlerinin en önemli aktörü olarak görülmektedir.

Müzakere sürecinde STK'lar hükümetlere oranla halka daha yakın oldukları için toplumun beklentilerini ve taleplerini Avrupa Birliği'ne daha iyi yansıtacak olmaları dolayısıyla Avrupa Birliği'ne Uyum Süreci'nde STK'lar, Avrupa Birliği, politikaları ve Avrupa kültürü konularında toplumu bilinçlendirme ve değişime hazırlama konularında önemli roller oynayacaktır. Ancak bu görevlerini yerine getirirken ülkemiz STK'larının uluslar arası sivil toplum faaliyetlerini ve her türlü yenilik ve gelişmeyi yakından takip etmesi, Avrupalı STK'larla işbirliği yapması, yasal alt yapılarını AB düzeyine çıkarması, donanımlarının artması ve birbirleriyle iletişim ve işbirliğine gitmeleriyle mümkün olacaktır.

Son Avrupa Parlamentosu seçimlerinden de anlaşılacağı üzere genel olarak bütün Avrupa'da Türkiye ve yabancı aleyhtarlığı tırmanışa geçmiştir. Bu çerçevede Türk STK'lara düşen görev Avrupa kamuoyuna Türkiye'yi anlatacak organizasyonlar yaparak bu önyargıları ortadan kaldırmaktır. STK'lar çağdaş tanıtım için ileri yöntem ve teknikleri kullanarak ve sürekli eğitim faaliyetlerinde bulunarak, proje üretimlerini gerçekleştirerek, bu görevlerini yerine getireceklerdir.

STK'lar bu faaliyetlerine yalnız uyum sürecinde değil, ülkemiz AB'ye üye olduktan sonra da devam etmeleridirler.

Kaynakça

"AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu", (SEC(2005)891)Komisyon'dan Konsey'e, Avrupa Parlamentosu'na, Ekonomik ve Sosyal Komite'ye ve Bölgeler Komitesi'ne Bildirim, Eylül 2005, http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop/diyalog.pdf , Erişim Tarihi: 13.07.2009

AB ve Sivil Toplum:Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı (DİHAA), http://www.avrupa.info.tr:80/EUCSD,D.hag.html , Erişim Tarihi: 13.07.2009

"AB ve Türkiye arasında Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi Projesi Tercüme Hizmetleri", http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42208&l=1 , Erişim Tarihi: 07.07.2009

"AB ve Türkiye Arasında Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi Projesi" http://nidete.uludag.edu.tr/kongre.htm Erişim Tarihi: 01.07.2009

AB Haber, "Eurobarometre'ye Göre AB Kamuoyu Türkiye'ye Soğuk", (18.07.2005) http://www.abhaber.com/haber.php?id=6324 Erişim Tarihi: 26.05.2009

AK, Bihder Güngör (2005). "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Etkileri ve Katkıları", İkinci Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 15-16 Ekim 2005 Çanakkale

AKYÜZ, Alper (2000) Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu VIII, Türkiye-AB Bütünleşmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, "Avrupa Birliği Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları",15-16 Aralık 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

"Avrupa Birliği ve Türkiye Arasında Sivil Toplum Diyaloğu'nun Geliştirilmesi Hibe Programı", http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=14&l=1 , Erişim Tarihi: 06.07.2009

"Avrupa Komisyonu, Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yönelik Mali Yardım Paketini Onayladı", İKV Bülteni, 16-30 Eylül 2008

BAYDAROL, Can "Kıbrıs'ın Gölgesinde Bir Ortaklık Konseyi", http://www.turktrade.org.tr/index2.php?option=com_content&dopdf=1&id=98 , Erişim Tarihi: 20.06.2009

"Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Recommendetion of the European Commission on Turkey's Progress towards Accession", (06.10.2004), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0656:FİN:EN:PDF Erişim Tarihi: 09.07.2009

"Civil Society Contributes to EU-Turkey Relations", http://www.csdproject.net/web/docs/CSD%20Article%201_en.pdf , Erişim Tarihi: 14.07.2009

ÇELEBİ, Süleyman: "Sivil Toplum Olmasaydı Müzakere Başlamazdı", (28 Kasım 2005) http://www.hurriyet.com.tr/avrupabirligi/3573733.asp , Erişim Tarihi: 07.07.2009

ÇOLAK Kerem Nejat Şaşı, Oktay Çetin, (2008) "Küresel Barışın Sağlanmasında STK'ların Kültür ve Sanat Yoluyla Etkileri", 24-26 Ekim 2008 Uluslar arası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale/ 2008,

DEDEOĞLU, Beril: "Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Vakıfların Rolü ve Önemi" konulu panel, 9 Mayıs 2007, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, Eylül 2007

"Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın Himayelerinde Düzenlenen AB Sürecinde Sivil Toplumla Diyalog Toplantısı", (06.03.2009), http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42416&l=1, Erişim Tarihi: 07.07.2009

EYİM, Ahmet (2005) "STK'ların Demokrasi Kültürünün Oluşmasındaki Rolü", II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 15-16 Ekim 2005,Çanakkale,

İKV: Demokrasi ve İnsan Hakları, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 147,İstanbul, 1997

KARLUK, Rıdvan (2007) Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul

KASIMOĞLU, Murat (2003) "Sivil Toplum Kuruluşlarında Bilginin Üretilme, Paylaşılma ve Erişim Biçimleri",Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu XII, Düşünen Sivil Toplum- Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar, 27-28 Haziran 2003, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

MAÇ, Nazlı "Avrupa Birliği sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları", (09.01.2006) http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/absiviltoplum.pdf Erişim Tarihi: 02.07.2009

SİLİER, Orhan (2000) Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-VIII, "Avrupa Bütünleşmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", 15-16 Aralık 2000, İstanbul,

"Sivil Toplum Diyaloğu -1", http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5966&l=1 , Erişim Tarihi: (06.07.2009)

"Sivil Toplum İş Başında", , http://www.stgm.org.tr/.../112344714AB_Komisyonu_STK_arastirmasi.doc Erişim Tarihi: 02.07.2009

ÖRS, Ferlal, Sinem Onar (2008) "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları, Küreselleşme ve İletişim", 24-26 Ekim 2008 Uluslar arası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale/2008

ÖZGÜNEŞ, Meriç (2003) "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar", Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV, AB Uyum Süreci ve STK'lar, 12-13 Aralık 2003, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 2004,

"Uluslar arası Sivil Toplum Geliştirme ve Destekleme Derneği", http://www.usider.org/hakkimizda, Erişim Tarihi: 01.07.2009

UYAR, Tanay Sıdkı (2000) Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu VIII, Türkiye- AB Bütünleşmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, "Avrupa Birliği Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları",15-16 Aralık 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

VARLIK Ülkü vd. "Uluslar arası Gençlik Topluluklarının Bir STK olarak Görevleri ve Barışa Katkıları/AEGEE Örneği", 24-26 Ekim 2008 Uluslar arası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale/ 2008,

YATKIN, Ahmet (2008)"Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları,2008,

YILDIZ, Naciye (2008) "Avrupa Birliği, Demokrasi Açığı ve Sivil Toplum Kuruluşları", 24-26 Ekim 2008 Uluslar arası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale/2008,

15-16 Haziran 2006 Tarihli AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi, http://www.ikv.org.tr/pdfs/16Haziran2006Zirve-ceviri.pdf Erişim Tarihi: 20.06.2009

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE STK'LAR VE KAMU SEKTÖRÜ ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR: ÇANAKKALE ÖRNEĞİ

Dernekler İl Müdürü Resul KARAKURT
T.C. Çanakkale Valiliği
resulkarakurt@hotmail.com
Mustafa KARA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
karamstf@yahoo.com

Özet

Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte AB'ne uyum yolundaki çalışmalar hızlanmıştır. Gerek AB uyum yasaları kapsamında yapılan düzenlemeler, gerekse de Dernekler Kanunu'nda yapılan düzenlemelerin önemli bir bölümü demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak, Türkiye'de devlet-STK ilişkilerinin gelişimini inceleyeceğiz. İkinci olarak, AB uyum sürecinde devlet-STK ilişkilerinin geliştirilmesi için yapılan yapısal ve yasal düzenlemeleri inceleyeceğiz. Üçüncü olarak, Çanakkale il merkezinde faaliyet gösteren derneklerin yapılan düzenlemeler hakkındaki farkındalılıklarını ölçmeye yönelik olarak yaptığımız alan araştırmasının sonuçlarını değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Sivil Toplum Kuruluşları, Kamu, İşbirliği, Farkındalılılık.*

THE STUDIES IN EU INTEGRATION PROCESS TO IMPROVE CO-OPERATION BETWEEN NGOS AND THE PUBLIC SECTOR: ÇANAKKALE CASE

Abstract

In Turkey, with 2000s, the studies on its way to EU integration have been accelerated. Both the arrangements in the framework of the EU harmonization laws and A significant part of the regulations in the Associations Law are for the development of democracy, human rights and freedoms. In this context, First, We will examine the development of Public-NGO relationship in Turkey. Second, We will evaluate The structural and legal arrangements carried out to develop Public-NGOs relationship In EU harmonization process. Third, We'll evaluate the results of field research, we have done on Associations in Çanakkale city center, to measure their awareness of the regulations.

Keywords: *European Union, Civil Society Organizations, Public, Co-operation, Awareness.*

Giriş

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğunun 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur. Cumhuriyetimizin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya ülkemizi yöneltmiştir. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı neden, Türkiye'yi Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamaya sevk etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ekonomik olmaktan ziyade politik amaçları için Avrupa ile entegrasyonu istediği söylenebilir (www.abgs.gov.tr).

11-12 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınmasının ardından Türkiye'de Avrupa Birliği (AB)'ne uyum çalışmalarına hız verilmiştir. Bu kapsamda, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4587 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur. 8 Mart 2001'de AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul ederken; 19 Mart 2001'de TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etmiştir. 12-13 Aralık 2002'de Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtilmiştir. 19 Nisan 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Uyum Komisyonu kurulmuş, 12 Haziranda Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi yayımlanmış ve 24 Temmuzda da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ışığında güncelleştirilmiş olan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yürürlüğe girmiştir. 6 Ekim 2004'te İlerleme Raporu ve rapora bağlı tavsiye belgesi yayımlanmış, söz konusu belgelerde Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunulmuştur. 17 Aralıkta AB devlet ve hükümet başkanları Zirve toplantısında Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırılmıştır. 3

Ekim 2005'te Lüksemburg'da alınan kararla AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatmıştır. 20 Ekimde üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci, bilim ve araştırma alanında düzenlenen "tanıtıcı tarama" toplantısı ile başlatılmıştır.

12 Haziran 2006'da taraması tamamlanan bilim ve araştırma faslında fiili müzakereler Lüksemburg'da düzenlenen Hükümetler arası Konferans'ta gerçekleştirilmiş, Türkiye'nin gerekli kriterleri yerine getirdiği belirtilerek bu fasıl aynı toplantıda kapatılmıştır. 8 Kasımda Türkiye ilerleme raporunu yayımlayan AB Komisyonu, imzalanan Ek Protokol'e karşın limanların ve havaalanlarının Kıbrıs Rum kesiminin kullanımına açılmadığı tespitinde bulunarak ve Türkiye'ye 14-15 Aralık'taki liderler zirvesine kadar süre vermiştir. 11 Aralıkta AB Genel işler Konseyi'nde bir araya gelen AB üye ülkelerinin Dışişleri Bakanları 8 başlıkta müzakerelerin askıya alınmasını öngören 29 Kasım tarihli Komisyon Tavsiyesini kabul etmiştir. Bu çerçevede, Komisyon Türkiye'nin Ek Protokol'e ilişkin taahhütlerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, 8 başlığın açılmayacağı ve geçici olarak kapatılamayacağını kararlaştırmıştır. KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılmasının ise Ocak 2007'de görüşülmesi kararlaştırılmıştır. 17 Nisan 2007'de Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı açıklanmış, 26 Haziranda İstatistik ve Mali Kontrol fasıllarında fiili müzakereler açılmıştır. 19 Aralıkta ise Tüketicinin ve Sağlığın Korunması ve Trans-Avrupa fasıllarının fiili müzakereleri açılmıştır. 28 Şubat 2008'de AB tarafından hazırlanan Dördüncü Katılım Ortaklığı Belgesi Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

AB'ne uyum sürecinde yapılan bu düzenlemelerin önemli bir bölümü de Türkiye'de demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu kapsamda özellikle 31 Temmuz 2003 tarih ve 4970 sayılı yasa ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın kurulması, AB uyum yasaları kapsamında derneklere ilişkin düzenlemeler yapılması ve 04 Kasım 2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun çıkarılması Türkiye'de STK'lar ve kamu sektörü arasındaki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olarak atılmış önemli adımlardır. Ancak AB'ne uyum konusunda çok hızlı gelişmelerin olduğu bu süreçte derneklere ilişkin olarak yapılan düzenlemelerin ve projelerin uygulamaya ne ölçüde yansıdığı, derneklerin bu düzenlemelerden yeteri kadar haberdar olup olmadıklarının araştırmacılar tarafından araştırılması gerekmektedir. Çünkü yapılan düzenlemeler bilinip, uygulanmadığı sürece yalnızca kâğıt üzerinde kalacaktır.

Bu kapsamda çalışmada ilk olarak, AB sürecinde Türkiye'de devlet-STK ilişkileri incelenecektir. İkinci olarak, AB uyum sürecinde STK'larla ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler değerlendirilecektir. Üçüncü olarak; STK'ların AB'ne uyum sürecinde yapılan düzenlemeler konusundaki farkındalık düzeyini ölçmek amacıyla Çanakkale il merkezinde faaliyet göstermekte olan dernekler üzerinde yaptığımız farkındalık anketinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Son olarak ta, çalışma kapsamında elde ettiğimiz teorik bilgiler ve ampirik bulguların ortak bir değerlendirmesi yapılarak, bir kısım önerilerde bulunulacaktır.

Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Devlet-STK İlişkileri

Türkiye'de meslek odaları ve hemşeri örgütleri temelinde sivil toplumun tarihi Geç-Osmanlı ve Erken-Cumhuriyet dönemlerine kadar gitse de siyasi ve ekonomik alanların dışında yer alan bir örgütsel yaşam olarak sivil toplum çok yenidir. 1990'lı yılların ilk yarısına kadar, sosyalist, İslami ve Kürt bağımsızlık hareketlerinin, zamanın hükümetleri tarafından kısıtlamaya tabi tutulması görüşünün etkisiyle STK'ların çalışmaları sert bir şekilde gözlem altında tutulmuştur. Ancak, 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, devletin topluma yönelik yönetim anlayışında bir yumuşama meydana gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünü kazandığı 1999 yılından sonra, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşme ihtimalinin doğması ve Kopenhag Siyasi Kriterleri ihlallerinin AB tarafından titiz bir şekilde gözlenmeye başlanmasıyla birlikte, STK'ların faaliyet serbestliği artmıştır. Bu nedenle, ancak 2000'li yıllar içinde Türkiye'de sivil toplumun ve STK'ların devlet denetimi ve ekonomik alanın dışında geliştiği ve toplumda yaygınlaştığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'lere kadar ağırlıklı olarak devlet denetimi altında hareket eden ve 1980'ler 1990'larda Kürt sorunu, İslami kimliğin siyasallaşması sorunu gibi kimlik siyasetlerinin gölgesinde kalmış bir sivil toplumun, 2000'li yıllarda özgünlük kazanması ve toplumda yaygınlaşması, Türkiye'de sivil toplumun genel bir tablosunu çizmektedir (Hırai, 2007: 103; Keyman, 2006: 68).

Türkiye'de yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve elit kesimin üstlendiği modernleşme projesi, bu coğrafyadaki farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik özelliklerinden ötürü Avrupa'daki projelere göre farklı bir gelişim göstermiştir. Devlet elitlerinin yüklendiği toplum mühendisliği misyonunun doğal olarak ürettiği hegemonik çerçeve ve bağımlı bir toplumsal siyasal yapıyı ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile yaratılan "bürokratik yönetim geleneği", Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar olan Tek Parti Dönemi'nde devam etmiştir. Ve bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar "merkez" tarafından "çevre"ye uygulatılmıştır. Bu nedenle Türkiye'de sivil toplum ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir (Tosun, 2001: 224; Çepel, 2006).

Türk siyasal kültüründe var olan her şeyin gerekirse devlet eliyle gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir anlayış sonucunda, popüler olan ne varsa devlet bunu kendi tekeline almakta ve bunun etrafında toplumsal bir dinamizmin oluşmasına engel teşkil etmektedir. Devlet itibar kazanan değerleri, sembolleri ve kavramları tekeline almanın yanı sıra bunların içlerini boşaltarak anlamlarını tahrif etmektedir. Devletçi refleksin üzerine çok daha kapsamlı bir şekilde eğildiği popüler kavramlardan biri de sivil toplum olmuştur. Kavramın,

toplumun sağdan sola uzanan genişçe bir yelpazede neredeyse tüm kesimleri tarafından olumlu ve o oranda da ortak bir platform olarak algılanmasıyla devletçi refleks harekete geçerek, kavramı kendi tekeline alıp beklenen akıbete uğratmıştır. Devletin elinde şekil bulan sivil toplum anlayışı, 28 Şubat sürecinde bu kavramı bir kisve olarak kuşanan grupların şahsında pratik hayatta bariz biçimde sergilenmiştir. 28 Şubat, siyasi ve ekonomik süreci daraltan bir manevra olmanın yanında, devletçi bir sivil toplum anlayışının da geliştiği bir dönem olmuştur (Çaha, 2003).

Sivil örgütlenmenin devlet tarafından sürekli baskı altında tutulması bazı sonuçlar doğurmuştur. Birincisi, baskılar toplumun marjinal kesimlerin legal veya illegal yollardan örgütlenmelerine engel olamamış, bu durum yabancı sivil toplum örgütlerince manipüle edilebilecek bir ortam yaratmıştır. İkincisi, toplumun çoğunluğu baskıcı yasalara uymakla örgütlenme yeteneğini keşfetme imkânını elden kaçırmıştır. Üçüncüsü, Türkiye'de özgürlükler alanında yaşanan gerilimler ve toplumun örgütlenme yeteneğinin gelişmesine yeterince izin verilmemesinin Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ile yakından ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Dördüncüsü, Türkiye'de sivil örgütlenmeye dönük yasakçı anlayış Türk toplumunun kendi sorunlarını çözme yeteneğini geliştirmesini önlemiştir (Doğan, 2007: 83, 97). Aynı zamanda, Türkiye'de uzun süre geleneksel "devlet baba" imajına uygun olarak bazı derneklere "kamu yararına çalışan dernekler" şeklinde bir statü verilmesi sivil toplumun gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisi olmuştur. Bilindiği gibi bir kuruluşun ya da örgütün sivil toplum örgütü sayılması için gerekli olan iki üç ön koşuldan biri onun devletten bağımsız, otonom bir şahsiyete sahip olmasıdır. "Kamuya yararlı" statüsü onları sahip olmaları gereken sivil karakterden uzaklaştırarak, devletin resmi ideolojisini devletten daha fazla sahiplenir hale getirmiştir (Çaha, 2005).

AB üyelik perspektifi Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesine ciddi katkı sağlamıştır. Kopenhag Siyasi Kriterlerinin ilk unsuru bir ülkede "istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin" varlığıdır. Bu ise ancak etkin bir sivil toplumun varlığıyla mümkündür. Türkiye'nin AB ile yürüttüğü katılım müzakereleri sürecinin birbirine sıkı sıkıya bağlı üç sütunundan "sivil toplum diyalogu", Türkiye'nin katılım sürecinde alacağı mesafeyi doğudan etkileyecektir. Diğer iki sütun olan, siyasi alanda atılacak adımlar ve müktesebat uyumunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, toplumsal desteğin sürdürülmesiyle mümkün olacaktır. İşte bu süreçte, sivil toplum kuruluşlarının sürecin içinde yer alması, sürecin sahiplenilmesi açısından çok önemlidir (Dinler, 2007: 60). AB'nin aldığı kararlar ve getirdiği düzenlemelerde "halkın katılımı"nı temel prensip olarak kabul etmesi üye ve aday ülkelerde özel sektör ve STK'ların düşünce ve önerilerinin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Türkiye'deki özel sektör ve STK'ların AB ile olan ilişkilerde daha aktif rol üstlenmesi, üyelik sürecine katkıda bulunmaktadır (Yatkın, 2008: 35). Bu süreçte sivil toplum kuruluşları özellikle politik konuların dışında kalan, eğitim, kültür ve çevre gibi toplumsal konularda toplumu bilinçlendirme ve değişime hazırlama işlevi görmektedir (Bedük vd. 2006: 59).

Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşme ve belirginleşme süreci, aynı zamanda sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuş; sivil toplumun "Türkiye'nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi" için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin, sivil toplumun son yıllarda gösterdiği gelişime katkısını üç boyutta inceleyebiliriz (Keyman, 2006: 37-38):

- Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin temel nedeni olan Kopenhag siyasi kriterlerinin yaşama geçirilmesi dolaylı olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi ekseninde sivil toplumun öneminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsan hak ve özgürlükleri, dini azınlık hak ve özgürlükleri ve kültürel kimlik hakları temelinde hareket eden Kopenhag siyasi kriterlerinin yaşama geçirilmesi temelinde Türkiye'de yapılan demokratik reformlar, sivil toplumun önemini ortaya çıkartmıştır.
- Türkiye-AB ilişkilerinde demokratik reform sürecine bağlı olarak yaşanan derinleşme, hem toplumda yarattığı haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışıyla, hem de devlet yönetimini etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve sorumluluk temelinde yeniden yapılanmaya sokmasıyla sivil topluma ve STK'lara yeni hareket alanları açmıştır. Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterleri temelinde başarısını değerlendiren ve bu bağlamda Avrupa Komisyonu için hazırlanan ilerleme raporları, özünde sivil toplumun hareket alanına giren konuları içermekte, böylece de sivil toplumun önemini artıracak hareket sahasını yaratmaktadırlar.
- Türkiye'nin değerlendirilmeye alındığı ilerleme raporlarının gösterdiği gibi, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin şekillenmesinde sivil topluma önemli bir rol düştüğü her iki tarafça da kabul edilmektedir. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkilerinde son yıllarda yaşanan derinleşme sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, sivil toplum da bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamaya devam edecektir.

Türkiye'nin AB'ye adaylığının kabul ve ilan edildiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nden sonra, Türkiye-AB ilişkileri sağlamlaşmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin 2002 Kopenhag Zirvesi'nde üyelik müzakerelerini başlatmak için şartlı tarih alması ile yeni bir hız kazanmıştır. Kopenhag siyasi kriterleri temelde, aday ülke tarafından demokrasinin gerekli koşullarının oluşturulmasını ve devlet-toplum ilişkilerinde yaşama geçirilmesini işaret etmektedir. Demokratik devlet düzeninin oluşturulması, azınlık hak ve özgürlüklerini de içeren bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, AB üyeliği için gerekli olan siyasi kriterlerin temelini oluşturmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri geliştikçe, hükümetler devlet-toplum ilişkileri temelinde çeşitli yasal ve

yapısal değişiklikler yaparak Türk demokrasisini Avrupa standartlarına yükseltmeye çalışmaktadırlar. 17 Aralık 2004'te, Türkiye'nin demokratikleşmedeki yeni siyasi ve sosyal meramı ve hükümetin Kopenhag kriterini gerçekleştirmek için yaptığı demokratik reformlar, Türkiye-AB ilişkilerinde tarihsel bir dönüm noktası ile sonuçlanmış, Türkiye'ye, 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlama tarihi verilmiştir. Bu karar, Türkiye'de devlet-sivil toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi sürecine olumlu etkilerde bulunmuştur. Türkiye-AB ilişkilerinin derinleşmesi demokrasinin gelişmesi açısından da önemli bir gelişmedir. Ayrıca, AB'nin, sivil toplumu Türkiye'de Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanmasında ve Avrupa'da Türkiye'nin pozitif imajının yaratılmasında hayati bir aktör olarak ele aldığı düşünüldüğünde, sivil toplumun gelişmesine en somut etkinin Türkiye-AB ilişkilerinden geldiğini söyleyebiliriz. Sivil toplumun bu görevi, AB tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde duyurulan ve yayımlanan *Türkiye İlerleme Raporu*'nda açıkça belirtilmiştir. Bu raporda, Türkiye'nin tam üyeliğiyle ilgili olan 17 Aralık 2004 kararında da olduğu gibi, sivil toplumun özellikle Türkiye ve AB üye ülkeleri arasında var olan, Türkiye'nin kültürel kimliği ve demokrasi ve ekonomik refah noksanlığı hakkında olan "Türkiye şüpheci" söylemleri yok etmeye yönelik gerekli sosyal ve kültürel diyalog bağını yaratmadaki rolü düşünüldüğünde, sivil toplum Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu için gerekli ana toplumsal aktör olarak ele alınmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimi sürecinde güçlü devlet, radikal bir biçimde yeniden yapılandırılmaya maruz kalmış; tek parti çoğunluk hükümetinin ortaya çıkışı demokratik ve ekonomik istikrar olasılığını artırmış ve Türkiye-AB ilişkilerinin güçlenmesi demokrasiyi Türk modernitesinin merkezine yerleştirmiştir. Böylece, modernite ve demokrasi arasında bağ kurma olasılığı Türkiye'de "ulaşılabilir bir gerçek" olarak ortaya çıkmıştır. Bugün çok kültürlü ve vatandaşlığın haklar ile ilişkilendirildiği çoğulcu toplumsal oluşumun yaratılması gerçekleştirilebilir gözükmektedir. Demokratik başlangıç, Türk modernitesinin son zamanlarda uğradığı radikal dönüşümün kodunu ifade etmektedir (Keyman, 2006: 33-34).

Avrupa Birliği'ne uyum süreci Türkiye'de sivil toplumsal gelişmenin önünü açmıştır. Soğuk savaş mantığı ile kurgulanmış olan mevzuat hızla değiştirilmektedir. Dernekler ve vakıflar kanunları, Medeni Kanun'daki ilgili maddeler ve toplantı ile gösteri yürüyüşlerine yönelik düzenlemeler giderek çağdaş demokrasi standartlarına yaklaşmaktadır. Genel olarak sivil toplumun gelişmesine uygun bir demokratik mevzuat ortamı giderek somutlaşmakta olup uygulamaya da özen gösterilmesi ile Türkiye'nin bu alanda çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması mümkün görülmektedir (Kaleağası, 2003).

Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde STK'lar Konusunda Yapılan Başlıca Düzenlemeler

STK'lar demokratik çoğulcu sistemde çok sesliliğin ve siyasal kararların alınması sürecine katılabildiği oranda bireyin örgütlü olarak sesini duyurabilmesinin en önemli uygulama araçlarından birisidir. Ayrıca, STK'lar öncelikle kişilerle toplum arasında, daha sonra da ülke ile uluslararası toplum arasında bağ kurarlar. Böylece, kişiler ile ulusal ve uluslararası sosyal gruplar arasındaki bağların güçlenmesinde sağlam bir dayanak oluştururlar.

Sivilleşmenin önemli anlamlarından birisi de "sivil toplumun" gelişmesi ve güçlendirilmesidir. İlk bakışta fark STK'lar bu işlevlerini yerine getirirken aynı zamanda sivilleşme adına önemli bir misyonu da yüklenirler. Çünkü güçlü bir sivil toplumun varlığı özgürlüğün en büyük güvencelerinden biri olduğu kadar, demokrasinin pekişmesi ve istikrarı açısından önemlidir. Kendi ayakları üzerinde duramayan ve idamesi bakımından devlete bağımlı olan bir toplum, demokrasi için sağlam bir zemin teşkil edemez. Özerk ve küresel bağlantıları güçlü bir sivil toplumun bulunmaması durumunda, Anayasada ifadesini bulan, toplumun kendi içinde ürettiği bir mutabakatın varlığından söz edilemez. Bu nedenle, Türkiye'de sivilleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sivil toplumun geliştirilmesi amacıyla son yıllarda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Sivil toplumun geliştirilmesi için yapılması gereken ilk ve en önemli iş, bu süreci kolaylaştıracak sivil özgürlüklerin anayasal ve yasal olarak eksiksiz şekilde garanti edilmesidir. AB müktesebatına uyum çerçevesinde yapılan çalışmalarla, derneklerin faaliyetlerine önemli ölçüde yasak ve kısıtlamalar getiren, derneklerin etkin olarak faaliyet göstermelerini ve gelişmelerini engelleyen 2908 sayılı Dernekler Kanunu yürürlükten kaldırılarak, sivilleşme adına önemli düzenlemeler içeren 5253 sayılı Dernekler Kanunu yürürlüğe girmiştir (R.G: 23.11.2004/25649). Yeni Dernekler Kanunu'yla dernek kurma ve derneklere üye olma şartları yeniden düzenlenmiştir; derneklere ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi görevi kolluk kuvvetlerinden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde sivil bir birim olan Dernekler Dairesi Başkanlığı ile bu daireye bağlı il ve ilçelerde kurulan dernekler birimlerine devredilmiştir.

AB'ye uyum sürecinde devlet-SKT ilişkilerinin geliştirilmesi kapsamında yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler, yasal düzenlemelerin getirdiği yenilikler ve bu yenilikler sonucunda ortaya çıkan durum şöylece özetlenebilir (T.C. İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, 2007: 45-53):

Dernekler Dairesi Başkanlığının Kuruluşu: Sivil toplumun güçlendirilmesi ve örgütlenme özgürlüğünün geliştirilmesi amacıyla yapılan idari ve yasal reformlara paralel olarak İçişleri Bakanlığı bünyesinde Dernekler Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlığın kuruluşu ile derneklere ilişkin işlemlerin sivil bir birim tarafından yürütülmesine başlanmış ve derneklerin periyodik denetiminden beyannameye dayalı denetime geçilmiştir.

Dernekler Kanunu: Daha güçlü sivil toplum sloganından hareketle hazırlanan Dernekler Kanunu, 23 Kasım 2004 tarihinde 5253 sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Yeni Kanun'la "dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve dernek faaliyetlerine serbestlik getirilmiştir". Dernekler Kanununun yeni hükümleri ile ülkemizde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine uyum sağlanmıştır.

Dernekler Yönetmeliği: Derneklerin iş ve işlemlerinde bürokrasi ve kırtasiyeciliği asgariye indiren ve derneklere ilişkin işlemlerde teknolojinin kullanılmasına imkân sağlayan Dernekler Yönetmeliği 31 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle daha önce Dernekler Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin çok sayıda yönetmelik yürürlükten kaldırılarak, bütün hükümler tek yönetmelikte düzenlenmiştir.

Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik: Bu yönetmelik vasıtasıyla, kamu idarelerinden sivil toplum örgütlerine yardım yapılmasının usul ve esasları tespit edilmiş ve sivil toplum örgütlerinin kamu idareleri tarafından desteklenmesinin önü açılmıştır.

2004/100 sayılı Bakanlık Genelgesi: Genelge ile sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar tarafından basın açıklaması adı altında yapılan faaliyetlerin, toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak değil, düşünceyi ifade hürriyeti olarak değerlendirilmesi ve valiliklerce buna göre işlem yapılması istenmiştir. Böylece, sivil toplum örgütleri ve vatandaşların demokratik haklarını kullanım alanı genişletilmiştir.

Yapılan Başlıca Düzenlemeler:

- Daha önce polis tarafından yürütülen derneklere ilişkin işlemler, illerde *Dernekler Müdürlükleri* kurularak bu müdürlüklere devredilmiştir.
- Dernek kurma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine uygun olarak genişletilmiş; özel kanunlarında yasaklananlar dışında *herkesin dernek kurabilmesi* sağlanmıştır.
- Mahkeme kararı dışında *dernek faaliyetlerinin durdurulması engellenmiştir.*
- İstisnai haller dışında, hâkim kararı olmadan *kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesi ve arama yapması yasaklanmıştır.*
- *Derneklerin yurt dışı faaliyetleri* serbest bırakılmış ve yurt dışındaki derneklerin Türkiye'deki faaliyetleri kolaylaştırılmıştır.
- Derneklerin, mülki idare amirliğine bildirimde bulunmak suretiyle, yurt dışından yardım almasına imkân sağlanmıştır.
- Dernek işlemleri basitleştirilmiş, *derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır.* Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.
- Daha önce sadece noterler tarafından tasdiklenen *dernek defterlerinin il dernekler müdürlüklerince de ücretsiz olarak tasdik edilmesi sağlanmıştır.*
- Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kurulu başkanına verilmiştir.
- Rutin dernek denetimi kaldırılarak, derneğin gelir ve giderlerini gösteren *yıllık beyanname verme* yükümlülüğü getirilmiştir.
- Derneklerin ön izin almak zorunda olduğu birçok faaliyet için izin alma zorunluluğu kaldırılarak *bildirime tabi hale getirilmiştir.*
- Dernek tüzüğü ve genel kurul toplantılarının gazetede ilan edilmesi zorunluluğu kaldırılmıştır.
- Dernek genel kurul toplantıları için *hükümet komiseri görevlen dirilmesine son verilmiştir.*
- Derneklere uygulanan *taşınmaz edinme yasağı kaldırılmıştır.*
- Derneklere öngörülen *idari cezalar azaltılmış,* suç teşkil eden hususlar dışında *hapis cezaları kaldırılmıştır.*
- Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulaması kaldırılmış uyarıya rağmen eksiklik giderilmediği takdirde sadece dernek yönetim kurulu başkanına idari para cezası getirilmiştir.
- Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince *çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır.*
- Dernek ve üst kuruluşlarının yurt içinde veya yurt dışında temsilcilik açmalarına imkân tanınmıştır.
- Yabancı derneklerin Türkiye'de temsilcilik açabilmesi veya dernek kurucusu olabilmesine imkân tanınmıştır.

- Sivil toplum anlayışına uygun olarak *derneklerin iç denetimi güçlendirilmiştir.* Bu düzenleme ile dernekler iç denetimlerini bağımsız denetim kuruluşlarına yaptırabileceklerdir.
- Dernekler ile kamu kurum ve kuruluşları arasında ortak proje uygulanabilmesi ve bu projelere kamu kurum ve kuruluşlarının, proje maliyetlerinin yüzde ellisi oranında ayni veya nakdi katkıda bulunmasına imkan sağlanmıştır.
- Çeşitli suçlardan hüküm giymiş kişilerin de dernek kurucusu veya dernek organlarında görev alabilmelerine imkân sağlandığından, *dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulamasına ve dernek organlarına seçilen kişilerin adli sicil kayıtlarının araştırılmasına son verilmiştir.*
- Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça veya yine bu nedenlere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda mülki idare amirinin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine giremeyeceği esası getirilerek, Anayasada belirtilen konut dokunulmazlığı ilkesine paralellik sağlanmıştır.
- Derneklerin amaç ve faaliyetleriyle ilgili olan bakanlıklar tarafından da denetlenmesi uygulamasına son verilerek, derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığınca denetlenmesinin sağlanması ile denetiminde çok başlılık ortadan kaldırılmıştır. (Kulüp adını alan derneklerin Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünce denetlenmesi istisna tutulmuştur).
- Yardım toplama işlemlerinin takip edilmesi kolluk kuvvetlerinden alınarak, dernekler birimlerine bırakılmıştır.
- Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.

Yapılan Düzenlemeler Sonucunda:

Dernek İşlemleri Basitleştirilmiştir: Derneklerin genel kurul toplantılarını, tüzük ve adres değişikliklerini bir gazetede ilan etmesi zorunluluğu kaldırılarak, ilan isteğe bırakılmıştır. Ayrıca, dernek defterlerinin notere tasdik ettirilmesi yanında, il dernekler müdürlüklerine de tasdik ettirmelerine imkân tanınarak, derneklere büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Derneklere ilişkin çok sayıdaki düzenleme İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan bir yönetmelikte toplanarak mevzuatın birleştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, derneklerin birçok iş ve işleminin internet ve bilgi iletişim araç ve ortamı ile benzeri araçlar üzerinden yapılması sağlanarak gereksiz bürokrasi ve kırtasiye azaltılmıştır.

Bazı Yasaklar Kaldırılmıştır: 5253 sayılı Dernekler Kanunun 3 üncü maddesi ile dernek kurma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11 inci maddesi paralelinde düzenlenerek; bazı suçlardan dolayı hüküm giyenlerin veya mahkemece kapatılmasına karar verilen dernek yöneticilerinin dernek kurma yasakları kaldırılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklı tutulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilerin kurduğu öğrenci dernekleri ile ilgili sınırlandırmalar kaldırılmıştır. Derneklerin ikametgâhları ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mala sahip olmaları yasağı kaldırılarak, derneklerin edindikleri taşınmazları tapuya tescilinden itibaren bir ay içinde mülki idare amirliğine bildirim şartı getirilmiştir. Engelli dernekleri tarafından yalnızca dört federasyon kurulması ve bu tür federasyonların yalnızca bir konfederasyon kurması konusundaki sınırlandırmalar kaldırılarak, bu derneklerin de diğer derneklere tanınan haklardan yararlanmaları sağlanmıştır.

İzne Bağlı İşlemler Kaldırılmıştır: Derneklerin, yabancı ülkelerdeki dernek veya kuruluşların üyelerini Türkiye'ye davet etmesi veya dernek üyesi olma hakkına sahip üçüncü kişileri yurt dışına göndermesi için Valiliklere yapmaları gereken bildirim şartı kaldırılarak, tamamen serbestleşmeye gidilmiştir. Derneklerin yurt dışından yardım alabilmesi için uygulanan İçişleri Bakanlığından izin alma esası kaldırılarak, bu konuda yalnızca derneklerin mülki idare amirliğine bildirimde bulunma şartı getirilmiştir. Yabancı gerçek kişilerin Türkiye'de dernek kurması veya kurulmuş derneklere üye olması için aranan "karşılıklı olmak koşulu" kaldırılmıştır. Yabancı derneklerin, Türkiye'de faaliyette ve işbirliğinde bulunmaları, şube açmaları, üst kuruluş kurabilmeleri ve kurulmuş üst kuruluşlara katılmaları konusundaki "karşılıklı olmak koşulu" kaldırılmıştır.

Hata ve Noksanlıkların Giderilmesi Konusunda Derneklere Kolaylık Sağlanmıştır: Derneklerin usul ve şekil hatalarından dolayı haklarında uygulanan ve uygulamada büyük sıkıntılara yol açan cezai müeyyidelerin derneklerin yazılı olarak uyarılmasından sonra uygulanmasının sağlanarak, bu şekildeki uygulama ile derneklere hata ve eksikliklerini giderme imkânı verilmiş ve kanunlar karşısında suçlu duruma düşmeleri önlenmiştir. Bu düzenleme ile dernek yöneticilerinin cezalandırılması uygulamasına son verilmiş derneklere rehberlik edilmesi ilkesi benimsenmiştir.

Cezaların Azaltılarak ve Fesih Uygulamaları Zorlaştırılmıştır: Derneklerin mülki amirliklere yapmak zorunda oldukları bildirimler konusunda yönetim kurullarının tamamı yerine, dernek başkanları

sorumlu tutularak, diğer yönetim kurulu üyeleri hakkında cezai işlem yapılması önlenmiştir. Dernek işlemleriyle ilgili eksiklik ve hatalardan kaynaklanan para ve hapis cezaları azaltılmıştır.

Derneğe ait para veya para hükmündeki evrak, senet veya sair mallarına karşı suç işlenmesi; genel kurul ve diğer dernek organlarında yapılan seçimler ve oylamalara hile karıştırılması; derneğin defter veya kayıtlarının tahrif veya yok edilmesi veya gizlenmesi; Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla dernek kurulması veya bu yasaklamaya aykırı hareket edilmesi; askerliğe, milli savunma ve genel kolluk hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerinde bulunulması fiilleri için öngörülen hapis cezaları hariç olmak üzere, tüm hapis cezaları kaldırılmıştır. Kullanılması yasak bazı ad ve işaretleri yazılı olarak uyarılmasına rağmen kullanan dernekler ile Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulan veya bu amaçlarla faaliyet gösteren derneklerin feshedilmesi öngörülmüştür. Yürürlükten kaldırılan Dernekler Kanunundaki öğrenci ve kamu görevlileri tarafından kurulan derneklere uygulanan derneğin kapatılması cezası kaldırılmıştır. Tasfiye yapılmasına yönelik açık bir düzenleme yapılarak, tasfiyenin genel kurul tarafından yapılamaması durumunda derneklerin para, mal ve haklarının Hazineye bırakılması yerine derneğin amacına en yakın derneğe devredilmesi sağlanmıştır.

STK'ların Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Yapılan Düzenlemeler Konusundaki Farkındalıkları

AB-Türkiye ilişkilerinin yoğunlaştığı 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de devlet-birey, devlet-STK'lar arasındaki dengeyi birey ve STK'lar lehine değiştirmeye yönelik çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler devletin bireye ve STK'lara bakış açısının değişmekte olduğunu, daha demokratik ve insan merkezli bir anlayışın yerleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ancak, yapılan idari ve yasal düzenlemelerden daha önemli olan bir konu, bu düzenlemelerin uygulamaya ne ölçüde yansıdığı ve bireylerin ve STK'ların yapılan düzenlemelerin farkında olup olmadıklarıdır. Çünkü yapılan düzenlemeler uygulamaya yansımadığı sürece kağıt üzerinde kalmaktan öteye gitmezler.

İşte bu noktada, 2000'li yıllarla birlikte devlet-STK'lar arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik olarak yapılan düzenlemelerden STK'ların ne düzeyde haberdar olduklarını ölçmek amacıyla Çanakkale ili merkezinde faaliyet göstermekte olan derneklere bir farkındalık anketi yapılmıştır. Çanakkale ilinde faaliyet gösteren toplam 776 dernek bulunmaktadır, bunlardan 274'ü Çanakkale merkezinde faaliyet göstermektedir. Bunlardan 256'sının kamuya yararlı statüsü bulunmazken 18'inin kamuya yararlı statüsü bulunmaktadır. Kamuya yararlı statüsü bulunan dernekler faaliyet süreleri, üye sayıları ve faaliyet alanlarındaki çalışmalarının yoğunluğu açısından kamuya yararlı statüsü olmayan derneklerden daha iyi durumdadırlar. Anket uygulaması 1-30 Mayıs 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çanakkale merkezde toplam 274 Dernek bulunmasına karşın, yaz dönemi olması, dernek yetkililerinin tatilde olması, lokal vs. statüsünde olanlara ulaşmanın kolay olmaması gibi nedenlerle anket uygulaması yalnızca ulaşılabilen 64 dernek üzerinde yapılmıştır. Anket uygulaması için ulaşılabilen dernek sayısının az olmasının bir diğer nedeni de derneklerin genel merkezlerinin aynı zamanda bir işyeri, ticarethane vb. amaçlarla da kullanılmasıdır. Bu durum, bir yandan dernek yöneticilerini ekonomik anlamda rahatlatırken, diğer yandan sürekli dernek merkezinde bulunmalarını önleyen bir durum da ortaya çıkmakta ve bu da yöneticilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Anket üç bölümden oluşmakta olup anketörler tarafından yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır. İlk bölümde ankete katılan dernek yetkililerinin yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, dernekteki görevi, dernek yönetiminde ne kadar süredir çalıştıkları ve dernek dışında işlerinin olup olmadığına ilişkin demoğrafik bilgileri toplamaya yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise derneklerin faaliyet alanı, faaliyet süresi, üye sayısı ve kamuya yararlı statüsü bulunup bulunmadığını anlamaya yarayan sorular bulunmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde ise, derneklerin yapılan düzenlemeler konusundaki farkındalıklarını ölçmeye yönelik olarak 3'lü Likert tipinde hazırlanmış 20 soru yer almaktadır. Sorular yukarıda özetlenen 2000'li yıllardan itibaren devlet-STK ilişkilerini geliştirmek amacıyla yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerin soru şeklinde tasarlanmasıyla hazırlanmış ve görüşülen dernek yetkililerinden sorulara doğru-yanlış-bilgim yok şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Anket sonucunda elde edilen veriler aşağıda değerlendirilmiştir.

a) ***Anketimize Katılan Dernek Yetkililerine İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi:*** Anketimize katılan dernek yetkililerinin demografik özelliklerine ilişkin veriler Tablo 1'de; dernek yetkililerinin üyelik durumlarına ilişkin veriler ise Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Dernek Yetkililerinin Demografik Özellikleri

		Frekans	***Yüzdesi (%)***
Yaş Grupları	20-30 Yaş Arası	1	1.6
	31-40 Yaş Arası	12	18.8
	41-50 Yaş Arası	17	26.6
	50 ve üzeri	34	53.1
Öğrenim Durumu	İlk Öğrenim	16	25.0
	Lise Mezunu	26	40.6
	Üniversite ve Yüksek Lisans Mezunu	18	28.1
	Diğer	4	6.3
Cinsiyet	Erkek	56	87.5
	Kadın	8	12.5

Tablo 1'de ankete katılan üyelerin %53.1'nin (34 kişi) 50 yaş ve üzerinde oldukları görülmektedir. Zaten ankete katılan dernek üyelerinin %39.1'nin (25 kişi) emekli olması emeklilikten sonra dernek çalışmalarına katılımın arttığını göstermektedir. 20-30 yaş aralığında sadece 1 üyesi bulunan derneklere gençlerin fazla ilgi göstermediği yorumu getirilebilir. Bunun bir nedeninin de gençlerin ekonomik nedenler ve gelecek kaygısıyla dernek faaliyetlerinden uzak durmaları ancak bu iki konuda rahatladıktan sonra derneklere üyeliği düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Öğrenim durumu açısından baktığımızda ise lise mezunu üyelerin %40,6'lık (26 kişi) bir oranla ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Demografik özellikler açısından en çarpıcı sonuçlardan bir tanesi de kadınların dernek faaliyetlerinde fazla görev almamalarıdır. Bunda kadınların genellikle kadın sorunlarıyla ilgili derneklere üye olmaları ve kadın sorunlarıyla ilgili dernek sayısının toplam dernek sayısı içinde az bir yerinin olmasının etkili oluğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2: Dernek Yetkililerinin Üyeliklerine İlişkin Bilgiler

		Frekans	***Yüzdesi (%)***
Dernek Üyeliğinizin Süresi	0-10	44	68.8
	10-20	14	21.9
	20-30	5	7.8
	30-40	1	1.6
Asıl Mesleğiniz*	Kamu görevlisi	8	12.5
	Özel sektör	14	21.9
	Emekli	25	39.1
	Ev hanimi	1	1.6
	Serbest meslek	6	9.4
	Esnaf	2	3.1
Göreviniz*	Başkan	25	39.1
	Başkan yardımcısı	4	6.3
	Üye	21	32.8
	Muhasip	7	10.9
	Sekreter	2	3.1
	2. Başkan	3	4.7
	Genel başkan	1	1.6
	Denetçi	1	1.6

* Cevapsız sorular dahil edilmemiştir.

Tablo 2'de ankete katılan üyelerin %68,8'inin (44 kişi) 0-10 yıldır dernek üyesi oldukları görülmektedir. 20 yıldan sonra üyelerin derneklere olan ilgilerinin hızla azalarak %1.6 (1 kişi) gerilediği anlaşılmaktadır. Dernek üyelerinin %61'ını (39 kişi) emekliler ve özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Bunu emekli ve özel sektör çalışanlarının ekonomik sorunları ve gelecekle ilgili sorunları aşmış olmalarıyla açıklayabiliriz. Kamu görevlileri, ev hanımları ve serbest meslek sahiplerinin derneklere üye olma oranının %26,6 (9 kişi) daha az olduğu anlaşılmaktadır. Bunda kamu görevlilerinin gelecek kaygılarının ev hanımı ve serbest meslek sahiplerinin ise iş yoğunluğu ve ilgisizlik gibi nedenlerle dernek faaliyetlerine ilgi göstermemeleri etkili olabilir. Ankete katılan dernek temsilcilerinin %39,1'i (25 kişi) dernek başkanı, %61'i (39 kişi) ise dernek yönetim kurulu üyesi, sekreter, muhasip vs. diğer dernek üyeleridir.

b) Anketimize Katılan Derneklere İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi: Anketimize katılan derneklere ilişkin veriler Tablo. 3, 4, 5 ve 6'da özetlenmiştir.

Tablo 3. Derneğin faaliyet alanı

	Frekans	Yüzde
Din	2	3.1
Gençlik ve spor	10	15.6
Kültür-sanat	7	10.9
Soydaş	1	1.6
İşadamları	1	1.6
Çevre	6	9.4
Eğitim-kamu	4	6.3
Sosyal	22	34.4
Engelli	2	3.1
Özel grup	2	3.1
Avcılık	6	9.4
Cevapsız	1	1.6
Toplam	64	100.0

Tablo 4. Derneğin Yaşı

	Frekans	Yüzde
0-10	20	31.3
10-20	18	28.1
20-30	16	25.0
30-40	1	1.6
40 ve üzeri	7	10.9
Cevapsız	2	3.1
Toplam	64	100.0

Tablo 3'te göre anketimize katılan derneklerin 22'si sosyal, 10'u gençlik ve spor, 7'sikültür-sanat, 6'sı çevre, 6'sı avcılık, 4'ü eğitim-kamu, 2'si engelli, 2'si özel grup, 2'si din, 1'i soydaş ve 1'i de işadamları alanında faaliyet göstermektedir. Sosyal amaçlı dernekler ve gençlik ve spor amaçlı dernekler Çanakkale genelinde olduğu gibi oran olarak en yüksek sayıyı oluşturmaktadır. Tablo 4'e göre de, anketimize katılan derneklerin %31,3'ü (20 tanesi) 0-10 yıl arası, %28.1'i (18 tanesi) 10-20 yıl arası, %25'i (16 tanesi) ise 20-30 yıldır faaliyet göstermektedir. 30 yıl ve sonrası faaliyet gösteren derneklerin oranı %12.5 (10 tane) düşmektedir. 0-10 yıl arası dernek sayısının fazla olmasının nedeni 2000'li yıllardan itibaren yapılan düzenlemelerle dernek faaliyetlerinin kolaylaştırılması ile açıklanabilir. 30 yıl ve üstü yaşa sahip dernek sayısının az olması ise, dernek faaliyetlerinin aktif üyelerin katkılarıyla yürütülmesi ve bu üyelerin ölmesi veya ayrılmasıyla derneklerin de ortadan kalkmasıyla açıklanabilir. Bu durum aynı zamanda anket yapılan bölgede derneklerin kurumsallaşma açısından sıkıntılar yaşadığını da göstermektedir.

Tablo 5. Derneğin Üye Sayısı

	Frekans	Yüzde
21-50	29	45.3
51-100	17	26.6
101-200	4	6.3
201-500	11	17.2
501-1000	2	3.1
Cevapsız	1	1.6
Toplam	64	100.0

Tablo 6. Derneğin Statüsü

	Frekans	Yüzde
Evet	21	32.8
Hayır	42	65.6
Cevapsız	1	1.6
Toplam	64	100.0

Tablo 5'e göre anketimize katılan derneklerin %45.3 (29 tanesi)'nin üye sayısı 21-50 kişi, %26.6 (17 tanesi)'nin 51-100 kişi, %6.3 (4 tanesi)'nin 101-200 kişi, %17.2 (11 tanesi)'nin 201-500 kişi, %3.1 (2 tanesi)'nin ise 501-1000 kişi arasında üyesi bulunmaktadır. Derneklerin %68.6 (46'sının)'nın 100 kişi kadar üyesinin olması derneklere katılımın fazla olmadığını göstermektedir. Tablo 6'ya göre anketimize katılan derneklerin %32.8'inin (21 dernek) kamuya yararlı statüsü bulunmaktayken, %65.6'sının (42 dernek) kamuya yararlı statüsü bulunmamaktadır. Farkındalık açısından kamuya yararlı derneklerle diğerleri arasında önemli bir farklılık görülmemiştir.

(Not: Ankete göre Çanakkale Merkezde 21 tane kamuya yararlı dernek bulunmaktadır. Oysa İl Dernekler Müdürlüğünün resmi rakamlarına göre merkezde 18 adet kamuya yararlı statüsünde dernek vardır. Aradaki fark muhtemelen kamuya yararlı teriminin ankete katılan dernek yetkililerince yanlış anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Bazı derneklerin bu tabiri toplum yararına faaliyet gösteren dernek anlamında kullandığı anlaşılmaktadır.)

c) Anketimize Katılan Derneklerin Yapılan Düzenlemeler Konusundaki Farkındalıklarına İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi: Anketimize katılan dernek yetkililerinin yapılan düzenlemeler konusundaki farkındalıklarına ilişkin veriler Tablo 7'de özetlenmiştir:

Tablo 7. Derneklerin Yapılan Düzenlemeler Konusundaki Farkındalığı

		Frekans	***Yüzdesi (%)***
İllerde daha önce polis tarafından yürütülen derneklere ilişkin işlemler, artık Dernekler Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.	Doğru	62	96.9
	Yanlış	1	1.6
	B. Yok	1	1.6
Özel kanunlarında yasaklananlar dışında herkesin dernek kurabilmesi sağlanmıştır.	Doğru	59	92.2
	Yanlış	3	4.7
	B. Yok	2	3.1
Valilik izniyle derneklerin feshedilmelerine imkân sağlanmıştır.	Doğru	18	28.1
	Yanlış	40	62.5
	B. Yok	6	9.4

Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	Doğru	42	65.6
	Yanlış	16	25.0
	B. Yok	6	9.4
Dernek işlemleri basitleştirilmiş, derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır. Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.	Doğru	59	92.2
	Yanlış	3	4.7
	B. Yok	2	3.1
Dernek defterlerinin sadece noter tarafından tasdik edilmesi sağlanmıştır.	Doğru	44	68.8
	Yanlış	19	29.7
	B. Yok	1	1.6
Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	Doğru	8	12.5
	Yanlış	54	84.4
	B. Yok	2	3.1
Rutin dernek denetimi kaldırılarak, derneğin gelir ve giderlerini gösteren yıllık beyanname verme yükümlülüğü getirilmiştir.	Doğru	63	98.4
	Yanlış	1	1.6
	B. Yok		
Derneklerin ön izin almak zorunda olduğu birçok faaliyet için izin alma zorunluluğu kaldırılarak bildirime tabi hale getirilmiştir.	Doğru	54	84.4
	Yanlış	5	7.8
	B. Yok	5	7.8
Dernek tüzüğü ve genel kurul toplantılarının gazetede ilan edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.	Doğru	49	76.6
	Yanlış	12	18.8
	B. Yok	3	4.7
Dernek genel kurul toplantıları için hükümet komiseri görevlendirilmesi zorunlu hale getirilmiştir.	Doğru	54	84.4
	Yanlış	4	6.3
	B. Yok	6	9.4
Derneklere uygulanan taşınmaz edinme yasağı kaldırılmıştır.	Doğru	30	46.9
	Yanlış	22	34.4
	B. Yok	12	18.8
Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulaması getirilmiştir.	Doğru	48	75.0
	Yanlış	11	17.2
	B. Yok	5	7.8
Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır.	Doğru	25	39.1
	Yanlış	18	28.1
	B. Yok	21	32.8
Dernek ve üst kuruluşlarının yurt içinde veya yurt dışında temsilcilik açmaları uygulamasına son verilmiştir.	Doğru	40	62.5
	Yanlış	4	6.3
	B. Yok	20	31.3
Dernekler ile kamu kurum ve kuruluşları arasında ortak proje uygulanabilmesi ve bu projelere kamu kurum ve kuruluşlarının, proje maliyetlerinin yüzde ellisi oranında ayni veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.	Doğru	42	65.6
	Yanlış	3	4.7
	B. Yok	19	29.7
Dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulaması getirilmiştir.	Doğru	36	56.3
	Yanlış	24	37.5
	B. Yok	4	6.3
Derneklerin amaç ve faaliyetleriyle ilgili olan bakanlıklar tarafından da denetlenmesi uygulamasına son verilerek, derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığınca denetlenmesinin sağlanması ile denetiminde çok başlılık ortadan kaldırılmıştır.	Doğru	53	82.8
	Yanlış	9	14.1
	B. Yok	2	3.1
Yardım toplama faaliyetleriyle ilgili iş ve işlemlerinin yürütülmesi görevi kolluk kuvvetlerine verilmiştir.	Doğru	42	65.6
	Yanlış	8	12.5
	B. Yok	13	20.3
Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.	Doğru	50	78.1
	Yanlış	4	6.3
	B. Yok	10	15.6

Tablo 7 için %50 oranını farkındalık açısından ortalama bir değer olarak kabul edecek olursak, anket uygulanan dernek yetkililerinin cevapları doğrultusunda derneklerin farkındalıklarının yüksek olduğu konular şunlardır:

- %96,9'u (62 dernek) derneklerle ilgili iş ve işlemlerin artık emniyet güçleri yerine İl Dernekler Müdürlüğü tarafından yürütüldüğünü öğrenmiştir.
- %92.2'si (59 dernek) özel kanunlarında yasaklananlar dışında herkesin dernek kurabileceğini öğrenmiştir.
- %65.6'sı (42 dernek) hakim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girip arama yapamayacaklarını öğrenmiştir.
- %92.2'si (59 dernek) dernek işlemlerinin basitleştirildiği ve masrafların azaltıldığı görüşündedir. Dernek işlemlerinin internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılır hale geldiğini öğrenmiştir.
- %68.8'i (44 dernek) dernek defterlerinin sadece noter tarafından değil, İl Dernekler Müdürlüğü tarafından da tasdik edilebildiğini öğrenmiştir.
- %98.4'ü (63 dernek) rutin dernek denetimi kaldırılarak, derneğin gelir ve giderlerini gösteren yıllık beyanname verme yükümlülüğü getirildiğini öğrenmiştir.
- %84.4'ü (54 dernek) ön izin almak zorunda oldukları birçok faaliyet için izin alma zorunluluğunun kaldırılarak bildirim yapmanın yeterli olduğunu öğrenmiştir.
- %76.6'sı (49 dernek) Dernek tüzüğü ve genel kurul toplantılarının gazetede ilan edilmesi zorunluluğunun kaldırıldığını öğrenmiştir.
- %84.4'ü (54 dernek) dernek genel kurul toplantıları için hükümet komiseri görevlendirilmesi zorunluluğunun kaldırıldığını öğrenmiştir.
- %75'i (48 dernek) Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulamasının kaldırıldığını öğrenmiştir.
- %62.5'i (40 dernek) dernek ve üst kuruluşlarının yurt içinde veya yurt dışında temsilcilik açabileceklerini öğrenmiştir.
- %65.6'sı (42 dernek) kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte ortak proje uygulamasına katılabileceklerini ve bu projelere kamu kurum ve kuruluşlarının, proje maliyetlerinin yüzde ellisi oranında ayni veya nakdi katkıda bulunabileceklerini öğrenmiştir.
- %56.3'ü (36 dernek) dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulamasının kaldırıldığını öğrenmiştir.
- %82.8'i (53 dernek) derneklerin amaç ve faaliyetleriyle ilgili olan bakanlıklar tarafından da denetlenmesi uygulamasına son verilerek, derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığı'nca denetlenmesinin sağlandığını öğrenmiştir.
- %65.6'sı (42 dernek) yardım toplama faaliyetleriyle ilgili iş ve işlemlerinin yürütülmesi görevinin kolluk kuvvetlerinden alındığını öğrenmiştir.
- %78.1'i (50 dernek) amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturmaya imkan sağlandığını öğrenmiştir.

Anket uygulanan dernek yetkililerinin verdikleri cevaplara göre derneklerin farkındalık düzeylerinin düşük olduğu konular ise şunlardır:

- %62.5'i (40 dernek) Valilik izniyle derneklerin feshedilebilecekleri yönünde yanlış bilgiye sahiptir. %9.4'ü ise bu konuda bilgiye sahip değildir. Oysa derneklerin feshedilebilmeleri sadece genel kurul kararı veya mahkeme kararı olması durumunda mümkündür. Derneklerin feshi konusundaki farkındalığın bu kadar düşük olmasının (%71.9) sebebi; Valiliklerin savcılıklara fesih konusunda suç duyurusunda bulunmasının dernekler tarafından fesih yetkisi olarak algılanmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.
- %84.4'ü (54 dernek) dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisinin dernek yönetim kuruluna verildiği konusunda yanlış bilgiye sahiptir. %3.1'i (2 dernek) ise bu konuda bilgi sahibi değildir. Mevzuat'a göre bu yetki aslında dernek yönetim kurulu başkanına aittir. Dernekler yetki belgesini düzenledikten sonra mülki idare amirliğine bildirimde bulunmak durumundalar. Bu soruda bildirimde bulunma ile düzenleme yetkisi anlam olarak karıştırılmış olabileceğinden farkındalığın düşük oranda olduğunu düşünmekteyiz.
- Derneklere uygulanan taşınmaz edinme yasağının kaldırılması ve çocukların dernek kurmalarına imkân tanınması konularında da farkındalık düzeyinin %50'nin altında olduğu görülmektedir. Bu konuda ankete katılan dernek yetkililerinin eski bilgilerinin kendilerini yanıltması etkili olmuş olabilir. Yeni düzenlemelerin uygulanmasının yaygınlaşmasıyla bu konudaki farkındalık düzeyinin artması beklenmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Çanakkale il merkezinde faaliyet göstermekte olan derneklerin devlet-STK'lar ilişkilerini geliştirmek amacıyla yapılan reformlar konusundaki farkındalık düzeylerinin %50 ve üzerinde oldukları görülmektedir. Bu konuda reformlar kapsamında kurulan il dernekler müdürlüklerinin derneklerle yakın ilişkiler kurmasının ve bilgilendirici faaliyetlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Farkındalığın %50'nin altında olduğu konularda ise hem soruların yeterince anlaşılmaması hem de bu konulardaki farkındalığın yeni yeni oluşmaya başlaması etkili olabilir görüşündeyiz.

Sonuç

Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte Avrupa Birliğine uyum yolundaki çalışmalara hız verildiği görülmektedir. AB'ye uyum sağlamak amacıyla demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesine yönelik olarak yapılan düzenlemeler Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni sağlamaya yöneliktir. Bu düzenlemelerden derneklere ilişkin olanlar devlet-STK ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Devletin STK'lara bakış açısını değiştirmiştir. 2000'li yıllar Türkiye'sinde etkili, verimli ve toplumsal sorunlara kalıcı ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine katkı veren bir sivil topluma gereksinim olduğu gerçeği sıklıkla dile getirilmektedir ve bu amaçla son yıllarda bazı reformlar yapılmaktadır. Ancak yapılan reformlar konusunda halkın ve derneklerin doğru şekilde bilgilendirilmesi ve reformlar konusundaki farkındalığın artırılması gerekmektedir. Farkındalığın artması ve yapılan düzenlemelere derneklerinde katılması reformların meşruiyet kazanması ve uygulanması açısından önemlidir. Farkındalığı artırmak açısından yapılması gerekenlerden bazıları şunlardır:

- Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği açısından sivil toplumun önemi hızla artmaktadır. Son yıllarda Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşme küreselleşme sürecinin de etkisiyle sivil toplumun gelişmesi üzerinde olumlu etkiler yapmıştır. AB'ye üyelik sürecinde devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratik bir zemin kazanmasında STK'ların önemi büyüktür. Bu nedenle, AB uyum sürecinde dernekler arasında ayrım yapılmaksızın demokratik reformların yaygınlaştırılması konusunda ortak projeler geliştirilmesi devlet-STK'lar arasındaki güven ortamının tesis edilmesi açısından önemlidir. Gerçekleştirilen demokratik reformların STK'lar vasıtasıyla topluma yayılması sağlanabilir.
- Devlet-STK'lar arasındaki diyalogun geliştirilmesi için gerekli olan ağlar ve kurumsal yapılar yetersizdir. Bu diyalogun geliştirilmesine hem AB katılım sürecinin başarısı, hem de devlet-toplum arasındaki ilişkilerin demokratik bir zemine kavuşturulması açısından ağırlık verilmesi gerekmektedir.
- Etkili ve varlığını sürdürecek ekonomik güce sahip bir sivil toplum, demokratik değerlerin topluma kazandırılmasını sağlayabilir. Ancak ülkemizde sivil toplumun gelişmesinin önündeki en büyük engel mali güçlerinin yetersizliğidir. Bireysel bağışlar ve üye aidatları STK'ların temel mali kaynak girdilerini oluştururken bu kaynaklar oran olarak çok düşüktür. STK'ların ulusal ve uluslararası kuruluşlardan ve STK'lardan destek almalarını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır.
- STK'lar arası iletişim ve diyalog eksikliği sivil toplumun etki gücünü zayıflatan diğer bir etkendir. STK'larının kendi aralarında çalışma kültürünü geliştirecek yöntemler geliştirmeleri etki güçlerini artıracaktır. STK'ların var olan STK ağlarına katılmaları ve ortak projeler geliştirmeleri AB mali katkısının sağlanması açısından da gerekli olmaktadır.
- STK'ların hem birbirlerinin çalışma alanları hem de AB müzakere süreciyle ilgili deneyimlerini paylaşmalarını sağlayacak iletişim ağları kurmaları önemlidir. Bu iletişim ağı STK'ların, AB uyum sürecinde devlet tarafından gerçekleştirilen reformlar hakkında bilgi sahibi olmalarını ve diğer STK'ların faaliyetlerini takip edebilmelerini ve sürece etkin ve karar verici olarak dâhil olmalarını sağlayacaktır.
- STK'ların hem çalıştıkları konularla ilgili hem de AB'ye uyum sürecine ilişkin olarak yapılan reformlar konusunda bilgilendirilmelerine yönelik düzenli toplantı ve seminerler yapması ve STK'ların sürece katılımlarının sağlanması gerekmektedir.
- Ayrıca, AB ile müzakere sürecinde, kamuoyunun sağlıklı bilgilendirilmesi açısından, medyaya önemli sorumluluk ve roller düşmektedir. Medyanın bu sorumluluğu dikkate alınarak yerel ve ulusal medya organlarına yönelik bilgilendirme başlatılmalıdır. Halkın AB uyum süreci konusunda yapılan reformlar konusunda doğru bir şekilde bilgilendirilmesi, devlet-toplum arasındaki ilişkilerin demokratik bir zemine oturtulması açısından medyanın önemi büyüktür.

Sonuç olarak; AB'ye tam üyelik yolunda devlet-STK ilişkilerinin geliştirilmesi toplumun demokratikleşme sürecini benimsemesi açısından önemlidir. STK'ların Türkiye'nin demokratik dönüşümüne sağlayacağı katkılar üyelik sürecinde olumlu katkılar yapacaktır. Tüm toplum kesimlerinin desteğini gerektiren AB'ye katılım sürecinde, devlet ürettiği politikalarla ve gerçekleştirdiği yasal düzenlemelerle devlet-STK ilişkilerinin karşılıklı güven ve demokratik katılım çerçevesinde gelişmesini sağlayacak önlemleri almaktadır. STK'lara düşen görev ise, bu reformlara sahip çıkmak, daha fazlası için hükümet üzerinde baskı oluşturmak ve reformların toplum tarafından benimsenmesini sağlamaya yönelik program ve faaliyetler yürütmek olduğu düşüncesindeyiz.

Kaynakça

Bedük, Aykut vd. (2006), "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Ve Demokratikleşme Sürecindeki Misyonları", *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi,* (10), 52-64.

Çaha, Ömer (2003), "Bir Kez Daha Sivil Toplum Üzerine", http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt= icerikdetay&id=100, *Erişim Tarihi:* 20 Haziran 2009.

Çaha, Ömer (2005), "Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları (1) "Kamu Yararına Statüsü İdeolojik Devletlerin Geliştirdiği Bir Lütuf Sistemidir", http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=409, *Erişim Tarihi:* 17 Hziran 2009.

Çepel, Ü. Zuhal (2006), "AB Sivil Toplum Diyaloğu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler", III. Uluslararası STK'lar Kongresi 9-10 Aralık Çanakkale, 549-559.

Dinler, Serdar (2007), Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Vakıfların Rolü ve Önemi, Uğur Özköker ve Ayça Öztürk (ed.), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Doğan, İlyas (2007), "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi (1945-2000)", *KHUKA*, Eylül, 83-97.

Kaleağası, Bahadır (2003), "Devlet-Sivil Toplum İlişkisi", *Radikal Gazetesi 20 Aralık 2003*, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=99543, *Erişim Tarihi:* 24 Haziran 2009.

Keyman, E. Fuat (2006), Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayını, Ankara.

T.C. İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı (2007), Sivil Toplum, *Demokratikleşme ve İnsan Hakları 2002-2007 Gerçekleştirilen Faaliyetler Raporu,* Yayın No. 622, SGB No: 5, Ankara.

Tosun, Gülgün (2001), "Türkiye'de Devlet Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekiştirilmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım", *Ege Akademik Bakış,* 1(1), 224-243.

Yatkın, Ahmet (2008), "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 29-38.

Yukiko, Hırai (2007), "Japon Perspektifinden Türkiye'de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri", *Uluslar arası Hukuk ve Politika,* 3(9), 101-129.

5253 sayılı Dernekler Kanunu, (R.G: 23.11.2004/25649).

Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik, (R.G: 17/07/2007/26231).

Dernekler Yönetmeliği, (R.G: 31/05/2005/25772).

http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1, *Erişim Tarihi:* 17 Haziran 2009.

TÜRKİYE'DEKİ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİYLE İLGİLİ STK'LAR VE BU SÜREÇTEKİ ROLLERİ

*Dr. Selcen ÖNER
Bahçeşehir Üniversitesi
seloner@bahcesehir.edu.tr

Özet
Sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolünün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artmakta olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile müzakere sürecinde, müzakereler AB tarafında Komisyon, Türkiye tarafında başmüzakereci, diplomatlar ve üst düzey bürokratlar arasında devam ediyor olsa da bu süreçte STK'ların rolü de çok önemlidir. AB ve Türkiye arasında sivil toplum diyaloğunun geliştirilmesi AB'nin de öncelikli alanlarındandır. Bu makalede Türkiye-AB ilişkileri ile ilgili STK'ların yaptıkları çalışmalar, yaşadıkları sorunlar ve sürece olan etkileri üzerinde durulmaktadır. İKV, TESEV, v.b. STK'larda çalışan yetkili kişilerle yapılan röportajlara da yer verilmiştir. Sonuç olarak Türkiye'deki Türkiye-AB ilişkileri ile ilgili STK'ların rolü değerlendirilerek ne gibi eksiklikler olduğu tartışılacaktır.
Anahtar Kelimeler
Sivil toplum, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Avrupa Birliği (AB), sivil toplum diyaloğu.

THE CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS WHICH ARE DEALING WITH TURKEY-EU RELATIONS IN TURKEY AND THEIR ROLE IN THIS PROCESS

Abstract
It can be observed that the role of civil society organizations have been gradually increasing in Turkey like the rest of the world. Although the main actors of the negotiation process between Turkey and the European Union (EU) are the Commission, the chief negotiatior, diplomats and high level bureaucrats; the role of civil society organizations is also very important. The development of civil society dialogue between the EU and Turkey is also one of the priority areas of the EU. This article is focused on the civil society organizations in Turkey which are dealing with Turkey-EU relations, especially what they have been doing, their successes, the problems they have been facing during this process and their effects on this process. There are references to the interviews which were made by the author with the representatives of several civil society organizations such as İKV, TESEV, etc. Consequently the role of civil society organizations who are dealing with Turkey-EU relations in Turkey is evaluated and the deficiencies are discussed.
Keywords
Civil society, Civil Society Organizations, European Union (EU), civil society dialogue.

Giriş: Sivil Toplum ve Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum kendi toplumları için aktif olan kişilerdir. STK'lar bireylerden, ortak bir ilgi alanı olan gruplardan oluşan üyelerini, kendi örgütlerini veya ulusal platformları temsil ederler. Avrupa'da demokrasi anlayışı bireye dayanır ve demokrasinin sağlıklı işleyişi açısından STK'lara hayati bir rol düşmektedir. STK'ların başarılı olabilmeleri için vatandaşların seslerini karar alıcılara duyuracak kurumsal kapasiteyi oluşturmaları gerekmektedir (STK'lar İçin Pratik Rehber, 2006: 9). Avrupa ülkelerindeki sivil toplum geleneği 17.yy'a kadar gitmektedir. 1970'li yıllarda gençlik hareketi, işçi hareketi, çevre hareketi, kadın hareketi, v.b. ortaya çıktı. Avrupa ülkelerinin çoğunda yerel meclisler sivil toplum örgütleri temsilcilerini dinler. Avrupa'da demokrasi katılımcı bir anlayışla işletildiği için sivil toplum kuruluşları çok yaygın ve etkilidir. Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır ama dernekler, sendikalar, vakıflar, v.b. olmadan demokrasiyi korumak ve geliştirmek mümkün değildir. Türkiye'de ise sivil toplum 30 senedir gündemdedir (Türkiye'de STK'lar Sempozyumu, 2001:137-140).

STK "gönüllü üyeliğe dayalı ve topluma hizmete ve siyaseti etkilemeye yönelik resmi olmayan örgütlenmeler" olarak tanımlanabilir. Bu siyasal etkinin boyutları küresel, ulusüstü (AB), ulusal, bölgesel, yerel, v.b. düzeylerde olabilmektedir. Antikçağdan beri sivil toplum kavramı da demokrasinin gelişmesiyle eşzamanlı olarak bir evrim geçirmektedir. Demokrasinin olmadığı ortamda sivil toplum bir siyasal proje olarak ortaya çıkmakta hatta zaman zaman siyasal partilerin doğuşuna kaynak olabilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise insan hakları ve çevre sorunları gibi konularda sivil toplumun siyasal aktör olarak oynadığı rol öne çıkmaktadır (Kaleağası, 2006: 309-310).

Keyman'ın belirttiği gibi sivil toplum örgütleri toplumsal gelişimin, demokratikleşmenin ve ekonomik kalkınmanın önemli bir aktörü olarak kabul edilmektedirler. Sivil toplumun hareket alanı sadece yerel ve ulusal düzey değil, ayrıca bölgesel ve küresel düzeyde de hareket etmektedir. Sivil toplum artık sadece demokratiklik ve meşruiyet açısından değil, iyi toplum yönetimi açısından da öne çıkmaya başladı. Siyaset biliminde sivil toplumun güçlü ve etkin olduğu siyasi rejimler "demokratik", sivil toplumun yasaklandığı veya ortadan kaldırıldığı rejimler "totaliter", sivil topluma yaşama şansı verilen ancak üzerlerinde güçlü devlet kontrolü olan rejimler otoriter olarak sınıflandırılmaktadır (Keyman:1-3). Küreselleşme süreci sivil toplumun önemini ve onlara olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Küreselleşme sürecinin yarattığı olumsuz etkilerle ulus-

devletlerin tek başlarına başa çıkabilmeleri çok zordur. Sivil toplum küreselleşme sürecinde toplumsal sorunlara çözüm açısından önemli bir aktördür (Keyman:9).

Avrupa Komisyonu'nun sivil toplum diyaloğu ile ilgili hazırladığı kitapta sivil toplumu en geniş şekliyle tanımlamıştır: Buna göre sivil topluma "hükümet birimleri dışındaki sosyal ortaklar, sosyal ve iktisadi aktörleri temsil eden kuruluşlar (ör: tüketici dernekleri, çevre koruma kuruluşları), sivil toplum kuruluşları (ör: kadın hakları ve eşit fırsatlar alanında faaliyetlerini sürdüren STK'lar), dini cemaatler, gençlik ve aile birlikleri gibi tüm toplumsal birimler dahil edilmektedir" (STK'lar İçin Pratik Rehber, 2006:11). AB'ye göre STK'lar:

-"Üyelerine ve yöneticilerine kazanç sağlamak amacıyla kurulmamalıdır. Ancak STK'lar faaliyetlerini sürdürebilmek için ücretli eleman çalıştırabilirler.

-Gönüllü kuruluşlardır.

-Bir olay karşısında kurulmuş olan geçici kurullardan veya gayri resmi oluşumlardan yasal ve tüzel kişilikleri itibarıyla ayrılırlar.

-Üyelerine ve destekleyenlerine karşı denetlenebilir bir yapıları olmalıdır.

-Devlet ve diğer kamu kuruluşlardan, ticari kuruluşlardan ve siyasi partilerden bağımsız olmalıdırlar" (STK'lar İçin Pratik Rehber, 2006:11). Yani bir STK'nın atamayla değil de seçimle gelen bir yönetim kurulu gibi demokratik bir karar mekanizması olmalıdır. Bütçesi de devletten ya da başka br kuruluştan bağımsız olarak idare edilmelidir. Meslek odaları AB programlarına STK olarak proje sunabilirler. Ancak STK'lara yönelik hazırlanmış bazı hibe programlarında Ticaret ve Sanayi Odaları kapsam dışı bırakılabilirler veya sadece projelere ortak olarak girebilirler. Derneklerin şubeleri de genel merkezlerinden bağımsız olarak proje sunabilirler. Belediyeler STK sayılmazlar. Belediyelerin bir araya gelip kurmuş oldukları birlikler ve benzeri örgütler STK sayılabilirler. Ancak bazı hibe programları STK'lara yönelik olduğu halde belediyeleri de ortak olarak veya ana yararlanıcı olarak kabul edebilmektedir. Üniversitelerin araştırma merkezleri de STK sayılmaz. Ancak birçok teklife çağrıda üniversiteler başvuru sahibi olabilecek nitelikte tanımlanmıştır ve proje teklifi sunabilmektedirler (STK'lar İçin Pratik Rehber, 2006:12-13).

Türkiye'de Sivil Toplumun Rolü:

Türkiye'de sivil toplum geleneksel olarak zayıf, etkisiz ve devlet kontrolünde olarak görülmektedir. Kimileri bunu Osmanlı siyasi kültürüne, kimileri de erken Cumhuriyet döneminin otoriter ve bürokratik yapısına bağlamaktadır. Genelde Türklerin liderlik için ve gerekli hizmetler için "devlet-baba"ya baktıklarını, Türkiye'nin sağlam olmayan kurumlarını desteklemek için yeteri kadar aşağıdan gelen örgütlenmenin olmadığı düşüncesi vardır (Kubicek, 2005: 367). 1980'lerden itibaren dünyadaki gelişime paralel olarak Türkiye'de de sivil toplumun öneminin arttığını görüyoruz. Sivil toplum söyleminin siyasi partiler tarafından da sık sık kullanıldığını, STK'ların sayılarının giderek arttığını ve faaliyetlerinin çok farklı alanlarda yaygınlaştığını görüyoruz. Sivil toplum söylemi farklı aktörler tarafından Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön koşulu olarak gösteriliyor. Devlet aktörleri söylem düzeyinde sivil toplumun yanında. Sivil toplum söylem düzeyinde demokratikleşmenin, Türkiye'nin AB'ye girme sürecinin önemli bir aktörü olarak tanımlanıyor. Sivil toplumun nicel olarak artmasının, söylem düzeyindeki desteğin nitel desteğe de dönüşmesi gerekiyor. Bunun dönüşebilmesi için de Türkiye'deki devlet merkezci siyasetin, demokrasinin konsolidasyonunun sağlanması ve bu gelişmeyi engelleyici nitelikteki yasal düzenlemelerin değiştirilmesi gerekiyor (Keyman:12).

1990'larda önemli bir ekonomik liberalleşme döneminden sonra Türk sivil toplumunun daha göz önüne çıkmaya başladığını, sesinin daha fazla çıkmaya başladığını ve daha fazla siyasi liberalleşme talebinde bulunduklarını görüyoruz. Öncelikle İslami örgütler ve iş dünyasının ülkenin siyasi hayatına daha fazla dahil olmaya başladığını görüyoruz. Daha sonra Kürt, Alevi, feminist ve çevreci örgütlerin ortaya çıktığını görüyoruz. İstanbul'da 1996'da düzenlenen Habitat II Konferansı'nda Türkiye'deki STK'ların daha da görünür hale geldiklerini gördük. 1999'daki deprem de Türkiye'de sivil toplumun öne çıktığını gösteren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devlet kurumları bu deprem sonrasında hızlı ve etkin bir şekilde harekete geçemezken, farklı seküler ve İslami STK'lar kurtarma konusunda lider rol üstlenmişlerdir (Kubicek, 2005: 367). 1999 depreminden sonra, STK'ların özellikle de AKUT'un etkin çalışmaları ve desteği Türkiye'de STK'ların öneminin daha da anlaşılmasını sağladı. Diğer yandan, Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye resmi adaylık statüsünün verilmesinden sonra Türkiye'de Avrupalılaşma süreci hızlanmış, STK'lara AB desteği artmış, STK'ların rolü daha da önem kazanmaya başlamış ve sivil toplumun hareket edebildiği alan genişlemiştir.

STK'lar demokratik uygulamaların, hukukun üstünlüğünün, insan haklarının, kadın-erkek eşitliğinin ve azınlık haklarının korunmasının gelişmesi açılarından önemli bir rol oynamaktadır. TÜSİAD, İKV, İnsan Hakları Derneği, Türk Tarih Vakfı, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Arı Hareketi, v.b. pek çok kurum Brüksel'de Türkiye'nin üyeliği için lobi faaliyetlerinde bulunmuşlar ve Türk hükümetine farklı reformların gerçekleştirilmesi için baskıda bulunmuşlardır. 2002'de 175 STK Avrupa Hareketi'ni oluşturmuşlar, 2004'de İKV'nin öncülüğünde Türkiye'nin üyeliği için lobi faaliyetinde bulunan ve Ankara'ya AB üyeliği için gerekli reformların yapılması konusunda baskıda bulunan 269 STK Türkiye Platformu'nu oluşturmuşlardır. Bu süreçte üniversiteler ve akademik merkezler de önemli rol oynamışlardır. AB ile ilgili gerekli bilgiyi sağlamak ve AB ile ilgili yapılan araştırma ve eğitimi teşvik etmek için Türkiye'de 13 Avrupa Dökümantasyon Merkezi açılmıştır. Halen STK'lara üyelik düşük orandadır ve kaynakları da oldukça sınırlıdır. AB, STK'ları

Türkiye'deki reform sürecine dahil etmek için elinden geleni yapmaktadır. Finansal yardımların pek çoğu Türk hükümetini destekleyen programlara gitmesine rağmen, STK'lar da pek çok değişim programları, seminerler, konferanslar düzenlemekte ve AB'den ortaklarlarla birlikte projeler yapmaktadırlar (Kubicek, 2005: 368).

Tanay Sıdkı Uyar'ın Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu'nda belirttiği gibi bir demokrasinin konsolidasyon sürecinde STK'ların çok önemli rolü vardır. Demokratik sistemlerin STK'ların etkin bir şekilde işleyebilmesine olanak sağlaması gerekir. STK'ların vatandaşla karar vericiler arasında bir köprü olma işlevi vardır. Karar vericilerin de işlerini daha iyi yapabilmeleri için STK'ların bu sürece katılımını önemsemeleri gerekiyor. Karar vericiler ile STK'lar arasında daha yapıcı bir etkileşim olması, AB üyesi ülkelerdeki STK'larla Türkiye'deki STK'lar arasındaki yapıcı etkileşim ve işbirliğinin arttırılması gerekiyor (Uyar, 2001:124-126). Keyman, Türkiye'de STK'ların örgütsel yaşama odaklandıklarını, dikkatlerini finansal kapasite sorunlarını çözmeye verdiklerini ama demokratikleşme süreçlerine katkı ve kamusal tartışma alanını genişletme açısından sınırlı kaldıklarını belirtiyor. Örgütsel yaşama verdikleri ağırlık arttıkça hem STK'lar arasındaki ilişki bozuluyor, hem STK'larla devlet arasındaki ilişki sorunlu hale geliyor, hem de STK'lar toplumsal sorunların çözümü, ayrıca aktif ve sorumlu vatandaşlık anlayışını toplumda yaygınlaştırma işlevini etkin olarak yerine getiremiyorlar (Keyman:14).

Türkiye-AB İlişkilerinde STK'ların Rolü:

AB sadece uluslararası bir örgüt değil, vatandaşların hayatının her yönünü etkileyen bir entegrasyon projesidir. Bu sebeple vatandaşların da entegrasyon sürecine katılımı çok önemli. Bunun da en önemli aracı STK'lardır. AB bitmiş statik bir proje değil, sürekli inşa sürecinde olan bir projedir. Bu yüzden AB ile entegrasyon sürecinin etkin bir şekilde ilerleyebilmesi için AB'nin kendi içindeki evriminin hem hükümet hem de STK'lar tarafından çok iyi izlenmesi gerekiyor.

Türkiye-AB ilişkileri alanında STK'ların çalışmaya başlaması eski bir tarihe dayanmaktadır. 1949-50 yıllarında Türkiye Milli Gençlik Komitesi, Gençliğin Avrupa Kampanyası Türkiye Sekreterliği, Avrupa ve Dünya Federasyonu Fikrini Yayma Cemiyeti ile başlamıştır (Türkiye'de STK'lar Sempozyumu, 2001:190). Bu alandaki ilk sivil toplum örgütü 1965'de İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Sanayi Odası tarafından kurulan İKV'dir. Böylelikle dış ilişkilerle ilgili bir konuyu toplum önünde tartışma imkanı ortaya çıkmıştır. O zamana kadar böyle konular genelde hükümetin ve bürokratların katıldığı süreçlerdi. İKV özel sektörün AB ile ilgili bilgilendirilmesi açısından önemli faaliyetler yürütmektedir (Türkiye'de STK'lar Sempozyumu, 2001:160-161). Bu sayı 1990'lar ve 2000'lerde Türkiye'nin 1996'da Gümrük Birliği'ne üyeliği, 1999'da Türkiye'ye resmi aday ülke statüsü verilmesi ve 2005'te müzakere sürecinin başlamasıyla daha da artmıştır.

Türkiye'de doğrudan Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili sivil toplum örgütlerinin sayısı çok azdır. Aralarında net bir uzmanlaşma alanı yok ve işbirliği yetersizdir. Türkiye'de özellikle Türkiye-AB ilişkileriyle ilgilenen STK'lara müzakere tarihi alana kadar olduğu gibi, sonrasında da çok önemli hatta daha büyük roller düşüyor. Türkiye'nin AB ülkelerindeki "imaj açığını" kapatmada da STK'lara çok önemli roller düşüyor. 2000'de yapılan Türkiye'de STK'lar Sempozyumu'nda konuşan Habitat International Network temsilcisi Sezai Hazır AB-Türkiye bütünleşmesinde Türkiye'deki STK'ların AB ülkelerindekilerle ilişkilerini geliştirmesi ve lobi alanını genişletmesi gerektiğini vurgulamıştır (Hazır, 2001:153).

2004'teki Türkiye İktisat Kongresi Çalışma Grubu Raporları'nda belirtildiği gibi AB aldığı tüm kararlarda STK'ların öneri ve düşüncelerini dikkate almaktadır. STK'ların Türkiye-AB ilişkilerinde daha fazla rol üstlenmelerinin de Türkiye açısından iki olumlu etkisi olacaktır. Bir yandan AB müktesabatına uyum sürecinde STK'ların da sürece katılmasıyla daha etkili sonuçlar alınacak, diğer yandan vatandaşlar STK'lar aracılığıyla alınan kararlara katılabilme imkanına sahip olacaklar ve üyelik sürecinde ne gibi değişiklikler beklediklerini, hangi konularda sorunlar yaşadıklarını ve ne gibi çözümler önerdiklerini belirtebileceklerdir (2004:217).

AB'ye uyum yasaları kapsamında STK'larla ilgili pek çok yeni düzenleme yapılmıştır. Türkiye'nin 3 Ekim 2005'ten itibaren devam eden AB ile müzakere sürecinde, müzakereler AB Komisyonu ve Türkiye tarafında AB başmüzakerecisi, diplomatlar ve üst düzey bürokratlar arasında devam ediyor olsa da bu süreçte STK'ların rolü de çok önemlidir. Bu süreçte STK'ların görüşlerinin alınması sürecin daha hızlı ve etkin ilerlemesini sağlayacaktır. Çünkü STK'lar temsil ettikleri toplulukların görüş ve beklentilerini yansıtmaktadır. STK'ların rolünün artması demokrasinin konsolidasyonu açısından da çok önemlidir.

AB'ye uyum sürecinde dernek ve vakıf kanunları, Medeni Kanun'daki ilgili maddeler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili düzenlemeler giderek çağdaş demokrasi standartlarına yaklaşmaktadır. Bu süreçte yapılan düzenlemelerle artık tüzel kişiler de dernek üyesi olabileceklerdir. Ayrıca dernek ve vakıfların uluslararası ilişkilerine getirilen kısıtlamalar ve öğrenci derneklerinin etkinlik alanındaki sınırlamalar azaltılmıştır. Sonuçta giderek sivil toplumun gelişmesine uygun bir demokratik mevzuat ortamı oluşmaktadır (Kaleağası, 2006: 308). Dernekler Kanunu Temmuz 2004'te kabul edilmiştir. Buna göre STK faaliyetlerine devlet müdahalesi azalmış, yabancı STK'larla iletişime konan sınırlamalar kaldırılmış ve STK'ların siyasi örgütlerlerle çalışmasına izin vermektedir (Kubicek, 2005: 370). Bunlar STK'ların hareket alanını genişleten önemli düzenlemelerdir.

AB ve Türkiye arasında sivil toplum diyaloğunun geliştirilmesi AB'nin de öncelikli alanlarındadır. Bu amaçla pek çok projeye destek vermektedir. 2005'den beri Komisyon AB ve aday ülkeler arasında Sivil Toplum Diyaloğu'nu başlattı. Bu programın amacı "AB üyesi ülkelerdeki sivil toplum ile aday ülkelerdeki sivil

toplum arasında bağ oluşturmak, bu bağları kuvvetlendirmek, varolan endişelere cevap vermek, karşılıklı anlayışı geliştirmek ve toplum genelinde genişlemeye ilişkin tartışmaları teşvik etmektir. Diyalogun uzun vadeli amacı ise, tüm AB vatandaşları ile aday ülke Türkiye ve Hırvatistan vatandaşlarını katılım sürecine hazırlamaktır" (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2006: 10). Sivil Toplum Diyaloğu'nun hedefleri arasında vatandaşların AB hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını ve üyeliğin hayatlarına etkileri konusunda daha fazla bilinçlenmelerini sağlamak ve AB'de de Türkiye'yle ilgili daha fazla anlayış ve bilgi sahibi olunmasını sağlamak bulunmaktadır. Sivil toplumun buna katılımı AB ülkelerindeki kamuoylarının Türkiye'ye bakışını etkilemek açısından da çok önemlidir.

AB'nin sivil toplumu geliştirme programının amaçları arasında proje hazırlanması ve uygulaması, fonlandırma, iletişim, v.b. alanlarda STK kapasitesini geliştirmek, vatandaşlar ve devlet arasında daha dengeli bir ilişkinin gelişmesini sağlamak ve böylelikle demokratik uygulamanın olgunlaşmasına katkıda bulunmak vardır. Bu program beş bölümden oluşmaktadır. Bunlar yerel sivil insiyatifler, Yunan-Türk sivil diyaloğu, ticaret odası diyaloğu, polis pofesyonelleşmesi ve odaların gelişimidir. Hepsi uluslararası ortaklarla işbirliğinin üzerinde durmaktadır. Sivil insiyatiflerin fonlanması farklı projeleri içermektedir ama çoğu siyasi konularla ilgilidir. Örneğin, Kadın Dayanışma Vakfı, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'ne destek, v.b. Diğer AB programları ise insan haklarının gelişimi ve eğitim üzerinde durmaktadır ve Haziran 2003'te işkence, ayrımcılığa karşılık ve iyi yönetişimle ilgili mikro projelere fon verilmesi için Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları İnsiyatifi başlatılmıştır. 2004'te STK-kamu sektörü işbirliğini geliştirmek için AB yeni bir proje başlatmıştır. AB tarafından finanse edilen diğer programlar ise insan haklarıyla ilgili fotoğraf sergisi, Türk gençliğine insan haklarıyla ilgili materyaller sağlayacak bir programdır. Bu projeler maddi açıdan özellikle Türk hükümetine yapılan destekle kıyaslandığında çok büyük olmasa da, bu dış destek daha yerel ve iş odaklı olmayan kurumlar için çok önemlidir (Kubicek,2005: 368-369). Türkiye-AB sivil toplum diyaloğunu yürütmek üzere AB iletişim Grubu kuruldu. İletişim stratejisi bu grup tarafından yürütülüyor, özel sektörün ve sivil toplumun içinde olmadığı bir yapısı var (İSO, 2007:90).

AB'den STK'ların finansal, yasal ve eğitim açısından doğrudan veya dolaylı yarar sağlamalarının dışında, üyelik perspektifiyle birlikte STK'ların prestiji artmış ve daha önce kolaylıkla ortaya konamayan konuları ortaya koyabilme yetenekleri ve cesaretleri artmıştır (Diez, Agnantopoulos, Kaliber, 2005: 11). Bu süreçte STK'ların etkisinin daha da artması için onlara da bazı roller düşmektedir. Örneğin süreci çok iyi takip etmeleri, AB hukuku ve ilgili müzakere başlıkları konusunda uzmanlaşmaları gerekmektedir. Türkiye'deki AB ile ilgili STK'ların Brüksel'de çok daha aktif rol oynamaları, AB kurumlarıyla daha yoğun iletişim kurmaları, Türkiye'deki ve Brüksel'deki diğer STK'larla birlikte daha fazla ortak projeler yürütmeleri ve AB üyesi ülkelerde yapacakları faaliyetlerle Türkiye'ye karşı önyargıların yıkılmasında çok daha aktif rol oynamaları gerekmektedir. 2000'de yapılan Türkiye'de STK'lar Sempozyumu'nda Aydın Uğur'un belirttiği gibi STK'ların öncelikle AB nedir bilmesi ve AB'nin gelişim sürecini takip etmesi gerekmektedir. Hükümetin STK'ları AB ile entegrasyon sürecinin bir parçası olarak görmesi de bu süreçte çok önemlidir (Uğur, 2001: 193).

Türkiye'de sivil toplumun siyasi değişim sağlama gücü aşırı heterojen ve parçalanmış bir yapısı olması nedeniyle sınırlıdır. Sivil toplumun hükümete AB ile ilgili reformların yapılması yönündeki baskısı daha çok TÜSİAD, İKV gibi özel sektörle bağlantılı kurumlardan ya da büyük iş çevrelerinden veya TESEV gibi liberal entellektüellerin öncülüğündeki örgütler tarafından yapılmaktadır (Diez, Agnantopoulos, Kaliber, 2005: 9-10). AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'deki STK'ların görevlerinden biri, Türkiye'yi AB ülkelerinin halklarına anlatmak ve kendilerinin Türkiye içinde oynadıkları rolü anlatabilecek fırsatlar yaratmaktır. Halklar arasında diyalog geliştirme sorumluluğu büyük ölçüde STK'lara düşmektedir. STK'ların faaliyetleri ve projeleri aracılığıyla AB'de Türkiye ile ilgili görüşlerin ve Türkiye'nin AB'yi algılamasının olumlu bir biçimde değişmesinde önemli etkileri vardır. AB müktesebatının uygulanmasında, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasında STK'lara önemli roller düşmektedir. Bu sürece destek sağlamak amacıyla AB, kurumsal kapasitelerini geliştirmeleri, işbirliğine yönelik bağlantılar kurmaları ve farklı konularda proje yürütebilmeleri için STK'lara fon sağlamaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2006:11).

2004 Türkiye İktisat Kongresi Çalışma Grubu Raporları'nda STK'larla ilgili şu önerilere yer verilmiştir: Türkiye tam üyelik sürecinde STK'ların güçlendirilmesi konusunda yasal altyapısını geliştirmiştir. Temel sorun STK'ların seslerini daha iyi duyurabilmelerini sağlamak amacıyla oluşturulan kurumların hala hükümet ağırlıklı olmayı sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. AB uyum çalışmaları çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar Türkiye'deki sivil toplum yapılanmasını kolaylaştıran bazı hükümler de içermektedir. Dernekler yasasına getirilen değişiklikler ve yeni Medeni Kanun Türk STK'larının faaliyetlerini sınırlayan çerçeveyi genişletmiştir (Türkiye İktisat Kongresi , 2004:216).

Polonya'nın müzakere ekibinde bulunan Piotr Serafin İSO AB Okulu Projesi kapsamında AB ile Müzakerelerde Sivil Toplumun Rolü Paneli'nde yaptığı konuşmada müzakere sürecinde iki önemli aktörün olduğunu vurgulamıştır: Müzakere ekibi ve sivil toplum. Komünist dönemde Polonya'da aktif bir sivil toplum yoktu, o yüzden 1989'da neredeyse sıfırdan yola çıkıldı. Şunları ekliyor: "STK'ların kamuoyunun AB konusunda bilgilendirilmesi ve AB'ye üye olmanın sonuçları konusunda bilgi kaynakları olmaları açısından çok önemli rolleri vardır. Ayrıca istişare rolleri de çok önemlidir. STK'ların sürece katılması sürecin daha şeffaf olmasını, kamuoyunun tartışmalara katılmasını ve bazı konularda devlet üzerinde baskı uygulayabilmeyi sağlamaktadır. STK'lar yerel olarak vatandaşlara daha kolay ulaşabilirler ve onlara doğrudan bilgi verebilirler." Polonya'da hükümetlerin sağladığı bilgiye çok da güvenilmediğini, buna karşılık

STK'lardan edinilen bilginin genelde daha güvenilir algılandığını vurguluyor. Bu yüzden Polonya'da STK'lar bilgilendirme kampanyalarında hükümetin ortağı gibi çalışmışlar. Avrupa Bilgilendirme Departmanı açılmış, bu departmanın rolü Avrupa bilgilendirme stratejilerinin oluşturulması ve diğer devlet kurumlarının aktivitelerinin koordine edilmesidir. 35 tane STK seçilmiş, bunlara fonlar sağlanmış. Kamuoyu bilgilendirme kampanyası için yaklaşık yıllık 4 milyon Euro ayrılmış, STK'ların da bilgilendirme kampanyalarına katılmaları sağlanmış. Ayrıca Ulusal Entegrasyon Konseyi kurulmuş, üç ayda bir Başbakan'ın başkanlık yaptığı en güçlü STK'ların temsilcilerinin de katıldığı toplantılar yapılmış. STK'lardan neleri yapabileceklerine dair bilgi istenmiş, Avrupa'da bölgesel düzeyde yapılabilecek girişimler, yerel düzeyde bunların organizasyonu konularında bilgi vermeleri için STK'lara çağrıda bulunmuşlar. Yerel bir kütüphane bir STK ile birlikte çalışarak bölgesel bir Avrupa Bilgi Merkezi kurmuş. Serafin ayrıca tarama sürecinde STK'lara da bir tarama listesi gönderdiklerini, karar toplantısından önce de bir ön toplantı hazırladıklarını; müzakerelerin ileriki aşamalarında STK'ların bizim fikrimiz alınmadı demesini önlemek için böyle bir istişare yöntemini uyguladıklarını belirtiyor. Düzenleyici etki analizi yöntemini AB direktiflerini uygulamanın en etkin yolunu bulmak, hangi alanlarda geçiş sürecine ihtiyaçları olduğunu belirlemek, hem iş dünyası hem de toplumdaki diğer gruplar için müktesebatın kabulünde ortaya çıkabilecek değişikliklerle ilgili bilgi sağlamak için kullandıklarını; düzenleyici etki analizinin sivil toplumla bu konuları tartışmak için en iyi yöntem olduğunu belirtiyor. Böylece müzakere sürecinde kullanılabilecek bilgileri STK'lardan alabilmişler (Serafin, 2007:7-13). Polonya örneğinde STK'ların geçmişi Türkiye ile kıyaslandığında çok daha yeni olmasına rağmen STK'ları hem bilgi yaymak hem de tabandan bilgi toplamak üzere kullandıklarını görüyoruz. Ayrıca Polonya'da STK'ların müzakere sürecinde şeffaflığın arttırılması, kamuoyunda tartışma yaratmak ve yetkililere baskı kurmak açısından önemli roller oynadıklarını görüyoruz.

TOBB AB Merkezi Müdürü Mustafa Bayburtlu İSO AB Okulu Projesi kapsamında AB ile Müzakerelerde Sivil Toplumun Rolü Paneli'nde yaptığı konuşmada tarama sürecinde iş dünyası, sosyal taraflar ve odaların olmadığını belirtiyor. Sadece tarama toplantılarından sonra Ankara'da tarama toplantılarıyla ilgili sektörlere ve sosyal taraflara kısa bilgiler verildiğini belirtiyor. TOBB'un hükümetin hazırlamış olduğu müzakere pozisyon belgelerinin tamamına odaların katkılarıyla oluşan görüşleri bildirdiğini, bu görüşlerin büyük çoğunluğunun da dikkate alındığını, raporlarda, pozisyon kağıtlarında yer verildiğini, fakat sadece "şu fasılla ilgili müzakere pozisyonu oluşturulacak, görüşlerinizi bize 15 gün içerisinde bildirin dendiğini" dolayısıyla çok kapsamlı bir analiz yapamadan görüş oluşturmak durumunda kaldıklarını belirtiyor. Müzakere sürecindeki çalışma gruplarında sivil toplumun ve daimi bir istişari organın bulunmadığını belirtiyor. Ayrıca Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV)'nın önümüzdeki dönemde uzmanlık alanının etki değerlendirme analizleri olacağını söylüyor (Bayburtlu, 2007:85-91).

Türkiye-AB İlişkileriyle İlgili STK'lar ve Bazı Yetkilileriyle Yapılan Görüşmeler:

Türkiye Avrupa Vakfı (TAV):

TAV'ın amaçları arasında "Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki reformlarının gerçekleştirilmesi ve AB'ye tam üyelik yolunda kalıcı adımların atılabilmesi için geniş kesimleri bilgilendirmek ve bu çerçevedeki sorunları tartışmaya açarak değişik politika seçeneklerini oluşturmak amacıyla öteki sivil toplum örgütleriyle diyalog ve işbirliği içinde çalışmayı ve bu doğrultudaki kamusal girişimleri desteklemek" yer almaktadır (TAV websitesi). 2000'de yapılan Türkiye'de STK'lar Sempozyumu'unda TAV'ın yönetim kurulu başkanı Ziya Müezzinoğlu bu vakfın kuruluşuyla ilk defa bir vakfın bu alanın uzmanı olarak ortaya çıktığını ve "Türkiye-AB ilişkileri Türkiye'nin her alanda AB ülkeleri ve halklarıyla bütünleşmesini gerektirdiği için toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren çalışmalar yapılmasını" gerektirir diyor. (Müezzinoğlu, 2001:162).

TAV'ın yönetim kademesinde çalışmakta olan Şükrü Güner ile yapılan görüşmede, vakfın AB sürecinde Türkiye'de sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi ile ilgili uluslararası bir sempozyum düzenlediklerini ve AB ile ilgili farklı konularda seminerler düzenlediklerini, vakfın websitesinde AB ile ilgili farklı konularda makaleler yayınlandığını, AB projeleri yaptıklarını söyledi. Antalya Belediyesi ile işbirliği yaparak turizmle ilgili bir proje yapmak istediklerini belirtti. Bunların yanında Belçika Bruges'daki üniversitenin AB ile ilgili düzenlediği yaz okullarına katılacak öğrencileri seçtiklerini belirtti. Türkiye-AB ilişkilerindeki durağanlığı vakıf olarak kırmaya çalıştıklarını anlattı. "Çok aktif olmak için ekonomik olarak güçlü olmamız lazım, bu da projelere bağlı" dedi. Ayrıca şunları ekledi: "Lobicilik faaliyeti yapabilmek için iktidarların destek çıkması lazım, kendi yağımızla kavruluyoruz." TAV'ın özellikle sağlık, hizmetlerin serbest dolaşımı üzerine çalışmaları ve yayınları olduğundan bahsetti. STK'ların hükümet ve kamuyla ilişkilerini anlatırken düzenlenen toplantılara "misafir gibi gidiyoruz, misafir gibi geliyoruz" dedi ve mutlaka düzenli istişare mekanizmaları olması gerektiğini, STK'ların da söyleyeceği pek çok şey olduğunu belirtti. Türkiye'de STK'lar arası işbirliğinin de yetersiz olduğunu, "arada sırada göstermelik birleşik toplantılar yapılıyor, sürekli değil" dedi. İKV ve TOBB ile zaman zaman toplantı yapıldığını ama STK'lar arası pek fazla bilgi alışverişi olmadığını söyledi. Hala STK'lara karşı şüphe olduğundan, STK'ların siyasi iktidarlar tarafından pek de kaale alınmadığından yakındı. Bunların yanında STK'ya üye olan kişilerin de pek çoğunun aktif olmadığını, hatta yılda bir defa Genel Kurul'a gelip rapor hazırlamak dahi istemeyen üyeler olduğundan bahsetti. Son olarak da iktidarların STK'ları muhattab kabul edip, maddi manevi desteklemeleri gerektiğini vurguladı (Güner, 2009).

AEGEE İstanbul:

İstanbul Avrupa Gençlik Forumu Derneği 1992'de kurulmuş, 1994'te AEGEE ağına katılmış, Sokrates'e Türkiye'nin de dahil olması sürecinde etkili bir lobi faaliyetinde bulunarak önemli bir rol üstlenmiştir(AEGEE İstanbul websitesi). 2000'de yapılan Türkiye'de STK'lar Sempozyumu'nda Alper Akyüz Avrupa Gençlik Forumu (AEGEE)'nun Erasmus, Leonardo, Youth gibi programlara Türkiye'nin de katılabilmesi için önemli lobi faaliyetlerinde bulunduğunu belirtmiştir. Başta Avrupa Parlamentosu (AP) Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları sorunlarını bahane ederek, bu programların Türkiye'de uygulanmasını bloke etmiştir. Akyüz çoğunlukla öğrencilerin katılacağı bu programların insan hakları bilincinin yerleşmesinde etkili olacağını blokajın devam ettiği iki yıl boyunca vurguladıklarını belirtiyor. Parlamentoda bir dinleme toplantısının düzenlenmesini sağlamışlar ve toplantıdan sonraki ilk resmi toplantıda blokaj kaldırılmış, AP genel kurulunda karar onaylanmıştır. Bağımsız bir örgüt olduklarının öne çıkması için girişimin başında devlet ve resmi kurumlarla bir bağ kurmamışlar. Akyüz bu lobi faaliyeti için Türkiye'den gençlik düzeyinde yapılmış ilk lobi çalışması olarak kabul edilebilir diyor (Akyüz, 2001:165-166). Akyüz bu süreçte Türkiye'ye karşıdır diye bakılan AP üyelerinin görüşmeye çok daha açık olduklarını, AP'den 25 kişiyle görüştüklerini, TBMM'den ise sadece iki kişiyle iletişime geçebildiklerini belirtiyor. O dönemin AP üyelerine faks ve mektupla ulaşabildiklerini, bunların pek çoğundan cevap alabildiklerini, en çok da Sosyalist grup ve Yeşiller'den destek gördüklerini belirtiyor (Akyüz, 2001:169-174). Yazarın doktora tezi sırasında yapılan mülakatlarda da AP üyelerinin pek çoğunun iletişime açık oldukları, ancak Komisyon'da çalışanların ise Komisyon adına tek başlarına konuşma konusunda tereddüt ettikleri gözlenmiştir.

Türkiye-AB ilişkileriyle bağlantılı STK'ların etkinliğini arttırmak için STK çalışanlarına AB projelerine başvuru yöntemleri, proje yönetimi eğitimi ve AB'deki yeni düzenlemeler ve programlarla ilgili seminerler verilmesi gerekmektedir. Akyüz'ün belirttiği gibi bu süreçte STK temsilcilerine yönelik olarak lobi faaliyeti nasıl yapılır, pratik olarak nelere dikkat edilmeli, hangi fonlardan nasıl yararlanılabilir, proje başvuru formları nasıl doldurulur, v.b. üzerine eğitim seminerleri düzenlenebilir (Akyüz, 2001:171). Türkiye'deki STK'lar arasında daha fazla dayanışma, bilgi alışverişi, işbirliği yapılması ve ortak projeler geliştirilmesi gerekmektedir.

AEGEE İstanbul Başkan yardımcısı Mazlum Çağrı Yıldırım'la yapılan görüşmede liselerde aktif vatandaşlık ve sivil toplum eğitimi verdiklerini, yurt dışında üniversite öğrencileri için yaz okulları düzenlediklerini ve kişisel yeteneklere göre çalışma grupları kurduklarını belirtti. Yapmak istedikleri projeler için sponsor bulmakta zorlandıklarını belirtti. AEGEE İstanbul'u AB destekçisi veya karşıtı olarak tanımlamadıklarını vurguladı. Başka STK'larla proje yapma konusunda açık olduklarını, yurt dışındaki STK'ların işbirliğine daha açık olduğunu söyledi. Kişisel ilişkiler ve bağlantıların proje ortağı bulmakta etkili olduğunu ifade etti. AEGEE'nin Avrupa'da iyi tanınan bir STK olduğunu söyledi. Ancak AEGEE'nin Türkiye'de zaman zaman yurt dışı eğitim danışmanlık şirketi ile karıştırılmasından şikayetçi olduğunu söyledi. Ayrıca ailelerin STK'ların öneminin farkında olmadığını ve çocuklarının bu tip örgütlerde çalışmalarını desteklemediklerini, boşa zaman kaybı olarak gördüklerini söyledi. Pek çok AB ülkesinde ise tam tersi, zaman zaman öğrencilerin okullarını dondurup bir yıl gönüllü olarak STK'larda çalıştıklarını görüyoruz. Öğrencinin STK içindeki tecrübesinin yabancı dilini geliştirmesi, kendine özgüveninin artması, staj olanakları bulabilmesi, v.b. açısından çok önemli olduğunu vurguladı. Anadolu'dan gelip AEGEE'ye üye olan öğrenci sayısının çok fazla olduğunu, bu açıdan da AEGEE'nin iyi bir sosyalleşme aracı olduğunu söyledi. Kendisi açısından AEGEE'nin etkisini şöyle açıkladı: "Avrupa kültürünü tanımamı sağladı, vizyonumu genişletti, sorgulamaya ve sistematik çözümler üretmeye başladım. Ayrıca dolaylı olarak aileni de etkiliyorsun, ailenin eğitimine de katkıda bulunmuş oluyorsun" dedi. AEGEE ile daha çok orta gelir düzeyindeki öğrencilerin ilgilendiğini söyledi. AEGEE'de hiyerarşik bir yapı olmadığını belirtti. Müzakere tarihinin alınmasıyla birlikte daha önce STK'ların yaptığı pek çok işi devletin üstlendiğini, daha çok Ulusal Ajans'a eylem projesi yazın dendiğini belirtti. "Ulusal Ajans'ta kara liste var, başvuru formunda bir imza eksik olduğunda bile kara listeye alınabilirsiniz" dedi. Günümüzde STK'ların daha çok proje yazımına odaklandığını, pek fazla lobi faaliyetinde bulunmadıklarını belirtti. Habitat için Gençlik Derneği'nin bütçe, işgücü, lobi imkanları açısından çok etkili olduğunu söyledi. STK listelerinin bulunduğu websiteleri olduğunu ve buradan STK'ların projeler için ortak arayabildiğini, herkesin hangi projeyi yaptığını takip edebildiğini söyledi. AB ile müzakere sürecinde pozisyon belgesi hazırlanırken STK'lardan çok az görüş alındığını, çok daha fazla görüş alınması gerektiğini vurguladı (Yıldırım, 2009).

Daha önce AEGEE'de çalışan, halen Bilgi Üniversitesi'nde STK Eğitim ve Araştırma Birimi'nde program sorumlusu olan Ali Alper Akyüz'le yapılan görüşmede STK'ları "kar amacı gütmeyen, kendi üyeleri dışında bir iyi için çalışan, kendi içinde demokratik olan, üyeliği zorunlu değil gönüllü olan, ilgilendikleri alanlarla ilgili hedefleri olan kurumlar" olarak tanımladı. AEGEE'de çalıştığı dönemde neredeyse bütün Anadolu'yu dolaştıklarını ve üniversitelerde Erasmus'la ilgili seminerler verdiklerini anlattı. Brüksel'de Erasmus programına Türkiye'nin katılımı için yaptıkları lobi çalışmasında ise "demokrasi ve insan haklarının gelişimi için Türkiye'nin bu programlara girmesinin faydalı olacağını vurguladıkları"nı belirtti. Türkiye'de Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili en etkili STK'lar olarak TÜSİAD ve İKV'yi belirtti. Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili STK'ların AB sürecinde yapılması gerekenleri kendi pencerelerinden görüp hem Türkiye'de hem AB'de lobi çalışmasına girmeleri gerektiğini vurguladı. STK'ların AB deyince ilk aklına gelen şeyin Euro olduğunu, hatta sadece AB fonlarından yararlanmak için kurulan STK'lar olduğundan bahsetti. Ancak kendisinin başvuru ve

proje yönetim sürecinin çok bürokratik ve ayrıntılı olmasından dolayı, AB fonlarından ziyade diğer alternatifleri tercih ettiğini belirtti. Yurtdışı bağlantısının daha çok proje ortaklığına dönüşmüş olduğunu söyledi. Günümüzde STK'ların baskı grubu olma, politika oluşturmaya yönelik fazla bir çabalarının olmadığını, daha çok rapor üretme ağırlıklı çalışmalar yaptıklarını; politikaları etkileme boyutunun daha çok sosyal hareketlere, daha gevşek, kurumsallaşmamış, aktivist gruplara kaldığını belirtti. Bunların protestolar, gösteriler veya imza kampanyalarıyla tepkilerini dile getirdiklerini söyledi. Lobicilikte yeni taktikler, yeni metotlar geliştirilmesi gerektiğini vurguladı. Stratejik düşünen çok fazla STK olmadığını, birbirlerini tamamlayıcı politikalar geliştirmediklerini, böyle bir tamamlayıcılık arayışının olmadığını vurguladı. Sivil toplumu sıfır toplumlu bir algılayış olduğunu, halbuki sivil toplumun paylaştıkça büyüyen ve etkinleşen bir alan olduğunu vurguladı. STK'ların ya tamamen hükümetle cepheleştiklerini ya da tamamen hükümet yanlısı bir tutum izlediklerini belirtti. Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin yeni taktikler üzerinde duran bir çalışması olduğunu belirtti. Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinde STK'ların sürece katılımını yetersiz bulduğunu belirterek, "STK'ların sürece katılımını sağlayacak etkili ve düzenli bir danışma mekanizması yok" dedi. Hükümetin STK'lara yönelik yaptığı toplantıların tüm STK'lara açık olması gerektiğini belirtti. Çağrılan STK'lara çok kısa konuşma süresi verildiğini o sürede dertlerini bile tam anlatamadıklarını, başmüzakerecinin ise genelde açılış konuşması yapıp sonraki tartışma kısımlarına kalmadığını belirtti. Yeni çıkan yasayla ABGS (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği)'de sivil toplum dairesi kurulduğunu söylüyor. Bilgi Üniversitesi'nde STK'lara yönelik bazı sertifika programları hazırladıklarını, daha çok haklar temelli çalışan STK'lara yönelik çalıştıklarını belirtti. Bu örgütlerin seslerini daha fazla duyurabilmeleri için daha fazla uzmanlaşmaları gerektiğini vurguladı. Dernekler Kanunu'nda yapılan değişiklikle STK'ların yurt dışıyla bağlantılarının çok daha rahatladığını ancak zaman zaman keyfi müdahalelerin devam ettiğini belirtti (Akyüz, 2009).

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV):

İKV'nin müzakere sürecinde daha çok Türkiye-AB ilişkilerinin teknik ve hukuki boyutu üzerinde durduğunu görüyoruz. Yapılan görüşmede Çiğdem Nas, müzakere heyetinde sivil toplumun katılımı olmaması üzerinde durdu. Müzakere süreci halen devam eden Hırvatistan'da STK'ların katılımının daha fazla olduğunu belirtti. Şunu ekledi: "Türkiye'de süreci daha çok bürokrasi götürüyor." Daha önce İKV'nın STK'lar arasında bir koordinasyon rolü olduğunu ama müzakere sürecinde her STK'nın ayrı ayrı hareket ettiğini vurguladı. Ayrıca AB sürecindeki yavaşlamanın STK'ların AB'ye olan eski ilgisini azalttığını belirtti. Sanayiciler özellikle çevre, v.b. müzakere başlıkları çok maliyetli düzenlemeler gerektirdiği için zaman zaman statükoyu tercih edebildiklerini belirtti (Nas, 2009).

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV):

TESEV Dış Politika Program Sorumlusu Sabiha Şenyücel ve Demokratikleşme Programı Sorumlusu Özge Genç'le yaptığım görüşmede öncelikle TESEV'in 1960'larda akademisyenler ve siyasetçiler arasında köprü kurmak için kurulduğunu, 2004'ten itibaren e-yönetişim, dış politika ve demokratikleşme programları üzerine çalışmalar yaptıklarını belirttiler. Şenyücel, dış politika programı altında AB, Ortadoğu, Kıbrıs ve Ermeni sorunu üzerine çalışmalar yaptıklarını (Şenyücel, 2009); Genç ise demokratikleşme programının altında güvenlik sektörü, Kürt sorunu, azınlık hakları, din-devlet-toplum ilişkisi ve anayasal vatandaşlık üzerine çalışmalar yaptıklarını belirtti (Genç, 2009). Şenyücel AB başlığı altında milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkilerine etkisi, BM'de aldıkları pozisyonların karşılaştırmasını yaparak Türkiye'nin dış politikasının AB ülkeleriyle olan uyumunun kıyaslanması, v.b. konularda bazı yayınlar çıkardıklarını söyledi. Ayrıca her sene gazetecilerin, akademisyenlerin katılımıyla Boğaziçi Konferansı'nı düzenlediklerini, bu konferanslarda Türkiye-AB ilişkilerinde gelinen noktanın değerlendirildiğini belirtti. Bu seneye kadar Centre for European Reform (CER)'un ortak olduğunu, bu sene ise İngiliz Konsolosluğu'nun ortak olduğunu; bu toplantı sonucunda bir raporun hazırlandığını, tüm katılımcılara ve ilgili karar alıcılara dağıtıldığını belirtti. Daha önce düzenli bülten çıkardıklarını ama fon kısıtlığı nedeniyle artık çıkartamadıklarını söyledi. Ayrıca Türkiye'nin AB ile temaslarını güçlendirme projesi yaptıklarını, bunu da hem siyasiler hem de kamuoyu düzeyinde gerçekleştirmeye çalıştıklarını ifade etti. Bu projede Fransa, Avusturya gibi Türkiye'ye karşıt ülkelere öncelik verildiğini; Fransa'da medya diyaloğu ayağının halen devam ettiğini söyledi. Kanaat önderlerinin bu süreçte bir araya geldiklerini, yurt dışında çok iyi bilindiği sanılan şeylerin aslında bilinmediğini gördüklerini ifade etti. Almanya ve Fransa'da kamuoyunun ilgisinin fazla olduğunu ancak Avusturya'da kamuoyunun Türkiye-AB ilişkilerine, hatta genel olarak AB ile hiç ilgisinin olmadığını belirtti. Ayrıca her dönem başkanlığında o ülkede toplantılar yaptıklarını, şu ana kadar Fransa dönem başkanlığı döneminde Fransa'da, halen devam etmekte olan İsveç dönem başkanlığında İsveç'te toplantı yaptıklarını ve önümüzdeki sene de İspanya'da bir toplantı yapmayı planladıklarını ifade etti. Şenyücel sivil toplum diyaloğu kapsamında dış politika ile ilgili fazla bir proje çağrısının açılmadığını, daha çok demokratikleşme ve insan hakları alanında açıldığını belirtti. Birçok projede farklı STK'larla işbirliği içinde olduklarını söyledi. Brüksel ve Ankara'ya ilerleme raporları öncesi bilgi gönderdiklerini; ayrıca İçişleri, Milli Eğitim, v.b. bakanlıkların da zaman zaman TESEV'den bilgi istediklerini söyledi. "AB'nin benchmarkları'nı Türkiye'de yaygınlaştırmaya çalışıyoruz" dedi. Ankara'nın geçmiş yıllara göre sivil toplumla iletişime çok daha açık olduğunu; AKP ve DTP'nin iletişime daha açıkken, CHP ve MHP'ye ulaşamadıklarını söyledi. AB'nin sivil toplumun faaliyetlerini çok daha yakından izleyip takdir ettiğini belirtti. Özellikle TESEV özelinde akademisyen-STK işbirliğinin yakın olduğunu belirterek, "TESEV'de

çalışan, TESEV'le birlikte proje hazırlayan pek çok akademisyen var" dedi. İstanbul, İzmir ve Ankara dışındaki illerdeki akademisyenlerin pek çoğunun sivil toplumla iletişim kurmaya çok daha kapalı olduğunu söyledi. STK'lar arasında Türkiye-AB ilişkilerinin teknik veya siyasi tarafına odaklanan STK'lar arasında bir kopukluk olduğunu vurguladı (Şenyücel, 2009).

Genç ise beş-on yıl öncesine göre STK'lar arasındaki bağların daha iyi olduğunu; e-gruplar ve bloglar aracılığıyla işbirliğinin daha kolay olduğunu söyledi (Genç, 2009). Şenyücel Brüksel'de CEPS, EPC gibi düşünce kuruluşları ve STK'lar ile işbirliği içinde olduklarını; gittikleri ülkede yerel bir partnerle birlikte çalıştıklarını söyledi. Yabancı basında sık sık TESEV'e referans verildiğini belirtti. Türkiye-AB ilişkilerindeki hızda düşme olsa da TESEV'in sürecin hızındaki düşmeyi engellemeye çalıştığını, Ankara'yı da süreci hızlandırması için teşvik ettiklerini söyledi (Şenyücel, 2009). Bu çok önemli bir konu, çünkü pek çok STK'da Türkiye-AB ilişkileri hızındaki düşüşle beraber sürece olan ilgilerinin de azaldığını görüyoruz.

Şenyücel Türkiye-Fransa ilişkilerinde Sarkozy döneminde Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı olduğu için soğukluk olduğu dönemde Fransa'yla pek çok proje yaptıklarını; Ermenistan'la ilişki kurulmuyorken, sivil toplumlar arasında ilişkiyi başlatma çabası içinde olduklarını belirtti. Ermenistan'da Türkiye'den sivil toplumla iletişime açık olduklarını, emekli büyükelçi, vb. ile görüşmektense sivil toplumla görüşmeyi tercih ettiklerini belirtti. AB ile müzakere sürecinde STK'ların hükümetle iletişim kurmaları için düzenli bir kanalın olmadığını; "Babacan'ın başmüzakereci olduğu dönemde yılda bir defa STK'lara müzakerelerin gidişatı üzerine bir bilgilendirme toplantısı yapılırdı. Müzakere ekibiyle bu süreçte iletişim kurmak her STK'nın azmine kalmış bir durum" dedi. Ulaşamazlarsa en son aşamada medya kanalıyla ulaşmaya çalıştıklarını belirtti (Şenyücel, 2009). Aslında hükümetin bu sürece sivil toplumun katılımını sağlama konusunda çok daha teşvik edici olmaya çalışması gerekmektedir. Genç ise özellikle bürokratlar arasında sivil toplum temsilcileriyle bir araya gelip kendini anlatma alışkanlığının olmadığını söyledi. Görüşmeler olduğu zaman da, tamamen teknik şekilde görüşmelerin yapıldığını, tartışmaya katılmadıklarını, sorulan soruları da ayrıntılı bir şekilde cevaplamaktan kaçındıklarını; parlamenterlerin bu anlamda daha cesur olduğunu belirtti. "Halen daha bürokratların sivil topluma soru işaretiyle baktığını görüyoruz" dedi. Genç son olarak da bürokrasi-sivil toplum ilişkisinin çok daha fazla gelişmesi gerektiğini vurguladı (Genç, 2009) .

Türkiye AB ilişkileri sürecinde çalışan önemli bir diğer dernek ise TurkAB(AB-Türkiye İşbirliği Derneği) idi. Derneğin amaçları arasında "Türkiye ile AB kurumları ve üye ülke şirketleri arasında işbirliğini geliştirmek, bilgi ve teknoloji transferi ile yapılacak çalışmalarla her alanda aynı standartlara ulaşmayı sağlamak, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini hızlandıracak girişimlerde bulunmak ve tam üyeliğin gerçekleştirilmesi için gerekli kamuoyu ve lobi grubu oluşturmak" bulunmaktaydı. Bu amaçlara ulaşmak için de "yurtiçine yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapmak, dışa dönük lobi faaliyetlerine destek" vermekteydi. AB konusunda eğitmenlerin ve öğrencilerin eğitimi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı üzerine projeler yapmaktaydı (TURKAB websitesi). Ancak "Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde görülen duraklamanın yarattığı ümitsizlik ve buna bağımlı olarak üyelerin ilgisinin ve kurumların maddi katkılarının azalması sonucu" 28.05.2009 tarihinde toplanan Olağanüstü Genel Kurul kararı uyarınca dernek fesih edilmiştir (Kabatepe, 2009). Bu da Türkiye-AB ilişkilerinin gidişatının sadece bu süreç üzerine odaklanan STK'ların geleceğini ne kadar etkileyebildiğini göstermektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinin gidişatına bağlı olarak STK'ların sürece olan ilgilerinin de azalıp çoğalabildiğini, hatta varlıklarını devam ettiremeyebildiklerini görüyoruz. Halbuki STK'ların süreç yavaşlasa dahi sürecin hızlanmasını teşvik etmeleri gerekmektedir. Müzakere sürecinin başlaması öncesinde müzakere tarihinin alınması için pek çok STK bir araya gelip "Türkiye'nin yeri AB'dir. Kaybedecek zamanımız yoktur" başlığıyla ortak görüş yayınlamışlardı. Ancak müzakere tarihinin alınmasından sonra Türkiye'de reformlardaki yavaşlama süreci STK'ların da AB'ye olan ilgisini azaltmıştır. Bunda müzakere sürecinde STK'larla düzenli bir istişare mekanizmasının hükümet tarafından geliştirilmemiş olmasının etkisi de büyüktür.

Sonuç:

AB bir entegrasyon projesidir. Türkiye-AB ilişkileri sadece devletler arası veya sadece Türk hükümeti ve AB kurumları arasındaki ilişkilere dayanmaz. Halkın bu sürece daha fazla katılımı gereklidir. Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecinde hükümetin girişimleri yanında STK'lara da çok önemli roller düşmektedir. STK'lar proje üretilmesi ve yönetimi konusunda daha fazla bilgilendirilmelidir. Türkiye'deki STK'ların AB'nin sürekli değişen dinamik bir süreç olduğunu bilmeleri ve süreci çok iyi takip etmeleri gerekmektedir. AB ve Türkiye, AB üyesi ülkeler ve Türkiye arasında güçlü iletişim köprüleri kurulmasına ihtiyaç var ve bu rolü en iyi oynayabilecek olan aktörler STK'lar. STK'ların akademisyenlerle daha fazla işbirliğine girmeleri, birlikte daha sık ortak seminerler, konferanslar düzenlemeleri, projeler hazırlamaları sürecin daha etkin işlemesi açısından faydalı olacaktır.

STK'ların websiteleri daha sık güncellenmeli, TÜSİAD, Şişli Belediyesi AB merkezinin yayınladığı gibi AB'deki gelişmelerle ilgili bültenler yayınlanması ve bunların Türkiye ve AB'deki yetkili kişilere, üniversitelere, akademisyenlere, diğer STK'lara gönderilmesi gelişmelerin yakından takibi açısından faydalı olacaktır. STK'ların bu süreçte daha fazla üniversite öğrencisine ya da Uluslararası İlişkiler veya AB bölümleri mezunlarına staj ve iş olanağı sağlaması ve bu sürece gençlerin katılımının teşvik edilmesi önemlidir.

Türkiye'de Türkiye-AB ilişkileri süreciyle ilgilenen STK'ların birbirleriyle daha fazla iletişim ve işbirliği içinde olması gerekmektedir. Türkiye'deki STK'ların AB'dekilerle de işbirliğini geliştirmeleri teşvik edilmelidir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki STK'ların kendi ülkelerinin AB'ye üyelik sürecinde ne gibi yöntemler izledikleri incelenmelidir. Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinde STK'ların sürece katılımı daha fazla teşvik edilmeli ve STK'larla düzenli istişare mekanizması kurulması sürecin daha etkin işlemesi açısından gereklidir.

Sonuç olarak STK'lar Türkiye'deki Avrupalılaşma sürecinde çok önemli rolleri vardır, aynı zamanda Avrupalılaşma sürecinde STK'lar da dönüşüme uğramaktadır. Bu süreçte sadece siyasetçilerin, bürokratların ve akademisyenlerin değil, STK'ların da çok daha aktif rol oynaması AB değerlerinin içselleştirilmesi ve reformların uygulanmasına çok büyük katkısı olacaktır. Türkiye-AB ilişkilerinde yavaşlama olunca STK'ların da hükümetler düzeyindeki ilişkilerin hızından etkilendiğini ve AB'ye olan ilgilerinin azalabildiğini görebiliyoruz. Aslında hükümetler düzeyinde bu süreç yavaşlasa da STK'ların bu süreçte yeniden süreci hızlandıran, teşvik eden çalışmalarda bulunmaları çok önemlidir. STK'ların sadece AB projeleri hazırlama ve yönetmekle kalmayıp, Türkiye'de halkı AB'nin farklı boyutlarıyla ilgili bilgilendirme çalışmalarına, hükümetin reform sürecine hızla devam etmesi yönündeki baskılarına; diğer yandan da Brüksel'de ve AB ülkelerinde Türkiye ile ilgili bilgilendirme çalışmalarına ve lobi faaliyetlerine de ağırlık vermeleri gerekmektedir.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler:

"İSO AB Okulu Projesi: AB ile Müzakerelerde Sivil Toplumun Rolü Paneli" (2007). İstanbul Sanayi Odası Yayınları, İstanbul.

Kaleağası, Bahadır (2006). Avrupa Galaksisinde Türkiye Yıldızı, Doğan Kitap, İstanbul.

STK'lar İçin Pratik Rehber: Türkiye'de Avrupa Komisyonu Hibeleri (2006). Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara.

Türkiye İktisat Kongresi Çalışma Grubu Raporları III, (2004) . DPT, Ankara.

"VIII. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu:Türkiye-AB Bütünleşmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" (2001). 15-16 Aralık 2000, AB, Devlet ve STK'lar, Tarih Vakfı, İstanbul.

Internet:

AEGEE İstanbul:İstanbul Avrupa Gençlik Forumu Derneği websitesi, http://www.aegeeistanbul.org/v3/ , 1 Haziran 2009.

Kabatepe, Erdal , TURKAB Başkanı, e-mail, 28 Ağustos 2009.

Keyman, Fuat, "Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Topllum", s.1-3, www.stgm.org.tr/docs/..., *Erişim tarihi:8 Haziran 2009.*

TURKAB websitesi , www.turk-ab.org/tanitim/tanitim.asp, *Erişim tarihi: 25 Haziran 2009.*

Türkiye Avrupa Vakfı websitesi, http://www.turkiyeavrupavakfi.org/tav_hakkinda_call.asp, *Erişim tarihi :8 Temmuz 2009.*

Görüşmeler:

Akyüz, Ali Alper ile görüşme, Bilgi Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi'nde, 15 Temmuz 2009, 16.00.

Genç, Özge ile görüşme, TESEV, 13 Temmuz 2009, 16.00.

Güner, Şükrü ile görüşme, TAV, 16 Temmuz 2009, 16.00.

Nas, Çiğdem ile görüşme, İKV, 23 Haziran 2009, 16.00.

Şenyücel, Sabiha ile görüşme, TESEV, 13 Temmuz 2009, 16.00.

Yıldırım, Mazlum Çağrı ile görüşme. AEGEE, Bahçeşehir Üniversitesi'nde, 26 Haziran 2009, 17.30.

AVRUPA BİRLİĞİ İLE MALİ İŞBİRLİĞİ KAPSAMINDA AB HİBE PROJELERİ: BU PROJELERİN SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞE ETKİSİ VE STK'LARIN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Sibel TAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
(sibeltan@comu.edu.tr)
Yrd. Doç. Dr. S. Sami TAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü
(ssamitan@comu.edu.tr)

Özet
Türkiye'nin AB ile mali işbirliği ilk olarak 1964 yılında imzalanan I. Mali Protokol ile başlamış olup, farklı dönemlerde rekabet şartlarına uyum sağlama, ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesi ve alt yapı imkânlarının geliştirilmesi gibi amaçlarla AB'den çeşitli destekler alınmıştır.
Daha sonra mali işbirliği kapsamında AB'ye tam üyeliğe aday ve potansiyel aday olan ülkelere yapılacak mali desteklerin, 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde tek çatı altında toplanmasına karar verilmiş, Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) oluşturulmuştur. Yapılan bu düzenlemeler ile IPA çerçevesinde kurumsal yapılanma, AB müktesebatına uyum, sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma gibi konularda aday ve potansiyel aday ülkelere kaynak aktarılmasına karar verilmiştir.
Bu kaynaklar direk destek şeklinde değil AB Hibe Projeleri aracılığı ile aktarılacak niteliktedir. Bu projeler eğitim, istihdam, girişimcilik, çevre, enerji, tarım ve balıkçılık gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Proje hazırlayanlar, yürütenler ve faydalanıcılar açısından düşünüldüğünde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bu tip projelerde en önemli hedef kitlelerden biridir.
Bu çalışmada IPA kapsamında Türkiye'ye aktarılacak kaynaklar, AB Hibe Projeleri, bu projelerin sosyal girişimcilik üzerine etkisi ve bu projelerde STK'ların rolü incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Mali İşbirliği, AB Fonları, AB Hibe Projeleri, Sosyal Girişimcilik, STK

THE EUROPEAN UNION PROJECTS WITHIN THE SCOPE OF FISCAL COOPERATION WITH THE EUROPEAN UNION: THE EFFECTS OF THESE PROJECTS ON SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND THE ROLE OF NGOs

Abstract
The fiscal cooperation of Turkey's with the EU started with the 1st Fiscal Protocol signed in 1964 and various supports were obtained from the EU in different periods for the adjustment to the competition conditions, the removal of economic and social differences and the development of infrastructure.
Later, fiscal aids, given the countries which are candidate or potential candidate for full membership within context of fiscal cooperation, were gathered under a single roof with the Council Regulation numbered 1085/2006 and Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) was formed. With these regulations, fund transfer to the candidate and potential candidate countries within IPA was decided for institutional restructuring, the adjustment to the acquis comunitaire, cross border cooperation and rural and regional development.
These sources are not in direct support form but they have feature that can be transferred through the EU grant projects. These projects consist of many subjects such as education, employment, entrepreneurship, environment, agriculture and fishery. NGOs are among the most important target groups in respect of project preparation, project implementation and beneficiation.
In this study, the resources transferred to Turkey within the scope of the IPA, the EU grant projects, the effects of the projects on social entrepreneurship and the role of NGOs in these projects were examined.
Keywords: *Fiscal Cooperation, the EU Funds, the EU Grant Projects, Social Entrepreneurship, NGOs*

Giriş

Avrupa Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının 237. Maddesi Avrupa Topluluğuna demokrasi ile yönetilen bütün Avrupa Ülkelerinin katılabileceğini öngörmektedir. Bu kuraldan yararlanmayı ilk düşünen Avrupa ülkesi Yunanistan olmuş, 8 Haziran 1959 tarihinde Topluluğa katılmak için başvurmuştur. Yunanistan'dan sonra 31 Temmuz 1959'da ise Türkiye Topluluğa katılma istemini resmen ilan etmiştir (Eraktan, 2004:2).

Bugün AB, pazar ekonomisi konusunda aynı temel değerleri taşıyan ülkelerle özellikle ekonomik alanda işbirliği yapan bir birliktir. 27 ülke AB'ne üye olup, Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye tam üyeliğe aday ülke statüsündedirler. AB ile ilişkilerimiz 12 Eylül 1963'de Ankara Anlaşması ile başlamış, 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi ile Türkiye tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir. Tam üyelik müzakereleri ise 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır.

AB kuruluş yıllarından itibaren üye ülkeler açısından bazı genel politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikaları, Gümrük Birliği Politikası, Ortak Tarım Politikası, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Rekabet

Politikası, Ortak Ulaştırma Politikası, Ortak Para Politikası gibi sıralamak mümkündür (Ayyıldız ve ark., 1997:38).

AB'nin ekonomik birlik ve bütünleşme hareketi olarak gösterdiği istikrar ve ortak politikalar konusunda gösterdiği uyumlu çalışmalar, Birliği Avrupa ülkeleri açısından cazibe merkezi haline getirmiştir. Kuruluşundan itibaren 7 genişleme süreci geçiren AB'ne üye ülkeler ve aday ülkeler açısından bölgesel gelişmişlik farklarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla kuruluş yıllarından itibaren bölgeler ve ülkeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi, diğer ortak politikalarla birlikte AB'nin en önemli politikaları arasında yer almıştır.

AB bugün bütçesinin üçte birini az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için kullanmaktadır. Bütçenin bu kullanımı bazı politika ve prensipler dahilinde yapılmaktadır. AB, bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsizlikleri gidermek için çeşitli mali araçlar kullanmaktadır. Üye ülkelerin kendi içlerindeki bölgesel farklılıkları gidermek için kullandığı mali araçlar, Yapısal Fonlar (Avrupa, Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu, Uyum Fonu) ve Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile sağlanan kredilerdir (Baldwin ve Wyplosz, 2006:243). Aday ülkelerin uyum sürecini kolaylaştırmak amacıyla kullanılan mali araçlar ise; SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı), ISPA (Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı), MEDA (Avrupa Akdeniz İşbirliği Programı), PHARE (Doğu ve Orta Avrupa Ülkelerini Yeniden Yapılandırma Programı) ve IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) dır (Ildırar, 2004:78).

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde en önemli adımlardan biri olan Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye yapılacak mali yardımların Avrupa Akdeniz İşbirliği programı (MEDA), Gümrük Birliğini Geliştirmesi için Avrupa Stratejisi Programı, Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın desteklenmesi için Avrupa Stratejisi Programı vasıtasıyla yapılacağı ifade edilmiştir. Ancak AB'nin mali yardım mekanizması, 2007-2013 yıllarını kapsayan yedi yıllık bir dönem için yeniden tanımlanmıştır. "Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre - Accession- IPA)" olarak tanımlanan bu yeni uygulamayla, AB aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik mali yardım mekanizmasını tek bir hukuki çerçevede bir araya getirmiştir (Gösterici ve Ormanoğlu, 2007:101).

Türkiye - AB ilişkilerinin resmi olarak başlangıcı kabul edilen ve 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşmasından itibaren Türkiye AB tarafından çeşitli mali destekler almıştır. Fakat bundan sonraki süreçte alınacak mali katkılar direk nakdi katkılar olmayıp, projelerle ilişkilendirilecektir. Projeye dayalı olarak sağlanacak bu desteklerle uluslar arası standartlara uygun üretim ve tüketim, istihdam olanaklarının sağlanması, eğitim ve çevre koruma gibi amaçlar taşıyacaktır (Uzmay ve Işıklı, 2004:2).

Bu çalışmada AB- Türkiye arasındaki mali işbirliği süreci kısaca incelendikten sonra, AB hibe projeleri hakkında bilgi verilerek bu projelerde STK'ların rolü ve bu tip projelerin sosyal girişimcilik üzerine etkisi incelenmiştir.

Türkiye – AB Mali İşbirliği

Ankara Anlaşması Sonrası Mali Protokoller:

Türkiye - AB arasındaki mali işbirliği Ankara Anlaşması sonrası imzalanan mali protokoller ile başlamıştır. 1964-1986 yılları arasında AB-Türkiye arasında 4 mali protokol, bir tamamlayıcı protokol ve özel işbirliği fonu kapsamında Türkiye'ye toplam 1422 milyon ECU destek verilmesi amaçlanmıştır. Fakat 1982-86 dönemini kapsayan 4. Mali Protokolün Yunanistan tarafından veto edilmesi sonu bu protokol kapsamında verilmesi düşünülen 600 milyon ECU'luk destek geri çekilmiştir. Dolayısıyla Mali protokoller kapsamında AB tarafından Türkiye'ye 115 milyon ECU Avrupa Yatırım Bankası Kredisi, 637 milyon ECU Topluluk Yardımı ve 75 milyon ECU da enerji, sağlık, çevre ve eğitim projelerinin finansmanı amaçlı yardım olmak üzere toplam 827 milyon ECU destek sağlanmıştır (Sevinç, 2006).

Ara Dönem Fonlar:

Türkiye - AB mali işbirliği süreci içerisinde yapılan plan ve programlar dışında çeşitli dönemlerde ara fonlarla desteklemeler yapılmıştır. Bu yardımlardan bazı örnekler verecek olursak; 1980'de şap hastalığına karşı 230.000 Euro yardım, 1991 yılında Körfez Savaşı'ndan etkilenen ülkelere yapılan yardım çerçevesinde 175 milyon Euro faizsiz kredi, gümrük birliğine hazırlık çerçevesinde idari işbirliğine yönelik geliştirilen program ile 2 kez 3'er milyon Euro mali yardım, demokrasi, insan hakları ve sivil toplum alanlarında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına 1993'den bu yana yılda 500.000 Euro yardım, uyuşturucu ile mücadele faaliyetleri için 1996-1999 döneminde 760.000 Euro mali yardım, nüfus politikaları ve aile planlaması faaliyetlerine yönelik olarak 1992-1998 döneminde 3.3 milyon Euro mali yardım, Life-Üçüncü ülkeler ve kalkınmakta olan ülkelerde çevre programları kapsamındaki projelere 1992-1999 döneminde 4.9 milyon Euro mali yardım, HIV/AIDS ile mücadele kapsamındaki girişimler için 1994-1998 döneminde 682.000 Euro mali yardım olmak üzere çeşitli dönemlerde ara yardımlarda bulunmuştur (Sevinç, 2006).

Gümrük Birliği Sürecinde Mali İşbirliği (1996-1999):

Bu süreçte Türkiye'nin AB'nin rekabet şartlarına uyumunun sağlanabilmesi, ekonomik farklılıkların azaltılması ve altyapı imkânlarının geliştirilebilmesi amacıyla çeşitli destekler verilmiştir. Bu çerçevede AB bütçe kaynaklarından 375 milyon ECU, Yenileştirilmiş Akdeniz Programı kapsamında 400 milyon ECU,

MEDA programı kapsamında 3,4 milyar ECU, 750 milyon ECU civarında Avrupa Yatırım Bankası kredisi Türkiye'ye verilmiştir.

MEDA (Mediterranean Economic Development Area) Dönemi:

1995 yılında, 12 Akdeniz ülkesi, AB Komisyonu ve 15 AB üyesinin katılımıyla Barselona Bildirgesi yayınlanmıştır. Barselona Bildirgesi sonucu ortaya çıkan MEDA Tüzüğü AB - Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde yapılan mali ve teknik işbirliğini düzenleyecek kurallar bütünüdür (DPT, 2003). Program MEDA I. (1995-1999), MEDA II (2000-2006) olmak üzere iki dönemi kapsamaktadır. MEDA I. Bütçe kaynakları, Türkiye'ye 55 proje için 376 milyon Euro taahhüt edilmiştir. MEDA Hibeleri Barselona Bildirgesi'nin hedefleri esas alınarak ekonomik geçişe destek, sosyo-ekonomik gelişme, demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi amaçlı projelere aktarılmaktadır. MEDA II. Çerçevesinde yardım paketinin %15'lik kısmı 2000-2006 dönemi için Türkiye'ye ayrılmıştır (890 milyon euro). MEDA II. Kapsamında desteklenen proje konuları, KOBİ'ler, Topluluk Müktesebatı, Bölgesel politikalar, deprem mühendisliği gibi konulardır (http://abofisi.metu.edu.tr).

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA):

Kuruluş yıllarından itibaren çeşitli fonlarla ve Avrupa Yatırım Bankası Kredileri ile aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlamaya çalışan AB'de 2007-2013 dönemi için aday ve potansiyel aday ülkelere sağlanacak tüm katılım öncesi mali yardımlar tek bir program çerçevesinde toplanmıştır. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) olarak adlandırılan bu sistem çerçevesinde, Türkiye'ye sunulacak AB mali yardımları, AB üyesi ülkelerde uygulanan yaklaşıma uygun olarak kullandırılacaktır. IPA'nın temel amacı, aday ülkeleri üyelik sonrası Yapısal ve Uyum Fonlarının programlaması, yönetim ve uygulamasına hazırlamaktır. IPA ile birlikte AB tarafından daha önce uygulanmakta olan PHARE, ISPA, SAPARD ve Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım gibi araçlar yürürlükten kaldırılmıştır. IPA'dan aşağıda sıralanan beş bileşen kapsamında fon sağlanacaktır.

1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma
2. Bölgesel ve Sınır Ötesi işbirliği
3. Bölgesel Kalkınma
4. İnsan Kaynaklarını Geliştirme
5. Kırsal Kalkınma

IPA kapsamında sunulacak yardımlardan aday ve potansiyel aday olmak üzere iki grup ülke yararlanacaktır. Aday ülkeler yukarıda belirtilen tüm bileşenler çerçevesinde yardım alabilecek, ancak potansiyel aday ülkeler yalnızca 1. ve 2. bileşen kapsamında sunulacak yardımlardan yararlanabilecektir. IPA'dan faydalanacak aday ülkeler Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya, potansiyel aday ülkeler ise Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'dır. IPA Bütçesi 2007-2010 dönemi için tüm aday ve potansiyel aday ülkeler için toplam 11.5 Milyar Avrodur. Türkiye'ye bu dönemde ayrılan bütçe ise toplam 2.256 Milyar Avro'dur (http://europa.eu/legislation).

Tablo 1. IPA Bileşenleri Kapsamında Türkiye'ye Ayrılan Bütçe (Milyon Avro)

IPA Bileşeni	2007	2008	2009	2010	TOPLAM	%
1. Geçiş Desteği ve Kurumsal Yapılanma	252	250	233	211	947	42
2. Sınır Ötesi İşbirliği	7	9	9	10	34	2
3. Bölgesel Kalkınma	168	174	183	238	762	34
4. İnsan Kaynakları	50	53	56	63	222	10
5. Kırsal Kalkınma	21	53	86	131	291	12
TOPLAM	**497**	**539**	**566**	**654**	**2256**	**100**

Kaynak: (http://ipa.stb.gov.tr)

Türkiye için AB tarafından 2010 yılına kadar ayrılan bütçenin IPA bileşenlerine göre dağılımı incelendiğinde; toplam bütçe içerisinde geçiş desteği ve kurumsal yapılanma için (%42), bölgesel kalkınma için %34, kırsal kalkınma için %12, insan kaynakları konusunda %10, sınır ötesi işbirliği için ise %2 pay almaktadır.

Mevcut durum itibariyle, AB'nin Türkiye'ye yaptığı mali yardımlar çerçevesinde yürütülen projelerin programlanması konusunda ABGS ve DPT; ihale edilmesi, sözleşmeye bağlanması ve yürütülmesi konusunda ise tek yetkili kurum Hazine' ye bağlı bir birim olarak faaliyet gösteren Merkezi Finans ve İhale Birimidir (MFİB). Yeni dönemde programlamaya ilişkin sorumluluklar program otoritesi olarak atanan Bakanlıklara devredilmiştir. Bölgesel rekabet edebilirlik alanında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, çevre alanında

Çevre ve Orman Bakanlığı, ulaştırma alanında Ulaştırma Bakanlığı ve insan kaynaklarının geliştirilmesi alanında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sorumlu bakanlıklar olarak belirlenmiştir. Uygulamaya ilişkin olarak kurulması gereken birimler içinse bir geçiş dönemi öngörülmektedir. Bu süreçte MFİB bu görevi yürütmeye devam edecektir, ilgili bakanlıklar da yeterli kapasite oluşturulduktan sonra kurulacak olan birimlere bir yetki devri söz konusu olacaktır. Hem programlama hem uygulamaya ilişkin kurulacak olan birimlerin akredite edilmesi gerekmektedir (http://ipa.stb.gov.tr).

AB Hibe Projeleri

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtildiği gibi, tam üyelik sürecinde AB-Türkiye arasındaki mali işbirliği direk destekler şeklinde olmayıp. Uyum sürecinde belirlenen öncelik alanlarında uygun olarak hazırlanan başarılı projeler vasıtasıyla yapılacaktır. Genelde %75 hibe desteği ve %25 öz kaynak kullanımı ile gerçekleştirilen bu projeler daha önce hazırlanan ulusal programlar ve stratejik hedeflere bağlı olarak uygun konularda seçilir. Yerel yönetimler (belediye, il özel idaresi, köy tüzel kişiliği, muhtarlıklar), KOBİ'ler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), sanayi, ticaret, ziraat, meslek oda ve kuruluşları, vakıflar, dernekler, sendikalar, kooperatifler, üniversiteler, araştırma enstitüleri ve eğitim kurumları bu tip projelere başvurabilecek taraflardır.

Türkiye'de uygulanmakta olan AB kaynaklı projelere ilişkin mevcut durumu özetleyecek olursak; Bu projelerde birinci dönem olarak kabul ettiğimiz 1996-2001 yıllarını kapsayan MEDA dönemidir. İkinci dönem olarak nitelendirdiğimiz 2002 sonrasını kapsayan Katılım Öncesi Dönemde çok sayıda proje AB Komisyonu tarafından onaylanmış olup, AB'ye uyum çerçevesinde amaç, hedef ve proje beklentilerine uygun olarak yürütülmektedir. AB mali yardımları diğer aday ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'nin de AB'ye uyum çalışmalarını hızlandırmak amacıyla tahsis edilmiştir. Bu mali yardımların üçte ikisi mevzuat uyumu ve bunun için gerekli kurumsal yapılanmanın oluşturulmasına yönelik projelerde, üçte biri ise AB ile ekonomik ve sosyal uyumu destekleyici projeler için kullanılmaktadır. AB hibe projeleri uyum sürecini en etkin şekilde tamamlamak için hassasiyetle seçilmiş olup geniş bir perspektifte uygulanmaktadır. Tarım, balıkçılık, veterinerlik, tüketici sağlığının korunması, bölgesel kalkınma, enerji, çevre ve ulaşım, finansal kontrol ve rekabet, malların serbest dolaşımı, endüstriyel politikalar, KOBİ'lerin geliştirilmesi, enformasyon, kültür, adalet, içişleri demokrasi, insan hakları, eğitim, sosyal politika, telekomünikasyon, STK'ların desteklenmesi gibi çok geniş konularda AB projeleri uygulanmaktadır. Şu ana kadar yürütülen AB projeleri için kullanılan bütçenin en önemli kısmı bölgesel politikalar için ayrılmıştır (%20), topluluk programları ve proje hazırlama çalışmaları için %19, adalet ve içişleri için %8, tarım için %7, çevre için %7, istihdam %6, siyasi kriterlerle ilgili projeler için %6, KOBİ'ler için %5, sosyal politikalar için %4, gümrük birliği için %4, malların serbest dolaşımı için %3, taşımacılık politikaları için ise %2, istatistik için %2, sınır ötesi işbirliği için %1, enerji için %1 ve diğer konularda %5 oranında fon ayrılmıştır. Bu projeler genelde çerçeve projelerdir (www.abgs.gov.tr).

AB hibe projelerini temel başlıklar altında inceleyecek olursak;

Eğitim Projeleri:

Birlik tarafından eğitim projelerinin desteklenme amaçları topluluğu bilgi toplumu haline getirmek, gençlere daha iyi iş imkânları sağlamak ve eğitim kurumları arasında sıkı işbirliği kurarak sosyal bütünlüğü geliştirmektir. Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları, 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle yeni bir döneme girmiştir. 2013 yılı sonuna kadar sürecek yedi yıllık bir dönemi kapsayan Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Programları olarak toparlanmıştır. Hayat boyu öğrenme programı altında Comenius (Okul Eğitimi), Erasmus (Yükseköğretim Programları), Leonardo da Vinci (mesleki eğitim) ve Grundtving (yetişkinlerin eğitimi) programları başarıyla uygulanmaktadır (www.ua.gov.tr). Ayrıca eğitim projeleri kapsamında Milli Eğitim Bakanlığımız tarafından temel eğitim, mesleki eğitimin güçlendirilmesi ve çıraklık eğitimi konularında çeşitli projeler uygulanmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Projeleri:

Helsinki'de 1999 yılında yapılan Avrupa Konseyi sonucunda Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği'ne adaylık süreci de başlamış ve 2001 yılından itibaren kurumsal ve yasal anlamda AB'nin bölgesel politikalarına uyum sağlanmaya çalışılmıştır. 2001 yılında hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB) kısa ve orta vadeli bölgesel politika öncelikleri belirlenmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB) kısa ve orta vadeli amaçları yerine getirmek üzere atılan ilk adım 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında topluluk kurallarına uygun olarak İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. Bu sınıflandırmada bölgeler Düzey 1, Düzey 2, ve Düzey 3, olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme ile bölgesel farklılıkları azaltacak nitelikte bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması, mevzuat uyumunu kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi, bölgesel kalkınmada bölgelere uygun olarak önceliklerin ortaya konulması ve bütçelerin belirlenmesi ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bölgesel kalkınmada ikinci adım olarak 2004-2006 dönemini kapsayan ve ekonomik ve soysal uyum alanında mali yardımla desteklenecek orta vadeli temel öncelik alanlarının belirlemek üzere Ön Ulusal

Kalkınma Planı (ÖUKP) Yüksek Planlama Kurulu'nun 22 Aralık 2003 tarih ve 2003/61 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir. Ayrıca bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, yereldeki işbirliğini artırmak ve kaynakların etkin kullanımı için Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmasına yönelik "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" Şubat 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Temmuz 2006 yılında ise Türkiye'de yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu olarak Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının görev, yetki ve teşkilâtını düzenleyen "Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun" çıkarılmıştır (Kayasü ve Yaşar, 2006).

Ön Ulusal Kalkınma Planı kapsamında, öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli ve operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi işbirliği programları uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda; Doğu Anadolu Kalkınma Programı; GAP Bölgesel Kalkınma Programı; T82: Çankırı, Kastamonu, Sinop, TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat, TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum, TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat, TR52: Konya, Karaman, TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programları uygulamalarına başlamıştır. Bu projeler NUTS-II Bölgesel Gelişim Programı AB mali yardımlarından yararlanarak sürdürülen çalışmalardır (Kayasü ve Yaşar 2006).

Sınır Ötesi İşbirliği:

Sınır ötesi işbirliği kapsamında 20 Aralık 2007'de Avrupa Komisyonu, Bulgaristan ve Türkiye arasında 2007-2013 dönemi için Sınır Ötesi bir İşbirliği Programını onaylamıştır. Bu program, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının (IPA) sınır ötesi işbirliği bölümü çerçevesinde kabul edilmiş ve ortak olarak finansman sağlanmıştır. Program, ortak sınırda bulunan beş Bulgar ve Türk bölgesi için Topluluk desteğini kapsamaktadır. Burgas, Yambol ve Haskovo adlı Bulgar bölgeleri ve Edirne ve Kırklareli, Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla illerini kapsamaktadır (http://europa.eu).

Bu kapsamda uygulanan bir başka proje ise Karadeniz Havzasında Sınır ötesi İşbirliği Programıdır. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı kapsamında yürütülmektedir. Programa, Karadeniz'e kıyısı ve/veya yakınlığı olan toplam on ülke katılmaktadır. Bu ülkelerden Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan Avrupa Birliği üyesi; Türkiye AB'ye aday ülke; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya ve Ukrayna ise ortak ülke olarak program kapsamında yer almaktadır.

Bu projelerle ulaşılmak istenen hedefler; İşbirliği alanında sürdürülebilir ekonomik gelişimi arttırmak ve karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı kalkınma sağlamak, kişiler ve toplumlar arasındaki sosyal gelişmeyi arttırmak ve sosyal bütünlüğü desteklemek, ortak doğal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak, doğal, kültürel ve tarihi miras alanlarını koruyarak yaşam kalitesini arttırmaktır (http://europa.eu).

Sivil Toplum Diyaloğunu Geliştirme Projeleri:

Oluşturduğu ekonomik işbirliği temeli AB'ni cazibe merkezi haline getirmiş kuruluşundan itibaren 7 genişleme süreci geçirmiştir. Daha önce gerçekleşen genişlemelerde kamu ve siyasi oluşumlar yanında vatandaşların da uyum sürecine iştirak etmesi gerektiği açıkça görülmüştür. Vatandaşların birbirine yakınlaşmaları, farklı kültürler, siyasi ve ekonomik sistemler hakkında bilgilendirilmeleri için bu sürece dahil edilmeleri gerekmektedir. Bu amaçla Sivil Toplum Diyaloğu (STD) fikri ilk olarak Ekim 2004'de AB komisyonu tarafından önerilmiş ve 17 Aralık 2004'de Konsey tarafından kabul edilmiştir.

Katılım Öncesi yardım Programı kapsamında 2006 yılında AB-Türkiye arasındaki diyaloğu güçlendirmek amacıyla STD-I başlıklı bir proje uygulanmaya konulmuştur. Bu proje kapsamında belediyeler, üniversiteler, meslek kuruluşları, genç girişimciler arasındaki diyaloğun geliştirilmesi için hibe programları uygulamaya konulmuştur. Bu program kapsamında Türkiye'de 7 bölgede toplam 119 proje desteklenmiş ve birçok STK bu projelerde görev almıştır. Dolayısıyla STD projeleri ile Avrupa Birliğinin dayandığı değerler, işlevi ve politikaları ile birlikte Türk tarihi ve kültürü de dahil olmak üzere Avrupa Birliği içerisinde Türkiye'nin daha fazla tanınması ve anlaşılmasını sağlamak ve bu sayede de gelecekteki genişlemenin fırsatları ve zorlukları konusunda farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir (http://www.csdproject.net).

Tarım:

AB uyum sürecinde en önemli konulardan biri Ortak Tarım Politikası (OTP) ile ilgili müktesebatın uygulanmasıdır. Bu kapsamda kırsal alanların sürdürülebilir gelişimi için öncelikli sorunların çözülmesine katkıda bulunmak amacıyla, 2007-2013 yılları arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında aday ve potansiyel aday ülkelere hibe fon sağlayacaktır. Türkiye'ye 2007-2010 döneminde kırsal kalkınma için yaklaşık 291 Milyon Avro hibe fon tahsis edilmiştir. IPARD programı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı koordinasyonunda, tarım sektörünün ilgili paydaşları ile yakın işbirliği halinde ve AB komisyonunun ilgili birimleri ile müzakere edilerek hazırlanmıştır. Ülkemiz tarafından hazırlanan IPARD program 19 Aralık 2007 tarihinde Brüksel'de kabul edilmiştir. IPARD kapsamında ülkemize ayrılan fonlar Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun AB komisyonu tarafından akredite edilmesi ile kullanılabilecektir (http://sgb.tarim.gov.tr). Tarım alanında AB Veterinerlik Müktesebatına Uyum, Bitki Sağlığı Müktesebatına Uyum, Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması, balıkçılık sektörünün yasal ve idari olarak AB mevzuatına uyumu gibi konularda çeşitli

projeler uygulanmaktadır. Ayrıca yine Tarım bakanlığı bünyesinde kırsalda küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkındırılması amaçlı çeşitli projeler günümüzde uygulamadadır.

Adalet ve İçişleri:

Adalet ve içişleri Bakanlığı tarafından, yargının modernizasyonu, Türkiye'de İstinaf Mahkemelerinin kurulması, Türk polisinin verimliliğinin ve etkinliğinin sağlanması, jandarmanın modernizasyonu gibi konular da AB uyum çalışmalarında önemli destek almaktadır. Ayrıca bu kapsamda çocuklar için koruma ve adalet projeleri, çocuk işçiliğinin kötüye kullanılmasının önlenmesi gibi konularda projeler desteklenmektedir

Ulaştırma:

Ulaştırma Bakanlığı tarafından demiryolu taşımacılığı sektörünün yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi, karayolu taşımacılığı sektörünün AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi ve deniz taşımacılığı güvenliğinin artırılması konusunda ulaşım alanında destekler AB tarafından sağlanmaktadır

Sağlık ve Sosyal İçerikli Projeler:

Sağlık alanında meslek sağlığı ve güvenliği, üreme sağlığı projeleri AB'den destek almaktadır. Ayrıca aktif iş piyasası gibi sosyal içerikli projeler de çeşitli kesimlerin yararlanabileceği projelerdir. Örneğin, "Aktif İş Piyasası Stratejisi" projesi kapsamında, istihdamı arttırmaya yönelik alt-proje teklifleri için yapılan teklif çağrısına Türkiye'nin hemen her ilinden çok sayıda proje teklifi sunulmuş ve yapılan değerlendirmeler sonunda hibe almaya uygun görülen projeler açıklanmıştır. Bu çerçevede, Ülkemizin pek çok yöresinde istihdamı desteklemeye yönelik küçük ölçekli projeler AB hibelerinden yararlanmaktadırlar (www.abgs.gov.tr).

Çeşitli konularda verilen örneklerden görüldüğü gibi gerek kurumsal gerekse hukuki çerçevede katılım öncesi mali yardımların programlanması ve uygulanması mekanizması AB prosedürleri çerçevesinde işlemeye devam etmekte olup, sağlanan mali yardımların tamamı, projeler aracılığı ile etkin bir şekilde kullanılmakta ve toplumun çeşitli kesimlerince kullanılmaktadır.

AB Hibe Projelerinde STK'ların Rolü ve Sosyal Girişimciliğe Etkisi

Sivil Toplum Kuruluşları devlet ve kamu idaresi dışında kalan, gönüllük esasına göre kurulmuş toplumsal yapılanmalardır. Çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, katılımcılık, eğitim, sorumluluk, toplumsal bilinçlenme gibi unsurları içeren kültürel bir süreçtir. Sivil toplumun bir parçası olan bu kuruluşlar, vatandaşları ortak bir amaç için bir araya getiren örgütlü yapılardır. Bu yapılar birbirinin ihtiyacına duyarlı, yardımsever ve korumacı bir toplumun temellerini oluşturmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak Avrupa bütünleşmesi Avrupa vatandaşlarının aktif ve sorumlu katılımları olmaksızın düşünülemez. Katılımcı ve herkesi içine alan bir sosyal Avrupa'nın inşası için STK'lar AB'nin kurumlarıyla yakın işbirliği içinde çalışırlar. Dolayısıyla ülkemiz içinde gerek uyum sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlamak, gerekse bu süreçte ayrılan fonları etkin bir şekilde kullanabilmek için STK'ların rolü oldukça önemlidir. Bu süreçte STK'lar aşağıda sıraladığımız alanlarda etkin rol oynar;

1. AB konusunda kamuoyundaki bilgi boşluğunun kapatılmasında önemli rol oynarlar.
2. Farklı kültür, siyasi ve ekonomik sistemden vatandaşların birbirlerine daha fazla yakınlaşmasını sağlar.
3. Karşılıklı iletişim ve diyalog ortamı oluştururlar.
4. STK'lar AB hibe projeleri aracılığı ile sosyal problemlerin çözümünde yenilikçi bir yaklaşım sergileyebilirler.
5. STK'ların yürüttüğü AB projeleri ile kırsalda kadın, çocuk ve işsiz gençler gibi dezavantajlı grupların sorunlarına çözüm bulunabilir.
6. Yerel STK'ların devreye girmesiyle yerelde sağlam bir altyapı oluşturulabilir.
7. Uzun vadeli düşünme uzmanlaşma, danışmanlık, işbirliği, kaliteli eğitim hamleleri ve kalıcı eğitici projeleri ile AB ile işbirliği oluşturma açısından kilit kurum olarak rol oynarlar.

Konuyu sosyal girişimcilik açısından ele alacak olursak, sosyal girişimcilik; toplumda yaşanan bir sorun olduğunda bunu fark ederek çözüm üretmek, toplumu yeni sıçramalara ikna etmek, mevcut sistemi değiştirerek sorunların ortadan kalkmasını sağlamaktır (Denizalp,2007:7). Küreselleşme sürecini yaşadığımız bu günlerde küresel kalkınmanın doğurduğu sorunlara çözüm bulmak ancak sosyal girişimcilik ruhuyla geliştirilebilecek projelerle mümkün olabilecektir. Bu bağlamda AB hibe projeleri toplumda bir problemin tespit edilmesi, bu problemin çözümü için proje üretilmesi, konuyla ilgili paydaşların iyi bir şekilde seçilerek işbirliği içerisinde çalışılmasına ortam hazırlayan önemli finansal fırsatlardır.

Bu projeler şeffaflık, eşit muamele, sağlam bir yönetim, kar amacı gütmeme, yerel potansiyelin değerlendirilmesi, toplumsal duyarlılık gibi çeşitli ilkelere dayalı olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu ilkeleri yerine getirebilmek ülkemiz için ayrılan fonların etkin kullanımını sağlayabilmek için en iyi araç STK'lardır. STK'lar bu görevi üstlenirken sosyal girişimcilik ruhuyla toplumsal sorunları tespit edip, projeler üretip

sorunları çözmek için yeni yöntemler geliştirmelidir. Sosyal girişimcilere düşen diğer görevler ise çözüm yöntemlerini uygulayabilmek için finansal kaynaklar temin etmek ve uyguladığı projenin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Sonuç ve Öneriler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik açıdan tahrip olan Avrupa'nın yeniden inşası için kurulmuş olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (bugünkü adıyla AB), günümüzde aynı ekonomik değerleri taşıyan 27 ülkeli bir oluşumdur. Sdace 6 ülke ile kurulmuş olan Avrupa Ekonomik Topluluğu ekonomik ve sosyal alanda gösterdiği istikrar sayesine sürekli büyümüş ve 7 genişleme süreci geçirmiştir. Türkiye – AB ilişkileri 31 Temmuz 1959'da üyelik başvurusu ile başlamıştır. Daha sonra 12 Eylül 1963'de Ankara Anlaşması imzalanmış, 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi ile Türkiye tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir. Tam üyelik müzakereleri ise 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Ankara Anlaşması ile birlikte Türkiye – AB arasında çeşitli dönemlerde mali işbirliği olmuş ve Türkiye'ye çeşitli fonlar aktarılmıştır. Bu fonlarla AB 'nin genel politikası olan özellikle genişleme sürecindeki ülkeler arası farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır.

Mali işbirliği konusunda son önemli bir gelişme 2007-2013 yıllarını kapsayan "Katılım Öncesi Yardım Aracı" (Instrument for Pre - Accession- IPA) olarak tanımlanan uygulamanın başlamasıdır. Bu uygulama ile aday ve potansiyel aday ülkelere uyum sürecinde verilen fonlar tek bir çatı altında toplanması hedeflenmiştir. Kurumsal yapılanma, bölgesel kalkınma, sınır ötesi işbirliği, insan kaynaklarını geliştirme ve kırsal kalkınma konularında IPA bütçesinden, tüm aday ve potansiyel aday ülkelere toplam 11.5 milyar Avro kaynak aktarılması planlanmıştır. Bu bütçeden Türkiye için ayrılan pay 2 milyar civarındadır.

Bundan böyle IPA ile AB'den Türkiye'ye aktarılan kaynaklar direk destekler şeklinde değil uluslar arası standartlara uygun olarak hazırlanmış, projelerle mümkün olacaktır. Bu durum AB hibe projeleri hakkında bilgi sahibi olma, bu projeleri yürütebilme potansiyelini elde edebilmek amacıyla konunun önemini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde şu ana kadar birçok alanda AB projesi uygulanmış ve hala uygulanmaya devam etmektedir. Bu projelerin uygulanmasında en önemli hedef kitleler STK'lardır.

Özetleyecek olursak bu fonları kullanmada STK'lar uygulayacağı eğitim programları ile, üyelerinin ve toplumun bilincinin artırılmasına katkı sağlamalıdır. Projelerin duyurusunu yaparak farkındalık yaratmalıdır. Projelerin hazırlanması ve yürütülmesi konusunda proje hazırlamak isteyenlere destek vermelidir. Toplumda sosyal girişimcilik kavramını teşvik etmelidir. Yerel STK'lar yerelin problemlerini belirleyip bu problemlere çözüm üretecek projelerle üretmelidir. Toplumdaki dezavantajlı grupların sorunlarına çözüm üretmelidir. Daha sayılabilecek birçok katkı ile STK'lar aktarılacak AB fonlarını kullanmakta kilit rol oynayacak en önemli oluşumlardır.

Kaynaklar

Ayyıldız, T., Açıkel, S., Keskin, A., Atsan, T., (1997), "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri" Atatürk Ün. Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:850, s:38, ERZURUM.

Baldwın, R., Wyplosz, C., (2006), "the Economics of European Integration", ISBN 10:077-111192, s:243, Madrid/ İSPANYA.

Denizalp, H., (2007), "Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi" STGM yayınları s:7, ANKARA.

Eraktan, G., (2004), "Genişleme Sürecinin Avrupa Birliği Tarımı ve Ortak Tarım Politikasına Etkileri" Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, s: 2., TOKAT.

Gösterici, H., Ormanoğlu, B., (2007), "Avrupa Birliği IPA Mali yardım Sistemi/2007-2013 Dönemi Uygulaması, Bütçe Dünyası Dergisi, Cilt 2, Sayı 25, s.101, ANKARA.

Ildırar, M., (2004), "Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri", Nobel Yayıncılık, s:78, ANKARA.

Kayasü, S., Yaşar, S., (2006), "Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler" Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, ANKARA.

Sevinç, D., (2006), "Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği Süreci" TEPAV, ANKARA.

Uzmay, A., Işıklı E., (2004), "AB'nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler Aday Ülkelere ve Türkiye'ye Etkileri" Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, s: 2., TOKAT.

http://abofisi.metu.edu.tr/meda.htm (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2009)

http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/enlargement/e50020_en.htm (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2009)

http://ipa.stb.gov.tr/KatilimOncesiMaliYardimAraci.aspx (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2009)

http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5&l=1 (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2009)

http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7 (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2009)

http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/39&format (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2009)

http://www.csdproject.net/web/PilotProjects/GrantProjectsDatabase/tabid/84/ (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2009)

http://sgb.tarim.gov.tr/duyurular/IPARD_Programi.htm (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2009)

ÖZEL SEKTÖR – DEVLET - SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ETKİLEŞİMİ

INTERACTION BETWEEN PRIVATE SECTOR-GOVERNMENT-NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATINS

DEVLET GİRİŞİMLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ, TÜRKİYE VE DÜNYA DENEYİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hatice DAYAR
Dumlupınar Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
dayar@dumlupinar.edu.tr
Arş. Gör. Özer ÖZÇELİK
Dumlupınar Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü
ozerozcelik@dumlupinar.edu.tr
Arş. Gör. Ayşen ALTUN
Dumlupınar Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü
aysenaltun@mail.dumlupinar.edu.tr

Özet

Devlet girişimciliğinin tarihi gelişimi ilk ve orta çağlara kadar uzanır.Türkiye'de gerek Cumhuriyetten önce gerekse Cumhuriyetin ilanından sonra devlet, kendisi girişimci olarak ekonomik hayata müdahale etmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde devlet girişimlerinin özelleştirilmesi akımı yaygınlaşmıştır. Türkiye'de özelleştirme uygulamalarının yeterli düzeyde bir deneyim birikimi sağlandığı söylenebilir. Özelleştirme uygulamaları amaç ve strateji yönüyle ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Devlet girişimciliği,Kamu İktisadi teşebbüsleri,Özelleştirme, Kamu Ekonomisi.*

PRIVATIZATION OF STATE INITIATIVES: TURKEY AND WORLD EXPERIENCES

Abstract

State initiatives have a historical development from the beginning of First to the Middle Ages. In Turkey, state itself interfered in economic life as an initiative both before the declaration of Republic and after the Republic was founded. When it comes to 1970s, the flow of privatization of state initiatives became widespread. It can be said that privatization implementations has provided enough experience in Turkey. Privatization implementations differ from country to country in terms of purpose and strategy.

Key Words: *State Initiatives, Government Business Enterprises, Privatization, Public Economy*

Giriş

Devlet işletmeciliği birçok ülkede hemen hemen aynı gerekçelerle başlamıştır. Sermaye birikimi yetersizliği, geleneksel olarak sermayenin daha çok tarım ve ticaret alanlarında kullanılması, ayrıca sanayi alanındaki girişimlere destek amaçlı olarak mali altyapının sağlanamamış olması bu gerekçeleri oluşturmuştur. Türkiye'de; 1929 buhranından kurtulabilmek için özel girişimin olmaması ve sermaye birikiminin yetersiz olması sebebi ile devletçilik prensibi benimsenmiştir. O dönemde sadece Türkiye değil batı ülkeleri de buhrandan çıkışta devletçiliği seçmektedir. Daha sonraki yıllarda özel girişimlerin çoğalması, sermaye birikiminin artması, devlet işletmelerinin rekabet gücünün düşük kalması sonucu bu girişimler özelleştirilmeye başlanmıştır.

Çalışmada girişimin devlet elinden özel sektöre geçişi mikro ölçekte Türkiye ve makro ölçekte Dünya ülkeleri deneyimleri ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmada kullanılan yöntem objektif ölçüler içinde kalmaktadır.

Değerlendirmeler yapılırken güncel literatür takip edilmiştir ve devlet girişimciliğinin gelişimi, nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu kuruluşların Dünyada ve Türkiye'de ekonomik gelişmelere paralel olarak özelleştirildikleri görülmektedir.

Devlet Girişimciliği Kavramı, Gelişimi ve Nedenleri

Devlet, sürekli olarak ekonomik faaliyetlerin içinde yer almıştır. Girişimciliğin başlangıç yıllarında kamu hizmetleri olarak özetlenebilecek savunma, güvenlik gibi geleneksel görevi üstlenen devlet, daha sonra hizmet alanını genişleterek; eğitim ve sağlık gibi sosyal amaçlı görevleri de üstlenmiştir. Bütün bu gelişmeler sonrası sosyal fayda amacına yönelik olarak, devlet tarafından çeşitli mal ve hizmetlerin üretildiği kamu sektörü doğmuştur.

Zamanla bayındırlık ve çeşitli altyapı tesislerini yapmak ve bakımını sağlamak devletin görevleri arasında yer almıştır. Devlet üretim faaliyetlerini de üstlenerek doğrudan doğruya veya özel kişiler eliyle üretim yapmaya başlamıştır. Nihayet devlet bununla da kalmayarak iki dünya savaşı arasındaki dönemde koşullarında zorlamasıyla yoğun bir şekilde işletmecilik faaliyetlerini yapmaya başlamıştır (Atasoy, 1993:11).

Devlet işletmeciliği devlet girişimciliğinin daha çok iktisadi yönünü oluşturmaktadır (Gürsoy, 1975:152). Bu çalışmada devlet girişimciliğinin ekonomik yönü ele alınmaktadır.

Devlet girişimciliği, devletin piyasadakilere benzer mal ve hizmet üretmesini ifade etmektedir. Bu ürünler, sınaî ve ticari kamu hizmetleri şeklinde adlandırılmaktadır. Ekonomik ve sosyal görevlerini gerçekleştirmek amacıyla yararlandığı araçlar arasında önemli bir yeri bulunan söz konusu kuruluşlar devletlerin, anayasalarında da yer almaktadır. Bu kuruluşlara ülkeden ülkeye değişen farklı isimler verilmektedir. İngiltere'de "Nationalized Industry (Millileşmiş Endüstri)", "Public Corporations (Kamu Şirketleri)", "Public Enterprises (Kamu Girişimleri)" ve Fransa'da "Entreprises Publiques (Kamu Girişimleri)" isimlerini almaktadır. İngiltere ve Fransa'da bu kuruluşlar, millileştirme sonucu doğmuşlardır (Özmen, 1967:5). Ülkemizde ise; iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları büyük ölçüde aynı paralelde fonksiyon görmekte olup, her iki tip kuruluş da "Kamu İktisadi Teşebbüsü" olarak adlandırılmaktadır (Akdoğan,1985:330-331). Bütün Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve devletin kurduğu A.Ş.'ler; kamu girişimidir. Diğer yandan devlet girişimleri geniş anlamda ele alındığında siyasi örgütlenmenin, yani devletin sorunları çözmek için müdahale etmesidir; bu da devlet girişimdir. Ancak burada ele alınan devlet girişimciliği, önceden de belirtildiği gibi devletin sınaî ve ticari işler yapması şeklinde ele alınacaktır.

Devlet girişimciliğinin başlangıcı ilk çağlara kadar gitmektedir. İlk ve orta çağlarda çoğunlukla günlük ihtiyaçların giderilmesini amaç edinmiştir. ilk ve orta çağda hatta yeniçağdaki devlet girişimciliği çoğunlukla ya saray giderlerini karşılamak için gelir sağlamak ya da ülke savunması için gerekli olan teçhizatın üretimi düşüncelerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki anlamda kullanılmasa da, o dönemlerin bazı sorunlarına çözüm getirmiştir. Mısır'da firavunların yağhaneleri, Roma İmparatorluğu'nun tersaneleri, Fransa krallarının halı ve çini işletmeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun dokuma, halı ve çini fabrikaları, kömür ocakları, tophane ve baruthaneleri örnek olarak gösterilebilir (Aray, 1973:12).

Tarihsel süreç içinde ekonomik olayların gittikçe artan bir şekilde önem kazanması, toplumun çeşitli sorunlarının ortaya çıkması, devletin gerektiğinde kuruluşları aracılığıyla ekonomiye müdahalelerde bulunmasına neden olmaktadır. Ekonomik nedenler arasında, alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, ekonomik yapının yenilenmesi, dengeli kalkınmanın sağlanması, fiyat dengesinin korunması, işsizliğin önlenmesi gibi nedenler sayılabilir (Akdoğan,1985:336).

Ayrıca mali, sosyal ve siyasi nedenler bunlara dahildir. Devletin bazen doğrudan gelir sağlamak amacıyla kuruluşları aracılığıyla ekonomiye müdahale etmesi mali nedenlere örnek oluşturur. Diğer yandan sosyal adaleti sağlama amacı ile kuruluşlar teşkil etmesi sosyal nedenlerle örnek oluştururken devletin bağımsızlığının ve güvenliğin sağlanması amacı ile mühimmat fabrikaları kurması siyasi nedenlere örnek oluşturur (Özmen,1967:51).

Ekonomik Modeller Ve Devlet Girişimciliği

Bir ülkede devlet girişimciliğinin yeri ve geleceği, ülkede uygulanan ekonomik politikalar ve modellerle yakından ilgilidir. Sosyalist ekonomide çok küçük istisnalar dışında özel mülkiyet söz konusu olmadığından bu sistemde bütün işletmeler devlete aittir. Bu sebeple burada çok kısa olarak kapitalist sistem içinde uygulanan ekonomik modeller üzerinde durulacaktır.

Serbest Piyasa Ekonomisinde Devlet Girişimciliği

Piyasa ekonomisine bağlılık derecesi hangi düzeyde olursa olsun, her ekonomide bir devlet vardır. Devlet serbest piyasa ekonomisinde de görevlerini yerine getirirken bazı malları üretir, hizmetleri yerine getirir. Bu hizmetlerin bir kısmı sadece devlet tarafından yerine getirilen tam kamusal mal ve hizmet niteliğinde olan iç güvenlik ve dış savunma hizmetleridir. Diğer bir kısmı da yarı kamusal nitelikteki eğitim ve sağlık hizmetleridir. Bu hizmetler hem devlet hem de özel kesim tarafından yerine getirilebilmektedir. Yani devlet, özel teşebbüsün yapmak istemediği, yapmasında sakınca gördüğü veya özel teşebbüsün faaliyetlerinin dışında bulunan kamu mal ve hizmetlerinin üreticisidir. Serbest piyasa ekonomisinde devlet girişimciliğinin en az seviyede olduğu söylenebilir (Kılıçbay,1985:7).

Devletçilik Modelinde Devlet Girişimciliği

Devletçilik modelinde, devlet girişimciliği belirleyici ve zorunlu bir unsurdur. Müdahaleci bir iktisat politikasını gerektirir. Devletçilik kavramının içeriğinde, müdahaleciliğin özel bir biçimi olan, belli ekonomik faaliyet alanlarında devletleştirmeler veya yeni tesislerin devletçe kurulması yollarıyla gerçekleşen devlet işletmeciliği yaygın şekilde yer almaktadır. Devletçiliğin daha çok şartların zorlaması sonucu ortaya çıkan, pratik uygulamalara dayanan bir model olduğu söylenebilir. Avrupa'da savaş şartları ve ekonomik krizler sonucunda uygulama alanı bulmuştur. Ülkemizde de Avrupa'dakine benzer şartların yanında sermaye birikiminin aracı ve kalkınma amaçlı uygulanmıştır (Boratav,1982:1).

Karma Ekonomi Modelinde Devlet Girişimciliği

Karma ekonomi, genel olarak özel sektör ile kamu sektörünün yan yana faaliyet gösterdiği bir ekonomik modeldir. Bu modelde kişisel hak ve hürriyetlerin yanında sosyal adaletin sağlanması ve sosyal devlet ilkesinin uygulamaya geçirilmesi gibi ilkeler yer almaktadır. Bazı hizmetler tamamen devlet tarafından üstlenilmekte, bazıları ise hem kamu hem de özel sektör tarafından yapılabilmektedir. Modelde ekonomik alt yapı yapma fonksiyonu devlete aittir (Kılıçbay,1984:43-44). Karma ekonomide devlet piyasa ekonomisi şartları içinde işletmecilik yapabilir ama ekonomi üzerinde doğrudan müdahale amaçlamayabilir. Bununla birlikte zaman zaman ekonomiye doğrudan devlet müdahaleleri olabilir (Kılıçbay,1984:16-18). Karma ekonomik modelde kamu ve özel sektörün ağırlıkları eşit olmayabilir.

Devlet girişimlerinde Özelleştirme, Nedenleri Ve Amaçları

20.yüzyılda dünya ekonomisinde bölgesel krizlerin yanında iki büyük kriz yaşamıştır. Birincisi 1929'da ikincisi ise 1970'li yılların ortasında meydana gelmiştir.1929'da yaşanan kriz kapitalist ekonomik sistemin tıkanmasına neden olmuştur. Dönemin iktisatçılarından J.M.Keynes krizden kurtulmanın bir önlemi olarak kamu girişimciliğini ve kamu işletmeciliğini savunmuştur. Bunun sonucu olarak, kamu işletmeleri yoğun sermaye gerektiren sektörlerde faaliyet göstermişlerdir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm için devletlerin ekonomiye doğrudan müdahaleleri artmış ve piyasalar üzerindeki kontrolleri yoğunlaşmıştır. Bu yeni anlayış ve politikalar devletin toplumsal yapıdaki yerinin değişmesine ve sosyal refah devleti kavramının yerleşmesine yol açmıştır (Aksoy, 1998:50–53).

1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkan Keynesyen politikaların temelini oluşturan kamu müdahaleciliği ve kamu girişimciliği politikaları, ciddi bir biçimde sorgulanmaya başlanmış ve devletin ekonomideki yetkilerinin azaltılması üzerinde tartışmalar başlamıştır. Kamu işletmelerinin zaman içerisinde değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayamamış bu durum işletmelerin etkin olmayan, yüksek maliyetli ve verimsiz çalışan kuruluşlar olmalarına yol açmıştır. Bu durumda, ekonomik karar alma süreçlerinde piyasaların önemli rol alacağı ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler neo-liberal ideolojiyi doğurmuştur ve küreselleşmenin de etkisiyle özelleştirme uygulamaları 1980'lerden itibaren takip eden yıllara damgasını vuracak şekilde uygulamaya konmuştur (Ege, 2000:69).

Özelleştirme Kavramı

Özelleştirme (Privatization), teoride ve uygulamada tam olarak açıklığa kavuşturulamamış ve üzerinde görüş birliği sağlanamamış bir kavramdır. Bunun ilk nedeni, özelleştirmenin ekonomi, işletme, yönetim, siyaset bilimlerinin ilgi alanına girmesi nedeniyle yapılan bilimsel tanımlarda farklılıkların bulunmasıdır. İkinci neden ise, özelleştirme uygulamaları arasındaki farklılıklardır. Bazı ülkelerde yapılan özelleştirmeler, çoğu kez kamu işletmelerinin mal varlığının ve kontrolünün özel sektöre devri şeklinde gerçekleştirilirken, bazı ülkelerde yönlendirme ve denetim devletin elinde kalmakla birlikte, kamu işletmelerinin yönetim kurallarının özel hukuka adapte edilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Aktan, 1992:9).

Bu açıklamalar çerçevesinde özelleştirme kavramını genel olarak dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Dar anlamda özelleştirme, kamunun elindeki iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri olarak ifade edilebilir (Alper, 1994:57-60). Yani KİT'lerin halka ve / veya özel sektöre satılması veya devredilmesi anlamındadır. (Karakaş, 1992:95). Dar anlamlı özelleştirmede mutlak olarak mülkiyet devri temel ilke olarak benimsenmelidir. Çünkü mülkiyetin özel kesime ait olabilmesi için KİT'lerin yarıdan fazla hisselerinin elden çıkarılması zorunludur (Cevizoğlu, 1998:11).

Geniş anlamda özelleştirme ise; ulusal ekonomi içerisinde devletin ekonomik olarak etkinliğinin minimum seviyeye indirgenmesi veya ekonomik etkinliğinin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalardır (Cevizoğlu, 1998:11). Konumuz KİT'lerin özelleştirilmesi ile sınırlı olduğundan burada dar anlamda özelleştirme kavramı ele alınmaktadır.

Özelleştirmenin Nedenleri

1970'li yıllardan sonra yaşanan ekonomik gelişmeler devlet kesiminin aleyhine piyasanın güçlenmesine yol açmıştır ve daha az devlet, daha çok piyasa düşüncesinin gelişimi özelleştirmenin ana nedenini oluşturmaktadır (Arın,1988:97). Bu ana nedenin yanında özelleştirmenin başka nedenleri de bulunmaktadır. Devletin asli işlevlerinin zorunlu kıldığı görevlerinin dışında bazı mal ve hizmet üretimlerinin ana mal ve hizmet üretimlerini aşması, özelleştirme nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Devletin bu tür mal ve hizmet üretmesi politika ve politikacıların kullandığı bir avantaj olmuş ve sonuçta bir rant ekonomisi doğmuştur. Özelleştirme bu olumsuzluklara çözüm olarak gündeme gelmiştir. Özel kesimin gösterdiği gelişmeler sonucu daha önceden üretemediği mal ve hizmetleri üretir hale gelmesi devletin bu tür hizmetleri özel kesime bırakması sonucunu doğurmuştur. Burada bir diğer nedende seçmen psikolojisidir. Seçmenlerin daha önceden desteklediği kamu sektörü modelinin aşırı vergi yükü ve açıklar şeklinde döndüğünü görmeleri özelleştirme uygulamalarının önem kazanmasına yol açmıştır (Akalın, 1998: 219-221).

Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirmenin amaçları ülkeden ülkeye değişmemektedir. Değişen; sadece bu amaçlar arasındaki öncelikler olmaktadır (Tan, 1992:28). Özelleştirme ile ulaşılmak istenen amaçların ilki ekonomik ve mali amaçtır. Bu amaç serbest piyasa mekanizması içinde özelleştirmelerin, devlet işlerinden daha etkin çalıştığı varsayımını esas almaktadır. Ulusal ekonomi rekabet piyasasının kurallarına göre yönetilirse hem işletmelerin hem de tüm ekonominin etkinliği sağlanırsa sonuçta toplumun refahı maksimuma ulaşır. Bu durumun gerçekleşmesi için devletin ekonomiye müdahalesinin asgariye indirilmesi ve piyasada tüm mal ve hizmetlerin özel işletmeler tarafından üretilmesi gereklidir. Ekonomik ve malî amaçlar;ekonomide verimliliği artırmak, serbest piyasa ekonomisini ve sermaye piyasasını güçlendirmek, kamu giderlerini azaltmak, hazineye gelir sağlamak şeklinde yer almaktadır (Batırel,1994: 19). Ekonomik ve mali amaçları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Cevizoğlu, 1998:18-22):

- Verimliliği Arttırmak,
- Serbest Piyasa Ekonomisini Geliştirmek,
- Sermaye Piyasasını Güçlendirmek,
- Döviz Gelirlerini Arttırmak,
- Devlete Gelir Sağlamak.

Toplumsal ve siyasal amaçlar özelleştirmenin ikinci amacını oluşturmaktadır. Özelleştirme ile gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve sermayenin tabana yayılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Sermayenin tabana yayılmasıyla geniş halk kesimlerinin artan refahtan pay almaları sonucu demokratik bir ortamda hazırlanacaktır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde halkın alım gücü düşük, tasarruf eğilimleri farklıdır. Bu ülkelerde bahsedilen etkinin görülmesi için hisselerin değerinin sosyal amaçlı olarak düşük tutulması, kar amaçlı olarak devir edilmelerine sınırlama getirilmesiyle mümkün olacaktır. Özelleştirme de esas amacın kamuya gelir sağlamak değil, ekonomide etkinliği gerçekleştirmek olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir (Karluk, 1994:29). Toplumsal ve siyasal amaçları da sıralamaya tabi tutmak mümkündür (Cevizoğlu, 1998:22-23):

- Sermayenin Tabana Yayılımını Sağlamak,
- Siyasal Felsefeyi Yürürlüğe Koymak.

Türkiye'de Devlet girişimleri

Ülkemizde devlet girişimlerinin iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları şeklinde organize olduğunu, her ikisinin de aynı paralelde fonksiyon gördüğünü ve her iki tip kuruluşun da "Kamu İktisadi Teşebbüsü" olarak adlandırıldığı daha önce belirtilmişti. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ülkemizdeki yapısı Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki dönemde ele alınabilir.

Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayiye geçiş çok geç ve yavaş gerçekleşmiştir. Temel yatırımlar genellikle devlet tarafından yapılmış ya da devlet denetiminde yerli ve yabancı şirketlere yaptırılmıştır. Bu dönemde faaliyete geçen belli başlı işletme ve fabrikalar şu şekilde sıralanabilir (T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 1995:6):

- 1810 yılında, Beykoz Teçhizatı Askeriye Fabrikası (Askeri kundura, çizme, palaska üretimi)
- 1835 yılında, Feshane Fabrikaları (Çuha, fes, battaniye üretimi)
- 1843 yılında, Hereke Fabrikası (Kadife, ipekli, kumaş, saten, tafta üretimi)
- 1850 yılında, Bakırköy Fabrikası (Pamuklu bez üretimi)
- 1863 yılında, Rusçuk Memleket Sandığı, Emniyet Sandığı
- 1882 yılında, Menafi Sandıklarıdır.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin kuruluşundan hemen önce 1923 yılında ülkenin ekonomi politikasını belirlemek amacıyla I. İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongrede ekonomik hayatın özel teşebbüsün önderliğinde yürümesi, devletin teşvik ve himaye edici, düzenleyici olarak ekonomik hayata müdahale etmesi kararlaştırılmış ve 1924 yılında özel sektörün finansmanı amacıyla T.C. İş Bankası kurulmuştur.1925 yılında devlet sermayesiyle ve sanayide gelişmenin sağlanması amacıyla Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur (T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 1995:6).

1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra diğer ülkelerde olduğu gibi devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği fikri ağırlık kazanmış ve Türk ekonomisinde devletçilik uygulamasına geçilmiştir

(Akalın,1990: 404). 1. Beş yıllık Sanayi Planı (1934 - 1938) çerçevesinde sanayi alanında iktisadi devlet teşekkülleri vasıtasıyla gerek imalat sanayinde, gerekse madencilikte büyük adımlar atılmıştır. Kısa bir süre içinde başta demiryolları olmak üzere deniz yolları, liman ve rıhtım işletmeleri tamamen devletleştirilmiştir (Atasoy,1993:72-74). 1950 yılında tek partili siyasal rejimden çok partili demokrasiye geçilmiştir. Bu dönemde özel teşebbüsün ve özel yabancı sermayenin teşviklerine öncelik verilmiştir. Devlet, özel sektör ile birlikte bazı gıda maddeleri ve turistik hizmet alanında karma işletmeler kurmuştur. 1961 yılında referandum yoluyla yeni bir anayasa kabul edilmiş, bu anayasa ile planlı kalkınma dönemine geçilmiş ve KİT'lerin yeniden organizasyonu amacıyla İktisadi Devlet Teşekkülleri Yeniden Düzenleme Komisyonu kurularak KİT'lerde yapısal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır (Atasoy, 1993:74-77).

İktisadi devlet teşekküllerinin yatırım sorunlarını çözmek amacıyla 1964 yılında Yatırım Bankası kurulmuştur. Bu dönemde kurulan önemli kamu iktisadi teşebbüsleri şunlardır. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Etibank'a bağlı olarak Çinko Kurşun Metal Sanayi A.Ş (ÇİNKUR), Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK), Çay Kurumu (ÇAYKUR), Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) sayılabilir. Ayrıca daha sonraları "SAN" lı Kuruluşlar" olarak anılacak olan TAKSAN, TÜMOSAN, TESTAŞ ve TEMSAN da bu dönemde Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur (Atasoy, 1993:77-79).

1980 tarihinde “24 Ocak Kararları” ile ekonomik istikrar tedbirleri ile karma ekonomi uygulanmasından tekrar liberal ekonomiye geçilmiştir. Batıdaki gelişmelere paralel olarak kamu sektörünün ekonomik sistem içindeki ağırlığını azaltmak üzere, kamu iktisadi teşebbüslerinin serbest piyasa koşullarında etkinlik esasına göre çalışmalarının sağlanması, özelleştirme ve Türk lirasının konvertibl hale getirilmesi amacıyla çeşitli idari ve sosyal düzenlemeler yapılmıştır.1980 yılından sonra yapılan beş yıllık kalkınma planlarında KİT’lerle ilgili en önemli mesele KİT’lerin özelleştirilmesi konusu olmuştur (Kepenek, 1990: 38).

Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları

Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), ülkemiz ekonomisinin en önemli temel taşlarından biridir. Bununla beraber en büyük problemlerin yaşandığı kesimdir. KİT’lerin, ülke ekonomisine daha yararlı hale getirilebilmesi için, uygulama amaçları ile sonuçları arasında karşılaşılan ya da gelecekte karşılaşılabilecek olası sorunların zamanında çözümlenmesi gerekir. Burada önemli olan KİT’lerin ekonomik kalkınma sürecine katkıda bulunacak şekilde yeniden yapılanmasının sağlanmasıdır. Hedeflenen amaçlar doğrultusunda beklenen sonuçların alınabilmesi için, özelleştirmenin belirli bir strateji, belirli bir program ve belirli bir metot içinde uygulanması gerekir. Özelleştirme uygulamalarının, amaçlanan hedefler doğrultusunda yapılması gerekir (Ertüzün, 1990: 31).

Buna göre, Türkiye'de özelleştirmenin amaçları öncelik sırasına göre şu şekilde yer almaktadır (Tan, 1992:29-30):

- Piyasa güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmelerine olanak tanınması,
- Verimlilik ve üretkenliğin artırılması,
- Mal ve hizmetlerin nitelik, nicelik ve çeşitliliklerinin artırılması,
- Mülkiyetin tabana yayılması,
- Sermaye piyasasının gelişmesinin hızlandırılması,
- KİT’lere hazine tarafından sağlanan finansal desteğin minimize edilmesi,
- KİT’lerin tekelci faaliyetlerinin ve dolaylı vergilerin azaltılması,
- Bürokratların KİT’leri yönetmek yerine politika ve mevzuat üzerinde çalışmalarının sağlanması,
- Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesi,
- Çalışanlara pay senedi verilerek işgücü verimliliğinin yükseltilmesi,
- Yabancı yatırımlar vasıtasıyla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi,
- Sermaye yatırımları getirilerinin yükseltilmesi,
- Devlete gelir sağlanmasıdır.

Özelleştirmenin genel amaçlarının gerçekleşmesi, yapılan programın makro ekonomik ve sosyal politikalar ile uyum içinde olmasına ve program kapsamına alınacak tedbirlerle denetlenmesine bağlıdır. Ancak özelleştirme bir amaç olarak değil, KİT’lerin yeniden yapılanmasının ve ekonominin rekabetçi piyasa yapısına kavuşturulmasının bir aracı olarak görülmektedir(BBYDK, 1993:321).

Gerçekleştirilen Uygulamalar

Özelleştirme çalışmaları, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır.

1985 yılından itibaren 246 kuruluştaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 394 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 103 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır.

24 kuruluştaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir. Bunlar arasında yer alan T. Öğretmenler Bankası Mayıs 1992'de Halk Bankası'na, Denizcilik Bankası Kasım 1992'de Emlak Bankası'na, Ardem A.Ş. Ağustos 1999'da Arçelik A.Ş.'ye devredilmiştir. TÜLOMSAŞ, TÜDEMSAŞ ve TÜVASAŞ, TCDD'ye iade edilmiştir. Nisan 1987'de özelleştirme kapsamına alınan Gübre Fabrikaları A.Ş. 1989 yılında kapsamdan çıkarılmıştır. Yine kapsama alınan Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş. ise tasfiye edilmiştir. TEAŞ'ın bazı şirketlerinde iştirak payı olan AKTAŞ, NURTEK, TGT ve SOYTEK Elekt. Sant. Tes. İşl. ve Tic. A.Ş., ETİTAŞ Elekt. Teç. İmal. Tesisat A.Ş., MİTAŞ Madeni İnş. İşleri A.Ş. ile Kayseri ve Civarı Elekt. T.A.Ş. Mart 1998'de kapsam ve programdan çıkarılmış, eski statülerine iade edilmiştir. Eylül 1997'de kapsama alınan Oyak Sigorta şirketleri Ekim 1998 tarihinde kapsamdan çıkartılarak eski statülerine iade edilmiştir. Aralık 2000'de kapsama alınarak hazırlık işlemine tabi tutulmasına karar verilen Eti Holding A.Ş. Temmuz 2001'de kapsamdan çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir. Eylül 2003'de kapsama alınan TİGEM Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Ağustos 2004 tarihinde kapsamdan çıkarılmıştır. 20 Mart 1990 tarihinde kapsama alınan Gönen Gıda Sanayi A.Ş. 5 Nisan 2006 tarihinde kapatılmıştır. 2008 yılında ise Türk Arap Pazarlama A.Ş.'nin tüzel kişiliği sona ermiştir. Ayrıca, 14.6.1995 tarihinde 4046 sayılı Kanun çerçevesinde hisseleri özelleştirme kapsamına alınarak Özelleştirme İdaresi'ne devrilen Türk Telekom, bu işlemin 28.2.1996 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmesi sonucu kapsamdan çıkarılmıştır. Şirketin özelleştirme çalışmaları 406 sayılı Kanun çerçevesinde yürütülmektedir (www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1985-2003_gerceklesenler.htmerişim 22-06-2009).

Bunun yanısıra, 1992 yılında kapsama alınan Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'de tesis ve varlık satışı yöntemiyle kısmen özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilmiş, ancak 2005 yılında kapsam ve programdan çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir.

Ayrıca BASF – Sümerbank Kimya Sanayii A.Ş. ile Güney Sanayii'ndeki kamu payları, 1993 yılında, daha önce bu paylara sahip olan Sümer Holding'e, ETAĞ A.Ş. ise Ağustos 2001'de Turban Turizm A.Ş.'ye devredilmiştir. Bunun yanı sıra, çeşitli tarihlerde özelleştirme kapsam ve programına alınan kuruluşlardan 15 iştirak hissesinin özelleştirme çalışmalarının Sümer Holding A.Ş. tarafından yapılabilmesi amacıyla, sözkonusu 15 kuruluşta bulunan İdare'ye ait azınlık hisseleri, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 12 Mart 2001 tarihli kararı ile Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmiş, 4 kuruluşun özelleştirme işlemleri tamamlanmıştır. Yasataş A.Ş. ile MEYBUZ A.Ş.'ye ait İdare hisselerinin özelleştirme çalışmalarının Et ve Balık Ürünleri A.Ş. tarafından yapılabilmesi amacıyla, 10 Eylül 2001 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'ye devredilmiş, YASATAŞ EBÜAŞ bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmiştir. Meybuz A.Ş.'nin ise özelleştirme işlemleri tamamlanmıştır. İGSAŞ İstanbul Gübre San. A.Ş. ise 15 Nisan 2002'de TÜGSAŞ Türkiye Gübre San. A.Ş. bünyesinde birleştirilmiş ve özelleştirilmiştir. 2003 yılında kapsama alınan Manisa Pamuklu Men. A.Ş. ise Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmiştir.

Bunların dışında 1995 yılında özelleştirme kapsamına alınan Hamitabat, Kemerköy, Soma-B ve Yeniköy elektrik santralleri 1997 yılında kapsamdan çıkarılmış ve Enerji Bakanlığı'na iade edilmiştir. Sözkonusu santraller 2003 yılında yeniden kapsama alınmıştır. Ancak Kemerköy ve Yeniköy, 2006 yılında kapsamdan çıkarılmıştır. Maliye Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ait 4 taşınmaz ise 2000 yılında kapsamdan çıkarılmıştır.

Ayrıca, 2004 yılında kapsam ve programa alınan Manavgat İçme Suyu Tesisi ile 2005 yılında kapsam ve programa alınan Foça Tatil Köyü, 2006 yılında kapsam ve programdan çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir (www.oib.gov.tr, Türkiye'de Özellestirme, (20-06-2009))

Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2009 yılına kadar geçen 24 yıllık sürede kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Bu kuruluşlardan, daha önce ÇİTOSAN'ın bağlı ortaklığı statüsünde faaliyet gösteren çimento fabrikaları dışında, bu kuruluşların büyük bir kısmı varlık veya kamunun azınlık hissesine sahip olduğu iştiraklerdir. Bugüne kadar, SEK ve YEM Sanayii, ÇİTOSAN, TESTAŞ ve ORÜS'e bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirilmiş ve devlet bu alanlarda işletmecilikten çekilmiştir. YEM Sanayii A.Ş. ve SEK Süt Ürünleri A.Ş.'nin Kasım 1997'de, ÇİTOSAN ve TESTAŞ'ın ise Temmuz 1999'da, tüzel kişilikleri Ticaret Sicil'den silinmiş, sözkonusu şirketler EBK Et ve Balık Ürünleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir. Bunun yanısıra, 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkulu özelleştirilen KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş. de, Aralık 1998 tarihinde Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir. Ayrıca ORÜS Orman Ürünleri A.Ş. bünyesinde bulunan 21 işletmesi özelleştirilmiş, kalan 2 işletme SEKA'ya devredilerek, kuruluş Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir. Öte yandan, İSDEMİR 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte ERDEMİR'e devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir. ÇELBOR A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki hisselerin tamamı 31 Mayıs 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir. T. Gemi Sanayii A.Ş. ise T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona ermiştir. DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A.Ş.'de

bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ'a devredilmiştir. Turban Turizm A.Ş., T. Zirai Donatım A.Ş. ve TÜMOSAN Türk Motor Sanayii A.Ş. 7 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA) ile Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ) 19 Eylül 2005 tarihinde SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir. 29 Ocak 2008 tarihinde ise, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri A.Ş., SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir (www.oib.gov.tr, Türkiye'de Özellestirme, (20-06-2009))

Tablo 1: 1986-2008 Döneminde Gerçekleştirilen Özelleştirme Uygulamaları (ABD Doları)

Özelleştirme Yöntemi	YYıllar	1986-2007	2008	2009	Toplam
		($)	($)	($)	($)
Blok Satış		18.159.166.639	2.040.000.000	0	20.199.166.639
Tesis/Varlık Satışı		4.821.223.576	2.256.200.287	1.828.674.258	8.906.098.121
Halka Arz		5.180.202.610	1.911.000.000	0	7.091.202.610
İMKB'de Satış		1.261.053.768	0	0	1.261.053.768
Yarım Kalmış Tesis Satışı		4.368.792	0	0	4.368.792
Bedelli Devirler		615.730.069	89.923.687	2.480.333	708.134.089
TOPLAM		30.041.745.454	6.297.123.974	1.831.154.591	38.170.024.019

Kaynak: TC Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (2009)

KARDEMİR özelleştirmesiyle ilk defa yöre halkı, sanayici ve çalışanlara bedelsiz devir suretiyle gider tasarrufuna yönelik bir uygulama yapılmıştır. NETAŞ ve TOFAŞ'da bulunan kamu hisseleri ilk defa uluslararası piyasalarda halka arz edilmiş, böylece İMKB'nin yabancı borsalarla entegrasyonunun sağlanmasında bir adım atılmıştır. 1990'lı yılların başında bir çok şirketteki kamu hisseleri kısıtlı da olsa halka arz edilmiş, hisse senedinin kurumsallaşması ve sermayenin tabana yayılmasında bir başlangıç yapılmış, 1998 yılında da T. İŞ BANKASI'ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. SÜMERBANK, DENİZBANK, ETİBANK ve ANADOLUBANK'ın özelleştirilmesi ile de kamu bankalarının özel sektöre devredilmelerine ilişkin ilk adımlar atılmıştır. DENİZ NAKLİYATI T.A.Ş.'nin özelleştirilmesi, TDİ'nin İzmir Körfez Hattı ile Şehir içi Yolcu ve Araç Taşımacılığı'nın da devri sonucunda devlet, deniz taşımacılığından da çekilmeye başlamıştır. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ'da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde devletin, turizm, tekstil ve hayvancılık sektörlerindeki işletmelerinin yaklaşık % 90'ı da özelleştirilmiştir (www.oib.gov.tr, Türkiye'de Özellestirme, (20-06-2009))

1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, ÖİB tarafından bugüne kadar 196 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 187'sinde hiç kamu payı kalmamıştır. Tablolardan da görüldüğü gibi başlangıcından Temmuz 2008'e kadar ülkemizde gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı yaklaşık 36 milyar ABD Doları düzeyindedir. Bu bedelin % 61'i blok satış, % 17'si halka arz, % 16'sı tesis ve varlık satışı, % 4'ü İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hisse satışı ve % 2'si ise bedelli devir yöntemleri uygulanarak elde edilmiştir.

1986'dan 2008'e kadar 22 yılda gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarından elde edilen yaklaşık 36 milyar ABD doları tutarındaki özelleştirme gelirinin yaklaşık 20 milyar ABD Doları 2003 yılından sonra elde edilmiştir. Özelleştirme gelirleri daha çok, bütçe açıklarının kapanmasında kullanılmaktadır. Özelleştirmeden bütçeye aktarılan miktar, toplam devlet gelirlerinin 2004'te yüzde 1'i iken, 2005'te yüzde 2'sine, 2006'da yüzde 4,5'una, 2007'de yüzde 4'üne ulaşmıştır. Krizle birlikte küçülme yaşandığından dolayı kamu gelirleri azalacaktır.Bu durum özelleştirmelerin daha önem kazanmasına yol açacaktır. Ülkemizdeki özelleştirme uygulamalarını değerlendirdiğimizde gerçekleştirilen uygulamaların, son yıllarda yüksek gelir getiren özelleştirmeler dışında, özelleştirmenin geniş anlamda belirtilen amaçlara uygun beklentileri karşılamaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür. Burada ulaşılması gereken asıl hedef, kamu mülkiyetinin devri

karşılığında devletin ekonomik hayattan ne kadar çekilebildiği ve ekonomik hayata ne kadar daha az müdahale edebildiğidir.

Tablo 2: 1986-2008 Döneminde Gerçekleştirilen Özelleştirme Uygulamaları (ABD Doları)

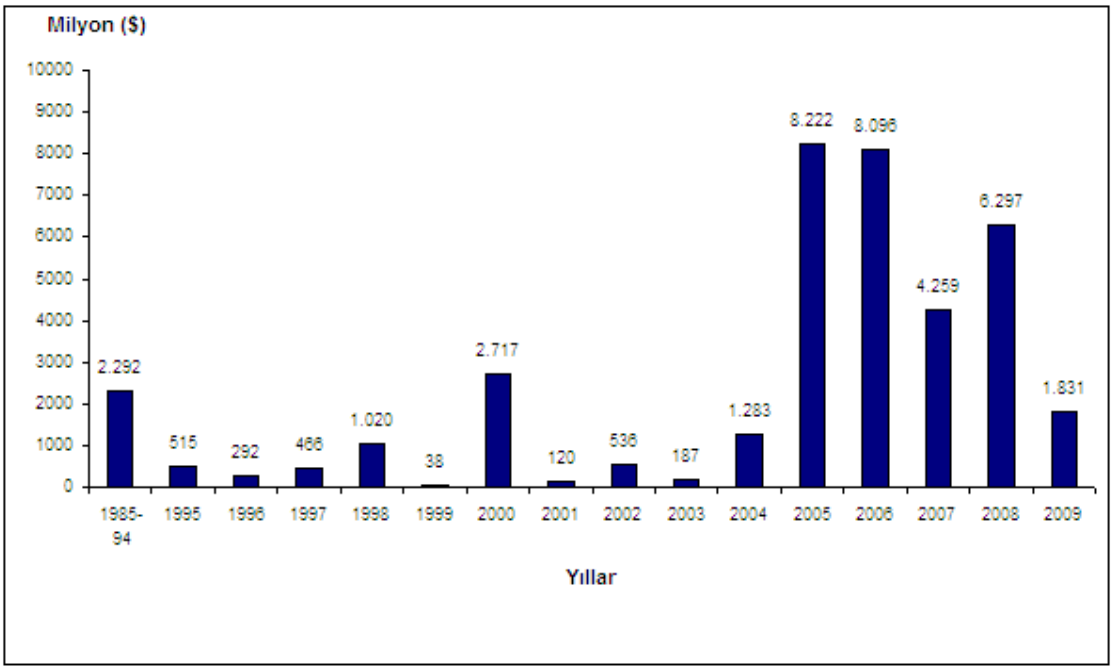

Doları)

Kaynak: TC Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (2009)

Özelleştirmede bir diğer konuda özellikle kamu tekellerinin satışı sonrasında tüketici refahının artmasının, iyi bir rekabet ortamının oluşturulmasına bağlıdır. Bu nedenle, kamu tekellerinin tek alıcıya en iyi bedelle satışı yerine, parçalanarak satılmasının toplumsal refaha uzun dönemde daha olumlu bir etki oluşturacağı unutulmamalıdır.

Dünyada Özelleştirme

1929 dünya buhranı ile birlikte dünya savaşlarının yaratmış olduğu olumsuzluklar tüm ülkeleri sert önlemler almaya zorlamıştır. Böylece ülkeler liberalleşme sürecine girmişlerdir. Bu süreçle birlikte Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yaptığı yardımlar gelişmekte olan ülkelerde etkisini daha fazla göstermiştir. Özelleştirmede liberalleşmenin bir sonucu olarak doğmuştur. Özellikle başta İngiltere olmak üzere birçok gelişmiş ülkede geniş bir şekilde uygulama alanı bulan özelleştirme, gelişmekte olan ülkelerde ve sosyalizmden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan doğu bloku ülkelerinde de yayılmıştır. Bu çalışmada gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinde yer alan bazı ülkelerin özelleştirme faaliyetleri incelenecektir.

Gelişmiş Ülkelerde Özelleştirme

Gelişmiş ülkeler olarak, İngiltere ve Fransa'da yaşanan özelleştirme deneyimleri incelenecektir. İngiltere ve Fransa'nın özelleştirme konusunda ilk deneyimlere sahip olduğu ve özelleştirme konusunda örnek olarak alınan ülkeler oldukları için çalışmada sadece bu iki ülke ayrıntılı olarak incelenecektir. Diğer ülkelere kısaca değinilecektir.

İngiltere'de Özelleştirme

Özelleştirme konusunda en başarılı deneyime sahip olan İngiltere, 1979'da Margaret Thatcher'ın partisinin iktidara gelmesi ile birlikte bu konuyu tüm dünya ülkelerine bir model olabilecek ölçüde iyi uygulamıştır. 1979-1989 yıları arasında ki 10 yıllık dönemde en güçlü dönemini yaşayan özelleştirme pratiği sonucu 16 KİT özelleştirilmiş ve 30 milyar dolarlık gelir elde edilmiştir (Cevizoğlu, 1998:134).

Ekonominin tüm sektörlerinde yer alan devlet kuruluşları sektörel bir ayrıma tabi tutulmada özel sektöre devredilmiştir. Devletin elinde bulunan petrol, liman, otel, taşımacılık, elektrik üretimi, telefon gibi sektörler özel kesime devredilerek büyük bir gelir elde edilmiştir (Yaşar, 1997:56-57). Bu konuda belli başlı büyük özelleştirmeler olarak, British Petroleum (petrol) 1979'da, British Aerospace (Havacılık) 1981'de, British Rail Hotel (otel) 1983'te, British Leyland Rower (otomobil üretimi) 1984'te, British Telecom (telefon) 1984'te, Rolls-Royce (uçak motoru) 1987'de, British Airways (havayolu taşımacılığı) 1987'de, British Steel (çelik) 1989'da, Railways (demiryolları) 1995'te, Nuclear Energy 1996'da özel kesime devredilmiştir (Parker, 1998:12-13).

İngiltere'de ki özelleştirme çalışmalarında iki çeşit uygulama kullanılmaktadır. Bunlardan ilki direkt olarak satıştır. Bu şekildeki satış ile hisseler daha önceden belirlenen sabit bir fiyatla arz edilmektedir. İkinci uygulama ise ihale ile satıştır. Bu uygulama biçiminde ise hisse senetleri minimum fiyatları ile borsaya sunulmakta ve senedin fiyatının borsada belirlenmesi beklenmektedir. Ancak uygulama sonuçlarına bakıldığında İngiltere'de daha çok direkt satış biçiminin kullanıldığı görülmektedir (Mayer ve Meadowcroft, 1986:326). İngiltere'de özellikle direkt satış metodu ile yapılan özelleştirme uygulamalarında, hise senedi ile ilk defa tanışan, bu yatırım daha önce bilmeyen küçük yatırımcıların özelleştirme uygulamasına katılımını sağlamak amacı ile iskontolu satışlara büyük önem verilmiştir (Yaşar, 1997:58).

Özelleştirme sırasında hisse senetleri direkt satış yöntemi ile satıldığı için; senetlerin bir bölümü borsada, bir bölümü aracı kurumlar eli ile, bir bölümü de çalışanlara satılmıştır. İngiltere'de ki uygulamanın diğer ülkelerden farkı hisse senetlerinin tümünün satılmasıdır. Ancak "golden share" denilen (altın pay) ve bazı şirketler üzerinde denetimin tamamen elden çıkarılmamasını sağlayan küçük bir pay devlete kalmaktadır. Ayrıca İngiltere'de yapılan özelleştirmenin bir diğer özelliği de her zaman karda olan KİT'lerin değil zarardakilerin de satılmasıdır. Örnek olarak ise Jaguar otomobil fabrikasının zarardayken satılması gösterilebilir (Cevizoğlu, 1998:136).

Fransa'da Özelleştirme

1980'li yıllar da İngiltere'nin başlamış olduğu özelleştirme akımına Fransa'da uymuş ve 1986 yılında 5 yıllık bir özelleştirme planı ortaya çıkarmıştır. Jacques Chirac yönetimindeki Fransa hükümetinin özelleştirme programını tercih etmesinin sebebi olarak liberalleşme eğilimlerinin artması gösterilmektedir (İnağ, 1996:257). Chirac hükümetinin ek mali kaynak yaratmak ve bütçe açığını azaltmak için hazırladığı bu plan ile Fransa'da önde gelen birçok devlet kuruluşu özelleştirilmiştir. Bunlardan bazıları; Elf Petroleum (petrol) 1986'da, Saint Gobain (cam) 1986'da, Paribas (finans) 1987'de, Sogenal (banka) 1987'de, Alcatel (telekomünikasyon) 1987'de, Société Générale (banka) 1988'de, TF 1 (televizyon) 1987'de, Lagardère Groupe (elektronik) 1988'de özelleştirilmiştir. Bu beş yıllık özelleştirme planının ardından ikinci özelleştirme dalgası olarakta isimlendirilen yeni özelleştirme programı 1993'te yürürlüğe girmiştir. Baladur'un ve daha sonra Mr. Juppe'nin başbakanlık görevini ifa ettiği hükümetler zamanında da birçok şirket özelleştirilmiştir. Total (petrol) 1992'de, Rhône Poulenc (kimya) 1993'te, BNP (banka) 1993'te, Renault (otomobil) 1994-1996'da, Seita (sigara) 1995'te, AGF (sigorta) 196'da özelleştirilen devlet şirketlerinden bazılarıdır. Özelleştirme konusunda çok sınırlama yapmayan Fransa'da 1997'de Telekom, elektrik ve gaz da özelleştirilmiştir (de Bandt, 1998:92-93).

Fransa'da özelleştirme işlemlerinin başarıya ulaşması; vergisel teşviklerden, önceliği küçük işletmelere vermekten, uzun dönemli elde tutmalarda bedelsiz hisse edinilmesinden, uygun satış tekniklerinden seçilmesinden, işlemlerin kronolojisinin uygun seçilmesinden ve ilgi çekici fiyatlar tespit edilmesinden kaynaklanmaktadır (Göktaş, 2009:7).

Fransa'da ki özelleştirme de kamu kuruluşlarının halka satılmasından daha çok blok satış yöntemiyle satışı görülmektedir. 1986-1988 yılları arasında ki özelleştirme dalgasında bu tür satışlar dikkat çekmiştir. Ancak halka arz yolu ile de satışlar Fransa'da yapılmıştır (İnağ, 1996:272).

İtalya'da Özelleştirme

İtalya'da KİT'ler holding olarak örgütlendikleri için bu holdinglerin küçük şirketleri özelleştirilmiştir. Bu konuda özellikle banka ve finans sektöründeki şirketler öncelikli olarak satılmışlardır. 1993 yılları sonlarında başlanan özelleştirme uygulamaları için özellikle bankacılık yasası ile uygun zemin hazırlanmıştır (Marrelli ve Stroffollini, 1998:162).

İspanya'da Özelleştirme

İspanya'da özelleştirme konusunda üç yöntem benimsenmiştir. Bunlar; açık artırma, rekabetçi ihale ve pazarlıklı satıştır. İspanya'da özelleştirmenin yapılmasının amaçları ise iş verimliliğinin artırılması ve kamu bütçe açığının azaltılmasıdır. Devlet KİT'leri özelleştirilirken özel haklar ile kontrolü de elinde tutmuştur. Elinde çekirdek hisse tutarak şirketlerde söz sahibi olarak kalmıştır (Gan ve Juan, 1998:206-213).

Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme

Gelişmekte olan ülkelerde liberalleşme süreci ile birlikte özelleştirme uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu konuda da bütün ülkeler incelenmeyip çalışmanın sınırları göz önünde tutulup kısaca bilgiler verilecektir.

Brezilya'da Özelleştirme

Brezilya'da KİT'lerin özelleştirilmesi 1983'ten sonra gündeme gelmiştir. 1983'te askeri yönetim tarafından 89 şirket özelleştirme programına alınmıştır. En önemli özelleştirme olarak ise petrol şirketlerinin ve maden şirketlerinin özel sektöre devredilmesidir (Cevizoğlu, 1998:149).

Yunanistan'da Özelleştirme

Yunanistan'da ilk olarak 1991 yılında ortaya çıkmıştır. 1991- 1997 periyodunda önemli KİT'ler özelleştirilmiştir. Öncelikle sorunlu bir yönetime sahip olan şirketler özelleştirilmiş ve bu şirketlerin verimliliği sağlanması amaçlanmıştır. Özellikle banka, telekomünikasyon ve sigorta şirketleri özelleştirilerek kam açıklarının azaltılması amaçlanmıştır (Haritakis ve Pitelis, 1998:128).

İran'da Özelleştirme

İran'da Türkiye'de olduğu gibi bir program ile birlikte özelleştirmeler başlamıştır. 1957'de hazırlanan program 1962'de yürürlüğe girmiştir. İran'da öncelikli olarak toprak reformu ile birlikte büyük topraklar, çırçır fabrikaları, şeker fabrikaları ve tarım bankaları özelleştirilmiştir (Cevizoğlu, 1998:151).

Macaristan'da Özelleştirme

Macaristan'da 1981 yılında başlanılan liberalleşme eğilimi sonucu özelleştirme çalışmaları 1989'da başlanmıştır. Planlara göre özelleştirme politikası ile borsa ve tahvil piyasası üzerinde devletin hakları özel sektöre devredilecektir. Hükümet tarafından yatırım canlandırma planları yapılmış yabancı yatırımcıların ülkeye girişi desteklenmiştir (Csillag, 1995:89-93)

Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme

Geçiş ekonomileri deyimi merkezi planlamayı terk ederek piyasa ekonomisi sistemini kurmaya çalışan eski sosyalist ülkeleri ifade etmek için kullanılmaktadır. 1990 lı yıllardan itibaren Doğu Blok'unun çöküşü ve ortaya çıkan yeni ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçişleriyle birlikte bu ülkelerde de özelleştirmeler yer almıştır. Geçiş ekonomileri farklı özelliklere sahip ülkeler topluluğu olduğu için her ülke farklı özelleştirme metodu uygulamıştır. Ülke bazında inceleme yapacak olursak Azerbaycan'da 1993 yılında devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi kanunu ile özelleştirme uygulamaları başlamıştır. Ancak bu özelleştirme programında petrol, doğalgaz, madenler ve sanatsal mekanlar özelleştirilemeyecek kurumlar arasında yer almıştır. Kazakistan'da ise 1991 yılında özelleştirme kanunları yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlarda doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel değerler özelleştirme kapsamı dışında bırakılmıştır. Kazakistan Devlet Özelleştirme Kurumu'nun faaliyet konuları; sosyalist sistemdeki monopolcü yapıyı değiştirmek, yeni ekonomik yasaları yürürlüğe koymak, iktisadi yapıya mali destek sağlamak ve uzman personel yetiştirmektir. Türkmenistan'da 1992 yılında bütçe açığını kapatmak için özelleştirme programı yürürlüğe girmiştir. Özbekistan'da da 1992 yılında özelleştirmeye geçiş yapılmış 1999'da ülkenin önemli şirketleri arasında yer alan petrol ve gaz şirketi, telekomünikasyon şirketi ve orta asyanın en büyük kablo tv sağlayıcısı olan şirketin özelleştirilmesi planlanmıştır.

Sonuç

Devlet girişimciliği, devletin piyasadakilere benzer mal ve hizmet üretmesini ifade etmektedir. 1970'li yıllarda birlikte dünyada devlet girişimlerinin özelleştirilmesi akımı yaygınlaşmıştır. Özelleştirme dar anlamda, kamunun elindeki iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri olarak ifade edilmektedir. Geniş anlamda ise; ulusal ekonomi içerisinde devletin ekonomik olarak etkinliğinin minimum seviyeye indirgenmesi ya da ekonomik etkinliğinin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalardır. Özelleştirmenin amaçları ülkeden ülkeye değişmemektedir. Değişen; sadece bu amaçlar arasındaki öncelikler olmaktadır.

Dünya'da yaşanan ekonomik gelişmeler devlet kesiminin aleyhine piyasanın güçlenmesine yol açmıştır ve özellikle başta İngiltere olmak üzere birçok gelişmiş ülkede özelleştirme uygulamaları, 1970'li yıllardan itibaren gündeme girmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ve sosyalizmden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan doğu bloku ülkelerinde liberalleşme süreci ile birlikte özelleştirme uygulamalarına rastlanmaktadır. Türkiye'de ise özelleştirme, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni tesislerin kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır. Türkiye'de özelleştirmenin genel amaçlarının gerçekleşmesi, yapılan programın makro ekonomik ve sosyal politikalar ile uyum içinde olmasına ve program kapsamına alınacak tedbirlerle denetlenmesine bağlı olmuştur.

Kaynakça

Alper, Yusuf (1994). İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Sağlık-İş Yayınları Ankara.

Akalın, Güneri (1998). KİT'ler Ve Özelleştirilmeleri, Akçağ Basım ve Yayın, Ankara.

Akalın, Güneri (1990). KİT Ekonomisi, KİT'ler Reformları, Alternatifleri ve Özelleştirilmeleri, Yeniçağ Basım Yayın, Ankara.

Akdoğan, Abdurrahman (1985). Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Aksoy, Şerafettin (1998). Kamu Maliyesi, Filiz Kitabevi, Baskı:3, İstanbul.

Aktan, Coşkun Can (1992).Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, TÜSİAD, NO.T/92–1.148, İstanbul.

Aray, Suat (1973). Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluşu, Gelişimi ve Düzenlenmesi Çabaları, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara.

Arın, Tülay(1988). "Devlet Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Ve Türkiye'de Yasal Çerçeve" ,Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Atasoy, Veysel (1993). Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri Ve Özelleştirme Sorunu, Nurol Matbaacılık, Ankara.

Batırel,Ömer Faruk, (1994). "Özelleştirmenin Ekonomik ye Mali Gerekçesi", Özelleştirme Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Manisa.

BBYDK, (1993), 1991 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu, Ankara.

Boratav, Korkut (1982). Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınları, Ankara.

Csillag, Istvan (1995), "Macaristan", ed. Apathy,Ervin vd. içinde Doğu Avrupa'da Özelleştirme, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Cevizoğlu, Hulki (1998), Özelleştirme, Beyaz Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.

De Bandt, Jacques (1998), "Privatisation in an Industrial Policy Perspective: the Case of France", ed. D. Parker içinde Privatisation in the European Union Theory and Policy Perspectives, Routledge, London.

Ege, Yavuz (2000), "Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası Ve Özelleştirme", Hazine Dergisi, Sayı:4, No.13.

Ertüzün, Tevfik (1990) . "Özelleştirme ve Yabancı Sermaye", Ekonomide Özelleştirme, Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi: 5, İstanbul.

Gan Vicente José Montes ve Juan Amadeo Petitbò (1998), "The Privatisation of State Enterprises in the Spanish Economy" ed. D. Parker içinde Privatisation in the European Union Theory and Policy Perspectives, Routledge, London.

Göktaş, Abdulkadir (2009), "Arjantin ve Fransa'da Özelleştirme", http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md138/INTARJANTIN%20VE%20FRANSA'DA%20OZELLESTIRME.pdf (25.06.2009)

Gürsoy, Bedri (1975). Kamu Maliyesi (Giriş-Masraflar),I.Cilt, Sevinç Matbaası, Ankara.

Haritakis, Nicholaos ve Pitelis, Christos (1998), "Privatisation in Greece", ed. D. Parker içinde Privatisation in the European Union Theory and Policy Perspectives, Routledge, London.

İnağ, Nihal (1996), Fransa'da Özelleştirme, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği, No:9627, Ankara.

Karakaş, Süleyman (1992), Kamu İşletmeleri Ve Yerel Yönetimler, Veli Yayınları, İstanbul.

Karluk, Rıdvan, (1994). Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Esbank. Yayınları, İstanbul.

Kepenek, Yakup (1990). 100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, 2.basım, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Kılıçbay, Ahmet (1984). Türkiye Ekonomisi, Modeller, Politikalar Stratejiler, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Kılıçbay, Ahmet (1985). Türkiye Piyasa Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Marrelli, Massimo ve Stroffolini, Francesca (1998), "Privatisation in Italy: a Tale of 'Capture'", ed. D. Parker içinde Privatisation in the European Union Theory and Policy Perspectives, Routledge, London.

Mayer, Colin ve Meadowcroft, Shirley (1986), "Selling Pulplic Assets: Techniques and Financial Implications", Privatisation and Regulation –The UK Experience-, Clarendon Press, Oxford, United Kingdom.

Parker, David (1998), "Privatisation in the European Union: an Overview", ed. D. Parker içinde Privatisation in the European Union Theory and Policy Perspectives, Routledge, London.

Tan, Turgut, (1992). "KiT'lerin Özelleştirilmesi ve Sorunları", Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1.

Özmen, Selahattin (1967). Türkiye'de ve Dünya'da İktisadi Devlet Teşekkülleri, Sevinç Matbaası, Ankara.

T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu. 1995 KIT Genel.

www.oib.gov.tr, Türkiye'de Özellestirme, (20-06-2009)

www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1985-2003_gerceklesenler.htm (22-06-2009)

Yaşar, Süleyman (1997), Özelleştirme, Creative Yayıncılık, İstanbul.

MARKETING AND FINANCE RELATIONSHIP
REGARDING IMPORTANCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND A SYSTEM OF REPATRIATION

Prof. Dr. A. Kazım KİRTİŞ
kkirtis@comu.edu.tr
Arş. Gör. Filiz KARAHAN
filizkarahan@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Abstract
Nowadays, in terms of both national and international marketing, firms should not only focus on profit but also pay attention to social issues due to the fact that their consumers give great importance to the social matters. Moreover, financial plans supporting marketing activities of the firms are also strictly required to be relevant with consumer satisfaction about this social responsibility tendency. In this context, firms are not expected to ignore the role of social entrepreneurship among all their marketing activities. Furthermore, repatriating of the capital or funds by selling goods has crucial importance for the marketer. This study is emphasizing the relationship between especially international marketing and finance structures of the firms while examining the importance of social entrepreneurship as well as presenting an ideal repatriation system concerning both marketing activities and financal sources.
Keywords: *Marketing-Finance Relationship, Repatriation, Social Entrepreneurship*

Introduction

Recently, most of the companies preferred to become more global in order to enjoy of competetive advantage. As firms successfully get a big share of their domestic markets, they generally move more eagerly into foreign markets (Kotler, Armstrong, 1999: 598). However, in the contex of international marketing, financing should be understood in its broadest sense (Jeannet and Hennesey, 1988: 554). Because of time lags, shipping costs, tariffs, taxes, exchange restrictions, fluctuating monetary problems, duties, higher start-up costs, inventory cost, market penetration costs, increased financial needs for trade and channel credit, froeign operations typically require higher levels of working capital than domectic activities (Cateora, 1993: 605). As Warren (1995: 197) pointed out that financial environment of business offers great many financial resource opportunities to sustain firms' creative marketing strategies and today's financial environment support firms's core business strategy that means marketing strategy in order the firm to perform its marketing plan efficiently.

On the other hand, firms should not only satisfy the needs of consumers but also provide for society's welfare and they are responsible to this society for their activities (Berkowitz, et al. 1997: 110). In other words, marketing managers consider both the long-range best interest of the company and the company's relationship to the society regarding its operations (Lamb at al, 1996: 739). For this reason, companies have become more conscious of their organizations about society's well-being and act like a social entrepreneur who seeks opportunities and innovations for a better society.

In addition, other basic issue is repatriation of investment to the firm through selling goods. In this study, it is also emphasized that how important the repatriation of investment for the firm and how the firm avoids operating risks while getting maximum profit through its profit centres.

Marketing, Financial and Organizational Environment

Difficulty in finding financial resources obviously constrains a firm to perform its international marketing activities. In the world, some of the international traders can think that they are not concerned with the multinational and multigovernmental financing (Kirtiş, 1995: 127). Later on they understand that they may not apply for a finance but their customer in international marketing area, often supplies funds from a multigovernmental investment company or from another private sources as well as governmental sources.

Every marketer should be aware of the financial objectives of his firm and they must understand importance of finance in the competitive world market (Machlup, 1965 : 52). International marketing, after getting profit and financial support, can result with firms expansion plan and consequently country's development. Finance for a marketer is a weapon and it should be used in appropriate time, supplied enough, paid back in time invested productive areas etc.

Marketing, Money and Its Functions

In the competitive world market small exporters consequently can feel more dificcult to gain a market share. Moreover, successful and greater companies can effort a pay more to deal with existing competitors and supply more consumer credit, channel credit, working credit even if in countries where high inflation rates exist. Money is a vital function in marketing operations and amount of money varys with magnitude of

operations (Conolly, 1973: 87). For instance licensing, joint-venture, franchising and assembly operations need different financial support to penetrate in international market, a firm need to make a capital investment, overhead investment and in the same time firm has to pay inventories, channel expeditors, suppliers, manpower.

Marketing and Financial Planning

There is no one and best financial plan in international marketing. International marketers must prepare their financial planning accoridng to the best and concerning country's specifications, social state, economic activities, politic factors and legal environment (Bhagwait, 1972: 77). Marketer and their professional personel can estimate result by successfully searching current information, choosing best alternative in present situation, having use of their and others experience, designing a correct policy and performing a perfect plan. All these mentioned factors and many other factors may effect decision of marketer's financial planning.

International companies target is to derive their activities at the lovest possible cost, lessen the risk of investment, gaining competitive market race and having no loss from foreign currency exchanges.

Many environmental factors mentioned before, therefore, it is best to discuss differences of finance planning. For example, in practice many foreign governments offers advantages to foreign companies like tax discounts, medium and long termed loans to place necessary production and technology in their country. In contrast, nations may prohibit foreign companies' establishments in their country.

Marketing, Alternative Profit Levels and Multinational Firms

As usual, international marketing devisions; almost in any case unpredictable and complex this vital investment decisions should be made by professional managers in case of not having unexpected risk or lessen existing risk (Alpar, 1977: 55). A multinational firm can have various profit centres with different profit levels. All they have to do; place their activities at place where cost is low, activities has a long life and profit is high.

Multinational firms' managers have to make a profit planning according to the opportunities they have, marketers decision effects directly having best profit opportunities of the firm which has several subsidiaries and consequently chance of investigation in different locations.

On the other hand, many developed and underdeveloped countries have similar improvements but it is obvious that developed countries deal and agree between themselves more than the developing countries, moreover from developed countries to other countries a flow of finance, material, goods and services slower and prohibited by laws, tariffs customs duties, taxes, quotas, etc. (Keegan, 1969 :50). In many instance, membership to many international institutions is a must for starting international relationship. Many developed countries have a protection aims in having internally activities, banks, associations. But multinational activities may take opportunities more available for developing countries.

Managers' right decisions on financial situations can cause more profit, improve marketing channel and sell more with customer credit opportunities.

Money market recently changed its policies and countries like Japan could borrow from international money markets as a developing country. Japan earned greater profits and lowered his money costs and joined the world market especially in electornics and vehicle production. Earning money permitted Japanese traders to get an advantage in the competitive world market.

International Marketing, Time and Transport Costs

The financial payments of international activities differ from the domestic market activities. International marketer must invest more than domestic marketer for sources, production, transportation, cahnnel financing and consumer credit. On the other hand, risks encountered in international trade also greater than domestic market.

International traders have to wait for payments long time because of distance and transportation problems. Delivery of goods from one country to another may take a long period, consequently payment takes more time and delays becomes longer with documents formalities, tax and custom formalities.

Marketing, Production Investment in Abroad

Companies expected a convenient return form their investments to survive. Some of the investments can be characterized as a non-returnable cost. In spide of the all these difficulties, a successful marketing manager has got to find a way to get its best possible profit.

International activities never inexpensive to start and continue in especially competitive markets. International firms or multinational firms may decide to produce in abroad. Capital which they need for investment, usually spend on agencies, branches, stores, wearhouses, men power, sales men, etc. Investment starts from project stage and continuous wih sale and service (Karafakioğlu, 1990: 80). International firms invest on building, manpower, machine, promotion, advertising, channel distribution, inventories, working capital, customer credits, market entry strategies, etc.

Investments importance should never be minimized, because they cost a lot, their risk unpredictable but their return can cause firms' and consequently countries development.

Marketing and Financial Risks

Companies must forecast future changes and their impact on their trades. A well informed manager can be able to choose best foreign market strategy for the firms' future development chances. Financial requirements of international marketing must include a compensation for future risks (Cemalcılar, 1965: 37).

Economic, politic, legal, cultural, financial and many other factors should be taken into consideration before any investment, pertnership, sales or any kind of relationship in international marketing activities (Kurtuluş, 1975: 43). For example, controllable and uncontrollable factors can increase risk of international trade.

Some of the financial risk reasons can be listed as below:

1. Exchange rate changes,
2. Politic changes
3. Inflation
4. Economic changes
5. Regulation changes,
6. Disputes or disagreements
7. Nonconvertibility
8. Devaluation and revalution

In international transactions, larger value of changes maximize differences in currency rates and interests. Consequently unstable currencies cost more in hedging operations. Marketing managers can avoid risks by some additional measures. For example marketer may only export goods and services to an attractive market where high inflation rates exists and currency shows a decline. In contrast the company may increase risks by high cost investments on the other hand financial managers can avoid risks by hedging. Hedging means; buying and selling currencies to be placed back at an fixed exchange rate, at the defined time.

Revaluation is overvaluation of currency in comparison to other currencies. Capital hedging will effect of devaluation and risks can be avoided by well-informed businessman. Devaluation and/or revaluation effects value of currencies directly or indirectly. But devaluation is under valuation of a currency and means to pay more for some currencies exchange (Craig, 1965: 5).

Multinational companies are often forced to find intermediaries to help them exchange blocked exchanges or help them perform barter trade to get money form a country with nonconvertible currencies (Cuntif, 1994: 124). For example USSR and China prefers barter trade. Barter trade can reduce the risk of exchange. There are agencies which reduce the risk by providing insurances.

Marketing, Insurance Agencies for Reducing Risk

International and domestic risk have many similarities. All kind of risk can be reduced or avoided by an effective risk policy. International trade risk differs from domestic trade risk in some cases such as Exchange rate changes risk, politic changes risk, regulation changes risk, nonconvertibility risks, dispute risk, etc.

At the international trade, most developed countries have credit insurances and over many underdeveloped countries started to protect their international traders with international credit insurance. Institution of Foreign Credit Insurance Association (FCIA) provides insurance against specific risks for American firms. Especially under the agency for International Development (AID) program US firms protected with foeign Ccredit Insurance Association (Cateora, 1988: 527). Companies used to face with losing market share or even risk of loosing business at their sperations without international credit insurance.

Liability and assets can be an effecting factor of avoiding risks. A firm should minimize its liabilities and maximize its assets if their currency is going to be weak because the firm will pay less than original loan plus interest (Fortune, 1985: 32/33). That's why a firm maximizes its liabiities and minimizes its assets if their currency is going to be strong.

Briefly, international marketer can encounter many type of risks. Some of the risks can be avoided and minimized by some measures such as investment to unstable economies can replaced with exports hedging, international credit insurances, adjusting liability and assets can avoid risks as we mentioned before in the research. But some of the risks are uninsurable and costly such as financial adjustments when delivered goods unaccepted or companies can not get paid until the customers accept goods. Many casualty, marine and property insurance companies which cooperate with Export Import Bank in providing political and commercial risks to their international traders.

Marketing Repetriation

(A System of Requirements for Surviving Commercially)

Marketer should repetriate the capital or the funds by selling goods. It is obvious that if a marketer sells the goods without any returns soon he would not be able to replace his goods for sale (Uraz, 1971: 112). On the other hand, international marketer can choose best investment alternatives to reinvest on repatriating goods in a country where high profit opportunities exist. Multinational marketers have a chance of getting profit from their operations in different locations. Profit can be reinvested in their another producing center. In profit obtained center, in a strong money market (litigation or asset) or in another profitable market. Multinational firms can place their activities more easily with planned repatriation. Some multinationals do not payout profits to be used for extending their foreign investment. Some can transfer their profits to their another operating center to avoid exchange risks.

Marketing and Repatriation System (Kirtis, 1993: 12)

For a Firm with its, Own and Foreign Financial Sources-First Period. Firms own and foreign assets + (Working Capital + overhead expenses etc.) Total Investment

Second Period and First Alternative: Previous state + repatriate of all changes

Third Period and Second Alternative: Previous state + repatriate of all changes + profit

Fourth Period and third Alternative: Previous state + repatriate of all changes + loss

First period can include investment expenses of land, building, rent or leasing, machine, technology, patent, trade name, office equipment, furniture, vehicle, personnal, advertising, working capital, raw material, travel, etc.

Second Period: Firm survives and may find new sources for investments

Third Period: Firm can survive and reinvest

Fourth Period: Firm may survive or invest with new sources or otherwise there can be loss of business partly or wholely.

Marketing, Capacity, Carefully Guaranted Credit and Sufficent Reserve

"The Gulf between today's purchases and tomorrow's income must be bridged. As the combination importer, exporter, wholesales, banker and retailer can not bridge it unassited, the seller finds it necessary to do so if he is interested in building up trade". "When credit is carefully guaranteed, it is felt that losses will be small and today they may be really assumed by the exporter".

"If a sufficient reserve can be built up before a staggering coss is sustained, the plan may be qiute satisfactory" (Kramer, 1964: 53).

Marketing and Credit Terms

Many foreign traders are not able to manage their present activities without financial supports.

Firms offered better credit terms for becoming more succesfull in international marketing and they put some other traders in a real disadvantageous positions.

International competitive market credit terms are getting more and more importance and customers and other concerning distributors foreign the manufacturers for more longer credit terms. Longer credit terms become as important as the price of items in recent dealings (Terpstra, 1972: 132)

In stable economies, interest rates are quite low and provide enormous profits but inunstable countries interest rates are big and financial manager should take right measures for a profit. Most of the traders excepted that in recent years succesful competitors offers better credit opportunities to middleman and moreover companies started to offer consumer credits for a better selling. In intelligent and experience finance manager's credit policies must provide enough flexibility to unknown changes such as political changes, exchange change rates, inflation rates, etc.

Marketing and A Different Perspective of Credit (Kramer, 1955 :32)

The aim of the bank is to promote the exportation of United States products. The bank made loans to Amerikan exporters first, onfull resource basis and later on for some cases without resource basis. One of the multigovernmental financial Agency is the Export Import Bank of Washington, DC in the world. The period of loans was shoretr but later extended. The bank also extended its operations to cover what was called "exporter credit lines" under which the bank guaranted to cover 60 percent of the invoice value of sale of Amerikan products. Exporter's guaranted 75 percent against the risk by the bank more over their own private bank backed by the bank to he risk. Fee for all these precious services were only consist of "servise fee".

On the other hand, there were many other banks and associations established for supporting exporters such as the Foreign Credit Insurance Association (FCIA). The Inter Amerikan Development Bank to provide a financing facility, perform technical asistance and achieve balanced economic growth. Sources of this establishments and their collection will be mentioned later on.

Marketing and Financial Sources

Especially, some countries can place a hard credit transferring policy internationally. Laws can require at least a partnership therefore companies may be forced to help domestic firms to get financial support (Cateora, 1971 :815).

International marketer obtains his working capital from international activites. Private sources national govermental sources and international governmental sources. In recent years the improvement of foreign sources has been improved companies which can easliy finance their existing international operations need to apply foreign sources to receive best alternatives in their markets.

Marketing and Private Financial Sources

Many banking institutions also help the international traders. Payments and funds transfers one easier and faster by correspondent banking systems. Multinational companies prefer such banks for easy transfer and guaranteed loang through the correspondent system.

International companies are able to invest their funds when funds are not available in one of the country where the have subsidiaries, branches or agencies.

Morever there are overseas development banks, Edge Act Banks, Equity holders, Commercial banks help firms as a financial source.

In international business, companies often join in joint ventures to provide greater capital and to share the risk. Sometimes, even companies from different countries join their forces to operate in one chosen country. For example, The Royal Duch shell, Socony Mobil joined their forces with different countries companies.

Marketing and Equity Holders

Some of the countries such as the United States, Japan have many stock markets. There are many countries using public equity sources for financial support but it's not world wide yet. Most important private financing is the local partners who supply equity financing. Debt financing is become a major financial source. Especially it is called Eurobond supplies millions of dollars to Amerikan firms for investment in foreign countries. Eurobond is a kind of bond of debenture which is produced and sold in Europe. Investment can guararantee a fixer rate of return and has a arranged payment date.

Marketing and Edge Banks

Most Edge Banks are subsidiaries of USA banks. Edge Act corporation deals with two kind of international operations. One of them supplies investment financing and second provides long and medium term financing with partners in international activities.

Edge Act Banks are permitted to open offices in different states of United State contraversely to commercial Banks which are not permitted to open offices and not allowed to offer more broader service and financing.

Marketing and Investment Companies and Trusts

Almost most of the nations have a member of investment companies to perform sharing business investments both in national boundaries and abroad. For example International Basic Economy Corporation (IBEC) is a family investment. And a cooperative national investment group named ADELA in USA. ADELA's aim is to perform economic development and get more profit. Lastly Pivate Investment Company For Asia (PICA) Provides equity financing and long term loans and sponsored by Amerikan, Japanese, European investors.

Marketing and Commercial Finance and Factoring Companies

There are many important companies operating in developed industrial countries and they service without depending on commercial bank system. For example, instalment contracts companies, factor receivable companies and security providing companies. In Europe there are many companies and their branches operating in various centers such as Commercial Credit Company (CCC) and Beneficial Finance Company (BFC).

Marketing and Overseas Development Banks

Commercial banks usually provide funds in national boundaries and secure their funds from foreign enterprises. Overseas development banks provide funds for international operations. Examples of overseas Development Banks are Industrial Development Bank (IDB) in Istanbul, Industrial Credit and Investment Credit of Bombay, India.

Marketing and Non Institutional Lenders

Large capital holding individuals or a family can finance some operations without institutionalizing their capital. There are many international marketers can often supply the sources with a private partnership in the world.

Marketing and Commercial Banks

Commercial banks usually make loans by having outstanding letters of credit or by discounting export bills of exchange and time drafts.

Domestic and Foreign commercial banks have joined in providing financial funds for international traders.

Marketing and Government Sources

On the other hand, some of them aims industrial developments for a wide range of business activites and centres.

Most of the public sources provides funds for international business to perform industrial development.

Marketing and International Governmental Sources

Agencies mentioned below provide funds for private business activities.

International Bank for Reconstruction or Development (The World Bank), (IBRD): A private firm can borrow money from The World Bank when the firm's government guarantees the project. The bank provides funds for development of transportation, communication, agriculture and private project. Firms should be member of International Monetary Fund for gaining The World Bank membership (Kramer, 1964 :78).

The bank aims are to the reconstruction and development of the member countries by providing investment funds for product life purposes, realize international trade improvement, raise standards of living, make loans when private capital is not possible and promote private foreign investment by guarantess.

International Financial Cooperation (IFC) : The Cooperation provides funds for business investments to realize international economic developments. Members of IBRD are eligible to become member of IFC. IFC acts as a investing partner up to 50 percent.

This bank plays an important role by promoting the growth of the private sector of their economies.

International Development Associations (IDA): IDA provides both public and private loans to countries which are member of the IBRD. But the primary aim of IDA is to supply source for member countries' capital develpment. The credits of IDA can be paid back in long terms such as go years with free of interest in some cases.

Inter Amerikan Development Bank (IADB) : IADB provides funds to only members of the organisation in Amerikan states. And IABD makes both public and private loans for capital development and engineering projects.

The European Investment Bank (EIB) : EIB provides funds which is especially for long terms to private sources when requested credit is not duailible.

The Organisation of Petroleum Exporting Countires (OPEC) : It has organized a development bank for fund oil exploration and energy development projects.

Marketing and National Government Funds

Almost every country established its own national organisation to realize national development. For example The Hacional Financiera of Mexica in Mexica, Caisse Nationale Des Marches De l'Etat in Belgium, Export Import Bank and The Inter Amerikan Social Progress Trust Fund in USA.

Marketing and State and Local Funds

Many developed countries have low cost of credit opportunities therefore they are in a good position of financing their investments (Karluk, 1981: 84) Morever their the areatesrecipients of, forign assistance provided mostly for European Countries and secondly for others.

Funds for government and private borrowers provided from municipalities and local states in many countries.

Briefly national and international public (government) agencies supply funds directly and indirectly for international marketing operations.

Marketing, Principal and Miscellaneous Types of International Commercial Payments

International commercial payment terms can be classified into, cash, open account, bills of exchange (drafts), letters of credit, bonds, barter transactions, loans, consignment (Karafakioğlu, 1990: 68)

Marketing and Cash

The cash which is a method of payment, is used rarely in international marketing. Cahs payment can be fulfilled by international money order or marketers can use check. Greater volume of funds is remitted through banks in international trade. If a convertible money transferred between countries, foreign country's currency is usually reduced and host country's currency is increased by home country's banks. Cash payments can be performed with the order, with shipment, at the time of export to the appointed place and against the manufacturing certificates. Cash payments are in favour of exporters and in opposition to importers because time lag until the shipment, he is out funds sometimes for a long time before he receives the goods. Importer uses his working capital for exports and loses interest. Importer can face with more serious problems at check payments because availability of cash, honesty at business and promptness are all becomes vital factors in international operations.

International Marketing Advantages (And Disadvantages) of Cash Payment

1. In doubtful dealings especially in unknown and risky agreements cash payment provides a guarantee at payments.
2. In a country where political and economic stabilization changes exist unsteady cash payment supplies a guarantee to exporter.
3. Cash payment provides an advantage to the exporters who is financially weak.

4. Cash payments also provides an advantage to the exporter by having great amount of discounts.
5. Cash payments attracts the producer in opposition to credit asking customer.
6. In some countries firm's where exchange restrictions exist can be forced to demand cash in their operations.

A formerly performed partial cash payment can be a nonrefundable deposit for the disagreement of a complicated industrial manufactured goods.

Marketing and Open Account

Open account is nearly opposite of cash payment. Because with an open account agreement goods delievered to importer without any payment. Payment is made a few days or sometimes a number of days often delivery of goods. But this kind of payment occurs between manufacturers and their abroad branchers. Ownership or payment dowments aren't obligatory in open account method. Therefore exporter has a lack of security and an exchange risk. Uncertainty of invoice causes exchange loses for exporters. But on the other hand, large credit using firms in stable economies can use open account method easily. Because at the open account sales banking service commision or fee payment problems don't exist.

Marketing and Bills of Exchange (Drafts)

Bills of Exchange is the most common method of payment in international operations. The seller assumes all the risks until all payment made. Exporter of the goods draws bills of Exchange or drafts on the buyers to agree for payment especially at a future time. Usually, after receiving drafts exporters bank forwards the draft and other documents at a correspondend bank in the buyer's country. After acceptance of draft buyer receives bill of lading and then he can demand the goods from carrier.

By this method of payment parties obtain two advantages:

1. Payment obligation is definite
2. Obligation can transferable
3. Exporter can discount an accepted draft
4. Correspondent banks deals with dishonared drafts not the exporters.

There are three parties exist in all drafts:

1. The drawer exporter (seller)
2. The payee exporter or exporter's correspondent bank
3. The drawee importer (buyer)

A draft on its own called a clean draft and other colleteral documents called a documentary draft. Generally there are three kinds of drafts used in international tade:

1. Sight draft
2. Arrival draft
3. Date draft

A sight draft provides a stipulation of acceptance and payment with draft's sight or presentation. An arrival draft provides a stipulation of acceptance and payment upon good's arrival. Date drafts provides a stipulation of acceptance and payment at a specified date. Sight and arrival drafts time usually written from 30 to 120 days as a credit for a foreign buyer.

Marketing, Social Responsibility and Social Entrepreneurship

Firms determine the needs, wants and interests of the target markets then prepare marketing strategies and afterthat they seek for the financial sources to carry out the process. While they are fulfilling their operations, they deliver the superior value to customers in a way that maintains or improves the consumers' welfare because *they feel that they should more than simply earn a profit* (Lamb et al, 1996: 740). Companies have become more concerned with especially environment, health, education and nutrition-related issues and also cultural and social development of the society.

Moreover, marketing decision-makers should behave like a social entrepreneur with innovative solutions for the society's most crucial problems. Namely, companies' marketing strategies present also user and environment-friendly, ethical, healthy goods and services. In other words, companies should seek to develop new systems, invent new approaches, create solutions to change society for the better. The new global order requires the firms to act in this manner.

Conclusion

Recently, importance of financial institutions and funds has been increased because of the fact that these financial aids or credits support firms' core marketing strategies in especially international area. Finding financial resources has become inevitable to perform international activities anymore. Firms should carefully analyze all the financial funds alternatives among national and multinational organisations as well as governmental and non governmental ones if they want to enter foreign markets. Besides, they should repatriate the capital or the founds by selling goods while searching maximum profit alternatives and avoiding all financial risks like exchange risks. On the other hand, they should take into account the social issues during their activities and also get the social responsibility of their organizations to the society.

Bibliography

Alpar, Cem (1977). Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, A.İ.T.İ.A Yayını, (106), Ankara

Bergowitz, Eric N., Kerin Roger A, Hartley Steven W, Rudelius William (1997). Marketing, McGraw Hill Co. 4th Ed. USA

Bhagwati, J. (1972). International Trade, Penfuin Boks Ltd. Middlesex, England

Cateora, Philip R. (1988). Marketing in the International Environment, USA

Cateora, Philip R. (1993). International Marketing, Richard D. Irwin Inc. ,USA

Cemalcılar, İlhan (1965). İşletme Bütçeleri, E.İ.Tİ.İ.A. Yayını, (24), Garan Matbaası Kol. Şti, İstanbul

Conolly, M.B. (1973). International Trade and Money, g. Allenand U. Ltd., London

Craig, Handerson (1965). "The Treatment of Risk in Capital Investment Projects", *European Business*, January

Cuntif, Edward W. (1994). "Funds Blocked by Exchange Controls Plague Big Companies" *The Street Journal*, December

Jeannet, Jean-Pierre and Hennesey, Hubert D. (1988). International Marketing Management, Houghtan Muffin Group

Karafakioğlu, Mehmet (1990). Uluslararası Pazarlama Yönetimi Teori Uygulama ve Örnekler, İşletme Fakültesi Yayınları, (224), İstanbul

Karluk, Rıdvan (1981). Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, E.İ.T.İ.A. Yayınları, 237 / 158, Eskişehir

Keegan,Waren J. (1969). "Multinational Product Planning, Strategic Alternatives", *Journal of Marketing,* 33 (1), 58-63

Keegan, Warren J. (1995). Global Marketing Management, 5th Edition, Prentice Hall Int Inc., USA

Kirtiş, A. Kazım (1993). "Scientific Study of International Marketing and Analysing Difficulties of Foreign Trade Trade in Malatya", Araştırma

Kirtiş, A. Kazım (1995). International Marketing, Evin Yayınları, Uluslararası Pazarlama Serisi, Seri No:002, Malatya

Kotler, Philip and Armstrong, Gary (1999). International Marketing, Prentice Hall Int. Inc. 8th Edition, USA

Kramer, Rolan L. (1955). Opt. Cilt in IBRD Articles of Agreement of the Trade Int. Fin. Corporation and Explanatory Memorandum

Kramer Roland L. (1964). International Markets, Southern Western Publishing G. USA

Kurtuluş, Kemal (1975). Pazarlama Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yay., (54) İstanbul

Lamb, Charles Jr., Hair, Joseph F. Jr. and McDaniel, Carl (1996). Marketing, South-Western College Publishing, 3th Edition, USA

Machlup, F. (1965). Adjustment, Compensatory Correction and Financing of Impalances in International Payments,

(1985). "Watching Form Abroad With Mixed Emations", *Fortune,*

Terpstra, Vern (1972). International Markets, Holt Rinehart and Winston Inc., New York

Uraz, Çevik (1971). "İşletme Yönetim Aracı Olarak Pazarlama Maliyet Analizleri ve Uygulama Örneği", A.İ.T.İ.A. Yayınları, (50), Sevinç Matbaası, Ankara

KAMU EKONOMİSİ POLİTİKALARININ OLUŞUMUNDA BASKI GRUPLARININ ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN GÖRÜNÜMÜ

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ARMAĞAN
Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Posta Adresi: rarmagan@iibf.sdu.edu.tr
Öğr. Gör. Muhammet ŞAHİN
Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Posta Adresi: muhammet_sahin78@yahoo.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, kamu ekonomik kararlarının oluşumunda baskı gruplarının oynadığı rolü ele alarak, Türkiye'deki durumu incelemektir. Çalışmanın kapsamını, kamu ekonomisinin harcama ve gelir politikaları oluşturmaktadır. Yöntem olarak önce konuyla ilgili literatüre yer verilecek, ardından da Türkiye'nin görünümü ele alınacaktır. Piyasa ekonomilerinde, baskı grupları kamu ekonomisi otoritelerince alınan iktisadi ve mali kararlarda etkin olabilmektedirler. Kamu mal ve hizmetlerinin arzını siyasal bir süreç olan yasama faaliyeti belirlediğinden, yasama gücünü elinde tutan partiye yakın olan baskı grupları bu süreci lehlerine kullanabilmektedirler. Yapılan çalışmalar sonucunda piyasa ekonomisi modelini benimsemiş olan Türkiye'de de baskı gruplarının kamu ekonomisi politikalarında etkin olabildikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Baskı Grupları, Kamu Ekonomisi, Nepotizm, Rant Kollama, Siyasal Mübadele.*

THE ROLE OF INTEREST GROUPS IN THE FORMATION OF PUBLIC ECONOMY POLICIES AND THE VIEW OF TURKEY

Abstract

The aim of this study is to deal with the role of interest groups in the formation of public economy policies, and investigate the situation in Turkey. The scope of this study is consisted of the policies of expenditures and revenues of public economy. Methodologically, the literature will be introduced first, and then the view of Turkey will be evaluated. The interest groups can sometimes be dominant in the economic and fiscal decisions made by the public economy authorities in market economies. As the supply of goods and services is regulated by a political legislative process, the interest groups supporting the party which holds power can manipulate this process. Investigating some studies regarding this subject matter, it has been realized that the interest groups can be prevalent in the public economy policies even in Turkey which adopted the market economy model.

Keywords: *Interest Groups, Public Economy, Nepotism, Rent Seeking, Catallaxy*

Giriş

Baskı veya çıkar grupları; devlet ve piyasadan farklı olarak 'üçüncü sektörü' oluşturan sivil toplum kuruluşları, demokratik kitle örgütleri türünden oluşumlar olarak çağımızın çoğulcu, katılımcı, parlamenter demokrasilerinin gelişiminde öncü konumunda bulunmakta ve merkezi otoritenin baskıcı yönüyle piyasanın pür faydacı boyutu arasında demokrasi adına adeta bir denge unsuru olarak görev üstlenmektedirler. Bu oluşumlar insanlık tarihi boyunca ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal kuralların şekillenmesinde önemli bir rol oynamışlar, özellikle hukuk kuralları başta olmak üzere birçok toplumsal normlar ve standartlar ile bireylerin kendi aralarındaki ekonomik ve mali nitelikli sorunları çözmek amacıyla geliştirilmişlerdir. Bireylerin ekonomik kararlarında faydacı bir tutum takınacakları ve her koşul altında mutlak surette faydalarını maksimize etmeye çalışacakları yönündeki yaklaşımlar, iktisadi literatüre 'homo economicus' kavramını kazandırmıştır.

Zaman içinde bireyler yalnız başına ulaşamadığı amaçları gerçekleştirmek için birlikte hareket etmenin anlamlı olacağı düşüncesini benimsemişlerdir. Böylece hem demokratik yaşam hem de faydacı tutumların ekonomik analizler bakımından bir arada ele alınmasını sağlayan ilk sivil toplum ve baskı grubu türleri ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı; ekonomi ile sivil toplum kuruluşları veya baskı grupları arasındaki etkileşimin ele alındığı araştırma ve incelemelerin dünya genelinde ortaya koyduğu tablonun,

ülkemizde ne ölçüde geçerli olabileceğinin sorgulanmasıdır. Çalışmada, Türkiye'deki siyasal karar alma süreci ile piyasa aktörleri arasındaki 'politik mübadele' sürecinin etkileri ve sonuçlarının, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Kuramı ile ilgili çalışmalardan da yararlanılarak, değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Baskı Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramsal Bir Çerçeve

Sosyal bir varlık olan insan, günlük yaşamının önemli bir kısmında grup halinde hareket etmektedir. Grup, en yalın şekliyle 'insan topluluğu' olarak ifade edilebilir. Ancak her insan topluluğu grup değildir. Bir insan topluluğunun grup sayılabilmesi için, topluluğu oluşturan insanların ortak bir amaca yönelmiş olmaları ve etkileşim halinde bulunmaları gereklidir. Grubun temelini grup içinde statik olmayan değişime tabi ilişkiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla aralarında etkileşim bulunmayan insan toplulukları grup sayılamamaktadırlar (Gönüllü, 2001: 191-201).

İnsan grupları içerisinde önemli bir yere sahip olan baskı(çıkar) grupları, sahip oldukları bazı özellikler bakımından diğer gruplardan ayrılırlar. Bu özelliklerinden hareketle baskı(çıkar) gruplarını; "maddi ve/veya manevi çıkarları etrafında bütünleşmiş, uzmanlığa dayalı olarak örgütlenmiş ve ortak çıkarları doğrultusunda siyasal yönetimlerden talepte bulunan toplumsal gruplar" olarak tanımlamak mümkündür (Aktan, Ay ve Çoban, 2007: 201-230).

Baskı grupları bir 'Organizasyon' olarak üyelerinin çıkarlarını korumak ve artırmak için çalışmaktadırlar. Örneğin; bir işçi sendikası için arzulanan şey üyelerinin yüksek ücretlere ve iyi çalışma koşullarına sahip olması iken, bir kartel oluşumunda yüksek fiyat düzeyleri ve bir hisse senedi ortaklığında da yüksek kar payları, organizasyonun temel önceliği olmaktadır. Bu tür organizasyonların üyeleri örgütlü ve kolektif bir şekilde hareket ederek güçlerini birleştirmekte ve hedeflerine ulaşma şanslarını artırmaktadırlar (Olson, 1971: 5-9).

Kuruluş amaçları bakımından baskı ve/veya çıkar grupları; kültürel amaçlı ve ekonomik amaçlı baskı grupları olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ekonomik amaçlı çıkar gruplarının temel hedefi, maddi çıkar elde etmek ya da olası maddi kayıpları önlemektir. Bu tür baskı gruplarının en bilinenleri özel şirketler, işveren örgütleri, işçi sendikaları, esnaf ve sanatkar odaları, ticaret borsaları ve ulusal ve/ veya uluslararası finansal kuruluşlardır. Bu oluşumlar, toplumun belirli bir kesiminin çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan örgütlerdir. Ekonomik amaçlı baskı grupları, ekonomik kararları alan siyasal otorite kadar, toplumdaki diğer baskı gruplarıyla da sürekli bir mücadele içindedirler. Öyle ki, bir baskı grubunun toplumsal refahtan alacağı payın artması, diğer baskı grupların payının azalması anlamına gelebilmektedir (Topcu, 2006: 39-40).

"Baskı grupları", "çıkar grupları", "sivil toplum kuruluşları (STK)", "demokratik kitle örgütleri (DKÖ)" ifadeleri kamuoyunda zaman zaman birbirlerini ikame edebilecek bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu tür oluşumların özdeş gibi görülmelerinin başlıca nedeni; örgütlü bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu organizasyonlar; toplumsal sorunların belirlenmesi, kamuoyu oluşturulması, sorunların tartışmaya açılması ve siyaset üzerinde baskı kurmak suretiyle sorunların çözüme kavuşturulması gibi konularda etkili olabilmektedirler (Karabıçak, 2008: 167-186). Bu kuruluşların grev, protesto mitingi, lobicilik gibi demokratik yolları kullanarak etkili olabilmeleri onlara adeta bir baskı grubu özelliği kazandırmaktadır (Abay, 2004: 271-281).

Sivil toplum örgütlerini baskı gruplarından ayırt edebilmek için bu kuruluşların kar amacı gütmeme özelliğini vurgulamak gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmeden, yani kendileri veya üyelerinin çıkarlarını gözetmeksizin, ekonomik ilişki ve/veya organizasyonların oluşumunda bir takım işlevleri üstlenebilmekte ve ekonomik birimler tarafından alınan kararları daha makul ve inandırıcı bir hale getirerek, kabul edilebilir kılmaktadırlar (Özer, 2008: 86-97). Böylece baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları siyasal yönetimler üzerinde etkin olabilme özellikleriyle birbirleriyle benzeşmekte fakat bununla birlikte sivil toplum kuruluşları, kar amacı gütmeme özelliğiyle baskı gruplarından ayrılmaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmedikleri için bireylerin hükümetlerle veya piyasa oyuncularıyla olan ilişkilerinin düzenlenmesinde olumlu bir rol üstlenebilirler. Ancak bunun olabilmesi için söz konusu bu kuruluşlar arasındaki işbirliği ve eşgüdüm büyük önem taşımaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının siyasal yönetimler üzerindeki etkisi, bir arada hareket edebilme yetenekleriyle doğru orantılıdır. Bundan dolayı da sivil toplum örgütleri, hak ve özgürlükler temelinde birleşebilmeli ve ortak bir şekilde hareket edebilmelidirler. Değişik alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek geniş kapsamlı bir STK dayanışması yaratmaları, hükümetleri daha aktif olmaya zorlayabilecektir (Ustakara, 2008: 47-49).

Sivil toplum örgütlerinin toplumsal yaşam içindeki önemi anlayabilmek için bu kuruluşların geçirdiği tarihsel dönüşüme bakmak gerekir. Söz konusu bu tarihsel süreç ise Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Devlet ve Sivil Toplum İlişkilerinde Tarihsel Süreç

Zaman Dilimi	***Devletin Rolü***	***Sivil Toplumun Rolü***	***İşbirliği Modeli***
19. Yüzyıl	Düzenin koruyucusu olmak	Kendi kendine örgütlenerek, sosyal sorunların çözümünde görev almak	Yetki ikamesi(yerini almak)
20. Yüzyıl	Sosyal varlığın düzenleyicisi ve üreticisi olmak	Hizmetlerin tamamlayıcısı olmak	Hiyerarşik, devletçi paternalizm
20. Yüzyılın Sonu ve 21. Yüzyıl	Toplumsal dengenin koruyucusu olmak	Sivil topluma girişin anahtarı olmak	Sivil toplumun yeniden canlandırılması ve piyasa güçlerinin liberalleştirilmesi

Kaynak: Erdoğan Tosun, Gülgün (2005), "Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için Bir Analiz Aracı Olabilir mi?" içinde **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Editör: Lütfi Sunar, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 23-54

Tablo 1'den hem devletin hem de sivil toplum örgütlerinin zaman içindeki rollerinin değişimi görülmektedir.. Buna göre; piyasa ekonomisi koşullarının egemen olduğu 19. yüzyıl boyunca devletin görevi düzenin korunmasından ibaret iken, 20. yüzyıldan itibaren sosyal devlet ilkesinin güç kazanması, devletin görevlerinin de artmasına yol açmıştır. 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlangıcı ise liberal uygulamaların yeniden güç kazandığı bir dönem olmuş ve bu doğrultuda devletin görevleri de koruyuculuk boyutuna indirgenmiştir.

Yine aynı dönemler itibariyle ekonomik düzenin teşkili ile devletin sosyal ve ekonomik yaşamda aldığı görevlerle paralel olarak sivil toplum örgütlerinin hareket alanları genişlemiş veya daralmıştır. Böylece piyasa koşullarının egemen olduğu 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlangıcında sivil toplum örgütleri toplumsal düzen içinde önemli bir yere sahip iken, sosyal refah devletinin güçlendiği 20. yüzyılda ise tamamlayıcı olma konumuna gerilemişlerdir.

Baskı(Çıkar) Gruplarının Yasama ve Yürütme Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi

Baskı(çıkar) gruplarının siyasal yaşamdaki önemini vurgulayan ilk düşünürlerden biri olan Tocqueville; "baskı grupları mutlak egemenliğin paylaşılması ve merkezi iktidarların baskısının azaltılması adına önemli yararlılıklar gösterirler" ifadesiyle demokrasilerde egemenliğin tek bir elde toplanmasına karşı çıkmış ve bireylerin gruplar aracılığıyla siyasal kararlara katılması, alınan kararların gruplar tarafından denetlenmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece, gruplar aracılığıyla siyasal yaşamın bir parçası olan bireyin depolitize olması da önlenmiştir (Dinçkol, 2004a: 149-163).

"Catallaxy" olarak da adlandırılan siyasal mübadelenin önemli bir aktörü durumunda olan baskı(çıkar) grupları, toplumsal ihtiyaçların siyasal otoritelere iletilmesinde öncü bir rol üstlenmektedirler. Bu özellikleriyle baskı grupları; sınırsız ihtiyaçların kabul edilebilir bir düzeye çekilerek, toplumsal alan ile siyasal alan arasında bir bakıma 'indirgeme birimi' gibi çalışarak toplumsal ihtiyaçlardan hangilerine öncelik verilmesi gerektiği konusunda belirleyici bir konuma sahip olmaktadırlar (Dinçkol, 2004b: 61-93).

İnsan ihtiyaçlarının sosyal, politik ve ekonomik yaşama olan yansımaları, yasalar aracılığıyla gerçekleşir. Yasalar, toplumsal sistemi oluşturan çeşitli unsurların etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadırlar. Yürürlüğe konan bir yasa aynı zamanda farklı çıkarlara ve yaklaşımlara sahip olan toplumsal kesimler arasındaki mücadelenin ne şekilde sonuçlandığını da göstermektedir. Yasama organında kabul edilen bir yasa, tüm toplum kesimlerince bağlayıcı bir nitelik taşıdığından çeşitli toplumsal kesimler, çıkarlarına uygun olan yasaların yürürlüğe konması için çaba sarf ederler (Çakın, 2008: 57-73). Bu süreçte hangi toplumsal kesimin çıkarlarına uygun olan yasal normların hayata geçirileceği ise söz konusu bu kesimlerin toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamdaki etkinlik pozisyonu veya güçleri ile yakından ilişkilidir.

Ayrıca baskı(çıkar) grupları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve demokratik kitle örgütleri (DKÖ) türünden oluşumların yürütme organının faaliyetleri üzerinde etkili olabilmekte ve yürürlüğe konulacak olan yasal ve/veya yönetsel normları lehlerine çevirebilmektedirler. İdari birimler, zaman zaman çeşitli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının etkisi altında kalabilmekte ve yönetim sistemi, siyasal sistemin adeta alt bölümü gibi bir görünüm sergileyebilmektedir. Öyle ki; birçok yasama faaliyetinin hazırlık aşamalarının yönetim kademelerince hazırlanması, baskı gruplarının yürütme üzerinde etkinlik gösterme eğilimlerini güçlendirmektedir. Böylece siyasal sistemin içine, devlet kuruluşlarının yanı sıra yasama ve yürütme organları, siyasi partiler, dini kuruluşlar ve baskı grupları da dahil olmaktadırlar (Fedayi, 2007: 45-56).

Parlamenter demokrasinin egemen olduğu, çoğulculuk ve katılımcılık ilkelerinin uygulandığı çağdaş demokrasilerde iktidarların seçimler yoluyla el değiştirmesi sürekli bir iktidar mücadelesine neden olmakta ve bundan dolayı da değişik toplumsal kesimler, çıkarlarına uygun olan tezleri savunan diğer toplumsal kesimlerle müttefik olma arayışına girişmektedirler. Bu egemen olma çabası, ancak demokratik seçim yoluyla mümkün olabildiğinden, uzlaşma kaçınılmaz bir hale gelmekte ve iktidar olma amacını güden parti ya da partiler, diğer baskı gruplarına mümkün olduğunca az taviz vererek, bir tür denge oluşturma çabasına girişmektedirler (Yücekök, 1987: 73-74).

Yürürlüğe konacak olan yasal ve/veya yönetsel normların kendi lehlerine olabilmesi için baskı grupları çeşitli yollara başvururlar. Bu gruplar radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarını kendi propagandaları doğrultusunda yönlendirebildikleri gibi sergi, kokteyl, davet, ziyafet, miting türünden organizasyonlar ile afiş ve broşür gibi basılı unsurlar aracılığıyla da kendi görüşlerini dile getirmeye çalışırlar. Baskı(çıkar) gruplarının tüm bu çabalarının temelde iki hedef kitlesi vardır. Bunlardan ilki halktır ki; baskı grupları, amaçlarına ulaşmak için kamuoyu desteğini sağlamanın önemini bildiklerinden, toplumu ikna etmeye çalışırlar. İkinci hedef ise kanun koyucular ve idari birimler olup, yasal veya yönetsel normların hazırlayıcısı olan bu kesimlerin ikna edilebilmesi için çıkar gruplarının yoğun bir şekilde çaba sarf etmesi gerekmektedir (Abadan, 1959: 233-248).

Siyasal sistemin önemli aktörleri durumunda olan baskı grupları, isteklerinin uygulamaya konması için siyasi ilişkiler içerisinde bulunabilir, iktidara gelmek isteyen siyasi partilerle işbirliği yapabilir ve kendi üyelerini söz konusu bu siyasal partinin üyeleriymiş gibi görebilirler. Güçlü iktidarların olduğu ülkelerde ise yasama gücünü etkilemek güçleştiğinden, baskı gruplarının etkilemeye çalıştığı kesim genelde bürokrasidir. Sivil toplum kuruluşları ve baskı grupları türünden oluşumların siyasal sistemi etkilemeye dönük diğer bir yöntemleri de hukuki süreçten faydalanma ve kanuni mevzuatları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma şeklinde gerçekleşmektedir (Çelik ve Aykanat, 2006: 215-226).

Baskı gruplarının, hükümet ve yasama organı üzerindeki etkisi, zaman zaman siyasal yozlaşmalara yol açabilmektedir. Siyasal yozlaşmanın başlıca nedenini siyasal sistemin değişik kademelerinde yer alan seçmenler, bürokratlar, politikacılar, baskı ve(ya) çıkar gruplarının özel çıkarlarını koruma gayesiyle çeşitli hukuki, ahlaki, dinsel ve kültürel normları ihlal edici davranışlarda bulunmalarına bağlamak mümkündür. Bu yozlaşma olgusu, siyasal süreçte yer alan aktörlerin kendi aralarındaki ilişkileriyle (siyasal mübadele) sırasında ortaya çıkmaktadır Aktan(2001: 51-69).

Siyasal yozlaşma, demokratik kurumların işlerliğini kaybetmesine yol açan bir süreçtir. Bu sürecin yaşanması ile ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimler arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimlere paralel olarak, siyasal yozlaşmalar da yaygınlaşır. Baskı(çıkar) gruplarının yasama ve yürütme birimleri üzerinde kurmaya çalıştıkları baskı sonucu demokrasi artık baskı ve çıkar grupları demokrasisine, yani 'plütokrasi' ye dönüşür ve siyasal yozlaşmanın egemen olduğu devlet sistemi de hırsızların egemenliği anlamına gelen 'kleptokrasi' kelimesiyle anılmaya başlanır (Aktan, 1994: 22-24).

Ayrıca, politik yaşamda meydana gelen yozlaşmayı ele alırken üzerinde durulması gereken önemli bir husus da 'patronaj' kavramıdır. "İktidara gelen partinin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kamu görevlilerini görevlerinden alarak yerlerine siyasal ve ideolojik yandaşlık, nepotizm (aile ve akraba kayırmacılığı) veya kronizm (eş, dost ve arkadaş kayırmacılığı) gibi faktörlerden dolayı kendine yakın gördüğü kimseleri ataması" olarak tanımlanan patronaj, çıkar ve rant ilişkilerine dayalı bir kamu yönetiminin egemen olmasına ortam hazırlayarak siyasal yozlaşmayı da beraberinde getirebilmektedir (Şentürk, 2007: 14-17).

Kamu Ekonomik Kararları ve Baskı Gruplarının Rolü

Baskı gruplarının yasal veya yönetsel faaliyetler üzerinde egemenlik kurma arzularının çoğu kez ekonomik ve mali kaygılardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Özellikle ekonomik amaçlı baskı grupları için durum büyük ölçüde böyledir. Kamu ekonomik birimlerinin alacağı kararlarla yakından ilgilenen bu gruplar, söz konusu kararların mümkün olduğunca lehlerine olması(en azından aleyhlerine olmaması) için çaba gösterirler.

Kamu ekonomisi karar birimlerinin uygulamaya koyduğu politikalar üzerinde etkin olma arzusu taşıyan baskı gruplarının iktisadi ve mali analizlerini yapan en önemli görüş, 'Politik İktisat Okulu' yani 'Kamu Tercihi Okulu' yada diğer adıyla 'Anayasal İktisat' yaklaşımıdır. İkinci Dünya Savaşından sonra gelişim gösteren ve 1950'lerden 1970'lere kadar sırasıyla ABD, Avrupa ve Japonya'da öne çıkan bu görüş, Neo-Klasik yaklaşımların mevcut sorunları çözme konusunda yetersiz kalması ve Keynesyen İktisat Yaklaşımına yönelik tepkilerden dolayı ortaya çıkmıştır (Hepaksaz, 2007: 89- 109).

Kamu Tercihi Okulu'nun kurucusu ve en önemli temsilcisi konumunda olan James M. Buchanan'ın analizlerinin temelinde, İsveçli iktisatçı Knut Wicksell'in 'vergilemede adalet' ve 'kolektif davranış' çözümlemelerinden etkilendiği bilinmektedir(Buchanan, 2003: 143-155). Buchanan; Anayasal İktisat Yaklaşımının bilimsel dayanağını teşkil eden 'metodolojik bireyselcilik' ve 'siyasal mübadele' varsayımlarında Klasik İktisat Yaklaşımı'nda yer alan 'homo economicus' varsayımını da politik iktisadi sürece dahil ederek (Buchanan, 1987: 243-250), kamu ekonomisinin siyasal mübadele çözümlemelerine katkı sağlamıştır

Anayasal İktisat Yaklaşımı'nın özünde 'oylama sürecinin' içinde yer alan politik aktörlerin kamu ekonomisi üzerinde yaratmış olduğu etki incelenmektedir. Bu kapsamda geliştirilen politik analizlerde de, fayda maksimizasyonu peşinde olan bu aktörlerin davranış kalıpları ele alınmaktadır. Böylece oylarını maksimize etmeye çalışan politikacılar, kişisel çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ortalama seçmenler, bütçelerini maksimize etmeye çalışan bürokratlar ve rantlarını maksimize etmeye çalışan rant kollayanlar, anayasal iktisat yaklaşımının temel inceleme alanını oluşturmaktadırlar (Van Winden, 1999: 1-29).

Bilimsel metodolojisini büyük ölçüde 'bireycilik' ve 'homo economicus' ilkeleri üzerine kuran Anayasal İktisat Yaklaşımı, siyasi otoritenin anayasal kurallarla sınırlandırılması gerektiği fikrini savunarak Klasik İktisat görüşüne bir bakıma gönderme yapmıştır. Bu yaklaşımda, devlet müdahalesini doğuran siyasal ve bürokratik yapılarla, yasal veya yönetsel sürecin bir parçası olma çabasında olan baskı ve çıkar grupları arasındaki ilişkiyi belirleyen faktörün, kamu yararı değil de bireysel çıkar olduğu savunulmuş ve bundan dolayı da kamu ekonomisinin düzenli bir şekilde işleyebilmesi için siyasal iktidarların ekonomik güçlerinin anayasal kurallarla sınırlandırılması gerektiği iddia edilmiştir (Akyıldız, 2006: 1-23).

Ekonomik ve mali olayların siyasal boyutlarıyla ilgilenen Kamu Tercihi Yaklaşımı, temel argümanları bakımından her ne kadar Klasik İktisadi Yaklaşımla benzeşmekte ise de, politik iktisadi sürecin oyun kurallarını incelemesi bakımından, iktisadi literatürde apayrı bir konuma sahiptir. Geleneksel iktisadi doktrinlerin siyasal, kurumsal ve hukuksal yapıyı birer veri olarak kabul etmesine karşın Anayasal İktisat Yaklaşımı, dışsal olarak kabul edilen politik sürecin kurallarını ve işleyişini inceleyen bir yaklaşım sergilemektedir (Güneş ve Aydemir, 2005: 74-86). Kamu Tercihi Okulu'nun teorisyenleri; piyasa koşullarında kişisel faydasının peşinde koşan bireyin, aynı durumu siyasal süreçte de sağlamaya çalışacağı savını üretmişlerdir. Buna göre; siyasal oylamanın bir mübadele süreci oluşu, siyasal yozlaşmanın yanı sıra ekonomik ve yönetsel yozlaşmaları da gündeme getirebilecektir. Böylece politik sürecin aktörleri durumunda olan siyasal partilerin oylarını, bürokratların bütçe ve ödeneklerini, seçmenlerin bireysel çıkarlarını ve baskı gruplarının da rantlarını maksimize etmeye çalışmaları yönetsel ve ekonomik bir yozlaşmaya neden olabilmektedir (Çevikbaş, 2006: 265-289).

Siyasal süreç içinde meydana gelen yozlaşmanın, kamu ekonomisinde yaratmış olduğu olumsuz etki baskı gruplarıyla ilişkilendirildiğinde bunun en yoğun şekilde 'rant kollama' faaliyetleriyle gündeme geldiği görülmektedir. Rant kollayanlar; bireysel rant kollayanlar ve örgütlü(kurumsal) rant kollayanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Aktan, 1993: 119-136). Kurumsal rant kollama; "ortak menfaatleri etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için örgütlenen kesimin devletten ekonomik transfer elde etme çabası" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda rant

kollayan bir kesimi ifade eden baskı grupları yönetsel birimleri etkilemek için ikna, rüşvet, lobicilik, tehdit, sabotaj ve toplu eylem gibi yöntemlere başvurulabilmektedirler.

Kamu Tercihi Okulu'nun kamu mülkiyetine ve dolayısıyla da siyasal karar alma sürecine getirdiği en önemli eleştirilerden biri de 'etkinlik' ve 'verimlilik' kavramları temelinde olmuştur. Bu yaklaşıma göre; kamu ekonomisinin işleyiş sürecindeki baskı grupları, kamu çalışanları ile siyasal ve bürokratik sürecin karar mercileri gibi siyasal süreçte yer alan aktörlerin sergilemiş oldukları davranış kalıplarının, kamu ekonomisinin etkin bir şekilde işlemesine ve kamu yararının sağlanmasına olumsuz yönde etki ettiği iddia edilmiştir (Dura, 2006).

Kamu ekonomisinde meydana gelen söz konusu bozulmaların önüne geçebilmek için siyasal otoriteleri bağlayıcı bir takım anayasal kuralların uygulamaya konulması gerektiği üzerinde durularak, bu kapsamda yedi farklı anayasal başlığın düzenlenmesi önerilmiş olup, bu başlıklar ise; 'parasal anayasa', 'mali anayasa', 'gelir dağılımı anayasası', 'dış ticaret anayasası', 'yasal kurumsal serbestleşme ve rekabet anayasası', 'sosyal güvenlik anayasası' ile 'kentleşme ve çevre sorunları anayasası' şeklinde sıralanmıştır (Kayabaşı, 2005: 55-71).

Siyasal mübadelenin ortadan kaldırılabilmesi ya da en azından minimize edilebilmesi için önerilen ve kamu ekonomisinin gelir ve harcama kalemlerini ilgilendiren mali anayasa yaklaşımı ile siyasal otoritenin vergi, harcama, bütçe ve borçlanma gibi mali politikalarını kontrol altında tutabilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda gündeme getirilen anayasal sınırlamalar şu şekilde sıralanabilir (Çelebi, 2000: 182-185);

- Vergiye İlişkin Öneriler

- Vergi konusunun sınırlandırılması,

- Verginin düz oranlı olması,

- Toplam vergi yükünün sınırlandırılması,

- Merkezi yönetimin vergileme yetkisinin kısmen yerel yönetimlere devri(mali federalizm),

- Kamu Harcamalarına İlişkin Öneriler

- Kamu harcamalarının GSMH'ya olan oranının belirlenmesi,

- Kamu harcamalarının genel olması(kamu mal ve hizmet üretimindeki artışın tüm mal ve hizmetler itibariyle aynı düzeyde olması),

- Kamu Borçlanmasına İlişkin Öneriler

- Toplam borçların GSMH'ya oranının belirlenmesi,

- Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans uygulamasının sınırlandırılması,

- Borçlanmanın parlamentonun onayına tabi olması,

- Bütçeye İlişkin Öneriler

- Denk bütçe kuralının getirilmesi,

- Vergi ve harcama karlarının eşanlı alınması,

- Vergi ve harcama kararlarının kaliteli çoğunlukla(mutlak çoğunluktan daha fazla, örneğin; ¾ gibi) alınması.

Mali anayasa uygulamalarının hayata geçirilmesi kamu ekonomisinin etkinliğinin yanı sıra, demokratik toplum düzeni açısından da önem arz emektedir. Bu bağlamda mali anayasanın çerçevesi çizilirken; çağdaş parlamenter demokrasilerde devlet gücünün en önemli yansımasının vergi ve harcama politikaları eliyle gerçekleşmekte olduğu ve bu gücün siyasal otorite tarafından nasıl kullanılacağı ve/ veya nasıl sınırlandırılacağı konusunun demokrasinin varlığı için büyük bir önem arz ettiği özellikle vurgulanmalıdır (Savaş, 1991: 331-370).

Türkiye'de Baskı Grupları ve Sivil Toplum Örgütleri

Türkiye'de baskı grubu veya sivil toplum örgütü türünden yapılanmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren önemli birer toplumsal unsur haline gelmeye başlamış, modernleşme çabaları ve sanayi devriminin de etkisiyle örgütlenme faaliyetleri hız kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sınıfsal farklılaşmalardan kaynaklanan menfaat

çatışmalarının önüne geçmek için dayanışmacı toplum modeli benimsenmiş ve ülkedeki değişik çıkar unsurlarının işbirliği amaçlanmıştır. Türkiye'nin o yıllardaki iktisadi yol haritası niteliğinde olan 'İzmir İktisat Kongresi' ise sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi gibi değişik sosyal kesimleri bir araya toplaması bakımından önemli bir işlevi yerine getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili yaşama geçişle birlikte güçlenen tarım kesimi ile 1960 sonrasında hız kazanan öğrenci hareketleri, söz konusu dönemlerin önemli baskı unsurlarını oluştururken, 1961 Anayasası ile sendikal hakları genişleyen işçi kesimi de etkili bir baskı grubu niteliğine kavuşmuştur (Aslan ve Gül, 2004: 85-100).

1980 sonrası dönem Türk sivil toplum hareketleri açısından önemli bir kilometre taşı olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'deki sivil toplum oluşumları işlevleri bakımından batıdaki özdeşleriyle benzeşmeye başlamış insan hakları, kadın hakları ve çevre hareketleriyle ilgili oluşumlar toplumsal hareketliliği arttırmıştır. Sivil toplum hareketlerinin 1990'lı yıllarda güç kazanmasında 1982 Anayasasında sınırlandırılmış bulunan dernek kurma, sendika kurma gibi faaliyetlerin 1995 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile serbestleşmeye başlamasının da önemli bir etkisi olmuştur (Şen, 2005: 83-85).

Sivil toplum oluşumlarının Türkiye'deki durumu incelenirken öncelikle iki temel husus üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlardan ilki güçlü devlet-zayıf toplum anlayışı durumu iken, ikincisi ise demokratik bir sivil toplum örgütünün yaşamasını sağlayacak olan koşulların oluşturulmasıdır. Koşullarla ilgili sorunlar; sivil toplum örgütünün örgütsel varlığını belirleyen yasal çerçeve iken, birinci türden sorunlar kökleri derinlerde olan siyasal nedenlerden kaynaklanmaktadırlar. Sebep-sonuç ilişkisi bakımından iç içe geçmiş bir görünüm sergileyen bu sorunların irdelenmesi devlet-sivil toplum ilişkilerinin demokratikleşmesinde anahtar bir katkı sağlayacaktır (Tosun, 1998: 244-281).

Türkiye'deki sivil toplum ideali incelendiğinde, toplumsal alanın devlet otoritesi karşısında tam bir özerkliğe sahip olduğunu söylemenin güç olduğu anlaşılmaktadır. Devlet, sahip olduğu kurumsal varlığıyla siyasal alan üzerinde etkin bir konuma sahip olduğundan sivil toplum örgütlerini kontrolü altında tutabilmekte, medya tekeliyle devlet egemenliği arasında sıkışan sivil toplum hareketlerinin bir yandan özerkliği ortadan kalkarken, diğer yandan da sivil toplum hareketinin önemli bir unsuru olması gereken toplumsal dayanışma motifleri örselenmektedir. Ayrıca siyasal yada kişisel menfaat sağlama aracı durumundaki rant mekanizması, bireyin ve toplumun devlete olan bağımlılığının sürmesine neden olmakta ve sivil toplum hareketlerinin devlet karşısındaki özerkliğine zarar verebilmektedir (Tosun, 2001: 224-243).

Türkiye'de baskı grupları ve sivil toplum örgütlerinin, batıdaki benzerlerine nazaran daha az özerk olmalarında, batıdaki tarihsel sürece benzer bir sürecin yaşanmamasının etkili olduğu söylenebilir. Batı medeniyetlerinde meydana gelen Reform, Rönesans ve Aydınlanma Çağı gibi gelişmelerin hiçbirini yaşamayan Türk toplumunda, sanayileşme süreci de kendiliğinden gelişmemiş ve her türlü hakkın tabandan bir baskı olmaksızın tavandan sunulması, cemaat olma özelliğini aşamayan Türk toplumunda, sivil toplum idealinin oluşmasına engel teşkil etmiştir (Uğurlu, 2006: 142-144). Toplum tarafından elde edilen hakların, toplumsal bir mücadele sonrasında değil de, bir bakıma yukarıdan gelen bir 'lütufla' kazanılmış olması, Türkiye'deki baskı gruplarının toplumsal konumu açısından da belirleyici olmuştur. Toplumdaki baskı unsurlarının oluşumunda, devletin sağladığı hareket alanının belirleyiciliğine vurgu yapan Kongar (1999: 609-693)'a göre; Türkiye'de baskı unsurlarının, toplumsal gücünün belirlenmesinde devlet mekanizmasının destekleyici rolü etkin olmuştur. Buna göre Cumhuriyetin ilk yıllarında burjuvazi sınıfının oluşması için çaba gösteren devlet, 1961 Anayasası sonrasında ise işçi sınıfının gelişmesine önem vermiş ve 1980 sonrasında yine iş çevrelerinin (burjuva sınıfının) çıkarları öne çıkartılamaya başlanmıştır.

Türk Sivil toplum oluşumlarının toplumsal alandaki ağırlığı nicelik ve nitelik bağlamında ele alındığında; bu oluşumların 'genişleme' ve 'derinleşme' bakımından yeterince etkin olamadığı görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri; örgütlenme sorunları, mali sorunlar, çevreyle etkileşim sorunu ve kapasite sorunu gibi dört ana problemle yüz yüze kaldıkları için hedeflerinin gerisine düşebilmektedirler. Türkiye'de sivil toplum örgütleri sayı bakımından çok geniş olmalarına karşın, toplumsal yaşamda yeterince kendilerini ifade edememe ve halkta bu oluşumların yönlendirici gücünün varlığı hakkındaki bilincin oturmaması gibi nedenlerle, söz konusu bu oluşumların toplumsal olaylarda derin bir etkinliğe sahip olamadıkları görülmektedir (Keyman, 2004). Kitlesel demokratik örgütlenmelerin toplumsal düzendeki etkinliğinin artmasında, politik güven kadar insanlar arasındaki hoşgörünün ve bilgi toplumu olabilmenin de önemli bir etkisi vardır. Toplumsal hoşgörü, başkalarına güven, tolerans, politik ve toplumsal kurumlara güven gibi

faktörlerin olmadığı bir ortamda, demokrasinin yaşatılamayacağı gerçeği göz önüne alınacak olursa 'farklı olan ötekini tolere etmeyi' ifade eden sivil toplum örgütlerinin varlığı ile toplumsal hoşgörü arasında hayati bir bağın olduğu gerçeği görülecektir. Böylece Türk toplumunu oluşturan fertlerin arasındaki güven artışı, bilgili ve eğitimli insanların oluşturduğu bir toplumda sivil toplum örgütlerinin etkinliğini de arttıracaktır (Sarıbay, 2007: 543-560).

Türkiye'de Baskı Gruplarının Kamu Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

Türk kamu ekonomisinin karar alma süreçlerinde ve alınan kararların hayata geçirilmesinde, baskı(çıkar) gruplarının etkinlik açısından geçmiş dönemlere göre olumlu bir gelişme gösterdikleri söylenebilir. Çalışmanın kapsamını oluşturan vergi ve harcama politikalarının oluşumunda etkin roller üstlenmek isteyen baskı grupları, vergi ve harcama uygulamaları ile ilgili yasal ve yönetsel sürecin arzuladıkları şekilde gerçekleşmesinde yoğun çaba içinde bulunmaktadırlar. Türkiye'de baskı gruplarının vergi politika ve uygulamalarındaki etkisi, parlamentodaki 'kanun teklifi' sürecinden itibaren başlamaktadır. Bu aşamada baskı grupları, temsil ettikleri kesimin lehine olan düzenlemelerin kanun teklifi haline gelebilmesi için milletvekilleri, parti başkanları ve hükümet yetkilileri ile çeşitli ortamlarda görüşmeler yapmaktadırlar. Vergilerle ilgili yasal düzenlemelerin meclis komisyonlarındaki ve meclis genel kurulundaki görüşmeleri sırasında da lobi faaliyetlerini sürdüren baskı grupları, yürütme erkinin meclisteki gücünden de yararlanarak vergilerle ilgili yasal düzenlemelere yön vermeyi amaçlamaktadırlar (Ay, 1996: 119-128).

Katılımcı ve çoğulcu bir demokratik sistemde baskı gruplarını; iş çevreleri, çiftçiler, esnaflar ile dar gelirliler ve sabit ücretliler şeklinde ayırmak mümkündür. Türkiye'de uygulanan vergi politikalarında baskı gruplarının vergi düzenlemeleri ile ilgili isteklerini bir ölçüye kadar hükümetlere kabul ettirebildikleri ve hükümetlerin baskı gruplarına karşı çıkmalarının ise istisnai bir durum olduğu görülmüştür. Ancak baskı grubu türünden oluşumların yönlendirici olma şansı; geniş tabanlı oluşları, sektörel durumları, mali yönden güçlü olmaları ve teşkilatını iyi organize etmelerine göre değişebilmektedir. Ülkemiz örneklerine bakıldığında iş çevreleri ve tarım kesimi, vergi hususunda dar ve sabit gelirliler ile ücretlilere göre daha etkin bir baskı grubu görüntüsü sergilemektedirler. (Kumrulu,1988: 193- 235).

Baskı gruplarının vergi politikalarındaki etkisi kendini 'vergi istisna ve muafiyetleri' konusunda da hissettirmektedir. Çeşitli isimler altında gündeme gelen muafiyet ve istisnaların kapsamının genişlemesi, vergi yükünün dağılımını ve kayıt dışı ekonominin boyutlarını da etkilemektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimini teşvik etmek amacıyla uygulanan muafiyet ve istisnalar kayıtdışı ekonominin genişlemesine neden olabilmekte, sermaye kesimlerinin birikimlerini kayıtdışına çıkarmaya çalışmalarına göz yumulması ise vergi muafiyet ve istisnalarından yararlanamayan kesimlerde de "daha az vergi ödeyebilirim düşüncesiyle" vergi kaçırma eğilimini arttırabilmektedir (Büyükkuşoğlu ve Çetinkaya, 2005: 3-27).

Şekil 1: Türkiye'de Dolaylı ve Doğrudan Vergilerin Toplam Vergi Hasılatındaki Payları(%)

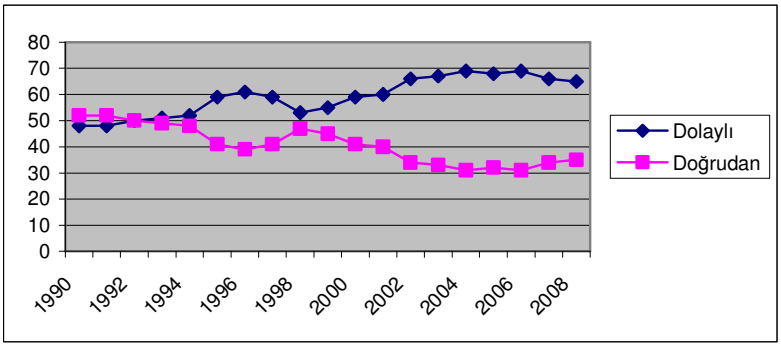

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2009), **Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının Yüzde Dağılımı**, Erişim Adresi: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2009

Türkiye'de çıkar gruplarının yasama ve yürütme organları üzerinde baskı kurarak vergilerin dağılımında meydana getirdikleri etki Şekil 1'de değerlendirilmiştir. Şekil 1'de görüleceği gibi, Türkiye'de vergi hasılatının büyük bir kısmı dolaylı vergilerden elde edilmektedir. Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam veri gelirleri içindeki payı 2008 yılı itibariyle %65'lere yaklaşırken, dolaysız vergilerin oranı ise %35'ler seviyesinde kalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise durum bunun tam tersine olup doğrudan vergilerin payı, tüm vergi gelirleri içinde %65'lere yaklaşmakta dolaylı vergilerin payı ise %35'lerde kalmaktadır(OECD, 2008: 22-24).

Dolaylı vergiler mali illüzyon özelliğinden dolayı doğrudan vergilere nazaran daha kolay toplanabilen vergilerdir. Ancak doğrudan vergilere göre daha adaletsiz bir yapı gösterirler. Zira dolaysız vergiler tüketim üzerinden alınarak dar ve sabit gelirlerinin alım güçlerini olumsuz yönde etkilediklerinden toplumsal dengelerin bozulmasına yol açabilmektedirler. Baskı gruplarının, kamu ekonomisi karar birimlerinin üzerinde oluşturmaya çalıştıkları lobi faaliyetleri ve çıkar sağlama çabaları, gelir vergisi tahsilatını güçleştirdiğinden devletin vergi hasılatı büyük ölçüde dolaylı vergilere yönelmekte ve bunun neticesinde de mali yükün büyük bir kısmı sabit ve dar gelirlilerin üzerinde kalmaktadır. Türkiye'de vergi hasılatının dolaylı vergilerden sağlanmaya çalışılması, vergi gelirlerinin yetersiz kalmasına ve kamu harcamalarının finansmanında sorunlar yaşanmasına yol açmaktadır. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması, baskı gruplarının vergi muafiyet ve istisnası gibi uygulamalarla vergi ödevinin dışına çıkmaya çalışmaları, popülist politikaların sosyal ve ekonomik yaşamda yoğun bir şekilde uygulanması, politik mübadele sürecinin kamu ekonomisine hakim olması ve kamu harcamalarının borçlanma benzeri vergi dışı kaynaklardan sağlanmaya çalışılması gibi etkenler, Türk kamu maliyesinde 'mali disiplini' bozucu bir etki yaratmaktadır (Gökalp ve Avcı, 2002).

Türk kamu maliyesinde mali disiplini bozucu önemli bir etken de seçim dönemlerinde yapılan aşırı kamu harcamalarından kaynaklanmaktadır. Zaman zaman yaşanan siyasal istikrarsızlık ve hükümetlerin genelde kısa ömürlü oluşları, siyasal partileri 'oy avcılığına' itmekte ve oy kaygısı yaşayan iktidarların yürüttüğü popülist politikalar neticesinde kamu harcamalarında artışlar yaşanmaktadır. Kamu maliyesindeki bu genişleyici durum ise seçim sonrasında gerçekleşen fiyat artışları ile birlikte refah azalmasına ve istikrarsızlıklara neden olmakta, söz konusu bu istikrarsızlığın, hükümetler tarafından 'kemer sıkma' politikasıyla aşılmaya çalışılması ise canlanmaya başlayan ekonomi üzerinde 'soğuk duş' etkisi yaratarak ekonomideki kırılganlıkların büsbütün derinleşmesine neden olmaktadır (Efe, 1999: 70-77).

Baskı(çıkar) gruplarının Türk kamu ekonomisindeki önemli bir etkisi de bütçe uygulamalarında gerçekleşmektedir. Bütçe kanununun TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi, baskı gruplarının ilgisini de yasama faaliyetlerine yöneltmektedir. Baskı gruplarının mecliste gündemine gelen bir bütçe tasarısı sırasında en etkili oldukları süreç, bütçenin komisyonda görüşülme safhasıdır. Öyle ki; bütçe tasarısı meclis komisyonunda görüşülürken, milletvekillerinin gider arttırıcı veya gelir azaltıcı önerilerde bulunabilme yetkileri sınırlandırılmadığından, baskı grupları bu aşamada milletvekillerini etkileyecek lobi faaliyetlerini uygulamaya koyabilmektedirler. Ancak baskı gruplarının bütçe görüşmeleri sırasındaki faaliyetleri komisyon sürecinde yürütülen lobi çalışmalarından ibaret olmayıp, çıkar grupları komisyon görüşmeleri sırasında isteklerine uygun değişikliklerin gerçekleştirilmesini sağlayamamışlarsa, bu kez de meclis genel kurulunda, kendilerine yakın olan milletvekillerini kullanarak, bütçe tasarısının aleyhinde faaliyetler yürütebilmektedirler (Dülger, 1999: 104-116).

Tüm bunlardan hareketle Türkiye'de vergiler, kamu harcamaları ve bütçe süreci üzerinde etkin olan baskı(çıkar) gruplarının kamu maliyesi ile ilgili faaliyetleri sonucunda bozulan mali disiplinin doğal olarak borçlanma faaliyetlerine hız kazandırdığı böylece ülkenin kaynaklarının verimli ekonomik alanların yerine, borç faizi ödemelerine aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum Şekil 2'de görülmektedir.

Grafik 2'den Türkiye'de faiz harcamalarının 1995'li yıllardan itibaren konsolide bütçe harcamaları içindeki payının hızla artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu harcama türü önceki yıllarda personel ve yatırım harcamalarının gerisinde iken 1994 sonrası sıkça yaşanan iç ve dış kökenli iktisadi ve mali krizlerin de etkisiyle artan kamu kesimi borçlanma gereği, beraberinde faiz yükünün de sürekli bir şekilde artmasına neden olmuştur. Böylece olağandışı bir gelir türü olan borçlanma ülkemizde adeta olağan bir gelir haline dönüştürmüştür. Devletin aşırı borçlanmasında; baskı ve çıkar grubu türünden unsurların istisna ve muafiyet gibi uygulamalarla vergi ödevlerinden kurtulmaya çalışmaları ve siyasal karar birimlerinin yürüttüğü popülist politikaların da etkileri olmuş, bu süreçte kamu yatırım harcamaları ve personel harcamalarının toplam konsolide bütçe içindeki

payı hızla erirken, sabit ve dar gelirlilerin hem alım gücü azalmış hem de üzerindeki vergi yükünü artırıcı bir durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yatırım harcamaları yerine borç faizleri için kullanılan kaynakların ülkenin kalkınma sürecinde de sekteye uğratıcı etkiler oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 2: Personel, Yatırım ve Faiz Harcamalarının Konsolide Bütçe İçindeki Payları(%)

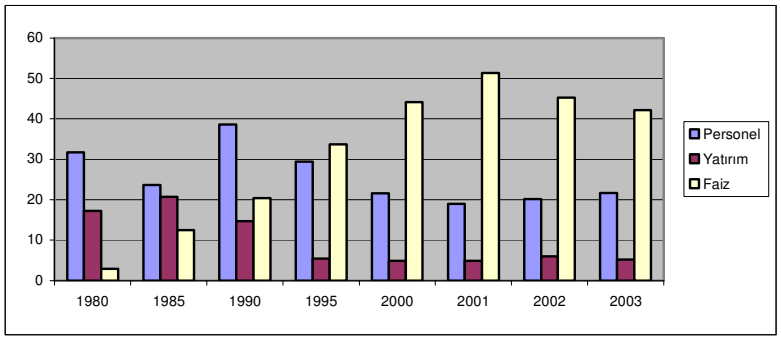

Kaynak: TÜİK (2008), **İstatistik Göstergeler(1923-2007)**, TÜİK, Ankara, 605-656

Sonuç

Sosyal bir varlık olan insanın günlük yaşamının büyük bir kısmında topluluk halinde hareket ettiği bilinmektedir. Ancak her topluluğu bir grup olarak kabul etmek doğru değildir. Ortak amaçları olan ve bu amaçlara ulaşmak yönünde çaba gösteren bir topluluğu ifade eden gruplar basın, medya, kampanya, lobicilik, toplantı vb. araçları kullanarak siyasal mekanizma üzerinde yarattıkları etki ile hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Toplumsal ihtiyaçlar ile siyasal karar mekanizmaları arasında bir nevi 'süzgeç' işlevi de gören baskı grupları, iktisadi analize dahil edildiklerinde adeta rant kollayan oluşumlar haline dönüşebilmektedirler. Baskı gruplarına yönelik algılamanın bu yönde gelişmesinde etkili olan Kamu Tercihi Okulu veya Anayasal İktisat Yaklaşımının ortaya koyduğu argümanlar ve siyasal mübadele mekanizmasını ele alan görüşler, piyasa ekonomisi içinde mutlak surette faydasını gözeten bireyin kamu ekonomisi içinde de buna ulaşma arzusunda olacağını ortaya koymaktadır.

Siyasal mübadele sürecinin önemli aktörleri durumunda olan parlamenterlerin oy maksimizasyonu, ortalama seçmenin fayda maksimizasyonu, bürokratların bütçe maksimizasyonu ve nihayet baskı gruplarının da rant maksimizasyonu peşinde olmalarının, kamu ekonomisinin etkinliğine gölge düşürdüğünü belirten anayasal iktisat yaklaşımı, bu durumun önüne geçmek amacıyla, yönetenlerin anayasal normlarla sınırlandırılması gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Aynı şekilde siyasal karar alma mekanizmasında yaşanan yozlaşmaların, uygulanan popülist politikaların ve toplumsal etkisi güçlü olan baskı gruplarının kamu ekonomisi karar birimleriyle olan 'yakın' ilişkilerinin, Türk kamu ekonomisinin etkinliğine de zarar verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'deki baskı gruplarının, Türk kamu ekonomisi içindeki etkinliğini anlayabilmek amacıyla kamu maliyesinin dört önemli aracı durumunda olan vergi, harcama, bütçe ve borçlanma unsurları ele alınarak yapılan durum analizi, baskı gruplarının kamu maliyesi içindeki etkisinin kamu ekonomik dengelerinde ve toplumsal adalet anlayışında olumsuz etkiler yaratabildikleri, buna karşın sivil toplum olma vasıflarıyla bu oluşumların demokratikleşme sürecine katkılarının da olabileceği görülmektedir

Kaynakça

Abadan, Nermin (1959), "Devlet İdaresinde Menfaat Gruplarının Rolü", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, No: 1, 233-248,

Abay, Ali Rıza (2004), "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25-26 Kasım 2004, Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, 271-281

Aktan, Coşkun Can (1993), "Politikada Rant Kollama", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 4, 119-136

Aktan, Coşkun Can (1994), **Temiz Toplum ve Temiz Siyaset**, T Yayınları, İzmir

Aktan, Coşkun Can (2001), "Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma" içinde **Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri**, Editör: Coşkun Can Aktan, Hak-İş Yayınları, Ankara

Aktan, Coşkun Can, Hakan Ay ve Hilmi Çoban (2007), "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları" içinde **Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi,** Editörler: Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici, Seçkin Yayınları, Ankara

Akyıldız, Hüseyin (2006), "Freud'çu, Liberal ve Marksist Kişilik Kuramlarının Türevi Olarak Toplum, İktisat ve Siyaset Teorileri", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 11, 1-23

Aslan, Seyfettin ve Cengiz Gül (2004), "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Baskı Grupları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 85-100

Ay, Hakan (1996), "Vergi Politikalarının Uygulanmasında Ekonomik Çıkar Gruplarının Rolü –Türkiye Örneği-", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir

Buchanan, James M. (1987), "The Constitution of Economic Policy", **The American Economic Review**, Volume: 77, No: 3, 243-250

Buchanan, James M. (2003), "The Constitutional Way of Thinking", **Supreme Court Economic Review**, Volume: 10, 143-155

Büyükkuşoğlu, Burak ve Murat Çetinkaya (2005), "Kayıtdışı Sektörün Rekabet Politikasına Etkisi", **Rekabet Dergisi**, Sayı: 24, 3-27

Çakın, Akın (2008), "Yasa Yapma Süreci ve Sosyal Kontrol(Şeffaflık ve Katılım)", **Yasama Dergisi**, Sayı: 9, Mayıs- Haziran- Temmuz- Ağustos, 57-73

Çelebi, A. Kemal (2000), **Kamu Ekonomisi Analizi: Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü Sorunu**, Emek Matbaası, Manisa

Çelik, Abdullah ve Şuayip Aykanat (2006), "Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, 215-226

Çevikbaş, Rafet (2006), "Yönetimde Etik ve Yozlaşma", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 265-289

Dinçkol, Abdullah (2004b), "Siyasal Sistem Kuramı Çerçevesinde Kamu Yönetimi Alt Sistemi(Kamu Yönetimi Temek Kanunu Tasarısı)", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 6, 61-93

Dinçkol, Bihterin (2004a), "Çoğunluk Tiranisine Karşı Bir Çözüm Yolu: Tocqueville'in Siyasal Kuramı", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 5, 149-163

Dura, Yahya Can (2006), "Mülkiyet-Verimlilik İlişkisi: Uygulamalı(Ampirik Çalışmalar)", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 26, Ocak-Haziran 2006, Erişim Adresi: http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi26/cdura.pdf, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2009

Dülger, Cumhur (1999), "Bütçe Sürecinde Baskı Grupları", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

Efe, Ahmet (1999), "Türk Ekonomisinin Anayasal İktisat Açısından Analizi", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon

Erdoğan Tosun, Gülgün (2005), "Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için Bir Analiz Aracı Olabilir mi?" içinde **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Editör: Lütfi Sunar, Kaknüs Yayınları, İstanbul

Fedayi, Cemal (2007), "Siyasal Sistem ve Kamu Örgütleri", **Kamu Hukuku Arşivi**, Mart, 45-56, Erişim Adresi: http://www.akader.info/KHUKA/index.htm, Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2009

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009), **Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının Yüzde Dağılımı**, Erişim Adresi: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2009

Gökalp, M. Faysal ve Mehmet Avcı (2002), "Türk Ekonomisi'nde Mali Disiplinsizlik Olgusu", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 7, Erişim Adresi: http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/7_6.pdf, Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2009

Gönüllü, Müzeyyen (2001), "Grup ve Grup Yapısı", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 191-201

Güneş, Hüseyin Haşimi ve Cahit Aydemir (2005), "Anayasal İktisat Teorisini Doğuran Arayışlar", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 12, Bahar, 74-86, Erişim Adresi: http://www.e-sosder.com/dergi/1206HGUNES-AYDEMIR.pdf, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2009

Hepaksaz, Engin (2007), "Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 44, Sayı: 514, 89-109

Karabıçak, Mevlüt (2008), "Yerel Siyaset Ekseninde Sivil Toplum Örgütleri: Önemi ve Etkileri" içinde **Yerel Siyaset**, Okutan Yayıncılık, İstanbul

Kayabaşı, Yeltekin (2005), "Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana

Keyman, Fuat (2004), **Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No: 4, Erişim Adresi: http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf , Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2009

Kongar, Emre (1999), **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, 19. Basım, İstanbul

Kumrulu, Ahmet (1988), "Türkiye'de Vergi Politikası Gelişmeleri: Karar Alma Süreci ve Sapmalar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 40, Sayı: 1, 193-235

OECD (2008), **Revenue Statistics(1965-2007),** OECD, Paris

Olson, Mancur (1971), **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Harvard Economic Studies: 124, Harvard University Press, Massachusetts

Özer, M. Halis (2008), "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 26, 86-97, Erişim Adresi: http://www.e-sosder.org/dergi/26086-097.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2009

Sarıbay, Ali Yaşar (2007), "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", içinde **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Editörler: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Aktüel

Savaş, Vural Fuat (1988), "İktisat Politikası Anayasası", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 5, 75-101

Savaş, Vural Fuat (1991), "Mali Anayasanın Temel Konuları", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt: 8, 333-370

Şen, Şamil (2005), "Sivil Toplumun Demokratikleşme Sürecindeki Yeri ve Kamu Yönetimine Etkisi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya

Şentürk, Hulusi (2007), "Politik Patronaj", **Yerel Siyaset**, Sayı: 24, 14-17

Topcu, Adnan (2006), "Siyasal Karar Alma Organları Üzerinde Çıkar ve Baskı Gruplarının Etkileri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon

Tosun, Gülgün (2001), "Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kurumsal ve Pratik Bir Yaklaşım", **Ege Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt1, Sayı: 1, 224-243

Tosun, Gülgün (1998), "Demokratikleşme Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Türkiye Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir

TÜİK (2008), **İstatistik Göstergeler(1923-2007),** TÜİK, Ankara

Uğurlu, Melih (2006), "Türkiye'de Sivil Toplum-Sosyal Politika İlişkileri", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

Ustakara, Fuat (2008), "Sivil Anayasa Oluşturma Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu Oluşturma Fonksiyonu", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ

Van Winden, Frans (1999), "On the Economic Theory of Interest Groups: Towards a Group Frame of Reference in Political Economics", **Public Choice**, Volume: 100, 1-29

Yücekök, Ahmet N. (1987), **Siyasetin Toplumsal Tabanı(Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara

SİYASİ PARTİ PROGRAMLARINDA STK'LAR

Arş.Gör.Tuğrul KORKMAZ
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
tkorkmaz@sakarya.edu.tr

Özet

Demokrasinin temel niteliklerinden yönetime katılma ve çoğulculuğun sağlanması noktasında başlıca aktör olan siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının ilişkileri son derece önemlidir. Bu ilişkinin tespitinde ise siyasi parti programlarının birincil kaynak olarak incelenmesi mümkündür. Etkin bir sivil toplum bilincinin oluşturulmasında siyasi partilerin bu kuruluşları ne şekilde algıladıkları ve onlarla ilgili hangi plan, vaat ve düzenlemelerde bulunduklarının tespiti gerek sivil toplum gerek siyasi partiler gerekse de toplum bağlamında önemli bir role sahiptir. Bu araştırmada da siyasi partilerin programlarında belirttikleri sivil toplum ve ilgili kavramların vurguları incelenilerek kavramın programlarda ne şekilde geçtiği ve STK'lara neler vaat edildiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: STK, Sivil Toplum, Siyasi Parti, Sivil Toplum Kuruluşları, NGO

NGO's AT POLITICAL PARTIES PROGRAMS

Abstract

The relationship between NGOs and political parties, which are the most important agents of political representation, is of prime importance. Manifests of political parties might be examined as a primary source to understand and demonstrate the nature of such relationships. It is essential to understand how political parties approach the needs of the NGOs and NGOs themselves, and how political parties develop policies and what they offer in return in order to analyze the political parties' contribution to promote civil society. This research will examine how political parties define civil society, NGOs, and affiliated concepts and what political parties offer to NGOs by analyzing their party manifests.

Keywords: STK, Civil Society, Political Parties, Nongovermental Organizations, NGO

Giriş

Siyasal partilerin en temel işlevlerinden biri de politika belirlemektir. Toplumdan, tabanından ve üyelerinden gelen istek ve talepler doğrultusunda siyasi partiler tarafından belirlenen esaslar, politika olarak siyasal alana aktarılmaktadır. Bu aktarımın aracı olarak siyasi parti programlarının önemli bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. En genel ifadeyle siyasi parti programları, çeşitlilik gösteren bu istek ve taleplerin bir araya toplanılarak siyasallaştırılmasıdır. Âdeta siyasi partilerin anayasası olarak nitelendirebileceğimiz siyasi parti programları, partilere göre farklılık göstermekle birlikte, partinin temel değerlerini, hedef kitlesini, amaçlarını, hedeflerini, kendine görev edindiği olguları, prensiplerini, konulara bakış açılarını, problematiklerini, bunların çözümünde kullanacakları metotları ve çözüm önerilerini, gelecek projeksiyonlarını, plan, proje ve iktidar olduklarında neler yapacaklarını içermektedir.

Buradan hareketle siyasi partilerin ideolojilerine, amaç ve hedeflerine, toplum algılarına, kolektif sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik en kısa, öz, net ve direkt bilgiye siyasi parti programları sayesinde ulaşılabileceği söylenebilir.

Sivil toplum düşüncesi ve kurumları, küreselleşmeyle yeniden biçimlenmekte olan toplumsal ve siyasal yapılanmada önemli bir yer işgal etmektedirler. Nasıl ki siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul ediliyorlarsa aynı noktada algılanması gereken bir olgu konumuna geldiği görülen sivil toplum düşüncesi, giderek birçok toplumsal sorunun çözümünde de etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. Demokrasinin gelişimine paralel olarak antik Yunan'dan günümüze evrilerek gelen sivil toplum, küreselleşme ve liberalizmin de etkisiyle devlet, hükümet ve bürokrasinin oluşturduğu yapılardan bağımsız olarak, toplumsal tabana dayalı, birlikte (kolektif) girişim ve inisiyatif oluşturup kullanabilen gönüllü örgütlenmelerin oluşturduğu bir alan olup günümüzde; devletin etki alanı dışında kalan, hiçbir hiyerarşik yapının müdahale edemediği, bireye özel bir alan olarak tanımlanmaktadır. Türkiye özelinde baktığımızda ise kavramın ve kurumsallaşmış hali olan sivil toplum kuruluşlarının nitelik ve nicelik bakımından bu gelişmeye yavaş da olsa ayak uydurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Siyasi partileri karakterize eden ve icraatlarına yön veren parti programlarında sivil toplum kavramının kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılmışsa ne şekilde ve hangi algılamayla kullanıldığı bu araştırmanın problematiğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ülkemizdeki başlıca siyasi partilerin parti programlarına dayanılarak, sivil toplum ve STK'lara olan bakışlarını, ilişki biçimlerini, STK'larla ilgili hedef ve vaatlerini ortaya koyabilmek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında; öncelikle bir içerik analizi programı olan "Concordance" ile siyasi parti programları analiz edilerek kavramın (sivil toplum) ne sıklıkla kullanıldığı, partilere göre tablolar halinde sunulacaktır. Bu analiz doğrultusunda araştırmacının yorumları ve derinlemesine anlamsal bir analiz yapılarak siyasi partilerin sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarıyla ne denli ilgilendikleri ve ilişkilerinin boyutları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Demokrasinin temel niteliklerinden yönetime katılma ve çoğulculuğun sağlanması noktasında başlıca aktör olan siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının ilişkileri de son derece önemlidir. Bu ilişkiyi açıklamada ise siyasi parti programları yukarıda da bahsedilen nedenlerden dolayı birincil öneme sahiptir.

"Siyasi Parti Programı": Kavram ve Türkiye Eksenli Bir Analiz

Kavramsal olarak "siyasi parti"; belirli bir program etrafında bir araya gelmiş insanların oluşturduğu, halkın desteğini kazanmak suretiyle siyasal iktidarı ele geçirmek veya ortak olmak isteyen, sürekli ve istikrarlı örgüte sahip topluluklar şeklinde ifade edilebilir (Kapani, 1999: 160) Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi siyasi parti olmanın unsurlarından biri de programdır. Siyasi partilerin ana işlevlerinden olan menfaatleri ortaya koyma ve açıklama, hedef belirleme ve hükümetin organizasyonu konusunda siyasi parti programları temel niteliktedir (Heywood, 2006: 361).

Siyasi parti programının ne olduğu hakkında literatürde tanımdan ziyade genel özelliklerini açıklama çabası hâkimdir. Bir tanım denemesinde bulunmak gerekirse, siyasi parti programı; bir siyasi partinin temel görüşlerini ve çözüm reçetelerini içeren programlı bir belge olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bir siyasi parti programında yer alacak ve o partinin kamuoyu nezdindeki algılanmasında rol oynayacağı söylenebilecek olan unsurlar şunlar olacaktır:

Başlıca meseleler, tespitler ve görüşler, çözüm önerileri ve çözüm araçları. Dolayısıyla bu unsurlarda çokça yer alan kurum, politika veya açılımlar o partinin önem verdiği unsurlar olarak kabul edilebilir. Nitekim Kalender'in araştırmasına göre parti programları; gündem sorunlarıyla ilgili mesaj konularında birincil öneme sahipken, parti ideolojileriyle, partilerin dine bakış açılarıyla ve adayların miting ve gezileriyle ilgili mesaj konularında ise ikinci derecede öneme sahiptir (Kalender, 2000: 212-222).

Siyasi parti kurumsallaşmalarında Batı Avrupa ve gelişmiş birçok demokrasi örneğinde belirleyici faktör, parti programlarıdır. Ancak ülkemizde bunun aksine lider sultası ve beraberinde karizmatik bir lider etrafında oluşan yapılanmaların âdeta oligarşinin tunç kanunu yaklaşımını ispatlarcasına ön planda olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle bizde Batı'dakinden çok daha fazla bir şekilde parti imajının belirlenmesinde lider ve parti sembolleri parti programından önce gelmektedir. (Baykal, 1970: 110-119). Batı'da parti içi ilişkilerde yatay ve dikey iletişim kanalları açık ve parti içi demokrasiler mümkün mertebe işlerken, yine yukarıda bahsettiğimiz gerekçelerle, ülkemizde bunun pek de mümkün olmadığı söylenilebilir.

Giriş bölümünde belirtildiği üzere normalde siyasi parti programları o partinin iktidara geldiğinde yapacağı işleri ve hayata bakış açılarını ve felsefesini yansıtırken ülkemizde bunun aksi örnekleri görmemiz de mümkündür. Zaman zaman iktidar mevkiine ulaşan siyasi partilerin programlarıyla çelişen icraatlarda bulunduğu görülmektedir.

Türkiye'de parti programının cumhuriyet döneminde var olan bir olgu olduğu söylenilebilir. Günümüz manasında bir parti programı ilk defa 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) 3. Kurultayında oluşturulmuştur. Günümüzdeki belli başlı partilerin yukarıda ki özelliklere sahip, güncellenebilen, açık ve net bölümlendirilmiş programlara sahip oldukları söylenebilir. En büyük eksiklik olarak; bunların seçmenlerce ve parti yönetiminde çok ön plana alınmaması ve ilgi duyulmaması gösterilebilir. Ama yine de bunlara bakılarak partilerin dünya geneli ve yerel dönüşümlerden ne oranda haberdar olduğu yorumları yapılabilir.

Son olarak dikkat çekici eksiklik olarak programların biraz sembollere dayalı olarak yapılmasından da bahsedilebilir. Türkiye'de parti programlarının önemli bir boyutu da resmî ideoloji eksenli görüş ve yaklaşımların varlığıdır. Başka bir ifadeyle resmî ideolojinin siyasi parti programları üzerinde göz ardı edilemeyecek önemde etkisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hazırlanan bu programların birçoğu toplumun beklenti arzu ve taleplerinin yanı sıra bir ulus inşa sürecinin devamı niteliğinde olan toplumsal dönüşümü esas alan resmi ideolojinin farklı kelimelerle ifadesinden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle; gerçekçi bir yaklaşımla reel sosyal sorunlar değil de hâlâ tek partili dönemdeki siyasal kültür eksenli bir yön de Türkiye'deki parti programlarında göze çarpmaktadır. Tüm bu anlatılanlar doğrultusunda, ülkemizde de etnik, dini ve kültürel farklılıklara refere eden programlar birkaç radikal parti dışında bulunmamakta, bunlar da antipatiyle karşılanmaktadır. Bunun gerekçeleri haklı olmakla birlikte ilk kez görüldüğü ve yaşandığı süreç ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (T.C.F.) kapatılmasıdır. T.C.F. deneyiminden sonra da zaman zaman siyasi partiler programlarından dolayı kapatılmış, bununla resmî ideolojinin dışına çıkılmaması gerekliliğinin mesajı verilmiştir. Bundan dolayıdır ki, siyasi partiler programlarında samimi ol(a)mamakta, reel toplumdan ziyade olması gereken topluma yönelik yazılı metinler oluşturmaktadır. Böyle olunca da Türkiye'de siyasal partiler sosyal farklılaşmayı sağlayan, dinsel veya etnik hakları kapsayan tarzda siyasal projeler geliştirememektedirler. Ayrıca bu durum demokrasinin temel unsuru olan halkın partilerin gerçek ve samimi ifadelerini bir bütün olarak parti programlarında bulamaması ve

dolayısıyla değerlendirmelerinin eksikliğinden kaynaklanan bir demokrasi açığı şeklinde yorumlanabilir(Çaha, 2000: 27-29).

Türkiye'de geçmişten günümüze parti programları incelendiğinde bazı ifadelerin kullanımı, bazı değerlere ve ilkelere bağlı kalınacağı neredeyse standart olarak partilerin programlarında geçmektedir, hatta bu durumun âdeta bir meşruiyet kuralı olarak algılandığı söylenilebilir. Örneğin; Atatürk ve ilkelerine bağlılık, cumhuriyet ve laiklik neredeyse tüm siyasi parti programlarında yer alan ifadelerdir. Birçok parti ve yöneticisi söylem, hayat felsefesi ve siyasi anlayışları bu değerlerle çelişmesine rağmen samimiyetten uzak bir şekilde parti programlarında bu ifadeleri kullanmaktadırlar.

Araştırmanın Kapsam ve Metodolojisi

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

1. Araştırma, seçilen siyasi partiler ile sınırlıdır. (A.K.P. , C.H.P. , D.T.P. ,M.H.P.)
2. Araştırma kapsamı, partilerin programları ile sınırlıdır.
3. Araştırma, geliştirilen veri toplama araçları ile sınırlıdır.

Araştırma Örnekleminin Belirlenmesi

Araştırma örneklemini 22.7.2007 tarihinde yapılan genel seçimlerle parlamentoya girmiş ve günümüzde hâlâ mecliste grupları olan ve temsil edilen siyasi partiler oluşturmaktadır. Alfabetik sıraya göre bu partiler Adalet ve Kalkınma Partisi(A.K.P.), Cumhuriyet Halk Partisi(C.H.P.), Demokratik Toplum Partisi(D.T.P.) ve Milliyetçi Hareket Partisi'dir (M.H.P.).

22.7.2007 tarihinde yapılan genel seçimde alınan oylara göre bu dört parti %87.21'lik bir oy oranını ve yaklaşık olarak 30.566.835 seçmenin oyunu temsil etmektedir. Parlamentodaki koltuk sayılarını incelediğimizde ise bu 4 parti 544 sandalyeden 525'ine sahip durumdadır bu da yaklaşık olarak sandalyelerin %96,5'ine tekabül etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak içerik analiz programı olan "Concordance" ile parti programlarının analizi ve sivil toplum bağlamında belirlenen anahtar sözcüklerin kullanılma sıklıkları ile referans teşkil edecek sözcüklerin kullanılma sıklıkları değerlendirilerek sayısal sonuçlar elde edilecektir.

"İçerik Analizi Tekniği" bilimsel araştırma teknikleri içerisinde yer alan çeşitli kaynaklarda muhteviyat analizi veya content analys şeklinde kullanılan bir tekniktir.

Araştırmanda Kullanılan Veri Analiz Yöntemi

Araştırmada "İçerik Analizi Yöntemi" kullanılmıştır. İçerik analizi iletişimin yazılı/açık (manifest) içeriğinin objektif, sistematik (dizgeli) ve sayısal (kantitatif) tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir (Barelson, 1952: 18). Klaus METREN'e göre ise sosyal gerçeğin yazılı/açık (manifest) içeriklerinin özelliklerinden içeriğin yazılı/açık olmayan içerik özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntemdir.

Verilerin Analizi

Siyasi partilere göre sivil toplum algılayışlarının tespitinde siyasi parti programları ölçüt olarak alınmıştır.

Verilerin analizi noktasında ilk olarak genel bir fikir vermesi açısından siyasi parti programlarında sıklıkla geçen anahtar sözcüklere dair tablo verildikten sonra sivil toplum-sivil toplum kuruluşu veya muadili kelimeler sayısal veri olarak ve tablolar halinde verilecektir. Daha sonra araştırmacının yorum ve tespitlerine yer verilecektir.

TABLO 1. A.K.P. Parti Programında Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰	Anahtar Kavram		f	‰
Ekonomi	12765	106	8,304	Bilgi	12765	20	1,567
Devlet	12765	87	6,816	Çağdaş	12765	19	1,488
Hizmet	12765	78	6,110	Kadın	12765	17	1,332
Türkiye	12765	77	6,032	Sanayi	12765	15	1,175
Kamu	12765	74	5,797	Adalet	12765	14	1,097
Eğitim	12765	72	5,640	Enerji	12765	13	1,018
Demokrasi	12765	69	5,405	Gelir	12765	13	1,018
Toplum	12765	67	5,249	İstihdam	12765	13	1,018
Sağlık	12765	64	5,014	Türk	12765	12	0,940
Sosyal	12765	64	5,014	Tarım	12765	10	0,783
Birey-insan	12765	50	3,917	Sivil	12765	9	0,705
Yerel	12765	48	3,760	Küresel	12765	8	0,627
Üretim	12765	47	3,682	Laik	12765	5	0,392
Kültür	12765	41	3,212	Uzlaşma	12765	5	0,392
Güvenlik	12765	38	2,977	*Dernek*	*12765*	*5*	*0,392*
Uluslar arası	12765	38	2,977	*Sendika*	*12765*	*5*	*0,392*
Çevre-ekoloji	12765	33	2,585	*Meslek odaları*	*12765*	*5*	*0,392*
Teknoloji	12765	33	2,585	*Vakıf*	*12765*	*5*	*0,392*
Hukuk	12765	32	2,507	Ordu-Asker	12765	2	0,157
Rekabet	12765	27	2,115	Üniter	12765	2	0,157
Aile	12765	25	1,958	Kürt	12765	1	0,078
Vergi	12765	24	1,880	*Sivil inisiyatif*	*12765*	*1*	*0,078*
Milli-Ulusal	12765	21	1,645	*Kooperatif*	*12765*	*0*	*0,000*
Sivil toplum	*12765*	*21*	*1,645*	**TOPLAM**	**12765**	**1435**	**112,416**

TABLO 2. A.K.P. Parti Programında Sivil Toplum Kavramıyla İlgili Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰
Sivil Toplum	12765	21	1,645
Meslek Odaları	12765	5	0.392
Sendika	12765	5	0.392
Vakıf	12765	5	0.392
Dernek	12765	5	0.392
Sivil İnisiyatif	12765	1	0,008
Kooperatif	12765	0	0
TOPLAM	**12765**	**37**	**3,221**

A.K.P. programındaki toplam 12765 kelime içerisinde sivil toplum kavramı 21 kere tekrarlanırken bu rakam genel içerisinde ‰ 1.645'lik bir orana tekabül etmektedir. Sivil toplumla ilgili diğer anahtar kelimelerde eklendiğinde 37 farklı cümlede sivil toplum ve sivil toplumu refere eden sözcüklere rastlanmaktadır bu da parti programının geneli içerisinde ‰ 3.221'lik bir orandır.

A.K.P. parti programı içerisinde kullanılan sivil toplum kavramlarını incelediğimizde; "Temel Hak ve Siyasi İlkeler" başlığı altında insan haklarıyla ilgili düzenlemelerde ilgili STK'ların görüşlerinin alınacağı, "Hukuk ve Adalet" başlığı altında toplumsal bir mutabakat için özellikle yasama faaliyetlerinde yasa teklifleri öncesi STK'lardan görüş alınacağı, "Demokratikleşme ve Sivil Toplum" başlığı altında sivil toplumun çağdaş ve demokratik düzeye ulaşması için yasal düzenlemeler yapılacağı ayrıca yönetişimin gereği olarak merkezi ve yerel yönetimin icraatlarında STK'lardan görüş alacağı belirtilmiştir. "Ekonomi" başlığı altında ekonomik politikaların belirlenmesi sürecinde STK'ların katılımının sağlanacağı, "Ulaştırma ve Haberleşme" başlığı altında deniz ve çevrenin korunması anlamında STK'ların desteğinin alınacağı, "Yerel Yönetim" başlığı altında yerel yönetimlerin bazı faaliyetlerinde STK'ların katılımının sağlanacağı, "Yolsuzlukla Mücadele" başlığı altında bu mücadelede STK'lara etkin bir rol verileceği, "Sosyal Politikalar" başlığı altında STK'lara devlete yardımcı bir rolde katılımı ve özellikle özürlü vatandaşlar ve temsil edildikleri STK'ların merkezi yönetimle ortak kurul ve komisyonlar oluşturulacağı söylenmektedir.

"Eğitim" başlığı altında özellikle mesleki eğitim alanında STK'lar ve özel sektörün de görüşü alınarak bu doğrultuda yeni mesleki eğitim programlarının geliştirileceği, "Kültür ve Sanat" başlığı altında STK'ların

görüşleri doğrultusunda yeni politikalar geliştirileceği, "Kadın" başlığı altında kadınla ilgili STK'lara ve özellikle kırsal da yaşayan kız çocuklarının bölge koşullarında eğitimi için çalışan STK'ların destekleneceği, "Aile ve Sosyal Hizmetler" başlığı altında uyuşturucu ile mücadelede STK'larla birlikte önleyici programlar yapılacağı, "Gençlik ve Spor" başlığı altında gençlerin sosyal faaliyetlere katılımında gençlik merkezlerinin oluşturulacağı ve bu anlamda STK'larla işbirliği yapılacağı, "Kentleşme ve Konut" başlığı altında eski kent dokusunun korunması ve şehir sorunlarının çözümü noktasında STK'larla işbirliği yapılacağı, "Çevre" başlığı altında çevre sorunlarına karşı yine STK'larla işbirliği yapılacağı ve son olarak da "Yazılı ve Görsel Basın" başlığı altında medyanın toplumsal sorumlulukları ile ilgili yeni kriterler oluşturulması noktasında STK'larla işbirliği yapılacağı söylenmektedir.

Görüleceği üzere A.K.P. parti programında yer alan 40 konu başlığının 16 sı içerisinde sivil toplum ve STK'larla ilgili düzenlemeler, vaatler ve planlar yer almaktadır. Sivil toplumla ilgili anahtar kavramların kullanılma sıklığına bakıldığında ise azalan sırayla meslek odaları, sendikalar, vakıflar, dernekler, sivil inisiyatifler yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarının daha net gözükmesi amacıyla A.K.P. programında sıklıkla ve ilk 20 sıklık içerisinde yer alan ve, bir, bu, için, ile, tüm, her ve en kelime ve bağlaçları hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

TABLO 3. C.H.P. Parti Programında Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰	Anahtar Kavram		f	‰
Ekonomi	42634	247	5,793	Enerji	42634	96	2,251
Eğitim	42634	245	5,746	Vergi	42634	96	2,251
Kamu	42634	245	5,746	Hukuk	42634	91	2,134
Hizmet	42634	212	4,972	İstihdam	42634	82	1,923
Üretim	42634	211	4,949	Kadın	42634	80	1,876
Milli-Ulusal	42634	210	4,925	Gelir	42634	77	1,806
Sosyal	42634	208	4,878	Aile	42634	65	1,524
Sağlık	42634	206	4,831	Küresel	42634	50	1,172
Türkiye	42634	191	4,479	Laik	42634	43	1,008
Uluslar arası	42634	183	4,292	Türk	42634	42	0,985
Devlet	42634	182	4,268	*Kooperatif*	*42634*	*41*	*0,961*
Toplum	42634	169	3,963	*Sivil toplum*	*42634*	*38*	*0,891*
Tarım	42634	164	3,846	Adalet	42634	37	0,867
Teknoloji	42634	163	3,823	*Sendika*	*42634*	*33*	*0,774*
Demokrasi	42634	161	3,776	Ordu-Asker	42634	13	0,304
Cağdaş	42634	153	3,588	*Meslek odaları*	*42634*	*13*	*0,304*
Birey-insan	42634	151	3,541	*Dernek*	*42634*	*8*	*0,187*
Sanayi	42634	149	3,494	Sivil	42634	7	0,164
Güvenlik	42634	143	3,354	Üniter	42634	7	0,164
Kültür	42634	121	2,838	Uzlaşma	42634	6	0,140
Çevre-ekoloji	42634	113	2,650	Kürt	42634	4	0,093
Bilgi	42634	109	2,556	*Vakıf*	*42634*	*4*	*0,093*
Yerel	42634	106	2,486	*Sivil inisiyatif*	*42634*	*1*	*0,023*
Rekabet	42634	105	2,462	**TOPLAM**	42634	**5081**	**119,177**

TABLO 4. C.H.P. Parti Programında Sivil Toplum Kavramıyla İlgili Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰
Kooperatif	42634	41	0,961
Sıvıl Toplum	42634	38	*0,891*
Sendika	42634	33	0,774
Meslek Odaları	42634	*13*	*0,304*
Dernek	*42634*	8	0,187
Vakıf	42634	4	0,093
Sivil İnisiyatif	*42634*	1	0,023
TOPLAM	42634	**138**	**3,233**

C.H.P. programındaki toplam 42634 kelime içerisinde sivil toplum kavramı 38 kez tekrarlanırken bu rakam genel içerisinde ‰ 0,891'lik bir orana tekabül etmektedir. Sivil toplumla ilgili diğer anahtar kelimelerde

eklendiğinde 138 farklı cümlede sivil toplum ve sivil toplumu refere eden sözcüklere rastlanmaktadır bu da parti programının geneli içerisinde ‰ 3.233'lük bir orandır.

C.H.P. parti programı içerisinde kullanılan sivil toplum kavramlarını incelediğimizde; "Önceliklerimiz" başlığı altında katılımcı ve duyarlı bir toplum için sivil toplumun öneminden bahsetmekte ve C.H.P. olarak kendilerini tanımlarken etkin bir yönetim için dayanışma anlayışı içerisinde sivil toplumun yönetime katılmasıyla ve STK'ların da işbirliğini öngörmektedir. "Demokrasi İnsan Hakları ve Özgürlükler" başlığı altında devlet yönetiminde çoğulcu ve katılımcı bir yapıyı benimserken bunun aracı olarak ise STK'ların kendilerini ilgilendiren süreçlerde etkin bir katılımı öngörülmektedir. "Etnik Farklılıklar Ülkemizin Zenginliğidir" başlığı altında ise; laik cumhuriyete karşı odaklar ile hukuk devleti normları ve sivil toplum yapılanması içerisinde kararlılıkla mücadele edileceği, yine aynı başlık altında eğitim ve kadın alanında faaliyette bulunan STK'ların destekleneceğinden bahsedilmektedir. "Kadın Hakları İle İlgili Bilinçlendirme" başlığı altında kadının ekonomik bağımsızlığını kazandırmak amaçlı STK'larla işbirliği içerisinde Ulusal Kadın İstihdam Politikası geliştirileceği, "Demokratik Özgür Basın ve İletişim Ortamı" başlığı altında basın etik kurallarının güçlendirilmesi amacıyla bu alandaki sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin arttırılmasının altı çizilmektedir.

"Siyaset ve Sivil Toplum" başlığı altında komisyonların yasama ve denetim faaliyetlerine daha yoğun düzeyde ve etkin çerçevede katkıda bulunmalarının hedef alınması, "Sivil Toplum Örgütleri" başlığı altında sivil toplum yapılanmalarının güçlendirilerek yurttaşların daha etkin bir duruma getirilmesi, yine aynı başlık altında kendi uzmanlık alanlarında devlete yardımcı faaliyetler yürüten STK'ların denetimini ve eşgüdüm içinde çalışmalarını sağlayacak bir koordinasyon kurulu öngörülmektedir. "Yerel Yönetim Reformu" başlığı altında belediye meclislerinin yanında STK'lardan oluşan danışma ve kent meclislerinin oluşturulması ve burada bulunan temsilcilerin karar süreçlerine katılımının sağlanması, "Konut ve Kentsel Dönüşüm" başlığı altında STK'ların kentsel dönüşüm projelerinde bölgede yaşayan insanlarla birlikte sürece dahil edilmesi söylenmektedir.

"Depreme Hazırlık" başlığı altında afet yönetim sistemi altına STK'ların entegrasyonu öngörülmekte, Dış İlişkiler başlığı altında yurtdışındaki yurttaş ve soydaşlarımızın onurlu ve güvenceli yaşam ve çalışma hakkı için oluşturulacak politikalarda ilgili STK' ların görüşlerinin alınması ve yurtdışında ülke tanıtımında bu STK'ların kullanılmasına, "Ekonomik Hedef ve Politikalar" başlığı altında tüketiciyi ve çevreyi koruyan STK'ların desteklenmesi, "Güçlü Bir Türkiye İçin Strateji ve Politika Planlaması" başlığı altında vatandaşın taleplerini yakalamak ve ihtiyaçlarına etkin bir biçimde cevap verebilmek için STK'ların işbirliğine önem verileceğine, "Yeni ve Etkin Bir Teşvik Sistemi" başlığı altında tüketiciyi koruyan STK'ların özendirilmesini ve geliştirilmesini, bilgisayar, televizyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin ulusal gereksinimlere hızla uyarlanmasını sağlamak amaçlı STK'larla birlikte çalışılmasını öngörmektedir. "Korunmaya Muhtaç Çocuklar" başlığı altında sokakta yaşayan çocukların topluma kazandırılması amacıyla STK'ların yerel yönetimlerle birlikte katkı ve katılımları , "İnsan Merkezli Çağdaş Eğitim Reformu" başlığı altında üniversitelerin işbirliği yapması gereken kurumlar arasında STK'ların olması hedeflenmektedir.

"Kültür Desteklenecek Ama Müdahale Edilmeyecektir" başlığı altında yerel yönetimlerin kendi bölgelerindeki kültür eserlerine sahip çıkılması hususunda STK'larla birlikte çalışacağı, "Genel Sağlık Reformu" başlığı altında STK'ların da içinde yer alacağı bir sağlık üst kurulu kurulacağı, "Çağdaş Sağlık Hizmetleri" başlığı altında sağlık hizmetlerinin standardizasyonu, planlaması, yönetim ve denetimi konularında yasal düzenlemelerle güvence altına alınan aktif katılım sağlanacağı vurgulanmaktadır.

"Engelli Yurttaşlarımıza Gerekli Destek Verilecektir" başlığı altında başbakanlığa bağlı engellilerden sorumlu özerk bir kurum oluşturulacak ve STK'larla arasında katılım ve eşgüdüm sağlanacağı, "Herkes İçin Spor" başlığı altında sporun her yaşta ve herkes tarafından uygun fiziki şartlarda yapılabilmesi için yerel yönetimler ve STK'ların desteklenmesi şekliyle evrensel spor kültürünün yaygınlaştırılması, "Çevre Koruma Politikaları" başlığı altında erozyona karşı mücadelede hazırlanacak olan ulusal planın uygulanmasında ve denetlenmesinde STK'ların desteği bilgi ve birikimlerinden yararlanılması, "Hayvan Hakları" başlığı altında da sokak hayvanlarının koruması amacıyla yerel yönetimlerle birlikte STK'larla işbirliği halinde olunması vurgulanmaktadır.

Görüleceği üzere C.H.P. parti programında yer alan 141 konu başlığının 24'ü içerisinde sivil toplum ve STK'larla ilgili düzenlemeler, vaatler ve planlar yer almaktadır. Sivil toplumla ilgili anahtar kavramların kullanılma sıklığına bakıldığında ise azalan sırayla kooperatifler, sendikalar, meslek odaları, dernekler, vakıflar, sivil inisiyatifler yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarının daha net gözükmesi amacıyla C.H.P. programında sıklıkla ve ilk 15 sıklık düzeyi içerisinde yer alan ve, bir, bu, için, ile, de, tüm, her ve en kelime ve bağlaçları hesaplamalara dahil edilmemiştir.

TABLO 5. D.T.P. Parti Programında Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰	Anahtar Kavram		f	‰
Toplum	17232	181	10,503	Hukuk	17232	25	1,450
Demokrasi	17232	143	8,298	Sanayi	17232	25	1,450
Uluslar arası	17232	134	7,776	Teknoloji	17232	25	1,450
Türkiye	17232	126	7,311	Güvenlik	17232	23	1,334
Ekonomi	17232	113	6,557	Aile	17232	22	1,276
Birey-insan	17232	110	6,383	Küresel	17232	21	1,218
Eğitim	17232	106	6,151	Kamu	17232	19	1,102
Devlet	17232	97	5,629	Adalet	17232	16	0,928
Kadın	17232	92	5,338	Milli-Ulusal	17232	16	0,928
Kültür	17232	81	4,700	Çağdaş	17232	13	0,754
Sosyal	17232	67	3,888	Türk	17232	13	0,754
Üretim	17232	64	3,714	Bilgi	17232	12	0,696
Hizmet	17232	58	3,365	Sivil	17232	12	0,696
Sağlık	17232	58	3,365	*Sendika*	*17232*	*6*	*0,348*
Gelir	17232	52	3,017	*Meslek odaları*	*17232*	*6*	*0,348*
Vergi	17232	46	2,669	Laik	17232	2	0,116
Yerel	17232	44	2,553	Rekabet	17232	2	0,116
Tarım	17232	43	2,495	Uzlaşma	17232	2	0,116
Kürt	17232	36	2,089	*Dernek*	*17232*	*2*	*0,116*
Sivil toplum	*17232*	*31*	*1,798*	Üniter	17232	0	0
Enerji	17232	30	1,740	*Vakıf*	*17232*	*0*	*0*
Ordu-Asker	17232	27	1,566	*Sivil inisiyatif*	*17232*	*0*	*0*
Çevre-ekoloji	17232	27	1,566	*Kooperatif*	*17232*	*0*	*0*
İstihdam	17232	27	1,566	TOPLAM	17232	2055	119,254

TABLO 6. D.T.P. Parti Programında Sivil Toplum Kavramıyla İlgili Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰
Sıvıl Toplum	*17232*	31	*1,798*
Sendika	17232	6	0,348
Meslek Odaları	*17232*	*6*	*0,348*
Dernek	*17232*	2	0,116
Kooperatif	17232	0	0
Vakıf	*17232*	0	0
Sivil İnisiyatif	17232	0	0
TOPLAM	17232	**45**	**2,610**

D.T.P. programındaki toplam 17232 kelime içerisinde sivil toplum kavramı 31 kez tekrarlanırken bu rakam genel içerisinde ‰ 1.798'lik bir orana tekabül etmektedir. Sivil toplumla ilgili diğer anahtar kelimelerde eklendiğinde 45 farklı cümlede sivil toplum ve sivil toplumu refere eden sözcüklere rastlanmaktadır bu da parti programının geneli içerisinde ‰ 2.610'luk bir orandır.

D.T.P. parti programı içerisinde kullanılan sivil toplum kavramlarını incelediğimizde; "Ekolojik Denge Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin Vazgeçilmezdir" başlığı altında yerel yönetimlere kaynak ayırmak suretiyle özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çatışmalı süreçte tahrip edilen doğal alanlar başta olmak üzere tüm ülkenin yeniden ağaçlandırılması için gerekli bütçe ayrılarak yöre halkı ve STK'ların da katılımıyla bir ağaçlandırma çalışması öngörülmektedir. "Demokratik Toplum İçin Sivil Toplum Örgütlülüğü" başlığı altında Türkiye'deki merkeziyetçi ve bürokratik devlet yapısının sivil toplum düşüncesinin gelişmesine engel teşkil ettiği, tek parti dönemindeki homojenleştirme ve tek tipleştirme politikalarının sivil toplumu yok ettiği veya yalnızca devlet bünyesinde olan ve resmi ideolojiyi yayma aracı olarak kullanılan yapılar haline dönüştüğü iddia edilmektedir. Devletin demokratikleşmesi için toplum ve kamusal alan üzerinde gücünün sınırlandırılması ve devletten ayrışan bir sivil alanın oluşması gerekliliğini vurgulayan D.T.P. parti programı ideal manadaki sivil toplumu devletten ayrışmış sosyal sınıfların ve grupların öncülüğünde gelişerek, toplumun çoğulcu yapısına ve ihtiyaçlarına uygun olarak devleti ve siyaseti dönüştürebilecek; demokratik yaşamın toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak kurumlaşmasını sağlayacak kurumlar olarak görmektedir. Bunun yapılabilmesi için ise devletin faaliyet alanının sınırlandırılması, egemenliğin topluma paylaştırılacağı yasal ve anayasal düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Sivil toplumun gelişmesi için etnik,

kültürel, siyasi, ekonomik, sportif faaliyetlere dayalı yapılara özgür örgütlenme olanakları sağlanması, kadın başta olmak üzere sivil toplumun temel yapısını oluşturan dezavantajlı kesimlerle gençliğin sivil alanda örgütlülüklerinin teşvik edilerek engellerin kaldırılması önerilmektedir.

"Demokratik Toplum İçin Yeni Bir Anayasa" başlığı altında demokratik bir anayasa için anayasanın mantığı ile birlikte hazırlanma sürecinin de demokratik olması gerektiği vurgusu yapılarak anayasanın hazırlanmasında hukuk kurumları, STK'lar, siyasi partiler ve toplumsal kesimlerin katılımının sağlanması, demokratik cumhuriyetin temeli ve güvencesi olan örgütlü, özgür bir sivil toplum yaratmak amacıyla herkesin tam ifade, örgütlenme ve siyaset yapma özgürlüğünü güvence altına alınacağı vaat edilmektedir.

"Ekonomi" başlığı altında ülkenin kalkınmasını sağlayacak stratejilerin belirlenmesi için, ilgili birimlerle koordine içinde çalışacak, hükümet temsilcilerinden, uzmanlardan, çalışanların ve STK temsilcilerinden oluşan merkezi ve bölgesel kalkınma stratejileri oluşturma birimleri kurulması planlanmakta ekonomik işleyişte sivil toplum yapılarının geliştirici ve denetleyici rolünü sağlayacak mekanizmaların varlığını esas alan adil, katılımcı ve sürdürülebilir bir ekonomi savunulmaktadır. Ekonominin yönetimini ise hükümetin dışında meslek grupları ve STK'ların denetimine ve katkısına açacak organlar oluşturulması, Dış Ticaret ve Yabancı Sermaye başlığı altında ülkede faaliyet gösteren yabancı şirketlerle çıkan anlaşmazlıklarda yurttaşların bireysel ya da STK'lar aracılığı ile, hükümetin ve şirketin kendisinin yani tarafların tümünün seslerini duyurma ve haklarını ülke içinde ve uluslararası mahkemelerde arayabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılması hedeflenmektedir.

"Ordu ve Ekonomi" başlığı altında GAP sosyal ve kültürel yan kurumlaşmaları için âdeta hiçbir şey yapılmadığı ve projenin gelişimi ile ilgili STK'ların ve halkın devre dışı bırakılması nedeniyle eleştirilmektedir. Yine aynı başlık altında kalkınma projeleri yerel yönetimler ve STK'lar ile işbirliği içinde hazırlanacak ve denetime açık tutulacak, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine hizmet etmesi amacıyla belli yatırımların yoğunlaştırıldığı, özel bölgesel kalkınma merkezleri oluşturulması vaat edilmektedir.

"Tarım Hayvancılık ve Su Ürünleri" başlığı altında bu sektörlerin geliştirilmesi için içinde STK'larında bulunduğu su ve hayvancılık enstitüsünün kurulması, "Madencilik" başlığı altında halkın onayını almamış ekonomik girişimlerin beklenen verimi vermeyeceğinden hareketle bu konuda yapılacak düzenlemelerde toplumun onayının alınmasında STK'lardan faydalanılması ve işbirliği yapılması, "Tüketim ve Tüketici Hakları" başlığı altında evrensel çıkarlar doğrultusunda bir tüketim ve çevre bilinci oluşturulması amacıyla kurulması öngörülen merkezi ve yerel tüketim konseylerinde STK'ların temsiliyetlerinin bulunması öngörülmektedir.

"Eğitim" başlığı altında toplumsal ihtiyaç ve gelişmiş ülkelerin pratikleri de göz önüne alınarak, öğrenci, veli, eğitim çalışanları, bilim insanları ve eğitim alanındaki STK'larında sürece dahil edilmesi, görüş ve önerileri alınması yoluyla yeni bir eğitim programının oluşturulması, "Sosyal Güvenlik" başlığı altında çocuk ve gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak tutulması ve topluma kazandırılması amacıyla bu konuda hizmet veren veya vermek isteyen STK'ların desteklenerek, teşvik edileceği, "Kentleşme ve Konut" başlığı altında kentlerin insan psikolojisini olumsuz etkileyen, yaşamı zorlaştıran tüm sorunlardan arındırma amacıyla bu konuda alınacak kararlarda STK'ların görüşlerinin alınması ve yeni düzenlemelerin yapılması, "Göç" başlığı altında ise bölgedeki problemlerin çözüm noktasında, devletin bölgedeki ilgili STK'ların hazırladıkları raporlar ve önerileri göz ardı etmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Görüleceği üzere D.T.P. parti programında yer alan 51 konu başlığının 13'ü içerisinde sivil toplum ve STK'larla ilgili düzenlemeler, vaatler ve planlar yer almaktadır. Sivil toplumla ilgili anahtar kavramların kullanılma sıklığına bakıldığında ise azalan sırayla sendikalar, meslek odaları ve dernekler yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarının daha net gözükmesi amacıyla, D.T.P. programında sıklıkla ve ilk 15 sıklık düzeyi içerisinde yer alan ve, bir, bu, için, ile, da, tüm, her ve en kelime ve bağlaçları hesaplamalara dahil edilmemiştir.

TABLO 7. M.H.P. Parti Programında Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰	Anahtar Kavram		f	‰
Sosyal	12210	113	9,254	Sanayi	12210	29	2,375
Toplum	12210	110	9,009	Bilgi	12210	28	2,293
Ekonomi	12210	105	8,599	Güvenlik	12210	27	2,211
Kamu	12210	85	6,961	Çevre-ekoloji	12210	25	2,047
Kültür	12210	81	6,633	İstihdam	12210	24	1,965
Üretim	12210	72	5,896	Aile	12210	19	1,556
Hizmet	12210	71	5,814	Enerji	12210	16	1,310
Devlet	12210	68	5,569	Vergi	12210	15	1,228
Teknoloji	12210	59	4,832	Çağdaş	12210	11	0,900
Milli-Ulusal	12210	58	4,750	Kadın	12210	10	0,819
Eğitim	12210	56	4,586	Yerel	12210	9	0,737
Birey-insan	12210	54	4,422	Ordu-Asker	12210	6	0,491
Demokrasi	12210	49	4,013	*Sivil toplum*	*12210*	*6*	*0,491*
Türk	12210	46	3,767	Sivil	12210	4	0,327
Hukuk	12210	40	3,276	*Kooperatif*	*12210*	*3*	*0,245*
Küresel	12210	37	3,030	Laik	12210	2	0,163
Sağlık	12210	36	2,948	Üniter	12210	2	0,163
Uluslar arası	12210	36	2,948	*Sendika*	*12210*	*2*	*0,163*
Uzlaşma	12210	34	2,784	*Sivil inisiyatif*	*12210*	*2*	*0,163*
Gelir	12210	32	2,620	*Meslek odaları*	*12210*	*1*	*0,081*
Türkiye	12210	31	2,538	Kürt	12210	0	0
Adalet	12210	30	2,457	*Dernek*	*12210*	*0*	*0*
Tarım	12210	30	2,457	*Vakıf*	*12210*	*0*	*0*
Rekabet	12210	29	2,375	**TOPLAM**	**12210**	**1176**	**93,314**

TABLO 8. M.H.P. Parti Programında Sivil Toplum Kavramıyla İlgili Sıklıkla Geçen Sözcükler

Anahtar Kavram		f	‰
Sivil toplum	*12210*	*6*	*0,491*
Kooperatif	*12210*	*3*	*0,245*
Sendika	*12210*	*2*	*0,163*
Sivil inisiyatif	*12210*	*2*	*0,163*
Meslek odaları	*12210*	*1*	*0,081*
Dernek	*12210*	*0*	*0*
Vakıf	*12210*	*0*	*0*
TOPLAM	12210	14	1,146

M.H.P. programındaki toplam 12210 kelime içerisinde sivil toplum kavramı 6 kez tekrarlanırken bu rakam genel içerisinde ‰ 0.491'lik bir orana tekabül etmektedir. Sivil toplumla ilgili diğer anahtar kelimelerde eklendiğinde 14 farklı cümlede sivil toplum ve sivil toplumu refere eden sözcüklere rastlanmaktadır bu da parti programının geneli içerisinde ‰ 1.146'lık bir orandır.

M.H.P. parti programı içerisinde kullanılan sivil toplum kavramlarını incelediğimizde; "Ekonomik Uzlaşma" başlığı altında enflasyondan tasarruf tedbirlerine, finansman politikalarından enerji dar boğazına kadar ekonomiyle ilgili olan her konuda, STK'ları ve meslek örgütleri aracılığıyla halkın ve çeşitli sosyal kesimlerin görüşlerinin alınması bu sayede de uygulanacak ekonomik politikalarda halkın da katılımı ve desteğiyle başarıya ulaşılabileceği, "Bölgesel Kalkınma" başlığı altında bölgesel ve yerel sorunların tespitinde ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde, STK'ların katkı ve katılımı ile bölgesel ve makro politikaların ahenk içinde yürütülmesinin sağlanması, "Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele" başlığı altında sosyal yardımların yoksul kesimlere daha etkin bir şekilde ulaştırılması için merkezi idareyle iş birliği içinde; mahallî idarelerin, özel sektörün ve STK'ların faaliyetlerinin özendirilmesi vurgulanmaktadır.

Görüleceği üzere M.H.P. parti programında yer alan 11 konu başlığının 3'ü içerisinde sivil toplum ve STK'larla ilgili düzenlemeler, vaatler ve planlar yer almaktadır. Sivil toplumla ilgili anahtar kavramların kullanılma sıklığına bakıldığında ise azalan sırayla kooperatifler, sendikalar, sivil inisiyatifler ve meslek odaları yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarının daha net gözükmesi amacıyla, M.H.P. programında sıklıkla ve ilk 15 sıklık düzeyi içerisinde yer alan ve, bir, bu, için, ile ve her kelime ve bağlaçları hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Sonuç

Sivil toplum ve STK'larla ilgili parti programlarında yer alan plan, vaat ve düzenlemelerin ne denli uygulandığı ya da uygulanıp uygulanmadığı bir başka araştırmanın konusu olmakla birlikte "Siyasi Parti Programı": Kavram ve Türkiye Eksenli Bir Analiz başlığı altında da değinildiği üzere parti programlarında geçen ifadelerin uygulamaya yansıması noktasında samimiyetin olmadığı söylenilebilir. Bir başka ifadeyle siyasi partiler, programlarında STK'lara yer vermelerine, onlarla etkileşim ve iletişim halinde çalışacaklarını, öneri bilgi ve birikimlerinden faydalanacaklarını söylemelerine rağmen ülkemizde bunun pekte uygulamaya geçirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Bu anlamda siyasi parti programları ile yaptıkları icraatların örtüşmediğini söyleyebilmek mümkündür.

Yinede istatistiksel olarak partileri sıraladığımızda; "sivil toplum" ve ilgili kavramlara yer veriş sıklığına göre kavrama en çok değinen parti ‰ 3,233 ile C.H.P. olurken onu, A.K.P. ‰ 3,221'lik bir oranda takip etmektedir. D.T.P. ‰2,610, M.H.P. ise ‰1,146'lık bir oranla son sırada yer almaktadır. Ayrıca bu 4 partinin programlarını incelediğimizde M.H.P. dışında tüm partilerin programlarında sivil toplum ile ilgili bölümler görülmektedir, buna ek olarak 4 partinin merkez yürütme kurulu/başkanlık divanı gibi kurumları incelendiğinde A.K.P. dışındaki C.H.P., D.T.P. ve M.H.P.'de STK'lar ve meslek odalarıyla ilgili genel başkan yardımcılığı makamlarının olduğunu görmek mümkündür.

TABLO 9. Parti Programlarında Sivil Toplum Kavramıyla İlgili Sözcüklerin Kullanım Sıklığı

Parti	Parti Programındaki Kelime Sayısı	STK'larla ilgili Kelime Sayısı	‰
C.H.P.	42634	138	3,233
A.K.P.	12765	37	3,221
D.T.P.	17232	45	2,610
M.H.P.	12210	14	1,146

Her ne kadar siyasi parti programları içerisinde düzenlemelerinde, vaatlerinde ve planlarında STK'lara yer verilmekteyse de bunun tek başına yeterli olabileceğini düşünebilmek pek de mümkün değildir. 2008 yılında TÜİK tarafından hazırlanan yaşam memnuniyeti araştırmasında; Türk halkının %86'sının mutlu olduğu ortaya konulmaktadır. Oysaki aynı yıl içerisinde Avrupa Birliği (AB) kurumu olan Eurofound tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre Türk halkının %47'sinin akıl sağlığının yerinde olmadığı tespit edilmiştir. İronik olarak nasıl ki %47 oranında akıl sağlığı yerinde olmayan bir toplumun %86'sının mutlu olması bir anlam ifade etmiyorsa, yalnızca siyasi parti programlarında da sivil topluma yer verilmesi tek başına bir anlam ifade etmemektedir.

2008 yılında yapılan bir araştırma; siyasi parti MKYK üyelerinin %89' unun STK'ları toplu bir oy potansiyeli olarak, %82'sinin boş zaman geçirme aracı olarak gördüğü; yine aynı araştırmada, %87'sinin STK'ların maddi öğelerin ağır bastığı yapılar olduğunu ve %33'ünün bu kuruluşların saydam ve hesap verebilir bir yapıda olmadıklarını düşündüklerini ortaya koymaktadır (Korkmaz, 2008: 93-156)

Tüm bu bulgu ve analizlerden hareketle şunlar önerilebilir: Öncelikle siyasi partiler sivil topluma ve STK'lara karşı olan önyargılarından sıyrılmalı ve güvensizliklerini bertaraf etmelidirler. Bu bağlamda STK'ların kendi içyapılarını, yönetim süreçlerini, topluma karşı görev ve sorumlulukları, şeffaflık ve hesap verebilirliklerini tekrar gözden geçirerek düzenlemeleri bu sürecin daha hızlı ve etkin bir şekilde geçirilmesini sağlayabilir. STK'lar siyasi partilerle olan ilişkilerinde maddi unsurları bir yana koyarak toplumun kolektif faydasını ön plana çıkarmalı, siyasi partiler için "de facto" bir bağlayıcılığa sahip olan bu programlarda kendilerine verilen/tanınan hak ve vaatleri talep etmelidirler.

Kaynakça

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Comunication Research*, New York: Hafner,
Baykal, Deniz (1970). *Siyasal Katılma*, Ankara,
ÇAHA Ömer (2000). "Türkiye'de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği", İslami Araştırmalar Dergisi, Ocak, s.25-43
Heywood Andrew (2006). Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara
Kalender Ahmet (2000). Siyasal İletişim; Seçmenler ve İkna Stratejileri, Çizgi Yayınevi Konya,
Kapani Münci (1999). Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara
Korkmaz Tuğrul (2008). Siyasal Partilerin Sivil Toplum Algılayışı; Türkiye Uygulaması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
Metren, K. (1983) Inhaltsanalyse: EinfAhrung in theorie, Methode und Parix. Opladen: Westdeutscher,

TÜRKİYE'DE KAR AMACI GÜTMEYEN KURULUŞLARA DEVLET BÜTÇESİNDEN YAPILAN TRANSFERLER:
SİYASİ PARTİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, esrademircan@comu.edu.tr
Öğr. Gör. Günay ÖZDEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gunay.r@hotmail.com

Özet

Son yıllarda yaşanan küreselleşme sürecinin meydana getirdiği yeni ekonomik düzen sivil toplum kuruluşları ve bu bağlamda kar amacı gütmeyen kuruluşların etkinliğini artırmıştır. Kar amacı gütmeyen kuruluşların geçmişten günümüze sayısının ve etkinliğinin artışında; nufus artışı, teknolojik gelişmeler ve toplumsal ihtiyaç ve beklentilerdeki değişimler etkili olmuştur. Bu bağlamda, kar amacı gütmeyen kuruluşlardan biri olan siyasi partiler demokratik hayatın devamlılığı için vazgeçilmez bir unsur olarak kamu ekonomisi sürecindeki yerini almıştır. Siyasi partiler halkın sorun ve isteklerine aracılık yaparak bunları siyasal sisteme iletme görevini üstlenmiştir. Siyasi partilerin bu görevi yerine getirebilmesinde devlet bütçesinden yapılan hazine yardımlarının önemli bir payı vardır.

***Anahtar Kelimeler**: Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar, Siyasi Parti, Devlet Bütçesi, Analitik Bütçe Sınıflandırması, Hazine Yardımı*

THE TRANSFERS FROM GOVERNMENT BUDGET TO NON-PROFİT ORGANİZATİONS İN TURKEY AN ASSESMENT ABOUT POLİTİCAL PARTİES

Abstract

The new economic order which was created by the current globalization process has increased the efficiency of non-govermental organizations and non-profit organizations aswell. The population increase, technological developments and changes in societal needs and expectations have been effective for rising the number of non-profit organizations and their efficiency to date. In this context, political parties, as one of the non-profit organizations, have taken its place in public economy process as an indispensable element for continuity of the democratic life. Political parties undertook the mission of communicating problems and demands of community to the political system. Treasury support from government budget has crucial importance for political parties to carry out this mission.

***Key Words:** Non-Profit Organizations, Political Party, Government Budget, Analitical Budget Classification, Treasury Support*

Giriş

İhtiyaçları zaman içinde farklılık gösteren bireyler bir araya gelerek toplulukları oluşturmuşlardır. Başlangıçta, ihtiyaçlarını değiş tokuşla sağlayan bireylerin toplum halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte toplumsal ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve piyasa ekonomisinin eksikliklerini giderebilmek için "Devlet" kavramı ortaya çıkmış ve devletin var oluş nedeni toplumsal ihtiyaçların karşılanma zorunluluğu olmuştur. Zamanla toplumsal ihtiyaçlarının nicelik ve nitelik itibariyle değişim göstermesi kamu hizmetleri, kamu harcamaları ve kamu gelirleri kavramlarının önem kazanmasına yol açmıştır. Böylece, devletlerin gelir ve giderlerinin içinde yer aldığı temel belgesi niteliğindeki bütçenin fonksiyonları artmıştır. Bütçe fonksiyonlarında meydana gelen artış, yeni bütçe sistemlerinin arayışını zorunlu kılmıştır.

Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan birisini oluşturan, siyasi partiler demokratik hayatın oluşumu ve gelişiminde önemli bir paya sahip olmuştur. Siyasi partilerin kamu ekonomisi sürecindeki işlevi; kamu ekonomisinde karar alma sürecini yakından etkilediğinden, söz konusu birimlerin işleyişinde finansal yapıları önem kazanmıştır. Böylece, siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan transferler siyasi partilerin finansal yapılarında önemli bir paya sahip olmuştur. Türkiye'de siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan transferler; uygulanan bütçe sistemlerinden yakından etkilenmiştir. Nitekim 1990–2003 döneminde siyasi partilere yapılan transferler; "Siyasi Partilere Yardım" olarak transfer harcamaları içerisinde tek bir kalem olarak yer almıştır. 2004 yılından itibaren; siyasi partilere; cari transferler kalemi içerisinde bulunan kar amacı gütmeyen kuruluşlar içerisinde " Siyasi Partilere" ve "Siyasi Tanıtma Giderleri" olarak devlet bütçesinden iki kalem olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Siyasi partilere yapılan transferler, bütçe sistemi açısından ekonomik sınıflandırma içerisinde yer almıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde;"bütçe" kavramı, ortaya çıkışı ve gelişim süreci ortaya konulmuştur. Birinci bölümün devamında bütçedeki harcama kalemlerinden biri olan transfer harcamaları teorik boyutuyla

değerlendirilmiştir. İkinci bölümde transfer harcamaları bütçe sistemleri açısından değerlendirilmiş ve bu kapsamda analitik bütçe sistemi teori ve Türkiye uygulaması ile ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan son bölümde ise Türkiye'de kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve bu kuruluşlardan birini oluşturan siyasi partilere yapılan transferler ve bu transferlerin bütçe sistemleri açısından gelişimi değerlendirme konusu yapılmıştır. Çalışmada istatistiki açıdan yapılan değerlendirmelerde; analitik bütçe sistemi uygulama öncesi dönem olan 1990-2003 dönemi ve analitik bütçe sisteminin uygulamaya girdiği 2004-2008 dönemi esas alınmıştır. Çalışmada yapılan analizler, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatı verileri kullanılarak cari rakamlarla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, siyasi partilere yapılan hazine yardımının partilerin finansal yapıları içindeki yerinin ve bütçe sistemlerindeki değişim sürecinin gerçekleştirilen transferler üzerindeki etkisinin şekil açısından ortaya konulmasıdır. Çalışmada 2004 yılından sonra; "siyasi partilere" başlığı altındaki transferler inceleme konusu yapılmış ve siyasi partilere gerçekleştirilen transferlerin gerçekleştirilmesinde dikkate alınan kriterler ve bu transferlerin siyasi partilerin toplam harcamalarını karşılama oranı değerlendirme konusu yapılmamıştır.

Bütçe Kavramına Kısa Bir Bakış

Bireylerin toplu halde yaşamaya başlamasıyla birlikte, insan ihtiyaçları artmış ve bu ihtiyaçların karşılanabilmesi zorunluluğu devlet kavramını beraberinde getirmiştir. Devletin yaptığı kamu harcamalarının ve finansmanının izlenebilmesi ve kontrolü amacıyla bütçe kavramının önemi arttırmıştır. Bütçe devletler için, milli ekonomide kıt kaynaklarla sonsuz insan ihtiyaçlarının karşılanması, ekonominin yönlendirilmesi ve piyasalarda kaynakların özel kesim ile kamu kesimi arasında adaletli dağılımının sağlanmasında ve büyüme ve kalkınmanın sürekliliğinde önemli bir role sahip olmuştur.

Bütçe kavramı üzerine geçmişten günümüze birçok tanımlamalar yapılmıştır. 26.05.1927 tarihli 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 6. maddesinde bütçe, "*Devlet daire ve kurumlarının yıllık gelir ve giderlerini gösteren ve bunların uygulanmasına ve yürütülmesine izin veren kanun*" olarak tanımlanmıştır. 2003 tarihinde kabul edilen ve 2006 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda bütçe, "*Belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge*" olarak tanımlanmıştır.

Bulutoğlu bütçeyi; "*Maliyetleri siyasal gelirlerle karşılanan ve devletin kamu hizmetleri için ayrılmış ödeneklerini gösteren, harcamacı daireleri giderleri yapmakla, gelirden sorumlu olanları da bunları toplamakla yetkilendiren bir kamu hizmetleri sipariş listesi*" olarak ifade etmiştir (Bulutoğlu, 1981;192). Böylece, bütçe, kamu gelirlerinin toplanması ve harcamaların yapılmasını sağlayan bir belge ve halk ile siyasi iktidar arasında kaynakların kullanımı konusunda yapılan bir sözleşme olarak ifade edilmiştir.

Toplumda bulunan her kurumun belirli fonksiyonlara sahip olması, kurumun varlığını devam ettirebilmesi bakımından önemlidir. Bütçe kurumunun, hazırlanması ve uygulanmasında belirli hedeflerin gerçekleştirilmesinin esas alınması bütçenin fonksiyonlarını ortaya çıkarmıştır. Bütçenin uygulamadaki öneminin artmaya başlamasıyla birlikte, bütçe fonksiyonları da değişime uğramıştır. Bu bağlamda, bütçenin fonksiyonları, klasik (geleneksel) bütçe fonksiyonları ve çağdaş makro ekonomik bütçe fonksiyonları olarak iki başlık altında ortaya çıkmıştır (Karabaş, 2005: 38).

Klasik bütçe fonksiyonlarından biri olan ekonomik fonksiyon, kıt kaynaklarla sınırsız insan ihtiyaçlarının en etkin şekilde kullanılmasını ifade eden bir fonksiyondur. Ekonomik kalkınmanın sağlanması, halkın refah seviyesinin yükseltilmesi ve piyasalarda istikrarın sağlanması bütçenin ekonomik fonksiyonlarından bir kısmını oluşturmaktadır. Bütçenin hukuki fonksiyonu, yürütme organının özellikle mali yönetim ve planlama anlamındaki görev ve yetkilerinin bütçe ile belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bütçenin siyasi fonksiyonu, bütçenin parlamentoya hükümeti yönetmek ve yol göstermek olanağı vermesi, bir diğer klasik fonksiyon olan denetim fonksiyonu ise, gerçekleştirilen kamu harcamalarının hizmet kaynak açısından değerlendirilmesini ifade etmektedir. Bütçenin çağdaş makro ekonomik fonksiyonları; dünyada yaşanan krizler, devlet faaliyetlerinin nicelik ve nitelik itibariyle artması, küreselleşme süreci, teknolojik gelişmeler, bireylerin beklentilerindeki artışlar gibi nedenlerden dolayı bütçeye eklenen makro ekonomik fonksiyonlardan oluşmuştur. Nitekim, yeni ekonomik açılımlar ve bütçe ile milli ekonomide dengenin sağlanması, kaynakların tahsisi, gelirlerin dağılımı ve yönetim aracı olma bütçenin çağdaş fonksiyonları arasında yer alan fonksiyonları arasında yer almıştır (Tosun, 2007:123-124).

Kamu kesimine kaynak aktarımını sağlamada aracı görevi gören bütçe, bu kaynakların çeşitli amaçlara yönelik olarak yeniden milli ekonomiye dağılımını sağlayan ve böylece kıt kaynakların etkin kullanımını gerçekleştirmeye çalışan bir kurumdur. Bununla birlikte, yasama organının yürütme organı üzerindeki siyasal denetimini sağlayan bütçe, bu yönüyle de demokrasinin işlerliğinin ortaya konulmasını sağlayan önemli uygulamalardan birisini oluşturmaktadır.

Bütçe devletin kamu faaliyetlerini yerine getirme aracıdır. Kamu hizmetlerinin kaynak-harcama dengesi anlayışı doğrultusunda sunulmasında devlet tarafından kullanılan kamu ekonomisi araçlarından birisi olan bütçe; her dönemde geçerli olan kamu mali yönetimi anlayışına paralel olarak bazı değişimler geçirmiştir. Kamu mali yönetimi anlayışında ortaya çıkan değişimler; dünya iktisadi konjonktüründe ortaya

çıkan değişimler, toplumun talep ve beklentilerindeki değişimler, yaşam standartlarının değişime uğraması, ihtiyaçların artması ve nitelik ve nicelik itibariyle değişime uğraması gibi nedenlere bağlı olarak iktisadi gelişim sürecinin farklı aşamalarında ortaya çıkmıştır (Demircan-Ener, 2009:133). Söz konusu değişim; bütçe kalemlerini oluşturan kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin bütçe içinde ifade edilme şeklini de etkilemiş ve farklı bütçe sınıflandırmaları ortaya çıkmıştır.

Bütçe Harcama Kalemleri ve Sınıflandırma Şekilleri

Devletler için bir mali planlama, tasarruf, yönetim ve denetim aracı olma özelliklerine sahip olan bütçe; harcama ve gelirler olmak üzere iki bölümden oluşur. Milli ekonomiden çeşitli kanuni düzenlemelerle toplanan kaynaklar bütçe için; gelir kaynaklarını oluştururken, bu kaynakların kamu hizmetlerine tahsisi sonucunda ortaya çıkan harcamalar ise; bütçe harcamalarını oluşturur.

Devletin var oluş nedeni olan toplumsal ihtiyaçların giderilme zorunluluğu, kamu harcamalarını ortaya çıkarmıştır. Kamu harcamaları amacına göre idari, fonksiyonel ve ekonomik olmak üzere farklı başlıklar altında tasnif edilebilmektedir. Ekonomik olarak ifade edilen kamu harcamaları milli ekonomi ve bütçe sonuçları açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte, kamu harcamaları kamu kesiminin gerçekleştirdiği harcamaların tamamını ifade ederken, bütçe harcamaları ise, devletin genel yönetim dâhilinde gerçekleştirmiş olduğu harcamaları ifade etmektedir. Ancak, bütçe kurumunun gelişim sürecinde; bütçenin önem kazanan fonksiyonlarından birisini oluşturan mali disiplin ilkesi gereği, bütçe harcamaları dünya ülkelerinin büyük bir kısmında kamu kesiminin gerçekleştirmiş olduğu harcamaların tamamını kapsamaya yönelik olarak düzenlenmeye başlanılmıştır.

Ekonomik tasnife göre bütçe harcamaları cari harcamalar, sermaye harcamaları ve borç verme- geri ödeme olarak ele alınmıştır. Cari harcamalar grubu cari giderler ile cari transferlerden oluşmuştur. Cari giderler ekonomik ömrü bir yılın altında, bütçe kanunu ile belirlenmiş asgari değeri aşmayan; mal ve hizmet alım giderleri, faiz giderleri, personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primleri giderlerinden oluşmaktadır. Cari transferler ise bütçe dışındaki kurumların cari nitelikteki giderlerini finanse etmek amacıyla bütçeden karşılanan karşılıksız ödemelerdir. Bütçe içinde yer alan bir diğer harcama başlığı sermaye harcamalarıdır. Sermaye harcamaları sermaye giderleri ve sermaye transferlerinden oluşmaktadır. Bütçe kanunları ile belirlenmiş alt limitleri aşan ve ömrü bir yıl veya daha uzun olan mal ve hizmet alımları, sabit sermaye edinimleri, gayri maddi aktifler ya da gayrimenkullerin edinimine yapılan harcamalar sermaye giderleridir. Sermaye transferleri ise sermaye harcamalarını karşılamak için ve ödemeyi yapan kurum için yapılan karşılıksız ödemelerdir. Üçüncü tasnif olan borç verme - geri ödeme de kamusal amaca yönelik ve bir mali hak ya da taahhüde karşılık yapılan işlemlerdir. Bu kaleme devlet tarafından verilen krediler (konut kredileri), alınan hisseler, verilen kredilerden devlete yapılan borç ödemeleri, satılan hisselerden elde edilen gelirler dâhildir. Devlet tarafından verilen borçlar giderler bölümüne geri ödemeler ise gelirler bölümüne dahil edilmektedir (Maliye Bakanlığı, 2004:13-15).

Bütçe harcamalarının idari olarak tasnifi; her bir idari birime yönelik olarak gerçekleştirilen harcamaları ortaya koymaya yöneliktir. Bir diğer sınıflandırma şekli olan fonksiyonel sınıflandırma ise, kaynakların devlet faaliyetleri esas alınarak, her bir temel kamu hizmetine yönelik yapılan aktarımını ifade eder. Bütçe harcamalarının farklı başlıklar altında sınıflandırılması, kamu hizmetlerinin kaynak-hizmet dengesi içinde ve etkin olarak sunumunu sağlamaya yöneliktir.

Bütçe Harcama Kalemi Olarak Transfer Harcamaları ve Teorik Yapısı

Transfer harcamaları, milli gelir üzerinde doğrudan etki yaratmayan, bazı servet unsurlarının kişi, kurum ve kuruluşlar arasında el değiştirmesi özelliği taşıyan harcamalardır. Transfer harcamaları genellikle bir üretim faktörü karşılığında olmadan karşılıksız olarak gerçekleştirilen harcamalardır. Transfer harcamalarının karşılıksız olarak gerçekleştirilmesindeki temel amaç kaynakların etkin dağılımının ve gelir paylaşımında adaletin sağlanmasıdır.

Transfer harcamaları gelir dağılımını eşitleme veya eşitsizlikleri arttırma yönünde değiştirir. Transfer harcamaları, bu harcamalardan yararlananların yüksek gelirli gruplara dahil kişiler olması durumunda gelir dağılımındaki eşitsizlikleri arttırır. Bununla birlikte, devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılması yoluyla yaptığı transfer harcamaları az gelirli sosyal tabakaların gelirlerini yükselterek, gelir eşitsizliklerini azaltır (Türk, 2005:93-94).

H. Brocher ve P. Tabotani transfer harcamalarını 3 gruba ayırmıştır. Bu ayırım gerçekleştirilen transferlerin amacı esas alınarak yapılmıştır (Nadaroğlu, 1992: 164). Buna göre transfer harcamaları;

- Dolaylı ve Dolaysız Transferler: Bu harcamalar belirlenen kişi ve grupların gelirlerini doğrudan ve dolaylı olarak artırmaktadır. Dolaysız transferler kişilerin gelirlerini doğrudan artırırken (fakirlere yapılan yardımlar, sosyal hizmetler gibi), dolaylı transferler ise iktisadi amaçlı yapılan mali yardımlardan (vergi iadeleri gibi) oluşur.

- Gelir ve Sermaye Transferleri: Gelir transferleri dolaysız transferler gibi bireylerin gelirlerini doğrudan artıran transferlerdir (emekli maaşları). Sermaye transferleri ise, ihraç mallarında vergi iade uygulamasının gerçekleştirilmesi ve zirai üretimde kullanılacak akaryakıtların vergi dışı bırakılması şekliyle yapılan transferlerden oluşur.
- Üretken ve Üretken Olmayan Transferler: Devletin yapmış olduğu kamu harcamaları üretimde yeni bir değer yaratıyorsa üretken transferlerdir. Üretim üzerinde doğrudan etkisi bulunmayan sosyal amaçlı transferler ise, üretken olmayan transferlerdir.

Transfer harcamaları uygulamada genellikle borç faiz ödemeleri, sosyal transferler ve sübvansiyonlar olarak gerçekleşmektedir. Bu kapsamda, sosyal transferlerin yanı sıra; borç faiz ödemeleri mali transferleri, sübvansiyonlar ise ekonomik transferleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kamu kurum ve kuruluşlarına hazineden yapılan kaynak aktarımlarının da mali transferleri oluşturduğunu ifade etmek önemli bir gerekliliktir (Siverekli Demircan, 2007:262).

Transfer Harcamalarına Bütçe Sistemleri Açısından Bakış

Transfer harcamaları, devletin bir üretim faktörü karşılığında olmadan gerçekleştirdiği kaynak transferini ifade eder. Bu yönüyle karşılıksız olan transfer harcamalarını devlet; ekonomik amaçlı, sosyal amaçlı veya mali amaçlı olarak gerçekleştirebilir. Nitekim diğer bütçe harcamalarında olduğu gibi, transfer harcamalarının devlet tarafından gerçekleştirilmesi belirli amaçlara yöneliktir.

Transfer harcamalarının yukarıda ifade edilen amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilmesi; bütçe içinde ifade edilme şekli ile yakından bağlantılıdır. Transfer harcamalarının bütçe içinde gösterildiği şekil ise, benimsenen bütçe sistemine bağlıdır.

Bütçe Sistemlerindeki Gelişim Süreci

Bütçe sistemi, bütçe gelir ve giderlerinin bütçe içinde gösteriliş şeklini ifade eden sınıflandırmalardır. Bütçe sistemlerinde, iktisadi ve mali gelişim sürecinde dönemin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısının değişimine bağlı olarak farklı düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bütçe içinde yer alan gelir ve giderlerin sınıflandırılmasını ifade eden bütçe sistemleri, ekonomik ve mali politikaların planlanması ve gelişim süreci ve sonuçlarının kontrol edilebilmesi amacıyla devlet harcamalarının kurumsal, fonksiyonel ve ekonomik kriterlere göre tasnifini ifade eder. Bütçe sistemleri böylece, bütçe sınıflandırılmasına dayalı olan ve bütçede yer alan gelir ve harcamaların rakamsal olarak gösteriliş şeklini ifade eden bir uygulamadır.

Tablo 1: Bütçe Sistemlerindeki Değişim

Yeni Anlayış	**Eski Anlayış**
Performans Esaslı Bütçeleme	Planlama, Programlama Bütçeleme Sistemi
Performans Denetimi	
Harcamacı Birim Sorumluluğu	Merkezi Sorumluluk
Sonuç Odaklı Kaynak Tahsisi	Hizmet Odaklı Kaynak Tahsisi

Kaynak: Esra Siverekli Demircan, (2007), "Türkiye'de Bütçe Anlayışındaki Değişim Sürecinde Gelinen Aşama: 5018 Sayılı Kanun İki Yaşında", *Yönetim Bilimleri Dergisi,* Cilt 5, Sayı: 2, s.25.

Bütçede yer alan gelir ve giderlerin nasıl sınıflandırılacağını gösteren bütçe sistemleri iktisat tarihinde benimsenen iktisadi düşüncelere göre farklı süreçlerden geçmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere, daha çok gelir-gider dengesi üzerinde duran klasik bütçeleme istemi ve kamu hizmetlerinin belirli fonksiyonlara göre sınıflandırılmasını esas alan program bütçe sistemi yerini özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, çıktı odaklı kaynak tahsisine yönelik olan performans bütçe sistemine bırakmıştır

Mevcut bütçe sistemlerinin uygulamada yarattığı sorunlar, bütçe sistemlerinde yeni bir arayışa gidilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle; bütçe harcama kalemlerinin net olarak izlenememesi ve sonuçların değerlendirilememesi, devletin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin fonksiyonel olarak ortaya konulamaması ve gerek geçmiş yıllarla, gerekse uluslararası düzeyde karşılaştırmaların yapılamaması yeni bütçe sistemi arayışlarını hızlandırmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde, geçiş aşamasındaki en son uygulama performans esaslı bütçe sistemi olmuştur. Kamu hizmetlerinden elde edilen fayda ile söz konusu hizmetin maliyeti arasında ilişki kurarak, fayda-maliyet ilişkisini sağlamaya çalışan ve bu yönüyle performans ölçümü gerektiren performans esaslı bütçe sisteminde; kamu harcamalarının maliyet hesaplamalarının zor olması ve performans esaslı bütçeye geçişte yeterli teknik alt yapının olmaması bütçe sistemine geçişi zorlaştırmıştır.

Böylece, performans esaslı bütçe sistemine geçişte uyumu kolaylaştırmak amacıyla geçerlilik kazanan uygulamalardan birisini analitik bütçe sınıflandırma sistematiği oluşturmuştur.

Uluslararası standartlara (GFS: Government Finance Statistics ve ESA 95: European System of Integrated Economic Accounts) uygun olarak hazırlanan analitik bütçe sisteminin yapısındaki kurumsal, fonksiyonel, finansal ve ekonomik sınıflandırma; hazırlık, uygulama ve sonuç aşamaları itibariyle detaylı olarak izlenebilirliğin sağlandığı ve uluslararası düzeyde karşılaştırma yapabilme imkânına olanak tanıyan bir sistemdir. Mali işlemler (gelir, gider, finansman) ve kamu politikalarının sonuçlarını ele alan yeni bütçe kod yapısını ifade eden analitik bütçe sınıflandırmasının en önemli özelliği, kamu harcamalarının ekonomik faaliyetlerini analiz ve karşılaştırma yapılmaya uygun hale getirmesidir (Tüğen, 2007: 180-181). Analitik bütçe sınıflandırması; kurumsal, fonksiyonel, finansman tipi ve ekonomik sınıflandırma olmak üzere dört temel sınıflandırmayı esas almıştır.

Analitik bütçe sınıflandırılmasında kurumsal kodlama, bütçe sistemi içinde yer alan idari yapıyı incelemiştir. Siyasi ve idari sorumluluğun belirlenmesi ve program sorumlusunun tespiti, aynı anayasal otoriteye tahsis edilen kaynakların yine aynı kodda yer alması benimsenmiştir. Kurumsal sınıflandırma siyasi ve bürokratik olarak yönetim yetkisini temel kriter olarak benimsemiştir. Finansal sınıflandırma devlet tanımına giren bütün kuruluşların kavranabilmesi, devirli ödeneklerin izlenmesi ve kamu harcamalarının finansmanında kaynakların belirlenmesi amacıyla oluşturulmuştur (Demirel, 2007:43-81). Analitik bütçe sınıflandırmalarından bir diğeri olan fonksiyonel sınıflandırma ise, kamu hizmetlerinin türünü belirleme ve kamu harcamalarının analizi açısından önem taşımaktadır. En son sınıflandırma şekli olan ekonomik sınıflandırma ise, devlet faaliyetlerinin kodlar halinde düzenlenmesini sağlayarak, yapılan harcamanın ne tür bir harcama olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır (Siverekli Demircan, 2008: 91).

Transfer harcamaları analitik bütçe sistemi kapsamında; ekonomik sınıflandırma içerisinde yer almıştır. Ekonomik tasnif kapsamında devletin gerçekleştirdiği bütçe harcamalarının bir bölümünü transfer harcamaları oluşturmaktadır. Transfer harcamaları, bütçe içinde genellikle tek bir kalem olarak değil, cari transferler, faiz ödemeleri gibi farklı başlıkların toplamından oluşan harcamalardır.

Türkiye'de Analitik Bütçe Sistemi ve Transfer Harcamaları

Türkiye 'de Cumhuriyet sonrası dönemde, bütçenin devlet faaliyetlerinin gösterilmesinde araç olarak kullanılması 1923–1973 tarihleri arasında klasik bütçe sistemiyle başlamıştır. Klasik bütçe sistemi, harcama kalemlerini ihtiyaçların giderilmesine yönelik düzenleyen ve harcamaların girdilere göre ayrıldığı kısa vadeli bir bütçe sistemidir. Bu bütçe sisteminin devlet fonksiyonlarını ortaya koymada yetersiz kalması, bütçenin makro ekonomik amaçları yerine getirmesi için gerekli olan özelliklere sahip olamaması ve Avrupa Birliği'ne mali uyum çabalarının bir sonucu olarak 1973 yılından itibaren program bütçe sistemi uygulamaya girmiştir. Program bütçe sistemi sınıflandırma şekli olarak hizmete ilişkin program, alt-program ve faaliyetlerinin belirlenmesini esas alarak hizmet-maliyet ilişkisini ortaya koymayı hedeflemiştir. Ancak, söz konusu bütçe sisteminin; uygulamada gerekli alt yapıya sahip olmaması, kamu hizmetlerinin fonksiyonel karşılaştırmalarına imkan vermemesi ve düzenli bir sınıflandırma sistematiğinin olmaması farklı bütçe sistemlerinin arayışını zorunlu kılmıştır. Böylece, 2003 yılında kabul edilen ve 2006 yılında uygulamaya giren Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile stratejik planlamaya dayalı performans esaslı bütçe sistemi kabul edilmiştir. Bu kapsamda, 2004 yılından itibaren söz konusu sistemin başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla analitik bütçe sınıflandırılması uygulamasına geçilmiştir (Demircan, 2007a: 27-28).

Türkiye'de program bütçe uygulamasının yetersizliklerini gidermek ve performans esaslı bütçe sistemine geçişi kolaylaştırmak amacıyla Türk bütçe sistemine dahil olan analitik bütçe sistemi; detaylı bir kurumsal kodlamayla program sorumlularının tespitine imkân vermesi, mevcut bütçede var olmayan fonksiyonel sınıflandırmaya imkân sağlaması, bu kodlamanın bütün kuruluşlarda uygulanabilmesi, uluslararası karşılaştırmaya imkân vermesi ve ölçme ve analize elverişli olması yönleriyle Türk bütçe sisteminin yeniden yapılanmasını sağlamıştır. 2005 tarihinden itibaren mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumları, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile özel bütçeli kurum ve kuruluşlar, 2006 tarihinden itibaren ise döner sermayeli kuruluşlar ile diğer kurum ve kuruluşlar (kamu iktisadi teşebbüsleri hariç) tamamen analitik bütçe sistemi uygulamasına geçmiştir (Maliye Bakanlığı, 2004).

Analitik bütçe sisteminin, harcamaları tasnif ettiği sınıflandırmalardan birisini ekonomik sınıflandırma oluşturmaktadır. Ekonomik sınıflandırma devlet faaliyetlerinin, milli ekonomi üzerindeki etkilerine göre gruplanmasıyla oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma devlet faaliyetlerinin, milli gelir ve piyasa ekonomisi üzerindeki etkilerinin ölçülmesini amaçlar. Harcamaların ekonomik olarak hangi tür harcamadan oluştuğunu ifade eden ekonomik sınıflandırma, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü düzeylerden oluşur. Birinci düzeyde, harcamanın ekonomik olarak genel anlamda hangi tür harcama olduğunu ifade eden sınıflandırma; dördüncü düzeyde en detaylı sınıflandırma şekline dönüşmektedir. Ekonomik sınıflandırma, aynı zamanda bütçe politikalarının seçici bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yöneliktir (Tüğen, 2008:217).

Ekonomik tasnif kapsamında devletin gerçekleştirdiği bütçe harcamalarının bir bölümünü transfer harcamaları oluşturmaktadır. Birinci düzey ekonomik sınıflandırmada yer alan "Cari Transferler" kalemi

sermaye birikimi hedeflemeyen karşılıksız ödemelerin gösterilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bir diğer transfer harcama kalemi olan devlet borçlarına ilişkin faiz ödemeleri ise ekonomik tasnifin ayrı bir kaleminde ifade edilmiştir.

Transfer Harcama Kalemi Olarak Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler: Siyasi Partiler Üzerine Bir Değerlendirme

Transfer harcama kalemi içinde yer alan başlıklardan birisini "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar" oluşturmaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar; *"yasal işletmeler olarak kar amacı gütmeksizin hane halklarına hizmet sunmayı amaçlayan"* kuruluşlardır. Bu kurumların temel gelir kaynakları devlet bütçelerinden yapılan transferler, mülkiyet gelirlerinden yapılan satışlar ve hane halklarının tüketici kimlikleriyle yaptığı yardımlardan oluşmaktadır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar; siyasi partiler, sendikalar, dini topluluklar, mesleki ya da öğretimle ilgili topluluklar, tüketici birlikleri, dinlenme ve spor amaçlı kulüpler ve diğer kurumsal birimler tarafından yapılan ayni ya da nakdi gönüllü aktarımlarla finanse edilen hayır, kurtarma ve yardım kuruluşlarından oluşur (Tosun, 2007; 24).

Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan birisi siyasi partilerdir. Siyasi partiler; ilgili kanunda; *"Anayasa ve Kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak, demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır"* şeklinde tanımlanmıştır.[1]

Siyasi partilerin faaliyetlerini sürdürebilmesi; diğer bir ifadeyle harcamalarını yapabilmeleri için gelir kaynaklarına sahip olması gereklidir. Her kurumda olduğu gibi, siyasi partilerin de kaynaklara ihtiyaç duyma nedenleri farklıdır. Bunlar (Gençkaya, 2000; 134);

- Siyasal eşitsizliğin azaltılması ve partilerin faaliyetlerini özgürce gerçekleştirebilmelerinin sağlanması,
- Ulusal ve bölgesel düzeyde seçim kampanyalarının yürütülmesi,
- Parti tanıtımının yapılması,
- Partiye yönelik politikaların belirlenmesi ve araştırmaların yapılması,
- Ulusal ve yerel düzeyde etkinliklerin yapılabileceği binaların satın alınması ve kiralanması ve
- Parti çalışmalarında kullanılacak işgücünün istihdam edilmesinin sağlanmasıdır.

Siyasi partilerin yukarıda ifade edilen faaliyetlerini yerine getirebilmeleri için sahip oldukları kaynakları çeşitlidir. Nitekim 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun "Gelirler ve Kaynakları" başlığı altındaki 61. maddesinde siyasi parti gelir kaynakları sayılmıştır. Bu kaynaklar; *parti üyelerinden alınan giriş aidatları, milletvekili aidatları, parti yayınlarının satış bedeli, düzenlenen etkinliklerden sağlanacak gelirler, parti mal varlığından elde edilecek gelirler, devletçe yapılan yardımlar ve parti rozeti ve benzer rumuzların satış bedeli* olarak sıralanmıştır.[1]

Türkiye'de siyasallaşma hareketleri Tanzimat fermanıyla başlamıştır. İlk siyasi parti 1859 yılında İstanbul' da kurulan Fedailer cemiyeti olmuştur. 1908 yılında İttihat-i Osmani örgütü İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında siyasi parti haline gelmiştir. 1923 yılında Cumhuriyet Halk partisi kurulmuş ve bu dönemde; Terakkiperver Cumhuriyet Halk fıkrası ve Serbest Cumhuriyet fıkrası kurularak çok partili hayata adım atılmıştır. Ancak, ortaya çıkan isyanlardan sonra halkın çok partili hayata hazır olmadığı anlaşılmış ve bu partiler kapatılmıştır. Daha sonraki dönemde; 1946 yılında çok partili hayata geçiş yapılmış ve 1980 döneminden sonra yeni partilerin kurulması süreci hızlı bir şekilde başlamıştır (Erkan, 2008; 62)

Türkiye'de yukarıda ifade edildiği gibi; 1980 sonrası dönemde sayıları hızla artan siyasi partilerin faaliyetlerini etkinlikle yerine getirebilmelerinde sahip oldukları gelir kaynaklarından birisini, devletçe yapılan yardımlar oluşturur. Siyasi partilere devlet tarafından yapılan yardımlar; devlet bütçesinde yer alan ilgili kalemden yapılan ve transfer harcaması niteliğinde olan harcamalardır. Söz konusu harcamalar farklı dönemlerde benimsenen bütçe sistemlerine göre bütçe içinde farklı şekillerde izlenmiştir.

Türkiye'de 1990-2003 döneminde; siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan aktarımlar, program bütçe uygulaması kapsamında transfer harcamaları kaleminde yer almıştır. Bu dönemde; Tablo 2'de görüldüğü üzere, bütçede kar amacı gütmeyen kuruluşlar başlığı yer almamıştır.

---

[1] 22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, Madde 3.

[1] 22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, Madde 61.

Tablo 2: 1990-2003 Dönemi Bütçede Siyasi Partilere Transferler Kaleminin İzlenmesi

Program Bütçe Uygulaması
Harcamalar
Faiz Hariç Harcamalar
I. Personel
II. Diğer cari
III. Yatırım Harcamaları
IV. Transfer Harcamaları
1. Faiz Ödemeleri
2. KİT' lere Transferler
3. Vergi İadeleri
4. Sosyal Güvenlik
5. Sağ. Hiz. Yayg. İyil. Ve Yeşilkart Uyg. Hiz
6. Kamulaştırma
7. Devlet İştiraklerine Kat. Payı
8. Belediyeler
9. Siyasi Partilere

Tablo 3: Analitik Bütçe Sınıflandırması Birinci Düzey Gider Kodları

Kodu	**Ekonomik Sınıflandırma**
01	Personel Giderleri
02	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri
03	Mal ve Hizmet Alım Giderleri
04	Faiz Giderleri
05	**Cari Transferler**
06	Sermaye Giderleri
07	Sermaye Transferleri
08	Borç Verme
09	Yedek Ödenekler

Kaynak: T.C.Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2005 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi, Temmuz 2004, Ankara, s. 86

Tablo 4: Analitik Bütçe Sınıflandırması İkinci Düzey Gider Kodları

Kodu		**Açıklama**
I	II	
05		Cari Transferler
05	1	Görev Zararları
05	2	Hazine Yardımları
05	3	**Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler**
05	4	Hane Halkına Yapılan Transferler
05	5	Devlet Sosyal Güvenlik Kurumlarından Hane Halkına
05	6	YurtdışınaYapılanTransferler

Kaynak: T.C.Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2005 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi, Temmuz 2004, Ankara, s. 87

Tablo 5: Analitik Bütçe Sınıflandırması Dördüncü Düzey Gider Kodları

Kodu				**Açıklama**
I	II	III	IIII	
05	3			Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler
05	3	1		Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara
05	3	1	01	Dernek, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık vb. Kuruluşlara
05	3	1	02	Vakıf Üniversitelerine
05	3	1	03	Kamu İşveren Sendikalarına
05	3	1	04	**Siyasi Partilere**
05	3	1	06	Sosyal Amaçlı Fonlar
05	3	1	07	Seçim Giderleri İçin Yapılacak Ödemeler
05	3	1	09	Siyasi Tanıtma Giderleri
05	3	1	90	Diğerlerine

Kaynak: T.C.Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2005 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi, Temmuz 2004, Ankara, s. 108-109

2004 yılından itibaren benimsenen analitik bütçe sınıflandırma sistemi ile; ekonomik sınıflandırmanın benimsenmesiyle, cari transferler başlığı altında kar amacı gütmeyen kuruluşlar kalemine yer verilmiştir. Tablo 3 Tablo 4 ve Tablo 5'de görüldüğü üzere; kar amacı gütmeyen kuruluşlar kalemi altında yer alan başlıklardan birisini de siyasi partiler oluşturmuştur. Böylece, Türkiye'de analitik bütçe sisteminin uygulamaya girdiği 2004 yılından itibaren; siyasi partilere yapılan transferler; cari transferler başlığı altında yer alan kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferlerin en son kalemini oluşturmuştur. Bu bağlamda, bütçede siyasi partilere yapılan transferlerin net bir kalem olarak izlenebilmesi imkanı yaratılmıştır (Bakınız: Tablo 6).

Tablo 6: 2004 Dönemi Sonrası Bütçede Siyasi Partilere Transferler Kaleminin İzlenmesi

Analitik Bütçe Uygulaması
Harcamalar
Faiz Dışı Harcamalar
I. Personel
II. Sosyal Güvenlik kurumlarına
III. Mal ve Hizmet Alım Giderleri
IV. Faiz Giderleri
V. Cari Transferler
1.Görev Zararları
2. Hazine Yardımları
3.Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan T
3.1. Dernek, Vakıf, Kurum, Kuruluşlara
3.2. Vakıf Ünive4rsitelerine
3.3. Siyasi Partilere
4. Hane Halkına Yapılan Transferler
5.Yurtdışına Yapılan Transferler

Tablo 7: 1990-2008 Dönemi Devlet Bütçesinden Siyasi Partilere Yapılan Transferler

Yıllar	Siyasi Partilere Hazine Yardım Miktarı (Bin TL)	Transfer Harcamaları (Bin TL)
1990	0.00012	25
1991	0.00070	53
1992	0.00082	78
1993*	-	227
1994*	-	478
1995*	-	975
1996	0.116	2420
1997	0.279	4622
1998	0.400	9427
1999	2.070	17368
2000	1.483	30616
2001	2.234	55981
2002	11.211	77683
2003	5.827	94761
2004**	12.138	95327
2005**	8.000	95263
2006**	10.103	116238
2007**	32.475	132436
2008**	8.015	146802

* Resmi kaynaklar dahil veri elde edilememiştir.

** 2004 yılından itibaren analitik bütçe sisteminin kullanılmasıyla birlikte transfer harcamaları tek bir kalem olarak bütçede yer almamıştır. Bu dönemden sonraki transfer harcaması rakamları, faiz harcamaları, cari transferler, sermaye giderleri, sermaye transferleri ve borç verme kalemleri toplamından oluşan merkezi yönetim bütçe gerçekleşme rakamlarını ifade etmektedir.

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü; Kamu Hesapları Aylık Bültenleri (1990-2009) ve Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan transferler değerlendirildiğinde; siyasi partilere gerçekleştirilen transferlerin toplam transferler içindeki payının her dönemde düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Siyasi partilere yapılan transferlerin toplam transferler içindeki payı birbirine oranlandığında anlamlı bir rakamın ortaya çıkmaması bu durumun bir göstergesidir (Bakınız: Tablo 7). Nitekim Türkiye'de devletin bütçesi aracılığıyla gerçekleştirdiği transfer harcamalarının büyük bir bölümünü borç faiz ödemeleri oluşturmaktadır. Devletin bütçesi içerisinde gerçekleştirdiği sosyal ve ekonomik amaçlı ve kamu kurum ve kuruluşlarının finansman dengesinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen transfer harcamalarının arttırılması gerekliliği vardır. Bunun için ülkede üretimin arttırılarak kamu kaynaklarının arttırılması önemli bir gerekliliktir. Böylece kamu finansman dengesinin sağlanarak, her kaleme gerektiği kadar pay ayrılması mümkündür.

Sonuç:

Dünyada farklı iktisadi ve siyasi dönemlerde ortaya çıkan gelişmeler; devletlerin ekonomik yaşamdaki rollerini değişime uğratmıştır. Bu durumdan, devletlerin ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirme aracı olan bütçeleri de etkilenmiştir. Bu süreçte, bütçeleme anlayışında meydana gelen değişimin bütçe sistemleri üzerindeki etkisi Türkiye'de de kendisini göstermiştir. Bu dönemde tüm dünyada benimsenen performans esaslı bütçeleme sistemine geçişte uyum aşamasının sağlanması amacıyla Türkiye'de analitik bütçe sistemi kamu mali yönetimine dahil olmuştur. Analitik bütçe sistemiyle mali saydamlığı sağlama, kamu

hizmetlerinde etkinliği sağlama ve mali istatistiklerin daha güvenilir, düzenli, tutarlı, analize ve ölçmeye elverişli şekilde tutulmasını sağlama amaçlanmıştır. Yeni bütçe sistemi bütçe kalemlerini daha ayrıntılı hale getirerek, bu şekilde bütçenin gelir ve gider kalemlerinin kontrolünü ve böylece hesap verme sorumluluğunu arttırmıştır.

Bütçede yer alan gelir ve giderlerin sınıflandırılma şeklini ifade eden analitik bütçe sistemi, kurumsal, fonksiyonel, finansman ve ekonomik sınıflandırmalardan oluşmuştur. Türkiye'de hukuki olarak kar amacı gütmeyen kuruluş olarak kabul edilen siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan transferlerin bütçe içinde aldığı yer; 1990-2003 döneminde transfer harcamaları kalemi altında yer alan "siyasi partilere" başlığı olmuştur. Analitik bütçe sisteminin uygulamaya girdiği 2004 dönemi ve sonrasında ise; siyasi partilere devlet bütçesinden yapılan transferler; cari transferler başlığı altında yer alan kar amacı gütmeyen kuruluşların altında "siyasi partilere" başlığı ile bütçedeki yerini almıştır.

Toplumsal yaşamda demokratikleşmenin önemli birimlerinden birisini oluşturan siyasi partilerin faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde devlet tarafından gerçekleştirilen transferlerin de payı vardır. Bu transferler demokrasinin kurumsallaşması ve siyasal partilerin çıkar gruplarının etkisinde kalmadan devlet ve toplum çıkarlarını gözeterek görev yapmasının sağlanması açısından önemlidir. Ancak, söz konusu payın toplam transfer harcamaları içindeki payı oldukça düşüktür. Bununla birlikte, siyasi partilere devlet tarafından yapılan transferlerin değerlendirilmesinde; transferlerin gerçekleştirilmesinde dikkate alınan kriterler ve siyasi partilerin yapmış oldukları toplam harcamaların da dikkate alınması gereklidir. Diğer bir ifadeyle, siyasi partilere transferlerin toplam transferler içindeki payı düşük olmakla birlikte, söz konusu pay siyasi partilerin harcamalarını karşılamakta yeterli olabilir. Ayrıca, siyasi partilere gerçekleştirilen transferlerin oy oranları açısından farklı büyüklüğe sahip olan siyasi partiler arasında eşitliği sağlayacak şekilde aktarımı da önemlidir. Fakat Türkiye'de devlet bütçesinden gerçekleştirilen transfer harcamalarının önemli bir bölümünün borçlanma faiz ödemelerinden oluşması; sadece devletin kar amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik gerçekleştirdiği transferlerin değil, ekonomik ve sosyal amaçlı olarak gerçekleştirdiği transfer harcamalarının da yetersizliğini ortaya oymaktadır.

Kaynakça

Bulutoğlu, Kenan, (1981). **Kamu Ekonomisine Giriş** (Üçüncü Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul.

Demircan, Esra ve Meliha Ener, (2009). **Yeni Ekonomik Düzende Değişim-İstikrar ve Bütçe Politikaları**, Ekin Yayınları, Bursa.

Demirel, Güner, (2007). "Analitik Bütçe Sınıflandırılması", http://www.bumko.gov.tr, Erişim Tarihi 16.09.2009.

Gençkaya, Ömer Faruk- Erdem Tarhan ve Mehmet Kabasakal, (2000). **Siyasi Partilerde Reform**, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, Acar Matbaacılık, İstanbul.

Karabaş, Engin, (2005). Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları, **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara

Nadaroğlu, Halil, (1992). **Kamu Maliyesi Teorisi**, (Sekizinci Baskı), Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Siverekli Demircan, Esra, (2007). "Türkiye Yoksullukla Mücadele Kamu Kesiminin Rolü: Devlet Bütçesi İçerisinde Sosyal Transferlerin Payı", *IV.Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, ss:255-274.

Siverekli Demircan, Esra, (2007a). "Türkiye'de Bütçe Anlayışındaki Değişim Sürecinde Gelinen Aşama; 5018 Sayılı Kanun İki Yaşında", *Yönetim Bilimleri Dergisi*: Ekonomi Gündemi, Cilt 5, Sayı: 2, ss:21-32.

Siverekli Demircan, Esra, (2008). "Türkiye'de Savunma Harcamalarının Gelişimi: 2008-2009 Dönem Analizi", *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 24-26 Ekim 2008, Çanakkale, ss:87-98.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, (2004). "2005 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi", Ankara.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, "(1998-2003) Bütçe Gelir ve Gider Gerçekleşmeleri", http://www.bumko.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2009.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, "2007 ve 2009 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi", Ankara.

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü; Kamu Hesapları Aylık Bültenleri (1990-2009)

Tosun, Ertan, (2007). **Kamu Mali Yönetimi** , Devlet Bütçe Uzmanlar Derneği, Ümit Ofset, Ankara.

Tüğen, Kamil , (2007). **Devlet Bütçesi**, (Altıncı Baskı), Bassaray Matbaası, İzmir.

Tüğen, Kamil , (2008). **Devlet Bütçesi**, (Yedinci Baskı), Bassaray Matbaası, İzmir.

Türk, İsmail, (2005). **Kamu Maliyesi** (Beşinci Baskı), Turhan Kitabevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, "4445 Sayılı Kanun", http://www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi:11.09.2009.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu

VERGİ KANUNLARINDA YAPILAN DÜZENLEMELERİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ ÖNGÖRMEYE YÖNELİK HİPOTEZLER

Eyüp Aygün TAYŞİR
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
eataysir@marmara.edu.tr
Yener PAZARCIK
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
yenerpazarcik@gmail.com
Erkan TAŞKIRAN
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
etaskiran@marmara.edu.tr

Özet
Bu çalışma, kurumsal kuramın (institutional theory) temel argümanlarını ve bulgularını arka plana alarak, son dönemde vergi mevzuatında yapılan bazı düzenlemelerin ülkemizde yaşanan toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış sivil toplum kuruluşları (STK) ve bu kuruluşları destekleyen işletmelerin destek sağlama yöntemleri üzerindeki olası etkilerine ilişkin hipotezler geliştirmektedir. Son dönemde vergi mevzuatında yapılan değişiklikler ile gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan STK'lara işletmeler tarafından yapılan ayni bağışların gider olarak gösterilerek vergiden tümüyle muaf tutulması düzenlemesine gidilmiştir. Çalışma, bu düzenlemenin, işletmelerin toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış STK'lar ile işbirliği yaparken tercih ettikleri davranışlarının neden ve nasıl değişeceğine ilişkin öngörülerde bulunmaya çalışarak işletme davranışlarındaki bu değişimlerin toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış STK'ları ve daha geniş boyutu ile ülkemizde sivil toplum yapısını nasıl etkileyebileceğini incelemeyi amaç edinmektedir.
Anahtar Kelimeler: *Gıda Bankacılığı, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Kurumsallaşma, Vergi Mevzuatı*

HYPOTHESES ANTICIPATING AFFECTS OF REGULATIONS OF TAX LAWS ON NGOS

Abstract
This study develops some hypotheses, which are supported by main arguments and findings of institutional theory, about the impact of recent tax regulation changes on the Non-Governmental Organizations (NGO's), which are focused on society's crucial problems, and behaviors of companies, which support these NGO's with their collaborations. Recently, it has been made possible by the government that the companies' non-fiscal donations, which are directly or indirectly given to the food banks as a charity, are recorded as expense. Thus, these kinds of donations of companies become completely free from tax. So, this study investigates that how and why companies would change their collaboration behaviors with the NGO's and what kind of effects would be occurred on the other Turkish NGO's and Civil Society Structure of Turkey because of these changes.
Key Words: *Food Banking, Civil Society, Non Governmental Organizations, Institutionalization, Tax Regulations*

Giriş

Tüm dünyada demokratik hakların arttırılması, insanlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, toplumun geniş kesimlerini etkileyen sorunlara çözüm üretilmesi çabaları içerisinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolü gün geçtikçe artmaktadır. Ülkemizde de özellikle son yirmi yıllık dönemde STK'lar geçmişe oranla sayılarını arttırarak önemli görevler üstenmeye başlamışlardır. Bu görevlerin STK'lar tarafından üstlenilmesinin temel nedeni, devletin nüfus yoğunluğu, kaynak yetersizliği gibi etkenler sebebiyle yeterince çözüm üretemediği sorunların (eğitim ve sağlık hizmetleri ile ilgili sorunlar, yoksulluk vb.) çözümüne odaklanması gereken unsurlara duyulan ihtiyaçtır. Bu noktada özel sektörün karlılık, verimlilik gibi kaygılardan ötürü bahsi geçen sorunların çözümüne katkı sağlama rolünü tek başına üstlenmemesi üçüncü bir sektörün ortaya çıkmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, ülke yönetiminde söz sahibi olan kişi ve kurumların aldıkları kararlarda bahsi geçen sorunların çözümüne katkı sağlamaya çalışan STK'ların bu kararlardan nasıl etkileneceğini dikkatle incelemesi gerekmektedir. Bu çalışmada ana amaç, son dönemde vergi mevzuatında yapılan düzenlemelerle, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan STK'lara yapılacak ayni yardımların gider olarak gösterilerek vergiden muaf tutulmasının şirketlerin STK'larla olan ilişkilerini nasıl etkileyeceğini ve bunun STK'lara ve genel olarak ülkemiz sivil toplum (ST) yapısına nasıl yansıyacağını tartışmak ve bu tartışma üzerinden konuyla ilgili hipotezler geliştirmektir. Kanımızca bu konu iki temel nedenden ötürü son derece önemlidir. Öncelikle, gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulamadaki yansımaları ülkemizde belirli konularda faaliyet gösteren STK'lara önemli etkilerde bulunma potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla çalışma bu konuya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan, makro örgüt teorilerinden biri olan kurumsal kuram içerisinde devletten gelen kurumsal baskı ve düzenlemelere verilen tepkiler ve bunların örgütler üzerindeki etkileri görece çokça incelenmiş olmakla birlikte, bu gibi baskı ve düzenlemelerin örgütsel alanda neden olduğu değişim ya da benzeşmelerin toplum genelini nasıl etkilediği görece daha az ele alınmıştır. Bu

çalışma ile devletten gelen kurumsal baskılara verilen tepkilerin zaman içerisinde uygulamada ne gibi sonuçlar doğuracağı ve bu sonuçların ülkemizde ST yapısını ne şekilde etkileyebileceği de belirli kısıtlar dâhilinde ele alınmaktadır. Bu kısıtlar çalışma içerisinde detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Örgütlerin açık birer sistem oldukları düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olan pek çok kuramsal ve görgül çalışma, örgütlerin faaliyetlerini devam ettirebilmesinin yolunun içinde bulunulan çevreye uyum sağlamaktan geçtiğini vurgulamaktadır (Koçel, 2003: 273). Durumsallık ve koşul bağımlılık kuramları kapsamında yapılan çalışmalar, çevrenin ve çevrede hâkim olan teknolojilerin örgüt yapısı ve performansı üzerinde önemli belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Ancak 1970'li yıllarda yapılan kimi çalışmalarla, bazı örgüt yapılarının bahsi geçen kuramların temel argümanları ile çelişen durumlar sergilediğinin anlaşılması, teknolojik çevre anlayışından farklı bir çevre anlayışının söz konusu olabileceği düşüncesinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir (Meyer ve Rowan, 1977: 345). Geliştirilen bu yeni çevre anlayışı zaman içerisinde kurumsal çevre adını almış ve örgüt incelemelerinde yeni bir araştırma alanının doğmasına öncülük etmiştir. Örgütlerin içinde bulundukları çevreye uyum sağlayabilmelerinin yolunun, o çevrede yer alan aktörlerce meşru kabul edilen yapılara, normlara, inançlara vb. uygun hareket etmekten geçtiğini ve belirli bir çevrede yerleşik olan örgütlerin çeşitli nedenlerle aynı formları taklit etmesinin örgütler arasında bir benzerlik (eşbiçimlilik) yaratacağı gibi temel hipotezlere sahip olan bu yeni yaklaşımlar Yeni Kurumsal Kuram (YKK) adı altında toplanmaktadır. Diğer taraftan, örgütlerin varlıklarını sürdürebilmelerinin yolunun, içine yerleşik oldukları çevrede meşru kabul edilen yapı ve formlara uygun hareket etmelerinden geçtiğini savunan düşüncelerin temeli çok daha eskilere uzanmaktadır. Genel olarak, toplumsal olarak kurgulanmış ve insanlar tarafından yaratılmasına rağmen zaman içerisinde insanların kendilerine dışsal ve sınırlayıcı olarak algılamaya başladıkları kültürel kurallar, inanç sistemleri, sembolik sistemler vb. nin davranışlar üzerindeki belirleyiciliği konusuna odaklanan çalışmaların öncüllüğünde gelişen bu akım örgütler özelinde düşünüldüğünde, kayda değer ilk çalışmaların Weber, Parsons, Merton ve Selznick tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Özen, 2007: 245-247). Zaman içerisinde bu görüşler örgütsel analizde Eski Kurumsal Kuram (EKK) ve YKK adı altında iki ayrı akımın oluşmasına neden olacaktır[1].

Bu çalışmada ülkemizde toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış[2] STK'ların, içine yerleşik oldukları örgütsel alanda, YKK'a göre ussallaştırıcı aktörlerin en önemlilerinden biri olan devletin gerçekleştirdiği düzenlemelerin ne gibi etkileri olabileceği tartışılmaktadır. Bu noktada, çalışmanın teorik arka planını oluşturma ve hipotezlerini geliştirme aşamalarında kurumsal kuramın önde gelen araştırmacıları arasındaki görüş farklılıklarına ve kamplaşmalara taraf olmadan hem EKK hem YKK hem de YKK içindeki kurum olarak çevre ve kurum olarak örgüt[3] akımlarının bulgularından faydalanılmaktadır. Ancak çalışmanın konusu gereği, kurumsallaşmaya neden olan çok çeşitli faktörler içerisinden sadece devlet eliyle yapılan düzenlemelerin örgütler üzerindeki etkilerine odaklanılırken, örgütsel alanın içinden çıkan kurumlar ve bunların örgütsel alan ve örgütler üzerindeki etkisi inceleme dışı bırakılmaktadır.

Bugün, EKK kuram kapsamında ele alınan çalışmaların en önemlilerinden biri olarak değerlendirilen ve Selznick tarafından gerçekleştirilen Tennessee Valley Authority (TVA) örnek olay incelemesi, örgütlerin çevreye uyum sağlayarak yaşamlarını sürdüren canlı organizmalar olduklarını gösteren en önemli bilimsel bulgulardan birisidir. Bahsi geçen bu çalışmada Selznick (1949) bölge halkını faaliyetlerine dâhil ederek amaçlarına ulaşma ana fikri ile yola çıkan ve enerji, ormancılık, gübre üretimi gibi konularda faaliyet göstererek bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek düşüncesi ile kurulmuş bir örgütün zaman içerisinde amaçlarından nasıl ve neden saptığını açıklamaktadır. Selznick'e göre, çeşitli güçlü çıkar grupları (etkileşenler) zaman içerisinde örgüte yerleşerek kontrolü ele geçirmiş ve başlangıçta belirlenen amaçların değişmesine neden olmuşlardır. Selznick'e göre TVA, hayatta kalabilmek için bahsi geçen farklı grupları örgüte dâhil ederek (kooptasyon) amaçların değişmesine neden olmuştur. Bu örnekte de görüldüğü gibi, örgütlerin kuruluş amaçları çeşitli nedenlerle ama nihayetinde hayatta kalma çabası içerisinde değişmekte ya da değiştirilmektedir.

Dimaggio ve Powell'a (1983: 147-157) göre ussallaştırıcı aktörler olarak devlet ve meslek örgütleri, örgütlerin birbirlerine benzeyen yapıları, verimliliklerine bir katkı sağlayıp sağlamadığını sorgulamadan benimsemelerine neden olmaktadırlar. Örgütler, meşru kabul edilen bu uygulamaları kimi zaman en iyiyi taklit etmek kimi zaman normlara uyum sağlamak ve kimi zaman da yasa vb. düzenlemelerin bir gereği olarak benimsemektedirler. Buna bağlı olarak bir örgütsel alanda devletin etkisi arttıkça örgütler arası eşbiçimlilik de artmaktadır. Devlet kimi zaman belirli örgütsel formları doğrudan destekleyerek teşvik etmekte kimi zaman da belirli örgütsel formları benimsemeyen örgütlere doğrudan ya da dolaylı yaptırımlar uygulayarak örgütler arasında bir benzeşmenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde devletin kimi zaman, bir örgütsel alanın genelinde ihtiyaç duyulan kaynakların dağıtımında aracı kurumlar belirleyerek eşbiçimliliğe neden olduğu da bilinmektedir. Rowan'ın (1982: 265), kırk senelik bir dönemi içerecek şekilde Kaliforniya'daki bölge okullarını incelediği ve okullar tarafından benimsenen idari yapılanmalar ile devlet ve meslek örgütleri tarafından desteklenen idari yapılanmalar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu açıkladığı çalışması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Dimaggio (1983: 154) ise, ABD'de sanat örgütlerine fon

sağlayan merkezi bir kuruluşun sanat örgütleri arasında nasıl bir benzerliğe yol açtığını açıkladığı çalışmasında, fonların merkezi bir örgüt tarafından dağıtılmaya başlanmasının fonlara ulaşmak isteyen örgütlerin yasal zorunluluklar ve fonlara ulaşan örgütleri taklit etmeleri nedeniyle örgütler arası etkileşim ve benzeşimlerin arttığını belirtmektedir.

Genel hatları yukarıda açıklanmaya çalışılan kuramsal bakış açısı ve bu bakış açısının temel hipotezlerini destekleyen görgül çalışmalar göstermektedir ki devlet çoğunlukla yasalar aracılığı ile çeşitli ödül – teşvik sistemleri oluşturarak ya da çeşitli yaptırımlar uygulayarak örgütlerin, belirli formları, biçimleri, uygulamaları vb. benimsemesine neden olmaktadır. Bu noktada temel sorun, bu durumun ve bu durumun ortaya çıkarttığı sonuçların örgütsel alanın genelini hatta toplumu nasıl etkileyeceğidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, devlet tarafından teşvik edilen bir örgütsel formun zaman içerisinde ülkemizde STK'ların oluşturduğu örgütsel alanı ve ülkemizde ST anlayışını nasıl etkileyebileceği ele alınmaktadır. Ancak, bu çalışma içerisinde geliştirilen hipotezlerin, kurumsal kurama genellenmesinin mümkün olmadığını, yani her koşulda devlet tarafından gerçekleştirilen ve işletme davranışlarını etkileyen kurumsal düzenlemelerin olumsuz sonuçlar doğuracağı gibi bir düşüncenin yanlış olacağını da belirtmek gerekmektedir. Bu çalışmada kurumsal kuram kapsamında yapılan araştırmaların bulgularının arka plana alınmasının nedeni, işletme davranışlarının değişmesinde ve belirli bir formun ilgili örgütsel alanda yaygınlık kazanmasında devlet tarafından yapılan düzenlemelerin etkili olduğu fikrini kuramsal olarak destekleyebilmektir.

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Sektör ile İlişkileri

ST kavramı Antik Yunan'dan günümüze farklı dönemlerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak günümüzde ST kavramı, genel bir ifade ile devletin idari teşkilatlanmasının dışında kalan, özerk, gönüllü ve bir hukuk düzenine tabi olmakla birlikte kendi iç düzenini kendisi belirleyen, toplumsal yaşamın organize bir bölümü şeklinde tanımlanabilir (Gönenç, 2001). Günümüzde ST, devletin idari yapılanmasının yurttaşların temel istek ve ihtiyaçları ile çatıştığı, bu idari yapılanmanın belirli bir kesimin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz ya da isteksiz olduğu anlarda devreye girerek yurttaşların sesini duyurmaya çalışması nedeni ile son derece önemlidir. STK'lar ise ST alanı içinde oluşturulmuş örgütlü yapılanmalardır. Dilimize STK olarak yerleşen bu kavram ile ilgili tanımlar ve STK'ların hangi tipte örgütleri kapsadığı incelendiğinde, tanımların dayandıkları mantıksal argümanlar nedeniyle farklılaştıkları görülmektedir. Bu tanım çeşitliliği dilimize özgü bir sorun olmayıp yabancı literatürde de aynı tartışmaların sürdüğü belirtilebilir. Örneğin Salamon ve Anheier (1997: 11) STK'ların oluşturduğu örgütsel alanın hayırseverlik sektörü, bağımsız sektör, gönüllü sektör, vergiden muaf sektör, devlet dışı sektör, sosyal ekonomi ve kar amacı gütmeyen sektör şeklinde tanımlandığını ifade ederken, konunun ekonomik, sosyal ya da yasal boyutlarından hangisinin ele alındığının farklı tanımların nedeni olduğunu vurgulamaktadır. İlgili literatürde STK kavramının açılımının dar ve geniş kapsamlı olarak iki farklı şekilde tanımlandığı görülmektedir. Geniş kapsamlı olarak ele alındığında kar amacı gütmeyen ve devletle ilişkisi olmayan (non-profit ve non-governmental organization kavramlarının bir bileşimi) tüm örgütler STK olarak ele alınmaktayken dar kapsamlı tanımda STK kavramının, sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı ya da doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek ve kişisel çıkarak yönelik olarak çalışmamak gibi esaslara dayanan örgütler oldukları belirtilmektedir (Yıldırım, 2004: 52). Bu çalışmaya konu olan STK'lar ise, ülkemizde devlet tarafından sağlanan imkanların yetersiz kaldığı kimi noktalarda, ortaya çıkan çarpıklıkların giderilmesi sorunsalına kendisini adamış olan STK'lardır. Bu anlamda, eğitim, sağlık, işsizlik, yoksulluk, açlık, insan hakları vb. konularda ortaya çıkan sorunların azaltılması ve ortadan kaldırılması için faaliyet gösteren STK'lar bu çalışmanın odağında yer almaktadırlar. Bu nedenle ST ve STK kavramlarının ülkemizdeki yansımaları çalışmamız içerisinde, bahsi geçen bu STK'lar özelinde ele alınmaktadır. Bunun temel nedeni bahsi geçen alanlara odaklanan STK'ların toplumun geniş bir kesimi tarafından ihtiyaç duyulan faaliyetleri yerine getiriyor olması ve detayları aşağıda açıklanan yasal düzenlemeden de olumsuz anlamda etkilenecek bir kesim olduklarının düşünülüyor olmasıdır. Diğer taraftan ülkemiz ST yapısı incelendiğinde bahsi geçen alanlara odaklanan ve sıklıkla vakıf ya da dernek formunda faaliyet gösteren STK'ların tüm STK'lar içerisindeki payının da son derece yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, Gönel'in (1998: 30), araştırmasına konu olan 1804 önde gelen STK içerisinde dayanışma, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve çevre konularına odaklanan STK'ların sayısı 1076 dır. Bu da bize kanımızca düzenlemeden olumsuz anlamda etkilenecek STK oranının sadece önde gelen STK'lar içerisinde %60 düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Ülkemizin demokratikleşme ve modernleşme süreçleri ile STK'ların gelişimi arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Bunun en önemli göstergesi 1930'lu yılların sonlarında 205 olan resmi STK sayısının 1950'de 2011'e ve 1950'ler ortasında 11.000'lere yükselmesidir. Bu rakam hızla artarak 1990'lar ortasında 100.000'in üzerine çıkmaktadır (Kalaycıoğlu, 2004: 253). Diğer taraftan, özellikle bu çalışmanın odağında yer alan STK'ların ülkemizdeki geçmişinin daha da eskilere dayandığı belirtilebilir. İslamiyet'le gelişen ve Osmanlı'da en parlak dönemini yaşayan vakıflar, özellikle yardımlaşma ve yoksulluğun giderilmesi konularında uzun yıllar toplumsal fayda yaratmayı sürdürmüşlerdir. Her ne kadar bahsi geçen bu vakıflarla günümüz STK'ları arasında önemli farklılıklar bulunsa da günümüz STK'larının inceleme çabaları içerisinde bahsi geçen bu vakıf geleneğinin etkisini de göz ardı etmek kanımızca yanlış olacağı gibi yapılacak

analizlerin eksik kalmasına neden olacaktır. STK'ların ülkemizdeki gelişiminin özellikle 1980 sonrasında hızlandığının bir diğer göstergesi Gönel'in Önde Gelen STK'lar Araştırma Raporu'dur. Gönel (1998: 27) hali hazırda faaliyetlerine devam eden STK'lar içerisinde üye sayıları, faaliyetleri, kaynakları gibi kriterler göz önünde bulundurulduğunda *"önde gelen"* STK'lar olarak nitelenebilecek örgütlenmelerin % 66'sının faaliyetlerine 1981 senesinden sonra başladığını belirtmektedir.

STK sayısında 1980 sonrasında görülen artış, ülkemizin 1980'li yıllarda dâhil olmaya başladığı küreselleşme olgusu ile ilişkilendirilebilir. Bu olgu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de özel sektörün gelişmesine neden olmuştur. Bu dönemde hem ulusal sermaye güçlenmiş, çok sayıda yeni işletme faaliyete geçmiş hem de uluslar arası sermayenin önemli aktörleri ülkemizde yatırımlar yapmışlardır. Yine bu dönemde topluma ait kaynakları kullanarak büyüyen işletmelerin topluma karşı sorumlulukları olduğu anlayışının genel kabul gören bir anlayışa dönüşmesi işletmeleri toplumsal konularda sorumluluk üstlenmeye zorlamaya başlamıştır. 1990'ların ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ve temelinde *"ahlaki yozlaşmalar"* olan şirket kapanışlarının küresel krizlere neden olması ise işletmelerin topluma karşı sorumlulukları olduğu ve nasıl yönetildiklerinin, nasıl karar aldıklarının, etkileşimde bulundukları kesimler tarafından izlenebilmesi gerektiği fikrinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), İş Ahlakı (İA), Kurumsal Yönetim (KY) gibi yeni yönetim araçlarının ve kavramlarının daha da önemli hale gelmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde işletmeler için kurumsal çevrede meşru kabul edilir olmanın yolu, sosyal sorumluluklarının bilincinde olan bir işletme olduğuna toplumu ikna etmekten geçmeye başlamıştır. Bu durum, işletmelerin, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için geçmişten günümüze toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış STK'larla işbirliğine gitme arayışlarının da temel nedeni olmuştur. Özellikle son 20 yıllık periyotta birçok işletme STK'lar ile işbirliği içinde projeler geliştirmekte ya da onları maddi olarak desteklediğini duyurmaktadır. Bu durum günümüzde STK'ların en çok ihtiyaç duyduğu iki kaynağın (para ve insan gücü) elde edilmesini kolaylaştırması nedeniyle oldukça önemlidir. Diğer taraftan işletmeler, kurumsal sponsorluklar aracılığı ile STK'ların ihtiyaç duydukları pek çok konuda da onlara destek olmaktadırlar (sigorta, yazılım desteği vb.). Özetle, işletmeler ile STK'lar arasındaki bu işbirliği bir taraftan işletmelere sosyal konulardaki sorumluluklarının bilincinde olduklarını topluma gösterme şansı verirken diğer taraftan STK'ların uzun yıllardır elde etmekte güçlük yaşadıkları kaynakları elde etmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak son on yılda STK'lar güçlenerek büyümekte ve ses getiren toplumsal projelere imza atmaktadırlar. Gönel (1998: 84), önde gelen STK'ların gelirleri içerisinde üye ve gönüllülerden toplanan bağış ve aidatların toplam gelirlerin ¾ lük bölümünü oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu bağışlar içerisinde, en önemli bölüm ise kurumsal sponsor ya da destekçi olan işletmeler tarafından sağlanmaktadır. Her ne kadar işletmeler tarafından STK'lara sağlanan maddi imkanların boyutunu tam olarak tespit etmek STK'ların bu bilgileri çoğu zaman kamuoyu ile paylaşmaması nedeniyle mümkün olmasa da küçük bir araştırma ile konunun önemi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Aşağıdaki tablo, ülkemizde önemli projeler geliştiren STK'ların bu projeleri hayata geçirmeleri esnasında özel sektörden gördüğü mali destek hakkında fikir vermesi amacıyla oluşturulmuştur.

Tablo 1: STK Faaliyetlerine Özel Sektör Katkısı

STK Adı	Faaliyete İlişkin Açıklama	Özel Sektör Desteği
ÇEKÜL	ETİ & ÇEKÜL Kültür Elçileri Projesi	ETİ
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı	1995 – 2007 yılları arasında 5000 USD üzerinde bağış yapan kurumlar	544 farklı işletme
Toplum Gönüllüleri Vakfı		AVEA
		Garanti Bankası
		Glaxo Smith Kline ve UNFPA
	Hayatımın Fikri	
	2008 Yaz Uluslar arası Dönemsel Projeleri	
	Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri	
	Aile Ekonomisini Güçlendirme Programı - Küçük Destek	
	Büyük Çözüm	HSBC
	Şimdi Okullu Olduk	Lafarge Türkiye
	2008 Yılı TOG Atak Projeleri	Mavi Jeans
AÇEV	Güneydoğu Anadolu Eğitim Projesi	18 farklı kurum ve kuruluş
	Diğer projeler	460 farklı kurum ve kuruluş
TOÇEV	Parlak Gülüşler Parlak Gelecekler Projesi	Colgate
Sağlık Eğitim Vakfı	Bir Tuğla da Sen Koy	TeknoSA, AkSigorta, Koç Allianz, ToyotaSa

Kaynak[4]: 23.09.2008 tarihinde tabloda adı geçen STK'ların web sitelerinde yer alan bilgilerden derlenerek oluşturulmuştur.

Bu gibi gelişmeler sonucunda özellikle son yirmi yıllık periyotta STK'lar toplum içerisinde etkin birer aktör konumuna gelmeye başlamışlardır. İşletmeler ile STK'ların yakınlaşması ve buna paralel olarak artan kaynaklar birçok STK'nın faaliyet gösterdiği alanda kalıcı çözümler üretmesini de beraberinde getirmektedir. Ülkemizde STK denildiğinde akla gelen birçok örgütün yine ülkemizin önde gelen işletmeleri ile yaptıkları işbirlikleri sonucunda okula gitme şansı olmayan öğrencilerin okula başlamasından, dersliklerin yenilenmesi, yeni okullar inşa edilmesi, çevre koruma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi pek çok proje hayata geçirilmiştir. Bu noktada ihtiyaç duyulan kaynakların elde edilmesinde işletmeler tarafından yapılan nakdi yardımların ve gönüllü desteğinin payı yadsınamayacak boyutlardadır. Burada ilginç olan bir diğer nokta, normal şartlarda ekonomik kaynakları tedarik eden aktörlerin kaynakları tüketen örgütün yönetiminde söz sahibi olacağı öngörüsünün de tersine bir durum sergileniyor olmasıdır. Doğası gereği aktivist bir ruha sahip olan STK'lar işletmelerin KSS kavramı kapsamında hareket etme isteklerinin de etkisi ile son derece bağımsız davranabilmekte ve elde ettikleri kaynakları diledikleri projede kullanabilmektedirler. Bir örnek olarak ülkemizin önde gelen STK'larından biri olan Toplum Gönüllüleri Vakfı, kurumsal sponsorlarından aldığı maddi desteği kullanarak bir yandan ihtiyacı olan bölgelerde okulların onarımını gerçekleştirirken diğer taraftan bu projelerde görev alan gönüllü gençlerin projelerdeki takım çalışmaları aracılığı ile kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Bahsi geçen projelerde görev alan gençler, üstlendikleri sorumluluklar vasıtasıyla görev bilinçlerini geliştirmekte, içinde yaşadıkları toplumu daha yakından tanıma fırsatı bulmakta ve farklı bir eğitim alma şansını yakalamaktadırlar. Bu durum, STK'ların bağımsız birer aktör olarak ihtiyaç duydukları mali kaynaklara sahip olmalarının ve bunları diledikleri gibi kullanmalarının önemini göstermektedir (İbrahim Betil, kişisel görüşme, 7 Aralık 2007). Ancak bu bağımsızlık, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi gereklilikleri de beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde hali hazırda etkin birer aktör olarak toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayan STK'ların misyonları incelendiğinde bu katkının kalıcı çözüme yönelik olduğu görülmektedir. Bu misyonların yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan maddi kaynakların temininde ise özel sektör kuruluşlarının nakdi yardımları son derece önemli bir yer tutmaktadır. STK'lar özel sektörden aldıkları destekle misyonlarını gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atmaktadırlar. Burada işletmelerden sağlanan kaynağın nakdi olması, STK'lara bu maddi kaynağı kendi ihtiyacı doğrultusunda dilediğince harcama özgürlüğünü getirmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde son dönemde vergi mevzuatında yapılan bazı değişikliklerin işletmelerin STK'lara yaptıkları katkıları neden ve nasıl değiştireceği açıklanmaya çalışılmaktadır.

Gıda Bankacılığı'nın Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişimi

Gıda Bankacılığı Kavramı

Gıda bankacılığı faaliyeti son yıllarda tüm dünyada yardımlaşma kuruluşlarının en hızlı büyüyen üyesi olarak kendini kabul ettirmiş bir ST faaliyetidir. (Riches, 2002: 648). STK'ların genelinde olduğu gibi bu organizasyon türünde de amaç, devletin ya da özel sektörün çeşitli nedenlerle yeterince ilgilenemediği, çözüm getiremediği sorunlara çözüm getirmektir.

Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan STK'lar, yerel ya da küresel ölçekte açlıkla mücadele için kaynakların en uygun şekilde kullanılarak israfının önlenmesi ve gıdanın ihtiyacı olanlara ulaştırılması faaliyeti ile ilgilenen ve bu faaliyetlerinde kar amacı gütmeyen organizasyonlardır. Riches'e göre ise, "ücretsiz olarak ya doğrudan yoksul insanlara ya da yiyecek ve öğün yemek dağıtan sosyal kurumlara ulaştırmak için üretim fazlası (bağışlanmış vb.) gıdayı toplamak, depolamak ve dağıtmak maksadıyla faaliyet gösteren, dağıtım kuruluşu ya da merkezi depolar" olarak tanımlanmaktadırlar (Riches, 2002: 650).

Bununla birlikte Riches (2002: 650), dünya genelinde gıda bankalarının kendilerini tanımlarken, amaçlarına, hedeflerine, büyüklük, ölçek rol ve fonksiyonlarına göre genel olarak benzeyen ancak farklı yönlere vurgu yapan tanımlamalar kullandıklarına dikkat çekmektedir. Bazı büyük ölçekli gıda bankaları kendilerini; aşevi, imarethane ya da acil gıda programlarına gıda toplama işini koordine eden merkezler olarak tanımlarken, daha küçük boyutlu bazı organizasyonlar ise kendilerini, dini kuruluşlarca yönlendirilen, yerel, küçük ölçekli, ihtiyacı olan insanlara bağış olarak toplanmış gıda ürünlerini dağıtan ya da öğün yemek sağlayan kurumlar olarak tanımlamaktadırlar. Riches'ın tasnifinde görülebileceği üzere, gıda bankaları tanımlardaki faaliyetleri, bir STK veya bağımsız bir hareket olarak oluşturulup, geliştirebilmektedir (www.foodbanking.org, 2008). Ancak uygulamada genel olarak bu faaliyetin, organizasyonun gerektirdiği asgari şartlardan (depolama, dağıtım, tanıtım, bağış alma vb.) dolayı yapılandırılmış, tüzel kişiliğe sahip STK'lar kapsamında yürütüldüğü görülmektedir.

Ülkemizde gıda bankacılığı kavramı, 5179 sayılı kanunla tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2004: Sayı.25482,). Kanuna göre "bağışlanan ya da üretim fazlası, sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla yoksullara ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kar amacı gütmeyen dernek ve vakıflardan oluşan organizasyonlar" gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır.

Ancak kanunda belirtilen bu tanım, ek kanunlarla bir anlamda yeniden tanımlanmış, yalnızca "gıda" olan temel faaliyet alanına "temizlik, giyecek ve yakacak" konuları da eklenmiş ve gıda bankalarının faaliyet alanı kanunlar aracılığı ile genişletilmiştir.

Gıda Bankacılığının Tarihçesi

Şüphe götürmez bir gerçektir ki, yardımlaşma temelli organizasyonların başlangıcı oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Ancak tanımlanmış faaliyetleri, yapılanması ve dağıtım kanalları ile alışılagelmiş sosyal yardımlaşma faaliyetlerinden ayrılan gıda bankacılığı faaliyetleri ilk olarak 1960 yılında ABD'de, sosyal yardımlaşma amaçlı STK'lara konserve gıda temin edilmesi amacıyla kiliselerin bir organizasyonu olarak başlamıştır. Gıda bankası olarak ilk biçimsel operasyon ise yine 1960 yılının sonunda emekli bir işadamı olan John Van Hengel tarafından gerçekleştirilmiştir (Cotugna ve Beebe, 2002: 1386). Hengel, günümüzde 200'den fazla gıda bankasını kapsayan, günlük olarak 23 milyondan fazla Amerikan vatandaşına topladığı üretim fazlası gıda ve bakkaliye ürünlerini dağıtan ve America's Second Harvest olarak da bilinen Nation's Food Bank Network'u 1976 yılında kurmuştur (U.S. Newswire, 2005: 1). Kurulduğunda ulusal bir organizasyon olan Second Harvest, tasarım ve uygulamalarını tüm dünyaya yayarak, gıda bankacılığının temelini oluşturmuştur (Martin, 2005: 6). Gıda bankacılığının kurucusu olarak bilinen Hengel'in kurduğu bu ilk gıda bankası ile açlıkla mücadele konusunda bir "devrim" yaşandığı kabul edilmektedir (U.S. Newswire, 2005: 1).

Türkiye'de Gıda Bankacılığı

Önceki bölümde de değinildiği gibi sosyal dayanışma temelli organizasyonlar, dünyada olduğu gibi ülkemizde de, sahip olunan kültürel birikime bağlı olarak çok eski dönemlere dayanmaktadır. Özellikle İslam coğrafyasında ve buna bağlı olarak ülkemizde, vakıf adı altındaki sosyal faaliyetler en eski hukuki kurumlardır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, yardımlaşma faaliyetleri İslam coğrafyasında daha çok vakıf formunda vücut bulmuştur. Temelinde maddi bir karşılık beklemeksizin başkalarına yardım etmek gibi bir düşüncenin ürünü olan vakıf kurumu, yüzyıllar boyunca büyük önem kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakmıştır (Kazıcı, 2003: 9).

Bu aktarımdan da anlaşılacağı üzere yardımlaşma, özellikle de yoksullara yönelik olan yardımlaşma kurumlarının varlığı ülkemizde, çalışmaya konu olan gıda bankacılığı faaliyetleri ile başlamamıştır. Ancak özelikle son dönemde yapılan yasal düzenlemeler aracılığıyla gıda bankacılığı faaliyeti, yardımlaşma amaçlı STK'ların ortak olarak benimsediği bir örgütsel biçim olarak baskın şekilde gözlemlenmeye başlamıştır.

Ülkemizde gıda bankacılığı ile ilk olarak 25.12.2003 tarihinde kabul edilen ve 02.01.2004 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 5035 sayılı "bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun" ile tanışılmıştır. Bu kanun ile 3065 sayılı kanunun 17. maddesinde değişiklikler yapılmış ve "gıda bankacılığı" hukuki bir anlama kavuşarak, ülkemizde bu anlamdaki faaliyetler yasallaşmıştır (Resmi Gazete, 2004: Sayı.25334).

Görüldüğü üzere batılı toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de, gıda bankacılığı ile ilgilenen STK'ların oluşumu ve bunların yasalar aracılığı ile düzenlenmesi oldukça yeni bir konudur. Ancak yasal tanımların yapıldığı yakın geçmişten bugüne kadar geçen kısa zaman zarfında gerek kanunlar tarafından kendilerine tanınan ayrıcalıklarla ve gerekse faaliyet alanlarının kapsamında yapılan genişlemelerle ülkemizde gıda bankacılığı ile uğraşan STK'ların ekonomik olarak güçlenmesinin yolu açılmıştır. Bahsi geçen faaliyet alanı genişlemesi (gıdaya ek olarak temizlik, yiyecek ve yakacak maddelerinin de kapsam dâhiline alınması) ülkemiz dışında örneği olmayan bir durum olarak dikkat çekmektedir.

Vergi Mevzuatında Gıda Bankacılığı Faaliyeti İle İlgili Yasal Düzenlemeler: Nedenleri ve Olası Etkileri

Tüm dünya ülkelerinde STK'lar, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlama potansiyeli sundukları için hem hükümet fonlarıyla hem de STK'lara yapılacak yardım ve bağışları özendirme amaçlı vergi düzenlemeleri ile teşvik edilmektedir. Örneğin ABD'de 1976 yılında yapılan vergi reformu ile üretim fazlası ürünlerini gıda bankacılığı faaliyeti ile uğraşan STK'lara bağışlayan işletmelere yönelik olarak finansal avantajlar sağlanmış ve bu düzenlemelerin bir sonucu olarak 1982 yılında gıda bankalarına yapılan federal destekleme fonları durdurulmuştur (Cotugna ve Beebe, 2002: 1386). Görüldüğü üzere ABD hükümeti bir anlamda yarattığı vergi teşvikleri ile gıda bankası türündeki STK'ların finansmanını gönüllülere bırakmaktadır.

Ülkemizde de konuyla ilgili uygulamalar pek çok açıdan ABD'deki uygulamalara paralel olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılı başında gıda bankacılığı kavramının kanun maddelerinde yerini almasıyla birlikte bu türden faaliyet gösteren ya da gösterecek olan STK'lara kanun düzenlemeleriyle çeşitli imkanlar sağlanmıştır. Özellikle gıda bankacılığı kavramının 5035 sayılı kanunla resmi gazetede yayımlanmasında

yaklaşık üç ay sonra, 21 Mart 2004 tarihli resmi gazetede yayımlanan Gelir Vergisi Genel Tebliği ile Gelir Vergisi Kanunu'un 40 ve 89'uncu maddelerinde ve yine Katma Değer Vergisi Kanunun 17. maddesinde yapılan değişikliklerle Maliye Bakanlığı'nın belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılması ve bu teslimlerin katma değer vergisinden istisna edilmesine karar verilmiştir (Resmi Gazete, 2004: Sayı.25409). Hemen akabinde yeni bir düzenlemeye daha gidilerek gıda bankacılığı faaliyetinin temel konusu olan "gıda" konusunun yanına "temizlik, giyecek ve yakacak" maddeleri de eklenerek özel ve tüzel kişilerin gıda bankacılığı yapan STK'lara bağışlayabileceği ve vergi avantajı sağlayabilecekleri bağışa konu malların kapsamı genişletilmiştir. 31.12.2004 tarihinde kabul edilen ve 1.1.2005 tarihinden itibaren de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5281 sayılı, "Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile daha önce 5035 sayılı kanuna eklenen, "yoksullara yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara, Maliye Bakanlığı'nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin tamamı, yıllık beyanname ile bildirilen gelirden indirilir" ifadesindeki "gıda maddelerinin" kısmı, "gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin" şeklinde değiştirilmiştir (Resmi Gazete, 2004: Sayı.25334 ve 2005: Sayı.25687). Aynı değişiklikler Gelir Vergisi kanunun 40. maddesinde de gerçekleştirilerek orada da bulunan "gıda maddelerinin" ifadesi, "gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin" olarak değiştirilmiştir.

Bütün bu kanun maddelerinin içeriğinde de görüldüğü gibi, ülkemizde gıda bankacılığı faaliyetlerine odaklanan STK'lara özel ve tüzel kişilerin bağışlarının yöneltilmesi açısından pek çok kolaylıklar sağlanmaktadır. Bahsi geçen vergi avantajından faydalanmak isteyen özel ve tüzel kişilerin tek yapması gereken bahsi geçen ayni malları ilgili STK'lara bağışlamak ve bu bağışa konu olan gideri belgelemektir. Diğer taraftan bu bağışları almak isteyen STK'ların ise gıda bankacılığını temel amaç edinmesinin yanında, "gıda bankası" ifadesinin dernek ise dernek tüzüğünde, vakıf ise vakıf senedinde amaç ve faaliyet maddelerine eklemesi gerekmektedir. Bu şekilde STK'lar bağış yapanların vergi avantajı elde edecekleri bir STK haline gelebilmektedir. Bu durum bir anlamda gıda bankacılığı yapan STK'ların, kanunlar yoluyla teşvik edilmesi ve üçüncü sektörün ülkedeki yapısını kökten değiştirebileceğini varsaydığımız hipotezlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü bahsi geçen vergi avantajları diğer STK'lara tanınmamaktadır. Bir örnek olarak, herhangi bir işletmenin kansere çözüm arayan araştırmalar yürüten ya da ihtiyacı olan bölgelere yeni okullar yapılmasına aracılık eden STK'lara yapacakları nakdi bağışlar hem işletme tarafından gider olarak gösterilememekte hem de bu nakdi yardımı alan STK'lar aldıkları nakdi yardımın % 5 ile 10 arasında değişen bir kısmı dışında kalan bölümü üzerinden vergi ödemektedirler.

Vergi Mevzuatında Yapılan Yasal Düzenlemelerin STK'lar Üzerindeki Etkisini Öngörmeye Yönelik Hipotezler

Günümüzde işletmeler çoğunlukla KSS kavramının etkisinde STK'larla önemli işbirliklerine gitmektedirler. Ancak günümüzün yoğun rekabet ortamında işletmeler her konuda olduğu gibi KSS faaliyetlerinde de karlılık ve verimlilik kaygısını göz ardı etmeden hareket etmektedirler. Öyle ki, yapılan bazı çalışmalar (örneğin; Balabanis vd., 1998: 25) KSS faaliyetlerine odaklanmanın işletme performansını nasıl olumlu etkilediğini konu edinerek işletmeleri KSS kavramı kapsamında faaliyet göstermenin karlılık, verimlilik gibi temel performans göstergelerine olumsuz etki yapmayacağına ikna etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan işletmelerin kıt kaynakların dağıtımında en rasyonel yöntemleri bulup seçme zorunluluğunda olduğu da bilinmektedir. Bu nedenle araştırmacılar vergi mevzuatında yapılan değişiklikler nedeniyle işletmelerin STK'lara yapacakları bağışlarda gıda bankacılığı faaliyetlerinde bulunan STK'ları diğer STK'lara tercih edeceklerini düşünmektedirler. Çünkü bu şekilde işletmeler yaptıkları ayni bağışların tümünü gider olarak gösterebilecekleri gibi, ürettikleri ürünleri bağış olarak STK'lara iletip bunların üretim maliyetlerinin tamamını gider olarak gösterebileceklerdir. Bu şekilde işletmeler hem STK'larla işbirliğini koparmamış ve bu anlamda meşruiyet sorunu yaşamayan işletmeler olabilecek hem de bunu daha düşük bir maliyet ile gerçekleştirebileceklerdir. Bu nedenle,

H1: İşletmeler STK'lar ile yapacakları işbirliklerinde kendileri için en ucuz maliyeti oluşturacak yöntemleri tercih ederler.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini açıklayan bölümde de belirtildiği gibi örgütler, içinde bulundukları alanda meşru kabul edilen ya da benzer örgütler tarafından gerçekleştirildiğinde olumlu sonuçlar veren uygulamaları kopyalamak eğilimindedirler. Bu durum ilgili literatürde eşbiçimlilik olarak anılmaktadır (Dimaggio ve Powell, 1983: 150-157). DiMaggio ve Powell'a göre örgütler normatif baskılar, yasal düzenlemeler ya da iyi olduğuna inanılanı taklit gibi nedenlerden ötürü birbirlerine benzer uygulamalara başvurmakta ve bu nedenle de gitgide birbirlerine benzemektedirler. Özellikle kıt kaynaklara ulaşmanın yolunun belirli formları benimsemekten geçtiği durumlarda örgütler hayatta kalabilmek için amaç sapması ile karşılaşmak pahasına da olsa bu formları benimseme yoluna gitmektedirler (Selznick, 1949 ve DiMaggio,

1983: 154). Kanımızca ülkemizde de işletmelerin STK'larla yapacakları işbirliklerinde gıda bankacılığı faaliyetlerine odaklanan STK'larla işbirliğine yönelmesinin diğer STK'lar üzerinde benzer bir etkisi olacaktır.

H2: Gıda bankacılığı faaliyetine odaklanan STK'ların işletmelerden aldığı yardımlar arttıkça diğer STK'ların da gıda bankacılığı faaliyetine odaklanma oranı artacaktır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de açıklandığı gibi günümüzde STK'lar toplumun tüm kesimlerinin desteğini alarak devletin ve özel sektörün yeterince ilgilenemediği ya da ilgilenmediği alanlarda toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayan kuruluşlardır. Bu sorunlar ülkemiz için değerlendirildiğinde eğitim, sağlık, işsizlik, yoksulluk vb. üst başlıklarının alanına giren konuların öncelikli sorunlar olduğu belirtilebilir. Ancak bu sorunlara çözüm üretebilmek için yapılacak çalışmaların kısa süreli çözüm arayışlarından ziyade uzun vadeli çözümlere odaklanması gerekmektedir. Aksi durumlarda sorunların kalıcı olarak çözümlenmesi mümkün olamayacaktır. Eğer bu çalışmada öne sürülen hipotezler zaman içerisinde uygulamada karşılaşılan durumlar olarak belirirlerse, ülkemizdeki pek çok STK'nın ya faaliyet alanını değiştirerek hayatta kalmaya çalışacağını ya da kaynak sıkıntısı yaşayacağını ve bu nedenle odaklandığı alanda etkin çözümler üretemeyeceğini öngörmek mümkündür. Bu durumun olumsuz etkilerinden en çok etkilenecek kesimler ise elbette bu sorunlardan en çok muzdarip olanlar olacaklardır. Ancak bu noktada son olarak yapılan düzenlemeden olumsuz anlamda etkileneceği öngörülen STK'ların özel sektörden gelen nakdi yardımlar aracılığı ile faaliyetlerine kaynak yaratan STK'lar olacağını belirtmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle, hali hazırda yoksullara yardım toplamak amacıyla kurulmuş olan STK'lar bu düzenlemeden fayda sağlarken özel sektörün nakdi yardımları aracılığı ile kaynak yaratma ihtiyacı içinde olmayan STK'ların düzenlemeden etkilenmesi söz konusu olmayacaktır.

Sonuç ve Tartışma

ST her ne kadar devletin idari teşkilatlanmasının dışında kalan bir alan olarak tanımlansa da, yasal düzenlemeler aracılığı ile devletle sürekli etkileşim halindedir. Bir taraftan ST, halkın sesini hükümetlere ve diğer kurumlara duyurmaya çalışarak devletin faaliyetleri üzerinde etkili olurken diğer taraftan devlet de ST alanını düzenleyen yasalar aracılığı ile ST ve STK'ları etkilemektedir. Bu çalışmada, son dönemde gerçekleştirilen ve işletmelere STK'lara yaptıkları ayni yardımları bütünüyle gider olarak gösterme imkanı sunan yasal düzenlemenin işletmelerin STK'larla yaptıkları işbirliğinde bir davranış değişikliğine yol açacağı öngörülmüştür. İşletmelerin vergi avantajından yararlanabilmek için STK'lara nakdi yardımda bulunmak yerine ürettikleri ya da satın aldıkları malları ayni yardımlar olarak bağışlaması, kanımızca STK'ların misyonları doğrultusunda faaliyet göstermesini engelleyecek ve zaman içerisinde STK'ların sadece birer yardım kurumuna dönmesine neden olacaktır. Ancak bugün ülkemizin önde gelen STK'ları adandıkları alanda toplumu bilinçlendirmek, halkı eğitmek, çeşitli projeler geliştirmek gibi farklı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Diğer taraftan toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış STK'ların tamamı sadece yoksulluk ile mücadele eden kuruluşlar olmadığından asıl amaçları da halka birtakım yardım malzemelerini taşımakla sınırlı kalmamaktadır. Bir örnek olarak, hastalıklarla mücadeleye odaklanan STK'ların araştırma yapabilmek için özel sektörden gelen maddi desteğe olan ihtiyacı gösterilebilir. Ancak şirketlerin vergi avantajı nedeniyle ayni yardımları tercih ederek KSS kavramı kapsamında faaliyet gösteren bir şirket olma arayışı örnekte bahsi geçen tipteki STK'ların düzenlemeden olumsuz anlamda etkilenmesine neden olacaktır.

Çalışmanın, ülkemiz STK'ları ile özel sektör ilişkilerini irdeleyen bölümünde de değinildiği gibi, günümüzde STK'ların önemli projelere imza atarak toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamasında özel sektör tarafından yapılan bağışların yadsınamayacak bir rolü bulunmaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından yapılan yasal düzenlemelerin özel sektör kuruluşları ile STK'lar arasındaki karşılıklı işbirliğinde belirli STK'lara ayrıcalıklar tanıyacak nitelikte olmaması gerektiği düşünülmektedir.

Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu çalışma içerisinde öne sürülen hipotezlerin sınanabilmesi için yapılan düzenlemelerin STK'lar ve işletmelerin STK'larla yürüttükleri ilişkiler üzerindeki etkisini gözlemleyebilecek sürenin geçmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak zaman içerisinde, işletmeler arasında vergi mevzuatında yapılan değişikliğe verilecek tepkiler arasında farklılıklar oluşabilir. Örneğin kimi işletmeler vergi avantajından faydalanmak için STK'lara nakdi yardım yapmayı keserken kimi işletmeler her şeye rağmen ortak projeler geliştirmeye ve bu süreçte STK'lara nakdi yardım yapmaya devam edebilirler. Kurumsal baskı ve düzenlemelere verilen yanıtların farklılığına odaklanan çalışmalar (örneğin Oliver, 1991; Goldstein 1994; George vd., 2007) arka plana alınarak bu farklılıkların nedenleri araştırılabilir. Burada örgütsel bir takım farklılıklar kadar STK ve işletme yöneticilerinin ideolojik bakış açılarının da farklılıkların nedeni olarak araştırmaya konu edilebileceği düşünülmektedir.

[1] Örgütsel analizde eski ve yeni kurumsal kuram akımları arasındaki farklılık ve benzerlikleri inceleyerek, kurumsal kuramın bir bütün olarak tarihsel gelişimini ve örgüt analizine ne gibi katkılar sağladığını açıklayan Türkçe bir çalışma için Şükrü Özen'in Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar isimli çalışması incelenebilir. Aynı konuda DiMaggio ve Powell editörlüğünde 1991 yılında yayınlanan The New Institutionalism In Organizational Analysis isimli kitap da temel eser niteliği taşımaktadır.

[2] STK kavramının hangi örgütleri kapsadığı tartışmalı bir konudur. Kimi yazarlar kilise, siyasi parti gibi örgütleri dahi bu tanımın içerisine dâhil etmektedirler. Bu çalışmada STK ifadesi ile devletin yetersiz kaldığı alanlarda ortaya çıkan (eğitim, yoksulluk, işsizlik, sağlık, çevre sorunları vb.) toplumsal sorunların çözümüne odaklanmış, kar amacı gütmeyen ve devletle organik bir bağı olmayan örgütler ifade edilmektedir.

[3] Kurum olarak çevre ve kurum olarak örgüt tartışmalarının detaylı bir açıklaması için Lynne G. Zucker'in Institutional Theories of Organization isimli çalışması incelenebilir.

[4] Bu tablo, adı geçen STK'ların tüm faaliyetlerini yansıtmadığı gibi, özel sektörden alınan mali destek de bu tabloda adı geçen firma ve miktarlarla sınırlı değildir. Diğer taraftan tabloda yer almayan ancak özel sektörden aldığı mali destekle önemli faaliyetlere imza atan çok sayıda STK'da bulunmaktadır. Araştırmacıların bu tabloyu oluşturmaktaki temel amacı, kamuoyunda geniş yankı bulan kimi projelerin hayata geçmesinde özel sektörün mali desteğinin altını çizmektir.

Kaynakça

Balabanis, G., Phillips, Hugh C., ve Lyall, J. 1998. Corporate Social Responsibility and Economic Performance in the Top British Companies: Are They Linked. ***European Business Review***, Vol.98, No.1: 25-44.

Cotugna, N., ve Beebe, Patricia Dobbe, 2002. Food Banking in the 21 st Century: Much More Than a Canned Handout. ***Journal of the American Dietetic Association***, Vol. 102, Issue 10, October: 1386.

DiMaggio, Paul T. 1983. State Expansion and Organizational Fields R. H. Hall ve R. E. Quinn (Der.). ***Organization Theory and Public Policy***. Beverly Hills:Sage.

DiMaggio, Paul T., ve Powell, Walter W. 1983. The Iron Cage Revisitied: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. ***American Sociological Review***, 48: 147-157.

DiMaggio, Paul T., ve Powell, Walter W. 1991. ***The New Institutionalizm in Organizational Analysis***. Chicago: Chicago University Pres.

George, E., Chattopadhyay, P., Sitkin, S., ve Barden, J. 2007. Cognitive Underpinnings of Institutional Persistence and Change: A Framing Perspective. ***Academy of Management Journal***, 31/2.

Goodstein, David J. 1994. Institutional Pressures and Strategic Responsiveness: Employer Involvement in Work-Family Issues. ***Academy of Management Journal***, 37/2.

Gönel, A. 1998. ***Araştırma Raporu: Önde Gelen STK'lar***. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Gönenç, Ayşenur A. 2001. ***Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi***. İstanbul: Altkitap.

Kalaycıoğlu, E. 2002. State and civil society in Turkey: democracy, development and protest. Sajoo, Amyn B. (Der.). ***Civil Society in the Muslim World: Contemporary Perspectives***, New York, I.B.Tauris: 247-272.

Kazıcı, Z. 2003. ***Osmanlı Vakıf Medeniyeti***. İstanbul: Bilge Yayınevi.

Koçel, T. 2003. ***İşletme Yöneticiliği***. İstanbul: Beta, 9. Bası.

Martin, D. 2005. John Van Hengel; Died Oct. 5, 2005; Established Nation's First Food Bank. ***The New York Times***, Pittsburgh Post. Oct 12: 6.

Meyer, John W. ve Rowan, B. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structures as Myth and Ceremony. ***The American Journal of Sociology***, 83/2: 345.

Oliver, C. 1991. Strategic Responses to Institutional Processes. ***Academy of Management Review***, 16/1.

Özen, Ş. 2007. Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar. S. Sargut ve Ş. Özen (Der.), ***Örgüt Kuramları***, 245-247. Ankara: İmge.

Resmi Gazete, Sayı.25334, 02.01.2004, Madde.3, *"Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun"*, Kanun No. 5035**,** Kabul Tarihi: 25.12.2003.

Resmi Gazete. Sayı.25409, 21.03.2004, *"Gelir Vergisi Genel Tebliği"*, Seri No. 251.

Resmi Gazete. Sayı.25482, 05.06.2004, Madde.3, *"Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun"*, Kanun No. 5179**,** Kabul Tarihi: 27.5.2004

Resmi Gazete, Sayı.25687, 01.01.2005, Madde.43/8-a, *"Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"*, Kanun No. 5281**,** Kabul Tarihi: 31.12.2004.

Riches, G. 2002. Food Banks and Food Security: Welfare Reform, Human Rights and Social Policy. Lessons from Canada. ***Social Policy&Administration***, Vol.36, No.6, December: 648-663.

Rowan, B. 1982. Organizational Structure and the Institutional Environment: The Case of Public Schools. ***Administrative Science Quarterly***, c.27: 265.

Salamon, Lester M. ve Anheier, Helmut K. 1997. ***Defining the Non-Profit Sector: A cross-national analysis***. Manchester: Manchester University Pres.

Selznick, P. 1949. ***TVA and Grassroots: A Study in the Sociology of Formal Organizations,*** **Harper Torchbooks**. New York.

U.S. Newswire. 2005. America's Second Harvest Mourns Founder John Van Hengel; Food Bank Network Annulaly Feeds 23 Million Americans at Risk of Hunger. *U.S.* Oct 5, Washington: 1.

Yıldırım, İ. 2004. ***Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim***. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zucker, Lynne G. 1987. Institutional Theories of Organizations. ***Annual Review of Sociology,*** 13.

(http://www.foodbanking.org/what_we_do/feed_the_hungry.shtml, 11.10.2008)

(İbrahim Betil, kişisel görüşme, 7 Aralık 2007)

VERGİ BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Harun YENİÇERİ
Aksaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
h_yeniceri@yahoo.com

Özet

Bu çalışmanın amacı; toplumsal hayatın her aşamasında katılımcı, yönlendirici, koruyucu, destekleyici ve denetleyici bir anlayışla hareket eden Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) vergi bilincinin oluşturulmasında ne ölçüde katkılarının olabileceğini ortaya koymaktır. Çalışma teorik olarak ele alınmış ve ikincil kaynak araştırması yapılmıştır. Çalışma sonuçlarının, vergiden kaçınma, vergi kaçırma ve vergi uyumu üzerinde önemli etkiye sahip olan vergi bilincinin geliştirilmesi bakımından vergi idaresinin çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca STK'ların vergi bilincinin geliştirilmesindeki rolünün irdelenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, Ülkemizde bu konuda yetersiz olan literatüre katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *STK, Sivil Toplum, Vergi Uyumu, Vergi Bilinci, Kamu Harcamaları, Sivil Toplum Kuruluşları.*

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE IMPROVEMENT OF TAX CONSCIOUSNESS

Abstract

The aim of this research is to introduce the contribution of non-governmental organizations, which act as contributor, director, protective, supportive and supervisor in all stages of life, in the improvement of tax consciousness. The subject is examined theoratically and secondary research is done in the study. The results of the research thought to be beneficial for the studies of tax administration in the improvement tax consciousness that has an important effect on tax avoidance, tax evasion and tax consistence. In addition, this research contributes to the literature which is inadaquate especially for our country.

Keywords: NGO, Civil Society, Tax Compliance, Tax Consciousness, Public Expenditure, Non-govermental Organizations.

Giriş

Toplum halinde yaşayan insanlar bireysel tüketimin ötesinde ortak hizmet ve mallara duydukları gereksinimi ancak kamusal harcamalar aracılığı ile giderebilir. Kamu finansmanının esası olan vergilerin kamu giderlerini karşılayabilecek ölçüde gönüllü olarak toplanabilmesi toplumdaki vergi bilincinin geliştirilmesine bağlıdır. Bir vergi sisteminin diğer temel unsurlarından olan vergi adaleti, vergi yasaları ve verginin tahsili kadar toplumda vergi bilincinin oluşturulması da önemlidir. Vergi bilincinin oluşmasını sağlamak devletin tek başına başarabileceği bir olay değildir. Bu başarının sağlanabilmesi için aile ve eğitim kurumları kadar sivil toplum kuruluşlarının da rolü büyüktür. Bu bakımdan STK'ların hem yasaların uygulanmasında hem de yasalara bireylerin uymaları noktasında aracı rolleri bulunmaktadır. Devletin karar mekanizmalarında söz sahibi olmak isteyen STK'lar vergi bilincinin geliştirilmesinde de bir görev üstlenmelidirler. Başta kendi üyeleri olmak üzere bu bilincin bütün topluma yayılmasında etkili olabilirler. Vergi yönetimi de vergilerin ihdasından tahsiline kadar her aşamada STK'larla yakın işbirliği içinde olmalıdır. Bu çalışmada vergi bilincinin oluşmasında sivil toplum kuruluşlarının rolleri ele alınacaktır.

Vergi bilincinin yerleştirilmesi konusunda STK'ların çalışmalarına vergi yönetiminin gerçekten ihtiyacı vardır. Devletin vergi alacaklısı olarak etkin ve saygın bir yer edinebilmesi için yalnızca mükelleflerle ilişki kurmasının yeterli olmadığı görülmektedir. Sivil toplumun etkinliğinin arttığı çağımızda, ticari, bilimsel, kültürel, sanatsal, düşünsel alanlarda sivil toplum kuruluşları ile ilişkiler büyük önem kazanmaya başlamıştır. Başka bir deyişle yönetişim anlayışıyla birlikte devletlerin yönetimi daha çok "sivil"leşerek, daha çok vatandaş odaklı ve etkileşimli bir sürece girmiştir. Yönetişim olgusunun mevcudiyeti; toplumsal işbölümünün uzantısı olarak, gereksinimlerinin farkında olan, bağımsız kararlar alabilen sivil toplum kuruluşlarının devlet kurumlarıyla birlikte hareket etmesine bağlıdır. 21. yüzyılın yönetim felsefesi olarak kabul edilen saydam ve denetime açık yönetişim olgusu vergi uygulamalarında da ön plana çıkarılmalıdır. Türkiye'nin kendi yurttaşlarına daha iyi hizmet verebilmek için sivil toplum kuruluşlarını güçlendirecek gerekli düzenlemelerin

de bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir. (Tosun, 2007, PARADOKS, http://www.paradoks.org, ISSN 1305-7979)

Bireyin çıkarları ile toplumsal çıkarların örtüşmemesi, eğitim ve iletişim alanındaki atılımlarla bilinçlenen kitlelerin toplumsal kararlara katılım isteğinin artması artık vergilendirmede gönüllü uyum sağlanmadan başarılı olunamayacağını göstermektedir. Günümüzde STK'lar toplumsal kararların alınmasında seçilmişlerle birlikte rol alıyor ise vergilendirme konusunda da gözardı edilmeksizin onlarında görüşleri alınarak vergilendirmenin gerekliliğine ve adaletine inandırılmaları gerekir. STK'larının vergi bilincinin yerleştirilmesinde ve vergi yönetiminde başarılı olunmasında etkili bir rolünün olacağı/olması gerekliliği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bunun nedeni de STK'ların genel yönetime alternatif olmaları değil, katılımcı bir anlayışla seçilmişleri ve kamu kuruluşlarını desteklemek, denetlemek, iyileştirmek ve toplumsal bilincin arttırılmasına katkıda bulunabilecek bir güç oluşturmalarıdır. Halkın kendini ilgilendiren konularda karar alma mekanizmalarına müdahale edebilmeleri ve dolayısıyla karar alma mekanizmalarını yönlendirmelerinde, STK'ların mevcudiyeti hayati derecede öneme sahiptir. (Tosun, 2007, PARADOKS, http://www.paradoks.org, ISSN 1305-7979)

Devlet vergi bilincinin yerleşmesini, yaygınlaşmasını teşvik ederken, kendisi de bu anlayışa uygun bir yönetim anlayışı sergilemelidir. Bu anlayış doğrultusunda, açıklık, şeffaflık, katılımcılık, hesap verebilirlik, verimlilik ve etkinlik konularında her zaman kendini sorgulamalı ve sürekli geliştirmeye çalışmalıdır. Hem kendi içinde, hemde vergi yükümlülerine ve destekleyenlere karşı kaynakları nasıl kullandığı konusunda aktif bir açıklık sergilemelidir. Bu süreçte de STK'ların önerilerine ve katkılarına açık olmalıdır. Vergileme, toplumsal kabul görmesi bakımından şeffaf olmalıdır. Şeffaflık, verilen kararların sebeplerini açıklama zorunluluğu demektir. Şeffaflık "Verdimse, ben verdim, aldıysam ben aldım" yaklaşımı değil, neyin neden yapıldığını açıkça kamuoyu ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşma yaklaşımının benimsenmesi demektir.

Sosyal sorumluluk projelerinde temel amaç, toplumun bir ihtiyacına yanıt vermek suretiyle kurumun itibarını yükseltmek olduğuna göre vergisini eksiksiz ödeyen yükümlünün de itibarı devlet eliyle yükseltilmelidir. Devlet topladığı vergileri en yüksek sosyal faydanın sağlanabileceği alanlarda kullanacağını toplanan vergilerle yoksul kesime iş, aş ve/veya sosyal fayda sağlayacağına sivil toplum kuruluşlarını inandırmalıdır. Diğer taraftan vergisini eksiksiz ödeyen yurttaşa, ödediği vergilerin bütün haklarının bir güvencesi olduğunu ve Devleti yönetenlerden hesap sorabilmenin en önemli şartı olduğu da bilinmelidir.

(http://www.maliye.gov.tr/kalite/MTKY/ustmenu/yayinlar/kutuphane/kitap/bolum4_b.pdf)

Bu çalışmanın amacı, toplumsal hayatın her aşamasında katılımcı, yönlendirici, koruyucu, destekleyici ve denetleyici bir anlayışla hareket eden STK'ların vergi bilincinin oluşturulmasında ne ölçüde katkılarının olabileceğini ortaya koymaktır. Çalışma teorik olarak ele alınacaktır ve ikincil kaynak araştırması yapılacaktır.

Çalışma sonuçlarının, vergiden kaçınma, vergi kaçırma ve vergi uyumu üzerinde önemli etkiye sahip olan vergi bilincinin geliştirilmesi bakımından vergi idaresinin çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca STK'ların vergi bilinci geliştirilmesindeki rolünün irdelenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, ülkemizde bu konuda yetersiz olan literatüre katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Varlık Nedeni

Sivil toplum kavramı, devlet, hükümet ve bürokrasinin oluşturduğu yapılardan bağımsız olarak, toplumsal tabana dayalı birlikte (kolektif) girişim ve inisiyatif oluşturup kullanabilen gönüllü örgütlenmelerin oluşturduğu bir alan olma özelliğini içermektedir.(Korkmaz, 2008: 4) STK'lar ortak sorunlara kolektif çözümler üretme ihtiyacından doğmuşlardır. Bu kuruluşların temel amacı, misyonları doğrultusunda topluma sosyal fayda sağlamaktır.(Coşkun, 2006: 115)

Avrupa ve Amerika'dan sonra Ülkemizde de somut bir güç odağı haline gelen yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra beşinci güç olarak toplumsal yapıdaki yerini alan STK'lar devlet ve ekonomi sektörlerinin yanında üçüncü bir sektör olarak ortaya çıkmıştır.Tarihi gelişimine baktığımızda önce burjuvazinin devlet karşısında bağımsızlaşmasıyla başlamış, sonra toplumun devlet karşısında bağımsızlaşmasıyla devam etmiş ve neticede sivil toplumun örgütlenerek devleti, siyaseti etkilemesi şeklinde günümüze kadar gelmiştir. STK'lar eylem, çıkar ve baskı grupları olma özelliklerinin yanı sıra eğitim faaliyetlerini ve iletişim ağı oluşturma görevlerini de üstlenerek güçlerini birleştirme ve karar mekanizmaları üzerinde etkin rol oynamaya başarmışlardır. (Güngör, 2006: 182)

Sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilen sivil girişimler, yani üçüncü sektör, geniş anlamda her türlü sivil ve gönüllü örgütlenmeyi kapsamaktadır. Bazı görüşlere göre sadece dernekler ve Türk Medeni Kanunu'na göre kurulan vakıflar sivil toplum kuruluşu olarak ifade edilmekte ise de; geniş anlamda, dernekler ve vakıflar yanında, meslek kuruluşlar, sendikalar, kooperatifler ve siyasi partiler de sivil toplum kuruluşları ve üçüncü sektör unsurları olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada STK geniş anlamda ele alınmıştır. (Temel, http://www.muhasebetr.com/ulusalbasin/haber_oku.php?haber_id=1756, *Erişim Tarihi:*10.07.2009)

Sivil toplum kuruluşu olarak adlandırılan bütün bu oluşumların önemli bir ortak özelliği, hepsinin aynı zamanda birer "ekonomik birim" olmasıdır. Tüzel kişiliğe sahip olan, yönetim ve denetim kurulları bulunan bu birimlerin üyeleri, toplumun neredeyse tamamını kapsamaktadır. Bu kuruluşlar, üyelerinden çeşitli adlar altında aidat toplamakta; hepsi yıllık bütçe esasına göre yönetilmektedir. Üye statüsüne sahip on milyonlarca kişiden toplanan ödentiler yönetimler tarafından harcanmakta ya da yatırıma yönlendirilmektedir. (Temel, http://www.muhasebetr.com/ulusalbasin/haber_oku.php?haber_id=1756, *Erişim Tarihi:*10.07.2009)

Kavram Batı Avrupa'da anlam değerini bulmuş olmasına rağmen küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünyada önemsenen ve üzerinde tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Sivil toplum kuruluşları toplumun en dinamik, siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlere öncülük eden ve temsilcisi oldukları kesimlerin talep ve duyarlılıklarını dile getiren, yönetim mekanizmalarını etkileme güçleri yüksek düzeyde olan yapılanmalardır. Toplum adına alınan kararlarda, bu kararların uygulanmasında bütüncül bir yaklaşım sergilenerek ilgili aktörlerle işbirliği yapılmalıdır. Örneğin yeni vergilerin ihdası söz konusuysa ya da vergilemeye ilişkin bir yenilik yapılacaksa başta vergi yükümlüleri olmak üzere onların bağlı olduğu kuruluşlarla, ticaret ve sanayi odalarıyla ve yerel yönetimlerle işbirliğine ihtiyacınız var demektir.

Sivil toplum kuruluşlarının mali güçlerinin ve üye sayılarının çok büyümesi ve karmaşık hale gelmesi, doğal olarak bu kuruluşların vergi bilincinin oluşturulmasında sağlayabilecekleri katkıları gündeme getirmektedir. Ulusal ve yerel politikaların başarısında STK ve diğer ilgili grupların ortak ve katılımcı politikalarla işbirliğinin oluşturulması ve işletilmesi önemlidir.Tabi ki bunların oluşturulabilmesi için bu gerekliliğin farkında olmak ve sorunların çözümünde onlarında bakış açılarını katarak boyutu çoklu hale getirmek gerekir. Nitekim, 5345 Sayılı Gelir İdaresi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun'un 5/d maddesi, "Başkanlığın orta ve uzun vadeli strateji ve politikalarının belirlenmesinde üniversite, meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmasını sağlar" ifadesiyle sivil toplum kuruluşlarının bu hayati fonksiyonunu kabul etmektedir.

Demokratik Bilinç ve Vergileme

Devletlerin sorumluluk ve görev anlayışı gereği yapmak zorunda olduğu hizmetlerin finansmanına vatandaşların zorunlu olarak katılması olarak da ifade edilen vergi, bir ülke hukuk düzeninin en temel normunu oluşturur. (Çataloluk, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008 *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009) Demokratik sosyal hukuk devletinin ayırıcı özelliği kamusal mal ve hizmet üretiminin ve bunların toplumun bireyleri arasında dağıtılmasına ilişkin kuralların meşruiyet temelinin toplumsal mutabakata dayalı olmasıdır. (Arife, http://www.alomaliye.com/subat_06/alparslan_arite_vergi_gevezeligi.htm *Erişim Tarihi:* 5.07.2009)

Tarih içinde vergi hukuku anayasal demokratik gelişmeye paralel olarak gelişmiştir. (Çataloluk, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008 *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009) Mutlak iktidarın halk tarafından sınırlandırılmak istenen ilk yetkisi vergilendirme yetkisi olmuştur. Diğer bir deyişle mutlak iktidara karşı halkın ilk kazanımı vergi konusunda olmuştur. Monarşik devlet yapılarından demokratik devlet sistemlerine geçişi halkın siyasi iktidarın vergi koyma yetkisini sınırlandırmasının tarihidir. İngiltere'de Manga Carta ile başlayan bu süreç hükümdarın yetkilerini sınırlandırmak, kralın yasalara uymasını sağlamak, bireylere bazı haklar tanımak ve korumak amacıyla(Güneş, 2008: 31) vergiyi siyasal iktidarın yani kralın, aristokratik oligarşinin ya da ruhban sınıfının keyfi zoralımı olmaktan çıkarmıştır. (Arife, http://www.alomaliye.com/subat_06/alparslan_arite_vergi_gevezeligi.htm *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009)

Yine 1789 Fransız devriminin önemli nedenlerinden biri kralın keyfi vergiler koymasıdır. Devrimden sonra ilan edilen "İnsan ve vatandaş hakları demecinde (m.13-14) vergilendirmede genellik ve eşitlik ilkeleri ile vergilerin yasallığı ilkesi hükme bağlanmıştır. (Öncel, 2003: 9) Halk temsilcilerinin kabul etmedikleri hiçbir vergi salınamaz yani kanuni olmayan hiçbir vergi sözkonusu olamaz. Bizim Anayasamızda "vergi ödevi" olarak ifade olunan 73. maddesi; "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır."

Vergilemede egemenlik hakkını kullanan devlet, vergi ile ilgili düzenlemeler de çoğu kere bu hakkını tek taraflı olarak kullanmaktadır. Bilindiği gibi vergileme de iki taraf mevcuttur. Taraflardan birisi, anayasa ve yasalarda açıkça ifade edilen, yasalara göre vergi salan devlet, diğer taraf ise, salınan bu vergileri yine yasalarda açıkça belirtildiği üzere, mali güçlerine göre karşılayan vergi yükümlüleridir. Devletin bir çeşit zorunlu giderlerinin finansörleri durumunda bulunan vergi yükümlüleri, gelirlerinin belirli bir bölümünden mahrum kılındıkları için, vergiye karşı her zaman belli tepki göstermektedirler. Vergi yükümlülerinin salınan vergiye karşı takındıkları tutum ve davranışlar; toplumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal yapısının da etkisiyle; vergiyi benimseme ve buna karşı uyum gösterme, vergiden sakınma, vergi kaçırma veya vergiyi reddetme veya vergi vermeye yönelik direniş gerçekleştirme şeklinde ortaya çıkabilir.(Çataloluk, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008 *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009)

Vergi tüm yükümlülerce bir yük olarak algılanmasına rağmen bu yük bütün yükümlüler açısında eşit değildir. Vergi ile istenen hedeflere ulaşabilmek için, vergilemeye karşı yükümlülerinin katkılarının

geliştirilmesine çalışılması ve bununla ilgili genel kabul edilebilecek ahlaki normların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanın gerek bireysel gerek toplumsal olarak vergiye karşı takındığı tutumların olumlu olması için devlet destekli yaptırım unsuru bulunmasına karşın, bunu kolaylıkla benimsemesine yardımcı olacak bir anlayışın, önemli bir toplumsal görevi yerine getirdiği hissini verecek bir duygunun geliştirmesi daha etkili bir yol olabilir. Elbette bu söylenenin yapılabilmesi o toplumda yerleşik olan adalet ve ahlak anlayışı ile de yakından ilgilidir. (Çataloluk, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008 *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009)

Vergi yükümlüsü için önemli bir toplumsal görev yerine getirdiği hissini verecek bir duygunun geliştirmesi sağlanmalıdır. Medeni toplumlar kamu hizmetlerine katılmanın bir vatandaşlık borcu olduğunu bilirler. Vergi bilincinin geliştirilmesi için önce uygar toplumu yaratmak gerekir. İnsanların önce uygar toplumlarda ki insanlar gibi yaşama bilincinde olmaları ve istemeleri önemlidir. Eğer uygar toplumu yaratabiliyorsak vergi bilinci de gelişiyor demektir. Bir toplumda herkes yüksek hayat standardı, iyi eğitim,temiz çevre, sağlıklı yaşam ve sosyal güvenlik istiyorsa, ücretliler milli gelirden daha fazla pay istiyorlarsa çözümlerin vergi bilincinden geçtiğini herkes bilmelidir. Uygar ülkelerde demokrasinin kesintisiz bütün kurum ve kuralları ile işlemesinin nedeni birnevi demokrasinin finansmanı kabul edilen vergi ve vergi bilincinin toplumun her kesimince benimsenmiş olmasıdır. (Taşaltın, http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/burdur/burdur/index.asp?inc=adsview&adscat*Erişim Tarihi: 0*5.07.2009)

Vergi toplama ile demokrasi doğrudan ilişkilidir. Demokrasinin gelişimi ile birlikte, vatandaşların devlet yönetimini takip etme arzusu gelişmiş ve vergi yükümlüsü olan vatandaşların aktif bir şekilde daha fazla hak talep etmeye başladıkları görülmüştür. Vatandaşlar, bu taleplerini çoğunlukla STK'lar aracılığıyla gündeme getirmektedirler. Tüm dünyada STK'lar, toplum ve devlet üzerinde çok büyük bir nüfuza sahiptir. Bu kuruluşlar, devlet idaresinin faaliyetlerini izlemekle kalmayıp, bunun yanında idarenin karar verme sürecine de müdahale eder hale gelmişlerdir. (Kayrak, 2006: 139)

Anayasamızda vergi ödevinin siyasi haklar ve ödevler arasında sayılması verginin siyasi olduğunu, siyasi sistemi meşru görmekle, sisteme katılmakla ilgili olduğunu gösterir. Ülkemiz için sorun vergi ödememek değil vergi bilincinin yerleşmemiş olmasıdır. Vergi ödemeyenlerle ödemek istemeyenlerle vergi idaresi hukuki mücadelesini sürdürür. Ancak vergi bilinci, devletin veya dolayısıyla milletin geleceğini nerede gördüğümüze ilişkin bir bilinç sorunudur.(Arife, http://www.alomaliye.com/subat_06/alparslan_arife_vergi_gevezeligi.htm *Erişim Tarihi:0*5.07.2009)

Vergileme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

"Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerinin yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyine" vergi bilinci denilmektedir.(Tosun, http://yunus.hacettepe.edu.tr/~utosun/Kamu%20Maliyesi%20IV.ppt *Erişim Tarihi:* 10.07.2009) STK'lar devletin faaliyetlerinde karar mekanizmalarında söz sahibi olmak isterken vergi bilincinin yerleşmesinde de bir görev üstlenmelidirler. Başta kendi üyeleri olmak üzere bu bilincin bütün topluma yayılması için yardımcı olmalıdırlar. Özellikle STK'lar bir araya gelerek topluma karşı sorumluluklarının ve toplum adına sahip olunan hakların neler olduğunu ortaya koymalıdırlar. Bu hakları kullanarak sorumluluklarını yerine getirirken, kamu ve özel kesim ile ilişkilerin, işbirliğinin hangi ilkelere dayalı olarak yürütüleceği konusu ortaya konulmalıdır ki, STK'ların çalışmaları daha verimli bir şekilde toplumun gelişmesine, kalkınmasına, refahına ve insanların mutluluğuna hizmet edebilsin. Bu sebeple, vatandaşlar ve STK'lar, devlet otoritesini sınırlayan ve tehdit eden bir güç olarak algılanmamalı; devletle sivil toplum arasındaki işbirliğini güçlendiren bir kuvvet olarak düşünülmelidir.

Devletin ve STK'ların ortak amacı, vatandaşların ve tüm toplumun huzuru, refahı, mutluluğu ve kendisini geliştirmesi olduğuna göre, bu kutsal toplum sözleşmesinin adaletli tarafları olma konusunda inisiyatif kullanmaktan kaçınmamalıdırlar. (Ekşi, http://www.istanbulburda.com/haber_author.php?id=1809 *Erişim Tarihi:* 12.07.2009) Yükümlülerin ve ekonomik birimlerin nabzını tutacak, vergi yükümlüsünü tanıyacak, sorunlarını gerektiğince çözecek, vergi idaresi ile yükümlülerin diyalog halinde olabileceği bir sistem geliştirilmelidir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde STK'lar ile kamu ve özel kesim arasındaki ilişkiler ve işbirliği oldukça gelişmiştir. STK'ların kamu hizmeti üreten, ülkenin kalkınmasına ve demokrasiye katkıda bulunan temel unsurlar olduğu gerçeği tartışmasız genel kabul görmektedir. Sivil Toplum ile Kamu Kesimi arasındaki ilişkiler ve işbirliği bu çerçevede yeni kural ve ilkeler üzerinde gelişmesini sürdürmektedir. Bazı ülkelerde STK'lar ile kamu kesimi arasındaki bu ilişkinin ilkeleri, bir tür centilmenlik sözleşmesi şeklinde yasal olarak bağlayıcı ya da tavsiye niteliğindeki belgelerle güçlendirilmektedir. Toplanmasında ve harcanmasında iki taraflı bir ilişki olan vergilendirme süreci, her iki tarafın yardımlaşmasını zorunlu kılmaktadır. İşte bu süreçte STK'lar arabulucu görevi üstlenebilirler. (Ekşi,http://www.istanbulburda.com/haber_author.php?id=1809 *Erişim Tarihi:* 12.07.2009) Verginin toplumların kalkınmasındaki ve ekonominin büyümesindeki rolünün tüm kesimlere benimsetilmesi, kamuoyunda sağlıklı bir vergi bilincinin oluşturulması, toplumun bütün kesimlerine verginin

öneminin benimsetilmesi ve vergiyi gönüllü olarak ödeme alışkanlığının kamuoyuna kazandırılması hususunda STK'lar öncülük edebilirler.

Vergi toplamak sadece devlete gelir sağlamak şeklinde mali fonksiyona yönelik değildir. Devletin fonksiyonlarının zamanla değişmesi ile birlikte, verginin de fonksiyonları değişmiştir. Bu nedenle, verginin fonksiyonunu sadece kamu hizmetlerini finanse etmek şeklinde açıklamak yetersiz olur. Verginin kamu harcamalarını finanse etmesi yanında iktisadi ve sosyal fonksiyonları da bulunmaktadır.(Pehlivan, 2008: 96) Özellikle verginin sosyal fonksiyonu olan gelir dağılımında adaletin sağlanması konusundaki mali olmayan fonksiyonunun STK'larla işbirliği içinde anlatılması toplumu vergi konusunda bilinçlendirecektir. Vergi bilincinin oluşturulamaması kayıtdışı ekonomiyi güçlendirecektir. Kayıtdışı ekonominin güçlenmesi de verginin hem mali, hem iktisadi hem de sosyal fonksiyonlarını zayıflatacaktır. Böylece gelir dağılımı bozulacak,haksız kazanç ve haksız rekabet ortamı oluşacak ve bundan bütün STK'ların üyeleri hatta bütün toplum zarar görecektir. Kayıt dışılıkla mücadele ve kamu harcamalarının denetiminde başta devlet olmak üzere bütün vergi yükümlüleri ve STK'lar işbirliği halinde çalışmalıdır.

Küreselleşme olgusu ve ekonomide yaşanan hızlı gelişmelerin de katkısıyla vergilendirmede adaletin sağlanmasında ve verginin tabana yayılmasında vergi denetimlerinin büyük rolü bulunmaktadır. Vergi denetimlerine başlanılmasının bir yolu da kişiler tarafından yapılan ihbarlardır. Bilindiği gibi Vergi Usul Kanunu, vatandaşları işbirliği ve katılıma teşvik etmek ve dolaylı olarak vergi bilincinin geliştirilmesi için ihbar müessesesini düzenlemiştir. Vergi mükellefiyeti kaydını yaptırmadan gelir elde edenler ya da gelirini daha az göstermek suretiyle vergi kaçıranlar ihbarlar yoluyla yetkili makamlara bildirilmelidir. Maalesef ülkemizde bu müessese iyi işletilememiştir. İyi işletilememesinin nedeni de toplumumuzda ihbarcılığın hoş karşılanmaması ve ihbar ikramiyelerinin az olmasıdır. Bunun için kişilerin bu konuda yetkili makamlar tarafından bilinçlendirilmesi ve vergi kayıp ve kaçağını önlemek amacıyla yapılan ihbarların "sosyal sorumluluk" kapsamında bir vatandaşlık ödevi olarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır. (Akın, www.alomaliye.com/2007/vahit_yasar_ihbar_sikayet.htm *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009) Vergi bilincinin sağlanmasıyla ihbar ve şikayet müessesenin etkin kullanımı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. İhbar ve şikayet müessesesinin etkin olarak kullanılması konusundaki toplumsal bilincin yükseltilmesi ile birlikte hem vergi bilinci hem de vergi yükümlülerinin adil vergilendirmeye olan inançları artacaktır.

İhbar müessesesi sadece vergi yükümlüleri için işletilmemeli; vergi idaresinin uygulamaları içinde işletilmelidir. Vergi idaresinin kötü uygulamaları da ihbar konusu yapılırsa vergi idaresi uygulamayı daha hassas yürüteceğinden vergiye gönüllü uyum artırılabilir. Vatandaş ve STK'ların idarenin faaliyetlerine katılımı ve idarenin faaliyetleri üzerinde aktif gözetimi, vergi idaresinin ve yetkililerinin dikkatli olmalarını, vatandaşların sorunlarına karşı duyarlı olmalarını ve onların haklarına karşı hassas olmalarını sağlar. Bu nedenle STK'lar ihbar müessesinin işletilmesinde aktif bir rol üstlenebilirler.

Ülkelerin gelişmesinde verginin önemi yadsınamaz. Devletten beklentilerimizin yerine getirilmesi için önce sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz. Zamanında ve eksiksiz ödenen vergiler beklenen devlet hizmetlerinin zamanında yapılması için büyük önem arz etmektedir.(Erkmen, www.vergiportali.com *Erişim Tarihi:0*8.07.2009) Her STK kendi üyelerine kazançlarının bir kısmını vergi olarak ödediğinde gelecekte yapacağı ekonomik faaliyetlerini daha rahat, daha sağlıklı ve daha güvenli bir ortamda yapabileceğini anlatmalıdır. Devletin verdiği hizmetleri kalite ve yeterlilik bakımından sürekli eleştirenler acaba vatandaşlık görevlerini yeterince yerine getiriyorlar mı? Örneğin kazançlarına göre vergi ödüyorlar mı, zamanında vergilerini ödüyorlar mı, vergi ihbar müessesesi ne kadar işliyor, belge düzenine uyuyorlar mı?

Fiş ve fatura almak bir vatandaşlık görevidir. Aldığımız fişler sayesinde hem verginin ödenmesini sağlarız hem de ülkemizin kalkınmasına katkıda bulunuruz. Ayrıca kusurlu çıkan malı değiştirebilme şansını da yakalarız. Tüketiciler olarak haklarımızı arayabilmek için fatura ya da fişimizi almak zorundayız

Devletler vergi politikaları ve uygulamaları ile gelir dağılımının düzenlenmesi ve sosyal adaletin sağlanması görevlerini de yerine getirebilirler. Sağlıklı bir vergi bilincinin oluşturulması ve verginin toplumun tüm kesimlerine benimsetilmesi suretiyle, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılarak, vergi gelirlerinin artırılması bütçeden kamu hizmetleri için ayrılan/ayrılabilecek kaynak miktarının artmasına ve dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarının daha kaliteli hizmet vermelerine imkan sağlayacaktır.(Görmezoğlu, http://www.vergiportali.com/Content.aspx?Type=NewsD&Id=426, *Erişim Tarihi:* 10.07.2009) Kamuoyunda sağlıklı bir vergi bilincinin oluşturulabilmesi verginin toplumun tüm kesimlerine benimsetilmesi ve vergiyi gönüllü olarak ödeme alışkanlığının kazandırılabilmesi için 1990 yılından beri düzenlenen vergi haftası etkinlikleri bu amaca yöneliktir. Örneğin Samsun defterdarlığının 2003 yılında vergi yükümlüleri ve sivil toplum örgütleri ile yapılan işbirliği neticesinde Samsun ilinde gelirlerin giderleri karşılama oranı %59 iken 2004 yılında bu oran %64 yükselmiştir. Bu rakama ulaşmada STK'lar ile kurulan diyalogların önemli derecede etkili olduğu söylenmektedir. (Görmezoğlu, http://www.vergiportali.com/Content.aspx?Type=NewsD&Id=426, *Erişim Tarihi:* 10.07.2009)

"Toplam Kalite Yönetimi ve Türk Vergi İdaresi" başlıklı başka bir çalışmaya göre, ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının vergi idaresinden beklentilerinin oransal dağılımını ortaya koymaya yöneliktir. (www.maliye.gov.tr/kalite/MTKY/ustmenu/yayinlar/kutuphane/kitap/bolum4_e.pdf *Erişim Tarihi:* 27.07.2009)

- Vergi yasası önerileri	%18,2927
- Mükellefi bilgilendirme	%13,4146
- Personel ve personelin eğitimi	%10,9756
- Örgütlenme	%9,7561
- Denetim	%7,3171
- Usul hükümleri	%7,31371
- Vergi mevzuatı	%7,31371
- Elektronik donanım	%6,0976
- Vergi afları	%4,878
- Bütçe imkanları	%3,6585
- İş standartlarının olmaması	%3,6585
- Fiziksel sorunlar	%2,439
- Toplanan verginin etkin kullanılması	%2,439
- Bölge düzenlemeleri	%1,2195

Bu listede "toplanan verginin etkin kullanılması" konusundaki taleplerin sadece %2,439'da kalması, vergi bilincinin sağlanması konusundaki çabalar açısından sivil toplum kuruluşlarından bekleneni veremediği görülmektedir. "Mükellefi bilgilendirme" konusundaki talepler ise vergi idaresi personeli ile mükellef ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik yerinde tespitleri içermektedir. Listede ilk sırada yer alan "vergi yasası önerileri" konusundaki talepler ise sivil toplum kuruluşlarının kendi alanlarına özgü vergi yükünün azaltılmasına yönelik kanun tekliflerinden öteye geçememektedir. http://www.maliye.gov.tr/kalite/MTKY/ustmenu/yayinlar/kutuphane/kitap/bolum4_b.pdf)

Sivil toplum kuruluşlarının vergi yasalarıyla ilgili talepleri konusunda tüketici derneklerine de değinmekte yarar vardır. Zira herhangi bir zam veya vergi artışında en yoğun tepki bu derneklerden gelmektedir. Kamuoyunu bilinçlendirme noktasında oldukça yararlı işlevleri bulunan bu tür derneklerin, sadece zam veya vergi artışlarında kamuoyunu yönlendirmeye ilişkin baskılarının vergi bilincinin oluşmasına nasıl bir etki yaptığı ayrı bir tartışmanın konusunu oluşturacak kadar geniştir. Fakat bu duyarlılıklarının genel anlamda vergi bilincinin sağlanmasına yönelik bir çaba haline dönüştürülmesi; hem kamu idareleri, hem de mükellefler açısından çok daha yerinde olacaktır. Tüketici dernekleri, aslında vergi kayıp ve kaçağının önlenmesinde en önemli faktörlerden olan "belge"nin tüketicilerin haklarını aramaları konusunda kaçınılmaz bir gereklilik olduğu bilincinin yerleşmesinde yadsınamaz bir öneme sahiptir. Buradan hareketle, tüketici derneklerinin vergi bilincinin yerleşmesinde çok daha etkin rol oynayarak; yapılan zam veya vergi artışlarını eleştirmekten öte kamu harcamalarının denetimi, konularında da katkıları olacağı kanısındayız.

Vergilerin Harcanması Aşamasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Vergi bilinci sadece vergiyi ödeme bilinci olarak algılanmamalıdır.Vergi bilinci aynı zamanda yükümlülerin ödediği vergilerin harcandığı yerlerin denetimini de ifade eden bir kavram olarak değerlendirilmelidir.(Şener, 1994: 8-9) Vergiyi toplamak bir hüner ve beceri ama onun harcanması da bir sorumluluktur. Bu açıdan bakıldığında toplanan vergi ülke hizmetleri için akılcı ve rasyonel kullanılmalı ve kaynak israfı önlenmelidir.(http://www.tellal.com.tr/anasayfa/haberoku.asp?haber_id=5606, *Erişim Tarihi: 07*. 07.2009) Türkiye'de kamu kaynaklarının ve kamu olanaklarının kötü kullanılmasına, kötü yönetilmesine yeterli ölçüde kitlesel bir çıkış yok; olanda ısrarlı, sürekli ve içtenlikli değil. Herkes daha çok karşı tarafın yağmasına öfkeleniyor. (Günay, http://www.genbilim.com *Erişim Tarihi:* 10.07.2009) Aslında bu kopukluğun temelinde halkın kamunun finansmanına iradi ve bilinçli olarak katılmadığı gerçeği yatmaktadır. Kamunun finansmanına katılmak kamu giderlerini karşılayacak gelirin esas olarak vergi yükümlülerinin emeğinden, üretiminden cebinden karşılandığını bilmek ve bu konuda üzerine düşen sorumluluk duygusuyla yerine getirmek duygusu ile olur. Vergisini ödemeyen vergi kaçıran bir vergi yükümlüsünün kamu kaynaklarının etkin kullanılmamasına tepkisi çok büyük olmayacaktır. Çünkü heba edilen kamu kaynakları kendi mal varlığının bir parçası değildir. Gönüllü ve bilinçli olan vergi yükümlüleri vergilerin nerelere niçin nasıl harcandığını sorgulayabilirler. (Günay, http://www.genbilim.com *Erişim Tarihi:* 10. 07.2009) Eğer vatandaş bu sorgulama hak ve yetkisini kendisinde görmüyorsa yolsuzlukların önünün alınması mümkün olamaz. İşte bu noktada Bilgi Edinme Kanunu önemli bir yol açmaktadır.

Bilgi Edinme Kanunu, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme haklarını kullanmalarına imkan tanır. Bu kanun kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetleri konusunda vatandaşların bilgi sahibi olmasının yolunu açar. Bilgi Edinme Kanunu özellikle saydam olmayan yönetimlerin faaliyetleriyle ilgili bilgi sahibi olmak açısından önemlidir. Bilgi Edinme Kanunu ile vatandaşlara verilen bilgi edinme hakkının bir gereği olarak vergi yükümlüleri de ödediği vergilerin nerelere harcandığını bilmek ve harcamaları sorgulamak hakkına sahip olmuştur. Nitekim bu Kanunun yürürlüğe girdiği 2004 yılından itibaren, başvuru sayısında belirgin bir yükseliş görülmektedir. TBMM Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu tarafından açıklanan verilere göre, bu kanun kapsamında Maliye Bakanlığı'na yapılan başvuru sayısı 2004 yılında 4464; 2005 yılında 33.317; 2006 yılında 42.787; 2007 yılında 97.564 ve 2008 yılında 73.447 olarak gerçekleşmiştir (www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/degerlendirme_kurulu_raporlari. *Erişim Tarihi: 0*5.07.2009). Demokratik hakların kullanımı yolundaki toplumsal bilincin gelişmesiyle birlikte vatandaşların kamu harcamaları konusundaki bilgi edinme haklarını daha fazla kullanacakları açıktır. Bu bilincin geliştirilmesinde en önemli görevin STK'lara düştüğü düşüncesindeyiz. Bu hak sayesinde STK'lar vergilerin nasıl harcandığının denetimini yaparak vergi bilincinin gelişmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Vatandaş ve STK'ların idarenin faaliyetlerine katılımı ve idarenin faaliyetleri üzerinde aktif gözetimi, kamu kurumlarının ve kamu yetkililerinin dikkatli olmalarını, vatandaşların sorunlarına karşı duyarlı olmalarını ve onların haklarına karşı hassas olmalarını sağlar. Bu sebeple, vatandaşlar ve sivil gruplar, devlet otoritesini sınırlayan ve tehdit eden bir güç olarak algılanmamalı; devletle sivil toplum arasındaki işbirliğini güçlendiren bir kuvvet olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, vatandaşların yüksek denetim kurumunun aktivitelerini incelemesi ve bunlara katılması denetim amaçlarını güçlendirecek ve denetim gücünün suistimal edilmesini önleyecektir. (Kayrak, 2006: 143)

Kamu harcamaları konusunda mali şeffaflık sağlanmalıdır. Kayıtdışı ekonominin engellenmesi için hesap verilebilirliğin kamu açısından da olması gerekir. Bu nedenle kurumlarımız giderlerinin ne olduğunu açıklamalı ve STK'larda vergi yükümlüleriyle birlikte kaynakların nerelere harcandığının takipçisi olmalıdırlar.

Sonuç

STK'lar vatandaşların taleplerini siyasi iradeye ileten, devlet ile yurttaşlar arasında tampon görevi gören kuruluşlardır Toplumsal taleplerin etkili bir şekilde ifa edilmesinde STK'lar büyük rol üstlenmektedirler. Hangi amaçla kurulursa kurulsun toplumsal hayatın her aşamasında katılımcı, yönlendirici, koruyucu, destekleyici denetleyici bir anlayışla hareket eden STK toplumsal bir konu olan vergi bilincinin oluşturulmasında da bir rol üstlenebilirler. Vergi bilinci gelişmiş vergi yükümlüsü vergisini öder ve ödediği verginin harcanmasını takip eder. Vergilerin, vatandaşın temsilcileri tarafından hazırlanan yasalarca toplanabildiğini ve bunların vatandaşlara sunulacak hizmetler için toplandığını unutmamak gerekmektedir.

Vergi konusunda yapılacak çalışmalar da toplumsal uzlaşma bir ilke olarak benimsenmelidir. Vergi ve diğer mali konularda, sistemin karar alan ve uygulayan birimleri ile STK'lar arasındaki iletişimin kurumsal bir platformda gerçekleşmesi, sistemin sağlıklı işleyişi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle STK'lar devletin karar mekanizmasında söz sahibi olmak isterken vergi bilincinin yerleşmesinde de bir görev üstlenmelidir. Bir yandan vergiye gönüllü uyumu artırırken diğer taraftan da hesap sormalı. Bilindiği üzere kamusal finansmanın esası olan vergilerin ihtiyacı karşılayacak ölçüde gönüllü olarak toplanabilmesi ve kamu harcamalarının sivil denetimi ise vergi bilincinin geliştirilmesine bağlıdır. Vergi mükellefiyeti ile vatandaşlık arasında etkin bir bağ kurulmalı, verginin meşruiyetinin tartışılmaması için yolsuzlukların, kayıtdışılığın önlenmesi gerekir. 21. yüzyılın yönetim felsefesi olarak kabul edilen saydam ve denetime açık yönetişim olgusu vergi uygulamalarında da ön plana çıkarılmalıdır.

Kaynakça

Akın, Vahit Yaşar. "Türk Vergi Hukukunda İki Kilit Kavram: İhbar Ve Şikayet," (Çevrimiçi), http://209.85.135.132/search?q=cache:LFbMYK71r0J:www.alomaliye.com/2007/vahit_yasar_ihbar_sikayet.htm +ihbar+ve+%C5%9Fikayet&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, 27/7/2009.

Arife,Ö Alparslan, "Vergi Gevezeliğinden Vergi Bilincine", http://www.alomaliye.com/subat_06/alparslan_arite_vergi_gevezeligi.htm 05.07.2009)

Coşkun, Ali (2006). "STK'ların Stratejik Performans Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım", Sivil Toplum Düşünce Ve Araştırma Dergisi, 04/15 Temmuz.

Çataloluk, Cuma. "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranışları" http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008)

Deniz, TURAN (2006). Kar Amaçsız İşletmelerde (Dernekler Ve Vakıflarda) Bağımsız Denetim T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İsletme Anabilim Dalı Muhasebe Denetimi Bilim Dalı İstanbul

Ekşi, Hasan. "Sivil Toplum Sözleşmesi" http://www.istanbulburda.com/haber_author.php?id=1809 *Erişim Tarihi:*12.072009)

Erkmen, Yavuz. www.vergiportali.com *Erişim Tarihi:* 08.07.2009)

Görmezoğlu, Mustafa. http://www.vergiportali.com/Content.aspx?Type=NewsD&Id=426,10.07.2009 *Erişim Tarihi:* 10.07.2009

Güneş, Gülsen (2008). **Verginin Yasallığı İlkesi**, On İki Levha Yayıncılık A.Ş.Güncellenmiş 2. Baskı İstanbul,

Güngör, Fethi (2006). "Üçüncü Sektörde Güç Temerküz Odakları Olarak Şemsiye Kuruluşlar", ", Sivil Toplum Düşünce Ve Araştırma Dergisi, 04/15

Kayrak, Musa (2006). Denetim ve Sivil Toplum Kore Deneyimi, Sayıştay Dergisi, SAYI: 61, 39-43.

Korkmaz, Tuğrul (2008). Siyasal Partilerin Sivil Toplum Algılayışı: Türkiye Uygulaması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Ankara.

http://www.maliye.gov.tr/kalite/MTKY/ustmenu/yayinlar/kutuphane/kitap/bolum4_b.pdf

Öncel, Mualla, Kumrulu, Ahmet, Çağan, Nami, (2003). Vergi Hukuku, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

Pehlivan, Osman (2008). Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.

Şener Abdullatif (1994). "Verginin Önem, Vergi Bilincinin Topluma Yayılması ve Vergilerle İlgili Son Düzenlemeler",Yaklaşım Dergisi, Yıl:5, Sayı:52, 8-10.

Taşaltın, Ramazan. "Uygarlığın Ölçüsü Vergi Bilinci", http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/burdur/burdur/index.asp?inc=adsview&adscat, *Erişim Tarihi:*10.07.2009

Temel, Nizamettin. "Sivil Toplum Kuruluşları Ve Bağımsız Denetim", http://www.muhasebetr.com/ulusalbasin/haber_oku.php?haber_id=1756, *Erişim Tarihi:*10.07.2009)

Tosun,M.Umur. "Vergi İle İlgili Kavramlar" http://yunus.hacettepe.edu.tr/~utosun/Kamu%20Maliyesi%20IV.ppt *Erişim Tarihi:*10.07.2009)

Tosun, Karakurt, Elif 2007, PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), http://www.paradoks.org, ISSN 1305-7979, Yıl:3 Sayı:2 (Temmuz-2007)

Vahit, Yaşar Akın. "Türk Vergi Hukukunda İki Kilit Kavram: İhbar Ve Şikayet," (Çevrimiçi), http://209.85.135.132/search?q=cache:LFbM-YK71r0J:www.alomaliye.com/2007/vahit_yasar_ihbar_sikayet.htm+ihbar+ve+%C5%9Fikayet&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, 27/7/2009.

(www.maliye.gov.tr/kalite/MTKY/ustmenu/yayinlar/kutuphane/kitap/bolum4_e.pdf *Erişim Tarihi:* 27.07.2009.

(www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/degerlendirme_kurulu_raporlari . *Erişim Tarihi:* 20.07.2009)

SOSYAL GİRİŞİMLERE VE ÇALIŞANLARINA SAĞLANMASI GEREKEN VERGİSEL TEŞVİKLER

Yrd.Doç.Dr.Özcan ERDOĞAN
Dumlupınar Üniversitesi
E-posta: ozcan_erdogan1@hotmail.com

Özet

Sosyal girişimler, kapitalizmin önlenemeyen kar hırsının bireyleri ve toplumları geri plana atmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepkinin arka planında; Sanayi Devriminden sonraki süreçte, çalışanın insanca çalışması ve yaşaması koşullarının dikkate alınmaması ve 20. Yüzyılda yaşanan ağır ekonomik krizlerin oluşturduğu ağır bireysel ve toplumsal yükler yer almaktadır. Sosyal Girişimler, gelişmiş ülkelerde kapitalizmin önlenemeyen kar hırsının dizginlenmesinde önemli görevler almışlardır. Bu ekonomilerde, artık girişimciler ve dev ekonomik kuruluşlar da, sosyal girişimlere destek vermektedirler. Sosyal Girişimler, sadece gelişmiş ekonomilerde değil; gelişmekte olan ekonomilerde de ekonomik gelişme ve sosyal kalkınmanın önemli bir aktörü olarak görev almaktadırlar. Sosyal Girişimler günümüzde ekonomik ve sosyal hayatta yadsınamaz bir gerçeklik şeklinde önemli birer süje olarak yer ve görev almaktadırlar.

Anahtar kelimeler: *sosyal girişimler, vergisel teşvikler, dernekler, vakıflar, kooperatifler*

TAX INCENTIVES WHICH ARE REQUIRED TO BE PROVIDED FOR SOCIAL ENTERPRISES AND THEIR EMPLOYEES

Abstract

Social enterprises have appeared as a reaction that greed of gain which couldn't be prevented belonging to capitalism has thrown into background to individuals and societies. At the background of this reaction, to be paid no attention of conditions involving employee works humanistic and employee lives in latter duration after industrial revolution and heavy individual and social burdens that heavy economic crises which have been existed in twentieth century have formed, take place. The social enterprises have taken in important charges in being restrained of greed of gain which couldn't be prevented belonging to capitalism in developed countries. The entrepreneurs at that and the giant economic institutions give support to the social enterprises in these economies too. The social enterprises take in charge as an important actor of economic development and social progress in developing economies too, not only in developed economies. Nowadays, the social enterprises come up and take in charge as an important subject at in the undeniable reality fashion in the economic and social life.

Keywords: *Social enterprises, tax incentives, associations, foundations, cooperatives.*

Giriş

İş dünyasının sıkı sıkıya sarıldığı girişimcilik ve inovasyon, içinde bulunduğumuz yüzyılda toplumsal sorunların çözümünde de rol oynuyor. Sivil toplum ve sivil inisiyatifin aksine, Türkiye'de adı yeni duyulan sosyal girişimcilik ve yurttaş sektörü, dünyadaki birçok başarılı örneği arkasına alarak büyüyor. 20 yıllık bir geçmişe sahip sosyal girişimciliği konu alan üniversite bölümleri, girişimcileri destekleyen organizasyonlar, zirveler ve tabii ki yüzlerce sosyal girişim çalışması bulunuyor.(Gözke, 2009)

İş dünyasındaki yeni strateji; piyasa ve potansiyel talebi karşılamak için "hızlı büyümeye" bir vurguyla, finansal sürdürülebilirliği teşvik etmek için saldırgan kar oluşturma gayretleriyle, ağır bastı ve "baskı"; yatırım yapma ve kar ortaklıkları, değişik türde kamu/özel iştirakleri, sosyal girişimler ve hatta yeni vakıflara bağlı kar getiren şirketler dahil sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşmak için araçların geniş bir dizisiyle, çalışma vasıtasıyla, geldi.(Edwards, 2009: 2)

Sosyal Girişimler, artık günümüzde gelişmiş ekonomilerde sosyal hayatının önemli bir parçası haline gelmişlerdir.

Sosyal Girişim

Girişimciliğin yalnızca ticari alanla sınırlandırıldığı, toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayanlara ise hayalci denildiği bir dönemde sosyal girişimcilik, toplumların kalkınmasında önemli görevler üstlenmiştir. Sosyal girişimciler yüzyıllardır toplumların alışılagelmiş ve kalıplaşmış davranışlarını değiştirerek dönüşümlere yol açmışlardır. 1980 yılında Bill Drayton isimli bir Amerikalı bunu sosyal girişimcilik olarak tanımlamış ve bu sayede kavramın farkındalığını artırmıştır. Böylece kendinde bu potansiyeli gören kişilerin yolunu daha çabuk seçmesine ve işbirliği imkanlarının artmasına yol açmıştır.(Denizalp, 2008: 7)

Sosyal girişimcilik, ortaya çıkan ve sosyal inovasyon ve hayırsever girişimcilik konularına odaklanan fikirlerin sosyal değişim ve değer yaratması için organizasyonlar boyutuna indirgenmesidir. Dünyada bu konuda başlatılan girişimlerin 2000'li yılların başında hızlandığı görülmektedir. Bu girişimlerin sonucunda sosyal girişimcilik kültürünün yayılımı için en etkin yapılanmalardan olan "insani girişim fonları" öne çıkmaya başlamıştır. İnsani girişim fonlarının işleyiş prensibinin anlaşılması sosyal girişimciliğin gelişimi için stratejik bir planlamada çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu konudaki büyük girişimlerden "European Venture Philantrophy Association'ın" (EVPA-Avrupa Hayırsever Girişimciler Birliği) tanımına göre bu fonlar geleneksel risk sermayesi mantığından yola çıkarak EVPA gibi şemsiye kuruluşların organize ettiği çalışmalar ile yeni sosyal girişimleri, sivil toplum kuruluşlarını veya kâr amacı gütmeyen kuruluşları finanse ediyorlar. EVPA çatısı altında destek sunan kişi veya kuruluşlar yatırım sistemi olarak bu sosyal girişimleri finanse ettikten sonra yönetiminde birinci elden rol oynayarak sürdürülebilirlik kazanan organizasyonların yönetiminden çekilmeyi benimsemişlerdir. Söz konusu maddi destekler genelde hibe yöntemiyle yapılsa da, bazı sistemlerde yatırımcı pazara göre çok düşük faizlerle kredilendirme yolunu seçebiliyor. Bu sistemin temelinde finansal sürdürülebilirliği olan, ilgili kuruluşlar ve ortakları için değer oluşturabilen ve en önemlisi kendi ayakları üzerinde durabilen organizasyonlar oluşturma amacı yatıyor. EVPA benzeri bir organizasyon olan "Silicone Valley Community Fund(Silikon Vadisi Toplum Fonu)" konuya tamamen farklı bir yaklaşım getirerek maddi bağış yapan kişilerin oluşturdukları fonu bu kuruluş altında özerk bir vakıf haline getirerek yönetmelerini sağlıyor. Bağışçılara girişimsel, hukuki ve benzeri destekler sunan bu fon şu anda büyüklük olarak 1,9 milyar dolar sınırını aşmış durumdadır. (Arıkan, 2008: 1)

Tablo 1 Sosyal Ekonomi Örgütlerinin Özellikleri

Örgütler	**Özellikleri**
Kooperatifler	Gönüllü ve açık üyelik-eşit oy hakları-çoğunluk tarafından icra edilen kararlar-değişken sermayeye katkıda bulunan üyeler-otonomi ve bağımsızlık-tarım, imalat, bankacılık, perakendecilik ve hizmet sektörleri özel önemlidirler.
Dayanışma Birlikleri	Gönüllü ve açık üyelik-eşit oy hakları-çoğunluk tarafından icra edilen kararlar-sigorta tahminlerine(ilgili) dayanan üyelerin ücretleri-sermaye katkılarının olmaması-otonomi ve bağımsızlık-tıbbi, hayat ve hayat dışı sigorta; garanti cetvelleri; kendi evlerinin ipotekleri.
Dernekler/Gönüllü Örgütler	Gönüllü ve açık üyelik-eşit oy hakları-çoğunluk tarafından icra edilen kararlar-üye aidatları-sermaye katkılarının olmaması-otonomi ve bağımsızlık-hizmet sağlayıcılar, gönüllü çalışma, spor ve taraftarlık/temsilciliği-önemli sağlık hizmeti sağlayıcıları, yaşlı ve çocuk bakımı ve sosyal hizmetler.
Vakıflar	Atanmış kayyımlar tarafından işletilme-bağışlar ve hibeler tarafından sağlanan sermaye-araştırmayı finanse ve taahhüt etme, uluslararası, ulusal ve yerel projeleri destekleme; bireyin ihtiyaçlarını hafifletmek için bağışlar yapma, gönüllü çalışma, sağlık ve yaşlı bakımı için fon temin etme.
Sosyal Girişimler	Evrensel olarak kabul edilmiş tanımın olmaması-özel sektörün girişimsel bir ruhuyla birleştirilmiş sosyal ve toplumsal amaçlara sahip olmak-daha geniş sosyal ve toplum amacına ulaşmak için bilanço artıklarını yeniden yatırmak-özel şirketler, kooperatifler, dernekler, gönüllü örgütler, hayır kurumları veya ortaklar olarak kayıtlı olurlar; bazısı anonimleşmemiştirler.

Kaynak: Papaoikonomou, K., Kipouros, S., Kungolos, A., Somakos, L., Aravossis, K., Antonopoulos, I. ve Karagiannidis, A. (2009). "Marginalised social groups in contemporary weee management within social enterprises investments: A study in Greece", Waste Management, 29 (5), 1755.

Ancak, gelişmiş ülkelerdeki dev firmaların bazen sosyal girişimlere karşı olumsuz yaklaşımları da olmaktadır. Silikon Vadisinin riziko firmaları en yakındaki Google veya Facebook'a milyarlarca dolar koymaya istekli iken; kamu menfaatine çalışmakta olan sosyal girişimlere yatırım için, eşit bir sermaye fonları yoktur. Dolayısıyla bağış yapanlar için gerçek sorun; ticari karlardan önce kamu menfaatini öne süren emektar ve destek vaat eden yeni medya ve bilişim hizmetlerini fiilen destekleme tarzını, çözmektir. (Stehle, 2009)

Sosyal Girişimler, sosyal ekonomi kesiminin parçasıdırlar. Bir sosyal girişimin evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı olmamakla birlikte; anahtar ayırt özelliği, girişimsel bir ruhla birleşmiş sosyal amacıdır. Sosyal girişimler faaliyetlerine odaklanırlar ve bilanço artıklarını yeniden yatırırlar şöyle ki; ya üyelerinin menfaatine ya da daha geniş bir sosyal grubun menfaatine hizmet ederek, sosyal veya toplumla ilgili amacına ulaşırlar. Sosyal girişimlerin ortaya çıkması ondokuzuncu yüzyılda başlayan ve kooperatifler, dayanışma toplulukları ve dernekler gibi çeşitli örgütlenme biçimleri ile birleşmiş, sosyal ekonominin evriminde en son gelişmedir. Avrupa'da 'sosyal ekonomi' terimi üçüncü bir sektör(ticaret, özel ve kamu sektörünün yanında) tanımlanır ve Tablo 1'de gösterildiği gibi kar amacı gütmeyen ve diğer örgütlenmeleri içerir. (Papaoikonomou, 2009: 1754)

Sosyal Girişimler, gelişmiş ekonomilerde sosyal hayatın çok önemli bir aktörü olarak faaliyet göstermektedirler.

Sosyal Girişimlerin Örgütlenme Biçimleri

Ülkemizde 04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanununda derneğin tanımı aşağıdaki şekilde yapılmaktadır. Dernek; kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını ifade etmektedir.

Gelişmiş ekonomilerin bir sosyal girişim olarak derneklere verdiği görev şu şekilde nitelenebilir. Kar arama mantığının önemini inkar etmeksizin kamu yararı için karşılıklı işbirliğine izin verecek, daha dengeli bir sosyoekonomik düzen, ekonomik düzenlemelerle canlandırılmalı. Düşüncenin bu zincirini takip ederek, burada tasavvur edilen toplumu bilgilendiren ekonomik gelişmenin modeli-kar yönlü işleyen teşebbüsler dahilinde ya bir piyasa ekonomisinden ya da devlet dairelerinin, hem sosyal gücü hem de malzeme kaynaklarını uygun bir şekilde yeniden dağıtmak için talimata sahip olması dahilinde, piyasa ekonomisi olmayan bir ekonomiden başka bir toplum-iletişim ağları, resmen tescil edilmemiş dernekler, sosyal girişimler, "gönüllü katılımlara izin verecek kadar açık ve eşitlik taraftarı olan" kooperatif v.s.'den oluşmuş tamamen gelişmiş bir ekonomik alanı tasarlamalı. (Orsi, 2009: 41-42)

20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı Vakıflar Kanununa göre vakfın tanımı aşağıdaki şekilde yapılmaktadır. Vakıflar; mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıflardır. Mazbut vakıflar; Vakıflar Kanunu uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıflardır. Mülhak vakıf; Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflarıdır. Cemaat vakfı; Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıflardır. Esnaf vakfı; 2762 sayılı Vakıflar Kanununun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflardır. Yeni vakıf; Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflardır.

Yine gelişmiş ekonomilerin bir sosyal girişim olarak vakıflara verdiği görev aşağıdaki gibi nitelenebilir. En büyük ve en başarılı hayır kurumu işletmelerini işleten Greyston Bakery, N.Y., Yonkers'li 65 sakini istihdam eder, madde bağımlılığı ya da hapiste yatmalarından dolayı işe başladıklarında; onların birkaçı değişik olaylarla dolu iş geçmişlerine sahiplerdir. Onu işleten şirket hayırseverlik için para kazanır; Greyston Vakfı, düşük maliyetli barınma, günlük bakım ve okul sonrası programları ve HIV ve AIDS'li insanlar için tedavi sağlar. (Wallace, 2009)

24.4.1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kooperatifin tanımı aşağıdaki şekilde yapılmaktadır. Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amaciyle gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir.

Gelişmiş ekonomilerin bir sosyal girişim aktörü olarak kooperatiflere verdikleri görevler şu şekilde anlatılabilir. Eric von Hippel kitabında(Demokratikleştiren Yenilik ve P2P Vakfı), 'sadece montaj' kapitalizminin sürecinin ortaya çıkışını zaten tanımladı. Bu kitap, bu ortaya çıkışı yakından da izler. Von Hippel'in araştırması, tüketici-yenilik topluluklarının ve özellikle; şebekelenmiş yeniliğin, bir şirket tarafından ticari kavrayışın önünde gelmesinde ve ikincisinin, artık zorunlu olarak ürünlerinin kullanılmasında, fikri mülkiyet haklarına sahip olmasında, yeni bir modelde kılavuz tüketicilerin; gittikçe artan önemini gösterir.

Böyle şirket(veya kooperatif) kuruluşları ve açık tasarım toplulukları arasındaki ilişki; Linux parkları civarında ticari işletme işletmenin fayda-paylaşma uygulamaları üzerine ideal olarak modellenebilir. Henüz kooperatifler gibi böyle kuruluşlar için, farklı biçimsel yönetim modellerini tasarımlanabilir. (Bauwens, 2009: 129-130)

Sosyal Girişimlerin örgütlenme biçimleri ve bu örgütlerin aldıkları görevler; ekonomilerin gelişmişlik derecelerine göre farklı olmaktadır.

Sosyal Girişimlerin Üye, Ortak ve Çalışanları

04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanununun 16. maddesinde üyeliğin tanımı aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş bulunan herkes derneklere üye olabilir.

Ancak, özel kanunlarında aksine hüküm bulunmamak şartıyla;

1. (Değişik: 3/7/1997-4279/5 md.) aşağıda gösterilenlerden:

a) Anayasa Mahkemesi üyeleri, Anayasa Mahkemesince,

b) Yargıtay üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunca,

c) Danıştay üyeleri, Danıştay Başkanlık Kurulunca,

d) Sayıştay meslek mensupları ile savcı ve yardımcıları Sayıştay Daireler Kurulunca,

e) Hakim ve savcılar, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun görüşü alınarak

Adalet Bakanlığınca, verilen müsaade üzerine;

2. Bu Kanunun dördüncü maddesinde belirtilen diğer kamu hizmeti görevlileri ise ilgili bulundukları bakanlıkça tespit ve ilan edilen,

derneklere üye olabilirler.

Bu Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (2) ve (3) numaralı bendlerinde gösterilenler ile diğer kanunların derneklere üye olamayacaklarını belirttiği kişiler, ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri dernek üyesi olamazlar.

Bu Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde gösterilenler, bu bentte belirtilen yasak süresince dernek üyesi olamazlar.

Yükseköğretim öğrenci derneklerine öğrenci olmayanlar; bu Kanunun 39 uncu maddesinde gösterilen derneklere, derneğin kurulduğu kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmayan kamu hizmeti görevlileri ve kamu hizmetlerinde çalışan meslek mensupları tarafından kurulan derneklere de o meslekten olmayanlar üye olamazlar.

Türk vatandaşı olmayanların derneklere üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gereklidir. Fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz.

Dernek yönetim kurulu, üyelik için yapılan müracaatları en çok otuz gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp sonucunu müracaat sahibine yazı ile duyurmak zorundadır.

Yükseköğretim öğrencilerinin, kurumlarından alacakları öğrenci belgesi ile öğrenci derneklerine yaptıkları müracaat üzerine üyeliğe kabulleri zorunludur.

Gelişmiş ülkelerin Derneklerle ilgili mevzuatı; derneklere üye olmak için bazı özel kurallar da konulabilmesine imkan vermektedir ve bu özel kurallar bazen derneklerin ard niyetli olarak kötü yönetilmesine neden olmaktadır. A.B.D.(Amerika Birleşik Devletleri)'de Florida'daki Atom Bombası Bulutu Derneği; oradaki bir adanın revaçta olan özel klüplerinden biri olan Palmiye Plajı Spor ve İş Adamları Klubünün aracılığı ile, Musevilerin bilfiil dışlanmasının, bir yanlış olduğunu kanıtlama amacıyla; bir merkezde toplanır. Palmiye Plajı'nın bugüne kadar bile dışlanan kurucu eski ailelerinin bir kaçı tarafından tarafından; Musevi değerlerinin üstünlüğünü yansıtmasına niyetlenilir. Palmiye Plajı Spor ve İş Adamları Klubünün, tercüme edilen bir klüp kuralı olarak, "Musevilik Dininin Sünnetleri"ne uymak; üyelik için bir ilk koşul olan önemli bir hayırseverlik geçmişini simgelemektedir. 300 üyesinin üçte birinin sezgilerine dayanarak, geriye kalan üyeler Madoff kurbanı yapılmaktadır. Sonuçta, üçte birlik üyenin dürüst olmayan davranışlarıyla, derneğe yapılan bağışlar harcandıkça; bağışta bulunanların ayakları suya erer ve bağış yapma işlemine son verirler. (Amiel, 2008)

04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanununun 13. maddesinde dernek görevlileri ve bunların ücretlerinin izahatı aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

Üye sayısının 100 kişiden çok olması şartıyla dernek hizmetleri gönüllüler veya yönetim kurulu kararı ile göreve başlatılan ücretliler aracılığıyla yürütülür.

Dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine ücret verilebilir. Verilecek ücret ile her türlü ödenek, yolluk ve tazminatlar genel kurul tarafından tespit olunur. Yönetim ve denetim kurulu üyeleri dışındaki üyelere ücret, huzur hakkı veya başka bir ad altında herhangi bir karşılık ödenemez.

Dernek hizmetleri için görevlendirilecek üyelere verilecek gündelik ve yolluk miktarları genel kurul tarafından tespit olunur.

Gelişmiş ülkelerde, çocukları farklı sorunlar ve buna ek olarak eğitimle ilgili sorunlar yaşayan çocukların ebeveynleri kurulan eğitimle ilgili derneklerde, ücretli olarak çalıştırılmaktadırlar. Sayısız diğer faktörlerle birlikte, bölünmüş aileler, iki ebeveyni ücretli olan çocuklar, banliyö trafiğinde geçen daha uzun zamanlar, teknoloji, cinsel hastalıklara tutulanların sayıları, uyuşturucu ve şiddet; bugünün gençliğinin değişen çehresine bütünüyle katkıda bulundu ve bu gençliğin sözkonusu sorunları için bazı dernekler kurulmasının gereği de bu şekilde ortaya çıktı. (D'Angelo ve Zemanick, 2009: 211)

Dernekte çalışan ücretlilere ödenen ücretler; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilirler.

Derneklerin kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine verilecek ücret, her türlü ödenek, yolluk, tazminat, huzur hakkı gibi ödemeler; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanun hükümlerine göre vergilendirilirler.

Dernekler ve iktisadi işletmeler gelişmiş ülkelerde birbirlerini tamamlayan bir yapıya sahiptirler. İki tür kurumun-küçük ölçekli ekonomik girişimler ve dernekler-; işlere insanları yerleştiren bireysel ve kolektif eylemlerin bir bilincini oluşturup oluşturmadığı bilinmek istenir. Bu kurumların nispeten güçlü olduğu ilçeler; sakinler arasında birliği artırdığından dolayı, göç etmeyen bir nüfus özünü sürdürmeleri daha muhtemel olabilir. Küçük işletmeler ve dernekler; farklı yollarla bireysel ve kolektif eylemleri teşvik ederek birbirlerini tamamlarlar. (Irwin ve Tolbert, 1997)

Derneklerin iktisadi işletmelerinin kazançları 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilir.

Derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarının adlıkları ücretler de 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilir.

20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 6. maddesine göre vakıf yönetimi aşağıdaki şekilde oluşturulur.

Mazbut vakıflar, Genel Müdürlük tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Mülhak vakıflar, Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Vakıflar Meclisi tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. Vakıf yöneticileri kendilerine yardımcı tayin edebilirler. Mülhak vakıf yöneticilerinde aranacak şartlar ile yardımcılarının nitelikleri yönetmelikle düzenlenir. Vakfiyedeki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısıtlılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik yenisine verilinceye kadar, vakıf işleri Vakıflar Genel Müdürlüğünce temsilen yürütülür.

Cemaat vakıflarının yöneticileri mensuplarınca kendi aralarından seçilir. Vakıf yöneticilerinin seçim usûl ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Esnaf vakıfları, mülhak vakıfların tabi olduğu hükümlere tabidir. Bu vakıflar, esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilir.

Yeni vakıfların yönetim organı vakıf senedine göre oluşturulur ve bu vakıfların yönetim organlarında görev alanların çoğunluğunun, Türkiye'de yerleşik olması gereği vardır.

20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 9. maddesine göre vakıf yöneticisi olamayacak kimseler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Vakıflarda; hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile Devletin güvenliğine karşı işlenen suçların birinden mahkûm olanlar yönetici olamazlar.

Vakıf yöneticisi seçildikten sonra yukarıdaki suçlardan mahkûm olanların yöneticiliği sona erer.

Gelişmiş ekonomilerde, vakıf yönetimleri; vakıflar üzerindeki devlet denetiminden şikayetçi olmaktadırlar. Özel olarak, işletmenin lehine yasal karineyi düşünmeden, vakıfların görünümü; hatalı bir şekilde hareket edebilmesi ihtimaline karşı, esas olarak vakıfların kendi müdürünü değerlendiren, kamu gözetimini gerektirir. A.B.D.'de federal düzeyde, vergiyle tahsis edilen fonların kullanımını garantiye almak için, tam anlamıyla rolü kabul edilen, IRS(Internal Revenue Service-İç Gelir Servisi)'nin elinde olan kamu gözetimi; mütevelliler, yönetim kurulu ve imtiyaz sahiplerinin vakıfları özel yararlarına kullanmasını önlemelidir. Bununla birlikte çok daha fazla aktif gözetim isteği; vakıfların karar verme sürecine, kendilerini eklemeye giderek daha çok hazırlanan, devlet savcılarından geldi. Birkaç örnekte, karar verme sürecine, bu davetsiz olarak dahil edilmelere; mütevelliler veya yönetim kurulları tarafından bulunulan, kötü davranışlarla

sebep olundu. Bununla birlikte, vakıf işlerini gerektirdiğinde kayıt altına alma, devlet araştırma ve nüfuzunun kapsamının; bir vakfın fonlarının, kamu yararına uygulandığını temin etmek için; genel kanun gücünü aştığını gösterir. Bundan başka, çoğu devlet hayırseverlik mevzuatının kesinsizliği; fonların, öznel olarak belirlenmiş, kamunun "en iyi şekilde" yararına kullanıldığını temin etmek için; savcının bilfiil yetkiye sahipmiş gibi, araştırmalarını ilerletmesine neden olur. (Schramm, 2006: 413)

Vakıfların İktisadi İşletmelerinin kazançları, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilmektedir.

Vakıfların İktisadi İşletmelerinin çalışanlarının ücretleri; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilmektedir.

Vakıf personelinin aylık ücretleri; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilmektedir.

Vakıf Yönetim Kurulu üyelerine, denetçilere, temsilciler kurulu üyelerine verilecek yolluk ödemeleri; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilmektedir.

24.4.1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 8. maddesine göre kooperatif ortaklığına girme şartları aşağıdaki şekilde izah edilmektedir.

Kooperatif ortaklığına girmek için gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmaları gerekir. Ortak olmak isteyen gerçek ve tüzelkişiler, kooperatif anasözleşmesi hükümlerini bütün hak ve ödevleriyle birlikte kabul ettiklerini belirten bir yazı ile kooperatif yönetim kuruluna başvururlar. Kooperatif, ortaklarına kendi varlığı dışında şahsi bir sorumluluk veya ek ödemeler yüklüyor ise ortak olmak isteği, bu yükümlerin yazılı olarak kabul edilmesi halinde değer taşır.

Yönetim Kurulu; ortaklar ile ortak olmak için müracaat edenlerin anasözleşmede gösterilen ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadıklarını araştırmak zorundadır. Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim Kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.

Aynı kanunun 9. maddesinde tüzel kişilerin ortaklığı şu şekilde açıklanmaktadır.

Özel idareler, belediyeler, köyler gibi kamu tüzel kişileri ile cemiyetler ve dernekler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kooperatifler, amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olur, önderlik eder ve ortak olabilirler.

Gelişmiş ekonomilerde kooperatifler daha kurulurken ortaklar arasındaki finansal ilişkilerin düzenlenmesine özen gösterilir ve bu ilişkileri düzenleyen kooperatiflerin bir üst birimi vardır. Bu birim İtalya'da Fincooper'dır. Fincooper, 1969'dan beri aktiftir ve tahsilat, ödeme hizmetleri, kooperatifte ortaklar arasında finansal tazminat düzenlemeleri, finansman ve finansman yönetim hizmetleri sağlar. (Thomas, 2004: 259)

Kooperatifler Kanununun 56. maddesinde yönetim kurulu üyelerinin alacakları ücret aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Yönetim kurulu üyelerine genel kurulca belirlenen aylık ücret, huzur hakkı, risturn ve yolluk dışında hiç bir ad altında başkaca ödeme yapılamaz.

Aynı kanunun 64. maddesinde kooperatif çalışanlarının, temsilci ve vekillerinin işten çıkartılması aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Yönetim kurulu, işlerin görülmesi ile görevlendirdiği kimseleri ve atadığı müdürleri ve diğer temsilci ve vekilleri her zaman azledebilir.

İşten çıkarılan kimselerin tazminat isteme hakları saklıdır.

Kooperatiflerin kazançları 5520 sayılı Kurumlar Vergisi hükümlerine tabidir.

Kooperatif çalışanlarının ücretleri; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilir.

Kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen aylık ücret, huzur hakkı ve yolluk ödemeleri 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilir.

Sosyal Girişimler ve Çalışanları İçin Vergisel Teşvikler

Derneklere kamuya yararlı dernek statüsü verilmesi süreci ve kamuya yararlı derneklere sağlanan vergisel avantajlar 14/11/2003 tarih KVK-2/2003-2/Dernekler ve Vakıflar-1 sayılı sirkülerde izah edilmiştir. Mevcut düzenlemelere göre, kamuya yararlı dernek statüsü kazanan dernekler; Katma Değer Vergisi Kanununun 17'inci maddesinin 1 ve 2 numaralı fıkraları kapsamında yer alan teslim ve hizmetler için katma değer vergisi istisnasından, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 3'üncü maddesinin (a) bendine göre, veraset ve intikal vergisi muafiyetinden, Harçlar Kanununun 59'uncu maddesinin (b) bendine göre, edinecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleri ile derneğe ait

tesislerin sonradan edinecekleri gayrimenkullerin ve sair ayni hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleri ve bunların terkinlerinde harç istisnasından, Emlak Vergisi Kanununun 4'üncü maddesinin (e) ve 14'ncü maddesinin (c) fıkrasına göre, sahip oldukları bina ve araziler için (derneklere ait iktisadi işletmelere ait olmaları veya bu iktisadi işletmelere tahsis edilmesi hariç) emlak vergisi muafiyetinden, Damga Vergisi Kanununa bağlı (2) sayılı tablonun (V) bölümünün 17'nci bendine göre, her türlü işlemlerinde düzenlenen ve damga vergisi bu teşekküller tarafından ödenmesi gereken kağıtlarla ilgili olarak damga vergisi istisnasından yararlanmaktadır. Yukarıda sayılmış olan muafiyet ve istisnalar, derneğin tüzel kişiliğine yönelik olup, derneğe ait iktisadi işletmelerin bu muafiyet ve istisnalardan yararlanması mümkün bulunmamaktadır.

5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 32'inci maddesi yeniden düzenlenerek çalışanların elde ettikleri ücret gelirlerine uygulanmak üzere Asgari Geçim İndirimi uygulaması getirilmiştir. Asgari geçim indirimi uygulaması derneklerin çalışanlarının ücretlerine, derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarının ücretlerine ve dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine verilecek ücretlere da uygulanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde Derneklere vergisel teşvikler tanınmakla birlikte; onlara bazı kısıtlamalar da getirilmektedir. Vergi teşvikleri, Devlet yardım kısıtlamalarından kurtulmanın ilk odağı olmamakla birlikte; ECJ(European Court of Justice-Avrupa Adalet Mahkemesi) tarafından başka türlü etkilenmedikçe, EC(European Commission-Avrupa Komisyonu) madde 87; prensipte vergilemeden indirimin birkaç türü dahil, kamu yardımının bütün şekillerine bazı kısıtlamalar getiren Komisyonun, bu uygulamasının tersine olan İtalya'daki uygulamalara açıklık getirdi. Böyle bir yorumlama, madde 87'iyle bazı yasaklamalar getiren yargı tarafından ifade edilen prensiple aynı zamanda uyumludur; paragraf 1 ise, sebeplerine veya amaçlarına, fakat sadece etkilerine atıf yaparak, devlet engellemesinin tedbirleri arasındaki farklarda ayrım gözetmemektedir. (Maccanico, 2009: 163)

4962 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanunun 20'nci maddesinde, "Gelirlerinin en az üçte ikisini nevi itibariyle genel, katma ve özel bütçeli idarelerin bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin yerine getirilmesini amaç edinmek üzere kurulan vakıflara, Maliye Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınabilir.."hükmü geçmektedir.

Bu hüküm çerçevesinde, vakıflara vergi muafiyeti tanınmasının şartları, vergi muafiyeti tanınan vakıfların yerine getireceği yükümlülükler, vergi muafiyetinin kaldırılması ve vergiden muaf vakıflarla ilgili uygulamada karşılaşılan sorunlar hakkında 03/04/2007 tarih ve 26482 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 Seri No.lu Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Genel Tebliği'nde gerekli açıklamalarda bulunulmuştur. Anılan Tebliğe göre vakıflara vergi muafiyeti tanınabilmesi için gerekli şartlar şunlardan ibarettir.

1- Sağlık, sosyal yardım, eğitim, bilimsel araştırma ve geliştirme, kültür ve çevre koruma ile ağaçlandırma konularında faaliyette bulunmayı amaçlamış olmaları gerekir. Sözkonusu vakıfların faaliyet konuları bu sayılanlardan birisi veya birden fazlası ile ilgili olabilir. Ancak, vergi muafiyeti talebinde bulunacak vakfın bu faaliyetlerinin kamuya açık ve Devletin kamu hizmeti yükünü azaltıcı etki yapacak düzeyde olması gereği vardır. Belli bir yöre veya belli bir kitleye hizmeti amaçlayan vakıflara vergi muafiyeti tanınması sözkonusu değildir.

2- Vakıfların, vergi muafiyeti talebinde bulunmadan önce kuruldukları tarihten itibaren en az bir yıl süre ile faaliyette bulunuyor olması ve bu süre içindeki faaliyetleri ile Devletin kamu hizmeti yükünü azaltıcı etki sağlamış olmaları gereği vardır.

3- Bilanço esasına göre defter tutmaları, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre birinci sınıf tüccarlarca tutulması gereken defterleri aynı Kanun'da belirtilen süreler içinde tasdik ettirerek kullanmaları gerekmektedir. Vakfa ait veya bağlı iktisadi işletme bulunması halinde iktisadi işletmeler için ayrıca defter tasdik ettirilmesi gerekmektedir.

4- Vergi muafiyeti talebinde bulunan vakıfların vergi muafiyeti talebinde bulundukları tarihte en az 505.000 YTL.(beşyüzbeşbin yeni türk lirası) (2008 yılı için 541.000 YTL (beşyüzkırkbirbin yeni türk lirası)) gelir getirici mal varlığına ve en az 49.000 YTL.(kırkdokuzbin yeni türk lirası)(2008 yılı için 52.000 YTL (elliikibin yeni türk lirası)) yıllık gelire sahip olmaları gerekmektedir. Yıllık gelirin belirlenmesinde; genel, özel ve katma bütçeli idareler bütçelerinden yapılan yardımlar ile bağış niteliğindeki gelirler dikkate alınmaz.Bu miktarlar, her yıl Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre o yıl için belirlenen yeniden değerleme oranı ile çarpılmak suretiyle yeniden belirlenir.

5- 4962 sayılı Kanunun 20'nci maddesi hükmüne uygun olarak yıl içinde elde edilen brüt gelirlerin en az üçte ikisinin sağlık, sosyal yardım, eğitim, bilimsel araştırma ve geliştirme, kültür ve çevre koruma ile ağaçlandırma faaliyetlerinden oluşan amaçlara harcanacağının vakıf resmi senedinde yazılı olması ve son bir yılda bu koşulu fiilen yerine getirmiş olması ve vergi muafiyetinin devamı süresince de bu şarta uyulması gerekmektedir.

6- Vakfın vergi muafiyeti talebinin Maliye Bakanlığı'nca ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra vakfa vergi muafiyeti tanınıp tanınamayacağı ile ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve vakıf resmi senedinde amaç edinen konulara göre ilgili kuruluşların görüşleri alınır. Bu kuruluşlardan olumlu görüş gelmesi halinde vakfın kurulduğu tarihten bugüne kadarki faaliyet ve çalışmaları Bakanlık merkezi denetim elemanlarınca incelenerek Devletin kamu hizmeti yükünü ne ölçüde azalttığı ve adı geçen Genel Tebliğdeki şartları taşıyıp taşımadığı saptanır.

Aynı Genel Tebliğe göre vergi muafiyetinden yararlanmada usul:

Vergi muafiyetinden yararlanmak isteyen vakıflar,

1- Vakıf resmi senedinin beş örneğini,

2- Gelir getirici malvarlığı ve yıllık gelire ilişkin belgeleri(banka mevduatları için bankadan alınan yazı, gayrimenkuller için tapu senetleri örnekleri gibi),

3- Kuruluş tarihinden başvuru tarihine kadar ki faaliyet raporunu,

ekleyerek Maliye Bakanlığı'na başvuruda bulunabilir.

5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 32'inci maddesi yeniden düzenlenerek çalışanların elde ettikleri ücret gelirlerine uygulanmak üzere Asgari Geçim İndirimi uygulaması getirilmiştir. Asgari geçim indirimi uygulaması vakıfların iktisadi işletmelerinin çalışanlarının ücretlerine, vakıf personelinin ücretlerine de uygulanmaktadır.

A.B.D.'de Vakıfların İktisadi İşletmeleri ile ilgili olarak, Kongrenin Yöntemler ve Araçlar Komitesi, her yasama yılında yeni mevzuat düzenlemelerinin çalışmalarını yapmaktadır. A.B.D. Kongresi Yöntemler ve Araçlar Komitesinde, önce işletmenin kuruluş düzeni, vergiden muaf örgütlerin durumu ve faaliyetleri göz önünde tutulmuştu. Başkan Mills ilk komite oturumunun açılışından dört gün önce komitede ilk ifadenin alınmasından sonra, vergiden muaf örgütlerle ilgili belirli muafiyet alanlarını ilan etti:

"02 Şubat 1965'te Maliye Bakanlığı, özel vakıflar hakkında Kongre'ye bir dizi teklif yaptı. Bu tekliflerin üzerine yazılı eleştiriler istendi ve eleştiriler Yöntemler ve Araçlar Komitesi tarafından yayınlandı. Bu eleştirel teklifler; vakıf ve bağış yapan kimse arasında muvazaayı engellemesi, bir şirket veya diğer mülkiyetin, aile kontrolünü sürdürmesinin bir aracı olarak bir vakfın kullanımının engellemesi, mali spekülasyon veya diğer benzer mali muamelelere kalkışan bir vakfın engellemesi, bir vakfın bağış verenin veya ilgili kurumların kontrolü altında süresiz olarak kalmasının engellenmesi ve tasarlanan vergi reformunun altı genel alanı ile ilgiliydi.

-Vergi muafiyeti imtiyazının kullanımının; bir işletmeyi veya sadece işletme mülkiyetini veya işletme veya edinilmiş işletme mülkiyetinin vergiden muaf kazançlarının büyük ölçüde dışında, yapılabilmesi gereğiyle vergiden muaf olup olmadığına göre.

-İlgisiz işletme geliri üzerindeki verginin; karşılıklı lehdar çıkarları koruma dernekleri, sosyal kulüpler, sosyal refah örgütleri veya toplum refah örgütleri ve kiliseler gibi örgütlere, genişletilip veya genişletilmemesine göre.

-Reklam gelirinin; dergilerin ve yayının reklam olmayan her şeyinin vergiden muaflığı fonksiyonu ile ilgili olan ve vergiden muaf örgütler tarafından yayınlanan diğer mecmuaların durumu dışında nitelendirilip, nitelendirilmemesine göre.

-Değişikliklerin, vergiden muaf örgütlerin sınıflamasında yapılıp, yapılmamasına göre.

-Muafiyeti reddedilen örgütlerin iyileştirilmesinde değişiklikler yapılıp, yapılmadığını göre.

-Bu genel konu ile ilgili diğer tekliflere göre." (U.S. Congress, 1969: 137)

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 4. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (k) bendinde, tüketim ve taşımacılık kooperatifleri hariç olmak üzere, ana sözleşmelerinde sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması, yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden pay verilmemesi, yedek akçelerin ortaklara dağıtılmaması ve sadece ortaklarla iş görülmesine (yapı kooperatiflerinin kendilerine ait arsalarını kat karşılığı vererek her bir hisse için bir iş yeri veya konut elde etmeleri ortak dışı işlem sayılmaz) ilişkin hükümler bulunup, bu hükümlere fiilen uyan kooperatifler ile bu kayıt ve şartlara ek olarak kuruluşundan inşaatın bitim tarihine kadar yönetim ve denetim kurullarında, söz konusu inşaat işlerini kısmen veya tamamen üstlenen gerçek kişilerle tüzel kişi temsilcilerine veya bunlarla ilişkili olduğu kabul edilen kişilere veya işçi ve işveren ilişkisi içinde bulunanlara yer vermeyen ve yapı ruhsatı ile arsa tapusu kooperatif tüzel kişiliği adına tescil edilmiş olan yapı kooperatifleri kurumlar vergisinden muaf tutulmak durumundadırlar.

Dolayısıyla kooperatiflerin esas mukavelelerinde;

-Sermaye üzerinden kazanç dağıtmamak,

-İdare meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse vermemek,

-İhtiyat akçelerini ortaklara dağıtmamak,

-Münhasıran ortaklarıyla iş görmek,

şartlarının yazılı bulunması, fiilen de bu kayıt ve şartlar dahilinde faaliyet göstermeleri halinde kurumlar vergisinden muaf tutulmak durumundadırlar.

Yapı kooperatifleri için yukarıda sayılan şartlara ek olarak, kuruluşundan inşaatın bitim tarihine kadar yönetim ve denetim kurullarında, söz konusu inşaat işlerini kısmen veya tamamen üstelenen gerçek kişilerle tüzel kişi temsilcilerine veya Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13. maddesine göre bunlarla ilişkili olduğu kabul edilen kişilere ve yukarıda sayılanlarla işçi ve işveren ilişkisi içinde bulunanlara yer verilmemesi ve yapı ruhsatı ile arsa tapusu kooperatif tüzel kişiliği adına tescil edilmiş olması gereği vardır.

Diğer taraftan, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinin 4. fıkrasında; kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin ve kooperatif merkez birliklerinin faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri takdirde, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7. maddesinin 16 numaralı bendinde yazılı kurumlar vergisi muaflığından yaralanamayacaklarına dair hüküm vardır.

Ancak, bu şart, kooperatifin faaliyet gösterdiği bölgede ve alanda kurulmuş bulunan bir üst birliğin bulunması durumunda aranacaktır. Kooperatifin faaliyet gösterdiği bölgede ve alanda kurulmuş bir üst birlik yoksa sözü edilen şart aranmayacaktır.

Burada ortaya çıkabilecek sorun, "kooperatifin faaliyet gösterdiği bölgeden" ne anlaşılması gerektiğidir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü bir olay nedeniyle açıkladığı görüşünde, kooperatiflerin "muafiyetlerden istifade edebilmeleri için kuruldukları il sınırları içinde hükmi şahsiyet kazanarak faaliyette bulunan birliklere girmeleri gerekmektedir." demiştir. Dolayısıyla " kooperatifin faaliyette bulunduğu bölge" tabirinden il sınırlarının anlaşılması gereği vardır.

4369 sayılı Kanun ile mülga 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7/16 maddesine faaliyete geçen üst kuruluşlara girmeyen kooperatifler muafiyetten yararlanamaz hükmü ilave edilmiştir. Böylece 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile paralel bir yapı sağlanmıştır. Ancak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 4. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendinde muafiyet için üst birliğe üye olunması şartına yer verilmemiştir. Böylece 4369 sayılı mülga 5422 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7/16 maddesinde yapılan değişiklik öncesine dönülmüştür. Bu konuda ihtilaflı durumların çıkması, farklı uygulama ve yargı kararlarının oluşması mümkündür.

Bu düzenlemeler karşısında belirtilen görüşlere göre, 5520 sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda kooperatiflerin üst birliğe üye olmaları şartı yer almadığından, 01.01.2006 tarihinden itibaren kurumlar vergisinden muaf olmak isteyen kooperatiflerin faaliyete geçmiş bulunan üst birliklere üye olma zorunlulukları bulunmadığı ifade edilmektedir.

Başka görüşlere göre ise 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 93/4 maddesindeki hüküm yürürlükte olduğu müddetçe muafiyet için üst birliğe üye olma koşulu aranacaktır.

Başka bir görüşe göre ise, Kurumlar Vergisi Kanunu'nda üst birliğe üye olma koşuluna yer verilmemekle birlikte, Kooperatifiler Kanunu'nun 93. maddesinde yer alan bazı muafiyet ve istisnalardan yararlanabilmek için üst birliğe üye olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle, Kurumlar Vergisi Muafiyeti ile Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinde yer alan muafiyet ve istisnaları birbirine karıştırmamak gerekmektedir.

1163 sayılı Kanun'un 93. maddesinin 4.fıkrasında yer alan düzenleme kurumlar vergisinden muaf olmak için üst birliğe üye olma koşulunu açıkça ifade etmekte ve mülga 5422 sayılı Kanun'un ilgili hükmüne açıkça atıf yapmaktadır. Bu düzenleme ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu öncesinde uygulama alanı bulan mülga 5422 sayılı Kanuna 4369 sayılı Kanun ile ilave edilerek iki farklı Kanun arasında uyum amaçlanmıştır. Kronolojik olarak Kooperatifler Kanunu 4369 sayılı Kanun'dan önce yürürlüğe girmiştir. Diğer deyişle kanun koyucu Kooperatifler Kanunu'nu baz alarak tartışmalara son vermek üzere Kurumlar Vergisinde paralel düzenleme yapmak yoluna gitmiştir. Ancak 5520 sayılı Kanun'un Kooperatiflerle ilgili maddesinde söz konusu paralellik ortadan kaldırılmıştır. Buradan kanun koyucunun düşüncesini değiştirdiği imajı çıksa da 1163 sayılı Kanun'un 93/4 hükmü de halen varlığını korumaktadır. Şu andaki mevcut düzenleme yoruma açık ikili bir durum oluşturmaktadır.

1163 sayılı Kanun'un 93/4 hükmü varlığını korudukça konu netliğe kavuşamayacağı gibi, kooperatiflerin kurumlar vergisinden muaf olmaları için üst birliğe üye olma şartının olmadığını ileri sürmek de bir zorlama olur. 5520 sayılı Kanun ile yapılan son düzenlemelerle kanun koyucunun söz konusu konuda düşüncesini değiştirdiği de bir gerçek olarak ortadadır. Dolayısıyla yeni uygulamada kooperatiflerin kurumlar vergisi mükellefiyetinden faydalanmaları için üst birliğe üye olmaları zorunlu görünmemektedir. Ancak 1163 sayılı Kanun'un 93. maddesinde yazılı diğer vergi, resim ve harç muafiyetinden yararlanabilmeleri için üst birliğe üye olmaları koşulu sürmektedir.

Diğer yandan konunun netliğe kavuşması açısından ya 5520 sayılı Kanunda paralel düzenlemeler yapılmalı ya da 1163 sayılı Kanundaki hüküm kaldırılmalıdır.(Biyan, 2006)

5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 32'inci maddesi yeniden düzenlenerek çalışanların elde ettikleri ücret

gelirlerine uygulanmak üzere Asgari Geçim İndirimi uygulaması getirilmiştir. Asgari geçim indirimi uygulaması kooperatif çalışanlarının ücretlerine de uygulanmaktadır.

Kooperatifçilik ve Kooperatiflere vergi muafiyeti ve diğer teşvikler; gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınma için bir araç olarak kullanılmaktadır. 1964'de askeri bir darbenin ardından, Brezilya'nın ekonomik stratejisi ithal ikamesinden, ihracat ikamesi sistemine doğru değişti. Tarım için bu; modernleştirme ve verimliliği artırma uygulaması demekti. Politika araçları; devlet destekli tarımsal kredilerin ve sübvansiyonların, düşük faizli borçlanmaların, vergi muafiyetlerinin uygulanması ve geniş tarımsal araştırmanın finansmanıydı ve bunlara ilaveten, ISI(Information Science Institute-Bilgi Bilim Enstitüsü) aşaması esnasında yasalaştırılan ve ihracatı cezalandıran tedbirleri iptal edildi. Bundan dolayı, önem teşkil eden; neredeyse tarımsal üretimin toplam değerine eş değerde olan tarımsal kredinin desteklenmesiydi. Rosário da Limeira'da çiftçiler, hasadı takiben mahsullerini derhal satmalıydılar; bununla birlikte, fazendeirolar bekleyebilirler ve uluslararası fiyatlar uygun olduğunda birikmiş stoku satabilirlerdi. İkincisi(fazendeirolar); yerel tüccarlar olarak davranan, çok düşük fiyatlarda küçük ölçekli üreticilerden işlenmemiş kahve satın alan bir avuç büyük toprak sahipleriydiler. Çoğu küçük ölçekli çiftçiler, kahvenin piyasa fiyatları hakkında güncel bilgiye erişme imkanına sahip değillerdi. Rosário da Limeira'da çiftçilerin küçük bir miktarı, Minas Gerais'in güneyinde kahve ziraatçılığı kooperatiflerine ürünlerini satarak yerel tüccarları bertaraf ettiler. Bu kooperatifler aynı zamanda, işlenmiş kahveyi, ham(yeşil) kahveden daha yüksek bir fiyata aldılar; birkaç çiftlik arasında kahve işleme teçhizatını paylaşarak çiftçilere yardım ettiler. Bununla birlikte birkaç aile, kahveyi nakletmek için nakil araçlarına sahiptiler. Bundan başka, bölge hiçbirisi asfaltlanmamış çok sınırlı sayıda birkaç yola sahipti ve yağmurlu mevsimde yollar bütün nakliye araçları için büyük ölçüde geçit vermez durumdaydı. (Watson and Achinelli, 2008: 225-226 ve 231)

Gelişmiş ülkelerde; sosyal girişim hizmeti gören derneklere,derneklerin kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine, derneklerin çalışanlarına ve derneklerin iktisadi işletmelerine ve derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarına; vakıflara, vakıfların iktisadi işletmelerine, vakıfların iktisadi işletmelerinin çalışanlarına, vakıf personeline, vakıf yönetim kurulu üyelerine, denetçilere, temsilciler kurulu üyelerine; ve kooperatiflere, kooperatif çalışanlarına ve kooperatif yönetim kurulu üyelerine vergi muafiyetinin yanı sıra özel vergi tarifeleri de uygulanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine, verilecek ücret gelirlerinden 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52. maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine, verilecek her türlü ödenek, yolluk ve tazminatlardan, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 103. maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine, verilecek ücretlere 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Dernek yönetim ve denetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine, verilecek ücret ile her türlü ödenek, yolluk ve tazminatlardan, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Derneklerin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52. maddesindeki orandan daha düşük oranda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Dernek çalışanlarına verilecek ücretlere, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Dernek çalışanlarına verilecek ücretlerden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Derneklere ait iktisadi işletmelerin kazançlarından, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha düşük bir oranda kurumlar vergisi alınmasına dair gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52. maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Derneklerin iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıflara ait iktisadi işletmelerin kazançlarından, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha düşük bir oranda kurumlar vergisi alınmasına dair gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıfların iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52 maddelerindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıfların iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Vakıfların iktisadi işletmelerinin çalışanlarına ödenecek ücretlerden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıf personeline ödenecek ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52. maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıf personeline verilecek ücretlere, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Vakıf personeline verilecek ücretlerden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıf Yönetim Kurulu üyelerine, denetçilere, temsilciler kurulu üyelerine verilecek yolluk ödemelerinden 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 103. maddesindeki oranlardan daha düşük oranda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Vakıf Yönetim Kurulu üyelerine, denetçilere, temsilciler kurulu üyelerine verilecek yolluk ödemelerinden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kooperatif kazançlarından, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha düşük bir oranda kurumlar vergisi alınmasına dair gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kooperatif çalışanlarına ödenecek ücretlerden, kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen aylık ücretlerden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 52 maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kooperatif çalışanlarına verilecek ücretlere, kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen aylık ücretlere, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunun Ücretlilerde Vergi İndirimini düzenleyen 32'inci maddesinin 1. fıkrasında belirtilen orandan daha yüksek bir oranda asgari geçim indirimi uygulanmalıdır.

Kooperatif çalışanlarına verilecek ücretlerden, kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen aylık ücretlerden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen huzur hakkı ve yolluk ödemelerinden, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 103. maddesindeki oranlardan daha düşük oranlarda bir Gelir Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kooperatif yönetim kurulu üyelerine ödenen huzur hakkı ve yolluk ödemelerinden, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa Ekli (1) sayılı tabloda belirtilen oranlardan daha düşük oranda bir Damga Vergisi alınması yönünde gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kaynakça

Amiel, B. (2008). “Under the Madoff mushroom cloud in Palm Beach”, Maclean’s, 122 (1).

Arıkan, Cemil (2008). Sosyal İnovasyon Bağımsız Değildir, Bilgi Çağı, http://www.bilgicagi.com/index.php?Itemid=189&id=1580&option=com_content&task=view Erişim Tarihi: 2 Haziran 2009.

Bauwens, M. (2009). “Class and capital in peer production” , Capital & Class, (97), 129-130.

Biyan, Özgür. (2006). “Kooperatiflerin Üst Birliğe Girme Koşulu ve Kurumlar Vergisi Muafiyet Durumları” http://www.alomaliye.com/eylul_06/ozgur_biyan_koop.htm Erişim Tarihi: 08 Haziran 2009.

D’Angelo , F. ve Zemanick, R. (2009) “The Twilight Academy: An Alternative Education Program That Works”, Preventing School Failure, 53 (4), 211.

Denizalp, Hülya (2008). Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara, http://www.habitaticingenclik.org.tr/dl/ek_egitimleri/Sosyal_Girisimcilik.pdfE Erişim Tarihi: 1 Haziran 2009.

Edwards, M. (2009). “Gates, Google, and the Ending of Global Poverty: Philanthrocapitalism and the International Development”, Journal of World Affairs, 15 (2),36.

Gelir İdaresi Başkanlığı, “Kamuya Yararlı Derneklere Sağlanan Vergisel Avantajlar Nelerdir?” http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1230&no_cache=1&tx_sss_pi Erişim Tarihi: 05 Haziran 2009.

Gelir İdaresi Başkanlığı, “Vakıflara vergi muafiyeti tanınmasının usul ve esasları nelerdir?” http://www.gib.gov.tr/index.php?id=447 Erişim Tarihi: 05 Haziran 2009.

Gözke, Özge. “Sosyal Girişimciler Yeni Bir Sektör Yarattı”, Milliyet, İnsan Kaynakları Gazetesi, http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/020101/15020 Erişim Tarihi: 1 Haziran 2009.

Irwin, M. ve Tolbert, C. (1997). “How to Build Strong Home Towns”, American Demographics, 19 (2), http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=16&hid=108&sid=1befd2a7-919d-4a5a-baba-57ac97a26d90%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=9703130028 Cited on 4 June 2009.

Maccanico, P.R. (2009). “The Notion of Indirect Selectivity in Fiscal Aids: A Reasoned Review of the Community Practice”, European State Aid Law Quarterly, 8 (2), 163.

13.6.2006 tarihli ve 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 21.6.2006 tarihli ve 26205 Sayılı Resmi Gazete, http://www.alomaliye.com/yeni_kurumlar.htm Erişim Tarihi: 04 Haziran 2009.

Orsi, C. (2009). “Knowledge-based society, peer production and the common good”, Capital & Class, (97), 41-42.

31.12.1960 tarihli ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 06.11.1961 tarihli ve 10700 Sayılı Resmi Gazete, http://www.hukuki.net/kanun/193.14.text.asp Erişim Tarihi: 04 Haziran 2009.

-Özdemir Cumhur Sinan. (2008). “Örnekli Asgari Geçim İndirimi Hesaplaması” http: //alomaliye.com/2008/cumhur_sinan_ornekli.htm Erişim Tarihi: 10 Haziran 2009.

Papaoikonomou, K., Kipouros, S., Kungolos, A., Somakos, L., Aravossis, K., Antonopoulos, I. ve Karagiannidis, A. (2009). “Marginalised social groups in contemporary weee management within social enterprises investments: A study in Greece”, Waste Management, 29 (5), 1754-1755.

01.7.1964 tarihli ve 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 11.7.1964 tarihli ve 11751 Sayılı Resmi Gazete, http://www.hukuki.net/kanun/488.15.text.asp Erişim Tarihi: 04 Haziran 2009.

04.11.2004 ve 5253 Sayılı Dernekler Kanunu, 23 Kasım 2004 tarihli ve 25649 Sayılı Resmi Gazete, http://www.alomaliye.com/5253_sayili_kanun_dernekler_kanunu.htm Erişim Tarihi: 02 Haziran 2009.

Schramm, C.J. (2006). “Law Outside the Market: The Social Utility of the Private Foundation”, Law & Public Policy, 30 (1), 413.

Stehle, V. (2009). “Grant Makers Should Focus on Innovation in Addition to Serving Emergency Needs”, The Chronicle of Philanthrophy, 21(14), http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=7&sid=6ca16978-dbe4-47ef-a784-2f0aa0dbb32e%40sessionmgr2&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=39343989 Erişim Tarihi: 2 Haziran 2009.

Thomas, A. (2004). “The Rise of Social Cooperatives in Italy”, Voluntas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations, 64 (6), 259.

United States Congress. (1969). “Action to Date in the Current Congress” Congressional Digest, 48 (5), 137.

Wallace, N. (2009). “Riding out the Recession” Chronicle of Philanthropy”, 21 (13), http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=7&hid=8&sid=a73e8c55-2888-42bf-86a9-b3541afa9aa0%40sessionmgr108&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=38598289 Cİted on 3 June 2009.

Watson, K. and Achinelli M. (2008). “Context and contingency: the coffee crisis for conventional small-scale coffee farmers in Brazil”, The Geographical Journal, 174 (3), 225-226 and 231.

20.02.2008 tarihli ve 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu, 27 Şubat 2008 tarihli ve 5737 Sayılı Resmi Gazete, http://www.alomaliye.com/2008/5737_sayili_kanun_vakiflar.htm Erişim Tarihi: 02 Haziran 2009.

24.4.1969 tarihi ve 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.5.1969 tarihli ve 13195 Sayılı Resmi Gazete, http://www.khgm.gov.tr/mevzuat/Kanun/kooparatiflerkanunu.htm Erişim Tarihi: 02 Haziran 2009.

TÜRK İLKÖĞRETİM SİSTEMİ'NE DESTEK VE YATIRIM PAKETİ

Ömer Tuğsal DORUK
Girne Amerikan Üniversitesi 4.sınıf Business Management BSc
tugsal_doruk@yahoo.com.tr

Özet

Eğitim,insanın toplum içerisinde kendine yer edinmesini,statüsünü yükseltmesini ya da belirlemesini sağlayan,insanın en temel ihtiyaçlarından birisidir.Bu araştırma,eğitimin Türkiye'de gelişmiş devletlerin ortalamasının altında kalması ve kültürel düzeyinin gelişiminin bu yüzden yavaşlaması ve bunun sebebi olarak devlet harcamalarının eğitim alanında yetersiz kalışı,gereken bütçenin bu konuya ayrılmaması üzerine devlet-toplum ve tüzel kişi üçgeninin işbirliğini içeren bir teşvik paketi içermektedir.Bu araştırmadaki temel amaç bütçe açıklarının bu stratejik işbirliği ile kapatılmasına çalışılması,en azından azaltılmasını ve bu süreçte "sosyal" devlet olgusunun vatandaşlar üzerine oluşması ve kurumlar için ise onlara her zamankinden biraz daha yakın bir devlet oluşması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler:*devlet,eğitim,yatırım teşvikleri,toplum,sosyoekonomik oluşumlar*

SUPPORTIVE AND INVESTMENT PACKAGE TO TURKISH PRIMARY EDUCATION SYSTEM

Abstract

Education is the one of the fundamental requirements necessary for human beings for securing a place and/or determining/improving their status within society. This paper argues that educational averages in Turkey are below that developed countries leading to a slowdown in the country's development of cultural level which in itself is due to insufficient government expenditures thus proposing an educational incentive package with the collaboration of government, public and private sector triangle. This research's main aim is elimination of budget deficit through cooperation in the field of education or at least minimization of it and in due course establishment of a 'social government' image on citizens and, as for the private entities, creation of a more reachable social government.

Keywords: *government ,education ,investment incentives, publicity, socio-economic formations*

Giriş

Eğitim,insan yetiştirme sanatıdır(Sofuoğlu,2008:28).Yaşadığımız çağda eğitim,insanın toplumda yer edinmesini,statü kazanmasını sağlayan önemli bir etkendir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra eğitim alanındaki reform olarak kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu,eğitimin yönetimini ve kontrolünü merkezileştirilmiştir.Bu kanunla birlikte eğitim,devletin kontrolü altına geçmiş,ilk ve orta dereceli okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır(Sofuoğlu,2008:3).Bunun sonucunda eğitimde fırsat eşitliği sağlanmış olup,eğitimdeki mektep-medrese ayrımı ortadan kaldırılmış ve eğitim dili de Arapça' dan Türkçe' ye dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ndeki okur-yazar oranının %10 civarında olduğu tahmin edilmektedir(Sofuoğlu,2008:3).Eğitim politikasının o yıllarda ilköğretim derecesine odaklanmasının sonucunda 1940'da bu oran %22ye yükselmiştir(Sofuoğlu,2008:4).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikası,ilk yıllarından beri,hiçbir sistemin etkisi altında kalmayan bir eğitim sistemi yaratılmak istenilmesi, milli eğitim politikasının ilk evrelerini oluşturmuştur(Sofuoğlu,2008:3).

Bu araştırmada,Türkiye'de eğitimin istenilen düzeyde olmayışına ve muasır medeniyetler seviyesinden geride kalmasına bir neden-sonuç olgusu olarak yaklaşılmıştır.Türkiye'de eğitimin gelişmesinin sekteye uğramasının ana nedenleri olarak; uygulanan bütçe politikası,özelleştirme politikası,stagflasyon ve tasarruf paradoksu sayılmıştır.Son bölümde ise iktisadi gelişme ile eğitim arasındaki ilişki basit ve genişletilmiş bağıntı yaklaşımıyla irdelenmeye çalışılmıştır.Genel olarak bu çalışmanın temelleri devlet ve tüzel kişi finansal ortaklığına dayanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İlköğretim Bütçe Politikasının Türk Toplumuna Etkileri

Türkiye'nin uluslar arası platformda sosyoekonomik düzeyini yükseltmesi, devletin eğitimine yapacağı yatırımlar ve harcamalarla doğru orantılıdır. Ancak, Türkiye'de eğitim alanında ciddi eksiklikler olduğu görülmektedir .Örneğin, Eğitim-Sen'in verilerine göre,Türkiye'de standart 30 kişilik sınıflarda eğitim verilmesi halinde 68 bin 195 adet okula ihtiyaç olmaktadır(2009:10).

Tablo 1.TÜİK 2009 Resmi Verilerine Göre Türkiye'de Okur-yazar ve İlköğretim Düzeyine Dair İstatistikler

Yaş	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	İlköğretim mezunu	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	Bilinmeyen	Toplam
6-13 Yaş	Erkek	17.147	28.836	5.110.257	133.843	5.290.083
	Kadın	35.973	31.136	4.813.034	136.233	5.016.376

Kaynak:TÜİK(2009),Eğitim verileri,Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi , http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_cinsiyet_yasgrp_egitim_top.RDF&p_xkod=egitim_kod&p_yil=2008&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env (6 Haziran 2009)

Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'de 6-13 yaş düzeyinde okuma-yazma bilmeyen sayısı 50 bin rakamının üzerinde seyretmektedir.

Tablo 2.Türkiye Nüfusu'nun Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	5.998.258	3.082.338	2.915.920
5-9	6.318.132	3.242.581	3.075.551
10-14	6.472.197	3.322.041	3.150.156
15-19	6.185.104	3.171.917	3.013.187
20-24	6.256.558	3.187.625	3.068.933
25-29	6.518.837	3.300.291	3.218.546
30-34	5.810.107	2.939.518	2.870.589
35-39	5.330.484	2.680.941	2.649.543
40-44	4.740.250	2.397.706	2.342.544
45-49	4.284.175	2.153.427	2.130.748
50-54	3.643.173	1.824.582	1.818.591
55-59	2.878.104	1.423.445	1.454.659
60-64	2.188.298	1.035.261	1.153.037
65-69	1.701.384	783.680	917.704
70-74	1.274.681	575.433	699.248
75-79	1.110.782	492.226	618.556
80-84	571.179	213.336	357.843
85-89	175.221	59.076	116.145
90+	60.176	15.730	44.446
Toplam	**71.517.100**	**35.901.154**	**35.615.946**

Kaynak:TÜİK(2009),Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_yasgr.RDF&p_yil=2008&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env (7 Eylül 2009)

Türkiye'deki eğitim alanındaki eksiklikler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim politikasını yeniden gözden geçirmesini ve bütçesinde düzenlemeler yapmasını gerektirmektedir. MEB bütçesinin GSMH' ya oranının %3.2 gibi bir oranla OECD standartlarının çok altında kalması, eğitime yatırım alanında büyük meblağlara ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir.

2008 yılında OECD tarafından yayınlanan "Education at a glance 2008" adlı yıllık raporda Türkiye'nin, OECD eğitim sıralamasında, Meksika ve Brezilya gibi az gelişmiş ülkelerle aynı sırada olduğu görülmektedir. Bu sıralamanın ana ölçütü, Türkiye'nin eğitime ayırdığı düşük yatırım bütçesi ve yetersiz kaynaklar olarak gösterilmektedir(2008:30).

Tablo 2'de de görüldüğü üzere Türkiye oldukça genç bir nüfusa sahiptir.Ve ilköğretim gibi eğitimin temel düzeyi olan seviyede yatırım eksikliği,Türk toplumunun eğitim seviyesinin düşmesine ve toplumda refah oranında ciddi bir kayba yol açabilmektedir.

Tablo 3.Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Gayrisafi Milli Hasılaya Oranı

Yıllar	MEB bütçesinin GSMH' ya oranı
2004	% 3
2005	% 3.06
2006	% 2.88
2007	% 3.30
2008	% 3.20

Kaynak:Eğitim Sen (2009), 2008-2009 Eğitimin Durumu,www.egitimsen.org.tr/down/2008-2009Egitimindurumu.pdf (7 Temmuz 2009)

Tablo 3'te Türkiye'de MEB bütçesinin gayrisafi milli hasılaya oranı genelde artıyor görünse de OECD verilerine göre eğitim bütçesinin GSMH' ya oranı %6 olmalıdır. Türkiye'de bu oran %3.2 olup, standart oranın çok altında kalmaktadır.

Merkezi yönetim bütçesinde eğitime ayrılan payın genişletilmesi gerekmektedir. Bu genişleme için de gelirlerin arttırılması ya da yapılan harcamaların kısılması öngörülmektedir.

Eğitim Bütçesinin İstenilen Düzeyde Olmamasının Ana Nedenleri

Eğitim Bütçesinin yetersiz kalmasının sebepleri ve eğitim bütçe politikasını olumsuz yönde etkileyen nedenler olarak bu bölümde özelleştirme politikaları, stagflasyon ve tasarruf paradoksu gösterilmektedir.

Özelleştirme Politikaları

Kapitalist sistem,1776 yılında yayınlanan ve Adam Smith tarafından yazılan "Wealth of Nations" adlı kitapla dünya ekonomisine, mal ve hizmetlerin özel kişilerin elinde olduğu, fiyatların piyasada belirlendiği bir ekonomik sistem olarak girmiştir(Eğilmez,2009:11).

Türkiye'de Türk Telekom gibi büyük firmaların özelleştirilmesi, kapitalist sistemin Türkiye'ye etkisi olarak kabul edilebilir.

Tablo 4.MEB Yatırım Bütçesi Verileri

Yıllar	MEB Bütçesi	MEB Yatırım Bütçesi	MEB Bütçesi içerisinde yatırım için ayrılan pay
2004	12.854.642.000	1.244.150.000	9.68%
2005	14.882.259.500	1.230.306.000	8.27%
2006	16.568.145.500	1.411.498.000	7.49%
2007	21.355.534.000	1.490.000.000	6.98%
2008	22.915.565.000	1.296.704.000	5.66%

Kaynak:Eğitim Sen (2009), 2008-2009 Eğitimin Durumu, http://www.egitimsen.org.tr/down/2008-2009Egitimindurumu.pdf (7 Temmuz 2009)

Tablo 4'te görüldüğü üzere MEB Bütçesi'nde yatırıma ayrılan pay giderek azalmıştır.Bu azalma,Türkiye'de eğitim alanında kamusallaşma hareketinin giderek azaldığının ve özelleştirmelerin arttığının bir kanıtıdır.

Özelleştirme politikasıyla açılan okullar,MEB' na bağlı olsa da kendilerine özgü iş politikaları vardır.Özel işletme olarak kabul edilen bu okullarda eğitim-öğretim ücretli olup,devlet okullarından farklı bir hizmet anlayışı bulunmaktadır.Eğitimde özelleştirme politikaları sonucunda,toplumda sosyoekonomik sınıflaşmanın oluşması da kaçınılmazdır.Türkiye'de SBS'yi en çok kazanan öğrenciye sahip olan okulların çoğunluğunu, özel okullar oluşturmaktadır.Bu veriler,eğitimde başarının maalesef ödenen ücretle orantılı olmasını göstermektedir.Bunun sonucunda eğitim alanında özelleştirme politikası,eğitimde 'fırsat eşitliği' kavramını ortadan kaldırmaktadır diyebiliriz.

Stagflasyon

Stagflasyonun ekonomik terim olarak anlamı, İngilizce stagnation (durgunluk)kelimesi ve inflation(enflasyon) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır(Ardıç,2008:24).

2008 Küresel Krizi sonucunda Türkiye'de stagflasyon daha da belirginleşmeye başlamıştır diyebiliriz. Türkiye'nin ticari ilişkilerde bulunduğu AB ülkeleri, subprime krizinden etkilenmiş ve bu kriz, Türkiye'ye de yansımıştır. TÜFE 2008 yılı sonunda,2007 yılına göre %2.2 'lik bir artışla %10.6'ya yükselmiştir(ITO,2009:120).İmalat sanayi endeksi 2007 yılı sonu değeri olan 138.4'den 2008 Ekim ayında 136.7'ye düşmüştür(ITO,2009:51).İhracat da,2008 sonunda,2007 yılına göre %17.5'lik bir azalma göstermiştir(ITO,2009:60).

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından rekabet ve üretim gücü giderek azalmıştır.2000 yılından beri bu işletmelerin kurulmasında %37'lik bir düşüş olduğu gözlenmektedir(ITO,2009:130).Toptan ve perakende ticaretinin reel büyüme hızı ,2008 yılı Ekim ayı itibariyle %3.6'ya düşmüştür(ITO,2009:141).

İşsizlik oranı,IMF verilerine göre %9.9 oranındadır(ITO,2009:116).Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı üzere,Türkiye'de stagflasyon durumu hakimdir.Stagflasyona neden olan negatif makroekonomik veriler,kalkınmak için yapılacak yatırımları engellemektedir.

Tasarruf Paradoksu

Türkiye Cumhuriyeti Devleti,giderleri,gelirlerinden yüksek olan bir devlettir.

Tablo 5.Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

(Milyon YTL)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 Bütçe
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ	51.344	86.972	119.604	141.248	152.093	159.687	178.126	204.068	225.967	259.156
I. Personel ve Sosyal Güvenlik Kurumları Devlet Primi Giderleri	9.612	14.535	21.950	28.833	33.663	37.389	42.887	49.373	55.226	64.454
II. Mal ve Hizmet Alım Giderleri	4.543	6.823	10.681	11.874	13.604	15.186	19.001	22.258	23.941	25.454
III. Cari Transferler	12.749	18.073	25.412	31.429	36.306	45.871	49.851	63.292	70.116	87.956
IV. Sermaye Giderleri	2.802	4.643	7.831	7.888	8.265	10.340	12.098	13.003	18.441	14.839
V. Sermaye Transferleri	1	2	49	92	465	1.384	2.637	3.542	3.173	2.825
VI. Borç Verme	1.214	1.858	1.953	2.604	3.298	3.838	5.689	3.846	4.411	4.661
VII. Yedek Ödenekler									0	1.468
VIII. Faiz Giderleri	20.424	41.038	51.728	58.527	56.491	45.680	45.963	48.753	50.661	57.500
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ	38.228	58.417	79.420	101.037	122.919	152.784	173.483	190.360	208.898	248.759
I. Vergi Gelirleri	29.495	43.615	60.205	82.484	100.342	119.627	137.560	152.984	168.245	202.247
II. Vergi Dışı Gelirler	8.733	14.802	19.215	18.553	22.577	33.157	35.924	37.376	40.653	46.512
BÜTÇE DENGESİ	-13.116	-28.555	-40.184	-40.210	-29.173	-6.903	-4.643	-13.708	-17.069	-10.397

Kaynak:Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (2009), Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe İstatistiklerihttp://www.bumko.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=13411&DOSYAISIM=merkezi20002009.xls(10 Temmuz 2009)

Tablo 5 'te görüldüğü gibi, merkezi yönetim bütçesi sürekli açık vermektedir.Gelirlerin büyük kısmını,vergi gelirleri oluşturmaktadır.Buna karşın,cari transferler,faiz giderleri ve sermaye giderleri genellikle artış göstermektedir.bu açıklardan dolayı,devlet temel sorunlarını çözmeye yönelik yatırım yapamamaktadır.Harcamalar kısmına bir diğer etki ise,finansal yönden stabil olmayan durumların

oluşmasından kaynaklanan baskılardır.Örneğin IMF 'den alınan borçlar,ihtiyaç olan yere enjekte edilmekte ancak faizi de bütçedeki giderlerin artmasına neden olmaktadır.2008 Küresel Krizi'nde dış ticaretin olumsuz etkilenmesi,işsizliğin ve enflasyonun artması,ekonomik daralma gibi durumlar da devletin,harcama yapmasına sebep olmaktadır.

İktisadi Gelişme ve Eğitim İlişkisi Hakkında Bilimsel Yaklaşımlar

Basit ve Genişletilmiş Bağıntı Yaklaşımı

Eğitimin, iktisadi gelişmeye yaptığı etki, bilimsel açıdan da çeşitli yaklaşımlar ele alınarak incelenmiştir.Bu yaklaşımlar içerisinde en çok dikkat çekeni F.H.Harbison ve C.A.Myers'e ait olan "Bağıntı Yaklaşımı" olmuştur(Hesapçıoğlu,1983:277).

Bağıntı yaklaşımı,kendi içerisinde basit bağıntı yaklaşımı ve genişletilmiş bağıntı yaklaşımı olarak ikiye ayrılmaktadır.Basit bağıntı yaklaşımı, ekonomik faaliyet endeksleriyle,çeşitli endeksleri ölçerek bunun sosyoekonomik düzeyde yaptığı pozitif etkileri araştırmaktadır.Doç. Dr.Muhsin Hesapçıoğlu' na göre;"Böylece bir ülkenin iktisadi gelişme düzeyi ile o ülkenin eğitimsel gelişme düzeyine ilişkin bir karşılaştırma yapmak ve buradan giderek yatırım fonlarının yeniden dağıtımına ilişkin bir ölçüye ulaşmak mümkündür"(1983:288).

Genişletilmiş bağıntı yaklaşımı, basit bağıntı yaklaşımına göre daha gelişmiş, daha kompleks veriler içeren bir bağıntı yaklaşımıdır.Ekonomik faaliyet düzeyini,diğer endekslerin her biriyle karşılaştıran bağıntıdır.

F.H.Harbison ve C.A. Myers'in genişletilmiş bağıntı yaklaşımını ortaya atmasındaki esas sebep,eğitim harcamalarının yatırım olarak kabul edilmesi ve eğitimin, üretim açısından fiziki ve beşeri sermaye arasında tamamlayıcı bir ilişki oluşturmasıdır(Hesapçıoğlu,1983:280).

Eğitim harcamaları,kuşaklararası sosyokültürel bütünlüğün sağlanması açısından son derece önemli bir yatırımdır.Toplumda eğitimli bireylerin yetişmesi,toplumdaki refah oranını arttırmakta,eğitim seviyesini yükseltmektedir.

Projede Hedeflenen Koordinasyon

Projenin amacı, Türkiye'de ilköğretim mezunu ve okur yazar oranının arttırılmasını sağlamak için uygun zemin oluşturmaktır.

Şekil 1.Projede hedeflenen koordinasyon

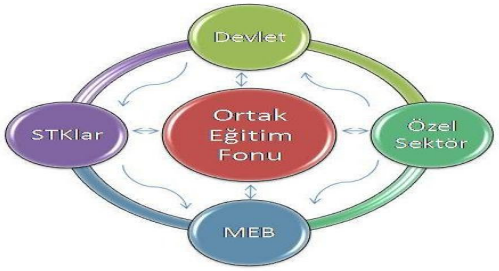

Şekil 1'de yer alan devlet,özel sektör,Milli Eğitim Bakanlığı,sivil toplum kuruluşları etkileşim içerisindedir.Bu etkileşim bu proje için iki şekilde olmaktadır.

Birincisi,devlet ve özel sektörün işbirliği içerisinde yatırım ortaklığı yapması,sivil toplum kuruluşlarının da toplumu bilinçlendirmek üzere bir eğitim kampanyası düzenlemesi düşünülmektedir.

Bu projenin yatırım teşviki olarak düşünülmesinin ana nedeni,2002 yılında "Yatırımlarda Devlet Kararları Hakkında Karar" adlı bir düzenlemeyle devletin yatırım teşviklerini, vergi indirimleri olarak belirlemesidir. Bu projenin ana hedefi ise, devletin gelir vergisi teşvikinden yararlanılarak, özel ve tüzel kurum destekli eğitim fonu oluşturmaktır.

Tahmini Hesap

Türkiye'de gelir vergisi mükellefi sayısı Gelir İdaresi'nin verilerine göre 2008 Aralık ayı itibariyle1.701.865 ve kurumlar vergisi mükellefi sayısı 640.679dur(2009,Gelir İdaresi).Gelir vergisi

mükellefi kurum sayısı, toplam gelir vergisi mükellef sayısının %37'sine denk gelmektedir.Toplam tahsis edilen gelir vergisi rakamı 2008 yılsonu itibariyle 44.429.714.000 TL'dir(Gelir İdaresi,2009).

Tablo 6.Projede Hedeflenen Rakamlar

Yıl	Toplam Gelir Vergisi Miktarı	Kurumların oranı	Kurumlar tarafından ödenen vergi miktarı	Gelir vergisinden fona aktarılacak oran	Gelir vergisinden fona aktarılacak miktar
1	44.429.714.000	37%	16438994180	5%	821949709
2	44.429.714.000	37%	16438994180	7%	1150729593
3	44.429.714.000	37%	16438994180	9%	1479509476
4	44.429.714.000	37%	16438994180	9%	1479509476
Yıl	**Kurumlar tarafından ekstra**	**Kurumlar tarafından ekstra**	**Toplam katkı payı**	**MEB Bütçesi**	**MEB Bütçesi(katkı payı eklenmiş)**
1	1%	164389941,8	986339650,8	22915000000	23901339650,8
2	1%	164389941,8	1315119534	23901339651	25216459185
3	1%	164389941,8	1643899418	25216459185	26860358603
4	1%	164389941,8	1643899418	26860358603	28504258021

2008 Gelir Ve Kurumlar Vergisi Resmi Verileri İçin Kaynak: Gelir İdaresi (2009),2008 Yıl Sonu Vergi İstatistikleri, **http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_56.xls.htm** (6 Haziran 2009)

Tablo 6'da görüldüğü üzere, gelir vergisi mükellefi olan kurum sayısı,toplam mükellef sayısının %37'si olduğu varsayılarak, toplam gelir vergisi miktarının %37'si olan 16438994180 TL rakamına ulaşılmıştır.İlk yıl için tüzel kurumlar tarafından verilen gelir vergisinin %5'i,ikinci yıl için %7'si, üçüncü ve dördüncü yıl için %9'u bu rakamlara göre hesaplanmış,MEB' na ait yatırım fonuna aktarılan miktar yaklaşık olarak hesaplanmak istenilmiştir.Tüzel kurumlar ise dört yıl boyunca gelir vergilerinin %1'lik kısmı kadar daha ödeyerek ,hazine bonolarına indirimli bir şekilde erişme imkanı elde edebilmektedir.Tüzel kurumlara sağlanacak özel hazine bonosu fiyatlarıyla,tüzel kurumların devlete ait hisselere sahip olması yoluyla bu işbirliği kuvvetlendirilmek istenilmektedir.

Bu bölümde,şu andaki şartlar içerisinde bütçede ve ödenecek vergi miktarlarında hiçbir değişiklik olmayacağı varsayılarak tahmin yapılmıştır.Ayrıca,bütün tüzel kurumların bu özel anlaşmaya katıldığı varsayılmaktadır.Fazladan verilecek olan %1'lik oran nedeniyle bu anlaşma,isteğe bağlı bir anlaşma statüsündedir.

Tablo 7. 3 ay vadeli hazine bonosunun 1 yıllık getirisi

Ay	%
1	1,23
2	1,12
3	1,03
4	1,14
5	1,53
6	1,28
7	1,6
8	1,23
9	1,33
10	0,75
11	2,03
12	1,76

Kaynak:IMKB(2009), 2008 Yıllık Rapor, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/yillik_rapor/YillikRapor_Factbook.sflb.ashx (25 Haziran 2009)

Tablo 7'de görüldüğü gibi IMKB verilerine göre 3 aylık hazine bonosunun aylık getirisi 10.ayı saymazsak,%1 ve üzerinde seyretmektedir.Bu projenin uzun ömürlü tasarlanmasının sebebi,hazine bonosunun en fazla 1 yıl vadeye sahip olmasıdır.Hazine bonolarının en önemli özelliği ise devlet garantisinde olmasıdır.Tüzel kişilerin her sene likit ve güvenilir kazanç elde etmek istemelerinden dolayı gelir vergilerinin %1'lik kısmını ödemesi düşünülmektedir.Bono fiyatlarında ise, her yıl TÜFE oranına göre %2 ile %5 arası indirim yapılması öngörülmektedir.4 senelik proje sonunda MEB Bütçesi'nin GSMH' ya oranının %4.1 rakamına ulaşması hedeflenmektedir.

Sonuç

Türkiye'de eğitim alanında yapılan yatırımlar,uluslar arası standartların altında kalmaktadır.İktisadi ve sosyokültürel gelişmişlik düzeyi,yatırım eksikliğinden dolayı ilerleyememektedir.

Türkiye'de okur yazar oranı ve ilköğretim mezunu kişi sayısı istenilen düzeyde değildir.Bu proje,eğitim düzeyinin geliştirilmesine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır.Eğitim alanındaki eksiklikler,toplumun gelişmişlik düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir.

Toplumda eğitimli birey sayısını ve refah düzeyini arttırmak için tasarlanan bu proje finansal yönden devlet ve tüzel kişi ortaklığının oluşturulmasını hedeflemektedir.MEB yatırım bütçesinin GSMH'ya oranının %4.1'e çıkarılması,eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktadır.Bu yatırım miktarındaki artış ile okul yapılması,öğretmen istihdamı ve araç gereç tahsisi önerilmektedir.

Kaynakça

Ardıç,Oğuzhan(2008).Makro İktisat,Seçkin Yayıncılık,Ankara

Eğilmez,Mahfi Dr.(2007).Hazine,Remzi Kitabevi,İstanbul

Eğilmez,Mahfi Dr.(2009).Küresel Finans Krizi,Remzi Kitabevi,İstanbul

Hesapçıoğlu, Muhsin Doç.Dr.(1983),"Bir Eğitim Planlaması Yaklaşımı : F.H. Harbison / C.A. Myers'in Çalışmasında Eğitimsel Gelişme ve İktisadi Kalkınma İlişkisi" http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/514/6404.pdf

Erişim Tarihi 20 Haziran 2009

http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_cinsiyet_yasgrp_egitim_top.RDF&p_xkod=egitim_kod&p_yil=2008&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env

Erişim Tarihi: 6 Haziran 2009

http://www.bumko.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=7084&DOSYAISIM=Konsolide_Butce_Dengesi.xls

Erişim Tarihi:10 Temmuz 2009

http://www.egitimsen.org.tr/down/2008-2009Egitimindurumu.pdf *Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2009*

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2008/TABLO_1.xls.htm *Erişim Tarihi: 6 Haziran 2009*

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/AIGMS/2008/TABLO_9.xls.htm *Erişim Tarihi: 6 Haziran 2009*

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_56.xls.htm *Erişim Tarihi: 6 Haziran 2009*

http://www.imkb.gov.tr/donemselbulten/veri/yillikraporxls.zip *Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2009*

İstanbul Ticaret Odası (2008).Makroekonomik Göstergeler IV.3ay İstanbul Ticaret Odası Yayınları,İstanbul

İstanbul Ticaret Odası (2009).Ekonomik Rapor 2008 Yılında Türkiye ve Dünya Ekonomisi,

İstanbul Ticaret Odası Yayınları,İstanbul

OECD(2009),"Education at a Glance 2008",http://www.oecd.org/dataoecd/23/46/41284038.pdf

Erişim Tarihi:20 Haziran 2009

Sofuoğlu,Adnan Doç.Dr.(2008),"Eğitim Alanında Yapılan İnkılaplar",

http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II4.pdf *Erişim Tarihi: 12 Haziran 2009*

Ek 1:Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Mükellef Listesi

GELİR VERGİSİ FAAL MÜKELLEF SAYILARI

YILLAR	MÜKELLEF SAYISI
2007-OCAK	1.714.544
2007-ŞUBAT	1.709.293
2007-MART	1.713.980
2007-NİSAN	1.720.413
2007-MAYIS	1.723.160
2007-HAZİRAN	1.720.615
2007-TEMMUZ	1.719.889
2007-AĞUSTOS	1.722.616
2007-EYLÜL	1.724.821
2007-EKİM	1.724.876
2007-KASIM	1.727.252
2007-ARALIK	1.724.366
2008-OCAK	1.726.415
2008-ŞUBAT	1.720.289
2008-MART	1.725.013
2008-NİSAN	1.727.310
2008-MAYIS	1.726.822
2008-HAZİRAN	1.724.632
2008-TEMMUZ	1.721.986
2008-AĞUSTOS	1.723.762
2008-EYLÜL	1.721.855
2008-EKİM	1.718.837
2008-KASIM	1.713.732
2008-ARALIK	1.701.865

KAYNAK : GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI
UYGULAMA ve VERİ YÖNETİMİ D.BŞK.LIĞI

KURUMLAR VERGİSİ FAAL MÜKELLEF SAYILARI

YILLAR	MÜKELLEF SAYISI
2007-OCAK	610.373
2007-ŞUBAT	612.843
2007-MART	615.854
2007-NİSAN	618.463
2007-MAYIS	620.834
2007-HAZİRAN	622.602
2007-TEMMUZ	624.340
2007-AĞUSTOS	626.630
2007-EYLÜL	629.310
2007-EKİM	630.744
2007-KASIM	632.951
2007-ARALIK	634.569
2008-OCAK	637.032
2008-ŞUBAT	638.695
2008-MART	640.532
2008-NİSAN	642.264
2008-MAYIS	642.239
2008-HAZİRAN	641.286
2008-TEMMUZ	641.439
2008-AĞUSTOS	642.462
2008-EYLÜL	642.959
2008-EKİM	641.851
2008-KASIM	641.560
2008-ARALIK	640.679

KAYNAK : GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI
UYGULAMA ve VERİ YÖNETİMİ D.BŞK.LIĞI

T.C. BAŞBAKANLIK
TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

Haber Bülteni

DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ MAYIS / 2009

Sayı:11

2009 Mayıs ayında dış ticaret geriledi...

Türkiye İstatistik Kurumu ve Gümrük Müsteşarlığı işbirliği ile oluşturulan geçici dış ticaret verilerine göre; 2009 yılı Mayıs ayında; 2008 yılının aynı ayına göre ihracat %41 azalarak 7 359 Milyon Dolar, ithalat %43,9 azalarak 10 836 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde dış ticaret açığı %49,1 azalarak 6 829 Milyon Dolardan, 3 477 Milyon Dolara gerilemiştir.2008 Mayıs ayında %64,6 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2009 Mayıs ayında %67,9'a yükselmiştir.

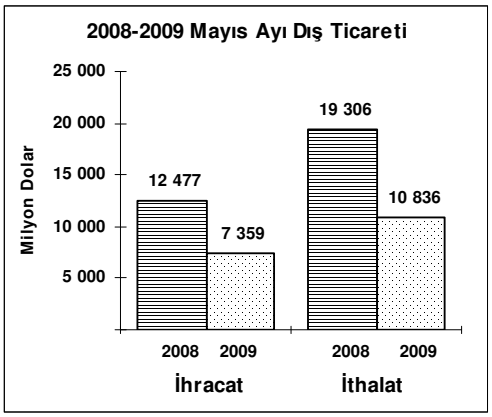

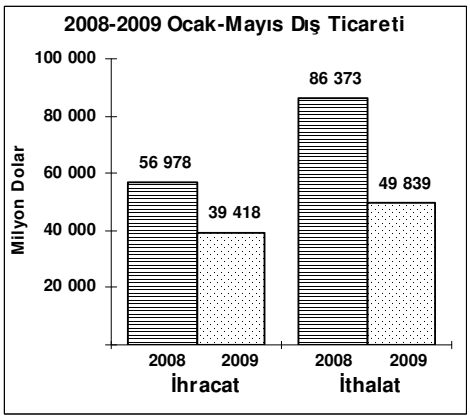

AB'ye ihracat %44,5 azaldı...

2008 Mayıs ayında %50,2 olan Avrupa Birliği'nin (AB) ihracattaki payı 2009 Mayıs ayında %47,2'ye gerilemiştir. AB'ye yapılan ihracat, 2008 yılının aynı ayına göre %44,5 azalarak 3 474 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2009 Mayıs ayında en fazla ihracat yapılan ülke Almanya olmuştur. Bu ülkeye yapılan ihracat 2008 Mayıs ayına göre %37,5 azalarak 741 Milyon Dolar olurken, Almanya'yı sırasıyla Fransa (551 Milyon Dolar), İtalya (449 Milyon Dolar) ve İngiltere (402 Milyon Dolar) takip etmiştir. İthalatta ise Rusya Federasyonu ilk sırada yer almıştır. Bu ülkeden yapılan ithalat %49,9 azalarak 1 496 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Rusya'yı sırasıyla Almanya (1 104 Milyon Dolar), Çin (980 Milyon Dolar) ve A.B.D. (641 Milyon Dolar) izlemiştir.

Necatibey Cad. No: 114 06100-ANKARA Tel: 0312 410 04 10 Faks: 0312 425 33 87 E-posta: bilgi@tuik.gov.tr
TRT Teleteks:590. Sayfa SMS: 3737

POSTER BİLDİRİLER

POSTERS

DEVLET VE KAMU GİRİŞİMCİLİĞİNDE ÇANAKKALE TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

İlkay UÇAR
Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü
(ilkay.ucar@hotmail.com)
Başak EGESEL
Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü
(begesel@hotmail.com)

ÖZET
Gayri Safi Milli Hasılada tarımın payı Türkiye için, % 11,2 iken Çanakkale'de % 24,7'dir. İlin tarımsal potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda etkili bir üretim planlaması yapmak, tarımsal yatırımların teşviki, istihdama katkı, özellikle kırsal kesimdeki kadın nüfusun eğitimi, çiftçinin bilgiye ulaşmasında etkili bir iletişim sisteminin kurulması ve tarımda uzaktan öğrenme modellerinin geliştirilmesi gibi amaçlar Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü'nün temel vizyonunu oluşturmaktadır. Bu çalışma, devlet ve kamu girişimciliği açısından önemli bir örnek olan Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü'nün ilin yerel potansiyelini değerlendirmek suretiyle yürüttüğü, bazı özel projeleri kapsamaktadır.

Anahtar kelimeler: Çanakkale, Tarım İl Müdürlüğü, Kamu girişimciliği, Kamu Projeleri

THE EXAMPLE OF THE ÇANAKKALE PROVINCIAL DIRECTORE OF AGRICULTURE IN STATE AND PUBLIC ENTREPRENEURSHİP

ABSTRACT
Despite the share of agriculture in GNP for Turkey is 11,2%, it is 24,7% for Çanakkale. When the agricultural potential of the province is taken into account, missions such as making an effective production planning, prompting of the agricultural investments, contribution to employment, especially the education of women in rural area, establishing an effective communication system for the farmers to gain information and developing models for distance learning constitute the main vision of Çanakkale Province Directorate of Agriculture. This study contains some special projects put into operation by Çanakkale Province Directorate of Agriculture, assessing the local potential of the province which is a good instance of government and public entrepreneurship.

Key Words: Çanakkale, Province Directorate of Agriculture, Public Entrepreneurship, Public Projects.

KALKINMAKTA OLAN ÜLKELERDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN GELİŞİM SÜRECİ

Doç. Dr. Meliha ENER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde yer alan şirketler mal ya da hizmet satışı sonrası elde ettikleri gelirin bir kısmını ilgili projelere aktaracaklarını açıkladıklarında, mal ya da hizmetlerinin tercih edilirliğini de artırmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde kurumsal sosyal sorumluluğun gündeme gelişi gelişmekte olan ülkelere oranla daha eskiye dayanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesinde sivil toplum kuruluşları, hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve tüketiciler başta olmak üzere pek çok unsur yer almaktadır. Bu bilincin gelişmesiyle, gelişmiş ülkelerdeki tüketiciler herhangi bir ürün ya da hizmeti satın alırken artık sadece ürünün fiyatına ya da kalitesine bakarak satın almak yerine, satın alacakları mal ya da hizmeti sunan işletmenin topluma sağladığı kurumsal katkıyı da sorgulayarak karar verme yoluna gitmektedir

Gelişmekte olan ülkelerde ise, kurumsal sosyal sorumluluk kavramı yeni gelişmeye başlamıştır. Özellikle sermaye birikimi yoğun olan gelişmiş ülkelerde örnekleri görülebilen, iş dünyasının topluma yönelik sosyal sorumluluk faaliyetleri, hem Türkiye hem de diğer gelişmekte olan ülkelerde de, yerli ve yabancı şirketlerin bütçelerinde reklamlara ayrılan maliyetlerden sonra ki en önemli harcamalardan birini oluşturmaya başlamıştır.

Türkiye'de de şirketlerin gittikçe yoğunlaşan oranda, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem verdikleri görülmektedir. Pek çok şirket konuyla ilgili olarak bütçelerinden artan oranda kaynak ayırmaktadır. Türkiye'de kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri genellikle öğrencilere burs verme, spor, kültür, sanat faaliyetlerinde sponsorluk yapma, ağaçlandırma ve benzeri konularda yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, STK, Gelişmekte Olan Ülkeler

EVOLUTION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN DEVELOPING COUNTRIES

Attraction for corporations which took place in social responsibility projects and transferred their income from sales of goods and services into social related projects is increased widely.

In developed countries,social responsibility of corporatıons has been realized more before than developing countries.Consumers,governments non-governmental organizations and international organizations have made remarkable contributions to evolution of social responsibility concept in developed countries.In these countries,consumers take social contribution of the corporations into consideration beside their product quality and prices.

Expenditures for social responsibility activations access the advertisement budget in domestic and foreign corporations of Turkey and other developing countries.Recently,corporations in Turkey spend much more money for social responsibility projects such as scholarship,sponsorship for cultural and art activities,and plant of tree.

Key Words:Corporate Social Responsibility, NGOs, Developing Countries.

BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK JCI(GENÇ LİDERLER VE GİRİŞİMCİLER DERNEĞİ)'IN SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞE BAKIŞI

Tuğrul AKAY
JCI Türkiye Başkanı
(tugrul.akay@betogroup.com)

ÖZET
123 ülkede 200.000'i aşkın üyesiyle faaliyet gösteren Dünya Genç Liderler ve Girişimciler Federasyonu (JCI- Junior Chamber International), dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olma özelliğini taşımaktadır. JCI, dünya üzerindeki toplumlarda pozitif değişime ve gelişime katkıda bulunmak için gençlerin liderlik ve girişimcilik becerilerini, sosyal sorumluluklarını, ulusal ve uluslar arası dostluklarını geliştirme misyonunu taşımaktadır. JCI'ın temel amacı, sosyal girişimcilik misyonu ile, gençlerin liderlik vasıflarını geliştirmek ve içinde yaşadıkları toplumda pozitif değişimi gerçekleştirmelerini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda JCI, kişisel gelişimle ilgili eğitim programları, toplumsal içerikli projeler ve uluslararası iş imkanlarının geliştirilmesi gibi başlıklarla özetlenebilecek konularda faaliyet göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: JCI, Dünya Genç Liderler ve Girişimciler Federasyonu, Sivil Toplum Kuruluşu, Sosyal Girişimcilik

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP PROSPECT OF JCI AS A NGO

ABSTRACT
JCI- Junior Chamber International, with its more than 200.000 members from 123 countries, is one of the greatest Non-Profit Organizations of the world. JCI has the mission of developing leadership and entrepreneurship talents and social responsibilities of youth as well as enhancing the friendship within the country and between countries to make contribution to the improvement positive change and development of the societies. The essential objective of the JCI is improving the youth's leadership skills and also providing them to make positive changes within the society using its social entrepreneurship mission. In terms of this objective, JCI is mainly working under the topics of education programmes about personal development, societal thematic projects and development of the international job opportunities
Key Words: JCI, Non-Profit Organization, social entrepreneurship

BİR HAYIR KURUMU, TÜRKİYE KIZILAY DERNEĞİ'NİN STK OLARAK SOSYAL GİRİŞİMCİLİK RUHU

Uzman Kadir AKGÜNDÜZ
Türkiye Kızılay Derneği
kadira@kizilay.org.tr

ÖZET
1868'den bugüne, hayır kurumu niteliği ile, toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek her koşulda, yerde ve zamanda muhtaç ve korunmasız insanlara yardım etmek ve toplumun afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesini desteklemek amacı ile görev yapan Kızılay, ulusal ve uluslararası düzeyde saygınlık kazanmış bir kuruluştur. Savaş zamanlarında yaralı asker ve sivillerin bakımı, barınması, beslenmesi; barış zamanlarında yoksul kimselere sunulan sosyal ve ekonomik destekler; afetlerde barınma, beslenme ve sağlık konularında verdiği hizmetler yanında bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve kan merkezini geliştirme konularında yapmış olduğu çalışmalar, Kızılay'ı toplumun sosyal gelişimine katkıda bulunan bir kuruluş yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hayır Kurumu, Kızılay, Sosyal Girişimcilik

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP SPIRIT OF A CHARITY, TURKISH RED CRESCENT SOCIETY AS A NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

ABSTRACT
Turkish Red Crescent Society which have provided relief to the vulnerable and those in need by mobilising the power and resources of the community anytime, anywhere, under any conditions and support the enhancement of the community's capacity to cope with disasters with its charity identity from 1868 to now is an organization gained prestige in both national and international arena. Its operations, which, in wartime; health care, food and shelter requirements of the wounded and civil poeple; at peace social and economic support for the poor; during natural disasters; shelter, food and health-related services as well as fight against contagious diseases and efforts to enhance its blood centre makes Red Crescent an organization which makes positive contributions to the social development of the society.

Key Words: Charity, Kızılay, Social Entrepreneurship

SOSYAL GİRİŞİMCİLİKTE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
KAZDAĞI OTELLERİ DERNEĞİ (KAZOD) ÖRNEĞİ

Mehmet ÖNGEN
KAZOD Yönetim Kurulu Başkanı
mehmet@ongencountry.com

ÖZET
Kazdağlarında faaliyet gösteren ve çoğunluğu butik otellerden meydana gelen 23 tesisin oluşturduğu Kazdağı Otelleri Derneği (KAZOD), dünyada korunması gereken 200 ekosistemden biri olan Kazdağları'nın korunması ve geliştirilmesinde aktif rol üstlenirken, diğer yandan yörenin toplumsal ve ekonomik gerçeklerden soyutlanmadan projeler üreterek ekoturizmi yaşatmaya çalışmaktadır. Faaliyet gösterilen bölgelerdeki halkın toplumsal ve ekonomik kalkınmasında etkili olma çabaları, derneği oluşturan tesislerin vazgeçilmez sosyallik anlayışlarının, işletme felsefelerinin temel taşlarından birisi olması ile bağıntılıdır.

Anahtar Kelimeler: Kazdağı Otelleri Derneği, KAZOD, Ekoturizm

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS in SOCIAL ENTREPRENEURSHIP
AN EXAMPLE OF IDA MOUNTAINS ASSOCIATION (KAZOD)

ABSTRACT
Kazdağı (Ida Mountains) Hotels Association (KAZOD) which is consist of 23 small and especially boutique hotels that established on Ida Mountains plays an active role to protect and improve Ida Mountains as well as generates projects to perform ecotourism without isolating regional population from communal and economic realities. KAZOD's efforts to be effective for communal and economic development of the regional population is relevant with its hotels' indispensable social mentality which is one of the foundations of their organization philosophy.

Key Words: Ida Mountains, KAZOD, Ecotourism